

CÆSARIS BARONII

ANNALES ECCLESIASTICI

TOMUS PRIMUS

Cet ouvrage, par les corrections et les additions considérables qui ont été opérées, est devenu la propriété de l'Editur, qui se réserve tous ses droits. Toute contrefaçon ou imitation, quelle que soit la forme sous laquelle elle se présente, sera poursuivie rigoureusement, conformément aux lois.

Hoc in opere tam multa sunt aut correcta aut addita, ut id summum editor reddiderit et, quidquid sui juris sit, sibi vindicet. Itaque, si quis idem aut furto ediderit aut quoquo modo erit imitatus, in crimine erit et de injuria postulabitur.

CÆSARIS S. R. E. CARD. BARONII

OD. RAYNALDI ET JAC. LADERCHII

CONGREGATIONIS ORATORII PRESBYTERORUM

ANNALES ECCLESIASTICI

DENUO EXCUSI ET AD NOSTRA USQUE TEMPORA PERDUCTI

AB AUGUSTINO THEINER

EJUSDEM CONGREGATIONIS PRESBYTERO, SANCTORUM TABULARIORUM
VATICANI PRÆFECTO, ETC., ETC.

TOMUS PRIMUS

I-69

BARRI-DUCIS, LUDOVICUS GUÉRIN, EDITOR

Parisiis, IN EADEM OFFICINA, 11, GRENELLE-S.-GERMAIN.—Bruxellis, ROIDOT, 7, NOTRE-SEIGNEUR

M DCCC LXXIV

AD BARONII ANNALES

EDENDOS ERE GOLLATO NOMINA DEDERE¹

Sanctissimus DD. N. PIUS Papa IX:

ILL. ac RR. DD. Card. ANTONELLI, Minister Secretarius Regni.
CHIGI, Nunnius Apostolicus.
S. Altitudo Imperialis BONAPARTE, camerarius SS. DD. N. Papae.
Card. REISACH.
Card. GOISSET, archiepiscopus Remensis.
Card. DONNET, archiepiscopus Burdigalensis.
Card. MATHIEU, archiepiscopus Vesontiensis.
RR. DD. DE LA TOUR D'AUVERGNE, archiepiscopus Bituricensis.
GUIBERT, archiepiscopus Turonensis.
REGNIER, archiepiscopus Cameracensis.
GODEFROY BROUSSAUS SAINT-MARC, archiepiscopus Rhedonensis.
ROSSAT, episcopus Virdunensis.
DU PONT DES LOGES, episcopus Metensis.
DE LA VIGERIE, episcopus Nanceiensis.
RESS, episcopus Argentinensis.
BARA, episcopus Catalaunensis.
RIVET, episcopus Divisionensis.
PIE, episcopus Pictaviensis.
PALLU DU PARC, episcopus Blecensis.
JACQUEMET, episcopus Nannetensis.
ANGEBAULT, episcopus Andegavensis.
FILLION, episcopus Cenomanensis.
COUSSEAU, episcopus Engolismensis.
WICART, episcopus Valleguidonensis.
DE DREUX-BREZE, episcopus Molinensis.
ROUSSELET, episcopus Sagiensis.
LYONNET, episcopus Valentiniensis.
DE MARQU'ERYE, episcopus Iduensis.
DEVOUCOUX, episcopus Ebroicensis.
PLANTIER, episcopus Nemausensis.
DAVID, episcopus Briocensis.
FORCADE, episcopus Noviodunensis.
GERBET, episcopus Perpinianensis.
DE LA BOUILLERIE, episcopus Carcassonensis.
PESCHOUUD, episcopus Cadurcensis.
CAVEROT, episcopus Sancti-Deodati.
PARISIS, episcopus Atrebatenensis.
BOUDINET, episcopus Ambianensis.
DEHESSELE, episcopus Namurensis.
DELEBECQUE, episcopus Gandavensis.
LABIS, episcopus Turnacensis.

RR. DD. BELVAL, episcopus Apatniensis.

DD. HOINARD, in majori seminario Valleguidonensi.
ZIEGLER, vicarius in pago gallice dicto Soultz.
GAGEY, eleemosynarius in lyceo Divionensi.
JACQUIER, professor in collegio Sancti-Bonaventurae Lugdunensi.
DESNOVERS, vicarius generalis Aurelianensis.
LUQUET, presbyter missionarius in monasterio Cartusiensium Lugdunensi.
D'ALZON, director in collegio Assumptionis Nemanensis.
DE CABRIERES, vicarius generalis Nemausensis.
PETIT, archipresbyter Maceriensis.
THOMAS, professor in majori seminario Virdunensi.
SYLVESTRE, parochus ecclesiae Sancti-Thomae Remensis.
FAFDET, parochus ecclesiae Sancti-Rochi Parisiensis.
SUDRE, superior in majori seminario Cameracensi.
BONCE, superior in collegio Sancti-Caroli Cameracensi.
HAUTECŒUR, director in collegio Sancti-Joannis Duacensi.
ROUSSEL, oeconomicus in majori seminario Atrebatenensi.
ROBERT, bibliothecarius in majori seminario, Tutele.
WASSEIGE, oeconomicus in seminario episcopali Namurcensi.
Seminarium episcopale Gandavense.
MEIGNAN, vicarius generalis Parisiensis.
LAMY, vicarius generalis, superior in majori seminario Lingtonensi.
DE CONNY, vicarius generalis Molinensis.
CH. DE QUINCEROT, parochus ecclesiae dictæ Saint-Bonnet Bituricensis.
GAY, vicarius generalis Pictaviensis.
RICHARD, vicarius generalis Nannetensis.
BUFFET, parochus ecclesiae Sancti-Jacobi Remensis.
LEBACHEUR, vicarius generalis Sagiensis.
DE REYNVAL, abbas Parisiensis.
Bibliothecarius in majori seminario Valleguidonensi.
HUET, Ebroicis.
DE MOREAU, Camerarius Sanctæ Sedis Romanæ in instituto Sancti-Pauli, Leodii.
Abbatia, in pago Bornheim.

Praelerea per Bibliopolas quinquaginta et ducenti alii jam stipem conlulerunt: quorum nomina, simul atque erunt cognita, Editor proferet.

¹ In voluminibus sequentibus hoc album non iterabitur; continuabitur tantum

AD EDENDOS BARONII ANNALES PECUNIAM MUTUAM DEDERUNT¹

RR. DD. Rossat, episc. Virdunensis (Meuse).	1,000 fr.	BB. CHAUSSIER, superior in minori seminario Metensi (Moselle).	1,000 fr.
BB. Martin, vic. generalis Virdunensis (Meuse).	1,000	AUVRAY, professor in minori seminario Metensi (Moselle).	1,000
Mayer, superior in majori seminario Virdunensi (Meuse).	1,000	RR. DD. RESS, episcopus Argentinensis (Bas-Rhin).	1,000
GALLET, archip., Barri-Ducis (Meuse).	1,000	DD. MARTIN, director Gymnasii catholici, Colmarie (Haut-Rhin).	1,000
Paulinus GILLON, olim legatus, Barri-Ducis (Meuse).	1,000	X*** Colmarie (Haut-Rhin).	1,000
CHARLES, comes d'Inécourt (Meuse).	1,000	X*** Colmarie (Haut-Rhin).	1,000
DUMESNIL, causidicus, Barri-Ducis (Meuse).	1,000	RR. DD. LYONNET, episc. Valentinenensis (Drôme).	1,000
BERNAUDAT, Licinii (Meuse).	1,000	ROUSSELET, episc. Sagiensis (Orne).	1,000
LHOSTE, parochus in pago gallice nominato Menaucourt (Meuse).	1,000	LANOE, vicarius in pago gallice dicto La Sauvagère (Orne).	500
RENAULT, parochus in pago gallice nominato Pierrefitte (Meuse).	1,500	X*** (Orne).	1,000
LAPASQUE, parochus in pago gallice nominato Nicey (Meuse).	1,100	RAULT, professor in majori seminario Sagieni (Orne).	1,000
GILLES, parochus in pago gallice nominato Pouilly (Meuse).	1,000	BERTHOUT, vicarius ecclesiae Sancti Frontonis, Dumfronii (Orne).	144
MAURY, parochus in pago gallice nominato Montsec (Meuse).	1,000	RR. DD. DE LATOUR D'AUVERGNE, archiepiscopus Bituricensis (Cher).	1,000
ROUYER, parochus in pago gallice nominato Mangiennes (Meuse).	1,000	DD. DE CHAMPGRAND, presbyter diocesis Bituricensis (Cher).	1,000
LOISON, parochus in pago gallice nominato Juvigny-les-Dames (Meuse).	500	X*** (Cher).	1,000
REMY, director in schola Fratrum Doctrinæ Christianæ, in pago dicto Juvigny-les-Dames (Meuse).	500	RR. DD. FORCADE, episcopus Noviodunensis (Nièvre).	1,000
O. FEVEZ, in pago gallice nominato Vavincourt (Meuse).	1,000	REGNIER, archiepiscopus Cameracensis (Nord).	1,000
VOURIOT, vicarius generalis Lingonensis (Haute-Marne).	1,000	DD. BERNARD, vicarius generalis Cameracensis (Nord).	1,000
GUILLAUMET, superior in collegio Sancti Desiderii (Haute-Marne).	1,000	PHILIPPE, vicarius generalis Cameracensis (Nord).	1,000
JEANNIN, professor in collegio Sancti Desiderii (Haute-Marne).	1,000	ROUSSEL, oeconomus in majori seminario Atrehatensi (Pas-de-Calais).	1,000
DUPONT, parochus in pago gallice dicto Guyonville (Haute-Marne).	10,000	RR. BB. BELAVAL, episcopus Apamiensis (Arriége).	1,000
DUCRET, parochus in pago gallice dicto Doulaincourt (Haute-Marne).	1,000	PESCHIOUD, episcopus Cadurensis (Lot).	1,000
AUBRIOT, presbyter diocesis Lingonensis (Haute-Marne).	1,000	DD. ROALDES, vicarius ecclesiae cathedralis Cadurensis (Lot).	500
PICAUDE, presbyter diocesis Lingonensis (Haute-Marne).	1,000	CHESNEAU, vicarius generalis Andegavensis (Maine-et-Loire).	1,000
COUTURIER, presbyter diocesis Lingonensis (Haute-Marne).	1,000	MENARD, vicarius generalis Andegavensis (Maine-et-Loire).	1,000
RR. DD. CAVEROT, episcopus Sancti-Deodati (Vosges).	1,000	TARDIF, canonicus Andegavensis (Maine-et-Loire).	1,000
D. R. P. Prior Cartusiensis domus in pago dicto Bosserville (Meurthe).	1,000	DEFLACIEUX, vicarius in pago gallice dicto Chuyer (Loire).	500
RR. DD. BARA, episcopus Catalaunensis (Marne).	1,400	CHAVANIS et EPALLE, in pago gallice dicto Lavalla (Loire).	500
DD. DEFRENCE, vicarius generalis Catalaunensis (Marne).	1,000	X*** (Loire).	1,500
GUYOT, parochus in pago gallice dicto Bagneux (Marne).	1,300	DRET, canonicus, professor in minori seminario Treccensi (Aube).	1,000
Abbas CURE, professor in minori seminario Catalaunensi (Marne).	11,000	MARCHIAND, professor theologiae in majori seminario Divionensi (Côte-d'or).	1,000
X*** (Marne).	1,137	CLESSE, vicarius generalis Aurelianensis (Loire).	1,000
RR. DD. DU PONT DES LOGES, episcopus Metensis (Moselle).	1,000	HETSCH, superior in minori seminario Aurelianensi (Loire).	1,000
		X*** (Loire).	133
		GUITTER, director in minori seminario	

¹ Eis, qui ei, ut tantum incepum prospere succedat, pecunia mutuo data in subsidium venient, Ludovicus Guerin quinto aut sexto abhinc anno ad assem reddet; quod spectat ad usuras, videbunt commodatores utrum nummos (scilicet 5 0/0), an libros, qui jam ex ejus officina emissi fuerint, (scilicet 10 0/0), accipere malint. Hoc modo jam 95,616 fr. commodavere.

Nannetensi (Loire-Inférieure)	1,000 fr.	Salmuri (Maine-et-Loire).	1,000 fr.
NOEL, parochus in pago gallice dicto Saint-Jean-de-Boiseau(Loire-Inférieure)	1,100	PAIGNON, director in collegio Richelieu, Lucionii (Vendée)	1,000
SEBAUX, superior in majori seminario Valleguidonensi (Mayenne)	1,000	X*** (Vendée).	300
HYVRIER, canonicus, superior in collegio Cartusiensi (Rhône)	1,000	DEMACHY, eleemosynarius in hospitio Hôtel-Dieu, Sancti-Valariei (Somme) . .	300
CASTAN, canonicus Molinensis (Allier). .	1,000	X*** (Somme).	300
BUCHET, eleemosynarius Sanctæ-Aunie,		X*** (Eure).	300
		X*** (Ain).	2,500

ERRATA

Quoties, quod efflagitamus, mendae nobis erunt notatae, statim ex nostris fixis litteris tollemus, ut nova deinceps exemplaria emendata edantur. Quin etiam cuique volumini, quum hujusec voluminis, tum superiorum voluminum errata inscribemus, ut ipse suum exemplarium, quum charta non sit bibula, atramento lector possit corrigere, textumque quam emendatissimum habeat.

TOMUS PRIMUS

pag. col.ln. <i>pro</i> .	<i>lege</i> .	pag. col.ln. <i>pro</i> :	<i>lege</i> .
iv, » 22, penuriare;	penuriām.	274, 2, 10, Hæc ipse, certum, etc.; Hæc ipse. Cæterum, etc.	
x, » 43, at te levavi;	ad te.	277, 2, 40, Thomæ. Bursum, etc.; Thomæ. » Rursum, etc.	
xiii, » 7, Zacchariae;	Zachariae.	283, 2, <i>ad calcem</i> , ³ Hieron ad Vigibant; ³ Hieron. ad Vigilant.	
40, 4, 39, eundum:	eundum.	286, 4, 17, numerum : duodenarium; numerum duodenarium.	
47, 4, 45, indeibili:	indeibili.	310, » 3, <i>in nota</i> , Contantini; Constantini.	
20, 2, 2, seniores;	seniore.	311, » 17, quarantibus, fidei, etc.; quarantibus fidei, etc.	
21, 4, 7, dionem;	Dionem.	100, 4, 19, <i>pro</i> : imo pro cæteris; <i>putamus legendum</i> : imo præ cæteris.	
21, 2, 47, ex;	et.	204, 1, 26, <i>Pro</i> : ... Phlegontis auctoritate suadent, argumento manifesto eos passionem eo anno consignasse quo Phlegon illud solis deliquium.	
27, 4, 47, pellido;	pellucido.	<i>Putamus legendum</i> : ... Phlegontis auctoritate suadent: quippe qui passionem eo anno consignent quo Plegon illud solis deliquium.	
29, 4, 41, acervissimo;	acerbissimo.		
43, 2, 3, eductus:	educatus.		
86, 2, 40, faciunt. » Ad;	faciunt, » ad		
114, 4, 47, testatur.	testatur,		
137, 2, <i>innolis</i> , ⁴ Gel. lib. to, c. xxvii: ⁴ Gel. lib. x, c. 23.			

MONITUM.

Qui Baronium nominaverit, is nobis in memoriam revocaverit virum in historia ea auctoritate praeditum, qua ejus municeps, sanctus Thomas Aquinas, in theologia valet. *Annales enim Ecclesiasticos* unum esse hoc in genere absolutum opus, nemo non profitetur: quippe qui, authenticis in lucem prolatis, idque in proprio sermone Ecclesia, Ecclesiae historiam a fontibus hauriant. Quo minus mirabere, si tantum opus, nunc etiam, praesertim in Germania, scholasticum habetur.

Ipsius Baronii *Annales* non ultra annum 1198 progrediuntur: quos postea eodem tenore provexit ad annum 1565 Rainaldus, ad annum 1571 Laderchius; in editione autem Lucensi, tum criticis Pagius, tum notis Mansius illustravere. Editio vero Lucensis rarissima est, plerumque manca ac mutila, propterea quod volumina, nimio temporum intervallo edita (1738-1757), quasi disjecta sunt ac dispersa. Accedit quod multa exemplaria tribus indicum voluminibus carent, omnia Laderchii supplementis. Unde fit ut hodie, quum in cæleris regionibus, tum præsertim in Gallia, vix unum aut alterum venale reperias *Annalium* exemplarium, quod non modo supplementa, sed etiam numerosos suos habeat.

Quum, his rationibus adducti, Baronii *Annales* denio excudendos suscepissimus, unus omnium is esse, qui eos ab anno 1571 ad nostram memoriam produceret, nobis visus est R. P. Augustinus Theiner, et ipse, ut antecessores, Congregationis Oratorii Romani presbyter. *Sanctorum tabulariorum Vaticani Praefectus*, *Congregationis Indicis Consultor*.

Neminem fugit quam famam et auctoritatem vir sibi comparaverit, qui ex tenebris ultimæ memoriae in lucem ediderit *Monumenta vetera Hungariae* (2 vol. in-fol.), *Polonie et Lithuaniae* (3 vol. in-fol.), *Russiæ* (1 vol. in-fol.) et *Slavorum Meridionalium* (1 vol. in-fol.). Accedit *Codex Diplomaticus Dominii temporalis S. Sedis* (3 vol. in-fol.), cuius unum exemplarium Roma abstulit

quicumque episcopus Martyribus Japoniae in canone Sanctorum referendis interfuit.

Ad quem quum his de rebus scripsissemus, et ipse secum deliberasset, consulta petiisset, Deum esset precatus, Sanctissimum Patrem adiit, qui non modo utilissimum Ecclesiae consilium approbavit, sed etiam R. Patri Theiner permisit ut Barrum-Dueis statim veniret et nobiscum rem totam precaveret.

Doctus Oratorii Presbyter nonnulla in melius mutat; si quid incidit depravati, emendat; si quid desideratur, addit; si quid in primis, quod ad tempora Summi Pontificis potestatem attineat, securitate temporum pretermissum est, ex suo *Codice Diplomatico* in *Annales Ecclesiasticos* transfert et suo tempore inserit. Nec illa tantum perfecit; cæterorum, quam primo tomo præposuit, præfatio admonebit¹.

Quod spectat ad *Annales* ex anno 1571 ad nostrum tempus continuandos, pars jam Romæ (1836) tribus voluminibus est in lucem edita: quæ, quum res Christianas pontifice Gregorio XIII gestas continet, tum pontificatum illum novo quodam lumine illustrat: ita ut reperias, quum cæterorum ejusdem temporis regum, tum in primis Caroli IX, Catharinae Medicææ, Henrici III, Henrici IV et Mariae Stuartæ multas epistolas, et ipsorum manu descriptas et adhuc ineditas².

¹ Considerantibus nonnullis quantum nostris temporibus rerum scriptarum scientia progressa sit, desiderio fuit, a R. Patre Theiner *Annales Ecclesiasticos*, qualescumque sint, fere edi, non de integrō refractari. Quibus respondemus: 1º Studioſissimo cuique futurum fuisse permolestum, si quæ tam acriter et tanto lepore, ut volunt, Baronius enarrat, ipsi adulteravissemus et quasi depravavissemus; 2º Authentica, quibus Baronius nititur, semper eadem valere auctoritate; quod si criticis quibusdam recentioribus displicerit tautam ex iis utilitatem a nostro capi, istos præsto habere et quasi in manu, unde, si possint, ejus judicia rescindant; 3º R. Patri Theiner in animo esse, si quid a recentioribus repertum est, quod vetera documenta aut abroget aut confirmet, colligere et separatim edere: ita ut, eruditis nihil desiderantibus, Baronii *Annales* neque mutantur, neque incondita notarum mole obstruantur.

² Tria ista volumina adhuc 175 fr. separatim veniere: unde fit ut, *Annalibus* eodem pacto continuatis, sex aut etiam quinque volumina majoris constitissent, quam quadraginta quinque aut quinquaginta nostra.

Quod superest ad Pium VI, cuius Commentarii nondum enotiere, summa tantummodo manus est imponenda¹: ita ut nihil dubii sit, quin totum opus hoc quinquennio absolvatur; imo jam speretur, fore ut volumina singula singulis mensibus apparet.

Annalibus in singulos annos, suapte natura distributis, nihil impedit quo minus nostra volumina fere eodem sint foliorum numero, non sine pulchritudine quadam et commoditate. Quid enim refert, contendas ut sæculo enique suum volumen adscribas? Ista temporum distributio ex usu, non ex eventuum concursum, ex humana voluntate, non ex providentia divina, pendet. Quæ quum nihil habeat momenti, meliorem nos dabimus operam, ut magnæ eniquam rei et volumini cuique finis idem esse soleat; nempe pontificatus sancti Petri primum to mun concludit.

Aliud quoque in melius mutavimus, quod lectibus velimus approbari. In editione Lucenci, voluminibus singulis singuli rerum indices sunt additi; nostra autem, unus rerum omnium index universum opus conficiet: quod nobis visum est tum minoris compendii, tum verioris rationis et majoris utilitatis. Quod spectat ad compendium, si quod eminet verbum, si qua res, semel, non quadragies, inscribetur. Scilicet, si de *Summi Pontificis erroris immunitate* agetur, sufficiet in nostro unico indice quatuor hæc verba semel scribi, unde ad tomos et paginas rei respondentes remittaris. Sed quid de compendio loquor, quum tua ipsius utilitas nostram rationem requirat? Etenim, si te fugiet rei, quam quæris, atas, in necessitatem venies voluminum omnium, sin minus, multorum consultare indices. Quod si ætatem noveris, reique, hac tantum ætate, stndebis, tibi indice non erit opus: in volumine enim, quod istam ætatem comprehendit, sufficiet perlegas summarium numeris signatum: jam inde ad locum, quem quæris, quasi manu duceris. Si vero aut res minoris erit momenti, quam ut summario confineatur, aut ipse certiora volueris, index tibi cito declarabit quo res sit tomo, qua pagina. Accedit quod, si feret animus extendere

¹ Quum nuper (mense Aprili 1864) *Index Litterarius Monasterii magna R. Patris Theiner opera amplissimis ornaret laudibus Annalesque nostros Ecclesiasticos commendaret, « Utinam, inquit, et tota hæc « historia ad Pium VI vere sit preparata et summa tantum manus « requiratur! » Iudici, quod vult, obtigit. Quod ut persuasum habeatur, nec in timore sit, ne tantum opus unquam evadat imperfectum, nobis in animo est una edere et quæ scripsere R. Patris Theiner antecessores, et quæ ad eorum opus continuandum ipse de suo addit: ita ut, quarto aut quinto quoque mense, volumen in supplementum priorum Annalium excedetur.*

controversiam, uno quasi aspectu videbis, quæ singulis ætatibus momenta habuerit, quæ vestigia reliquerit.

Totum opus a Christo ad nostrum tempus circiter quadraginta quinque volumina, quinquaginta ad summum, complectetur: quorum, ut speramus, macrocolum tibi videbitur nonnulla dignitate et commoditate, litteræ vero tum justa magnitudine, tum composite et claræ. Adde quod charta primæ note non bibula est: ut lector, si quid annotare velit, marginibus possit atramento inscribere. D. Bichelberger, cuius officinam chartariam in loco *Clari-Fontis* omnes mirantur, pollicetur se chartæ conficiendæ quam maximam daturum operam: ut qui velit opus nostrum in suum nomen adsciscere.

Stereotypeiam huic operi domi nostræ accommodavimus: quæ quum alias commoditates, tum in primis perfectæ correctionis præbel. Quoties enim, quod efflagitamus, mendæ nobis erunt notatæ, statim ex nostris fixis litteris tollemus, ut nova deinceps exemplaria emendata edantur. Quinetiam cuique volumini voluminis superioris *errata* inseribemus, ut ipse tum exemplarium, quum charta non sit bibula, atramento possis corrigere, textumque quam emendatissimum habeas.

Operculum eo est colore, qui opus tantæ gravitatis deceat. Ut volumina firmissima sunt, sic tractatu facillima; sic etiam compaginata, ut glutinatorem non desiderent.

Quæ omnia quum meliora fecimus, sæpe postulantibus amatoribus, adducti sumus in necessitatem, tum improvisum sumptum faciendi, tum pretium singulorum voluminum augendi. Qua amplificatione exsolvuntur, qui primi stipem contulerunt: ut enim nos fide sumus obligati, sic et ipsi meruere, qui tales optimæ voluntatis mercedem acciperent. Sed ex eo die iis, qui nomen suum dabunt, pretium cujusque voluminis 43 fr. constituimus: quod quam minimum sit, non necesse est amatores admoneamus.

Quæ sunt nostræ conditions, *Annales Ecclesiasticos* in maxima quaque bibliotheca eruditæ jam non perecurrent. Ipsi sibi librum comparabunt, quo, domi, quisque suo tempore, commode otia lerant, studiis præbeant alimenta, errores hujus temporis ex historia ductos redarguant. Si enim epitomen epitomæ objeceris, litem nullo modo dirimes: oportet origines et quasi fontes repetas.

Ludovicus GUERIN,

Typographus atque Editor.

TIBI

CÆSAR BARONI

PARENTI HISTORIE

ANNALIUM VOLUMINA

A TE

TUISQUE EX NERIANA FAMILIA SODALIBES

ABSOLUTA

QUEQUE HISDEM INSISTENS VESTIGIS

IPSE POSTREMUS OMNIUM LUCUBRAVI

AUGUSTINUS THEINER

DEDICO

QUESOQUE UTI PHILIPPI PATRIS EXORATU TUQUE

DEUS COEPTA SECUNDET.

CÆSARIS BARONII

S. R. E. PRESBYTERI CARDINALIS TIT. SS. MARTYRUM NEREL ET ACHILLEI ET SANCTÆ SEDIS APOSTOLICE BIBLIOTHECA

PRO ANNALIBUS ECCLESIASTICIS

BEATO PATRI PHILIPPO NERIO

Congregations Oratori Fundatori gratiarum actio

Quod de his que spectant ad Ecclesiasticorum Annalium scriptioris primam originem atque progressum, vix paucia hactenus attingente licuit, ut involvisse obsecuritate potius ea, quam explicasse visi fuerimus, eo quod adhuc superstes is esset, de quo dicendum erat, qui non solum suarum laudum esset contemptor, sed acerrimus hostis: eo jam ad superos evocato, ipsa quibus detinebatur compedibus oratio libera, secura per latum campum acceptorum ab ipso beneficiorum excurrat.

Est enim majorum nostrorum jucunda memoria, a quibus tanquam ex uberrimo fonte innumerâ nobis bona copiose fluxere. Sed et est proficia ipsa Patrum nostrorum, sanctorum virorum, recordatio, quod admoneat nos non debere ab eorum virtutibus esse degeneres, secundum divinum illud oraculum¹: Attende ad petram unde excisi esisti, et ad cavernam laci de qua praeceps esisti: attendite ad Abraham patrem vestrum, et ad Sarau, que peperit vos. Verum que jucunda atque proficia eadem est et necessaria commemoratione eorumdem, a quibus sumus et maxima beneficia consequuntur, ne ex silentio vel obliuione turpiter redarguamur ingratii.

Sane quidem, generatim cuncta que filii prospere feliciterque obveniunt, ea accepta ferenda esse parentibus, saepe divinis litteris admonemur, potissimum vero illa a magno patriarcha Jacob² impertita Joseph benedictione, qua inter alia, ista divinitus dicta narrantur: Sedit in forti arcus ejus, et dissoluta sunt vincula brachiorum et manuum illius per manus potentis Jacob; inde pastor egressus est lapis Israel. Cum igitur cuncta prospera Joseph potenti manui Jacob adscribantur, qui non solum abasset quam longissime, sed jam eum deplorasset mortuum, planxit setque occisum; quid nobis de Patre illo dicendum, qui in omnibus praesens et adiutor existens, in primis Apostolico spiritu³ nos saepe parturiit, et ab ipsa adolescentia ejusdem spiritus freno coercuit, cibihunque a lubrico juvenilis atatis procurrentis ad malum; atque reddidit indomitum pullum divinis legibus obsequenter, super quem et Christum⁴ fecerit considere?

At eum nos multiplici nomine ipsi longe plurimum debeamus: de his modo, que spectant ad Annalium, quam habemus præ manibus scriptioris, extet ei, tanquam institute omnis lucubrationis nostræ auctori, ista semper vivens, semper loquens gratiarum actio monumentis perpetuis consignata. Æquum est enim, et animi humiliter de se ac modeste sentientis, per quem profecerit, profiteri; iniquum vero et arrogans suis viribus plus satis adscribere. Qui enim magis quam par erat sibi tribuit atque dixit⁵: In fortitudine manus meæ feci, et in sapientia mea intellexi: acerbum illud accepit a Deo ultore responsum: Nunquid gloriabitur securis in eum qui secat in ea? aut exaltabitur serra contra eum a quo trahitur? Moxque addita est comminationi vindicta, quam et ille quoque infelix⁶ expertus est, qui eadem de causa, e regio solo dejectus, inter bestias exulavit.

Quamobrem quod mortales omnes aeterna Sapientia Christus ipse Redemptor noster edocuit, eum de Pate ad Philippum sic locutus est, dicens⁷: Pater in me manens, ipse facit opera; de Pate Philippo et nos ingenie profitemur: non quod gloriemur in homine et non in Deo, sed ut per quem tanta beneficia largitus est Deus, Dei cooperatorem hominem demonstremus; sieque ut Deo, ita et hominibus grati simus. Ipse enim divini quodam impulsu Spiritus ista facienda præcepit, non secus ac Moyses qui quod vidit⁸ Tabernacula exemplar in monte Iaciendum illud indixit opifici. Eiusdem namque Patris nostri iteratis sepius iussionibus, suraus nos tantum opus aggressi, inviti licet ac renientes, propriisque diffisi viribus: suscepimus tamen, tanquam divino parentes imperio, quo quidem ipse adeo opus urgebat, ut si quando nos tante molis pondera superari, desisteremus a ceptis, stimulis acerrima reprehensionis impelleret.

Exestuans tu quidem (ad te enim, Pater, orationem converto), exastuans, inquam, zelo Ecclesia laborantis: ubi mente illa tua divino perfusa lumine, ac prophetico (dicere licet) afflata spiritu vidisti e portis inferis in Ecclesie detrimentum progressas esse Centurias Satanae; ex adverso consurgens pro domo Israel præliaturus preha Domini, non majori vel pari saltem numero militum compensato certamine decernendum putasti: sed probe sciens, quod que⁹ infirma mundi sunt eligit Deus, ut confundat fortia: puerum tuum, fratrum minimum, et hebetioris ingenii delegisti: quem unum, eumdemque inermem tot objeceres armatis hostibus. Et alind agere simulans, non latum campum ad prælum, sed ad experientias vires angustum ornasti locum palestræ; ipsum videlicet sacrum Oratorium Sancti Hieronymi, ubi inter quotidianas de rebus divinis collationes.

¹ Is. li. — ² Genes. xlvi. — ³ Galat. iv. — ⁴ Matt. xxii. — ⁵ Is. x. — ⁶ Dan. iv. — ⁷ Jean. xiv. — ⁸ Exod. xxv. — ⁹ I Cor. i.

Und a nobis symbolum exegisti, quo res gestas Ecclesie in medium afferremus. Quod tua iussione scænae coepimus, ad tritianta annorum spatha est feliciter propagatum, ipsi integra rerum gestarum serie, dicendo, jam septies in Oratione repetita.

Adstabas jugiter operi, urgens præsentia; instabas verbis, durus semper ignoscas si hoc dixeris diurna pensi existens exactor, adeo ut piaculum putares, si interdum ad alia enarranda divertissem, dum nec minimum quidem ab instituto deflectere patereis. Sepe vero et in eo humani aliquid passus sum, fateor, cum nondum intelligens rem ipsam oculis abs te apud Deum precibus confici, meas ipse metiens vires, quererer, mecum ferme azi tyramnicæ, quod non solum aliquis non jungetur ex fratribus, qui ad collaborandum eidem subjeceret collum iugis; sed multiplicato labore, nec datis paleis¹, multiplex opera exigetur; cum, inquam, et adhuc ali ad susceptum unius negotiorum fasces imponerentur, cura videlicet animarum, publicum de suggestu ministerium verbi Dei, præfectura domestica, præter alia quamplurima, que inopinatae et importuna molestoeræ quotidianæ ingenerent interventores.

Video ut tu vel ista faciens, vel terti ab aliis patiens, nibil minus velle videreris, quam quod plurimum velles. In quo quidem visus es iniustus Eliam² dum congressus cum sacerdotibus Baal, eos expugnatorus per ignem coelitus implorandum, qui propositam victimam inflammaret, atque consumeret, in contrarium misus, eamdem quatuor aquæ hydriis tertio voluit affluenter aspergi, quo magis summa Dei potentia innotesceret.

At vero alia ex parte cum prompto animo idem tu ipse ad præstandum auxilium precibus suis manum fortissime admovisti³: visus es secundus Helisœum, qui manum suam Regis manui superimponens in emissione sagitta, fecit cum esse totius Syriae perennarem. Quo pariter symbolo tu mecum agens, manu mea debili tuam validissimam junctens, obtusum stylum in sagittam salutis Domini, contra insultantes A-syrios convertesti. Quod sicut verum, ita pulchrum ac juvendum est nihil de te publice profiteri.

Pugnasti, tu quidem; sed aliena manu, usitato more tuo, qui cum admiranda operari consueveris, mirandus tamen nunquam volneris apparere, nihil tam sollicito cavens, quam ne quid de te magnifice diceretur, operimento stultus saepe operiens sapientiam, juxta per vulgatum illud et celebratum, mentique tua infixum penitus Apostolicum paradoxum⁴: Qui vult sapiens esse, stultus fiat. Ita quidem ut nullus compedibus blandientis saeculi tenereris, exemplo David⁵ ad tempus ora mutantis, magna dona spiritus occultares, que sunt infinitatis humanae foris ostentans; sciresque secundum Apostolum⁶ abundare et penuriare pati, ut cum ipso dicere posses⁷: Sive mente excedimus, Deo; sive soberii sumus, vobis: atque exemplo cognominis tui Philippi⁸ diaconi, pro ratione temporis, vel inherereres hominibus, ipsorum saluti consulens, vel magno impetu spiritu venienti vela panderes.

Sed quiam tu vivens in Christi ærarium gloriam copiosissime intulisti, post migrationem ex hac vita, aucto multiplici tempore, ipse rependit. Siquidem ubi laguncula⁹ terre fracta est, que latebat intus sua claritate reflulgens lampas apparuit: et quæ absconsa erat sub modo lucerna ardens et lucens, super aternitatis altum candelabrum evallata, perspicua facta est miraculorum fulgere coruscans.

Tunc enim et quæ vivens edideras, sed occulaveras, mirifica signa, sunt cognita, et alia quamplurima recens edita patuerunt. Splendet vix licet adhuc, utpote temporarium, sepolcrum tuum votivis tabellis, et ex pretioso metallo signis affixis, tuorum miraculorum indicibus, quibus magis quam pretiosorum marmorium eructis, vel Egyptiis pyramidibus et obeliscis effulget, majus decoris in dies accipiens incrementum ab iis, qui nova beneficia consecuti inferunt nova signa.

Detur et mili locis vos fratres appello, qui pia ac nobili corona ejus cingitis monumentum¹⁰ ut haec mea gratiarum actio, tameni acceptis beneficiis longe impar, eidem adhaerescat astixa sepulcro: ita tamen, ut per orbem terrarum, quoconque iudicem feruntur Annales, excurrat. Mobilis sit ipsa atque vocalis sculpta columna, que amplis notis ipsum predictet Annalium primum auctorem et architectum; ut si quem ex eis mortales fructum ceperint, ipsi in primis omnes gratias agent. Stet, inquam, mea ista professio velut indelibile eidem sepolcro inditum epitaphium, cupiens et ego ipse eidem inhaerere viva tabula, que, formata penicillo ipsius precium, integrum referat ejus sanctitatis imaginem.

Age jam Pater (te rursum tanquam presentem alloquor, dum eum vides, qui præsens ubique adest), age, inquam, fave operi tuo; et ut tibi in omnibus victoria adscribatur (quod Joba scripsit ad David¹¹), veni et quod reliquum est confice prælium; colestum desuper tuis precibus move militiam, ut, debellatis tandem penitus hostibus, triumphale carmen Debora¹² concinnamus: De cœlo dimicatum est contra eos, stelle manentes in ordine suo adversus Sisaram pugnaverunt. Me vero filium tuum, quem degens in terris assiduo fovari presidio, vigilantia custodiisti, consilio gubernasti, patientia tolerasti, vivens in colis fortioribus protege patrocinis; ampliora inibi crescant de tua jam perfecta et in omnibus consummata charitate subsidia. Sed et quod a Basilio se Gregorius¹³ theologus consecutum affirmat, ut cum etiam post obitum habnerit monitorem, hoc nobis abundantius præsta; ut, te ipso adhuc etiam vita mea moderante habenas, quod reliquum est labilis limps curriculi senectutis in tollenso pede percurram, perveniamque tandem post labores bene perfunctos ad beatam illam requiem, qua tu modo funeris in Patre et Filio et Spiritu sancto, quibus in unitate perfecta semper sit laus, honor et gloria in secula seculorum. Amen.

Apud Mansum in Apparatu Annalium Baronii, pag. 122. Luce 1740 in-fol.

¹ Exod. v. — ² III Reg. xvii. — ³ IV Reg. xiii. — ⁴ I Cor. iii. — ⁵ I Reg. xxv. — ⁶ Philip. iv. — ⁷ II Cor. v. — ⁸ Act. v. — ⁹ Jud. v. — ¹⁰ II Reg. xii. — ¹¹ Jud. v. — ¹² Greg. Naz. In. laud. E.S.

P R E F A T I O .

2. 2. 2. 2. 2.

Nullum fortasse opus saeculis retro lapsis tantum sibi auctoritatis vindicasse compertum est, non modo quoad Ecclesiae principatum et regimen, sed et historicarum rerum generatim disciplinas, quantum Annales Ecclesiastici, auctore Cardinali Cesare Baronio. Panæ quidem sunt lumenbrationes, quæ, instar eorumdem, si vere et ingenie loqui velimus, adeo claram et apertam divinae ferme inspirationis notam et veluti signaculum præ se ferre videntur.

Cum saeculo sexto decimo, ejus recordatio subit memorie plenissima, magnum illud de religione dissidium factum fuisse, quod per libellum *Reformationis* nomine circumferebatur, Ecclesiae hostibus omnia arma in ipsam convertere consilium fuit; maximas vero ab Historia mutuari vires conati, ad quam, mirabili prorsus audacia, fallacijs aspergendarum animum induxerunt; in quo quidem hanc mediocri usi fuisse videntur sapientia, sed ea videlicet quæ talis secundum carnem ab Apostolo nuncupatur.

Nec magnum revera illis facesset negotium circa sacrosancta Ecclesiae dogmata, et æternas fidei veritates, fideliū mentes in fraudem inducere; quorum plerosque vel minus canticos sibique constantes, vel temporum injuria haud fortasse satis exultos, captiosis argumentorum fallacijs facile in nimiri illaqueabant, quibus nec divinae, nec humanae auctoritatis quidquam pensi erat. Sed nequaquam par illis suppetebat consilium, quo intemeratam Historiae auctoritatem prosternerent, ac de medio tollerent; quæ profecto potentissimum suppeditat robur ad perpetuam et immutabilem Ecclesiae fidem vindicandam in iis, quæ ad ejus saneta dogmata et disciplinam spectare dignoscuntur. Hic jam nihil erat loci speciosis subdolisque argumentationibus, quas philosophico vel morali pallio induerent, vel linguarum, aut philologiae versuī adumbrarent. Ad factorum igitur historiam mendacijs obruendam illico configiendum: ad quod quo majori audacia et impudentia contendenter, eo certiore erroris triumphum assequendi spes elucebat. Hunc enim triumphum saeculi decimi sexti Reformatores, veluti metaū sibi contingendam, propositum ante oculos habuerent.

Mathias Flach Francowicz, quem die secunda Martii an. 1520 Albonæ in Histria natum, quae regio ad Illyricum pertinet, mors interceptit die undecima Martii an. 1575, Flacius Illyricus ideo dictus, eoque nomine magis notus, primus inter Protestantes extitit, qui ad exortas doctrinæ novitates fulciendas tuendasque Historiam adscivit. Hic, consociatis sibi nonnullis ejusdem ingenii propositique hominibus, doctrinæ quadam specie haud spernendis, Magdeburgi, in qua nrbe Lutheranismus præcipuum constituerat domicilium, illas quas nominavit Centurias digessit, in quibus quoddam Historiae Ecclesiae simulacrum effingere commentus est; quam per singula saecula partitam in lucem edidit Basileæ in Helvetia ab anno 1559 ad annum 1574, prima duodecim Ecclesiae saecula in tredecim voluminibus in folio continentem. Opus satis notum, ut in eo immoremur: quod nihil cum Historia preter nomen commune habet; cum verius dicas mendaciorum acervum, non modo adversus Ecclesiam Catholicam, sed et universam Christianam Religionem contumeliosis blasphemisque scatentem sententiis. Nunquam alias Historia tantum pessundata, obsecrato mentis impetu ac furore, atque ignorantiae tenebris obvoluta fuit, quantum in hisce Centuriis videre licet. Quas tamen vix putas novatorum doctrina in cœlum efferre, veluti maximum propugnaculum, arcemque inexpugnabilem. Hoc extitit diuissimum promptuarium, unde Ecclesie hostes venenatas sagittas ad eam confodiendam vel expromerent, vel acerent.

Cum interea tanta de hujusmodi opere celebratio per Europam, quam haeresis misere dilacerabat, percerereceret, Philippus Nerius, pius sacerdos, qui probis doctisque stipatus sociis, totus in eo erat, ut fidelium animos pietate et sanctitate imbuendo ad priorum Ecclesie saeculorum æmulationem sedula opera componeret atque inflammaret, superioris mentis intuitu gravissima contemplatus detrimenta, que ab hisce Centuriis in Ecclesiam defluxura fuissent, et facile sibi persuadens nihil aptius excogitari posse tum ad Christifideles a novatorum insidiis tutandos, tum ad alendam et corroborandam in eorum pectoribus fidem, præter Historiam Ecclesiasticam, veris germanisque desumptam fontibus; illud in sua nuperrime orta congregacione munus instituit, ut quotidie in templo alternis a suis sermo historicus haberetur, in quo a Christi Domini nativitate per singula sese excipientia saecula, nobilissima rerum gestarum in Ecclesia series explicaretur, ad suam usque ætatem perducta. Quod idem faciendum jussit quoad vetus et novum testamentum, cuius explanationem in toridem sermonibus tum historicis, tum moralibus contineri sapienter voluit.

Quid (quod potissimum ad rem nostram spectat), nonne primus is Nerius, qui Christianæ genti thesaurum reseraret, in veteribus illis quodammodo latentem cœmertiis, quas *Catacombas* dicimus, illumque per doctas suorum filiorum lucubrationes patefaceret, quos honoris causa nominamus: Gallonium, Tarngium, Severanium, Bosium, Aringhium, quibus antiquitatum Christianarum studium vel excitatum, vel maximis auctum incrementis, referamus oportet? Philippus quidem, nemo enim ignorat, in sanctis illis latebris diu ac pie adhuc juvenis delitescens, inter insignia martyrum monumenta beatissimis animis deliciis entrivit. Ut autem hujusmodi, quos ipse tantopere expertus fuerat, sanctitatis fructus ad ceteros Christifideles propagaret, quippe qui probe noverat, quantum inesset virtutis in locorum aspectu, que ab insignibus sanctitate viris celebrata, eorumdem sanctas reliquias deinde condidissent; piissimam illam invexit exercitationem ac peregrinationem, que septem Ecclesias obeundo conficitur, a quo et nomen obtinuit. Illa autem a Romanis in deliciis habita, et numquam intermissa advenarum etiam animos dulci admiratione perstringit, qui inuidice in Urbem confluent Apostolorum sepulera et augustum Petri successorem veneraturi.

Memorare praetermittimus, quantas ab hujusmodi institutis Ecclesia experta fuerit, et quotidie experiatur utilitates; illud vero ex eo colligere ac statuere in praesentiarum duximus, Philippum nempe cum suis merito habendum ac dicendum esse verum magnumque tum concionandi e suggestu, tum scientiarum historicarum instauratorem. Id autem in primis confessi esse videntur illius aevi eruditissimi quique viri, cum Baronium *Parentem Historiae* uno ore acclamarint; quem amplissimum titulum nulla inquam vetas posterior ei denegavit, et Protestantes ipsi temporibus nostris ultiro libenterque impetruntur.

Itaque Cæsar Baronius Philippo apprime carus, utpote qui ex cœtu suorum delectus fuit, qui conciones historicas in templo edissereret; in quo munere cum triginta ferme annos septies universam Ecclesiastice historie provinciam relegisset; aliud ei a Philippo officium fuit demandatum, ut Ecclesie Annales perscriberet, quibus nempe ad lucem historicæ veritatis et antiquitatum Christianarum digestis Magdeburgensem Centuriae profligarentur. Baronius operi nimis arduo sui ingenii exiguitatem pro modestia ratus minime sufficere, diutius obstitit, neque profecto, nisi obedientia coactus, sese tractabilem prebuit, postquam divino prorsus consilio id cum eo agi a Philippo certior factus erat¹. Ita vir ille, quem ferme miraculum praedicaverim virtutis ac doctrinæ ideoque venerabilis titulo a Christi Vicario Benedicto XIV insignitus, non prius operi manum admovisse compertus est, quam singulare de divina voluntate auspicium per Nerium retulerit. Cujus rei veritatem mirus omnino tanti operis exitus comprobavit; quam reapse idem Baronius adeo habuit exploratam, ut maximas Deo semper gratias haberet, a quo luculenter ad id se electum esse senserat, atque inde perficiendo usque ad extremum vitae spiritum vires animumque hauserat. Quis enim, quin penitus animo commoveatur, admirandum illum legat supplicem libellum, in quo idipsum profitetur, et Philippo Parenti optimo, cui totum quantumcumque est Annalium opus tribuere non dubitat, gratias agens ob Numinis auxilium sibi conciliatum tantis obenidis laboribus? Quem libellum ad aeternam posteritatis memoriam in ejus sepulcro suspendi voluit, nobisque iterum liceat subjicere.

Ubi prima Annalium volumina excensa immotuere, statim condamnatum fuit de Magdeburgensem Centuriis, que, pulvere obruta et in bibliothecis jacentes, aeternum suis auctoribus dedecus pepererunt. Quo autem studio, quantaque animarum exultatione Annales Christianus orbis exceperit, testantur tum versiones eorumdem in precipuis Europæ idiomatis, nempe Alemanno, Gallico, Polono, et Italo, tum totius operis exemplaria decies, vivente adhuc auctore, excusa, in Italia, Germania et Belgio².

Philippus aequo ac Baronius illud profecto habuere in votis, ut Annales ad exitum perducerentur, quippe quos Dei gloria, et Ecclesiae decus atque incrementum mire incendebat; nec dubitandum quin id a Deo enixis precibus flaginaverint ac flagitent, cum hoc imneris suis filiis veluti testamento reliquerint, ut ad Annales ulterius pertrahendos incumberent. Id revera praestitere Odericus Raynaldus et Jacobus Laderchius, uterque ex Oratori Congregatione Nerii filius, quorum alter ab anno 1499 ad annum 1565 opus perduxit, Romæ decem voluminibus editis spatio annorum inter 1646 et 1677 intercedentium; alter vero tribus voluminibus Romæ item excensis ad annum 1571 historiam perduxit. Raynaldiana productio,

¹ Vid. Baccium in vita S. Philippi Nerii, lib. I, cap. 13.

² Vid. Raym. Albericum Cong. Orat. presyb. in vita Baronii, lib. II, cap. 18., pag. 12-16: inter Epistolas et opuscula Cæs. Baronii, etc., Tom. I, Romæ 1759, in-1°.

utpote quae a viro acerrimi ingenii profecta, et facile cum praedecessore comparandi, pluries in Italia et alibi una cum Baronii Annalibus typis edita fuit; cum viginti sint exemplaria diversis locis ac temporibus in lucem prolatæ. Postremum ac vigesimum primum, idemque absolutius, Lucæ per Dominicum Mansimam clericum Regularem Congregationis Matris Dei fuit exensum, qui postea vir omni eruditioñis genere cunctatissimus, ad ejusdem urbis archiepiscopatum electus fuit. Haue editionem Mansius tum critico commentario, quem doctissimus Antonius Pagius ex Minorum Conventualium familia super Annales redegerat, tum suis ipsis animadversionibus loenpletavit. Universa hujusmodi collectio octo et triginta voluminibus in-folio continetur, tres copiosissimos indices complectens, sub annis 1738 et 1759.

Jamdiu tum ecclesiasticae, tum profane historiae cultoribus illud erat in votis, ut nova de Baronii Annalibus ejusdemque accessionibus editio suscipereetur, cum illa Lucensis rara admodum evaserit, magnoque pretio. Ideu porro studium Protestantes quoque nostrorum temporum arripuit sive Germanos sive Anglos, qui mirabile quidem dictu magnoque Ecclesiae bono ac solatio futurum, veteri illa opinione, qua temere imbuti a majoribus contra Annales Baronianos, tandem remissa, ipsos pluris faciant et consulant, præsertim vero Raynaldi accessiones, tanquam copiosissimum et purissimum historicæ veritatis fontem.

Laus igitur merito tribuenda egregio viro Ludovico Guerin ex Barro-Dneis (Bar-le-Duc in Gallia, qui, cohortantibus insigni pietate et doctrina præsulibus virisque ecclesiasticis, novam de universis Annalibus Baronianis editionem ex sua officina excedendi consilium init, quo et nihil doctorum hominum votis accidere poterat jucundius, et Ecclesiae necessitatibus magis consentaneum. Hæc enim, in præsenti animorum conditione, nisi ab Historia amplissimam triimplorum segetem referre posse videtur: postquam *Rationalismus*, quem vocant, cuiilibet auctoritati vel dogmaticæ, vel philosophicæ ac morali nefariorum bellum indixit, et Christianam scientiam imis ab radicibus evulsit. Ad Historiam nostrum hoc saeculum suapte natura fertur, quemadmodum Dogmatum studio saeculum sextum decimum tenebatur: ac propterea in eo allaborandum, ut, historia rite in aciem producta, tum Ecclesiae, tum Ordini sociali validissimum paretur propugnaçum. Cum enim nihil sit reliqui quod Rationalismus susque deinceps permiscere non audeat, auctoritati tantum historicæ fasces submittat necesse est, quæ factorum testimoniis contra illius impia commenta perpetuo insurgit.

Equidem a præfato viro ipse compellatus per ejus fratrem Paulum, quem sacerdotalis pietas et scientia apprime commendant, in Collegio urbis Sancti Desiderii (St Dizier) diœcesis Lingonensis Philosophie professorem, ut de excedendis Annalibus Baronianis consilio auctor, ac pene princeps accederem, dum multumque, ingenne enim fatebor, dubitavi tantum mihi onus suscipere, coque magis, quod in illa jam ætate sim constitutus, qua, expeditis quibusdam litterariis lucubrationibus, magna jami ex parte confectis, valde optandum ducerem dies, quos mihi divina misericordia faciet reliquos, mihi Deo sacrare, et parandæ aeternitati insunere.

In auncipiti mentis contentione Demi enixe precatus, Christi Vicarii Oraculum, prout officium postulabat, supplex adivi, ut quid consilii in tanto negotio capiendum mihi esset superno ejus lumine discerem. Pius IX, quem mirabiliter astuantem studio erga omnia quæ ad Divinam promovendam gloriam faciunt, universus Orbis suspicit, ut opus aggrederer auctum addidit, quod Ecclesiae valde utile et historicis disciplinis fore arbitratus est, veniamque dedit, ut me Barrum-Dneis conferrem, ubi de re coram agerem commodius: quin et dignatus Apostolica Benedictione incepta auspiciari.

Verum operi nobis manum admoventibus suborta dubitatio, num, praeter observationes a Pagio insertas, novis ditaremus Annales documentis identidem in Lueci editis, passim a doctissimis viris, ac praecipue ex Benedictina familia sancti Mauri in Gallia, et quorum innumera post Baronii, Raynaldi, et Laderchii aevum prodiere. Verum intelleximus nos a proposito longius abstractumiri; cum non modo voluminum numerus, jam satis per se magnus, esset augendus, sed etiam textus ipse plures corrigendus, vel instaurandus, unde potius novum emergeret operis genus, quam vetus promulgaretur. Hinc fieret ut minime assequeremur quod maxime pre oculis habuimus, ut nempe ad hanc Historiam aditus facilis pateat, mediocri pretio comparandam, Ecclesiasticis praesertim cuiuscumque ordinis viris, qui ab ea recte haurire possint, unde animus preclarissima rerum in Ecclesia gestorum serie, sive in conciliis, sive in sanctorum Patrum, coevorumque scriptorum libris evoluta jucunde detineretur, solidaque instrueretur eruditione rite adscita ad Ecclesiam, ejusque dogmata ritusque propugnandos. Illud etiam movet, quod viris doctis et eruditionem historicam ex professo recolentibus nonnihil commodi allatueros putamus Annales, licet breviori, quam immuimus, methodo digestos, cum per eosdem optatissimus rerum ordo causarumque veluti ante oculos propositus elucescat. Nec dixeris praehusum hinc fore aditum altissimis disquisitionibus, quae ad doctrinam historicam maximopere conferunt, quibusque singularia facta dilucidantur; ad id enim comparatio praestoque sunt peculiares monumentorum historicorum collectiones, quas vir doctus pro suo libito consulat licet: quod minime ei praestare possint nostri Annales diffisiōri quantumlibet ratione concimati. Nec praetermittendum est illud quod amplissimae hujusmodi editioni obstaret quammaxime: temporum nempe ratio, que hanc sinit strenuum adeo iuveneri ex editorum familia virum, quem non deterreat tanta molis librariae difficultas; ac propterea quamvis id ex voto contingere, tante voluminum copiae ille fortasse honor maneret tantummodo, ut bibliothecis publicis ornamento essent ac decori: proptereaque, instar precedentium, raritate admodum et caritate editio laboraret. Quae incommoda a praesenti nostra editione absutura confidimus, ino ipsam eidem Lueensi anteturam, cum nonnulla vel emendanda vel addenda, prout expediverit, curaverimus.

Atque in primis, quod attinet ad monumenta proprio dicta, nempe Privilegia, Diplomata, tum Pontificia tum Imperatoria, et id genus alia, textu utemur ad unguem perfecto et absolutissimo, quod idem, ne in caeteris quoque ad concilia sanctorum Patrum, scriptorumque Ecclesiasticorum loca spectantibus, ob temporis praesertim angustias praestare possimus, vehementer displicet. Uniuersique insuper volumini praepositum *Summarium* exceptum ex singulis annis materiem uno veluti ietu oculi conspiendam præbebit, expunctis que in margine extant adnotationibus, itemque in imas paginas relegatis locorum testimoniosis: ex quo tum perspicuitati, tum aptæ librorum moli consultum videtur. Pagii criticas adnotationes continenter subjiciendas singulorum annorum historie putavimus. Observationes vero Mansii plerasque omisimus, utpote que versantur in Chronologia consulum, magistratum, imperatorumque vindicanda plerumque a Pagianis erroribus, ope inscriptionum, quarum etiam partem magnam exulare jussimus. Nemo enim ignorat quibus quantisque incrementis hodierna ætas circa hoc eruditiois genus glorietur, cum vel depravatae, vel falsæ omnino plures deprehendantur inscriptiones, vel novæ e latebris emerserint: ita ut non modo Pagius, sed et Mansius saepissime emendatione indigeret. Nihil prohibet quominus ex recentissimis exemplaribus aliunde veritas exploretur. Idem prorsus de Numismatibus Imperatorum Romanorum consilium fuit a Baronio satis rare inter scribendum impressis.

cum valde accuratius et elegantius nostra haec aetas in hisce cūdendis et elucidandis operam navarit.

Et quoniam Baronius æque ac Raynaldius in rerum Ecclesiasticarum tractatione quodammodo inclusi immorandum minime censuerunt in vicissitudinibus revolvendis, quæ temporalem Romani Pontificis respicuum dominationem in Populis eidem quoad civilia etiam jura subjectis, nihil antiquius nobis erat, quam de historica ejusdem potestatis constitutione et legitimo exercitio, ea in medium afferre, quæ temporum et rerum ratio identidem obtulerit, ad vindicandum ius illud regnum, quo nullum aliud in Europa validioribus nititur fundamentis, et quod a Divina Providentia datum atque oblatum fatemur ad universæ Ecclesie libertatem deusque tuendum, cum civilis societatis bono conjunctum : ejus rei documenta jam a nobis edita separatim extant volumine.

Insuper visum est nobis, quod et Mansio, novum *Apparatum Criticum* universo operi subjungere; qui ex Mansiano licet plura referat quæ magis congrua videbuntur, multis tamen concinnabitur additamentis, quæ non modo utilitatis sed et necessitatis fore haud immerito judicavimus. Primum enim ut historiæ cultoribus, præsertimque juvenibns Ecclesiasticis viam sternamus, concinne breviterque ibi disseremus de diversis temporum æris apud Christianos, que in monumentis historicis tum saceris tum profanis usitantur, et de notis temporum quæ easdem æras aut respiciunt, aut explicant. Describendæ ideo nobis erunt: æra Christiana; æra Passionis et Ascensionis; æra Alexandrina; æra Antiochena; æra Constantinopolitana; æra Seleneidarm, Græcorm, aut Syro-Macedoniorum vulgo etiam æra Alexандri nomenpata; æra Caesariana Antiochiae; æra Actiaca et Augustorum; æra Julianæ; æra Hispanica; æra Dioctiani, seu martyrum; æra fundationis Romæ, et periodus Julianæ; æra Olympiadum, et æra Hægiræ, quibus adnumerandæ sunt æræ quædam minus frequenter, nti æræ Abrahami, Nabonassaris, Tyri et Armenorum; æra Isdegerdis regis Persarum, ejusque reformatio per Malek-Schal-Dgelaleddin, vulgo æra Gelaleæna vel Malaleæna dicta. Sermonem deinde instituemus de diversis Cyclis, et primum de Indictionibus: de Cyclo Solis; de Concurrentibus et de Regnariis; de Cyclo Decennovennali; de Numero aureo, seu Cyclo Lunæ, et de Calendario Judæorum; de Epactis; de Clave Terminorum, seu Festorum mobilium; de Cyclo Pascali, et de Calendario Gregoriano.

Precipue accedent Tabule, quas *Concordantiarum* vocant, ex quibus juxta diversas rationes chronologicas facile dilucideque innotescat a quo die data documenta, præsertim vero Tabula Paschalis et Indictionum ab an. 300 usque ad an. 2000. De festis etiam mobilibus Tabula subjicietur Concordantiae Cycli annualis, tum communis, tum bisextilis ratione dierum quinque et tringinta, a die nimis vigesima secunda Martii ad diem Aprilis vigesimam septimam, quorum spatio Pascham intercidere opus est; ubi Litteræ Dominicæ, Numerus Dominicarum post Epiphaniam et Pentecosten, et primæ Dominicæ adventus dies adnotabuntur.

Illud in more positum fuit, in medio aeo, pietatis ac religionis studio, non modo apud Episcopos et Principes, verum eujusenique ordinis Christifideles, ut epistolas, privilegia, contractus, testamenta, aliasque hujusmodi tabulas obsignarent, datas a die vel festo aliquius sancti nomini sacro, vel solemniori, vel a Dominicis anni insignioribus; ut passim istas designationes videre est: feria tertia post Nativitatem B. M. V., post Matthæum Apostolum, post S. Cæciliam, etc., post Dominicam: *At te leravi* (quæ prima nempe Adventus), post Dominicam: *Adorate Dominum* tertium post Epiphaniam, post Dominicam: *Quasi modo* (Dominica in

Albis , post Dominicam : *Rorate caeli* (quartam Adventus , etc. Hinc non abs re fore putavimus Glossarium addere nonnumquam paululum cognitorum in veteribus Diplomatibus , et apud Ecclesiasticos scriptores medii aevi usitatorum, ex quibus quedam festa , dominice , et dies dominicarum et mensium denotabantur ; neenon Catalogum Alphabeticum et Chronologicum sanctorum praecipnorum , a quorum die festo in medio aeo data sunt vetera monumenta in substitutionem diei et mensis. Huic catalogo praebit et inserviet perbrevis notitia vetustissimorum que in Ecclesia cognoscuntur Calendaria , ac Martyrologia.

Eundem excipiet Catalogus Chronologicus summorum Pontificum diem referens electionis, consecrationis atque obitus ; idem Romanorum Imperatorum usque ad Romanorum Imperii extinctionem ; Regum Longobardorum in Italia ; Regum Carolinorum ; Regum Romanorum et Imperatorum Germaniae ; Regum denique Galliae, Angliae, Hispaniae et Lusitaniae ; Regum Danie, Svetie et Norvegiae ; Regum Hungarie et Polonie , et Ducum Moscoviae ; Imperatorum tandem Orientis usque ad annum 1453 , quo, Constantinopoli a Turcis capta, Imperium Orientale misere inferiuit.

Nemo in historia medii aevi paulisper versatus ignorat, quanta auctoritate nisi fuerint trium sedium Archiepiscopi Coloniensis nempe, Trevirensis, et Maguntiae jam a tempore Regum Carolinorum, postquam Imperium Romanum, ita dictum, a Gallis ad Germanos transierat, circa negotia omnia tum ecclesiastica, tum civilia, ac proinde valde congruum fore ducimus et chronologiam horum Praesulum seriem subtexere, quo melius intoscant dies a quibus data Regum et Imperatorum diplomata. Tribus enim hisce Archiepiscopis attributum scimus Archicancellarii munus in Regno et Imperio; ita tamen ut, cum Germania, Italia et Gallia Belgica sub uno eodemque Imperatore esse cooperint, quoties Imperator esset in Italia, Archiepiscopus Coloniensis omnia privilegia et diplomata Imperialia signabat, et ejus interventu et nomine edebantur. Quoties Imperator esset in Gallis Belgicis, id munus subibat Archiepiscopus Trevirensis, in Germania vero Maguntinus.

Tabulae successioneis Regum et Imperatorum, maximi sane rei historicæ commodi, quasque ut monuimus suo loco exhibebimus, justissima causa nobis visæ sunt, cur praetermitenda censuerimus nomina Imperatorum, que Baronius ejusque continuatores in fronte singulorum annorum et paginarum nominibus Romanorum Pontificum apposuerunt, quemque usum ab antiquitate prorsus alienum, idem ex vetustis Annalibus scriptoribus medii aevi mutuati sunt : quod tanto magis supervacaneum est, cum Pagius, in Criticis suis observationibus hunc usum pariter retinens, Imperatorum nomina singulis annis jam premisserit.

Finem tandem imponet Catalogus omnium Provinciarum Ecclesiasticarum, quas Orbis Christianus medio aeo exhibebat, adjectis Episcopatibus et Monasteriis quae hisce Provinciis suberant, qui Catalogus vulgo inscribitur : *Provinciale omnium mundi Ecclesiarum Patriarchalium, Metropolitanarum, et Episcopalarum*, quemque ex vetustis codicibus membranis saeculi XIII et XIV eremus.

Ab adminiculis historicis modo enarratis vix separari potest historia Ecclesiastica litteraria, quæ ad recte intelligendos fontes, in Annalibus Ecclesiasticis passim citatos vel laudatos valde confert, quamque ideo in altero ab apparatu nostro disjuncto volumine elaborabimus, summa qua fieri potest brevitate singula capita perstringentes. Historiam istam a primordiis Ecclesiae incipientes, ordine Chronologico servato, usque ad finem XV saeculi quo medium aevum ita dictum desinit, perducemus, recensendo sanctos Patres, aliasque scriptores tum ecclesiasticos tum profanos qui hisce saeculis floruerunt, Ecclesiamque suis scriptis illu-

strarunt. Agemus hinc de praecipuis eorum operibus horumque editionibus. Disseremus denique de veteribus temporum annalibus et chronicis, sive certo auctore, sive incerto.

Quod denique ad Annales per nos continuandos attinet, ea de re sno loco copiose disseremus; interim sufficiat benevolum lectorem admonuisse, nos omnia monumenta, quae historiarum Pontificium, qui Gregorio XIII, cum quo Annales nostri desinunt, usque ad Pinni PP. VII. successore, concernunt, jam collegisse, ac etiam in suo ordine distribuisse; ita ut absolutionem totius operis usque in exitum saeculi XVIII, quam metam nobis praefiximus, nulla interposita mora, Deo propitio, progressuram fore nobis persuasum sit.

Hæc voluimus Annalium initio prænotanda, ut nempe operis, cui edendo insundamus, utilitas penitus dignoscatur: quod profecto nullis nostris viribus, sed Divina freti misericordia ut ad exitum prospere feliciterque perducatur confidimus.

Romæ ex sanctioribus Vaticanî Tabulariis, die festo Cathedræ S. Petri Apost. Antiochenæ A. D. MDCCCLXIV.

S U M M A R I U M

T O M I I.

- AN. I. 1. Prælocutio. 2. Natalis Domini. 3-5. Praesepe Domini, ejusque cultus. 6, 7. Sanctæ Mariæ integritas. 8. Sacrae fasciæ. 9, 10. Miracula in Nativitate Christi. 11-13. Pacis templum Romæ. 14. Pastores ad praesepe. 15-17. Libri Sibyllini de Natali Christi. 18. Circumeisio Domini. 19-27. Magi, et unde venerint. 28. Regina Sabæ. 29-31. Magi an reges fuerint, et quando venerunt. 32, 33. Strages Innocentium, cur a bimatu jussa. 34, 35. Magorum adventus et stella ipsos comitans. 36. Festum Epiphaniae. 37. Magorum redditus. 38-41. Oblatio Christi in templo, et de vaticinio Simeonis et Annae de eodem. 42-47. De Christi in Egyptum fuga. 48-52. Cædes Innocentium. 53-56. De Zacchariae nece. 57-61. Galilæorum secta.
- II. t. Judæi jurant Herodi. 2. De Salome ejusdem sorore.
- III-V. Successio consulum.
- VI. Nero ab Augusto adoptatur.
- VII. Ultio divina in Herodem.
- VIII. I-11. Herodis ætas, interitus, et mores. 12. Archelai regnum. 13. Jesus reducitur in Palæstinam. 14. Judei tumultuantes reprimuntur. 15. Pakestinæ in tetrarchias divisio. 16. Pseudo-Alexander, filium Herodis se simulans supplicio plectitur.
- IX. Jesus Nazareth ducitur, inde Nazarenus nuncupari cœpit.
- X. Consules.
- XI. 1. Augusti leges contra cælibatum. 2. Varus e Palæstina revocatur.
- XII. 1-7. Jesus Hierosolyma in templo predicans, ejusque in domo paterna exercitia. 8, 9. Josephi ætas. 10. Variana clades in Germania.
- XIII-XV. Consules.
- XVI. 1-3. Archelaus damnatus exilio. 4. Cur Josephus eumdem timuit. 5. Judea in provinciam redacta. 6. Augusti obitus. 7, 8. Ejusdem de græco sermone lex. 9. Latine linguae majestas. 10, 11. Studium Herodis in Tiberium et Augustum, quibus civitates, templa, et lacus dicat.
- XVII. Præsidum summum jus, eorumque vestes sacerdotales.
- XVIII. Tiberius Judeos exagitat.
- XIX. Caiphae sacerdotium.
- XX. Consules.
- XXI. Judei Romæ vexati et restituti.
- XXII-XXIII. 1. Tiberii leges. 2. Sulpitii Quirini obitus. 3. Acta Pilati spuria.
- XXIV-XXVII. Consules.
- XXVIII. Pontius Pilatus Judeæ præses, ejusque in Judeos acta.
- XXIX, XXX. Consules.
- XXXI. 1-4. Evangelicae historie dignitas et concordia. 5. Tetrarchiarum distinctio. 6, 7. De Lysaniis tetrarchis. 8, 9. Functio sacerdotalis. 10. Concilium lxxii, sive synedrium. 11-15. Joannis prædicatio et mores. 16-20. Christi baptismus. 21. Legatio Judæorum ad Joannem. 22. Andree et Petri vocatio ad apostolatum. 23-28. Petri nomina et prælatio inter Apostolos. 29-36. Nuptiae in Cana Galilæae. 37-40. Prædicatio Christi. 41-44. Baptizati a Christo. 45-50. De nece Joannis. 51, 52. Dissidia Judæorum cum Samaritanis. 53, 54. Puteus Jacobi. 55, 56. De filio reguli a Christo sanato. 57-61. De Abagaro principe Edessæ, ejusque ad Christum epistola. 62-65. De piscatione Petri, et lacu Genesareth. 66-68. Res Christi in Galilæa gestæ.
- XXXII. 1. De secundo Jesu paschate. 2, 3. De turbis a Pharisæis in Jesum, curato aegroto, excitatis. 4-6. Jesus Hierosolyma in Galilæam reversus novos apostolos eligit. 7-9. Apostolorum genus. 10-16. Christi

- praedicatio. 17-30. Magdalena conversio : una, an plures Magdalene fuerint. 31. Christus mittit apostolos.
- XXXIII.** 1-5. Herodis et Herodiadis immane in Joannem facinus. 6. Herodiadis et filie obitus. 7, 8. Herodis de Christo opinio. 9, 10. Acta Jesu a nece Joannis. 11-27. Petri confessio et principatus. 28, 29. Christi de sua passione praedicatio, et transfiguratio. 30-31. De tributo a Christo soluto. 33-37. Christi miracula. 38-41. De lxxii Christi discipulis. 42-44. Alia Christi opera. 45, 46. Apostolorum caelibus. 47, 48. Sejani casus.
- XXXIV.** 1. Annus Christi passionis. 2. Lazari resurrectio. 3. Concilium adversus Christum. 4. Cœna in Bethania. 5-7. De Hosanna. 8. Mons Oliveti. 9. Ficus arefacta. 10-12. Insidiae Christo a Judæis ex tributi pensione paratae. 13-18. Cœna in domo Simonis. 19, 20. Jude proditio. 21, 22. De loco ubi pascha peractum. 23-26. De tempore paschatis. 27-41. Ritus celebrandi paschatis. 42. Contentio Apostolorum de primatu, quando. 43-46. Ritus in institutione Eucharistie observati. 47-51. Nomina Eucharistie. 52-60. Apostolorum sacrificia. 61. Usus cœnae Dominicæ. 62, 63. An Judas Eucharistiam sumpserit, et quando discessit. 64. Petri animosa promissio. 65. De hymno in cœna dicto. 66. De loco ubi Christus oravit. 67-69. Quid Christus cum a Judæis duce Juda invaditur. 70. Cur Jesus primo ad Annam. 71. Petri negotio. 72-74. Christus ad Caiphiam. 75. Judæ interitus. 76-92. Jesus ante Pilatum. 93-95. De supplicio crucis. 96-106. De vino myrrato. 107-112. De Golgotha. 113-129. De morte Christi, et de miraculis quæ eamdem comitata sunt. 130-133. De ejus sepultura. 136-161. De Christi aetate, et de anno ejus passionis. 162, 163. De jejuniis ob Christi passionem susceptis. 164-177. De hora resurrectionis Domini. 178-193. De variis ejus apparitionibus, vel manifestationibus. 196, 197. Apostoli in Galileam abeunt. 198-205. Quæ communia Apostolis omnibus, et de primatu Petri. 206-208. Aliae manifestationes Domini. 209-213. De duabus dotibus Ecclesie concessis, de operatione nempe miraculorum, et de divinarum Scripturarum intelligentia et interpretatione. 216-220. De ascensione Domini. 221, 222. Flavi Josephi de Christo testimonium. 223-225. Acta et dicta Pilati de Christo ad Tiberium missa. 226. De libris Sibyllinis. 227-229. De vestigiis a Domino in ascensione relictis. 230-263. Acta Apostolorum post ascensionem Domini, et de dono linguarum ipsis concesso. 264, 265. Ananias et Saphire interitus. 266, 267. De venumdatione bonorum a primis Christianis sponte facta. 268-270. Apostoli in templo, et Petri in miraculis prærogativa. 271-273. Apostoli in carcerem conjecti, et de Theoda, et Juda, ac Gamalièle. 276, 277. Prima discordia in Ecclesia. 278-282. Electio et munus diaconorum. 283. Laborantes et diaconissa. 284. Presbyteræ quæ essent, et quæ episcopæ. 285-307. Prosecutio actuum Apostolorum : Jacobus episcopus Jerosolymitanorum : martyrium Stephani. 308-314. Memoriae et suffragia pro defunctis. 315-318. De purgatorio. 319, 320. Magna in Christianos persecutio.
- XXXV.** 1-12. Dispersio Apostolorum et Discipulorum, eorumque praedicatio in Samaria. 13. Quæ manus impensis tantum episcopi. 14-19. Sacramentum confirmationis et chrismatis. 20-26. Simon Magus. 27-28. Eunuchus reginae Candacis. 29. Tiberii crudelitas.
- XXXVI.** De conversione Pauli, ejusque aetate et patria.
- XXXVII.** 1, 2. Paulus Damasci. 3. Philippi Tetrarchæ obitus.
- XXXVIII.** Agrippæ carcer.
- XXXIX.** 1. Tiberii obitus. 2, 3. Vitellius Hierosolymæ. 4, 7. Paulus Damasco Hierosolymam venit ut videret Petrum. 8-10. Petrus Antiochenam fundat Ecclesiam. 11. Cur Cæsarea et non Hierosolyma metropolis Palestinae. 12-26. Petrus Ecclesie Antiochenæ septem præfuit annis, et quomodo Evodius primus episcopus ejusdem Ecclesie dicendus.
- XL.** 1-3. Agrippæ reditus in Judæam. 4-11. Clades Judæorum Alexandriae. 12-14. Caius imperator coli vult uti Deus, ejusque crudelitas in Judeos. 15, 16. Berodis Tetrarchæ exilium. 17, 18. Petrus Lydda.
- XLI.** 1. Consulatus Caii. 2-13. De conversione Cornehi centurionis. 14-20. De Matthæi Evangelio. 21-23. Caii imp. furor in Judeos.
- XLII.** 1-4. Judæorum legatio ad Caium. 5-37. De statua Caii in templo Iocanda, et de ærumnis Judæorum.
- XLIII.** 1-3. Caio interempto sucedit Clandius. 4-6. Ejus edicta pro Judeis. 7-10. Reditus Agrippæ, ejusque studium in sedandis Judæorum turbis. 11-17. Antiochenæ Ecclesie Prefectus, et de nomine Christiano.
- XLIV.** 1. Agrippa persecutus Christianos. 2. Jacobi martyrium. 3-9. Petrus in carcerem trusus, et ab angelo liberatus. 10-12. De Petri itinere. 13-14. De Apostolorum in diversas orbis partes profectionis tempore. 15-19. De Symbolo Apostolorum. 20-22. Spiritu sancto magistro facta divisio provinciarum. 23, 24. Gentium conversio. 25-28. Petrus Romanum venit. 29, 30. Joannes in Asia. 31. Andreas in Scythia. 32. Philippus in Asia superiore. 33. Thomas in India. 34. Bartholomeus in Majori Armenia. 35. Matthæus in Ethiopia. 36, 37. De duobus Jacobis. 38. Simon in Mesopotamia. 39. Africana Ecclesia a Petro erector. 40. Thaddæus in Arabia et Idumæa. 41. Matthias in Ethiopia et Judea. 42-49. De variis actis Apostolis perperam adscriptis, et ab haereticis conflatis. 50. De scriptis Christi nomine confectis. 51-59. De adventu et actis Simonis Magi Romæ. 60-61. Petri Romanum adventus. 62-66. De fame totius orbis, et de munificentia Helene Adiabenorum regiae; an ipsa Judeam vel Christianam se professa fuerit. 67-73. De collecta in commodum Christianorum Antiochiae facta, et de usu collectarum in Ecclesia. 74. De apostolatu Petri et Barnabæ. 75-88. De ordinibus et officiis ecclesiasticis. 89. Pauli apostolatus.
- XLV.** 1-9. Petrus XV Cal. Februarii (18. Januar.) Cathedram Romanam condit, deque ejus prærogativis. 10. Romanum nomen idem quod Catholicum. 11. De primalignea Petri Cathedra miraeulis illustrata, et in ejusdem Petri Basilica Vaticana hodieque asservata. 12-14. Evodium an Ignatium Petrus sibi in cathedra Antiochenæ sullecerit. 15. Marcus a Petro Alexandriam missus. 16. S. Petri prima epistola. 17-19. Quomodo nomen Babylonis a Petro Roma datum intelligendum. 20-22. Secunda Petri epistola. 23-28. Salutatio in osculo sancto et pacis. 29-32. De Marco et ejus Evangelio. 33-38. De dono linguarum.

- XLVI. 39-41. De usu linguae græce Romæ. 42-47. Plura de Marco. 48, 49. Claudi⁹ in idolatriam acta.
4. 2. Petrus mittit in provincias discipulos. 3-8. Interitus Agrippæ. 9-10. Herodes a Claudio jus in templum obtinet. 11-13. Paulus Gentibus Evangelium nuntiat.
- XLVII.** 1. Paulus Iconii. 2-14. Acta Thecle, ejusque martyrium.
- XLVIII.** 1-3. Paulus Lystre lapidatus. 4-26. De tempore obitus vel potius assumptionis B. Mariae Virginis. 27-29. Procurator Judeæ stolam pontificiam Judeis a Romanis olim redditam ab ipsis repetit. 30. Alabarchia magistratus qualis.
- XLIX.** Paulus et Barnabas Antiochiam reversi.
- L.** Herodi defuncto successit Cumanus, qui Judæos dire exagitat.
- L.** 1, 2. Judæi aequæ ac Christiani Roma expulsi. 3.-28. Petrus redit Hierosolymam, ibique Concilio Apostolorum interest : acta et tempus inius Concilii. 29, 30. Apostolatus nobilior Judeorum quam Gentium. 31. Pauli acta Antiochiae. 32-47. De contentione inter ipsum et Petrum hac occasione de victu exorta. 48-53. Falsa commenta de Barnaba. 54. Barnabas Mediolanensem Ecclesiam erexit. 55. De ejus epistola. 56-76. Varia acta Pauli.
- LII.** 1-14. Adventus Pauli Athenas, ejusque concio in Areopago. 15-32. Paulus Corinthi, 33. Colonia Agrippina.
- LIII.** 1, 2. Secunda Pauli epistola ad Thessalonicenses, qua occasione scripta. 3-11. De traditionibus Apostolorum. 12-32. Ritus Ecclesiæ ex traditione, et de traditione in genere. 33-35. Paulus Corinthi ante Gallionem Achaiae proconsulem.
- LIV.** 1, 2. Paulus Ephesi et in Galatia. 3. Philippi martyrium.
- LV.** 1-7. Res gestæ Pauli Ephesi. 8. De Pauli sudariis virtute miraculorum insignibus. 9-20. Usus sacrarum reliquiarum in Ecclesia, et de miraculis ex iisdem.
- LVI.** 1-3. De filiis Sceve principis sacerdotum Corinthi curantibus in nomine Jesu energumenos, et de virtute nominis Jesu. 4-13. De exorcismis eorumque usu in Ecclesia. 14-20. De confessione peccatorum, eorumque absolutione per sacerdotes. 21-23. De pœnitentia publica. 26-41. De Nectarii episcopi Constantinopolitani facto, ubi plura de confessione secreta. 42, 43. Nero imperium adit, et Judæis favet.
- LVII.** 1. Judæi Romam redeunt. 2-9. Paulus iterum Corinthi, ejusque prima epistola ad eosdem. 10-23. De excommunicatione a Paulo inflictæ, et de excommunicatione in genere. 24-27. De judicio ecclesiastico. 28-36. Regale sacerdotium. 37-43. Usus judiciariae potestatis in Ecclesia. 44, 45. De continentia conjugali. 46-54. De matrimonio et ritibus in eodem adhibitis. 55-59. De virginitate. 60-72. De caelibatu Pauli. 73-84. De oblationibus pro ministris Dei, et de decimis. 85-92. De velandis mulieribus. 93, 94. De amputatione capillorum et cultu barbae. 95-98. De pallii usu, et de calceis. 99-106. De ecclesiis Christianorum. 107-111. De fonte præ foribus ecclesiæ. 112-124. Ecclesiarum ornatus sacrae imagines. 125-130. Distincta in ecclesia loca. 131-139. Sacra primum mensa, deinde communis. 140-146. De funebri agape, et de agapibus in genere. 147-154. De oblatione panis et vini, et participatione Eucharistiae. 153. De communione sub una specie. 156-159. Frequens usus sumendi Eucharistiam in Ecclesia Occidental, secus in Ecclesia Orientali. 160. Vindicta divina in sumentes indigne Eucharistiam. 161-166. De conventu ecclesiastico, de oratoriis. 167-170. De his qui baptizantur pro mortuis. 171-173. De anathemate et maranatha. 176-187. De Diana Ephesiae templo. 188-192. Paulus, relicto Timotheo Ephesi, in Macedonia recedit, ejusque ad eundem prima epistola. 193-197. De ciborum delectu, et de certorum dierum jejuniis. 198-204. Jejunium Quadragesimale. 205-208. Cur vetitum jejunium sabbati, et cur id Occidentales suscepint. 209-211. Jejunium quatuor temporum ex institutione apostolica. 212. Paulus in Græcia.
- LVIII.** 1. De epistola a Paulo ex Græcia ad Titum Cretæ data. 2-14. De episcopis et presbyteris, eorumque munere. 15. De Cretensi Ecclesia. 16. Non Gentiles, sed Judæi polygami. 17-26. De caelibatu sacrorum ministrorum. 27-30. De bigamis non ordinandis. 31-33. De Lucae Evangelio, et de Theophilo Antiocheno cui idem inscriptum. 36-41. Secunda Pauli ad Corinthios epistola. 42, 43. De naufragio a Paulo apud Melitam passo. 44-57. Paulus tertio invisit Corinthios, et de ejus ad Romanos datis litteris. 58-61. De rerum Judaicarum statu. 62-66. De Pauli adventu Troadem. 67-69. Quæ penula Pauli. 70-78. De usu lampadarum et luminum et sacræ cere in agni formam effigiate. 79, 80. Pauli navigatio. 81-101. De festis diebus Christianorum. 102-104. De ritibus in precatiōnibus observari soliti. 105-108. Cur Christiani conversi ad orientem orarint. 109-112. De ritu standi, genuflectendi, et procedendi in orando. 113-115. De Philippi diaconi filiabus. 116, 117. Paulus Cæsareæ. 118. Idem Jerosolymis. 119, 120. De conventu Hierosolymitano. 121-142. De ritu Nazaraeorum, et de tonsura in Ecclesia. 143-149. Acta a Judæis contra Paulum Hierosolymis. 150. De summo pontificatu Anne. 151. Judaorum insidiae in Paulum. 152-153. Paulus perductus Cæsaream causam agit coram Felice. 156-159. Refellitur Josephus historicus de tempore præfectura Felicis. 160-164. Paulus coram Festo et Agrippa. 165, 166. Neronis acta circa Judæos. 167-173. Pauli navigatio Romam.
- LIX.** 1-4. Quo tempore Romam Paulus advenit. 5-9. Res gestæ Pauli Romæ. 10-18. Secundam epistolam ad Timotheum scribit. 19-22. Epistolam Paulus scribit ad Ephesios. 23. De Pomponia Græcina.
- LX.** 1-5. De epistola ad Philippenses Romæ a Paulo scripta. 6-8. Crucis signa erigi cœpta et coli, ejusque virtus et potentia. 9-11. De epistola a Paulo ad Colossenses data. 12-14. An Paulus ad Laodicenses scripsicerit. 15-23. Quam religionem angelorum Paulus damnet, et de religioso eorumdem cultu. 24-34. De cantu ecclesiastico. 35-39. De hymnis, cantibus et instrumentis musicis. 40, 41. Scribit Paulus ad Philemonem. 42-58. De epistola Pauli ad Hebreos data. 59. De arefacta fico Romulea.
- LXI.** 1-3. Paulus in Hispania. 6. Acta Apostolorum scribit S. Lucas. 7-9. Ejusdem reliquæ res gestæ. 10. Agrippinæ interitus.

- LXII. 1. Ananus Senior et ejns filii in pontificatu Judeorum. 2, 3. Terræmotus Laodiceæ.
- LXIII. 1-8. Jacobi episcopi Hierosolymitani martyrium, ejusque inira sanctitas. 9-12. De Jacobi epistola.
13-16. De oleo sancto intirmorum et sacramento Unctionis. 17. Missa Jacobi. 18. Britanni a Romanis vieti.
- LXIV. 1-3. Marci martyrium, ejusque acta Alexandriae. 4-13. De Essenis. 14. Neronis sævitia.
- LXV. Cladem venturam Jerosolymis Jesus Anani filius prædictit.
- LXVI. 1-10. Christiani de incendio Urbis accusati tormentis plectuntur. 11-13. De epistolis Senecæ ad Paulum.
14. Interitus Senecionis. 15. Cestius Florus præses Judææ.
- LXVII. 1, 2. Aucta persecutio in Christianos. 3. Affliguntur Judæi. 4. Nero sævit in conjuratos.
- LXVIII. 1, 2. Petrus et Paulus Romæ concionantur. 3, 4. Secundam epistolam ad Judæos scribit Petrus. 5. De Judææ epistola. 6, 7. De Jnda et Simone. 8-12. De Nicolaitis. 13-22. De Simonis magi volatu et lapsu.
23-25. Petrus et Paulus in vineula conjiciuntur. 26-29. Nero sævit in plures. 30-33. Apollonius Tyanæus.
34, 35. Portenta de clade Judaica. 36-46. Judæorum defectio, et bellum civile inter eos. 47-53. Cestius
obsidet Jerosolymam. 54, 55. De abominatione desolationis.
- LXIX. 1-5. De tempore martyrii apostolorum Petri et Pauli. 6, 7. Fuga e carcere. 8. Apostoli virgis cæsi.
9, 10. Plautilla. 11-13. Paulus truncaetur capite. 14. Pauli effigies. 15-21. De loco martyrii et sepulturæ
Petri. 22-30. Cultus SS. Apostolorum sepulcris exhibitus, et inde urbis tutela. 31. Petri effigies. 32-34. De
Petri propinquis. 33-37. Linus Petri successor. 38-43. Vindicatur ordo successionis Cleti et Clementis.
44-46. Martyres Romæ et alibi. 47. Nero a persecutione desistit. 48. Clades Judææ provinciæ a Valerio
illatae 49-51. Hierosolyma a Zelotis exagitata.
-

ANNALES ECCLESIASTICI.

JESU CHRISTI ANNUS I.

1. *Prælocutio.* — Cum rerum omnium conditor et moderator Deus cælum¹ creasset et terram; nec ulla ulfrisque gratia vel pulchritudo inesse posset sine luce; omniaque essent tenebris obvoluta, ipsaque terra ihanis et vaena: opportune consuluit, ut primum omnium ipsis rerum principiis lucem crearet, cuius fulgore tam que facta essent quam etiam que essent facienda, velut quodam claritatis et glorie indumento circummanicha, naturali suo splendore nitescerent. Haec autem cum in orbis institutione sint facta: rursum cum tempus advenit, in ejusdem restituzione sunt feliciter adimpta. Cum enim universo humano generi, peccati culpa, semipiterne noctis esse offusa caligo, cunctaque undique densis tenebris obscurata, et squallens horrensque esset omnium rerum facies: immensa sua bonitatis largitate prospexit Deus, ut nova luce cuncta perfunderet, mitteretque ex se genitum, sueque substantie Filium, ipsum celeste jubar, candorem lucis aeternæ², fumum de lumine, lucem veram³, justitiae solem⁴, novumque institueret diem, illum scilicet, de quo olim est prophetice dictum⁵: « Haec dies, quam fecit Dominus. » Cujus cum jam crepusculum et auroram præfatis simus, quod reliquum est, ipsum solem orientem spectemus, eundemque apposite tevi nube cunctum, quo minus aciem oculorum perstringeret, et dispensationem implere posset, quam consummandam acceperat. Agemus, Verbum ipsum carne velatum, Denique hominem factum, et Virgine sanctissima natum spectemus; atque de ipso, quæ in primis Evangelista nos docuit, enarremus.

2. *Natalis Domini.* — Cum igitur (quod ante diximus) edicto cogente, e Nazareth Galilee in Bethlehem Iude Josephi atque beatissima Virgo Maria, ut profiterentur, ascendissent: « Factum est, inquit Lucas⁶, cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret: et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinavit eum in praesepio, quia non erat eis locus in diversorio. » Haec Evangelista. Quod in primis ad locum ipsum, ubi Christus est natus, pertinet: spelunca fuit in suburbis Bethlehemiticis posita, de qua Origenes contra Cel-

sum⁷ scribens, haec ait: « Quod autem in Bethlehem sit genitus Jesus, si velit aliquis post Michæl vaticinium et post Evangelii per Jesu discipulos conscriptam historiam fieri alias certior, intelliget ut subsequenter in Evangelio, cum ejus nativitas enarratur, et in Bethlehem speluncam ostendi, ubi ille sit natus: quod utique et in illis locis per celebre est; yet apud eos quidem qui a fide sunt alieni, fama et nomine circumfertur, eadem et in spelunca Jesum quemdam, quem christiani adorent et demirentur, genitum esse. » Haec Origenes. Porro eamdem speluncam foris in agro suburbano positam fuisse, Eusebius⁸ Pamphili monstrat his verbis: « Hodie quoque, qui illum locum incolunt, tanquam a patribus corum accepta memoria, his qui visendi gratia Bethlehem petere consueverunt, testimonium suum afferunt, veritatem fidei facientes, agrumque demonstrantes, ubi Virgo enixa infantem posuit. » Haec ille, Ejusdem speluncæ meminit Justinus martyr in dialogo cum Tryphone et Epiphanius⁹: sed easteris omnibus S. Hieronymus, qui illie aetatem transegit, locupletius scribit, dum sic litteris suis Marcellam¹⁰ alloquitur: « Quo, inquit, sermone, qua voce speluncam Salvatoris exponam? et illud præsepe, in quo infantulus vagiit, silentio magis, quam infinito sermone honorandum est. » Et paulo post: « Bethlehem ecce in hoc parvo terræ foramine earum conditor natus est, hic involutus pannis, hic visus a pastoribus, hic demonstratus a stella, hic adoratus a magis. Sanctior locus est rupe Tarpeia, quæ de caelo sepius fulminata, ostendit quod Deo displiceat. » Haec ad Marcellam.

Erat Bethlehem supra collem in longum porrectum sita; in eius extrenitate. Orientem versus, sub rupe quadam existente tunc temporis juxta muros civitatis, erat¹¹ stabulum ac præsepe Domini excisum in rupe, ubi natus est Christus. At vero qui loca illa ignorarunt, nihil de spelunca dixerunt, quod putarint in alieujus rusticæ domunculae stabulo Christum natum. Hinc apud Cyprianum¹² haec leguntur: « Nullum aream domus diversorum occultabat, nee secreti

¹ Genes. i. — ² Sap. cap. vii. et Symb. Nicæn. — ³ Joan. i. — ⁴ Apoc. i. — ⁵ Psalm. cxvii. — ⁶ Luc. cap. ii.

⁷ Orig. lib. i. — ⁸ Euseb. de demonst. Evang. l. viii. cap. 5. — ⁹ Epiph. lib. i. in fin. — ¹⁰ Iher. epist. xviii. — ¹¹ Burchar. in descript. Terra sanctæ. part. i. c. 7. § 59. — ¹² Cyprian. de operib. card. in nativ. Christi.

recessus erant illius casulae; incruslaturam teclum et soli parietes per circuitum vestiebant. » Haec ibi. Porro de spelunca non dicti tantum auctores, sed et alii¹ testimonium ferunt.

3. *Prosepe Domini, ejusque cultus.* — Ad haec quod facit Evangelista non illic tantum fuisse praesepe, sed bovem et asinum ad illud alligatos (quod olim propheta² cecinerat) eum Hieronymus, tum etiam complures antiquorum Patrum testantur. Ille ad Eustochium³ de Paula sribens, haec ait: « Inde Bethlehem ingressa, in specum Salvatoris introiens, postquam vidit sacram Virginis divisorium, et stabulum in quo agnovit hos possessorem suum, et asinus praesepe Domini sui: ut illud impleret, quod in eodem propheta scriptum est: Beatus qui seminat super aquas, ubi bos et asinus calcant: me audiente, jurabat, cernere se oculis tidei infantem pannis involutum, vagientem in praesepe Dominum, magos adorantes, stellam fulgentem desuper, matrem Virginem, nutritum sedulum, pastores nocte venientes, ut viderent verbum quod factum erat, etc. » Eadem de bove et asino Gregorius Nazianzenus⁴, itemque Nyssenus⁵, Paulinus⁶, Cyrilus⁷, Prudentius⁸, et alii⁹.

4. Nec lacendum, quod tunc etiam in eodem puerperio accidisse fertur miraculum; minirum, quod in eadem spelunca, ad ea que usus quotidianus exposcebat, ex petra fluxit aqua, quae nunquam potuit exhaustiri, sed mansit diuinis divinae virtutis egregium monumenum: siquidem adhuc Beda temporibus vigebat cumelis perspicuum lante rei prodigium: quod ipse, a teste qui haec viderat sanctissimo episcopo acceptum, his verbis scriptis mandavit¹⁰: « Haec spelunca tota interius specioso marmore tecla, supra ipsum locum, ubi Dominus natus specialiter traditur, sancte Marie grandem gestat ecclesiam. Petra juxta murum cavata, primum Dominici corporis lavaerum de muro missum suscipiens, haec servat: quae si qua forte occasione vel industria fuerit exhausta, nihilominus continuo dum respicit, sicut ante fuerat, plena redundat. » Haec ille.

5. Vix credi polest, in quanta veneratione et cultu christiani semper habuerint locum illum: ut quantumlibet Hadrianus imp. ad abolendam lante rei memoriam (quod scribil Paulinus¹¹ et alii) Veneris et Adonidis templum desuper erexisset, nihilominus (ut nuper ex Origene vidimus) percelebris etiam apud geniles esset tanti loci memoria. Sed, reddita pace Ecclesiae, spelunca illa mirifico est opere exornata, ipsumque praesepe honoris causa tectum argento: de quo haec apud Chrysostomum¹²: « O si mihi videre feceret illud praesepe, in quo Dominus jacuit! Nunc nos chrislani quasi pro honore

tulimus lateritium, et posuimus argenteum: sed mihi pretiosius est illud quod ablatum est: argenlum autem et aurum merelur genililas: christiana fides merelur illud luteum. Non tamen condemnno eos, qui honoris causa fecerunt; neque illos condemnno, qui in templo fecerunt vasa aurea: sed admiror Dominum, qui creator est mundi, non inler anrum et argentum, sed in luto nascitur. » Haec ille, putans forlasse vas illud argento tectum, fuisse luteum, quod lamen conslat fuisse lignem: vel cumdem anclorem non de vase ipso esse locutum, sed de exigua lateritia illa struclura, quae ipsum praesepe, Christi cunabula, continebat, existimandum. Porro Christi natalis nobilissimum monumenum ex ligno confeclum, nullaque argenti vel auri cælatura confeclum, post multa tempora inde translatum, Roma possidet, coque multo felicius illustratur quam lugurio Romuli, quod intexum ex slipula, eorum¹ maiores ad multa secula de industria conservarunt.

6. *Sanctæ Mariæ integritas.* — Sed jam ad ipsum sacrosanctum Virginis puerperium redeamus. Cum naturæ Dominus gignitur, naturæ legibus non tenetur: que conceperat sine viro, parit sine dolore; et que virgo semper fuerat ante partum, aequa permansil in partu, ac proinde eadem perseveravil post partum: unde ipsa in Ecclesia Dei a perpetua virginitate consecuta est cognomenum. Nam quantumvis Dei mater esset, quo excellentior nullus est titulus: tamen nunquam nominari a majoribus consuevit sine superaddito cognomine Virginis. In quam senleniam haec Epiphanius²: « Quis inquam, aut quo seculo ausus es proficerre nomen S. Marie, et interrogatus, non statim intulit Virginis vocem? Ex ipsis enim nominibus epithetis, etiam virtutis signa eluent: dignitatis enim appellationem accepérunt justi, unusquisque decenter, ut congruum fuit. Et Abraham quidem impositum est epitheton, Amicus Dei, et non dissolvetur: Jacob vero, ut Israel vocetur, et non alternabilis: Apostolis, Boanerges, hoc est, filii tonitruj, et non relinquetur: et S. Mariæ vox, Virgo, et non mulabilis; impollula enim permansil et sancta. » Haec Epiphanius. Que ergo et in partu et post partum virgo divina virtute permansit, reque sine dolore parvuril, nec aliquo indignit obstetricanlis obsequio: « sed ipsa genitrix³ et obsletrix devotam dilectæ soboli exhibet clientelam, attrectat, amplectitur, jungit oscula, porrigit mammam, totum negotium plenum gaudio, nullus dolor, nulla naturæ contumelia in puerperio. » Haec apud Cypriannum. Nihil sane commune cum caeleris mulieribus in hoc habuit, ut, sicut illæ, peccati pena id exposcente, cum dolore pareret, vel que partum sequuntur, experiretur molestias lassitudinis. Unde et S. Zeno⁴ episcopus Veronensis de his agens, haec ait: « Non mater ejus tanti partus pondere exhausta, lotis pallens jacuit resoluta visceribus: non filius malris aut suis est

¹ Athan. serin. de nativ. Christi apud. Lip. tom. viii. Joan. Dam. in carm. de nat. Christi. — ² Babaeuc. cap. iii. secundum 72 interp. — ³ Hieronym. epist. xxvii. — ⁴ Gregor. Nazianz. oration. de Christi nativ. — ⁵ Gregor. Nyssen. serin. de Christi general. — ⁶ Paulin. ad Sever. epist. xi. — ⁷ Cyril. catech. 12. — ⁸ Prud. in cath. die 8. kal. Jan. — ⁹ Joan. Damas. in carm. de nativ. Christi. — ¹⁰ Beda. de locis sanct. Cap. viii. — ¹¹ Paulin. ad Sever. epist. xi. — ¹² Chrysost. in Luc. cap. ii.

¹ Dionys. Hal. luctor. Rom. lib. i. — ² Epiph. larees. LXVII. — ³ Apud Cyprian. de oper. card. in nat. Chr. — ⁴ S. Zeno. ep. ser. 6. de nat.

ullis sordibus delibatus: neque enim revera aliquid circa se habere posset immundum, qui humani generis peccata, sordes et maculas venerat mundanum. Denique purgationes, quae sunt tarditate periculosa, nullo puerum maternorum viscerum secuta sunt danno; nulla adhibita crudelitate suelo more foimenta: neque enim, fratres, his poterat indigere, quae accipere in uterum meruerat animarum omnium Salvatorem. » Haec ille.

7. Quae autem mox subdit de pena incredulae obstetricis, et sospitale eidem restituta, haud dubium ex apoeryphis est mutuatus; sic enim ait: « Maria incorrupta concepit, post conceptum virgo peperit, et post partum virgo permanxit. Obstetricis incredulae perielitantis, enixa in testimonium reperta ejusdem esse virginitatis, incenditur manus; quia tacto infante, statim edax illa flamma sopitur: siisque illa medica feliciter curiosa, dum admirata mulierem virginem, admirata infantem Deum, ingenti gaudio exultat, quae curatum venerat, curata recessit. » Haec Zeno; sed non aliunde, ut diximus, quam ab apoeryphis accepta. Refelluntur istae de obstetricis obsequio, ex his, quae Athanasius¹ seribit his verbis: « Quae sine dolore aliquo mater fuit, eadem et obstetricis munere functa est, cum a nulla muliere didicisset: non enim permisit quemquam impuris manibus attrectare partum ab omni labore purum: illa per se eum, qui ab ipsa et pro ipsa genitus est, suscepit, pannis involvit, et in praesepio reclinavit. » Haec ille.

8. *Sacra fasciae.* — Porro quod ad ipsos pannos pertinet, quibus dicit Evangelista² Christum a matre fuisse involutum, admirabili quadam divina dispensatione factum est, ut sacrissime illa fasciae ad tantæ rei memoriam futuris temporibus servarentur, in quarum honorem nobilissima erigeretur basilica, et anniversaria festa dies a christiano populo ageretur, prout significant Patrum³ encomia, ea die in Ecclesia diei solita. Sed jam reliqua prosequannur, quæ tunc temporis contigisse dicuntur.

9. *Miracula in nativitate Christi.* — Cum multa, quae Augusti imperatoris tempore generi humano commoda et utilia contigerint, ex antiquioribus historicis scribat Orosius⁴, rerum omnium auctori illa tribuens, qui eo tempore quo venturus esset in mundum, multis bonis locupletaverat orbem: de pace post tot civilia atque externa bella populo restituta, cuius causa templum Jani dicit ab eodem ter clausum, agit; atque aequissimi principis modestiam commendat, quod ne dominus dicetur, edicto vetuit: cuncte alia multa prodigia referat⁵, ut de fonte olei ex Transtiberina taberna meritoria fluente, de arcu caelesti solem ambiente, et si quæ alia id genus recenseret: complures sunt qui inconsulte nimis ea ipsa omnia, eadem qua Dominus natus est die, contigisse scripserunt: certe hoc non dicit Orosius. Nam quod ad prodigia pertinet

quiibus Augusti imperii annis longe ante Christum natum acciderint, ex Dione ac caeteris antiquis historicis, superius, cum de signis que adventum Domini praecesserunt, pertractavimus, satis egimus. Quod vero spectat ad Jani portas ab eodem imperatore⁶ ter clausas: quam longe id ante Christi natalem diem acciderit, ex Dione, qui res Romanorum per singulos annos deseriptis, facile intelligimus. Primo⁷ enim post Actiacum bellum, Augusto quintum et Sexto Apuleio coss., idem imperator Jani portas clausit; quae iterum reserata bello Cantabriico, rursum eo feliciter confecto sunt oclusæ⁸, eodem Augusto nonum et M. Silano coss. Sed iisdem Cantabris saepius rebellantibus, ac Germania populis tumultuantibus, apertæ denuo, Aelio Tuberone et Fabio Max. coss., ab eodem⁹ iussæ sunt claudi: verum ne id fieret, Daci Istrum transgressi fuerunt impedimento. Haec ex Dione; cuius auctoritate constat, primo ante annos viginti septem, ac iterum ante annos viginti tres, quam Dominus nascetur, Jani portas oclusas esse; demum ante annos decem de iisdem claudendis fuisse decretum. Ad hanc quod domini nomen oblatum Augustus recusaverit, id accidisse sub cons. Elii Cati et Sentii Saturnini, ex eodem Dione¹⁰ colligi potest; est is annus sextus a Christo nato.

10. Porro haec omnia et alia, divina quadam dispensatione esse facta, omniaque celestis Regis adventui inservisse, nemo sapiens unquam negare poterit. Quod si, ut Athenis fecit Apostolus¹¹, ea ipsa quæ ethnici alia occasione peragere consueverunt, in nostrarum rerum argumentum trahere velimus: certe nec illud pretermittendum est, quod his temporibus, eodemque ipso anno quo Jani portæ sunt iterum clausæ, accidit; cum idem Augustus collata sibi pecunia a senatu populoque Romano ad imagines faciendas: nullam, inquit Dio¹², sibi, sed tantum Saluti publicæ, Concordieque et Paci posuit. Sane quidem non me præterit, ipsorum¹³ gentilium auctoritate constare, ex carminibus sibyllinis esse prædictum, atque Regem, a quo tantum speranda salus esset: hunc quidem fuisse Christum, ex ipso nomine Salvatoris, non est qui nesciat. Ipsum etiam prophetico sermone¹⁴ Principem pacis esse dictum, quis adeo rerum omnium ignarus aut ignorat, aut negat? De cuius concordia inestimabili quid dicam? quam nullis majoribus evidentioribusque signis demonstrare, vel melius exprimere ipso divino vate, quisquam potest: ait enim ille¹⁵: « Habitabit Ipus cum agno, et pardus cum haedo accubabit: vitulus et leo et ovis simul morabuntur, et puer parvulus minabit eos. »

11. *Pacis templum Romæ.* — At siue veris immitimus, et verisimilibus non contradicimus; ita quæ sunt a veritate prorsus aliena, procul (ut instituimus) abjecimus atque refellimus; cuiusmodi sunt

¹ Athanas. serm. de nat. Chr. apud Lip. tom. VIII. — ² Dio. hist. Rom. lib. LI. — ³ Ibid. lib. LIII. — ⁴ Ibid. lib. LIV. in fin. — ⁵ Ibid. lib. LV. — ⁶ Act. XVII. — ⁷ Dio. hist. Rom. lib. LIV. — ⁸ Cic. de divinat. lib. II. — ⁹ Isaiae. IX. — ¹⁰ Isaiae. XI.

¹ Athanas. serm. de nat. Chr. apud Lip. tom. VIII. — ² Luc. II. — ³ German. et Euthy. in orat. de fasciis Dom. apud Lip. tom. VI. die 31. Aug. — ⁴ Oros. lib. VI cap. 22. — ⁵ Idem. lib. VI. cap. 20.

ea qua de templo Pacis Romae collapo ea nocte qua natus est Christus, a multis ut vera cerbaque scribuntur. Invenimus haec primum narrata in homilia quadam incerti auctoris, titulo tamen Petri Damiani¹ prenotata: sed cum ille diem obierit amnis circeler quinquaginta, antequam S. Bernardus, quem ciliat, ea conscriberet, facile tantus Pater falsi tituli calunia liberatur. Sed quod magis displicet, complures rerum ecclesiasticarum scriptores non ignobiles, falso decepti titulo, eadem tanquam vera affirmasse, scriptis mandasse, vel pro concione narrasse reperiuntur: taeco de industria illorum nomina, ne videar in homines potius in velhi, quam adversus mendacia agere pro veritate. Sed autem quam istae refellamus, opera pretium ducimus, ea que in dicta homilia incerto auctore narrantur, hic velut ex scripto recilare: sunt huiusmodi: «Templum Romae, quod vocabatur aeternum, corruit, omnibus impensis et urbis et orbis consummatum. Cum enim Romani in victoriosa antiquitatis memoriam templum singulari schemate facere decrevissent, ab omni illa deorum, ino daemoniorum multitudine quesierunt, usquequo durare posset tam excellentis operis operosa constructio. Responsum est: Donec virgo pareret. Illi ad impossibilitatem oraculum retorquentes, Templum aeternum, solemnam illam machinam vocarunt. Nocte autem ista, cum de Virginali thalamo virginus flos Mariae egressus est, ita cecidit et confraclum est illud murale et columnarum opus, ut vix apparent vestigia ruinarum. » Haec ibi. Porro omnes qui eamdem rem describunt, illud quod dicitur templum aeternum, idem fuisse cum templo Pacis aequo consentunt.

12. Sed quomodo haec non facillime erroris redarguntur, cum ostenditur templum Pacis nondum Christi tempore Romae esse erectum; quod testimonio omnium antiquorum historicorum constat, dominis Iudeis per Titum, a Vespasiano imp. fuisse construendum? Id quidem in primis Suetonius², Josephus Judeus³, Plinius⁴, et alii complures, qui scripserunt vitas imperatorum, testantur: fuisse autem ante Vespasiani tempora Romae tantae molis aliquod templum Pacis, nullus unquam monstrare poterit. Nec est quod quis adhibendam fidem puteat Clementi Alexandrino⁵, dicenti a Numa erectum esse templum Fidei et Pacis; nam antiquorum nullus rerum Romanarum tractator de templo Pacis a Numa erecto quid affirmare inventur, et Tertullianus expresse in Apologetico profitetur nullum Romae templum fuisse erectum sub Numa: quod et alii confirmant scriptores per scholiastem Paulinum ibi citati: adversus quos nec audiendus incertus auctor, qui de templo Pacis Romae a temporibus Romuli erecto testatur. Quod enim a recentiore auctore de rebus adeo antiquis sine alienus velutioris auctoritate profertur, confemmitur. Sed esto verum sit

¹ Legitur apud Lip. tom. viii et Sur. tom. vi. — ² Suet. in Vespas. c. ix. — ³ Joseph. de bell. Jud. lib. vii. c. 21. — ⁴ Plin. Lib. xxxvi. cap. 25. — ⁵ Clem. Alex. Strom. lib. v.

aliquid famam a Numa erectum, pulasne tantae molis fuisse opus, ut templum dici deberet? Habes in secundo Annalium tomo, testimonio Varronis, illa a Romanis solita dici templa, quae sumptuosissime essent extructa; adeo ut per pauca invenirentur in urbe templa, cum tamen plurime essent diis dicatis aedes. Quin nec quod vestarium erat in urbe famum, templum dici meruisse, ejusdem auctoris fide monstratum est. Ubi ergo erat Romae tempore Romuli, vel Numae, templum Pacis, cuius nulla penitus quovis saeculo a gentilibus scriptoribus facta mentio reperitur? At certe templum Pacis, de quo ea praemuniciata esse testantur immensae fuisse molis opus, iidem ipsi confirmant: nam de templo Pacis quod collapsum sciunt, cuius et ruina spectantur, eos intellexisse, quis dubitat?

13. Quid quod dicunt de inscriptione templi aeterni, forlasse ad illam alludunt, quae hactenus in illustri antiquitatis monumento marmori insculpto, Romae legitur his verbis⁶.

PACI AETERNE	
DOMUS	
IMP. VESPASIANI	
CESARIS AUG.	
LIBERORUMQ. EJUS	
SACRUM	
TRIB. SUG. JUNIOR	
DEDIC. XV. K. DEC.	
L. ANNO BASSO	
G. CECINA PÆTO	cos

Inscriptio in eodem marmore leguntur singula tribus, quae in aedificationem templi, ut jussum fuerat, pecuniam contulerunt. Porro (ut Herodianus⁷ est auctor) sub Commodo imp. idem templum incendio conflagravit: verum non penitus fuisse flammis absorptum credimus: nam (quod ait Ammianus Marcellinus⁸) Constantinus imp. Romanum veniens, inter caelera admiranda urbis aedificia, ipsum templum Pacis speculans, in admiratione habuit.

Sed de his satis. Eadem ratione habenda pulamus alia nonnulla id genus, quae nullo vel incerto auctore feruntur. Jam caelera quae sunt historiae Evangelicae prosequamur.

14. *Pastores ad praesepem.* — «Pastores, inquit Evangelista⁹, erant in regione eadem vigilantes, et custodientes vigilias noctis super gregem suam. Et ecce angelus Domini stetit juxta illos, et claritas Dei circumfulsit illos, et timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus: Nolite timere: ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David. Et hoc vobis signum: invenietis infantelem patinis involutum, et positum in praesepio. Et subito facta est cum angelo multitudo militiae celestis laudantium Deum, et dicentium: Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bona voluntatis. Et fa-

⁶ Exstat in edibus Farneziensibus, descriptis Aldus. — ⁷ Herodian. in Commodo imp. — ⁸ Ammian. Marcell. lib. xvi. — ⁹ Iac. ii.

etum est, ut discesserunt ab eis angeli in celum, pastores loquebantur ad inviem: Transeamus usque ad Bethlehem, et videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit Dominus, et ostendit nobis. Et venerunt festinantes, et invenerunt Mariam, et Joseph, et infantem positum in praesepio. Videntes autem cogoverunt de verbo, quod dictum erat illis de pueru hoc. Et omnes qui audierunt, mirati sunt, et de his que dicta erant a pastoribus ad ipsos. Maria autem conservabat omnia verba haec confidens in corde suo. Et reversi sunt pastores glorificantes et laudantes Deum in omnibus quae audiebant et viderant, sicut dictum est ad illos. » Haec enim S. Lucas. « Erat Ieonus ipse, inquit Hieronymus¹, turris Ader, id est, gregis, juxta quam Jacob pavil greges suos, et pastores nocte vigilantes audire meauerunt: Gloria in excelsis Deo, et super terram pax hominibus bona voluntatis; dumque servant oves, invenerunt Agnum Dei puro et mundissimo vellere, quod in ariditate totius terrae caelesti rore complutum est, et cuius sanguis tulit peccata mundi, et exterminatorem Aegypti litus in postibus fugavit. » Haec Hieronymus. Est haec turris gregis, de qua olim Michaelas², dum loqueretur de admirabili adventu Dei, haec ait: « Et tu turris gregis nebulosa filia Sion usque ad te veniel, et veniet potestas prima, regnum filiae Hierusalem. » De eadem egregiis illustrata monumentis haec Beda³: « Porro ad Orientem in turre Ader, id est, gregis, mille passus a civitate Bellilehem segregata est ecclesia, tritum pastorum divinae nativitatis considorum monumenta continens. » Haec ille: quibus significari videtur, tres tantum pastores praeseppe Domini adiisse.

15. *Libri sibyllini de natali Christi.* — Praeterea sicut Christi Domini nostri natali latenti sunt angeli, et saeculum hymnum, cum haec essent annuntiata pastoribus, cecinerunt: ita et mali diaboles perterriti alique turbali de nato pueru Hebraeo, qui suas ipsorum vires enervaret atque contereret, licet inviti, responsa dedere: quae cum immotuissent Augusto, qui et ex sibyllinis versibus de eodem complura pereoperat, ea quae prefati sumus, dum eginus de adventu Domini, debite religionis persolvit obsequia. Sane quidem admiratione digna est in tanto homine contraria de eadem re sententia, ac repentina mutatio: quippe qui antea Judaeorum cultui adeo erat infensus, ut (quod testatus Suetonius⁴) Caium nepotem laudaverit, quod Judaeam praelervehens, apud Hierosolymam non supplicasset. Contigit autem Caii in eam regionem adventus (ut ex Dion⁵ auctore colligimus) sub consulatu C. Antistii Veteris et Lælii Balbi, anno ab urbe condita septingentesimo quadragesimo octavo; est is annus ante natum Dominum tertius.

16. Porro quantum posthac Judæorum religionem in pretio habuerit, Judæisque ius Romæ, tum etiam ubique terrarum commorantibus faverit;

¹Ieron epist. xxvii. — ²Mich. iv. — ³Bedæ. de locis sanct. cap. viii. — ⁴Suet. in Oct. c. xcii. — ⁵Dio. Hist. Rom., lib. lv.

Philonem¹ haec ipsa apud Caïm Augustum referentem audire, pergratum erit: « Ipsum, inquit, Augustum nunquam inflatum fatibus obsequiis, hinc certo colligitur, quod nunquam sustinuit se appellari Deum vel dominum, aversatus hanc adulacionem, nec dissimilans probari sibi Judæos, qui abominarentur Ialia. Alioquin non passus fuisset Transiberim bonam urbis partem teneri a Judæis, quorum plerique erant libertini; quippe qui betti jure in potestatem redacti, ab heris suis manumissi, fuerant permissi jure majorum vivere. Hos sciebat habere suas prosenches, id est, synagogas, in quibus coetus facerent, præserfici sabbatis juxta religionem patriam. Sciebat eos collectas primiiliarum mittere Hierosolymam, et certos homines, qui pro ipsis offerrent victimas. Eos tamen nec urbe jussit excedere, nec minletavit jure civium: quandoquidem ne in Palæstina quidem extinctam volebat eorum religionem et rempublicam; nec circa prosenches quidquam novavit; nec coetus in quibus leges discerentur, fieri vetuit: nec solemnum modum primiiliarum offerendarum ullo edicto sustulit; sed tam sancte nostra sacra habuit, ut pene omnium ejus domesticorum dona extent in templo nostro, in quo mandavit quotidianas mæclaris victimas suis sumptibus Deo votas altissimo: quæ sacra in hodiernum peraguntur, durabuntque perpetuo, monumentum virtutum imperatoris. Domi quoque quolies menstruas pecunias frumentive distributiones populus acciperet. Judæorum rationem haberet voluit: quæ liberalitas si in sabbatum incideret, quando nostris nec dare licet, nec accipere, nec operis quidquam facere, præserfici questus gratia, jubebantur diribitores Judæis in posterum reponere publicum beneficium: quapropter omnes ubique gentes suopte ingenio Judæis parum propitiar, verebantur tamen violare jura Judaica. » Haec Philo, qui habet postmodum permulta alia, quæ cinnamate reperiuntur in supplici illo Agrippæ ad Caïm misso libello, quem ipse Philo recenset in sua quam scripsit legatione ad Caïm, quem nos quoque, cum tempus postularit, inferius his nostris scriptis inseremus: quæ quidem omnia eo magis sunt admiratione digna; quod idem Augustus (ut Suetonius² tradit) non tantum, quod diximus, abominaretur olim religionem Judæorum, sed et superstitiones peregrinas, quamvis gentilium, contemneret, ut Atticam, et Aegyptiam, quam etiam in Urbem se inferrentem (ut auctor est Dio³) edicto repressit, vetuitque ne quis Aegyptia sacra nec in suburbano intra quingentos passus ageret.

17. Haec ilaque satis de natali Domini. Restat ut de ejus infantia quelibet exacte prosequannur; primumque ipsius annum (cum nonnisi injus, quo natus est, supersint sex dies) ab ipsis kalendis januariis numerare, more majorum, feliciter auspiciemur, quibus consulatum Augustus decimumtertium et Plantius Silvanus inierunt.

¹Philo, de leg. ad Caïm. — ²Suet. in Oct. cap. xciii. — ³Dio. Hist. Rom. lib. lii.

18. *Circumcisio Domini.* — Redemptor homani generis Christus Dominus postquam in Bethlehem natus est, quoniam, ut ait Apostolus¹, « missus est a Patre in similitudinem carnis peccati, » octavo die, ipsis kal. januarii, Augusto decimumtertium et Plautio Silvano consulatum gerentibus, eodem in quo natus est loco circumciditur; nomenque JESUS, quod ab angelo fuerat praemonstratum, eidem est inditum. Cujus gestae rei historiam Evangelista paucis enarrat, cum ait²: « Postquam consummati sunt dies octo ut circumcidetur puer, vocatum est nomen ejus JESUS, quod vocalum est ab angelo, prinsquam in utero conciperetur. » Haec Lucas. In spelunca circumcisum esse Dominum Epiphanius³ testatur: neque enim aliqua adstringebantur lege Iudei, ut circumcidendum infantem deferrent in templum. Cum ilaque in circumcisione nomen accepisset, censu Caesaris quod superius fusiis dichum est, dum egimus de descriptione ac censu Quirini descriptus est⁴. Quique in hunc mundum (quod ait Joannes⁵ ad hoc venit, ut dissolvat opera diaboli, ipsas kal. januarias praeceleris anni diebus gentilium superstitutionibus pollutas, fuso sanguine conseravit; sibique ipsas primitias temporis, diaboli tyramide occupatas, primitiis sui sanguinis vendicavit: quod mysterium symbolicis quibusdam verbis olim invotverat Isaías, cum diceret⁶: « Delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis. » Quibus autem ritibus ecclesiasticis diclam diem Christi sanguine adeo illustratam christiani consueverint solemnitatem celebrare, alibi pluribus diximus. Caetera vero quae spectant ad sanctissimum ac divinitus indolum nomen JESU super omne nomen admirabile, cui omne genu⁷ celestium, terrestrium, ac infernorum, divino cogente imperio, fleeti debeat; relinquiimus interpretibus, qui haec copiosius pertractarunt: nos interim, quod est nostri instituti, evangelicae historiae seriem percurramus.

19. *Magi et unde venerint.* — Matthaeus evangelista⁸ describens magorum adventum ad Christum in laetulum adorandum, haec ait: « Cum natus esset Jesus in Bethlehem Iuda in diebus Herodis regis, ecce magi ab Oriente venerint Hierosolymam, dicentes: Ubi est qui natus est Rex Iudeorum? vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, et omnis Hierosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum et scribas populi, sciitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei: in Bethlehem Iuda: sic enim scriptum est per Prophetam: Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam minima es in principiis Iuda: ex te enim exiet dux, qui regal populum meum Israel. Tunc Herodes, clam vocatis magis, diligenter didicit ab eis tempus stellae, quae apparuit eis: et mittens illos in Bethlehem, dixit: Ita, et interrogate diligenter de puer; et cum inveneritis, remi-

tate militi, ut et ego veniens adorem eum. Qui cum audissent regem, abierunt: et ecce stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos, usque dum veniens staret supra, ubi erat puer. Videntes autem stellam gavisi sunt gaudio magno valde: et intrantes domum, invenerunt puerum cum Maria madre ejus, et procidentes adoraverint eum: et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thys, et myrrham. Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam. » Haec enim de magorum adventu Matthaeus.

20. Quoniam vero non ipsam tantum rerum historiam narrandam suscepimus; sed quae in ea sunt difficultates et nodi, dissolvere et enodare pro nostris viribus polliciti sumus: complures quae in Matthaei de magis historia oboriuntur quæstiones, explicandas nobis proposuimus: quas aggressurus Joannes Chrysostomus⁹ in hunc modum prefatus est: « Mulla, inquit, nobis opus est vigilancia, multis precibus, ut praesentis loci difficultatem possimus absolvere, et discere, quinam sint magi, et unde venerint, et quoniam modo, quove suadent: quænam etiam illa stella fuerit, quæ magos usque ad Christum perduxerit. » Haec ille. Quod in primis ad gestae rei narrationem spectral: cum Matthaeus, qui primus omnium Evangelium scripsit, eam adeo diligenter ac copiose fuerit prosecutus; inde accidit, ut caeleri, qui post eum evangelicam historiam scriptis mandarunt, Evangeliste referre eamdem prætermiserint: quam etsi Josephus Iudeus silentio præterierit, sicut et alia quamplurima; certe si ab externis testimonium quis querat, habet Macrobius¹⁰, hominem alioqui rebus christianorum infensissimum, sed dum loquitur de Herodis infanticidio, ejusdem veritatis aequum adstipulatorem. Ille diverimus contra recentiores Anabaptistas, qui eo insanie pervenerunt, ut eidem historiae adversantes impietate superarimi Manichæos omnium hereticorum scelestissimos; cum illi adversus Matthaei Evangelium¹¹ mira confradicendi libidine insanientes nullam famen de magorum historia controversiam movere sunt ausi; sicut neque caeleri impietatis alumni, qui (quod dicitur) omnem volvere lapidem, siquo modo notam potuissent inimicere evangelicae veritati, ut Celsi, Porphyrii, et Juliani. Sed missis his, de ipsis magis, quinam fuerint, primum omnium instituamus orationem.

21. Cum de ea re diverse reperiantur scriptæ sententiae, ab antiquioribus sumemus exordium. Justinus¹² philosophus et martyr de magis his scribit, quod malis artibus, magicisque excantationibus atque præstigiis sibi daemones conciliaverant: quibus cum addicti penitus essent, cognita per Christi adventum, indicante stella, veritate, ab illis, ad rerum Dominum venientes, defecerint. Dixerat eadem ante ipsum Ignatius ad Ephesios scribens in

¹ Rom. VIII. — ² Luc. II. — ³ Epiph. in Pan. lib. I. tit. I. circa finem — ⁴ Gros. lib. VII. c. 3. — ⁵ Joan. III. — ⁶ Isaie XI. — ⁷ In Notat. in Martyrol. Rom. die I. Jan. — ⁸ Ad Philip. c. II. — ⁹ Mat. II.

¹⁰ Chrys. hom. 6. in Matth. II. — ¹¹ Macrob. I. II. Saturn. — ¹² August. contra Faust. lib. XVII. XVIII. XIX. et XVIII. — ¹³ Just. martyr. v. dial. cum Tryph.

haec verba, dum agit de magis : « Hinc evanuit mundi sapientia, præstigiae factæ sunt nuga, magia risus, omnes ritus malitia aboliti, ignorantia caligo fugata, et tyranniens principalis destruens, cum Deus ut homo apparuit, et homo ut Deus operabatur. » Haec ille. His haud discrepantia Origenes contra Celsum¹ agens, scribit : quam rem gestam pulavit, his verbis enarrat : « Si serulanda fuerint que nato Domino de magis et stella scribuntur, secus euidem Graecos ac Judeos affabor. Nam Graecis id dixerim; magos hosee, quia demonibus assuevissent, ut quos pro eorum consuetudine, et pro arbitrio invocarent, idcirco id agere et daemones colere, quia nihil divinus his auctoribus, vel carminibus, quibus hos provocarent, potentius ducerent et faterentur. Quod si majoris ae verae divinitatis vis quedam appareat, tollentur mox daemonum operationes, quippe qui nequeant objectam divinitatis lucem spectare. Jure ergo secundum hanc Jesu nativitatem cum caelis exercitus multitudine (ut Lucas scripsit, et ipse teneo. Deum collaudando : Gloria in excelsis Deo, et in terra paci hominibus bona voluntatis, decantarent : daemones ipsi attriti sunt, et infirmiores sunt redditii, ubi eorum comprehensa sunt et convicta præstigia, et actiones omnes non modo per angelos prorsus deletae qui ob Jesu nativitatem ad terram hanc caelitus commigrarunt, sed per Jesu animam ipsam et divinitatem omnino sublate. »

22. « Magi itaque, qui Jesum postea adoratum venerunt, cum vellent, qua soliti fuerant, magicis quibusdam carminibus facitare, apparentis stelle causam conquarentes, et non mediocrem esse hanc contemplati; cum in caelo signum spectarent, quod divina, non humana preferret; cepit cupidus animus, quid illud portenderet, pavidere. Et ut nobis apparel, cum haberent et hi ex Balaam prophetias, quas Moyses ipse, ut erat ingenio acer, conscriperat, et in his de stella quod traditur comperiissent : intellexerunt hominem demigrasse ad vitam, et natum esse quem propheta cum stellæ indicio jam pridem venturum denuntiassent. Et cum hunc, ut potiorem, daemonibus praefulissent, qui soliti essent vanis rerum imaginibus ludificari, in Judeam eundem adoraturi se contulerunt; certiores jam redditi, esse Regem aliquem natum, ignari tamen quale hic esset imperium habilurus, et ubinam gentium nasceretur, etc. » Haec Origenes in Celsum; et alibi² de iisdem rursus in hunc modum : « Si, inquit, a Moyse prophetæ Balaam sacris insertæ sunt voluminibus, quanto magis descriptæ sunt ab his qui habitabant tunc Mesopotamiam, apud quam magnificus habebatur Balaam, quosque artis ejus constat fuisse discipulos? Ex illo denique fertur magorum genus et institutio in partibus Orientis vigere : qui descripta habentes apud se omnia quæ prophetaverat Balaam, etiam hoc habuerunt scriptum, quod orietur stella ex Jacob et exurget homo ex Israel. Haec scripta habebant magi apud semet-

ipsos; et ideo quando natus est Jesus, agnoverunt stellam, et intellexerunt adimpleri prophetiam magis ipsi, quam populus Israel, qui sanctorum prophetarum audire verba contempsit. Illi ergo ex his tantum quae Balaam scripta reliquerat, agnoscentes adesse tempus, venerunt, et requirentes eum, statim adoraverunt. » Haec enim ille.

23. Porro his que diximus de excastrationibus daemonum ab iisdem fieri solitis, assentitur Basilius³, atque adstipulatur Hieronymus⁴ et alii, qui eos fuisse Chaldaeos, eodemque ab Erythraea Sibylla de Christo venturo edoctos esse testantur. Inter alios qui hos magos Chaldaeos fuisse diverunt, Chalcidius Platonicus fuit, qui haec habet in suis commentariis in Timaeum Plalonis : « Est, inquit, alia sanctior et venerabilior historia, quæ perhibet de ortu stellæ enijsdam, non morbos mortesque denuntiantis, sed descensum Dei venerabilis ad humanae conversationis rerumque mortalium gratiam : quam stellam cum nocturno ictu suscepissent Chaldaeorum profecto sapientes viri, et consideratione rerum caelestium salis exercitati, quiescisse dieuntur recentem Dei orbum, reperlaque illa maiestate puerili, venerati esse, et vola Deo tanto convenientia inveniisse. » Haec ille.

24. Fuit autem ab his diversa complurium Partium ea sententia, eodem magos fuisse sapientes Persarum, quorum sententia ejus gentilis principes cum ea facere consuevissent, ut veleres tradunt historici, ac eliam testatur S. Hieronymus⁵. Haec senserunt Clemens Alexandrinus⁶, Joannes Chrysostomus⁷, Cyrillus Alexandrinus⁸, Theodoretus⁹, S. Leo papa¹⁰, et alii; quorum aliquos, qui dixerunt eodem magos fuisse reges Persarum, errasse certum est; quandoquidem longe ante Christi adventum magi regnarunt in Perside: nam post mortem Cambysis, duos magos fratres tantum mensibus seplem regnasse in Perside, Herodolus¹¹ et alii tradiderunt. Errat tamen Ammianus¹² qui magos seplem post Cambysem regnasse testatur. Erant enim magi in Media populi, ut idem Herodotus tradidit. Verum Persas a popularibus suis appellatos esse Magog et Magniseos testatur Suidas in verbo μαγοι et in verbo μαγιστροι : unde iudicem Persæ magi aequi dicunt poluerunt. Porro magos ab Hiæstaspe famosissimo rege sapientiam didicisse, Ammianus testatur; hisque adeo studuisse Persas constat, ut tradat Cicero de divinatione, regem Persarum esse non posuisse, qui non ante magorum disciplinam atque scientiam perceperisset.

25. Caeterum non e terra Chaldaeorum, nec e Perside, sed ex Arabia magos venisse, alii complures affirmant, ut Justinus martyr¹³, Tertullianus¹⁴, Cyprianus¹⁵ vel quialius ille fuerit auctor, qui scripsit

¹ Basil. orat. de hum. Christi generat. — ² Hieron. in Isa. xix. et xlviil. — ³ Hier. in Dan. c. ii. — ⁴ Clem. Alex. lib. i. Strom. — ⁵ Joan. Chrys. in Matth. homil. 6. — ⁶ Cyril. in Isa. c. xlxi. orat. iv. lib. iv. — ⁷ Theodor. lib. v. hist. c. 39. — ⁸ S. Leo. serm. 1. in Epiph. — ⁹ Herod. lib. iii. Euseb. in chron. — ¹⁰ Ammian. lib. xxiv. — ¹¹ Justin. dialog. cum Tryphon. — ¹² Tertul. lib. advers. Judæos. et lib. iii. contr. Marcion. — ¹³ Cypr. de oper. card. de Stella et Magis.

¹ Orig. contra Cels. lib. i. — ² Orig. hom. 13. in Numer.

de operibus cardinalibus. Epiphanius¹ et alii, secundum id quod in psalmo scriptum est²: « Reges Arabum et Saba dona addueant. » Quae de Messia esse intelligenda, tam nostri interpretes, quam etiam rabbini complures aequo assentiuntur; sicut et illa que scribuntur ab Isaia³. « Surge, illuminare Hierusalem : » et inferius : « Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian et Ephra : omnes de Saba venient, aurum et thini deferentes, et laudem Dominum annuntiantes. » « Madian, inquit Hieronymus⁴, et Ephra regiones sunt trans Arabiam, omnisque provincia appellatur Saba. » Ituic sententiae, quod magi venerint ex Arabia, cum nos, ut veriori libenter adhaereamus : perapte, quo et ipsa certior firmiorque reddatur, harum gentium sunt repetenda principia, et unde ita sint denominatae, causa et ratio perquirenda. Atque hoc quidem factu haud nullum difficile : constat enim ex divina Scriptura⁵. Abraham ex Cætura multos genuisse filios, et inter alios Iexan et Madian : ex Iexan vero ortus est Saba, et ex Madian Ephra, et alii ; quos omnes Arabiam incoluisse constat, atque ex ipsorum nominibus loca ipsa esse sortita nomina, ac populos denominatos Sabaeos et Madianitas, quorum (ut diximus) meminit Isaías. Rursus eliam Balaam, qui de stella prædixerat vaticinium hoc⁶ : « Orielur stella ex Jacob : » licet ipse Mesopotamensis esset, Haran incolens, ut ipse profitetur dicens⁷ : « De Haran adduxit me Balac rex Moabitarum, » tamen in Arabia constat ea de oritura stella esse vaticinatum. Nam Moab, cuius rex erat Balaec, qui eum mercede conduxit, erat (ut tradit Hieronymus⁸) civitas aliquae provincia ejus nominis in Arabia. Sieque sive Scripturam, sive traditionem de stella et Rege futuro penes Arabes, quibus prænuntiata fuerat, perpetua memoria vigneret, par est credere : quibus admoniti, et nova stellæ visu excitati simulque directi, quasi tum Regem Iudeorum in Iudeam venerunt.

26. Quod insuper observatione dignum est: Abraham cum ex Cætura et Agar filios genuisset, nequam illos cum Isaie heredes instituit; sed separans eos ab illo, plagam Orientalem illis tribuens, ac sic dimittens, largitus est illis munera; haec ex Scriptura⁹ sacre auctoritate didicimus. Quernam autem fuerint munera que Cæturae filii acceperint, Epiphanius¹⁰ ex Hebraicis traditionum fontibus hisce declarat: « Filiis Cæturae dona erant, pecunia præsentes, aurum, argentum, ac vestitus : et in mysterio conclusit Abraham in peris thus, et myrrham, et aurum regum Sodomorum et Gomorrhæ, quando¹¹ Codorlahomor et Bersa ac reliqui a Sodomis et Gomorrhis ac reliquis acceperunt, et equos deprædati sunt, et hominum multitudinem captivam abduxerunt, et ab unoquoque opulentiam pecuniarum et aliarum rerum multitudinem diripiuerunt : quam reduxit Abraham hinc a cæde regum :

¹ Epiph. in comp. doct. — ² Psal. LXXI. — ³ Isai. LX. — ⁴ Hieron. in Isa. c. LX. — ⁵ Genes. XXV. — ⁶ Num. XXIV. — ⁷ Num. XXIII. — ⁸ Hier. de locis Hebraicis, et in Isa. XV. — ⁹ Genes. XV. — ¹⁰ Epiph. in comp. doctrin. — ¹¹ Genes. XIV.

et neque avertere ea que jam Deo destinata erant, ausus fuit; sed dedit ipsa cum aliis donis filiis suis ex Cætura, veluti in traditionibus Hebraeorum reperiimus. At vero in Christi adventu, cum iidem filii Abraham et discessissent et habitassent in partibus Arabicis Magodiae regionis; magi, qui ex successione seminum illorum descenderunt, eadem dona in participatione ejusdem spei Christo in Belhlehem obtulerunt, quando stellam conspicati venerunt. Quorum donorum manifestam certitudinem¹ propheta declarat, dicens: « Antequam sciat puer vocare patrem suum et matrem suam, capiet vim Damasci, et spolia Samariae contra regem Assyriorum. Haec enim a Damasco in temporibus Abraham (velut ante dixi) a regibus qui venerant, accepta sunt. Quando ergo accepit ipsa? prinsquam nossel vocare patrem aut matrem, quando venerunt magi, et aperuerunt peras suas, sive thesauros, veluti aliqua exemplaria habent, et obtulerunt myrrham, thus, et aurum. » Haec enim Epiphanius. In eundem ferme sensum interpretatus est Justinus² martyr dictum Isaiae textum, dum agens cum Tryphone Iudeo de veritate fidei christiana, magos ex Arabia venisse, eosdemque Arabes iuisse dicit, itemque Damascum olim in Arabia civitatem positam. Haec ipsa etiam Tertullianus³ ingenuo faleto: ipsa quippe Syria Damasci, Arabia nominata⁴ reperitur. Idem Tertullianus per regem Assyriorum usitato Scripturæ loquendi modo, Herodem esse intelligendum, prout et idem Justinus et Petrus Alexandrinus, affirmat.

27. Ex omnibus his tam ex divina Scripturæ auctoritate ac antiquorum interpretatione, quam etiam ex Hebraeorum traditionibus enarratis, satis elucidatum videtur quod dicti auctores diverunt, magos ex illa regione Arabie venisse, que vergil ad Orientem (inde enim eos venisse, Evangelista⁵ testatur) præsertim ex dicto illo divinae Scripturæ loco⁶ quo dicitur, Cæturae filios in Oriente ab Abraham esse locatos. Qui insuper Iudeæ situm descriptere, eam ex Orientali parte spectare dixerunt Arabiam: inter quos Tacitus⁷ de his agens, haec ait: « Terra finesque qua ad Orientem vergunt, Arabia terminantur: a meridie Egyptus objacet, ab occasu Phœnices et mare, Septentrionem a latere Syrie longe prospectat. » Haec ille: quod eo verius est, si bimalis solsticij ratio habeatur: secundum quod creditur locutus Evangelista, cum Christus sit natus media hinc. Celerum quod spectat ad Persidem, unde complures venisse magos affirmant: Joannes Chrysostomus⁸ eam Septentrionem versus positam affirmare videtur: quod et testatur S. Hieronymus⁹ haec scribens in eundem sententiam: « Operatus est salutem in medio terræ: a partibus Orientis eingitur plaga que appellatur Asia, a partibus Occidentis ea que appellatur Europa, a Meridie et Austro Libya et Africa, a Septentrione Scythia, Armenia, et Perside,

¹ Isaiæ VIII. — ² Just. martyr, in dialog. cum Tryph. — ³ Ter. lib. III. contra Marc. c. 13. Justin, ubi sup. et Petrus Alex. c. 13. — ⁴ Borehard, in descript. Terræ Sanctæ par. I. c. I. — ⁵ Matth. II. — ⁶ Genes. XXV. — ⁷ Tacit. histor. lib. V. — ⁸ Chrysostom. 6. in Matth. — ⁹ Hier. in Ezech. c. V.

et cunctis Ponti nationibus. » Hac Hieronymus. At vero Cyrus Alexandrinus¹, qui eodem magos a Perside venisse contendit, eam provinciam ex Oriente Iudeam spectare testatur: quod et qui Ptolemai tabulas perlegerit, exploratum et evidens esse cognoscet. Verum si consideretur magorum adventus temporis spatium, nempe dierum tredecim (ut pluribus paulo inferius demonstrabimus) eos certe non e Perside, vel e Chaldea, sed ex Arabia Orientali venisse perfacile quisque percipere poterit.

28. *Regina Saba.* — Sed et consideratione dignum est, quod regina Saba, ex iisdem et ipsa Gethra filiis originem ducens, illam incolens regionem que a parte Austris est continis Arabiae, venit regem Israel explorare; cui et eadem que magi munera afferuit, nempe aurum et aromata, licet et gemmas superaddiderit, prout his verbis docet divina Scriptura²: « Regina Saba, audita fama Salomonis in nomine Domini, venit tentare eum in enigmatibus. Et ingressa Hierusalem multo cum comitata et divitiis, camelis portantibus aromata, et aurum infinitum nimis et gemmas pretiosas venit ad regem Salomonem. » Quae, obsecro, tanta cupiditas illius, tum magorum, qui ex iisdem (ut dictum est) progenitoribus descendebant, incessit animum de rege, qui in Israet regnaret, pervestigando; nisi quod in illis regionibus de re tanta Balaam³ oraculo erant admoniti? At quod illa credidit esse impletum in Salomone, qui et ipse Christi venduri typum gerebat; isti, duce stella, adhuc perquirendum putarunt regem Israel, quem et feliciter invenerunt.

29. *Magi et reges fuerint, et quando venerunt.* — Cur vero idem magi sint nominali, superest investigare; simulque an idem ipsi reges fuerint, perquirere. Penes antiquos triplieis generis magos fuisse, tradit Eusebius⁴: quorum primi erant doctissimi atque abstinentissimi, ut, excepta farina et olere, nihil aliud in cibum haberent: alii erant sacerdotes, ut videmus perseverasse in Perside, quorum sacerdotes constat magos esse appellatos: tertii vero generis illi fuere, qui invocationibus malorum daemonum intendentis, vel ad commovendos animalium affectus in contraria studia, vel ad futura praenoscenda, et occulta divinanda, maleficia exercerent: cuius magiae genus maxime proprio vocabulo malas artes dici, testatur Philo⁵, qui lamentaveram magiam, ut scientiam libero homine dignam, summopere laudat. « Porro tertii generis magi Romanorum legibus, inquit Tertullianus⁶, cum damnati sint atque proscripti: cumque magia punitur, cuius species est, ait, astrologia, iudicaria scilicet; utique et species in genere damnatur. » Hac ille, qui ejus generis hos fuisse magos est opinatus, sic dicens: « Magi et astrologi ab Oriente venerunt: scimus magiae et astrologiae inter se societatem. Primi igitur stellarum interpretes naturam Christum annunciarunt, primi munierunt. » Hac Tertullian-

nus⁷, qui et eodem reges fuisse assentiri videtur, dum sie ait⁸: « Reges Arabum et Saba doma afferunt illi; nam et magos reges fere habuit Oriens. » Hac ille, alludens nimirum ad Plinii⁹, qui ait magnam in Oriente regum regibus imperasse: vel ad id quod ante Philo dixerat hoc modo: « Non solum eam plebei sectantur, sed etiam reges regum maximis, praesertim Persici, tam curiosi harum artium, ut regnare non liceat, nisi cum magis versato familiariter. » Hacenus ille¹⁰.

30. At quod magi fuerint reges, etiam Theophylactus¹¹ asserit, idemque fidelissimam traditionem tenet: eodemque tres numero fuisse, secundum tria numerum genera, aequo confirmat; quod et S. Leo¹² in suis sermonibus sepe testatur. Hos igitur fuisse reges dixerimus, usitato more divine Scriptura, quae cujusque oppidi dominum regem appellare consuevit; ut patet de quinque regibus, quos Abraham¹³ armatis suis vernacula debellavit. Nec quidem propinquioris Judaeae Arabie eos fuisse reges putamus; nam illi praerat Syllens, cuius Josephus frequenter meminil: sed potius interioris partis provinciae illius, qua longe lateque ad Orientem et Meridiem sese diffundit. Quod vero eodem Matthaeus magos appelleat; in eam sententiam sumus procliviores, ut existimemus, illius magiae studiosos, quae ex rerum naturalium cognitione precipitur, extitisse; cui quidem nostrae sententiae adstipulatus videtur Chalcidius Platonicus, dum suis in Timaeum Platonis commentariis haec ait: « Est quoque alia sanctior et venerabilior historia (alludit enim ad Matthei Evangelium) quae perlibet ortu stellae cuiusdam non morbos mortesque denunciatas, sed descensum Dei venerabilis ad humanae conversationis rerumque mortalium gratiam. Chaldaeorum profecto sapientes viri, et consideratione rerum celestium sati exercitati, quiescere dicuntur recentem ortum Dei; repertaque illa maiestate puerilli, venerati esse et vota Beo tanto convenientia nuncupasse. » Hucusque ille, ratus tamen hos fuisse Chaldaeos. Cum autem Epiphanius¹⁴ dicat, dictos Caelurae filios, magorum progenitores, habitasse in partibus Arabicis Magodiae regionis: haud inepte quis diverit, magos, non a magica facultate, sed ab eadem Magodia regione esse denominatos.

31. De tempore autem quo magi Bethlehem venerint, inter se dissentunt antiqui scriptores: quorum aliqui, ut Eusebius Pamphili¹⁵, Epiphanius¹⁶, ac ceteri hos secuti in ea fuerunt sententia, ut post biennium a Christo natu magos in Bethlehem ad Christum venisse dicerent; ea nimirum ratione adduci quod Herodes (ut testatur Evangelista¹⁷, omnes pueros occidi jussit a bimatu et infra secundum tempus quod exquisierat a magis. Sieque anno Augusti imperatoris quadragesimo quarto magos Beth-

¹ Cyril, in Isa. c. XLIV, lib. IV, orat. 4. — ² 3. Reg. x. — ³ Num. xxiv. — ⁴ Apud Hier. tom. IX, de Peg. monach. — ⁵ Philo, lib. de special. Legibus. — ⁶ Tertul. lib. de Idololatr. — ⁷ Plin. nat. hist. lib. XXX, cap. 1. — ⁸ Phil. lib. de special. Legibus. — ⁹ Theophylact. in Matt. II. — ¹⁰ Serm. de Epiphan. 1, 3, 5, 6. — ¹¹ Genes. XIV. — ¹² Epiph. in comp. doct. — ¹³ Eusebius in Chron. — ¹⁴ Epiph. in Panar. lib. I, tom. I, prope lit. et tom. II, haec. XXX, con. Ebion. — ¹⁵ Matt. II.

lehem pervenisse asseruerunt. Alii vero dixerunt, decimo tertio a nativitate Domini die magos Bethlehem advenisse, verum biennio ante Christum natum illis stellam apparuisse : cuius sententiae Augustinus¹ fuisse reperitur, et alii, nec alia ex causa, quam quod a bimatu et infra Herodes pueros omnes necandos curavit. Sed ut ab his omnibus dissenniamus, multa persuadent. Dicant, rogo, qui post biennium a Christo nato eos advenisse tradunt, an id acciderit, quia non statim ut viderunt stellam, se itineri commiserunt? At non ea est causa: quandoquidem eos confestim ut stellam inspexerunt, esse profectos, Evangelista non obscurè insinuare videtur: alioquin ea mora ipsos reddidisset suspectos posteris nomine ignaviae, si tam insolito signo admoniti, adhuc annum et multis menses oscitantem minim iter capessere detrectassent. Si vero statim ut in caelo visa est stella, iter arripiuerunt, quidnam fuit causæ ut biennii tempus insumpserint in itinere? cum, non dico si e Perside vel Babylone, sed etsi ab extremis Indiis Orientalibus profecti fuissent, illud licet longissimum itineris spatium sex mensibus eos confidere potuisse, quilibet aequus rerum aestimator dijudicare possit. Insuper si, ut dicunt, post biennium magi advenerunt, quo modo (quod refert sanctus Matthæus²) eum in Bethlehem invenierunt, quem (ut testatur sanctus Lucas³ evangelista) post quadraginta dies, secundum Moysi legis mandatum, tulerunt Hierusalem, ut sisterent eum Domino, hisque impletis officiis Joseph et Maria Virgo sanctissima una cum infantulo suni reversi in Galileam, atque Nazareth habitarunt? Aliqui vero ex his qui hanc sententiam firmare conati sunt, non valentes his respondere, commentum exegitabant, dicentes, ilorum parentes cum puer, occasione cuiusdam festi, esse reversos Bethlehem. Sed quod festum fuerit illud, dicant obtestor. Nam si aliquod fuit ex legalibus, Hierosolymam, et non Bethlehem eniūdum fuisset. Si vero aliquod spectaculum Bethlehem ederetur, absit ut ejus causa vel pedem extra dominus limen integerrima Virgo produxisse creditur. Atque haec satis sint ad hanc sententiam refellendam.

32. Strages Innocentium, cur a bimatu jussa.
— Quod autem ad illos perlinet, qui stellam ante biennium apparuisse putarunt, etsi satis esse possent quae paulo ante de tam longo temporis spatio in itinere insumpto diela sunt: tamen quia et iidem una cum illis ea nituntur ratione, quod dicat Evangelista, Herodem occidi jussisse infantes omnes a bimatu et infra secundum tempus quod exquisierat a magis: ad haec primum inferimus id quod Joannes Chrysostomus⁴ iisdem respondens ait: « Quod Herodes a biennio et infra pueros interfici jussit, non mireris: siquidem convenienter in eum tyrannum pavore furor; pro abundantia cautionis maius tempus inclusit, ne quis vel proximaæ letaties

¹ Aug. ser. 7. de Epiph. de Temp. 35. et in addit. ser. de Epiph. edit. Lovan. p. 431. — ² Matt. ii. — ³ Luc. ii. — ⁴ Chrys. homil. 7. in Matth.

effugeret. » Haec ille, et prudenter sane. Quis enim insanientis tyramni, et metu perdendi regni, in proprios filios immaniter debaechantis, furorem intra terminum rationis vel temporis metam pulaverit continendum? Tyrannorum est cuncta pavore, nec quantavis adhibita caulela atque custodia posse reddi securum. Didicit ille a magis tempus stellæ, et licet ex ortu stellæ potuisset simul intelligere tempus nascientis infantis, tamen veritus ne fortassis antea natus esset quam illi stellam vidissent, ea sibi arte consulendum putavil, ne ullius quod in ea re suspicatur, reliquum esset: sicut cum nulla subessel ratio, ut qui extra Bethlehem nati essent, occiderentur; eo quod ex divina Scriptura per principes sacerdotum et seribas certior factus esset, quod Christus in Bethlehem nascetur; tamen omnes, qui in omnibus finibus ejus essent, necari precepit.

33. Sed cum illud biennii spatium Evangelista referat ad ea quæ a magis dicta essent Herodi, cum ait: « A bimatu et infra secundum tempus quod exquisierat a magis; » dici posse videtur, quod etsi Herodes omnes pueros a bimatu et infra occidi man-davit, tamen quod dicitur: « Et infra secundum tempus quod exquisierat a magis; » illud, « Secundum tempus, » non esse referendum ad id quod dixerat, « a bimatu; » sed ad illud potius, quod subdit, « et infra: » sieque Evangelistam significare voluisse, eo cædis edicto non includendos eos qui geniti essent post Christum natum, et stellam visam a magis, quorum nulla posset esse suspicio; atque ita voluisse cædendorum puerorum terminum esse secundum tempus quod exquisierat a magis. Sieque ex his, ni fallor, sublata illa videtur de biennio et tempore a magis perquisito difficultas. Eundem locum sic declaratum vidi postea a Cornelio Jansenio episcopo Gandavensi, viro quidem theologicis facultatibus nobiliter excullo; quo non medio criter de leclatus sum, ne ego novi sensus evangelicae interpretationis, quantumlibet veri atque germani, dicerer primus auctor.

34. *Magorum adventus et stella ipsos comitans.*
— Itaque ea magis nobis probatur sententia, quæ catholicæ Ecclesiae consuetudine magis recepta videtur: nempe, magos tunc, cum natus est Christus, statim vidiisse stellam; eosdemque mox Judeam versus iter suscepisse, ad Judæorum metropolim Hierosolymam accessisse, atque interrogasse de nato paero; tolunque itineris spatium termino dierum tredecim consecisse, atque Bethlehem pervenisse eodem die quo S. Dei Ecclesia tantam solemnitatem anniversaria memoria celebrare consuevit. Quod quidem haud mirum videri debet, si ex Arabia Judeæ adjacente (quod superius demonstravimus) eosdem advenisse dixerimus, et (ut prædixerat propheta⁵) ad celeritatem itineris dromedariis usos fuisse, quos velociores esse ad cursum equis Nyssæis, Aristoteles tradit⁶. Constans insuper est de his sanctorum Patrum sententia, magos Bethlehem advenientes, in

⁵ Isai. vi. — ⁶ Arist. hist. anim. lib. ix. et ult.

præsepe, ubi natus est, Christum Dominum represisse, id Chrysostomo¹, Augustino², Hieronymo³ stepius, et aliis fere omnibus attestantibus. Unde summo jure redarguuntur qui aliter senserunt, ea leví ratione permoti, quod Matthæus nullam de præsepe fecerit mentionem, sed dixerit⁴ eos intrasse dominum, et invenisse puerum cum Maria matre ejus: quasi vero non sit divinae Scripturæ satis frequens phasis, locum quemlibet ad habitandum tamē accommodatum, quantumlibet exiguum, dominum appellare: cum et nidum avium, dominum quoque nominet, ut videre est in psalmo: « Herodii domus: » unde Euthymius⁵ sic optime: « Ille, inquit, lugurium dominum appellat. »

35. Quod ad stellam perfinet, que iisdem magis apparuit: cuius generis astrorum fuerit, jam penes omnes antiquos Patres in confessu est, nequaquam ex illis fuisse, quibus caelos videmus ornatos, nec etiam ex illis, que ex vaporibus conformati ac censem in aere, cometa sunt dicta, quod Origenes⁶, Basilius⁷, Chrysostomus⁸ et alii optime intellexere. Cum autem divino miraculo cælitus apparuerit, naturæ superans facultatem, enjus substantiae fuerit, non est facile definire: unde in eo consentiunt omnes, divinam quandam fuisse virtutem, que non aspicientium tantum oculos sui fulgoris radiis illuminaret, sed quæ et mentes illorum divina luce per funderet, alque ad Christum natum perquarendum excitaret; idque pre ceteris affirmat S. Leo⁹ his verbis: « Agente sine dubio in eorum cordibus divina inspiratione, ut eos tanta visionis mysterium non lateret; et quorum oculis ostendebatur insolitum, animis non esset obscurum. » Id ipsum Chrysostomus¹⁰, Fulgentius¹¹, et alii. Gregorius Nyssenus¹² existimavit esse angelum, qui ea figura stellæ apparuerit. Quidquid sit, illud exploratissimum est, ipsum Deum omnipotentem, qui visibilibus illis signis, columnæ ignis per noctem, et nubibus columnæ in die populum tot annis per desertam regionem deduxit, eundem ipsum stellæ signo magos ad præsepe perduxisse. Certe non ejus fulgoris, quo cæteras nitore videmus stellas, fuisse, sed longe fulgentioris. S. Ignatius¹³ proximus illis temporibus declarat his verbis, ad Ephesios scribens: « Stella fulsis splendore exuperans omnes quotquot ante fuerant: lux enim illius inenarrabilis erat, et stuporem incensit omnibus aspicientibus eam rei novitas. Omnia autem reliqua astra una eam sole et luna chorus fuere stelle illius, ipsa vero claritate exuperabat omnes. » Haec ille. Hinc Prudentius cecinit de ipsa dicens:

Stella qua solis rotam
Vincit decore ac lumine, etc.

Ex quibusdam autem apocryphis Seth nomine

¹ Chrysost. in Matth. II. hom. 6 et 7. — ² Aug. serm. 2. de Epiph. — ³ Hier. ep. XIV. XVII. XVIII. et XXVII. Fulgentius. et alii recentiores. — ⁴ Matth. II. — ⁵ Euthym. in Matth. II. — ⁶ Orig. lib. I. contra Cels. — ⁷ Basil. de num. Christ. generat. — ⁸ Chrysost. in Mat. II. hom. 6. — ⁹ S. Leo. serm. 4. in Epiph. — ¹⁰ Chrysost. ubi supra. — ¹¹ Fulgent. serm. de Epiph. — ¹² Nyss. dialog. de anima. — ¹³ Ignat. ad Ephes. epist. XIV.

scriptis libris, multa de magis feruntur, deque stella que illis apparuit, quod formam pueri crucem gestantis exprimeret: sed quia haec commenta ab haereticis¹ Sethianis excogitata videntur, ut inania prætermittimus.

36. *Festum Epiphoniae.* — Cetera autem que hujus historie sunt mysteria, ipsaque a magis oblata mystica munera, qui haec cupit, interpretes consulat; nos vero nostri instituti limites non exceedimus. Illud tantummodo non pietateendum pulamus, ejusmodi magorum ad Christum adventum, quod ex eo vocatio gentium ad Christum expressa fuerit, per celebri anniversario cultu Ecclesiæ consueisse celebrare, ac magnificientissime colere, ut sanctorum Patrum fere immumerie de ea re descripta homiliae declarant: adeo ut extorris prorsus a christiana religione videretur, qui tanta ejus diei celebritati non interfuisset. Unde de Juliano Apostola Ammianus² scribit, quod licet clavis demonibus immolare, tamen ne detegerebatur quod erat idolorum cultor, voluit suam presentiam exhibere his feriis, quas, inquit, christiani celebrantes mense januario, Epiphoniae nomine nuncupant. Eadem de Valenle imperatore testatur Gregorius Nazianzenus³. At jam de his satis.

37. *Magorum redditus.* — Postquam autem magi, ut decebat, Christo infanti debitum exhibuere religionis obsequium, in somnis admoniti, per aliam viam reversi sunt in regionem curam: qui tantum abest, ut Jerosolynam ad Herodem redierint, ut nec in his que esse solent in via, publicis hospitarentur hospitiis, sed in montibus et in speluncis agerent, cum post labores itineris, quiescendi tempus advenisset. Atque haec quidem ex his quæ Cyrilus⁴ fidelis historicus scribit in rebus gestis S. Theodosii cœnobiarachæ, facile possunt intelligi; qui dum agit de monte et spelunca, quam sibi ad habitandum sanctissimus vir ille de legit, haec ait: « Quædam enim fama ab alto a parentibus tradita ad nos usque pervenit, que dicit fideles illos magos qui Bethlehem venerunt ab Oriente, cum Deo, qui ex superna specula in Occidentem hujus mundi venerant, aurum, thus, et myrrham pie admodum obtulissent; deinde ab angelo responsum accepissent, ne eamdem viam rursus inirent, sed per aliam prorsus redirent in suam regionem: hos, inquam, dicit magos in hac spelunca in redditu fuisse diversatos; cumque hic noctu dormissent, mane ingressos esse viam que docebat in patriam. Tale quidem esse id quod dicitur, nulla fabefactat improbabilitas. Nam primum quidem cum statuissent non ingredi iter per Hierosolynam, non est admodum facile, ut ii alia via ex Bethlehem dominum reverterentur: sicut eliam nunc videmus, eos qui a Bethlehem, vel ab ea quæ est circumœcrea regione transirent, per hanc proficisci. » Haec ille. Pergit vero Evangelista,

¹ Epiph. bæres. XXVI. et XXXIX. — ² Ammian. Marcel. lib. XXI. — ³ Greg. Nazian. orat. in funere Basilii. — ⁴ Extat Cyrilli hist. de vita Theodosii apud Metaph. die 11. Jan.

38. *Oblatio Christi in templo, et de raticinio Simeonis et Annæ de eodem.* — « Postquam ¹ impleti sunt dies purgationis Mariae, secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini: Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabatur, et ut darent hostiam, secundum quod dictum est in lege Domini: par turfurum, aut duos pullos columbarum. Et ecce homo erat in Hierusalem, cui nomen Simeon, et homo iste iustus et timoratus, expectans consolationem Israel, et Spiritus sanctus erat in eo. Et responsum accepérat a Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. Et venit in spiritu in templum: et cum inducerent puerum Jesum parentes ejus, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo: Et ipse accepit eum in manus suas, et benedixit Deum, et dixit: Nunc dimittis servum tuum, Domine, etc. Et erat pater et mater ejus mirentes super his quæ dicebantur de illo: et benedixit illis Simeon, et dixit ad Mariam matrem ejus: Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contradicetur: et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut reveleretur ex multis cordibus cogitationes. » Hac Lucas. Porro hæc omnia, ut legi obsequerentur, legalia exhibuerunt officia; quod et Lucas, dum ipsas eis al leges, insinuat, cum aliqui nullatenus astrigeretur Virgo sanctissima: quippe quæ sicut eum concepit filium, nulla est ex parte fœdata, sed mirifice illustrata; ita cum peperit, nullam virginalis claustræ jacluram sentiens, remansit in omnibus illibata, atque prorsus impolluta, magis magisque donis ecclesiis aucta.

39. Non est igitur quod quis requirat in natura modum, dum qui supra naturam habet imperium, haec miracula operatur, et superexcellenti quadam divina operatione naturæ: qui enim e mortuis exurgendo signaculum sepulture non solvit, quomodo nascendo virginalे claustrum violavit? nisi quis impie dixerit, qui pepercit lapidi, non pepercisse matre. Si quid autem contra hæc loqui visi sunt Tertullianus², Origenes³, et Ambrosius⁴, ita accipienda sunt eorum sententiae, ut sic Christus per sacra virginis uteri claustra transierit, ut eadem clausa remanserint, secundum illud quod de porta Orientali⁵ propheticè dictum est. « Porta hæc clausa erit: non aperietur, et vir non transibit per eam: quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam: et quæ clausa principi. » Quod ad speciem Salvatoris nativitatem esse referendum, ait Hieronymus⁶, ut sic dicatur Christus aperuisse claustra ipsius virginatis pudoris, ut tamen eadem jugiter clausa permanenserint. Augustinus⁷ novo miraculo in re minima edito, vetus in re omnium maxima factum demonstrat, cum agit de annulo ad zonam ligato, atque sine ipsis annulis vel zone fractura

foras in terram elapsò. Sicut ergo ea ratione lege soluta erat sanctissima Virgo: ita etiam (quod non sicut ceteræ feminæ, viri semine conceperit, nec ut aliae, cum dolore pepererit) omnium quæ ex peccati culpa proveniunt, infirmitalis atque languoris expers omnino fuit: hinc sibi tempus purgationis expectandum non erat; et nihilominus hæc omnia libens volensque, ut sacrae legi obsequeretur, sibi implenda proposuit.

40. Sed ad ipsum Simeonem veniamus, de quo haec scriptis mandasse reperitur Timotheus⁸ presbyter Hierosolymitanus: « Cum, inquit, Simeon esset in templo, vidit quidem multas matres cum suis filiis templum ingredientes ad peragendum sacrificium purificationis; in quarum medio erat quæ portabat venerandum fætum, et nullis sordibus contaminatum. Iustus autem Simeon huc et iltue oenlos circumferens, postquam vidit multas matres in privato habitu humanitatis, solam autem Virginem infinito et divino lumine circumdatam, separavit reliquias matres, clamans, et dicens coram omnibus: Date mibi locum, ut teneam eum qui desideratur: vidi eum, qui me prævidit; unde et mens germinavit spiritus. Cur quæ estis ancillæ, cum libera et domina concertatis? cur infantes vestros aræ offertis? huc convertimini, et eos offerte huic pueru, qui est antiquior Abraham, etc. » Hæc ille; sed, ut putamus, pia potius meditatione, quam historica assertione. Idem Simeon de quo agimus, inter prophetas annumeratur: de ejus vita et obitu Epiphanius⁹ agens, hæc habet in fine: « Vita functus est Simeon iste quidem pluribus annis obitus, bene confectus: nec tamen a sacerdotibus postremum honorem consecutus, immatus est. » Hæc ille. Cur autem id acciperit, nullam affert eurasam; sed ea putatur, quod palam Christi adventum annuncians, in se sacerdotum cælerorum invidiā et odium concitarit. Porro commentum illud de Simeone, quod cæcus fuerit, sed cum Iesum accepit in manus, visum receperit, nec dignum quidem putavimus, quod Annalibus intexeretur: nam divina Scripturæ adversari constat. Leviticus enim capite vigesimo primo sententia Domini declaratum scimus, ne cærus in templo Domini fungeretur munere sacerdotis: functionem autem illam sacerdotalem fuisse enim Lucas insinuat, tum Patres ferme omnes agnoscent, et Ecclesiam in sacris imaginibus protteri, certum est. Auctor autem ejus historie est qui proficiens habet versionis dialogi Jasonis cum Papiseo, quæ extat in calce operum Cypriani editionis Pamellii, ex quo alii accepisse videntur. Sed cum nullus antiquorum Patrum Simeonis cæcitatibus reperiatur assertor, epuidem eam historiam ut apocrypham esse rejectum, argumento est.

41. Verum enim vero non tantum cum accepisset puerum in manus suas Simeon, illud de adventu Christi palam canonicum oecinit, et propheticæ,

¹ Luc. ii. — ² Tertul. lib. de Carne Christi, in fine. — ³ Orig. in Luc. homil. 44. — ⁴ Ambros. in Luc. com. lib. ii. — ⁵ Ezech. xliv. — ⁶ Contra Pelag. lib. ii. — ⁷ De Civit. Dei. lib. xxii. c. 8.

⁸ Timoth. presb. serm. de proph. Simeone. — ⁹ Epiph. de Prophet. vii. et inferit, c. 24.

que de illo essent ventura, prædictis : sed, « et erat, inquit Lucas¹, Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aser : haec processerat in diebus multis, et viverat cum viro suo annis septem a virginitate sua. Et haec vidua erat usque ad annos octoginta quatuor : que non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die. Et haec, ipsa hora supervenientis, confitebatur Domino, et loquebatur de i lo omnibus qui expectabant redemptionem Israel. » Haec de ipsa Lucas evangelista. Quomodo autem Anna nunquam e templo discessisse dicatur, ut merito eandem S. Cyrillus² Hierosolymitanus religiosissimam memiacem appelleat, consule que superius dicta sunt de presentatione Dei genitricis in templo. At quomodo presentationis Christi solemnitas, quam ei purificationem, sive occursum maiores nuncupavere, ad abolenda Lupercalia, Romæ copta sit anniversaria festa die celebrari, suo loco dicturi sumus inferius.

42. *De Christi in Egyptum fuga.* — Cum vero haec Hierosolymis non in angulo, sed in templo agerentur, et tam ex Simeonis cantico et prophœtia, quam etiam (ut dictum est) ex Annae attestatione, jam spargerentur in vulgus, et in Herodis aures illaberentur : qui nuper de nato Rege Iudaorum ex relatione magorum magnum timorem conceperat; his denno de adventu Christi nunciis exacerbatus, in fuorem actus, ut se eo melius liberaret, necem meditatur infantis. Sed tanto facinori, per angelum Joseph monens, occurrit Deus : tunc enim accidit, quod post magorum discessum contigisse Matthæus³ evangelista scribit his verbis : « Cum recessissent, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens: Surge, accipe puerum et matrem ejus, et fuge in Egyptum, et esto ibi usque dum dicam tibi. Futurum est enim ut Herodes querat puerum ad perdendum eum. Qui consurgens accepit puerum et matrem ejus nocte, et secessit in Egyptum, et erat ibi usque ad obitum Herodis: ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: Ex Egypto vocavi filium meum. » Haec Matthæus. Quæ autem Domino nostro Jesu Christo Egyptum adeunti contigerint, ex Sozomeno⁴ haec seribente describimus.

43. Memorant, inquit, arborem esse, que persic dicitur, Hermopolis, quod est oppidum Thebaidis; cuius fructus aut folium aut particula aliqua corticis argofris admota, morbos a compluribus depulerit. Nam traditum est, Joseph cum propter Herodem, assumptis secum Christo et Maria sancta Deipara, fugisset, atque venisset Hermopolim, simul ut portæ appropinquavit, statim arborem, sicut plane maximum, adventu Christi curvatam esse, atque ad solum usque se inflexisse, et Christum adorasse. Atque haec quidem de hac arbore, sicut a multis audivi, a me commemorata sunt. Quæ quidem, si quid ego judico, vel significabant jam Christum in urbe adesse: vel, ut est verisimile, non modo arborem,

quam incole propter magnitudinem et pulchritudinem lege gentilium venerabantur, daemone jam qui ibi celebatur ob Christum latum rerum eversorem, qui in eo loco comparebat, perhorrescente, sua sponte commotam esse: verum etiam omnes Egyptiorum statuas, adventante tum Christo, juxta prophetiam Isaiae, concussas. Itaque daemone inde abacto, arbor, quo rei gestæ testimonio esset, remansit ibi, fidelesque morbis liberavit. Atque ut Egyptii et Palestini i-tarum rerum, sic alii singuli altiarum, que apud ipsos gestæ sunt, testes incompletæ existunt. » Haec enim Sozomenus. At vero Isidi consecratam fuisse perseum arborem, Plutarchus⁵ ait; ea de causa, quod ejus fructus cordis, folium lingua speciem referat.

44. Quod perlinet ad Egypti simulaera: de illis olim haec prædixerat Isaías²: « Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Egyptum, et commovebuntur simulaera Egypti a facie ejus, et cor Egypti labescet in medio ejus. » Eusebius³ Pamphili de his agens, haec ait: « Hi qui prius incolebant Egyptum pravi vitiosique daemones per multa saecula in simulacri latitantes, animasque Egyptiorum omnis superstitionis errore addicentes ac subjicientes, cum sensissent novam quandam divinamque virtutem ad se accessisse, illico commoti sunt, et fluctuationem ac perturbationem in semel-ipsis pertulerunt; eorumque vis intelligendi intrinsecus ab ipsis convicta sunt; cesseruntque et fugati sunt ab eadem virtute, quæ vi effugere eos compellebat, et ignis instar ineffabili quadam ratione adduebat: et tunc quidem invisibiliter daemones talia passi sunt, cum Salvator noster in Egyptum cum visibili corpore pervenit. » Haec Eusebius. Sed et S. Athanasius⁴ Alexandrinus episcopus, non tantum commota esse, sed corruiisse simulaera Egypti testatur his verbis: « Quis justorum aut regum in Egyptum descendit, et ejus descensu idola in Egypto eccliderunt? Abraham descendit, nihilominus famen idolatria ubique vignit: natus est ibi Moyses, aequo illici hascit religionis error; » et inferius: « Egyptiorum supersticio non quievisset, nisi Dominus omnium in corpore, quasi in nube vetus, eo descendisset et idolorum errores compensuisset. » Haec ille.

45. Origenes⁵ et ipse Egyptius in hunc modum: « Fuge in Egyptum, propterea ut destruantur manufacta eorum, et confringantur et percant idola ipsorum; propterea ut daemones turbentur, et regum fabrie in idolis destruantur, ut fiat in adventu Domini fugitivorum servorum et malorum interitus. » Haec ille, et alia multa id genus: eadem alii complures sanctorum Patrum: que quidem omnia sic accipienda esse putamus, non ut cuncta quæ tunc erant in Egypto corruerint simulaera, sed de his aliquæ; non tam in signum quod ille advenisset, quam quod idolatriam esset penitus eversurus. Dennum in Vitis Patrum, quod opus Evagrii esse pu-

¹ Luc. ii. — ² Cyril. cateches. 10. — ³ Matt. ii. — ⁴ Sozom. hist. lib. v. c. 21. et Niceph. ev ipso lib. x. c. 31.

⁵ Plutarch. in Iside. — ² Isai. xix. — ³ Euseb. de demonst. lib. vi. c. 20. — ⁴ Athanas. lib. de incar. Verbi. — ⁵ Orig. homil. 3. divers.

tatur, haec scripta leguntur : « Vidiimus et alium sanctum virum, nomine Apollonium, apud Thebae in finibus Hermopolis : ad quam civitatem Salvatorem cum Maria et Joseph de Judea finibus venisse tradunt, secundum prophetiam Iosiae : Vidiimus ergo ibi et templum ipsum, in quod ingresso Salvatore, corruisse omnia idola in terram, et communia esse, memorabantur. » Haec ibi. Sane quidem illine fluxisse in Gracos fontem idolatrie, qui Herodotum legerit in Euterpe, plane intelliget.

46. Quod autem (ut hoc non prætereat, citantes nos librum inscriptionem Vitæ Palmarum, hic et alibi Evagrium ejus nominatum auctorem, et alii putent Ruffino potius tribuendum : Molanum non invitis sumus scenti, locum Hieronymi amphibologiem in epistola ad Ctesiphonem ita interpretantem, dueli ea potissimum conjectura, quod si adeo immunne scelus Ruffinus perpetrasset, ut haereticos pro catholicis atque sanctis universe Ecclesia legendos tribuisse; quolies istud in tribus libris illis in Ruffinum conscriptis ipse pro more suo exaggerans sanctus Hieronymus exprobasset, cum e contra nee leviter ejus meminisse reperitur? His accedit quod Gemmarius exacte relegens omnia Ruffini scripta, nequaquam ejus operis verbum facit, licet nee Evagrio tribuit, sed Petronio. Sed coptam jam prosequamur historiam.

47. Porro non modo Aegyptum Domini præsentia illustratam, sed et ipsam solitudinem, per quam transivit, esse nobilitatam tradunt : quæ tunc quodammodo semen benedictionis suscipiens, postea suo tempore (quod idem ait propheta¹) : « Exultabit solitudo, et florebit quasi lilium : germinans germinabit²) tot suctorum monachorum, illic quaqua-versum incolentium, produxit saera germina. At non prætermittendum plantam nobile monum-mentum habitationis Christi in Aegypto; quod traditione piorum cognitum, posteris, ab his qui religionis ergo ad illa peregrinati sunt loca, et inter alias ab eo qui carteris habetur fidelior³, sic describitur : « Inter Heliopolim et Babyloniam, medio ferme loco, est balsami hortus : » et post multa : « Rigatur, inquit, hortus ; ille ex parvula fonte, sed ubere ; in quo fama est beatam Virginem Jesum parvulum plures lavisse, pauciculosque ejusdem mundasse, cum esset Aegyptio propter metum Herodis : est et ibidem lapis, super quem dicitur eosdem exsiccasse : haec omnia venerantur a Christianis et Saracenis. Verum quia fons Iesu parvulus est, non sufficiens irrigationi totius horti, Saraceni alium profundum foderrunt pntum juxta illum, ex quo quatuor boves per rotam aquam extrahunt, sperantes ex vicinitate fontis Iesu aquam alterius fontis fore virtuosam. At se deceptos animadvergentes, construxerunt canalem, per quem transmittunt aquam illam in fontem Iesu, ut sic ex eis mixtis fecundaretur hortus. Nec eos se fefellit opinio : nunc enim sufficienter et virtuose fecundatur ex aquis sic mixtis. » Haec et alia admiranda, quæ auctor oculis contemplatus est, refert;

¹ Isaie xxxv. — ² Burchar. in descript. Terræ S. par. 2. c. 4.

eui, ut divimus, cæteri qui ejusdem argumenti libros scripserunt adstipulantur : qui et addunt⁴ locum illum in quo habitatse ferebatur sancta Deipara, ab ipsis etiam Saracenis magna veneratione haberi, adeo ut ibi lampadem perpetuo ardente in memoria Jesu illuc olim habitantis conservent : locumque illum ab incolis Aegyptiis Mutuream nominari tradunt. Sunt et alia multa de his quæ tum in itinere, tum etiam cum manerent in Aegypto, configisse dicuntur : quæ, quoniam firma carent auctoritate, libenter silentio præterimus : accepta enim putamus ab apocrypho illo de Infancia Salvatoris inscripto libello, qui legibus⁵ ecclesiasticis est interdictus. Sed his omissis, evangelicam jam prosequamur historiam.

48. *Cædes Innocentium.* — Cum vero Christus ex Iudea recessisset : « Tunc, inquit Malthæus evangelista⁶, videns Herodes quoniam illusus esset a magis, iratus est valde, et mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus, a bimatu et infra secundum tempus quod exquisierat a magis. Tunc adimpletum est quod dictum est per Hieremiam Prophetam, dicentem : Vox in Rama auditæ est, ploratus et ululatus multus : Rachel plorans filios nos, et noluit consolari, quia non sunt. » Haecenus de his Mæthæus. Non sensit ante dictum tempus dierum quadraginta Herodes se illusum a magis : si quidem cum illi magno silentio recessissent, spe sua frustratos atque delusos esse putavit, vitasse que in itinere Jerosolymam, ne populi totius derisioni paterent. Haec ratus ille, quæ magi dixerant de Christo nato, humandum existimavit esse figmentum. Cum primum autem de eodem ex his quæ accidissent in templo (ut diximus) certior factus esset, tunc se a magis, qui se redituros Jerosolymam ad ipsum spopondissent, illusum fuisse cognovit : magnoque forore percitus, quoslibet mox infantes qui Bethlehem essent, ac in finibus ejus, necando esse mandavit ; eos videlicet qui essent bimuli ac inferioris aetatis, usque ad illud tempus quo stella magis apparuisset, et de Christo nato certam fidem fecisset. Cur autem a bimatu et infra Herodes pueros occidi jusserit, satis superius dictum est, cum de tempore apparentis stellæ sermonem habuimus.

49. Hic tantum refellendum est illorum commentum, qui diverunt ideoreo bimulos ab Herode esse jussos occidi, quod tunc temporis ipse Romanum abierit accusatus a filiis, neque usque ad biennium in Palæstinam redierit. Haec licet conficta omnino videantur, tamen esse falsa, Josephi L. stimoniō convincuntur. Constat quippe ejusdem⁷ auctoritate, Herodem tempore regni sui Romanum bis concessisse: primo quidem non accusatus a filiis, sed potius ipse accusaturns filios, illuc se contulit ; indeque in Palæstinam est reversus ante annum vigesimum octavum regni ipsius ; quo anno, olympiade centesima nonagesima secunda, Cæsaream in honorem Cæsaris

⁴ Vide Cornel. Jans. concord. Evang. cap. 41. — ⁵ Gelas. in an. de lib. apocryph. — ⁶ Mæth. ii. — ⁷ Joseph. antiq. lib. xvi. c. 7. 8. 9.

dedicavit. Quod certe tempus neque secundum annos regni Herodis ab eodem Josepho suppulatos, neque secundum initam superius a nobis rationem ejusdem regni, temporis natalis Domini aplari potest, et multo minus posterior ejusdem Roman adventus, cuius idem ¹ meminuit, ut recte intuenti veritas se ante oculos offerat. Itaque illa tum Eusebii ², tum etiam aliorum asserentium infanticidium perpetratum post biennium a Christo nato, sententia prorsus irrita redditur.

50. Necantur miserando modo interea infantes: luxit tunc Bethlehem infantulos suos: et quod praedixerat Hieremias ³ propheta, vox in Rama auditu fuit: nimirum, sive (quod habet hebraica lectio) immensum de fam miserabilis infantium strage lamentum auditum est in excelso, sive in Rama civitate in sorte Benjamin contra Hierusalem, cuius est frequens mentio in divinis Scripturis ⁴; sive in Rama, que erat in Arabia (ut Justinus mar. ⁵, disserens cum Tryphone, putat intelligendum) longe lateque fauna percrebuit: eademque non tantum Ramam, sed Roman perlata est, et pervenit ad aures imperatoris; quod ethnicus auelor testatur. Macrobius ⁶ enī ejusdem infanticidii his verbis meminuit, dum agit de Augusto: «Cum, inquit, audisset, inler eos quos in Syria Herodes rex Iudeorum inter binatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum, ait: Melius est Herodis porcum esse, quam filium.» Quod scilicet, qui filios occideret, absineret a nece porcorum, utpote Judeus. Judaei enim a nominatione etiam ipsa porcorum abstinere solebant, qui eos, uti testatur Josephus ⁷, nefanda animalia appellare consueverunt. Eo insaniae, atque furoris processit eaēa dominandi cupido, ut cum omnes homines sic regnare cupiant, ut possint regnum ipsum in filios propagare: ipsamēt modo armēt parentes in filios, veluti adversus immanissimos hostes, ne regent: ita factū vidimus ab Herode, non unius sed plurim filiorum savissimo interfectore. Non enim unum tantum quem Macrobius tradit, occidit Herodes filium, sed plures. Verum quis iste fuerit apud Josephum non invenies, nec nomen quidem ipsius sciri potest: facile enim accedit ut nulla ratio habeatur infantis, qui ex vestigio de utero transferatur ad tumulum, et pene sit mortuus, antequam viveret; ne tu putes ex Josepho Macrobiū erroris esse redargendum, cum et ipse nulla quidem memoria digna praeterisse noscatur. Nolim tu ergo existimes, quae apud alium aliquem dignum probatumque auctorem reperiri contingat, tide minui ex eo, quod Josephus ea silentio obvoluta reliquerit, cum nec ipsa quidem saera Evangeliorum historia non ab uno duntaxat, sed a quatuor scripta Evangelistis id sibi vendiceat, ut cuncta que a Redemptore nostro Domino Iesu Christo sunt facta, a quatuor illis fuerint scriptis prodita, testante id qui-

dem atque ingenue veritatem profitente uno ex illis qui ultimo loco scripsit, S. Joanne evangelista, dum verbis istis sue scriptio finem imposuit, dicens ¹: «Sunt autem et alia multa, quae fecit Jesus, quae si scribantur persingula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.» Haec sint dicta in defensionem Macrobiū, cuius fidem sciimus in suspicionem adduci, eo quod novum quemdam Herodis filium infantem inducat a Josepho penitus pretermissem, cumdenique causa Christi peremptum. In quo quidem patrato scelere eo apparuit Herodes iniquior, quo qui occisus est innocenter: Reliquos enim sic jussit occidi filios, ne occideretur ab illis qui dicebantur necem patasse patri: at in filio infante quid timuit? ne ipse esset, quem magi praedixissent natum Regem Iudeorum? Sed ex hoc ipsi magis grabulandum fuisset, quod sciret certum habitum regni filium successorem. At quid rationem queris in homine truculentō omnisi rationis et humanitatis experte? Invidel tyranus numini, minuīque ab eo putat facultate regnandi, si non ipse, sed Deus de successore decernat. Sic quidem innatum est superbo, contra propria commoda bellum gerere adversus Deum. Interfecit Herodes et tres alios filios, sed aliis temporibus, aliisque de causis: videlicet Antipatrum, qui venenum patri paraverat: sed id factum est (ut narrat Josephus ²) quinto die ante ejusdem Herodis obitum. Jussi sunt ille ab eo occidi alii duo, sed longe ante haec tempora: fuerunt hi Aristobulus et Alexander; qui non cito furore Herodis de medio sublati sunt, verum ipso Augusto permittente, et concilio centum quinquaginta virorum Beryti ad hoc eoram Syrie præsidibus convocate, decernente.

51. Quod pertinet ad necatos infantes: quod pro Christo occisi sint, imo et in singulis Christus videatur occisus, merito magno honore eos semper Ecclesia affectit, et ut martyres coluit, atque anniversaria memoria celebrare consuevit: inde Origenes ³: «Bene, inquit, et secundum voluntatem Dei eorum memoriam sancti Patres mandaverunt sempiternam in Ecclesiis celebrari, veluti pro Domino morientium, veluti pro Judais et gentibus credituris, vel etiam ipsis parentibus; quorum parentes, ut diximus, pra nimio dolore percutiebantur, ut eis intercessio filiorum ad Deum plurimum profuisset.» Haec Origenes: et S. Augustinus ex Latinis de cultu sanctorum innocentium ab Ecclesia recepto testatur agens contra Pelagianos, et in sermonibus de iisdem habitis. Addunt nonnulli (quod modo diximus) iisdem temporibus Herodem complures phariseorum occidi mandasse, eo quod non sicut alii Judei, Cesari et ipsi jurassent. Timore enim imperati Regis tyranus exagitatus, ne regni dispendium pateretur; quo sibi illud magis magisque firmaret, populum adjuramentum adegit: sed haec fusius anno sequenti, quo sunt faela, dicentur. Narrat Eusebius ⁴ Herodem post necem infantium perpetratam in multis cata-

¹ Eod. lib. c. 43. — ² Eusebius in Chron. — ³ Hierem. xxxi. — ⁴ Josue xviii. Judic. xix. 3. Reg. xv. — ⁵ Just. mar. dial. de verit. C. rist. relig. — ⁶ Macrobius, lib. Satur. II. c. 4. — ⁷ Joseph. de bello Iudaic. lib. V. cap. 1.

¹ Joan. ult. — ² Joseph. Antiq. lib. xvii. c. 9. — ³ Orig. hom. 3. divers. — ⁴ Euseb. hist. lib. I. c. 8.

mitates incidisse, morboque protinus vexatum esse, siveque ad extremum usque spiritum perseverasse. Verum quod ad morbum perficit, illae aerumnæ alio tempore acciderunt : deceptus est enim ipse, quod infanticidium (ut vidimus) post biennium a Christo nato esse perp[er]tratum putat.

32. Ad haec etiam spectare videatur quod scribit S. Petrus¹ episcopus Alexandrinus et martyr in suis regulis ecclesiasticis, quas recepit atque probavit sexla synodus²; occasione hujus infanticidii, Zachariam sacerdotem Joannis patrem, quod ad necem quiescitum filium subtraxisset, ab eodem Herode inter templum et altare occidi jussum : scribit haec istis verbis : « Cum quibus Herodes et alium prius natum infantem cum interfecturus quasivisset, et non invenerit, patrem ejus Zachariam interfecit inter templum et altare, cum effugisset filius cum matre Elizabeth. » Haec Petrus : non quod edicto Herodis includeretur Joannes, qui nec in Bethlehem, nec in finibus ejus, sed in domo paterna in montanis Iudeæ (ut superius dictum est) alebatur ; sed quod Herodes ea suspicione nati Regis Iudeorum vehementer exagitatus esset : cum enim ad aures ejus pervenissent admiranda illa, quæ in concepcione et nativitate Joannis contigissent, cum Christum esse ratus (sicut et Judei postea, eodem errore lapsi sunt) ipsum speciali mandato necari jussit, ut se ea suspicione liberaret. Magna certe fuerant signa illa, atque in ore omnium perulgata : nam quod ait Evangelista³ : « Factus est timor super omnes vicinos eorum, et super omnia montana Iudeæ divulabantur omnia verba haec ; et posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes : Quis, putas, puer iste erit ? » Evidenter sic uero tantus sacerdos, pater ejus Zacharias, offerens incensum in templo nullus est redditus ; quod visionem vidisset, cognovit populus : sic etiam redditum illi foquela, ac ministrante ipso in templo, tanta rei causa neminem latuit. At quod sciebant omnes, Herodem unum preteriisse ac ignorasse, stultitia est dicere ; sicut et obtusæ mentis, existimare Herodem haec tanta dissimulasse, et patientia tolerasse.

33. *De Zachario nece.* — Haec dixerimus, quo magis nobis probetur Zachariae necis causa a Petro attata, licet ex apocryphis accepta noscatur ; quam his quoque verbis recenset Cyrillus⁴ Alexandrinus : « Hic Zacharias propheticō spiritu ad occulitorum cognitionem deductus, cum mysterium Virginis de eximio partu probe intelligeret, non arcuit inconfunditatem purissimamque matrem ab eo templi loco, qui virginibus ex lege designatus erat : docens nimis Iudeos, quod creator totius universi et omnis creatura Rex humanam naturam, ut reliqua etiam omnia, subjectam habet, pro suo arbitratu eam ad quo lenique velit ducens, non autem ipse creatura adductus : adeo ut in ipsis potestate sit sibi, novam creaturam creare, quæ matrem effectam virginitate

non privet, idecirco non arcuit eam a loco templi virginibus dicato : erat enim locus hic inter altare et templum intermedius. Quando igitur audierunt Regem totius creationis ad humanam nativitatem divino consilio procedere, veriti ne in ejus Regis potestatem et imperium venirent, eum qui haec de partu testificatus erat, interficiunt, sacerdotem sacrificantes. » Haec S. Cyrillus. Narrant eadem Origenes⁵, Gregorius Nyssenus⁶, Basilus⁷, et alii post eos. Haud tamen dubium est de his intellexisse Hieronymum, dum ait⁸ : « Alii Zachariam patrem Joannis intelligi volunt : ex quibusdam apocryphorum somniis approbantes, quod propterea occisus sit, quia Salvatoris praedicaverit adventum : hoc quia de Scripturis non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur. » Haec ille, in eam sententiam magis inclinans, ut Zacharias ille, quem Dominus, exprobrans Iudeis, interfecit dicit⁹ inter templum et altare, non fuerit pater Joannis de quo agimus, sed ille ponus qui a Joas rege inter templum et altare in Regum historia¹⁰ occisus dicitur : quem tamen Joada fuisse filium, eadem divina Scriptura testatur : quamvis, quod citat, in Evangelio Nazarenorum pro filio Barachie filium Joadae scriptum esse dicat; ex quo etiam Epiphanius¹¹ eundem Joannis patrem Joada genitum esse tradit, qui et Zachariam prophetam Barachia natum seribil¹². Certe si fides praestanda est Hippolyto martyri, auctori gravissimo¹³, ejus testimonio exploratum habetur, Zachariam Joannis parentem filium fuisse Barachie sacerdotis.

34. De patre Joannis Christum Dominum esse locutum, illa etiam ratio persuadet, quod diecns¹⁴ : « Ut veniat super eos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zacharie filii Barachie, » voluerit primum et novissimum justum occisum significare, omnesque simul his duobus extremis includere. Nam si de Zacharia filio Joadae, qui a Joas rege occisus est, intelligere voluisset ; qua subest ratio diversitalis, ut sanguis justus, qui post illum usque ad Christi tempora effusus est, non esset (quod minatur) super illos venturus ? Nec satisfacit his illa responsio, qua dicitur, quod Scriptura tantum explicat petitionem vindictæ in Abel et Zacharia. In Abel, cum dicitur : « Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra ; » et in Zacharia, enim narrat eum morientem dixisse : « Videat Dominus, et requirat. » Quasi etsi reliqui justi ultionem non expelerint, non sint conferentes divinae Scripturae testimonialis et exemplis, quod Dominus vindictam sanguinem servorum suorum, et vindictam tribuit in hostes eorum. Certe sicut sanguis Abel, ita et omnium justorum sanguinem a Deo vindictam exposcere, ostenditur in Apocalypsi¹⁵. An non ei

¹ Petrus Alex. can. 3. — ² Sex. Syn. c. 4. apud Theod. Balsam.

— ³ Luc. i. — ⁴ Cyrilus adver. Antropomorphatas.

⁵ Orig. in Matth. tra. 20. — ⁶ Gregor. Nyss. serm. de Christi nat. — ⁷ Basilus homil. de humana Christi gen. — ⁸ Hier. in Matth. c. xxiii. lib. 4. — ⁹ Matth. xxiii. — ¹⁰ 2. Paralip. c. xxiv. — ¹¹ Epiph. de vit. et infer. Proph. c. 23. — ¹² Idem co. lib. c. 21. — ¹³ Apud Neophy. hist. lib. ii. c. 3. — ¹⁴ Matth. xxiii. — ¹⁵ Apoc. vi.

Machabaei fratres, cum ab Antiocho cruciarentur, futuram in illum Dei ultiōem sūnit comminatī? cum dixerint¹: « Dominus Deus aspiciet veritatem, etc. » Ceterum quod ad veritatem historie pertinet, non dicti tantum auctores Petrus, Origenes, Basilius, Gregorius, et Cyrillus, Zachariam Joannis patrem occisum tradunt inter templum et allare, licet de causa necis non aequē conveniant, sed id ipsum testatur Epiphanius sic² dicens: « Hunc Herodes ille tyranus juxta aram dominique Dei occidit, effususque est sanguis ejus in vestibulo templi.

55. Sed quod ad effusum sanguinem spectat, Hieronymus simplicitati credentium polius tribuens, quam historie veritati, aequē rejicit quod dicebatur de axis templi indelibili nola conspersis sanguine Zachariae, haec habens³: « Simpliciores fratres inter rinas templi et altaris, sive in portarum exibitus qui Siloam ducunt, rubra saxa monstrantes, Zachariae sanguine putant esse polluta. Non condemnamus errorem, qui de odio Iudeorum, et fidei pie- late descendit. » Haec ille. Sed certe non erat de ea re vulgi recens rumor: quandoquidem Tertullianus⁴ qui tot saeculis praecessit Hieronymum, in Scorpiano haec testata reliquit his verbis: « Zacharias intra allare et aedem trucidatur, perennes eruoris sui maculas silicibus adsignans. » Haec Tertullianus. Memini me aliquando incidisse in antiquum codicem scriptum bibliothecae Vaticane, de Peregrinatione ad loca sancta, in quo eadem de Zachariae sanguine lapidibus templi indelebili nota inherente certa fide consignata erant. Sed missis his, de Zachariae Joannis parentis nece illata Christi tempore, ae de ultiōe in interfectorum secta, Valentianus⁵ imp. eliam in epislola quam seripsil ad episcopos Asiae, his verbis breviter meminisse videtur: « Ne in ea, quae testamenti Christi sunt, damna incurrit, id quod in Zachariae sanguine eveniebat: nam funesti illi, perinde ac pestifer daemon, qui cedis illius socius erat, mortis suppicio traditi, adveniente eaelitus Rege nostro Jesu Christo, disrupti perierunt. » Haec ibi: quae quidem ad priorem Zachariam, de quo diximus, nullo modo aplari posse videntur.

56. Quin insuper Gnosti etiam heretici temporibus apostolorum propiores, de Zacharia Joannis patre, quod occisus fuerit in templo, pro constanti affirmarunt; verum causam necis ejus ridiculam praetexerunt, quam recitat ac refellit S. Epiphanius⁶ dum contra illos scribit in Panario. Quod vero superius auctore Petro Alexandrino diximus causam necis Zachariae fuisse, quod filium suum Joannem, qui quaerebatur ut occideretur, prodere noluisset, illumque una cum matre Elizabethi fuga lapsum celiasset. Quod ad Joannem pertinet, Nicephorus⁷ cum agit de Herodis infanticidio, tradit his verbis: « Salvator quidem, ilia ut dictum est, in Egypto exula-

bal: filius autem Zachariae Joannes, in cuius nativitate patris vox soluta est, cum primum ab illo Joannis nomen in tabula fuisset exaratum, alterum cum dimidio aium agebat, et una cum matre Elizabeth in spelunca quadam ad regionem monianam salvis conservabatur, fortasse Herodis sanguinaria effugiens manum: atque inde in solitariis locis libenter versari solitus, angeloque duce usus, in remoliores silvarum recessus secessit, etc. » Hactenus de his ille: eadem Cedrenus⁸, qui addit, Elizabeth post dies quadraginta in eadem spelunca diem obiisse, Joannis vero curam ab angelo esse suscepit. Sed licet haec tam antiqua ab eo sine cerlo auctore ferantur; tamen quod ait de suscepta cura ab angelo, haud adeo impossibile videri debet, si quis mente recolat, Ismaeli a matre projecto angelum⁹ adstitisse. Haec salis de Zachariae nece, et Joannis labebris. Sed non praetermissamus, adhuc de alio Zacharia Josephum¹⁰ agere, qui ipsum et in medio templo a factione Zelotum temporibus Vespasiani Augusti interemptum affirmat, hominem cum primis illustrem, probum ac divilem, quem Baruch filium fuisse testatur. Jam reliqua prosequamur.

57. *Galileorum secta* — Hoc ipso anno, quo Christus est natus atque descriplns censu Quirini, ejusdem descriptionis occasione Judas Galileus, indignum ratus et contra leges palrias, Iudeos alienigenis tributum pendere, populum ad defectionem sollicitavit. Causam autem erroris in Josepho¹¹, qui haec post annum nonum, nimirum post Archelaume regno exactum recenset, jam superius diximus, dum de annis Herodis regis exactam pervestigationem instituimus, ut non sit opus eadem secundo repetere. Memini ejus defectionis Gamaliel in eo Iudeorum conventu, in quo causam dicere jussi sunt Apostoli; atque post alia¹²: « Ante hos dies extitit Theodas, dicens se esse aliquem; cui consensit numerus viorum circiter quadringtonitorum, qui occisus est; et omnes, qui credebant ei, dissipati sunt, et redacti ad nihilum. Post hunc extitit Judas Galileus in diebus professionis, et avertit populum post se: et ipse periiit et omnes quoque consenserunt ei, dispersi sunt. » Haec Gamaliel apud Lucam: quae hoc ipso anno contigisse, ea quae superius diximus, dum de annis regni Herodis fusius disseruimus, facile monstrant. Verum si in his quae ad tempus spectant, Josephum¹³ consulas, non tantum (quod diximus) Quirini censum, et Judee defectionem novem post annos a Christo nato contigisse affirmare invenies; sed quod magis mireris, contra Gamalielis assertionem, primum extitisse Judam, inde post longum tempus Theodam seduxisse populum, testari. Sed quod omnia excedit ac pro monstro habendum est, longe post dictum concilium Iudeorum, ubi Gamaliel ea dixit, Theodam vixisse, eaque molitum esse tradit, nimirum sub Cuspio Fado Iudeae procuratore, qui a Claudio imper. una cum Longino Syriae praeside eidem pro-

¹ 2. Mac. c. vii. — ² Epiph. de vit. et interitu Prophet. c. 25. — ³ Hieron. in Matth. xxiii. — ⁴ Tertull. in Scorp. c. 8. — ⁵ Extat apud Theod. hist. lib. iv. c. 7. — ⁶ Epiph. in Pau. hæresi xxvi. — ⁷ Niceph. hist. lib. i. c. 14.

⁸ Cedrenus in compend. hist. — ⁹ Genes. xxi. — ¹⁰ Joseph. de bel. Jud. lib. v. c. 1. — ¹¹ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 1. et de bello Jud. lib. ii. c. 7. — ¹² Act. v. — ¹³ Joseph. antiq. lib. xx. c. 2. in fine.

vincie legatus est; cum alioqui præfatum concilium sub Tiberio imp. fuisse coactum, certum sit, prout suo loco facile inferius demonstrabimus. Quoniam igitur pacto potuit Gamaliel in senatu resulisse, qua non facia essent?

58. Sed antequam de Iuda Galilæo agamus, quae de Theoda, qui Judam præcessit, idem Josephus¹ scribat, in medium afferamus: « Fado, inquit, procuratore apud Iudeam, præstigialor quidam nomine Theodas persuasit magnæ vulgi multitudini, ut assumptis suis facultatibus sequerentur se ad Jordanem fluvium: Prophetam enim se jaetalbat, promittens se verbo scissurum fluvium, et facilem præbiturum transitum; talique promissione permullos seduxit. At Fadus effecit, ut nihil luci facerent ex sua insipientia, immissis in eos turmis equilum; qui ex improviso irruentes, ex his multis interemerunt, multis vivos ceperunt, et in his ipsum Theodam, cuius caput abscissum reportarunt Hierosolymam. » Haec tenus Josephus. Post Theodam vero, Iudam Galilæum, de quo es sermo, populum ad defectionem permovisse. Gamalielis attestatione cognovimus.

59. De hoc aeturi, in primis videamus quomodo hic sibi ex divina lege comparari auctoritatem. Iudeos non debere pendere tributum alienigenis; an ea nimirum ex causa, quod scriptum esset in Deuteronomio²: « Non erit vectigal pendens ex filiis Israel; » quæ in Vulgata editione desiderantur, sed apud Septuaginta interpres eadem verba leguntur: ex quibus Tertullianus³ citat dictum locum, necon ex eodem auctore Hieronymus⁴ scribens ad Damasum. « Vel motus ille, quod scrip'tum esset⁵: Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies; » ea ratione Deum tantum, Dominum, et non Herodem, vel Cæsarem, esse dicendum. Judas Galileus in populo prædicaret; avertere enim studens, ne censu Cæsaris describeretur, quo se illi esse subditos declararent. Cujus denique rei tune gestæ seriem describit Josephus⁶ his verbis: « Extitit quidam Judas Gaulanites, orbus ex oppido Gamala, qui adjuncto sibi pharisæo Sadochi, sollicavit ad deflectionem populos: censum nihil aliud esse quam manifestam servitutis professionem dicitans, et universam gentem ad tuendam libertatem adhortans. Fore enim ut, re bene gesta, fortunis suis fruantur feliciter, et confirmari in earum possessione. Iandem quoque sibi parent fortitudinis; nec sperandum auxilium celestis numinis, nisi quoque ipsi suis rebus consulant. Accipiuntur hæc pronis vulgi auribus, ita ut accenderentur ad audendum aliquid: atque ita dici vix potest, quantum hi viri totam gentem conturbaverint, dum omnia miscent cædibus et latrociniis, promiscuisque nullo vel amicorum vel inimicorum respectu prædationibus, et insignium virorum cædibus, prætextu quidem pro-

pugnande libertatis publicie, revera privatorum lucorum studio. Itaque confientibus se mutuo civibus, et furiosissima contentione certantibus, ne externus quidem hostis cessabat interim: ac ne extrema quidem fames forte superveniens potuit eos compescere, quo minus sevirent expugnandis oppidis; donec eo malum progressum est, ut hostilis flamma Dei templum invaderet. » Sed haec postea. Idem inferioris⁷: « Hi cetera cum Pharisæis consentiunt, nisi quod constantissimo liberatis amore flagrant, credentes solum Deum Dominum habendum ac Principem, facilis vel exquisitissima popularum genera latrui una cum cognatis suis ac carissimis, quam mortalem aliquem appellaturi Dominum: quod quia multis sæpe spectatum seio, plura de hoc non libet dicere. » Haec tenus Josephus de origine Galilæorum ex Iuda Galilæo: quem esse diversum a Simone, de quo alibi idem⁸ agit, suo loco dicemus.

60. Celerum etsi Gamaliel (ut vidimus) testetur et hæresis auctorem periisse, et omnes quotquot consenserunt ei; tamen eadem hæresis dimanavit ad posteros: siquidem Iudeæ filii⁹, Jacobus et Simeon, sub Claudio erucis supplicium subiere, eadem, ut putatur, ex causa. Invaluisse eamdem sectam in Ægypto apud Iudeos qui eam regionem incolebant, idem antor¹⁰ testatur: qui et de his quæ post eladem Hierosolymitanam illis acciderint, instituens narrationem, hæc inter alia de Galileis: « Omni enim genere tormentorum et vexatione corporum in eos exegitata, ob hoc solummodo, ut Cæsarem dominum faterentur, nemo cessit, neque dicere velle visus est; sed omnes illa necessitate validiorem sententiam conservavere: tanquam brutis corporibus, non animis etiam erueiatus ignemque suscepserent. Maxime vero puerorum ætas miraculo spectantium fuit; nec enim vel eorum quisquam commotus est, ut dominum Casarem nominaret: usque adeo corporum infirmitatem vis audaciae superabal. » Haec tenus de his ille.

61. Hac igitur ratione credimus permoluimus Herodem, ut compulerit Iudeos sibi ac suis posteris regnum jurare. Sed quia haec facta sunt trigesimo primo anno regni ejus, fusius dieenda loco suo in præsentia relinquimus. Hujus vero sectæ homines fuisse illos quorum Lucas⁵ meminit, quod Pilatus miscuit eorum sanguinem cum sacrificiis eorum, tradunt Graeci auctores Oenomenius⁶, et Anastasius Nicæmus⁷, qui addit etiam hos statuisse, non esse pro Romano imperatore vel aliis ethniciis offerendum Deo sacrificium. Hujus vero hæresis occasione, quod vigeret temporibus Christi Domini nostri, ac etiam Apostolorum; accidit, ut quoniam tam ipse Christus, quam Apostoli Galilæi essent, in suspicionem adduci sint, ne eadem sentirent cum Galileis: eo enim nomine sectatores ejus hæresis dicebantur.

¹ Joseph. ibid. — ² Deut. xxiii. — ³ Tertul. lib. de Pudicitia — ⁴ Iheron. epist. 146, et consule schol. Mariani Victorii in canonem epist. — ⁵ Deut. c. vi. et x. Luc. iv. — ⁶ Joseph. antiq. lib. xvij. c. 1.

⁷ Joseph. eod. lib. c. 2. in fine. — ⁸ Idem. de Bello Jud. lib. ii. c. 7. — ⁹ Idem. antiq. lib. xxx. c. 3. — ¹⁰ Idem. de Bello Jud. lib. vii. c. 29. — ⁵ Luc. xiii. — ⁶ Oenom. in Act. Apost. c. vi. — ⁷ Anast. Nicæn. lib. quæst. q. 67.

Quonobrem (ut observat Hieronymus¹) Pharisei volentes experiri (quod ait Matthensis²) accesserunt ad Jesum, tentantes eum, rogantesque num licet censum dari Cæsari, neene? Quibus Dominus prudenter canque respondens, ait: « Reddite que sunt Cæsaris Cæsari, et que sunt Dei Deo. » Sieut diversa licet ratione³ alias, ne scandalum inferret, jubet Petrum piscari, et ex statere in piscis ore invento, mandat eidem pro utroque pendere tribu-

tum. Eadem denique consideratione et Paulus (ut idem testatur Hieronymus¹) saepe adversus Galileorum dogma jaculatur sententias: ut cum dicit²: « Omnis anima potestatis sublimioribus subditas sit. » Et scribens ad Titum³: « Admone, » inquit, « illos principibus et potestatis subditos esse; » vel cum item Romanos instituit, dicens³: « Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vettigal, vettigal; » et his similia.

¹ Hier. in epist. ad Tit. c. iii. — ² Matt. xxii. — ³ Ibid. xvii.

¹ Hier. in epist. ad Tit. iii. — ² Rom. xiii. — ³ Tit. iii. — ⁴ Rom. xiii.

JESU CHRISTI ANNUS 2.

1. *Judei jurant.* — Secundum agente annum Redemptore nostro Domino Iesu Christo, coss. Cornelio Lentulo et L. Calpurnio Pisone cum Herodes¹ in regno ageret annum trigesimum primum, Judeos juramento adegit, sibi ac posteris subditos ac fideles fore: quando (ut habetur apud Philonem²): « Hebraei tandem fessi, utro ipsi ac ejus posteris regnum obtulerunt, jurantes in fide ipsius ac postero-rum se permanuros. » Haec auctor; qui mox subdit: « Regnavit hic primus Herodes tyrranno principatu annis triginta uno usque ad praesens tempus, legitimo vero sex. » Qua autem ratione Judæi distinguerent principatum Herodis legitimum ab illegitimo (detrahunt his enim qui res Judaicas minus callent) dictum est superius, cum de infantie dio aclum est. His autem apud Philonem conscriptis Josephus³ ad stipulatur, dum agens de Herode, quomodo in Pharisæos jurare renuentes ultus sit, haec ait: « Hi Pharisæi vocantur, genus hominum asluttum et arrogans, et interdum regibus quoque infestum, ut eos jam aperte impugnare non vereantur. Nam cum tota gens Judæorum fidem suam jurejurando obligasset Herodi regi, et Cæsari; hi soli non jura-

verunt, excedentes sex millionum numerum: quibus hoc nomine a rege muletalis, Pheroræ Herodis regis fratris uxori pro eis muletam persolvit; cui reponentes gratiam, quoniam credebantur futura praescire ev Dei colloquiis, prædicebant decrenum esse Deo, regum ablatum ab Herode et ejus progenie, transference in ipsam et maritum Pheroram, ac communes liberos. Sed hoc quoque regi per Salomonem innotuit, et quod aulicorum quosdam sollicitarent atque corrumperent: qua in culpa Pharisæorum aliquot deprehensos interfecit, » etc. Haec de nece Pharisæorum jurare denegantium scribit Josephus.

2. *De Salome ejusdem.* — Quod vero pertinet ad Salomonem Herodis sororem, enjus non hic tantum meminit Josephus, sed et eam superstitem post fratris obitum dicit, aperte his contradicit Eusebius¹, et dictus auctor, qui Philo² de Temporibus inscribitur, qui eam anno trigesimo sui regni una cum viro de tribu Iuda neci traditam esse testatur. Verum Josephus sibi ipsi inconstans esse reperitur, dum quam sororem Herodis dicit, eamdem, cum agit de ejus obitu (nisi scribenli vel typographo vitio et errori tribuatur) uxorem³ ejus appellat.

¹ Dio lib. xxxv. hist. Rom. — ² Philo lib. 2, de Tem. — ³ Joseph. ant. lib. xvii. c. 3.

¹ Eusebius in Chronic. — ² Philo lib. 2, de Tem. — ³ Joseph. lib. xviii. ant. c. 13.

JESU CHRISTI ANNUS 3 ET 4.

1. *Successio consulum* — Anno Christi tertio C. Cæsar et L. Æmilius Paulus consulatum gesserunt. Ita Fasti consulares Onuphrii, quos nos sequentes, sero licet, errasse cum ipso sensimus ex Dione; qui hoc anno non Caium consulem, sed Augustum decimum quartum ponit una cum eodem Paulo Æmilio collega; idemque Dio testatur, petitum quidem fuisse

a Caio consulatum, sed ab Augusto negatum, quod ei non licet per astatem, nec mores suffragarentur. Haec itaque cum adeo constant ex accuratissimo historico Dione, evanescit objectio illa ex dicto consulatu Caii male asserto adversus ea quæ dicta a nobis sunt in Apparatu, Cyrium sive Quirinum Syriæ præfectura successisse Caio, quasi errantes dixerimus. Caio de-

tumto Quirinum ante natum Christum in praefectura Syria successisse, quem constaret alius Christi anno tertio fuisse supersitem, et consulatum cum P. Emilio collega gessisse. Ceterum qui haec objecit hand de Quirini praefecture tempore meum assecutus est institutum. Quod illud fuit, ut multiplici ratione, atque auctoritate ex Josepho Indaeo petita, eundem ipsum adeo delirantem de tempore ejusdem praefecture Quirini, quam non ante annum a Christo nato decimum sextum ponit, exacto jam a regno Archelao, sub Tiberio imperatore, contra ipsum evangelicam veritatem, erroris multipliciter redarguerem, demonstrans testificatione Taciti, Quirini praefectorum in Syria tempore Herodis senioris non semel tantum, sed iterum configuisse: ex quo, ut dixi, idem Josephus manifesti redargueretur erroris, dum videlicet oslendi priorem ejus in Syria praefectorum post ejusdem Quirini consulatum, posteriorem vero tunc configuisse, cum Caio in Syriam proficisciensi datus est ab Augusto rector, cui et successit post mortem; adeo ut Iunus Caio vivente et post ejus obitum eandem provinciam Syriæ Quirinus administrasse reperiatur. Sieque contra to-

sephi deliria certo appareret, sub Augusto imperatore, vivente Herode seniores reperiri duplēm, ino triplicem Quirini in Syria praefectorum, primam post consulatum ipsius, quæ exemplo aliorum potuerit esse prolixior, secundam cum Caio, ipsi inherente rectore, et tertiam post ejus mortem, cum eam solus administravit. Haec autem, cum ex eodem auctore ad Josephum arguendum monstravimus, nequaquam divinus descriptionem illam famosam sub Quirino factam, configisse post obitum Caio, ut sic potissimum jure coartui ex falso asserto dicto ejus consulatu hoc tertio Christi anno, quo nec Caius, (ut dictum est) ponendus est consul, sed Augustus decimum quartum.

2. Sequenti anno Vinnius Nepos et Alfinius Varus consulatum gesserunt: quibus, sicut et cæteris inferius positis, licet nihil dignum reperiatur quod Ecclesiasticis inseratur Annalibus: tamen ut in serie temporis cujusque anni ratio habeatur; necessario prout in Fastis adscripti habentur, suis locis per singulos annos describendos eos esse putavimus.

P. ANTONII PAGI CRITICA.

HISTORICO-CHRONOLOGICA IN UNIVERSOS ANNALES EMINENTISSIMI ET REVERENDISSIMI CESARIS CARDINALIS BARONII.

Anno periodi Greco-Romanae 3404. — Jesu Christi 1, secundum Baronium 3. — Periodi Alexandrinae 3504. — Incarnationis secundum Alexandinos 4. — Periodi Antiochenae 3404. — Incarnationis secundum Antiochenos 2. — Periodi Constantinopolitanae 3510. — Incarnationis secundum Constantinopolitanos 2. — Periodi Julianae 1714. — Juliano 46. — Urbs condite 751. — Augusti imp. 43. — Olympiadis 195. Anno 1.

1. *Consules.* — Ad num. 1, coss. *Caius Cæsar, et L. Emilius Paulus.* An Caius Cæsar Augusti filius, vel ipse Augustus XIV consul hoc anno processerit, ad nostra usque tempora in controversiam vocatum. Baronius in Additionibus in calce tom. x, et in posterioribus editionibus ad annum Christi 3, reprehendit Omphrium, qui prefatos consules proponit: « Ita, inquit, Fasti consulares Omphrii, quem nos sequentes, sero licet, errasse cum ipso sensimus ex Dione, qui hoc anno non Caium consullem, sed Augustum XIV, ponit eum Paulo Emilio collega. Subiungit Baronius, petitum quidem fuisse a Caio consulatum, sed ab Augusto negatum. » At ab Omphrio haec in re non peccatum; cum Caium Cæsarem hoc anno consulent processisse, et deci-

mumquartum Augusti consulatum commentitium esse, tam certum, quam quod in Fastis certissimum. Quare Baronius quod recte scripsera, perperam retractavit, a quo idco Spondanus hæc in re merito discessit. Emin. enim cardinalis Norisius in dissert. ii de Genotaphiis Pisaniis, cap. 13, Augustum tredecim tantum consulatus gessisse, invictis argumentis demonstrat. Difficillitas itaque solum esse potest de Dionis mente, quem alii *Caium Cæsarem*, alii *Augustum* consulem profiteri volunt. Norisius laudatus ait: « In Indice consulari Dionis, qui lib. 33 præfigitur, legimus: Ῥ. Καίσαρος Αὐγούστου Τριβ. C. Caesar Augustus XIV. Muretus in notis ad lib. i. Taciti ait in codice Dionis scriptum fuisse, Ῥ. Αὐγούστου θεοῦ, Caius Augusti filius. Et Nylandrum Dionis

interpretem corrupto textu auctoris pro Caio Augustum consutem XIV perperam posuisse. At falso id vitio interpreti datur; nam in vetustissimo codice Mediceo ad D. Laurentii in Plutoe LXX legitur : r. Καίσαρος Αὐγούστου τῷ ὅ. » Quam Mureli conjectram in Dissertatione Hypatice etiam amplexus sum. Cum dionem in eum errorem lapsu esse mili persuadere non possem, petii a Cangio V. C. quo nullus plura MSS. graeca tractavit, an aliqua hujus scriptoris MSS. extarent; qui cum me docuisset, haberi unum integrum in bibliotheca regia prafer duo ejusdem auctoris fragmenta etiam MSS. ad eamdem statim me confero, invenioque librum 53, in cuius indice hic consulatus memoratur in duobus illis fragmentis desiderari; in illo vero qui ad librum sexagesimum inclusive perducitur, corrupte a librario exaratum fuisse, ita lamen ut ex loco, libel corrupto, mens Dionis certo erui posset. Aquas Sextias Parisiis rediit hujus difficultatis solvendae rursus cupidio incessit, eamque ob rem Nicolaum Toinardum virum in lingua graeca exercitallissimum, mihiique amicissimum, rogavi ut ea verba transcribere, et omnes Dionis codices impressos, quos reperire posset, pereurrere vellet, ut mihi constare posset, an Dionis editores manuscripta a regio diversa secuti essent, in iisque diversas electiones invenissent. Respondit is, Parisiis alia hujus auctoris non inventiri, nisique praefatum locum mox a me recitandum, et que ex editionibus tam Roberti Stephani, quam Henrici Stephani filii descripsit, subdens se alias Dionis editiones videre non potuisse. Ille subsidio adjutus mili manifeste innotuit Dionem quidem hujus anni consules exacte proposuisse, sed amanuensem MS. regii locum ejus depravasse, ac dein illius interpretes, dum ejus errorem corrigere tentarent, auxisse. In MS. regio legitur : γ. Καίσαρος αὐγούστου τῷ ὅ. Que verba descripsit Robertus Stephanus in editione graeca Dionis, quam juxta regii hujus MS. exemplar anno millesimo quingentesimo quadragesimo octavo Divione in lucem emisit, nisi quod post vocabulum τῷ, punctum apposuit, quod in MS. non habetur, quodque omnino tollendum, et loco, αὐγούστου, legendum : αὐγούστου : illa ut sensus sit, *Caius Caesar Augusti filius*, ut recte scripseraf Dio. Observandum enim, in MS. vocabulum τῷ nullo accentu notari, quod cum praecedenti conjungi debere manifeste indicat. In notis Robertus Stephanus ait : « Paulo ante legitur : αὐγούστου τῷ εβ. et τῷ γ. διπάτος hic igitur legendum puto, τῷ ὅ. loco harum litterarum, τῷ γ. » Hinc appareat, quanta fide Robertus Stephanus MS. regium secutus fuerit; sed ex altera parte quam infeliciter locum illum correxerit; quem cum hactenus aliis Dionis editores imitati fuerint, nulla Dionis editio graeco-latina prodiit, in qua eadem textus ejus corruptio non habeatur. Nam Guillelmus Xylander, cum hujus scriptoris versionem suscepisset, in textum latinum pravam correctionem Roberti Stephani inseruit. Mihi canum quidem videre non licuit, sed id colligere est ex editione graeco-latina, que anno millesimo quin-

gentesimo nonagesimo secundo ab Henrico Stephano curata, in qua nullae note habentur, sed pag. 627 legitur : r. Καίσαρος Αὐγούστου τῷ ὅ. id est, C. Consor Augustus XIV, ubi ex τῷ σι fecit τῷ ὅ. Cum corrigendum veniret αὐγούστου τῷ, legendumque αὐγούστου, sue emendationis seu verius corruptionis lectore nou monito; qua in re Roberli patris optimam et spectatissimam fidem laudem imitatus est.

2. A *Dione recte editi*. — Guillelmus Xylander anno millesimo quingentesimo septagesimo sexto demortuo, ut testatur Thuanus libro lxii, Joannes Leunelavius anno millesimo quingentesimo nonagesimo secundo editionem Xylandri revisit, et corruptum Dionis textum in eamdem etiam inseruit; tandemque anno millesimo sexcentesimo sexto Hannoviae in lucem data amplior editio Dionis cum notis omnium scriptorum ad ejus opera, et pag. 963 inter Xylandri notas haec recitat : « r. Καίσαρος αὐγούστου τῷ ὅ. Legendum usque [Roberto etiam annuente] τῷ ὅ. id est, XIV. Nec ne fugit, Suetonium Augusti tredecim tantum consulatus numerare, Iotidemque etiam Tacitum, qui Augustum numero suorum consulatum Valerium Corvum, et C. Marium simili aequasse, libro primum seripsit. Verumtamen quia tredecim Augusti consulatus diserte sunt ab auctore nostro jam ante recitati, quatuordecim usque legendum est; idque etiam apud Cassiodorum. Cur eum Tacitus et Suetonius omiserunt, facilius puto intelligeremus, si Dionis ea de re verba haberemus; nunc id conjectare tamen possimus, non gestum fortassis eum ab Augusto, sed omnino eum aut repudiatum, aut statim alii traditum, sicut et alias fecerat. Illud magis mirum eur alii hinc totum annum omiserint, cum eum Cassiodorus habeat, eundemque quem Dio collegam Augusto XIV consuli assignet L. Paulum. Nobis is annus preferendus nullo modo visus est. Idque tanto nimis quod infra, lib. sexagesimo, quem annum Dio ocligentesimum Urbis condita habet, is apud alios DCCXIX dicitur. Unde patet, uno anno nostram alias precedere rationem, ut ibi quoque dicemus. » Sed praeter id quod scribit Xylander, praesentem scilicet annum, qui Urbis condita est CCCLIV, pratermittendum non fuisse, ceterae ejus conjectura vanae futileisque. Ex illis enim que in medium adduximus, liquet Dionem *Caium Cesarem*, non vero *Cesarem Augustum* consulem edidisse : ex scriptorem manuscripti regii, quo usi sunt omnes Dionis editores (Florentini quippe haec in parte etiam corruptum ab illis non visum) male consulatum illum deseripsisse : Robertum Stephanum in notis manuscripti regii depravationem auxisse : tandemque ceteros operum Dionis curatores pravam ejus emendationem contra criticæ regulas pro Dionis textu obtrusisse. Anctor Chronicus Alexandrinus pag. 463, consulatus quatuordecim Augusto assignat, et postea pag. 483, Publum Cæsarem, et Paulum hujus anni consules exhibet. Muretus in notis ad Tacitum lib. i, cap. 9, ait Xylandrum, cum in textu legisset, r. αὐγούστου διετ., id est, *Caius Augusti filius*, nisi quod librarius leviter er-

raverat, et pro *Augusto* scripserat, *Augusto* *Cæsarem* *Augustum* vertisse, et de suo addidisse XIV. Sed tam haec conjectura, quam Chronicus Alexandrinus error ex dictis corrunt. Quae omnia Toinardi V. C. diligentiae magis quam mea attribuas velim. Certe non minor adhibenda fuit, ne nobilissima æra, qualis est Christiana, a consulatu depravato exordium sumeret. His scriptis Romanum ad amicum scripsi, ut videret an in bibliotheca Vaticana extaret aliquod MS. historie Dionis, et quibus verbis hujus anni consulatus exprimeretur; qui rescripsit in codice MS. Dionis n. 993, illum ita descriptum esse: Καίσαρ^ς τῶν οὐρανῶν τὸν μὲν Ἀγαθὸν τὸν δὲ πατέρα, qui locus ut in aliis Dionis MSS. depravatus. Sed vox *μὲν* seu *τόν*, id est *filius*, librarii errorem manifeste indicat, ostenditque legendum esse ἀγαθὸν τὸν, id est filius Augusti, non vero ἀγαθόν τὸν; cum voces hæc minime inter se cohæreant. Praetermisit etiam librarius litteram γ, id est *Caius*.

3. *Era Christiana ab hoc consulatu inchoanda.*

— Porro æram Christianam a præsenli consulatu auspicandam esse, jam in Apparatu diximus, et certissimis argumentis sparsim in hoc opere exhibendis monstrabitur. Id vel solus usus cyclorum solis, lunæ, et inductionis extra dubium ponit. Si enim v. g. annus Christi millesimus sexcentesimus octagesimus sextus, in quo versamur, inductione nona notetur, quod nullus insicias ibit, primum illorum annorum inductione quarta insignitum fuisse necesse est; cum si primus Christi annus inductione quarta non signaretur, nona hoc anno in cursu esse non posset. Praeterea idem Christi annus 1686 cyclo lunæ XV, solis item XV, prædictus est, ut inter omnes convenit. Quare primus illorum annorum cyclo lunæ II, solis X, numeritus fuisset, si cyclorum doctrina tunc innotuisset. Scaliger, qui primus cyclorum chronologos docuit, primus etiam fuit, qui animadvertisit Baronium æram Christianam biennio antevallis, eoque pacto eamdem usque ad Diocletiani tempora depravata repræsentasse. Non defuere, qui Cardinalem doctissimum, de universa Ecclesia optime meritum, scriptis defendenter, eumque Annalium Ecclesiasticorum initium recte consignasse ostendere conati fuerint. Sed eos oleum et operam perdidisse, æramque Christianam a consulatu Caii Cæsaris, et L. Æmilia Pauli inchoandam esse, unus omnium eruditorum chronologorum sine ulla varietate nunc sensus est, quorum sententiae ipsem Baronius subscriberet, si adhuc in vivis esset; cum ea certissimis demonstrationibus innilitur, et puerilia sint quaecumque adversus illam objecta. Excusatione tamen dignus Baronius, cujus astate cyclorum usus ignotus erat, quique frequentatus non fuit, nisi postquam potiorem nobilissimi sui operis partem absolvit.

4. *Expeditio Caii Cæsaris adversus Parthos.* —

Dionysius Exiguus, qui sexto Ecclesiae seculo æram Christianam, quæ in Oriente jam ab aliquot saeculis usurpabatur, publicavit, Christum sub hujus anni consulibus et conceptum et natum tradidit, æram-

que Incarnationis, non vero a Nativitate adhibuit. Post aliquot saecula æra Christiana a Christi natali incepta, quod tune placuit in praecedentem consulatum rejecere. Ex quo factum, ut ea varia sortita sit initia, ut suo loco diximus. Christi autem nativitatem in hunc annum incidisse, quod voluit Dionysius, prorsus incredibile. Nam praeterquam quod Herodes jam mortuus erat, Christus in mundum venit, dum altissima pax in eo vigeret; et tamen per haec tempora bellum in variis imperii Romani partibus gestum. Velleius lib. 2 scribit, Tiberium. V. kal. *Julias Elio Cato et Sentio Saturnino consulibus*, anno nempe Christi IV, ab Augusto adoptatum, quem, inquit, « protinus in Germaniam misit; ubi ante triennium sub Marco Vinicio, avo tuo, clarissimo viro, immensum exarserat bellum. » Hoc itaque anno immensum in Germania bellum erupt, quod cum per triennium protractum fuisse, Tiberius ad illud profligandum anno Christi quarto legatus fuit. Quod si quis velit, triennium illud ab anno tantum Christi sequenti putandum esse, non inde tamen sequetur, imperium hoc anno tranquillum fuisse; certum enim est Caium Cesarem consulatum in Syria iniisse, eamque dignitatem inter arma gessisse, ut nos docet ejus Cenotaphium, quod Pisis extat, quodque Card. Norisius insigni opere explicat, in quo legitur: POST. CONSULATUM. QUÆM. ULTRA. FINIS. EXTREMAS. POPULI. ROMANI. BELLUM. GERENS. FELICITER. PEREGERAT. Hoc itaque anno *Caius* bellum in hostili gessit, et adversus Parthos pugnavit. Eum Roma hoc anno absuisse docet fragmentum epistole Augusti ad Caium, quod Gellius lib. 45, cap. 7, recitat: « Ave, mi Cai, meus ocellus jucundissimus, quem semper medius fidus desidero, cum a me abes, sed præcipue diebus talibus, qualis est hodiernus, oculi mei requirunt meum Caium, quem, ubiquecumque hoc die fuisti, spero latum et valentem celebrasse quarumque sexagesimum natalem meum. Nam, ut vides, κληρονομία communem seniorum omnium tertium et sexagesimum evasimus. » Natus est Augustus IX kal. Octobris, Antonio et Cicerone coss., anno Urbis 691, ex Suetonio, cap. 5. Quare anno Urbis 754 currenti, nempe die 23 Septembris, exacto anno 63 climaeterico, sexagesimum quartum auspicalus eas ad Caium filium litteras dedit, cum hic proen in Oriente bello Parthico distineretur.

5. *Expeditio Caii Cæsaris adversus Arabes.* —

Expeditionem Parthicam Arabia præcessit, ut observavit eruditissimus Card. Norisius in Cenotaphiis Pisaniis dissert. II, cap. 12. Plinius pluribus in locis expeditionis Caii Cæsaris in Arabiam mentionem facit, quam tamen omisit Baronius, alique qui de Caii in Orientem navigatione sermonem instituerunt. Plinius itaque lib. 6, cap. 27, ait Dionysium geographum ab Augusto in Orientem præmissum, « quem, inquit, ad commentanda omnia in Orientem præmisit Divus Augustus, ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicasque res majore filio, » nempe Cajo Casare. Hunc, vel certe eos, qui erant in ejus

comitatu, prefectos ad Arabicum simum Plinius indicat lib. 2, cap. 67, ubi de eodem sinu loquens, inquit : « In quo, res gerente C. Caesare Augusti filio, signa navium ex Hispaniensibus naufragiis feruntur agnita. » Eo usque per totius Africæ gyrum disjectarum navium fragmenta Oceani furor ejecerat. Ex Arabia in Egyptum Caium rediisse ancor est Orosius, lib. 7, cap. 3. « Caium nepotem suum Caesar Augustus ad ordinandas Egypti Syriaeque provincias misit, qui præteriens ab Egypto fines Palæstine apud Hierosolymam in templo Dei tunc sancto et celebri adorare contempsit, sicut Suetonius Tranquillus refert. » Caium vero per Palæstinam in Syriam iter fecisse testatur Suetonius in Augusto, cap. 93. « Caium nepotem, quod Iudeam præterve-

bens, apud Hierosolymam non supplicasset, collaudavit. » Augustus enim peregrinas ceremonias contemptui habuit. Orosius dicit Augustum, quod Caium Hierosolymitan templi cultum omittentem laudasset, anno imperii quadragesimo octavo a Deo punitum, Roma tam dira fame vexata, ut Augustus lanistarum familias, omnesque peregrinos, servorumque maximas copias Urbe pelli jusserit. Haec tamen famae, quam describit Dio lib. 55, contigit anno Urbis occ. ix, post sevennium ab adventu Caii Cæsaris in Iudeam, ipso, ejusque fratre Lucio extinctis. Plura card. Norisius de ultraque Caii expeditione loco laudato, ubi et plurium scriplorum anachronismos de expeditione Caii in Orientem refellit.

Anno periodi Graeco-Romane 5495. — Olymp. 193, an. 2. — Urbis condite 735. — Jesu Christi 2. secundum Baronium 4.
— Augusti imp. 46.

4. *Consules.* — Ad num. 1, coss. *P. Vinicius*, et *P. Alfenus*. Baronius Vincium nepotem, et Alfinum Varum consules proponit, minus observans Omuphrii characterem seu methodum in Fastis describendis, et vocem *nepos*, quæ originem consulum ab avis indicat, pro eorumdem consulium cognominibus accipiens, ut notat card. Norisius in epistola consulari, ubi varia *nepotum* cognomina addita in Fastis, consulibus ipsis Sicilia esse demonstrat, et tantum ostendere ejus avi, puta *Caii, Cnei, Quinti*, iidem nepotes fuerint.

2. *Lucii Cæsar's obitus, et Tiberii Romam reditus.* — Lucius Cæsar Caii Cæsar frater Hispanias petens Massiliæ decessit, ait Velleius lib. 2, cap. 402. Quæ mors hoc anno contigit : Suetonius enim in Augusto cap. 63 inquit : « Caium et Lucium in duodeviginti mensium spatio amisit ambos. » Quare cum Caius die vigesima prima februarii anni ærae Christianæ quarli e vivis excesserit, ut infra videbimus, Lucius currenti anno ante mensem octobrem obiit; præserlin eum in ejus Cenolaphio a card. Norisio doctissimis dissertationibus illustrato dicatur, die decima nona septembbris, cum Augustus dicereatur TRIBUNICLE POTESTATIS XXV, currenti anno cœptæ annuas inferias Lucio Cæsari deeretas fuisse. Tiberius Lucium privignum anno etatis vicesimo sublatum lyrico carmine deflexit, teste Suetonio in Tiberio

cap. 20, sed fictis lacrymis, cum æmulo imperii cui imbiabat extineto, altero tantum gradu a supremo rei romanae fastigio distaret. Ante Lucii et Caii Cæsarum mortem Tiberius hoc anno Rhodo Romam redierat, ut tradit Velleius cap. 403. « Ante utrinque horum obitum, patre suo Publio Vinicio consule, Tiberius Nero reversus Rhodo incredibili latititia patriam repleverat. » Vincius autem currenti anno consulatum suscepit. Idem habet Tacitus, qui in fine lib. 6 de Tiberio scribit : « Dein Rhodo egressus, vacuos Principis penates duodecim annis mox rei Romanae arbitrium tribus ferme ac virginis oblinuit. » Tiberius die 19 Augusti anni Christi xiv, imperare cœpit; a quo anno si per annos duodecim retrocedamus, quibus Romæ Rhodo reversus vixit, perveniemus ad currentem Christi annum. Postquam Romam advenit, data virili loga filio Druso, « e Pompeiana domo in hortos Mæcenatianos transmigravit, ac omnium negotiorum publicorum expers, totum se ad quietem contulit, » inquit Suetonius in Tiberio cap. 15, qui iam cap. 13 scriperat : « Permittente ergo Caio revocatus est; verum sub conditione ne quam partem curamve Reipublicæ attingeret. Rediit octavo post secessum anno. » Velleius cap. 99, ait : eum « septem annos Rhodi moratum, » quia ejus secessum anno uno tardius, quam Dio et Suetonius, consignavit, ut suo loco divi.

Anno periodi Graeco-Romane 5496. — Olymp. 193. an. 3. — Urb. cond. 756. — Jesu Christi 3. secundum Baronium 5.
— Augusti imp. 47.

1. *Consules.* — Ad num. 1, coss. *L. Elius Lomia*, et *M. Servilius*.

Ita recte Baronius ex Dionis Indice. In priori hujus tomī editionē, immixtus numismate mihi a Cl-

riſſimo Toinardo communicato, scripſeram *Cneium Sentium Saturninum* hoc tempore Syriae prafuisse, sed posteā numisma illud confidclum esse, idem vir doctissimus mihi asseruit.

JESU CHRISTI ANNUS 6.

Nero ab Augusto adoptatur. — Sequenti postmodum anno, Sex. Elio Calo et C. Sentio Saturnino consulibus, Christus sextum aetatis sue

agebat annum : quo (ut auctor est Velleius) Tiberius Nero ab Augusto adoptatur, cui in imperio successit.

Anno periodi Graeco-Romane 5497. — Olymp. 193. an. 4. — Urb. cond. 757. — Jesu Christi 4. secundum Baronium 5.
— Augusti imp. 48.

1. *Consules.* — Ad num. 1, coss. *Sext. Elius Catus*, et *C. Sentius Saturninus*.

De ulroque accurate agit card. Norisius in *Cenotaphiis Pisani* disserl. m., cap. 9, ubi ostendit Henschenium in diatriba præliminari ad mensem Aprilim perperam edidisse Caium Sentium Saturninum cum nota numerali, et Baronium memoriae lapsu scripsisse, Quinctilium Varum amplissima consulatus dignitale *secundo auctum, primum cum collega Vespillo, secundo cum Elio Cato*, ubi Quinctilii Vari nomen calamo decidit, cum Sentium Saturninum scribere velle. Nam Senlius Saturninus consul fuit anno Urbis ccxxxv, collega Vespillone, ut ex Fastis liquet. Sed is Saturninus diversus ab eo qui praesenti anno nomen dedit : prior enim *Cneius Sentius Salurninus* vocatus ; qui vero hoc anno consul fuit, *Caius Senlius Saturninus* appellatus est.

2. *Obitus Caii Caesaris.* — Caius Caesar Augusti filius Armeniam cum exercitu ingressus, dum *Artageram* obsidel, a Praefecto per iuſtidias vulneratur, et in Italiam reverlens in Lycia moritur, « cum ante annum ferme Lucius Caesar frater ejus Massiliae decessisset, » inquit Velleius cap. 103. Contigit ille obitus A. D. ix. k. Mart. nt legitur in Caii Cenotaphio, quod Pisis extal, a Norisio card. eruditis dissertationibus explicato, *Sex. Elilio, Cato, G. Sentio, SATURNINO*, cos. nt ibidem legitur. Moribus itaque Caius Caesar sub currentis anni consulibus, dieque nona kalendas Martias, quod Baronium aliosque viros eruditissimos, qui Cenotaphium illud non vide-

ranl, fugil. Ex Caii Cæsaris obitu recle consignato liquet quantum decepluſ fuerit Baronius, dum mortem Herodis cum anno Chrisli octavo, ut ipse numerat, conjunxit. Certum enim Herodem aliquot annos ante Caium Cæarem periisse.

3. *Adoptio Tiberii.* — Caio Cæsare mortuo, Augustus *Vkalendas Julias*, ut scribit Velleius cap. 103, Tiberium adopavit, eique tribunilam potestatem ad annos decem dedit. Quod et Dio lib. 53, quoad tribunilam potestatem testatur. Suetonius lamen in Tiberio cap. 16, ait Tiberio datam rursus potestatem tribunitiam *in quinquennium*. Quare Dio et Velleius quod diversis annis contigit, uno tenore recitant. « Adoptatus eodem die eliam Marens » Agrippa, inquit Velleius cap. 104, « coactus prius ipse (nempe Tiberius) Germanicum fratris sui filium adoptare, » inquit Suetonius in Tiberio cap. 13. Ubi observabis tribunitiam potestatem Augustum Tiberio concessisse, eodem, quo ipse oblingerat, die V nempe kalendas Julias. « Protinus in Germaniam misit Tiberium Augustus, ubi ante triennium immensum exarserat bellum, » ut ait Velleius cap. 104. Numeravit itaque hoc anno Tiberius sextum tribunitie potestatis annum, percussusque hic nummus aureus a Mediobarbo in numismatis Imp. relatus : *Ti. CÆSAR AUGUSTI F. Cos. II. Tr. P. VI.* in postica. *AUGUST. PONT. IMP. III.* Antea enim per annos quinque eamdem tribunitiam potestalem gesserat, et *imperator iterum* vocatus fuerat, ut numismata demonstrauit.

JESU CHRISTI ANNUS 7.

Ultio divina in Herodem. — Septimo vero anno Lucius Valerius Messala et Cornelius Cinna consules creati sunt. Sedenim quoniam qui brevi summa enumerati sunt anni usque ad Herodis obitum, nulla re memorabiti, quae ad rerum ecclesiasticarum statum pertineat (ut dictum est) sunt insignes : incipiens hoc anno, quo contigit, de Herodis insanibili morbo agere ; ac sequenti de ejusdem interitu miserando. In eas enim calamitates virum aliqui feli-cissimum divina ultiōne ob persecutionem in Christum excitataam, et inumanem ejus saevitiam, quam in infantes Bethlehemitos exerent, incidisse, omnium ecclesiasticorum est sententia, id in primis Eusebio¹ testante, qui sic ait : « Verum deinceps post necatos infantes, quae merces crudelis Herodis facinus contra Christum et pueros ejus aequales admissum subsecuta sit ; et quo pacto statim post, nulla ne minima quidem dilatione interposita, divina ultiō il-

tum, dum adhuc in vita manebat, exagitaverit, et quasi premia rerum ei post discessum e vita obveniaturarum evidenter ostenderit, opera prelum est intelligere. Qua autem ratione prosperum et florentem regni sui statum, quo se tum frui putabat, domesticis calamitatibus, quarum aliae ex aliis orlae sunt, ipse obscurarit, dum uxorem (ad. sororem), et liberos, dumque reliquos quibuscum propler propinquitatem generis et amoris conjunctionem maxima ei intercessit ne cessitudo, nefaria cæde afficeret : in praesentia commode explicare non possumus ; presertim cum istarum rerum argumentum omnem illam crudelitatem, que a poetis in tragœdiis describi solet, longe superet. Quod quidem si quis scire desiderat, legat Josephi historiam, qui idem uberrime plenissimeque persequitur. » Itac Eusebius ; qui ejusdem Herodis interitum ex eodem Josepho mutuatus, compendio describit. Sed nos gratius fore existimamus, si ex verbis ejusdem auctoris eadem describamus, sed anno sequenti, quo facta sunt.

¹ Euseb. hist. Eccl. lib. i. c. 8.

Anno periodi Greco-Romanæ 5498. — Olymp. 496. an. 1. — Urb. cond. 758. — Jesu Christi 5. secundum Baronium 7. — Augusti imp. 49

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. L. Valerius Messalla Volusus, et Cn. Cornelius Cimma Magnus.

2. *Victorie Germanicae Tiberii.* — Tiberius, qui anno præcedenti ad bellum Germanicum conficiendum missus fuerat, et ob victorias imp. III. dictus fuerat, aestiva usque in Decembrem perduxit ; ait enim Velleius cap. 105. « Anni ejus aestiva usque in

Decembrem mensem perducta immanis emolumen-tum fecere victoriae ; » additque eum in Urbem rediisse. Hoc vero anno *veris initio* rediit in Germaniam, inquit Velleius. « Perlustrata armis tota Germania est. Viagentes pene nominibus incognitæ ; » tum Tiberius « eadem, qua priore anno, festinatione Urbem » petiit, inquit Velleius cap. 107.

JESU CHRISTI ANNUS 8.

1. *Herodis ætas, interitus et mores.* — Anno igitur Domini octavo, M. Aemilio Lepido et L. Arretrio Nepote consulibus, Herodes moritur regni sui trigesimo septimo inchoato, prope tempus paschale, cum annum ætatis ageret sexagesimum septimum, ut ex Josepho¹ colligitur, dum ait, ipsum jam egisse annum ætatis quintum decimum, cum pater ejus Antipater a C. Julio Caesare Judæe pro-

¹ Joseph. ant. lib. xiv. c. 45. in fine et 46. et 47.

curator est institulus, Fusio Caleno et Vatinio consulibus. Unde ne sibi ipsi auctor contrarius penitus esse videatur; quod indefinite dicit ipsum ad annum septuagesimum suæ ætatis appropinquasse, ad ea quo de aetate ejus superius dixerat, est accommo-dandum. At quoniam alii, iidemque diversi, in alia atque diversa tempora Herodis obitum referunt, ne nos temere contra aliorum sententias hoc ipso anno Herodem ab humanis desiisse affirmare videamus.

consule quae de annis ejus regni exactissima diligentia pervestigata sunt superius, cum de tempore nati Christi Domini egimus, quibus et demonstratum est, anno ejusdem regis vigesimo nono Jesum Redemptorem natum, ac post inde Herodem octo annis supervixisse, atque usque ad consulatum praesentis anni fuisse superstitem.

2. Sed age modo quae de portentoso illius morbo, qui obitum praecessit, Josephus suis scriptis memoriae mandavit, ejusdem verbis hic enarramus; simulque de his in quibus vacillet fides auctoris, admoneamus: « Interea, » inquit¹, « legati instruei mandatisae litteris Romanam properant, nimirum ut innocescat Augusto Antipatri filii detecta proditio in patrem, quem veneno comparato necare paraverat, cuius causa ille convictus asservaretur in carcere. Interea morbo rex correptus, testamentum condidit, successionem regni relinquens natorum minimo, exasperatus in Archelaum et Philippum calumniis Antipatri: Cesariisque legavit mille talenta, et uxori Julie liberisque ejus, amicis, atque libertis talenta quingenta. Suis quoque filiis distribuit pecunias, et agros, ac redditus, similliter etiam nepotibus. Salomes etiam ratio est habita, quam propter perpetuam et inconcussam benevolentiam ditavit egregie. Desperata deinde salute, quod jam ad septuagesimum aetatis annum accederet, mirum in modum efferatus est, irae impatiens, et amarulentus in rebus omnibus: in causa erat opinio contemptus, quodque existimaret gentem laetari suis infortuniis: quam opinionem confirmavit quorundam apud populum gratiosorum seditio mola ex causa tali. »

3. « Judas Sariphæi filius, et Matthias Margalothi, doctissimi erant Judeorum, et interpretes patriæ legis præstantissimi, ob idque cari populo, quod juventutem disciplinis instituerent: totis enim diebus eis dabant operam quotquot cupiebant in virtute proficere. Hi postquam cognoverunt morbum regis esse incurabilem, concitaverunt juventutem, ut sublatis operibus quae rex præter patriam consuetudinem fecerat, propugnatores pietatis se ostenderent, debitum inde expectantes præmium. Nam hanc esse regi causam cum calamitatum domesticarum, tum postremo præsentis morbi, videlicet quod contemptis legibus, multa novare ausus sit: nam haec parte multis in rebus pietatem regis hi doctores desiderabant. Inter cetera supra majorem portam templi dedicaverat domum pretiosum, aquilam auream magni ponderis: cum lex nostros homines vetet imagines statuere, auf consecrare animantium effigies. Quanobrem hi doctores auctores erant discipulis, ut aquilam illam detraherent. Et si enim res videatur non earere periculo, tamen etiam jucunda vita præponendum esse honestum obitum, si contemnatur propter tuendas leges patrias; quandoquidem sempiterna fama nullo saeculo passura sit gloriam eorum intermori, et alioquin ignavos juxta ac fortis eumdem manere interitum; proinde recte

facturos virtutis cultores, si ex communi necessitate honorem sibi decerperent, et cum hoc solatio de præsenti vita recederent; magnum enim levamen esse honestis conatibus immori, et periculi non contemendum præmium laudem transmissam ad nepotes ac posteros, cujus in partem tota cognitio tam viri quam feminæ veniant: quo quid esse possit optabilius? »

4. « Hac exhortatione accensis juvenibus, rumor supervenit extinctum regem nuntians, et propensos jam ad facinus perpulit. Itaque claro meridie ascendentes, detractam aquilam conciderunt securibus, inspectante congregata in templum multitudine. Quod ut renuntiatum cognovit dux regius, majorem aliquam conspirationem metuens, ocurrerit eo cum valida suorum manu, exhibitus demolidores aquilæ: et irruens in vulgus rude et imparatum ac conglobatum temere, facile reliquis disjectis et cedentibus, circiter quadraginta juvenes resistere ausos comprehendit, eumque his auctores facinoris Judam et Matthiam, turpe putantes cedere; omnesque ad regem perduxit. Quo rogante, que freti ausi sint sacratam imaginem demere; aiunt, et deliberasse id multo antea, et deliberatum executos, ut fortes viros deenit. Nam et honori divino, inquit, succurrimus, et legem, cuius discipuli sumus, vindicavimus. Nec est quod mireris, si tuis decretis leges præponimus, quas nobis Moyses auctore et doctore Deo pertulit: nee recusamus mortem ac supplicium quodecumque nobis intuleris, conseui nos non maleficii, sed pietatis causa hac perpeti. Haec illi, non minore animo quam verbis præferentes fortitudinem, aequi tum ad constanter patiendum alacres, atque antea ad fortiter agendum fuerant. »

5. « Eos rex vincitos misit Hiericunthem: moxque accitis Iudaorum primoribus, in concionem eorum lectica ob imbecillitatem delatus, coepit commemorare labores suos exhaustos pro republica, tum instauratum templum impendiis ingentibus, quale opus per ducentos viginti quinque annos nemo Assamonæorum regnum ad honorem Dei valuerisset perficere; nec extrinetum id tantum a se, verum etiam ornatum votivis numeribus ac donariis templo dignissimis, et ob hac facta sperasse se vel post obitum sempiternam et memoriam et gloriam. Nunc, proli nefas, vivo etiam ac superstiti, pro beneficiis reponi injuriam, et medio die, inspetante multitudine, sua doma sacra violari ac detrahi; quae injuria licet in ipsum intentata, retamen vera ad Deum magis pertineat, cuius sacra compilata sunt. Tum honoratores quique, veritatem delitatem ejus, ne forte efferatus in se quoque gravius animadverteret, negaverunt hac facta ex ipsorum sententia; viderique sibi admissam rem dignam supplicio. Ille in cæleros mitior, Matthei pontifici adimit sacerdotium, quasi non alieno ab hoc consilio; eique successorem dedit fratrem uxoris sua Joazarum. Hujus Matthei pontificatu accidit etiam aliud pontificem ad unam diem substitui, qua Iudei populariter jejunium celebrant: nam

¹ Joseph. antiqu. lib. xvii. cap. 8.

Matthias ea nocte que precedebat diem jejunii, visus est sibi per somnum cum uxore congregri; et cum ob eam causam rem divinam facere non esset idoneus, Josephus Ellemi filius adjutor vicarius propter cognitionem ei datus est. Caeterum Herodes post muletatum Matthiam sacerdotio, alterum Matthiam seditionis auctorem ejusque socios vivos exussit, in quam noctem etiam defectus Iudee inedit. »

6. Haec de horum suppicio Josephus, cuius causa est opinatus Herodem crudeli morbo esse vexatum, omnia illius adscribens crudelitati, quod hos viros ob insigne factum lam crudeli morte multo classet. Sed dicat auctor, quoniam pacto morbus Herodis huic culpa tribui possit, qui jam ante, quam haec accidissent, ut ipse ait, eum vexare incepérat? Verius illud, quod et ceteri existimáruunt, Herodis plágas divinitus inflictas, non in alterius criminis quam infanticidii culpam rejiciendas. Rursum, quantum adhuc conjectura assequi licet, facile adiuimur, ut opinemur hos populi doctores, quod scientia omnes facile antecellerent, ex illorum numero fuisse, quorum Herodes rogavit sententiam (ut habet Evangelista¹) ubi Christus nascetur: et quantumvis verba certa ex Scripturis sanctis de prompta respondissent; ipsi nihilominus, licet ex his atisque permultis de adventu Messiae certiores redditi essent, illum requirere, et, ut par erat, venerari praetermiserunt; non sine suspicione adhuc juxta illud evangelicum dictum²: «Qui non est mecum, contra me est; et qui non colligit mecum, dispergit,» in obscurando adventu Christi eundem cum Herode funem travisse, atque eam ob causam meritas pœnas dedisse. Certe angeli loquentis ad Joseph testimonio constat, non unum tantum Herodem, sed et alios (forte hos ipsos) Christi interitum procurasse, cum ait: «Defuncli sunt enim qui querabant animam pueri.» Sed jam de morbo Herodis: ex Josepho cartera prosequamur.

7. «Regi vero, inquit³, morbus factus est gravior, pœnam impietatis exigente munine. Lento enim calore torrebat, qui non lam externo tactu deprehenderetur, quam intus populareretur viscera; aderat et vehemens voracitas, cui necesse esset continuo cibos sugerere, simulque vexabatur intestinorum exulceratione et colicis passionibus; pedes tumebant phlegmate humido et pellicido, similiterque inguina; ipsa quoque verenda putrefacta scabebant vermiculis, aecedente foeda nec minus molesta tentigine, non sine fætore gravissimo: super hæc omnia nervorum contractione laborabat, et difficultate anhelitus. Quamobrem constans erat inter viros divinos et fatídicos opinio, Regem tot modis lèse pietatis Deo pœnas expendere. Qui tametsi gravius affligeretur, quam ut videretur posse morbo perferendo sufficere, tamen evasurum se sperabat, accersendis medicis intentus, et medicamentis conquirendis undique. Profectus etiam ultra Jordanem

fluvium, calidis aquis se fovebat apud Callirrhoen, que præter vim medicam potu quoque juvanda sunt. Hæaque in lacum bituminis feracem effluunt: ibi de medicorum consilio immisso foyendus in refertum oleo solium, visus est illis jam agere animam. Quare exorta comploratione familiarium excitatus, et ad se reversus, nullaque amplius salutis spem superesse intelligens, donativum militibus quinquagenas drachmas jussit distribui; magna denique liberalitate usus in duces atque amicos, rursus Hiericunthemi reversus est; ubi atra bille prægravante, eo immunitatis prolapsus est, ut facinus animo conciperet longe atrocissimum.

8. «Nam cum e tota ditione nobiliores Judeorum ad eum convenissent, evocati minaci edicto, pœnam capitis intentante nou parentibus, infensus ex aequo sive sontibus sive innoxii, universos conclusit in circu; accita deinde Salome sorore, maritique ejus Alexa, ait instare sibi terminum vite succubenti tantis doloribus: quod quidem ferendum esse, quando juxta communem mortalium sortem accidat. Illud per molestem esse, si carendum sit extremo honore luctus, qui debeatur regibus; non enim ignotam sibi Judeorum mentem esse, quod optatam suam mortem latet accepturi sint animis, quandoquidem vel a viventis non abstinuissent contumelia; sed illorum esse officii, levamen aliquod praesentis hujus doloris decernere: nam si assensum consilio suo præbeant, fore funus longe quam aliorum regum honoratius, et manibus suis gratius, omnibus per totam ditionem non ficeat lugentibus. Ergo quamprimum viderint se exhalasse animam, debere eos clausam circa nobilium multitudinem cingere militibus, ignorantibus etiam tum suum obitum, non prius vulgandum, quam mandatum executi sint; jubere deinde, ut circumactos una omnes jaculis configerent. Quibus hoc modo cæsis, duplē se eis habiturum gratiam, vel quod mandatorum fuerint memores, vel quod obitum suum publico luctu honoraverint. Ille ille cum lacrymis lamentabundus cognatos per mutuam fidem et benevolentiam perque omnia sacra obtestabatur, ne se extremo hoc honore fraudatum vellent: eis contra pollicentibus datus se operam, ut cuneta juxta ejus mandatum fierent;» et paulo post,

9. «Dum hæc mandata cognatis dat, supervenerunt a Roma litteræ a legatis missis ad Cæsarem, quarum summa erat: Aemen ab irato Cæsare occisam esse» (paraverat hæc venenum propinandum Herodi) «propter locatam Antipatrum operam; ipsumque Antipatrum relinqui arbitrio et regis et patris, sive in exilium vellit eum pellere, sive capite plectere. His auditis, Herodes paululum recreatus est, voluptate nuntii pœnæ Aemæ, et permisso sibi potestatis libere statuendi de filio. Mox repetitus gravi dolore, cibi tamen avidus, malum simul et cultellum poposeit; solebat enim et antea per se paulatim incidendo comedere; tunc vero circumspiebat, ferire se ipsum cupiens, perpetrassetque facinus, ni Achialibus nepos iustum præveniens, clau-

¹ Matt. ii. — ² Luc. xi. — ³ Joseph. antiq. lib. xvii. cap. 10.

more sublato, cohibuisset ejus dexteram; moxque denuo luctus cum trepidatione ac tunicula occupavit palatum quasi rege jam agente animam. Quem strepitum ubi persensit Antipater, ratus patrem vere vitam finisse, spem concepit fore, ut solutus vinculis sine difficultate regnum acciperet; cœpitque cum custode careeris de missione agere, multa et in præseus et in futurum post acquisitam potestatem pollicens. Ille vero adeo non paruit, ut mox conatus ejus regi renuntiaret, utque sollicitatus ab eo sit ostentato præmio.

10. « Tum Herodes, qui jam ante male affectus erat erga filium, postquam audiuit custodem carceris, exclamans præ indignatione, et caput sibi met verberans, quamvis morti proximus, erexit se in cubitum, jussique unum e satellitio sine mora eum occidere, et corpus obscuro funere condi in castello Hyreanio. Deinde¹ mutata voluntate, mutavit etiam testamentum: Antipam enim, quem prioribus tabulis regni successorem destinaverat, Galilæe simul ac Peræc tetrarcham constituit: regnum vero Archelao largitus; Trachoniticam, Gaulaniticam, Bataenam, et Paneada regiones tetrarchie nomine assignavit Philippo filio, germano fratri Archelai: Jamiam autem, Azotam, et Phasaelida Salomé sorori sue tribuit, et argenti signati quingenta millia. Habita est cœlerorum cognitorum ratio, abundeque prospectum singulis leganda pecunia, et redditibus annuis. Cæsari quoque legavit argenti signati centies centena millia, præterque sua vasa tam aurea quam argentea, magnumque vestis pretiosæ numerum: Iuliae autem Cæsaris uxori et quibusdam amicis quinquagies centena millia. His ita ordinatis, quinta die postquam Antipatrum filium occidit, vita funetus est. » Hactenus Josephus de Herodis obitu: prosequitur cætera de missione nobilium in cireo inclusorum, deque funere ejus sumptuosissime per Archelaum regni heredem curato: quæ qui seire cupit, eumdem auctorem consulat. Contigit vero Herodis obitus hoc anno prope tempus paschale, ut ex his quæ de Archelao idem qui proxime auctor inferius tradit, facile percipi potest.

11. Verum quod ad cœteros Herodis mores spectat, præter incomparabilem hominis immanis saeviam, constat, haec testantibus ac per oculib[us] Judæis in senatu Romano², eumdem fuisse moribus turpisimum, ut qui ex libidine effrenata virgines construpraret, et thoros aliqui conjugii sepius vi adhibita violaret ac foeraret. Nullum denique tam magnum scelus et immane facinus reperiri potuit, ad quod ille vel illecebris voluptatis vel impetu furoris ac crudelitatis non impelleretur. Cujus rei cum pleni sint omnes libri, plena antiquorum monumenta, plena denique omnia; alio nos, ut res ipsa postulat, transeamus.

12. *Archelai regnum.* — Archelaus autem, curato funere patris, etsi ex ejus testamento regni heres fuisset institutus, tamen a regis nomine absti-

nuit¹; quod non tam a patris, quam ab Augusti imperatoris arbitrio id penderet: ceterum cuncta quæ patris erant, in ipsius potestate fuerunt, illique parabat exercitus; a quo quantumvis sepe rex acclamaretur, regem se dici non tulit, donec constaret de imperatoris animo. Interim² compluribus seditionibus evoscentibus de nece doctorn ac juvēnum occasione dejectæ atque concisa aquilæ interemptorum in quosdam Herodis amicos vindictam Archelao detrectante, et blandis verbis eos placare studente; illi majori ira perciti, templum adeuntes. ibi ceteram multitudinem ad rebellionem sollicitarunt (erat prope infinitus numerus, cunctis ad sacrum celebrandum pascha Hierosolymam undique confluentibus). Saxis insuper ferentes, complures occiderunt coliorialium milium, qui ad eos compescendos missi erant ab Archelao; a quo immisso in eos equitatu, ad tria millia virorum cæsa sunt ipsis diebus paschalibus. Post hæc Archelaus pro stabilitamento regni et firmandis patris tabulis testamenti, Romam ad Augustum adnavigavit. Profectus et Herodes Antipas tetrarcha Galilæe, ut contra Archelaum ageret, et sibi ex prioribus tabulis debitum regnum, quod posteriores esse invalidas diceret, ab Augusto impetraret. Verum re in senatu pertractala, placuit Augusto ex ultimis tabulis, quas firmas ratasque esse voluit, Archelaum regem institutum regnare. Sieque hoc anno exordium regni auspicatus, tenuit annis novem. Hæc omnia pluribus Josephus describit, que nos summâlîm confraximus.

13. *Iesus reducitur in Palæstinam.* — Inter haec: « Defuncto Herode, inquit Evangelista³, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Egypto, dicens: Surge et accipe puerum et matrem ejus, et vade in terram Israel; defuncti sunt enim qui quarebant animam pueri. Qui consurgens, accepit puerum, et matrem ejus, et venit in terram Israel. Audiens autem quod Archelaus regnaret in Judea pro Herode patre suo, timuit illo ire; et admonitus in somnis, secessit in partes Galilæe. Et veniens habitavit in civitate, quæ vocatur Nazareth: ut adimpleretur quod dictum est per prophetas: Quoniam Nazarenus vocabitur. » Hactenus Evangelista. Seimus de reditu Domini ex Egypto diversas esse sententias: ut enim variarunt scriptores in suppulatione annorum regni Herodis, ita etiam de tempore Christi reditus diversa inter se sentire coacti sunt; quandoquidem statim post Herodis obitum ab angelo de reversione Joseph fuisse admonitum, Evangelii auctoritate omnes æque consentiunt. Quid de accessu et recessu ab Egypto senserit Epiphanius⁴ ipse his verbis declarat: « Descendit, inquit, in Egyptum trigesimo quinto anno Herodis; rediit autem ab Egypto post mortem Herodis; quapropter trigesimo septimo anno principatus ipsius Herodis, puer erat quatuor annorum, quando Herodes impletis annis triginta septem, vitam finivit. Archelaus

¹ Joseph. antiq. lib. xvii. cap. 10. — ² Joseph. Ibid. cap. 11. — ³ Mat. 11. — ⁴ Lib. i. Panar. cap. 21.

taus vero novem annos regnat; in ejus regni principio egressus Josephus de Egypto una cum Maria et puer, cum audisset Archelaum regnare, secessit in partes Galilaeae, et habitavit hunc in Nazareth. » Hec Epiphanius, qui iterum Christum in Egypto biennio tantum mansisse testatur¹, Nicephorus² vero triennio, quinquennio alii³ vel sexenio, nonnulli vix⁴ anno uno: quos omnes decipi certum est: nam usque ad octavum Christi annum Herodem supervivisse, ejus regni anno vicesimo nono inchoato natus est, jam satis superius demonstravimus. Eusebius sexto Christi aëtatis anno Herodis obitum recenset, septimo autem Archelai institutionem. Porro uno eodemque anno et Herodem defunetum, et Archelaum ab Augusto in regno confirmatum esse, jam superius vidimus. Celerum etsi hoc anno Herodes obiit, et Archelaus regnum accepit, et angelus de reditu Joseph admonuit: tamen quoniam tum Martyrologium Romanum⁵, tum⁶ cetera testantur configisse Christi redditum ex Egypto septima Januarii: reliquum est, dicamus, id nequaquam factum hoc anno, sed sequentis initio; quandoquidem prope paschalis celebritatem hoc anno Herodem efflasse animam, ac subinde Archelaum auctoritate Augusti cœpisse regnare, cognovimus.

14. Judæi tumultuantes reprimuntur. — Dum ergo adhuc Romæ ageret Archelaus, a Vario Syriae præside, inquit Josephus⁷, venerunt litteræ, defectionem Judeorum significantes. Hi enim post discessum Archelai cum tumultuantur, ad eos compescendos eum Hierosolymam advenisset Varus, supplicio affecit auctores: reversusque Antiochiam, ubi præsides agere consueverant, Hierosolymis legionem unam reliquit, ut Judæis novandarum rerum facultatem præperaret; præcerat illi Sabinus Judææ procurator, qui militum insolentia in Judæos abutens, maximæ omnium dissensionis in populo præbuit occasionem. Cum enim advenisset saera dies Pentecostes apud eos celeberrima et more patrio undecimque Judæi religionis ergo Hierosolymiani convenienter; excitati illi omnes acervissimo odio in Sabinum, partiti trifariam, inclusos undique Romanos oppugnare etiam parabant. Insuper dum haec Hierosolymis aguntur, quod provincia sine rege esset, quam plurimorum studia regnum affectantium incerebuerent, ut Judæ Ezechie filii ductoris latronum, Simonis servi Herodis, et Astrongis pastoris obscurissimi, qui sibi regni diadema et regium nomen usurparunt; quorum omnium conatus, et damna, quæ tum ipsis Judæis, tum externis intulerunt, idem Josephus⁸ pluribus tractat. Interim Sabinus procurator Judææ, his perterritus, exemplo Vari præsidis, quo periclitantem legionem ab interitu eriperet, postulavit auxilium, pugnantibus interea adversus Judæos Romanis militibus, qui et sacrae pecuniae conditorio potiti sunt, Judeorum

¹ Idem, haeres. LVIII. — ² Niceph. hist. lib. I. cap. 14. — ³ Cornel. Jans. conc. cap. 11 et alii. — ⁴ Panvin. in Fastis. — ⁵ Martyr. Rom. 7. Januar. — ⁶ Bed. Usuard. Ado, et alii eadem die. — ⁷ Joseph. antiqu. lib. XVII. cap. 12. — ⁸ Ibid.

compluribus desideratis. Inde vero accessione militum Archelai, et adventu Vari cum duabus aliis legionibus, et finitimarum regum ac tetrarcharum copiis, omnibus quæ in itinere sunt inventa ab illis igni ferroque absuntis, et inter alia oppida Emmaus igne crenato, fugæ se commiserunt Judæi, qui obsidebant legiōnē. Varus vero, per vestigatis seditionis auctoribus, egit in cruce ea de causa circiter duo millia Judeorum; insuper decem milia illorum qui in unum confluxerant, invadens, non ausis illis manus conserere, sed deditiōnem facientibus, dimissis ceteris, in aliquos necessarios Herodis regis animadvertisit; sicque rebus Judeorum compositis, Antiochiam rediit, quando ejusdem Vari permisso quinquaginta legati a Judæis missi ad Augustum imperatorem Romanum venere, quibus etiam prius fuere qui Romæ agebant Judæi, ut numerat Josephus¹, plusquam octo millia. Erat omnium illa petitio, ut eis licet suis legibus vivere, nec amplius esse sub regibus; sed tantum Romanis subditi aggregarentur provincie Syrie. Auditū sunt² ab Augusto in aële Apollinis, quam magnificentissime in Palatino monte construxerat: aderat Archelaus neconon et Philippus tetrarcha Herodis filius. Orantes primo loco in senatu Judeorum legati, que fuerant sub sevissimo ac impurissimo rege Herode passi, pro conceione dixerunt, nullaque in Archelaum jactavere; sed Nicolaus Damascenus orator adversus eos pro Herode et Archelao respondens, que ab illis essent dicta, confutavit.

15. Palestinae in tetrarchias divisio. — « Dismisso his auditū senatu, Augustus³ paucos post dies Archelaum non regem declarat, sed dimidiat parte ditionis, quæ Herodis fuerat, ei concessa, tetrarcham constituit, regnum quoque pollicitus, cum primum se tali honore dignum redderet: alterum dimidiatum partitus est inter alios duos filios Herodis, Philippum et Antipam. Huic Transjordania regio cessit cum Galilæa, et ducenta talenta annua: Bathanaea vero cum Trachonitide et Auranitis, cum parte quadam Zenodori, ut vocant, domus, obtigit Philippo, et centum talenta anni redditus; Archelao vero Judæa, et Idumæa, præterque has Samaria, cui ex auctoritate Cæsaris tributorum quart pars remissa est, eo quod ceteris tumultuantibus soli quiete manserant in officio. In Archelai ditione comprehendebantur urbes Stratonis torris, Sebaste, Joppe, et Hierosolyma; nam Gazam, Gadaram, et Hippo, Graecanici instituti urbes Cæsar ob id separatas a regni terminis, Syrie contribuit. Sexcenta autem talenta quotannis redibant ad Archelaum. » Hec Josephus de partitione Judeorum regni ab Augusto facta tunc temporis, cum Romæ Herodis heredum causa acta est in senatu.

16. Pseudo-Alexander, filium Herodis se simulans, supplicio plectitur. — Rebus itaque in hunc modum firmatis ac stabilitis, Archelaus, Philippus, et Antipas, ceterique Judeorum legati in Judæa.

¹ Joseph. Ibid. — ² Joseph. antiqu. lib. XVII. c. 13.

reversi sunt. Horum incipiunt brevi compendio Tacitus¹ sic dicens : « Post mortem Herodis . nihil expectato Cæsare , Simon quidam regium nomen invaserat : is a Quintilio Varo obtinente Syriam punitus ; et gentem coercitam liberi Herodis tripartito rexere. » Haec ille. Post haec autem quidam vultu simillimus Alexandro Herodis filio, qui una cum Aristobulo fratre ex sententia præsidum et Herodis patris fuerat morte multatus, se a nece clam subtractum simulans, paternum regnum ab Augusto petere non dubilavit ; sed impostura detecta, pseudo-Alexander ille sententia ejusdem imperatoris in ordinem remigum est redactus. Haec omnia cum describat Josephus² admirari libet, quot ludibria, quæ dannata coactus sit subire popu-

¹ Hist. I. v. — ² Joseph. antiq. lib. xvii. cap. 14.

lus Judeorum, postquam verum legitimus a Deo promissum ac datum regem, Christum ipsum recipere ac venerari contempsit; quo semel sperto, et in fugam adacto, non unum tantum Herodem, sed complures compulsus est pati tyranos ; nec fuit ipsi amplius a vexatione quies aliqua, donec a Romanis funditus depletus est. Reversus autem in Iudeam Archelaus, Joazarum summum sacerdotem, quem Herodes abrogato Matthiae sufficerat, in ordinem redigit ejusque fratrem Eleazarum nomine in eam dignitatem provexit : qui nec ea diu potitus est : sed et ipso sublatto, Jesum Sie filium in ejus locum substituit. Haec omnia de successione pontificum Iudeorum Josephus cum seribat : quantum tamen temporis ea quisque administratione sit functus, non explicat.

Anno periodi Graeco-Romane 5490. — Olymp. 196. an. 2. — Urb. cond. 759. — Jesu Christi 6. secundum Baronium 8. — Augusti imp. 30.

1. *Consules*. — A num. 1 ad 12. Coss. *M. Emilius Lepidus* et *L. Arruntius*, ex Dionis Indice. Baronius L. Arruntium *Nepotem* vocal. Sed ut anno Christi II cum card. Norisio observavimus, vox illa *Nepos*, quæ in Fastis Onuphrii originem consulum ab avis indicat, per supinam hallucinationem in fictitiū cognomen *Nepotis* transiit. Quare ubi Baronius eam vocem pro consulum cognomine accipit, prætermittere oportet.

2. *Herodis obitus*. — Herodis Iudeorum regis interitus longe ante præsentem annum contigit, ut videre est in Apparatu Chronologico, ubi de eo phribus egimus.

3. *Archelai Principatus*. — Ad num. 12 et seqq. Archelai Herodis Magni filii principatus longe etiam ante præsentem annum inchoatus, ut in eodem Apparatu ostendimus. Sed Baronius a Josephi Historia recedens in plures anachronismos non potuit non labi.

4. *Bellum Germanicum*. — Velleius, narratis iis, quæ anno antecedenti Tiberius in Germania gesit, ait : « Prima aëlate belli Messallini opus mandandum est memoriae, » cui suffragatur Dio-

lib. 53, qui sub currentis anni consulibus recitat prælia Valerii Messallini cum Batone Pannoniorum duce. Ait autem Dio lib. 7, licet nihil magnopere memorandum in Germania actum sit, tamen *de Germanis imperatoris nomen non Augustum modo, sed Tiberinum etiam invenisse*, quod tam Augusti, quam Tiberii munimata demonstrant, Augustus enim, qui huc usque in munimis dicebatur tantum Imp. XIV. hoc anno quo tribunitiam potestalem xxix. iniit, in munimis dicitor Imp. XV. Tiberius vero qui erat tantum Imp. III, dicitor in munimo apud Mediobarbum TI. CESAR AUGUSTI F. IMPERATOR IV. PONTIFEX TRIBUNICIA POTESTATE VIII. S. C. Tribuniam enim potestatem VIII. Tiberium hoc anno inchoasse, ex dictis patet. Vincentibus ducibus Augustos imperatoris nomen multiplicasse, idque Octavianii Augusti exemplo saepe indicabimus.

5. *Christi in Palæstinam reditus*. — Cum Christus, defuncto Herode, a Josepho in Palæstinam reductus fuerit, reditus ille longe ante currentem annum accidit. Incerum tamen quanto tempore Christus in Aegypto manserit.

JESU CHRISTI ANNUS 9.

1. *Iesus Nazareth dicitur, unde Nazarenus nuncupari corpit*. — Anno Christi nono, A. Licinio Nerva Siliano et Q. Cecilio Metello Silano coss., idem Jesus Christus Redemptor noster, cum superiori anno

(ut diximus) monitus ab angelo Joseph ex Aegypto recessisset, septima Januarii in Palæstinam¹ reductus, ac in Galileam perductus, Nazareth habitavit.

¹ Matt. ii.

Memorabilis fuit antiquitus in Ecclesia ea dies, qua cum in Martyrologio¹ Romano, tum in ceteris² amiversaria commemoratione recolitur. «Est Nazareth, ubi Christus egit, inquit Hieronymus³, vicius in Galilaea juxta montem Thabor; unde et Dominus noster Jesus Christus Nazarenus vocatus est: habetque ecclesiam in loco quo angelus ad beatam Mariam evangelizaturus intravit; sed et aliam ubi Dominus est nutritus.» De iisdem duabus domibus et Beda⁴ meminit, cum agit de locis sanctis. Porro domus illa, in qua de Verbi incarnatione sanctissima Virgo celeste accepit munitum, adhuc magno miraculo non tantum integra perseverat, sed angelorum ministerio ab infidelium manibus vindicata, in Dalmatiā primum, inde in Italiā, translata est in agrum Lauretanum Piceni provincie: quod per insigne ac nobilissimum vetustatis monumentum totus christianus catholicus orbis veneratur ac colit. Nec est quod quis de re gesta dubitet, qui memoria repeatat illic dictum esse ab angelo, non esse impossibile apud Deum omne verbum. Fidei christianaē esse, praedixit Christus, ut et montes christianorum imperio e loco in locum transferrentur: praestiterunt hoc complures sancti, et inter alios Gregorius ille Magnus⁵ cognomento Thaumaturgus, complura enim id generis certa auctorum fide reperiuntur miracula edita: sed in his modo non immorandum. Qui Nazareth inviserunt, ejusdem domus situm eadem omnino mensura signatum inspexerunt; aequalis, quod factum est, fideliter attestantibus. Sed hæc obiter: neque enim est in animo rei gestæ historiam egregie testatam hic enarrare; agemus de ea suo tempore, quo facta scribitur. Interim his fruere lector, que venerandus pater Petrus Canisius⁶, cuius laus est in Evangelio per omnes Ecclesiās, non minus pie, quam ornate atque eruditè, suo more, conscripsit. Sed reliqua repetamus.

2. Ex eo aulem quod Dominus noster fuit incola Nazareth, juxta sermonem propheticum, Nazarenus est appellatus; quæ etiam vox ignominia-

causa inscripta est titulo crucis. Porro et angelus apud Marcum⁷, et Apostoli honoris causa Iesum Nazarenum dicere consueverunt⁸. Quinetiam ipso principio nascentis Ecclesiæ, a Jesu Nazareno omnes item Christiani, Nazarei dicebantur; et ipsa Christiana religio, secta Nazarenorum. Nam qui accusabant Paulum Judæi, ut habent Acta Apostolorum⁹: «Invenimus, dicebant, hunc hominem pestiferum, et concitantem seditiones omnibus Judæis in universo orbe, et auctorem seditionis sectæ Nazarenorum, etc.» Perseveravit vero ejusmodi nomenclatura, ut Christiani dicerentur Nazarai, quousque omnes æque cœperunt dici christiani; tunc etenim Nazareorum nomen remansit haereticis, quorum duplex erat differentia: alii namque fuerunt ante Christum, nec Christum noverunt; alii vero, qui sic in Christum credebant, ut tamen in observatione legalium Judæi esse non desinerent, de quibus pluribus Epiphanius¹⁰.

3. Ad hæc insuper, eo quod Dominus in provincia Galilæa habitasset, ab impiis nominatus est Galileus, et ab eo Christiani etiam Galilæi sunt appellati: eo quippe nomine insignes impieitate viri Porphyrius et Julianus Apostata, et alii his similes nunenpare Christianos consueverunt. Sunt autem¹¹ duæ Galilææ in Palæstina; quarum altera confinis est Iudeæ, altera vero contermina Phœnicibus (sic eas describit Cyrus¹², quas Josephus¹³ superiore et inferiore nominal). Prior posita in tribu Nephtalim, Galilæa Gentium dieta est, posterior autem in tribu Zabulon circa Tiberiadem, et stagnum Genzareth (ut tradit Hieronymus¹⁴) sita est: in harum posteriori est Nazareth, ubi Christus Dominus habitavit. Sed et de Galilæorum natura hæc breviter Josephus¹⁵: «Sunt, inquit, pugnaces ab infantia Galilei, et omni tempore plurimi; neque aut formido unquam viros, aut penuria regiones illas occupavil, quoniam totæ optimè et fertiles sunt. etc.» Atque hæc satis.

¹ Martyr. Rom. 7 Januar. — ² Beda Esuārd. Ado ead. die. — ³ Hieron. de loc. Hebraicis. — ⁴ Beda de locis sanct. cap. 16. — ⁵ Greg. Nyss. in Vita ipsius. — ⁶ Canis. de sancta Maria Deipara. lib. v. c. 25.

⁷ Marc. XVI. — ⁸ Act. II, III, IV et XXVI. — ⁹ Act. XXIV. — ¹⁰ Epiph. in Panar. hæres. XXIX. — ¹¹ Greg. Naz. in Jul. orat. I. — ¹² Cyrrill. Alex. in Jul. II. — ¹³ Joseph de bello Jud. lib. III. c. 2. — ¹⁴ Hieron. de locis Hebraicis. — ¹⁵ Joseph. ubi supra lib. III. cap. 2.

Anno periodi Graeco-Bomanæ 5500. — Olymp. 196. an. 3. — Urb. cond. 760 — Jesu Christi 7. secundum Baronium 9. — Augusti imp. 52.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. A. Licius Nerva Silianus, et Q. Caecilius Metellus Creticus Silanus.

JESU CHRISTI ANNUS 10.

Consules. — Qui sequitur annus habuit consules¹

¹ Dio hist. Rom. lib. LV.

Furius Camillus et Sextus Nonius Quintilianus, quando Dominus Jesus Christus agebat suæ ætatis annum decimum.

Anno periodi Graeco-Romane 5501. — Olymp. 496. an 4. — Urb. cond. 761. — Jesu Christi 8. secundum Baronium 10. — Augusti imp. 52.

1. *Consules*. — Ad mnn. I. Coss. *Furius Camillus*, et *Sex. Nonius Quintilianus*.

2. *Archelai exilium*. — Hoc anno Archelaus Herodis Magni filius exilio muleatus, ejusque bona fisco adjudicata, ut anno Christi xiv Baronii ordinem sequentes expieamus. Hinc sequitur Quirinium hoc tantum anno in Syriam missum esse, ut ibidem dicemus.

3. *Germanicus in Pannoniam missus*. — Cum Augustus suspicaretur Tiberium bellum consullo

in Pannonia trahere, « Germanicum eo misit, quæsturam tunc gerentem, » qui Dalmatas aliquot dannis affecit, inquit Dio lib. 55. sub hujus anni consulibus.

2. *Gesta in Pannonia*. — Præsenti anno Dalmatia partim bello, prælim pacificatione ad Romanos rediit, ut narrat Dio sub ius annui consulibus, qui addit Pannonios etiam in deditioinem venisse, cui suffragatur Velleius, cap. 114.

JESU CHRISTI ANNUS 11.

1. *Augusti leges contra calibatum*. — Undecimus autem consignatus est consulibus¹ Q. Sulpicio Camerino et C. Poppeo Sabino : quo anno (ut omittamus cætera que ab instituti nostri ratione abhorrent) illud consideratione dignum ducemus, quod cum Augustus imperialor recensito equitum Romanorum numero, invenisset superiorem esse numerum illorum qui cælibes essent, quam eorum qui haberent uxorem; gravissima oratione conjugium eum primis laudans, cælibatum deinde vehementer exagitavit : quod seifet Urbe ob bella civilia civibus Romanis exhausta, eamdem, sobolis fecunditate suscepit, ut olim florentissimam numero civium cupiebat ; itaque sicut conjugium præmiis ac privilegiis honorari, ita et cælibatum pœnis voluit notari. Porro cum talia tantaque statuisset, non a pœnis tantum cælibum immunes esse voluit quæ perpetuam virginitatem servassent ; sed, inquit Dio², eisdem eadem que matribus præmia largitus est. Oderat enim ille in primis fieri cælibatum : unde pro concione in illos invectus qui similitate illum colerent, exemplo Vestalium virginum, queque illos esse puniendos, hisdemque suppliciis subiciendos, si pudicitiam non servassent, est comminatus. Et ex his videoas atque apud omnes virginalis vita maxime omnium esse habitam rationem : quandoquidem (quod pluribus docet Hieronymus³ scribens contra Jovinianum) apud Graecos et barbaros pariter, apud omnes tam poetis quam historicis

litterarum monumentis semper ante omnia reperiuntur virginitas commendata : jam vero Christi Dei et hominis admirabili conceptione ac parlu nobilitata, atque insigniter exaltata, ad quantum fastigium celitudinis sit proœcta, non est humanae facultatis explicare.

2. *Varus e Palæstina revocatur*. — Eodem anno (quod auctore Dionis⁴ etiam superius dictum est) « Quintilius Varus Syriae præses, cuius paulo ante facta est mentio, e Syria avocatus, eodem praefectura munere ornatus ad administrandam Germaniam provinciam amandatur : qui dum aspere nimis ac dure barbaram gentem illam traxaret, ad defectiōnem imputit ; atque adeo cum adversis eosdem bello decerneret, proligatis ac eæsis Romanorum copiis, ipse desperatione actus, sibi ipsi mortem concivit. » Haec Dio, sed de morte inferius. Cæterum quod ad rationem temporis spectat, hallucinalium reperties Josephum, qui Varum perseverasse in provincia Syriae usque ad successorem Quirinum, quem vult illi successisse post expulsum e regno Archelam, affirmat. Habita enim ratione annorum regni Herodis, quos numerat triginta septem a consulatu Domitii et Pollionis, neconon successoris ejus Archelai ; ex ejus sententia quadriennio ante præsentem annum Varum e Syria recessisse, et Quirinum subrogatum esse, dicere opus esset. Sed de his, aliisque Syriae præsidibus ea consulas, quæ superius a nobis dicta sunt, cum egimus de Quirino.

¹ Dio hist. Rom. lib. lvi. — ² Ibid. — ³ Hieron. contr. Jovin. lib. 1.

⁴ Dio hist. Rom. lib. lvi.

Anno periodi Graeco-Romane 5502. — Olymp. 497. an. — I. Urb. cond. 762. — Jesu Christi 9. secundum Baronium 11. — Augusti imp. 53

1. *Consules*. — Ad mnn. I. Coss. *Q. Sulpicius Camerinus*, et *C. Poppeus Sabinus*.

2. *Clades Variana*. — Clades Variana, quam Ba-

ronius in annum sequentem differt, ad præsentem spectat, ut hinc explicabimus.

3. *Bellum Pannonicum finitur*. — Tiberius et

Germanicus bellum Pannonicum adversus Batonem hoe anno profligarunt : «Victorie nuntium attulit Germanicus ejusque ergo Augusto et Tiberio nonnulli imperatorum auctum ac triumphus decretus; Germanico insignia triumphalia : His recens decretis adversus ex Germania allatus nuntius triumphos eorum impedit, » inquit Dio lib. 56, sub hujus anni coss., qui postea etadē Varianam refert. Ex quibus sequitur, Angustum, qui usque ad tribuniam potestatem **xxxvii**, quam hoc anno suscepit, di-

ctus fuerat imp. **XV**, vocatum fuisse imp. **XVI**, eadem tribunitia potestate **xxxvi**, currente, ut ostendit inscriptio apud Omphrimum, licet Mediobarbus anno Christi x lumen titulum datum Augusto perperam scribat. Tiberium vero qui hoc anno tribunitiam potestatem **x**, absolvit, quique antea dicebatur imp. **IV**, vocatum esse imp. **V**, patet ex hoc Tiberii munno, quem ad annum praecedentem male refert Mediobarbus : **Ti. Cesari. Aug. F. IMPERAT. V. POY-TIFEX TIBERNICIA POTESTATE X.**

JESU CHRISTI ANNUS 12.

1. Jesus Hierosolymae in templo prædicans ejusque in domo paterna exercitia. — Cum Jesus Christus Dominus noster ageret suarū atatis annum duodecimum, coss. **P. Cornelio Dolabella et C. Junio Silano**; et a parentibus duceretur ex more Hierosolymam ad diem festum paschalis; nescientibus illis, remansit Hierosotymis; ac triduo quæsilus ab eis est inventus in templo. Rem gestam his verbis S. Lucas¹ describit : «Puer autem crecebat, et confortabatur plenus sapientia : et gratia Dei erat in illo. Et ibant parentes ejus per omnes annos in Hierusalem in die solemnii paschæ. Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus ictis Hierosolymam secundum consuetudinem diei festi, consummatisque diebus, cum redirent, remansit puer Jesus in Hierusalem, et non cognoverunt parentes ejus. Exstimatorum autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, et requirebant eum inter cognatos et notos. Et non invenientes, regressi sunt in Hierusalem, requirentes enim. Et factum est, post triduum invenierunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audiensem illos, et interrogantem eos. Stupebant autem omnes, qui eum audiebant, super prudentia et responsis ejus. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater ejus ad illum : Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos : Quid est quod me quærebatis? nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos. »

2. Hac ut intelligamus, sciendum, Iudeorum morem fuisse, ut non in synagogis tantum tegem explicarent et de lege dissererent, sed etiam in templo. Unde Paulus² apostolus, cum suam coram Felice preside dixit defensionem, haec ait : « Neque in templo invenerunt me cum aliquo disputantem, aut concursum facientem turbæ, neque in synagogis, etc. » In ejusmodi aulem publico conventu is ab illis ordo servari consuevit, qui apud Ambrosium³ descriptus habetur : nimirum, ut sedentes

disputarent, seniores dignitate sederent in cathedris, quæ ordine erant dispositæ (erant haec illæ cathedrae, de quibus Dominus in Pharisæos⁴ ait: « Amant primas cathedras in synagogis»), caeteri minoris ordinis in subselliis; novissimi omnium in pavimento super mattas, quibus et dabatur dicendi locus, cum eis quid revelatum esset; quæ omnia majores dijudicabant. Hunc quidem morem, ut rem valde laudabilem Paulus conatus est inferre in Christi Ecclesiam, ut ea epistola quam scripsit ad Corinthios⁵ ipse affirmat. Sed de his inferius suo loco pluribus. In ejusmodi vero congressum volens incidit Dominus Jesus, apud quem etiam inventorius est a parentibus.

3. Sed quenam fuit causa, ut sanctissimorum parentum oculis, qui in alendo puero vigilantissimum semper studium adhibuerint, tam inopinatae sese Jesus subduxerit? Reducendum in primis est in mentem, quod de templo Hierosolymorum et Judeorum consuetudine Josephus⁶ tradit. Ipse quidem dum templum ab Herode restitutum describit, haec inter alia : « Necessario, inquit, proprius locus qui religionis causa mulieribus destinatus muro discernebatur, altera quoque porta opus habere videbatur. Contra primam vero secreta erat ex aliis regionibus una porta meridiana, et una septentrionalis, quibus ad mulieres introibatur : per alias enim transire ad mulieres non licet. Sed nec suam portam interjecto muro transgredi licet : patebat enim ille locus pariter indigenis et hospitibus feminis religionis causa venientibus; » et inferius : « Altiorum quidem portarum magnitudo par fuit; qua vero super Corinthiam posita, quo mulieres conveniebant, ab Oriente aperiebatur, porta templi sine dubio major erat : quinquaginta enim cubitum surgens, quadraginta cubitorum fores habebat, ornatumque magnificentiore; quoniam crassiori argento atque auro vestiebatur, quod quidem novem portis infuderat Tiberii pater Alexander. Gradus autem quindecim a muro, qui mulieres segregabat,

¹ Luc. ii. — ² Act. xxiv. — ³ Ambr. in epist. ad Cor. c. xiv.

⁴ Matt. xxiii. Marc. xii. Luk. xi. 29. — ⁵ 2 Cor. xiv. — ⁶ Joseph. de bell. Jud. lib. vi. . 6

ad maiorem portam ducabant : namque illis qui in alias portas iter dirigerent, quinque gradibus erant breviores. » Hactenus de his auctor : ex quibus quidem probe intelligi potest, tam in ingressu templi, quam etiam intra templum, et portis diversis et parietibus interpositis, mulieres a viris fuisse distinctas. Porro puerulos innocentes de quibus nulla posset esse peccati suspicio, matres sequi, si vellent, non erat veritum; quibus eliam liberum esset, si voluissem, magis patribus inhaerere. Ceterum non portis tantum ac muris separati erant a mulieribus viri, sed et diversis porticibus, prout idem auctor¹ contra Apionem scribens tradit his verbis : « Tem- plum quatuor porticus habuit in circuitu et harum singulae secundum legem habuere custodiam. In exteriorem itaque ingredi licentia fuil omnibus, etiam alienigenis; mulieres tantummodo mensu- struate transire prohibebantur. In secundam vero porticuum euneti Judaei ingrediebantur, eorumque coniuges, cum essent ab omni pollutione mundae. In tertiam maseuli Iudeorum mundi existentes ac purificati. In quartam autem sacerdotes, etc. » Hucusque Josephus.

4. Ex his igitur de loco distinctis in hunc modum viris a mulieribus, quod apud alterutrum quisque parentum existimaret esse puerum Jesum, ea occasione perditum esse fuit opinio; sed quae minus probetur, ut dicetur inferius. Beda² aliam ab haec paulo diversam assert causam, dicens fuisse apud Iudeos consuetudinem, ut ad festa venientes, vel redeentes in patriam, seorsum viri a mulieribus choros ducentes, incederent; exemplo petito (ut opinor) quod olim mari rubro transmisso, Iudeorum viri ac mulieres seorsum ab invicem procedentes, laudes Deo cecinerint. Verum id tantum ab iis templum aduentibus, non autem redemptibus domum, fieri solitum arbitramur. Sed et repugnat Bedae quod ait Lucas³, parentes existimasse puerum esse in comitatu inter cognatos et notos, non autem apud alterutrum ipsum; quod aequius fuisse opinari, si seorsum ab invicem processissent. Refellitur insuper quod dictum est superius, id in templo contingere potuisse, non autem foris: nam licet vera sint quae recitata sunt ex Josepho, tamen cum Lucas pariter dicat, consumptis diebus, in ipso auctu redeundi remansisse Hierosolymis puerum Jesum, plane significat, expletis octo illis paschae diebus, cum discederent Hierosolymis, configisse.

5. Alia igitur in parentibus non sentientibus Jesu subductionem est causa querenda: quam inter multas quae accidere potuissent, illam veriorem esse putamus, nimisnam quod illi Hierosolymis recessum cum cognatis et notis ac reliquo comitatu, ceteris praecedentibus, improvisa aliqua, sed Dei pro- videntia oborta (ut accidere solet) occasione defenti, mox velociter consecuturi premisserint cum cognatis et notis puerum Jesum: qui paululum cum illis

progressus, non autem civitate egressus, veluti parentum cupidus (ut pueri esse solent) vel loco sterlerit, illos expectaturus; vel ad illos redditurus, hospitium versus tendens, iter alio flexerit; coque modo, parentibus et cognatis ac notis inseciis, divino consilio se subduxerit; nec id illis sentientibus, nisi emenso ejus dici itinere. Sed nec tunc eo invento, sequenti die iidem ejus parentes Hierosolymam sunt reversi: « etenim ad tertium usque diem quæsissent, tandem post triduum (inquit Lucas, invenerunt cum sedentem in meo doctorem. » Reliqua autem quæ post haec acciderunt, idem exacte prosequitur.

6. Inventus a parentibus Jesus (inquit Evangelista⁴) « descendit cum eis, et venit Nazareth, et erat subditus illis. » His tantum verbis totam Christi adolescentiam ac juventutem perstrinxit; ut nihil prælerea de eo scripserit vel ipse, vel ex qualuor aliquis alius; sed hoc solum, quod erat subdilus illis. Cetera enim quæ ex libro de infantia Salvatoris, vel ex aliquo alio aperiophio sunt accepta, non probat, quinimo repudiat ac rejicit Dei Ecclesia. Valentinianni enim hæretici quadam ridicula commenti sunt de infantia Salvatoris; de quibus Irenæus⁵: « Assumunt, » inquit « in hoc et illam falsationem, quasi Dominus cum puer esset et diceret litteras, cum dixisset magister ejus, quemadmodum in consuetudine est: Die A, respondit A. Rursum cum magister jussisset dicere eum B, respondisse Dominum: Tu prior die mihi quid est A, tunc ego dieam tibi quid est B. » Sed facessant deliria haec.

7. Quod ad miracula spectat, haec egregie Joannes Chrysostomus⁶: « Si antea enim junior esset, miracula fecisset, non indignisset Israel, qui ipsum manifeslaret. Vir enim factus, miraculorum multitudine non Judæis modo, sed et Syris, et longinquiora contibus cognitus est tribus annis duntaxal. Qui igitur tam brevi miraculis claruit, longe magis a prima infantia, si ea fecisset, clarisset: fuisse enim majori admirationi, ut puer quam vir; neque tamdiu in obscuro latuisset. Sed nihil a pueris operatus est. » Haec et alia plura Chrysostomus in eamdem sententiam. Sed quid interim Jesus? Inservisse ipsum adultum nutrilio Joseph, eidemque fabro in fabrili exercitatione, testimonio Iudeorum leslatum habetur apud Marcum⁷ evangelistam; quorum assertione non tantum filius fabri, sed et ipse faber dicebatur, aientibus illis, non externis solum, sed ejusdem patriæ viris: « Nonne hic est faber, filius Marie, frater Jacobi, et Joseph, et Iude, et Simonis? nonne et sorores ejus hic nobiscum sunt? » His optime consentimur que Justinus⁸ martyr in dialogo cum Tryphonie Iudeo his verbis ait: « Cum fabri signarii filius haberetur, informis videlicet, quemadmodum Scripturæ annuntiaverant, apparet, faber alique adeo et ipse pularetur esse; fabrilia namque, cum in hominibus esset, faciebat opera, aratra et juga conficiens. » Haec Justinus. Inde for-

¹ Joseph., contra Apion., lib. II. — ² Beda in Luc. c. 1. — ³ Luc. II.

— ⁴ Iren., advers. hæres., lib. I. c. 47. — ⁵ Chrysost. in Iacob. homil. 20. — ⁶ Marc. VI. — ⁷ Just. lib. de verit. relig. Christ.

tasse (quod tractant fabrilia fabri) sub jugi ei aratri symbolicis verbis Evangelium proposuit, cum dixit¹: « Tollite jugum meum super vos. » Item de aratro: « Nemo mittens manum suam ad aratum, et respiciens retro, aptus est regno Dei. »

8. *Josephi aetatis.* — Sane quidem quod ad Josephum spectat, si iam grandaeva aetatis erat, nempe (ut ait Epiphanius²) agens aenum fortassis octogenimum et ultra, cum sanctissima Virgo Maria illi est sponsata: jam in Christi adolescentia decrepita aetatis, ad subeundos artis fabrilis labores minus fuisse idoneus existimari posse videtur: adeo ut lignariae officine labores omnes refunderentur in Iesum, atque eo magis, si eidem auctori acquiescimus³ dicenti, Joseph post repertum Iesum puerum in templo haud multo post ex hac vita migrasse, et propterea in Evangelica scriptura nullam amplius de eo haberri mentionem. Sunt et haec Epiphanii verba: « Sed neque post redditum ab Aegypto idem Joseph multis annis vixit. » Et paulo post: « Duodecimo anno, ascendentibus iltis ad Hierosolymam, quesitus est Jesus, quando non reperiebatur in itinere, velut habet Evangelium secundum Lucam. Post hos annos moritur Joseph, et educatus est non amplius a Joseph, sed in domo Joseph. Unde non amplius dicit Evangelium quod venit pater ipsius; sed: « Ecce, inquit, mater tua et fratres tui foris stant, querentes te. » Neque enim nuptiis in Cana Galilaeae celebratis, quibus tum sanctissimam Virginem, tum Iesum praesto fuisse constat, interfuisse legitur, neque Christo morienti adfuisse reperitur: nam si tunc Joseph superstes fuisset, hand dubium non Joanni a filio commendata fuisset, cui superesset fidissimus ac probatissimus custos virginitatis.

9. Haec de aetate ac tempore obitus quamvis ab Epiphanio et aliis ipsum secutis affirmantur, scimus

¹ Matth. xi. Lue. ix. — ² Epiph. barres. LXXXVIII. — ³ Ibid.

tamen non esse omnium eamdem sententiam: sunt enim qui velint eum fuisse juniorum ad subeundos peregrinationis labores: quasi non potuerit esse senex robustarum virium et infracti roboris, nec valuerit promererri a Deo benedictionem illam, quae Aser est impartita, cum dixit illi Moyses⁴: « Sicut dies juventutis tuae, ita et senectus tua. » Haec quidem non ea ratione diverimus, ut affirmemus Joseph fuisse octogenarium, cum despontata est illi beatissima Virgo; quod nec ipse Epiphanius certe affirmat, cum dicit id as-erat, dum ejus fortasse aetatis fuisse dicit: sed quod libentius illorum inhaeremus sententiae, qui traditione quadam, que per singulas aetas ad posteros dimanavit, illum matrioris fuisse aetatis, cum sanctissimam Virginem etsi in conjugem, tamen in custodiam fidissimam suscepit, dicunt. Sic et illis magis assentimur, qui una cum Epiphanio, cum dicto tempore diem obiisse diverunt, quam caeloris qui post resurrectionem Domini adhuc fuisse superstitem tradiderunt: cujus opinionis assertor reperiatur auctor, enjus apud Cyprianum⁵ habetur editus commentarius de operibus cardinalibus: sed et Augustinus⁶ ejusdem sectator fuisse videtur.

10. *Variana clades in Germania.* — Isdem consulibus, contigit memorabilis illa Variana clades in Germania, cum Romanus exercitus sub Varo est penitus profligatus; qua accepta, ideum Varus sibi ipsi intulit manus, dans meritas penas de expitata a se Syria; de eo enim Velleius tradit, quod Syriam divitem pauper ingressus, dives egrediens pauperem reliquit. Prosecenti sunt haec pluribns idem Velleius⁷, Suetonius⁸, ac Dio⁹. Ex his videoas, quam insigniter Orosius¹⁰ errore labatur, dum cladem Varianam ante Christum natum accidisse commemorat.

⁴ Deut. XXXII. — ⁵ Apud Cypr. de operibus card. pas. Bonn. — ⁶ Aug. de temp. scrib. 81. — ⁷ Vell. Patervul. hist. Rom. — ⁸ Suet. in Oct. c. 33. — ⁹ Dio lib. LXI. — ¹⁰ Oros. lib. vi. c. 21.

Anno periodi Graeco-Romanæ 3563. — Olymp. 197. an. 2. — Urb. cond. 763. — Jesu Christi 10. secundum Baronium 12. — Augusti imp. 51.

1. *Consules.* — Ad num. i. Coss. P. Cornelius Dolabella, et C. Junius Silanus.

2. *Clades Variana.* — Ad num. 10. Anno praecedenti, cum bellum Pannonicum jam finitum esset, ac triumphus Tiberio decretus, adverse fortune nuntius affertur ex Germania, Quinetilium nempe Varum sibi manus intulisse in Germania, postquam ejus exercitus inclusus silvis, ad intermissionem trucidatus fuisset. Calvisius, in opere Chronologico ait vesligia ejus clades esse in Westphalia ad oppidum Hornam, ubi campus *Binfeld* ad saltum *Teuteberg*, per quem a Visurgi fluvio ad Rhenum itur. Sed mirum, cum hanc cladem praesenti anno cum Baronio consignare. Dio enim, qui eam pluribus narrat, ea recitata, ait: « Anno sequenti Tiberius ædem Concordie sacravit, » quod currenti

anno factum; ideoque clades illa Sulpicio Camerino et Poppaeo Sabino consulibus acta. Praeterea Suetonius, Vari interitu narrato, inquit: « Proximo anno repetita Germania, cum animadverteret Varianam cladem temeritate et negligentia ducis accidisse, » etc. Ita Suetonius in Tiberio cap. 18. Tiberius autem currenti anno in Germaniam missus. Denique Velleius, cap. 115, de rebus anno Christi praecedenti gestis loquens, indicat eam cladem populo Romano illatam eo anno, quo Lepidus in Pannonicam ad Tiberium venit. Lepidus autem sub Tiberio bellum gessit sub praecedentis anni consulibus, ut apud Dionem laudatum videre est. Quare clades Variana, quæ populo Romano fluctuosa fuit, ad annum praecedentem certo pertinet. Observat autem card. Norisius in Cenotaphiis Pisaniis dissert. xi, cap. 10.

Paulum Orosium lib. 4, cap. 1, et Casaubonum ipsum secutum in notis ad cap. 22, Suetonii graviter errasse, quando scripsere, Christo nato Jani portas tertio ab Angusto clausas fuisse usque ad eadem Varianam, et per duodecim fere annos remansisse obseratas, quo falsius nihil dici potuit, ut ex iis,

que jam diximus, manifeste liquet. Bella quidem nascente Christo toto orbe cessarunt, ideoque Christus ante annum Urbis ~~decim~~ in mundum venit; nam post illum annum varia bella Romanos gessisse, ex dictis intelligitur.

JESU CHRISTI ANNUS 13.

Consules. — Annus Christi decimus tertius consulibus M. Emilio Lepido et M. Statilio Tanco in Fastis signatur¹.

Dio hist. Rom. lib. lvi.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5504. — Olymp. 195. an. 3. — Urb. cond. 769. — Jesu Christi 11. secundum Baronium 13.
— Augusti imp. 33.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *M. Emilius Lepidus et T. Statilius Taurus* ex Dion. lib. 36. Prior Mannius Æmilius Lepidus vocabatur, ut ostendit card. Norisius in Cenotaphiis Pisanis, pag. 257, ex inscriptione Gruteriana, non vero Marcus Æmilius Lepidus, ut perperam existimavit Omphrius.

2. *Tiberius imperii collega dictus.* — Anno praecedenti Tiberius Concordiae aedem dedicavit, ut testatur Dio lib. 36. ubi narratis iis, que Sulpicio Camerino et Poppaeo Sabino coss. gesta sunt, ait: « Anno sequenti Tiberius aedem Concordiae sacravit, inscripto suo et fratri Drusi vita pridem functi nominibus. » Facta ea dedicatio die XVII kalend. Februario, teste Ovidio lib. 1 Fastorum. Tum missus Tiberius in Germaniam, ut discimus ex Suetonio in Tiberio cap. 18. « Proximo anno repetita Germania, etc. » post nempe eadem Varianam. Ubi dum adversus hostes pugnat, Romæ ab Augusto V kalend. Septemb. imperii collega renuntiatur, ut scribit Tacitus lib. 1 Annal. qui, Caïi Caesaris morte recitata, de Tiberio inquit: « Illuc cuncta vergere, filius, collega imperii, consors tribunitiae potestatis adsumitur. » Collegae imperii diei, qui tribunitia potestate et imperio proconsulari praediti erant, quique ideo extra Urbem idem jus in exercitus ac imperatores et Augusti habebant. Tiberium imperii collegam fuisse, et ab ea dignitate annos ejus numeratos pro certo posuerunt antiqui Ecclesie Patres, ut de baptismo Christi loquentes ostendemus. Ubi tamen hoc saeculo Joannes Georgius Hervartus in sua chronologia cap. 248, hanc opinionem renovavit, passim rejectus fuit; eaque militem ipsi prima fronte ambigua incertaque visa. Quare in mentem venit examinare, an aliqui ex Augusti successoribus, qui

hunc sibi tanquam exemplar proponere soliti erant, aliquem in imperii consortium vocassent, antequam illud a pluribus Augustis eodem tempore regnabatibus regeretur: quod primum sub Marco Aurelio contigisse nullus negaverit. Comperi autem Titum a Vespasiano, Trajanum a Nerva, Antoninum ab Adriano, et Marcum Aurelium ab eodem Antonino in societatem imperii adscitos fuisse, et imperatori praenomen non minus quam ipsos Augustos tulisse. Quare conclusi id Augusti exemplo factum fuisse miniineque dubitandum quin Tiberius vere collega imperii fuerit, annique ejus ab ea epocha aliquando deducti; eo magis, quo Suetonius in Tiberio cap. 21, et Velleius lib. 11, cap. 21, quorum verba infra referemus Taetio suffragentur.

3. *Tiberium imperii collegam fuisse multis probatur.* — Profecto auctor incertus Panegyrici Maximiano et Constantino dicti Augustum, saltem ex parte, ante mortem imperium deposituisse, in ejusque consortium Tiberium vocasse, tanquam rem suo tempore omnibus notam supponit. Nam sub urbis Romæ nomine imperii depositionem Maximiano Herenlio dissuadens, cap. 11 ait: « Quonsque hoc, Maximiane, patiar me quali, te quiescere, mili libertatem adimi, te usurpare tibi illicitam missionem? An quod divo Augusto post septuaginta aetatis, quinquaginta imperii, non licuit annos, tam cito licuit tibi? » Affert hunc locum Hervartus, ex quo Tiberium participem imperii factum certo colligi ex iis, que dicemus anno Christi xcvi, quo Trajanus a Nerva eodem honore decoratus, manifeste constabit. His adde, Tiberium censorem remuntum Urbis curam L. Pisoni commississe, « quod biduo, duabusque noctibus perpetuationem conti-

nuasset apud ipsum jam principem, » ut in postremo fibri 44, capitulo prodit Plinius, et Suetonius in Tiberio cap. 42, his verbis confirmat : « Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco et Lucio Pisone noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit : quorum alteri Syriam provinciam, alteri praefecturam Urbis contestum detulit. » Porro auctor est Tacitus annal. lib. vi, cap. 11, Pisonem in urbis praefectura, « viginti per annos pariter probatum, Aenobarbo et Vitellio coss., » id est, anno aera Christianae xxxii mortuum esse. Si ab eo anno viginti numerando retrocedas, pervenies ad annum Christi xii, quo Piso Urbi praefectus est, quo censura a Tiberio acta, quove Augustus adhuc in vivis erat. Neque hanc narrationem unus ab altero accepit; eum Plinius duabus notis, Suetonius nocte una perpotationem illam continuatam fuisse scribant. Hic Taciti locus adeo Lipsium in notis torsit, ut eum non haberet quo se verteret, x pro xx legendum esse scriperit : « Sit ergo, inquit, hic error ex notis genuinatis. » Sed frustra, eum nullus codex vel impressus vel manuscriptus ejus conjectura faveat. Praeterea Plinius et Suetonius eodem *principis* nomine Tiberium indigitant. Collegae enim imperii principes vocabantur: quod colligo ex Sparfiano, qui vitam Elii Veri his verbis incipit : « In animo mild est, Dioctetiane Auguste, tot principum maxime, non solum eos qui principem locum in haec statione, quam temperas, retentarunt; sed illos etiam, qui vel Cesarum nomine appellati sunt, nec Principes aut Augusti fuerunt, vel quolibet afio genere, aut in famam aut in spem principatus venerunt, cognitioni numinis tui sternere. » Quae verba lucem accipiunt ex iis, quibus in ejusdem vita calce auctor ille utitur : « Mihi propositum fuit, omnes qui post Cæsarem dictatorem, vel Cæsares, vel Augusti, vel Principes appellati sunt, quique in adoptionem venerunt, vel imperatorum filii aut parentes Casarum nomine consecrati sunt, singulis libris expondere. » Ubi Sparfianus tria personarum genera distinguit, Cesarum nempe, Principum, et Augistorum.

4. *Piso per annos xx Urbis praefectus.* — Hoc argumentum conatur reverttere card. Norisius V. C. in dissert. xi de Cenotaphiis Pisanis Caii et Lucii Cesarum, cap. 46, paragrapho 12 et 13, ubi ait Tiberium ante Augusti mortem intra Urbem habuisse solum jus intercedendi ob tribunitiam potestatem, ex quo concludit cum Lipsio, apud Tacitum pro *viginti annis* legendum esse *decem*. At licet verum sit, collegarum imperium extra Urbem præcipue fuisse; in Urbe tamen tribunitiae potestatis vi, aliqua auctoritate pollebant. Unde Eusebius in Chronicoseu Hieronymus, ut significet, Tiberium Druso filio tribunitiam potestatem concessisse, sic scribit : « Tiberius Drusum consortem regni facit; » quod anno Christi xx contigit. Virtute itaque tribunitiae potestatis varia poterant Cæsares ac Collegæ imperii, non quidem praefecturam Urbis committere, sed saltem viros idoneos Augustis proponere, quod hic a

Tiberio factum insinuat Plinius lib. xiv, cap. ult., ubi de ebrietate loquens indicat praefecturam Urbis initio principatus a Tiberio collatam Pisoni, non vero anno imperii ejus Augustei octavo aut nono, ut Lipsius et card. Norisius volunt : « Gloriam hac virtute (nempe de ebrietate inquit Plinius) Parthi querunt, famam apud Aegyptios Aleibiades meruit, apud nos cognomen etiam novellus Torquatus Mediolanensis ad proconsulatum usque e praefatura honoribus gestis, tribusque congis eponis uno impetu, spectante, miraculi gratia Tiberio principe, in senecta iam severo atque etiam sevo alias, sed ipsa juventa ad merum prouior fuerat, eaque commendatione credidere L. Pisonem urbis Romæ cura ab eo delectum, quod biduo duabusque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum jam principem. » Ubi vides Pisonem a Tiberio quidem delectum, sed non creatum Urbis praefectum, idque initio imperii Tiberiani, Plinius enim Tiberii senectam et juventam inter se confert, et quid in ultraque egerit narrat. Observandum interim, nec Plinium, nec Senecam epist. lxxxiii, ubi etiam de haec Pisonis ebrietate loquitur, ob eamque Urbis curam illi commissum asserit, aliquam de *Pomponio Flacco* mentionem facere, quod is Syriae praefectura ob ebrietatem sibi delatae possessionem non inierit, ut mox dicam.

5. *Pomponius Flaccus Syriae a Tiberio destinatus.* — Dicit praeterea card. Norisius Pomponium Flaccum anno Christi xvii consulatum ordinarium gessisse, et ex Tacito lib. 2 Annal., Julio Silano et Norbano Flacco coss., anno nempe Christi xx Mœsiam venisse, tandemque anno Urbis ccclxxxvi, Christi scilicet xxxii, Syriae proprietorem defunctum esse, teste Tacito lib. 6 Annal. Respondeo verum quidem esse Pomponium Flaccum praefectum Urbis mortuum fuisse, sed inde tantum colligi, enm. quando Syriae regenda a Tiberio imperii collega destinatus fuit, propter rationes nobis ignotas, hujus dignitatis possessionem non iniisse; quod non raro contigit. Tacitus lib. 6. Annal. anno Urbis ccclxxxvi, Christi scilicet xxxii, ait eo anno Elium Lamiam obiisse, « qui administranda Surie imagine tandem exolutus Urbi praefuerat, » quique anno antecedenti Lucio Pisoni in Urbis praefecturam successerat. Quibus verbis Tacitus significat Elium Lamiam proprietorem quidem Syriae designatum fuisse, sed hujus numeris possessionem non adiisse. Quod Dio lib. 58, anno Urbis ccclxxxv, manifeste insinuat, dum scribit : « Lucium ei questorem sufficit id est, Tiberius Lucio Pisoni Urbis praefecto demortuo substituit Lamiam. Nam, ut recte Lipsius in notis ad Taciti lib. 6 Annal. in greco loco *τάκτων*, id est, Lucium, legendum *λαμιας*, id est, Lamiam) quem dudum exercitu destinatum Romæ definuerat, idemque cum multis aliis egerat, nihil quidem iis opus habens, tantum ut honores eis tribuere videretur. » Si itaque Lamia praetor Syriae a Tiberio nominatus eam provinciam non obtinuit, cur negabimus Pomponio Flacco idem quod Lamiae, multisque aliis, contigisse; eum de Pomponii ad eam provinciam destinatione. An-

gusto imperante, non vero de ejus in eam profectio ne constet? An Tiberius imperii collega alius a Tiberio Augusto? Insuper Tacitus lib. t3 Annal. de iis, que Nerone et L. Antistio coss. anno nempe Christi ix gesta sunt a Nerone imp., loquens ait, « Syria P. Anteio destinata, et variis mox artibus elusus, ad postremum in Urbe retentus est : » quod etiam de Pomponio Flacco existimandum; cum certum sit, enim anno Christi xii, quo Tiberius censuram egit, quove L. Piso Urbis praefectus creatus est, in Syriam prefectum non esse, ut infra magis palebit. Memoratus itaque Taciti locus, in quo dicitur Pisomem per annos viginti prefecturam Urbis administrasse, purus est; enim a currenti Christi anno ad xxxii, quo L. Piso obiit, nullius alterius Urbis praefecti mentio in scriptoribus historiae Augustae extet. Vide quae infra dicimus de tempore censure Tiberio collatae.

6. *Tiberius a Dionysio Alex. imperii collega agnitus.* — Denique imperii proconsularis Tiberii egregium exemplum habemus in libro carminum geographicis, cui titulus, *Descriptio orbis.* Nam Dionysius Alexandrinus ejus auctor indicat se vixisse, dum plures imperatores simul dominarentur. Quare reele Eustathius ejus scholiastes ait eum vixisse *τοις τούτοις ταῖς, τοῖς τούτοις ταῖς, id est, non sub consulibus, sed sub imperatoribus.* In eius rei argumentum adducit hunc locum :

Ἐν Δὲ Λύσηνες ἡδὶ μῆρα ποιησάντες.

Id est, e Jove Asonii semper strenue dominantes ; Et imprimit versus istos :

Πόρρη τηγανταν, ἐπον μέρην εἰς τὸν ἄνθετον,
Ματέρα πατέρων πολιτῶν, ἀρχανταν θεούν.

Loquitur de Tiberio, aitque : « Qui amabilem secat in duas partes Romanam, Romanam honorabilem, meorum magnam domum principum, vel dominorum. » Sed qui sint plures illi principes, qui Romae imperabant, quando Dionysius opus summ elucubravit, hue nsque ignotum. Solum Eustathius recte momuit, cum Dionysius dicit, *τοις τούτοις ταῖς, id est meorum principum*, satis ostendere non sub consulibus se ista scribere, sed sub imperatoribus. At sub quo imperatore? hic opus, hic labor est. Antoninorum temporibus Dionysium vixisse, alque eos per *ἄντετας* intelligendos censet Barilius lib. 38 Adversariorum, cap. 5. Scaliger in notis Eusebianis, num. 2245, Severum ac Caracallam et Gelam filios ibidem significare arbitratur; idque adeo confidenter, ut Eustathium interpretem somniasset pulet, cum indicat Dionysium Augusto imperante scripsisse. Vossius lib. 2, de Historicis Graecis cap. 5, ait : « Quid prohibet, ut divos fratres M. Aurelium et L. Verum intelligamus? » Addit tamen ex Plinii verbis proxime recitandis videri Dionysium sub Augusto floruisse. Card. Norisius cap. 9 Dissert. xi, de Cenotaphiis Pisaniis Caii et Lucii Cesarii, arbitratur Dionysium loco laudato Caium et Lucium Cesares designare. Nam, inquit, « filii regis *Ἄντετας*; a Graecis dicuntur, et ab Ammiano lib. 46, cap. 12, *Regales* appellantur, dum ait : Hos sequebantur potestate proximi reges

numero quinque, regalesque decem, et optimatum series magna. In Codice veterum grammaticorum, pag. 2203, incertus auctor de Differentiis vecum ait : Inter regem et regalem hoc interest, quod regis puer, regalis est, rex, qui regit regnum. » Ita card. Norisius. Sed reges illi ac domini, de quibus Dionysius loquitur, alii non sunt, quam Augustus imperator, et Tiberius imperii collega. Certum enim, ut optime card. Norisius observavil, Dionysium imperante Augusto vivisse, qui eum in Orientem premisil, ut Caio Cesari in Syriam advenienti omnium regionum urbium, ac montium situs descriptos exhiberet; quod docet Plinius lib. 6, cap. 27. « Hoc in loco genulum esse Dionysium in Arabia nempe) terrarum orbis recentissimum auctorem constat, quem ad commentanda omnia in Orientem premisit divus Augustus, illico in Armeniam, ad Parthicas Arabicasque res, majore filio, » Caio se. Cesare.

7. *Augustus et Tiberius duces Asonii appellati.* — Haque Dionysius Asoniorum semper strenue dominantium nomine, Augustum et Tiberium indicat. Card. Norisius loco laudato ait Dionysium, de Parthis sub num. 1040 loquentem, Augustum intelligere, dum ait :

Ἄλλη ἔμπειται κατὰ δέκατην ἑπτακοσίτους περίσσους
Ασονίων βασιλίδων, ἐπεπτίσμενον ἔκοπτι.

id est, juxta Henrici Stephani versionem : *Verum tamen prælio indomiti (insuperabiles, quamvis essent, Asonii regis mansuetum cuspis (hasta).* Dionysius Augustum intelligit, inquit Norisius, qui cum Asiam perlustrans, Tiberium cum legionibus anno Urbis DCCXXXIV in Armeniam misisset, tot armorum strepitum, tantum Phraali Parthorum regi terrorem incepsit, ut feritate ac odio in Romanos posilo, raptas Crasso aquilas ac signa ad Augustum remiserit, ac diuturniore cum codem pacem servaverit. Quæ etiam sententia est Vossii laudati, ubi ad explicandos hos versus Dionysii, locum Snelonii in Augusto cap. 21 adducit, qui ostendit eos optime Augusto convenire. At Asonii regis nomine Tiberium etiam aliibi significari docet Ovidius lib. 2 Tristium, qui ad Augustum scribens ait :

Sic assuta tuis semper Victoria castris,
Nunc quoque se præstat : notaque signa petat.
Asoniumque decem solitis circumvolvite als :
Ponat et in nitida aurea serta coma :
Per quem bella geris, cujus nunc corpore pugnas.
Auspiciu cui das grande : Deosque tuos.

Loquitur Ovidius de bellis a Tiberio post annum Christi quarum usque ad Augusti mortem gestis, et Tiberium *Asonium ducem* appellat, teste ipsomet card. Norisio loco laudato, cap. 6. Quare per Asonios *semper strenue dominantes* Dionysius Alexandrinus alios intelligere non potest, quam Augustum et Tiberium; cum conslet, utrumque Asonios vocatos; nec Caius et Lucius Cesares eo nomine unquam appellati, quos etiam Dionysius *Ἄντετας* non vocasset. Certe in priori imperii Romani forma, quæ ab Augusto ad Marcum Aurelium et Lucium Verum

duravit, Caesares ac imperialorum filios ab antiquis reges diulos me legisse non memini. Auctoritates a card. Norisio allata, pluresque hujusmodi, quae teguntur in Glossario mediae et intimae latinitatis, verbo, *regales* intelligendae de usu, qui invaluerat in regnis Romano imperio minimis subditis, ac de regnis, quae reges ab imperatoribus accipiebant; non vero de usu, qui in ipso imperio ab Augusto ad Marcum Aurelium viguit. Ex Dionysio itaque, qui Tiberii tempore vixit, habemus hunc cum Augusto corregnasse.

8. *Tiberius censor dictus.* — Cum imperio proconsulari censuram Tiberius accepit; quod elicio ex Suetonio in Tiberio cap. 21, ubi ait: « Ae non multo post, lege per consules lata, ut provincias cum Augusto communiter administraret, simulque censum ageret, condito lustro in Illyricum profectus est. » Docet Suetonius in Octavio Augusto cap. 27, recepisse Augustum « et morum legumque regimen aequum perpetuum, » quam censuram in Tiberium condulisse, quando eum imperii collegam dixit, ex verbis ejusdem Suetonii supra laudatis intelligitur. Reprehendit card. Norisius in Dissert. xi de Cenotaphiis Pisaniis Caii et Lucii Cæsarum, cap. 16, Usserium, qui in Annalibus veteris Testimenti, ex eo quod Suetonius cap. 42, de Tiberio scribat, « in ipsa publicorum morum correctione, » praefecturam Urbis Pisoni detulisse, quod noctem continuumque biduum epulatus esset, colligat Usserius id contingisse, cum Tiberius « censor est factus. » Nam censor fuit, inquit card. Norisius, cum Augusto anno Christi xiv. Quare anno superiori censor designatus fuerat, non vero anno Christi xii. Sed Suetonius, si censorem Tiberium significaret, annum Christi xiv designasset, quo, « ipsa publicorum morum correctio » a censoribus peracta fuit. Itaque designat tempus, quo Tiberius publicis edictis urbano luxui modum ponebat anno Christi xxii. Ita card. Norisius, qui illud probare conatur ex Tacito et Suetonio paragrapho 43 ejusdem capitis. Sed non dubito, quin card. doctissimus hallucinetur, et quin censura Tiberio cum imperio proconsulari concessa fuerit; non quidem, ut eam tunc exerceret, cum ea a presentibus Roma censoribus semper aela fuerit: sed, ut eidem suo tempore incumbere. Cui Tiberium anno Christi xii, quo Romanus rediit, operam dedisse suo loco videbimus. Eodem itaque anno Tiberius et collega imperii, et censor, appellatus.

9. *Quo die et anno Tiberius imperii collega dictus.* — Major difficultas est de anno, quo ii tituli Tiberio concessi. Clemens Alexandrinus lib. i Stromatum scribit Tiberium regnasse « annis viginti sex, mensibus sex, diebus novemdecim. » Quibus ex verbis sequeretur Tiberium *V kalend. Septembri* praecedentis anni, die nempe vicesimo octavo mensis Augusti, collegam imperii dictum esse. Obiit enim Tiberius, ut suo loco videbimus. XVII kalendas Apriles anni Christi xxxvii, ideoque a die quinto kalendas Septembri anni Christi x ad

quintum kalendas Septembri anni Christi xxxvi, anni sunt viginti sex absoluti: ab eo die ad quintum kalend. Martias anni Christi xxxvii, tres illi menses interjiciuntur tandemque a quinto kalendas Martias ejusdem Christi anni xxxvii ad xvii, kalendas Apriles, quo die Tiberius obiit, ultimo termino excluso, dies sunt xix. Sic enim menses et dies a Clemente memorati, more scilicet Romano, non vero nostro, numerandi, ut in dissertatione Hypatifica, parte prima, cap. 3, num. ii, demonstravi. Hac numerandi ratione ab antiquis, dum menses ac dies numerant, sepe usurpala, a recentibus scriptoribus non observata, loca clarissima non raro ab his intellecta non fuere. Dies quintus kalendas Septembri ab Augusto electus, quia, ut ibidem num. vii ostendit, dies quintus kalendas in quanquam religionem venerat ab anno Urbis ccxxv, quo Augustus, viulis superiori anno Antonio et Cleopatra, aram Victoriae dedicavit, ut ostenderet « imperium se ex victoria esse adeptum, » ut inquit Dio lib. 31. Ad quam dedicationem electus quinto kalendas Septembri, ut discimus ex antiquo calendario marmoreo apud Gruterum pag. 433, in quo ad eamdem diem habetur annotatum: *Ara Victoriae in curia dedicata est.* Sie Augustus anno Urbis ccxxv, non alio die quam quinto katendas Julias imperium proconsulare accepit, eodemque postea Tiberium Cæsarem nuncupavit. Quare Clemens Alexandrinus rei gestae diem nobis conservavit, sed numeri amorum corrupli, quod in eo auctore non infrequens.

10. *Velleius et Suetonius de anno, quo Tiberius imperii collega dictus, dissentunt.* — Velleius lib. 2, cap. 120, de rebus a Tiberio anno superiori gestis agens ait: « Mittitur ad Germaniam, Gallias confirmat, disponit exercitus, praesidia minuit, etc., maximaque cum gloria, in columni omnium, quos transduxerat, numero, in hiberna revertitur. » Haec praecedenti anno acta. Tum cap. 121 ait Velleius: « Eadem et virtus et fortuna subsequenti tempore ingressa animam imperatoris Tiberii fuit, qua initio fuerat; qui concussis hostium viribus, classicis pedumque expeditionibus, cum res Galliarum maximæ molis, accensasque plebis Viennensem dissensiones, coercitione magis, quam pena, mollisset; et senatus populisque Romanus, postulante patre ejus, ut æquum ei jus in omnibus provinciis exercitibusque esset, quam erat ipsi, decreto complexus esset: (etenim absurdum erat non esse sub illo, que ab illo vindicabantur; et qui ad opem ferendam primus erat, ad vindicandum honorem non judicari parem) in Urbem reversus, jam-pridem debitum, sed continuatione bellorum dilatum, ex Pannoniis Dalmatisque egit triumphum! » Per haec verba, subsequenti tempore, intelligit Velleius annum Christi xi et xii, aitque primo Tiberium res Viennenses composuisse, et imperium proconsulare accepisse; anno vero insequenti eum Romanum venisse, ibique triumphasse. Quæ opinio superiori preferenda, ut ait card. Norisius in litteris ad me nuper scriptis, quod Velleius rerum a Tiberio

gestarum testis fuerit, et haec verba, in hiberna revertitur, gesta a Tiberio praecedenti anno claudere videantur. Refragatur tamen Velleio Suetonius in Tiberio cap. 20 et 21; ubi legem illam in Tiberii gratiam anno tantum Christi duodecimo latam scribit, aitque: « A Germania in Urbem post biennium regressus, triumphum, quem distulerat, egit... Dedicavit et Concordiae aedem, item Pollucis et Castoris, suo fratreisque nomine de manubiosis. Ac non multo post lege per consules lata, ut provincias cum Augusto communiter administraret, simulque censum ageret, condito lustro in Illyricum profectus est! » Ubi vides Suetonium prius memorare triumphum anno Christi xii, certissime aetnum, quam legem illam, qua imperium proconsulare Tiberio concessum. Nec hic solum Suetonius Velleio contrarius est in rebus gestis Tiberii describendis; sed etiam alibi, quando loquitur de anno, quo Tiberius Rhodum secessit, ut supra ostendimus. In iisdem litteris ait card. Norisius, jam anno Urbis ccclix, Christi nempe sexto, aedem Pollucis et Castoris Tiberium dedicasse, teste Dione lib. 55, aedem vero Concordiae anno Urbis ccclxiii, antecedente nempe Christi anno ex eodem Dione ibidem, ideoque Suetonium intelligere *manubias*, hoc est, spolia in triumpho lata, postea in utroque templo Tiberium dedicasse. Vox enim illa *manubiae* id temporis triumphum, cuius ille pompam auxerant, jam peractum indicant, ita ut manubiae hostiles in pompa triumphi spectande delatae fuerint, et ex his utrumque templum sacratum. Sed quidquid sit, certum est Suetonium velle triumphum praecessisse legem illam in Tiberii favorem emissam, adeoque a Velleio in anno rei gestae dissidere. Uter erravit, incertum; eoque magis, quod Clemens Alexandrinus ab utroque discepit, ut mox vidimus. Quia tamen Tiberius anno Christi xxi, rursusque anno Christi xxxi consul processit, existinandum, utrumque consulatum ob decennalia et vicennalia imperii proconsularis a Tiberio gestum; ideoque et illum anno Christi xi imperio proconsulari donatum: quanquam uterque consulatus anno Christi xii, quo rem aetam narrat Suetonius, respondere etiam possit, etiam si quinquennalia legitimis tempore celebrata fuerint.

11. *Primum argumentum Petavii adversus nostram sententiam.* — Petavius lib. n de Doctrina Temporum, cap. 7, proconsularem Tiberii dignitatem pluribus examinavit, eamque etra principalium eidem datam conclusit. Primum ejus argumentum deductum a Livia post Augusti mortem sollicitudine, quae Tiberio absente « acribus cunzodiis domum et vias sepsit, donec Tiberius advenisset; ac tum simul excessisse Augustum, et rerum potiri Neronem fama tulit, » ut inquit Tacitus. Mox: « Primum facinus novi principatus fuit, posthuius Agrippae caedes. » Nondum igitur imperator, princepsve creatus erat Tiberius, alioqui neque metuendi causam haberet Livia; neque novum principatus exordium caperetur; neque novus denique principatus appellaretur. Quod et ostendit Tiberii cunctatio, et imperii per-

speciem in senatu detrectatio, de qua idem Tacitus et Suetonius in Tiberio cap. 24. Ita Petavius. Sed Tacitus et Suetonius ex eorum verbis explicandi; ille Tiberii tergiversationis cause et finis ab eo intenti rationem reddil, quia nempe Germanicus legiones, immensa sociorum auxilia, et favorem populi in manu habebat; adeo ut fuerint qui promptos se ostentavere, « si Germanicus vellet imperium, » inquit Tacitus Annal. lib. 1, quod et Velleius lib. 2, et Suetonius in Tiberio cap. 25, confirmant; imo Suetonius ait: « Simulavit et valetudinem (nempe Tiberius), quo aequiore animo Germanicus celerem successionem vel certe societatem principalus operiretur. » Qui locus notatu dignissimus; si enim nullus antea in societatem imperii assumptus, vana haec ridiculaque Tiberii simulatio fuisset. Denique novus principalus, monarchical nempe novumque principatus exordium minime officiunt priori Tiberii principatui; cum saepe configerit, ut filii a patribus Augusti dicti fuerint, et post eorum mortem a novo principatu nova epocha inchoata fuerit, ut omnibus notum.

12. *Alia argumenta Petavii adversus eamdem.* — Affert præterea Petavius locum Spartani in Hadriano, ubi de M. Aurelio et L. Vero loquens: « Hi sunt, inquit, qui postea duo pariter Augusti primi reipublicam gubernavere, » quod et in Elio Vero et in Antonino Philosopho rursus repetit. Unde infert Petavius, Augusto demum mortuo principatum et absolutum imperium obtinuisse Tiberium, et quod par Augusto in provincias et exercitus naclus fuerit imperium, non ex eo principem et imperatorem, Augustumve consalitatum esse. Sed vana haec objectio; nullus enim unquam dixit, Tiberium, vivente Augusto, Augustam dignitatem adeptum esse, cum Romanum imperium ante M. Aurelium duos Augustos non viderit. Tiberius itaque collega quidem imperii fuit, sed non Augustus; princeps etiam et imperator appellatus est, sed inde non sequitur, eum Augustum fuisse, quia nullam in Urbe potestatem aut imperium habebat, sed tantum tribunitiam potestatem et proconsulare imperium, ratione cuius idem quod Augustus in provinciis et exercituibus poterat. Al, inquit Petavius, pleraque quidem summi imperii et potestatis, hoc est, Graeci dicunt, τις βασιλεὺς; ornamenta jampridem in Tiberium collata fuerant, sed hujusmodi fere, que etra amplissimum fastigium aliis concessa sunt, quos nemo ideo Romanos imperatores appellat. Sunt haec tribunitia potestas et proconsulare in provincias atque exercitus imperium. De tribunitia potestate dubium non est, quin permitti compotes ejus fuerint, qui imperatores nullo modo censemur: ut Agrippa, qui ante Tiberium eo honore exornatus fuerat. Multi etiam proconsularem dignitatem etra imperium adepti sunt. Germanicus Drusi filius adoptatus a Tiberio nunquam imperator fuit, neque Romanos inter imperatores refertur. Et huic ipsi tamen proconsulare imperium, Tiberio posulante, senatus delulit. Tacitus lib. 1, et lib. 2, refert anno ab

Urbe condita ccclxx Christi nempe xvii, eidem provincias a senatu permisas, « quae mari dividuntur, majusque imperium quoquo adisset, quam his, qui sorte aut missu principis obtinerent. » Sed et alii nonnullis, ut ad spem imperii successionisque certissimam, priusquam imperatores et Augusti forent, idem honor est habitus. Ita Petavius, qui non animadverlit eos imperii collegas dictos fuisse, non qui tribunitia tantum potestate, aut qui imperio tantum proconsulari, sed qui utroque titulo absoluti imperii partibus atque ab imperatoribus cum imperio pariter assumptis, decorati essent. Quare exempla, quae in medium adducit, ad rem non faciunt. Proconsulare enim imperium, quod inter titulos principatus, nullis extra Urbem limitibus coarctabatur, et tamen quod concessum est Germanico, ad provincias tantum, que mari dividuntur, extendebatur. Unde et fallitur Lipsius, dum in notis ad lib. I Annal. Taciti scribit petitum fuisse Germanico proconsulare imperium perpetuum, que pars supremae potestatis est. Qua de re legenda que scripsi in prima parte Dissert. Hypat. cap. 3, num. iv. Denique non audiendus Petavius, quando negat eos imperatores dictos fuisse, qui tribunitia potestate et imperio proconsulari praediti erant. Nam tot exemplis contrarium inferius constabit, ut mirum sit, virum doctissimum in ea sententia fuisse; eum etiam a Getae Caesaris quinquennalibus Caesares omnes : licet neque tribunitia potestate, neque imperio proconsulari exornati essent, imperatores nuncupati fuerint, ut infra ostendam. Velleius lib. 2, cap. 21, postquam locutus est de rebus a Tiberio anno Christi x gestis, ait : « Eadem et virtus et fortuna subsequenti tempore ingressa animam imperatoris Tiberii fuit, que initio funerali, » etc. supra recitata. Loquitur de rebus anno Christi xi, quo Tiberius proconsulare imperium accepit, gestis : et Tiberium, quem antea Caesarem tantum appellarat, *imperatorem* vocat. Verum est Tiberium imperatoris praenomen etiam post mortem Augusti reensasse, ut ait Suetonius in Tiberio cap. 26. « Prænomen quoque imperatoris, cognomenque patris patriæ, et civicam in vestibulo coronam reensavit; ac ne Augusti quidem nomen, quanquam hereditarium illis, nisi ad reges ac dynastas epistolis addidit. » Sed ex illis verbis male infert Petavius, Tiberium ante Augusti mortem imperatorem dictum non esse, cum Velleius eum eo nomine appellat; certumque sit, alias imperii collegas imperatores nuncupatos fuisse, idque ratione imperii proconsularis : ut suo loco demonstrabo.

13. *Tiberius et Germanicus in Germania bellum gerunt.* — Dio lib. 56, loquens de rebus hoc anno gestis ait : « Tiberius et Germanicus, cui proconsulare erat imperium, impressionem in Germaniam fecerunt, etc., prope Rhenum usque ad autumnum morati, Indis in honorem natalium Augusti actis, in Italiam reversi sunt. » Zonaras in Vita Augusti de Tiberio loquens ait : « Post haec ipse et Germaniens in Celticam impressione facta, quasdam ejus

partes incurserunt, etc. » Quae supra ex Diome refutamus. Ubi vides Zonaram vocem *proconsulis* omittere, quam in priori parte Dissert. Hypat. cap. 3, num. iv et v ad Tiberium, non vero ad Germanicum referendam censui, quod tunc existinarem, Tiberium anno praecedenti proconsulari imperio datum, hancque inscriptionem ab Hervarto cap. 248 sua Chronologia recitatam, quam Viennae in Gallia legi dicit, ad Tiberium referri.

L. O. M.
TI. CLAVD.
CENSOR.
P. PROCON.
V. S. L. M.

Id est, *Jovi Optimo Maximo, Tiberius Claudius Censor, P. Proconsul, votum soleit lubens merito.* Tiberium vero hoc anno Viennam venisse diserte docet Velleius loco anno praecedenti citato; et insinuat Dio laudatus, quando ait, *et r̄is Keltizas sibi b̄z̄z̄ id est, in Celticam impressionem fecerunt.* Celtice enim nomine non tantum Germania, sed et Gallia intelligitur, ut testis est Cluverius lib. I de veteri Germania. Unde et Dionis locus male ab interprete versus. Sed præterquam quod inscriptione illa nunc Vienna non extat, ut vir clarissimus juvenis in historia Delphinatus universaque Galliae versatissimus ad me scripsit, momit me per litteras card. Norisius, Gruterum pag. 44, has duas inscriptions in medium adducere.

I.	II.
L. O. M.	L. O. M.
TI. CLAVD.	TI. CLAVD.
CENSOR	CENSOR
P. PROQ.	P. PROG
V. S. L. M.	V. S. L. M.

14. *Tiberius Africor proconsul diversus a Tiberio Augusti filio.* — Ex quibus discimus, inquit card. Norisius, Tiberium Claudium cognomine censor, hoc est, censorinum (desunt enim syllabæ finales) ibidem designari non proconsulem, sed *præficiæ, vel præcitorum*, seu private rei pro Curatorem : additque Josephum Scaligerum compilatorem Indicis Gruteriani cap. 23. CENSOREM pro cognomine legere, qua de re, inquit card. Norisius, se non litigare ; sed haberi in priori lapide Claudium proquaestorem, in alio procuratorem, virum alium sane a Tiberio postea Augnsto. Ita card. doctissimus. Praefata itaque inscriptione ab Hervarto recitata ad Tiberium imperii collegam non spectat, sed ad Tiberium censorinum in Gruterianis inscriptionibus memoratum, ejus etiam Tertullianus in Apologetico cap. 9, ut opinor, meminit, quando ait : « Infantes penes Africani Saturno immolabantur palam usque ad proconsulatum Tiberii. » Scaliger in epistola ad Casaubonum, que post ejus Opuscula legitur pag. 483, dicit haec verba non posse intelligi nisi de imperatore : « Alii enim omnes, inquit, cum nomine ipso citantur, Tiberius Julianus, Tiberius

Cornelius, et quidem compendio tñ solus imperator suo prænomine tantum designatur. » Sed Tiberium Africæ proconsulem, Porphyrii et Laetantii auctoritate, Hadriano imperante floruisse, ostendit Valesius in notis ad orationem Eusebii habitam in tricennalibus Constantini. Prior lib. 2, de Abstinentia ait: « Pallas vero, qui de sacris Mithriacis optime omnium scripsit, humanas victimas fere ubique abolitas esse prodit, principatu Hadriani; » quod confirmat Laetantius in lib. I Divinarum Institutionum cap. 21. « Apud Cyprios humanam hostiam Jovi Tener immolavit; idque sacrificium posteris tradidit: quod est nuper Hadriano imperante sublatum. » Quare ad idem tempus respexit Tertullianus, quando scripsit infantes in Africa Saturno palam immolatos fuisse usque ad proconsulatum Tiberii, qui sacerdotes Saturni ob eam causam crucei suffixit. Cujus rei testem Tertullianus addit, esse militiam *patriæ surv.*, vel ut quidam codices scriptum habent, *patris sui*, qua idipsum munus Tiberio proconsuli functa est. Ex quo apparet, adhuc recentem fuisse hujus rei memoriam. Cur enim testes citaret milites seu apparitores proconsularis officii, nisi adhuc quidam superfluisserent, aut superesse potuissent ex iis qui Tiberio proconsuli apparuerant, tunc cum sacerdotes illos in crucem egit? Quare proconsulatus ille Tiberii commode refertur in tempora imperatoris Hadriani, inquit Valesius, cui subserbo. Ex his manifestum sit eundem Tiberium cognomine *censorem*, fuisse diversis temporibus proquaestorem, reuin privatarum procuratorem, et Africar proconsulem.

15. *An tam Tiberius quam Germanicus fuerint proconsules.* — Sed, ut redeam ad Tiberium, qui postea imperavit, videtur ille proconsul fuisse in expeditione Celtica, hoc anno suscepta, ideoque in hoc Dionis loco, « Tiberius et Germanicus cui proconsulare erat imperium, » vox *Germanicus* transposita, vel ultima verba ad Tiberium referenda, cuius durioris loquendi modi non desunt exempla. Et ratio est, quia Germanicus missus est ab Augusto in Germaniam anno Christi septimo, ibique usque ad annum Christi nonum bellum gessit, sed Tiberii legati nomine, non vero tanquam proconsul: quod ex eo constat, quod anno Christi ix Augusto et Tiberio triumphus decretus, Germanico insignia triumphalia, ut suo loco ex Dione ostendimus. Quod si proconsul bellum gessisset, ovatione cohonestatus fuisset. Ovidius lib. 2 de Ponto, eleg. t ad Germanicum, describens triumphum a Tiberio sequenti Christi anno gestum ait:

Pertulit hoc idein nobis, Germanice, rumor,
Oppida sub titulo nominis esse tu.

Nempe in triumphali pompa argenteas figuræ oppidorum, quæ Germanicus ceperat, sub nomine Germanici, id est a Germanie captæ, in titulis indicata. Nihil de ovatione Germanici, quia ei decreta non fuerat, sed ornamenta tantum triumphalia, quæ aliis etiam legatis data Dio testatur anno Urbis ccclxii. Cum itaque ante cladem Varianam Germanicus Tiberii legatus tantum fuerit, non videtur post eam cladem, quando rursus in Germaniam cum Tiberio missus est, alio titulo exornatum fuisse; præsertim cum post institutum imperium vix videamus duos proconsules in eodem exercitu fuisse. Norisius tamen card. in litteris ad me scriptis, ubi præfatos Ovidii versus describit, arbitratur, eum ob cladem Varianam majoribus copiis bellum gerendum esset, Augustum, non Tiberium solum, sed etiam Germanicum proconsulari imperio fultum, anno Christi antecedenti in Germaniam misisse; uti olim bello periculoso per duos consules idem bellum, stante republica, administrator, quod minus mili probatur. Recte tamen in iisdem litteris card. Norisius monet, perperam me adduxisse sequentem locum Suetonii Caligulae vitæ initio ad ostendendam in præfato Dionis loco, vocem *proconsul* non ad Tiberium, sed ad Germanicum, et epitheta non semper ad proximiora substantiva referri: « Germanicus Caii Cæsaris pater, a Tiberio patruo adoptatus, quæsturam quinquennio antequam per leges liceret, et post eum consulatum statim gessit, » inquit Suetonius, cujus verba in Dissert. Hypat. parte prima cap. 3. numer. vi, sic explicanda dixi cum Casaubono, ut virgula ante adverbium *statim* apponenda esset, et significaret Suetonius, Germanicum, statim ut adoptatus, quæsturam gessisse; sieque adverbium *statim* proxime referretur ad quæsturam, non vero ad consulatum, qui immediate ante illud legitur. At hæc Casauboni explicatio, quam ibi secutus sum, rejicienda; cum vox *statim* non sit exclusiva medii temporis, sed magistratus intermedii, nempe præturae, quæ semper mediis erat magistratus inter quæsturam et consulatum. Scribit enim Dio anno Urbis ccclxy, Christi xii: « Postea consulatum Germanicus, nondum gesta prætura, accepit. » Quod indicat, inquit card. Norisius, vox illa *statim* apud Suetonium; cum Dio anno Urbis ccclx, Christi vii, Germanicum quæsturam gessisse seribat. Illud superest observandum Zonaram hujus anni initio citatum, cum hæreret, an vox *proconsulis* apud Dionem transposita fuisset, illam prætermissee, solumque scripsisse: « Post hæc ipse (nempe Tiberius) et Germanicus in Celticam impressione facta, quasdam ejus partes incursarunt, etc. »

JESU CHRISTI ANNUS 14 ET 15.

Consules. — Decimus quartus annus T. Julio Germanico et Fonteio Capitone coss. adscribitur¹:

¹ Dio. Hist. Rom. lib. LVI.

quo, ut in praecedente, nihil gestum reperitur quod ad nostrum institutum spectare videatur: sicut nec in sequenti, quo inierunt consulatum C. Silius Nepos et L. Munatius Plancus.

Anno periodi Graeco-Romanar 3503. — Olymp. 197. an. 4. — Urb. condit. 765. — Jesu Christi 12. secundum Baronium 14. — Augusti imp. 56.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Germanicus Cæsar*, et *C. Fonteius Capito*.

2. *Tiberius et Germanicus Romanam reversi.* — Tiberius et Germanicus eurent tantum anno e Germania in Urbem redierunt, ut elicio ex Velleio lib. 2, cap. 40, ubi postquam Tiberium, protinus ab adoptione, qua V kalendas Julias anni Christi ix conligit, in Germaniam missum seripit, addit: « Missus eum eo præfectus equitum in Germaniam successor officii patris mei, celestissimorum ejus operum, per annos conlinios novem præfectus, aut legatus, spectator, et pro captu mediocreritatis meæ adjutor fui. » Quod si anno praecedenti Tiberius et Germanicus Romanam venissent, non annos *nove*, sed *octo* tantum Velleius Tiberii legatus finisset. Quare, quando Suetonius in Tiberio cap. 20 de Tiberio ait: « A Germania in Urbem post biennium regressus, » biennium illud usque ad presentem annum prorogat. Quando vero Dio et Zonaras praecedentis anni initio citati scribunt, Tiberium et Germanicum *autumno*, praecedentis nempe Christi anni, Romanam reversos esse, adversus Velleium testem oculatum audiendi non sunt. De triumpho Tiberii hoc anno gesto, eique iam ab anno Christi ix decreto, legendi Dio, Velleius et Suetonius.

3. *Caligula alio in loco genitus, in alio natus.* — Natus hoc anno Caius Caligula, qui postea imperavit, de cuius nativitatis loco haec tenus controversia mota. Suetonius in ejus vita, cap. 8, ait: « Caius Cesar natus est pridie kalendas Septembres, patre suo et G. Fonteio Capilone coss. Ubi natus sit, incertum diversitas tradentium facit. Cnaeus Lentulus Gaetuliens Tiburi genitum scribit: Plinius Secundus in Treveris, vico Ambiatino supra Confluentes; addit eliam pro argumento, aras ibi ostendit inscriptas, OB AGRIPPINÆ PUERPERIUM. Versiculi, imperante mox eo, divulgati apud hibernas legiones procreatrum indicant.

In castris natus, patriis nutritus in armis.
Jam designati principis omnia erat.

Ego in Actis Antii invenio editum. » Respondetque postea ad Plinii rationes. Lipsius vero in nolis ad lib.

1 Annal. Taciti, ubi is de Caio Caligula scribit: « Jam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, » pluribus refellit Suetonius. Pliniumque fuerit, dicens nihil obstare, Agrippinam relictam a Germanico marito in Germania, ibi hoc anno perisse, eodemque in Urbem redisse. Sed tam Plinius, quam Suetonius et Lipsius, aliqui alterum secuti, meo judicio fallueinantur. Caius enim alio in loco genitus, alio in loco natus. Incidit ejus natale in diem ultimum mensis Augusti currentis Christi anni, ideoque mense circiter Octobris anni antecedentis, quo Germanicus adhuc in Germania erat, procreatrus est; sieque accurate Tacitus ait, hunc in castris genitum, et in contubernio legionum eductum, seu educatum. Ex quibus tamen verbis perperam infert Lipsius, existimasse Tacitum in Germania Caium natum esse. Versiculi vero laudati neque ei, neque Plinio favent: *in castris enim natus*, idem est quod, *in castris genitus*, quomodo eos divulgatos existimo, quibusve verbis eos ipsem Lipsius exhibit. Denique recte dicit Suetonius, cum Agrippina bis in Germania filias enixa fuerit, inscriptionem a Plinio allatam ad rem non facere. Caius itaque in Germania genitus, Antique in Italia natus.

4. *Census inchoatur.* — Eusebius in Chronico anno Abrahami 2028 secundum editionem Pontaci ait: « Augustus cum Tiberio filio suo censum Roma agitans, invenit hominum nonages irecentena et septuaginta millia. » Incipit hic annus Abrahami kalendis Octobris praecedentis Christi anni. Quare census, qui annos aliquot, antequam Istrum condetur, fieri solitus erat, hoc anno inchoatus. Ille enim non nisi censoribus Romæ presentibus editus. Ad alium itaque annum Istrum, ad alium census perlineat. Praeterea censura cum imperio proconsulari Tiberio communicata, isque censor declaratus, sed ea potestas ante ejus in Urbem redditum ad actum non reducta. Quæ duo haec tenus non satis observata. Toto anno sequenti census continuatus, cum Istrum ad annum Christi xiv perlineat.

Anno periodi Graeco-Romanae 5306. — Olymp. 198. an. 1. — Urb. cond. 766. — Iesu Christi 13. secundum Baronium 15. — Augusti imp. 57.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *C. Silius* et *L. Munatius Plancus*, ex Dione. Baronius priorem vocat *C. Silius Nepotem*: sed cognomen illud *Nepos fictitium*, ut jam alibi cum card. Norisio dixi.

2. *Imperium Augusto in decennium concessum.* — Augustus « quinum in decennium gubernationem reipublicae, invitus scilicet accepit: Tiberio tribunitiam potestatem prorogavit: Bruso Tiberii filio potestatem consulatus tertio anno, etiam non gesta praetura, petendi, » inquit Dio sub hujus anni coss. Mediobarbus hunc minimum Tiberii producit. TI. CESAR AUGUSTI F. TR. POT. XV. Representantur quadrigae triumphales. In postica, CESAR AUGUSTUS DIVI F. PATER PATRLE. Visitur caput Augusti. Producit et nummum Augusti, CESAR AUGUSTUS DIVI F. PATER PATRLE. Caput Augusti. In postica. TI. CESAR AUGUSTI. F. TR. POT. XV. Quadrigae triumphales. Tiberius currenti anno V kalend. Julias tribunitiam potestatem xv suscepit. Quare prefati nummini similesye a Mediobarbo in numismatibus impera-

torum Romanorum descripti, hoc anno eusi sunt. Ait Mediobarbus V. C. ad triumplum Tiberii de Pannonibus, Dalmatis, et Germanis, quem anno superiori duxit, hos numinos spectare. At referendi illi ad victorias ultimo decennio reportatas, non vero ad Tiberii triumphum. Hinc factum, ut annis decennalibus imperatorum dieatis quadrigae triumphales ob victorias precedenti decennio relatas decreta fuerint, ut infra s̄epius visuri sumus. Imperatorum enim decennalia a prorogatione imperii Augusto concessi in decennium nata: ideoque in illis de more acta, quae singulis decenniis in honorem Octaviani Augusti facilitata fuerant. Ob eamdem rationem Augustus, qui hactenus *imperator* tantum xx in numinis diebatur, appellatus est imp. XXI., ut liquet ex hoc nummo a Mediobarbo recitato, IMP. CESAR DIVI F. AUGUSTUS IMP. XXI. in postica, PONTIF. MAXIM. TRIBUN. POTEST. XXXVII. S. C. quod exemplum successores in decennalibus quandoque imitati sunt.

JESU CHRISTI ANNUS 16.

1. *Archelaus dominatus exilio.* — Anno Christi decimo sexto, duobus Sextis, iisdemque Nepotibus, Pompeio et Appuleio coss., Archelaus Ethnarcha Romae a legatis Samaritanorum ac Judeorum iudicio postulatus, nono principatus sui anno (ut Josephus testatur¹) damnatus Viennam Gallie civitatem in exilium mittitur, pecunia ejus fisco adjudicata, et ditione sua contributa Syriæ. Haec pluribus Josephus: qui famen sibi parum constans, alibi dicit² id accidisse anno regni ejus decimo. Porro quod spectat ad tempus damnationis Archelai: Dio³ Josephum secentus (cum enim post multos annos, nempe Severi imperatoris temporibus, scripserit; res Judeorum a Iudeo historico mutuatus creditor) damnatum dicit Herodem Palastinum (sic enim Archelau nominat) et trans Alpes relegatum, ac partem ejus ditionis in publicum esse redactam sub consulatu M. Aemilii Lepidi et L. Arruntii, anno ab Urbe condita septingentesimo quinquagesimo nono, quo ipso anno a Josepho exactus ponitur, prout ex numero annorum regni Herodis patris ejus ab eodem auctore descripto perfacile quis intelliget. Sed quam manifeste erret, satis superius demonstravimus, cum de tempore nati Christi egimus. Assentitur et nostrae huic chronologie Eusebius⁴ dum anno Augusti im-

peratoris ultimio configisse ait exilium Archelai in Galliam.

2. *Adversus autem ista haec nobis objectio facta est ex Josepho Judeo.* Si post tot Christi annos vixisse ponatur Herodes: non potuit (ut a Josepho asseritur) ejici ab Augusto in exilium Archelau. Cui primo responderim, si Josephum quis sibi secundum proponat, deserat necesse est evangelicam veritatem, utpote qui Judeus auctor (ut ostendimus) ante Christum natum ponat Herodis senioris obitum. Sed redarguimus ejusdem auctoris levitatem et inconstantiam ex ipsismet scriptis superius recitatis. Porro si quis eidem ita secum pugnanti, et evangelicas veritati penitus repugnantि fidem adhibendam putaverit: hac ex parte Celsum, Porphyrium et Julianum impietate se superare cognoscat, cum iidem licet Christianarum religionis hostes infensissimi, et contradictores acerbissimi, nunquam famen ausi reperiantur praponere Josephum Evangelistis. At cum non solum (quod satis erat) evangelica veritate redarguerimus Iudarum historicum, sed ex suis ipsismet scriptis saepenumero, aperta luce eum mendacissimum ostenderimus, et in hoc ipso de annis Herodis adeo diversa et plane contraria locutum viderimus, quomodo non magis sequendus nobis fuit Eusebius, quem scimus ea quae hujus sunt temporis esse mutuatum a Phlegonte chronographo

¹ Joseph. de bell. Jud. lib. II. c. 6. — ² Joseph. antiqu. lib. XVII. c. 13. — ³ Dio hist. Rom. lib. LXVI. — ⁴ Eusebius in Chronic.

omnium antiquissimo ac famosissimo. Qui quidem Eusebius ponit ultimo Augusti anno exilium Archelai, ubi novem regnasset annos, ultimo autem tantummodo inchoato. Eusebium secutus est Beda de sex aetatibus, et alii nobiliores chronographi. At vero qui ea objecit severus exactor, ut excludat tempus Augusti ab exilio Archelai, novem ipsius regni annos ex Iosephi sententia vult numerari plenissimos, non inchoatos tantum, ut diximus, ita magis favens uni Iudeo, quam pluribus Christianis, et Josepho sibi ipsi contradictenti, quam Eusebio ex Phlegonte vera prudenti, et inhaerent Iudaicae historiae magis quam evangelicae veritati; sed ostendat ipse primum Josephum multipliciter mendacii redargutum non adeo enormiter et frequenter errasse: ut sui praerogativa sit ealeris preponendus. Sed ad ejusdem Archelai proscriptionem redeamus.

3. Quenam autem objecta sint illi crimina, ut sic damnatus fuerit, Josephus¹ his verbis rem gestam enarrat: «Primates tam Iudeorum quam Samaritarum, non ferentes ejus tyrannidem, detulerunt enim ad Cæsarem; maxime cum scirent eum contra ipsum mandatum fecisse: a quo jesus fuerat ex aequo ac bono praesesse subditis. Hoc auditio Cæsar commotus accessit procuratorem ejus Romæ agentem, et ipsum Archelaum nomine: nec dignatus quidquam scribere: Vade, inquit et quamprimum illum ad nos adducito. Qui accelerata navigatione in Iudeam delatus, reperit enim cum amicis in convivio; indicataque voluntate Cæsaris, ad profectio nem hortatus est. Mox ubi venit, Cæsar auditus ejus accusationibus et ipsius defensione, misit eum Viennam in exilium, quæ est urbs Galliae, muletatum prius omni pecunia. » Haec ille.

4. *Cur Josephus eundem timuit.* — Ex his itaque certior causa redditur, cur Iosephi monitu angelii reversus ab Egypto idcirco noluit in Iudeam venire, quod audisset illic regnare Archelaum Herodis filium loco patris sui: nam et in Galilea, quo secessit, itidem filius Herodis regnabat: unde patet illum non extinuisse successores Herodis, sed Archelai tyrannidem jam omnibus notam. « His peractis, ac tini bus Archelai principatus in provinciam redactis, inquit Josephus², procurator Coponius quidam eques Romanus in Iudeam missus est, ea sibi a Cæsare potestate mandata. Hoc disceplante, Galilaus quidam, Simon nomine, defectionis arguebatur: quia indigenas increparet, si tributum Romanis pendere paterentur, dominosque post Deum terre mortales. » Haec Josephus: quem, dum alibi³ id factum ait per Quirinum consularem tunc a Cæsare in Syriam missum, et cum eo Coponium, jam superius eum de annis regis Herodis egimus, confutavimus, ipsumque errore temporis lapsum ostendimus.

5. *Iudea in provinciam redacta.* — Videas eundem auctorem, confusis semel temporibus et res gestas simul confundere; ut cum scribit⁴ tempore

census Quirini, Judam Gaulanitem una cum Sadocho Phariseo novam haeresim de non pendendo tributo Romanis pervulgasse, idque post Archelai obitum configisse: alibi tamen⁵ (ut vidimus) id ipsum factum scribit a Simone quodam homine Galikeo: sed verius existimamus, cum diversa sint nomina, diversas etiam fuisse personas, ac tempora; Judamque auctorem sectæ, Simonem vero assetatorem; et illa de Iuda temporibus nascientis Christi sub praeside Syriae Quirino, ista vero de Simone post exactum Archelaum, cum Iudea est juneta Syriae; illa occasione census, ista vero contingisse et ex causa, quod Iudea sit in provinciam redacta, facta haud dubium deterioris conditionis. Quantumvis enim Archelaus tyranus esset, circumcisus tamen proselytus ex patre itidem circumcisio proselyto natus erat, ac proinde corum gentilis videretur: sed redacta semel Iudea in provinciam, regnum Iudeorum jam penitus videretur abscessum: qua novitate, compressa semel secta Galikeorum, in Simone revixit. Stephus enim, post excisas etiam Hierosolymas, Galilaos eadem solitos praedicare, turbasque ciere ac movere, ob idque libenti animo mortem oppellere; jam superius, eum de Galikeorum origine egimus, satis manifestavimus. Nec est quod quis dicere possit, eundem fuisse Judam atque Simonem, eamdemque personam nominalam duobus nominibus: nam etsi in Scriptura divina id frequens est, ab eodem tamen Josepho haud facile usurpatum invenitur.

6. *Augusti obitus.* — Eodem anno, decimo quarto kal. Septembris, qua die quondam primum consulatum inierat, Octavianus Augustus e vita excessit, cum annos septuaginta quinque, menses decem, et dies viginti sex vixisset: siquidem natus est nono kal. Octobris. Solus summum imperium gessit a victoria Actiaca annos quadraginta quatuor, demplis diebus tredecim. Haec Dio⁶ post Tacitum. Qui autem numerant annos ejus imperii a triumviratu inchoato, regnasse colligunt annos quinquaginta sex, et menses sex; ut Epiphanius⁷ et alii, quos superius recensuimus. Qui vero supputant annos a nece Cæsaris, quo anno eidem armato in Antonium (ut diximus) collata est a senatu summa imperii potestas, quinquaginta septem annos, menses sex, ac dies duos anumerant, ut Josephus⁸ et alii: ea ratione auctor libri de Oratoribus, longe alius haud dubie quam Tacitus⁹ cum regnasse ait annos quinquaginta et octo, quod scilicet ejus ultimi anni dimidium et amplius regnasset. At de annis Augusti Iusius superius actum est.

7. *Ejusdem de greco sermone lex.* — Sed antequam ad Tiberium Octaviani Augusti successorem convertamus stylum; ea quæ de eodem Augusto scribit Suetonius, attendamus; dum ait, ipsum haud diu ante obitum togas distribuisse ac pallia, vestimenta nimirum Romanorum atque

¹ Joseph. antiq. lib. xvii. c. 15. — ² Joseph. de bell. Jud. lib. ii. c. 7. — ³ Dio hist. Rom. lib. lv. — ⁴ Joseph. de bell. lib. ii. c. 7. — ⁵ Joseph. antiq. lib. xviii. c. ult. et lib. xxviii. c. 1. — ⁶ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 1.

⁷ Joseph. de bell. lib. ii. c. 7. — ⁸ Dio hist. Rom. lib. lv. — ⁹ Epiph. in Aeneorato. — ¹⁰ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 3. et de bello Jud. lib. ii. c. 8. — ¹¹ Tacit. lib. de Orat.

Graecorum, lege proposita (si tamen res serio facta est) ut Romani graeco, Graeci romano habitu et sermone uterentur. Haec eum Suetonius¹ de illo scribat, tamen antea irrepserset in Italiam usus pallii; de quo sic Terfullianus²: « Pallium etsi graecum magis, sed lingua jam penes Latium est: cum voce vestis intravit. » Porro pallii usus haudquaque visus est a Romanis fuisse receptus: nam Plinius³ meminit, quod qui aqua et igne interdicebantur, togis evuebantur, et palliis amiciebantur, quasi peregrino induendi modo. Reus item constituebatur⁴ peregrinitatis, si quis advena toga indutus videri vellet esse Romanus: non tamen Romanis uti pallio vetitum esse videtur; ut de Scipione, cum esset in gymnasio, et de Catone minore, cum jus diceret, quos pallio usos esse traditur, videre licet: constat etiam, quod de Tiberio scribit Suetonius⁵ ipsum abjecta toga ferme biennio permansisse in pallio.

8. Graeco etiam uti sermone, haudquaque usu in Urbe receptum fuisse intelligitur: unde de eodem Tiberio, qui successit Augusto, haec idem⁶ auctor scribit: « Sermone graeco, quanquam alias promptus et facilis, non tamen usquequa usus est: abstinuitque maxime in senatu; adeo quidem ut monopolium nominaturus, veniam postularit, quod sibi verbo peregrino utendum esset; atque in quodam decreto Patrum, cum ἐργαζομένος recitaretur, committandam censuerit vocem, et pro peregrina nostrarum requirendam, aut si non reperiretur, vel pluribus et per ambitum verborum rem emuntiandam. Miliem quoque graece testimonium interrogatum, nisi latine respondere vetuit. » Haec Suetonius: eadem fere de ipso testatur Dio⁷. Atque de Claudio⁸ traditur quod splendidum virum, Graciamque provinciae principem, verum latini sermonis ignarum, non modo albo iudicium erasit, sed etiam in peregrinitatem redigit. Ad haec spectant, quae narrat Cicero⁹ de Lucullo, quod dicere solebat, se libenter Gracis barbara admisuisse, ut se Romanum probaret. Commendat Valerius¹⁰ de eadem re Romanorum magistratum pristimum usum, cum ait: « Magistratus vero prisci quantopere suam populique Romani majestatem retinerentes se gesserint, hinc cognosci potest, quod inter cetera obtinende gravitatis iudicia, illud quoque magna cum perseverantia custodiebant, ne Graecis unquam nisi latine responsa darent: quinetiam ipsa lingue volubilitate, qua plurimum valent, excussa, per interpretem loqui cogebant, non in Urbe tantum nostra, sed etiam in Graecia et Asia; quo scilicet latine vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur; nec illis deerant studia doctrinae, sed ultra non in re pallium togae subjici debere arbitrabantur; indignum esse existimantes, illecebris et suavitate litterarum, imperii pondus et auctoritatem domari. » Haec ille.

9. *Latinæ linguæ majestas.* — Unde inferri potest, in titulo crucis Domini, quem scripsit Pilatus hebraice, graece et latine, non, eo ordine quo recensentur ab Evangelistis¹¹, inscriptioles esse positas: nam diversi cum inter se reperiantur, non ordinem ipsos secutos esse, sed tantum quod factum esset, insinuasse, sed latinam inscriptionem primo loco positam esse. Nam et Nicolaus¹² papa in Michaelem impium imperatorem furore quadam pereitum in latinam linguam insultantem ait: « Haec eum hebraea et graeca in titulo Domini a reliquis discreta, insignem principatum tenens, omnibus nationibus praedicat Jesum Nazarenum regem Iudaorum. » Sed de tituli crucis inscriptione plura inferius. Porro eadem latina lingua Christi fidei sacramentis in Romana Ecclesia magis magisque nobilitata, sicut illa totius catholicæ fidei semper tenuit principatum, eodem modo et ipsa est præ caeleris exaltata. Unde Marcianus imperator in Chalcedonensi sacrosanelo concilio coram amplissimo Patrum conventu concionatus, licet homo Graecus, et inter Graecos, et in dilione ac regione Graecorum, eamdem orationem latine prius postmodum graece dixit, ut ex ipsius synodi¹³ Actis constat. Legati etiam Apostolicæ sedis Ecclesiae Romanae, litteras Romanorum pontificum ad synodos Graecorum episcoporum conscriptas nomisi latine legi, ac eoram omnibus ex scripto recitari jubere consuerunt; et nisi efflagitantibus omnibus ejus consesus episcopis graece reddere. Fidem facit horum omnium unus ex legatis ejusdem sedis Philippus presbyter in ss. concilio oecumenico Ephesino; ubi recitatis Coelestini papæ litteris latine scriptis, universi episcopi petierunt, ut eadem epistola graece translata, denuo recitaretur. Tunc his verbis sic interlocutus Philippus legatus: « Vetus, » inquit, « consuetudo habet, ut Apostolicæ sedis diplomata latine proponantur, et hoc sat esse solet. Nunc vero quoniam beatitudo vestra efflagitat, ut litteræ allatae graece itidem relegantur, necesse fuit vestrae beatitudinis desiderio satisfacere, etc. » Haec habent ipsa Acta ss. synodi¹⁴ Ephesinae. In sacris etiam missarum solemnibus penes Graecos ea semper viguit consuetudo, ut tam lectiones evangelicæ, quam apostolicæ, primum latine, inde graece eadem in ecclesia publice recitarentur, ut idem qui supra Nicolaus¹⁵ papa ad eundem imperatorem scribens testatur. Sed quando occasione edicti Augusti imp. peue non sentientes longius digressi sumus, nunc ad propositionem revertamur.

10. *Studium Herodis in Tiberium et Augustum, quibus civitatæ, templu, et lacu dicat.* — Post obitum Augusti imperatoris, ipsa die XIV kal. Septembris, Tiberius Nero, Julianus Augustus filius capessit imperium, tenuitque annis viginti duobus, mensibus sex, diebus viginti sex: erat ipse

¹ Suet. in Oct. c. xviii. — ² Terful. lib. de pallio c. 3. — ³ Plin. lib. iv. epist. xl. — ⁴ Suet. in Claud. c. 45. — ⁵ Suet. in Tib. c. 43. — ⁶ Suet. in Tib. c. 71. — ⁷ Duo hist. Rom. lib. lvii. — ⁸ Suet. in Claud. c. 46. — ⁹ Cicero, ad Att. lib. i. epist. xvi. — ¹⁰ Valer. Max. lib. ii. c. 2.

¹¹ Luc. xxiii. Joan. xix. — ¹² In epist. ad Mich. Imp. to. iii. Con. novr. edit. — ¹³ Synod. Chalced. lib. v. — ¹⁴ Act. Synod. Ephes. edit. Pelt. tom. ii. c. 23. — ¹⁵ Nicol. epist. ad Mich. imp. — ¹⁶ Ex Tacito, Sueton. Joseph. Dion. et aliis

tunc annum agens quinquagesimum quintum. Mittitur vero tunc ab eo mox ad procurandam Iudeam Valerius Gratus, mansaque in eo magistratu annis undecim, ut testatur Josephus¹. «Tunc Herodes tetrarcha, qui et Antipas, reeptus in amicitiam Tiberii, de ipsis nomine urbem a se conditam vocavit Tiberiada, electo ad hoc optimo agro ad ora lacus Genesareth, unde non longe ab Emmaus sunt aquae calidae: haec partim a convenis, partim a Gatile habitata est, quorum nonnulli eo commigrare coacti sunt, quidam etiam e nobilitate sedes illic sibi optaverunt: al quo major esset frequentia, recepti sunt ad incolendum etiam tenuissimi quique undecimque confluentes.» Haec et alia de Tiberiade narrat idem Josephus². Porro et Iacchus ipse ab eadem civitate cognominatus est Tiberiadis: hujus est frequens mentio apud sanctos Evangelistas; in ea enim regione frequenter versabatur Dominus noster.

11. Hic non omissitudinem, ipsum Herodem olim, Augusti tempore, Sephorii civitatem cinxisse monibus, et totius Galilaei caput constituisse, et in honoremJuliae Augustae Juliada nomen imposuisse: quo etiam tempore Philippus³ tetrarcha pari annulatione in gratiam ejusdem Cæsaris Paneada sitam ad Jordanis fontes, auctam aedificiis, Cæsaream dici voluit; et vicum situm in ripa lacus Genesareth, Bethsaida dictum, in speciem urbis nobilitatum, nomine Cæsaris filia, Julianam muncupavit. Fuit vero Bethsaida patria Petri Andreae, atque Philippi Apo-

¹ Joseph. antiqu. lib. xviii. c. 3. — ² Joseph. ibid. — ³ Joseph. ibid. et de bel. Jud. lib. ii. c. 8.

stolorum⁴. Hoc præstiterunt hi paterno exemplo ducti, qui ex turri Stratonis Cæsaream maritimam amplissimam civitatem in honorem Augusti construxerat⁵. Horum non pignus meminisse, quod in Evangelio et Actibus Apostolorum saepe corundem locorum mentio habeatur. Verum enim in eo Herodem parentem Antipas et Philippus imitari minime potuerunt, ut sicut ille, qui in honorem Augusti templo erexerat, unum Cæsaream, enjus meminit Philo⁶ alterum in Panio, de quo Josephus⁷, ita et isti eadem in Tiberii gratiam præsarent. Nam is primis annis sui imperii, adeo optimi principis et ab omni fastu alienissimi specimen dedit; ut non tantum (quod ait Suetonius⁸) se Dominum dici vicerit; sed (quod scripsit Dio⁹) neque ulti templum sibi proprium extrui, neque se in ullo alio colli passus fuerit; edicto etiam palam, ne quis privatus, neque urbs ullam statuam ipsi poneret injussu suo addideritque se nunquam id concessurum. Haec et alia id genus digna opilio principe de Tiberio memoriae commendavit Dio Cassius; additque Tacitus¹⁰ ingestum a populo sepius nomen Patris patriæ ipsum repudiasse, veluisseque in aeta sua jurare, etiamsi senatus id censisset; ac dietitare sofitum, euncta mortallium incerta; quantoque plus aliquis adeptus foret, tanlo magis esse expositum Iudibrio; eadem et Suetonius¹¹ pluribus.

⁴ Joan. i. — ⁵ Joseph. antiqu. lib. xvi. c. 9. — ⁶ Philo de leg. ad Caum. — ⁷ Joseph. antiqu. lib. xv. c. 13. — ⁸ Suet. in vita ipsius. c. 27. — ⁹ Dio hist. Rom. lib. LVII. — ¹⁰ Tacit. lib. i. Annal. — ¹¹ Suet. in vita Tib. c. 26 et 27.

Anno periodi Graeco-Romane 3307. — Olymp. 198. an. 2. — Urb. cond. 767. — Jesu Christi 14. secundum Baronium 16. — Tiberii imp. 1.

1. *Consules.* — A num. 1 ad 5. Coss. *Sextus Pompeius, et Sextus Appuleius* ex Dione. Baronius utrique *Nepotis* cognomen affingit errore jam supra confutato.

2. *Archelaus Viennam relegatus.* — Archelaus Herodis Ascalonitæ filius anno Christi vii Viennam Gallie in exilium ab Augusto missus, patrimonio ejus et thesauris fisco adjudicatis. Et ratio est, quia anno Juliano quadragesimo tertio patri successit, decimumque regni annum attigit, quo anno Josepho sacerdoti natus est filius Matthias, Μαθιας τοῦ Ἰωσήπου, id est, *decimo regni Archelai anno*, ut ex publicis tabulis in libri de vita sua initio retulit Matthei hujus filius Flavius Josephus historicus. Is ob hanc rationem, quod in libris Belli Iudaici de novem *Archelai* annis prius scripserat, in libris Antiquitatum omnino immundandum esse censuit: decem et annos in regno et aristas in somno *Archelai* substituens. Qui quidem anni decem utrinque incompleti fuere. Dio quidem lib. 55, anno Urbis DCCLIX, Christi scilicet vi, scribit: «Herodes Palæstinus a fratribus accusatus, trans Alpes est relegatus, ac pars ejus ditionis in publicum

redacta.» Sed non mirum, eum exilium ejus anno uno anteveruisse; cum posterius *Herodis* patris regnum anno uno tardius consignarit; sieque mortem ejus anno etiam uno differre coactus fuerit. In eo autem quod Archelaum Herodem Dio appellat; non hallucinatur, ut communiter recentes historici scribunt; sed *Archelaum* duplex nomen tulisse nos edocet; sicut et *Archelaus* junior, qui Herodes Archelaus dictus est, ut inferius visuri sumus. Josephus in fine lib. 47 de Antiquit. scribit; Archetao Roma damnato, atque Viennam Gallie in exilium deportato, «mittitur a Cæsare Quirinius vir consularis, qui censum agat in Syria,» qui census nunquam antea in Iudea actus fuerat, ut in Apparatu Chronologico dixi. Idem Josephus lib. 18, cap. 3, annum census primitus peracti ita designat. «tricesimo ac septimo anno post cladem Antonio apud Actium a Cæsare illatam.» Annum Actiacus xxxvii cœptus est die xxx mensis Augusti anni Christi sexti. Quare anno insequenti facultates Archelai in publicum fissum relatæ, et census in Iudea actus.

3. *Historia Iudeorum accurate a Josepho scripta.* — Baronius existimat cum Eusebio in Chronico,

Archelaum Viennam præsenti anno relegatum fuisse, ac Dioni Josephum imposuisse, a quo *rex Iudorum creditur mutuatus*. Quod certe admitti non posse, cum Josephus accurate Herodis historiam ex Romanis Augustae atfatis scripторibus, qui injuria temporum interficere, exscripsit; historia vero Herodis ac filiorum ejus ab Eusebio eluebrata intolerabilibus erroribus scatet. Petavius lib. 11 de Doct. Temp, cap. 1, eosdem errores Eusebio tamquam primario auctori tribuit, ait enim: « Horum omnium παρεργάτης et παρεπομπής, atque illius historiae calamitatis, si quis fundum esse dical Eusebium, is a veritate, me quidem judge, non abhorreat. Etenim tam ille in Herodis temporibus digerendis hallucinatus est, ut reliquis, qui eum universi ferme secuti sunt, largissime peccandi segelem occasio nemque præbuerit. » At longe diu ante Eusebium hujusmodi perturbationes in Herodis historiam inducet; Julius enim Africanus, Clemens Alexandrinus, aliquique multi, qui Eusebium præcessere, et natale Christi in annum Julianum xiii contulere, Herodem adhuc in vivis fuisse, ac ad insequentes annos vitam produxisse sine dubio supposuere; cum tamen certum videatur, cumdem ultra illum annum Julianum imperium et vilam non propagasse. Quare errores illi veluti, ab Eusebio, qui in eorum patrocinium Josephum trahere nifilur, magis quidem aucti, non tamen primum disseminati.

4. *Silanus Quirinio succedit in praefectura Syriae.* — Quoad *Quirinion*, de quo plura adversus Baronium in Apparatu Chronologico diximus, Syriam administrandam suscepit anno Chrisli seplimo, ut mox diximus ex Josepho, eamque rexil usque ad annum Chrisli duodecimum, quo *Q. Cæcilius Silanus Creticus* eam provinciam oblinuil. Scripsit ad me card. Norisius V. C. extare in museo illustrissimi marchionis Riccardi et in Mediceo, nummos duos aereos, in quorum antica visiur caput Iovis, et in postica legilur: ΛΙΜ ΣΙΛΑΝΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ. Representatur aries retro sydus aspiciens, et in medio τι. Est annus Antiochenus xliii, ab anno Urbis DCCXXXIII, seu vietoria Aeliae deductus: extare et duos alias etiam aereos in Gaza Medicea ejusdem Silani omnino similes cum his verbis, ΛΙΜ ΣΙΛΑΝΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ et in medio xv. Est annus Antiochenus xlvi. Prior Antiochenus annus inchoatur anno Christi xii, posterior currenti Chrisli anno. Quare jam anno præcedenti *Silanus* Syriam administrabat. Quod ex eo certum redditur, quod card. Norisius in iisdem litteris moneal, asservari in gaza Medicea nummum *Silani*, in cuius antica visiur caput Tiberii cum inscriptione: ΣΦΙΛΑΣΤΟΥ ΚΥΣΣΑV quia Tiberius cognomen Augusti initio non admisit, ut testatur Suetonius in Tiberio. Haec ejus postica:

Λ
ΙΜ ΣΙΛ
ΑΝ Ο Χ
ΕΩΝ
ΚΥΣΣΑV
Τ

Nota superior A primum Tiberii annum; nolæ inferiores EM annum xlvi, ab imperio Augusti in Syria notant. Incipit is Augusti annus anno Urbis conditæ DCCXLVI, Chrisli nempe xiv, quo die decima nomina Augusti Octaviano Tiberius successit. Praelere Toinardus vir doctissimus scripsit ad me, vidisse se Silani nummos anno Antiocheno ZM, nolatos cum nota r supra Silani nomen, que non tantum tertium imperii Tiberiani annum designant; sed etiam nomam A nummo Mediceo adscriptam primum Tiberii annum significare certo demonstrant. Quadragesimus autem septimus annus Antiochenus incipit anno Urbis DCCXLIX, anno scilicet Chrisli xvi, quo Tiberius tertium imperii annum init. Ex ultimis Silani nummis aram Antiochenam in numismatis præsidum Syria expressam, ab anno Urbis DCCXXXIII, quo pugna Aelia habila, deducatam fuisse manifeste liquet, ac card. Norisium in Cenolaphiis Pisaniis Dissert. II, cap. 16, paragrapho 13, non bene eam ab anno insequenti, Urbis nempe DCCXXIV, desumpsisse, ut ipsem ad me scripsit. Sic enim fieri non posset, ut annus Antiochenus xlvi, cum primo Tiberii, et annus xlvi, cum tertio ejusdem imperatoris concurreret, ut examinanti patet. Videnda quæ diximus, cum de aera Actiaca locuti sumus. Silanus itaque Syria legalus fuit usque ad annum Christi decimum septimum, ut eo anno videbimus.

5. *Augustus lustrum condit, et moritur.* — Ad num. 3 et seqq. Augustus die decima nona mensis Augusti e vivis excessit, ut recte in Epitome, cui Tiberius jam imperii collega successit. Ante mortem lustrum condidit « in campo Martio, » inquit Suetonius in Augusto cap. 97 et quidem « centum dies » antequam moreretur, ut testatur ibidem Suetonius. Ex quibus elicio, lustrum IV idus Maii fuisse conditum: ad eum enim diem in veteri kalendario, quod apud Goltzium exlat, legitur, *Luc Mart. in circ.* et a die IV idus Maii ad diem XIV. kalend. Septembri dies centum interjiciuntur. Addit ibidem Suetonius de Augusto loquens: « Vota quæ in proximum lustrum suscipi mos est, collegam suum nuncapare jussit; nam se, quanquam conscriplis paralisque jam fabulis, negavit suscipiendum, que non esset soluturus. » Mortem enim suam præsigiebat. In lustris itaque vota solvi, et nova in quinquennium suscipi mos fuit, indeque origo votorum, que in quinquennialibus et id genus festis postea suscepta, repetenda. Augustus tria lustra fecit ex marmore Aneyrano, et Suetonio cap. 27. Primum anno Urbis DCCXXVI, in sexlo suo consulatu, collega M. Agrippa ex Dione cap. 53. Secundum anno Urbis DCCXLVI in eodem enim marmore Aneyrano Augustus ait: « Nuper lustrum solus feci, legi, » Censorino et Asinio coss. etc. Tertium deinde lustrum ab Augusto actum ad hunc annum perlinet. De his Augusti lustris legenda, quæ scribit card. Norisius in Cenolaphiis Pisaniis Dissert. II, cap. 1. Tiberius « condito listro in Illyricum profectus est: et statim ex itinere revocatus spirantem adhuc Augustum reperit. » Profeclus itaque in Illy-

ricum non est, nisi post diem duodecimum Maii, quo lustrum peraelium demonstravimus, quove illud de more factum existimamus. Livius lib. 4 loquens de Servio Tullio Romanorum rege, qui lustrum instituit, ait: « In campo Martio instruclum exercitum omnem, sue, ove, lauribus lustravit, idque conditum lustrum appellatum, quia in censendo finis factus est. » Idem postea a censoribus in aliis lustris facultatibus. Card. Norisius in dissert. de Votis decennalibus cap. 4, arbitratur iusmodi sacrificia in quinquennialibus et id genus festis etiam facta. Sed que ad id probandum Card. eruditissimus in medium adducit, ostendunt quidem illa sacrificia ob alias etiam quam ob lustrum causas a Romanis, sed non in quinquennialibus, peracta. Cum tamen vota quinquennialiorum et decennaliorum ab his que in lustro condendo nuncupabantur, originem etiam duxisse videantur, ejus conjectura verisimilitudine non caret.

6. *Augusti mors male ab Eusebio consignata.* — Eusebius in Chronico Augusti mortem anno praecedenti perperam consignat. Eam enim cum anno Abrahami 2029 connectit; qui Abrahami annus kalendis Octobris anni Christi duodecimi inchoatur. Quare cum Augustus die decima noua mensis Augusti vita functus fuerit, mors ea secundum Eusebii sententiam ad annum praecedentem pertinet: qua cum sit falsissima, trium sequentium imperatorum chronologia in Chronico Eusebiano depravata. Ex ea tamen opinione deduceo primum, Eusebium annos Augustei imperii aliter in universum quam in particulari numerare. Quando enim de toto, quo Augustus regnavit tempore, in Chronico loquitur, ejus imperii iuilium a morte Iulii Caesaris, seu ab idibus Martiis anni Abrahami millesimi nongentesimi septuagesimi tertii, qui anno periodi Graeco-Romanae 5449 mense Septembri exorditur, desumit, quod ex eo probatur, quod Augusti mortem collocet anno Abrahami bis millesimo vicesimo nono, qui majori sui parte cum anno Christi decimo tertio concurrat. Quo pacto recte scribit Eusebius regnasse Augustum annos quinquaginta sex, menses sex. At quando Augusti annos in particulari numerat, primum conjungit cum anno Abrahami millesimo nongentesimo septuagesimo quarto ab Octobri mense inchoato, licet mense Martio anni Abrahami antecedentis Julius Caesar occisus fuerit. Et ratio est, quia certum haberi debet, Eusebium existimasse Christum natum esse anno Abrahami bis millesimo decimo quinto, quod verum esse non potest, nisi primum Augusti annum ab anno Abrahami millesimo nongentesimo septuagesimo quarto inchoarit. Quod eo magis dicendum, quod sequentium imperatorum annus primus a mense Octobri morti decessoris proximiori incipere solet. Deduceo secundo, Eusebium annum Abrahami

bis millesimum decimum quintum, quo Christum natum asserit, et quadragesimum secundum Augusti annum anno Julianu xlii illigare. Ex quo et sequitur errasse Scaligerum in editione Chronicorum Eusebiani, in quo primum Christi annum cum anno Augusti quadragesimo tertio componit. Nam, ut advertit Vale ius in notis ad Eusebium lib. 4, cap. 5, in vetustissimis codicibus Eusebiani Chronicorum primus Christi annus concurrit cum anno xlii imperii Augusti. Quod in Eusebii sententia necessario dicendum; cum annos ab Incarnatione Christi numeraverit, idque secundum aeram Incarnationis Alexandrinorum, que anno quadragesimo tertio inchoatur. Ex eo Scaligeri errore alius consequitur, quod nempe annum Incarnationis xiv cum anno Abrahami 2029 copulavit; quamvis in Eusebii opinione Augustus mortuus sit anno Incarnationis secundum Alexandrinos xv, qui cum eodem anno Abrahami 2029 mense Octobri seu aera Christianae xii inchoatur. Denique Valesius citatus hallicinatur, quando ait annum primum Augusti secundum Eusebii suppitationem, cum esse quo Iur ius et Pansa consules fuerint. Nam si ab eo anno primum Augusti annum inchoassel, non divisset Augustum regnasse annos lvi, menses vi. In eundem errorem incidit Petavius, quod non observasset Eusebium Augusti mortem cum anno aerae nostrae xiii conjugere. Ex quo et in alium delapsus est, Christum nempe secundum Eusebium natum esse anno Julianu xlii quem perperam existimat concurrere cum anno xlii Augusti ab Eusebio memorato, ut videre est in Animadversionibus Epiphaniensis ad haeresim 51, pag. 430.

7. *Tiberius decennalia induxit.* — Dio lib. 57 de Tiberio ait: « Decem annis imperii ejus exactis, ad resumendum id, nihil decreto opus habuit: neque enim in decennia intercism, quod Augustus fecerat, id gerere statuerat. » Tiberius itaque primus ex imperatoribus fuit, qui quinquennalia, decennalia, et id genus festa in morem induxit. Introducta et ab eodem secunda consulatum Cæsareorum regula, ut nempe imperatores annis hujus modi festivitatibus addictis consulatum sumerent; prima enim Augusto attribuenda, qui anno post Iulii Caesaris mortem consulatum suffectum initit. Quia vero chronologia Fastisque summam ab iusmodi festis tam a gentilibus, quam a christianis imperatoribus, magna pompa celebratis, haec accepiunt, ea modo ex conjecturis, modo certis argumentis, annis suis consignabo. Post familiam Julianam in Nerone extinetam, Cæsares omnes vota quinquennalia nuncupasse certum: antea, cum nomen illud potius familie quam imperii esset, Cæsares quinquennalia non exhibuere, nisi vel tribunitia potestate, aut imperio proconsulari, aut ulroque exornati essent.

JESU CHRISTI ANNUS 17.

1. Prasidum summum jus eorumque vestes sacerdotales. — « Sequenti anno, Druso Cæsare et C. Norbano Flacco coss., Valerius Gratus Iudeæ præses adempto summo sacerdotio Annano pontifici, in locum ejus Ismaelem Fabi filium subrogavit : quo etiam paulo post in ordinem redacto in Eleazarum Annani pontificis filium honorem transtulit. » Hæc Josephus¹. Redacta semel, quod diximus, post Archelaum exactum Iudeæ in provinciam, qui illuc præsides mittebantur ab imperatore, veluti rerum domini sibi etiam in sacra jus vindicabant, atque ex animi libidine summum sacerdotium tribuebant itidem et auferebant. Stolam siquidem pontificiam, quasi regni hereditariam, in suam potestatem redegerant : quomodo autem acciderit, id totum Josephus² his verbis describit : « Hyrcanus pontifex ejus nominis primus, extructa prope templum turri, degabat in ea majorem temporis partem : et quoniam hanc stolam habebat in sua custodia, qua nemo praeter illum utebatur, recepturus privatum habitum, eo loci illam deponebat : idem mos fuit etiam successoribus posteris. Herodes autem regnum adeptus, turrim hanc opportuno loco sitam, magno sumptu exædificataam, denominavit ab amico Antonio; et stolam ita ut ibi reperta est, definit, ratus eo magis obnoxium se habiturum populum. Idem fecit Archelaus filius ejus et successor : enjus regno in provinciam mutato, Romani simul et pontificia stolæ possessionem nacti sunt, in cella ad hoc ipsum structa repositæ et obsignatae sigillo pontificem atque custodum sacri ærarii, præfecto castelli accidente ibi lucernam quotidie. Hanc septimo ante festum die præfectus exhibebat pontifici : qua purificata iudicata sacrorum tempore, sequenti die rursum

eam reponebat in cellam, ubi anæa condita fuerat. Id siebat singulis annis ter, jejunii tempore. » Hæc ille.

2. Porroadjuncta erant stolæ duo alia indumenta, quorum alterum superhumeral, alterum vero pectorale dicebatur, amboque pretiosis lapidibus erant insignia. De his hæc alibi idem auctor¹ memoria digna testatus : « Ex lapillis, inquit, quos pontifex in humeris gestabat (sardonyches erant, quorum natum nulli non notam narrare supervacuum puto), micabat alter, quolies litatum esset, is qui dextrum humerum occupabat : tantumque fulgorem emittebat, ut procud etiam intuentibus conspiceretur, idque præler naturam suam et consuetudinem : quod certe admirationem meretur apud omnes, nisi si qui ex contemptu religionis sapientiae opinionem auerantur. Sed mirabilis est quod nunc dicturus sum. Per duodecim gemmas, quas in pectore pontifex insitas rationali gestat, in bello victorianus Deus prænuntiare solebat : nam priusquam exercitus se moveret, tantus fulgor ex eis emicabat, ut toti populo per facile innotesceret adesse Deum, opemque et auxilium suum invocantibus esse allaturum. Quapropter Graeci, quotquot a nostra religione non abhorrent, cum hoc miraculum pro compertissimo habeant, ita ut negari non possit, rationale vocant τύπον, hoc est, oraculum. Desit tam rationale quam sardonyx fulgorem emittere annis ducentis antequam hæc commentaremur, irato Deo propter legum suarum prævaricationem. » Hactenus de his Josephus. Porro Philo² gemmas illas, quas Josephus appellat sardonychas dicit smaragdos, agensque tam de his quam de rationali, eleganter eorum mysterium declarat.

¹ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 3. — ² Joseph. Ibid. c. 6.

¹ Joseph. antiq. lib. iii. c. 9. — ² Phil. lib. de Monarchia

Año periodi Greco-Romanæ 3508. — Olymp. 198, an. 3. — Urb. cond. 768. — Jesu Christi 13. secundum Baronium 17. — Tiberii imp. 2.

1. Consules. — Ad num. 1. Coss. *Drusus Cæsar*, et C. *Norbanus Flaccus*. Erat Drusus Tiberii Augusti filius, qui anno Christi xi quæsturam gesserat, ut docet Dio lib. 56, cuique Augustus anno Urbis ccclxvi, Christi scilicet xiii, « potestatem consulatus tertio anno, etiam non gesta prætura, petendi concessit, » inquit Dio ibidem.

2. Cæsar, nomen familie, non dignitatis, ante Neronis interitum. — Cum Drusus filius Tiberii Cæsaris esset, Cæsar ratione familie vocatus est.

Zonaras quidem in Tiberio scribit, Germanicum tres filios reliquisse, « quos, inquit, Augustus in testamento suo Cæsares appellavit. » Quod si verum esset, sequeretur Drusum non minus ob dignitatem, quam ob familiam, Cæsaris nomen tulisse. Sed Zonaram ea in re errare existimat card. Norisius, ut me per litteras monuit, ideoque ante Neronis interitum, Cæsaris nomen familiam, non vero dignitatem designabat, in quantum conjicere possumus: hac enim in re mihi aquam haerere fateor.

JESU CHRISTI ANNUS 18.

1. *Tiberius Iudeos exagitat.* — Anno Christi Domini nostri decimo octavo Statilius Taurus et L. Libo consules creati sunt¹: quo tempore Valerius praeses in Iudea, quem imper tribuerat pontificum Eleazarum Annani pontificis filio, abrogavit; eamque dignitatem Simoni Camithi filio contulit, qui in pontificatum annum tantummodo exegit. Haec Josephus² in Iudea tradit evenisse. Romae autem, ut auctor est Dio³, Tiberius imperator inter alia laudissima edicta quae promulgavit, ut de veste serica non utenda, neque vasis aureis, nisi in saeris, auid addidit adversus magos et quoslibet divinationes exercentes, quos omnes severissimo edicto exagitavit. Causam autem ejus ferendae legis idem auctor narrat his verbis: « Porro Tiberius, etsi Thrasillo assidue utebatur, ac singulis diebus vaticinia accipiebat, tamen re accurate considerata, eum aliquando per somnum jussus esset cuidam argentum dare, hominem interemit, quod intelligebat per magicam artem daemonem immissum fuisse: reliquos omnes astrologos magos, aut quicunque aliquopiam modo divinationes exerearent, exterros necavit; cives, qui (etiam) neglecto priore edicto, quo prohibitum fuerat usu harum artium omnibus qui in urbe essent) tractare ejusmodi res deferentur, extorres

¹ Dio lib. LVII, et Tacit. lib. II. — ² Joseph. antiqu. lib. X, cap. xviii 3.
— ³ Dio hist. Rom. lib. LIII, sub dictis Coss.

egit: qui vero destitissent, impunitatem consequerentur. » Haec Dio.

2. Addit ad haec Tacitus¹ sub idem tempus, iisdem coss., Libonem Drusum Urbanum praeforem, quod invocationibus daemonum inservisset, multis accusationibus judicio postulatum, testibusque convictum, domi mortem voluntariam oppetitum: se ipsum necando: item ejusdem criminis rem L. Pitinianum e saxo Tarpeio dejectum; et in P. Martium extra portam Exquelinam, praecinente classico, more prisco, consules advertisse. Sieque magia crimen, quod per multos annos, ut ait², Romanam urbem exceedit, hoc anno primum repressum est, atque severe punitum. Meminit ejusdem adversus magos Tiberii sanctionis etiam Plinius³: ut plane consideratione sit dignum adveniente Christo in mundum, magos ex Oriente venientes, ipsum Dominum cognovisse et adorasse, daemones in Aegypto perferre factos; Roma vero, idemque ab Italia magos expulsi, et in eosdem severissime lege actum esse. Venerat quippe in orbem ille qui adversus daemones bellum indiceret, corumque vires infringeret et sub eodem imperatore crucem perferendo, sibi cuncta subjiceret.

¹ Tacit. Annal. lib. II, sub. iisdem Coss. — ² Tacit. lib. I, hist. — ³ Plin. nat. hist. XXX, c. 1.

Anno periodi Graeco-Romane 5509. — Olymp. 198. an. 4. — Urb. cond. 769. — Jesu Christi 16. secundum Baronium 18. — Tiberii imp. 3.

1. *Consules.* — Ad n. 4. Coss. T. Statilius Senna Taurus, et L. Scribonius Libo, ex Dione.

2. *Quinquennalia Tiberii.* — Incidunt in hunc annum quinquennalia imperii proconsularis Tiberii ab anno Christi xi deducta. Ad ea revocanda, que Tacitus lib. 2 Annal. sub hujus anni consulibus scribit: « Fine anni arcus propter aedem Salurni ob

recepta signa cum Varo amissa, ductu Germanici, auspiciis Tiberii: et aedes Fortis Fortune Tiberium iuxta: sacrarium gentiJuliae, effigiesque divo Augusto apud Bovillas dicantur. » Annis enim hujusmodi festis addictis arcus erigi et templo dicari mos erat.

JESU CHRISTI ANNUS 19.

1. *Caiphæ sacerdotium.* — Post haec, anno qui sequitur Redemptoris nostri decimo nono,¹ C. Cœlio

Rufo et L. Pomponio Flacco coss.,¹ Simon Camithi filius summus sacerdos, anno tantum eo honore per-

¹ Dio lib. LVII, Tacit. lib. II, et alii.

¹ Joseph. antiqu. lib. XVIII, c. 3.

functus, a Valerio Grato Iudeæ praeside in ordinem redactus est, suffectusque ab eodem in locum ipsius Josephus qui cognominabatur Caiphas: hujus sacerdotum diuturnis fuit, de quo plura suo loco inferius dicturi sumus.

2. Iisdem coss., cum oracula vana quædaū, tanquam sibyllina, de Urbis interitu anno nonagesimo ab ejus origine obventuro ferrentur; Tiberius tanquam falsa redarguit, eaque occasione adjecit animum, ut omnes fatidicos libros inspiceret, corrumque alias probaret quos legitimos sciret, spurious vero rejiceret. Hæc ex Dione³ referimus, quo manifestius reddatur Christianis, qui (ut superius dictum est) in prædicando Gentilibus adventum Christi veri Dei, et idolorum falsitatem, ex sibyllinis carminibus interdum, quod illi divinæ Scripturæ non crederent, pelerent testimonia, nonnisi ab expurgatis

¹ Dio hist. Rom. lib. XLVII. sub his Coss.

toties per ipsos libris id facere licuisse, ut nulla de impostura jure objici posset calumnia: ab Augusto id etiam factitatum, jam prafati sumus.

3. Sub idem tempus, Judei¹ fessi oneribus tributorum, pro relevatione apud Tiberium imperatorem suppliciter egerunt, simulque Syria de eadem re conquesta: cum his aliisque casibus Oriente exagitato, ab eodem Tiberio Germanicus, quem ex Druso Germanico fratre suo, Liviæ filio genitum, in filium adoplayerat, ad res provinciarum componendas in Syriam mittitur. Tiberius enim æque atque Augustus Judæis favit; eisdemque Romæ degentibus, in cives distributiones fieri solitas, sicut et ille fecerat, imperitri voluit, ut Philo² testatur: quæ autem iidem Romæ agentes passi sint dolo Sejani, suo loco narrabimus.

¹ Tacit. lib. II. — ² Philo lib. de legat. ad Caium.

Anno periodi Graeco-Romane 3510. — Olymp. 199. an. 1. — Urb. cond. 770. — Jesu Christi 17. secundum Baronium 19. — Tiberii imp. 1.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *C. Cœlius Rufus, et L. Pomponius Flaccus*, ex Tacito lib. 2 Annal.

2. *Sibyllina oracula.* — Ad num. 2. Quæ narrantur in Annalibus de sibyllinis oraculis, pertinent ad annum Christi xix, cum ea Dio lib. 57 recitet sub consulatu Silani et Norbani, qui illo anno fastis nomen dedere.

3. *Piso fit Syriae præses.* — Ad num. 3. Illo anno, decreto senatus «permissæ Germanico provinciæ, quæ mari dividuntur,» ut motum Orientem componeret, ut ait Tacitus lib. 2 Annal. Et quia Syriae præses *Creticus Silanus* per affinitatem Germanico erat connexus, *Cn. Pisonem* successorem illi constituit Tiberius, ad spes Germanie coercendas. Ita Tacitus loco citato.

JESU CHRISTI ANNUS 20.

1. *Consules.* — Christi annus vigesimus habuit consules Tiberium Aug. tertio, et Germanicum secundo, ut annales Taciti¹ demonstrant.

Tacit. Annal. lib. II. sub iisdem Coss.

Anno periodi Graeco-Romane 3511. — Olymp. 199. an. 2. — Urb. cond. 771. — Jesu Christi 18. secundum Baronium 20. — Tiberii imp. 5.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Tiberius Aug. III et Germanicus II.*

2. *Quindecennalia imperii Cœsarei Tiberii.* — Sumptus is a Tiberio consulatus juxta u regulam consulatum Cœsaraeorum, propter nempe Cœsarai ejus imperii quindecennalia, ab anno Christi xii, quo ei tribunitia potestas prorogata, deduclla. Ad ea

solemnia pertinent quæ Tacitus lib. 2 Annal. sub hujus anni consulibus scribit: «Cappadoce in formam provinciae redacti, Q. Venerarium legatum accepere, et quadam ex regiis tributis diminuta, quo mitius Romanum imperium speraretur. Comagenis Q. Servaeus preponilur, tum primum ad jus praetoris translatis. » Hæc horum solemnium indicia: an-

nis enim his festis, regna in provinciam redacta, populi tributis levati, et novitates inducte. Quare licet Cappadocia anno precedenti Archelaum regem amici-

sisset, ut testatur Tacitus Iandatus, ante tamen praesentem annum in jus provinciae non redacta.

JESU CHRISTI ANNUS 21.

1. *Judei Romar rerati, et restituti.* — Sequenti anno Junio Silano et Norbano Flacco coss. jubente Tiberio, gravissimis senatus decretis seminarum libido, quae etiam in senatorias grassabatur, est coercita; cantumque ne quæstum corpore faceret, cui avus, aut pater, aut maritus eques romanus fuisse. Haec pluribus Tacitus¹ qui Vestiliae, quæ causam dedit edicto, narrat impudicitiam: quibus antem penitus convictæ romanae feminæ essent addicendæ, Suetonius² tradit; et mox subdit³: Externas carnicem, aegyptios judaicosque ritus compescuit: coactis qui ea superstitione tenebantur, religiosas vestes cum instrumento omni comburere. Iudaorum juventutem per speciem sacramenti in provincias gravioris celi distribuit: reliquos gentis ejusdem, vel similia sectantes, urbe subinovit, sub pena perpetuae servitudinis: nisi obtemperassent. Haec Suetonius. Id enim dictis coss. Silano atque Norbano actum, testatur Tacitus⁴ qui ait, quatuor millia Iudaeorum libertini generis in insulam Sardiniam amandalos sub specie coereendorum latrociniorum, re ipsa tamen ut ob aeris gravitatem interirent.

2. Quenam autem hujus decreti adversus Iudeos causa præcesserit, Josephus⁵ in hunc modum describit: « Erat quidam Judeus, qui ne legibus peccas daret, metu solum verterat, vir modis omnibus pessimus. Is Romæ agens gerebat se pro Mosaice legis interprete, ad scitis in societatem tribus atiis per omnia sui similibus. His cum se in disciplinam dedisset Fulvia mulier nobilis amplexa legem Mosaicam, persuaserunt ei, ut purpuram et aurum in Hierosolymitanum templum mitteret: quæ accepta in proprios usus verterunt, quod ante destinaverant. Id postquam Tiberius ex amico suo Saturnino, ipsius Fulviae marito, de injuria conjugi facta questo cognovit, jussit universos Iudeos ex Urbe pelli: ex quibus consules electi habito, quatuor milia militum miserunt in Sardiniam: plurimos etiam, qui ob patriam religionem detrectabant militiam, affecerunt peccatis gravissimis. Ha propter quatuor sceleratos, omnes Iudei coacti sunt Urbe cedere. » Haec de his Josephus⁶: qui et de immanni scelere perpetrato ab Egyptiis sacerdotibus adversus

Paulinam clarissimam feminam, quo ex facinore iidem Egyptii sacerdotes sunt in crucem acti, deque diruto tsidis templo, ejusdemque statua in Tiberim mersa texit historiam: at cum vera narret; tamen enim post Christi Domini nostri crucis suppliū contigisse haec asserat, more suo plurimum a veritate temporis diserepat: id enim annis ante tredecim esse factum, Taciti testimonio, qui per annos singulos restum Romæ gestas digessit, comprobatur.

3. Manserunt ita exiles extra Urbem, pulsi Iudei usque ad necem Sejani, eniūs calumniis (ut scribit Philo⁷) tam dire a Tiberio exagitati sunt: qui denum (ut ait) comperta Iudaorum innocentia, res illorum in feliciorē statum restituit, atque multa in eosdem contulit beneficia; hoc enim idem Philo his verbis testatur: « Hidem jura Iudaorum sub Tiberio conservata sunt, licet Sejano res novas moliente in Italia. Cognovit enim ille mox post necem insidiatoris, meras calumnias fuisse, delata de Iudeis Urbem incotentibus crimina conficta a Sejano, ut gentem e medio tolleret, quam norat vel solam vel præcipue repugnaturam conatibus impiis, et conspirationi caput imperatoris petenti. Proinde mandavit omnibus provinciarum præsidibus, ut oppidatim huic genti parcerent, exceptis consciis paucis admodum; caelerum de ritibus eorum nihil novarent, sed commendatos haberent tum viros ipsos, ut pacis amantissimos, tum mores eorum legesque, ut conferentes ad tranquillitatem publicam. » Haec Philo. Quæ vero pro Iudeis, conquerente de illis Pilato Iudeæ præside, imperator rescripsit, suo loco opportunius ex eodem auctore narrabimus. Si enim temporis ratio habeatur, haud dubium haec pro Iudeis Tiberius rescripsisse anno Domini nostri trigesimo tertio invenietur.

4. Eodem anno, Germanico Cesare Orientis præfecto, arte Pisonis tunc in Syria præsidis, morte sublato: « Tiberius (inquit Dio⁸) cum antehac plurima egregie fecisset, tum in contraria omnia mutatus imperavit crudeliter, et ad omnia impulsorem habuit et administrum Elium Sejanum, Seji Strabonis filium. » Porro Suetonius⁹, Tacitus¹⁰, Dio¹¹, et alii portentosa Tiberii facinora prolixè describunt, ad quos ea nosse optantes remittimus.

¹ Tacit. Annal. lib. II. sub iisdem Coss. — ² Suet. in Tib. cap. 36. — ³ Suet. in Tib. cap. 35. — ⁴ Tacit. Annal. lib. II. sub iisdem Coss. — ⁵ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 5. — ⁶ Joseph. ibid. c. 4.

⁷ Philo de legat. ad Caium. — ⁸ Dio hist. Rom. lib. LVII. — ⁹ Suet. in Tib. — ¹⁰ Tacit. lib. II et III. — ¹¹ Dio lib. LVII et LVIII.

Anno periodi Græco-Romanæ 5512. — Olymp. 199 an. 3. — Urb. cond. 772. — Jesu Christi 19. secundum Baronium 21.
— Tiberii imp. 6

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *M. Julius Silanus*, et *C. Norbanus Balbus*. Sic enim appellandus, non vero *Flaccus*, ut observat card. Norisius ex Pighii inscriptione ad annum Urbis 771; Gruteriana altera pag. 1041, Plinio lib. 2, cap. 57, et Idacii Fastis: ita card. eruditissimus in litteris ad me scriptis.

2. *Quinquennalia imperii Augustei Tiberii.* — Quinquennalia imperii Augustei Tiberii in hunc annum incident, ut ex ejus decennalibus liquet. In Gaza regia asservatur nummus inscriptus, T. CÆSAR. DIVI AUG. F. AUG. P. M. TR. P. XXI. S. C.; in aversa parte, CIVITATIBUS ASIE RESTITUTIS. Visitur effigies Asie muliebri specie sedens. Anno Christi xvii duodecim celebres Asie urbes terra motu collapsæ, ut scribit Tacitus lib. 2 Annal., quas cum Tiberius restituisset, ei colossus erectus juxta ædem Veneris, in Romano foro; et in unaquaque restauratarum urbium statuae illi posite, ut ex Appollonio gram-

matico refert Phlegon Trallianus in lib. de Mirabilibus, Quæ hoc anno facta occasione quinquennalium Tiberii, ostendit hujus tribunitia potestas xxi V kalendas Julii capessita. Porro annis quinquennialibus et id genus festis diealis, urbes aut constructas aut de novo reaeditas multis exemplis liquet.

3. *Saturninus Syrorum præficitur.* — Ad num. 4. Germanico Cæsare arte Pisonis Syriae præsidis extinto, Cneius Sentius Saturninus prolegatus Syriam obtinuit, ut testatur Tacitus lib. 2 Annal., anno Urbis 117. Hunc Saturninum diversum esse ab eo, qui jam ante Quirinum Syriam administraverat, non dubito. Videtur filius fuisse C. Sentii Saturnini, qui ante Quintilium Varum Syriam rexerat. Josephus enim lib. 46 Antiquit. cap. 17, ait illum C. Sentium Saturninum tres filios habuisse, eosque ejus legalos fuisse.

JESU CHRISTI ANNUS 22 ET 23.

1. *Tiberii leges.* — Anno sequenti, Valerius Messala et Aurelius Cotta consules creati sunt¹. Hos secuti sunt Tiberius quartum et Drusus secundum ineunte consulatum². Tunctemporis idem Tiberius, christiano quidem nedum philosopho principe dignum, de histriónibus Urbe pellendis promulgavit edictum, iisdemque ea arte interdixit, ut Dio³ testatur. Tacitus autem id post biennium factum sub consulatu Asinii, et Antistii, tradit. Praelerea hoc anno, scribit Dio⁴, iisdem coss. ex senatusconsulto statuisse Tiberium, ne sententia mortis damnatus intra decimum diem duceretur: quod quidem edictum latioribus spatiis Theodosius⁵ Augustus christianus imp. ampliavit nimis, ut trigoña etiam diebus execilio capitis sententiae differretur. Ex his corrigendus est Sidonius Apollinaris⁶, qui ejusmodi dilationem trigoña dierum tribuit senatus consulto Tiberiano: nam decem tantum dies ab illo sunt dati, ceteri autem viginti a Theodosio imperatore sunt additi.

2. *Sulpitii Quirini obitus.* — Sub hoc tempus P. Sulpitius Quirinus, qui olim præfuerat Syriae, ac censum egerat, sub quo descriplus est Dominus

noster Jesus Christus, ex hac vita migravit; cuius funus iussu Tiberii publicis exequiis frequentatum est a senatu: de rebus ab eo gestis haec summatis Tacitus⁷: « Nihil ad veterem et patriciam Sulpitiorum familiam Quirinus pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: sed impiger militiae, et aeribus ministeriis consulatum sub divo Augusto, mox expugnatis per Ciliciam Homonadensium castellis, insignia triumphi adeptus, datusque rector Caio Cæsari Armeniam obtinuerit, Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat: quod tunc patefecit in senatu, Iandatis in se officiis, et incusato M. Lollo, quem anctorem Caui Cæsaris pravitatis et discordiarum arguebat. Sed ceteris hand lata memoria erat Quirini, ob intentata (ut memoravi) Lepide uxori repudiatae pericula, sordidamque et præpotentem senectam. » Haec de Quirino Tacitus.

3. *Acta Pilati spuria.* — Sub hoc ipso consulatu quarto Tiberii imperatoris, consignata erant falsa illa adversus Bedemptorem nostrum confusa a Maximino imp. et aliis acta⁸ Pilati: quæ falsitatis certa ratione arguit Eusebius; quod tanti mendacii assertores, rerum nostrarum ignari, sub hoc consulatu et sub Pilato contigisse scripserint, quando necdum Pilatus in Iudeam missus fuerat præses;

¹ Tacit. lib. III. sub iisdem Coss. — ² Idem ibidem sub iisdem Coss. — ³ Dio Hist. lib. LVII. sub iisdem Coss. — ⁴ Dio ibidem et Saeton. in vit. Tib. c. 75. — ⁵ L. si vindicari C. de pœnis. Rufin. lib. II. c. 48. et Soz. lib. III. c. 24. — ⁶ Sidon. lib. I. epist. VIII. in fin.

⁷ Tacit. lib. III. sub iisdem Coss. — ⁸ Euseb. Hist. lib. I. c. 9.

quod anno duodecimo ejusdem imp. factum esse, Josephus testatur¹. Haec repetens Eusebius sic ait² :

« Idem scriptor in decimo octavo Antiquitatis libro, anno regni Tiberii duodecimo, Pontium Pilatum Iudeae regimen obtinuisse, atque eundem decem annos continuos ad Tiberii fere occasum ibidem commoratum enarrat. Quocirea commentum eorum, qui heri prope et nudiustertius commentarios contra Salvatorem nostrum ediderunt, perspicue

¹ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 3. — ² Euseb. hist. lib. i. c. 9.

refutatur : in quibus primo omnium temporis ipsius ratione falso ab illis observata, mendacium eorum qui talia commenti sunt, evidenter et aperte coarguit. Nam ad quartum consulatum Tiberii Cæsar, qui fuit anno regni ejus septimo, facinora a Iudeis in salutari Salvatoris nostri passione admissa fuisse, commentarii isti complectuntur : quo quidem tempore satis liquet Pilatum nondum ad Iudeae praefecturam gerendam adventasse. » Haec ille. Porro de actis Pilati suo loco paucio post plenius atque exactius agemus.

Anno periodi Graeco-Romanæ 3313. — Olymp. 199. an. 4. — Urb. cond. 773. — Jesu Christi 20. secundum Patrum 22. — Tiberi imp. 7.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *M. Aurelius Messala, et M. Aurelius Cotta.*

Anno periodi Graeco-Romanæ 3314. — Olymp. 200. an. 4. — Urb. cond. 774. — Jesu Christi 21. secundum Baronium 23. — Tiberi imp. 8.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Tiberius Aug. IV et Drusus Cæsar II.*

2. *Proconsularis imperii Tiberii decennalia.* — Tiberii consulatus juxta ii consulatum Cæsareorum regulam, Drusi juxta iii, non solum quia Cæsar erat, sed etiam propter ejus consulatum geminatum. Fastos enim consulares diligenter evolvens deprehendi, iterato consulatu colonestatos, aut imperatorum collegas in consulatu fuisse, vel insignioribus annis consules processisse præsertimque annis decennalium et id genus festorum. In hunc autem annum imperii proconsularis Tiberii decennalia incident. Ad ea referenda inscriptio, quæ extat in territorio S. Canati, oppidulum est Gallo provincia, quam nuper clarissimus dominus Ludovicus Thomassinus *de Mazangues* parlamenti Aquensis senator detexit ac mecum communicavit.

II. CÆSAR.	DIVL. AUGUST. I. F.
AUGUSTUS	PONTIFEX
MAXIMUS	TRIBUNICIA
POTESTATE XXII.	REFECIT ET
	RESTITUIT.

Tiberius tribunitiam potestatem xxii usque ad V kalendas Julias, quo xxiii iniit, gessit, et imperii proconsularis decennalium occasione vel aqueductum, vel templum aliquod, vel aliud adificium in provincia reficiendum curavit.

Consules. — Post prædictos G. Sulpitius et D. Haterius gesserunt consulatum¹. Hos seculi sunt anno sequenti C. Asinius et C. Antistius².

Tacit. lib. iii. — ² Idem lib. iv.

Anno periodi Graeco-Romane 5515. — Olymp. 290. An. 2. — Urb. cond. 776. — Jesu Christi 22. secundum Baronium 24. — Tiberii imp. 9.

1. *Consules*. — Ad num. 1. Coss. C. *Sulpicius Galba, et D. Haterius Agrippa*.

2. *Vicennialia imperii Cæsarei Tiberii*. — Vicennialia imperii Cæsarei Tiberii in hunc annum conferenda; quorum varia extant indicia. Nam Tiberius Druso Cæsari filio tribunitiam potestatem concessit, quod liquet ex eo quod anno sequenti *Sejmi* insidiis sublatius fuerit, cum tribunitiam potestatem u gereret, ut ex nummis appareat. Legendus Tacitus lib. 3 Annal. Annis autem decennalibus et id genus feslis addictis imperatores, filios aut Cæsares nuncupasse, aut tribunitia potestate exornasse, saepius infra visuri sumus. Praelerea Mediobarbus in numismatis imperatorum, unum Tiberii producit inscripnum : *TI. CESAR DIVI AUG. F. AUGUST. P. M. TR. POT. XXIV. S. C. IN POSTICA : CIVITATIBVS ASLE RESTITUTIS*. Cernitur figura sedens, dextra pateram, sinistra hastam tenens. Tiberius V kalend. Julias currentis Christi anni tribunitiam po-

statem xxiv iniit : Asiae aulem urbes, quæ terræ motu corruerant, iandiu ab eo restituta. Sed ferebat usus, ut amiss decennatibus destinatis praecedentium annorum victoriæ, magnificæ in populum largitiones, aliaque idgenus rursus nummis inseruerentur ; eorumque memoria renovaretur. Quod viros eruditos non raro in fraudem induxisse video. Autummarunt enim victorias v. g. eo anno, quo in nummis memorantur, relatas fuisse ; cum tamen occasione decennaliorum post aliquot annos ii percussi fuerint.

3. *Pomponius Flaccus Syriæ legatus*. — Hoc circiter anno *Cn. Sentius Saturninus*, a Syria remolus, et in ejus locum *L. Pomponius Flaccus* substitutus. Josephus lib. 18 Antiqu., cap. 8, de Agrippa rege loquens ait : « Ad Flaccum virum consularem et tuum Syriæ praesidem se contulit. » Quare nonnisi post annum Christi xvii, quo is consulatum gessit, Syriæ præfuit.

Anno periodi Graeco-Romane 5516. — Olymp. 290. an. 3. — Urb. cond. 776. — Jesu Christi 23. secundum Baronium 25. — Tiberii imp. 10.

1. *Consules* — Ad num. 1. Coss. C. *Asinius Pollio, et C. Antistius Vetus*

JESU CHRISTI ANNUS 26 ET 27.

Consules. — Inde vero anno Domini nostri vi- gesimo sexto consulatum inierunt Cornelius Cethegus et Visellius Varro¹ : post quos Cossus Cornelius

et Asinius Agrippa² eo functi sunt magistrati : quibus omnibus annis nihil memoria dignum, quod ad res nostras perlineat, gesum est.

¹ Tacit. lib. iv.

² Tacit. lib. iv.

Anno periodi Graeco-Romane 5517. — Olymp. 290. an. 4. — Urb. cond. 777. — Jesu Christi 24. secundum Baronium 26. — Tiberii imp. 11.

1. *Consules*. — Ad num. 1. Coss. *Cornelius Cethegus, et L. Visellius Varro*, sub quibus, ut inquit Dio lib. 57, *iudi decennales facti*, ob imperium nempe Augusteum Tiberii.

2. *Imperii Augustei Tiberii decennalia*. — Tacitus lib. 4 Annal. ait : « Cornelio Cethego, et Visellio Varrone coss., pontifices eorumque exemplo caeleri sacerdotes, cum pro incolumitate principis vota susciperent, Neronem quoque et Drusum iis-

dem diis commendavere, » filios nempe Germanici. Quæ verba Lipsius in notis ad lib. 16 Annal. Taciti reete refert ad vota, que ipso anni initio nuncupari solitum era. Sed huc revocanda quæ habet Eusebius in Chronico iuxta editionem Pontaci anno Abrahami 2041 qui kalend. Octobris currentis Christi anni inchoatur : « Philippus tetrarcha Panadæ, in qua plurimas aedes construxerat, Cæsaream Philippi vocavit, et Juliadæ aliam civitatem.

Annis enim qui decennalibus dicalabantur, novae urbes constructæ, aut antiquæ novis nominibus donatae. Verum est, Josephum lib. 48 Antiq. cap. 3 hæc ad tempora Augusti referre. Sed eo capite Jose-

plus ordinem temporis non servat, contentus narrare, quomodo Herodes et Philippus res sue quisque tetrarchiae post Archelai relegationem ordinant.

Anno periodi Graeco-Romane 5518. — Olymp. 201. an. 1. — Tiber. cond. 778. — Jesu Christi 25. secundum Baronium 27. — Tiberii imp. 12.

1. Consules. — Ad num. 1. Coss. *M. Asinius Agrippa, et Cossus Cornelius Lentulus.*

2. Imperii proconsularis Tiberii quindecennalia. — Imperii proconsularis Tiberii quindecennalia, quorum multa indicia apud Tacitum lib. 4 Annal., ubi narrat missos ab Hispania ulteriori legatos, ut senatus Tiberio matrice ejus delubrum extrueret, alioque a Lacedemoniis et Messenis de jure templi Diane Limeuelidis, et a Segestenis de

aede Veneris restauranda. Quæ legationes pro religione annis decennalibus destinatis fieri solite.

3. Baptisma Christi. — Incipit hoc anno V kal. Septembbris annus decimus quintus imperii proconsularis Tiberii, de quo si intelligatur divus Lucas cap. 3, quando ait, anno xv « Tiberii factum esse verbum Domini ad Joannem, » Christus anno sequenti die vi Januarii baptizatus fuerit, vel saltem initio anni æræ Christianæ xxvii, ut infra explicabimus.

JESU CHRISTI ANNUS 28.

1. Pontius Pilatus Iudeæ præses, ejusque in Iudeos acta. — Anno Christi vigesimo octavo, Cn. Lentulo Getulico et C. Calvisio Sabino coss., cum Valerius Gratus Iudeæ præses annunti in magistratu egisset undecimum, successorem habuit Pontium Pilatum, qui in eadem functione annis decem permansit. Haec Josephus¹ et alii². Quid autem idem præses, cum primum in Iudeam venit, adversus Iudeos egerit, idem auctor recenset his verbis³: « Pilatus cum curandam accepisset regionem, nocte intempera operata Hierosolymam intulit imagines Caesaris: quæ res post triduum ingentem inter Iudeos suscitavit tumultum. Nam qui aderant, stupore pernoti sunt, quasi jam profanatas leges suas viderent: nullum enim fas esse collocari in urbe simulacrum. Ad querelam autem eorum qui in civitate erant, subito etiam ex agris multitudine confluxit. Euntes autem illico Cæsaream ad Pilatum, intentissime deprecabantur, ut ab Hierosolymis auferrentur imagines, et eis jura patria servarentur. Pilato autem supplicantibus abniente, circa dominum ejus proni corruerunt, et immobiles quinque diebus noctibusque continuis mansere. Post autem Pilatus tribunal ascendens, studio magno convocat multitudinem Iudeorum, quasi qui velit eis dare responsum. Cum subito milites accepto signo (sic enim jam fuerat preparatum) armati circumsteterunt Iudeos; circumdataque triplici aie, Iudei quidem

stuporis erant pleni, videntes insperatam rerum faciem. Tunc Pilatus denuntians trucidaturum se omnes, nisi imagines Caesaris susciperent, annuit militibus ut educerent gladios. Iudei autem quasi uno consilio omnes subito corruerunt, et cervices nudatas excipiendis ictibus pararunt: vociferantes universos se interfici magis velle, quam legem profanari. Tunc Pilatus circa religionem studium populi demiratus, confestim de Hierosolymis statuas jussit auferri. Haec Josephus de Bello Judaico, eadem et in libris de Antiquitatibus⁴ narrans.

2. Porro Philo Judæus, qui his ipsis vivebat temporibus, rem a Pilato adversus Iudeos gestam longe aliter contigisse scribit⁵, sic dicens: « Quid alter avus tuus (altoquitur Caïum Augustum) Tiberius Caesar? nonne manifeste voluntatem eamdem habuit? Certe per viginti tres annos, quibus imperavit, antiquissimam religionem templi conservavit incolument, immotamque modis omnibus: et possum quiddam in laudem ejus proferre, quamvis mille sub ipso jaclatus casibus. Sed amica est et tibi quoque grata veritas. Pilatus erat procurator Iudeæ: hic non tam in gratiam Tiberii, quam in odijum populi auratos etypos dedicavit intra sanctam urbem in Herodis regia, nulla insignes imagine, nec habentes quicquam vetitum: tantum titulus confinebat nomen dedicantis, et ejus cui dedicabantur. Id ubi divulgatum est in populum, advocatis usi quatuor regiis filiis fortuna dignitateque regia

¹ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 3 et 4. in fine, et de bello Jud. lib. ii. c. 6. — ² Euseb. hist. lib. c. 9. — ³ Joseph. de bello Jud. lib. ii. c. 8.

⁴ Joseph. antiq. lib. xviii. cap. 3. — ⁵ Philo de legat. ad Caïum.

praeditis, reliquaque hujus familie, atque optimatis ceteris, orabant ut tolleretur illa etypeorum novitas, nec violarentur ritus patrii conservati a superioribus regibus et imperatoribus. Cumque ille adversaretur rigide, ut erat pertinaci duroque ingenio, conelatum est: Desine seditiones bellaque ciere; desine pacem profligare: non honoratur imperator per legum contumeliam: noli hunc injuria praetextum quarere. Tiberius nihil vult temerari de ritibus nostris: aut ostende ultius edictum, vel epistolam, aliudve simile: vel da, ut te omisso, per legatos oremus dominum. Id vero magis eum exasperavit, veritum ne, si mitteretur legatio, cætera quoque detegerent ejus criminia, venditatas sententias, rapinas, injurias, clades, tormenta, crebras cades indemnatorum, crudelitatem sævissimam. Irratus igitur homo iracundus, anceps erat animi, quod neque demere semel dedicatas res anderet, nec subditis gratificari vellet, non ignorans Tiberii talibus in rebus constantiam. Quod ubi viderunt optimates, et animadverterunt eum pœnitere coepit, quantumvis dissimularet, scripserunt Tiberio litteras humili depreciatione plenissimas. Qui cognito quid dixerit Pilatus, quid minatus sit, non est opus ut dicam quantumvis excanduerit; quamvis non commoveretur temere: ipsa res iram ejus indicat. Confestim, nihil procrastinans, scribit litteras, valde objurgando ejus audaciam, jubendo ut sine mora clypeos illos tolleret: et translati sunt Cesaream maritimam, ab Augusto proavo tuo denominatam, quo in ejus sacro templo dedicarentur; sieut factum est. Ita consultum fuit et imperatoris honori et civitatis antiquis moribus; haec sunt deereta Tiberii. » Haec Philo; cui potius, quam Josepho, fidem adhibendam, nemo non diverit; ut ex his plane intelligas, quantum in auctore vacillet fides historica, qui non tantum a nostris scriptoribus, sed a suis gentilibus mendacij arguatur.

3. Addit post haec idem Pilatus adversus Iudeos eiusmodi scelus: « Est, inquit Josephus¹, apud Ju-

¹ Joseph. de bello Iud. lib. II. c. 8. et antiq. lib. XVIII. c. 4.

daos sacer thesaurus, quem Corban dicunt: hunc Pilatus ad inductionem aquarum jussit expendere: erat autem inducenda aqua ab stadiis trecentis: ob hoc itaque vulgi oriebantur querelæ; ita ut etiam Pilati, qui Hierosolymam venerat, cum clamore circumdarent tribunal. Ille autem præviderat tunnulum eorum: siquidem populo permisit armatos milites, qui tunc essent privatorum vestibus imluti; præcepitque ut gladiis quidem non interenlur, fustibus autem acclamantes ferirent. Sicque compositis rebus, dat ex tribunal signum, confessimque eadebantur Iudei: quorum multi quidem plagis, multi vero se invicente conculeantes in fuga, misera protritione perierunt. Tunc ad calamitatem interfectorum stupens multiludo conficuit: atque ob hoc accusator Herodis tetrarchæ Agrippa, qui fuit filius Aristobuli, quem pater Herodes interfecit, ad Tiberium venit. Illo vero non suscipiente accusationem, residens Romæ, reliquorum quidem potentium notitias ambiebat, maximis autem colebat officiis Germanici filium Caïnum, cum adhuc esset privatus.» Haec Josephus. Quænam vero post haec eidem Agrippæ Romæ obvenerint, quove modo sit, jubente Tiberio, detrusus in carcere, et inde exaltatus in regnum, suo loco dicemus. Haec itaque ipso Pilati ingressus initio recitata sunt, non quod eodem primo sui magistratus anno facta esse contendamus: sed eum incertum plane sit tempus, quo eadem sunt perpetrata, hic maluimus recensere; ut quale fuerit ingenium hominis, et quibus moribus comparatum, ex his facilius innotescat. Duxit una secum Pilatus in provinciam uxorem suam, ut ex Evangelista exploratum habetur; nuper enim sub quarto¹ consulatu Tiberii, Severo Cæcinna gravissima oratione censente ne uxores maritos in provinciam profici-sentes comitarentur, intercedente Valerio Messala, ac per omnia commodiæ esse, si illæ maritos assestarentur, ostendente, legis rogatio elusa est.

Tacit. Annal. lib. III.

Anno periodi Greco-Romanæ 3319. — Olymp. 201. ab. 2. — Urb. cond. 779. — Jesu Christi 26. secundum Baronium 28. — Tiberii imp. 13.

1. *Consules.* — Ad num. 4. Coss. *Lentulus Gestilius*, et *C. Calvisius*, ex Tacito lib. 4 Annal. ubi refert certamen undecim Asiae urbiuum de honore statuendi Tiberio templum decertantium, additique hunc in Campaniam digressum esse « specie dicandi templi apud Capuam Jovi, apud Nolam Augusto. »

2. *Quinta quinquennalia imperii Cæsarei Ti-*

berii. — Haec indicia quintorum quinquennialium imperii Cæsarei Tiberii, ad quæ etiam referendum quod scribit Eusebius in chronico tam secundum editionem Pontaci, quam Scaligeri, anno Abrahami 2043, qui kalendis Octobris præsentis Christi anni inchoatur: *Herodes*, inquit Eusebius, *Tiberiadem condidit et Liviadem*, in honorem nempe Tiberii et Liviae Augustæ.

JESU CHRISTI ANNUS 29.

Consules. — Annus Christi vigesimus nonus habuit consules M. Licinium et L. Calpurnium, fuitque Romanis ingentibus cladibus memorabilis: nam collapso apud Fidenas amphitheatro, quinqua-

ginta millia hominum obtrita sunt, Romaque totus mons Cælius conflagravit: sed haec omnia pluribus Tacitus¹.

¹ Tacit. Annal. lib. iv

Anno periodi Graeco-Romanæ 5520. — Olymp. 201. an. 3. — Urb. cond. 780. — Jesu Christi 27. secundum Baronium 29. — Tiberii imp. 14.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *M. Licinius Crassus et L. Calpurnius Piso*, ex Tacilo lib. 4 An-

nal. et Tabula ænea apud Sponium in Miscellaneis eruditæ Antiquit. pag. 278.

JESU CHRISTI ANNUS 30.

Sequenti anno inierunt consulatum Junius Silanus et Silius Nerva. Nihil tamen his, quod pro Annalibus nostris Ecclesiasticis faciat, aut iis dignum sit, reperimus; licet a nonnullis, hoc ipso anno suæ ætatis trigesimo Christum esse baptizatum,

affirmetur: sed id accidisse anno sequenti, aperte demonstrant quæ a nobis dicta sunt superius, dum de anno quo natus est Christus, in Apparatu Iusius disputavimus.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5521. — Olymp. 201. an. 4. — Urb. cond. 787. — Jesu Christi 28. secundum Baronium 30. — Tiberii imp. 15.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Ap. Junius Silanus et P. Silius Nerva*, ex Dione.

2. *Initium periodi Victorianaæ.* — Ab hoc anno, non vero a sequenti, ut perperam quibusdam visum, Victorius Aquitanus periodum suam quingentorum et triginta duorum annorum inchoavit: ait enim in Prologo: « Diebus kalendarum Januariarum, a duobus geminis Rufo scilicet et Rubello, usque ad consultatum Constantini et Risi, » colligi quadragesimos et triginta annos, consultatus Constantini et Risi in annum Christi ccccvi convenit. Quare a currenti Christi anno periodum suam orsus est Vic-

torius, qui unitatem superfluam addidit. Legendus Bucherius cap. 42 de Doct. Temp., qui eam periodum pluribus illustrat. Ea annos Christi exhibebit, dummodo annos viginti septem addas. Ostendit et Chronologiam Baronii ante Diocletiani imperium depravatam esse: Baronius enim duorum Geminorum consulatum eum anno Christi xxxi componit, ideoque annos illos triginta et quadringentes, usque ad Risi et Constantini consulatum, colligere non potest. Denique ea periodus in Gallia, licet non in omni, communius atque diutius admissa fuit, ut liquet ex primo canone synodi IV Aurelianensis.

JESU CHRISTI ANNUS 31.

1. *Evangelicæ historiæ dignitas et concordia.* — Proximus sequitur annus decimus quintus impe-

rii Tiberii Caesaris, evangelica¹ attestatione celebre-

¹ Luc. iii.

rimus, quo gesserunt consulatum Rubellius atque Fusius, ambo gemini¹. Annus quippe idem qui ab Isaia² *placabilis* per antonomasiam dictus est, et *acceptabilis*³: quo nimur orbi terrarum profundis tenebris obvoluto, Redemptor humani generis Christus Deus noster, lux vera, lumine prædicationis cœpit affulgere.

2. Hujus quidem rei præclarissime gestæ historia, non a quibuscumque, sed a Deo tantum praordinatis testibus, ab ipsis inquam sanctissimis quatuor Evangelistis, monumentis meruit divinitus consignari: quorum admirabilem excellentiam atque præstantiam Ezechiel⁴ propheta sub quatuor animatum symbolicis speciebus in divina illa cœlitus ostensa visione gloriae Domini præcognovit. «Si enim quod ait Apostolus⁵, ministratio mortis (ipsa inquam legis scriptio) litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus ejus, quæ evanescatur: quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria?» Fuerunt hi ministri novi Testamenti, non littera tantum, sed spiritu: ut non solum ipsorum scriptis res gestæ narrentur, sed quod superat humanum captum, vim quandam spiritus ipsis Deus indiderit, ac perinde divinam illam Ezechieli ostensam præ se ferant imaginem, ut appareat aspectus eorum velut carbonum ignis ardentium, et quasi aspectus lampadarum, splendor ignis, sed et de igne fulgur egrediens ad destructiōnem⁶ munitionum, consilia destruens, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, in captivitatem redigens omnem intellectum in obsequium Christi. Porro etsi diversis in locis, variisque temporibus et occasionibus in eodem argumenti genere singuli versati sint; tamen admirabili quodam modo, ac nonnisi divino consilio factum est, ut consensione quadam harmonica, quod simul omnes, hoc singuli quique in scribendo præstisset videantur: ut merito, juxta propheticum illud enigma, sic propria a cœteris distincta esset facies singulorum, ut tamen eadem quatuor facies singulis conjunctæ essent.

3. Fuit antiquorum scriptorum studium, ut quatuor sancta Evangelia in unum conjungentes, ex iisdem quatuor unum intexerent. Id conatum esse scimus primum omnium Theophilum Antiochenæ Ecclesiae episcopum, ut Hieronymus⁷ ad Algasiam scribens testatur his verbis: «Theophilus Ecclesia Antiochenæ septimus post Petrum apostolum episcopus, qui quatuor Evangelistarum in unum opus dicta compingens, ingenii sui nobis monumenta reliquit.» Id ipsum præstítit Tatianus: id item tertio loco Ammonius, quem (inquit idem Hieronymus⁸) secutus est Eusebius episcopus Cesariensis. Hi quidem de convenientia ipsorum Evangelistarum canones quosdam scri-

psérunt, quos idem Hieronymus latinitate donavit. Meminit horum Victor episcopus Capuanus in p̄fatione⁹ quam Tatiani Evangeliorum quatuor Harmonia p̄fixit: hæc de antiquioribus. Ceterum complurium recentiorum in eadem re enituit studium, quorum præcipuum sibi locum vindicare videtur eruditus arque ac pius Cornelius Jansenius episcopus Gandavensis; cuius sic nobis proponimus sequenda vestigia, ut tamen liberi interdum esse velimus, per aliam viam, quæ rectior videatur, incedere.

4. Age, ipsam evangelicam historiam prosequamur, quam Lucas evangelista, egregia certitudine temporum, more majorum, testatam sic exordit: «Anno quinto decimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudeam, tetrarcha autem Galilæe Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha Iturae et Trachonitidis regionis, et Lysania Abilinæ tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna et Caipha: factum est verbum Domini super Joannem Zachariæ filium in deserto. Et venit in omnem regionem Jordanis, prædicans baptismum pénitentiae, etc.»

5. *Tetrarchiarum distinctio.* — Etsi aliam interpretis, aliam vero historici sciamus in scribendo esse rationem, tamen nos debere difficultates ac nodos ad historiam elucidandam dissolvere, neminem negaturum esse putamus. Quamobrem in iis quæ tum hic tum alibi occurrant, enodandis de rebus gestis difficultatibus (quod præfando polliciti sumus) studium nostrum non deerit. Quod vero in primis pertinet ad tetrarchias, quarum meminit evangelista: jam superins dictum est, tam ex testamento Herodis², quam ex divisione ab Augusto³ facta, Josephum seripsisse consentientia evangelista; nimurum Herodi Antipe Galilæam cum Transannana regione esse tributam, Philippo autem Trachonitidem regionem, una cum Auranide, et parte quadam, quæ fuerat Zenodori, olim Herodi tradita⁴, quas S. Lucas, et post eum Dio⁵, Ituram appellat. Fuisse et his temporibus tetrarchiam Lysanie, idem auctor consentire videtur, dum eamdem primum a Caio⁶ Tiberii successore, inde a Claudio Agrippæ⁷ donatam affirmat.

6. *De Lysaniis tetrarchis.* — Quisnam fuerit iste Lysania: sicut errare certum est illos qui dixerunt⁸ Herodis fuisse filium, ac Herodis Antipe et Philippi fratrem; ita etiam errore labi eos⁹ constat, qui hos corrigentes, et ipsi correctione sunt digni, dum Lysaniam hunc, de eius tetrarchia hic mentio habetur, illum putant esse filium Ptolemaei Mennei, cuius Josephus¹⁰ meminit: nam ejusdem auctoris testimonio¹¹ expressum habetur, eumdem Lysaniam Cleopatrae arte fuisse necatum, ut ejus potiretur

¹ Habes eam tom. II. bild. S. Mar. — ² Joseph. antiq. lib. xvii. c. 10.

— ³ Joseph. Ibid. c. 13. — ⁴ Joseph. antiq. lib. xv. c. 13. —

⁵ Dio, hist. Rom. lib. XLIX. — ⁶ Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 8. in fin.

— ⁷ Joseph. antiq. lib. xix. c. 4. et de bello Jud. lib. II. c. 41. — ⁸ Eu-

sebius in Chronic. anno Domini 7. — ⁹ Corn. Jans. in concord. Evang.

et alii eum scenti. — ¹⁰ Joseph. antiq. lib. XIV. c. 23. in fin. — ¹¹ Jo-

seph. antiq. lib. xv. c. 4.

¹ Tacit. lib. V. — ² Isai. LXI. — ³ Luc. IV. secundum LXXII interpr. — ⁴ Ezech. I. — ⁵ 2 Cor. III. — ⁶ 2 Cor. X. — ⁷ Hier. epist. CLII. quæst. 6. — ⁸ Hieron. prefat. in quatuor. Evang. ad Damascen. epist. CXIII.

ditione, quae erat apud Libanum posita: idque Dione¹ auctore, contigisse constat sub consulatu Publicole et Nerva, anno ab Urbe condita septuagesimo decimo octavo.

7. Cleopatra vero simul cum Antonio sublata de medio, rebus in integrum restitutis, actisque Antonii irritis; Lysania alteri, ejusdem cum priore nominis, ea tetrarchia fuisse videtur ab Augusto restituta: nam cum idem Josephus² longe post obilium dicti Lysaniae senioris meminit Zenodori, quod conduxisset ditionem Lysaniae, certe non de priore Lysania tetrarcha, sed de posteriori necesse est intellexisse. Erat Abila, ex qua dicta est tetrarchia Abilina, civitas una (ut ait Plinius³) in provincia Decapoleos; cujus Lysanias (ut Lucas tradit) tetrarcha erat. Quod insuper ad vocem ipsam tetrarchiae pertinet; in ea potius usus loquendi, quam vocabuli proprietas attendi debet; eum auctore Plinio⁴ certum sit, non quartam regni vel provinciae partem esse eo nomine intelligendam, sed polius principis cuiusque dominium, etiam si unius tantummodo fuerit civitatis: quippe qui dicat provinciam in Palestina Decapoleos dictam, cuius est mentio in Evangelio⁵, cum decem haberet civitates, earumdem fuisse tetrarchias singulas, regnum instar, et in regna solere contribui.

8. *Functio sacerdotalis.* — Quod praeterea S. Lucas evangelista, non tetrarcharum dictorum tantummodo, sed principum sacerdotum Annae et Caiphæ temporibus prædicationem Ioannis inchoatam tradat: res haud medioeri difficultate obvoluta videtur: tum cum unum tantummodo, non duos simili, et ante et post haec tempora summum sacerdotem penes Judeos fuisse, certum exploratumque habeatur: tum etiam, si Josepho credimus, quod non Anna (ut vidimus), sed Caiphas hoc tempore summi sacerdotii munere fungeretur. Scimus et viariam ejusdem sacerdotii præfecturam nemini solere concedi, nisi aliqua necessitate urgente, et ad modicum temporis spatium: cum et idem Josephus testetur⁶, Matthiae summo sacerdoti, quod inter dormiendum pollitus esset, rem divinam facere lege vetilo, ad unius tantum diei spatium viarium adjutorem esse datum Josephum Elleimi filium. Nec insuper constare posse videtur quod dicunt summos sacerdotes fuisse Annam et Caipham, ita tamen ut alternis annis sacerdotalem functionem obtinerent. Nam non nisi alterius horum tempore potuit Joannes prædicationem exordiri: cum, quo tempore alter esset summus sacerdos, alterum cessasse, dicere necesse sit. Nec demum esse verum quod scribit Eusebius⁷, delectos a præsidibus Romanis summos sacerdotes; et unumquemque illorum uno tantum anno eo ministerio perfunctum esse, nemo non videt: nam etsi (quod scribit Josephus⁸) primis annis Valerii Grati præsi-

dis, qui a Tiberio illuc primo sui imperii anno missus est, per annos illos tres primos totidem mutati sunt summi sacerdotes; tamen qui ultimo loco creatus est Caiphas anno tertio Tiberii imperatoris, absque alio successore noui ad presentem tantum annum, sed (quod constat ex Evangelistis) usque ad Redemptoris nostri crucem, imo et post resurrectionem (ut testantur Acta Apostolorum⁹) eundem Caipham in eadem functione perseverasse, ac sic per annos saltem decem et septem ipsum eodem munere functum fuisse apparet: cui veritati et Josephus² adstipulator, dum creationem Caiphæ sub lertio anno Valerii Grati constituens, nullum alium ei datum successorem usque ad Vitellii præsidis, qui Pilato successit, tempora, testatur: tunc vero ipsum redactum in ordinem, et Jonatham Anani filium subrogatum tradit.

9. Quod ergo ab Evangelista eodem tempore Anna, perinde ac Caiphas, princeps sacerdotum dicatur, alia est per vestiganda ratio. Ac primum illud dicimus, quod etsi unus idemque summus pontifex apud Judeos esset, tamen complures alias sacerdotalis ordinis dictos esse principes sacerdotum, quorum frequens est mentio in divinis Scripturis, certum est: hos fuisse viginti quatuor numero, sicut et totidem erant vices sacerdotales, ex his que leguntur in libris Paralipomenon¹⁰, facile intelligitur: qui enim cuiusque vicis princeps et caput erat, ille ipse princeps sacerdotum diebatur. At non dicimus Annam hac tantum ratione esse dictum principem sacerdotum, sed et alia prorsusque diversa, quam sub inferimus.

10. *Concilium LXXII, sive synedrium.* — Erat quidem apud Judeos ex senioribus atque magistris conflatum collegium, quod ab illis Synedrin/al. Sanedrin dicebatur, constabatque ex septuaginta duobus viris. Hujus originem a Deo per Moysen institutam habes in libro Numeri¹¹, quando Deus Moysi præcepit ut septuaginta viros deligeret, quos senes et magistros populi esse nosset. Ille seniorum collegium, junctis duobus aliis qui Heldad et Medad personas agerent (qui licet remansissent in castris, eodem tamen afflati Spiritu prophetarunt), numero septuaginta duorum semper perseveravit in posteris. Erat horum summa auctoritas, ut qui de lege cognoscerent, et de Propheta, ac simul de Regibus judicarent. Horum namque judicio Herodes rex postulatus est; in quos postea crudeliter saviit ut testatur Josephus⁵. At de horum munere pluribus acturi sumus inferius: modo autem (quod ad rem propositam pertinet) qui septuaginta duorum seniorum primus haberetur, idem princeps sacerdotum dicebatur; cum alioqui summus sacerdos primum omnium locum teneret, eunclisque praesesset principibus sacerdotum: seque habebat amborum perfunctio instar præfecturae Moysis et Aaron, quorum quamdam similitudinem exprimebant. Sieque Anna cum esset ejusmodi collegii princeps, merito, sicut et Caiphas, princeps

¹ Dio hist. Rom. lib. xlix. — ² Joseph. antiq. lib. xv. c. 43. — ³ Plin. hist. nat. lib. v. c. 18. — ⁴ Plin. ibid. — ⁵ Matt. iv. Mar. v. et vii. — ⁶ Joseph. antiq. lib. xvii. c. 8. — ⁷ Euseb. hist. lib. i. c. 10. — ⁸ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 3.

⁹ Act. iv. — ¹⁰ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 6. — ¹¹ I. Paralip. c. xxiv. — ¹² Num. xi. — ¹³ Joseph. antiq. lib. xiv. c. 17.

sacerdotum dicebatur, licet utriusque functio esset omnino distincta. In eo libro qui Philonis nomine de Temporibus inscriptus habetur, non prorsus contemnendo si purgatis mendis integer redderetur, haec, quae id ipsum monstrant, habentur : « Herodes anno trigesimo principatus sui tyronni, Synedrin ex domo David delevit; et Annachem quemdam (quod nomen idem est quod Anna) atque Synedrin ex proselytis sufficit, qui nimurum in lege videbantur eruditi. » Haec ibi. Videas insuper in Evangelio¹, cum Christi causa ageretur, ac subinde de vero propheta quaestio esset : An ille ipse Christus esset : eundem primo ad Annam, tanquam ad principem sacerdotum illius collegii, esse perductum, enjus inumeris erat de Propheta judicare : ac denum ad Caipham, sine ejus assensu sententia ferenda non erat. Videas etiam apud Acta Apostolorum, cum de lege esset judicium, nimurum de fide Christi, quam praedicabant Apostoli in eo consessu primo loco nominatum Annam, inde Caipham, postea vero juxta consessus ordinem, Joannem, Alexandrum, ac ceteros. Hec sunt quae de Anne et Caiphæ principatu sacerdotum inter se distincto habuimus dicere : jam cætera prosequamur.

41. Joannis prædicatio et mores. — Eodem itaque anno, dictorumque principum sacerdotum tempore, Joannes Zachariae filius, qui ea occasione quam superius recensuimus, secesserat adhuc infantulus in desertum, afflatus divino Spiritu venit in omnem regionem Jordanis, prædicans baptismum pœnitentiae. Describitur tanti prophete locus, habitat, atque vietus : ut qui nimurum habitasset in deserto loco², indutus vestimento ex pilis camelorum confecto³, ac zona cingeretur pellicea : esca vero locustæ essent, et mel silvestre⁴. At primum, quod ad habitationis locum spectare videtur ; quomodo idem ipse post multa tempora fidelibus innotuerit, sincera attestatione Sophronii⁵, qui ejusmodi scribit historiam, enarramus : « Erat, inquit, senex quidam habitans in monasterio Abbatis Eustorgii, Joannes nomine : quem S. Elias episcopus Hierosolymorum voluit ducem monasterii constituere. Ille vero non acquiescebat, dicens : In montem Sina orationis causa pergere volo. Archiepiscopus autem cogebat eum, ut prius abbas fieret, et postea pergeret quo vellet. Cum vero senex non acquiesceret, dimisit eum, spondentem se, postquam reversus esset, suscepturum regiminis curam. Et ita salutato archiepiscopo, iter arripuit, ut ad Sina montem proficeretur, assumpto secum et discipulo suo : transvadatoque Jordane fluvio, cum vix uno lapide processissent, cœpit senior rigore detineri, ac post paululum invasit enim febris. Cum vero in tantum excreceret ardor febris, ut ambulare non posset, invenerunt speluncam parvulam, in quam ingressi sunt, ut requiescerent. Cum vero febris ita invadisset, ut se vix mouere posset, in ipsa speluncâ tres dies commorati sunt. Tunc senex in somnis aspergit

quemquam adstantem sibi, et dicentem : Die, senex, quo ire vis? Respondit : In montem Sina. Dicit ei : Ne, quæso, recedas hinc. Cum vero seni id persuadere non posset, abscessit : febris vero seni aerius infesta erat. Bursus nocte sequenti idem seni adstitit eodem habitu, et ait : Quid, senior, affligi vis? audi me, et nusquam hinc proficiscaris. Ait illi senex : Tu quisnam es? Respondit is qui apparuerat : Ego sum Joannes Baptista, et ideo tibi jubeo ut nusquam recedas : nam spelunca ista brevis, major est monte Sina, quippe in hanc sæpius Dominus noster Jesus, cum me visitaret, ingressus est. Pollicere mihi, quod hic habitabis; et ego mox tibi sanitatem restituo. Quod senex audiens, libenter spopondit se in eadem speluncâ permansurum : et continuo sanus effectus, perseveravit ibidem toto vitæ sua tempore : speluncam vero illam fecit ecclesiam, congregavitque fratres. Appellatur locus ille Sapsas. Fuit in eodem loco Sapsas commorans in spelao senex alius tanta virtutis, ut leones secum in eadem speluncâ susciperet, atque cibum in sinu suo ipsis præberet. Haec Sophronius. Ejusdem monasterii meminisse videtur Beda⁶, cum agit de locis sanctis. Porro quod locus hic tam proximus fuerit Jordanis ripæ, existimamus speluncam istam fuisse potius Joannis habitationem, cum e deserto veniens baptizaret in Jordane, quam ubi antehac in deserto commorans ageret.

42. Quod autem ad ejusdem integerrimi nostri Praecursoris vestimentum pertinet; quale nam esse soleret illud ex pilis camelorum intextum indumentum, perficie est demonstrare. Sed prætermittimus iummeras pene de Joannis vestis asperitate sanctorum Patrum scriptas sententias : satis namque sit ex verbis Evangelistæ, materiam ipsam ex qua esset confecta, describentis, qualis esset, certo experimento cognoscere. Ex pilis camelorum nonnisi rude atque asperum intexi solere indumentum, quod cilicium appellatur, certum est : id enim S. Paulinus⁷ Nolanus episcopus, dum de Melania Romana clarissima femina agit, asserit in hunc modum : « De palbis, quæ ex camelorum pilis texta, asperitate setarum compungebant homines, et in mentem revocabant Joannem, quem pili camelorum hirto tegmine vessabant. » Alins item Paulinus consularis de eodem amictu in carmine de Joanne Baptista sic ait⁸ :

Vestis erat curvi setis conserua camelæ;
Contra luxuriam molles duraret ut actus;
Aceretque graves, compuncto corpore, sonnos.

43. Jam autem quod ad zonam attinet : cum in Palestina Judæi zonis uteretur lanceis, Joannes ex zona etiam comparans sibi corporis afflictionem, pellicea cingebatur : unde Hieronymus : « Stupebat, inquit⁹, ad conversationem Eliae et Joannis Baptiste, quorum uteque zona pellicea adstrinxit ac mortificavit lombos suos. » Haec Hieronymus. Nunc denique

¹ Joan. xviii. — ² Luc. iii. — ³ Matth. iii. — ⁴ Marc. i. — ⁵ Sophron. Præf. spir. c. 1.

⁶ Bed. de loc. sanct. c. xiii. — ⁷ Paulinus ad Sever. epist. x. — ⁸ Exal. in collect. poet. Christian. — ⁹ Hieron. ad Demet. epist. viii.

quod ad eibum spectat : exacte, qualis fuerit, recenset Evangelista : nimirum locustis et melle silvestri Joannem consueisse famam pellere : pane enim et vino carnis, Salvatore id testante¹, didicimus. Porro nec baccis, seminibus, vel oleribus usum esse, Clemens Alexandrinus² certe credidit, dum ait : « Matthæus apostolus seminibus, baccis, oleribusque absque carnis utebatur : Joannes continentiam ulterius extendens, locutas et mel silvestre comedebat. » Quod enim non adeo communibus uteretur cibis, ea de causa de ipso Salvator noster testatus est dicens³ : « Venit Joannes neque manducans, neque bibens. » Quae cum ita sint, ut profecto sunt : proculdubio Joannes, qui longe ab hominum consuetudine agebat, non communibus cæleris usus est cibis, sed eo qui præ manibus habetur, nec ullo labore longe quæsus, vel arte paratus esset. Locutas in Palestina, genus fuisse animalium ad eibi usum, divina Scriptura⁴ plane demonstrat, dum locustam inter comestibilia, quæ munda essent, recenset. Sane quidem auctor est Strabo⁵, genus quoddam Ethiopum locutas in eibum habere, quibus sale permixto in massas confectis vescantur : de Parthis eadem tradit Plinius⁶ : de Orientatibus et Libycis eadem scribit Hieronymus⁷ : iisdem usum in eibum fuisse Joannem, tradit Augustinus⁸ et Beda⁹, qui et a saculo episcopo Areulpho, qui ad ea loca peregrinatus erat, haec que didicit, suis scriptis testata reliquit : nimirum notissimas esse locutas in Palestina, quæ corpusculis in modum digiti manus exiguis et brevibus in herbis facile captæ, coctæque oleo, pauperem victum parent : easdem solitas exsiccati fumo, et sic comedunt, habereque malum odorem, et gravem gustum, Euthymius scribit. De silvestri melle, quidnam fuerit, cum multi multa eaque diversa scribant, hæc Beda a dicto episcopo fide dignissimo accepta conscripsit : « In eodem deserto sunt arbores folia lata habentes et rotunda, lacte coloris, et melliti saporis, quæ natura fragilia manibus confricantur et eduntur, hocque esse mel silvestre dicitur. » Hæc ille.

44. Verum his omnibus adversatur Isidorus Pelusiota, qui et ipse monasticam vitam cum diutius excoluerit, ea quæ seribit, potuit a Palestina monachis didicisse : sic enim ait ad Timotheum lectorem scribens¹⁰ : « Locusta, quibus Joannes alebatur, non animantia sunt (ut quidam imperite putant) scarabæis similia (absit), verum herbarum ac plantarum summitates. Eodemque modo rursum non herba quedam est mel silvestre, verum mel montanum, quod ab agrestibus apibus conficitur, summeque amarum est, et gustatui omni infestum atque inimicum. Quibus ex rebus singularem quamdam aepene incredibilem corporis afflictionem Joannes præ se ferebat : ut qui non inedia duntaxat, verum etiam vetus asperitate omnem corporis appetitio-

nem amarum redderet. » Hucusque Isidorus ad Timotheum. Ad Nilum item scribens¹¹, eadem quoque habet, additque : « Quocirea sic cibos et vestitum monasticae vita juxta Deum perfectæ omnibusque numeris absolute in Joanne Baptista didicimus. » Hæc eum scribat Isidorus, et non nisi majorum auctoritate ; quid de his sentiendum sit, definiendum nobis non est, sed totum relinquimus lectoris arbitrio. Nam constat græcam dictionem ἀκριδες, et locustam insecti genus infirmas habens alas ad volandum, et summitates herbarum significare.

45. Porro ejusmodi vitæ genere Joannem fecisse vitæ monasticae fundamenta, non tantum qui supra Isidorus, sed et Catholici omnes fatentur : eaque de causa Chrysostomus eundem Joannem monachorum principem nominat, cum ait¹² : « Sicut sacerdotum principes sunt Apostoli, ita et monachorum princeps Joannes Baptista. » Et iterum¹³ : « Considerate, monachi, dignitatem vestram : Joannes princeps vestri est dogmatis; ipse monachus, statim ut natus, in eremo vivit, in eremo nutritur. » Et ad Eustochium Hieronymus¹⁴ in hunc modum : « Hujus vitæ auctor Paulus, illustrator Antonius, et ut ad superiora condescendam, princeps Joannes Baptista. » Hæc ille. His cum invideant Novatores, eo devenerunt stultitiae, vel potius iniquitatis, ut malint corrumperem verbum Dei, et Joannem vitæ otiosæ et deliciose infamare, quam monasticam ab eo diminasse vitam, in Ecclesia altissimis defixam radicibus, evangelica nempe attestatione, ut subripi aut evelli nequeat, adstipulari, vel profiteri. Sed in his non immoramus diutius : quandoquidem omnium sententia, sibilis positus et risu, quam anupliore confutatione digni sunt : licet ad illos imperitiae, dementiæ, ac (ut uno verbo dicam) perfidiæ summo jure redarguendos, non defuerit vigilans studium eruditissimi ac maxime pii viri Petri Canisii, ad quem, qui talia cupit, amandamus; nos interim textum ipsum historiæ evangelicæ prosequemur.

46. *Christi baptismus.* — Cum plurimos ad convenientes Joannes¹⁵ exciperet, ad pietatem instinet, eosdemque baptizaret, ac etiam de Christo, quod venisset, illis annuntiaret : venit et Jesus, et ab ipso est baptizatus. Rem gestam Matthæus¹⁶ his verbis enarrat : « Tunc venit Jesus a Galilaea in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo. Joannes autem prohibebat eum, dicens : Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me? Respondens autem Jesus dixit ei : Sine modo : sic enim deceat nos implere omnem justitiam. Tunc¹⁷ dimisit eum ; et baptizatus est a Joanne in Jordane. Baptizalus¹⁸ autem Jesus, confessim ascendit de aqua. Et ecce aperti sunt ei cœli : et vidit Spiritum Dei descendente sicut columbam, et venientem super se. Et ecce vox de cœlis dicens : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et¹⁹ ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Joseph. »

¹ Luc. vii. — ² Clem. Alex. Paedag. lib. ii. c. 1. — ³ Matth. xi. — ⁴ Levit. xi. — ⁵ Strabo, lib. xvi. — ⁶ Plin. nat. hist. lib. xi. c. 29. — ⁷ Hier. advers. Jovin. lib. ii. et in Joan. c. 1. — ⁸ August. Confess. lib. x. c. 31. — ⁹ Beda de locis sanctis. c. 17. — ¹⁰ Epist. xxxii. lib. 1.

¹¹ Lib. i. epist. v. — ¹² Chrysost. in Mat. homil. 1. — ¹³ Idem homil. de Joan. Bapt. — ¹⁴ Hieron. epist. xxxii. — ¹⁵ Matth. iii. Marc. 1. Luc. iii. Joan. 1. — ¹⁶ Matth. iii. — ¹⁷ Mar. 1. — ¹⁸ Matt. iii. — ¹⁹ Luc. iii.

17. De tempore baptismatis Christi diversæ admodum sunt antiquorum sententiae. Sunt enim qui baptizatum esse dicunt, cum inciperet annum trigesimum agere, ipso mense Januarii : id quidem Origenes¹, id Hieronymus², et alii. Discrepat ab his Epiphanius³, qui hæc ait : « In trigesimo consulatu a nativitate sua circa decimum mensem venit ad Joannem, et baptizatus est in Jordane fluvio, trigesimo anno nativitatis in carne, hoc est, secundum Aegyptios, Athyr mensis duodecima, ante sextum idum Novembrium. » Et infra : « Trigesimo anno baptizatus implevit annos viginti novem, et menses decem (velut dixi) duodecima mensis Athyr, ante sextum idus Novembri. » Hæc ille, intelligens nimirum Evangelistam illis verbis significare voluisse, Jesum prope esse cœpisse, hoc est, prope implesse trigesimum annum, ut sic diceretur esse triginta annorum : sicut et Irenæus⁴ intellexisse videtur, dum ait : « Ad baptismum venit, qui nondum triginta annos supplerat, sed qui inciperet esse tanquam triginta annorum. »

18. Discrepat vero Ignatius ab his omnibus : qui secundum germanam ex Graeco factam translationem, ad Trallianos scribens, hæc dicit : « Expletis tribus annorum decadibus, vere baptizatus est a Joanne, et triennium prædicavit Evangelium. » Quam sententiam sequi Chrysostomum, et alios complures nobiles Graecorum et Latinorum auctores, ino et S. R. Ecclesiam istud ipsum profiteri, superius, cum de anno quo natus est Christus, plenissime disseruimus, exacte demonstravimus in Apparatu; camque veriorem, ac merito cœleris præferendam fusius diximus : ea consulat lector, qui hæc avidus cupit, quamvis enim hic opportunitior videretur locus quo istuc explicanda fuissent; tamen, quoniam ad pervestigandum, quo Christus natus est, annum, in hujus loci Evangelistæ interpretatione tota vis erat, illic potissimum de tempore et anno, quo baptizatus est Dominus, fuit agendum. Quod vero ad mensem et diem, quibus baptizatus est Christus, spectat : id factum esse sexta Januarii, ex communi et antiqua traditione Eusebius Pamphili ad Marinum scribens testatur⁵ : confirmat hoc ipsum Hieronymus⁶, ac denique omnes scriptores ecclesiastici, uno dulaxat excepto Epiphanio, ut vidimus : qui sicut audiendus non est, dum ait Christum natum sexta Januarii, ita nec cum dicit baptizatum esse sexto idus Novembri, cum ei eidem contradicant Aegyptii; licet de die natali Domini æque ipsi consentiant.

19. Locus ipse fluminis, quo Dominus voluit baptizari, remansit posteris perpetua memoria celebris, et virtute miraculorum conspicuus: de eo enim hæc scribit Gregorius Turomensis⁷: « In Jordane, habetur locus in quo Dominus baptizatus est. In uno etenim reflexu aqua ipsa revolvitur, in qua nunc leprosi mundantur. Cum enim advenerint,

sæpius lavantur in flumine, donec ab infirmitate purgentur: de publico tamen, dum ibi commorati fuerint, victum accipiunt, sanati autem ad propria discedunt. Ipse quoque Jordanis ab eo loco in quinto milliario mari commixtus mortuo, nomen amittit. » Hæc Gregorius qui et alia multa de locis sanctis dicit a suo diacono, qui (ut ipse ait¹) illuc peregrinatus est. De eodem hæc etiam Beda² : « In loco, inquit, in quo Dominus baptizatus est, Crux lignea stat usque ad collum alta, quæ aliquoties aqua transcendente absconditur: a quo loco ripa ulterior, id est, Orientalis in jactu fundæ est. Superior vero ripa in supercilio monticuli grande monasterium gestat, beati Joannis Baptiste ecclesia clarum, de quo per pontem arcubus suffultum solent ascendere ad illam crucem, et orare. In extrema fluminis parte quadrata ecclesia quatuor lapideis caneris superposita est, coctili creta desuper tecta; ubi vestimenta Domini, cum baptizaretur, servata esse dicuntur. Hanc non homines intrare, sed undique cingere ac penetrare solent. » Hæc Beda. His scilicet perpetuae memorie monumentis locus ille nobilitatus est, quem Christus baptimate consecravit, quo nobis iter ad cœlum aperuit.

20. Postquam autem Christus Dominus noster baptizatus est a Joanne : « Tunc, inquit Matthæus³, Jesus ductus est in desertum a spiritu, ut tentaretur a diabolo, » etc., texit enim totius rei gestæ seriem. Quod vero ad veritatem historicam pertinet, rejicitur sententia auctoris illius, quisquis fuerit, qui scripsit de Operibus cardinalibus (quod quidem opus Cypriani⁴ nomine est insignitum), dum ait : « Etsi revera Christus est ductus a spiritu in desertum, atque tentatus: tamen quod dicit Evangelista assumpsisse eum diabolum in sanctam civitatem, atque statuisse super pinnaculum templi, id non esse factum locali motu, sicut contigit Habaene, qui de Judæa in Babylonem delatus est; vel Philippo, cum occurrit Eumicho: sed quo modo, inquit, Ezechiel, cum super flumini Cobar sederet, Hierosolymam raptus in spiritu civitatem aedificat et melitur, et muros et templum instaurat, hoc modo super culmen templi Christum in spiritu esse delatum. » Hæc cum dicat ille; nos libentius cœleris tam antiquis quam recentioribus assentimur auctoris, qui loco Christum molam affirmant.

21. *Legatio Judorum ad Joannem.* — Jam vero cum tot tantaque de Joanne in Jordane baptizante audirentur; Judæi qui erant Hierosolymis, sacerdoles et levitas ad eum miserunt, ut interrogarent an ipse esset Christus⁵: qui ingenuè confessus est, se non esse Christum, neque Eliam, neque Prophetam, illum scilicet a Deo per Moysen olim promissum. Existimamus hanc ipsam fuisse publicam legationem missam a concilio seniorum, quod Synedriu appellabant, de quo ante mentionem fecimus: nam illorum muneris erat in primis de Prophetâ cognoscere. Post hæc vero, idem subdit

¹ Orig. homil. 1. in Ezech. — ² Hieron. in Ezech. c. 1. — ³ Epiph. in Panar. haeres. L. — ⁴ Iren. lib. II. c. 39. — ⁵ Eusebius ad Marinum. Habentur illius fragmenta in editione Clitophori post histor. Evagrii. — ⁶ Hieron. in Ezech. c. 1. — ⁷ Greg. de gloria martyrum c. XVII.

¹ Greg. de glor. Mart. cap. 1. — ² Beda de locis sanct. c. XIII. — ³ Matt. lib. IV. — ⁴ Apul Cypr. lib. de Operib. card. c. de jejunio. — ⁵ Joan. 1.

Evangelista : « Altera die vidit Joannes Iesum venientem ad se, et ait : Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Hie est de quo dixi : Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat ; et ego nesciebam eum, sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. Et testimonium perhibuit Joannes, dicens : Quia vidi Spiritum descendenterem quasi columbam de celo, et mansit super eum. Et ego nesciebam eum : sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit : Super quem videris Spiritum descendenterem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, et testimonium perhibui quia hic est Filius Dei. » Haec Joannes.

22. Andreæ et Petri vocatio ad apostolatum.

— Ecce quam gloria coram legalis Joannis de Christo confessio; quam illi Hierosolymam redeuntes, iis a quibus missi fuerant retulerunt : sed ab illis spretam esse, ea que poslea configerunt, facile demonstrant. Sed quid post haec? Non satis habuit Joannes diela attestatione facta de Christo omnes admonuisse Indeos; sed data sibi iterum occasione, eundem esse Messiam, discipulis suis aperuit: qui, eo auditio, Iesum sequi cœperunt. Reu peractam sic describit Evangelista¹: « Altera die iterum stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo. Et respiciens Iesum ambulanten, dicit : Ecce Agnus Dei. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Iesum. Conversus autem Jesus, et videns eos sequentes se, dicit eis : Quid queritis? Qui dixerunt ei : Rabbi (quod dicitur interpretatum Magister), ubi habitas? Dicit eis : Venile, et videte. Venerunt, et viderunt ubi maneret, et apud eum manserunt die illo : hora autem erat quasi decima. Erat autem Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus, qui audierant a Joanne, et seculi fuerant eum. Invenit hic primum fratrem suum Simonem, et dicit ei : Invenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus autem eum Jesus, dixit : Tu es Simon filius Joanna : tu vocaberis Cephas; quod interpretatur Petrus. » Haec Joannes evangelista de primordiis Christi Ecclesie jam coalescere incipientis.

23. Petri nomina et praefatio inter apostolos.

— De his agens Epiphanius², haec ait : « Neque vero de hoc quisquam ambigens curiosius perscrutetur, cum videat, quod Andreas primus obviam venit Iesu, deinde Petrus, et per ipsum vocalus est : neque hoc aegre ferre incipiat. Occursus enim Andreæ primus configit, cum minor esset Petrus tempore aetatis : postea enim rursus, quando perfecta renuntiatio facta est, ipse fratrem suum praecessit. Insuper autem et in hoc Deus est qui novit vocaciones cordium et seit quis dignus sit primo loco locari; et elegit Petrum, ut dux esset suorum discipulorum, velut omnino clare indicatum est. » Haec Epiphanius : qui de aetate Andreæ magis audiendus, quam alii, qui poslea dixerunt Petrum majorem natu Andrea. Praelatus vero Andreæ Simon Petrus a Christo me-

ri confessionis : etenim non in renuntiacione tantum, sed et in summa fidei professione Simonem tum Andreæ, Iun etiam ceteris apostolis presertim constat; ut merito ille eligeretur, qui ceteris praesesse deberet : tuncque implendum, quod nunc tantummodo pollicetur, nempe ut Cephas, hoc est, Petrus, appellaretur : quod magis veritati consentaneum videtur, quam (quod nonnulli sunt arbitrali) ex hoc tempore, habito respectu ad ea que de Petro Christus futura praeviderat, Petrum esse nominatum. De isdem Andrea et Simone haec Sophronius³ Hierosolymitanus : « Andreas calibem vitam ducens. Precursoris Domini factus est discipulus. Petrus negotiis intendebat; qui uxori, et familiae, et patris senio providebat.

— 24. Ex his appareat, quam turpiter errant qui primatum putant Petro collatum, quod senior ceteris esset. Nam quod ad hoc spectat, nisi non alii, certe Andreas major aetate, prior in vocalione, et in perfectioris vite electione Petro praestabat, sed si divini consilii rationem humanae menti concessum est aliquando perseruari, illa in Petro quam diximus, causa praecessisse videtur, ut princeps omnium constitueretur Apostolorum, quod in professione fidei celeris antecelluit. Sed quod insuper consideratione dignum existimamus : hoc ipso initio Ecclesiae erigendae (que aedificatio Dei est⁴) Christus Dominus lante molis excitandæ sapientissimus architectus, de primario lapide in fundamento locando statim cogitans, Simoni mox dixit : *Tu vocaberis Cephas.* Vox syriaca⁵ latine interpretata, idem quod Petra, significat : ex greca autem lingua dicitur Petrus : nam apud illos οντος idem est quod πέτρα : sieque apud nos idem sit Petrus quod Petra: nee a Petra Petrus, sed ipse Petra, quo nomine a Christo appellatus cognoscitur; quod nunc pollicetur, cum ait : *Tu vocaberis Cephas:* ac si diceret : *Tu vocaberis Petra.* Ex his quidem solida firmaque veritate constantibus redarguntur qui minus caute sciteque dixerit, non dictum esse Petru. Tu es Petra: sed, Tu es Petrus : quod scilicet petra esset Christus, quem confessus Simon, dictus sit Petrus. Quod quamvis Augustinus⁶ aliquando dixisset; tamen in Refractionibus, an Petrus ipse sit petra, vel a petra Petrus sit dictus, nihil definiens⁷ : « Quae. inquit, duarum harum sententiarmi sit probabilior, eligat lector. » Sed idecirco, quod syriacam vocem hanc fuerit ipse Africanus asseculus, que propriam petram ipsam significat; quam latinus interpres graeco πέτρα, quod est petra, Petrum transluxit.

— 25. Sed idem S. Augustinus in sermone de cathedra Petri, ipsum Petrum Petram dictum esse, manifeste profitetur his verbis : « Denique pro soliditate devotionis Ecclesiarum, petra dicitur, sicut ait Dominus : Tu es Petrus, et super hanc petram aedicabo Ecclesiam meam. Petra enim dicitur, eo quod

¹ Sophr. homil. de cert. SS. Petri et Pauli. — ² Paul. I. ad. Corinth. III. et ad Ephes. II. — ³ Hier. in Epist. ad Galat. c. II. et alii. — ⁴ August. tract. VII. in Joann. et ult. Itenu de verbis Domini sermone XIII. — ⁵ Aug. retract. lib. I. c. 21.

⁶ Joan. I. — ⁷ Epiph. haeres. LI.

tanquam saxum immobile totius operis christiani primus in nationibus fidei fundamenta posuerit, et compaginem inolemque contineat. Petrus ergo pro devotione Petrus dicitur, et petra pro virtute Dominus nuncupatur, sicut ait Apostolus: Bibebant de spirituali, consequente eos petra: petra autem erat Christus. Recte consortium meretur nominis, qui consortium meretur et operis. Petrus fundamentum ponit, Petrus plantat: Dominus incrementum dat, Dominus irriguum subministrat. » Hæc Augustinus¹. Ac iterum de Petro in eadem verba: « Tu es Petrus, et super hanc petram, etc., dignus certe, inquit, qui aedificandis in domo Dei populis Petrus esset ad fundamentum, columna ad sustentaculum, clavis ad regnum². » Sed ut ad proposita redeamus: nemo equidem sibi constans affirmaverit, Christum locutum esse latine, ut dixerit, Petrus; sed, quod habet Evangelista syriace, Cephas, quod est Petra: at, Petrus, dixit interpres, mutans nomen femininum in masculinum, quod viro magis conveniens esset. Certe adhuc, si Petrus derivative diceretur a petra, non Petrus, sed Petreus potius fuisset latine dieendus. Sed in re adeo perspicua non amplius immorandum.

26. Cæterum Cephas cum syriace petram significet, non tamen quamlibet petram, sed quae sit omnium durissima³, nempe cauam. Sed cur potius Dominus eum appellavit petram, quam aliam quamquam materiam solidissimam, nempe æs, ferum, vel quid simile? id quidem non ob aliam causam factum esse appareat, nisi quia et ipse Christus petra dictus est; ut quem sui gregis relinqueret vicarium successorem, eundem suo nomine insigniret. Unde Tertullianus in hanc sententiam⁴: « Sed cur, inquit, de Simone Petrum? Si ob vigorem fidei, multæ materie solidae nomen de suo accommodarent. An quia et petra et lapis Christus? siquidem et legitimus eum positum in lapidem offendendi, et petram scandali: omitto cetera. Itaque affectavit carissimo discipulorum de figuris suis peculiariter nomen communicare, puto, proprius quam de non suis. » Hæc Tertullianus: eadem fere Basilus⁵, atque Hieronymus⁶ et S. Leo⁷ ex persona Christi: « Cum ego sim inviolabilis petra, ego lapis angularis, qui facio utraque unum, ego fundatum, præter quod nemo potest aliud ponere: tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, tua sint mecum participatione communia, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam: super hanc, inquit, fortitudinem aeternum extruam templum, etc. » Hæc Leo. Cum itaque Petrus petra, ut et Christus petra, dicatur; hac ratione dici potest nomen Petri derivatum a Christo, non tamen derivativum nominis Christi. Sicque accipe illud Hieronymi⁸: « Non-

men, inquit, novum accipiet, quod ei Dominus imposuerit, dicens ad apostolum Petrum: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam; quod vocabulum a nomine Domini derivavit, ut dicatur Dominicum. »

27. Noverunt et hoc ipsum antiquiores theologi, quorum nobilissimus Hippolytus martyr hæc ait: « Princeps Petrus fidei petra, quem beatum judicavit Christus Deus noster: ille doctor Ecclesiæ, ille primus discipulorum, ille qui regni claves habet, docuit nos dicens, etc. » His nominibus exornat Petrum Hippolytus⁹. Porro sunt ex nostris scriptoribus complures, et primus omnium Optatus¹⁰ Milevitanus, qui nomen Cephas, non a syra lingua, sed a græca Κέφας, κεφαλή, caput interpretantur; nec quidem reprehendendi: ejusmodi enim interpretandi modum ab aliis nonnullis, quorum in Ecclesia Dei est memoria celebris, usurpatum scimus, dum hebraicam vocem in græcam significationem transire fecerunt. Gregorius enim Nazianzenus¹¹ hebraicum nomen Phase cum sciret in Pascha mutatum, aliam ex eo mysterio congruam reddidit interpretationem: ut quod in hebræo significat transitum, apud Græcos πάσχειν interpretetur. Id ipsum cum phœniciis alii præstiterint, hoc etiam et de nomine Christi Justinus¹² martyrem fecisse constat; quod et ante hos omnes sepius factitatum a septuaginta interpretibus, Origenes dum agit de primo et secundo arboribus, scribens ad Africanum, testatur. Alia sunt de his exempla in divina Scriptura; ut cum nomina siderum non secundum voces hebraicas, sed secundum græcam¹³ nomenclaturam sunt posita, idque ob notiorem significationem: observat hoc ipsum ex Photio in quæstionibus ad Amphiliocium episcopum Cyzici Turrianus¹⁴. Unde apposite, quod apud Syros petram solidam sonat nomen Cephæ, apud Græcos caput significat: ac sic divina quadam dispensatione factum videtur, ut una eademque voce, duabus linguis, Petri principatus exprimeretur. Hæc jam de nomine Cephæ satis, nec quidem praeter institutum: quandoquidem de obscuris vocibus interdum agere, in præfatione polliciti sumus.

28. Post hæc de vocatione Petri ab Evangelista¹⁵ narratur, de Philippo a Christo vocato subinfertur historia: ad hunc vero Dominum hæc ipsa verba dixisse: « Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos, » tanquam rem minime dubiam, testatur Clemens Alexandrinus¹⁶. Idem vero Philippus Nathanaelem de Christo, quod venisset, admonuit, et ad Christum perduxit, qui et in ipsum credidit: negotium peractum pluribus Joannes¹⁷ describit. Putarunt vero aliqui¹⁸ Nathanaelem emendem esse cum Bartholomao, levibus quibusdam

¹ August. serm. de sanct. 40. — ² August. serm. de sanct. 29. — ³ Canisius in loc. Novi Test. — ⁴ 1. Cor. x. — ⁵ Tertull. contr. Marc. lib. iv. c. 13. — ⁶ Basil. lib. xx. de poen. — ⁷ Hier. in Isa. c. lxii. — ⁸ S. Leo serm. 3. in Annivers. assumpt. sue. — ⁹ Hieron. in Isa. c. lxii.

¹⁰ Hippol. de consum. mundi. — ¹¹ Optat. lib. ii. contr. Parmen. et ali. — ¹² Gregor. Naz. orat. de Paschale 11. — ¹³ Just. orat. ad Gentes. — ¹⁴ Job ix. Amos. v. — ¹⁵ Turr. advers. Magdeb. c. iii. — ¹⁶ Joan. i. — ¹⁷ Clem. Alexandrin. Strom. lib. iii. — ¹⁸ Joan. i. — ¹⁹ Rupert. Abb. et Jansen.

conjecturis permoti : quibus minime assentimur, sed Augustino¹ tutius inheremus, dum ait, idcirco Nathanaele non fuisse a Domino electum inter Apostolos, quod esset legis doctor. Post de Nathanaele recensitam historiam, quid subinde die tertia actum sit, idem Evangelista² ejusmodi instituit narrationem :

29. *Nuptiae in Cana Galilaeæ.* — « Et die tertia nuptiae factæ sunt in Cana Galilææ; et erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem et Jesus, et discipuli ejus ad nuptias. Et deficiente vino dicit mater Iesu ad eum : Vinum non habent. Et dicit ei Jesus : Quid mihi et tibi est, mulier? nondum venit hora mea. Dicit mater ejus ministris : Quodcumque dixerit vobis, facite. Erant autem ibi lapidea hydriæ sex posita secundum purificationem Iudeorum, capientes singula metretas binas, vel ternas. Dicit eis Jesus : Implete hydrias aqua. Et impleverunt eas usque ad summum. Et dicit eis Jesus : Haurite nunc, et ferte architrichino. Et tulerunt. Ut autem gustavit architrichinus aquam vinum factam, et non sciebat unde esset, ministri autem sciebant, qui hauserant aquam : vocat sponsum architrichinus, et dicit ei : Omnis homo primum bonum vinum ponit; et cum inebriasi fuerint, tune id quod deterius est; tu autem servasti bonum vinum usque adhuc. » Haec tenus de nuptiis : de quibus aliqua, quæ ad historię veritatem pertinent, elucidanda proponimus. Ac primum illud occurrit : Cum ejusmodi nuptiæ, eo quod inter edendum defecerit vinum, pauperis alicuius hominis fuisse credantur : quidnam est, quod non securi ac si ditissimi cuiuspiam essent, ministris abundaverint, nec quicquam defuerit quod desideraretur in lautis conviviis, ut copia ministrorum, et qui tricliniis praeseret architrichinus? Verum ad haec intelligenda, quænam esset consuetudo Hebraeorum in parandis nuptiis, dicere opus est. S. Gaudentius³ Brixianus episcopus, æqualis Ambrosio, de his agens, haec ait : « Nuptiae apud Iudeos cum fierent, unus (quantum ex traditione competimus) dabatur de sacerdotali ordine, qui morem disciplinæ legitimæ gubernaret, curamque pudoris ageret conjugalis, simul et conviviorum apparatum, ministros, atque ordinem dispensaret, et hoc pro officio architrichinus, hoc est, triclinii præpositus diceretur. » Haec Gaudentius, ut non mireris, si rebus adeo bene dispositis, cum censor morum adisset, non Jesus tantum, qui etiam eum publicanis et peccatoribus aliquando discumberet, sed et ipsa sanctissima Virgo Dei genitrix interestet. Porro verisimili conjectura creditum est, ejusmodi nuptias fuisse alicuius qui Christo esset aliqua cognatione conjunctus.

30. Proditum est a nonnullis, has fuisse nuptias Joannis evangeliste, qui cum duxisset uxorem, et nuptias celebrasset, tamen viso miraculo de aqua in vinum per Christum mutata, conjugem dimiserit, ac Christum secutus fuerit. Sunt haec omnia com-

¹ Aug. in tract. super Joan. tr. xvii. c. 1. — ² Joan. ii. — ³ Gaudentius tr. ix.

mentitia, ac nuper excogitata, cum penes antiquos Patres multa prorsus mentio de his habeatur. Si haec scissent veteres quantum⁴ putas negotii fecisset Hieronymo Jovinianus haeresiarcha, qui tam pertinaci animo Joannem apostolum et evangelistam virginem, fuisse negabat? Si hic, inquam, quoquo modo, vel per conjecturam saltem dicere potuisset, nuptias factas in Cana Galilææ fuisse Joannis : qui thalami secreta scrutatus, Joannem adhuc post nuptias virginem permansisse, confirmare valuisse? Quomodo⁵ et Manichei, qui et apoerypha quacumque adversus nuptias congerere soliti sunt, tam optata non sunt usi occasione, ut ex dirempto Joannis conjugio, Christum odisse nuptias affirmarent; non veriti et Paulum in exemplum adducere, quod sua prædicatione Theclam, sponso oppigneratam, e nuptiis terrenis divulsit? Certe tantum abest ut haec de Joannis nuptiis illi vel saltem meditarentur, vel a Patribus qualibet alia occasione eadem dicerentur; ut potius ex iisdem nuptiis, quibus Salvator sui angustissimam præsentiam exhibuit, contrarium prorsus adstruerent atque firmarent : nimis Christum probasse nuptiarum sacramentum, ac suam præsentia consecrasse.

31. Caeterum de cælibatu Joannis, quod nunquam contraxerit nuptias, non Hieronymus⁶ tantum adversus Jovinianum agens, sed et Ignatius⁷, non mediocris anctoritatis vir, gravissimus assertor est. Id ipsum vero non de Joanne tantum, sed et de Jacobo quoque Epiphanius⁸ testatur : quibus Augustinum⁹ consentire, nemo sanæ mentis non viderit, dum ait, ea de causa Joannem a Christo plus cæteris amatum, quod neque uxorem duxerit, et ab ineunte pueritia castissimus vixerit. Quod si apoeryphis interdum ut licet : apud Abdiam habetur, eumdem Joannem Christi persuasione nunquam conjugium appetisse. Verum enimvero ne leviter res graves attingere videamus, dicamus unde commentum illud de Joannis nuptiis sit deductum, ut et intelligatur quam parum iudicio valeant, qui talia fingunt. Augustinus in præfatione in Joannem evangelistam haec habet : « Iste siquidem est Joannes, quem Dominus de fluctuaga nuptiarum tempestate vocavit, et cui matrem Virginem virgini commendavit. » Haec igitur Augustini verba in eum sensum accipiunt isti et adducunt, quasi Joannes obligatus nuptiis, a Christo vocatus fuerit : non animadvententes, sic Augustinum dixisse vocalum a nuptiis, non quod cum uxorem duxisset, eam reliquerit, sed quod eam prorsus non acceperit, prout idem ipse Augustinus in fine ejusdem operis aperte testatur, cum his utitur verbis : « Plus amatum, quod neque uxorem duxerit, et ab ineunte pueritia castissimus vixerit. » Nam (quod omnes sciunt) non est uxorem ducere, eam a domo parentum ad propriam traducere, sed se conjugio obligare, juxta illud¹⁰

⁴ Hieron. lib. x. cont. Jovin. — ⁵ August. con. Faust. lib. xxx. c. 1. — ⁶ Hieron. contra Jovin. lib. I. — ⁷ Ignat. ep. ad Philadel. — ⁸ Epiph. hæres. LVIII. — ⁹ Aug. in Joan. tract. ult. prope fineum. — ¹⁰ Terentius in Andr.

Comici : « Pamphilus uxorem duxit. » Nec aliud ab his de Joanne Augustinum sensisse, exploratissimum est : nam dictum Evangelium de nuptiis explicans (quod in primis dicendum fuisse) nullam prorsus mentionem de Joanne habuit. Sed haec satis ad refellendam ridiculam de nuptiis Joannis sententiam. Quia in re potius Nicephoro¹ assentiendum esset, affirmanti fuisse ejusmodi nuptias Simonis Cananei, qui unus ex duodecimario Apostolorum numero, Zelotes est dictus. Ceterum et Nathanael erat e Cana Galilaeæ, oppido (ut tradit Hieronymus²) posito in Galilee gentium.

32. In his nuptiis primum omnium ac per insigne miraculum Christus Dominus operatus est, cum aquam mutavit in vinum : quod ob sui excellentiam, longe antequam fieret Isaiae propheta fuit divinitus demonstratum. Unde ille Christi predicationem, et aquam in vinum mutandam propheticō spiritu noscens, in haec verba erupit³ : « Hoc primum bibe, velociter fac regio Zablon, terra Nephtalim, et reliqui qui iuxta mare estis trans Jordanem, etc. » Epiphanius⁴ id factum scribit undecima mensis Tybi, quæ est apud nos sexta dies Januarii, qua die etiam catholica Ecclesia recolit anniversaria solemnitate tanta rei celebritatem : quam annuis miraculis in pluribus orbis locis illustrari consuevit, idem auctor testatur, dom ait : « Post annos triginta factum est primum miraculum in Cana Galilææ, quando aqua facta est vinum. Quapropter etiam in multis locis usque in hunc diem hoc fit quod tune factum est divinum signum, in testimonium incredulis : velut testantur in multis locis fontes ac fluvii in viuum conversi. Cybires quidem urbis Cariae fons, qua hora hauserunt ministri, et ipse dixit : Date architriclino. Testatur et in Gerasa Arabie fons similiter. Nos bibimus de Cybires fonte, fratres vero nostri de eo qui est in Gerasa in martyrum templo. Sed et multi in Aegypto de Nilo hoc testantur. Quare in undecima Tybi apud Aegyptios, omnes hauriunt aquam et reponunt, tum in ipsa Aegypto, tum in multis regionibus, etc. » Haec Epiphanius.

33. Enimvero et Plinius⁵ similis rei alibi quoque fieri solitæ egregius videtur assertor, licet unius tantum diei spatio discrepet, dum sic ait : « In Andro insula, templo Liberi patris, fontem Nonis Januarii vini sapore fluere, Mutianus ter consul tradit : Dioteenosa vocatur. » Haec ille. Sed aecolæ, causam quam diximus, ignorantes, Baccho hoc tribuerunt, aedificato ei templo. Apud Naxum quoque insulam fontem fuisse, ex quo nonnumquam viuum, et illud quidem suavissimum fluere consueisset, auctor est Ctesias in suis Indicis. Unde accidisse credimus insulam illam Dionysiada esse nominatam, sive, ut vult Plinius, a fertilitate vinearum. Sed haec longe ante Christi tempora configerunt, nempe quæ dieta sunt de Naxo ex Ctesia auctore; si tamen enim fide dignum putaverimus : nam

Lucianus⁶ et alii complures auctores veteres commentariorum, ejus de rebus indieis, ubi ea de Naxi fonte memoriae tradidit, fabulosum existimant; multaque seripsisse aiunt, quæ nec ipse audierat, neque ab alio, qui vera narraret, acceperat. Quæ autem a Plinio ex Mutiano consulari accepta, scripta sunt, satis firmiter testata videntur : claruit enim Mutianus temporibus Vespasiani, cui ad imperium capessendum, cum esset praeses in Syria, maxime studuit : citat eum Plintarchus, sed frequenter ipse Plinius illi æqualis. Meminit insuper Tertullianus⁷ de Lynecestis quoque in Macedonia vena vinosa, sed diversa ab aliis nuper dictis, quippe quæ aceti potius quam vini saporem redderet : de qua Plinius⁸ : « Lynecestis aqua, quæ vocatur acidula, et vini modo temulentos facit. De eadem item Seneca⁹. Ceterum de dictis fontibus, diversis locis positis, viuum scaturientibus, nullum antiquorum, qui ante Christum vixerit, auctorem mentionem fecisse, memini me legisse : ut plane intelligas, ea omnia virtute hujuscemodi Christi miraculi facta esse. Videas ex his admirabilem quamdam capitum cum cæteris corporis membris concessionem, ne nup̄ Christi cum Ecclesia : cum diem, quam in tanta rei gestæ memoriam solemniter ipsa celebrat, ille his miraculis voluerit annis singulis illustrare. His similia erant illa olim fieri quolibet anno consueta miracula, dum plerisque in locis orbis Occidentalibus (ut suo loco dicemus inferius) paschali tempore, quo solemne baptisma in Ecclesia peragi consuevit, e sicco aridoque fonte lapideo copiosæ ad baptismi usum aquæ exundare consueverunt : non quidem ad ipsam insinuandam diem qua baptizatus est Christus; sed quod tune temporis solemne baptisma in Ecclesia peragi consuevit.

34. At minime assentimur illis, qui dictum miraculum sequenti anno, ea ipsa die qua baptizatus est Dominus, factum esse diverunt : quod etiam quasi auctoritate Ecclesie, quæ una cum magorum adventu, et Christi baptismo, idem quoque miraculum de aqua in viuum mutata recolit, firmare nituntur. Sane cum eadem haec tria ad ostensionem Christi virtutis facta dicantur, non una eademque die singulis quibusque annis sunt peracta; sed ipsorum tantum memoriam eadem die ab Ecclesia recenseri solitam, testantur antiqui Patres, ac in primis S. Augustinus¹⁰ his verbis : « Licet de solemnitate hujus diei veterum sit diversa traditio, una tamen sanctæ devotionis est fides. Nam quamvis nonnulli Dominum nostrum stella duce a magis existimant adoratum; alii asserant aquam in viuum mutasse; quidam vero baptizatum esse a Joanne confirmant : in omnibus tamen Dei Filius creditur, in omnibus festivitas est vera. » Haec Augustinus et S. Maximus¹¹ in hunc modum : « In hac, dilectissimi, celebritate, sicut relatu paternæ

¹ Niceph. hist. lib. VIII. cap. 30. — ² Hier. in lib. de locis Hebraic. — ³ Isaie IX. secundum LXXII. interpr. et Hieron. ibid. — ⁴ Epiph. hier. II. — ⁵ Plin. nat. hist. lib. II. c. 403. et lib. IV. c. 42.

⁶ Lucian. in lib. quomodo hist. scrib. sit. — ⁷ Tertull. lib. de anima c. I. — ⁸ Plin. nat. hist. lib. II. c. 103. — ⁹ Senec. natur. quæ lib. III. c. 20. — ¹⁰ S. Aug. sermon. 27 de temp. — ¹¹ S. Max. sermon. de Epiph.

traditionis instruimur, multiplici est festivitate hætandum : ferunt enim, Christum hodie vel stella duce a gentibus adoratum, vel invitatum ad nuptias aquam vertisse in vinum, vel suscepto a Joanne baptismate, Jordanis fluenta consecrasse : sed quid potissimum praesenti hoc factum sit die, noverit ipse qui fecit. » Haecenus Maximus. Sed et haec ipsa prius S. Paulinus¹ ecceinit his versibus, agens de eadem solemnitate diei Epiphaniae :

Quo puerum stella duce mystica doua ferentes
Suppliciter videre magi : seu qua magis illum
Jordanis trepidans havit, tingente Joanne,
Sacramentum cunctas recreandas gentibus undas.
Sive dies eadem magis illo sit sacra signo,
Quo primum Deus egit opus, cum fluente verso
Permutavit aquas praeduleis nectare vini.

Auctor item ille, qui falso nomine Eusebii Emisseni circumfertur, revera autem Eucherius Lugdunensis, haec in eamdem sententiam habet : « Hodie per documenta certissima Deus in homine declaratus, aquas ad salutem humani generis suo baptismate consereravit : sive haec eadem illius mirandi dies sit, qua primum in Cana Galilee in nuptiali convivio aquas in vinum convertit, etc. » Isidorus² etiam de Officiis ecclesiasticis sic ait : « Tribus ergo ex causis haec dies vocabulum sumpsit; sive quia baptismate Christus populis ostensus fuerit; sive quod eo die sideris ortu magis est proditus; sive quod primo signo per aquam in vinum versam, multis est manifestatus. » Haec ille. Sicque videoas praedictos omnes antiquos auctores, quenam potissimum ex tribus hiis recensis rebus insignitus acciderit, fuisse ambiguos. Quod si certam habuissent de iisdem Ecclesiae auctoritatem, equidem rei veritatem certa assertione firmassent. Quod vero Dei Ecclesia in ea celebritate canit : « Hodie vinum ex aqua factum est ad nuptias; » Idem est, ac si diceret usitato more quodam : « Hodie ejus rei memoria agitur; » repries enim Ecclesiae phrasim eam esse, atque usitalam dicendi consuetudinem.

35. Insuper irrefragabili plane id monstramus ratione firmatum ex his que S. Augustinus scribit in sermone tertio feriae sextae Paschatis, qui est centesimus quinquagesimus quartus de tempore : ubi haec signa sic facta esse uno die testatur, non ut anniversaria recurrente die miraculum de aqua facta vinum acciderit; sed quod uno eodemque die, nempe Dominico, a Domino editum fuerit : sic enim ait, dum admiranda Dei opera die Dominico perpetrata describit : « Venerabilis est hic dies, qui Dominicus dies, et dies primus atque perfectus est, et dies clarus; in quo visa est prima lux; in quo transgressi sunt filii Israel mare rubrum siccis pedibus; et in quo pluit manna filiis in deserto; et quo Dominus baptizatus est in Jordane; quo vinum de aqua factum est in Cana Galilee; quo benedixit Dominus quinque panes, et satiavit quinque millia hominum; in quo resurrexit Dominus a morte; quo intravit Dominus in domos clausas, ubi erant discipuli congregati

propter metum Iudeorum; in quo Spiritus sanctus descendit in apostolos; et in quo speramus Dominum Jesum Christum ad judicium venturum, etc. » Hac Augustinus.

36. Si igitur tam Christi baptismus, quam ex aqua vinum factum miraculum, die Dominicæ contigit, manifeste probatur, ac in apertam deducitur consequentiam, nequaquam illud eadem die post annum interlapsum accidisse, sed prorsus diversa : nam si praesenti anno in diem Dominicum incidat festum Epiphaniae, sequenti anno in alteram incurrat diem necesse est. Non igitur diverso anno, sed uno eodemque Christi baptismus, et dictum miraculum est celebratum : quod et alia multa demonstrant. Cum enim constet Dominum hoc anno post baptismum allegere copisse discipulos, Evangelique predicationem auspicatum esse; nulla patitur ratio, ut per anni spatium nullum miraculum ediderit : nam primum illud constat coram discipulis factum esse signum, cum aquam mutavit in vinum. Rursus ex contextu Joannis apparet, ea cuncta facta esse primo anno ab aliis Evangelistis praetermissa, quae ipse magna adhibita diligentia, et quid diebus singulis usque ad nuptias celebratas sit actum, ordinate digessit. Absurdum insuper sequeretur, ut novum esset addendum Pascha : sieque Evangelii predicationem, contra omnium antiquorum sententiam, ultra quadriennium perdurasse, dicere oporteret. Certe Ignatii testimonio, qui eo vixit saeculo, constat Dominum in predicatione Evangelii triennium tantum explesse. Sunt et multa quæ in hanc sententiam dicenda essent; sed quia haec satis esse putamus, pretermittimus. Quod autem ad rei geste historiam spectat : non facendum existimamus, locum illum Canæ Galilææ, qui tam celebri est illustratus miraculo, S. Helenam Constantini imp. matrem nobili Ecclesia ibi erecta nobilitasse, ut Nicephorus¹ auctor est : sed ea jau colapsa, excrescente aggere, locum illum sic subitus remansisse, ut opus esset per scalam deorsum ad locum ferri, recentiores², qui de locis sanctis scripsere, memoriae prodiderunt.

37. *Praedatio Christi.* — Post nuptias celebratas, « descendit Jesus (inquit Joannes³) Capernaum ipse, et mater ejus, et fratres ejus, et discipuli ejus : et ibi manserunt non multis diebus. » Post haec autem sanctissimam Deiparam rediisse Nazareth ad propria, et illic habitasse, certum est. Nam Nazaræorum apud Matthæum⁴ hic est sermo : « Nonne hic est fabri filius? Nonne mater ejus dicitur Maria: et fratres ejus, Jacobus, et Joseph, et Simon, et Judas: et sorores ejus, nonne omnes apud nos sunt? »

38. Interim vero, appropinquante pascha, ascendit Jesus Hierosolymam, et facto quasi flagello de funiculis, ejecit ementes et vendentes in templo. Cumque multa operaretur miracula, multi ea videntes crediderunt. Haec sunt ex Joanne summarum

¹ Paulin. in natal. ix. S. Felic. — ² Isidor. de Offic. Eccl. cap. xxv,

³ Niceph. hist. lib. viii. cap. 30. — ⁴ Burchard. par. i. c. 6. §. 1.

— ³ Joan. ii. — ⁴ Matth. xiii.

collecta, qui rei gestae seriem fusius est prosecutus. At cum haec vidissent, atque dixissent Iudei: « Quod signum ostendis nobis quia haec facis? » Respondit Jesus: « Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. » Tunc illi: « Quadraginta et sex annis aedificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud? » Pari consensione omnes interpres in eam abierunt sententiam, ut de templo quod sub Zorobabel est aedificatum, Iudei intellexerint: quod licet aliquo interposito spatio, tamen tot annorum numero et paulo majori constat aedificatum¹. Sed his mirum in modum contradicere videntur que Josephus² testatur, Herodem velut illud templum sub Zorobabel erectum, fuisse demolitum a fundamentis, et novum desuper ab eo aedificatum, idemque octo annis esse absolutum: sunt haec ejus verba: « Sublatis deinde veteribus fundamentis et novis repositis, desuper templum extruebat, etc. » Ostendit pluribus tam extiores, quam interiores templi porticus, et tam quod foris in atrio, quam quod erat intrinsecus, ipsa penetralia, ac tandem (ut uno dicam verbo) integrum ipsum templum a fundamentis per Herodem esse excitatum. Quae ergo causa ut Iudei ab aedificatione sub Zorobabel facta deducere argumentum voluerint, cum illud amplius non extaret? Vel quonam modo de templo quod tunc extabat, dicere potuerunt: « Quadraginta et sex annis aedificatum est templum hoc? » quod scilicet prae oculis erat: cum illud ipsum (ut idem Josephus³ testatur) annis octo et nonnullis supra extruxisset Herodes?

39. Certe adeo res in angusto posita esse videatur, ut dicere alterum de duobus sit opus: vel Josephum mentitum esse, vel Iudeos esse hallucinatos: quos quidem, cum de rebus omnibus notis agerent, et eo argumento Christi verba redarguere vellent, nulla potest esse suspicio, tam nota atque patentia esse locutos mendacia, adeo ut non a Christo tantum, vel a discipulis ejus, sed a quovis e vulgo homine redargui erroris potuissent. In Josepho ergo vacillat fides historica; atque eo magis, quod sua ipsius sententia redarguitur: quippe qui⁴ prius dixerit, cum de templo ab Herode extructo ageret, vetus templum integrum esse demolitum, et aliud noviter constructum⁵: alibi autem, cum agit de rebus Iudeorum sub Nerone gestis, porticum Orientalem, Salomonis maximum opus, adhuc integrum permansisse testetur, et certo quidem: habetur enim ejusdem mentio in Evangelio⁶, et in Actis⁷ Apostolorum. Sed non palitur ratio ut illi de templo Salomonis voluerint intelligere, quod longe minori annorum numero est aedificatum, scilicet annis septem, ut testatur divina Scriptura⁸. Nos autem verius existimamus, Iudeos de templo ab Herode restituto esse locutos; fuisseque veram eorum sententiam hoc sensu acceptam, ut cum dixerunt: « Quadraginta et sex annis aedificatum est templum hoc; »

¹ Eusebius in Chronic. Joseph. antiq. lib. xi. cap. 4. — ² Joseph. antiq. lib. xv. c. 14. — ³ Joseph ibid. — ⁴ Item ibidem. — ⁵ Joseph. antiq. lib. xxv. c. 8. — ⁶ Joan. x. — ⁷ Act. iii. v. — ⁸ 3. Reg. vi.

tempus respexerint a quo ab Herode coepit est aedificari, ac inde usque ad presentem annum numeraverint annos quadraginta sex. Nam quantumlibet Josephus¹ affirmet ipsum templum octo annis fuisse ab Herode absolutum: tamen ejusdem² assertione certissimum est, perseverasse ipsam templi structuram usque ad tempus Neronis, operantibus in eo circiter octodecim milibus opificum. Sieque illos dicere voluisse, concludendum est: Hoc opus, quod oculis cernitur, quadraginta et sex annis absolutum est, et tu in tribus diebus excitabis illud? Sed etsi haec dicere voluerimus, nihilominus Josephus in eo corrigendus est, quod ait Herodem anno decimo octavo sui regni auspicatum esse aedificationem templi: nam secundum dictum numerum quadraginta sex annorum, dicere opus esset, templum coepit esse aedificari anno decimo quinto ejusdem regis, numerando scilicet ab Actiaca pugna, ex quo tempore annos ejusdem Herodis esse numerandos, superius diximus. Sed haec hactenus.

40. Cum haec Hierosolymis acta essent, Nicodemus³ Iudeorum nobilissimus et inter illos facile princeps (nam eum Joannes principem Iudeorum appellat) nocte venit ad Jesum, et habitu cum eo sermone, ab eodem docetur mysteria fidei. « Post haec (inquit Joannes⁴) venit Jesus, et discipuli ejus in terram Iudeam: et illic demorabatur eum eis, et baptizabat. » Quinam autem fuerint a Christo baptizati, ex his que scribit Evodius⁵ episcopus Antiochenus, facillime dignoscitur; ait enim: « Christus manibus suis Petrum tantummodo baptizavit; Petrus porro Andream et filios Zebedaei; ii denique reliquos Apostolos: septuaginta autem illos Petrus, et Joannes theologus dictus, baptizarunt. » Haec ille. Eadem de Petro a Christo baptizato testatur Clemens⁶ Stromateus, qui in quinto Hypotyposeson, apostolicum illud exponens dictum: « Gratias ago, quia neminem vestrum baptizavi: Christus, inquit, dicitur Petrum solum baptizasse; Petrus Andream, Iacobum, et Joannem: illi autem reliquos. » Haec Clemens. De baptismate Apostolorum pluribus agit Tertullianus⁷, neconon Augustinus⁸ adversus eos qui negabant illos fuisse baptizatos, sed ipsos baptizasse alios tunc temporis, cum Christus baptizasse dicitur. Nam baptizandi opus a se inchoatum per suos eum perfecisse, omnes aequi affirmant, ex Joannis⁹ sententia, qui ait quod Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus.

41. *Baptizati a Christo.* — Pergit post haec Evangelista¹⁰: « Erat autem et Joannes baptizans in Aemon juxta Salim: quia aquae multae erant illie et veniebant, et baptizabantur. » Additurque expositulatio discipulorum Joannis de eo quod omnes properarent ad baptismum Christi: qua occasione idem Joannes egregiam iterum de Jesu, quod ipse vere esset Christus, confessionem instituit, deque

¹ Joseph. antiq. lib. xv. cap. 44. — ² Joseph. antiq. lib. xx. c. 8. — ³ Joan. iii. — ⁴ Ibidem. — ⁵ Apud Niceph. hist. lib. ii. c. 3. — ⁶ Apud Soph. in Prato spirit. cap. LXXVI. — ⁷ Tertull. lib. de baptism. — ⁸ Aug. Ep. cviii. — ⁹ Joan. iv. — ¹⁰ Joan. iii.

illius exaltatione, sui vero humiliatione prædixit, multaque alia in ejus commendationem est locutus. Ille autem cum in Aenon juxta Salim facta esse dicat Evangelista; de ipso loco disquirere ex insti-
llo, operæ prælimm dueimus. Sanctus Hieronymus¹ ad Evagrium scribens, ac de his agens, idem esse ait Salim, quod Salem, eo quod Hebrei vocalibus in medio perraro ulantur; putatque Aenon esse prope Salem juxta Sichen, ubi olim regnabat Melchisedech: cui sententiae et alii interpretes inhaesisse videntur.

42. At vero quod me maxime ab hac sententia distrahit, illud in primis est, quod Aenon juxta Salim ab Evangelista ponit videtur in Iudea: « quo, inquit, Christus venit cum discipulis suis, et baptizabat; quod videntes discipuli Joannis, conquesti sunt, dicens: Ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum. » Siepe Christum baptizasse haud longe ab Aenon, ubi baptizabat Joannes, aperie constare videtur; locumque illum fuisse in Iudea quo venerat Jesus, Evangelista satis expressit. Porro Aenon illud juxta Sichen fuisse in tribu Ephraim, qui seriperunt de locis sanctis, testantur². Certe fuisse in terra Samariae locum illum, ex eodem Hieronymo³, qui dicit Salem fuisse juxta Sichen, satis manifestum est. Denique Samariam a Iudea esse dislinetam, et appellatione Iudea duas tantum includi tribus quae quondam Iudea vocabantur, ad distinctionem Galilææ et Samariae, aliquunque in terra repromotionis regionum, idem auctor⁴ testatur. Rursus in Sichen, aliisque locis qui ei adjacent, nulla erant aquarum fluenta, quae baptismū (nam his tradit Evangelista Aenon abundasse) inservire potuissent: puteis enim utebantur homines regionis illius; eratque et ibi puteus, qui et fons Jacob dictus est, ubi sedens Christus sermonem habuit cum muliere Samaritana. Unde existimamus Aenon idem esse quod Aenan (utrumque enim nomen fontem interpretatur Hieronymus⁵) qui erat locus inter Eliam et Diospolim, ut idem Hieronymus asservit⁶ qui et ait: « Est et fons in supradicto Aenan loco: unde et Aenan, id est, fontis nomen accepit. » Haec ille. Quod vero ad Salim sive Salem pertinet: non tantum idem⁷ ait fuisse Salem in Sichen, vel secundum Josephum, Salem dictam olim fuisse Ierusalem: « Sed ejus nominis, inquit, alia villa ostenditur usque in praesentem diem juxta Eliam, contra Occidentalem plagam. » In eadem quoque plaga esse Diospolim ad Egybum vergentem, cuius nuper faeta est mentio, eodem auctore liquet. Eo igitur in Iudea loco, quod (ut ait Evangelista⁸) aquæ nullæ ibi essent, Christum atque Joannem proxime baptizasse pulamus: veniens enim Jesus in Iudeam, longe aberat a Jordane.

43. Si quis quaerat quantum temporis manserit Jesus in Iudea, cum dicat Joannes quod illuc mora-

batur cum discipulis suis, et baptizabat: dicendum videtur, haud continuo recessisse; longiores enim illuc traxisse moras, ea ratione necessario concludendum, quod inde recedens, ac per Samariam transiens, allocutus suos discipulos, dixit¹: « Vos dicitis quod adhuc quatuor menses sunt et messis venit. » Si ergo quatuor mensibus ante messem ex Iudea recessit Dominus, manifestum est illuc permansisse saltem usque ad Novembres messem: nam certum est ex divina Scripturae auctoritate, quod mense primo, altera die paschæ² manipulum spicarum offerebat sacerdos. Ut autem inde recederet, ei in Galilæam rediret, due ab Evangelistis cause redduntur: quarum prior est, quod audierat Joannem, qui redierat in Galilæam, ab Herode esse detrusum in careerem: altera autem est, ut cederet invidie Pharisæorum, qui cum magis Joannem observarent quam Christum, iniquo ferebant animo, quod plures accederent ad Christi baptismum, quam Joannis. Sed amelioriter de his que ad priorem causam spectant, agamus, monemus lectorum, nos sie res gestas Domini ab Evangelistis narratas ordine prosequi: non quod hoc anno Domini trigesimo primo cuncta que hic ponimus, facta esse affirmemus, quorum multa haud dubie in sequentem annum essent referenda. Sed hanc licet invitatos nos rationem iniisse oportuit, quod nullo alio characere, quam paschatis festivitate, annus ab anno distingui possit. Sic igitur quemque annum prædicationis Christi usque ad ejus passionem a paschate auspicari, et in sequens pascha producere, consultius visum est, quam a kalend. Januarii inchoantes, quid cerlo suo quoque anno sit factum, divinare. Sed ad propositam narrationem redeamus.

44. « Postquam autem traditus est Joannes (inquit Marcus³) venit Jesus in Galilæam, predicens Evangelium regni Dei, et dicens: Quoniam impletum est tempus et appropinquavit regnum Dei: pœnitemini, et credite Evangelio. » Haec Marcus, sed de adventu Jesu in Galilæam agemus inferius: nunc autem agendum de Joanne; ac in primis quenam causa præcesserit, ut Joannes ab Herode in vincula conjiceretur: que sie describitur ab Evangelistis⁴: « Herodes autem tetrarcha cum corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris sui, et de omnibus malis qua fecit Herodes, adjecit et hoc super omnia: ipse enim misit, ac temnit Joannem, et alligavit eum, et posuit in careerem propter Herodiadē uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam. Dicebat enim Joannes Herodi: Non licet tibi habere uxorem fratris tui. Herodias autem insidiabatur illi, et volebat occidere eum, nec poterat. Herodes enim metuebat Joannem, sciens eum virum justum et sanctum: et custodiebat eum, et auditio eo multa faciebat, et libenter eum audiens. Et volens illum occidere, timuit populum: quia sicut prophetam eum habebant. »

45. *De nece Joannis.* — De amoribus autem He-

¹ Hieron. epist. cxxvi. — ² Burchard. par. i. c. 7. §. 23. — ³ Hieron. Epist. cxxvi. et de locis Hebr. — ⁴ Hieron. de loc. Hebr. in Act. Apost. — ⁵ Hieron. de loc. Hebr. et de nominib. Hebr. — ⁶ Idem eodem. — ⁷ Idem eodem. — ⁸ Joan. iii.

¹ Joan. iv. — ² Levit. xxiii. — ³ Marc. i. — ⁴ Matt. xiv. Marc. vi. Luc. iii. Concord. Evangel. Jansen. c. xxii.

rodis cum Herodiade agens Josephus¹, in hunc modum rem gestam describit: « Herodes, inquit, tetrarcha uxorem habebat Aretę filiam, cum qua jam multo tempore convixerat. Romanus deinde iter faciens, divertit ad Herodem fratrem, sed genitricę natum alia, Simonis pontificis filia. Hujus uxoris Herodiadis amore captus, quae erat Aristobuli communis fratri filia, et Agrippae majoris soror, ausus est de impetrando ejus conjugio mentionem facere. Qua assentiente, convenit inter eos, ut quamprimum ipse Roma reverteretur in patriam, mulier migraret in ejus domicilium. Intercessit autem et hoc pae- tum, ut Aretę filiam ejiciat. Post haec Romanus navi- gat. Ubi postquam expedivit negotia propter quae venerat, domum reversum uxor, comperto quid pactus sit eum Herodiade, dissimulanter rogat ut se mittat Macheruntem, castrum situm in confiniis regionis Aretę subditę, quantum poterat celans suum propositum. Morem gessit Herodes mulieri, polans eam nihil sensisse. Illa que jam ante cura- verat apud Macheruntem patri suo tunc obnoxiam ad iter omnia parari, a praefecto ejus excepta, deduc- centibus Arabibus, magna celeritate pervenit ad aedes patris, eiique indicavit Herodis animum, etc.» Pergit agere de bello ea causa inter Herodem et Aretam conflato, deque strage exercitus Herodis ab Aretę illata: moxque de carcere et nece Joannis Baptiste hac subdit.

46. « Apud Iudeos autem fuit opinio, justa ulti- tione numinis deletum Herodis exercitum, propter Joannem, qui Baptista cognominatus est. Hunc enim tetrarcha necavit, virum optimum, Iudeos excitan- tem ad virtutum studia, et in primis pietatis ac justitiae simulque ad baptismi lavacrum; quod ita demum Deo gratum aiebat fore, si non ab uno tantum alterove peccato abstineant, sed animis prius per justitiam mundatis, addant et puritatem corporis. Cumque magni ad eum concursus essent, plebe talis doctrinae avida, Herodes veritus ne tanta hominis auctoritas defectionem aliquam pareret, quod viderentur nihil non facili ex ejus consilio; judicavit satius esse, priusquam aliquid novi oriretur, illum tollere, quam rebus turbatis seram peni- tentiam agere; itaque vincutum missum in Mache- runtem supra dictam, illic oecidi imperat: quod factum secuta est Iudeorum existimatio, ab irato Deo perditum esse Herodis exercitum. » Hactenus de carcere et necis Joannis causa Josephus; quae quidem non tantum quod diversa sit ab ea quam refert Evangelista, sed alia etiam ratione nobis non probatur. Nam si frequens populi ad Joannem con- cursus invidiam Herodis in eum concitavit: quanto magis ille sollicitus fuisset post haec, ut Christum ipsum in carcere trinderet, ad quem longe fre- quentior, et a remotoribus quoque provinciis erat accessus? Sed negligebat haec ille, quod siebat hos longe esse diversos, imo contrarios sectar illi Gaf- laorum, de qua superius egimus, quae prohibebat tribula Romanis solvi.

¹ Joseph. antiq. lib. xviii. cap. 7.

47. Dum vero idem Josephus dieit cladem illam ab Arete illatam contigisse sub Vitellio prae- side; necesse est affirmare, eam post sex saltem annos a nece Joannis accidisse, et non confessum. Nam cum L. Vitellius consulatum gesserit una cum Paulo Persico anno Domini trigesimo sexto, ac idcireo proconsulatum Syrie nonnisi sequenti anno Domini trigesimo septimo obtinuisse more majorum potuerit, anno videlicet Tiberii vigesimo primo; necesse est affirmare, quinquennium saltem intercessisse a Joannis obitu usque ad illatam ab Arete cladem sub Vitellio Syrie praeside. Sed de proconsulatu Vitelli suo loco agemus.

48. Quod insuper idem Josephus² subdit infer- rint de Herodiade, Herode atque Philippo, non me- dioeri indiget animadversione. Nam dum stemma Herodis recenset, ait Herodiadē filiam Aristobuli Herodis majoris filii nupsisse Herodi filio dieti Herodis majoris ex Marianne filia Simonis summi sacerdotis, ex quo genuerit Salomen, quæ primo nuptia sit Philippo tetrarchæ, ac deinde post ejus mortem Herodi filio Aristobuli, Herodis majoris filio, ex quo tres suscepit liberos, Herodem, Agrippam, et Aristobulum: ipsam vero Herodiadē, spreto primo viro, nempe Herode filio majoris Herodis ex Marianne, ex quo genuerat Salomen, nupsisse Herodi Antipæ Galilææ tetrarchæ. Videas hominem more suo (ut alias saepe vidimus ac diximus) hallucinatum hancquam sibi ipsi constan- tia loqui: quippe qui, quod ad Herodiadē spectat, dicat³ eam nupti traditam, non Philippo tetrar- chæ (ut habet Evangelista), sed Herodi filio majoris Herodis ex alia Marianne filia Simonis pontificis. Mirum quidem videatur, unde novus iste Herodes emerserit: nam cum idem Josephus⁴ agit de testa- mento Herodis iterum instituto, additque de regno Herodis majoris inter filios ipsius ex senatusconsulto ab Augusto⁵ diviso, nulla hujus Herodis facla est ab eo unquam mentio, nec de eo habita aliqua ratio. Rursus cum dieit, filiam Herodiadis ex eodem incog- nito Herode genitam, nuptri traditam Philippo tetrarchæ, insigniter errat: nulla siquidem alia legitur Herodiadis filia, nisi puella sallatrix.

49. Equidem Josepho ceteri omnes historici contradicunt⁶; sed in primis trium Evangelistarum scribentium res gestas snorum temporum testimonio manifesti erroris accusatur. Errare etiam videtur qui⁷ dicunt Herodiadē filiam fuisse Arete regis Petree Arabiæ testatur non Evangelistis tantum Josepho contradicentibus, sed ceteris adversantibus, asserentibusque eam (quod diximus) filiam fuisse Aristobuli Herodis majoris filii. Quod vero pertinet ad Philippum virum Herodiadis, cuius Evangelistæ meminerunt, summopere ab eodem Josepho⁷ lau- datur his verbis: « Vir inquit, perpetuo modestus,

¹ Joseph. antiq. lib. xviii. cap. 7. — ² Idem. Ibid. — ³ Joseph. antiq. lib. xvii. c. 8. et 10. — ⁴ Idem. lib. xvii. c. 43. — ⁵ Hegesip. de exiit. Hierosol. lib. ii. c. 4. — ⁶ Hier. in Mat. c. xiv. Euseb. lib. 1. cap. 43. virtiosa translatione Ruffini restituta a Christofor. lib. 1. cap. 44. — ⁷ Joseph. antiq. lib. xviii. cap. 6.

et amator quietis et otii. Degebat enim semper in sua ditione: quoties domo progrederetur, iter faciebat cum paucis selectis comitibus, subsequente sella, in qua sedens, solitus est iura reddere: et si quis ex occurso opem ejus invocaret, sine dilatione mox ibi sella posita residens, causam cognoscebat, aut solum damnaturus, aut absoluturus innoxium. » Haec Josephus: qui et testatur eumdem sine liberis ex hac vita excessisse anno vigesimo Tiberii imperatoris. Non praetermittimus dicere, locum istum Evangelistarum de Herode, quod duxisset fratri sui uxorem, a Montanistis fuisse depravatum: qui ad struendam haeresim de monogamia, non licere viduae ulterius virum ducere, ut ex Evangelio id ipsum probare possent, adjecerunt, ut perperam legerent, Herodem duxisse fratris sui defuncti uxorem, prout et Tertullianus¹ qui eamdem enim illis defendebat sententiam, legebat. Sed haec ille, dum agit contra Marcionem Evangelium contemnenfem: ceterum cum agit adversus Catholicos, quos Psychicos nominat, in libro de Monogamia, a falsa ejusmodi citatione abstinet.

50. Recedens autem Jesus a Iudea, ventrus in Galileam, transiens per Samariam, pervenit ad fontem Jacob, ibique cum Samaritana muliere sermonem habuit: quam prius aversantem ipsius tanquam hominis Iudei consuetudinem, paulatim instillans in aures ejus verba salutis, ad veritatis cognitionem pedentim, ac denique ad meliorem frugem perduxit: rem gestam fusius describit S. Joannes² evangelista. Cur autem tam infensi hostes inter se essent Iudei ac Samaritani, causam breviter recensebimus, quam tum regum Judee sacrae historiae, tum etiam Josephus perpetuis monumentis testatam reliquerunt. Anno igitur sexto Ezechiae regis³, Salmanazar rex Assyriorum expugnavit Samariam, transtulitque filios Israel in Assyrios; numerant hunc annum ab origine mundi, secundum hebraicam veritatem, ter millesimum ducentesimum vigesimum septimum, ab Urbe condita annum duodecimum. Porro regionem illam Assyriorum colonis tradidit habitandam. Accidit autem prodigium, ut iidem paulatim a leonibus alsumerentur: et quando nullum ad eam cladem avertendam poterat inveniri remedium, ratus rex id mati illis accidere, quod alterius legis essent ab illis qui inde captivi ducti sunt, misit illic unum ex sacerdotibus Iudeorum, qui captivi in Assyria detinebantur ut illos Dei legem edoceret, optimisque institueret disciplinis. Coloni tamen sic leges Judaicas didicerunt, ut nequaquam Gentiles ritus desererent, dediscerentque superstitiones quibus bactenus uti consueverant. Post haec vero⁷ Sanaballath a Dario rege missus Samariam, in monte Garizim templum aedificavit, quod factum est ab origine mundi anno ter millesimo sexcentesimo trigesimo tertio, ab Urbe condita quadringentesimo decimo septimo,

Olympiadis centesima undecima anno secundo, qui et fuit Alexandri Magni annus secundus. Etenim occasione schismatis inter Iudeos oborti, quod haec tenus intentatum fuerat, persuasiones schismaticorum Iudeorum templum illud fuit noviter excitatum. Nam Manasses frater Jaddi summi pontificis, enim filiam Sanaballath, feminam alienigenam (quod Iudeis non licet) uxorem duxisset, cogereturque lege patria dimittere eam, defecit a Iudeis, adhaerens Samaritis; augustissimumque illud temptum socero aedicandum persuasit, seque ipsum in schismate summum pontificem appellavit: qua occasione semper inter Samaritas et Iudeos agitata est de religione controversia: adeo ut non tantum in Palaestina, ubi utrique populi agerent, mutuo ea de causa digladiarentur quotidie; sed quibusvis in locis iidem reperientur, easdem inter se lites assidue exercerent. Quid autem inter Iudeos et Samaritas gestum sit, eum ejus rei allereatio Alexandria penes judices ex partim consensu ad hoc delectos habetur; ut rem memoria dignam a Josepho¹ conscriptam, propriis ejus verbis referre aequum duximus; ait enim:

51. *Dissidia Iudeorum cum Samaritanis.* — « Apud Alexandriam inter Iudeos et Samaritas, qui sub Alexandre Magno Garizitani templi religionem induxerunt, seditio est orta de sacris ipsorum, ita ut res ad regis cognitionem perveniret: dum Iudei contendunt juxta Moysi prescripta Hierosolymorum templum esse legitimum, Samaritae vero Garizitum: provocatumque est ad regem et amicorum ejus consessum, ut ab eis causa audiretur; et utrius partis causidici succumberent, morte multarentur. Patrocinabatur Samaritanis Sabbæuseum Theodosio, Hierosolymitanis Iudeis Andronicus Messalami filius: juraveruntque per Deum et regem, quod ex lege probationes allaturi essent: et rogaverunt regem, ut necaret eum qui jusjurandum non servasse deprehenderetur. Itaque rex, multis amicis in consilium adhibitis, consedit causam auditurus. Iudei vero, qui Alexandriam habitabant, valde erant solliciti pro defensione jurium Hierosolymitani templi, ægre ferentes antiquissimi et nobilissimi templi auctoritatem in discrimen vocari. Sed cum Sabbæus et Theodosius concessissent Andronico, ut prior diceret: orsus ex lege approbare ejus sanctitatem et religionem, ostendens per continuam pontificum successionem sacerdotii usque ad sua tempora propagationem, et ab omnibus Asiae regibus majestatem ejus loci honoratam donariis; Garizitani vero, ac si omnino nullum esset, nunquam ab eis habitam rationem: his et talibus rationibus persuasit regi, ut decerneret Hierosolymitanum esse ex sententia Moysis conditum, Sabbæum vero et Theodosium addiceret supplicio. Atque haec sunt quæ Alexadrinis Iudeis acciderunt tempore Ptolemæi Philometoris. » Haec Josephus.

52. Porro tantum absuit, ut Samaritæ sapien-

¹ Tert. advers. Marcionem lib. iv. cap. 34. — ² Joan. iv. Concord. Evang. c. xxiii. — ³ 4. Reg. xvii. xviii. Joseph. antiq. lib. ix. in fine. — ⁴ Joseph. antiq. lib. xi. cap. 7. 8. Enseb. in Chron.

⁷ Joseph. antiq. lib. xiii. cap. 6.

tissimi regis sententia acquiescerent ac primas templa Hierosolymorum deferrent, ut ea de causa majori in Iudeos odio succensi fuerint, neque ullam occasionem pratermisserint Iudaorum templi violandi, Iudeosque laedendi : quippe qui illis temporibus, quibus prefecturam Iudeae totiusque Syrie Quirinus, sub quo Christus Dominus noster natus est, ageret, Hierosolymorum templum in hunc modum profanarint : « In festo et enim Azymorum (inquit Josephus¹) quod Pascha vocamus, mos est sacerdotibus per medianam noctem aperire templi januas. Tunc igitur quamprimum apertae sunt, Samaritae quidam clavis ingressi Hierosolymam, sparse-runt ossa humana per porticos, et per totum templum : quo factum est ut postbae sacerdotes solito diligentiores custodias agerent. » Haec ille. Justa itaque ratione, cum Christus, Iudeus homo, a Samaritana femina aquam ad bibendum postulasset, excipiens illa de inimicitiis inter Iudeos et Samaritas conflatis, dixit² : « Quo modo tu Iudeus cum sis, bibere a me poscis, quae sum mulier Samaritana ? non enim contundunt Iudei Samaritanis. » Sed de his haec tamen. Quae quidem referre non piguit, tum ad historiam evangelicam elucidandam, tum etiam ut sapientissimi regis ac optimatum de re tanta solummodo ex legitima pontificum successione tunc data sententia, atque ex ea ratione Iudeis causa adjudicata, adversus schismaticos et hereticos in exemplum perpetuo permaneret : cum ex eiusvis hominis, qui compos sit rationis, sententia, certum exploratumque habeatur, illuc esse legitimum tempulum, ipsam inquam Catholicam Ecclesiam, apud quam successio pontificum ab ejus exordio est legitimate conservata ac custodita.

53. *Puteus Jacobi.* — Quod autem spectat ad ipsum puteum Jacob, qui et fons dictus est, praesentia Domini ejusque sessione mirifice illustratum, egregiisque a christianis postea monumentis nobilitatum, haec scribit Beda³ : « Prope civitatem, inquit, Sichem, quae nunc Neapolis dicitur, ecclesia quadrigita est, hoc est in modum crucis facta : in ejus medio fons Jacob habetur quadraginta cubitos altus, de quo dominus aquas a Samaritana muliere petere dignatus est. » Haec ille. Meminit ejusdem ecclesie ante Bedam Hieronymus⁴, cum agit de locis Hebraicis, atque ad latus montis Garizim positam esse.

54. Cum igitur Jesus⁵ apud Samaritanos ipsum benigne habentes, duos peregrisset dies, et complures ex eis credidissent in eum ; inde recedens, abiit in Galileam, diverlensque a Nazareth, testimonium perhibuit quod propheta in sua patria honorem non habeat. A caeteris vero Galileis humanissime exceptus est : quippe qui viderant quae fecisset Hierosolymis, cum et ipsi ad diem festum se illuc contulissent : « Venit ergo (inquit Joannes⁶) iterum in Cana Galilaea, ubi fecit aquam vinum. Et erat qui-

dam regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum. Hie cum audisset quia Jesus adveniret a Judea in Galileam, abiit ad eum, et rogabat eum ut descendere, et sanaret filium ejus : incipiebat enim mori. Dixit ergo Jesus ad eum : Nisi signa et prodigia videritis non creditis. Dicit ad eum regulus : Domine, descendere prinsquam moriatur filius meus. Dicit ei Jesus : Vade, filius tuus vivit. Credidit homo sermoni, quem dixit ei Jesus, et ibat. Jam autem eo descendente, servi occurserunt ei, et numeraverunt dicentes, quia filius ejus viveret. Interrogabat ergo horum ab eis, in qua melius haberet. Et diverbunt ei : Quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognovit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Jesus : Filius tuus vivit. Et credidit ipse, et dominus ejus tota. Hoc iterum secundum signum fecit Jesus, cum venisset a Judea in Galileam. » Hactenus Joannes.

55. *De filio reguli a Christo sanato.* — Quod ad praefatae historie elucidationem pertinet : non arbitror esse deceptum interpretem (quod aliqui putant) ut βασιλεὺς regulum reddiderit potius quam regium, sed legisse βασιλεύοντα, cum et sic legisse noscantur antiqui Patres, qui itidem regulum dixerunt : nec adeo antiquam lectionem corvelliendam esse existimo ; quantumvis sanctus Hieronymus¹ legens βασιλεὺς palatinum pro regulo interpretandum putavit. Magis itaque placet, ut hic fuerit loci alieujus dominus, et ob eam causam sit regulus appellatus. Erat enim in eadem Galilea posita provincia, Decapolis dieta, quod in ea decem essent civitates, inter quas una amnumerabatur² Capharnaum. De illis agens Plinius³, testatur in singulis decem illis civitatibus fuisse singulas tetrarchias, regnorum instar, et in regna solere conferri. Haec enim ille dieat, in eam sententiam magis adducor, ut iste sic regulus dicatur, quod ejus loci dominus esset ; sic tamen ut tetrarchae Galilaea Herodi Antipe subbesset, vel saltem Romano praesidi, cui et easteri tetrarchae parebant, qua ratione et βασιλεὺς recte dici potuisset, nempe quod alteri subbesset principi : quem puto Evangelistam regulum potius, quam juxta Plimum, letrarcham nominasse, ne dictum existimaretur de Herode totius Galilaeae tetrarcha ; nec etiam secundum eundem dixisse regem, quod nullus eo titulo amplius in Palæstina regnaret.

56. Cum vero adventus Jesu in Galileam eam causam fuisse seribant Evangeliste, quod Joannes Baptista ab Herode detrusus esset in carcерem : ut ubi corporal prædicatio evangelicae veritatis, ibi etiam magis ac magis coalesceret : idem Jesus quod cessasset Joannes, ubi ille desierat, inde sibi exordiendum putavit : nimurum penitentiam prædicare, idque secundum propheticum valicinium Isaiae, prout Evangelistæ de eadem re in hac verba texunt historiam⁴ : « Relicta civitate Nazareth, venit, et habitavit in civitate Capharnaum maritima, in finibus

¹ Joseph., antiq. lib. xix, cap. 23. — ² Joan. iv. — ³ Beda de locis sanctis, cap. xv. — ⁴ Hier. de locis Hebr., in Act. Apost. — ⁵ Joan. iv. — ⁶ Ibid.

¹ Hier. in Isai. cap. LXVI, in princ. — ² Burchar. de loc. sanctis part. i, cap. 6, §. 6. — ³ Plin. nat. histor. lib. v, cap. 18. — ⁴ Matt. iv, Marc. i, Loc. iv, Concor. Evang. c. xxv.

Zabulon et Nephtalim : ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam¹ prophetam : Terra Zabulon, et terra Nephtalim, via maris trans Jordanem Galilee gentium : populus qui ambulabat in tenebris, vidi Incen magnam, et sedentibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis. Exinde coepit Jesus predicare Evangelium regni Dei, et dicere : Quoniam impletum est tempus, et appropinquavit regnum Dei : penitentia, et credite Evangelio. » Quod ad incolatum Christi Capharnaum spelet, constat quidem ibidem adeo frequenter versatum esse, ut Matthaeus appellat Capharnaum civitatem ipsius. Quod autem illuc potius quam in aliis Galilee civitatibus Dominus diutius egreditur, ea ratio afferri solet, quod frequentior illuc esset accessus hominum, cum tam hi qui Transiannam habitarent regionem, quam ceteri e longinquu mercatura causa eo confluissent.

57. *De Abagaro principe Edesse, ejusque ad Christum epistola.* — Quid vero post haec secutum sit, in hunc modum narrant Evangelisti² : « Ambulans autem Jesus juxta mare Galilee, vidi duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, et Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare (erant enim pescatores), et ait illis : Venite post me, et faciami vos fieri pescatores hominum. At illi continuo relictis retibus securi sunt eum. » Noverat eum Andreas ante apud Joannem et per ipsum idem Jesus immotuerat (ut vidimus) Petro. Sed post haec idem pergit Evangelista : « Et procedens inde pusillum, vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedaei, et Joannem fratrem ejus in navi cum Zebedaeo patre eorum sufficientes refia sua : et statim vocavit eos. Illi autem relictis retibus, et patre suo Zebedaeo in navi cum mereenariis, securi sunt eum³. Et circuibat Jesus totam Galileam, docens in synagogis eorum : et praedicans evangelium regni, et sanans omnem languorem, et omnem infirmitatem in populo. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, et obtulerunt ei omnes male habentes variis languoribus et tormentis comprehensos, et qui demonia habebant, et lunaticos et paralyticos. » Cum igitur Matthaeus Evangelista dicit, in omnem Syriam famam de his que facta essent a Jesu, fuisse vulgatam : inde accedit, ut ea superioris Syrie fines attingeret, et ad Edesse Syrie civitatis regem Abagarum penetraret : his ille permotus, ad Jesum fertur scripsisse epistolam, quam Eusebius⁴ Pamphili e syriaca lingua in graecam translulit, simul cum ea quam ad eundem Dominus Jesus Christus eidem fabellario dedit. Eas ipsas latino idiomate donatas nos hic describemus, ac subinde de earumdem fide agemus; sic vero se habent :

« *Abagarus (Augarus, vel Agabarū) princeps Edessa, Salvatori propilio, qui in confiniis Hierusalem in carne apparuit, S.*

58. « *Insignes illas virtutes et currationes, quae abs te sine medicamentis, et sine herbis factae sunt, auditione accepi. Caecos enim (ut fama est) videre*

efficiis, claudos ambufare, et leprosos mundas ; spiritus iracundos et daemones ejicis ; eos etiam, qui diutius morbis pressi sunt, sanas ; mortuos denique ad vitam revocas. Quae quidem cum de te andivissem, de duobus hisce alterum verum esse cogilabam : te aut Deum esse, et e celi fastigio delapsum ; aut Dei filium saltem, qui ista tam stupenda edas miracula. Quapropter haec ad te scripsi, magnopere precatus ut laborem ad me accedendi suscipere, hincque quo crucior morbum curare non graveris. Etenim audio Iudeos tibi obstrepere malevole, et velle libenter aliquo magno malo afficere. Est mihi civitas peregrina quidem, sed ornata sane et illustris ; que utrique nostrum rerum necessiarium suppeditabit satis. » Haecen epistola. Sequitur Eusebius : « Ista, divino splendore ei tum panulum elucente, ad Jesum hoc modo perscripsit. Operæ pretium est porro, epistolam, licet brevem, plenam tamen virtutis et efficacitatis, audire, que per eundem tabellarium a Jesu ad illum missa fuit, cuius quidem haec erat sententia. »

59. *Rescripta Jesu ad Abagarum principem, per Ananiam cursorem missa.*

« *Abagare, beatus es, qui cum non videris me, in me tamen eredisti. De me enim scriptis proditum est : eos qui me viderunt, in me non credere ; ut hi qui me non viderunt, credant, et vitam consequantur. Quod scribis ad me, te velle ut ad te veniam : eas res, quarum gratia sum missus, debeo hie necessario obire : quas cum plene perfecero, ad eum recipi qui me misit. Quo simul ac assumptus fuero, aliquem ex discipulis meis mittam ad te, qui morbo quo tantopere torqueris, faciat medicinam, et vitam tibi tuisque imperiat.* » Haecen Jesu litterae, de quarum fide haec idem auctor paulo superius : « *Harum rerum insigne et locuples testimonium ex fabulario Edesse civitatis, id temporis a rege gubernatore, depromptum habes. Nam in tabulis publicis, que nedum veteres, sed recentes etiam res nuper ab Abagaro gestas continebant, haec eadem in hanc nostram aetatem reservata reperiuntur. Quare nihil commodius esse putavi, quam ipsas epistolas a veteribus illis annalibus petitas, atque adeo ad verbum ex lingua syriaca hoc loco citare, quae ita ut sunt positae, se habent.* » Haec Eusebius : cetera autem quae ipse de eodem scribit, suo loco inferius dicemus : nos vero nunc haec recitavimus ea occasione, quod dicatur ab Evangelista, in omnem Syriam Christi famam fuisse perulgatam ; non tamen ut dicamus hoc anno epistolam scriptam : nam dictus princeps multa in ea recenset a Christo et in Christum facta, quae post praesentem annum contigisse certum est.

60. *Quod pertinet ad dictarum epistolarum fidem : eo quod non reperiantur ab Evangelistis conscripte, idcirco Gelasius⁵ papa recenset illas inter apocrypha, quasi non hagiographa ; non tamen ut eas ab Ecclesia omnino proserbat, sicut nec*

¹ Isai. ix. — ² Matt. iv. Marc. i. Luc. v. Concor. Evang. c. xxvi.
— ³ Matt. iv. — ⁴ Euseb. hist. lib. i. c. 43.

⁵ Gelasius in Concil. Rom. in decreto de lib. apoc. script.

complures alios libros quos proxime recensuit. Eas vero absque aliqua dubitatione ab antiquioribus fuisse receptas, evidenter testatur epistola Darii Comitis ad S. Augustinum scripta, in qua earumdem argumentum recenset, et ex eis ad persuadendum Augustino¹ ut sna scripta ad se mittat, exemplum addueit. Sed et ante Angustini tempora ipse S. Ephraem diaconus ejusdem civitatis Edessa, in eo opusculo quod novissimum omnium scripsit, cuius est titulus, *Testamentum Ephraem.* de iisdem epistolis egregiam habuit mentionem. De his etiam agit Theodorus Studita in epistola² ad Paschalem papam in fine. Extitisse integrum epistolam Jesu ad Abagarum missam, adhuc temporibus Michaelis Paphlagonis imp. qui imperium auspicatus est anno Domini millesimo trigesimo quinto, et in honore habitam, Cedrenus tradit in suo historiarum compendio. Haec vero non sic a nobis sunt recitata, ut apocrypha in hagiographa transferri velimus; sed tum ne quid lectorem prætereat; tum etiam ne ea quis omnino contempnenda existimet, quæ majores complures venerati esse noseuntur.

61. Quin et ab ipso Christo sui imaginem, non arte hominis elaboratam, sed ab ipsomet summo rerum architecto et opifice Domino nostro, ad Abagarum missam post datam epistolam, a pluribus gravissimis auctoribus scriptum reperimus. Evagrius scholasticus id testatur³, at non fuit ipse ejus rei primus auctor: sed quoniam miracula inde prodita recenset, occasione ejus rei meminit: quæ vero ab ipso scripta recitata sunt in concilio Nicæno⁴ secundo, a Patribus, ut egregie testata, fideque digna, comprobata habentur. Quomodo autem ea iuvenia non manufacta dicatur, Joannes Damascenus⁵ sic seribit: « Historiae quoque proditum est: cum Abagarus Edessæ rex eo nomine pictorem misisset, ut Domini imaginem exprimeret, neque id pictor ob splendorem ex ipsius vultu manantem consequi potuisset; Dominum ipsum divinae suæ ac vivificæ faciei pallium admovisse, imaginemque suam ei impressisse: sicut illud ad Abagarum, ut ipsins cupiditati satisfaceret, misisse. » Haec Damascenus; nec diversa Nicephorus⁶. De eadem præterea luculenta oratio⁷ Constantini Porphyrogeniti extat, et cumulata mentio habetur in Actis sanctorum Samonis et Goria⁸: Graeci insuper de eadem celebrant anniversariam solemnitatem decimo septimo kalendas Septembbris, ut constat ex eorum Monologio. At quod ad Latinos pertinet: testimonio Hadriani pape⁹ scribentis ad Carolum Magnum testatum habetur, eamdem de imagine ad Abagarum missa historiam cognitam et receptam esse a Stephano papa in concilio Romano, cuius fidei adstipulator est gravissimus. Crebra certe et insignia miracula ex eadem imagine prodita ejus rei verita-

¹ Aug. epist. CLXIII. edit. Lovan. — ² Ext. in script. in Cod. Vat. post epist. Hormisdæ pape. — ³ Evagr. hist. lib. IV. c. 26. — ⁴ Nicæni. Conc. II. — ⁵ Jo. Damasc. de fide Orthod. lib. IV. c. 17. — ⁶ Niceph. hist. lib. II. c. 7. — ⁷ Apud Metaph. die x Augusti. — ⁸ Apud cunct. xv Novemb. et in vita S. Alexii. — ⁹ Hadr. ad Carol. Magn. epist. extat. tom. III. Conc. nova edit.

tem abunde declarant et demonstrant, quæ et recenset Evagrius¹ de temporibus Chosroes, et alii². Theophanes³ etiam auctor est, ingentes Persarum copias præsidio hujus sine manu factæ imaginis, quam secum in acie duxisset Philippicus dux sub Mauritio imp. esse penitus profligatas. Sed de his opportunius suis locis agemus. Nunc ad institutam de Christi rebus gestis evangelicam historiam revertamur, a qua, occasione famæ de operibus Christi per omnem Syriam pervulgatis paululum digressi sumus.

62. *De pescatione Petri, et lacu Genesareth.* — Cum ergo Dominus noster Jesus Christus (ut vidi-
mus) prædicationem auspicans, eamdeinde signis ac miraculis pluribus illustrans, Galileam peragraret, fama rerum ubique pervulgata: « Seculæ sunt eum (inquit Matthæus⁴) turbæ multæ de Galilæa, et Decapoli, et de Hierosolymis, et de Iudea, et de trans Jordanem. Tunc⁵ factum est, cum turbæ multæ irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, et ipse stabat secus stagnum Genesareth. Et vidit duas naves stantes secus stagnum: pescatores autem descenderant, et lavabant retia. Ascendens autem in unam navem, qua erat Simonis, rogavit eum e terra reducere pusillum. Et sedens docebat de navicula turbas. Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem: Due in altum, et laxate retia vestra in capturam. Et respondens Simon dixit illi: Præceptor, per totam noctem laborantes, nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete. Et eum hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam: rumpebatur autem rete eorum. Et annuerunt sociis, qui erant in alia navi, ut venirent, et adjuvarent eos. Et venerunt, et impleverunt ambas naviculas, ita ut pene mergerentur. Quod eum videret Simon Petrus, procidit ad genua Jesu, dicens: Exi a me Domine, quia homo peccator sum. Stupor enim circumdederat eum, et omnes qui cum illo erant, in captura piscium, quam ceperant. Similiter autem Jacobum et Joannem filios Zebedæi, qui erant socii Simonis. Et ait ad Simonem Jesus: Noli timere: ex hoc jam homines eris capiens. Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus, secuti sunt eum. »

63. Consideratione quidem dignum esse videatur, quod divina Sapientia, que in terra apparuit, et cum hominibus in carne versata est, quæ et in sui dispositione non fallitur, singulari quadam prævidentia erga Petrum esse propensior visa est: quippe quæ ipso primo intuitu eumdem admirabili nomine illo, ut Cephas, hoc est, petra, diceretur, insignivit. Post inde concionatus ipse Jesus ad populum, non in alteram, cum due essent naves in littore, sed in eam quæ ipsius Simonis erat, ascendit, quam pro pulpite habuit ad docendas turbas: eamdemque mox in altum jubet duei, et ingenti piscium multitudine onerari voluit: his scilicet tanquam quibusdam lineamentis adumbrans que postmodum in Ecclesia futura erant: nimirum sta-

¹ Evag. hist. lib. IV. c. 26. — ² In Actis prædict. sanct. apud Metaph. — ³ Apud histor. Miscell. lib. XVII. — ⁴ Matt. IV. Marc. III. — ⁵ Luc. V. Concord. Evang. Jansen. c. XXVI.

biliendam primum fore Ecclesiam super petram, que Christo primario lapidi firmiter inherens, nulla posset unquam concussione convelli. Sed alio signo eadem Ecclesia rursus navi comparalur, quod turbinibus mundi hujus esset exposita, ex qua Christus universum populum docturus esset. Petro insuper, nec alii imperiali ut ducal in album, et laxet retia in capturam; eique lantummodo datum, ut lantum multitudinem piscium rete concluderet; quod futurum esset, ut Catholicae Ecclesia, quasi navis, Petrus uti princeps clavum teneret, neenon calcarell allas hujus saeculi undas, et Verbi Dei prædicatione omnes gentes per se, vel alios, in Ecclesiam adduceret: haec enim symbolice facta esse, Dominus declaravit, cum dixit: «Ex hoc jam homines eris capiens.»

64. At quoniam de Genesareth lacu freqiens incidit mentio in Evangelio: operæ pretium duximus, illum ex Josepho descriplum ob oculos ponere; sic enim ille ait¹: «Lacus Genesar a terra confinante appellatur: quadraginta vero stadiis in latitudine patens, centumque in longitudine, aquæ dulcis est, atque polabilis. Palusri enim crassitudine leniores habet latices; et undique in littora et arenas desimens, purus est, ac preter hoc temperatus ad hauriendum: et fluvio quidem sive fonte lenior est; semper autem frigidior, quam lacus diffusio patitur, manet: æstivisque noctibus ejus aquæ sub divo perlatae nequaquam æstibus cedunt: id enim facere indigenis moris est. Varia autem sunt in eo piscium genera, ab alterius loci piscibus tam sapore, quam specie discreta: mediisque fluvio Jordane sealur.» Haec Josephus de lacu. Quod autem spectat ad regionis überalem et pulchritudinem, haec addit²: «Ad Genesar vero lacum, ejusdem nominis terra prælenditur, natura simul et pulchritudine admirabilis: nullum enim ipsa præturbate sua negat arbustum, totamque plantis conserueat cullores. Cæli vero temperies eliam diversis aptissima est: nuces enim quæ arborum maxime frigoribus gaudent, infinitæ florescent; ubi etiam palmae, quas nutrit calor æstivus; has juxta sieus et oleæ, quibus aura mollior destinata est; ut naturæ magnificientiam hanc esse quis dixerit, vim adhibentis, ut in unum convenienter inter se repugnantia, annique temporum contentionem bonam, velut singula peculiari studio terræ faverent; non enim solum nutrit præter opinionem poma varia, sed etiam servat, egregia quidem, et quodammodo regnanta. Uvas sane et caricas sine intermissione decem mensibus suggesta, cæteros vero fructus anni spatio senescentes. Nam præter aeris lenitatem, fonte quoque irrigatur uberrimo, qui Capernaum ab indigenis appellatur: eum nonnulli venam esse Nili fluminis opinantur, quod similes coraeino Alexandrino generat pisces. Longitudo autem regionis secundum littora cognominis lacus, triginta stadiis extenditur, et latitudo viginti.» Haclenus de ea regione Josephus.

¹ Joseph. de bello Jud. lib. iii. c. 18. — ² Idem ibidem.

65. Porro non fons tantum, sed et ab eo denominatum erat oppidum Capharnaum; eique proxima ad secundum lapidem erat Corozain, ut tradit Hieronymus¹. Erat et in ejus lacus ripa Tiberias, sic dicta (ut superioris meminimus) a Tiberio, in cuius honorem ab Herode tetrarcha est aedificata; ubi primo fuisse vicum nomine Chephira, idem testatur². Denique ab eodem oppido Tiberiadis, factum est, ut et ipse lacus appellatus sit Tiberiadis. Erat ibidem ad ripam ipsius Bethsaida oppidum, quod Herodes nomine Julie, Caesaris filiae, Julianum nuncupavit. Sed de his supra.

66. *Res Christi in Galilæa gestæ.* — Sub idem tempus ingressus Jesus Capharnaum³, diebus sabbati in synagoga docebat populum, ibique daemoniacum curavit, inde socrum⁴ Simonis Petri, et multos alias ægrotos ac daemoniacos: exhibantque demonia a multis, clamantia, et dicentia: Quia tu es Filius Dei; sed ipse increpans, non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum. Inde exuentem comitatus est Simon, et alii, qui cum eo erant. At requirens eum turba cum invenisset, non sinebat inde recedere. Sed ille aliis se oportere regnum Dei prædicare testatus, Galileam peragrans docebat in synagogis, et ejiciebat demonia. Unique⁵ ex Seribis, cum se sub ejus disciplina professurum jactaret, dixit: «Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos; » filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Alteri autem, ut se sequeretur imperavit, nec sepultura patris voluit retardari. Alteri insuper nec domum reverti permisit. Ascendens⁶ inde in naviculam una cum discipulis suis, cum sero esset, somno se dedit: magna vero tempestate agitante naviculam, excitatus ab illis, impetravit vento et mari, factaque est tranquillitas magna. Appulit inde ad regionem Gerasenorum, liberavitque duos daemoniacos de monumentis exeuntes, servos nimis: demones vero permisso ipsius in porcos se immittentes, dederunt eos in mare præcipites: quam ob causam timore perculse gentes regionis illius, ipsum rogaverunt ut inde recederet: qui rursus mare transfretavit, et rediit in Galilæam.

67. Quæ a Matthæo dicta sunt de daemonibus atque poreis facta esse in terra Gerasenorum, apud Marcum et Lucam leguntur contigisse in terra Gadarenorum; licet apud Malthæi græce redditum Evangelium *τεργεστῶν*, id est, Gergesinorum, sit scriptum. Neque vero, ut putant multi, una civitas tribus his nominibus dieta erat; sed Gergesai dicti, sicut Evae, Cethæi et Jebusei, erant populi trans lacum Genesareth positi, quorum civitates ab Hebreis sunt excisæ, ut Josephus⁷ testatur; harumque nomen tantum remansit, licet S. Hieronymus de locis Hebraicis agens, dicat superesse viculum super montem, juxta stagnum Tiberiadis qui Gergesa dictus sit, ibique factum miraculum de porcis. Porro in

¹ Hieron. de locis Hebraicis. — ² Idem de locis sanctis. — ³ Marc. i. Luc. iv. Jansen. Concor. Evang. c. XXVII. — ⁴ Marc. i. Luc. vi. — ⁵ Matt. VIII. Luc. IX. — ⁶ Matt. VIII. Marc. IV. Luc. VIII. — ⁷ Joseph. antiq. lib. I. cap. 6.

ea Gergesaeorum regione inter alias due erant civitates trans lacum Genesareth posite; quartum altera Gadera dicta erat, a tribu Gad, cui ea in sortem venit: quae cum a Iudais destruenda esset, Pompeius¹ in gratiam liberti sui Demetrii Gadarensis eam restauravit: Altera diversa prorsus ab ea erat Gerasa dieta, seu Gerasis, ut ex Josepho² colligitur: nam a Gadara Gadarenses³, et a Gerasa Geraseni dicti sunt populi.

68. At quod pertinet ad daemoniacos qui dienuntur exiisse de monumentis, sic accipe. S. Epiphanius⁴ cum agit contra Ebionaeos, de Gadara civitate, dicit fuisse prope ipsam tumbas, sepulera scilicet, in speluncis que erant in petris excise, ac desuper structe: illicque præstigiatores daemonum invocations exercuisse tradit. Idem auctor agit de balneis, aquis calidis scilicet, que erant in Gadarenio agro, ad quas erat frequens accessus. Ad eas potius quam ad lacum Genesareth porcos esse mersos, conjici potest, eo quod focus ille impudicitias et illusionibus daemonum esset expositus: sie enim idem Epiphanius ait: « Proficiscuntur ad Gadara, ad aquas calidas, quo loco singulis annis conventus celebrator. Accedunt enim undeaque qui lavare volunt ad dies aliquot. morborum videlicet deponendorum gratia: id quod diabolicum est stratagema. Ubi enim miracula a Deo facta sunt, ibi adversarius pernicioса sua retia ponere anticipavit: nam viri et feminæ illine lavantur, etc. » Subdit de muliere christiana per pulchrum exemplum, quod signi crucis virtute liberata sit a lascivo juvene sibi arte daemonum illidente. Meminit et Strabo⁵ de aquis Gadarenis in hunc modum: « In agro etiam Gadarenio est aqua quedam pessima ex lacu: qua degustata, pecora pilos, ungues et cornua amittunt. »

69. Fuisse autem dictas aquas calidas ad radicem montis, super quem erat Gadara civitas adiecta trans Jordaniem, contra Seythopolim et Tiberiadem ad Orientalem plagam, tradit S. Hieronymus: licet⁶ ipse dicat porcos in stagnum Genesareth esse præcipitatos. Quod si prior sententia magis placeat, nulli faciat dubium quod dicat Evangelista eos esse in mare præcipitatos: quandoquidem penes Hebreos, quantumlibet parva aquarum congregatio, mare dici consuevit; unde et in divina Scriptura habes mare æneum, vas in templo ad sacerdotum usum aquam continens. Nunc vero quod ad suariam artem pertinet: cum populi illi essent Iudei, illi cete illam exercuisse putantur, adeo enim sues apud Iudeos in abominatione erant, ut nec eos suo nomine Iudei minucipare dignarentur: Josephus⁷ enim cum nefanda dieit animalia, porcos intelligit. Porro ad suppeditandam annonam Romanis militibus certum est, sicut et in aliis provinciis, in Palæstina sues ali consuevisse: ea de causa et multa suarum concessa privilegia⁸ leguntur.

¹ Joseph. de bello Jud. lib. i. c. 5. — ² Idem ibid. lib. iii. c. 2. — ³ Idem ibid. lib. v. c. 3. — ⁴ Epiph. conf. Ebion. heres xxx. — ⁵ Strabo, lib. xvii. — ⁶ Hier. de locis Hebraicis. — ⁷ Joseph. de bello Jud. lib. v. c. 4. — ⁸ Cod. Theod. de suar.

70. Rediens Jesus in Galileam inferiorem, Galileam inquam minorem dictam (nam alia Gentium nominata est Superior¹ seu Major, et regio Transmariana²), iterum venit Capharnaum: Quo cum venissent Pharisai et legis doctores, ex Galilæa, Iudea, et e civitate Hierusalem, essentque in domo sedentes, et turba foris undique circumfusa, desuper per tegulas paralyticum demittunt ante illum: qui eum sanavit, reprehensis prius Pharisæis de his que in ipsum corde meditabantur. Immilem plane fuisse domum illam, in quam ascendentis vectores paralyticus aperto tecto, per tegulas eum deorsum infulerunt, satis est etiam arguimento, quod Iudeorum sublimiores domus non essent imbricibus tegulisque contexta, sed solaria haberent desuper pavimento constrafa; in quibus manere ac deambulare liberum esset, cum haberent circum circa repagula ex legis prescripto habeat jubentis³: « Cum ædificaveris domum novam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua, et sis reus fabente illo, et in præceps ruente. » Sie et David, referit divina Scriptura⁴ deambulasse in solario domus sue, et Bethsabeam lavasse itidem se in sue domus solario. Ex his etiam facile rem accipias, quid sit quod Dominus dixit⁵: « Qui fuerit in tecto, ne descendat. » Quod autem per tegulas paralyticus demitteretur, fidei ardore factum commendatur, cum alioqui maximo vitio verteretur in dominum alienam submitti per tegulas: quod Antonio objecit Cicero in secunda Philippica. Sed prosequamur cetera.

71. Post haec autem idem Dominus Matthæum Publicanum sedentem ad telonium vocans, se sequi jussit: qui et sumptuosum illi convivium, in quo discubuit ipse Jesus cum discipulis suis, simulque multi publicani et peccatores, paravit. Cumque Pharisai redarguerent Dominum, ac discipulos ejus, quod manducaverit cum publicanis et peccatoribus: brevi responsione ipse Jesus instituit apologiam, dicens noa esse opus sanis ac bene valentibus medico, sed his qui male se habent. Sane quidem tam ex his que hic habentur, quam etiam ex plerisque aliis locis Evangelii constat, penes Iudeos, publicanos fuisse malæ existimationis homines. Unde et cum alias a Zacheo⁶ publicanorum principe exceptus esset Dominus, de eo murmurabant Pharisæi, quod apud hominem peccatorem divertisset: et ipse Jesus, de incorrigibili peccatore dum loquitur, ait: « Sit tibi sicut ethnicus et publicanus. » Rursumque parabolam dicens⁷ de pharisæo et publicano in templo orantibus, illum in his que foris sunt, justum hominem, hunc autem peccatorem representare demonstrat. Tertullianus⁸ existimat publicanos omnes fuisse Gentiles: quem S. Hieronymus⁹ redarguens, ait: « Vehementer admiror Tertullianum in eo libro quem de Pudicitia adversus pœnitentiam seripsit, et sententiam veterem nova opi-

¹ Joseph. de bello Jud. lib. iii. c. 2. — ² Mat. ix. Marc. ii. Concord. Evang. cap. XXXIX. — ³ Deut. XXII. — ⁴ 2. Reg. xi. — ⁵ Luc. XVII. — ⁶ Luc. XIX. — ⁷ Luc. XVIII. — ⁸ Tertul. lib. de pudicitia. — ⁹ Hieron. epist. CXLVI.

nione dissotvit, hoc voluisse sentire, quod publicani et peccatores, qui cum Domino vescebantur, ethnici fuerint, dicent Scriptura: Non erit vestigial pendens ex filiis Israel: quasi vero et Matthaeus non ex circumcisione fuerit publicanus; et ille, qui cum phariseo in templo orans oculos ad caelum non audebat erigere, non ex Israel fuerit publicanus, etc. » Haec Hieronymus.

72. Sed quinam fuerint Publicani, e loco unde sumpserunt originem, interpretatio sumenda est. Jurisconsulti, qui Romanorum leges sunt interpretati, illos dixerunt esse Publicanos, qui vestigia a disco conduceunt: id Ulpianus¹ et Caius² affirmaverunt; addit Marcianus³, non tantum horum fuisse munus, vestigalia a subditis, verum etiam professionem ab illis exigere: Itajus quidem munus functio apud Romanos honestissima erat, ut que nominisi equestris ordinis nobilibus Romanis conferri soleret: quod ex his accipies. « Seribil Cicero⁴ ad M. Brutum de Terentio Varrone, quod se in Publicanorum societatem confulerit: quod, inquit, homo versalus in utrisque subsettis existimavit honorem honestissimum. » Idem in oratione pro Plancio, cum agit de Publicanorum ordine, haec ait: « Qui ordo quanto adjumento sit in honore, quis nescit? Flos enim equitum Romanorum, ornamentum civitatis, firmamentum Reipublicae, Publicanorum ordine continetur, etc. » Rursus etiam idem scribens ad Q. fratrem de regimine prefecture Asiana, plura habet de dignitate Publicanorum, et quantum prosint Romanæ reipublicæ pluribus disserit, additque nomen Publicanorum non tantum Iudeis, sed et Graecis fuisse infensissimum ac plane invidiosum.

73. Mittebantur hi in provincias ad vestigalia exigenda, qui ex iisdem provinceis homines, quos eidem numeri adscriberent, sibi eligeant⁵, qui item Publicani dicebantur; cuius ordinis Matthaeus erat, et Zacheus dictus princeps Publicanorum, qui dicebatur hebraice Gabbe, cæteri vero Publicani⁶ Gabbain, unde fortasse deducendum nomen Gabbella. Verum in hebreico textu Evangelii S. Matthei, quod per vetustum habetur, Publicanos Parisim invenimus appellatos, quod est proprium nomen illorum latronum qui mæcerium vel sepes dissipant, ut ad furandum atque prædam pateat aditus. Eo etiam nomine utilitur Jeremias⁷, dum ait: « Numquid ergo spelunca latronum facta est domus ista?» quod hebraice, loco latronum, habet parisim. Latronum ergo nomine Publicanos Iudei appellabant, quod libertatis asylum viderentur effringere, atque ad servitutem aditum aperire. Haec ergo de causa ab illis iidem habebantur infames, atque una cum cæteris turpibus personis a magistratibus publicis arcebantur: nam apud Thalmudistas⁸, ubi agitur de Judicium rejectione, inter alios infames, quos ab ea functione excludebant, Publicani nominati erant.

¹ L. 1 ff. de Publican. — ² L. xvi. ff. de verb. sign. — ³ L. ult. ff. de Publican. — ⁴ Cie. epist. famili. lib. XIII. — ⁵ L. 1. §. Qui ff. de Public. — ⁶ Canin. de locis nov. Test. — ⁷ Jerem. vii. — ⁸ Canin de locis novi Testam.

Cur autem eo nomine notati essent, nulla atia subest causa, nisi quod Iudei, genus Abraham ex libera, liberos se esse profiterentur, nec quicquam aliis debere, nisi decimas Deo; legeque statutum esse, ne esset vestigial pendens ex filiis Israel. Unde quantumlibet inviti ad vestigial et tribulum pendendum adigerentur, nefas tamen execrandumque existimabant. Iudeos a contribulibus suis ad id Romanis praestandum compelli, cum illud nomine imperatoris ab illis exigerent. His accedit, quod (ut Suidas scribit ex J. publico) ob duras acerbasque exactiones, nomen Publicanorum erat invisum; additque: « Vita Publicanorum aperta est violentia, impunita rapina, negotialis nulla ratione constans, invercunda mercatura. » Haec de Publicanis apud Suidam.

74. Sed jam ad evangelicam historiam redemus. Post haec vero¹ rogatus Jesus ab archisynagogo ut filia sua in extremis laboranti succurreret, abiens obviam habuit mulierem, que annis duodecim sanguinis fluxum passa, tactu fimbriarum vestimenti ejus curata est; que quod fecerat, et quod a Christo accepérat, palam confessa est: haec pluribus Evangeliste; nos historiam cunctis notam summam collegimus. Ambrosius hanc mulierem fuisse Martham Mariæ sororem, in libro quem de Salomone scripsit, sentire videtur, cum haec ait²: « Dum largum sanguinis fluxum siccat in Martha, dum dæmones pellit ex Maria, dum corpus redivivi spiritus calore constringit; et quod mors sibi vindicaverat ad pœnam, lux denuo recepit ad vitam, etc. » At vero quaecumque illa fuerit mulier nobilissima æque ac dilissima, tanti non immemor beneficii, ne illud aliquando memoria hominum excideret, egregio monumento testatum posteris omnibus cupiens, æneis simulaeris tam Jesu quam sui effigiem referentibus, rei gestæ memoriam futuris saeculis in perpetuum commendandam voluit. Quonobrem non est quod dici possit, eam fuisse Martham Mariæ et Lazari sororem Iudeam feminam: cum non licet ullo pacto Iudeis simulacrum cujusvis quavis occasione formare.

75. Quod vero spectat ad statuas ab hac fieri jussas, rem credo nemini ignotam; sic breviter describit Eusebius³, dum de Cesarea Philippi, quam Phœnices Paneada vocabant, agit his verbis: « Sed quoniam in hujus civitatis mentionem incido, operæ prelium arbitror historiam hoc loco citare, quæ digna plane videtur, quam memoriae ad posteritatem commendemus. Mulierem illam sanguinis profluvio afflictatam, quam sanctorum Evangeliorum testimonio a Salvatore nostro morbi remedium invenisse cognovimus, ex ea civitate oriundam, illiusque dominum ibi ostendi. et admirabilia quadam Salvatoris in eam beneficet monumenta et quasi trophyæ ad hoc tempus durare memorant. Pro foribus enim dominus illius æneam mulieris effigiem genibus flexis, et manibus instar supplicantis in anteriores partem extensis, super editum lapidem collo-

¹ Matt. ix. Marc. v. Luc. viii. Concord. Evang. c. xxxvi. — ² Amb. in lib. de Salom. c. v. — ³ Euseb. hist. lib. vii. c. 14.

cata : huie e regione, viri erectam imaginem ex eadem materia conflatam, vestitu ad talos demisso decenter ornatam, et mamum mulieri porrigitem : ad cuius pedes in ipsa basi peregrinam quamdam et inusitatam herbie speciem enasci : quam quidem, ubi ad aenei vestitus fimbriam exercererit, morbi cujus generis medicandi vim et facultatem habere. Hanc statuam effigiem Jesu exprimere dicunt : quam ad nostram usque atatem manentem, ipsi ad eam civitatem profecti, oculis cernebamus. Nec plane mirum : eos qui ex Gentilibus prognati, a Salvatore, dum inter homines vivebat, beneficiis affecti fuissent, ita fecisse : cum et nos Petri et Pauli apostolorum, et Christi etiam ipsius imagines in picturis colorum varietate expressas conservatasque aspexerimus ; idque propterea, sicut verisimile est, quod majores nostri ad gentilis consuetudinis similitudinem quam proxime accedentes, eos qui tanquam salvatores illis fuissent, id est, qui illis aliquid salutis et subsidii attulissent, apud se honore ad hunc modum afficere consueverant. » Haec tamen de his Eusebius. Porro recenset Joannes Damascenus¹ ex Chronico Joannis Antiochiae episcopi cognomento Malake, supplicem libellum oblatum Philippo tetrarchae Trachonitidis regionis, ut de beneficio quod accepérat, liceret in perpetuum ejus rei monumentum erigere statuas. Sed cum in multis ejus scriptis fides vacillet, et compluribus scatere mendaciis cognoscatur, indignum putavimus his nostris chartis intexere. Qui locum cupit, habet numerum citatum ad calcem paginæ, qui facile indicet.

76. Itaque jam evangelicam narrationem instituto prosequamus. Curata a sanguinis fluxu muliere, mox de morte filiæ archisynagogi nuntii venerunt² : at nihilominus Christus in domum ejus se contulit : ubi ingentem de pueræ morte luctum excitatum, ipsosque tibicines ad hoc vocatos, ut lugubre canerent, reperit. Morem quidem fuisse Iudeorum ad luctum tibicines adhibere, ex Josepho³ etiam facile cognosci potest, dum ait : « Luctus ducis publicus erat : et hi quidem hospites, alii propinquos, amicos alii, nonnulli etiam fratres habebant, Josephum autem universi, adeo ut per dies trintia nunquam lamenta in civitate cessarent, magna que mercede conducerentur tibicines næniarum. » Haec Josephus. Verum id equidem non ex divina legis præscriptio, sed potius more Gentilium, tam Latinorum, quam Graecorum : nam in funere nobilium aeneatores et tibicines adhiberi solitos docet Seneca in Ludo Claudi, Plutarchus de Consolatione ad uxorem, et alii complices. Erat eorum Roma frequentior usus, ubi (ut docet Valerius⁴) tibicines tecto capite, nempe personati, sonare consueverant ; nam et personam a personando Gellius⁵ dictam tradit. Hinc est, pulo, quod in compluribus antiquis sepulcris marmoreis personæ patentibus buccis habentur inesculpta. Nisi potius dignius est existimare, ejusmodi imagines sic

ab illis in sepulcris effigiari solitas, quod essent hieroglyphicum animarum, quæ absque lumine apud inferos detinentur : sic enim defunctorum animas ejusmodi facie, instar personæ, effigi solitas, auctor est Orus Apollo antiquissimus scriptor in Hieroglyphicis. Cæterum non tantum funebre carmen, quod dicebatur nænia (ut auctor est Festus) canebat ad tibiam : sed (ut docet Lucianus⁶) ipsa in luctu iterari solitæ pectoris tensiones attemperabant ad modos tibiæ.

77. Quod igitur in Iudea etiam frequens esset ejus rei usus, inde erat quod proverbium vertebatur illud apud Lucam⁷ : « Cantavimus vobis tibiis : et non saltastis : lamentavimus (iisdem nempe tibiis) et non plorasti. » Porro cum Paulus moneat ne contristemur de dormientibus, sicut cæteri qui spem non habent, tibicines nequaquam adhiberi soliti sunt in funeribus Christianorum : unde Tertullianus⁸ : « Mortuus etiam tuba inquietabitur aeneatoris, qui excitari a tuba angelii expectat ? » Sed historiam prosequamur. Ingressus igitur Jesus una cum patre et matre ubi puella mortua jacebat, apprehensa manu ejus, imperansque pueræ jussit surgere : quæ surgens continuo ambulavit; cibumque jubente Domino, ei dederunt. Cum vero Jesus, ne cui haec dicerent, monisset eos; fama tamen rei gestæ in universam regionem illam effusa est. Sed haec pluribus Evangeliste⁹.

78. Subdit Matthæus⁵ de duobus cæcis et daemonicaco muto curatis a Domino per brevem historiam quando cœperunt Pharisei ipsum calumniari, quod maliis artibus dæmones ejiceret, nimirum non virtute Dei, sed principis dæmoniorum. Hic incipiunt calumniae Pharisavorum adversus Christum : hicque merito finem imponimus præsenti anno primo prædicatiois Christi, neque illum consulibus (ut diximus) modo metimus ; quippe qui certo sciamus, majorem partem rerum gestarum in Galilea, quas narravimus, contigisse ipso initio anni sequentis trigesimi secundi Christi Domini : nam (quod diximus) usque ad mensem Novembri saltem mansit Dominus hoc anno in Iudea. Sed cum non sit certum quid quo die vel mense factum sit : eam inimicus rationem in annis Christi prædicationis recensendis, ut primi annum, quem propterea acceptabilem prædicti Isaías quod prædicatio tempore illo facta, ab omnibus acciperetur, his Christi rebus gestis concludamus more majorum termino paschatis, et pacifico statu evangelicæ prædicatiois. De eodem enim anno seribit haec Epiphanius⁶ : « A baptismo Joannis Jesus prædicabat annum acceptabilem, ita ut nemo ipsi contradiceret, neque Iudei neque Graeci, neque Samaritæ, neque quisquam aliis : deinde vero contradictionem suslinens, prædieavit annum secundum, et facti sunt anni decem et novem ejusdem Herodis, Salvatoris vero trigesimus secundus. » Haec ille. Sane quidem etsi aliqua levis intercessit contentio

¹ Joan. Damas. de imagin. orat. 3. — ² Matt. ix. Marc. v. — ³ Joseph. de bello Jud. lib. tit. cap. 15. — ⁴ Valer. lib. ii. cap. 5. num. 4. — ⁵ Gel. lib. v. c. 7.

⁶ Lucian. lib. de luct. — ⁷ Luc. vii. — ⁸ Tertull. de coron. milit. cap. xi. — ⁹ Matt. ix. Marc. v. Luc. viii. — ⁵ Matt. ix. — ⁶ Epiph. in Panar. lib. i. tit. i. prope fin. et hæres. L.

Phariseorum cum Christo hoc primo anno prædicationis ejus, non fuit tamen ejus generis, ut inimicitie graves oborirentur, et quererent eum perdere, quod sequenti anno fecerunt: cuius jam aggredimur ex Evangelistis acceptam atque in breve compen-

dium perscriptam narrationem, incipientes a paschale sequentis anni: nulla enim alia aliqua ratione quis primus, quisve secundus, vel tertius sit annus prædicationis Christi, nisi distinctione diversorum paschalium, posse discriminari, certum est.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5522. — Olymp. 202. an. 1. — Ubi. cond. 782. — Iesu Christi 29. secundum Batonum 31.
— Tiberii imp. 16.

1. *Consules.* — Ad num. 4. Coss. *C. Fusius Geminus*, et *L. Rubellius Geminus*, ut ostendit card. Norisius in Epistola consulari, ubi refellit Baronium, aliasque, qui priorem consulem *Fusium* vocant, non adverentes *Fusiam* familiam a *Fusia* diversam fuisse. Afferit ibidem card. Norisius inscriptionem, ex qua liquet, *Rubellium Lucium* vocalum esse.

2. *Quindecennalia imperii Angustei Tiberii.* — Quindecennalia imperii Augustei Tiberii in hunc annum incidunt.

3. *Quo ætatis anno Christus baptizatus.* — A num. 8 ad 20. Commovetur Baronius in eos, qui baptismum Christi in annum ejus tricesimum secundum inchoatum distulerent, qui sine dubio magis iis succensuisset, qui Christum anno ætatis tricesimo quarto baptizatum, volunt. Licet enim ex Luca loco cap. 3, nihil certi erui possit de ætate Christi cum baptizatus est, an nempe anno tricesimo incepit vel exēmple id factum sit, aut vicesimo nono finiente, et tricesimo primo incipiente; verba tamen ejusdem Evangelistæ tantam latitudinem non videntur pati: saltem nullus ex antiquis Christum anno ætatis tricesimo secundo aut tricesimo tertio ad baptismum accessisse tradidit. Verum est, conatos fuisse quosdam, Tertulliani exemplo, huic licentiae ancloritatem afferre, quod is cum Christum per tres annos Evangelium prædicasse cerneret, in lib. 1 contra Marcionem scripsit, Christum *anno Tiberii duodecimoclarificatum*, seu baptizatum fuisse, quod idem est; ideoque, inquit, anno ætatis vicesimo octavo aut circiter, juxta Tertullianum, qui docet eum annos tantum triginta vixisse. Sed illi, meo judicio, hancinuntur. Tertullianus enim videns eam, quam libro adversus Judeos scripsit, opinionem, Christum scilicet passum esse, natum annos circiter triginta, maximas pati difficultates, tres vitæ ejus annos in lib. 1 contra Marcionem addidit. Unde non baptismum in annum vite ejus xxviii, sed natale in annum Julianum quadragesimum primum retraxit.

4. *Sententia antiquorum de baptismo Christi.* — Observandum antiquos de ætate Christi loquentes, menses novem, quibus in utero Virginis fuit, in summam contulisse, primumque ejus annum numerasse eum, in quo incarnatus est; quod pluribus eorum ancloritatibus demonstrari posset. Hoc re-

centes auctores, qui de baptismio Christi loquuntur, non animadverentes, loca afferunt, quae de annis Christi ab ejus Incarnatione deductis explicanda sunt, quæque ideo ad rei non faciunt. Patres itaque qui Christum anno ætatis trigesimo aut circiter mortuum fuisse sensere, idque *duobus Geminis consulibus*, currenti nempe anno, arbitrati sunt, eum anno Incarnationis tricesimo expleto baptizatum fuisse, anno scilicet integro, aut circiter ante passionem. Deduco id ex Clemente Alexandrino lib. 1 Stromatum, ubi ait: «Erat autem Jesus cum ad baptismum venit, quasi annorum triginta. Quod autem uno duntavat anno prædicatus esset, hoc et prophetæ dicit et Evangelium. Quinto decimo itaque anno Tiberii, et quinto decimo Augusti hoc modo triginta complentur anni donec passus est.» Idem habet Origenes lib. 4 de Principiis, cap. 4, ubi scribit Christum *uno anno et aliquot mensibus* docuisse. Nec alio modo intelligendi alii. Supponunt enim, eum conceptum anno periodi Graeco-Romanæ 5491, anno nempe Juliano **XLIX**, taret quoad Nativitatem inter se differant; eamque alii in ejusdem anni finem, alii in anni sequentis initium conferant. Ab anno autem periodi Graeco-Romanæ 5491 ad annum ejusdem periodi 5521, qui cum anno ærae nostræ **XXVIII** concurrit, anni sunt completi triginta. Eo igitur anno Christum baptizatum, et peractis duobus paschalibus anno ejusdem ærae **XXIX**, mortuum volunt. Nisi enim hoc modo eos explices, ut multi ex iis sese diserte explicant, dicendum erit, eos credidisse Christum anno ærae Christianæ **XXIX**, duorum Geminorum consulatu notato, et baptizatum et crucifixum fuisse: quod tam ab Evangelio, quam ab eorum mente alienum. Petavius lib. 12 de Doct. temp., cap. 17, inquit: «Sæpe mirari soleo, Christiano ulli, qui quidem in Evangelistarum lectione paupilum opere posuerit, tam abhorrentem, et iis ipsis Evangelii contrariam opinionem probari potuisse, ut secundum baptismum, uno anno atque paschale prædicationem Christi circumscribendam putaret: atqui neque paucorum neque plebeiorum scriptorum fuit haec sententia, sed doctrina et auctoritate præstantium, et sane velutissimorum: e quibus occurruunt modo Tertullianus lib. contra Iudeos, cap. 8, Clemens Alex. fib. 4 et 6 Strom., Africanus apud Hieronymum in Daniëlem cap. 9, La-

etantius lib. 4. cap. 10, Gaudentius Brixianus Serm. 3 de paschate, cuius hæc verba sunt : Annulus est, quia post illud baptismum, quod pro nobis in Jordane susceperebat, usque ad passionem unius anni tempus impletur. » Ita Petavius qui verius scripsisset, antiquos duo paschata tantum Christo attribuisse. Arbitrabantur itaque alio anno verbum Domini ad Joannem factum, alio Christum a Joanne baptizatum, que Lucas cap. 3, uno tenore recitat. Neque ullo modo ex Lucae verbis inferri potest, annum illum decimum quintum Tiberii ab eodem Evangelista expressum, referri necessario ad baptismum. Certe ministerium Joannis Baptiste ante Christi prædicationem non parvum spatium durasse, Pauli verba Act. t3, v. 25, indicare videntur : « Cum impleret Joannes cursum suum, dicebat : Quem me arbitramini esse, non is ego sum, sed ecce venit post me, ele. » Quin et ipsam narratio Evangelista inter vocationem Joannis et baptismum Christi multa intercessisse insinuat, imo nec Christum prius ad eum accessisse, quam *omnis populus* esset baptizatus, Lucas cap. 3, v. 21, satis aperte declarat. Haec igitur veterum Patrum sententia fuit. Existimavunt illi anno Christi xxvi ministerium Joannis inchoatum esse, currente nempe anno decimo quinto imperii proconsularis Tiberii, annoque aera Christianæ vicesimo octavo Christum baptizatum esse : ita ut ministerium Joannis uno vel altero anno durarit. Ex his manifestissimum redditur, antiquos non solum imperium proconsulare Tiberii agnoscisse, sed etiam ab eo Tiberii annos numerasse : alioquin quomodo scribere potuissent, Christum anno decimo quinto Tiberii duohus Geminis consulibus crucifixum fuisse, et anno uno cum aliquot mensibus ante passionem prædicasse, cum eo Tiberii anno Lucas Christum baptizatum dicat?

5. *Annus 15 Tiberii a qua epocha deductus.* — Quod si quis querat, an verisimile sit Lucam evangeliam Tiberii annos ab ejus imperio proconsulari deduxisse, respondebo improbabile non esse, Lucam sacrum scriptorem secutum esse morem Scriptoræ. Nabopolassarus Babylonie rex Nabuchanesarem filium, Nabuchodonosorem seniorem vulgo vocatum, anno periodi Graeco-Romanæ 4881 in societatem regni assumpsit. Berosus in 3 Chaldaicæ sua Historiae libro. Josephus lib. 10 Antiq. cap. 11, et Ptolomeus in regnum Babyloniorum Canonem quadraginta tantum quatuor annos *Nebuchadesari* tribuunt, licet is imperarit annos xlii, menses vii, et dies circiter x, ut ostendit Usserius in Chronologia sacra, cap. 6. Ratio hujus est, quia autores laudati principis annos a patris morte diminuerant; at in Jeremia ac in sacra regum Historia ab expeditione ejus in Syriam et Judæam vivente patre suscepta, ejus principatus epocha dicitur, ut apud Usserium videre est. Quare incertum, an Lucas hujusmodi exemplum secutus fuerit, et an annum xv, Tiberii ab ejus monarchia, vel ab ejus imperio proconsulari desumpserit.

6. *Locus Ignatio attributus.* — Restat ut mo-

neam locum istum S. Ignatii in epistola ad Trallianos, in quo dicitur : « Et expletis tribus annorum decadibus baptizatus est a Joanne » insititum esse, nec reperiri in germana Ignatii ad Trallianos epistola. Sed Baronius, qui nomini ejusdem sancti epistolæ interpolatas legerat, vim facit in illis verbis, ut ostendat Christum anno tricesimo aetatis completo baptizatum fuisse.

7. *Baptismus Christi ab Orientalibus renovari solitus.* — Invabit etiam observare, Orientales Ecclesiæ quasdam singulis annis, Epiphaniorum die baptismum Christi renovare, aquamque, in quam statua Christi pueri trina immersione immittitur incorruptam conservari. Docet hoc Leo Allatius dicens fuisse Romæ, qui eam de industria servatam, post annos triginta incorruptam repererit. Josephus Giorgerinus archiepiscopus Samos in insula Archipelagi, cum anno 1676 eadem Epiphaniorum die in hac aquensi civitate versaretur, in nostra Ecclesia aquam consecravit, et in ea Ecclesia græca ritu, pueri Jesu statuam ter immersit, baptismi Christi ceremoniam solemniter renovando, cujus aqua phiala plena conservata per multos annos incorrupta permanuit, ac forte diutius conservata fuisse, si phialam illam frangi non contigisset. Scaliger lib. 7 de Emendal. Temp. Ellipticum computum explicans testatur, christianos Coptos quotannis die Epiphaniae sacra omnes in piscinam sese immergere, memoriam baptismi Christi eo facto se instaurare dicentes.

8. *Conversio Agbari Edessenorum regis.* — A min. 57 ad 61. *Thaddæus* ex septuaginta duobus Christi discipulis unus, *Edessem* hoc anno ab Apostolis missus dicitur, qui sanat *Agbarum* Edessenorum regem, et populum ejus convertit; quod in annalibus et in epitome perperam differtur in annum aera Christianæ xli, ubi de Agbaro rege et epocha Edessenorum agemus.

9. *Obitus Liviae Augustæ.* — Obiit hoc anno *Livia* Augusti imp. uxor, que in nummo apud Mediobarbum dicitur AUGUSTA MATER PATRLE. Tacitus lib. 3 Annal. sub hujus anni consulibus mortem ejus recitat, que post mensem Junium contigit, si *Livia* anno primo Olympiadis 202, ut dicitur in Sylloge Hist. apud Scaligerum pag. 339, e vivis excesserit. Suetonius in Tiberio cap. 51 ait : « Toto quidem triennio, quo vivente matre abfuit, semel omnino eam, nec amplius quam uno die, ac paucissimis vidi horis. » Lipsius in notis ad lib. 4 Annal. Taciti, ubi locum illum refert, ait : « Et malim, *toto biennio*. Egressus enim Tiberius sine anni Urbis DCCLXXIX. (Christi nempe xxvi) obiit illa principio anni DCCXXXII, ut ex Tacito claram. Non ergo fnerunt inter toti tres anni. » Sed inde intelligere poterat vir eruditissimus, Suetonius tres annos utrinque incompletos totum triennium appellare. Sæpius enim videbimus antiquos, annos inchoatos quandoque exactos appellasse, quo non animadverso, Chronologia non raro labefactata, ab illis etiam, qui eidem restituende magnam operam navarunt. Suetonius

in Augusto cap. 65 ait : « Caium et Lucium in duodeviginti spatio amisit ambos ; » qui fannen in Tiberio cap. 15 scribit : « Caio et Lucio intra triennium defunctis. » Lipsius in notis ad lib. t Annal. Taciti duo haec loca in medium adducens inquit : non ambigas quin scribendum sit, *intra biennium*. Ubi ad eundem lapidem offendit. Lucius Cæsar circa mensem Septembrem anni ærae Christianæ secundi;

Caius Cæsar mense Februario anni quarti ejusdem ærae e vivis excessit. Quare Suetonius utrumque exterrimum annum incompletum pro integro numerat, licet ullius duobus mensibus integris non constet. Haec loquendi formulae hic a nobis explicande fuere, ut correctio variorum errorum inferius detegendorum magis lectori probetur.

JESU CHRISTI ANNUS 32.

1. *De secundo Jesu paschate.* — Anno igitur Domini trigesimo secundo, Longino et Quarino consulibus¹, cum adesset dies² festus Iudeorum, Pascha scilicet, venit Jesus Hierosolymam, et languentem hominem annis triginta octo excubantem in probatica piscina, Bethsaida (Bethasda) dicta, sanavit : quod quidem quomodo peraelum sit, enarrat Joannes ; qui idecirco acta superioris anni majori ex parte prætermissee visus est, quod cum novissimus omnium scriberet Evangelium, que ab aliis tribus Evangelistis essent abunde narrata, repelere non curavit; quæ vero prætermissa vidisset, ipse supplevit; eo enim consilio in scribendo Evangelio usum fuisse, testatur S. Hieronymus³. Sed jam quod multi⁴ dictum diem festum fuisse Pentecosten sunt interpretati, nulla sane ratione id posse dici cognoscet, qui exactam temporis rationem habuerit. Si enim ad superioris anni Pascha Dominus veniens, Hierosolymis non ante mensem Decembri comperitur recessisse (id enim patens est ex verbis Domini inde recentis, et per Samariam transeuntis, dicentisque : « Vos dicitis : Adhuc quatuor menses sunt, et messis venit; » quæ paschali tempore, quo offerebatur spicarum manipulus adesse consueverat) certe cum Hierosolymam ad diem festum iterum rediisset, plane perspicuum est, id minime contingere potuisse nec Pentecoste, nec etiam festo Tabernaculorum illius anni, quæ jam elapsa essent. Porro de festo Paschatis Joannem intellexisse, Irenæus⁵ egregie testatur his verbis : « Post haec, inquit, iterum secunda vice ascendit in diem festum Paschæ in Hierusalem, quando paralyticum, qui juxta Natazionem jacebat triginta octo annos curavit, jubens ut surgeret, et tolleret grabatum suum. » Haec ille.

2. *De turbis a Pharisæis in Jesum, curato ægroto, excitatis.* — Curato ægroto, excitantur turbæ in Jesus a Pharisæis, ea nimirum ex causa (dicit Evangelista⁶) quod sabbato, quo illum curasset, grabatum tollere jussisset, et patrem suum Deum dixisset :

quamobrem de eo interficiendo cogitare cœperunt, quantumvis Jesus apud ipsos de rebus a se bene gestis insignem apologiam insituisset. Quod quidem odium nova ex causa iterum refricatur, magisque ac magis exasperatur : nimirum quod sabbato¹ secundo primo, Jesu transenne per sata, esurientes ejus discipuli spicas vellentes, ac manibus confricantes, triticum ex illis purgatum comedenter : quamobrem indignati sunt Pharisæi, quod id illi facerent in sabbatis. Cum enim tunc segetes fuisse maturas insinuet Evangelista, fuisse etiam tempus paschæ interpreles omnes affirmant; imo id contigisse septima Paschalis, quæ et sabbatum dicebatur, multi² existimarent : verum cum in his diebus parare que ad eibum pertinent, lex³ divina minime prohiberet, non potuit ea de causa negotium factum esse discipulis, quod spicas vellentes, inde sibi cibum capfassent. Ut igitur Pharisæi aliquo praetextu iustitiae, eo nomine illos reprehendere poluisserent, vel oportuit eos id fecisse, antequam manipulus spicarum offerretur in templo, lege⁴ prohibente ex segele aliquid edi ante oblationem manipuli (tiebat idem altera die sabbati, nempe secunda azymorum), vel ipsos id egisse die sabbati, nimirum septima hebdomadis die qua nec quæ speclarent ad victimum, parare⁵ liceret. Quamobrem cum eam diem sabbatum appelleret ex sabbato, vel sabbatum δευτέρη πρωτῶν, secundo primum, seu sabbatum sabbatorum : magis placet quod Isidorus Pelusiota⁶ de hac re consultus scribil ad Isidorum diaconum : nimirum illam fuisse diem, quæ post primam azymorum mox sequitur. sieque dictum sabbatum secundo primum, seu sabbatum ex sabbato; adhuc insuper, quod eadem dies incidisset in sabbatum hebdomadarium, duorum festorum coniunctione dictum esse sabbatum sabbatorum. Huic igitur Isidori sententia, ex his quæ a nobis nuper sunt dieta, libentius subscrivimus, quam cœlerorum varias ac diversas causas afferentium, cum id ipsum sensisse videatur Epi-

¹ Sueton. in Tib. cap. 65. — ² Joan. v. — ³ Hieron. de script. Eccl. cap. tx. — ⁴ Joan. Chrys. et Cyril. Alex. et alii eos secuti. — ⁵ Iren. lib. II. cap. 10. — ⁶ Joan. v.

¹ Mat. XII. Marc. II. Lue. VI. Concor. c. III. — ² Epiph. haeres. LI. et alii. — ³ Exod. XXXV. — ⁴ Levit. XXIV. — ⁵ Exod. XII. — ⁶ Isid. lib. III. Epist. CX.

phanius dicens¹: « Post factam azymorum diem, et finitam sabbati diem, in sabbato ex natura, quod post azymorum diem in sabbatum computatum fuit, inventi sunt transeuntes per sata, et evellentes spicas, etc. » Haecque ipsa aliqua saltem ex parte affirmasse visus sit Joannes Chrysostomus², qui tradit sabbatum ex sabbato festum fuisse duplex, nimirum quod una cum sabbato hebdomadario aliqua alia festivitas juncta esset; haecque de causa reprehensos a Pharisaeis, quod id egissent ut Evangelista dicunt in sabbatis. Consentit his et Suidas³, dum ait fuisse eam diem secundam Paschalis, quam tamen nominat primam azymorum. At haec de his satis. Vetus haec est quæstio, de qua obiter Hieronymus⁴ rogans Gregorium Nazianzenum, lepida ab eo tergiversatione elusus est.

3. Quod igitur facta haec esse paschali tempore, quo segetes in Iudea maturescere incipiunt ad messem, certum habeatur: putarunt aliqui⁵ hac auctoritate, quasi novo paschate adinvento, quinque esse paschata numeranda ab illo primo post nuptias celebrato: eaque ratione affirmare sunt ausi, Christum crucifixum esse anno trigesimo quinto per tres menses inchoato. Sed haec repugnare multis, suo loco, cum agenus de passionis Christi tempore, pluribus demonstrabimus: interea cætera prosequamur.

4. *Jesus Hierosolyma in Galileam reversus novos apostolos eligit.* — Reversus⁶ post haec Jesus ex Hierusalem in Galileam, alia die sabbati est ingressus in synagogam: cumque Scribe et Pharisai junctis animis observarent an in sabbato curaret, ipse inventum ibi hominem habentem manum aridam reddidit sanitati. Hujus rei geste historia paulo fusius recitat in Evangelio Nazarenorum, quod S. Hieronymus de hebreo sermone in grecum transtulit: ubi homo iste aridam habens manum camentarius fuisse scribitur, atque istiusmodi vocibus auxilium precatus: « Camentarius eram, manibus vietur queritans: precor te Jesu, ut mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos. » Haec ex eo Hieronymus⁷. Dominus vero, quod sabbatum esset, facta est calumnia ab iisdem, quod ea die, qua operari non siceret, hominem curasset: idecirco exentes statim cum Herodianis inierunt adversus eum consilium, quomodo cum perderent. Quinam fuerint Herodiani, qui adversus Christum Dominum una cum Pharisaeis sape conspirasse inveniuntur, jam supra, cum de sectis Iudaorum loculi sumus, cumulate disseruimus, ut non sit opus de iisdem hic agere. Cum vero in dies frequentior esset ad Christum concursus venientium non a Galilea tantum atque Iudaea, sed ab Idumea Transiordania regione, et illorum etiam qui apud Tyrum et Sidonem habitarent (Hierosolymis enim in Galileam redierat), ne comprimeretur

¹ Epiph. haeres. xxx. — ² Chrysost. in Mat. ho. 40. — ³ Suid. verb. συλλογα. — ⁴ Hier. epist. ad Nepotian. — ⁵ Epiph. in Panar. haer. xxx. contra Ebion. et haeres. li. Chrysost. ho. 40. in Mat. — ⁶ Mar. iii. Mat. xii. Luc. vi. Concord. Evang. c. XXXVIII. — ⁷ Hieron. in Matt. c. XII.

a turba, naviculam parari jussit: omnes etenim vel saitem tangere eum optabant, quo ab aegritudinibus, quibus afflictabantur; sanarentur: cumque arreptiti procederent ad pedes ejus, ac palam confiserentur quod Christus Filius Dei esset, habitantes in eis daemones atque clamantes ab eo arguebantur.

5. Ascendens¹ deinde in montem ut oraret, elegit mox duodecim ex discipulis, ut mitteret eos ad prædicandum: quibus et dedit potestatem curandi morbos et ejiciendi demonia, eosque Apostolos nominavit. Usitatum nomen fuit apud Hebraeos, ut Apostolos illos nominarent, qui assidue versarentur cum summo sacerdote consulendi gratia, qui et ad ipsum referrent ea que sunt in lege; quos etiam ipse sibi legare consueisset ad componendos optimos mores sacerdotum, ipsas synagogas inspiciendas, pravos mores corrigendos, atque ipsos denique ministros, qui non secundum regem vixissent, in ordinem redigendos; ut ex his colligatur que Epiphanius² de Josepho apud Iudeos Apostolo agens contra Ebionæos, conscribit. Perseveravit eadem functio ordinis apud eosdem etiam ad tempora Arhadii et Honorii impp. in quorum rescripto³ de iisdem habetur mentio, quod mitterentur ab eorum patriarcha certo tempore ad exigendum aurum et argentum a singulis synagogis, exactamque sommam ad eundem reportarent. Jam vero quod ad Christi Apostolos special, ea de causa illos elegit Christus, ut verbi prædicatione orbi caligine offuso lumen veritatis impartirent. Quinam vero hi fuerint, ab Evangelistis hoc ordine reconsentur.

6. « Elegit⁴ Simonem, quem cognominavit Petrum, et Andream fratrem ejus, Jacobum, et Ioannem, et imposuit eis nomina Boanerges, quod est Filii tonitri: Philippum, et Bartholomeum, Matthæum, et Thomam, Jacobum Alphæi, et Simonem, qui vocatur Zelotes, Judam Jacobi, et Judam Iscariothem, qui fuit proditor. » Ordinem fuisse inter Apostolos, ut scilicet ex his aliquis tanquam caput inter eos praestaret, apud omnes antiquos Patres et ceteros in confessu fuit; illumque ipsum fuisse Petrum, pro comperto semper ab omnibus est habitum; unde Gregorius Nazianzenus haec ait⁵: « Vis aliud quoque ordinis ac disciplinae exemplum in medium proferam, idque præclarum ac laudabile, atque præsentli commemoratione atque admonitione in primis dignum? Vides quemadmodum ex Christi discipulis, magnis usque omnibus et excelsis et electione dignis, hic Petra vocetur, atque Ecclesie fundamenta fidei suæ credita habeat, etc.? » Haec ille: quibus haud discrepantia (ne singulos commemorando, tedium alteram) quotquot ab exordio nascientis Ecclesie orthodoxi fuere scriplores, absque aliqua sunt ambiguitate professi. Si enim ex ordine temporis, quo quisque a Domino vocatus est, recentendus fuissest numerus Apostolorum, Andreas certe primo loco nominandus fuissest. Si etiam ætatis ea

¹ Mat. v. Marc. iii. Luc. vi. Concord. Evang. c. XXXVIII. XXXIX. —

² Epiph. in Panar. haeres. xxx. — ³ L. XIV. de Judeis. C. The. —

⁴ Luc. vi. Marc. iii. — ⁵ Greg. Naz. in orat. de moder. servanda.

in re ratio fuisset habenda, eidem primae fuissent deferenda; quandoquidem (ut dictum est) Epiphanius testatur¹ Andream Petro astate praestasse. Si denique ille primo loco ponendus fuisset, quem Jesus præ cunctis amasset, Joannes in hoc cæteros antecellens, fuisset primus omnium numerandus. Cur itaque Petru, et non Ioanni inter Apostolos primatus delatus est? S. Hieronymus² agens adversus Jovinianum, haec ait: « Propterea inter duodecim Apostolos unus eligitur, ut capite constituto, schismatis tollatur occasio. Sed cur non Joannes electus est virgo? Etati delatum, quia Petrus senior erat, ne adhuc adolescens et pene puer progressie aetatis hominibus preferretur. » Haec ille. Sed de causa plenius alibi.

7. *Apostolorum genus.* — Quod autem ad genus Apostolorum omnium spectat: omnes fuisse Galilæos, angelorum hominumque testimonia suffragantur: illos enim simul angeli allocuti sic dixerunt³. « Viri Galilæi, quid statis aspicientes in celum, etc.? » Eadem de ipsis etiam Judæi palam testati sunt, cum diverunt⁴: « Nomen ecce omnes isti, qui toquuntur, Galilæi sunt? » Cæterum Galilæis insitam a natura, Josephus⁵ testatur, animositatem quamdam, qua intrepidi semper ingentem animi vim roburque corporis in omnibus præ se ferrent: « Nam, inquit, et pugnaces sunt ab infantia Galilæi, et omni tempore plurimi, neque aut formido unquam viros, aut eorum regiones penuria occupavit, etc. » Hinc videoas Petrum ingentes sumentem spiritus, solum adversus cohortem militum intrepide gladium evaginasse, servum principis sacerdotum vulnerasse, longeque his audacia experfurum, nisi verbis Domini cohibitus esset. Quod vero ad stirpem pertinet, ipsorum aliqui ex tribu Juda, cæteri autem ex tributibus Zabulon et Nephtalim fuissent putantur, secundum quod predictum habetur in Psalmo⁶: « Principes Juda, duces eorum : Principes Zabulon, principes Nephtalim. » Putantur enim, qui dicti sunt fratres Domini, ex tribu Juda fuissent, unde et ipse Dominus secundum carnem duebat originem; ceteri vero, quod in terra Zabulon et Nephtalim habitarent, ex iisdem tributibus fuissent prognati: id S. Hieronymus⁷, Theodoretus⁸, atque alii complures affirmant.

8. Nec quis objiciat de duabus dictis tributibus, quod ante⁹ alias octo fuerint ductæ captiæ¹⁰, nec amplius postliminio sint reverse. Nam quantumlibet Israeliticus populus totus abactus fuerit captiæ et Palestina; nihilominus major fortasse numerus illorum erat, qui tune extra eam regionem in diversis mundi partibus agerent; quos liberos remansisse, nec captivos adductos esse, certissimum est. Philo¹¹ et ipse Judeus in sua legatione ad Caium Augustum de populo Judæo longe lateque per orbem sparsò haec ait: « Hierosolymam esse metropolim non

uniuersi regionis Judææ, sed et multarum, propter colonias inde olim deductas, vel propriis in finitimis Egyptum, Phœnicem, Syriam tum citeriorem, tum eam quo Cœle cognominatur, vel longius in Pamphilianum, Ciliciam, plerasque Asiae partes usque Bithyniam et Ponti sinus intimos: pari modo Europe Thessaliam, Boëtiam, Macedoniam, Etoliam, Atticam, Argos, Corinthumque Peloponnesi partes præcipuas: nec tantum continentis provinciae plene sunt coloniis Judæicis, sed et insularum celeberrime, Eubœa, Cyprus, Creta, ne quid dicam de trans Euphratensisibus: excepta eni parva parte Babylonis et aliarum præfecturarum, omnes urbes que bonum agrum habent, a Judeis incoluntur. Itaque si exorat mea patria tuam clementiam, præter ipsam alias civitates demereberis plurimas, sitas in diversis orbis tractibus, Asia, Europa, Africa, insulare maritimas, mediterraneas. » Haec Philo. Sie itaque de unaquaque tribu aliquos remansisse, nullus jure poterit dubitare.

9. Cum dictum sit Apostolos omnes ex tribu Juda, Zabulon, et Nephtalim fuissent: existimat tamen aliquando S. Hieronymus¹², Judam Iscariothem fuissent ex tribu Ephraim, esqueque Iscarioth vicum ejusdem tribus: aliquando vero putavit fuissent sic dictum a tribu Issachar, quod interpretatur merces; sed tunc legendum esse Issacharioth, idem testatur¹³. Verum magis placet, dictum¹⁴ fuissent Judam Iscariothem ex duobus verbis, *Is*, quod interpretatur, vir, et *Carioth*, quod est oppidum in tribu Juda, de quo est mentio in divinis¹⁵ Scripturis: sieque Judas Iscarioth, idem sil quod vir Cariolensis: a patria enim complures reperi re nominatos viros, qui saeris litteris vel mediocriter imbutus est, non ignorat. Quod vero et aliqui ex Apostolis dicantur fuissent ex tribu Juda, ut fratres Domini, non impedit quin iidem nominari potuissent Galilæi: nam et Dominus noster, fiet esset ex tribu Juda, et natus in terra Juda, nihilominus quod habitavit Nazareth, Nazarenus, idemque Gathalaus appellatus est.

10. *Christi prædicatio.* — Descendens¹⁶ post hæc Dominus cum illis de monte, stetit in loco campestri: ubi coram discipulis ac turba copiosa eorum qui convenerant ex Judæa, Hierusalem, ac locis maritimis Tyri et Sidonis, ut andirent cum, et sanarentur a languoribus suis, qui et simul ac fetigerint eum, sanati sunt; docens discipulos suos, habuit sermonem de beatitudine, et ubinam illa esset sita, pluribus demonstravit; in quibus item infelicitas versaretur, edocuit. Suos etiam discipulos dixit esse saltem terræ, et lucem mundi; his nimirum symbolis verbis, quales esse deberent, insinuans: longioraque adhuc producens sermonem, haec admonuit, dicens: « Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum et Pharisaorum, non intrabis in regnum cælorum. Audistis quia dictum est

¹ Epiph. haeres. LI. — ² Iher. contra Jovin. lib. I. — ³ Act. c. I. — ⁴ Act. c. II. — ⁵ Jos. de bello Jud. lib. III. c. 2. — ⁶ Psal. LXVII. — ⁷ Hieronym. in Isa. c. IX. — ⁸ Theodor. in Psalm. LXVII. — ⁹ Hieron. in Isa. c. IX. — ¹⁰ I. Reg. XVII. — ¹¹ Phil. de leg. ad Caium.

¹² Hieron in Isa. c. XXVIII. et in Mat. X. — ¹³ Idem de nominibus Hebraicis. — ¹⁴ Aug. Can. de locis novi Testamenti. — ¹⁵ Josue xv. Jer. XLVIII. Amos. II. — ¹⁶ Matth. v. Marc. III. Luc. vi. Concord. c. XXXIX.

antiquis : Non occides : qui autem occiderit , reus erit iudicio. Ego autem dico vobis : quia omnis, qui irascitur fratri suo , reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo , racha, reus erit concilio. Qui autem dixerit fatue : reus erit gehennae ignis. »

11. Haec quidem constat Dominum esse locutum more Hebraorum , secundum institutam ipsorum rempublicam , alludentem nimirum ad diversa judiciorum tribunalia , quae ibi essent constituta. Duo enim judiciorum genera erant apud illos ; nimirum alterum pecuniarum , quod hebraice dicebatur Mammonoth (nam et Mammona , quicquid ad pecuniam pertinet , dictum est) , alterum Nephasto , id est , animarum iudicium , nominabatur ; quae quidem iudicia eadem erant apud eos , quae apud nos dicuntur pecuniarum , et capitalium questionum. Porro horum iudicium tribunalia tria erant apud Hebraeos : primum , quod dicebatur dominus iudicii trium virorum , qui minores iudicabant causas : secundum , dominus iudicii viginti trium virorum , vel συνέδριον parvum , in quo majores causae , nempe capitales , cognoscabantur : tertium vero erat septuaginta duorum virorum , quod συνέδριον magnum dicebatur , in quo gravissime agelabant causae , illae nimirum quae ad summam reipublicae pertinenterent , ut de tribu , lege , rege , propheta , ac summo denique sacerdote : haec quidem curia tantummodo erat Hierosolymis , et erat autem sparsae in singulis tribubus. Magnum vero concilium septuaginta duorum , illud erat quod Deus olim Moysi instituendum mandarat , de quo et superius sermonem habuimus , dum de Herode egimus : qui quod horum iudicio postulatus esset aliquando , excepto uno Samaea¹ , omnes neci tradidit , sublatisque de medio quotquot erant ex tribu Juda , proselytos suffecit.

12. Ad hos itaque tres judiciorum ordines respectum Dominus habuisse videtur , dum ait : « Audistis quia dictum est antiquis : Non occides : qui autem occiderit , reus erit iudicio ; » illo scilicet quod dicebatur parvum συνέδριον viginti trium viorum , a quibus capitales causae iudicabantur. At Dominus longe sublimiorem esse sue legis perfectionem significans , ait : « Omnis , qui irascitur fratri suo , reus erit iudicio ; » scilicet viginti trium viorum : adeoque esse grave facinus fratri suo succensere , ut ejusmodi reus ad tribunat causarum capitalium protrudi deberet , ostendit. Quod si quid adhuc spirans contumeliosum , dixerit fratri suo , racha ; huiusmodi hominis esse adeo grave delictum ut sit reus concilii : videlicet a magno septuaginta duorum viorum concilio iudicandus. Quod si quis adhuc addiderit seclusus , ut dixerit fratri suo , fatue ; tale esse delictum , quod cujusvis tribunalis sententia non possit digne puniri ; sed pennis gehennae aeternis delinquentem fore mancipandum denotat. Haec de tribus judiciorum ordinibus apud Hebraeos existentibus ex Thalmudicis a Emisio² sunt deponpta.

13. Ex eodem etiam fonte et illud addit , fuisse

¹ Jos. antiq. lib. xiv. c. 47. et lib. xv. c. 1. — ² Aug. Can. de locis novi Testamenti.

apud Hebraeos triplicem legis interpretationem ; quarum prima diceretur auditio , secunda extensio , tertia vero parabolica. Prima utebantur Rabbini , cum tantummodo populo explicarent historiam ; eni alludens Dominus , ait ad suos : « Audistis quia dictum est antiquis , etc. » Secunda quando ipsa historia mystice soleret interpretari vel extendi , ut et hic Dominus feeisse visus est : tertia vero , cum quae essent dicenda , parabolis involverentur , quod genus non tantum Dominum attigisse , sed eo saepe sapientius usum esse constat. Non praeterrimus de racha , quod ex iisdem ille prodit ; esse nimirum genus contumelie familiaris , cum superior quispiam inferiorem corrigere verbis solet : ut quod ibidem in exemplum dicitur de Rabbino ; qui cum hominem minus devote et attente orare conspiceret , eumdem increpando dixit , Rieha ; ita enim hebraice dicitur pro racha , quod syriacē prolatum est : Syros enim uti solere , a , pro , i. ut Mariam , pro Miriam , Magdal pro Migdal , idem tradit. At vero rieha , seu racha , idem esse quod contemptus causa alicui pauperem dicere , ex hebraica voce egregie deducit Cornelius Jansenius³. In Thalmud autem parte illa quae dicitur Camma , de lege civili sexto capite haec leguntur dicta a Rabbino quodam : « Raeha , quare locum tuum alteri cedis ? » Ac si dixisset , Vir stulte , seu ignave , vel iners , aut quid hujusmodi. Sed missis his quae magis interpretum esse solent , reliqua prosequamur.

14. Multa cum inculcasset⁴ Dominus de absoluissima christianaē legis perfectione , quod suos quam maxime a fastu Pharisaeorum cuperet esse alienos , ne quid facerent quo videantur ab hominibus , admonuit⁵ : neve ethnici assimilarentur , qui in multiloquio se exaudiri putarent , compendiosam eosdem precium formulam docuit. Non tamen ex eo inferendum vel existimandum quod reprehenderit Dominus protixum psalmorum cantum : nam et in templo frequens multiplexque erat usus psalmorum ; sed dum ait : « Quod ethnici faciunt. » Ad superstitionem illorum observationem alludit ; unde textus Evangelistae non habet πάλινογίαν , sed βαττολογίαν , quod non simpliciter multiloquium , sed inanem sermonem demonstrat. Quam vocem interpretans Gregorius Nyssenus⁶ : « Est , inquit , βαττολογία , quasi lingue volubilitas , et varius sermo , ut aliquis grece melius explicans dixerit τὸν νῦν φωνὴν , quasi dicas , mentis effervescentia , atque effutatio , λόγος καὶ φλόγας , hoc est , deliramenta et nugas , etc. » Haec Nyssenus. Putamus insuper Dominum alludere voluisse ad eam , quae in Syria erat , idololatriam , cum videlicet deam Syriae circumferentes , quasi divino quodam percili spiritu essent , fanaticæ multa jactabant ; eni ritus meminit Apuleius⁷. Cæterum quam pie , quamque salubriter traditione Apostolorum instituta sit in Ecclesia psalmodia , opportunius suo loco dicimus inferius.

¹ Corn. Jans. Conc. Evang. cap. xl. — ² Matt. v. Lue. vi. — ³ Mat. vi. Lue. vi. — ⁴ Greg. Nyss. lib. de oratione. — ⁵ Apud lib. viii. de asin. aur. prope fin. et Lacret. rer. natur. lib. ii.

15. Longiorem deinceps protrahiens Dominus orationem, ab avaritia eosdem liberos esse, nec minima sollicitudine rerum temporalium detineri cunpiens, multa in eam sententiam coram eis disseruit; itemque⁴ ne quemquam lemere judicarent, multis alias salutares monitiones illis impatiens, admonuit: quae singula Matthæus recenset. Iude² descendens, leprosum curavit, euidenter ad sacerdotem abire jussit, ut quod deberet ex lege, pro incolumitate munus offerret. Rediens³ rursus Capharnaum, centurionis servum paralysi laborantem restituit sanilati. Quod ad centurionem spectat: cum complures legiones a Romanis in diversis provinciis atterentur; legio sexta, quae Ferrea cognomine dicta erat, in Iudea degere consuevit, ut auctor est Dio⁴: eius legionis unum ex centurionibus cum fuisse existimamus, qui post haec pro servo suo sollicitus Dominum interpellavit, cuius fides adeo insigni Domini elogio commendatur. Postmodum vero pro-grediens Iesum in civitatem Nain, filium viduae defuntem, qui ad sepulcerum efferebatur, e mortuis revocatum, vilæ restituit.

16. Interim Joannes⁵, qui definiebatur in vinculis, cum tam insignia ac tam præclara audisset opera Christi, duos ex discipulis suis legavit ad Iesum, ut ab eo perennarentur et interrogarent, an ipse Christus esset: qui nullam aliam dedit responsione, nisi ut de signis, quae audierant ac viderant a se facta, Joannem redderent certiorem. De frequenti miraculorum Christi operatione haec Arnobius⁶ adversus Gentes: « Unus, inquam, fuit et nobis, qui debilitatibus variis morbisque vexatos centum, aut hoc amplius, semel una intercessione sanabat. » Illis vero ad Joannem redeuntibus, Jesus de eo ad populum qui aderat, magna ac mirifica, tantoque viro dignissima prædicavit: multaque in Pharisæos locutus, quod sprevissent Joannis baptismum; simulque adversus Capharnaum et Corozaim civitates, apud quas egregia esset operatus miracula, immensa mala ventura prædictit. Haec autem omnia hic compendio descripta, pluribus narrant Evangeliste; additique Matthæus, post haec Iesum laudasse Denni Patrem, quod ea mysteria abscondisset sapientibus et prudentibus, et revelasset parvulis.

17. *Magdalene conversio: una an plures Magdalene fuerint.* — Subdit Lucas⁷ post haec de Simeone qui Dominum Jesum convivio exceptil, sic dicens: « Rogabat autem illum quidam de Phariseis ut manducaret cum illo. Et ingressus dominum Pharisæi discubuit. Et ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit quod Iesus accubuerit in domo Pharisæi, attulit alabastrum unguenti: et stans retro secus pedes ejus, lacrymis coepit rigare pedes ejus, et capillis capitum sui tergebat, et osculabatur pedes ejus, et unguento ungebatur. » Hand facile quis ex integro rem tunc gestam assequi poterit, nisi complura quæ ad historiam pertinent, exachiori

diligentia expendantur. Ex quo enim semel polliciti sumus non Ecclesiasticum tantum historiam Annalibus nostris intexere, sed et omnes quæ in eis reperiuntur difficultates pro viribus evadere, ex instituto cogimus de antiqua questione disserere: num una vel plures fuerint Magdalene: imo, au una eademque sit mulier, quæ hic peccatrix dicta unxit pedes Iesu, cum illa quæ soror Lazari, Magdalena ab Evangelistis nuncupata, ejusdem Domini alias unxit pedes et caput. Questionem satis prolixam, multisque inter disserendum perplexitatibus auctam aggredimur: in qua brevitali studentes, quid veritati consentaneum sit, multipliciterque testabimur summam tractabimus. Scimus quidem in his pervestigandis tam antiquorum quam etiam recentiorum scriptorum magnum studium magnumque laborem collocatum: ut jam non mediocris laboris sit, singula ab iis scripla pensare, et quid certius ac quid verius dictum sit, dijudicare. At nos non tanti sumus, nec nobis tantum sumimus, ut de his supremam ferre sententiam præsumamus, vel proponamus: sed potius nostrum esse munus existimamus, ut Catholicæ sectantes Ecclesiae vestigia, quod ipsa de ea re sensisse videatur, id ipsum vere probatum firmiterque stabilitum relinquere studeamus. Quia in re certe non esset nobis laborandum, si quæ post tot ea de re antiquitus agitatas controversias, ipsa Ecclesia usu probasse videatur, Sexti et Pyrrhones (sic dixerimus eos qui de omni re dubitandi et semper contradicendi libidine quadam exagitantur) iterum in dubium revocantes, eadem convellere editis commentariis non statuissent; hi scilicet⁸ qui de tribus Magdalenis sententiam firmare conati sunt. Si enim (quod pluribus monstrat Tertullianus²) tanta est Ecclesie auctoritas, ut quod longioris temporis spatio dixisse vel fecisse videtur, id ipsum ut divinitus institutum haberi debeat, sisque sit ad convincendos omnes hereticos: quanto magis haec immunitas a Catholicis probanda est, et inviolabiliter custodienda? Sed esto adversus veritatem mendacium nunquam præscribit. Evidenter hac in re veritatem ipsum traditam non levis una vel alia conjectura, sed manifestissima ostendit demonstratio. Caeterum cum haec deest, et levibus quibusdam argumentis res agitur; aliter sentire, quam quod probasse videtur Ecclesia, temerarium esse censemus. Sed age, rem ipsam aggrediamur.

18. *Dubitatio velut illa fuit, An mulier, enjus hic Lucas meminist, illa ipsa sit quæ soror Lazari et Marthæ fuit, de qua scribit Joannes³, quod in Bethania unxit pedes Iesu. Rursumque an una eademque sit eum illa, quæ in domo Simonis leprosi, fracto alabastro, effudit unguentum super caput ipsius; cuius rei gestæ historiam Matthæus⁴ et Marcus⁵ conscripserunt: Insuper num et ipsa sit, quæ Maria Magdalene dicta, Christi passioni præsens fuit, et una cum caeteris ad Domini sepulcerum unguentum*

¹ Matth. vii. — ² Mat. VIII. Luc. V. — ³ Mat. VIII. Luc. VII. — ⁴ Dio hist. Rom. lib. LV. — ⁵ Matt. XI. Luc. VII. Concord. c. XLVII. — ⁶ Arnob. contra Gent. lib. I. — ⁷ Luc. VII. Cone. Evang. cap. XLVIII.

⁸ Clictoveus et Faber de trib. Magdalenis. — ² Tert. de prescript. adversus hæret. — ³ Joan. XII. — ⁴ Mat. XXVI. — ⁵ Marc. XIV.

attulit, ejus omnes Evangeliste¹ meminerunt. In primis igitur, quid de his veteres scriptores senserint, opus est diligenter pervestigare, neenon quae a recentioribus sunt apposita, examinare. Clementis Romani nomine, in libro qui inscribitur² Constitutiones Apostolorum, haec verba scripta habentur: « Erant nobiscum mater Domini, et sorores ejus, praeterea Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Martha, et Maria soror Lazari, et Salome, et quedam alia. » Haec ibi: quibus distinguitur Maria Magdalene a Maria sorore Lazari et Marthae; ut secundum hanc sententiam dicendum esset, duas fuisse Marias inter se diversas, quae unixerunt Dominum. Sed uno verbo his liberari possemus, si apocryphum esse librum, exciperemus. Sane quidem si haec dicta sunt a Clemente, quomodo ea latere potuerunt tot antiquos Patres, qui de ea re scripsierunt? cum praeferim tanti auctoris praecipua fuerit auctoritas in Ecclesia: adeo ut licet ejus epistola ad Corinthios scripta penitus exciderit; tamen quod sepius citata reperiatur, pene reviviscat integra in fragmentis. Certe cuilibet adjudicata causa fuisse, qui auctoritate Clementis id demonstrare potuisset.

19. Sed praetermisso hoc quantumvis honesto de apocryphi exceptione configio; in primis dicimus attestatione Joannis³ evangeliae, imo Christi, aperissime constare, unam eamdemque personam fuisse Mariam Lazari et Marthae sororem cum Maria Magdalena. Nam cum in Bethania eadem soror Lazari unxisset pedes Jesu, ac Iudas ob eam causam ei esset infensus: ipse Jesus furentis discipuli audaciam reprimens, dixit: « Sinite illam ut in diem sepulturæ meæ servet illud. » Caeterum eamdem ipsam, quae ad ungendum corpus Jesu paratum unguentum ad sepulcrum attulit, Marcus⁴ evangelista fuisse Mariam Magdalenam affirmat, quae cum Maria Jacobi et Salome id officii exhibuerit: cumque nec aliqua apud eum vel alios Evangelistas habeatur mentio de Maria sorore Lazari ad illud numerus præstabilitum a Domino premonstrata, cognosci per facile potest, unam eamdemque fuisse Mariam, quae utramque obicitur functionem. Quod vero spectat ad refellendam Clementis nomine suppositam auctoritatem; dicimus ab aliquo alio ea verba esse addila longe post Clementis tempora: idque evidenti conjectura. Origenes⁵ enim testatur, comphiles, qui ante se vixerunt, scriptores ecclesiasticos, unam tantum, eamdemque fuisse mulierem, quae sepius Jesum unxerit, esse professos: nec siquem dicil extitisse, qui de pluribus sententiam adstrinere ausus sit: novit quippe ipse non tantum authentica scripta Clementis, sed etiam apocrypha; nam eodem ipso tractatu, alia tamen occasione, ex ejusdem Clementis itinerario citat quamdam Petri sententiam.

20. Primus autem auctor, qui plures, scilicet tres vel quatuor inter se distinctas feminas quae Jesus unixerint, ponat, fuit aliquando idem ipse Ori-

¹ Mat. xxvii, xxviii. Marc. xv, xvi. Lue. xxv, Joch. xix, xx. — ² Const. Apo. lib. iii, c. vi. — ³ Joch. xvi. — ⁴ Mare. xvi. — ⁵ Orig. in Mat. tral. xxxv.

genes, quem ex Graecis secuti sunt Theophylactus¹ atque Euthymius². Verum idem Origenes sanioris judicij effectus, longe diversam firmat sententiam: nimirum unam eamdemque fuisse mulierem, quae in domo Simonis unxit pedes Jesu, cum Maria sorore Marthæ, ac Magdalena, quae ad sepulcrum cum unguento accessit. Id quippe ipse prolitetur in insigni illa ac tam celebri homilia de Magdalena, in qua totius Atticæ eloquentia vela pandit. Reddam ipsius verba, quo haec certius cognoscantur; sic enim ait in apostrophe ad Magdalenam: « Fortasse nescis an diligat te. Olim te diligebat; a Pharisæo te defendebat; a sorore tua diligenter excusabat: olim laudabat te, quando unguento pedes ejus ungebas, lacrymis rigabas, capillis tergebas: dolorem tuum millebat, peccata dimittebat, etc. » Rursum in fine haec habet: « Ploret unusquisque ad Jesum, quærat fideliter Jesum, quia non celavit querenti se peccatrix. Disce peccator homo a peccatrice muliere, cui tamen dimissa sunt peccata sua, etc. » Ex his plane perspicue intelligitur, eundem Origenem profiteri unam eamdemque esse Magdalenam, quae unxit olim pedes in domo Simonis, cum sorore Marthæ, atque illa quae dicta Maria Magdalene ad sepulchrum cum unguento accessit.

21. Post Origenem Eusebius³ Pamphili de duabus Magdalenis ponit opinionem; cum ipse tamen nihil prohibere dicat, quin una eademque dicatur. Joannes⁴ Chrysostomus de his disserens, duas inter se diversas dicit fuisse mulieres quae Christum unixerunt; alteram innominatam, cuius tum Lucas⁵, tum alii meminerunt; alteram vero Mariam sororem Lazari atque Marthæ: confirmans et haec ipsa alibi distinguit⁶ peccatricem a sorore Lazari, sive unam eamdemque fuisse testari videtur, quae unxit pedes in domo Simonis, et quae postea unguentum super caput Jesu recumbentis effudit. Hieronymus⁷ et ipse duas fuisse affirmare videtur, sed non eo modo quo Chrysostomus: nam cum unam eamdemque putat, quae unxit pedes, ac inde caput in Bethania; ab ea tamen esse diversam dicit, quae apud Lucam ponitur in civitate peccatrix. At dum haec subdit verba: « Nec enim poterat statim capite digna fieri meretrix, » plane insinuat, se nec negare, quin et illa quae effudit unguentum super caput, ipsa peccatrix fuerit. Idem⁸ vero ad Marcellam scribens, Mariam Magdalenam et mulierem illam peccatricem unam eamdemque fuisse, affirmat his verbis: « Maria Magdalene ipsa est a qua septem daemonia expulerat, ut ubi abundaverat peccatum, superabundaret gratia. » Haec ille: qui et alibi dum numerat Marias, nec recenset inter eas Mariam sororem Lazari, plane eamdem et unam esse cum Maria Magdalene quam quartam ponit, aperte significat. Ambrosius⁹ autem non dubitat, quin eadem sit, quae unxit pedes et caput in Bethania: an vero eadem fuerit illa pecca-

¹ Theophil. in Mare. xiv. — ² Euthym. in Matt. xxvi. — ³ Euseb. Pamphil. ad Mariu. — ⁴ Chrysost. in Matthæum homil. 81. — ⁵ Lue. viii. — ⁶ Chrysost. in Joan. homil. 61. — ⁷ Hieron. in Mat. xxvi. — ⁸ Hieron. ep. cxlviii. — ⁹ Ambros. in Lue. viii.

trix affirmare non audet, sed sic ait : « Potest autem non eadem esse, ne sibi contrarium Evangelista dixisse videantur : potest autem quiesce metiri, et ex temporis diversitate dissolvi, ut adhuc illa peccatrix, ista perfectior : etsi non personam mutat Ecclesia, tamen mutat profectum. » Hec Ambrosius : qui in sua prefatione dicti solita in Ecclesia celebrat die S. Mariae Magdalena, eamdem ipsam unamque cum peccatrice fuisse confirmat : quod etiam demonstrat, dum recenset¹ miracula in tribus illis Martha, Maria, et Lazaro facta, dicens : « Dum larmum sanguinis fluxum siccatur in Martha : dum daemones pellit ex Maria : dum corpus redivivi spiritus calore constringit. » Augustinus² aliquando de ea re anceps, quid eerli affirmare non audet, dum sic ait : « Eece ipsa soror Lazari (si tamen ipsa est quae pedes Domini unxit unguento, et tersit capillis suis, quos lavaverat lacrymis) melius suscitata est, quam frater ejus. » Idem³ tamen dum haec accuratius expedit, ac subtilius disputat, veram confirmat esse sententiam, unam eamdemque fuisse sororem Lazari cum peccatrice. Gregorius⁴ istud ipsum sepius profitetur Beda⁵ etiam, et ceteri.

22. At quoniam incidimus in scriptum quoddam nostri temporis hominis, cuius idcirco nomen subtacemus, quod illud nondum edidit, nec ab eo edendum putamus qui distinguit Mariam Magdalenam ab ea quae erat in civitate peccatrix; eas quibus ille nititur rationes in medium afferre ac confutare operae pretium ducimus. Ad stabiliendam enim suam sententiam illud in primis conatur ostendere peccatricem illam, cuius Lucas meminit, non fuisse Iudeam, sed gentilem feminam : cum e contra de Magdalena exploratum habeatur fuisse Iudeam : « Lex, inquit⁶, divina praecepit, ut non sit meretrix ex filiabus Israel. Porro Pharisai legis divinae observantissimi cum essent, haud passi fuissent filiam Israel esse quaestuariam. » Studet et id ipsum ex verbis Evangeliste extorquere, quod apud illum Simon dicat : « Hie si esset propheta, sciret utique quae et qualis est mulier, quae tangit eum. » Quasi illud, quae patriam significet, et quod esset gentilis insinnet. Sed inania prorsus haec sunt. Quid enim? licet lex divina prohiberet esse meretrices in Israel; nonne eadem lex omnia peccata vetnit, et tamen nedum vulgares homines, sed nec ipsi legis custodes Pharisai eam observabant; exprobante illis Domino, ac dicente : « Nemo ex vobis facit legem. » Caelerum cum nulla pena statula a lege adversus Israelitas meretrices, sicut contra adulteras, reperiatur; non esse id generis crimen, quod per judices puniretur, sed quod haberet tantummodo Deum ultorem, satis apparel, nisi dixerimus ea tantum poena meretrices affectas videri, quod earum oblatione non recipetur a sacerdotibus, prohibente hoc divina Scriptura: quae et mox ut prohibuit, ne sit meretrix ex filiabus Israel, subdit : « Non offeres

mercedem pro stibuli. Sed an non meretrices Israelite illae erant, quarum causam adeo sapienter Salomon⁷ judicavit, nec ullum illis, quod meretrices essent, negotium fecit? Certe quod ad legem divinam spectat, facilius Iudei passuri essent esse meretrices Israelitas, quam alienigenas atque gentiles : cum ad alienigenam accedentem hominem Iudeum ab omnibus occidi posse, licitum esse videretur : nam ea de causa tantopere laudatus est Phinees, quod Israelitam⁸ cum Midianitide in Iordanem cubantem aggressus ambos confudit gladio. Rursus si non essent permisae Israelite meretrices in Iudea, inanis ea esset legis divinae praeceptio, qua⁹ prohibebatur ne sacerdos diceret uxorem meretricem, haud dubie ex feminis Israelitis : nam alienigenam ne virginem quidem fas erat habere conjungem. Ex his itaque satis constare videtur, peccatricem illam quae unxit pedes Jesu in domo Simonis, fuisse Iudeam mulierem; nec quicquam esse impedimento, quominus una sit cum Magdalena. Evidem liquido constat, quod si gentilis fuisse femina, Evangeliste, quemadmodum de Chananea, vel Syrophoenissa, ut de re iussitala loquentes, nequaquam silentio pretermisissent.

23. Adhuc objicit, quod et alii eamdem sectantes sententiam objecerunt : peccatricem hanc feminam, cuius meminit Lucas habuisse in Galilaea, et quod a multis creditur, in civitate Nain; illam autem sororem Lazari atque Marthae in Bethania prope Hierosolymam egisse cum suis, constare¹⁰. At quid volunt meretricem feminam uno loco consistere, nec in aliam regionem commigrasse : cum de his loquens divina Scriptura¹¹, meretricem dicat garrulam, vagam, et quietis impatientem, nec valentem domi consistere? certe eiusmodi feminas suam patriam aversari, et alienas querere civitates, quo liberius pudoris laxent habenas, nec a cognatis vel optimis amicis commoneantur, plus satis docet experimentum. Sic ut de hac, cuius maxime meminit Lucas, jure dicere possimus, a suis secessisse, atque in Galilaeam commigrasse, inde vero meliorem factam ad propria redisse : licet alia honestior causa afferri posset, vel quod ibi nupsisset, vel quod quipiam aliud actura in Galilaeam profecta esset. Verum non indigenam, sed natam esse in Galilaea testantur; eo quod in Galilaea sit oppidum in tribu Nephtalim¹². Magdale dictum, unde Magdalenum volunt esse cognominatam. Dicere ad haec possemus, Magdalenum dictam a Magdal¹³ oppido in tribu Iuda positum, vel a Magdalo apud Aegyptum¹⁴. Sed concedamus ita esse denominatam a Magdale Galilaeae civitate : numquid eam ob causam fateri cogimur illuc esse natam? cum certum sit, morem fuisse Hebreorum, a loco ubi quis habitat nomen accipere; ut Evangelista de Domino ait, quod Nazarenus sit appellatus, quia Nazareth habitatavit.

24. Porro cum peccatrix mulier, quae in Galilaea

¹ Idem in lib. de Salom. c. v. — ² Aug. in Joan. tract. XLIX. — ³ Aug. de consensu Evang. lib. XII. c. 79. — ⁴ Greg. hom. 25, 33. et in regist. epistol. CLXXXVI. — ⁵ Beda in Luc. v. — ⁶ Deut. XXIII.

⁷ 3. Reg. III. — ⁸ Num. XXV. — ⁹ Levit. XXI. — ¹⁰ Joan. XI. XI. — ¹¹ Proverb. VII. — ¹² Josue XIX. — ¹³ Idem XV. — ¹⁴ Exod. XXIV. Hier. XLIV. Num. XXXIII. et Heron. de locis Hebraicis.

pedes Christi unxit, eadem Magdalena fuisse dicatur (quod tradant Evangeliste¹ Magdalena unam ex illis mulieribus esse, quae e Galilaea secutæ sunt Dominum, ministrantes ei) cumque superius ostenderimus ex ipsis Domini verbis unam eamdemque esse sororem Marthæ et Lazari cum Magdalena quæ ad sepulcrum unguentum attulit: jam satis constare videtur, peccatricem feminam Mariam Magdalenam atque sororem Marthæ, unam eamdemque esse personam, sieque jam peroratam esse causam, nisi adhuc levibus quibusdam objectionibus satisfacendum esset: ut cum dicitur: Si Magdalena, a qua Dominum septem daemona ejecisse testantur Evangelistæ², ipsa una eademque est cum illa peccatrice: tunc aut septem illa ab ea daemona ejecit ante unctionem pedum, vel postea. Si antea; quomodo non tunc, sicut libera a daemoniis, ita etiam desierit esse meretrice? quod si desiisset, cur apud Lucam peccatrix dicitur et mox ea de causa, quod magno animi amantis ardore pium illud officium exhibuerit, fuisse illi peccata dimissa, quod Christi testimonio comprobatur dicentis: « Remittuntur ei peccata multa? » Si vero postea a septem illis daemoniis est liberata; cur post dimissa illi peccata, a daemoniis est obsessa? Hoc dilemmate nitescatur scriptor ille, de quo antea, dum Magdalenam a peccatrice muliere esse diversam statuere et affirmare conaretur. Sed quæ necessitas urget, ut ante vel post unctionem enrata fuerit peccatrix illa; cum eodem ipso tempore quo illa pietatis præstabat officia, septem illi daemones ab ea exire potuissent? quod si nihil ejusmodi scribat Lucas evangelista: nec idem³ cum paulo post de Maria Magdalena habet mentionem, dicens ab ea exiisse septem daemona, quando id facilius sit narrat; adeo ut multa de ea ab ipso esse prætermissa, necesse sit affirmare. Ad hanc quid impedit quominus haec ante unctionem contingere potuissent: nimirum ut liberata a septem illis eam obscientibus immundis spiritibus, mox in se reversa, delictorum pœnitens, illud grati anioni obsequium præstiterit? Nec est etiam quod aliquod sequatur absurdum, si postea eam obsessam ab illis nequam spiritibus dixerimus: cum magna Dei prævidentia, etiam pios ac justos viros eis aliquando cruciari sit permisum, ut pluribus monstrat Joannes Chrysostomus⁴, et Hieronymus ad Paulam⁵ sic scribens: « Quæ causa est, » inquit, « ut sape bimuli, trimulique et ubera materna lactentes, a daemone corripiantur? Inscrutabilia haec inscrutabili altissimi Dei judicio sunt referenda. » Certe quidem ejusmodi facinoras mulieres, quantumvis pœnitentes ac Deo per omnia placentes assecutæ fuerint suorum indulgentiam delictorum, nihilominus acerbioribus solere infestationibus daemonum exagitari, qui res gestas Pelagie penitentis, et Marie Egypciacæ, et aliarum legerit, plane intelliget.

25. Haec cum ita se habeant, non tamen sic di-

¹ Matth. xxvii. Marc. xv. Lue. viii. et xxiii. — ² Lue. viii. Marc. vi. — ³ Lue. viii. — ⁴ Joannes Chrys. libr. de provid. Dei — Hieron. Epist. xxv.

cimus, ut affirmemus illam post unctionem pedum id passam esse: cum enim non scribat Evangelista quando id acciderit, nec nos præsumimus definire. Bene quidem demonstrasse voluimus quolibet id tempore accidere potuisse, nihilque omnino veritati repugnare, si unam eamdemque et peccatricem illam dictam mulierem, et Magdalenam existimandam esse affirmemus. At vero cum tam insigniter testetur Joannes evangelista¹, Mariam sororem Lazari et Marthæ eamdem esse cum illa, quæ unxit Dominum unguento, et pedes capillis extersit: nulla videtur reicta dubitatio, quin una eamdemque sit, quæ in primis peccatrix, inde Maria soror Lazari et Marthæ, et Magdalena demum est appellata: cum præsertim superius ostenderimus ex ministerio exhibito sepulturæ, eamdem Lazari sororem esse cum Madgalena: licet verba illa Joannis, quibus loquens de Maria sorore Lazari et Marthæ, in hunc modum: « Maria erat, quæ unxit Dominum unguento, et extersit pedes ejus capillis suis: cujus frater Lazarus, etc., » dicta esse velint ab Evangelista per recapitulationem, alludeute non ad illam pedum unctionem factam in Galilea, sed eam potius, quæ facta est in Bethania, cujus idem Joannes meminit sequenti capitulo; sieque distorquent evillanturque germanam sensum Evangelistæ; cum aperite constet ex eo ministerio, quænam esset illa Maria Marthæ soror, voluisse nostrum Evangelistam monstrare ac palefacere: qui quidem si non de illa quæ unxit in Galilæa intellexisset, non tantum eo signo quænam esset, non significasset, sed potius obscurasset, ac confudisset; nimirum quia illa prima, quæ unxit in Galilæa, videretur esse descripta. At quoniam de illa loquebatur, non alio ad eam demonstrandum opus erat signo; quod quidem non sufficeret, sed aliud necessario addendum fuisset, ut hanc ab illa distinguoret, si de alia ab ea diversa intelligere voluisset.

26. His in hunc modum solulis objectionibus, et de una Magdalena slabilita sententia de iterato ab eadem sœpius unctionis officio pancis adhuc agendum putamus. Post primam unctionem factam in Galilæa in domo Simonis a Luca² descriptam, secundo³ in Bethania ante sex dies paschæ eadem quoque unxit pedes Iesu, et capillis tersit, ut prius egerat. Res plane erat inusitata ut pedes unguento ungerentur, præsertim nardi pistici, hoc est, non adulterati, cujus excellentiae meminil Plinius⁴: non enim nisi Athenis apud aliquos qui delicis dediti essent, fuisse in usu pedes unguento perungi, et a virginibus, reperitur apud Athenæum⁵: sed de Judeis nullum exemplum extat; imo nec Romæ quidem, ubi omne genus deliciarum affluere possimmo illis temporibus consueverat, nec de imperatoribus ipsis, pedes eorum unguento ungi solitos legimus. Nam quasi pro miraculo recitat Plinius⁶ de Othoni, qui hoc primum Nerone docuit, dum

¹ Jean. xi. — ² Lue. viii. — ³ Jean. xii. — ⁴ Plin. Nat. hist. lib. xiii. cap. 1. — ⁵ Apud Athen. in Hippocrat. lib. xii. c. 30. — ⁶ Plin. Nat. hist. lib. xiii. c. 3.

ait : « Vidimus etiam vestigia pedum tingi, unctionis scilicet : quod Marcum Olhonem monstrasse Neroni principi ferebant. Queso, ut qualiter sentitur juvareque ab ea parle corporis ? » Hac ille, Quin et Xenophon in Symposium plane demonstrat, fuisse mulierum, et non virorum, unguento ungi : ut ex his etiam conjicere possis, inusitatum opus non fuisse nisi ab una tentatum ac iteratum muliere ; quae et leprosy unxit, quando biduo ante pascha, ut tradit Marcus¹, itidem Bethaniae in domo Simonis leprosi fracto alabastro, effudit id genus unguenti super caput Jesu recumbentis. Hac autem cum evangelica veritate liquido constent, nihilominus qui de pluribus Magdalenis sententiam stabilire co[n]ati sunt, non veriti germanum sensum cavillationibus obscurare, diverunt unam eamdemque esse eoenam factam in Bethania ante sex dies paschae, cum ea quam dicit Marcus factam biduo ante pascha : quasi illud biduum non ad convivium, sed concilium sit referendum, nec possit dici eo tempore convivium factum esse, quod scilicet eo ipso die sit factum concilium Hierosolymis sacerdotum, ad quos Judas prodilurus Iesum accessit ; quasi minime esse potuerit in Bethania in convivio, cui interfuisse prohibetur, qui Hierosolymis ageret, prodicionem contra Dominum molitus : atque ex his inferunt, unum idemque convivium a Joanne, Marco, et Mattheo descriptum ; diversaque inter se mulieres dicunt, quae ab iisdem Evangelistis recentur, quarum altera pedes, altera vero caput unxit.

27. Sed plane contrarium, dnoque distincta fuisse convivia, unam eamdemque mulierem, et in priori pedes, in posteriori caput unxisse, facile demonstrabimus. Si enim unum idemque fuit convivium cum alio, illudque ante sex dies paschae peractum ; cum constet Matthei testimonio, tunc abiisse Judam ad principes sacerdotum, et de prodictione Christi convenisse ; necesse esset nos dicere, ante sex dies paschae ejusmodi de prodendo Christo pactum esse convenitum : quod nemo sane jure dicere polerit, cum Marcus expresse testetur, id factum biduo ante pascha. Sed ad ea qua dicunt, non potuisse Judam interesse concilio Hierosolymis, qui aderat Bethaniae in convivio : nullus certe Evangelistarum² de Iuda scribit, quod concilio interfuerit : sed convenisse quidem dicunt principes sacerdotum eo tempore, quo nimis Judas in Bethania mensa recedens, Hierosolymam petiit, ad perficiendum quod animo conceperat facinus. Nam si erat Bethania sita in latere montis Oliveli (ut tradit Hieronymus³) nec amplius quam duobus milliaribus ab Hierosolymis distans ; imo cum dicat Evangelista⁴ : « Erat Bethania iuxta Hierosolymam quasi stadiis quindecim, » stadio uno minus duobus milliaribus aberat : potest a quocumque intelligi, nihil esse impedimentum, quominus eadem die Judas e convivio recedens, adiverit principessacerdotum ; potissimum

vero ex hoc quod excesserit, nulla interposita mora, post defensionem ab Iesu factam de unctioni effusione, ut aperte sic docet Mattheus⁵ : « Abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas Iscariothes, ad principes sacerdotum, et ait illis : Quid vallis mihi dare, et ego vobis eum iradam ? etc. »

28. Ex his itaque jam satis liquido declaratum videtur, duo diversa diversisque diebus exhibita fuisse Iesu convivia : quorum primum factum dicitur in domo Lazari⁶ a mortuis exculati, in quo et Lazarus ipse unus ex discubentibus fuit, Martha ministravit. Maria ejus soror pedes unxit, et Judas ei delraxit⁷ : alterum vero apud Simonem cognomento Leprosum, quo accedens mulier habens alabastrum (vas scilicet ex alabastro factum) effudit super caput recumbentis ; quando non unus Judas, sed et celeri discipuli indignati sunt, ac tunc Dominus secundam pro illa habuit defensionem a prima diversam, et addidit dicens⁸ : « Amen dico vobis, ubicumque praedicatum fuerit Evangelium istud in universo mundo, et quod fecit haec, narrabitur in memoriam ejus. » Certe quidem etsi nulla alia subiecta ratio, quia haec ipsa mulier, et peccatrix, eademque Maria soror Lazari, Magdalena cognominata, dici posset ; tamen ut justificetur Jesus in sermonibus suis, ne falsi vaticinii (quod nefas est dictu) arguatur, affirmare necesse est, unam eamdemque esse Magdalenam, nec diversas seu plures, dum unam tantum longe lateque per orbem diffusa Ecclesia praedicat Magdalenam. Hac haec tenus. Accepimus eodem argumento a Roffensi perillustri nostrorum temporum martyre adversus Novatores egregium esse edilum commentarium, a quo abundantius forle haec haurire possis : nos tamen nondum in eum incidimus, sed citatum ab aliis tantum auctoribus novimus.

29. Quod vero ad alabastrum unguenti perlinet, ne quid de hoc dicere praetermissamus, magni prelii munus fuisse alabastrum unguenti, ex eo facile possumus intelligere, dum scribit Herodotus in Thalia, Cambyses regum Persarum omnium potentissimum dono misse ad regem Elhiopum inter alia munera alabastrum unguenti. At cur alabastrum? Docet Plinius⁹ alabastrilem lapidem ad vasa unguentaria excavari solere, quod que intus ponuntur incorrupta conservari soleant. Licet Epiphanius in libro de Mensuris, de alabastro unguenti alias afferat rationem, dicens : « Alabastrum unguenti vasulum est vitreum, capiens libram olei, mensura vero est sextarii dimidii : Alabastrum autem appellatum est propter fragilitatem. » Sed magis in his Plinio assentimur. De diversis unguentorum generibus, quae in delicis essent cum agit Clemens Alexandrinus¹⁰, illud quod dicitur Nardus, maximus fuisse pretii testatur. Ex quibus omnibus facile intelligere quisque possit, dictam mulierem opulentissimam fuisse, quae saepe tanti prelii ad unctionem Domini unguentum pie liberaliterque profuderit. At nec illud praeterisse

¹ Marc. XIV. Matth. XXVI. — ² Joan. XII. — ³ Matt. XXVI. — ⁴ Marc. XIV. Matt. XXV. — ⁵ Plin. lib. XXXVI. cap. 8. — ⁶ Clem. Alexandrin. in Pædag. I. II. cap. 8.

⁷ Hieron. de Ioe. Hebraic. — ⁸ Joan. XI.

volumus, testari Suidam¹ urceum iunguenti, quo Christus inunctus fuit, depositum fuisse una cum multis aliis sacris reliquiis a Constantino Magno in foro Constantinopolitano, sed a Theodosio Magno inde sublatum, et honestiori loco esse reconditum.

Nunc autem evangelicam, a qua digressi sumus, historiam prosequamur, et compendiose, quantum fas est, repetamus. Convenit² Christum turbam multam, adeoque importune detinebat eum, ut nec aliquantulum quiescere, vel cibum sumere discipulos permetteret: cumque sibi oblatum dæmoniacum cæcum et mutum curasset, rursum Pharisæi calumniati sunt enim, quod in Beelzebul principe dæmoniorum ejiceret dæmonia: adversus quos egregiam suo more divinamque instituit defensionem, peccataque ipsorum redarguit, ac denique acris in eos invenitur, quod signum peterent, qui facta miracula contempsissent. Ea³ vero dum loqueretur, extollens vocem quædam mulier de turba dixit illi: « Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti. At ille dixit: Quinimo beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. » Accurrerunt inde sui, ut tenerent eum, falsa quadam fama decepti, quod in furorem versus esset: et adhuc eo loquente, qui aderant, interpellabant eum de matre sua, et fratribus qui foris starent querentes illum alloqui. Tunc ille: « Quæ est, » inquit, « mater mea, et qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea, et fratres mei. Qui enīm fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse frater meus, et soror mea et mater est. » Aderat mater sanctissima cum cæteris, sed non eo affectu quo alii, ut existimaret filium in furorem esse conversum, ac teneret eum: sed maternis visceribus filio haec patienti compatiens præsto erat, sicut et passionis tempore novimus accurrisse, et quemadmodum tunc cum operaretur salutem in medio terræ, eam non proprio nomine, sed communni, mulierem appellavit: sic et in præsentiarum verbo prædicationis intentus, quasi nutto moveatur carnis affectu, in eum modum voluit respondisse.

30. Exiens⁴ inde domo, accedensque ad Tiberiadis mare, cum undique frequens turba conlueret: concendens naviculam, ex ea concionabatur ad populum: sermonemque parabolis texens, de seminante similitudinem primo loco recensuit, addiditque alias⁵ nempe de superseminalis zizaniis, de grano sinapis, et de fermento, de thesauro⁶ margarita, et sagena⁷. His absolutis, inde recedens venit Nazareth, et ingressus synagogam, ex Isaia⁸ propheta ea legit verba: « Spiritus Domini super me, etc. » ostenditque eo tempore prophetiam illam esse impletam. Qui aderant, audientes doctrinam ejus non vulgarem, sed quæ magnam præ se ferret scientiam et sapientiam, mirum in modum mira-

bantur, quod putarent filium esse fabri, ipsumque olim fabrum, cuius noverant matrem, fratres et sorores, quorum causa eum contempserant, nec, ut par erat, in honore habuerant. Unde cum apte illos Dominus admonuisset, prophetas ubique gentium præterquam in patria in existimatione esse; illi indignati, ejicientes eum extra civitatem, et usque ad montis supercilium perducentes, inde ipsum precipitare parabant: sed Jesus transiens illæsus, per medium illorum abiens recessit, cum nonnisi paucos illic infirmos curasset propter incredulitatem ipsorum. Addunt⁹ aliqui, auctore Beda. ejusmodi historiam: Dominum manus predictorum violentias evadere volentem, eum ad radicem montis descendederet, sub rupe latuisse, saxumque tunc eidem cessisse, ac latebris locum præbuisse, in quo corporis Domini remanserint impressa signa, pedumque vestigia: sed nihil hujusmodi apud Bedam.

31. *Christus mittit Apostolos.* — Inde recedens Dominus (Matthæus² ait) circuibat omnes civitates ac castella Galilææ, prædicans Evangelium, et curans omnem languorem; erantque cum eo duodecim Apostoli, et mulieres aliquæ, quæ curatæ erant a spiritibus malignis et infirmitatibus, Maria quæ vocatur Magdalena, de qua seplem dæmonia exierant, et Joanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, et Suzanna, et aliæ multe, quæ ministrabant ei de facultatibus suis. Videns autem tunc turbas tanquam oves sine pastore, miserlus earum, statuit mittere Apostolos ad prædicandum Evangelium: quibus ad se advocatis, dedit illis potestatem super dæmones, ut ejicerent eos, et curarent omnem ægritudinem, misitque illos binos: quorum nomina, eo ordine, quo snt missi recenset Evangelista³ sic dicens: « Duodecim autem Apostolorum nomina sunt haec. Primus: Simon, qui dicitur Petrus, et Andreas frater ejus, Jacobus Zebedæi, et Joannes frater ejus, Philippus, et Bartholomæus, Thomas, et Matthæus publicanus, Jacobus Alphæi, et Thaddæus, Simon Chananaeus, et Judas Iscariothes. » Sic mittens ipsos nulla rerum temporalium voluit sollicitudine prægravari, multaque admonuit, quæ servare deberent; atque nonnulla quæ ipsis essent obventura, prædixit; et ut insignis belli dux, ad fortitudinem excitavit. Ea omnia quidem non secus magnanimi ac generosi illi abeuntes præstiterunt, ac Evangelium prædicarunt, sed et dæmonia ejecerunt; ungentesque oleo multos ægrotos maxima cum omnium admiratione curarunt. Quod autem spectat ad ejusmodi ægrotantium onctionem, inferius opportuniior loco agemus. His de secundo anno prædicationis Christi ex evangelica historia recitatis: quoniam quæ sequuntur, sequenti anno prope paschale tempus facia esse noscuntur, præsenti anno finem imponimus. Cum enim (quod alias diximus) annos prædicationis Christi nonnisi a paschati tempore metiri possimus: secundum cujusque anni pascha, annum Domini consignare necesse est.

¹ Suid. ver. *ρεπος*. — ² Matt. XIII. Marc. III. Luc. XI. Concord. c. XLIX. — ³ Matt. XII. Marc. III. Luc. II. et VIII. Concord. c. L. — ⁴ Matt. XIII. Marc. Luc. VIII. Concord. c. LI. — ⁵ Matt. XIII. Marc. IV. Luc. VIII. Concord. c. LII. — ⁶ Matt. XIII. Marc. IV. Concord. c. LII. — ⁷ Matt. XIII. Marc. VI. Luc. IV. Concord. Evang. c. LIV. — ⁸ Isai. LXI.

¹ Nicol. Lyr. et Dionys. Carth. — ² Matt. IX. et X. Marc. VI. Luc. VIII. Concord. cap. LV. — ³ Matth. X.

Anno periodi Greco-Romanae 5523. — Olymp. 202. an. 2. — Urb. cond. 783. — Jesu Christi 30. secundum Baronium 32. — Tiberii imp. 37

t. Consules. — Ad. numm. t. Coss. *L. Cassius Longinus, et M. Vinicius*, ut ostendit card. Norisius in Epist. consul. ubi docet eratendum fictitium *Quartini cognomen*, quod M. Vinicio in Fastis Baronii et recentiorum scriptorum tribuitur.

Tacitus lib. 6 Annal. anno Urbis 786 Christi sc. xxxiii ait, Tiberium Aug. eo anno L. Cassio Drusillam, M. Vinicio Julianum Germanico genitas conjunxisse, quos diversos esse a L. Cassio et M. Vinicio hoc anno coss. perperam putavit Petavius in Animadvers. Epiph. ad Heresim i.i. Pomponius, *D. De regulis Juris* laudans C. Cassium Longinum, inquit : « Hic consul fuit cum Quartino. » Ex quo Onuphrius hos consules formavit, M. Vinicium Quartinum, et C. Cassium Longinum, juriseconsultum. At apud Pomponium loco *Quartino* legendum *Surdino*, ut card. Norisius demonstrat ex inscriptione Gruteriana pag. 1087, in qua consules ordinarii proponantur *L. Cassius Longinus et M. Vinicius*; sufficiet vero *C. Cassius Longinus et L. Nevius Surdinus*.

2. Imperii Cæsarei Tiberii tricennalia. — Tiberius imperii Cæsarei tricennalia dedit, ad quæ referendum est marmor, quod Puieolis (Urbs est Campaniae in ora littorali Terra Laboris) anno MDCCXIII inventum est cum hac inscriptione, currenti anno, quo Tiberius tribunitiam potestatem xxxii inchoavit, posita :

T. CÆSARI DIVI.
AUGUSTI F. DIVI
JULI N. AUGUSTO.
PONTIF. MAXIMO. COS. IV.
IMP. VIII. TRIB. POTESTAT. XXXII.
AUGUSTALES
RESPUBLICA
RESTITUTI

Circa eam inscriptionem sunt quindecim statuae quas Bulifonus in libro quem de illo marmore publicavit, existimat representare Asiae urbes, quae anno Christi xvii terræ motu corruerunt, quasque « deinde Tiberius suo sumptu restauravit, propter quod beneficium Asiani ei colossum fecerunt; ac posuerunt in foro Romano prope fanum Veneris, et singularum deinceps urbium statuas subjunxerunt,» ut narrat Apollonius Grammaticus apud Phlegontem Trallianum in lib. de Mirabilibus. Hanc conjecturam certam existimo, licet enim Asiae urbes, jamdiu a Tiberio restituta essent, usus tamen ferebat, ut annis decennalibus et id genus festis destinatis, praecedentium annorum victoriae, magnifice in populum largitiones, aliaque id genus, rursus nummis et inscriptionibus insculperentur, ut saepius a nobis dictum.

3. Quid sit sabbatum secundo primum. — Ad numm. 2. Quid sit Σάββατον δευτερόπερων, id est, altero primum, vel secundo primum, vetus questio est, de qua SS. Patrum variae sunt ac discrepantes sententiae. Vera autem procaldubio illa est, quam Scaliger lib. 6 de Emendat. Temp. et in Isagoge Canonum pag. 181 docuit, et post eum Petavius in notis Epiphaniensis ad heresim xxx scilicet, sabbatum altero primum, primum esse sabbatum, quod ἡπτή τῆς δευτέρας τῶν ἀζύμων. Nam secunda die azymorum novarum frugum manipulam Judei offerebant; a quo die deinceps vii hebdomadas computare jussi sunt : quarum sabbata ἡπτή τῆς δευτέρας τῶν ἀζύμων id est, ab Omer, cognominata sunt. Veluti primum sabbatum, quod proxime τὴν δευτέραν τῶν ἀζύμων sequitur, vocatur δευτερόπερων. Secundum δευτεροδευτέρων. Tertium δευτερτρίων, atque ita deinceps, ut uberior Scaliger citatus explicat. Veterum Patrum opiniones itemque consentaneæ, a recentioribus parum fideliter expressæ sunt. De Isidoro tantum loquar, eujus in Annalibus hæc refertur, approbaturque sententia : Σάββατον δευτερόπερων « illam fuisse diem, quæ post primam azymorum mox sequitur ; sieque dictum sabbatum secundo primum, seu sabbatum ex sabbato ; adhuc insuper quod eadem dies incidisset in sabbatum hebdomadarum duorum festorum conjunctione dictum esse sabbatum sabbatorum. » Quibus in verbis, ut observat Petavius laudatus, duo sunt ex Isidoro contra Isidori mentem et orationem allata. Alterum sabbatum secundo primum diem iltam appellari, quæ post primam azymorum mox sequitur. Isidorus enim perspicue primam ipsam azymorum diem sabbatum ait esse δευτεροδευτέρων ; quod sabbatum ideo vocatur, quia Judæi festa omnia sabbati nomine complecti solent. Δευτερόπερων vero propterea dicitur, quod secunda fit a paschate, et azymorum prima. Isidori verba sunt : Δευτερόπερων εἰρηται ἐπειδὴ δεύτερον μετὰ τῶν πάσχα, πρώτων δὲ τῶν ἀζύμων, ἐπεὶρες γαρ θύσιες τὸ Πάσχα, τῇ οὖτε τῶν ἀζύμων ἐπάντυράν εօρταν, ἵνα καὶ δευτερόπερων ἐκάλουν διὰ τοῦ, ὃς ἔχει, δευτέρου μὲν εἶναι τὸν Πάσχα, πρώτων δὲ τῶν ἀζύμων. Id est, « *Deuteroproton* dictum est, quia posterius quidem die paschæ, primum autem azymorum. Vespere enim paschæ immolantes, postridie azymorum festum celebrabant, quod quidem eliam *Deuteroproton* appellabant, propterea quod, ut dixi, dies ille paschæ posterior esset, azymorum autem primum. » Ubi Isidorus in libro 3. epistola 1010, a Baronio cœta, manifeste primam ipsam azymorum diem δευτερόπερων nominat, eam videlicet, sub eius priorem vesperam immolatum est pascha, non ab illa secundam ac proximam. Isidori verba suo more Suidas a Baronio citatus exscripsit. Alterum, quod ab Isidori sententia abhorret, iltud est, quod in eamdem diem sabbatum legitimum et hebdomada-

rium incidisset, ob id sabbatum sabbatorum appellatum fuisse. Sed hujusmodi nihil ab Isidoro dicitur. Hoc unum ut rationem redderet, cur sabbatum prima illa dies azymorum nuncupetur, subjunxit : sabbatum a Judeis festum omnem diem vocari, indeque loquendi genus illud manasse, *Σαββάτῳ Σαββάτῳ*, id est, sabbata sabbatorum; quoniam accidebat interdum, ut alieius festi principium, aut finis in hebdomadarium sabbatum incidere: quemadmodum apud Christianos Natalis Christi, vel Epiphania in Dominicum incurrit, οὗτοι καὶ πάροι αὐτοῖς οἱ καὶ πανηγυρεῖς: τῷ Σαββάτῳ συνίππεται, σαββάτῳ σαββάτῳ ἐκπέμπεται: Corrigendum εἰ καὶ οὐ παν. Quare non eo anno, quem Lucas commemorat, concursum illum incidisse scribit Isidorus; sed alias potuisse, cum sabbata sabbatorum vocarentur, Isidori locus necessario adscribendus est: 'Ει δὲ Σαββάτῳ ἐπέντει, μήθερά του, Σαββάτῳ

ταχεῖ πάσχειν ἀρπάσειν καὶ δια τούτο εἴρηται Σαββάτῳ Σαββάτου, επειδὴ ἔστιν οὐτε, τὸ οὐτε γέγοντα πανηγύρεως, τὸ τέλος συνέπειτε τῷ τῷ; Σαββάτῳ, εtc. Id est, « Quod si sabbato dictum est, ne tibi id mirum videatur. Sabbatum enim festum omne nuncupant. Ac propterea diculum est, sabbata sabbatorum: quoniam interdum festi principium aut finis in hebdomadæ sabbatum incidebat, quemadmodum etiam apud nos plerumque contingit. Nam cum Epiphania, aut carnis Salvatoris Nativitas Dominice die occurrit, duplicem solemnitatem efficit ac veluti festum in festo. Eodem quoque modo apud illos, si festum in Sabbatum diem iucidisset, sabbata sabbatorum vocabatur. » Ita Isidorus loco laudato. Explicat etiam ibidem Petavius Chrysostomi et Epiphanius in Annalibus cilitorum sententias, ad quem ideo lectorem remittimus.

JESU CHRISTI ANNUIS 33.

1. Herodis et Herodiadis immane in Joannem facinus. — Anno Domini trigesimo tertio¹, Augusto quintum et Elio Sejano coss., prope paschalem² celebritatem S. Joannes Baptista ab Herode Antipa tetrarcha Galilææ jussus est capite truncari: id autem quomodo se habuerit, rem gestam in hunc modum recensent Evangelistæ³: « Cum dies opportunitus accidisset, Herodes natalis sui cœnam fecit principibus, et tribunis, et primis Galilææ. Cumque introisset filia ipsius Herodiadis, saltavit in medio, et placuit Herodi. Unde cum juramento pollicitus est ei dare quodecumque postulasset ab eo. Et cum saltasset, et placeuisset Herodi, simulque recumbentibus, rex ait pueræ: Pete a me quod vis et dabo tibi; et juravit illi: Quia quidquid petieris, dabo tibi, licet dimidium regni mei. Quæ cum exisset, dixit matri sue: Quid petam? At illa dixit: Caput Joannis Baptiste. At illa præmonita a matre sua, cum introisset statim cum festinatione ad regem, petivit dicens: Volo ut protinus des mihi in disco caput Joannis Baptiste. Et contristatus est rex: propter iurandum autem, et propter simul discumbentes notuit eam contristare; et misso spiculatore præcepit afferrri et dari caput ejus in disco. Misitque et decollavit Joannem in carcere, et attulit caput ejus in disco, et dedit illud pueræ, et pueræ dedit matri sue. Quo auditu, discipuli ejus venerunt, et tulerunt corpus ejus, et posuerunt illum in monumento: et venientes nuntiaverunt Jesu. » Ita tenet Evangelistæ de necce Joannis.

2. De festo die natalis Herodis regis a Judeis

Romæ solemniter celebrari solito putamus Persium esse locutum, cum ait:

At cum Herodis venere dies, unctaque fenestra
Disposita pingue nebula vobire lucerna,
Portantes violas.

Non tamen de Herodis regis, de quo est sermo, natali die haec sunt intelligenda, sed potius Herodis Agrippæ ultimi Judeorum regis, quo tempore Persius claruit, natus (ut ait Eusebius in Chronico) anno vigesimo primo Tiberii, mortuus vero nono anno Neronis. In regiis vero conviviis ejusmodi saltatrixes adhiberi consuevisse, Josephus alio demonstrat exemplo, dum de Josepho Tobie filio haec ait¹: « Cum aliquando venisset Alexandriam eum patre ducente secum filiam nubilem, ut eum alicui nobili Judeo nuptui traderet: cœmans cum rege, ingressam in convivium formosam saltatrixulam adamavit. » Idque a Gracis etiam in conviviis facilitari solitum declarat Xenophon in Symposio. Cæterum nihil esse tam vehemens ad animum quamvis durissimum inflectendum emotiendumque perinde ac ipsa ad modos musicos accommodata sallatio. Lucianus² scripito de hac re commentario, complurium antiquorum philosophorum docet sententiis, ac multis probat exemplis, et corum quar sub Nerone suo tempore acciderint experimentis. Unde illa jure facta est admonitio in Ecclesiastico³: « Cum saltatrice ne assiduis sis: nec audias illam, ne forte perreas in efficiacia illius. » Ita igitur omnium potissimum telo usus est diabolus, ut Herodis animum ad tam immane facinus perpetrandum, ad inferendam scilicet Joanni necem, induceret.

¹ Tacit. lib. v. Dio lib. LVIII. — ² Bed. in Matc. c. vi. — ³ Matth. xiv. Marc. vi. Concord. Evang. c. LVI

¹ Joseph. antiqu. lib. XII, cap. iv. — ² Lucian. de saltat. — ³ Eccl. xi.

3. Non tamen afiquid apud Iudeos, vel Gentes quantumvis Deum ignorantibus reperitur exemplum, ut in convivium ejusmodi apophoretum, praeclsum nempe caput hominis praesentaretur in disco: nisi quod pro monstro alique portento apud Romanos habitum fuit) cum ¹ Q. Flaminius, Placentia dum esset cum fascibus proconsularibus, ut discubenti secum meretricule talis spectaculi avidae morem gereret, non quempiam justum hominem, sed unum ex damnatis ante triclinium capite cadi preecepit: quod facinus adeo Romani sunt detestati, ut in eundem reum majestatis ea de causa factum omnes rhetores nobiles declamarint. Sed et rabies belli ci-vilis eo furoris adegit Marium, ut executum caput Antonii consularis inter epulas summa animi insolentia letis manibus attrectaret².

4. Agit et Josephus³ de necे Joannis, quem misericordie laudat, ejusque facinoris causa Herodem ponas dedisse ait, ut exercitus ejus funditus profligatur a Parthis: cumque idem auctor aliam causam afferat careeris ac necis Joannis, refellimus eam superius, cum de eodem Joanne in careerem delruso egimus. Insultasse Herodiadēm precio capiti, atque acu discriminati sanctissimam illam linguan perfrasse, Hieronymus⁴ in Ruffinum agens tradit, sic dicens: « Nec magnopere glorieris, si facias quod faciunt scorpiones, atque cantharides. Fecerunt hoc et Fulvia in Ciceronem, et Herodias in Joannem: quia veritatem non tolerant andire, sanguini veriloquiam discriminati acu confederunt. » Haec ille. Idem ait⁵ corpus Joannis sublatum, a discipulis ejus sepultum fuisse Sebaste, que est Samaria, longe a Macheronte, ubi⁶ in careerem actus alique necatus fuit: caput vero nequaquam cum corpore concessum ad sepeliendum fuisse, id prohibente Herodiade. de qua haec Nicephorus⁷.

5. « At ipsa Joannis reprehensionem verita, conjungere id rursus reliquo corpori timens, apud se remotis arbitris, in abstrusiore regie loco seperiendum duxit: truncum autem abiecere quoniā jussit; cum porro solum discipuli ejus furlim sublatum cum solemnī veneratione in celebri quodam sepeliere loco. » Haec Nicephorus. Quod vero Joannis corpus Samariam usque discipuli detulerint, ea ratio afferri posse videtur, quod ea provincia non esset sub Herodis Antipæ ditione: sed quoniā coniuncta Iudeæ concessa fuerat ab Augusto⁸ Archelao regi, illo semel in ordinem redacto, tam Samaria, quam Iudea et Idumaea, quæ erant Archelao subiectæ, redactæ⁹ sunt per Tiberium in provinciam, quæ et per Romanos praesides administrari solebant: sieque ne Herodias rursus de truncō negotium exhiberet, illum Samariam detulerunt: sed eo potius, quam alio extra ditionem Herodis, quod Samaritanæ hostes essent (ut prius cumulate diximus) Judeo-

rum, ac pro patriis rebus pugnacissimi. Quis autem exitus tandem saltatricis femina scelestissima fuerit, et quod supplicium acceperit feralis impietas, Nicephorus rem gesam his verbis conscribit¹⁰:

6. *Herodiadis et filio obitus.* — « Furibunda sed enim et adultera incestaque adeo illa, que quidem Herodis habebatur, revera autem Philippi erat conjux, vita longius acta, cum prīs filiam saltatricem acerbo fato sublatam vidisset, deinde ipsa quoque decessit futuri sieculi judicio et supplicio reservata, meras ibi quam citissime divine iræ facies intolerabilisque indignationis Domini calicem hau-slura. Filiae aulem ejus (dignus est enim qui memoria commendetur) talis fuit obitus. Eundum ei quodam brumali tempore erat, et fluvius trajiciendus: qui cum glacie constrictus coagulatusque esset, pedes eum transibat: glacie autem rupta, idque non sine Dei numine demergitur illa statim capite tenus, et inferioribus corporis partibus lasci-viens, molliusque se movens saltat, non in terra, sed in undis: caput vero scelestum, frigore et glacie concretum, deinde etiam convulneratum, et a reliquo corpore non ferro, sed glacie crustis re-sectum, in glacie ipsa saftationem lethalem exhibet; spectaculoque ejus omnibus præbito, in memoriā ea que fecerat, spectantibus revocat. » Haec Nicephorus. At quoniā hujusmodi histrio haud constans habetur veritas, esto fides apud auctorem.

7. *Herodis de Christo opinio.* — Porro quantumvis necatus esset Joannes Baptista, tamen tanta erat existimationis, ut pularetur a quibusdam resurrexisse, et ipse Christus esse Joannes: existimabat hoc inter alios Herodes, de quo haec Marcus¹¹: « Et audivit rex Herodes, opera scilicet quæ faciebat Christus; et dicebat: Quia Joannes Baptista resurrexit a mortuis, et propterea virtutes operantur in illo. Alii autem dicebant: Quia Elias est. Alii vero dicebant: Quia propheta est, quasi unus ex prophetis. Quo auditio Herodes ait: Quem ego decollavi Joannem, hic a mortuis resurrexit. Haec Marcus: easdem fere Matthæus et Lucas. Itaque patet, aliqua miracula mox post obitum Joannis facta esse a Christo, quæ non videntur esse ab Evangelistis re-censisita: multa enim ab illis esse prætermissa, Joannes¹² quoque testatur. His permotus Herodes existimavit Joannem resurrexisse a mortuis. Videas hominem stimulis conscientiae exagitatum, timere Joannem, licet occisum: et quantumlibet alii aliter sentirent de Christo, ipse tamen in ea erat sententia, terrore quodam affectus, ipsum esse Joannem qui surrexisset a mortuis. Res quidem magna, planeque admiratione digna, quomodo haec Herodes de Christo existimare potuisset, qui jam biennio, ubi ipse regnabat, predicasset in Galilea, famaque miraculorum ejus non Galileam tantum, Iudeam, atque alia propinquiora loca, sed (quod diximus) omnem Syriam pervasisisset. Quod igitur omnes sci-ent, unum latuisse Herodem quasi prodigium vi-

¹ Senec. controv. lib. v. Livius lib. xxxix. et Hieron. in Mat. c. xvi.
— ² Plutarch. in Mario. Val. Maxim. lib. ix. c. 2. Luc. Flor. lib. iii. c. 21. — ³ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 7. — ⁴ Hier. in Ruffin. Apol.
— ⁵ Hier. ep. xxvii. — ⁶ Jos. antiq. lib. xviii. cap. 7. — ⁷ Niceph. hist. lib. i. cap. 9. — ⁸ Joseph. antiq. lib. xviii. cap. 13. — ⁹ Idem. Ibid. lib. xvii. cap. xv.

¹⁰ Niceph. hist. lib. i. cap. 20. — ¹¹ Marc. vi. — ¹² Matth. xiv. Luc. ix. — ¹³ Joan. ult.

detur : cum præsertim Jesus sæpius circuisset Galilæam, et frequens undique populus in dies ad eum confluxisset.

8. Putamus nihilominus fuisse in causa quominus Herodes ea sciverit, quod dietiis temporibus absens esset in expeditione Arabia bellum agens adversus Aretam regem ; quod multis annis durasse oportuit, nimirum usque ad Vitellium prædem, successorem Pilati, ut Josephus¹ testatur. Cæterum ante detrusum Joannem in careerem, Herodem Rounam venisse, idem auctor affirmat : post redditum autem mox abductam fuisse Herodiadem, et inchoatum fuisse adversus Aretam bellum Arabicum, idem Josephus enarrat. Ut ex his videas, Herode absente, et bellicis negotiis occupato, non adeo mirum videri debere, vel impossibile, si haec de Christo ipsum praeteriere. His adde et incredibilem fuisse in homine de Christo cognoscendo socordiam atque desidiam : nam cum dicat hic Marcus, quod Herodes ex hoc tempore quaerebat Christum videre; tamen neglexit, nec per annum integrum, quo Christus egit in Galilea, unquam vidit, sed Hierosolymis tantummodo tempore passionis, quando ad ipsum missus est a Pilato, et gavisus est vnde, quod (ut ait Lueas²) ex multo tempore erat cupiens eum videre, eo quod audierat multa de eo. Sed haec quasi nihil amplius ad rem nostram facientia deseramus, atque cætera prosequamur.

9. *Acta Jesu a nece Joannis.*— Post necem Joannis, Apostoli, qui missi fuerant ad prædicandum Evangelium, redierunt, et quæ fecissent narrarunt. Interim Jesus, quod nuntiū accepisset de nece Joannis, inde secessit; ac concendens naviculam, sese recepit in locum desertum. Cumque turba nihilominus sequeretur eum, ipse Dominus eos omnes³ primum predicationis verbo, deinde vero quinque panibus hordeaceis et duobus piscibus admirando quodam modo multiplicatis, abunde pavit, adeo ut quinque milibus viorum, exceptis mulieribus et parvulis, saturatis, superfluerint duodecim eophini fragmentorum. Hæc autem facta sunt (ut auctor est Joannes evangelista) cum proximum esset pascha, dies festus Iudeorum : quod et tertium numeratur a tempore quo Redemptor noster Evangelii prædicationem est auspicatus.

10. Quod autem numerus discubentium quinque millium hominum fuisse dicatur, exceptis feminis atque parvulis, plane innuit Evangelista servasse Dominum antiquam Iudeorum consuetudinem, qui tam in templo, quam in Synagoga, aliisque convenientibus publicis, seorsum viros, seorsum vero colligare feminas (quod et superius nos dixisse meminimus, et postmodum dicturi sumus) consueverunt: parvulosque infantes apud matres esse, grandioris autem ætatis intra pubertatem ubi magis vellent. Unde quod Marcus ait : « Praeceperit illis, ut accumbere facerent omnes secundum contubernia, » non sic accipendum, ut omnes per familias singulas pro-

miscere recumberent : nam proprius explicat græca dictio συμπόσια συμπόσια, hoc est convivia, convivia : nam idem mox subdit Evangelista : « Et discebuerunt in partes per centenos, et quinquagenos. Hæc illa erant convivia, seu contubernia, quæ magis proprie dieimus mensas. In conviviis seorsum viros dextrum latus tenentes, seorsum feminas sinistrum occupantes accumbere consuevisse, et non sine lecternio, vel stramento aliquo, Philo de Essenis⁴ testatur : qua de causa et in hoc convivio Domini, loco strati, fuit fœnum.

11. *Petri confessio et principatus.*— Magna itaque⁵ crevit ex his opinio apud Judæos, quod Jesus vere ille esset Propheta magnus, qui prædictus erat in mundum venturus; adeo ut cogitarent facere eum regem. Quare cum Jesus cognovisset, quod venturi essent ut raperent eum ac regem crearent, computit discipulos suos aseendere in naviculam, et procedere trans fretum Bethsaidam, donec ipse dimitteret turbas : interim vero ascendit solus in montem orare. Porro discipuli, qui vespere concenderant navim, orta subinde tempestate cum ea magis magisque urgerentur, et usque ad quartam noctis vigiliam jactarentur fluctibus, resque in ultimo dissermine versaretur : adfoit continuo Jesus ambulans supra mare, quem videntes discipuli, putantes esse phantasma, amplius conterrati atque turbati sunt; donec se aperiens dixit illis : « Habete fiduciam : ego sum, nolite timere. Tunc Petrus ad illum : Domine, si tu es, jube me ad te venire super aquas. At ipse ait : Veni, et descendens Petrus de navicula, ambulabat super aquam, ut veniret ad Jesum. Videns vero ventum validum, timuit : et cum ceperisset mergi, clamavit dicens : Domine, salvum me fac. Et continuo Jesus extendens manum, apprehendit eum, et ait illi : Modicæ fidei, quare dubitasti? Post hæc accepit eum in navim, et adoraverunt eum : et cum appulissent in terram Genesareth, omnes qui in illa erant regione, ut cognoverunt de adventu ejus obtulerunt infirmos, et male se habentes, cupientes vel saltem tangere fimbriam vestimentum : quotquot vero tetigerunt eum sanati sunt. Hæc pluribus Evangelista.

12. Altera die⁶ cum turba quereret Jesum, nec invenirent, concendeutes naviculas, navigarunt Capharnaum : ubi Dominus eos docturus, in primis illorum impetum retundens, et ad celsiora eos perducere cupiens, sic est eos affatus : « Amen, amen dico vobis : queritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, et saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, etc. » Itac itaque occasione, longiori sermone multa de manducando pane celesti disserit; carnemque suam vere esse eibum, quem sumpturi essent, qui vellent vitam habere æternam, dicit. Cumque hæc audientes Iudai, minime caperent, neque assequerentur quid sibi vellet, invicem disserebant : offensionemque ex iisdem verbis passi

¹ Joseph. antiqu. lib. xviii. c. 7. — ² Lue. xxviii. — ³ Matt. xiv. Marc. vi. Lue. ix. Joan. vi. Concord. c. LVIII.

⁴ Philo de vita contempl. — ⁵ Mat. xiv. Marc. vi. Joan. vi. Concord. cap. LVIII. — ⁶ Joan. vi. Concord. c. XIX.

sunt etiam complures discipulorum, ut jam ab illo recederent, nec ulterius sequerentur. Quod videns Jesus, conversus ad duodecim Apostolos dixit: « Numquid et vos vultis abiire? Tunc Petrus ex persona omnium (quod esset ipsorum caput) profiteretur dicens: Domine, ad quem ibimus? Verba vita aeterna habes, et nos credimus, et cognovimus quia tu es Christus Filius Dei. »

13. Hujus evidenter singularis, ac qua aureis scribi et commendari debeat in perpetuum litteris, opportuna veraeque Petri confessionis sensum altiorum, quo cunctissime referta est, perscrutatus Cyprianus¹, haec ait: « Loquitur illic Petrus, super quem aeditieata fuerat Ecclesia. Ecclesia nomine, docens et ostendens quia etsi contumax et superba obaudire nolentium multitudo discedat, Ecclesia tamen a Christo non recedit: et illi sunt Ecclesia, plebs sacerdoti adunata, et pastori suo gressu adhaerens. Unde scire debes episcopum in Ecclesia esse, et Ecclesiam in episcopo. » Haec Cyprianus. Non praetermittimus dicere, unum ex his, qui a Christo Domino recesserunt, tradi tuisse Marcum, qui postea Evangelium scripsit, sed per Petrum ad Dominum revocatum: id enim Epiphanius² his verbis testatur: « Hic: (Marcus scilicet), unus erat de septuaginta duobus dispersis ob verbum quod dixerat Dominus: Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis; velut Evangelii verba legentibus clare indicant; tamen per Petrum revocatus, dignus efficitur repleri Spiritu sancto, et Evangelium scribere. » Huiusque Epiphanius. Monuit interim Jesus duodecim Apostolos, quantumlibet ipse eos elegisset, nihilominus unum ex ipsis esse diabolum, intelligens nimimum Judam Iscariothen, qui cum traditurus erat.

14. Sub idem tempus peragrabat³ Jesus Galileam, a Iudea declinans, quod jam Iudei quaerent illum interficere. Accedentes autem ad eum Pharisaei, de discipulis Domino, quod non lavarent manus cum manducarent, negotium faciunt; sed redarguit eos Jesus, quod quae sunt foris tantum, emundent; quae autem sunt intrinsecus, cordis nempe immundicias, negligant, et quod maximum omnium est, Dei mandata pessimident, et suas servandas constituant traditiones, nimironi baptismata urceorum et calicium, et his similia; quod addit Evangelista: « Pharisaei, et omnes Iudei, nisi crebro laverint manus, non mandueant; tenentes traditionem seniorum et a foro venientes, nisi bapfientur, non comedunt: et alia multa sunt, quae tradita sunt illis servare. » Addit Epiphanius⁴ fuisse quoddam genus Seribarum et Pharisaeorum, qui singulis anni diebus baptizarentur, caque de causa appellatos esse Hemerobaptistas, statuentes hominem non posse vivere, nisi singulis diebus in aquam mergeretur, ac ita ablueretur, et sanctificaretur ab omni culpa. At de his jam supra non nihil attigimus. Exprobabat insuper Dominus, quod et in eo illi

irritum facerent mandatum Dei propter traditionem hominum, dum contra legem Dei parentes negligenter, quodque illis debebatur, tribuerent sacerdotibus. Denum docet que sint que hominem possint inquinare, nimimum non quae intrant in os hominem, sed quae progrediuntur ex ore; et que illa sint, numerat.

15. Secessit⁵ post haec Dominus in partes Tyri et Sidonis: quando gentilis femina Syrophoenissa, ex stirpe Chanaan, indeque Chanaanea nominata, habitans in Phoenicia maritima regione Syriae, egressa e finibus suis, conveniens Dominum pro filia sua, quod male a daemonio torqueretur, plurimum interpellat: quam cum aliquandiu quasi adversatus fuisset, quod gentilis esset femina, tandem illa instantius et importunius magnis precibus contendens, ab eo postulatum accepit. Inde vero recedens, reversus est ad mare Galilaeum per medios fines Decapoleos: cuius provinciae civitas erat omnium maxima⁶ ut auctor est Josephus⁷) Scythopolis, Tiberiadis vicina, at eam provinciam Plinius⁸ et recentiores auctores⁹ describunt. Cum autem eo accessisset Dominus, adducunt ad eum surdum et mutum; cuius finiens linguam sputo, mirifice curavit¹⁰. Ascendentem deinde in montem, turbæ multæ seculata sunt eum, offerentes mutos, caecos, claudos, ac debiles; quos omnes curavit. Cumque jam turba triplex apud Jesum perseverasset, nec haberet quid manducaret; septem panes et paucos piscesculos quos habebant discipuli, benedicens, jussit illis apponi: quibus cibo expletis, superfluerunt adhuc septem sporla fragmentorum, cum hi qui comedissent, ad quatuor millia fuissent, exceptis mulieribus atque parvulis. Post haec vero ascendens naviculam, venit in fines Mageddon et Dalmathia, loca ut tradit Hieronymus¹¹ trans mare Galilaeum circa Gerazam. Accesserunt¹² interim ad eum Pharisaei et Sadducae, querentes ab eo signum de caelo: sed rejecit eos Dominus, quod pravo animo id exquirerent; eosque reprehensos dimittens, conseendens navim transfretavit: inde discipulos de pane sollicitos redarguit, monitique cavere fermentum Pharisaeorum, Sadduceorum, neconon Herodis: ipsorum hereses signans, quarum antea meminimus. Pervenerunt simul Bethsaidam ubi Christus cœcum curavit, sputo ejus oculos tangens.

16. Venit post haec in partes¹³ Cœsareæ Philippi: et cum solus esset orans, cum discipulis suis, interrogabat eos, dicens: « Quem dicunt homines esse filium hominis? At illi dixerunt: Alii Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii Hieremiam, alii vero quasi unum de prophetis, et quia unus propheta de prioribus surrexit. Time dicit illis Jesus: Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus, dixit ei: Tu es Christus, Filius Dei vivi.

¹ Mat. xv. Marc. vii. — ² Jos. de bello Jud. lib. iii. c. 16. — ³ Plin. lib. v. cap. 48. — ⁴ Burchard, de loc. sanct. part. i. c. 4. — ⁵ Mat. xv. Marc. viii. Concord. cap. lxiv. — ⁶ Her. de loc. Hebraic — ⁷ Mat. xvi. Marc. viii. Concord. cap. lxiv. — ⁸ Mat. xvi. Marc. viii. Luc. viii. Concord. cap. lxvi.

¹ Cypr. ad Flor. epist. LXIX. edit. Pamel. — ² Epiph. haer. li. — ³ Mat. xv. Marc. vii. Concord. c. LX. — ⁴ Epiph. in Ptar. haer. xvii.

Respondens autem Iesus, dixit ei : Beatus es, Simon Barjona , quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in celis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam : et portae inferi non praevalebant adversus eam. Et tibi dabo claves regni celorum. Et quocunque ligaveris super terram, erit ligatum et in celis : et quocunque solveris super terram, erit solutum et in celis. » Hac cum dixisset, comminatus est eis, ne cui dicerent quia ipse esset Christus ; adjiciens eundem sibi Hierosolymam in qua multa pateretur, novissime vero dirum mortis supplicium, tertiaque die gloriose virtute sua resurreceret. Verum, quod monnisset caecandum a fermento Herodis , quem aliquando vulpem nominavit ; ab ejus tetrarchia cum jam recessisset, ad Philippi tetrarchae ditionem commigrare voluit, proiectus ¹ Caesareae Philippi, sic dictam ex Panneade, ac postea Neroniam ab Agrippa in Neronis ² gratiam nuncupatam, de qua et antea verba fecimus. Admirandum est quam maxime in Galilaea fuerit illa Pharisaeorum haeresis propagata, qua (quod diximus superius, dum de sectis Iudeorum egimus) defensorum animas in alia corpora pro meritis eujusque personae commigrare dicebant ; dum post tot signa a Domino in Galilaea edita, ea de Christo invaluerit opinio, ipsum esse Joannem Baptistam, vel Hieroniam, aut quempiam alium ex prioribus prophelis illis : quos quidem omnes cum constet fuisse defunctos, sic intellexisse certum est, quod anima alicuius ex his in Christum migrasset.

17. Hic pedem sistat, atque paulum attendat diligens lector rem animadversione dignissimam. Eiusmodi namque fanti ponderis et auctoritatis actio Christi, typum quemdam exprimit celebrandi concilii. Cum, missis ceteris, solus cum discipulis, post preces Deo oblatas, de summa rerum quæstionem proponit : et admirabili quodam ordine, ut prius destruantur errores, ac subinde solida firmitate veritas stabilita locetur; in primis interrogat, que sit illorum qui foris sunt opinio de filio hominis : sed cum deliramenta potius et insana ab illis dieta ferrentur, quid demum ipsi de ea re sentirent, rogat sententias omnium. Petrus primus omnium, licet non aetate, ut sepius diximus, sed dignitate, tamen fert sententiam, ut causam ipse definiat, et quid ab omnibus sentendum esset, erudit atque decernat, ac fidei canonem perpetuo permansurum constitutus : ut nihil ferme jam esset opus consultare ceteros tunc Apostolos, ac rogare quemquam essent aliorum de ea re sententiae ac opiniones. Idecirco etiam satis fuit Christo, Petrum fuisse locutum, ac quid de fide sentendum esset, clavum fixisse. Quin et laudavit sententiam ejus; canique non esse habendam ut communem vel vulgarem, aut ex sensibus humanis depromptam, sed divinitus a Deo Patre illi per Spiritum sanctum infusam, ceteris audientibus patet.

18. Hinc etiam, quoniam divina illa Sapientia prævidebat fore, ut in Ecclesia sæpius ejusmodi quæ ad fidem pertinent, orirentur controversiae ac disputationes, jure consuluit, ut a quo quid quolibet tempore decernendum foret, in comperto esset ; et ne ex eijusque animi sententia, fide in diversa distracta, divina in Ecclesia collata sacramenta vilescerent, unum idemque visibile omnibus caput statuendum putavit, cui ceteri subessent ac parerent. Quod quidem jure divino humanoque semper ubique gentium factitatum esse, compertissimum est. Apud Hebreos enim summum pontificem, qui cæleris praæcesset sacerdotibus, a Deo institutum esse, non est qui nesciat : de quo præter illa quæ leguntur in divinis Scripturis, hæc Josephus ¹ adversus Apionem agens habet his verbis : « Quæ poterit lex esse melior, aut justior, quam ea quæ Deum Principem omnium esse confirmat, sacerdotibus in communione quidem res precipuas dispensare permittit, summo vero pontifici aliorum sacerdotum principatum competenter injungit? » Hæc Josephus. Sed et quænam apud Gentes optimis legibus reperitur instituta res publica in qua non unus esset summus sacerdos, qui jure et auctoritate ceteros antecelleret sacerdotes? Non morabimur hæc in singulis demonstare : satis ad exemplum ipsa in primis Romana res publ. in qua pontifex maximus maximum omnium tum in ceteros sacerdotes, tum in alios magistratus sibi vindicabat imperium. In Atheniensium quoque res publica summus etiam sacerdos erat, qui in Areopago rogabat singulorum sententias, ac colligebat : est de his exemplum in decreto, quod Josephus ² recitat facto, sub principe Agathocle.

19. Quod igitur divino humanoque jure, ac optima ratione in omnibus consentanea institutione, sancte pieque ab omnibus, non nisi nomine impellente, vel naturæ jure id exigente, mutua velut quadam consensione factum esse reperiatur : Jesus, qui non legem scriptam venisset abrogare, jusve naturale a Deo menti eijusque insitum labefactare, sed numeris omnibus omnia absolutissima reddere, instituto jam in Ecclesia collegio Apostolorum, ex illis unum omnium maximum ac principem, qui ceteris praæcesset, elegit. Fuit hie Simon Joannis, sive dixerimus Jonæ (est idem Joannes quod Jonas abbreviate apud Hebreos), hie, inquam, qui (ut vidimus) tam prompto et a laeti animo, quæ divinitus accepérat de Christi divinitate, palam confessus fuit : et ab eo gratiam rependente, sponsonem illam omnium maximum, quod Cephas vocandus esset, accepérat; in præsentiarum est, id feliciter consequens, dicente ei Domino : « Tu es Cephas (sic enim vocem hanc, ut a Domino syriace est prolata, describimus) et super hanc Cepham (quod significat durissimam petram) aedificabo Ecclesiam meam : latine sic dicenda sententia : Tu es Petra et super hanc Petram, etc. » Sed usitatus loco Petrae, Petrus,

¹ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 3. — ² Idem lib. xx. c. 16.

¹ Joseph. contra Apion. lib. ii. — ² Idem antiq. lib. xiv. c. 16.

quod magis conveniat viro vox masculina , dici consuevit. At de nomine Petri , quod idem sit ac petra , et non derivativum ab ea , satis superior ostensum est , cum de Cepha nomine disseruimus ; eosque insigniter decipi ignorantia vocis syriaca demonstravimus , qui Petrum non esse petram , sed a petra deductum esse , existimarentur.

20. Quoniam vero hoc sacro Apostolorum conventu Dominus noster Jesus Christus Ecclesie sua sancte iacturus fundamentum , primarium lapidem ponit , dicens : « Tu es Petrus , etc. » quod instituti ratio postulat , de ipso Ecclesie fundamento paulo fusi agamus. Nemo quid abjectum vel humile cogitet , dum audit super Petrum a Christo esse super-aedificatam Ecclesiam , quasi tanta structura super hominem quempiam innitatur : nam sic eam dicimus supra Petrum esse a Christo fundatam , ut idem ipse Christus basis quedam sit , ac potius structuræ fundamentum , de quo Paulus ¹ ait : « Fundamentum aliud nemo potest ponere , præler id quod possum est , quod est Christus Jesus. » Et quoniam sicut caput est Ecclesie Christus , ita et caput Christi (ut idem ait Apostolus ²) Deus est : merito affirmandum sit , tantam molem adifici potissimum supra Deum inniti , in quo omnis ³ aedificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino. Verum quantumlibet Deus omnipotens totum hoc quod oculis cernitur , admirabili quadam sapientia ac providentia moderetur ; nihilominus tam in celo quam in terra statuit principatus : quibus qui sunt subditi pareant , quamobrem licet ipse sit auctor Ecclesie , protector ac moderator ; tamen principatum quemdam in ea esse voluit , ac monarchiam , quam Petro contulit , ac in ejus successores propagavit. Sicut ergo (quod certum est) nemo potest aliud ponere fundamentum , præter id quod possum est , quod est Christus ; ita etiam nec aliud quispam ponet , quam quod posuit Christus , neque convellet , quod ipse firmavit , dicens : « Tu es Petrus , et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. »

21. Hanc nihilominus sententiam , quantumvis apertam ac perspicuam , Novatores destruere volentes cavillationibus , eo amentiae proiecti sunt , nt dicere non erubescentes eam non esse intelligendam de Petro , sed de Christo , in alienum prorsus sensum et longe a vero diversum distrahere haec verba non veriti sint , adeo ut non magis Petri , quam aliorum christianorum hominum , de quibus Apostolus dicit : « Et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto , » velint habitam esse rationem. Verum quam germane , quam pie ac sancte ea Christi verba sancti Patres semper acceperint , instar omnium unus satis idoneus posset esse testis Cyprianus , qui temporis antiquitate , doctrinæ præstantia , martyrii denique dignitate et amplitudine cæteros facile antecellere videatur : quem , quid in eam sententiam dixerit , audiamus ; in primis enim ad Cornelium scribens haec ait ⁴ : « Petrus tamen , super quem aedificata a Domino fuerat Ecclesia , unus pro omni-

bus loquens , et Ecclesia respondens voce , ait . Domine , ad quem ibimus ? verba vita aeterna habes , etc. » Haec eadem scribens ad Florentium Pupianum ¹ , cuius verba superius recitavimus. Idem de habitu virginum sic : « Petrus etiam , cui oves suas Dominus pascendas tuendasque commendat , super quem posuit et fundavit Ecclesiam , aurum quidem sibi esse et argentum negat. » Idem de unitate Ecclesie : « Super illum unum (Petrum scilicet) ædificat Ecclesiam suam. » Et infra haec etiam verba , post multa de primatu Petri : « Hoc erant utique et ceteri Apostoli , quod fuit Petrus , pari consortio prediti honoris et polestatis : sed exordium ab unitate proficiscitur. Primatus Petro datur , ut una Christi Ecclesia , et cathedra una monstretur : et pastores sumi omnes , sed grex unus ostenditur. » Alia id genus multa ibi habet , quæ brevitas causa prætermittimus. Rursum de bono patientie : « Item , inquit , Petrus , super quem Ecclesia Domini dignatione fundata est , etc. » Haec Cyprianus , qui de Petro saepe eadem inculeat. Antiquior ipso quidem Tertullianus ² , licet alioqui in Romanam Ecclesiam parum aequus , haec de Petro nihilominus : « Latuit aliquid Petrum ædificandæ Ecclesie petram dictum ? » Idem in libro de Monogamia : « Petrum solum invenio , maritum per soerum : monogamum præsummo per Ecclesiam , quæ super illum aedificata , omnem gradum ordinis sui de monogamis erat collocatura. » Et in libro de Pudicitia : « Qualis es , inquit , everlens atque commutans manifestam Domini intentionem , personaliter hoc Petro conferentem : Super te , inquit , ædificabo Ecclesiam meam. »

22. Origenes ³ item in hunc modum : « Petro summa rerum de pascendis ovibus cum traderetur , et super ipsum velut super petram fundaretur Ecclesia , nullius confessio virtutis alterius ab eo nisi charitas exigitur. » Idem ⁴ ipse ahbi : « Petrus , super quem Christus fundavit Ecclesiam , duas tantummodo epistolas seripsit. » Epiphanius ⁵ vero non minus eleganter profitetur eadem ; ejus idemque verba audiamus : « Ipse Dominus , inquit , constituit eum primum Apostolorum , petram firmam , super quam Ecclesia Dei aedificata est et portæ inferorum non valebunt adversus illam : portæ enim inferorum sunt hareses et heresiarchæ , etc. » At quid Hilarius ⁶ de Petro ? « O in nuncupatione novi nominis felix Ecclesie fundamentum , dignaque aedificatione illius petra , quæ infernas leges , et tarlari portas , et omnia mortis claustra dissolveret : O beatus cœli janitor , ejus arbitrio claves æterni aditus traduntur , ejus terrestre iudicium prajudicata auctoritas sit in celo ! » Haec ille. Hieronymus ⁷ insuper scribens ad Damasum , egregius cæterorum veritati adstipulantum socius invenitur , sic dicens : « Beatitudini tuae , id est cathedrae Petri communione

¹ Cor. iii. — ² Cor. xi. — ³ Ephes. ii. — ⁴ Cypr. epist. lv. — ⁵ Tertull. lib. de præscripl. c. xxi. — ⁶ Orig. in epist. ad Rom. c. vi. lib. v. — ⁷ Orig. in Matth. de cao. Novi Testamenti. — ⁸ Epiph. in Auctorat. — ⁹ Hilari. in Matt. c. xvi. — ¹⁰ Hier. epist. xvii.

¹ Cor. iii. — ² Cor. xi. — ³ Ephes. ii. — ⁴ Cypr. epist. lv.

consor : super illam petram aedificatam Ecclesiam scio ; quicunque extra domum hanc agnum come- derit, profanus est. » Idem alibi¹ : « Sicut ille prin- ceps philosophorum, ita hic Apostolorum fuit, super quem Ecclesia Domini stabili mole fundata est, que nec impetu minimis, nec ultra tempeslate contentitur. » Ac iterum² : « Super unum montium Christus fundat Ecclesiam, et loquitur ad eum : Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam. » Atque haec eadem alibi sepius³.

23. Ambrosius etiam id ipsum multoties testu- tum reliquit, ut cum ait : «⁴ Vos autem quem me esse dicitis? Petrus statim, loci non immemor sui primatum egit, primatum confessionis utique, non honoris, primatum fidei, non ordinis. » Haec de Petro Ambrosius, cum nondum caput Ecclesiae fuerat a Domino constitutus. Sed quid subdit? « Hic est ergo Petrus, qui respondit pro caeteris Apostolis, immo pro caeteris, et ideo fundamentum dicitur : et post pauca : « Fides ergo est Ecclesia fundamen- tum : non de carne Petri, sed de fide dictum est : quia portae inferi non prævalebunt, sed confessio fidei vicit infernum; » hanc ideore Ambrosius de carne Petri et fide Petri habet distinctionem, ne vi- deretur cum Petro etiam interiisse Ecclesia : caeterum nonnisi ex fidei confessione eam Petrus prærogativam promeruit. Unde idem Ambrosius⁵ haec alibi : « Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam : petra enim dicitur, eo quod primus in nationibus fidei fundamenta posuerit, et tanquam saxum immobile totius operis Christiani compagem molemque contineat, » etc. Certe ipsum Ambrosium non aliud quam hoc ipsum sensisse, quod Petrus sit petra, super quam Ecclesia sit fun- data, Augustinus testatur⁶.

24. Sic etiam eodem sensu super fidem Petri et aliqui alii dixerunt fundatam esse Ecclesiam ; non quod illam separarent a persona Petri, sed ne uno extineto Petro, etiam fides Christi, ipsaque Ecclesia corruisse videretur ; cum et Dominus sit Petro pol- licitus fidem ipsius nullo unquam tempore desitu- ram. Nam et Cyrilus⁷ qui istud ipsum dixerat in libris de Trinitate, quid alibi⁸ profiteatur, atten- damus : « Non Simon, inquit, fore jam nomen sibi, sed Petrus, praedicit : vocabulo ipso commode signifi- cans, quod in eo tanquam in petra lapideque fir- missimo suam esset aedificaturus Ecclesiam. » In eodem sensu Basilius⁹ etiam haec de Petro : « Quoniam fide præstabat, Ecclesie in se aedificationem suscepit ; » et alibi¹⁰ : « Etsi, inquit, Petrus petra est, nou ut Christus petra est, sed ut Petrus petra est. Christus enim revera petra est immobilis et incon- cussa ; Petrus vero propter hanc petram : largitur enim Deus suas dignitates, non evanans se, sed ha- bens dat. Lux est : Vos estis, inquit, lux mundi. Sa-

cerdos est : sacerdotem facit. Petra est : petram fa- cit, etc. » Rursus etiam Gregorius Nazianzenus¹¹ haec habet verba, dum agit de Petro : « Vides quemadmodum ex Christi discipulis, magnis utique omnibus, et excelsis, atque eleccione dignis, hic petra vocetur, atque Ecclesie fundamenta fidei sua cre- dita habeat? » Hac Gregorius, Chrysostomus item, qui in eamdem sententiam locutus videbatur, haec, locum illum Malthai explicans¹², ait : « Pater ad Hieremiam dicebat¹³ : Sicut columnam ferream, et sicut murum aenam posui te, sed ipsum quidem genti uni Pater, hunc autem universo terrarum orbi Christus præposuit ; » et paulo post sic : « Ego tibi dico, inquit, tu es Petrus, et ego super te aedificabo Ecclesiam meam ; » et alibi : « Princeps Apostolo- rum Petrus, super quem Christus fundavit Eccle- siam, vere immobilia petra, et firma confessio, nonne pauper erat? etc. »

25. Non prætereamus Augustinum, qui et istae de Petro in Ecclesia adversus Donatistas cani voluit his versibus¹⁴ :

Numerate sacerdotes vel ab ipsa Petri sede,
Et in ordine illo Patrum quis cui successit, videte.
Ipsa est petra, quam non vincunt superbae inferorum portæ.

Haec cum dieat, atque oceini in Africana Ecclesia ipse velit : cur Novatores de eodem Patre quæstio- nem movent, quasi haec verba, « Et super hanc Pe- tram, » intelligenda dixisset de Christo? Sed ad haec et alia quæ superius ex eodem auctore citavimus, dum de Cephae nomine egimus, provoco illos. Quod si idem ipse in Retractationibus suis legentium ar- bitrio relinquat, quam velint ex duabus sententiis alteram sequi; haec ideore tunc ipse (quod alias diximus) quod vim vocis syriacæ minus fuerit asse- centus, dum pulavit (quod ait) nomen Petri non esse idem quod petra, sed derivatum ab ea. At ne eadem sepe repetere cogamus, consule quæ superius dicta sunt de nomine Cephae. Porro nullum est dubium, quin idem Pater sit fidissimus assertor primatus Petri, ut cum ait¹⁵ : « Quis enim nesciat Apostolo- rum principem beatissimum esse Petrum? etc. »

26. In hanc sententiam haec S. Leo¹⁶ : « De toto mundo unus sanctus Petrus eligitur qui et universarum gentium vocationi, et omnibus Apostolis, cunctisque Ecclesie Patribus præponatur : ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint multique pastores, omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit et Christus, etc. » Haec ille, qui plura habet id genus. Isthæc ipsa omnia etiam in saeculos sancto concilio oecumenico Ephesino¹⁷ coram Patribus Apostolicis sedis legatus Philippus his professus est verbis : « Non ignara est vestra beatitu- do, totius fidei, caeterorumque omnium Apostolo- rum caput beatum apostolum Petrum extitisse : » Idemque inferius haec verba¹⁸ : « Nulli dubium, imo

¹ Hier. aduers. Pelagian. — ² Hier. in Isa. c. II. — ³ Hier. in Matth. c. XVI. contra Jovinian. lib. I. ad Marcell. epist. LIV. — ⁴ Ambros. de mear. c. IV. in fin et c. V. — ⁵ Ambros. serm. de fide Petri. — ⁶ Aug. Retract. lib. I. c. 21. — ⁷ Cyril. de Trinit. lib. IV. — ⁸ Cyril. in Joan. c. XII. lib. V. — ⁹ Basil. aduers. Eunom. lib. II. — ¹⁰ Basil. hom. XXIX. de pecc. —

¹¹ Greg. Nazian. orat. de mod. — ¹² Chrys. in Matt. hom. 33. —

¹³ Hier. I. — ¹⁴ Aug. in Psal. contra partem Donat. Habetur tom. VII in prime. — ¹⁵ Aug. in Joan. tract. LVI. — ¹⁶ Leo serm. III. in Annivers. die sue assum. — ¹⁷ Act. Ephes. Concil. tom. II. cap. 5. edit. Peltane. —

¹⁸ Act. Ephes. Concil. tom. II. cap. 16. edit. Peltane.

sæculis omnibus notum est, sanctum beatissimumque Petrum Apostolorum principem, et caput, tideique columnam, Ecclesie Catholice fundatum, a Dominino nostro Iesu Christo, Salvatore nostro, humanique generis Redemptore, ecclesiæ regni claves accepisse: solvendi atque ligandi potestate, quam acceperat, usum fuisse; neconon per successores suos hueusque semper vivere, causas decernere, semperque vieturum esse. » Hæc ille in frequenti ac plena synodo.

27. Denique ne ulterius longiori digressione vagemur, sed uno verbo dicamus, quotquot post recitatos fuerunt scriptores ecclesiastici orthodoxi, quotquot etiam fuerunt synodi in Spiritu sancto legitime congregatae, id ipsum omnes atque constanter ingenuique professi sunt, Petrum scilicet a Christo Domino fundamentum Ecclesie esse conslitutum: atque adeo, ut sicut (quod diximus) nemo potest fundamentum aliud ponere, præter id quod possum est, quod est Christus; ita nemo revellere aut dissolvere unquam valeat Ecclesie fundamentum, quod posuit Christus, compaginatum Christo, ac stabilitum verbo Christi. Hec itaque adeo solidia atque constantia, verbo Domini ac totius Catholice Ecclesie confessione recepta atque probata, velte iterum in dubium revocare, nonnisi emotio mentis, perfecta frontis, infranis lingue, ac denique vocis hominis esse potest. Sed inserviant licet: firmata tamen semel verbo Domini supra firmam petram Ecclesia, portæ inferi non prævalebunt, sicut nec prævaluerint, adversus eam. Verum stabit et in hoc verax sententia Domini, qua dicit¹: « Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem vero ceciderit, conteret eum. » Caeterum quod pertinet ad primatum Petri jam verbis Domini stabilitum: quomodo alias in futurum frequentius fuerit demonstratus, et certis quibusdam signis evidentissime declaratus, ac subinde in posteros propagatus, suis locis opportunius dicemus; nec suo etiam loco faciemus, quomodo Dominus pollicitus sit se daturum claves Petro, et quando id impleverit. Nunc vero ad ipsam evangelicam historiam redeamus.

28. *Christi de sua passione prædicatio, et transfiguratio.* — In hunc modum stabilito Ecclesie Catholice fundamento, Dominus communatus² ne cui dicerent quod ipse Christus esset, docens eos quid passurus Hierosolymis, et quomodo postea terlia die resurrecturus esset, palam prædictit. Tunc Petrus apprehendens eum, cœpit increpare illum, dicens: « Absit a te, Domine, non erit tibi hoc. Ad quem conversus Jesus, rediugens eum dixit: Vade post me, satana, scandalum es mihi, quia non sapis que Dei sunt, sed que sunt hominum. » « Hinc certe videmus (inquit Joannes Chrysostomus³) non a se ipso, sed ex revelatione priora illa dixisse: quia in his quæ revelata non sunt, turbatur, et percellitur, et certies audiendo non sentit quod dicitur. Didicerat

que professus fuerat rudimenta fidei, quod Christus esset Filius Dei: sed nondum didicerat mysterium crucis: non enim adhuc, sicut illud, fuerat ei revealatum a Patre: ut merito dicatur sapere que sunt hominum, et non que sunt Dei, appareatque humano spiritu ea dixisse; et quia immenso quodam⁴ amore illius tenebatur, nonnisi que pacifica ac jucunda essent, evipiebat illi: ut cum in monte Thabor dixit: Faciamus hie tria tabernacula, tibi unum, etc. » Sicque quantumlibet appellat eum satanam, non tamen⁵ attlatum dicit spiritu satanae, sed humano potius, quippe quod sapiat que sunt hominum. Porro sic appellat eum satanam, non quod sit spiritus ille nequam (quomodo enim vel esse, vel agi poterat diabolico spiritu, cum Dominus illum, quod que sunt hominum et non Dei sapiat, tantum accuset?), sed satanam appellat. Hoc est, adversarium (id euim proprie hæc vox σατανᾶς significat) ut qui cruci ipsius adversaretur: sic et emundem sibi esse scandalo dicit, quasi impedimento sive offendiculum in via, dum obsistit Domino, ne pateretur. Eo vero velut terramotu etsi concussus est Petrus, non lumen convulsa est ipsa petra, verbis Domini compaginata et stabilita, quam immobilem fore permansuram promisit.

29. Post hæc⁶ convocata turba, de tollendo ab unoquoque cruce suam, et ut sequerentur se tradidit disciplinam; et que foret pena non confitentis, sed erubescientis, admonuit, prædictisque de suo adventu cum gloria. Inde⁷ post dies ferme octo assumens secum Petrum, Jacobum, et Joannem, ducit eos in montem excelsum seorsum; et dum oraret, transfiguratus est ante eos, adeo ut sicut sol facies ejus resplenderet. Visi sunt Moyses et Elias loquentes cum eo de excessu quem Hierosolymis impetrurus erat: quid tunc Petrus dixerit, ac cætera que sunt secuta, Evangelistæ fosiis prosequuntur. Montem illum excelsum, fuisse Thabor in Scripturis divinis celeberrimum, apud omnes est in confessio. Hunc Josephus⁸ Habyrion nominans, situum scribit inter Scythopolim et campum magnum protensum in altitudinem triginta stadiis, ex Septentrionali parte esse inaccessum, in vertice habentem planitiem viginti stadiorum. De eo item Hieronymus⁹ hæc habet: « Thabor terminus Zabulon: est autem mons in medio Galilee campo; mira rotunditate sublimis, distans a Dioecasarea decem milibus contra Orientalem plagam: qui continuum quoque inter tribum Issachar et Neftalim fuit. » Hæc ille. Idemque superius distare ait ab eo Naim duobus milliariis contra meridiem. Nazareth vero contra Orientalem plagam ab eo distare quindecim milliariis. Ita Hieronymus. Distare autem Nazareth a monte Thabor sex duntaxat milliariibus ad Occidentem, prodidere, qui scripsere de locis sanctis. Auctor est Beda¹⁰, in memoriam tam gloriösi mysterii, tres illic in

¹ Hier. in Matth. c. vi. — ² Chrys. in Matt. hom. 55. — ³ Matt. xvii. Marc. VIII. Lue. IX. Concord. Evang. c. LXVI. — ⁴ Matt. XVII. Marc. IV. Lue. IX. Concord. c. LXVII. — ⁵ Joseph. de bel. Jud. lib. IV. c. 2. — ⁶ Hier. de locis Hebraic. — ⁷ Beda. de locis sanctis. c. XVII.

⁸ Matt. XXI. — ⁹ Matth. VI. Marc. VIII. Lue. IX. Concord. c. LXVI.

— ¹⁰ Jean. Chrysost. in Matt. hom. 55.

montis vertice esse ædificatas ecclesias secundum quod dixerat Petrus : « Faciamus hic tria tabernacula ; » grande insuper apud eas monasterium esse constructum. Fuisse totam planitatem montis verticis muro cinctam, atque munitam adversus Romanos, idem qui supra Josephus testatur. Christianos illo accedere consueisse religionis causa, affirmat S. Hieronymus¹, qui de Paula haec scribit : « Scandebat montem Thabor, in quo transfiguratus est Dominus : aspiciebat procul montes Hermon et Hermonium, et campos latissimos Galilæa, in quibus Sisara et omnis exercitus ejus, Barach vincente, prostratus est : Torrens Cisson, qui medium planitatem dividebat, et oppidum iuxta Naim, in quo vidue suscitatus est filius, monstrabatur. » Haec ille. Sed jam cæteras res a Domino gestas prosequamur corpore ordine.

30. *De tributo a Christo soluto.* — Sequenti² vero die, cum jam descendisset de monte, dæmonium curat, quem discipuli ejus curare non potuerant, quos incredulitatis redarguit, et quanta tribuenda essent habenti fidem, adjunxit. Post haec Galilæam³ peragrans, rursus de futura sua passione sermonem ingessit : quo contrastati sunt discipuli ejus, ac timentes non ausi sunt quicquam eum rogare. Cum vero advenisset Capharnaum, exaclor tributi de didrachmate persolvendo a Domino, Petrum interpellat. Jesus quamvis se ab eo tributo esse liberum demonstraret, tamen ne offenderentur homines, jussit Petrum piscari, et de statere invento in ore piscis persolvi tributum. Quod enim didrachma sit dictum, non aliud esse videtur, quam illud⁴ quod a Domino est imperatum filiis Israel : nimur ut viri omnes a vigesimo anno et supra pro redemptione et propitiatione sua darent in usum tabernaculi dimidium sici, quod est didrachma : duo autem didrachmata unum faciunt staterem; duo autem stateres unam unciam, prout Epiphanius⁵ docet his verbis : « Libra habet duodecim uncias : uncia habet stateres duos : stater quidem est dimidium unciae, habet autem duo didrachmata. Sicus, qui et quadrans dicitur, quarta pars est unciae, dimidium stataris, habens duas drachmas : unciae enim erant octo drachmae. » Haec Epiphanius, quibus consentientia scribit Hieronymus⁶, et alii.

31. Usque autem ad Vespasiuni tempora perseverasse ejusmodi tributi solutionem, ut singuli duas drachmas offerrent in templo, Josephus⁷ auctor est : qui addit, templo destructo, ac subiectis Judeis, illud ipsum didrachma ab omnibus Judeis ubique gentium habitantibus in Capitolium ferri jussum. Sunt haec verba ipsius. « Stipendium vero, ubicumque degent, Judeis induit, binasque drachmas singulis annis deferre in Capitolium jussit, ita ut ante hac Hierosolymorum templo penderant. » Sie namque ubicumque gentium agere solerent Judei,

singulos eorum ejusmodi didrachma pendere solitos, idem¹ auctor affirmat. Putarunt nonnulli, eo quod dixerit Dominus, interrogans Petrum ; « Reges terra a quibus accipiunt tributum vel censem? A filiis suis, an ab alienis? » dictum didrachma, tributum esse, quod tunc Judæi Romanis persolverent. Sed haec minime nobis probantur : quandoquidem id quod in exemplum deducitur, non est id ipsum de quo agitur. Porro ea de regibus gentium exempli causa a Domino fuisse inducta, nulli dubium est : nam quo modo cum veritate consistere potest, et ad Christum inferri quod dicitur de regibus gentium, qui non exigunt tributum a filiis? Num ex regibus gentium erat progenitus Christus, ut immunis esset a pensione tributi? Sed optime illud infertur : sicut reges gentium a filiis tributum non exigunt, eadem ratione Dei filium esse immunem a tributo, quod Deo penditur ad usum templi. Verume nimvero diversi generis fuisse tributum, quod Judæi persolverebant Romanis, opportunius suo loco agemus, cum de numismate census, quod ostensum est Christo, fusius disseremus. Qui ergo venit in omnibus legem implere, didrachma etiam, ne quisquam ex Judæis offenderetur, persolvere non recusavit.

32. Sed quod præ caeleris Petrus interpellatur pro Domini tributo, eidemque de eo solvendo præ cæteris mandatur cura, ac ad piscandum mittitur; et invento statere, pro Domino ac pro se exactori solvere jubetur : quid aliud nisi Petri primatum insinuat? Verum cum reges non a filiis tributum exigere solere, Dominus monstrasset, inde nec se nec nos tributi lege teneri, perspicue inferre voluit; ut et hinc videas quam perperam ex his Novatores novam inferant sententiam, sacerdotes ac clericos non esse immunes a principum veftigalibus. Quid de his dicam, cum reges gentium tantum detulerint sacerdotibus suis, ut absque tributo eos liberos agere voluerint, hisque majora præstiterit Pharao² rex Ægyptiorum sacerdotibus suis? Apud Romanos tantum abfuit, ut ipsi tributa persolverent, ut potius sumptus accepissent ex arario, ut Dionysius³ Hali-carnassensis testatur. Ceterum non subest amplius aliqua ratio vitandi scandali, qua pro se et Petro voluit Jesus staterem pendi; nam tunc venerat implere legem, et needum a Patre acceperat gentes hereditatem suam. At enim ille Rex regum mundo innotuit, et regale instituit sacerdotium, quanam subest ratio vitandi scandali, si tributum a suis sacerdotibus non solvatur? Unde et Hieronymus⁴ optime hoc in loco : « Nos, inquit, pro illius honore tributa non reddimus, et quasi filii regis a veftigalibus immunes sumus. » Quod scilicet immunes essent sacerdotes, ac omnis ecclesiasticus ordo a pensione tributi, Christi causa, enjus respectu principes christiani nullum illuc de ea re negotium exhiberent. Atque haec obliter, sed alias locupletius. Et ut redeamus unde dgressi sumus : haec declaravit Christus de primatu

¹ Hieron. ep. xxvii. — ² Matt. xvii. Muc. ix. Luc. ix. Concord. c. LIVIII. — ³ Concord. cap. LXIX. — ⁴ Exod. XXX. — ⁵ Epiphanius, lib. de mens. et pond. — ⁶ Hieron. in Ezech. c. iv. et Joseph. antiq. lib. IIII. cap. IV. — ⁷ Joseph. de bello Iud. lib. VII. c. 26. in fin.

¹ Joseph. antiq. lib. I. cap. 12. — ² Genes. XLVII. — ³ Dionysius Iustor, Rom. lib. II. — ⁴ Hieron. in Matth. cap. XVII.

Petri : nam quantumlibet antea id sapientis demonstrasset, tamen quod ¹ subhorla fuisse in itinere contentio inter Apostolos, quis eorum videretur esse major, Jesus factis potius, quam verbis, voluit eos admonuisse. Cælerum non prætermisit admonire eos : nam cum essent domini, ac de his que tractassent in via, rogaret eos ; ea occasione de humilitate sectanda egregiam instilluit orationem : et ne invidiae stimulis exagitarentur, aperte monstravil, eo majores fore homines in regno cælorum, quo hic humiliiores animo extiterint, nec nisi humiles illuc ingressuros.

33. Inter haec Joannes Jesum interpellat de homine, qui in ejus nomine daemonia ejiceret. At ille nullum ea de causa negotium ei faciendum dixit, quod non esset adversarius, qui suo nomine adversus demones uiceretur. Rursus institutam semel persequens orationem, sicut præmium illi qui parvulum quempiam nomine suo reciperet, vel quid minimum eidem impartiaret eodem nomine, fore prædictum; ita ² etiam gravissimis pœnis esse subiectum præmonet, si quis aliquem ex pusillis qui in ipsum crederent, quoquo modo offenderet; habereque illos angelos defensores ac testes, qui semper videant faciem Dei Patris : omniaque insuper hic a nobis sufferenda, quantumlibet gravia, quam pati extores esse a regno cælorum, admonuit : seque venisse in hunc mundum salvatorem, perinde ac pastor solet, relictis cæleris, ovem perditam querere in deserto. Postmodum peccantes ³ admonendos esse docuit, et quo ordine id faciendum esset, commomuit Apostolos : in eorumque esse arbitrio eosdem solvere alique ligare : et quod ipsi statuisserint in terra, haberet ratum in celo. Roganti lum Petro, quoties peccanti homini deberet ignoroscere, num septies, respondit : Non tantum septies, sed etiam septuagies septies. Post haec vero exemplo duorum conservorum debitorum, eosdem ad remittenda aliorum errata eleganter instituit : quorum alterum a domino suo debiti remissionem conseculum, quod conservi sibi panca debentis non misertus fuisse, dominus iratus tradidisset ericiandum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum.

34. Tortoribus quidem jure antiquo Romanorum tradi olim debitores, nulla est dubilatio : habes apud Livium ⁴ id sepe festatum, nimirum debitores, qui solvendo non essent, dari in servitium creditoribus, ab illis in ergastulum trudi, ac verberibus flagellari. Dionysius ⁵ quoque idem testatur, additque non debitores tantum, sed et eorum filios creditoribus tradi solitos. Certe longe his immittior erat ac inhumanior lex duodecim tabularum, quæ his verbis conscripta recitat a Gellio ⁶ : « Aëris confessi, rebusque jure judicatis, triginta dies justi sunt : post deinde manus injectio esto, in jus dico : ni judicatum facit, aut quis endo eo in jure

vindicit, secum ducito, vincito, aut nervo, aut compedibus quindecim pondio, non minore, aut si volet majore vincito : si volet, suo vivito; ni suo vivit; qui eum vincitum habebil, libram farris endo dies dalo. Si volet, plus dato. » Erat, subdit auctor, jus interea pacisendi : ac nisi pacti forent, habebantur in vinculis dies sexaginta. Inter eos dies trimis mundinis confirmis ad prælorem in comitium producebantur, quaque pecunie judicati essent prædicabatur: tertii autem mundinis capite pœnas dabant, aut trans Tiberim peregre venum ibant : sed eam capitis pœnam, sancienda, sicuti dixi, fidei gratia, horribilem atrocitatis oslentu, novisque terroribus metuendam reddiderunt. Num si plures forent, quibus reus esset judicatus, secare si vellent, atque partiri corpus addicti sibi hominis, permiseroent. Et quidem verba ipsa legis dicam, ne existimes me invidiam istam forte formidare : « Tertiis, inquit, mundinis partes secanto; si plus minusve secuerunt, sine fraude esto. » Haec apud Gellium lex duodecim tabularum. Porro quantumlibet mifiores Romani reddisti, a nece debitorum et sectione abstinuisse visi sint : tamen usque ad Constantini tempora, debitores, eorum legibus, plumbatis caeli consuevisse constat : siquidem idem imperator ¹ christiana mansuetudine imbulus, a plumbatarum ielibus primus exempli debitores. Apud Judeos legibus Romanorum adstrictos, iisdem pœnis affici debitores consuevisse, a Domino recitata parabola non obscure indicat.

35. *Christi miracula.* — Post haec autem ² ea oratione absoluta, Dominus noster inde recessit, atque e Galilæa migravil : eumque Hierosolymam ad festum diem, qui Scenopégia dicebatur, iturus, a Samaritanis prohiberetur hospitio, discipulos paratos uicisci, redarguit. In ilmene ³ adhuc posito, apud quoddam castellum, occurruunt decem viri leprosi a longe stantes, ac clamantes implorabant ejus openi : quos Dominus abire jussit ad sacerdotes : cumque illi obtemperantes irent, mundati sunt : at ex illis unus tantum rediens, gratias illi egit. Perveniens ⁴ inde Hierusalem, ipso die festo ascendit in templum, ac docuit populum, laudantibus aliis, aliis mirantibus, et aliis adversantibus ac apprehendere conantibus, quos Dominus sermone repressit. Perrexit ⁵ inde ad montem Oliveti, qui adjacet Hierosolymis a plaga Orientali : unde in templum rediens, sedens docebat populum ; tunc oblatam sibi mulierem deprehensam in adulterio, deficientibus accusatoribus, absolvit, perseverans docere populum : at contradicentibus Pharisæis, et lapidare eum querentibus, se ab illorum subduxit aspectu, et exivit de templo. Praeteriens ⁶ autem, videns hominem eacum a nativitate, faciensque lutum ex sputo, limavit ex eo oculos ejus, præcepitque abire ad Natatorium Siloæ, illicque oculos lavare ; quod ut ille fecit, visum recepit.

¹ Matt. xix. Marc. ix. Luc. ix. Concord. cap. lxx. — ² Matt. xviii. Marc. ix. Concord. c. lxxi. — ³ Matt. xviii. Concord. c. lxxvii. — ⁴ Liv. decad. i. lib. i. et vi. — ⁵ Dionys. Halic. hist. Rom. lib. vi. — ⁶ Gell. lib. xx. c. 1.

⁴ L. iv et vii. de exact. C. Theod. — ⁵ Matt. xix. Marc. x. Luc. ix. Joan. vii. Concord. c. lxxxiii. — ⁶ Luc. xvii. Concord. c. lxxxiv. — ⁷ Joan. vii. Concord. c. lxxv. — ⁸ Joan. c. viii. et ix. Concord. c. lxxxvi. et lxxxvii. — ⁹ Joan. ix. Concord. c. lxxxviii.

36. Quod spectat ad aquas Siloae, haec de iis tradit Hieronymus¹: « Siloam autem fontem esse ad radices montis Sion, qui non in gibis aquis, sed in ceteris horis dicitur ebulliat, et per terrarum concrevata ad antra saxi durissimi cum magno sonitu veniat, dubitare non possumus, nos praesertim, qui in hac habiliamus provinciam. » Haec Hieronymus. Quomodo vero fons ille primum emperit precibus Isaiae, et unde nomen accepit, Epiphanius² his verbis ejusmodi recenset historiam: « Fontem quippe Iosephus Siloam causa Prophetae effectit: quoniam priusquam moreretur, pusillum precatus est, ut undas illinc emittere dignaretur: et confessum dimisit illi calitus aquam viventem, unde sortitus est locus ille appellationem Siloam, quod si quis interpretetur, sonat demissum. Sub Ezechia quoque rege, antequam stagnum piscinasque fabricasset, precibus Isaiae effectum ut exigua lympha scaturiret, quod populus in obsidione hostium teneretur; ne ipsa periret undis destituta civitas. Milites igitur perseruabantur undique ubinam sedare silim daretur, ignorabant enim. Urbe quippe potiti, obsidebant Siloam. Quandocumque itaque indigentes Iudei aquatum venerant, scaturiebat eis unda, et aquabant: exlerarum vero nationum homines reperiunt nesciebant; latec namque aufugiebat. Eoque usque ad hodiernum diem eructatur clamulum, quo significetur mysterium. Ceterum quandoquidem Isaiae propheta istud acceptum referunt, in perennem ejus rei memoriam, populus accurate prophetam isti solo cum gloria et honore reddidit: ut per ejus intercessionem, in consummationem usque saeculi, aque hujusmodi fructus impetraretur, cui scilicet usum referebant acceptum. » Haec Epiphanius, cum agit de sepulcro Isaiae apud Siloam posito. Hujus quoque fontis meminimus et Josephus.

37. At huic fonti Siloae haud valde dissimilis videtur fons ille seu fluvius item in Palæstina, Sabaticus dictus, quod die tantum sabbati fluere, ceteris diebus alveo sicco, non apparet, de quo his verbis mentionem facit Josephus³, dum agit de Vespasiano imperatore, qui illum vidit: « Conspicit in itinere fluvium cognitione dignissimum: is tunc mediis inter Arcas et Raphaneas Agrippæ regni civitates: habet autem quoddam peculiare miraculum; nam cum sit, quando tunc, plurimus, neque meatus segnis, tamen interpositis sex diebus, a fontibus deficiens, siccum exhibet locum: deinde quasi nulla mutatione facta, septimo die similis exoritur: atque hunc ordinem eum semper servare, pro certo compertum est: unde etiam Sabaticus appellatus est, a sacro Iudeorum septimo die sic denominatus. » Haec Josephus: ex quo erroris arguitur Plinius⁴, qui de eodem anno agens semper fluere, sed sabbatis omnibus siccari testatur. Sed de his haec sumus. Post reprehensionis qui miraculum de caeco illuminato obscurare conabantur, idem Dominus⁵ de bono pa-

slore subintulit orationem; qua etiam mercenarius quis sit, egregie demonstravit. Quibus traditis, ealumniabantur alii ipsum esse arreptum a daemone, alii contra excusabant aliquid laudabant.

38. *De lxxu Christi discipulis.* — Post⁶ inde vero designavit Dominus et alios septuaginta duos, et misit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem et locum quo erat ipse venturus: quos etiam de his que agere deberent, admonuit. Quod vero de numero discipulorum textus Evangelii reperiuntur diversi, dum alii codices habent, septuaginta duos, alii vero septuaginta tantummodo: inde in ore omnium versatur disputatio, Num septuaginta tantum, vel septuaginta duo rei veritate discipuli fuerint. Si auctoritate antiquorum res agitur, septuaginta duo reperiuntur. Talianus enim in sua evangelica Harmonia legit septuaginta duos, Ammonius⁷ ibidem, Epiphanius⁸, Hieronymus⁹, Augustinus¹⁰, Beda, et alii recentiores quamplurimi: nec pratermissimus testimonium ex constitutionibus Clementis¹¹, apud quem septuaginta duo discipuli leguntur. Sed objicitur Hieronymum septuaginta discipulos numerare: cum enim¹² agit de quadraginta duabus mansionibus ad Fabiolam, sic ait: « Nec dubium quin de duodecim Apostolis sermo sit, de quorum fontibus derivatae aquæ totius mundi siccitatem rigant. Juxta has aquas septuaginta creverunt palmae, quos et ipsos secundi ordinis intelligimus praeciptores. Luca evangelista testante duodecim fuisse Apostolos, et septuaginta discipulos minoris gradus. » Verum cum idem ipse per purgatum omniisque labore emaculatum ejusdem Lucae Evangelium una cum aliis tribus ad Damasum mittit, ex emendationibus codicibus restituit¹³ numerum septuaginta duorum. Porro de egregia a se narrata opera in emendandis codicibus depravatis quatuor Evangeliorum, idem ad Damasum scribens haec ait¹⁴: « Igitur praesens prefatiuncula pollicetur qualuor tantum Evangelia, quorum ordo hic est, Matthaeus, Marcus, Lucas, Iohannes, codicum graecorum emendata collatione, sed veterum; quae ne multum a lectionis latine consuetudine discreparent, ita calamo temperavimus, ut iis tantumque sensum videbantur mutare correclis, reliqua manere patremur, ut fuerant. » Haec ille, ac plura id genus de labore a se suscepto in tanto negotio obtemperando.

39. Ceterum haud mirandum, si penes aliquos septuaginta tantum nominatos discipulos quis inventio: id enim perinde accidit, ac cum ciliati repertiorum Septuaginta interpretes, quos absqueulla dubitatione constat fuisse septuaginta duos, sex et singulis tribus; tamen brevitalis causa apud nonnullos usu receptum esse videbatur, ut cum illos allegant, Septuaginta tantum dicant interpretes. Sicut et olim apud Romanos collegium Gentium virorum

¹ Hier. in Isai. c. viii. — ² Epiph. de vita et interitu Proph. c. vii. — ³ Joseph. de bello Iud. lib. vii. c. 24. — ⁴ Plin. hist. nat. lib. XXXI. c. 2. — ⁵ Joan. x. Concord. c. LXXXIX.

⁶ Luc. x. Concord. c. viii. — ⁷ Ammon. in Concord. Evang. — Epiph. in Panar. lib. i. c. ult. — ⁸ Hieron. in can. Luc. Evang. c. x. — ⁹ Aug. quest. Evang. lib. ii. c. 14. et alii locis. — ¹⁰ Clem. const. lib. ii. c. 59. — ¹¹ Hieron. epist. CXVII. mans. 6. — ¹² Hier. in can. Evang. Luc. c. x. — ¹³ Hier. in prefat. in 4. Evang. ad Damas.

diebantur, cum tamen revera constaret fuisse centum et quinque judices, qui Iles judicarent: nam tres eligebantur ex singulis tribubus, quae erant triginta quinque. Porro si dicere voluerimus, eo numero alludere voluisse Dominum ad illos seniores, quos Deus praecepit¹ Moysi ut eligeret, qui in administranda Iusti populi cura essent illi adjuvento: plane constat eos fuisse septuaginta duos, additis nimis Eldad et Medad, qui in easbris remanserant: nam et ipsi (inquit divina Scriptura) descripsi fuerant, quo exemplo perseveravit apud Judeos concilium seniorum septuaginta duorum, quod Synedrin (Sanedrin) appellabant, solidemque fuerunt interpretes magna cura ab Eleazaro pontifice ad Ptolemaeum regem missi, qui sacros codices in graecam linguam verlerent.

40. Nomina autem discipulorum, qui a Domino fuerunt electi, dum singula exprimere conati sunt aliqui: omnes fere, quorum invenerunt in epistolis Pauli fieri mentionem, quos ejusdem apostoli conslat fuisse discipulos, simul consarcinantes, nulla prorsus habita ratione veritatis, inter discipulos Domini adnumerarunt: et quod deterius est, eos admisuerunt, qui nec Apostolorum discipuli fuisse noscuntur. Primus post Hippolytum (quod invenerimus) ejus rei auctor fuit Dorotheus, qui falso cognomine Tyri episcopus inscribitur, imo et ab aliquibus martyris titulus eidem adjicitur: sed quam diversus sit ab illo Dorotheo Tyrio, qui multa passus est temporibus Iuliani Apostatae, dicemus suo loco: tu consule qua notavimus in Martyrologio Romano, dum de Dorotheo Tyrio egimus. Hic, inquam, Dorotheus Cesarem quendam unum fuisse dicit ex discipulis Domini: « Et hujus, inquit, meminit Paulus² cum scribens ad Philippenses dicas: Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de domo Cesaris sunt. » Perinde ac si de privato aliquo homine, et non de imperatore Paulus loquatur. Sed haec potius risu sunt digna, quam confutatione, cum nullum illis temporibus Cesarem dici potuisse certum sit, nisi qui imperator futurus eligetur.

41. At vero magna certe cautela adhibita. Lucas in Actis³, dum de Jasone Domini discipulo mentionem facit, quo a recentioribus Apostolorum discipulis distinguat, antiquum discipulum nominat. Ex illis aliquot recenset Epiphanius⁴ dum ait: « Misit et alios septuaginta duos ad praedicandum, quorum numero fuerunt septem viduis prefecti, Stephanus, Philippus, Prochorus, Nicanor, Timon, Parmenas, et Nicolaus; et Matthiam ante ipsos, Marcum, Lucam, Justum, Barnabam, Apellem, Rufum, Nigrum, et reliquos septuaginta duos. » Haec Epiphanius. Sed quod de Luca ait, res est accuratius inferius examinanda. At Eusebius⁵ qui in his perquirendis haud parum laboris videtur insumpsisse, aperie fatetur, nuspian inveniri catalogum ejusmodi septuaginta duorum discipulorum: recenset tamen

aliquos, quos ipse hinc inde expiscalus est, videlicet Barnabam, Sosphenem, Cepham, diversum a Petro, Matthiam, et Thaddaeum, pularem et Ananiam inter eos adnumerandum. Papias⁶ antiquus theologus, auditor Iohannis evangelista, recenset inter eosdem Domini discipulos Aristionem, et Joannem alium, ab Evangelista quoque diversum. Haecenus de nonnibus discipulorum Domini⁷: qui a praedicatione reversi, gloriantes quod demones etiam suo subiicerentur imperio, a Domino repressi sunt.

42. *Alia Christi opera.* — Interim⁸ interpellatus Jesus a quodam legis perilo de salute consequenda, cum docuisset quid agere deberet, parabolam de homine qui incidit in latrones, et de Samaritano subiunxit. Inde⁹ Hierosolymis discedens, Bethaniam veniens, apud Martham divertit; ubi Maria soror ejus, ad pedes Domini sedens audiebat verba illius. Alio post haec in loco constitulus, nulla de orando Deum discipulos suos admonuit. Deinde¹⁰ invitatus a Phariseo, adversus justitiam pharisaicam nulla disserruit; suosque discipulos, ne illis essent similes, rursumque ne corporis morlem timerent, et alia id genus plura ad virtutes capessendas instituit. Rogatus postea ab altero duorum fratrum, ut communem inter eos divideref hereditatem, facere recusavit; de que abicienda divitiarum sollicitudine et cura, ut alias saepius, nulla disserruit: paratosque esse debere ad diem novissimum, atque ad poenitentiam de admissis iniquitatibus agendum, recenti exemplo vehementius inuleavit. His ita¹¹ intento Domino, de Galilaeis occisis a Pilato, cum seorsum sacrificarent, nimium est delatum, deque turri illa in Siloe collapsa, cuius ruina decem et octo homines oppressi fuerunt. Constat quidem hos proculdubio fuisse, qui non sacrificarent cum caeteris, sed seorsum, quippe qui secta Galilaeorum gregales erant, quorum superius meniinimus. Hi quod negarent tributum pendendum Romanis, vel pro eis victimas cedendas, cum haec omnia Judei facerent, templo abstinebant, seorsumque conventus agebant, ac sacrificia offerebant: quos cum sacrificantes natus esset Pilatus, immisis in eos militibus, immatiter trucidavit. Sed magnopere considerandum est, quales essent caeteri Iudeorum, si comparatione horum, quos constat fuisse haereticos, nihil meiores istis fuisse testetur Dominus.

43. Interim¹² vero cum sabbati die doceret in synagoga, oblatamque sibi contractam mulierem sanasset; mox ab archisynagogo de die sabbati, quo curasset, mota est controversia: quem Dominus multis redarguit, adeo ut adversantes jam erubescerent; cumque nulla in eam dixisset sententiam, regnum celorum grano sinapis fermento, accommodatis ad eam rem collationibus, comparavil. Peragrans¹³ postmodum Galileeae civitates ac castella, docebat omnes: tuncque de nullitudine pereuntium,

¹ Apud Eus. lib. iii. c. 33. — ² Luc. x. — ³ Luc. x. Concor. c. LXXXI. — ⁴ Luc. x. Concor. c. LXXXII. — ⁵ Luc. xi et XII. Concor. c. LXXXIV. et LXXXV. — ⁶ Luc. XIII. Concor. c. LXXXVIII. — ⁷ Luc. XIII. Concor. c. LXXXIX. — ⁸ Luc. XIII. Concor. c. XC.

et paucitate eorum qui salvandi essent, admonuit; ob quamque causam contendendum sedulo ac studendum, non securus ac si per angustissimam portam intrandum esset, persuasit. Haec cum diceret, de Herode, quod quereret eum occidere, Pharisei ipsum monuerunt, illineque recedere suaserunt: quibus ipse respondit, sibi non alibi preterquam Hierosolymis fore moriendum: insuper mala, quibus illi perdendi essent, praedixit. Invitatus⁴ post haec die sabbati apud Phariseum quemdam discubuit, ubi sanavit hydropticum, nihilque ea opera præjudicii allatum esse festodie, pluribus doctuit, eosdemque accommodatis exemplis ad meliorem vitam peragendam instituit. Inde vero turbis adstantibus, de abnegatione rerum temporalium multa disseruit. Hyeme⁵ vero adveniente, Hierosolymam contendit ad festum diem Enæoniorum, qui agebatur vige-sima quinta die mensis Casleu (hic est nonus mensis⁶) usque ad diem octavam: et ad templum veniens, deambulat in portico Salomonis (eam enim integrum remansisse post tot templi ruinas, Josepho auctore, inferius dicemus), ubi eum doceret populum, rursus obortæ sunt contentiones, et quarebant eum Judæi lapidare. Inde vero recedens, abiit trans Jordanem, ubi turbam sequentem multa docuit⁷, ac de ove et drachma perditis, filio prodigo, ac de villico iniquo subintulit parabolæ, elegantes quidem, et ad persuadendum magnam vim habentes. Inde⁸ autem Phariseis rogantibus, de matrimonii conjugatione servanda multa locutus est.

44. Postea vero de divite epulone, et mendico Lazaro narrationem intexnit. Quæ quidem parabola ne esset, an rei gestæ vera historia plurimum fuit dubitatio. Nos vero illis potius adstipulamur, qui putarunt eam esse historiam; eam certe antiquiores tanquam veram historiam de penis damnatorum apud inferos, citare consueverunt; unde Tertullianus⁹: « Animas torqueri soverique penes inferos, licet nudas, licet adhuc exules carnis, probavit Lazari exemplum. » Haec ille, Euthymius¹⁰ ex traditione quadam Hebraeorum, rem vere gestam fuisse tradit, divitemque illum Nynensem nominatum esse affirmat: Quæ quidem sententia jam rata firmaque haberi debet, quod multis in locis in memoriam ejusdem Lazari ecclesiæ erectæ habeantur, deque eo in eisdem anniversaria celebritas peragi consueverit. Nec quenquam movere debet, quod in eadem recessita per Lucam historiam, quadam dicantur, quæ revera consistere non possunt, ut de lingua, de digito, de sinu Abrahæ; cum animæ solutæ corporibus, his membris careant, necesse sit. Nam usitatum est in divinis Scripturis, ad faciliorem intelligentiam, ut corporea membra, quibus carent, non tantum animalibus et angelis, sed etiam ipsi Deo optimo maximo adseribantur.

⁴ Luc. xiv. Concor. c. cl. — ⁵ Joan. x. Concor. c. xciii. — ⁶ I. Mate. iv. — ⁷ Luc. xv. XVI. Concor. c. xciv. et xcvi. — ⁸ Mat. xix. Marc. x. Luc. xvi. Concor. c. xcvi et xcvi. — ⁹ Tertull. de resurr. carnis c. xxvii. — ¹⁰ Euthym. in Luc. c. xvi.

45. *Apostolorum celibatus.* — Haec locutus¹ Dominus, de non inferendo scandalo, et alia plura suos admonuit. De Phariseo insuper et Publicano exemplum proposuit. Inde vero parvulis ad se perductis manus imposuit: adolescentem² denique ad perfectiora sectanda instituit: quibus tamen auditis cum ille tristis abiret, quam difficile esset divitem intrare in regnum Dei exemplo camelii per foramen aenæ deducendi Dominus monstravit. De hæc quidem similitudine placet quod Caninius³ de Hebreis deducens fontibus scribit: fuisse nimirum inter caetera Judeorum adagia, illis adeo peculiaria ad designandam rem quamlibet factu impossibilem, apud eos illud frequenti usu, quo dicerent: Elephantem per foramen aenæ. Sed pro elephante camelum dixisse Dominum, quod magis notum esset animal audientibus. Idemque ancior tam de rudente, quem volunt οὐρανὸν dictum esse a Graecis, quam et de aenæ foramine, quo nomine quod dictum aliqui velint portam Hierosolymarum parvam, commentum seite refellit. Cum autem hæc adeo admiranda discipuli ejus audissent: Et quis, dixerunt, potest saluus fieri? Dominus vero, possibilia esse apud Deum, que hominibus impossibilia viderentur, edocuit.

46. Tunc Petros, ut caput omnium, ex que persona omnium subdit: « Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te: quid ergo erit nobis? Jesus autem dixit illis: Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede maiestatis sua, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. » Ac subdit: « Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me, et propter regnum Dei et Evangelium, qui non accipiat centies tantum nunc, et in saeculo futuro vitam æternam. » Ex his sane verbis S. Hieronymus⁴ cum ad Julianum scribit, et cum agit adversus Jovinianum, optime infert: Apostolos, ex quo a Domino electi ipsum secuti sunt, uxoribus relictis, qui conjugati erant, a carnali copula abstinuisse: sive reliquisse uxores, ut quod pertinet ad illum actum, desierint esse viri. Cum denum Dominus sententiam illam protulisset, quod videretur paradoxum, qua dixit: « Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi: » quo ejus rei facilior sensus esset, mox de operariis in vineam conductis parabolam⁵ proposuit. Quæ vero post haec secuta sunt, quoniam ad sequentem annum pertinere certum est, ordine temporum ex instituto de iis suo loco agemus. Non enim secundum tempus incepunt anni ab ipsis katen. Januariis, quod nulla ejus ratio certa haberet.

¹ Luc. xvii. Concor. c. xciii. — ² Mat. xix. Marc. x. Luc. xviii. Concor. c. c. — ³ Can. de locis novi Testamenti. — ⁴ Hieron. epist. xxxiv. et advers. Jovin. lib. i. — ⁵ Matth. xx. Concor. c. cl.

possit, sed ex paschalibus festis, quae habentur expressa in Evangelio, nos annos Domini distinguere ac numerare oportere, alias saepius diximus.

47. *Sejani casus.* — Quod pertinet ad res Romanas : hoc eodem anno periit Sejanus, qui cum Tiberio iniit consulatum; fuit hic ille toto orbe celeberrimus, qui non solum, ut ceteri, amplissimas occupavit et assecutus est dignitates et administrationes, sed diutius absente Tiberio, et apud Capream insulam multo tempore otiente, se ipsum pro imperatore, Tiberium vero pro insulae rectore habuit; eoque existimationis proiectus est, ut ipsi tanquam decorum alicui res sacra fieri soleret, essetque hoc anno delatus consulatus cum prorogatione quinquennii : insuper et in litteris publicis a senatu, sicut Tiberii, ita et Sejani nomen inscriberetur, et sicut imperator, aureo curru in theatrum advehetur, jurarentque omnes per fortunam ejus : Ille, inquam (audi rerum humanarum inconstantiae admirandum exemplum), convocato senatu, ut recitarentur litterae imperatoris, quibus collata sibi potestas tribunitia credebat : mox inversa alea, quas ipse sibi letas atque jucundas sperabat, contrarias omuino, ac ipsimet perniciose, omnibus audiendis, contra opinionem et expectationem percepit. Unde statim infelix ipse depositus jussu Reguli consilij suffecti, consentiente senatu, in vincula duciatur, atque ibidem capite muletatus, deinceps in gemonias uno trahitur : sique denum per tri-duum a populo maximo ludibrio habitus, in Tiberium tandem immittitur. Liberi quoque ex S. C. necati sunt, ante vero filia, quam palear pactus fuerat Claudi filio, prius (o inaudita rem!) a carnifice constuprata. Haec pluribus Dio Cassius¹, quæ nobis exemplo sane egregio rerum humanarum inconstantiae et mobilitatis esse debent, ne quis sibi arri-denti et blandienti felicitati admodum credat, sed

¹ Dio. hist. Rom. lib. LVIII.

in rebus prosperis modeste, et non superbe sese gerat. Sed ad rem redeamus.

48. Haec cum hoc anno facta esse asserat idem auctor, ac etiam Tacitus², vides errasse Eusebium in Chronico, dum post annos tres Sejanum allue vixisse vult; itemque Paulum Orosium³, dum ait rogatum esse a Tiberio senatum, ut Christus, quem constaret tot insignia miracula edidisse, ac e mortuis resurrexisse, Deus haberetur : verum quomodo id fieret, Sejanum intercessisse, atque pertinaciter contradixisse : nam jam ante Christi mortem, ex dictis satis tiquet, Sejanum vitam cum morte commutasse. Sed decepti sunt ipsi, quod Josephus⁴ de Sejani interitu agat ultimo tempore Tiberii imp., putantes nimirum tunc eum esse necatum : verum quod ibi Josephus de Sejani agat occubitu, non temporis ratio, sed quod complures res gestas Tiberii, diversis temporibus factas, una eademque narratione perscrinxit, fuit in causa. Constat tamen, auctore Philone⁵, Sejanum fuisse animo infensissimo in Judeos, quippe qui ut illam gentem e medio tolleret, confinxerit quædam crimina adversus eos, qui tunc Romæ agerent, Judeos, cognoscens quidem eam solam præcipue gentem repugnatram conatibus suis : sed per mortem ejus detectas fuisse calumnias dicit. Putamus causam odii Sejani adversus Judeos ea occasione conflatam esse, quod non sicut ceteri, ipsi statuas (prohibentibus hoc eorum legibus) erexissent, nec erectas venerati essent : nam et ad id spectare videtur, quod ait Suetonius, solas Syriacas legiones nullam Sejani imaginem inter signa coluisse : Hebrei enim ægre ferebant, Romanos militaria insignia imaginibus pietate per eorumdem ditionem circumferre, ut Josephus⁶ testatur, cum de Vitellio agit.

¹ Tacit. Annal. lib. V. — ² Oros. lib. VII. c. 4. — ³ Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 8. — ⁴ Philo in leg. ad Caium. — ⁵ Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 7.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5524. — Olymp. 202. an. 3. — Urb. cond. 784. — Jesu Christi 31. secundum Baronium 33.
— Tiberii imp. 48.

1. *Consules.* — Ad num. I. Coss. *Tiberius Aug. V.*
et L. OELius Sejanus.

2. *Imperii proconsularis Tiberii vicennalia.* — Tiberii consulatus juxta II consulatum Cæsareorum regulam, ob vicennalia nempe ejus imperii proconsularis, ad quæ referendus nūmimus Tiberii tribunitia potestate xxxiii hoc anno inchoata notatus, in cuius postica extant quadrigæ triumphales absque inscriptione, ut videre est apud Mediobarium in numismatis imperatorum : cum enim præsenti anno nulla expeditio suscepta fuerit, quadrigæ illæ ad renovandam in vicennialibus memoriam præcedentium victiarum, ut moris erat, decretæ.

Suetonius in Tiberio cap. 26, ait de hoc Tiberii consulatu, absens illum usque in idus Maias gessit. Card. Norisius in Epist. consul., pag. 43, existimat Suetonium errare, quod in Lapide Nolano legatur, Tiberium VII idus ejusdem mensis consulatum abdicasse, et in ejus locum Faustum Syllam suffectum.

TI. CESAR AUG. V.
SUF. VII. ID. MAI. FAUSTUS. COR-
NELIUS SULLA.

SEXTEIDIUS. CATULL. COS.
SUF. K. JUL. L. FULCINIUS. TRIO. COS.
SUF. K. OCT. P. MEMMIUS. REGULUS. COS.

Hæc Fastorum fabula post Sejanum damnatum, sculpta est; quare ejusdem nomen omittitur. Ex eadem apparet, inquit card. Norisius, error Suetonii, qui ad idus Maias Tiberio consulatum prorogavit; cum VII idus ejusdem mensis illo se abdicaverit cum Sejano collega, suffecto cum *Fausto Sylla*, Sextidio Catulino. Nec eodem mense. *L. Fulminus*, ac *Publius Memmius Regulus* magistratum inierunt, sed ille semestrem, hic trimeslrem consulatum gessit. Et enim Tiberius, cum Sejano necem inferre destinasset, *Fulcinio Trioni*, quem Sejani studiosum sciebat, *P. Memmum* collegam addidit, qui kal. Octobris magistratum auspicatus, die XVII ejusdem mensis litteris Tiberii contra Sejanum recitalis, eumdem in careerem traxit, ac decreto senatus eadem quoque die muletavit. Ita Card. doctissimus, qui non advertit Suetonium, quando ait Tiberium hunc consulatum usque in idus Maias gessisse, idem nomen absolute usurpare, nec in particulari definire usque ad quem iduum Maii diem in ea dignitate permanserit. Idus enim et kalendæ eo modo ab antiquis aliquando acceptæ. In regula S. Benedicti cap. 48 præcipitur jejuniū a Pascha usque ad kalendas Octobris, id est, usque ad festum Exaltationis S. Crucis, quod cum decimo octavo kalendas Octobris concurrit. S. Fruclusos idem quod S. Benedictus, statuens cap. 28 sue regulæ edicil a Pentecoste usque ad XVIII kalend Octob. interdiana jejunia. Vides S. Benedictum kalendarum eo modo quo Suetonius iduum nomen adhibere, nec alium diem, quam S. Frucluosum proponere.

3. *Sejani interitus*. — Ad num. 47. Possinus V. C. apud Papebrochium in Conatu Chronico-Historico ad catalogum Romanorum pontificum cap. 24, aulimatum Sejani catastrophen anno tantum Christi XXXIII configuisse, quod Dio lib. 58 dicat, Sejanum jam exconsulem adhuc incohunem, et specie præcipui favoris apud Tiberium solita cum maxime florentem « pœnituisse, quod non in consulatu aliquid tentasset, » hoc est, non conatum exprompsisset invadeudi imperii, quod jaundum machinabatur. Verba Dionis sunt: πετερής ὅτει γαδίν ἐν τῷ ιππατεῖν ἐνέόγκυοσ. Paulo post ait Dio Naevium Serlorium Macromem prætorianis cohortibus præfectum a Tiberio clani missum ad perdendum Sejanum arcana « mandata communicasse cum Memmio Regulo tunc consule: nam collega ejus Sejano favebat. » Ex quibus infert Possinus Sejanum anno quo imperfectus est, consulem non fuisse. Sed vana haec illatio: nam consules ordinarii, qui de more kalendis Martiis abdicabant, et suffeciis locum dabant, post depositam dignitatem ab historicis sape exconsules vocantur, cum nar-

rant res post kalendas Martias gestas; cum jam consules sufficti munus gererent. Sejanum itaque hoc anno, ut recte Baronius, periisse, certissimum. Dio enim rem sub hujus anni consulibus recitat, et tam ipse quam Suetonius in Tiberio cap. 69 indicant, dum aiunt, Tiberium, ut Sejanum astu et dolo subverteret, hunc collegam sibi in quinto consulatu assumisse, subjungitque Suetonius: « Deinde specie affinitatis ac tribunitie potestatis deceptum, inopinanter criminalis est, etc. » Tacitus etiam lib. 5, qui imperfectus est, sub hujus anni consulibus tradit Sejani filiam a carnifice constuprari jussam, quod nonnisi post Sejanum occisum scriptores alii factum testantur. Publicum vero Memmum præsenti anno, non vero anno Christi XXXIII, ut sibi persuasit Possinus, consulatum suffectum gessisse, inscriptio præcedenti numero recitata indubitalium reddit. Ex his sequitur primo, consules ordinarios post kalendas Martias aliquando ab historicis consules non vocari; quos tamen etiam consules, ab iisdem aliquando appellatos inferius visuri sumus. Unde erravit Possinus, qui arbitratus est Sejanum hoc anno consulem non fuisse, quod Dio seribat Memmum tunc consulem fuisse. Sequitur secundo, Tiberium currenti anno imperii proconsularis vicennalia edidisse; cum tribunitia potestas annis hujusmodi solemissis addictis conferri soleret. Nec refert, quod Suetonius dieat, Tiberium ad decipendum Sejanum hoc anno consulatum iniisse. Nam consulatus, qui ex propria institutione ad haec solemnia referebatur, potuit ex peculiari imperatoris fine ad alium scopum dirigi; quemadmodum in artibus finis operantis diversus aliquando est a fine operis.

4. *Indicium vicennalium Tiberii*. — Pretermiseram observare, ad Tiberii vicennalia spectare inscriptionem repartam *Ampuriis*, viens est diœcesis Foro Juliensis in provincia, et mecum a Josepho Antenuo viro eruditissimo communicatam.

TI CESAR
DIVI ARG. F. AUG.
PONT. MAXIM.
TRIB. POTEST.
XXXIII. ET
RESTITUT ET
REFECIT.

Tiberius hoc anno V kalend. Julias tribunitiam poleslatem XXXIII suscepit, et opera aliqua publica in provincia restituit; ex quo intelligimus, illum hoc anno vicennalia celebrasse, et aliquibus monumeulis memoriam suam immortalitati consecrare voluisse, quod in more positum fuisse saepius visuri sumus.

JESU CHRISTI ANNUS 34.

1. *Annis Christi passionis.* — Absoluto trigesimo tercio anno Domini, et trigesimo quarto inchoato, Cn. Domitio Enobarbo, et Vitellio Nepote, vel (ut a Cornelio Tacito ponitur) Camillo Scriboniano consulibus, Paschatis ipsa die, idem Dominus noster Iesus Christus humani generis Redemptor, pro salute omnium, volens libensque crueis supplicium subiit. Quae autem haec praecesserint, eo ordine quo sunt gesta, summatis recensentes, evanctiam subinde temporis rationem (quod sumus polliti) afferemus.

2. *Lazari resurrectio.* — Jam proxime adveniente paschali tempore : cum Iesus¹ Dominus noster in Galilaea ageret, Marthae et Mariae sororum nuntio accersitur, ut Lazaro fratri Bethaniæ morbo languenti opem ferret : sed consulto moras nectens, cum eo tandem accessisset, jam quatriduo illum esse defunctum invenit; quem a mortuis excitavit. Auctor est Hieronymus² ob tam insigne miraculum, quo non tantum rei gestæ Joannis Evangelio testatae, sed et loci illius in quo erat Lazari sepulcrum, perpetuum esset posteris monumentum, eretam fuisse nobilem ecclesiam Bethaniæ super ipsam Lazari tumbam. Quod castellum quindecim stadiis Hierosolymis distans, non sic dicitur (ut multi decipiuntur) Marthæ et Mariae sororum, quasi domine loci illius essent, sed usu loquendi : sicut et alibi evangelista Matthæus de Capharnaum et de Domino illuc accedente cum meminit, suam³ ipsius dixit civitatem : sicut et Nazareth Domini civitatem Lucas appellat, nimirum quod Dominus in illis habitaret : quo modo et Joannes⁴ Bethsaidam dicit civitatem Andree et Petri. Nam redacta semel ea parte Iudeæ in provinciam non tantum nulli ex Iudeis quantumlibet illustribus, sed nec ipsi tetrarchæ, Herodes et Philippus, castellum sibi aliiquid vindicasse putantur.

3. *Concilium adversus Christum.* — Pervulgato tam admirando de Lazari resurrectione miraculo : fanta re Iudei perculti, coegerunt⁵ concilium ut quid de Iesu statuendum esset, consultarent. Erat illud magnum Sanedrin dictum, septuaginta duorum seniorum, de cuius institutione superius actum est : horum erat officium graviores judicare causas, utpote cum de propheta ageretur, de lege sacra vel rege. Huic præsidens summus sacerdos Caiphas, Christum morti addicendum esse, sententiam tulit in haec verba : « Vos nescitis quicquam,

nec cogitatis quia expedit nobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat. Hoc autem, inquit Evangelista, a semetipso non dixit : sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit. » Porro quod dicit, anni illius fuisse pontificem, idem est ac si diceret, eo anno, eo scilicet tempore ille pontificatum gerebat, et non (ut quidam putant) ipsum una cum Anna anniversariis vicibus summi sacerdotii functionem administrasse, prout superius anno Christi trigesimo primo pluribus demonstravimus. Lata itaque de occidendo Christo sententia, ipse se subtraxit, indeque recedens abiit Ephren civitatem juxta desertum positam in tribu⁶ Iuda; illic tantisper moratus donec tempus Paschatis proprius esset. Tunc assumens secum⁷ duodecim Apostolos, iter aggressus Hierosolymam versus, omnia que obvientura essent de sua passione ac resurrectione, predixit. Tunc mater filiorum Zebedei interpellans eum, pro filiis rogavit, ut sederet alter ad dexteram sedem, ad sinistram alter in regno suo. Cum vero in itinere constitutus, appropinquaret⁸ Hiericho, quæ hanc longe distabat ab Ephren, cæcum secus viam mendicantem illuminat. Ingressus Hiericho, apud Zacchæum Publicanorum principem divertit : ubi eos qui aderant docens, apposite de patrefamilias, qui servis pecuniam ad negotiandum tribuisset parabolam dixit. Hiericho egrediens⁹ duos item cæcos in via repertos curavit.

4. *Cœna in Bethania.* — Ante sex¹⁰ dies Paschæ pervenit Iesus Bethaniam, ubi dum cœnaret, Lazarus fuit unus ex discubentibus, Martha ministravit, et Maria soror ejus unguento nardi pistici (de quo superius) unxit pedes Jesu. Divertisse apud Lazarum, et apud ipsum cœnasse, etsi Evangelista id faciat, par est credere ; nam et alias illac transeuntem apud eosdem mansisse, et Martham id ipsum ministerium exhibuisse, auctor est Lucas¹¹ evangelista : hanc enim assentimur iis qui hanc cœnam confundunt cum ea, quæ ibidem Bethaniæ facta est in domo Simonis leprosi : diversas enim, diversisque diebus factas esse has cœnas, superius etiam demonstravimus, cum de tribus Magdalenis errorem confutavimus, unanque tantummodo fuisse disseruimus. Ne autem hic eadem, quæ dicta sunt superius, repeatamus, eo amandamus lectorem ; nos interim rerum gestarum seriem prosequemur. De eo ministerio effusionis unguenti tunc oblatrante

¹ Joan. xi. Concord. c. cii. — ² Hieron. de locis Hebraicis. — ³ Malth. xx. Marc. x. Luc. xix. Concord. c. civ. — ⁴ Luc. xviii. xix. Concord. c. cv. cvi. cvii. — ⁵ Malth. vi. — ⁶ Joan. i. — ⁷ Joan. ii. Concord. c. cii.

⁸ Hieron. de locis Hebraicis. — ⁹ Malth. xx. Marc. x. Concord. c. cii. — ¹⁰ Matt. xx. Marc. x. Concord. c. cviii. — ¹¹ Joan. xi. — ¹² Luc. x. viii.

Juda, Jesus pro Maria defensionem habuit. Cum vero frequens populus Bethaniam confluerebat, non tantum Iesu causa, sed ut Lazarum a mortuis redi vivum videret, eo furoris acli sunt principes sacerdotum, ut Lazarum cogitarent interficere, quod ejus causa multi Iudeorum in Christum erederent. Sed quid? mira res: voluit Dominus Lazarum, quem suscitavit, diutius vivere, ut tanta rei miraculum cunctis innotesceret, totique perspicuum fieret orbi; Epiphanius enim agens contra Manichaeos, testatur Lazarum post resurrectionem annos vixisse triginta; nam ait: « Sed et in traditionibus invenimus quod triginta annorum hunc erat Lazarus, quando est suscitatus: postquam vero suscitatus est, annos triginta vixit. »

5. *De Hosanna.* — Quid autem actum sit sequenti die, qui numeratur quintus ante diem festum Paschæ, his verbis idem Joannes¹ evangelista recenset: « In crastinum autem turba multa, quæ venerat ad diem festum, cum audissent quia venit Jesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, et processerunt obviam ei, et clamantes: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini. » Narrantur haec fusius a ceteris tribus Evangelistis². Seimus de voce Hosanna complures esse veterum sententias, quas pretermittimus recensere. Conveniunt³ plures ut sit idem, quod latine dicimus: Salva quæso. Vox usitata in festo Tabernaculorum, quando Deum deprecantibus sacerdotibus populus respondere consueverat (ut nos in Litaniis facimus) Hosanni Na: Libera, seu Salva quæso. Certe quidem neque in divinis Scripturis, neque apud profanos auctores, qui res Iudeorum sunt prosecuti (quantum legere potuimus) ullum plane huic simile exemplum invenimus, ut ingredientibus regibus Hierosolymam, quis occurrit cum ramis arborum. Unde divinum quodpiam ac plane insolitum Christo Domino exhibitum fuisse ministerium, nulla est dubitatio. Quod igitur ea, quæ in Dei cultum exhiberi tantummodo consueverunt, viderent exhibita Christo redemptori nostro; hinc illa Iudeorum molesta in ipsum faela compellatio. « Audis quid isti dicunt? » Arguentes nimirum, quod qui Dei solius esset, collatum a plebe honorem sibi sumpsisset.

6. His insuper ut acquiescamus, magnopere persuadet, quod in paraphrasi chaldaica in Hester hac leguntur:

בְּחִנָּה עֶשֶׂר כִּי בַּכְּלֵלָן מִטְלָן
אֲנִיר בִּיהִתְהַנֵּן לְבָם תְּנָנָא וְשְׁבָטָן
לְוָלָנָא וְקַטְבָּן אֲתֹוֹגָנָא וְמְפַשְּׁתָן
הַוְּלָגָנָא יְעַבְּרָן לְהַן הַיְשָׁעָנָא
קְרִין
בְּסִפְדִּיהָן וּבִצְלָן וְתְדִין וְתְזִין
בְּהַוְּשָׁעָנָא וְשְׁוֹרָעָן יְבִרְקִין הָן
גְּדִין :

Quod idem est, ac si diceret: « Die decimo quinto

¹ Joan. XII. — ² Matt. XXI, Marc. XI, Luc. XIX, Concord. c. CX. — ³ Cornel. Jans. Concor. Evang. c. CX.

ejusdem (nempe mensis Tiscri) inumbrabant opacæ tectorum domorum suarum in hortis, et præcidebant ramos daetylorum, et sumebant cedros, et incidebant chilfana (quam alii dicunt esse salicem, rosmarinum alii, alii vero carices) et faciebant sibi ipsis Hosiahna, et legebant in libris suis, et orabant, et gaudentes gaudebant cum Hosiahna, et cantabant, et exultabant sicut haedi. » Ex quibus plane apparel, ramos arborum, quos in ea solemnitate gestabant, dicere consuevitse Hosiahna. Et obtinuit quidem usus usque hodie ex ejusmodi veterima consuetudine, ut si quis salicis ramum Judæo ostendat, ejusque nomen ab eo requirat: mox dicat, Hosiahna vocari. Sed unde accidit, ut arborum rami in ea solemnitate adhiberi soliti, Hosiahna dicti sint? Non aliunde puto, nisi quod sic illi circumneuntes altare, et exultantes eamerent illud psalmi centesimi decimi seplimi: « O Domine salvum me fac: O Domine bene prosperare; » ut aperite testantur libri rituales Hebreorum, qui extant: inter quæ verba, Hosiahna, vox *הַזְּבָחָה* expressa habetur, quæ repetitur in singulis versibus septem hymnorum, qui septimo die canuntur: quam quoties illi concinerent, ramum illum extollebant, dicentes, Hosiahna: unde illi nomen est inditum. ut et ipse diceretur Hosiahna.

7. Porro non tantum in Scenopœgia in honorem Dei præcidebantur ac circumferebantur rami arborum, sed etiam id factum repertus alias, cum Simon, recuperata Hierusalem, ac potitus arce, expurgata ea ab immunditiis, ingressus est in eam, laudans Deum cum ramis palmarum et cantibus: cuius rei causa instituta est annua celebritas, ut vigesima mensis secundi diem festum omnes agerent. Est et ejusdem rei aliud exemplum: ut cum Iudas Machabeus, expurgato templo, diem solemnem⁴ constituit: ut salis appareat ea Judæos facere solitos tantummodo in honorem Dei. Ceterum morem fuisse Græcorum, ut in triumphis milites ferrent ramos palmarum, eamdemque consuetudinem postea ad Romanos dilapsam, auctor est Livius⁵. Haud injucundum erit modo, quoniam hujusmodi divinum honorem Deo exhibitum constat, scire palmam illam, ex qua Judæi ramos acceperunt, ut obviarent Jesu, quasi egregium Christi triumphi monumentum, quantumlibet arbores omnes tempore obsidionis sub Tilo excise fuissent, divina quadam providentia intactam ad multa saecula perdurasse: adducit eam in testimonium post cricem Cyrillus⁶ Hierosolymitanus, sic dicens: « Palmæ quæ est in Pharinge testatur, ramos exhibens his qui tunc benedicebant. » Sed cetera prosequamur.

8. *Mons Oliveti.* — Cum e monte Oliveti Jesus Hierosolymam specularet, ibens super illam, quæ illi obvientura essent, prædictivit. Est res observatione certe ac stupore digna, in eodem monte Oliveti, ubi Christus aspiciens Hierosolymam, fulit lacrymas, Romanos cum essent obsessuri eamdem civitatem,

⁴ 2. Machab. x. — ⁵ Liv. decad. I. hb. x. in fin. — ⁶ Cyril. cathech. x.

ac funditus vastaturi et eversuri, primum castra posuisse; quod his verbis testatur Josephus¹: « His, inquit, praeceptum erat sexto ab Hierosolymis stadio castra ponere, qua in parte mons, qui appellatur *βασιλεύων*, id est olivarum, contra civitatem ab Oriente situs est, altaque interjacente valle discernitur, cui nomen est Cedron. » Hac ille. Ingressus igitur civitatem Dominus cum esset, novo specaculo universus commotus est populus: cumque omnes abiarent post eum, discruciantur Pharisæi, dicentes intra semetipsos: « Videtis quia nihil proficimur? Ecce mundus totus post eum abiit. » Venit deinde² in templum, ubi ecce et claudi qui ad eum venerant, ab eo curati sunt. Dumque Hierosolymis moraretur, geniles homines, qui ad diem festum convenerant ut orarent, apud Philippum agunt ut viderent Jesum. Haec cum ab Andrea illi remittata essent, de fructu passionis sua multa locutus est, et rogans Patrem ut clarificaret Filium suum, facta est vox de celo dicens: « Et clarificavi, et iterum clarificabo. » Cumque alia de passione sua Jesus prædictisset; inde recedens, reversus est in Bethaniam, ubi usque ad diem sequentem mansit.

9. *Ficus arefacta.* — « Mane³ autem facto (hic est dies quartus ante festum Paschæ) dum revertetur Hierosolymam, arborem tici in via positam, quod fructus non invenisset in ea, arefecit. » Non praetermittimus hic dicere, ut inde magis possis rei gestæ mysterium assequi: majorum traditione perlatum, tunc fuisse illam arborum, ex quo primi parentes post peccatum legentes folia, pudenda texerunt. Inter alios enim qui haec testantur, Isidorus Pelusiola⁴, scribens ad Theopompum tribunum, haec ait: « Exaruit igitur arbor, ut hominibus ferrorem injiciat: quin in hac quoque re arcamus quidam sermo adnexus est a scibis sapientibus ad nos grassatus, nempe hanc transgressionis arborum esse, cuius etiam foliis ad corpus tegendum, hi qui mandatum violarunt, usi sunt. » Hucusque Isidorus, sed prosequamur cætera. Regrediens in civitatem, est ingressus templum, ubi quotidie docebat. Tum circumstantes principes sacerdolium ac seniores, in qua polestate id faceret, cum rogant: cumque multa adversus eos dicta essent ab illo, parabolis de patre-familias qui plantavit vineam, atque de rege qui fecit nuptias filio suo, eosdem magis magisque perstrinxit.

10. *Insidiae Christo a Judæis ex tributi pensione paratæ.* — His in hunc modum oratione Domini debellatis ac proligatis, novam artem excogitant Pharisæi conjuncti cum Herodianis; cum, ut eum caperent sermone suo, rogari, an licet tributum dari Cæsari, nec ne? Id nimurum conantes, ut vel si negaret, hostem Cæsari, reumque majestatis accusarent; vel si affirmaret, populi offensam incurreret. At ille comperta illorum fraude, ostendi sibi præcepit numisma census, in quo era Cæsaris

imago ac superscriptio: responditque reddenda esse Cæsari que sunt Cæsaris, et Deo que essent Dei; qua illi responsione illusi, abierunt. Apposite sane Dominus noster, inspecto ejusmodi numismate census, atque cognita imagine ac superscriptione ipsius, reddenda ait que sunt Cæsaris Cæsari: ut quæ essent a Cæsare profecta numismata, ad ipsum redirent. Moris enim fuit apud Romanos, ut numismata pro ratione tributi vel census ab imperatoribus euderentur, nec uno semper modo eadem permanerent; sed numismata tributorum a ceteris usualis pecunie numeris in eo different, quod istorum prelium semper idem esset; numismata vero census vel tributi, cum mutaretur tributi qualitas, eadem ad rationem tributi recens formarentur. Est ejus rei locuples testis Ælius Lampridius in Alexandro imp. dum ait: « Veeligalia publica ita contraxit, ut qui decem aureos sub Heliogabalo praestiterant, terciam partem aurei praestarent, hoc est, tricesimam parlem: funcne primum semisses anreorum formati sunt: tunc etiam cum ad tertiam partem aurei veigial decidisset; tremisses, dicente Alejandro etiam quartarios futuros, quod minus non posset: quos etiam formatos in moneta detinuit, expectans, ut si veigial contrahere potuisset, eosdem ederet. Sed cum non potuisset propter publicas necessitates, conflari eos jussit, et tremisses tantum, solidosque formari, etc. » Haec Lampridius: ex quibus colligere possis, quale esse soleret numisma tributi, quod subdili Cæsari penderent. Quanti esset pretii dictum numisma, dicere aliud non possumus, nisi quod Marcus et Lucas pro numismate dixerunt denarium, modestum plane tributum. Sane quidem cum non nisi post debellatos Judæos a Tito, ipsos didraclima imperatori solvere coepisse, superius sit demonstratum: æquum esl existimare hoc tempore non nisi denarium ratione tributi solvisse. Laudat Dio⁵ Cassius Augustum, quod pro restituendo palatio, quod incendio conflagrarat, a privatis denarium a singulis vero conventibus aureum tantummodo accepisset, quod constabat ex denariis viginti quinque.

11. Jam vero principibus sacerdotum primum, inde Pharisæis Domini sermone superatis, Sadducei⁶ novum certamen ineunt, et de resurrectione mortuorum, quam impugnabant, quæstionem propouni. Sed et his etiam devictis, Pharisai iterum pugnam repetunt, ac rogant quod esset magnum mandatum legis, quibus cum Dominus satisfecisset, ipse illos de Christo, cuius filius esset, interrogat: et cum ea occasione de divinitate Filii Dei disserisset, ad populum conversus, multa adversus hypocrisim Pharisæorum locutus est: quæ cum perorasset, et contra⁷ gazophylacium sedens, offerentes pecuniam inspicceret, laudavit præ ceteris pauperem viduam, quæ duo æra minuta obtulisset. Haec Dominum esse locutum in templo, cum omnes Evangel-

¹ Joseph. de bello Jud. lib. vi. c. 3. — ² Matth. xxiv. Joan. xii. Concord. c. cxli. — ³ Matth. xxi. Joan. xii. Concord. c. cxli. — ⁴ Isidor. ad Theopompum. lib. i. epist. li.

⁵ Dio hist. Rom. lib. lv. — ⁶ Matt. xxi. xxiii. Marc. xii. xiii. Luc. xx. Concord. c. cxvii. cxviii. cxix. — ⁷ Marc. xii. Luc. xx. Concord. c. cxvi.

listae confirmat; non existimet quis, in parte interiori templi, ubi Judæi Deum precari consuevissent, sed vel in porticu, ut alias fecisse legitur, vel in atrio populum docuisse; sicut olim Hieremias¹ Dominus præcepérat dicens: « Sta in atrio domus Domini, et loqueris ad omnes civitates Iuda, de quibus veniunt, ut adorent in domo Domini. » Egressus est² post haec Dominus de templo, et in nobilem aedilicem structuram discipulis oculos convertentibus, unus ex illis ad Jesum ait: « Magister, aspice quales lapides, et quales structurae. » Qua occasione ille permolns, ejusdem templi ruminam prædixit.

12. Erat plane templi structura ab Herode recens excitata ejusmodi, ut merito omnium oculos in se converteret, et intuentum animos admiratione afficeret: nam quod ad lapides ibi positos speclat, ad quos aspiciendos ille discipulus Dominum invitavit, dicens, Aspice quales lapides; Josephus³ de his agens, haec scribit: « Constabat autem struelura e lapidibus candidis firmissimis, magnitudine viginti cubitorum in longum, octo in altum, latitudine vero cubitorum duodecim. » Et paulo post: « Saxorum enim magnitudo a fronte est conspicua: inferiora ferro vineta, juncturas continent contra omnium temporum injurias firmissimas. » Haec ille de lapidibus templi. Idem de magnitudine columnarum, quæ portieus suffulcabant, haec habet: « In ejus porticibus slabant paribus intervallis quatuor columnarum ordines, quorum quartus intextum habebat lapideum parietem: crassitudo autem cuiusque columnæ, quantum possent tres homines consertis inter se complecti brachiis, longitudo viginti septem pedum: numerus universarum fuit centum sexaginta duo, capitellis sculpis opere corinthio, pulchris usque ad miraculum. » Haec ipse. Cetera admittanda de ejusdem templi aedificio recensere prætermittimus, cum idem auctor cuncta accurate si proscutus, que præ manibus cunctis esse solent. Hierosolymis vero egressus Dominus, cum pervenisset ad montem Oliveti, ibique e regione templi sederet: interrogantibus eum secreto Petro, Jacobo, Joanne, et Andrea de iis quæ de templo prædixerat, deque adventu ipsius, et consummatione saeculi, multa signa futura significavit, et quid ipsi agere deberent admonuit, adjecit in eam sententiam parabolam de decem virginibus: aliam insuper addidit de distributis talentis: modum⁴ denique aperuit futuri iudicii.

13. *Corna in domo Simonis.* — Hos⁵ cum consummasset Jesus sermones, dixit discipulis suis: « Scitis quia post biduum Pascha fiet, et filius hominis tradetur ut crucifigatur. Haec eum divisset, e monte Oliveti venit Bethaniam, ubi cum esset in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effudit su-

per caput ipsius recumbentis. Videntes autem discipuli, indignati sunt dicentes: Ut quid perditio haec? poluit enim istud venundari nullo, et dari pauperibus. » Haec Evangelistæ. Unam eamdemque fuisse mulierem, eamque Mariam sororem Lazari, quæ ante sex dies Pasche item Bethanie unxit pedes Jesu, cum hac quæ biduo ante Pascha in domo Simonis unguentum super caput effudit, jam superius demonstravimus, dum adversus eos qui plures Magdalenas inducunt, pluribus disseruimus. Cur autem quæ prius semel atque ilerum unixerat pedes, jam tertio metura Dominum, caput illius unguento aspergat, mihi certe (ut interim de mysterio agere prætermittamus) nulla magis probatur ratio, quam illa, quod Judam indignantem et oblatrante andierat: rala enim inde offendit esse Judam, quod pedes unxisse (quod a nullo unquam hactenus factum esse, nec Romæ quidem usque ad Neronis tempora, superius ex Plinio satis demonstravimus) ne ulterius offendit occasionem præberet; quod et cæteri frequentius in conviviis facitare consuevissent, ipsa sibi absque aliquo scandalo caput Domini unguento ungere concessum putavit. At nihilominus non unus Judas, sed omnes qui aderant discipuli indignati sunt: quos Dominus compescuit, nec tantum mulieris opus landavit, verum in posterum in universo mundo opus ipsum celebrandum fore prædixit.

14. « Tunc (inquit Mattheus⁶) abiit unus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariothes, ad principes sacerdotum: et ait illis: Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et exinde quærebant opportunitatem ut eum traderet. » Eadem⁷ etenim die congregati erant principes sacerdotum, et seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas: et consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent, et occiderent. Non interfuit tum Judas; nullus enim Evangelistarum illum concilio interfuisse scribit, sed tantum convenisse principes sacerdotum, et de prodendo Christo cum illis convenisse. Neque repugnat, quoniam Judas, qui reperitur in Bethania in domo Simonis cum cæleris accubuisse Apostolis, idem ipse eadem die Hierosolymis esse potuerit, et de Christi prædictione cum principibus sacerdotum paclum iniisse: nam cum (ut ante docimus ex Evangelista⁸) Bethania distaret Hierosolymis duobus milliaribus, stadio uno minus; furenti animo et diabolico spiritu agitato per breve iler illud videri poterat: quippe qui etiam si de concilio ea die agendo ignorasset, tamen puto sciebat jam ante fuisse aliud concilium⁹ celebratum, et de perdendo Christo sententiam Caiphae esse prolatam, atque ex ea die Jesum interficere statutum esse; quando Dominus inde se subduceens, migravit in Ephren. Haec itaque de unctione capitis, et concilio seniorum atque prædictione Judæ facia cum constet biduo ante

¹ Hier. xxvi. — ² Mat. xxiv. Marc. xv. Luc. xxii. Concord. c. cxxii.
— ³ Joseph. anteq. lib. xv. c. 14. — ⁴ Mat. xxiv. Marc. xxi. Luc. xvii.
xviii. et xxi. Concord. c. cxxi. — ⁵ Mat. xxv. Concord. c. cxxxvii.
— ⁶ Mat. xxvi. Marc. xiv.

⁷ Matt. xxvi. Marc. xiv. — Matt. xxvi. — ⁸ Joan. xi. — ⁹ Idem ibid.

Pascha; feria quarta hebdomadis habita esse, certum est.

15. Sed antequam caetera, que post haec sunt subsecuta, narremus; prætermisso penitus nolumus de pecunia dicere, quam Judas cum principibus sacerdotum paetus est sibi dari, ut Christum proderet. Cum ipse (quod diximus) ait ad illos: « Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. » Lucas eamdem texens historiam, ait de iisdem principibus sacerdotum¹: « Gavisi sunt, et pauci sunt pecuniam illi dare. » Ut appareat non fuisse dataum tunc pecuniam, sed tantummodo stipulatam. Quanti autem fuerit pretii istiusmodi summa argenteorum triginta, quam illi Iudei se datus polliciti sunt, diversæ quidem reperiuntur sententiae: nempe illorum qui putarunt quenlibet argenteum fuisse pretii deceui denariorum, ac proinde triginta argentei implerent summam trecentorum denariorum, quorum doluisset in unguenti effusione factam esse jacturam. Recitat hanc, aliasque diversas opiniones, easque diserte Cornelius Jansenius² consulat, illi tamen ipse innitens, ut idem fuerit argenteus ille nummus, qui et siclus in divina Scriptura nominatus sepius reperitur; quod et sicli nummi argentei essent: colligitque summam illorum triginta argenteorum fuisse florenorum argenteorum quindecim: hecque ipse multis. Caeterum (quod addit) si triginta argentei illi ejus generis fuerint, cuius nunc sunt qui visuntur argentei nummi tum Romæ, tum Parisiis asservati, qui ex illis ipsis esse dicuntur, impressique hominis facie, a tergo habentes flouseulum, dicta summa argenteorum triginta dimidio minor erit, nempe septem et semis florenorum argenteorum, quod singuli eorum didracmini ponderis esse videantur, quod in divina Scriptura itidem argenteus nominatus invenitur didrachnum; hæc ille pluribus.

16. At nos sic affirmamus, nummos illos argenteos eo modo signatos, qui Romæ atque Parisiis, vel alio loco habentur, ex illis esse qui a principibus sacerdotum numerati sunt Iudei; ut tamen non triginta tantum ex illis fuerint numerali; sed quod illius monete argenti signati certam summam, quam dicemus, Judas acceperit. In reliquis vero, ut diversam ab his de appensi argenti quantitate ineamus rationem, multa sunt que nobis non tantum persuadent, sed propemodum cogunt: ac in primis illa consideratio, quod tradit Matthæus³, cum Judas retulisset triginta argenteos principibus sacerdotum, eos, consilio inito, emisse ex eis agrum signuli in sepulturam peregrinorum, ex quo et ager nomen acceperit, ut sit dictus Acheldema, hoc est, Ager sanguinis. Sed et Lucas in Actis⁴ plane insinuat, nonnisi ex ea pecunia illum esse emptum agrum, dum ait: « Possedit agrum de mercede iniquitatis; » plane significans, nullam aliam pecuniam ad agri pretium esse additam.

¹ Lue. xxii. — ² Jansen. com. in Concor. Evang. cap. cxxviii. — ³ Matt. xxvii. — ⁴ Act. i.

17. His sic se habentibus, considerandus est ipse ager, enijs pretii esse potuerit, ut ex eo triginta argenteorum sumnam, qua emptus est, estimare possimus. Erat hic ager non tantum in suburbanis (quæ, auctore Josepho¹, speciosissima ac pretiosissima erant), sed et caeteris suburbanis propinquior Hierosolymis, ut qui inhaeret monti Sion: nam haec de eo leguntur apud Hieronymum²: « Acheldema, qui hodie quoque demonstratur in Elia ad Australem plagam montis Sion: et hactenus juxta Judeorum consilium mortuos ignobiles alios terra tegit, alios sub divo putrefacit. » His accedit, quod ille dictus habetur Ager signuli, nempe nominatus ager, ac proinde non ignobilis; quem si velimus dictum esse agrum signuli, quod ibi signa esset, indeque suppeditaretur argilla ad vasa tingenda, majoris fuisse pretii certum est. Rursum etiam in agrorum emptionibus apud Hebraeos fieri solitis illud est observandum, omnes possessiones vendi solitas usque ad annum Jubilæi, sic statuente divina lege³, ut anno Jubilæi omnes possessiones redirent ad dominos suos: quanto autem plures anni remanerent post Jubilæum, tanto (inquit divina lex) cresceret et pretium. Hac igitur habita ratione, quod venditus sit ager signuli non usque ad annum Jubilæi, vel ultra, sed penitus et in perpetuum fuerit ejus directum translatum dominium, nunquam amplius ad venditorem reversurum; quippe qui usq[ue] sepulturæ peregrinorum semel adscriptus, sic semper esset permansurus: cariori eum venditum esse pretio, quenque prudentem facile existimare debere, certum est. Quæ cum ita sint: quis, rogo, mente concipere poterit, ut ager suburbanus, Hierosolymis propinquior, nominatus signuli, perpetua dominii translatione venderetur (ut ipse tradit) septem vel quindecim florenis argenteis, vel trecentis (ut alii dixerunt) denariis? cum praesertim latiorem illum campum fuisse, existimare licet, ubi omnium peregrinorum cadavera infoderentur: nam eam civitatem peregrinis fuisse refertam, ut metropolim omnium Iudeorum foto orbe agentium, Josephus saep testatur.

18. Aliam ergo putamus habendam esse rationem illorum triginta argenteorum: illam nempe, quam Elias levita Iudaens in libro eius est titulus, Tisebi, ex majorum diligenti observatione describit: numerum hanc vocem, argenteus, si posita reperiatur in Pentateuchio, selagh, hoc est siclus unum significare: si vero reperiatur in Prophetis, litrin, nempe libram intelligi debere: si autem in Hagiographis, eadem voce exprimi canterim, quod dicimus talentum aliter cantarum. Eamdem distinctionem ex rabbinis aliis recitat ac probat Arias Montanus in dictionario Syrochaldaico in verbo Cheseph. Cum ergo Matthæus evangelista de triginta argenteis agens, propheticam de ea re prædictionem afferat, dicens⁴: « Tunc impletum est, quod dictum est per Hieremiam prophetam, dicentem: Et acceper-

¹ Joseph. de bello Iudaico lib. vii. cap. 1. — ² Hieron. de locis Hebraicis in Act. Apostolorum. — ³ Levit. xxv. — ⁴ Matt. xxvii.

runt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt a fibis Israel : et dederunt eos in agrum figuli; » plane necessario dicendum est Matthaeum ejus pretii triginta argenteos expressisse, quod a Prophetis accipi consuevit, nimurum pro triginta libris argenti : quarum aviditate Iudas illectus, prodictionem sit pollicitus, atque molitus : quibus ab eo redditis, ut de summa non exigua principes sacerdotum coegerunt concilium ; et quid de ea agerent, rogarerunt singulorum sententiam : decretumque fuit, pecuniam illam debere converti in pretium agri figuli emendi ad sepulturam peregrinorum.

19. *Iude proditio.* — At non Elias tantum nuper citatus, aliique rabbini, per argenteum, libram interdum intelligi tradiderunt; sed et Epiphanius in libro de Mensuris atque ponderibus, prope finem, dum ait argenteorum nummorum diversam esse rationem; addit tamen, hoc noinen, argenteum, idem significare quod apud Romanos miliaresum, quod est donativum militare; et cum inferius agit de phole: « Pholes, inquit, quod et talentum vocatur, duplex est, ex duobus argenteis compositum, et sunt ducenti et octo denarii. » Qua ratione quemlibet argenteum centum et quartuor docet denarios continere. Sic igitur (ut dictum est) accepit Iudas in prodictionis praemium triginta libras: quas cum facti poenitens projecisset in templum, suburbanus ager figuli emptus est in sepulturam peregrinorum; cuius quidem rei gestae typum jam Dominus expressebat in Zacharia, cum ait¹: « Appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Projice illud ad statuarium decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, et projeci illos in dominum Domini ad statuarium. » His velut lineamentis quibusdam exprimitur Iude facinus, et Iudeorum: nempe quod hi putarunt esse decorum pretium, nempe magnum, datum Iudee prodictionem spondenti: quod ille, facti prenitens ut ait Evangelista project in templum, et a Iudeis est collatum ad statuarium, nempe, quod Hieronymus interpretatur, ad sigillum in pretium agri. Quod vero non Zacharias, sed Hieremias citatus habetur apud Matthaeum: cum de antiqua quæstione diversæ diversorum habeantur opiniones; illa tamen nobis sententia magis placet, ut nomen Hieremiae aliunde in textum illapsum sit: tum quod temporibus Augustini, ut ipse testatur, Hieremias nomen non haberent codices omnes, nec omnino Syriacum: tum etiam, quod Matthaeus² saepè alias Prophetam citans, quem intelligat, nunquam exprimere consuevit.

20. His de agri figuli pretio elucidatis: non tam qui dixerunt agrum figuli emptum triginta siclis, erroris arguuntur, quam qui etiam agentes de agro vendito Hieremias³ (ut habet Vulgata) stateris septem et decem argenteis, dixerunt emptum tantummodo siclis decem et septem: nam in primis paraphrasis chaldaica, quod habetur hebraice,

Sciechalim, minas intelligit, nempe minas septem argenti; id ipsum rabbi David Chimchi. Sic igitur, cum constet Josephi⁴ auctoritate, Iudaicam minam continere libras duas et semis: septem minæ erunt decem et septem librae cum dimidia: quibus si addas decem Chesephis, hoc est, decem argenteos, nempe secundum citatam superius rabinorum auctoritatem, totidem argenti libras, fiet Hieremias agri pretium, viginti septem et semis librae argenti: nec certe putandum minoris fuisse pretii agrum illum hereditarium, qui semel in divisione regionis in sortem acceptus, nonnisi in ejusdem familie propinquiores distrahi consuevit. Agros namque Iudaorum provinciæ magni fuisse pretii, ex eo quis facile conjectare potest, si immensam populi multitudinem in angusta Syriae parte habuisse consideret; nam totius Palæstinae tines a Plinio⁵ ponuntur centum oecoginta millia passuum a confinio Arabiae usque ad Phœnicem: adeo ut nulla in orbe terrarum reperiatur esse regio, quæ tantam caperet hominum multitudinem. Quamobrem nulla ratio persuadet, ut ille figuli ager suburbanus, triginta tantum siclis, nempe dimidia unius minæ parte, et Hieremias campus tercia parte minæ unius, minus siclis tribus, fuerit emptus. Sic igitur de triginta argenteis a pontificibus Iudee traditis, et in agri pretium collatis sententiam antiquorum rabinorum auctoritate probatam, aliisque rationibus slabilitam, veriorem certiorenamque pulamus. At de his satis: jam reliqua historie evangelicæ prosequamur.

21. *De loco ubi pascha peractum.* — Illuxit in crastinum prima dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha, quando misit Jesus Petrum et Joannem dicens⁶: « Eunte parate nobis pascha ut manducemus. » Totam rei gestæ seriem fuisus explicant Evangelistæ. Haec facta sunt feria quinta hebdomadis (ut ait Joannes⁷) ante diem Paschæ. Quod ad dominum spectat, ubi Jesus pascha sibi parari mandavit: Nicophorus⁸, et alii tradiderunt fuisse dominum Joannis Evangeliste: sic enim ille ait: « Haec cœna paratur in domo, ut aiunt, Joannis Evangeliste: quam ille possessione sua (non exigua autem ea fuit) in Galilæa, Caiphæ ejus temporis Iudeæ pontifici vendita (cujus gratia etiam illi notus extitit, sicut ipse alieibi sacro suo testimonio astruit) in locis circum Sion montem similis comparaverat. » Haec ille: eadem et Cedrenus⁹ et alii. Hieronymus item¹⁰ de Joanne testatur, ipsius proper nobilitatem generis nolum fuisse pontifici. Quicquid sit, Evangelistæ¹¹ testimonio ipsum fuisse piscatorum, et retia consarcinasse constat; ditionem lamen cæteris Apostolis piscatoribus fuisse, ea est conjectura, quod mercenarii ad pescationem conductos habebat: nam Marcus¹² de ipso, et Jacobo fratre ipsius ait, quod, relieto patre suo Zebedæo in navi cum mercenariis, seculi sunt Jesum: habuisseque

¹ Joseph. antiq. lib. xiv. c. xii. — ² Plin. lib. v. c. 13. — ³ Luc. xxii. Matth. xxvi. Marc. xiv. Concord. c. CXXVIII. — ⁴ Joan. xii. — ⁵ Nicoph. hist. lib. i. cap. 28. — ⁶ Cedren. in Annal. — ⁷ Hier. epist. xvi. — ⁸ Matt. iv. — ⁹ Marc. i.

Hierosolymis dominum, in quam, post Christi passionem, Dei genitricem recepit, aequo assentimur.

22. An vero apud ipsum Dominus noster hoc anno celebraverit pascha, dubium valde redditur, quod Lucas scribat ipsius Joannem cum Petro missum ad perquirendum ubi pascha parandum foret; nec ut in domo sua pararet, Dominum praecipisse, nec illos id compertum habuisse; sed rogantes apud quem parandum esset, jussos esse sequi hominem lagenam aquae portantem. Quapropter Alexander Monachus¹, qui res gestas sancti Barnabae prosecutus est, affirmat celebratum esse sacram pascha a Domino in domo allerius Joannis, illius scilicet filii Mariae, qui cognominatus est Marcus, cuius meminit Lucas², et Paulus³; nam ejus domum Hierosolymis fuisse, alique Apostolis patuisse, ejusdem Luce⁴ testimonio salis perspicuum exploratumque habetur. De ultraque domo, tam Joannis filii Zebedai, quam illius qui cognominatus Marcus, Marie filius fuit, mentio habetur in tragedia de Christo paciente apud Gregorium Nazianzenum (quamvis credatur fuisse potius Apollinaris opus illud) his versibus:

Eamus hinc citis silentes gressibus,
Ædes petendo, feminae in quibus manent
Ut hospites cum matre Marci Maria.
Quo ei convocabil, ut reor, sacer chorus:
Ibique dulcem prestolabimur diem.
Potiusve eamus in novi grati domum,
Quem filius mihi arrogavit unicus.

Haclenus ille ex persona Deiparae, satisque de domo ubi Dominus noster una cum suis exoptatum pascha peregit.

23. *De tempore Paschatis.* — At quoniam in historia ecclesiastica enarranda, et iis, quæ spectant ad exactam temporum rationem, pervestigandis, omne nostrum studium polliciti sumus: antecuam ad ceteras res gestas recensendas niterius progedialur oratio, de ipso die quo Dominus noster pascha celebravit, primum omnium ex instituto nobis agendum proponimus. Ac in primis quid de ea restatum reliquerint Evangeliste, ipso narrationis exordio adducamus in medium. Slatuto igitur a lege⁵ die, ipsa decima quarta luna primi mensis ad vesperum, Dominum nostrum commune Iudeis omnibus pascha cum suis celebrasse ipsa feria quinta ad vesperam, Matthæus, Marcus, ac Lucas absque ulla controversia altissime videntur: Matthæus⁶ enim ait: « Prima die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere pascha? At Jesus dixit. Ite in civitatem ad quemdam, et dicite ei: Magister dicit: tempus meum prope est, apud te facio pascha cum discipulis meis. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Jesus, et paraverunt pascha. Vespere autem facto, discubebat cum duodecim discipulis suis, etc. » Marcus⁷ id ipsum his verbis: « Primo die azymorum, quando pascha immolabant, diceunt ei disci-

puli: Quo vis camus et paremus tibi ut manduces pascha, etc. » Lucas¹ etiam in hanc eamdem sententiam: « Appropinquabat dies festus azymorum, qui dicuntur Pascha. » Et paulo inferius: « Venit dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. Et misit Petrum, et Joannem dicens: Eritis parate nobis pascha, ut manducemus, etc. » Nisi enim commune cum ceteris Iudeis Dominus pascha egisset, non utique ex improviso hospitem adeo paratum offendisset: nec enim erat ejusmodi ministerium quod contiono exhiberi potuisse: lege enim contum erat, ut qui immolandus esset agnus decima quarla luna ad vesperam, luna decima dominum introduceretur².

24. Cum itaque horum auctoritate satis perspectares habeatur, Dominum nostrum celebrasse pascha decima quarta luna ad vesperam, quando et Iudei caeli illud ipsum agebant: de Joanne evangelista, quod a ceteris discrepare videatur, suboritur controversia. Ille enim, in primis agens de lotione pedum, quam peractam constat in cena Domini, sic ait³: « Ante diem festum Pascha sciens Jesus, etc. » Rursus idem de Iudeis agens: « Erat, inquit⁴, mane: et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha. » Haec ille, quasi dicere vellet Iudeos non egisse pascha præterito vespere diei quintæ, sed quod sequenti diei sextæ vespere pascha comeduntur essent. Idemque inferius appellat eam diem paraseeve Paschæ, quasi in erastinum Pascha fuisse celebrandum. Rursum cum, absoluta cena, dixisset Jesus Iude: « Quod facis, fac eilias, » subdit idem Joannes⁵, existimasse aliquos discipulorum, dilectum illi ut emeret quæ opus erant ad diem festum. Idemque⁶ dum illud sabbatum magnum appellat, pascha in illud fuisse translatum videtur annuere.

25. Haec autem omnia tanti momenti existimauit nonnulli, ut cum minime asseculi fuerint Evangeliste verborum sensum, novas diversasque sententias exegitarint. Et inter alios eo dementiae progressi sunt novantes quidam Graeci, ut non erubuerint affirmare, Joannem evangelistam, qui ultimus omnium Evangelium scripsit, eam eros Evangelistas temporis errore lapsos voluisse corrigere. At facessant haec, ut heretica, ab auribus ac mente enijsque fidelis. Fuit aliorum Graecorum, sed plane antiqiuorum, ea opinio, ut Dominus in celebrando paschale, non sicut Iudei cœteri, decima quarta luna ad vesperam, sed diem anticipando, luna decima feria illud egerit; sieque apposite Joannem volunt dixisse: « Ante diem Paschæ, etc. » Fuit ejus sententiae Epiphanius⁷, Euthymius⁸, et alii hos seculi. Rursus vero quorundam Latinorum ea fuit assertio. Dominum non anticipasse pascha, sed legitimum celebrasse, nimis luna decima quarta ad vesperam, Iudeos vero mutasse illud, ac distulisse in diem sabbati: cujus quidem dilationis quidam ipsorum

¹ Habes eum apud Metaphr. die 14 Junii. — ² Act. XII. — ³ Coloss. IV. — ⁴ Act. XIII. — ⁵ Exod. XII. Levit. XXIII. n. 28. — ⁶ Matt. XXVI. — ⁷ Marc. XIV.

⁸ Lue. XXII. — ⁹ Exod. XIII. — ¹⁰ Joan. XIII. — ¹¹ Idem. XVIII. — ¹² Idem XIII. — ¹³ Idem XIX. — ¹⁴ Epiph. har. LI. — ¹⁵ Euthym. in Mat. c. XXVI.

eam afferunt causam, ut quam ciliissime Christum crucifigere possent, nec expectare cogentur donec præteriissent omnes illi dies septem azymorum; quos Herodem Agrippam his religiosorem expectasse constat¹ ut Petrum, quem vinxerat, neci tradiceret. Alii² vero illam ex lacunis recentiorum Hebraeorum de dilato in sabbatum paschale causam adducunt; quod dicant, post restititionem templi, divina quadam prævia revelatione, ex decreto magni ipsorum concilii comprobata, statutum esse, ne sexta die pascha ullo tempore celebrari deberet; ea scilicet ratione, ne duo simul festa conjungerentur, quod per difficile esset in biduum parare cibum. Dixerunt³ adhuc alii, ea ex parte tantum, quæ ad feriationem spectat, Pascha fuisse dilatum: celerum quod ad esum agni pertinet, legitime celebratum. Hæc sunt, quæ occasione Joannis evangelistæ, quod visus sit cæteris adversari, sunt a diversis excogitata. Verum non patitur ratio, evangelicam veritatem per tot diversos ac varios anfractus circumduci. Dicimus itaque ea, quæ scripta sunt a Joanne, esse in omnibus consentientia iis quæ a tribus cæteris Evangelistis sunt tradita; ac proinde unum idemque Pascha uno eodemque die a Domino nostro atque Iudeis esse celebratum.

26. Ante autem quam hæc demonstremus; de antiquo usu Iudeorum in die Paschatis celebrando, tam ex divinis Scripturis, quam etiam ex antiquis auctoribus, quo cuncta planiora fiant, narrationem per breve instituendam putamus. Ac primum illud monendum ex divinae legis institutione solemnitatem paschalem esse diversam ab ea quæ dicitur azymorum. sicut in Levitico⁴ his verbis notatum habetur: « Mense primo, quarta decima die mensis ad vesperam phase Domini est: et quinta decima die mensis hujus solemnitas azymorum Domini est. Septem diebus azyma comedetis, dies primus erit vobis celeberrimus, etc. » Habentur eadem in Exodo, et in libro Numeri; que quidem duplex solemnitas ex diversis rebus gestis, ac dupli beneficio a Deo accepto, originem duxit: nimirum quia Dominus transiliens domos filiorum Israel, Aegypti primogenitura interfecit: et quod populus Israel ex Aegypto liber egressus, comedit azyma. Verum celebrabantur pascha et azyma non diversis diebus, sed una eademque die: nam licet dicat divina Scriptura: « Decima quarta die primi mensis ad vesperum phase Domini est. et quinta decima die solemnitas azymorum; » tamen vespere decimæ quartæ diei reputatur initium diei sequentis: aule vesperum enim auspicari consuevisse dies festos Iudeos, suo loco dicemus; quod ex ea re manifestius redditur, dum eo vespere azyma comedebant, nimirum quod esset initium quintæ decimæ lunæ: ex qua die, non autem ex precedenti, septem dies azymorum numerare necesse erat, cum terminus septem diuinum sit dies vigesima prima⁵ ad vesperam. Rursum vero

quod ad feriandos eos dies pertinet, hæc erat insti-tutio legis divinae: « Nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad vescendum pertinent. »

27. *Ritus celebrandi paschatis.* — His ex divinis Scripturis depromplis, reliquum est, ut quæ Iudei in celebrazio paschali festo circa hæc Christi tempora observare solerent, ex antiquis auctoribus proponamus. Anatolius⁶ episcopus Laodicenus ex Philone, Josepho, et aliis antiquioribus Iudeis, monstrat tempore celebrandi paschatis ab illis observatum fuisse æquinoctium, videlicet ut pascha et azyma post æquinoctium agerentur. Philo⁷, qui his Tiberii temporibus vivebat, hæc de ritu servari solito in paschate celebrando: « Ejus mensis, inquit, die quarta decima sub ipsum tempus quo luna suum orbem solet implere lumine, celebratur migrationis publica festivitas, quam chaldaice Pascha nominant: quo tempore non, ut alias, plebeii homines victimas adducunt ad altare maetandas a sacerdotibus: sed jubente lege, tota gens sacrificat, dum pro se quisque mactat hostiam suis manibus: tunc universo populo celebrante laetas epulas, quisque se gerit pro sacerdote, etc. » Idem alibi, hæc ipsa una eadem die ab omnibus fieri solita, testatur⁸. De tempore autem quo cædi victimæ inciperent, Josephus⁹ hæc ait: « Cum dies festus adisset, qui Pascha vocatur, quando, a nona hora quidem usque ad undecimam hostias cædunt, per singulas vero hostias contubernia non pauciorum quam decem fiunt; solum enim epulari non licet; nulli autem etiam vicini conveniunt: hostiarum quidem ducenta et quinquaginta sex millia et quingentas numeravere. Fiunt autem (ut denos epulatores per singulas impulemus vices) centena et septingenta millia, sancti omnes, et puri. » Hæc ille. Idemque de usu indicendi tempus, quo auspicandus esset dies festus, hæc ait¹⁰: « Quarta turris supra verticem Pastophoriorum condita erat, ubi moris est, unum de sacerdotibus astantem post meridiem, quod septimus quisque dies inciperet, tuba significare: rursumque vesperi, quod desinaret: nunc ferias populo, nunc ut opus faciat, denuntiantem. » Hæc Josephus. Probatur¹¹ istud ipsum ex rescripto Augusti imperatoris pro Iudeis ad provinciae presides, in quo hæc post alia scripula habentur: « Neque Iudeos cogi ad prestanda vadimonia sabbatis, aut pridie sabbatorum post horam nonam in paraseeve. » Hæc ibi. Ex his itaque duobus locis citatis, de tempore quo Paschatis festum, quove diem sabbati auspicari illi solerent, plus certo testimoniū habetur.

28. His visis, jam reliquum est, ut his quæ ex Evangelio Joannis de translato in sabbatum paschali festo objiciunt, respondeamus: ac primum, cum ipse pedum lotionem factam in cena Domini, dicat ante diem festum Paschæ contigisse; haud repugnat cæteris Evangelistis, qui cœnam Dominicam factam dicunt ipsa Paschatis et azymorum die: constat

¹ Act. XII. — ² Paul. Bar. Lucid. et alii eum secuti. — ³ Ruper. Abb. in Levit. lib. II. c. 36. et alii ipsum secuti. — ⁴ Levit. XXII. Exod. XII. n. 28. — ⁵ Exod. XII.

⁶ Apud. Enseb. hist. lib. VII. c. 26. — ⁷ Philo in vita Moys. — ⁸ Philo in Deead. — ⁹ Joseph. de bel. Iudaic. lib. VII. c. 12. — ¹⁰ Idem ibid. lib. V. c. 9. — ¹¹ Apud Joseph. antiqu. lib. XVI. c. 10.

enim communis loquendi usu Joannem esse locutum : nam erastinum diem cum dicimus, non de legali accipimus, qui a vespere diei praecedentis incipit numerari, sed cum nocte transacta sot oriens novum adducit diem. Nec vero est ista vulgaris tantum loquendi consuetudo, sed quae reperitur etiam in divinis Scripturis saepius usurpala, atque etiam ab ipsis Evangelistis. Lucas¹ enim sic ait : « Dies erat paraseve, et sabbatum illucescebat, etc. » cum tamen ex legali institutione paraseve desisset praecedenti die hora nona, et hunc dies sabbati incepisset. Eodem modo et Matthaeus², cum dicit : « Vespere autem sabbati, quae incescit in prima sabbati; » cum tamen vespera praecedentis diei non esset revera sabbati, sed primae sabbati, quam ipse ab illucescente die denominat. Marcus³ etiam in hunc modum : « Et cum jam sero esset factum (quia erat paraseve, quod est ante sabbatum) venit Joseph, etc. » Certe proprie loquendo, illud « sero » non erat paraseve, sed principium sabbati. Sic itaque eodem modo Joannes vespere illud decima quarta luna, quando facta est cœna, nominal ante diem festum Paschæ, cum tamen esset principium Paschæ.

29. Rursus vero ad illud Joannis⁴ quo ait : « Erat autem mane : et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducent pascha; » non sic accipiendum est, ut ad vesperam ejus diei, qua sabbatum auspicabantur, comedunt essent Iudei paschalem agnum; sieque in ipsum sabbatum, quod dicunt, Pascha translatum esset : sed quod tradit ex divina Scriptura testimoniis Abulensis⁵, manducent pascha, non tantum de agno paschali diei solitum, sed etiam de quocumque sacrificio, quod illis septem diebus festis⁶ offerri solet, quibus agni, vituli, arietes, hirci, boves, et tauri immolarentur diebus singulis, corumque pars una consumebatur in holocaustum, alia vero celebant sacerdotibus, tercia demum a populo comedebatur : quæ quidem sacrificia et ipsa, sicut et agni, pascha diebantur. Sunt de his complures divinae Scripturæ auctoritates, ut cum ait Dominus in Deuteronomio⁷ : « Observa mensem novarum frugum, et verni primum temporis, ut facias phase Domino Deo tuo : quoniam in isto mense eduxit te Dominus Deus tuus de Ægypto nocte. Immunolabisque phase Domino Deo tuo de ovibus, et de bobus, etc. » Eadem in Paralipomenon⁸ ubi habetur, quod septem diebus agebatur phase, et comedebatur phase (quod idem est quod pascha) quo cum nonnisi qui sanctificati essent ac mundi, vesci solerent; merito Pharisai noluerunt mane ingredi prætorium, ne contaminarentur, ut possent manducent pascha, quod eo ipso die ac sequentibus soleret offerri.

30. Quod insuper idem Joannes⁹ ipsam sextam diem, qua crucifixus est Dominus appellat paraseven Paschæ : « Erat autem, inquit, paraseve Paschæ, hora quasi sexta, etc. » Haud dubium de sab-

bati paraseve est intelligendum; nam et singuli illi septem dies Pascha dicebantur. Sic etiam habes apud Lucam¹⁰, dum ait de Herode, quod post Pascha, expletis scilicet diebus azymorum, Petrum occisorum esset : Paschatis enim festi nullum legitur in divinis Scripturis paraseve fuisse, quod non essent Iudei divina lege prohibiti eo die ac cæteris sequentibus parare ea quæ ad cibum pertinent, cuius rei causa paraseve tantum sabbati legitur institutum, quod ea die nec quæ ad cibum spectarent, curare licet, secus vero in Paschatis diebus, sic dicente divina Scriptura¹¹ : « Dies prima erit sancta atque solemnis, et dies septima eadem festivitate venerabilis : nihil operis facilius in eis, exceptis his quæ ad vescendum pertinent. » Sic nihil impedit, imo maxime congruit, ut una eademque dies et Pascha sit dieta, et paraseve Paschæ, quod erat sabbatum. Porro etsi superius dixerat, paraseve Paschæ, inferius perspicue significat fuisse sabbati paraseven, dum ait¹² : « Iudei ergo (quoniam paraseve erat) ut non remanerent in cruce corpora sabbato, etc. » Eadem quoque ratione satisfactum constat iis, quæ ex eodem Joanne adducunt, existimasse aliquos Apostolos, Dominum in cœna dicere voluisse Iudei ut emeret quæ opus essent ad diem festum, quasi illa die non fuerit Pascha, sed sequenti. Nam (ut dictum est) ipso die Paschatis emere licet, imo necesse erat, ea quæ spectarent ad cibum, non tantum diei illius, sed sequentis sabbati, quod eadem dies et Pascha esset, et paraseve sabbati.

31. Ad postremum vero, quod ex eodem ipso Evangelista objiciunt in sabbatum translatum fuisse Pascha, ea videlicet ratione, quod ipse dicat¹³ de eodem sabbato : « Erat enim magnus dies ille sabbati; » quod ea de causa dictum putant, quasi in eam diem Pascha translatum esset. Respondeant velim, qua ratione idem Evangelista ultimum diem Scenopœgie æque magnum appetet, dicens¹⁴ : « In novissimo autem die magno festivitatis stabat Jesus, et clamabat dicens : Si quis silit, etc. » Nihil est quod dicant : nisi forte, quod sicut prima dies, ita et novissima a lege æque sanctificari juberetur¹⁵. Qua ratione et nos etiam dicere possumus, dictum esse magnum diem sabbati, quod non tantum sabbatum esset, sed etiam secunda Paschæ dicebatur; sieque unam eamdemque diem duplii auctam celebritate, magnam esse merito municipatam. Reperies ejusmodi nomenclaturam apud Isaiam¹⁶, secundum Septuaginta interpres, sicut citavit Tertullianus his verbis¹⁷ : « Neomenias vestras, et sabbata, et diem magnum non sustinebo. » Idemque Tertullianus in illa verba Pauli ad Galatas : « Dies observatis, et menses, et tempora, et annos, et sabbata, ut opinor, et cœnas puras, et jejunia, et dies magnos. » Hæc satis de his quæ ex Joanne evangelista erant objecta : quibus exploratum habetur, ipsum nihil a cæteris dissentire, imo illis esse in omnibus consentien-

¹ Luc. xxiii. — ² Matth. xxviii. — ³ Marc. xv. — ⁴ Joan. xviii.
— ⁵ Abul. II. part. def. c. 8. — ⁶ Num. xxvii. Paralip. xxx.
et xxxviii. — ⁷ Deut. xvi. — ⁸ Paralip. xxx. et xxxv. — ⁹ Joan. xix.

¹⁰ Act. xii. — ¹¹ Exod. xii. — ¹² Joan. xix. — ¹³ Idem. ibid. — ¹⁴ Idem VII.
— ¹⁵ Levit. xxiii. — ¹⁶ Isaiæ I. — ¹⁷ Tert. advers. Marcion. lib. v. c. 4.

tem, quippe qui expresse testetur¹ eadem ipsa sexta die fuisse Pascha, dum verba Pilati reddens, haec ait: «Est autem consuetudo vobis ut unum dimittam vobis in Pascha.»

32. Haec cum expresse quatuor Evangelistae testentur; alia rursus objiciunt, qui dicunt Pascha in sabbatum esse translatum; nimis quod in concilio seniorum² fuerit illa omnium sententia, ne in die festo Jesus esset tenendus et occidendus, scilicet ne tumultus fieret in populo: quod illi non religiosis causa, sed ut commodius fieret, istud ipsum visi sunt consultasse. Verum postquam Judas (ut dictum est) accessit ad principes sacerdotum, et suum officium pollicitus est: nihil melius nec opportunius rati, quam quod Iudas spopondisset, ab ea sententia discesserent. Ille vero³ quererebat opportunitatem, quomodo eum traderet: et quominus tumultus fieret in populo, noctu et extra civitatem id faciendum putavit, ut sic Iudeis omnibus satisfaceret, nimis ut sine tumultu populi Dominus Jesus teneretur ac duceretur. Instant rursum, non licuisse Iudeis Paschatis festo Christum crucifigere. Sed satis redarguntur ex ipsa Iudeorum consultatione, qui meditantes necem Christi, nullam habuisse rationem diei festi visi sunt, cum dicerent abstinendum esse ne id fieret in die festo, non pietatis ergo, sed ne tumultus fieret in populo. Caeterum Pilati ministerio id eos fecisse constat: nam a Pilati militibus tentus, et perductus, ab iisdem flagellatus, ac denique erue affixus est. Nec etiam id alicuius momenti est, quod objiciunt ex Mattheo, quod dicat. «Consilio autem inito emerunt ex illis agrum figuli.» Quasi id minime licuisset, si festa dies fuisset. Verum Evangelista nequaquam id eo die factum dicit; sed quod postea factum fuit insinuat. Porro quod ad concilium spectat, non videtur fuisse lege vetitum, quominus festo die simul coirent, et comitia agerent, nam ipso sabbato, quo duplex erat solemnitas, simul convenisse, ac Pilatum adisse; atque apud eum de custodiendo sepulcro egisse. Mattheus⁴ testatur.

33. Urgent adhuc ea ratione: Quomodo, inquit, si festum Paschatis fuisset, licuisset ad sepulturam Domini sindonem emere⁵, et myrrae et aloes quasi libras centum parare⁶? Sed cum dicant Evangelistae⁷ haec facta esse a Joseph ab Arimathia, cum sero jam factum esset, nihil est quod perlineat ad diem Paschae, qui jam (ut diximus) Iudeorum more ab ipsa hora noua elapsus esset, et jam sabbatum incepisset. Et quanvis Marcus sero illud, non sabbatum, sed paraseve, quae erat ante sabbatum, nominet, tamen id factum constat solito more: nam quantumlibet festa dies inciperet ab hora noua, tamen reliqua pars eius diei usque ad occasum solis non denominabatur a die sequenti, sed precedenti: sicut videmus toties esse repetitum in divinis scripturis; agnum occidentum esse decima quarta hora ad vesperam; cum tamen illa vespera non ad quar-

tam decimam Iunam spectaret, sed ad diem sequentem, quam (ut dictum est) post horam nonam auspiciari Iudei horum temporum consueverunt. At cum dicant Evangelistae sindonis emplionem et aromatum mixtrani vespere factam esse, ac sic sabbati die, non tamen putamus hominem maxime piuum Moysi legem transgressum esse; nam ministerium sepulturae non videtur fuisse lege prohibitum festo die, cum Tobiam⁸ constet id ipsum fecisse. Nec aliquem puto dicere jure posse, opera legis festo die esse vetita: ut cum lex mandat infantulum circumcidendum esse octava die; nam si in sabbatum ea dies incidisset, nihil erat impedimento quominus infans circumcidetur. Lege⁹ etenim etiam sancitum erat, ut qui in patibulo appensis esset, eadem die sepeliretur: de qua lege agens Philo¹⁰, id consuevit fieri ante solis occasum testatur. Si licet igitur die festo sepeliri defunctum; utique et celerata concessa erant quae ad illud opus conducere videbantur: porro testatur Evangelista¹¹, eo modo quo sepultus est Dominus, consuevit Iudeos suos mortuos sepelire, sieque nihil in sepultura Domini factum esse constat contra legem et morem.

34. His ergo in hunc modum de efficto commento translati Paschatis ex Iudeis fabulis confutatis: jam videamus quam firmiter atque constanter mandaverit Deus¹² servari, ne alia die quam quarta decima Iuna ad vesperam sacrum Pascha celebraretur. Usque adeo id ratum atque inviolabile esse voluit: ut si qui, eo quod essent immundi, ea illud celebrare non possent, non in sequentem, tertium quartunme diem id illis facere permiserit, sed expectare eos eamdem quartam decimam lunam mensis secundi preeperit. Sic videmus tempore¹³ Ezechiae regis, cum legitima ex causa, ob raritatem scilicet sacerdotum, Pascha in aliam diem transferendum esset, nonnisi ex legis instituto in decimam quartam Iunam secundi mensis esse dilatum. Falecent igitur qui ex revelationibus quibusdam inanibus, et commentitiis scriptis nomine Gamalielis vel aliorum, ac denique ex simulato Iudeorum concilio, de translato Paschate novam in Ecclesiam Dei invexerunt opinionem; quam quidem permultis ac gravibus disertisque rationibus et Patrum testimonis confutat ac rejicit noster Marcellus, litteris ecclesiasticis excutissimus, in commentario quem diserte admodum scripsit de Horis canonicas, ubi hanc pertractantem questionem eodem tempore quo nos istac scriberemus, in omnibus nobis consentientem invenisse, gavisi sumus, atque grato accepimus animo. Quod si quis haec uberius tractata cupit, ipsum consulat: nostri enim instituti ratio non patitur his dintins immorari.

35. His igitur firmiter stabitis, sileant et ii qui Pascha intercismum fuisse tradunt, dicuntque alia die agni consecrationem, alia vero festum ipsum esse celebratum: faceantque qui dixerunt non commune cum eadleris Dominum pascha celebrasse, sed pri-

¹ Joan. xviii. — ² Matt. xxvi. — ³ Ibid. — ⁴ Matt. xxvii. — ⁵ Mar. xv. — ⁶ Joan. xix. — ⁷ Matt. xxvii. Marc. xv.

⁸ Tob. ii. — ⁹ Dent. xxi. — ¹⁰ Philo de Spec. leg. — ¹¹ Joan. xix. — ¹² Num. ix. — ¹³ 2. Paral. xxx.

vatum, illudque anticipatum egiisse. Stet vero firma sententia, quatuor Evangelistarum et totius divinae Scripturae attestatione suffulta : Dominum nostrum Iesum Christum luna decima quarta ad vesperam commune Judaeis omnibus egiisse pascha, illud ipsum etiam Judaeis ceteris celebrantibus ; nullamque causam vel ipsius anticipandi, vel intercidendi, aut denique transferendi intercessisse. Congruit et historia veritas sacro mysterio ; ut ille ipse agnus, qui veuit peccata omnium et culpas, licet integrissimus et innocentissimus, sibi assumere, ipso Paschatis die pro salute omnium immolaretur in cruce. Sed haec quantumlibet longiora, majori qua lieuit brevitatem contraximus. Nunc jam cætera, que ad historiam pertinent enarreremus.

36. Vespere¹ autem facto, Pascha celebraturus Dominus domini venit, discubuit cum duodecim, agnum comedit, lavitque pedes illorum, et de humilitate servanda eosdem admonxit, ac denique sacramentum angustissimum Eucharistie instituit : haec pluribus Evangelista. Factam esse ablutionem pedum ante sacre Eucharistie institutionem, sed post esum agni, facile persuaderemus ex multis, quae inferius explicabimus. Scimus tamen aliquos existimasse, Dominum nostrum, primum omnium, antequam etiam comedenter agnum, lavisse pedes Apostolorum : quod etiam probari posse videtur ex multis, et ex eo in primis, quod apud Lucam² olim reprobrans Dominus Simoni dixit : « Intravi domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti. » Hoe ideo, quod statim post ingressum convivarum pedes lavari esset in usu : hospitibus enim ingreditibus ejusmodi officium exhiberi solitum esse, de Abraham et Lot testatur divina³ Scriptura : inde vero sic lotis mensa apponebatur : unde et illud libri iudicium⁴ : « Postquam laverint pedes suos, recepit eos in convivium. » De Romanis nulli est dubium, lotos prius in balneo accumbere consueuisse ; quod si loti non essent, pedes saltem lavabant : unde illud Plauti⁵ : « Locus hic tuus est, hic accumbe : ferre aquam pedibus, prebe fu puer. »

37. Sane quidem ex quo Judæi a Romanis subjugati sunt, more Romano cœnare didicisse, eruditus vir meique amantissimus Petrus Ciacconius dignæ memoriae, in brevi illa, sed non brevis eruditio tractatione, quam scripsit de modo convivandi apud priscos Romanos, pluribus docet : nimirum, quod sicut illi, Judæi quoque in conviviis lavarentur, ungerentur, veste cœnatoria uferentur, itemque accumberent, et non sederent, et alia id genus. Verum quod haec illi a Romanis acceperint, affirmare non auderem : nam cumdem fere epulandi usum apud Indos servatum esse, apud quos nunquam Romani suo imperio pervenerunt, Philostratus⁶ auctor est. Testimonio insuper divinae Scripturæ⁷ desribentis convivium Assueri regis, exploratum habebetur, convivas illos super lectulos accubuisse,

qui erant aurei et argentei, super pavimentum smaragdino et pario lapide statum dispositi. Vetus esse trielinii nomen et usum apud Hebreos, de Samuele eadem agens divina Scriptura testatur, dum ait⁸ : « Assumens itaque Samuel Saulem, et puerum ejus, introduxit eos in trielinum, et dedit eis locum in capite. » Accubentes item consueuisse convivari Judæos, multa sunt exempla, ut cum dicitur de Tobia⁹ quod cum fecisset convivium contributibus suis, cum acceperisset, et de Judeo, quod occisus in platea jaceret, nuntium accepisset, statim exiliens de acerbitate suo, relinquens prandium, jejunus perenit ad corpus, et infra iterum de discubitu.

38. Caeterum quod spectat ad ipsam pedum lotionem, de qua agimus, factam tunc esse post cœnam agni existimamus, multis iisdemque efficacibus rationibus persuasi : atque in primis, quod Joannes expresse dicat, id contigisse cœna facta, ac rursum Dominiū e cœna surrexisse, accepisse linteum, et lavisse pedes Apostolorum : quantumlibet illud, cœna facta, hoc est, cœna parata, aliqui sint interpretati. Quod vero dictum est, ipso ingressu domus, solitos esse convivarum pedes lavari : id quidem verum esse dicimus, cum qui accubituri erant, non essent loti, ut idem qui supra auctor exacte demonstrat : verum cum convivæ loti essent, absque alia mora recumbere consueisse, idem docet. Lotos vero fuisse discipulos Domini, satis expressisse videatur Jesus, cum dixit Petro¹⁰ : « Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, et est mundus lotus. » Sane quidem solitos fuisse Judæos in paschali convivio iterum lavare pedes ac manus, ex libro Rituali Hebreorum constat; cuius rei illa habetur expressa ratio, quod ejus convivii duplex esset cœna coniuncta, vel, si dicere velimus, unus cœna duplex mensa; in cuius priori esus agnus, in posteriori vero cœrmonia agebatur azymorum. Porro non tantum in Paschate, sed et in aliis maximis Judæorum solemnibus diebus, ut Pentecoste, et Seenophégia, ejusmodi duplices cœnas exhiberi consuesse, ex canone Ritualis eorumdem apparel. Sed ea erat inter eas differentia, quod in aliis semel tantum pedes lavarent, in paschalis cœna iterum, primum scilicet ante esum agni, postea vero ante secundam mensam et cœrmoniam azymorum. His igitur in hunc modum se habentibus, cum ritus paschalisi, qui tunc penes illos in usu erat, bis lavari pedes exposceret : primam pedum lotionem ante esum agni factam esse, dicere opus est; secundam vero a Domino ante secundam mensam. Verum ex verbis Domini, qui dixit Petro : « Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet; » in omnibus lotos accubuisse in prima mensa discipulos (ut dictum est nisi ea verba ad baptismi mysterium referamus, opus est affirmare. Primam igitur illam agni cœnam jam fuisse consumptam, cum inde consurgens Dominus lavet pedes discipulorum, illud etiam certo persuadet, quod idem Joannes¹¹ seribit his verbis : « Surgit a cœna,

¹ Matt. XXVI. Mar. XIV. Luc. XXII. Joan. XIII. Concord. c. CXXIX. et LXXX. — ² Luc. VII. — ³ Gen. XVIII. XIX. et XLIII. — ⁴ Judic. XVIII. — ⁵ Plaut. in Persa. — ⁶ Philost. in vita Apol. lib. III. — ⁷ Esther. I.

⁸ 1. Reg. IX. — ⁹ Tob. II. — ¹⁰ Joan. XIII. — ¹¹ Ibidem.

et ponit vestimenta sua : et cum accepisset fintem, praecinxit se, etc. »

39. Quod vero dicatur Dominus posuisse non vestimentum, sed vestimenta sua, eum pedes discipulorum favit, par est credere, eum in ueste cœnatoria remansisse : absque ejusmodi enim ueste Iudeos accumbere, religio erat : quod plane idem Dominus¹ demonstrat in parabola illa de nuptiis filii regis, in qua male mulieratus legitur ille, qui sine ueste cœnatoria, quam ob muptias muptialem appellat, discubere præsumpsisset. Sed non cœnatoria tantum indutum ueste, sed majoris decoris gratia propriis super indutum vestimentis Dominum cœnassem, putandum : nam et palliatos atque togatos convivias interdum accumbere solitos, diserto viro Fulvio Ursino, quibus id monstraret, non desunt exempla². Apostolos etiam eadem indutos ueste in cœna accubuisse credendum. Sindon enim esse solebat, eademque prolixa, ut merito fugam arripiens, abjecerit eam adolescentis ille existimatus³ Joannes evangelista, qui, quod (ut creditur) mœrore oppressus non receperisset vestimenta sua, ut erat in mensa, remansit amictus sindone super nudo. Ejusdem plane generis fuisse vestes illas cœnatorias non tantum pluribus antiquorum auctoritatibus, sed ex ipsis tricliniaribus mensis marmoribusque sculptis idem anctor facile monstrat. Sic igitur cum dicat Evangelista post ablutionem pedum Jesum receperisse vestimenta sua, satis significat, absoluta jam cœna, lotisque pedibus discipulorum, cœnatoriam vestem exuisse, ac propriam induisse. Aliud enim longeque a priori diversum cum ipse suis esset exhibitus convivium, diverso etiam a solito cœnandi habitu, decentiori cultu (ut tantum mysterium exposcere videbatur) illud sibi instituendum putavit. Novum ergo Dominus paraturns convivium (quod convivatoris videbatur esse munus) primum omnium convivarum voluit lavare pedes, ac subinde divinum illud fereulum propinare. Sed antequam de hac secunda agamus mensa, de prima que imago quadam videbatur esse secundæ, ac de ipso in cœna accubitu, quid idem auctor scriperit referamus.

40. Constat Joannis⁴ evangelistæ assertione ipsum dilectum præ ceteris a Christo discipulum, in sinu Domini in eadem cœna recubuisse. Quid autem sit in mensa in sinu recubere, cum idem qui supra auctor pluribus demonstrasset, ac prius ostendisset Iudeos in mensa more Romano accumbere consueuisse, haec ait : « Romani liberos suos, aut quos caros habebant, in conviviis infra se, hoc est, in sinu suo, collocabant : nam id esse in sinu recubere, superius ostendi. Et Joannes Christo maxime carus, in ipsis sinu recubuit, et in ejus pectore se quam familiariter composuit, dum ex eo querit quis illum esset traditurus. Ambrosius⁵ ad illud : Cecidit in collum ejus : Nonne, inquit, tibi videtur Christum cecidisse in collum Joannis,

quando erat Joannes in sinu Jesu cervice recumbens reflexa? et ideo Verbum apud Deum vidi, qui eretus est ad superna. » Addit ille : Regem sacerorum, qui apud Romanos maximæ dignationis erat inter pontifices, summum focum in pontificalibus cœnis occupare solitum, neminemque supra eum accubare diximus. Et in his pontificalibus cœnis, Christus vere rex et sacerdos secundum ordinem Melchisedechi emendem locum occupat, nec quisquam super eum accubat : alioquin non potuisset olim Maria Magdalena in domo Simonis alabastrum unguenti effundere super caput ipsius recubentis, si in medio loco accubuisse; aut ipse Joannem in sinu habere, si in imo. Romani non raro quini in lectis discubebant: quo didem auctor pluribus monstrat. Et Christi discipuli (ut verisimile est) quini in singulis lectis discubuerent, in reliquo autem tres tantum, ipse nempe, et Joannes¹ et Petrus : is enim veluti proximus Joanni innuit, ut ex Domino auctorem tanti facinoris quereret. In commune illi vescabantur, ut ex Plutarcho retuli; et hi in commune vescuntur, omnesque in eamdem palinam manus porrigit : « Qui intingit, inquit Dominus², tecum manum in paropside, hic me tradet; » et post nulla : « Denique ut omnia, quemadmodum dixi, semel ostendam ex Romanorum moribus tracta, qui convivis abeuntibus grata et pretiosa solebant apophoreta conferre : liberalissimus ac sui minimu profusus Dominus, ex hoc mundo ipse discedens, pretiosissimum corpus suum et sanguinem convivis in apophoretis dedit, ut sibi haberent, et secum dominum deducerent, et iter ingredientibus etiam pro viatico foret. » Haec de his ille. Sed qui uberioris haec scire cupit, libellum de ea re ab ipso accurate conscriptum petat.

41. Verum quod ad hanc agni cœnau spectat : his admodum adversari ea videntur que lege statuta essent, cum agnum ipsum paschalem astantibus, non vero recubentibus esse comedendum jubetur. Sed qui antiquum illum commentarium Hebraeorum legerint, quem Ritualem librum seu Cœrimoniale appellant, plane intelligent fuisse usum illum intermissum et antiquatum a tempore exilii Babylonici. Et ne recedamus a superius dictis; ratione accubitus Joannis, qui in ea cœna primum locum post Christum obtinuit, suborta esse videtur in eadem cœna illa inter Apostolos contentionis occasio, quis eorum³ videretur esse major; dum videbant cœderi, in cœna illius accubitu omnibus prælatum esse Joannem.

42. *Contentio Apostolorum de primatu, quando.* — Est observatione dignum nunquam Apostolos de primatu questionem movisse, nec indigne tulisse Petrum præpositum ceteris esse; verum hanc aquanimitate tolerare potuisse, Joannem vel Jacobum fratres apud Christum primos haberi. Hinc videoas eosdem Apostolos eadem indignatione percitos, cum mater ipsorum pro duobus tiliis suis dextram et si-

¹ Matt. xxii. — ² Ful. Urs. in Append. ad opus de Triclin. Petr. Giacc. — ³ Ambros. in Psal. xxxvi, Greg. in Moral. et alii. — ⁴ Joan. xiii. — ⁵ Ambros. in c. xv. Luce.

¹ Joan. xiii. — ² Matt. xxvi. — ³ Luc. xxii.

nistrum in regno petiit; de quibus haec Marcus¹: « Et audiētes decem indignati sunt de Iacobo et Joanne. » Rursus eliam, cum iisdem selecti a ceteris ducti essent a Domino una cum Petro in montem Tabor: « Intravit, inquit Lucas², cogitatio in eos, quis eorum major esset. » Imo, ut ait Marcus³, et in via inter se dispulaveront, quis eorum major esset. Ceterum quantumlibet vidissent Petrum omnibus a Domino prælatum, ac prærogativis quamplurimis auctum; nunquam tamen id infenso animo tulisse sunt visi. Porro quantumlibet Joannes primum locum post Christum accepisset in mensa, tamen in pedum ablutione ceteris Petrum esse præpositum, primumque omnium Iesum pedes Petri lavuisse, S. Augustinus⁴ testatur; quod et nullis eliam rationibus demonstratur⁵. Sed de his haclenus.

43. *Ritus in institutione Eucharistie observati.*
— Ceterum, ut que scripta sunt ab Evangelistis de sacratissimæ Eucharistie institutione facilius intelligantur, opera præsum existimavi hic intexere que in antiquo Hebreorum libro Rituali habentur. In canone enim eorum haec continentur: In paschali convivio, posterior que esset mensa, non ut in aliis dierum festorum secundis cœnarum mensis bellaria apponebantur, sed tantum a lege statutus cibus, nimis primo loco embamma ex intybis et lactucis agrestibus factum, aliisque rebus conditum: inque eum primum paterfamilias intingebat offam azymam, mox ceteri, sieque consumebatur. Deinde idem paterfamilias tortam azymam (seu, ut alii textus habent, dimidiām) sub mappa lactenū servatam, in frusta frangebat; in tot particulas illam dividens, quot essent in cœna discumbentes, sieque divisam singulis porrigebat: quo facto, ipse poculum degustatum tradebat proximo, ille secundo, donec poculum per totum convivium circumferretur. Insper quoniam secundæ illæ mensæ Judæorum erant ob accepta beneficia ad gratias Deo agendas potissimum comparatae: cum in ceteris secundis mensis esset usitata quedam communis benedictionis formula, in paschali secunda mensa post illam benedicam, cum distribueretur torta azyma, haec verba idem paterfamilias dicebat: « Iste est panis ærumnæ, quem comedenter patres nostri in terra Ægypti: quisquis esurit, accedat et peragat pascha. » Post haec idem accepto poculo benedicebat his verbis: « Benedic Iesu Christus, qui fructum vitis creasti, etc. » sieque delibatum (ut dictum est) poculum tradebat proximo, ille secundo, et sic deinceps: haec ex libro rituali Hebreorum. Ceterum (quod est notatu dignissimum) non tantum apud Judæos vetus illa era consuetudo, ut in secundis mensis sic libanæs gratias Deo agerent, sed et Gentiles ipsi in iisdem secundis mensis merum libarent diis, et alia sacra facerent, ut Athénæus⁶ tradit, et alii: sed in his non immoramus. Haec igitur ex rituali veteri Hebreorum libro accepta, quantum conferant ad ipsam

evangelicam hisloriam de cœna Domini intelligentiam, facile perspici potest. Dominus enim, servato eo ipso antiquo Iudeorum ritu, illud effecit, ut novis benedictionibus additis novum institueret sacramentum; et que in memoriam velerum beneficiorum fuerant instituta, in commemorationem omnium præstantissimi noviter accepti beneficij mutarentur.

44. Quod vero (ne longius digredi videamur, quam res postulet) nomi nuli dicunt, post ablulos discipulorum pedes, iterum recumbentem Jesum cum suis, quod reliquum erat cœnae agni absumpisse (volunt enim Dominum inter cœnandum a mensa recessisse) ex superius dictis arguuntur satis; atque ex eo etiam, quod lege divina statutum erat, agnum paschalem comedendum esse festinanter¹: qua ex parte certe Dominus legem minus implesset, si agno ex parte comesto, e mensa recessisset, pedesque discipulorum lavisset, ac post longam moram² ad esum agni iterum rediisset. Unde quod dicit Matthæus³: « Cœnanlibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit; » et quod Marcus⁴ ait: « Et manducantibus illis, accepit Jesus panem, et benedicens fregit; » idem est ac si dixisset, Recumbentibus illis: haec etenim in hunc modum esse intelligenda, Lucas aperit, dum testatur Eucharistiam esse institutionem post cœnam, dicens⁵: « Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens: Hic est calix, etc. » quod et ipse testatur Paulus⁶ scribens ad Corinthios.

45. Quod vero, ablutione pedum facta (ut tradit Joannes⁷), imo (ut testatur Lucas⁸) post institutam Eucharistiam, de discipulo pro ditore Dominus sermonem habuisset dicalur, Matthæus⁹ vero et Marcus¹⁰ ante mysticam illam mensam id contigisse tradant: nihil prorsus est absurdum, de ea rebus in priori, ac inde posteriori mensa (hoc discrimine cœnam ab eis Eucharistie placet distinguere) Dominum esse locutum, cum præsertim de perditione illius adeo sollicitus esset; dicente de se Apostolo¹¹: « Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium. Videite canes, videte malos operarios, videte concisionem. » Constat ex his itaque cœnam Domini (sic enim Patres¹² appellare consuevere institutionem sacratissimæ Eucharistie; idemque esse manducare cœnam Dominicam, quod Eucharistiam sumere, Augustinus¹³ demonstrat: licet ea voce, ut aliis, abuti soleant Novatores) fuisse distinctam a cœna agni paschalis, ac post illam fuisse administratam. In qua primum illud sacramentum ineffabile est institutum, quo transsubstantiatio fit panis et vini in carnem et sanguinem Christi, in ipsum Christi corpus sub utraque specie integrum. Tunc et Apostoli, cum ipsis Dominus præcepit id ipsum facere in sui memoriam, sacerdoles sunt facti, atque ipsum

¹ Marc. x. — ² Luc. ix. — ³ Marc. ix. — ⁴ August. in Joan. c. xiii.
— ⁵ Jans. Conc. c. cxxx. — ⁶ Athenæus lib. I. c. 9.

⁷ Exod. xii. — ⁸ Jans. Conc. c. cxxx. cxxxi. — ⁹ Matt. xxvi. — ¹⁰ Mar. xiv. — ¹¹ Luc. xxii. — ¹² Cor. xi. — ¹³ Joan. xiii. — ¹⁴ Luc. xxii. — ¹⁵ Matt. xxvi. — ¹⁶ Mar. xiv. — ¹⁷ Philip. iii. — ¹⁸ Omnes qui interpretati sunt locum I. Corin. xi. — ¹⁹ August. de ser. Dom. in mol. lib. II. c. 7.

sacrificium quod offerrent, est ordinatum. Id Apostoli ipsi, id Patres omnes, id traditio ecclesiastica, atque ipsa catholica fides ab ipso exordio nascentis Ecclesie praedicavit, et huius profiteri non desinit.

46. Atque ut de his singulis (quod instituti ratio postulat) breviter interea agamus, in hujus sacramenti institutione in primis considerandum est ipsum tempus. Cum enim ipsa prima die azymorum, decima quarta Luna ad vesperam, cum Pascha secundum legis Moysi ritum ageretur, post esum agni saecula Eucharistia fuerit instituta, nulla est dubitatio esse confessam in azymis, et non in fermentato: quem etiam ritum servatum esse ab Apostolo^{is}, ac eorum successoribus, Epiphanius¹, quantumlibet (ut dictum est superius) ipse dicat legilimum pascha esse a Domino anticipatum, agens contra Ebionaeos haereticos, qui primi fuerunt Apostolorum temporibus (Ebion enim primus post Simonem magum ab Ignatio² recenselur haeresiarcha), testator, sic dicens: « Mysteria autem faciunt ad imitationem sanctorum in Ecclesia, ab anno in annum, per azymos, hoc est non fermentatos panes. » Haec ille. Si igitur illi ad imitationem sanctorum in Ecclesia in azymis mysteria conficiebant (hoc enim nomine antiqui Eucharistiam nominabant) nulla est dubitatio majores omnes eundem servasse ritum, ut in azymis eadem mysteria sacrosancta confecerint. At unde hoc illi, nisi a suis ipsorum patribus, Apostolis Domini, et illi a Christo id facere didicissent? Sed in his non immorramur.

47. *Nomina Eucharistiarum.*— Agedum, antequam de re ipsa agamus, quibus nominibus majores nostri consueverint saecula Eucharistiam nuncupare, quo ex ipsis nominibus tanta res facilis cognoscatur, adducamus in medium. In primis, habito respectu ad fidèles, qui eam accipientes Christo per omniam maxime unitantur, eodem nomine quo nos in presentiarum usum, communionem seu communicationem ab Apostolis illam esse dictam, fidem facit Paulus Apostolus, dum ad Corinthios scribens, haec ait³: « Calix benedictionis, eni benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? » Lucas⁴ item in Actis: « Erant, inquit, perseverantes in doctrina Apostolorum, et communicatione fractionis panis. » Insuper ob admirabilem ac ineffabilem rerum divinarum secretam quamdam conjunctionem, a Græcis παντάπερ, a Latinis vero Sacramentum invenies nominatam. Terullianus⁵ plane Eucharistiae sacramentum appellat, et alii⁶ post eum. Nomen vero Eucharistiae a gratiarum actione deductum, communue esse reperitur ex aequo Græcis pariter ac Latinis. Rursus etiam quoniam Dominus⁷ dixit: « Pater natus dat vobis panem de celo verum: Panis enim verus est, qui de celo descendit, et dat vitam

mundo; » ea ratione Ignatius¹ Apostolorum discipulus ipsam Eucharistiam, Panem Dei, Panem cœlestem frequenter appellat; et ad Romanos scribens haec ait: « Non gaudeo corruptibili nutrimento, nec voluptatibus hujus vita: Panem Dei volo, Panem cœlestem, quæ est caro Christi Filii Dei. »

48. Eadem igitur ratione, quatenus continet ipsum Christi corpus, majores idem Sacramentum appellare consueverunt Corpus Christi. Ejusmodi nuncupationem sepius a Tertulliano usurpatam invenies, ut cum ait² in libro de Oratione: « Quod oratio solvenda sit, Corpore Domini accepto; » et paulo post: « Accepto Corpore Domini et reservato, » et³ in libro de Idolatria: « Eas manus admovere Corpori Domini; » et alibi⁴: « Caro Corpore et sanguine Christi vescitur, ut anima Deo saginetur; » et de Pudicitia⁵ sic: « Opimitate Domini Corporis vescitur. » Sunt de his alia immixta aliorum testimonia, Cypriani, Hieronymi, Ambrosii, Augustini, et aliorum, quæ praeterimus. Istud ipsum sacramentum, quod non esset eibus omnibus communis, sed Caro Christi oblata pro sæculi vita, ea ratione Africani fideles Vitam proprio nomine dicere consueverunt; unde Augustinus⁶: « Optime, inquit, Punici Christiani baptismum ipsum, nihil aliud quam salutem; et sacramentum Corporis Christi nihil aliud quam Vitam vocant. » Demum habito respectu, quod pro peccatis hostia offertur, Oblatio, Sacrificio, Liturgia ac Missa dicta antiquilis reperitur. Sed de his suo loco paulo inferius.

49. Quod autem rei veritatem, non per figuram, vel similitudinem, allusionemve, vel quovis alio modo fictilio, ipsa Eucharistia sit illud ipsum vivificum corpus Christi, quod natum de sanctissima Virgine, in ara crucis oblatum est, et ineffabiliter quodam modo manentibus specierum panis et vini accidentibus in ipsum transsubstantiatum, quod semper catholica veritas est professa, ex innumeris sanctorum Patrum locis, aliquique firmissimis rationibus esset facile demonstrare. Cæterum cum sciamus complures disertissimos ac inlegerrimos, atque de fide catholica optime meritos viros, eo argumento commentarios fere innumeros omni prudenter, doctrina, ac fide sincera eumulante refertos, facilitate illustratos, ac denique (ut multa paucis complectar) plene divinos, suggestente id iis Spiritu sancto, conscripsisse: supervacaneum existimamus, ac lectori onerosum, eadem hic repetere, vel aliqua iis velle addere: illos igitur consulant omnes qui cumque earum rerum cupidi sunt, eo se conferant, ac tanquam ad sacra quondam anchoram confugiant, adversus pravorum dogmatum in nostram fidem adeo certam atque firmiter stabilitam vibrata venenosa tela.

50. Nos interim ne lectorem frustremur, cum præfando polliciti simus in nostris Antilibus, more majorum, Christianæ religionis institutorum origi-

¹ Epiph. hær. xxx. — ² Ignat. in epist. ad Philadelph. — ³ I. Cor. x. — ⁴ Act. ii. — ⁵ Tertull. de corona milit. — ⁶ Ambr. in lib. de Sacr. Aug. I. de pec. merit. cont. Pelag. I. t. c. 24. et alibi scriptionis. — ⁷ Joan. vi.

¹ Ignat. epist. xv. — ² Tertull. de orat. c. iii. — ³ Tertull. de Idol. c. vii. — ⁴ Idem de resur. carn. c. viii. — ⁵ Idem de pud. — ⁶ Aug. de pec. merit. contra Pelag. lib. i. cap. 24.

nem ac firmatatem repetere et intexere, haec libando potius, atque summis labris (ut dicitur) degustando, quam fusius tractando (ne jejunum penitus lectorum abire sinamus) illud unum modo dicemus de Eucharistia, quatenus est sacrificium a Domino institutum, ac sacerdotibus nova legis traditum offerendum. Tam ampli sacerdotii ac sacrificii symbola cum mille fere modis fuerint olim per veterem legem divinitus praeconstrata atque praedicta, satis sit in presentiarum illa paucis commemorasse, qua in rege et sacerdote Melchisedech sunt quibusdam non obscuris certe figuris expressa, atque oraculo propheticō consignata; dicente de Christo David, et quid dieo David? imo ipso Deo Patre: « Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. » Unde in hanc sententiam Cyprianus⁴: « Item, inquit, in sacerdote Melchisedech sacrificii Dominici sacramentum prefiguratum videamus, secundum quod divina Scriptura testatur, et dicit²: Et Melchisedech rex Salem, protulit panem et vimum. Fuit autem sacerdos Altissimi, et benedixit Abraham. Quod autem Melchisedech typum Christi portaret, declarat Spiritus sanctus in Psalmis, ex persona Patris ad Filium dicentis³: Ante Luciferum genui te: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Qui ordo utique hic est de sacrificio illo veniens, et inde descendens, quod Melchisedech sacerdos Dei summi fuit, quod panem et vimum obtulit, quod Abraham benedixit. Nam quis magis sacerdos Dei summi, quam Dominus noster Jesus Christus, qui sacrificium Deo Patri obtulit, et obtulit hoc idem quod Melchisedech obtulerat, id est, panem et vimum, suum scilicet corpus, et sanguinem? » Haec Cyprianus.

51. Cum vero idem Dominus istud ipsum Apostolis suis faciendum praecepit: satis expressit suum sacerdotium et cum eo sacrificium voluisse ad posteros propagari. Unle idem Cyprianus⁴ de iisdem agens, haec subdit: « Si Jesus Christus Dominus et Deus noster ipse est summus sacerdos Dei Patris, et sacrificium Patri seipsum primus obtulit, et hoc fieri in sui commemorationem praecepit, utique ille sacerdos vice Christi vere fungitur, qui id quod Christus fecit, imitatur; et sacrificium verum et plenum tunc offert in Ecclesia Deo Patri, si incipiat offerre secundum quod ipsum Christum videat obtulisse; » et inferius: « Et quia passionis ejus mentionem in sacrificiis omnibus facimus (passio enim Domini sacrificium est quod offerimus), nihil aliud quam quod ille fecit, facere debemus. »

52. *Apostolorum sacrificia.* — Id ipsum fecisse Apostolos, et universam Ecclesiam ab illis edoctam in universo mundo facere perseverasse, Irenaeus⁵ Polycarpi Joannis apostoli discipuli auditor testatur sic dicens: « Suis discipulis Dominus dans consilium primitias Deo offerre ex suis creaturis non quasi indigenti, sed ut ipsi nec infructuosi, nec ingrati sint, eum qui ex creatura panis est, accepit, et gratias

egit, dicens: Hoc est corpus meum; et calicem similiter, qui est ex ea creatura qua est secundum nos, suum sanguinem confessus est; et novi testamenti novam doenit oblationem, quam Ecclesia ab Apostolis accipiens, in universo mundo offert Deo; » et inferius¹: « Igitur Ecclesia oblatio, quam Dominus docuit offerri in universo mundo, purum sacrificium reputatum est apud Deum, et acceptum est ei; » et post multa, dum in haereticos invehitur: « Quomodo, inquit, constabit eis, cum panem in quo gratiae actae sint, corpus esse Domini sui, et calicem sanguinis ejus, si non ipsum Fabricatoris mundi Filium dicant, id est, Verbum ejus? Quomodo autem rursus dicunt carnem in corruptionem devenire et non percipere vitam, qua a corpore Domini et sanguine alitur? Ergo aut sententiam mutent, aut abstineant offerendo qua praedicta sunt. Nostra autem consonans est sententia Eucharistiae, et Eucharistia rursus confirmat sententiam nostram. Offerimus ei, quae sunt ejus, congruerter communicationem et unitatem prae dicentes carnis et spiritus. Quemadmodum enim qui est ex terra panis, percipiens invocationem Dei, iam non communis panis est, sed Eucharistia ex duabus rebus constans, terrena et caelesti: sic et corpora nostra percipientia Eucharistiam, iam non sunt corruptibilia, spem resurrectionis habentia. Offerimus autem ei, non quasi indigenti, sed gratias agentes donationis ejus, et sanctificantes creaturam. » Itemque alibi haec in eamdem sententiam, agens adversus eosdem haereticos carnis resurrectionem negantes: « Quando ergo, inquit², et mixtus calix, et fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis et corporis Christi, ex quibus augetur et consistit carnis nostre substantia: quomodo carnem negant capacem esse donationis Dei, qui est vita eterna, qua sanguine et corpore Christi nutritur, et membrum ejus? » Haec Irenaeus³ martyr, Apostolorum temporibus proximus, et discipuli Apostolorum auditor.

53. Ignatius⁴ ipso antiquior. Apostolorum discipulus, sacerdotes novae legis consuevisse sacrificium offerre, sepe testatur, et de ipsa Eucharistia ad Philadelphios in hunc modum scribit: « Obsecro vos, ut una fide, una prædicatione, una Eucharistia utamini: una est enim caro Domini nostri Jesu Christi, et unus illius sanguis, qui pro nobis effusus est; et unus calix, qui pro omnibus nobis distributus est; unus panis, qui omnibus fractus est; unus altare omni Ecclesiae, et unus episcopus cum presbyterorum collegio et diaconis conservis meis; » et ad Smyrnenses⁵: « Rata Eucharistia habeatur, quae sub episcopo fuerit, vel cui ipse concesserit. Non licet sine episcopo baptizare, neque offerre, neque sacrificium immolare; » hoc ipsum alius non esse, quam sacra Eucharistiam confidere, eamdemque panem esse celestem, ac ipsam denique carnem et sanguinem Christi, ad diversos scribens ineulcat. Quin etiam locum ejusdem Ignatii in diela

¹ Cypr. ad Cœcil. ep. LXIII. edit. Pamel. — ² Genes. XIV. — ³ Psal. CIX. — ⁴ Cypr. ad Cœcil. ep. LXIII. — ⁵ Iren. lib. IV. cap. 32.

¹ Iren. eod. lib. c. 34. — ² Idem lib. V. c. 1. — ³ Iren. de Script. Eccles. — ⁴ Ignat. ep. IX. — ⁵ Idem. ep. X.

epistola ad Smyrnenses Theodoretus in Impatibili, tertio dialogo, ex verbis ipsius sic recitat : « Eucharistias et oblationes non admittunt; quod non confitentur Eucharistiam esse carnem Salvatoris nostri Iesu Christi, que pro peccatis nostris passa est, quam Pater sua benignitate suscepit. » Haec Ignatius apud Theodoretum; que miramur sive librariorum, sive interpretum vitio excidisse. Rursus idem ad Ephesios ait¹ : « Date itaque operam ut saepius congregemini ad Eucharistiam; » et in fine : « Obedientes episcopo et presbytero, frangentes panem unum, quod pharmacum immortalitatis est, mortis antidotum, vitam quoque Deo concilians per Iesum Christum, medicamentum purgans vitia, et omnia pellens mala. » Quid ergo is panis sit, planius ad Romanos his verbis explicat² : « Panem Dei volo, panem caelestem, quae est caro Filii Dei. »

34. Justinus martyr³, et ipse eliam Apostolorum temporibus vicinus, de ejusmodi Eucharistiae sacrificio satis explicite in ea oratione, quam ad Antoninum Pium Augustum scripsit, loquitur in haec verba : « Precibus finitis, mutuis nos invicem osculis salutamus. Deinde ei qui fratribus praest, offertur panis et poculum aquae et vini : quibus ille acceptis, laudem et gloriam rerum universarum Patri, per nomen Filii et Spiritus sancti offert, et Eucharistiam sive gratiarum actionem, pro eo quod nos donis hinc dignatus sit, prolixe execpitur. Atque ubi ille preces et gratiarum actionem absolutit, populus qui adest omnis fausta approbatione acclamat dicens, Amen. Amen autem voce Hebraea, Fiat, significat. Praesidens vero postquam gratiarum actionem perfecit et populus universus approbatione laeta eam comprobavit, qui apud nos vocantur diaconi atque ministri, distribuunt unicuique præsentium, ut participant eum, in quo gratiae actæ sunt, Eucharistiam, panem, vinum, et aquam, et ad absentes perferunt. Porro alimentum hoc apud nos appellatur Eucharistia : quod nulli alii participare licet est, quam veram esse nostram doctrinam credenti, lavaero propter remissionem peccatorum, et regenerationem abluto, et ita ut Christus tradidit, viventi. Non enim ut communem panem, neque communem portam, ista sumimus ; sed quemadmodum per Verbum Dei caro factus Jesus Christus Salvator noster, et carnem et sanguinem salutis nostra causa habuit : ad eumdem modum etiam eam aliuoniam, in qua per preces Verbi ejus ab ipso profecti gratia sunt actæ, unde sanguis et caro nostra per mutationem aluntur, incarnati illius Iesu carnem et sanguinem esse, edocli sumus. Nam Apostoli in commentariis a se scriptis, quæ Evangelia vocantur, ita tradiderunt præcepisse sibi Iesum : Eum enim, pane accepto, cum gratias egisset, dixisse : Hoc facile in meam commemorationem : Hoc est corpus meum. Et poenulo similiter accepto, et gratiis aelis, dixisse : Hic est sanguis mens : ac solis ipsis ea tradidisse. » Haec Justinus, de ejus

excellenti doctrina et rerum ecclesiasticarum peritia, integritate, sanctitate, et fide, suo loco uberioris dicturi sumus.

35. Plura hic essent intexenda ex Tertulliano et Cypriano loca, nisi nos nimia prolixitas ab hac re avocaret. Sane quidem sive Cypriani sit, sive alterius, certe tamen ejusdem ferme ætatis auctoris et probatae fidei est commentarius ille de Operibus cardinalibus : ubi cum agitur de cœna Domini, de vero et vivifico sacrificio Eucharistie, deque vera certaque panis et vini in corpus Christi verum transsubstantiatione est verax atque fidelis assertio. Sed non est presentis negotii, singulos orthodoxos scriptores commemorare, qui a temporibus Apostolorum usque in præsens in Ecclesia floruerunt : satis sit prædictorum antiquorum Palmarum testimoniis recensitis, pauca addere, quæ poslea celebriores in Ecclesia doctores in eamdem sententiam sunt locuti ; ac potissimum doctrina et pietate celeberrimus Hieronymus, sic dicens⁴ : « Recurre ad Genesim, et Melchisedech regem Salem hujus principem invenies civitatis, qui jam tunc in typo Christi panem et vnum obtulit, et mysterium christianum in Salvatoris sanguine et corpore dedicavit ; » et rursum de ipsis christianis sacerdotibus⁵ : « Absit, inquit, ut de ipsis quicquam sinistrum loquar, qui apostolico gradu succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt, et per quos nos christiani sumus ; qui claves regni celorum habentes, quodammodo ante judicii diem judicant ; qui sponsam Domini sobria castitate conservant. » Idemque rursus alibi in haec verba⁶ : « Ad episcoporum et presbyterorum preces, Christi corpus sanguisque conficitur. » Idem ad Damasum de filio prodigo : « Christus, inquit, quolidie fideliibus immolatur ; » et alibi⁷ : « Nec Moyses dedit nobis panem verum, sed Dominus Jesus ; ipse conviva, et convivium ; ipse comedens, et qui comeditur : illius bibimus sanguinem, et sine ipso potare non possumus : et quosidie de sacrificiis ejus, de genimine vitis ejus vera et vineæ Sorec, quæ interpretatur elecla, rubentia musta calcamus. »

36. Non possum facere Ambrosium⁸, cum de eodem sacrificio his usus est verbis : « Ego, Domine, memor venerandae passionis tue, acedo ad altare tuum, licet peccator, ut offeram tibi sacrificium, quod tu instituisti, et offerri præcepisti in commemorationem tui pro salute nostra. » Id quomodo conficiatur, alibi sic explicat⁹ : « Tu forte dicas : Meus panis est usilatus. Sed panis iste, panis est ante verba sacramentorum : ubi accesserit consecratio, de pane sit caro Christi. Hoc igitur astruamus. Quomodo potest, qui panis est, corpus esse Christi? Consecratione. Consecratio igitur quibus verbis est, et cuius sermonibus? Domini Iesu. Nam reliqua omnia quæ dicuntur, laudem Deo deferunt : oratio præmititur pro populo, pro regibus, pro easteris. Ubi venitur ut conficiatur venerabile sacramentum, jam

¹ Igitur, ep. xiv. — ² Idem, ep. xv. — ³ Just. mart. or. ad Anton. proprie timem.

⁴ Hier. ep. LXXXVII. — ⁵ Hier. ep. i. — ⁶ Hier. ep. LXXXV, ad Ev. — ⁷ Hier. ep. ad Hedib. cl. q. 2. — ⁸ Ambros. orat. prep. ad Miss. i. — ⁹ Ambr. de Sacram. l. iv. cap. 4.

non suis sermonibus sacerdos, sed utitur sermonibus Christi. Ergo sermo Christi hoc conficit sacramentum. Quis sermo Christi? nempe is quo facta sunt omnia. » Et paulo post: « Ego tibi ut respondeam, non erat corpus Christi ante consecrationem, sed post consecrationem; dico tibi quod jam corpus est Christi: Ipse dixit, et factum est: ipse mandauit, et creatum est. »

57. Augustinus itidem de eodem ipso sacrificio haec ait¹: « Id enim sacrificium successit omnibus illis sacrificiis veteris Testamenti, que immolabantur in umbra futuri: propter quod etiam vocem illam in psalmo decimo nouo ejusdem mediatoris per prophetiam loquentis agnoscimus: Sacrificium et oblationem notuisti, corpus autem perfecisti mihi: quia pro illis omnibus sacrificiis et oblationibus corpus ejus offeratur, et participantibus ministratur; » et alibi² de oblatu eodem sacrificio ad pellendos demones haec ait: « Rogavit nostros, me absente, presbyteros, ut aliquis eorum illo pergeret, cuius orationibus cederent. Perrexit unus, obtulit ibi sacriticium corporis Christi, rogans quantum potuit, ut cessaret illa vexatio: Deo profinus miserante, cessavit. » Itemque alibi³: « Jam Christiani peracti ejusdem sacrificii memoriam celebrant saerosancta oblatione, et participatione corporis, et sanguinis Christi. » Sed quomodo id fiat, alibi sic declarat⁴, agens contra Faustum manichaeum: « Noster autem panis et calix, non quilibet (quasi propter Christum in specie et in sarmenitum ligatum, sicut illi desipiunt), sed certa consecratione mysticus fit nobis, non nascitur. Proinde quod non ita fit, quamvis sit panis et calix, alimentum est refectionis, non sacramentum religionis, etc. » Nonne eadem et Graeci?

58. Cyrillus Hierosolymitanus de eodem sacrificio Catechesim mystagogicam⁵ conscripsit, idemque de ejusdem veritate ac certitudine haec ait⁶: « Non ergo consideres tanquam panem nudum, et vinum nudum: corpus enim est et sanguis Christi, secundum ipsius Domini verba; quamvis enim sensus tibi hoc non suggerit, tamen fides te confirmet, quin potius habeas ex fide pro certissimo, ita ut nulla subeat dubitatio. » Et paulo post: « Hoc sciens, proque certissimo habens, panem hunc, qui videtur a nobis non esse panem, etiam si gustus panem esse sentiat; sed esse corpus Christi. » Ille ille, et Chrysostomus in eamdem sententiam⁷: « Non enim homo est, qui proposita de consecratione mensae Domini, corpus Christi facit et sanguinem; sed ille, qui crucifixus est pro nobis Christus. Sacerdotis ore verba proferuntur, et Dei virtute consecrantur et gratia: Hoc est, ait, corpus meum: hoc verbo proposita consecrantur. Et sicut illa vox, quae dicit: Crescite et multiplicamini, et replete terram; semel quidem dicta est, sed omni tempore sensit effectum, ad generationem operante natura: ita vox illa semel

quidem dicta est, sed per omnes mensas Ecclesiae usque ad hodiernum diem, et usque ad ejus adventum praestat sacrificio firmitatem. »

59. Multa his essent addenda, sed haec nos cursum ad alia festinantes. Neque tamen prætermittendum, quod cum multa sint hujus sacrificii nomina, illud est antiquissimum, et apud Latinos usitatus atque frequenter, Missa: quod quidem (sicut et Christiana fides profitetur) ex hebraica vel chaldaica nomenclatura acceptum esse videtur. Quod enim in nostra Vulgata legitur, Spontanea¹ oblatio, hebraice, et chaldaice dicitur, Missa, quam offerebant Domino in gratiarum actionem de fructibus terre, qua et vescabantur in templo cum recordatione præterita servitutis, et ab eadem liberationis. Quæ quidem omnia cum optime conveniente predicto a Christo instituto sacrificio; eo potius majores nostri usi sunt nomine, quam cuiuspiam alterius sacrificii: nam et ea potissimum ratione ab illis id factum esse videtur, quod spontanea recolatur prima illa sui ipsius a Domino nostro Iesu Christo facta oblatio, de qua Isaia²: « Oblatus est quia ipse voluit. » Et Dominus de se ipso³: « Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. » Et quod scriptum est in Psalmo⁴: « Holocaustum et pro peccato non postulasti: tunc dixi: Ecce venio. » Sane quidem creditur ejusmodi nomen ab ipsis Apostolis Petro et Paulo, ex hebraicis fontibus, traditum esse Romanis: quod et Jacobus Hierosolymorum Episcopus, itemque Apostolus et frater Domini tradidit suis; nam eadem usus est voce in sua, quam posteris reliquit, Missa, de cuius certa fide ac veritate suo loco pluribus agemus.

60. Ea voce usa videtur suo ipsius exordio Romana Ecclesia: nam Pius papa proximus Apostolorum temporibus, scribens ad Justum episcopum Viennensem, idem sacrificium missam vocans, sic dicit⁵: « Soror nostra Euprepia, sicut bene recordaris, titulum domus sue pauperibus assignavit: ubi nunc cum pauperibus nostris commorantes missas agimus. » Haec ille, Item Cornelius papa epistola ad Lupicium Viennensem episcopum his utitur verbis: « Publice, neque cryptis notioribus missas agere Christianis ticeat. » Eodem usi sunt nomine cæteri Romani pontifices quos longum esset singulatim recensere. In concilio Romano⁶ sub Silvestro, in concilio Carthaginensi⁷ secundo, in concilio Agathensi⁸, et aliis, Patres qui interfuerunt, eodem quoque missæ nomine ipsum incruentum sacrificium nominarunt, sicut et Ambrosius⁹. Augustinus¹⁰, Victor Uicensis¹¹, ac denique cæteri, et post ipsos recentiores omnes. Ceterum quod ad ipsum sacrificii ritum spectat, opportuniiori loco agemus.

61. *Usus cœnæ Dominicæ.* — Ut autem ad ipsam Dominicam cœnam redeamus, quam cœptam esse a

¹ Aug. de Civ. Dei lib. xvi. c. 20. — ² Aug. de Civit. Dei lib. xxii. c. 8. — ³ Aug. contra Faust. lib. xx. c. 18. — ⁴ Aug. contra Faust. lib. xx. c. 13. — ⁵ Cyrilus Catech. mystag. v. — ⁶ Cyrril. Catech. myst. iv. — ⁷ Chrysost. hom. de prod. Jud.

⁸ Deut. xvi. — ⁹ Isaïe. xxxv. — ¹⁰ Joan. x. — ¹¹ Psal. xxxix. — ⁵ Habetur tom. i. bibliothec. sanctorum Patrum. — ⁶ Concil. Rom. sub Silvestro in fine. — ⁷ Concil. Cartha. II. can. iii. — ⁸ Concil. Agath. c. xlvi. — ⁹ Ambros. ad Marc. ep. xxxiii. — ¹⁰ Aug. serm. de temp. ccli. — ¹¹ Viet. de pers. Van. lib. ii.

Domino ejus diei hora vespertina constat : remansit ea consuetudo apud nonnullas Ecclesias, ut etiam vespere, sed a jejunis, idem sacrificium offerretur. Viguisse enimdem usum in Ecclesia Africana olim, auctor est Cyprianus¹. Id ipsum, sed post sumptum cibum, de Ecclesia Alexandrina testatur Sozomenus². Augustinus³ autem ad Januarium scribens, id semet in anno in cena Domini et nonnisi a jejunis fieri solitum asserit, dum ait : « Quæris enim his verbis, quid per quintam feriam ultime hebdomadis quadragesimæ fieri debeat : an offerendum sit mane, et rursus post cœnam, propter illud quod dictum sit : Similiter postquam cœnatum est : An jejunandum et post cœnam tantummodo offerendum : an etiam jejunandum, et post oblationem, sicut facere solemus, cœnandum? etc. » Vespertinorum etiam missarum mentio habetur in concilio Agathensi⁴.

Ceterum quoniam diversa erat aliquarum Ecclesiarum consuetudo, passimque post cœnam sacrificium offerebatur, eam sustulit in Africa concilium Carthaginense tertium⁵, statuens ut a jejunis semper, excepta ipsa die anniversaria cœnae Domini, offerretur. Sed haec etiam fuerunt contraria legibus abrogata⁶ ac penitus antiquata, ob eam polissimum causam quod universalis Ecclesiae vetus consuetudo contraria esset, cum ut nonnisi a jejunis sacra Eucharistia sumeretur, antiquitus observatum esse videretur : id affirmat Tertullianus⁷, dum ad uxorem scribens ait : « Non sciel maritus quid secrelo ante omnem cibum gustes. » Cyprianus⁸ (ut vidimus) id ipsum confirmat, et quod in melius mutatum sit, rationem reddit. Itemque Augustinus de his agens, ait : « Liquido appetet, quando primum acceperunt discipuli corpus et sanguinem Domini, non eos accepisse jejunos. Numquid tamen propterea calumniandum est universæ Ecclesie, quod a jejunis semper accipitur? Et hoc placuit Spiritui sancto, ut in honorem tanti sacramenti, in os christiani prius Dominicum corpus intret, quam ceteri cibi. Nam ideo per universum orbem mos iste servatur. Neque enim quia post cibos dedit Dominus, propterea pransi vel cœnati fratres ad illud sacramentum accipiendum convenire debent, aut sicut faciebant quos Apostolus arguit et emendat, mensis suis ista misere. » Haec et alia de his Augustinus, reddens rationem qua de causa id Dominus voluerit vespere instituisse. Graecos etiam confidere ac sumere consuevisse semper jejunos ante cœnam, testatur Gregorius Nazianzenus⁹; qui et multis disputat, Ecclesiam Dei non omnia que a Christo facta sunt eodem tempore quo ille, facienda, majorum traditione suscepisse : idemque adversus illos invehitur, qui eo praetextu differebant sanctum baptismum in annum sua ætatis trigesimum, quod enimdem annum agens Christus voluerit baptizari.

¹ Cyprian. ep. ad Cecil. LXIII. — ² Sozom. hist. lib. VII. c. 10. — ³ Augst. ad Jan. ep. CLXVII. — ⁴ Concil. Agath. apud Gratian. de conscr. dist. V. c. convent. — ⁵ Concil. Carth. III. can. XXIX. — ⁶ Concil. Laod. can. V. et Sext. Synod. cap. XXIX. — ⁷ Tertull. ad uxor. I. II. c. 5. — ⁸ Cyprian. ep. LXIII. — ⁹ Greg. Naz. orat. in sanct. baptis.

62. *An Judas Eucharistiam sumperit, et quando discessit.* — Confecta igitur a Domino Jesu Christo sacratissima Eucharistia, distribuit ipsam Apostolis. An autem eamdem Judæ impartierit, cum tradidit eidem buccellam¹ intinctam, et post buccellam introivit in eum satanas, atque ad accelerandam prodictionem inde recessit? Scimus S. Augustinum² ejus fuisse sententiae, ac firmiter affirmasse Judam nequaquam tunc sacram Eucharistiam cum ceteris participasse; sive dicit : « Non, ut putant quidam negligenter legentes, tunc Judas Christi corpus accepit : intelligendum est enim quod jam his omnibus distribuerat Dominus sacramentum corporis et sanguinis sui, ubi et Judas erat, sicut S. Lucas evidentissime narrat : et deinde ad hoc ventum est, ut secundum narrationem Joannis apertissime Dominus per buccellam intinctam atque porrectam, summ exprimat traditorem : forlasse per panis fictionem, illius significans fictionem. » Haec ille, qui tamen sicut ibi, ita et aliis in locis Eucharistiam eum accepisse tradit dum ait³ : « Christus quid nobis fecit, qui traditorem suum tanta patientia pertulit, ut ei primam Eucharistiam, confectam manibus suis, et ore suo commendatam, sicut ceteris Apostolis tradiderit? » et alibi⁴ : « Traditorem enim suum, qui jam pretium ejus acceperat, usque ad ultimum pacis osculum inter innocentes secum esse perpessus est : quibus non tacuit, esse inter illos fanti sceleris hominem ; et tamen primum sacramentum corporis et sanguinis sui, nondum illo excluso, communiter omnibus dedit. » Haec Augustinus. Affirmat hoc ipsum S. Joannes Chrysostomus⁵ dum ait : « Adfuit Judas, et illius sacrificii communicationem meruit ; » et paulo post : « In illum post communicationem diabolus intravit, non quia contempserat Dominicum corpus : sed quia impudentia Judæ, et malignitas mentis, ut adversariis in eo habitaret, effecit : ut diseas quod indigna et fucata mente mysteriorum secreta celebrantibus a diabolo preparantur insidiae. » Haec eadem Cyrilus⁶, et alii complices, quos omittimus numerare.

63. Ceterum et nos his assentientes, sic dicimus Judam una cum ceteris sacratissimam Eucharistiam participasse, ut tamen nequaquam illis assentiamur qui putarunt buccellam illam intinctam fuisse Eucharistiam ; sed potius existimamus panem illum, quem (ut dictum est) initio secundæ mensæ intingebant in pulleum, seu embamma ex laetueis agrestibus confectum, ut ex rituali libro antiquo Iudaorum superius est demonstratum : sive intinctio illa, ex more, Eucharistiam praecesserit. Secundum igitur dictum Iudaorum ritum dicere opus est rem gestam eo esse ordine, quo a Joanne recensetur; nimisrum post peritum ablutionem de sua prodictione Jesum sermonem habuisse, tunc et Joanni de proditore roganti signum illud per intinctam buccellam dedissemus. Sed quod dicit, accepta

¹ Joan. XIII. — ² Augst. in Joan. XIIII. tract. LXII. — ³ Aug. in Ps. x. — ⁴ Aug. ep. CLXIII. — ⁵ Chrysost. hom. de prol. Jada. — ⁶ Cyril. in Joann. c. XIII. Cyril. Jeros. catech. XIII.

bucella, continuo exiisse; id quidem non ita accipiendum putamus, ut hunc temporis statim, et nulla interposita uora, abierit; sed quod velut furore quodam percitus non expectaverit prolixam illam mirificam post cenam habitam a Dominio orationem: nam S. Lucas aperte testatur Iudam cum ceteris permanuisse usque ad finem communicationis Eucharistie, postquam nihil jam videbatur esse reliquum in mensa (seundum predictum Iudaorum ritum) quo potuerit panis intingi, sieque nec dici posse videtur illum panem intinctum fuisse Eucharistiam: nam Evangelistarum testimonio constat, non simul utrumque, sed seorsum, primumque panem, inde vero vimum suis verbis sacrasse, ac propinasse. Sed haec satis. Non preferimus famen dicere, quod calix ille, in quo Redemptor noster Jesus Christus sacratissimam Eucharistiam consecravit, ut egregium tantæ rei monumentum, a communii usu selectus, ac summa industria assertatus, adhuc Bedæ temporibus Hierosolymis visebatur, de quo haec ipse¹: «In platea, que Marlyrium et Golgotha continua, exedra est, in qua calix Domini serinolo reconditus, per operculi foramen tangi solet, et osculari: qui argenteus calix, hinc inde duas habens ansulas, sextarii Galliei mensuram capit, in quo illa est spongia Domini potus ministra.» Hactenus Beda.

64. *Petri animosa promissio.* — Nox² advenerat, cum Judas, peracta cena, e mensa exiit, et ad perficiendum quod in animo habebat, festinavit. Cum sic ille recessisset, obortam interim contentiōnem inter discipulos de priuatu Dominus sedavit: et eos consolatus, quod eos cito relicturns esset, admonuit. Petrus, facientibus reliquis, ut princeps omnium, quoniam iturus esset, rogavit; secuturumque non segniter promittit; et si opus sit, pro ejus vita atque dignitate tuenda, vitam ipsam profundere, ardenter pollicetur: denique cum Dominus ei perfidiam futuram ac sui ipsius negationem praediceret, obnitiuit, seque id nunquam esse facturum multoties contestatur. Haec Evangelista³ pluribus verbis prosequuntur. His absolutis, novissimum illum admirabilem sermonem habuit, quem Joannes⁴ diligentiori enra conscripsit. Eo⁵ postmodum dicto, simili et hymno absoluto, inde egressus cum suis, seundum consuetudinem abiit in montem Olivarium.

65. *De Hymno in cena dicto.* — Quisnam vero fuerit hymnus ille, quem Dominus post cenam dixit, haud certo compertum habetur. Scimus auctore Augustino⁶ ad Ceretium episcopum scribente, olim circumferri solitum hymnum quendam hac inscriptione notatum: Hymnus Domini, quem dixit secrete sanctis Apostolis discipulis suis: quia scriptum est in Evangelio: «Hymno dicto, ascendit in montem:» sed in scripturis apocryphis illum

reperiri, quibus Priscillianista heretici potissimum utebentur, idem testatur: qui et ex eo nonnulla verba recitans, illorum imposturam detegit. Verum quisnam hymnus ille fuerit, quem Iudei post eum pasche dicere consueverint, ex antiquo corum rituali libro, ubi ipsorum ceremonie habentur descripte, proditur: nimirum moris fuisse in aliorum soleumniis eenis alios ac diversos dicere psalmos ad mysterium ejus diei accommodatos, in paschali autem cena recitari solitum psalmum centesimum decimum tertium, qui incipit: «In exitu Israel de Aegypto,» et alios perbreves. Ceterum haud ignorandum est, exemplo Domini laudabilem illam consuetudinem in Ecclesia coaluisse, ut in mensa gratiarum actiones ab omnibus dicerentur; quales illae essent quibus Orientales nti consueverint, Joannes Chrysostomus⁷ docet: ceteras vero antiqui Ecclesiae rituales libri exhibent.

66. *De loco ubi Christus oravit.* — Cum accessisset Jesus in montem Oliveti, ingressus⁸ in villam quæ dicitur Gethsemani, ubi erat hortus, suos orare adiunxit, assumptis secum Petro, Joanne, et Jacobo seorsum a ceteris, pavore ac merore affectus (cas enim communes ceteris animi passiones prudens volensque suscepit), avulsus ab illis iactu lapidis, Patrem rogans, ut, si possibile esset, a se calicem passionis transferret: eundem sermonem non semel, sed iterum ac tertio repetit, cum interdum dormientes discipulos excitaret. Ei vero sic oranti apparuit angelus confortans eum: sed cum prolixius oraret, in agonia positus est, factusque sudor ejus sicut gutta sanguinis decurrentis in terram. Locus ille ubi haec contigerunt, ad radices montis Oliveti positus, tantæ rei nobilitatus insignibus, quasi trophyis victoriae Christi, præclara postmodum desuper erecta ecclesia (ut auctor est Hieronymus⁹) est mirifice illustratus. Addit Beda¹⁰ petram ipsam, super quam Dominus orans flexis genibus innixus est, quasi mollem ceram cessisse, in sequie genuum ejus vestigia recepisse; ipsumque lapidem, ut insigne tanti miraculi monumentum, intra ecclesiam translatum, et parieti affixum, cunctisque factum perspicuum. Accepimus ab his qui haec viderunt, etiam in imo vallis, quam torrens Cedron præterfluit, in lapidibus ipsis ejusdem Christi Domini nostri vestigia pedum impressa remansisse, haec memisque servata esse.

67. *Quid Christus cum a Judeis duce Juda intraditur?* — At historiam evangelicam perseguamur. Venit interim¹¹ Judas cum milibim cohorte, quibus signum dederat (ne noctis tenebris decepti, in alium quempiam manus injicerent) ut, quem ipse osculatus esset, tenerent ac ducerent. Cumque osculatus cum esset, ipse Dominus se ultiro obtulit illis, rogans quem quererent: seque illum esse manifestans, retrorsum abeuntibus illis, atque in terram cadenti-

¹ Beda de locis sanctis c. II. — ² Joan. XIII. — ³ Matt. XXVI. Marc. XIV. Luc. XXII. Joan. XIII. Conc. c. CXXXIII. — ⁴ Joan. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. Concord. c. CXXXIV. — ⁵ Mat. XXVI. Marc. XIV. Luc. XXII. Joan. XVIII. Conc. c. CXXXVII. — ⁶ Aug. epist. ECLIII.

⁷ Chrys. ad pop. Antioch. hom. 57. — ⁸ Matt. XXVI. Marc. XIV. Luc. XXII. Joan. XVIII. Conc. c. CXXXVII. — ⁹ Hier. de locis Hebraicis. — ¹⁰ Beda de locis sanctis. c. VI. in fine. — ¹¹ Matt. XXVI. Marc. XIV. Luc. XXII. Joan. XVIII. Conc. c. CXXXVII.

bus, iterum eosdem eodem modo interrogans, tandem se ab illis teneri permisit. Sed quid tunc magno animo Petrus, amans cupidusque Christi salutis, generoso accensus amoris ardore; quid, inquam, fortiter gesserit; quomodo ensem exerens, Malchum servum principis sacerdotum invaserit, et auriculam dexteram eidem amputaverit, omnes sciunt. At Jesus ejusmodi tumultum compescens, et Malcho amputatam aurem restituit, et Petrum cohibuit; ac perquam modeste conversus ad principes sacerdotum, et alias Iudaorum qui venerant eum militibus, redarguit.

68. Discipuli dehinc omnes, relicto eo, fugerunt et qui sequebatur eum adolescentis amictus sindone super nudo, cum teneretur, ea relictæ, nudus aufugit. Creditur hie fuisse Joannes¹, veste adhuc cœnatoria indutus, ut superius est dictum, cum de cena Domini actum est. Par est existimare (si in rebus dubiis agere conjectura licet) amantissimum Jesu discipulum, cum Judæ proditionem ceteris manifestans cognovisset, vehementi quadam in errore affectum, Dominique tantum memorem, profunda sui ipsius obliuione sepultum, nihil de sumendis suis vestibus cogitasse; et cum nox esset, quando e cœnaculo recesserunt, perfacile id ipsum et alios præteriisse potuit. Fuisse hunc Joannem Evangelistam, Ambrosius in primis testatur, itemque Gregorius², Beda³, et alii complures. Si quis autem ex recentioribus ab hac opinione dissentit, inde potissimum accedit, quod causam eur Joannes super nudo sindone amictus esset, ignoravit.

69. Sieut igitur in hanc de Joanne opinionem procliviores sumus: ita ab illis penitus dissentimus, qui opinati sunt hunc adolescentem amictum sindone fuisse Jacobum fratrem Domini, cognomento Justum; ea potissimum adducti ratione, quod Hesippus de eo scripserit (ut dicimus suo loco) atque alii testati sint, ipsum amictum sindone incedere sotitum esse. Nam tantum abest, ut Jacobus his temporibus adolescentis aetate fuerit, quin potius jam senex dicendus esset: etenim de eo testatur Epiphanius⁴, ipsum fuisse aetatis annorum nonaginta sex, cum martyrium consummavit; quod contigit (ut auctore Josephio, Eusebio, atque Hieronymo inferius dicimus) anno septimo Neronis imperatoris, qui est Domini sexagesimus tertius: qua ratione dicendum est, Jacobum annis triginta tribus Domino aetate fuisse majorem. Certe quidem, quod his temporibus tanta fuerit aestimationis apud omnes, ut ob virtutum excellentiam, cognomento Justus ab omnibus diceretur, (quem titulum nonnisi post diuturnum experimentum absolutissima vita consecutum fuisse, est aequum existimare) enim nonnisi provectiore aetate fuisse, dicendum esse videtur. Quamobrem cum haec de adolescenti dicta, potius Joanni quam alteri cuiquam aptari possint; nihil est quod a Domino tutus est redditus, quod dixisset: «Si ergo me queritis, sinite hos abire; » nam et

illud implendum erat, quod idem Dominus nuper predixerat⁵: « Venit hora, et iam venit, ut dispergarni unusquisque ad propria, et me solum relinquantis; » et illud: « Perentiam pastorem, et dispergentur oves gregis. » Sed licet fuerit casu concussus, tamen vis amoris, ut ad Dominum in domum pontificis reverteretur, effecit. Sed de his infra. At scimus de hac re diversam diversorum esse sententiam. Quicquid autem sit, non amplius immorandum in his, sed caelera magis necessaria seitu ex instituto nobis persequenda sunt.

70. *Cur Jesus primo ad Annam.* — In hunc modum Jesus Dominus noster a militibus prensus, primo ad Annam ducitur, non quod ipse esset summus sacerdos, eo quippe Caiphas munere fungebatur; sed (quod diximus superius anno quinto decimo Tiberii imperatoris, ac fusius de eadem re disputavimus) quoniam tunc ipse Anna prefectus erat magno concilio septuaginta duorum seniorum, quod Sanedrin appellabant, cuius officium erat de propheta atque doctrina cognoscere et judicare. Unde Anna pontifex jure ex officio Christum interrogabat⁶ de discipulis ejus atque doctrina. Cum autem responderet Jesus se nihil usquam in occulto esse locutum, sed palam docuisse populum: haec dicendi libertate in deteriore partem accepta, unus ex ministris intlixit illi alapam. At quoniam non erat liberum Anna, absque magno illo concilio causam judicare, ac ferre sententiam, misit Jesum ligatum ad Caipham summum sacerdotem, apud quem comitia haberentur.

71. *Petri negatio.* — Interim⁷ Petrus, qui Jesus sequebatur a longe, introducitur ab alio discipulo, qui Joannes putatur, in atrium summi sacerdotis: ubi tertio requisitus ab ancilla ostiaria a Christi discipulus esset, tertio negavit. Cantante interim gallo, recordatus Petrus quod dixerat ei Jesus: Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis, egresus foras, facti pœnitens, cepit ttere. Sed haec longe pluribus Evangelista, que brevi quadam summa contraximus: qui quidem nec sibi invicem adversantur, dum alii a Domino dictum Petro tradunt: « Antequam gallus cantet, ter me negabis. » Marcus vero dicat: « Prius quam gallus cantet bis; » nam⁸ duplex fertur gallicinium, primum post sextam horam noctis, secundum post horam decimam in quarta vigilia. Haec omnia⁹ Petro contigisse in atrio Caiphæ summi sacerdotis, libentius assentimur. Nam etsi ex verbis Joannis in domo Anna primum facta esse videantur, tamen verba illa de Petro prius narrata ea occasione videntur, quod enim de eo semel dicere cepisset ipsum et alterum discipulum sectatos esse Jesum, cetera que Petro contigerunt postea, eidem orationi simul junxit.

72. *Christus ad Caipham.* — Cum igitur ad Caipham summum pontificem Christus perductus esset,

¹ Ambros. in Psal. xxxvi. — ² Greg. l. XIV. Moral. c. 43. — ³ Beda in Marc. c. XIV. — ⁴ Epiph. hæres. LXXXVIII.

⁵ Joan. XVI. Marc. XIV. — ⁶ Matt. XXVI. Marc. XIV. Luc. XXII. Joan. XVIII. Concord. c. CXXXVIII. — ⁷ Joan. XVIII. — ⁸ Joan. XVIII. Marc. XV. Mat. XXVI. Luc. XXII. — ⁹ Corn. Jans. Concord. cap. CXXXVIII. Marcell. de horis eau. c. XLVII. — ⁶ Cor. Jans. Concord. cap. CXXXVIII.

quo magnum illud septuaginta duorum seniorum summo¹ mane cogendum concilium erat, atque hoc exspectaretur: viri² qui tenebant Jesum, illudebant ei. Et quoniam questio de eo habenda erat, an esset propheta; id prius illi experluri, velantes cum, percutiebant faciem ejus, et interrogabant eum, dicentes: « Prophetiza, quis est qui te percussit? et alia multa blasphemantes dicebant in eum. » Hac ergo cum ante coactum concilium Lucas accidisse conscribat, Matthaeus³ vero atque Marcus post sententiam mortis in eum latam factam dicunt: easdem contumelias a perfidissimis atrocissimisque ac proceribus illis ministris iterum repelitas esse adversus Dominum Jesum, facile possumus intelligere. « Mane⁴ ergo coacto concilio, principes sacerdotum⁵, et omne concilium quarebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent: et non invenierunt, cum multi falsi testes accessissent. Novissime autem veniunt duo falsi testes, et dixerunt: Hic dixit: Possum destrinere templum Dei, et post triduum reaedificare illud. » Cumque haec et alia ab aliis aliter dicerentur, nec convenientia essent eorum testimonia, nec Christus ad ea responderet, summus sacerdos Caiphas cupidus mortis Jesu, ut qui antea in alio eorumdem convenitu, Christum occidendum esse, sententiam tulerat; morae impatiens, paucis causam absoluturus, sic caploso demum Iesum alloquitur: « Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei. Dicit illi Jesus: Tu dixisti; verumtamen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus caeli. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens: Blasphemavit, quid adhuc egemus testibus? ecce nunc audiatis blasphemiam, quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis. » Hac Matthaeus et Marcus.

73. Quod autem dicunt scidisse Caipham vestimenta sua, ac de dicta blasphemia calumniam esse Jesum, scire debemus moris fuisse apud Hebreos, cum quid contra divinum honorem factum dictumve esset, qui haec audirent, sua vestimenta scindere consuevisse. Unde apud Hiereniam⁶ datum est criminis regi et servis ejus, quod cum propheticus liber igni traditus esset, ipsi videntes, non scindissent vestimenta sua; sicut⁷ fecisse constat Ezechiam regem, cum Rabsacis blasphemias audisset. Quamobrem et severissime⁸ ultus est Dens in Herodem Agrippam, qui cum divinos honores faustis acclamationibus populi sibi impartitos non repulisset, nec, ut par erat, vestem regiam concedisset, continuo percussus interiit. Hac autem consueludine cæteri, haud tamen sacerdotes tenebantur: nam divina lege⁹ sacerdotibus vetitum erat, ne sua scinderent vestimenta: sed Caiphas, illa contemplata, quo cælerorum astantium animos in Christi perditionem

magis ac magis concitaret, furore quodam percitus, primus summorum omnium pontificum (quorum sit memoria) sic sua vestimenta concidit.

74. Dux, sie, nempe causa blasphemie, scidisse vestem sacerdotalem, praeter morem summorum pontificum et contra legis præceptum. Nam si Jo-nathas summus sacerdos in libro primo Machabaeorum¹⁰ dicatur scidisse vestimenta sua, id non causa blasphemie fecit, neque vestem sacerdotalem concidit, de qua in Levitico²: « Quod vestitus sit summus sacerdos sanctis vestibus, vestimenta sua non scindet, » sed vestem militarem. Erat enim non in procinctu lantum, sed in confictu ipso, atque ob turpem suorum militum fugam, militarem, ut dixi, vestem concidit, imitatus dux ducem Josue³, qui et ipse ob cladem bello acceptam scidit vestimenta sua, ipse, inquam, non autem Eleazarus summus sacerdos, qui ueste sacerdotali induitus extra prælrium esset. Ceterum non solum luctus causa, sed neque blasphemie (quod maius) reperitur aliquando summus sacerdos scidisse sibi vestem, alii ea de causa suam scindentibus. Alleremus hic duo exempla potissima. Cum murmuravit contra Deum, atque (ut divina Scriptura dicit) detraxit Deo⁴ populus Israel in deserulo: sciderunt principes populi vestimenta sua, Moyses autem et Aaron nequaquam, quod scirent id Dei lege vetitum, sed tantummodo ad orandum prostraverunt se in terram. Sic etiam tempore Ezechiae regis⁵, cum urgeret dies ille blasphemie (ita a divina Scriptura nominatus), tam rex ipse quam principes ejus sciderunt sibi vestimenta. Azarias autem qui tunc erat summus sacerdos, ut in posteriori libro Paralipomenon⁶ legitur, nequaquam vestimenta concidisse invenitur; nimurum quod sciret lege divina prohibitum. Muniuntur haec nostra præterea auctoritate S. Leonis⁷ papæ Caiphæ pluribus detestantis, quod contra legis præceptum sua sciderit vestimenta. Haec novæ objectionis occasione oportuit addidisse, atque fusius declarasse; jam cœpta prosequamur.

75. *Juda interitus.* — Igilur cum sententia⁸ summi pontificis Caiphæ, ac totius concilii, morte damnatus esset Dominus Jesus, eumdem vinetum tradiderunt Pontio Pilato presidi. Tunc videns Judas, qui eum tradidit, quod damnatus esset, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum, detestans quod patrarat grande seclus. Illi, inito consilio, emerunt agrum in sepulturam peregrinorum: qui quod ex prelio sanguinis emptus esset, appellatus est Acheldema, hoc est, ager sanguinis. Judas vero in desperationem tanto crimen actus, abiens laqueo se suspendit, sicque suspensus⁹ crepuit medius, et diffusa sunt omnia viscera ejus. Atque haec cumulatius Evangelista. De miserando Judæ interitu S. Augustinus¹⁰ agens.

¹ Matt. xxvii. Marc. xv. Luc. xxii. — ² Luc. xxii. — ³ Mat. xxvii. Marc. xiv. — ⁴ Mat. xxvi. Marc. xv. Luc. xxii. — ⁵ Matt. xxvi. Marc. xiv. — ⁶ Iher. xxxvi. — ⁷ Isaiae xxxvii. et 4. Reg. xix. — ⁸ Act. xii. — ⁹ Levit. x. et xxi.

¹⁰ I. Mach. xi. — ² Levit. xxi. — ³ Jos. vii. — ⁴ Num. xiv. — ⁵ Reg. xxxviii. xxxix. et Isa. xxxvi. xxxvii. — ⁶ 2. Par. xiii. — ⁷ Leo de pass. Dom. serm. 6. — ⁸ Matt. xxvii. Marc. xv. Luc. xxii. et xxiii. Concord. c. cxl. — ⁹ Act. i. — ¹⁰ S. Aug. in quest. super Testamentum novum, quest. xciv.

enum non statim ac retulit triginta denarios, sibi manus intulisse, sed post mortem Salvatoris, testatur. Graeci auctores¹ ex Papia, ut aiunt, ejusmodi de interitu Iudee narrant historiam : « Judas suspendio e vita non discessit, sed supervixit : suspensus enim dejectus est, priusquam suffocaretur : hoc autem planius scripsit Papias Iohannis apostoli discipulus, dicens : Ad magnum impietatis exemplum in hoc mundo permanxit Judas; in tantum enim corpore inflatus, ut progredi non posset, cum currus levii cursu pertransiret, curru compressus est, ita ut effunderentur ejus intestina. Yet alio modo sic (duplex enim est lectio) : corpore enim adeo inflatus est, ut neque posset progredi, qua currus levii cursu pertransibat. Imo nec solus capitis tumor : siquidem et palpebras oculorum ejus adeo intumuisse ferunt, ut lumen omnino videre non posset; oculi vero ejus neque medici instrumenti adminiculo aperiri possent, tanta profunditate ab exteriori aspectu erant separati : porro sanies ac vermes contumeliose confluentes ex toto ipsius corpore ferebantur, egredientes per sola loca secretoria. Post vero multa tormenta et justas ultiōes, cum in suo prædio, ut aiunt, mortuus esset; præ fetore illud desertum permanxit, et inhabitatum usque ad hodiernum diem : sed neque ad hoc usque tempus locum illum quisquam præterire potest, nisi obturatis manu naribus. » Hæc illi, ut dicunt, ex Papia, interpretantes evangelistam Lucam dicentem in Actis : « Suspensus crepuit medius, et diffusa sunt omnia viscera ejus; » ut que facta sint, non quod simul statimque alterum post alterum fuerit subsecutum, dixisse voluerit. Sed an predictæ historiae vere Papias ille sit auctor, ut vera certaque habenda sit, relinquimus prudentis lectoris arbitrio : nam ne contradicant divinæ Scripturæ in his que Evangelistæ scripserunt de Iudea, aliqua, ut vera esse probentur, indigent declaracione, sive censura; cum præsertim magis vera plurium testificatione Patrum probetur illa sententia, Iudam ante Christi obitum laqueo sibi impacto vivendi finem imposuisse : quo enim impetu stimulo gravis culpæ adactus est reddere nūnomos, eodem pariter videri potest ad necem impulsus.

76. At nec illud prætermittimus dicere, majorum traditione acceptum esse, arborem illam, in qua Judas laqueo se suspendit, fuisse sicum. Juvencus² enim poeta de his agens, hæc ecceinit :

Exorsusque suas laqueo sibi sumere penas,
Informem rapuit ficus de vertice mortem.

Beda³ de locis sanctis scribens, hæc habet in eamdem sententiam : « Portam David egredientibus fons occurrit in Austrum per vallem directus, ad eujus medietatem ab occasu Judas se suspendisse narratur : nam et siens magna ibi et vetustissima stat, juxta quod Juvencus ait, etc. » Hand mirum videri

¹ Ecumen. in Act. Apost. cap. 1. Euthym. in Matt. c. xxvi. Cedren. in compend. — ² Juvenc. hist. Evang. lib. iv. — ³ Beda de locis sanctis c. iv.

debet, adhuc Bedæ temporibus illam sicum fuisse superstitem : nam de fico Romulea, Nerone tertium et Messala consulibus, in trunco ac rami arecente, hæc scribit Tacitus⁴ : « Eodem anno ruminalem arborem in comitio, quæ per octingentos et quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texeral, mortuis ramalibus et arecente trunco diminutam, prodigiū loco habitum est, donec in novos fœtus reviviseret. » Hæc Tacitus. De loco autem illo qui in sepulturam peregrinorum emptus est pretio sanguinis, hæc scribit Hieronymus⁵ : « Acheldema ager sanguinis hodie quoque demonstratur in Aelia ad australē plagam montis Sion : et hactenus juxta Iudeorum concilium, mortuos ignobiles, alias terra tegit, alias sub dio putrefacit.

77. *Jesus ante Pilatum.* — Cum ergo principes⁶ sacerdotum introducturi Jesum essent ad Pilatum, foras manserunt, nolentes ingredi prætorium, ut non contaminarentur. Pilatus ad eos foras exiens, rogans causam cur eum adduxissent, cum nullam idoneam inveniret, in eos refundere judicium cupiens, dixit : « Accipite eum vos, et secundum legem vestram judgeate eum. » At illi : « Nobis, inquiunt, non licet interficere quemquam. » Quibus sane verbis haud putandum illos intelligere voluisse de ferenda sententia capitis, quippe qui iam ante (ut ait Marcus⁷) condemnaverant eum esse reum mortis : sed de executione ipsius sibi interdicta per septem dies illos azymorum : quibus item diebus et Petrus ab⁸ Herode Agrippa est detentus in carcere, nec ad supplicium ductus; volente illo, transactis diebus azymorum, producere eum populo, ac in eum lege agere; hæc enim in hanc sententiam esse accipienda, Augustinus⁹, Cyrilus¹⁰, et alii¹¹ persuadent, sic enim ait Cyrilus : « Vtari aiunt ab impia cæde pascha celebraturi : nam aliter ministerium Pilati non quæsissent. Velox enim semper animus Iudeorum ad omne malum est. Petunt ergo a Pilato, ut iudaicam crudelitatem imitatus, sue in præsentia insanie serviat. » Hæc ille. Porro horum successores quam egregie patrum suorum in eo potissimum genere sectati sint mores, Ambrosius⁹ fidem facit, dum ait : « Hi enim arte insinuant se hominibus, donos penetrant, ingrediuntur præatoria, aures judicum et publica inquietant, et ideo magis prævalent, quo magis sunt impudentes. Hoc enim non recens in ipsis, sed inveteratum et originarium malum est : nam olim jam et Dominum Salvatorem intra prætorium persecuti sunt, et præsidis eum judicio condemnarunt. In prætorio ergo a Iudeis innocentia opprimuntur, secreta produntur, religio condemnatur : cum enim Christus occiditur, omnis in eo veritas et justitia condemnatur; quoniam ipse est veritas, justitia, religio, sanctitas, atque mysterium. » Hucusque Ambrosius.

⁴ Tacit. Annal. lib. iii. in fine. — ⁵ Hieron. de locis Hebraicis Act. Apost. — ⁶ Matt. xxvii. Marc. xv. Luc. xxiii. Jo. xviii. Concord. c. cxli. — ⁷ Marc. xiv. — ⁸ Act. xii. — ⁹ Aug. in Joan. tract. cxiv. — ¹⁰ Cyr. in Joan. 1. xii. cap. vi. — ¹¹ Chrysost. hom. lxxxii. in Joan. — ⁹ Ambros. ser. de Kal. Jan.

78. Cæterum quod ad humanitatem et mansuetudinem spectat pontificum, etiam apud ethnicos pontifices maximi a cæde hominum temperabant; unde (quod è consideratione dignum est) Titus qui Iudeos debellavit, ea de causa terti pontifex maximus oplavit, ut servans manus puras, a cæde etiam noxiiorum abstineret; cum e contra Iudeorum pontifices innoxium quoque sanguinem condemnarint. Suetonius enim haec de Tito habet¹: « Pontificatum maximum ideo se professus acepere, ut puras servaret manus, fidem præstifit, nec auctor post hac cujusquam cædis, nec conscius, quamvis interdum ulciscendi causa non decesset: sed peritum se pollius, quam punitum adjurans. » Porro haec omnia facta esse, inquit Evangelista, ut sermo Jesu impletetur, quem dixit, significans qua morte esset morturus. Jam enim prædicterat suis se Hierosolymis crucis supplicium subiturum, quod nouissimi ex præsidis sententia terti potuit: nam cum in Iudeorum concilio calumniantem Caipha, Jesus quod dixisset blasphemiam, sententia mortis damnatus esset, plane secundum legem² Moysi lapidandus erat.

79. Cum igitur Judæi viderent Pilatum Jesu supplicium defreclare, novas³ ingerunt accusaciones: majestatis reum Jesum faciunt, calumniantes quod subvertisset Iudeos, prohibuissetque tributum dari Cæsari, seque ipsum Christum regem esse divisset: mira quadam calliditate præsidiū in Jesus concitantes, quem viderant nuper in homines illos Galilæorum sectæ addictos, quod negarent tributa alienigenis regibus esse pendenda, vel pro eis victimas esse offerendas, adeo savisse, ut immittens in eos milites, miscuisset (ut tradit Evangelista) ipsorum sanguinem cum saerificiis, dum seorsum a ceteris victimas immolarent. His vero commotus Pilatus, ingressus prætorium vocato ad se Jesu, a graviori delicto exordit questionem, interrogans an ipse rex esset Iudeorum; sed cognito quod regnum ejus non esset de hoc mundo, iterum exiens extra prætorium ad principes sacerdotum, qui erant foris expectantes, nullam testatus est se mortis causam in eo invenire. Secum duxerat et Jesum: quem nulli Judæi cum accusarent, nec ad ea quicquam responderet, quamvis causam suam agere a præside esset impulsus; admiratus vehementer Pilatus, acepit quid esset acturus, cum a Judæis eum accusantibus, quod Jesus Galilæus esset, audisset, ad Herodem Galilææ tetrarcham, qui opportune Hierosolymis aderat, Jesum amandavit: qui vehementer gavisus est, quod multa de eo audisset, et jamdiu eum videre optasset: et cum multa rogaret, nec quicquam Christus responderet; quasi fatuum quiemdam ac morionem illudens, ueste alba indulum ad Pilatum remisit; his officiis se invicem provocantes Pilatus et Herodes, scissam olim amicitiam redintegrarunt.

80. Cæterum quod ad uestem albam pertinet: cuiusnam generis ejusmodi vestimentum esset,

opere pretium duabus accuratius pervestigare. Observat, et recte quidem mea sententia, Cornelius Jansenius⁴ græcam dictionem non proprie, quam dinus albam, significare, sed potius splendidam, quam magis proprie candidam dicere consuevimus. « Non enim inquit, ιεράνη, sed ἵπποπτης apud Evangelistam legitur; » que quidem vox reperitur etiam a Jacobo⁵ apostolo usurpata, cum ait: « Si introierit in conventum vestrum vir aureum annulum habens in ueste candida, etc. » Quibus cum nobilissimum quempiam virum describat: inde idem auctor deducit uestem illam, qua ab Herode Salvator indutus est, fuisse regium indumentum, et proinde eo modo Dominum illusum esse quasi fatum insignibus regiis. Verum in his eidem auctori minime assentior, dum existimat uestem candidam fuisse regium indumentum: quod, Josepho⁶ auctore, constat fuisse purpuram, qui alicubi ait: « Herodes cædis reus, et tam gravi obnoxius criminis, adstat hic purpuratus, etc. »

81. Hæc igitur ut explorata habeantur, non minimum conferre existimamus, si nuper citatus Jacobi textus dilucidius expicitur. Errasse siquidem videntur omnes, qui putarunt a Jacobo nobilissimum descriptum hominem, qui annulum aureum, ut egregium nobilitatis insigne gestaret in digito, et candido indumento esset decoratus; nam quod ad annulum spectat, non ornabatur illo manus, sed uestis: et ita annulus in ueste candida idem erat quod aurea fibula, qua uestis perstringeretur: pro annulo enim fibulam intelligi, satis modo declarat ille locus Exodi⁷ quo dicitur: « Stringatur rationale annulis suis, etc. » Sed hæc omnia expressius a Josepho declarata habentur, dum tradit in more fuisse apud Hebreos, fibulam auream, sive dicamus annulum, gestare regis affines in ueste, eumque cui magna ex gratia rex hoc concessisset: sunt enim haec verba ipsius⁸: « Misit ei, virtutis ergo, fibulam auream, quod gestamen solis cognatis regis concedebatur; » quod habetur expressum sapienti in primo Machabæorum⁹. Erat autem ejus fere generis ornementum, quale apud Romanos nobilissimos latus clavus. Sic igitur quod dieit Jacobus: « Si introierit in vestrum conventum vir annulum aureum habens in ueste; » quempiam regium virum designat, cui hujusmodi ornementum gestare fieret in ueste candida.

82. Ejusmodi igitur fuisse uestem illam qua Herodes Iudibri causa induit Redemptorem, nulla debet esse dubitatio. At magnum profecto et admirandum plane divinum consilium, quo et certius intelligatur, cor regis, quantumlibet celestissimi, in manu Dei esse¹⁰. Cum enim apud Iudeos etiam ea vigeret consuetudo, ut alicujus criminis rens, judicio postulatus, atratum se sisteret, quod Josephus¹¹ non semel testatur, ut cum ait: « Quisquis

¹ Suet. in Tito c. 9. — ² Levit. c. xxiv. — ³ Matt. xxvii. Marc. xv. Luc. xxiii. Joan. xviii. Concord. c. cxli.

⁴ Jansen. Concord. c. cxli. in fin. — ⁵ Jacob. ii. — ⁶ Joseph. antiqu. lib. xiv. c. 17. — ⁷ Exod. xxviii. — ⁸ Joseph. antiqu. lib. xiii. c. 48 — ⁹ 1. Mach. x. xi. et xiv. — ¹⁰ Proverb. xxl. — ¹¹ Joseph. antiqu. lib. xiv. c. 17.

haecemis apud hunc consessum (nempe Iudeorum concilium) judicandum se præbuit, humiliis venit, et habitu timentis perieculum, ac captantis misericordiam, atratus et promisso capillito; » et alibi¹: « His auditis, confessim mutata veste, atratus eum adiit: » ac de se ipso²: « Mutataque veste, atratus prodii; suspensum a cervice gestans gladium: » Jesus vero contra: nam non tanquam criminis reus, atratus; sed ut innocentissimus candidatus jubetur incedere, et Pilati iterum judicio sisti. Sic igitur innocentiae causa candidatus ad Pilatum ab Herode cum missus esset, ipse Pilatus, convocalis principibus sacerdotum et magistris et plebe, palam professus est, neque se, neque Herodem causam ullam mortis dignam in eo invenisse.

83. Quoniam vero ea solemnitate vinculus unus reus mortis erat ex consuetudine dimittendus: quo ea occasione sibi liberum esset Christum dimittere, Pilatus Barabbam latronem seditiosum et homicidum, ac Jesum innocentem, in quo nullam se mortis causam invenisse saepe testatus erat, in optionem populo dat, cui optandi jus competit, ut utrum vellet ex his duobus eligeret: sed suadentibus principibus sacerdotum, conclamantes simul omnes, Barabbam liberari, Christum vero crucifigi petierunt. Interea Pilato sedente pro tribunali, misit ad eum uxori, diceens: « Nibil tibi, et justo illi; multa enim passa siu[m] hodie per visum propter eum; » ad haec Ignatius scribens ad Polycarpum: « Cum, inquit, paranda esset crux, diabolus tumultuabatur, et pœnitentiam immisit proditori, et laqueum illi monstravit, et suspenditum, quo strangularetur, edocuit; et mulierculam turbans eamdem insomniis, ut a crucifigendo cessarent, inducere moliebatur, qui prius omnem lapidem moverat ut eadem crux pararetur: non quod pœnitudine duceretur ob tantum malum; hac enim parte minus fuisset sceleratus; sed sentiebat suam ipsius perniciem. »

84. Post haec vero contestans Pilatus jam tertio nullam in Jesu reperiri causam satis dignam morte, aliam rationem ipsum dimitti tentat, nimirum, ut quo Iudeis aliqua saltem ex parte satisficeret, Jesum flagellis subjiceret, ac sic flagellatum dimitteret. Apud Romanos duplex erat flagellarum usus, quorum alter ultimum supplicium procedere consueverat, nimirum ut cum quis capite plectendus esset, prius virginis cæderetur: alter vero, qui ad alienus levioris delicti emendationem inferretur, non lamen usque ad mortem: licet ministrorum inumanitate multi etiam sub ejusmodi flagellis interisse reperti sint; ut Ulpianus³ jurisconsultus testatur. Sed observatione quidem dignum est, etiam in hoc ipso apparere Christum Dominum Redemptorem nostrum (quod ait Paulus⁴) servilem formam induisse: siquidem non virginis ac fustibus, sed permisit se eadi flagellis. Liberos quidem homines virginis ac fustibus, servos vero flagellis affici

solitos, Paulus⁵, Marcellus⁶, Ulpianus⁷, atque Callistratus⁸ tradiderunt.

85. Cæterum praesides provinciarum ad coercendos delinquentes citra mortem vel exillum, ejusmodi pœnas, tradit Callistratus⁹ exhibere consuevisse, vide-licet fustum admitionem, flagellarum castigationem, vel virgarum verberationem. Ministros vero, qui ad has inferendas pœnas praesidibus ministrabant, fuisse Brutios, tradit Festus Pompeius¹⁰, et A. Gellius¹¹, qui hos, in pœnam quod a Romanis ad Annibalem defecissent, hac ignominia notatos tradit, ut magistris in provincias euntibus apparerent, et ad infligenda supplicia delinquentibus suam operam exhiberent: Picentes vero populos, quod ad eumdem descivissent, Romana civitate privatos, loco militiae, cursores ac tabellarios esse, eoque munere recipublice inservire dannatos, auctor est Strabo¹². An vero a dictis fuerit Christus flagellatus, asserere non auderem. Nam alienbi, ut in Ægypto, diversorum ministrorum id erat munus; siquidem honoris causa, qui erant Alexandrii, non a præsidum lictoribus, sed tantum ab Alexandrinis, virginis cædeban- tur; cæteri vero Ægyptii a communibus præsidum apparitoribus hisce pœnis afficiebantur, ut Philo¹³ testatur. Sed ut Brutios hac calunia omnino reddamus liberos, dicimus, quod etsi olim Brutii ejusmodi fuerint adscripti muneribus, tamen postea id cæteris cujusque regionis militibus constat cessisse officium, ut ex lege, jussu judicum, sontes punirent. Certe quidem non de Brutis tantum, sed de omnibus militibus loquitur Tertullianus¹⁴, dum suadens homini christiano ne militet, haec ait: « Et vincula, et carcera, et tormenta, et supplicia administrabit, nec suarum ulti[us] injuriarum? » Sic igitur cum haec facili solita indistincte a cujusque nationis militibus ille demonstrat, nihil est quod magis Brutis, quam cæteris, Christo illatae pœnae atque crucifixio adscribantur. Haec autem noluimus preterisse, quod audierimus saepe haec in Brutios ludibrii causa imperite jactari. Sed jam reliqua passionis ejus persecutam acta.

86. Cum Dominus noster flagellandus esset, eum ad columnam fuisse ligatum, auctor est S. Hieronymus¹⁵, dum ad Eustochium de Paula matre scribens, haec ait: « Ostendebatur illi columna ecclesie porticum sustinens, infecta cruento Domini, ad quam vires dicitur et flagellatus. » Haec ille. Tempore Bedæ in medio ecclesie eam fuisse sitam, ipse testatur¹⁶. De eadem haec etiam Gregorius¹⁷ Turonensis: « Ad hanc, inquit, columnam multi fide pleni accedentes, corrigias textiles faciunt, eamque circumdant: quas rursus pro benedictione recipiunt, diversis infirmitatibus profuturas. » Sic igitur fla-

¹ Joseph. antiq. lib. xvi. c. 14. — ² Joseph. in vita sua. — ³ L. viii. ff. de incend. ruin. et naufr. — ⁴ L. in servorum ff. de pœnis. — ⁵ L. levia ff. de accns. — ⁶ L. Capitolium §. Non omnes ff. de pœnis. — ⁷ L. vi. in lib. et l. ii. ff. de pœnis. — ⁸ Fest. Pomp. in verbo *Brutiani*. — ⁹ A. Gel. l. x. cap. 3. — ¹⁰ Strab. lib. v. in fine. — ¹¹ Philo in Flac. — ¹² Tertull. de coron. milit. c. xt. — ¹³ Hier. epist. xxvii. — ¹⁴ Beda de locis sanctis c. iii. — ¹⁵ Greg. Turon. de gloria Martyrum c. ii.

gellatus Dominus¹ Jesus Christus, a militibus in atrium prætorii ducitur, exiit, ac chlamyde coecina superinduitur; et ut omni ex parte, quasi in scena, regem ex Iudibrio representarent, coronam spineam in capite et sceptrum arundineum in manu ejus dextera milites posuerunt.

87. Huic plane similem actum jocum ab Alexandrinis, cum irriderent Iudeorum regem Agrippam Alexandriam appulsum, describit Philo²: sed de eo opportunius agemus inferius. Auctor est Clemens Alexandrinus³, Christianos ob reverentiam spinarum coronae Domini nostri, coronis intextis floribus tempora ornare, Gentilium more, exhortuisse. Sed et Tertullianus⁴ eadem pluribus, vulgatamque ait fuisse disciplinam Christianorum, ut coronis abstinerent. De iisdem Domini nostri coronæ spinis haec Gregorius Turomensis: « Ferunt ipsas coronæ sentes quasi virides apparere, quæ tametsi videantur aruisse foliis, quotidie tamen revirescere virtute divina. » Haec Gregorius. At nullatenus audiendos puto, qui ex junco marino Domino coronam contextam fuisse dixerunt: cum certum sit, Lucæ et Joannis evangeliistarum assertione, ex spinis esse compactam; ambobus ita dicentibus: « Plectentes coronam de spinis. » Longe enim diversa est junci ac spinarum ratio: nam junco marino nullæ nec in fuste vel ramis inherent spinae, sed ejus tantum acuminia in spinas desinunt. Sed et unde, rogo, præ manibus agentibus Hierosolymis militibus marinus junceus, cum ea civitas longe distet a littore maris? Ex spinis igitur, quæ circa urbem illam nasci solerent, param ab illis coronam Domino, ratio persuadet, et docet experimentum, cum quæ haec tenus asservata reperiuntur ex eadem corona spinae, vere ex sentibus esse decerpæ noscantur, proculque abesse ut aliqua ex parte cum junco marino communicent.

88. Sed accipe perelegantem Isidori Pelusiota⁵ de corona spinea Domini analogiam, sic scribentis ad Eutonium diaconum: « Quandoquidem execrationis illius, qua terra post mandatum a nobis violatum mulctata est, seges spinea erat; Dominus autem, ut omnem in se ipso morbum curaret, advenerat: idecirco spinea corona ut victor redimitus est; quemadmodum scilicet clari et celebres victores faciunt, qui hoc ipsum telum, cuius ope victoriæ consequuntur, in triumphum gestant. » Eadem Ruffinus in expositione Symboli.

89. Quod vero ad chlamydem coecineam spectat, fuisse chlamydem vestem militarem, omnes norunt; quam rubri coloris esse consuevit, distinctione illud admonet⁶:

Roma magis fusca vestitur, Gallia rufa:
Et placet hic pueris militibusque color.

Purpuram, quæ nobilior esset, rubri fuisse coloris instar sanguinis concreti, auctor est Plinius⁷. Ad hujusmodi colorem alludit Tertullianus⁸, cum

¹ Matth. xxvii. Marc. xv. Luc. xiii. Jo. xviii. xix. Concor. c. cxlii.
² Philo lib. in Flac. — ³ Clem. Alex. in Pædag. lib. ii. — ⁴ Tertull. de corona milit. c. i. — ⁵ Isidorus lib. i. epist. xcvi. — ⁶ Manial. epigrani. lib. xiv. — ⁷ Plin. Natur. histor. lib. ix. c. 38. — ⁸ Tertull. de coron. milit. c. i. et xiii.

agens de milite christiano, ait: « Et nunc russalus sanguine suo. » Et post multa: « Ilic purpurea tua, sanguis Domini, etc. » Cur autem milites uterentur ejusmodi vestimentis, rationem afferit Plutarchus in Laconicis institutis, dum id ipsum Spartanos facere consuevit tradit. Veste igitur purpurea militari in hunc modum Creator ac Redemptor humani generis, velut scenica larva regem fictitiom ac ridiculum agens, ab iisdem militibus illuditur: qui speciem adorationis genuflexi præ se ferentes, loco tributi sputa alapasque pendebant, et arundine caput ejus percussiebant. Sic male affectus, a Pilato foras educitur, enctisque aspiciendus proponitur: sed conelamantibus pontificibus ac ministris, ut crucifigeretur, Pilatus cum iterum contestaretur nullam se in eo mortis causam reperire, eupiebat adhuc eum dimittere. Tandem tamen, suggestibus illis et inculcautibus, si illum dimitteret, fore inimicum Cæsaris, sedit pro tribunali: nullampque putans relictam esse facultatem eum liberandi, cum illi importunius acclamaretur, ac major tumultus fieret: contestans se rem aggredi iniquissimam, accepta aqua coram populo lavit manus dicens: « Innocens ego sum a sanguine justi hujus: vos videritis. » Cui respondit populus: « Sanguis ejus super nos, et super filios nostros. » Tunc Pilatus, dimisso Barabba, tradidit Jesum eis crucifigendum.

90. Sed ut in his quæ a Pilato sunt gesta, paululum immoremur, quod laverit manus suamque eo facto innocentiam sit professus, haud ex Romana consuetudine aliove Gentilium ritu, sed potius ex caerimoniis Iudeorum videtur mutuatus exemplum. Lege enim¹ Moysi jussum erat, ut quo se quis innocentem esse a nece hominis demonstraret, manus suas lavaret super cæsam vitulam, ac diceret: « Manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc, nec oculi viderunt; propitius esto populo tuo Israel, quem redemisti, Domine. » Subdit legislator: « Et auferetur ab eis reatus sanguinis: tu autem alicuius eris ab innocentis cruento, qui fusus est, cum feceris quod precepit Dominus. » Haec ibi. Ad quæ etiam allusisse Propheta videtur, dum ait²: « Lætabitur justus cum viderit vindictam: manus suas lavabit in sanguine peccatoris. » Nimirum ut sic lavando manus, suam contestaretur innocentiam, ut Hilarius³ et Theodoreetus⁴ interpretantur, et alii.

91. Scimus tamen alios provinciarum judices aliis ritibus consuevit sententiam ferre, et se imminentes a cæde viri quem legibus judicarent, solitos declarare. Haec etenim apud Clementem⁵ scripta leguntur: « Aspice mundana judicia, quorum protestati videmus tradi homicidas, adulteros, veneficos, sepulcrorum perfossores, latrones. De quibus cum quæsiverunt prefecti judicio ab iis qui illos in judicium adduxerunt, denum interrogant reos an illa ita se habeant? Quibus affirmantibus, non continuo eos ad supplicium mittunt, sed per plures dies quæstiones exercent, cum multo consilio, et velo

¹ Deut. xxxi. — ² Psal. lvii. — ³ Hilarius in Psal. lvii. — ⁴ Theod. in Psal. lvii. — ⁵ Clem. const. lib. ii. c. 56.

interjecto. Tandem vero is qui sententiam mortis in renum pronuntiatur est, sublati manibus adversus solem se innocentem ab illius sanguine contestatur. Quid illi faciunt, quanquam ethnici, et divini numinis ignari, ultiōnisque a Deo propositae propter innocentium damnationem. » Hæc ille; et in eandem sententiam Basilius¹ itidem haec verba habet: « Qui enim rerum in hoc mundo potiuntur, quando facinorosum aliquem morti sunt adjudicaturi, cortinas obducunt, et expertissimos quoque ad causæ tractationem advocant, multumque temporis insunt, nunc legis rigorem contuentes, nunc natura communionem suspicientes; multumque ingemiscentes, ac judicandi necessitatem deplorantes, nemini non manifestum faciunt, quod non ex propria libidine, sed ex necessario legis ministerio condemnationis inferunt sententiam. » Hactenus Basilius.

92. Ceteram, ut ad Pilatum redeamus, ipsum in leges Romanas etiam graviter deliquisse tradendo Christum crucifigendum, nec ablutione mannum facinus expiisse, facile demonstrari potest. Quantumlibet enim Judæi in suo ipsorum concilio de nece Christi æquam intulissent sententiam, quam fuisse iniuriam certum est: nihilominus ejus sententia executio ad decem saltem dies propaganda fuisse. Recens quippe erat senatusconsultum Tiberianum, sic dictum, quod Tiberio imperatore, a quo ipse præses in Judæam est missus, factum erat ante annos duodecim, ipso Tiberio quartum et Druso eoss., quo cautum fuerat, ut supplicia damnatorum in decimum usque diem differrentur, ut Suetonius², Dio³, et alii testantur. Certe quidem ad omnem Juðæorum coercendum impetum, et comprimentum furorem, ejusdem Cæsaris (cujus voluntatem de nece Christi illi prætexuerant ad impellendum Pilatum) plus satis sufficere poterat dictum senatusconsultum. Nec est quod quis existimet posse excusari aliqua ex parte Pilatum ea ratione, qua permotus Ulpianus⁴ ad Sabinum scripsit, licite præter legum præscripta posse judicem supplicium accelerare damnato, si aliqua popularis timeatur seditio, ut justè Pilatus timere posse videbatur, jam populari concitato tumultu. Nam Judææ procuratores Romanorum militum legionibus vallabantur, ut nihil esset quod Pilatus metuere debuisse. cum nonnisi magno damno suo Judæi semper fuerint tumultuali.

93. *De supplicio crucis.* — Sed, his omissis, quanquam causa fuit, ut Pilatus Christum a Judæis ut blasphemumum damnatum in cruce adigendum statueret? Nam si eorum lege agenda res erat (ut nuper diximus), lapidationi erat subjiciendus: si jure Romanorum; famosis latronibus ejusmodi supplicium debebatur. T, enim littera, quod crucis figuram exprimat, notari consuevit fures, apud Lucianum⁵ testatum habetur. Erat et apud Judæos crux

¹ Basil. ep. LXXIX. — ² Suet. in Tib. c. 73. — ³ Dio hist. Rom. lib. LXXV, sub iisdem Cons. et Tacit. annal. lib. III, sub iisdem Cons. in fin. I xxviii. §. famosos ff. de pœn. — ⁴ Ulpian. lib. XIII. l. vi. §. Quid autem ff. de in just. ropt. et irrit. testau. — ⁵ Lucian. dial. Jud. vocal.

in usu, sed ea pœna afficiebantur homicidae, ut Philo¹ tradit. Ex his itaque videoas supplicium crucis, quod Barabbæ duplice ex causa debebatur, tum ut latroni, tum quia homicidium fecerat in seditione, injuste prorsus irrogatum esse Domino nostro Jesu Christo. Videoas insuper Judæos nunquam antea adversus Christum, ut crucifigeretur, conclamassem, quam cum optionem dedit illis Pilatus, ut alterum de duobus quem vellent, Jesum, vel Barabbam peterent: ut intelligas non satis illis fuisse latronem et homicidam liberasse, nisi etiam supplicium crucis duplice ex causa illi debitum in ipsum Christum convertissent. Sed hæc divina quadam dispensatione agebantur, ut Dei Filius pro redemptione humani generis crucis supplicium pateretur: cuius mystrium a sanctis Patribus toties decantatum, hic prætermittimus enarrare. Satis sit in præsentiarum scire, tam apud Judæos, quam etiam apud Gentiles, crucis signum fuisse salutis insigne. Signando esse signo Thau, qui liberandi essent ab ira Dei, Ezechiel prophetae² fuit divinitus demonstratum. Apud Ægyptios istud ipsum crucis signum in ipsorum litteris sacris significasse vitam, Ruffinus³, Socrates⁴, Sozomenus⁵, et alii complures testantur.

94. Sed cum diversa genera crucium essent, ut in notis ad Martyrologium diximus, cuius formæ esset parata crux Domino, audi Irenæum⁶ hæc dicentem: « Ipse habitus crucis fines et sunimitates, hoc est, extremitates, habet quinque, duos in longitudinem, duos in latitudinem, et unum in medio, ubi requiecit qui clavis configitur. » Hæc ipse. Sed et cum Tertullianus⁷ dicat stipites trophyorum fuisse cruces, et ipsa signa militaria recta hasta et transversa hastula formam crucis representasse; qualis esset figura crucis, plus certo descripsit. Verum cum eadem ab aliis Patribus, ut ab Ambrosio describatur⁸, et ab universa Ecclesia antiquis imaginibus sculpta vel picta reddatur; de his ambigere, insanie polius quam inscrip̄tio adscribendum esse putamus. Sed et vide quam graphicè ipsa crux describatur ab Augustino⁹, cum ait: « Lata est quippe in transverso ligno, quo excluduntur pendentis manus; etsi significat bona opera in latitudinem charitatis. Longa est a transverso ligno usque ad terram, ubi dorsum pedesque figuntur: et significat perseverantiam in longitudine temporis usque ad finem. Alta est in cacumine, quod transversum lignum sursum versus excedit; et significat supernum finem, quo cuncta opera referuntur. » Hæc Augustinus, quibus plane intelligas eam fuisse crucis formam, quam in hunc modum diversis in locis videmus expressam. Ausonius vero cunis singulorum græcorum elementorum figuræ exprimit, et unanimquam alicui comparat formam; hæc ex causa, quod (ut dictum est ex Augustino) super transversum crucis lignum stipes promineret, crucis signo

¹ Phil. lib. de special. legib. — ² Ezech. ix. — ³ Ruffin. hist. lib. II. c. 29. — ⁴ Socr. hist. lib. V. c. 17. — ⁵ Soz. Nœph. et Suid. — ⁶ Iren. lib. II. c. XLII. — ⁷ Tertull. Apolog. c. XVI. — ⁸ Amb. serm. 56. — ⁹ Aug. in Joan. serm. 118.

ipse assimilat Φ , a Palamede inventam litteram, nbi ait :

Hæc crucis effigies Palametica porrigitur Φ .

Nisi dicere velimus Ausonium per elementi illius formam significare voluisse crucem cum homine crucifixio; dum appensis brachiis hinc inde, inherente stipiti reliqua parte corporis, eamdem ferme reddit quam elementum illud imaginem, cum aperta hinc inde duo illa foramina ampla relinquat.

93. Sed ad institutum ab Evangelistis de Christi Domini nostri crucis suppicio narrationem redemus : quam summatum perstringenius, ut rem omnibus notam, ac multis sanctorum doctorum scriptis illustratam. Ducendus ¹ Redemptor noster exiit cruci clamyde, et propriis induitur vestimentis. Crux, cui affigendus erat, super humeros ejus imponitur : cogitur et Simon Cyrenæus allera ex parte eamdem post Iesum portare : comitabatur eum frequens populus, mulieresque miseratione commota lugebant : ad quas Jesus conversus, quæ eventura illis essent mala praedicens, se ipsas potius ac filios suos flere admonuit. Perduclus inde est in Golgotha montem : et antequam cruci affigeretur, propinatum illi fuisse vinum myrrhatum, tradit Marcus ² evangelista : vinum vero felle admixtum eidem tributum, scribit Matthæus : sed noluisse myrrhatum accipere, Marcus ait ; licet vinum felle dilutum gnostasse saltem, Matthæus narret : diversa vero admundum haec inter se fuisse monstrabimus. Constat insuper, auctore Joanne, vas etiam celo plenum illuc fuisse allatum, ut etiam crucifixorum usui inserviret. Sed unde haec omnia deducia sint, est exactius perquirendum.

96. *De vino myrrhato.* — Vigebat apud Hebraeos ea consueludo ut damnatis solatum aliquod impenderent (ut videmus hodie quoque inter nos fieri), vinum illis propinare perquam optimum, secundum illud Proverbiorum ³ : « Date siceram moerentibus, et vinum his qui amaro sunt animo : ut bibant, et obliviscantur egestatis suæ, et doloris sui non recordentur amplius. » Est et alibi ⁴ mentio de vino damnatorum. Unde cum Christus Dominus noster cruci damnatus esset, pro affectu animorum sive commiserationis ergo, allatum est vinum myrrhatum : sive ex odio, quo in eum Iudei flagrabant, conditum est vinum felle : acetum vero ad aliud usum fuisse paratum, suo loco dicemus.

Non uno eodemque animo affectos fuisse Iudeos omnes adversus Christum passionis tempore, satis declarat Lucas evangelista, dum ait ⁵ : « Sequebatur autem illum turba populi et mulierum, que plangebant et lamentabantur eum. Quid ergo mirum si quæ uberes lacrymas dabant, commiserationis vero causa conditum illi vinum ex consuetudine darent? Ut his non possit aplari illud Davidicum ⁶ : « Et sus-

tinui qui simul contristarelur, et non fuit, et qui consolarelur et non inveni ; » fuerunt siquidem qui simul contristarentur, nec caruit etiam illa saltem consolatione, cum crucis est onere alleviatus, conducto licet invito Simone Cyrenæo, qui portaret eam; alias ergo verborum illorum requirendus est sensus, cum tamen non dubitem ea cuncta ad Christi passionem pertinere. Ceterum myrrhatum vinum nequam (ut multi explicant) amarum erat et insuave, sed perquam jucundum et gratum : sic enim dictum, quod in vasis myrrhinis ad saporem odoremque querendum calidum poneretur : ea enim vasa apud antiquos in magno erant pretio; quod cum vinum calidum in ea infunderetur, odorem ac saporem quemdam mirificum ex illis contraheret, ex quo præ ceteris gratissimum suavissimumque ad potum redderetur. De hujusmodi enim vino in hunc modum condito habes Martialis ⁷ distichon :

Si calidum potas ardenti myrrha Falerno,
Convenit, et melior fit sapor inde mero.

97. Eadem vina, a myrrha, myrrhina etiam ab antiquis siepe dieta reperiuntur, de quibus agens Plinius ⁸, haec ait : « Lautissima apud priscos vina erant myrrhae odore condita, ut apparel in Plauti fabula que Persa inscribitur, quanquam in ea et calatum addi jubet. Ideo quidam aromatite detectatos maxime credunt : sed Fabius Dossemius his verbis decernit :

Mittebat vimum pulchrum, myrrinam.

Et in Acharistione :

Panem, et potentam, vinum, myrrinam.

Sævolam quoque, et Lælum, et Alteum Capitone in eadem sententia fuisse video : quoniam in Pseudolo sic :

Quod si opus est ut dulce promat
Indidem, ecquod habet? rogas?
Myrrinam, passum, defrutum, mella.

Quibus appareat, non inter vina modo myrrinam, sed inter dulcia quoque nominalam. » Hucusque Plinius.

98. Ex his manifesti erroris arguuntur, qui dixerunt vinum myrrhatum fuisse amarissimum : nam dulcedinem etsi non ex myrrha, ex aliis lamen admixtis speciebus contrahebat. Errant pariter, qui tradiderunt vinum myrrhatum fuisse potionem soporiferam, quæ hausta a mente alienet ; solitamque esse ultimum supplicium passuris propinari, quo mortalem imminentem minus attenderent. Verum tantum abest ut myrrhatum vinum soporem afferret ex temulenlia quadam per vapores sursum in caput ascendentis, ut potius ab ebrietate bibentes præserves, surgentesque vapores digereret. Est de his insignis locus Athenæi ex Aristolele acceptus, quo etiam declaratur quibus aromatibus ejusmodi vinum myrrhatum condi consueverat, sic dicentis ⁹ : « Ari-

¹ Matt. xxvii. Marc. xv. Luc. xxiii. Joan. xix. Conc. c. cxliii.

² Marc. xv. — ³ Prov. ult. — ⁴ Amos ii. — ⁵ Loc. xxiii. —

⁶ Psal. lxviii.

⁷ Mart. lib. xiv. Epigr. — ⁸ Plin. nat. hist. lib. xiv. c. 13. — ⁹ Athen. lib. xi. cap. 30.

stoteles in libro de Ebrietate : Orluke, inquit, etiam que Rhodiaca dicuntur, tum ob voluptatem inferuntur in convivia, tum quia cum vino calefiant, minus ebrietatem inferri patiuntur. Nam si myrrha, mastiche, resque hujusmodi in aquam injecta coquuntur, ac mox vino misceantur, minus, qui bibunt, fiunt ebrii. » Et atibi sic idem : « Fiunt olluke Rhodiaca myrrha, lentisci que floribus, croco, balsamo, amomo, ac cinnamomo simul coctis; ex quibus qua vino mixta fuerit aqua, ita sistit ebrietatem, ut vel venerem sedet, surgentesque etiam spiritus digerat. » Haec Athenaeus. Quod ad usum praeterea myrrhae attinet, adeo veteribus probatis fuit, ut Parthi, Carmani, et alii Orientales populi, qui myrrhae proventum habent, ex ea etiam vasa confidere consueverint, que myrrhina dicuntur.

99. Ad haec insuper ob questionem nuper obortam nonnulla addere in hac editione compellimus. Vir enim cum primis eruditus Nicolaus Faber Parisiensis clarissimus I. C. omni genere litterarum egregie excultus, familiaribus agens litteris, in eam sententiam cum pluribus nos polius abiisse, se optasse, de vino myrrhatum declarat, ut soporiferam, que mentem abalienaret a sensu, eam potionem Domino propinatam extitisse professi essentus, quam fuisse vinum myrrhinum, quod myrrha conditum in magnis consuevisset esse deliciis. Cum, ut ait, apud Hebraeos antiquus mos ille vigeret, ut omnes licet vitissimi cruciarii ante supplicium potarent propinatum myrrhatum vinum, quo penitus dementati ac stupore quodam in omnibus corporis membris consopiti, efficerentur doloris expertes. Id quidem apud Hebraeos fuisse usu receptum, Galatinum adducit in medium : sensisse hoc ipsum quoque Patres, et hanc dubium inter alios tradit esse sententiam sancti Hieronymi¹ in Matthaeum his verbis : Usque hodie Iudei, et omnes increduli Dominicæ resurrectionis acetum et felle potant Jesum, et dant ei vinum myrrhatum, ut eum consopiant, et mata eorum non videat. Rursum vero myrrhae esse, soporem inferre, ex Diosecoride² sibi vindicat. Sed et apud Gentiles eum fuisse usum myrrhae, probare conatur, ut ex ipsa condita potio illis daretur, qui graves essent subituri dolores, ne eos sentirent, consopitis ex ea sensibus : idque ex duabus Apuleii locis, quorum prior se habet his verbis³ : « Indidem sese multimodis commuleat ictibus, mire præsumptione munitus; » et alibi⁴ « Obsfirmatus mira præsumptione, nullis verberibus, ac ne ipsi quidem succubuit igni. » Sed ipse quidem hos sic restituidos textus esse putavit, ut ad germanam lectionem sit, myrrhae, pro mire, seu mira, utrobiisque reddendum : sed absque exemplo aliorum antiquorum scriptorum, vel alieijus codicis, hanc facile admittendum.

100. At ubinam rogo, ad obstupefacienda ad sectionem membra reperiri potest medicos usos myrrha? Vel ubi in reorum judiciariis questionibus

mentio facta est de reo aliquo etudente myrrha seruum judicem? Aut quo atio exemplo Isiaeus aliquis ad futuros ictus praemunisse se myrrha legitur? Vel quo probari potest exemplo, vocem illam, præsumptionem, ab ipso Apuleio pro manducazione acceptam? cum pro audacia, vel temeritate, sicut ab atiis plurimis, usurpata ab ipso reperiatur, ut cum ait⁵ : « Contra vesanam eorum præsumptionem modestiam meam approbare. » Et rorsum : « Sacrilega præsumptione Dei, quem prædicabat unicuius, etc. » Quamobrem haud facile lectionem antiquam convellendam existimo, quam refinent omnes codices, et interpretes secuti sunt.

101. At quod spectat ad antiquum illum Iudeorum morem propinandi vinum myrrhatum iis qui essent ultimum supplicium subituri : non imus inficias, quod in Thalmudicis scriptis id sit facile reperiri : Sed an ob eam causam, ut myrrhatum vinum bibentes, mentis alienationem passi, carerent sensu doloris, hoc perversigandum est. Id ne sit myrrhae præstare, haud adeo facile concedendum esse videtur ex iis quæ superius sunt recitata ex Aristotele et Athenæo : quorum illa sententia est, myrrhae esse præservare potius ab ebrietate, quam deliquium mentis adducere. Quibus consentientia sunt quæ tradit Plutarchus item ex Aristotele in libro de Iside ex Ægyptiorum sententia; iis namque ob loci propinquitatem et frequentiorem rei usum notior myrrha erat : ait enim : « Myrrham Ægyptii Bal nominant; quæ vox (si interpreteris) delirii significat abolitionem. » Haec ipse. Non tamen negamus, quod ait Galenus⁶, myrrham, si largius bibatur, aut dementare, aut mortem afferre : cum hoe et vinum ipsum absque myrrha abundantius sumptum præstare soleat.

102. Sed ex effectu rem quoque pensemus, et cognoscamus exemplo. Si enim ex antiqua Iudeorum traditione propinatum vinum myrrhatum Domino volumus, illud pariter et latronibus item cum ipso æquale supplicium subituris oblatum fuisse dicendum est. Solemne⁷ namque eis erat, ut omnibus ad supplicii tocum perductis delinquentibus, peccatumque ibi suum, ejus causa damnati essent, publice confessis, myrrhata potio propinaretur, sieque potatos affigerent illos cruci. At cum constet ex Evangelistis latrones in cruce positos mentis fuisse compotes, eaque locutos quæ sibi constantes eos fuisse significant, plane declaratur haud extitisse eam naturam myrrhati vini, ut bibentes illud homines dementaret : sed quod exhilararet potins, dareturque damnatis, secundum sententiam illam superius recitatam⁸ : « Date siceram mœrentibus, et vinum his qui sunt amaro animo : ut bibant, et obliviscantur egestatis suæ, et doloris sui non recordentur amplius. » Car igitur non in eam eum multis de myrrhalo vino sententiam iverimus, cum ex his quæ superius dicta sunt, tum etiam iis quæ hic addidisse voluimus, satis potest cuique fieri mani-

¹ Hier. in Matt. c. xxvii. — ² Diosc. lib. i. c. 38. — ³ Apul. lib. viii.
— ⁴ Idem lib. x.

⁵ Apul. lib. ix. — ⁶ Gal. simpl. medic. lib. xv. cap. 49. prope fin. —
⁷ Thalm. tit. Avel. Kabbati. c. ii. — ⁸ Prov. ult.

festum. Caeterum lectori liberum esto, quam velit sententiam sequi. Quod enim myrrae sit obtinmare mentem, potius quam amorem reddere hominem; quodque latrones, ex usu myrrae poti, permaneant sensibus integri; in hanc nos jure traxere sententiam.

103. Sed posterioribus litteris qua noster Faber addiderit, hic describamus: post multa enim officia plena haec ait: « Addi etiam posset, quod habetur cap. ult. Proverb.: Date sicaram morientibus; hebraice legi, date quod inebriet, morientibus. Hebraicum enim vocabulum, siccar, vel ut expoliuerunt Graeci σίκερ, significat, inquit sanctus Basilius Magnus, πάν το δυνάμενο μέθην ἐπιποίου, et rabbi Moses Aegyptius morientes, interpretatur reos, damnatos. Id etiam quod habetur Psalmi lxx: Potasti nos vino compunctionis; B. Hieronymus verit: Potasti nos vino consopiente; et chaldaicus paraphrastes: Calice maledictionis; nempe quia cruciariis maledicis a lege dabatur, ejusmodique phrasim summam crucem designari, adnotant interpres hebraici: inter caelos vero rabbi Scelomoh vinum illud esse ait cor obvolvens, et cerebrum feriens, sternutare que faciens: quod quid aliud est dicere, quam vinum istud sensus deturbare et adimere? a qua sententia nec Septuaginta longe recesserunt, qui οἶνον κατανύξεως transtulerunt. Nam Alexandrino idiomate, quo modo sacrorum librorum idioma grammatici graeci nunquam, κατανύξεως altum soporem et veternum significat, ita B. Paulus ad Rom. xi, Isaiae locum xxix cap. explicans, spiritum soporis, πνεύματος κατανύξεως voculis exprimit: cuius etiam effectus ex ejusdem propheta sexto cap. subjicit, ὅφελος τοῦ μὴ βλέπειν καὶ ὅτα τοῦ μὴ ἀκούειν, a compunctione toto caelo alienos; quod agnoscit syriacus, qui, spiritum stupiditatis, transtulit. Ex eo more etiam phrases illae deducuntur censeri possunt, quibus Dominus per Prophetas impensis evitum denuntians, se potui daturum eis vinum sive calicem soporis, vertiginis, torporis, stuporis, ac ebrietatis interminatur. » Haec ipse, ad postremum id addens: « Haec tamen apud me minime tanti sunt ponderis, ut non in tuam sententiam concedam, cuius auctoritatem mihi pro summa lege et ratione præscripsi. » Hactenus de his Faber, qui christiana modestia, magna animi demissione, amico victoriam cedit, qua jam prope politurus videri possit. Sed nihil inferat præjudicii veritati adeo liberalis ab amico facta spontanea juris cessio. Integrum (iterum dico) liberumque esto lectori, quam veriorem putat sententiam, sequi. Inter nos autem ita sciat esse transactum, ut vineente veritate, cuius professores atque cultores sumus, victoriam assecutus uterque dicatur.

104. Adjecimus ad haec omnia corollarium, de usu vini conditi sanctis martyribus etiam propinatio egregium exemplum ex Actis sanctorum martyrum Fructuosi episcopi Tarragonensis et sociorum, qua (ut suo loco dictum est), noverunt atque probarunt S. Augustinus atque Prudentius. Haec enim ibi leguntur: « Cum ad locum ubi essent subituri sup-

pliium ducerentur, cumque multi ex fraterna charitate ei offerrent condimentum uti permixtum poculum sumneret, ait: Nondum est hora solvendi jejunium. Agebatur enim hora diei quarta, etc. » Et de usu et natura myrrae in potu que habet Fulgentius tertio Mythologiarum ex antiquis de prompta scriptoribus, ubi post multa de myrrae natura, haec de condito ex ea confecto: « Petronius Arbiter ad libidinis concitamentum myrrhinum se ponendum bibisse refert; » citat et Subrinus veterem comicum istud ipsum per Glyceram asserentem: ut plane appareat, non soporis inducendi causa, sed ad remissas vires revocandas roborandasque in usu fuisse ex myrra conditum apud antiquos.

105. Haec quidem longius pertractare, præter sententiam nobis accidit, cogente tamen necessitate ob emergentes post primam editionem ea de re questiones. Qua item ratione et illi pariter de myrrato viuo objectioni satisfacere aequem tenemur, que ex Gellio, et qui cum citat, recentiore auctore, mota est: Myrrina inter vina nequaquam recensenda esse, eo quod illis uti licet Romanis mulieribus, que vini usu interdicto penitus essent: sunt enim haec Gellii verba¹: « Bibere autem solitas ferunt loram, passum, myrrinam, et que id genus optant potu dulcia. » Sic ipse. Errat mea sententia, qui ex hoc singillat Plinium,² a quo mutuati sumus auctoritatem, quod inter laudissima vina myrrinam recensnerit, que potius inter dulcia tantum erat adnumeranda, quibus Romanæ feminæ patria lege abstemia licite uti possent: errat, inquam, qui discreta putat esse specie a vino dulcia: nam appellatione dulcium, contineri quoque dulcia vina, Paulus³ I.-C. expresse testatur, dum ait: « Dulibus legatis, sapa, defrutum, mulsum, dulce quoque vinum, etc., legata videbuntur. » Quin et passum, quod inter dulcia a Gellio recensetur, non solum Plinii testificatione, vini nomine continentur, sed et Ulpiani I.-C.⁴ cum ait: « Si quis vinum legaverit; OEnomeli plane, id est, dulcissimum vinum confinebitur, et passum. » Haec ipse. Nihil igitur prohibet, quin vini nomine significantur haec dulcia: nec impedit, quoniam ex sententia Plinii myrrina inter laudissima vina atque etiam dulcia recensatur. Nec quod myrrinam Romanæ feminæ licite biberent, negarim ob eam causam esse vinum: sicut nec inficiari quisquam potest passum esse vinum, quod, sententia Gelli atque Varronis illud Romanæ mulieres lege abstemia compolarent.

106. Etenim haec licet vina dicta essent, tamen eam ob causam quod inebriare minime solerent, mulieres eis uti, haud velutum erat: nam quod essent sui natura dulcia, nequaquam vim habebant inebriandi, sed ebrietati potius resistendi, quod Plutarchus⁵ atque Macrobius⁶ inter alios attestantur. Passum quidem, vinum per dulce, quod non inebriaret, Romanas feminas citra delictum bibere po-

¹ Gel. lib. 10, c. xxiii. — ² Plin. lib. xiv, c. 13. — ³ Paul. lib. iii. Sent. tit. vii, §. 63. — ⁴ L. ix. ff. de Irit. vin. et ol. leg. — Plutar. sym. iii. q. 1. — ⁵ Macrob. Saturnal. lib. vii. q. 7.

tuisse, testatur Varro, ac proinde multo magis myrrinam, quae non tantum ob dulcedinem, sed et ob sui naturam (ut dictum est) absque ebrietate mentem liberam conservaret. Ex quibus omnibus illud infertur, vini cuncta mulieribus Romanis vetita esse, illa vero tantum permissa, quae aliqua arte confecta, effectaque dulcia, essent inducendae ebrietatis expertia, juxta illam Plutarchi sententiam: « Dulcia admixta vino, reprimunt ebrietatem. » Ceterum et illud scimus, sicut ex vinaceis pressis, iisdemque aqua lotis loram confici; ita et passo vino peracto, ex aqua addita, teste Plinio¹ effici secundarium pissum: sicque potuisse accidere de myrrina, ut priori vino educto, aqua injecta super residua, myrrina alia conficeretur instar lorae, hisque Romane feminae uti legitime possent: atque ita si cui magis libet, Gellius interpretandus sit, ut non ipsum primarium viuum, sed quod ex aqua injuncta vinaceis postea redderetur, jure Romane feminae biberent, dum ipse Gellius non loram ait, sed loram, sive lora, ut omnia scilicet quae spectarent ad loram, atque instar lorae confici solerent, nempe (quod Columella² testatur) ut dulcis aqua conjiciatur super vinacea vino pressa, eis potare licet. At haec satis, imo superflua ad significandum myrrinam recte ex Plinii sententia inter vina laetissima recensitam; cum alioqui non desint in numeri planc testes, qui myrrinam vinum appellant. His de myrrato vino absolutis controversiis, ut undae digressa est revocemus orationem; magna consideratione dignum est, quod scribit Evangelista³, Dominum myrratum vinum non accepisse: quippe qui prudens volensque omnes aerumnas sponte suscepit, quamlibet quavis occasione oblatam consolationem admittere recusavit; cum e contra vinum felle mixtum saltem gustasse⁴, et oblatum calamo acetum accepisse, tradant Evangelistae⁵. Sed reliqua prosequamur.

107. *De Golgotha.* — Quod in primis ad Golgotha spectat, locum illum quo ad supplicium crucis ductus est Jesus; haec Hieronymus⁶: « Locus, inquit, est Calvariae et usque hodie ostenditur in Elia ad septentrionalem plagam montis Sion. » Hunc emundem esse montem, in quo Abraham Iussus est immolare filium suum Isae, ex majorum traditione per generationes singulas ad posteros dilapsa, complures antiquorum Patrum testantur, inter quos haec Augustinus⁷: « Hieronymus presbyter scripsit, ab antiquis et senioribus Iudeis se certissime cognovisse, quo ibi immolatus sit Isae, ubi postea Christus crucifixus est. Denique ab eo loco, unde B. Abraham Iussus est proficisci, tertio die ad locum, ubi Christus crucifixus est, pervenitur. » Haec de Golgotha Augustinus. Ceterum ubi haec dixerit Hieronymus, non invenimus, nisi tantum in commentariis in Marcum⁸, qui illi falso attribuuntur.

¹ Plin. lib. xiv. c. 15. — ² Colum. lib. xii. c. 40. — ³ Marc. xv. — ⁴ Matt. xxvii. — ⁵ Joan. xix. — ⁶ Hier. de loc. Hebreis. — ⁷ Aug. de temp. serm. 71. — ⁸ Hier. in Marc. c. xv.

Beda⁹ haec in eamdem sententiam: « In loco autem illo, quo Abraham altare ad immolandum filium construxit, mensa est lignea non parva, in quam pauperum eleemosyna solent a populo deferri. »

108. Cur vero idem mons Golgotha dictus sit Calvarie locus: majores omnes antiquorum etiam firma acceperunt traditione, sic esse nominatum montem illum, quod ibi primus homo sepultus sit. Id in primis Tertullianus¹⁰, in carmine quod scripsit adversus Marcionem, testatur his versibus:

Golgotha locis est capit is, Calvaria quondam:
Lingua paterna prior sic illum nomine dixit.
Huc medium terra est: hic est Victoria signum.
Os magnum hic veteres nostri docere repertum:
Huc hominem primum suscepimus esse sepultum, etc.

Haec Tertullianus. Origenes³ etiam haec in eamdem sententiam: « Locus Calvariae dicitur non qualemcumque dispensationem habere, ut illic qui pro hominibus fuerat moriturus, moreretur. Venit ad me traditio quaedam talis, quod corpus Adae primi hominis ibi sepultum est, ubi crucifixus est Christus: ut sicut in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes viviscuntur: ut in loco illo qui dicitur Calvariae locus, id est, locus capit is, caput humani generis resurrectionem inveniat cum populo universo, per resurrectionem Salvatoris, qui ibi passus est, et resurrexit. » Haec Origenes. Item et Basilius⁴: « Obtinuit, inquit, fama quaedam in Ecclesia memoriam conservans, non quidem scripto proditam, quae talis est: Quod prima utique Iudea hominem habebat accolim: nimirum Adam, simul atque excidit deliciis paradisi, in hac terra collocatum, ad mitigandam jacturam bonorum, quibus fuerat exsus. Prima igitur etiam mortuum hominem excepti qui et illic eum cui addictus erat, sententiam condemnationis plene est executus. Itaque insolens esse ac novum videbatur illius aetatis hominibus spectaculum, os capit is defluente carne nudum: at illi recondentes cranium, loco illi indiderunt nomen Cranion, id est, Calvarium. Probari ratione potuit, Noe non ignorasse seputerum principis hujus, et mortalium omnium primigenii: siquidem de hac re fama a diluvio mox per orbem propagata est ab ipso et dimanavit: coquere Dominus, excussa origine humanae mortis, in Calvariae loco est passus. » Ilucusque Basilius. Et ne singulorum sententias velut ex scripto recitando prolixiores videamus, nomina tantum auctorum, qui eadem pene scripserunt, hic referamus, nimirum Athanasium⁵, Epiphanius⁶, Joannem Chrysostomum⁷ et alios recentiores Graecorum: ex Latinis vero, post Tertullianum, auctorem illum, sive Cyprianum, sive illi ferme aequalem qui scripsit de Operibus cardinalibus, Ambrosium⁸, Augustinum⁹, et apud Hieronymum¹⁰ ad Paulam et Eustochium et Marcellanam in haec verba: « In hac urbe, imo in hoc luce loco, et habitasse dicitur, et

⁹ Beda de locis sanctis. c. ii. — ¹⁰ Lib. ii. contra Marcion. — ³ Orig. tract. xxxv. in Matth. — ⁴ Basil. in Levit. c. v. — ⁵ Athanas. de pass. et cruce. — ⁶ Epiph. har. xlvi. — ⁷ Chrysost. in Jo. homil. 81. — ⁸ Ambros. lib. v. epist. ix. — ⁹ Aug. de temp. ser. 71. et q. m Genes. cxxi. — ¹⁰ Hier. ep. xvii.

mortuus esse Adam; unde et locus, in quo crucifixus est Dominus noster, Calvaria appellatur, scicet quod ibi sit antiqui hominis calvaria condita: ut secundi Adam, id est, Christi sanguis de cruce stillans, primi Adam et jacentis protoplasti peccata dilueret, et tunc sermo ille Apostoli completeretur: Excitare qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus. » Haec ille.

109. Ipse autem Hieronymus¹ haec ipsa recitans, hanc libenter his adslipulari videtur, imo et contradicit, cum ait: ² « Audivi quemdam expoussisse Calvarie locum, in quo sepultus est Adam, et ideo sic appellatum esse, quia ibi antiqui hominis sit conditum caput, et hoc quod Apostolus dicat: Surge qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus. Favorabilis interpretatio, nulceens aurem populi, nec tamen vera. Extra urbem enim, et foras portam loca sunt, in quibus truncantur capita damnatorum, et Calvariae, id est, decollatorum, sumpsere nomen. Propterea autem ibi crucifixus est Dominus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrii: et quo modo pro nobis maledictum crucis factus est, et flagellatus est, et crucifixus, sic pro omnium salute quasi noxiis inter noxios crucifigeretur. Sin autem quispiam contendere voluerit, ideo ibi Dominum crucifixum, ut sanguis ejus super Adu tumulum distillaret: interrogamus eum, quare et alii latrones in eodem loco erueitai sunt? Ex quo appareat Calvariam non sepulcrum primi hominis, sed locum significare decollatorum: ut ubi abundavit peccatum, superabundet gratia. Adam vero sepultum juxta Hebron et Arbee, in Iesu³ filii Nave volumine legimus. » Haec Hieronymus.

110. At (tanti Patris in primis rogala venia) his nequaquam adduei possumus, ut quod non ab uno vel alio, sed ab omnibus fere antiquis Patribus, nec ut quidpiam recens excogilatum, sed a majoribus traditum et scriptum est, tam facile convellamus: cum praesertim ea que ad haec impugnanda inducit, non videantur esse iujusmodi, que nos ab illis penitus dissentire compellant. Quid enim repugnat, ut locus ille, ubi primus homo sepultus dicitur, postmodum electus fuerit (quod in edito loco situs sit et Hierosolymis proximus) ad supplicia damnatorum? Nec illud probatur: a capitibus decollatorum, quod illie truncarentur capita damnatorum, locum illum appellatum esse Calvariam: ejusmodi enim supplicium apud Hebraeos nec lege esse sancitum, nec consuetudine invenimus approbatum: apud Romanos enim erat in usu, quos hand multo ante haec tempora Iudeis dominari coepisse certum est. Rursus vero quod ad illum Adam pertinet, qui divinae Scripturae testimonio dicitur sepultus in Hebron: hand putamus locum adeo palentem preterisse tot disertissimos viros; ut adeo inconsulte, ne dicam temere, ea de primi parentis sepultura conscripserint, si existimassenl tanto testimonio mendacii

¹ Hier. in epist. ad Ephes. c. v. — ² Hier. in Mat. c. xxvii. — ³ Josue xiv.

posse redargui, et accusari: nisi et ipsi sensissent, de altero potius Adam, quam de primo omnium patre, divinam Scripturam esse locutam.

111. Haec vero ut certiora habeantur, ipsa ejusdem civitatis origo ex eodem Scripturae loco petenda est, quae sic se habet⁴: « Nomen Hebron ante vocabatur Cariatharbe: Adam maximus ibi inter Enacim situs est. » Haec ibi. Porro Cariatharbe idem est, quod civitas Arbe. Fuit Arbe pater Enae, ut paulo inferius sequenti capitulo dicitur⁵. Enae vero fuisse gigantem, et parentem gigantum, habet liber Numeri his verbis⁶: « Ibi, in Hebron scicet, vidimus monstra quedam tiliarum Enae de genere giganteo, quibus comparati, quasi locustae videbantur. » Ab Enae stirpem Enacim ipsos gigantes eadem divina Scriptura⁷ nominare consuevit. Quod igitur Adam maximus inter filios Enacim sepultus dicator, non de alio quam de uno ex gigantum numero, qui ceterorum maximus haberetur, quique Adam sit appellatus, dictum existimamus. Testatur Josephus⁸ adhuc temporibus suis monstrari solita ossa gigantum, qui in Hebron sepulti erant, adeo magna, qualia, inquit, vix erant, qui non viderunt ipsi. Persuadet id ipsum illud maxime, quod inusitata sit ea in divina Scriptura nomenclatura, ut primus omnium parens Adam sit maximus appellatus. Sed haec de his satis.

112. Quod vero idem locus in medio terrae silus dicator, ac secundum prophetem sermonem, Deus operatus sit salutem in medio terra: Hieronymus⁹ in illa Ezechielis verba: « Haec dicit Dominus Deus: Ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam, et in circuitu ejus terras, » ait: « Hierusalem in medio mundi sitam, hic idem propheta testatur, umbilicum terrae esse demonstrans; » et inferioris: « Operatus est salutem in medio terrae: a parte enim Orientis eingitur plaga que appellatur Asia; a partibus Occidentis, ejus que appellatur Europa; a Meridie et Austro, Libya et Africa; Septentrione Scythia, Armenia, atque Perside, et cunctis Ponti nationibus. In medio igitur gentium posita est, ut quia nolus erat in Iudea Deus. » Haec Hieronymus. Josephus¹⁰ aliam iniil rationem, dum Iudeam describens, haec ait: « Media vero ejus est Hierosolyma: unde quidam non sine ratione umbilicum ejus terra eam vocaverunt. » Victorinus Pietaviensis de eodem loco his agit versibus:

Est locus ex omni medium quem credimus orbe;
Golgotha Iudei patio cognomine dicunt.

Beda¹¹ qui eadem Victorini recitat carmina, haec ait: « Columna celsa slat, que astivo solsticio umbram non facit: unde putant ibi medium esse terram, et historice dictum: Deus autem ante saecula operatus est salutem in medio terra. » Haec ille. Sed profecto fieri non potest quod asserit Beda: nam si id ita esset, necesse omnino foret Hierosolymam ponere intra zonam torridam, et tropico saitem

⁴ Josue xiv. — ⁵ Idem xv. — ⁶ Num. xiii. — ⁷ Deut. l. ii. Josue xi. — ⁸ Joseph. art. l. v. c. 2. — ⁹ Hieronym. in Ezech. c. v. — ¹⁰ Joseph. de bell. Iudaic. lib. iii. c. 2. — ¹¹ Beda de locis sanctis, c. ii.

cancri subjecere : at ab illo longius abesse omnes qui terras describunt, apertissime tradunt, et certissimis experimentis etiam nunc cognosci potest. Sed illud non male, yet Hierosolymam sitam in medio terra habitabilis, vel in medio Palestinae. Animadvertisit atque correxit eundem Bedae errorem noster Thomas Bozios vir cum primis eruditus.

113. *De morte Christi et de miraculis quae eamdem comitata sunt.* — His igitur, que ad Golgotha spectant, in hunc modum enarratis, que reliqua sunt passionis Christi, brevi quodam compendio perstringam. Exierunt suis vestibus milites Iesum, easque in quatuor diviserunt partes, et quisque militum partem suam accepit : super tunicam vero inconsutilem miserunt sortem. Errare illos existimo, qui putarunt Christi vestem inconsutilem fuisse pretiosam : nam haud credendum est ejus generis vestibus Dominum usum esse, qui Joannis praedicans sanctitatem, dixerat : « Qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. » Unde considerandum, quod Isidorus Pelusiota ad Cratonem² scribens, haec ait : « Erat autem tunica ejus desuper contexta per totum. Quis autem vestis illius vilitatem ignorat ? ut qua Galilaeorum pauperes videntur : apud eos enim maxime hujusmodi vestis genus fieri solet, arte quadam, ut pectoralia, retractim consutum. » Haec Isidorus. « Erat illa, ait Joannes, inconsutilis : quod sane genus vestis hand facile scissuram patitur, quin tota pariter retexatur. Contextam illam fuisse a sanctissima Virgine, par est credere : nam in Oriente hominum vestes a feminis confici solitas, liber qui dicitur Esdræ testatur, cum ait³ : Ipse faciunt stolas omnium hominum. » Eadem etiam in Proverbiis⁴ de optima muliere dicuntur : « Confidit in ea cor viri sui, et spoliis non indigebit. » Et postea : « Domestici ejus vestiti sunt duplicibus. »

114. Sic spoliatum Redemptorem mundi crucifixerunt tribus, vel (ut tradit Gregorius⁵ Turoensis) quatuor clavis : id quidem secundum antiquum crucifigendi ritum : nam Plautus⁶ : « Ego dabo ei talentum, primus qui in cruce exenurrebit. Sed ea lege, ut attigantur bis pedes, bis brachia. » Ceterum interdum martyres pluribus etiam clavis in cruce confixos, dicimus tertio Annalium tomo. At de Christo Domino nostro antiquiores imagines, quatuor ipsum astillum clavis representant, nempe seorsum singulis pedibus singulis contaxis clavis. Sed aliam sententiam de tribus clavis recentior probavit unus.

115. Post haec autem scriptus est a Pilato causa titulus, qui super crucem affigitur eo ordine quo ponitur a Joanne, nempe hebraice, græce, et latine, ut appareat in parte tituli, quæ Romæ extat : ita tamen, ut secundum ea quæ a nobis superioris dicta sunt⁷, et quæ L. C. habet⁸, in ipsius ordine nobilior

locus, ac proinde prior ille sit visus, qui Christo vicinior esset : siveque latina prior, novissima vero hebraica, ut quæ græca inferior et barbara a Romanis haberetur, posita esset inscriptio. Siquidem apud eos in theatro locus infimus senatorum, summus vero plebis¹, et in triumpho postremus imperatoris, sed et in triclinio novissimus consulis erat²; siveque sedendo, procedendo, et recumbendo, locus ultimus primus esset. Crucifixi sunt cum eo pariter duo latrones, unus a dextris, alter vero a sinistris. Tunc pro persecutoribus exoravit, dicens : « Pater, dimitte illis ; non enim sciunt quid faciunt. » Ad haec, principes sacerdotum, et qui cum eis erant, irridebant eum et blasphemabant : illudebant eidem et milites. Insuper eum et unus ex latronibus qui cum eo affixi cruce erant, convitaretur ei : mox alter illum blasphemantem redarguens. Christum confessus, se eidem commendavit ; qui et ab eo meruit audire : « Hodie necum eris in paradiso. » Stabat interim iuxta crucem Jesu Maria mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleophae, et Maria Magdalene ; aderat et Joannes. Cum vidisset ergo Jesus matrem, et discipulum stantem quem diligebat, dixit matri sua : « Mulier ecce filius tuus. » Deinde discipulo : « Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua. »

116. Dum haec agerentur, hora sexta³ factæ sunt tenebrae super universam terram, usque ad horam nonam. Cumque his addat Lucas evangelista et solem esse obscuratum, satis perspicue declaratur, non ipsam Judæam tantum (ut aliquando Origenes⁴ dixit) sed universum plane terrarum orbem offusum fuisse tenebris. Porro ille ipse Origenes auctor hujus sententiae, cum agit⁵ adversus Celsum philosophum epicureum, Christianorum hostem intensissimum, de admiranda tunc facta solis eclipsi, non ex Evangelistarum testimonio, quibus ethnicus homo non crederet, sed ex Phlegonte Hadriani imperatoris liberto, insigni chronographo, de quo plura scribit Suidas, testimonium citat his verbis : « De sole autem Tiberii Cæsaris tempore obscurato, quo imperante Jesus creditur cruce fuisse affixus, et de magnis terre tunc motibus factis, scripsit Phlegon in tertio decimo vel decimo quarto (ut arbitror) de Temporibus libro ; » et inferius : « Putat autem prodigiis toco ducendum, quod moriente Jesu contremuerit terra, et cuncta sint tenebris obvoluta : de quibus tamen, ut licuit, supra respondimus ; cum et Phlegonta ipsum proximus, Salvatoris temporibus patientis, historiam fuisse complexum, etc. » Porro ipsius Phlegontis verba Eusebius⁶ recitat, sic dicens : « Scripsit vero super his et Phlegon, qui Olympiadum egregius suppator est, in fibro decimo quarto ita dicens : Quarto autem anno ducentesimæ secundæ Olympiadis, magna et excellens inter omnes quæ ante

¹ Matt. xxvii. Marc. xv. Lue. xxiii. Joan. xix. Concord. c. cxliii.
² Isidorus lib. i. ep. lxxiv. — ³ 3. Esd. iv. — ⁴ Proverb. xxxi.
⁵ Greg. Turon. de glor. mart. c. vi. — ⁶ Plaut. in Mustell. — ⁷ Supra an. xvi. — ⁸ L. decret. II. de re Iud.

¹ Sigan. de Jur. antiq. Rom. lib. II. — ² Plutarch. in Sympos. lib. II. q. 3. — ³ Matt. xxvii. Marc. xv. Lue. xxiii. — ⁴ Orig. in Matt. tract. xxxv. — ⁵ Orig. contra Cels. lib. II. — ⁶ Euseb. in Chronic. an. xxxiii Christi.

cam acciderant, defectio solis facta est : dies hora sexta ita in tenebrosam noctem versus, ut stellae caeli vise sint : terraque motus in Bithynia Nicænae urbis multas aedes subvertit. » Haec Phlegon. Tertullianus¹ item adversus Gentiles agens, non ex Evangelio testimonium, sed ex ipsorum scriptis adducit, cum ait : « Eodem quidem momento dies, medium orbem signante sole, subducta est : deliquum utique putaverunt, qui id quoque super Christum predicatum nescierunt. Et tamen eum mundi casum relatum in archivis vestris habetis. » Haec Tertullianus. Lucianus² itidem adversus Gentiles agens : « Perquirite, inquit, in Annalibus vestris, et invenietis temporibus Pilati, fugato sole, interrumptum tenebris diem. »

117. Quomodo autem ejusmodi solis defectio facta sit, Dionysius Areopagita scribens ad Polycarpum, cum invehitur in Apollphanem philosophum, narrat his verbis : « Quid de illo, qui tempore crucis Dominicæ factus est, solis defectu dicturus es? Eramus tune ambo apud Heliopolim, amboque simul incidentem mirabiliter soli lunæ globum notabamus (non enim ejusce conjunctionis lunc aderat tempus) ipsamque rursus ab hora nona ad vespernum, ad solis diametrum supra naturæ vires restitutam. In memoriam autem illius revoca etiam alind quoddam : nempe enim (ut ipse non ignorat) eam lunam incidentiam ab Oriente cœpisse, et usque ad solaris corporis finem pervenisse, ac tum denum resiliisse notavimus : neque vero eadem ex parte, ut assolet, et incidentia illa et repurgatio facta est, sed ex adverso diametri; haec sunt que tune temporis confilgere, naturam profecto superantia, ac soli Christo possibilia, qui auctor est omnium, facilque magna ac stupenda, quorum non est numerus : ista illi, si lieuerit, dico. » Haec Dionysius ad Polycarpum.

118. Idemque de eadem re scribens ad ipsum Apollphanem, agit his verbis : « Heliopoli tu quidem pene mili coœvus, et ego quinque et viginti fere annorum tempus exsolvens, una morantes constitueramus, cum feria quadam sexta, et hora eliam pene sexta, sol horribilibus subito est obsitus tenebris, luna ipsum intercurrente : quia non Dens, sed creatura Dei in ipsius vere lucis oœbitu lucere non potuit. Quærebam enim tuæ apud te, qui mihi sane sapientissimus videbaris, quid ipse inde sentires; tu vero mirabili prudentia subintulisti : quod usque adeo penetralibus mensis meæ alte inhaesit, ut nulla oblivione deleri, nulla unquam valeat mortis imagine deterri. Oflusi enim tenebris ipsi eramus, orbem solis undeaque et ex æquo occupante caligine; et postquam repurgatio et restitutio facta est, luna ad solis diametrum conversa aufugit. Et tune quoque regulam Philippi Aridaei assumpti—^mns : Cumque reperissemus, quod et erat notissimum, eo tempore solem eclipsis molestias laboresque minime perpeti debuisse, ac nihilominus lunam ab Oriente solarem splendorem pullis ni-

gratibusque velis obduuisse, cum soleat ex occidua parte solem ingredi : tunc autem opitices lucis thesauros caliginibus, quas ipsa generat, ad occiduos usque solis fines pervagata (ut ipsi putavimus) occultavit : cum tamen et luna id tempus decesset, nec coitus vicinum tempus esse cognosceretur : Aio ad te (neque enim adhuc mysterii tanta rei consciens eram),³ ingentis prudentie promptuarium: quid, inquam, o doctrinae speculum Apollphanes, his secretis adscribis? Ad haec, nescio quo pacto, divino quodam afflatu, et non humani sensus sermonem subintulisti : Haec, o bone Dionysi, divinarum vicissitudines sunt rerum. Denique vero adnotatum diligenter feriae diem, et annum, annuntiatione quam sacer Paulus nostris attentis auribus infudit, consentientibus signis conspirare et concordare experlus, manus veritati submisi, et ex falsitatis nexibus sum absolitus : quam quidem veritatem mirifice effero, quam et libi communio. » Haec enim de his Dionysius.

119. De eodem quoque solis defectu admirando Hieronymus⁴ agit, Augustinus⁵ etiam pluribus, qui et fuisse praeter omnem naturæ ordinem, scribens⁶ ad Ilesyehum, his demonstrat : « Non erat, inquit, talis ille solis defectus, quando Christus crucifixus est, et ideo vere mirabilis erat et prodigiosus. Pascha enim fuerat Iudeorum, quod nomini in plenitudine luna celebratur. Secundum autem astrologorum numeros, certum est, solem, quando luna plena est, non posse deficere, sed quando finis est luna; non quidem semper, sed aliter nunquam, enī secundum illos numeros deficit. Quis ergo tale unquam meminil apparuisse de cælo, ex quo Dominus illa prædictit, quale apparuit, quando passus est? » Haec Augustinus.

120. Cum haec igitur agerentur, circa⁷ horam nonam exclamavit Jesus voce magna dicens : « Eli, Eli, lamma sabacthani? » quod est interpretatum, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Postea dixit : « Silio; » oblatumque tunc acetum accepit. Haec pluribus Evangeliste. Quod ad propinationem aceti spectat, nulla inter sanctos Evangelistas est discrepantia, quantumlibet Joannes dicat spongiam acetō plenam hyssopo circumpositam Christi ori admotam, Matthæus vero et Marcus eam arundini seu calamo fradant impositam; ut ex his quæ dicturi sumus, facile apparebit. Sed in primis illud pervestigandum est : Quorsum haec omnia parata ex industria erant, nimirum vas acetō plenum, spongia, hyssopus, et arundo? certe haec non easu in monte extra urbem posito sunt inventa. Sed si consideremus attentius, quis esset horum singulorum usus ac virtus; rem integrum proculdubio intelligemus : simulque esse commentum certo sciens, quod aliqui dixerunt, ad accelerandam reorū mortem consuevit Iudeos crucei affixis propinare acetum. Ut igitur de hoc primum aga-

¹ Tertull. in Apolog. — ² Lucianus in Actis sui mart.

³ Hieronym. in Joel. c. ii. — ² Aug. lib. quæst. nov. test. q. cv. — ³ Aug. epist. LXXX. — ⁴ Mat. xxvii. Marc. xv. Luc. xxiii. Joan. xix. Concord. c. CXLIII.

mus; virtutem a natura insitam esse acetum sistendi sanguinem, eamdemque hyssopo simul et spongia infiltrare, pluribus in locis testatur Plinius¹: cuius est in primis locus egregius et ad rem de qua agimus valde accommodatus, cum ait acetum fasciculum hyssopi conditum sistendi sanguinis vim quamdam et efficaciam habere, sive spongiae superponatur, sive ad potandum detur: tribuit et Dioscorides² eamdem acetum virtutem, cum ait: « Acetum erumpentem undecimque sanguinem potu sistit. » Si vero acetum junctum sit hyssopo; majorem inde hauiire efficaciam ad sistendum sanguinem ex clavorum vulneribus manantem, cum pendent in cruce spongiae super arundinem affixa admovetur, jure dici posse videtur; haec quod ad potum pertinet.

121. Verum non potu tantum, sed carundem rerum applicatione, et facta vulneribus admotione, eadem haec ipsa prestari solebant. De spongia quidem cum loquitur Plinius³, haec ait: « Veleres spongiae conglomerant vulnera. » Et paulo post: « Spongiis vulnera utilissime foventur. » Ac rursum: « Ipsae inflammationibus vulnerum ponuntur, nunc siece, nunc aceto consperse. » Ac denique: « Sanguinis profluvium sistunt ex aceto, vel frigida. » His antem quae scribit Plinius, antiquus rei usus consentit: siquidem mos erat ut gladiatori vulnerato, ad siecandum fluentem sanguinem spongia continuo ministraretur. Unde Tertullianus⁴ in libro de Spectaculis, de his mentionem habens, sic ait: « Poterit et de misericordia moveri defixus in mortuis ursorum, et spongias refiriorum. » Id ipsum et in marmoribus nobiliter sculptis vidiimus, nimirum Adonidi ab auro recenter vulnerato, continuo a ministro quopiam admotam spongiam, ac vulneri superpositam, ut fluentem cruentum sistet. Habentur haec in antiquo sarcophago ea histriae egregie admodum effigiata, quod Romae asservatur in aedibus Tiberii Cevoli, via Triumphali.

122. Sic igitur (ut ad rem, cuius causa huiusmodi est suscepta digressio, redeamus) ex industria omnia potiora medicamenta quae sanguinem sisferent a Judeis parari solita, cum quis cruci affigeretur, satis superque demonstratum esse videtur, elucidatimque quod ait Joannes⁵: « Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus. » In quo et magis veritati consentaneum esse videtur, quod ex greco textu colligitur, et ex Theophylacto, qui hunc locum est interpretatus, acetum illud hyssopo fuisse permixtum, atque conditum, sieque ex aceto et hyssopo spongiam fuisse imbutam atque arundini affixam, ad potum Domino propinandum. Ceterum medicamentum illud sic compositum, non potus causa fuisse praeципue institutum putamus, sed magis ut eo sic infusa spongia recentibus admota vulneribus, fluentem largiter

sanguinem continuo sisteret. Est et ejus rei conjectura non levis: quia (ut accepi ab his qui eam viderunt) spongia qua potatus est Dominus Jesus Christus, quae usque hodie summo honore asservatur Romae in basilica Lateranensi, quasi aliquando sanguine tinteta fuisset, ruborem quemdam adhuc retinet, quem semel imbibisset: sieque putamus madidam prius sanguine spongiam, atque pressam, aceto postea et hyssopo superinfusam (proh seclus) sacratissimo ori Domini propinatam. Verum quod, cum accepisset dixerit: « Consummatum est; » et inclinato capite tradidit spiritum: id non idecirco evenit, quod ejusmodi potus sui natura (quod nonnulli perperam dixerunt) mortem accelerandi vim haberet; sed potius Deo sic dispensante, ne longiore vita reservaretur ad erurifragium, quod de eo prophetice scriptum esset: « Os non communietis ex eo. » Quamobrem, quod maxima omnium pena erurifragium esse soleret: haud putamus, humanitatis intuitu, his ad sistendum sanguinem eos consnevisse uti remediis, sed potius ferali saevitia, ut sie diutius penitus atque aerumnis cruci affixi distinerentur, ac denum crudelissima fractura ossium ante solis occasum (ut mos erat) ad vesperum necarentur.

123. Cum igitur (ut dictum est) acetum Dominus accepisset, dixissetque¹: « Consummatum est; clamans subinde voce magna, ac dieens²: Pater in manus tuas commendabo spiritum meum: inclinato capite, tradidit spiritum. Tunc vero velum templi secessum est in duas partes, a summo usque deorsum. » Quale autem ejusmodi genus veli esse soleret; praeter illa quae in divina Scriptura de eo scripta leguntur, Josephus³, qui vidit, sic una cum toco in quo appensum erat, describit: « Illeror porta inaurata erat, et circum ipsam auratus paries desuper habebat auratos pamphinos, unde racemi statuta hominis pendebant, et fores habebat auratas, quinquaginta et quinque cubitis altas, sexdecim vero latas. Ad haec aukium longitudine pari, hoc est, velum Babylonum, hyacintho, et byso, et coco, et purpura variatum, admirabiliter opere factum, neque contemplationis expers colorum permixtione; coco enim videbatur ignem imitari, byso terram, et hyacintho aereum, et mare purpura, partim quidem coloribus, byso autem et purpura origine; quoniam byssum quidem terra, mare autem purpuram gignit: eratque in eo perscripta omnis caeli ratio, praeter signa. » Itaenam Josephus de velo exterius posito ante primum tabernaculum, ubi candelabrum erat, mensa, atque thuribulum: additique alterum fuisse velum quo intima pars templi, que dicebatur Sancta Sanctorum, operiebatur. Ex his quidem erroris arguntur, qui existimarent unum tantum fuisse velum in templo. Porro hoc tempore concessum fuisse velum exterius positum, quod erat cunctis perspicuum, et populum segregabat a sacerdotibus, Hieronymus⁴ jure affir-

¹ Plin. nat. hist. lib. XXIII. c. 4. in fin. — ² Dioscor. lib. v. c. 44. — ³ Plin. nat. hist. lib. XXXI. c. 11. — ⁴ Tert. de spect. c. XXV. — ⁵ Joan. XIX.

¹ Joan. XIX. — ² Luc. XXIII. — ³ Joseph. de bell. Jud. lib. vi. c. 6. — ⁴ Hieron. epist. CL. q. 8.

mat. Quid vero portenderit tantum prodigium, relinquimus interpretibus haec fuisus explicanda. Additad haec S. Ephraem Syrus¹, cuius summam in scribendo tuisse auctoritatem, Hieronymus tradit²; tunc cum velum templi scissum est, columbam etiam e templo egredi visum esse.

124. Tunc etiam et magnus factus est terraemotus, adeo ut ea concussione scisse sint petrae: de quo testimonium ex Phlegonte ab Origene et Eusebio recitatum superius descripsimus. Meuinit Plinius³ sub Tiberio ingenti terraemotu diculas esse duodecim civitates in Asia; ad quas sublevandas factam ab eodem imperatore tributorum remissionem, Suetonius tradit⁴; eadem et Dio⁵. Quae cum ad haec tempora passionis Domini referre conetur Orosius, plane a Tacito ac Dione arguitur, qui ambo sub consulatu Cælii Risi atque Pomponii Flacci ea ponunt, anno Domini scilicet decimo nono; Eusebius vero in Chronicō anno vigesimo. Caeterum quis neget terremotus hoc anno iterum repetitos, id ipsum præsertim post Evangelistas testante Phlegonte, etsi non Asiam tunc conensisse, certe in aliis orbis regionibus sui magnoitudine prodigiosos fuisse? De lapidibus eo terraemotu consciisis, haec Cyrus⁶ Hierosolymorum episcopus: « Hactenus Golgotha monstrat, ubi propter Christum petrae scisse sunt. » Porro non Hierosolymis tantum, sed et in plerisque aliis orbis terrarum partibus scisos montes eodem terraemotu, incole firma traditione testantur, nempe in Hetruria montem Alverniam dictum, et prope littus Campanum Caiete promontorium. Ad haec insuper addidimus, tradere S. Hieronymum⁷ ex Evangelio Nazaraeorum, quod in Latinum transtulit, eodem quoque terraemotu tempti superliminare collapsum esse: tum et angelos praesides templi auditos esse, dicentes: « Transeamus ex his sedibus; » id et Eusebius quoque tempore Christi passionis accidisse testatur; licet Josephus ad Pentecostes referat tempus. Sed quam facile homi ille, sive inconsiderantia, sive dolo malo in his quæ sunt temporis errore lapsus inveniatur, superius sepe demonstravimus. Eodem insuper terraemotu et monumenta sepulchorum aperta esse, et multa corpora sanctorum a mortuis surrexisse, Hierosolymamque venisse (nam sepulera foris erant posita) et apparuisse multis, evangelica⁸ docet historia.

125. At quoniam de prodigiis agimus, non prætermittimus dicere quæ scribit Plutarchus his Tiberii temporibus accidisse quæ et Eusebius⁹ recitat (qualiacumque sint, fides esto penes anctorem) in haec ipsa verba: « De morte vero daemonum, audivi ego ab Æmiliano, viro prudente simul atque modesto, quem credo multos vestrum cognovisse: Cum in Italiam pater suns navigaret circa insulas, quas Echinadas appellant, flatu ventorum deficiente, noctu prope Paxas devenisse: cumque omnes pene

qui simul navigabant, attentiores vigilarent, repente a Paxis insula vocem magnam auditam fuisse, qua Thrammus (Thamus) quidam vocabatur; que vox novitate rei omnes magno perculti miraculo. Thrammus enim ille qui vocabatur, homo erat Egyptius, ejus ipsius navis gubernator, qui bis vocatus nihil respondit: tertio vero vocatus, morem gessit vocanti, atque respondit. Illam vero multo majore voce sic exclamasse: Quando juxta paludem fueris, annuntia tunc, Panus magnum mortuum esse. Qua re auditæ, magno dicebat Epitherses (sic enim Æmiliani pater vocabatur) omnes terrore perculsi fuisse. Cumque dubitarent, utrum obtemperandum esset voci illi, an non: hoc Thramni consilium ab omnibus approbatum esse: si secundi quidem spirarent venti, nihil esse dicendum; sin vero tranquillitas maris esset, et ventorum flatus, cum in eo loco essent, omnino deficerent, non esse retinenda quæ audire. Cum igitur juxta paludem essent, quia nullus esset flatus ventorum, tunc Thramnum in mare prouum respicientem magna voce dixisse quæ audivit: Magnus Pan mortuus est. Qua re nuntiata, magnus multorum gemitus, imo vero innumerabilium, miraculo quadam commixtus subito auditus fuerat. »

126. « Et quoniam multi fuerant qui ea in navi navigabant, cito ac facile cum Romam venissent, hujusmodi rei rumores universam urbem repleverunt; et a Tiberio Cesare, qui tunc gubernacula reipublice gerebat, Thramnum accersitum fuisse. Cui rei tantam fidem Tiberius prebuit, ut philosophis, qui tunc Romæ reperti erant, accitis, diligenter quisnam esset ille Pan, ac curiose seruitare. Omnes autem illos quibusdam in idem convenisse conjecturis, ac dixisse, de illo sibi videri nuntialum fuisse, qui a Mercurio et Penelope natus fuit. Cum haec de morte Pan Philippus dixisset: nonnulli eorum qui aderant, eadem ipsa ab Æmiliano sene audisse se testabantur. » Hactenus de Pane Eusebius ex Plutarcho. Haec quidem ab aliquibus in eum sensum sunt accepta, ut Pan Christus Dominus universorum intelligeretur, ejusque mortem ut suam ipsorum cladem luxisse daemones, quippe qui adhuc ipso vivente sepius fuisse lamentati se ab ipso torqueri. Sane quidem, si rei gestæ fidem adhibendam esse pulamus, nequaquam de illo Pane quem Gentiles colebant, ea possunt intelligi. Nam si Panem, ut illi dicebant, hominem fuisse dixerimus, longe ante haec secula ipsum obiisse humanum diem, certum est: si vero aliquem daemorum fuisse affirmaverimus; intellectuales ipsas creaturas morti non subiacere, exploratissimum est. Sed ad evangelicam historiam redeamus.

127. Cum igitur tot tantaque divina operatione prodigia facta essent, centurio¹ haec videns, ac præcipue admiratus quod Jesus voce magna clamans exprisset, glorificavit Deum, et publica confessione testatus: « Vere, inquit, filius Dei erat iste. » Omnes

¹ Ephr. sermon. de pass. Dom. — ² Iher. de serip. Eccles. — ³ Plin. nat. hist. lib. II. c. 81. — ⁴ Suet. in Tib. c. 48. — ⁵ Dio lib. LVII. — ⁶ Cyril. Catech. XIII. — ⁷ Hieron. epist. CL. q. 8. — ⁸ Mat. xxviii. — ⁹ Euseb. de prep. lib. V. cap. 9. ex Plutarch. lib. de defect. oracul.

¹ Matt. xxvii. Marc. xv. Lue. xviii.

insuper his visis revertebantur præ dolore admissi facinoris pectora sua perentientes. Porro centuriōnē hunc, Longinum nomine appellatum fuisse. Christique tiderū secutum, abdicasse se a militia, ac denique ad martyrii palmam advolasse, qui ejus res gestas scripserunt¹, testantur. Ex quibus redarguntur, qui ex apocryphis quibusdam scriptis tradiderunt, Longinum nomine, eundemque eaeum fuisse militem illum, qui lancea latus Domini aperuit.

128. Cum² vero appropinquasset initium diei sabbati, quem post horam nonam Iudeos publico signo auspicari consueisse, Josephi auctoritate superius demonstravimus: ne remanerent in cruce corpora sabbato, cum alioqui a lege divina statutum esset, ut appensi in patibulo³ eadem die, et (ut addit Philo⁴) ante occasum solis, sepelirentur: Judai adierunt Pilatum, ut jam viventes adhuc in cruce, ex more, crurifragio necarentur, eorumque corpora tollerentur. Advenientes ad hoc milites, utrinque latronis fregerunt crura, idem cum Iesu acturi: sed cum mortuum vidissent, abstinnerunt: unus tamen militum lancea latus ejus aperuit, ac continuo fluxit sanguis et aqua. Porro Dei genitricem, quæ cum ceteris prius enarratis feminis aderat, magna cum reverentia collegisse, quantum licuit, sanguinem et aquam quæ e Domini latere fluxerat, ex antiquioribus monumentis recitat Metaphrastes⁵ qui et haec insuper addit: «Dicunt hi qui de his rebus tractarunt, eam ab initio usque ad finem se fortiter atque constanter gessisse, honeste quidem, et non indecor utentem motu animi, factis etiam ostendens se esse matrem, sed matrem omnino illius, qui motum animi certis tinibus continuit: mortuumque videns filium, eo motu animi usus est, ut oportuit: quin etiam in eo de cruce deponendo maternis manibus inservivit, et clavos qui extrahebantur, in sinu suo accepit; et membra illius amplexa est, parlim quidem ulla astringens, partim quidem suis lacrymis plagas emundans. Deinde tota corpori circumfusa: Ecce tibi ab omni saeculo praetinitum mysterium ad timem usque venit. o Domine, placida voce dicit: et Josepho in manus tradens sudarium, ait: Tibi autem deinceps eurae erit, ut sepulture tradens, hoc cum honeste componas, myrrha condias, et ei justa facias.» Haec ille; additque Josephum adhuc occultum discipulum propter metum Iudaorum, et timorem illos, hortatu tamen Deipara, grande opus ac plane arduum aggressum esse, et omni excussa formidine audacter introisse (ut ait Evangelista⁶) ad Pilatum, ac petiisse corpus Iesu.

129. Scimus alios animi affectus in sanctissima Deipara expressos inveniri in tragœdia illa inscripta, Christus patiens, que ab eruditis Apollinaris Laodicienī potius, quam Gregorii Nazianzeni esse opus, merito existimatur. Scimus præterea complura a

sancto Anselmo et aliis nonnullis piis viris de Christi passione ferri, que ex devota meditatione ac contemplatione potius, quam ex historica antiqua veraque narratione fluxisse noscuntur. Si quid autem alieni sancto viro divinitus revelatum fuerit, non rejicimus, sed his non ea miscemus, quod non Apocalypsim, sed historiam conscribere, instituti ratio exigat. Sed iam reliqua prosequamur.

130. *De sepultura Christi.* — Josephus¹ igitur, accepto Iesu corpore, sepulturam ejus diligenter curavit: nam² sicut mos est Iudeis defunctorum corpora sepelire³ mixta myrræ et aloes librarum quasi centum conditum corpus Iesu et linteis involutum, sepelivit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra. Ponendi autem in novo sepulcro Christi corporis quænam ratio fuerit, colligitur ex compendio Thalmid, quod dicitur Alphesi, et rabbini Jacob Turin, et Moyse Egyptio: qui aiunt cadavera damnatorum vetita esse inferri in sepulcria ceteris communia, sed in privata seorsum ab aliis esse ponenda: rursumque separatim esse pariter sepielienda instrumenta illa, quibus mors illata fuisset, nempe crucis, clavos, enses, lapides, pro mortis genere, quo quis affectus eset: eaque ratione vetitum pariter fuisse tradunt, aliquem suffigi arbori, sed ex ligno exciso juberi componi crneem, eamdemque seorsum sepulture mandandam cum reliquis ad mortem inferendam adhibitis instrumentis. In petra autem excidi solitas sepulturas apud Iudeos, jam superius dictum est: eamdemque consuetudinem ad Christianos esse dilapsam, coemeteria quæ tum Romæ, tum alibi in cryptis arenariis sunt antiquitus instituta, fidem faciunt: in his enim, non in terra deorsum, sed desuper in lateribus cryptarum fornices sustinentibus, in excavatis ibi loculis reponi cadavera, moris fuit.

Quænam vero in reliquis eset Iudeorum in mortuis sepieliendis consuetudo, quam in Christi sepultura esse servatam Joannes affirmat², eam ex parte in defuncto Lazaro idem insinuat, dum ait³: «Ligatus pedes et manus institis, facies illius sudario erat ligata.» Addimus ad haec insuper quæ rabbi⁴ Jacob memoriae prodidit ex rabbi Moyse Egyptio: nimirum viros virorum, et feminas feminarum curare consuevisse cadavera, in hunc silicet modum: oculos in primis et ora claudere defuneto, ac strin gere fascia, tondere capillos, corpus lavare, unguentis ungere, hisque delibutum cadaver obvolvere linteis, sicque curatum ponere in sepulcro. Quod vero pertinet ad capillorum tonsuram, extat ejus rei egreginum monumentum apud Sozomenum⁵ de corpore Zacharie prophete sub Honorio imperatore divinitus invento atque refosso; ubi haec inter alia habentur: «Propheta vero tametsi saeculis jam plurimis sub terra jacuisse, vivus tamen adhuc apparebat, capite raso, naso oblongo, barba modice

¹ Extant apud Metaphrast, die 16 Octob. — ² Matt. xxvii. Marc. xv. Luc. xxiii. Joan. xix. Concord. c. Galiv. — ³ Deut. xxvi. — ⁴ Philo de special. legib. — ⁵ Metaphr. xv. Augusti. — ⁶ Marc. xv.

¹ Matt. xxvii. Marc. xv. Luc. xxiii. Joan. xix. — ² Joan. xix. — ³ Idem xl. — ⁴ Rab. Jacob. in Turim Jore Degha, c. 352. — ⁵ Sozom. lib. ix. c. ult.

prominenti, etc. » Ponuntur item haec ibi de puer regio apud eumdem invento, qui creditus est Ioadis regis filius, regali pompa tumulato: « dacebat, inquit, puer regali apparatu sepultus: habebat enim in capite coronam auream, et aurea in pedibus calcamenta, et vestem pretiosam. »

131. Cæterum quod spectat ad sepulturam damnatorum: quod maledictioni legis obnoxii essent, abstinebant pollinctores a capillorum incisione, iidemque ea qua damnatorum corporibus inhaesissent, una cum eis sepeliebant: qua ratione ducimur, ut existinemus clavos spineamque coronam eodem cum Domino esse sepulcro inclusam; crucem vero, quam locus sepulture non caperet, in propinquiori aliquo specu esse reconditam. Nec præterimitus dicere, tantum olim exerevisse apud Hebraeos impensam finnerum, ut ejus magnitudine cognati perterriti, relicto cadavere, se aliquando subducerent. Sed qui haec idem rabbi Jacob testatur, addit ea moderata fuisse a Gamalièle seniore, cuius fama in sacerdotibus quam populo potissima auctoritas erat: ejusque sententia factum est, ut non nisi licet in tantum inibus, eidemque hanc magui pretii, corpora defunctorum obvolverentur, nec in his ullam esse rationem habendam eujusvis ordinis et dignitatis, etiam si regali effulgeret amplitudine, voluit, coeque modo seipsum sepeliri mandavit: quod a posteris inviolate idem tradit fuisse servatum. Sed prosequamur cætera.

132. Interea die sabbati inchoato, principes sacerdotum et Pharisæi adierunt Pilatum, rogaueruntque muniri sepulcrum, et adhiberi custodiā, ne discipuli Jesu corpus auferrent, et resurrexisse falso jaicitarent. Ille vero ad ejusmodi officium, ut perquam diligenter curaretur, datus ad custodiā militibus, illis obtemperavit: qui abeentes munierunt sepulcrum, signantesque lapidem, milites ad custodiā reliquerunt. Qualis fuerit ejusmodi sepulcri munitione, a Nicephoro sic describitur¹: « Primum, inquit, sigillum sepulcro est impressum, quod et intactum permansil, et custodia militaris, illa et genere alienigena, que in propinquio sigillum observabat. Praeterea ingens ille lapis ad os sepulcri appositus. » Et paulo post: « Traditum est nobis ab antiquis, Judeos lapidem illum, qui in salutiferum sepulcrum illud pro opereculo positus funeral, ad summum monumenti labrum, petramque inferne se illi conjungenem, ferramentis quibusdam fabrili lapicidarum arte perforasse, ferrumque ingens a fabro ex propinquio acceptum per utrumque foramen immisisse, et in circuli sive annuli formam circumnegisse, atque ita firmiter capitis commissis, omni ex parte quasi vineulum circumduxisse, ut lapis qualicunque modo loco suo revelli, aut saltum ratione aliqua removeri (nisi arte quadam et vi adhibita, necessario aut ferrum confringeretur, aut petra rumpere) non posuerit: atque in hunc modum eum magna cura, atque etiam signo impresso, cum sepulcrum firmissime communissent,

custodia insuper competenti attributa, eos abisse. » Haec Nicephorus. Itis consentientia testatur Beda², dum ait etiam suis temporibus illum superpositum lapidem monstrasse vestigia ferreorum vincolorum.

133. Remanserunt omnia illa passionis Christi atque sepulcri instrumenta, ipsaque loca, ubi haec facta sunt, tanta rei digna memoria consecrata, velut quedam trophyæ victoriae, eademque facta foto orbi conspicua atque proficia, ex quibus velut e perennibus quibusdam fontibus fluenta gradiarum atque miraculorum eruperint. Ipsas spinas coronæ Iesu, columnam ad quam alligatus est cum flagellis caederetur, arundinem atque spongiam, quia fuit aceto potatus, magna fuisse diligentia asservata, tradit Gregorius Turonensis³, simul et Beda⁴. Tunicam etiam illam inconsuitem, a militibus sorte datam, a Christianis redemptam et conservatam, auctor est idem Gregorius Turonensis⁵, qui suis temporibus in Galatia fuisse repositam tradit. Ipsum sudarium insuper, quo caput Domini est involutum in sepulcro, quod divina virtute ab incendio remanserat illatum, esse translatum ad posteros, Beda⁶ testatur. Ab hoc diversum sudarium illud existimat, quod a Berenice facie Domini sanguine et sudore aspersæ admotum, ejusdem Domini vultus effigiem in se refinuit, ut habet christiana traditio, et libellus manuscriptos de translatione ejus Romanæ facta, qui asservatur in Vaticana bibliotheca, testatur. De eadem Berenice, que et Veronica dicta habetur, deinceps eadem Christi imagine velo excepta, Methodius episcopus antiquus chronographus meninuit⁷. Permansit integra, divina operante virtute, illæsaque intactus sanctissima sindon illa, que corporis Domini nostri Iesu Christi delibita unguento, in sepulcro posita fuit veluti operimentum et stratum, quæ et in se imaginem in sepulcro Domini jacentis expressit, asservaturque summo honore in ecclesia Taurinensi.

134. Sed quid de ipsa sanctissima cruce Domini dicam, qua quantumvis sive Judeorum invidia, sive alia causa diutius occulta subtus terram permanserit, tandem sic divina providentia disponente, in lucem prodita, fulgoris sui radiis universum orbem illustrat, adeo ut vix sit reperiri personam et locum, in quo non sit aliqua ejusdem sacratissimi ligni particula? Nam et S. Paulinus⁸ haec de ipsa testatur, sic dicens: « Quæ quidem crux in materia insensata vim vivam tenens, ita ex illo tempore immumeris pene quotidie hominum votis lignum suum commodat, ut detrimenta non sentiat, et quasi intacta permaneat, quotidie dividua sumentibus, et semper tota venerandibus: sed istam imputribilem virtutem et indetribilem soliditatem de illius profecto carnis sanguine bibit, quæ passa mortem, non vidit corruptionem. » Haec Paulinus. At Cyrillus⁹: « Lignum crucis, inquit, testatur ad hodiernum diem

¹ Beda de locis sanctis. c. II. — ² Greg. Turon. de glor. martyr. VII.

— ³ Beda de locis sanct. c. IX. — ⁴ Greg. Turon. de glor. martyr. c. VIII. — ⁵ Beda de locis sanct. c. V. — ⁶ Apud Marian. Scot. in Chron. anno Dom. XXXIX. — ⁷ Paul. ad Sever. ep. XI. — ⁸ Cyril. catech. X.

¹ Niceph. hist. lib. I. c. 32.

apud nos apparens, et apud eos, qui secundum fidem ex illo capientes, hinc universum orbem fere jam repleverunt.»

133. Terra ipsa iusuper, quae Domini adiacet sepulero, divinam quamdam ex Dominico corpore proxime posito virtutem hausit; ut merito fideles illuc peregrinantes avide solerent accipere, quantum ad morbos curandos, tum etiam ad dæmones perfunctandos uti consueverint. Est ejus rei locuples testis S. Augustinus¹, dum haec ait de Hesperio viro tribunitio: « Acepérat autem ab amico suo terram sanctam de Hierosolymis allatam, ubi sepultus Christus die tertio resurrexit; eamque suspen-derat in cubiculo suo, ne quid mali etiam ipse pataretur. At ubi domus ejus ab illa infestatione purgata est, quid de illa terra fieret, cogitabat, quam diutius in cubiculo suo reverentiae causa habere nolebat. Forte accidit, ut ego et collega meus episcopus Sinicensis Ecclesia Maximinus in proximo essemus: ut veniremus rogavit, et venimus: cum-que nobis omnia refulisset, etiam hoc petivit, ut infoderetur alicubi, atque ibi orationum locis fieret, ubi etiam possent Christiani ad celebranda qua Dei sunt, congregari.» Haec Augustinus: ex quibus videas antiquam Christianorum pietatem, qui non modo loca illa sancta, in quibus Dominus est con-versatus et passus, aedificiorum motibus illustrarint, sed tenuem ex sepulcri loco sumptum pulvisculum eodem honore habendum existinarint, adeo ut ejusdem condendi causa etiam ecclesiam excitarint. Ex eadem terra, aqua admixta, formari consuevisse tortulas quasdam, easdemque per diversas mundi partes transmitti solitas ad morbos curandos, aliasque divinas gratias impariendas, testatur Gregorius Turonensis². Atque de his satis.

136. *De Christi aetate, et de anno ejus passionis.* — Quod reliquum est, antequam de resurrectione Domini historiam aggrediamur, opere pretium existimamus de ipso tempore passionis Christi, quo potissimum anno aetatis sue sit passus, narratione brevi quedam examinantes, perquirere; cum praesertim (ut saepius diximus) ex certa ratione temporum historiae veritas soleat maximopere confirmari. De anno itaque, quo passus est Christus, quidam agentes, exorbitarunt absurde nimis cum putarent eum cruci affixum natum annum quadragesimum sextum: idque nulla habita ratione temporis quando sit natus vel passus; sed tantum quod eo annorum numero aedificatum fuerit templum, quod ipsius Christi typum gerebat. Horum errores Augustinus refellens, haec ait³: « Per Olympias et consulunt nomina, multa saepe queruntur a nobis; et ignorantia consulatus quo natus est Dominus, et quo passus est, multos coegerit errare, ut putarent quadraginta sex annorum aetate passum esse Dominum, quia per tot aedificatum esse templum, dictum est a Judæis, quod imaginem Dominicæ corporis habebat. Et annorum tringinta fere baptizatum esse, retine-

¹ S. August. de Civit. dei lib. XII. c. 8. — ² Greg. Turon. de glor. mar. c. VII. — ³ Aug. de doctr. Chr. lib. II. c. 28.

nus auctoritate evangelica: sed postea quot annos in vita egerit, quanquam textu ipso actionum ejus animadvertisi possit, tamen ne aliunde caligo dubitationis oriatur, de historia gentium collata cum Evangelio liquidius certiusque colligitur. Tunc enim videbitur non frustra dictum esse, quod quadraginta et sex annis templum aedificatum sit: ut cum referri iste numerus ad aetatem Domini non potuerit, ad secretiorem instructionem humani corporis referatur, quo indui propter nos dignatus est unicus Dei Filius, per quem facta sunt omnia. » Huncque Augustinus.

137. Rursus vero ei inde irrepsit error, ut cum Iudei ad Dominum dixerint⁴: « Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidiisti? » Quasi huic aetati proximus accessisset: scriptum inveniatur apud Ireneum⁵ passum Dominum post annum suæ aetatis quinquagesimum. Haec licet apud ipsum legantur, quod ab ipso sint scripta, negamus omnino: nam eodem capitulo superius his contraria profitetur, cum baptizatum Dominum dicit existentem annorum tringinta, ac subinde tria numeral Paschata, quorum tertio ipsum Jesum esse passum affirmat; quibus temporibus Dominum prædicasse Evangelium, testantibus id ipsum quatuor Evangelistis. Augetur insuper de impotura suspicio, dum auctor in fine confirmare ac stabilire ntitur tam patens mendacium majorum auctoritate, discipulorum nempe Joannis, qui id ipsum ab eo aceperint, et ab aliis Apostolis; eogens in primis in hunc modum evangelium per Joannis discipulos, ac ipsum denique Joannem, caeterosque Apostolos manifestissimo errori adstipulari ac consentire.

138. Fuit ea præterea Tertulliani de anno passionis Christi sententia, ipsum subiisse crucis supplicium anno suæ aetatis trigesimo: idque profiteatur scribens adversus Judeos, sic dicens⁶: « Hujus (Tiberii videlicet) quinto decimo anno imperii passus est Christas, annos habens quasi tringinta cum pateretur. » Nec est quod dici possit textum esse depravatum, ac legendum esse loco passus, baptizatus: nam eum⁷ ipse agens contra Marcionem affirmet ipsum revelatum esse, hoc est, auspiciatum prædicationem Evangelicam anno duodecimo Tiberii imperatoris, plane significat triennio prædicationis pervenisse ad annum decimum quintum ejusdem imperatoris. Sed et dum illud ipsum tempus consutibus signat, quid in ea re senserit, manifestissime declaratur; sic enim ait⁸: « Passio hujus exterminii intra tempora septuaginta hebdomadarum perfecta est sub Tiberio Cæsare, coss. Rubellio Gemino et Fusio Gemino, mense Martio, temporibus Paschæ, die octavo kal. Aprilium. » Haec ille. Porro hi consules reperiuntur iniisse consulatum ipso anno⁹ decimo quinto Tiberii imperatoris qui numeratur a nobis Christi trigesimus primus, quo inchoato est baptizatus. Ceterum hujus sententie non

⁴ Joan. VIII. — ⁵ Iren. lib. II. cap. 39. — ⁶ Tert. advers. Judeos c. VIII.

— ⁷ Tert. cont. Marc. lib. I. c. 15. et nota Pamel. — ⁸ Tert. advers. Jud. c. VIII. — ⁹ Tacitus, Dio, et alii.

Tertullianus, sed primus assertor videtur fuisse Valentinus haeresiarcha, de quo haec Epiphanius¹ : « Primus Valentinus, qui triginta nobis sanctula confinxit, ab eo quod triginta annos educationis vita ae virilis ipsius aetatis fuisse pulavil, ignorans quod non solum triginta annos complevit, etc. » Complures antiquorum legentes apud Tertullianum his consulibus consignatum esse annum passionis Christi, nec adverentes ipsum errore lapsu, aperla in hunc modum semel erroris via, et ipsi in eundem lapidem offenderunt, affirmantes Christum Dominum iisdem consulibus passum esse. Fuerunt hi scriptores non ignobiles, sed specialissimi in Ecclesia Dei, nimurum Julius Africenus² in eo libro quem scripsit de Temporibus, Laetantius³, Hieronymus⁴ item: sed et Augustinus⁵ etiam sub iisdem coss. a Tertulliano appositis Christum passum esse confirmavit; qui et ad Hesychium sribens⁶ haec ait : « An nativitate Domini computantur anni ferme quadrinquenti viginti, a resurrectione autem vel ascensione ejus, anni plus minus trecenti nonaginta. » Ex quibus plane videas atalem Christi circa annum trigesimum ea ratione terminasse; sic et Severus⁷: ex Gracis antiquior Clemens⁸ Alexandrinus, trigesimo impleto anno, eundem crucis supplicium subiisse tradit.

139. Fuit et opinio Gnosticorum⁹, qua affirabant Dominum nostrum anno tantum Evangelium pradicasse. Apollinaris Laodiceenus¹⁰ diversae fuit sententiae, Christum dicens biennio post baptismum predicasse: quem secutus videtur Cassiodorus¹¹. Id ipsum visus est sensisse Cyrillus¹² Alexandrinus, dum tradit Christum duobus annis docendo peragrasse Iudeam. Philastrius¹³ vero Christum vixisse uno et triginta annis tradit, quod Severus probat, totidem annos Christo tribuens, ut videre est, si ad calendum reducas annos Christi ex numero annorum regum Iudeorum ab ipso computatos. Sed et S. Gaudentius episcopus Brixianus in tractatu tertio de prima Dominicâ Paschæ haec expressus: « Anniculus est (Christus nempe) quia post illud baptismum, quod pro nobis in Jordane suscepérat, usque ad passionis sue diem unius anni tempus implevit, et illa tantum scripta sunt in Evangelii, que in illo anno vel docuit vel fecit, etc. » His proximus accedit Orosius¹⁴ dum anno decimo septimo Tiberii imperatoris Christum Dominum passum affimat. Fuerunt et hujus sententiae nonnulli ex recentioribus, quos recensere pretermillimus.

140. S. Epiphanius¹⁵ per consulares Fastos Christi annos enumerans, Redemptorem nostrum passum esse tradit anno sue aetatis trigesimo tertio, dum ait: « Comperitur trigesimo tertio anno adventus incarnationis sue Unigenitus passus esse: » et post

¹ Epiph. haeres. li. — ² Afric. lib. v. apud. Hier. in Daniel. c. ix. — ³ Laet. lib. iv. cap. 10. — ⁴ Hier. in Dan. c. ix. et epist. xxii. proprie finem. — ⁵ Aug. de Civ. Dei lib. xviii. cap. ult. — ⁶ Aug. ep. lxxx. — ⁷ Severus hist. lib. ii. — ⁸ Clem. Alex. lib. i. Strom. — ⁹ Iren. advers. haeres. lib. ii. cap. 28. — ¹⁰ Apud Hier. in Dan. c. ix. — ¹¹ Cassiodorus in Chron. — ¹² Cyril in Isa. cap. xxix. — ¹³ Philast. de haeres. c. cvii. — ¹⁴ Oros. lib. vii. cap. i. — ¹⁵ Epiph. haeres. li.

multa: « Trigesimo tertio sue dispensationis in carne, postquam transgressus est duos consulatus quos diximus, duorum Geminorum, et Fusii ac Rubellii, deinceps, in tertio consulatu, in tertio ipsius mense post Januarium et Februarium, in mense Marlio perfecit mysterium passionis. » Sed plane constat ipsum in mendaces Fastos incidisse, cum anno trigesimo Domini alios diversos ponat consules, distinguabique consulatum duorum Geminorum a consulatu Rubellii et Fusii; sic etiam superius dicens: « Post illum consulatum, qui trigesimo ipsius anno indicatus est, Silvani scilicet et Nerva, alius consulatus fuit duorum Geminorum appellatus; deinde alius Fusii et Rubellii: et sic in medio consulatu eo, qui post Rubellii consulatum successit, Vinucii et Longini Cassii appellatus, palitur Salvator ante diem decimum tertium kal. Aprilis. » Haec ipse: cum tamen liqueat omnium antiquorum assertione et fabulis consularibus, duorum Geminorum consulatum fuisse Rubellii et Fusii geminorum.

141. Sunt plerique alii, qui dixerunt Dominum nostrum passum anno trigesimo tertio sue aetatis per tres menses inchoato: sed cum eo potissimum innitatur fundamento, quod Dominus fuerit baptizatus ipso trigesimi anni exordio: cum in hoc errant, in ceteris quoque deducendis annis errare, non mirum est. Sane quidem ipsum Dominum non nisi expleto anno sue aetatis trigesimo, et trigesimo primo inchoato, esse baptizatum, superius ex Olympiadum suppulatione, consulum positione, Patrum auctoritate, et Romanae Ecclesie testimonio satis demonstratum est, cum de anno Christi primo disserimus; ad quae, qui ista uberior scire cupit, remittimus: fixa enim semel chronologia, quoto Christus natus est anno, cæteri qui inde sequuntur anni facile dinumerantur. Altamen quia cupidi facilitatis sumus, et in hoc totis viribus elaboramus, ut unusquisque veritatem manu attingere et quasi attricetare possit, eadem aliqua saltem ex parte repetere, potissimum quae adeo vera ac necessaria sunt, non vitamus: nam elsi cerle quae sunt dicta satis esse possent ad tempus ipsum passionis colligendum, tamen ne etiam suo loco haec prælermissem videtur, aliqua repelere, et alia quoque addere instituimus. Res est in confessu apud omnes recentiores, qui exactiori diligentia Paschata ab Evangelistis recensita numerarunt, post baptismum Christi quartuor per annos singulos esse Paschata revoluta, de quibus singulis per singulos annos, ut res postulabat, egimus. Haec cum ita se habeant, exacteque probatum sit primum Pascha a Joanne recensitum incidisse in annum Domini trigesimum primum: concludendum necessario erit, utrumque, quo passus est, in annum ejus aetatis trigesimum quarum incurrisse.

142. Quod ab his recentiores aliqui dissentiant, non ea ex causa factum est, quod negent quatuor Paschata in Evangelio esse descripta, sed quod putant (ut dictum est, ab anno trigesimo primum esse

Pascha numerandum, Ignatii textus vitiosa translatione decepti : cum tamen verba in epistola ad Trallianos in hunc modum conscripta habeantur, ut jam explicavimus alias, cum de his egimus. Καὶ τριῶν δεκαδές ἐπαντευούμενος, Εὐπαπτοῦσα τῷ τείχῳ : « Et expletis tribus annorum decadibus, baptizatus est a Joanne. » Post haec vero idem Ignatius haec subdit : « Et ubi triennium prædicavi Evangelium, signa et prodigia patravit, a falsis Judeis et preside Pilato judicatus est, etc. » Quibus plane significatur Christum passum esse annos natum triginta quatuor. Itaque Ignatius proximus ætati Christi, ino qui eadem vixit ætate, qui et Christum post resurrectionem se vidisse in carne testatur, scribens ad Polycarpum (qui locus ab Hieronymo citatur¹) nostræ sententiae non tantum assertor, sed auctor habetur, qua dicitur Christus affectus supplicio erueis anno trigesimo tertio ac mense tertio sue ætatis : nam expleto anno trigesimo esse baptizatum, et triennio prædicationis evoluto esse crucifixum, ex ejus sententia affirmare necesse est; eumdemque Redemptorem nostrum in humanis fuisse annis triginta tribus, et quod superest a natalis tempore usque ad ipsum mensem Martium : quam sententiam in hisce nostris Annalibus profitemur. Sed quo istae certiora reddantur, quibus nos adhuc persuasi, hanc potius quam aliam sectati fuerimus sententiam, dicere prosequamur. Non immorabimur autem in refellendis de ea re multorum sententis, qui vel trigesimo, vel trigesimo primo, sive secundo, vel tertio sue ætatis Christum crucifixum esse diverunt : nam nostris rebus firmiter stabitis, sua sponte contraria quæque corruant necesse est.

143. Hujus sententiae, qua Christus assuritur cruci affixus anno suaæ ætatis trigesimo tertio, et mense tertio, nequaquam quidem (prout nulli existimant) fuit Beda primus assertor, cuius Ignatium fuisse auctorem diximus, qui potius sectator accessit, ut ejusdem auctoris assertione probatur : nam ejus sententiae ipsam sanctam Romanam Ecclesiam assertricem et observatricem fuisse (quod ceteris omnibus præstare debet auctoris) idem² ipse testatur his verbis : « Habet, ni fallor, Ecclesia fides, Dominum in carne paulo plus quam triginta tres annos, usque ad sua tempora passionis, vixisse. » Et inferius : « Sancta siquidem Romana et Apostolica Ecclesia hanc se fidem tenere et ipsis testatur indiculis, quæ suis in cereis annuatim scribere solet; ubi tempus Dominicæ passionis in memoriam populis revocans, numerum triginta annorum semper et tribus annis minorem quam ab ejus incarnatione Dionysius ponat, adnotat. Denique anno ab ejus nativitate, juxta Dionysium, septingentesimo secundo (non³ primo, ut habent depravata exemplaria), indictione quarta decima, fratres nostri, qui tune Rome fuere, hoc modo se in natali Domini in cereis sanctæ Mariae scriptum vidisse, et inde descripsisse referebant : A passione Domini nostri Iesu Christi

anni sunt sexcenti sexaginta octo. Quoniam igitur (ut supra memoravimus) quingentis triginta duobus annis circulus paschalis circumagit; his adde triginta tres, vel potius triginta quatuor, ut illum ipsum quo passus est Dominus, attingere possit annum, finit quingenti sexaginta sex : ipse est ergo annus Dominicæ passionis et resurrectionis a mortuis. » Haec enim Beda, ex quibus concludit Dominum nostrum passum esse post trigesimum tertium annum, et menses tres. Nec ab his diserepat (quod multi putant) quod alibi dicit Christum natum quadragesimo secundo⁴ Augusti anno, et decimo octavo Tiberii passum : nam numerando annos Augusti a nece Caesaris, et inchoando annorum Christi numerum a dictis consulibus Lentulo et Messalino, aequi inter se consentiunt Christum passum anno suæ ætatis trigesimo tertio expleto, et amplius tribus mensibus, idque accidisse anno decimo octavo Tiberii imperatoris.

144. Denique (ut paneis dicam) quotquot dixerunt Christum natum quadragesimo secundo Augusti anno, ac passum decimo octavo Tiberii (quorum est ingens numerus) huic nostræ sententiae aequi consentiunt; sed in numero annorum Christi illi a nobis discrepant, qui parum attente considerantes quando natus et baptizatus est Christus, triginta duos annos et tres menses tribuant ejus aetati : quod quantum a majorum assertione, usi Ecclesie, et germana Evangelii interpretatione abhorreat, est dictum superius. Non tantum igitur (ut diximus) his nostris favet Ecclesia Romana, adstipulator et Beda, sed et Marianus Scotus², qui ante quingentos vixit annos, nobilis chronographus assentitur, qui et sub dictis coss. Christum natum, annoque Tiberii decimo octavo passum, annum suaæ ætatis agentem trigesimum quartum per tres menses inchoatum, testatur. Id ipsum etiam Victorinus, qui a baptismō Dominicō usque ad ultima Justiniani imperatoris tempora per coss. paschales cyclos perducens, in anno trigesimo quarto Domini, ex adverso laterenti annum passionis Domini adnotavit. Graecos itidem in eamdem ire sententiam certum est : Chrysostomum in sermone de Joanne Baptista, Nicetam, Cedrenum, et alios. Videas et perbelli his respondere a Hieronymo³ assertam chronographiam, quam Romanæ Ecclesie potius quam Hieronymi esse dixerimus⁴; quippe qui passum diverit Dominum (ut dictum est) anno trigesimo. Sed cum ait a passione Domini usque ad secundum Neronis annum, quo Paulus Romanam mittitur, annos exurisse viginti quinque, rursumque numerat ab eadem passione Dominicā usque ad ejusdem Neronis imperatoris annum decimum quartum annos triginta septem : omnia adamussim (ut ait) dicta a nobis asserta respondent Romanæ Ecclesie chronographia, illi traditæ haud dubium ab Apostolorum principibus, qui eamdem suo sanguine consecrarunt : appellat enim eam S. Ireneus locuplex Petri et Pauli deposi-

¹ Hieronym. de Script. Eccles. c. XVI. — ² Beda de rat. temp. c. XLV.
— ³ Ut etiam restitut Seabg. lib. de emend. temp.

⁴ Beda de sex aetribus. — ² Marian. Scot. in Chron. — ³ Hieron. de script. Eccles. c. V. in Paulo. — ⁴ Pannin. in Fastis.

torium, in quod illi omnia que sunt doctrinæ et traditionum intulerunt; ut nulli sit dubium, eosdem tempus ætatis quo passus est Christus, iis qui tunc Romæ erant, Christianis notum fecisse.

145. Ex his igitur tam ex antiquo Romanae Ecclesiæ usu, majorum traditione, Ignatiique in primis, qui saeculo Christi vixit, assertione, et complurimum tum latinorum tum græcorum auctorum adstipulatione, satis superque firmulum ac stabilitum habemus, passum Dominum nostrum anno sue ætatis trigesimo tertio et mense Iunio, agente Tiberio in imperio annum decimum octavum. Qui vero consentiunt passum Christum dicto sue ætatis anno, sed Tiberii decimo nono, inde illis erroris causa accidit, quod tempus quo natus est Christus parum exploratum habuere, viliosaque Ignati textus translatione decepti, natum dixerunt eum sub Augusto et Silvano eoss. Id ipsum etiam illis errandi tribuit occasionem, qui æque nobiscum sentiunt passum Dominum anno Tiberii decimo octavo, sed tamen sue ipsius ætatis trigesimo tertio per tres menses inchoato, quod natus putant Dominum sub dictis consulibus.

146. Unum est tamen quod his obstarre videtur, nempe Phlegontis auctoritas, dum ait anno quarto Olympiadis ducentesimæ secundæ factum esse illud præter naturæ ordinem solis delinquim: cumque Olympiaci anni numerari incipiunt a solstitio æstivo circa finem mensis Junii; quartus annus dictæ Olympiadis inchoatus dicto anno decimo octavo Tiberii imperatoris in decimum nonum ejusdem producitur, adeo ut ea defectio solis non sit facta hoc anno decimo octavo, sed sequenti decimo nono. Haud enim putamus haec præterisse Eusebium¹, qui ad verbum testimonium Phlegontis recitat, exacteque Olympiadas supputat, et tamen secundum ejusdem sententiam passum ponit Dominum anno decimo octavo ejusdem imperatoris Tiberii, cumdemque baptizatum tradit ejusdem anno decimo quinto, quarto anno Olympiadis ducentesimæ primæ; ut videas ipsum interpretatum esse Phlegontem, ut quod dicit accidisse illam solis eclipsim anno quarto Olympiadis duecentesimæ secundæ, accipiendum sit de Romano, quo dictus annus quarlus, ipso Tiberii anno decimo octavo, inchoatur. Reddam ejusdem Eusebii verba, testimonio Ioannis evangeliske dictam interpretationem firmantis associata: postquam enim Phlegontis verba recitat, haec mox addidit: « Argumentum autem hujus rei, quod Salvator isto anno passus sit, Evangelium præbet Joannis, in quo scribitur post annum decimum quintum Tiberii Cœsaris, annis tribus Dominum prædicasse. » Haec ille, non (ut puto) ex verbis Joannis, nisi aliud a communī ipse nactus sit exemplar ejus Evangelii, sed tot Paschatibus a Joanne commemoratis.

147. Opinati etiam summis aliquando, cum ab Eusebio ponatur Christi passio Olympiadis illius anno tertio, rursumque se id ex sententia Phlegontis facere profiteatur; omnino in notam numeri erro-

rem irrepsisse: nam cum ille tradat, anno quarto ejus Olympiadis illam eclipsim accidisse, et ipse nihilominus ponat anno tertio, manifestus error appetet: sieque quod dicit anno quarto illud contigisse deliquum, restituendum sit, anno tertio, prout ab eodem Eusebio sub eadem nota numeri ponitur, atque scriptis confirmatur: longe enim verisimilius est in numeri notam errorum irrepsisse, quam tam egregium, et quem unicum habemus Olympiadum supputatorem, quasi imperitissimum una eademque sententia (quod vix nisi amens quispiam, vel certe infans, qui adhuc numerare nesciat, facere posset) contraria prorsus scripsisse, dum profitetur se sequi Phlegontem, et anni spatio ab illo mox discrepat. Sed haec legentium linquantur arbitrio. At magis placet quod superius dictum est, Phlegontem, cum non scribat quoto anni mense illa eclipsis acciderit, sic dixisse anno quarto ejus Olympiadis contigisse, quod sub dictis consulibus, eo anno decimo octavo Tiberii, dictus annus quartus incipiat. Sic enim consuevit majores ab anni exordio ipsum integrum denominare, multis exemplis esset facile demonstrare. Sed de his haec lenus.

148. Quod vero ad ejus anni Dominicæ passionis mensem pertinet, fere omnium fuit sententia, Dominum nostrum passum esse mense Martii; paucissimorum, mense Aprilis. Sed quota potissimum die mensis Martii? Quavis antiquorum nonnullorum opinio ea fuerit, ipsum Redemptorem nostrum cruci affixum vigesima quinta: tamen cum tabulae astronomiae non his aequo conseniant, eademque adeo inter se diverse tradantur, nec quid in his statuisse videantur quod constans solidumque permaneat, sed contrariis objectionib[us] vacillet: viri harum facultatum consultissimi, desperatione penitus superati, certum quid affirmare impossibile rati, rem inabsolutam aliis reliquere. Si consulatur antiquitas quid de his fuerit opinata, reperimus in concilio Cœsariensi sub Theophilo² ejus civitatis episcopo tempore Victoris Romani pontificis, dictum Theophilum sic esse locutum: « Passus namque Dominus ab undecimo kalendarum Aprilium, qua nocte a Iudeis traditus est, et septimo kalend. resurrexit. » Haec ille, cui et cæteri consenserunt: qua ratione dicendum esset, Christum passum esse nono kalendas Aprilis. Quod ad diem passionis pertinet, exploratum est omnibus, et Evangelii auctoritate firmatum, passum esse Dominum hebdomadis sexta die, quam Iudei sextam sabbati. Gentiles diem Veneris, Christiani græci paraseven, latini sextam feriam dicere consuevere.

149. Cæterum quod ad paraseven spectat: licet græca vox sit, ea tamen Iudeos uti consuevit. Augustinus³ testatur his verbis: « Isto verbo græco libenter utuntur Iudei in hujusmodi observationibus etiam qui magis latine quam græce loquuntur. » Verum quod alii putarunt ab iisdem appellari soli-

¹ Euseb. in Chron.

² Extat apud Bed. in fin. lib. de æquinoctio vernali. — ³ Aug. in Joan. tract. cxvii.

tam sextam feriam cœnam puram; res se longe aliter habet: minime enim assecuti videntur sensim verborum S. Augustini¹ quem citant: sunt hujusmodi: «Acceleralam vult intelligi sepulturam, ne advesperasceret, quando jam propter paraseeven quam cœnam puram Judæi latine usitatus apud nos vocant, facere tale quid non liebal.» Exlat de cœnis puris etiam loens Tertulliani² dum ait: «Dies observatis, et tempora, et annos, et sabbata, ut opinor, et cœnas puras, et dies magnos.» Sed ut haec facilius assequamur; in primis quænam a senioribus dicta sit cœna pura, ac subinde quam etiam Judæi intellexerent cœnam puram, res est exactius perquirenda, cum neminem præsertim invenerimus, qui rem ipsam nobis videatur penitus assecutus. Quæ apud Festum³ cœna pura dicitur, cum in ea apposita dicatur offa porcina, nihil est quod ad Judæos pertinet. Apud Philonem Judæum, in libro quem scripsit de Vita contemplativa, haec leguntur: «Mensa pura est a cruentis dapibus: pro cibo panis apponitur, sal pro opsonio, pro condimento hyssopus.» Tertullianus⁴ haec in eamdem ferme senteniam: «Pastum et potum pura nosse; non ventris scilicet, sed animæ causa.» Hancque fuisse cœnam puram, quam alibi⁵ Xerophagiam nominal, nimirum aridorum ciborum usum. His assentiuntur, quæ ab Apuleio⁶ in hac verba dicuntur: «Hoc optantes, convertimus ad puram et sine animalibus cœnam.» Testatur id ipsum Plutarchus in libro de Esu carnium, nempe cœnam puram illam esse, quæ absque animalis paratur. Sic igitur quantum ex his colligere licet, non quodlibet jejunium cœnam puram majores dixerunt, sed in quo abstinentius vicitarent: cum alioqui austera et tetrica fuisse Judæorum jejunia, Philo testetur in vita Moysi; eosque nonnisi sub stellæ ortu cœnare consuevisse, Hieronymus⁷ tradat.

150. Erant quidem abstinentissima Judeorum jejunia, atque adeo ut apud Gentiles eadem essent in proverbio. Suetonius⁸ enim haec recitat ex litteris Augusti ad Tiberium scriptis: «Dum lectica ex regia domore deo, panis unciam cum paucis acinis uiae duracione comedisti.» Acrursum: «Ne Judeus quidem, nisi Tiberi, tam libenter sabbati jejunium servat, quam ego hodie servavi: qui in balneo denum post horam primam noctis duas buceas manducavi, priusquam ungui inciperem.» Haec Augustus apud Suetonium. Trogus Pompeius⁹ ait sabbata Judæorum a Moyse in omne annum jejunio esse dicata, ex quo Iustinus¹⁰ id ipsum: sed et Martialis¹¹ ait:

Quod jejunia Sabbatariorum

appellat enim Sabbatarios Judæos. Quin apud Persium¹² etiam haec de jejunis Judæorum:

Reculataque sabbata palles

¹ Aug. in Joan. tract. LXXVI. — ² Tertull. alvers. Marcion. lib. v. c. i. — ³ Fest. in verbo *pœnæ*. — ⁴ Tertull. lib. de pomis. c. ix. — ⁵ Iblem alvers. Psych. c. i. et ix. — ⁶ Apol. in Asclep. in fin. — ⁷ Ieron. lib. II. cont. Jovin. — ⁸ Suet. in Oct. cap. 76. — ⁹ Trog. Pœn. lib. XXXVII. — ¹⁰ Justin. lib. XXXVI. — ¹¹ Mar. ital. lib. iv. epigram. ad Bassam. — ¹² Persius Satyra v.

perinde ac si diceret, Judaica sabbata. A circummissione enim Judæos diulos esse Recutitos, alio loco opportunius demonstrabimus. Strabo etiam meminit de jejunis sabbati, dum ait Pompeium Magnum Hierosolymam cepisse, observato jejunii die, dum videlicet Judæi ab omni opere cessarent.

151. Sed cur ab his omnibus jejunium sabbati nominatur, cum nefas esset Judæis sabbatis jejunare? Nam rabbi¹ Moyses Ægyptius expresse testatur, vetitum fuisse Judæis sabbato jejunare: nec in aliqua afflictione fuisse licet indicere jejunium sabbato tradit, nisi uno casu tantummodo, cum videlicet ab hostibus civitas esset obsessa: pœnamque ait fuisse statulam, ut qui sabbato jejunaret, sequenti etiam die jejunare deberet; idemque cum agit de jejunio Purim, cum illud incidisset in sabbatum, anticipandum esse, et quinta sabbati persolvendum tradit. Est expressum de Judith², quod omnibus diebus vite sue jejunabat, præter sabbata et neomenias et festa domus Israel. Quid ad haec certi respondeamus, haud facile est invenire. Suppetunt tamen ejus nominis nonnullæ causæ, ut illa in primis quæ a Josepho in Vita sua ponitur, consuevisse nimirum Judæos jejunii tempore pene feriales esse, synagogam adire, et cum aliis preces fundere; qua fortasse ex causa eadem jejunia ab illis sabbataria, seu sabbati dicentur. Alia insuper ratio occurrit ejus nomenclatura, quod scilicet cum Judæi dies omnes, adjectione tamen numeri, sabbata nominarent, videlicet primam sabbati, secundam sabbati, et sic de ceteris: quacunque die jejunassent, sabbato jejunare putarentur: usitatus enim apud eos sermo fuit, ut quod in hebdomada diebus singulis facerent, in sabbato se illud ageret dicerent: unde apud Lucam Phariseus: «Jejuno, inquit, bis in sabbato,» duabus videlicet diebus hebdomadis, nempe (ut superiorius divinus ex Epiphanio) secunda et quinta die.

152. At, si neutrum horum placet, illud ingram: Quis requirat apud gentiles scriptores de rebus externis agentes magis proprium loquendi modum, cum in his quæ spectant ad res judæicas, complures eorum, licet consullissimos, æque esse hallucinatos, nulli silentium? Et ne aliunde petamus exempla: quod ad sabbatum spectat ex hac voce tamquam Plutarchus³ Judæos Bacchum colere existimat, credens nimirum sabbatum a græco deductum σαββατον, quod significat debaechari, nam Bacchus σαββατος a Græcis dictus reperitur; idque rerum Judæicarum ignoramia. Porro non ipse tantum, sed et alii ethnici scriptores in eundem lapidi impegerunt: nam et Tacitus⁴ calumniatus etiam Judæos Bacchum colere, alitis id quoque ad litis rationibus affirmabat: sunt enim haec ejus verba: «Sed quia sacerdotes eorum fibia tympanisque concinebant; hedera vinciebamur, vitisque aurea in templo reperta, Liberum patrem coli dominatorem Orientis, quidam arbitrati sunt, nequaquam con-

¹ Moys. Ægypt. de cerimon lib. III. de temp. c. de sabbat. etc. de jejunio. — ² Judith. VIII. — ³ Plutarch. sympos. lib. IV. quæst. V. — ⁴ Tacit. lib. V. histor.

gruentibus institutis : quippe Liber festos laetosque ritus posuit, Iudeorum mos absurdus sordidusque. » Haec Tacitus qui omnino fallitur; nam Iudeos hedera redimitos sacra peragere solitos, quis unquam poterit reperire? Non enim habenda ratio est quod aliquando coacti ab Antiocho, id videantur regisse, ut habeat secundus Machabaeorum¹ his verbis : « Ducebantur autem cum amara necessitate in die natalis regis ad sacrificia : et cum Liberi sacra celebrarentur, cogebantur hedera coronati Libero circuere. » Nam longe aliud est id quod aiunt, ex prescripto legis ipsorum facere eos semper consueuisse ; aliud, ad id invitatos esse aliquando coactos ab hoste.

153. Et quod ad vitam auream in templo repertam spectat : ut haec etiam calunnia eodem liberenus, ex multis Tacitus hanc potuit de Iudeis concepisse opinionem, et in primis, quod (ut Josephus² est auctor) Pompeius Magnus donatam sibi vitam auream ab Aristobulo rege Iudeorum, ut rem magni pretii posuit in templo Jovis Capitolini, inscriptione ejus qui donaverat consignatam, quam se legisse eum Romae esset, testatur Strabo Cappadox, ex quo Josephus accepit : donum plane quod a Bacchi cultoribus solebant offerri. Insuper quod dicit vitam auream in templo repartam : idem Josephus³ addit alibi, in superliminari portae templi, cui primum velum erat appensum, vitam itidem fuisse auratam, mira arte fabrefactam, tanta magnitudinis, ut botri ejus hominis aequarent staturam. Nec praetermittimus dicere de mensa illa aurea, egregio Ptolemai Philadelphi dono, in qua etiam ex auro et geminis vitis et hedera et ornamenti ejus composta erant, que ab eodem rege in templum missa, fuit Deo dicata, ut Josephus⁴ et Aristeas⁵ testantur. His igitur decepti Gentiles, de Iudeis, quod colerent Bacchum, falso opinati sunt. Quin etiam ob tam exactum cultum et diligens studium diei sabbati, quod ab ethniciis Saturno dicatus esset, perperam quidam existimarunt Iudeos eundem Deum colere, quod et Tacitus⁶ asseverat : omittimus dicere de Varrone⁷, qui existimavit Iudeos Jovem colere : sunt et alia multa a Gentilibus excogitata, que quidem Josephus singulatum in Apionem agens refellit : de quibus et nos alias opportunius.

154. Sed ut tandem ad cœnam puram, cuius gratia est suscepta narratio, redeamus : sicut Iudeis nefas huius sabbato jejunare, ita etiam jejunare solitos qualibet sexta die, nusquam reperitur. Quamobrem omnis cessare videtur ratio, quod jejunii causa, sexta sabbati appellata sit cœna pura. Alius ergo verborum Augustini requirendus est sensus ; quem illum esse verum atque germanum non dubitamus asserere, qui ex aliis ejusdem auctoris scriptis accipitur. Dicimus igitur Augustinum eo loco voces illas paraseeven et cœnam puram, nequaquam ea significatio sumpsisse, ut sextam diem cuiuslibet hebdo-

matis significare voluerit, sed paraseeven Paschæ : nempe diem qui Pascha precedit, secundum eam sententiam, qua aliqui dicent, Iudeos eo anno Pascha sabbato celebrasse, ac proinde sextam diem vere fuisse paraseeven Paschæ : id quidem ipsum sensisse, ea que nuper dixerat in eodem commentario in Joannem tractatu centesimo decimo septimo, facile monstrant : sed multo apertius que ante disseruerat, tractans eamdem questionem locupletius in libro tertio⁸ de consensu Evangelistarum, ad quæ ipse lectorem rejicit, haec ipsa declarant. Si quidem narrat, una eademque die fuisse duplicitis Paschæ paraseeven, sed diverso tempore auspiciata ; nimirum hora nona noctis Christi Paschæ cepisse paraseeven, Iudeorum autem serius, eodemque vespere ejus diei sextæ cepisse comedere azyma : quam quidem sententiam ab aliis assertam tantum abest ut rejiceret, quin potius confirmasse videretur, cum diceret : « Quis fidelis non huic faveat solutioni questionis? » etc. Ex his igitur, que ab eo dicta superius recitavimus de paraseeve et cœna pura, non esse intelligenda de paraseeve sabbati, sed Paschæ, plus certo monstratur. Sic et intelligas illud⁹ Irenæi : « Paraseeve, que dicitur cœna pura, id est sexta feria, quam et Dominus ostendit, passus in ea. »

155. At licet haec de paraseeve Paschæ dicta, ex his que suo loco superius sunt disputata remaneant confutata ; tamen non ad eam probandam sententiam sunt haec a nobis adducta, sed ut ex verbis ejus, quid per paraseeven et cœnam puram intellexerit, appareat declaratum : nimirum Iudeos appellare solitos cœnam puram, vesperum autem Pascha, quo ipsi inciperent azyma manducare. Refellitur etiam eadem opinio de sexta die et cœna pura, ex his que Tertullianus¹⁰ scribit adversus Marcionem, ubi agens de loco illo epistole Pauli¹¹ ad Galatas : « Dies observatis, et menses, et tempora, et annos ; » addit : « Et sabbata, ut opinor et cœnas puras, et jejunia, et dies magnos. » Citat et superius¹² Iudaicos Fastos, quibus ejusmodi Iudaice observationes descriptæ essent. Si enim cœna pura, ut aiunt, sextam quamlibet diem hebdomadis monstrat ; que ratio erat, ut cœna pura inter dies celebres Fastis adscriberentur, cum neque jejunitum, neque aliqua alia esset ea die celebritas ? Eodem quoque Tertulliani loco que superius diximus, validius confirmantur, nimirum per cœnam puram non esse intelligendum jejunitum : quandoquidem dum post cœnas puras addit jejunia, plane demonstrat ea ab invicem esse distincta.

156. Cum igitur ex his dictis salis appareat declaratum per cœnas puras nec jejunia, nec sextam diem significari : reliquum est ut cum Augustino dicamus, Iudeos per cœnam puram intelligere consueisse Paschæ paraseeven, quando ad vesperam primo azyma comedebant, dignam ob celebrem solemnitatem, que scriptis consignaretur in Fastis. Sed quod spectat ad nomen, sic cœnam puram esse

¹ Mach. vi. — ² Joseph. antiq. lib. XIV. c. 5. — ³ Joseph. antiq. lib. XV. c. 14. et de bel. Jud. lib. VI. c. 6. — ⁴ Joseph. antiq. lib. XII. c. 2. — ⁵ Arist. de LXXII interpr. — ⁶ Tacit. Annal. lib. XXII. — ⁷ Ang. de cons. Evang. lib. I. cap. 22. et de Civit. Dei lib. VI. c. 6. et lib. VII. c. 5.

⁸ Aug. de cons. Evang. lib. III. cap. 13. — ⁹ Iren. lib. V. cap. 23. — ¹⁰ Tertull. advers. Marc. lib. V. c. 4. — ¹¹ Galat. IV. — ¹² Tertull. advers. Marc. IV. c. 3.

nominalam dicimus, quod puro pane iidem ipsi puri vesci soliti essent : per fermentum enim quicquid esset impurum significari, satis admonet Paulus¹ dum ad Corinthios scribens, haec ait: « Nescitis quia modicum fermentum totam massam corruptit ? Expurgate yetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. » Significans nimirum idem esse azymos, quod puros : idque amplius declarans, mox subdit: « Haque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiae et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis. » Et merito ab his cena pura diei soleret, qua gereret lypum absolutissime puritatis. Sed de cena pura esto iam finis.

157. His igitur de anno, mense, et die dictis, quibus Christus Dominus summus omnium rerum opifex crucifixus est, non pulamus aut factori injundum, aut ab instituto alienum, nominhil et de hora diei illius salutiferi attigisse. Evangelistarum² testimonio exploratum habetur, crucifixum fuisse Dominum ante horam sextam : nam postquam crucifixus est, ab hora sexta usque ad horam nonam facte sunt tenebrae. Marcus item hora sexta tenebras factas esse super universam terram affirmat, qui et alii crucifixum Christum hora tercia : cui cum adversari videatur Joannes evangelista, quod dicit fuisse horam quasi sextam, cum in eum Pilatus esset laurus sententiam; complures tam antiquorum quam recentiorum scriptorum ad has solvendas ambages desudasse cognovimus : quorum omnium singulas hic de ea re recitare sententias prætermittimus : illam tamen, quam veriorem putamus, referemus. Sicut igitur apud Judeos nox in quatuor vigiliis, ita dies in quatuor horas seu stationes dividebatur, sed diversimode quoque id effici³ quidam volunt, dividentes in hunc modum, dicentesque a diluculo usque ad horam diei tertiam exclusive, ut aint, horam esse primam : secunda a tercia usque ad horam diei sextam dicebatur ab iis hora tercia, eo quod a tercia initimi sumpsisset : tertiam vero parlem eam, que ab hora sexta usque ad nonam progrederetur, sextam nuncupabant, quod similiter ab hora sexta inchoarelur : quartam denique incipientem a nona, et usque ad solis occasum perdurantem, nonam iidem seu vesperam dixerunt.

158. Alii vero et mefios, ut nobis videtur, hanc inierant rationem numerandi quatuor illas diei partes; quas volunt esse æquales, ut singulae trienni horarum spatio constituantur, eademque non a principio, sed a fine nomen accipiunt; sieque prima pars diei illa, a mane usque ad tertiam horam produeta, tercia diceretur : secunda, que ad sextam horam diei perveniens, sexta nominaretur : tercia vero pars diei, usque ad nonam horam dedueta, nona appellaretur : quarta, que usque ad noctem durans, vespera nuncuparetur. Quam quidem sententiam ut veriorem amplectimur, quam et Petri⁴ apostoli auctoritate firmamus : sic enim in Actis lo-

quitur: « Non enim, sicut vos æstimatis, hi ebri sunt, cum sit hora diei terlia. » Sane quidem si (ut illi volunt) hora tercia producebatur usque ad sextam; quid adeo mirum et inusitatum significasset Petrus, illos non esse ebrios, eo quod esset hora diei tercia, cum jam pransos esse ea hora quae terminatur ad sextam, potuisse, non sit dubium ? Unde cum ad defensionem illorum, quod ebrii non essent, Petrus, eo quod tunc esset hora diei tercia in argumentum ducat; manifestissime significat, horam diei tertiam esse terminum partis prime diei, nec tertie horae fines excedere.

159. Quod igitur Joannes ait, fuisse horam quasi sextam, cum Pilatus in Christum sententiam jam proxime diurnis esset, sic accipendum est, ut ultima hora prime diei partis, que tercia dicta est, jam cœpta esset, et proxime jam inchoanda foret secunda pars diei, que sexta est nominata : sieque merito ab Evangelista dictum fuisse hunc horam quasi sextam, nondum videlicet tercia absoluta : ac ita camdem novissimam horam prime partis diei fuisse terminum ejus jam desinentis, et secundae partis, que sexta dicta est, jam proxime incipientis : qua ipsa hora Dominus noster a Pilato sententiam mortis accepit, ac paulo post cruce affixus est. Nec absurdum, si quod horae tercie proximum erat, Marcus eidem tribuerit hora tercia, cum id loquendi usus obtinuerit, multaque suppetant de his exempla. Nec quis, puto, dixerit, serpulosa quadam circumscriptione per singulos suos punctos enumeratas horas Evangelistas posuisse, sed potius communis quadam loquendi consuetudine; quod saepè alias in descriptione temporum fecisse videntur, cum iidem et interdum hyperbolice locuti esse noscantur.

160. Ex his igitur dicimus hora tercia in Christum esse protaliam sententiam a Pilato, quam illi ejus necis sitibundi ac famelici Iudei repente execundam curantes, ac sibi ipsis satisfacientes, continuo nulla interjecta mora, nisi quam opus exigeret, per gentiles cum cruce affixerunt : quo sic in cruce pendente, jisque facta hora sexta, vel approximante (quod alii Lucas), tenebrae facte sunt usque ad horam nonam. Sed quod ipse dicit, fere hora sexta, Marcus et Maltheus absque illa distinctione dixerunt, hora sexta, ut ex his cognoscas Evangelistas in conscribendis horis horologium non habuisse præ manibus, ut per sua paneta singulas horas distinguere potuissent, sed de horis scripsisse quod tunc opinati essent. De singulis horis passionis Christi Ignatius, qui eo vivit tempore, haec ait, scribens ad Trallianos: « Hora tercia sententiam accepit a Pilato, permittente id Patre : hora sexta crucifixus est, nona expiravit, ante solis occasum sepultus est. » Haec ipse, que secundum dielas quatuor horarum seu diei partes enumeratas, sunt accipienda. In quatuor enim partes, sicut noctem (ut paulo ante diximus) in quatuor vigilias, diem dividi solere, auctor est Censorinus⁵ : eamdemque fuisse

¹ Cor. v. — ² Matth. xxvii. Marc. xv. Luc. xxiii. Ioan. xix. — ³ Cor. Jans. Concord. cap. cxlii. et alii. — ⁴ Act. ii.

⁵ Censor. de die natal. c. x.

consuetudinem apud Hebraeos, ex divina Scriptura colligitur, ubi de diebus qualioris horis frequens habetur mentio, perraro de ceteris. Videasque eamdem rem expressam in parabola a Mattheo¹ recitata de patrefamilias conducente operarios in vineam, qui dicitur exiisse primo mane ad eos conducendos, hora lertia, sexta, nona, et undecima; quasi insinuare velit id factum per omnes horas: mane enim ponitur tanquam diei principium, et undecima tanquam hora novissima operandi, cum duodecima claudatur dies. Porro diebus horae egregiis Domini operibus consecratae, ab Apostolis observatae, ad posterios sacris precum officiis transmissae esse noscuntur, ut docent Tertullianus in libro de Jejunio, Cyprianus de oratione Dominica, Chrysostomus² de munus ad populum Antiochenum, et alii plures. Sed haec alias fuisse.

461. Quod insuper ad ritus Christianae religionis spectat: constat quidem non solum sextam diem passione Dominicam consecrataam, in honore habitam, sed et feriam quartam, itemque ipsam totam hebdomadam, quam Majorem, ob grandia in ea operata mysteria, sive Penitentiam, ob Christi dolores in ea perlato, maiores nostri dicere consueverunt; quam etiam in dolore et lacrymis miserentes in memoriam paenarum quas pro nobis Christus Dominus subiit, ex traditione apostolica Christiani transigere solili sunt. Est harum observationum locuples testis S. Epiphanius³, dum ait: « A quo vero non assensus est in omnibus orbis terrarum regionibus, quod quarla et pro sabbato jejunium est in Ecclesia decrelum? Si vero etiam oportet constitutionem Apostolorum preferre, quo modo illi decreverunt quarta et pro sabbato jejunium per omnia, excepta Pentecoste, et sex diebus Paschatis, quomodo precepint nihil omnino accipere, quam panem et saltem et aquam, etc. » Et de jejunio Majoris hebdomadie idem superius agens adversus eosdem Aerianos haereticos, sic in illos invehitur: « In diebus autem Paschatis, quando apud nos sunt lunni dormitiones, castitates, afflictiones, sicciorum esus, preeces, vigiliae, ac jejunia, et omnes animarum salutes per sanctas afflictiones: ipsi a summo mane cibsonantur, ridentes ac subsannantes eos qui sanctum hunc cultum hebdomadis Paschatis perficiunt. » Et alibi⁴: « Per sex dies ipsius paschalis, omnes populi in sicutorum esu perseverant, pane, inquam, et sale, et aqua tunc utentes ad vesperam. » Ibidem etiam repelit de jejunio quartae et sextae feriae. Eadem apud Clementem⁵ leguntur. Huius simile erat jejunium, quod Tertullianus graeca voce ξεροφαγία appellare consuevit, de quo adversus⁶ Psychicos agens, haec ait: « Arguit nos, quod jejunia propria custodiamus, quod stationem pleniusque ad vesperam perducamus, quod etiam xerophagias observemus, siecanles cibum ab omni carne et jurulentia, et uvidioribus quoque pomis: ne quid vinositas

edamus, vel potemus. » Idemque inferius ab Apostolorum temporibus ξεροφαγία fuisse in usu testatur. Habes ejusdem ferme generis jejunium expressum apud Philonem⁷, dum agit de Esseis, quos fuisse christianos, et Marci discipulos, Hieronymus⁸ est opinatus: ipse igitur dum de eorum agit jejunio, haec ait: « In mensa cibus ille sacratissimus panis fermentatus, cum sale apponitur et hyssopo, ob reverentiam mense dedicatae in templi vestibulo: nam et in ea solent apponi panes cum sale, absque condimento alio, sed panes non fermentati. »

162. De jejunis ob Christi passionem susceptis.

— De eodem jejunio Majoris hebdomadae haec scribit Dionysius episcopus Alexandrinus in epistola canonica ad Basilidem: « Alii quidem, vel omnes sex jejuniorum dies transmittunt jejunii permanentes, alii duos, alii tres, alii quatuor, alii nullum. Et iis quidem qui in illis transmittendis valde laboraverunt, ignoscendum est, quod celerius gustent. Si qui autem non modo transmissis, sed ne jejunatis quidem, vel etiam in delicalis opiparisque conviviis consumptis praecedentibus qualior diebus, ad duos, eosque solos extremos dies cum venerint, illis, a se cibo non gustato, transmissis parasceve et sabbato, magnum quid et egregium se facturos existimant, si ad auroram usque permanserint: non existimo eos ex aequo certamen subiisse cum his qui se pluribus diebus prius everuerant. » Haec⁹ Dionysius: qui et eam fuisse in Ecclesia consuetudinem narrat, fideles nequaquam solvere solitos jejunium magni sabbati, nisi ad eam horam sequentis noctis, qua Christus resurrexisse crederetur. Est admiratione dignum, adeo religiosum ac saerum habitum esse ejusmodi quod Pascha praeedit jejunium, ut et Reges illud implere pro viribus non praetermiserint. Procopius¹⁰ enim haec testatur de Justiniano imperatore: « Omibus, inquit, illis diebus, qui paschalem solemnitatem praeedunt, jejunio addictus, duram quamdam vitam egit, nedum regi alienam, sed neque privato alicui aliquo modo acceptabilem. Per dies abstinebat: summo mane itidem e lecto consurgens, reipublica invigilavit, eius negotia verbo et opere pertractans, matutinum, meridianum, et non minus nocturnum tempus implevit: nam in seram noctem lectum pelens, mox surrexit, quasi plumarum pertusus. Cibi appetens, vinum, panem, et alia id genus cibaria abesse voluit, brassicam solum et agrestes herbas longo tempore sale et aceto maceratas edebat; potus aqua erat sola; neque his ad saturitatem utebatur, sed petitum cibum paulisper degustatum mox dimisit, non eo sumpto quod naturae satis erat. » Haec Procopius.

163. Caeterum non majorem tantum hebdomadam, in memoriam passionis Christi, ejusmodi cum abstinentia et carnis afflictione transigere consueverunt maiores nostri: sed et ceteris diebus, quos diximus, eujusque hebdomadæ, nempe feria quarta

¹ Matt. xx. — ² Chrys. ad pop. Antioch. homil. LIX. — ³ Epiph. haer. LXXV. — ⁴ Epiph. Comp. — ⁵ Clem. const. lib. v. c. 19. — ⁶ Tertull. adver. Psychicos c. i. et ix.

⁷ Philo de vita contemplativa. — ⁸ Hier. de serip. Eccles. in Philon. — ⁹ Dionys. c. II in fin. apud Theod. Balsam. — ¹⁰ Procop. de aedif. Justin imp.

et sexta, quod in illa de morte Christi sit initum consilium, et in ista fuerit affixus crucei, jejunare. Extat de eo non solum apostolicus¹ canon, et Clementis² nomine edita constitutio, sed et expressum habetur S. Ignatii³ testimonium, quo his verbis tam religiosam observationem inculcat : « Quartis et sextis feriis jejunare non negligatis, ciborum reliquias pauperibus largientes, etc. » De his haec etiam Clemens Alexandrinus⁴ : « Novit, christianus scilicet, ænigmata jejunii quoque horum dierum, quarti, inquam, et sexti; ille quidem Merenrii, hic vero Veneris. » Haec ille, qui jejunii ænigmata appellat mysticam allusionem, ejus causa eadem ipsa jejunia celebrantur : quam Augustinus⁵, ad Casulatum seribens, his verbis tradit : « Cur autem quarta et sexta maxime jejunet Ecclesia, illa ratio reddi videtur, quod, considerato Evangelio, ipsa quarta sabbati, quam vulgo quartam feriam vocant, concilium reperiuntur ad occidendum Dominum fecisse Judei. Intermisso autem uno die, ejus vespera Dominus pascha cum discipulis manducavit, qui finis fuit ejus diei quem vocamus quintam sabbati, deinde traditus est ea nocte, quæ jam ad septam sabbati, qui dies passionis ejus manifestus est, pertinebat. » Et paulo post : « Hoc ergo die, quinto scilicet intermisso, passus est Dominus, quod nullus ambigit, sexta sabbati : quapropter et ipsa sexta recte jejunio deputatur : jejunia quippe humilitatem significant. » Huicque Augustinus. Meminerunt præterea horum dierum jejunii Origenes⁶, Tertullianus⁷, et alii. Ex quibus omnibus tum hic tum superius a nobis enarratis, satis perspectum exploratumque habetur, non tantum loca, sed tempora, dies et horas, et quelibet sacratissima passionis Christi instrumenta, in tanta rei memoria magno veneratio-nis cultu fuisse semper a fidelibus celebrata. Jam vero ad caetera quæ sunt historie evangelicæ que horum causa liqueramus, redeamus.

164. De hora resurrectionis Domini. — « Cum transisset⁸ sabbatum, Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Salome emerunt aromata, ut venientes ungenterent Jesum. Et valde mane una sabbatorum, veniunt ad monumentum, orto jam sole. » Haec Marcus. Condire aromatibus corpora defunctorum, ab Egyptiis Iudeos esse mutuatos, auctor est Tacitus⁹: illi enim per quadraginta dies ejusmodi unctiones iterare consueverunt. Unde de patriarchæ Jacob corpore sic in Aegypto condito haec leguntur in Genesi¹⁰: « Precepit Joseph servis suis medicis, ut aromatibus condirent patrem. Quibus jussa explentibus, transierunt quadraginta dies : iste quippe mos erat cadaverum conditorum. » Ea etenim arte Aegyptii ita siccabant cadavera defunctorum, ut quasi ænea redderent, quæ et lingua sua Gabaras appellabant, ut tradit S. Augustinus¹¹. Hinc

cum idem mos ad Hebreos transisset, ut dictum est, non satis illis fuit unctum semel corpus Jesu sepelivisse; quin et ut iterum ungerent, emerunt aromata, ac ad sepulcrum festinis passibus prope-rarunt : « Quo cum pervenissent diluculo, ait Matthæus¹², terraemotus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de caelo, et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum. » Cum adhuc autem in itinere essent, nec ad sepulcrum pervenissent, dicebant (inquit Marcus¹³) : « Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti? Cumque pervenissent, insipientes invenerunt revolutum lapidem; erat quippe magnus valde. Et introeentes in monumentum viderunt juvenem sedentem in dextris, cooperatum stola candida, et obstupuerunt; qui dicit iltis : Nolite expavescere : Jesum queritis Nazarenum crucifixum : surrexit, non est hic ; ecce locus ubi posuerunt eum. » Haec Marcus. His consentientia, eademque pluribus de apparitione angeli seribit Matthæus : Lucas¹⁴ vero duos tradit appariuisse angelos : sed non ob id, quod quæ atii facuerunt, unus expresserit, contrarii inter se fuisse dicendi sunt.

165. Sed magna in eo appetet contradic-tio, dum Marcus¹⁵, Lucas, et Joannes dicunt dictas mulieres venisse mane ad monumentum; unus Matthæus contrarium videtur affirmare, dum non mane, sed « Vespe, inquit, sabbati, quæ lucevit in prima sabbati, venit Maria Magdalene, et altera Maria vide-re sepulcrum. Et ecce terraemotus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de caelo. » Antiquiores Ecclesiæ scriptores in ea sententia fuisse videntur, ut per vesperam sabbati nox ipsa intelligeretur; sic Dionysius Alexandrinus¹⁶, sic Augustinus¹⁷, sic et apud sextam synodum in canone nonagesimo, et alias complures, qui per illud Vespe sabbati, tempus post medium noctem acceperunt. S. Hieronymus non semel, sed sapientius mulieres illas eucurrisse et recurrisse sedute visitationis officio existimat, sieque et vespera abiisse, et mane rediisse ad monumentum. Sed has omnes interpretationes Matthæi textus minime pati posse videtur; dum quod ait, in illarum adventu terraemotum factum esse magnum et angelum locutum esse mulieribus, plane demonstrat mane id factum esse. non vespera præcedente, vel post summam noctem. Augetur ex eo etiam difficultas, quod sibi ipsi contraria proferre videatur idem Evangelista, dum de vespera agens, luccescere eam ait in prima sabbati : cum si de vespera communis usu loquendi intellexisset, obtenebrescere potius quam luccescere in diem primam sabbati dicere debuisse. Sed esto (quod ait Cornelius Jansenius¹⁸, qui catenorum recitat et rejicit sententias) idem esse clarescere in prima sabbati, quod inchoari primam sabbati, sicut et Lucas¹⁹ de pridie ejus diei agens vespera, sic

¹ Can. Apostol. LXVIII. — ² Clem. const. lib. c. xvi, et c. ult. et lib. vii. c. 22. — ³ Ign. epist. ad Philip. — ⁴ Clem. Alex. Strom. lib. viii. — ⁵ Aug. ad Casul. epist. LXXXVI, prope linem. — ⁶ Orig. in Levit. c. xx. homil. 10. in fin. — ⁷ Tert. advers. Psychicos. — ⁸ Marc. XVI. — ⁹ Tacit. Annal. lib. xxi. — ¹⁰ Genes. L. — ¹¹ Aug. serm. 120. de divers. c. XXII.

¹² Matth. XXVIII. — ¹³ Marc. XVI. — ¹⁴ Luc. XXIV. — ¹⁵ Marc. XVI. Luc. XXIV. Joan. XX. — ¹⁶ Dionys. Alex. in epist. ad Basil. Habetur apud Theod. Bal. — ¹⁷ Aug. de consen. Evang. lib. III. — ¹⁸ Cornel. Jans. Concord. Evang. c. XLV. — ¹⁹ Luc. XXIII.

dicit : « El dies erat parasceves, et sabbatum illu-
cesebat » : tamen negare , quod dicit Evangelista,
venisse mulieres videre sepulcrum , sed tantum
tunc emisse aromata, certe vim infert litterae, et
negare compellit Evangelistam, quod alioquin pro-
fiteatur expresse, tunc scitescit venisse mulieres vi-
dere sepulcrum, tuncque terremolum factum esse
magnum, et angelum apparuisse, locutumque esse
mulieribus.

166. Exquirendus igitur ejus historie, quam
Matthaeus recitat, sensus est, quomodo idem sit ve-
sperum luccescere in prima sabbati ; quod alii dicunt
fuisse valde mane, ut ait Marcus¹, vel valde diluculo,
ut tradit Lucas², seu quod scribit Joannes³, mane ,
cum adhuc tenebrae essent. Sane quidem est locus
perdifficilis, et qui sedulum postulet exactumque
studium, cum et in eo non parum fatigata fuerint
doctissimorum virorum ingenia : quorum diversa-
rum opinionum illa nobis magis persuadetur, quam
seribit S. Hieronymus⁴ ad Iudebam ubi post multa
haec ait : « Mihi quidem videtur evangelistam Mat-
thaeum, qui Evangelium hebraico sermone conscri-
psit, non tam vespero dixisse, quam sero; et cum
qui verba interpretantur est, verbi ambiguitate dece-
plum, non sero interpretatum esse, sed vespero :
sieque quod superius ait, Vespare sabbati, sero sab-
bati intelligendum , hoc est, appropinquante jam
luce sequentis dici. Similem huic dicendi usum sepe
divina Scriptura usurpat, ut vesperam accipiat ali-
quando non pro ultima diei parte, sed pro eo quod
novissimum tempus dicimus ; sic in Psalmo⁵ : Con-
vertentur ad vesperam. Et in Job⁶. « Quasi meridiana-
nus fulgor consurget tibi ad vesperam : et cum te
consumplum pulaveris, orieris ut Lucifer. » Sieque
illud : « Vespare autem sabbati, quae lucecili in
prima sabbati, » idem esse, ac si diceretur, ultima
hora, quae lucecili in prima sabbati.

167. At nos in eam opinionem adducimus, ut
existinemus Matthaeum evangelistam nomine vespero,
hoc est, ultima diei parte, intellexisse, sed de stella
sic dicta : quae cum eadem sit cum ea quae mane
ante solem oriatur, ob idque Lucifer dicta, ut Plinius,⁷ et Hyginus⁸, et alii testantur; tamen unico
nomine ab antiquis Latinis, ut Plauto,⁹ et Varrone,¹⁰
Vesperugo appellata reperitur, ut nota Augustinus,¹¹
candemque ab Homero dictam έσπερον ait : a Phari-
sais vero, qui nomina planetarum ex greca astro-
nomia in hebraicam linguam translaterunt, Serua
Lued, esse appellatam, Epiphanius¹² tradit. De ipsa
itaque stella credimus evangelistam Matthaeum in-
tellexisse, atque dixisse mulieres venisse ad sepul-
crum ortu stellae ejus dicti, quae lucecili in prima
sabbati : interpretem vero non curasse aliam ejus-
dem nominis distinctionem, cum praesertim addila-
mento illorum verborum, « Quae lucecili in prima
sabbati, » eam satis expressam esse existimare. Haec

si acipiamus, mox omnis de ea re questio ac con-
troversia conquiescat : sin minus, certe quantumlibet
quis Evangeliste verba distorquent, quo Matthaeum
cum ceteris consentientem in omnibus reddat, haudquam ex sententia efficiet, nec aequo
omnibus in omnibussatisfaciat. Ceterum haec nostra
sic afferimus, ut eruditorum arbitrio diligentiori
examine expendantur. Certe quidem his que dixi-
mus, nihil certius atque verius quod pertinet ad
historicam conciliationem dici posse videtur. In
hujusmodi enim difficultatibus, ex conjecturis inter-
dum, praesertim iis quae ita verisimiles sunt ut
veritatem ipsam quoddammodo necessario prae se fer-
rant, magna solet ad indagandam veritatem accessio
fieri.

168. Scimus his objectum, quod grucus Matthaei
interpretes ex hebreo non transluxit έσπερον, sed per ἡδη
verbit adverbium, quod nunquam significat stellam
matutinam. Sed dico quod grucus textus ejus fidei
sit, nisi collato cum hebreo originali affirmare non
possamus, nec tute asserere, an ille ipse sit, quem
se transtulisse S. Hieronymus in commentariis in
Matthaeum tradit, cum idem ipse dicat de scriptoriis
ecclesiasticis Matthaei Evangelium jam ante ab
alio nescio quo in graecum fuisse translatum. Ceterum
cum est controversia in textu latino Evangelii
Matthaei, non provocandum est ad textum graecum ,
ex sententia ejusdem S. Hieronymi, qui id testatur
in prefatione ad Damastrum in quatuor Evangelia,
ubi cum agit de Matthaei Evangelio haec ait : « Hoc
certe cum in nostro sermone discordat, et in diver-
sos rivulorum branites ducit, uno de fonte querendu-
m est; » hebreico textu scilicet, quem extulisse
suo tempore, et a se descriptum testatur in libro de
Scriptoribus Ecclesiasticis. Ipse igitur qui ex fonte
hebreico textum Matthaei latinum emendavit, non
dixit sero, sed vespero. At si ista non placent, se-
quendum in his prae ceteris interpretibus proponi-
mus Maldonatum. At de his satis.

169. Quod vero Marcus¹ dicat : « Et valde mane
una sabbatorum, veniunt ad monumentum, orto
jam sole » : non recedimus ab interpretatione majorum.
Dionysius enim Alexandrinus ad Basilidem
scribens sic explicat : « Valde enim mane hic quo-
que dixit, quod idem sit ac summo diluculo; et sub-
junxit : Orto jam sole. Profeclio quidem et iter
earum summo diluculo, et valde in me incepit : in
itinere autem, et circa monumentum moram traxer-
unt usque ad ortum solis. » Haec Dionysius, quem
complures alii secent sunt, licet et alii aliter explicar-
int. Omnia vero (ut tandem dubiorum solutioni-
bus finem imponamus), omnium, inquam, Evangelis-
tarum testimonio expressum cum sit, ea ipsa nocte
quae clarescit in prima sabbati, Dominum a mortuis
surrexisse : quotanam hora potissimum surrexerit,
accularius exquirendum putamus. Ambiguitas qui-
dem dictorum verborum Matthaei evangeliste, qui-
bus dicit, vespero quae lucecili in prima sabbati
mulieres adiisse sepulcrum, quando et de resurre-

¹ Marc. XVI. — ² Lue. XXIV. — ³ Joann. XX. — ⁴ Iher. epist. CL.
quest. IV. — ⁵ Psal. LVIII. — ⁶ Job. XI. — ⁷ Plin. lib. II. cap. VIII.
— ⁸ Hygin. lib. II. — ⁹ Plaut. in Autularia. — ¹⁰ Varro de Ling. Lat.
lib. VI. — ¹¹ Aug. de Civit. Dei lib. XXI. cap. 8. — ¹² Epiph. lib. I.
Iheres. XVI.

¹ Marc. XVI.

ctione Domini certiores sunt redditae, quamplurimos tenuit suspensos animo, ut aliquid de ea re affirmare non audenter. Unde Gregorius Nyssenus¹ haec ait : « Neque enim sacri Evangelii scriptores vel vespere sabbatorum, vel majori parte noctis praeterita, vel diluculo rursus, vel post solis radii emersum, resurrexisse Dominum dixerunt. Sic enim contrarietas esset, si unum factum, non uno, sed diversis temporibus accidisse, scriptores memoriae prodidissent : sed mulieres scripserunt alio tempore ad sepulcrum venisse ; omnes similiter audisse ab angelis de Salvatore : Surrexit, non est hic; non adjecto quando : quasi in illa divina nocte absque controversia , et in hoc omnibus consentientibus, factum sit, et Dominus surrexerit; nemo autem horam notaverit, quae omnibus ignota erat, praeterquam Deo, qui resurrexit ; et Patri, qui ita cognoscit Filium , sicut cognitus est a Filio, tum Spiritui sancto , qui omnia scrutatur. » Haec Gregorius.

170. Porro cum ea nocte omnes Dominum resurrexisse testentur, tamen id ante noctis dimidium accidisse, asserere velle, temerarium admodum esse antiquiores Patres existimarent; inter quos Dionysius Alexandrinus² ea ratione jejunium sabbati, quod solvi non licet olim, nisi transacto mœroris tempore, quo Dominus resurrexisse crederetur, ne ante noctis dimidium solveretur, admonuit; idemque de Romanie Ecclesie consuetudine haec ait : « Qui enim Romæ sunt fratres, ut aiunt, gallum expectant : innuens quidem ejus Ecclesie fuisse opinionem, in primo gallicinio Dominum surrexisse. » Verum id non sic accipiendum, ut ea potissimum hora Domini Iesum Christum surrexisse Romana Ecclesia professa sit, sed quod a media nocte dies sit solita numerare : quod etiam Orientales facere consueverunt, ut canon³ sextæ synodi indicat, et Theodorus, cum ait : « Qui sunt religiosiores, toto sabbato usque ad horam sextam noctis in ecclesia assident, et hora sexta divinis sacramentis communicantes, panem et aquam gustant , fortasse autem et modicum vini : septima autem hora matutinas psalmodes audientes, quando etiam Christus resurrexisse dicitur, dominum suum revertuntur, magni Dominicæ sacerorum celebrationem expectantes. Quod autem a septima hora noctis, quæ est ante Dominicam, incipiat dies Dominicus, manifestum est, eo quod ortus solis sive diei illuminatio est a septima hora noctis quæ cum præcessit, etc. » In hoc consensisse ceteros Graecorum auctores, testatur Euthymius⁴; Hieronymus⁵ etiam disputando idem affirmit, Dominum nostrum scilicet medio noctis tempore surrexisse.

171. Verum Romana Ecclesia expresse absque aliqua ambiguitate profiteri videtur Dominum nostrum surrexisse Dominicæ die diluculo, dum sacro hymno in ecclesiasticis officiis paschali tempore sic canit :

Aurora lucis rutilat,
Caelum laudibus intonat,
Mundus exultans jubilat,
Genitus infernus ululat :
Cum Rex ille fortissimus,
Motus confractis viribus,
Pede conculeans tartara,
Solvit a poena miseris.
Ille qui elatus lapide,
Custoditur sub milite,
Triumphans pompa nobili,
Victor surgit de funere.

Quin et ipse antiquus Ritualis, qui Ordo Romanus inscribitur, liber haec habet : « In vigilia resurrectionis Domini, ante medianam noctem populus non est dimittendus de ecclesia, juxta canonum sanctiones. In ipsa nocte, matutina luce rumpente tenebras, surgentes in ecclesiam veniant, et mutua charitate se invicem osculantur, dicant : Surrexit Dominus de sepulcro. » Haec ibi : quæ cum non medio noctis tempore, sed mane diluculo esse facienda dicantur ; eo sane tempore Dominum surrexisse, eadem significare videtur Ecclesia. Id quidem et Marcus¹ evangelista expresse testari videtur, cum ait : « Surgens autem Jesus mane, prima sabbati, apparuit primo Marie Magdalene. »

172. Ceterum qui de media nocte id firmare conati sunt, diversa interpunctione illum textum legi voluerunt, nempe ut diceret : « Surgens autem, mane prima sabbati apparuit, » etc. Verum germanam esse primam lectionem, ac prorsus veriorem, S. Ignatius² qui (ut diximus ante) Christi sæculo vivit, omnimode persuadet, dum scribens ad Trallianos haec ait : « Illicescente Dominicæ die, resurrexit ex mortuis, juxta id quod dixerat : Sicut³ Jonas fuit in ventre ceti tres dies et tres noctes. Complectitur itaque paracce passionem, sabbatum sepulturam, Dominicus dies resurrectionem. » Haec Ignatius ; qui et paulo ante intra triduum cum surrexisse testatur. Augustinus⁴ etiam surrexisse Dominum mane diluculo profitetur, et alii quamplurimi.

173. Quomodo vero secundum Domini sententiam, quam nuper citatam vidimus ab Ignatio, sicut Jonas in ventre ceti, tribus diebus totidemque noctibus Christus manserit in sepulcro, perquiramus. Quod ad tres dies pertinet, solutam ab Ignatio habes quæstionem, nimurum quod vespere feriae sextæ, toto sabbato, et parte diei Dominicæ dominus manserit in sepultura : quod apud omnes tam antiquos quam recentiores scriptores ecclesiasticos est in confessio ; unius enim qui ab his discrepat, de quo paulo inferius agemus, non putamus habendam esse rationem. Quod vero ad tres spectat noctes : cum plures de ea re scripserint, et alii alias diversasque rationes inierint, complures penuria temporis eo usque progressi sunt, ut trium horarum spatiū, quo eclipsi illa admiranda dies est conversus in tenebras, in noctis unius numerum receperint.

¹ Greg. Nyss. de resusc. oral. II. — ² Dionys. Alex. epist. can. ad Basil. cap. I. — ³ Sexta Synod. c. xc. ibid. Theod. Bals. — ⁴ Euthym. in Matth. — ⁵ Hier. ad Hebr. epist. c. L. quest. III.

¹ Marc. XVI. — ² Ign. ep. xv. — ³ Matt. XIII. — ⁴ Aug. in Psal. LVII. prope fin. et lib. IV. de Trin.

Fuit et quidam¹ affirmare ausus, tribus diebus et noctibus expletis Christum in sepulcro fuisse : qui totam Ecclesie oeconomiciam invertit, dum vel Christum non esse passum feria sexta, vel non surrexisse die Dominico, vel rursus hebdomadam illam non ex septem, sed octo diebus conflatam esse, probare nittitur. Sed apage ejusmodi fabulosum commentum, nec diutius aures Ecclesia Dei pulset. Unus nobis quasi instar omnium sit Ignatius, qui (ut ipse scribit, et Hieronymus² testatur) Christum in carne vidi : quem vel mentitum esse, vel istae ignorasse, religio sit dicere. Non parum certe interest, in veritate historica disquirenda, auctorum, qui res gestas scripserint, quo viverint tempore, cuiusve fuerint eruditioinis atque existimationis, habere rationem ; potissimumque, si hujusmodi scriptores rerum perspectarum, ac eorum aetate editarum, pietatem et virtutem cum doctrina et veritate coniunxerint : ut plane digni sint, quibus fides integra adhibetur ; soli sint, quibus ceteri assentiantur ; soli denique sint, quibus reliqui que sciverint, vel scripserint, tanquam ab iis accepta, referant. At sane talis est noster Ignatius, omnibus numeris absolutissimus. qui a se visa pene omnia, veraque prosequitur. Ipse evidenter est, in quo nihil amplius desiderari posse videatur : ut merito eundem praeceteris auscultemus, et quae ab eo scripta sunt amplectamur, atque ceteris anteponamus. Certe nihil jam ullius dicendum esset de his tribus in sepulcro peractis a Christo noctibus (praesertim cum non sit praesens instituti longiorum de iis instituere disputationem), si Ignatium tanquam divinum oraculum omnes audirent. Verum quia infinitis prope chartis haec scripta sunt, coque argumento complures editi commentarii reperiuntur, haecque etiam recentiorum sunt scriptis aueta, rem ipsam perpaucis attingimus.

174. Inter alios scriptores veteres, quos recensere omissimus, Isidorus Pelusiola³, Joannis Chrysostomi discipulus, clarissimus suorum temporum scriptor, de eadē quæstione iterum consultus, solutiones plures afferens, copiose disseruit : quarum quæ ceteris præstare videntur, in medium afferemus. Ad Timotheum enim lectorem scribens, in primis haec ait : « Is igitur qui se Iona typum expressurum receperat, cum eum exakte nosset, quippe qui etiam Ione adesset, cum in profundum præcepit ageretur, atque e profundo ejiceretur, cum quoque haud dubie explevit ; tanto nimirum temporis spatio in sepulcro commoratus, quanto Iona in cœli ventre ; » ea enim mensura tres illas dies ac noctes mensus est, ut sicut ille, non tres integras dies totidemque perfectas noctes, sed ex illis duobus extremis partem permanaserit, ut ait, in corde terræ. Idem rursus ad Theognostum⁴ scribens, eamdemque iniens rationem, satis impletum esse tempus demonstrat, cum ea in sepulcro mora tres dies ac no-

ctes attigerit : declaratque loquendi usum frequenter accidere, ut quod vel extrema ejus diei hora contingit, id ea die factum describatur. Sic igitur hac ratione stabilita, vult Dominum ex tribus diebus medium tam die quam nocte integrum absolvisse, ex duobus vero extremis tam diem quam noctem partieipasse. Sed qua ratione, id accuratius perspicendum est.

175. In primis enim quod ad tres noctes pertinet : si secundum communem usum Hebreorum, quo a media nocte diem auspicebantur, et in sequentem medianam noctem producebant, diem accipiamus, de tribus noctibus nulla est difficultas : si quidem media diei noctem integrum, extremorum autem dierum singulorum noctem medium numerabimus : dierum vero prima dimidium, secunda integrum, tertie vero diluculum recensendo : nau (quod diximus ex Ignatio, illucescente Dominico die Domini resurrexisse) tres utique dies constituemus. Qui vero putarunt Domini media nocte surrexisse, aliam inierunt numeri rationem : ut sic de duobus diebus extremis triduum illud participaverit, et medium incluserit, ut tamen nullam putaverint diei vel noctis habendam esse rationem ; sed satis esse, si dierum extremorum, diei vel noctis aliquam partem inclusissent. Addit his Isidorus⁵, exemplo resurrectionis Dominicæ ottinuisse usum in Ecclesia, ut sic tercia die defuncti ageretur memoria, ut tamen dies numerando, unus tantummodo integer haberetur, duorum vero solummodo partes : nam ait : « Sic autem nos quoque eorum, qui mortem obeyunt, memoriam celebrare consuevimus. Quacunque hora diei quispiam vitam cum morte commutari, postero duntaxat die interjecto, altero post die tercianum ipsius diem agimus. » Haec Isidorus.

176. Qui et ad tollendam de tribus diebus expletis objectionem, tercia utique die, non post tres dies, se Dominum fore resurrectum predixisse ait, vel cum dixit apud Matthæum⁶, et Lucam⁷ : « Oportet Filium hominis multa pati, et tertia die resurgere, » vel cum apud Joannem⁸ ad Judeos ait : « Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. » Haec cum dixerit ipse Dominus, non est quod quis Marcum⁹ reprehendere jure possit, quod a ceteris discrepans, cum prædicta refert, dicat : « Et post tres dies resurgere. » Sieut nec calumniae Judeos arguimus, quod dixerunt ad Pilatum¹⁰ : « Domine recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc vivens : Post tres dies resurgam : » nam non eadem ipsa verba Christi iidem refulerunt, sed quod usitato loquendi more, quod faciendum dicitur tercia die, id post tres dies, nimirum inchoatos, agendum aque diceretur. Ad quam rem indicandam, illud sit in exemplum, quod cum lege divina¹¹ mandetur ut die octavo circumcidatur infantulus : tamen Lucas¹² post dies octo circumcisum Iesum fuisse, his ait : « Postquam consummata sunt dies octo ut circumci-

¹ Paul. Middel, in Paul. lib. i. c. 2. et lib. ii. c. 2. — ² Hieron. de script. Ecol. in Ignat. — ³ Isidor. lib. i. epist. cxiv. — ⁴ Isidor. lib. i. epist. cxxii.

⁵ Isidor. lib. i. ep. cxiv. — ⁶ Matt. XVI. — ⁷ Luc. IX. — ⁸ Joan. II. — ⁹ Marc. VIII. — ¹⁰ Matt. xxvii. — ¹¹ Levit. XII. — ¹² Luc. II.

deretur puer; » consummatus ait dies octo, cum scilicet advenisset iam dies octavus, quo ex legis præscripto Jesus erat circumcidendus : sieque, quod illi diverunt : « Post tres dies, » usitato dicendi more, postquam tertius dies advenisset, debet intelligi. At nec illud aliter Judeos accepisse, vel significare voluisse, quæ mox addiderunt, satis significant : « Jube, inquiunt, custodiri sepulerum usque in diem tertium; » et non utique post diem tertium, vel ultra diem tertium. Sed de his satis.

177. Firma igitur stabilisque his paucis sententia maneat, tribus diebus, tolidemque noctibus (quod ipse prædixerat) Christum Dominum in sepulcro mansisse, ac Dominica denique die diluculo surrexisse. In ejus tantæ rei memoriam, ac gratiarum actionem, ipsa prima dies, qua Dominus resurrexit, Dominica est appellata, non ab aliis, quam ab ipsis Apostolis : nam et Joannes evangelista de eadem die sic dicta meminit in Apocalysi : neenon Ignatius, et alii Apostolorum temporibus proximi : eamque celebrandam statuerunt, non anniversario revoluto tantum mensium orbe, sed eamq[ue]libet hebdomadis eadem prima recurrente die. At jam historiam prosequamur.

178. *De variis ejus apparitionibus, vel manifestationibus.* — Cum igitur angelus de resurrectione Christi admonuisset mulieres, quæ venerunt ad sepulcrum, haec insuper verba subintulit¹ : « Sed ite, dicite discipulis ejus et Petro, quia præcedet vos in Galilaem : ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. » Haec angelus; qui Petrum potissimum nominasse tum ob primatum, quem inter cæleros a Domino fuerat consecutus, tum vero ut eum in ore ac dolore prostratum erigeret, ac sublevaret, existimatur. Quantumlibet enim Christum Petrus negasset, tamen eum non ob eam causam a primatu excidisse, idem Christus pluribus demonstravit : prius etenim ipsi, quam cuiquam Apostolorum, apparuisse, testimonio Pauli apostoli affirmari posse videtur; imo et pro constanti ac certo id Ambrosius² habuit, cum ait : « Sicut ex mulieribus Mariæ, et alijs Mariæ Magdalena, ita ex viris Petro visus est primo mane ; et Paulus sic ait : Resurrexit tertia die secundum Scripturas, et visus est Cephae. Et ideo Marcus specialiter induxit juvenem mandante, ut Petro et discipulis dicerent mulieres, quia surrexit Dominus. Petrus ergo solus vidi dominum, alibi cum Jeanne, alibi solus, ubique tamen impiger currit, ubique aut solus, aut primus. » Haec Ambrosius. Sed quam amplioribus privilegiis a Domino, postquam resurrexit, Petrus sit auctus, suis locis inferius dicemus.

179. Porro quamvis non omnia, que a Christo sunt gesta, Evangelistæ memoriae fidelium commendarint : tunen vetus traditio per manus majorum ac per subsequentia saecula ad posteros dilapsa testatur, eundem Dominum nostrum apparuisse primum omnium sanctissimæ genitrici

Mariæ : quod nemo pius, puto, negarit. Quod insuper eodem fere tempore et Jacobo, qui frater ipsius dictus est, apparuerit, ex Evangelio Matthæi, quo Nazarei utebantur, haec Hieronymus³ recitat, dum prius ait : « Evangelium quoque, quod appellatur secundum Hebreos, et a me super in graecum latinumque sermonem translatum est, quo et Origenes sape utitur, post resurrectionem Salvatoris refert : Dominus autem eum dedisset sindonem servo sacerdotis, ivit ad Jacobum, et apparuit ei. Juraverat enim Jacobus se non comedetur panem ab illa hora qua biberat calicem Domini, donec videret eum resurgentem a mortuis. Rursusque post paululum : Afferte, ait Dominus, mensam et panem. Statimque additur : Tulit panem, et benedixit, ac fregit, et post dedit Jacobo Justo, et dixit ei : Frater mi, comede panem tuum, quia resurrexit Filius hominis a dormientibus. » Hactenus ex dicto Evangelio Nazareorum Hieronymus; qui cum non excipiat de apocrypho (ut de aliis assolet) se ejusdem historie fidem haud impugnasse demonstrat.

180. His visis, evangelicam cœptam persequamur historiam : quæ licet ab Evangelistis diverse referatur, dum quod unus vel alius tacuit, non defuerit alius exprimendo : tamen neque hac de causa quis rem propius spectans, contrarietatem esse aliquam affirmarit. Hieronymus⁴, et græci nonnulli, non semel easdem mulieres, de quibus jam supra sed iterum atque iterum eadem die ad sepulcrum venisse testantur, multasque idem Hieronymus⁵ ad Hedibiam scribens objectionibus afferit solutiones : sed in illis certe admirati sumus vehementer, ac proinde dubitavimus num idem ipse sit auctor, quod ibidem non vereatur in disserimen adducere ultimum caput Evangelii S. Marci, dum sic ait : « Hujus quæstionis duplex est solutio : aut enim non recipimus Marci testimonium, quod in raris fertur Evangelii, omnibus Græciae libris pene hoc capitulum in fine non habentibus, etc. » Evidem cum Marcus Romæ, Latinis (ut utar verbis Gregorii Nazianzeni⁶) et latine (ut dicemus) scripserit Evangelium ; si diversa essent ejusdem exemplaria, nostri potius quam Græcorum auseulandi fuissent. Ceterum capitulum illud ultimum Marci, non tantum ab antiquioribus Latinorum Tertulliano, Cypriano, et alijs, sed a Græcis ipsis frequenter citatum invenies. At ne in singulis recensendis, ab instituto longius digredientes, moram trahamus, satis idem Hieronymus erit, qui sibi et omnibus satisfaciat, et de jactura ultimi capituli Marci Evangelii suspicionem purget.

181. Nam ejus testificatione constat, tantum abesse ut eo capitulo Græci caruerint, ut illud eum additamento potius quodam legerent, quod in latini exemplaribus desideraretur. Reddam singula ipsius verba, quæ ejusmodi sunt, dum contra Pelagianos agit, atque illorum cunctis respondet objec-

¹ Hier. de script. Eccles. in Jacobo cap. v. — ² Hier. in Matt. ult. et epist. cl. ad Hedib. quart. iv. in fine. — ³ Hieron. epist. ad Hedib. quest. iii. iv. v. vi. vii. — ⁴ Greg. Naz. in car. de iv. Evan.

ctionibus¹: « Tu dicas possibile esse omni tempore peccata vitare. In quibusdam exemplaribus, et maxime in grecis codicibus juxta Marcum² in fine ejus Evangelii sic scribitur: Postea cum accubuisserunt undecim, apparuit eis Jesus, et reprobravit incredulitatem, et duritiam cordis eorum, quia iis qui viderant eum resurgentem non crediderunt. Et illi satisfiebant, dicentes: Saeculum istud iniquitatis et ineruditatis substantia est, quae non sinit per immundos spiritus veri Dei apprehendendi virtutem: idecirco jam nunc revela justitiam tuam. » Haec ibi: ex quibus patet Graecorum codices non tantum eo ultimo capitulo non caruisse, sed dicto additamento auctos esse: quod eum Manichaeorum sapiat heresim, ut qui mundi substantiam a malo principio esse dicerent, ab aliquo illorum esse superadditum, facile conjectamus. Aliquos codices divine Scripturae ab illis fuisse depravatos, aliosque loco illorum suppositos, cum de his agemus suo loco, non reticebimus: quamobrem Dei Ecclesiam ad instar Latinorum corresisse Graecorum exemplaria certum est. In haec vero digressi sumus ne tanti Patris testimonio fides capituli illius Marci vacillet, et infirmum anitum suspicio pulset: consultiusque dicendum esse putamus, Hieronymum (si lauen ille ipse est), ut humana fert infirmitas, memoria lapsum, quam evangelicam veritatem in discrimen adducendam: et pro eo quod dicere debuisset, in grecis codicibus Marci ultimum caput quibusdam auctum reperiri, illud ipsum in eis desiderari dixisse: vel ipsum posterioribus scriptis corrigerem voluisse priora: citatus enim liber contra Pelagianos ultimo loco ab eo scriptus est, ut suo tempore dicturus. Haec quidem omnia si conperita satisque explorata habuisset quidam³ ex recentioribus, nequaquam adeo temere in re lata catholico homine indignam tulisset sententiam, dicens ultimum Marci capitulum non esse solidae auctoritatis ad firmandam fidem. Atque de his satis; ad omissa festinemus.

182. Non igitur una tantum Maria Magdalena, quam nominat Joannes⁴, nec altera solum Maria, quam recenset Matthaeus⁵ venerunt ad monumentum, sed et Salome, quam inter alias numerat Marcus⁶, atque eliam omnes quae secutae fuerant Jesum a Galilaea, ut post dictas, Joanna uxor Clusa procuratoris Herodis, ac ceterae, ut tradit Lucas⁷, quae cum eis erant, quarum ignorantur nomina. In Ordine Romano, ex majorum puto traditione, additur et Martha, dum sic antiphona canitur: « Maria et Martha cum venissent ad monumentum, angeli splendentes apparuerunt, dicentes: Quem queritis viventem cum mortuis. » Haec igitur omnes, sicut in passione Domini fuerant una in Calvariae monte, ita et ad monumentum eodem pietatis officio accurrebant, nec (quod alii putant) diversae diversis temporibus ejusmodi visitationis officium exhibuere, ut egregia concinnatione in sua Concordia Cornelius⁸

Jansenius monstrat, cetera vero relinquimus interpretibus. « Tum ergo ille redentes, ut acceperant ab angelo, haec quae viderant, properarunt munitare discipulis; et quae prior inter eas nominabatur Maria Magdalene, ea primum⁹ Simoni Petro et Joanni narravit: qui avulsi a ceteris, praegaudio eucurrent ad monumentum. Joannes cum pervenisset citius Petro, non tamen introivit, sed inclinans se vidiit lindeauina. Petrus vero cum venit, introivit in monumentum, et vidit, (inquit Joannes) lindeamina posita, et sudarium, quod fuerat super caput ejus, non cum lindeaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum. Tunc ergo introivit et ille discipulus, qui venerat prius ad monumentum; et vidit, et credidit. »

183. Ad elucidationem rerum gestarum ab Apostolis ac mulieribus in sepulcro, conducere magnopere arbitramur, si quale fuerit sepulcrum Domini, tum ex antiquioribus, tum ex his qui ad sancta loca invisa Hierosolymam sunt peregrinali, qui et haec memorie commendarunt, adducamus in medium. Sed autem haec omnia illud admoneamus, moris Iudeis (quod et superius diximus) in speluncis habere sepulera excavata. Constat de Abraham¹⁰ ad sepeliendam Sarau, emissae ab Ephorou Hethao speluncam dupliceum: ceteros Hebraeorum, quibus divitiarum facultas suppetaret, id ipsum facere solitos, argumento sunt ea quae Epiphanius¹¹ narrat his verbis: « Dicunt miserum adolescentem post occasum solis in propinquas tumbas; sepultra cuim sic appellantur; speluncæ videlicet in petris effossæ atque constructæ, » etc. Qualis igitur fuerit spelunca, in qua Dominus Salvator noster sepultus est, difficile est ex his quæ recentiores scripsere assequi: nam ex nobilibus murorum structuris, aliisque superadditis ornamenti, prima illa speluncæ forma est penitus mutata, ut recte quidem S. Cyrillus¹² Hierosolymorum episcopus, qui clarnuit temporibus Constantii imperatoris, testatur his verbis: « Et unde resurget Salvator? Dicit in Canticis cantorum: Surge, propera, amica mea. Et in sequentibus: In foranis petrae. Foramen petræ dicil id quod tunc ante ostium Salvatoris monumenti erat foramen ex eadem petra, sicut hic esse solet ante monumentum excisum. Nunc enim non appetet; quoniam erasum est vestibulum, propter praesentem ornatum. Nam ante hunc regalem ornatum et apparatum, sepulcri vestibulum erat ante petram: Sed ubi est petra quæ habuit vestibulum? Numquid in his quæ sunt circa civitatem posita, aut circum muros, aut circa monumenta? et utrum in antiquis muris est, aut in his qui posterius facti sunt antemuralibus? Dicitur in Canticis: In caverna maceræ habentis petras. » Haec Cyrillus de vestibulo, quod in spelunca erat ante sepulcrum Domini positum, quod ob ornatum ecclesie desuper strucere fuisse demolitum testatur.

184. Cæterum locus ipse sepulture Domini qui

¹ Hier. advers. Pelag. lib. II. — ² Marc. XVI. — ³ Cajetan. vide Xyst. Sene. biblioth. lib. VI. cap. 132. — ⁴ Joan. XX. — ⁵ Mat. XVIII. — ⁶ Marc. XVI. — ⁷ Luc. XXII. XXIII. — ⁸ Cor. Jans. Concord. c. CXLV.

⁹ Joan. XX. — ¹⁰ Genes. XXIII. — ¹¹ Epiph. contra Ebion. bar. XXX. — ¹² Cyril. Hieros. catech. XIV.

excisus erat in petra, integer permansisse cognoscitur; testantibus id omnibus qui de locis sanctis commentarios edidere; quorum prior ex iis qui exalati, est ille ab Adamnano¹ conscriplus, quem Beda rededit in compendium, qua de causa nos nomine Beda citare consuevimus. In eo igitur² libro, ubi describitur ecclesia in occidentalali parle Calvariae montis erecta, haec de Domini sepulcro narrantur: « Hujus in medio monumentum Domini rotundum in petra excisum est, ejus culmen extrinsecus stans homo manu contingere potest, ab Oriente habens introitum: cui lapis ille maximus appositus est, quod intrinseca ferramentorum vestigia usque ad praesens ostendunt: nam extrinsecus usque ad culminis summitatem totum marmoreum teclum est; summum vero culmen auro ornatum, auream magnam gestat crucem. In hujus ergo monumenti aquilonari parle sepulcrum Domini in eadem petra excisum, longitudinis septem pedum, trium mensura palmorum, pavimento altius imminet, introitum habens a latere meridiano; ubi die noctuque duodecim lampades ardent, quatuor intra sepulcrum, octo super in margine dextra; lapis qui ad ostium monumenli positus erat, nunc fissus est: ejus pars minor quadratum altare ante ostium nihilominus ejusdem monumenti stat; major in orientali ejusdem loco quadrangulum aliud altare sub linteaminibus extat. Color autem ejusdem monumenti et sepulcri, albo et rubieundo permixtus videtur. » Haec enim Beda ex Adamnano, quae aliis³ in locis recitat iterum. Qui vero recentius eadem invisi loca atque descripsit⁴, his in omnibus aequi consentit; nisi dicaret ante speluncam Dominicai sepulcri alias esse cryptam ejusdem magnitudinis et figurae, solo pariete intermedio segregatam; et ad hanc primo descendi, ex qua per ostium intermedii parietis pervenitur ad speluncam Dominicai sepulcri; quod ostium clausum fuisse dicil, quando mulieres tempore resurrectionis dicebant ad invicem: « Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti? » sed quoniam cum de his agitur, antiquioribus polius standum est cum multa tempore posteriori mulari poluerint: unam tantum speluncam fuisse, qua sepulcrum Christi continetur, ex Bedae descriptione appareat, eamque medio postea constructa pariete fuisse divisam: sive ostium lapide clausum, non fuisse illud quod apertum extat in pariete, sed quod in ingressu ejus speluncæ, quam Beda secundum Evangelistas appellat monumentum, ab orientali parte positum erat, eni, inquit, lapis ille maximus superpositus erat.

183. Ex his igitur omnibus haec brevi quadam summa perscribimus; nimimum fuisse in parle occidentali Calvariae montis speluncam in petra excisam, eamque per amplam in modum vestibuli, que aliam intus confineret specum; rursusque intra eam excisum fuisse sepulcrum Domini. Porro

¹ Beda de gest. Ang. lib. v. c. 16. — ² Beda de locis sanctis c. 11. — ³ Beda de gest. Ang. lib. v. c. 17. et in Marc. c. ultim. — ⁴ Burchard. de locis sanctis.

vestibulum, primam ipsam speluncam, extrinsecus ecclesie causa (ut vidimus ex Cyrillo) fuisse demolitum constat, lapidemque illum prægrandem non nisi secundæ speluncæ, quam Evangelista et Beda appellant monumentum, fuisse ostio superpositum. Quod ergo dicit Joannes¹ de se ipso, primum venisse ad monumentum, sed non introisse; verum cum se inclinasset, vidiisse linteamina; sic accipias: ipsum in speluncam primam ingressum, ad secundam pervenisse, sed in eam non introisse, verum ex ostio illius inspexisse, et sepulcrum Domini, quod erat in ejusdem speluncæ parle aquilonari, apertum tamen a meridie, intuitum esse, in eoque posita linteamina conspexisse. Quod insuper dicit Lucas²: « Petrus procumbens vidit linteamina sola posita, » et Joannes de se refert, quod cum se inclinasset, viderit linteamina; illud quod est dictum demonstrat, nimimum locum sepulture Domini deorsum positum, tribus tantum palmis a pavimento allius excisum fuisse, nec nisi aceruum ac deorsum inclinalum quempiam illud intus a sinistris positum inspicere valuisse. Ex his insuper facile quis accipiet, quid sit quod dicitur Evangelista, mulieres ingressas esse in monumentum, et angelum dixisse: « Venite, et videite locum, ubi positus erat Dominus; » et quod ingressa non invenerunt corpus Domini: quid sit insuper quod addit Joannes, dicens: « Maria stabat ad monumentum foris, plorans: dum ergo fleret, inclinavit se et prospexit in monumentum; et vidi duos angelos in albis, sedentes unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Iesu; » ut ex his videoas, etiam si quis foris staret, nec monumentum ingredieretur, dum tamen se inclinans per ostium aspiceret monumenti, sepulcrum Domini salis videre potuisse. At haec de his sufficiant in praesentiarum: pergamus reliqua recensere.

186. Cum ergo Maria ad monumentum plorans persisteret, apparuit ei Dominus quasi hortulanus: quam cum nomine appellasset, ipsa eum agnovit: describit haec Joannes³ pluribus, Marcus vero his tantummodo verbis⁴: « Surgens aulem Jesus mane prima sabbati, apparuit primo Mariae Magdalena, de qua ejerat septem daemona. » Haec facta esse cum constet in monumento, relatione Joannis, primumque omnium Magdalena apparuisse testetur Marcus; plane constat haec apparitionem fuisse distinctam ab ea quam scribit Matthaeus his verbis⁵: « Ecce Jesus occurrit illis, dicens: Avete. Illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum. Tunc ait illis Jesus: Nolite timere; ile, nuntiate fratribus meis ut eant in Galileam, ibi me videbunt: » sieque satis liquet, non tantum Mariam Magdalena, sed et careras mulieres itas jam secundo ad sepulcrum Domini redisse. « Cum illæ igitur⁶ abiissent, inquit Matthaeus, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, et nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia, quæ faela fuerant.

¹ Joan. xx. — ² Luc. xxiv. — ³ Joan. xx. — ⁴ Marc. xvi. — ⁵ Matt. xxviii. — ⁶ Ideo ibid.

Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes : Dicite quia discipuli ejus nocte venerunt, et forati sunt eum, nobis dormientibus. Et si hoc auditum fuerit a preside, nos suadebimus ei, et securos vos faciemus. At illi, accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et divulgatum est verbum istud apud Iudeos, usque in hodiernum diem. » Haec Matthaeus.

187. His minime discepantia, imo consentientia, et iberius enarrata ex vetustioribus monumentis Metaphrastes¹ in rebus gestis sancti Longini centurionis martyris recitat in hunc modum, incipiens a sepulcri custodia : « Postquam, inquit, sepultura mandatum fuit vivificum Christi corpus, Longino centurioni rursum jussit Pilatus. Vite sepulcrum tueri custodia militari. Et ille quidem fecit quod erat imperatum, etsi esset ejusmodi cum Pilato sententiae, ut jam didicimus. Cum autem peractum esset magnum mysterium resurrectionis, et milites miracula, que erant majora quam ut ea caperet humana cogitatio, principibus sacerdotum et presbyteris Iudaici cœtus annuntiassent : hoc illi ignominiam et dedecus sibi afferre existimantes et miraculum volentes extinguere, pecuniis persuaserunt militibus ut calumniarentur Christi resurrectionem. Illi igitur ad Pilatum accedentes, falsam esse dixerunt resurrectionem. Verum non sic Longinus, sed mendacii quidem fuit pœclarus confutator : verax enim testis veritatis, ut qui non suslinuerit calumniari Christum, tanquam furto subreptum ; sed lingua et mente libera eum verum esse Deum prædicavit, et e moribus esse excitatum affirmavit. Quo factum est ut et ipse Pilatus, et Iudaorum synagogæ principes, invidiam qua prius movebantur in Christum, et quem in eum animo concipiebant furorem, eum nunc in Longinum transferrent, ei adeo irascentes, ut, quicquid pateretur Longinus, existimarent eum non satis daturum esse pœnarum. Hinc ea res devenit ad aures Longini, et eorum ira fuit ei signata. Quapropter magis volens abjici eum Christo, quam habilare in tabernaculis Iudaorum, cum veste et cingulo dignitatis, ipsam quoque simul quamprimum exxit militiam : et acceptis duobus militibus, qui habebant eundem zelum pro Christo et veritate, declinat eum populo congreßionem, et cum Deo solo et secum versatur. Nec multum intercessit temporis, relictis Hierosolymis, venit in Cappadociam præco simul et apostolus Christi admirabilium operum, et que sunt præter opinionem cum duobus illis militibus effecta. » Hucusque de confessione Longini. Quomodo vero, agentibus Iudeis apud Tiberium adversus Longinum, jussus sit a Pilato teneri ac duei, idem auctor pluribus narrat.

188. Rursus vero (quod ad eundem centurionem et milites pertinet) illud recensere minime praetermissus, quod de Joseph ab Arimathia, qui, ut habent Evangelistæ², audacter ingressus ad Pilati

¹ Metaphr. xv. Mart. Lip. tom. vi. Sur. tom. ii. — ² Matt. xxvii. Marc. xv. Luc. xxiii. Joann. xix.

tum petiit corpus Jesu et sepelivit in monumento suo novo, quod exciderat in petra, his verbis refert Gregorius Turonensis³, nonnisi ex Actis, ut ait, Pilati ad Tiberium Romanum transmissis : « Apprehensus, inquit, et Joseph, qui eum aromatibus conditum in suo monumento recondidit, in cellam includitur, et ab ipsis sacerdotum principibus custoditur, maiorem in eum habentibus savitiam (ut Gestu Pilati ad Tiberium missa referunt, quam in ipsum Dominum, cum ille a militibus, hic a sacerdotibus custodiretur. Sed resurgente Domino, custodibus visione angelica territis, cum non inveniretur in tumulo, nocte parietes de cellula, in qua Joseph tenebatur, suspenduntur in sublimi; ipse vero de custodia, absolvente angelo, liberatur, parietibus restitutis in locum suum. Cumque pontifices militibus exprobarent et sanctum corpus ab iisdem instanter requirent, dicunt eis milites : Reddite vos Joseph, et nos reddimus Christum; sed, ut verum cognovimus, nec vos benefactorem Dei, nec nos Filium Dei reddere nunc valamus. Tum illis confutatis, milites ab haec accusatione liberantur. » Haec Gregorius, que et in pseudo evangelio nomine Nicodemi scripto recitata habentur : qualia autem sint ea omnia, fides apud antores remaneat; nos vero sic ponimus ne quæ ab antiquis sunt enarrata, inconsulte pretermissemus videamur. Lector itaque boni consolat; et quod monet Paulus, omnia probet, et quod bonum est teneat.

189. Rursus⁴ eadem die Dominus noster duobus discipulis (horum alter Cleophas dictus est, nomen vero alterius silentio praermittitur) euntibus Emmauntem, et in via de his quæ acciderant Hierosolymis sermonem habentibus apparuit, sed vultu diverso, ita ut non cognosceretur ab illis : qui tamen divinis Scripturis ab eo explicatis sensim proficientes, die jam ad vesperam declinante, cum coegissent illos fingentem se longius ire, una cum ipsis manere; tandem recumbentem simul ad mensam cognoverunt eum : cum enim panem frangeret, et daret illis : « Oculi eorum, inquit Lucas, aperti sunt. » Sic vero manifeste cognitus, se confestim ab illorum visu subtraxit. Qui eadem hora surgentes, regressi Hierosolynam, quod Dominum vidissent testati sunt. Apostoli rursum, quod appariisset Jesus Simoni, eosdem certiores reddiderunt; haec Lucas pluribus. Quod ad Emmauntem spectat : cum Cleopham Emmauntis fuisse indigenam testetur Hieronymus⁵, jam satis liquet ipsum tædio expectationis superatum ad propria remeare voluisse. Castellum Emmauntem, quod dicit Evangelista, nobis fuisse olim oppidum constat; sed ob easos illie Romanos milites, haud multum ante tempus a Varo Syriæ præside crematum⁶ est : quæ postea Nicopolis appellata⁷, nobilis extitit civitas Palæstine.

190. Ejusdem meminit Sozomenus⁸; deque

³ Greg. Turon. histor. lib. i. c. 21. — ² Marc. XVI. Luc. XXIV. — ³ Hier. de locis Hebraicis. — ⁴ Joseph. antiqu. lib. XVII. c. 12. — ⁵ Hier. de loc. Hebraicis. — ⁶ Soz. hist. lib. v. c. 20.

fonte, qui e Christi pedibus in eo ablutis virtutem medicam est consecutus, agit his verbis : « Est urbs Palæstinæ, que jam Nicopolis dicitur, cuius quidem tum pagi (sic enim jam tum fuit) divinus Evangeliorum liber facit mentiouem, eamque Emmaus appellat. At Romani, capta Hierosolyma, et parla contra Iudeos victoria, eam Nicopolim nuncupabant, nomine ex eventu belli imposito. Ante hunc urbem, prope trivium, in quo Christus, post resurrectionem a mortuis, cum Cleopha incedens, simulabat se ad alterum pagum propere contendere, est fons quidam salutaris, in quo non homines modo qui ægrotant, sed curantur, verum etiam animalia quæ variis morbis laborant. Nam ferunt Christum una cum discipulis quodam tempore e via ad fontem illum divertisse, in quo eo lavisse pedes, et aquam ex eo tempore vini medendi morbis habuisse. » Haec Sozomenus. At quanquam Josephus¹ id naturali aquarum virtuti potius quam miraculo tribuere videatur, dum ait : « Emmaus (est idem quod Emmaus) si quis nomen interpretetur, aquæ calidæ vocantur : ibi enim ejusmodi fons est sanandis corporum vitiis idoneus. » Tamen cum Plinius² testetur Emmauntem pluribus fontibus fuisse irriguam, in aliquo ipsorum ab aliis diverso, quod scribit Sozomenus, contingere facile potuit. Sed jam ad propositam evangelicam historiam redeamus.

491. Cum summo vespere (ut ex his quæ Lucas³ scribit, manifeste patet) Cleophas una cum comite cognovisset Jesum in fractione panis : licet eadem hora, ut idem ait, reddituri Hierosolymam inde recessissent; nonnisi in fine primæ vigilie noctis, tertia videlicet hora illuc pervenisse oportuit; cum constet, codem auctore Evangelista, sexaginta stadiorum, hoc est, septem ac dimidii milliariorum fuisse illius itineris spatum. Addit Lucas : « Dum haec loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, et dicit eis : Pax vobis : ego sum, nolite timere. Conturbati vero, et conterriti, existimabant se spiritum videre. Et dixit eis : Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra? Videite manus meas, et pedes, quia ego ipse sum : palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. » Hanc dubium eadem est hæc manifestatio cum illa quam Joannes⁴ in hunc modum describit : « Cum ergo sero esset die illo, una sabbatorum, et fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Iudeororum : venit Jesus, et stetit in medio et dixit : Pax vobis. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, et latus : » ut ex his manifeste intelligas, quod factum est non ante tertiam horam noctis; Joannem dicere id accidisse sero illius diei, usualis scilicet, qui (ut superius diximus) usque ad medium noctem extendebatur.

492. Meminit hujus apparitionis proculdubio Ignatius, cuius de hac re testimonium recitat Hieronymus⁵ his verbis : « Ego vero et post resurrec-

tionem in carne eum vidi, et credo quia sit; et quando venit ad Petrum, et ad eos qui cum Petro erant, dixit eis : Ecce palpate me, et videte, quia non sum dæmonium incorporale. Et statim tetigerunt eum, et crediderunt. » Hactenus verba Ignatii a Hieronymo recitata ex epistola ad Polycarpum, quæ tamen in ea quæ hodie legitur, desiderantur : verum Eusebius⁶ eadem ex ipsomet quoque Ignatio repetit, sed ex epistola ad Smyrnenses, ubi revera ea scripta erant verba, licet tamen in recentiori editione⁷ nonnihil mutata habeantur, fortasse quia interpres depravata naetus est exemplaria, vel alia ex causa non est assecutus; sic enim ibi legitur : « Ego vero non modo in carne venisse ipsum cognosco ex nativitate et crucifixione; sed et post resurrectionem scio eum in carne fuisse, et credo etiam nunc esse; et quando ad Petrum venit, inquit ipsis : Acedite, palpate, et videte quod non sum dæmonium incorporale : spiritus enim carnem et ossa non habet, quemadmodum me videtis habere. » Haec ibi, quæ hanc dubium secundum lectionem antiquam eamdemque germanam, ut Eusebius et Hieronymus legabant, restituenda sunt. Verum illa verba Domini : « Palpate, et videte quod non sum dæmonium incorporale, » licet in cæteris Evangelistis minime legenduntur, sed recte illa : « Quia spiritus carnem et ossa non habet : » legi tamen eadem ipsa in Evangelio Matthæi nomine, quod dicebatur Nazaræorum, et a se translatum esse ait, testatur ipse Hieronymus⁸. In recentiori vero Eusebii translatione cum eadem verba desiderentur, non dicam oscitantia interpretationis, sed codicis depravatione hoc accidere potuit : nam in Ruffini versione eadem ultima verba, sicut a Hieronymo posita sunt, eque recitantur; quam quidem recentiori in his merito anteponimus. Sed jam cætera prosequamur.

493. Quæ subdit Lucas de Domino, quod apposuit sibi cibum manducavit, et reliquias dedit discipulis, et quæ verba Domini refert; ea in novissima manifestatione contigisse, ex eo facile colligi potest, quod iis illi a Domino admonerentur, ne recederent Hierosolymis, sed illic expectarent premissum Spiritum sanctum : cum alioqui hac prima die (nihil vidimus) jussi sint per mulieres⁹ ab angelo in Galileam proficiisci; siveque post ipsorum redditum ex Galilea Hierosolymam ea facta esse, necesse est affirmare. Cæterum quæ post ostensionem manuum atque lateris sint secunda, ex narratione Joannis¹⁰ satis aperte significantur, dum ait Dominum post illa, pacis salutationem ingeminasse, siveque dixisse : « Pax vobis. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Ille cum dixisset, insufflavit, et dixit eis : Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis : et quorum retinueritis, retenta sunt. » Munere suo Christus, a Patre missus in hunc mundum (ut ait Apostolus¹¹) peccatores salvos facere, jam prope perfunctus : consulturus Ecclesiae suæ, eamdem quam ut homo accepit a Patre potestatem di-

¹ Joseph. de bel. Iudaic. lib. iv. c. 1. — ² Plin. nat. hist. lib. v. c. 43. — ³ Luc. xxv. — ⁴ Joan. xx. — ⁵ Heron de script. Eccl. in Ignat. c. XVI.

⁶ Euseb. hist. lib. III. c. 30. — ⁷ Tom. I. Bibl. sanct. — ⁸ Ubi supra in Ignat. — ⁹ Matt. xxviii. — ¹⁰ Joan. xx. — ¹¹ I. Tim. I.

millendi peccata, per Spiritum sanctum, quem inflationis visibili signo est impartitus, transfudit in discipulos suos, et illi in posteros succedentes sibi invicem usque ad praesentem diem. Si enim (quod habet liber Numeri¹) auferens Deus de Spiritu qui erat in Moyse ac tradens seplaginta viris, eamdem prophetandi graliam in illos contulit; quomodo non magis decuit Spiritum Christi in posteros propagari? Participant proculdubio Spiritum Christi, quotquot vice Christi initiantur in Ecclesia sacerdotio: qui si-
cut in cena Dominicā faciendi, hoc est (quod diximus etiam fusus in Notationibus ad Ron. Martyrologium) sacrificandi facultatem acceperunt, ita etiam nunc peccata dimittendi vel retinendi adepti sunt potestatem. Quod enim olim promiserat dicens:² « quaecunque alligaveritis super terram, erunt ligata et in celo: et quaecunque solveritis super terram, erunt soluta et in celo; nunc impariens illis Spiritum sanctum, feliciter implet. Et cum ratum certumque sit neminem peccata dimittere nisi solum Deum, tradendo suis hanc facultatem, in quod sublime dignitatis fastigium sacerdoles nova legis exexerit, ut in hac parte eliam super angelos sublimaverit, facile potest intelligi. Agunt de his pluribus tum Joannes Chrysostomus³, tum caeteri orthodoxorum Patrum.

494. Cum igitur in horum arbitrio munus solvendi et ligandi, remittendi ac retinendi peccata hominum, a Christo Domino per Spiritum sanctum fuisse positum liquido constet: hos adeant necesse est (cum facultas subest) qui peccatorum suorum a Domino veniam consequi cupiunt. Sed quoniam eorum munus est inter peccata atque peccata distinguere, et conditionem delinquentium disquirere et examinare, et quos solvere, quosve ligare, quorum peccata remittere, quorum denique refinere, debeant exacta pervesigatione cognoscere; hinc fit, ut sua illis penitentes confiteri peccata, ac quantum fas est, singillatim conditiones aperire debeant: quod necessaria assumptione consequi, illi tantum non vident qui rebelles sunt lumini. Concessa itaque semel a Christo Apostolis solvendi atque ligandi, remittendi atque retinendi peccata hominum facultate; hos ad illa confitenda, et sic ad veniam promerendam, obligare voluisse, exploralissimum est. Porro hanc esse puram sinceramque Christi doctrinam, Apostolorum traditione receptam, et usu Catholicae Ecclesiae confirmatam, opportuniori loco inferius demonstrabimus: propositam interim, quantum breviter licet, Evangelii prosequamur historiam.

495. « Thomas (inquit Joannes⁴) mis ex duodecim, non erat cum eis quando venit Iesu.» Porro quantumlibet absentem, collatae gratiae per Spiritum sanctum remittendi peccata ceteris imparitate, fuisse Thomam experiem, nemo jure dixerit, qui attenta consideratione recogitet, quod olim factum esse in Heldad et Medad divina Scriptura commemorat⁵: nam licet cum caeteris praesentes non essent, cum

caelos Dominus imbuit spiritu prophetandi, tamen quod semel scripto fuissent inter alios recensili, ejusdem propheticī munieris, admirantibus ceteris, participes facti sunt. At vero invisibilem illam gratiam visibili signo hunc a Domino praesentibus collatam Apostolis alque discipulis, universis eliam qui iisdem legitima ordinatione in posterum successuri essent usque ad consummationem saeculi, aequo esse tributam, nemo est qui negare possit; nisi qui una cum Apostolis atque discipulis extinctis funditus periisse Ecclesiam, stutte admodum impieque nimis dicere ausus fuerit. Ceterum (ut cœpta prosequamur) Thomas, de quo est suscepta narratio, audiens a discipulis Dominum illis apparuisse, cupiens et ipse eodem quo illis nuper modo tribuentem sibi quoque manus et latus videnda atque palpanda, manifestari Dominum, atque incredibili astuans ejusmodi desiderio, in ea sic contestatus erupit verba⁶: « Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam.» Praesitit et hoc ipsum Jesus Thomam post dies octo, quando iterum ingressus ad discipulos, januis clausis, pacis salutationem suo more impariens illis, ad Thomam conversus, aperiens eidem manus et latus, ut inferret digitum, et admoveret ad latus manum, et ne esset incredulus, sed fidelis, admonuit. Cum ille his superatus, ac plus certo persuasus, ipsum suum Dominum ac Deum esse confessus est; tunc ad eum Jesus: « Quia vidiisti me, Thoma, credidisti; beati qui non viderunt et crediderunt.» Facta sunt haec omnia Hierosolymis.

496. *Apostoli in Galilæam abeunt.* — Post haec vero Apostoli, ut admoniti per mulieres ab angelo fuerant, abierunt in Galilæam, non tamen confessim in illum montem, quem (ut ait Matthæus⁷) constituerat illis Jesus. Nam cum Pauli⁸ testimonio constet illuc convenisse plusquam quingentos fratres (de illa enim Paulum esse locutum, consentiunt omnes, cum omnium solemnissima fuerit facta manifestatio), haud facile fui dispersos septuaginta duos discipulos in unum colligere; ceterosque qui tum in Iudea, tum etiam in Galilæa erant Christo credentes, admonere ut ad certam diem omnes uno loco sistarentur. Ex his igitur quae Joannes scribit⁹, colligi potest, Petrum ac caelos quos recenset Apostolos, in Galilæam proficiscentes, ad propria remeasse, illuc donec caeteri omnes credentes colligerentur in unum, moras traxisse: tunc etiam (quod idem scribit Evangelista) ipsis piscantibus, Dominum apparuisse: quam cum tertiam ordine factam apparitionem fuisse dicat¹⁰; haud dubium ante manifestationem in monte factam eam contigisse, necesse est affirmare. Rem geslam exacte admodum describit idem Joannes evangelist, postquam præcedenti capitulo finem videretur imposuisse evangelicæ scriptiōnī; ut appareat haec eo consilio addidisse, quod videret ea esse a ceteris prætermissa, quodque

¹ Num. xi. — ² Matt. xviii. — ³ Chrys. de dig. sacerd. et aliū tum Graci tum Latini. — ⁴ Joan. xx. — ⁵ Num. xi.

⁶ Joan. xx. — ⁷ Matt. xxviii. — ⁸ 1. Cor. xv. — ⁹ Joann. xxi. — ¹⁰ Ibid.

magni essent ponderis : non involvendam silentio nobilissimam Christi actionem, qua Petro totius universalis Ecclesie contulit praefecuram, existimavit.

197. Joannes igitur post descriplam a se Petri ac sociorum punctionem, Christique factam illis manifestationem ad mare Tiberiadis, ac admirandam piscium capturam, et mensam ipsis a Christo paratam, haec addit : « Cum ergo prandissent, dicit Simonis Petro Jesus : Simon Joannis, diligis me plus bis? Dicit ei : Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei : Pasce agnos meos. Dicit ei iterum : Simon Joannis, diligis me? Ait illi : Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei iterum : Pasce agnos meos. Dicit ei tercio : Simon Joannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tercio, Amas me? Et dixit ei : Domine, tu omnia nosti : tu scis quia amo te. Dixit ei : Pasce oves meas. » Jam ipsa punctione typus quidam ac figura Petri primatus fuerat praeignala, dum ipse primus piscandi iniit consilium, et punctionem aggreditur : et licet alii simul rele jaetarent in mare, et ad littus traherent, educere lamen illud ex aquis in terram, Petri solius fuit opus : « Ascendit (inquit Joannes) Simon Petrus, et traxit rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cum tanli essent, non est scissum rele. » Quem igitur punctionis symbolo novimus coryphaeum Apostolorum, Dominus alia ab his diversa metaphora, gregis scilicet atque pastoris eundem universalem totius Ecclesie demonstrat esse pastorem. Jam olim prædixerat : « Tu vocaberis Cephas, » Petra scilicet, super quam suam esset aedificatur Ecclesia. Rursus eident ipsi pollicitus erat claves, dicens : « Tibi dabo claves regni caelorum. » In præsentiarum vero haec felicius implens, ait : « Pasce agnos meos : Pasce oves meas. »

198. *Quæ communia Apostolis omnibus, et de primatu Petri.* — Sicut enim quæ cæteris Apostolis aequæ ac Petro contulit, et communia omnibus esse voluit, evidenter expressit; nimirum eum dixit de his quæ ad sacrificium pertinent : « Hoc¹ facite in meam commemorationem; » et quæ ad verbi prædicationem, quaque ad baptismum : « Euntes² docete omnes gentes, baptizantes eos; » quæ insuper ad remissionem peccatorum spectarent : « Quaecumque³ alligaverit super terram, erunt ligata et in celo : et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in celo; » vel cum dixit : « Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis : et quorum retinueritis, retentæ sunt; » sive cum⁴ aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas. Ita etiam quæ peculiaria voluit esse Petri, aperte significavit, sive cum dixit : « Tu vocaberis⁵ Cephas; » vel cum ait : « Tu⁶ es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam; » aut cum subdil : « Et tibi dabo claves regni caelorum : » ac denique cum eadem modo perficiens atque admplens ait⁷ : « Pasce agnos meos, et, Pasce oves meas. »

¹ Luc. xxii. — ² Matth. xxviii. — ³ Matth. xviii. — ⁴ Luc. xxiv.
— ⁵ Joann. i. — ⁶ Matth. xvi. — ⁷ Joann. xxi.

199. Ex his igitur videoas Dominum nostrum, certo quodam discrimine adhibito, quæ communia essent omnibus Apostolis, et quæ Petro tantummodo contulisset, egregie distinxisse; ut non mireris, si eadem adhibita distinctione, Patres dixerint aliquando omnes Apostolos pari fuisse præditos potestate; aliquando vero, Petrum cælerorum caput, et principem : ut Cyprianus¹ fecisse videtur, cum secundum germanam lectionem sic ait : « Loquitur Dominus ad Petrum : Ego dico tibi quia tu es Petrus, et super istam petram aedificabo Ecclesiam meam : et portæ inferorum non vincent eam. Et tibi dabo claves regni cælorum : et quæ ligaveris super terram, erunt ligata et in celis : et quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in celis. Et iterum eidem post resurrectionem suam dicit : Pasce oves meas. Super unum illum aedificat Ecclesiam suam, et illi pascendas mandat oves suas. Et quamvis Apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat, et dicat : Sicul misit me Pater, et ego mittó vos : Accipite Spiritum sanctum : si cui remiseritis peccata, remittuntur illi; si cui retinueritis, relinquentur : lamen ut unitatem manifestaret, unam cathedram constituit, et unitatis ejusdem originem ab uno incipientem, sua auctoritate dispositum. Hoc erant utique et cæleri Apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio prædicti honoris et potestatis : sed exordium ab unitate proficieatur. Primalus Petro datur, ut una Christi Ecclesia, et cathedra una monstretur. Et pastores sunt omnes, sed grex unus ostenditur, qui ab Apostolis omnibus unanimi consensione pascalur. Quam unam Ecclesiam etiam in Cantico canticorum Spiritus sanctus ex persona Domini designat, et dicit : Una est columba mea, perfecta mea, una est matris sue, electa genitrici sue. Hanc Ecclesie unitatem qui non tenet, tenere fidem se credit? Qui Ecclesie renititur et resistit; qui cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia deserit, in Ecclesia se esse confidit? » Haec Cyprianus : qui et multa alia in eundem sententiam, cum ibi, tum aliis in locis pie eruditique admodum coagmentat : qui et saepe² firmiter contestatur, non aliiinde obortas hereses esse, ac nata schismata, quam inde, quod unus in Ecclesia Dei sacerdos, qui Christi vice fungatur, non cogitur, ac pariter cognoscatur; quem esse Petri successorem Romanum pontificem, pro constanti et absque aliqua controversia sèpius asseverat.

200. Assertæ distinctioni etiam aequæ respondet, quod S. Hieronymus modo super omnes Apostolos fundam dicit Ecclesiam, paremque eosdem adeptos a Domino potestatem: modo vero Petrum caput et principem appellat Apostolorum, ac super eum fundatam testatur Ecclesiam. Ut in primis cum ait³ : « At dicas : Super Petrum fundatur Ecclesia, licet id ipsum in alio loco super omnes Apostolos fiat, et cuncti claves regni caelorum accipiant, et ex aequo super eos Ecclesie fortitudo solidetur : tamen pro-

¹ Cyprian. de unit. Eccl. — ² Cyprian. ad Corin. ep. lv. ad Rogat. ep. LXV. ad Flo. Popian. LXIX. — ³ Hier. adver. Jovin. lib. i.

pfera inter duodecim unus eligitur, ut capite constituto, schismatis tollatur occasio. » Haec Hieronymus, qui et alias¹ pluries super Petrum fundatam esse tradit Ecclesiam, eumque principem² Apostolorum et Ecclesiae saepe nominat: cuius³ successor qui non communicat, esse ab Ecclesia Catholica alienum, nec esse Christi, sed Antiechristi, gravi assertione confirmat Joannes Chrysostomus⁴, dum de his agit verbis, quibus Christus affatus est Petrum, haec ait: « Quid tandem, aliis omisis, de his duntaxat Petrum affatur? Os erit Apostolorum, et princeps et vertex ipsius cœtus; propterea et Paulus eum præter alios visurus ascendit: simul ut ei ostenderet jam sibi fiduciam habendam: tanquam enim negationis oblivisceretur, fratrum curam ei committit neque negationis meminit, neque exprobrat, sed tantum dicit: Si amas me, fratrum curau suscipias. » Haec Chrysostomus, atludens, ut appareat, ad illud a Domino Petro dictum⁵: « Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. »

201. Cæterum, ut ad sententiam S. Hieronymi revertamur, qua dicit cunctos Apostolos claves regni caelstis accepisse, sic eam accipiendam esse existimamus, ut Apostoli aequæ ac Petrus earumdem clavium usum habuerint, ordinaria potestate scilicet dimittendi peccata. Verum quod spectat ad supremum dominium et auctoritatem, quam per clavium traditionem significatam esse ex clave⁶ David satis confirmatur: constat Evangelii testimonio, Petro tantummodo a Domino tunc temporis fuisse promissas, ac Petro duntaxat esse datas, atque sic supremam potestatem, hoc ipso scilicet tempore, cum a Domino eidem universus grec pascendus committitur. Unde Optatus⁷ Milevitanus: « Bono unitatis, inquit, beatus Petrus (qui satis erat, si postquam negavit, solam veniam consequeretur) et preferri omnibus Apostolis ineruit, et claves regni cætorum communicandas cæteris solus accepit; » et post nonnulla: « Stant tot innocentes, et peccator accipit claves: ut unitatis negotium formaretur, provisum est ut peccator aperiret innocentibus, ne innocentes clanderent contra peccatores, et quæ necessaria est, unitas esse non posset. » Haec ille, et alia plura id genns: qui⁸ et non semel expresse firmiterque testatur, universalem totius Ecclesiae prefecturam quam a Christo Petrus est consecutus, transfusam esse in Romanos pontifices, Petri cathedrae legitimos successores, ut cum haec ait: « Tgitur negare non potes, scire te in urbe Roma Petro primo cathedram episcopalem esse collatam, in qua sederit omnium Apostolorum caput Petrus, unde et Cephas est appellatus: in qua una cathedra unitas ab omnibus servaretur, ne cæteri Apostoli singulas sibi quisque defenderent; ut jam schismaticus et peccator esset, qui contra singularem cathedram, alteram colloca-

ret. Ergo cathedra unica, quæ est prima de dotibus. Sedit prior Petrus, cui successit Linus, etc. »

202. Et ut agamus exemplo prudentis patris-familias, qui profert de thesauro suo nova et vetera, his addamus quæ scribit S. Bernardus ad Eugenium Romanum pontificem cum ait: « Tu es, cui claves tradite, cui oves commissæ sunt. Sunt quidem et atii cœli janitores, et gregum pastores, sed tu tanto gloriostius, quanto differentius utrumque præ ceteris nomen hereditasti. Habent illi sibi assignatos greges, singuli singulos. Tibi universi crediti sunt, uni unus: nec modo ovium, sed et pastorum tu unus omnium pastor. Unde id probem, queris? Ex verbo Domini. Cui etiam non dico episcoporum, sed et Apostolorum sic absolute, sic indiscrete totæ commissæ sunt oves? Si me amas, Petre, pasce oves meas. Quas? illius vel illius populos civitatis, aut regionis, aut certi regni? Oves meas, inquit. Cui non placuerit, non designasse aliquas, sed designasse omnes? etc. » Sic igitur cum omnes Christi oves et agnos Petrus a Domino post resurrectionem ejus pascendos acceperit, universi gregis pastoris nomen est consecutus, quod nemini Apostolorum constat esse concessum. Unde Arnobius⁹ haec in eam sententiam, et quidem egregie: « Apostolo penitenti succurrifit, qui est episcoporum episcopus: et major gradus redditur ploranti, quam sublatus est deneganti. » Addit: « Quod ut doceam, illud ostendo, quod nullus Apostolorum pastoris nomen accepit. Solus enim Dominus Jesus Christus dicebat: Ego sum pastor bonus; et iterum: Me, inquit, sequuntur oves meæ. Hoc ergo nomen sanctum, et ipsius nominis potestatem post resurrectionem suam, Petro penitenti concessit; et ter negatus, negatori suo hanc, quam solus habuit, tribuit potestatem. »

203. Sed et S. Leo²: « Inter beatissimos Apostolos, inquit, in similitudine honoris fuit quedam discretio potestatis: et cum omnium par esset electio, uni tamen datum est ut ceteris præminaret, de qua forma episcoporum quoque est orta distinctio. » Gregorius³ itidem: « Certe, ait, Petrus apostolus primum membrum sanctæ et universalis Ecclesiae est: Paulus, Andreas, Joannes, quid aliud quam singularum sunt plebium capita? » Haec quidem secundum dictam distinctionem, habita ratione corum quæ præ ceteris a Domino collata sunt Petro: cum alioqui quod pertinet ad apostolicum munus Evangelii predicandi, atque peccata solvendi, aequæ omnes Apostolos plenissima potestate in universum mundum missos esse, idem ipse Gregorius⁴ profiteatur: qui et eadem ratione Paulum apostolum caput Gentium effectum esse, et totius Ecclesiae principatum obtinuisse testatur. Cæterum quantumlibet amplissimus fuerit ejus apostolatus, quem accepit ad Gentes salvandas, tamen nihil est, quod potestati æquari possit principi Apostolorum omnium Petro, quem cum prefecerit Dominus universo gregi, Gentes etiam ejusdem subdidit potestati: futura enim

¹ Hier. eod. lib. i. ep. LVII. ad Damas. et lib. i. contra Pelag. in Matth. c. XVI. — ² Contra Pelag. lib. i. De Script. Eccles. c. i. in Petro. In Epist. ad Galat. c. v. In Epist. ad Ephes. c. i. — ³ Hier. ad Damas. ep. LVII. — ⁴ Chrysost. in Joann. homil. 87. — ⁵ Luc. XXI. — ⁶ Isa. XXII. Apoc. III. — ⁷ Optat. contra Parm. lib. vii. — ⁸ Optatus contra Parm. lib. i. et ii.

⁹ Arnobius in Psal. CXXXVIII. — ² Leo epist. ad Anast. Episc. Thessalon. — ³ Greg. lib. iv. epist. LVIII. — ⁴ Greg. in lib. i. Reg. cap. IV.

erant et ipsæ Christi oves, de quibus ait aliquando¹: « Alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili : et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus pastor. » Cum itaque nonnisi omnium ovium dicat unum ovile esse futurum, unumque pastorem, ejus Dominus oves suas omnes et agnos cura subjicerit : illum ipsum fuisse Petrum, nec alium praeter ipsum, eadem potestate qua ipsum, in universalis Ecclesia unicum institutum esse pastorem, ex his quæ dicta sunt, neminem puto, nisi forte delirum et mente captum, non intelligere. Nec quia Petrus eos polissimum, qui ex circumcisione erant, erudiendos suscepit, angustioribus finibus apostolatum suum amplissimum coaretavit: sicut nec cum Dominus de se dicat atque profiteatur, non esse missum nisi ad oves quæ perierunt ex domo Israel, excluditur hereditate Gentium, quam postulavit a Patre, ut non æque Gentium ac Iudaorum pastor esse dicatur.

204. Est igitur Christi ovile unum, ejusdemque pastor unus, idemque Petrus electus a Domino, ac maxima omnium praefectura nobilitatus: quam ne extinctam esse cum Petro, et unius tantum hominis vita superstite Christi Ecclesiam perdurasse, ac subinde gregem sine pastore, corpus sine capite, fundamentum sine structura, seu sine fundamento structuram penitus remansisse, stulte nimis aequa ac impie dicere cum ethnieis ceterisque Christianæ fidei hostibus compellamus: latenter necesse est, eamdem collatam a Domino in Petrum summam omnium potestatem, in posteros ejus cathedrae successores esse derivatam. Islud ipsum denique est, quod Augustinus² sepe testatur Dei Ecclesiam in Petro claves accepisse, et in se Petrum totius Ecclesiae figuram representasse : ne videlicet tantum munus videretur in Petri personam solummodo esse collatum, ac cum illo pariter extinctum; sed potius in ipsum tanquam in totius corporis caput mysticum quod non extingueretur, sed semper viveret in successoribus. Unde idem ipse Augustinus ad cathedralm Petri saepè provocat Donatistas, ut cum scribit ad Generosum his verbis: ³ « Si, inquit, ordo episcoporum sibi succendentium considerandus est, quanto certius et vere salubriter ab ipso Petro nimmeramus, cui totius Ecclesiae figuram gerenti Dominus ait: Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portæ inferorum non vineat eam. Petro enim successit Linus, » etc. Post recensitos singulos Romanos episcopos. Petri successores, usque ad Anastasium qui tunc sedebat, haec subdit: « In illum autem ordinem episcoporum, qui ducilur ab ipso Petro, usque ad Anastasium, qui nunc eandem cathedralm sedet, etiam si quispiam traditor per illa tempora subrepisset, nihil prejudicaret Ecclesie et innocentibus Christianis, quibus Dominus providens ait de praepositis malis: Quæ dicunt facite; quæ autem faciunt, facere nolite. » Ex quibus liquet privilegia sic a Christo tuisse Petro concessa, ut idem ipse

velut persona propria exprimeretur in singulis successoribus, atque in Ecclesia viveret semper; nec ejusmodi veritatis signum posse successoris alicuius criminibus unquam vel leviter labefactari.

205. Id ipsum de Petro, ac de Romanæ Ecclesie pontificibus testati sunt, quoquot ab ipso exordio nascientis Ecclesie extiterunt nostrarum rerum catholicæ tractatores, et quotquot etiam fuerunt unquam sacra concilia in Spiritu sancto legilime congregata: hoc ipsum omnes denique Sancti, quorum vita est illustrata miraculis, sunt semper absque aliqua dubitatione professi. Non est autem præsentis instituti prædictorum omnium singula hic intexere testimonia: nam cœpta alque inita semel rerum geslarum tractandarum ratione, ab ea divelli non patimur; cum alioqui eadem ipsa in nostrorum Annalium singulis fere annis recensendis lector inveniat ubique testata, ac facile explicata. Haec vero summatum perscripta in præsenliarum prætermissem minime oportuit, quod in præfatione polliciti simus, non tantum res geslas prosequi, sed ipsius Ecclesie institutionis originem, et que ad eam spectant ordinationes atque traditiones, iisdem nostris Annalibus interserere. His igitur sic cursim explicatis, quæ reliqua sunt narrationis evangelicæ prosequanur.

206. *Aliæ manifestationes Domini.* — Post haec omnia de primatu Petri a Domino stabilita; quo ipse genere mortis ad postremum clarificaturus esset Deus, eidem prædictis: quem ei quod curiose de Joannis futuro statu perquireret, Dominus ab ea rogatione dimovit. Haec enim narrasset Joannes, suo Evangelio finem imponit, nulla (ut ipse testatur) prætermittens: satis enim sibi visa sunt ea quæ scripsit, tum ad veritatem evangelicam adstruendum, tum etiam ad haereticos arguendos, quorum causa ejusmodi suscepisse negotium, Hieronymus¹ et alii allestantur. Jam vero sequitur, rerum ac temporum ordine, celeberrima omnium Domini illa manifestatio in Galilaea, in monte facta, qui Thabor tuisse ab omnibus existimatur: de qua agens Matthæus,² haec ait: « Unde in autem discipuli abierunt in Galilæam in montem, ubi constituerat illis Jesns, etc. » Porro non ille tantum discipulorum numerus, qui Hierosolymis in Galilæam profectus est, tunc interfuit: sed fere quoquot videbantur fuisse in Christo credentes, nimis post Apostolos, ac septuaginta dnos discipulos, reliqui omnes qui tam in Iudea, quam etiam in Galilæa, Christi tñdem fuerant amplexati, eidem manifestatio omnium celeberrima præsentes fuere: hanc enim omnes fere existimant fuisse illam, enjus meminuit Paulus Apostolus³, dum cæteras numerans ait: « Visus est Cephae, et post hoc undecim: deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul: ex quibus multi manent usque adhuc, quidam anlem dormierunt. » Haec enim non sicut reliqua a Domino factæ manifestationes, inopinalo et præter spem ae-

¹ Joan. x. — ² August. in Joann. tract. 4. et cxxiv. et aliis locis. — ³ Aug. epist. c. LXXV.

¹ Hieron. de script. Eccl. in Joan. — ² Mat. xxviii. — ³ 1. Cor. xv.

cidit; que quidem a Domino primum praenuntiata, et locus in quo agenda esset, ab eo destinatus ac constitutus est: que etiam ab angelo post resurrectionem fuerat indicata, ac Apostolis per mulieres significata. Quamobrem certa dies ab Apostolis putatur esse condita, qua praelati omnes uno loco sese sisterent, atque advenientem Dominum expectarent. « Cum igitur illue venissent, inquit Matthaeus¹, videntes eum adoraverunt: quidam autem dubitaverunt. Et accedens Jesus locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in celo, et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis: et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi. » Bactenus Matthei Evangelium.

207. Quod vero post hac addit Paulus, apparuisse Dominum Iacobum, nulla penitus de ea re apud Evangelistas habetur mentio: quae vero ex Evangelio Nazaraeorum a Hieronymo² reci'atur Iacobum fratrem Domini facta manifestatio, contigisse creditur prima die, et existimatur esse ab hac diversa, quae remanet prorsus obscura. Quod insuper adhuc manifestationem aliam post eam omnibus Apostolis factam esse idem Paulus affirmat, proculdubio illam novissimam omnium esse credimus, quae a Marco³ evangelista ac Luca⁴ narratur, licet ab aliis alio loco ponatur. Postquam enim e Galilaea Hierosolymam Apostoli sunt reversi, ejusmodi manifestationem Domini contigisse Lucas non obscure significat ex verbis Domini, quibus jussi sunt Apostoli manere in civitate, donec acciperent Spiritum sanctum: eum alias antequam inde recessissent, admoniti essent ab angelo proficisci in Galileam: ut manifeste appareat, post redditum e Galilaea Hierosolymam, factam esse.

208. Apparuisse autem hac ultima vice Dominum Apostolis recumbentibus, Marcus testatur, enni ait: « Novissime recumbentibus illis undecim apparuit, et reprobravit incredulitatem eorum, et duritiam cordis. » Lucas de eadem mensa testari videtur, dum ait: « Adhuc autem illis non credentibus, et mirantibus praegaudio, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem pisces assi, et favum mellis. Et cum manducasset eoram eis, sumens reliquias dedit eis: » ac subinde ex Scripturarum testimonio suam resurrectionem confirmans, tunc aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas, admonuitque ne inde secederent, sed Hierosolymis manerent, donec induerentur virtute ex alto; quibus dictis, educens eos foras, Bethaniam versus, elevatis manibus benedixit eis, et caelum condescendit. Haec omnia Lucas, sed pluribus Marcus; qui (ut divinus) de hac novissima Domini manifestatione agens, dixisse adhuc Apostolis ait: « Euntes in mundum universum praedicate Evangelium omni creaturae. Qui credi-

derit, et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos, qui crediderint, haec sequentur: In nomine meo demona ejicient, etc. » Addit demum: « Dominus quidem Jesus postquam locutus est eis, assumptus est in celum, et sedet a dextris Dei; » ut ex his manifeste appareat, unam eamdemque manifestationem a Marco et Luca descriptam, eamdemque esse novissimam, de qua quod alter scripsisse videretur vel praelermissee, alter tacuit vel expressit. Quin et Lucas, quod tam Marcus quam ipse etiam in narratione evangelica prateriisse visi essent, scribens postea Acta Apostolorum, ipso eorum exordio superaddidit, dicens⁵: « Igitur qui convenerant, interrogabant eum, dicentes: Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel? Dixit autem eis: Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quae Pater posuit in sua potestate: sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, etc. »

209. *De duabus dotibus Ecclesiae concessis, de operatione nempe miraculorum, et de divinarum Scripturarum intelligentia et interpretatione.* — At quoniam hac sua novissima manifestatione, praeter alias doles quas Christus Dominus noster sue Ecclesiae liberaliter contulit, duas superaddidisse videtur, unam a Marco positam, alteram vero a Luca enarratam: illam de operatione miraculorum collatam fidelibus, quae communis omnibus christianis esse posset, istam de divinarum Scripturarum intelligentia Apostolis tantum peculiariter concessam: non possumus leviter sic rem perennrre, ut non aliquantulum ejusmodi dona consideremus, quae eo quod nonnisi in Ecclesia Catholica reperiiri, nec ab aliis usurpari possint, merito doles Ecclesiae sunt a Patribus appellata; sunt enim signa quedam firmiter inherentia verae Christi Ecclesiae, quibus eadem ab hereticorum conventibus, satanæ synagogis, distinguui possit: que tamen sic ei data esse noseuntur, ut non singulis qui sunt in Ecclesia sint concessa; non enim quibuscumque Catholicis est miraculorum gratia impartita, vel semper: neque etiam omnes, qui loco Apostolorum successerunt episcopi, assecuti sunt sensum et intelligentiam Scripturarum; vel eos ipsa semper excelluisse gratia fuerit necessarium. Nam sanctissimos Patres, quos Doctores Ecclesiae ob illorum sublimem eruditionem merito nominamus, quantumlibet ea Spiritus sancti gratia praeceteris imbutos esse liqueat, in interpretatione Scripturarum non semper ac in omnibus Catholica Ecclesia sequitur. Sed sic dicta Spiritus sancti charismata a Christo suæ Ecclesiae concessa esse dicuntur, ut ejus sint propria; nec penes alios qui foris sunt, inveniri queant.

210. Et ut agamus de singulis: quod in primis ad miraculorum virtutem spectat, nunquam ad falsæ doctrinæ attestationem ab hereticis aliquod factum aliquando miraculum reperitur, quod vere miraculum dici posset, ut suis locis inferius declarabu-

¹ Mat. XXVIII. — ² Hieron. de scrip. Eccles. in Iacob. c. II. — ³ Marc. XVI. — ⁴ Lue. XXIV.

⁵ Act. 1.

mus. Cum enim. quod ad eam rem pertinet, nihil aliud sit miraculum, quam a Deo omnipotente patenter editum testimonium secundum quod et ipse Dominus aliquando ad eam confirmandam veritatem ait¹: « Ut autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, (ait paralytico) tibi dico: Surge, tolle grabadum tuum, et vade in dominum tuam; » vel cum inculcat de testimonio Patris²: quod et Sancti sepissime fecisse noscuntur. Certe penes quos veritas doctrine non est (quoniam Deus verax est, nec fallere, nec falli potest, nec per miracula facta divina attestatio unquam accedit: repugnat enim et omnino contraria sunt inter se; ut veritas mendacio adstipuletur, ac Deus consentiat falsitati. Cæterum quotiescumque expedire visum est ad confirmationem verae doctrine, et utilitatem electorum, ac reproborum confusione, exhiberi miracula, Deus nunquam Ecclesiæ suæ defuit, nec deerit, cum se ipsum (ut ait Apostolus³) negare non possit. Suppetunt innumera de his exempla, quæ suis locis secundum temporum ordinem opportunius enarrabimus; addemus pariter de nonnullis haereticis, qui ejusmodi dotem Ecclesiæ æmulantes, gratiam miraculorum affectantes, per fictionem saltem, cum non licet per veritatem, eam usurpare conati sunt; sed confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.

• 211. Quod autem pertinet ad intelligentiam Scripturarum a Christo collatam Apostolis, ac trans fusam per eosdem in sanctam Ecclesiam: nemo tantum munera amplitudinem facile mente concipiet, nisi quæ ejusdem sit Scripturae altitudo, latitudo, sublimitas, et profundum, perfecte noverit. Ecce enim, qui tam immensum pelagis navigarunt (quod ait Psalmista⁴) facientes operationem in aquis multis, viderunt mirabilia in profundo. Audi quid de his, quod didicit experimento, Augustinus⁵ testetur: « Tanta est, inquit, christianarum profunditas litterarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte aetate usque ad decrepitam senectutem maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere: non quod ad ea quæ necessaria sunt saluti, tanta perveniantur difficultate; sed cum quisque ibi fidem tenerit, sine qua pie recteque non vivitur, tam multa, tamque multiplicibus mysteriorum umbraulis opaca intelligenda proficientibus restant, tantaque non solum in verbis quibus ista dicta sunt, verum etiam in rebus quæ intelligende sunt, latet altitudo sapientie, ut annosissimis, acutissimis, flagrantissimis cupiditate discendi hoc configat, quod eadem Scriptura quodam loco habet. Cum consummaverit homo, tunc incipit. » Hec Augustinus. Gregorius⁶ etiam in eamdem sententiam: « Multi quidem, inquit, in illa ita aperta sunt, ut pascant paryulos: quedam vero obscurioribus sententiis, ut exercant fortis, quatenus cum labore intellecta, plus grata sint. Nonnulla autem in ea ita clausa sunt, ut dum ea non intelligimus,

agnoscentes infirma nostræ cœcitatris, ad humilitatem magis quam ad intelligentiam proficiamus. Sunt enim quedam, quæ ita de cœlestibus loquuntur, ut solis illis supremis civibus in patria sua persistentibus pateant, ac needum nobis peregrinanti bus reserentur, etc. »

212. Quamobrem Patres omnes aequæ consenserint, sensum divinae Scripturæ, absque mentis illustratione divinitus facta, posse percipi, impossibile esse: unde apud Justinum¹ martyrem divinus catechista haec in eam sententiam: « At tu, inquit, votis et precibus tibi ante omnia lucis portas aperiri opta: neque enim ab aliquibus perspicuntur atque intelliguntur, praeterquam si enim Deus et Christus ejus concesserit intelligentiam. » Haec ad Justinum philosophum incognita, sed a Deo missa persona, quæ illum imbueret Christiana tide, locuta est. Irenæus² haec etiam: « Scriptura quidem perfectæ sunt, quippe a Verbo Dei et spiritu ejus dictæ: nos autem secundum quod minores sumus et novissimi a Verbo Dei et Spiritu ejus, secundum hoc et scientia mysteriorum ejus indigemus. Et non est mirum, si in spiritualibus cœlestibus, in his quæ debent revelari, hoc patimur nos: quandoquidem etiam eorum quæ ante pedes sunt (dico autem quæ sunt in hac creatura, et quæ conteruntur a nobis, et vindicantur, et sunt nobiscum) multa fugerunt nostram scientiam, et Deo haec ipsa committimus. » Chrysostomus³ eadem his verbis: « Neque enim vel syllaba, vel apiculus est in sacris litteris, in cuius profundo non sit grandis quispianum thesaurus: proinde nobis opus est divina gracia dueamur, et Spiritu sancto illustrati, eloquia divina audeamus. Neque opus habet divina Scriptura hominum sapientia, ut intelligatur, sed revelatione Spiritus; ut hausto inde vero sensu, magnum nobis hinc fuerum acerescat. » Haec ille. Id denique cæteri omnes ecclesiasticarum rerum scriptores: quippe qui sciant Petrum⁴ Apostolorum principem sic esse locutum: « Hoc primum intelligentes, quod omnis prophætia Scriptura propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia: sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. » Quomodo igitur eadem divine Scriptura, alio spiritu ab eo quo scriptæ sunt, possent intelligi? Unde et Gregorius⁵ in illa Domini verba ad Ezechielem: « Comede volumen istud. Et aperui os meum, et cibavit me volumine illo. Hoc ipsum, inquit, sumere, nostrarum virium non est, nisi ipse cibaverit, qui ut comedatur jussit. Hic enim cibatur, qui per se edere non potest: et quia ad capienda verba cœlestia idonea nostra intirmitas non est, ipse nos cibat, qui nobis in tempore mensuram tritici temperat; quatenus in sacro verbo dum hodie intelligimus quod hesterna die nesciebamus, eras quoque comprehendimus quod hodie nesciimus, per divine dispensationis gratiam

¹ Marc. ii. — ² Joan. vii. viii. et xv. — ³ 2. Tim. ii. — ⁴ Psal. cxi. — ⁵ August. ad Volus. epist. ii. — ⁶ Greg. in Ezech. ho. 17.

¹ Justin. mar. de veritate Christ. relig. — ² Iren. adver. haeres. lib. ii. cap. 47. — ³ Chrys. hom. 21. in Genes. — ⁴ 2. Pet. i. — ⁵ Greg. in Ezech. ho. 10.

quotidiano alimento nutriamur. Omnipotens enim Deus quasi tolles ad os cordis nostri manum porrigit, quoties nobis intellectum aperit, ut cibum sacri eloquii in nostris sensibus mittat: cibat ergo nos volumine, enim sensum nobis Scriptura sua dispensando aperit, et ejus dulcedine nostras cogitationes replet. » Hae Gregorius.

213. Alia multa id genus in eamdem sententiam a Patribus dicta sunt, que, ne nimia profixitate simus onerosi, consulto preferimuntur. Hie itaque lapis est offensionis, et petra scandali: quotquot enim lemeraria presumptione, proprii ingenii freli viribus, non per ostium (quod tantum clavis David eam aperit, nemo claudit; et cum claudit, nemo aperit) ad divinam Scripturam sibi aditum patefaciunt, ut fures habendi sunt et latrones; quippe qui spiritu intuti superbiae, profundis offusi tenebris, errantes in invio et non in via, haeresim auctores vel seculatores esse inveniuntur. « Quos, inquit Gregorius¹, ad intellectum pravum intentio perversa non raperet, nisi prius superbia inflaret. Dumi enim se praeceteris sapientes arbitrantur, sequi alias ad melius intellecta despiciunt: atque ut apud imperium vulgus scientiae sibi nomen extorqueant, student summopereet ab aliis recte intellecta destruere, et sua perversa roborare. » Hae ipse.

214. Quantumlibet igitur quis sit moribus vita sublimis, eruditione praelatus, ingenii acumine pollens, adde si placet, ab aliquo caelesti angelo, imo etiam ab ipso Deo qualibet modo edocitus et eruditus: adhuc tamen aliquid sibi deesse, ut apud alias tidei firmatale constare debeant que tradit, intelliget, donec eadem illa ab Ecclesi Catholica fuerint cognita et confirmata; ipsa enim non modo privata cuiuspiam scripta probare, sed et ea que sint canonica, definire consuevit. Hae de causa, inquit Augustinus² de Paulo, quod a Deo licet instructus, mittitur ad Ananiam; item addit de Cornelio centurione, qui ab angelo traditur Petro imbuendus: et ipse Paulus³ qui hoc didicit, docens alias de se ait, scribens ad Galatas, quod cum non ab homine, sed a Deo accepisset Evangelium, tamen Hierosolymam ascenderit, ut illud conferret cum Apostolis. Idemque ex his que fecerat, alias similiter docens: « Sed licet nos, inquit, aut angelus de celo evangelizet vobis praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. » Itaque sicut (quod ait Augustinus⁴) divina Scriptura demonstrat Ecclesiam, ita et Ecclesia divinam Scripturam interpretatur. Nonnisi Ecclesia Scripturas esse, Tertullianus⁵ agens adversus hereticos, monstrat. Unde et merito Augustinus⁶: « Ego vero, inquit, Evangelio non erederem, nisi me Catholice Ecclesiae commoveret auctoritas. » Cujus ergo sunt Scripturae divinae, ejusdem esse etiam illarum interpretationem, quis neget? Est igitur solius Ecclesiae munus, non tantum divinarum Scripturarum veram intelligentiam assequi, sed

et cuncta que ad illas pertinent, cognoscere, simulque vera probare, et que sunt falsa rejicere. Sed in his non amplius immorandum.

215. Cum ejusmodi munera Christus Redemptor noster ultima sui manifestatione (ut vidimus, impartitus esset Ecclesia, jam proxime ascensurus in celum), « elevatis manibus suis, inquit Lucas⁷, benedixit eis. » Hoc quippe signum, ut elevatis manibus benedictio traderetur, apud Hebreos in usu fuisse apparet: nam et de Aaron⁸ legitur, quod extendens manum ad populum, benedixit ei. Divini numinis imprecationem eo actu significari solere, satis expressum habemus in Exodo⁹, dum extensione manus ea signa a Moyse et Aaron fiebant. Usu receptum est, hanc aliunde quam ex traditione Apostolorum, apud Christianos etiam, ut benedicendo manum extendant, ac insuper crucis signum eadem manu dedicant. Sed de crucis signo opportunitiori loco dicemus inferius.

216. *De Ascensione Domini.* — « Factum est igitur, inquit Lucas¹⁰, cum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in celum. » In Actis¹¹ autem idem haec paulo fusius his verbis: « Etcum haec dixisset, videntibus illis, elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cumque intuerentur in celum euntem illum, ecce duo viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui et diverunt: Viri Galilaei, quid statis aspicientes in celum? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in celum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in celum. Tunc reversi sunt Hierosolymam a monte, qui vocatur Oliveti, qui est iuxta Hierusalem, sabbati habens iter. » Quanum autem esset sabbati iter, haec, qui ex secula Pharisaeorum essent, solebant dicere: « Rab. Achiba, et Simeon, et Hillel, magistri nostri, tradiderunt nobis, ut bis mille pedes ambularemus in sabbato. » Hae apud Hieronymum¹². Sed apud Suidam¹³: « Sabbati via est, inquit, duorum millium cubitorum: tanto enim spatio area castra antecedebat tantoque intervallo, quibus id fas erat, aream movebant in sabbato. » Hec ibi.

217. Cæterum quod mons Oliveti non amplius mille passibus (quod Beda et alii tradunt qui scripserunt de locis sanctis) ab Hierosolymis distet: quantum iter sabbati esset, ex eo facile metiri licet. Verum quod Josephus¹⁴ de Romanis agens, qui primo Hierosolymam obsederunt, dicat montem Oliveti sexto ab Hierosolymis distare stadio; quarta parte minus uno millario fuisse iter sabbati, dici posse videtur. Sed longe minus erat illud iter sabbati Pharisaeorum positum a Hieronymo, nempe duorum millium pedum: nam si stadium (quod scribit Plinius¹⁵) habet sexcentos et viginti quinque pedes, sex stadia continent ter mille septingentos quinquaginta pedes. Sed missa istaec. De eadem ipsorum reverione item Lucas in Evangelio habet haec verba: « Et ipsi adorantes regressi sunt in Hierusalem cum

¹ Greg. eur. past. part. III. — ² Aug. de doct. Christ. lib. I. — ³ Galat. I. — ⁴ Aug. contra Cres. lib. I. c. 33. — ⁵ Tert. de prescript. — ⁶ August. contra epist. Manich. c. V.

⁷ Luc. XXIV. — ⁸ Levit. IX. — ⁹ Exod. VIII. — ¹⁰ Luc. XXIV. — ¹¹ Act. I. — ¹² Ad Algasiam epist. CL. q. 10. — ¹³ Suid. verbo οὐδὲν οὐδὲν. — ¹⁴ Joseph. de bello Jud. lib. VI. c. 3. — ¹⁵ Pan. lib. II. c. 23.

gaudio magno. » Quod vero addit : « Et erant semper in templo, laudantes et benedicentes Deum; » junxisse prædictis, quæ postea facta sunt, certum est : sicut et cum de ascensione locutus esset Marcus, mox subdit¹ : « Illi autem profecti prædicaverunt ubique, etc., » cum alioquin de Apostolis et discipulis constet, decem illis diebus qui medii sunt ab Ascensione Domini usque ad Pentecosten, non alibi quam in domo una mansisse.

218. Ex quatuor Evangelistis Marcus tantum et Lucas de ascensione Domini meuiinerunt; quæ enim ab aliis prætermissa vel dicta essent, ab aliis addita vel facita ut plurimum fuisse, ex eisdem Evangelistis exploratissimum est. Multa præterea obvoluta silentio remansisse, satis testatur Joannes², qui novissimus omnium Evangelium scripsit et quæ ab aliis eo argumento litteris commendata essent probe novit, dum his ultur verbis : « Multa quidem et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Haec autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus est Christus Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus. » Rursum haec ille in fine : « Sunt autem et alia multa, quæ fecit Jesus : quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros. » Ut ex his videas eam iniisse rationem Evangelistas in evangelica historia conscribenda, ut non singulas res gestas susciperent enarrandas, sed quantum satis esset ad fidem adstruendam; et ex ejus operibus demonstrarent (quod ait Joannes) ipsum Jesum esse Christum Filium Dei, satisque ea esse ad salutem, ut sic credentes vitam haberent in nomine ejus. At quoniam scimus ejusmodi Evangelistæ sententiam a Christianæ religionis hostibus solitam derideri, ipsumque Joannem sugillari, quod ea hyperbole usus in historia, minus perfunctus sit partibus perspicacis historici : opera pretium ducimus, quid de ea re Isidorus³ ad Aphrodizium scripserit, hic intexere.

219. « Quoniam, inquit, Iudeus quidam (ut ad me scripsisti) inseitiae plenus, divinum Evangelistam, quod his verbis usus sit : Ne ipsum quidem mundum capere posse arbitror eos, qui scribendi sunt, libros : hyperbolæ locutionis damnans, negotium tibi facessit ; opera pretium est ex veteri Testamento, quod ipse quoque probat ac divinum existimat, ea quæ per hyperbolæ dicta sunt in medium producere ; ut ille intelligat Evangelistam quoque veterem illam Scripturam sequentem ea scripsisse quæ scripsit. Quidnam igitur scriptum sit, discamus. De Chanaanis quidem urbibus⁴ : Urbes in uno cinctæ sunt usque ad cœlum. De terra autem eorum dictum est⁵ : Terram fluentem lacte et melle. Denique de navigantibus⁶ : Ascendunt usque ad cœlos, et descendunt usque ad abyssos. Haec igitur ille rustice sapiens expouit, non ad allegorianum confugiens, nec moralem sensum afferre studens, sed res ipsas explicans. Quod si non potest (necessæ enim

est, ut vel haec hyperbolice dieta esse fateatur, vel interpretatione opus habere), quid est, quamobrem extremae inseitiae adversum se argumentum præbens, Evangelistam carpat? qui etiam si hyperbolæ adhibuisse videatur, eam tamen mitigavit, dum dixit, puto. Etenim illie quidem mera est hyperbole, hic autem temperata : nec eam simpliciter dimisit, sed castigavit ac lenivit. Porro qui hyperbolas castigat, duplice rem facit : nam et cupiditatem suam indicat, et veritatem attingit. Quia illud quoque probabile est, ne hyperbolice quidem hoc dictum esse. Neque enim dictum est Jesum multa quoque alia signa in hoc mundo fecisse, sed indefinite fecisse. Sunt autem alia ipsius miracula hoc mundo antiquiora, quæ quidem nec scripto, nec libris tradi possunt, non modo propter multitudinem et magnitudinem, sed etiam quia sermonis et mentis viam superant. Quis enim cœlestium agminum naturam, ordinem, ornatum, concordiam, concinnationem, charitatem, pacem referre poterit, aliaque omnia quæ ne enumerando quidem recenseri possunt? » Haec Isidorus.

220. Joannes igitur, qui a divinitate Filii Dei exorsus est Evangelium, cum ad calcem illud perducit, ultima prioribus jungens, ineffabilia dicit esse illius opera, per quem omnia, ut præfatus erat, facta sunt, et sine ipso factum est nihil : ac ita mira quadam concinnatione, quod aiebat Propheta¹ : « Domine, consideravi opera tua, et expavi ; » admirabili quadam, et quæ humanum captum superat, admiratione affectus, non tantum quæ facta sunt in carne existente opera Jesu, sed quæ ab initio et ante sæcula, sit divinitate operatus, quantum homini licet, mente complectens, ea ultima periodo (quod scribendum suscepserat) Filii Dei divinitatem insinuat. Atque in hunc modum Joannem hac etiam ex parte numeros omnes absolutissimi historiarum scriptoris absolvisse constat ; quippe qui non quæ sunt hominis tantum, sed quæ ejusdem Dei et hominis sunt gesta, enarranda suscepisset : sed cum quæ Dei sunt superent vires hominum, necessario appositeque ea sibi intenda fuit ultimo loco sententia. In hunc quoque sensum invenimus Dionysium Alexandrinum in epistola priori adversus haeresim Samosateni hunc locum explicasse, nempe Joannem intellexisse de Christo Verbo : licet sciamus tam a dicto auctore, quam ab Augustino². et aliis, alium adhuc esse allatum sensum illorum verborum ; nimur mundum haud satis capere posse omnem perfectissimæ evangelicæ prædicationis excellentiam. Ceterum sicut nec cuncta Christi facta, ita multo minus omnia dicta ab eo verba, Evangelistæ sunt prosecuti. Cilat Paulus apostolus Christi sententiam ab illis prætermissam, cum Ephesios alioquens sie ait³ : « Meminuisse verbi Domini Jesu, quoniam ipse dixit : Beatus est magis dare, quam accipere. » Rursus illa in ore multorum adhuc Domini versatur sententia : « Estote probati nūn-

¹ Mart. XVI. — ² Joan. XX. XXI. — ³ Isidor. Pelus. lib. II. epist. XCIX.
— ⁴ Deut. I. — ⁵ Exod. III. — ⁶ Psal. CVI.

¹ Habac. III. Secund. LXXII. — ² Aug. in Joan. tract. ult. — ³ Act. XX.

Iarii. » Recitat eam Hieronymus¹ sic scribens ad Minerium : « Sciat me illud Apostoli libenter audire : Omnia probate : quod bonum est , tenete ; et Salvatoris verba , dicentis : Estote probati innumeri Iarii. » Usurpat eamdem Cassianus ; sed et illud : « Ubi te invenero , ibi te judicabo ; » et si quae alia huiusmodi sit invenire.

221. *Flavii Josephi de Christo testimonium.* — Post sanctos Evangelistas , Josephus² Judeus reperitur , qui post annos quinquaginta graeco sermone res gestas Iudeorum est prosecutus : qui res etiam gestas Christi addens , eas his paneis perscrinxit : « Eo , inquit , tempore fuit Jesus , vir sapiens (si laumen virum eum fas est dicere : erat enim mirabilium operator , et docto corum qui libenter vera suscipiunt , plurimosque tam de Judeis quam de Gentibus sectatores habuit) ; Christus hic erat : quem accusatum a nostra gentis principibus , Pilatus cum addixisset cruci , nihilominus non destiterunt eum diligere qui ab initio cœperant . Apparuit enim eis terlia die vivus , ita ut divinitus de eo vates hoc et alia multa miranda prædixerint : et usque in hodiernum diem Christianorum genus ab hoc deminutum non deficit. » Haec Josephus : cuius testimonium in pervertendo Iudeorum codice , in quo ejus historiae e graeco in hebraicum translate , antiquitus scriptæ sunt , cum hic Romæ requireretur (o perfidorum impudentiam !) abrasum inventum est , adeo ut nulla ad exensandum scelus posset afferri defensio , cum membrana ipsa id exclamare videtur . Habes ejusdem Josephi de Christo testimonium ab Eusebio³ recitatum , atque ab aliis compluribus .

222. Cæterum de rebus Christi ab eodem Josepho scriptis , parum aut nihil est quod illi debeamus : quippe qui temporum ordinem intervertendo , complura (ut superius est demonstratum) ambigua potius et obscura , quam clara et certa reddidit . Unde minus diligentis historici munus exsolvisse et hac in parte implesse judicandus est ; atque ex eo præsertim , quod res nobilissimas tunc temporis gestas , ac summa memoria dignas , surda aure præterierit , atque sic obvolutas circumfusasque tenebris ignobiliter reliquerit . At certe credo , hunc , quatenus Christum Dei Filium esse fatetur , nonnisi Dei virtute compulsum atque coactum fecisse : quandoquidem cum agit⁴ de immensa clade Iudeis a Tito illata , illius belli causam Jacobi potius neci , quam Christi atrocis supplicio adscribendam putavit : ut videre sit ipsum erga Christum et res Christianorum parum æquum , et sibi minime constantem fuisse historicum . Hinc merito de eo conqueritur Hegesippus⁵ Judaicarum rerum scriptor (non ille , ut falso quidem multi existimant , qui proximus fuit temporibus Apostolorum , sed , ut ex ejus scriptis⁶ probatur , qui scripsisse noscitur post tempora Constantini) sic dicens : « Utinam tam religioni et veritati attentus , quam rerum indagiorum et sermonum

sobrietati fuisset : consortem se enim perfidia Iudeorum etiam in ipso sermone exhibuit , quem de eorum suppicio manifestavit : et quorum arma deseruit , eorum tamen sacrilegia non dereliquit : deploravit flebiliter ærumnam , sed ipsius causam ærumnæ non intellexit. » Haec justè in eum expostulat Hegesippus . Quamobrem nemo , queso , in deteriorem partem accipiat , si cujus frequenter adducitur testimonium , idem a me sepius Josephus sugilletur , ac mendacii arguatur ; videarque fortasse hoc nomine pugnav et audax : cum alioqui non ignorent laudissimum haberi historicum , quem et noster Hieronymus¹ celebri ac præclaro illo exornet titulo , cum honoris causa Livium Graecum appellat . Sed cum multa ab eo aliter quam ab Evangelistis esse scripta tegantur , enique etiam a se ipso interdum disrepasse reperiatur , vel aliis certioribus testimoniis erroris arguatur ; plus æquo illi a me tribui , veritas quam profiteor minime patitur . Sed , ut redeamus ad Hegesippum , idem in sua Anacephaleosi de morte et resurrectione Christi , Pilati presidis epistolam ad Claudium scriptam recitat : cui si qua est adhibenda fides , in titulo tamen certus est error , qui aliunde fortasse irrepit , dum Claudium loco Tiberii positum habet : quanquam ante imperium idem Tiberius Claudius diceretur . Est autem his verbis concepta .

223. *Acta et dicta Pilati de Christo ad Tiberium missa.* — « Nuper accidit , quod et ipse probavi , Iudeos per invidiam se suosque posteros crudeli condemnatione punisse . Denique cum promissum haberent patres eorum , quod illis Deus mitteret de caelo Sanctum , qui eorum rex merito diceretur , et hunc se promiserit per virginem missurum in terram : Istum itaque , me praeside in Judea , Deus Hebreorum cum misisset , et vidissent eum carcinos illuminasse , leprosos mundasse , paralyticos curasse , dæmones ab hominibus fugasse , mortuos etiam suscitasse , imperasse ventis , ambulasse siccis pedibus per undas maris , et multa alia fecisse : eum omnis populus Iudeorum eum Dei Filium esse diceret , invidiam contra eum passi sunt principes Iudeorum , et temerunt eum , mibi tradiderunt , et alia pro aliis mibi de eo nientientes dixerunt , asserentes eum magum esse , et contra legem eorum agere . Ego autem eredidi ita esse , et flagellatum tradidi illum arbitrio eorum . Illi autem crucifixerunt eum , et sepulcro custodes adhibuerunt . Ille autem , militibus meis custodientibus , die tertio resurrexit . In tantum enim exarsit nequitia Iudeorum , ut darent pecuniam custodibus . et dicent : Dicite quia discipuli ejus corpus ipsius rapuerunt . Sed cum acceptisset pecuniam , quod factum fuerat facere non potuerunt : nam et illum surrexisse testati sunt se vidisse , et se a Iudeis pecuniam accepisse . Haec ideo ingressi ne quis aliter metiatur , et existimet erendum esse mendacis Iudeorum . » Haec est epistola : quæ quidem an eadem ipsa sit , quam a Pilato ad Tibe-

¹ Hieron. epist. CLII. in fin. — ² Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 3. — ³ Euseb. hist. lib. I. c. 11. — ⁴ Apud Euseb. hist. lib. I. c. 22. — ⁵ Hegesipp. de Excid. Hierosol. in prefat. — ⁶ Idem lib. III. cap. 5.

¹ Hier. epist. XXII.

rium tunc temporis scriptam esse constat, relinquisimus lectoris prudentis judicio.

224. Certe quidem consuevit præsides provinciarum res magni momenti, quæ contigissent in provinciis, ad imperatores scribere, mille exemplis exploratissimum est. Pilatum vero hæc nuntiasse Tiberio imperatori, ex his quæ seribil Terullianus¹ facile potest intelligi, dum ait: « Tiberius ergo, cuius tempore nomen Christianum in seculum introivit, nuntiatum sibi ex Syria Palestina, quod illie veritatem illius divinitatis revelaverat, detulit ad senatum cum prerogativa suffragii sui. Senatus quia non in se probaverat, respuit. Cæsar autem in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum. » Et post multa: « Ea omnia super Christo Pilatus, et ipse jam pro sua conscientia Christianus Cesari tum Tiberio nuntiavit. » Hæc ille. Ejusdem etiam epistole meminisse videtur Gregorius Turonensis², cum ait: « Resurgens autem Dominus, per quadraginta dies cum discipulis de regno Dei disputans, videntibus illis, in nube susceptus, auctoritate est in caelos, et ad Patris dexteram residet gloriosus. Pilatus autem gesta ad Tiberium Caesarem mittit, et ei tam de virtutibus Christi quam de passione vel resurrectione ejus insinuat: quæ gesta hodie apud nos relinentur scripta. Tiberius autem hoc ad senatum recensuit: quod senatus eum ira respuit, pro eo quod non ad eum primitus advenisset. Hæc etenim contra Christianos prima odiorum germina pullularunt. » Hæc Gregorius: eadem longe ante ipsum scripsit Orosius³; sed quæ de Sejano subdit, multo ante hæc tempora contigisse superius demonstravimus; tribui namque (ut dictum est), ipsi occasionem errandi Eusebius⁴, qui res gestas a Sejano adversus Iudeos apud Tiberium in annum sequentem rejicit; quando autem ea configerint, suo loco superius enarravimus. Quod vero ad dictam epistolam Pilati ad Tiberium spectat: in eo quod dicit Jesum a Iudeis magiae insimulatum, ad illud quod Iudei in eum dicere: « In Beelzebub principe daemoniorum ejicit daemonia; » videtur Pilatus habuisse respectum, et apposite magiae fecisse mentionem, quo sic melius causam suam defenderet: quippe qui sciret ab eodem imperatore adversus magos (ut vidimus superius) sanctum fuisse edictum, nullusque ea ex causa morte mulctatos fuisse: sive se excusaret, si in Jesum magiae reum ita animadvertisset; flet hæc omnia in Iudeorum culpam rejiciat, qui livore et malevolentia inducti, eum morte mulctandum curassent.

225. Porro hæc de Pilati ad Tiberium de Christo facta relatione Eusebius, nescimus qua ratione, post annos quinque, Olympiade ducentesima tertia, anno quarto, recenset, quo anno Tiberius decima sexta Martii mortuus est. Sed hæc statim post Christi resurrectionem palam factam contigisse, verius existi-

manus. Ceterum non tantum Pilati litteris ad Tiberium scriptis hæc de Christi rebus gestis Romæ innotuerunt, sed etiam ex publicis monumentis, quæ a notario exceptore in publicis tabulis ex more descripta fuerant, Romam missis; quæ aliquandiu inter publica Gestæ sunt asservata: ad ea enim Justinus philosophus Christianus Antonium Pium, ad quem scribit Apologiam, provocat, dicens: « Hæc ita gesta esse, cognoscere ex Actis quæ sub Pilato sunt scripta, potestis. » Et rursus post multa: « Et quod ista fecerit, ex eis qui sub Pilato scripti sunt commentarii, cognoscere potestis. » Atque cum hæc ita se habeant, monendum putamus lectorem, post dicta vera certaque Pilati Acta de Christo, alia rursus ab his longe diversa fuisse conficta, eaque duplicitis generis: horum enim alteris ntebantur Quartodecimani haeretici, ut Epiphanius⁵ auctor est; sed eadem fuisse inter se diversa, nec de die passionis Christi consentientia, ille idem testatur: altera vero fuisse excogitata a Maximino tyranno Christianis infensissimo, tradit Eusebius² his verbis: « Pilati præterea et Salvatoris nostri rerum geslarum tanquam commentarios quosdam omni blasphemia et convicio contra Christum refertos confinxerunt: quos de sententia imperatoris, in totum regnum quod ejus ditioni parebat, mittunt; perque litteras jubent, ut in quibusvis locis, agris, et civitatibus hi palam omnibus ponerentur, et ludimagistri pro aliis disciplinis pueros in hisce sedulo exercerent, hosque illis memorie mandandos traderent. » Hæc Eusebius qui eosdem commentarios manifeste arguit³ falsitatis; nam dum sub quarto Tiberii consulatu Christi passio accidisse in eis dicitur, Tiberium septimum tantum declaratur tunc in imperio egisse annum, quo neendum Pilatus missus fuerat in Iudeam. Hic apocrypha quædam, quæ legimus de legatione Volusiani enjusdam a Pilato ad Tiberium missi, quod nulla antiquorum fide probentur, intexere pretermittimus: sicut et fabulosa illa quæ scripta sunt a Suida⁴ de Nerone, quod jussit Annam, Caipham, et Pilatum ad diendam causam de Christi morte judicio Romæ sisti, et alia multa quæ addit: nam longe ante Neronis imperium Pilatum ex humanis desiisse, inferius suo loco dicemus.

226. Quoniam vero de actis Pilati Romam transmissis verba facimus, non tacenda putavimus quæ apud ethnicos scriptores, qui res Christianorum consulto narrare neglexerunt, scripta inveniuntur; scilicet de carminibus sibyllinis hoc anno Roma tum in senatu, tum apud quindecim viros diligenter discussis atque examinatis, occasione (ut ait Tacitus⁵) quorundam sibyllinorum carminum noviter inventorum: qui quidem Tacitus rem gestam sub dictis hujus anni coss. Domitio Enobarbo et Camillo Scriboniano his verbis enarrat: relatum est inde ad Patres a Quintiliano tribuno plebis de libro Sibylle, quem Camillus Gallus quindecimvir recipi inter cæteros ejusdem vatis, et de ea re senatusconsultum postulave-

¹ Tertull. in Apolog. v. et c. 21, et Eusebius hist. lib. II. c. 2. — ² Greg. Turon. hist. lib. I. c. 21. — ³ Oros. lib. VII. c. 5. — ⁴ Eusebius in Chron.

⁵ Epiph. in Panar. heres. L. — ² Euseb. hist. lib. IX. c. 5. — ³ Idem lib. I. c. 9. — ⁴ Suid. verb. Νιφαν. — ⁵ Tacit. Annalium lib. V.

rat: quo per discessionem facta, misit litteras Caesar, modice tribunum increpans, ignarum antiqui moris ob juventam: Gallo exprobabat, quod scientiae, ceremoniarumque vetus, incerto auctore, ante sententiam collegii, non ut assuet, lecto per magistros aestimatoque carmine, apud infrequentem senatum egisset. Simul communione fecit: quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum, quem intra diem ad praetorem urbannum deferrentur, neque habere privatum ficeret quod a majoribus quoque decretum erat, post exustum sociali bello Capitolium, quesitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam, ac Siciliam, et Italicas colonias carminibus Sibylle, una seu plures fuere; datoque sacerdotibus negolio, quantum humana ope potuisserunt, vera discernere. « Igitur nunc quoque notioni Quindecim virum is liber subjicetur. » Haec Tacitus: quae quidem omnia mira Dei providentia esse facta, quis dubitat? Sic enim carmina sibyllina antea disquiri, examinari, atque probari in omnibus voluit, ne enim ea adversus Gentiles citarentur a Christianis, iidem falsitatis vel imposturae argui potuissent, tanquam minus recepta, ac recens ab illis essent ex cogitata. Atque haec satis, que occasione Actorum Pilati Romanam transmissorum breviter perstrinximus; jam ea que post Christi ascensionem configurunt, ordine prosequamur.

227. *De vestigiis a Domino in Ascensione relictis.* — Egregium plane monumentum sua ad cœlos ascensionis Dominus Redemptor noster non modo suis Apostolis, sed posteris quoque spectandum reliquit: nimisnam suorum sacerorum pedum terræ impressa vestigia. De his olim Zacharias¹ propheta intellexisse videtur, cum propheticæ haec locutus est: « Stabunt pedes ejus in die illa supra montem Olivarum, qui est contra Hierusalem ad Orientem. » Secundum hujusmodi situs rationem, eam consuetudinem ad posteros esse dilapsam, ut Christiani ad Orientem conversi precarentur, Athanasius² auctor est. Quod vero ad impressa vestigia Domini pertinet, haec apud Hieronymum³: « Mons Oliveti ad Orientem Hierosolymæ, torrente Cedron interflente, ubi ultima vestigia Domini humo impressa hodieque monstrantur. Cunque terra eadem quotidie a credentibus hauriatur: nihilominus tamen eadem sancta vestigia pristinum statum continuo recipiunt. Denique cum ecclesia, in cuius medio sunt, rotundo schemate et pulcherrimo opere conderetur, summum tantum cacumen, ut perhabet, propter Dominicæ corporis meatum nullo modo contagi et concamerari potuit, sed transitus ejus a terra ad cœlum usque patet aperitus. » Haec ibi auctor: quæ etsi satis testata sint, tamen quoniam (juxta illud evangelium) « in ore duorum aut trium stat omne verbum, » haud gravabimur hic item intevere quæ alii antiqui Patres de eadem re scripsere. Ad ea enim allusisse videtur Optatus Micitianus⁴ qui, cum meminit de ecclesia orientali,

inter alia: « Ibi, inquit, ejus sancta sunt impressa vestigia. »

228. S. Paulinus¹ Nolanus episcopus ad Severum scribens, eadem fusijs testatur his verbis: « Mirum vero inter haec, quod in basilica Ascensionis locus ille tantum, de quo in nube susceptus ascendit captivam in sua carne ducens captivitatem nostram, ita sacratus divinis vestigiis dicitur, ut nunquam tegi marmore, aut paviri reeperil, semper excussis, solo responte, que manus adornandi studio tentavit apponere. Itaque in toto basilicae spatio solus in sui cespitis specie vires permanet, et impressam divinorum pedum venerationem catecati Deo pulveris perspicua simul et altigna venerantibus arena conservat: ut vere dici possit: Adoravimus ubi stetebunt pedes ejus. » Hactenus Paulinus: quæ accepit a Melania illustrissima ac spectatissima femina, cum Hierosolymis Ronam illa rediens, apud eum, Nolam veniens, diverisset. Rursum et Sulpitius Severus² in haec verba: « Illud mirum, quod locus ille, in quo postremum insiterant divina vestigia, cum in caelum Dominus nube sublatus est, confinari pavimento cum reliqua stratorum parte non potuit: siquidem quoacumque applicabantur, insolens humana suscipere terra respueret, excussis in ora apponentium saepe marmoribus. Quin etiam calcati Deo pulveris adeo perenne documentum est, ut vestigia impressa cernantur: et cum quotidie confluentium fides certatim Domino calcata diripiat, damnum tamen arena non sentiat: et eadem adhuc sui speciem, velut impressis signata vestigiis, terra custodit. » Haec Severus.

229. Auget sane miraculum, quod cum eodem in loco (ut superius Josepho auctore monstravimus) Romanus exercitus sub Tito castramatus est, Hierosolymam obsessurus, non tantum (ut in talibus accidere consuevit) levì terre toties percalleatæ impressa non potuissent remanere vestigia, sed nec si celte lapidi fuissent inseculpta, eadem aliqua ex parte integra apparuissent. Porro hujusmodi miracula edita in monte Oliveti in loco ascensionis Domini, non dictorum tantum auctorum tempore cunctis perspicua permanebant; sed post septingentos fere annos eodem statu perseverasse Beda³, dum de his agit, his verbis significat: « In ejus summo vertice, ubi Dominus ad cœlos ascendit, ecclesia rotunda grandis ternas per circuitum cameratas habet porticus desuper tectas. Interior namque domus, propter Dominicæ corporis meatum, camerari et tegi non potuit, altare ad Orientem habens angusto culmine protectum, in cuius medio ultima Domini vestigia, cœlo desuper patente, ibi ascendit, visuntur: quæ enim quotidie a credentibus terra tollatur, nihilominus manent, eamdemque adhuc speciem sui, velut impressis signata vestigiis, servant; » et post nonnulla: « In die Ascensionis Dominicæ, per annos singulos missa peracta, validi flaminis procella de sursum venire consuevit, et omnes qui in ecclesia

¹ Zach. xiv. — ² Athanas. lib. quæst. q. xiv. — ³ Hier. de locis Hebraic. Act. Apost. — ⁴ Optat. contra Parm. lib. vi.

¹ Paul. ad Sev. epist. xi. — ² Sever. sacr. hist. lib. ii. — ³ Beda de loc. sanct. c. vii.

fuerint, terrae proslernere. Tota illa nocte lucernæ ardent, ut non illustrari tantum, sed et ardere mons et supposita loca videantur. » Hucusque Beda. Porro lapidem illum, qui Domini continebat impressa vestigia, Christianæ fidei hostium invidia inde sublatum, in porta orientali ejus ecclesie ab eis clausa positum esse, recentiores¹, qui eadem loca sancta descripsérunt, testati sunt.

230. *Acta Apostolorum post Ascensionem, et de dono linguarum ipsis concessso.* — Superest nobis, ut qui de Chrislo hactenus, quanta tamen potuimus brevitate, ut in re omnibus plane perspicua ac propemodum cunctis nota, tractavimus; quod jam reliquum esse videtur, deinceps Actorum quoque Apostolorum, secundum ordinem temporum, sacram historiam a Luca deseriptam aquis passibus prosequamur; de qua Hieronymus² ad Paulinum scribens, hæc ait: « Actus Apostolorum nudam quidem sonare videntur historiam, et nascentis Ecclesie infantiam texere: sed si noverimus scriptorem eorum esse Lucam medicum, cuius laus est in Evangelio, animadvertemus pariter omnia verba illius, anime languentis esse medicinam. » Non sic quidem alia Apostolorum nomine Acla conscripla, ut que habentur Petri vel Pauli, Andreæ, Joannis, Thomæ, Philippi, vel aliorum nomine insignita: quæ Patres merito ecclesiastica censura proscripterunt; ut quae non legitima, sed spuria, et ab hereticis inveniantur esse cominenla³. Porro quod ad titulum spectat hujus, de quo agimus, commentarii, scilicet Actorum Apostolorum: « Sic nomen indutum est, inquit Chrysostomus⁴, non quod acta omnia, neque omnium, sed unius tantum vel alterius, eademque facilia numeralu contineat. » Sed rem ipsam aggrediamur.

231. Cum igitur regressi essent e monte Oliveti Apostoli et alii Hierosolymam; ascenderant, inquit Lucas⁵, in cœnaculum, ubi simul manebant Petrus, ac caeteri, quos recenset, Apostoli, aliquæ omnes fere centum viginti: additque omnes hos fuisse perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, et Maria matre Jesu, et fratribus ejus. Creditur haec eadem domus esse illa, cuius idem Lucas⁶ inferius meminit; eamque fuisse ait Mariæ matris Joannis, qui cognominatus est Marcus, quo Petrus e carcere liberatus accessit, ubi et caeleros illic ad precum officium congregatos invenit discipulos. Consentient his Acta Barnabæ⁷, ubi de eadem domo hac fusi habentur scripta: « In illo cœnaculo Dominus pascha fecit; in illo apparuit Thomas apostolo, cum a mortuis surrexisset; illuc, postquam in cœlum assumptus est, discipuli cum reliquis fratribus centum viginti, in quibus erat Barnabas, et Marcus, ex monte Olivari convenerunt; illuc Spiritus sanctus in linguis igneis ad discipulos descendit in die Pentecostes.

Hic collocata nunc est magna et sanctissima Sion, omnium ecclesiæ maximæ. » Haec ibi. Meminit ejusdem ecclesie in Sion posilæ S. Hieronymus⁸; in eaque fuisse poslea localam columnam illam, ad quam vinculus ductus est Dominus ac flagellatus, testatur; quod Beda⁹ etiam narrat.

232. Cum igitur illic cum caeteris congregati essent Apostoli, Petrus Apostolorum princeps³, cuius curæ commissi caeteri videbantur (dixerat enim Dominus ad illum: « Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos ») ut Ecclesia afflictæ, et Judæ proditoris perditione concussæ consuleret, de substituendo aliquo ex discipulis in locum illius perditi hominis, concessionem habuit. Pastoralem Petri sollicitudinem, ac pervigilem, non solum gregis, sed et pastorum curam admirans Joannes Chrysostomus¹⁰ hæc ait: « Quam est fervidus? quam cognoscit creditum sibi a Christo gregem? quam in hoc choro princeps est, et ubique primus omnium incipit loqui? » et post multa: « Primus omnium auctoritatem usurpat in negotio, ut qui omnes habeat in manu. Ad hunc enim dixit Christus: Et tu aliquando confirma fratres tuos. » Haec ipse. OEcumenius¹¹ vero in eamdem sententiam: « Surgit, inquit, Petrus et non Jacobus tanquam ferventior, et velut is cui discipulorum præsidentia commissa erat. » Cum vero Petrus perorasset: « Statuerunt, inquit Lucas⁶, duos, Joseph, qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Justus; et Matthiam. Et cum orassent, dederunt sortes eis, et cecidit sors super Matthiam, et annumeratus est cum undecim Apostolis. » Ambos illos fuisse ex numero septuaginta duorum discipulorum, Clemens Alexandrinus affirmit¹², quorum Joseph idem dictus est Barsabas, qui plane diversus est ab alio Joseph⁸, qui cognominatus est Barnabas; et alius quoque ab illo eius in iisdem Apostolicis Actis habetur mentio, qui et cognominatus est Judas, quem una cum Sila Apostoli miserunt Antiochiam: in iisdem enim Apostolorum Actis hi tres non solum nomine vel cognomine, sed et rebus gestis inter se distinguuntur.

233. Quod vero ad sortem pertinet, quam super illos duos dederunt Apostoli: cum ab alijs diversa dicantur, quid de ea Dionysius¹³ scribat, in medium adduxisse satis erit; sic enim ait: « De illa sorte divina quæ Matthei divinitus obligit, alii quidem alia sensere; meo judicio non recte: aperiam autem et ipse quid sentiam. Videlur mihi Scripturam sortem appellasse divini quiddam et præcipui muneris, per quod illi choro saeratissimo insinuarelur, qui esset divina electione declaratus. » Haec Dionysius. Cirenmferebatur olim liber, titulo prænotalus. Sortes Apostolorum: sed censura¹⁴ Gelasii est rejetus inter apocrypha. Eadem insuper occasione, quod Apostoli quem eligerent sortiti sint, irrepsit

¹ Bur. par. i. c. viii. et alii. — ² Hieron. ad Paul. ep. ciii. — ³ Gelas. in Conc. Rom. c. de lib. apocr. Epiph. heres. xxx. Athan. in epist. fid. Cath. Hier. de semp. Eccl. in Petr. Philastr. de heret. — ⁴ Chrysost. hb. contra Gentil. — ⁵ Act. i. — ⁶ Act. xii. — ⁷ Scripta ab Alexand. Mon. extant apud Sur. tom. iii.

⁸ Hier. ep. xxvii. — ⁹ Beda de locis sanct. c. iii. — ¹⁰ Act. i. — ¹¹ Chrys. in Act. Apost. hom. 3. — ¹² OEcum. in Act. Apost. cap. ii. — ¹³ Act. i. — ¹⁴ Clem. Alex. citat. eum Beda in retract. in Act. Apost. — ¹⁵ Act. iv. — ¹⁶ Act. xv. — ¹⁷ Dyonis. de Eccles. Hier. par. iii. c. 3. — ¹⁸ Gel. in Conc. Rom. c. de li. et dist. xv. c. Sanct. Roman.

aliquando in Christianos genus quoddam sortilegii, quod honesto nomine diceretur, Sortes sanctorum : sed a sanctis Patribus ecclesiasticis ¹ sanctionibus ab Ecclesia Dei procul rejectum est. Sed eam licentiam nonnisi ante adventum Spiritus sancti Apostoli usurpasse inveniuntur : nec id tentasse, nisi prævia preicatione : cum alioqui sacros sortiri ministros ad solitam functionem obeundam, tam ex Luce Evangelio, quam ex Josepho, apud Judeos in usu fuisse, cum de Zachario actum est superius, dixerimus. Ceterum ut sorte quis eligeretur in summum pontificem, nunquam prius esse tentatum, quam paulo ante Hierosolymorum excidium, sed a factiosis hominibus, ex Josepho ² est pariter dictum. Quin et apud Gentiles vetus fuisse, ne sacerdotes deligerentur sorte, sicut nec pretio, ancor est Dionysius Hali-carnassens ³.

234. Elapsis jam ab ascensione Domini decem diebus : « Dum, inquit Lucas ⁴, completerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco : et factus est repente de celo sonus tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispergitæ linguae, tanquam ignis, sed itque supra singulos eorum : et repleti sunt omnes Spiritu sancto. » Haec Lucas. Locus ille (nt dictum est) ubi erant discipuli congregati, cum venit Spiritus sanctus, nobili postmodum basilica est illustratus, que dicta est Ecclesia Apostolorum, cuius meminit Cyrillus Hierosolymorum episcopus cum ait : « Spiritus sanctus, qui locutus est per prophetas, in die Pentecostes deseendit super Apostolos in specie linguarum ignearum, hic Hierosolymis in superiori Apostolorum ecclesia. » Cyrillo assentiantur cæteri qui de locis sanctis scripserunt. Quod autem ad tempus pertinet, seu diem : facta haec esse die Dominico, sanctorum Patrum ⁵ assertio, sacerorum conciliorum ⁶ canones, ecclesiastica traditio firmant, ac ipsa denique ratio monstrat. Numerandi enim ex legis ⁷ praescripto erant dies Pentecostes ab altero die Paschæ, quo manipulus offerendus erat : id ipsum tunc servasse Judeos, Josephus ⁸ plane demonstrat, dum ait : « Secunda die azymorum, que est hujus mensis decima sexta, frugibus demessis et haec tenus intactis incipiunt frui : æquumque rati Deum hujus ubertatis auctorem per gratitudinem honorari, hordei primitias offerunt in hunc modum. Spicarum manipulum igni torrent, hordeum deinde pinsunt, atque ita in alicet modum fracti assaronem ad aram offerunt : inde pugillo uno in eam injecto, reliquum sacerdotum usui cedit : et ex eo licet fit publicas et privatas messes metere. » Haec Josephus. Verum cum hoc anno die sequenti Paschatis esset sabbatum, quo falcem in messem mittere vetus esset (speciali enim lege ⁹ die sabbati metere prohibitum erat,

sicut nec quæ ad cibum pertinerent, ea die parare licebat), manipulum hoc anno constat oblatum fuisse ipso die Dominico, quo Dominus resurrexit, cuius ipse elevatus manipulus figuram exprimebat : id Epiphanius ¹⁰ et alii testantur. Sic igitur ab eo tempore quinquaginta dies numerando usque ad diem Pentecostes, Spiritum sanctum datum esse ipso die Dominico, certum est.

235. Tanto cælitus missò illi potiti munere « conseruent loqui, inquit Lucas ¹¹, variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. » Haec audiebant Judai agentes Hierosolymis ex omni natione, inquit, quæ sub celo est. Licet haec videantur hyperbole ; tamen auctore Philone ¹², qui his temporibus vivebat, Judeos non in Palestina tantum, sed in Asia, Africa, et Europa magno numero habitare consuevisse exploratissimum est. Verum ex omnibus quindecim tantum numerat nationes, nimirum Parthos, Medos. Elamitas, habitantes Mesopotamiam, Judeam, et Cappadociam, Pontum, Asiam, Phrygiam, Pamphiliam, Egyptum, Libes, Cyrenenses, Romanos, Cretenses, et Arabes. Cum vero Judeos inter predictos aequi recenseat esse admiratos, quod ipsorum loquerentur lingua : plane significat Galilæos diversa a Judeis uti lingua consuevisse : unde et aneillam ostiariam merito appareat dixisse olim Petrus : « Galileus es : nam et loquela tua manifestum te facit. » Sententia huius Chrysostomi ¹³ tot lingnarum locutiones impartitas fuisse Apostolis, quot erant Hierosolymis externæ nationes quæ eos loquentes audirent; et si plures fuissent, plures etiam accepturos fuisse : ac denique cum dispersi sunt per orbem terrarum, lingua omnium gentium ad quas profecti fuissent, esse locutos. »

236. Quod vero spectat ad linguarum genera quæ essent in orbe terrarum : Clemens Alexandrinus ¹⁴ recitat testimonium scriptorum gentilium, qui non aliunde quam ex Iudaorum libris linguas septuaginta quinque fuisse testentur, eum ait : « Epihorus autem et multi alii historici, et gentes et lingnas dicunt septuaginta quinque, eum audissent vocem Moysi dicentis : Erant autem omnes animæ ex Jacob septuaginta quinque, quæ descenderunt in Egyptum. Videntur autem ex vera ratione, lingue seu dialecti, ut vocant, et sermones generales, esse septuaginta due, ut nostra tradunt Scriptura. Fiunt autem aliae per communionem duarum, vel triumm, vel etiam plurium dialectorum, etc. » Quod vero ex divinis Scripturis id se deducere Clemens testatur, aliam plane rationem inibi videtur Augustinus ¹⁵, qui septuaginta duas linguas fuisse putat : « Quod, inquit, ex illis tribus hominibus Noe filiis septuaginta tres, vel potius ut ratio declaratura est) septuaginta duæ gentes solidemque linguae per terras esse cœperunt, quæ erescendo, et insulas impleverunt, auctus est autem et numerus gentium multo amplius quam linguarum. Nam et in Africa barbaras

¹ Cone. Vien. c. XVI. et Conc. Aurel. c. XXXII. et alii. — ² Jos. de bello Jud. lib. IV. c. 3. — ³ Dion. Halic. hist. Rom. lib. II. — ⁴ Act. VI. — ⁵ Cle. Const. lib. V. c. ult. Aug. serm. 154. de temp. S. Leo ad Dioc. ep. LXXXI. c. 1. Isid. de offic. Eccl. cap. 24. Alb. Flac. de div. offic. — ⁶ Sex. Syn. c. VIII. tom. II. Cone. — ⁷ Levit. XXIII. Exod. XVI. — ⁸ Jos. antiqu. lib. III. c. 10. — ⁹ Exod. XXXIV.

¹⁰ Epiph. in Panar. haer. LI. — ¹¹ Act. II. — ¹² Phil. lib. contra Flac. et lib. de leg. ad Caïum. — ¹³ Hanc citat etiam Glyc. in Annal. — ¹⁴ Clem. Alex. lib. I. Strom. — ¹⁵ August. de civit. Dei lib. XVI. c. 6. et II.

gentes in una lingua plurimas novimus. » Hac Augustinus. Ante ipsum eadem Epiphanius¹, eademque ratione, cum ait : « Septuaginta duo viri tunc turrim aedificabant, quando in septuaginta duas linguas ex una confusi sunt. » Pacianus² vero cum numeral centum viginti linguas, respectum habuisse videtur ad numerum eorum qui simul in una³ domo fuerant congregati, super quos omnes putatur descendisse Spiritus sanctus : quasi velit non omnes illos omnia assecutos esse linguarum genera, sed singulos singulas.

237. Sed haec communi interpretum sententia rejiciuntur : sic enim linguarum dominum accepisse constat Apostolos, ut quivis eorum linguis omnibus loqueretur, non (ut aliqui existimarent) uno ex illis una lingua loquente, omnes qui audirent, licet essent diversarum linguarum, intelligerent. Cum possint multa ad hanc firmam sententiam adduci, unius modo Gregorii Nazianzeni⁴ testimonium affiram, acturus praesertim de eadem re alibi inferius. Haec enim ait : « Audiebant autem. Verum hic paululum consiste; atque addubita, quonodo distingueda sit oratio. Textus enim nonnullam ambiguitatem habet, puncto dirimendam. Utrum enim audiabant sua quisque dialecto, ita ut verbi gratia, vox quidem una resonaret, ceterum, multe audirentur, sic videlicet pulsato ac perstrepente aere, pluribusque vocibus (ut magis perspicue dicam) ex una voce effectis? An potius in hoc verbo, Audiebant, punctum statuendum est, atque haec verba, Loquebantur suis linguis, cum his que sequulari jungenda sunt, ut sic legatur : Loquentes linguis, propriis scilicet audiendum, hoc est externis? qui sensus mihi magis arridet. Nam si priorem modum sequar, eoram polius qui audiabant, quam qui verba faciebant, hoc miraculum fuerit; at juxta posteriorem sensum, eorum qui loquebantur, qui etiam lementiae insinuantur, haud dubie, quia ipsi Spiritus astlatu novi miraculi aliiquid circa voces designabant. » Haec Gregorius. Cetera, que ad alia spectant, relinquimus interpretibus.

238. Cum sic audientes obstupescerent, rei vero causam ignorantes, admirantesque dicerent « Quidnam vult hoc esse? » Alii irridentes dicebant : « Quia musto pleni sunt isti. Stans autem Petrus cum undecim, levavit vocem suam, et locutus est eis : Viri Iudei, et qui habitatis Hierusalem universi, hoc vobis nolum sit, et auribus percipile verba mea. Non enim sicut vos aestimatis, hi ebri sunt, cum sit hora diei tercia, etc. » Recitat quasi ex scripto Lucas Petri tunc ad populum habitam concessionem, qua non tantum pro suis apologiam dixit, sed de Christi passione, resurrectione, ascensione, et Spiritus sancti missione, saecularum Scripturarum auctoritate disseruit. Sed quod excipit de hora tercia : quid tam insolens mirumne videri debet quod ad suorum excusationem adducit, eos ebrios esse non posuisse, quod esset hora diei tercia? nam (quod ei superius

vidimus) cum apud Hebraeos etiam singuli quique dies duodecim horis terminarentur, plane hora tercia quartam diei partem confinebat. Cumque horae aestivae ceteris longiores esse solerent : quid tam mirum, inquam, novumne, si ea hora illi pransi fuissent homines praesertim peregrini et pisatores? Qui hunc nodum solverit, hactenus non invenimus : sed perfacilis erit ejus solutio, si noverimus Hebraeorum illam fuisse a majoribus traditam et usu receptam ac tanquam lege probatam consuetudinem, ut non licet diebus festis cuiquam ante sextam horam prandere. Meminit ejus consuetudinis Josephus in Vita sua, dum haec ait : « Plebs autem non assentiebat horum orationibus; et proculdubio exorta fuisset seditio, nisi concessionem solvisset sexta hora supervenientis, que nostros ad prandium vocare solet sabbatis. » Tubæ enim sonitu certas horas Hebraeis significari solitas, alibi dictum est. Merito igitur Petrus excipit de hora diei tercia, cum ante sextam horam diebus festis prandere, religio esset.

239. Haec ex alio loco etiam declarantur, imo ex his elucidatur alius locus Actorum¹ quo dicuntur : « Ascendit Petrus in superiora ut oraret circa horam sextam : et cum esuriret, voluit gustare. Parantibus autem illis ecce edit super eum mentis excessus. » Fuisse autem eam diem sabbatum, qua non nisi hora sexta prandere licet, illud in primis persuadet, quod tunc pararentur quae apponenda essent mensæ, quae videlicet die paraseves erant ad esum accommodata : nam qua ratione eadem sexta hora illa parari potuerint, nisi fuissent pridie preparata? Quod insuper dicat Angelus ad Petrum : « Surge, descende, et vade cum eis nihil dubilans; » et inferius Lucas : « Sequenti autem die surgens profectus est cum illis; » plane demonstrat, illa ipsa die ob festum id facere minus licuisse. Sed iam celeria prosequamur.

240. Quod vero eadem oratione Petrus, qua de Davide dicta sunt, de Christo esse intelligenda testatur, meminitque de ejusdem Davidis sepulcro, dicens : « Et sepulcrum ejus est apud nos usque in hodiernum diem. » Observatione quidem dignum est, sepulcrum illud, quod et Salomonis dictum est, quod ei ipse illuc conditus esset, remansisse integrum usque ad extremam omniumque novissimam Iudaeorum cladem per Hadrianum illalam : tunc temporis enim antequam illa sequeretur, quasi in prodigium futuri ultimi Iudeorum gentis exterminii, sponte corruit, ut Dio Cassius auctor est in Hadriani Vita, quam scripsit. Ejusdem sepulcri Josephus siepe meminit, quod non tantum augustis aedificiis Salomonis opera extruelis erat insigne, sed et thesauro nobilitatum : ingenalem enim vim auri ab eodem Salomone illuc fuisse reclusam, haud dubium est; testatur namque idem² auctor, Hyrcanum, cum obvideretur ab Antiocho, cognomento Pio, ablatis e sepulcro Davidis tribus milibus talentorum, iis totius populi vexationem redemisse. Rursum vero quid

¹ Epph, lib. de mens. et pond. — ² Pacian, ad Symph, epist. II. — ³ Act. XI. — ⁴ Greg. Naz, orat. in die Pentecostes.

¹ Act. X. — ² Joseph. antaq. lib. VII. c. ult.

Herodi idem sepulcrum perserutanti obvenerit, idem¹ testatur his verbis :

241. « Herodes multum pecuniarum domi forisque profundens, auditio quod Hyrcanus, qui ante eum regnavit, recluso Davidis sepulcro, tria millia talentorum argenti extulisset, superesseque multo plura, quae possint quantumvis magnis sumptibus sufficere, nullo tempore animum habuit idem aggredi. Tunc vero noctu apertum sepulcrum ingreditur, cum prius accurate cavisset ne hoc sciret populus, assumptis tantum amicorum fidissimis : depositas tamen pecunias, sicut Hyrcanus, non invenit, sed mundi pretiosi et aureorum ornamento rum vim magnam inde sustulit. His invitatus ad diligentius serutandum, interius processit usque ad conditoria Salomonis ac Davidis : ibi duos satellites amisit, erumpente (ut fertur) ex adyliis flamma contra progressos temere : quo casu exterritus, exivit, et tactus religione, ad expiandum se, in aditu sepulcri monumentum e candido marmore condidit sumptuosissimis impendiis. Ejus operis et Nicolaus illius temporis scriptor meminit, sed non item de descensu regis, praeter decorem id factum existimans : idque more suo fecit. Vivi enim regis haec auribus dedit, captans gratiam, etc. » Haec Josephus. Sepultum fuisse Davidem in civitate² sua, quæ diela est Sion, habet divina³ Scriptura. Hierosolymis nimurum, ubi est Sion, a Salomone funeralem fuisse Davidem, item Josephus⁴ testatur. Admiratione sane dignum, quod a Tito ea civitate funditusexcisa, nihilominus idem sepulcrum remanserit integrum, nec nisi temporibus Hadriani (ut ex Dione dictum est) sponte corruerit : verum quid dico corruerit? Id quidem non sic accipiendum est, ut solo adæqualum, sed tantum aliqua ex parte collapsum fuerit : nam Hieronymus⁵ ad Marcellam scribens, relegens loca sancta, ac si ipsum integrum remuneret, in mausoleo Davidis precari solitum tradit. Sed haec satis occasione Petri in sua concione de sepulcro Davidis mentionem facientis.

242. Cur autem Petrus præ ceteris, tam ad suorum defensionem, quam aliorum ad fidem conversionem, verbi prædicationem exorditur, nisi quia primatum tenet inter Apostolos? Unde Chrysostomus⁶ : « Petrus, inquit, agit causam omnium, primus verbum Dei prædicat, qui primus est omnium, et prophetarum testimoniis de Spiritu sancti futura missione testimonia profert, docetque eadem tunc fuisse impleta, etc. » « His auditis, inquit Lucas⁷, compuncti sunt corde, et dixerunt ad Petrum et ad reliquos Apostolos : Quid faciemus, viri fratres? Petrus vero ad illos : Peccantiam, inquit, agile, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum : et accipietis donum Spiritus sancti. » Subdit vero : « Qui ergo receperunt sermonem ejus, baptizati sunt : et appositæ sunt in die illa anima circiter tria

millia. » De his agens Tertullianus⁸ : « Primus, inquit, in Christi baptismino Petrus reseravit aditum caelis regni. »

243. Quod vero Lucas dicit, conversos ad fidem jussos a Petro baptizari in nomine Christi; non sic accipiendum ut Patris, et Spiritus sancti, non aequae ac Filii nomina, qui baptizarent, expresserint; nam Justinus martyr in oratione ad Antonium Pium imp. « Ex apostolica, inquit, institutione in baptismale Parentis omnium et Domini Dei nouen nominatur, » et paulo post : « In nomine eliam Jesu Christi crucifixi sub Ponlio Pilato, atque in nomine Spiritus sancti, qui per sacros prophetas pronuntiavit res Christi omnes, abluitur is qui illuminatur. » Haec Justinus. Cyprianus⁹ sic in eamdem sententiam : « Jesu Christi mentionem facit Petrus, non quasi Pater omitteretur, sed ut Patri quoque Filius adjungeretur. » Cælerum ex Ecclesiæ antiqua traditione ratum fuisse baptismum in nomine tantum Christi collatum, scripsisse Stephanum Romanum pontificem, idem Cyprianus in epistola ad Jubaianum, licet ab eo dissenserit, aperte testatur. Verum enim vero ne a Petri digna commendatione longius recedamus (haec enim de baptismate quasi per digressionem divisso satis est) Joannes Chrysostomus¹⁰ admirans Petri præclara et tali præsule dignissima facta haec dicit : « Erat Petrus os omnium, causam fidei agit pro omnibus, doctrina sua instruit omnes ; ipse præcipiens fidei assertor est, præcipiens catechista habetur, et primus extitit verbi concessionator, et primus coagit Ecclesiam, canique nou ex Hierosolymitanis et circum circa habitantibus Judeis, sed ex Parthis, Medis, Phrygiis, Libycis, Egypciis, Arabibus, advenis Romanis, et aliis. Et qui omnium pastor fuit a Domino institutus, ex omnibus nationibus cogere oves : doenit eos fidem simul et apostolicos mores, nempe remuniri omnibus, simul conuenire in oratione, et panis a Christo edota fracione. » Hucusque Chrysostomus.

244. « Erant autem, inquit Lucas¹¹, perseverantes in doctrina Apostolorum, et communicatione fractionis panis, et orationibus. Fiebat autem omni anime timor. » Quonobrem noui tantum Christi fidem avide suscepserunt; sed et quæ habebant, in communem omnium usum contulerunt. Omnes enim qui credebant, addit Lucas¹², erant pariter, et habebant omnia communia. Possessiones et substantias vendebant, et dividebant illa omnibus, prout cuique opus erat. « Haec erat, ait Chrysostomus¹³, angelica respublica, nihil dicere proprium : hoc protulit primum gerumen nascens Ecclesia. Petrus plantat verbo, rigat baptismale; sed qui incremen- lumen dat, Deus est. » Ac rursus¹⁴ : « Petrus pector hos superavit, quasi cum multis piscibus certamen fuisset : nec enim aliter quam pectori multos pisces, ita hic illos superavit ; » et paulo post : « Ubi nunc Graecie fastus, ubi nomen Athenarum, ubi philoso-

¹ Joseph. antiq. lib. xvi. antiq. c. 11. — ² 2. Reg. v. — ³ 3. Reg. ii. — ⁴ Joseph. antiq. lib. vii. c. ult. — ⁵ Hier. epist. xviii. prope fin. — ⁶ Chrysost. hom. 3. ad pop. Antiochen. — ⁷ Act. ii.

⁸ Tert. de Pulicitia. — ⁹ Cypr. in epist. ad Jubaian. LXXXIII. — ¹⁰ Iou. Chrysost. in Act. Apost. homil. i. — ¹¹ Act. ii. — ¹² Ibidem. — ¹³ Chrys. in Act. Apost. hom. 7. — ¹⁴ Chrys. hom. 3. in Act. Apost.

phorum deliramenta? ille Galileus, ille Bethsaïda natus, ille rusticanus, universos illos devicit. Agedum non ad nominatam patriam illius, qui hos devicit, erubescitis? quod si nomen ipsum hominis audiens (Cephas enim dictus est) multo magis obtegetis facient. » Hæc ille, Christi in Petro admirabilem virtutem prædicens.

245. Ceterum verbi prædicationi adjuncta eliam fuisse miracula, testatur Lucas¹ dum ait: « Multa quoque prodigia et signa per Apostolos in Hierusalem fiebant. » Additque post alia, sic ab Apostolis esse distributa officia per loca singula, ut quotidie in templo perseverarent, nimurum orantes, vel Dei verbum annuntiantes: in domibus vero panem frangerent, sacram videlicet Eucharistiam ministrandes, mira quadam divinibus impartita spiritus discreione, quæ domi, queve in templo sibi essent agenda distinguentes: ad saera nimirum celebranda mysteria domos privatas habenles; ad verbi Dei vero prædicationem, et communem omnium precationem, templum adeuntes. Unde subdit Lucas²: « Petrus autem et Joannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Cur autem (ait Chrysostomus³) tunc ascenderunt in templum? Numquid iudaice vivebant? minime: sed utiliter hoc faciunt. » Nunc vero in adeundo templo, ipsorum consilium quodnam fuerit, satis exprimitur, cum ad horam orationis nonam eos ascendisse Lucas dicit. Quæ enim scripta in lege, vel consuetudine laudabili introducta essent apud Hebreos præcepta moralia, eadem non modo Apostoli non sprevisse, sed etiam in Ecclesiam transmisso noscuntur. Unde S. Leo papa⁴ in hanc sententiam: « Apostolica, inquit, institutio, dilectissimi, quæ Dominum Jesum Christum ad hoc venisse in hunc mundum noverat, ut legem non solveret, ita veteris Testamenti sacramenta distinxit, ut quedam ex eis, sicut erant condita, evangelicæ eruditioni profutura decerperet; et quæ dñnum fuerant consuetudinis iudaicæ, fierent observantiae christiane. Quamvis enim varietates hostiarum, differentiae baptismatum, et otia sabbatorum cum ipsa carnis circummissione cessaverint, manent tamen ex ipsis voluminibus et apud nos præcepta plurima moralia. »

246. Quod igitur spectat ad antiquum certis horis orandi ritum, ex Judæorum fontibus ab Apostolis in Ecclesiam deductum; Tertullianus⁵ tradit in primis hisce verbis: « Salva indifferentia semper et ubique et omni tempore orandum: tamen tres istas horas, ut insigniores in rebus humanis, quæ diem distribuunt, quæ negotia distinguunt, quæ publice resonant, ita et solemniores fuisse in orationibus divinis; quod eliam suadet Danielis argumentum ter in die orantis, utique per aliquarum horarum exceptionem, non aliarum autem, quam insigniorum evinde apostolicarum, tertie, sextae, nonae. Hinc itaque et Petrum dicam ex veteri potius usu nonam observasse, tertio orantem supremæ

orationis munere, etc. » Hæc enim ex Petri, instituto et exemplo in Ecclesia observari confirmat. De iisdem tribus horis, aliisque superadditis, ac omnibus etiam divinis mysteriis felicius consecratis, in Ecclesia servari solitis, Cyprianus¹ scribit his verbis: « In orationibus vero celebrandis invenimus observasse tres pueros cum Daniele, tres pueros in fide fortes et in captivitate victores, horam tertiam, sextam, nonam, sacramento scilicet Trinitatis, quæ in novissimis temporibus manifestari debebat. Nam et prima hora in tertiam veniens, consummatum numerum Trinitatis ostendit. Itemque ad sextam quartam procedens, declarat alteram Trinitalem: et quando a septima nona completur per ternas horas, Trinitas perfecta numeratur. Quæ horarum spatia jampridem spiritualiter determinantes adoratores Dei, staliis et legitimis ad precem temporibus servabant: et manifestata postmodum res est, sacramenta olim fuisse, quod ante sic justi precabantur. Nam super discipulos hora tertia descendit Spiritus sanctus, qui gratiam Dominicæ passionis implevit. Iten Petrus hora sexta in tectum superius ascendens, signo pariter et voce monentis instruetus est, ut omnes ad gratiam salutis admitteret, cum de emundandis Gentilibus ante dubitaret. Et Dominus hora sexta crucifixus, ad nonam peccata nostra suo sanguine abluit; et ut redimere et vivificare nos posset, tunc victoriam suam passione perfecit. Sed nobis, fratres dilectissimi, præter horas antiquitas observatas orandi, nunc et spatia et sacramenta creverunt. Nam et mane orandum est, ut resurrectio Domini matutina oratione celebretur; quod olim Spiritus sanctus designabat in Psalmis dicens: Rex mens, et Deus meus, quoniam ad te orabo Domine, mane assistam tibi, et contemplabor te. Et iterum per Prophetam loquitur Dominus: Diluculo vigilabunt ad me, dicentes: Eamus, et revertamur ad Dominum Deum nostrum. Recedente item sole, ac die cessante, necessario rursus orandum est. Nam quia Christus sol verus, et dies est verus: sole a die sæculi recedente, quando oramus et petimus ut super nos lux denuo veniat, Christi preciamur adventum, lucis aeternæ gratiam præbiturum. »

247. Quinque his horis canonice duas aliae reperiuntur superadditæ, eademque aliis divinis consignatae mysteriis, et septenario numero consecratae, de quibus magnus Athanasius² his verbis meminuit: « Oriens sol videat librum in manibus tuis. Post tertiam synaxes conficies; quoniam ea hora defixum est lignum crucis. Sexta hora absolves deprecationes cum psalmis, ploratu, et supplicationibus; quoniam hac hora pendit Filius Dei in cruce. Nonna hora rursus in hymnis et glorificationibus eris, cum lacrymis et confessione peccatorum tuorum Deo supplicabis; quoniam haec hora Dominus in cruce pendens reddidit spiritum; et post synaxim horæ nomine comedere panem tumui. » Et post nonnulla: « Si, inquit, ingredieris in templum duode-

¹ Act. II. — ² Act. III. — ³ Chrys. hom. 7. in act. — ⁴ Leo Pap. serm. 7. de jejun. sept. mens. — ⁵ Tert. advers. Psychie. c. x.

¹ Cypr. de orat. Domin. — ² Athan. de Virgin.

cima hora, majorem et longiore facies synaxim cum virginibus tecum concordibus : quod si nullam habeas concordein, sola synaxim absolves, Deo praesente et audiente. Bonum autem est lacrymas effundere eorum Domino, memoremque esse duodecimae horae, quod in illa Dominus ad inferos descendit : » inferius vero haec addit : « Media nocte excitaberis, et hymnis celebrabis Dominum Deum tuum : ea enim hora surrexit a mortuis Dominus Deus tuus, et Patrem suum hymnis celebravit : atque ideo nobis injunxit ut eadem hora hymnos Deo diceremus. Cum primum surgis, hunc versum recita : Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super judicij justitiae tuae : et precare, et incipe recitare psalmum quinquagesimum, donec absolvias. Et haec tibi certa sint pensa per singulos dies, et tot psalmos dices, quot poteris, et ad quemlibet psalmum preces et genuum flexio cum lacrymis addantur, pronuntiando Domino peccata tua, orandoque ut tibi remittantur. » Et paulo post : « Cælerum matutino tempore hunc psalmum dicio : Dens, Deus meus, ad te deinceps vigilo, etc. »

248. De septem item orandi horis, quatuor diurnis, et tribus nocturnis, agit sepe Joannes Chrysostomus¹, et ante ipsum Basilius², qui de iisdem agit multis et frequenter : licet alicubi octavam videatur addidisse horam; tamen ipsam quam ponit post mediam noctem ante diluculum, jungere simul consuevit Ecclesia, easdemque pro una numeral hora, quam matutinum officium nominat Hieronymus³, qui de his etiam septem horis haec paucis : « Horam lertiam, sextam, nonam, diluculum quoque et vesperam nemo est qui nesciat : » et paulo post : « Noctibus bis terque surgendum, revolvenda que de Scripturis memoriter retinemus. » Idem alibi⁴ de tribus horis in veteri Testamento servari solitis, tertia, sexta et nona, ecclesiastica traditione receptis agit : rursumque de horis vespertinis, mediaque noctis, et matutinis meminit, scribens ad Demetriadem⁵, et ad Lætam⁶, et Eustochium⁷. Cassianus⁸ de iisdem pluribus, Isidorus⁹, et alii fere innumeri quos enumerare nimis longum esset. Haec igitur ex antiqua sanctorum virorum institutione, ac maxime Davidis dicentis, « Septies in die laudem dixi tibi ; » per Apostolos semel in Ecclesiam translata, feliciter perseverant. Quod vero pertinet ad nocturnas preces, ipsas sacras vigilias, accommodatus agemus inferioris.

249. Haec vero satis ad insinuandas ex instituto Ecclesie Catholicæ antiquas ab Apostolis acceptas traditiones. Quarum usu non cæteras tantum diei horas precibus consecratas didicimus, sed et locum, quo ad preces Deo fundendas convenire debeant fideles, admoniti sumus. Quantumlibet enim privata quis orationes domi agere intra cubiculum suum (ut Dominus docuit) debeat esse sollicitus : tamen

exemplo Apostolorum templum adeunsum, ad publicas preces in unum convenire debere locum, ipsam scilicet ecclesiam, admonentur Christiani : quod quidem faciendum esse, S. Ignatius¹, qui iisdem vixit temporibus, scribens ad Magnesianos inveniat, sic dicens : « Omnes ad orandum in idem loci convenite : sit una communis precatio, una mens, una spes in claritate, et fide inculpata in Christum Jesum, quo nihil est præstantius. Omnes velut unus quispiam ad templum Dei concurrite, velut ad unum altare, ad unum Jesum Christum summum sacerdotem Dei unigenitum. » At de his hactenus : jam ceptam historiam percurramus.

250. « Quidam vir, inquit Lucas², qui erat clanus ex utero matris sua, bajulabatur : quem ponebant quotidie ad portam templi quæ dicitur Speciosa, ut peteret eleemosynam ab introeuntibus in templum, etc. » Claudi enim narrat historiam sanati miraculose a Petro ; additque simul, quo modo ejus rei novitate perculti populi, ad eosdem ad porticum Salomonis concurrerint. Haec quidem cum tam dilucide ab evangelista Luca narrentur, de locis ipsis, de porta, inquam, Speciosa, quænam fuerit, et porticum Salomonis, ubinam sita esset, solvendæ remanent magnæ in eadem historia difficultates : quas fortasse prætermissem, nisi animadvertissem in his errasse nonnullos, dum existimarunt nullam prorsus Herodis temporibus reliquam fuisse porticum antiquioris templi illius a Salomone constructi, quod divinae Scripturae auctoritate constet conflagrassæ temporibus³ Sedechiaæ : dumque etiam illam esse putarunt portam Speciosam, per quam pateret aditus ad porticum Salomonis. Cum igitur hi omnes manifeste errare noscantur, opera pretium existimavi de ipsa portico Salomonis ac portis templi fusi agere. Res sunt scitu dignissimæ, qua non ad præsentis historiae tantum elucidationem, sed ad alia nonnulla novi Testamenti loca declaranda conduceant.

251. Cum vero templum (ut superius dictum est) cuius est frequens mentio in novo Testamento, non illud primum a Salomone adificatum, nec secundum tempore Zorobabel restitutum, sed tertium ab Herode scilicet excitatum, constet fuisse ; nec ab aliquo antiquorum scriptorum, perinde ac a Josepho descriptum illud per singulas partes distincte inventiatur : ab ipso in priuis petenda est harum rerum cognitio. Age vero antequam de ipsius templi portis agamus, de ipsa in primis portico Salomonis orationem instituamus : ac primum de illa, cuius non tantum hic Lucas, et inferius⁴, sed et Joannes⁵ mentionem fecit. Agens igitur Josephus⁶ adversus Apionem, haec habet de quadruplicibus porticibus templi atque earum usu : « Quatuor porticus habuit in curvitu, et harum singulae propriam secundum legem habuere custodiam. In exteriore itaque ingredi licentia fuit omnibus etiam alienigenis : mulieres tantummodo menstruatae transire prohibebantur. In

¹ Joann. Chrys. homil. 49. ad po. Antioch. et hom. de land. mon. et hom. 14. in 1. ep. ad Tim. et in Psal. — ² Basil. in reg. interrog. XXXVII. — ³ Hier. ad Eustoch. ep. xvii. — ⁴ Hieron. in Daniel. c. vii. — ⁵ Hier. ep. viii. — ⁶ Idem epist. viii. — ⁷ Idem ep. xxiii. et xxxvii. — ⁸ Cassian. col. vii. — ⁹ Isid. de Ecl. offic. c. xix.

¹ Ignat. ep. vi. — ² Act. iii. — ³ 4. Reg. ult. — ⁴ Act. v. — ⁵ Joan. x. — ⁶ Jos. advers. Apion. lib. ii. et antiqu. lib. xv. c. 14.

secundam vero porticum cuncti Iudei ingrediebantur, eorumque conjuges, cum essent ab omni pollutione mundæ. In tertiam maseuli Iudeorum, mundi existentes, atque purificati. In quartam autem sacerdotes stolis induiti sacerdotibus. In adytum soli principes sacerdotum, propria stola circumamicti. » Haec Josephus.

232. Quae autem harum porticuum Salomonis diceretur, idem aliis in locis non obscure declarat: ut cum agit¹ de templo ab Herode restituto, partem templi exteriorem porticu Salomonis fuisse nobilitatem tradit, et qualis esset describit in hunc modum: « Tantis fundamentis digna erant opera imposita. Duplices porticus omnes quas columnæ sustinebant, quinis et vicenis cubitis altæ, de singulis saxis marmore candido, et laquearia cedrina protegebant: quorum naturalis magnificentia, quodque ligno rasili erant, apteque cohærebat, opera pretium spectans exhibebat, nulloque aut pictoris aut sculptoris opere extrinsecus ornabatur. Latæ autem triginta cubitos erant: omnisque gyrus earum sex mensura stadiorum cum Antonia concludebatur. Totum autem sub dio spatium variabatur omnium quidem generum lapide stratum; qua ad secundum templum ibatur. » Haec de exteriori portico, quæ Salomonis dicebatur, Josephus; de qua et alibi quoque his verbis²: « Suasit regi ut orientalem instrueret porticum: ea templi extima clauderat profunda valli et angustæ immensæ, ac proinde subnixa muro quadrangentes alto cubitos, saxis construeto quadratis, valde candidis: eratque eu-jusque saxy longitudine cubitorum viginti, sex vero altitudo. opus Salomonis regis, qui primus integrum templum condidit. » Itucusque ipse. Ex quibus etiam facile causam intelliges, cur post tot templo illatas clades, post denique ejusdem demolitionem (ut vidimus) ac restitutionem ab Herode factam, adhuc porticus Salomonis remanserit etiam cum suo nomine integra: nimurum propter solidam firmiterque fundatam ac stabilitam tantæ structuræ molem, quam lapidibus inter se plumbo compactis, ferroque intrinsecus vinclis fuisse firmatam, alibi idem³ auctor affirmat: ut non sit mirum, si post totius templi bustum temporibus Sedechiae igne consumpti, porticus Salomonis remauaserit adhuc integra.

233. Appellatur dicta porticus Salomonis a Josepho interdum primum templum, aliquando prima porticus, quæ patebat etiam alienigenis. « Per ejus atrium lapidibus nobiliter stratum, ad secundum (idem inquit Josephus) templum ibatur cancellis septum saxis ad tres cubitos attis nimisunque grato opere factis; ubi quis dispositis intervallis columnæ stabant, legem castimoniæ premonentes, aliae grecis, aliae latinis litteris, in locum sanctum transire alienigenas non debere: Sanctum enim vocabatur alterum fanum, et quatuordecim gradibus ascendebatur a primo; » et infra: « Post quatuordecim au-

tem gradus, spatium erat usque ad murum trecentis cubitis planum. Illic rursum alii quinque gradus et scalæ ad portas duebant; a Septentrione quidem atque Meridie octo, duæ vero ex Oriente. » Paulo vero post de ornamento agens haec ait: « Portarum autem aliae quidem auro et argento undique tectæ erant, itemque postes ac frontes: una autem extra templum aere Corinthio, quæ multum argento inclusas et inauratas honore superabat: et binæ fores quidem in singulis jannis erant, tricens cubitis altæ, quinis denis etiam late. Post introitum vero, ubi latiores fiebant, tricens utrinque cubitis exedras habebant, exemplo quidem turri longas et latas, supra vero quam viginti cubitis celsas; singulas autem binæ columnæ duodecim cubitorum crassitudine sustinebant. Et aliarum quidem portarum magnitudo par fuit: quæ vero supra Corinthiam posita, quo mulieres conveniebant, ab Oriente aperiebatur, porta templi sine dubio major erat; quinquaginta enim cubitis surgens, quadraginta cubitorum fores habebat, ornatumque magnificientiorem: quoniam crassiori argento et auro vestiebatur, quod quidem novem portis infuderat Tiberii pater Alexander. » Haec Josephus de portis secundi, quod vocat, templi: ac paulo inferius agit de porta interioris templi, quod ad distinctionem prioris, quod Sanctum dixerat. Sacrosanctum appellat, dum ait: « Ipsum vero templum in medio positum, hoc est, fannii sacrosanctum, duodecim gradibus ascendebat »: et paulo post de portis: « Prima vero ejus porta septuaginta cubitis alta erat, et viginti quinque lata, neque fores habebat; cylindrum enim undique conspicuum lateque patens significabat: erantque totæ frontes inauratae; » et post aliqua, de porta interiori haec ait: « Interior vero porta tota inaurata erat, et circum eam auratus paries: desuper autem habebat auratos pampinos, unde racemi statuta hominiis pendebant: fores habebat auratas quinquaginta, et quinque cubitis altas, sexdecim vero latas: ad haec aukleum longitudine pari, hoc est, velum Babylonium, etc. » Pergit agere de intima parte templi, quæ dicebatur Sancta sanctorum. Idem alibi de templi portis agens, haec² ait: « Januae quidem templi altitudine cubitorum erant sexaginta, latitudine vero viginti, omnes deauratae, et pene auro puro confectæ: has clauderant non minus quam viri ducenti diebus singulis, et relinquere eas apertas nefandum nimis erat. » Haec ipse. Easdem item templi portas Aristæas² admiratus, haec de illis scribit: « Portarum vero aspectus, et lapidum connexiones, et superliminarium mirum deens summa claritudine fulgent, utpote quæ nulla sumptuum parcimonia, ob magnificientiam cuncta abundantissime construeta fuerant. » Haec Aristæas.

234. His igitur de templi portis sic se habentibus; quænam ex his Speciosa porta diceretur, per vestigandum est. Constat in primis nullam de portis

¹ Jos. de bello Jud. lib. vi. c. 6. — ² Jos. antiq. lib. xv. c. 8. — ³ Jos. antiq. lib. xv. c. 14.

¹ Joseph. adver. Apion. lib. ii. — ² Arist. de LXXII. interpr.

terliae partis templi, quod dicebatur Sacrosanctum, ad quod sacerdotes tantum accessum habebant, diclam esse Speciosam: nam per eam, auctore Luca,¹ constat non solum Petrum et Joannem, sed et claudum ianuam sanatum esse ingressos; reliquum est igitur, eam vel in portico Salomonis, que (ut nuper est dictum) extima erat, vel in secunda portico, que et secundum dictum templi, quod et Sanctum dicebatur, fuisse locata. Porro de portis porticus Salomonis, licet nihil expresse a Josepho dicatur, tamen dum agens contra Apionem² dicit claudi templum ianuis cubitorum sexaginta altitudine, et vinti latitudine; cum ea mensura nec secunda, nec terlia templi portibus conveniat; prima porticus, Salomonis dictae, eas fuisse, affirmare necesse est. An vero ex his aliqua dicta fuerit Speciosa, ut aliqui existimarent, res accuratius examinanda est. Existimavi aliquando, aliquam ex his que erant in ipsa fronte porticus Salomonis, fuisse portam illam Speciosam de qua agimus: id quidem ex eo deducens, quod fuisse olim illud in proverbium apud Hebreos³: « Cæcus et claudus non intrabunt in templum. » Obidique non lieuisse, claudum hominem, in illud quod intra templum erat, exponere. Verum cum de cæcis et claudiis id non reperiatur Moysi lege vetitum, constetque Josephi⁴ auctoritate cacos in templi admitti, immo si essent ex genere sacerdotali, etiam inter sacerdotes residere, absque tamen amictu sacerdotali; et de claudiis etiam, nulla dubitatio esse videatur, eosdem intra templum admitti lieuisse, ac multo magis intra atrium porticus Salomonis, quod (ut eodem auctore vidimus) etiam patebat ethnieis: nihil est quod affirmare cogamus Speciosam portam fuisse in portico Salomonis; praesertim cum nulla ex illis æque celebretur, ac illæ que erant in secunda portico, quam secundum templum Josephus appellat, quarum ornatum mirificum prædicat.

255. Cælerum attentius, quæ ab eodem auctore scribuntur, consideranda sunt; parmi enim sibi constare videri potest, dum alibi⁵ (ut vidimus) fuisse templi portas decem, a Meridie quatuor, totidemque a Septentrione, ab Oriente duas affirmat; alibi⁶ vero de iisdem agens, cum describit novum templum ab Herode restitutum, auctum, alioque nobilitatum, manifeste tradit ternas tantum a Meridie, ex adverso totidem, et unam magnam ad Orientis partem fuisse locatam. Sed præstat ut ejusmet verba reddamus, quo certiora ac manifestiora habeantur haec que dicimus: sunt ergo ejusmodi: « Post primum ambitum, interius non longo intersitio, secundus paucis gradibus scansilis septum habebat lapideum, cum inscriptione quæ velaret transgredi alienigenam, sub interminatione pœnae capit: hoc interius septum tam Austrino quam Septentrionali latere patebat ianuis ternis æque distantibus, ab Oriente vero una magna, per quam intrarent casti una cum uxoribus.

¹ Act. iii. — ² Joseph. contra Apion. lib. ii. — ³ 2. Reg. v. — ⁴ Joseph. de bello Jud. lib. vi. c. 6. — ⁵ Idem cod. c. 6. — ⁶ Joseph. antiqu. lib. xv. cap. 14.

Interiora autem tani mulieribus nefas erat ingredi. Tertium vero spatum intimum solis sacerdotibus accessibile. » Haec ibi; que non tantum, quod perficit ad portarum numerum, pugnare videoas cum superius dictis, sed et in eo quod mulieres per se sine viris intrare dixit, hic vero unam tantum ait fuisse portam ad Orientem positam, per quam castos viros una cum uxoribus intrare solitos tradit. Certe nec structurae ratio pati posse videtur, ut in eodem frontispicio ad Orientem vergente dua porta fuerint inæquales constractæ; quarum altera tricensi, ut ait, cubitis alta, quindenis lata, altera vero quinquaginta cubitis eminens esset: quam cum ejus templi portam Majorem appellat, respectu cælerarum quas in eodem secundo templo positas dixit; illam ipsam esse mihi persuadeo, quam alibi idem auctor Majorem appellans, locatam super eam ab Herode seniore aquilam auream tradit¹; quam non fuisse extra templum in portico Salomonis, efficax illa ratio persuadet, quod ibidem auctor affirmet detraxisse e porta juvenes illos dictam aquilam auream, inspetante, ut ait, congregata in templum multitudine: adeo ut opus fuerit, tam audax facinus non foris, sed intra Salomonis porticum esse patratum. Denique quod spectat ad locum in templo feminis tantum adscriptum; mediis parietibus a cæteris fuisse distinctum, nec unam, vel ab uno latere, sed plures ad eundem patuisse portas, idem Josephus² non obscure significat, dum haec ait: « Necessario namque proprius locus religionis causa mulieribus destinatus muro discernebatur. Altera quoque porta opus esse videbatur: contra primam vero secreta erat ab aliis regionibus una porta Meridiana, et una Septentrionalis, quibus ad mulieres introibatur: per alias enim ad mulieres transire non licet, sed nec suam portam interjecto muro transgredi licet; patebat enim locus ille pariter indigenis atque hospitibus feminis religionis causa venientibus. » Hæc ille.

256. Ut autem quæ idem auctor inter se diversa ac plane contraria diversis in locis narrat aliqua ratione conciliari multo possint, accuratius considerandum est, quod adversus Apionem³ agens, cum secundam porticum tribuat feminis mundis, tertiam vero masculis purificatis; in eodem secundo quod dicit templo, duplēcēm fuisse porticum, feminis alteram, alleram masculis destinatam, significare videtur: cum alias (ut vidimus) in eodem secundo templo, licet inter se separatos, viros, ac mulieres pariter agere consuevisse testetur; sieque priorem ejusdem loci porticum tributam esse feminis, posteriorem denique viris æque mundis esse concessam: qua tantum ratione dici posse videtur. duas portas ejusdem templi ad Orientem vergentes esse positas, non in eodem frontispicio, sed alteram ipsarum in prima ejusdem loci portico, alteram vero in secunda, prioremque ad aliam fuisse perviant; et quod major cæteris esset, viris ac feminis, ut ait, fuisse commu-

¹ Jos. antiqu. lib. xvii. c. 8. — ² Jos. de bello Jud. lib. vi. c. 6. — ³ Joseph. advers. Apion. lib. ii.

nem; ingressas vero hanc illas, per alias portas sua ingredi septa muro distincta, viros vero interiorum ejus loci adire porticum; et hoc ipsum esse quod ait¹, Orientalem magnam portam castos simul intrare una cum uxoribus, interiora autem fani mulieribus nefas ingredi: haec item ratione effici potuisse, quod ait, fuisse ejusdem secundi templi decem portas, quarum tres prime portici ubi mulieres agerent, inservirent; Majoremque dictam positam fuisse ad Orientem, per quam tum ipsae, tum viri aequo transirent: duas reliquas, ut ait, alteram a Meridie, alteram a Septentrione privato illarum usui destinatas. Rursum vero in interiori portico septem fuisse portas, sex a lateribus, ternas hinc inde positas; et unam quae spectaret ad Orientem, quae primae ac majori portae e regione posita esset: haec que fuisse illam Corinthiam, super quam Josephus Majorem portam locatam fuisse testatur; quam sic extra templum positam dieit, quod scilicet non esset in primae illius templi porticus frontispicio, sed extra illud, nimis in secunda portico posita: nulla etenim ratio patitur, ut in prima esset porticus, quae minor altitudine et latitudine haberetur. Haec de portis templi quod Sanctum dicebatur, quo tum viri tum feminæ purificati omnes convenire consueverant. De portis vero interioris templi, quod sacerdotes tantum adibant, nihil ad presentem rerum tractationem.

257. His visis, quænam dictarum omnium fuerit illa templi porta, quam Lucas Speciosam appellat, jam reliquum est ut dicamus. Cum enim cæterarum portarum duæ in primis omnium pulcherrimæ haberentur, Major illa, atque Corinthia: illa quidem, quod (ut idem Josephus testatur²), crassiori argento et auro vestiretur; ista vero, quod ære Corinthio fabracta, multum (ut idem ait) argento inclusas et auratas honore superaret. Quænam harum dicta fuerit Speciosa, in eam libentius adducor sententiam, ut Corinthia illa, quæ pulchritudine cæteras antecelluit, appellata fuerit Speciosa: enim præserfum illi prime summi videretur inditum esse nomen: nam porta Major nominata ab omnibus erat; cum ergo non ad portam Majorem, sed ad Speciosam claudum illum Lucas excubasse testetur; non de alia, quam de Corinthia cæteris pulchriore, intelligi posse videtur.

258. Claudius ille igitur ibi agens, cum a Petro et Joanne eleemosynam peteret; Petrus se nec aurum nec argentum, quod daret, habere excusans, apprehensa³ manu ejus dextera, allevavit eum; et « protinus, inquit Lucas, consolidata sunt bases ejus et plantæ. Et exiliens stetit, et ambulabat, et intravit cum illis in templum ambulans, et exiliens, et laudans Deum. Et vidi omnis populus eum ambulatorem, et laudantem Deum. Cognoscabant autem illum, quod ipse erat qui a eleemosynam sedebat ad Speciosam portam templi: et impletæ sunt stipore et extasi in eo quod contigerat illi.» Hæc Lucas. Negat

¹ Jos. anq. lib. xv. c. 14. — ² Joseph. de bello Jud. lib. vi. c. 6. — ³ Act. iii.

se argentum et aurum habere quod tribuat. Cum enim rerum pretia deferrentur ad pedes Apostolorum: sicut a Christo unus ex omnibus delectus erat, qui foculos habens, quæ essent necessaria ad victimum curaret; id ipsum factum ante electionem diaconorum ab Apostolis, par est credere. Non enim ob eam causam, quod Dominus dixisset¹: « Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris; » prohibiti erant Apostoli eadem secum ferre. Non igitur usuram rerum, sed pravum affectum, et temporalium rerum sollicitudinem a Christo esse interdictam, monstrant Augustinus², Hieronymus³ et alii. Cæterum quod spectat ad Petrum, adeo pauperem sibi vivendi genus præscripsit, ut (quodait Gregorius Nazianzenus in oratione de amore pauperum) lupinis famam urgentem expelleret. Sic igitur carens auro, abundans gratia, clando restituit incolumentem.

259. Non impar sane miraculum claudi a nativitate a Petro sanitati restituti, est illi, quo Dominus caeco homini natu lucem reddidit: unde merito ab Evangelista accurate esse descriptum, intelligendum est. Quantumlibet enim prodigia ac signa ab Apostolis antehac facta esse testetur⁴; tamen ab eo quod tam insigniter est editum ab Apostolorum principe, cæteris praetermissis, narrationem instituit: ut tum rei gestæ, tum etiam personæ quæ gessit illam, innotesceret claritudo. Rursum vero quale mysterium contineretur eo miraculo, S. Ambrosius⁵, et egregie quidem, paucis enarrat, sic dicens: « Primum ergo signum mirabilium suorum Petrus fecit, clando pedum restituendo vestigia. Diximus frequenter ipsum Petrum a Domino municipatum, sicut ait: Tu es Petrus et super hanc petram adificabo Ecclesiam meam. Si ergo Petrus petra est, super quam ædificatur Ecclesia, recte prius pedes sanat: ut sicut in Ecclesia fidei fundamentum continet, ita et in homine membrorum fundamenta confirmet. Recte, inquam, primum in christiano pedes curat, ut jam non trepidus nec imbecillus possit supra petram Ecclesiae, sed robustus et fortis incedere. » Haec ipse. Jam vero (ut quid peractum sit, videamus) magna turba ob rei novitatem undique confluente, eum ingressi templum fuissent Petrus et Joannes, redentes ad porlicum Salomonis, illuc populi frequentis corona vallabantur. Tunc Petrus, ea Christum annuntiandi arrepta digna satis occasione, hand propria, quin potius Christi virtute factum esse miraculum, est concionatus ad populum. Supervenientes⁶ vero interea sacerdotes et magistratus templi cum Sadduceis, et ægre ferentes tam Petrum quam Joannem doceere populum, et ex mortuis resurrectionem prædicare, injecerunt in eos manus, inque carcere detruserunt in crastinum; erat enim iam vespera: cum interim eorum qui Petri prædicationem audie-

¹ Mat. x. — ² Aug. de cons. Evang. lib. ii. cap. 3. — ³ Iher. contra Pelag. i. ii. et ad Iudeb. ep. c. l. q. 1. in fin. — ⁴ Act. ii. — ⁵ Ambr. ser. 3. in nat. Vpos. — ⁶ Act. iv.

rant, numero quinque millia ad Christi fidem conversa essent. Sed haec pluribus Lucas.

260. Sequenti vero die (quod esset causa gravissima, quae ad synedrin, illud scilicet magnum concilium septuaginta duorum seniorum, spectaret), habentur comitia, convenientiae principes sacerdotum et seniores, et scribae: nimirum (ut inquit Lucas¹) Annas princeps sacerdotum, et Caiphas, et Joannes, et Alexander, et quotquot erant de genere sacerdotali. Non sic quidem (ut aliqui putant) Annas hic nominatur princeps sacerdotum, quod Caiphas, qui ante duos menses tempore mortis Christi, testimonio Evangelistarum, summus pontifex fuisse dicitur, ea functione privatus, redactus in ordinem fuerit, et loco ipsius Annas suffectus, dum non tantum sacerdotum princeps, sed et primus omnium nominatur: sed quod dicto seniorum concilio praeset, eo nomine appellatur; et ea ratione, qua Christus ad eundem primum est ductus, eadem hic primo loco recensetur. At cum de his superius actum sit, eadem hic repetere supervacaneum dicimus. Joannes vero, qui a Luca tertio loco ponitur, fuit Annae principis sacerdotum filius, qui in administratione rerum Iudaicarum pollebat, cuius Josephus² meminit. Alexandrum vero qui quartus ordine numeratur, hanc alium puto ab illo qui sicut ditissimus omnium Iudeorum, ita etiam maxime pius erga Deum habebatur, ut idem Josephus³ auctor est. Hie Alexander Lysimachus, Alabarcha est cognomento dictus, quod illum magistratum Alexandrie gessit⁴, hic idem a Caio imp. postea est conjectus in vincula, demum a Claudio ejus in imperio successore solutus atque honorifice habitus. Hujus pater Tiberius appellatus (ut nuper vidimus) portas templi argento et auro sumptuosissime exornavit. Habuit Alexander filium, qui nomine avi Tiberius⁵ nominatus, desertor paternae religionis effectus, temporibus belli Iudaici Romanis adversus Iudeos adhærens, ob insignem adversus eos navatam operam exercitui præfiei meruit.

261. Coacto igitur Iudeorum magno concilio, sistuntur judicio⁶ Petrus et Joannes, iubenturque causam dicere, ac presertim qua virtute vel nomine tantum miraculum edidissent, exhibito et illo, qui ante claudus a Petro curatus fuerat. Tunc Petrus libera voce, repletus Spiritu sancto (inquit Lucas) ita exorsus est: «Principes populi, et seniores, audite. Si nos hodie dijudicamur in benefacto hominis infirmi, in quo iste salvus factus est, notum sit omnibus vobis, et omni plebi Israel, quia in nomine Domini nostri Jesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit a mortuis, in hoc iste adstat eorum vobis sanus. Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis adificantibus, qui factus est in caput anguli: et non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub celo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.» Haetenus Petrus. Subdit

Lucas haec de iis, qui in eo erant concilio congregati: «Videntes autem Petri constantiam, et Joannis, comperto quod homines essent sine litteris et idiote, admirabantur, et cognoscebant eos quoniam cum Iesu fuerant; hominem quoque videntes stantem cum eis, qui curatus fuerat, nihil tolerant contradicere. Jusserunt autem eos foras extra concilium secedere: et conferebant ad invicem, dicentes: Quid faciemus hominibus istis? quoniam quidem notum signum factum est per eos omnibus habitantibus Hierusalem: manifestum est, et non possumus negare. Sed ne amplius divulgetur in populum, comminemur eis, ne ultra loquantur in nomine hoc ulli hominum. Et vocantes eos, denunciaverunt ne omnino loquerentur, neque docerent in nomine Iesu. Petrus vero et Joannes respondentes, dixerunt ad eos: Si justum est in conspectu Dei vos polius audire quam Deum, judicate. Non enim possumus, quae vidimus et audivimus, non loqui. At illi communantes dimiserunt eos, non invenientes quomodo punirent eos propter populum, quia omnes clarificabant id, quod factum fuerat in eo quod acciderat.» Hucusque Lucas de rebus gestis in concilio seniorum.

262. Revertente¹ vero Petro una cum Joanne ad suos, eum ambo, quae eoram senioribus essent facta, narrassent, et universa quae tum congregata in unum erat multitudo Deum laudasset, oransque petisset ut Evangelii praedicatio magis magisque signis atque prodigiis illustraretur: factus est terramotus, omnesque Spiritu sancto desuper veniente repleti sunt: eratque omnium sicut una voluntas idemque animus, ita temporalium bonorum usus communis: «Quotquot enim (inquit Lucas) possessores agrorum aut domorum erant, vendentes affreberant pretia eorum quae vendebant, et ponebant ante pedes Apostolorum;» et inter alios Barnabas Cyprius genere, agrum quem habebat vendens, attulit et ipse ejus pretium, ut ceteri, ad pedes Apostolorum. Quod Barnabas præ ceteris, qui id ipsum præstiterunt, nominetur ab Evangelista, id in causa fuisse putatur, quod ipse ditissimus cum esset, non agellum quempiam, sed latifundium Christi causa vendiderit; haec qui ejus res gestas scriptis mandavit Alexander² testatur: addens, eundem origine Cyprium, Hierosolymis habitasse, atque a Gamalièle una cum Stephano ac Saulo saeris litteris imbutum fuisse; ad Christum demum venisse una cum ejus consobrino Joanne Mariae filio, apud quem (ut vidi mus) Christi nova Ecclesia coalescere cepit. Sane Eusebius³ et Epiphanius⁴ inter antiquos Christi discipulos ipsum annumerant: nec esl quod de hoc aliqui dubitent ob eam cansam, quod nondum Barnabas usque ad hanc diem omnia sua dimisisset, cum illa a Domino lex discipulis præscripta esset: «Si quis non renuntiaverit omnibus quae possidet, non potest mens esse discipulus.» Nam et Joseph ab Arimathia nobilis decurio, et ipse dives, erat disci-

¹ Act. iv. — ² Joseph. de bello Jud. lib. ii. c. 25. — ³ Jos. antiq. lib. xx. c. 3. — ⁴ Idem lib. xix. c. 4. — ⁵ Idem lib. xx. c. 3. et de bello Jud. lib. vi. cap. 4. in fin. — ⁶ Act. iv.

¹ Act. iv. — ² Apud Metap. die 11. Maii. — ³ Euseb. lib. ii. cap. 1. — ⁴ Epiph. lib. i. cap. 21.

plus Jesu, ut Matthaeus¹ atque Joannes² testantur, animi enim affectu id implendum erat.

263. Quod vero tam Barnabas, quam et alii ad pedes Apostolorum rerum pretia posuisse dicantur: considerans haec Joannes Chrysostomus³: « Magnus, inquit, honor: quandoquidem non in manus, sed ad pedes Apostolorum ponebant; » et alibi ilerum⁴: « Ponebant ad pedes Apostolorum: non ad manus ipsorum ponebant, sed ad pedes, declarando fidem et pietatem, et reverentiam, quam habebant Apostolis, et quod majoris ducabant quod ab eis recipientur, quam quod ab eis darentur dona. » Haec et alia plura in eamdem sententiam disserit. Accedere ad sanctorum virorum pedes venerationis ergo, antiquus fuit Christianorum usus: unde illa dici vel scribi solita summissi animi obtestatio: Per vestigia vestra. Evidem idem qui supra, Joannes Chrysostomus, adiri monachos, ad eorumque provolvi vestigia suadel, cum ait⁵: « Ad eos abi, hospitare, accede, sanctos tange pedes; multo namque honestius est illorum pedes tangere, quam aliorum caput. Dic enim mihi: Si quidam statuarunt pedes apprehendunt, quoniam regiam tantum habent figuram: tu ipsum in se habentem Christum non pedibus tenebis, et salvis eris? Sancti sunt pedes, licet viles sint; inquinatorum vero neque caput venerandum est. Sanctorum namque pedes magna potuerunt; quoniam obrem et ulciscuntur, cum pedibus pulvorem excusserint. » Haec Chrysostomus. Plura hic essent adducenda exempla, quae in alium locum differimus magis accommodatum.

264. *Ananiae et Saphiræ interitus.* — Post haec vero S. Lucas⁶ Ananiae et Saphiræ ejus uxorū pavendum recensel interitum. Vendiderant agrum; cuius pretii, quod delaturi erant ad pedes Apostolorum, dolosa calliditate mentientes, partem fraudarunt. Inquirit quidem de crimine Petrus, detegit fraudem, sed Deus pœnam infligit. Videas ex his Petrum, sicut in celeris, ita etiam in judicaria potestate præse ferre primatum: primus quippe omnium ac solus inter celeros de perpetrato peccato reos interrogat; quos convictos, mox a Deo dira pœna immissa consequitur. Haec quidem tanta non casu sunt facta, sed ut experimento omni Ecclesiæ innotesceret, illum quem Petrus criminis arguit, Denique ejus iudicio annuentem, mox experiturum ultorem. At Porphyrius, impius ac dolosus nungivellus, eo dementiae venit, ut haec legens non erubuerit Petrum nimia severitatis arguere, quasi ipse in eos penam mortis inflixerit. Sed S. Hieronymus⁷ in primis quodnam fuerit illorum peccatum, ut tantam Dei iram mererentur, insinuans, denique Porphyrio garrenti respondet, sic dicens: « Ananias et Saphira dispensatores timidi, imo corde duplici, et ideo condemnati: quia post votum obtulerunt quasi sua, et non ejus cui semel ea voverant, partemque sibi jam alienæ substantiæ reservaverunt, metuentes

famem, quam vera fides non timet; præsentem meritere vindictam, non crudelitate sententia, sed correctionis exemplo. Denique et apostolus Petrus nequaquam imprecatur eis mortem, ut stultus Porphyrius calumniatur, sed Dei iudicium propheticum spiritu annuntiat, ut pœna duorum hominum sit doctrina multorum. » Haec Hieronymus. Origenes⁸ quoque non putat adscribendum esse Petro interitum Ananiae, ut ex ejus verbis paulo inferius demonstrabimus. Maximus⁹ etiam hanc ipsos commenruisse iram ait, quia quod Deo promiserant, non reddiderunt: eadem Athanasius¹⁰ tradit de voto, item et Gregorius¹¹, et alii. Porro non solum, quod que Deo voverant non præstiterint, eam meruerunt experiri a Deo sententiam, sed et quod (ut ingerit Petrus) mentiti sint Spiritui sancto. Nihil sane in Ecclesia, quæ est columna et firmamentum veritatis, tam infastum atque alienum inveniri potest, quam simulatio, cui¹² si semel tributatur assensus, omnis ecclesiastica disciplina turbabitur: meritoque tam in hos, quam etiam in Simonem magum, qui dolose in fide agebat, Petrus disciplinæ vigorem exercuit.

265. Cæterum hanc pœnam non ad supplicium sempiternum, sed ad expiationem peccati, ut sic salvi esse possent in futuro sæculo, a Domino esse illatam, Origenes existimat, dum ait: « Digni enim erant in hoc sæculo recipere peccatum suum, ut mundiores exeat ab hac vita, mundati castigatione sibi illata per mortem communem; quoniam credentes erant in Christum. Puto autem, quoniam audiens Ananias haec verba, ideo cadens expiravit, quod non sustinuit reprehensionem Petri, sed cruciatus in se adeo est punitus ut etiam expiraret, verbis videlicet Petri calechizantibus animam ejus. Nec Petrum hic debemus existimare interfecisse Ananiam: sed illum non sustinuisse acrimoniam verborum Petri dicentis ad se: Ut quid replevit satanas cor tuum? » Id ipsum Augustinus¹³ agens contra Parmenianum sensire videtur, dum de Paulo sic ait: « Quid ergo agebat Apostolus, nisi ut per interitum carnis, saluti spirituali consuleret? ut sive aliqua pœna vel morte corporali, sicut Ananias et uxor ejus ante pedes Apostoli Petri ceciderunt: sive per pœnitentiam, quoniam satanae traditus erat, interimeret in se sceleratam carnis concupiscentiam. » Haec Augustinus. Cassianus¹⁴ etiam haec in eam sententiam: « Invenimus sane etiam pro levioribus culpis nonnullos eamdem mortis ad præsens excepsisse sententiam; qua sunt et illi puniti, quos prædiximus extitisse sacrilegæ prævaricationis auctores: ut factum est in illo qui sabbato ligna collegerat, vel in Anania et Saphira, qui parum quid de substantia sua clam, infidelitatis errore, servaverant: non quod æqualia fuerint pondera peccatorum, sed quia novæ transgressionis

¹ Matt. xxvii. — ² Joan. xix. — ³ Chrysost. in Act. hom. xi. — ⁴ Hom. xxvii. in ep. ad Corin. — ⁵ Chrys. ad pop. Antioch. hom. LIX. — ⁶ Act. v. — ⁷ Hier. ad Beccetr. epist. VIII.

⁸ Orig. tract. VIII. in Matth. — ⁹ Apul. Amb. Ser. 9. et apud Aug. de ver. Apost. ser. 25. — ¹⁰ Athan. ser. de Passion. et Genu. — ¹¹ Greg. regist. lib. I. Jud. IX. epist. XXXIII. — ¹² Distinct. XXVII. cap. Nam si. — ¹³ Aug. contra Parun. lib. III. c. cap. 2. — ¹⁴ Cassian. col. VI. c. 22,

prorsus reperti, debuerunt præbtere ceteris, quemadmodum peccati, ita etiam penitentia ac terroris exemplum: ut quisquis ea deinceps affectare tentasset, nosset sibi secundum eam formam qua illi damnati sunt, etiam si in praesenti supplicium differatur, in futuri judicij examinatione reddendum. » Haec ille. His denique veluti corollarium addimus, quod Isidorus Pelusiola¹ ad Orionem monachum in haec verba rescripsit: « Non crudelitatis atque amentiae fuit, vir studiosissime, quod sapientissimus Petrus eos qui peccaverant morte affecit; verum præscientis doctrinae multa hominum peccata præsanantis. Nam cum tunc Evangelii sententiam facere incepissent, ac statim enata zizania conspexissent, sapienti consilio ea confestim evulserunt, ne una cum tritico aucta, futuro igni ad exusionem servarentur. Ad eundem enim modum divinus quoque Moyses, legem ab initio statim violatam perspiciens, etsi ob exiguum peccatum, saxis tamen eum obrui jussit, qui die sabbati ligna collegerat: Deum videlicet hanc sententiam tulisse scribens. » Haec usque Isidorus: ac de his satis.

266. *De venundatione bonorum a primis Christianis sponte facta.* — Nunc vero quod ad dictam frequenter superius in communem usum bonorum collationem pertinet: non ejusmodi fuit, ut qui-cunque christianus esse vellet, non after id consequi posset, nisi substantia rerum suarum prius vendita, Christo nomen dedisset; vel quod factus christianus id ipsum præstare compelleretur, sic ut eadem vivendi norma ceteris omnibus, qui creduntur essent, christianis præscriberetur. Nam de Paulo² apostolo constat, Corinthios per epistolam monuisse, sic eos indigentibus elemosynas impari debere, ne esset nimis profusa largitio: « Non enim, ait, ut alius sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex aequalitate. In praesenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat. » Sed haec facta sunt ipso exordio nascentis Ecclesie, privato quodam Spiritus sancti impulsu, et quidem multis ex causis, atque in primis ut excultioris vita quadam posteris imitandum formaretur exemplum. Inde enim quotquot religiosorem vivendi normam sunt amplectati, et ad eandem vivendi rationem ceteros perfectioris vite cupidos instituendos suscepserunt, formam sumpsisse noscuntur. Unde S. Augustinus³ suos alloquens clericos, ait: « Quomodo autem vivere velimus, quomodo Deo propitio jam vivamus; quamvis de Scriptura sancta multa noverritis, tamen ad commemorandos vos, ipsa de libro Aetuum Apostolorum lectio recitabitur; ut videatis ubi descripta sit forma, quam desideramus implere. » Legit Lazarus diaconus, quæ in Actis Apostolorum scripta sunt capite quarto, et inter alia, verba illa: « Multitudinis autem credentium erat cor unum, et anima una: nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. » Et quod paulo infe-

rius habetur: « Quotquot enim possessores agrorum, aut domorum erant, vendentes afferabant pretia eorum quæ vendebant, et ponebant ante pedes Apostolorum: dividebatur autem singulis, prout enique opus erat. » Quibus lectis, Augustinus eadem et ipse repetit; deque his ad suos præclarum habuit orationem. Eadem Basilius⁴, ac denique omnes qui monachis selectas vivendi regulas præscriperunt.

267. Quid ad haec impii, qui in Christianismo sectantes epicurismum, his licet Apostolorum doctrina et exemplo firmatis ac stabilitis, adhuc tamen perficienda fronte procacique animo non verentur in sanctas regulariter viventium institutiones obloqui atque furere? Sed de his alias uberius atque opportunius. Ceterum præter illa quæ dicta sunt, afflentur insuper de distractione rerum temporalium in usum pauperum aliae divini consilii rationes. Excitanda enim erat in fideles vehemens persecutio, que non bona tantum, que haberent, anferret, sed et in ipsorum personas seviret. Sie igitur ut prima Ecclesie fundamenta nullo persecutionis impetu quaterentur, sed solida firmitate subsisterent, optime divina providentia disponente, consultum est ut ejusmodi periculum fidèles rerum temporalium luerosa jactura redimerent. Testis enim est Paulus², divitiarum cupidos temptationibus facile superari et laqueis diaboli irretiri. Narratis jam his quæ in Ananiam et Saphiram sunt divinitus acta, haec subdit Lucas³:

268. *Apostoli in templo et Petri in miraculis prerogativa.* — « Per manus autem Apostolorum fiebant signa et prodigia multa in plebe. Et erant unanimiter omnes in porticu Salomonis. » Locum illum licet fuisse constet extra templum, ut etiam patret Gentilibus, tamen etiam frequentius templum appellatum esse ab Evangelistis invenies. quod eo ambitu universa templi constructio clauderetur. Exemplo igitur Domini Redemptoris, qui cum Hierosolymis esset docebat in templo, Apostoli etiam illie doctrine cathedralm erexerunt: ad quam alludit Tertullianus⁴, dum ait: « Quid ergo Athenis, et Hierosolymis? quid Academiae, et Ecclesiae? quid hereticis, et christiani? Nostra institutio de porticu Salomonis est, qui et ipse tradiderat Dominum in simplicitate cordis esse querendum. » Haec Tertullianus. Addit Lucas: « Cælerorum autem nemo audebat se conjungere illis: sed magnificabat eos populus. Magis autem augebatur credentium in Domino multitudo virorum ac mulierum, ita ut in plateas ejicerent infirmos, et ponerent in lectulis ac grabatis, ut veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis. Coneurrebat autem et multitudo vicinarum civitatum Iherusalem, afferentes aegros, et vexatos a spiritibus immundis, qui curabantur omnes. »

269. Cum vero non Petrus tantum, sed et ceteri

¹ Isidor. lib. 1. epist. CLXXXI. — ² 2. Cor. VIII. — ³ Aug. ser. 50. de diversis.

⁴ Basil. de reg. monach. — — ² 1. Tim. vi. — ³ Act. v. — ⁴ Tertul. lib. de prescript.

Apostoli Hierosolymis essent, quidnam est quod oculi omnium converluntur in Petrum? quid ista in plaleis ægrotantium exhibitio, ut, veniente Petro, umbra salteo illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur omnes non ab uno vel altero, sed ab omnibus, quibus tenerentur, morbis? Certe quidem non per Petrum tantum, sed per caeteros etiam Apostolos fieri solita signa et prodigia, idem (ut nuper vidimus) qui haec scribit, testatur Lucas. Verum sicut inter omnes Apostolos Petrus a Christo primus in omnes est auctor, ita etiam præclariora quedam et insigniora ab eo miracula ei concessit. Hinc solius Petri fuisse curare languentes umbra corporis transcurrunt, satis Evangelista declarat. Nam si id caelerorum Apostolorum umbra præstisset, quid tanta compressio in exponendis infirmis, quos Petri transcurrunt umbra curaret? Unde Arator diaconus, qui heroico carmine eadem cecinit Acta Apostolorum, dum de his agit, haec egregie:

Excute, Petre, gradus: tecum medicina salutis
Ambulat: adde viam: pes is est ad gaudia velox,
In pedibus non esse morari: tua semita vita est.
Si properas, jam nemo pacet: tu motibus umbra:
Corpora cuncta levas, atque hoc simus inscia voti
Sunat turba faciens: quod cum rogat accipit unus.
Quarite, quos agitat tanti reverentia facti,
Quid typicum res ista ferat: librisque volutis
Noscite quod soli concessa est gloria Petro:
Quæve sub hac specie lateant documenta videte, etc.

Quod etiam hic in umbra per Petrum agitur (nam in imagine pertransit homo) in caelo veritate præstari, idem pluribus versibus docet.

270. Quid insuper umbra Petri, nisi imago expressa corporis Petri? certe quidem non aliunde, quam ex ejusmodi imaginibus umbra formatis, picturam duxisse originem ferunt¹, ut ex his videas imaginum pium cultum in umbra Petri a Deo primitus in primori illa Ecclesia tot tantisque miraculis esse divinilus consecratum. Rursus vero nec illud prætermittimus (ex quo in rebus gestis mysteria latere noscuntur) quod cum eamdem Deus virtutem umbra Petri indiderit, quam et corpori Petri; illud certe typice expressum esse videtur, tantam a Deo principi Apostolorum gratiarum copiam esse collalam, ut eadem dona Petri personæ concessa, sic in umbram transtulerit, ut eadem in successoribus, qui referunt personam Petri, feliciter propagari voluerit: nimirum ut quamvis non omnes æque sancti ac Petrus, sed ex ipsis aliqui moribus essent futuri dissimiles, tamen quia ejusdem gererent personam Petri, eamdem etiam refinuerint a Deo illi traditam potestatem: scirentque omnes respectu Petri in honore habendos esse, qui umbram saltem Petri haec ex parte referrent.

271. *Apostoli in carcere conjecti, et de Theodo, et Iuda, ac Gamalièle.* — Tantam Christi gloriam in Petro ac caeleris Apostolis divinitus illustrata invidentes principes sacerdotum, furore quodam evaginati, injicientes in illos manus, in carcere detru-

serunt. At angelus Domini (inquit Lucas²) per noctem aperiens januas carcere, eduxit illos, justisque intrepide Evangelium prædicare: qui diluculo templum ingressi, cœperunt confluentem docere populum. Cum interim, coacto concilio, seniores, ipsos qui adhuc in carcere defineri pularentur, Apostolos adduci jussissent, quæsiti sunt in carcere, nec inventi licet clausum esset ostium; sed in templo eos prædicare Evangelium, nuntiatum est. Tunc qui sunt missi magistratus ac ministri, absque vi aliqua sistunt eos in seniorum concilio: cumque arguerentur spreti mandati, Petrus pro caeleris ex more ad facti excusationem magna animi libertate haec in primis effatus ait: « Obedire oportet Deo magis, quam hominibus. » Aliisque verbis tum Christi gloriam, tum ipsorum in illum admissa exaggerans, peroravit.

272. Cum illi interim de inferenda illis nece inirent consilium, surgens Gamaliel legis peritus, jubens primum Apostolos foras ad modicum spatum temporis duci, in haec verba sententiam dixit: « Viri Israëlitæ, attendite vobis super hominibus istis quid acturi sitis. Ante hos enim dies extitil Theodas, dicens se esse alijpiem, cui consensit numerus viorum circiter quadringtonitorum: qui occisus est, et omnes, qui credebat ei, dissipati sunt, et redacti ad nihilum. Post hinc extitil Judas Galilæus in diebus professionis, et avertit populum post se, et ipse periit: et omnes, quotquot consenserunt ei, dispersi sunt. Et nunc itaque dico vobis: discedite ab hominibus istis, et sinite illos: quoniam si ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissolvetur: si est vero ex Deo est, non poteritis dissolvere illud, ne forte et Deo repugnare inveniamini. Consenserunt autem illi. Et convocantes Apostolos, cesis denunciaverunt ne omnino loquerentur in nomine Jesu, et dimiserunt eos. Et illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Omni autem die non cessabant in templo, et circa domos docentes, et evangelizantes Christum Jesum. » Hæc Lucas. Ex quibus Josephus (ut dictum est superius) errasse deprehenditur, dum Theodæ res gestas ad tempora³ Cuspii Fadi Judeæ procuratoris refert, quem, ejusdem testificatione, anno quarto Claudi imp. in provinceam missum constat, post annos undecim ab hoc tempore.

273. Ceterum non Gamalielis tantum auctoritate id affirmantis, et Lucie haec etiam describentis, sed et Domini testimonio, extitisse Theodam ante Chrisli passionem, Patres omnes consentiunt: locum enim illum Joannis interpretantes quo Dominus dicit³: « Omnes quotquot venerunt, fures sunt et latrones; » de Theoda et Iuda Galilæo intellexisse, pari consensione confirmant. Certe quidem nequam ad antiquiora tempora Dominum haec dicentem respectum habuisse, facile potest intelligi, ne singillasse cum pseudoprophetis etiam probatos ac a Deo missos prophetas calumniouse ab aliquo dici

Clem. Alex. adver. Gentes,

¹ Act. v. — ² Jos. antiqu. lib. xv. c. 2. — ³ Joan. x.

posset: sed ad propinquiora tempora potius respexisse, et ut de rebus jam omnibus nosque explicatione non indigerent, ea locutum esse: nam de antiquioribus pseudoprophetis nulla jam memoria erat, recens vero recordatio de his quos tum praesens saeculum infelici germine propagavit: nam non modo Judas, ejusque successores, atque Theodas, sed et Herodes major, quippe qui ab Herodianis Christus haberetur, notari potuit. Sic igitur Iohannes Chrysostomus¹, Cyrilus² Alexandrinus, Isidorus³ Pelusiota, et alii omnes hos seculi, Dominum de Theoda intellexisse, jure existimaruunt. Porro Theode facinus in hunc modum contigisse, Josephus describit⁴: non piget enim rem superius alia occasione narratam, iterum rei argumento exigente, hic repetere:

274. « Apud Iudeam, inquit, præstigiator quidam, nomine Theodas, persuasi magna vulgi multitudini, ut assumptis suis facultatibus sequeretur se ad Jordanem fluvium: Prophetam enim se Jacobbat, pollicens scissurum se verbo Jordanem fluvium, ac facilem præbiturum transitum; talique promissione permullos seduxit. At Fadus effecit ut nihil fueri facerent ex sua insipientia, missis in eos equum turmis: qui ex improviso irruentes, ex his multos interemerunt, multos vivos ceperunt, et in his ipsum Theodam, cuius caput abscissum reportavit Hierosolymam. » Hactenus de eo Iosephus. At ex verbis Lucæ evangelistæ major inde oritur difficultas, quod de Theoda exemplum addueens, quasi rem nuper factam recenset: « Ante hos dies, inquit, exstil Theodas. » Tamen inferiorius enim post hunc dicat extitisse Judam Galilaum tempore professionis, illius scilicet celebrerrimæ sub Quirino præside factæ: hac quidem ratione ante annos triginta quatuor Theodam vixisse, opus est dicere; quo modo igitur ante hos dies faefum dicit, quod ante tot annos contigisse probatur? Quod vero in primis Theodam a Josepho descriptum existimauunt aliqui alium esse ab illo de quo hic meminit Lucas: enim haec nulla auctoritate probentur, aequi rejecienda putamus. At magis placet ut idem sit, ante hos dies, quod, ante hanc temporam, usitato dicendi modo: vel ut ille Lucæ verborum sit sensus⁵ dum ait: « Post hunc extitit Judas Galilæus, » περὶ τοῦ περὶ τοῦ sit positum, ut diceret: Ultra dictum Theodam extitit Judas Galilæus, etc., siveque nonnusse dicere, post Theodam extitisse Judam; sed potius post recensitum de Theoda quod nuper acciderat novum exemplum, illud addidisse de Juda quod antiquitus factum erat, cuius tamen recens erat memoria: nam (ut suo loco superius dictum est) adhuc Apostolorum temporibus illius sectatores supererant Galilæi. Sed haec relinquimus lectoris arbitrio; lectionem certe mutare non præsumimus.

275. Ceterum quod spectat ad Gamalielum: non prætermittimus dicere ipsum fuisse Chri-

sliamum, sed consilio Apostolorum sic occultum inter seniores, ut ea ratione melius consulere Ecclesie posset, permanuisse, in libris Recognitionum Clementis⁶ haberi, quos licet apocryphos citat Beda⁷, et haec eadem de Gamalielio recitat. Certe illum adhesisse Christianis et inter Christianos esse professum, certum plane ejus rei indicium illud est, quod a Christianis apud Stephanum protomartyrem sepultus est. Cum enim divina revelante providentia, corpus sancti Stephani repertum est, una cum ipso etiam est inventum corpus Gamalielis, qui olim cum ipsis Stephani, tom. Sauli (postea Pauli) ac Barnabæ magister fuerat. Habentur haec certa tide testata a Luciano presbytero, in libello illo quem de Stephani protomartyris corporis inventione, cui præsens fuit, conscripsit. Quod vero codem Luca auctore dictum est, Apostolos non nisi plagi affectos a concilio fuisse dimisso; id plane nequaquam ex sententia Gamalielis esse factum, sed voluntate Caiphæ, Anne, et Alexandri, in ejusdem qui supra Clementis⁸ nomine scripto commentario legitur.

276. *Prima discordia in Ecclesia.* — His jam fortiter ab Apostolis superatis, alia arte aggreditur veritatis hostis diabolus vexare fideles. Cum enim quos adversus Ecclesiam concitaverat adversarios, jam victos prostratosque consiperet, per eos qui intus in Ecclesia erant, longe periculosius certamen aggreditur; tentans nimimum, si admirabilem illam unitatem, mutuamque nusquam antea visam animorum concordiam, aliqua posset dissensione turbare ac dividere schismate. Sed quoniam usque progressus sit ejus conatus, Lucas⁹ narrat his verbis: « In diebus illis, crescente numero discipulorum, factum est murmur Graecorum adversus Hebreos, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano vidua eorum. » Haec Lucas. Porro non sic in hoc loco accipiendi sunt Graeci, quasi Gentiles, ad distinctionem Hebreorum: nam nondum Gentilibus Christi Ecclesiæ patet ostium, quod Petrus postmodum reseravit: sed quod (ut superius Philone auctore diximus) sicut in cæteris orbis partibus, ita etiam in Graecorum regionibus Iudei agerent: cum alioqui etiam Lacedæmones nobiles in Gracia populi ab Abraham se originem ducere gloriarentur: id quidem eorum regis ad Omiam pontificem Judeorum per breve litteræ scriptæ testantur his verbis.

277. « Incidimus in quamdam scripturam antiquam, in qua invenimus cognitionem intercessisse inter nostras origines, et nostrum quoque genus non esse alienum a posteris Abraham. Eum igitur est ut cum fratres nostri sitis, petatis a nobis quæcumque libuerit; idem nos quoque faciemus, et res vestras tanquam nostras existimabimus, nostras item vobiscum communes habituri. Demoteles est, qui has vobis reddit litteras in pagina quadrangula scriptas, et obsignatas aquila sigillo draconem tenentis unguibus. » Haec continebat epistola, quam

¹ Chrys. in Joan. hom. 59. — ² Cyril. in Joan. lib. vii. c. 3. — ³ Isid. lib. III. epist. cxix. — ⁴ Jos. antiqu. lib. xx. c. 2. — ⁵ Gang. in Act. Apost.

⁶ Clem. recog. lib. I. c. 9. et 10. — ⁷ Beda in retract. in Act. Apost. c. v. — ⁸ Clem. Const. lib. v. c. 3. — ⁹ Act. vi.

*Josephus*¹ suis de Antiquitatibus libris intexit; qui item recitat² Jonathae pontificis litteras in eamdem fere sententiam ad senatum Lacedaemoniorum conscriptas. In Ionia item Graecorum provincia quamplurimos habitasse Iudeos, idem auctor³ affirms; quos M. Agrippa Orientis prefectus, Augusti temporibus, a Gentilium indigenarum vindicavit injuriis, et patrii eos uti posse legibus absque impedimento, praecipit. Idem Josephus scribens contra Apioneum testatur Iudeos tam Antiochiae habitantes in Syria, quam Ephesi in Asia, aliisque civitatibus nobilibus, fuisse earum municipes; sic dicens: « Qui Antiochiam habitant Iudei, Antiocheni nominantur: ius enim civium eis dedit conditor Seleucus. Similiter et qui in Epheso commorantur, et alia Ionia, cum civibus exinde natis eamdem appellationem habent, haec præbentibus eis regni successoribus. » Graeci igitur dicebantur a Iudeis qui in Graecia Hebrei agerent; Palæstinae vero indigenas, proprio nomine appellabant Hebreos, ut hic etiam Lucas fecisse cognoscitur.

278. *Electio et munus diaconorum.* — Quodnam vero fuerit hujusmodi ministerium, a quo Graecorum viduae videbantur exclusæ, duplex reperitur de ea re fuisse sententia. Existimarent alii certas Hebreorum viduas mensarum servitio fuisse præfectas; nam et mulieres Domino ministrasse, testantur Evangelistæ⁴. Alii vero idem ministerium quotidianum esse putarunt ipsam eleemosynarum quotidie fieri solitam distributionem, ac in singulos partitionem, de qua Lucas⁵ superius: « Dividebatur, inquit, singulis prout cuique opus erat. » Ceterum secundum priorem sententiam ministerium illud esse potius accipiendum, ea que inferius Lucas⁶ scribit de electione septem diaconorum, facile persuadent, dum ait: « Convocantes autem duodecim multitudinem discipulorum, dixerunt: Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis. Considerate ergo fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu sancto et sapientia, quos constituamus super hoc opus. Nos autem orationi et ministerio verbi instantes erimus. Et placuit sermo coram omni multitudine. Et elegerunt Stephanum, virum plenum fidei et Spiritu sancto, et Philippum, et Prochorum, et Nicanorem, et Timonem, et Parmenam, et Nicolaum advenam Antiochenum. Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum: et orantes imposuerunt eis manus. » Itæ Lucas: cuius rei gestæ narratio etsi plana et facilis habeatur, aliqua tamen indiget discussione: ut illud in primis; quænam mensæ illæ fuerint, sacrae ne, an communes, quibus sunt præfeti diaconi.

279. Si quis primitiva illius nascentis Ecclesie principia repeatat, et diseat consuetudinem, quænam fuerint illæ mensæ, cognoscet: nimisnam easdem fuisse sacras æque atque communias. Sicut enim Dominus ac Redemptor noster in ultima illa me-

morabili cœna (ut vidimus) utramque mensam una conjunxit, communem, et saera, in quarum priori agnum ex more comedenter, in altera vero mox consecuta sacratissimum suum corpus et sanguinem propinavit: ita etiam temporibus Apostolorum eadem in Ecclesia consuetudo noscitur conservata, ut simul utramque mensam conjungerent. Est de his perspicuum Pauli Apostoli testimonium in prima, quam ad Corinthios⁷ seribit, epistola, ut omnes notant illie interpres. Cum enim ait: « Unusquisque suam cœnam præsumit ad manducandum: et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. » Ecce cœna communis, hoc est non sacra. Cum vero rursus inferius subdit post deductum exemplum cœnae Domini, verbis illis: « Quotiescumque manducabis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini ammuniabitis donee veniat, etc., » de mensa sacra intelligere, nullus poterit dubitare.

280. His igitur in hunc modum se habentibus; ministerium quotidianum nihil aliud fuit, quam ejusmodi mensis inservire, quæ quotidie parabantur. Unde Lucas²: « Erant perseverantes in doctrina Apostolorum, et communicatione fractionis panis, et orationibus; » et paulo post: « Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione, et simplicitate cordis. » Verum non communem tantum cibum per fractionem panis debere intelligi, Paulus doceet, cum ait³: « Panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? » Facebas ergo sententia affirmantium diaconos mensis tantum communibus fuisse præfectos. Quos rogo dicant, quid tantum oportuit Apostolos adhibuisse studium in diligendis, qui prandia cœnasque pararent, ministris, ut non ex trivio quosque petitos viros, sed boni testimonii, plenos insuper Spiritu sancto et sapientia, eosdemque (ut tradit Epiphanius⁴) ex numero septuaginta duorum discipulorum accessilos eligerent: cum aliqui ad id quod majoris esset operis, nempe judiciorum præfecturæ, qui essent contemptibiles, si forte sapientes deessent in Ecclesia, Paulus⁵ præficiendos esse mandarit. Quid insuper ad communium mensarum ministros insituendos, tantis opus fuisse religiosis ritibus, ut nonnisi prævia communii omnium oratione ac manus impositione, ad tale nunus obeundum idonei censerentur? Tanti enim ponderis erat manus impositionis, ut eodem ferme ministerio Paulus et Barnabas initiati fuerint ad apostolatum⁶. Quod si communium tautum mensarum ministri erant, quomodo et aliquando Evangelii prædicatio illis est credita, cuius causa Apostoli a ceteris vacare ministeribus cupierunt? certe Stephanum, et Philippum, qui evangelicae prædicationis causa Evangelista diei meruit, eo munere functos esse, nullus ignorat. Tantum etiam meriti, qui curarent cibaria, diaconi exquirendi essent, ut iisdem moribus, quibus episcoli, absolutissimi esse deberent? nam Apostolus⁷

¹ Joseph. antiq. lib. XII, c. 5. — ² Idem lib. XIV, c. 9. — ³ Idem lib. XVI, c. 4. — ⁴ Matth. XXXII. Marc. XV. — ⁵ Act. IV. — ⁶ Act. VI.

⁷ Cor. XI. — ⁸ Act. II. — ⁹ 1. Cor. X. — ¹⁰ Epiph. lib. I, c. 21. — ¹¹ 1. Cor. VI. — ¹² Act. XIII. — ¹³ 1. Tim. III.

Paulus eamdem fere consummatam perfectamque morum integratatem a diacono aequo exigit, atque ab episcopo, sicut et Ignatius¹ ac Polycarpus² tradidit.

281. Hæc in re tam clara superflua fortasse videri possunt, sed tamen necessaria existimavimus ad refellendam quorundam (praesertim recentioris³ hominis lamen catholicæ) sententiam, affirmantium diaconos ab Apostolis electos, non fuisse ministros altaris. Sed etsi ex his satis ostensum sit hos errasse: adhuc tamen ad eos penitus confundandos, non alium quam qui diaconorum ministerium quodnam esset, oculis spectavit, adhibeamus lestem, Ignatium, inquam, qui iisdem temporibus (ut tolies diximus) vixit: existimantes neminem fore adeo refractarium et impudentem, qui tanto testimonio omniti audiat. Ipse⁴ igitur scribens ad Trallianos hæc habet: « Oportet et diaconos mysteriorum Christi ministros per omnia placere: nec enim ciborum et potuum ministri sunt, sed Ecclesie Dei administratores; » et inferius: « Quid vero diaconi, quam imitatores angelicarum virtutum? qui purum et inenlpatum ministerium illis exhibent (sacerdotibus scilicet) ut sanctus Stephanus beato Jacobo, Timotheus et Linus Paulo, Anacletus et Clemens Petro. Qui igitur his non obedit, atheos prorsus et impius est, etc. » Rursus ad Hieronem diaconum⁵: « Nil tu inquit, sine episcopis facito: sacerdotes enim sunt, tu vero sacerdotum minister: baptizant, sacrificant, eligunt, manus imponunt: tu vero illis ministras, ut S. Stephanus Jacobo, et presbyteris qui erant Hierosolymis. » Hæc Ignatius. Plura in hanc sententiam coacervanda fuissent sanctorum Patrum testimonia, nisi hujus sanctissimi viri ac martyris, atque eorum quæ seripsit oculati testis, iterum atque iterum repetitam, firmiterque testatam assertionem abunde sufficere existimaremus. Quam vero ex his etiam arguatur spurius ille canon⁶ sextæ synodo affixus, quo dicitur septem diaconos ab Apostolis electos non ministrasse sacris mysteriis, omnium eruditorum appellatio sententiam.

282. Porro quod superius dictum est, septem diaconos mensis communibus etiam fitisse praefectos: non sic accipienda res est, ut (quod ministerium mensarum est) cæteris accumbentibus, qua ad eibum potumque pertinebant, illuc inferrent: sed quod ea, quibus cuique opus esset, eleemosynas dividendo curarent; quod etiam usu relentum esse, S. Leo in sermone de S. Laurentio testatur, cum de ipso ait: « Non solum ministerio sacramentorum, sed etiam dispensatione ecclesiastica substantiae præeminebat. » Id ipsum S. Prosper⁷ de Tito diacono, qui Romæ pecunias pauperibus distribuens, interfactus est, tradit. Extat apud S. Gregorium⁸ ipsa scripti formula, cum alicui committeretur diaconia. Rursus vero eosdem diaconos divitiis Eccle-

siae esse prepositos, ut ex eis ministrent pauperibus, affirmant Hieronymus⁹ et Ambrosius¹⁰, qui ait diacono: « Cum solveris auctori debitum, licet ut opera tua in beneficentiam et adjumenta hominum conferas, alique opem feras necessitatibus aut pecunia, aut officio, aut etiam quocumque munere, quod late patet in vestro ministerio: pecunia, ut subvenias, debito obligatum liberes, etc. » Adeoque erat diaconis communissa cura rerum Ecclesie, ut adversus episcopos eas dilapidantes se constanter erigerent. Est de his exemplum apud Gregorium¹¹ de honorato archidiacono Ecclesie Salomoniana. Porro diaconos non omnia ministeria ecclesiastica per se obiisse, sed alios complures habuisse ordine sub se positos ministros, ex his quæ idem sanctus Ignatius¹² scribit ad Antiochenos, satis exploratum habetur, dum ait: « Saluto sacros diaconos; » et paulo post: « Saluto hypodiacaconos, lectores, cantores, janitores, laborantes, exorcistas, confessores. Saluto custodes sacerorum vestibulorum diaconissas. » Itorum autem singulorum ordinum quæcum fuerint munera, satis constare putamus, cum in Ecclesia eadem perseverent. Sed de laboribus tantum, et diaconissis, hic obiter nonnulla dicenda sunt.

283. *Laborantes et diaconissæ.* — Quinam fuerint in Ecclesia ministri, qui dicti sunt laborantes, Epiphanius¹³ dilucide satis explicat, dum ait: « Laborantes, corpora eorum qui obdormierunt, obolvunt et cooperiunt. » Alio nomine hos fossarios dictos esse, constat ex¹⁴ epistola incerti cuiusdam auctoris ad Rusticum Narbonensem scripta. Quod vero spectat ad diaconissas, constat quidem post diaconorum electionem, viduas illas quæ praeerant ministerio quotidiano, ab eo desiisse ac cessasse, verum non penitus in ordinem esse redactas, sed aliis functionibus mancipatas: de quarum electione agens Paulus, non minus quam sexaginta annorum viduam eligendam, eamque moribus probatam, præcepit. De numeribus, quæ diaconissa obitura erat; sicut foribus, qua ingreduntur viri, janitores qui et ostiarii dicti sunt, præfecti erant; ita et portis mulieribus tantum patentibus præerant diaconissæ, quas (ut vidimus) appellat S. Ignatius sacerorum vestibulorum custodes; sicut enī in templo (quod dictum est) erant feminarum portæ, et loca orationis a viris sejuncta, sic etiam laudabilem illum morem in Christianorum ecclesiis fuisse translatum constat: sed de his agimus inferius. Cæterum erant et alia munera quibus diaconissæ fungerentur, de quibus hæc apud Clementem leguntur¹⁵: « Elige quoque diaconissam fidelem et sanctam, ad mulierum ministeria; nam accidit aliquando, cum in aliquorum domos diaconum ad mulieres mittere non potes propter infideles, mittes igitur mulierem diaconissam, propter improborum cogitationes. Nam ad multos usus muliere diaconissa indigemus: ac primum, cum illuminantur mulieres,

¹ Ign. ad Trall. epist. v. et ad Her. xiii. — ² Polyc. epist. ad Philipenses. — ³ Caiet. in Act. Apost. — ⁴ Ignat. epist. v. — ⁵ Idem epist. xiii. — ⁶ Sext. Synod. c. XVI. apud Theod. Bals. — ⁷ Prosper. in chron. anno Domini 429. — ⁸ Greg. hb. IX. indict. IV. epist. XXIV.

⁹ Hieron. in Ezech. c. XLVIII. — ¹⁰ Ambros. lib. de offic. c. ult. — ¹¹ Greg. regist. hb. II. epist. XIII. — ¹² Ignat. epist. XII. — ¹³ Epiph. in comp. doct. — ¹⁴ Extat apud Hieron. tom. IX. — ¹⁵ Clem. consl. hb. III.

episcopus ungil frontes ipsarum oleo sancto, deinde diaconissa eas abslergit : non est enim necesse mulieres aspici a viris. » Epiphanius¹ et ipse nuberius de diaconissarum ministerio agit his verbis : « Ministeriarum quidem diaconissarum appellatarum ordo est in Ecclesia, non ad sacrificandum, neque ut quicquam aggredi permittantur, verum reverentia gratia muliebris generis, aut propter horam lavae, aut visitationis affectionis, aut laboris : et quando nudatum fuerit corpus mulieris, ut ne a viris sacrificiantibus aspiciatur, sed a ministrante muliere, cui prescribitur a sacerdote, ut eum gerat ad tempus indigentis mulieris in tempore denudationis corporis ejus; ita ut ordo bone discipline ac ecclesiastice bone institutionis valde scientifice munitus sit in mensura regulae. » Quantumlibet praedicta diaconissae curarent, non tamen erant ejusmodi, ut sicut diaconi, manus impositionem acciperent, vel aliquo sacramento initiate essent; nam si erosanela Nicæna² synodus ea ex causa easdem inter laicas adnumerat.

284. *Presbyteræ quæ essent, et quæ episcopæ.* — Rursum vero (ex quo in hac incidimus) nec illud prætermittendum putamus, quod sicut diaconissarum menilio frequens est apud ecclesiasticarum rerum scriplores, ita etiam in iisdem saepe nomen presbyteræ, et aliquando etiam episcopæ reperitur : sed non sic quidem, ut supra diaconissas posile aliquo fungerentur munere in Ecclesia; sed quod aliquando ob iatatem, viduae seniores dicerentur presbyteræ, ut declarat canon undecimus concilii Laodicenii posterioris translationis. Aliquando vero (quod frequentius usurpatum invenitur) dictæ esse presbyteræ reperiuntur, quarum viris in presbyteros electis, ipsæ interim vilam cælibem agerent : quo etiam sensu et illæ habentur episcopæ appellatae, quarum viri fuisse in episcopos postea consercati; eum illæ ab ipsis divise spectata viverent sanctitudine : sieque ejusmodi nomina non ab aliquo ecclesiastico ministerio accepta esse, sed potius a virorum ordinibus deducta, vulgari quodam usu potius quam aliqua vera ratione, fuisse illis indita noscuntur; qua etiam denominatione interdum, quæ uxor fuisse viri qui ad diaconatum promotus esset, diaconissa nominabatur; et subdiaconissa, conjux viri illius qui ad subdiaconatus ordinem adscitus esset. Habet hæc omnia nomina expressa in concilio Turonensi³ secundo, ubi etiam agitur de episcopa⁴: sicutque accipiendum quod scribit Gregorius⁵ de presbytera. Est decretum Zachariae⁶ papæ de non admittenda in conlubernium presbytera, diacona, vel monacha; et Basili⁷ epistola ad Peragorium presbyterum de iisdem. Est item canon Antisiodorensis concilii⁸ quo inhibetur ne presbytera cum suo presbytero dormiat. Apud Athanasium⁹ secundum graecæ vocis etymologiam, presbytera, senior femina dicta est. Notal et Photius¹⁰ in Nomocanone, tam ex concilio

Nicano, quam ex Laodicensi et Chalcedonensi, prorsus diversam fuisse presbyteram a diaconissa. Sed de his satis : jam eo, unde digressa est, revertatur oratio.

285. *Prosecutio Actuum Apostolorum; Jacobus episcopus Jerosolymitarum; martyrium Stephani.* — Quod vero Lucas recensendo singulorum septem diaconorum nomina, primum ordine ponat Stephanum, S. Augustinus¹¹ ex eo accidisse pulavit, quod primatum ageret inter diaconos : unde hæc ait : « Inter diaconos nominatus primus, sicut inter Apostolos Petrus; » idemque primicerius¹² diaconorum, et archidiaconus¹³, ut a Luciano et aliis non nullis tam Græcis quam Latinis appellatus habetur. Sed jam reliqua prosequamur, que hoc anno ab Apostolis, ac Petro præsertim, facta esse reperiuntur. Ceterum nemo prudens inficias ierit, non omnes res a Petro gestas prosecutum esse Lucam evangelistam, cum Acta Apostolorum conscripsit : imo et multa quæ essent maximi ponderis, ab eo fuisse prætermissa, Hieronymus¹⁴ docet.

286. Hoc igitur anno, quo Redemptor noster Dominus Jesus Christus, consummato redemptionis humanæ mysterio, cœlos ascendit: eum credentium in Christo numerus in dies magis magisque augeretur, inler ecclera quæ ad coagmentandam nascentem Ecclesiam sunt ab Apostolis salubriter instituta; Jacobus Alphæi, cognomento Juslus, idemque frater Domini dictus, a Petro Apostolorum principe ordinatur Iliersolymorum episcops, sedique annis viginti novem; de quo Chrysostomus¹⁵: « Si quis, inquit, a me percontaretur, quomodo Jacobus sedem Iliersolymitanam accepit, responderem ego hunc totius orbis magistrum preposuisse Petrum. » Porro ipsum ordinationis mysterium, quod consecrationem usitatori vocabulo dicere consuevimus, ab eodem Petro, Joanne, ac Jacobo fratribus esse consummatum, epistola quæ dicitur Anacleti¹⁶ testatur, traditamque a Petro formam esse, ut non minus quam a tribus episcopis, eleclus antistes conseraretur. Id quidem hoc anno configisse cum festatur Eusebius¹⁷ de iisdem tribus Apostolis, qui Jacobum ordinaverunt, ex Clemente Alexandrino haec recitat : « Clemens in sexto libro Ἐπιτομὴς de eo scribens sic refert : Petrum, et Jacobum, et Joannem post Salvatoris ad cœlos ascensum, cum essent a Domino summum dignitatis gradum adepti, non de gloria et honore contendisse inler se, sed uno consensu Jacobum Justum Iliersolymorum episcopum designasse. Idem etiam in septimo libro ejusdem operis, de eo prælerea haec memorial : Jacobo Justo, Joanni, et Petro Dominus post ascensionem suam singularem quādam impetravit cognitionem, quam illi reliquis Apostolis tradiderunt, reliqui autem Apostoli septuaginta discipulis, ex quibus unus erat Barnabas. Duos item Jacobos fuisse ferunt :

¹ Epiph. haer. LXXIX. — ² Conc. Nic. c. XIX. — ³ Concil. Turon. II. c. XX. — ⁴ Eodem Concil. c. XII. XIV. — ⁵ Greg. dial. lib. IV. c. 11. — ⁶ Cod. manuscript. apud nos pag. 111. — ⁷ Concil. Antisiod. can. XXI. — ⁸ Athanas. ad Virgin. — ⁹ Photius in Nomoc. tit. I. cap. XXX.

¹⁰ Aug. ser. 94. de divers. — ¹¹ Aug. ser. 1. de Sanctis. — ¹² Lucian. ep. de ejus inventione. — ¹³ Hier. ep. ad Galat. c. II. — ¹⁴ Chrysost. in Joan. hom. 87. — ¹⁵ Anael. ad Epise. Ital. tom. I. Concil. — ¹⁶ Eusebius in Chion. et hist. lib. II. c. 1.

num cognomento Iustum, qui de templi fastigio praeceps dejectus, fullonisque veste cæsus occubuit: alterum, qui capite absesso migravit e vita. » Hæc Ensebins. Adversus eos autem qui dicunt tres fuisse Jacobos; et Alphæi dictum, diversum esse a Jacobo Justo, quem audent eliam extra duodenarium Apostolorum numerum constituere; pluribus disputat S. Hieronymus in commentario adversus Helvidium scripto, nosque alias fusiū: ad quorum refellendum commentum, modo fontem unde ista deduxerint, demonstrasse, confutasse esl: ex perulgato enim Clementis Romani nomine libro Recognitionum apocrypho id eos liquet esse mutualios.

287. Quod vero ad Jacobi ordinationis diem pertinet, in Martyrologio Bedæ facta ponitur vigesima septima mensis Decembris. Insignia quedam episcopatus ejus, non tantum memoria, sed et usq; ad posteros esse delapsa, antiquorum scriptorum anctoritate exploratum habetur. Et quod in primis spectat ad ejus cathedram, hæc de ea seribit Eusebius¹: « Jacobi Apostoli cathedram (qui primus erat ad Hierosolymitanæ Ecclesiæ episcopatum a Salvatore et ceteris ejus Apostolis delectus, quemque fratrem Christi nuncupatum, divina perhibent eloquia) ad illud tempus servatam, episcopi qui illie ordine successerunt, permagni astimant: unde declarant perspicue, quemadmodum veteres Patres ad nostram usque ætatem sanctis viris, ob eorum veram erga Deum pietatem, debitam venerationem et tribuerint, et adhuc tribuere non cessent. » Hæc de cathedra Eusebius.

288. Insuper ad episcopalis dignitatis ornamen-tum, enidem Jacobum gestare in capite consuevisse laminam seu bracteam auream, Epiphanius², Hieronymus³, ac ceteri pene omnes ecclesiastici scriptores testantur: rationem autem ejus rei hanc assert Epiphanius⁴, dicens: « Folium sive bracteam in capite gestare ipsi licet, quemadmodum relati sive digni viri Clemens et Eusebius in suis commentariis testati sunt. Sacerdos itaque esl (velut dixi) Jesus Christus in æternum, secundum ordinem Melchis-dech; simulque Rex juxta ordinem ex supernis, ut transferat sacerdotium simul cum lege: ex semine vero David propter Mariam sedens in throno in æternum, et regni ejus non erit finis. Oportebat enim ipsum nunc transferre ordinem tuum sacerdotii tum regni; » et paulo post: « Largitus est autem sub se constitutis regnum, ut ne diceretur a parvis ad majora procedere. Manet enim thronus ipsius, et regni ejus non erit finis, et sedil super thronum David: ita ut regnum David una cum pontificatu translulerit, ac largitus sit servis suis, hoc est, pontificibus Catholicae Ecclesiæ. » Hæc Epiphanius, cum pluribus superiorius monstrasset tuum sacerdotium tum thronum David ipsam regiam dignitatem una cum pontificio, in Ecclesiam suam, ac successores pontifices in æternum permansuram transtulisse. In signum igitur

regalis sacerdotii (sic ipsum appellat Petrus⁵) ejusmodi capitum ornamentum gestare consuevisse christiane legis pontifices, salis ex his que idem scribit, declaratum videtur.

289. Ceterum non Jacobum tantum ejusmodi regiae dignitatis insignibus uti consuevisse, sed et ceteros Apostolos, par est credere: nam etsi hæc de singulis non scribantur, satis tamen ad rei veritatem demonstrandam esse videtur, quod non modo Jacobus, quem divinus, sed et Joannes evangelista eus usus capitilis ornamento prohibetur: testatur enim id Polycrates⁶, Ephesiorum episcopus, in ea quam ad Victorem Romanum pontificem seripsit epistola, in qua inter alia hæc leguntur: « His accedit Joannes, qui supra pectus Domini in cena recubuit, qui sacerdos fuit, qui laminam auream gestavit, qui martyr et doctor extitil, qui tandem Ephesi morte consopitus occubuit, etc. » Recitant eadem ex eodem auctore Eusebius⁷ ac Hieronymus⁸. Eraf autem ejusmodi capitilis ornamentum sacerdotibus antiquæ legis a Deo olim concessum: quod in amplius ac perfectius christiane legis sacerdotium translatum est.

290. Ut igitur ejus repetamus originem: hæc in libro Exodi⁹ scripta habentur: « Facies et laminam de auro purissimo: in qua sculps opere cælatoris, SANCTUM DOMINO. Ligabisque eam vitta hyacinthina, et erit super tiaram, immunens fronti pontificis; » ac rursum¹⁰: « Pones tiaram in capite ejus et laminam sanctam super tiaram, et oleum unctionis fundes super caput ejus: atque hoc ritu consecrabitur. » Et post multa¹¹: « Fecerunt et laminam sacrae venerationis de auro purissimo, scripseruntque in ea opere gemmario, SANCTUM DOMINI: et strinxerunt eam cum mitra vitta hyacinthina. » Idem in Levitico¹² his verbis: « Cydari quoque texit caput: et super eam contra frontem posuit laminam auream consecratam in sanctificatione, sicut præcepit Dominus. » Cum ceteris sacerdotibus uti cydari, seu mitra, concessum esset; lamina tamen aurea ornari caput preenliare tantum erat summi pontificis: quod ornamentum, corona etiam appellatur in divina Scriptura, ut cum dicitur¹³; « Corona aurea super mitram ejus expressa signo sanctitatis. »

291. Josephus¹⁴ autem cum agit de antiquitatibus Iudeorum, quale fuerit ornamentum capitilis summi sacerdotis, exacte describit, monstratque non tantum lamina aurea, sed et corona aurea triplici ordine ducta mitram ornata fuisse; sic enim ait: « Porro pileo (ita appellat cydarim, seu mitram, communem pariter ceteris sacerdotibus) utebatur, quali ceteri sacerdotes, super quem extabat aliis consutilis ex hyacintho variatus: hunc aurea corona triplici ordine circumdabat, in qua spectabantur caliculi aurei, quales videmus in herba quæ apud

¹ Enseb. hist. lib. vii. c. 14 in fine. — ² Epiph. hier. xxix. et lxxviii. — ³ Hieron. de Script. Eccl. in Jacobo, et in ep. ad Gal. ii. — ⁴ Epiph. hier. xxix.

⁵ I. Petr. ii. — ⁶ Apud Euseb. hist. lib. v. c. 23. et Hieron. de Script. Eccl. in Polycrate. — ⁷ Euseb. hist. lib. v. c. 23. — ⁸ Hier. de Script. Eccl. in Polycr. — ⁹ Exod. xxviii. — ¹⁰ Exod. xxix. — ¹¹ Exod. xxxiv. — ¹² Levit. viii. — ¹³ Eccles. xlvi. — ¹⁴ Joseph. antiqu. lib. iii. c. 8.

nos vocatur *daceharus*, apud Graecos *herbarios hyosyamus*. » Quatisnam fuerit, quoque describit. « *Eiusmodi corona*, inquit, ab occipito circa tempora ultraque procedebat: nam frontem isti ealiculi non amiebant, sed forum quoddam latum aureum, quod saeris characteribus Dei nomen incisum habebat. » Haetenus itle de mitra summi pontificis. Qualis autem esset illa qua caeteri sacerdotes utebantur, sic ait¹: « *Supra caput autem gestabant pileum, non fastigiatum, neque totum caput comprehendentem, sed paulo plus quam medium; est autem tali apparatu, ut videatur vitta linea saepe in orbem replicata et consuta; quam superne alia tela integrat usque ad frontem descendens, et per superficiem verlieis suturarum deformitatem occultans: hic adaptatur accurate, ne inter sacrificandum delabatur.* » Cum ejusmodi mitra essent byssinae, aliquis tamen adhuc illis accedebat ornatus; nam in Exodo² sic legitur: « *Fecerunt mitras cum coronulis suis ex byso.* »

292. Quid vero ejusmodi ornatus capillis significaret, Philo sic declarat³: « *Quod autem caput ejus perpetuo mitra legitur, significat diadema regium, insigne potestatis, non summae quidem, sed præregiae, alioqui mirifice, etc.* » Hieronymus⁴ ad Fabiolam scribens de indumentis antiqui sacerdotii, omnia in Christo perfectius esse consummata demonstrat, atque: « *Habet cydarim et nomen Dei portat in fronte: diademate ornatus est regio.* » Et inferius, qualis esset mitra communis omnibus sacerdotibus, exacte describit. Non prætermittimus dicere de Bractimanis sacerdotibus, quos testatur Philostratus⁵ uti consuevisse mitra geminis ornata, veste linea, baculo insuper et annulo. Porro non tantum hos, sed et alios summos sacerdotes Gentilium ornatos purpura, et tiara aurea in capite lectos fuisse, certum est. De summo sacerdote deæ Syriae id ipsum testatur Lucianus in dea Syria: de pontifice maximo Romanae antiquæ superstitionis affirmat hoc ipsum Prudentius in Romano martyre, nimirum gestare consuevisse coronam auream. Sunt et alia plura de his exempla: sed haec satis.

293. At ut de nostris agamus: ex institutione, immo et usu (ut vidimus) Apostolorum manasse certum est, ut episcopi Christianæ Ecclesiae, quod regali fungerentur sacerdotio, tanquam reges et sacerdotes mitra in saeculis ueterentur pretiosa; eam fuisse maximi pretii, satis Ammianus Marcellinus⁶ demonstrat, dum agit de Maseizel tyranno in Africa; qui a Theodosio proligatus, ut aliquo modo sibi Theodosium conciliaret: « *Militaria (inquit) signa, et coronam sacerdotalem cum ceteris que intercepserat, nihil eum catus restituit, ut præceptum est.* » De mitra S. Ambrosii Ennodius in Epigrammate de ipso scripto agit his versibus:

Serta redimitus gestabat lucida fronte
Distincta gemmis: ore parabat opus.

¹ Joseph. antiq. lib. III. c. 8. — ² Exod. XXXIX. — ³ Phil. lib. de profugis — ⁴ Hier. Epist. CXVIII. — ⁵ Philost. in Tianao lib. II. et III. — ⁶ Ammianus Marc. lib. XXIX.

Ad sacerdotalem quidem coronam alludit Eusebius¹, dum panegyrica oratione sic exorsus ait: « *Amici Dei, et sacerdotes, qui sacrosancto podere, induimento cælesti, gloria corona, divina unctione, et sancta Spiritus sancti stola circumvestiti.* » Et Gregorius Nazianzenus² de se ipso dum est ordinatus episcopus, cum ex fuga rediisset, haec habet in Apologetico: « *Idecirco me pontificem ungis, ac podere cingis, capitique cydarim imponis, atque spiritualis holocausti altari admoves, etc.* » Licet autem eodem nomine ejusmodi capitinis antistitis ornamentum, mitra, seu cydaris, tam apud sacerdotes antiquæ legis, quam novæ appellaretur: tamen fuisse diverso modo concinnatum atque dispositum, salis ex his quæ diximus, perspicuum esse videtur: sicut enim pristina illa forma quid mysticum præ se ferebat; ita et sub nova lege, mitræ diversa figura diversum etiam mysterium repræsentat; ut qui agunt de Ecclesiasticis officiis ac ritibus, pluribus docent; quos consulat qui ea cupit: de his enim pluribus agere, ab instituto suscepto alienum esse putamus. At quoniam occasione episcopatus Jacobi, ejusmodi de insignibus episcoporum est suscepta narratio; plura alia de eodem apostolo essent dicenda, quæ ab antiquioribus ecclesiasticis scriptoribus accepta, Eusebius, Epiphanius, Hieronymus, et alii referunt: sed ea nos ad martyrii tempus enarranda distulimus, cuius occasione ab iisdem sunt auctoribus scripta: ibi etiam de annis sedis ejus exactam afferemus rationem.

294. Quod vero S. Ignatius testetur (ut nuper vidimus, cum de ordinatione septem diaconorum egimus) Stephanum ministrasse Jacobo: si consenserimus Bede³ dicenti ipsum ordinatum fuisse episcopum Hierosolymorum vigesima septima mensis Decembris, plane ante ejus ordinationem illi ministrasse oportuit; cum Stephanus (ut dicimus) hoc eodem anno, vigesima sexta ejusdem mensis Decembris fuerit martyris coronatus: at nec quidquam est absurdum, ut ante episcopatum illi Stephanus ministraverit: quippe qui apostolus atque sacerdos a Christo Domino jam institutus fuisse: quem ei pro egregia spectataque sanctitate, etiam Christi hostes honore prosequerentur, ita ut (quod scribit Hegesippus⁴) concederent illi ingredi in Sancta sanctorum. Quod vero frater Domini esset, eundem ceteri Apostoli ac discipuli mirifice observabant.

295. Hoc igitur anno, iisdem coss. Domitio Enobarbo, et Camillo Scriboniano, vigesima sexta mensis Decembris, S. Stephanus primus diaconorum, primus omnium christianorum martyrio coronatur. Rem gestam, nobile ejus cerlamen, ac triumphum egregium S. Lucas in Actis⁵ Apostolorum exacte conscripsit. Quod vero ad tempus spectat: cum diversæ ab his nonnullorum ferantur sententiae, quanam sit quæ magis veritate nitatur, diligenter studio in priuis peruestigandum puta-

¹ Euseb. hist. lib. X. c. 4. — ² Greg. Naz. Apol. III. — ³ Beda in Mar. 27. Decembris. — ⁴ Apud Euseb. hist. lib. II. c. 22. — ⁵ Act. VI. VII. VIII.

mus. Fuit quorundam opinio, eodem ipso anno quo Dominus passus est, haud multo postquam est electus diaconus, Stephanum a Iudeis occisum esse: idque ea tantum conjectura permoti sensere, quod Lucas mox post electionem diaconorum, de ejus martyrio narrationem instituat. Sed meninisse hi debent, quod cum idem auctor de ipso testetur fuisse signa et prodigia multa in populo, nec vel unum ipsorum recenseat; eadem ipsa atque alia multa fuisse ab eodem praetermissa exploratissimum est. Qui ejus fuerunt sententiae, etiam sunt opinati eundem Stephanum coronatum fuisse martyrio III nonas Augusti, quo die de illius corporis inventione, quae contigit sub Honorio imperatore mense Decembris, memoria annua agitur in Ecclesia. Sed ejus celebritatis alias ab his plane diversam fuisse rationem, in nostris Notationibus¹ in Martyrologium Romanum nuper editis satis perspicue demonstravimus.

296. Rursum feretur Hippolyti² Thebani nomine de tempore necis Stephani ab his procul abhorrens sententia: nimis ipsum anno septimo ab ejus electione, martyrio vita finetum, eodemque tempore et Paulum a Christo vocatum. Adscribit hæc eadem Nicephorus³ Evodio: quæ cum repugnat his quæ de se ipso idem Paulus scribit ad Galatas (ut suo loco manifeste monstrabimus) nihil est quod tam de his quæ de vocatione Pauli, quæ post necem Stephani facta est, quam de ejus martyrio ipsos assentire debeamus. Existimavimus interdum in codices illapsum errorem vidio librariorum, ut pro septem mensibus, qui a Spiritu sancto misso usque ad martyrium Stephani intercurrunt, septem anni sint positi. Sane quidem tam Romanum⁴ Martyrologium, quam cætera haud multo post ascensionem Domini Stephanum passum esse testantur: quorum omnium etiam⁵ auctoritate expressum habetur, Pauli conversionem anno secundo ab ascensione Domini contigisse: quibus omnibus ea de septem annis sententia refellitur. Libentius igitur cum sanctis Patribus dicimus Stephanum passum esse dicta die vigesima sexta mensis Decembris, sub dictis coss. anno Domini trigesimo quinto per diem unum inchoato. Sed cum (ut præfati sumus) annos Domini una cum coss. more majorum a kalend. Januarii auspiciemur, haud mirum videatur, si sub notato numero annorum Christi triginta quatuor a nobis martyrium Stephani recensetur.

297. De die natali protomartyris S^tephani, quo ex hac ærumpnosa vita migravit ad Dominum, antiqui Patres haud aliter senserunt, quam profiteatur Ecclesia: ipsum scilicet passum esse post natalem Domini diem (ut dictum est) vigesima sexta mensis Decembris: natum quippe diem ejus illum appellant Augustinus⁶, Fulgentius⁷, ex Gracis Gregorius Nyssenus⁸, et alii. Nec est quod quis dicat, ea die

¹ Die 3 Aug. — ² Apud Glyc. in 111. par. An. — ³ Niceph. hist. lib. II. c. 3. — ⁴ Mart. Rom. Beda Usuar. Ad die 26. Decembris. — ⁵ Martyrolog. Rom. Beda Usuard. Ad die 25. Jan. — ⁶ Aug. serm. 98. et 115. de diversis. — ⁷ Enig. hom. de S. Stephano. — ⁸ Greg. Nyss. ser. de S. Stephano.

vigesima sexta Decembris non ob martyrium, sed ob translationem reliquiarum ejus tunc factam (ut testatur epistola Luciani) agi solemnitatem protomartyris Stephani: nam longe ante ipsius reliquiarum inventionem et translationem, celebritas natalis S. Stephani peragi in Ecclesia ea die consuevit, ut constat ex sermone nuper citati Gregorii Nysseni, quem haud dubium est clarius ante ejus inventionem; ubi hec ait: « Ecce diem festum ex die festo, et gratiam pro gratia accipimus. Huius Dominus universi nos pavit; hodie Domini imitator. Quomodo hie? aut quomodo ille? ille hominem pro nobis induens: hic pro illo hominem exiens. Ille vita speluncam propter nos subiens: hic propter illum ex spelunca exiens. Ille pro nobis fasciis involvitus: hic pro illo lapidatus, etc. » Quæ ergo subiit causa, ut ea die celebritas martyrii ageretur, nisi quod antiqua traditione ipsum eadem esse lapidatum die, accepit Ecclesia? Sed de tempore martyrii hactenus.

298. Unde autem oborta occasio fuerit necis Stephani, Lucas docet: quod scilicet cum ageret signa et prodigia magna in populo, concitatavit in se odium Iudeorum diversarum regionum, quarum collegia Hierosolymis omnium Iudeorum metropoli erant; in quibus erudiebantur adolescentes, qui ex diversis provinciis confluabant, ut divinam legem addiscerent: Graecorum vero scientias vel nationum linguis haud licuisse publice tradi, Josephus¹ testatur. Erat Stephanus unus ex illis, et cum illis codem usus² fuerat legis magistro Gamalielie: cumque Christi fidem libere fortiterque annunciaret, atque eam miraculis consignaret; cum sodalium omnium ac condiscipulorum, tum præseruit Sauli Tarsensis synagogæ eorum qui erant e Cilicia facile principis, in se impelut movit. Incentor enim omnium esse visus est Saulus, quod ipse in Judaismo³ profecisset præ ceteris coetaneis suis, paternarum traditionum abundantius imitator existens: qui nec a copto destitit, donec enimdem lapidibus obrutum, siveque iam esse cognovisset extinctum.

299. De loco vero ubi lapidatus est Stephanus: ex relatione Gamalielis in Luciani epistola⁴ legitur, lapidatum fuisse extra portam quæ vergil ad Aquilonem et ducit ad Cedar, quæ postea nomine S. Stephani appellata reperitur⁵, alio nomine, porta Ephraim. Locus ille neque integro stadio distabat Hierosolymis; quem Endoxia Augusta, nobilissima ecclesia aedicata, egregie illustravit, ut auctor est Evagrius⁶, et Marcellinus⁷. Lapis ille, super quem positus suscepit lapidum imbræ, in ecclesiam Apostolorum ad montem Sion positam translatus, magna veneratione est habitus, ut Beda testatur⁸.

300. Unum insuper ex lapidibus quo idem protomartyr Stephanus percussus est, a quepiam Chri-

¹ Joseph. antiqu. lib. xx. c. viii. — ² Lucian. epist. de invent. S. Stephani. — ³ Galat. 1. — ⁴ Lucian. epist. de invent. S. Stephani. — ⁵ Apud Bedam de locis sanct. c. 1. et Burchard par. 1. c. 7. — ⁶ Evagr. histor. lib. 1. c. 22. — ⁷ Marcell. in Chron. — ⁸ Beda de locis sanct. c. III.

stianorum collectum, postmodum in Italiam fuisse translatum, et Anconae positum, ibique ea de causa in honorem martyris fuisse excitatam ecclesiam, ubi in ejus rei memoriae celebritas annua ageretur, testantur antiqua Martyrologia, quod et nos notavimus in Romano¹. Adstipulatur his omnibus S. Augustinus² duobus sermonibus, quibus agit de miraculis ejusdem protomartyris, ac primum his verbis: « Ut de ceteris celeberrimis sanctorum locis faceam, etiam ad Anconam Italæ civitatem, ubi per glorioissimum martyrem Stephanum nulla miracula Domini operatur, eadem circumfitione perveni. Sed ideo alibi curari non potui, quia huic loco divina predestinatione servabar. » Sequenti vero sermone habet: « Ut audiat charitas vestra: nullum miror, et gaudeo vobis esse concessum, quoniam iste homo nec Ancone curari potuit: immo potuit, sed propter nos factum non est, quia facilime fieri potuit. Sciant multi quanta miracula per beatissimum martyrem Stephanum in ista civitate fiant. Et audite quod miremini. Memoria ejus antiqua ibi erat, et ipsa est ibi. Sed fortasse dicis: Corpus ejus nondum apparuerat; memoria ibi unde erat? Latet quidem causa. Sed quid ad nos fama pertulerit, non facebo charitati vestrae. Quando lapidabatur S. Stephanus, aliqui etiam innocentes, et maxime de iis qui jam in Christo crediderant, circumstabant: dicitur lapis venisse in cubito, et exensus inde venisse ante quemdam religiosum. Tulit illum et servavit. Homo erat de navigantibus: sors navigationis attulit illum ad littus Ancone, et revelatum est illi ibi debere reponi lapidem illum. Ille obedivit revelationi, et fecit quod jussum est. Ex illo coepit esse et memoria S. Stephani ubi est, nescientibus hominibus quid contigisset. Verum autem intelligitur propterea ibi fuisse revelatum, ut ibi poneret lapidem, qui de cubito martyris excusus est: quia græce cubitum ἡγέτης dicitur. Sed qui sciunt quia ibi miracula fiant, ipsi nos doceant. » Itac Augustinus de lapide quo percussus est protomartyr.

301. Quod vero ad erectam hunc temporis memoriam martyris spectat, his jungimus quæ in epistola Martialis Apostolorum discipuli nomine prænotata ad Burdigalenses scripta (qualiacumque sint) leguntur his verbis: « Dum altaria daemonum in pulverem redigerentur, aram Ignoti Dei ad consecrationem reservari jussimus: qua dedicata in nomine Dei Israel, et ipsius testis Stephani, qui pro eo a Judeis passus est; non hominis erit, sed Dei in ea frequentatis. Stephanus enim non Deus, sed amicus Dei fuit qui pro testimonio ejus animam suam posuit, cuius sanguine ipsa mensa est decorata. » Rursum ne quid praetermittamus, legitur in Constitutionibus Apostolicis, quæ feruntur nomine Clementis³, inter Christianorum ferias adnumerari natalem diem protomartyris Stephani.

302. Qualis vero quantaque ex martyrio Ste-

¹ Martyrol. Rom. die 3. Augsti. — ² Aug. serm. 31 et 32, de divers. — ³ Clem. Const. lib. VIII. c. 39.

phanii facta sit nostris rebus accessio, vel ex eo sattem quis considerare facile poterit, quod Augustinus saepe testatur, precibus Stephani, Sauli expugnatam esse perfidiam: erat ipse consentiens nec eijs, et vestium lapidantium custos: quod non tantum Lucas⁴ affirmit, sed et ipse Paulus⁵ ex Saulo conversus, agens aliquando sue fidei defensionem, haec inter alia pro concione habuit, cum ad Deum conversus haec dixit: « Domine, ipsi sciunt quia ego eram concludens in carcerem, et caelens per synagogas eos, qui credebat in te: et cum funderetur sanguis Stephani testis tui, ego astabam, et consentiebam, et custodiebam vestimenta insufficientium illum. » Stephanus igitur Domini Jesu memor exempli, qui pro transgressoribus, cum esset in cruce, preces ad Deum fudit, dicens: « Pater, dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt; » et ipse his admonitus, « positis genibus (inquit Lucas⁶) clamavit voce magna, dicens: Domine ne statnas illis hoc peccatum. » « Putas, inquit Augustinus⁷, verba ista audivit Saulus? Audivit subsannans, sed irrisit: et tamen ad orationem Stephani pertinebat. Adhuc grassabatur et jam pro illo Stephanus exaudiens: et alibi⁸: « Si sanctus Stephanus non orasset, Ecclesia Paulum non haberet. Sed ideo erectus est Paulus, quia in terram inclinatus, exauditus est Stephanus. » Haec eadem quoque alibi⁹ repetit.

303. Quæ vero pertinent ad sepulturam ejus, rem gestam his paucis Lucas¹⁰ absolvit dicens. « Curaerunt autem Stephanum viri timorati, et fecerunt planetum magnum super eum. » Haec ille; sed apposite quidem antequam ageret de ejus funere, haec verba premisit: « Facta est autem in illa die persecutio magna in Ecclesia, que erat Hierosolymis: et omnes dispersi sunt per regiones Iudeæ et Samarie, praeter Apostolos. » His dictis, de sepultura que narravimus, subdit; ea nimur ex causa, quod non ea die qua necatus est, sepultura traditus sit, id prohibentibus Iudeis; sed postea cum ea, quam refert, facta est persecutio in Ecclesiæ. De sepultura ipsius haec ex relatione Gamalielis narrat Lucianus in ea, quam totus christianus orbis recepit, epistola de inventione corporis ejusdem protomartyris, his verbis: « Lapidatus est a Iudeis et principibus sacerdotum in Hierusalem pro Christi fide extra portam que est ad Aquilonem, que ducit ad Cedar, ibi die ac nocte jacuit projectus, ut sepultura non daretur secundum mandatum impiorum principum, ut a feris consumeretur corpus ejus. Ex Domini autem voluntate non tetigit eum unum ex his, non lepra, non avis, non canis. Ego Gamaliel compatiens Christi ministro, et festinans habere mercedem a Domino, et partem cum sancto viro fidei, misi per noctem quantos poteram reliquos christianos, et in Christo Jesu fideliter credentes, habitantes Hierusalem in medio Iudeorum;

⁴ Act. VII. — ⁵ Act. XXII. — ⁶ Act. VIII. — ⁷ Aug. serm. 94. de divers. — ⁸ Aug. serm. 1. de sanctis. — ⁹ Aug. serm. 5. de sanctis. — ¹⁰ Act. VIII.

et hortatus sum eos, et necessariam substantiam ministravi, ac persuasi illis ire occulte ut portarent corpus ejus meo in vehiculo ad villam meam, hoc est, in Caphargamalam (quod interpretatur villa Gamalielis) viginti millia habens a civitate. Et ibi feci illi planetum tieri diebus septuaginta, et poni eum in meo monumento novo in orientali thea: et praecepi meis, ut quareunque necessaria erant pro ejus planctu, de meo darent. » Hactenus ille de sepultura Stephani.

304. Nec aliter quidem S. Hieronymus¹ planetum magnum, quem factum narrat Lucas in funere Stephani, nisi magnificentiam fumeris, intelligendum esse ait, scribens ad Paulam his verbis: « Quod Stephano fecerint Hierosolymae fratres planetum magnum: et ulla planctus magnus non in plangentium examinatione, ut tu putas, sed in pompa fumeris et exequiarum frequentia intelligendus sit. » Idemque alibi adversus Vigilantium ad Riparium² scribens: « Ergo, inquit, martyrum immundæ sunt reliquiae? Et quid passi sunt Apostoli, ut immundum Stephani corpus tanta fumeris ambitione præcederent, ut facerent ei planetum magnum, ut eorum luctus in nostrum gaudium verteretur? » Hæc Hieronymus, superius ex Luciani epistola enarratis consentiens; qui etiam ex pluribus divinae Scriptura locis egregie monstrat, planetum magnum fumeris amplitudinem significare. Apud rabbi Jacob in Turim Jora Degha, capite trecentesimo quinquagesimo secundo legitur, adeo sumptuosa esse consuevit funera Iudaorum, ut interdum evenerit, ut qui fusissimis impensis impares essent, ad tempus fugam arripuerint. Qui autem haec corrigenda curarit, tradit suisse seniorem Gamalielum, qui vili funeris pompa voluit sepeliri, et inter alia, lineis tanum amictum sepulture mandari; quem et posteros esse imitatos affirmat, ut superius diximus.

305. Caeterum ipsorum Apostolorum exemplo adeo splendide per Gamalielum curantium Stephani sepulturam, laudabilis in Ecclesia Dei in curandis defunctorum corporibus consuetudo permanxit, ut eadem in primis aromatibus condirentur: unde Tertullianus³: « Si Arabiae queruntur, sciant Sabæi pluris et carius suas merces Christianis seperiendi proligari, quam diis fumigandis. » Gregorius Nyssenus⁴ haec in funere Meletii: « Sindones mundæ, et panni serici, unguentorum et aromatum largitas, liberalitas mulieris ornata et honesta, etc. » Gregorius Nazianzenus⁵ non sine myrra Cæsarium fratrem sepelivit. De qua etiam consuetudine pristina Prudentius agit his versibus⁶:

Candore nitentia claro
Præterdere linteæ mos est,
Aspersaque myrra Sabæo
Corpus medicamine servat.

¹ Hier. ad Paul. epist. xxv. — ² Hier. epist. LIII. ad Rip. — ³ Tertul. in apolog. — ⁴ Greg. Nyss. orat. in fun. Meletii. — ⁵ Greg. Naz. ad Sophr. ep. xviii. — ⁶ Prudent. Catahem. hym. de defunct.

et in fine:

Nos tutæ fovebimus ossa
Viols ac fronde frequenti,
Titubunque et frigida sava
Liquido spargeamus odore.

306. Rursum vero accensis cereis, cantu prosequi pompa fumeris, apud Christianos antiquo usu receptum esse, multis habetur testatum exemplis; ut quod habet Pontius diaconus¹ de funere sancti Cypriani martyris his verbis: « Inde cum cereis et scholariibus in area ejusdam Candidi procuratoris magno triumpho sepultum est. » Quod insuper Gregorius Nyssenus² factum tradidit in funere Meletii, cum ait: « Quomodo utrinque quasi ignei amnes continentibus facibus, tractu continuo perpetuoque fluentes, quoad oculi longissime prospicere solent, porrigebantur? » Gregorius Nazianzenus³ de matre sua in funere Cæsarii filii gestante faces, haec habet: « Cum multiplici hymnorum cantu deducitur, celebrique pompa ad martyrum sedem effertur, sanctisque parentum manibus honoratur, malre accensas faces gestante. » Eadem plane cum agit de funere Constantii in oratione prima adversus Julianum Apostolam; hoc etiam idem qui supra Gregorius Nyssenus⁴, cum meminit de funere S. Macrina sororis, festatur: id ipsum Eusebius⁵ in funere Constantini; sed et Hieronymus de funere S. Paulæ haec ait⁶: « Translata episcoporum manibus, et cervice feretro subjecientibus, cum alii pontifices cereos lampadesque, alii chorus psallentium ducerent, in medio ecclesie speluncæ Salvatoris est posita. » Athanasius⁷ eadem feliciter et explicat et probat, cum ait: « Si quis diem obierit, licet in aere deponatur inhumatus, ne omiseris oleum et cerasum, invocato Christo Deo, ad sepulcrum accendere: accepta enim Deo sunt plurimamque secum referunt retributio nem: oleum et cera holocaustum est: incruenta vero hostiae oblatio, propitiatio est. » Quid vero Chrysostomus⁸? « Quid, ait, ardenles, queso, lampades sibi volunt? nonne tanquam athlelas eos comitamus? quid autem hymni? nonne glorificamus Deum, et illi gratias agimus, quia jam defunctum corona vit, et ab incertitudine sublatum penes se retinet? » Idemque alias⁹ laudatissimam Christianorum consuetudinem in celebrandis exequiis defunctorum sepe commendat.

307. Sed quoniam nihil est tam sanctum, quod non possit humana pravitate perverteri, vetuit synodus Eliberina¹⁰ ne accensis cereis super defunctorum sepulera, eorum anime inquietarentur. Sed qui novit ex divina Scriptura quid sit mortuos inquietare, intelliget profecto a sancta synodo non facum accessionem, sed defunctorum animarum super-

¹ Pontius in Act. pass. S. Cypr. in fin. — ² Greg. Nyssen. orat. in fun. Meletii. — ³ Greg. Naz. orat. in fun. Cæsarii. — ⁴ Greg. Nyssen. orat. in funer. S. Macrinae. — ⁵ Euseb. in vit. Const. lib. iv. — ⁶ Hieron. epist. xxvii. in funere S. Paulæ. — ⁷ Recit. Joan. Damasc. lib. de mor. suffrag. — ⁸ Chrys. homil. 70. ad popul. Antioch. — ⁹ Chrys. homil. 14. in 1. epist. Paul. ad Tim. et 59. al pop. Antioch. et 1. in epist. Paul. ad Hebreos. — ¹⁰ Concil. Eliber. c. XXXIV.

stiosis ritibus evocationem esse prohibitam. Porro inquietare animas defunctorum, nihil aliud esse quam carminibus magicis, altisve superstitionibus adhibitis eas advocare, satis expressum habetur in libro Regum¹ ex persona Samuelis sic dicentis : « Quare inquietasti me ut suscitarer ? » Consuevit quidem et Gentiles ad sepulera defunctorum faces accendere, Suetonius² tradit. Sollicitari quoque solitas ab ipsis animas defunctorum, Plinii³ plane significat, cum de communi illo loquendi usu pristino haec ait : « Cur ad mentionem defunctorum testamur memoriam eorum a nobis non sollicitari ? » Id quidem non alia de causa, nisi ob frequentem usum advocandi, ac (ut aiebant) sollicitandi seu inquietandi animas defunctorum, loquendi consuetudine receptum erat. Abstulit ergo SS. synodus superstitionem facum accessionem ad sollicitandas animas defunctorum : sic et SS. synodus Tridentina superstitionum numerum candelarum aliis ex causis interdixit. Incepsit etiam tunc defunctos honorari consueuisse ; idque praetermississe, piaculum grande existimatum esse, satis declarant Acta⁴ sacrosanctae synodi Chalcedonensis, ubi recitatur libellus accusationis adversus Dioscorum, oblatus ab Ischyrione diacono : quo inter alia datur criminis, quod ejus avaritia factum sit, ut in funere Peristerae pientissimae femine que sua legaverat sanctis locis, oblatio incensi (quantum ad ipsum pertinuit) fuerit praeferrissa.

308. *Memoriae et suffragia pro defunctis.* — Cæterum quod de Stephani funere dictum est, non una die, sed pluribus, usque ad septuaginem annorum, ipsum curatum esse. Apostolica traditione in Ecclesia etiam consuetudo illa probata videtur, ut item non una die tantum, sed pluribus, pia Christianorum officia, ac religiosa fidelium illis persolverentur obsequia : unguentis enim primum delibuta cadavera remanere duorum vel trium dierum spatio insepulta consueverant. Quo tempore apud ipsa excubantes fideles, sacras hymnодias cantantes, Deum laudabant, sacras hostias immolabant : ac postea ad sepulcrum duebant : inde post sepulturam etiam psalmorum cantica repetebant. At cum multa de his sint exempla, que in medium adduei possent, salis illud esse putavimus, quod in Paulæ funere factum Hieronymus⁵ narrat his verbis : « Hebraeo, greco, latino, syroque sermone psalmos in ordine personalabant, non solum triduo, donec subter ecclesiam et juxta specum Domini conderetur, sed per omnem hebdomadam; euntes qui venerunt, suum funus et proprias credentias lacrymas. » Et de sacrificiis offerri tunc solilis testis locupletissimus est S. Augustinus, dum agit de transitu matris. Rursus octava, vigesima, trigesima, quadagesima, ac sexagesima die agi consuevit memoriaum defunctorum, antiqui libri rituales testantur. Itemque anniversaria die eadem pie latis officia reperefere maiores consuevisse, multa sunt certissima testimoni-

¹ I. Reg. xxviii. — ² Suet. in Tib. c. 98. — ³ Plin. lib. xxviii. c. 2. — ⁴ Concil. Chalced. Act. i. — ⁵ Hier. epist. xxvii.

nia. Tertullianus⁶ enim ait : « Pro defunctis annua die facimus : et alibi⁷ : Pro anima ejus, *inquit*, oret, et refrigerium interim adpostulet ei, et in prima resurrectione consortium : offerat annuis diebus dormitionis ejus. » Gregorius Nazianzenus⁸ haec item in eamdem sententiam : « Alia quidem persolvimus, alia vero daturi sumus; anniversarios enim honores et commemorationes offerentes ita quidem certe qui superstites relinquuntur. » At vero ne in his diutius immoremur : exequie Christianorum ex traditione (ut vidimus) Apostolorum accepte, non tantum apud tideles, sed etiam Christianorum hostes, sibi conciliarunt honorem ac reverentiam : nam Julianus Apostata, rerum nostrarum⁹ acerbissimus inimicus, ejusmodi religiosum officium in suas partes transferre studuit; ut ex his videas, quantum homine illo perduto ac perverso sit infelior, qui detrahens subsannat eadem atque irridet.

309. Sed occasio postulat, ut quea his conjuncta esse videntur, de suffragiis ab Ecclesia pro defunctis exhiberi solitis, ex instituti ratione saltem paucis agamus. Res enim est non recens in Ecclesia ad inventa, sed quea ex iisdem apostolicatum traditionum fontibus manat : quod Augustinus¹⁰ his verbis constanter affirmit : « Orationibus vero sanctæ Ecclesie, et sacrificio salutari, et eleemosynis, quea pro eorum spiritibus erogantur, non est dubitandum mortuos adjuvari, ut cum eis misericordius agatur a Domino, quam eorum peccata meruerunt. Hoc enim a Patribus traditum universa observat Ecclesia, ut pro eis qui in corporis et sanguinis Christi communione defuncti sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorantur, oretur, ac pro illis quoque offerri commemoretur. Multa insuper in eamdem sententiam locutus, reddit exactam omnium rationem. Quod igitur ait id a Patribus traditum ; haud ab aliis, quam ab Apostolis, voluit intellexisse, secundum ea quea idem scribit in libro de baptismo¹¹ contra Donatistas, sic dicens : « Quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper referendum est nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur. » Esli videre hujus traditionis antiquiora vestigia apud Tertullianum¹², cum alii, oblationes pro defunctis nonnisi ex traditione provenisse, qui et per quos facienda essent ejusmodi oblationes, sic alibi¹³ declarat : « Repete apud Deum, pro eujus spiritu postules, pro qua oblationes annas reddas. Stabis ergo ad Deum cum tot uxoris, quot illa ratione commemoras, et offeres pro duabus, et commemorabis eas duas per sacerdolem. »

310. Sed ad quid ejusmodi oblationes, nisi ut per eas defuncti anima refrigerium a Deo consequatur? unde et alio in loco¹⁴ : « Pro anima ejus (matriti videlicet) oret, et refrigerium interim adpostulet ei, et in prima resurrectione consortium, et offerat annuis diebus dormitionis ejus. » Haec quidem ille

⁶ Tert. de coron. milit. — ⁷ Lib. de Monog. — ⁸ G. eg. Nazian. orat. in fun. Casarii. — ⁹ Epist. Jul. ad Arsacium apud Soz. lib. v. c. 15. — ¹⁰ Aug. serm. 32, de verb. Apost. — ¹¹ Aug. de bapt. c. xxiv. — ¹² Tert. de coron. milit. c. III. — ¹³ Tert. lib. de exhort. ad castitatem. — ¹⁴ Tert. de monogamia.

non cerle ex schola Montani tum primum aperta; nam quo pacto agens cum Catholicis, provocat eos ad totius Ecclesiae traditionem inveteratam, quam consuetudo jam firmasset, ac tides obsignasset; si ea ex his essent, quae in orbis angulo, nempe in Phrygia, eo tempore Montanus docuisse? An Montani erant sectarii sanctissimi episcopi Africani, qui ante Cyprianum vixerunt, vel ipse denique Cyprianus¹, qui adeo probasse leguntur offerri pro defuncti anima sacrificium, ut eo pietatis officio quempiam privasse, magnum esset illi supplicium intulisse? Anne Origenes² qui eodem vixit tempore, Montani assecula erat? qui tame gregie defunctorum suffragiis adstipulatur, sic dicens: « Memorias sanctorum facimus, et parentum nostrorum vel amicorum in fide morientium devote memoriam agimus, tam illorum refrigerio gaudentes, quam etiam nobis piam consummationem in fide postulantes; » et pauco post: « Celebramus nimirum, religiosos enim sacerdotibus convocantes, Fideles una cum clero, invitantes adhuc egenos et pauperes, pupilos et viudas saturantes, ut fiat festivitas nostra in memoriam requiei defunctis animabus, quarum memoriam celebramus, nobis autem efficiantur in odorem suavitatis in conspectu aeterni Dei. » Haec Origenes.

311. Epiphanius³ agens contra Aerium istae impugnantem, eadem ex majoriorum indissolubili traditione fluxisse defendit, cum ait: « Prosunt aufem et preces pro illis factae, etiam si totam culpan non abscedant, nempe mortalem. Verum enim vero, eo quod nos sepe, dum in mundo sumus, fallimur et erramus, tum inviti, tum voluntarie: quo id quod perfectius est, significetur; et pro justis et peccatoribus memoriam facimus: pro peccatoribus quidem misericordiam Dei implorantes; » et infra: « Ecclesia necessario hoc perfecit, traditione a Patribus accepta. Quis autem poterit statutum matris dissolvere, aut legem patris? velut Salomon dicit: Audi, fili, sermones patris tui, et ne repudies statuta matris tiae: ostendens per haec quod et in scriptis et sine scripto docuit Pater et Filius et Spiritus sanctus. Mater autem nostra Ecclesia habet statuta in se posita, indissolubilia, quae dissoluti non possunt. » Sed quam insigniter Joannes Chrysostomus⁴ eadem haec ab Apostolis esse instituta, saepe testetur, audiamus: populum enim Antiochenum alloquens, ubi Petrus et Paulus praeceperunt Ecclesiae vertices docuerunt, nonnisi que ab ipsis ea accepisset Ecclesia repetens, ait: « Non temere ab Apostolis haec sancta fuerunt, ut in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio: sciunt enim illis inde multum contingere lucrum, utilitatem multam. Cum enim totus constituerit populus extensis manibus, sacerdotalis pleniludo, et tremendum proponitur sacrificium, quomodo Deum non exorabimus pro his deprecantes? Sed hoc quidem de his qui in fide migrarunt. » Idem alibi⁵ eadem prorsus repetit verba, et ex Spi-

ritus sancti institutione factum ait⁶, ut in sacro ac tremendo sacrificio diaconus clamet: « Pro his qui defuneti sunt in Christo. »

312. Cyrillus quoque⁷ Hierosolymitanus haec de iisdem: « Cum hoc sacrificium offerimus. Missio nempe, postea facimus mentionem etiam eorum qui ante nos obdormierunt: primum patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, ut Deus orationibus illorum et deprecationibus suscipiat preces nostras; deinde pro defunctis Patribus et episcopis, denique pro omnibus oramus, qui inter nos vita funeri sunt; maximum esse credentes animarum juvamen, pro quibus offertur obsecratio sancti illius et tremendi, quod in altare positum est, sacrificii. Qued exemplo monstrare volumus: scio enim multos dicere; Quid juvat animam in peccatis ex hoc mundo decedentem, etiam in hoc sacrificio mentio illius fiat? An enim si rex aliquis, eos a quibus offensus est, in exilium pepulerit: postea vero illorum propinquai coronam aliquam confidentes pro his qui sunt in suppicio exilibus, eidem offerrent; nomine condonationem aliquam suppliciorum ipsis dederit? Ad enidem modum et nos pro defunctis precatrices adhucientes, quamvis sint peccatores; non quidem coronam plectimus, sed Christum pro nostris peccatis mactatum offerimus, ut et nobis, et illis, cum qui est benignissimus, propitium reddamus. » Haec Cyrus, non aliunde quidem, quam ex traditione Jacobi ejusdem Ecclesie primi episcopi, ut ex ejus liturgia suo loco monstrabimus.

313. De eadem traditione Apostolica post alios et Joannes Damascenus⁸, qui eadem pro defunctis suffragia ad suum principium reducens, unde provenierint, monstrat his verbis: « Porro autem Verbi discipuli atque conspectores, a quibus orbis universus captus est: illi, inquam, Salvatoris discipuli ac divini Apostoli, ut in tremendis ac puris vitamque afferentibus mysteriis, corum qui cum fide diem extremum clausissent, memoria fieret, instituerunt; quod etiam firme atque constanter, ac sine ulla controversia Catholica et Apostolica Ecclesia ab extremis finibus ad extremos usque fines, ab eo tempore ad hunc usque diem semper retinuit, ac tantisper dum mundus erit hic refinebit. » Habet insuper (ut praetermittimus magnam copiam auctorum haec testantium) ejus rei usum in Ecclesia apostolica ex traditione Apostolorum Romae representatum ex epistola⁹ Paulini ad Aletium S. Paulae generum, cum in funere Ruffinae uxoris defuncta, in basilica Vaticana tanto theatro dignum spectaculum fuit ab eo exhibitum. At quid ibi ageretur, nisi quod eidem Ecclesie, quam Petrus et Paulus docuerunt, iudicem tradidissent? in illa enim, velut thesauro, esse ab Apostolis collocatas sacras traditiones, et inviolabiliter custoditas, auctor est frenaeus¹⁰: Amnon insuper censenda est traditio apostolica, que tot tantisque est comprobata miraculis? sunt ea

¹ Cypr. epist. LXVI. — ² Orig. in Job, hom. III. — ³ Epiph. her. LXXXV.
— ⁴ Chrys. ad pop. Antioch. homil. 69. — ⁵ Chrys. ad Philip. hom. 3.

⁶ Chrys. in Act. hom. 21. — ⁷ Cyril. catech. mystag. v. — ⁸ Joan. Damas. de Fide!, defun. orat. — ⁹ Paulini. epist. XXXI. — ¹⁰ Iren. lib. III. c. 3. et 4.

plane innumera : que tum Gregorius papa, tum alii fide probati auctores memoriae prodidere. Sed quid divinitus facta miracula, nisi quod per ea divinum suffragium declaratur ?

344. Cumigitur ecclesiastici tractatores, insignis nominis viri (ut vidimus) una eademque consensione firmiter asseverent, ex apostolica traditione sacrificia et alia pietatis opera offerri consueisse pro defunctis, necessario compellimus dicere eosdem pariter ex apostolica traditione affirmare, esse locum in quo post obitum animae purgantur, donec ab omni peccati macula expiate reddantur. Si enim viventium suffragiis eas adjuvari ac liberari posse, apostolica traditio (ut dictum est) docuit ; sane non omnium fidelium animas continuo post obitum in celum recipi ; nec item omnes in infernum mergi (pro quibus nulla sunt offerenda suffragia, cum nec ille his opus habeant, nec istis prosint) certum est : sed tertium adhuc esse locum necesse est affirmare, quo ille que adhuc venialium peccatorum iniquitatæ sunt sordibus, et mortalium licet culpa exsolute, poenæ tamen temporarie sunt obnoxiae, detinentur. Ex his omnibus itaque esto ratum firmumque de purgatorio fidem atque doctrinam ex Apostolorum traditione fluxisse. Multa ad haec probanda, et confirmanda, essent ex divinis Scripturis in medium afferenda testimonia : at quoniam nostri instituti est, doctrinam ex traditione, non traditionem ex doctrina deducere (nam id complures nostri temporis ecclesiastici orthodoxi scriptores feliciter praestiterunt, his in præsentiarum omissis, illud unum, sed breviter tamen, præstabimus, ut apostolicam traditionem Catholice Ecclesie usu receptam, et Patrum testimonio roboratam apertissime demonstremus).

345. *De Purgatorio.* — Certum est enim tam latinos quam grecos antiquos Patres testimonio pari ac consensione in unam eademque sententiam conspirasse, animas solutas corpore, peccatis aliquibus obnoxias, penis sic subjici, ut iis purgatae aeternae tandem participes fiant beatitudinis : et licet de modo et loco quo id fiat, aliis aliter senserit ; quod tamen faciendum sit omnes aequi consentiunt. Ex antiqua Ecclesie traditione Tertullianus¹, ut de re cujus nulla sit dubitatio, idem profitetur : nam cum tractat illam sententiam Domini in Mattheo² : « Non exies inde, donec reddas novissimum quadrangulum, » ait : « Index te tradat angelo executionis, et ille te in carcерem mandet infernum, unde non dimittaris, nisi modico quoque delicto mora resurrectionis expenso ; » et infra : « In summa, enim carcерem illum, quod Evangelium demonstrat, inferos intelligimus, et novissimum quadrangulum, modicum quoque delictum mora resurrectionis illic tenendum interpretamur : nemo dubitabit animum aliquid pensare penes inferos, salva resurrectionis plenitudine per carnem quoque. » Haec ille. Sed nec præjudicium catholicæ affert veritati si etiam, quod ait,

id Montanus senserit. Non enim labefactatur veritas, si quis haereticus eamdem interdum profiteatur. Cyprianus id ipsum plenissime docet, dum scribens ad Antonianum³ haec ait : « Aliud est, missum in carcere non exire inde, donec solvat novissimum quadrangulum ; aliud statim fidei et virtutis accipere mercedem ; aliud pro peccatis longo dolore crucatum emundari et purgari diu igne : aliud peccata omnia passione purgasse. » Est etiam ejusdem veritatis Origenes⁴ qui eodem saeculo cum Tertulliano et usque ad Cypriani tempus vixit, assertor, dum ait : « Cum illuc venitur, si quis multa opera bona, et parum aliquid iniquitatis attulerit, illud parum tanquam plumbum igni resolvitur ac purgatur, et totum remanet aurum purum. Et si quis plus illuc plumbi detulerit, plus exuritur, ut amplius decouplatur : ut et si parum aliquid sit auri, purgatum tamen resideat. Quod si aliquis illuc totus plumbus venerit : fiet de illo hoc quod scriptum est : Demergetur in profundum, tanquam plumbeum in aqua validissima. » Haec Origenes.

346. Id ipsum Gregorius Nyssenus⁵ in hunc ferme modum in magna illa oratione catechetica, quam saepius citat Theodoretus : « Quoniam, inquit, opus est ut illius quoque, quæ ex peccato ingeneratae insederunt maculæ per medicinam aliquam auferantur : propterea in præsenti quidem vita adhibitum est medicamentum virtutis ad haec euranda vulnera : quod si curari non possint, in futura vita reservatur curatio. Sed quo modo in corpore sunt affectionum quædam differentiæ, quarum aliae quidem facilius, aliae vero difficilius admittunt curationem ; in quibus et sectiones, et cauteria, et aerba medicamenta adhibentur ad tollendam affectionem, quæ insedit corpori : tale quid etiam in posterum denuntiat futurum judicium ad curandos morbos animæ, quod pigris quidem et lentis minatur. » Hieronymus⁶ id etiam in haec verba : « Sicut diaboli, et omnium negatorum, atque impiorum, qui dixerunt in corde suo : Non est Deus, credimus æterna tormenta : sic peccatorum atque impiorum, et tamen Christianorum, quorum opera igne probanda sunt atque purganda, moderatam arbitramur et mixtam clementia sententiam Judicis ; » ut scilicet non puniantur in aeternum : nam de his est instituta disputatio. Et in Oseam⁷ : « Infernus, inquit, est locus, in quo animæ recluduntur sive in refrigerio sive in poenis pro qualitate meritorum. » Et alibi⁸ : « Peccatores qui confitentur rectam fidem, sed propter vitiorum sordes purgantibus se indigent flaminis, idcirco nunc Dominus ad ignem judicium vocare se monstrat, ut uniuscujus me opus quale sit, ignis probet. » Appellat⁹ alibi purgatorium paenam, baptismum ignis, quo (inquit) baptizabimur in futuro saeculo.

347. Ambrosius¹⁰ de eodem baptismo, purga-

¹ Cyprian, epist. LII. — ² Orig. in Exod. homil. 6. — ³ Gregor. Nyss. orat. catech. VIII. — ⁴ Hieron. in Isa. c. ult. in fine. — ⁵ Idem in Ose. cap. XIV. — ⁶ Hieron. in Amos. c. IV. — ⁷ Hieron. in Matth. c. VII. — ⁸ Ambr. in Psal. CXVIII. serm. 3.

⁹ Tertull. lib. de anima, c. XXXV, et cap. ult. — ¹⁰ Mat. V.

torio scilicet igne, haec ait : « Est etiam baptismum in paradisi vestibulo, quod ante non erat ; sed posteaquam peccator exclusus est,cepit esse romphaea ignea, quam posuit Deus; que antea non erat, quando peccatum non erat; culpa cepit, et baptismum cepit, quo purificentur qui in paradisum redire cupiebant, ut regressi dicerent: Transivimus¹ per ignem et aquam, hic per aquam, illuc per ignem; per aquam, ut abluantur peccata : per ignem, ut exurantur. » Idem alibi²: « Cave ne ligna, cave ne stipulam ad judicium Dei tecum deferas, quae ignis exural : cave ne cum in uno aut duobus habeas quod probetur, in pluribus operibus deferas quod offendit. Si cuius opus arserit, detrimentum patielur; potest tamen et ipse per ignem salvari. Unde colligitur, quia idem homo et salvatur ex parte et condemnatur ex parte. » Idem dum ait³ de ultimo exsolvendo quadraente, illum de iisdem penitentia interpretatur.

318. AT Augustinus⁴ de his uberiori celeris agit in Enchiridio ad Laurentium, et de Civitate⁵ Dei, ubi et falsas de his aliorum sententias refutat, idemque aliis⁶ plerisque in locis est ejusdem veritatis fidelis assertor: cuius singulas de his sententias hic recitare prætermittimus, ne nimia prolixitate legentibus molestiam afferamus, præserimus cum illæ potissimum sint iam præ manibus omnium. Cæterum tantum abest ut penes quempiam antiquorum orthodoxorum fuerit de eadem re aliqua dubatio, ut potius laborandum fuerit Patribus adversus nonnullos, qui crederent omnia peccata quantumvis capitalia, excepto tamen infidelitatis errore, eodem igne purgari posse: quos non tantum Augustinus citato loco, sed et Caesarius Arelatensis episcopus egregia sanctitatem et eruditio Pater (hic, ut alibi notavimus⁷, fama notissimus claruit temporibus Symmachii pape longe ante Gregorii tempora) reflectit sic dicens⁸: « Multi lectionem istam male intelligentes, falsa securitate decipiuntur, dum credunt, quod supra fundamentum Christi crimina capitalia aedificata, peccala ipsa per ignem transitorium possint purgari, et ipsi postea ad vitam æternam pervenire. Intellectus iste, fratres carissimi, corrigendus est; quia ipsi se sedueunt, qui sibi blandiuntur. Illo enim transitorio igne de quo dixit Apostolus: Ipse autem salvis erit, sic tamen quasi per ignem: non capitalia, sed minuta peccala purgantur; » et post multa: « Sed dicet aliquis: Non ad me pertinet quandiu moras habeam, tantum ut ad vitam æternam pereexam. Nemo hoc dicat, fratres carissimi: quia ille ipse purgatorius ignis durior erit, quam quod potest penarum in hoc saeculo aut videri aut cogitari, aut sentiri. » Haec Caesarius, Plura his ac fere innumera addenda essent aliorum, qui postea claruerunt, testimonia eccl-

sasticorum scriptorum; sed non patitur ratio instituti in his diutius immorari. Unum tamen sic habeto: omnium, qui post dicta tempora vivere orthodoxi scriptores, usque in praesens, nullum reperiri, qui apostolice traditioni majorumque assertioni, ac denique tot sieculis prescripte ecclesiastice consuetudini ausus sit contradicere; quin potius eandem catholicam veritatem non tantum ex Patribus ratam atque firmatam, sed miraculorum editione divino calculo sapius comprobatam, pronis manibus excipientes, sunt pie sancteque venerati. Adeo ut nulla habenda sit ratio, si novantes et oratione ecclesiastica inversores ab his aliter senserint. At haec jam satis ad apostolicas traditiones, et Ecclesie mores insinuandos, quibus nos astrinximus, esse putantes, ad ipsam rerum gestarum historiam, ad idque unde digressa est oratio, redeamus.

319. *Magna in Christianos persecutio.* — Die illa qua lapidatus est Stephanus, « facta est, inquit Lucas¹, persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Hierosolymis, et omnes dispersi sunt per regiones Iudeæ et Samarieæ præter Apostolos. » Est² qui dicat, eodem quo passus est Stephanus die Nicanorem, unum ex septem diaconis ac ducentos insuper Christianos a Iudeis fuisse necatos; quod tamen hanc fidem est affirmare, cum Græcorum Menologium de Nicanore testetur, tempore Vespasiani imperatoris fuisse in Cypro occisum. Sed quod ad Nicanorem spectat, contentiosum finem non trahimus. Cæterum quod attinet ad reliquias; complures post necem Stephani occisos esse, absque dubitatione aliqua affirmamus, testante haec potissimum Paulo coram Festo³ præside et Agrippa rege, cum suam causam peroraret, sic dicens: « Multos sanctorum ego in carcerebus inclusi, a principibus sacerdotum potestate accepta: et cum occiderentur, detuli sententiam. » Lucas autem haec omnia immuens potius quam describens duobus verbis (ut vidimus rem totam absolvit, dum ait⁴): « Facta est in illa die persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Hierosolymis. » Præterea accidisse tunc temporis creditur quod ex relatione Gamalielis Lucianus⁵ memorie prodidit, de Nicodemo Christi discipulo sic dicens: « Cognoscentes Iudei illum esse christianum, amoverunt eum e principatu suo, et anathematizaverunt eum et de civitate expulerunt. Tum ego Gamaliel, quasi persecutionem pro Christo passum, sustuli eum in meum agrum et alui, et vestivi usque ad finem vite ejus, et defunctum honorifice sepelivi juxta dominum Stephanum. » Haec ille.

320. Sed cur tunc omnes Christiani Hierosolymis pulsi sint, Apostolis vero tantum quorum causa turbie omnes a Iudeis fuerant concitatæ, Hierosolymis manere concessum fuerit, admirari non desino. Tribuunt id alii⁶ opera ac studio Gamalielis, cuius industria Apostoli servi adseribunt et alii

¹ Psal. LXV. — ² Ambr. in Psal. CXVIII. serm. 20. in fine. — ³ Ambr. in Lue. c. XI. — ⁴ Aug. in Ench. c. LXVII. LXVIII. LXIX. — ⁵ Aug. de Civ. Dei lib. XXI. c. 13. et seq. — ⁶ Aug. de Genesi. contra Manich. lib. II. c. 20. Lib. de VIII. quest. q. 1. hom. 16. et alii locis. — ⁷ In Martyrol. Rom. die 27. Angusti. — ⁸ Caesar. hom. 7.

Act. viii. — ² Dorothe. in Synop. — ³ Act. xxvi. — ⁴ Act. viii. — ⁵ Lucian. in epist. de invent. S. Stephani. — ⁶ Ecum. in Act. c. viii.

non modestiae, sed timori Iudeorum : quippe qui timuerunt populi, quod erga illos propensior esset, tumultum atque seditionem. Sed mea sententia, nentra harum causa tanti ponderis fuisse videtur, que magistratos adeutorore exagitatos, ac plane rabię effervescentes colibere potuisset. Unde id non nisi miraculo, et illius tantum virtuti existimo tribendum, qui statuit¹ mare quasi in utre, et posuit terminos ejus arenam exiguum, et dixit ei² : « Usque huc venies, et non procedes amplius, et hic confringes iumentes fluctus tuos. » Ceterum quod ad Apo-

stolos pertinet : Apollonius³ antiquus theologus, agens adversus Cataphrygas, testatur se traditione accepisse, Salvatorem mandatum dedisse Apostolis, ne usque ad duodecim annos Hierosolymis decederent. Qui ergo here precepit, ut inter infensissimos hostes Iamini versarentur, dedit etiam illis implere quod jusseral. Sed de hac re alibi : que vero ad discipulorum dispersionem pertinent, rejicimus in annum sequentem, quo ea omnia facta esse noscuntur.

¹ Psal. LXXVII. — ² Job, XXXVIII.

³ Apud Euseb. hist. lib. v. c. 17. in fine.

A uno periodi Graeco-Romane 5525. — Olymp. 202. an. 4. — Urb. cond. 785. — Jesu Christi 32. secundum Baronium 34
— Tiberii imp. 19.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Cn. Domitius Ahenobarbus* et *M. Furius Camillus Scribenianus*. In hujus postremi locum kal. Julii *A. Vitellius*, suffectus, ut ostendit ex Tabula Nolana card. Norisius in Epist. consulari. Baronius ab Onuphrio deceptus consules proponit Domitium Ahenobarbum et Vitellium Nepolem; cum tamen *Vitellius* consul tantum suffectus fuerit et *Nepotis* cognomen fictum sit, ut ostendit card. Norisius laudatus, et ex dictis intelligitur.

2. *Transubstantatio et presentia realis ex disciplina arcani occultata.* — A num. 43. ad 62. Magnum quid contra Catholicos afferre putant Protestantes, quod nullam apud Patres latinos de verbo *transubstantiationis* nullam apud Graecos de nomine *metousiosis* memoriā extare reperiant, enjus tamen silenti ratio ex disciplina arcani a Schelstratiō in Dissert. de Disciplina Arcani cap. 7, art. 7, recēta deducta. Nulla haeresis ante Berengarii tempora contra Eucharistiam ex professo orta fuit, neque SS. Patres ante illa tempora de Eucharistiae veritate comprobanda tractatus ex professo ediderint; sed enim disciplina arcani sex prioribus Ecclesie saeculis vigerit, doctrinam de hujus Sacramenti veritate et ritibus polius occultare studuere. Haque enim ex una parte disciplina arcani vigeret, ex alia vero nulla haeresis exorbiā esset, quae Ecclesie defensores hujus mysterii veritatem funditus inquirere cogeret; hinc factum, ut apud Patres non reperiatur tractatus ex professo editi, in quibus disputetur, quomodo in sacramento Eucharistiae panis et vinum per consecrationem transubstantientur, an accidentia maneat sine subjecto, et similia, quae post haeresim Berengarianam frequenter tractata. Observandum cuam quosdam Patres cautius egisse in epistolis ad ipsos Catholicos transmissis, ut liquet ex epistola Innocentii I ad Decentium Eugubinum, cui ne qui-

dem « de forma consecrationis » scribere voluit, ne mysterium arcani revelaret: alios in operibus, quae ad non initiatorum manus perventura timebant, obscurius de mysteriis Catholicæ Religionis egisse: omnes demum primitivæ Ecclesie Patres in sermonibus eorum Catechumenis, Iudeis, vel Gentilibus, qui iis interesse solebant mysteria occultasse. Hinc sicut complura Patrum testimonia obscure mentionem facientia nihil probant contra realem corporis et sanguinis Christi in Eucharistia praesentiam, quia veritatem illam ex disciplina arcani occultare debebant; ita complura Patrum testimonia de pane, frumento, vino et vite agentia nihil faciunt contra Transubstantiationem, quam tanquam dogma magis arcium ex primitivæ Ecclesie disciplina celare oportebat. Quare neque frequens panis mentio Transubstantiationi offici; neque cerebra figuræ appellatio praesentia reali; cum sicut unum, ita et aliud a Patribus usurpatum sepius fuerit ad occultandum Eucharistie mysterium. Plura Schelstratiō citatus.

3. *Sententia Antiquorum de anno Passionis Christi.* — A num. 141 ad 143. Christi Domini nostri passionem Baronius hoc anno consignavit: quam tamen veteres Patres, Augustinus, Hieronymus, aliquique cum consulatu duorum Geminorum anno æra Christianæ xxix gesto illigarunt. Eusebius inter primos fuit, qui mortem Dominicam ab eo anno removerit, cui Epiphanius haesi 51, aliquique postea adhaesere: qua porta semel aperla, alii passionem in annum æra Christianæ xxxi, alii in annum xxxii contulere. Eusebii Epiphaniisque sententiam, quae Christum anno xxxi crucifixum docet, Petavius lib. 12 de Doct. Temp. pluribus propugnavit, et cap. 12 ejusdem libri, postquam dixit antiquos Patres sensisse Christum mortuum esse anno Tiberii xv, etatis xxx, haec habet: « Postiores anno fere Tiberii xviii Eusebium et Epiphanium senti. Sed in

horum explicanda sententia minus attentos plerosque video, qui imperatoris illius annos, more Romano, ab eo die, quo imperium iniit, computando existimant, quod non ita est. Etenim a populari civitatum suarum exordio Patres illi annos inchoabant, nimirum ab autumno antecedente aestate illam, qua Augustus excessit. Anno ab Urbe condita **DCCLXXXIV**, Juliano **LXXVI**, Augusti **xix**, cœpit annus **xviii** Tiberii, anno tertio Olympiadis **202**, cyclo lunæ **13**. Graeci Patres, ut Eusebius et Epiphanius, annum Tiberii decimum octavum putare incipiunt ab autumno anno Juliani **LXXV**. De Eusebio supra id ostensum est aliquot exemplis, et res ipsa persuadet non aliud exordium anni ab eo sumptum quam Antiochenum, et Syro-Macedonicum ab Octobri. Fuit enim Casarea, que Palestinae in Syria metropolis erat, episcopus. Qui annos Christi ad Eusebiani Chronicon adnotarunt, ad **xviii** Tiberii, et Olympiadis **202** tertium, quo passus ibidem Christus ponitur, annum Christi **xxxii** adscriperunt. Quare cum uno ante communem natalem anno ortum Christi collocavit Eusebius tertio anno Olympiadis **194**, annum ille **xxxii** ærae vulgaris est **xxxii** periodi Julianæ **4743**, quod a kalendis Januariis ad solstitium in cursu fuit annus secundus Olympiadis **202**, a solsticio vero tertius annus, consulibus Tiberio V et Sejano. Hie est annus ille quo mortuum esse Christum pluribus docet ac probat Epiphanius haeresi **St**, quem cum Tiberii dicat esse decimum octavum, apparet ipsum ab autumno antecedente, itidem ut Eusebium, annorum Tiberianorum initia capere; ac revera ex amborum sententia passum esse Christum anno **xvi** currente Tiberii, Olympiadis **202** anno secundo. Eadem et eatorum Patrum opinio fuit, qui Eusebio auctore decimo octavo Tiberii anno mortuum affirmarunt esse Dominum. Nam πρόκαιτης octavum decimum Tiberii annum appellarent qui Romanis decimus septimus putabantur. »

4. Sententia Eusebii a Petavio non bene explicata. — Sed ratiocinium omne Petavii ex eo corruit, quod non adverterit, in sententia sen verius errore Eusebii in Chronico, Augustum anno ærae nostræ xiii ponit demortuum, quod ipsem lib. 11 de Doct. Temp., cap. 6, observarat, et a nobis jam supra demonstratum est. Secundo in eo peccat Petavius, quod annos imperatorum ab anno Abrahami, qui sequitur prædecessoris obitum incepisse Eusebium neget : qui tamen lib. 11 de Doct. Temp., cap. 41, id Eusebii ac S. Hieronymo familiare fuisse recte scriperat : nosque ostendimus Eusebium in Chronico initium imperii Augusti deduxisse, non ab anno Abrahami 1973 quo, ex ejus sententia, Julio Cesari successit, sed ab anno Abrahami sequenti scilicet 1974 mense Octobri post Julii Cesaris mortem inchoato. Certe cum secundum Eusebium, Tiberius anno Abrahami 2032, quem cum anno xxiii Tiberii conjungit, mortuus fuerit, si imperii ejus initium anno Abrahami 2029, quo Augusti mors ab Eusebii consignatur, cœptum fuisset ex ejusdem Eusebii sententia, non annos viginti tres Tiberio, sed annos

viginti quatuor necessario attribueret. Quare Eusebius in Chronico existimavit Christum anno Tiberii xviii, æra vero Christianæ xxxi passum esse; licet is Tiberii annis secundum veram de initio imperii Tiberiani sententiam, decimus tantum septimus ejus esset, ut ipsem Eusebius in Historia sua tandem agnovit. Ibi enim Augusto annos quinquaginta septem tribuit, cumque anno ærae Dionysianæ xiv mortuum supponit. Alter itaque in Chronico, aliter in Historia Eusebius de anno Christi emortuali loquitur; ideoque priorem sententiam, que Augustum anno ærae Christianæ xiii demortuum censebat, tanquam falsam rejicit. Petavius in Animadversionibus Epiphanianis, haeresi xxviii, aliam annos numerandi rationem Eusebio aliisque tribuerat, scripseratque plerosque christianorum scriptorum solere annorum initia a verno paschalique mense, quod ecclesiastici anni caput est, arcessere: ideoque Eusebium ac reliquos annorum imperatorum initium a mense verno eorum creationem præcedente $\pi\pi\tau\tau\pi\pi\pi\pi\pi\pi$ usurpare. Sed licet verum sit ex antiquis aliquos imperatorum annos ab autumno eorum inaugurationem antecedente, aliasque a mense verno eamdem præcedente desumpsisse, certum est tamen, Eusebium imperatorum annum primum a mense Octobri eorum mortem subsequente auspiciatum esse, ut passim videbimus. A quo mense Epiphanius imperatorum annos inchoarit, imo quo anno Christum passum erediderit nullus, quod viderim, hactenus divinare potuit. Tertio non advertit Petavius errorem, qui cubat in anno Incarnationis xxxii in editione Scaligeriana adnotato, annumque Abrahami 2047, cum quo passionem Christi Eusebius connecit, concurrere eum anno Incarnationis xxxii ab Octobri pariter cōpto. Si enim primus Incarnationis annus est Eusebio 2015, profecto 2047, ei annus est Incarnationis xxxii, et hoc sine controversia. Quarto Eusebii annos non numerat a nativitate Christi, sed ab eius incarnatione, quæ secundum eum, seu secundum Alexandrinos, incipit anno Juliano XLIII, ab Octobri secundum Eusebium, a Martio vero secundum aliquos. Quare æra Incarnationis Alexandrina triennio Dionysianam anteverlit. Denique Patres, qui Christum anno Tiberii xviii crucifixum scripsere nullo modo proleptice annum xviii Tiberii eum appellarunt, qui secundum Romanos decimus tantum septimus erat. Sed aliqui Eusebii in Chronico errorem seculi passionem Christi anno æra nostra xxxi illigarunt; ali rectam chronologiam amplexantes, annum decimum octavum Tiberii cum anno ærae Christianæ xxxii copulavere, coqne Christum passum scripsere. Quam sententiam ipsem Eusebius in Historia lib. 1, cap. 10, et lib. 10 de Demonstratione amplexus est; eum iis locis scripserit, prædicationis Dominicæ tempus tres annos cum diuidio complexum esse. Unde eum anno xv Tiberii Christum baptizatum Eusebius scribat, anno nempe ærae vulgaris xxix, manifestum est, quatuor eum paschata in haec secunda opinione Christo attribuisse; licet in priori tria illi tantum assignasset,

In morte itaque Christi consignanda Eusebius varius et inconstans fuit.

3. *Opinio S. Irenæi de anno baptismi et mortis Christi.* — Opinio divi Irenæi de ætate Christi, quæ num. 142 tangit, admonet, ut quo anno baptismum Christi collocarit, investigemus. Irenæus lib. 3, cap. 25, ait : « Natus est Dominus noster circa primum et quadragesimum annum Augusti imperii, » quem si a morte Caii Julii, quod in dubium revocari non debet, deducat, liquet eum Christi Natale anno Julianu xli consignasse; cumque lib. 2, capite 39, scribat Christum ad baptismum venisse, cum inciperet esse « tanquam triginta annorum, » (hoc est, anno ætatis tricesimo inuenire, ut ex ejus verbis evidenter deducitur) addatque, tria Christum paschata peregisse, necessario sequitur, eum annum xv Tiberii a Luca memoratum, de xv imperii ejus proconsularis interpretatum fuisse, alioquin tam Evangelio, quam sibi ipsi contradiceret. Existimavit itaque sanctissimus doctor anno ærae Christianæ xxv factum esse « Verbum Domini » ad Joannem Baptistam, anno xv imperii proconsularis Tiberii in finem vergente, Joannem usque ad initium ærae Christianæ xxvi vel circiter ministerium suum exercuisse, et Christum annum tricesimum ætatis inchoantem baptizasse, triaque Christi paschata celebrata fuisse annis ærae Christianæ xxvi, xxvii, et xxix, quo ultimo anno, dieque xxv Martii Christum crucifixum credidit. Neque enim putandum eum, quoad annum et diem passionis, a cæteris scriptoribus dissensisse, aut ignorasse Tiberii annos ab ejus imperio proconsulari numeratos fuisse; cum Marco Aurelio, qui imperii collega fuerat, rem Romanam administrante, in provinciam Lugdunensem ad prædicandum Evangelium missus fuerit. Ex iis in sententia Irenæi recte stabilitis deducitur, sequentia verba, quæ eodem capite 29 et 30 leguntur, in quibus dicitur, Christum a quadragesimo ad quinquagesimum annum Evangelium prædicasse, corrupta esse, non tantum quia natale Christi, ejus baptismino, tribusque paschatis antea ab eo constitutis adversantur; sed etiam quia ex iis sequitur, Christum in Irenæi sententia passum esse ad minus anno xxxvii ærae Christianæ, idque post mortem Tiberii et discessum Pontii Pilati a Iudea, quod illum existimasse, mihi nunquam persuasero. In eo itaque Irenæi ratiocinium consistit, errare eos qui post baptismum, Christum unum tantum annum prædicasse, et complexum tricesimum annum, cum nondum proiectorem haberet ætatem, passum esse. Ad quem errorem confundendum scribit tria ab eo paschata post baptismum peracta, ut iam ætate proiectus proiectores etiam ætate doceret, et Magistri ætate, quæ secundum eum annus trigesimus est, magisterium impleret, et ab anno trigesimo ad quinquagesimum Evangelium prædicaret, quæ sunt Irenæi verba, nempe tribus circiter annis post annum ætatis tricesimum. Verba itaque, quæ in iis duobus capitibus contrarium sonant, corrupta sunt et insititia, quidquid dicit Petavius in Animadversionibus Epiphaniensis, constatque Ire-

næum annum xv Tiberii a Luca expressum de anno xv ejus principatus intellexisse.

6. *Dies et mensis Passionis Christi.* — A num. 153 ad 169. Quoad mensem ac diem, quo Christus crucifixus est, per tria priora Ecclesiae sæcula Christianorum traditio fuit Christum passum esse die xxv Martii, ut constat ex pluribus martyrologiis ab Henschenio et Papebrochio eadem die in Actis Sanctorum relatis. Cœpitema traditio turbari quoad diem, ob decretum Patrum synodi Caesariensis a Beda memoratum, et tempore Theophili Cæsareæ episcopi emanatum, quo edicitur, Christum passum esse die xxiii Martii. Hunc diem Baronius elegit; sed methodus cyclica ejus opinioni adversatur; littera enim Dominicalis E, quæ post bissextum hoc anno in cursu fuit, jungitur in kalendario cum eodem die xxiii Martii, ideoque cum feria prima, cum tamen Christum feria sexta passum dubitari non possit. Perseveravit traditio de morte Christi mense Martio usque ad saeculum xii quo Rogerus Bachonus, Anglus, ordinis S. Francisci, S. Bonaventuræ æqualis, rerum mathematicarum peritissimus, novam rationem initit, Christumque Aprilis die tertio passum affirmavit, a quo tempore vetus traditio exolevit.

7. *Historia profane cognitio ad annum Passio-nis detegendum necessaria.* — Quod si quis scire aveat, unde factum sit ut traditio illa de morte Christi die xxv Martii, annoque ærae Christianæ xxix consulatu duorum Geminorum notato, rejecta tandem fuerit, respondebo id provenisse, et ex nimia historie gentium incuria, et ex nimia astrologie fiducia. Primum docere videtur Augustinus lib. 2 de Doctrina Christiana, cap. 28, ubi ait : « Nam et per Olympiadæ et per consulatum nomina, multa saepè queruntur a nobis, et ignorantia consulatus quo natus est Dominus, et quo passus est, nonnullos coagit errare : » et paulo post ait : « quod annos in hac vita Christus egerit, de historia gentium collata eum Evangelio liquidius certiusque » colligi. In duobus igitur peccatum videtur, quæ cause fuere, eur passio ab anno ærae vulgaris xxix remota fuerit : primo in anno Olympiadis a Phlegonte memorata explicando; qua de re infra. Secundo imperii proconsularis Tiberii ignoratio, quæ sensim irrepsit, quæ adeo animos occupavit, ut hoc etiam eruditio saeculo in dubium revocatum fuerit. Cum enim ex Luca constaret Christum anno xv Tiberii baptizatum esse, progressu temporis, annus ille xv Tiberii de imperio ejus Augusteo explicatus fuit. Ita Prosper in Chronicæ a Philippo Labbeo in sua nova Bibliotheca publicato : « Quidam putant Dominum nostrum Jesum Christum xv anno regni Tiberii Cesaris, id est duobus Geminis eoss, crucifixum; quo anno secundum indubitatum Lucae evangeliste auctoritatem baptizatum eum esse manifestum est, et Evangelium regni caelorum prædicare cœpisse. » At Lucam de anno xv imperii ejus Augustei intelligendum antiqui docuerant, quibus facile fides deneganda non erat.

8. Annus Passionis potius ex traditione quam ex perfecta astronomia imotescit. — Secunda ratio petitur a nimia astrologiae fiducia. Licet enim passionis annus non ex astronomia, sed ex antiquitatis testimonio investigandus videretur; quidam tamen viri docti ex sua perfecta astronomia plenilunia ad tempora Christi, ex plenilunii festa Iudeorum, ex his et concursu feriae anni passionis alium determinarunt, quam veteres atque Christi proximi tradidere: qua in re opinione sua falsi sunt, sicut inquit Keplerus egregius mathematicus Epist. xvi, si hodie, quis omisso computo ecclesiastico aberrante, ex astronomia perfecta, accommodatis decretis Nicenis, computaret paschala, que kalendarium Gregorianum præcessere, hic creberrime ab usu alii paschale aberrare cogeretur. Prisci itaque Iudei usque ad Christi fere tempora in usu kalendarii nihil ultra vulgi captum sapuere, inquit Keplerus, parvumque de cœlo fuere solliciti, perpetuis bellis exerciti, tandemque a Romanis sub jugum missi. Quare hodiernus Iudeorum computus ad rationes cursus lunæ astronomicas limatissimus advocari non debuit, cum eo Iudei veteres usi non sint. Nihilominus saeculo Ecclesie xiii, Rogerus Bachonus, uti jam diximus, ex perfecta astronomia diem ac mensem passionis Christi investigare coepit, ac die tertia Aprilis anni aerae vulgaris xxxiii eum mortuum scripsit. Sed enī antiqua Ecclesie traditio que Christum mense Martio crucifixum ferebat, in fidelium mentibus tenacius haeret, non tantum ab omnibus rejectus est, sed et de errore suspectus habitus: qua de re videndus Wadingus tam in libro de Scriptoribus Minorum, quam in secundo tomo Annalium. Altero post Rogerum saeculo Paulus Burgensis, qui anno 1433 obiisse dicitur, eamdem docuit opinionem, facta, ut ipsem cap. 26 in Matthæum affirmat, lunæ calculatione cum Hebraeorum peritis. Post aliquot annos idem negotium Tostatus resumpsit, et inter capita thesium que Senis in Hetruria, ubi Eugenii quarti curia tunc erat, disputavit, hoc unum fuit, « Christum vigesima quinta die Martii non esse mortuum, sed tertia Aprilis, idque anno aetatis sue trigesimo tertio, non completo, sed ineunte. » Qua in re nullorum animos commovit, a quibus de Religione vehementer coepit agitari, qui, ut purgaret se, *Defensorium* scripsit, seu *Apologia*, in qua cap. 10 narrat, diebus suis et prius in curiis duorum summorum pontificum questionem hanc agitatam fuisse, introductosque astronomos, necnon Iudeos, qui affirmavere fieri non posuisse, ut die vigesima quinta Martii Christus moreretur, tum quod astrologiae repugnaret de illa in iis annis lunam dari xv, tum quod Iudeicarum solemnitatum terminis non minus adversaretur.

9. Rogerus Burgensis et Tostatus novam opinionem inducunt. — Non mirum vero, hanc poslea opinionem prævatuisse; cum qui post Burgensem et Tostatum de anno et die passionis Dominicæ locuti sunt, eadem fere exscriperint. Testatur hoc Petavius lib. 12 de Doct. Temp., cap. 15, ubi ait: « Ex ambo-

rum scriptis velut fontibus, omnium, qui deinceps in ea controversia versati sunt, disputationes et commentarii profluxerunt. Nihil est post illos duos fere ab æteris allatum, quod non inde promptum ac derivatum fuerit, ut qui illos legerit, istorum industria non magnopere desideret. » Fallitur autem Petavius, citatus cap. 13, dum sibi persuadet antiquos solis luneque ratiocinia minus comperta habuisse; ideoque feriarum potius quam lunarum rationes ineuntes, contulisse passionem in annum Julianum lxxiv, seu aerae vulgaris xxix, quod in eo tantum feriam sextam et diem Martii xxv concurrere conperissent. Tot enim de paschate controversiae, tanti nationum inter se conflictus, tam gravia Orientis Occidentisque dissidia, tot super ea quæstione celebrati toto orbe conventus presulum, sanctissima illud Nicaea synodi decreta, ceterarum deinde suffragio comprobatum, numeri denique paschales eyeli ad lunæ solisque vicissitudines moderandas adhibili satis evincunt, sufficientem per priora Ecclesie sæcula fuisse in ea rerum astronomicarum scientiam: quam aliunde ab Alexandrinis præsules discere potuissent, nisi persuasum habuissent, questionem hanc non ex astronomicis demonstrationibus ac lunæ rationibus, sed traditione per manus accepta et veterum testimonio decidendam esse. Haec mea in re obscurissima sententia, seu verius suspicio, quam hie proponere placuit, ut magis examinetar.

10. Sententia Vossii de anno baptismi et mortis Christi rejecta. — Postquam haec scripseram, in manus meas venit Dissertatio Gerardi Joannis Vossii, « de annis, quibus natus, baptizatus, ac mortuus Christus, » in qua docet Christum anno Juliano xliii natum, et anno aera Christianæ xxix, die xxv Martii, anno Tiberii xv, postquam duo paschata juxta veterum doctorum sententiam celebrasset, crucifixum. Quod ita explicat, ut secundum Hebraeos, qui annum incipiunt a mense *Tisri*, seu Septembri, et quod eum mensem antecedit, precedenti anno accensent, ac pro anno numerant, Christus baptizatus fuerit anno Tiberii xv, anno nempe aerae vulgaris xxviii, passus vero secundum eorumdem Hebraeorum loquendi modum anno xvi Tiberii. At more Romano loquentes, dicendum baptizatum esse Christum anno xiv, passum anno xv. Lucamque, quando Christum anno xv Tiberii baptizatum dicit, priorem loquendi modum usurpasse. Ita Vossius. Sed licet illud rectissime, quod veteres Patres duo paschata Christo tribuerint; falsum tamen, eos lucam de anno xiv imperii Augustei Tiberii intellexisse: pro fundamento enim sua sententiae imperium proconsulare Tiberii supposuere, ac de eo Lucam interpretandum judicarunt, ut ex iis, que jam dixi, liquet. Imo Tertullianus lib. 1 contra Marcionem, cap. 15, Christum dicit baptizatum *anno duodecimo* Tiberii, ac paulo post *anno decimo quinto*, ut secundum utramque Tiberii epocham annum baptismi Christi magis manifestaret. Praeterea, si divus Lucas, ut vult Vossius, annum xiv Augustei imperii Tiberii, Hebraeo-

rum vel Antiochenorum more vocat decimum quintum, eoque Christum baptizatum docet; eur omnes Patres latini, qui Christum duobus Geminis coss. passum scribunt, unanimi consensu a modo loquendi Lucae discedunt, eumque anno xv Tiberii mortuum affirmant, cum, ut se Lueae conformarent, anno decimo sexto scribere debuissent? Nec alio modo Graeci loquuntur, si paucissimos excipias, praesertim Iulium Africanum, qui apud Syncellum, pag. 308, passum dicit Christum modo anno xv, modo anno xvi Tiberii, ut scilicet secundum Orientalium et Occidentalium loquendi modum annum mortis Christi magis exprimeret; non vero quod eo usum fuisse Lucam existimaret. Patres itaque, qui duo tantum paschata Christo assignarunt, Lueam interpretati sunt de anno decimo quinto imperii proconsularis Tiberii, mortemque Christi cum anno imperii Augustei Tiberii decimo quinto copularunt. Sed Christum tria saltem paschata peregisse, extra controversiam esse debet.

11. *Explicatur eclipsis Christo paciente visa.* — Restat hic explicanda eclipsis, de qua in Annalibus num. 120. Tertullianus, Jotius Africanus, Augustinus, et Hieronymus, quos certum est Christum duobus Geminis coss. passum existimasse, eam eclipsim Phlegontis auctoritate suadent, argumento manifesto eos passionem eo anno consignasse, quo Phlegon illud solis delinquim. Si enim passionem altero, quam Phlegon eclipsim collocassent anno, non mortem Christi miraculosam, quod intendebant, Gentilibus persuasisserint, sed seipso Indibrio exposuissent. Praeterea Julius Africanus saeculo post Phlegontem vixit, hujusque opus de Olympiadibus libris 16, ut docet Suidas, comprehensum videre potuit. Cum enim Phlegon Hadriano imperante, et Africanus Heliogabali tempore floruerit, vix nihil persuadere possum, nobilissimum illud opus jam Africani aetate perisse. Ex quo et sequitur majorem huic quam reliquis, qui neque Opus illud viderunt, neque ita proximi Phlegonti vixerunt, fidem adhibendam esse. Africanus autem in Fragmento a Syncello pag. 323 retato ait, eclipsim a Phlegonte memoratam accidisse anno ii Olympiadis ccii, quod etiam habet lib. 5 τῶν Χρονογράφων, apud Eusebium lib. 8 de Demonstratione, et apud Hieronymum in cap. 9 Danielis. Annus secundus Olympiadis ccii, anno aerae Christianae xxx exorditur. Unde Keplerus et Petavius, qui mortem Christi in annum xxxi conferunt, Africanum sibi cecinisse credunt; ille epistola xiv et xvi, hic lib. 12 de Doct. Temp. cap. 21. Sed uterque opinione falsus est: nam Africanus communis Olympiades integro biennio antevertit, primamque exorditum anno periodi Graeco-Romanae 4746, licet Olympias communis anno ejusdem periodi 4718 auspicetur. Inde Syncellus, qui eam putandi Olympiades rationem sequitur, primam Olympiadem collocat anno periodi Alexandrinae 4726, quia periodus Atexandrina annos decem plus quam Graeco-Romana enumerat. Unde si huic decem annos addas, habebis annum periodi Alexandrinae, qui eodem anno inci-

pit. Eamdem ob rem Syncellus ex Africano pag. 308 dicit, *capta Alexandrina*, inchoalam fuisse clxxxviii Olympiadem, licet anno periodi Graeco-Romanae 5464, quo, exente Augusto, ea civitas capta, cureret tantum annus tertius Olympiadis clxxxvii, si secundum communem opinionem suppeditatio fiat. Quare Olympias Africana, sic enim in posterum id Olympiadis genus vocandum, biennio communem antevertit; ideoque annus secundus Olympiadis ccii, quo eclipsis a Phlegonte memorata, ab Africano contigisse dicitur, non cum anno Christi xxxi, ut Keplerus et Petavius putarunt; sed cum anno ejusdem aerae xxix, conjungendus, quamecumque suppeditationem Phlegon secutus fuerit: Africam enim Olympiadem ab eo expressam modo sibi solito numerasse non dubitandum.

12. *Modus peculiaris Olympiadas putandi hactenus non animadversus.* — Eodem, quo Africanus modo, auctor anonymus, qui Chronicen edidit ab orbe condito ad annum xiii Alexandri Severi, quod extat tomo ii Antiq. Lect. Canisii, in putandis Olympiadibus utitur. Ait enim: «Sunt omnium Olympiae usque ad annum xiii Alexandri Cæsaris Olympiades ccii, que sunt anni mille duodecim.» Annus xiii Alexandri Severi incipiit mense Martio anni aerae Christianae ccxxxiv, periodi vero Graeco-Romanae 5727, quo Christi et periodi Graeco-Romanae anno inchoatur annus secundus Olympiadis ccii juxta communem suppeditationem, annus vero Olympiadie millesimus decimus. Quare anonymous ille non Olympiadem communem, sed Africam usurpat. Quod ex eo certum redditur, quod si præfatos annos Olympiadicos mille duodecim addas anno periodi Graeco-Romanae 4715, qui Olympiadem Africam immediate præcessit, pervenies ad annum ejusdem periodi 5727. Includit itaque ultimum terminum auctor ille anonymous, nempe annum Alexandri Severi xiii et annum tertium Olympiadis ccii, quod et ex anno Incarnationis constat: addit enim, eum annum esse ccvi a passione. Anno aerae nostræ xxix quo Christum passum credidit, adde ccvi, perveniesque ad annum Christi ccxxxiv, sed ea additio anno xxviii fieri debet, ne annus xxix, qui numerari debet, excludatur: qua in re viros doctos aliquando errare deprehendo. Keplerus itaque in Elogis Chronicis., pag. 124, perperam præfato loco utitur ad probandum auctorem anonymum existimasse Christum anno aerae nostræ xxxi passum. Perperam etiam Marcus Antonius Capellus libello de Cena Domini contendit, Censorium lib. de Die natali cap. 21 docere se opus absolvisse anno Christi ccxxxvii, annunque ii Olympiadis cccxlv eum anno Iuliano xl, in quo annus tantum tertius Olympiadis communis cccxlii inchoatur, connectere; idque auctoritate memorati Chronicci, cuius Olympiades suppeditandi rationem ignorabat. Eodem nodo irrectitus Petavius fuit lib. 12 de Doctrina Temp., cap. 6; ut enim Capellum, præfatum locum anonymi afferentem confutet, aliud non respondet, quam ab auctore Chronicci certissime erratum esse, non adver-

tens hunc Olympiadem Africanum, non vero communem adhibere. Petavius lib. 12 de Doct. Temp., cap. 21, de illo solis defectu loquens ait : « Nunc illud respondeant velim, qui Phlegontis testimonios oppugnant, eequid Africanum, Eusebium, Hieronymum, Phlegontis libros legisse putent. Quod quia de Africano saltem negare non possunt, dicant porro quid in illis judicii fuisse censeant, si cum apud Phlegontem observassent horribilem solis eclipsin anno iv Olympiadis ccii contigisse, et eam esse vellent, quae moriente Christo contra naturae ordinem apparuisset, atque idipsum ethnici illius auctoritate suaderent ; si hanc, inquam, non anno illi, quo iste scripsera, sed alteri tribuissent, sat insanos illos arbitrarentur. Quanobrem ne tantum stuporis antiquis illis Patribus affligatur, propemodum fateri necesse est, Africani verba a librariis fuisse corrupta. » At cum Africani verba faciliem habeant explicationem, librarii hoc in loco non culpandi.

13. *Olympiades mendose expressae in Eusebio et in Africano.* — Sed gravis adhuc circa Olympiadis Phlegontea annum difficultas restat. Africanus enim apud Syncellum pag. 308 modo dicit eclipsim accidisse anno ii Olympiadis ccii, modo anno iv ejusdem Olympiadis. In Chronicō eliam Eusebii ad annum Abrahāni 207 legitur : « Phlegon Olympiadum egregius supputator in 13 libro dicit : Quarto autem anno ccii Olympiadis magna et excellens inter omnes, quae ante eum acciderant, defectio solis facta, etc. » Imo ipse Eusebius in eo Chronicō eam non anno ii aut iv ejusdem Olympiadis, sed iii illigavit, sicuti et Christi passionem. Ad hanc difficultatem Keplerus et Pelavius laudati respondent locum illum Chronicī Eusebiani (Fragmentum enim Africani apud Syncellum non legerant, aut ad difficultatem animū non adverterant) corruptum esse, et loco τῷ διετέρῳ ἐτῷ τῇσι σοὶ Ὀλυμπιαδῶς, uti scripsisset Eusebius, anagnosten Hieronymi legisse, τῷ διετέρῳ ἐτῷ τῇσι σοὶ Ὀλυμπιαδῶς, hoc est, anno iv, licet scriptum esset, anno ii. Verum mendum nou in anno, sed in Olympiade cubat. Africanus enim, ut in re gravissima ab omnibus intelligeretur, utramque Olympiades supputandi rationem usurpavit ; cumque annus tunc quartus ducentesimae primae Olympiadis communis curreret, eam etiam numerationem amplexus est, scripsitque τῷ διετέρῳ ἐτῷ τῇσι σοὶ Ὀλυμπιαδῶς, id est, anno quarto Olympiadis ducentesimae primae, non vero Olympiadis ducentesimae secundae. Quod ex eo palet, quod in Fragmento apud Syncellum pag. 324 idem Africanus habet : « Anni ab Adam condito ad Christi adventum et ejus Resurrectionem 3331 colliguntur. A quatemporis epocha ad Olympiadem cel. anni cxii intercurrunt. » Is annus mundi 3331 secundum Alexandrinos, quos sequitur Africanus, absolvitur mense Martio anni ærae vulgaris xxix, quo et passionem Christi Africenus consignat. Olympias ducentesima quinquagesima incipit anno ærae Dionysianæ cxxxi, qui annus est Olympiadicus dccccxcvii, annus vero quartus Olympiadis cci est annus Olympiadicus cccliv. Unde si ccclv addas annos illos

cxii, pervenies ad Olympiadem ccl. Numeral itaque ibidem Africanus Olympiades modo communis et ordinario ; aliter non anni cxii, sed cxcv a passione Christi ad Olympiadem ccl. fluxissent. Et quod ita intelligendus sit Africanus, liquet ex iis, que habet Syncellus pag. 212, ubi ait ducentesimam quinquagesimam Olympiadem incidere in consulatum « Grati Severiani, et Seleuci consulum creatorum, ad vulgarem annum mundi 3723, ut auctor est Africanus, qui Antonini Augusli fuit tertius. » Ubi vides Africanum initium Olympiadis ccl. anno Christi Dionysiano cxxxi, Grati et Seleuci consulatu notato consignare, sicuti opinio communis solet. Quod si Africanus modo sibi proprio de ea Olympiade loqueretur, eamdem biennio antea exordiri scriberet. Sic Africanus modo dicit Christum passum anno Tiberii xv, modo anno xvi ejusdem imperatoris, ut annum mortis ejus magis manifestaret, ut jam dixi.

14. *Annus quo eclipsis miraculosa accidit in auctoribus corruptus.* — Patet itaque Africanum, dum de eclipsi Phlegontea loquitur, scribere eam anno ii Olympiadis ccii accidisse, utque rem magis explicaret, scripsisse postea eam contigisse anno iv Olympiadis cci, quajuxta communem supputationem cum anno Christi xxix concurrit, progressuque temporis erratum esse a librariis, et loco Olympiadis cci scriptum fuisse ccii, ac errorem illum vel ab Eusebio, vel ab Hieronymo derivatum fuisse in Chronicō Eusebianum, indeque in alios auctores. Non absurillus error in Eusebio lib. 10. de Præparat. Ibi enim prodit annum decimum quintum Tiberii incidere in annum quartum Olympiadis ccii, licet annus xv Tiberii, sen Dionysianus xxix concurrat cum anno primo Olympiadis ccii juxta putationem Eusebio familiarē, qui Olympiadem communem anno uno antevertit. Quod si ibide supputationem communem Eusebius secutus est, quod valde verisimile, dicere debuit annum xv Tiberii incidisse in annum quartum Olympiadis cci, non vero ccii. Quoad Joannem Philoponum, qui lib. 2 de Mundi creatione ait : « Itarum tenebrarum meminit et Phlegon in Olympiadibus : ait enim anno secundo ducentesimæ Olympiadis configisse eclipsim solis, enjusmodi nulla cognita est ; » nihil certi ex eo deduci potest, non solum, quia is auctor non antiquus, cum Justino Juniore imperante floruerit, sed etiam quod pagina sequenti dicat, anno quarto. Porro *Olympicorum et Chronicorum Collectio* edita a Phlegonte Tralliano adhuc extabat, nono Ecclesiae saeculo, quo Photius in sua Bibliotheca cod. xcvi se quinque illius libros legisse asserit, ex qua et aliqua decerpit. Incertum tamen an xvi libri, quibus ea collectio constabat, Philoponi etate adhuc omnes superessent. Ex eclipsi itaque, quae Christo paciente visa, annus Passio-nis determinari non potest aliud, quam annus ærae Christianæ xxix.

15. *Testimonium Josephi de Christo.* — Ad num 226. Petrus Daniel Huetius, vir eruditissimus, episcopus Suessionensis designatus, in libro, cui titulus est, *Demonstratio Evangelica*, proposi-

tione 3, num. xi; Spenceerus in Notis ad librum Origenis adversus Celsum, et Lambecius tom. 8 Bibliotheca Caesarea, pag. 4, et seqq., tueruntur testimonium Josephi de Christo, quod Tanaquillus Faber singulari Dissertatione insilitum atque ab aliquo impostore confictum contendit, Eusebii, Hieronymi, Isidori Pelusiota, Pholii, Suidae, et Christianorum communem opinionem falsitatis arguens. Certe hujus testimonii ingentitatem demonstrant omnes antiqui codices MSS. graci incorrupti, qui ubique terrarum etiamnum extant, quibus olim Eusebius, anonymous Antiquitatum Judaicarum interpres latinus, et scriptores citati usi sunt. Fuit interpres hic unus ex amicis Cassiodori anno Christi xxiv consulis, qui cap. xvii libri de Divinis Institutionibus expresse testatur, « Flavii Josephi Judaicarum Antiquitatum libros usque ad suam aetatem nondum fuisse translatos, sed se primum illos ab amicis suis fecisse converti in latinum. » Falso asseritur Eusebium testimonium illud finxisse, et operi Josephi per fraudem inseruisse; cum aliquid opus supposuisse Eusebium ostendi non possit. Josephus quidem in Religione Iudaica semper constans permanxit, ut apparat ex his ejus verbis: « Usque in hodiernum Christianorum genus ab hoc (nempe Jesu Christo) denominatum non deficit, » fib. 18 Antiquit., cap. 4; ideoque haec verba, ε Χριστός οὗτος ἡν, non sunt simpliciter accipienda, quasi Joseph Christum habuerit pro vero Christo, seu

pro promisso Messia; sed laborant ea eclipsi sive defectu vocis καρέμενος, hoc est, *hic erat ille Jesus, qui appellatur Christus*. Si loco laudato Josephus nullam Christi fecisset, aut voluisse facere mentionem, opus non habuisset cap. 8, fib. 20, earundem Antiquitatum, S. apostolum Jacobum cognomine Iustum vel Minorem expresse appellare τὸν ἀδελφὸν τοῦ λαζαρίου Κριστοῦ, hoc est, « fratrem Jesu cognomine Christi. » Haec enim verba ibi adjunxit, ad ea respiens, que de Christo jam narraverat lib. 18, cap. 4. Origenes quidem lib. t aduersus Celsum ait, Josephum Iesum parum agnovisse pro Christo, εἰδὼν καὶ τοὺς ἄλλους τῷ Ιησῷ οὐτε Χριστῷ; sed ex illo similibusve locis male colligit Faber, Josephi testimonium de Christo suppositum esse; cum ex illis tantum inferri debeat Josephum non agnoscere Jesum, Messiam et totius orbis Regem a Scripturis Mosaicis praeditum: quamobrem Josephus vaticinum de Messia, enjus adventum tunc temporis Judaei expectabant, non de Jesu Christo interpretatus est, sed de Vespasiano, postquam Judeorum omnia retroire vidiit. Lege librum 3, cap. 14, de Bello Judaico, pag. 854. Denique consentit ad haec omnia stylus et dictionum color, taliis nimirum, qualis Hellenistarum esse solet. Locutiones etiam quasdam observare licet Josepho familiares. Ex quibus omnibus liquet hanc periocham germanam esse. Qua de re plura auctores citati (1).

(1) Prater ea, que a Pagio A. D. xxxii, n. 13, ex recentioribus referuntur ex Josephi testimonio de Christo, ad Baronii sententiam confirmandam de corrupto a Judaeis Josephi texto, que sequuntur addi possunt. Extat minorum Roberti Canuti auctoritas (is floruit C. A. D. 1170.) prioris S. Fridvindae apud Oxonię, hebreice docti, qui testatur in duobus exemplaribus Josephi hebreice scriptis, invenisse testimonium de Christo, in aliis *nuper erasum*, quod ex Judaeis Oxonię degentibus ostensus fuit. Ita testatur Guillelmus Cavens, licet a Catholica Ecclesia depositus, ex inedito Gyraldi Cambrensis de institutione Principis libro. Vide Henricum Valesium ad Eusebium pag. 16 et 20. Guillelmum Boniorum in Dialogo tertio triduano de Canone sacramentorum librorum concertationis. Ipsi quoque Catholica Ecclesia hostes pro Josephi testimonio editis disputationibus pugnant, uti Carolus Dauboz, qui libros duos pro testimonio Flavii Josephi de Jesu Christo edidit; et Christopherus Arnoldus, qui triginta epistles, et judicia veterum ac recentiorum collegit de Flavii Josephi testimonio de Jesu Christo.

MANSI.

Mansi ad Pagi num. 3. — Plerique veterum, ut notat Pagius, Christum passum esse *duobus Geminiis consulibus*, scripsere. Illi sunt, quos fere omnes afferunt Baronius A. D. xxxiv, n. 143; Tertullianus aduersus Judaos; Lactantius Institut. lib. iv, cap. 40, idemque in libro de mortibus Persecutorum superiori saeculo vulgatus. Ibi enim cap. 2 habet: « Extremis temporibus Tiberii Caesaris, ut scriptum legimus, Dominus noster Jesus Christus a Judaeis cruciatus est post diem decimum kalendiarum Aprilis, duobus Geminiis consulibus. » His accedunt Sulpicius Severus Historia Ecclesiastica lib. II; S. Augustinus de civitate Dei lib. XVIII, cap. 51, et Prosper Aquitanus in Chronico, quibus additum Fastos Idatianos et Vindobonenses, et catalogum Romanorum pontificum, editum a Buchero in canonem paschalem Victorii Aquitani pag. 269. Scribit porro Pagius, Fuschium inter primos fuisse, qui mortem Dominicam ab eo anno removerit, cui postea ali adbasere. Itaque Eusebius in Chronico scripsit Christum passum esse anno XVII imperii Tiberii Caesaris. *Cn. Domitii Enobarbo et M. Furio Camillo Scriboniano coss.* His quoque consulibus Christi mortem alligavit Baronius. Johii Africani de eclipsi in Christi morte conspecta loca tria afferunt Pagius n. 11 et 13 quorum primum est: *cum eclipsim, anno IV Olympiadis cccii, alter anno II Olympiadis ccii, tertius anno II Olympiadis ccii contigisse.* In primo mendum esse patet, legendumque anno IV *Olympiadis cccii*, quod communem Olympiadum dispositionem Africanus secutus sit; in secundo vero et tertio nullus error est, ex Pagii sententia, quod Africanus Olympiades et annos Olympiadi binarios citius exordiatur. At quoniam olim Epiphanius, et superiori saeculo Keplerus et Petavius, Christum passum esse *Tiberio Augusto V, L. Elio Sejano coss.*, anno aera vulgaris XXXI, senserint, et *annum secundum Olympiadis cccii* hinc aera Christiana anno accommodaverint, ut est apud Petavium in Anianadversionibus ad Epiphaoium pag. 476, et de Doctrina temporum lib. XII, cap. 12. (Vide eundem ibidem cap. 14.) Opinionem quorundam, A. D. 34, *duobus Geminiis consulibus*, Tiberii anno XVII, vel XVIII Christum passum esse, falsitatem coargui contendunt. Hac enim fuit sententia M. Antonii Cappelli in Dissertatione de Christi cena supra, quam refellit Petavius. De Cappelli sententia et aliorum, aliqua refert Sponianus in Epitome ad hunc annum num. 45, et haec profert: « Sic exercent hominum ingenia, dum dies diu eructa verbum, et nox nocti indeat scientiam, saepe plurimi ultra sobrietatem sapere gestint. » In hanc eamdem tamen sententiam de anno mortis Christi, *duobus Geminiis consulibus*, anno XXIX aera Dionysiana invit Godfridus Henschenius Exercitat. I, in catalogo veteres antiquorum pontificum premissos tomo I Aprilis Bollandiani, pag. 5, hujusmodi catalogus, ut et Bucheriano indiculo Romanorum Pontificum maxime fretus, cui tameo Bucherius tantum non præstidit fidem; hinc adstipulari videtur Norisius in Genodaphus Pisanius Dissent. cap. XVI, § XI, pag. 325, sed monet, secundum hanc sententiam tria tantum paschata Christo post baptismum predicante, admitti posse. Verum Baronii sententia de anno, quo mortuus est Christus, nisi alia monumenta emergant, suos habet auctores, eoque non contemnende auctoritatis, et ea, qua Christi mors *duobus Geminiis* affligitur, non minimas patitur difficultates. Vide qua seripsit presul clavis Franciscus Blanchinus in Prolegomenis ad vitas Romanorum pontificum, opusculo IV, tom. II, pag. 10 et sequentibus, ubi demonstrare

conatur Christum passum esse *dubius Geminis*, sed horum consulatum in annum æra vulgaris xxviii conferendum esse, quum hactenus celebriores chronologi illum anno xxix affligant. Ipse Egidius Bacherius, qui Victorii canonem paschalem, et catalogum Romanum pontificum vetustissimum ibidem edidit, ipsius Victorii, ipsiusque catalogi auctoritatem de Christi Domini passione rejecit cap. 42, pag. 215; cap. 43, pag. 223, eamque confert in annum Julianum 76, æra Christianæ xxxi, ex ipsius Victorianæ cycli regulis. Eadem habet in Belgio Romano ecclesiastico et civili lib. iv, cap. 6, pag. 134. Confer Petrum Possumum societatis Jesu presbyterum in epistola data A. D. 1683, et recusa in Apparatu Godefridi Henschenii ad Chronogiam pontificiam pag. 43, ubi contendit Christi mortem alteri anno quam æra vulgaris xxxiii, *Galba et Sulla Coss.*, aptari non posse.

MANSI.

JESU CHRISTI ANNUS 35.

1. *Dispersio Apostolorum et Discipulorum, eorumque predicatio in Samaria.* — Sequenti anno Domini trigesimo quinto, Sulpitio Galba et Cornelio Sulla coss., pulsis ejectisque post necem Stephanii, qui erant Hierosolymis, Christianis; proficiscentibus illis in diversas ac longe positas regiones, ac praeedicantibus Evangelium, Ecclesia Dei feliciter propagatur. Non enim tantum (quod tradit Ite Lucas¹) dispersi sunt per regiones Judææ atque Samariae; sed Palestinae fines egressos, externas quoque regiones peragrasse, ejusdem auctoris testimonio satis perspectum habetur: ait enim inferius²: « Illi quidem qui dispersi fuerant a tribulatione, quæ facta fuerat sub Stephano, perambulaverunt usque ad Phœnicen et Cyprum, et Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Judæis. » Insuper eorum, qui Hierosolymis pulsi sunt, ingens numerus migravit in Asiam; qui eo nomine caeteris Judæis distincti sunt, nominatique Hebrei advenae dispersionis: ad quos precipue postmodum Petrus³ apostolus scribens epistolam, ejusmodi eam titulo prænotavit: « Petrus apostolus Jesu Christi electis advenis dispersionis Ponti, Galatiae, Cappadocie, Asiae, et Bityniae. » Quod enim ad Galatiam pertinet, eos signasse videtur Paulus⁴ apostolus, scribens ad Galatas, qui Hierosolymis quondam fuissent tempore passionis Christi, dum ait, eos sie objurgans: « O insensati Galatae, quis vos fascinavit non obediere veritati, ante quorum oculos Jesus Christus prescriptus est, in vobis crucifixus? » Ad ejusdem etiam dispersionis homines Jacobus apostolus suam dedit epistolam ejusmodi inscriptione signatam: « Jacobus Dei et Domini nostri Jesu Christi servus duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione, salutem. »

2. Neque enim de alia dispersione, quam quæ facta est post lapidatum Stephanum, tam Petrus quam Jacobus potuerunt intelligere: quandoquidem (ut antea dictum est, auctore Philone) Judæi cum nequaquam Palestinae terminis confinerentur, sed longe lateque in Asia, Africa, et Europa, in eundem fere provinciis Romano subjectis imperio habitarent; cum nemine impellente, sed antiquitus eo sponte

migrassent, nunquam vel a Philone, aut Josepho, vel aliis qui res Judaicas sunt prosecuti, dicti inventiuntur dispersi, aut ex dispersione collecti Judæi, sed coloni et indigenæ. Elenim post illam tempore Sedechiæ regis illatam cladem, quantumvis dira ac gravia ab aliis timentibus regibus sint passi Judei, ac denique a Romanis subacti: nunquam tamen ipsos e Palestina pulsos, ac in exterias orbis provincias amandatos fuisse, aliqua est memoria apud antiquos historicos; ut nulla sit ratio, cur prædicti nominati sint Judæi dispersionis, nisi quod (ut dictum est) post necem Stephanii, Hierosolymis pulsi, in diversas provincias, ut cuique libuit, commigrarint. Horum fuisse ingentem numerum, certum est: nam si quis omnium credentium habeat rationem, cogiteque tantum Apostolos (quod Lucas ait) Hierosolymis remansisse; inveniet profecto, multa millia Christianorum ea fuisse exturbatione dispersa.

3. Numerum autem sic collige. Antequam Christus cœlos ascenderet, plusquam quingentos fratres Paulus⁵ numerat, quibus ipsum apparuisse testatur. Post ejus ascensionem, prima Petri prædicatione facta est accessio circiter⁶ trium millium. Rursum concionante eodem Petro⁷ in portico Salomonis, auctus est numerus credentium quinque millibus. Postea vero caeteros qui Christo crediderunt, Lucas (victus fortasse ad fidem venientium multitudine) numerare prætermisit. Sed novis editis signis atque miraculis, concionante iterum atque iterum Petro, quid ait? « Magis⁸ augebatur credentium in Domino multitudo virorum, ac mulierum. » Ac rursus post verberatos Apostolos: « Verbum Domini, inquit⁹, erescet et multiplicabatur numerus discipulorum in Hierusalem valde: multa enim turba sacerdotum obediebat fidei. » Quocirca si horum omnium ratio habetur (licet certus credentium numerus definiti non possit), haud longius a vero numero ii invenientur aberrasse, qui ultra quindecim millia credentium in ea persecutione dixerint fuisse dispersa: ut nihil jam sit quod quis miretur, si in tam varias ac diversas provincias ea dispersione fideles, testimonio Petri et aliorum, audiat esse profectos.

4. De hac ipsa discipulorum dispersione Atha-

¹ Act. viii. — ² Act. xi. — ³ I. Petr. i. — ⁴ Galat. iii.

⁵ I. Cor. xv. — ⁶ Act. ii. — ⁷ Act. iv. — ⁸ Act. v. — ⁹ Act. vi.

nasius¹ agens, ac sementi eam comparans : « Habes, inquit, in Aelis Apostolorum, post lapidatum Stephanum, discipulos dispersos, et quasi seminalos ; non quod imbecillitate disjecti, sed fidei gratia ita divisi essent ; sed enim ita dispersi, ut seminatris frumenta effecti ad panem supercælestem, universumque orbem peragantes, vivifice doctrinæ virtutes efficaciasque disseminarint. » Agens de hisitem Gregorius Nyssenus² occasione Stephani protomartyris, eique hæc omnia tribuens, sic ait : « Quemadmodum periti athlete subeunt corpus adversariorum, per quandam artificiosam agilitatem atque habilitatem, graviorem lapsum illis struunt : ita magnus quoque Stephanus humi prostratus, gravem illam adversariis contusionem effecit. Hinc in orbem terrarum discipuli currere coperunt : hoc omnes in partes sermonis divulgationis initium est : nam nisi ab illius cæde populus Iudeorum in discipulos sœvisset, forsitan solummodo Hierosolymis Evangelii gratia inclusa esset : nunc vero agitat a Iudeis, alias alio gentium per orbem terrarum dispersi sunt, undique per mysteriorum doctrinam diabolum exurbantes : hoc modo Samaria verbum recepit; hoc modo obiter in via salus eunuchi a Philippo conficitur : ita magnum illud Ecclesiae instrumentum Paulus ira minisque a diabolo armatus, adversus ipsum armatorem tela vertit, ex omni eum exterminans orbe terrarum, ut nullum relinqueret locum fidei christiane inaccessum; hinc Ægyptii, Syri, Parthi, et Mesopolamitæ, Itali, Illyrici, Macedones Christum agnoscunt : et omnes utique gentes sermo percurrent ad fidem adducit. » Hæc ille.

5. Hac ipsa dispersione Ananias discipulus prefectus Damascum, collegit Ecclesiam. Insuper colligere possumus, hoc quoque tempore Lazarum, Mariam Magdalenam³, Martham, et Marellam pedissequam, in quos Iudei majori odio exardescabant, non tantum Hierosolymis pulsos esse, sed una cum Maximino discipulo, navi absque remigio impositos, in certum periculum mari fuisse creditos; quos divina providentia Massiliam tradunt⁴ appulisse, comitemque ferunt ejusdem discriminis Josephum ab Arimathea nobilem decurionem, quem tradunt ex Gallia in Britanniam navigasse, illieque post prædicatum Evangelium diem clausisse extremum. Sed quis valeat singulorum hic recensere vias, et fructus numerare ex prædicatione collectos? Nam etsi nondum Gentibus reseralum erat ostium Evangelii, tamen contributibus Iudeis illud annuntiare liberum erat, unde et Lucas : « Igitur, inquit, qui dispersi erant, pertransibant evangelizantes verbum Dei. »

6. Sed quid interim Hierosolymis? « Saulus auleni, inquit Lucas⁵, devastabat Ecclesiam : per domos intrans et trahens viros ac mulieres, tradebat in custodiam. » Qui enim non essent egressi cum ceteris, sed latebras domi quassissent, a Paulo sollicita cura perquisiti ac tenti ducebantur in ear-

cerem, atque etiam necabantur. Ad hæc ipse Paulus albusse videtur, cum de se ait⁶ : « Blasphemus fui, et persecutor, et conlumeliosus. » Nam non viros lantum, sed et mulieres trahebat, ac custodiae mancipabat. Hæc prima in feminas persecutio a Paulo est excitata, quæ etiam tempore Christi passionis absque aliqua offensione intrepide ipsum secutæ ad Calvaria locum, steterunt juxta crucem securæ, ac denique militarem custodiæ irrumpentes illæscœ adiere sepulcrum : ut ex his facile videre sit, quanto animi furore ac rabie Saulus præ cœleris in Christianos sœvret. Sed hæc non aliunde melius quam ex suis ipsis verbis colligi possunt, cum coram Festo præside et Agrippa rege sic est locutus⁷ : « Ego quidem existimaveram, me adversus nomen Jesu Nazareni debere multa contraria agere; quod et feci Hierosolymis, et multis sanctorum ego in carcerebus inclusi, a principibus sacerdotum potestate accepta : et cum occiderentur, detulí sententiam. Et per omnes synagogas frequenter puniens eos, compellebam blasphemare. » Sed non satis illi fuit, eos qui Hierosolymis essent, Christianos vexasse : addidit quippe, et in illos qui foris essent, extra etiam Iudeæ terminos positos, manus intulisse, eaque de causa a principe sacerdotum accepisse litteras in Damascum. Sed hæc postea, cum jam quid amplius Hierosolymis in Christianos ageret, non inveniret : quare de his suo loco inferius agendum differimus.

7. Interea Philippus diaconus, qui una cum cœteris Hierosolymis pulsus erat; cum civitatem Samariam adiisset, illie Evangelium prædicavit. Recens adhuc erat apud Samaritanos Christi memoria, in quem jam complures ex illis crediderant⁸. Ceterum nemo existimet Lucam sibi esse contrarium, dum inferius⁹ de dispersis discipulis agens, dicit eos nemini Dei verbum nisi solis Iudeis annuntiassse, hic vero Samaritus etiam Evangelium prædicatum affirmat. Nam ibi sic de Iudeis meminit, ut excludat Gentiles; de quibus tunc consultatio erat, an essent in Ecclesiam admittendi. Porro Samaritani etsi Iudeis essent infensi, et diversam ab illis religionem excoolerent : tamen non erant ejusmodi, ut appellarentur Gentiles; quippe qui a Iudeis olim circummissionem et legem acceperant, qua ex parte Iudeorum nomine censebantur, et a Gentilibus distinguebantur, ut apparel ex his que dixit Dominus¹⁰ : « In viam Genium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis : sed potius ite ad oves, quæ perierunt dominus Israel. »

8. Sed et in his illud attendendum, non vetitum esse Apostolis Gentibus et Samaritis Dei verbum annuntiare, sed jussum ut potius, hoc est, prius illud Israelitis imperlirent : sicut et de se Dominus ait¹¹ : « Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt dominus Israel, » cum lumen et Gentiles repperit, et Samaritas adierit. Philippus igitur primus omnium post ascensionem Domini prædictat Evangelium Sa-

¹ Athan. homil. de semente. — ² Greg. Nyss. ser. de S. Stephano. — ³ Act. Magd. et soc. — ⁴ Manuscript. hist. Angl. qui hab. in Vatic. biblioth. — ⁵ Act. VIII.

⁶ 1. Tim. i. — ⁷ Act. XXVI. — ⁸ Joan. IV. — ⁹ Act. XI. — ¹⁰ Mat. x. — ¹¹ Mat. v.

maritis : unde et fortasse consecutus est nomen Evangeliste. Confirmat ratumque habet Deus opus ejus sequentibus signis : « Multi enim, inquit Lucas, eorum qui habebant spiritus immundos, clamantes voce magna, exhibant. Multi autem paralyticci, et claudi curati sunt ; » adeo ut Samarite alacriter acciperent Evangelium ; et inter eos Simon magus, populi illius seductor, cui omnes auscultabant, et dicebant eum esse Virtutem Dei magnam, cum tot tantisque signis se imparem, nec illis obnili posse videret, et ipse credidit, et a Philippo baptizatus, illi adhæsit.

9. Perferuntur haec iam nova tamque grandia et admiranda Hierosolymani. Cumque audissent Apostoli qui ibi erant, quod receperisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem. Haec vero cum de eorum legatione testetur Lucas¹ attenuatus sunt disquirenda : scilicet cur Petro Apostolorum principi ac Joanni fuerit opus injunctum. Samaritanorum quidem causa hanc sane ita facilis erat, ut ahi cuiquam quam Apostolorum principi crederetur. Hinc admirabilis Dei sapientia patet, ut cui potissimum claves regni caelorum sunt tradita, ipse primus, sicut postea Gentibus, ita modo Samaritis Ecclesiae ostium reseraret. De utroque enim (quod prius dictum est) praeceptum Domini erat² : « In viam Gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis. » Occasione enim dispersio- nis potius quam ex Apostolorum consilio, penetraverat Samaritas praedicatio Evangelii : quam sic Deus signis atque miraculis comprobavit, ut tamen operis consummationem, nempe Spiritus sancti do- num, in adventum Petri, a Petro impariendum differret ; quod præ ceteris signis admirabantur fideles ; unde eum primum in Gentiles Petri prædi- catione conversos descendisset Spiritus sanctus : « Obstupuerunt, inquit Lucas³, ex circumcisione fideles, qui venerant eum Petro, quia et in nationes gratia Spiritus sancti effusa est. » At mea quidem sententia majori admiratione digna res erat, in Samaritanos descendere Spiritum sanctum, quam in Gentiles : nam hi, an esset Spiritus sanctus, ignorabant ; illi vero impugnabant. Inter ceteras enim haereses quæ in Samaritanos irrepserant (ut auctor est Epiphanius⁴) ea erat, quod Spiritum sanctum non admitterent, quam haeresim ut ab eorum men- tibus auferret Dominus, loquens olim cum muliere Samaritana, visus est laborasse, dum eam recta tide imbuendo, ait :⁵ « Spiritus est Deus : et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare ; » quem locum, ut de divinitate Spiritus sancti irrefragabile testimonium, Ariani aliquando (ut tradit Ambrosius⁶) depravare, imo e codice prorsus eradere conati sunt.

10. Opus igitur, quod non dico Philippus tan- tum, sed et Dominus aggressus fuerat, Petro Apo- stolorum principi a Deo traditur consummandum. Quanti enim ab ipsis Samaritis præ ceteris miracu-

lis, ejusmodi donum Spiritus sancti aestimaretur, factum Simonis testatur, qui non miraculorum virtutem, quam esse viderat in Philippo, est annulatus (illa enim etsi non vera facere, magia tamen quoquo modo fingere potuisse) ; sed cum (ut ait Lucas) vidisset ipse Simon quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtu- fit eis pecuniam dicens¹ : « Date mihi hanc potesta- tem, ut cuicunque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. » Ecce tibi cur divina provi- dentia primum, ac subiude Apostolorum consilio factum sit, ut Petrus, qui primatum gereret inter Apostolos, præ ceteris una cum Joanne Samariam missus sit : nempe ut (quod muneris ejus potissi- um esse videretur) quæ essent acta cognosceret ; ac non tantum illis Ecclesiam reseraret, sed et clavis sibi traditis celum illis, unde Spiritus sanctus ad eos descenderet, aperiret. Quanta haec essent anoritatis, vel ex eo saltem poterit quisque intelligere, quod cum, sententia Domini, Samaritæ codem loco quo Gentiles aestimarentur ; quantumlibet prædi- catione Petri aperatum postea fuerit ostium Gentibus, et quantumvis visibili omnibus signo in easdem Spiritus sancti gratia descendisset ; nihilominus in communione adhuc omnium Apostolorum consessu rogatur Petrus tantæ rei causam dicere, sive quod factum erat consensu omnium comprobari : cum hic contra absque discriminine, quid esset de Samaritanis agendum, liberae ejus dispositioni reliquatur. Honorificeissima plane haec omnium est existimata legatio, et sola digna quæ Apostolo- rum omnium principi crederetur, simulque Joanni, qui Petri comes individuus visus est.

11. Hinc videoas quantopere hallucinentur no- vatores, qui caco furore in Petrum insanientes illius primatum detrahere non erubescunt, co quod a ceteris mittatur Apostolis : quasi inferioris numeri sit habendus is qui mittitur, ab eis qui miserunt illum. Sapienti ipsi hac ratione, et idem dicant quod Arius : Filium, quod a Patre sit missus, esse Patrem minorem. Ignorare insuper convincuntur complura in Scriptura divina, et innumera quæ sunt de his profanis scriptis exempla : quibus satis superque perspicuum redditur, ad ea quæ maximi omnium visa sunt esse momenti peragenda, qui inter ceteros primatum gerrent, legatos missos : cum ipsi non sic quidem mitti dicentur, quasi a majore minores, et ut a domino subliti, sed quod rogarentur ob salutem omnium eam suscipere functionem. Subjeciam de his alterum ex veteri, alterum vero ex novo Testamento exemplum ; addam et tertium ex auctore profano, ut res omni scripturarum genere testata reddatur. Legitur in primis in libro Josue² filios Israel, ut de re magna, ad investigandum de altari quod trans Jordanem exixerant filii Ruben et Gad et media tribus Manasses in terra Galaad, misisse Phineen, qui habebatur omnium princeps, et decem alios, qui in singulis decem tribubus prima-

¹ Act. VIII. — ² Mat. X. — ³ Act. X. — ⁴ Epiph. lib. I. haeres. IX.
— ⁵ Joan. IV. — ⁶ Ambros. de Spirit. sanct. lib. II. c. 11.

¹ Act. VIII. — ² Josue XXII.

tum gerebant. Rursum simili huic urgente causa, ad perquirendum quid de Gentilibus, qui Christo erederent, agendum esset, num circumcidendi deberent : tunc qui erant Antiochiae fideles, Paulum et Barnabam miserunt ad consulendum Apostolos Hierosolymam ; quod ¹ S. Lucas testatur in Actis. Sed quid profamus auctor, etiam in his quae sunt Iudeorum, Josephus ² Iudeus in hanc sententiam scribat, adducamus in medium : Iudeos nempe, qui erant Hierosolymis, cum adversus Agrippam suum ipsorum regem, necnon adversus Festum praesidem causam haberent, misisse Romam ad Neronem imperatorem non solum ex primoribus Iudeorum decem legatos, sed et cum eis Ismaelem summum pontificem, et qui hie secundus ordine videbatur, Cheliam sacri custodem aerarii. Ecce quam invalidis et plane inefficacibus rationibus illi obnitantur in primatum Petri, cum omnium principem eadem haec ipsa potius declarare videantur. Sed haec obiter, quod non sit nostrum consilium adversus ejusmodi homines disputare, quos sua ipsorum refellit inscia.

12. Venientes ergo Samariam Petrus et Joannes, oraverunt pro his qui baptizati erant ut acciperent Spiritum sanctum : « Nondum enim, inquit Lucas ³, in quemquam illorum venerant, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum. » Videre est ex his in primis, in Ecclesia Dei jam fuisse hierarchicum ordinem institutum, ut non omnia omnibus indistincte, nulla ordinis habilitatione, licerent. Sie quippe Philippus diaconus credentes baptizat, ut tamen Apostolium innuit, ipsam manus impositionem apostolis concessam, nequaquam usurpet. Unde S. Ignatius ⁴ ad Hieronem diaconum scribens, haec ait : « Nihil sine episcopis facito : sacerdotes enim sunt, tu vero sacerdotum minister ; baptizant, sacrificant, eligunt, manus imponunt : tu vero illis ministras. » Et ad Smyrnenses ⁵ scribens, sic summatim ecclesiasticam hierarchiam persstringens, ait : « Laici diaconis subjiciantur, diaconi presbyteris, presbyteri episcopo, episcopus Christo, et ipse Patri. » Sed et Hieronymus agens contra Luciferianos, ejusmodi hierarchicum ordinem in Ecclesia ex iisdem eansis sic planius explicans, ait : « Quod si hoc loco queris, quare in Ecclesia baptizatus nisi per manus episcopi non accipiat Spiritum sanctum, quem nos asserimus in vero baptimate tribui : disce hanc observationem ex ea auctoritate descendere, quod post ascensum Domini, Spiritus sanctus ad Apostolos descendit ; et multis in locis idem facilitatum reperimus ad honorem potius sacerdotii, quam ad legis necessitatem. Alioqui si ad episcopi tantum imprecationem Spiritus sanctus defluat, lugendi sunt qui in viculis, aut in castellis, aut in remotioribus locis per presbyteros et diaconos baptizati ante dormierunt, quam ab episcopis inviserentur. Ecclesia enim salus in summi

sacerdotii dignitale pendet : cui si non exors quædam et ab hominibus eminens detur potestas, tot in Ecclesiis efficientur schismata, quot sacerdotes. » Haec Hieronymus de ecclesiastica hierarchia, Domini et Apostolorum institutione formata.

13. *Quar manus impositio est tantum episcopi.*
— Haec quidem in Ecclesia perseverans, distincta enjusque gradus docet esse ministeria ; ipsamque manus impositionem, qua post baptismum conferitur Spiritus sanctus, sicut olim tantum Apostolis, sic solum episcopis esse concessam, et apostolicæ institutionis exemplo, baptizatos manus impositionem ab episcopis, sicut olim ab Apostolis, accipere. Unde agens de his Cyprianus ¹ in epistola ad Julianum, haec ait : « Quod deerat, id a Petro et Joanne factum est, ut oratione pro eis habita ei manu imposta, invocaretur et infunderetur super eos Spiritus sanctus : quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in Ecclesia baptizantur, præpositis Ecclesiæ offerantur, et per nostram orationem ac manus impositionem Spiritum sanctum consequantur, et signaculo Dominico consummiantur. » Haec Cyprianus. Hieronymus ² haec in eamdem sententiam ex persona Luciferiani : « An nescis etiam Ecclesiarum hunc esse morem, ut baptizatis postea manus imponantur, et ita invokeatur Spiritus sanctus ? Exigis ubi scriptum sit ? In Actibus Apostolorum. Etiamsi Scriptura auctoritas non subesset, totius orbis in hanc partem consensus instar præcepti obtineret : nam et multa alia, quæ per traditionem in Ecclesiis observantur, auctoritatem sibi scriptæ legis usurpaverunt. » Et paulo interius ex parte orthodoxi : « Non quidem ab uno hanc esse Ecclesiarum consuetudinem, ut ad eos, qui longe in minoribus urbibus per presbyteros et diaconos baptizati sunt, episcopus ad invocationem Spiritus sancti manum impositurus excurrat. »

14. *Sacramentum confirmationis et chrismatis.*
— Porro ejusmodi mysterium constat ab antiquis esse appellatum sacramentum : unde in concilio Carthaginensi, ejusdem S. Cypriani tempore celebrato, haec leguntur dicta quinto loco a Nemesiano episcopo : « Male ergo sibi quidam interpretantur, ut dicant quod per manus impositionem Spiritum sanctum accipiant, et sic recipiantur : cum manifestum sit utrumque sacramento debere eos renasci in Ecclesia Catholica. » Sic et Cyprianus ³ ad Siphonum papam scribens, ilidem Sacramentum appellat, a baptismo distinctum. S. Augustinus ⁴ etiam agens contra litteras Petiliani, ac iterum agens de Baptismo ⁵ contra Donatistas, itemque alibi his ⁶ verbis ultur : « Unctio spiritalis, ipse Spiritus sanctus est, eujus sacramentum est in unctione visibili. » Et alibi ⁷ : « Continuo tulit illum ad presbyteros, baptizatus est, sanctificatus est, unctionis est, imposita est ei manus : completis omnibus sacramentis,

¹ Cyprian, epist. LXXXIII. — ² Hier. contr. Luciferian. — ³ Cyprian, epist. LXXII. — ⁴ Aug. cont. litt. Petil. lib. II. c. 104. — ⁵ De baptis. lib. III. c. 46. — ⁶ Aug. in epist. I. Joan. tract. III. — ⁷ Aug. de divers. ser. 32.

¹ Act. xv. — ² Joseph., antiq. lib. x. c. 7. — ³ Act. VIII. — ⁴ Ignat. epist. XIII. — ⁵ Ignat. epist. X.

assumplus est. » Rursum vero ob eam causam, quod hujusmodi qui baptizati essent, eandem manus impositionem accipientes, signo crucis etiam signarentur, idem sacramentum est appellatum signaculum : ad quod Paulus¹ apostolus allusisse videtur, dum ad Ephesios scribens, ait : « Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. » Eodem quoque nomine Cyprianus (ut nuper vidimus²) signaculum Dominicum ipsum dicit. Sed et Cornelius³ papa scribens ad Fabium episcopum Antiochenum, idem in eodem sensu sigillum nominat, dum de Novatiano schismatico agens, haec ait : « In lecto, in quo decumbebat, aqua circumfusus, baptismum accepit, si modo talem hominem baptismum accepisse dicendum sit : verum morbo tandem elapsus, neque cetera, quibus post baptismum secundum Ecclesiae canonem imponi oportuerat, acquisivit, neque Domini sigillo ab episcopo obsignatus fuit : quo quidem nentiquam potitus, quomodo, quæso, Spiritum sanctum adeptus est? » Clemens etiam Alexandrinus⁴, agens de illo adolescente, qui a Joanne evangelista ad Christum conversus est, haec in eamdem sententiam : « Ad extrellum baptismi sacramento illuminavit : postea vero ubi sigillo Domini (id est sacramento Confirmationis) tanquam perfecta tutaque animi ejus custodia, obsignasset, nonnihil de cura et observatione in eo institiendo suscepta remisit. » Haec eadem voce utitur quoque Ambrosius⁵.

15. Adhuc insuper, quoniam non manus impositione tantum, ac signaculo crucis, sed et sacra unctione ejusmodi sacramentum consummari solitum fuit : merito a nonnullis usitaliori vocabulo Sacrum Chrismia nuncupari consuevit. Terullianus horum omnium sacerorum rituum testis fidelis habetur, qui ait⁶ : « Caro abluitur, ut anima emaculetur ; caro unguitur, ut anima consecretur ; caro signatur, ut anima muniatur ; caro manus impositione obumbratur, ut anima Spiritu illuminetur. » Haec ille. S. Cyprianus⁷ itidem ait : « Ungi quoque necesse est eum qui baptizatus est, ut, accepto chrismate, hoc est, unctione, esse unctus Dei, et habere in se gratiam Christi possit. Porro autem Eucharistia, et unde baptizati unguntur, oleum in altari sanctificatur. » Haec ille, qui et alibi⁸ de eodem sacro chrismate agit uberioris. De hoc quoque chrismate in ecclesia servari solito, haec Optatus⁹, cum nefaria scelera Donatistarum recensem : « Ampullam quoque chrismatis per fenestram, ut frangerent, jactaverunt : et cum casum adjuvaret abjectio, non defuit manus angelica, que ampullam spirituali subvectione dediceret : projecta casum sentire non potuit. Deo muniente, illæsa inter saxa consedit.

16. Sed et S. Augustinus¹⁰ eadem saepè utitur

voce. Et eodem modo Prudentius in hymno nocturno, cum ait :

Cultor Dei, momento
Te fontis et lavacri
Rorem subisse sanctum,
Et chrismate innovatum.

Et in Psychomachia his versibus :

Quis furor insanæ agitat caligine mentes?

Et paulo post :

Ita mitra casarium cohicens aurata virilem,
Combubat infusum croceo religamine nardum,
Post inscripta oleo frontis signacula, per quæ
Enguentum regale datum est, et chrisma perenne.

Idem in Apotheosi ex persona sacerdotis Juliani Apostatae in hunc modum :

Lotus procul absit et unctus,
Dixit.

Et paulo post de Juliano :

Ipse quoque exanimis posito diadema princeps
Pallit, et astantes circumspicit : ecquis alumnus
Chrismatis inscripto signaret tempora signo,
Qui Zoroastræ turbaret fronte susurros.

Haec ille eam ob causam, quod Christianus in fronte signatus chrismate, adeo diabolo esset horrori, ut inde abire cogeretur. Idemque¹ contra Symmachum de populo Romano :

Cordibus aut magnis Lateranas currit ad ædes,
Unde sacrum referat regali chrismate signum.

17. Rursum vero Cyrus² Hierosolymorum episcopis de eodem saero chrismate orationem habuit, ubi haec inter alia reperiuntur : « Et nobis, postquam similiter ex aquis sacri lavacri ascendimus, datum est chrisma, quod imaginem gerit ejus, qui unctus est Christus ; » et post alia multa : « Sanctum hoc unguentum, non amplius est unguentum nudum, neque (si quis ita appellare malit) commune, postquam jam consecratum est; sed est chrisma Christi, quod adventu Spiritus sancti per ipsius divinitatem, energiam habet, quo frons et alii sensus corporis tui symbolice innunguntur : et corpus quidem isto visibili unguento perungitur. anima vero sancto vivificoque Spiritu sanctificatur. » Multo plura his adderemus ex Dionysio, Clemente, exque decretis Romanorum pontificum, ac sacris conciliorum canonibus, nisi haec satis esse videmus ad antiquas sacrarum rerum traditiones ex insituto insinuandas. Denique si quis hac in re, quod ad unctionem spectat, auctoritatem apostolicam querat; quid in idem argumentum S. Augustinus³ dixerit, audiat : « Quod, inquit, universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper relentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur. » Sic igitur tam in Orientali quam in Occidentali Ecclesia longe lateque ubique Christianarum gentium eam semper viguisse consuetudinem, tum eorum tum etiam aliorum sanctorum Patrum testimonio confirmatur.

18. Inter omnia haereticorum antiquorum ex-

¹ Ephes. iv. — ² Cyprian. epist. LXXXIII. — ³ Apud Euseb. hist. lib. vi. c. 33. — ⁴ Apud Euseb. hist. lib. III. cap. 17. — ⁵ Ambr. de sacra. lib. III. cap. 2. — ⁶ Tertull. lib. de resur. carnis. — ⁷ Cyprian. epist. LXX. — ⁸ Idem de operibus card. et de unct. chris. — ⁹ Optat. contr. Parm. lib. II. — ¹⁰ Aug. cont. Petil. lib. II. cap. 140.

¹ Prud. in Sym. lib. I. de pop. Romano. — ² Cyrill. catech. mystag. III. — ³ Aug. de bapt. contra Donatist. lib. IV. c. 24.

mina, solos notatos¹ invenimus Novatianos, qui baptizates non inungerent sacro chrismate; ea certe ex causa, quod (ut nuper vidimus) eorum auctor Novatianus a Cornelio papa notatus est, quod in lecto baptizatus, neendum ejusmodi sacramentum ab episcopo consecutus, voluerit fieri episcopus, cum nondum Spiritum sanctum accepisset. Capitulos autem scimus eadem charismata Ecclesiae esse aemulatos: ut inter alios de Valentiniis, licet perditissimis haereticis, tradit Irenaeus², quod opobalsamo ungerent baptizatum. Sed de his qui foris sunt, nihil ad nos, qui haec non atiunde quam ex antiqua apostolica traditione mutuati sumus: unde sanctus Basilius ad Amphilochium: « Benedicimus aquam baptismatis, et oleum unctionis, insuperque ipsum qui baptizatur. Ex quibus scriptis? nonne a facila et arcana traditione? Ipsam vero oculi illitionem quae doctrina scripta docuit? At ter mergi hominem unde est? Reliqua item que circa baptismum sint, renuntiare salane et angelis ejus, ex qua sunt scriptura? nonne ex hac non publicata et arcana doctrina, quam in minime curioso ac sollicito silentio Patres nostri conservarunt? recte illi, utpote docti mysteriorum reverentiam ac auctoritatem silentio custodire; » et post nonnulla in eamdem sententiam dicta, haec addit: « Ad eundem modum etiam hi qui ab initio res Ecclesiasticas sanxerunt Apostoli et Patres in occulto ac silentio mysteriis auctoritatem conservarunt. Neque enim omnino mysterium est, quod ad populares ac vulgares aures effertur: haec est ratio cur aliqua tradita sunt extra scriptum, ut ne dogmatum cognitio negligetur, et in contemptum veniret apud vulgus propter consuetudinem. » Haec Basilius³.

49. Conferri autem eo mysterio Spiritum sanctum (etsi non eadem charismata, nempe lingua-rum, infundantur hodie in Ecclesia, aequo ac tempore Apostolorum) S. Augustinus⁴ docet his verbis: « Spiritus autem sanctus quod in sola Catholica Ecclesia per manus impositionem dari dicitur, nimis hoc intelligi majores nostri voluerunt, quod Apostolus ait: Quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis; » et inferius: « Neque enim temporalibus et sensibilibus miraculis attestantibus, per manus impositionem modo datur Spiritus sanctus, sicut antea dabatur ad commendationem rudis tidei, et Ecclesiae primordia dilatanda. Quis enim nunc hoc expectat, ut ii, quibus manus ad accipendum Spiritum sanctum imponitur, repente incipiatur linguis loqui? Sed invisibiliter et latenter intelligitur per virgulum pacis eorum cordibus divina charitas inspirari, ut possint dicere: Quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. » Haec Augustinus. Sed dicere non praetermittimus aliud ab hoc distinctum esse

ministerium sacrae unctionis, qua presbyteri reenter baptizatos ungunt in vertice; cuius meminerunt Ambrosius⁵, Innocentius⁶, et alii complures. Itis autem, quantum pertinet ad impositionem manum, visis, caelera que sunt ejusdem historie prosequamur.

20. *Simon Magus.* — Cum vidisset Simon⁷ quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, diceus: « Date et mihi hanc potestatem, ut euicemque imponero manus, accipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum: Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. Non est tibi pars, neque sors in sermone isto; cor enim tuum non est rectum coram Deo. Poenitentiam itaque age ab hac nequitia tua, et roga Domini, si forte remittatur tibi haec cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis, et obligatione iniurialis video te esse. Respondens autem Simon, dixit: Preccamini vos pro me ad Dominum, ut nihil veniat super me horum, quae dixistis. » Haec de Simone Lucas. Sed quid praelerea de eodem Simone mago veteres scripserint, adducamus in medium. Justinus⁸ martyr ejus gentilis (nam et ipse Samarita fuit) natum ipsum dicit in provinciae Samariae vico, eni Gitton nomen est: testator id ipsum Epiphanius⁹. Hic igitur tantum absuit, ut usus consilio Petri, de perpetrato seclere ageret poenitentiam, ut etiam, cum inde recessissent Apostoli, contra eos obniti, corumque adversari doctrinæ non dubilarit: et qui olim dementarat Samaritas, dicens se esse magnam Dei virtutem, Iudaos etiam iisdem artibus aggressus, quos videbat esse infenos Apostolis, ea usus occasione, se esse Dei Filium, illis suadere conatus est; scribit haec de eo Irenaeus¹⁰ his verbis: « Hic, inquit, a multis quasi deus glorificatus est, et docuit semetipsum esse, qui inter Iudeos quidem, quasi Filius apparuerit; in Samaria autem, quasi Pater descenderit; in reliquis vero gentibus, quasi Spiritus sanctus adventaverit. Esse autem se sublimissimam virtutem, hoc est, eum qui sit super omnia Pater, et susciri vocari se quocumque eum vocant homines. Hic Selenem (alias Helenam) quamdam, quam ipse a Tyro civitate Phœnices quæstuariam cum redemisset, secum circumducebat, dicens haec esse priuam mentis ejus conceptionem, matrem omnium, per quam initio mente concepit angelos facere et archangelos. Hanc enim Ennoiam exilientem ex eo, cognoscentem quae vult paler ejus, digredi ad inferiora, et generare angelos et potestates a quibus et mundum hunc factum dixit; posteaquam autem generavit eos, haec detenta est ab ipsis propter invidiam, quoniam nolent progenies alterius eujusdam pulari esse. Ipsum enim se in totum ignoratum ab ipsis: Ennoiam autem ejus detentam ab iis que ab ea emissæ sint poten-

¹ Theodoret. haeret. falul. lib. iii. de Novat. — ² Iren. lib. i. c. 18.
— ³ Basil. lib. i. de Spiritu sancto. — ⁴ Aug. de bapt. contra Donatist. lib. iii. c. 16.

⁵ Ambros. de sacr. lib. i. cap. 2. lib. ii. c. 7. lib. iii. c. 1. et de his qui imitantur cap. vi. — ⁶ Innocent. ad Decret. c. 3. — ⁷ Act. viii. — ⁸ Justin. orat. ad Anton. Pnum. — ⁹ Epiph. haeresi xxi. — ¹⁰ Iren. lib. i. cap. 20.

states et angeli; et omnem contumeliam ab iis passam, uti non recurreret sursum ad suum patrem; usque adeo ut in corpore humano includeatur, et per secula veluti de vase in vas transmigraret in altera muliebria corpora.

21. Fuisse autem eam et in illa Helena, propter quam Trojanum contractum est bellum: quapropter et Stesichorum per carmina maledicentem eam, orbatum oculis; post deinde penitentem, et scribentem eas que vocantur palinodias, et in quibus hymnizavit eam, rursum vidisse. Transmigrantem autem eam de corpore in corpus ex eo ut semper contumeliam sustineat, in novissimis etiam in fornice profutuisse, et hanc esse perditam oviem; quapropter et ipsum venisse, ut eam assumereat primam, et liberaret eam a vinculis, hominibus autem salutem prestare per suam agutionem. Cum enim male moderarentur angeli mundum, quoniam unusquisque eorum concupisearet principatum; ad emendationem venisse rerum, et descendisse eum transfiguratum et assimilatum virtutibus et potestatibus et angelis; ut et in hominibus homo appareret ipse, cum non esset homo; et passum autem in Iudea putatum, cum non esset passus. Prophetas autem a mundi fabricatoribus angelis inspiratos dixisse prophetias: quapropter nec ulterius curarent eos hi qui in eum et Selenem ejus spem habeant, et ut liberos agere que velial: secundum enim ipsius gratiam salvati homines, sed non secundum operas justas. Non enim esse naturaliter operationes justas, sed ex accidenti: quemadmodum posuerunt qui mundum fecerunt angeli, per hujusmodi praecepla in servitatem deducentes homines. Quapropter et solvi mundum, et liberari eos qui sunt ejus ab imperio eorum qui mundum fecerunt, repromisit. Igitur horum mystici sacerdotes libidinose quidem vivunt, magias autem perficiunt, quemadmodum potest unusquisque ipsorum: exorcismis et incantationibus intuntur: amatoria quoque, et agogina, et qui dicuntur paredri, et oniropompi, et quaecumque sunt alia parerga, apud eos studio exerceantur. Imaginem quoque Simonis habent factam ad figuram Jovis, et Selenae in figuram Minervae, et has adorant: habent quoque et vocabula a principe impiissimae sententiae Simoni dicti Simoniani; a quibus falsi nominis scientia accepit initia, sicut ex ipsis assertionibus eorum adest dicere. » Illeusque de Simone Irenaeus.

22. Idem S. Irenaeus mox ad ejus discipulos stylum convertit, Menandrum videfiet, Saturninum, Basilidem, Carpoeratem, Cerinthum, Ebionem, Nicolam, Cerdonem, et Marciensem: non ita quidem ut hi omnes eademi vixerint atque cum Simone, sed quod ab eo doctrinam accepissent. Et licet quedam addendo, vel mutando, novarum haeresum extitisse videri possent auctores: « Etenim idem inquit Irenaeus⁴ Simonis Samaritani magi discipuli et successores sunt: quamvis non conti-

teantur nomen magistri, attamen illius sententiam docent; Christi quidem nomen tanquam irritamentum prius ferentes, Simonis autem impietatem varie introducentes. » Addit his Theodoretus⁵ Dositheanos, Cleobanos, Gortheios, Masbothacos, Hadrianiostas, Entychitas, Canistas, et alia portenta potius quam nomina. Hinc S. Ignatius scribens ad Trallianos, jure appellat Simonem primogenitum satanam, dum ait: « Fugite malas soboles diaboli, Simonem deo primogenitum sobolis ejus, et Menandrum, et Basilidem et totam illam ipsius malitiae colluviem. » Eosdem Simonis sectatores a nefandis suis operibus dictos fuisse Entychitas, auctor est Clemens⁶ Alexandrinus: tradit enim Epiphanius, eosdem execranda sacrificia ex mulierum menstruo et virorum semine admiscere consuevisse. Scribit adhuc de Simone Origenes⁷ ipsum suos docuisse vitare martyrium, et indiscreti idola adorare. Libros eliam ab eo editos Confradictorios appellatos, adversus Christi fidem, testatur Dionysius⁸. Cetera autem, quae tum ad Simonem, tum etiam ad ejus discipulos spectant, suo loco inferius dicemus: haec modo quae ad prava dogmata facere videbantur.

23. « Quoniam haec est, inquit Epiphanius⁹, prima haeresis que post Christum initium accepit, et in nomine Christi non reele neque facili ductu, sed juxta adulteratam apud ipsos corruptionem præstigiis multos seduxit. » Videas ex his antiqui hostis nequitiam et fraudulentem dolum iterum repetitum: quippe qui non in caelo tantum Dei æmulatus est gloriam, sed et in terra divinos sibi assumere honores studuit. Elenim cum jam virtute crucis, idola in quibus coleretur, demolienda prænosceret, suasque vires summopere debilitas et emervatas, quod sepius a corporibus obsensis pelleretur, sentiret, nova molitur consilia, novisque artes aggreditur. Tantæ igitur Christi gloriae invidus, cum videret florentem Ecclesiam felicissime surgere, aliam huic similem quoque conflare statuit: et ne quid minus haberet synagoga satanae ab Ecclesia Christi, omnia que in ea posila esse videret insignia, in suam quoquo modo transferre conatus, etiam et illa sua esse mentitus est. Cum enim in Christi nomine signa adeo miranda fieri, illudque celebre longe lateque reddi, et magis ac magis illustrari, atque in nomine sanctissima Trinitatis Patris et Filii et Spiritus Sancti initiari credentes, sieque Ecclesiam coalescere, ac insigniter propagari videret: tum ipse, Simonem fuisse Christum, Dei virtutem magnam, eundemque ipsum pro diversarum gentium ratione Patrem esse, eundemque Filium, et Spiritum sanctum impudenter ac falso jaetitare cepit. Et sicut Christi fuit redimere atque salvare quod perierat; illa ipsum ovis perditæ salvatorem, et mundi redemptorem atque curalorem esse confinxit. Et quemadmodum ad hoc etiam Christus venerat, ut dissolveret (quod Iohannes¹⁰ apostolus ait) opera diaboli: eodem modo il-

⁴ Iren. lib. i. cap. 30.

⁵ Theod. lib. haeret. fab. in Simone. — ⁶ Clem. lib. vii. Strom. — ⁷ Orig. cont. Celsum lib. vi. — ⁸ Dionys. de divin. nom. cap. vi. — ⁹ Epiph. haeresi xxi. — ¹⁰ I. Joan. iii.

lum aduersus pravos angelos, qui Selenem matrem omnium cælo expulserunt, bellum aeternum in hunc mundum venisse, fallaciter simulavit. Et ne quid deesse videatur; pro miraculorum virtute magiam, et loco corporis et sanguinis Christi sacrificii, ipse ex sanguine et semine, quo eujusque corpus efficitur, exeeranda mysteria turpiter coagmentavit.

24. Ac denique quod super Simonem Petrum a Christo (ut dictum est) Ecclesiam ædificatam vidisset ac firmiter stabilitam: idem humani generis hostis ipse suo noluit caruisse Simone, super quem impétalis omnis fundamenta jacta consurgerent. Hic enim haereticorum omnium princeps et auctor habetur, ex quo sunt cæleræ hereses propagatae. Nam et ejusmodi patriarcha gloriari etiam possunt novatores, quem ipsorum suorum dogmatum cognoscant auctorem. Simonis quippe prima vox fuit: « Per gratiam tantum salvari homines, et non secundum opera justa: et liberos esse sibi credentes, ut quæ velint, possent agere; » prout modo recitavimus ex Irenæo. Sed quid valcat fictio atque mendacium aduersus certam, veram, ac Dei verbo declaratam solidam veritatem, quid in Christum diabolus, synagoga satanæ in Ecclesiam, quid denique Simon magus in Simonem Petrum, jam experimento multui utriusque congressus perspectum est? Sed et ex perpetnitate discere satis vales, quodnam fuerit Dei consilium atque opus. Etenim licet multis palmilibus crescere cœperit Simonis heresis; tamen tanquam adulterinæ plantæ haud sunt diutins vel longius propagatae: nam testatur Origenes¹ ex Dositheanis, qui cæteris Simonianis præstabant numero, suo tempore vix ad triginta fuisse reliquos.

25. Sed quod ad Simonem perficit: non possum hic non mirari magnopere divinum consilium, quo sic cæteris Apostolis Petrum Apostolorum principem missum esse Samariam certum est, ut primum omnium heresiarcham ipso ortus sui principio condemnaret: sieque Petri partes esse ostenderetur (ut præcipui veritatis custodis) aduersus catholicam fidem insurgentes hereticos, eorumque hereses apostolica auctoritate damnare. Relinquens exemplo doctrinam Dominus consignalat, quam Catholica recepit atque confinno usu et observantia probavit Ecclesia: nimis sicut Petri id fuit ministerii, ita et Petri successorum esse emergentes cognoscere hereses, easdemque cum ipsarum auctoribus condemnare. Sed de his sepe inferius.

26. Quod vero ad Samaritanos spectat: saltem eorum aliquam partem post discussionem Apostolorum ab eodem Simone fuisse seductam, ex his que scribit² Justinus martyr, et ipse genere Samaritanus, satis liquet: quippe quem ad illos compescendos implorasse constat auxilium Cæsaris: quod idem ipse testatur, his verbis Tryphonem Judæum alloquentis: « Alque ista, inquam, quod nihil omnino, praeterquam ut vera loquar eurem, dico, neminem prorsus veritus, quantumvis e vestigio in partes a vobis discerpar: neque enim curam aut rationem

aliquam populariū etiam meorum, Samaritanorum dico, habui, scriplo Cæsarem compellans; cum imposturis seduci eos affirmarem, qui Simoni gentis sue mago parerent, quem Deum esse supra principatum et potestatem et virtutem omnem dicunt. » Haud quidem puto alium a Simone mago impostorem fuisse illum, quem Samaritanos seducentem Pilatus immisso equitatu disjecti una cum suis. Hujus rei gestæ seriem Josephus³ his verbis describit: « Interea ne Samaritani quidem tumultu caruerent. Concitatavit enim eos impostor quidam, pro nihilo ducens mendacium, et omnia communiseens ad populi gratiam; jubens ut convenienter in montem Garizim apud eam gentem sanctissimum, asseverans se illic eis ostensurum sacra vasa refossa, quæ ibi Moyses deposuerit. Illi creduli, sumptis armis, Tirthébam vicum insederunt, expectantes ibidem conflentes cæleros, ut magno agmine montem ascenderent. Sed Pilatus prior montis clivum occupat equitibus suis et pedestribus: qui prelio congressi cum Samaritis apud vicum collectis, alias fuderunt, alias in fugam compulerunt, multos etiam vivos captos abduxerunt, quorum præcipios ac potentiores Pilatus mulcavit capite. » Haec Josephus: quæ tamen non hoc anno, sed paulo ante Pilati disessionem a magistratu contigisse, ejusdem auctoris testimonio declaratur.

27. *Eunuchus regine Candacis.* — Petrus² igitur et Joannes, cum ea quæ dicta sunt, in Samaria operati essent, Hierosolymam reversi, peragranates Samariae regiones, iis qui in eis agebant populis Evangelium prædicaverunt, ac demum se Hierosolymam receperunt. Philippus vero diaconus cum remansisset (Hierosolymam enim illi adire, minus, ut dictum est, illerum erat), ab angelo admonitus, ire iubetur in oecumsum ennechi Candacis reginae Æthiopum, viri potentissimi: quippe qui omnibus illius divitiis præfectus erat. Venerabat hic Hierosolymam religionis ergo; ac rediens, dum in curru, cui insidebat, legeret Isaiam prophetam, accurrens illi Philippus, cum tam idonea sese offerret occasio, ea arrepta, illi Christum annuntiavit, ac demum credentem sacro baptismate imbuit. Cum mox divinus Spiritus ab oculis ejus Philippum rapiens, admirabiliter quodam modo transtulit in Azotum. Haec vero prolixius atque exactius S. Lucas scriptis suis perpetue memoriae commendavit. Eusebius³ in eadem recensenda historia, mea sententia, perspicue errasse videtur, dum hunc fuisse gentilem, ac primum ex Gentibus baptizatum tradit: nam (ut ex ejusdem Lucæ Actis apparel) nondum Gentibus ad Christi Ecclesiam erat aditus reseralus, qui primo omnium patuit Cornelio centurioni, ut suo loco dicemus inferius. Porro hunc fuisse proselytum ex Gentibus ad Judæorum religionem adductum, cæteri omnes ecclesiastici scriptores acque consentiunt: ad paschalem⁴ enim celebratam, ad quam Hebrei omnes convenire soliti essent, Hierosolymam idem se con-

¹ Contra Celsum lib. vi. — ² Just. de verit. Christ. relig.

³ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 5. — ² Act. viii. — ³ Euseb. lib. ii. c. 1. in fin. — ⁴ Chrysost. in Act. hom. 49.

tulisse putatur. Cæterum Æthiopas antiquitus circumcisionem ab Ægyptiis didicisse (sic Judeos, quod in Ægypto habitassent, appellans) testatur Herodotus, quem et Josephus¹ Judæus citat. Quod enim ad Æthiopum religionem spectat: auctor est Strabo² eos primum colere Deum immortalem, qui omnium rerum causa sit; ac rursum alterum mortalem, qui nomine careat, nec sit cognitum facilis: ut ex his appareat eos cum Judeis eadem paene sensisse, et a Christianis non adeo discrepasse: unde libenter imbibit eunuchus de Christo Deo pariter et homine olim mortali doctrinam, quam etiam tum evidenti Isaiae prophetae testimonio in ejus animum Philippus diaconus instillavit. Eodem constat auctore, ad sua quoque tempora feminas in Æthiopia regnare consueuisse, easdemque esse Candaces appellatas; que vero sua a late viveret, virilem sane fuisse muliereum, altero tamen oculo captam.

28. Cæterum quod eunuchum jam a Philippo baptizatum spectat: postquam rediit in Æthiopiam, Christum palam illis praedicasse, Irenæus³ testatur his verbis: « Ipse eunuchus credens, et statim postulans baptizari, dicebat: Credo Filium Dei esse Jesum. Qui et missus est in regiones Æthiopæ, praedicalurus hoc quod ipse erididerat: Deum quidem unum per prophetas predicatum; hujus vero Filium fecisse, secundum hominem, adventum, et ut ovem ad victimam ductum, et reliqua quaecumque de eo prophetae dicunt. » Hemicne in ejus persona impletum esse quod olim cecinerat David⁴: Æthiopia preueniet manus ejus Deo. » Eusebius⁵ id in primis testatur, atque Cyrilus Hierosolymitanus⁶ sicut et Hieronymus⁷, cum ait: « Hoc testimonium Isaiae, cum in Actis Apostolorum reginae Candacis eunuchus rheda veheretur, et legens non intelligeret, interpretante Philippo super passione et nomine Salvatoris, intellexit; et statim baptizatus in Agni sanguine, quem legebat, vir meruit appellari, et Apostolus genti Æthiopum missus est; » et alibi admirans ait⁸: « Nec sanctior sum hoc eunuchio, nec studiosior: qui de Æthiopia, id est, de extrenis mundi finibus venit in templum; reliquerat aulam regiam, et tantus amator legis divinaeque scientiae fuit, ut etiam in vehiculo sacras litteras legeret; et tamen eum liberum teneret, et verba Domini cogitatione conciperet, lingua volveret, labiis personaret, ignorabat eum quem in libro nesciens venerabatur. Venit Philippus, et ostendit ei Jesum, qui elausus latebat in littera. O mira doctoris virtus! Eadem hora credit eunuchus, baptizatur, et fidelis et sanctus factus est, ac de discipulo magister: plus in deserto fonte ecclesie, quam in aurato synagogæ templo, reperit. » Hucusque Hieronymus: qui et

de fontis situ, ubi iste eunuchus est baptizatus, haec ait¹: « Bethsur in tribu Juda, sive Benjamin, et est hodie Bethsoron vicus, euntibus nobis ab Elia Chéron, in vigesimo lapide; juxta quem fons ad radicem montis ebulliens, ab eadem in qua gignitur, sorbetur humus, et Apostolorum Acta referunt eunuchum Candacis reginae in hoc esse baptizatum a Philippo. » De eodem quoque Nicephorus² agit. Addam his, quae de eodem eunuchio a Dorotheo³ scriptis mandata sunt; ait enim: « Eunuchus Candacis regine Æthiopum in Arabia Felici, et insula Taprobana, inque universa Erythra Evangelium Domini nostri Jesu Christi prædicavit. Ferunt et martyrium gloriose tulisse, ibique sepultum esse. Et cœmeterium ipsius, munimentum insuperabile est fidelibus, barbaros scelestos fugans, morbos pellens, et sanationes operans usque ad præsentem diem. » Haec ille.

29. *Tiberii crudelitas.* — Quod vero ad res Romanas pertinet (ut eas saltem leviter attingamus), hoc item anno, iisdem consulibus⁴, Tiberii crudelitas in senatores adeo progressa est, ut jam qui magistratum gererent, magno labore reperirentur; putat Orosius⁵ in ultionem contempti Christi numerus haec illis obvenisse: quod scilicet (ut jam dictum est superius) agente ex relatione Pilati Tiberio, ut inter deos Christus recenseretur, senatus rogationi illius restitisset. De senatorum atque aliorum nece hoc anno jussu Tiberii perpetrata, haec Tacitus: « Iacuit innensa strages; omnis sexus, omnis aetas, illustres, ignobiles, dispersi, aut aggregati, neque propinquisi, neque amicis adsistere, illacrymare, nec visere quidem dintius dabatur. Sed circumiecti custodes, et in mœrorem cuiusque intenti, corpora pulrefacta adsectabantur, dum in Tiberim traherentur: ubi fluitantia, aut ripis appulsa, non cremare quispiam, non contingere. Interciderat sortis humanæ commercium vi metus: quantumque sævitia gliseret, miseratio arcebatur. » Haec Tacitus. Dio⁶ vero haec addit: « Tantus sub Tiberio senatorum (ne reliquos dicam) numerus periit, ut sorte ducti provinciarum praefecti, praetorii quidem per triennium, consulares per sexennium præfuerint, cum non suppeterent successores; » eadem et Suetonius⁷. Porro hoc ipso anno idem Tiberius in imperium exxit Caïum Caligulan nepolem suum, eonimirum consilio (ut ferebatur) quod sciret Caïum pessime vieturum; sieque sua facinora Caïi gravioribus flagitiis occultarentur, ac reliqua pars senatus post mortem suam interficeretur: haec idem sub prædictis coss. recitat Dio⁸. Atque haec tenuis de his, que hoc anno facta cognoscuntur: sequentem jam aggrediamur.

¹ Joseph. antiq. hb. viii. c. 4. — ² Strab. lib. xvii. — ³ Iren. hb. int. cap. 12. — ⁴ Psal. lxvii. — ⁵ Euseb. hb. ii. c. 4. in fin. — ⁶ Cyrril. cæches. xvii. — ⁷ Hieronym. in Isa. c. 53. — ⁸ Hieron. epist. ciii.

¹ Hier. de locis Hebr. — ² Niceph. hist. hb. ii. c. 6. 7. — ³ Doroth. in Synopsi. — ⁴ Tacit. Annal. lib. vi. — ⁵ Oros. lib. viii. c. 4. — ⁶ Dio lib. lviii. — ⁷ Suet. in Tib. cap. 61. — ⁸ Dio hb. lviii.

Anno periodi Graeco-Romanæ 3326. — Olymp. 203. an. 4. — Urb. cond. 786. — Jesu Christi 33. secundum Baronium 35.
— Tiberii imp. 20.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Ser. Sulpicius Galba, et L. Sulla Felix,* ex inscriptione Gruleiana, pag. 1087. Galba, qui postea imperavit, dicitur etiam Servius a Tacito lib. 6, et a Dione lib. 58, ubi hujus anni consules laudant. Card. Norisius tamen in Epistola consulari, pag. 46, postquam retulit hunc Suetonii locum, in Galba cap. 4: «Adoptatus a novarea sua, (nempe Galba) Livii nomen et Ocellae cognomen assumpsit, mutato praenomine. Nam et Lucium mox pro Servio usque ad tempus imperii usurpavit; » ait: «Ego mallem in consulatu Lucium vocare (nempe Galbam) quod illud praenomen tunc ferebat, eodemque in publicis monumentis ejus anni obsignabatur.» At cum in laudata inscriptione aliisque a Tacite et Dione Servius, non vero Lucius appelletur, manifestum est Lucii praenomen in Fastis ei attribuendum non esse. Certe Romani sepe quibusdam nominibus vulgo insigniebantur, quibus tamen in publicis monumentis nuncupari non solebant. Sic Caius in nummis saltem latinis nunquam Caligula vocatur: sic Gallienus Minor in nummis eo nomine nunquam appellatur.

2. *Caligula fit imperator.* — Ad num. 29. Neque Dio lib. 58, neque Suetonius in Tiberio cap. 61, a Baronio citati, dicunt Tiberium Caligulanum ad imperium

hoe anno evexisse, cerunque hunc nonnisi post Tiberii mortem eo honore exornatum esse.

3. *Obitus Pomponii Flacci Syriæ præsidis.* — Pomponius Flaccus Syrie præses hoc anno supremum diem obiit, ut docet Tacitus lib. 6 ad annum Urbis DCCLXXXVI. Flacco successit Vitellius anno Christi xxxv, de quo Tacitus, lib. 6, anno Urbis DCCLXXXVIII, ait: «Cunelis, quæ apud Orientem parabantur, L. Vitellium præfecil, » patrem Auli Vitellii, qui postea imperavit. Verum itaque est quod scribit Suetonius in Tiberio cap. 41. « Hispaniam et Syriam per aliquot annos sine consularibus legatis» habuisse Tiberium. Porro em. card. Norisius in Dissert. m de Epochis Syro-Macedonum, cap. 4, exhibet Pomponii Flacci numisma, in cuius antica parte visitur laureata imago Tiberii, et in aversa infra lauream legitur: ΕΜΠΑΛΚΚΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΩΝ. ΕΤΑ: ΒΙ. Sub Flacco. Antiochenium. Anno LXXXII. Deducitur annus ille ab aera Antiochenia Julianæ, anno periodi Graeco-Romanæ 343, Urbisque conditæ DCCLVII instituta, ut ibidem ostendi, ideoque nummus ille Flacci anno Christi currenti paulo ante Flacci mortem percussus duo Flacci numismata cum annis Antiochenis LXII et XCII ab impostore quadam sine dubio conficta.

JESU CHRISTI ANNUS 36.

1. *De conversione Pauli, ejusque artute et patria.* — Anno Domini trigesimo sexto, Paulus Fabio Persico et L. Vitellio Nepote coss., octavo kal. Februarii, Saulus cum adversus Christianos, qui erant Damasci, litteras accepisset, et jam ad locum appropinquasset, caritus luce perfusus, et Christi voce percusus atque prostratus, a corpore desistens, ad Christum convertitur. Rei gestæ seriem Lucas¹ in Actis, et ipse Paulus² suam causam agens, diligenter studio est iterum prosecutus. Haec aulem faela esse hoc ipso anno, nempe secundo ab ascensione Domini, Romana³ Ecclesia profitetur. Non enim illis assentimur, qui eodem anno quo lapidatus est Stephanus tradidit Paulum ad Christum conversum: neque in illorum iuniorum sententiam, qui id factum dixerunt anno septimo a Domini passione;

quorum opinionem refellimus, cum actum est de martyrii Stephani tempore: ubi etiam cum perspicere ostenderimus, non Augusti mense (ut antiqui existimarent) sed vigesima sexla Decembribus Stephanum consummasse martyrium; nulla prorsus ratio persuadet, ut nonnisi post dies qui medii sunt a morte Stephani, usque ad conversionem Pauli, id acciderit; quandoquidem nulla interim facta esse noscuntur, quæ tam brevi temporis spatio minime arctari possunt: nimis persecutio excitata adversus discipulos, rursus Sauli studia in illis perquirerendis qui essent domesticis latebris occulti, Ananias in Damascum profectio, illucque ab eo edita Evangelii predicatio, Ecclesiae collectio ac propagatio: qui hujus rei fama etiam Hierosolymis divulgata moverit summum pontificem, ut ad Christianos ibi agentes exturbando, Saulum, jam satis sua sponte ad id incitatum, mitteret. His si addas quæ ante

¹ Act. ix. — ² Act. xxii. xxvi. — ³ Mur. Rom. 23. Januar.

Pauli conversionem facta recenset Lucas, nimirum prædicationem Philippi Samarie, Petri et Joannis illue accessum, ac deinceps redditum Hierosolymam, denique Candacis eunuchi baptismum: certe longiori opus fuisse temporis spatio ad ea omnia, quæ dicta sunt, perficienda, nemo prudens negare posse videtur: ea enim, antequam Paulus acciperet epistolam iturus Damascum, facta esse, Lucas plus satis declarasse visus est; quippe qui cum enarrasset que a Saül adversus discipulos gesta sunt Hierosolymis, cum nihil esset quod impediret, quoniam easlera quæ ab eodem sunt facta persequeretur; ne nimirum tempore postea simul jungeret, functus optimi historici munere, carum rerum quæ prius configissent historiam (temporis, accurata habitatione) contexuit. Haec si quis attentiori animo velit disquirere, his quæ dicta sunt de Pauli conversionis tempore æque consentiet. Huic sententiae de conversione Pauli facta anno secundo, adstipulatur etiam OEcumenius¹.

2. Sed huic statuta a nobis sententia, post pri-
mam editionem, anctoritate Joannis Chrysostomi,
adversati sunt præstantissimi pietate atque doctrina
academici Herbolenses, intercurrentibus inter nos
de ejusmodi quæstione familiaribus litteris: cum
affirmit ipsi, anno superiori, Galba et Sulfa eoss.,
Paulum ad Christum esse conversum. Urgebat ex
illis mens Nicolaus Serarius (quem ob egregiam
eruditioinem, et validum ab eo suscepitum patrocinium
catholicæ fidei, plurimi facio) testificatione
Chrysostomi in homilia de principiis Apostolorum
Petro et Paulo ita dicentis de ipso Paulo: τριάντα
πέντε ἐδύσασε τῷ Κυρίῳ μετὰ πνεύματος προθύμως; que verba
longe aliter quam Vossius, ita vertit: « Triginta
quinque servit Domino cum promptitudine animi. »
Videat ipse Vossius, qui aliter sic reddidit: « Tri-
ginta quinque viros summa ad serviendum alacrit-
tate Domino mancipavit. » Quod igitur mimerandi
sint ex sententia Chrysostomi triginta quinque anni
a conversione Pauli usque ad obitum, quem confi-
gisce constat anno Domini sexagesimo nono: plane
ante presentem annum ipsum ad Christum conver-
sum esse necessario affirmandum esse videbatur.
Sed dico oportere ex ejus quidem sententia, nume-
runt illum triginta quinque annorum; quem ipse
vult expletum, non ab anno superiore, sed ab eo
qui ipsum præcedit, deducere, ut anno obitus ejus-
dem Pauli congrueret: quod quidem absurdissi-
mum esset, ante Christi mortem numerare annos
Pauli conversionis.

3. Nec est quod jure quis dicere possit, triginta
quinque illos annos non expletos esse intelligendos,
sed novissimum eorum inchoatum per menses
quinque et dies quatuor: nam ne sic quidem satis
intercedit temporis ad numerum illum annorum
explendum. Ceterum nec est quod quis sententiam
illam Chrysostomi de triginta quinque annis invio-
labilis fide servandam esse existimet: siquidem idem
ipse Chrysostomus alibi vix triginta annorum spa-

tium eidem Paulo a conversionis tempore usque ad
obitum tribuit. Accipe, rogo, quæ ipse dicat homi-
lia quarta de faidibus Pauli hisce verbis: « Vix
triginta annorum spatio et Romanos, et Persas, et
Parthos, et Medos, et Indos, et Scythas, et Sauro-
malas, et Saracenos, et omne prorsus humannum
genus sub jugum mitteret veritatis, etc. » Quibus
cum eum videoas non esse sibi constantem, nihil est
quod quis figere pedes, aut inniti valeat dictæ
Joannis Chrysostomi de tempore conversionis Pauli
assertæ sententiae. Quamobrem concedendum ecclæ-
siasticae antiquitati, veterique assentiendum tradi-
tioni, publicis fabulis consignatae, annis singulis in
Ecclesiis singulis publico praconio indici solite;
nimirum configisse conversionem Pauli anno se-
cundo a Domini ascensione. Sed qui refragantur,
et anno superiori eam volunt esse peractam, sie
numerant annos duos ab ascensione Domini, ut
primum annum ultima Decembribus die terminent,
secundum vero a kalendis Januarii inchoent, ab-
solvantque ipsum vigesima quinta ejusdem mensis,
qua memoria ejusdem conversionis agitur; sieque
totum spatium temporis duorum annorum, periodo
dumtaxat octo mensium et dierum viginti claudant.
At meminisse oportet, longe ante Dionysium Exi-
gnum, qui (ut Cassiodorus testatur) primus extitit
auctor eo modo numerandi annos Domini, scripta
et lecta esse in Ecclesia Martyrologia: quibus cum
definiatur, anno secundo ab ascensione Domini
Paulum esse conversum, utique affirmandum est
annum integrum intercurrisse, sequentis vero
menses octo diesque viginti evolutos esse. His
satisfactum sit nostris fratribus Herbolensibus,
quorum lenientiam ipsam ac maxime plam erudi-
tanque lucubrationem adversus oblatrantes nova-
tores ac nugatores de duodecim Apostolis nuper
editam (ut par est) faudabimus semper. Jam vero
nostra prosequamur.

4. QuoI ad Pauli conversionis et rei gestæ histo-
riæ pertinet: illud quidem vehementer admiror,
qualis quantave etiam apud hostes fuerit Iudaicæ
religionis observantia. Cum enim inimicitæ, odia,
atque bella conflata essent inter Aretan regem
Damasci, atque Herodem, fueritque (ut Josephus¹
est auctor) diutius conflictationi, nec inter eos pax
composita esset: nihilominus tantum sibi juris vin-
dicabat apud exterios, imo et apud hostes summus
pontifex in his quæ ad religionem spectare vide-
rentur, ut non tantum quæ ad decimaru[m] pertine-
rent collectionem, sed quæ summi esse imperii
viderentur, sibi sumens, daret litteras ad synagogas
Damasci, ut qui reperti essent Iudei Christo cre-
dentes vincili Hierosolymam dicerentur. Utinam
tanta saltem, etsi non ampliori (ut par esset) apud
christianos principes christiana religio, summissaque
omnium regale Christi sacerdotium hodie auctoritate
polleret, quanta apud reges externos, ac denique
hostes, cultus iudaicus habeatur. Infelicia enim
nostra tempora haec me, invitum licet et præter

¹ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 7.

morem, exclamare compellunt. Sed jam cætera quæ ad Paulum spectant, enjus gratia a Luca hujusmodi est instituta narratio, ordine prosequiamur.

5. Cum aulem Lucas, agens de nece Stephani, Saulum apparet adolescentem, hic vero virum nominet, cumque nomini (ut vidimus) anni unius ac mensis spatium ab eo tempore usque ad conversionem ejus intercesserit: historica veritas persuadet ac postulat, ut accuratius de ejus ætate agamus. Quod antequam faciamus, illud in primis monendum putamus, quod habet latina versio; « Secus pedes adolescentis: » loco adolescentis, legi græce *τερτιον*: enjus quidem vocis si vis exprimatur, non tam ætate adolescentem, quam audacem, vehementisque animi, quique magnus sibi sumat spiritus, virum significat, ut nota Budæus, et alii. Admonet quidem S. Augustinus¹, consulenda esse interdum græca exemplaria, unde aliqua sunt in latinitum subobscure translata, quo certior de divina Scriptura possit sensus haberi; ac tum præsertim, cum inter legendum in codem auctore aliqua diversitas reperitur, ut hic videamus accidere. Audacem plane virum ea voce Lueas ibi significavit, qui hic eumdem spirantem minarum et cædis virum fuisse describit. Qnot vero ætatis annos ageret Paulus, cum ad Christum conversus est hoc anno, dictis consulibus, pervestigemus.

6. Scribens ipse Paulus ad Philemonem dum Romæ esset, anno secundo sui carceris (ut suo loco dicetur) se ipsum senem dicit: cum ait: « Paulus senex, nunc autem et viuens Iesu Christi. » Erat ille annus Neronis imperii quartus (ut suo loco apriremus) cum eam scripsit epistolam, ab hoc vero tempore anni viginti qualuor tantum; qua ratione si dixerimus Paulum, cum se esse senem ait, fuisse sexagenarium; numerando eos annos ab ipsius natali usque ad quartum Neronis annum, quo illam scripsit epistolam; dicere opis eset, ipsum ad Christum conversum esse anno suæ ætatis trigesimo quinto. Ceterum de ætate Pauli certiores nos reddit Joannes Chrysostomus: qui sua homilia quam scripsit de principib[us] Apostolorum, ubi agilur de utriusque martyrio, tradit cumdem capite cæsum quievisse anno suæ ætatis sexagesimo octavo: qua ratione affirmare opus est (quod diximus) ad Christum esse conversum annum agentem trigesimum quintum, atque posthac vixisse usque ad decimum tertium Neronis annum, et consularum Capitonis et Rusi (quo cum Petro martyrio triumphasse dicimus) annis triginta tribus. Licet enim dicta homilia annos triginta quinque numerare dicatur Joannes Chrysostomus a tempore ejus conversionis usque ad obitum: at id quidem minime posse consistere, nuper docuimus; ejusdemque aliter alibi assertentis auctoritate demonstravimus haud adeo constantem eam esse Chrysostomi assertionem, ut clavum figere sit necesse: cum in easteris maxime quidem et adamussim (ut dicunt) inter-

se consentiant quæ scribit Chrysostomus, cum his quæ de se tradit Apostolus in epistola ad Philemonem; et cum se dicit senem, fuisse ætatis sexaginta annorum; ex his itaque satis perspicie colligitur, Paulum natum esse Lentulo et Pisone coss., anno clapsu a natali Domini; atque hæc satis de ætate illius.

7. Hæc occasione opera pretium existimamus, de loco in quo natus est, paulo attenius perquirere: cum haec tenus ea opinio invaluisse videatur, ut Gischalæ Judææ oppido natus sit: idque auctore S. Hieronymo¹ omnibus affirmantibus, cum ait: « Paulus apostolis, qui antea Saulus, extra numerum duodecim Apostolorum, de tribu Benjamin, et oppido Judææ Gischalis fuit: quo a Romanis capto, cum parentibus suis Tarsum Ciliciæ commigravit. » Sed an hæc subsistant, veraque sint, exakte est disquirendum. Constat quidem fuisse Gischalam² oppidum Galikeæ, sed munitissimum: quod Titus (ut Josephus³ testatur) non sine labore expugnavit. Cum ergo Hieronymus natum Gischalam Paulum, capto a Romanis oppido illo, cum parentibus migrasse Tarsum dicat: quoniam, rogo, tempore accidit, ut Gischala a Romanis caperetur, ut inde Paulus Tarsum migrarit? Sane quidem Judæam a Romanis primum Pompeio duce subactam fuisse constat, Antonio et Cicerone coss., Olympiade centesima septuagesima nona, anno secundo, ut tradunt Josephus⁴ et Eusebius⁵, ab Urbe condita (ut habet Dio) sexcentesimo nonagesimo primo, ante annos ab hoc tempore nonaginta sex: rursumque Judæis rebellantibus sub Nerone, eamdem provinciam a Vespasiano ac Tito esse perdomitam. Cum ergo neutrum tempus minori ælati Pauli possit aptari, hæc manifesti redarguntur erroris, et fabula potius esse convincitur; quo nomine ipse quidem S. Hieronymus eam appellat, dum in commentario in epistolam Pauli ad Philemonem, ad finem hæc ait: « Quis sit Epaphras concaptivus Pauli, talen fabulan accepimus: Aliunt parentes apostoli Pauli de Gischali regione fuisse Judææ; et eos, cum lola provincia Romana vastaretur manu, et dispergerentur in orbem Judæi, in Tarsum urbem Ciliciæ fuisse translatos; parentum conditionem adolescentulum Paulum secutum. » Itæ Hieronymus. Sane quidem commentum id totum, fabulaque merito dicenda; nam regnante Herode seniore, sub quo Paulus natus esse videtur, Archelao deinde eidem succedente, regnoque in tetrarchias diviso, nullam vel levem a Romanis Judææ oppida passa sunt contumeliam; nam subdita illis parebat provincia in omnibus, et per Romanos magistratus administrabatur: nulla ergo fuga vel dispersio Judæorum illis temporibus potuit contigisse, qua Paulus adolescentulus Tarsum cum parentibus sit coactus migrare. Si ergo natus est Gischalam, spontanea profectio potius ipsum cum parentibus suis Tarsum migrasse oportuit.

¹ August. de doct. Christ. lib. II. c. 14, 15. — ² Habetur tom. V. edit. Paris. in addit.

³ Hieron. de script. Eccl. cap. v. — ⁴ Joseph. de bell. Jud. lib. IV. c. 4. — ⁵ Idem eodem. — ⁶ Jos. antiq. lib. XIV. c. 8. — ⁷ Eusebius in Chron.

8. Sed nec id quidem admittimus, quod eidem Paulo repugnet : nam cui, queso, magis quam ipsi Paulo, quo natus sit loco aperte testanti, credendum? Ipse quidem pro concione haec est locutus : « Ego sum vir Iudeus, natus in Tarsio Cilicie, nutritus autem in ista civitate, secus pedes Gamalielis eruditus, etc. » Recitat haec Lucas¹ in Actis. Quid his clarius dici potuit? Certe quidem Epiphanius² disputans contra Ebionaeos, qui Paulum dicebant fuisse origine graecum, factum vero postea proselytum : eundem natum Tarsi, sed ex Iudaicis affirmat; de Gischala vero ne verbum quidem : cum alioqui ipse Paulus se non tantum Iudeum ex Iudaico, sed et inter Iudeos, ad conciliandum sibi Iudeorum animos (quod multis argumentis alias fecerat sepe) gloriose professus esset. Si igitur parentes Pauli Gischala Tarsum aliquando migrarunt; id voluntaria factum dismissione (ut de multis aliis contigisse Philo testatur, cum tradit totum jam pene orbem coloniis Iudeorum esse repletum), vel si aliqua belli occasione evenit, id facile accidere potuit sub Antiochiae Illustri, ut Epiphanius³ affirmare videtur. Quod vero se civitate Romana donatum fuisse dical : opportunius suo loco de ea re inferius agemus. Haec modo satis de aetate Pauli atque natali solo.

9. Rursus vero quod ad veritatem historiae perlinet: et illos errasse certum est, qui dixerunt Paulum tunc temporis, cum a Christo vocatus mansit tribus diebus (ut ait Lucas⁴) non videns, nec manducans, nec bibens, raptum fuisse ad tertium cælum, et audiisse illa arcana verba, quæ essent ineffabilia, ut de se ipsem testatur, scribens ad Corinthios⁵; nam cum ipse illa contigisse dicat ante annos quatuordecim a tempore quo illam scribebat epistolam; sane quidem non hoc quo conversus est anno, sed post octennium ea facta esse, affirmare necesse est : nam ab hoc anno usque ad tempus illius epistola, annos viginti duos intercurrisse, suo loco inferius aperte demonstrabimus.

10. Fuit Ambrosii⁶ sententia, cum Paulus ad Christum conversus ab Anania Damasci est baptizatus, ex Saulo fuisse Paulum nominatum; sic enim ait : « Hibi pluvia super eum lavaerit cælestis influxit, necatur blasphemus, necatur persecutor, necatur et Saulus : viviscatur apostolus, viviscatur justus, viviscatur et Paulus. Usque adeo autem perdidit velerem cum actibus hominem, ut cum moribus mutaret et nomen. » Haec Ambrosius ; et Augustinus⁷ in eam sententiam : « Hinc inquit, et ipse primo Saulus : postea Paulus, id est, primo superbis, postea humilis ; Saul enim dictum est nomen Sauli : nostris quia rex superbis et infrenis fuit. Non quasi jaclantia aliqua sibi nomen mutavit Apostolus, sed ex Stilo factus est Paulus, ex superbo modicus. » Haec et alia plura multis in locis⁸ in eadem fere verba cumdemque sensum de Saulo in Paulum mutato idem

scriptis tradidit. Sed et de ea re ceteri ecclesiastici antiqui scriptores quid senserint, ac deum quoniam nobis magis probetur sententia, videamus. S. Hieronymus⁹, quando ejusmodi mutationem nominis fieri configit, et qua ex causa, haec ait : « Audacter itaque faciam, si forte vere, de Actibus Apostolorum suspiciones meas affirmans. Legimus in eis², quod Spiritus sanctus Antiochiae dixerit : Separate mihi Barnabam et Saulum in opus ad quod assumpsi eos. Tunc jejunantes et orantes, imponentesque eis manus, dimiserunt illos. Qui cum Seleuciam Syriæ descendissent, et navigantes Salaminam Cypri, quæ nunc Constantia dicitur, pervenissent, haberentque secum in ministerio Joannem (propter quem postea ædificatorum Ecclesie jurgium concitatum est, et omni insula peragrata, Paphum usque venissent; invenerunt quedam magnum pseudopropheticam, nomine Bar-Jeu, cum proconsule Sergio Paulo, viro prudente : qui, accitis Barnaba et Saulo, desiderabat Dei sermonem ab eis audire. Resistentे itaque mago, et a fide recta Sergium depravante, Saulus (ait Scriptura) qui et Paulus, repletus Spiritu sancto, intuens in eum dixit : O plene omni dolo et omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis justitiae, non desinis subvertere vias Domini rectas? Et nunc ecce manus Domini super te, et eris cæcus, non videns solem usque ad tempus. Confestimque cecidit super eum caligo et tenebrae; et circuiens quærebat qui ei manum daret. Tunc proconsul, cum vidisset factum, credidit, admirans super doctrina Domini. Et cum a Papho navigasset Paulus et qui cum eo erant, venerunt Pergam Pamphiliae. Diligenter attende, quod hic primum Pauli nomen incepit. Ut enim Scipio, subiecta Africa, Africani sibi nomen assumpsit; et Metellus, Creta insula subiungata, insigne Cretici sue familie reportavit; et imperatores nunc usque Romani Adiabenici, Parthici, Sarmatici nuncupantur : ita et Saulus ad prædicationem Gentium missus, a primo Ecclesie spolio proconsule Sergio Paulo victoriae suæ tropæa refulit, erexitque vexillum, ut Paulus diceretur et Saulo. Si vero et interpretationem nominis queras, Paulus in hebreo mirabilem sonat. » Hucusque Hieronymus.

11. Porro haec quidem non omnibus probantur, cum a modestia et humilitate Pauli abhorrere videantur : quippe qui cum saepè contestetur se minimum Apostolorum, nec dignum esse eo nomine, seque abortivum, peccantiumque omnium primum esse affirmet, nulla patitur ratio, ut ex adeptis victoria insigne gloriae nomen sibi more Gentium vindicaverit. Quin potius (si verum esse dixerimus, non antea, sed tune primum ex Saulo Paulum nominatum, cum proconsule ad veritatem vindicavit) ea inditi nominis causa potius putanda est, ut idem Paulus proconsul, quod Romani libertis de se optimæ meritis, vel aliquibus ex clientibus, vel hospitibus, aliisque saepè impartiri familie cognomen consueverunt ; Saulo idipsum cognomen suum, Paulus scilicet, quod etiam Ameliorum familie fuit,

¹ Act. xxii. — ² Epiphanius haeres. xxx. — ³ Idem ibid. — ⁴ Act. ix.
— ⁵ 2. Cor. xi. — ⁶ Ambros. ser. 31. edit. Rom. — ⁷ Aug. tract. LXXII. sup. Psal. — ⁸ Aug. serm. de Apost. Paul. de spirit. et litter. ex eodem apud Bed. in epist. ad Rom. c. 1. et in epist. 1. ad Corinth. cap. 1.

⁹ Hier. in epist. ad Philem. — ² Act. xiii.

quo sibi magis arctiusque eo vinculo Apostolum devinciret, indiderit, sicque Paulum dici voluerit; quod quidem cognomen ab habitudine corporis, quod idem sit Paulus, quod Parvus, olim Ameliorum quoque adhaesisse familie tradunt¹, ob idque a Paulo minime respuendum. Cæterum Joannes Chrysostomus² istud ipsum nomen non ab hominibus, sed a Deo inditum esse, ut olim patriarchis, ac deinde Petro, qui dictus est Cephas, Jacobo et Joanni, qui cognominati sunt Boanerges, existimavit. Sed neque id, statim ut ad Christum conversus est, fieri voluit, ut ex Sauli nomine qui persecutor fuisset, agnosceretur: sed tunc deum, cum jam ex prædicatione, quisnam esset, probe satisque cognitus esset. Origenes³ vero pluribus de his agens, in eam proclivior visus est esse sententiam, ut asserat, sicut multis aliis Iudaorum, utrumque proprium illi nomen esse impositum; nempe quod ut Iudeo ex tribu Benjamin, Sauli nomen fuerit inditum; et quia Romanus, Romano nomine, Paulus fuerit appellatus. Qui ergo (ut de se testatur) factus est omnibus omnia, ut omnes huerifaceret; dum apud Hebreos versatur, hebraico nomine Saulus maluit appellari; suscepto postea ad Gentiles apostolatu, romano nomine usus, Paulus potius voluit nominari.» Hæc Origenes pluribus.

12. His visis, cuique liberum linquimus, ut quam magis veritati consentientem putarit, sequatur sententiam. Certe quidem eum a tempore congressus cum Sergio Paulo proconsule Saulus primum Paulus appellatus inveniatur, nec posthaec aliquando nomine alio quam Pauli sit dictus; fateri quodammodo cogimur, tunc illi Pauli nomen fuisse inditum: non ea quidem ratione, quam ex Hieronymo recitavimus, sed quia potius (quod diximus) a Sergio Paulo, amicitiae gratia, familie sua cognomine fuerit nobilitatus; sicut (ne longe petamus exemplum) Josephus Iudeus in Iudaico bello⁴ captus, liberatus, ac civitate donatus a Tito, Flaviæ quoque familiæ cognomine ab eodem insignitus est, ut Flavius Josephus sit appellatus: sieque (quod Lucas ait) et Saulus dictus sit Paulus; eoque ipse cognominis Romanæ familie sit libentius usus, quod et ipse Romanus civis jure municipii natus esset, ut Evangelium prædicaret in Gentibus, atque sic gentilium nomine (factus nimirum⁵ cum Gentibus tanquam Gentilis) maluerit appellari; eum de cætero etiam in minimis (ut multis constat exemplis) nullam praetermitteret occasionem, quam ad propagationem Evangelii conducere posse videret; quod nobis magis probatur, quam quod Origenes ait, eadem duo nomina ab exordio, cum circummissionis tempore Iudei solerent indere nomina, fuisse impossila, quod iudeus pariter esset atque romanus; cum non sit exemplum, vere Iudeos (ut faceamus de proselytis) jungere consuexisse Iudeorum nominibus nomina Romanorum; filius enim Herodis Aristobulus ex pro-

selytis primus reperitur qui filium nomine romano vocari Agrippam, dictum et avi nomine quoque Herodem. Sed de his satis.

13. Quod vero pertinet ad Pauli tunc temporis res gestas Damasci, postquam ab Anania est initiatus sacro baptismate, Lucas eas his verbis narrat: « Fuit autem cum discipulis, qui erant Damasci, per dies aliquot. Et continuo ingressus in synagogas prædicabat Jesum, quoniam hic est Filius Dei. Stupebant autem omnes, qui audiebant, et dicebant: Nonne hic est, qui expugnabat in Hierusalem eos qui invocabant nomen istud; et huc ad hoc venit, ut vinclitos illos duceret ad principes sacerdotum? Saulus autem multo magis convalescebat, et confundebat Iudeos, qui habitabant Damasci, affirmans quoniam hic est Christus. » Hæc Lucas: quem reliqua Pauli, ut professionem ejus in Arabiam, redditum Damascum, et post annos tres ejus accessum Hierosolymam (que omnia idem Paulus¹ de se ipso scribit ad Galatas) praetermissis ecclisum est: cum mox post haec narrata, ad ea que Hierosolymis ab eo sunt faeta, stylum convertat, sed de his anno sequenti agemus. Cæterum ne quid omisisse videamur, quod ad conversionis Pauli historiam pertinet: addimus de loco illo prope Damascum posito, ubi ipsi Christus apparuit: ille quidem Christianis cognitus fuit; cum ut posteris innotesceret, ad tantæque rei perpetuam memoriam conservandam nobili ecclesia desuper strueta illustratus fuerit; ad quam Augustinus², agens de Pauli conversione, allusio videtur, cum ait: « Hodi in illis regionibus etiam ipsa loca testantur quod tunc gestum est, et nunc legitur, et creditur. »

14. Porro non Paulis tantum ad Christianos vexandos est missus Damascum, sed alii quoque in alias regiones a principibus sacerdotum ad vexandum et infamandam Ecclesiam, quasi impiate refertam, sunt missi legati. Nam cum Luca auctore sit dictum eos qui Hierosolymis expulsi sunt tñdeles, in omnes prefectos regiones; eos quidem, et si nondum Gentilibus, Iudeis tamen Christum annuntiare non praetermissis constat, et longioribus spatiis ea occasione Evangelium propagasse. Quod principes sacerdotum indigne ferentes, rursus in eos novam persecutionem excitarunt, haec licet a Luca fuerint praefissa, tamen Justinus martyr, qui cum esset Samaritanus, res Iudeorum præ cæteris callijit; per occasionem, dum de aliis disserit, in Iudeos persecutores invectus, haec ait³: « Non enim aliae nationes tantum iniquitati in nos et in ipsum Christum patratae sunt obnoxiae, quantum vos: quibus etiam pessimae voluntatis ergajustum illum fuitis occasio. Posteaquam enim illum unicum irreprehensibilem et justum hominem in erucem egistis, cuius vibicebus sanitas eis provenit qui per ipsum ad Patrem adeunt; cum cum cognovisselis resurrexisse a mortuis, atque in caelum concescisse, sicut prophetae prædixerant; tantum abest ut resipiscentes pœni-

¹ Notat. Siger. de nom. Rom. — ² Chrysost. hom. de convers. S. Paul. tom. III. — ³ Orig. in pref. epist. ad Rom. — ⁴ Joseph. in Vita sua in fine. — ⁵ 1. Cor. IX.

¹ Galat. I. — ² August. serm. 44. de conversione S. Pauli. — ³ Justin. de ver. Christ. relig.

tentia de malis commissis duceremini, ut etiam viros
eximios Hierosolymis delectos in terram omnem
tunc legaveritis, dicentes, haeresim sectamque Chri-
stianorum nullius nominis cultricem, ~~qui~~^{et} extitisse;
atque ea contra nos sermonibus spargentes, que-
cunq*ue*, qui nos non norunt, jaclant. » Itac Justinus.

Quo autem anno ejusmodi per orbem fuerint missae
legationes, licet non explicet; non antea tamen eas
missas esse putamus, quam cum per dispersos
ubique discipulos Evangelii predicatio late diffusa
est.

Anno periodi Greco-Romana 5527. — Olymp. 203. an. 2. — Urb. cond. 787. — Jesu Christi 34. secundum Baronium 36.
— Tiberi imp. 21.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Paulus Fabius Persiens et L. Vitellius*, ut ostendit card. Nor-
sius in Epistola consulari, ubi et ait postremum
perperam a Baronio *Nepotem* appellari, quod non
adverteret apud Omphrium hanc vocem *Nepos* ori-
ginem consulium ab avis indicere, ideoque pro
eorumdem consulium cognomine accipi non de-
buisse.

2. *Vicennalia Tiberii.* — Tiberius imperii Au-
gustei vicennalia dedit, ut scribit Dio lib. 58, et
legitur in Collectione Historiarum apud Scaligerum
pag. 339. Vide dicta in dissert. Hypatice hoc anno.

3. *Obitus Philippi Herodis filii.* — Obitus Phi-
lippi Herodis Ascalonite filii, de quo anno Christi
xxxvii huc revocandus.

JESU CHRISTI ANNUS 37.

1. *Paulus Damasci.* — Primenti anno, qui nu-
meratur Domini trigesimus septimus, C. Gessio Gallo
et Servilio Rufo coss., Paulus cum iam Damasci
primo Evangelium predicasset, in Arabiam profectus,
iterum est reversus Damascum. Haec enim
idem ipse Paulus scribens ad Galatas testatur his
verbis¹: « Cum autem placuit ei qui me segregavit
ex utero matris meae, et vocavit per gratiam suam
ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem
illum in gentibus: continuo non acquieci carni et
sanguini, neque veni Hierosolymam ad antecessores
meos Apostolos, sed abii in Arabiam, et iterum
reversus sum Damascum; deinde post annos tres
veni Hierosolymam videre Petrum, etc. » Lucas
vero, his de Arabia et triennii temporis spatio prae-
termisis, tantummodo insidias Judavorum in illum
fabricatas, ejusque clandestinum discessum Dama-
scos, et Hierosolymas accessum recenset²; que qui-
dem Judavorum in Paulum molitiones non cum
primum recessit Damasco, iturus in Arabiam, sed
cum illuc reversus est, antequam iterum inde re-
cessisset, configerunt; quod et sancto Hieronymo³
magis probari videtur; ratio enim ipsa nullo modo

patitur, ut inde clanculum recessit, eo manife-
stare rursus accesserit.

2. Eodem anno L. Vitellius, cum praefterit anni
consulatum gessisset, proconsul in Syriam mittitur:
cui cum etiam subjaceret Palestina, lustrans ex
more provinciam Hierosolymam petens, honorificissime a Iudeis exceptus, de illis optime meritus
est; que vero in eos contulerit officia ac beneficia
Josephus in haec verba describit⁴: « Vitellius autem
in Iudeam profectus, pervenit Hierosolymam in
ipsa festivitate quam Pascha dicimus: ubi exceptus
honorificissime remisit civibus totum vectigal
fructuum venalium, et stolam cum ornatu pontificio
permisit in templo asservari a sacerdotibus, quem
admodum et olim hoc jus habuerant: sed eo tem-
pore deponebatur in Antonia (sic dicta turris prope
tempulum aedificata). Ob hanc causam, Hyrcanus pon-
tifex hujus nominis primus, extructa prope tempulum
turri, degebat in ea maiorem temporis partem; et
quoniam hanc stolam habebat in sua custodia, qua
nemo praeter illum utebatur, recepturus privatum
habuum, eo loci illum deponebat. Idem mos fuit
etiam successoribus ipsorum posteris. Herodes au-

¹ Galat. i. — ² Act. ix. — ³ Hier. in epist. ad Galat. c. 4.

⁴ Joseph. antiqu. lib. xviii. c. 6.

tem regnum adeptus, turrim hanc opportuno loco sitam, magno sumptu exadūcitatam denominavit ab amico Antonio; et stolam, ita ut ibi reperta est, detinuit, ratns eo magis obnoxium se habiturum populum. Idem fecit Archelaus filius ejus et successor; cuius regno in provinciam mutato, Romani simul et pontificia stola possessionem nacti sunt, in cella ad hoc ipsum stracta repositae, et obsignatae sigillo pontificum, atque custodum sacri aerarii, praefecto castelli accidente ibi lucernam quotidie. Hanc autem septimo ante festum die praefectus exhibebat pontifici: qua purificata indutus sacerorum tempore, sequenti die rursum reponebat in cellam, ubi antea condita fuerat; id siebat singulis annis ter jejunii tempore. Vitellius autem in nostrorum sacerdotum potestatem eam stolam tradidit, volens securum esse praefectum, quoniam illa reponatur, aut quomodo proferatur in usum pontificum. Illoc gratificatus genti, et in locum Josephi Caiphæ pontificis subrogato Jonatha Anani pontificis filio, iter fecit versus Antiochiam. » Hucusque Josephus, de quibus alias supra: cætera autem de rebus gestis ejusdem Vitellii adversus Pilatum, quamvis superiori capitulo ab eo recenseantur, tamen quia post haec facta esse noseuntur, suo loco, anno scilicet sequenti, agemus.

3. *Philippi tetrarchæ obitus.* — Quod vero ad Caipham spectat; satis perspicuum est ex his quæ dicta sunt, ejus summum sacerdotium usque in præsentem annum perdurasse, et Annam, quem Ana-

nun appellat, allerius functionis dictum esse pontificem, prout superius, cum de his fusius aclum est, exaece monstravimus. Cæterum ipsum Caipham vite pertesum, mortem sibi conseisse, apud Clemensem¹ legitur. Neque vero tantum ipsum, sed et Annam male periisse, Nicephorus² tradit; sed de Anna inferius. Post haec de Vitellio recitata, Josephus³ de Philippi tetrarchæ obitu agens, haec subdit: « Tunc etiam Philippus Herodis frater diem suum obiit, anno Tiberii principatus vigesimo, cum ipse præfuisset triginta septem annis Trachonitidi, et Gaulanitidi, ac Bataneæ; de cuius vita institutione dictum est superius. Obiit autem Juliade, et illatus in monumentum quod ante sibi construxerat, magnifice ac sumptuose funeratus est: et quia sine liberis decesserat, ditionem ejus Tiberius provinciæ Syriae attribuit, ita tamen, ut tributa in ea tetrarchia collecta servarentur intra ipsius regionis terminos. » Haec de obitu Philippi Josephus; quæ post adventum Vitellii in provinciam, non anno superiori, quo mense Augusti vigesimum Tiberius annum auspiciatur, sed præsenti, quo desinit, faeta esse, necesse est affirmemus. Quod vero spectat ad annos triginta septem, quibus ipsum tetrarchæ præfuisse dicit: quam aperte in errorem labatur, consule quæ superius dicta sunt, cum de Herodis obitu actum est.

¹ Clem. constit. lib. viii. c. 1. — ² Niceph. lib. ii. c. 20. — ³ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 6.

Anno periodi Graeco-Romanæ 3328. — Olymp. 203. an. 3. — Urb. cond. 788. — Jesu Christi 33. secundum Baronium 37.
— Tiberii imp. 22.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *C. Cestius Gallus et M. Servilius Nonianus*, ut ostendit card. Norisius in Epistola consulari.

2. *Quinta quinquennalia imperii proconsularis Tiberii.* — Imperii proconsularis Tiberii quinta quinquennalia in hunc annum incident. Mediobarbus tres Tiberii nummos producit tribunitia potestate xxxvi, que hoc anno cœpit insignitos, in quorum altero quadriga triumphalis, in allero globus cum temone, in tertio templum pulcherrimum cernuntur: quæ hujus festivitatis indicia. Suspiciatur Angellonis triumphi Tiberii memoriam hoc anno renovatam fuisse: qua in sententia plane confirmata

tus esset, si annis decennialibus et id genus festis addictis rerum antea gestarum memoriam in nummis refricari solitam intellexisset. Mediobarbus exhibet duos Tiberii nummos tribunitia potestate xxxvi præcedenti anno inchoata notatos, in quorum altero visitur templum, in altero globus cum temone, ad designandam nempe sapientem imperatoris administrationem. Quare cum certum sit Tiberium anno præcedenti vicennalia dedisse, liquet currenti anno similes nummos ob similem festivitatem percussos, et aliqua templo horum solemnitatum occasione, aut aedificata aut dedicata, qui mos poslea invaluit.

JESU CHRISTI ANNUS 38.

1. *Agrippae career.* — Anno Domini trigesimo octavo, coss. Q. Plautio Plautiano et Sex. Papinio Gallieno, Agrippa Judeus, filius Aristobuli, Herodis senioris nepos, cum aliquandiu Romae versatus esset in officiis primum Drusi, inde vero Caii, Tiberii imperatoris nepotum; delatione tiberii sui Eutychi, quod mortem Tiberio et imperium Caio precatus esset, eodem Tiberio agente in Tusculano, mancipari vinculis jubetur: ubi per sex menses usque ad ejusdem Tiberii obitum mansit. Itac pluribus Josephus¹ enarrat: quomodo vero, mortuo Tiberio, solitus vinculis, Iudeorum regnum sit consecutus, suo loco dicemus. Antehac autem idem Agrippa Herodem² tetrarcham apud Tiberium judicio postulaverat: qui ejus accusationem, quod in Herodem esset propensior, non suscepit.

2. Eodem quoque anno cum Pilatus occasione impostoris³ cuiusdam, qui Samaritanos armaverat, immisso mitite, majore ex parte illos occidisset; a magistratibus Samaritanorum apud Vilellum Syriae praesidem, patralae cædis accusatur: qui sic rens

constitutus, dum ejus causa ageretur, in ordinem redactus est, inque ejus locum ab eodem preside ad procurationem Iudeæ Marcellus ejus amicus mittitur. Verum non ejus tantum criminis Pilatum reum fuisse, certum est; quippe qui (ut Philo⁴ testatur) solitus esset sententias vendere, cuncta rapere, injurias inferre, innocentis punire, tormentis cruciare, ac denum morte eosdem afficere, atque id genus alia palpare. Rursus si fidem adhibendam pulamus Actis Longini centurionis a Metaphraste⁵ recitatis, constat ejusdem crudelitate eundem centurionem una cum duobus militibus, quod Christum libere confiterentur, fuisse capite truncatos, ac etiam post mortem ignominia affectos. Porro Vitellio⁶ prasidi visum est Pilatum Romanum mittere, ut ibi coram imperatore suam causam ageret, et apud Casarem objecta dilueret. Contigit autem ejus profectio anno sequenti: quo antequam pervenisset, Tiberius ex hac vita sublatus est. Quae vero de ipso reliqua sunt, suo loco dicemus, agemusque simul de ejusdem miserando interitu.

¹ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 8. — ² Joseph. de bel. Jud. lib. ii. c. 8. — ³ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 5. in fin.

⁴ Phil. de legat ad Caïum. — ⁵ Metaphr. die 15. Martin. — ⁶ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 5. in fin.

Anno periodi Graeco-Romanæ 3529. — Olymp. 203. an. i. — Urb. condit. 789. — Jesu Christi 36. secundum Baronium 38. — Tiberii imp. 23.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Sex. Papinius Altenius, et Q. Plautius*, ut ostendit card. Norisius in Epistola consulari, pag. 23, ubi demonstrat Plautium per errorem Plautianum a Baronio, aliusque cognominari, et priorem consulem non *Gallienum*, ut a Baronio Onuphrioque vocatur, sed *Allenium* dictum esse.

2. *Septima quinquennalia imperii Cæsarei*

Tiberii. — Tiberius imperii Cæsarei septima quinquennalia celebravit. Mediobarbus, pag. 67, nummos hujus imperatoris describit, tribunilia potestate xxxvii hoc anno inchoata insignitos, in quorum uno visuntur quadrigæ triumphales; in allero templum elegantissimum, et in alio globus cum temone; quæ horum solemnum indicia.

JESU CHRISTI ANNUS 39.

1. *Tiberii obitus.* — Sequitur annus Christi trigeminus nonus, qui habuit consules Cn. Proculum, et Pontium Nigrinum: quo Tiberius Augustus, anno

suaæ aetatis septuagesimo octavo, cum imperasset (ut ferunt) annis viginti duobus, mensibus sex, et diebus viginti, ex hac vita migravit decimo septimo kalend.

Aprilis, relichto Caio Caligula nepole ex Germanico imperii herede; quomodo autem haec se habuerint, Suetonius¹, Tacitus², et alii³ fusi narrant; licet ab his discrepans Dio Cassius⁴ dicat eum defunctum septimo kalend. Aprilis, vixisseque annos septuaginta septem, menses quatuor, et dies novem, imperasseque annis viginti duobus, mensibus quinque, diebus tredecim. Ceterum numerando annos Tiberii ab obitu Augusti sequenti die, affirmare opus est imperasse annis viginti duobus, et mensibus septem, minus quatuor diebus: nam ille decima nona Augusti vita funetus est, Tiberius vero decima sexta Martii. Qualis autem Caius fuerit, Seneca⁵ ad Albinum haec una sententia declarat: « Hunc, inquit, mihi videtur rerum naturam edidisse, ut ostenderet quid summa vita in summa fortuna possent. »

2. *Vitellius Hierosolymae.* — « Dum haec Romae aguntur, Vitellius Syriae praeses ad bellum paratus Arabicum adversus Arelam regem assumpsis duabus legionibus, et levis armatura militibus, atque equitum auxiliis missis a sociis regibus, properans versus Petram, pervenit Ptolemaidem. Cumque vellet per Judeam exercitum ducere, occurserunt ejus regionis principes, deprecantes transitum. Neque enim patrios ritus permittere dicebant, ut inferantur ullae imagines, quales Romana signa habebant pleraque. Quorum precibus ille flexus, mutavit sententiam de itinere proposito; missoque per Magnum campum exercitu, ipse cum Herode tetrarcha et amicis ascendit Jerosolymam sacrificaturus Deo in festivitate, qua tunc instabat, publica. Quo postquam ventum est, honore summo exceptus a populo, hæsit ibi triduo: et interim a Jonatha in fratrem ejus Theophilum pontificatum translulit. Quarta die acceptis litteris de obitu Tiberii, populum sacramento adegit in fidem Caii novi principis: revocatasque ex itinere copias in hiberna dimisit; ipse vero Antiochiam repetit. » Haec Josephus⁶.

3. « Interea Romæ Agrippa, Aristobulo Herodis filio natus, cum a Tiberio detineretur in carcere, jussu Caii solutus est: quem⁷ elapsis non multis diebus accessitum ad se dominum, tonderi, vestemque mutare præcepit: imposito deinde in ejus capit diademate, tetrarchia que Philippi fuerat regem constituit, adjecta Lysaniae quoque tetrarchia; et pro ferrea catena, dedit auream pari pondere: siveque nobilitatus mansit Romæ usque in annum sequentem. Judæi igitur in hunc modum novo aucti sunt rege. » Haec omnia ex Josepho.

4. *Paulus Damasco Hierosolymam venit ut rideret Petrum.* — Hic idem annus, qui tertius a Pauli conversione numeratur, ille ipse est quo idem Paulus Damasco Hierosolymam venit, cuius adventus scribens ad Galatas⁸ his verbis meminit: « Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim. » Sive ergo dictos tres annos a reditu de Arabia, sive a conver-

sione ad Christum numeres, parum interesse videatur. Lucas enim cum nihil de ejus accessu in Arabiam scribat, quasi rei nullius momenti et modici temporis, nullam habuisse illius rationem, ac merito prætermissee videtur. Nec est quod quis jure dicere possit, antequam proficeretur in Arabiam, Hierosolymam venisse (quasi id Lucas significet, cum illius accessum in Arabiam prætermisset). Nam ipse de se testatur, se antea abiisse in Arabiam, quam ad antecessores Apostolos Hierosolymam veniret. Quænam vero obvenerit occasio recedendi Damasco, ac Hierosolymam proficisci, Lucas⁹ his verbis declarat: « Cum autem implerentur dies multi (nempe triennium), consilium fecerunt in unum Judæi, ut eum interficerent. Note autem factæ sunt Saulo insidie eorum. Custodiebant autem et portas die ac nocte, ut eum interficerent. Accipientes autem eum discipuli ejus nocte, per murum dimiserunt eum, submittentes in sporta. » Haec Lucas. Eadem et ipse Paulus ad Corinthios¹⁰ scribit his verbis: « Damasci præpositus gentis Arelæ regis, custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehendere: et per fenestram in sporta dimissus sum per murum, et effugi manus ejus. » Cum enim ut nuper dictum est) acre bellum inter Romanos et Arelam regem conflatum esset, facile fuit dicto regi ac ministris ejus a Judæis Pauli hostibus suaderi de Paulo, quod civitatem ac regionem, alterius praetextu occasionis, idem venisset exploraturus: quippe qui non modo Damascum, sed et Arabiam, in quam vis belli converti videbatur, invisiere abiisset: sicque regis ministri adeo in eum concitati, omni studio invigilarent ut eum caperent, atque necarent.

5. « Cum ergo, inquit Lucas¹¹, venisset in Hierusalem, tentabat se conjungere discipulis, et omnes timabant eum, non credentes quod eset discipulus. Barnabas autem apprehensum illam duxit ad Apostolos: et narravit illis quomodo in via vidisset Dominum, et quia locutus est ei, et quomodo in Damasco fiducialiter egerit in nomine ejus. » Timor quippe ille cæterorum discipulorum plane significat, tum primum post suam conversionem Paulum Hierosolymam concessisse: nam si (ut nonnulli putarunt) jam antequam in Arabiam proficeretur, Hierosolymam venisset; quænam timoris nova causa illos afflere potuisset, quem jam ante Christianum esse experimento novissent? Cur vero Damasco fugiens Hierosolymam contenderit, ubi maius sane periculum sibi inimincere intelligere potuisset, quippe qui fuisse paterna legis desertor videretur et transfuga: nulla sane alia causa se ad hoc fuisse impulsu, quam ei scilicet, ut ipsum Petrum principem omnium Apostolorum inviseret, ipsem testatur; sic enim ait¹²: « Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, et mausi apud eum diebus quindecim. Non, inquit S. Hieronymus¹³, ut oculos, genas, vultumque ejus aspiceret; nrum macilentus, an pinguis; adunco naso eset,

¹ Suet. in Tib. c. 73. — ² Tacit. Annalium lib. v. — ³ Dio lib. LVIII. in fin. — ⁴ Iblem cod. — ⁵ Senec. lib. de consol. ad Alb. — ⁶ Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 7. — ⁷ Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 8. — ⁸ Galat. I.

⁹ Act. IX. — ¹⁰ 2. Cor. XI. — ¹¹ Act. IX. — ¹² Galat. I. — ¹³ Hier. in epist. ad Galat. I.

an recto; et ultimum frontem vestiret coma, an (ut Clemens in Periodis ejus referit) calvulum haberet in capite. Nec puto apostolicae fuisse gravitatis, ut post tantam triennii preparationem, aliquid humatum in Petro voluerit aspicere. Sed his oculis aspergit, quibus et modo in epistolis suis videtur: his oculis Paulus videt Cepham, quibus nunc a prudentibus quibusque Panhus ipse conspicitur; quod si cui non videtur, cum superiori sensu jungat haec omnia: quod nihil Apostoli sibi contulerint. Nam et quod jesus sit ire Hierosolynam, ad hoc fuisse ut videret Apostolum, non discendi studio, qui et ipse eundem predictionis haberet auctorem, sed honoris priori Apostolo deferendi. » Hucusque S. Hieronymus.

6. Hem. S. Ambrosius¹: « Dignum, inquit, fuit ut cuperet videre Petrum: quia primus erat inter Apostolos, cui delegaverat Salvator curam Ecclesiarum. » Rursum Chrysostomus: « Ascendit, ait, velut ad majorem et seniorem. » Et paulo post: « Vides quam majorem benevolentiam habuit erga Petrum? hujus enim causa peregrinationem suscepit, et apud eundem commoratus est. Haec et dico frequenter, et memoria refineri volo: ut si quae audieritis, que ab eo adversus Petrum dicta videbantur; ne quis suspectum habeat Paulum apostolum, veuti cum dicit: Restiti Petro. Neque haec verba potest esse simultalis aut contentionis: nam honorat virum, et diligat plus omnibus, nec ob illum aliorum Apostolorum narrat se ascendisse Hierosolynam, sed propter hunc solum. » Haec ipse. Porro non id actum tantum (ut dictum est) benevolentiae causa, qua erga caeteros quoque Apostolos aequa affectus erat, sed honoris, cum sciret Petrum a Christo omnibus esse praefectum; Theodoretus² sic ait: « Etenim cum Paulus humana doctrina non indigeret, ut qui ab universorum Deo illam accepisset: tamen Apostolorum principi honorem, quem par est, tribuit. » Item OEcumenius³: « Per tot tantaque certamina abiit, ut videret Petrum tanquam majorem, aut etiam maneret causa honoris, quem Petro deferebat. »

7. Illa etiam videtur Paulus fuisse impulsus causa veniendi Hierosolynam videre Petrum, ut eum aggressus esset praedicare Evangelium, illud eum Petro conferret: sicut eum praedicaturus Evangelium Gentibus, iterum Hierosolynam venit, ut illud a caeteris probaretur Apostolis; quod ipse proficitur his verbis⁴: « Deinde post annos quatuordecimi, iterum aseundi Hierosolynam cum Barnaba, assumptu et Tito. Ascendi autem secundum revelationem, et contuli eum illis Evangelium, quod praedico in Gentibus, seorsum autem iis, qui videbantur aliquid esse, ne forte in vacuum curerem, aul eucurrissem. » Quocirea eum Paulus ob has causas illuc pervenisset; sed adhuc memoria eorum quae adversus Ecclesiam gessisset a discipulis timetur: a Barnaba⁵ introducitur ad Apostolos; ex

antiquo enim familiaritatis usu, que inter utrumque olim, cum ambo una cum Stephano⁶ a Gamaliële erudirentur, intercesserat, præ ceteris Barnabas id facere aggressus est, nempe, ut (quod ait Lucas) apprehensum eum duceret ad Apostolos, non autem omnes; nam idem Paulus cum de eodem suo Hierosolymam agit⁷ adventu: « Praeter Petrum, ait, alium Apostolum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini. Quibus (inquit Lucas⁸) narravit quomodo in via vidisset Dominum, et quia locutus est ei, et quomodo in Damasco fiducialiter egerit in nomine Jesu. Et erat cum illis intrans et exiens in Hierusalem, et fiducialiter agens in nomine Domini. Loquebatur quoque Gentibus, et disputabat cum Graecis: illi autem quarebant occidere eum. Quod cum cognovissent fratres, deduxerunt eum Caesaream, et dimiserunt Tarsum. » Haec Lucas de Paulo, qui (ut testatur⁹) spatio tantum dierum quindecim Hierosolymis haesit. Haec autem facta esse hujus anni exordio, antequam Tiberius imperator extremum vita diem clauderet; que paulo post dicentur, non obscurè indicabantur.

8. *Petrus Antiochenam fundat Ecclesiam.* — Qualis autem esset præsens status Ecclesia, Lucas⁵ his verbis significat: « Ecclesia quidem per totam Judaram, et Galileam, et Samariam habebat pacem, et aedificabatur ambulans in timore Domini, et consolatione sancti Spiritus replebatur. » Tam optata igitur et tam opportuna a Deo præstila Ecclesie sue tranquillitate Petrus optime usus est: quippe qui Hierosolymis egressus, regiones circumpositas peragrans (quod sui muneris erat universo gregi prospicere) Ecclesias visitabat. Id quidem Lucas⁶ paucis his tantum verbis significat, subdens: « Factum est autem, ut Petrus dum pertransiret universos deveñiret ad sanctos, qui habitabant Lyddam, etc. » Intentus enim ipse Lucas (ut apparet) miracula insiguiora a Petro edita memoriae commendare, caeleras ejus res gestas in hac Iustinatione provinciae obvoluntas silentio prælernisit, et inter alia institutionem Ecclesie Antiochenæ; quam hoc ipso anno ab eo fuisse erectam, majorum testificatione facile demonstrabimus. Per multa enim, præter haec, alia quoque gravissima fuisse a Luca prætermissa, S. Hieronymus⁷ manifeste satis testatur his verbis: « Nec mirum esse, si Lucas hanc rem tacuerit, cum et alia multa, quae Paulus sustinuisse se replicat, historiographi licentia prætermiserit: et non esse contrarium, si quod alius ob causam dignum putavit relatu, alius inter caetera dereliquerit. Denique primum episcopum Antiochenæ Ecclesie Petrum fuisse accepimus, et Romanum exinde translatum: quod Lucas penitus omisit. » Haec Hieronymus.

9. Cæterum quod spectat ad Ecclesiam Antiochenam hoc anno a Petro institutam, et septem annis ab eodem administratam: non aliunde certius quam ab ejusdem Ecclesiae antiquioribus monumentis Eusebius Cesareae episcopus, et sedi Antio-

¹ Ambr. in epist. ad Galat. — ² Theodor. in epist. ad Galat. I. — ³ OEcumen. in epist. ad Galat. I. — ⁴ Galat. II. — ⁵ Act. IX.

⁶ Alex. mon. in Encom. Burn. — ⁷ Galat. I. — ⁸ Act. IX. — ⁹ Galat. I. — ¹⁰ Act. IX. — ¹¹ Ibid. — ¹² Hier. ad Galat. c. II.

chenæ proximus accepisse videtur, quod ait¹: Olympiade ducentesima tercia, anno quarto, antequam Tiberius moreretur, Petrum Antiochenam fundasse Ecclesiam, ibique cathedralm adeptum fuisse; sunt haec ejus verba sub hoc anno: « Petrus apostolus Antiochenam Ecclesiam fundavit, ibique cathedralm adeptus sedit. » Haec habet editio Parisiensis a Michaelie Sonnio elaborata, et Basileenses diversis temporibus edite. Verum quod additur numerus quo sedet, annorum viginti quinque, in Eusebii Chronicon mendum irrepisse certum est: cum constet ejusdem Eusebii testimonio, nonnisi septem annis eam curasse Ecclesiam: nam inferius anno secundo Claudii imperatoris de eodem Petro sie ait: « Cum primum Antiochenam fundasset Ecclesiam, Romanum proficiebatur. » Ibi vere ponitur numerus annorum viginti quinque, quibus Romæ eum sedisse ostendit. Porro quamvis Romanum eo anno pervenisset; tamen nonnisi sequenti, qui est tertius Claudi, Ecclesie Antiochenæ subrogatum ponit Evodium; usque enim ad illud tempus Petrum illam administrasse Ecclesiam, nulli dubium esse potest. Cæterum de septem annis sedis Antiochenæ non tantum Eusebius, sed et liber Pontificalis², qui tamen falso adserbitur Damaso, et Gregorius³ papa, atque alii testati sunt; ut cum hic ad Eulogium episcopum Alexandrinum scribens, haec habet de sede Antiochena: « Ipse firmavit sedem, in qua septem annis, quamvis discessurus, sedit. »

10. Sicut enim idem Petrus (ut dictum est) ad eos qui Samariae in Christum crediderant, ab Apostolis est missus, quod res esset magni ponderis, et Apostolorum principe digna legalio videretur: ita etiam, cum ex his qui post necem Stephani dispersi fuerunt discipuli (ut testatur Lucas⁴) venissent Antiochiam, Judæis Evangelium prædicantes, et (quod accidit etiam Damasci) multos Judæorum convertissent ad fidem, atque Ecclesiam collegissent: omnium Apostolorum sententia (ut aequum est credere) factum est, ut Petrus Apostolorum princeps, totius Syriæ principi civitati atque metropoli, cui et Palæstina, ipsaque Hierosolyma subjaceret, praeficeretur episcopus. Majores enim in instituendis sedibus Ecclesiæ, non aliam iniisse rationem, quam secundum provinciarum divisionem et prærogativas a Romanis antea stabilitas, quamplurima sunt exempla. Sed satis modo erit, unum vel alterum hue in præsentiarum afferre, ac in primis illud haud longe peritum de sede Antiochena: quæ quantumlibet a Petro ante Alexandrinam fuerit instituta, tamen quoniam præfectura Alexandrina Augustalis dicta, ab Augusto eo nomine insignita, magnificissime præ ceteris ab eodem fuerit nobilitata (quod in nostris notationibus⁵ ad Romanum Martyrologium pluribus diximus), longe præstabat Syriæ præfectura; ea de causa factum appetet, ut quamvis sedes Antiochena ante Alexandrinam a Marco nomine

Petri erectam, fuerit instituta, tamen illi postposita habeatur. Sie etiam quoniam inter omnes Orientales præfecturas, Syrie proconsulatus præstabat, cum ejus provinciae metropolis esset Antiochia; inde etiam accidit, ut prima omnium Antiochena Ecclesia haberetur; et quantumvis Hierosolymorum Ecclesia prima omnium origine temporis, et nobilitate rem in ea consummatarum merito dici posset, ceterisque ea de causa, quæ in Oriente essent, Ecclesiis jure præferetur; illi tamen subjiceretur.

11. *Cur Cæsarea et non Hierosolyma metropolis Palæstinæ.* — Secundum eandem quoque (ut apparat) rationem, non ipsa Hierosolymorum Ecclesia est instituta metropolis Palæstinæ, sed quod totius illius provinciae metropolis Cæsarea maritima a Romanis esset electa, illic etiam sedes metropolitana ejusdem provinciae est decreta, servato tamen aliquo Hierosolymorum Ecclesiæ honore. Habes id perspicue declaratum ex his quæ S. Hieronymus⁶ ex Apologia Joannis episcopi Hierosolymitani missa ad Theophilum Alexandrinum, ad Pammachium scribit, dum sie ait ex verbis illius: « Responde mihi: Ad Alexandrinum episcopum Palæstina quid pertinet? Ni fallor, hoc ibi decernitur (in concilio Nicæno scilicet) ut Palæstinæ metropolis Cæsarea sit et totius Orientis Antiochia. » Haec ille. Cæterum longe ante Nicænum concilium Cesaream Palæstinæ metropolim esse institutam, ipse canon⁷ concilii Nicæni non obscure significat, cum sic ait: « Quia consuetudo obtinuit, et antiqua traditio, ut Eliæ episcopus honoretur: habeat honoris consequentiam, salva metropolis propria dignitate. » Haec erat Cæsarea, quæ, auctore Josepho⁸, maxima omnium Judææ provinciae civitatum erat. Sic igitur (ut dictum est) Antiochæ Ecclesiæ, quæ potissima tunc temporis habetur, Petrus, quod inter Apostolos primatum ageret, curam suscepit: ejus quidem institutionis memoriam antiquitus Ecclesia Catholica anniversaria celebritate peragere consuevit vigesima secunda Februarii⁹.

12. *Petrus Ecclesiæ Antiochenæ septem præfuit annis, et quomodo Evodus primus episcopus ejusdem Ecclesiæ dicendus.* — Deinde quod pertinet ad eandem Ecclesiam Antiochenam, dissimulare non possumus, quod ex recentioribus quidam¹⁰, nullam prorsus habens rationem antiquorum Patrum et ecclesiastice antiquæ traditionis, quæ sunt omnium stabilita consensu, invertens, et inaudita haec tenus ac nova statuens, affirmare conatus est Antiochenam Ecclesiam post Romanam fuisse a Petro institutam; ea tantum ratione persuasus, quod tam ex Actis Apostolicis, quam ex epistola Pauli ad Galatas¹¹ constare ait, Petrum nunquam ex Judæa excessisse. Sed ubi haec Lucas, et quo in loco Paulus affirmat? nullibi prorsus; nisi forte dicere velit quoniam neuter horum de accessu Petri Antiochiam meminisset, idcirco e Judæa non recessisse probari. Levis admo-

¹ Euseb. in Chron. — ² Lib. Pontif. in Petro. — ³ Greg. in regis. lib. vi. indict. xv. epist. xxxvii. — ⁴ Act. xi. — ⁵ Die 20. Octob. d. in Atteneo.

⁶ Hier. epist. lxi. — ⁷ Conc. Nicæn. can. vii. — ⁸ Joseph. de bello Jud. lib. iii. c. 14. — ⁹ Martyrol. Rom. et alia ea die. — ¹⁰ Ophr. in addit. in Platin. — ¹¹ Galat. i.

dum, atque nullius plane ponderis argumentatio, sed peculiaris nostrorum temporum novatoribus, qui in promptu habent ut negent quidquid in Scripturis non reperitur expressum. Sed quis est qui dubitet de rebus gestis Apostolorum pernulta a Luca esse praermissa? quod cum ex multis aliis, tum etiam ex Pauli epistolis (ut suis locis videbimus) sepe demonstrabitur. Certe quidem si quis historiae Aetorum a Luca scriptorum assuevit, atque ea omnia recta temporis ratione digessit, invenisse certum est, ipsum in scribendis Actis Apostolorum illud iniisse consilium, ut res, quibus præsens non adfuit, vel omnino silentio obvolutas relinqueret, vel plurimum annorum spatia minus fere periodi sententia perstringeret; quibus vero interfuit, cunctas singulatim atque exacte conserveret.

13. At quanam ratione idem auctor ipsum Eusebium sue cogit adstipulari sententiae, qui tam expresse Antiochenam sedem hoc anno fundatam esse ab eodem Apostolo Petro testatur? Nec certe curandum, si ea Eusebii assertio in aliquibus exemplaribus, haud tamen in antiquis (ut experci sumus) desideretur: nam eadem ejusdem Eusebii testificatione firmissime testatae habentur. Cum enim constans sit, tam traditione quam scriptis, Petrum Antiochenam Ecclesiam annis septem administrasse, pateatque (ut vidimus ejusdem assertionem) ipsum anno secundo Claudii, cum primum Ecclesiam Antiochenam fundasset, Romani esse profectum: ex necessaria propemodum assumptione dicendum est, hoc ultimo anno Tiberii (ut ejusdem Chronicorum habet) ab eo fuisse sedem Antiochenam erectam: ac rursus (ut pluribus suo loco diceatur) eundem ipsum anno secundo Claudii, non prius, ex Oriente Romanam esse profectum. Ex his igitur in primis confutatur quod dicitur, Petro ante suum careerem minus licuisse erigere Ecclesiam Antiochenam, quod Lucas Petri acta prosecutus, de ea nihil omnino dixerit.

14. At certe quidem vidimus, hoc potissimum anno, Petrum bene usum Ecclesie pace, peragrasse omnes Ecclesias in Syria erectas. Quid enim aliud sibi volunt illa Lucæ¹ verba: «Factum est autem, ut Petrus dum pertransiret universos, deveniret ad sanctos, qui habitabant Lyddam, etc.» An putandum, qui universas tunc invisit Ecclesias, Antiochenam praeterisse, que maxima omnium haberetur? Huic enim (ut idem tradit Lucas²) complices ex persecuzione facta sub Stephano commigrarant; et licet idem dicat eos nemini locutos esse verbum, nisi Iudeis; non potest quis fuisse exiguum, ac plane contumendum numerum Judeorum Antiochiae agentium: nam illorum qui a Seleuce civitate donati fuerant, ingentem plane fuisse numerum, eosdemque nobilissimos fuisse, utpote ex aequo cum Gentilibus ejusdem civitatis municipes, et qui eadem jura possiderent, Josephus³ agens contra Apionem testatur; quod quidem jus, nec dirutis Hierosolymis, et Iudeorum rebus funditus pene collapsis, a Vespa-

siano fuisse sublatum, contra intentibus taret cæteris gentilibus civibus Antiochenis, idem auctor affirmat⁴: aenca enim fabulis haec scripta erant privilegia Judeorum, quas Titus⁵ indelebiles servari voluit. Erat autem adeo ingens Iudeorum Antiochiae degentium numerus, ut tempore belli a Tito illati, cum Syri et Palaestini Gentiles, qui apud se essent Iudeos occiderent, vel saltem vinculis manciparent: Antiocheni quantumlibet in eos animo essent infenso, tamen propter eorum multitudinem ab illorum invasione abstinuisse, crediti sint⁶. Haec ergo diximus, ad insinuandum quod licet apertum non esset ostium tidei Gentibus, tamen ex Judais Antiochenis nobilis potuit colligi Ecclesia Antiochiae, cui peculiariter praesesset Petrus apostolus. Cum vero post reseratam Gentilibus fidei januam, major ex illis fieret in dies ad christianam fidem accessio; tunc evenit quod idem Lucas tradit⁷ ut illic Barnabas Hierosolymis mitteretur. Nihil ergo repugnat, quin antea a Petro, ex his qui erant in circuncisione credentes, erecta fuerit sedes Antiochena.

15. Eadem quoque facilitate illa ratio confutatur, qua dicitur Petrus a Paulo visitatus post triennium Hierosolymis, et non Antiochiae; ubi non nisi post annos quatuordecim ab eo tempore quo Hierosolymis illum primo convenit, postea nactus est; quando ea inter ipsos amica alteratio facta est, ut idem Paulus scribit ad Galatas⁸. At quanti nam ponderis haec objectio? An quia Paulus Hierosolymis Petrum hoc anno reperit, mansitque (ut ait) apud eum diebus quindecim, impedimento necessario esse potuit, ne ipse perrexit Antiochiam, eamque stabilierit Ecclesiam: cum præsertim (ut vidimus ex actis Lucæ⁹) hoc ipso anno idem Petrus Hierosolymis egressus, universos invisit qui erant in Syria christianos? Huic quidem simile illud est: Paulus post annos quatuordecim Petrum nactus est Antiochiae; ergo quod tunc temporis Petrus illie erat agens, nunquam ante alias illam adiit civitatem; neque hoc, quo posuimus, sed illo potius tempore Antiochenam ille erexit Ecclesiam. Sed quid haec his nostris obstant, quoniam hoc anno Petrus sedere coepit Antiochiae, tenueritque eam sedem usque ad annum secundum Claudii? Quæ ratio cogit, u cum Paulus post annos quatuordecim Petrum convenierit Antiochiae, non ante tempus illud Petrus sederit Antiochiae, sed tunc primum ibi ageret ejus civitatis episcopum? Sed relegamus seriem rerum gestarum. Cum enim (ut dictum est) Petrus eidem sedi præfuisset episcopus annis septem, anno secundo Claudii Romanum venit, ubi mansit ad illud usque tempus, quo Claudii edicto Iudei Roma sunt pulsi; tunc enim Petrus reversus in Orientem, non Hierosolymam tantum, sed etiam proiectus est Antiochiam, tuncque illie eum Paulus convenit; sieque eum haec omnia magna inter se consensione cohærent, nulla est quæ ex his jure oriri possit objectio.

¹ Joseph. antiq. lib. II. c. 3. — ² Joseph. de bello Jud. lib. VII. c. 24.
— ³ Idem ibid. lib. II. c. 20. — ⁴ Act. XI. — ⁵ Gal. I. II. — ⁶ Act. IX.

¹ Act. IX. — ² Act. XI. — ³ Joseph. contra Apion. lib. II.

16. Sed et illud exactius perquiramus, quod maxime omnium ad hujus historiae veritatem intelligendam conferre posse videtur: Quidnam proprium est, quod dicitur Petrus fundasse Ecclesiam Antiochenam, in eaque annis septem sedisse. Errant, mea sententia, qui existimarent ad hoc opus fuisse ut Petrus petierit Antiochiam, et ibi jugiter permaneret annis septem. Nam si presentia Petri quamlibet Ecclesiam primariam effecisset, tot essent numerandae sedes patriarchales, quot a Petro fuerunt Ecclesiae instituta: fuisse namque earum immensum plane numerum, nemo puto inficias ierit. Cum vero ex adverso sedes Alexandrina, in qua aliquando fuisse Petrum, certa aliqua assertione nequaquam monstrari potest, post Romanam sedem omnium maxima ab eo fuerit instituta: plane perspicue intelligi posse videtur, non praesentiam Petri, sed ejus potissimum requisitam esse auctoritatem ad constitutandam sedem aliquam patriarchalem. Modo igitur, ut dicamus a Petro fundatam seu eretam sedem Antiochenam, non est intelligendum, quod ibi Petrus primo praedicaverit Evangelium: id enim factum esse ab illis qui post necem Stephani pulsi Hierosolymis sunt, discipulis, Lucæ testimonio (quod diximus) exploratum satis atque perspectum habetur. Sed accipiendum est, sic a Petro fundatam dici Ecclesiam Antiochenam; quod scilicet illi a Petro præcipua dignitas sit collata, ut Orientalium sedium maxima diceretur, et esset; nam si ante Petrum alii praedicavere discipuli Evangelium Antiochiae, a quibus jactum videretur Ecclesiae fundamentum, quamvis Petrus et Paulus postea iisdem Evangelium prædicassent, eis haec ex parte fundatores dici non poterant, secundum quod idem Paulus ad Romanos scribens ait¹: « Sic prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum aedificarem. » Quod si quoquo modo, quia Petrus post alios Antiochiae Evangelium prædicavit, fundasse eam Ecclesiam dicendus esset, nihil certe hac de causa tribuendum amplius Petro quam Paulo, cum et ipse ibidem eadē in re egregiam operam navaverit. Etenim quod ad hoc spectat, non plus Petro, Ignatius scribens ad Magnesianos, quam Paulo tribuit, affirmans ab utroque esse fundatam Ecclesiam Antiochenam. Quamobrem ut a Petro peculiariter dici possit (quod tradunt omnes) fundatam esse Ecclesiam Antiochenam: dicendum est, Petrum primo exire, seu instituisse sedem patriarchalem Antiochenam. Ad quod agendum (si velimus et hoc dicere) nulla profecto incubuit necessitas ut Petrus abierit Antiochiam; cum ubicumque ageret, id sua, qua pollebat, auctoritate præstare potuisse.

17. Sic igitur erecta atque fundata a Petro Ecclesia Antiochena, omnium quae hactenus erecte fuissent Ecclesie præcipua atque potissima, nullius certe nisi Apostolorum omnium principis potuit sedes esse. Hierarchicus enim ordo, quem Christus in

sua Ecclesia servari voluit (de quo præter illa que diximus, plura dicturi sumus) haud pati posse videatur, ut in prima sede alius quispiam quam primus Apostolus sederet episcopus; sed quod sedere dicimus, neminem adeo rudem putamus, ut cum dictum sit Petrum sedisse Antiochiae annis septem (tot enim numerantur ab ejus institutione usque ad Romanam sedem firmiter stabilitam) nunquam velit per illud spatium temporis ipsum Antiochia recesisse, sicut cum fertur eundem sedisse Romæ annis viginti quinque, nunquam eo tempore prefectum alio esse contendat. Nam cui non tantum unius civitatis, sed totius christiani orbis onus incumbebat, ac sollicitudo eum simul urgebat; quique omnibus prospicere, omnes (si posset) invisere, instituere, monere, hortari ac denique universum gregem sibi creditum pascere tenebatur; quoniam pacto, illis praesertim temporibus, cum fides christiana a Gentibus atque Iudeis ubique vexaretur, unius civitatis, licet amplissimæ, valuit angustiis contineri; et non potius (quod ab eo factum hoc anno ex Luca vidiimus) circumiens regiones, universas adiret Ecclesiæ? Sic igitur accipiendum est Petrum annis septem prefuisse episcopum sedi Antiochenæ; quod donec alia ab eo sedes, nempe Romana quam maximam omnium esse voluit, esset ereta, ipse Petrus sit dictus episcopus Antiochenus, inde vero episcopus Urbis fuerit appellatus.

18. His igitur de sede Antiochena elucidatis: omnia quæ frusta objici possunt de Petro, quod non fuerit his temporibus Antiochiae (licet et id falsum esse dixerimus) vel quod non integris annis septem ibidem sederit, irrita prorsus cassaque reduntur. Quod vero ab Eusebio¹ post expletam functionem ipsius septem annorum sedis Antiochenæ dicatur Evodius primus episcopus Antiochenus, hoc ille monstrat, quod post Petrum Apostolum primus hic sederit; ex his enim quæ ab eodem auctore antea dicta sunt, haec de Evodio in necessariam ducentur consequentiam; quæ etsi essent obscura satis ab Ignatio² declarantur, qui ejusdem sedis fuit episcopus, cum ad eamdem Ecclesiam Antiochenam sic seribit: « Mementote Evodii beatissimi Patris vestri, qui primus post Apostolos gubernacula vestrae Ecclesiæ sortitus est. » Non ergo primus Evodius est institutus episcopus Antiochenus; sed post Apostolos, nempe Petrum (pluralem numerum pro singulari, ut assolet, ponens) eum ordinatum dicit episcopum. Sic primus igitur Evodius est dictus episcopus Antiochenus, quod a Petro primus eam rexit Ecclesiam, licet ordine, esset dicendus secundus; sed alia etiam ratione primus; quod qui post Petrum est creatus ejus civitatis episcopus, non proprie nec in omnibus posset dici Petri successor: translata enim semel Romanam Petri sede, ille revera tantum dicendus erat Petri successor, qui post ejus obitum suffectus est in locum ipsius Romanus episcopus. Qui vero post eum Ecclesiæ Antiochenæ est praefectus anistes, nequa-

¹ Rom. xv.

² Ignatius epist. xii.

quam summae omnium sedis est jus consecutus; hoc enim personae conjunctum, ipse Romanæ, quam erexit, Ecclesia contulerat, sicutque haec ex parte Evodius novus et primus sedis Antiochenæ episcopus habebatur.

19. Sed et ex his ipsis adversus contraria asserentem instamus. Si (quod nec quisquam hactenus negare visus est) Evodius anno tertio Claudi (ut ponitur ab Eusebio) est creatus episcopus primus Antiochenus; quanam ratione quovis jure dici potest, Petrum, post erectam Romanam Ecclesiam, iterum Claudi edicti occasione in Orientem reversum, instituisse seu fundasse eam Ecclesiam, qua multo ante jam habebat episcopum ordinatum? Vel quomodo illic sedit, ubi jam ex sententia ipsius et omnium sedebat Evodius? An fortasse dicendum quod Petrus Evodium, ut ipse sederet, in ordinem rededit, vel una cum eo sedit, vel eo defuncto (quod non probatur) successit in locum Evodii? Has omnes non nisi inanes esse nugas, quis non intelligit? At fortasse dicet, sic Petrum fundasse Ecclesiam Antiochenam dici debere quod eam hunc sedem patriarchalem instituerit, non tamen quod ipse in ea sederit. Sed hae stante sententia, negandum esset, quod in hanc diem Graeci omnes, et inter eos Joannes Chrysostomus¹ ejus Ecclesiae olim presbyter, ac Latini pariter una eademque consensione suis ipsorum scriptis professi sunt, Petrum Apostolorum principem Antiochenæ sedisse episcopum; quinimo multo enim tempore illic sedisse, idem Chrysostomus his verbis significat: «Petrus, cui claves regni cælorum dedit, cuius arbitrio et potestate cuncta permisit, hunc hic longo tempore jussit commorari: quamobrem universo orbi ex altera parte civitas nostra respondet.» Haec ipse. Alii usque ad annum septimum sedisse dixerunt: quod tam Eusebius (ut dictum est) quam Latini omnes, qui numerant annos sedis Antiochenæ, testantur; licet ex Graecis unus tantum Nicephorus² ponat annos duos.

20. Sed quoniam neminem negaturum existimo Petrum non tantum instituisse sedem Antiochenam, sed et in ea etiam sedisse episcopum: quomodo, rogo, eodem tempore Romæ et Antiochenæ sedit, qui Romanam sedem semel instituens, illic sedisse ab omnibus traditur annis viginti quinque? Tot igitur annos a Romana Petri sede quis minual necessere est, quot Antiochenæ Petri sedi dederit; ac etiam totidem sedem Romanam vacasse annos, aequem affirmare opus sit. Insuper dicere Petrum una cum Evodio sedisse, qui nunquam usque ad obitum cessasse inveniri poterit, habendum esset pro monstro: sicut si quis etiam dixerit, sic sedisse annis septem Antiochenæ, ut etiam eo tempore, licet absens, Romæ per corepiscopos sedere non desierit. Primo enim easu, idem esset unam Ecclesiam duos habere præsidentes episcopos, quod in uno corpore duo esse capita; secundo autem, unum capitulum duobus corporibus esse insitum: sic enim accipiendum esset, uno eodemque

tempore Romæ sedisse et Antiochenæ, nimis in intraque Ecclesia unum caput visibile ostendare, et contra hierarchicum Ecclesie ordinem, monarchiam uno tantum loco consistentem, duorum locorum diversitate disjungere; nec unam esse sedem quæ summa omnium prædicetur, sed duas aequæ sublimes; eo enim nomine illum oportuit præfuisse Ecclesie Antiochenæ, cum aliqui negari non possit, Petrum sua auctoritate, qua universi gregis pastorem agit, omnibus christiani orbis Ecclesiis præsidere. Qua ratione si diceremus eodem quoque modo Petrum præfuisse Ecclesie Antiochenæ, cum sic aequæ eujusque civitatis Ecclesie Petrus quoque esset dicendus episcopus, nequicquam præ caeteris vindicare sibi posset Ecclesia Antiochenæ. Vide, obsecro, per quos anfractus, ac loca devia planeque invia, ducenda sit hujusmodi de sede Antiochenæ Ecclesie disputatio: quo omnem aditum mendacio undique occidimus esse monstramus.

21. Nec illud confutare praetermittimus (licet ut res nullius plane momenti dissimulari absque aliquo veritatis præjudicio posset) quod dicitur, impossibile fuisse Petrum, antequam Romanam migrasset, sedisse septem annis Antiochenæ; eo quod a tempore quo Petrus Antiochenam sedem instituisse traditur, usque ad tempus anni secundi Claudi, quo elapsus e carcere Romani venit, non amplius (ut qui adversatur affirmat, quam anni quinque intercedant. Sed ut patenter monstramus haec affirmantem in annorum supputatione manifestissime decipi, redigamus annorum numeri rationem ad calculum. Eusebius (ut dictum est) ponit Ecclesiam Antiochenam fundatam a Petro anno ultimo Tiberii imperatoris, Olympiade ducentesima tertia, anno quarto: rursus vero Olympiade ducentesima quinta, anno secundo, quo ab eo adscribitur Claudi imp. secundus annus, ab eodem ponitur Petri Romanam profectio. Numerando igitur ab anno quarto dictæ ducentesimæ tertiae Olympiadis usque ad annum secundum ducentesimæ quintæ, septem colligi annos, quis non videt? unum videlicet ducentesimæ tertiae, quatuor ducentesimæ quartæ, ac duos ducentesimæ quintæ Olympiadis. Sieque septem saltem inchoati numerantur anni a tempore institutione sedis Antiochenæ, usque ad Petri Romanam versus profectionem: imo plenos esse numerandos septem annos sedis Antiochenæ, inferius suo loco, cum de Evodio successore erit sermo, aperiens demonstrabimus.

22. Nec est derique quod quis objiciat post haec omnia confutata, de Apollonii³ antiqui theologi sententia, ex traditione majorum (ut ait) accepta; qua dicitur, Salvatorem mandatum suis dedisse Apostolis, ne ad duodecim annos Hierosolymis decederent: quasi non licuerit Petro proficisci Antiochiam. Sed profecto majoris esse fidei Acta Apostolorum a Luca conscripta, quavis auctoritate majorum, nemo negarit. Certe quidem ante illud tempus Petram et Joannem Hierosolymis recessisse, ac Samariam pe-

¹ Chrys. homil. de translat. sancti Ignatii. — ² Niceph. in Chron.

³ Apud Euseb. lib. v. c. 17.

tiisse; quin et ipsum Petrum (ut vidimus) Syriam Palæstinam, visitando Ecclesiæ, peragrasse; imo (ut sno loco monstrabimus) eundem ante dictum tempus e carcere ab angelo liberatum, non tantum Hierosolymis, sed e Judea etiam excessisse, ex iisdem Actis certum exploratumque habetur; adeo ut omnis prorsus de duodecim annorum mora sententia Apollonii confutetur. Si enim id Dominus jussisset, hanc putandum contra Domini præceptum Apostolos Hierosolymis profectos esse. Sed quantumlibet ab Apollonio dieta, vera esse dixerimus; eadem secundum illam Domini sententiam essent accipienda, qua dixerat, ac iisdem Apostolis præceperat, ne in vias Gentium abirent, nec in civitates Samaritanorum intrarent: et tamen (quod dictum est) constat Petrum cum Joanne Hierosolymis recessisse, ac Samariam adiisse, rursumque Gentibus ad Ecclesiæ aditum reserasse, et Gentium regiones peragrasse; ut appareat eo tendisse Christi iussionem atque mandatum, ut Apostoli ante omnia Iudeis, quorum erant promissiones, intenderent, quo etiam sensu accipienda sunt quæ de se ipso Dominus dixerat¹: « Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel. » At de his haec tens.

23. Hisigitur levibus de Antiochenæ sede objectiobus confutatis, brevi compendio quæ fusius dicta sunt colligentes, dicimus Ecclesiæ Antiochenam hoc potissimum anno a Petro Apostolorum principe institutam, eundemque septem eidem præfuisse annis, quousque scilicet Romanam Ecclesiæ erigens, una cum persona, omne summi pontifici jus in eam translulit: idque ratum ac firmum haberit etiam majorum traditione, saerorum antiquorum ritualium attestatione librorum, confirmatione vetustissimi commentarii de Romanis pontificibus, qui fertur nomine Damasi: his insuper adstipulari Romanos pontifices (quamvis gratior ea illis sententia videri potuisset, qua asseritur Romanam Ecclesiæ fuisse a Petro primitus institutam) post Anacletum², Antherum³, atque Marcellum⁴, quorum scriptorum fides adducitur in controversiam, etiam cæteros, quorum scriptorum fides nulla in re vacillat, nempe Leonem Magnum⁵, Gelasium⁶, Pelagium⁷, Gregorium⁸, atque alios Romanæ sedis episcopos; junge his Hieronymum⁹ id ipsum iterum profitem, Isidorum, Bedam¹⁰, Adonem¹¹, et alios his recentiores fere innumeros. Sed (quod omnibus præstat) haec ipsa Romanorum conciliorum decretis sunt firmata ac prorsus stabilita; ut jam ab iis dissentire, maxime temerarium debit judicari. Est quippe canon concilii Romani sub Damaso, quod continet Collectio Gresconiana (est in nostro codice numero 236) qui habet haec verba: « Terlia vero sedes apud Antiochenam beatissimi Apostoli Petri habetur honorabilis, eo quod illam primitus quam Romanum venisset, ha-

bitavit, et illic primum nomen Christianorum novelle gentis exortum est. » Haec ibi. Eadem repetita habentur in concilio septuaginta episcoporum Romæ sub Gelasio papa habito.

24. Sie igitur traditione, conciliorum auctoritate, sanctorum Patrum assertione, rata firmaque sunt que de Ecclesia Antiochenæ sunt dicta; a quibus dissentientes, in aperta mendacia ac plane portenta incidere sit necesse: quale in primis est, id velle negare, quod est in confessu apud omnes, tenuisse Petrum Romanam sedem usque ad obitum annis viginti quinque; tot enim annos ex his minuas necesse est, quot tribueris sedi Antiochenæ, si hanc post Romanam ab eo constitutam, et in ea annis septem sedisse fatearis. Rursum (quod absurdum est dicere) fateri compelleris Romanam sedem Antiochenam fuisse translatam. Et si velis dicere Petrum sic erexisse sedem Antiochenam, non tamen ut desierit esse Romanus episcopus: tunc dicere opus eset, non unam in una Ecclesia universalis (ut parerat) summam sedem instituisse pontificiam, sed plane duas, Romanam et Antiochenam; sieque (quod turpe monstrum referat) unum sumnum caput duobus fuisse junctum corporibus, imo et alteri eorum duo simul capita fuisse conjuncta (quod diximus) Petrum videlicet, et Evodium, qui Antiochenæ tunc sedebat. Quod si dicas nequaquam Antiochenæ sedisse Petrum, sed tantum hoc illi præstissem, ut quæ primitus fuisse ab aliis instituta, eadem a Petro aucta fuerit privilegio, ut patriarchalis Ecclesia diceretur: at quanam causa, rogo, in Ecclesia Catholica celebrari consuevit antiquitus anniversaria solemnitate cathedra Antiochenæ, si in ea Petrus non sedit? Si dicas id agi, quod a Petro fuerit instituta in ea Ecclesia sedes patriarchalis: cur, inquam, si hanc causam prætexis, non magis Alexandrinæ sedis annua celebritas agitur, quæ majori quam Antiochenæ ab eodem Petro aucta est dignitatis amplitude? Vides igitur mendacium latebras quaquaversum queritans, et effugium undique captans, manifeste tamen lucis veritate redargui.

25. Facessat itaque de sede Antiochenæ recenter asserta sententia: sed quod antiqua traditio docuit, quodque Patres testati sunt, ac semper tenuit et hactenus tenet et observat Ecclesia, maneat firmum, ac suo robore inconcussum, nec ullo novitatis labefactetur accessu: ipsam scilicet Antiochenam sedem primitus a Petro esse erectam atque institutam, in eaque sedisse septem annis: exinde vero Romanam eandem translulisse, ac firmiter stabilisse, sedisse in ea usque ad susceptum in cruce pro Christi fide martyrium: non tamen quod semper Rome permanserit; quippe qui universi gregis cura adstrictus, ut omnibus prospiceret, officio et consilio non deerat: sicut (quod etiam antea diximus) eundem annis septem præfuisse Ecclesiæ Antiochenæ, non sic accipiendum de locali situ, ut nonquam loco motus, semper eo tempore sederit, sed potius auctoritate præfuerit; nec sic quidem, ut ejus civitatis et provincie ambitu illius potestas fuerit circum-

¹ Matth. xv. — ² Anaclet. epist. III. — ³ Anther. ad Episc. Batie. — ⁴ Marcell. ad Episc. Antioch. — ⁵ Leo ser. 1. in Natal. Apost. — ⁶ Gelas. in Conc. Rom. c. 1. — ⁷ Pelag. II. epist. ad Benignum. — ⁸ Gregor. b. vi. indict. xv. epist. XXXVII. — ⁹ Hær. de Script. Eccl. in Petro et in epist. ad Gal. c. II. — ¹⁰ Beda de sex aetat. — ¹¹ Ado in Chron.

scripta; sed sic sedisse dicatur, ut apostolica prefectura et potestate in omnes Ecclesias sibi a Christo collata, universum gregem pastorali regimine gubernaret. Sic videoas Petrum his temporibus nunquam fere eodem loco consistere; sed ut opus esse videret, peragrare provincias, invisere Ecclesias, ac denique omnes quae sunt universalis prefectura functiones, pastorali sollicitudine exequi ac consummare; unde Lucas¹: « Factum est, inquit, ut Petrus dum pertransiret universos, deveniret ad sanctos, qui habitabant Lyddae. » Intentus enim ipse Lucas (ut dictum est) praeclariora quae a Petro sunt facta miracula recensere, unico tantum verbo involvit potius quam explicavit innumeritas fere res gestas Petri, et inter alia, quam proxime diximus institutionem Ecclesiae Antiochenae.

26. Quidnam, queso, sibi volunt verba illa: « Dum pertransiret universos, » nisi (ut diximus) quod eam Petrus nactus occasionem pacis Ecclesiae, quae ubique gentilium collectae erant, Ecclesias visitavit? Non enim de aliis Apostolis id scribit Lucas, sed de Petro, eius latum munera fuit universo gregi prospicere: ut ex his etiam, siue et multis aliis superius adnotatis, luce clarius Petri in Ecclesia primatum inspicias. Unde Chrysostomus² in haec Lucae

verba: « Factum est, cum Petrus pertransiret universos. » « Quemadmodum, inquit, dux in circuitu obambulans, considerabat que pars sit coadunata, que ornata, que suo adventu egeat: vide ubique illum circumcursare, et primum inveniri. Quando eligendus apostolus, hic primus: quando loquendum iudeis, non esse Apostolos ebrios: quando curandus claudus: quando concionandum, hic praetaliis est: quando agendum contra principes: quando contra Ananiam: quando ab umbra sanationes fiebant, hic erat. Et ubi erat periculum, hic; et ubi moderatio: ubi autem tranquillitate res plena, communiter, omnes: sic non exigit honorem maiorem. Iterum quando fieri miracula opus erat, ipse prosit; et hic iterum ipse per se laborat, ac iter facit. » Haec Chrysostomus. Cum igitur visitaret Ecclesias Petrus, quis dubitat Antiochiam perrexisse, et enqua que opus erant, composuisse? Quundi autem illuc Petrus manserit, quantumve insumpserit temporis in invisendis ceteris, que in Palestina et Syria erant, Ecclesiis: quantum ex his que Lucas in Actis scribit, colligere licuit; dicendum videtur, non minori quam biennii temporis spatio ea omnia consummasse; que igitur post haec persequitur Lucas, inferius suo loco dicenius.

¹ Act. iv. — ² Chrysost. hom. 21. in Act. Apost.

Anno periodi Graeco-Romanæ 3530. — Olymp. 204. an. 1. — Urb. cond. 790. — Jesu Christi 37. secundum Baronium 39.
— Caligulae imp. 4.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Cn. Acerro-nius Proculus*, et *C. Poutius Nigrus*, ex Dione lib. 18, et Tacito lib. 6 Annal.

2. *Obitus Tiberii.* — Tiberius XVII kalend. Aprilis seu die XVI Martii, Suetonio in Tiberio cap. 16, et Tacito lib. 6 Annal. testibus, supremum diem obiit, cui Caius Caligula Germanici filius successit. Quare erravit Dio lib. 58, qui ait Tiberium mortuum die vigesima sexta Martii, et imperasse annos XXII, menses VII, ac dies totidem, non vero, ut pererrant legitur in Epitome, annos XXII, menses V, dies XIII. Regnavit enim annos XXII, menses VI, dies XXVI. Quod si Tiberii anni ab eo tempore, quo imperii Collega dictus, numerentur, regnavit annos viginti quinque, menses sex, dies novemdecim, ut ex Clemente Alexandrino lib. 1 Stromatum colligitur, ubi tamen per errorem annos viginti sex habet. Caligula kalendis Juliis currentis anni, Claudio patruo collega, consul suffectus processit, ut habet Suetonius in Claudio cap. 7, et in Caio cap. 17, ubi tamen juxta antiquas editiones, quas Baronius secutus est, male legitur, Caium primum consula-num ex kalend Janu. gessisse: legendum enim, ex kalend Jul. ut jam inter omnes convenit.

Consulatus iste Caligulae juxta primam consulatum Cæsareorum regulam capessitus Octavianus Augusti exemplo.

3. *Obitus Philippi Herodis Ascalonitar filii.* — Ad num. 2. Philippus Herodis Antipæ frater anno Christi XXXIV e vivis excessit. Josephus enim lib. 18 Antiquit. cap. 5, postquam de Vitellii Hierosolymam adventu locutus est, ait: « Tunc etiam Philippus Herodis frater diem suum obiit anno Tiberii principatus vigesimo, cum ipse præfuisset triginta septem annis Trachonitidi et Gaulanitidi ac Patanae, et quia sine liberis decesserat, ditionem ejus Tiberius province Syrie attribuit. » Ex quo annus mortis Herodis Magni ejus patris magis innolescit. Si enim Philippus anno Christi XXXIV, quo Tiberius vicesimum imperii inchoavit, mortuus est, patri successerat anno Julianu XLII. Baronius in Annalibus Philippi mortem in annum Christi XXXV confert, quod existimet, Josephum indicare, eam non contigisse, nisi postquam Vitellius Hierosolymam advenit. Que tamen ratio non procedit: Josephus enim, antequam Philippi mortem narret, ait Vitellium jussisse Pilatum Romanum proficisci, « responsurum apud Cæsarem ad objecta per Iudeos crimina; » que ta-

men profectio ante annum Christi xxxvi suscepit non est. Josephus itaque ordinem temporis plerumque non servat, et historicum agit, non chronologum.

4. Ecclesia per respectum ad imperium ordinata. — Ad num. 8. et seqq. Imperium Romanum jam ab Apostolorum temporibus in provincias distributum videtur. « Oriens, inquit Petrus de Marca lib. I. cap. 4, parag. 2, in dispositione imperii Romani eas provincias omnes complectitur ab ipsis Vespasiani temporibus, que a Thracia per Aegyptum et Asiam Minorem usque ad Euphratrem et Tygrim pertinent. Haec provinciae, quinque diocesisbus comprehendebantur, Thracica, Pontica, Asiana, Orientali, et Aegyptiaca, que magistratibus sibi praefectis parebant. » Ubi quando dicit, « quinque diocesisbus, » respicit presul doctissimus ad posteriora tempora, quibus Thracia, Pontus, Asia, Oriens, et Aegyptus dioceses imperii vocalae sunt, quod primo configit sub Constantino Magno, qui imperium Romanum sub variis praefectis praetorio ordinavit, et provincias varias sub unoquoque praefecto ordinatur, eas dioceses appellavit, ut diocesis sub se habeat plures provincias, sicut provincia plures civitates. Licet itaque diocesis nomen Constantini Magni temporibus primum auditum sit, res tamen ipsa per illum significata iam erat ab initio Ecclesie. Ipsae dioceses et provinciae sub qualior praefectis praetorio exhibentur in Notitia imperii ultra Arcadii Honoriique tempora scripta, ut in operis inscriptione dicuntur. Ex ea videre est, sub quatuor praefectis praetorio, per totum imperium fuisse dioceses omnino tredecim, sex Orientis, et Occidentis septem, illasque comprehendisse provincias centum et duodeviginti, quas quia quilibet ecclesiastice Historiae studiosus sibi familiares reddere debet, hic apponendas duco ex ipsa Notitia imperii.

5. Provincias subjectar praefecto praetorio Orientis. — Praefectus praetorio Orientis, et sub ipso dioceses quinque. Orientis. Sub diocesi Orientis, provincia XV. Palæstina, Phœnix, Syria, Cilicia, Cyprus, Arabia, Isauria, Palæstina Salutaris, Palæstina II. Phœnix Libani, Euphratensis, Syria Salutaris, Osrhoena, Mesopotamia, Cilicia secunda.

Egypti. Sub diocesi Egypti, provinciae VI. Libya superior, Libya inferior, Thebais, Aegyptus, Arcadia, Augustanica.

Asie. Sub diocesi Asie, provinciae X. Pamphyllia, Hellespontus, Lydia, Pisidia, Lycania, Phrygia Pacatiana, Phrygia Salutaris, Lycia, Caria, Insulae.

Ponti. Sub diocesi Ponti, provinciae X. Galatia, Bithynia, Illyriæ, Cappadocia prima, Paphlagonia, Pontus Polemoniacus, Hellenopontus, Armenia I, Armenia II, Galatia Salutaris.

Thracie. Sub diocesi Thracie, provinciae VI. Europa, Thracia, Hemimontis, Rhodope, Mœsia II, Scythia.

6. Provincias subjectar praefecto praetorio Illyrici. — Praefectus praetorio Illyrici et sub ipsodioceses duas. Macedoniae. Sub diocesi Macedoniae, provinciae

VI. Achaia, Macedonia, Creta, Thessalia, Epirus velus, Epirus nova.

Et Dacie. Situ diocesi Dacie, provinciae V. Dacia Mediterranea, Dacia Ripensis, Mœsia prima, Dardania Pravallitiana, Pars Macedoniae Salutaris.

Praefectus praetorio Italiae, et sub ipso dioceses tres. Italiae. Sub diocesi Italiae, provinciae XVII. Venetia, Emilia, Liguria, Flaminia et Picenum Aemoniarium, Tuscia et Umbria, Picenum Suburbicarium, Campania, Sicilia, Apulia et Calabria, Lucania et Brulii, Alpes Cottiarum, Rhaetia prima, Rhaetia secunda, Samnium, Valeria, Sardinia, Corsica.

Illyrici. Sub diocesi Illyrici, provinciae VI. Pannonia secunda, Savia, Dalmatae, Pannonia prima, Noricum Mediæraueum, Noricum Ripense.

Africæ. Sub diocesi Africæ, provinciae VI. Bizantium, Numidia, Mauritania Sitifensis, Mauritania Cæsareensis, Tripolis, Africa Proconsularis.

7. Provinciae subjectar praefecto praetorio Galliarum. — Praefectus praetorio Galliarum et sub ipso dioceses tres. Hispaniae. Sub diocesi Hispaniae, provinciae VII. Bœlica, Lusitania, Gallæcia, Tarraconensis, Carthaginensis, Tingitania, Baleares.

Galliarum. Sub diocesi Galliarum, provinciae XVII. Viennensis, Lugdunensis prima, Germania prima, Germania secunda, Belgica prima, Belgica secunda, Alpes Maritimæ, Alpes Penninæ et Graiae, Maxima Sequanorum, Aquitania prima, Aquitania secunda, Novempopuli, Narboneus prima, Narbonensis secunda, Lugdunensis secunda, Lugdunensis tercia, Lugdunensis Senonia.

Britanniarum. Sub diocesi Britanniarum, provinciae V. Maxima Cæsareensis, Valentia, Britannia prima, Britannia secunda, Flavia Cæsareensis.

8. Episcopi et metropolite per ordinem ad imperium instituti. — Is imperii ordo nesciisque ex antiqua provinciarum dispositione desumptus, ut monumenta antiquitatis tam prolatæ, quam ecclesiastice perserulanti facile innotescet. Nam ut observat Petrus de Marca, lib. 4, cap. 1, paragr. 31, « cum in imperio provinciae contributæ essent cuidam civitali primariae, que metropolis dicebatur, apud quam magistratus subjectorum causas judicabant, et quo propterea populi frequentius conveniebant, quod singulari quodam jure civitates a matrice penderent, Apostoli ilidem episcopos in civitatibus constituerunt, eo videlicet ordine, ut penderent ab episcopo in metropoli sive urbe primaria, etc. » Id colligitur ex Paulo in Epistola ad Titum cap. 1, ubi scribit : « Reliqui in Creta, ut constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi. » Per presbyteros olim quoque significabantur episcopi, ut observant Ambrosius, Chrysostomus, et ipsumet Paulus hoc loco intellexit, cum immediate addat nomen *episcopi*. Reliqui ergo Paulus Titum in Creta insula, que et una fuit ex provinciis Macedoniae, ut legitur in Notitia imperii, idque, ut ibidem per civitates ordinaret episcopos, quod ad metropolitas in sua provincia spectat, juxta canonem IV concilii Nicæni;

qui licet electionem omnibus provinciae episcopis adscribat, et consecrationem (si plures provinciales episcopi adesse nequeant) tribus presentibus tradat perficiendam, absentibus quoque pari modo per scripta assentientibus, attamen in eo canone additur, « ut firmitas eorum que geruntur, per unanimamque provinciam metropolitano tribuatur episcopo. » Que verba ita interpretatur Lupus, ut sicut ad Romanæ reipublicæ normam Ecclesie provincias ordinariunt Apostoli, ita et Nicenum consequenter statuerit, in quavis provincia esse episcopum metropolitam, eunque unicum, cui et electorum provincialium episcoporum, aliorumque omnium per provinciam agendorum competit confirmatio. Quod ex facto Pauli corroborari potest, qui instituto in Creta insula Tilo ut metropolitana auctoritate civitatibus ad fidem noviler conversis episcopos constitueret et ordinaret, factum est, ut Gorlyna Cretæ metropolis jus illud subsequentibus saeculis retinuerit, ut inquit Schelstrati in parte i. Antiqu. illust. Dissert. i, cap. 3, art. 4, ubi dioeceses et provincias in imperii Notitia memoratas exhibet, et ex quo haec exscripsimus.

9. *Institutio patriarchatum et exarchorum.* — Porro in tribus majoribus imperii civitatibus institute sunt tres potissima dignitatis Ecclesiae, et præcipue sedes patriarchicæ, Nicenum concilium antiquam consuetudinem ab Apostolis ordinari servari mandavit canone vi. « Antiqua consuetudo servetur per Egyptum, Libyam, et Pentapolim, ita ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem; qui et urbis Romæ parilis mos est. Similiter et apud Antiochiam, » ubi trium sedium patriarchalium in præcipuis imperii urbibus auctoritas firmatur, quam Leo I, epist. 53 ad Anatolium instituto Apostolorum principis Petri adscribit, et stabilem permanere præcipit. Et quia sub præfecto praetorio Orientis quinque erant dioeceses amplissimæ imperii, ut videre est in Notitia superioris descripta, et in dioecesi Egyptica institutus fuerat patriarchatus Alexandrinus, ac in Orientali Antiochenus, restabant tres Orientis dioeceses longe ab Italia sitæ, que sicut a suis vicariis regebantur, ex earum civitalibus præcipuis, ita et Apostolos permoverunt, ut simile quoddam patriarchale regimen instituerent, quod Nicenum concilium salvum voluit canone vi ex pervulgata consuetudine ecclesiastica argumentum desumens. Cum enim Alexandrino juxta formam Romani patriarchatus jus suum attribuisset: « Similiter, inquit, et apud Antiochiam cælerasque provincias, suis privilegia serventur Ecclesiæ. » « Per cæleras provincias, » inquit Lupus, vir eruditissimus, in illius canonis expositione, « intelligit præserlim tres dioeceses autocephalas ab omni patriarchali potestate liberas et exemplas, habentesque primatem potestate pari gaudentem in subjectas sibi provincias, nempe dioecesim Asiaticam sub Ephesino, Thracieam sub Heracliensi, Ponticam sub primatu Caesareensi. » Tres itaque erant Orientis dioeceses autocephalæ, nec patriarchalis Alexandrino vel Antiocheno subjectæ, que

suis synodis et exarchis administrandæ remanserunt. Postea patriarchatus Constantinopolitanus institutus, et in concilio Chaledonensi statutum, ut tres exarchatus Asiae, Cappadocie, et Thracie Constantinopolitano episcopo subjecerentur, ut in Annalibus explicatur. Parte alia Juvenalis quinto Ecclesie saeculo patriarcha dictus, eique Palaestina, prima Phœnicia et tertia Arabia cessere, eo, quo in iisdem Annalibus explicatur, modo.

10. *Notitia antiquarum metropoleon.* — Ex Nilo Doxopatrio, Tract. de v. thronis patriarchalibus anno m̄xlii ad Rogerium Sicilia regem scripto, antiquarum metropoleon notitia quadam hauriri potest, licet in eo non confineantur omnes metropoles et dioeceses, prout præcise ex litera initio Ecclesie et institutarum sedium patriarchalium. Refert illum Allatius in opere de consensu Ecclesie Orientalis et Occidentalis, ex quo cum Schelstratio laudato art. 4 haec excerpti, ut pateat, quot metropolitas et episcopos saeculo Ecclesie undecimo patriarche Orientis sub se habuerint, quot patriarcha Hierosolymitanus contra Sedis Apostolicæ judicium usurparit, et quot episcopus Constantinopolitanus ex patriarchatu Romano injuste avulserit. Non solum enim tres exarchatus sibi subjecit, sed et integrum Illyrici diœcessim et totam Siciliæ provinciam, que primis Ecclesie saeculis patriarchati Romano parebant, in jus suum transcripsit. Ad haec via sternetur ad intelligentiam urbiuum et metropoleon, quarum frequens mentio tam in conciliis, quam etiam in Annalibus.

11. *Patriarchatus Antiochenus.* — « Antiochenus, » inquit Nilus Archimandrita, cognomento Doxopatrius, « possidebat universam Asiam et Orientem, Indianique ipsam, in quam ad haec usque tempora catholicum ordinans mittit, Romogyreos vocatum, et Persiam, et Babylonem, cui nunc nomen Bagda est: eo etiam mittebat Antiochenus catholicum in urbem Irenopolim Irenopoleos dictum, et Armenias, et Abasgiam, et Iberiam, et Medianam, Chaldaeam et Parthiam, et Elamitas, et Mesopotamiam. Habet itaque metropoles xiii.

« I. Metropolim Tyri, que sub se habet episcopatus iiii. II. Tarsi, habet episc. 6. III. Edessæ, habet episc. 11. IV. Apameæ, habet episc. 7. V. Hierapoleos, habet episc. 11. VI. Bostri, habet episc. 20. VII. Anazarbi, habet episc. 9. VIII. Seleuciae, habet episc. 21. IX. Damasci, habet episc. 11. X. Amidæ, habet episc. 8. XI. Hagiopoleos, habet episc. 5. XII. Baras, habet episc. 10. XIII. Emesæ, habet episc. 4.

« Habet præterea et alias metropoles, que sub se nullos habent episcopos, numero octo, que cum prius essent episcopatus aliis metropolitanis obnoxiae, in dignitatem metropolitanam proiectæ sunt; decretumque, ne aliis metropolitanis subderentur, sed tantummodo patriarchæ Antiocheno, et quemadmodum ubique metropoles per se caput essent, et quod ante non erant episcopatus, nullos sub se habent episcopos, quemadmodum metropoles, et sunt numero octo: I. Beryti. II. Irenopoleos, que ex

throno Damasci absissa est. III. Laodiceæ. IV. Samosatorum. V. Martyropoleos. VI. Mopsuestæ. VII. Adaneæ. VIII. Pompeiopolis. Adhuc etiam Antiochenus habet ingentes archiepiscopatus octo : I. Berœam. II. Chateodonem. III. Agdalam. IV. Seleuciam Pieræ. V. Anasar-ham, quæ et Theodoropolis dicitur. VI. Patton. VII. Gabulan. VIII. Balaamam. Praeter hos habet et alios archiepiscopatus tenues et liberos V. I. Salamiam. II. Bereum. III. Rhason. IV. Agatem. V. Bareusorum. Ethæ Ecclesiae omnes throno Antiocheno subduntur.

12. *Patriarchatus Alexandrinus.* — «Alexandrinus etiam totam Libyam possidebat, et Æthiopianum, et Marmoricanum usque ad Tripolim Africatum, nee non universam Aegyptum, et Palæstinam ipsam, in qua est Jerosolyma. Habet itaque et ipse provinciam primam Stambicæ, in qua prima metropolis est Pelusium varios sub se habens episcopatus; et secundam provinciam Stannicæ, in qua est secunda metropolis Leonto, habens diversos episcopatus; et primam provinciam Aegypti, in qua Alexandria, quæ caelarum caput, et secundam provinciam Aegypti, et provinciam Arcadiæ, in qua tertia est metropolis Oziricus, habens sub se varios episcopatus; et secundam provinciam Thebaidis, in qua est metropolis Ptolemais, habens sub se episcopatus diversos; et provinciam Libya, in qua est metropolis Darineo, habens nonnullos episcopatus; adhuc habet et aliam metropolitam Alexandrinus, quæ fuerit septima Marico, et octavam Tonesim in septimo Nili ostio sitam. Septem enim ostiis Nilus in mare infunditur, in quibus variae civitates jacent. Haec itaque octo Alexandini metropoles, quæ varios sub se episcopatus habent; quamvis sint et aliae quinque nullis episcopatibus conspiciue, nempe Damia, Maris rubri, Pharas, Ares, omnes simul XIII. Erant Alexan-drino et aliis throni diversi, sed post Severi haeresim a Severianis sublati sunt, quemadmodum et omnis ditio Jerosolymitanæ, ipsaque Jerosolyma, omnesque aliae sedes, quæ nunc sunt sub Jerosolymitano patriarcha, etc.

13. *Patriarchatus Hierosolymitanus.* — «Thronus Jerosolymitanus ex diocesi ac potestale A'lexandrini (verius dixisset Antiocheni) avulsus in dignitatem elatus per se caput altarum Ecclesiarum extitit, et tribus aliis thronis facultate par. Sicutum nihilominus est, post Antiochenum honore frui, et referri in diplachis, et sedem occupare. Nomenque sibi patriarchæ Jerosolymitanus habuit, licet antea episcopus esset sub Cæsareensi Palaestina, cum illius metropolis Cæsarea esset, et Cæsarea Jerosolyma, tanquam quæ Cæsarea episcopatus erant, subderentur. Habuit vero et alias metropoles, quæ varios episcopatus sub se habebant, nempe secundam Seythopolim sive Basan, tertiam Petram, quartam Bostram, sive Arabiæ. Habet prælerea et archiepiscopatus nemini obnoxios XXV, nullis episcopatibus nobilis, et qui subjacent throno Jerosolymitano :

«I. Biospolim sive Georgiopolim. II. Ascalonem. III. Ioppem. IV. Gazam. V. Anthedonem. VI. Diocle-

tianopolim. VII. Elentheropolim. VIII. Neapolim. IX. Sebasten. X. Jordanem. XI. Tiberiadem. XII. Diocesaream. XIII. Maximianopolim. XIV. Capetoliadem. XV. Myrum. XVI. Gadaram. XVII. Nazaret. XVIII. Thaborium montem. XIX. Cyriacopolim. XX. Adriam. XXI. Gabalam. XXII. Eliam. XXIII. Pharas. XXIV. Helenopolim. XXV. Montem Sina.

44. *Patriarchatus Constantinopolitanus.* — «Nunc itaque possidet a Deo conservatus Iheronus Constantinopolitanus, quem primus vocatus Andreas fundavit, primum episcopum in eo constituens, cum adhuc urbs Byzantium esset, partem non minimam Asie Europeaque, ut infra indicabimus. Quae sunt circa Hadriaticum mare ab Illyrico usque ad Propontidem, in qua est Constantinopolis, indeque usque ad Chersonem et Chazariam et Chaddiam, et Gothiam, et Abasgiam, et Iberiam, et Alaniam; namque in eam a patriarcha metropolite mittuntur. Sed et omnes Istræ adjacentes civitates ipsi subiectiuntur. Neenon et Danubii fluminis et Cappadociae urbes, et parles Armenie, et Cyclades insule, et reliqua omnes, quæ sub sunt imperio Constantinopolitano, multæ illæ quidem; et maxime insulae duæ, Creta et Eubœa, in qua est Eurypus: sed et Peloponesus, et Græcia: namque Cyprus sui juris est, ut supra memoravimus. Quinimo et in magnam Russiam a patriarcha Constantinopolitano metropolita mittuntur. Sunt itaque provinciae et metropoles Constantinopolitano subjectæ in Oriente, Occidente, et in aliis regionibus haec :

«I. Cæsarea Cappadociae habens episcopatus 8. II. Ephesus Asiae habens episc. 34. III. Heraelea Thracie habens episc. 23. IV. Aneyra Galatæ habens episc. 8. V. Cyzicus Helleponiti habens episc. 42. VI. Sardes Asiae habens episc. 23. VII. Nicomedia Bithynie habens ep. 12. VIII. Nicea ejusdem Bithynie habens ep. 6. IX. Chaledon ejusdem provinciæ sine subditis. X. Side Pamphiliae habens episc. 16. XI. Sebastia secundæ Armenie habens Episc. 7. XII. Amasia Hellenoponli habens ep. 7. Cujus episcopatus erat et ipsa Iberia. XIII. Meli'ene Armeniae habens ep. 9. Ex quibus est et episcopatus Cneusus, quo in exilium missus est Aurea Lingua Joannes. XIV. Tyana secundæ Cappadociae habens episc. 3. XV. Gangra Paphlagoniae habens ep. 3. XVI. Thessalonica Thessalie habens ep. 8. XVII. Claudiopolis Honoriadis habens episcopatus 5. XVIII. Neo-caesarea Ponti Polemoniaci habens episcopatus 7. XIX. Pisinus secundæ Galatæ habens episcopatus 7. XX. Myra Lyciae habens episc. 33. XXI. Staupolis Cariæ habens ep. 26. XXII. Laodicea Phrygiae Pacatiane habens episcopatus 21. XXIII. Synada Phrygiae Salutaris habens episcopatus 20. XXIV. Iconium Lycaoniae habens ep. 15. XXV. Antiochia Pisidiæ habens ep. 21. XXVI. Perge sive Sytum Pamphyliae habens episcopatus 17. XXVII. Corinthus Peloponesi habens ep. 7. XXVIII. Athene Græcie habens ep. 11. XXIX. Moesus Cappadociae habens ep. 4. XXX. Creta habens episc. 10. XXXI. Rhegium Calabriae habens ep. 13. XXXII. Patrae Peloponesi habens ep. 5.

XXXIII. Trapezus Lazica habens ep. 13. XXXIV. La-
rissa Graeciae habens ep. 17. XXXV. Naupactus Nico-
poleos habens episcopatus 9. XXXVI. Philippopolis
Thraciae habens episc. 10. XXXVII. Trajanopolis
Rhodopes habens episcopatus 7. XXXVIII. Rhodos
Cycladum ins. habens episcopatus 12. XXXIX. Phi-
lippi Macedoniae habens episcopatus 7. XL. Italica-
nopolis Hemimonti habens episcopatus 10. XLI. Hier-
apolis Phrygiae Pacatiane habens episcopatus 9.
XLII. Rhodostolum seu Distra Hemimonti habens
episcopatus 5. XLIII. Dyrrachium habens ep. 4.
XLIV. Smyrna Asiae habens ep. 5. XLV. Syraeusa
Siciliae habens ep. 21. XLVI. Catania, quae cum
Syracusani esset episcopatus, propter S. Leo-
nem in archiepiscopatus dignitatem proiecta est.
XLVII. Annorum Phrygiae habens episcopatus 5.

XLVIII. Cannuchus Armeniae habens episcopatus 8.
XLIX. Cotyaium Phrygiae habens ep. 13. L. Sancta
Severina Calabriae habens ep. 5. LI. Mitylene Lesbi
insule habens ep. 6. LII. Nova Patra Graeciae habens
ep. 4. LIII. Theba Graeciae habens ep. 3. LIV. Serra
Thessalue habens ep. 57. LV. Eonis. LVI. Corcyra.
LVII. Mesembria. LVIII. Amastris Ponti. LIX. Chona
Phrygiae. LX. Pompeiopolis. LXI. Atalia a Syleo
avulsa. LXII. Paranoxia a Rhodo avulsa. LXIII. Lace-
daemonia a Patris Peloponesei avulsa. LXIV. Ma-
dyta ab Heraclea avulsa. LXV. Abydus a Gizeco
avulsa, etc. »

Hæc omnia ex Nilo Doxopatrio lib. 5 de Thronis
patriarchalibus, ubi ultra predictas metropoles sub
Constantinopolitano, 33, alias numerat. Et hæc de
statu Ecclesie Orientalis saeculo xi.

JESU CHRISTI ANNUS 40.

1. *Agrippæ reditus in Judæam.* — Sequenti
anno Domini quadragesimo, M. Aquilio Juliano et
P. Nonio ¹ Asprenate coss., Agrippa qui anno su-
periiori a Caio Augusto tetrarchæ Philippi rex fui or-
dinatus, Roma recedens, rediit in Judæam, ut Jose-
phus ² testatur, dum ait : « Altero deinde anno prin-
cipalus Caii Cæsaris, Agrippa petiit veniam navi-
gandi in suum regnum, ordinandi illud gratia, re-
versurumque se hoc peracto pollicitus. » Sed quid
cum navi Alexandriam primum delatus esset illi
contigerit, Philonen ³ hæc narrantem audiamus :
« Discedenti autem in suum regnum Caius snasit,
ne a Brundisio solveret petiturus Syriam, quod na-
vigatio ea longa esset atque difficilis; uteretur potius
compendiaria per Alexandriam, expectatis Elesiis :
aiebat enim Aegyptias onerarias celerrimas, et gu-
bernatores harum egregios, qui more aurigorum
certantium rectum cursum teneant. Paruit ille, ut
domino consulenti utilia. Cumque descendisset Pu-
teolos, et naves Alexandrinas in portu purulas ad
solvendum invenisset; prospera navigatione usus,
post pauca dies inexpectatus et improviso appulit;
jussis gubernatoribus, cum sub vesperam pharus
se preferret, vela contrahere, et ibi circa ipsum in
salso manere usque ad crepusculum, ac noctu de-
mum portum subire, ut excedens, omnibus iam
dormientibus nemini conspectus perveniret ad suum
hospitem. Tanta ille venit enim modestia : volens, si
fieri posset, omnibus inscis urbem excedere : non

enim visendæ hujus causa venerat, quam ante adie-
rat, Romanum navigatum ad Tiberium; sed que-
rebat compendiosum ad suos reditum. » Hæc ille;
subdit deinde :

2. « At Egypti rumpabantur invidia, quod ipsis
est nativum vitium; et alienam felicitatem suum
interpretabantur infortium; tum etiam ob in-
veteratam cum Iudeis similitatem, agre ferebant
extitisse Iudeorum regem quempiam, haud aliter
quam si ipsi avito regno exturbarentor singuli.
Rursumque miserum Flaccum Aegypti praefectum
irritabant, incitando ad eamdem invidiam his vocis-
bus : tua pernicies erit hie advena; majore quam
tu splendore et fastu septus est; omnes in se con-
verti spectantes satellitum argenteis clypeis et inau-
ratis armis nitidum. Et quid opus era venire ad
alienam provinciam, cum posset in suam ditionem
tuto deduci classibus? nam etiam si Caius permit-
teret, atque adeo cogeret, debuerat deprecari hanc
protectionem, ne sua felicitate officeret præsidi,
suo splendore obscurando ejus gloriam. His ille
auditis, magis etiam turgebat quam antea : pa-
lam quidem socum et amicum simulans, quod timeret imperatorem, a quo missus erat : pri-
vatim tamen odium et amulationem aperiens, et ex
obliquo eum contumelis appetens, quando id non
audebat in faciem. Nam urbanam multitudinem
otiosam segnemque, nec alia re occupatam quam
garrulitate, convitis passus est regi maledicere, sive
ab ipso præside fuerit exortum obloquendi principi-
um, sive alios etiam huc impulerit, per eos qui
non gravatum offerunt ad talia suum ministerium;

¹ Dio hist. Rom. lib. LIX. — ² Joseph. antiq. lib. xviii. c. 8. in fin.
— ³ Philo in Flac.

qui occasionem nacti, totos dies traducebant in gymnasio sermonibus scurrilibus, jactantes in eum dieteria: nonnumquam etiam mimographorum et id genus poetarum iudicis carminibus abutebantur ad prodendam obsecnitateum ingenii, ad talia magis quam ad honestas artes prompti ac dociles, alioqui praeses indignatus objurgasset, impletasseque arroganter maledicentiam. Imo etiam si rex non fuisse, familiaris tamen Caesaris, non debuerat habere aliquod honoris privilegium? que certe argumenta sunt manifestissima, Flaccum ejus maledicentiae fuisse conscientum. Nam qui eastigare, aut saltem colibere valens, non colibuit, satis apparebat quod permisit.

3. « Ubi vero vulgus incompositum occasionem peccandi accepit, non facile desistit, novis erratis priora cumulaunt. Erat quippe quidam insanus, nomine Carrabas, non ex illo conspicio furiosorum genere, sed leviore corruptus insanus. Is interdui noctuque nudus oberrabit per compita, nec aestum nec frigus devitans, puerorum et adolescentium ludibrium. Hunc miserum propulsum ad gymnasium in superiori loco statuunt, ut spectari posset ab omnibus; moxque capiti diadema imposuerunt papyraceum, pro paludamento corpori soream induunt, pro sceptro frustum arundinis humo sublatum quidam ei dedit in manum: sic ornatum regiis insigniis, et in regem transformatum, more histrionico, adolescentes perticas in humeris gestantes stipabant pro satellitio; tum alii salutatum accedebant, alii sibi reddi jura petebant, alii consulcebant eum de republica; post haec acclamatum est a circumstantibus, magna voce Marim appellantibus, quod nomen Syris significat Dominum; norant enim Agrippam Syrum genere, et regnare in bona portione Syriae. His auditis, imo visis, Flacenus enim debuisset illam insanum conjicere in carcere, ne illusoribus preberet materiam petulantiae; alique etiam ipsos subornatores, quod regem Caesaris amicum, a senatu Romano honoratum ornementis praetoriis, ausi sint aperitis obliquisque contumeliis lassessere: non solum eos non eastigavit, sed ne colibere quidem dignatus est; licentiam dans malitiosis, et quiequid videbat audiebatque dissimulans. » Haetenus Philo de his quae in regem Iudeorum Agrippam facta sunt Alexandriae: quae quidem si quis attentioni consideratione perpendat atque examinet, et allius causam repelendo disquirat, profecto nescio quid vehementi admiratione dignum inveniet. Ecce tibi novus post Christum, idemque primus atque novissimus rex Iudeorum, qui regnarit Hierosolymis (filius enim nequaquam rex Hierusalem fuit) quam insigniter est illusus in Carraba; quorum rex verus idemque Christus olim sub Pilato regio habitu illusorie personatus est, atque derisus ab illis, qui Barrabam sibi dari petentes, in Christum crucis supplicium conculcarunt. Magna sane rerum gestarum ac nominis convenientia: imo fortasse idem Carrabas quod Barrabas, sed pro B, K, errore librariorum est grece scriptum. Sed presentem Iudum luctus ingens se-

cutus est, quem post recensita idem Philo¹ mox aggreditur enarrare, his scilicet verbis:

4. *Clades Iudeorum Alexandriæ.* — « Quod ubi sensit populus, non dico ultum civilem et bene moratum, sed vulgus curiosum otio segnitieque per totam vitam deditum, tumullibus omnia miscere solitum, aggressi rem invidiosam, confluxerunt summo mane in theatrum, redempto jam Flacci favore, quem ille miser ambitione corruptus venditabat, nullo respectu securitatis vel suae vel publicæ; et unanimiter conclamarunt, dedicandas esse in proseuchis statuas (ipsis scilicet synagogis Iudeorum) petentes licentiam nunquam prius auditi facinoris. Quod intelligentes (sunt enim ad nequitiam ingeniosissimi) commenti sunt ad prætextum nomen Caesaris, quod hunc non licet in ius vocari. Quid igitur tunc egit praeses provincie? Cum sciret civitatem habere incolarum duo genera, nostros homines, et illos alteros, totamque Aegyptum similiter: et quod non minus quam decies centena millia Iudeorum habitent Alexandriam, totamque regionem, quanla palet a Calabathmo Libye usque ad terminos Aethiopie; et hunc conatum adversari his omnibus, nec esse e republica removeri patrias consuetudines; neglectis his omnibus, permisit dedicationem fieri, cum licet ei pro potestate afferre plurima remedia, vel saltem expedire amica consilia. At ille, ut injuriarum conscius ac socius, quo plus poterat, eo magis seditionem accendebat, et quantum in se fuit, orbem replevit bellis civilibus; nec enim obscurum erat quod fama occupatarum proseuecharum apud Alexandriam exorta spargenda esset per omnes Aegypti præfecturas, inde propaganda in gentes Orientales, pariterque ab ora maritima et Mareotide, quod est initium Libye, usque ad Occidentem, et nationes tractus illius. Iudeos enim una regio non capit, propter hominum multitudinem: quamobrem plurimas ac fortunatas urbes in Europæ Asiaque provinciis ac insulis incolunt, pro metropoli habentes sanctam civitatem, in qua templum altissimo Deo sacratum est; avitas autem et proavitas sedes colentes tanquam patriam ubi nati educative sint. In quibusdam etiam mox ut condite sunt, migraverunt in conditoris eujusque gratiam. Et metuendum erat ne per hanc occasionem Iudei ubique molestarentur a suis civibus, si quid novaretur circa prosenches et ritus patrios. » Et post aliqua:

5. « Ergo postquam is contra legem conatus vius est præsidi succedere prosenches tollenti: ut ne nomen quidem reliquum sineret, rursum aggressus est alia nostra instituta pessundare: ut his abscessis, quibus solis nostra vita sustinetur tanquam sacra anchora, ademptaque iure civitatis, in calamitates incidere non maximas, destituti omni præsidio. Post paucos enim dies edictum proposuit, in quo nos appellabat inquilinos et exterios, ne causa quidem dicende potestatem faciens, sed injudicatos condemnans: quo quid potest esse magis tyrannicum? Ipse

¹ Philo in Flac.

sibi usurpabat partes delatoris, amici, testis, judicis, pœnaru[m] exactoris. Tertium quoque scelus addidit, non contentus duobus prioribus, passus quoslibet in Iudeos tanquam bello captos savire: qui nacti licentiam, quid fecerunt? Quinque sunt urbis regiones denominatae a primoribus litteris: harum due dicuntur Iudaicæ, quod in his plurimi Iudei habitent, quamvis et in aliis non pauci sparsim habeant domicilia. Quid igitur fecerunt? e quatuor litteris expulso[s] Iudaos concenserunt in unius partem angustissimam. At illi, quod plures essent quam in loco eos caperet, egrediebantur ad littora, et monumenta, et sterquilinia, exuti rebus suis omnibus. Inimici vero, facto in desertas domos impetu, prædas, tanquam jure belli partas, dividebant; effraetisque Iudaorum officinis, que tum propter luctum mortis Deus illæ clausæ fuerant, hinc quoque plurima egesserunt, que in medium forum translata verterunt in usus proprios. Sed minus nocebant rapina, quam abrupta negotiatio: cum creditores amisissent pignora, nec sineretur ullus agricola, nauta, negotiator, opifex exercere artes solitas. Haec non simplex eis parabatur pauperies, vel quod una die spoliabantur suis facultatibus, vel quod non dabatur uestimentum facere more solito. Haec quamvis molesta, videbantur tamen tolerabilia, collata cum ceteris. » Et post multa haec sequuntur:

6. « Post domos direplas, exactis habitatoribus, atque ita desolatas partes urbis plerasque, tanquam obseci mndique ab inimicis, et oppressi gravi rerum vieti necessariarum inopia, inspectantesque parvos liberos et uxores ante ora sua famé deficere, inducta per adversarios (nam de cætero felix ammonia erat ubique, et flumen stagnationibus justis arva imundarat largiter, et campi frugiferi frumenti copiam magnam protulerant) jam egestatis impatientes, quidam ad cognitorum et quondam amicorum aedes ibant, preter soñilum petituri stipem necessariam: alii generosiores, aspernati mendicorum fortunam, ut illiberalem, prodibant in forum, tantum ut sibi suisque cibos emerent miseri; mox enim a vulgo seditione correpti sunt, occisiique; corpora quoque horum per totam urbem raptata, ut ne ad sepulturam quidem illum membrum fieret reliquum. Eadem rabie perierunt et alii plurimi, novis eruditatis formis excogitatis per efferalam in mores belluinos plebeenlam. Nam ubiendumque Iudei conspicerentur, aut saxis conjectis enecabantur, aut inflictis fustibus, nec statim plagiis lethalibus appetebantur, ne accelerala morte cito eriperentur cruciabibus. Alii ferociores abusi præsenti licentia, contemptis hebetioribus, arma acceperunt efficacissima, ignem ferrumque; et multos gladiis confecerunt, nec pauciores consermaverunt. Interdum familias integras, maritos cum uxoribus, parvulos cum parentibus in medio foro exurebant immaniter, nec senium, nec teneram relatem miserati, nec ejus innocentiam; et quoties ligna deerant, collectis sarmenis, non tam igne quam fumo necabant eos, quo diutius morerentur et miserius; quorum cada-

vera semiustulata confertim jacabant et promiscue: briste horrendumque spectaculum. Quod si lignatores sarmenta inferrent tardius, impositos lignæ supellectili urebant, ejus dominos, subtracti pretiosiore, viliori utendo pro lignis vulgaribus ad rogos extruendos. Multos etiam vivos in alterum pedem fune injecto trahebant, interim insullando calcibus, excoxitato genere mortis acerbissimo: nec in extintos remittebant iram, gravius soviente in cadavera propemodum per omnes urbis angiportus raptata, donec lacerata eute cum nervis et carnibus et frustis sparsim in aspero solo haerentibus minutum concerperentur. » Pergit post haec Philo his verbis:

7. « Interea quidam eorum tanquam in theatro se indolescere simulabant ad talia spectacula: caeterum qui vere dolebant suorum vicem, cognati amicique, confessim pœnas dabant intempestivæ ut inimicis videbatur) misericordie, arreptisque flagris caedebantur, et post omnia tormenta que tolerant excipere corporibus, tandem in cruce agebantur. Postquam autem Flaccus perfodit omnium Iudeorum paries, et nihil intactum reliquit, in corum perniciem immiane quiddam commentus est, novarum semper inventor injuriarum; nam e senatu nostro (quem Augustus servator optime de nobis meritus institui, eeu publicum Iudaorum consilium, missis super ea re litteris ad Maximum designatum Egypti presidem) triginta oculo comprehensos in suis privatis ædibus confessim vineiri jussit; traductosque egregia pompa per medium forum senes, reductis in tergum manibus, ligatos partim loris, partim ferreis catenis induxit in theatrum: spectaculum miserabile, nec illi tempori aut loco debitum; statulosque coram inimicis eorum sedentibus ad majorem ignominiam jussit audatos flagellari tanquam scelestos et necentissimos; ut consessi verberibus, aliquot mox ut inde sunt elati, exhalariunt animam: reliqui desperata salute cum diurno morbo conflictati sint. Quod facinus etsi alias deprehensum est, nihilominus hic quoque declarabitur. Ex dicto senatu tres, Evodius, Tryphon, Andron, bonis spoliati fuerant, direptis eorum ædibus, uno impetu: nec id latuit praesidem: didicerat enim, accitis nostris magistratibus, quasi acturus de concordia, et tamen quamvis sciret spoliatos fuisse, verberabat in conspectu eorum qui spoliabantur, ut alteris calamitatē geminaret, addito ad paupertatem crucialu corporis; alteri duplice voluptam caperent, ex concessis sibi alienis opibus, et inimicorum ignominia.

8: « Dicam parvum quiddam, quod an inter tanta mala dicendum sit, dubito; sed quamvis parvum, non parvam tamen indicat malitiam. Est in illa urbe flagrorum differentia, pro eorum conditione qui caeduntur; aliter enim Egyptii flagellantur ab aliis: Alexandrini vero virgis caeduntur ab Alexandrinis lictoribus, quos vocant Spatephoros: hunc morem et in nostris hominibus servarunt superiores præsides, et ipse quoque Flaccus primis sui magistratus temporibus. Est certe non parvum quoddam sola-

lium et in cruceatu remissionis nonnulli, quando res ita ut sunt sinuntur, nec augetur iniquitudo modestia. Sed cum accedat odium, nihil aquilati relinquitur. An non fuit iniquissimum, cum de plebe Alexandrina Judæi liberalibus et civilibus flagris punirentur, si quando viderentur commeriti; magistratus senatoresque honoratos vel ipsis appellatio-nibus haec parte inferiores haberi suis subditis, et ex aequo cum Egyptiorum obseurissimis maximorum flagitiiorum penam luentibus corpore? » Prosequitur deinde eadem, sic dicens :

9. « Omitto dicere, quod etiam si peccassent gravissime, debuerat habere temporis rationem atque reverentiam, et differre muletrationem in aliud. Nam bonis praesidibus, et recte non insolenter administrantibus reipublicam, mos est, in neminem damnatum animadverte, donec solemnes celebritates, natalitiaque Augstorum festa pretereant. At ille per hos ipsos dies injustis penitus affligebat homines innoxios. An non poterat poslea, si voluisse, easdem ab illis exigere? Sed properabat, urgebatque negotium, ut turbis adversiorum gratificaretur, ratus eo modo se impetraturum eorum favorem ad exequenda consilia quae agitabat animo. Atqui novi quosdam jam crucifixos, instante Iuli festo, de cruce depositos, et ad sepulturam ex more cognatis redditos; quandoquidem decebat vel ad mortuos redire aliquem fructum ex imperatoris natalibus, simulque celebritati suum sacrum honorem servari. At iste non mortuos deponi de crucibus, sed vivos crucifigi jubebat: quibus ipsum tempus non quidem absolutionem, brevem tamen dabat veniam, et penitentiam: nihilominus ante flagellabantur in medio theatro, et igne ferroque torquebantur, spectaculis distributis in hunc modum. Mane usque ad horam tertiam quartamve Judæi flagellabantur, suspendebantur, loris alligabantur, damnabantur, per medium orchestram ducebantur ad supplicium; deinde post bac tam præclaras exempla edita inducebantur saltatores, mimi, tibicines, aliaque ludicra sceneriorum certaminum. » Qui juste libi queri videris, Philo, de cæsis ac crucifixis Judæis festis diebus? revoca in memoriam quid ante annos sex actum sit Hierosolymis ipso die Paschalis in Jesum Christum, quem, obniente licet Pilato praeside, Judæi tui ea die crucifixerunt. En sanguis justus exquiritur. Sed que haec secuta sint, narrare pergit his verbis :

10. « Quid nullis? excogitata est secunda vastatio, ut militaris quoque multitudo in nos armaretur per occasionem nova calumniae, quasi Judæi haberent arma in armis. Accitus itaque a praeside Castus centurionum fidissimus jubetur, assumptione a sua cohorte audacissimo quoque, in domos corum irrumperet, seruari num quid armorum ibi lateat. Properavit ille mandata equi. At Judæi non premoniti, primum obstupuerunt, uxoribus ac liberis eos complectentibus, effusis in lacrymas meli captivitatis; hoc enim malum expectabant reliquum. Ut vero audierunt a quodam e seruatoribus, Quo repotis

sustis arma? respirarunt paululum, et intima quaque aperientes ostendebant, partim keli, partim gementes; keli, quia coarguebantur calumniae: solliciti primum, quia tanta calumnia tam facile contra eos vel fingerentur, vel crederentur: demique quia mulierculæ inclusæ, nunquam e conclave egredi solitæ, et virgines præ pudore declinantes etiam aspeclum familiarium, tunc non solum ignotis, verum etiam militari ferociae spectabantur pavidae. Nihilominus accurata facta seruatione, non inveniebantur ista quæ solent esse in armamentariis, galæ, foricæ, elypti, conti, gladii, neque balistæ, arcus, fundæ, sagittæ, jacula, imo ne cultri quidem apli quotidianiæ culinæ usibus. Unde statim apparuit victus simplicitas, nihil delicalum aut magno emptum in cibos admittentium, ex qualibus fere nascitur salutis, et ex hac porro petulantia malorum initium: quin et Egyptiis paulo ante arma dempta fuerant per Bassum quemdam a Flacco jussum id euare; » et inferius :

11. « Totum id negolium dolus erat Flacci perfiditer nobis infensi, et vulgum exasperantis in nos, non parendo vel mulieribus. Nam non solum in foro, sed et in medio theatro, tanquam captivæ corripiebantur, et ob quavis calumniam in scenam trahebantur non sine gravissimis contumelias; deinde cognito cas esse alterius generis, dimillebantur: multas quasi Judæas comprehendebant, prius quam rem diligenter disciperent. Quolies autem nostræ comperiebantur, ex spectatoribus facili tyramni et domini, jubebant eis carnes suillas afferriri; quas quotenque metu tormentorum gustabant, sine alia maiore vexaliente dimillebantur; quæ vero sibi temperabant, tortordibus tradebantur ad cruciatus maximos: quod fuit eximium argumentum eorum innocentie. » Hucusque Philo de injuriis per Flaceum illatis in Judæos Alexandrinos; prosequitur isteac etiam in libro quem serpsil de legatione ad Caium, ubi de ignominia synagogis illata pluribus agit. Sed quid his addendum sit, audi.

12. *Caius imperator colli cult uti deus, ejusque crudelitas in Judæos.* — Hoc item anno secundo imp. (ut ex eodem ancore colligitur) post mortem sublatum a Caio Tiberium Drusi filium, Tiberii imper. nepolem, et ex testamento decretum collegam imperii; post occisum Macronem, cui acceptum forebat imperium, necatunque spontanea morte M. Silanum socerum; Caius, disruptis quibus ab impetu selestioris vilie videbatur refinari habenis, eo flagitiis atque insanie pervenit, ut divinos amulatus honores, deus ab omnibus coli voluerit, ut Suetonius¹, Dio², ac ceteri lessantur; sed fusis Philo, qui et quanta passi sint Judæi id facere renuentes, pluribus scribit; et de status illatis in synagogas Alexandriae, agit his verbis³: « Proseuchas quotquot diruere incendere non poterant, quod accolarentur magna Judaorum frequentia,

¹ Sueton. in Caio c. 22. — ² Dio lib. LIX. — ³ Philo lib. de legat. ad caium.

alio modo perdiderunt, una eversis moribus et ritibus. Nam effigies Caii statuerunt in omnibus, in maxima vero ac celeberrima sublimem quadrigis alteneis; idemque tam prepostero studio, ut cum non carerent novis quadrigis, veteres aeruginosas, auribus, caudis, pedibusque mutilatas e gymnasio raperent, olim dicatas (ut fertur) Cleopatrae, quae fuerat ultima hujus nominis reginae proavia: qua in re quantum crimen sit admissum, cuivis puto perspicuum. Numquid enim decorum erat vel novas dedicari que fuissent feminæ? numquid vel viriles velutias adeo, aut qualescumque, alienas tamen, et jam ante dicatas alteri? Et cum istis talibus donariis non verebantur ne offendere imperatorem iracundum, et omnes honores sibi deponentes egregie splendidos atque magnificos. At illi ob hoc præclare factum laudem sperabant insuper, majoremque gratiam, quod proseuchas in nova fana verterent, angerentque consecratorum Cajo templorum numerum, non tam in ejus honorem, quam ut odiū suū exsaturarent omnifariis nostræ nationis cladi bus. Idque liquet argumentis certissimis: primo quia nullis regum, quos circiter decem in trecentis annis deinceps annumerant, ullam in proseuchis dedicarunt effigiem aut statuam, quamvis hos sui generis deos censerent, appellaruntque titulis. » Haec et alia Philo pluribus, qui ea de re, ut tanta mala ab Egyptiis in Judeos illata averteret, publica Romani ad Caium est defunctus legatione, de qua agemus suo loco, anno scilicet sequenti.

13. Haec quidem adversus Judeos Alexandriae gesta non latebant Caui: qui cum sic ab Egyptiis definiretur, ut deus appellaretur; ratus etiam illos quod dicerent credere, cuneta avide accipiebat. Quod cum Egyptii cognovissent, quid per dies singulos contra Judeos gereretur, quotidianiis actis transmissis, omnia illi significare curarunt: que (ut ait Philo) Caius libentius lectitabat, quam nullum poema, vel historiam. His quippe officiis Flaccus Egypti prefectorus gratiam Caii promereri studebat, quam olim temporibus Tiberii imp. vehementer demerisset quod (ut idem testatur Philo¹) nus fuisse ex his quorum insidiis Caii mater defata perierat. Caeterum injuriae memor Caesar, hoc eodem anno, autumni tempore, quo Iudei agnunt scenophegiam, missò Basso centurione

Alexandriam, eundem Flaccum in convivio discumbentem offensum, ac captum. Romamque perductum, muletatum bonis in Andrum insulam relegavit: quem haud post multum temporis, missis militibus, occidi præcepit. Haec pluribus Philo, eodem quem in Flaccum scripsit libello.

14. Quod spectat ad Judeos; non easu quidem est factum, ut permitteret Deus tam immanem bestiam in eos savire. Peccatum quippe illorum, quo Christum Deum cruciverunt, scriptum (quod ait Prophetæ) stylo ferreo in ungue adamantino, in ipsos clamans, meritas exposcebat penas. At sunt

haec initia dolorum, et divine ultiōnis in Judeos præludia; quæ in Ægypto hec anno cœpta, in aliis orbis terrarum provinciis, ubi Iudei agerent, in dies magis magisque aucta, atque eorum magno dolore propagata, ne ipsa quidem humani atque asperrima Hierosolymorum excisione fine accepserunt. Agemus ex instituto de his, sequentibus annis singula recensentes quæ ad eam rem spectare videbuntur. Nunc ad Agrippam regem revertamur, quem Alexandriam appetente, consilio Flacci praesidis ut dictum est, Alexandrinī magno excepere libidio. Hinc Alexandria discedenti, Iudei² qui ibi erant, dederunt ad Caium fibellum supplicem de his quæ ab Alexandrinis patiebantur.

15. *Herodis tetrarchæ exilium.* — Cum autem³ venisset in regnum Agrippa, Herodis tetrarchæ cupiditates per invidiam suscitavit. Irritabat autem eum maximus in spem regni Herodias uxor, exprobans ei socordiam, et dicens quia per hoc quod notuerat ad Cesarem navigare, careret potestate maiore: num cum Agrippam ex privato regem fecisset, quomodo dubitaret ex tetrarcha eodem honore donare? His adductus Herodes, venit ad Caium. « Agrippa vero (inquit Josephus³), cognita eorum mente ac apparatu, ipse quoque se accinxit ad resistendum; et quam primum eos e portu solvisse didicit, ipse etiam Romanum misit Fortunatum suum libertum ad imperatorem cum munib[us] et litteris scriptis contra Herodem; simulque mandavit, ut per occasionem amplius cum principe super hoc negotio dissereret. Qui subsecutus Herodem, et secunda navigatione usus, tantummodo a tergo relictus est, quod tum primum illo ad Cesarem admisso supervenit, litterasque reddidit; uterque enim Puteolos appulit; et Caius tum forte apud Baias repertus est. Itaque Caius simul ac ab Herode salutatus est (priorem enim cum admiserat) simul Agrippæ perlegit litteras accusantes Herodem, quod prius cum Sejano conspirasset in Tiberium, et nunc iterum Artabano Partho faveret contra Caii novum imperium. Argumento erat ipsius tetrarchæ apparatus, qui in armamentariis suis haberet tantum armorum, quantum instruendis virorum septuaginta millibus sufficeret.

16. « Qua re Cæsar commotus, percontatus est Herodem, vera ne essent quæ nuntiarentur de armorum numero. Quo annuente (neque enim vera negare poterat) satis approbatam putans defectiōnem, ademptam illi tetrarchiam ad Agrippæ regnum adjectit, pecuniam quoque ejus donans Agrippæ indici: Herodem vero perpetuo damnavit exilio apud Lugdunum urbem Galliae. Cognito deinde sororem Agrippæ esse Herodiadem, pecuniam ei propriam concessit; et ratus non habenter fore marito calamitatis sociam, in Agrippæ gratiam se illi parsurum promisit. At haec illa: Tu quidem imperator, ut tua majestate dignum est, loqueris; sed mibi conjugalis amor impedimentum est, quominus fruar hac indul-

Philo in Flac.

¹ Philo in Flac. — ² Joseph. de bell. Jud. lib. II. c. 8. in fin. — ³ Joseph. antiq. lib. XVIII. c. 9.

gentia : non enim aequum censeo , ut enī secundū fortū fui socia , cum nunc in adversa deseram . At ille indignus ferens tam excelsum auimum in feminā , ipsam quoque cum Herode expulit , et bona ejus Agrippa largitus est . Atque hæc fuit vindicta , quam Deus intulit tum Herodiadi , traxis successus indignus ferenti , tum Herodi ad obsequendum vaniloquenti e uxoris nimis facili . » Ita omnia Josephus : qui parum sibi constans , alibi ¹ his diversa narrat : minimus Agrippam secutum esse Herodem Romanū ad Caium , itemque Herodem una cum uxore fugisse in Hispaniam ; hunc secutus Hegesippus ² addit , Herodem morore animi consumptum interisse . Porro hujus divinæ plane in Herodem et Herodiam ultionis causam si quis altius petat , non in Agrippæ felicitatis inadvertiam eam rejiciet ; sed tum ob Joannem Baptistam immaniter occisum , tum etiam ob Christum ab eo spretum ac male habitum , hæc ipsos passos esse , neminem puto non intelligere . Quod vero pertinet ad Agrippæ regis Romanum adventum sequenti anno potius contigisse , ex Philone ³ colligitur .

17. *Petrus Lyddœ*. — Eodem quoque anno (quantum intelligitur ex Lucae ⁴ Actis) accidit , ut Petrus apostolus jam biennio institulas (ut dictum est) Ecclesias visitans , venerit ad Christianos , qui Lyddæ collecti erant : est Lydda ⁵ civitas ad littus marii Mediterranei sita , quæ ipso exordio belli Iudei a Gestio ⁶ est incensa , restaurata denique appellata est Diospolis . De ea vero quam illuc Petrus egit tum temporis , curatione paralyticæ , Lucas ⁷ hæc narrat : « Invenit autem ibi hominem quemdam

¹ Joseph. de bello Jud. lib. II. c. 8. in fine . — ² Hegesip. de excid. Hierosol. lib. II. c. 3. — ³ Philo de leg. ad Caium . — ⁴ Act. IX . — ⁵ Hier. de locis Hebraicis , et epist. LXXVII . — ⁶ Joseph. de bello Jud. lib. II. c. 23. — ⁷ Act. IX .

nomine Eneam , ab annis octo jacentem in grabato , qui erat paralyticus . Et ait illi Petrus : Enea , sanat te Dominus Jesus Christus : surge , et sterne tibi . Et continuo surrexit , et viderunt eum omnes , qui habitabant Lyddæ et Sarona : qui conversi sunt ad Dominum . » Non est autem Sarona nomen oppidi , sed regionis Caesareæ Palaestinae usque ad oppidum Joppæ pertingentis ; Campestris enim , Saronas interpretatur locus pascendis gregibus aptus : qui inquit S. Hieronymus ¹ iuxta soli qualitatem , Petro prædicante , fidei continuo fructus germinavit .

18. Mortua interim Joppe Tabitha sanctissima femina christiana : « Cum , inquit Lucas ² , prope esset Lydda ad Joppem , discipuli audientes quia Petrus esset in ea , miserunt duos viros ad eum , rogantes : Ne pigriteris venire usque ad nos . Exurgens aulem Petrus venit cum illis . Et cum advenisset , duxerunt illum in cœnaculum illuc enim Tabitha mortua posita erat , et circumsteterunt illum omnes vidue stantes et ostendentes ei tunicas et vestes , quas faciebat illis Dorcas (quod est idem quod Tabitha) . Ejectis autem omnibus foras , Petrus pomens genua oravit ; et conversus ad corpus , dixit : Tabitha , surge . At illa aperuit oculos suos : et viso Petro , re-sedit ; dans autem illi manum , erexit eam . Et cum vocasset sanctos et viduas , assignavit eam vivam . Notum autem factum est per universam Joppem , et crediderunt multi in Domino . Factum est autem ut dies multos moraretur in Joppe , apud Simonem quemdam coriarium . » Haec Lucas : cuius cum (ut vidimus) sit usitata locutio , ut cum multis dies dicit , longioris temporis moram significet ; ea de causa , quæ subdit inferius de Cornelio centurione , in sequentem potius annum rejicienda putamus .

¹ Hier. de locis Hebraicis . — ² Act. IX .

Anno periodi Graeco-Romanae 5531 . — Olymp. 204. an. 2 . — Urb. cond. 791 . — Jesu Christi 80. secundum Baronium 40 .
— Caligula imp. 2 .

1. *Consules* . — Ad num. 1. Coss. M. Aquilius Julianus , et P. Nonius Asprenas , ut ostendi in Prolegomenis ad Dissertationem Hypaticam numer. xv .

1. *Consulatus Caii* . — Annus Christi quadragessimus primus , qui sequitur ordine temporis , a

Dione consignatur consulatu Caii Augusti iterum et L. Apronii Caesiani . Sed antequam ad rerum gesta-

rum hujus anni narrationem veniamus; pauca hie de ordine consulum horum temporum dicturi sumus. Nescimus quo consilio, Fastos consulares¹ alii invertentes, ponant anno superiori horum consulatum, et consules ejus anni in hunc rejiciant. Certe quem in his sequamur, praeter Dionem, auctorem vel antiquiorem vel fideliorem invenimus neminem. Quod si Snelonius, non semel tantum caium gessisse consulatum, sed et quater, dicat his verbis²: « Consulatus quatuor gessit : primum ex kalendis Januarii per duos menses, secundum ex kalendis Januarii per triginta dies, tertium usque in idus Januarii, quartum usque ad septimum idus ejusdem ; » singulis plane sui imperii annis ipsum consulem ordinarium esse creatum significans; non ab eo discrepat Dio, qui et ipse testatur anno septingentesimo nonagesimo ab Urbe condita, post consulatum Proculi et Nigrini, ipsum deinceps quotannis consulatum gessisse. Eo vero anno, quo imperium adiit, cum idem Proculus et Nigrinus consules creati invenirentur, post sex menses ipse cum Claudio patruo iniit consulatum; sed non ponitur is consulatus in Fastis, quod suffectus potius quam consul ordinarius haberetur. Ceterum non omnes illi anni quatuor Caui consulatu notantur ab eodem Dione et aliis, sed duo ultimi a suffectis coss. Unde aulem id acciderit, non invenimus: cum praesertim ejusdem Dionis³ auctoritate constet, ordinarios consules qui ab anni exordio coepirint, solitos semper dare nomen anno, eliam si paucis diebus e munere functi, ceteris postea suffictis cesserint: constetque testimonio Taciti⁴, quantumvis criminorum consulum et reipublicae rehellium nomina e Fastis expungi haud solita. Sed missis his, quae de rebus gestis hoc anno reperiuntur, agamus.

2. *De conversione Cornelii centurionis.* — Hoc igitur anno, iisdemque coss., Petrus monitu divino, primus omnium, gentilem hominem Cornelium centurionem baptizans, ceteris Gentibus aditum ad Ecclesiam reseravit. Quo autem ordine haec facta sint, Lucas, ut rem maximi ponderis, diligentiori studio scriptis mandavit; atque quisnam fuerit iste, qui primus omnium ex Gentibus sacro meruit initiari baptismale, egregie aperit. Cornelium quippe ait nomine nuncupatum, professione militem, munere centurionem cohortis Italicae. Nec dubium ejus nationis illos fuisse milites, ex qua cohors tota erat denominata, nempe Italos: centurionem vero e romano nomine, Romanum etiam genere fuisse, conjectura facile persuadet; erantque cohortium nomina, sicut et legionum, quae etiam denominatae⁵ saepe reperiuntur a provinciis, ex quibus milites electi essent.

3. Non tamen opus fuit ut Italica cohors (quod multi perperam sunt opinati) legionis Italicae esset; sicut nec necesse erat ut Italica legio nomini ex Italiciis mililibus constaret: nam ex aliis interduin

nationibus suffici solita erant legiones: cuius rei probandae causa, antiquam inscriptionem lapidis sepulcralis hic describam⁶.

D. M.

GN. POMPEIO. POMPEIANO. EQTO. PUBLICO
TRIBUNO. LEGIONIS. III. ITALICE,
PREFECTO. COHORTIS. AFRORUM. IN DACIAM
POMPEIA. CLEOBULIA. ET. CLEOPATRA FRATRI. KARISSIMO

His addenda essent quae in hanc sententiam libro secundo scribit Vegetius, cum agit de officio prefecti legionis. Non est ergo quod quis existimat cohortem, quam Lucas nominatam dicit Italicam, unam fuisse ex cohortibus legionis Italicae prima, secunda, vel tertia (tot enim erant ejus nominis legiones); nam post haec tempora, prima Italica a Nerone, secunda et tercia a Marco Aurelio Antonino instituta esse noscuntur; id etenim Dio⁷ manifeste testatur; quo etiam auctore⁸ liquet Iudeam provinciam ad hiberna fuisse traditam legioni Ferrate vocabulo insignite, quae et sexta (quod eo ordine scripta esset) dicta erat; in qua Cornelius centurio ducebat ordinem in una cohortium, que appellabatur Italica: ab Augusto enim ea legio sic ibi locata, nunquam recessisse reperitur usque ad Neronis tempora, quando alio est amanda, nempe in Armeniam; iterum vero reddit Syria, ac iude a Mutiano ducla est in Italiam contra Vitellium. Sie igitur non a legione, sed a natione inditum est cohorti nomen, ut Italica diceretur: cum aliqui si fuissent ex legione Italica, potuissent non esse Itali.

4. Qualis vero Cornelius centurio fuerit, qui busve compositus moribus, Lucas quoque sic describit⁹: « Vir autem quidam erat in Cæsarea nomine Cornelius, centurio cohortis, quæ dicitur Italica, religiosus, ac timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, et deprecans Deum semper. » Quonam duce vel monitore assecutus fuerit evangelicam veritatem, docet his verbis: « Is vedit in visu manifeste, quasi hora diei nona, angelum Dei introeuntem ad se, et dicentem sibi: Cornelius. At ille intuens eum, timore correptus, dixit: Quis es, Domine? Dixit autem illi: Orationes tuæ et eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. Et nunc mitte viros in Joppem, et accersi Simonem quemdam, qui cognominatur Petrus; hic hospitalitur apud Simonem quemdam coriarium, cuius est domus juxta mare: hic dicit tibi quid te oporteat facere. Et cum discessisset angelus, qui loquebatur illi, vocavit duos domesticos suos, et militem meluentem Dominum ex his qui illi parebant. Quibus cum narrasset omnia, misit illos in Joppem. »

5. Sed quid interim Petrus? « Postera, inquit, die, iter illis facientibus, et appropinquantibus civitati, ascendit Petrus in superiora ut oraret circa horam sextam. » Antiquus plane Hebraeorum mos erat, ut Deum precaturi loca superiora conser-

¹ Panvin. in Fastis. — ² Suet. in Caio cap. 17. — ³ Dio lib. XLIII. — ⁴ Tacit. lib. III Annal. cum agit de Pisone. — ⁵ Observat. Panvin. lib. de Imper. Rom.

⁶ Rome in ædibus Cavalieriis. — ⁷ Dio lib. LIX. — ⁸ Dio ibidem. — ⁹ Act. x.

derent. Ante enim quam templum aedificaretur, in excelsis montibus immolare consueverunt, secundum illud Regum¹: «Populus immolabat in excelsis: non enim aedificatum erat templum.» Habetur² de Christo, qui ascendebat in montem solus orare; et de Christi Ecclesia³: «Cum introissent in cœna-culum, ascenderunt ubi manebant Petrus et Iohannes, et alii.» De Paulo quoque constat⁴ synaxim fecisse Troade in superiori domus parte: nam liquet de tertio cœnaculo prolapsum esse auditorem Eutychum adolescentem. Et (quod præliereramus) de Judith habetur,⁵ fecisse sibi secretum cubiculum in superioribus domus sue. Sed ad Petrum redeamus: «Qui, inquit Lucas, cum esuriret, voluit gustare. Parantibus autem illis, cecidit super eum mentis excessus, et vidit cælum apertum, et descendens vas quoddam, velut linteum magnum, quatuor initis submitti de cælo in terram, in quo erant omnia quadrupedia, et serpentes terræ, et volatilia cæli. Et facta est vox ad eum: Surge, Petre, occide, et manduca. Ait autem Petrus: Absit, Domine, quia nunquam manducavi omne commune et immundum. Et vox iterum secundo ad eum: Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris. Hoc autem factum est per te: et statim receptum est vas in cælum.» Hec Lucas.

6. Quidnam autem sibi voluerit cælitus ostensa visio, plane exitus declaravit; ita ut humana interpretatione non videatur indigere: nimis enim mysterio, Ecclesiam ex Genibus colligendam esse, significatum. Hæc quidem erant, de quibus olim dixerat Dominus⁶: «Alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili: et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fieri unum ovile, et unus pastor;» quæ et agnorum nomine, quod posteriores in Christo natae sint, designante, divina institutione Petri curæ commissæ fuerunt, cum illi dixit: «Pasce oves meas; pasce agnos meos.» Tunc quippe eos pascare cepit, eum illis pasci jubetur, ac dictum est ei: «Occide, et manduca;» sicut et Dominus de se ipso, dum cibaret verbo Samaritanam, quod æque pasceretur, ait ad suos: «Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.» Merito igitur non alicui aliorum Apostolorum, sed Petro tantum divinitus est apertum mysterium; quia non nisi ipsi præceptum fuerat: «Pasce oves meas; pasce agnos meos.» Cumque idem ipse Petra a Domino fuerit cognominatus; uterque paries, Iudeorum scilicet et Gentium populus, in aedificatione Ecclesie hæc una simul erat petra jungendus. Hæc cum sint planæ, omnibusque perspicua, videamus quidnam symbolicis illis signis, quod linteum quatuor submittebatur initis, quodque tertio factum sit, significetur.

7. Licet non interpretis, sed historici fungamur numerare, tamen quia res sunt hujusmodi, quæ ad Gentium spectant conversionem et collectionem Ecclesie, cuius gratia scribendorum Annalium ratio est polissimum instituta; quid de ea re Patres scri-

¹ 3. Reg. iii. — ² Matth. xiv. — ³ Act. i. — ⁴ Act. xx. — ⁵ Judith. viii. — ⁶ Joan. xviii.

pserint, hic intexere, utile duximus. Per linteum quippe, quod linea non corruptitur, et nitore splendet, Ecclesiam significari non habentem maculam, neque rugam, Ambrosius¹, Augustinus², ac celeri denique Patres sunt interpretati; et ut omnianus singulorum citare sententias, satis sit adducere S. Augustini verba: «Fortassis, inquit ille, queratur etiam quare linteum erat, in quo erant illa animalia? Non utique sine causa. Novimus enim quod linteum linea non consumil, quæ vestes alias corruptit. Excludat unusquisque de corde suo corruptiones malorum concupiscentiarum, atque ita incorruptionibiliter firmetur in fide, ut pravis cogitationibus tanquam lineis non penetretur, si vult ad sacramentum illius linteum pertinere, quo figuratur Ecclesia. Quare ter de cælo submissum est? quia ipsæ omnes Gentes, quæ pertinent ad quatuor partes orbis terra, qua disseminatur Ecclesia, quam significabant quatuor lineæ quibus vas illud connectebatur, in nomine Trinitatis baptizantur; in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti credentes innovantur; ut pertineant ad societatem communionemque sanctorum, etc.» Eadem quoque Cyrillus Alexandrinus³, Gregorius⁴, et alii.

8. Immunda autem et fera bestia, erant Gentes omnes Deum verum ignorantes, ut quæ turibus ferisque imbutæ moribus, nec mansuescere, nec pie recteque vivere noverant; idque Dominus, cum præceptum dedit de non vescendis immundis, plane per ea Gentes significans, sic docuit dicens⁵: «Separate ergo et vos jumentum mundum ab immundo, et avem mundam ab immunda, ne polluatis animas vestras in pecore, et avibus, et cunctis quæ moventur in terra, et quæ vobis ostendi esse polluta. Eritis mihi sancti, quia sanctus sum ego Dominus, et separavi vos a ceteris populis, ut essetis mei.» Sic igitur quod separasset eos a Gentibus, ab immundis præcipiens animalibus abstinere, per ea Gentes significatas esse monstravit. Ilas Petrus piscator, idemque venator, verbi cassibus prehendere, easque sic jubetur occidere, ut melioris vitæ vivificaret usura; haec que metro canens Arator diaconus, in fine ait:

Non deerit tua fama locis. Petrus omnia prædens
Bethsaida satos urbe fuit: quæ nomine hebreo
Venatorum est dicta domus. Quam verus ab illa
Ecclesiæ venator adest, qui cuncta peragans,
Ginxit, et ad fideli collegit retia Gentes.

Praedictum enim fuerat ab Hieremia⁶ non solum de piscatione, sed et de venatione Apostolorum. Sed iam, quod est reliquum historiae, prosequamur.

9. Suscepta a Cornelio missa legatione, Petrus divino monitu cum illis Cæsaream petuit, Cornelium convenit, et quæ ille de sua salute accepérat divina responsa cognovit. Cumque tum ipsum, tum cæleros qui aderant, evangelica imbuueret disciplina: «Adhuc loquente Petro, ait Linus, ecce dicit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum. Et obstu-

¹ Ambr. ser. in Natal. Apost. 2. — ² August. de diver. ser. 26. — ³ Cyrill. in Levit. lib. vii. — ⁴ Greg. Moral. lib. xxxiii. c. 16. — ⁵ Levit. xx. — ⁶ Hier. xvi.

puerunt ex circumcisione fideles, qui venerant eum Petro, quia et in nationes gratia Spiritus sancti effusa est. Audiebant enim illos loquentes linguis, et magnificantes Deum. Tunc respondit Petrus: Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizenatur hi, qui Spiculum sanctum acceperint sicut et nos? Et jussit eos baptizari in nomine Domini Iesu Christi. Tunc rogaverunt eum ut maneret apud eos aliquot diebus. » Hac Lucas. Quae autem post haec facta sunt a Cornelio, Metaphrasles¹ describit: quae cum antiquiori careant auctore ac proinde lide vacillent, libentius pratermittimus. Porro factum fuisse, sed post Zacchaeum, Cornelium episcopum Casareensem, Romanum Martyrologium² testatur: quod et apud Clementem³ legitur; licet sine auctore⁴ alibi feratur creatus episcopus III.

10. Ceterum Cornelii domum in Ecclesiam Christi fuisse conversam, et adhuc Hieronymi tempore extitisse, ipsem S. Hieronymus⁵, S. Paulae navigationem ac iter relegens, tradit, dum ait ipsam Caesareae invisisse dominum Cornelii, jam Christi factam Ecclesiam. Verum enim vero quod spectat ad res Petri Caesareae gestas: multa alia sunt in apocryphis Recognitionum libris, nomine Clementis insignitis; quae ut mendaciis conferta, indigna sane existimamus, quae una cum his, quae vera certaque ac in omnibus denique habentur explorata, jungantur. Quantumlibet enim Clemens Romanus res ab eodem Petro gestas scripsisset, eas tamen ab Ebionaeis haereticis fuisse depravatas, auctor est Epiphanius, qui ait de illis⁶: « Utuntur autem et aliis libris, nimisrum Circuitonibus Petri appellatis, per Clementem scriptis, multa corrupentes in ipsis, et pauca vera relinquentes, vel ut ipse Clemens ipos per omnia redarguit in epistolis Encyclicis, quae in sanctis ecclesiis leguntur. » Hac Epiphanius. Testatur id ipsum Ruffinus⁷, qui existimat eos esse etiam depravatos ab Arianis, seu Eunomianis. Quam obrem merito liber ille a Patribus tam graecis quam latinis invenitur esse proscriptus, ab Epiphanio⁸, Athanasio⁹, Philastrio¹⁰, Gelasio¹¹ et aliis. Ceterum eosdem esse libros Recognitionum Clementis cum his quos ab aliis Circuitus seu Periodos appellatos esse constat, nulla est dubitatio.

11. Que autem post haec Caesareae ab apostolo Petro facta, Hierosolymis, cum illuc idem Petrus est reversus, configerint, Lucas¹² sic scribit: « Audierunt autem Apostoli, et fratres qui erant in Iudea, quoniam et Gentiles receperunt verbum Dei. Cum autem ascendisset Petrus Hierosolymam, disceptabant adversus illum qui erant ex circumcisione, dicentes: Quare introisti ad viros preputium habentes, et manducasti cum illis? » Quisnam fuit horum omnium inventor et instigator? nullus quidem Apostolorum, sed qui post Simonem primus omnium fuit

¹ Metaph. 13 Septemb. — ² Mart. Rom. 2 Febr. — ³ Clem. Const. lib. VII c. 46. — ⁴ Orat. de Apost. apud Metaph. die 29 Junii. — ⁵ Hier. ep. XXVII. — ⁶ Epiph. haeres. XXX. — ⁷ Rufin. in Apolog. pro Orig. Hier. in Apolog. adversus Rufin. — ⁸ Epiph. haeres. XXX. — ⁹ Athan. in Synopsi. — ¹⁰ Philastr. de haeres. — ¹¹ Gelas. in Conc. Rom. — ¹² Act. xi.

haeresiarcha Cerinthus. Id sane Epiphanius¹ testatur his verbis: « Hic quidem unus ex his fuit qui restiterunt sancto Petro, quando venit ad S. Cornelium, quando accersivit ipsum dignus factus visione angelii, et Petrus dubitavit, et vidit visionem linteui, et quae in ipso erant, et audivit a Domino, ut nihil inquinatum et immundum diceret: Hic igitur, ubi Petrus reversus est in Hierusalem, multitudinem circumcisorum commovit, dixitque quod ingressus esset ad viros preputium habentes. Fecit autem haec Cerinthus, priusquam in Asia praedicaret predicationem suam, et in profundius perditionis sua barathrum incideret. Nam cum ipse circumcisus esset, adversandi videlicet gratia contra fideles in preputio, per circumcisionem venabatur praefexum et occasionem. Cum autem Dominus semper curauit hominum habuerit, claritatem veritatis in filiis veritatis muniverit, et sancto Petro apostolo dederit, ut et ipsum et socios redarguerit; manifesta facta est Cerinthi amenia. Dixit enim S. Petrus: Ego eram in civitate Joppe, etc. » Recitat dicta a Petro tunc Hierosolymis repetita; ac demum post haec: « Verum, inquit, haec tunc quidem traclata sunt et commota a praedicto pseudo-apostolo Cerintho; quemadmodum etiam altas tum ipse, tum socii ipsius excitaverunt in ipsis Hierosolymis, quando Paulus redit cum Tito, et hie dixit quod viros preputium habentes seenum duxisset. » Hac Epiphanius.

12. Ceterum admiranda plene visa est omnibus Petri modestia, qui cum potestate sibi tradita, unicofantum verbo omnes illas potuisset dirimere controversias, illa in praesentiarum omisa, perinde ac si ex aequo cum sociis causa agenda esset, non nisi ratione eorum objectioni satisfacientem putavil. Hac namque considerans et admirans S. Gregorius, scribens ad Theotistam patriciam² post multa de prerogativis Petro concessis enarrata, huc addit: « Et tamen idem Apostolorum primus tanta donorum gratia repletus, non ex potestate, sed ratione respondit causam per ordinem exposnit; » et inferius: « Si enim cum a fidelibus culparetur, anctoritatem quam in sancta Ecclesia accepérat, attendisset, respondere poterat, ut pastorem suum oves, quae ei commissæ fuerant, reprehendere non auderent. Sed si in querela fidelium aliquid de sua potestate dicebat³, profecto doctor mansuetudinis non fuisset. » Hac Gregorius. Cum igitur Petrus cunctorum a se gestarum rerum rationem exactam petentibus reddidisset: « Qui aderant, inquit Lucas, his auditis lauerunt et glorificaverunt Deum, dicentes: Ergo et Gentibus penitentiam dedit Deus ad vitam. »

13. Ex hoc namque tempore ostio fidei jam Gentibus reserato, non Petrus tantum, et Apostoli ceteri, sed ex discipulis complures, qui hactenus non nisi Iudeis predicaverant Evangelium ex tunc cum occiso Stephano dispersi fuerant, Gentibus etiam Christum amminicare coeperunt, ut idem Lucas³ subdit his verbis: « Et illi quidem, qui dispersi fue-

¹ Epiph. haeres. XXVIII. — ² Greg. lib. IX. epist. XXXIX. — ³ Act. XI.

rant a tribulatione que facta fuerat sub Stephano, perambulaverunt usque Phenicen, et Cyprus, et Antiochiam, nemini loquentes verbum nisi solis Iudeis. Erant autem quidam ex eis viri Cyprii et Cyrenaei, qui cum introissent Antiochiam, loquabantur et ad Graecos, annuntiantes Dominum Iesum. Et erat manus Domini cum eis, multisque numerus credentium conversus est ad Dominum. » Hac Lucas; que antea post haec narrare pergit, quoniam alio tempore facta sunt, opportunius suo loco inferius referemus; cetera tamen, quae hoc eodem anno facta esse noseuntur, hic secundum rationem Annalium describemus.

44. *De Matthæi Evangelio.* — Hoc eodem anno, Olympiade ducentesima quarta, anno tertio, Matthæus evangelista primus omnium (ut auctor est Eusebius¹) hebraico sermone Evangelium scripsit. Sed quod ad tempus spectat, his contradicere videatur Irenæus², cum ait: « Posteaquam surrexit Dominus noster a mortuis, et induiti sunt Apostoli superveniente Spiritu sancto virtutem ex alto, de omnibus adimpti sunt, et habuerunt perfectam agnitionem: exierunt in fines terræ, ea que a Deo nobis bona sunt evangelizantes, et cælestem pacem hominibus annuntiantes, qui quidem et omnes pariter habentes Evangelium Dei. Ita Matthæus in Hebreis ipsorum lingua scripturam edidit Evangelii, eum Petrus et Paulus Romæ evangelizarent, et fundarent Ecclesiam. » Hac Irenæus. Sed utra horum auctorum sententia probetur verior, diligentiori studio perquiramus.

45. Si igitur Irenæi verba eo sensu quis putet esse accipienda, ut nonnisi post Petri ac demum Pauli Romanum adventum, Matthæum Evangelium scripsisse dicat, magna profecto inde sequerentur absurdia; siquidem Paulus non ante tertium Neronis annum Romanum accessit, anno scilicet Domini, secundum a nobis initam rationem, quinquagesimo nono. Quod si ex sententia Irenæi velimus non ante dictum tempus a Matthæo scriptum esse Evangelium, illud in primis quod est in confessu apud omnes, negare opus esset, Matthæum primum omnium Evangelistarum scripsisse evangelicam historiam, siquidem non Marcus tantum, sed et Lucas ante Matthæum Evangelium scriptis mandassent; quandoquidem (ut ex his quæ inferius suis locis dicentur, apparebit) ante adventum Pauli Romanum, uterque edidisse suum Evangelium reperitur. Sie igitur, si id Irenæo concedimus, affirmandum esset Matthæum non primum omnium, sed tertium ordine Evangelium scripsisse; quod non ceterorum omnium tantum, sed et ipsius Irenæi repugnat sententia, dum et ipse, sicut et alii omnes, Evangeliorum scriptores recensens, primo loco Matthæum numerat. Rursum et illud quod omnes æque confirmant irritum redderetur ac falsum, nimirum Matthæum, antequam Apostoli in diversas orbis provincias proficiscerenter, Evangelium scriptis tradidisse,

siquidem ante adventum Pauli Romanum fuisse divisos per orbem terrarum Apostolos nulla est dubitatio. Cæterum, quod spectat ad Irenæi sententiam, cum dicat tunc a Matthæo Evangelium scriptum esse, cum a Petro et Paulo Romana Ecclesia fundaretur, non sic accipienda esse putamus ejus verba, ut non nisi post Pauli Romanum adventum id factum esse voluerit significare; sed potius intellexisse, ipso initio foundationis Romanae Ecclesie, a Matthæo Evangelium esse conscriptum, cum scilicet Petrus Romanum accessit, et tantæ molis erigendæ posuit fundamentum; quod factum est post quatuor annos, anno scilicet secundo Claudi imp. Dominique quadragesimo quinto. Nec enim sic Irenæum de Paulo minimis credimus, quasi non ante Pauli Romanum adventum Matthæus scripserit: sed communis polius tum ipsius, tum ceterorum Patrum usu loquendi, cum de Romana Ecclesie fundatione fit mentio, Paulum aequæ ac Petrum nominasse: non quod Paulus eodem quo Petrus tempore Romanum venerit, ac simul cum Petro primum fundamentum jecerit; sed quod desuper ædificaverit, ac denique eamdem Ecclesiam una cum Petro sanguine consecraverit.

46. Diversa ab his, de tempore Matthæi Evangelii, est Nicephori¹ assertio, sic dicentis: « Primus Matthæus, Hebreis salutifero verbo prædicato (quandoquidem alio ad Gentes maturabat), sermone patro Evangelium suum quinto decimo post Christi ascensionem anno scripsit; atque eos relinquens, absentiam suam scripto compensavit. » Hac ille. Sed erroris arguitur, dum putavit Apostolos non ante decimum quintum annum ab ascensione Domini ad Evangelii prædicationem per orbem fuisse divisos: quod plane falsum esse, suo loco demonstrabimus. Ad hæc, illud esse conscriptum antequam ad externas provincias Evangelium prædicaturi proficerentur Apostoli, nulla esse potest dubitatio: nam Bartholomeum profecturum ad Indos, Matthæi Evangelium descriptum secum detulisse, illisque reliquise, testantur Eusebius² atque Hieronymus³. Eamdem enim Matthæum iniisse rationem scribendi Evangelium, ut profecturus ad Gentes, eisdem quos prædicatione evangelica imbuisset, scriptum a se Evangelium relinququeret, Eusebius⁴ tradit his verbis: « Matthæus eum jam antea Hebreis verbum Dei prædicasset, simul ac in animo habuit ad Gentes proficisci, Evangelium suum patro sermone conscripsit, et quod illis, a quibus decessit, deesse, dum præsens apud eos esset, videbatur, illud sedulitate et labore scribendi omnibus suis quasi numeris expletivit. » Hac Eusebius. Porro non in ipso procinctu profectionis Matthæus Evangelium scripsisse putandus est, sed cum primum reserato divinitus Gentibus aditu ad Ecclesiam (quod hoc anno factum esse diximus) de profectione ad Gentes consilium inierunt atque sermonem habuerunt Apostoli. Sie igitur,

¹ Euseb. in Chron. — ² Irenæus lib. iii. c. 4.

³ Hier. de script. Eccles. in Panteno c. 36. — ⁴ Euseb. hist. lib. iii. c. 18.

de tempore quo scriptum est Matthaei Evangelium, Eusebio potius quam caeleris assentimur.

17. Tantum vero opus aggressum esse Matthaeum, Iudeis, qui crediderant, exposcentibus, tradit Joannes Chrysostomus¹; verum et id injungentibus ei Apostolis, Epiphanius² testatur his verbis: «Matthaeus enim primus incopit Evangelium annuntiare; huic enim commissum erat ac impositum ut Evangelium prædicaret ab initio; » et paulo post: «Hic itaque Matthaeus Evangelium suspicere dignus judicatur; et justissimum hoc erat. Oporlebat enim a multis peccatis conversum, et a telonio digressum, in exemplum nobis futurorum salvari ab eo, qui ob salutem generis humani venit, ac dixit: Non veni vocare justos, sed peccatores ad penitentiam; et ex telonio educto, atque ab iniuitate converso, salutis prædicationem exhiberi, quo ab ipso discent homines adventum benignitatis. » Haec Epiphanius. Athanasius³ de eodem sic meninat: «Evangelium secundum Matthaeum ab ipsa hebraica dialecto conscriptum est, et editum Hierosolymis; et interpretante Iacobo fratre Domini secundum carnem expositum est. » De eodem Tertullianus⁴ magna cum laude nomen invenit, sic dicens: «Matthaeus fidissimus Evangelii commentator et comes Domini, non aliam ob causam, quam ut nos originis Christi carnis compotes ficeret, ita exorsus est: Liber generatiois, etc., » idque eo consilio factum est, ut qui ad Hebreos scriberet secundum carnem Christum expectantes, cum iam venisse, et ex Abraham stirpe et semine David exortum in primis esse monstraret.

18. Porro quod primum omnium Matthaei Evangelium esset editum, exscriptum illud fuisse ab Apostolis, non tantum Bartholomei, sed et Barnabæ suadent exempla: hic quidem quantumlibet una cum Paulo apostolatum accepisset ad Gentes, secum lamen tulisse hebraicum Evangelium a Mattheo conscriptum, et apud se semper habuisse, atque una cum eo sepultum fuisse, certissimum est; resenso enim Barnabæ corpore anno quarto Zenonis imperatoris, una cum eo illique inherens inventum fuisse Evangelium secundum Matthaeum hebraice conscriptum, historicorum illorum temporum vera assertione constare, suo loco dicenmus. Cum igitur Matthaei Evangelii plura exscripta essent exemplaria, Nazarei illud etiam nacti sunt: erant enim complices, qui cum ex Iudeis facti essent christiani, et cum Evangelio legem etiam esse servandam contenderent, ab Ecclesia ejecti sunt. Cæterum hi Evangelium Matthaei, quod semel acceperunt, aliquandiu illibatum incorruptumque servarunt; de his enim Epiphanius⁵ sic scribit: «Habent autem Matthaei Evangelium perfectissimum hebraice; apud ipsos enim hoc clare, quemadmodum ab initio scriptum est: Hebraicis litteris adhuc servatur. » Sanctus Hieronymus⁶ istud ipsum ex hebraico fonte se descriptisse testatur: sic enim in primis, cum agit de

Matthaei Evangelio scribit: «Porro ipsum hebraicum habetur usque hodie in Caesariensi bibliotheca, quam Pamphylus martyr studiosissime confecit; mihi quoque a Nazareis, qui in Beroa urbe Syriae hoc volumine utuntur, describendi facultas fuit. In quo animadvertendum, quod ubicumque Evangelista, sive persona sua, sive Domini Salvatoris, veleris Scripturae testimoniorum utitur, non sequatur se phragmata translatorum auctoritatem, sed hebraicam; » idem alibi: «In Evangelio quo utuntur Nazarei, quod nuper in graecum de hebreo sermone transtulimus, quod vocatur a plerisque Matthaei authenticum, homo iste, etc. »

19. Quod ad Ebioneos spectat: etsi Matthaei ute-rentur Evangelio, depravatum illud ab eis fuisse, insuper et mutilatum, Epiphanius⁷ docet; nec hoc tantum Nazarei, et Ebionei⁸, sed Cerinthi et Carpoceras Matthaei Evangelium descripserunt; sed eo plane abusi, e genealogia Salvatoris a Mattheo contexta sic Christi humanitatem tantummodo didicrunt, ut divinitatem negarent. Quod vero Beda⁹ Evangelium Matthaei, quo Nazarei utebantur, non esse adnumerandum inter apocrypha existimavit (fortasse quod in decreto Gelasii nulla de eo, sicut de ceteris, habeatur mentio, haud facile assentimur; nam cum Hieronymi testimonio in plerisque locis ab eo citatis appareat nonnulla in eo diversa ferri ab his quae reperiuntur in Matthaei Evangelio quo Ecclesia utitur, periculosum esse putamus, id in aliam quam in apocryphorum classem referre, cum non nisi una possit veritas esse. Atque hactenus de Matthaei Evangelio.

20. *Caii imp. furor in Iudeos.* — Sub hac eadem Olympiade ducentesima quarta, anno tertio, Pilatum olim Judeæ procuratorem miseranda morte interfisse, Eusebius scribit his verbis: «Pontius Pilatus in multas incidentes calamitates, propria se manu interfecit, ut scribunt Romani historici. » Haec Eusebius: affirmat id ipsum Cassiodorus in Chronico. Viennæ autem in Galliis id configisse cum multi referant, Ado¹⁰ ejusdem civitatis episcopus in hunc modum rem scribit: «Pilatus, qui sententiam damnationis in Christum dixerat, et ipse perpetuo exilio Viennæ recluditur; tantisque ibi irrogante Caio languoribus eoactatus est, ut sua se transverberans manu, multorum malorum compendium mortis celeritate quæsierit; » sunt haec verba Orosii¹¹, licet ipse de Vienna nihil. Quod vero recentiorum Graecorum¹² aliqui dicant Pilatum de necce Christi a Maria Magdalena Rome judicio postulatum, ut commentum refellimus. Cæterum de ejus interitu omnes æque consentinunt, ipsum summa desperatione acutum, sibi necem intulisse.

21. Hoc eodem anno (ut ex Josepho colligitur¹³) amoto Vitellio a Syriae prefectura, Petronius a Caio ad eam provinciam administrandam subrogatus: cui ipse (cum ab omnibus colli ut deus vellet, ac ne

¹ Chrys. hom. 4. in Mat. — ² Epiph. hæres. li. — ³ Athanas. in Synop. — ⁴ Tertull. de carn. Christi. c. xxii. — ⁵ Epiph. hæres. xxix. — ⁶ Hieron. de script. Eccl. et comment. in Math. c. xii.

⁷ Epiph. hæres. xxx. — ⁸ Epiph. ibid. inferius. — ⁹ Beda in Luc. c. i. — ¹⁰ Ado. in Chron. — ¹¹ Oros. lib. vii. c. 5. — ¹² Niceph. lib. ii. cap. 10. Cedren. in comp. hist. — ¹³ Joseph. antiqu. lib. xviii. c. 11.

Jovi quidem cederet, quippe¹ qui de inferendo Jovis Olympii simulacro Bonam, deque illius effigie in suam mutanda, consilium iniisset) in mandatis dedit ut suam statuam Hierosolymis in templo locaret; quae tamen res a Petronio in annum sequentem dilata est, ut idem auctor testatur his verbis: « Caius autem indigne ferens a solis Iudeis ita se despici, legatum in Syriam mittit Petronium successum Vitellio, jubetque ut cum valido exercitu invadat Iudeam; et si sponte id admittant, statuam in templo Dei collocaret: quod si detrectent, bello devictos imperata facere adigat. Is sumpta administratione rerum Syriae, dedit operam ut execerentur mandata Cesaris: contractisque quantum poterat auxiliis, cum duabus legionibus hibernavit apud Ptolemaidem, primo vere bellum illatus; quod et Caio significavit per litteras, qui collaudata ejus industria, hortatus est eum ad agendum gnaviter, et frangendam bello gentis confunnam. » Haec Josephus. Sed ut quis fuerit iste Petronius intelligatur, sciendum est fuisse equestris ordinis, militia claram, qui et sub Augusto (ut de eo testatur pluribus Strabo²) adversus Aethiopes copias duxerat: caelerum cum humili loco natum, ad equestrem pervenisse dignitatem, auctor est Valerius Maximus³.

22. Jam vero quænam proxima causa indignationis Caii in Iudeos præcesserit, ut de colosso in templo erigendo consilium inierit atque deereverit: Philo⁴, id Capitonis questoris litteris adscribens, edocet: « Is, inquit, in Iudea præest exigendis tributis, infensus provincialibus; pauper enim eo profectus, nunc illis fraudatis, ditatus et accusacionem metuens, decrevit eos prævenire, et calumniis veras criminationes averttere, easu quodam nactus occasionem. Jamniam urbem Iudeæ cum primis frequentem populo colunt promiscue, Iudei quidem pars maxima, nonnulla tamen etiam alienigenæ, qui malo fato subrepserunt e finitimis regionibus: et cum sint inquitini, facessunt indigenis negotia, semper aliquid motiendo adversus ritus judaicos. Hi cum audirent ab advenis quantopere Caius pro deo coli cupiat, et quam infensus universe Judeorum genti sit; rati se nactos occasionem struendis insidiis, ex tempore aram excitant e materia vilissima, tuto formato in lateres, tantum ut molesti essent civibus: sciebant enim non fatuosity violari leges patrias, quod et secundum est. Conspicati enim et indignati regionis sacrae ritus sacros sic aboleri, coorti eam sustulerunt de medio. Adversarii vero mox Capitonem adiverunt, qui fuit auctor totius hujus tragediae. Is lucrum sibi oblatum existimans, cuius jaunditum cupidus erat, scribit Caio, exagge-rando rem, et amplificando.

23. « His cognitis ille, ut opulentus et magnificus, jubet pro altari latericio subverso in Iannia, ponit colossum inauratum in ipso templo urbis primariae, consultoribus usus optimis et sapientissi-

¹ Suet. in Caio c. 22. Dio lib. lxx. — ² Strabo lib. xvii. — ³ Valerius Max. lib. iv. c. 7. — ⁴ Philo de leg. ad Caium.

mis, Helicone veteratore senra nobiliti, et Apelle quodam tragœdo, qui prius etatis florem, ut fertur, venditaverat, tum vero fastiditus se in scenam contulerat. Scenici autem, quorum est negotium et studium ut theatris placeant, profligato pudore, probris et turpitudini sunt deditissimi: quibus artibus Apelles pervenit in consiliariorum ordinem: ut posset consulere Caius, alterum quomodo canendum, alterum quomodo ludendum satibus, omissa cura justitiae tuenda, pacisque publicæ. Ita Helicon mancipium scorpioni simile Iudeos petebat veneno ægyptiaco. Apelles vero ascalonio, nam inde oriundus erat. Est autem Ascalonitis perpetua simillimas cum finitimis Iudeis sacrae terra incolis. Verum illi bonorum consiliorum boni auctores paulo post impietas sue mercedem invenerunt: alter a Caio vincitus ferreis compedibus propter alia criminia, tortusque in rota ex intervallo sapius, sicut quidam morbi solent statis diebus recurrere: Helicon vero interfectus a Claudio Germanico Cæsare propter alias itidem culpas insani capit. Sed ista post acciderunt. Litteræ a Caio de statua dedicanda scriptæ sunt non temere, sed quantum fieri potuit accurassime. In eis imperatum est Petronio Syriae provincie praesidi, ut ripensis exercitus, contra irruptiones orientalium regum et nationum oppositi, dimidium ab Euphrate adversus Iudeos duceret, ut prosequerentur statuam: non quo augustior dedicatio fieret, sed ut confessim periret si quis obserret. » Et paulo post:

24. *Petronius maturius agit.* — « Ceterum Petronius, perfectis litteris, herebat anceps consilii; quippe qui nec defrectare poterat præ metu, non ignarus illum ne moram quidem laturum æquo animo, nedum tergiversationem. Nec rem aggredi putabat tutum ac facile. Sciebat enim Iudeos non unam, sed milles, si fieri posset, mortes subtilios citius quam sustinerent vetitum aliquid facere. Omnes enim gentes libenter servant ritus patrios, sed Iudei præ cæteris. Cum enim leges suas credant oraculis proditas, easque discant a pueritia, in animis circumferunt harum expressas imagines, et semper intuendo admirantur ut honestissimas: alienigenas quoque harum observatores amplectuntur pro suis civibus, osores autem carum ac vituperatores habent pro hostibus; et in tantum abhorrent a quavis re suis legibus vetita, ut omnibus fortunis felicitatibusque humanis ad pravaricationem adduci nequeant. Sed nihil religiosus quam templum colunt, vel hoc arguento, quod cerissima mors proponitur ultra septum interius penetrantibus: nam intra exterius accipiunt undecimque venientes sua gentis homines. Haec secum reputans Petronius, rem cunctanter aggrediebatur, ratus [ut erat] facinus audax; advocatione tanquam in animæ consistoriorum rationibus omnibus, scrutabatur singularum sententias, quas consentientes inveniebat, nihil in sacris novandum: primum quia sic jus naturæ pietatisque postulet; deinde propter imminens periculum, non solum a Deo, verum etiam a fæsis irri-

tatisque hominibus. Illud quoque cogitabat, quam populosa esset haec natio, non ut aliae comprehensa unius regionis spatio, sed totum pene orbem passim incolens: diffusa est enim per continentes provincias omnes atque insulas, adeo ut non nullo pauciores sint indigenis. Tam multas hostium myriadas in se provocare, an non periculosa videri poterat alea? Ne forte illis per omnes terras conspirantibus, et ad viam arcendam certatum in unum confluentibus, bellum exoriretur insuperabile: absque eo quod ipsam Iudeam immunita multitudine incoleret, viri tum corpore valentissimi, tum animo fortissimi; parati prius generosam mortem oppellere, quam deserere mores ac ritus patrios, quantumvis calumniatorum opinione barbaros, cum revera sint liberales ac nobiles.

25. «Terror eiiam erant Transenphratenses copiae: nam Babylonem et multis alias satrapias a Iudeis teneri non auribus solum, sed et oculis compertum habebat: quod singulis annis sacra pecunia missitaretur inde in templum primitiarum nomine, quanquam per vias difficultes et asperas, que famen illis viae regiae viderentur, ad pietatem recta proponentibus.» Haec Philo; qui mox subdit: «Merito igitur timens ne, cognita haec nova dedicatione, subito expeditionem susciperent, et hinc atque inde coorti, junctis copiis, inclusos in medio clade ingenti afficerent, retardabatur talibus cogitationibus; sed in diversum trahebatu contrariis: dominum haec

jubere juvenem, utile judicantem quicquid ipsi collibuerit; et semel decreta equei contemnentem quamlibet noxia [ut qui pra superbia pervicaciaque transiliens hominis terminos, in deos se ipse referat] impendere sibi capitale periculum, sive imperata faceret, sive non; sed si pareat, cum bello, cuius eventus anceps sit: sin jussa detrectet, certissimam a Caio perniciem. Ad bellum priores erant multi Romani adjutores in administratione rerum Syria-carum, quod scirent in se primum sevitrum principem, ut auctores inobedientiae, Dabatur spatium deliberandi, dum pararetur statua: nam neque transmissa fuit ex Italia, Deo volente [opinor] et suos occulto favore protegente ab injuria; neque jussus est e lata Syria lectissimam sumere: aliqui preappropare, violatis legibus, exortus fuisset repentinus tumultus, priusquam experiri posset utile consilium: nam subitanei casus ingruentes vim rationis hebeant. Itaque Petronius in propinquu jubet parari statuam; et accitis a Phoenicia peritissimis artificibus, praeberet materiam, officina Sidone instituta.» Haec Philo de his que hoc anno haec temis sub silentio gesta Iudeos latebant. Cetera vero ut contigerunt, suo loco dicemus. Haec enim de Iudeorum aerumnis ad Annales Ecclesiasticos perlinere quis dubitat? Nam his Dei vindicta in Iudeos Cesarem appellantes et Christum negantes, Caii furore progredi armata, numine impellente, conspicitur.

Anno periodi Graeco-Bomanae 5532. — Olymp. 204. an. 3. — Urb. cond. 792. — Jesu Christi 39. secundum Baronium 41.
— Caligulae imp. 3.

t. *Consules.* — Ad num. t. Coss. *Caius Aug. II.* et L. *Apronius Cæsianus*, ut in Dissert. Hypatice loco citato monstravi adversus Onuphrium in Fastis; hunc consulatum in annum præcedentem confert, et anno presenti Julianum et Asprenalem profitetur. Em. card. Norisius in Epistola consulari mihi dicata ait me recte ostendisse in Suetonio cap. 47, loco horum verborum, «ex omnibus duos novissimos conjunxit», legendum esse, «ex omnibus tres ordinarios conjunxit», scilicet consulatus, additique card. Norisius me scripsisse Frontinum lib. t de Aqueductibus diversam epocham annorum Urbis secutum esse, quando ait: «Caius Caesar altero imperii sui anno, M. Aquilio Juliano et P. Nono Asprenale coss., anno t. c. ccxc duos ductus inchoavit.» Sed facilior responsio est, inquit card. Norisius, alterum annum Caii Cæsaris initium sumere anno Urbis ccxc, Christi xxxviii, die xvi Martii, quo ineunte aqueductus illos inchoavit, Juliano et Asprenale coss. et quidem anno Urbis ccxc,

qui die xxi Aprilis exibat, succedente anno ccxcx. Et quamvis Frontinus diversam a Varroniana epocham forte usurpaverit, id non colligitur ex laudato testimonio, quod perperam pro opinione Onuphrii adducitur, cum veræ sententiae apertissime suffragetur: neque enim annos Urbis mense Decembri, sed Aprili completi certuni. Ha card. Norisius. At Frontinum diversam a Varroniana epocham usurpasse, suo loco demonstravi, non quidem ex laudato testimonio, ex quod id inferri non potest, sed ex aliis argumentis. Praeterea jam viris doctis observatum, historie Auguste scriptores annos Urbis a kalendis Januariis et consulibus inchoare. Quare locus Frontini laudatus mendosus est, legendumque, anno Urbis conditæ ccxc, loco anno Urbis conditæ ccxc, ut ibidem ostendi. Frontinus enim annum Urbis ccxc auspicatur anno Christi xxxviii, quo secundum putationem Varrenianam anno Urbis ccxcx coepit. Mirum porro Onuphrium in Fastis, ubi alios consulatus a Frontino memoratos

annis suis accurate reddit, quique ideo ejus annos Urbis numerandi rationem animadverterat, scribere Frontinum annum Urbis *cccxi* vocare *alterum annum* Caii Caesaris. Nam hoc Frontinus dicere non potuit, si epocham Urbis biennio tardius, quam Varro inchoavit, quod ipsemet Onuphrius agnovit, ut mox diximus. Carterum cum is Caii consulatus ad nullam consulatum Caesarorum regulam revocari possit, non dubito quin ad illum anno Christi tricesimo quinto, quo adhuc privatus erat, aut saltem tantum e familia Cesarea, a Tiberio Augusto designatus fuerit in quartum annum. Ut enim testatur Dio lib. 57, sub illius anni consulibus, « Tiberius Antii nuptias Caii Caligulae celebravit. Nam ne harum quidem nuptiarum causa Romanam venire volebat. » Quemadmodum itaque Caligula, ubi imperium adeptus, Claudium patrum, qui postea imperavit, in quartum annum iterum consulem designavit, ut infra dicemus ex Suetonio in Claudio cap. 7, sic Tiberius Augustus eodem honore Caligulam affectit; isque imperator factus Tiberii exemplum secutus est. Neque alia hujus Cesarei consulatus ratio esse poset, licet de ea designatione historiae Angustae scriptores faceant.

2. Petronius Syriae proficitur. — Ad num. 21. Baronius loquens de Petronio, qui hoc anno Vitellio in praefecturam Syriae successit, ait : « Sciendum est fuisse equestris ordinis, militia claram, qui et sub Augusto (ut de eo testatur pluribus Strabo) adversus Aethiopes copias duxerat : ceterum eum humili loco natum, ad equestrem pervenisse dignitatem, auctor est Valerius Maximus lib. 4, cap. 7. » Sed, ut observat card. Norisius in *Cenotaphiis Pisaniis Caii et Lucii Caesarum*, pag. 331, Baronius hunc *Petronium* Syriae praesidem cum aliis ejusdem gentis confundit, et temporis diversitate non adnotata ex tribus Petroniis unum facit. Petronius, cuius meminit Valerius Maximus, ab eodem nuncupatur L. Petronius ; qui vero Syriae praefuit, dicebatur P. Petronius, seu *Publii* praenomen ferebat, ut liquet ex Philone in libro de Legatione ad Caium. Petronius secundus Aegypti praefectus subrogatus fuit ab Augusto in locum Cornelii Galli anno Urbis *cccxxviii*, ex Dione

lib. 53, Strabo a Baronio laudatus lib. 17 scribit legatos Candacis reginae Aethiopum jussos a Petronio Cesarem adire : « Itaque in Sammi profecti Cesarem invenerunt in Syriam progredi parantem ; » quod contigit anno Urbis *ccccxxiv* ex Dionis lib. 54. At Petronius Syriae praeses provinciam adhuc tenebat anno primo Claudi, nempe sexagesimo sexto ab eo anno, quo Caius Petronius (sic a Dionis lib. 54 nominatus) ab Augusto praefectus Aegypto datus fuerat. Tres itaque Petronii distinguendi.

3. Prior epocha Antiochena explicatur. — Clarissimus Toinardus scripsit ad me, extare in gaza regia varia numismata epocha Antiochena signata, et interea nummum Claudi Aug. in quo legitur, *EMI PETRONIOR Q*, id est, *sub Petronio anno xc*. Priorem epocham Antiochenam Usserius in Annalibus veteris Testamenti cum anno periodi Julianae 4651 copulat, qui in annum periodi Graeco-Romanae 5441 convenit, quia, inquit, eo anno Pompeius Syrianum in formam provinciae rededit, ut testatur Appianus pag. 244, et Antiochi nulla ratione habita, ab Antiochenis pecunias accipiens, civitatem fecit *αὐτούσιαν* et suo jure uti permisit, ex Porphyrio in Graecis Eu-sibianis Scaligeri pag. 227. Verum enimvero, licet Syriam eo anno juris Romani factam esse in dubium revocari non debeat, in graeco Porphyrii nihil quoad tempus autonomiae Antiochiae concessae habetur. Haec Porphyrii verba latine reddita : « Philippus et Selencus frater ejus et filius Grypi Antiochus, et Antiochus filius Antiochi ab anno tertio 171 Olympiadis inchoantes inter se decertarunt. Et victus Antiochus ad Parthos profugit, et novissime Pompeio seipsum tradidit, ut ab ipso reducendus in Syriam. Ille autem accepta ab Antiochenis pecunia, hujus quidem eum non habuit, sui juris autem civitatem esse permisit. » Era tamen Antiochena in eo Petronii numero notata, ea est quae Juliana vocatur, et deducitur a prima Julii Caesaris dictatura, ideoque ab anno periodi Graeco-Rom. 5445, annusque xc inchoatur autumno anni Christi xli, quo Claudius imperium init. Quare Petronius anno quidem Christi xxxix praefecturam Syriae init, sed post biennium nummus ille percussus.

1. Judeorum legatio ad Caium. — Anno Christi quadragesimo secundo Caius solus tertium consul Fastis consularibus adscribitur : non quidem id data opera, ut qui collegam habere sprevisset; sed (ut testatur Dio¹) quod ei, qui designatus fuerat, mor-

tuo, tam brevi spatio in concione alias subrogari non potuerit. Ceterum ab eodem auctore Pomponius secundus consul eodem anno creatus nominatur; suffectus ne i: locum Caii, qui consulatum tenuit tantum (ut Suetonius² tradit) usque ad idus

¹ Dio hist. lib. LIX.

² Suet. in Cao c. 17.

Jamnarii, an ordinarius fuerit electus in locum demortui consulis designati, non liquet.

2. Hoc igitur anno, non ante (ut alii putant) Philo Judæus una cum collegis a Judæis Alexandriæ agentibus legatus ad Caïum imperatorem mittitur; ab Alexandrinis vero alii adversus eos sunt missi legati (inter quos Apion grammaticus, Judeorum infensissimus hostis) ad eundem imperatorem. Rem gestam summatim sic Josephus¹ complectitur: « Cum inter Judeos et Gracos Alexandriam habitantes exorta esset seditio, lerni ab utraque parte electi legati ad Caïum missi sunt. Apion vero, Alexandrinorum legationis princeps, multa in Judeos jetavit crimina, interque celeria, quod Cæsarem non prosequerentur debitis honoribus; nam cum quam late palet orbis Romanus, Caio extruamur tempia et altaria, et pari honore colatur cum celeris numinibus, solos istos turpe putare dedicare illi statuas, aut jurare per nomen Cæsaris. His acerbe invecto Apione, multisque aliis qua ad exasperandum Caïum facerent; Philo e judæorum legatis prior, vir per omnia clarissimus, Alexandri Alabarchæ frater, et non imperitus philosophie, parabat causam sua gentis agere. Sed repulsus est a Cæsare, jubente illum abire, et per iracundiam vix temperante ab injuria. Quapropter ejectus convitio, conversus ad Judeos assectatores: Nunc, inquit, oporet bono esse animo, quando Caius iratus est; nunc enim Deus contra illum aderit. » Hæc Josephus.

3. Sed ipsum tamen errare certum est, dum ait ternos legalos ab utraque parte missos; cum ipse Philo, qui unus ex legatis fuit, quinque a Judæis esse missos testetur: qui et egregium commentarium de sua ad Caïum legatione conscripsit; ex quo aliqua ad historiam spectantia decerpta hic intexere, nec inutile nec injucundum fore duximus. Cum ergo venissent Romam, quid egerint post frustra tentalam gratiam Heliconis apud imperatorem viri precipui, sic scribit²: « Placuit offerri Caio libellum continentem summam calamitatum, et earum deprecationem: id erat ferme compendium supplicationis prolixioris, quam per Agrippam regem paulo ante miseramus; nam is forle fortuna venerat Alexandriam, navigaturus in Syriam in suum regnum, quod ab imperatore acceperat. Sed ignorabamus etiam tum quam falleremur. Ex quo enim primum oram solvimus, putabamus nos inventuros reddentem jura judicem; at ille erat hostis implacabilis, alliciens, ut tum videbatur, vultu hilari, et appellationibus comibus. Exceptos enim nos primum in campo Martio, cum e maternis hortis exiret, resolutavit, et dextera innuit se propitium: missoque ad nos Romulo, qui legationibus admittendis praerat, pollicitus est se cognitum nostram causam per otium: ita ut tota corona circumstantium gratularetur nobis, tanquam voti compotibus, atque etiam nostrates quotquot ex aspectu de rebus judicant. Ego vero, qui plus per ætatem et eruditioñem sapere vi-

deor, suspecta habebam illa que exhibilabunt alios. Sie enim cogitabam: Quid sibi vult, quod cum tot adsint legationes propemodum ex omnibus orbis regionibus, ait se nos solos auditurum? nec enim nesci nos esse Judæos, contentos si aequaliter ceteris; ceterum prærogativam sperare apud alienigenam juventem et liberæ potestatis dominum, non procul absuerit ab insanis; atque ultimam judicem præstel partibus, non patronum illis, nobis adversarium. Hæc reputans, trepidabam, inquietus noctu et interdiu. Ha inquietem me, gementemque nec enim tutum erat interpellari principem, alias casus inopinatus repente perterritus, non parti Judeorum, sed universis periculi, afferens.

4. « Veneramus ex Urbe Puteolos, Caïum secuti; descendebat enim ad mare, morabaturque circa eum simum, nunc hanc villam visendo, nunc aliam, quæ multæ ibi sunt et splendidae. Nos vero de agenda nostra causa sollicitos, quippe qui accersiri expectabamus continuo, accedit quidam suffusis trepidisque oculis obtuens et anhelus: cuncte paululum seduxisset adstabant enim quidam in proximo: Audistis ne, inquit, novi quidpiam? Simulque conatus rem eloqui, tletu oborto impeditus est: deinde rursus exorsus narrare, iterum atque tertio fuit ad eundem modum inhibitus. Nos vero conspectu ejus territi, obsecrabamus indicaret quamobrem venisset: non enim venisse propalam flendi gratia: quod si quid esset dignum lacrymis, faceret nos earum participes, assuetos jam calamitatibus. Tandem ille, cerebro singultiens: Perit nobis templum. Jubet Caïus ponit sibi colossum in adyli intinis, adscito in titulum Jovis cognomine. Nobis vero attonitus miraculo, et in vestigio præstupore haerentibus (multi enim slabamus et enerves, defectis corporis viribus) supervenerunt alii doloris ejusdem nuntii: deinde omnes simul conclave ingressi, et inclusi, deplorabamus fortunam privatam atque publicam, suggeste dolore querimonias: nihil enim calamitosis loquacius. Taedebat enim, ac pœnitebat, quod ad deprecandum injurias, quas quotidie palebatur, medio hiemis trajecissemus vasta maria, ignari nobis imminere tempestatem in terris longe seviorem jaetatione maritima. » Hæc ille, qui dehinc quam percontati erant a nuntiis tanti mali causam, et de rebus gestis Jamniae, deque litteris ad Petronium scriptis de statua in templo locanda (quod nos suo loco superius diximus) acceperunt, enarrat. At licet quod Jamniae factum esset, cunctis innocentere potuisse, tamen quid Caius in Judeos statuisset, haecem latuisse videtur. Petronius enim, qui nonnisi transacta hieme consilium Caii delegere, ejusdemque iussionem aperire, scriptis ad Caïum litteris (ut vidimus slauerat; adveniente jam statuto tempore, rem in hunc modum, ut iidem nuntii retulerunt, et Philo descripsit, aggressus est.

5. *Destatua Caïi in templo locanda, et de errumnis Judæorum.* — « Dum statua colossea Sidone pararetur, honoratiores Judæorum sacerdotes et magistratus evocat, indicalurus eis Caïi mandata,

¹ Joseph. antiq. lib. xviii. cap. 10. — ² Philo lib. de leg. ad Caïum.

simulque suasinus ut patienter ferant jussa domini, et caverent mala imminentia; paratum enim esse robur exercitus Syriaci ad edendas per totam eorum regionem strages maximas; putabat enim si horum praeiolliret animos, posse per eos moveri ad obsequium ceteram multitudinem. Sed valde sua opinione deceptus est; pereulsi enim ad primam ejus rei mentionem, tanquam in praesenti calamitate, obmutuere, quasi e fonte profundendo lacrymas, capillos barbasque vellendo cum lamentis injusmodi: En quo nimis beati senescendo pervenimus, ut quod nemo majorum unquam vidit, nos spectarennus; quibus tandem oculis? hos enim prius abjeciemus cum arumosa vita et miserabili, quam tantum nefas inspiciamus, quod nec auditus, nec mens sustinet. Interea qui in sancta urbe ceteraque regione famam hujus conatus audierant, velut de communii sententia coorti, tesseram dante dolore publico, profecti sunt uno agmine, deserlis oppidis, castellis et aedibus; continuatoque itinere venerunt in Phoeniciam, ubi tunc agebat Petronius. Id Petroniani quidem conspicati cursim ei renunliarunt caveret sibi a turbis, infestum agmen existimantes: moxque nullis stipata satellitiis multitudo Iudeorum, cœn nubes, repente supervenit, totam Phœnicien occupans; ut miraculo esset nescientibus gentis frequentiam. Ac primum tantus clamor cum fletu planetuque sublatu est, ut hebetaret aures presertim; nam et postquam desit, durabat ejus sonitus. Secutæ sunt compellationes ac preces, quales dicere solent calamitosa tempora. Erant autem distributi in sex ordines, seniorum, juniorum, puerorum: rursum alia parte anuum, mulierum, virginum. Ubi vero Petronius in loco superiore conspectus est, universi ordines velut ad unum edictum humi procumbunt, supplices cum ululatu quodam flebili: jussique surgere et accedere proprius, vix tandem surrexerunt, et conspersi multo pulvere, defluentesque lacrymis accedebant, reductis in tergum more damnatorum ambabus manibus.

6. « Tum senatus (ipsum scilicet concilium septuaginta duorum seniorum, synedriū appellatum) stans sic locutus est: Inermes (ut vides) adsunmus, ne quis nos dicat venire hostifiter; manus autem pro armis a natura datas retro fleximus otiosas; præbemus et corpora ad certos ietus ferire voluntibus. Uxores, et liberos, familiasque adduximus: supplices tibi, et per te Caio advolvimus, domi relicto nemine, orantes ut auf omnes servelis, aut omnes internecone deleatis. Sumus, Petroni, et natura pacis cupidi et studio, ad quam nos trahit cura alendorum liberorum ex nostris laboribus. Caio imperium adepto, primi ex tota Syria gratulati sumus, Vitellio, cuius successor es, tunc in nostra nrbe degente, qui super hac re litteras acceperat, et a nobis ad ceteras civitates fama latum nuntium pertulit; primum nostrum templum exceptit pro imperio Caii victimas, ut primum aut eliam solum privaretur religione patria. Decedimus urbibus, cedimus privatis aedibus et possessionibus: supelle-

ctilem vel pretiosissimam ultro vobis in prædam offerimus, eo animo, ut nos potemus non dare, sed accipere. Unum pro his omnibus petimus, ne quid in templo novetur, ulque servetur tale quale a majoribus nobis est traditum. Id si non impetramus, necandos nos præbemus, ne videamus vivi quod est morte gravius. Audimus pedestres equestresque adversus nos parari copias, si dedicationem impe-diamus. Nemo ita insanit, ut servus se opponat domino: libenter jugulabimur, cædant, mactent, frustalim concidant; sine cerlamine ac suo sanguine agant quicquid libet victoribus. Quid opus est exercitu? Nos ipsi egregii sacerdotes immolabimus victimas; adducemus ad templum mulieres, uxoricide; fratres sororesque, fratricidæ; pueros puelasque innocentem atatem, puericidæ (tragicis vocabulis utendum est in tragicis calamitatibus). Deinde in medio eorum stantes abhiti cognato sanguine (nam talia lavaera ad inferos properantibus conveniunt) admiscebimus et proprium, nosmetipsos jugulando insuper. Morientium hoc mandatum erit ultimum: ne Deus quidem nos accuset, qui utriusque rationem habuerimus, et imperatori debitæ reverentiae, et sacrarum legum custodie, id fiet, si vitam hand vivendam contempserimus.

7. « Audivimus prisam fabulam e Greca litteratura profectam, tantam vim fuisse Gorgonei capitis, ut haec visa, homines confestim verterentur in saxeos: id quanquam fabulosum videatur, negari tamen non potest simile quiddam magnos nec opinatos casus efficere. Ita domini mortem afferit, aut quiddam morti proximum. Putas, Petroni, si (quod absit) aliqui nostre viderent in templum deduci statuam, non in saxa mitatum iri, oculis stupentibus, et per singula membra sopito naturali motu corporis? Extremum, Petroni, hoc erit nostrum votum aequissimum: non contendimus ne imperata facias; dilationem tantum pelimus, et oramus supplices, ut nobis liceat legatos ad dominum mittere. Fortassis impetrabimus, ne religio cœlestis mininis, ne leges sanctissimæ aboleantur, neve ultimis etiam post habeantur gentibus, quibus sui ritus manent incolumes; ne decreta ejus avi proavique temerentur, nostros mores approbantia, diligenterque confirmantia. Forsan his auditis fiet mollior: non semper eadem sunt voluntates principum, iratorum vero vanescunt celerrime. Petiti sumus calumniis, permitte adhibeamus remedium: durum est injudicatos damnari. Si nihil impetramus, quid vetat ne quæ nunc vult, tunc facial? Ante missam legationem noli praecidere spem tot millium, non de luero, sed de pietate confidentium, imo et de luero: quod enim homini lucrum est sanctitate nilius? Haec tum dicta sunt magna contentione magnoque desiderio ab honoratissimis, singulientibus et anhelis, lacrymis simul ac sudore diffuentibus, ut jam Petronio cœlerisque miserationem moverent; erat enim mitis ingenio, et verbis factisque flexibilis; et videbantur æquum postulare: aspectu quoque nihil era miserabilis. » Hactenus Philo.

8. Sed quid tum qui erant ex Iudeis Christo credentes? Par est credere, contribulibus suis, ea accepta occasione, ad memoriam revocasse execrandum faciens in Christum innocentissimum, et de omnibus optime meritum, perpetratum: quod illum primum abjecissent, ac in cruce agendum sic clamassent: Tolle hunc, crucifige. Nam et illud ipsum eritis Christi volvebatur tempus, nempe paschale, quo fruges in Iudea malure jam erant ad messem, cum haec coram Petronio facta sunt; ut idem Philo paulo inferius tradit: paschali enim tempore manipulus spicarum¹ offerebatur. Adjecisse insuper, quod cum Christum negantes, se nonnisi Caesarem habere regem contestati essent, juste modo digneque Caesarem sibi iratum experientur. Ac denique, quod qui contempssissent, carceri mancipassent, ac flagellis subiecissent salutis viam adiuncentem Petrum; Petronium adire, pedibus pie illius advolvi et colla subiecere, cogerentur. Adhuc etiam addidisse haec ipsa et his maijora a Christo predicta fuisse: nimur abominationem desolationis in templo esse videndam, civitatem sanctam expugnandam, templumque excedendum. Haecque et alia id genus commemorasse, non quidem insultantes, sed commiserantes, et cum flentibus flentes; sicut olim Ruben fratribus suis² calumnias patientibus in Egypto, et haec loquentibus: « Merito haec patimur, quia peccavimus in fratre nostro, videntes angustiam animae illius, dum deprecaretur nos, et non audivimus; idecirco venit super nos ista tribulatio, dixerat: Numquid non dixi vobis: nolite peccare in puerum, et non audistis me? En sanguis ejus exquiritur. » Eosdemque rursus tunc summis a Deo precibus contendisse putamus (ut olim Hieremias, Daniel, et alii viri sancti fecerent), ne tum eito de rebellante sibi populo vindictam sumeret, sed adhuc expectaret, si forte admissi sceleris penitentes, viam salutis ingredientes (quod fecerant plurimi), Christum, quem ejeccerant, avidius reciperent ac praedicarent. Quorum preceptionibus etiam factum existimamus ut Caii consilium irritum redderetur et flagellum imminentis differretur.

9. At vero quid tum Petronius (ut quod narrandum suscepimus, finiamus) deereverit, Philo persequitur: « Habit a igitur, inquit, consultatione cum assessoribus, animadverens partim nutare et ambigere qui modo rigide adversati fuerant, partim praejudicare et miserationem non dissimulare, gaudebat eorum voluntatibus; et quamvis nosset iram imperatoris implacabilem et naturalem sevitiam, tamen videbatur afflatus aura quadam philosophiae pietatisque Iudaicæ; sive jam ante vir doctus ex litteris aliquid hauserat, sive ex quo praefecturam adeptus est provinciarum Asiae Syriaeque in quibus oppidatim degunt Judæi plurimi; sive suapte natura erat ad res cognitu dignas docilis. Solet autem Deus bonis viris bona suggerere consilia,

tum ipsis, tum reipublicae commoda: quod tunc quoque contigit. Quid igitur decretum est? Ne properarent opifices, sed darent operam ut statua summi expoliaretur artificio, et quantum fieri posset exprimerent exemplaria laudissima, quo sit durabitior. Nam opera extemporanea non tenere diuturna fieri; accurata atatem ferre melius. Ceterum legationem mittere, non est concessum Iudeis: nec enim ipsis tutum esse rem committere domino, qui possit omnia.

10. « Interim postulatis nec annui nec renui placuit, quod utrumque periculum esset, sed litteras ad Caium missi sine accusatione Iudeorum, dissimulatis eorum supplicationibus, causam autem dilatae dedicationis referri in opifices, quibus necesse sit dari certum spatium temporis: eas moras afferre posse amplioris dilationis occasionem, et fortasse tandem ipsum Caium exorari se passurum. Erant enim tum mature segetes; et timendum erat ne deplorata religione, homines quoque vitam contemnerent, et vastatis agris suasmet fruges late per campos collesque incenderent. Sollicitabat etiam cura colligendorum fructuum tum arboreorum tum arvalium. Ferebatur enim constituisse imperatorem navigare in Aegyptum Alexandriam: nec videbatur verisimile, tantum principem per altum mare se objectalurum periculis, vel propter comitantis classis magnitudinem, vel propter curam corporis facilis iter circumuenti per Asiam et Syriam; sic enim quotidie fore illi copiam vel condescendi naves, vel excedendi, praesertim ducenti longas, non onerarias quibus ora legitur utilius: sicut onerariis per altum fit velificatio. Erat igitur opus pabulum et annonam parari per omnes urbes Syriae, praecipue maritimam: expectabatur enim ingens multitudo terra marique ventura, non solum ab Urbe atque Italia, sed et ab intermediis provinciis partim honoratorum, partim militarium, equitum, pedestrum, navalium nec minor servorum numerus quam militum: et requirebatur non tantum modus necessarius, verum etiam Caio digna rerum copia. Eas litteras postquam perlegit imperator, datus ptabatur veniam, atque etiam prudentiam laudaturus eorum qui moras nececerent, non in Iudeorum gratiam, sed propter convectionem fructuum. Ea sententia comprobata, scriptæ sunt litteræ, et expeditis munitiis tradite assuelis itinerum compendio.

11. « His acceplis, ille inter legendum excandescebat, vultu pre se ferens iracundiam. Ubi vero desiit, complosis manibus: Euge Petroni, inquit, non didicisti audire imperatorem, tumens continuatis haclenus magistratibus? Videris ne ex fama quidem Caium nosse, quem experieris non multo post. Cordi tibi sunt leges Iudeorum, gentis mihi inimicissimæ; principis mandata negligis? Timuisti multititudinem? quasi non haberes militum copias formidatas Orientalibus, atque adeo ipsis Parthorum regibus. Sed miseratus es? Ergo minus apud te valuit Caius, quam miseratio? Cansaris messem? tibi

¹ Levit. xxiii. — ² Genes. xlvi.

brevi sine excusatione ferro caput demetetur. Causis collectionem fructuum in adventum nostrum parandorum? scilicet si Iudea fieret sterilis, dearent finitima province, quae victimum praebent, unius inopiam suppletura suis proventibus. Sed cur tempore a manib[us]? cur meam voluntatem enuio? Ille mercedem accepturus, etadem suam prius sentiat. Desino minari; irasci non desino. Tum brevi mora interjecta, cuidam ab epistolis dictat responsu[m] ad Petronium, tandem in speciem ejus providentiam, et in prospiciendis futuris solertia[m]: vehementer enim timebat praesides, quod illis promplu[m] esset res novas moliri, praesertim in magnis provinciis apud magnos exercitus qualis est ad Euphrat[em] tractus Syrie. Delito igitur per litteras homine, ad tempus iram regebat implacabilem. Deinde mandatum addidit, ne illam euram præverteret dedicationis negotio; iam enim messes convecte esse poterant, et cessabat illa seu vera, seu affectata excusatio. Nec multo post advenit Agrippa rex, more suo Caium salutarius, plane ignarus epistole Petronii, quidve Caius rescripsisset: conspiciens tamen statim e voltu nubilo, cum latenter iram coquere, retractabatque intra se, ne quid magnum aut parvum dielo factove commiserit, quod illum offenderet; cumque nihil inveniret, colligebat id quod erat, irasci eum aliis; ac rursum cum animadverteret illum torve in se solum intueri, metuebat; et sepius volens rogare, exhibuit se, ne forte minus alio tendentes, temeraria curiositate in se converteret.

12. « Tunc Caius, ut erat callidus ex aspectu deprehendere cogitationes hominum, postquam vidi timorem hesitantemque. Dubitas, inquit, Agrippa? hanc tibi ego dubitationem eximam. Tamdiu mecum versatus, ignoras me oculis non minus quam voce loqui solere? Boni honestique cives tui, qui soti ex omni hominum genere dignantur Caium habere pro deo, videntur jam mortem sibi per contumaciam querere; dum me jubente in ipsorum templo consecrari tovis simulacrum, populariter ex urbe agrisque occurserunt specie supplicum, sed revera mandatum meum proculcaturi. Plura intonatus erat: cum rex anxius, et præ metu per singula momenta colore mutato, rubicundus, luridus, lividus, a vertice ad calcem horrore corripitur; et tremore membra quatiens, solutisque nervis collapsus fuisset, ni eum sustentassent proximi: qui jussi domini illum refulerunt nil sentientem, et subitanea vi mali sopitum ac stupidum. At Caius magis etiam exasperabatur in gentis odium: Si Agrippa, inquit, faniularis et amicissimus, plurimisque devinetus beneficis, tantum tribuit patriis ritibus, ut ne verbo quidem eos violari ferat, sed deliquio pene exanimatus sit: quid expectandum est ab aliis qui nihil habent quod se in diversum retrahant?

13. « Agrippa vero tota die, parteque insequens maxima, gravi sopore pressus, sui compos non erat. Tandem sub vesperam, paululum ereclo capite,

ægreque diductis palpebris, caligantes etiam tum circumferebat oculos, circumstantium facies vix dum noscitans; rursumque somno redditus, jam sanior quiescebat, ut apparebat e respiratione et corporis habitu. Ali quanto post expperectus seiscitabatur: Ubi nunc sum? num apud Caenum? adestne ipse dominus? Responsum est: Bono sis animo; domi es; Caius non adest: satis dormisti; erige te in cubitum, agnoscere præsentes, omnes sunt domestici, amici, liberti, famuli, dilecti et tui amantissimi. Tum vero cœpit resipiscere, singulos condolere aspiciens. Cumque medie jussissent turbam secedere, ut unctionibus et cibo tempestivo corpusculum ejus resicerent: Scilicet, inquit, curandum est vobis de parando mihi victu delicatiore: annon sufficit misero famem pellere usu rerum vilissimarum simplicissimarumque? quas ipse non admirerem, nisi levis quedam spes me teneret extremi auxili ferendi genti infelicissimæ. Haec cum lacrymis locutus, necessario cibo contentus fuit sine opsoniis: ac ne vimum quidem sibi misceri passus, aquam tantum gustavit: Habet, inquit, miser venter quod reposebat debitum; mihi quid faciendum, nisi Caius suppliciter interpellandus de rebus præsentibus? Sumptisque tabellis, scribit has litteras:

14. « Ne coram te appellem, metus obstat, domine, ac reverentia, quod et minis terrear, et tanta majestate sim affonitus: haec litteræ melius preces meas indicabunt, quas supplex pro verbis offero. Omnibus mortalibus, imperator, a natura inditus est amor patriæ, et legum patriarcharum religio: id quod non est opus ut te doceam, pium erga patriam, et leges ejus cotentem ex animo. Cuique sua, etiam si non sint, videntur honestissima, nimirum quæ affectu magis quam ratione judicantur a singulis. Equidem (ut nosti) Iudeus natus sum, natale solum miti sunt Iherosolyma, ubi altissimi Dei templum sanctissimum sicutum est; avos proavosque reges habui, et ex his aliquot etiam summos pontifices; quam illi dignitatem pluris faciebant, quam regiam, rati quanto Deus antestat homini, tanto pontificatum regno excellentiorem: ad illius enim euram divinas res, humanas ad hujus pertinere. Huic genti, patriæ, templo cum sim tot modis conjunctissimus, pro eunetis deprecor: pro gente, ne a vera persuasione transire cogatur ad contrariam, cum jam inde ab initio vestram familiam persanete cohererit: quantum enim licet salvis patriæ pietatis legibus, hac parte nulli genti cedit in tota Europa et Asia; vota pro incolumitate imperii tui faciendo, dona offrendo, mactando victimas, non solum in celebritatibus publicis, verum et quotidianas; atque ita non tam ore linguaque jactat suam pietatem erga Casares, quam reipsa declarat propensissimum erga illos animum.

15. « Pro sancta vero civitate, patria mea, haec afferre licet: cam esse metropolim non unius regionis Iudeæ, sed et multarum, propter colonias inde olim deductas, vel proprius in finitiman Aegyptum, Pheeniceen, Syriam tum citeriorem, tum eam quæ

Cœle cognominatur, vel longius in Pamphilium, Ciliciam, plerasque Asiae partes usque Bithyniam, et Ponti sinus intimos: pari modo in Europa Thessaliam, Boeotiam, Macedoniam, Aetolianam, Atticam, Argos, Corinthumque Peloponnesi partes præcipuas. Nec tantum confinientes provincie plene sunt coloniis Iudeicis, sed et insularum celeberrima Eubœa, Cyprus, Creta, ne quid dicam de Trausenphratensibus: excepta enim parva parte Babylonis, aliarumque præfecturarum, omnes urbes que bonum agrum habent, a Iudeis incoluntur. Itaque si exorat mea patria tuam clementiam, præter ipsam alias civitates demereberis plurimas, sitas in diversis orbis tructibus, Asia, Europa, Africa, insulare, maritimæ, mediterraneas.

16. « Convenit autem tua fortuna amplissimæ, collato in unam beneficio, plurimas devinciri alias, ut per omnes orbis partes decantetur tua gloria, et graliarum actionibus laudibusque ubique omnia perstrepant. Amicorum aliquot patrias integras civitate Romana donasti; et qui modo servi fuerant, fecisti aliorum dominos; nec magis gaudent hoc beneficio qui fruuntur, quam ejus antores. Ego quoque scio me habere herum et dominum, sed inter amicos censeri dignitate paucis secundum, benevolentia nemini, immo primum potius, vel quia mihi est hereditaria, vel quia maximis cumulata beneficiis; non audio tamen patriæ meæ petere, non dico civitatem Romanam, sed ne libertatem quidem aul immunitatem: pelo gratiam ipsis utilissimam, tibi autem immoxiam: quæ enim est subditorum major felicitas, quam habere proprium principem? Hierosolymis primum audita est, imperator, exoptata tua successio, e sancta civitate diffusa est ejus fama ad finitimas provincias; digna est quæ impetrat tuam gratiam. Quemadmodum enim maximi natum honoratores sunt, quod primi faustum patris matrisque nomen parentibus dederint: eodem modo quoniam prima Orientalium haec civitas te imperatorem consulutavit, æquum est ut a te trætetur liberalius, aut certe ne sit deleriore conditione quam ceteræ. Haec pro patria deprecatus; postremas pro templo preces adhibeo.

17. « Hoc templum, Cai domine, jam inde ab initio nullam unquam admisit manufactam effigiem, cum sit Deo domicilium; pictorum enim atque statuariorum opera sunt sensibilium deorum imagines: illum autem invibilem pingere aut fingere, nefas duxerunt nostri majores. Agrippa tuus avus invisit hoc templum et honoravit: Augustus quoque per litteras jussit undecumque illue mitti primitias, instituto ibi effiam quotidiano sacrificio: honoravit id et tua proavia. Non graecus, non barbarus, non rex, satrapave ullus vel infensissimus, non sedatio, non bellum, non captivitas, non vastatio, non alia res ulla unquam tantam cladem intulit, ut contra veterem morem effigies manufacta in id importaretur; quamvis eniu infensos haberet aceolas, semper famen sua religione tutum fuit, ut saceratum Conditori Patrique rerum omnium. Scie-

bant enim violationem ejus cypiam saepè gravissimis calamitatibus. Quamobrem veriti sunt jacere impietas semina, ne sibi perniciem inde metarent. Nec est opus externis iesibus, cum possim tibi cilare domesticos.

18. « M. Agrippa tuus avus maternus Judeam, Herode avo meo regnante, adiit, nec gravatus est a mari ad metropolim mediterraneam ascendere; cumque speculasset templum, et decoros ritus sacerdotum, puritatemque civium, delectatus est spectaculo ut mirifico et ineffabili, adeo ut inter familiaria colloquia nihil tunc in ore haberet aliud, quam laudes templi ejusque ornamentorum. Ergo quādū basit ibi in Herodis gratiam, accedebat id quotidianie, oblectans animum contemplatione sacri apparatus, et sacrificiorum ordine, verendisque majestatis in summo sacerdoce sacra cultu ornato, praesidenteque ceteris. Dein ubi templum donis honoravit, et civibus indulxit quantum potuit salvis vettigatibus, laudato Herode, ipse vicissim laudatus plurimum ad mare deductus est, prosequentibus non unius civitatis populis, et flore frondeque illum obpietatis admiracionem aspergentibus.

19. « Quid alter tuus avus Tiberius Cæsar? nomine manifeste eandem voluntatem habuit? certe per viginti tres annos, in quibus imperavit, antiqvissimam religionem templi servavit incolunam inuictamque modis omnibus; et possum quiddam in laudem ejus proferre, quamvis mille sub ipso iactatus casibus; sed amica est et tibi quoque grata veritas. Pilatus erat procurator Iudeæ: hic non tam in gratiam Tiberii, quam in odium populi, auratos clypeos dedicavit infra sanctam urbem in Herodis regia, nulla insignes imagine, nec habentes quicquam veltum: tantum titulus confinebat nomen dedicantis, et ejus cui dedicabantur. Id ubi divulgatum est in populum, advocatis viris quatuor regiis tiliis, fortuna dignitateque regia præditis, reliquisque hujus familie, atque optimatibus ceteris, orabant ut tolleretur illa clypearum novitas, nec violarentur ritus patrii, conservati a superioribus regibus et imperatoribus. Cumque ille adversaretur rigide, ut erat pervivaci duroque ingenio, conelatum est: Desine seditiones bellaque ciere, desine pacem proligare; non honoratur imperator per legum contumeliam; noli hunc injuria prætextum quaerere. Tiberius nihil vult temerari in nostris ritibus: aut ostende illius edictum, vel epistolam, aliudve simile; aut da, ut te omissio, per legatos oremus dominum. Id vero eum magis exasperavit, veritum ne si mitteretur legatio, cetera quoque defegeret ejus crimina, venditatas sententias, rapinas, injurias, clades, tormenta, crebras cædes indemnatorum, crudelitatem sævissimam. Irratus igitur homo iracundus, anceps erat animi; quod neque demere semel dedicatas res auderet, nec subditis gratificari vellet, non ignorans Tiberii talibus in rebus constantiam.

20. « Quod ubi viderunt optimates, et animadverterunt eum penitere coepit, quamvis dissim-

mularer; scripserunt Tiberio litteras humili deprecatione plenissimas; qui cognito quid dixerit Pilatus, quid minatus sit, non est opus ut dicam quantum excanduit, quamvis non commoveretur lemure: res ipsa iram ejus indicat. Confestim, nihil procrastinans, scribit litteras, valde objurgando ejus audaciam, jubendoque ut sine mora clypeos tolleret; et translati sunt Cæsaream maritimam, ab Augusto propto suo denominatam, quo in ei sacrato templo dedicarentur, sicut factum est; ita consultum fuit et imperatoris honori, et civitatis antiquis moribus. Tunc dicabantur elypei nulla picti effigie, nunc colossea statua; tunc in privatis procuratoris ædibus, nunc (ut fertur) ponetur in intimo sanctuario, quod semel quolamnis pontifex introgreditur jejunii tempore, tantum odores incensurus, et ex more vola facturus, ut felix annus et pax contingat omnibus hominibus. De cætero si quis non dico plebeius Judeus, sed sacerdos, vel summo proximus, immo is ipse pontifex, si duobus anni diebus, vel eadem die iter quaterve introiverit, capite luet absque venia. Tantam religionem adytorum voluit esse legislator, ut haec sola inaccessa intactaque servarentur. Quam multos sacrificios putas ultro mortem obituros, si videant importari statuam? Evidem puto illos, jugnatis uxoribus et liberis, postremo se ipsos maetaturos super domesticorum cadavera. Haec sunt decreta Tiberii.

21. « Quid proavus tuus, omnium quotquot unquam fuerunt imperatorum optimus, primus ob virtutem et fortunam Augustus cognominatus, qui pacem terra marique diffudit usque ad extremos orbis terminos? nonne postquam audivit ab his quos de hoc templo perceperat, nullum ibi esse simulacrum manu factum, quod visibili forma naturam invisibilem exprimeret, religiose admiratus est? quippe qui non summis labris philosophiam gustaverat, sed plerumque in conviviis, que fere quotidiana erant, memoria retractabat que a philosophis didicerat, aut ex doctorum virorum, quos domi alebat, consuetudine: nam cœna tempus ut plurimum tribuebatur eruditis fabulis, ut non solum corpus, verum et anima suis reficeretur deliciis. Hujus Augusti proavi tui cum possim exempla proferre aliquol, contentus ero duobus. Primum cognito quod negligenter sacrae primitiae, per litteras mandavit provinciarum Asie procuratoribus, ut sinerent Judeos solos in synagogis cœtus facere: non enim haec esse bacchanalia vel seditionum conventicula turbanda pacis causa, sed scholas justitiae temperantiaeque in quibus studium virtutis floreat: primitias vero quoniamis conferri, unde tiant sacrificia, missa in hoc sacra legatione ad templum Ierosolymas. Deinde edicit ne quis sil impedimento Judæis cœtus collectasve facientibus, aut Ierosolymas eas mittentibus more patrio. Haec enim elsi non his verbis, in eam tamen sententiam mandata sunt per litteras. Subjiciam exemplum unius epistolæ, quo facilius credas, domine, quam C. Norbanus Flaccus scribit, indi-

cans quid ipsi Caesar significaverit. Epistola verba sunt haec:

« C. Norbanus Flaccus proconsul, Ephesiorum magistris salutem. Caesar mihi scripsit Judeos, ubicumque sint, antiquo more suos cœtus facere, conferreque pecunias quas mittant Ierosolymas: hos non vult vetari. Ideo vos certiores facio, me jubere illa fieri. » Haec Norbanus. Subdit vero Agrrippa:

22. « An non haec manifesta fides, imperator, voluntatis Caesaris, quam pie fuerit affectus erga templum nostrum, dum permittit Judeos in publico celebrare suos conventus propler primitiarum collationem, cæteraque pielatis officia? Est et alind argumentum priore non minus, ex quo liquet Augusti sententia. Jussit e suis ipsius redditibus offerri quotidie victimas rite in holocaustum altissimo Deo: quæ hodie quoque offeruntur, videlicet taurus, et agni duo: quas Cæsar altari destinavit, quamvis seiret ibi nullum simulaerum esse vel in occulto, vel in propatulo; nihilominus tantus princeps, cogitatione philosophie nulli secundus, animadvertisit necessum esse ut in terris eximium famum dicaretur invisiili Deo sine ulla effigie, ubi homines cum bona spe vota faciant. Hoc magistro nsa proavia tua Julia Augusta, ornavit templum hoc aureis phialis et calicibus, aliisque donis plurimis ac pretiosissimis. Cur tandem, cum nullum ibi esset simulaerum? Imbecilliores sunt mentes mulierum, et nihil nisi sensibile possunt percipere: at illa sicut cæteris rebus totum sexum, sic haec quoque superrabat, eruditione meditationeque assecuta quod natura negaverat; et virilem rationem adepta, in tantum evasit perspicax, ut intelligibilita magis quam sensibilia cerneret, et haec umbras illorum esse ceuseret. Cum igitur habeas, domine, tot exempla domestica optimæ erga nos voluntatis majorum tuorum, a quibus prognatus, et ad hoc rerum fastigium provectus es, serva que illi ad unum omnes conservarunt. Beprecantur pro nostris legibus imperatores apud imperatorem, Augusti apud Augustum, avi proavique apud nepalem, plures apud unum: tantum non dicentes: Noli decrela nostra, que in hanc usque diem permanserunt, facere irrita. Etenim ut nihil infaustum antiquationem eorum sequatur, tamen inerlitudo futuri temporis nou sinit securos esse vel audacieissimos, modo ne sint plane contemptores numinis.

23. « Si vellem numerare que in me contulisti beneficia, dies me deficeret, nec opus est id me obiter facere: sed ut ego faceam, res ipsæ loquuntur. Exemisti me ferreis vineulis; quis nescit? Observebo, imperator, ne me astringas gravioribus: illa partem premebant corporis, at haec vereor ne lotam onerent animam. Impendentem mihi metum mortis depulisti: et metu præmortuum ceu redivivum excitasti e funere. Velis, imperator, hoc beneficium esse perpetuum, ne Iuus Agrippa vitam abrumpat: alioqui videbor servatus, non ut vivere, sed ut novis calamitatibus insignis morterer. Donasti mili

regnum, qua sorte nulla inter mortales felicior : id cum prius unam regionem non excederet, adjunxihi mihi mox maiorem alteram, Trachonitum et Galileam. Ergo cum superflua ditione me auferis, domine, noli admovere quae sunt necessaria : noli productum in lucem clarissimam, rursus in tenebras altissimas abiecere. Libenter cedo isti splendori, et pristinam fortunam deprecor. Unum peto pro eumetis ceteris, incolumentem ritus patrii. Quid enim de me loqueretur vel tribules, vel universi homines? Alterudrum enim sequetur : aut ut appeller meorum proditor, aut ut inter hos amicos poshabe non habear : quo introque quid potest esse infelicius? Nam si adhuc in amicis numeror, prodictionis insimulabor, si nec patriam jam indemnem, nec templum inviolatum praesifero. Nam vos prapolentes solelis amicorum ad imperatoriam openi confugientium rebus consulere. Quod si qua in re animo huc molestus sum, noli me vineire, ut Tiberins; sed ne toties vineula timeam, jube mox interimi : quid enim mihi vila opus est, cui spes unica salutis fuit in tua benevolentia? » Haec fuit Agrippa; subdit Philo :

24. « Has litteras obsignalata mittit Caio : et inclusus domi expectabat anvis de eventu, sollicitusque ne illum interpellaret parum commode : nam non medicoris periculi jeceral aeciam, nimirum de libertate saluteque non solum terram sanctam incolentium, verum etiam omnium in toto orbe dispersonum Iudeorum. Ille inter legendum nunc offendebatur, quod cepta non succederent; nunc flectebatur, vel jure ipso causae tam bona, vel adjunctis precibus, et Agrippam partim laudabat, partim incusabat; vitio vertebat, quod tribules suos nimis diligenter, solos contumaciter aversantes ipsius consecrationem; laudabat, quod non celaret suam sententiam: id quod aiebat indicium generosi animi. Mitigatus igitur, ut videbatur, respondit Clementius, et Agrippe donavit eum maximam gratiam, ne fieret dedicatio. Simulque jussit scribi P. Petronio Syiae praesidi, ne quid in Iudeorum templo novaret. Ne aulem solidam esset ea gratia, terrorem admiscul, sic scribens :

25. « Quod si extra unam metropolim in finibus urbibus quicunque volentes altaria, templave, aut statuas, imaginesve, mihi, meisve ponere, vetiti fuerint: quisquis obstiterit plectatur continuo, aut ad me mittatur. » Haec Caius ad Petronium; pergit Philo: « Id vero nihil aliud erat, quam seditionum initium bellorumque civilium, et gratiae, quae videbatur concessa simpliciter, obliqua quedam abrogatio. Nam adversarii magis in odium Iudeorum, quam in Caii honorem, repleturi putabantur totam regionem anathematibus; hi contra violari suos ritus in conspectu suo non passuri, etiam si essent patientissimi: ut Caius, si quis se moveret, severe ponens, rursum in templo dedicari juberet statuam suam. Sed divina providentia justissimi numinis factum est, ut nemo finitiorum quicquam moveret, occasione inquit preberet: quamvis ne accusa-

tione quidem vel mediocrei expectata, imminebant casus gravissimi.

26. « Ad quid haec quies profuit? dicit aliquis: nec enim Caius quiescebat cum ceteris, jam penitens concesse gratiae, resuscitansque prisquam concupiscentiam. Nam jussit Romae fieri alium colossum aereum inauratum, omissa illo Sidonio, ne quem motum excitaret in populo; utque navibus transportatum per silentium, repente clani, primum sentiretur, in templo poneret. Id autem factum erat obiter in Aegyptum navigans: tenebatur enim miro visende Alexandriae desiderio; magna cura profectionem instituens, ut ibi die degeret, ratu concessionem suam, quam somniabat, in haec una civitate posse succedere, atque inde hujus religionis exemplum manaturum ad minores ceteras, propter situm ejus urbis in regione opportunissima. Solent enim minores vel homines, vel civitates, ad majorum emulationem se componere. Et erat alioqui etiam inconstans ingenio; ut mox penitens, si quid boni fecisset, irritum infectumque id cuperet, ut fieret molestior ac nocenlior. Verbi gratia, vincllos solvit aliquot, mox nihil committeritos vinxit denuо, omni spe adempta jam miserrimus: alios damnavit exilio, mortem expectantes, non quod conscient sibi capitalem culpam, aut quavis pena dignam vel levissimam, sed ob nimiam judicis inclemantium desperabundos; irati se evasisse, lucero impunitabunt exilium, quo non minus gaudebant, quam alii reditu in patriam. Sed non multo post, nihil novi molientes, insulas tanquam natale solum incolentes, ferentesque forfiter infortium, submissis militibus occidit universos, luctum inopinatum in Urbe affrenens familiis nobilissimis. Quod si quibus donavit pecuniam, postea repetebat, non ut mutuo titum cum foenorum foenibus, sed ut furtivam cum maximo damno eorum qui acceperant: non enim salis erat miseros donata reddere, sed omnia sua bona supererogabant sive patrimonii hereditatumque jure quesita, sive industria propria. Qui vero maxime probatos et caros ei se putabant, alio modo mulctabantur suaviter praetextu amicitiae, ingentes sumptus faciendo in repentina et inconsideratas profectiones, atque in convivia: aliquando enim facultates omnes in unam coenam insumebantur, ita ut opus esset multum accipere a foeneratoribus: tantum erat splendoris et magnificentiae; quo factum est, ut quidam aversarentur ejus gratias, ut non modo inutiles, sed damnosas etiam, et inescatrices insidiosas.

27. « Haec fuit ejus morum inaequalitas atque inconstantia, praesertim erga Iudeos sibi exos maxime: quorum proseuchas, evorsus ab Alexandria, sibi usurpavit, et replevit statuis effigiem suam referentibus, nemine non cedente ipsius auctoritatibus atque violentiae. Supererat unum sanctae civitatis templum cum jure asyli; id conabatur in suum proprium templum demutare cum titulo novi Jovis Iulustris can. Quid ait; Tu cum sis homo? aetherem et celum queris insuper, non contentus imperio tot

provinciarum, insularum, gentium? Deo in terra nihil vis relinquere? non agrum, non civitatem, non famum quidem tam modicum illi dedicatum ex oraculis, ut ne hic supersit ullum vestigium, monumentumque pietatis ac religionis vero Deo debite? Egregiam de te spem facis humano generi. Ignoraste aperire fontes malorum cunctorum, dum moliris que nec facere nec cogitare fas est? Libet commemorare hic et illa quae vidimus audivimusque quando ad reipublicæ nostræ causam agendam aeciti sumus. In primo statim congressu cognovimus ex vultu gestuque pro judice nos cum habituros accusatorem et adversarium. Judicis enim officium erat, sedere in optimatum consistorio, examinare causam per quadringentos annos dissimulatam, et tum primum revocatam in dubium, ubi ageretur de tam multis Iudaorum Alexandrinorum millibus: citare horum adversarios, vicissim partes audire ad clepsydrarum numerum: consultare cum assessoribus, palam preferre sententiam justissimam. At ille cum herili supercilie se gessit ut tyranus inclemensissimus. Nam his omissis quæ modo dixi, accessit curatores duos hortorum Mæcenatis et Lamiæ, qui et inter se et urbi propinqui sunt, in quibus jam tribus diebus quatuorve habitaverau, ubi nobis presentibus agenda erat totius gentis fabula. Jubet villas omnes sibi aperiri; velle enim se singulas diligenter inspicere. Tum nos introducti, ad primum conspectum eum reverenter adoravimus, et imperatoris Augustique appellatione salutavimus. Ille resalutavit tam comiter, ut de vita, nendum de causa, desperaremus. Ringendo enim rogavit. Vosne estis illi diis invisi, qui me omnium confessione deum declaratum soli aspernamini, mavultisque vestrum innominatum colere? Simulque sublati in celum manibus, erupit in vocem quam ne audire quidem fas est, nendum perloqui verbis totidem, ac mox exorta est adversæ partis ingens letitia, quod hoc auditio jam tum se victores in hac causa fore omnarentur: itaque gestabant et exultabant præ gaudio, deorum omnium ei acclamantes cognomina. His appellationibus humanam naturam excedentibus gaudentem conspicatus Isidorus sycophanta amarulentus: Magis, inquit, detestareris, domine, homines istos, eorumque tribules, si scires eorum erga te impietatem atque malevolentiam; omnibus enim pro salute tua volivas cedentibus victimas, isti soli non sustinuerunt saera facere: eum dieo isti, de cunctis Iudaicis loquor. Exclamavimus unanimiter: Domine Cai, calumniis petimus; immolavimus hecatombas, libatoque ad aram sanguine, carnes dominum non retulimus ad epulas, ut quorundam est mos, sed integras victimas exurendas sacro igni tradidimus, idque ter: primum, quando successisti in imperium: iterum, quando gravem illum morbum evasisti, cui totus orbis condoluit: tertio, votum pro victoria Germanica. Esto, inquit, saera fecisti, sed alteri, nec pro me: quid igitur prodest? mihi certe non sacrificasti. Ibi nos horror pervasit hæc nova voce attonitos, qui se in cœte quoque exeruit.

28. « Ille interim villas obibat, inspectans aulas et conclavia in imis ædibus et in cœnaenlis quorundam locorum reprehendens vitia, et mandans quid mitari vellet in melius: nos vero assecabamur eum, sursum deorsum protrusi, et cavillis conviciisque petiti ab adversariis non aliter quam histrio-nes in scenis; nam hoc quoque negotium erat quedam fabula. Index personam accusatoris sumpserat; accusatores agebant nequam judicem, simultatis, non veritatis memorem. Sub tanto autem accusatore simus atque judge necessarium est silentium. Nam hoc quoque quoddam defensionis genus est, praesertim quando nihil ei gratum respondere poteramus, linguam cohibente ritu patrio, orique claustra imponente. Ubi vero quædam mandata dedit de aedificiis, serio graviterque interrogavit: Cur abstinetis a percina? Ad hanc percontationem rursus risus magnus adversariorum exortus est, partim gaudientium, partim ut festivo salsoque dicto arridentium, et sic quoque captantium dominicanam gratiam: adeo ut quidam e famulitio moleste ferrent tam contemplim eos se coram principe gerere; quo presente vel subridere, periculosum sit aliis, præterquam admidum familiaribus. Cumque nos respondissemus, esse mores alibi alios, et adversariis itidem ut nobis interdictum usum rerum quarundam; alius vero quidam subjecisset, multos ne agnina quidem vesici ubique parabili: ridens ille, Recte, inquit, insuavis est enim. His magis irridebamur ipsi anxxii. »

29. Haud dubium legati Iudeorum, sic respondentis de his qui abstinerent ab esu agnorunt, sugillarunt Agyptios. Thebanos enim agnis temperasse, nec apud eosdem oves solitas immolari, tradit Herodotus¹. Ad hanc spectare arbitramur quod in Genesi² scriptum legitur, Josephum dixisse: « Detestantur Agyptii omnes pastores ovium. » Contra vero idem scribit Herodotus, caprarios in honore suis apud Agyptios. At sicut ab esu ovium, ita et caprarum eos abstinuisse, his versibus testatur Juvenalis³:

Lanatis animalibus abstinet omnis
Mensa: nefas illuc fustum jugulare capelle.

Ad hanc item spectat quod habetur in Exodo⁴, respondisse Moysen Pharaoni, dicenti sibi: « Ita et saerificate Deo vestro in terra hæc. » Non potest ita fieri: « Abominationes enim Agyptiorum immolabimus Domino Deo nostro? » quasi minus licuisset oves in Agypto immolare, vel hircum, vel bovem; quod ea animalia (ut idem testatur Herodotus) sacrosancta apud Agyptios haberentur; ob quam causam subdit Moyses: « Quod si maeterimus ea quæ colunt Agyptii eorum eis, lapidibus nos obruent. » Sed ad Philonen revertamur, qui hæc pergit narrare de Caio:

30. « Tandem non sine stomaclatione: Cupio scire, inquit, quod jus illius civitalis pretenditis. Nobis vero exorsis orationem, cum ex primo guslu

¹ Herodot. in Euterpe. — ² Genes. XLVI. — ³ Juvenal. Satyra XV. — ⁴ Exod. VIII.

intelligeret afferri quedam non contemnda, et allatum iri vehementiora, abruptit sermonem, et cursu se in magnam audum proripuit : obambulansque jussit claudi fenestras vitro candido, simili specularibus lapidibus, quibus lux admittitur, ventus et sol excluditur. Postea ad nos lento gradu accessit, et moderatus jam rogavit : Quid dicitis? Nobis autem deinceps rem in compendium contrahentibus, rursum procurrit in aliud cubilenum, ubi tabulas antiquae picture jubebat reponi. Cumque ad hunc modum cause nostrae actio interrumpetur, imo fruscatim concideretur, lassi desperantesque, nec alius quam mortem expectantes, vix animi compotes praearxietate, suppliciter ad Deum verum configimus, ut nos e falso nominati Dei minis eriperet. Qui nos miseratus, furorem ejus mitigavit. Itaque deposita jam ferocia, tantum hoc præfatus : Homines isti non tam mihi videntur mali quam miseri; quia sibi persuaderi non simunt, me esse naturæ divinae partipem; abiit, simulque nos jussit abscedere.

31. « Postquam hoc non tam judicium quam careerem et theatrum effugimus (nam quasi in theatro exsilibabamur, subsannabanur et irridetebamur supra modum : nec secus quam in carcere cruciabamur, ferebamusque tormenta totius animæ, dum blasphemias in Deum, et contra nos comminationes imperatoris tam potentis audiремus, tam ob rem infensi et implacabilis, quod insane cupiditat, qua deus haberi ambiebat, solos Judeos assensuros non pulabat, ac ne posse quidem ei subscrivere), vix respiravimus : non quod amore vite mortem horreremus, quam avide ut immortalitatem arripuissemus, si quidem profuturum existimassemus nostris legibus; sed quod sciremus, nostrum exitium fore non solum inutile reipublicæ verum ignominiosum etiam (nam legatorum infortunium solet imputari his a quibus missi sunt), ea de causa emersissimus aliquando e miseriis. De cetero enim solliciti eramus, quid decreturus, quidve pronuntiatur us esset : quomodo enim poterat causam pernoscere, qui multas ejus circumstantias ne audire quidem dignatus fuerat? An non erat onerosum, a nobis quinque legatis pendere omnes Judeos, quotquot usquam habitant? Si enim gratificaretur nostris inimicis, quenam alia quiesceret civitas? quenam iniquilinis parceret? quenam prosequenda relinquetur incolmis? quenam jura servarentur Judeis patrio jure viventibus? Imminebant subversio, jactura, naufragiumque privilegiorum, que gens ea habebat in singulis civilitatibus. Tot curis oppressi, succumbebamus miseri : nam qui nobis favere antea videbantur, prorsus desperaverant : quapropter cum ad illum accersiremus, subduxerunt se præ metu, quod bene scirent de mentiam hominis gerentis se pro deo. Diximus in summa causam odii, quo Caius nationem Iudeorum prosequebatur : superest ut dicamus eam, qua usi sumus apud eum, palinodiam. » Haec enim Philo; cætera desunt.

32. Quod autem pertinet ad Apionem, unum

TOMUS I.

pro Alexandrinis legatum : huic non satis fuit coram Caio, atque compluribus aliis, in Judeos orasse; quinetiam ipsum pro Alexandrinis et Egyptiis adversus Judeos Alexandriae agentes, ac denique (ut verius loquar) omnes, commentarium conscripsisse, sciendum est illudque calumniosum atque adeo confertum mendaciis et blasphemias, ut nil odiosius eo videri possit, potissimum miseris Iudeis. Erat hic Egyptius, extrema ejus parte quæ¹ Oasis dicitur, orinodus, ac denique civitate Alexandrina donatus, fastuosus ac per omnia arrogans homo, de quo haec Plinius² Secundus : « Apion quidem grammaticus hic, quem Tiberius Cesar cymbalum mundi vocabat, cum publicæ famæ tympanum potius videri posset, immortalitate donari a se scripsit ad quos aliqua componebat. » Gellius³ etiam de eodem sic scribit Apione : « A vilio studioque ostentationis fit loquacior: est enim sive quam in praedicandis doctrinis suis venditator; » haec Gellius. Ceterum Josephus⁴ qui duos libros adversus enim Apionem conscripsit, cunctasque in Judeos ab eo sparsas calumnias egregie confutavit, qualis ille fuerit, suis coloribus pinxit : qui et ejusdem miserandum interitum his paneis narravit. « Reete mihi videtur Apion propter patriæ sue leges pœnas dedisse blasphemias. Etenim necessario circumcisio circa genitalia, vulnera ei facta nihil profuerunt; et putrefactis, in magnis doloribus expiravit. » Haec enim Josephus.

33. Haec de Apione breviter recensuisse volumus quod impia in res Judaicas ab eo prolatae calumniae, in Christianos etiam, quod ex Iudeis progeniti essent, sunt illapse, Gentilibus fideles æquie carpentibus, et dicteriori exagitantibus, quod caput asini adorarent, prout Terfullianus⁵ et alii antiquorum, qui calumniam refellunt, suis scriptis prodidere; bujus quidem concinnator strophe fuit Apion, qui haec inter alia exceranda est commentus de Iudeis, sic dicente Josepho⁶ : « In hoc enim sacrario Apion præsumpsit dicere asini caput collocasse Judeos, et id colere, ac dignum facere tanta religione: et hoc affirmat esse depalatum, dum Antiochus Epiphanes et expoliasset templum, et illud caput invenisset ex auro compositum, multis pecuniis dignum; » haec Josephus, qui aperi mendacii procacem hominem redarguit: cuius rei suspicionem Cornelium Tacitum invexisse, idem pelavit Terfullianus; dum ille egregie mentitus dixit⁷ Iudeos effigiem asini silvestris, qui aquam monstraverit in deserto, in penetralibus consecrassæ. Sed de his alias.

34. Quod vero spectat ad legationem Philonis ac sociorum pro Iudeis Alexandrinis suscepit: quem finem sortita fuerit, haud satis liquet; nisi quod Caio sequentis anni exordio nece sublatu, quæ ab illo in Judeos Alexandrinos, vel in templum de colosso in eo erigendo statuta fuerant, omnino

¹ Joseph. contra Apion. lib. II. — ² Plin. in pref. ad hist. Plinii Senioris. — ³ Geil. lib. V. c. 14. — ⁴ Joseph. lib. II. contra Apion. — ⁵ Tertull. in Apolog. c. 16. — ⁶ Joseph. lib. II. contra Apion. — ⁷ Tacit. lib. XXI.

irrita facta esse intelligimus. Verum antequam ad alias res gestas stylum convertamus, illud dissimilare non possumus, quod haec omnia de rebus gestis Caii atque Petronii adversus Iudeos, aliter a Josepho narrantur, quam ex Philone sunt superius recitata. Neminem tamen putamus adeo imprudentem, qui in his non Philoni potius acquiescentem, ut antiquiori, et qui haec oculis spectat, existimet, quam Josepho, qui hoc tempore plane infans, natus erat annos tantummodo tres, quippe qui (ut ipse de se testatur) genitus fuerit anno primo ejusdem Caii imp. Haec opportune ob oculos legentium ponimus, ac perspicue inspiciendo preferimus, sicut et de aliis ejus erroribus superius fecimus; ut non adeo quis miretur, si interdum videat eundem auctorem ab Evangelistis longe dissentire, cum nec Philoni consentat, in re praeferim tam certa, et auctoris qui interfuit, fide tincta.

35. Nam quod primum occurrit: ecce tibi tradit Philo, Iudeos semel tantum convenisse Petronium in Phoenicia agentem messis tempore; Josephus¹ vero, tempore serendorum agrorum, idque iterum accidisse, et Ptolemaide primum, inde Tiberiade Petronium convenisse affirmat. Rursum, alio argumento esse scriptas a Petronio litteras ad Cainum, atque diverso ab eo quod narrat Philo, Josephus significat. Demeritam insuper Caii gratiam ab Agrippa occasione convivii, cum idem scribat Josephus; longe aliter per Philonem rem se habere facile cognoscimus. Redditas denique a Caio ad Petronium litteras diversas plane ab his quas Philo vere nos docuit, ipsum asserere nemo non videt. Cainum vero antea occisum esse quam ab eo scriptae litterae ad Petronium pervenient, quod et ipse ait; quis, quo, esse commentum, ex his que ex Philone recitavimus, non intelligit? Ex his igitur aliisque ejusdem auctoris superius notatis erroribus, quin vacillet talis historici fides, et quam leviter nonnulli qui veritatem historicam vix summis labiis attigerint, eidem plurimum tribuan, omnes facile judicabunt. Ceterum nos tam de eo quam ceteris auctoriis eum ducimus habendam esse rationem; ut non idecirco, quod iterum alque iterum erroris arguantur, cetera ab eis scripta rejiciamus: sed cunctis exacte discussis, ea nobis probentur, que non facile improbari possint; veritatemque dixisse putemus eos qui aperi mendacii convinci nequeant.

36. Quod insuper ad Philonem special, ne quis errore labatur, constat ipsum legatum bis agentem, iterum venisse Romanum; primum quidem una cum quatuor sociis, tempore Caii imperatoris; rursum vero tempore Claudii, ut S. Hieronymus² indicat verbis: «Aiunt hunc sub Caio Caligula Romae periclitatum, quo legatus gentis sue missus fuerat; cum secunda vice venisset ad Claudium, in eadem urbe locutum esse apostolo Petro, ejusque habuisse amicitias, etc.» Non praetermittimus dicere eum-

dem a Philone conscriptum librum de legatione ad Cainum, alio elium titulo fuisse praenotatum, nempe, de Virtutibus, ut Eusebius³ scribit: sed per antiphrasim, ut putatur, fuit idem titulus inditus. Sed an fuerit Philo Christianorum studiosus necone, agenus de Iis inferius. Ceterum Alexandrum illum Alabarcham, quem Josephus⁴ germanum Philonis fuisse dicit, sedisse nam cum Caipha summo sacerdote adversus Apostolos, ex Actis⁵ Apostolorum superius significavimus: eodem ipsum in illos fuisse animo potius, quam illis studuisse, quivis facile conjiciet; praesertim quod nullis scriptis ipsorum expresse meminerit, cum plures daretur occasio: verum, cum dicat Hieronymus Petrum habuisse amicum, et de Christianis Alexandrinis seripsisse sub nomine Essorum, aliud de eo nos opinari suadet. Scimus tamen Philonium in Bibliotheca de Philone divisso ipsum de christiane legis clarissima luce ad Judaismi tenebras defecisse. Sed quo auctore id post annos octingentos sexaginta iste prodit, quod a nullo anti priorum Patrum scitur est? Quamobrem eadem facilitate qua asseritur confutatur: nec enim tanta ipse estimationis in Ecclesia Dei fuit, ut illud, «Ipse dixit,» satis sit ad irrefragabilem illi auctoritatem conciliandam: quem frequenter gravissime errasse, sepe inferius suis locis demonstrare contingit.

37. Ceterum quod pertinet ad reliquas res Iudaicas: admiratione equidem dignum est, quantumpere Iudeos hoc tempore ultio divina vexarit, non tantum his perturbationibus tum in Egypto tum etiam in Syria agentes exigitans, sed trans Euphratem apud Babylonem habitantes maxima omnium clade afficiens: qui vero Babylone male habiti fogerunt Selenciam, conspirantibus simul Syria cum Gracis illic agentibus, omnes supraquinquaginta milia virorum ex improviso occisi sunt; adeo ut ne ullus quidem evaserit, nisi quem amici aut vicini servarit misericordia. Haec Josephus⁶ pluribus. Lentis velut passibus in eos inflagatio divina procedens, sic primum et eos qui sub Romano imperio, et qui apud externas nationes essent afflivi. Peccaveront quidem in Christum non tantum qui Hierosolymis habitabant Iudei, sed et ceteri omnes qui ex diversis orbis partibus ad Paschale festum illuc ex more confluverant, omnes arque in eum insanentes, et cruci affigendum clamantes, et a Pilato istud ipsum clamoribus extorquentes. Ceterum quoniam qui Hierosolymas ac Iudeam habitabant Iudei, longe gravius deliquesce videbantur, quod tandem admoniti Christi miraculis, tantam gratiam contempserint, nec Apostolorum praedicatione resipiuerint, gravioribus relinquunt plebendi suppliciis, illis ipsis scilicet que in eos obventura Christus ante praedixerat: vasa enim illa irae Dei in ipsis effundenda ac penitus consummanda, ad tempus dilata, divino consilio servabantur, ut interim ex his aliqui per Evangelii praedicationem salvi fierent,

¹ Jos. antiq. lib. xviii. c. 11, et de bello Iud. lib. ii. c. 9. — ² Hieron. de script. Eccl. c. xi.

³ Euseb. hist. lib. vii. c. 5. — ⁴ Jos. antiq. lib. xviii. c. 10. — ⁵ Act. iv. — ⁶ Jos. antiq. lib. xviii. c. 12.

sicut est in Psalmis¹: « Dediti metuentes te significationem, ut fugiant a facie areus : ut liberentur dilecti tui. »

38. Sed consideratione quoque digna res est, Deum optimum maximum eodem tempore, quo in Iudeos gladium ire sue cepit exercere, gentes sibi conciliare coepisse, illisque (ut vidimus) ad salutem per baptismum adiunum reserasse, cum Petrum in primis tam patenti divinitus ostensa visione de illis

¹ Psal. LIX.

admonisset. Sed quo magis magisque ex Gentibus colligenda propagaretur Ecclesia : quem ad hoc opus elegerat, Paulum adhuc Tarsi agentem, et (quod dictum est de Hierem.¹) quasi sagittam electam adhuc in sua pharetra latilantem, Deus ad faciendam (quod habet Psalmos²) vindictam in nationibus, et increpationes in populis, educere in medium festinavit : sed haec anno sequenti.

¹ Hierem. 1. — ² Psal. XLIX.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5533. — Olymp. 204. an. 4. — Utb. cond. 793. — Jesu Christi 40. secundum Baronium 42.
— Caligula imp. 4.

1. *Consules.* — Ad mmm 1. Coss. *Caius Aug. III* solus consulatum gessit juxta quartam consulatum Cæsareorum regulam, propter nempe bellum Britannicum, ex quo relinx, ovans Romanam natali suo ingressus est, inquit Suetonius in Caligula cap. 43, postremo seicet mensis Augusti die. Post Caligulam Domitianus, et alii quidem imperatores propter bella aut victorias consulatum suscepere, licet id rarius, ut in hujus operis progressu videbimus. Dubitat Baronius, an Pomponius hoc anno consul

suffectus fuerit, an vero ordinarius in locum defuncti. At Pomponium anno tantum sequenti consulem fuisse testatur Dio lib. 59, et quidem suffectum, ut discimus ex Josephio lib. 2 de Bello, cap. 10, editionis Genevensis anni MDCXI, qua uxor, ubi ait : « Referentibus consulibus Senlio Saturnino et Pomponio Secundo. » Pomponius itaque suffectus in locum Caligulae iv consulatum abdicantis, ut recte a Norisio cardin. in privatis suis ad me litteris observatum.

JESU CHRISTI ANNUS 43.

1. *Caio interempto succedit Claudius.* — Anno Domini quadragesimo tercio, coss.¹ Caio Augusto quartum et Senlio Saturnino, kal. Februario, idem Caius Augustus anno sue ætatis vigesimo nono, coniuralione Cassii Chereæ et Cornelii Sabini tribunorum prætorianorum mililum, occiditur, cum imperasset annis tribus, mensibus decem, et diebus octo, numerando a die obitus Tiberii imperatoris, ut testatur Suetonius² : licet Dio³ annis tribus, mensibus novem, et diebus viginti octo ipsum imperium tenuisse dieat. Sed longius aberrat Josephus⁴, dum Caii imperio lunum tribuit tres annos atque sex menses, qui lamen rem gestam ceteris fusius est⁵ prosecutus : quem consultat, qui ea plenius scire

cupit; pro instituto autem ad certam temporum rationem exquirendam accommodalo, haec salis esse putamus, « Occisi igitur, inquit Suetonius¹, cadaver ejus clam in horlos Lamianos asportatum, et tumultuario rogo semiambustum, levi cespite obrutum est : poslea per sorores ab exilio reversas erutum, crematum, atque sepultum. Satis constat, prinsquam id fieret, hororum custodes nimbris inquietatos ; in ea quoque domo, in qua occubuerat, nullam noctem sine aliqui terrore transactam, donec ipsa domus incendio consumpta sit. Periit et una uxor Cesonia, gladio a centurione confossa, et filia parieti illisa. » Haec Suetonius. Porro tam Caius, quam qui cum præcessit Tiberius, non sunt recepli in numerum

¹ Dio lib. L. — ² Suet. in Caio cap. 59. — ³ Dio lib. LIX. in fine. — ⁴ Joseph. de bell. Jud. lib. II. c. 10. — ⁵ Joseph. antiqu. lib. xix. c. 1.

¹ Suet. in Caio c. 59.

imperatorum, quorum consules in juramentis et votis concipiendis mentionem facere consueverunt, ut auctor est Dio¹.

2. Post Caium vero Tiberius Claudius Drusus² Germanicus, Drusi Neronis et Antoniae filius, Liviae Augustae nepos annos natus quinquaginta, factione praetorianorum militum capessit imperium, tenuitque annos tredecim, menses octo, et dies viginti. Quomodo autem, Caio de medio sublato, excusus sit omnis timor quem Iudeis intulerat, et quoniam pacto regnum olim Agrippae a Caio delatum, eidem a Claudio sit confirmatum et auctum; et quia ratione humilius ac turbae adversus Iudeos Alexandriae agentes, quorum causa (ut vidimus) Philo cum sociis ad Caium Romanam legatione funetus est, ejusdem Claudi litteris hoc ipso primo anno sui imperii compressae sint aliae sedatae, Josephus³ in haec verba describit: « Claduus porro ablegatis militibus qui cunctus suspiciuntur esse poterant, edictum proposuit, quo Agrippam in regno per Caium ante concessu confirmabat, collaudans simul ejus operam et industriam: addita insuper Iudea et Samaria, quod olim ad ejus avi Herodis regnum perfidissimum, has igitur velut familiae debilas restituit: Abilam autem, et finilimam ejus ditionem in Libano, quae Lysaniae fuerat, adjunxit de suo. Fœdus deinde regis cum Romano populo in as incisum est in Urbis foro medio; » et paulo post: « Dimisit eliam Alexandrum Lysimachum Alabarcham, veterem amicum, et olim procuratorem sua matris Antoniae, quem Caius iratus vinxerat; cuius filio Marco Berenice desponsata fuerat, Agrippae filia.

3. « Per idem tempus, quod morte Caii Iudei qui erant Alexandri animos sumpsissent, et jam ad arma ventum esset, idem Claduus per epistolam mandat Egypti presidi, ut seditionem illam compescat; et ad preces Agrippae regis mittit edictum Alexandriae et in Syriam. » Haec cum scribat Josephus, dicatque ad haec agenda persuasum Claduum non tantum Agrippae, sed et Herodis regum precibus fuisse: non quidem Herodes hic ille putandus est tetrarcha, jam (ut vidimus) redactus in ordinem, et multatus exilio; sed alius Herodes rex Chaleidis, ejusdem Agrippae regis frater, ut idem Josephus⁴ inferius declarat. Ejusdem quoque Herodis, Agrippae fratris, meminit Dio⁵ his verbis: « Agrippae regnum auxit, honores consulares tribuit, fratrique ejus Herodi præloriam dignitatem et principatum quendam concessit; in senatumque ingredi eos, ac gratias ipsis greci agi mandavit; haec Cladii actiones laudate erant ab omnibus. » Sed jam quodnam tune pro Iudeis edictum a Cladio datum sit, hie describamus; est autem huiusmodi.

4. *Eius dicta pro Iudeis.* — « Tiberius Claduus Caesar Augustus Germanicus trib. potest. edicit. Quoniam cognitum habemus Alexandinos Iudeos jam inde ab initio ius ejus civitatis ex aequo cum

Alexandrinis caeleris consecutos a regibus, sicut patet ex instrumentis super hoc conscriptis, et constitutionibus regiis, postadjeclamque imperio nostro per Augustum Alexandriam mansisse illis sua jura integra conservata per missos illo diversis temporibus praesides, nullamque de eorum iure controversiam extitisse, cum Aquila prefuit Alexandriae; permisumque eis ab Augusto, ut in defuncti ethnarchæ locum, alium suis suffragiis subsistuerent, ut quisque in suis ritibus maneat, neque cogatur religionem patriam deserere: caelerum Alexandrinos concitatos contra concives suos Andros Caii Caesaris temporibus, propter insolentem illius insaniam; dum contra patriam gentis religionem, pro deo coli ab eis postulat, et recusantibus infensus est: Volo incoeca esse jura eorum a Caii insaniam, eisque jus esse perseverandi in patriis ritibus. Jubeoque utramque parlem, quoad fieri potest, dare speram ne quid turbarum commoveatur: idque proposito hoc edicto, ita statuo. » Atque haec erant, quæ in illo edicto continebantur. In reliquum orbem Romanum tale missum est:

5. « Tiberius Claduus Caesar Augustus Germanicus pont. max. consul designatus secundum, edicit. Petentibus a me Agrippa et Herode regibus mihi amicissimis, ut permitterem Iudeis in imperio nostro degentibus uti suo jure quemadmodum antea, sicut et Alexandriam habitantibus concessimus: libenter precibus eorum annuimus, non deprecatorum tantum causa, sed quia ipsos dignos judicamus hoc nostro beneficio propter servatam populo Romano fidem et amicitiam. Aequissimum igitur censeo, nullam ne Graecam quidem urbem negare illis ius suum, quandoquidem et sub divi Augusti principatu conservatum eis fuit integrum. Licetque in posterum Iudeis per totum nostrum imperium sparsim habitantibus, ultimorum suorum moribus, Quos jam nunc moneo, ut haec nostra gratia contenti, modestius se gerant, neque conspiciant religiones externalium gentium: suis autem suo arbitratu vivant legibus. Atque hoc meum edictum civitatibus, coloniis, et municipiis Italicis ac provincialibus, per magistratus publicari volo, ad reges quoque atque dynastas transmitti non minus triginta conlinuis diebus ita proponendum, ut ab omnibus humi stantibus possit perlegi.

6. « His edictis Alexandriam⁶ et per totum imperium dimisis, Claduus Caesar declaravit quomodo in Iudeos animatus fuerit. » Haec enim a Josepho scribantur concessa esse Iudeis, qui tum Alexandriae, tum etiam in ceteris Romanis imperii provinciis agerent, iis tamen qui Romæ essent, quod frequentissimus esset populus, non eadem sunt jura concessa; sed hoc Cladii imperii exordio primum cohibiti, denum (ut suo loco dicimus) Urbe sunt pulsi. Dio⁷ enim sub Cladii anni primi consulibus haec ait: « Cum Iudei adeo iterum Romæ frequentes fierent, ut difficulter sine tumultu propter mul-

¹ Dio lib. LX. — ² Suet. in Cladi c. 4. 2. et 10. — ³ Joseph. antiqu. lib. xix. c. 4. — ⁴ Joseph. antiqu. lib. xx. c. 1. in fin. — ⁵ Dio lib. LX.

⁶ Joseph. antiqu. lib. xix. c. 5. — ⁷ Dio lib. LX.

fitudinem Urbe possent exigi, non ejecit quidem eos, patriis tamen legibus vitam tolerantes non passus est convenire. » Nec certe mirum: nam et captae conventicula abolevit. « Et quia intelligebat (inquit idem auctor) nihil profici, si qua re vulgo interdicereatur, nisi vita quoque ejus quotidiana transformaretur; cauponum tabernas, in quas coenentes potabant, demolitus est; edixitque ne quis carnem dixam, aut aquam calidam venderet; in quosdamque contra delinquentes animadvertisit. » Sie igitur conjurations timens, omnino convenienti simul occasionem quacunque ex causa amputavit.

7. *Reditus Agrippae, ejusque studium in sedandis Iudeorum turbis.* — « Post haec vero, inquit Josephus, mox Agrippam ad curiam sui regni misit, auctum majoribus honoribus, commendatumque per litteras praesidibus provinciarum, simul et procuratoribus omnibus. Ille autem, ut re bene gesta, magna celeritate reversus est: et quamprimum pervenit Hierosolymam, votiva sacrificia persolvit, nihil omittens eorum que lege praecripta sunt. Unde et multes Nazareaos fonderi mandavit: et catenam auream a Caio donatam, pondere parem illi ferreae, que regias manus vinxerat, monumentum adversae fortunae mutatae in prosperam, suspendit in sacrario super gazophylacium: que doceret spectatores et sublimia posse corruere, et Deum valere omnia ergere demuo. Omnes enim admonebantur per hanc catenam consecratam, quod Agrippa levide causa privatus dignitate, sit vinetus, pauloque post compedibus solitus, splendidiorem quam ante principatum adeptus sit: eam esse naturam rerum humanarum omnium, ut eelsissima quaque prolabantur facile, rursumque ineluctata restituantur in pristinum fastigium. Rite igitur votis Deo redditis, Agrippa Theophilum Anani filium submovit a summo sacerdotio, et Boethi filium Simonem cognomine Cantharam in ejus locum substituit. » Et post pauca: « Constituto deinde pontificatu, rex Hierosolymitis benevolentiae grafiam retulit, remisso eis tributo quod soliti erant in singulas aedes pendere: decorum putans, si non pateretur se vinci amore immuno. » Quomodo autem in gratiam Iudeorum, Jacobum fratrem Joannis occiderit, et Petrum delruserit in carcерem, dicemus anno sequenti, quo ea configisse noscuntur. Nam cum ante paschale tempus occisus ab eo Jacobus fuerit, atque Petrus carceri mancipatus, non patitur temporis ratio, ut istae omnia hoc primo anno Claudi facta fuerint: cum needum eo anni tempore, ad navigationem minus idoneo, Agrippa Roma recessisse pulandus sit; cum praeferat illie ob dicta negotia obeunda, diutius cum apud Claudium defineri oportuerit.

8. Quid insuper hoc primo anno Claudi, cum Petronio Syrie presidi nondum successum esset, egerit Agrippa rex apud enundem adversus Borenses pro femerata patria religione, idem Josephus¹ his verbis describit: « Paulo post, Dorenses quidam

juvenes natura temerarii, religionis specie, posuerunt in Iudeorum synagoga statuam Caesaris: quod Agrippam vehementer commovit ad iracundium, quod ea res perditum iret instituta patriae. Quare sine mora ad Petronium Syrie praesidem profectus, questus est de Dorensium audacia: qui et ipse non minus agre ferens hoc facinus ut impium, novatoribus illis asperius seripsit in hanc ferme sententiam.

9. « Publius Petronius, legatus Tiberii Claudi Caesaris Augusti Germanici, magistratibus Dorensium. Quoniam tam audax est quorundam vestrum insolentia, ut etiam contra edictum Claudi Caesaris Aug. Germanici, quo Iudei permittuntur suis legibus vivere, synagogam eorum profanaverint, illata Caesaris statua, quod religioni ipsorum non est licitum: atque hoc facto non Iudeorum tantum pietas laesa est, sed numen etiam Caesaris, cui rectius in proprio templo statua poneretur, quam in alieno, maxime in synagoga: cum justum sit, et imperatoris iudicio comprobatum, ut sui quisque loci sit dominus: ne mea decreta commemorem post contemptam auctoritatem Caesaris, qui Iudeis non tantum religionem permisit, verum etiam aquum civitatis jus cum Graecis cohabitantibus. His ergo de causis, eos qui contra edictum Augusti ausi sunt talia, indignantibus etiam propriis magistratibus, haec furore populi, non suo consenseru facta esse asserantibus; jubeo per centurionem Vitellium Proculum ad me duci, rationem reddituros. Magistratus autem hortor, ut si videri volunt his consensum summi non accessisse, centurioni sones indicent, dentique operam ne quid turbæ aut rixa oriatur, quam quidem captare videntur; cum contra ego et mihi carissimus rex Agrippa nihil aequum curremus, quam ne ulla Iudeis detur occasio excitandi tumultus, defensionis praetextu. Quo autem melius cognoscatis quænam sit super hoc negotio voluntas Augusti, adjunxiimus ejus edictum apud Alexandrinus propositum: quod jam ante satis notum omnibus, carissimus rex Agrippa mihi sedenti pro tribunal recitavit, jus suum postulans, et ut suis beneficium Caesaris maneat incolume. Quamobrem jubeo, ut in posterum nullam queratis seditionum materiam, et caeleste numen suis quisque colat ritibus. Huiusque Petronius: qui ita rem curavit, ut admissum erratum corrigeretur, et in posterum caveretur, ne quid late quispiam audeat. » Atque haec Josephus. Porro in locum Petronii in Syrie provinciam subrogatus est Marsus: cuius prefecturæ tempore quæ gesta sint, dicemus suis locis inferint.

10. Quod ad res pertinet ecclesiasticas: reserato semel aditu Gentibus ad Christi fidem, Antiochiae primum ex Gentibus magna facta est accessio fidelium ad Ecclesiam, adeo ut ibi primum Christianum nomen exortum fuerit, et feliciter propagatum: quibus vero progressibus haec facta sint, Lucas² his verbis significat: « Erant autem quidam ex eis viri

¹ Jos. antiq. lib. xix. c. 5

² Act. xi.

Cyprii et Cyrenaei, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur et ad Graecos, annuntiantes Dominum Jesum. Et erat manus Domini cum eis; multusque numerus credentium conversus est ad Dominum. Pervenit autem sermo ad aures Ecclesiae, que est Hierosolymis, super istis, et miserunt Barnabam usque ad Antiochiam. Qui cum pervenisset, et vidisset gratiam Dei, gavisus est; et hortabatur omnes in proposito cordis permanere in Domino: quia erat vir bonus, et plenus Spiritu sancto, et fidei. Et apposita est multa turba Domino. Profectus est autem Barnabas Tarsum, ut quereret Saulum, qui in eum invenisset, perdiuit Antiochiam. Et annum totum versati sunt ibi in Ecclesia, et docuerunt turbam multam; ita ut cognominarentur primum Antiochiae discipuli, Christiani. » Haec Lucas: cetera autem quae postea narrat, quando sunt facta, suo loco dicemus.

11. Antiochenor Ecclesiae profectus, et de nomine Christiano. — In sede igitur Petri, in ipsa Antiochenae Ecclesia, a Petro erecta, a discipulis aucta, a Barnaba multiplicata, et Pauli predicatione cunctissime fecundata, felicissimum nomen Christianorum est inchoatum. De his Ignatius¹ ad Magnesianos, nempe de nomine Christiano jam ante oraculo propheticō praedicato, haec ait: « Simus itaque digni cognomento quod accepimus. Qui enim alio nomine appellatur praefer hoc, hic non est Dei, nec accepit prophetiam loquentem de nobis²: Et vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominavit, et erit populus sanctus. Antiochiae enim primum discipuli appellati sunt Christiani, cum Petrus et Paulus Ecclesiam fundarent. » Haec Ignatius. Joannes Chrysostomus³ de eodem munere Antiochenae Ecclesia concessu haec ait: « Sicut Petrus inter Apostolos primus Christum praedicavit, sic inter civitatis haec prima, tanquam coronam quamdam admirabilem, Christianorum tulit appellationem. » Et alibi sic altoquitur Antiochenos⁴: « Vos aulem, si quidem aliquod de honore certamen oriatur, omni ambitione contenditis, ut vel universo praesideatis orbi, illo scilicet vobis privilegio blandientes, quod haec prima civitas fidelibus Christianorum nomen imposuit. »

12. Qua vero occasione pristinum nomen Discipulorum sit mutatum in Christianorum. S. Athanasius⁵ hanc affert causam: « Omnes, inquit, qui credebant in Domino nostro Iesu Christo, non Christiani, sed Discipuli tantummodo vocabantur. Et quia multi novorum dogmatum autores extiterant, doctrinae obviantes apostolice, omnes sectatores suos discipulos nominabant, nec ulla erat nominis discretio inter veros falsosque discipulos, sive Christi, sive Dosithei, sive Iude cujusdam, sive Joannis sectatores, qui se quasi Christi Ecclesie falebantur, quin potius uno Discipulorum nomine forebantur: Tunc Apostoli convenientes Antiochia (sicut horum, Luca narrante, Acta testantur) omnes discipulos uno no-

mine, id est, Christianos appellant, discernentes a communi discipulorum vocabulo, et ut divini per Isaiam oracuti sermo completeretur, quo ait: Servientibus mihi vocabitur nomen novum. Hanc ergo ab Apostolis traditam de novis utendis nominibus formam Ecclesia tenens contra diversos haereticos (ut sane fidei ratio postulat) diversas edidit nomen novitates. » Haec ille. Porro deductum esse nomen Christianum a Christo, et Christi a chrismate, regali nempe unctione, nemo est qui ignoret.

13. De Iujus nominis excellentia cum tam multa magnaque a sanctis Patribus sint praedicata; unam hanc tantum Gregorii Nysseni¹ sententiam scriptam hie referre contenti erimus: « Participatione, inquit, Christi, Christiani appellationem sortiti sumus: ita et per consequens convenit, omnium quoque sublimum nomen nos adsciscere communionem et societatem; quemadmodum in catena, qui eum qui in extremitate est annulum attraxerit, eos qui continxerit inter se cohærent, per innum altaxerit. » Ceterum qui adversus Gentiles, hujus nominis originis ignaros, ecclesiastici tractatores egerunt, a iude ejus nominis interpretationem deducere consueverunt. Occasione enim, quod Gentiles homines, Christianos corrupto vocabulo Christianos, et Christum, Chrestum (quod nomen usitatum reperitur apud Romanos) nominare consueverunt; inde etiam ejus nominis interpretationem ex græca voce χριστός, quod est, bonum et commodum, sunt aueupati; de ejus vocis significatione haec Suidas: χριστός, « bonus est charitate, sed non necessitate: χριστός oleo unctionis, et Christus Dominus noster. » Nec aliam sane ob causam Justinus² martyr in oratione ad Antoninum Pium sic ait: « Chrestiani enim esse deferimur: atqui χριστός, hoc est, commodum et bonum, odisse, iustum est; » sic enim esse legendum, ea quae in eamdem sententiam scribit Tertullianus³, declaravit, dum sic ait: « Quae accusatio vocabulorum, nisi si aut barbarum aliquod sonat vox nominis, aut infastum, aut maladicum, aut impudicum? Christianus vero (quantum interpretatio est) de unctione deducitur. Sed et cum perperam Christianus pronuntiatur a vobis (nam nec nominis certa est notitia penes vos) de scavitate vel benignitate compositum est. Oditur ergo in hominibus innocuis etiam nomen innoncium. » Et Laelius: « Sed exponenda, inquit, hujus nominis ratio est propter ignorantium errorum, qui cum immutata littera Chrestum solent dicere, etc. » Sic item legendum esse apud Suetonium⁴, prout apud Lucianum etiam legitur, qui eodem vixit tempore, certum est.

14. Quod vero ad haereticos spectat: etsi (ut vidimus) ad distinctionem aliarum sectarum Apostoli Christianum nomen credentibus indiderunt, tamen haud multo post et istud ipsum iidem amulati sunt haeretici, qui suos sectatores, Christianos

¹ Ignat. ep. vi. — ² Isa. lxvii. — ³ Chrys. hom. 3. ad pop. Antioch. — ⁴ Elen. hom. 7. in Matth. — ⁵ Athanas. in disput. contra Arium.

¹ Greg. Nyss. de prof. Chris. — ² Just. in orat. ad Anton. Pinai. — ³ Tertull. in Apolog. cap. iii. — ⁴ Sueton. in Claud. cap. 23. Lucian. in Philop.

etiam appellare consueverunt. Fecisse id primum inveniuntur Carpocratiani, ut auctor est Epiphanius¹. Licit vero peculiare propriumque nomen credentium fuerit, ut Christiani appellarentur: tamen aliis quoque nominibus, quibus ante ab iisdem Apostolis, nominati reperiuntur, et frequentius dicti Fratres: qua nomenclatura sape usus est Christus², et Apostoli frequentius, idemque perseveravit in Ecclesia; sic et frateruitas, ipse Christianorum coetus dictos reperitur. Cojus nominis, cum infamarentur a Gentilibus, Tertullianus³ rationem reddidit in hae verba: « Sed et quod fratres nos vocamus, non alias, opinor, infam ut, quem quod apud ipsos omne sanguinis nomen de affectione simulatum est. Fratres autem etiam vestri sumus jure naturae, matris unius, etsi vos parum homines, quia mali fratres. At quanto dignius fratres et dicuntur et habentur, qui unum patrem Deum agnoverunt, qui unum spiritum liberunt somnitatis, qui de uno ulero ignorantiae ejusdem ad unam lucem expaverint veritatis? Sed eo forlasse minus legitimi existinamur, quia nulla de nostra fraternitate tragedia exclamat, vel quia ex substantia familiari fratres sumus, quae genes vos fere dirimit fraternitatem. Itaque quia animo animaque inseparabimur, nihil de rei communicatione dubitamus. Omnia indiscreta sunt apud nos, praeler uxores: in isto loco consortium solvimus in quo solo ceteri homines consortium exercent, qui non amicorum solummodo matrimonia usurpant, sed et sua amicis patientissime subministrant; ex illa, credo, majorum et sapientissimorum disciplina Graeci Sociatis et Romani Catonis, qui uxores suas amicis communicaverunt, quas in matrimonium duxrant, liberosrum causa, et alibi, creandorum, nescio quidem an invitas: quid enim de castitate curarent, quam mariti tam facile donaverant? O sapientiae Athae, o Romane gravitatis exemplum. Lenus est philosophus, et censor: quid ergo iniurum si tanta charitas conviolatur? » Haec Tertullianus: his similia Athenagoras⁴ philosophus Christianus, Justinus⁵, et Minutius Felix⁶ cum eamdem Gentibus et Iudeis illatam refellunt. Ex Platonis cuius Republica erat illa ipsorum fraternitas: qui sicut concives omnes fratres appellat⁷, sic aequi et uxores inter eos volunt esse communies.

45. Rursum vero, qui olim Christiani, iidem nominabantur sancti; unde Paulus ad Romanos Christianos scribens⁸: « Omnibus, qui sunt Romae, dilectis Dei, vocatis sanctis; » et alibi⁹: « Proficisci et Hierusalem ministrare sanctis; » et illud¹⁰: « Salutant vos omnes sancti; » itemque¹¹: « Salutale omnem sanctum; » vel cum ait coram Agrippa rege¹²: « Multos sanctorum ego in carcerebus inclusi. » Lucas itidem¹³: « Factum est, ut Petrus

dum pertransiret universos, deveniret ad sanctos, qui habitabant Lydie. » Eo etiam nomine usi sunt posteri, Ignatius, Philo (ut dicemus suo loco, cum de Essenis agemus), Polycarpus, Tertullianus, et alii. At demum obtinuit usus, ut illi tantummodo sancti in Ecclesia dicerentur, qui eminentiori probatiorique fulgerent morum sanctitudine. Apud Graecos autem (ut auctor est Plotarchus¹⁴) Hosii, hoc est, sancti, honoris causa dicebantur sacerdotes. Nominabantur etiam olim Christiani, credentes: cujus nomenclatura plura sunt exempla. Itemque fideles¹⁵: quod nomen ad posteros dilapsum est, et frequentius usurpatum, praesertim Romae, ubi (ut auctor est S. Ambrosius¹⁶) qui baptizati sunt, Fideles nominari consueverunt: videasque in usitatis ejusdem Ecclesia precibus Christianos fere semper appellari Fideles. Unde et Pontius di iconis in Vita Cypriani: « Quid, inquit, christiana plebs faceret, cui de fide nomen est? »

16. Judai vero ignominiae causa, quod Dominum nostrum in titulo cause crucis affixum Nazarenum appellatum nossent, Christianos Nazarenos nominare consueverunt, a Nazareth oppidulo Galilaea, de quo Nathanael aliquando¹⁷: « A Nazareth potest aliquid boni esse? » Unde Tertullus¹⁸ causam agens Iudeorum adversus Paulum coram Felice procuratore Iudeae, hac ait: « Invenimus hunc hominem pestiferum, et concitans seditiones omnibus Iudeis in universo orbe, et auctorem seditionis sectae Nazarenorum. » Quod nomen cum dimanasset ad posteros Iudeos, ea voce ter in die idem maledicunt Christianis, et Christo, ut Hieronymus¹⁹ tradit his verbis: « Ipse bonus pastor posuit animam suam pro ovibus suis, et contempsit eam; qui abominationi est genii Iudeorum, cui ter in singulos dies sub nomine Nazarenorum maledicunt in synagogis suis. » Licit Epiphanius²⁰ dicat Iudeos id fecisse in haereticos, qui Nazareni vocali legem una cum Evangelio servabant; sic enim ait: « Non solum Iudei hos odio habent; sed exurgent mane et meridi et circa vesperam, ter in die, quando preces perficiunt in synagogis suis, detestantur ipsos, ac execrantur, dicentes: Maledic, Deus, Nazarenis. » Verumtamen cum ex Apostolorum Actis perspicue appareat omnes Christianos a Iudeis aequi dictos esse Nazarcnos; ad ipsos Christianos potius, quam ad haereticos eo nomine nuncupatos, eam pertinuisse blasphemiam existimamus.

17. At sicut credentium Christo fuit nomen peculiare, ut Christiani dicerentur; ita et iisdem cognomen est inditum, ut et Catholicci nominarentur. Cum enim (ut vidimus, et haeretici Christiano nomine jaclanter gloriarentur, ad distinguendos veros a falsis, Catholicum est cognomen inventum, et ita quidem temporibus Apostolorum: nam eorum auctoritate, vera Dei Ecclesia in eorum Symbolo Catholicca est cognominata, ut ea discriminatione

¹ Epiphanius haeres. xxvi. — ² Matth. xxvii, Luc. xxii, Joan. xx. xxii. — ³ Tertullian in Apolog. c. xxxix. — ⁴ Athenag. orat. pro Christianis. — ⁵ Justin. orat. ad Anton. Pnum. — ⁶ Minut. in Octavio. — ⁷ Clem. Alex. lib. v. Strom. et Lacl. lib. iii. c. 21. — ⁸ Rom. i. — ⁹ Rom. xv. — ¹⁰ 2. Cor. xii. — ¹¹ Philip. iv. — ¹² Act. xxvi. — ¹³ Act. ix.

¹⁴ Plotarch. de oraculor. defect. in fin. — ¹⁵ Ephes. 1. Coloss. 1. Tim. iv. — ¹⁶ Ambros. de sacram. lib. 1. c. 4. — ¹⁷ Joan. 1. — ¹⁸ Act. xxiv. — ¹⁹ Hier. in Isai. c. xlvi. — ²⁰ Epiph. haeres. xxix.

nominis ab hageticorum conventiculis cognoscere-
tur esse distincta. Agens Pacianus¹ adversus Novati-
anos, haec ait de catholicō nomine : « Christianus
mihi nomen est; Catholicus vero cognomen; illud
me nuncupat; istud ostendit; hoc probor; inde
significor. Et si reddenda postremo catholicī voca-
buli ratio est, et exprimenda de græco interpreta-
tione romana : Catholicus, ubique unum, vel (ut
doctiores putant) obedientia omnium nuncupatur; »
et paulo post : « Ergo qui catholicus, idem obediens;
qui obediens, idem est christianus; atque ita ca-
tholicus christianus est. » Haec Pacianus. Sed de ca-
tholicō nomine alias saepe, deque christiano nomine
modo sitis. Jam reliqua prosequamur.

18. Eodem anno quadragesimo tertio a Christi
natali (ut Eusebius² auctor est) Thaddaeus, unus ex
septuaginta duobus discipulis, Edessam Syriæ pro-
fectus, Abgarum (Abagarum) regem, atque popu-
lum Edessenum ad fidem convertit: haec autem ut
facta sint, Eusebius his verbis describit: « Postquam
Jesus assumptus fuit, Iudas, qui et Thomas diceba-
tur, Thaddaeum apostolum, unum ex septuaginta,
ad Abgarum misit: qui eo profectus, ad Tobiam
Tobiae filium divertit. Ubi vero fama de illo passim
manasset, et miraculis ab eo editis esset conspicuus;
Abgarus nuntiatum est, Apostolum illuc a Iesu, sicut
per litteras antea scripserait, adventasse. Cœpit ergo
Thaddaeus per viriorem et potentiam Dei, cuivis
morbo et languori medicari; sic ut omnes in
magnum traduceret admirationem. Simul atque Ab-
garus magnas incredibilesque res gestas et miracula
ab eo edita audivisset, et quo pacto per nomen et
virtutem Iesu Christi quenamvis morbum depelleret;
confestim secum cogitare cœpit, illum eundem
esse de quo Jesus per epistolam ita significaverat:
Postquam receptus fuero ad eum qui misit me,
quendam ex discipulis meis mittam ad te, qui te
morbo afflictatum recreet, et ad integrum valetu-
dinem restituat. Accersito igitur Tobias, apud quenam
diversabatur, dixit: Accepi virum quendam praepo-
tentem Hierosolymis huc accessisse, qui domi tuae
jam conumoratur, multaque in nomine Iesu facit
curationes. Hic respondit: Sane quidem, domine,
hospes qui huc advenit, apud me est, et multa edit
miracula. Tum ille: Adduc eum, inquit, ad me.
Tobias autem recta ad Thaddaeum se conferens,
dixit illi: Abgarus hujus loci princeps, ubi me ad
se acciverat, jussit ut te ad ipsum deducerem, quo
morbo, qui cum cruciat, curationem adhibeas. Et
Thaddaeus: Eamus, inquit, quoniam ad eum re-
vera missus sum.

19. « Posbridie ergo primo mane Tobias, as-
sumpto secum Thaddæo, perrexit ad Abgarum. Ut
autem venit, cum jam proceres Abgari ei presto
adsisterent, exemplo in ipso ingressu magnum
quodam et illustre visum in vultu Thaddei Apo-
stoli clucere, Abgaro cernebatur: quod cum Abga-
rus conspicaretur, supplex Thaddæum adoravit.

Admiratio, omnes qui aderant, amplexa est: illi
enim visum, quod soli Abgaro apparuit, minime
cernebant. Qui etiam a Thaddæo sciscitabatur: Tune
vere discipulus es Iesu Filii Dei, qui sic mihi per
litteras pollicitus est: Mittam ad te quendam ex
discipulis meis, qui omnem morbi tui aegritudinem
levet, et tibi tuisque vitam largiatur? Cui Thad-
daeus: Quoniam, inquit, magnam fiduciam in Do-
mino Iesu, qui misit me ad te, collecasti, ob eam
causam ad te missus sum. Et rursus: Si fides, quam
in illum contuleris, magis magisque creverit, men-
tis tuae postulata tibi, ut credideris, evenient. Ad
quem Abgarus: Sic, inquit, in illum credidi, ut
vellem maxime Iudeos, qui eum cruci affixerunt,
exercitu ad eam rem collecto, prorsus e medio tol-
lere, si Romanorum imperium non esset meo insti-
tuto impedimento. Et Thaddæus: Dominus noster,
inquit, et Deus Jesus Christus voluntatem sui Patris
explevit: quod ubi ab illo factum fuit, ad Patrem
deum assumptus est.

20. « Cui Abgarus: Et ego, inquit, in illum cre-
didi, et in Patrem ejus. Tum Thaddæus: Propterea,
inquit, in nomine ipsius Domini Iesu manum
super te pono. Quod ubi fecerat, e vestigio morbo
et calamitate qua divexabatur, relevatus est. Abga-
rus igitur, magnopere propterea miratus, quod
sicut de Iesu auribus accepérat, sic per discipulum
ejus et apostolum Thaddæum, qui illum absque
medicamentis et herbis integræ valetudini restituís-
set, reipsa comperiebat. Atque non modo hunc,
sed Abdum etiam filium Abdi, podagra doloribus
oppressum, ad pristinam valetudinem reduxit. Qui
cum Thaddæum adiret, abjecit se ad pedes illius:
eius manum cum corpori suo haberet impositam,
quod ei in optatis erat, assecutus, penitus conva-
luit. Complures item alios illorum concives idem
apostolus ex morborum molestiis eripuit, magnas
res gessit et cum primis admirabiles: verbum Dei
passim divulgavit. Post ista Abgars: Tu, Thaddæe,
inquit, virtute Dei haec facis, nobisque magnam
excitas admirationem: verum deinceps de adventu
Iesu, quo pacto configerit, et de ejus potentia, et
qua tandem virtute factitaverit ea que fama et
creber hominum sermo ad nos pertulit, mihi,
queso, oratione explica.

21. « Et Thaddæus: In præsenlia, inquit, si-
lebo: sed quoniam ad verbum Dei prædicandum
missus sum, eras mihi omnes cives tuos congrega,
et inter illos palam verbum Dei exponam, ipsunque
vitæ sermonem inter eos disseminabo: atque adeo
de adventu Iesu qua ratione accidentit, de ejus ad
terræ missione, et cur a Patre in mundum missus
sit, uberioris disseram. Quin etiam de virtute rerum
ab illo gestarum, de mysteriis quæ in mundo locu-
lus sit, qua vi et potentia ipsa transegit, de nova et
inaudita ejus prædicatione, de abjectione et con-
temptu sui ipsius, de humilitate exterioris hominis,
qui eujusque oculis patebat; quo pacto etiam se
ipsum dejecerit, mortem obierit, atque adeo divi-
nitatem aliquam ex parte inimicuere visus sit; que a

¹ Pacian, ad Symp. Novat. — ² Euseb. hb. i. c. 13. in fin.

nefariis Judaeis perpessus, quomodo in crucem adest, qua denique ratione ad inferos descenderit, maceframque quæ longo ævi spatio integra et immota constitisset, diruperit; ut surrexeritque post triduum, et mortuus, qui multis sæculis obdormissent, excitaverit; qualemus etiam solus descenderit ille, sed cum ingenti multitudine ad Patrem suum ascenderit; quo pacto ad dexteram Dei Patris cum gloria in cælis assideat; quemadmodum cum splendore et potentia ad sententiam de vivis et mortuis ferendam venturus sit, aperite explanabo. Abgarus ergo præcepit, ut prima luce cives sui in unum convenient, Thaddeum concionantem attente audi-

turi. Paulo post, auro tum rudi cælato, tum rudi et informi illum donari mandavit. At ille respuit, sic fatus: Si nostra prorsus dereliquerimus, quomodo accipiemus aliena? ista quadragesimo tertio anno post Christum natum gesta sunt. Quæ sane non absque fructu et utilitate ex syriaca lingua ad verbum conversa, opportune sint in hunc locum conclusa. » Hæc Eusebius, a quo famen in eo S. Hieronymus¹ dissentit, quod hunc Thaddeum non ex septuaginta duorum discipulorum, sed ex duodecimario Apostolorum numero fuisse tradit.

¹ Hieron. in Matth. c. 10.

Anno periodi Graeco-Romane 5534. — Olymp. 203. an. 4. — Urb. cond. 794. — Jesu Christi 41. secundum Baronium 43.
— Claudi imp. 4.

1. *Consules.* — Ad num. 4 et seq. Coss. *Caius Aug. IV.* et *Cn. Sentius Saturninus.*

2. *Caligulae interitus.* — Sumptus hic consulatus a Caligula juxta secundam consulatum Cæsareorum regulam; in hunc enim annum ejus quin paucialia incidebunt. Sed « nono kalendas Februarias, » ut habet Suetonius in *Caligula* cap. 58, occisus est. « Vixit annis xix, imperavit triennio, x mensibus, diebusque viii, » inquit Suetonius. Idem habent, quoad imperii duralionem, Clemens Alexandrinus lib. 1 Stromat., Tertullianus adversus Judeos, Eutropius, Cassiodorus, et Zonaras. Ex quo patet hos auctores, quorum duo priores Dion coetanei, initium imperii Caligule exordiri a die xvi Martii anni Christi xxxviii qui ideo Tiberii emortualis fuit, non vero dies xxvi Martii, ut perperam Dio. Mel etiam in Annalibus scriptum Caligulam kalendis Februariis interfecitum; itod enim antiquis adversatur, et præterea Josephum scripsisse, regnasse Caium annis tribus, mensibus sex. Id enim in Josepho typographi latum errore legitur; eum in grecio habeatur, επα τρια και παντες επτα, id est, annos tres, menses octo, qui tamen locus corruptus est, prætermitti enim sunt menses decem et loco *dies octo*, librarius scripsit menses octo. Caligule succedit Claudius ejus patronus.

3. *Quo anno Evangelium Edessenis prædicata-*

tum. — Ad num. 48. Baronius, qui vitiosam vulgarium editiorum Eusebii scripturam securus est, adventum Thaddæi, et Abgari Edessenorum regis sanationem currenti Christi anno relutit; in quo tum ab Edessenorum publicis Actis, tum ab Eusebio longe discedit. Quippe in Actis illis diserte scribitur statim post ascensionem Christi haec gesta esse: « Post ascensum Jesu Christi, Judas, qui etiam Thomas dictus est, Thaddæum apostolum unum ex septuaginta ad Agbarum misit. » Id ipsum repetit Eusebius in lib. 1, cap. 43, ubi etiam docet haec gesta esse principatu Tiberii Augusti. Corrupta itaque vulgariter lectio Eusebii, ut recte vidit Valesius in Notis Eusebianis, et loco horum verborum, επα τρια και παντες επτα, id est, gesta sunt hoc anno quadragesimo tertio, legendum επα τρια και παντες επτα, hoc est, anno quadragesimo ac trecentesimo, ut in quibusdam manuscriptis habetur. Qui annus ccxlv juxta Edessenos proticiscitur ab anno periodi Graeco-Romanæ 3182 ab initio nempe regni Seleuci, et ab eodem anno quo Seleucidarum epocha cœpil. Ex quo intelligimus et Thaddæi adventum in urbem Edessam, et Abgari regis sanationem conferri in annum æve vulgaris xxix, quo anti pri Christum et passum esse et a mortuis resurrexisse crediderunt, ex quo et ea opinio antiquissima demonstratur.

1. Sequitur annus Domini quadragesimus quartus, adnotatus consulibus¹ Claudio Augusto secun-

¹ Dio lib. LX.

dum et C. Licinio Largo: quo Jacobus apostolus filius Zebedæi, Joannis frater ab Agrippa rege Judeorum occiditur. Reim gestam Lucas summatis

complexus, haec ait¹: « Eodem tempore misit Herodes rex (sic enim appellat Agrippam cognomento Herodem) manus ut affligeret quosdam de Ecclesia. Occidit autem Jacobum fratrem Joannis gladio. » Hac enim facta esse hoc anno ante paschale tempus, superius ostendimus. Erat Agrippa rex Iudaicae religionis observantissimus, ut liquet ex his, quae tum a Philone, tum a Josepho de ipso sunt scripta, que a nobis suis locis sunt superius recitata: quonobrem per facile fuit Iudaicis, christiana fidei hostibus, ipsum adversus Christi Ecclesiam concitare. Hic ergo diverso plane a priore consilio rem aggreditur. Prima enim post necem Stephano illatam concitata in Ecclesiam persecutio omnes Christi fideles exagitavit, praeter Apostolos; qui (ut ex Luca vidimus) expulsi ceteris, soli permisso sunt Hierosolymis agere: quae vero hoc anno ab Agrippa est conflata vexatio in ipsos tantum Ecclesiae vertices, sanatos Apostolos, est furore breechata: ratus nimirum ille, si fundamenta convelleret, omnem desuper molem constructam parvo dirutum iri negotio. Sic igitur cum induisset in animum, et (quod Lucas ait) misisset manum, ut affligeret quosdam de Ecclesia, a Jacobi nece rem crudeliter auspiciatur. Quod vero ad ipsum Jacobum pertinet: cum Hispaniarum Ecclesiae² omnes ex equo profiteantur, eundem apostolum antea in Hispanias esse profectum, illieque primum praedicasse Evangelium, et aliquot collegisse discipulos: nihil amplius quod de ea re dicamus habemus, quam quae sunt a nobis in Martyrologio Romano³ notata, quae consulat qui haec cupit. Hie enim tantum agere de ejus martyrio, in animo est; quod eo clarus atque celebrans reputatur, quod primus inter Apostolos lantam gloriam promeruisse cognoscitur. Haud dubium est ante aciem ipsum dimicando stetisse, qui primus omnium strenue fortiterque verbi gladio pugnans gloriosus occubuit.

2. Quae vero martyrium ejus praecesserint, ex Clemente Alexandrino libro septimo⁴ haec Eusebius⁵: « De isto Jacobo Clemens dicto libro historiam plane memorabilem inserit, eamque narrat, quasi ex traditione majorum acceptam; nimirum eum ipsum qui Jacobum in iudicium adduxisset, cum testimonium Christo illum tam libere perhibentem cerneret, ea re commotum, se esse christianum ingenue confessum esse. Igitur amicibus una ad supplicium ductis hunc inter eundum a Jacobo postulasse veniam sibi concedi. Jacobum autem paululum rem animo complexum, dixisse: Pax tibi; illumque osculatum esse: et sic tandem ulrumque securi percussum vitam deseruisse. » Haec ex Clemente Eusebius. Sunt et alia plura quae, licet ineerto auctore scripta⁶ ferantur, non tamen prorsus contennenda putamus: nam quod habent de conversione magorum Phileti et Hermogenis, alii plerique adstipulantur, horum

namque meminit Paulus ad Timotheum⁷ scribens: « Seis, inquit, hoc quod aversi sunt a me omnes, qui in Asia sunt, ex quibus est Philetus et Hermogenes. » De Phileto etiam sequenti capite in haec verba, de haereticis loquens: « Serino eorum ut cancer serpil: ex quibus est Hymenaeus, et Philetus, qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam, et subverterunt quorundam fidem. » Sic etiam Simon magus, licet initatus esset sacro baptismo, tamen ad magiam reversus, contra Apostolos bellum inicit; ita etiam et dieti magi Philetus et Hermogenes fecisse visi sunt, dum primo per Jacobum ad fidem conversi, inde vero a fide excidentes, adversus Ecclesiam pugnantes, haeresim statuerunt. Quod vero aliorum relatione sanctus Hieronymus⁸ recitat immolatum Jacobum die secunda Paschatis; haud consolare posse videtur: nam ex his quae sanctus Lucas scribit, erroris arguitur, dum ait⁹ Herodem necis Petri cupidissimum, ab ea famen abstinuisse usque ad dies azymorum elapsos. Religiosorem quidem hac ex parte Agrippa ceteris Judais se praebevit: nam illi ipso Paschatis die Christum (ut dictum est) in crucem agendum curaront; hic vero, quod dies essent azymorum, a nece Petri Apostoli abstinentiam pulavit. Sed quibus persuasionibus eum detruserit in carcere, de ejus nece spectaculum post dies paschales populo exhibiturus; idem Lucas¹⁰ rem gestam fusius prosecutus, his verbis describit:

3. « Videns autem Herodes quia placaret Iudeis, apposuit ut apprehenderet et Petrum. Erant autem dies azymorum. Quem cum apprehendisset, misit in carcere, tradens qualuor quaternionibus militum ad custodiendum, volens post Pascha producere eum populo. Et Petrus quidem servabatur in carcere: oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo. » Accepérat a Claudio Agrippa non regnum tantum plurium provinciarum accessionibus auctum, sed jus etiam in res sacras, nimirum in templum et sacerdotium: siveque non solum ex animi sui sententia summos pontifices dimovet et creat; sed arbitratus se (quod praedixerat Dominus) obsequium præstare Deo, Apostolorum verticem Petrum, quasi novis dogmatibus sollicitantem populum, e medio tollere festinat. Magno sane terramotu Ecclesia Christi tunc concuti visa est, dum ipsa petra in Ecclesia fundamento locata, tanla agitatione quassari conspicetur. Hinc tum juges illæ fidelium omnium (quod et mirandum est) pro Petro ad Deum preces effluse. Nam etsi alios complures Apostolorum carceri mancipatos sape legamus; de nullo tamen ipsorum universam Dei Ecclesiam adeo sollicitam fuisse reperimus, sicut de Petro, ultiōe communī omnium parente atque pastore. Sed audivit Deus orationem eorum, et vinculum suum non despexit.

4. « Cum enim, inquit Lucas, producturus eum esset Herodes, in ipsa nocte erat Petrus dor-

¹ Act. XII. — ² Breviar. Tolet. instit. S. Isidori. — ³ Mart. Rom. Notat. die 25 Julii. — ⁴ Euseb. hist. lib. II. c. 8. — ⁵ Passiones Apost. in Jacobo.

⁶ 2. Tim. I. et II. — ⁷ Hieron. in Ezech. c. XLIII. — ⁸ Act. XII. — ⁹ Ibid.

niens inter duos milites , vinculus catenis duabus ; et custodes ante ostium custodiebam carcerem . » Unde, queso, tanta haec diligentia , et tam exquisita custodia ? Nam alias ante decennium Iudei experimento didicierant , angelum ¹ Domini Petrum ac caelos Apostolos simul vinculos eduxisse de carcere ; timens igitur Herodes , ne quod semel factum erat , iterum eveniret , subite admodum tot artibus Dei consilium ac sapientiam eludere conatus est . Sed quid tum ille qui reprobabat consilia ² principum ? « Ecce , inquit Lucas , angelus Domini adstitit ; et lumen refulsi in habitaculo ; pereussoque latere Petri , excitavit eum , dicens : Surge velociter . Et ceciderunt catene de manibus ejus . Dixit autem angelus ad eum : Praecepimus , et calcea te caligas tuas . Et fecit sic . Et dixit illi : Circumda tibi vestimentum tuum , et sequere me . Et exiens sequebatur eum , et nesciebat quia verum est quod fiebat per angelum : existimabat enim se visum videre . Transeuntes autem primam et secundam custodiam , venerunt ad portam ferream , quae ducit ad civitatem , quae ultra aperla est eis . Et exeuntes processerunt viam munitam , et continuo discessit angelus ab eo . Et Petrus ad se reversus , dixit : Nunc scio vere quia misit Dominus angelum suum , et eripuit me de manu Herodis , et de omni expectatione plebis Iudeorum . »

3. Errant , mea sententia , qui putant Herodianum careerem hunc , in quem detrusus est Petrus , extra Hierosolymitanam civitatem fuisse positum in suburbis , eo quod dicat Lucas de angelo et Petro e carcere educto : « Venerunt ad portam ferream , quae dueit ad civitatem : quae ultra aperla est eis . » Nescientes Hierosolymam civitatem usque ad tempus hujus , de quo est sermo , Agrippae regis , duplice fuisse circumdatam muro ; ipsum vero Agrippam et tertium addere aggressum esse , sed non absolvisse . Cum igitur Petrus e carcere ab angelo ductus per portam ferream ingressus sit civitatem ; dicere possumus careerem Herodianum inter primum et secundum murum extitisse . Caeterum Josephus ³ tam in primo quam in secundo muro testatur fuisse erectas munitissimas turres ; in quarum unam , ad delinquentes coercendos mancipatam , Petrus conjectus , ac vinculus , fuit a multis custoditus . Nisi potius affirmare velimus (quod magis placet) portam ferream fuisse ostium careeris , non portam civitatis , ex quo patet aditus ad civitatem : non quod esset extra civitatem positus career , sed sicut et Josephus frequenter civitatem solet appellare eam Hierosolymorum parlem quae media est sita inter montem Sion et templum , ita Lucas eodem sensu dical portam ferream ducere ad civitatem , hoc est , in eam civitatis ampliorem regionem , quae communis loquendi usu proprii civitas diceretur ; careerque situs esset vel juxta templum in ea fortasse munitissima turri quae dicebatur Antonia , vel alio

aliquo loco extra civitatem (ut dictum est) , non tamen extra mœnia totius urbis posito .

6. Angelus igitur Petrum e carcere non ad futuram , sed ad triumphum velut educens , non foras , sed intra civitatem , per portam quae ferrea dicta est , quamvis clausam , sed divina virtute reseratam , perduxit ; ut sic liber pastor relictus , sollicitum de se grege inviseret . De hac terrena porta Petru patefacta haec Arator diaconus ⁴ :

Ferrea quid mirum si cedunt ostia Petro ?
Quem Deus aetherea custodem deputat aulae,
Ecclesieque sua faciens retinere cacumen,
Infernū superare jubet , etc .

« Venit ergo , inquit Lucas , ad dominum Mariæ matris Joannis , qui cognominatus est Marcus , ubi erant multi congregati , et orantes . Pulsante autem eo ostium janua , processit puella ad videndum , nomine Rhode . » Moris quidem fuisse antiquis appendi mallem januis ad signum dandum , testatur Plautus de Curiositate . Sed pergit Lucas : « Et ut agnovit vocem Petri , prie gaudio non aperuit januam , sed intro currens nuntiavit stare Petrum ante januam . At illi diverunt ad eam : Insanis . Illa autem affirmabat sic se habere . Illi autem dicebant : Angelus ejus est . Petrus autem perseverabat pulsans . Cum autem aperuissent ostium , viderunt eum , et obstupuerunt . Annuiens autem eis manu ut facerent , narravit quomodo Dominus eduxisset eum de carcere , dixique : Nuntiate Jacobo et fratribus haec . Et egressus abiit in alium locum . » Haec Lucas de liberatione Petri : cuius vineula , velut nobilissime victoriae gloriosa trophya , omnium fere sanctorum Patrum egregiis celebrata praeconiis , in Ecclesia sunt perpetua memoria consecrata .

7. De Petri enim vineulis Augustinus ⁵ in illa verba : « Tu es Petrus , et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam . » « Dignus certe , inquit , qui aedificandis in domo Dei populis lapis esset ad fundamentum , columna ad sustentaculum , clavis ad regnum . De hoc ait sermo divinus : Et ponebant infirmos suos , ut umbra saltem transeuntis Petri obumbraret eos . Si tunc opem ferre poterat umbra corporis , quanto magis nunc plenitudo virtutis ? Si tunc supplicantibus proderat aura quædam pertranseuntis , quanto magis gratia nunc permanentis ? Merito per omnes Christi Ecclesias auro pretiosius habetur ferrum illud pœnalis vineolorum . Si tam medicabilis fuit obumbratio visitantis , quanto magis catena vincentis ? Ut umbra , inquam , transeuntis Petri obumbraret eos . Si inanis quædam species vacuae imaginis habere potuit in se vim salvitatis ; quanto magis de corpore meruerunt attrahere salvitatis ferreo pondere sacræ impressa membris vineula passionis ? Si ad praesidia supplacentium tam potens fuit ante martyrium , quanto magis efficax post triumphum ? Felices illi nexus , qui de manicis et compeditibus in coronam mutandi , Apostolum contingentes , martyrem reddiderunt .

¹ Act. v . — ² Psal. xxxii . — ³ Joseph. de bello Jud. lib. vi . c. 6 .

⁴ Arat. in Act. Apost. lib. i . — ⁵ August. de sanct. ser. 29 .

Felices calentia, quae nudalis pene ossibus inhærentes, vivas reliquias de sanguinis sudore, iam attrita carne, rapuerunt; factusque membrorum cruciatus sui sanctificat instrumentum; in quo dum afflictio erexit ad pœnam, causa pœnae proficit ad gloriam. Felicia vincula, quae reum suum usque ad Christi crucem non tam condemnatum, quam consecratum miserunt. » Ille Augustinus de vinculis Petri: licet non de illis quibus hoc anno vinculus est Hierosolymis (nondum enim ea riperita fuerant, que temporibus Theodosii Junioris Aug. in Iucem sunt prodita), sed de illis quibus Roma est detentus in carcere, antequam crueis subiret supplicium.

8. At de his quibus vincitus est Hierosolymis, tandem Romam translatis, haec cecinit Arator diaconus¹:

Manet omne per aevum
Pioris hojus apex, et sideris obtinet instar,
Corpo quod Petrus sacravit, et angelus ore.
His soldata fides, istis ubi, Roma, catenis
Perpetua salus; harum circumdata nexu
Libera semper eris; quid enim non vincula præstant,
Que teligit qui cuncta potest absolvere? etc.

Quomodo autem haec ipsa Petri vincula fuerint asserata, fideliter custodita, ac denique inventa, Metaphrastes² ex antiquioribus monumentis in Iucem prodidit; ea enim in manus devinxisse cujusdam ex Agrippa familiaribus, sed in Christum credentis, sieque per manus per qualuor delata secula fuisse, ac tandem patetacta, tradit. Sed de eorum inventione agemus suo tempore. Postquam igitur Petrus sic Iapsus, Ecclesiam quæ collacta erat in domo Mariae (ut vidimus) visitasset, aliaque complora, quæ paulo post recensebimus, peregrisset, Romanum versus direxit iter; atque hoc ipso secundo anno Claudi imperatoris, sed in fine ipsius, Romanum veniens ac praedicans Evangelium, eam erigere coepit Ecclesiam. Sed enim quomodo haec singula facta sint, enarratis prius quæ antea configerunt, temporum ordine referemus.

9. Quid interim sic elusus Herodes? Ait Lucas³: « Facta autem die, erat non parva turbatio inter milites, quidnam lactum esset de Petro. Herodes autem cum requisisset eum, et non invenisset, inquisitione licta de custodibus, jussit eos duci: » ad supplicium scilicet; eos enim jussu Herodis fuisse suffocatos, auctor est Petrus⁴ martyr episcopus Alexandrinus: « Propter quos, inquit, nulla culpa in Petrum referatur; licet enim eis, viso quod est factum, effugere: sicut nec impulatur Christo mors infanthum. » Itē ipse. Quid vero post haec Agrippa egerit, sic narrat Lucas: « Descendensque a Iudea in Cœsaream, ibi conmoratus est. Erat autem iustus Tyris, et Sidonius. At ilib unanimes venerunt ad eum, et persuaso Blasto, qui erat super cubilenum regis, postulabant pacem eo quod alienantur regiones eorum ab illo. »

10. *De Petri itinere.* — Mirabitur certe aliquis

ejusmodi appendicem ad historiam de Petro ab angelo de carcere in libertatem vindicato, a Luca additam, qui causam irarum Agrippæ in Tyrios ac Sidonios ignorari: quam illam esse existimamus, quod cum Petrus ab angelo liberatus Hierosolymis recessisset, in eas Palæstinae maritimæ regiones venit, ac ibi positas invisit Ecclesiæ aliquid compositum; nam et unum ex his qui ipsum sequebantur, presbyterum Sidonis dedit episcopum, aliaque in aliis ejusdem et adjacentis regionis locis multa tanto Apostolo digna constituit; hinc autem ex anti prioribus chartis Metaphrastes¹ in haec verba descripsit: « Liberalus a vinculis, cum ab Hierosolymis venisset Cœsaream Stratonis, et ex iis qui sequebantur eum presbyteris, episcopum ei constituisset, venit Sidonem; ubi cum multis curasset, et episcopum constituisset, venit Berythrum: in qua etiam cum unum eorum sequebantur, ordinasset episcopum, venit Biblym; deinde Tripolim, ubi apud Marsonem virum quemdam prudentem divertit; quem cum fidelibus, qui erant Tripoli Phœnicie, episcopum constituisset, venit Orlo-iam; deinde Antandrum; deinde in insulam quæ dicitur Aradus; inde Balanaës; et illinc Panta; deinde Laodiccam; in qua cum multis, qui moribus laborebant, et vexabantur a dæmonibus, curasset, Ecclesiamque congregasset, et episcopum constituisset, venit Antiochiam Syriæ civitatem. » Sieque in hunc medium relegit auctor loca ad quæ Petrus accessit, cum liber e carcere Hierosolymis egressus, eam Syriæ partem Antiochiam usque peragravit: eamque fuisse causam existimamus, quod Cœsaream se Agrippa contulerit, et in Tyrios ac Sidonios commotus fuerit. Quæ vero post haec Lucas subinfert de ejusdem Agrippæ obitu, suo quo configerunt tempore errabimus.

11. Idem qui supra auctor addit, tunc Antiochia profectum Petrum in Cappadociam venisse, Tyanamque ejusdem provincie civitatem divertisse, indeque abiisse Aneyram Ga'athæ; illuc mortuum susciliasse, baptizasse credentes, instituisse Ecclesiam, ordinatoque episcopo, Synopem et Amaseam Ponti civitates concessisse; ac subinde Gangram Paphlagonium, postea vero Claudiopolim, ac inde Nicomediam et Nieam Bithyniae civitates petiisse: post haec rediisse Antiochiam, inde Hierosolymam. At nos quod ad Hierosolymam spectat, secus sentimus; quin potius eum Romanum versus iter direxisse, asseveramus. Sed cl. errat, dum ante festum Paschale, post solutum Petrum a vinculis, ea configuisse scribit. Nam post paschales dies Petrum esse liberalum, Acla testantur. Nec est quod dici possit, haec sequenti anno facta fuisse: nam (ut omnes consentiunt) hoc anno secundo Claudi Petrus Romanum advenit. Auctor ille quidem (mea sententia) quæ diversis temporibus a Petro sunt facta in unum colligens, imprudenter in hoc unum tempus rejicit. Cæterum nulla est dubitatio, eas provincias non tantum a Petro fuisse visitatas, sed et Ecclesiæ in eis institutas, et episcopos

¹ Arator in Act. Bib. 1. — ² Metaphr. die 1 August. apud Sur. tom. III. — ³ Act. XII. — ⁴ Petr. Alexan. cap. XIII. apud Theod. Bals.

¹ Metaphr. die 29 Junii. Sur. tom. II.

ordinatos : nam et Prochorum Nicomediae ab eo datum episcopum, et alios alibi, idem auctor testatur.

42. Nec praetermittimus dicere, cumdem Petrum apostolum Byzantii efiam et aliis ejusdem provinciae locis primos dedit esse episcopos. Id enim egregie profitetur Agapetus papa illis litteris quas de Meuna a se ordinato episcopo Constantiopolitano scripsit ad Petrum, que postea fuerunt in quicunque synodo recitatae; in quibus haec leguntur : « Et hoc dignitati sue (Meunae scilicet) addere credamus, quod a temporibus Petri apostoli, nullum alium unquam Orientalis Ecclesia suscepit episcopum manibus nostræ sedis ordinatum. Et forsitan ad demonstrationem laudis ipsius, vel ad destructionem inimicorum, instans res tanta provenit, ut illis ipse similis esse videatur, quos in his quandoque partibus Apostolorum primi electio ordinavit. » Haec Agapetus : cuius auctoritatem, in synodo præsertim ecumenica recitatam, majoris esse ponderis existimamus, quam recentiorum Graecorum, ut Nicephori, vel a'iorum, qui diverunt eas Ecclesias ab Andrea apostolo institutas, ab eodemque episcopos illis datos; quod recentiores Graecorum in Menologio, et interque Nicephorus, iste episcopus Constantiopolitanus in Chromeo, et alter cognomento Calixtus², tradiderunt. Porro constat non fuisse Byzantium primam sedem ejus provincie institutam, sed Heracliam. Unde Gelasius papa ad episcopos Dardanie, agens adversus Acacium : « Cujus, inquit, sedis episcopus? cuius metropolitane civitatis anti-tes? Nonne parochie Heracleensis Ecclesie? » etc. Sed de his haec tenus.

43. *De Apostolorum in diversas orbis partes profectionis tempore.* — Antequam vero de Petri Romanam agamus adventu, opere pretium existimamus et de easterorum Apostolorum in diversas orbis provincias profectione paulo fusiis a'que accuratius agere : ac primum, quo potissimum anno eadem acciderit, di'gentiori studio perquirere. In his per vestigandis plurimum laboris subiimus, multunque temporis insumpsimus; sed quem secure sive ex græcis, sive ex latinis auctoribus sequeremur, invenimus neminem. Nam nulla in primis ratio habenda est apocryphi illius scripti, quod Melitonis³ Sardensis episcopi nomine circumferitur, quo proditur, anno secundo ab ascensione Domini, Apostolos per orbem divisos, in externis provinciis Evangelium praesiliasse : neque enim haec nostra confutatione indigent, quæ ex Actis Apostolicis perspectie refelluntur. Apollonii vero, quod Eusebius⁴ recitat, testimonium, inhibuisse Christum Apostolis, ne ante annum duodecimum a sua ascensione recederent Hierosolymis; an solida firmitate subsistat, superius divise meminimus : sed id est diligenter expendendum. Ex ejus namque sententia dicendum esset, non ante annum quartum Claudi imperatoris Apostolos in

provincias abiisse : carcerum omnium testimonio certum exploratumque habetur, jam anno secundo ejusdem Augusti, Petrum Apostolorum principem venisse Romam. Rursum ejusdem Apollonii sententia confutari posse videtur Marci evangeliste auctoritate; quem cum conslet scripsisse Evangelium anno sequenti, ut suo loco inferius demonstrabimus, se illud scriptis consignasse post divisos in orbem terrarum Apostolos illis verbis in fine positis, satis aperte significat, quibus ait : « Ibi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis; » qua ratione sa' tem biennio ante tempus ab Apollonio definitum, Apostolos in orbis provincias esse profectos, liquido sedis appareat.

44. Cum igitur ante sequentem annum, quo Marcus suum scripsit Evangelium, Apostolos jam per mundum divisos fuisse conslet; nec ante præsentem annum id contigisse ex Actis Apostolorum satis perspectum habeatur : necessario fateri cogimur hoc ipso secundo Claudi anno id factum esse. Sicut enim post necem Stephani, universi qui erant Hierosolymis discipuli dispersi sunt (ut ait Lucas²) præter Apostolos, ita etiam secunda haec in Ecclesiæ excitata persecutio, occisoque Iacobho apostolo, et Petro eodem supplicio condemnato, sed divina virtute clapo, factam esse Apostolorum dispersionem, seu polius dicere velimus divisionem, par est credere; cum enim quo Ieo in Iudea consisterent, persequente illos Agrippa, non habebant, a Judeis sic pulsi, ad exteris gentes, ut divina fuerat revelatione Petro demonstratum, sunt profecti. Unde Joannes Chrysostomus³ in hanc sententiam : « Apostoli, inquit, prædicaverunt Iudeis, longoque temporis spatio cæsi et flagellati in Iudea manentes, ac denum ab ipsis proprii, in Gentes profecti sunt. » Quod ad diem pertinet, decima quinta Iulii in aliquibus Martyrologiis⁴ ejus rei perpetua memoria consecrata reperitur. His itaque de tempore profectionis Apostolorum in provincias enarratis; quid, cum profecti essent, communis consilio coentes statuerunt, aperiendum est.

45. *De Symbolo Apostolorum.* — Sane quidem etsi ab Agrippa excitata vexatio Apostolos compulit exteras querere regiones : tamen de predicando Evangelio Gentibus jam tunc Apostolos iniisse consi imm diximus, cum divina prævia revelatione, ostensa Petro lateti cælitus demissi visione, apertum est Ecclesiæ osium Gentibus. Ea etiam occasione (ut vidimus) Matthæus primus omnium Evangelium Iudeis Palestinis, quos relicturi essent, hebraice concripsit. Tunc etiam catholice fidei consulturi, quid singuli essent prædicaturi Gentibus, ne ulla ex parte a iquo vel apparet inter eos in annuntiatione Evangelii diversitas esset, quo-dam fidei canones, quibus universam christianam fidem persicentientes timarent ac stabilitrent, constituerunt: quos proprio nomine Dei Ecclesia nominare consuevit Symbolum

¹ Quinta Syn. Act. II. — ² Nicephor. Coll. hist. lib. VIII. c. 7. — ³ Apud Bed. in retract. in Act. Apost. c. 8. — ⁴ Euseb. hist. lib. V. c. 37.

¹ Marc. XVI. — ² Act. VIII. — ³ Chrys. hom. 70 in Matth. c. XXII. — ⁴ Bed. Usuard. et ali ea die.

Apostolorum; vel quod singuli ex eis ad eum persicentium attulerint suum Symbolum: qua ratione ante necem Jacobi dicendum est illud esse confectum; vel quoniam qui christiani essent, eo Symbolo, velut tessera militari data dignosci possent. De his enim agens Ruffinus haec ait¹: « Discessuri Apostoli ab invicem, normam prædicationis in commune constituerunt; ne forte alii ab aliis abducti, diversum aliquid his qui ad fidem veniebant exponerent. Ergo omnes in uno positi, et Spiritu sancto repleti, breve istud futura (sicut diximus) prædicationis indicium, conferendo in unum quod sentiebat unusquisque, componunt, alique ereditibus hanc dandam esse regulam statuunt. Symbolum autem hoc multis et justissimis ex causis appellare voluerunt. Symbolum enim græce indicium dei potest, et collatio, hoc est, quod in unum conferunt. Id enim fecerunt Apostoli in his sermonibus, in unum conferendo unusquisque quod sentit.

16. « Indicium autem vel signum ideiceo dicitur, quia illo tempore (ut Paulus apostolus dicit, et in Actis Apostolorum referitur) multi ex circumcisio Iudeis simulabant se esse Apostolos Christi, et Incri alienus vel ventris gratia ad prædicandum proficiebanlur, nominantes quidem Christum, sed non integris traditionum lineis nuntiantes; ideiceo ergo istud indicium posuere, per quod agnosceretur is qui Christum vere secundum apostolicas regulas prædicaret. Denique et in bellis civilibus haec servari ferunt; quoniam et armorum habitus par, et vocis sonus, et sermo unus est, atque eadem institura bellandi; ne qua doli subreptio fiat; symbola discreta unusquisque dux suis mitilibus tradit, quæ latine signa vel indicia nominantur: ut si forte occurrerit quis, de quo dubitetur, interrogatus symbolum, prodat si sit hostis, an socius. Ideiceo denique haec non scribi chartulis atque membranis, sed refineri cordibus tradiderunt; ut certum esset, haec neminem ex lectione, quæ interdum pervenire etiam ad infideles solet, sed ex Apostolorum traditione didicisse. Discessuri ergo (ut diximus) ad prædicandum, istud et unanimitatis et fidei sua indicium Apostoli posuere: non sicut filii Noe discessuri ab alterutrum, turrem ex latere cocto et bitumine construentes, cuius caenum ad cælum usque perlingeret; sed munimenta fidei, quæ starent adversus faciem inimici, ex lapidibus vivis et margaritis Dominicis ædificantes; quæ neque venti impellerent, neque thunina subverterent, neque tempestatum ac procellarum turbines permoverent. Merito igitur illi ab invicem separandi, turrim superbie ædificantes, linguarum confusione damnati sunt, uti ne unus quidem posset advertere proximi sui loquaciam: isti vero qui turrem fidei construebant, omnium linguarum scientia, et agnitione donati sunt; ut illud peccati, hoc fidei probaretur indicium. » Hucusque Ruffinus.

17. Hieronymus² de eodem haec ad Pam-

chini: « Symbolum fidei et spei nostræ quod ab Apostolis traditum, non scribitur in charta aut atramento, sed in tabulis cordis carnalibus, etc. » Itemque apud Augustinum haec leguntur: « Quod græce Symbolum dicitur, latine Collatio nominatur: Collatio ideo, quia collata in unum totius catholicae legis fides, Symboli colligitur brevitate; ejus tex- tum vobis modo. Deo annuente, diceimus. Petrus dixit: Credo in Deum patrem omnipotentem. Joannes dixit: Creatorem cœli et terræ. Jacobus dixit: Credo et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum. Andreas dixit: Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine. Philippus ait: Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus. Thomas ait: Descendit ad inferos; tertia die resurrexit a mortuis. Bartholomaeus dixit: Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Matthæus dixit: Inde venturus est judicare vivos et morulos. Jacobus Alphæi: Credo et in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam Catholicam. Simon Zelotes: Sanctorum communionem, remissionem peccatorum. Judas Jacobi: Carnis resurrectionem. Matthias complevit: Vitam aeternam. Amen. » Haec Apud Augustinum³: quamvis an sit ille sermo S. Augustini, a quibusdam revocetur in dubium: sed cuius sit, nihil interest, cum de singulis duodecim Apostolorum distinctis elogiis suppetant etiam aliorum testimonia. Nam de iisdem singulorum Apostolorum sententiis haec eliam S. Leo papa⁴ ad Pulcheriam Augustam: « Ipsius Catholicæ Symboli brevis et perfecta confessio, quæ duodecim Apostolorum totidem est signata sententiis, tam instruta sit in munitione cœlesti, ut omnes hereticorum opiniones solo possint gladio detruncari. » Eadem Venantius⁵ Fortunatus, et alii⁶ tradidunt.

18. Hoc ipsum Symbolum Catholicæ Ecclesia semper adeo est venerata, ut in SS. conciliis œcuménicis⁷ quasi basis quadam et fundamentum totius structura ecclesiastice consueverit in primis recitari. De Romana autem Ecclesia, quam sincere et illibate illud absque alia aliqua additione servaverit, Ruffinus haec dicit⁸: « Illud non importune commendandum puto, quod in diversis Ecclesiis aliqua in his verbis primo scilicet Symbolo inveniuntur adjecta; in Ecclesia autem urbis Romæ hoc non deprehenditur factum; pro eo arbitror, quod neque heresis illa illie sumpsit exordium, et mos ibi servatur antiquus apud eos qui gratiam baptismi suscepturi sunt, publice, id est, fideliū populo audiente, Symbolum reddere: et utique adjectionem unius saltem sermonis eorum quæ præcesserunt, non admittit auditus: in ceteris autem locis (quantum intelligi datur) propter nonnullos hereticos addita quadam videntur, per quæ nonnullæ doctrinæ sensus videatur excludi. » Haec Ruffinus. Et Vigilius⁹ contra Eulychem de veritale

¹ Ruffin, in prefat. expos. Symb. Apostolorum. — ² Hier. epist. Lxi.

³ Aug. de temp. serm. 115. — ⁴ Leo epist. xcvi. — ⁵ Venant. Fort. in prefat. expos. Symbol. — ⁶ Albin. Flacc. de Offic. Eccl. c. 22. Raban. de inst. cleric. lib. ii. c. 56. et alii. — ⁷ Act. Concil. Chalced. Ephes. Constantinop. ii. et aliorum. — ⁸ Ruffin. de exposit. Symbol. in prefat. — ⁹ Vigil. lib. iv.

Symboli ciens Romanam Ecclesiam, sic ait: « Universitas proficitur credere se in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum Filium ejus Dominum nostrum. Huic capitulo ob id iste calumniatur: Cur non dixit: In unum Deum Patrem, et in unum Jesum Christum Filium ejus, juxta Nicenam decreta concitii? Sed Roma et antequam Nicena synodus conveniret, a temporibus Apostolorum usque ad hunc, et sub beata memoria Celestino, cui iste recte fidei testimonium reddidit, ita fideli bus Symbolum traditur: nec praejudicant verba, ubi sensus incolunis permanet. »

19. Hoc igitur Symbolum apostolicum non solum cunctis ad baptismum venire cupientibus, primum omnium traditur, et ab eisdem proxime baptizandis exigitur, sed assidue a quolibet christiano recilandum esse, admonet Augustinus¹, dum ait: « Cum autem tenueritis Symbolum, ut non obliviscamini, quotidie dicite quando surgitis, quando vos collocatis ad somnum: Reddite Symbolum vestrum, reddite Domino, commemorate vos, vos ipsos non pigate repetere, bona est repetitio, ne subrepas oblio. Ne dicalis: dixi heri, dixi hodie, quotidie dico, teneo illud bene. Commemora fidem tuam; inspicie te: sit tanquam speculum tibi Symbolum tuum, ibi te vide, si credis omnia quae te credere confiteris, et gaude quod ille in fide tua. Sint divitiae tuae, sint quotidiana quadam modo indumenta mentis tuae. Numquid quando surgis, te vestis? sic et commemorando Symbolum tuum, vesti animam tuam ne forte eam nudet oblio. » Haec Augustinus. Ambrosius² item de eodem haec in eandem sententiam: « Symbolum quoque specialiter debemus, tanquam nostri signaculum cordis, antelucanis horis quotidie recensere: quo etiam, cum horremus aliquid, animo recurrentum est. Quando enim sine militia sacramento miles in tentorio, bellator in praetorio? » Hactenus de Symboli institutione et ejus usu.

20. *Spiritu sancto magistro facta divisio provinciarum.* — His igitur sic ab Apostolis institutis, et sicut Symbolo, ita etiam aliis absque scriptis traditionibus Ecclesiae imparlitis, diviserunt sibi ad quas singuli proficerentur orbis terra provincias. Omittimus hic recensere que de ea re in pseudo Prochoro³ commenta leguntur; ex quo fortasse acceperunt, qui sole provincias tradunt esse divisiones, ut Socrates⁴ scribit, et alii. Nec illis assentimur dieenibus, pro ratione linguarum numeris imperfici, cuique illam esse tributam provinciam: quasi velint Apostolos, etsi linguarum omnium domum accepissent, peculiari tamen alicujus provinciae eorum quemque usum fuisse sermone. At sicut non admittunt Patres⁵, post acceptum Spiritum sanctum, qui illos doceret omnia, ac cuncta suggereret, Apostolos res agendas tanti presertim ponderis sorti communisse: ita eosdem omnes omnibus linguis

aque loculos esse consentiunt. Dicimus ergo, aliarum exemplo rerum que ab ipsis sunt geste, haec eadem omnia de divisione provinciarum Spiritus sancti speciali instinctu esse peracta. Si enim de Paulo et Barnaba, antequam simul mitterentur ad praedicandum Gentibus Evangelium, dixit (quod habet Lucas⁶) Spiritus sanctus: « Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus ad quod assumpsi eos; » quomodo non magis, cum omnes mittendi essent Apostoli, quo singuli profecturi essent, declaravit idem Spiritus sanctus? Quin etiam cum singularium ordinationes nonnisi precedentibus prophetiis et specialibus admonitionibus Spiritus sancti (ut suo loco dicemus) ab Apostolis fieri consueverint: numquid in tanto tantaque molis negotio cum consulere neglexerunt? Si insuper ad hominem unum baptizandum missus est angelus⁷ ad Philippum, et quo ilurus esset admonuit: numquid cum ad totius humani generis salutem mittendi essent Apostoli, quo singuli profecturi essent, Dominus per angelum vel aliter divinitus desiit demonstrare?

21. Omnia divinus ille Spiritus moderabatur, neque sine illius instinctu aliquis illorum quicquam agere presumebat, quamvis animo concepisset. Haec cum pluribus sint exemplis monstrata, adhuc accipe quae de Paulo ac sociis scribit Lucas⁸: « Transeuntes autem Phrygiam, et Galatia regionem, vevit sunt a Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia. Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam, et non permisit eos Spiritus Iesu. Cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem, et visio per noctem Paulo ostensa est: Vir Macedo quidam erat stans, et deprecans eum, et diceens: Transiens in Macedoniam, adjuva nos. Ut autem visum vidit, statim quæsivimus proficisci in Macedoniam, certi facti quod vocasset nos Deus evangelizare eis. » His ergo et aliis exemplis admoniti, dicimus singulos Apostolorum in eas orbis regiones esse amandatos, ad quas Spiritus sanctus privato instinctu voluit eos proficisci.

22. De hac item Apostolorum profectione haec Justinus⁹ martyr: « Hierosolymis duodecim viri profecti sunt in mundum, atque hi quidem indocti, et minime eloquentes: Dei autem virtute humano generi denuntiaverunt, a Christo missos se esse qui enuntios Dei verbum docerent. » Et Joannes Chrysostomus, de iisdem agens, haec ait¹⁰: « Peragrarunt Apostoli orbem terrarum, et infirmum invenientes, ad sanitatem reduxerunt, et in ruina positum ad stabilitatem revocarunt, non arcus tendentes, non sagittas mittentes, non pecunias largientes, non eloquentia confidentes. Erant nudi quidem saeculo, sed induiti Christum; pauperes, sed divites; pecunia indigentes, sed regnum caelorum possidentes; non habentes humana solatia, habentes autem Dominum Deum suum: Ego enim, inquit, vobiscum sum usque ad consummationem saeculi. Peragrarunt universum orbem terrarum oves simul cum lupis. Quis

¹ Aug. hom. 42. — ² Ambr. lib. iii. de virginib. tom. iv, Romi, edit. fol. 357. — ³ Habetur tom. ii. Biblioth. sancti. — ⁴ Socrat. lib. i. c. 15. et alii eum secuti. — ⁵ Chrysost. in Act. Bed. Ecumen. Gloss. et alii.

⁶ Act. xiii. — ⁷ Act. viii. — ⁸ Act. xvi. — ⁹ Justin, in orat. ad Antonin. — ¹⁰ Chrys. adver. Gentiles.

vidit? quis unquam pastor oves mittit in medio luporum? sed magis si videtur lupos, congregat oves. At vero Christus e contrario fecit: oves ad lupos; et vulneratae a bestiis non sunt, sed magis lupi ad ovium mansuetudinem conversi sunt; » et post nulla: « Mira virtus erat, piscalorem, publicanum, pellionem nudis praecipitis mortuos suscitare, morbos expellere, mortem abigere, philosophorum linguam mutam facere, rhetorum ora constringere, apud principes et reges versari, barbaris, grecis, et universo humano generi imperare: nam et hoc illi verbo perfecerunt. » Haec Chrysostomus.

23. *Gentium concursio.* — Sed quae essent in totius terrarum orbis vastissima illa Silva monstra ferarum alque portenta, quae nec fingere satis potuit scriplorum gentilium vanitas, ad quae perdomanda e Galilaea pīcatores sunt missi; ut in praesentia dicere praelemittamus de singul'arum gentium superstitione, accipe quae de complurium illarum moribus Theodorelus¹ summatum collegit (licet ante eum Hieronymus sit Iusins prosecutus libro secundo contra Jovinianum scripto): « Persiae, inquit, nationes, que jampridem Zaradae legibus regabantur, matrum, filiarum, sororum combiis susque deinceps commixtae, remque justissimam arbitrantes id quod erat facinus injustissimum, audita piscalorum lege et accepta, Zaradae leges ut iniquitatem maximam conculcarunt, evangelicamque protinus temperantiam complexae sunt: quique prius, edocente illo, didicerunt mortuorum corpora canibus depascenda volucribusque porrigit; tunc jam, eum cōperunt in Christum credere, ab ejusmodi immanitate abhorrent, et mortuos suos terrae infodunt; neque curant principum leges, quibus id fieri prohibetur, neque tortorum saeviam perhorrescent; magis enim timent Christi iudicium; cumque praesentia cumela irrideant, somniare magis gaudent quae non videntur, eaque demum reverentur et timent. Has itaque novas leges accepunt a promulgatoribus Galileis; quique non timuerunt Romanorum potentiam, scese ultra crucifixi hominis imperio subdividerunt. Alque ut hi Romanis legibus vivarent, neque Augustus ipse impetravit, neque Trajanus, qui Persarum regna subvertit: et tamen Apostolorum monumenta Persae homines, tanquam cælitus allata fuerint, venerantur; » et paulo post:

24. « Massagetae miserrimos esse homines arbitati, qui alio mortis genere quam violentia nec decumbarerent; quique idecirco legem de mactandis senibus comedendisque tolerant: postquam piscalorum leges sutorumque acceperunt, abominabiles illas dapes ac hostias pertæsi sunt. Tibareni quoque soliti olim seniores de altis rupibus dare precipites, legem iniqüissimam considerant, evangelica lege accepta. Neque amplius Hyrcani, neque Caspii ipsi alunt canes hominum cadaveribus, neque Scythæ una cum mortuis hominibus vivos influant, quos olim viventes illi dilexerant. Tantam morum muta-

tionem piscalorum leges invehere poluerunt. » Haec panca ex multis insinuasse satis credimus, ut ex his qualis esset tunc orbis lerrarum facies intelligatur, magisque Christi potentiam admirremur, qui per paucos abjectosque homines, tot orbis monstra domuerit, ac suo jugo nec tantum corpore, sed animo ea ipsa subegerit. Cum autem complures ex Gentibus frenum Romani imperii accepissent, tamen nec vi nec suasionibus adigi potuerunt, ut Romanis legibus viverent: « Nam (quod idem auctor addit) neque Aethiopes, qui sunt Aegyptiis Thebanisque contermini, neque multæ item Ismaelitæ nationes, non Lagi, non Sanni, non Arabi, non quamplurimi alii barbari Romanorum dominatu accepto, ullis Romanis legibus in conventionibus suis uluntur. At nostri illi pscatores, et publicani, sutorque ille noster cumetis nationibus legem evangelicam detulerunt: neque solum Romanos, et qui sub Romano vivunt imperio, sed Scythas quoque, ac Sanromatas, Indos præterea, Aethiopas, Persas, Seras, Hyrcanos, Cymmerios, Germanos, et Britannos (utque semel dicatur), omne hominum genus, nationesque omnes induxerunt Crucifixi leges accipere, non armis usi, non infinita vi militum delectorum, non immanitatis Persice violentia, sed verborum suasu, ostensa legum, quas prædicabant, utilitate; quod sane ipsum non sine magno quidem sui periculo faciebant, sed in singulis civitatibus frequenter passi injurias, flagrante passim a quovis hominum genere subeuntes. » Haec ille, et alia plura id genus.

25. *Petrus Romanum venit.* — Sed ut in quas singuli sunt profecti provincias, tandem cognoscamus, quae ea de re a sanctis Patribus vel aliis scripta reperimus, in medium afferemus. Ac in primis de Petro dicendum, quem hoc anno secundo Claudi² imp. venisse Romanum, communis omnium sententia est: id enim Eusebius in Chronico in primis testatur, id ipsum S. Hieronymus, ac denique ceteri omnes qui de ea re historiam conscripserunt. Haec enim habet Eusebius³: « Anno secundo Claudi², Petrus apostolus, cum primum Antiochenam fundasset Ecclesiam, Romanum protiscitur; ubi Evangelium prædicans, viginti quinque annis ejusdem urbis episcopus perseverat; » et Hieronymus⁴: « Petrus post episcopatum Antiochenensis Ecclesie, et prædicationem dispersionis eorum qui de circummissione crediderunt in Pontio, Galatia, Cappadocia, Asia, et Bithynia, secundo Claudi anno ad expugnandum Simonem magnum Romanum pergit, ibique viginti quinque annis cathedrali sacerdotalem tenuit, usque ad ultimum annum Neronis. » Eadem de tempore et reliqui omnes conscripsere: ut nulla de his relicta sit dubitatio, vel penes eos contradicatio. Sicut et de ejusdem Petri Romanu adventu eadem omnes fere rerum Ecclesiasticarum veteres scriptores et confirmarunt, et perpetuis monumentis decorarunt; ut Irenæus⁵, Tertullianus⁶, Hippoly-

¹ Theodoret, de curat. Græcar. affect. lib. ix.

² Eusebius in Chronic. — ³ Hier. de Script. Eccl. in Petro. — ⁴ Iren. lib. iii. c. 4. — ⁵ Tertull. de prescript.

lus¹, Cyprianus², Arnobius³, Laetantius⁴, Optatus⁵, Hieronymus⁶, Ambrosius⁷, Augustinus⁸, Severus⁹, Prudentius¹⁰, Philastrius¹¹, Orosius¹², Prosper¹³, Maximus Taurinensis¹⁴, Petrus Chrysologus¹⁵, Arator¹⁶, ac caeteri Latinorum, qui de rebus Ecclesiasticis commentarios edidere : ex Graecis vero Papias¹⁷, Caius¹⁸, Dionysius Corinthiorum¹⁹, Petrus Alexandrinus²⁰, Eusebius²¹, Chrysostomus²², Cyrilus Alexandrinus²³, Theodorus²⁴, Sozomenus²⁵, et caeteri juniorum : ac denique, ne in re toto caelo perspicua laboremus, id ipsum SS. oecumenicae synodi, idem etiam Romani pontifices suis epistolis, imperatores suis edictis ; ac (ut unico tantum verbo rem absolvam) tanta de Petri Romani adventu memoria, omni scriptiorum genere mernit consecrari, adeo ut nec enjusvis perficiat frontis haereticus, vel schismaticus, eorum qui ante nostrum saeculum vixerint, ausus fuerit de eo vel leviter quidem dubitationem movere.

26. Sic igitur ad totius mundi principem civitatem princeps Apostolorum mittitur, et ad primariam urbem orbis primus pastor jure dirigitur : de quo haec S. Leo²⁶ : « Cum duodecim Apostoli, accepta per Spiritum sanctum omnium locutione linguarum imbuendum Evangelio mundo, distributis sibi terrarum partibus, suscepissent, beatissimus Petrus princeps Apostolici ordinis ad arem Romani destinatur imperii, ut lux veritatis, qua in omnium gentium revelabatur salutem, efficiacius se ab ipso capite per totum mundi corpus effunderet. Cujus autem nationis homines in hac urbe non essent, aut quae usquam gentes ignorarent quod Roma dicisset ? Hie concilieandae philosophiae opiniones ; hie dissolvendae erant terrena sapientiae vanitates ; hie confutandi daemonum cultus ; hie omnium sacrilegiorum impietas destruenda, ubi diligentissima superstitione habebatur collectum quicquid usquam fuerat vanis erroribus institutum. Ad hanc ergo urbem tu, beatissime apostole Petre, venire non mentis ; et consorte gloria tua Paulo apostolo aliarum adhuc Ecclesiarchum ordinationibus occupato, silvam istam frementium bestiarum et turbulentissimam profunditatis oceanum, constanfior quam cum supra mare gradereris, ingredieris. Nec mundi dominam times Romanam, qui in Caiphae domo expavera sapientis auctoritatem. Numquid autem iudicio Pilati, aut sevitia Iudeorum, minor erat vel in Claudio potestas, vel in Nerone erudititas ? Vincet ergo materiam formidinis vis amoris ; nec aestimabas

terrori cedendum, dum horum saluti consulis, quos susceperas alienos. Hunc ergo intrepidae charitatis affectum jam tunc profecto conceperas, quando professio tui amoris in Dominum trinae interrogationis est solidata mysterio. Nec aliud ab hac mentis tuae intentione quæsumum est, quam ut pascendas ejus quem diligeres omnibus cibum, quo ipse eras optimatus, impenderes. Angebant quoque fiduciam tuam tot signa miraculorum, tot dona charismatum, atque experimenta virtutum. Jam populos, qui ex circummissione crediderant, erudieras : jam Antiochenam Ecclesiam, ubi primum Christiani nominis dignitas est orta, fundaveras. Jam Pontum, Galati, Cappadociam, Asiam, atque Bithyniam legibus evangelice prædicationis impleveras ; nec aut dubius de proiectu operis, aut de spatio tue ignarus astatis, trophyum Crucis Christi Romanis arcibus inferebas. » Haec Leo. Et Arnobius in illud Psalmi : « Posuit terram fructiferam in salsuginem, » haec item ait : « Sed per Petrum in salsagine litterarum positam Romanum, fecit eam fructum afferre ; » et infra : « Posuit desertum ab aquis, quæ peccata lavant; posuit in stagna aquarum ; abundant aquæ baptismalis, martyrum pœnitentiae, elemosinarum abundantia in deserto isto, quod ante Petri adventum siccum fuit et aridum, hoc nunc exultum est, cum constitueretur in eo civitas Ecclesie, in qua quotidiane seminant agri et plantantur vineæ, ut tiant fructus nativitatis, quos benedixit Deus, et fecit ut multiplicarentur. » Haec Arnobius de institutione Ecclesiae Romane facta per Petrum.

27. Quod vero ad rei gestæ historiam pertinet : quibus itineribus, quibusve sociis comitatus Petrus Romanum advenerit, neminem qui describat invenimus, præter unum Metaphrastem¹, qui Petri iter Antiochia Romanu relegens, ordinatas etiam ab eo Ecclesias in via summatis recensuit. Sed quod certo auctore ea scripta careant, et in multis tide vacillent, haud in omnibus probantur ; ut cum ait, ante discessionem Antiochia altercatum esse cum eo Paulum, tuncque contigisse quod idem Paulus scribit ad Galatas. Sed eas dissensiones longe post haec tempora factas esse, uno loco dicemus. Sic etiam cum auctor ait Paulum et Silam a Petro inventos esse Corinthis ; caeterum Paulum et Silam alio tempore simul coisse, ex Actis Apostolorum suo loco monstrabimus. Vel cum dicit, Cornelium centurionem a Petro episcopum Hui ordinatum, cum ex his quæ superius dicta sunt, constet ipsum Cæsariensi Ecclesie in Palæstina fuisse a Petro prefectum. His igitur aliisque ab eo scriptis offensus, libentius ea hie referre abstinui. Quod vero idem auctor dicit, Petrum a Christo admonitum, venisse Romanum ad Simonem magum confutandum : res est quæ altiori indiget inspectione ; agemus de ea fusius suo loco inferius. Porro venisse una cum Petro Antiochia Romanum Mareum in primis, qui postea ab eodem Petro acceptum scripsit Evangelium ; Apollinarem,

¹ Hippol. apud Pruden. in Peristeph. — ² Cyprian. de unit. Eccles. et alijs locis. — ³ Arnob. advers. Gentes, et in Psal. cvi. — ⁴ Laetant. lib. iv. c. 21. — ⁵ Optat. contra Parmen. lib. ii. — ⁶ Hier. de script. Eccles. — ⁷ Ambros. serm. in natal. Apost. et alibi. — ⁸ Aug. serm. 7. in natal. Apost. et alijs locis. — ⁹ Sever. hist. lib. ii. — ¹⁰ Prud. in Peristeph. — ¹¹ Philast. de hæres. c. 30. — ¹² Oros. lib. vii. c. 6. — ¹³ Prosper. de pred. lib. iv. c. 13. — ¹⁴ Max. ser. 1. c. 15. in nat. Apost. — ¹⁵ Petr. Chrysol. serm. in natal. Apost. — ¹⁶ Arator in Act. Apost. — ¹⁷ Pipius apud Euseb. lib. II. c. 13. — ¹⁸ Caius apud Eus. lib. II. c. 24. — ¹⁹ Dom. apud Euseb. lib. II. c. 24. — ²⁰ Pet. Alexand. can. III. — ²¹ Euseb. lib. II. c. 13. 14. — ²² Chrys. hom. de Petro et Paulo. — ²³ Cyril. epist. ad Cœlestin. — ²⁴ Theod. lib. I. her. fab. in Simone, et epist. ad Leonem. — ²⁵ Sozom. lib. IV. c. 14. — ²⁶ Leo serm. 1. in nat. Apost.

qui ab eodem postmodum Ravennati est praefectus Ecclesiae; Mariale, qui est inde missus ad Gallias; Rufum Capuae factum episcopum, Pancratium Tauromenii; Marcianum Syracusis datum episcopum, et alios cum eis, corundem Acta testantur: licet de Marciano et Paneratio jam antea, eum adhuc Petrus moraretur Antiochiae, in Siciliam fuisse missos, Metaphrastes¹ affirmet; cuius etiam testificatione habetur expressum, Petrum in Italiam navigantem, in Siciliam appulisse.

28. De cæteris locis, ad qua Petrus Romanum venturus divertit; nobilia in iis remanserunt antiquitatis vestigia, sed traditione potius quam scriptura firmata. Nam (ut omittamus de singulis dicere, quæ nondum nebis explorata habentur) est Neapoli in Campania percelebris memoria, ubi idem Princeps Apostolorum, cum Neapolim navigio delatus esset, una cum suis missam celebravit. Tradunt insuper ipsum Neapoli solventem, vi ventorum defatum esse Liburnam, indeque Pisas proxime positas conseedisse. ibique ex more ineruentum sacrificium obtulisse: quem locum, tantæ rei memoria celebrem, a posteris summo honore habitum esse constat. Inde vero Romanum venisse: licet in aliquibus manuscriptis, quibus res gestæ Marci episcopi Atinæ narrantur, Petrum pedestri itinere Neapoli Romanum venisse, et Atinam ad Marcum gentilem suum Galilæum hominem divertisse, scriptum habeatur. Sed de rebus tam antiquis et incertis quid potissimum affirmare debeamus, non satis constat. De Romana vero Ecclesia a Petro instituta, cui et episcopus præfuit, dicemus anno sequenti, quo id fieri contigit. His vero sic de Petro narratis, jam de cæteris est agendum Apostolis, et ad quas orbis terrarum partes quisque eorum aeeesserit (quantum licet antiquorum scriptorum auctoritate) reliquum est ut eo dicamus ordine, quo a Luca² eorum nomina recensentur in Actis: ac primum de Joanne est instituenda narratio.

29. *Joannes in Asia.* — Joannes igitur Zebedæi filius, frater Jacobi, migravit in Asiam, Minorem scilicet; easque provincias, in quibus et Petrus (ut vidimus) evangelium prædicaverat, et Ecclesiæ complures erexerat, prædicatione evangelice veritatis excoluit. Una vero cum Joanne profectam esse sanctissimam Dei genitricem Mariam Virginem, et Ephesi apud eum habitasse, epistola synodica³ sacrosancti concilii Ephesini ad clerum Constantino-politanum data, non obscure ab illo sancto episcoporum cœtu significatur, dum ille agitur de damnatione Nestorii his verbis: « Quare et Nestorius impie heresos instaurator, in Ephesiorum civitate, quam Joannes theologus et sacra Virgo Deipara Maria quandoque incoluerunt, constitutus, a sanctorum Patrum et episcoporum cœtu ultra se ipsum abatienans, maleque conscientiæ reatu impeditus, ad illum sese adjungere non audens; post trimam citationem, sacre synodi sententia, divino-

que sanctorum Patrum judicio condemnatus, omnique sacerdotali dignitate exutus est. » Magdalena etiam una cum Lazaro Ephesi egisse, aliqui⁴ trahiderunt: sed his de Magdalena repugnant quæ superius dicta sunt. At quæ de migratione Dei genitricis Ephesum sunt narrata, ab Epiphanio⁵ hanc facile admittuntur, qui ait: « Evidenter cum Joannes in Asiam instituerit profectionem, nusquam dicit Scriptura quod abduxerit secum sanctam Virginem. » Hæc ipse, certum complura tradita habentur sine scriptis. De profectione vero Joannis in Asiam meminerunt Origenes⁶, Eusebius⁷, Gregorius⁸ Nazianzenus, Joannes Chrysostomus⁹, qui et ait¹⁰: « Corpore autem habitavit Asiam, ubi antiquitus omnes philosophorum sectæ philosophatæ sunt: idecetero hic locus dæmonibus obnoxius est, et admodum formidabilis. In medio autem inimicorum clarius; illorumque fugata caligine, arcem evertit quam munitissimam. » Complures ibi erexit Ecclesiæ, quarum sie meminit Tertullianus¹¹: « Habetus et Joannis alumnas Ecclesiæ; nam et Apocalypsin ejus Marcion respuit; ordo tamen episcoporum ad originem recensus, in Joannem stabit auctorem. » Septem enim illæ in Asia positæ, quarum ipse meminit in Apocalypsi, ab eo fundatae traduntur: nimirum Ecclesia Ephesi, Smyrnæ, Pergami, Thyaliræ, Sardis, Philadelphia et Laodiceæ.

30. Sed quod pertinet ad Ecclesiam Ephesinam: a Paulo fundatam, a Joanne euramatam esse, auctor est Irenæus¹². Multa sunt quæ in pseudo-Proeloro de Joannis in Asia gestis, ac præsertim Ephesi, scripta leguntur, sed prorsus commentitia ac fabulosa, indigna plane quæ hisce chartis nostris inserantur: ut inter alia plura, quæ habet de templo Diana¹³ Ephesie Joannis virtute prostrato: nam constat integrum permansiisse usque ad Gallieni imp. tempora, quando (ut auctor est Julius¹⁴ Capitolinus) a Gotis est expilatum et concrematum. Porro res ab eo gestas in Phrygia, ac præsertim Hieropoli, ubi permansiit usque ad Philippi adventam, recitat Metaphrastes¹⁵. Cæterum Joannem non semper in Asia permansiisse, sed et alias Orientis regiones Evangelium prædicando peragrasse, multa sunt testimonia. Ad Parthos enim ascendisse, titulus sue ipsius primæ epistolæ, quæ olim ad Parthos inscripta legebalur, facile monstrat. Sed adhuc nlleriores Orientis partes penetrasse, et Bassoras christiana fide imbuisse, accepimus certa ac fide digna relatione religiosissimorum¹⁶ Patrum Societatis Jesu, qui nostris temporibus ad Indos evangelice prædicationis causa profecti, hæc ex ejusdem populi a majoribus accepta traditione didicerunt. Ille de Joanne, De Jacobo autem ejus germano nihil est quod dieamus, quem (ut vidimus) ante profectionem Aposto-

¹ Notation. in Mart. Rom. die 22 Iulii. — ² Epiph. hæres. LXXVIII.

³ Orig. lib. III. in Genes. — ⁴ Euseb. hist. lib. III. c. 1. — ⁵ Greg.

Nazian. ad Arian. — ⁶ Joan. Chrysos. hom. in 12. Apos. — ⁷ Joan. Chrysos.

hom. 1. in Joan. — ⁸ Tertull. lib. IV. contr. Marcion. — ⁹ Iren.

lib. III. c. 3. in fin. — ¹⁰ Prochor. c. 7. — ¹¹ Jul. Capit. in Gallien.

¹² Metaphr. die 5 Septembr. — ¹³ Ex litteris ab ipsis scrip. anno Domini 1555.

¹ Metaphr. die 29 Junij. — ² Act. I. — ³ Act. Ephes. tom. II. c. 26. edit. Peltan.

lorum ad Gentes, ab Herode Agrippa constat esse necatum.

31. *Andreas in Scythia.* — Andreas, qui sequitur ordine, ad Seythias missus Iradilis ab Origene¹ et Eusebio². In Graciam vero inde descendisse, et in Epirum venisse, testatur Gregorius Nazianzenus³ atque Chrysostomus⁴: sed ex junioribus Graecis Nicephorus⁵ haec de Andrea peregrinatione: «Sorte, inquit, ea provincia obtigit, ut ad Gentes mittetur, in Cappadociam scilicet, Galatiam, et Bithyniam: quibus peragralis, ad eam quoque accessit quae Anthropophagorum dicitur, et ad Seytharum solitudines, ad utrumque Pontum Euxinum orasque Septentrionales, ad ipsum quoque Byzantii solum; deinceps Thraciam, Macedoniam, Thessalam, et Aetolianam peragravit: in quibus provinciis omnibus longo tempore sermonibus divinis, prodigiisque mirabilis Christum glorificans, tandem a proconsule Aegea in erucem est actus; » et alibi⁶: «Thraciam, Macedoniam, et Euxinum provincias sortitus, Byzantii Christum praedicavit; et cum a Zenzippo tyrannidem ibi tenente ad necem quereretur, Argyropolim transiit, alique ibi biennium conventus agens permullos ad Christi fidem perduxit; caelorum saera in eo loco fundata aede, et Sachi episcopo creato, Synopem concendiit. » Sed fide mutant haec ob aperlum mendacium de Zenzippo tyrranno; nullus enim incumbebat tempore Claudii tyrranus in Thracia: quam provinciam praeses summa pace moderabatur. Rursum vero Nicephorus⁷ episcopus Constantiopolitanus haec in eamdem sententiam: «Primus, ait, Andreas apostolus praeco Byzantiis fuit Evangelii: extruxit aedem in qua precibus suis imploraretur Deus, ultra regionem Argyropolis; et ordinavit episcopum Sachi, enjus meminit Apostolus ad Romanos⁸. » Ecclesiam quoque Nicae in Bithynia fertur erexisse illicque Callixtum primum episcopum ordinasse. At haec ex apoeryphis accepta sunt; nam eas Ecclesias a Petro esse creatas, superiorius est demonstratum. Scribit Sophronius⁹, Andream non tantum missum ad Seythias (quod testantur caeteri) sed ad Sogdianos, Sacos, et Aethiopas idque ipsum affirmat Dorotheus¹⁰.

32. *Philippus in Asia superiore.* — Philippus quintus ordine Asiam Superiorem Evangelio traditur¹¹ excoluisse, demum Hierapoli annos natus octoginta septem martyrium subiisse: quod et Joannes Chrysostomus¹² tradit; eundemque aliquam partem Scythie peragrasse, et una cum Bartholomeo aliquo temporis spatio Evangelium annuntiasse ferunt¹³. Apud Isidorum¹⁴ legitur, Philippum Gallos etiam christiana fide imbuisse, quod et in Breviario Toledo, institutionis S. Isidori, legitur. Sed Galafis

¹ Orig. lib. III. in Genes. — ² Euseb. hist. lib. III. c. 4. — ³ Greg. Nazian. orat. in Arian. — ⁴ Chrysost hom. de 12 Apostol. — ⁵ Niceph. histor. lib. II. c. 39. — ⁶ Niceph. lib. VIII. c. 6. — ⁷ Nicephorus in Chron. — ⁸ Rom. XVI. — ⁹ Abdias, in Andrea. — ¹⁰ Apud Hier. de Script. Eccles. — ¹¹ Dorotheus in Synopsi. — ¹² Niceph. lib. II. c. 39. Metaphr. die 45 Novem. — ¹³ Chrysost. hom. de 12. Apostol. — ¹⁴ Idem qui supra Niceph. et Metaphr. — ¹⁵ Isid. de vil. et obitu sanct.

loco Gallis esse restituendum, diximus in Notationibus ad Romanum Martyrologium.

33. *Thomas in India.* — Thomas apostolus in primis ad Parthos profectus est, ut auctor est Origenes¹, et Ensebius². Eundem Indos penetrasse, tradit Gregorius Nazianzenus³. In Aethiopiam quoque perrexisse, testatur Joannes Chrysostomus⁴, cum ait: « Thomas dealbal Aethiopas. » Thomae adscribitur⁵ quod ait Theodoretus, Parthos, Persas, Medos, Brachmanos, Indos, aliasque nationes limitimas Christi Evangelium suscepisse. Ad Taprobana quoque insulam venisse, Nicephorus⁶ Iradil qui lamen apocrypha quedam de Thoma abire ad longe positos populos detrectante, et Domino illi apparente cum scribat, ab iis nos abstinuimus. Sunt alia incerti auctoris lamen Ioannis Chrysostomi⁷, sed falso nomine insignita, quibus fertur Thomam tres illos magos qui Christi praeseppe adiere, baptismi iniiciasse, ac socios in praedicatione Evangelii secum duxisse: id ipsum apud Sophronium⁸ aequi legitur et alios. Qui apud Indos reperti sunt Christiani in regione Narsingensium, firma certaque traditione affirmant Thomam apostolum in illis regionibus Evangelium praedicasse, Ecclesias erexit, ac celera quae ad Christianorum institutionem pertinent consuminasse. Id ipsum profiteri qui in Indiae regione Chranganore dicta et aliis adjacentibus locis agunt, Osorius Silvensis⁹ episcopus, qui res Indiae huncilissime scriptis, testatur.

34. *Bartholomeus in Majori Armenia.* — Bartholomeus in Majorem Armeniam profectus, Lycaonas ejus provinciae populos veritatem evangelicam docuit, et ad pietatem instiluit, ut est auctor Chrysostomus¹⁰. Albanos insuper christiana fide imbuisse tradit Sophronius¹¹: ceteroemque Indiam penetrasse, Origenes¹² testatur; id ipsum Socrates¹³ quoque et alii. Certam fidem de his fecit Pantæmus philosophus christianus qui peregrinalus ad Indos, memoriam de Bartholomei praedicatione virenem adhuc reperit; quin et Matthei Evangelium ab ipso antequam illuc proficeretur, descriptum, ibi inventum, ac acceptum secum delulit, cum Alexandriam rediit. Id Eusebius¹⁴, Hieronymus¹⁵, et alii recentiores, qui ab his ipsis acceperunt affirmant.

35. *Mattheus in Aethiopia.* — Matthæum ad Aethiopiam missum esse auctor est Socrates¹⁶, ex Origene¹⁷ puto, qui id ipsum tradit. Quæ de ipso scribil Nicephorus¹⁸, ut commentilia prætermitimus. Qui sequitur nomus ordine Jacobus Alphæi, frater Domini idemque Iustus dictus, non legitur in externas profectus esse provincias, sed qui (ut vi-

¹ Origen. in Genes. lib. III. — ² Euseb. lib. III. cap. 4. — ³ Greg. Nazian. hom. ad Arian. — ⁴ Chrysost hom. de 12 Apostol. — ⁵ Theodore, de verit. Evangel. lib. IX. et Clem. Recog. I. ix. c. 8. — ⁶ Niceph. lib. II. c. 40. — ⁷ Apud Chrys. hom. 2 in Mat. oper. imperfect. — ⁸ Apud Hieron. de script. Eccles. — ⁹ Eunen in Act. Apostol. — ¹⁰ Osor hist. lib. II. — ¹¹ Chrysost. hom. de 12 Apost. — ¹² Apud Hieron. de Script. Eccles. — ¹³ Ong. in Genes. lib. III. — ¹⁴ Socrat. lib. I. c. 15. — ¹⁵ Euseb. hist. lib. V. c. 10. — ¹⁶ Hieronym. de script. Eccles. in Panthæno. — ¹⁷ Socrat. lib. I. c. 15. — ¹⁸ Ong. in Genes. lib. III. — ¹⁹ Niceph. lib. II. c. 41.

dinus) Hierosolymorum creatus esse episcopus, ne Judai, quorum causa minus illud suscepere, omnino derelicti haberentur, loco constitut, nec sicut ceteri ad gentes in diversas orbis partes abire permisus est. Tanta enim eum tamque conspicua sanctitate effusisse tradunt, ut quamvis Iudeorum magistratus in ceteros saevirent Apostolos, ipsi tamen nullum negotium facerent, sed honore polius prosequerentur: id quidem non Hegesippus¹ tantum Apostolorum temporibus proximus, sed et Josephus² Iudeus testatur, dum ait tanta eum apud universum populum estimatione claruisse, ut propter illatum ipsi necem existimaverint Hierosolymam excisam, et Iudaicum populum acerbissima omnium clade afflictatum esse. At de ejus vita institutione plura inferius, cum de ejus martyrio suo loco agemus.

36. *De duobus Jacobis.* — Sed quod ad praesentem spectat inspectionem: qui putarunt Jacobum Alphæi dictum, a fratre Domini esse diversum: in alias et ipsum, ut ceteros, provincias amandatam tradunt; idque nullius prorsus auctoris certo testimonio, sed ex animi arbitrio, ut fecisse videtur Nicephorus³: et licet ipse primo de duobus tantum Jacobis sententiam astruat; tamen dum de Jacobi Alphæi rebus gestis atque martyrio agit, refert quædam mirum in modum inter se discrepantia, atque prorsus abhorrentia ab his que Hegesippus fidelissimus auctor de eodem Iacobo, uno eodemque cum fratre Domini, scriptorum egregiis monumentis posterorum memoriae commendavit; ac tertium quempiam Jacobum videtur introducere. Fuit quidem ante Nicephorūm quorundam sententia, tres fuisse Jacobos in Evangelio recensitos, Jacobum scilicet Zebedæi, alium dictum Alphæi, tertium vero fratrem Domini, cognomento Justum: qui haec tradiderunt, tertium quem diximus Jacobum, extra numerum duodenarium Apostolorum imprudenter quidem nimis constituunt. Sed satis ad ejus sententiae confutationem esse videtur, si unde est deducta, repetatur origo. Ex rejectis enim illis Clementis nomine scriptis Recognitionum libris de tribus Jacobis auctoritas semel sumpta, in nonnullos est inconsultissime propagata. Putarunt aliqui eamdem sententiam ex ejusdem Clementis⁴ Constitutionibus, sed apocryphis, roborari, dum haec ibi ex persona Apostolorum recitata habentur: « Nos ergo qui digni facti sumus ut essemus testes adventus ejus cum Iacobo fratre Domini, et aliis septuaginta duabus, et septem diaconis, etc., » quibus verbis videntur Jacobum fratrem Domini extra numerum Apostolorum constitutum. Sed mea sententia, magis eadem verba Jacobum monstrant inelutum; nam cum extra numerum septuaginta duorum Jacobus illic positus recenseatur, plane constat inter duodecim adnumeratum: alioqui (quod absurdum est dicere) non tantum non inter Apostolos, sed neque inter discipulos Jacobus frater Domini locum haberet. Unde

¹ Begesip., apud Euseb., lib. ii. c. 22. — ² Joseph., antiq. lib. xx. — ³ Niceph., lib. ii. c. 3. et c. 40. — ⁴ Clem. constit. lib. ii. c. 59.

(ut ex his patet) quod ibi Jacobus singulariter nominetur, non est factum ut e numero duodenario excluderetur; sed potius secundum energiam quamdam, quod frater esset Domini, nominatus.

37. Ceterum si attendamus ea quæ de his Patres dixerunt, omnis dubitationis tolletur scrupulus. Nam S. Hieronymus⁵ in Isaiam, cum illorum recitat sententiam qui quatuordecim numerabant Apostolos, et post duodenarium numerum Jacobum fratrem Domini et Paulum addebat; agens⁶ contra Helvidium, duos tantum fuisse Jacobos, alterum Zebedæi, Alphæi alterum, eosdemque Majorem et Minorē dictos, aliisque differentiis inter se distinctos, affirmat, ac probat. Sed an non plus satis Paulus apostolus⁷ monstrat Jacobum fratrem Domini unum ex duodecim fuisse, cum scribens ad Galatas ait: « Alium Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini? » Eusebius⁸ item ex Clemente Alexandrino nonnisi duos Jacobos fuisse tradit, dum sic ait: « Duos item Jacobos fuisse ferunt, unum cognomento Justum, qui de templi fastigio præceps dejectus, fullonis veete caesus occubuit: alterum, qui capite abscesso migravit e vita. » Sed agamus de ceteris.

38. *Simon in Mesopotamia.* — Simon Chanaæus, qui et Zelotes reperitur dictus, quem et Judam etiam nominatum esse Hieronymus⁹ saepè testatur, in Mesopotamiam prefectus populis illis Evangelium annuntiavit: in Persidein etiam tandem abiisse tradunt¹⁰; addunt¹¹ alii Ægyptum, Africanam¹², et Britanniam, ut Nicephorus et Dorotheus, quos sequi visi sunt Graeci in suo ipsorum Menologio: sed haec absque atiquo antiquorum testimonio. Quod vero spectat ad Africanam Ecclesiam: ea contentio inter Catholicos Africanos et Donatistas oborta est, quo potissimum tempore Evangelium cœperit in Africa prædicari. Affirmabant¹³ isti, post Apostolos id esse factum; sic enim Petilianus dicebat: « De nobis dictum est: Erunt primi, qui erant novissimi. Ad Africanam enim postmodum Evangelium venit; et ideo nusquam litterarum apostolicarum scriptum est Africanam credidisse. » Repugnat his Augustinus, neenon Salvianus¹⁴ Massiliensis, qui constanter affirmanit Africanos ab Apostolis Evangelium accepisse. Si qua fides adhibenda est Metaphrasti¹⁵; iis Petrum apostolum post Romanam Ecclesiam ordinataam, cæterasque complures in diversis locis erectas, Carthaginem tandem venisse tradit; sed cum multa hic admisceat commenta, nullam prorsus in his mereatur fidem. In libello qui fertur nomine Hippolyti, de septuaginta duabus discipulis, nominatur inter alios nescio quis Landatus, quem dicit creatum episcopum Carthaginemensem.

39. *Africana Ecclesia a Petro erecta.* — Ceterum Augustinus¹⁶ videtur profiteri Afros a Romana

⁵ Hier. in Isai. c. 17. — ⁶ Idem advers. Helvid. — ⁷ Galat. 1. —

⁸ Euseb. hist. lib. ii. c. 2. — ⁹ Hier. in epist. ad Galat. c. iv. et contra Helvid. — ¹⁰ Beda in retract. in Act. Apostol. et in Martyrolog. — ¹¹ Isidor. de vit. et obitu sanct. c. 82. et 83. — ¹² Niceph. lib. ii. c. 40. Dorotheus in Sinopsi. — ¹³ Aug. de unit. Eccl. c. 15. — ¹⁴ Sal. vian. de provid. Dei lib. vii. — ¹⁵ Metaphr. die 29 Juuii. — ¹⁶ Aug. ep. CLXII.

Ecclesia Evangelium accepisse : sic enim ait, disputans contra Donatistas : « Cum se videret et Romane Ecclesie, in qua semper apostolicae cathedrae viguit principatus, et ceteris terris unde Evangelium ad ipsam Africam venit, per communicatorias litteras esse coniunctum, etc. » Innocentius papa scribens ad Decentium, nonnisi a Petro missos esse dicit in Africam, qui populum illum imbuenter Evangelio. Gregorius papa¹ itidem, ad Dominicum episcopum Carthaginem scribens, haec habet in eamdem sententiam : « Scientes præterea unde in Africanis partibus sumpserit ordinatio sacerdotalis exordium, laudabiliter agitis quod sedem apostolicaum diligendo, ad officii vestri originem prudenti recordatione recurritis. » Sed unde digressi sumus, revertanur. Quod ad Simonem pertinet : errare certum est illos², qui hunc ipsum in unum conflant cum Simeone, qui Jacobi frater, eidem in sede Hierosolymitana est subrogatus episcopus : quem Eusebius ex Hegesippo plane ab illo distinctum esse demonstrat, dum illum Mariae Cleophae et Alphai filium esse dicit. Beda³ aliquando errore lapsus, quod putasset, duos illos unum esse Simonem, se ipsum correxit. Sed de eadem controversia, neconon de Iudea nomine eidem indito a nonnullis, agemus inferius opportuniiori loco pluribus.

40. *Thaddæus in Arabia et Idumæa.* — Judas vero, qui et Thaddæus est dictus, et ipse in Mesopotamia Evangelium prædicasse dicitur⁴, multaque egiisse in Arabia et Idumæa, aliisque adjacentibus regionibus. Sed sicut de Simeonibus, ita etiam de Thaddæis duobus videtur facta confusio : nam quem in Syriam Edessam ad Abgarum regem missum tradit Eusebius⁵, illum ex numero septuaginta duorum fuisse affirmat; quem tamen fuisse Apostolum ex numero duodecimi, multi sunt arbitrati, et inter alios Hieronymus⁶ et Beda⁷; qui quod prius dixerat, retractavit. Iuos Thaddæos aequem ponunt Nicephorus⁸ atque Dorotheus.

41. *Matthias in Æthiopia et Iudea.* — Matthias, qui in locum Iudea est subrogatus, in Æthiopian post Iudeam Evangelii causa profectus esse traditur : id quippe Sophronius⁹, Nicephorus¹⁰, et alii eos secuti dixerunt. Sed de divisione et profectione Apostolorum ad prædicandum Evangelium Gentibus, haec tenus : res sane est perdifficilis investigatu, ac potius (mea sententia) brevitate tractanda quam fabulis involvenda, atque commentis exaggeranda.

42. *De variis actis Apostolis perperam adscriptis, et ab hereticis conflatis.* — Quod vero pertinet ad res ab ipsis gestas, postquam ab invicem semel separati sunt : res quidem aequa perobscura est. Cum enim Apostolorum nomine tam facta quam scripta reperiuntur esse suppositilia; nec, si quid de illis a veris

¹ Greg. regist. lib. III. epist. XXXII. — ² Sophron. et anctor. de vit. et obitu sanct. — ³ Beda in retract. in Act. Apost. — ⁴ Niceph. hist. lib. II. c. 4. — ⁵ Euseb. lib. I. c. 43. — ⁶ Hier. in Matt. c. 10. — ⁷ Beda in retract. in Act. Apost. — ⁸ Niceph. hist. lib. II. c. 40. Dorotheus in Sinop. — ⁹ Sophr. apud Hier. de scrip. Eccles. — ¹⁰ Niceph. hist. lib. II. c. 40.

sinecerisque scriptoribus narratum sit, integrum et incorruptum omnino remanserit : in desperationem plane quandam animum dejiciunt, posse unquam assequi quod verum certumque subsistat. Age vero, de his orationem pro viribus instituamus, et que de Apostolis apocrypha, vel omnino rejecta scripta esse probantur, in medium adducamus. Atque in primis inter haec adnumerandum est itinerarium nomine Petri Apostoli, quod appellatur Clementis, sive quod Recognitionum titulo inscribi solet, aut quod Athanasius in Synopsi Clementinam appellat. Rursus extabant Actus nomine Andreae, Actus nomine Thomæ, Actus nomine Philippi, Actus Pauli et Thecle : quos omnes Gelasius¹ censura proscrispsit. Addit Athanasius² Circuitus Joannis. Agens de his Philastrius³, factitatum ab hereticis tradit, ut falsa Acta Apostolorum nomine scripserint : sed et Manichæi, quæ ab Andreae discipulis de rebus gestis a Ponto in Græciam scripta erant, alia addentes, alia vero detrahentes, corrupserunt.

43. Tractans Innocentius⁴ papa de his commentitiis Apostolorum Actibus, auctores qui eos confinxerunt, prodit, dum ad Exuperium scribens haec ait : « Cetera quæ sub nomine Matthiae, sive Jacobi Minoris vel sub nomine Petri et Joannis, quæ a quodam Leucio scripta sunt, vel sub nomine Andreae, quæ a Nexocharide et Leonide philosophis, et sub nomine Thomæ, et si quæ sunt alia, non soli repudianda, verum etiam noveris esse damnanda ; » at de his quæ ad dictum impostorem Leucium spectant, haec Gelasius⁵ : « Libri omnes quos fecit Leucius discipulus diaboli, apocryphi ; » fuisse hunc secta Manichæum, atque Actus Apostolorum scripsisse, Augustinus⁶ eos refellens testatur. Cæterum longe ante tempora Manetis heresiarchæ, ab ipsis fere Apostolorum temporibus conticta sunt falsa Acta Apostolorum : nam de Encraticis haec scribit Epiphanius⁷ : « Utuntur et scripturis primo loco quæ dicuntur Andreae, et Joannis Actiones, atque Thomæ. Rursum Circuitus Petri ab Ebionitis depravatos esse, idem auctor testatur⁸ : sed non haec tantum præsumperunt, verum etiam et alia falsa Acta Apostolorum scripserunt, multaque in eis adversus Paulum apostolum mendacia coacervarunt, ut idem Epiphanius⁹ scribens contra Ebionæos tradit his verbis : « Actus vero Apostolorum alios esse dicunt, in quibus habentur multa impietate ipsorum referta. » Sequitur dicere de his quæ in Paulum scripserunt. Priscillianistas hereticos etiam falsa Acta Apostolorum commentos esse, eaque Memoriae Apostolorum titulo prænotasse, auctor est Orosius¹⁰.

44. Praeter autem rejectas illas Recognitiones Clementis, quæ haec tenus extant, feruntur etiam Abdæ Babylonii nomine Vitæ quædam Apostolo-

¹ Gelas. in Conc. Rom. de lib. apocryphis — ² Athanas. in Synopsi.

— ³ Philast. de heres. c. 89. — ⁴ Innoc. epist. III. — ⁵ Gelas. in decret.

de lib. apocryphis. — ⁶ Aug. de fide contra Manich. c. 4. et 38. —

— ⁷ Epiph. heresi XLVII. — ⁸ Epiph. heresi XXX. — ⁹ Epiph. ibid. —

— ¹⁰ Oros. epist. ad Aug. de errorib. Priscillian.

rum, itemque sub Prochiori nomine Actus Joannis evangelistæ, neenon incerto auctore Passiones Apostolorum : quo titulo a Seleuco (puto potius Leucio manichæo) fertur esse liber conscriptus, de quo haec habentur posita in libello de Nativitate S. Mariæ, qui Hieronymo falso adscribitur : « Quidam, inquit auctor, Seleucus (seu Leucius) qui Passiones Apostolorum conscripsit, hunc libellum composuit. Sed sicut de virtutibus eorum et miraculis per eos factis vera scripsit, de doctrina eorum plura menitus est. Legi manuscriptam¹ epistolam nomine Meliti episcopi Laodicensis qua significatur a predicto Leucio conficta esse trium tantum Apostolorum Acta, nimurum Joannis, Andreæ, et Thomæ.

45. Rursus quæ Lini nomine scripta habetur Passio Petri apostoli, Manicheismo reperitur infecta, ut suo loco inferius perspicue demonstrabimus. Sed qua ratione ea omnia vel his similitia Augustinus refellat, audiamus; disputans enim contra Marcionitam, sic ait² : « Sane de apocryphis iste posuit testimonia, quæ sub nominibus Apostolorum Andreæ Joannisque conscripta sunt : quæ si illorum essent, recepta essent ab Ecclesia, quæ ab illorum temporibus per episcoporum successiones certissimas usque ad nostra deinceps tempora perseverat; » et alibi contra Faustum agens³ : « Legunt, inquit, scripturas apocryphas Manichæi, a nescio quibus sutoribus fabularum sub Apostolorum nomine scriptas : quæ suorum scriptorum temporibus in auctoritatem sanctæ Ecclesie recipi mererentur, si sancti et docti homines, qui tunc in hac vita erant, et examinare talia poterant, eos vera locutos esse cognoscerent. » Vides igitur, quanto cum periculo prodenda veritatis, absque delectu res gestæ Apostolorum legantur ac recitentur; et quam sit difficile et tot mendaciorum lacunis præram defacetamque hamire veritatem. Ut merito os Domini is dicendus sit, qui (ut Propheta⁴ ait) mundum ab immundo, et pretiosum a vili noverit separare : ac jure in his legendis, Apostoli⁵ sententia servanda sit, dicens: « Omnia probate : quod bonum est, tenele. »

46. Sed ex quo semel de his agere cœpinus : recensitis jam his quæ de rebus gestis Apostolorum sunt falso supposita, eas etiæ enarramus, quæ Apostolorum nomine sunt editæ scriptiones. Et ut ab his quæ principi Apostolorum adscriptæ sunt, auspicemur : « Petri nomine, inquit Hieronymus⁶, feruntur quinque libri, quorum primus Actuum Petri inscribitur, alias Petri Evangelium, tertius Praedicationes Petri, quartus Apocalypsis, quintus Liber Judicii; » recenset eosdem Eusebius⁷ : Clemens Alexandrinus⁸ tam ex eo qui Petri predicatione, quam eo qui dicebatur Petri Apocalypsis, fragmenta recitat, et post ipsum Origenes. In aliquibus ecclesiis Palestinae, in die præsceves, quedam recitari solita ex Petri nomine edita Apocalypsi, auctor est

¹ In bibliothec. Vat. num. 234. — ² Ang. contra adver. legis. lib. i. c. 20. — ³ Aug. contra Faustum lib. xxii. c. 79. — ⁴ Hierem. xv. — ⁵ I. Thess. v. — ⁶ Hier. de Script. Eccl. in Petro. — ⁷ Euseb. hist. lib. iii. c. 3. — ⁸ Clem. Alex. lib. vi. Strom. Orig. in Joan. c. 43. apud Euseb. lib. v. c. 11.

Sozomenus⁹. Qui inscriptus erat commentarius, Evangelium Petri, primus omnium Serapion¹⁰ episcopus Antiochenus, quod haereses contineret, et ab haereticis probarebatur conscriptus, ipso fidelibus interdixit. Eum vero librum, enjus erat titulus, Judicium Petri, Rutilius existimavit eundem esse cum eo qui inscribitur, Liber Pastoris, de quo fusius suo loco dicendum. Cujus vero est inscriptio, Doctrina Petri, ab Origene¹¹ rejicitur.

47. Pauli quoque nomine multa fuere supposita : ac primum Evangelium, itemque Apocalypsis, quea damnat Gelasius¹²; ea enim occasione, quod Paulus interdum dical, « Secundum Evangelium meum; » falsum nomine Pauli fuit edidit Evangelium. Sed et quod scribens ad Corinthios¹³ se a Deo revelationes accepisse testatus sit, et ad Galatas¹⁴ etiam suam eilet revelationem : ejus quoque nomine revelationes sunt editæ; qui quidem commentarius rursus quasi e terra revulsus, Theodosii¹⁵ imperatoris temporibus apparuit; sed quod fabulas contineret haereticorum, est rursum obliuione sepultus. A Caianis haereticis confictum fuisse librum, quem dicebant, Ascensum Pauli, occasione inventa, quod idem Apostolus se dicat ascendisse usque ad tertium cælum et audiisse arcana verba, testatur Epiphanius : quo libro Gnosticos haereticos usos esse, idem affirmat. Actus insuper Pauli, tanquam ab eo scripti ferebantur, quorum meminit Origenes¹⁶. Neque vero haec edita solummodo Pauli nomine sunt; sed et aliae, ultra canonicas, additæ fuerunt epistolæ, nempe tertia ad Corinthios, tercia ad Thessalonicenses, et rursus alia ad Laodicenses titulo prænotata : sed de hac alias.

48. Joannis quoque Apostoli nomine editi sunt ab haereticis commentarii, ut aliae revelationes longe diversæ ab his quæ totius Catholicae Ecclesie sunt receptæ consenserunt : quas a Cerintho esse conficias auctor est Caius¹⁷. Libellus itidem de Transitu Virginis, ejusdem nomine esse vulgatus traditur, alique refellitur¹⁸. Andreæ apostoli nomine etiam constat fuisse edidit Evangelium quod Gelasius¹⁹ damnat. Sub titulo Thomas apostoli item fuit ab haereticis scriptum Evangelium, quod respuit Athanasios²⁰, et alii. Thomas etiam nomine inditam Apocalypsin, una cum dicto pseudo Evangelio Gelasius²¹ aspernatur. Insuper et Bartholomæi Apostoli nomine usi haeretici, evangelicam confinxerunt historiam, quam aequæ cum cœteris idem Gelasius rejicit. A Dionysio²² citatur sententia Bartholomæi ; unde autem eam accepit, ignoramus. Jacobi Alphæi quoque nomine haetenus pseudo Evangelium circumfertur, quod iam olim ab eodem Gelasio proscriptum est. Adhuc etiam Matthæi titulo editus erat liber de Infancia Salvatoris; qui a Valentiniis haereticis, secundum ea quæ scribit Ireneus²³, pu-

⁹ Sozom. hist. lib. vii. c. 19. — ¹⁰ Euseb. lib. v. c. 10. — ¹¹ Origen. in Periarch. — ¹² Gelas. in decret. de lib. apocryph. — ¹³ 2. Cor. xi. — ¹⁴ Galat. ii. — ¹⁵ Sozom. lib. vii. c. 19. — ¹⁶ Orig. in Joan. tom. xxvi. — ¹⁷ Caius in dialog. disp. — ¹⁸ Aug. serm. 35. de sanct. — ¹⁹ Gelas. in decret. de lib. apocryph. — ²⁰ Athanas. in Synopsi. — ²¹ Gelas. ubi sup. — ²² Dionysius de myst. Theolog. — ²³ Iren. lib. i. c. 17.

fatur fuisse conscriptus; damnatur et idem a Gelasio¹. Philippi apostoli itidem nomine inscriptum fuisse pseudo Evangelium, quo utebantur Gnostici haeretici, auctor est Epiphanius². Nec vero pepercerunt Thaddaeo, eujus quoque nomine pseudo Evangelium pervulgariunt, quod aequo cum ceteris Gelasius improbat. Matthiae itidem falso nomine ediderunt Evangelium commentarium, quod idem ille Pontifex merito damnat: ejus meminit Origenes³, Eusebius⁴, et Clemens Alexandrinus⁵, eidem tribuuntur Traditiones illae, quarum meminit Clemens Alexandrinus⁶, et Eusebius⁷. At vero neque desit inscribi Barabaræ spiritum a spiritis et obscuris iisdemque hereticis Evangelium: quod una cum eo quo Valentini⁸ haeretici et Sabelliani⁹ usi sunt pseudo Evangelio, quod dicebatur Aegyptiorum, nomine (credo) Marci confictum, detestatur summo jure Gelasius. Ad hanc, Stephani quoque nomine nobilitatis Revelationes ediderunt, quas idem qui supra Gelasius condemnat.

49. Addiderunt et Gnostici librum titulo Stirpis Mariæ, horrendis confarcinatum mendaciis, ut Epiphanius¹⁰ docet. Sed quod omnia superat genera portentorum, Caiani haeretici (ut de his scribunt Epiphanius¹¹ et Theodoreus¹²) nomine Iudee proditoris, quem laudabant, pseudo Evangelium compo- suere. At vero non singulorum tantum Apostolorum haeretici sua ipsorum scripta, sed et communis omnium nomine consignarunt; ferebatur enim volumen, eujus erat titulus Doctrina Apostolorum; quod Athanæus¹³ damnat: itemque liber, qui dicebatur, Sortes Apostolorum; et alius, Laus Apostolorum: quos proscribit Gelasius: ea autem commentos esse Cerinthianos, Ebionitas, Valentianos, Gnosticos, et alios haereticos, sed præ ceteris Manichaos, constat: de quibus, praeter illa que Cyril- lus¹⁴, Augustinus sepius agens contra ipsos et alii testati sunt, haec S. Leo¹⁵: « Apostolicas paginas, quedam auferendo, quedam inferendo violaverunt Manichæi ipsi, confingentes sibi sub Apostolorum nominibus, et sub verbis Salvatoris ipsius multa volumina falsitatis. » Idemque¹⁶ de his ad Turibium episcopum Asturicensem scribens, haec ait: « Apocryphae autem scripturæ, que sub nominibus Apostolorum multarum habent seminarium falsitatum, non solum interdicende, sed etiam penitus aufe- rendae sunt; atque ignibus concremandæ. Quamvis sint in illis quedam quæ videantur habere speciem pietatis; nunquam tamen vacua sunt venenis; et per fabularum illecebras hoc latenter operantur, ut mirabilium narratione seductos, laqueis eujuscum- que erroris involvant. » Haec S. Leo de apocryphis ab haereticis per Hispanias sparsis: quibus etiam adnumerat S. Hieronymus Ascensionem Isaiae, et

Apocalypsin Eliae, ab iisdem haereticis promulgatas, de quibus haec ait: « Apocryphorum deliramenta conticeant, quæ ex occasione huius testimonii inge- runtur Ecclesiis Christi. De quibus vere dici potest, quod sedeat diabolus in insidiis cum divitibus in apocryphis, ut interficiat innocentem. » Et iterum: « Insidiatur in apocrypho, quasi leo in spelunca sua: insidiatur ut rapiat pauperem. Ascensio enim Isaiae et Apocalypsis Eliae hoc habent testimonium. Et per hanc occasionem, multaque injuscemodi, Hispaniarum et Lusitanie deceptæ sunt mulierculæ oneratae peccatis, quæ ducuntur desideriis variis, semper addiscentes, et nunquam ad scientiam veri- tatis pervenientes, ut Basilidis, Balsami, atque Thesauri, Barbelonis quoque et Leusibore, ac reli- quorum nominum portenta susciperent. » Haec Hieronymus¹⁷.

50. *De Scriptis Christi nomine confectis.* — Sed quid amplius? Non tantum (ut vidimus) Apostolorum nomine aspidum ova (quod aiunt) favenda supposuerunt, sed Christi Redemptoris nostri quoque nomine librum de Magia ad Petrum et Paulum apostolos scriptum fuisse, quidam sive haeretici, sive Gentiles fuerint, horrende plane ac nefarie mentiti sunt: quos Augustinus¹⁸ turpissimi ac pat- tentissimi mendacii arguit, dum sic ait: « Ha isti despiciunt, ut in illis libris, quos enim scripsisse existimant, dicant contineri eas artes, quibus cum putant illa fecisse miracula, quorum fama ubique percerebuit. Quod existimando, se ipsos produnt quid diligent, et quid affectent; quandoquidem Christum propterea sapientissimum putant fuisse, quia nescio quæ illicita noverat, quæ non solum disciplina christiana, sed etiam ipsa terrena reip. administratio jure condemnat. Et certe qui tales Christi libros legisse se affirmant, cur ipsi nulla talia faciunt, qualia illum de libris talibus fecisse mirantur? Quid quod etiam divino judicio sic errant quidam eorum qui talia Christum scripsisse vel credunt, vel credi volunt, ut eosdem libros ad Petrum et Paulum dicant tanquam epistolari titulo prænotatos? Et fieri potest, ut sive inimici nominis Christi, sive qui ejusmodi execrabilibus artibus de tam gloriose nomine pondus auctoritatis dare se posse putaverunt, talia sub Christi et Apostolorum nomine scripserint: in qua fallacissima audacia sic execrati sunt, ut etiam a pueris, qui adhuc pueriliter in gradu lectorum christianas litteras norunt, merito rideantur. Cum enim vellent late aliquid fingere Christum scripsisse ad discipulos suos, cogitaverunt ad quos potissimum scribere po- tuisse facile crederetur; tanquam ad illos, qui ei familiarius adhaesissent, quibus illud quasi secretum digne committeretur: et occurrit eis Petrus, et Paulus. Credo quod pluribus locis similis eos cum illo pictos viderunt; quia merita Petri et Pauli etiam propter eundem passionis diem celeberrimum solemniter Roma commendat. Sic omnino

¹ Gelas. ubi sup. — ² Epiph. haeresi xxvi. — ³ Orig. hom. 4. in Lu- cam. — ⁴ Euseb. lib. iii. c. 25. — ⁵ Clem. Alex. Strom. lib. vii. — ⁶ Clem. Alex. Strom. lib. ii. et iii. — ⁷ Euseb. lib. iii. c. 23. — ⁸ Clem. Alex. Strom. lib. iii. — ⁹ Epiph. haeresi. LXII. — ¹⁰ Epiph. haer. XXVI. — ¹¹ Epiph. haeres. XXXVIII. — ¹² Theod. lib. i. haeret. fabul. — ¹³ Athan. in Synopsi. — ¹⁴ Cyrill. Cateches. vi. — ¹⁵ Leo serm. 4. de Epiph. — ¹⁶ Idem Leo epist. xciii. c. 15.

¹ Hieron. in Isai. e. LXIV. — ² Ang. de consens. Evang. lib. i. e. 9. et 10.

errare meruerunt, qui Christum et Apostolos ejus non in sanctis codicibus, sed in pietis parietibus quiescierunt. Nec mirum si a pingentibus fugentes decepti sunt. Toto enim tempore quo Christus in carne mortali cum suis discipulis vivit, nondum erat Paulus discipulus ejus, quem post passionem suam, post resurrectionem, post ascensionem, post missum de caelo Spiritum sanctum, post multorum Iudaorum conversionem, et mirabilem fidem, post lapidationem Stephani diaconi et martyris, cum adhuc Saulus appellaretur, et eos qui in Christum crediderant, graviter persequeretur, de caelo vocavit, et suum discipulum et Apostolum fecit. Quomodo igitur potuit libros, quos, antequam moretur, cum scripsisse pulari volunt, ad discipulos tanquam familiarissimos, Petrum et Paulum, scribere, cum Paulus nondum fuerit discipulus ejus? » Haec et alia Augustinus ad eam imposturam arguendam. Illece igitur omnibus tam de Christo Domino, quam de ejus Apostolis, haereticorum quisquiliis simul collectis, et in angulum velut reieclis; jam expeditiori ad retinua, quae ad historiam pertinent, parata via, alacrius ad cursum orationis habenas laxemus.

51. *De adventu et actis Simonis magi Romar.* — Ut unde digressi sumus, ad Petri scilicet Romanam hoc anno adventum, reverlamur: Hieronymus¹ ea de causa ipsum Romanam venisse testatur, ut Simonem magum magis suis populo illudentem expugnaret. Metaphrastes² his consentiens, haec scribit: « Visus est ei Dominus in visione, dicens: Surge Petre, vade ad Occidentem: opus enim habet ut tuis illustretur facibus: et ego ero tecum. » De accessu vero Simonis magi ad Urbem, deque divino, quem sibi magicis artibus comparavit, honore; Justinus philosophus pro Christianis coram Antonino Pio imperatore causam perorans, haec ait³: « Simon quidam Samaritanus, in vico cui nomen Githon est natus: hic sub Claudio Cæsare efficacium daemonum arte in imperiali urbe vestra Roma, propter magicas quas exhibuit virtutes, deus habitus est, et statua apud vos veluti deus honoratus: que statua in amne Tibéri inter duos pontes est erecta, latinan hanc habens inscriptionem, SIMONI DEO SANCTO: ac Samari-tani prope omnes, ex aliis autem nationibus perpanci, illum quasi primum deum esse confidentes, adorant quoque; » et post multa haec de eodem: « Nec satis fuit matis demonibus ante adventum Christi fabulari de filiis quos Jovi affingunt; sed postquam apparuit inter homines natus, et celebratus est juxta prophetarum vaticinia, videntes eum expectatum, et per fidem agitum in omnibus gentibus, rursum (quod supra diximus) commenti sunt alios, quos vulgo adorando proponerent, ut Simonem et Menandrum Samaritanos, qui magicis artibus multos ad fraudem seduxerunt, etiam nunc hunc errori obnoxios. Nam (ut jam diximus) in vestra urbe terrarum domina sub Claudio Cæsare Simon magus senatum

populumque Romanum in tantum admiratione sui stupescit, ut haberetur pro deo, et receptus in deorum numerum honoraretur dicata sibi statua. »

52. Irenæus⁴ eadem his afferit verbis: « Cum adhuc magis non credidisset Deo, et cupidius intendit contendere adversus Apostolos, usi et ipse gloriosus videretur esse, et universam magiam adhuc amplius incrassans, ita ut in stuporem cogeret multos hominum: quippe cum esset sub Claudio Cæsare, a quo etiam statua honoratus esse dicitur propter magiam, hic igitur a multis quasi deus glorificatus est, etc. » Rursum etiam Tertullianus⁵ in Apologetico Romanis exprobatur, quod inter cæteros homines inter deos relatos, Simonem magum statua donatum, Sancti Dei titulo insignita, adorent: sic enim ait: « Cum Larentinam publicum seortum, velim saltem Laidem, aul Phrynen, inter Junones et Cereres ac Dianas adoratis; cum Simonem magum statua, et inscriptione, Sancti Dei, inaugurat, etc. » Post hos Eusebius⁶ relegens quæ tum a Justino, tum Irenæo sunt dicta de Simonis artibus, Apostoli Petri virtute saepe repressis, ac demum Romæ, quo eum est persecutus, extinctis, haec ait: « Quapropter neque impia Simonis contra Christum coniuratio, neque allerius cuiusquam eorum qui tum in lucem prodierunt Apostolorum temporibus, se sustentare poterat: nam illustre veritatis lumen, et divinus ille sermo, qui modo Dei aspirante mente, in humanum genus splendorem suum effuderat, inque terris quasi pubescens vignerat, et cum propriis ac suis Apostolis versatus erat, omnes id genus conatus strenue evicit profligavique.

53. Etenim (ut exemplo rem illustremus) præstigiator ille, quem antea posuimus, velut a divino et admirabili fulgore oculis mentis penitus præsticlis, exemplo (cum jam antea in illis sceleribus, qua nefarie et perdite conceiverat, a Petro apostolo in Iudea manifeste deprehensus fuisset) longissimum iter terra marique instituens, ab Oriente ad Occidentem usque, quasi profugus vagalus est: istumque vivendi modum solum sibi ex sententia fore arbitratus, sic tandem ad urbem Romanam profectus (eum jam ibi diabolica vis et potentia ad hominum perniciem excubans, magno subsidio illi venire), brevi suum institutum co perduxit, ut ab illis, statua in ejus venerationem erecta, honoraretur ut deus. Ceterum ista non ad longinquum temporis spatium ex sententia illi processerunt: nam e vestigio, sub ipso Claudi imperio, benigna et propitia Dei totius hujus universitatis rectoris erga humanum genus providentia, fortis ac præpotentem et reliquorum omnium Apostolorum propter virtutis amplitudinem facile principem Petrum Romanum versus, ad ejusmodi pestiferam vitæ humanae corruptelam delendam, quasi manu deduxit. Qui quidem ut generosus et strenuus Dei dux, divinis armis obiectus munisque, eximiam et pretiosam tanquam mercaturam veri luminis mente sola comprehensi, ab Oriente

¹ Hier. de Scrip. Ecclesiast. in Petro. — ² Metaphr. die 29 Junii. — ³ Just. Apolog. pro Christ. ad Antonin. Pnum.

⁴ Iren. lib. t. c. 20. — ⁵ Tertul. in Apolog. c. 13. — ⁶ Euseb. lib. II. c. 41. 13. et 14.

ad occasum usque deportavit : ipsamque regni cælorum prædicationem , celestem scilicet lucem , et salutarem animarum doctrinam palam divulgavit . Sic ergo cum divinus sermo ad Romanos pervenisset , vesana Simonis potentia extincta est , et homo ipse actu lumina penitus proligatus . » Hucusque de Simone mago et Petri ad Urbem adventu Eusebius .

34. Sed licet statim Simonem proligatum dicat , non tamen haec eo sunt sensu accipienda , ut hunc sub Claudio ex aere , quem volatu petierat , desperat lapsus , cadens in terram extinctus fuerit : sicut ex recentioribus aliquis deceptus esse videtur , scribens Simonis lapsum temporibus Claudi accidisse : quod non aliunde probare natus est , nisi ex eo (ut diximus) quod Eusebius statim post Petri adventum ad Urbem , Simonem esse proligatum describit . Sed qui fugitus est tempore Claudi Simon , sub Nerone , qui magis addictissimus , eos ab extremis usque orbis partibus perquirebat , iterum Romanum petiit , novisque artibus , nempe Icario volatu , populum in sui admirationem adducere sibiique conciliare studuit . Sane Suetonius ¹ a Nerone tradit exhibunt in spectaculis Icarium volatum ; quem quidem neminem sine magia attentare præsumpsisse , par est credere : quea enim de Daedali et Icaris volatu a poetis sunt scripta , esse poeticas fictiones , neminem dubitare putamus . Ut haec vero mortalis homo non probaret , non sine magicae artis experimento adduci posuisse , facile eredi potest : sed quod magia polliebatur , divina resistente virtute , irrilum esse factum monstravit eventus . Volatum igitur illum Simonis , tempore Neronis configisse , et non Claudi , Philastrius ² in primis testatur ; id ipsum Severus ³ , Hegesippus ⁴ ille junior , qui scribit de excidio Hierosolymorum , Maximus ⁵ , liber ⁶ de Pont. Rom. qui feritur nomine Damasi , Prosper Aquitanus ⁷ , Gregorius ⁸ , Nicephorus ⁹ , et alii recentiores omnes , uno excepto Metaphraste ¹⁰ , qui ad Claudi polius quam ad Neronis tempora rem gestam referre visus est ; sed sicut in aliis multis ibi a se positis errare eum certum est , ita et in his esse hallucinatum constat . Porro rei gestae seriem suo loco narrabimus , eamque certioribus rationibus declarata firmataque redemus .

35. Hic vero cum actum sit de statua inter duos pontes (nimis in insula Tiberina , quae et Aesculapii dicta est) Simoni titulo divinitatis dicata : opportune occurrentum pulamus quorumdam virorum , eruditorum tamen , de ea re dubitationi ; in quorum mentes irrepsit aliquando scrupulus , an quae a Justino ac eæteris Patribus de statua Simoni ibidem loci dicata sunt dicta , vere subsistant , ac veritati innitantur . Ut autem res adeo antiqua , tot tantorumque scriptorum illustrata ac probata testificatione , revocaretur in dubitationem , ejusmodi præcessil occasio .

¹ Sueton. in Neron. c. 42. — ² Philastr. lib. de heres. in Simone. c. 30. — ³ Sever. lib. II. hist. — ⁴ Hegesip. lib. II. c. 2. — ⁵ Max. ser. in natal. Apost. — ⁶ Pontif. in Petro. — ⁷ Prosper. de promis. c. 13. — ⁸ Greg. Turon. lib. I. c. 23. — ⁹ Niceph. hist. lib. II. c. 36. — ¹⁰ Metaphr. die 29 Junii .

TOMUS I.

Ante annos puto quinque , Gregorio XIII Rom. pontifice , in eadem insula Tiberina , e ruderibus lapis est effossus , tali inscriptione notatus : servatur haec tenus idem in horto religiosorum Mendicantium in eadem insula posito :

SEMONI SANGO DEO FIDIO SACRUM
SEX. POMPEIUS S. P. F. COL. MESSIANUS
QUINQUENNALIS DECUR. BIDENTALIS
DONUM DEDIT

Prae se fert lapis ipse basim , super quam statua locata esset , sed exigua ; nec enim cum valde angusta sit , capax fuisse videtur alienus simulacri humanae statuae similis . Ex hac igitur inscriptione , tali loco reperta , dubitalio ejusmodi animos illorum pulsavit : num nominis similitudine Justinus sit lapsus , ut Simoni mago dedicatum esse simulacrum existimat , quod Simoni Sango deo Fidio legebatur inscriptum . Sed antequam ulterius progrediamur ; ut haec elcidemus , aliqua ad explicationem ejusdem inscriptionis afferamus .

36. Quinam fuerint dii Semones , ex Varrone Fulgentius ¹ sic explicat : « Semones dici voluerunt deos , quos nec caelo dignos adscriberent ob meriti paupertatem , sicut Priapus , Hipporea , Vertumnus : nec ferrenos eos deputare vellent , pro gratia veneratione , sicut Varro in Mystag. ait : Semoneque inferius derelicto , deum depinato attollam orationis eloquio . » Haec Fulgentius . Sangus vero sabina lingua Hercules dicebatur , ut auctor est idem Varro ² : idemque in antiquis lapidibus Sanctus scriptus repeatitur , sicut et in inscriptione Reatina : SEMIPATRI SANCO ; et Propertius ³ :

Sic Sancum Tatiae composuere Cures.

et Ovidius :

Quarebam nonas Sancto Fidio ne referrem .

Legimus et inscriptionem lapidis nuper reperti in Quirinali , in horfis Clericorum regularium , apud ecclesiam sancti Silvestri , his litteris exarata , qua Sangum dici , et distinctum esse Sangum a Sancto , quo nomine etiam Herculem dictum volunt , facile potest intelligi .

SANGO SANCTO SEMON.
DEO FIDIO SACRUM
DECURIA SACERDOTUM BIDENTALIUM
RECIPERATIS VECTIGALIBUS.

Sed de sacerdotio Bidentalium consule Gellium ⁴ . De ara erecta Romæ Semoni Sango meminit Dionysius ⁵ Halicarnasseus ; cui numini (ait Verrius) proper viam fit sacrificium , quod fit proticiscendi gratia : in quo mos erat , ut si quid ex epulis superfluisse , igne consumeretur , ut Macrobius admonet .

37. Caeterum quod ad diluendam eoneitalam

¹ Fulgent. de prisco ser. — ² Varro de ling. Latin. lib. IV. — ³ Prop. lib. IV. de Herc. in fin. — ⁴ Gell. lib. XVI. cap. 6. — ⁵ Dionys. lib. VIII.

falsam suspicionem perficit: nulla quidem vel levis saltem suspicio Justini animum movisse potuit, ut vel conjectura aliqua opinaretur Simoni mago simulacrum illud esse dicatum, quod Semoni Sangae erat inscriptione sacramum. Et ut omittamus dicere de diversorum nominum differentiis, jam cunctis notissimum erat, neminem inter deos fuisse recens recipiendum, nisi ex S. C. nec absque ejusdem auctoritate licuisse cuiquam rem sacram facere, statuas vel aras erigere. Quamobrem cum nec nomen imperatoris, nec senatus (ut in ceteris), sed cuiuspia tantum illius collegii sacerdotis magistratu fungentis, donum illud offerentis, esset nomen expressum, nulla potuit in Justini animum suspicio ascendere, ut Simoni mago in deorum numerum recepto ea fuerit statua consecrata.

58. Ad hæc: Quonam paolo, quæso, in his Justinus decipi potuit, qui non tantum Gentilium philosophie, sed et ipsorum theologiae eruditione non leviter tinctus, vel mediocriter imbutus, sed egregie excultus et apprime eruditus erat, ut plane declarant ejus commentarii non modo ad Antoninum Pium, et ad senatum Romanum, sed ad Gentiles ipsos sermo exhortatorius scriptus? Sed et quomodo idem ipse non ea de Simone mago plus certo Romæ diu multumque versatus explorata habuit, quæ non in angulo, vel coram ejus rei ignaris locutus est, sed ad ipsum Romanum imperatorem, ac filios Cesares, neenon Romanum senatum conscripsit? Vel quonam pacto tam aperte testatus, a senatu populoque Romano Simoni deum habitum, et statua honestatum, cum hæc mox subdit: « Quocirea ut sacer quoque senatus et populus Romanus una vobiscum postulata hæc nostra cognoscant, perimus ut si quis inter eos doctrinis illius delineatur, vero cognito, fraudem erroris effugere valeat; et statuam, si vultis, abolet? » Hæc ipse Justinus. Nunc vero dicant, velim, quæ suspicantur eum de statua Semonis Sangi esse deceptum: numquid inter duos pontes tantum, an in uno Urbis loco simulacrum ejusmodi visebatur, cuius cultus et superstitio ab ipsis fere Urbis cunabulis a Sabinis illata, cum nomine reverat? certe fuisse etiam in Quirinali ejusdem idoli cultum, secunda, quam posuimus, inscriptio demonstrat. Quid ergo Justinus unum ab imperatore et senatu petit abolendum, cum plura in Urbe essent ejusdem idola, eodemque nomine simulacra notata? Sic enim Roma reverat superstitione ut Dio¹ de his Clandii temporibus agens, hæc dicit: « Omnes jam ædes, omnia opera statuarum et domariorum essent plena, etc. »

59. Hæc ipsa itaque etsi ad tollendam omnem de ea re suspicionem satis superque videri possint; adhuc tamen et alia subinferimus. Jam vidimus, per Semonem Sanctum Gentiles Herculem intellexisse: cuius simulacrum sic consuevisse effigiari, ut a ceteris diis distinctum absque ultra alia inscriptione, ipso solo intuitu facile eujusnam esset, ab

omnibus cognosci posset, omnes credo etiam intelligere. Ceterum non in imagine Herculis, sed Jovis Simonem, et scortum suum Helenam in Minervæ effigiem formataum adorari solilos, auctor est Ireneus², qui sic ait. « Imaginem quoque Simonis habent factam ad figuram Jovis et Selenæ (aliter Helenæ) in figuram Minervæ, et has adorant. » Augustinus³ eadem in hæc verba: « Jovem se credi volebat, Minervam vero meretricem quamdam Selenem, quam sibi sociam scelerum fecerat; imaginesque et suam et ejusdem meretricis discipulis suis præbebat adorandas, quas et Romæ tanquam deorum simulacula auctoritate publica constituerat; in qua urbe beatus apostolus Petrus eum vera omnipotens Dei virtute extinxit. » Hæc Augustinus: ex quibus omnis plane suspicio tollitur, ut in imagine Semonis Sangi dei Fidii, Herculis scilicet, poluerit Justinus decipi, qui probe noverat Simonem gentilem suum (nam et ipse Samaritanus erat) in effigie Jovis coli. Sed de his satis.

60. Agens Orosius de Petri hoc anno in Urben adventu, multa simul bona tunc Romæ divinitus esse concessa testatur: et inter alia admiratione quiddam dignum, scilicet quod hoc ipso anno secundo Clandii (ut auctor est Dio⁴) accidit de Camillo Scriboniano præfculo Dalmatiae; quo adversus Claudium rebellante, et milites ad defectionem sollicitante, ipsa signa militaria, Aquile dicta, sic solo affixa manserunt, ut nulla vi militum dimoveri loco possent. Quo prodigo immutatus militum animus, in auctorem seditionis arma convertit: sique ingens bellum civile excitatum, ex insperato divinitus fuit sedatum. « Itaque, inquit Orosius⁵, propter adventum apostoli Petri, et tenera Christianorum germina, vixdum adhuc pauca ad sanctæ fidei professionem erumpentia, hanc exorientem tyrannidem, et consurgens istud civile bellum neget quisquam divinitus fuisse compressum, qui præteritis temporibus de compressione bellorum civilium simile probarit exemplum? » Addit et id genus alia: quibus et adjicere potuisset (et ea quidem insignia) que hoc ipso anno facta esse Dio⁶ testatur: nimirum Mauros primum a Suetonio, inde a Cneo Sidio admirabili quodam modo aqua divinitus impartita (licet magie res sit adscripta) fuisse penitus sub Romana ditione redactos: quando eandem Matritaniam in duas provincias, Tingitanam et Cæsariensem, Claudius imperator divisit, eisque equestris ordinis præfecit Romanos homines. Jam et paulo ante Sulpitius Galba Cattos vicebat; et inter alia ejus victoriæ insignia, aquilam militarem, quæ sola e Variana clade supererat, ab hostibus vindicarat. Quo item tempore et P. Gabinius Marsos superavit. Hæc omnia Dio⁶. Sed his, quasi levibus, non attendimus.

61. *Petri Romam adventus.* — Cum vero Romanum pervenisset Petrus antequam Gentilibus Evangelium prædicaret, ad contribules suos divertisse

¹ Dio lib. LX.

² Iren. lib. I. c. 20. in fine. — ³ August. ad Quodvultdeum de heres. I. — ⁴ Dio lib. LX. Suet. in Claudio c. 13. Plin. lib. III. ep. XVI. — ⁵ Oros. lib. VII. c. 7. — ⁶ Dio lib. LX. — ⁶ Dio ibidem.

Judeos, existimamus. Incolebant illi regionem Transiberinam jam ab Augusti temporibus, ut auctor est Philo¹, cui et ethnici scriptores consentire videntur, ut Marialis², et alii, quorum superius mentio facta est. Celerum ubi Petrus Evangelium predicans gentilibus Romanis immotui, non amplius apud Judeos permisus est agere, sed a Pudente senatore, qui Christo credidit, in domum suam exceptus est, que erat in Viminali, ubi postea titulus est erectus, Pastoris nomine nomenpatus. Quae autem ab eo post haec acta sint, quomodo scilicet verbi Dei prædicatione complures ad Christi fidem convertit, atque Romanam crevit Ecclesiam: sequenti anno, quo id fieri contigit, suo loco fusi enarrabimus; interea vero reliqua hoc anno gesta recensere pergamus.

62. *De fame totius orbis, et de munificentia Helenae Adiabenorum reginæ; an ipsam Judeam vel Christianam se professa fuerit.* — Hoc igitur eodem anno secundo Claudi imperatoris, universus terrarum orbis ingenti fame vexatur, illa nimirum quam prænuntiarat apud Antiochenos christianus Agabus propheta, de quo sic scribit Lucas³: « In his autem diebus supervenerunt ab Hierosolymis prophetae Antiochiam; et surgens unus ex eis, nomine Agabus, significabat per Spiritum famem magnam futuram in universo orbe terrarum, quæ facta est sub Claudio. » Haec Lucas. Scimus Eusebium⁴, et qui eum est secutus, Orosium⁵, et complures alias asserere dictam de fame orbis eladem incidisse in annum quartum Claudi imperatoris: re tamen accurate perspecta, secundo polius quam quarto ejusdem imp. anno eam configuisse comperimus. Dio enim Cassius⁶, qui ex Urbis fastis Romanam historiam per singulos annos contexit, nullam aliam sub Claudi imperio factam esse famem recenset, nisi hoc secundo anno Claudi, quo egregiam ab imperatore dicit navatam operam, ne Urbs fame periret: tunc enim Romanum portum extruendi initum ab eo esse consilium tradit: commendat et Suetonius⁷ ejusdem imperatoris in amona procuranda soleritatem. Sic igitur, Dion auctore, quem magis consentire Actis a Luca conscriptis reperimus, hoc ipso anno secundo Claudi eam ab Agabo propheta anno præterito prædictam totius orbis famem referimus.

63. Meminit et ejusdem tam diræ famis Josephus⁸ his verbis: « Cum enim per id tempus civitas gravi fame premeretur, et multi perirent alimentorum inopia; regina Helena ex suis aliis misit Alexandriam, comparaturos vim magnam tritici, alias in Cyprum, qui copiam siccum passarum inde adveharent: quibus omnibus brevi reversis, cibos egenis distribuit, atque hoc beneficio memoriam immortalē sibi apud nostram gentem peperit. Filius quoque ejus Izaes, comperto quanta fame laboraret ille populus, multum pecuniae misit Hie-

rosolymitanorum primatibus. » Haec Josephus, qui de eadem Helena quam Adiabenorum dicit tuisse reginam, quomodo una cum filio ad Judeorum religionem transierit, paulo superius prolixam recenset historiam. Verum, quoniam Paulus Orosius⁹ et alii eum secuti, eamdem reginam ejusque filium ad christianam fidem conversos esse testantur, utrinquam partis sint potiora jura, est exacte perversigandum. Ut igitur res ipsa certior habeatur, quomodo a Josepho¹⁰ describatur, in primis hic recitemus.

64. « Per idem tempus, inquit, Adiabenorum regina Helena et Izaes ejus filius ad religionem Judeorum se confulerunt propter talam causam; » et infra: « Eo tempore, quo Izaes apud Spasini castrum agebat, Iudeus quidam mercator, Ananias nomine, familiaritatem nactus regiarum mulierum, docebat eas veri Dei cultum ritu iudaico; per has deinde cum Izaes innotuisset, ipsum quoque in eamdem opinionem traducit, accitumque a patre in Adiabenam comitatibus est, magnis precibus pertractus. Forte autem acciderat, ut etiam Helena ab alio quodam Iudeo instituta, leges divinitus traditas complectetur. Izaes porro novus rex postquam in Adiabenam reversus offendit fratres et cognatos in vinculis, tulit id aegerrime. Et cum occidere hos, aut vinculos servare, vetaret pietas, contra affectos injuria dimittere, parum tutum videretur nequando de vindicta cogitarent: partem eorum una cum propriis filiis Romanum ad Claudium Cesarem misit, partem ad Artabanum Parthum, futuros utrobique obsides. Cognito deinde quod mater multum delectaretur Judeorum moribus, dedit operam ut et ipse ad eam religionem transiret. Cumque existimaret se non esse perfectum Judeum, nisi circumcidetur, paratus erat et hoc facere. Quod postquam mater receivit, conabatur impedire periculum esse dictans: Multum enim eam rem alienaturam subditorum animos, si eum ad externos ritus desciscere cognosecerent, neque ullo pacto laturos Judeum in regio solio. Sic illa aliquantis per cupiditatem ejus retinuit. Rex cum Anania contulit consilium: qui matris sententiam comprobans, minatus est se cum relicturnum, nisi ab hoc proposito desisteret; timere enim se, ne si occulta perferrentur in vulgus, ipse abriperetur, datus penas, ut auctor omnium, qui non docenda regem docuerit. Licere autem etiam absque circumcisione Deum pie colere, si Judeorum instituta placeant; in hoc magis sitam religionem, quam in circumcisione corporis; daturumque Deum veniam, si necessitate coactus signaculum id omittat, metu ne qua exoriatur subditorum defectio. His verbis tum persuasit regi quod voluit.

65. « Ali quanto autem post (nondum enim euipidas haec exciderat) alius quidam Iudeus e Galilaea profectus, Eleazarus nomine, legis valde peritus habitus, eum ad rem perficiendam impulit: ad sa-

¹ Philo de legat. ad Caïum. — ² Martial. lib. II. Epigr. — ³ Act. xt. — ⁴ Eusebius in Chron. — ⁵ Oros. lib. vii. cap. 6. — ⁶ Dio Cass. hist. lib. LX. — ⁷ Sueton. in Claudio c. 18. — ⁸ Joseph. antiq. lib. xx. c. 2.

⁹ Oros. lib. vii. c. 6. Ado in Chron. et alii. — ¹⁰ Joseph. antiq. lib. xx. cap. 2.

litudinem enim regem admissus, cum eum offendisset legentem sacra Moysis volumina : Nescis, inquit, o rex, quantam injuriam legi, et per hanc Deo facias; nec enim satis est decreta ejus nosse, sed præstat imperata ejus facere. Quandiu manebis incircumcisus? Si nunquam legisti legem circumcidisti jubentem, nunc certe lege, ut scias quanta sit impietas eam omittere. His auditis, rex non distulit negotium; sed secedens in aliud cubiculum, accito chirurgo, fecit quod jussus est. Deinde accessita matre et Anania, indicavit eis quid actum sit: quos continuo stupor ac metus non mediocris corripuit, ne si res perveniret ad vulgi notitiam, rex principatum amitteret, non ferentibus populis imperium viri alienis religionibus dediti: sibi quoque videbant imminere periculum, ut consevis et auctoribus ejus consilii. Sed Deus providit, ne eveniret quod illi timuerant: nam ex multis periculis et ipsum Izatem eripuit, et ejus liberos, et in rebus dubiis et desperatis incolumentem eis expediens, et ostendens quod ad se respicientibus, sibique mihi fidentibus, pietatis fructus integer maneat. » Ille Josephus; qui et subdit de accessu eorum Hierosolymam ad templum hoc ipso anno, quo famae illa magna inguebat.

66. Certe dum haec mecum reproto, et altercationes illas inter eos de circuncisione, necessaria esset neene, mente considero; illae ipsae mihi visae sunt, quæ inter Apostolos diu agitate fuerunt usque ad concilium Hierosolymis celebratum, de quo suo loco dicemus. Nec quemquam Iudeorum unquam reperi, qui absque circuncisione posse salvare quempiam affirmaret, lege¹ expresse dicente: « Maledictus, cuius præputii caro circumcisæ non fuerit, delebitur anima illa de populo suo: quia pactum meum irritum fecit. » Haec (inquam) ipsa me in eam partem magis adducunt, ut existimem hos (ut scribit Orosius) fuisse christiana fide imbutos. Verum nec id quidem auderem omnino affirmare; præsertim cum unde id acceperit Orosius non inveniri: eadem enim recitans Eusebius², nihil præter quod a Josepho est dictum, apponit. De eadem Helena idem scribit Josephus³ struxisse sibi ac filio honorissem sepulcrum, tribus pyramidibus nobilitatum, tertio stadio ab urbe Hierosolymitana dissitum: quæ (dictu certe mirabile) post tot clades ac funera Hierosolymorum, adhuc temporibus Constantini, imo et Theodosii, extabant integræ. Nam de his Eusebius⁴: « Helena vero, cuius apud hunc scriptorem fit mentio, columellæ illustres ille quidem et eximie in suburbis Aelia civitatis cernuntur. » Et S. Hieronymus⁵, cum agit de Paula: « Ad Iævam, inquit, mausoleo Helena derelicto, que Adiabenorum regina in fame populum frumento juverat, ingressa est Hierosolymam. »

67. *De collecta in commodum Christianorum Antiochiae facta, et de usu collectarum in Ecclesia.*
— Ea igitur urgente fame, qui erant Antiochiae

¹ Genes. xvii. — ² Euseb. lib. ii. hist. cap. II. — ³ Joseph. antiqu. lib. xx. c. 2. — ⁴ Euseb. lib. ii. c. II. — ⁵ Iber. ep. xxvii.

Christiani, collectas pecunias ad Christianos qui erant in Iudea, per Barnabam et Saulum misserunt. Tenebantur quidem majori inopia adstricti Christiani, qui in Palæstina erant, cæteris omnibus: nam in ea qua post necem Stepheni in eos est exercita persecutione, loco pulsi, si que illis residua erant bona, amiserunt; de his enim meminit scribens Paulus¹ ad Hebraeos, cum ait: « Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis. » Quorum causa idem apostolus postea, cum esset in Macedonia, ab Ecclesiis collectam item exegit. De hoe itaque pio fraternali charitatis officio ab Antiochenis exhibito, haec scribit Lucas² post relatum ab Agabo prænuntiatam famam: « Discipuli, inquit, prout quis habebat, proposuerunt singuli in ministerium mittere habitantibus in Iudea fratribus: quod et fecerunt mittentes ad seniores per manus Barnabæ et Sauli. » Quod vero mox post haec narrata, de Jacobi martyrio et Petri carcere Lucas solidat historiam; non sic accipendum quis potest, ut ante advenerit famæ illa: sed quod inceminisset de Agabi prophetia; de ea ab illo prædicta, quæ sequenti anno subsecuta est, fame, adjunxit historiam.

68. Haec prima pro indigentibus fratribus reperitur in Ecclesia ex multorum collatione ad usum pauperum facta collecta. Paulus (ut diximus) et in his multis fuit: nam et indicebat, et colligebat atque (ut hie etiam fecisse traditur) ad fratres perficiebat egentes. Ex ejusmodi sacris apostolicis institutionibus remansit in Ecclesia Romana laudabilis illa consuetudo, ut ipse Romanus pontifex pro concione ad certam diem faciendas collectas indicaret; quod demonstrant complures S. Leonis³ papæ sermones, Pro collecta, inscripti; idemque⁴ in uno ex illis haec ait: « Et ideo, dilectissimi, satistat apostolicis institutis; et quia die Dominica prima est futura collectio, omnes vos devotioni voluntarie preparate ut unusquisque secundum sufficientiam habeat in sacerdissima oblatione consortium. » Consuevit namque die Dominico collecta fieri in Ecclesia ex apostolica institutione: Paulus enim eam regulam præscripsit Corinthiis, dicens⁵: « De collectis autem, quæ tiunt in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatæ, ita et vos facite. Per unam sabbati, etc. »

69. Cum vero ejusmodi laudabilis consuetudo Constantinopoli exolevisset, Joannes Chrysostomus diligentius restituendam curavit, dum de ea re insignem habuit⁶ orationem; quæ etiam more majorum Dominicæ esse faciendam die præcepit: idemque etiam meminit de antiquo Ecclesiæ usu, qui hactenus perdurabat, ut et in ecclesiis essent gazophylacia, in quibus oblatæ pecunia condenserunt, quæ a Cypriano⁷ Corbona nuncupantur qui de his ait: « Locuples et dives es, et Dominiem celebrare te credis, quæ Corbonam omnino non respicias. » In quos usus collatae eleemosynæ insu-

¹ Hebr. x. — ² Act. xi. — ³ Leo serm. 2. 3. 5. de collect. — ⁴ Serm. 5. — ⁵ 1. Cor. xvi. — ⁶ Chrysost. serm. de eleemos. et de collat. — ⁷ Cypr. lib. de oper. et eleem.

merentur, subdit his verbis : « Cumque universa quae dantur, pupillis et viduis conferantur, dat illa, quam oportebat accipere. » Paulinus¹ mensam appellat locum in ecclesia positum ad recipiendis fidelium eleemosynas; qui de carimi usu agit his verbis : « Hoc exemplo, dilectissimi, cavere debemus, ne dampnum anime et dispendium salutis adeamus, negligentes in ecclesia positam a Domino mensam indigeantibus, quam desipientibus oculis intuentur, aut aridis manibus praeterimus; » et paulo post : « Non patiamur ergo mensam Domini et nobis vacuam, et egentibus ianam relinqui, et visui stare tanquam, non usui. »

70. Sed ante hos omnes Justinus² martyris haec quoque de collata pecunia usu : « Quod ita colligitur, apud præpositum deponitur, atque ille inde opitulatur pupillis et viduis, et his qui propter morbum vel aliam aliquam causam egeni, quippe invincitibus sunt, et peregre venientibus hospitibus : et (ut simpliciter dicam) indigentium is omnium curator est. » Sed et Tertullianus³ de iisdem agit in haec verba : « Neque enim preflouilla res Dei conslat: etiam si quod arcæ genus est, non de ordinaria summa, quasi redemptæ religiosis congregatur: modicam unusquisque stipem menstrua die, vel cum velit, si modo velit, et si modo possit, apponit: nam nemo compellitur, sed sponte confert. Haec quasi deposita pietatis sunt: nam inde non epulis, nec potaculis, nec ingratis voratrinis dispensatur, sed leguis alendis humanisque, et pueris et puellis re ac parentibus destitutis, jamque domesticis senibus, item naufragis, et si qui in metallis, et si qui in insulis, vel in custodiis, dumtaxat ex causa Dei sectæ, alumni confessionis suæ finit. Sed ejusmodi vel maximæ dilectionis operatio notam nobis inurit penes quosdam: Vide, inquit, ut invicem se diligunt. » Hucusque Tertullianus.

71. Erant itaque (ut dictum est) ejusmodi gazzo-phylacia in quotidianum pauperum usum destinata: cælerum si quæ nova necessitas emersisset, quæ consuetarum eleemosynarum collationem excederet: tunc episcopus novam inter fideles collectam indicebat. Est de his exemplum Cypriani⁴ episcopi Carthaginensis, qui quantumlibet (ut nuper vidimus) haberet in usum pauperum in ecclesia paratam Corbonam ad eleemosynas excipiendas, novo tamen superveniente casu de Christianis a barbaris captis pecunia redimendis, collectam indixit; cuius exemplo id ipsum cæteri collegæ episcopi præstitere: ex qua ingentem vim pecuniarum collectam misit ad redimendos captivos, ut ejus epistola ad fratres coepiscopos scripta testatur.

72. Cum vero postea jam ardens illa charitas christiana tepesceret: cum aliqua urgeret necessitas, sic indicebatur collecta, ut etiam veluti jure regio exigeretur, compellerenturque laici ad ejusmodi præstandam collationem. Est enim de his exemplum

apud S. Gregorium papam¹ sic ad Constantium Mediolanensem episcopum pro Philagrio scribentem : « Indicavit præterea dictus portitor, quod collecta facta inter alios civilis Januensis habitatores, ipse dare pariter compellatur: et miramur, quod qui magis misericordia dignus est, vobis præsentibus prægravet. Quod si illa est, denuo ab eo per quendlibet exigi vestra sanctitas non permittat. Quia eum quem cæcitas sua gravat, indumentum nimis est in collatione altiore: cui, si esset magna necessitas, debuit ex collatione misereri. » Itæ Gregorius. Ad hæc spectat illud concilii Turonensis² decretum, quo episcopi in hunc modum volnerunt pauperibus esse consultum : « Ut inrique que civitas pauperes et egenos incolas alimentis congruentibus pascat secundum vires: ut tam vicini presbyteri quam eives omnes suum pauperem pascant: quo fieri, ut ipsi pauperes per civitates alienas non fatigentur. » Haec canon.

73. Sed ut ad proposita de collecta Hierosolymam perlerenda redeamus, perduravit ea pia consuetudo in Ecclesia Catholica, ut majorum exemplo, Christiani ex pluribus locis ad eos qui Hierosolymis essent egentes, mitterent eleemosynam. Quam quidem laudabilem consuetudinem ad Theodosii tempora perdurantem nequissimus Vigilantius est cognatus evertere: quem ardenti zelo Hieronymus³ redarguit; qui et inter alia : « Hac in Iudea, inquit, usque hodie perseverante consuetudine, non solum apud nos, sed et apud Hebraeos; ut qui in lege Domini meditantur die ac nocte, et partem non habent in terra nisi solum Deum, synagogarum et totius orbis foveantur ministeriis. » Sed de collectis iam satis.

74. *De apostolatu Petri et Barnabæ.* — Nunc ut ad reliquas res gestas orientalis Ecclesiae redeamus: vidimus, auctore Luca⁴, tempore ingentis illius famis que universum pervasit orbem (quam anno secundo Claudi, non autem quarto, ut multi opinati sunt, contigisse, superius demonstravimus). Barnabam⁵ et Saulum in Iudeam Antiochia missos esse, ut collectam deferrent pecuniam Christianis in Iudea habitantibus: quos eo peracto officio, iterum Antiochiam reversos esse, assumpto secum Hierosolymis Marco; ac denique admonente Spirili sancto, communis illius Ecclesiae consensu, accepta manus impositione, ad prædicandum Evangelium mancipatos, Lucae Acta testantur. Haec autem eodem anno secundo Claudi, quo profecti sunt Hierosolymam, contigisse, veritati magis consentaneum esse videtur; nec eos diuinus Antiochiæ esse moratos. Nam cum Lucas ibi tradat eos Antiochiæ annum integrum, antequam Hierosolymam peterent, esse versatos, si redeentes illuc, longiori tempore ibidem permanissent, æque (quod prius fecerat) id dixisset, ut par est credere. Sed audiamus ipsum: « Barnabas, inquit, et Saulus reversi sunt ab Hierosolymis

¹ Paulin. epist. XXXII. — ² Justio, orat. ad Anton. Pium. — ³ Tertull. in Apolog. c. XXXIX. — ⁴ Cyprian. epist. LX.

¹ Gregor. regist. lib. VII. epist. ult. — ² Concil. Turon. II. c. 5. — ³ Hieron. ad Vigilant. — ⁴ Act. XI. — ⁵ Act. XI. XII. et XIII.

expleto ministerio, assumpto Joanne, qui cognominatus est Marcus. Erant autem in Ecclesia, quae erat Antiochiae, prophetae et doctores, in quibus Barnabas, et Simon, qui vocabatur Niger, et Lucius Cyrenensis, et Manaen, qui erat Herodis tetrarchae collactaneus, et Saulus. Ministrantibus autem illis Domino, et jejunantibus, dixit illis Spiritus sanctus : Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus ad quod assumpsi eos. Tunc jejunantes, et orantes, imponentesque eis manus, dimiserunt illos. Et ipsi quidem missi a Spiritu sancto abierunt Seleuciam, et inde navigaverunt Cyprum. » Hæc Lucas. Eo quidem tunc ipso ritu tum Saulum tum Barnabam initiatos esse apostolatu, nemo est qui dubitet; unde Chrysostomus¹ de Paulo : « Ordinatur in Apostolum, ut cum potestate prædictet. » Quoniam vero iidem super numerum : duodenarium ad Apostolatum fuerunt electi, ea de causa idem Paulus² se abortivum nominat, hoc est, extra numerum : tradit enim Suetonius³, senatores illos appellari vulgo solitos abortivos, qui supra numerum per gratiam in senatum allegabantur. Cum itaque quibus ritibus initiarendur qui mittendi essent Apostoli, Lucas satis expressisse videatur; necessario nobis et ex instituto incunibit, de ejusmodi apostolicis institutionibus ab Ecclesia postea usu receptis atque servatis, paulo fusius agere.

75. *De ordinibus et officiis ecclesiasticis.* — Et quod in primis occurrit : cum ejusmodi ordinacionem factam dicat Lucas monente Spiritu sancto, multis constat exemplis, haec officia nonnisi præcedentibus divinis revelationibus ab Apostolis peragi solita; unde Paulus⁴ ad Timotheum scribens, eadem illa que in sua ipsis ordinatione præcesserant, in memoriam revocans, ait : « Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii; » et iterum : « Hoc præceptum commendabo tibi, secundum præcedentes in te prophetias. » Cujus quidem gratiae nec Ecclesia postea expers fuit, quoties humana affectio cessavit et gratia; unde Joannes Chrysostomus⁵ : « Tunc quidem nihil fiebat humanaum : sacerdotes enim ex prophetia veniebant; et ita quidem ut prius fiebat, ita et nunc fieri etiam, quoties ab humana passione alieni, huiusmodi electiones celebramus; cum nihil omnino sæculare, nihil temporale intuentes, neque ad gratiam, neque ad odium facimus. »

76. Iisdem insuper sacris apostolicis institutis stabilis firmaque a cunctis regula observanda proponitur, que et haecem in Ecclesia Catholica inviolabili observatione tenetur, qua potissimum Catholici ab hereticis discriminantur : nimirum, ut cuiusvis meriti atque præstantie vir fuerit, non sua sponte prædicationis munus suscipiat; sed donec ab Ecclesia mittatur, ab eaque sacris functionibus initietur, siveque initiatus, prædicationi Evan-

gelii mancipetur, expectet. Ecce tibi Paulus (ut modo de Barnaba taceamus) quantumlibet a Deo Patre et Christo ejus Filio ad obeundum munus apostolatus esset electus (quod et ipse⁶, testatur sic dicens : « Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem; » et ut in ejus electione ac probatione universa ostendatur Trinitas operata, vero cerloque Spiritus sancti suffragio ad idem ministerium assumi jussus : idem ipse tamen qui tantus erat, nisi ab Ecclesia sacris initiatus antea ritibus, ab eademque missus, non est profectus.

77. Ejusmodi sacra functio qua quis in aliquem ecclesiasticum ordinem cooptatur, Ordinatio a majoribus dici consuevit, Ordinesque gradus illi, quos sic initiat pro distinctione numerum ecclesiasticorum assequi consueverunt : vox ipsa tam in veteri Testamento quam novo frequentius usurpata, et ad discriminationem laicorum adhibita est. Sicut enim olim non tantum apud Iudaos, qui divina lege regebantur, sed apud Gentiles ipsos, inter saera atque profana, et inter sacros et non sacros viros distinctio est semper adhibita; ita et in Ecclesia Christi idem naturali et divino jure probatus usus permansit, Christi Domini nostri in primis auctoritate firmatus, ac penitus stabilitus, dum e fideli populo Apostolos duodecim, et discipulos septuaginta duos electos eosdem saeris functionibus mancipavit. Quod et constat ab Apostolis esse factum, dum liquet ab eis ordinatos episcopos, presbyters, atque diaconos : siveque ut ministeriorum, ita et nomimum est facta distinctio; ac primum generalis illa, laicorum et clericorum. Laici enim communis populus dictus est : nam ἰάτη, idem esse apud Graecos quod apud Latinos populum, omnes intelligunt; et οἶκος, idem esse quod sortem, nomen ab Apostolis acceptum; nam et Petrus⁷ de Juda : « Sortitus est, inquit, sortem ministerii hujus. » Idemque⁸ ad Simonem magum munus imponendi manus ab eodem Petro pecunia exposcentem : « Non est, inquit, tibi pars, neque sors in sermone isto. » Idemque clerus, qui est a populo communi distinguis generali nomine Ordinis appellatur. Unde Tertullianus⁹ : « Differentiam, inquit, inter ordinem et plebem constituit Ecclesiae auctoritas, et honor per ordinis concessum sanctificatus a Deo; » sanctificatum ait a Deo honorem per ordinis concessum tributum, quod in ordine ecclesiastico esset secundum diversos gradus officiorum distinctio, et honoris prærogativa, adeo ut generalis ordo clericorum in plures esset distinctus ordines, quibus singulis esset specialis adscripta functio, et ministerium attributum. Et hinc in novi Instrumenti divinis scripturis nonnisi de episcopis, presbyteris, ac diaconis ab Apostolis ordinatis mentio habeatur; aliorum quoque ordinum ab illis institutos esse ministros, nullus certe negare poterit, qui Ignatii (ut faceam modo de Dionysio, atque Clemente, quorum

¹ Chrysost. in Act. Apost. hom. 27. — ² 1. Cor. xv. — ³ Suet. in Octav. c. 33. — ⁴ 1. Tim. v. — ⁵ Chrysost. hom. 5. in 1. epist. ad Timoth.

⁶ Galat. t. — ⁷ Act. 1. — ⁸ Act. viii. — ⁹ Tert. Exhort. ad castit.

scripta in controversiam adducuntur, de quibus alias pluribus) epistolas legerit, quas nullo prorsus dissidente, Catholicam semper suscepit Ecclesia. Cum enim eodem tempore, quo Apostoli, ipsum vixisse constet, quas recenset institutiones ecclesiasticas, haud ab aliis quam ab ipsis Apostolis traditas esse atque probatas, nemo jure inficiabitur.

78. Ignatius¹ igitur ejusmodi numerat ecclesiasticos ordines et officia, sic scribens ad Antiochenos: « Saluto, inquit, sanctum presbyterorum collegium; saluto sacros diaconos; » et paulo post: « Saluto hypodiaconos, lectors, cantores, janitores, laborantes, exorcistas, confessores: saluto custodes saecorum vestibulorum, etc. » Haecque omnia ministeria ex apostolica institutione fluxisse, satis demonstrat, dum superius eosdem Antiochenos allocutus, haec ait: « Pauli et Petri fuisstis discipuli: ne perdatis depositum. » Porro Ignatius inter illa non ordines tantum, sed et officia quedam recensuit ecclesiastica, nempe cantorum, et laborantium; sed sicut non omnes recensuit ordines, ita etiam nec officia; nam idem scribens² ad Polycarpum, de cursore eligendo, ejusdemque ab illis distincto ministerio, haec ait: « Decet, beallissime Polycarpe, concilium cogere saecosanctum, et eligere si quem vehementer dilectum habetis et impigrum, ut possit divinus appellari cursor, et huiusmodi creare, ut in Syriam profectus, laudibus celebret impigram charitatem vestram. »

79. Si tantum videmus esse adhibilam diligentiam in cursore diligendo, qui episcoporum ad Ecclesias perferret litteras; quid in sacris ipsis ordinibus ecclesiasticis ab illis factum putamus esse censendum? Ceterum ejusmodi munus postmodum non fuisse per se distinctum, sed injunctum lectoribus, acolythis, ac subdiaconis, Cyprianus³ demonstrat, dum ad suos scribens haec ait: « Quoniam oportuit me per clericos scribere (scio autem nostros plurimos absentes esse, paucos vero qui illie sunt, vix ad ministerium quotidiani operis sufficere), necesse fuit novos aliquos constituere, qui mitterentur. Fecisse me autem sciatis lecorem Saturum, et hypodiaconum Optatum confessorem; » idemque⁴ alibi per acolythum se ad Cornelium papam litteras dedit significat. Quodnam vero fuerit laborantium officium diximus superius, cum de diaconis actum est; horum scilicet numeris fuisse curare corpora defunctorum. Addit Gelasius⁵ alia etiam officia ecclesiastica, nempe notariorum, ac defensorum munera, quibus probatis clericis ad superiores ordines aspirare liebat; idemque meminit de acolythi ordine, qui praetermittitur ab Ignatio; ait enim: « Si his omnibus, que sunt predicta, fulcitur, continuo lector, vel notarius, aut certe defensor effectus, post tres menses existat acolythus.

80. Praeterea vero (ut diximus) ordines ecclesiasticos constat ab officiis fuisse distinctos; sep-

¹ Ignatius epist. xi. — ² Idem ibidem. — ³ Cyprian. epist. xxiv. — ⁴ Cyprian. epist. LV. — ⁵ Gelas. epist. ad Episc. Lucaniae c. 3. et dist. 77. si quis de rebȝ. et seq.

tenuique numero stabilitos, videlicet ostiariorum, lectorum, exorcistarum, acolythorum, subdiaconorum, diaconorum, atque presbyterorum: quos omnes (ut vidimus) excepto illo acolythorum, recenset Ignatius; de quo non tantum Gelasius, quem nuper citavimus, meminit, sed longe ante ipsum Cornelius⁶ papa, scribens ad Fabium episcopum Antiochenum, aitque in Romana Ecclesia ordinari solitos quadraginta duos acolythos. Cyprianus⁷ itidem de acolytho meminit. Recensentur itidem omnes septem ordines ecclesiastici in Romano concilio⁸ Silvestri pape tempore celebrato, et concilio quarto Carthaginensi⁹; sed dum ibi vel alibi cantor seu psalmista adjicitur, officium potius quam ordinem in Ecclesia designari certum est; dum cum non ordinari ab episcopo, sed sola iussione presbyteri illud obire munus posse, Patres qui eidem interfluere concilio declararunt. Erant itidem septem ordines singulis distincti gradibus et officiis, minoresque subjecti majoribus, ordinatione hierarchica instituti; unde idem Ignatius⁵ ad Smyrnenses: « Laici diaconis subjiciantur, diaconi presbyteris, presbyteri episcopo, episcopus Christo, ut ipse Patri; » et ad Tarsenses⁶: « Presbyteri subjecti estole episcopo, diaconi presbyteris, populus presbyteris et diaconis. Qui hunc ordinis decorum servaverint, pro eorum animabus ego libens meani commutavero, et Dominus sit cum eis perpetuo. » Haec Ignatius, a diaconatu auspicatus hierarchicum ordinem, quod caeterorum inferiorum licet sit certum officium, nullum tamen in subjectos esset jus atque potestas.

81. Adversus autem illos qui omnia promisene agi volunt in Ecclesia, nullamque adhiberi sexus vel ordinis distinctionem, Tertullianus⁷ ex antiquis praescriptisque in Ecclesia Catholica institutis, his verbis exelamat: « Ipse mulieres haereticæ quam proeaces, quæ audeant docere, contendere, exorcismos agere, curationes repromittere, forsitan et tingere. Ordinationes eorum temerariae, leves, inconstantes: nunc neophytes collocant, nunc seculo obstrictos, nunc apostatas nostros, ut gloria eos obligent, quia veritate non possunt; nusquam facilius proficitur, quam in castis rebellium, ubi ipsum esse illuc, promereri est. Itaque alius hodie episcopus, cras alius: hodie diaconus, qui cras lector; hodie presbyter, qui cras laicus: nam et laicis sacerdotalia munera injungunt. » Haec ipse adversus Gnosticos talia facitantes.

82. Saeri vero ordinis institutio non a recentioribus tantum, sed ab antiquioribus etiam sacramentum est appellatum; unde Tertullianus⁸, cum agit de æmulatione diaboli: « Qui ergo, inquit, ipsa res, de quibus sacramenta Christi administrantur, tam æmularter affectavit. » Apud Cyprianum⁹ item haec verba leguntur: « Docetur quæ sit baptismi et

⁶ Apud Euseb. hist. lib. vi. c. 33. — ⁷ Cypr. epist. LV. — ⁸ Concil. Rom. c. 7. — ⁹ Concil. Carthagin. c. 2. et seq. — ⁵ Ignatius ad Smyrn. epist. x. — ⁶ Ignat. epist. VII. — ⁷ Tertul. de prescr. c. XL. — ⁸ Tert. de prescr. c. XL. et ibi scholion Pamelii. — ⁹ Apud Cyprian. de ablut. ped.

cæterorum sacramentorum stabilitas; nam baptisnum repeti, ecclesiasticae prohibent regulæ: nemo sacros ordines semel datos iterum renova. » Augustinus¹ itidem in hunc modum, cum agit de baptismo et ordinibus sacris: « Si enim, inquit, utrumque sacramentum est, quod nemo dubitat: cur illud non amittitur, et istud amittitur? Neutri sacramento facienda injuria est. » Et alibi² saepius haec repetit. At Gregorius Nyssenus³, dum de vi sacramentorum agit, haec de ordinatione sacerdotum: « Eadem item vis eliam sacerdotem augustum et honorandum facit, novitate benedictionis a communitate vulgi segregatum. Cum enim heri a tempore superiori unus e nullitudine ac plebe esset, repente redditur præceptor, præses, doctror pietatis, mysteriorum latitum præsul; eaque contingunt ei, cum nihil corpore vel forma mutatus, sed quod ad speciem externam attinet, ille sit qui erat, invisibili quadam vi ac gratia invisibilis animam in melius transformatam gerens. »

83. Quibus autem ritibus sacris haec fierent, aliqua saltem ex parte adumbrata habentur a Luca⁴ in ordinatione Pauli et Barnabæ, de qua agimus; cum sacrificium in primis atque jejunium præcessisse demonstrat. Nam quod habet latina versio: Ministeribus illis, græce (ut scripsit Lucas) legitur, τετραπληθεροι, id est, Sacrificantibus. Certe quidem non sine sacrificii incrementi ministerio ejusmodi sacras ordinationes solitas celebrari, antiqui omnium Ecclesiarum rituales libri significant. Subsecutam ad consummationem mysterii manus impositionem, eadem Acta declarant: quod et in aliorum ordinatione saepius facilitatum esse multis Paulus demonstrat exemplis; ut cum scribil ad Timotheum⁵ dicens: « Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ dala est tibi per prophetam, cum impositione manum presbyteri. » Ac rursum⁶: « Admoneo te, ut resuscites gratiam, quæ est in te per impositionem manum mearum. » Itemque cum dicit⁷: « Manus cito nemini imposueris. » Tradi solere per manus impositionem Spiritum sanctum, nec ignoravit Simon magus, cum Petrum et Joannem allocutus, sic dixit⁸: « Date et mihi hanc potestatem, ut cuiuscumque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. »

84. Cæterum ejusmodi ritus imponendi manus super eos quos sacris officiis manciparent, exemplum ex antiqua lege Apostoli accepisse videntur. Nam sicut ipsos sacrorum ministrorum ordines ex veteri Testamento multatos esse Apostolos Hieronymus docet his verbis⁹: « Et ut sciamus traditiones apostolicas sumptas de veteri Testamento: quod Aaron, et filii ejus, atque levite in tempore fuerint, hoc sibi episcopi, et presbyteri, et diaconi vinlicant in Ecclesiam; » ita etiam eos hujusmodi manus imponendi sacra functionem inde deduxisse constat: nam

¹ Lib. II. contra ep. Parm. c. 13. — ² De bono conjug. c. 24. — ³ Gregor. Nyss. orat. de baptis. — ⁴ Act. xiii. — ⁵ I. Tim. iv. — ⁶ 2. Tim. i. — ⁷ I. Tim. v. — ⁸ Act. viii. — ⁹ Hier. ad Evagrium epist. LXXXV.

imponendas esse manus ab Aaron et filiis ejus super eos qui sacerdotio levite initiarentur, in divinis legibus¹ satis habetur expressum. Verum quantum umbrae atque figuræ veritas præstal, tanto uberiori gratarum affluentia in novi sacerdottii ordine haec sunt ab Apostolis ministrata, et ab Ecclesia Catholica ex apostolica institutione retenta: sane quidem ex Apostolorum traditione episcoporum ordinationes in Ecclesia fieri, S. Cyprianus² confirmat.

85. Porro eundem ritum impositionis manus pontificum, diabolus æmulus operum Dei in idolatriæ superstitionis pontifices olim transtulit, ut anelor est Livius³ qui agens de Numæ ordinatione, super caput ejus ab angure sacerdote esse manus impositas tradit. Unde jure queritur Tertullianus⁴, multa quæ sunt ex lege divina statuta, a diabolo in superstitionis cultum esse transfusa, eaque enumerauit ait: « Hujus sunt partes invertendi veritatem, qui ipsas quoque res sacramentorum divinorum in idolorum mysteriis æmulatur. Tingit et ipse quosdam utique credentes, et fideles suos: expiationem delictorum de lavacro repromittit, et sic adhuc initiat Mithræ: signat illie in frontibus milites suos, celebrat et panis oblationem, et imaginem resurrectionis inducit, et sub gladio redimit coronam. Quid? quod et summum pontificem in unis nuptiis statuit? habet et virgines, habet et continentes? Cæterum si Numæ Pompilii superstitiones revolvamus, si sacerdotalia officia, insignia, et privilegia, si sacrificalia ministeria, et instrumenta et vasa ipsorum sacrificiorum, ac piaculorum et votorum curiositates consideremus: nonne manifeste diabolus morositatem illam Judaicæ legis imitatus est? Qui ergo ipsas res, de quibus sacramenta Christi administrantur, iam æmulanter affectavit exprimere in negotiis idolatriæ, utique et idem et eodem ingenuo gestit, et poluit instrumenta quoque divinarum rerum et sanctorum Christianorum sensum de sensibus, verba de verbis, parabolas de parabolis profane et æmulæ fidei attemperare. » Haec Tertullianus; quæ descripsisse voluiimus adversus eos qui calumniam faciunt Catholicis Christianis, quod a Gentilium superstitione saeros ritus acceperint: quos (ut vidimus) ex divinis legibus sumptos, apostolica traditione servandos accepit Ecclesia. Quod si vero aliqua ex illis non habeantur in antiquis Scripturis divinis expressa, satis constat non omnia illis esse scriptis tradita, sed complura traditione esse commissa.

86. Sed quid? Non licuit que apud Gentes superstitioso cultu impie agerentur, eadem expiata sacro ritu ad pietatem transferre, ut majori diaboli conlumelia, quibus ipse coli voluerit, Christus ab omnibus honoraretur? ut inter alios fecisse constat magnum illum Gregorium, ob præclaras ab eo res gestas cognomen Thaumaturgum, qui Gentilium ferias superstitionibus cumulatas in festa ac celebribates sanctorum martyrum commutavit, ut his ver-

¹ Exod. xxix. — ² Cypr. epist. LXVIII. — ³ Liv. de cad. I. lib. I. — ⁴ Tertull. de prescr. c. XL.

bis Gregorius Nysenus¹ significat, dicens : « Descendit rursus ad Urbem, et omni circa regione undique peragrata et perlustrata, additamentum et quasi corollarium studii erga numen divinum instituebat; apud omnes ubique populos sanciens, ut nomine eorum qui pro fide decertassent, dies festi atque soleennes conuentus celebrarentur : cumque alii in alium locum corpora martyrum deduxissent, per anniversarium circuli ambitum congregati relababantur, in honorem martyrum ferias agentes. » Et paulo post : « Cum animadverisset quod propter corporis voluptates simplex et imperitum vulnus in errore simulacrorum permaneret : quo maxime id quod praeceps est interim in iis assequeretur, nempe ut vanis superstitionibus relictis, ad Deum converterentur; permisit eis, ut in memoriam sanctorum martyrum sese exhilararent et oblectarent, atque in latitudinem effunderebantur. »

87. In eodem sensu Theodorelus² de Gentilium feriis in honorem martyrum pie sancteque translatis haec addit : « Diritorum templorum materia, templis arisque martyrum excitatis, expiata est ; suos eni mortuos Dominus noster in templo pro diis vestris induxit, ac illos quidem cassos gloria, vanosque reddidit; suis autem martyribus honorem illum dedit. Pro Pandis et Diasiis et Dionysiis, hoc est, Jovis, Liberique patris solemnitatibus, Petro, Paulo, Thoma, Sergio, Marcello, Leontio, Antonino, Mauritio, aliisque sanctis martyribus solemnitates populari epulo peraguntur. » Ea quippe licentia, qua deorum delubra in ecclesias Christianorum sunt laudabiliter commutata, alii quoque ritus Gentilium a nobis benedictionibus expiati, divino sunt cultui consecrati. Annon id Apostolorum exemplo? Nonne³ Paulus Athenis cum esset, superstitionis aram ignoto Deo dicatam, super quam impietas violim cædebanlur, in veri Dei cultum (quantum licuit eo tempore) mira quadam prudentia visus est transtulisse? Rursum si quæ idolo immolata essent, non vetuit idem Apostolus⁴ fidelibus manducare, nisi eum ex ea re frater infirmus scandalum pateretur : « Omnia quidem, inquit⁵, sunt munda : sed malum est homini, qui per offendiculum manducat. » Extincto autem penitus jamdiu superstitionis idolorum cultu, cum omnis simul cessasse videtur occasio offendiculi; eur aliquibus ex illis uti non fieret : cum praesertim non privato usu, sed communis totius Ecclesie consuetudine aliquid commune cum ethnicis usurpat?

88. Sed quoniam in haec semet incidimus, aliqua obiter dicamus de his quæ apud Hebraeos æque ac Gentiles, ac demum Christianos, aliquando servata esse reperiuntur. Communis cum his fuit Gentilibus⁶, ut in sacris veste candida utebentur. Cadavera aspicere, sicut antiquæ legis sacerdotibus, ita et pontifici maximo superstitionis gentilitiae, id testante Dione⁷, vetitum erat. Baculi, annuli, mitrae usus communis

¹ Greg. Nyss. orat. de vita S. Greg. Thannalurgi. — ² Theod. Evang. verit. lib. viii. de mart. — ³ Act. xvii. — ⁴ 1. Cor. xviii. — ⁵ Rom. xiv. — ⁶ Val. lib. i. c. 1. Philostr. lib. ii. — ⁷ Dio hist. lib. liv.

fuit christianis episcopis et orientalibus aliquibus sacerdotibus, quorum meminit Philostratus⁸. Primitas etiam a Gentilibus solitas diis offerri, sicut a Iudeis Deo vero, auctor est Censorinus⁹. Nefas foisse Diafi flamenti fermentum farine admixtum attingere, sicut paschali tempore Iudeis, et mortuum tangere, tradit Gellius¹⁰. Insuper sicut flamen quotidie feriatus¹¹ erat; ita et quod clerici quotidie Deo vacare debeant, feriati sunt dies singuli, ob idque iidem feriae nomine dies singulos nominare consueverunt. Offerre et vovere decinas apud Gentiles etiam, sicut Iudeos, observatum invenies apud Dionysium¹². Jejunia ab iisdem Gentilibus adhiberi solita ad divinum numen placandum, idem auctor¹³ affirmat : utque ipsi quoque haberent regale sacerdotium, constituebant regem, qui etiam sacerdotio fungeretur, et ea de re rex sacrificius¹⁴ diceretur. Non lieuisse pontifici aliquem occidere, sicut nec sacerdotibus veri cultus, apud Suetonium¹⁵ testatum repertus. Ne in creandis sacerdotibus sors adhiberetur, vel pretium, utque iidem essent ab urbanis negotiis tiberi, aequa a Gentibus ac ab ipsis Christianis observari solitum, Dionysius¹⁶ tradit. Auspicari diem a media nocte iisdem commune¹⁷ fuit. Bigamiam in sacerdotio Pudicitiae fuisse vetitam, auctor est Livius¹⁸: laudatam ab iisdem monogamiam, toleralam bigamiam Valerius¹⁹ tradit. In dedicatione templorum multa fuisse Gentilibus cum pietatis cultoribus similia, ex Suetonio²⁰ intelliges. Nuplias consensu parentum contractas, esse legitimas, caeteras clandestinas improbatas, sicut apud Christianos servatur apud Romanos judiciali sententia esse definitum, in Livio²¹ facile invenies. Vigilias insuper anniversarias habes apud Suetonium²². Lustralem aquam, aspersione²³ sepulcerorum, lumina²⁴ in iisdem parare, sabbato²⁵ lucernam accendere, cereos in populum distribuere²⁶, et ut ad sacram mensam accedentes omnes ex animo odia dimitterent, et inimicis reconciliarentur, habetur expressum apud Valerium²⁷. Sunt et alia fortasse plura que impræsentiarum memoriam effugiant, que iisdem (ut diximus) rationibus pie sancteque a Christianis absque ulla superstitione servantur. Sed de his modo satis.

89. *Pauli apostolatus.* — Hoc quoque anno Domini quadragesimo quarto, Claudi vero secundo, quo, ut dictum est, Paulus, monente Spiritu sancto, segregatus in Evangelium, apostolatus munere insignitus est, raptus ad tertium cælum, mirifica illa, Deo revelante, cognovit, qua non fas est homini loqui. Haec omnia anno hoc contigisse, ex his quæ ipsemel scribit ad Corinthios²⁸, colliguntur dum ait : « Si gloriari oportet non expedit quidem, veniam ad visiones et revelationes Domini : Scio ho-

⁸ Philostr. lib. iii. — ⁹ Censor. de die natal. c. 1. — ¹⁰ Gell. lib. x. c. 15. — ¹¹ Gell. ibid. — ¹² Dionys. Halic. lib. i. — ¹³ Dionys. lib. i. — ¹⁴ Liv. decad. i. lib. ii. — ¹⁵ Suet. in Tit. c. 9. — ¹⁶ Dionys. lib. ii. — ¹⁷ Censor. de die natal. c. 19. — ¹⁸ Liv. decad. i. lib. x. — ¹⁹ Valer. lib. ii. c. 1. — ²⁰ Suet. in Vesp. c. 7. — ²¹ Liv. decad. i. lib. x. — ²² Suet. in Vesp. c. 7. — ²³ Juvenal. satyr. vi. et alii. — ²⁴ Suet. in Octav. c. 98. — ²⁵ Senec. lib. xiv. epist. xv. — ²⁶ Macrob. in Saturnal. — ²⁷ Valer. Max. lib. iv. c. 23. — ²⁸ 2. Cor. xii.

minem in Christo ante annos quatuordecim, sive in corpore, sive extra corpus, nescio. Deus seit: raptum hujusmodi usque ad tertium celum. Et scio hujusmodi hominem, sive in corpore, sive extra corpus, nescio. Deus seit: quoniam raptus est in paradisum: et audivit arcana verba, quae non licet homini loqui, » Haec de his ipse. Quia cum facta dicat annis quatuordecim ante id tempus quo posteriorem illam ad Corinthios scribebat epistolam; ipsamque scriptam constet (ut suo loco fusius explicabimus anno Domini quinquagesimo octavo, Neronis vero secundo: satis certum exploratumque habetur, hoc ipso anno Christi quadragesimo quarto, Claudi vero secundo, cumdem Paulum tam mirificis esse a Deo auctum numeribus, quibus eum corroborari voluit, antequam tanti ponderis munus obiret. Quenam autem illa fuerint que audivit vel vidit: ne frustra investigando laboraret humana præsumptio, ineffa-

bilia esse dixit. Verumtamen quantum ex his que scribit ad Galatas¹, consequi possumus, Gentium conversionem inter alia ipsi esse ostensam pulchram, qui ad gentes ab Apostolis esset mittendus Apostolus; quod postea, cum iterum una cum Barnaba et Tito Hierosolymam venit, est feliciter adimpletum; unde merito se illuc ascendisse secundum acceptam revelationem testatur his verbis: « Deinde post annos quatuordecim a quoniam tempore illi sint numerandi, suo loco dicemus, iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto et Tito. Ascendi autem secundum revelationem: et contuli eum illis Evangelium quod prædicto Gentibus. » Sic igitur eodem anno, quo prædicandi Evangelii munus Paulus suscepit, tam insigne revelationes accepit.

¹ Galat. n.

Anno periodi Graeco-Romanæ 3333. — Olymp. 205. an. 2. — Urb. cond. 793. — Jesu Christi 42. secundum Baronium 44.
— Claudi imp. 2.

1. *Consules.* — Ad num. 4. Coss. *Claudius Aug. II*, et *Caius Cœcina Largus*, ut ostendit card. Norisius in Epistola consulari.

Cæcina nonnen familie, Largus vero cognomen est. Perperam itaque Baronius C. Licinum Largum Claudi collegam profitetur. Suetonius in Claudio cap. 7, postquam locutus est de priori Clandii consulatu, qui suffectus fuit, gestusque anno Christi xxxvii ait: « Sortitus est et de altero consulatu in quartum annum, » currentem nempe. Ex quo habemus imperatores eos consulatus suscepisse: ad quos, dum adhuc privati erant, designati fuerant, quod dum Dissertationem Hypaticam composui, nondum observaveram. Hujus rei alia subinde producam exempla. Is itaque consulatus juxta primam consultatum Casareorum regulam sumptus non est.

2. *Evangelium etiam in America annuntiatum.* — Ad num. 43 et seq. Quo anno Apostolorum divisio facta, incertum quemadmodum et utrum Apostoli ad omnia mundi clima perreverint. Aliqui Scriptura sacra interpretes aiunt, in loco Marci cap. 46. v. 15, *omnem creaturam*, vel *omnem terram* in Epistola Pauli ad Romanos cap. 10. v. 18, dici per synecdochem, ita ut maxima pars pro toto usurpetur, vel hyperboliceam esse locutionem innuentem quantum paneorum industria valuerit. Sunt tamen, qui propagata ubique terrarum Evangelii notitiam Apostolorum aeo seribant, quod multo sincerius, in proprio nimurum sensu, Apostoli verbaintelligantur. Quod si quis dicat non potuisse Apostolos transvehi

in novum orbem, et in Peruanas ac Mexicanas regiones, respondet Torniellus in Annal. Vet. Test. anno mundi 1931, num. XLV, Americanum cum aliis orbis partibus habitatis praesertim cum Asia, quia late patet aut occutis semitis continuari, aut brevi aliquo freto distingui: in medio Oceani cursu non raras insulas esse, quasi scalarum vice per has vias ferri et homines et bruta potuisse, aut manifragio praeter spem in vastissimas illas plagas appelli; nec forsitan defuisse angelorum obsequia; cum angelis de prædicatione Evangelii cura, Deo jubente, fuerit, et Actorum cap. 16. v. 9, de Paulo dicatur: « Vir Mæcedo quidam erat stans, et deprecans eum, et dicens: Transiens in Mæcedoniam adjuva nos; » ubi interpres angelum Mædonico in habitu fuisse communiter asseverant.

3. B. *Virgo cum D. Joanne in Asiam non migravit.* — Ad num. 29. Quod dicitur D. Joannem in Asiam migrasse, et una cum eo beatissimam Virginem profectam esse, Patresque concilii Ephesini indicare eam Ephesi apud D. Joannem habitasse; ex epistola synodica ad clericum Constantinopolitanum data, deduci non posse, Combetius in Notis ad Nicetæ Paphlagonis Orationem in foamum theologum, quæ extat prima parte Auctuarii novissimi graecorum Patrum, observavit. Verba ejusdem epistola hoe modo a Baronio in Annalibus referuntur: « Quare et Nestorius impie hereseos instaurator, in Ephesiorum civitate, quam Joannes theologus et saera Virgo Deipara Maria quandoque incoluerunt, constitutus, a sanctorum Patrum et episcoporum

cetero ultra seipsum ab alienans, etc. » Sed versio illa Pellani, quam Baronius scelus est, parum sincera. Patres enim tantum dicunt : « In Ephesiorum civitatem veniens, in qua Joannes theologus, et Deipara Virgo, » Ubi margini adscriptum, quasi supplendo : *Aliqui subintelligunt*, aliquando habitaverunt; *alii*, aedes habent. At eos parum in lingua greca versatos dicit Combetius, addens Patres intelligere sic vocata maiorem Ephesiorum ecclesiam a suis patronis et tutelaribus. Haec eerte Cyrillus auctor est in Apologia ad Theodosium, Epiphaniusque heresi LXXXVII, n. II, serio impugnans, *qui sorores spirituales domini* refinerent, seque ea in re Joannis exemplo tuerentur qui Domini iussu ad se eam accepisset, *certa quadam dispensatione*; subjungitque Epiphanius : « Praeterea postquam illud ita gestum est, et ad sese illam accepit, non amplius apud ipsum permanuit. » Paulo post ait : « Ae eum Joannes interim in Asiam profectus sit, nosquam tamen B. Virginem itineris comitem secum illum habuisse significat. » Sed inquit Baronius : « Complura tradita habentur sine scriptis. » Verum illud de quo agitur, nosquam nisi tantum interpretis errore. Graeci in Menaie die XXVI Septembris inquinunt accepisse Joannem in cruce Deiparam in sua, illique ministrasse usque *ad ejus dormitionem*, et postea sortitum fuisse Asiam provinciam. Quae sit ratio, cur illam tardius adierit, curaturus Ecclesiam, quam jam Paulus fundaverat, ut auctor est Irenaeus.

4. *B. Magdalena nunquam Ephesi fuit.* — Ex quibus colligitur, quam inconsiderate a quibusdam scriptum, Magdalenam etiam Ephesi una cum Lazaro egisse; ab aliisque additum, eam ibidem pio fine quievisse, auctoritate praesertim anonymi, qui describens peregrinationem S. Willibaldi primi Eistensis episcopi circa annum septingentesimum octogesimum sextum demortui ait : « Tabentes salo artus apud Ephesum Asie insulam exponunt, ubi postquam ad sepulcrum S. Joannis evangeliste ebullieus inde mamma admirantes, lacrymis perluderunt, postquam se septem dormientibus, et Mariae Magdalena ibidem requiescenti commendaverunt. » Sed sanctimonialis Hildensheimensis ejusdem sancti consanguinea, quae longe ante anonymum illum S. praeulus vitam et peregrinationem ad Terram sanctam descripsit, nullam mentionem habet de B. Magdalena : « Inde, inquit, ambulaverunt in illum locum, ubi septem dormientes requiescent, et inde ambulaverunt ad Joannem evangelistam in loco specioso secus Ephesum. » Quare verba illa de B. Magdalena perperam in illud itinerarium vel ab anonymo, vel ab alio quopiam scriptore inserta.

5. *Ecclesia Africana ab Apostolis non instituta.* — Ad num. 38. Schelstrati bibliothecae Vaticanae prefecitus in Dissert. I de Ecclesia Africana, cap. 2, demonstrat nullam in Africa Ecclesiam per Apostolos institutam fuisse; idque non tantum Donatistas, sed et antiquos Patres communis consensu docuisse. Tertullianus lib. de velandis Virginibus, ubi Italia, Gracie, aliarumque regionum Ecclesias, qua trans-

marinas vocal, eas esse dicit, *quas et ipsi Apostoli, vel Apostolici viri considerant*; illis opponens Ecclesiastis Africæ, has vocal *posteras illas*, immuere volens post Apostolos institutas, prout clare indicat cum hereticos Afros libro de Praescriptionibus ad Ecclesiastis apostolicas remittit. Nec Salvianus a Baronio citatus contrarium hincit. Cum enim lib. 7 de Providentia, pleraque de Afris et eorum civitale primaria Carthagine tanquam omni vitorum eono inquinata divisset, cum illius incolas fornicatione, adulterio, et sodomia sedatos descripsisset, quod se de Afris hoc apostolum Paulum testatum ait de Romanis tam feda, omnium consensu, perpetrantibus; ac subdit : « In urbe Christiana, in urbe Ecclesiastica, quam quondam Apostoli instituerant, quam passionibus suis martyres coronarant, viri in semelipsis feminas preflabantur, etc. » Ubi per civitatem illam Salvianus non intelligit Carthaginem, de qua paulo ante disseruerat, tanquam sodomitico populo repletam, sed urbem Romanam, cuius cives Paulus in Epistola ad Romanos viii sodomitico infectos indicat; unde etiam sequitur : « Alque hoc publice in civitale Romana, urbe illic summa ac celeberrima. » Quoad Augustinum lib. de Unitate, cap. 13, agebat is contra Donatistas, qui cum somniarent, Evangelio ab Hierusalem per caeleras terras praedicato, ob Traditionum crimina tempore Diocletiani Ecclesiam periisse, et in solis Donatistis perseverasse, errori se opponit Augustinus, irridetque Donatistarum commentum, et dicit, si hoc verum esset, jam Ecclesiastis Apostolorum labore fundatas periisse, et illis neglectis ex Africana Donati Ecclesia caeteris gentibus, ad quas nondum Evangelium pervenerat, esse praedicandum. Quo loquendi modo indicat potius Augustinus, Africam non fuisse ab Apostolis ad fidem conversam. Quod etiam codem libro, cap. 13, manifeste tradit. Augustino consentiunt Gregorius Magnus in epistola XXXII ad Dominicum Carthaginensem episcopum, inio et Innocentius primus Augustino aequalis in Epistola ad Decentium Eugenium episcopum, ut videre est apud Schelstratum lundatum, qui existimat fidem secundo Ecclesie seculo in Africa disseminatam esse.

6. *Simon Magnus a Romanis consecratus non est.* — A num. 54 ad 60. Statuam cum hac inscriptione, *SEMONI DEO SANCTO*, Simoni mago positam fuisse, post Justinum Eusebius, Cyrus, et alii referunt. Non desunt tamen viri eruditissimi, qui Justinum hominem græcum errore deceptum pulant, eumque cum vulgarem ac passim extantem epigraphen legisset, *SEMONI DEO SANCTO*, *Simonem pro Semone* accepisse. Certe, inquit Valesius, in Animadvers. Eusebianis lib. 2, cap. 13, statua illa quam in insula Tiberina viderat Justinus, non ita dudum effossa est cum hac inscriptione : *SEMONI SANGO DEO FIDIO*. Sanguis Deus erat apud Sabinos, qui pactis et federibus praererat, a sanciendo dictus. Unde etiam *Dens Fidius* vocabatur a fide; quin etiam per eum jurare soliti erant Romani. Fefellérunt forsitan Justinum Samaritanum quidam, qui statuam illam *Simoni Samaritano*

positam fuisse ei persuaserunt. Quasi vero Romani magum ac præstigiatorem adhuc viventem consecrassent; aut quasi Deum adjecto epitheto *Sanctum* vocaverint. Justinus itaque aut nominum vicinitate aut falsa relatione deceptus.

7. *Imperante Claudio fames sœpe grassata est.* — Ad num. 62 et seq. Romæ secundo imperii Claudi anno, ut prodit Dio lib. 68, ingenti fame exorta, imperator, ut copiæ alimentorum prospiceret portuni Ostie extruxit, « opus ægre post undecim annos absolutum, quamvis continuis triginta hominum mitibus sine intermissione operantibus, » inquit Suetonius in Claudio cap. 20. Porro de ea fame hoc anno agit Dio, non quod revera tunc inceperit, sed quod magis ea tunc sœvierit. Mediobarbus enim nummum hujus imperatoris exhibit inscriptum: **Ti. CLAUDIUS CESAR AUG.** Cernitur vas frumentarium spicis repletum. In postica: **Pox. M. Tu. P. Imp. Cos. Des. It. S. C.** Nummus superiori anno percussus, cum præsenti consul iterum fuerit. Existimat Baronius hanc famem, eam esse, quam prænuntiavit Agabus propheta, de qua Lucas Act. ii, et Suetonius in Claudio cap. 18. Sed, regnante Claudio, fames sœpius grassata est. Prima fames contigit anno imperii Claudi primo et secundo, ut mox dixi. Estat apud Mediobarbum in numismatis imperatorum Claudi nummus inscriptus, **Ti CLAUDIUS CESAR AUG.** Cernitur vas frumentarium. In postica, **Pox. M. Tr. P. Imp. Coss. II. S. C.** Qui nummus ad ostendendam principis providentiam hoc anno, quo secundum consilatum gessit, percussus; quemadmodum, quem jam retuli, anno superiori. Propagata ea fames in annum sequentem, ut indicat nummus ab eodem Mediobarbo exhibitus, in quo habetur, **Ti. CLAUDIUS CESAR AUG.** Repræsentatur vas frumentarium. In postica, **Pox. M. Tr. P. Imp. P. P. Cos. m. S. C.** Secunda fames anno quarto Claudi exorta, ut Eusebius in Chronico et Orosius lib. 7 testantur. Ea in sequentes annos etiam propagata, ut liquet ex Josepho lib. 20 Antiquit., cap. 2, ubi ait Helenam Adiabenorum reginam Hierosolymam venisse, « cum per id tempus civitas gravi fame premeretur, et multi perirent alimentorum inopia. » Quod anno sexto Claudi accidisse, eodem anno ostendam. Tertio Eusebius in Chronico juxta editionem Scaligeri anno Abrahami 2063, qui kalendis Octobris anni Christi XLVIII inchoatur, ait: « Fames facta in Graecia, modius sex drachmas venuindatus est. » Tum anno x Claudi Eusebius habet: « Magna fames Romæ, » de qua fuse Orosius citatus, qui ait eam decimo Claudi anno grassatam esse. Denique Tacitus lib. 12, Claudio iv et Orsito coss., anno nempe Claudi undecimo, ait: « Frugum quoque egestas, et orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. » Porro fames ab Agabo predicta pertinet ad annum Claudi quartum, ut Eusebius in Chronico et Orosius lib. 7 citati. Quod ita intelligendum, ut eo anno coperit, annoque Claudi sexto, quo Helena regina Hierosolymam venit, adhuc sœvierit. Petavius lib. 11 de Doct. Temp., cap. 12, inquit famem illam, de qua Josephus,

eandem non esse eum ea quae Act. 11 memoratur, quod prior vivo adhuc Agrippa rege, post annum tertium Claudi mortuo, serpserit; et Josephus ubi de quinto Claudi anno tacitus est, referat famem incidisse, cui opitulata est Helena Adiabenorum regina. Sed, ut recte vidit Usserius in Annal. veteris et novi Test. eadem fames, quæ anno Claudi quarto cœpit, duobus insequentibus annis Hierosolymam adhuc afflxit, ideoque una eademque censenda cum fame, cuius Lucas in Actis Apostolorum meminit. Vide dicta anno sexto Claudi.

8. Vibi Marsus Petronio in administranda provincia Syria successil, ut colligitur ex Josepho lib. 19 Antiquit., cap. 6, a qua eum removit Claudius Aug. post mortem Agrippæ Senioris, substituto in ejus locum Cassio Longino, ut testatur Josephus initio libri vigesimi Antiquit., ubi ait Claudium hoc memoriae regis amici tribuisse, « a quo vivo adhuc per litteras sœpe rogatus fuerat, ut Marsum amoveret ab administratione rerum Syriae. » Tacitus tamen lib. 11 Annal. scribit, anno, quo Iudi sœculares celebrati, anno nempe Christi XLVII Marsum in Syria legatum copiis præfuisse. Hinc factum, ut ex recentibus historicis alii Josephum atii Tacitum errasse scribant. Toinardus tamen V. C. mecum communicauit Caii Cassii Longini Marsi successoris nummus, qui Josephum adversus Tacitum tuelur: legitur enim in eo annus Antiochenus XLIV. Deducta ea epocha ab anno Urbis CCCV, percussusque nummus ille anno Urbis CCCLXVIII, aut in sequenti, anno nempe Christi XLV aut XLVI. Erravit itaque Tacitus, nisi forsan copiæ militares Vibio Marso permisæ fuerint; Syriae vero executio Longino concessa; quod de Cinicio et Corbulone factum, Tacitus lib. 15 notavit. Baronius in Annalibus initium Marsi in annum præcedentem confert, et in ejus fine consignando Josephum sequitur, non advertens Josepho Tacitum contrarium esse. Em. card. Norisius in Dissert. in de Epochis Syro-Macedonum pag. 155, ubi eundem nummus exhibet, Tacitum et Josephum de annis Syriae regiminiis Marsi inter se non discrepare ostendit, quod Tacitus uno historiæ filo varia ibidem narret. Praeterea demonstrat Cassium Longinum anno Urbis conditæ CCCLXVIII, qui exorditur anno Christi XLV in Vibii Marsi locum subrogatum fuisse, quod Josephus loco citato scribat, « defuncto rege Agrippa, » Claudiū imp. misisse successorem Marso Cassium Longinum, et Agrippa rex anno Christi XLIV mortuus fuerit, ut eo anno cum Baronio num. 2 dixi. Caeterum prefectura Cassii Longini haud diuturna fuit. Tacitus enim lib. 12 ad annum Urbis CCCIV laudat **T. Vinidium Quadratum** praesidem Syriae, qui ideo anno Christi 11 iam eam prefecturam gerebat. Hunc tamen nomini fibrariorum errore **T. Vinidium** appellatum fuisse demonstrat card. Norisius citatus pag. 157, tam ex MS. codice biblioth. Mediceæ, quam ex egregia inscriptione in qua appellatur **C. Unnidius Durmius Quadratus**, de quo anno agemus.

PETRI ANNUS I. — CHRISTI 45.

1. Petrus XV kal. Februarii (18 Januar.) cathedram Romanam condit; deque ejus prærogativa. — Sequenti anno, qui secundum a nobis initam rationem numeratur a Christo nato quadragesimus quintus, Claudio Augusto¹ tertium et L. Vitellio coss., durante tamen aethuc anno secundo ejusdem Claudi imperii, decimo quinto kalend. Februarii a Petro Apostolorum principe Romana Ecclesia instituitur, ac sedes in ea pontificaliter erigitur. Ea quippe dies in tantæ rei perennem memoriam anniversaria celebritate consuevit antiquitus celebrari: qui quidem pristinus usus non in Urbe tantum, sed et universo christiano orbe in annos singulos repetitus (licet interdum alieni pretermisso, sed restituto²) in hodiernum usque sanctissime perseverat. In antiquis³ enim sanctæ Romanae Ecclesie ritualibus libris haec preces ea die recitari solitæ erant: « Omnipotens semperne Deus, qui ineffabili sacramento apostolo tuo Petro principatum Romæ urbis tribuisti, unde se evangelica veritas per tota mundi regna diffunderet: præsta, quæsumus, ut quod in orbem terrarum ejus prædicatione manavit, universitas christiana devotione sequatur. » Inerat⁴ et privata sacra præfatio ad ejus diei solemnitatem accommodata, in sacris missis solita recitari. Antiquiora quoque Martyrologia ejusdem rei plenissimam fidem adstrinxunt: ac denique sanctorum Patrum⁵ conciones, quas in ejusdem diei celebritate in Ecclesia perorarunt, tanta rei egregia monumenta, celebrissimum fuisse ejusce diei sacrae cultum apud omnes Christianos, indicant. Universalis enim Ecclesie consuetudine antiquitus præscriptum est, ut ejus diei, qua quis alicui sedi fuerat præfectus episcopus, anniversaria solemnitas ageretur: eundemque morem tam in Orientali quam etiam in Occidentali Ecclesia viginisse, plurima de eo scripta exempla testantur, quæ alibi adnotavimus⁶. Sed qua die universalis Ecclesiae episcopus sedi Romanae præficitur, eadem ab universis quoque Ecclesiis merito celebratur.

2. Quantumlibet autem a ceteris Apostolis, quin et ab ipso Petro aliæ plures fuerint in christiano orbe Ecclesie institutæ; unam tantum numero omnes efficiunt, eamdemque catholicam dicti debere, Apostoli Symbolo docuerunt; de qua et Ignatius⁷: « Una est, inquit, Ecclesia, quam suis sudoribus et laboribus fundaverunt Apostoli a fini-

bus terre usque ad times in sanguine Christi; » et Irenæus⁸: « Ecclesia in universum mundum disseminata, quasi unam dominum habitans, et similiter credit his, videlicet quasi unam animam habens, et unum eorum, et consonanter haec predicat, et docet quasi unum possidens os. Nam etsi in mundo foquente dissimiles sunt, sed tamen virtus traditionis una et eadem est: et neque haec que in Germania sunt fundatae Ecclesiae aliter credunt, aut aliter tradunt, neque haec que in Hiberis sunt, neque haec que in Celtis, neque haec que in Oriente, neque haec que in Egypto, neque haec que in Libya, neque haec que in medio mundi constituta; sed sicut sol creatura Dei in universo mundo unus et idem est, sic et humanum seu predicatio veritatis ubique lucet, et illuminat omnes homines, qui volunt ad cognitionis veritatem venire, etc. » Tertullianus⁹ de his haec in eamdem sententiam: « Apostoli primo per Iudeam contestata fide in Jesum Christum, et Ecclesiis institutis, debinc in orbem profecti, eamdem doctrinam ejusdem fidei nationibus promulgarunt, et proinde Ecclesiæ apud unanquam civitatem condiderunt: a quibus traducem fidei, et semina doctrinæ, ceteræ exinde Ecclesie mutuatae sunt, et quotidie multoautur, ut Ecclesiæ fiant. Ac per hoc et ipsæ Apostolicæ deputantur, ut soboles Apostolicarum Ecclesiæ. Omne genus ad suam originem censematur, necesse est. Itaque tot ac tanta Ecclesia, una est illa ab Apostolis prima, ex qua omnes. Sic omnes primæ, et omnes apostolicæ, dum unam omnes probant unitatem. Communicatio pacis, et appellatio fraternalis, et confessatio hospitalitatis, quæ jura non alia ratio regit, quam ejusdem sacramenti una traditio; » et paulo post de ejusdem unitatis principio: « Si haec ita sunt, constat proinde omnem doctrinam, quæ cum illis Ecclesiis apostolicis matribus et originalibus fidei consiperit, veritati deputandam, id sine dubio tenentem, quod Ecclesia ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo suscepit. » Haec ille.

3. Porro licet omnes ab Apostolis Ecclesie institutæ, eo sensu Apostolicæ dictæ sint, ut Ephesiæ, Corinthiorum, Thessalonicensium, et aliae fere innumeræ; ac secundum ea quæ ab eodem auctore dicta sunt, et ceteræ quæ ab iisdem sunt propagatae, etiam Apostolicæ dicti debeant; tamen ejusdem sententia, quod Ecclesia una est, Apostolicam etiam

¹ Dio lib. vi. — ² Pauli Papæ IV. diplom. — ³ Breviar. veter. Roman. — ⁴ In sac. S. Gregorii. — ⁵ Aug. serm. 45. 46. de sanct. et aliorum. — ⁶ Not. in Martyrol. Rom. die 18 Januarii. — ⁷ Ignat. epist. ad Philadel.

⁸ Iren. lib. I. c. 3. — ⁹ Tertull. de prescript. c. 20.

nnam esse confiteri necesse est : que cum sit toto orbe diffusa , optime divino consilio provisum est , ut alieni ejus caput certo loco consistat : ne cum de fide aliis rebus ad statum religiosi Christiani spectantibus oboritur controversia , in multas scindi que unitatis compagine juncta una erat , necesse sit . Si igitur ex Apostolicis omnibus una est conflanda , atque una demonstranda Ecclesia , eam non alterius esse posse , quam ejus qui inter Apostolos primatum gerebat , nemo non videt , nisi qui sua ipsorum malitia exercantur et offenduntur , et (quod est in Psalmis¹) oculos habent et non vident . Audi quam plane , quam distinete haec omnia tibi suggerit Cyprianus² .

4. « Hoe erant , inquit , usque et ceteri Apostoli , quod fuit Petrus , pari consortio prædicti et honoris et potestatis : sed exordium ab unitate proficiscitur . Primatus Petro datur , ut una Christi Ecclesia et cathedra una monstretur . Et pastores sunt omnes , sed grex unus ostenditur , qui ab Apostolis omnibus unanimi consensione pascatur . Quam unam Ecclesiam etiam in Cantico cantorum³ Spiritos sanctos ex persona Domini designat , et dicit : Una est columba mea , perfecta mea , una est matris suae , electa genitrici suae . Hanc unitatem qui non tenet , tenere se fidem credit ? Qui Ecclesia renititur et resistit ; qui cathedralm Petri , super quam fundata est Ecclesia , deserit ; in Ecclesia se esse confidit ? quando et beatus Paulus apostolus hoc idem doceat , et sacramentum unitatis ostendat , dicens : Unum corpus , et unus spiritus ; una spes vocationis vestrae , unus Dominus , una fides , unum baptismum , unus Deus . Quam unitatem firmiter tenere et vindicare debemus , maxime episcopi , qui in Ecclesia praesidemus ; ut episcopatum quoque ipsum unum atque indissimum probemus . Nemo fraternitatem mendacio fallat , nemo fidei veritatem perfida prævaricatione corrumpat . Episcopatus unus est , cuius a singulis in solidum pars tenetur . Ecclesia quoque una est qua in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur . Quo modo solis multi radii , sed unum lumen : et rami arboris multi , sed robur unum tenaci radice fundatum : et cum de fonte uno rivi plurimi defluunt , numerositas licet diffusa videatur exundantis copiae largitate , unitas tamen servator in origine . Avelle radium solis a corpore , divisionem lucis unitas non capit : ab arbore frange ramum , fractus germinare non poterit : a fonte præcide rivum , præcisus arect . Sic et Ecclesia Domini luce perfusa , per orbem totum radios suos porrigit , unum tamen lumen est quod ubique diffunditur , nec unitas corporis separatur ; ramos suos in universam terram copia libertatis extendit ; profluentes largiter rivos latius expandit , unum tamen capit est , et origo una , et mater una , fecunditatis successibus copiosa : illius fortu nascimur , illius lacte nutrimur , spiritu ejus animamur . » Haec et alia Cyprianus .

5. Qui et haec eadem uberioris prosecutus , iterum

atque iterum monstrat hanc unam Ecclesiam in Petri cathedra cognoscendam . Unde idem scribens ad Cornelium Romanum pontificem , haec ait⁴ : « Post ista , adhuc insuper pseudo episcopo sibi ab hereticis constituto , navigare audent et ad Petri cathedralm , atque ad Ecclesiam principalem , unde unitas sacerdotalis exorta est ; a schismatice et profanis litteras ferre ; nec cogitare eos esse Romanos , quorum fides (Apostolo prædicante) laudata est , ad quos perfidia habere non possit accessum . » Et ad Antonium de Cornelii papæ ordinatione⁵ : « Factus est , inquit , Cornelius episcopus de Dei et Christi ejus judicio , de clericorum pene omnium testimonio , de plebis , que tunc adfuit , suffragio , et de sacerdotum antiquorum et bonorum virorum collegio ; cum nemo ante factus esset , cum Fabiani locens , id est , cum locus Petri et gradus cathedralis sacerdotalis vacaret . » Haec ipse pluribus .

6. Rursum vero eum debere dici catholicum , qui eidem Romanae Ecclesie , Petri sedi communione conjungitur ; illum vero esse habendum hereticum , qui ab ejusdem cathedrali est communione divisus , idem Cyprianus sepe testatur ; nam ad Cornelium⁶ papam haec de his quos optabat ejusdem pontificis communioni conjungere : « Scimus nos horlatos eos esse ut Ecclesia Catholica radicem et matricem agnoscerent et tenerent . » Et ad Antonium⁷ eodem argumento : « Seripsisti etiam ut exemplum carumdem litterarum ad Cornelium collegam nostrum transmitterem ; ut deposita omni sollicitudine , jam sciret te secum , hoc est , cum Catholica Ecclesia communicare . » Quo contra , hereticum habendum esse qui cum eodem Romano pontifice non communicat , scribens ad Magnum⁸ , multis significat , et præsertim cum dicit : « Ecclesia una est , que una et intus esse et foris non potest . Si enim apud Novatianum est , apud Cornelium non fuit . Si vero apud Cornelium fuit , qui Fabiano episcopo legitima ordinatione successit , et quem praeter sacerdotii honorem martyrio quoque Dominus glorificavit , Novatianus in Ecclesia non est , nec episcopus computari potest . » Haec ipsa longe ante Cyprianum Irenæus⁹ : « Quoniam , inquit , valde longum est in hoc tali volumine omnium Ecclesiæ enumerare successiones , maxime et antiquissimæ et omnibus cognite , a gloriissimis duobus apostolis Petro et Paulo Roma fundata et constituta Ecclesia , eam quam habet ab Apostolis traditionem , et annuntiatam hominibus fidem , per successiones episcoporum pervenientem usque ad nos , indicantes , confundimus omnes eos , qui quoquo modo , vel per sui placentiam malam , vel vanam gloriam , vel per cecitatem et malam sententiam , preferquam oportet , colligunt . Ad hanc enim Ecclesiam , propter potentiores principaliatatem , necesse est omnem convenire Ecclesiam , hoc est , eos qui sunt undique fideles : in qua semper ab his qui sunt undique ,

¹ Psal. cxviii . — ² Cypr. de unit. Eccles . — ³ Cant. vii .

⁴ Cypr. epist. LV . — ⁵ Cypr. ep. LII . — ⁶ Cypr. ep. XLV . — ⁷ Cypr. ep. LII . — ⁸ Cypr. ep. LXXVI . — ⁹ Iren. lib. III . c. 3 .

conservata est ea, que est ab Apostolis traditio. » Hare frenatus.

7. His insuper addimus quae Optatus Milevitinus¹ de cathedra Petri egregie sane in hanc sententiam locutus est : « Igitur negare non potes, scire te in urbe Roma Petro primo cathedralm episcopalem esse locatam, in qua sederit omnium Apostolorum caput Petrus, unde et Cephas est appellatus : in qua una cathedrala unitas ab omnibus servaretur, ne caeteri Apostoli singulas sibi quisque defenderet; ut jam schismaticus et peccator esset, qui contra singularem cathedralm alteram collocaret. Ergo cathedrala unica, quae est prima de dotibus. Sedit prior Petrus, cui successit Linus, etc. » Et post recessitam successionem Romanorum pontificum, ea ratione convineat schismatiscosesse extra Ecclesiam Catholicam, quod nullus ipsorum episcopus eidem Romanae cathedrali communicet. Ac tandem haec contra eosdem schismaticos : « Unde est ergo, ait, quod claves regni vobis usurpare contenditis, qui contra cathedralam Petri vestris presumptionibus et audaciis sacrilegio militatis? » Et inferius : « Igitur de dotibus supradictis cathedrala est (ut supra diximus) prima, quam probavimus per Petrum nostrum esse. » Ac paulo post : « Et per cathedralam Petri, quae nostra est, et caeteras doles apud nos esse. » Eadem quoque ratione S. Hieronymus² haec ad Damasum : « Ego nullum primum nisi Christum sequens, beatitudini tuae, id est, cathedralae Petri communione consocior : super illam petram aedificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in area Noe non fuerit, peribil regnante diluvio. » Et paulo inferius : « Quicumque lecum non colligit, spargit; hoc est : qui Christi non est, Antichristi est. » Et sequenti rursum epistola³ : « Ego interim clamito : Si quis cathedralae Petri jungitur, meus est. » Et adversus Ruffinum⁴ : « Fidem suam quam vocat? eamne, qua Romana pollet Ecclesia? an illam, que in Origenis voluminibus continetur? Si Romanam responderit: ergo catholicus sumus, qui nihil de Origenis errore transtulimus. »

8. Haec igitur cum Hieronymus sepius repeatet et inculeat, et primatus Petri et Ecclesiae Romanae sit fidelis assertor, jam quomodo illa sint ejusdem auctoritatis accipienda verba, quibus adversarii struunt calumnias, satis perspicuum esse potest, dum sic ait⁵ de his quae ad ordinem spectant : « Quid facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat? Nec altera Romane urbis Ecclesia, altera tolius orbis existimanda est. Et Galliae, et Britanniae, et Africa, et Persis, et Oriens, et Judaea, et omnes barbarae nationes unum Christum adorant, unam observant regulam veritatis. Si auctoritas queritur, orbis major est Urbe. Ubiunque fuerit episcopus, sive Romae, sive Eugubii, sive Constantinopoli, sive Rhegii, sive Alexandriæ, sive Tanis; ejusdem meritum, ejusdem est sacerdotii. Potentia divitiarum et

pauperatis humilitas vel sublimiorum vel inferiorem episcopum non facit: caeterum omnes Apostolorum successores sunt. » Sed haec quidem dicit ipse de his quae sunt numeris sacerdotum: in qua quidem functione sicut nihil praeter ordines plus episcopus quam presbyter habet, ita multo minus nihil est quod plus alio quilibet episcopus sibi vindicet. Verum quanto plus caeleris ipse S. Hieronymus Romano episcopo delerat, superius ipsiusmet loca recitata declarauit. Sed institutam de Catholicis nominis signo orationem prosequamur.

9. S. Ambrosius etiam et ipse uno signo e sede Petri petit, ex ipsis, impian, Romanae Ecclesie communicatione, qui veri catholici habendi essent, esse solitum investigari, demonstrat, dum haec de Satyro fratre scribit: « Advocebat ad se episcopum, nec ullam veram putavit nisi verae fideli gratiam; percontalusque ex eo: Utrum cum episcopis catholicis, hoc est, cum Romana Ecclesia conveniret? etc. » Augustinus¹ item ex Petri cathedrala per successionem Romanorum Pontificum demonstrat, catholicos disserinat ab haereticis; et id ipsum adversus schismatiscos², Donalistas, Catholicos occinere docuit. Una igitur haec tessera, hoc uno symbolo, hoc uno denique rogalo et reddito nomine, qui catholici essent, quive haeretici, semper innotescere consueverunt: nempe, ut ille absque alia controversia catholicus censendus esset, qui se Romana Ecclesie communicare profiteretur; ac ille contra esset concilmandus haereticus, qui ab eadem Petri cathedrala probaretur esse divisus. Praeter illa quae in eam sententiam sunt ex antiquioribus Patribus recitata, alia plane innumera de his exempla suppeterent; sed non patitur instituti ratio, hic ea singulatum recensendo, in his diutius immorari.

10. *Romanum nomen idem quod Catholicum.* — Sed illud unum sic habeto, adeo haec certa atque explorata haberi, ut antiquo usu illud esset receplum, tam apud nostros quam apud externos, has voces, Romanus, et Catholicus, absque distinctione usurpari solitas, ita ut idem esset dicere, Romanus, quod Catholicus: idque monstrari potest, non tantum nostrorum testimonio et exemplo, sed etiam hostium assertione. Ecce quippe Theodosius junior imp. in ea epistola, quam seripit ad Acacium episcopum Berœensem, haec ait: « Vosque probatos Romanae religionis sacerdotes esse, manifesto arguento declarate. » Extat haec epistola in actis sacro-sanctæ synodi Ephesinae³. Addam et de Arianis exempla. Viator Uticensis⁴ haec a Jocundo ariano homine ad Theodosium Arianorum regem in Africa refert dicta: « Poteris, inquit, eum diversis afflictionibus interficere: nam si gladio peremeris, incipient Romani martyrem prædicare; » et Gregorius Turonensis⁵ ex persona eorumdem: « Quid putatis dicebat unus ex illis, quod nunc isti Romani

¹ Optat. lib. II. contra Parm. — ² Hier. ep. LVII. — ³ Idem ep. LVIII. — ⁴ Hier. Apol. advers. Ruf. — ⁵ Hier. ep. LXXXV.

¹ August. epist. CLXV. et contra ep. Manich. c. 4. — ² Aug. contra par. Donat. Psal. — ³ Synod. Ephes. tom. v. c. 10. edit. Peltan. —

⁴ Vict. de persecut. Vandal. lib. I. — ⁵ Greg. Turon. de glor. mart. c. LXXIX.

dicant? » et alibi de ariano principe¹ : « Cogitavit intra se dicens : Quia ingenium est Romanorum / Romanos enim vocant homines nostrae religionis ut ita accidat, et non sit virtus Dei ; » et inferius² ex persona itidem ariani hominis haec ad suos dicentis : « Si consenseritis dictis meis, exercetimmo hodie cachiumnum de hoc Romanorum presbytero : » hoc est, catholicus sacerdote. Alia ad haec addenda essent exempla, sed parcus agimus, quod alio tendat oratio; divertimus enim ad haec, occasione Romanæ Ecclesie hoc anno ut dictum est a Petro apostolo institutæ, cui præfuit annos viginti quatuor, menses quinque, et dies undecim. Sed de his reddeamus rationem inferius, cum de ejusdem Petri agemus martyrio.

11. *De prima lignea Petri cathedra miraculis illustrata, et in ejusdem Petri basilica Vaticana hodieque asservata.* — Cæterum ipsa prima pontificia sedes Petri, cathedra (inquam lignea, dignum plane tantæ rei evinximumque monumentum, quamplurimis semper miraculis illustrata, a majoribus asservata, in ejusdem Petri basilica Vaticana recondita hactenus custoditur, et certis diebus populo visenda exponiatur. *Lege ad finem anni 45 Dissertationem de Cathedra lignea S. Petri.*) Consueverunt enim majores, tanti memores beneficij, quod apostolica prædicatione e tenebris, quibus erant offusi, ad lucem plane divinam evecti essent, etiam ipsas sedes lignicas quibus Apostoli insedissent, summa omnium diligentia custoditas, veneratione prosequi. Sit satis ad ejus rei exemplum Hierosolymorum Ecclesia, que licet tot tantisque Judæorum casibus fuerit exagitata; sedem tamen ipsam, cui ipsorum primus episcopus Jacobus insedit, usque ad Constantini tempora integrum esse servatam, auctor est Eusebius³. Id ipsum de sede Marci Alexandriae factum esse, suo loco dicemus. Nec tamen illud de his dicere præterimus quod ad hanc rem eliam spectare videtur : majores scilicet nostros, egregios pietatis cultores, ut qui probe scirent loco Christi (quod saepè monet Ignatius) esse habendos episcopos, sedes illas, quibus illi in ecclesia, cum sacras synaxes agerent, insiderent, ut divinum thronum, velis egregie ornare consuevisse, easdemque tegere velamento. Id plane innuit Pontius diaconus in Cypriani martyrio, cum ait : « Sedile autem erat forunto linteo tectum, ut et sub iectu passionis episcopatus honore frueretur. » Et Augustinus⁴ ad Maximinum episcopum donatistam : « In futuro, inquit, judicio nec apses gradatae, nec cathedrae velatae adhibebuntur ad defensionem. » Apsides sane gradatas cum dixit, sedes episcoporum sublimiori attolli fastigio solitas esse significat. Et Patianus episcopi sedem linteatum nominat in epistola secunda ad Sympronium. Sed haec satis ad insinuandos antiquos Ecclesiae mores, cui plane rei nos ex instituto lectori devinximus.

12. *Erodimus an Ignatium Petrus in cathedra Antiochenæ sufficerit.* — In hunc igitur modum Ro-

¹ Eod. lib. c. 23. — ² Eod. lib. c. 30. — ³ Euseb. lib. vii. c. 14.

⁴ Aug. de Max. epist. Don. epist. ccm.

mna cathedra stabilita, cessit Petrus Ecclesie Antiochenæ, et alium in suum locum episcopum subrogavit. Id quidem factum esse hoc ipso tertio Claudi imperatoris anno, ac Domini quadragesimo quinto, Eusebius testatur in Chronico : ubi etiam anno superiori ut a nobis positum est Petri Romanam adventum configisse tradit. Qui vero dixerunt¹, cum tunc cum discessurus esset Antiochia, eidem civitati successorem episcopum ordinasse, eo sensu audiendi sunt, quasi dicere velint Petrum successorem sibi delegisse, cum sedem Antiochenam reliquit. Non enim putandum est Petrum antea se abdicasse, nulla existente causa; nisi cum Romæ sibi erexit acceptipque cathedram. Nec propterea quod inde recesserit, opus fuit aliom sibi sufficere; quod nec alias fecerat, cum (ut vidimus) saepè recessit, ac iterum rediit: nam et sic inde modo discessit, eo nempe reversurus. Rediit enim Antiochiam, eam invisens Ecclesiam, quando inter ipsum et Paulum illæ, de quibus suo loco dicturi sumus, subortæ sunt contentiones. Satis Antiochenæ Ecclesie se absente videbatur esse consultum, quod ibi Barnabam reliquisset. Barnabas enim (quod ex Actis² superius dictum est) Antiochiam profectus, cum uberes fructus ex conversione Gentium evangelica prædicatione collegisset, et ubiores se collecturum speraret, tot laboribus impar sibi visus, Tarsum accessit, indeque Saulum adductum secum Antiochiam duxit: quem cum annum integrum, usque scilicet ad fauem illam ingentem obortam, illuc permansisse, Lucas³ testetur, sane quidem in annum secundum Claudi eosdem perseverasse illic constat, atque illuc iterum rediisse, et usque ad præsentem annum mansisse, ut ex his quæ dicturi sumus in fine præsentis anni, liquido apparebit.

13. Sed quem potissimum sedi Antiochenæ summ successorem instituerit, Evodiumne, an Ignatium, res non est absque aliqua controversia: quandoquidem Joannes Chrysostomus⁴, civis Antiochenus, et ejus Ecclesiae olim clericus, aperle proteletur primum omnium a Petro eidem sedi fuisse præfectum S. Ignatium: testatur id ipsum Theodoretus⁵, cum ait: « De illo enim Ignatio omnino audisti, qui per magni Petri dexteram pontificalum suscepit. » Felix quoque Romanus pontifex in epistola quam scripsit ad Zenonem imperatorem, quæ est recitata in quinta⁶ synodo Constantinopolitana, plane testatur S. Ignatium dextera Petri esse ordinatum ejusdem Antiochenæ sedis episcopum. Porro non Eusebius tantum⁷ et Hieronymus⁸ perspicie testantur, post Petrum et a Petro institutum primo loco sedisse Evodium, ac Evodio fuisse subrogatum Ignatium; sed et idem ipse Ignatius⁹ scribens ad Antiochenos, id ipsum firmiter aperteque demonstrat, cum ait: « Memento Evodii beatissimi patris

¹ Chrysost. hom. de S. Ignat. et Metaph. die 29 Junii. — ² Act. xt.
— ³ Ibid. — ⁴ Chrysost. hom. de translat. S. Ign. tom. v. edit. Paris.
— ⁵ Theod. in immut. dial. 1. — ⁶ Quidt. Synod. Act. 1. — ⁷ Eusebius in Chron. et hist. lib. iii. c. 16. — ⁸ Hier. de Script. Eccl. in Ignat. — ⁹ Ignat. epist. XII.

vestri; qui primus post Apostolos gubernacula Ecclesiae vestrae sor filius est. » Hec itaque cum ille ipse profileatur, alius non opus est testibus. Verum enim vero unde ejusmodi oborla sit occasio controversiae, exquirere, non olim putamus.

14. Legimus apud Clementis Constitutiones¹, quibus interdum usi sunt viri sanctissimi ne mon eruditissimi, Antiochenae Ecclesiae a Petro Evodium, a Paulo vero Ignatium esse creatos episcopos; nec sane unum post alium, ut de ceteris ibi dicilur, sed simul. Quod quidem tunc factum fuisse videtur, cum dissensio illa inter fidetes qui ex circumcisione, et eos qui ex Gentibus ad fidem venerant, esset concitala: quocirca quamdiu illa perduravit, illud remedium fuisse adhibitum, ut niterque sederet; alterque eorum praesset iis qui ex circumcisione, alter vero iis qui ex Gentibus ad Ecclesiam venissent. Ceterum eo tandem sublato distinctionis parie, ac sub uno eodemque pastore utraque collecta Ecclesia, non amplius duobus, sed uno tantum fuit opus episcopo. Tunc igitur in eadem prefectura remansisse videtur Evodius, cui libenter cessisset Ignatius, ut Clemens Lino: meriteque ea de causa idem ipse in dicta epistola ad Antiochenos ipsum Evodium primum post Apostolos fuisse illius sedis episcopum tradit, nullam sui rationem habens, quod ea occasione sedisset, et eidem loco cessisset, quantumlibet a Petro (ut praecitat volunt) institutus eset. Sed quod agamus conjectura, nihil certi de his affirmare andemus. Ceterum prefecturam Ecclesiae Antiochenae Evodio hoc anno collatum esse, Eusebius in Chronico tradit. Qua ratione erroris arguitur Suidas², et si qui alii dixerunt hunc discipulis esse inditum nomen Christianum, cum Petrus Evodium Antiochenae Ecclesiae creavit episcopum; nam longe ante haec tempora Christianum nomen esse inventum, superius est demonstratum.

15. Marcus a Petro Alexandriam missus. — Sicut autem stabilia sede Romana, Petrus Antiochenae Ecclesiae episcopum illi praefiendo prospexit, ita etiam memor Ecclesiarum, quas in Ponlo, Galatia, Cappadocia, Asia, scilicet Minor, et Bithynia exerat, suam priunam ad eas scripsit epistolam; quam quidem hoc ipso anno, antequam Marcus ab eodem Petro Alexandriam mitteretur, esse conscriptam, ex eo facile colligi potest, quod in ea haec posita habeantur in fine: « Salutat vos Ecclesia, que est in Babylone collecta, et Marcus filius mens, » quem hoc ipso anno tertio Claudii Alexandriam amandalum, Alexandrinam collegisse Ecclesiam, Eusebius non obscurè demonstrat in Chronico. Opportuna enim illa videbatur oblata occasio adventus Philonis Judæi Alexandrini in Urbem, qui sub Caio primum (ut vidimus) pro Judæis Alexandrinis legatione functurus, una cum sociis Romanam se contulit; ac iterum sub Claudio Romanam venit, quando et gentilem summ Petrum Evangelium prædicantem Roma cognovit, et familiarissime cum ipso versatus

est, ut Hieronymus³ his verbis declarat: « Ait hunc sub Caio Caligula Romæ pericitatum, quo legatus gentis sue missus fuerat: cum secunda vice venisset ad Claudium, in eadem urbe locutum esse cum Petro apostolo, ejusdemque habuisse amicitias, et ob hanc causam etiam Marci discipuli Petri apud Alexandriam sectatores ormasse lantibus suis. » Haec Hieronymus de Philonis cum Petro Romæ consuetudine ac amicitiae usu: qua quidem ex te conjectura ducimur, redemptem Philonem Alexandriam, Marenum sibi a Petro commendatum secum perduxisse. Sed de Marco iterum.

16. Sancti Petri prima epistola. — Quod vero sicut hoc anno, ita etiam Romæ eadem a Petro epistola scripta fuerit, Patres omnes qui de ea re sermonem habuerunt, expresse testati sunt; quod et ex illis ejusdem epistole verbis colegerunt, quibus in fine dicuntur: « Salutat vos Ecclesia, que est in Babylone collecta; » per Babylonem enim Romanum intellexisse, absque ulla dubitatione confirmant. Sed ab his dissentient novalores, quod permolente accipiunt, ex canoniciis divinisque Scripturis etiam Petri Romanum advenitum reddi testatum. Sed primum per Babylonem a Petro Romanam significatam esse majorum auctoritate monstramus; ac subinde quam insigniter delirent, qui de alia Babylone ea esse dicta verba contendunt, perspicue aperiemus. Eusebius⁴ ubi de Marci Evangelio ex Papia et Clementis auctoritate sermonem instituit, haec addit: « Constat Petrum hujus Marci mentionem facere in priore epistola, quam Roma texuisse dicitur: quam quidem epistolam ibi prescriptam ostendit, dum civitatem illam, verbi translati, Babylonem appellat, hoc modo: Salutat vos Ecclesia nostra electionis consors, que est Babylone, et Marcus filius meus. » Eadem Hieronymus de Scriptoribus Ecclesiasticis in Marco his verbis: « Meminit hujus Marci et Petrus in epistola prima sua, nomine Babylonis figuraliter Romanum significans. » In Apocalypsi⁵ Joannis eodem notatam esse nomine, in confesso est apud omnes ut ita hyperbolice dicunt, cum aliqui complures sint, qui per Babylonem universum regnum diaboli interpretentur. Porro inter veteres Tertullianus⁶: « Sic et Babylon apud Joannem nostrum Romanæ urbis figuram portat, proinde et magnæ, et regno superbae, et sanctorum debellatrix. » Unus idemque Spiritus, quo afflati, locuti sunt sancti viri Dei, eodem symbolico nomine Romanam significavit; quin etiam et in divinis Scripturis per Babylonem sœpe Romanum adumbratum esse imperium, eruditus lector inveniet. In hanc sententiam Augustinus⁷ haec ait: « Ne multis morer, condita est Roma velut altera Babylon, et velut prioris filia Babylonis; » docet enim pluribus hinc conditam Romanam esse, cum intercedit regnum Assyriorum. De his quoque cumulate Orosius⁸.

¹ Clemens Const. lib. vii. c. 47. — ² Suid. verbo Ναζρωῖος.

³ Hier. de Scrip. Eccl. in Philone. — ⁴ Euseb. hist. lib. ii. c. 14. — ⁵ Apoc. xvii. — ⁶ Tert. advers. Jud. c. 9. et contr. Marcion. lib. iii. c. 12. — ⁷ Aug. de Civit. Dei lib. xviii. c. 22. — ⁸ Oros. lib. vii. c. 2.

17. Quomodo nomen Babylonis a Petro Romanum intelligendum. — Nec vero me imprudenter dictorum existimo, si his addiderim, Petrum non esse usum proprio Urbis nomine, quod Hierosolymis fuga lapsus e carcere, ubi ageret, non ab omnibus percipi vellet. Sane quidem studuisse admodum Claudium imperatorem Agrippae regi Iudeorum qui Petrum vinxerat mox coram populo truci fandum, ea quae ex Josepho superius sunt recitata, plane significant. Cum alioqui mutatis nominibus homines appellare, usitatum fuisse videatur apud Apostolos. Unde Paulum¹, cum ait « Liberatus sum de ore leonis, » per leonem significasse Neronem, nullus dubitat. Praeter haec etiam, per Babylonem esse Romanam significatam, licet quis nolit, fateri compellitur. Nam cum Petrus dicat : « Salutat vos Ecclesia, qua est in Babylone collecta; » cum de illa qua est apud Assyrios Babylonem nullo modo possit intelligi : quandoquidem (ut vidimus) constat Josephi² auctoritate, eodem Caii Augusti tempore, quo tam dira Iudei tum Alexandrini tum Palæstini patiebantur, eos qui agebant in Babylone, et apud Assyrios, Iudeos fuisse expulsos, ac denique trucidatos : necesse est affirmare, Petrum per Babylonem Romanam intellexisse. Nec est alia Babylon, de qua Petrus potuerit dixisse; nam quae apud Aegyptios Babylon erat, obscurus plane locus, non civitatis nec oppidi dignus nomine, castellum a Strabone³ et atiis nominatur, sic nempe dictum, quod a quibusdam Babylonis fuisse erectum, locus natura munitus. At dicere velle, Petrum de hae in Aegypto posita intellexisse, insignis sane fatuitas et nimium absurda res esset : quandoquidem cum nulla alia haec opinari prohibeant, quodammodo id potissimum velat, quod nullam reperiri constet in Babylone qua est in Aegypto, Ecclesiam collectam ; cum multa enim concilia edita reperiantur cum adjectione nominum episcoporum Aegyptiorum, in nullis horum, nec in aliis scriptorum monumentis alicubi reperitur nominatus episcopus Babylonis in Aegypto : nisi post annos quingentos sub Justino Iuniori primum reperitur nominatus episcopus Babylonis in Aegypto Zosimus Cilix apud Sophronium.

18. Sed quid novatores isti ? Licet hie negent per Babylonem Romanam intelligi ; tamen quod in Apocalypsi de Babylone multa nefanda prodantur, eoque nomine Romanam urbem significari certissimum sit ; cunctas illas blasphemias in Romanam tunc urbem congregatas, quod in ea idolatria et impietatis cultus præ ceteris orbis locis vigeret, in Romanam convertunt Ecclesiam, calumniosissime sinnit et impetrissime, nullam temporum diversorum nec rerum rationem habentes. Sane quidem dum Petrus ait : « Ecclesia qua est in Babylone : » Ecclesiam ibi positam non esse Babylonem ipsam, plane declarat, diversaque ratione censeri ipsam Ecclesiam a loco, ubi dicitur esse collecta. Nec per somnium quidem quis unquam inveniet Romanam Ecclesiam esse

¹ 2. Tim. iv. — ² Joseph. antiq. lib. xviii. c. 12. — ³ Strab. lib. xvii.

Babylonis nomine nuncupatam, sed ipsam tantummodo civitatem ; ac id quidem non semper, sed cum impietate referta adversus ipsam Ecclesiam bellum gereret. Unde Hieronymus⁴ de his agens, hisce verbis Romanam compellat : « Sed ut ad te loquar, quæ scriptam in fronte blasphemiam Christi confessione delesti. Urbs potens, Urbs orbis domina, Urbs Apostoli voce ladata, interpretare vocabulum tuum : Roma aut fortitudinis nomen est apud Graecos, aut sublimitatis juxta Hebreos : serva quod diceris : Virtus te excelsam facit, nam voluptas humilem. Maledictionem, quam tibi Salvator in Apocalypsi comminatus est, potes effugere per pœnitentiam. Habes exempla Ninivitarum. Cave Joviniani nomen, quod de idolo derivatum est. »

19. Scimus eundem Hieronymum⁵ alibi in eamdem Urbem stomachatum, Babylonem appellas, cum persecutionem in ea passus, inde recedens, Hierosolymam rediisset ; atque dixisse : « Cum in Babylone versarer, et purpuræ meretricis essem colonus, et jure Quiritum viverem, etc. » Sed quid postmodum alibi ille⁶ idem, cum agit de Romana Ecclesiae fidelibus : « Romana, inquit, plebis laudatur fides, testimonio videlicet apostolico. Ubi alibi tanto studio et frequentia ad ecclesiæ et martyrum sepulcra concurritor? Ubi sic ad similitudinem cœlestis tonitri, Amen reboat, et vacua idolorum templa quatiuntur? non quod aliam habeant Romani fidem, nisi hanc quam omnes Christi Ecclesiæ; sed quod devotio in eis major sit, et simplicitas ad credendum. » Idem ad Marcellam scribens ut Bethlehem migret, post explicatum illud de civitate Romana Joannis in Apocalypsi testimonium ; « Cecidit enim, cecidit Babylon magna. » De Ecclesia ibi posita ista subdit : « Est quidem, inquit, ibi sancta Ecclesia, sunt trophyæ Apostolorum et martyrum, est Christi vera confessio, est ab Apostolo prædicata fides, et Gentilitate calcata, in sublime se quotidie erigens vocabulum christianum. » Haec Hieronymus : de quibus satis.

20. Secunda Petri epistola. — Cum haec de tempore primum ac subinde de loco prioris Petri epistolæ sint pluribus disputata : ad quosnam ea scripta fuerit, bie pluribus agere in prima editione praetermissus ; sed absque ulla dubitatione hanc datam esse ad Hebraeos, inferius cum de posteriori Petri epistola egimus, affirmavimus. Ne autem hac de re dubitare quis possit, assertam semel sententiā tum Patrum auctoritate obsignatam, tum aliis firmissimis rationibus demonstratam relinquere, æquum putamus. Scriptam quidem hanc fuisse epistolam Petri ad Iudeos jam redditos Christianos, testantur Eusebii⁷, S. Athanasius⁸, Didymus⁹, ac denique (ne in his longius distrahar) omnes tum græci tum latini scriptores, qui ea de re consulto tractarunt : adeoque ut nec unum hactenus invenierimus, qui ad alios quam ad Iudeos eam esse

⁴ Hieron. adver. Jovin. lib. ii. — ⁵ Hier. in pref. de Spir. San. — ⁶ Hier. in pref. lib. ii. in epist. ad Galat. — ⁷ Euseb. hist. lib. iii. c. 1. — ⁸ Athanas. in Synops. — ⁹ Didym. in epist. canonice.

conscriptam, asseruisse reperiatur. Sed ad haec confirmanda, accipe rationes, et quidem firmissimas, ut pole ipsius Petri auctoritate subnixas, quibus refragari non licet, quod ei contradicere sit religio. Certum quidem est Petri ipsius assertione, ad illos priorem a se datam esse epistolam, ad quos posteriorem ipse conscripsit; etenim sic in ea de priori meminil¹: « Hanc vobis, carissimi, secundam scribo epistolam. » Porro eamdem posteriorem ab ipso esse datam ad Hebreos, ipsem et ad finem ipsius disertis verbis insinuat, dum mentionem habet Pauli epistole ad ipsos Hebreos date, prout interpretes omnes ostendunt, et nos inferius demonstratur sumus; ad quos se quoque eam dare epistolam profiteretur.

21. Rursum vero cum in ipsa prioris epistola inscriptione manente declareret Petrus se scribere Christianis advenis dispersionis, nonni^s Judeos potuit verbis illis intellexisse; etenim nullam haec tenus Christianorum Gentilium quis invenit factam esse dispersionem, sed tantummodo Judeorum (ut superiorius diximus) tempore martyrii S. Stephani, cuius dispersionis iterum meminit S. Lucas² in Actis. Nec est quod objici possit, dispersionem Judeorum factam fuisse³ tantummodo per regiones Judaeæ atque Samariae: nam ex iisdem Actis⁴ salis appetet, eorumdem aliquos perrexisse etiam Antiochiam, atque in Cyprus: ino et constat Ananiam unum ex illis pervenisse⁵ Damascum: ut palens sit eos egressos esse Judææ terminos. Verum etsi superiorius anno Christi trigesimo quinto dictum sit, tam Petrum, quam Jacobum scripsisse ad fratres dispersionis illius, quæ facta est post necem Stephani, non autem ad alios Judeos in diversis orbis locis positos: tamen re accurati^s considerata, nihil est quod prohibeat etiam ad alios Judeos eam scriptam esse epistolam; eo quod soliti sint vocari Judei dispersionis illi qui in diversis orbis partibus longe a Judæa habitarent, dispersi dicti quod non cum aliis in Judæa degarent, sed in diversis regionibus pro animi cuiusque libili loca colerent: quo sensu ab Evangelista⁶ dictum de Christo ex Caiphæ prophætia, « quod Jesus moriturus erat pro gente, et non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum. » Qua etiam ratione Jacobus in suæ epistole⁷ inscriptione habet: « Duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione, » hoc est, Judæis omnibus qui in diversis orbis regionibus habitarent: nam nulla alia hoc tempore contigit hostilis duodecim tribuum dispersio. Cæterum cum constet nullam legi dispersionem Christianorum Gentilium; sed duntaxat Judeorum: cum scribat Petrus ad Christianos dispersionis, ad Judeos credentes scribere certum est. Quod insuper illis vindicet prophetias⁸, quodque feminas eorum filias Saræ nominet, certe quidem eosdem fuisse Judeos ostendit.

22. Sed et in eo quod de iisdem ait⁹: « Qui ali-

quando non populus, nunc autem populus Dei: Qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti, etc. » De codem plane populo loqui significat, qui juxta Osee¹ oraculum (ad quod alludit) a Deo funeral reprobatu^s, cum sub typo filiorum fornicationum, de eorum altero dictum: « Voca nomen ejus, Absque misericordia: quia non addam ultra misericordi^m domini Israel; » et de altero: « Voca nomen ejus, Non populus meus: quia vos non populus meus, et ego non ero vester. » Hoc quidem statu^s Judæi tunc erant: adveniente autem Christo, enim secuti, ex non populo facti sunt populus ejus, ac pariter misericordiam adepti. Cum vero citatur idem locus Osee² ab apostolo Paulo³, non solum quæ de reprobatione Judeorum ab codem propria dicta sunt, ipse recitat, sed et quæ de vocatione Gentium, nimirum quod subditur: « Et erit in loco ubi dictum est eis, Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filii Dei vivi. » Secundum quam quidem additionem recte Patres omnes de reprobatione Judeorum, et vocatione Gentium, tum Oseam, tum Paulum intellexisse tradunt; juxta quam item considerationem, haec S. Hieronymus⁴, cum interpretatur Pauli verba ex Osea desumpta: « Vocabo non plebem meam, plebem meam. Hoc loco Judam significat. Et non dilectam, dilectam; et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam; Israeliticum populum. Et erit in loco ubi dictum est eis, Non plebs mea vos, ele. Gentes demonstrat in Christo credituras. » Haec verba S. Hieronymi. Quod vero Petrus non scriberet ad Gentiles, sed ad Judeos, ea tantum citavit Osea verba, quæ dicta de Judeis erant. Nam Judeos et Israelitas a Deo reprobatis intelligi per illa verba, Non populus, Non misericordiam consecuta: cum id expresse Propheta testetor, nulla opus est interpretatione. Porro qui per reprobationem non jam populus, neque misericordiam consecuta filia dicebantur: iidem ad Christum conversi, ait Petrus, « qui aliquando non populus, nunc populus; qui non misericordiam consecuti, nunc misericordiam consecuti. » Recte igitur omnium rata habetur Patrum sententia, asserentium Petri tum priorem tum posteriorem epistolam esse ad Judeos conscriptam. Oportuit haec addidisse in hac posteriori editione ad diluenda quæ ab aliquo objiciebantur. Sed prosequamur ex instituto apostolicas traditiones, quæ ex apostolicis scriptis tanquam e fonte manarunt.

23. *Salutatio in osculo sancto et pacis.* — Quod enim idem Apostolus in fine epistolæ, illos ad quos scribit admonet ut salutent se invicem in osculo sancto: nostri instituti ratio postulat, ut de antiqua ab Apostolis instituta christiana salutatione osculo sancto imparienda (quod pertinet ad antiquos Ecclesiæ mores) paulo lusius agamus. Non enim id Petrus tantum, sed et Paulus faciendum præcepit, ut cum ad Romanos⁵, vel ad Corinthios⁶ iterum, aut ad Thessalonicenses⁷ scripsit epistolas. Id ip-

¹ 2. Petr. III. — ² Act. VIII. XI. — ³ Act. VIII. — ⁴ Act. XI. — ⁵ Act. IX. — ⁶ Joan. XI. — ⁷ Jac. I. — ⁸ 1. Petr. I. et III. — ⁹ I. Petr. II.

¹ Ose. I. — ² Idem. — ³ Röm. IX. — ⁴ Hier. in epist. ad Rom. IX. — ⁵ Röm. XVI. — ⁶ 1. Cor. XVI. 2. Cor. XIII. — ⁷ 1. Thessal. V.

sum etiam facere suis epistolis consuevit Ignatius¹, cum diversas ad suos daret. Cum vero idem principes Apostolorum salutationem mutuam non osculo tantum, sed sancto plane dandam esse prescriperint; diversam sane eam ab illa fuisse, quam Gentiles inter se consueverunt impartire, certum est. Quodam enim usu receptum erat, quoties sibi obviarent inter ambulandum amici, se invicem osculo salutare: quam quidem consuetudinem ut per molestem, et frequentibus excursionibus fastidium afferentem², Tiberius lege sancta tollendam curavit; sed (quod probavit eventus) plus lege valuit ineditus usus: unde Martialis, qui vixit temporibus Domitianis, haec ad Linum³:

Brama est, et riget horridus December:
Andes tu tamen osculo nivali
Omnes obvius hinc et hinc tenere,
Et totam, Linæ, basiare Romanæ.

Et ad Bassum⁴:

Effugere non est, Basse, basiatores:
Instant, morantur, persequuntur, occurunt,
Et huic, et illuc, usquequaque, quoacunque.

Et inferius de his plura.

24. Erant quidem ejusmodi oscula, pacis et amoris symbola: que non tollenda, sed moderanda inter Christianos curarunt Apostoli, dum eos se invicem salutare debere osculo sancto, saepe admonerunt. Illa p'ane sancta oscula dicta esse reperiuntur que in sacris conventibus illorum verborum adjuncta salutatione, « Pax tecum, » adhiberi consueverunt. Agens de his Justinus⁵ martyr, haec ait: « Precibus finitis, mului nos invicem osculo salutamus. » Post osculum sequi administrationem Eucharistiae, fusius tradit Origenes⁶. De ejusmodi apostolica institutione et Ecclesiae usu haec scribit: « Ex sermone Pauli (scilicet cum dicit: Salutate vos invicem osculo sancto) mos in Ecclesia traditus est, ut post orationes osculo se invicem suscipiant fratres; hoc autem osculum sanctum appellat Apostolus: quo nomine illud docet primum, ut casta sint oscula que in ecclesiis dantur; deinde ut simulata non sint, sicut fuerunt Iudei. Osculum vero fidele primo castum sit, deinde pacem in se simplicitatemque habeat in charitate non ficta. » Hucusque Origenes. Haec admonuit⁷ Athenagoras christianus philosophus, his scilicet verbis: « Tam accurate temperare osculum, seu potius adorationem salutationis oportet: ne si quo modo pauculum mens polluta fuerit, ab aeterna vos vita proserbat Verbum. » Agens de eodem Tertullianus⁸, illud appellat signaculum orationis.

25. Cyrillus⁹ Hierosolymitanus discriminans sacrum osculum a profano, sic ait: « Nee hoc ita accipias, quasi osculum illud sit hujuscemodi, quale in foro inter omnes amicos esse consuevit; neque enim tale est. Hoc igitur osculum animos mutuo

concitat, et omnem malorum oblivionem illis spondet: signum igitur est hoc osculum reconciliationis animorum, nivisque injuriarum memoriae deletæ; » et post aliqua: « Igitur osculum hoc, quo in sacris utimur, reconciliatio est, atque idecirco sanctum, de quo et Paulus dicit: Salutate vos invicem in osculo sancto. Et Petrus inquit: In osculo dilectionis. » Chrysostomus¹ post multa in hanc sententiam dicta, haec addit: « Quid de osculo sancto aliud quoque afferri potest. Quid tandem? Templum Christi sumus: itaque templi vestibula et aditum osculamur cum alii alias osculamur. An non certis, quoniam homines etiam hujuscem temp'i vestibulis osculum figunt, partim inclinato capite, partim manu tenentes, atque ori maorum admoventes? Ac per has portas et januas ingressus est Christus, et ad nos ingreditur, cum communicamus. Nostis enim vos qui mysteriorum participes estis, quid dicam. Neque enim vu'gari quodam honore os nostrum afficitur, cum corpus Dominicum excipit; eaque praesertim de causa tum mutua oscula jungimus. Audiant qui obscene loquuntur et qui convitia proferunt, et horreant, cogitantes quale os deturpent ac dedequent. Audiant qui obscene osculantur, etc. » De adjunctione vero illorum verborum, quibus osculando pax impartitur, haec Augustinus²: « Post orationem Dominicam quam accepistis, et reddidistis, dicitur, Pax vobiscum: et osculantur se invicem Christiani in osculo sancto, quod est signum pacis, si quod ostendunt labia, fiat in conscientia, id est, quonodo labia tua ad labia fratris tni aeedunt, sic eor tuum a corde illius non recedat. » Haec ipse.

26. Nec vero quis putet haec ita promiscue tune agi solita esse, ut viri feminas, et feminae viros sic indistincte se mutuo, impunito osculo, salutarent. Nam (ut suo loco dicemus) in ecclesia scorsum viros a mulieribus agere consuevisse, certissimum est. At quoniam et nihilominus adhibita cantela, adhuc inter se invicem osculaentes sive viros, sive feminas, Iraus aliqua, arte diaboli, aliquanto irrepsisse videretur, in nonnullis ecclesiis sacram osculari tabernaculum mutavit usus, et quidem laudabilis. Nam et prudentiores Gentiles vitasse dicuntur osculum formosorum, ut de Agesilao Plutarchus tradit eo libro qui de audiendis poetis inscribitur; et apud eundem repertus in Amatorio, Cleonachum ejusmodi osculo percitum prodegisse vitam. Quamobrem magna cautela emendata sunt haec apud Christianos, penes quae omnia sancta, omnia pura praestanda erant: quod osculo, quo anima, ad labiorum progressa ostia, conjungitur animæ, interdum in alium transfundi contingeret, ac deperire, secundum ea que ex Platonis versibus recitat Gellius³. Quod vero ad Ecclesiam Dei pertinet: haud recens in multis illis osculis, per se sanctis, aliquando se immiscuit libidinis turpitudo, sed antiquitus etiam: quod non tantum Athenagoræ locus

¹ Ignat. epist. ad Antioch. et ad Tarsenses. — ² Suet. in Tib. c. 34. — ³ Martial. lib. viii. epig. — ⁴ Martialis lib. xi. — ⁵ Justin. orat. ad Antoninum Imp. — ⁶ Orig. in epist. ad Rom. c. 16. — ⁷ Athenag. orat. ad Christ. — ⁸ Tertul. lib. de orat. — ⁹ Cyrill. Cathec. mystag. v.

¹ Chrysost. hom. 30. in epist. II. ad Corinth. c. 13. — ² Aug. ser. 83. de diversis. — ³ Gell. lib. ix. c. 11.

superius citatus innuit, sed et Clemens Alexandrinus¹, dum acriter in pravum quendam usum invectus, haec ait : « Dilectio autem non in osculo censemur, sed in benevolentia. Hui autem nihil aliud osculo, quam ecclesias conturbant, cum ipsam intus non habeant amicitiam. Etenim hoc utique turpem movit suspicionem, et maledicentiam, quod imprudenter osculo ulerentur, quod esse oportebat mysticum : id sanctum vocavit Apostolus. Regno digne gustato, ore modesto et clauso benevolentiam animi ostendamus, per quod maxime se exerit mansuetudo morum. Est autem aliud quoque osculum incestum, veneno plenum, sanctitatem simulans. An nescitis, quod etiam phalangia si ore tantum tangant, graves dolores hominibus afferunt ? » Haec ille. Ait autem alibi idem Clemens² de modo osculandi : « Non ergo temere pueris praecipinus, auribus eos apprehendentes, ut osculentur eos qui ad ipsos attinent : hoc utique facite significantes, ingenerari per auditum sensum dilectionis ; » et Plautus³ :

Sine te prehendam auriculis, sine deum suavium.

et Tibullus⁴ :

Natusque parenti
Oscula compresis auribus eripiet.

At haec remota procul fuisse ab osculo sancto putamus : nullum enim unquam de his legimus penes Christianos exemplum. Et hactenus de moribus Ecclesiae in osculo sancto.

27. Rursus vero, quod idem Petrus apostolus in fine ejusdem epistolæ, sicut et in exordio ejus, gratiam impariendo, salutet; sicut in secunda etiam epistola tecisse constat : et quod insuper eadem salutatione utatur saepe apostolus Paulus, atque ad Thessalonicenses scribebat haec dicat in fine⁵ : « Salutatio, mea manu Pauli; quod est signum in omni epistola : ita scribo. Gratia Domini nostri Jesu Christi eum omnibus vobis. Amen. » Quodque etiam Joannes⁶ eadem salutatione utatur : plane significatur, Apostolorum exemplo, in Ecclesiam introductum ut in apostolicis litteris gratia salutando impariatur; nam Ignatius etiam in salutatione eodem usus est charactere, et cæteri post eum episcopi Antiocheni. Unde Gregorius⁷ papa scribebat ad Anastasium episcopum Antiochenum, haec ait in fine : « Amen : Gratia : que videlicet verba de scriptis vestris accepta, idcirco in meis epistolis pono, ut de S. Ignatio vestra beatitudo cognoscat, quia non solum vester est, sed et noster; sicut enim magistrum ejus Apostolorum principem habemus communem, ita quoque ejusdem principis discipulum nullus habet privatum. » In epistola enim Ignatii ad Ephesios duo eadem verba scripta reperiuntur, a cæteris autem excidisse putantur.

28. Ex apostolica igitur traditione et exemplo manavit, ut Romanus pontifex apostolicis litteris

¹ Clem. Alex. Pedag. lib. iii. — ² Cle. Alex. Strom. lib. v. — ³ Plaut. in Panul. — ⁴ Tibul. lib. ii. — ⁵ 2. Thes. c. ult. in fin. — ⁶ 2. Joan. i. — ⁷ Greg. epist. xxxvii. indict. 13.

quempiam salutando, una cum apostolica benedictione gratiam impariatur. Institutio haec est quidem apostolica: nam usque ad Christi ascensionem, pacis tantum verbo aliquem salutare moris fuit, ut in ant⁸ quo⁹ Testamento plura exempla suppetunt, et in¹⁰ novo de Christo, qui eodem pacis nomine salutare consuevit discipulos; quos, ut eodem etiam modo, cum in alienis domos introirent, in eis agentes salutarent, admonuit¹¹. Perseveravit vero idem usus apud Judeos, ut pacis nomine salutarent. Unde Tertullianus¹² : « Nam et hodie, inquit, Judæi in pacis nomine appellant, et retro in scripturis sic salutabant. » Sed (ut item auctor ait) eidem pacis nomine salutationi Apostoli et gratiam addiderunt, imo et premiserunt : quod videlicet tam sublimis gratiae restitute per Christum generationi humanae annuntiatores essent. Hactenus de Petri epistola; quam absque aliqua dubitatione, totius Catholicæ consensu Ecclesie semper receptam fuisse constat; quamque a Marco evangelista ex hebræo fuisse translatam; affirmare videtur Hieronymus¹³, dum postquam egit de Evangelio a Marco conscripto, sed a Petro accepto, haec ait : « Denique et due epistole, quæ feruntur Petri, stylo inter se et charactere discrepant structuraque verborum. Ex quo intelligimus, pro necessitate rerum, diversis eum usum interpretibus. » Plane dum apud Petrum Marcus fuit, funetum fuisse munere interpretis, omnes afflantur. Sed de interpretis munere agemus paulo inferius.

29. *De Marco et ejus Evangelio.* — Marcus igitur, quem, quod unice eum diligenter, Petrus in dicta epistola filium suum appellat, hoc eodem anno, antequam A'lexandrium proficeretur, Evangelium scripsit. Sed qua ratione ad id agendum impulsus, et an latine vel græce scripserit, a nobis est exquirendum : al que ad rationem temporis ac loci spectant, ex instituto ante omnia examinanda proponimus. Cum enim (ut nuper diximus) Eusebii¹⁴ constet auctoritate, Marcum anno tertio Claudi, Olympiadis ducentesima quintæ tertio anno, Christi vero quadragesimo quinto, A'lexandrie Evangelium annuntiare cepisse; ejus tenuique auctoris et aliorum testimonio liqueat, antequam Roma mitteretur Alexandriam, ipsum sacrum Evangetium conscripsisse : plane compellimus dicere, hoc ipso anno, post scriptam a Petro eam epistolam, Marcum id praestitisse. Cui quidem veritati Euthymius¹⁵ et alii adstipulantur, qui tradiderunt scriptum esse a Marco Evangelium post annum decimum a passione Christi. Unus tantum ab his discrepat Ireneus¹⁶, dum ait, id factum a Marco post obitum Petri et Pauli apostolorum; cui sane omnes merito adversantur, potissimum cum certum sit Marcum evangelistam ante eosdem Apostolos martyrio esse defunctum, nimirum anno octavo Neronis; quod Hieronymus¹⁷ et alii omnes

⁸ Genes. XLIII. Jud. vi. et xix. 3. Reg. xxv. 1. Paral. xii. Tob. xii.

⁹ 2. Luc. II. XXIV. Joan. XIV. XX. — ¹⁰ Marc. x. Luc. x. — ¹¹ Tertul. advers. Marcion. lib. v. c. 5. — ¹² Hier. epist. CL. quest. XI. ad Hediham. — ¹³ Eusebius in Chron. — ¹⁴ Eothym. in prefat super Matth. — ¹⁵ Ireneus I. iii. c. 4. — ¹⁶ Rieron. de scrip. Eccl. in Marco cap. 8.

testantur. Sicut autem in his quæ ad tempus spectauit, omnes ab Irenæo dissentiunt, ita etiam de loco scribendi omnes Chrysostomo¹ contradicunt, qui ait Marcum in Ægypto, rogantibus discipulis, scrisisse Evangelium: cui in primis objicimus Athanasium Alexandriæ et totius Ægypti episcopum diversa plane ab eo scribentem; ipse enim in Sino-psi ad Constantem Augustum haec scripta habet de Marci Evangelio Romæ edito: «Evangelium secundum Marcum Romæ ab apostolo Petro prædicatum est, editum vero a beato Marco apostolo, et ab ipso Alexandria postea in Ægypto, et in Pentapoli, et in Lybia prædicatum.» Haec Athanasius, cui cæteri scriptores libenter assentiuntur; cum præsertim alii, qui longe ante Athanasii tempora in Ecclesia floruerunt, id egregie testati sint, ut Papias, et Clemens Alexandrinus, qui et causam sium ejusmodi ab eo susceptæ provinciæ prodiderunt, ut Eusebius² tradit his verbis, cum agit de prædicatione Petri a Romanis suscepta: «Tanta, inquit, pietatis lux eorum mentibus, qui Petrum audiebant, affolsit, ut non ejus sermoni omnino auscultant lo. non doctrinæ divinæ prædicationis minime scriptis prodite attendendo contenti acquiescerent; sed a Marco Petri comite, cuius Evangelium esse fertur, multis variisque precibus contenderent, ut monumentum illud doctrinæ, quam sermone et verbo illis tradidisset, etiam scriptis mandatum apud eos relinqueret. Nec prius hominem ab se dimittunt, quam ipsorum postulatis obsecutus, opus absolvisset. Hanc igitur Evangelii secundum Marcum scribendi causam præcessisse memorant. Cum ergo Petrus apostolus, divina Spiritus sancti revelatione suggestore, intelligeret illud opus editum esse; ferunt eum propenso et alaci illorum hominum studio magnopere fuisse delectatum, hancque scripturam auctoritate sua ratam fecisse, quo in ecclesiis passim perlegeretur; Clemens in sexto libro *Τροποποίεων*, cui etiam testis accedit Papias Hierapolitanus episcopus, eandem tradit historiam.» Haec Eusebius.

30. Sed quid insuper a Papia scriptum, quod et a Joanne presbytero de Marci Evangelio acceperat, idem recenseat, audiamus; sunt haec Papiae verba ab Eusebio³ repetiti: « Illud presbyter mihi dicebat: Marcus, qui fuit interpres Petri, quæcumque tenebat memoria, scripsit quidem accurate, sed tamen non eo ordine quo erant a Domino dicta, factave. Neque enim Dominum audierat ille quidem, neque erat eum comitatus: sed postea (ut dixi) comes Petri fuit; qui quidem non Domini sermones et præcepta, ea narrandi serie quam Dominus in illis tradendis tenuisset, dicebat; sed eam in prædicando rationem sequebatur, quam ad auditorum animos instituendos opportunam accommodata[m]que censuit. Quare in eo nequitquam erravit Marcus, quod quedam, sicut memoria ea ante mandaverat, litteris prodidit: quandoquidem hoc unum mente et cogitatione sedulo

¹ Chrysost. hom. 1. in Matth. — ² Euseb. hist. lib. II. c. 4. — ³ Euseb. hist. lib. III. c. ult.

prosperxit, ut nec quidquam eorum quæ audivisset prætermitteret; nec falsi aliquid iisdem omnino interponeret. Ista quidem a Papia narrantur de Marco.» Hucusque Eusebius; predicta itaque ratione, Marci nomine editum Evangelium credidisse aliquos fuisse Petri, Tertullianus⁴ et alii æque testantur. Intexamus et his Clementis Alexandrini⁵ verba de eodem Marci Evangelio Roma conscripto: « Marcus, inquit, Petri sectator, prædicante Petro Evangelium palam Romæ coram quibusdam Cæsarianis equitibus, et multa Christi testimonia profrente, petitus ab eis, ut possent, quæ dicebantur, memoria commendare, scripsit ex his quæ a Petro dicta sunt Evangelium, quod secundum Mareum vocatur.» Haec ille: iisdem consentientia Hieronymus⁶ tradit.

31. Epiphanius⁷ autem in his a Papia discrepat, quod existimavit Marcum unum fuisse ex septuaginta duobus discipulis. Cæterum Beda⁸ Papiæ magis consentiens, ait Marcum natione Hebraeum, genere sacerdotali fuisse progenitum, unumque ex illis fuisse sacerdotibus, qui post Christi ascensionem crediderunt Domino; de quibus Lucas ait: « Multa turba sacerdotum obediebat fidei.» In reliquis Epiphanius consentiens his quæ ad Marci Evangelium spectant, haec ait: « Post Matthæum secutus est Marcus, jussus a sancto Petro Romæ Evangelium edere, et ubi scripsisset, mittitur a sancto Petro in Ægyptiorum regionem. Hic autem unus erat de septuaginta duobus dispersis ob verbum quod dixerat Dominus: Nisi quis ederit carnem meam, et bibet meum sanguinem, non est me dignus: velut Evangelii verba legentibus clare indicatur, tamen per Petrum revocatus, dignus evadit impleri Spiritu sancto et Evangelium tradere.» Haec Epiphanius. Sed quod ait Marcum fuisse ex numero septuaginta duorum discipulorum, haud receptum videtur ab aliis, qui a Petro eum tradunt genitum in Evangelio, nec vidiisse Dominum. Id Hieronymus⁹, id ipsum Theodoreus in præfatione Historiæ sanctorum Patrum, id denique omnes qui locum illum Petri primæ epistolæ sunt interpretati, quo dicit: « Salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone collecta, et Marcus filius meus.» Quod vero Augustinus¹⁰ de Marco dicat fuisse breviatorem Matthæi, non ita accipiendum est, ut Evangelium a Matthæo editum Marcus redigerit in compendium; sed quod multa, quæ a Matthæo essent fusius enarrata, Marcus secundum quod a Petro accepisset, breviori narratione contracta descripserit; cum alioqui ea quæ a Petro prolixiori sermone, ut suam negationem protata audisset, uberioris quam Matthæus, scriptis mandarit.

32. Quod vero tam Papias⁸, quam Irenæus⁹,

⁴ Tertul. lib. IV. contra Marcion. — ⁵ Clem. in epist. Petri, habetur tom. VI. Bibliothec. sanct. — ⁶ Hier. de Scrip. Eccl. in Marco, et epist. CL. quæst. XI. — ⁷ Epiph. haeres. LI. — ⁸ Beda in proem. comment. super Marc. — ⁹ Hier. in Isai. c. LXV. et de Script. Eccl. in Marco. — ¹⁰ Aug. de consens. Evang. c. 2. — ⁸ Papias apud Euseb., ubi sup. — ⁹ Iren. lib. III. c. 1.

Hieronymus¹, ac denique recentiores Marcum evangelistam dicunt fuisse interpretem Petri : quanam functione hinc esset, diligentius saepe perquirendum ac investigandum est. Adeo enim necessarium esse videbatur Apostolis interpretis ministerium, ut licet Petrus, amandato Marco Alexandriam, ipso caruerit, tamen alium adhuc fuerit natus interpretem, nempe Glauciam, ut auctor est Clemens Alexandrinus². Sane quidem apud apostolum Paulum eodem functione esse numerere Titum, S. Hieronymus³ tradit scribens ad Hedibiam : in quo ejus officio adeo Paulum opus habuisse, ut absentia Titi non modicum detrimentum ejusdem prædicationi altulerit, idem ipse ad Corinthios scribens his verbis testatur⁴ : « Cum venissem Troadem propter Evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in Domino, non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum fratrem meum; sed vale faciens eis, profectus sum in Macedoniam. » Haec non alia causa accidisse putavit Hieronymus, nisi quod sicut Petrus Marco, ita et Paulus Tilo uferetur interprete; in eius adventu se magnopere gavissimum esse testatur, cum ait⁵ : « Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titi. » « Quae antem, inquit Hieronymus⁶, fuit tanta consolatio, et quæ repies spiritui in presentia Titi : quem quia non invenit, vale faciens eis profectus est in Macedonia? Aliquoties diximus apostolum Paulum virum fuisse doctissimum, et eruditum ad pedes Gamalielis; cumque haberet scientiam sanctorum Scripturarum, et sermonis diversarumque linguarum gratiam possideret, unde ipse gloriatur in Domino, et dicit: ⁷ Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum linguis loquor: divinorum sensum maiestatem digno non polerat græci eloqui explicare sermone. Habebat ergo Titum interpretem, sicut et beatus Petrus Marcum, eius Evangeliū, ipso narrante, et illo scribente, compositum est. » Haec Hieronymus.

33. *De dono linguarum.* — Sed quid? num qui, docente Spiritu sancto, linguis omnium didicerat gentium ad explicationem græci sermonis indigebat interprete? cum præsertim constet Paulum non tantum hebraicis litteris, sed et græcis fuisse exentum? nam cum opportunum sibi visum est, græcos citasse autores certum est. Sed non imus inficias Hebreo homini, quantumlibet græcis litteris eruditio, haud sienisse græcam pronuntiationem facile assequi; nam Josephus⁸ Judæus, qui suos commilitarios græce conscripsit, qui et plerosque Græcorum in eo genere antecepserunt, haec de se ipso testatur: « Greco[n]icæ quoque litterature non sine profectu dedi operam, quamvis exquisitam pronuntiandi rationem assequi per patriam consuetudinem non feci. Nostri enim homines non suscipiunt eos multas perdidicerunt linguas, quod

studium profanum apud eos habeatur, et servis commune cum ingenuis: solos autem sapientes suo suffragio pronuntiant, qui legis et sacrarum littoralium tantam assecuti sunt peritiam, ut eas etiam interpretari valcant. » Haec Josephus de usu linguae Græcorum.

34. Nunc autem quod pertinet ad Apostolos: enim una cum ceteris linguis et græcam fuerint divinitus assecuti, Deique dona perfecta sint; eos nihilominus græcam linguan ea facilitate qua hebraeam pronuntiassent, mihi facile persuadeo; nec ea de causa quemquam illorum indignisse interprete judico. Aliam ergo exquirere causam opus est qua verius eos eguisse eiusmodi interpretibus cognoscatur. Adnumeratur inter charismatum dona interpretatio etiam sermonum: nam Paulus⁹ cum ea recenseret, aliis dari dicit prophetiam, aliis discretionem spirituum; aliis genera linguarum, aliis interpretationem sermonum: quæ quidem tune necessaria esse videbatur, cum quis linguis locutus esset; quod idem Apostolus pluribus monstrat, scribens ad Corinthios¹⁰, ut cum ait: « Major est qui prophetat, quam qui loquitur linguis: nisi forte interpretetur, ut Ecclesia aedificationem accipiat. » Et pando post: « Et ideo qui loquitur lingua, oret ut interpretetur. » Inutile enim fuisse loqui linguis sine interprete, multis admonet: unde et tacere jubet tales in Ecclesia, cum decesset interpretis.

35. Sed quale nam fuerit in iusmodi interpretis munus, assequi minime ficeret, nisi prius quid fuerit loqui linguis, exakte intelligamus. Collatum a Deo linguarum donum fuisse non tantum ad utilitatem audientium, sed etiam in signum, demonstrat Paulus; qui de se ipso eadem ex causa¹¹: « Gratias ago, inquit, Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor; » scriptum quippe apud Isaiam¹² fuisse testatur: « Quoniam in aliis linguis, et labiis aliis loquar populo hinc; » unde et subdit: « Lingue in signum sunt non fidelibus, sed infideilibus. » Cæterum sicut alia miracula non semper, sed cum postulareret necessitas, erant exhibenda; ita et linguarum donum non temere ostendendum: aliter lingue donum in signum infideilibus datum ut crederent, in ipsorum scandalum versum esset; quod his verbis idem Paulus¹³ significat, dicens: « Si ergo conveniat universa Ecclesia in unum, et omnes linguis loquantur, intrent autem idiotæ, aut infideles: nonne dicent: Quid insanitis? » Rursum si quis Apostolorum, lingua illorum, apud quos concionaretur, ut puta, coram Romanis latine, vel inter Græcos græce loqueretur; ejusmodi potius dicebatur prophetare, quam loqui linguis; idque perinde erat, ac de rebus divinis pro concione disserere, omnibus audientibus. Nam secundum ea quæ tradit Paulus, tune quis loqui linguis dicebatur, cum ab his qui aderant, non intellegeretur; prophetare vero, cum omnes qui adessent, ea perciperent;

¹ Hier. de Scrip. Eccl. in Marco. — ² Clem. Alexand. Strom. lib. vii. — ³ Hier. epist. cl. qu. xi. — ⁴ 2. Cor. ii. — ⁵ 2. Cor. viii. — ⁶ Hier. epist. cl. qu. xi. — ⁷ 1. Cor. xiii. — ⁸ Joseph. antiqu. lib. xx. c. ult. in fine.

¹ 1. Cor. xii. — ² 1. Cor. xiv. — ³ 1. Cor. xiv. — ⁴ Isaiae xxviii.
— ⁵ 1. Cor. xiv.

unde idem Paulus : « Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo : nemo enim audit. Spiritus autem loquitur mysteria. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad aedificationem, et exhortationem, et consolationem. Qui loquitur lingua, semetipsum edificat : qui autem prophetat, Ecclesiam Dei aedificat. » Sic igitur loqui linguis, non erat tantum externarum nationum uti sermone, sed et sublimia loqui mysteria, quae non ab omnibus intelligentur; unde et Lucas¹ de his qui Spiritu sancto repleti fuerant, et linguarum donum acceperant : « Loquebantur, ait, variis linguis Apostoli. » Sed quid? magnalia ntique Dei, profunda scilicet et areana mysteria. Sic Paulus : « Sapientiam, inquit, loquimur inter perfectos. »

36. Porro hac ex parte, linguae non erant in signum infidelibus, qui non intelligentes quæ dicentur (ut idem ait Paulus) potius scandalizarentur, quan*ā* edificarentur; sed illud potius, quod Judaei homines, vel alii, qui linguarum dono essent imbuti, omnium gentium idiomate loquerentur, sed sic loquentibus non erat opus interprete, cum proprio illorum cum quibus loquerentur, interrentur sermone: nisi (quod ait Theodoretus²) cum inter eos, utpula, Graecos grecè concionarentur, alii rursus diversarum nationum essent in adjutorio, qui græcum ignorarent sermonem; his tunc satisfaciebat interpres. Verum tunc major interpretum incumbebat necessitas, cum quæ ab Apostolis dicta essent captu difficultia, interpretes elueidarent. Certe quidem quam sublimis esset apostolicus sermo, vel ex his aliqua ex parte metiri licet, quod scribentes illi epistolas, licet ad hoc scriberent, ut quæ litteris mandarent, ab omnibus intelligerentur, et opere perficerentur; fannen multa in eis esse obscura, quæ non uno vel altero, sed pluribus interpretibus eguerint, nemo non videt. Quid igitur accidisse putandum, cum linguis, hoc est, de Deo sublimia loquerentur; cum id accideret, quando humile genus dicendi ex industria affectarent? nam de se Paulus³: « Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulis in Christo, lac vobis potum dodi, non escam: nondum enim poteratis; » ac rursum⁴: « Sed in Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, ut et alias instruam, quam decem millia verborum in lingua. » Verum quantumlibet ipse Paulus ac cæteri Apostoli sic loquendo, audientium utilitati consulerent; patiebantur tamen interdum divina, cum divinus Spiritus eorum mentes attollens, sublimia per eos loqueretur; unde et idem Paulus : « Qui, inquit, loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo: nemo enim audit. Spiritus autem loquitur mysteria. »

37. Ad hæc, neminem puto existimaturn, Apostolos, cum Gentibus praedicarent Evangelium, aliis usos fuisse linguis ab his quibus gentes illæ utebantur, quibus Dei verbum annuntiarent: inutilis enim et ostentantium res potius quam Apostolorum

visa fuisset: quod vitio dat Paulus Corinthiis, a quo etiam eos revocare conatus est; hinc Theodoretus: « Reprehendit, inquit, Apostolus illorum (Corinthiorum scilicet) glorie cupiditatem, et deinde usum docet. Id enim datum erat prædicatoribus propter diversas hominum voces; ut qui ad Judeos veniebant, illorum lingua nientes, divinam afferrent prædicationem; et cum Persis rursus disserentes, et cum Seythis, Romanis, et Ægyptiis, singulorum vocibus utentes, evangelicam doctrinam predicarent. Supervacaneum erat ergo iis qui Corinthi disserbant, uti voce Scytharum, vel Persarum, vel Ægyptiorum, qui illos audire nequibant; » hæc ille. Quod igitur in aliis reprobatum est ab Apostolis, ipsos factitasse, turpe est opinari. Sic ergo hac ex parte non fuit illis opus habere secum interpres, cum illorum ad quos profecti essent, uterentur sermone. Unde (sicut diximus) duplii tantum ex causa illis inserviebant interpres: Vel cum alicui genti ipsis loquentibus, puta Romanis, in adjutorio essent alii qui latinum sermonem, quem illis loquerentur Apostoli, penitus ignorarent; tunc enim officium desiderari videbatur interpretis. Vel cum cœptu difficultia iidem (ut diximus) Apostoli locuti fuissent, tunc erat interpretis eadem explanare. His etiam addere possumus interpretationem apostolicarum epistolarum; nam licet ad unam vel aliam illæ darentur Ecclesiam, opera tamen interpretum communes omnibus reddebantur: ut dictum est nuper de Petri epistolis, quæ ex hebreo a diversis interpretibus in aliam linguam versæ, sparsæ sunt in Ecclesiam: ut etiam dicere possumus de epistola Pauli ad Hebreos scripta hebraice, a Barnaba, vel Luca (ut auctor est Clemens¹ Alexandrinus) grecè reddita. Quod autem aliquis ista nostra impugnans existimat, fuisse opus interprete sanctis Apostolis in communi colloquio, eo quod sicut his, qui eaetera Spiritus dona, ut prophetæ vel signorum gratiam adepti sunt, non semper est in eorum potestate illa præstare, sed cum id juberet idem Spiritus sanctus: ita Apostolos linguarum donum a Domino consecutus, non semper habuisse in potestate linguis loqui, sed cum vellet ipse Spirilus sanctus privato quadam impulsu, quo si carerent, tum in familiaribus colloquiis opus habuissent interpretibus; in hocne inservisse Paulo Titum, et Marcum Petro ad conversionem Gentilium. At istis plane adversantur quæ habet Paulus in prima epistola ad Corinthios capite decimo quarto, cum reprehendens eos qui ostentationis causa potius quam aedificationis loquerentur linguis; satis ostendit in eorum fuisse arbitrio collatum loqui linguis. Sed de interpretibus haec enim: ad Marcum iterum redeamus.

38. *De usu linguae græcae Romæ.* — Cum omnium sententia constet Marcum Evangelium scripsisse Romæ dum esset: græcene, an vero latine scripsit, dubium est a pluribus. Hieronymus² scribens ad Damasum, ejus potius videtur fuisse

¹ Act. ii. — ² Theod. in epist. i. ad Cor. c. 44. — ³ i. Cor. iii. — ⁴ i. Cor. 44.

¹ Clemens. Alex. in annot. in epist. Pet. in fin. to. vi. Bibl. sanct. — ² Hieron. epist. cxxiii.

sententiae, ut Marcus graece scripserit, dum ait : « De novo nunc loquor Testamento quod graecum esse non dubium est, excepto apostolo Mattheo, qui primus in Iudea Evangelium Christi hebraicis litteris edidit. » Id ipsum Augustinus¹ his verbis : « Horum sane quatuor solus Mattheus hebraeo scripsisse perhibetur eloquio, cæteri graeco. » Porro vetus liber de Romanis Pontificibus², qui fertur nomine Damasi, Marcum latino sermone Evangelium suum scriptis mandasse, non obseure significal. Itemque Graeci³ et Syri in eam proelviores videntur fuisse sententiam : neque aliud voluisse videtur Gregorius Nazianzenus⁴, dum ipsum Ialilis scripsisse Evangelium testatur his versibus :

Marcus at Ansonie Christi miracula genti
Haec memorat, Petri nixus sermone fideque.

39. Suadet hoc ipsum et ea potissimum ratio, quod Marcus cum esset (ut pluribus diximus) interpres Petri : si in gratiam Romanorum (quod habetur exploratissimum) Evangelium scripsit; quenam suberat causa, ut graece potiusquam latine scriberet? cum præsertim Tiberii imperatoris auctoritate⁵ et exemplo eadem græca lingua Romæ apud optimos jam exolesceret; et latina (ut satis superius narratum est) græca postposila, principem locum sibi in omnibus vindicaret: nam et Claudius imperialor, sub quo a Marco scriptum est Evangelium, non tantum non permisit Romanis graeco aliquando loqui sermone; sed et Gracum hominem, latini prorsus sermonis ignarum, graece loquentem, magistratus abdicatione dannavit; quod Suetonius tradit his verbis⁶ : « Splendidum virum, Gracieque provincie principem, verum latini sermonis ignoramus, non modo albo Judicum eratis, sed etiam in peregrinitatem redigil: nec quemquam nisi sua voce, utcumque quis posset, ac sine patrono rationem vitæ passus est reddere. » Haec cum scribat Suetonius; quenam, queso, causa Marcum movere potuit, ut scribens non solum Romanis, sed Ialis omnibus, graece potius quam latine Evangelium scriptum tradiderit? Non igitur Marcus in senalorum aliquamque nobilium Romanorum civium, qui græcas litteras callerent, quos graece loquentes pœnam sequi cognosceret, neque etiam in imperiti vulgi gratiam illud græce scripsisse potuit, penes quos græcus sermo vilescebat, usu meretricio infamatus; unde Juvenalis⁷ :

Nam quid rancidus, quam quod non se putat ulli
Formosam, nisi que de Thusca græcula facta est :
De Sulhaonensi mera Cecropis : omnia græce :
Cum sit turpe magis nostris nescire latine.
Hoc sermone pavent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi secreta. Quid ultra? etc.

40. Apud honestiores secus; qui etiam si graece loqui vellent, ut plurimum nescirent: nam quid

¹ Aug. de consens. Evang. lib. i. c. 2. — ² Tom. i. Concil. in Petr. — ³ Not. Geneb. in Chron. — ⁴ Greg. Nazianzen. in carm. de quat. Evang. — ⁵ Suet. in Tiber. cap. 71. — ⁶ Suet. in Claudio cap. 16. — ⁷ Juvenalis Satyr. vi.

putandum de caloris, si, qui Græcorum provinciis præficerentur magistratus, graece loqui nescirent? Certe quidem nec omnes ipsos Romanos, qui Græcorum provinciis administrandis præficiabantur, caluisse Græcorum linguam, ea que seribit Philostratus¹ in Apollonio, satis declarant; qui ipsum hisce verbis alloculum esse Vespasianni imperatorem testatur : « Nunc de ducibus aliquid restat dicere, qui ad populos gubernandos præficiuntur, non sane de his quos ipse dedita opera mittit; his enim ex optimorum numero lectis magistratus dabis: sed de his loquor, qui sorte magistratus accepti sunt: hos enim gentibus, ad quas gubernandas eos mittes, accommodatos esse dico oportere; quod sors patitur, ut qui graece sciunt, Gracis præsint; qui autem romane loquuntur, his præsint qui eandem locutionem habent. Cur autem id mihi in mentem venerit, explicabo. Dum in Peloponneso versarer, vir Gracie præsidebat ignarus graece linguae: ita ut nec ipse Graecos, nec ipsum graci loquentem ullatenus intelligenter; errabat igitur ipse plerunque, et in multis etiam fallebatur: socii namque, et judiciorum ministri pecunia corrupti, perverse causas judicabant, calumnias in præsidem velut in servum referentes. » Haec ille, que recitasse non pignit, ut ex his intelligamus, Græcorum linguam pene exolevisse in Urbe, cum qui provinciis præficerentur Romani, eandem discere non curarent. Ex his itaque perspicuum reddi potest, magis fuisse consentaneum, ut Marcus Romanis scripturus Evangelium, romana lingua, non græca usus fuerit.

41. *Plura de Marco.* — Praeterea si (quod dictum est superius, omnium fere antiquorum Patrum testificatione) Marcus ex Petri prædictione quod exceptit Evangelium scripsit: cum certum sit, Petrum Romanos homines nonnisi lingua romana esse alloculum: quomodo esse potuit, ut quæ latine dicta audiebat, latinis scribens, graece potius describeret: cum alioqui, etiam si Petrus alio idiomate, puta græco vel hebraico usus esset, quod ipse (ut dictum est) munere fungerebatur interpretis, latina illa reddere debuisset? Interpretis enim munus est, ea quæ peregrina lingua dicta sunt, in ipsorum linguam, quorum gratia munus subiit, quam facillime potest, reddere. Ad haec insuper alia ratione prudens lector, qui græcas litteras calleat, intelliget Marcum scripsisse latine: nam si græcum ejusdem Evangelii textum exacte disquirat, reperiet in eo esse nonnullas græcas voces impropias, quas cognoscet ex latino originali esse in græcum semilatine translatas; quas singulas enumerare, non est presentis vel instituti, vel otii, præsertim cum eas disertissimum virum Guiglielmum Sirletum cardinalem bibliothecarium adnotasse sciamus. His igitur prope necessariis rationibus non solum suademur, sed obstricti ferme devincimur, atque plane cogimur affirmare, Evangelium Marci ab eo latine potius quam græce esse conscri-

¹ Philostr. in Apollonio lib. v.

ptum¹: traditione magis quam antiquorum certo testimonio ipsum Marcum Evangelium summ, quod Romæ Latine scripseral, cum Aquileiae moraretur, missus illuc a Petro ad eam erigendam Ecclesiam, in gracem transstulisse; ipsumque originale Aquileiae diutius asservatum, Venetas demum esse translatum. Sed de Marci Evangelio satis.

42. De Marco rursus illud etiam queritur: num hic, qui Evangelium scripsit, idem sit cum eo qui a Luca² dicitur filius Mariæ, Joannes nominatus, cognomento Marcus, apud quem Hierosolymis Ecclesia coligebatur: ac etiam num ille Marcus, qui a Paulo³ apostolo consobrinus Barnabæ est appellatus unus idemque sit cum altero eorum: de hoc enim Paulus scribens ad Colossenses, haec ait: « Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, et Marcus consobrinus Barnabæ; » quorum nominum expressione, aliae distinctione, redarguitur novatoris inscritia, qui legens eundem Paulum ad Philemonem haec scribentem: « Salutat Ie Marcus, Aristarchus, Dennis, et Lucas, » ille, expuncto commate inter Marcum et Aristarchum posito, Marcum alium quenquam introduxit cognomento Aristarchum. Hinc queritur, an alium præter nominatos sit re erire Marcum.

43. Ad hanc perplexas de Marci nomine ambiguitates tollendis, illud primum disquirendum nobis est, num Joannes cognomento Marcus idem sit cum illo qui dicitur est Marcus consobrinus Barnabæ. Unum quidem eundemque fuisse Joannem Marcum, et Joannem consobrinum Barnabæ, satis Lucas persuadet, dum ait⁴ Joannem adhaesisse Paulo et Barnabæ, cum illi Antiochiae acceperint apostolatum; illumque esse cognominatum Marcum, idem Lucas⁵ inferius docet: cuius occasione, quod semel recessisset ab eis, et Paulus illum amplius recipere noluisset, orta dissensione inter eos, Barnabas (sic dispensante Spiritu sancto) cum reliquo Paulo Marcum assumpserit, eundemque in patrum solum Cyprum secum perduxerit; evidens est conjectura, eundem Marcum Barnabæ consobrinum fuisse. Haec de divinis Scripturis in hunc modum testata, Alexander⁶ grecus auctor, qui Aela Barnabæ est prosecutus, confirmat, qui et sanguinis conjunctionem inter ipsos intercedentem recenset.

44. Ex his plane erroris redarguitur Dorotheus, qui in sua Synopsi quoniam plurima consarcinavit mendacia, dum distinguens Marcum consobrinum Barnabæ a Joanne cognomento Marco, illum qui tem Ecclesie Apollonidis, hunc vero Byblidis præpositum dicit episcopum. Ex iisdem igitur (quod observatione dignum est) et illud compertum habetur, eundem Joannem cognomento Marcum a Paulo aliquando rejectum, ab eodem iterum postea fuisse susceptum, eundemque una cum Paulo in prædicatione Evangelii egregiam lavasse operam, id Paulo attestante, cum ad Colossenses scribens haec ait⁷:

¹ Petr. Epist. Aquil. in catal. lib. iv. c. 86. — ² Act. XII. — ³ Coloss. IV. — ⁴ Act. XIII. — ⁵ Act. XV. — ⁶ Apud Metaph. die 11 Junii. — ⁷ Coloss. IV.

« Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, et Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata, et Jesus, qui dicitur Iesus, qui sunt ex circumcisione; hi soli sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio; » haec Paulus, Romanum esset. Accersiverat illum Paulus, scriptis item Roma letteris ad Timothoeum his verbis⁸: « Marcum assume, et addue tecum: est enim mihi utilis in ministerio. » Ad Philemonem item⁹ Roma serbans, eundem Marcum, una cum caeleris, adjutorem suum appellat.

45. His igitur in hunc modum perspicue elucidatis, ea remanebit dubitatio investiganda, an idem Joannes cognomento Marcus consobrinus Barnabæ, unus idemque sit cum Marco, qui Romanum proficiens Petrum sentens, Evangelium scripsit, quem Petrus filium suum appellat. Evidem qui in his perversigandis non habuerint exactam in primis temporum ac rerum gestarum rationem, errore labi, licet inviti, coguntur. Nam Hieronymus in commentario in Pauli epistolam ad Philemonem, ubi de dicto Marco fit mentio: « Marcum, inquit, ponit, quem puto Evangelii conditorem, » affirmit hoc ipsum idem qui supra Alexander in Actis Barnabæ, Nicephorus¹⁰, et si qui alii recentiores. Cælerum cum hoc ipso tempore, quo Marcus evangelista Romæ agebat, et inde Alexandri in concessit, et in prædicatione Evangelii in Aegypto diutius est comoralus, quin (quod ait Athanasius¹¹) et in Libya et Pentapoli Evangelium prædeavat: eodem, quinquo hoc ipso, vel saltem superiori anno (ut paulo inferiori demonstrabimus) Joannes ille cognomento Marcus, Hierosolymis¹² Paulo et Barnabæ adhaeserit; eodemque ad prædicationem Evangelii postea secessus fuerit; indeque Barnaba a Paulo diviso, Hierosolymam primo, ac deinde Cyprus petierit, ac denum (ut dictum est) ad Paulum redierit: plane constat ex temporum, locorum, ac rerum diversitate, eosdem inter se esse distinetos. Noverunt hoc ipsum: et majores: Basilius¹³ enim, eo tempore quo Paulus Romæ agebat, quoicum (ut diximus) aderat Marcus consobrinus Barnabæ, Marcum evangelistam Alexandrinam Ecclesiam excoluisse testatur. Apud Isidorum¹⁴ quoque, diversum esse Marcum evangelistam a Joanne qui cognominatus est Marcus, legimus. Ex his igitur corrigendi sunt, qui dixerunt Marcum evangelistam illum esse, qui filius Mariæ Joannes dictus, Marcus cognomento est appellatus.

46. Rursus de eodem Marco idem qui supra Alexander¹⁵ reperitur errasse, cum cum amissi tantum novem Alexandria sedisse testatur: nam secundum Eusebii Chronicon, ab hoc anno quo Alexandria perrexisse ait, usque ad octavum annum Neronis, quo martyrio occubuit, non novem, sed decem et novem interiacent anni. Sed et illa ore vulgi potius decantata, quam majorum auctoritate

⁸ 2. Tim. i. — ⁹ Ad Philem. in fin. — ¹⁰ Niceph. lib. II cap. 43. —

¹¹ Athanas. in Synopsi. — ¹² Act. XIII. et XIII. — ¹³ Basil. adv. Eunom. lib. V. — ¹⁴ Isid. de vit. et de obitu sanct. — ¹⁵ Apud. Metaphrast. die 21 Junii.

asserta fabella rejicitur, qua dicitor, Mareum adeo repugnasse ne episcopus fieret, quantumlibet esset rogatus a Petro, ut ea de causa pollicem sibi ipse præsciderit: hoc enim, quod a quodam anachoretæ factum esse constat, Marco evangelista imprudenter nimis adscribitur. Nicephorus¹ etiam hanc recipitur, dum cumdem Mareum evangelistam, quem Petrus (ut vidimus) nominat filium, prognatum dicit ex Petri sorore: haud enim assentiri possumus istre absque aliqua antiquorum testificatione asserentibus. Quod spectat ad Ecclesiam in Aegypto a Marco collectam, de ea agenus inferius pluribus. Illud in praesentiarum præterisse non licet: Alexandrinam Ecclesiam ea etiam de causa primum locum post Romanam obtinuisse, quod Marcus cum Petri nomine id statuentis erexit; quod Gelasius testatur his verbis²: « Secunda autem sedes apud Alexandriam beati Petri nomine a Marco ejus discipulo et evangelista consecrata est: ipse enim a Petro apostolo in Aegyptum directus, verbum veritatis prædicavit, et martyrium consummavit. » Haec Gelasius. Ac de Marco hactenus.

47. *Claudii in idolatriam acta.* — Quod adres profanas attinet; consideratione quidem dignum existimamus, quod hoc ipso anno, quo Romanam Ecclesiam a Petro erectam fuisse monstravimus, multa a Claudio imperatore, nonnisi impellente numine, facta esse noscuntur adversus Gentilium superstitionem: nimirum abrogata fuisse complura sacrificia atque festa in venerationem deorum solita celebrari; testatur id Dio³ his verbis: « Post haec

¹ Niceph. lib. II. cap. 43. — ² Gelasius in decret. de lib. apocryph. — ³ Dio lib. LX.

Claudius terrium consul multa sacrificia, multasque ferias abrogavit: nam major anni pars in his absimilatur non sine magno Republicæ detimento. Ititur cas, et reliqua omnia que poterat, contraxit. » Huicque Dio. Haec licet ille alia ex causa, quam animo conceperet, fecisse credatur: nubitominus Deo impellente illud videtur opus aggressus, quod Petrus consummaturus in Urbem adveniat. Videas itaque, nonnisi nuto divino quo tammodo accidisse præsagium, ut cum primum christi via fides a Petro Romæ plantata coalescere cœpit, idolatria decrescere atque minui inciperet: accidisseque ut sicut olim apud Philisteos, cum in temp' Dagon Arca foderis est collocata, idolum suum imbecillitatem cadendo monstravit; ita etiam Ecclesiæ Romæ fundata, mox suorum rituum superstitiosa inpietas jacturam pati ibi cœperit.

48. Rursus hoc eodem anno illud idem auctor accidisse testatur: quod cum antea, mandato imperatoris, omnia Caui simulacra sublata fuissent; sancto mune edictio, quaenamque numismata viderentur ejusdem Caui effigie consignata, collari sunt jussa, quorum materiam Messalina Augusta in statuam Mnestei histrionis transpondi præcepit. Divinum plane atque aqua lance pensatum judicium: nimis, ut, qui suam statuam titulo Jovis aere conflatam in templum Dei inferre parasset, ipse in cunelis suis imaginibus infame dispendium pateretur. Quantumlibet enim Judæi ob necem Christo illatam graviora pati commeruerissen, tamen quoniam in Dei Iudeorum contumeliam Caius ea parabat, digna sententia presumptum ejus facinus punitum fuit.

ANNOTATIO EDITORIS AD NUM. II ANNI 45.

Cum ligneam Cathedram S. Petri, quæ Romæ merito in sacrosancta basilica S. Petri asservatur et colitur, plures inter Heterodoxos veluti commentitium in vulgus edere contenderint, negantes eamdem esse, qua sedit Petrus, haud ab re fore putavimus tractationem subjungere, quam Vincentius Alexander Constantius, vir clarus et bibliotheca Vaticanae quondam scriptor, ad asserendam genuinam ejusdem Cathedrae originem et antiquitatem perdocte conscripsit in libro eni titulus: Gregorii Cortesii S. R. E. Cardinalis de Romano itinere gestisque Principis Apostolorum libri duo, Romæ 1770 in-8° pag. 312-324. Labet quoque ad magis magisque corroborandam ejusdem Vincentii sententiam addere instrumenta publica, quæ solemmem Cathedrae S. Petri in templum Vaticanum translationem respiciunt.

DE CATHEDRA LIGNEA S. PETRI.

Cathedram ligneam, quæ in basilica Vaticana servatur et colitur, eam ipsam esse, in qua princeps Apostolorum PETRUS sedil, quum primum Romæ Gentibus Evangelium prædicaret, et summi pontificis munia obiret, Franciscus Maria Phœbeus elapsò saeculo ostendere conatus est, peculiari dissertatione

*ejusdem Cathedrae identitate, deque antiquitate et præstantia solemnitatis Cathedrae Romanae in lucem edita anno 1666 et Alexandri VII, pontificis maximi, qui nuper eamdem S. PETRI cathedralm magnificestissimo ac plane admirabili æneo opere decorandam exornandamque curaverat, nomini merito inscripta. Porro de eadem Cathedra ante Phœbeum egerat Franciscus Maria Turrigius in vernaculo opere de *Sacris Tropulariis* cap. xxi, pag. 117, in quo ejusdem lignæ Cathedrae formam ære incisam expressit, quemadmodum possea tum a laudato Phœbeo, tum etiam a Bollandi sociis tom. v Sanctorum mensis Junii de eadem Cathedra disserentibus in *Analectis de SS. Petro et Paulo*, factum est.*

Refert haec Cathedra juxta Phœbeum l. c. illius generis sellam, quæ apud Romanos *curulis* dicebatur¹, eamque varia eburnea signa adorant, et iuncule antiqui operis : et licet hujus formæ sellas curribus impontmos esset, interdum tamen a sellariis, id est sellarum brjulis, humeris sublimes portabantur, ut scribit Procopius de bello Wandalico lib. 2, ubi loquens de Belisario triumphum agente : *Belisarius, inquit, Curuli sella humeris captiverum inrectus est.* Porro hujusmodi curulibus sellis gestatoriis non solum ethnici pontifices maximi apud veteres Romanos utebantur, sed etiam antiquiores religionis christiane pontifices, ut bene colligitur tum ex compluribus locis ordinis Romani, tum etiam ex Joanne Stephano *de lege, seu portat. Summi Pontificis*, qui eas vocat *sellas curules pontificias*, atque ab antiquioribus acceptas esse significat, et in Ecclesiam Romanam olim invectas : unde Lippomnus in vita S. Bernardi lib. 2, cap. 1 : « Qui in parle catholica erant, inquit, electum suum (Innocentium III) solemniter « ordinatum collocaunt in cathedra, et per loca illa, in quibus stationes habent ex antiqua consuetudine « Romani pontifices, circumduxere. » Conveniebat proinde PETRO supremo Christianae Religionis antistiti illam alhibere a fidelibus sibi (ut par est credere) religionis causa delatam.

Et sane, nemo ignorat, vel a primis Ecclesiæ temporibus in more positum fuisse apud Christianos, ut episcopes, quum e vivis excederent, una cum suis cathedris sepelirent, quas cathedras, paulo post (Apostolorum Christi præsertim) e tenebris in lucem erutas, ita colerent, ut successores episcopi, quum primum ad illas assumerentur, in eis sedere consueverint². « Sane et Jacobi illius cathedralm (inquit Eusebius lib. 7 « *Ecccl. hist.*, cap. 19, juxta editionem Valesii) qui primus Hierosolymorum episcopus ab ipso Servatore et ab « Apostolis est constitutus, et quem fratrem Domini cognominatum fuisse, divina testatur volumina, ad « nostra usque tempora conservatam, fratres illius Ecclesiæ jam inde a majoribus magna prosequuntur « reverentia. » Porro idem Eusebius lib. 7, cap. 32, viros recensens, qui sua ætate floruerunt, refert Hermoneum post Zabidam apostolicam cathedralm Hierosolymis obtinuisse, quæ, inquit, *illuc etiamnum servatur*. In quem locum doctissimus Valesius notat, ex Actis passionis S. Marci, etiam Alexandriae ejusdem Marci cathedralm diutissime fuisse servatam.

Neque solum Jacobi et Marci ut in suis ad citatum Eusebii locum adnotationibus idem Valesius observat pag. 319, sed et omnium fere Apostolorum cathedras in iis quas fundaverunt Ecclesiis, religiosisime servatas fuisse, arguit ex hisce Tertulliani verbis in libro de *Præscript. heretic.*, cap. 36 : *Percurre Ecclesiæ Apostolicas, apud quas ipsæ adhuc CATHEDRAE APOSTOLORUM suis locis præsident, apud quas ipsorū authenticæ*

¹ *A curru, inquit Isidorus lib. xx, cap. 31, curules nominatur, in quibus magistratus majores (hoc est ardiles, praetores, et consales) iura redibebant, et C. Bassus apud Adol. Gelium lib. iii, cap. 18 : Senatores, dicit, in veterum aetate, qui curulum magistratum gessissent, curru sedebat, in curram rehi humoris gratia, in qua sella esset, supra quam considerarent, quæ ob eum causam curulis appellatur. Illic vero obiter notandum apud Romanos, teste Plutarcho in Marii vita, duos adhuc ordines fuisse, quorum alter sella, quæ curvos haberet pedes, utebatur, in qua sedens jus dicebat, huicque magistratos nomen et dignitas competitabat; inferiorum alterum, quem popularem, ut Rosinus asserit *Antiquitatum Romanarum* lib. vii, cap. 24, vocare consueverant. Obiit autem magno in honore hujusmodi sellas fuisse, nemo est adeo antiquarum rerum hospes ac peritus, qui ignoret. Quod vero hujusmodi cathedralæ eburnea etiam sigis calcarentur, palet ex Ovidio, qui lib. tv de *Ponto Elegia* ix eccl. 1.*

*Signa quoque in sella nossem formata curuli
Et totum Numide sculptile dentis opus.*

Et iterum :

Conspicuum signis cum premet altus ebur.

Quæ tamen optime convenire variis ex choro signis et iconenis Cathedrae Vaticanæ, vidimus superius.

² Quinimum eorumdem episcoporum cadavera iisdem cathedralis imposita, ad sepulturam efferriri consuevisse, refert Phœbeus pag. v laude dissertationis ex quadam Michaelis Leoniæ sacrarum ceremoniarum magistri MS. opere servato in Biblioth. Barberina, in quo testatur Romanum Petri cathedralm præ catenis venerandam prope ejus corpus olim conditam, indeque erutam fuisse. Hinc Paulus Arringhus *Romanus subterraneus* lib. 1, c. 25, n. 6 observat : quod a sacerdotibus vestrum sive pontificis appellazione, non ipsa tantum importari videntur, a sed catena quoque ornamentorum genera, quæ ordinibus congrunt, ut calix, crux, annulus, baculus pastoralis, cum quibus singulis Pontificis et cathedralis vel tituli insigniis, episcopos complutes tumulo illatos fuisse legimus. » Et sane de Cathedra ipsa lignea, hujusmodi sepiendi usum accipendum esse, comprobatur videtur posse factio Stephanii papæ, quod ex Actis martyrum acceptum, Baronius his verbis enarrat ad an. 260 n. 4. *Sepelivimus corpus ejus cum ipsa sede sanguinis aspersa in eadem crypta, in loco, ubi dicitur Cameterium Calixti.* Idemque Card. Baronius eundem sepiendi cathedralis cum cadaveribus episcoporum morem, comprobat exemplo Petri episcopi Alexandrini, quod ex Actis martyrum episodem sancti ab Anastasio Bibliothecario et greco in latum conversis desumptum, sequentibus plane verbis refert ad annum 310. *Euansem sic induitum (Petruum Alexandrinum) sacerdotibus vestibus periinde ac viventem in sede sancti Marci collocavit, indeque sublatum, huncque venerandum corpus gestantes, triumphali pompa procedunt, habentes in manibus victices palmas, ardentesque cervos, huiusque ualibus iacentis funeris, sicasque meliora hymnos conuententes ad locum pervenient, ubi cameterium a se constructum erat, ibique cum honorificentissime, ex more delibutum unguentis, sepultura mandarunt.*

*litterae eorum recitantur*¹. Consueverunt enim maiores tanti memores beneficij (ut ait ven. cardinalis Baronius ad annum 45), quod apostolica predicatione e tenebris, quibus erant offusi, ad lucem plane divinam enecti essent; etiam ipsas sedes ligneas, quibus Apostoli insedisset, summa omnium diligentia custoditas, veneratione prosequi.

« Quid igitur mirum (inquit laudatus Baronius in notis ad Martyrologium Romanum die 15 Januarii) « quod asservetur hactenus in basilica Vaticana ipsa Cathedra lignea, in qua olim Romae Petrus sedisse « perlbubetur? Si enim Sedes ipsa lignea, cathedra Iacobi apostoli, Hierosolymitani episcopi, post tot « tantaque Iudaici populi naufragia, post illud pavendum Hierosolymorum excidium, servata nibilominus « est integra usque ad tempora Constantini Magni imperatoris, ut scribit Eusebius hist. lib. 7, cap. 45, « quam et successores episcopi decenti honore custoditam sunt venerati, quid tam mirum Apostolorum « verticis Cathedram, pari saltem fuisse diligentia conservatam? » Porro eadem de Romana principis Apostolorum Cathedra ante Baronium scripsérat doctissimus Augustiniani Ordinis alumnus Omuphrius Panvinius in opere MS. *de Rebus antiquis, memorabilibus, et præstantibus Basilicæ S. Petri*, sequentibus plene verbis. « Eusebius Caesariensis episcopus antiquissimus Historiae Ecclesiastice auctor, lib. 7, cap. 45, « auctor est, S. Iacobi minoris, apostoli, qui primus in terris episcopus ab Apostolis Hierosolymis est « electus, Cathedram episcopalem usque ad sua tempora Hierosolymis conservatam fuisse, atque in ea « sedisse omnes episcopos, qui usque ad id temporis sedis illius sacerdotium sortiti essent; eamque « servatam fuisse scribit cum ingenti studio et magna veneratione velut a majoribus traditam memoriam « sanctitatis, obtenu vel vetustatis, vel prime sacerdotii sanctificationis. Quod si S. Iacobi cathedra per « quadringentos annos Hierosolymis conservata fuit, quid prohibet Petri quoque Cathedram, vetustissimam « antiquitatis significationem representantem, ad nostra usque tempora perdurasse? Quæ hactenus in « basilica Vaticana summo studio ac veneratione colitur et osculatur; servatur vero Cathedra ipsa, in « qua primus omnium sedis episcopus Petrus; deinde qui ei successeront in ea ipsa, in qua Petri successores permansisse credendum est, cum Cathedra ipsa ibidem perpetuo fuerit. »

Quoniam autem antiqua traditione acceperimus a Pudente senatore S. PETRI vi Romam primo venientem domi in Exequiis exceptum, in qua probabile est Apostolum sacras habuisse synaxes, Romanosque fidei mysteriis imbuisse, quemadmodum Antiochiae in domo Theophili fecisse, gravissimi auctores a Phœbeo laudati pag. xvii memoriae prodiderunt; hinc nonnulli satis probabili ratione conjicunt PETRI Cathedram, quam colimus in basilica Vaticana, ab eodem Pudente senatore, PETRO fuisse oblatam, ut in ea sedens pontificia obiret munia, Romanosque Christi religionem doceret. Constat enim ex variis sacerorum Evangeliorum locis, ac nominalim ex Luce capite iv, Joannis viii, Marci xii, Matthæi xxii, in more positum fuisse apud antiques, ut fidei magistri sedendo perdocecent discipulos, quod etiam observavit S. Hieronymus in commentariis, et Hieronymo antiquior Tertullianus cap. 36 *de Præscript.*; et Apostoli ubi locus erat commodus, in cathedralis sedentes evangelizare solebant, ut notant saecula Scripturæ interpres cum multis in locis, tum præsertim ad illud Matthæi xxii: *Super cathedralē Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi*, etc. Quapropter rationi et dignitati summi Ecclesia pontificis atque magistri, quam PETRUS gerebat, consenteant fuisse existimant, ut eo modo, quo prius Antiochiae cathedralis in domo Theophili dum conventus ageret Antiochenosque eruditet, adhibuisse fertur, eodem postea Romæ cathedrala uteretur in domo Pudentis, quoniam ibi conciones haberet et Romanos Christiana inbueret religione.

His præmissis, ad Cathedrae Vaticanae formam revertamur². Diximus superius illiusmodi generis sellam eam referre, quæ curulis a Romanis vocabatur, gestoriam tamen, (quemadmodum constat ex ferreis manubriis quæ in dextero præsertim Cathedra latere adhuc apparent) quarum sellarum usum Claudio imperante primum in Urbem vel in vectum esse vel frequentatum Suetonii, Seneca, Cornelii Taciti, aiorumque veterum scriptorum testimonio ostendit Justus Lipsius lib. 4 *Elector.*, cap. 19. Ad hæc eamdem Cathedram variis signis ex ebore cælatis exornari observavimus, quorum nonnulla Hereulicis profani

¹ Ille Phœbens l. c. Rigaltum coaguit, quod laudatas a Tertulliano *Cathedras Apostolorum*, pro principalibus Ecclesiis ab Apostolis constitutis, interpretebat; quasi Tertullianus, tautogiam commiserit, dicendo: *Percurre Ecclesias Apostolicas, apud quas ipsæ adhuc Ecclesiæ Apostolorum suis locis præsident. De ipsis ergo cathedralis materialibus* (subdit Phœbens), *procul dubio loquitur Tertullianus; unde et illa loca, in quibus eadem erectæ erant, Deo dicata, Cathedrahum nomen sortito sunt, prout reliqua Ecclesiæ, quibus episcopalis enthebra affixa est, Cathedrales nuncupantur.*

² Franciscus Maria Turrigius loc. cit. ita ejusdem Cathedrae formam magnitudinemque describit. « D'avanti è larga palmi quattro, e alta tre e mezzo; da lati larga poco più di due palme, e mezzo; di dietro con l'appoggio palmi sei: è fatta a colonelle et archetti tutta di legno; dette colonelle sono alte un palmo e due oncie, e P archetti due palme e mezzo; dinanzi sonavi intaghate diecidotto historie d'avorio con finissima esquisitezza lavorate con lavorini sottilissimi di ottone, intorno sono di basso rilievo molte figurine d'avorio; nell' appoggio è grossa quattro a deta; e perchè per l' antichità andava mancando, fu cinta di cingoli di ferro e di alcuni legni. Notandum tamen Turrigium licet accuratissime omnia per se investigaverit atque descripserit, in eo tamen deceptum esse, quod illa ornamenta quæ ex auricha'co constare putavit, ex purissimo auro revera sunt; quod Alexandru VII jussu a viris peritis compertum sua aetate fuisse, testatur Phœbens pag. LXX laudata dissertationis.

apud antiquos numinis monstrorumque dominoris ieneculas a Christianæ religionis ac Petri sanctitate prorsus alienas præ se ferentia, de ipsius Cathedrae *identitate* dubitandi ansam aliquibus prebuerunt. At ipsasmet falsi numinis monstra dominis imagines, sive ab initio ipsi Cathedra affixas, sive postea ornamenti causa adjectis, antiquitatis in licea esse, recte observat laudatus Phœbeus in citata Dissertatione, pag. xxxi, ubi præterea pluribus ostendit easdem imagines divinam PETRI nobis repræsentare virtutem, qui *Herculis instar, falsorum deorum monstra* (Roma siquidem, magno Leone teste scim. t. de SS. apostolis PETRO et PAULO, sylva erat frementium bestiarum, cum Apostolus ad illam pervenit) *miraculis et doctrina* *ceu armis carceribus usus, felicissime confecit; isque debelatis vitor insidens, de superata gentilitate, et calcata superstitione, media in Urbis luce Christi Servatoris trophya erex t.* Idolorum igitur monstra in lignea Petri Cathedra expressa, in eaque vel ornatus grata superaddita, vel antiquitatis argumento reliqua, nullum profecto christiani hominibus venerationem conciliabant, sed principis Apostolorum fortitudinem, resque adversus inanum simulacra deorum eorumque cultores præclare fortiterque gestas, ad vivum spectantium oculis repræsentabant. Extant Romæ innumera ad rem probandam antiquitatis monumenta. Quot enim reperiuntur urnæ Jovis, Apollinis, Veneris aliisque hujus generis celatae imaginibus, quas sacris martyrum cineribus et ossibus continendis majorum nostrorum religio consecravit? Quot magnificæ basilicæ, in quibus adhuc apparent Romanæ superstitionis vestigia¹? Quid phura? Illam ipsam ex ære statuam antiquissimam S. PETRI, quam cernimus in basilica Vaticana, quæque porrectum ad fidelium oscula pedem habet, Jovis Capitolini simulacrum fuisse, scriptores nonnulli affirmarent, ut ostendit Franciseus Maria Turrigius in Appendice laudati operis de *Sacris Trophyis Romanis*; nec quidquam falsi numinis, cui olim dicata fuerat, nomen et memoria efficit, quomodo D. Petro jam saec. vero a fidelibus ritu colatur, ut optime inuit Ennodius episcopus Ticinensis in *Libro Apolog.* quem anno 503 *adversus impugnantes IV synodum a Symmacho papa Romæ habitam, conscripsit, sequentibus plane verbis:* « Eece jam Christo propitio, ad novas fornaces simulacula redierunt; ecce iam de obsoleta superstitione usus « vester accipit, quod leletur, dum de veteri Tonante, nova merito vasculi præparantur. »

Sed jam veterum scriptorum testimonia de ipsa Vaticana Cathedra, ex laudata Francisci Mariae Phœbei Dissertatione, proferamus.

Agmen ducat Optatus Milevianus saeculi iv scriptor (nam Tertulliani, qui annos centum sexaginta ante Optatum floruit, per insigne testimonium ex libro de *Præscript. heretic.* superius attulimus atque explicavimus). Ille lib. 2 cont. a Parmenianum hæc habet: « Vestrae cathedrae vos originem reddite, qui « vobis vultis sanctam Ecclesiam vindicare: sed et habere vos in urbe Roma parlem aliquam dicitis. « Ramus est vestri erroris *portentus* de mendacio, non de radice veritatis. Denique si Maerobio dicatur, « ubi illic sedeat, numquid potest dicere in Cathedra Petri? quam nescio si vel oculis novit, et ad eujus « memoriam non accedit, quasi schismaticus contra Apostolum faciens, qui ait in memoris sanctorum « communicantes. Eece præsentes sunt ibi duorum memorie Apostolorum, dicite, si ad has ingredi poluit, « ita ut obtulerit illic, ubi sanctorum memorias esse constat. » Sane Optatum heic loqui de lignea Cathedra S. PETRI quæ oculis præsens objicitur, manifeste patet; nisi forte dicere velimus pro Cathedra intellexisse Basilicam ipsam Vaticanaam, quam tamen *memoriam* appellavil (quemadmodum olim vocabantur ecclesie utpote in memoriam Sanctorum extractæ) contradistinctam a Cathedra S. Petri, sive quasi eam contineantem.

Eodem saeculo iv labente, floruit Ennodius episcopus Ticinensis. Is ad calcem libri Apologetici quem superius laudavimus: *Mundi, inquit, caput Romam per vestras intentiones esse prostratum, et nutricem pontificii Cathedram quasi ultimum videre sedile despectam.* Et paulo post: *Eece nunc ad gestoriam sellum Apostolicar Confessionis uia mittunt limina candidatos, et iveribus gudio exactore flentibus, collata Dei beneficio dona geminantur.* Nemini dubium est de materiali Petri Cathedra Enniūm loqui. Quid enim per *uia limina*, nisi extrema sacri baptisterii madidi labia, vel supremos gradus Vaticani fontis, in quo tunc baptizandi immersi solebant, auctor intelligit? *Candidatos* vero quos, nisi nuper aqua bapti-

¹ In ecclesia S. Andreæ in Esquilino Calabarbara olim dicta, Simplicium papam, quum illam Deo dicavit, Diana ejusque venationes missivo opere in pariete expressas, intactas rebquisse, tradit Anastasius Bibliothecarius in eisdem S. Simplicii vita. In Sanctæ Agathæ Gothorum ecclesia sub Viminali, Iunior et Pacis Deo et cimento visebantur imagines. In via Nomentana templum est B. Constantiae Contantini imperatoris filia ab Alexandro IV. an. 1216 consecratum, olim Baecho dicatum, in quo tumba porphyrethica cum genio uvas calantibus incisa summo artificio spectatur. In pariete S. Maria Rotunda caput Cybels matris deorum cernitur: hoc ipsum templum Pantheon olim dictum, Bonifacius IV (teste Anastasio in ejus vita, et Card. Baronio ad an. 607 num. 4) oite expiatio Beatae Dei Gentrie, sanctissime omnibus martyribus noncopavit, nec dilevit Marci Agrippæ nomen, quod cubitalibus scriptum litteris, in ipsius templi fronte adhuc legitur. Nec, quod magis mirere, Adianus Primus *Dixi Antonini, et Diva Faustina* femina perdissima nomina et memoriam jussit expongi a fronte templi S. Laurentii in *Miranda* nominati in foro Boario, quum templum illud in martyris memoriam Deo consecravit. Tandem in celeberrimus Urbi plateis in immen-am assurgent altissimæ obelisci et vastæ molis eæchiles columnæ; haec Trajan et Antonini ethiornum imperatorum nominibus ac gestis, illi monstrosis imaginibus et hieroglyphicis Ægyptiorum superstitionem indicantibus insigniti, quos tamen vel *Sanctissimæ Crucis* particulae, vel simulaera apostolorum Petri et Pauli in fastigio erecta munimt atque coronant.

smatis ablitos, appellat? quos Christo renatos illico ad venerandam Petri Cathedram flentes prægadio, mittere consueverant, ut præstata ab illis humili subjectione magistriæ veritatis, *dona in baptismite super ipsis collata, Dei ipsius beneficio geminarentur*. Nec sane potuisse Ennodius elegantius Cathedram Vaticanañ paucis delineare, quam eam appellando *sellam gestatoriam Apostolicae confessionis*. Ita clementer in loco Vaticanae *Confessoris* olim effossa, teste Michaelo Leonico in Cod. MS. bibliothecæ Barberinæ, ad usum geslatoriae sellæ procul dubio attabre facta cernitur, habens in utroque latere duplia in umbria ferrea, hastis portatilibus immittendis appesita, ut superius animadvertisimus pag. 317. Præterea ex illius etiam verbis coligitur fuisse ligneam, ideoque portatim; quum vetustis illis Ecclesie temporibus cathedræ unius certo altivas loco ex marmore erigi consuevisse, pateat ex sedibus plerisque, quæ in antiquissimis Romæ cœmeteriis et cryptis cernuntur: et si ab Urbe discedere vellimus, prope Agenum in Gallia visitur adhuc sancti Caprasii pontificalis cathedra in grandi excisa lapide sub hiatu sepulture cuiusdam, in qua soli us erat Pastor, oves ad se persecutionis metu fugientes, sacramentorum ac doctrinae probato recreare, ut refert Sansayus in supplemento Martyrologii Gallicani ad dieum v idus Junias. Ritum vero mittendi incophylos recens baptizatos ad venerandam Petri Cathedram, quasi ab ea fidei veritatem quasituros, p'ane antiquissimum esse ex sequentibus sancti Leonis papæ I verbis eruitur, in *Sermonem secundum de sua assumptione*, ubi: « Quoniam, inquit, Petrus, qui in propria sede vivit, et præsidet, « præstat quarentibus, fidei veritatem. »

Quæ autem primis Ecclesie temporibus erga Petri Cathedram pietas emicuit ac veneratio, ut modo demonstratum est, eamdem subsequentibus saeculis magnopere viguisse, ostendunt quæ de saeculis a Joanne VII et Adriano I (quorum primus anno Domini 705 secundus anno 772 summum pontificatum iniit) in vetere basilica Vaticana cœctis, memoria prodidit Jacobus Grimaldus in *Catal. MS. Sacrar. reliq.* in tabulario ejusdem basilicae servato. Nam in Joannis VII sacello, tessellato opere extitisse ait delineatas cathedras Hierosolymitanam, Antiochenam, et Romanam, imagine Petri Hierosolymis, Antiochiae, et Romæ Evangelium prædicantis expressas, et Adriam I « non longe ab ara SS. Leonum in dextero templi « brachio in honorem S. Adriani martyris, saeculum construxisse tradit, in quo (loco ad hoc decentissime « fabrefacto) prædict. in beati Petri Cathedram populi devotioni venerandam exposuit, in coquæ custodiri « mandavit, ut Maphaeus Vegius memoria prodidit, atque in dicto B. Adriani I oratorio, suo tempore « asservari scribit. » At Vegios a Grimaldo laudatus, nihil aliud dicit libro 4 de *Rebus antq. memor. Basilice S. Petri*, nisi sua ætate (seripit autem Vegius Nicolao V pont. max. anno circiter 1450) « in ipso « alta in S. Adriani Ecliptam fuisse egregium ornatum, ubi collocta est Cathedra, super quam s. dore beatus « Petrus, dum solemnia ageret, consueverat. » Narratur autem apud Severanum de *vii Urbis ecclesiis* pag. 152 et seq. in Joannis Caballini lib. t legi: « quod, sedente Alexandro IV, S. Petri lignæ Cathedra « exorlo forte incenlio, et omnia circum circa late depascente, in mediis flammis divina, ut credimus, « virtute illæsa permanserit. »

Constat prælerex ex Anastasio in vilis summorum pontificum Leonis II, Pauli I, Gregorii III, Sergii II, Benedicti III, Nicolai I, Adriani II, aliorumque, qui a saeculo vi ad saeculum xii floruerunt, jam a primis Ecclesie temporibus in more positum fuisse apud Romanos pontifices, idque *canam consuetudinem*, ut ejusdem Anastasi verbis utar, *demonstrare*; « ut is in quem sacerdotes et clerici convenissent, in patriarchalium Lateranense dueceretur, et ibi in solo pontificio sublimatus, cum pedum beatorum osculo a proceribus et populo pontifex Romanus acclamaretur: proximo autem die Dominico manto pontificali indutus, ad ecclesiam S. Petri cum hymnis et canticis equitaret, ubi in Apostolica SACRATISSIMA PETRI « CATHEDRA collocatus, recitata super eum collecta ab episcopo Ostiensi ex institutione S. Mariæ papæ, « pallio pontificali implexus, ac ita Urbis et Orbis pontifex constitutus, missarum solemnia ageret. » Verum quum in basilica Vaticana sequeretur electio, electus illico manto pontificali decoratus, et in *Cathedra sancti Petri* collocatus, pontifex inaugurabatur; mox primo pariter dominico die pallium, vel nisi ante esset episcopus, consecrationis munus suscepiebat. Hisce ceremoniis tandem accessere *Coronationis* solemnia, de quibus primum Anastasius meminit in electione Nicolai I anno 858 celebrata.

Restat, ut de Romanæ Cathedra festo Pauli IV, constitutione t3, quæ incipit *Ineffabilis*, vni idus Januarii anni 1558 edita, non tam instituto, quam renovato, atiquid breviter subjungamus. Quanquam vetustissima nonnulla martyrologia et kalendaria festum Cathedrae Petri indicentia, nec Romanam nec Antiochiam memorent; non exinde tamen sequi Romanae et Antiochenæ Cathedrae festa minus antiqua esse, observavimus nota 9 ad Cortesi librum 4 de *Romanis itin. D. Petri*, pag. 22. Cathedrae enim Romanæ meminerunt Bedæ, Adonis, et Usuardi Martyrologia, nec non antiquum Romanum a Baronio laudatum in *notis ad martyrum Rom. sub die 18 Jan. et Geltonense quodam Karoli Magni tempore exaratum apud Mabillonum lib. 2 de Liturgia Gallieana*, pag. 121, et vetus Lucense, Antuerpiense

Corbeiense, omnia tandem melioris note Martyrologia Hieronymiana, et per vetustum Breviarium, quod erat apud cardinalem Sirletum, et ex quo Baronius I. c. sequentem orationem descripsit : « Omnipotens sempiterne Deus, qui ineffabili sacramento apostolo tuo Petro principalum Romanae urbis tribusli, unde se evangelica veritas per tota regna diffunderet; præsta, quæsumus, ut quod in orbem terrarum ejus prædicatione manavit, universitas Christiana devotionis sequatur. » Cathedrae autem Antiochenæ mentio habetur in martyrologio Usuardi, in vetere Lucensi a Francisco Maria Florentino edito, in Antuerpiensi, in Corbeiensi, aliisque pluribus apud Bollandum ad diem 22 Februarii¹. Quinimo quoad illa spectat Kalendaria et Martyrologia, (de quibus cl. Fogginus *exerc. ix*, pag. 263) ubi Cathedrae Petri festum recolitur, nullo peculiaris Cathedrae nomine adjecto; quum peculiare recolendæ Cathedrae nomen nec ipsa aliquando exprimant Lectionaria et Missalia minus antiqua, a Josepho Maria Caro Romæ in lucem edita an. 1691 fortasse existimatulum fuit, satis innui uliusque Cathedrae nomen ab ipso, quo recensebantur die, Romanae a xv kal. Febr., Antiochenæ vero ab viii kal. Martii, quos præter dies, alium sane nusquam Cathedrae Petri festo dicatum fuisse legimus. Porro hisce diebus celebratas fuisse Petri Cathedras, quod illis ipsis primum sederit Romæ et Antiochiae, monent Lemovicensis concilii Patres sess. I anno 1031. At id difficile esset, ut puto, comprobare. Quod facile suaderi potest, illud est, Cathedrae Petri festum hinc forle esse natum, quod solemne jam esset a prisca temporibus apud Occidentales atque Orientales annua festivitate diem illum recolere, quo quis alieni Ecclesie praefectus esset episcopus; ut festum ordinationis S. Jacobi in Indiculo de festis Apostolorum notatum apud Florentinum I. c. et homiliae, quas habuit ad populum natalitio pontificatus sui die Magnus Leo, clare probant, et constat etiam ex SS. Ambrosio et Augustino, ex Graecorum Menologiis, et Martyrologio Romano, ubi SS. Basilii, Joannis Chrysostomi, aliorumque episcopatus natalis dies memoratur, necnon ex nuper ladata synodo Lemovicensi, ex Anastasio Bibliothecario, aliisque ecclesiasticis monumentis, ut videre est apud Baronium in *not. ad martyrolog. Rom. 48 Jan. Bollandum in Actis ad eamdem diem*, et Thomassinum in *tractatu gallice scripto de festis Ecclesiarum tom. 2, Tractatuum historicoo-dogmaticorum lib. 2, cap. 10*. Quod si natalitio redeunte festo sui episcopi, singula laetabantur Ecclesiarum, institutiones Ecclesiarum a Petro factas, Ecclesiam colere universam maxime deenit, ut pole cui visum sit ad se totam hoc pertinere; quod ejus supremum Caput Petrus fuit atque Monarcha.

INSTRUMENTA PUBLICA.

Testor ego infra scriptus SS. Patriarch. basilice Principis Apostolorum de Urbe Beneficiatus et Subarchivista, qualiter in codice cui titulus : *Josephi Baldini Instrumenta Authentica, etc.*, in Tabulario ipsius basilice existente, a pag. 34 ad pag. 40 reperiuntur instrumenta resipientia solemmem translationem Ven. Ligneæ divi Petri Principis Apostolorum Cathedrae ad æneum monumentum eidem erectum in præfata SS. Basilica. Instrumenta autem haec sunt :

In Nomine Domini, Amen. Præsenti publico documento cunctis ubique pateat evidenter, et sit notum quod anno a Nativitate ejusdem Domini nostri Jesu Christi millesimo sexcentesimo sexagesimo sexto, indictione quarta, die vero decima sexta Januarii, pontificatus autem sanctissimi D. N. D. Alexandri divina dispositione papæ septimi anno ejus undecimo. Expleto magnificentissimo opere æneo inaurato in

¹ Petrus de Natalibus in *Catalogo MS. Sanct.*, cap. 95, exarato circa annum Christi 1470, rationem reddere cupiens, cur prætermissa propria Romana Cathedrae celebritate ad diem xv kal. Februarii, interdum retenta fuerit Antiochenæ Cathedrae solemnitas, asserit, quod *quamvis B. Petri in urbe Romæ fuerit Sedes principalior, illa tamen (Antiochenæ scilicet) celebris agitur, quæ fuit tempore prior et honorificientia patior*. Robertus autem Bellarminus cardinalis lib. II *de Roman. Pont.*, cap. vi : *Solemnitas Cathedrae Antiochenæ (inquit) vetustissima est, ut patet ex sermonibus S. Augustini de Cathedra Petri, necnon ex Martyrologiis Bede, Usuardi, et Adonis Trevicensis, et toto in orbe christiano celebratur, et quidem honorificientia, quam festus dies Cathedrae Romanae, qui nuper a Paulo IV iustitius est; et nusquam a populo mure festorum diuinorum collitur, cum festus dies Cathedrae Antiochenæ, non tantum a clero, sed etiam a plebe multis in locis seretur*. Iterum paula post : *Ea solemnitas (Cathedrae Antiochenæ) antiquior et celerior, quam Cathedra Romana*. At quis ignorat in universo orbe ac præsertim in Gallia et in Hispania festum Romanae Cathedrae nunquam omnissum fuisse; Romæ etiam olim celebrari consueisse, nec intermissum, nisi quoniam per aliquod temporis spatium una cum festo alterius Cathedrae celebratum est; tandem Paulum IV restitutorem, non institutorem, hojus celebraitatis extulisse? Quare non immixto Phœbus in *Dissertat. de antiquitate et præstantia Cathedrae Romanae*, pag. CXXXII, memoriam Bellarmini sententiam redargit. Neque enim tanti momenti est prioritas temporis, quam in ordine ad erectionem Sedis tantum admissionis, ut majorem auctoritatem dignitatemque Cathedrae Antiochenæ conciliet, quum hanc Romana multis aliis titulis superet et compenset, quos necesse non est hoc loco commemorare.

apside ante aram maximum sacrosanctae basilicae principis Apostolorum de urbe sito, pro lignea divi Petri apostoli Cathedra reponenda; quo in opere ex quatuor Ecclesie doctoribus, nempe latini et graci bini anterioris partis, sancti Ambrosius et Augustinus, posterioris autem, sancti Athanasius ac Joannes Chrysostomus extant; cathedralm aeneam manibus sustinentes, quorum simulacula aenea inaurata altitudinis palmorum viginti quatuor cum dimidio pro quolibet, supra basibus jaspidi sieno, nigro alboque marmore antiquo collocaata, qualuor hinc inde sanctissimi D. N. stemmatibus aeneis pariter inauratis: cathedrala vero aenea magno artificio, industria, ac labore equitis Joannis Laurentii Bernini R. Fabricae S. Petri Architecti constructa est; supra eam a longe spiritus sanctus in columbae specie appareat, magnoque angelorum cœtu circum circa varios actus agentium, multoque intore gloriae celestis effulget. Hoc in opere materies arti cedit, cunctique illud sunt admirati. Idecirco supradicta die semihora noctis eoram illustrissimo et reverendissimo D. Sigismundo Spala ejusdem basilicae canonico, et altero ex sacristis majoribus, meque Notario clementarii Reverende Fabricie, S. Petri aeneam Cathedram veterem aperuerunt sitam in sacello e regione altaris sanctissimi Crucifixi prope valvas majores basilicae, ubi divi Petri Cathedra asservabatur, ad effectum illam reponendi in novam capsam, et interim dicta Cathedra per modum depositi, a nonnullis sacerdotibus, et clericis bus geminis facibus accensis praecedentibus ad sacrarium fuit asportata, ne illi nocturno tempore extra propriam capsam aliquid sinistri accideret, hymnum *Te Deum* psallentibus, intusque abacum reliquiarum a cornu Evangelii reposita, in quo antiquitus recondebatur. Super quibus et Actum in prefata basilica præsentibus ibidem admodum RR. DD. Angelo Marcafecto, Antonio Batesio ejusdem basilicae sacristis minoribus, neconon Francisco de Sanctis subaltarista, Francisco Megale ecclesiae S. Angeli ad Fornaces curato, ac D. Benedicto Drei dictae Fabricie S. Petri præside testibus rogatis, etc.

Ego Joseph Balduinus presbyter Romanus publicus apostolica auctoritate Notarius, et ad archivum SS. Vaticanæ basilicae principis Apostolorum de urbe deputatus, de præmissis rogatus scripsi, subscripsi, signumque meum solitum et consuetum apposui requisitus.

Supradictis anno, in hœcione, mense et pontificatu, die vero decima septima Januarii, Dominica secunda Epiphanie, Festo S. Antonii Abbatis, hora 18^a cum tribus quadrantibus mansionarii et clerici dictæ basilicae praecedentibus qualuor facibus ardentiibus e sacario ad sacellum vetus cathedrae transtulerunt eamdem Cathedram ligneam, et in medio altaris eleganter ornati collocarunt eam, ornatus enim continebat sex candelabra argentea, duo candelabra prægrandia cereis accensis, parietesque albis ac rubris culiculis auro textis. Super quibus, etc. Actum in prefata basilica præsentibus admodum RR. DD. Angelo Marcafeculo sacrista minore, Joanne Baptista Montio dictæ basilice respective subsacrista, et Francisco Buccherio sacrae confessionis beatorum apostolorum Petri et Pauli custode testibus, etc.

Et ego Joseph balduinus, etc., *ut supra*.

Successive eodem die hora 21^a, dum vesperæ de Cathedra Romana S. Petri in choro dictæ basilicae solemniter decantabantur, sanctissimus D. N. Alexander papa septimus e Quirinali ad memoriam basilicam se contulit, inspecturus ipsam Cathedram ligneam S. Petri, ejusque aeneum ornatum, et fusis precibus ante altare sanctissimi sacramenti, perrexit ad altare maius sanctorum apostolorum Petri et Pauli, ibique facta oratione surrexit, ac conversus novum et eximum opus aeneum Cathedrae aspexit et postea ante confessionem dictorum Apostolorum se transtulit, ac paulisper flexis genibus oravit, deinde digressus, Cathedrae sacellum profectus et in genua flexus veneratus est eam, demum diligentissime illam inspexit præsentibus eminentissimis et reverendissimis DD. cardinalibus Francisco Barberino episcopo Portuensi, S. R. E. vice cancellario, et ejusdem basilicae archipresbytero, neconon Flavio Chisio tituli S. Marie de Populo, ex fratre secundum carnem dicti Pontificis nepote, aliisque præsulibus, atque sanctitatis sue familiaribus, deinde ad Quirinale reversus est.

Immediate absolutis vesperis cleris Vaticanus e choro discessit, et Cathedrae sacellum versus proficisciens cum celebrante canonico, et qualuor assistentibus Beneficiatis pluvialibus albis induitis, inchoata fuit supplicatio, et hoc quidem ordine processit. Praebant campanila et sinichium, deinde Archiconfraternitas sanctissimi sacramenti cum funeralibus, vexillo et crucifixo, erecta in dicta basilica, custodes ejusdem basilicae cum baculis rubris, ac in medio eorum major custos virginem rubram gestiens, crux cum duobus candelabris, cereisque accensis a sacrariori clericis delata, solemnis musicorum concertus hymnum *Te Deum laudamus* canentium; mox clerici beneficiati, beneficiati, et canonici, orones rochetto et cappa vestiti, facies accensas præ manibus gestantes incedebant, hinc inde qualuor virginem rubram cum insignibus argenteis reverendissimi capituli Vaticani a qualuor sacrariori clericis delatae; sequebantur celebrans canonicus, et qualuor assistentes beneficiati pluvialibus albis induiti, ac successive lignea Cathedra beatissimi Apostolorum principis operario rubro auro texto cum imagine divi Petri apostoli, sedentis ac benedi-

centis, necnon stemmatibus fel. ree. Sixti papæ IV, circumiecta erat, magna pompa solemnique ritu a sex canonicis pariter rochetto et cappa ornatis portabatur, quorum nomina sunt hæc, nempe illustrissimi et reverendissimi DD. Bernardinus Casalus, Honuphrius de Hyppolitis, Franciscus Mariæ Phæbus, Marcus Antonius Burattus, Franciscus Filaria, et Sigismundus Spada. Postremo dictus Em. D. Franciscus cardinalis Barberinus archipresbyter cum funale accenso, quod ipsius cubiculari praefectus præ manibus tenebat; supplicationem hinc inde sanctissimi D. N. papæ Helvetit comitabantur: Processio autem extra valvas egre sa, octo scalarum gradus descendit, deinde circumneundo, majus ostium ingressa, ad apsidem dicto ordine tetendit, ac super novum Altare iidem canonici portatores eamdem Cathedram collocaerunt, interim exp'eto per cantores hymno *Te Deum*, etc. Canonicus celebrans imposito in thuribulum thure, triplici ductu thuriticavit eam, postea assistentes intonuerunt videlicet *Exaltent eum in Ecclesia Plebis*, et cantores responderunt: *Et in Cathedra seniorum laudent eum*; illico a celebrante dicta fuit Oratio: *Deus qui beato Petro apostolo tuo*, etc., qua oratione absoluta, in musici decantaverunt motetum *Tu es Petrus*, etc., deinde omnes absqne facibus et ordine ad sacrarium redierunt. Dum tota supradicta supplicatio basilicam iugressa fuit, tormenta bellica relaxata fuere, et hujusmodi translatio maximo populi concursu toti urbi laetificie fuit, etc. Super quibus, etc. Actum ubi supra, etc., et presentibus ibidem admodum RR. DD. Angelo Marcafecto sacrista, Andrea Guerrerio mansionario, J.-B. Montio subsacerista, et Francisco de Sanctis subaltarista testibus, omnibus mihi notis, etc.

Et ego Joseph Balduinus, etc., *ut supra*.

Deinde predictis die, anno, inductione, et pontificati quibus supra, etc., hora prima noctis valvis basilicae clausis cum interventu illustrissimorum et revendissimorum DD. Honuphrii de Hyppolitis, Sigismundi Spadie canonorum, et saceristarum majorum, ac Francisci Mariæ Scotti, pariter dictæ basilicæ canonici, clementarii dictæ Fabricæ, presidente eis D. Aloisio Bernino deputato, dictique equitis Bernini architecti germano fratre aperuerunt novam Cathedram æneam, postea funiculis sericis rubris obligarunt Cathedram ligneam principis Apostolorum et pertrahendo eam, intus dictam Cathedram æneam ho'oserico villoso rubro ornatam in medio collocaerunt, incluserunt, clavique foris obscurarunt eam, dictamque clavem praefitus D. Aloisius Berninus ante dictis illustrissimis DD. canoniciis et saceristis majoribus tradidit, ad effectum iltam in sacrario asservandi, qua recepti mandarunt, ac rogarunt me Nolarium publicum intrascriptum, ut ad perpetuam post ritatus memoriam de predictis omnibus et singulis publicum seu publica, instrumentum, sive instrumenta conficerem atque traderem. Super quibus, etc. Actum in menor da basilica presentibus ibidem admodum RR. DD. Angelo Marcafecto sacrista, Francisco de Sanctis subaltarista, Francisco Megale patochialis ecclesiæ S. Angeli ad Fornaces curato, et Laurentio Picciachio J. V. D. neenon DD. Benedicto Drei predictæ R. Fabricæ praeside, Jacobo Balsimelli factore, et Carolo Patrelio ejusdem basilicæ converritore testibus ad predicta omnia et singula vocalis, habitis specialiter atque rogatis, etc.

Et ego Joseph Balduinus, etc., *ut supra*.

In quorum fidem presentes litteras mea manu scriptas et subscriptas sigillo predicti Tabularii obsignavi hac die 3 Martii anni biss. 4864.

(L. S.)

HENRICUS DEBELLINI,
SS. Bas. Vat. Beneficiatus et subarchivista.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5536. — Olymp. 205. an. 3. — Urb. cond. 796. — Jesu Christi 43. secundum Baronium 45.
— Claudi imp. 3.

1. *Consules.* — Ad num. 1 et seqq. Coss. *Claudius Aug. III* et *L. Vitellius II*. Buronius Vitellium sine nola numerali proficitur; cum tamen Suetonius in Vitellio festetur, eum cum Claudio principe duos consulatus ordinarios gessisse, certumque sit Claudi Augusti in quarto consulatu collegam fuisse, et iter consulcum tunc processisse. Sumptus is consulata-

lus a Claudio juxta primam consulatum Cæsareorum regulam, et in hunc annum dilatus, quod praecedenti secundum consulatum ante imperium sibi desinatum, gesserit. Clandius in Britanniam ivit ab Aulo Plautio accessitus, et aliquam ejus partem subegit.

2. *Quo anno Petrus Romam venerit.* — Euse-

bis in Chronico, Petri in urbem Romanum adventum refert anno secundo Claudi, quam sententiam secundus est Baronius. Sed, ut inquit Valesius in Notis ad Eusebium lib. 2, cap. 16, sententia haec refelli videtur ex Actibus Apostolorum; ex quibus constat Petrum in Iudea ac Syria semper mansisse usque ad ultimum annum Agrippae regis. Qui cum Hierosolymis Petrum in vincula conjecisset, paulo post, divina eum insegnante justitia, extinctus est Caesarae, ut refert Lucas. Cum igitur anno quarto Claudi mortuus sit Agrippa, ut inter omnes convenit, Petrus ante hunc annum Romanum proficisci non posuit. Sed auctor Chronici Alexandrii adventum Petri in urbem Romanam adhuc tardius refert. Scribit enim Paulum venisse Hierosolymam ob controversiam de Circumcisione, anno sexto Claudi; eoque anno celebratum esse concilium Hierosolymitanum, Apostolis nondum a se invicem disjunctis. Itaque ex ejus sententia Petrus non ante annum vii Claudi Romanum profectus est. Denique Lactantius lib. de Mortibus Persecutionum cap. 2 ait, Petrum *cum jam Nero imperaret*, Romanum venisse, quae opinio verisimilior videtur. Neque enim in Chronologia Pontificia Eusebio magna fides habenda, ut inferius ostendemus.

3. *Nerone imperante Petrus Romanum venit.* — Praestat hic Lactantii citati verba in medium afferre: Apostoli « per annos xxv usque ad principitum Neroni anni imperii per omnes provincias et civitates Ecclesiae fundamenta miserunt. Cumque jam Nero imperaret, Petrus Romanum advenit, et editis quibusdam miraculis, quae virtute ipsius Dei data sibi ab eo potestate faciebat, convertit multos ad iustitiam, Deoque templum fidele ac stabile posuit. » Ex his viginti quinque annis, qui ad prædicationem omnium Apostolorum ex æquo pertinent, orla videtur opinio de xxv annis, qui vulgo tribuntur S. Petro in sede Romana. Qui Claudio imperante Petrum Romanum venisse volunt, coguntur duplicare præfationem ejus in Urbem et duplex item ejus cum Simone mago certamen communisci, primo quidem temporibus Claudi, dein principatu Neronis; quod lamen a nullo veterum proditum, ut ait Baluzius in notis ad Lactantium. Hanc etiam sententiam tueruntur Papebrocius in Conatu Chronico-Historico ad Catalogum veterum pontificum, et Ludovicus DuFour in Observationibus MSS. ad Chronologiam Pontificiam, quas necum pro sua benevolentia communicavit (1).

(1) Mansi ad num. 3 Pagi. — De Evangelio S. Marci, quando et qua lingua scriptum sit; de ejus item Martyrio et Liturgia, consule Bollandianos socios ad diem xxv Aprilis pag. 344 et seqq., item de ejus Evangelio Remigium Ceillerium in Historia auctorum Ecclesiasticorum tom. I, pag. 352 et sequentibus.

De capite ultimo S. Marci, præter ea que afferit Baronius, vide Remigium Ceillerium in Historia auctorum Ecclesiasticorum tom. I, pag. 356. De Liturgia item, quæ S. Marco tribuntur, ut et Petro, Mattheo, Joanni evangelistæ, Jacobo et aliis, consule collectiōnem Liturgiarum Orientaliū Eusebii Renaudotii.

PETRI ANNUS 2. — CHRISTI 46.

4. *Petrus mittit in provincias discipulos.* — Anno, qui sequitur, a Christo nato quadragesimo sexto, C. Crispino secundum et T. Statilio Tauro consulibus, stabilita jam sede Romana, Petrus apostolus, cui universi gregis cura a Domino commissa erat, ad cæteras occidentalis orbis partes admovens oculos, ut apud omnes prædicatio evangelica illucesceret, discipulos, quos habebat, in diversas provincias amandavit. Velut enim a sole radit, et e fonte rivi, a sede Petri longe lateque fides christiana diffusa, ubique est feliciter propagata: quod Innocentius¹ papa ad Decenlium scribens his verbis significal: « Quis enim nesciat, aut non advertat, id quod a principe Apostolorum Petro Romanæ Ecclesiae traditum est, ac nunc usque custoditur, ab omnibus debere servari; nec superinduci, aut in-

froducti aliquid, quod aut auctoritatem non habeat, aut aliunde videatur accipere exemplum? præsertim cum sit manifestum, in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, et Siciliam, insulasque interjacentes, nullum hominum insituuisse Ecclesias, nisi eos quos venerabilis apostolus Petrus, aut ejus successores constituerunt sacerdoles? Aut legum, si in his provinciis alius Apostolorum invenitur aut legitur docuisse? Quod si non legum, quia nusquam invenitur, oportet eos hoc sequi quod Ecclesia Romana custodit, a qua eos principium accepisse, non est dubium: ne dum peregrinis assertionibus student, caput institutionum videantur omittere. » Haec Innocentius.

2. Quinam vero fuerint, qui diversis temporibus ad diversas insituendas Ecclesias a Petro sunt missi discipuli, et ordinati episcopi: licet scripторum inopia obscurum pene remanserit, aliquot ta-

¹ Innoc. ep. 1.

men. quos recensilos invenimus, hic enumerasse volumus. Habuit¹ a Petro institutos episcopos Sicilia Paneratium. Marcianum, Berillum, et Philip-pum; Capua Prisenum; Neapolis Aspren, aliter Aspre-natum; Tarracina Epaphroditum; Equiculae populi Marcum, alium tamen ab Evangelista; Ptolemaeum Nepe; Romulum Fesulae; Paulinum Luca; Ravenna Apollinarem; Verona Euprepium; Patavium Pro-docimum; Ticinum Syrum; Aquilcia post Mar-enum, Hermagoram; in Gallis Lemovicenses, Tolosani, et Burdegalenses Martialem; Tongrenses, Colonienses, et Treverenses Maternum, neconon Valerium; Rhenenses Sextum; Arelatenses Trophi-mum, Senonenses Sabinianum; Cenomanenses Julianum; Vienna et Maguntia Crescentem; Cata-launum Meminium; Bituricenses Ursinum; Arver-nenses Austremonium; Sanclonenses Eutropium; Germania Eucharium, Egistum, et Mercianum; Hispania Torquatum, Clesiphontem, Secundum, In-daletum, Caecilium, Hesychium, Euphratium, et alios. In Britannia etiam Petri opera Evangelium penetrasse tradunt: hand mirum: ea enim insula anno superiori a Claudio subjugata, ad predicationem Evangelii patuit aditus. Multa his scimus addenda fuisse de compluribus aliis, qui a Petro missi dicuntur discipuli: sed temperantius agimus, con-sultius existimantes ex multis pauca referre, quam multa incerta, ac nobis non satis explorata coacer-vare. Quantum vero temporis Petrus Roma permanserit, receptior ea videtur esse sententia, ut usque ad nonum Claudi anno, quo ejus edicto Judaei Roma sunt pulsi, ibi praedicans Evangelium, egerit. Sed de his suo loco fuisus agemus inferius.

3. *Interitus Agrippae.* — Hoc eodem anno quarto Claudi inchoato, Agrippa rex Iudeorum (ut Josephus² testatur) cum egisset sui regni annum sepimum, quorum quatuor sub Caio, tribus vero sub Claudio regnavit, miserando interitu vita functus est: cuius obitum Lucas³ mox post necem Jacobi et careerem Petri recensuit, ut Dei vindictam ad-versus eum in ultionem admissorum facinorum declararet. Sie ergo rem gestam brevi compendio perspringens, ait: « Statuto autem die, Herodes, ve-silus ueste regia, sedet pro tribunal, et concepcionabatur ad eos: Populus autem acclamabat, dei voces, et non hominis. Confestim autem pereussit eum angelus Domini, eo quod non dedit honorem Deo: ei consumptus a vermis, expiravit. » Haec Lucas, Josephus vero rem gestam pluribus prosecutus⁴ sic ait: « Agrippa Mathiae adempto pontificali, successorem dedit Elioneum Cithaei filium. Jamque tertium Iudeae totius regni (a Claudio enim integrum accepit) annum exegeral, cum pervenit in urbem Cesaream, quae prius Stratonis turris dicta est, ubi solemnes ludos celebravit pro salute Cesiris: ad quin festivitatem magna multitudo nobilium ac procerum convenerat ex tola provincia.

¹ De his omnibus diximus in Not. ad Roman. Martyrolog. — ² Jos. antiq. lib. xix. c. 7. — ³ Act. xii. — ⁴ Joseph. antiq. lib. xix. c. 17.

4. «Ejus celebratissime die secunda processit mane in theatrum, amictus ueste tola ex argento mirabili opere contexta, que radiis orientis solis perennsa, el divinum quendam fulgorem emittens, veneracionem cum honore inotiebat spectantibus: moxque adulatores perniciosi hi auiunde acclamantes, deum consulabant, rogantes ut faveret propitius: haec-nus enim ut hominem reveritos, nunc agnosce et e fateri in eo quiddam mortali natura excellentius. Hanc impiam adulatioinem nec ille castigavit, nec repulit: pauloque post suspiciens, vidi supra caput suum imboneum fumi extento incidentem: moxque ut sensil hunc esse calamitatis nuntium, qui olim felicitatis fuerat, ex intimis praecordis indo'ut; se-cuta sunt ventris termina statim a principio vehementia. Conversis igitur in amicos oculis: En, inquit, ego ille vestra appellatione deus, vitam re-linquere jubeor, fatali necessitate coargente uestrum mendacium; et quem immortalis salutastis, ad mortem rapior. Sed ferenda est voluntas celestis numinis: neque enim male viximus, immo tanta felicitate, ut omnes me beatum praedicent. Hac lo-cutus, crescente dolore, discruciatatur.

5. «Propere igitur relato in regiam, rumor spar-sus est, brevi esse moritum: quamobrem confe-stim totus populus uni cum uxoribus atque liberis saccum iudatus, more patrio, supplicabat Deo pro salute regis, omnia miscens lamentis et ejaculatis. Rex autem in celsiore decumbens cubiculo, et in faciem stratos humi prospicens, non temperabit sibi a lacrymis. Crucitu deinde per continuos qui que dies nihil se remit ente confectus, vitam finivit, annum natos quartum supra quinquagesimum, post-quam regnasset per septennium. Quatuorenim annos super Caio Cæsare obtinuit regnum; primum in Phi-llihi tetrarchia per triennium, eni quarto denum anno accessit Hierodistetrarchia: tribus deinde annis sub Claudio Cæsare preter jam dictam ditionem, in Iudea quoque regnavit et Samaria, simulque Cesarea. » Et paulo post: « Superstiles autem ei fuerunt filii quidem unus Agrippa, annum agens decimini septimum; filiae vero tres: ex quibus Be-renice nupta erat Herodi patruo, nata annos sexdecim; reliqua duetum etiam virgines erant, Mariamne et Drusilla: haec septennis a patre desponsata Julio Archelao Chelcie filio, illa decennis Epiphani filio Comagenorum regis Antiochi. »

6. Sed antiquam cafera prosequamur, quæ contigerunt post mortem Agrippæ: de ipsius mori-bus, et observantia rerum Judaicarum, haec quæ istem Josephus enarrat, audiamus; sic enim ait: « Agrippa mitissimo fuit ingenio, in exteris omnes atque beneficis, liberalis, et humanus, in sua gentis homines benignus, et promptus ad adjuvandos pre-caeteris in necessitatibus: quapropter libenter et continue degebat Hierosolymis, institutorum ac rituum patriæ servator religiosissimus: purus enim erat a contaminamentis omnibus, nec ulla dies ei præleribat absque sacrificio. Accidit aliquando, ut quidam Hierosolymita legis peritus, nomine Simon,

advocata concione per regis absentiam agentis Iun
Gesaree, criminaretur ilium ut impurum, et ar-
cendum templi aditu, quod nonnisi dignis pateat.
Id ubi praefectus urbis illi significavit per litteras,
confestim accersivit hominem : a quo fortuna re-
perlus in theatro, assidere sibi eum jussit ; moxque
sedata voce, ac placide : Die isthi, inquit, quid tibi
non probetur ex his qua facimus ? Qui enim nihil
haberet quod dicere, precatus est veniam. Tunc rex,
eius quam quisquam opinaretur, reconciliatus est,
clementiam magis quam iram decere reges existi-
mans, et lenitatem magis, quam celsitudinem :
itaque dimisit eum non sine munere. » Haec de
Agrippae moribus Josephus, qui ea que post ipsius
interitum acciderunt, enarrare pergit in hunc mo-
dum :

7. « Postquam autem cognitum est excessisse
Agrippam, Caesarienses et Sebasteni (sunt hi Samari-
tani) beneficiorum ejus obliti, pessimam ei retule-
runt gratiam, convicia non dicenda jaclentes in
defunctum. Militum quoque vulgus, qui tum forte
aderant, protraeas e palatio filiarum statuas unani-
miter defulerunt in Iordania, eisque (ut poterant)
illudebant modis, quos turpe sit eloqui : instructis-
que per loca publica epulis convivia celebrabant
coronis redimiti, et dehuti unguitis, libantes in-
teriorum Chironti, et sibi invicem propinantes pae-
audio quod ex obitu regis conceperant. » Et paulo
post : « Filius porro defuncti Agrippie Roma erat eo
tempore, educabaturque apud Claudium Caesarem :
qui audito Agrippae obitu, et contumeliis quibus
eum Caesarienses ac Sebasteni post mortem affec-
rant, illius quidem causa indoluit, ingratis autem
populis vehementer iratus est. Confestimigitur voluit
successorem paterni regni Agrippam juniorem mit-
tere, simul ut iurejurando satisfaceret. Sed liberti
et amici, qui multum apud eum poterant, dissuase-
runt, negantes futum admundum adolescenti et
vixit egresso pueritiam tantum regnum committ-
tere, cui administrando sit impar, quod viriles etiam
posset gravare humeros.

8. Cumque visi essent aequum dicere, Casar
praesidem Iudeae totiusque regni misit Cuspium
Fadum, defuncto hoc honoris tribuens, ne Marsum
Syriae praesidem inimicum in regnum ejus induceret.
Aude omnia autem Fado injunxit, ut Caesarienses
et Sebastenos acriter castigaret, propter inflictam
mortuo injuriam, contumeliasque illatas adhuc ju-
venibus. Alan vero Caesariensem et Sebastenorum
cum quinque illis cohortibus ablegaret in Pontum
illie militaturas; militesque e Romanis legiobus
Syriam tuentibus delectos in eorum locum substi-
tueret. Nec tamen ei iussioni satisfactum est : missa
enim legatione, flexerunt Claudium, ut manere eos
in Iudea permitteret; qui sequentibus temporibus
maximarum calamitatum Iudeis fuerunt initium,
et seminarium belli exorti, Floro praeside : quoniamob-
rem Vespasianus vicit (ut paulo post dicitur) eos ex
illa regione alio transtulit. » Haec Josephus¹; addit-

¹ Joseph. antiq. lib. xx. cap. 1.

que in locum Vibii Marti Syriae praesidis subrogatum
fuisse Cassium Longinum.

9. *Herodes a Claudio jus in templum obtinet.*
— Ceterum Agrippae defuncti regis frater Herodes
rex Chalcidis, jus in templum, quod olim suo ger-
mano concessum fuerat, a Claudio obtinuit : quod
idem auctor testatur his verbis : « Eodem tempore
et Herodes dynastes Chalcidis, defuncti Agrippae fra-
ter, petiit Caesare potestatem in templum eiusdem
aerarium, jusque eligendorum summorum pontificum :
impetravitque haec omnia, ita ut etiam posteris
ejusdem jus manuserit usque ad bellum Iudaicum exitum.
Ipse vero Herodes, Canthara in ordinem redacto,
Josepho Canaei summum pontificatum confulit. » Haec
Josephus; licet mirum in modum confundat ordinem
temporum, qui haec de Herode referat ante
annum quinti consulatus Claudi, qui sunt ejus impe-
rii annus decimus, itemque ante famem illam toto
orbe grassatam, que (ut vidimus) anno secundo
Claudi accidit, facti esse ponat. Quoniambreum cum
auctorem in his quae temporis sunt, sibi ipsi minus
constantem, sed valde contradicentem sequi non li-
ceat; quod conjectura studet, amplectimur.

10. Quod enim morte Agrippae regis extinctum
simul esset eum illo privilegium de jure templi, nec
in Agrippam jumentum illud esset collatum, Herodem
hanc diu post fratris obitum illud a Claudio
impetrasse putamus. Rursus vero in successione Ju-
daeorum pontificum idem sibi ipsi Josephus contra-
ria scribere plane convincitur, dum Agrippam re-
gem, antequam moreretur, Mathiam, qui Simoni
Canthara fuerat subrogatus, in ordinem redegisse
testatur¹, inque locum ejus substitui-se Eleneum
Cithai filium; paulo post² vero ab Herode Agrippae
fratre in locum Cantharae ab ipso privati suffectum
esse Josephum tradit, nulla de Eleneo habita men-
tione; cum tamen Cantharam constet ante Mathiam
pontificatum gessisse. Sed haec satis de Judaicarum
rerum praesentis anni statu.

11. *Paulus Gentibus Evangelium nuntiat.* —
Dum haec agerentur in Iudea, Paulus et Barnabas,
qui (ut diximus) anno superiori solemnii ritu ad pre-
dicationem Evangelii apostolatum acceperant, cum
assumpto secum Joanne, qui cognominatus est Mar-
cus, peragrassent Seleuciam, atque inde Cyprum
navigassent, ac venissent Salaminam, universaque
denum insulam perambulasset; Paphum denique
venientes, Sergium Paulum proconsulē nacti, ad
fidem Christi convertunt. Cum autem hic dicatur
proconsul, et auctore Strabone³, et aliis, explora-
tum habeatur Cyprum non proconsularem, sed
praetoriā factam esse provinciam : cur a Luca
Sergius Paulus non praetor, sed proconsul nominetur,
ea videtur esse ratio, quod eadem praetoria pro-
vincia saepe honoris causa data est administranda
Cilicia proconsoli, ut inter alios Publio Lentulo⁴ :
quod non illi tantum, sed et successoribus aequo esse

¹ Joseph. antiq. lib. xix. c. ult. — ² Joseph. antiq. lib. n. c. 1.
in fin. — ³ Strab. lib. xiv. in fine. — ⁴ Sigou. collegit lib. 1. de an-
tiq. jur. provinc. c. 14.

concessum, par est credere; nam nullibi me legisse memini aliquem insulte Cypri prætorem. Sic igitur Sergium Paulum proconsulem nominatum esse putamus, quod etiam Ciliciam proconsularem provinciam administraret. Cum vero sui natura esset per se distincta provincia, eademque prætoria ducla, nec alteri cuiquam subjecta: ex eo etiam æquè factum est a Patribus, ut Cypri¹ Ecclesia sub nulla alia metropoli censeretur, neque sub Tarsensi Cilicie, neque sub Antiocheno Syriae, vel aliis: licet Petrus Fullo hæresiarcha episcopus Antiochenus eam Antiochenam Ecclesiam subiectare conatus sit, nulla alia ratione, nisi quod Evangelium accepisset ab his qui Antiochiae fuerant ordinati, Paulo et Barnaba: sed frustratus est suo conatu, ut suo lo o dicemus.

12. Quod ad conversionem proconsulis spectat, quam altigimus: plenius Lucas² his enarrat verbis: « Cum perambulasset universam insulam usque ad Paphum, invenerunt quemdam virum magum pseudo prophetum, Iodæum, cui nomen erat Barieu, qui erat cum proconsule Sergio Paulo, viro prudente. Hic accessit Barnaba et Saulo, desiderabat audire verbum Dei: resistebat autem illis Elymas magus (sic enim interprætatur nomen ejus) querens averttere proconsulem a fide. Saulus autem, qui et Paulus, repletus Spiritu sancto, intuens in eum, dixit: O plene omni dolo, et omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis justitiae, non desmis subvertere vias Domini rectas? et nunc ecce manus Domini super te, et eris cæcus, non videns solem usque ad tempus. Et confestim cecidit in eum caligo et tenebræ, et circumiens querebat qui ei manum daret. Tunc proconsul, cum vidisset factum, credidit, admirans super doctrinam Domini. » Haec enim de his Lucas. Tantum autem absuit ut Elymas magus cæcitate percussus aliquando resipuerit, ut magis ac magis in evangelicam doctrinam insaniens (quod testatur Dionysius³) librum ediderit adversus Pauli prædicationem et Christi fidem. Cælera autem quæ de prædicatione Pauli et Barnabæ scribit Lucas usque ad concilium Hierosolymitanum, quod anno nono Claudi⁴ esse celebratum monstrabimus: cum, quo potissimum anno singula sint facta, certa assertione affirmari non possit; ea, quam conjectura demonstrat, utentes ratione, quod singuli annis gestum putamus, quantum fas est ordine temporum prosequemur.

13. A Papho⁵ igitur navaianles Paulus et Barnabas, Pergam Pamphilium venerunt: Joannes vero, qui eos sequebatur Antiochia, Hierosolymam est reversus. Inde vero Antiochiam Pisidia pervenerunt: ubi ingressi synagogam die sabbati, quo conventus Judeorum fieri consuevit, rogantur ab his qui synagogæ præerant, si haberent exhortatorium sermonem, illum dicerent coram populo. Eiusmodi quoque consuetudo, ut peregrini episcopi ad coniunctionem invitarentur ab ejus civitalis, ad quam

venissent, episcopo, diu permanuit in Ecclesia, imo et canone⁶ legitur stabilita. Unde de ea re conquerens est Gregorius Nyssenus⁷, quod ab Helladio episcopo Casariensi ad id agendum non fuerit invitatus. Sic invenies observatum apud Ambrosium⁸, sic Alexander a Cyrillo⁹ ejus sedis episcopo. Ex quibus authenticæ probantur, quæ in apocryphis apud Clemensem leguntur in hæc verba, de episcopo peregrino dum agitur. « Si episcopus una cum episcopo sedeat, eundem ab illo obtinens honorem, rogabisque eum, o episcope, ut sermones habeat apud populum ad docendum accommodatos (peregrinorum enim exhortatio et admonitio valde accepta et vehementer utilis esse consuevit: Nullus enim propheta, inquit, acceptus est in patria sua) permittes enim ei Eucaristiam offerre: cuges eum, ut vel populo benedicat. » Hæc ibi. Inde est etiam quod habet Eusebius¹⁰, S. Polycarpum Smyrnæ episcopum, Romam sub Aniceto pontifice venientem, ab eo invitatum, ut sacrificium sacra Eucharistia offerret. Sed reliqua videamus.

14. Concionatus ergo Paulus in synagoga, multos Iudeorum ad fidem Christi perduxit: invitatusque in sequens sabbatum de iisdem iterum verba facere, cum id præstilisset, et coram frequentissimo universæ civitatis populo perorasset; invidentes Iudei quo l Genibus aditus pateret ad fidem, gravissimas turbas in Apostolos concitarunt. Tunc Paulus et Barnabas haec contestati coram ipsis dixerunt: « Vobis oportebat quidem primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes, siue præcepit nobis Dominus: Posui te in lucem Gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ. Audientes autem Gentes, gavise sunt; et glorificabant verbum Domini, et crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam aeternam. » Subdit de Iudeis, qui adversus Apostolos concitarunt mulieres religiosas, et primos civitatis, qui ejecerunt eos extra fines suos. Quare exentes (secundum præceptum Domini¹¹) excusserunt pulverem de pedibus suis in testimonium contra illos. Non enim id tantum faciendum adversus illos qui eos non recipierent, admonnerat Dominus, sed et ritum quemdam, quo agendum esset, præscriperat; ut idem Lucas, qui hæc scripsit, ex verbis Domini recensuit, sic dicens¹²: « Si non susceperint vos, exentes in plateas ejus, dicile: Eliam pulvrem, qui adhaesit nobis de civitate vestra, extorsimus in vos: tamen hoc scitote, quia appropinquavit regnum Dei. »

15. Consueverant Iudei, maledictionem aliquam imprecando, in aerem pulverem spargere, vel e se excultere. Est de hoc exemplum in primis apud Esdram¹³, ubi haec leguntur: « Insuper excussi simum meum, et dixi: Sie exculpat Dominus omnem virum qui non compleverit verbum istud de domo

¹ Alexand. in Barnaba apud Metaphrast. die 11 Ianii. — ² Act. xiii.
— ³ Dionys. de divin. nom. c. 8. — ⁴ Act. xii.

⁵ Concil. Carthag. iv. c. 36. — ⁶ Greg. Nyss. ad Amphilioc. — ⁷ Ambr. ser. 48. veter. edit. — ⁸ Cyril. hom. 7. et 8. — ⁹ Clem. Const. lib. 11. c. 62. — ¹⁰ Euseb. hist. lib. v. c. 24. — ¹¹ Matth. x. Marc. vi. Lue. x. — ¹² Lue. x. — ¹³ 2. Esdr. v.

sna, et de laboribus suis sic exequiatur, et vacans fiat. Et dixit universa multitudo: Amen. » Et in ipsis Actis¹ Apostolorum de Judeis in Paulum et man- tibus, et exerantibus, haec leguntur: « Vociferan- tibus autem eis, et projicientibus vestimenta sua, et pulvereu jaquantibus in aerem, etc. » Quid vero si-

¹ Act. xxii.

guitieet pulvrem de pedibus excutere; cum multæ affterantur cause, relinquimus interpretibus per- tractandum. Nos Actorum historiam prosequentes, et Pauli et Barnabæ itinera relegentes, quid Iconii, quæ Lycaonia est civitas, quo Antiochia pulsi ve- nerunt, snt passi, in annum sequentem, quem aggredimur, quia tunc ea contigisse putamus, rejici- emus.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5537. — Olymp. 205. an. 4. — Urb. cond. 797. — Jesu Christi 44. secundum Baronium 46.
— Claudi ann. 4.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *L. Quintius Crispinus II* et *M. Statilius Taurus*, ut ostendit Card. Norisius ex Epitaphio recitato a Gruterio pag. 1041. Falsa sunt itaque praenomina horum consu- lum apud Baronium et Omuphrium.

2. *Obitus Agrippæ.* — Ad num. 3. Herodis Agrippæ regis inferitus recte hoc anno a Baronio consignatur. Ei superstites fuere filii tres, et filius

unus Agrippa nomine, annum agens xvii qui Romæ apud Claudium educatur, postremusque Judæo- rum rex fuit, de cuius regni initio infra.

3. *Triumphus Claudi, et stola pontificia.* — Claudius hoc anno de Britannis triumphavit, ut testatur Dio lib. 60. Claudius stolam pontificiam Judæis restitut, quod Baronius anno sequenti, quo eam re-stitutionem factam credebat recitat.

PETRI ANNUS 3. — CHRISTI 47.

1. *Paulus Iconii.* — Sequenti anno Domini quadagesimo septimo, coss.¹ M. Vinicio secundum et T. Satio Corvino, auspicante Claudio jom quatum sui imperii annum, Paulus et Barnabas pulsi (ut dictum est) Antiochia Pisidæ, venientes Iconium Lycaoniæ civitatem, quid illic egerint, Lucas summatim prosecutus, et multa præteriens, haec tantum ait²: « Factum est autem Iconii, ut simul introirent synagogam Judæorum, et loquerentur, ita ut crederet Judæorum et Græcorum copiosa multitudo. Qui vero increduli fuerunt Judæi, suscitaverunt et ad iracundiam concitaverunt animas Gentium ad- versus fratres. Multo igitur tempore remorati sunt fiduciâliter agentes in Domino, testimonium perhi- bente verbo gratiae sue, dante signa et prodigia fieri per manus eorum. Divisa est autem multitudo civi- tatis: et quidam erant cum Judæis, quidam vero cum Apostolis. Cum autem factus esset impetus Gentilium et Judæorum cum principibus suis, ut

contumeliis afficerent, et lapidarent eos, intelli- gentes configerunt ad civitates Lycaoniæ Lystram et Derben. » Haec Lucas de rebus a Paulo et Barnaba gestis Iconii: qui cum multo tempore eos ibi moratos esse, et in diversa studia cives fuisse divisos testetur, adeo ut omnia ubique turbis plena essent, haud dubium rem attentius consideranti esse posse, plurima ab eodem praetervissa fuisse. Meminit ad Timotheum³ scribens ipse Paulus, unico licet verbo, de rebus quas passus est Iconii, cum eas comine- morans ait: « Tu assecutus es meam doctrinam, in- stitutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, passiones: qualia nibi facta sunt Antiochiae, Iconii, Lystris: quales persecutiones sustinui. » Sed a nullo certius faciliusque quam ab ipso Paulo monstrari potest, non omnes res ejus gestas Lucam esse prosecutum: nam si quis ea que ad Corinthios⁴ seribit de rebus a se perpessis, conferat eum his quæ in Actis Apo-

¹ Dio histor. lib. LX. — ² Act. XIV.

³ 2. Tim. iii. — ⁴ 2. Cor. XI.

stolorum de Paulo a Luca sunt scripta; plane intelliget Pauli aerumnas ab eo majori ex parte fuisse prætermisas, atque silentio penitus obvolutas.

2. *Acta Theclæ ejusque martyrium.* — Ceterum quod spectat ad res Iconienses, de quibus est sermo: qualia quantave ibidem Paulus sit passus, S. Theclæ res gestæ memoria a majoribus perpetuis scriptorum monumentis commendata, aliqua saltem ex parte declarant. Sed quoniam Acta quædam Theclæ nomine et Pauli ab Asiano presbytero quodam (ut auctor est Tertullianus¹) constat fuisse conficta, et sua ipsius confessione fa'sa omnino probata atque convicta: diligentiori studio, quamnam illa fuerint, disquirenda sunt. Sed quid de his Tertullianus scripsit, ut accurate omnia pervestigentur, hic in primis apponamus; sunt haec igitur ejus verba: « Quod si quæ Pauli perperam scripta legunt, exemplum Theclæ ad licentiam mulierum docendi tingendique defendunt: sciant in Asia presbyterum, qui eam scripturam construxit, quasi titulo Pauli de suo cumulans, convictum atque confessum id se amore Pauli fecisse, loco decessisse. » Haec Tertullianus. Hieronymus² eundem citans auctorem, haec ait: « Igitur περιέδος; Pauli et Theclæ, et totam baptizati Leonis fabulam inter apocryphas scripturas computamus. Quale est enim, ut individuus comes Apostoli inter ceteras ejus res hoc solum ignoraverit? » Hos secutus³ Gelasius Acta Theclæ et Pauli inter apocrypha jure recensit. Sed quoniam feruntur Acta passionis Theclæ, quæ passim leguntur: an illa ipsa sint, quæ prædictorum iudicio damnantur, inspiciamus.

3. Quantum ad ea, quæ Tertullianus primum, deinde Hieronymus de Actis Pauli et Theclæ scripserunt: satis perspectum habetur Theclam, Evangelium prædicasse et baptizasse illis Actis spuriis confineri, insuper et (quod addit Hieronymus, qui eadem Acta legisse videtur) baptizati Leonis fabulam: quæ quidem procul abhorrent ab Actis illis quæ passionis Theclæ nomine inscripta leguntur: adeo ut nullam pati calumniam debeant, quasi ecclesiastica censura censeantur esse damnata. Sed si quis ea scilicet ratione, eadem reieienda esse existimet, quod Lucas nec levem de his fecerit mentionem, rursumque Hieronymi⁴ in eamdem sententiam verba velut spicula quædam intorqueat, dicentis: « Quale est enim, ut individuus comes Pauli (Lucas videlicet) inter ceteras ejus res hoc solum ignoraverit? » Ad haec refellenda, satis esse possunt quæ superius dicta sunt; multi eademque per insignia, quorum ipse de se Paulus meminit, fuisse a Luca prætermissa: adeo ut inanis prorsus reddatur illa argumentatio, sua natura alioquin invalida: Lucas ea non scripsit; igitur non sunt facta. Sed quoniam a nullo æquius ac vehementius quam ab Hieronymo, poterit Hieronymus refutari; quid idem ipse alibi in contrarium sententiam pro nostra

causa dixerit, recitemus. In commentariis quos scripsit in epistolam⁵ ad Galatas, dum agit de pervulgata illa inter Petrum et Paulum oborta Antiochiae contentione, quam Lucas silentio prætermisit, ut nec per nutum ejus meminerit, haec ait: « Nec mirum esse, si Lucas hanc rem tacuerit, cum et alia multa, quæ Paulus sustinuisse se replicat, historiographi licentia prætermiserit: et non esse contrarium, si quod alius dignum putarit relatu, alius inter cetera dereliquerit. Denique primum episcopum Antiochenæ Ecclesie Petrum fuisse accepimus, et Romanum exinde translatum; quod Lucas penitus omisit. » Haec Hieronymus; quibus non solum in contrarium objecta refelluntur, sed nostra validius confirmantur. Verum nec illud admittimus, Lucam perpetuum fuisse comitem Pauli: quando enim Lucas Paulo primum inhaeserit, suo loco dicemus: ut satis pateat, ipsum his temporibus, quibus Antiochia Syriae missus, quas idem recenset Lucas regiones perlustravit, eidem nequam adhaesisse: ut nec si adeo mirandum, si quæ non vidi, generatim tanum complexus, majore ex parte silentio præterierit.

4. His igitur in hunc modum objectionibus satisfactum cum sit, reliquum est, ut quibus testimoniis Theclæ passionis historia fulciatur stabilitaque, in medium adducamus; ordinemque, quo est scripla, sequentes, eamdem testatam ac digne probatam reddamus. Habetur in primis in ea mentio de Onesiphoro Pauli hospite: qui quidem esse putatur is, quem idem Paulus honorificentissime landat, ad Timotheum⁶ scribens. Praeterea agitur in eadem historia de Triphaena: quæ et illa creditor, quam, ad Romanos⁷ idem Apostolus scribens, salutari mandat: iidem enim hinc Romam agebant, sicut et plerique alii discipulorum, qui ex Oriente co migrasse noseuntur, ut inter alios Aquila et Priscilla, quorum idem Apostolus meminit. Continet etiam eadem historia, Theclam Pauli prædicatione ad fidem Christi esse conversam: id ipsum a Gregorio Nysseno⁸, atque aliis omnibus qui de ea scripserunt, testatum habetur. Haec enim ille ait: « Talem myrrham olim Paulus infundebat ex ore suo mixtam cum puro pudicitia lilio in sanctæ virginis aures; ea vero erat Thecla, quæ præclare animo suo dellentibus de lilio guttis, hominem externum morte opprimit, omni cogitatione cupiditate extincta. » Haec ille.

5. Legitur et in illa, Theclam jam viro desponsatam, amore pudicitia, sposo nuntium remisisse. Ecce quam belle hinc veritati Epiphanius⁹ in primis adstipuletur, his verbis: « Thecla, inquit, incidit in Paulum sanctum, et a nuptiis exsolvitur, cum curatorem sive sponsum haberet formosissimum, primarium urbis, valde divitem, generosissimum, ac illustrissimum. In vita contemnit terrena Sancta illa, ut celestium potens fiat. » His in nullo contra-

¹ Tertull. de Baptism. c. 17. — ² Hieron. de script. Eccles. in Luc. c. vii. — ³ Conc. Bon. in decret. de lib. apocryph. — ⁴ Hieron. de script. Eccles. in Luca.

⁵ Hieron. in epist. ad Gal. cap. ii. — ⁶ 2 Tim. i. — ⁷ Rom. xvi. — ⁸ Greg. Nyss. in Cant. hom. 4. — ⁹ Epiph. haeres. LXXVIII.

dicentia loquuntur Faustus¹ apud Augustinum in haec verba : « Jam timeo Apostolo, ne daemoniorum doctrinam intulisse tunc iconum videatur, cum Theclam oppigneratam jam thalamo, in amorem sermone suo perpetuae virginitatis incendit. » Haec Faustus : cuius assertiones omnes cum ab Augustino refellantur, nec ad hanc rem (ut alias facere solitus est contra Manichaeos) de apocrypha historia quicquam exceperit, ut de Actis Thomae, Andreæ, et aliorum; plane eidem non invitus consensisse videtur.

6. Quod insuper in predicta de passione Thecle historia narratum habes; ipsam, ut custodem carceris, quo Paulus Iconii detinebatur inclusus, sibi conciliaret, gemmis ac muliebri mundo distractis, pecuniam inde acceptam illi donasse, ut ad Pauli colloquium sibi pararet aditum; hoc ipsum Joannes Chrysostomus² profitetur his verbis : « Audi de beala Thecla : Illa, ut Panum videret, aurum sumi dedit : tu autem, ut Christum videoas, nec obolum das; » idem alibi³ : « Quære Paulum tanquam Thecla, ut audias quæ per ipsum tibi dicuntur. »

7. Rursum vero quæ in eadem historia de ira sponsi in eam concitata leguntur, quod ipso accusante, ac crudeliter urgente Thecla damnata fuit ad bestias, quæ mansuecte divinitus factæ illi blandiebantur, ab Ambrosio⁴ egregie descripta habentur, cum his verbis alloquuntur virgines : « Thecla doceat immolari, quæ copulam fugiens nuptiarum, et sponsi furore damnata, naturam etiam bestiarum virginitatis veneratione mutavit : namque parata ad feras, cum aspectus quoque declinaret virorum, ac vitalia ipsa se oiferret leoni, fecit, ut qui in impudicos detulerant oculos, pudicos referrent. Cernere erat lingeniem pedes bestiam cubitare humi, mulo testificantem sono, quod sacrum virginis corpus violare non posset; ergo adorabat predam suam bestia, et propriæ oblita naturæ, naturam induerat, quam homines amiserant. » Haec ibi : et ad Simplicianum scribens, haec in eamdem sententiam : « Inter leones virgo exultavil, et prodeuentes bestias expectavit intrepida; » repetit et eadem de leonibus in epistola ad Verecellensem Ecclesiam, sic dicens : « Quo munere venerabilis Thecla etiam leonibus fuit, ut ad pedes prædæ sua strate impastæ bestiae saerum deferrent jejunium, nec procaci oculo virginem, nec ungue violarent aspero. » Haec omnia Ambrosius.

8. Quod prælerea et ignes Thecla subiisse, ac illæsa remansisse, in eadem quoque scribatur historia; Cypriani⁵ ea ad Deum obtulitione sic habes testatum : « Assile nobis, sicut Paulo in vinculis, et sicut Theclæ in ignibus; » et alibi : « Libera me de medio hujus sæculi, sicut liberasti Theclam de medio amphitheatro. » Itemque S. Zeno episcopus Veronensis in sermone de timore, haec de Thecla :

¹ Aug. contra Faust. lib. xxx. c. 4. — ² Chrysost. in Act. Apost. hom. 23. — ³ Chrys. ad Antioch. hom. 22. — ⁴ Ambr. de vir. lib. II. — ⁵ Cyp. orat. pro mart. et orat. in die passion.

« Adversus Theclam accusator acerrimus lingua exerit gladium, cum suis sibi ministris publicæ leges inserviant. Stimulis acutis feritas in ferociatem : et tamen milior hominibus invenitur. Ne quid scena tan dire inhumanitatis deesse videatur; immittuntur etiam marina monstra. Laciis omnibus expoliatur puella, vestitur incendio. Inter tot instrumenta mortis, spectatore metuente, secura caleat genera universa terrorum. Incolumis, quasi orbe subiecto, de illo ferale caveæ loco jam non miserabilis, sed mirabilis funereo habilit excedit, vieti seculi triumphum reportans, quam tot suppliciis omnes crediderant peritram. » Hucusque Zeno.

9. Gregorius Nazianzenus⁶ de eadem sic dixit : « Non te fugit, Theclam ignum et bestiarum imperium evitasse. » Rursum alibi⁷ his versibus :

Quis Theclam necis eripuit flammæque periculo?
Quis validos ungues vinxit, rabiemque ferarum?
Virginitas. O res omni mirabilis ayo!
Virginitas fulvos potuit sopire leones:
Dente nec impuro generosos virginis artus
Ausi sunt premere, et rigido discepere morsu.

Haec eadem Maximus Taurinensis⁸ in haec verba : « Theclam flammarum globos evasisse cognoscis. » Addam et illa quæ pertinere ad eamdem rem videntur, pia scilicet sanctorum martyrum⁹ Terentii et sociorum in hunc modum concepta verba : « Qui Danielem de ore leonis eripuisti, et de manu Pharaonis Moysen servasti, et sanctam Theclam ab igne et theatro ei feris et bestiis taurini defendisti, etc. » Non tantum leonibus fuisse objectam, sed et lauris alligatam, ut illis in diversa actis, sic disperteretur, eadem ejus passionis Acta testantur. His similes preces leguntur in rebus gestis S. Julianæ¹⁰; in Prato¹¹ spiritali, ac denique illis precibus quæ ex ritu ecclesiastico dici consueverunt, cum quis fidelis ex præsenti vita est proxime migraturus. Quod insuper in eadem legatur historia, pugnanti Theclæ divina virtute adstitisse personam, puto angelum, humana imagine vultum Pauli præ se ferentem; id ipsum probatum habes in Actis S. Febronie¹², quæ S. Brienna accurate conscripsit.

10. Praeter haec omnia, tandem seias eundem Hieronymum, quem adversari vidimus mentitis illis Actis Theclæ et Pauli superius recitatis, eisdem historiæ de passione Theclæ egregie adstipulari. In ea enim dum legitur ipsam Apostoli cupidam Antiochiam Pi-idiæ accessisse, quo illum profectum esse audierat : ab eodemque jussam ad propria reverti, ne (quod idem ait¹³) pomeret offendiculum Evangelio : haec ipsa, inquam, Hieronymus¹⁴ ad Oceanum scribens, probans, ait : « Thecla post tentationem passionis, Antiochiae a Paulo prohibetur pariter pergere : nemo cum uxore pergit ad bellum, etc. » Sed miramur eam epistolam inconsulte

⁶ Greg. Nazian. ad virg. exhort. — ⁷ Idem in tract. a virgin. — ⁸ Max. serm. de S. Agneta. — ⁹ Apul. Metaphr. st. die 10 A. mil. — ¹⁰ Metaphr. die 11 Decembr. — ¹¹ Prat. spirital. c. 20. — ¹² Metaphr. die 15 Junii. — ¹³ 1. Cor. ix. — ¹⁴ Hieron. tom. IX.

nimirum nonum una cum spuriis esse rejectam : fortasse quia in ea ex Vita S. Martini sit acceptum exemplum. Sed quid mirum, cum post annos viginti tres ab obitu Martini Hieronymus vixerit? cum praesertim auctore Severo, certum sit res auctor gestas, adhuc ipso Martino vivente, esse editas. Ex consensione praeterea ejus epistole cum ea quam ad Eustochium dedit de custodia virginitatis, in qua etiam, sicut in illa, meminit de agapetis virginibus, facile quisque poterit intelligere esse Hieronymi; licet non a Hieronymo tantum, sed a Sophronio etiam (ut prae se fert ejus titulus) scripta inveneri.

11. Adhuc insuper, quae in eadem de Thecla historia scripta habentur de Falconilla (quae potius irrepisse in eam, quam originaliter scripta fuisse videantur, jureque in controversiam deduci possint), ne ipsa quidemarent auctoritate sanctissimi atque doctissimi viri Joannis Damasceni, qui ejus meminit in ea oratione, quam de his qui in fide ex hac vita decesserunt, conscripsit. Quoniam vero is qui habetur prae manibus de Theclae passione scriptus commentariolus sine nomine fertur, nullum ob id ipsa historia solidae auctoritatis dispendum pati debet: quandoquidem quae eo continentur, tam graecorum quam latinorum Patrum, quos recensuimus, pari consensione firmantur, imo et sunt in omnibus consentientia, quae graece scripta habentur a Basilio episcopo Seleuciae, exindeque Romae in bibliotheca Sforiana, ac rursus alia in Vaticana bibliotheca, descripta vero a Metaphraste ex antiquioribus monumentis. Si vero de rebus tam antiquis recentiores non spensis, multa de ea testata habes ab A'delmo in suis, quos tam metro quam soluta oratione de Virginitate conscripsit, libris. Insuper et Witichindus Saxo, monachus Corbeiensis, nobilis suorum temporum historicus, scripsit (ut tradit Sigebertus¹) egregio poemate ejusdem Theclae passionem.

12. Sunt insignia de Theclae praeconia: protomartyr enim a permultis cognominatur, quod prima omnium seminarum pro Christi nomine in certaminis campum fide robora descendenter, et impietate adversariorum prostrata, triumphum revexerit. Quamobrem Isidorus Pelusiota ad Sandalarias² scribens, eamdem eusmodi praedicto exornat elogio: « Adde mulieb. iuri victiarum ac trophyorum caput, hoc est, illam omnibus laudibus celebratam Theclam, que tanquam immortalis pudicitiae columnam prostrat; que pie e media turbidarum affectionum temp state, tanquam fax incensa, ad portum ab omnibus fluctibus immunem appulit. » Haec Isidorus³, qui et ad Tarasium scribens, eamdem Protomartyrem dicit. Insuper, honoris causa, eadem tanquam nobilissimo titulo, Pauli primogenita nuncupatur. Haec, inquam, in ore omnium Graecorum versator, a cunctis immensis ac divinis in carum laudibus extollitur, cui primum locum inter feminas martyres tribuunt: ut inter alias Gregorius

Nazianzenus⁴ facere videtur, dum invenitur in Julianum Apostalam: « Non violimas, inquit, pro Christo caesas veritus es? Joannem illum, Petrum, Paulum, Jacobum, Stephanum, Lucam, Andream, Theclam, etc. » Sic et Epiphanius⁵, Ambrosius⁶, Hieronymus⁷, Chrysostomus⁸, Severus⁹, et alii.

13. Hinc etiam usus venit, ut cum quid super-excellens de femina Patres dictum vellent, eam Theclae nomine insignirent. Sic videoas et Hieronymum¹⁰ celeberrimam illam, cum adhuc sibi constaret, Melania seniorem Theclae nomine decorasse; sic quoque videoas praestantissimam illam virginem Macrinam, Basilii et Gregorii Nysseni germanam, ob egregium sanctitatis meritum Theclam esse dicendam, per caeleste nuntium¹¹ premonstratum. Hujus vero tumulum, qui erat Seleuciae, multis miraculis illustratum totius Orientis celebri populorum concursu visitari solitum, tum ipsa Acta, tum etiam sanctorum Patrum testimonia declarant. Gregorius Nazianzenus¹² illuc peregrinatus, diutius mansit: sunt et de aliis exempla complura, quae apud Theodorenum¹³, Evagritum¹⁴, Nicophorum¹⁵, Procopium¹⁶, Sophronii¹⁷, Pratum spirituale, Nicenam¹⁸ Synodus secundam, et alios auctores testatae habentur.

14. Quod vero in Theclae Actis, ad finem ipsorum ascribitur ipsam divinitus liberalam a piratis triplicis generis mortis periculis, in solitudinem secessisse, ibi perseverantem nonagenariam decessisse: istud quidem ex omnibus illis nobis haud arridet, cum de his penes antiquiores, quos recitavimus selectissimos Patres verbum nullum; qui omnes de ipsa, ut martyre, et consummata martyrio visi sint meminisse, potissimum vero Gregorius Nazianzenus, eum inter insigniores martyres pro Christo necatos eam coniuxerat, ut vidisti; et S. Ambrosius¹⁹ cultor studiosissimus S. Theclae, in cuius memoriam primaria Ecclesia Mediolani fuit erecta, inter alia haec de ipsa: « At certe Theclam non senectus, sed virtus probavit; » ita ipse, cum agit de velandis sacris virginibus, in quibus mores potius quam aetatem spectandam proponit; et S. Augustinus²⁰ cum agit de virginitate quae debeat conjunctam habere humilitatem, ne per superbiam virgo super conjugatas se effera, quas fortasse contingat coronari martyrio, quo careat ipsa, ait: « unde, inquam, seit, ne forte ipsa nondum sit Thecla; jam sit illa Crispina? » Consummatam plane martyrio Theclam significans, dum consummatam martyrio conjugata opponit ut de martyrio facta comparatio aequa respondeat. Haec et alia in eamdem sententiam adduci possunt. Puto autem, quod de perditis antiquioribus Actis illis martyrii S. Theclae, iisdemque (ut audisti) ab hereticis depravatis, quae omnium

¹ Greg. Nazian. orat. 1. in Julianum. — ² Epiphan. haeresi LXXIX.

— ³ Ambr. de Vir. lib. II. — ⁴ Hieronym. ad Eustoch. epist. XXII.

— ⁵ Chrysost. orat. in sanct. Apost. — ⁶ Sever. in vit. S. Mart. lib. II. c. 16. — ⁷ Hier. in Chon. — ⁸ Greg. Nyss. in vit. S. Macrinæ.

— ⁹ Gregor. presbyl. in vit. Greg. — ¹⁰ Theodor. hist. SS. Patr. c. 29.

— ¹¹ Evagr. lib. III. c. 8. — ¹² Niceph. lib. XVI. c. 8. — ¹³ Procop. lib. I. de adif. Justin. imp. — ¹⁴ Prat. spirit. c. 180. — ¹⁵ Nicen. II. Conc. ac. V. — ¹⁶ Ambros. de virg. lib. II. — ¹⁷ August. de virg. c. 44.

¹ Sigebert. de Vir. illustr. c. 130. — ² Isid. lib. I. epistola LXXXVII. — ³ Isidor. lib. I. epist. CLX.

traditione præ cæleris prædicarentur de illa adeo inexpectate liberata de tribus illis præparatis sivevis-simis mortis periculis, ea ut magis ore omnium decantala transmissa fuisse ad posteros. Qui vero po-tea ea scripsit, dum quo mortis genere consummaverit ipsa martyrium, hanc adeo exploratum habuerit, sicut acceperat liberatam : ea opioandi atque scribendi occasionem invenerit, ne pulcherri-mam virginem relictam liberam ex consuetudine hominum in suspicionem adduceret. Cæterum qui perhibetur Theclæ vitam scripsisse Basilius Seleucie episcopus, non fuisse illum Basiliū, ad quem

S. Joannes Chrysostomus scripsit de sacerdotio, sed qui post septuaginta fermie annos interfuit Chalce-donensi Concilio, suo loco perspicue¹ demonstrabim-
us. Hac de Thecla satis : cuius passionis Acta superius citata si quis exakte consideret, facile intel-liget Paulum cum Barnaba Ieronii diutius egisse : et quod dicit Lucas², eodem multo ibi tempore com-moratos ; in his multos menses, et fortassis anni spatium insumptum esse cognoscet : merito igitur cætera quæ de iisdem Apostolis Lucas scripsit, in sequentem annum enarranda rejicimus.

¹ Annal. anno 382. prope finem. — ² Act. xiv.

Anno periodi Greco-Romanæ 5538. — Olymp. 206. an. 1. — Urb. cond. 798. — Jesu Christi 45. secundum Baronium 47.

— Claudiū imp. 5.

4. *Consules.* — Ad num. t. Coss. M. Vinicius II et Taurus Statilius Corvinus, ut ostendit card. Norisius in Epistola consulari, pag. 31.

PETRI ANNUS 4. — CHRISTI 48.

1. *Paulus Lystræ lapidatus.* — Annus adest qui Domini quadragesimus octavus numeratur, et coss.¹ C. Valerio Asiatico et M. Valerio Messala Fastis adscribitur : quo, secundum superius a nobis ini-tam temporum rationem, Paulus et Barnabas Ieronio reedentes, postquam universam Lycœnia regio-nem, Evangelium prædicantes, circumvissent, Ly-stram venerunt, ubi Paulus clandum (ut ait Lucas²) ab utero matris suæ, sanitati divina virtute restituit. Tantæ tune rei novitate populus concitus, jaunque omnes non homines ipsos, sed esse deos existimantes, Barnabam nimirum Jovem, Paulum vero Mer-curium, allerentes victimas, tauros, videlicet coro-natos, iisdem sacrificare tentarunt. Id cum Paulus et Barnabas cognovissent, ingenti dolore perculti, suis sibi tunicas conscientes (mos enim erat Judeis, ut alias diximus saepius, cum ingentem audirent blasphemiam, sua præ dolore conscientia vestimenta) vi magna restiterunt : homines pue-se esse mortales, sed qui Deum verum illis annun-tiarent, docentes, vix tandem concitatum populum

a cœpto revocarunt studio. Hæc omnia pluribus S. Lucas.

2. Sed enim quam facile sit, populum tumultibus agitatum, levibus etiam impulsionibus in con-traria ferri, edocuit ac demonstravit evenlus; nam quos paulo ante ut caelestia numina victimis venerari voluerant, mox furore et vesana iraenuidia perciti atque correpti penitus, allerum ex ipsis, Paulum scilicet, lapidibus obruere, et ad interneciomem ducere conati sunt. Quia vero id occasione sit factum, Lucas insinuat, rem gestam his verbis describens : « Supervenerunt enim quidam ab Antiochia et Ieronio Judæi; et personis turbis, lapidantes Pau-lum, traxerunt extra civitatem, existimantes eum mortuum esse. Circumstantib[us] autem enim disci-pulis, surgens intravit civitatem, et postera die pro-fectus est cum Barnaba Derben. » Hæc Lucas de his quæ facta sunt Lystræ. Meminit hucus suæ lapida-tionis Paulus, ut de nobilissimo quodam sui Aposto-latus insigni, cum scribens ad Corinthios¹ ea quæ eatenus passus esset, per singulas relegens, ait : « In

¹ Dio lib. LX. — ² Act. xiv.

¹ 2. Cor. x).

laboribus plurimis, in carcerebus abundantius, in plagiis supra modum, in mortibus frequenter: a Iudeis quinque quadragenas unū minus accepi, ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum; etc. »

3. Sed accidit quidem quod de se idem Apostolus ad eosdem scribit Corinthios¹: « Tribulationem patimur, sed non angustiamur: aporiamur, sed non destituimur: persecutionem patimur, sed non derelinquimur: dñe dicimus, sed non perimus. » Etenim divinitus confortatus, Lystram, ubi fuerat lapidatus, reversus, illic iterum una cum Barnaba Evangelium prædicavit. Quid vero post haec ambo egent, idem Lucas narrat his verbis²: « Cumque evangeliizassent civitat illi (Derben scilicet) et docuisserunt multis, reversi sunt Lystram, et Iconium, et Antiochiam; confirmantes animas discipulorum, exhortantesque ut permanerent in fide, et quoniam per multas tribulationes oportet intrare in regnum tui. Et cum constituisserunt illis per singulas Ecclesiæ presbyteros, et orassent cum iunctionibus, commendaverunt eos Domino, in quem crediderunt. » Haec Lucas: at quæ post haec sequuntur, suo loco dicturi sumus. Cæterum in his quæ diximus, consummandis, colligendis, erigendis, ordinandisque tot Ecclesiis, non minore quam anni unius temporis spatio illos opus habuisse, qui cuneta exacte considerarit, facile judicabit.

4. *De tempore obitus vel potius assumptionis B. Mariae Virginis.* — Eodem anno a Christo nato quadragesimo octavo, Olympiade ducentesima sexta, anno secundo, sanctissimam Dei genitricem Mariam assumptionam esse in cælum, Eusebius habet in Chronico his verbis: « Maria Virgo Christi mater ad filium in cælum assumitur, ut quidam fuisse sibi revelatum scribunt. » Non possumus non velimenter mirari, tantæ rei historiam, vel saltem tempus migrationis ejus sic a scriptoribus præternisiū, ut opus fuerit, non quod scriptorum monumentis testatum esset, sed horum penuria, quid huic vel illi de ea re fuerit revelatum, investigare, et, ut facit Eusebius, historiam veritatem incertorum hominum revelationi committere. Tolerandum tamen esset, si omnes, quibus de ea re divinitus facta dicitur demonstratio, æque in eamdem sententiam consiparent, vel si unius aut saltem alterius anni spatio inter se invicem dissiderent; at monstrosa quaedam inter eos discrepanzia reperitur: cum alii, licet incerti, quos citat Eusebius, id accidisse dixerint anno (ut vidimus) Domini quadragesimo octavo, post annos scilicet a Dominica passione quatuordecim; rursum vero cuiquam probata sanctitas demonstratum cœlesti visione tradatur, post annum elapsum a passione Christi, et totidem dies quo intercurrunt ab eo tempore usque ad decimam quintam mensis Augusti, ex hac vita migrasse, ac decimum post alios quadraginta dies, nono videlicet kal. Octobris, una cum corpore assumptum fuisse in cælum; cui revelationi qui fidem attribuerunt, non tantum dicta die

(ut facit Ecclesia) decima quinta Augusti ejusdem celebrant assumptionem, sed et aliam, quam secundam dicunt, assumptionem dieta die IX kalend. Octobris ad Bedæ Martyrologium addiderunt. Sed haec ab Ecclesia minime recepta esse³ nesciuntur.

5. Rursum alii, istæc de revelationibus prætermittentes, certorum auctorum testimonio certum annum ejusdem assumptionis adstruere conati sunt. Sed cum quæ citant, eadem scripta nec nobis nec majoribus cognita fuerint, in eamdem de impostura suspicionem adducuntur: cum præsertim non sit eorum una eademque sententia, sed plene diversa. Siquidem Nicephorus⁴ ex Evodio eam vixisse tradit annos quinquaginta novem. Epiphanius⁵ presbyter Hippolytum quendam Thebanum citat, qui dicit eam vixisse annos novem post Christi passionem, eamque decessisse anno Domini quadragesimo tertio, suæ vero ætatis quinquagesimo septimo (secundum quod dicitur peperisse Dominum Redemptorem annum agens decimum quartum); sed nec his assertiens ipse Epiphanius, eam ex hac vita migrasse tradit annos natam septuaginta duos. Verumenim vero si quæ ab his auctorum dicta sunt, majoribus nostris cognita et explorata fuissent; non ex incertorum auctorum revelatione, si certos, quos sequentur, habuisset, ejus obitus annum Eusebius consignasset; nec quod mortua fuisse, Epiphanius se affirmare non posse, testatus esset; vel non fuisse mortuam, aliqui temere tradidissent. Ex iisdem, puto, auctoriis Cedrenus⁶ etiam affirmat, eam ex hac vita decessisse, cum ageret annum suæ ætatis septuagesimum secundum; refert tamen aliquorum fuisse sententiam, quod clausa est humanæ vitæ diem anno ætatis suæ quinquagesimo octavo; sunt haec enim verba ipsius: « Tradit sanctam animam Domino ac filio et Deo suo annos nata septuaginta duos: quidam tradunt, quinquaginta octo; vixit ergo viginti quatuor annos post Christi ad cælum ascensum. »

6. Quemnam autem ex his omnibus potissimum sequamur, ambiguum nobis est. Nam sive Eusebii sectemur sententiam, quod ipsa Dei genitrix diem obierit anno sexagesimo secundo suæ ætatis, vel quod alii traditione quædam affirment, anno sexagesimo tertio, sive etiam cum aliis sentientes, anno quinquagesimo septimo, octavo, vel nono: nullatenus ei convenire possunt quæ scribit Dionysius de Divinis nominibus, qui præ cœleris auscultandus esset; dum affirmare videtur, se una cum Petro, Jacobo, ac cœleris Apostolis, simulque Hierotheo, interfuisse funeri ejus: cogemurque ea Dionysii verba in illum accipere sensum, quo Hilduinuscepisse videtur. Ait enim Dionysius⁷: « Apud ipsos divino spiritu plenos pontifices nostros, cum et nos (ut nostri) et plerique alii ex sanctis fratribus nostris ad contuendum corpus illud, quod Auctorem vite Deumque receperat, convenissemus; aderat autem

¹ Antonin. in 3. parte Bele. c. 147. — ² Niceph. lib. II. c. 3. et 21.

— ³ Sermone de Dei par. Grac. — ⁴ Cedren. in compend. Tib. — ⁵ Dionys. de Divin. nom. lib. I. cap. 3.

frater Domini Jacobus, et Petrus, supremum decens, et antiquissimum theologorum culmen : ubi post conluitum placuit ut infinite solentem divinae virtutis bonitatem pontifices laudarent omnes, quisque pro captu suo : ille denique (Hierothetus videlicet) ut nosti, post Apostolos omnibus aliis doctoribus superior erat, etc. » Que quidem Dionysii verba Hilduinus¹ non de sacrallissimo corpore Dei genitricis, sed de venerando sepulcro quod continuit corpus Iesu, esse dicta existimavit, sic dicens : « Ostendit se apud sanctam civitatem penes sepulcrum Iesu, vite principis, a Jacobo fratre Domini, et Petro theologorum principe, neenou a theologo Joanne una cum prefato Hierotheo, et suculo Timotheo, alisque quamplurimis sanctis fratribus andisse disputationem, et fidei sacramentum, quomodo ab omnibus tenebatur theologis de divinitate et humanitate Domini Salvatoris. Sed et ex consequentibus, suppresso nomine, Paulum Iis interfluisse demonstrat. » Hac ipse.

7. Si igitur aliquo antedictorum anno Dei genitricem esse defunctam dixerimus, nequaquam potuit Dionysius ejus funeri interfuisse : ipsorum enim nedium hoc anno, vel sequenti, sed nec usque ad quinquagesimum secundum annum Domini (ut ex his quae diximus, et que suo loco dicturi sumus, habita exacta temporum ratione, constabit), cum Paulus Athenas venit, est conversus ad fidem. Imo ex Luca, qui mira diligentia ex eo tempore cuncta loca, ad quae Paulus accessit, et tempora quibus in eis permanxit, usque ad ejus Hierosolymam adventum regit, liquido apparet, ipsum non ante annum Domini quinquagesimum septimum Hierosolymam venire potuisse : cui ad iti si qualuordecim vel quindecim addas annos, quibus (ut dictum est) sanctissima Virgo vixit, cum peperit Salvatorem, manifeste colliges, ipsam eo anno, quo Paulus novissime Hierosolymam venit, egisse aetatis annum septuagesimum secundum, quo ipsam ex hac vita migrasse, Epiphanius presbyter, et Cedrenus, quos retulimus, affirmarunt : quibus si consenserimus, eisdem aequa aplari possunt que scribit Dionysius, ut de saeculo sancto Dei genitricis corpore voluerit intellexisse : quo quidem sensu accepisse noscuntur verba illius Graeci omnes. Juvenalis enim Hierosolymorum episcopus, cuius orationem ea de re coram Marciano Augusto habitam Nicephorus² recitat, locum illum Dionysii ad verbum recitans, de Dei genitricis corpore illum esse loculum explicavit : sic et Joannes Damascenus³, Andreas Cretensis⁴, Epiphanius⁵ presbyter, Metaphrastes⁶, Euthymius⁷, Maximus⁸, Glycas⁹, et alii.

8. Sed rem ipsam paulo accuratius pervestigemus, et quo haec faciliora et certiora reddantur, allerramus hic ipsius Dionysii verba que sic graece leguntur : Ἐπει τοι παρ' αὐτοῖς τοῖς θεολόγοις ὑπῶν ἵεράρχαις

ινίκα καὶ ἡμῖς, ὃς εἰσθ, καὶ αὐτοῖς, καὶ πολλαὶ τὸν ἱερὸν ἅρπαγὴν ἔπι ταν δέντα τοῦ ζωντανοῦ, καὶ βαδίζεις πόμπης συνειδήθης, etc. Quae Dionysii ultima verba procul dubio errasse debolant eos, inter quos fuit Anastasius¹, qui interpretati sunt carnem Christi divinitatem continentem : nam eo tempore, quo Christus cruci affixus est, et ex mortuis surrexit, nondum Dionysius, sed nec Paulus ad Christum conversus erat. Alia fuit interpretatio Hilduni (ut diximus) ut non de corpore Dei genitricis, sed de sepulcro Domini corporis sint ea verba accipienda : cui magnopere favebat Mathaeus Galenus in sua ad Areopagitica praefatione : licet ipse existimat eadem rectius accipi posse de iudeis Joannis evangelista, in quas sanctissima Virgo recepta est. Sed dicat velim uterque, quamam subfuerit ratio, ut non tantum Hierotheus ac Dionysius, sed et Apostoli antea per orbem dispersi, ad contundendum sepulcrum Dominicum, vel Joannis aedes, convenierint, atque ad illa contienda vel laudanda omnem tunc studium et vim spiritus adhibuerint? Numquid non abas saepe viderant, atque uberioris laudare potuerant? Esto quod Hierotheus et Dionysius, vel si qui alii Apostolorum discipuli, qui nunquam haec videntur, eo convererint, et ad ejus praeconia fuerint divinitus excitati : quid de Apostolis dixerimus, qui multos annos (ut vidimus) post ascensionem Domini Hierosolymis manentes, et sepulcrum Christi et aedes Joannis pra oculis semper habentes, tunc potissimum ad ea contienda advenerint, et ad laudanda recens excitati fuerint? Sed et in eo Galenus manifestissime videtur errasse, dum eundem Apostolorum et aliorum conventum tunc Hierosolymis factum existimat, quando Paulus (ut ipse scribit²) assumpto Tilo prefectus est Hierosolymam : nam eo tempore nondum Paulus Athenas accesserat, nec Dionysium ad fidem converterat, ut ex iam dictis apparet. Imo consulat ipsa Aela a Luca conscripta; et manifeste videbit, post Dionysii conversionem numquam Paulum venisse Hierosolymam potuisse, nisi cum collectam deferens, illuc veniens, a Iudeis detentus est atque ligatus.

9. Sed iam cetera, que ad rei gestae historiam pertinent, prosequiamur : que quidem cum neque ex canonice scriptis, neque ex antiquorum Patrum testimoniosis roborentur; non omnia que in eogenere a diversis sunt scripta, hic recitabimus; sed delectu habito, ea polius, que majorum traditione ad posteros sunt delapsa, eademque probatorum auctorum post a scriptorum monumentis consignata, in medium alferimus. Nec quis putet derogatum quidquam gloriae ejus, quod istaec adeo obscura remanserint : quippe que, ut sol alter, radiorum suorum fulgoribus splendens, non tantum nulla valuebit offundi ob scriptorum inopiam densa caligine, sed in his tenebris multo splendidius jubar ejus effulserit. Etenim quemam pars est orbis catholicus, ubi ejus transitus et assumptionis celebritas celeberrimo cultu annua quaque die non repetatur? Nam

¹ Hilduin, in Areopag. — ² Niceph. lib. xv. c. 4. — ³ Joan. Damasc. serm. de dormit. sancte Deiparae. — ⁴ And. Cret. ser. de dormit. Deiparae. — ⁵ Epiph. serm. de eadem. — ⁶ Metaphr. die 15 August. — ⁷ Hist. Euthym. citata a Joan. Damasc. — ⁸ Max. Abb. in schol. prefat.

— ⁹ Glycas, in Annal.

¹ Anast. in pref. ad Carol. — ² Galat. ii.

secundum propheticum illud a se dictum et ab Evangelista scriptum oraculum : « Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes, » omnes prorsus superatae sunt temporum tenebrae, amplissima ipsa sua gloria illustrata : ut eo majoribus appareat enigmata laudibus, et aucta praecomiis, quominus illa acepereit aliunde. Sed jam rem ipsam aggrediamur.

10. De his quae spectant ad mortem ejus a diversis conscripla, alia sunt ut erronea ab Ecclesia Catholica prorsus rejecta, alii vero ut apocrypha atque delira itidem improbata; alia rursus cum multorum scriptis tam etiam pia fidelium traditione recepta. Rejicit S. Ecclesia in primis Collyidianorum deliria, et Antidicomarianitarum commenti; quorum illi putarent illam non similem nobis humanae fuisse naturae consortem, sed divinam, sive ut Deum fuisse penitus mortis expertem : quos refutat abundantius Epiphanius¹ in Panario. Idem Iamen agens² contra Antidicomarianitas, qui sanctissimam Dei Genitricis virginitatem infamare conati sunt, nec illud concedens quod commendata Joanni apud eum semper manserit (abutebantur plenique ea licentia in occasionem peccati, dum apud se devolam aliquam virginem refinere, eo exemplo concessum putarent) in eam incidit disputationem ; An ex Scripturis sanctis elici possit, ipsam esse defunctam? cumque ex illis nec quod mortua, nec quod absque morte fuerit in cælum translatâ, satis expressum haberetur; ipse rem integrum relinquens, neutrum definire presumpsi.

11. Sed reddamus singula ipsius verba, quo ejus sententiam facilius assequamur, sic enim ait : « Quando hoc factum erat, et assumpsit eam Joannes ad se ipsum, non amplius mansit apud ipsum. Sed etsi videntur quidam errasse, querant vestigia Scripturarum, et invenerint utique neque mortem Mariæ, neque an mortua, vel non mortua sit, neque an sepulta sit, aut non sepulta. Et quidem cum Joannes in Asiam instituerit profecitionem, nusquam dicit Scriptura quod abluxerit se cum sanctum Virginem : sed simpliciter siluit propter miraculi excellentiam, ut ne ad stuporem perduceret hominum mentem. Ego enim non audeo dicere; sed cogitans, silentium mihi impono. Fortassis enim alicubi etiam vestigia invenerimus sancte illius ac beatae, sicut neque invenire datur mortem ipsius. Alicubi enim Simeon dicit de ipsa : Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, quo revelentur ex multorum cordibus cogitationes. Alicubi vero in Apocalypsi dicit, quod draco festinavit ad mulierem quæ genuit masculum, et datae sunt ipsi alicui aquila, et assumpta est in desertum, ne ipsam arriperet draco. Fortassis autem potest, id de ipsa accipi et impleri, non autem omnino definitio hoc, et non dico quod immortalis mansit, neque affirmo quod mortua sit : excessit enim Scriptura mentem humanaum, et in suspenso reliquit propter vas pretiosum et ex-

cellentissimum; ut ne quis in suspicionem veniat carnalium de ipsa rerum. Sive igitur mortua est, non novimus : sive sepulta est, non copulata fuit carni : absit. » Haec Epiphanius : qui eum ageret adversus haereticos carnis spureliis illam sanctissimam atque omni labore purissimam calumniantes; ipse contra, quo magis illorum procaciam relinqueret, eo excellentiae efferre conatus est, ut sicut Enoch olim translatus, vel Elias igneo curru in sublime elevatus est, sic diceret ipsam absque obitu e terrenis ad caelusta assumptam fuisse : eum praescritum visio ab ipso citata ex Ioannis Apocalypsi de muliere, cui quo alio transvolaret, datae sunt alicui, eidem sacramenta satis esse accommodata videretur.

12. Haec tamen quantumvis aliquo jure, ratione, atque exemplis firmare quoquo modo potuisse videretur : modeste tamen abstinuit; et ad neutram partem inclinans satis esse censuit, vel hac ex parte sublimem illam Dei genitricis excellentiam hostibus monstrasse, et quam illa procul fuerit ab omni carnis illecebra, quae nec an mortua fuerit, posset ex divinis Scripturis ostendi, eisdem insinuasse. Caeterum condonandum illi, si (quod et aliis sanctissimis atque eruditissimis viris saepe accidisse reperitur) dum ardenter studio in hostes invehitur, vehementiori impetu in contrarium parlem actus, lineam videatur aliquantulum veritatis esse transgressus. Catholica quippe Ecclesia nullam de obitu Dei genitricis dubitationem admittit; sed quam novit humane fuisse naturae consortem, humanam pariter moriendi necessitatem expertam affirmat. Sic nec recipit quorundam sententiam, qui Simeonis oratione persuasi, quod ei dixerat, « Tuani ipsius animam pertransibit gladius; » eam martyrio vita funiculam tradiderunt¹. Et rejicit apocrypha illa, quae de illius transitu et assumptione scripta erant : decreto² enim Romani concilii, cui Gelasius papa præfuit inter apocrypha adnumeratur libellus de transitu Marie Virginis; sed a quo ille scriptus fuerit, cum non dicatur, sine auctoris titulo illum editum fuisse existimamus; cui postea olosus quispiam præfixerit honestum titulum Melitonis Sardensis episcopi; qui quidem commentariolus, Bedæ³ etiam iudicio refutatur : sed miratus sum vehementer Tri-themium inter Melitonis lucubrationes illum adnumerasse, ac de Melitone plus sibi vindicasse, quam S. Hieronymum⁴, qui illius scripta recensens, nihil prorsus ejusmodi numerali : cum praesertim quæ in eo scripta habentur, tanto viro indignissima judicentur; quippe qui multa confineat quæ Apostolorum Actis (ut notat Beda) repugnat : et quamvis in edilo recente volumine aliqua ad censuram Bedæ sint emendata, nulla adhuc habet lata, delira, atque auribus christianis indigna.

13. Quod autem pertinet ad libellum illum seu epistolam⁵ ad Paulam et Eustochium de assum-

¹ Epiph. haeres. LXXIX. — ² Epiph. haeres. LXXVIII.

³ Apud Ambros. in Luc. c. ii. apud Isidor. de vit. et obit. sanct. c. 68. et Bed. in Luc. cap. ii. — ⁴ Cip. Sancta Roman. dist. xv. — ⁵ Bed. in retract. in Act. c. viii. — ⁶ Hier. de Scrip. Eccl. in Melit. — ⁷ Tom. ix. epistol. xix.

ptione beatae Mariæ, Hieronymi nomine praenotitam; eam non modo non esse Hieronymi, sed nec Sophronii, cuius idem Hieronymus¹ meminuit (ut aliqui existimarent) judicium omnium eruditorum appello. Videre est enim auctorem eo commentario totum esse in insectando ac impugnando dogmate Nestorii, quoniam longe post Hieronymi ac Sophronii tempora vixisse, nulla est dubitatio. Sed enim huc auctor post multa contra Nestorii et Eusebii errores disputata, habet haec verba: « Haec idecirco dixerim tamquam per tide incarnationis Christi, carissime; quia, quod plures Orientalium circumunt suis facibus obvoluti, moneri debuistis, ne suo obnubilare vos velint obscuritatis eloquio, vel græco turbine latinan confundere puritatem. » Sed quam egregie mentitur, ex eo apparet, quod nullum atque Hieronymi de incarnatione Christi obortam heresim, quam impugnat, esse constet: nam Apollinaris error diversi generis erat. Hinc videoas manifestam hominis imposturam, qui ad prouerendam fidem, Hieronymi, Paulæ, et Eustochii nomina est eo opere mundinatus: sed haec clarius demonstrabunt quae paulo inferius dicturi sumus. Haec de his que pertinent ad apocrypha scripti: quo etiam jure censenda sunt cetera, que hec ab aliis sint relata auctoribus, non aliunde famen quam ex dictis noscuntur esse accepta: ut que a Nicephoro² in primis recensentur de palmarum ramo eidem Dei genitrici morienti in victorie signum allato; que et in dielo libello Melitonis³ nomine scripto leguntur.

14. Qua item ab ipso⁴, et olim (ut ipse referit) a Juvenale episcopo Hierosolymorum traductor de Apostolis eodem momento collectis e diversis orbis regionibus, Hierosolymam ad obitum ejus per aera in sublime delatis, eodem Melitonis⁵ apocrypho contineri, certissimum est: quod etiam Beda⁶ cognovit. Rursus etiam quæ habentur⁷ de miraculo facto in Iudeum, qui feretur, quo illa ad sepulturam cerebatur, est conatus revertere, in eodem item apocrypho⁸ leguntur. Sed haec cum dicimus, non sic impugnamus, quasi minime vera esse potuerint; quandoquidem non sit impossibile apud Deum omne verbum: sicut nec ob eam causam, quod ibidem⁹ feratur eadem resurrexisse, et una cum corpore esse assumpta in celum, id negamus, vel in dubium revocamus accidisse; quæ præsertim Juvenalis Hierosolymorum episcopus non ex scripto aliquo commentario, sed potius ex antiqua et veneranda majorum traditione se accepisse testatus¹⁰ sit. Quæ autem addit Nicephorus¹¹, occasione Thomæ absenti reseratum fuisse ab Apostolis Dei genitricis sepulcrum; ea quidem apud dictum Melitonem non leguntur, verum eadem ex traditione majorum a Juvenale esse relata testatur. Addiderunt alii et de

cingulo eidem Thome ab eadem Dei genitrice Maria caelitus misso: sed quam fidem mereantur quæ non tantum non in probatis anti suis auctoribus, sed nec in ipsis apocryphis scripta leguntur, quis facile judgebit. Sic videoas ipsam, quæ circumdatur historia de transitu Virginis, omni ex parte vacillare, meritoque a Gelasio, Beda, et aliis eruditis inter apocrypha recensitam. Haec dixerimus ob nouissimos, qui dum apocrypha mordicus defendenda suscipiunt, nec id quod conantur efficiunt, et veris quæ adstruunt, fidem derogant.

15. Sed ostendam hoc uno exemplo in rebus ipsis de quibus agimus, quanto cum praetudice sint apocrypha pro veris accepta. Usuardus¹² et Ado in suis Martyrologiis, putantes scripti illam de transitu beatæ Mariæ Hieronymi esse germanam; rursusque id esse ratum in Ecclesia, quod ille sensisset, existimantes; quasi ex sententia Ecclesiae, haec in hunc modum descripta posuerunt XVIII kal. Septemb. « Dormitio sanctæ Dei genitricis Mariæ: cujus sacratissimum corpus etsi non inventiatur supra terram, tamen pia mater Ecclesia ejus venerabilem memoriam sic festivam agit, ut pro conditione carnis eam migrasse non dubitet: quo autem venerabile illud Spiritus sancti templum mutu et constio divino collocatum sit, plus elegit sobrietas Ecclesiae cum pietate nescire, quam quid frivolum et apocryphum inde tenendo docere. » Haec ipsi. Sed dum se apocryphum vitare putant, in determinis lapsi sunt. At unde tandem haec ab eis accepta, unde deducla? Non aliunde cerle, quam ex illo non dicam tantum apocrypho libro, sed impostura, Hieronymi nomine pervulgata, vel recens a quibusdam, ut Erasmo, falso adscripta Sophronio: ibi enim haec eadem fere verba, vel quæ eamdem prorsus sententiam reddant, habentur: « Proper cautionem, salva fide, pio magis desiderio opinari oportet, quam inconsulte definite quod sine periculo nescitur. » Haec ibi, et alia plura in eamdem sententiam; ut illud supra: « Quid horum verius censeatur, ambiguum: animane tantum, vel juncta corpori sit in celum recepta. » Laudanda forte modestia, nisi esset fabefactata mendacio. Si enim, sententia¹³ Domini, qui a semel ipso loquitur, mendax est: quanto magis qui falso, quo a'iquam auceparetur fidem, sese Hieronymum simulavit; ut quem constat post Nestorii vixisse tempora, tum familiariter Paulam et Eustochium allocutus videatur? Ex his itaque videoas, quales sint ejus merces, quas non nisi hisce offusas tenebris lieuerit venditare, cum sincera veritas luce gaudent. Non enim tantum, quod ait Dominus¹⁴, qui facit veritatem, sed et qui dicit, venit ad lucem. Itaque ex his plane intelligis, quæ impostor ille, quisquis fuerit, commentus est, non secundum ea quæ sentiret Ecclesia, sed præter illius sententiam conatum esse: cum alioqui magnam commeruerisset laudem, si perspicue de his in eamdem cum illa consensionem scripsisset.

¹ Hieron. de Script. Eccl. in Sophron. c. 134. — ² Niceph. lib. II. c. 21, et lib. V. c. 14. — ³ Melit. de trans. Virg. c. 3. — ⁴ Niceph. lib. II. c. 21, et lib. XV. c. 14. — ⁵ Melit. de trans. Virg. c. 4. 5. — ⁶ Bed. in retract. in Act. c. VIII. — ⁷ Niceph. ubi supr. lib. II. c. 21, et alii. — ⁸ Melit. ubi supra c. 12. 13. 14. — ⁹ Eod. lib. c. 17. 18. — ¹⁰ Apud. Niceph. lib. XV. c. 14. — ¹¹ Niceph. lib. II. c. 23.

¹² Usuard. xv. August. Ado eod. die. — ¹³ Joan. III. — ¹⁴ Joan. VIII.

16. Sed Usuardum et Adonem ad institutam semel orationem iterum revocemus. Unde, queso, vobis ista nomenclatura noviter usurpata, ut *Dormitionem*, non *Assumptionem* dicatis? cum præsertim prius ejus diei ambo dixissetis: *Vigilia Assumptionis*; cur non potius *vestra sententia*, *Vigilia Dormitionis*? cur haec inconstans in sermonis? Cogor equidem cum Apostolo dicere¹: *Currebatis bene; quis vos impedit?* An fortasse moli estis exemplum Graecorum, qui item *Dormitionem* dixerunt? Sed nec vobis eiusmodi suffragatur exemplum: cum alioqui Joannes Damascenus, et alii qui *Dormitionem* dixerunt, eam tamen una cum corpore in celum esse assumptam, aperte testati sint; nec, ut vos, id affirmare dubilaverint. At sane (ut liquido appareat) nihil ad hæc vos impulit, nisi Hieronymi, quam putabatis, auctoritas. Hinc excusatione aliqua digni essetis, quod Hieronymi nomine decepti estis; si Romanae Ecclesiae, quod sequeremini, exemplum defuisset. An non præcedebant quæ sectari debuissetis, Romani Martyrologij vestigia antiquissima, in quo non *Dormilio*, sed *Assumptio* dicitur? qua vox semper Romana Ecclesia usus est, ut est videre in ordine Romano, Sacramentario sancti Gregorii, alisque antiquis Ritualibus et Missalibus libris. Equid, rogo vos, sibi vult quod dum aliorum omnium recitat Ecclesia sanctorum nativitatis, nempe migrationis ex hac vita celebritatem, natalem diem nominare consuevit, vel migrationem, vel aliquando dormitionem; cum vero agit de obitu sanctissime Dei genitricis Mariae, non natalitium, non dormitionem, nec migrationem vocat, sed assumptionem appellat? nisi quoniam non solius anima ad Deum transitum, sed et corporis simul evectionem voluit significare? Sicut enim cum Christi anima una cum carne caelos propria, non aliena virtute descendit, ascensionem vocat; ita Dei genitricis migrationem, quod non snape virtute, sed filii gratia a mortuis resurrexit, et in caelum erecta fuerit, proprietate loquendi maluit assumptionem Ecclesia appellare.

17. Porro non hi tantum ea epistola commen-titia, Hieronymi nomine scripta, vel Sophronio falso attributa, sed et alii complures eorumdem auctoritate decepti sunt, quod dixerint: « Plus elegit sobrietas Ecclesie cum pietate nescire, quam aliquid frivolum et apocryphum inde tenendo docere; » ut inter alios auctor ille sermonis qui hactenus Augustini nomine latuit (est autem trigesimus quintus de Sanctis) sed falso: cum enim citetur ab eo Isidorus, atium ab Augustino esse auctorem, certum est: ille, inquam, eadem Hieronymi auctoritate perculsus, nec verbum proferre de assumptione cum corpore ausus est. Sed dicant velim, ubinam, aut quando, vel quo saltem levi signo id quod dicunt, Ecclesia professa sit se nescire: cum alioqui, fice nullum de ea re decretum edixerit, in ipsis sacris Ecclesiasticis precibus, quas ea die publice recitare consuevit, id affirmasse saepius videatur, versibus,

responsoriis, antiphonis, et lectionibus? In quam sententiam cum Patres omnes, qui de ea re egerunt aequè conspirent, et Scholasticorum² classis pariter consentiat, nullus remanet dubitandi de ea re locus adeo ut perficiet frontis et proœcis sit animi indicium. Ecclesie universalis usui et tot Patrum sententiis non aquiescere; maximamque omnium esse temeritatem his omnibus contradicere. Cum præsertim quæ Hieronymi vel Sophronii nomine inscripta est epistola, quam refellimus, ac proinde Augustino³ sermones de Assumptione falso adscripti, quos merito Lovaniensis schola rejicit in angulum, vel quæ id genus sunt aliae apocryphorum quisquiliæ, quæ potius detrahant, quam probent veritatem, eadem omnia alia adhuc confutentur ratione, ut manifestæ arguantur falsitatis.

18. Quomodo, queso, auctor ille, qui se Hieronymum esse menitus est, dicit Dei genitricis sepulcrum eo tempore, quo vivbat Hieronymus, desuper terram omnibus fuisse perspicuum? Qua enim ratione Epiphanius Hierosolymis siepe versatus (ut de eo tradit Hieronymus⁴ se ambigere ait, an mortua fuerit, si ejus sepulcrum ob oculos omnium positum, perspicuum omnibus factum esset? Vel quomodo de eo mentionem facere Hieronymus⁵ prætermisessel, qui relegens cuneta Palæstinae loca quæ S. Paula Roma veniens invisit, et ut faceam de Christi sepulcro, alia cuneta quæ ibi erant memoria digna monumenta recenset, ut duodecim Patriarcharum, Josue, Eleazari filii Aaron, Elisæi, Abdiæ, Michæae, Ioannis Baptiste, Lazari, nec non et mausoleum Helenæ Adiabenorum reginæ, quæ tempore Claudii populum fame laborantem pavit? Quis adduci potest, ut credat unum tantum Dei genitricis sepulcrum a Paula spretum, ut non inviserit; vel Hieronymo mente excidisse, ut non meminerit, cum præsertum agens de Gethsemani in libro de locis Hebraicis, unam tantum illie erectam ecclesiam, ubi Dominus in horto oravit, affirmet, nec de continguo eidem loco Dei genitricis sepulcro vel verbum faciat? Ex his igitur manifestior redditur hominis impostura, qui nomine ejusdem Hieronymi dictam epistolam scripsit ad Paulam, dum haec ait: « Monstrator autem sepulcrum ejus cernentibus nobis usque ad præsens in vallis Josaphat medio, quæ vallis est inter montem Sion et montem Oliveti posita; quod tu, o Paula, oculis aspexisti: ubi in ejus honorem fabricata est ecclesia miro lapide tabulata, in qua sepulta fuisse (ut scire potestis) ab omnibus ibidem prædicatur, sed unum vacuum esse mausoleum cernentibus ostenditur. » Haec egregius ille mendaciorum concinnator: qui non ex his tantum quæ diximus arguitur patentis mendacii, sed etiam ex Eusebio⁶ et aliis qui egerunt de locis sanctis, Constantini temporibus repertis, et aedificiis illustra-

¹ Thom. Bonavent. Antonin. Alb. Mag. Riccard. de S. Viel. Ugo et alii omnes recentiores. — ² Aug. serm. de sanct. xxxiv. et xxxv. et tom. ix. tract. viii. et tom. x. lxxxiii. in Append. edit. Lovan. — ³ Hier. ad Pamphach. epistola lxi. — ⁴ Hier. epist. xxvii. — ⁵ Ensc. in vita Const. lib. iii. c. 24. et seq. Sozat. lib. i. c. 13. Sozom. lib. i. c. 1. Theodor. lib. i. c. 15. 16. 17.

⁶ Galat. v.

tis, cum nullus eorum vel levem sallem de sepulcro Virginis fecerit mentionem.

19. Quoniam hanc multum ante tempora Iuvenalis, sepulcrum illud fuisse repertum ex his dictis adducemur ut credamus. Qui enim loca illa intuiri sunt, eademque fidetiter descripsere, sane testantur, post cladem Hierosolymitanam a Romanis illatam, sepulcrum Dei genitricis ruina propinquorum adfisciorum sic fuisse cooperatum et obrutum, ut per gradus circiter sexaginta paleat ad illum locum descensus. Et qui nostris temporibus illuc peregrinati sunt, testantur illud in petra excisum esse, et instar sepulcri Domini, nativi lapidis cohaerentia loco immobilitate inhaerere: meminil et Beda de Locis sanctis, sepulcrum Dei genitricis suis temporibus vacuum cerni in dicto loco: unde et miramur, quomodo illud dicatur² Constantinopolium fuisse translatum. Cum vero tandem ipsum Dei genitricis sepulcrum inventum est sine ejus corpore: ejus inventionis occasione, quod vacuum sit repertum, de ejus in caelum cum corpore assumptione exhibitum est scribendi argumentum: antea autem nemo (quod repererim) ejusmodi scribendi genus attigit. Nam sicut qui ferunt esse Augustini sermo, alterius potius auctoris esse putatur, ita qui Athanasii nomine inscribitur, alicui alteri polius adscribendum existimavimus, quam Athanasio; nam cum ibi auctor multus sit in confutando Nestorii dogmata, de quo tunc esset controversia, et urgere Monothelitas conetur, plane alias ab Athanasio esse conjectur. Si enim ea ab Athanasio scripta fuissent, Cyrillos ejusdem Ecclesiae episcopum, et alii Patres qui Ephesino Concilio adversus Nestorium interfuerent, et cuncta quae a sanctis Patribus scripta essent volumina, ut illius haeresim impugnarent, evolverunt, nequam adeo laborassent, sed nullo negotio quid de incarnatione Verbi sentiendum esset, una illa tanti Patris edita homilia oculissem ora omnium blasphemantium.

20. Non ignoramus Glycam Siculum, recentiorum historicum, ut Athanasii homiliam illam ei-
tas-e: sed cum auctor eo sermone se ea compar-
testetur adversus blasphemias haereticorum; doceat
fuisse temporibus Athanasii, vel ante, qui sicut dnas
naturas, ita duas personas in Christo praedicarent,
et negarent Mariam matrem Dei esse dicendam:
quos ibi auctor impugnat; cum aliqui sciamus
Athanasium³, quod non esset suo tempore ea de
incarnatione Verbi exorta agitataque controversia
(etsi semper eadem senserit qua in sacrosaneto Con-
cilio Ephesino postea reperiuntur esse decreta) non
adeo explicite iisdem prorsus vocibus usum esse;
quas ad excludendum penitus dogma Nestorii, Pa-
tres qui eidem Synodo interfuerunt, oportuit dilu-
cidius declarasse. Cum tamen auctor ille post syno-
dum ea scripsisse ex hoc ipso manifeste cognoscatur;

¹ Borch. 1. par. c. 7. § 47. — ² Niceph. lib. xv c. 14. Joan. Da-
masc. ser. 2. de dormit. Deip. prop. fin. — ³ Athan. de Incar. Ver. Cita-
tur, a Cyrillo lib. iii. ad Reginas. Vid. in Concil. Ephes. to. 1. c. 5.
edit. Peltan, pag. LXXVI.

cum secundum quod definitum fuerat in eodem Concilio Ephesino, duas praedicit in Christo naturas in una persona inconfuse, indivise, et inconvertibili-
liter simul unitas.

21. Quas quidem voces ad insinuandas naturae divine cum carne unionis proprietates, a Patribus tunc primum inventas, nemo res illas exactius per-
serutatus inficias ierit: sicut adversus Monothelitas ab eodem auctore illa apposita verbi: « Dnas pra-
dicamus voluntates, sed nequaquam duos volentes,
aut duos operantes, sed unum volentem secundum
unitatem personae: contra, duas voluntates et duas
operationes secundum peculiarem utriusque naturae
rationem: hoe igitur modo incarnationis mysterium
praedicantes, haereticorum blasphemias repudiamus,
in quibus ipsos relinquentes transimus. » Sed quos
haereticos, praeter Monothelitas, in quos agit? Doceat,
si quis his refragatur, alios tempore Athanasii vel
ante extitisse haereticos, qui adeo explicite negarent
in Christo duas voluntates atque operationes, ut
opofuerit ita distincte ab Athanasio confitari; quos
et obstinate in errore persistentes, ita redargutos,
in eadem haeresi mersos, ut desperatos ipsum (ut
ait) sic opus fuerit reliquisse?

22. Sed et illud observa: Quidnam est, quod ibidem auctor adeo detestetur dici Christum hominem Deiferum; nisi quia Nestorius primum his abusus est vocibus, quibus etiam ante Patres Nicaei Concilii, S. Basilius, et alii usi sunt, ut Theodoretus Anathematismis contra Cyrillum affirmat. Cum igitur ut Christum hominem Theophorianum dicere abhorrent postea Patres, Nestorius in causa tuerit, ut pluribus docet Cyrilus in libro de Incarnatione Uni-
geniti, capite vigesimo secundo, et vigesimo tertio, necesse est affirmare auctorem, qui in dicta homilia easdem detestatus est voces, ipsum post Nestorium extitisse: cuius causa, nempe ut ejus haeresis im-
pugnetur, in quinto Cyrilli Anathematismo una cum aliis in Concilio Ephesino recepto ita definitum ha-
betur: « Si quis Christum Deiferum hominem audet dicere, et non potius hunc secundum veritatem, etc.
anathema sit. » Quoniam pacto, queso, exhibuisse potuit Athanasius dicere Christum hominem Deiferum, qui (quod minoris efficacie est) dixerat Christum hominem Dominicum in expositione Fidei ad finem, et in sermone majori adversus Apollinarem, qui citatur in Concilio Lateranensi sub Martino papa et martyre, secretario quinto? Quibus omnibus vi-
deas non esse Athanasium sermonis illius auctorem, sed aliquem alium qui vivit post Nestorii tempora, vigente haeresi Monothelitarum.

23. Consultus de eadem homilia quid sentiret eruditus vir Antonius Agellius, ad superiora ista addidit: « Angelicas hierarchias in ternos ordines distributas, apud neminem ex illis veteribus repe-
rias, nisi apud solum Dionysium, cuius opera Atha-
nasii tempore erant ignota; itaque ubi de angelis agunt, nomina illi quidem usurpant quae apud
B. Paulum reperiuntur; hierarchias angelorum, ternasque distinctiones nusquam commemorant.

Deinde illud me maxime permovet, quod etymologiam vocis *τοτες* leviter admedium ac pene pueriliter auctor exequitur, ut indignissimum sit eum tanto viro tribuere, sic dictum *τοτες* quasi *τοτην*. Atqui vox *τοτην* nusquam apud Grecos reperitur: dicunt enim *τοτητας* cum aequalitatem significant; et *τοτην* non *τοτην τοτην*, sed a feminino polius participio *τοτην* deducitur. Fere idem peccat, nisi etiam periculosius, in explicanda appellatione *τοτην τοτητας*, quasi de eo dicitur qui sub alio stat, hoc est, alteri sit subjectus: eum hypostasis etiam de Patre dicatur, qui sub nullo stat, eum a nomine habeat originem. » Haec ipse. Licit vero et alii viri eruditi idem sentiant, tamen quod sub nomine Athanasii, cuius extet sermo ille, nec eius auctor sit, possit facile demonstrari; donec legitimus ejus scriptor inveniatur, sub nomine remaneat Athanasii in Breviario, secundum prelatoris interdictum: *Uti possidetis, ita possideatis.* Haec idecirco dixisse voluimus, quod existimamus catholicam veritatem labefactari potius, quam hisce falsis allegationibus adjuvari. Ceterum quisquis fuerit auctor ille, certe constat non ex triviis vulgarem fuisse hominem, sed plane pietate praestantem; sicut et duos illos sermones, qui Augustini nomine editi sunt, licet ipsius non sint, tamen (quod ex illis licet animadvertere, et ut est in paroemia, *Ex unguibus leonem*) clarissimorum theologorum esse opus, non veremur asserere.

24. Demum, ut de his dicendi finem faciamus, sicut tam ex Graecorum quam Latinorum omnium (per paucis exceptis, qui ea epistola decepti sunt) assertione, ita etiam ex Romanae Ecclesiae usu recepto firmiter constanterque asserimus ac prolixem, ipsam sanctissimam Dei genitricem Mariam una cum sacratissimo illo corpore, quo impartita est Deo carnem, in celum esse receplam. Quod quidem hand adeo mirum vel novum videri debet; cum si cetera in illam collata pensentur beneficia, hoc levius censendum videatur, quod et aliis plurimis constat fuisse divina liberalitate concessum. Quod si Christo resurgentem ex mortuis, multa subinde (ut ait Evangelista¹) sanctorum corpora surrexerunt, et introierunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis; quos, penetrans ille celos, duxit secum in altum, captivam (ut est apud Paulum²) dicens captivitatem: quid, inquam, tam mirum, tam novum, ut matri concessum sit, quod compluribus servis constat fuisse tributum? Sunt et aliae immuneræ rationes, imo et sanctorum oracula prophetarum, quae non id suadeant solum, sed et affirmare compellant: que cum ab aliis pluribus sint recensita, in illis diutius non immorabitur. Hactenus de assumptione Dei genitricis Mariae; quam quidem non sic recensimus hoc anno, quasi affirmare velimus, hoc ipso anno esse defunctam, et in celum assumptam; sed quod hoc anno ponatur ab Eusebio, nobisque quoniam anno certo decesserit, sit inexploratum. Sed quo tempore coepit sit celebrari in Ecclesia solemn-

nitas Assumptionis Dei genitricis, egimus in Nolitanibus ad Romanum Martyrologium.

25. Feretur ejusdem Dei genitricis epistola ad Ignatium redditæ, ejusdemque Ignatii una ad ipsam scripta, duæ vero ad Joannem evangelistam de eadem ipsa loquentes. Sed Hieronymus³, et alii antiquiores, qui ejusdem Ignatii recensuerunt epistolæ, eas non noverunt. Traduntur et alia ab ipsa ad alias scriptæ civitates: quas cunetas, cum careant Ecclesiæ auctoritate, nonnisi in apocryphorum classem rejiciendas esse, omnes facile judicabunt.

26. Describitur Dei genitricis effigies a Nicephoro⁴ ex Epiphanio, ut ait, in haec verba: « Mores autem, formaque et statura ejus modus talis (ut inquit Epiphanius) fuit: Erat in rebus omnibus honesta et gravis, pauca admodum caue necessaria loquens, ad audiendum facilis, et per quam affabilis, honorem suum et venerationem omnibus exhibens: statura mediocri, quamvis sint qui eam aliquantulum mediocrem longitudinem excessisse dicant. Decenti dicens libertate adversus homines omnes usa est, sine risu, sine perturbatione, et sine iracundia maxime. Colore fuit triticum referente: capillo flavo, oculis aceribus, subtillavas tanquam oleæ colores pupillas in eis habens: supercilia erant ei intlexa, et decenter nigra, nasus longior, labia florida, et verborum suavitate plena: tacies non rotunda et acuta, sed aliquanto longior, manus simut et digitū longiores. Erat denique fastus omnis expers, simplex, minimeque vultum fingens, nihil mollitiei secum trahens, sed humilitatem præcellentem colens. Vestimentis, quæ ipsa gestavit, coloris nativi contenta fuit; id quod etiamnum sanctum capitum ejus velamen ostendit. Et, ut paucis dicam, in rebus ejus omnibus multa divinitus inerat grata. » Haec ille, qui et superius⁵ Domini Iesu describit effigiem. Sed in his non immoror, cum ex pictura aliqua prototypa hec potius descripta, quam ex viventis ipsius imagine esse videantur accepta. Ceterum alibi⁶ testatur, S. Lucam evangelistam Dei genitricis pinxit imaginem: sed et Salvatoris effigiem ab eodem coloribus esse effigiataam, tradit Metaphrastes⁷.

27. *Procurator Judæo stolam pontificiam Judæis a Romanis olim redditam ab ipsis repetit.* — Hoc eodem anno quadragesimo octavo, iisdemque coss., Cuspinus Fadus Judæo procurator negotium fecit Judæis de stola pontificia, olim illis redditâ, quam rursus in Romanorum præsidum ditionem vindicare curavit. Rem gestam in hunc modum Iosephus⁸ describit: « Accitis deinde pontificibus, et Hierosolymitanorum primatibus, mandatum Cæsaris eis exposuit, ut talarem tunicam, et sacerdotalem stolam, quam solum summum pontificem induere fas est, in castellum Antoniam deponerent, ut esset in Romanorum potestate, quemadmodum olim fuerat. Illi vero noui audentes contradicere, rogabant lamen Fadum et Longinum (venerat et ipse

¹ Matth. xxvii. — ² Ephes. iv.

³ Hier. de Script. Eccl. in Ignat. — ⁴ Niceph. lib. ii. c. 23. — ⁵ Niceph. lib. i. c. 40. — ⁶ Idem lib. XIV. c. 2. et lib. xv. c. 14. — ⁷ Metaphr. 18 Octob. in Luca. — ⁸ Joseph. ant. lib. xx. c. 1.

Hierosolymam cum copiis, timens ne ad Fadi postulata Judei molirentur novi aliquid) primum ut legatos sibi ad Cæsarem licet mittere, qui ab eo pertant sacre stola servanda jus : deinde ut expectetur super postulatione rescriptum illius. Responsum est, permissuros ut legati mittantur, si prius darentur obsides : enique prompte liberos suos dedissent, legati profecti sunt. Agrippa junior defuncti filius, qui tum forte apud Claudium agebat (ut diximus) cognito qua de causa venissent, rogavit Cæsarem, ut Iudeis sacrae stola custodiam pelentibus annuere dignaretur, et Fado super hoc negotio scribere. Tunc Cæsar, vocatis ad se legatis, ait se hoc eis concedere, hoc enim se illius donare precibus, cui responso talem epistolam addidit.

28. « *Claudius Cæsar Germanicus tribunitiæ poststatis cons. designatus IV, imp. X, PP. Hierosolymitanorum magistratibus, senatui, et populo, totique Iudeorum genti salutem.*

« Quoniam Agrippa alumnus meus piissimus, quem ego domi educo, adduxit ad me vestros legatos, gratias agentes quod sedulo genti vestrae provideam; rogantesque enixe, ut pontificalem stolam et coronam vobis servare licet : Concedo quod petitis quemadmodum ante vir optimus et mihi carissimus. Vite hius concesserat : vestraque voluntati anno, primum motus pietate propria, et quia placet religiosum esse more sue patriæ : deinde ut gratificer Herodi regi, et juniori Aristobulo, quos et mihi devotissimos novi, et vestri studiosissimos meritoque illorum amicitiam plurimi facio. Scripsi autem de hac re et Cuspio Fado procuratori meo per Cornelium Ceronis, Tryphonem Thendionis, Dorotheum Nathanaelis, ac Joannem Joannis filium. Datae quarto kalend. Jul., Rufo et Pompeio Silvano coss. » Haecenpus Claudi epistola, et de stola pontificia negotium.

29. Porro litteræ Claudi in nomine consulum et in titulo depravatae noseuntur, dum primo Silvanus pro Silano ponitur, et Rufus pro Valerio Asiatico, qui hoc anno consulatum gesserunt. Pompeius enim et Rufus qui in eis ponuntur, post hæc tempora creati sunt coss., nempe Pompeius anno nono Claudi, Rufus vero anno decimo. Ceterum constat longe ante esse scriptam eam epistolam, nimisrum cum Herodes rex Chalcidis, enjus in ea mentio habetur, adhuc viveret ; quem, teste eodem Josepho,

constat vita funelum octavo ejusdem Claudi anno. Quod rursum se ad Cuspium Fadum scripsisse, eadem epistola imperator significet : plane demonstrat illam hoc anno, dum adhuc esset in magistratu et non post tres annos, cum aliis (ut suo loco dicemus) Iudeam procuraret, scripsisse : hoc enim vel sequenti anno missus est successor Fado Tiberius Alexander ejus Alexandri filius (ut idem Josephus¹ testatur qui Alabarchiae magistratum gessit Alexandriae, omnium in ea urbe suo tempore ditissimi, qui etiam erga Deum pietate superavit filium desertorem paternæ religionis. Hæc cum scribat Josephus, addatque hoc tempore famam illam ingentem contigisse, quæ anno secundo (ut vidimus) Claudi facta est : quam toto celo ful aiunt erret, perspicuum est :

30. *Alabarchiæ magistratus qualis.* — At quoniam Alexandri Alabarchæ mentio facta est : quod pertinet ad Alabarchiæ functionem, fuit ejusmodi magistratus in Ægypto nobilis, cuius curia commissa erat salis dispensatio, dieebaturque Alabarcha, salis prefectus. De homine hoc magistratu fungente, et Romæ statuam inter triumphales habente ; sed quatenus ut pole Iudei hominis, contemptu omnibus esset, Juvenalis², putatur satyricè cecinisse his verbis :

Atque triumphales, inter quas ausos habere
Neseno quis titulos Ægyptus, atque Alabarches,
Cujus ad effigiem tantum non iugere fas est, etc.

Erat (ut diximus) dictus Alexander Ægypti Alabarcha germanus Philonis Hebrei, qui functus est ad Caium pro Iudeis Alexandrinis legatione : in cuius fortasse honorem illa erat eretta statua ; nam quem Tiberius in carcere detinuerat, Caius solvit, atque honorificentissime habuit. Sed ad res gestas sub procuratione Tiberii revertamur. Hoc tempore, inquit Josephus³, Herodes rex Chalcidis, quem dictum est impetrasse a Claudio jus in sacerdotes et templum, Josephum Camidæ filium privavit summo pontificatu, eique succedere jussit Ananiam Nebedæ filium. Fonctus est autem suo magistratu Tiberius biennio, usque scilicet ad Herodis obitum, annum vero Claudi imperatoris octavum.

¹ Joseph. antiq. lib. xx. c. iii. — ² Juvenalis satyr. i. — ³ Joseph. antiq. lib. xx. c. iii.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Valerius Asiaticus II* et *M. Junius Silanus*, non vero *Valerius Asiaticus*, et *M. Valerius Messala*, ut habet Baronius,

quem errorem in ultimo consule commissum doce confutat card. Norisius in Epistola consulari, pag. 32, ubi et ostendit *M. Junius Silanus* filium fuisse

Appii Junii Silani ac Emiliae Lepide proinceps Augusti, et fratrem L. Silani Claudi Augusti generi; quippe qui, ut habet Dio lib. 60, Octaviam Claudi filiam ejus imperii initio uxorem duxerit. Denique Valerium Asiaticum iterum consulēm appellant Tacitus lib. 2 et Seneca lib. 2 Natur. Quest. 17.

2. *Quinquennalia Claudi.* — Hinc liquet Claudiū hoc anno quinquennalia exhibuisse. Annis enim Iugismodi solemnīs dicatis, si imperatores consulatōm non sumerent, cum in propinquos, et viros, qui jam ea dignitate functi essent, de more transferebant.

3. *Helena regina Judaei opitulatur.* — Hoc anno, fame, quae ab Agabo propheta prænuntiata fuerat, adhuc grassante, Helena Adiabenorum in Assyrā et Mesopotamiae confiuiis regina, Hierosolymam venit; cumque multos civium inopia alimenterum perire videret, coemp̄ta ex Agypto annonā, famem Judeae sublevavit, ut fuse Josephus lib. 20 Antiquit., cap. 2 et 3, quae hoc anno gesta esse ex ipsomet Josepho manifestum sit. Is enim antea,

cap. 1, narrat legatos Hierosolymitanos a Claudio custodia stola pontificalis a Vitellio prius concessā confirmationem obtinuisse, impetrato rescripto, cuius initium est: « *Claudius Caesar Germanicus trib. pot. v. coss. designatus IV. imp. X.* » finis vero: « *Dat. IV kalendas Iulias, Rufus et Pompeio Sylvano coss.* » Cladius tribunitiam potestatem v anno p̄cedenti iniit, ideoque ea epistola consulibus suffectis subscripta. Baronius, qui in mēdōsam Josephi versionem inciderat, stolam pontificiam hoc tantum anno Iudeis restitutam credidit. Præterea cum hos consules ordinarios existimaret, ait in eorum nomina errorem irrepsisse, et Sylvanum pro Silano, Rufum vero pro Valerio Asiatico, qui hoc anno consulatum gessere, positum esse; cum tamen Rufus et Sylvanus anno p̄cedenti consules suffecti fuerint, ut jam Onuphrius in Fastis adnotavit. Denique ad hunc annum revocanda, quae habet Baronius anno secundo Claudi, de fame, qua pressa Hierosolyma, et de munificentia Helenae reginæ.

PETRI ANNUS 5. — CHRISTI 49.

1. *Paulus et Barnabas Antiochiam reversi.* — Circumacto anno Domini quadragesimo octavo, qui sequitur quadragesimus nonus consules¹ habuit Claudiū Augustum quarto et L. Vitellium tertio: quo tempore, secundum a nobis institutum temporis ordinem, Paulus² et Barnabas, peracto peregrinationis sue circulo, Antiochiam Syriæ redierunt: id Lucas his verbis narrat: « *Transiuntes Pisidiam, venerunt in Pamphyliam: et loquentes verbum Dei in Pergen, descenderunt in Attiham, et inde navigaverunt Antiochiam, unde erant traditi gratiæ Dei in opus quod compleverunt. Cum autem venissent, et congregassent Ecclesiam, retrulerunt quanta fecisset Deus cum illis, et quia aperuisset Gentibus ostium tidei. Morati sunt autem tempus non modicum cum discipulis.* » Haec Lucas. Qnomodo autem, oborta Antiochiæ inter fidèles dissensione, Paulus et Barnabas venerint Hierosolymam, dicimus post annum sequentem, quo illorum occasione habitum fuisse Concilium Apostolorum de abolenda circumcisione, certa ratione monstrabimus.

2. *Eodem anno Romæ cum in dies magis ma-*

gisque propagaretur Christiana religio, ipsaque Gentilium supersticio ea de causa nonnihil inciperet posthaberi, Cladius imperator ex S. C. aruspicum disciplinam restituendam curavit. Id enim Tacitus³ his verbis tradit: « *Retulit deinde ad senatum super collegio aruspicum, ne vetustissima Italiæ disciplina per desidiam exolesceret.* » Et paulo post: « *Et quia externæ superstitiones valeant; et leta quidem in præsens omnia, sed beniguitati deum gratiam referendam: ne ritus sacrorum inter ambigua culti, per prospera oblitterarentur: factum ex eo senatusconsultum, viderent pontifices, quae retinenda firmandaque aruspicum.* » Haec Tacitus: quem per externas superstitiones, Christianam quoque religionem in Urbe jam ante quinque annos disseminari cœptam significare voluisse, nullus jure poterit dubitare. Ceterum non sua tantum restituere ac roborare, sed et nostra labefactare ac penitus infringere conatus est, dum una cum Iudeis Christianos, qui in Urbe erant, loco expulit, ut inferius post sequentem annum dicemus.

¹ Dio lib. l.x. — ² Act. xiv.

³ Tacit. lib. xi.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5540. — Olymp. 206. an. 3. — Urb. condit. 800. — Jesu Christi 47. secundum Baronium 49.
— Claudi imp. 7.

1. *Consules.* — Ad mmm. t. Coss. *Claudius Aug. IV et L. Vitellius III*, ut docet Censorinus lib. de Die natali cap. 47, ubi ait : *Ludos saeculares sextos fecit Liberius Claudius Caesar IV et L. Vitellius III coss. anno Urbis nece.*

2. *Sexti Ludi saeculares.* — Incipit hic annus Urbis die xxi Aprilis eurrentis Christi anni. Quare Ludi illi anno quarto et sexagesimo post quintos ab Augusto editos exhibiti, novisque mos inductus. Au-

gustus enim numerum saeculi Romani observavit, et post annos centum et decem Ludos Saeculares celebravit, privatis consulatum gerentibus. Claudius vero Ludos Saeculares centenariis Urbis annis illigavit, consulque processit, hincque factum, ut ex subsequentibus imperatoribus alii Augustum, alii Claudium imitati fuerint. Sexta itaque consulatum Caesareorum regula Claudium auctorem habet.

PETRI ANNUS 6. — CHRISTI 50.

1. *Herodi defuncto successit Cumanus, qui Iudeos dire exagitat.* — Sequitur ordine annus Domini quinquagesimus, A. Vitellio et L. Vispanio coss., quo Claudio agente octavum annum in imperio, Herodes rex Chalcidis, Agrippæ majoris regis germanus (ut Josephus tradit¹) vita functus est, sunt enim haec Josephi verba : « Tiberio Alexandre successit Ventidius Cumanus : quo tempore idem Herodes Agrippa Magni frater vita excessit, anno octavo principatus Claudi. » Et alibi² : « Post obitum, inquit, Herodis, qui regnavit in Chalcide, Claudius Agrippam, Agrippæ filium, in patrui sui regno constituit. Alterius autem provinciae suscepit curam post Alexandrum Cumanus, sub quo oriri cœperunt tumultus, et denuo Iudeos calamitas comprehendit. Nam exorta³ seditione Hierosolymis, nulli Iudeorum desiderati sunt; enjus causam primum expli- cebamus. Instante Pasche festo, per quod nostris hominibus vesci panibus fermentatis mos est, concurrentibus undique ad solemnitatem turbis plurimi, veritus Cumanus ne inde nasceretur motus aliquis, jussit cohortem unam armatam stare supra templi porticus, cohibitaram tumultum, si quis forte existeret : nam idem et alii ante illum praesides factitacunt festivitatum temporibus. Ejus festi die quarta, miles quidam ostendit populo nuda genitalia : qua contumelia furentes vociferabantur, non se affectos injuria, sed ipsum Deum, quem ho-

noraret ea celebritas : et quidam audacieores in Cumamum jactabant convicia, dicentes ab illo submissum petulanteum illum militem.

2. His audilis Cumanus et ipse non mediocriter irritatus est; rogabat tamen ut desinerent movere seditionem festo tempore, cumque illi adeo non parerent, ut majoribus etiam impeterent eum convitiis; jubet totum exercitum cum armis convenire in Antoniam castellum templo iuminens, ut supra docuimus. Vulgaris multitudo, viso adventu militum, territa, cœpit magno impetu fugere : et cum essent angusti viarom exitus, rati a tergo hostem insequi, comprimebant se invicem inter fugiendum, et conculeabant in angustiis, ita ut perirent plurimi : viginti enim millia extinctorum illo tumultu numerata sunt; versaque in luctum festa lœtitia, omnes sacrificiorum et precatiōnum oblisi, dederunt se lamentis et ejulatibus : tantam cladem intulit unius militis impudentia. » Haec Josephus : licet parum sibi constans, alibi⁴ numerans in compressione necatos, dical supra decem millia hominum esse extineta. Sed quid ad haec additum sit mali, cœptam persequens idem Josephus⁵ orationem, ait :

3. « Vix hic luctus desierat, cum aliud malum accidit : Quidam enim, qui ex illa turba fugientes evaserant, in publica via, centeno ab urbe stadio, Stephanum Caesaris servum iter facientem aggressi sunt latrocino, omnesque ejus diripuerunt sarcinas.

¹ Joseph. Ant. lib. xx. c. 3. — ² Joseph. de bello Jud. lib. II. c. 14.
— ³ Joseph. Ant. lib. xx. c. 3. 4.

⁴ Joseph. de bello Jud. lib. II. c. 4. — ⁵ Joseph. antiqu. lib. xx. cap. 5.

Quo audito, Cumanus confestim eo misit milites iussos ut viros loco propinquos diriperent. In hac populatione miles quidam libros Mosaicos in quodam vico inventos protulit, eosque laceravit in conspectu omnium, multis debacchatus et in legem et in gentem totam convitiis. Hoc ubi ad Judaeos perlatum est, facto concursu agmine magno petunt Cæsaream, in qua tum Cumanus agebat, supplicantes, ut non suam, sed lesi ministris ulcisceretur injuriam. Tum præses veritus defectionem populi, de amicorum consilio, militem illum violatorem legis securi ferit; atque hoc modo tumultum jam repululantem sedavit.

4. « Post haec¹ vero inler Samaritas et Judæos oritur dissidium, initis talibus. Mos erat Galileis per dies festos Hierosolymam petentibus, iter facere per Samariam. Aliquando igitur eum transirent vienam Samaritanorum ditionis, qui Nais dicuntur, in Magno campo situs, commissa inter viatores et vienarios pugna, multi Galileorum desiderati sunt. Id indignè ferentes eorum primates, Judæos ad arma concitaverunt, hortantes ut se in libertatem asserrarent: servitutem enim etiam per se molestam, tum vero fieri intolerabilem, si cum subditorum injuriis conjuncta sit. Cumque magistratus lenire eos conarentur, pollicerenturque se humano persuasuros, ut penas de cardis auctoribus sumeret: vulgos, contemptis pacificationibus, arma corripit, adscito in auxilium Eleazaro Dimei filio: is ex professo latro, nullis iam annis in montibus errans viros Samaritanorum incendiis et rapinis vastaverat.

5. « At Cumanus, cognitis que gesta fuerant, assumit Sebaslenorum alam, et quatuor cohortes peditum, armatisque jam Samaritanis, contra Judæos proficiscitur: quos assecutus, mullos perimit, plures vivos captos abducit. Tum vero Hiero-olympianorum primi genere atque honoribus, ut viderunt ad quantum calamitatem ventum esset, induiti sacco, et capita sparsi cinere, modis omnibus combatunt reflectere multitudinem, praœ oculis ei ponentes diuinam patriam, et templi incendium, liberosque eum uxoris captivos abducendos, ut profmis nationibus serviant: rogabantque ut mutalo consilio, abjectis armis, quiescerent in posterum, et suas quisque domos repeterent. His verbis tandem persuasi, dilapsi sunt: latrones vero ad loca munita reversi sunt denuo, atque eo tempore universa Iudea repleta est latronum receptaculis. Porro Samaritanorum primates Vinidium Quadratum Syrie præsidem, tunc Tyri agentem, conveniunt, et Judæos acensant, quo viros eorum diripuerint, ad dentes se non tam ægre ferre propriam injuriam, quam contemptam Romanorum potestatem, ad quorum cognitionem spectaret de injuriis provinciis decernere; nunc istos, quasi nulli essent magistratus Romauorum, vicinos infestasse incursionibus: quamobrem nunc se venisse, ut vindictam imperfarent a præside; haec fuerunt Samaritanorum

querela. Judæi contra et seditionis et pugnæ causam in Samaritanos transferebant, sed maxime in Cumanum qui numeribus illorum corruptus, tantum cædem dissimilanter tulerit.

6. « His auditis, Quadratus judicium distulit, dicens se prolaturum sententiam, postquam præsens apud Judeam rei veritatem exactius cognoverit. Ita tum infecto negotio, discessum est. Paulo vero post Quadratus venit in Samariam: ubi cum jussisset reos causam suam dicere, comperit Samaritanorum culpa tumultum illum excitatum. Cognito deinde quod et Judæorum quidam res novas moliti sint, in cruce egit quos Cumanus vivos ceperat. Inde profectus in vicum Lyddam instar urbis amplum, sedens pro tribunali, Samaritanorum causam audiens, didicit a quodam Samarita Doreum Judæorum primatem cum aliis quatuor sociis Judæos ad defectionem sollicitasse; quos præses affecit supplicio: Ananiam vero summum pontificem, et Ananum dueum viatos Romam missi, ut apud Claudiū Cæsarem facili sui rationem redderent; primores etiam Samaritanorum, atque Judæorum, simulque Cumamum procuratorem, et tribunum Celerem ire in Italiam jussit ad imperatorem, ut sub eo judice decerneretur de his, quas inter se habebant, controversiis. Ipse veritus ne novum aliquid Judæi molirentur, adiit Hierosolymam, ubi pacata invenit omnia, populumque occupatum patro feso et operantem sacrificiis: credens igitur nihil novaturos, reliquit agentes festa, et Antiochiam repetit.

7. « Cumanus porro et Samaritæ Romam missi, statuta die jubentur causam suam dicere: comparaverant autem favorem sibi liberlorum et amicorum Cæsaris: quorum opera viciissent adversarios Judæos, nisi Agrippa junior tum Rome degens, et Judæorum primores premi favore potentum videns, multis precibus obtinuisse ab Agrippina uxore Claudiī, ut marito persuaderet legitime causam cognoscere, et in reprehensos tumultus auctores justam proferre sententiam. Claudius igitur his precibus præmolitus, auditis partibus, ut comperit a Samaritanis factum tumultus principiū, eos qui tum ad judicium venerant, supplicio tradidit, Cumamum vero mulcetavit exilio; Celerem autem tribunum jussit perductum Hierosolymam, inspectante toto populo, raptari per vias, atque ita enecari hominem. Procuratorem deinde in Judeam misit Claudiu Felicem, fratrem Pætutis. » Haecne Josephus de rebus Iudaicis: que tamen non omnia hoc anno contigerunt. Cum enim Judæis dicat adfuisse Agrippinam Claudiū uxorem; eam, auctore Tacito¹, constat anno sequenti a Claudio in uxorem acceptam, Messalinamque Augustam, sed revera moribus noble scortum, hoc anno jussu Claudiū esse occisam. Veranno et Pompeio coss. Imo cum de judicio inter Judæos et Samaritanos dicat interpellatum fuisse Quadratum Syrie præsidem, equidem ex his que

¹ Joseph. antiq. lib. xx, c. 5.

² Tacit. lib. XII.

sub eo sunt gesta, satis appareat non ante secundum ab hinc annum fieri potuisse : nam sequenti anno adhuc in magistratu perseverasse C. Cassium Longinum, auctore Tacito¹, satis exploratum habetur; nec de Tito Vinidio Quadrato est apud eum illa mentio, usque ad quintum consulatum Claudi, tertio post hunc anno Fastis adscriptum. Caeterum cum Josephus in unum omnes conjectisset que sub Cumano sunt oborta inter eos clades, licet pluribus revera diversisque annis illae accidissent, nos laumen, in hoc ipsum seculi, in eundem modum hic ea cuncta descripsimus.

8. Sed patentis erroris nihilominus idem Josephus² arguitur, dum ait esse damnatum Roma Cumani, ac inde Claudium Felicem Pallantis liberti Claudi Augusti germanum missum esse in Iudeam. Nam Felix (si Tacito fidem prebenius, quem certe, in his praeferim quae ad Romanos pertinent magistratus, quivis eruditus Josepho facile anteferet) simul cum Cumano in eam provinciam missus est, sic ea inter eos divisa, ut Felix Samariam administraret, Cumano vero reliquam provinciae parlem; sed (ut idem auctor tradit) Cumano a Quadrato Syrie praeside in provincia est damnatus, simul considente inter judices Felice. Sed quo haec elatiora reddantur, libuit hic describere ejusdem Taciti verba, que sunt hujusmodi : « Interim Felix intempestivis remedis deficta accendebat, anno ad deterrima Ventidio Cumano, cui pars provinciae

habebatur; ita divisus, ut huic Galilaeorum natio, Felici Samaritae parerent, discordes olim, et tun contemptu regentum minus coercitis odii. Igitur raptare inter se, immittere latronum globos, compouere insidias, et aliquando præliis congregari, spoliaque et prædas ad procuratores referre. Illicie primo ketari : mox glisceente pernicie, cum arma militum interjecissent, casi milites. Arsissetque belle provincia, ni Quadratus Syrie rector subvenisset. Nec diu adversus Judeos, qui in necem militum præmuperant, dulitatum, quin capite penas inuerterent. Cumano et Felix cunctationem atterebant : quia Claudio, causis rebellionis auditis, jus statuendi etiam de procuratoribus dederat. Sed Quadratus Felicem inter judices ostentavit, receptum in tribunal, quo studia accusantium deterrentur. Damnatusque flagitorum, que duo deliquerant, Cumano, et quies provincie redditum. » Hacenus Tacitus sub coss. Sulla et Othonem, anno Domini secundum initam a nobis temporis rationem quinquagesimo quarto. Ex his videoas Josephum ignorasse cansam primariam illarum dissensionum, et multos involvisse simul errores.

9. Hoc eodem anno (ut idem Tacitus³ est auctor) jussu Claudi imperatoris conditum est Istrum, quo censa sunt civium LXXIX centena et XLIV milia. Haec vero idecirco referimus, ut videoas in quantæ vastitatis pelagus Galileus Piscator rete prædicationis immiserit.

¹ Tacit. lib. XII. — ² Joseph. antiq. lib. XV. c. 5.

³ Tacit. lib. XI.

Anno periodi Graeco-Romana 5541. — Olymp. 206. an. 4. — Urb. cond. 801. — Jesu Christi 48. secundum Baronium 50.
— Claudi imp. 8.

1. *Consules.* — A num. 1 ad 8. Coss. 1 *Paulus Vitellius*, et *L. Hispanius*. Vitellius postea imperavit.

2. *Initium regni Agrippæ Junioris.* — Herodes rex Chalcidis hoc quidem anno vita functus, sed Agrippa Junioris, quem Claudio Imp. in ejus regnum evexit, anni ab anno Christi quadragesimo nono deducti, ut appetet ex Josepho lib. 2 de Bello Judaico, cap. 13, ubi principium belli Iudaici, quod mense Maio anni Christi LXVI incloatum est, in decimum septimum regni Agrippæ annum conjicit. Agrippa porro juniori non Iudeæ regnum, quod Agrippa pater, sed Chalcidis, quod Herodes patrum obtinuerat, Claudio donavit. Paternum vero regnum ita provinciae Syrie additum est, ut proprios tamen procuratores ab imperatore aciperet : Ventidio Cumano Iudeæ et Galilææ administrationem, ut antea, refinente, in interjectam inter utramque Samariani misso procuratore Felice. Huc revocan-

dum quod habet Tacitus sub insequentis anni consulibus lib. 12, cap. 23 : « Istræ et Iudeæ, defunctis regibus Sohemo atque Agrippa, provinciae Syrie additi sunt. »

3. *Gesta in Iudea.* — Ad num. 8. Tacitus lib. 12, ad annum Urbis CCCV, Christi nempe LI, ait : Cum Ventidio Cumano *Galilæorum natio*, *Felici Samaritæ parerent*, orta inter utramque discordia : arsissetque, inquit, *bello provincia*, ni *Quadratus Syrie rector subvenisset*, Cumano videlicet damnato. eum Felicem in cognitionem cause in graliam Pallantis ejusdem fratri apud Claudiom libertorum potentissimi, inter judices in tribunal receperisset. Baronius in Annalibus scribit : « Sed patentis erroris Josephus arguitur, dum ait esse damnatum Roma Cumano, ac inde Claudium Felicem Pallantis liberti Claudi Aug. germanum missum esse in Iudeam. Felix simul cum Cumano in eam provinciam missus est, sic ea inter eos divisa, ut Felix Samari-

riani administraret, Cumamus vero reliquam provinciae parlem. » Verum, ut card. Norisio in Cenola-phii Pisaniis Caii et Lucii Caesarum Dissert xi, cap. 15, paragrapho 13, observatum, Josephus nusquam dixit Feicem Roma missum Cumano successorem; imo aperte lib. 2 Belli, cap. 11, oppositum insinuat: siquidem cum prodidisset Cumano Rome damnatum a Claudio imp., statim ait: « Post haec Felicem Pallantis fratrem misit ad Iudeos, qui eorum provinciam cum Samaria et Galilea curarel. Agrippam vero de Chalcide in regnum majus transtulit, tradens ei illam quoque provinciam quae Felicis fuisse. » Quare Felix, antequam, damnato Cumano, Iudeae imponeretur, Galileeam Transmannam, quae, teste Josepho, Jordane et montibus Caesareae ac Philadelphiae includitur, regebat: ac proinde in Iudeam non ex Urbe, ut Baronius Josepho imponit, sed ex Galilee Transmannam advenit. Sed haec anno Christi l. gesta, non vero curreli, quo ea Baronius recitat. Porro Agrippam anno Christi l. in majus regnum translatum fuisse testatur Josephus lib. 20 Antiquit., cap. 5, ubi inquit: « Post haec anno im-

perii sui duodecimo Agrippam donavit Philippi Tetrarchia, et Batanea, adjuncta his Trachonitide cum Abila, quae Tetrarchia Lysia fuerat. Chalcidem vero ei abstulit, cum jam dynasta illius fuisset quadriennio. » Quod si anno xu Claudi imp. jam a quadriennio Chalcidem Agrippa junior administrabat, ea anno Christi xlii donatus fuerat, ut numero praecedenti monstravi.

4. *Census factus antequam lustrum conderetur.* — Ad num. 9. Lustrum, quod ordine lxxiv fuit, hoc quidem anno conditum, ut docet Tacitus lib. 11; sed census vel anno Christi xlvi, ut Eusebius, vel xlii, ut Cassiodorus in Chronicis, inchoatus. Plinius lib. 10, cap. 2, ait Phoenicem allatum esse in Urbem, *Claudii principis censura, anno Urbis ccce*, quod et Solinus cap. 33 prodit, ideoque anno antecedenti. Secundo quia Cladius in mimum et inscriptionibus dicitur *censor*, quando gerit tribunitiam pustulam vni, anno scilicet antecedenti. Denique censura ab Augusto et Vespasiano peracta aliquot annis lustrum præcessit.

1. *Iudei aequae ac Christiani Romæ expulsi.* — Evoluto ejus anni circulo, novis eoss. C. Pompeio et Q. Verannio, novus incipit annus, qui numeratur Domini quinqagesimus primus, Claudi vero imp. nonus: quo (ut auctor est Orosius¹) edicto Claudi, Iudei Roma pulsi sunt. Id enim Josephi testimonio se scribere testatur, dum ait: « Anno ejusdem nono expulso per Claudium Urbe Iudeos, Josephus refert: sed me (addit) magis Suetonius² moveat, qui ait hoc modo: Claudius Iudeos, impulsore Christo (Chresto), assidue tumultuantes Roma expulit. Sed nrum contra Christum tumultuantes Iudeos coerceri et comprimi jusserit, an etiam Christianos simul, velut cognatae religionis homines, voluerit expelli, nequaquam discernitur. » Haec Orosius, Suetonius interpres, qui subobscurae ea scripsit, ut rerum nostrarum hand satis certus, quod in eis parum versatus esset. Quoniam vero prædicantes Apostoli fidem Christi, nullo in populo vehementius quam a Iudea gente (quod in Paulo nuper vidimus) sunt impugnati: haud dubium est, eosdem adversus Petrum Romæ Evangelium prædicantem, illudque in dies magis inter Gentiles etiam propagantem, turbas saepius concitasse; rursumque alios

Christianæ religioni studentes, eisdem fortiter restitisse. Sieque invicem altercantibus, assiduisque concertationibus dissidentibus, quod Christi fidei occasione concitate sunt turbae; Christo impulsore factum esse, Suetonius existimat: ratus nimis, eos qui Christi fidem secularentur, a Christo ad id esse persuasos, quem et sub Pilato in crucem actum, ac post mortem rursum vivere, ejus sectatores prædicarent. Cæterum non tantum Suetonio auctore, quem citat, exploratum habetur, Iudeos a Claudio Roma esse expulso; sed et Lucae evangelistæ testimonio id firmissime comprobatur, ac certum redditur Christianos etiam, qui ex Iudeis Christi fidem sectati essent, ex Urbe procul abire jussos esse. Dum enim agit de Pauli adventu Corinthum, meminit de Aquila Pontico, Iudeo genere, sed fide Christiano: quem dicit nuper venisse ex Italia cum uxore Priscilla, eo quod¹ præcepisset Claudius discedere omnes Iudeos a Roma.

2. Quod vero ad tempus pertinet: quo polissimum anno ejusmodi adversus Iudeos loerit promulgatum edictum, antiquiores omnes², quos viderim, Orosio assentientes, facium id tradunt hoc

¹ Oros. lib. vii. c. 6. — ² Suetonius in Claudio c. 25.

¹ Act. xviii. — ² Beda de sex ætat. Ado in Chron. Marian. Scot. lib. ii. et alii.

ipso anno nono Claudi imperantibus. Quia autem ratione ex recentioribus quidam¹, et is quidem primus, adversus omnium senileniam dicere sit ausus id accidisse anno sexto ejusdem principis, non inventimus; cum ejusdem Evangelistae testimonio aperi-
tissime redargualur, dum Aquilam et Priscillam nuper dicit ex Italia occasione Claudi edicti recessisse, et Corinthum venisse. Quomodo ergo anno sexto Claudi, Iudei Roma sunt pulsii, si ejus occasione, qui eum ceteris Urbe ejeclii sunt, Aquilam et Priscillam nuper ex Italia Corinthum appulisse Lucas testatur, et quidem (ut ponit) post adventum Pauli Corinthum, quem non ante nonum annum Claudi accidere potuisse, nec ipse negat? Quia, inquam, ratione anno sexto Claudi Iudeos Roma pulsos esse tradit, si hoc anno nono Claudi (ut ait²) Paulus Corinthum veniens, Aquilam et Priscillam invenit illuc nuper (quod ait Lucas) ejus edicti occasione ex Italia esse profectos? Haec itaque licet satis superque confusa habeantur; tamen et ex his qua proxime dicturi sumus de tempore quo celebratum est ab Apesolis Hierosolymitanum Concilium, magis perspicua fient.

3. *Petrus redit Hierosolymam, ibique Concilio Apostolorum interest: acta et tempus hujus Concilii.* — Expulsum vero fuisse cum ceteris Iudeis Romae commorantibus etiam Petrum apostolum (nisi alia aliqua occasio inde eum ante abduxerit) nulla est dubitatio: quem hoc ipso anno Hierosolymorum interfuisse Concilio, Lucae testimonio³ exploratum habetur. Nam quod ait S. Leo in Natali Apostolorum, Petrum non cessisse Claudio vel Neroni; non sic accipiendo est, ut edicto eum aliis pulsus, illi haud acquiescendum pularit; sed quod potius, dum Romae mansit, illis licet invitatis, Evangelium intrepide praedicarit. Metaphrastes⁴ (si qua tamen fides adhibenda est illi sine majorum auctoritate loquenti) tradit Petrum, cum Roma recessisset, in Africam navigasse, et Carthaginem crevisse Ecclesiam, ac ibidem reliquisse Crescentem discipulum, qui illam administraret: inde Alexandriam concessisse, et etiaque Ecclesia Alexandrina, ibique Marco instituto episcopo, ac Thebis Rufo, Hierosolymam profectum esse.

4. Sed jam de ipso Hierosolymis congregato Concilio agamus. Causam vero, qua ihsusmodi Concilium fuerit ab Apostolis celebratum, Lucas⁵ his verbis sic explicat: « Quidam descendentes de Iudea, docebant fratres: quia nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potestis salvari. Faela ergo seditione non minima Paulo et Barnabae adversus illos, statuerunt ut ascenderent Paulus et Barnabas, et quidam alii ex aliis ad Apostolos et presbyteros in Hierusalem, super haec quæstione. Illi ergo dedueli ab Ecclesia, pertransierunt Phœnicen et Samariam, narrantes conversionem Gentium: et faciebant gaudium magnum omnibus fratribus. Cum autem venissent Hierosolymam, suscepti sunt ab Ecclesia, et

ab Apostolis et senioribus. » Hactenus Lucas de causa ejus habendi conventus; cetera autem postea: quinam hi fuerint, qui ejusmodi cierunt turbas, et de circumcidendis Gentilibus, qui Christo credidissent, acerrime allercarentur; ut cognoscantur, non ineptum est Epiphanius⁶ citare, atque talia docentem in medium adducere: ait enim, antesignantum horum omnium fuisse Corinthum hæresiarcham, qui et ipse adversus Paulum et Barnabam, quasi legem propugnaturus, Hierosolymam petiit; sunt vero haec Epiphiani verba:

5. « Verum haec tunc quidem tractata sunt ac commota a dicto pseudoapostolo Gerintho: quemadmodum etiam alias seditionem tum ipse tum socii ejus excitaverunt in ipsis Hierosolymis⁷, cum Paulus rediit cum Tilo: et hic dixit, quod viros præputios seemni adduxisset, et de hoc facto protulit: Inquietavit, inquit, locum sanctum. Quapropter etiam Paulus dicit⁸: Sed neque Titus qui mecum erat, cum esset gentilis, compulsus est circumcididi: sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu: ut nos in servitutem redigerent. Quibus neque ad horam cessimus subjectioni, ut veritas Evangelii maneat apud vos. Et præputialis præcipiens, dixit⁹: Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit: » et inferius¹⁰; « Antiochiae, et in aliis locis hi pseudoapostoli prædicabant: Nisi circumcisisti fueritis, et legem Moysi servaveritis, non poteritis salvari. Tunc non vulgaris turbatio faela est, velut dictum est. Et hi sunt qui a Paulo dicti sunt pseudoapostoli, operarii subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi. » Haec Epiphanius. Hoc ipsum Philastrius¹¹, sic dicens: « Hic sub Apostolis quæstionem seditionis commovit, dicens debere circumcidiri homines: cuius causa contra ipsum et hæresim ejus decreverunt de suis Actibus Apostoli sententiam, non debere jam homines Judaismo, id est, circumcisioni, aliisque talibus superstitionis vanæ parere carnalibus, qui de Gentibus venientes eredabant in Christum Dominum nostrum Salvatorem. » Haec Philastrius.

6. Sed antequam de his qua in eodem Apostolorum Concilio Hierosolymis acta sunt, narrationem instituamus; illud in primis pervestigandum nobis est, quo potissimum amo illud fuerit celebratum; et quæ ratio reddi possit, ut hoc anno illud coactum fuisse dicamus. Ille ut intelligamus, illud scire debemus, cum Epiphanius, tum Hieronymum, ac denique omnes ecclesiasticos tractatores absque ulla controversia pro constanti habuisse, hunc ipsum Pauli adventum Hierosolymam, cuius (ut vidimus) Lucas in Actis meminit, illum ipsum esse, de quo idem Paulus ait, scribens ad Galatas¹²: « Deinde post annos quatuordecim iterum ascendit Hierosolymam cum Barnaba, assumpto Tilo. Descendi autem secundum revelationem, et contuli cum illis Evangelium, quod prædicto in Gentibus, seorsum autem

¹ Pauum in Fastis. — ² Idem in Fastis. — ³ Act. xv. — ⁴ Metaphr. die 29 Junij. — ⁵ Act. xv.

⁶ Epiph. hæres. xxviii. — ⁷ Galat. ii. — ⁸ Ibid. — ⁹ Galat. v. — ¹⁰ 2. Cor. xi. — ¹¹ Philastr. de hæres. c. 87. — ¹² Galat. ii.

ab illis qui videbantur aliquid esse ; ne forte in vacuū currerem, aut cucurrissem. »

7. Cum enim eadem intercesserit causa, nempe de abolenda circumcisione tractatio ; et eodem loco eadem personae interfuisse dicto conventui, nimirum Petrus, Jacobus, Paulus, et Barnabas, tum a Luca, tum a Paulo narrantur, qui etiam Joannem addit : nulla superest dubitatio, de uno eodemque concilio Paulum et Lucum esse locutos. His in hunc modum stabilitis, quaerendum remanet, a quo tempore illi numerandi sint quatuordecim anni, post quos Paulus se Hierosolymas ascendisse testatur ; an a tempore ipsius Pauli conversionis, cuius antea ipse meminit¹ ; an vero post triennium a sua vocatione, quando (ut ait) Hierosolymam venit. Evidem ratio suadel, dictum annorum numerum inchoandum esse a suæ vocationis tempore ; sicut etiam illud triennium quod dixil, ab eodem tempore esse numerandum, omnes aequi consentiunt : hujusque sententiae Beda², et alii cum secenti, fuerunt. Si igitur a sui conversione elapsos dicit annos quatuordecim, cum Hierosolymam ex ea causa venit constetque ex his que superius dicta sunt, ipsum Paulum ad Christum esse conversum anno Domini trigesimo sexto ; dicere opus est, hoc ipso anno, qui numeratur ab ejus conversione decimus quintus, expleto jam (ut vult) decimo quarto ipsum Hierosolymam concessisse.

8. Ceterum quoniam S. Hieronymus³ aliam videtur iniis e ejusdem annorum numeri rationem, existimans principium numeri deducendum ab illo exacto triennio, sieque ea assertione dicendum, dictum Concilium celebratum esse anno a Christo nato quinquagesimo quarto, Claudi duodecimo, decimo septimo a Pauli conversione, ut ipse numerat : an autem haec possint aliqua ratione subsistere, exactiori studio exquirendum putamus. Si dixerimus post annos decem et septem, ex quo a Domino vocatus est Paulus Concilium esse Hierosolymis celebratum, sieque anno Domini (ut dictum est) quinquagesimo quarto, Claudi vero duodecimo : cum constet Claudi regnasse tantummodo annos tredecim, menses octo, et dies viginti : quonam modo cuncta que recensentur a Luca ab hoc Actorum capite decimo quinto usque ad vigesimum primum, quo Paulus vinculis alligatus describitur, quod colligisse sub Nerone, suo loco dicemus ; quomodo, inquam, tot Pauli res gestae quinque annorum spatio consummari posuerunt ? cum preserlim ejusdem Luca⁴ testimonio constet, post hanc aera Hierosolymis, ipsum permanuisse Corinthi anno cum dimidio, rursumque tres annos egisse Ephesi ; quod ejusdem Pauli⁵ assertione, id ipsum Ephesi pro concione in memoriam revocantis, exploratissimum habetur. His igitur compulsi rationibus, ab Hieronymi sententia recedere cogimur, ac cum aliis affirmare, quatuordecim illos annos, post quos idem Apostolus se Hierosolymam venisse tradit, non ab illo exacto

triennio numerandos esse, sed ab ipsius vocatione : ita ut ab eo tempore usque ad adventum ejus Hierosolymam ad Apostolos, non anni decem et septem sed idem vult S. Hieronymus) sed tantum quatuordecim intercesserint. Ceterum si magis placet ejusdem S. Hieronymi sententiam sequi, et velimus, (quod apud omnes in confessu est) hoc anno habitum esse Concilium Apostolorum : tunc opus est ad primum annum post Domini Ascensionem revoces S. Pauli conversionem, et triennium illud, cuius meminit in epistola ad Galatas, non consummatum, sed tantum inchoatum intelligas, atque pariter quatuordecim ipsis annos non exactos, sed tantum cœptos, opus est numeres ab eo tempore usque ad annum praesentem, quo idem est celebratum Concilium. Sit igitur in lectoris arbitrio, quam veit sequi sententiam. Haec de his quæ ad tempus pertinent, satis.

9. Illud insuper, anequam de rebus in Synodo gestis agamus, perquirere, haud otiosum erit : unde scilicet acciderit, id cum iam divisos per orbis provincias Apostolos fuisse constet, eosdem hoc anno Hierosolymis statuto Concilio interfuisse Lucas⁶ testari videatur, cum ait : « Conveneruntque Apostoli et seniores videre de verbo hoc. » Sed illud primum monendum, non haberi certum omnes illuc praesentes fuisse Apostolos, sed tantum Petrum, Paulum, Joannem, Jacobum et Barnabam, qui nominantur. Imo cum idem Paulus⁷ apostolus illud dicit : « Jacobus, Cephas et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dexteræ dederunt mihi et Barnabæ societalis ; » nec praeter hos aliquem alium nominet Apostolorum ; a quibus, si interfuerint, idem prius symbolum accepisset (nam nullum erat inter Apostolos schisma ; ut quod hi fecissent, reliqui agere detrectarent) facile eo adducimur, ut credamus, nominatos tantum Apostolos dicto saero conveniū interfuisse. Quod autem ad eos, qui recensiti fuerunt, Apostolos speciat : Jacobum, quod esset institutus Hierosolymorum episcopus, Josephi Iudei auctoritate, Hierosolymis consedisse, exploratum habetur. De Joanne, quem Ephesum migrasse dictum est, inde Hierosolymas advenisse, haud magnum negotium fuit. De Petro vero, intelleximus enim necessitate ipsa coactum, Roma recedere debuisse.

10. Verum haec in re quod accedit Paulus, id etiam ceteris evenisse putamus : Paulus⁸ enim scribit, quod revelatione ante admonitus, Hierosolymam venerit : « Ascendi, inquit, secundum revelationem. » Par est enim credere Petrum ac Joannem, et si qui alii longe abfuissent, eodem momente divino Spiritu, Hierosolymam pettisse. Si enim filii Israel (quod habetur in libro Numeri⁹) nonnisi ad imperium Domini proficiscebantur, et ad imperium itidem Dei ligabant tabernaculum : quomodo eos non magis quos Spiritus sanctus impleverat, eodem moderante atque regente Spiritu, iter agere, loco sistere, ire ac redire consuevisse dixerimus ? Tra-

¹ Galat. i. — ² Beda in Act. cap. xv. Glos. ordin. et alii. — ³ Hier. in epist. ad Galat. c. 2. — ⁴ Act. xviii. — ⁵ Act. xx.

⁶ Act. xv. — ⁷ Galat. ii. — ⁸ Ibid. — ⁹ Num. ix.

clanda siquidem erat omnium gravissima causa: An seilicet una cum Evangelio Lex quoque servanda esset, ut qui ex Gentilibus ad Christianam religionem se transferrent, ex legis hebraicae præscripione circumcidendi deberent, et aliorum legalium observatione obligari. Aderant (ut vidimus) pseudoapostoli pro lege Moysi acerrime concertantes, et partem adversari strenue oppugnantes. Apostolico igitur haec erant disentienda concessu, definienda consensu, atque auctoritate firmando.

11. Quoniam vero complures Iudaorum, qui Christi fidem suscepissent, paterna legis et avitarum amuli traditionum, iis qui Moysi legi patrocinarentur, studuisse potius visi sunt: idcirco eodem divino Spiritu suadente, seorsum ab illis de his agere, consultius, ad vitandas contentiones, Paulus¹ aestinnavit: ne forte (inquit Hieronymus²) fidelibus, qui ex numero Iudeorum legem pulabant servandam esse, et sic credendum in Dominum Salvatorem, fidei scandalum nasceretur. Adversus quos adeo obniti visus est Paulus, ut (quod ait) nec ad horam hujusmodi legali subjectioni sibi cedendum esse putaverit: eni et ceteros annuisse Apostolos, certum est; nam quem secum duxil, Titus³ gentilis homo, sic in præputio susceptus est, ut nequaquam circumcidendi compulsus sit.

12. Jam vero ipsa synodica Acta, quæ Lucas scriptis consignata reliquit, inspiciamus: ipse enim in primis causam ejusmodi cogendi conuentus præmittens, sic ait⁴: « Cum venissent Hierosolynam Paulus et Barnabas, suscepti sunt ab Ecclesia, ab Apostolis, et senioribus, annuntiantes quanta fecisset Deus cum illis. Surrexerunt autem quidam de Iheresi Phariseorum, qui crediderunt, dicentes: Quia oportet circumcidendi eos: præcipere quoque servare legem Moysi. Conveneruntque Apostoli et seniores videre de verbo hoc. Cum autem magna inquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos: Viri fratres; vos seitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire Gentes verbum Evangelii, et credere. Et qui novit corda Deum, testimonium perhibuit dans illis Spiritum sanctum, sicut et nobis, et nihil disere volebat inter nos et illos, fide purificans corda eorum. Nunc ergo quid tentatis Deum, imponere jugum super cervices discipulorum, quod nec patres nostri, neque nos portare possumus? Sed per gratiam Domini Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum et illi. » Haec Petri sententia, quam primus, ut princeps Apostolorum, dixit, imo rem ipsam sui prærogativa suffragii visus est definisse. Nam (quod ait Hieronymus⁵ scribens ad Augustinum) in sententiam ejus Jacobus apostolus et omnes simul presbyteri transierunt, neque servandam ab illis esse circumcisionem, neque cætera que pertinent ad legem Moysi, æque omnes senserunt.

13. Praeceptum namque abstinendi a carne cum sanguine, quod Jacobus addidit, non Judæis priva-

tim, sed gentibus omnibus, mox ut Noe egressus ex area est, a Deo est imperatum⁶. Quod vero ad reliquorum immundorum esum spectat: quoniam ut dictum est superius) per ea Gentes significatae erant; cum eadem ad Ecclesiam, Domini voluntate, essent admisæ, nulla amplius habenda era ratio animalium immundorum, quod jam impleta figura omnino cessasset. Unde et apud Midraistelum in explicazione illius versus Psalmi, « Dominus solvit compeditos, » futurum esse dicitur, ut adveniente Messia, Hebrei cibos omnes absque delectu comedunt sint.

14. Sed quid post haec factum sit, prosequitur Lucas: Petro ea locuto, « Tamen, inquit, omnis multitudo, et audiebant Barnabam et Paulum narrantes quanta Deus fecisset signa et prodigia in Gentibus per eos. Et postquam tacuerunt, respondit Jacobus, dicens: Simon narravit quemadmodum primum Deus visitavit sumere ex Gentibus populum nomini suo. Et huic concordant verba prophetarum, sicut scriptum est: Post haec revertar, et reedificabo tabernaculum David, quod decidit, et diruta ejus readificabo, et erigam illud: ut requirant cæteri hominum Dominum, et omnes Gentes super quas invocabum est nomen meum, dicit Dominus faciens haec. Notum a saeculo est Domino opus suum. Propter quod ego judico, non inquietari eos, qui ex Gentibus convertuntur ad Deum: sed scribere ad eos ut abstineant se a contaminationibus simulacrorum, et fornicatione, a suffocatis, et sanguine. Moyses enim a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus qui eum prædicent in synagogis, ubi per omne sabbatum legitur. » Haec Jacobus. His auditis, « plenit (ut Lucas ait) Apostolis et senioribus cum omni Ecclesia, eligere viros ex eis, et mittere Antiochiam cum Paulo et Barnaba Judam, qui cognominabatur Barsabas et Silan, viros primos in fratribus, scribentes per manus eorum: epistola autem fuit ejusmodi.

15. « Apostoli et seniores fratres, his qui sunt Antiochiae, et Syrie, et Cilicie fratribus ex Gentibus salutem. Quoniam audivimus quia quidam ex nobis exēentes turbaverunt vos verbis, evertentes animas vestras, quibus non mandavimus: placuit nobis collectis in unum, eligere viros, et mittere ad vos cum carissimis nostris Barnaba et Paulo, hominibus qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri Jesu Christi. Misimus ergo Judam et Silan; qui et ipsi vobis verbis referent eadem. Visum est enim Spiritui sancto et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris quam haec necessaria: ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocato, et fornicatione: a quibus custodientes vos bene agetis. Valete. » Haec est litteræ apostolice ex Concilio Hierosolymitano: quod, ea data epistola, absolutum fuisse. Lucas, qui ad res Antiochenas vertit stylum, significare videtur.

16. Cæterum Paulus ad Galatas⁷ scribens addit,

¹ Galat. ii. — ² Hieron. in epist. ad Galat. c. ii. — ³ Galat. ii.

⁴ Act. xv. — ⁵ Hieron. epist. LXXXIX.

⁶ Genes. ix. — ⁷ Galat. ii.

eiusdem concilii decreto sibi et Barnabae esse injunctam prædicationem, ac p[ro]tocio[n]um Gentium, Petro autem, Jacobo et Joanni reliquant curam illorum qui ex circumcisione ad fidem venissent; id enim idem Paulus his verbis testatur¹: « Cum vidissent, quod creditum est mihi Evangelium præputii, sicut Petro circumcisio[n]is (qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisio[n]is, operatus est et mihi inter Gentes) et cum cognovissent gratiam quæ data est mihi, Jacobus, et Cephas et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi et Barnabae societatis: ut nos in Gentes, ipsi autem in circumcisio[n]em: tantum ut pauperum memores essemus. Quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere.» Haec Paulus, qui et ipse post haec de rebus Antiochiae gestis narrationem instituit.

17. Verum antequam ad ea transeamus; in elucidandis nonnullis que in dicto conventu vidimus esse peracta, paulisper necesse est immorari. Ac primum in eo quod spectat ad præceptum de suffocatis non edendis: ea verba fuisse posmodum superaddita, non vero ab Apostolis tradita seu posita, quorundam antiquorum fuit sententia. Hinc breviter² in primis cumdem locum Actorum bis cibis, semper suffocatum pretermisit, sed aliud addit, dicens: « Placuit Spiritui sancto et nobis, nullum amplius vobis pondus imponere, quam haec quæ sunt necessaria: ut abstineatis ab idolo[tr]ytis, et sanguine et fornicatione: et quicunque non vultis fieri vobis, aliis ne faciatis: a quibus vos custodientes, bene agitis, ambulantes in Spiritu sancto.» Haec ipsa itidem paulo superius cum eodem additamento de non faciendo alteri quod quis fieri sibi non vult. Caeterum quod perficit ad suffocata: Tertullianus³ in eundem ferme modum, exceptis scilicet dictis verbis sic legit: « Visum est Spiritui sancto et nobis, nullum amplius vobis adjicere pondus, quam eorum, a quibus necesse est abstineri, a saerificiis, et a fornicationibus, et sanguine: a quibus observando, recte agitis, vectante vos Spiritu sancto.» Cyprianus⁴ item in eundem pene modum, his verbis: « Abstineatis vos ab idolatriis, et sanguinis effusione, et fornicatione.» Pacianus⁵ antiquus theologus, et ipse ita legens, inde sic ait: « Haec est novi Testamenti tota conclusio. Despectus in multis Spiritus sanctus, haec nobis capitalis periculi conditione legavit, etc.»

18. Reperitur et eadem lectio apud Ambrosium⁶, apud quem et Iree leguntur: « Haec tria mandata sophisca Grecorum non intelligentes, scientes lamen a sanguine abstinentem, adulterarunt scripturam, quartum mandatum addentes, et a suffocato observandum: quod puto nunc Dei nulu intellecturi sunt, quia jam supra dictum erat quod addiderunt.» Haec ille, Gaudenlius, episcopus Brixianus, in tractatu de Machabæis, ea verba: « Et suffocato, » adjecta esse per interpretationem, significare

videtur, dum ait: « Beatus Jacobus cum eæteris Apostolis decretum tale constituit in Ecclesiis observandum: t' abstineatis vos, inquit, ab immolatis, a fornicatione, et a sanguine, id est, a suffocatis.» Cur autem haec potissimum ab Apostolis sint prohibita, pluribus idem proscriptur. Rursum etiam Augustinus⁷, illa de suffocatis esse adjecla per interpretationem, affirmare videtur, dum ait: « In Actibus Apostolorum hoc lege præceptum ab Apostolis, ut abstinerent Gentes tantum a fornicatione, et ab immolatis, et sanguine; id est, ne quicquam ederent carnis, cujus sanguis non esset effusus: quod alii non sic intelligunt, sed a sanguine præcepit esse abstinentem, ne quis homicidio se contaminet. »

19. At Graeci semper eo modo legisse reperiuntur, prout etiamnunc habet communis editio Latinorum cum verbis illis: « Et suffocato.» Quintam usu receptum fuisse videtur olim in Ecclesia, ut fideles ab esu sanguinis abstinerent; unde Tertullianus² haec ait adversus Gentes: « Erubescat error vester Christianis, qui ne animalium quidem sanguinem in esculentis habemus: qui propterea quoque suffocatis et morticinis abstinemus, ne quo sanguine contaminemur, vel intra viscera sepulso. Denique inter tentamenta Christianorum, botulos etiam eruore distentos admovetis.» Haec Tertullianus. Blandina martyr apud Eusebium³ haec in Gentiles: « Multum erratis, o viri, quod putetis infantrium carnibus vesci eos, qui ne mulorum quidem animalium sanguine utuntur.» Et Minutius Felix quoque in Octavio haec in eamdem sententiam: « Nobis homicidium nec videre fas, nec audire: tantumque ab humano sanguine cavemus, ut nec edulium pecorum sanguinem in cibum noverimus. »

20. Sed qua ex causa sint jussi Gentiles aequo ac Judei a sanguine abstinere: illa afferatur potissima: minirum, ut aliquo, licet in re levissima, remanente usu legalium, Judei ac Gentiles in unum Christum, lapidem angularem, faciliter neclerentur. Origenes⁴ vero contra Celsu agens, hanc adducit causam: « Suffocata, inquit, fuerunt sanguine non expresso demorluo: que utique daemonum esse asserunt eibun, ut ex ejus nidore hi pascantur; haec idecirco prohibet sermo, ne in cibum sumantur, ne forte daemonum cibis enutriamur; proinde ne nobiscum istiusmodi spiritus coalantur, si suffocatis vescamur.» Hoc licet commentum sit, tamen quoniam penes Gentiles ea opinio invaluerat, ut sic omnes crederent; jure ac merito, ut idololatriæ quoddam symbolum ab Apostolis una cum predictis suffocata fuisse velita, ipse putavit Origenes: qui inter Gentiles versalus, et in gentilem hominem rerum illarum peritissimum haec cum seribat; non quæ essent risu digna et aperti arguenda mendacii (ut fuissent, si que apud ipsum, ceterosque Gentiles adversus quos omnes commentarios illos elaborabat,

¹ Galat. II. — ² Ireneus lib. III. c. 42. — ³ Tert. de pudic. c. XII. — ⁴ Cyprian. ad Quirin. lib. IIII. in fine. — ⁵ Pacian. de p[re]uent. et confess. — ⁶ Ambr. in epist. ad Gal. c. II.

⁷ Aug. contra Faust. lib. XXII. c. 13. — ² Tertul. in Apolog. c. IX. — ³ Euseb. hist. lib. V. c. 1. — ⁴ Orig. contr. Cels. lib. VIII.

aliquid habuissent dubitationis) eum scriptis consuasse, par est credere.

21. Augustinus¹ contra Faustum cum non ex verbis ipsis, sed potius ex interpretatione (quod diximus) Christianos a suffocatis ea ratione abstinuisse divisit, haec in priorem sententiam addit: « Et si hoc time Apostoli praeciperant, ut ab animalium sanguine abstinerent Christiani, ne pafocatis carnis vescerentur: elegisse mihi videntur pro tempore rem facilem, et nequaquam observantibus onerosam, in qua cum Israelitis etiam Gentes, propter angularem illum lapidem duos parietes in se condentem, aliquid communiter observarent: simul et admonerentur, in ipsa area Noe, quando Deus hoc jussit, Ecclesiam omnium Gentium fuisse praefigurata: cuius facti prophelia, jam Gentibus ad fidem accedentibus, incipiebat impleri. Tum sancto vero illo tempore, quo illi duo parietes, unus ex circumcisione, alter ex praeputio venientes, quamvis in angulari lapide concordarent, tamen suis quibusdam proprietatibus distinclus eminebant. At ubi Ecclesia Gentium talis effecta est, ut in illa nullus Israelita carnalis appareat: quis jam hoc Christianus observat, ut turdos vel minutiiores aviculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est? aut leporem non edat, si manu a cervice percussus, nullo cruento vulnere occisus est? Et qui forte pauci adhuc tangere ista formidant, a ceteris irridentur. » Haec Augustinus.

22. Ceterum non apud omnes ipsius Augustini tempore exoleverat ejusmodi usus abstinentia a sanguine et suffocato: imo a multis, ac praesertim Graecis, veluti ex institutione apostolica refinebatur; cum illud, « Abstinere a sanguine, » etiam si defuerint illa verba in textu, « Et suffocata, » tamen communis omnium consensu de esu sanguinis animalium esse dictum intelligeretur: nam haec de eadem re habentur in apostolico canone sexagesimo secundo²: « Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut quicumque ex sacerdotali consortio comedet carnem in sanguine anime ejus, aut a bestiis abreptum, aut suffocatum; deponitor. Si vero laicus sit, a communione excluditor. » Sed de Apostolicis canonibus alias erit nobis disputatio. Certe in Cresconiana Collectione, omnium antiquissima, quinquaginta tantummodo alii numerati habentur canones Apostolorum, quos Dionysius Romanus abbas, cognomento Exiguus, in latinum vertit: ceteri enim a Graecis putantur dolose suppositi. Ejus canonis anterioritate Theodorus sic more suo in latinos invitatur, dicens: « Nota, inquit, canonem propter Latinos, qui suffocata indiscriminat comedunt. » Sed et suffragabatur Graecis auctoritas Gangrenensis Concilii³, in quo haec scriptis mandata habentur: « Si quis carnem edentem (praeter sanguinem, et idolis immolatam, et suffocatum) cum religione et fide condemnat, velut spem propter hujusmodi præceptionem non habentem; anathema sit. »

¹ Aug. contr. Faust. lib. XXXII. c. 43. — ² Tom. I. Conc. apud Theod. Palsau. c. 63. — ³ Conc. Gangrens. c. 2.

23. Quam mordicus vero Graeci (ut de illis in primis agamus) ejusmodi institutiones de sanguine non comedendo tenuerint, non tantum complures ipsorum canones, sed et sanctiones imperatoria facile monstrant. Leo⁴ enim imp. in haec verba ad Stilianum sacrorum officiorum magistrum rescripsisse legitur: « Simul olim legislatori Moysi, sanguine vescendum non esse, mandavit Deus: simul abstinentia cibo abstineri debere, a praecombus gratiae est constitutum. Et quanquam tum veteris, tum novae gratiae tempore illa res vilis habita sit et nefaria: eo tamen contumacie, imo vecordie homines processere, ut neutri legi aurem praestent morigeram. At contra alii lueri, alii gulæ causa, summa cum impunitia mandatum contemnunt; in escamque qua vesci vetitum est, sanguinem convertunt. Perlatum est enim ad aures nostras, quod intestinis tanquam tuniceis illum infarctum, velut consuetum aliquem cibum, ventri prebeant. Quod tolerari non debere, imperatoria nostra majestas rata, neque tam impio, soli gulæ inhibantium hominum, invento, nunc præcepta Dei divina, nunc Reipublicæ nostræ honestatem dedecore affici sustinens; jubet, ne quis id scelus, neque ad usum suum, neque ut emptores detestando cibo contaminentur, ullo modo exercere audeat. At sciat quicumque deinceps divinum mandatum contemnere, sanguinemque in cibum convertere (sive vendat, sive emat) deprehensus fuerit, se bonorum publicationi subjiciendum, et ubi acerbum in modum flagris caesus, ac culle tenus fœle detonsus erit, perpetuo patriæ exilio multandum esse. Quo quidem in iudicio neque civitatum magistratus citra criminationem dimittendos censemus: sed ut et ipsi (neque enim, si illi convenienti alacritate magistratum gessissent, id scelus commissum esset) quod negligenter socorditerque subditis prefuerint, decem librarum auri multam sustineant. » Haec Leo.

24. Quod vero ad Latinos perfinet; est canon Concilii Aurelianensis⁵ secundi, suffocatis vesci prohibens. Ex Concilio Carthaginensi haec item recitantur in Synodo Vormatiensi⁶: « Animalia, quæ a lupis seu canibus lacerantur, non sunt comedenda, nisi porcis et canibus: nec cervus, nec capra, si mortui inveniantur, » et infra: « Aves vero et alia animalia, si in rebus strangulantur, non comedenda. » Ceterum non tantum ab esu sanguinis Gentiles ad Christum conversos abstinuisse, sed a quibusdam animalibus, quæ lex interdixit et natura abhorrente solita est, constat; quæ notat Zacharias⁷ papa scribens ad Bonifacium. Sed quod pertinet ad suffocata: in antiquo Theodori Pénitentiario, quod habemus apud nos manuscriptum, injunctam pœnam invenimus his qui vesci præsumpsissent suffocatis. Sed (quod dictum est superius) Christiani, quod instituissent Apostoli compagationis causa (sicut in parietibus videmus fieri, dum ut superinducendus novus priori constructo firmius inhæreat, prominentes re-

⁴ Leo Novell. Const. LVIII. — ⁵ Concil. II. Aurel. c. 20. — ⁶ Conc. Vormati. c. 63. — ⁷ Zach. ad Bonif. to. III. Conc. novæ edit.

linquuntur lapides, qui velut nexus quidam recens erectum sibi conjungant) firmiter refinentes, a sanguinis esu laudabiliter omnes aequa abstinuerunt: ea vero postmodum cessante causa, quidam id ipsum praestore desiderunt; quidam vero, Apostoli culminis reverentia, illud ipsum institutum aliquando refinendum putarunt; quod denum totius Occidentalis Ecclesiae consensu est aequa laudabiliter affliquantum.

23. Denique quod eadem epistola Apostoli sint contestati, nihil ultra imponere oneris velle ipsi Gentibus in Christum credentibus, nisi ut ab illis paucis abstineant: non sic accipiendum est, ut in ceteris delinquendi liberas laxarint habendas: « Sed (quod Origenes¹ ait) quoniam quidem caetera crimina sæculi legibus judicantur, superfluum videbatur ea nunc divina lege prohibere, quae sufficienter humana lege plectuntur: illa sola de quibus lex humana nihil dixerat, religioni videbatur convenire decernere; ex quo apparet judices mundi partem maximam Dei legis implore. » At de his hactenus, quæ ex instituto (quod pertineant ad mores Ecclesie) prætermissee non licuit.

24. Sed quod in eodem Concilio ab Apostolis statutum fuisse diximus, nempe Paulo ac Barnabæ curam Gentium esse mandatam, Petro autem et ceteris qui aderant Apostolis injunctam Iudeorum ad fidem venientium sollicitudinem: nihil quis existimet contra divinam institutionem esse sanctum; quasi cura totius gregis olim (quod vidimus) Petro a Christo commissa, hujus decreto Concilii fuerit limitata, vel subtracta prædicatio ad Gentes illi divinitus impartita, quando, ostento illi cælitus linteo, dictum fuit: « Oecide, et mandua; » quo signo (ut ipse in hoc eodem conventu testatus est) accepit a Deo apostolatum in Gentes; nam ait: « Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audiire Gentes verbum Evangelii, et credere. » Delira plane mentis est existimare ab Apostolis esse labefactatum, quod a Deo seiverant institutum. Nulla ergo abrogatio juris concessi, vel provinciarum facta est in eo Concilio limitatio.

25. Non enim ea sic est facta divisio, ut alter ab alterius abstineret apostolatu: alioqui et transgressor apostolicae sanctionis Paulus plane habendus esset, qui non occasione quadam aliquando divertit ad Iudeos, sed (quod Lucas² demonstrat) ipso primo ingressu, ubi Iudei conventum agerent, requirbat, illisque Evangelium prædicabat: sic enim Philippis lecisse videmus, sic Thessalonice etiam³ sapimus, Athenis itidem, et Corinthi⁴, itemque Ephesi⁵ frequenter; nam tres menses ibi sermones habuit in synagoga cum Iudeis: id ipsum Troade⁶, ac denique Rome; ubi licet minus liberum illi esset ex more synagogas Iudeorum adire, quod refineretur sub custodia, tamen ipse continuo primores Iudeorum accersivit, ut illis evangelicam

gratiam impartiretur. Sieque videoas ipsum, cui cura Gentium credita erat, primum omnium quarsisse Iudeos ad fidem adducere, atque in ea functione non modo (quod lege⁷ permisum erat) derelicas post messeni spicas tantum collegisse, vel transiendo convulsisse, sed in messem adhuc integrum immisisse faleem, atque Iudeis primum, inde vero Gentilibus Evangelium prædicasse. Quod et ipse apud Ephesios⁸, pro concione eos alloquens, his verbis professus esse videtur, dum ait: « Vos scitis, quomodo nihil subtraxerim utilium, quo minus amnitiarem vobis, docens vos publice, et per domos, testificans Iudeis atque Gentibus in Deum penitentiam, et fidem in Dominum nostrum Jesum Christum. » Sed haec ipsa idem Apostolus in omnibus ferme suis epistolis saepius manifestat. Similiter et Petrus videbatur fecisse in Gentibus: nam quo jure Paulus, cui Gentes commissæ erant, id sibi concessionem putavit, eodem et Petrus, immo et potiori, ut cui totius Ecclesiæ regimen creditum esset, idem licite usurpavit.

26. Videas ex his igitur, non jurisdictionem, nec populos esse divisos, sed procurationem quamdam, atque illorum patrocinium fuisse distinctum atque discretum: ceterum tam Iudeorum quam Gentium prædicationem fuisse inter eos communem constat. Unde et S. Hieronymus⁹ in hanc sententiam hæc ait: « Occulta hic oritur questio. Quid igitur? Petrus si invenisset ex Gentibus aliquos, non eos adducebat ad fidem? Aut Paulus si ex circumcisione aliquos reperisset, non eos ad Christi baptismum provocabat? Quæ ita solvit, ut dicamus, principale singulis in Iudeos et Gentes fuisse mandatum; ut qui defendebant legem, haberent quem sequerentur; qui legi gratiam præferabant, non decesset eis doctor et prævius. In commune vero hoc eos habuisse propositi, ut Christo ex cunctis gentibus Ecclesiam congregarent. » Hoc Hieronymus.

27. *Apostolatus nobilior Iudeorum quam Gentium.* — Hoc sensu manifestum est accipienda esse ea quæ dicta sunt, nempe Paulo creditum esse Evangelium Gentium; Petrum vero circumcisionis ministerio, velut honestissimo omnium titulo, nobilitatum. Nam præ excellentia ipse Christus, qui venit omnes homines salvos facere, apud quem non est distinctio Iudei et Graeci, dictus est tamen minister circumcisionis, sic dicente Paulo¹⁰: « Dico Christum ministrum fuisse circumcisionis; » augustinus plane titulus: nam (ut idem ait Paulus¹¹) « horum erat adoptio filiorum, gloria, testamentum, et legislatio, et obsequium, et promissa: Gentes autem super misericordia honorare debent. » Sed sicut Christus Dominus noster sic dictus est minister circumcisionis, ut tamen esset pastor omnium atque salvator: eodem modo et Petrus sic circumcisionis administer est appellatus, ut tamen a Domino¹² constitutus, universi gregis pastor esset ac moderator. Unde et S. Leo¹³: « De toto mundo unus Petrus eligi-

¹ Orig. in ep. ad Rom. c. XII, lib. IX. — ² Act. XVI. — ³ Act. XVII. — ⁴ Act. XVIII. — ⁵ Act. XIX. — ⁶ Act. XX.

⁷ Lev. XXV. — ⁸ Act. XX. — ⁹ Hieron. in epist. ad Gal. c. II. — ¹⁰ Rom. xv. — ¹¹ Rom. ix. — ¹² Act. IX. — ¹³ Leo ser. 3. de sua assumpt.

itur, qui et universarum gentium vocationi, et omnibus Apostolis, cunctisque Ecclesie Patribus præponatur: ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique pastores, omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit et Christus. »

30. Quod vero de Paulo est dictum a Domino: « Vas electionis mihī est iste, ut portet nomen meum: eorum Gentibus, et regibus, et filiis Israel, » non id quidem, mea sententia, sic dictum est, ut ultimo loco illi injuncta esset Iudaorum conversio, primo vero Gentilium: nam aliter sensisse et fuisse videtur idem Paulus, qui (ut vidimus) post haec, et antea, cum una cum Barnaba Antiochiam Syrie profectus est, semper synagogas primum ingressus, Iudeis Evangelium prædicabat: qui et de hoc ipso Iudeos Antiochia Pisidiae commorantes, et prædicationi resistentes, sic contestatus est⁴: « Vobis primum oportebat loqui verbum Dei; sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternae vite, ecce convertermur ad Gentes. » Sed illa verba a Domino sciendum prophelice esse dicta: nimimum quod ejus prædicatione magna futura esset ex Gentibus ad Christianam religionem accessio: et hoc esse quod idem⁵ ait: « Qui operatus est Petro in apostolatum circumcisione, operatus est et mihi inter Gentes. » Quocumque enim isset, et Evangelium prædicasset, Gentes obsequentes, Iudeos vero semper sibi adversantes invenit: qua ex causa Doctor Gentium apostolatum accepisse ad Gentes dicitur: nam ex conversione credentium nomen apostolatus se accepisse demonstrat, dum ad Corinthios scribens⁶ ait: « Non sum apostolus? Nomine opus meum vos estis in Domino? etc. » Haec Paulus Gentiles alloquens. At haec satis: jam cætera prosequamur.

31. *Pauli acta Antiochia.* — Datis ab Apostolis ex Concilio litteris ad Gentiles Christianos, qui erant Antiochiae, per Judam et Silam: « Illi, inquit Lucas⁷, dimissi descendenterunt in Antiochiam: et congregata multitudine, tradiderunt epistolam, quam cum legissent, gravisi sunt super consolatione. Judas autem et Silas, et ipsi cum essent prophetæ, verbo plurimo consolati sunt fratres, et confirmaverunt. Facto autem ibi aliquanto tempore, dimissi sunt cum pace a fratribus ad eos qui miserant illos. Visum est autem Silae ibi remanere: Judas autem solus abiit, Paulus autem et Barnabas demorabantur Antiochiae, docentes et evangelizantes cum aliis pluribus verbum Domini. » Haec Lucas: qui cætera quæ Antiochia eo tempore facta sunt, ut contentiones inter Petrum et Paulum (ut verbis utar S. Hieronymi⁸) historiographi licentia prætermisit, siue et alia multa quæ Paulus in suis epistolis recitat, ac præsetim ipsas, de quibus agimus, res Antiochenas, in hac verba de his scribens ad Galatas⁹: « Cum autem (absoluto scilicet ipso de quo agit, conventu Apostolorum Hierosolymis celebrato) venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat. Prius enim quam venirent quidam

a Iacobo, cum Gentibus edebat: cum autem venissent, subtrahebat et segregabat se, timens eos qui ex circumcisione erant. Et simulationi ejus consentierunt caeteri Judei, illa ut et Barnabas duceretur ab eis in eam simulationem. Sed cum vidissem quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephe coram omnibus: Si tu, cum Iudeus sis, gentiliter vivis, et non iudaice; quomodo cogis Gentes iudaizare? etc. » Ostendit pluribus non ex lege justificari hominem, sed per fidem Christi.

32. *De contentione inter Paulum et Petrum hac occasione de victu exorta.* — Siste gradum, lector: hic plane est lapis offensionis, hic petra scandali, in quem complures impiegisse noseuntur: qui enim historiam captu difficultem, nulla alia adhibita diligentioris studii consideratione, cursim legendes sunt interpretati, eo insanie progressi sunt, ut vel Paulum temeritatis arguerent, quod in Petrum non tam libere quam procaciter sit invectus; vel hypocrisis nomine sugillent Petrum, quod ageret simulare; vel utrumque condemnent, quod non in eamdem fidei regulam consentirent. Primus igitur reperitur fuisse Marcion haeresiarcha ejus sententia, neconon Valentinus nova haeresis promulgator. Hic ex dicta contentione ausus est sugillare Apostolorum ignorantiam, quod adhuc aliquid eis defuerit ad perfectam de rebus Christianæ religionis scientiam consequendam; aliamque Evangelii formam superinductam a Paulo citra eam quam premisserant Petrus et caeteri; prout Tertullianus¹, qui ejus confutat temeritatem, et retundit procaciā, testatur. Marcion vero, qui non recipiebat Apostolos, ejus occasione contentioneis, ipsos non incessisse recta via ad veritatem Evangelii, exclamare solitus erat, tamquam in prævaricatores atque simulatores; quem idem refellit Tertullianus².

33. Rursum Porphyrius³ impietatis magister, haec eadem legens, in Paulum invehitur, cumque proacitatis arguit quod principem Apostolorum Petrum ausus est reprehendere, et arguere in faciem, ae ratione constringere quod male fecerit; id est, in eo errore fuerit, in quo tuit ipse, qui alium arguit delinquentem. Insuper post ipsum Julianus Apostata, non in Paulum, sed in Petrum effutire eadem ex causa iurgia atque blasphemias non pepercit. Nam de eo inquit Cyrillus⁴: « Cavillatur et eximium inter sanctos Apostolos Petrum, quem et hypercrlam esse dicit, et per Paulum reprehensum, eo quod interdum Gracorum moribus vivere shuderit, interdum etiam Judeorum; ignorans omnino artificiosissimam in illis dispensationem. » Audivimus et recentiores novatores iisdem fere verbis insectatos esse eumdem Apostolorum principem Petrum, sed non alio certe, quam quo Julianus, afflatos spiritu. Multo his vereundior, quem jam citavimus, Porphyrius, qui reveritus apostolicum culmen in Petro, illi ut pareat, in Paulum contu-

⁴ Act. XIII. — ⁵ Galat. II. — ⁶ 1. Cor. IX. — ⁷ Act. XV. — ⁸ Hier. in ep. ad Gal. c. II. — ⁹ Galat. II.

¹ Tertul. de præscr. c. xxiii. — ² Tert. adver. Marc. lib. IV. c. 3 — ³ Hieron. ad Aug. ep. LXXXIX. — ⁴ Cyrill. constit. Julian. lib. IX. in fine.

meliarum plaustrum exonerat. Rursum vero Tertullianus¹, et alii complures inconstantiae vitio jure reprehensum esse Petrum dicunt, quod pro personarum qualitate victimum variaret, timens eos qui erant ex circumcisione fideles.

34. At vero non hi tantum a linea catholicæ fidei aberrantes, cum talia de Petro scriberent, in offensionis lapidem offenderint; sed (quod quisque mirari debet) S. Augustinus, vertex theologorum, dum exemplo Petri Cyprianum errantem excusat, Petrum in crimen adducit, cum ait: « In sanctis Scripturis didicimus apostolum Petrum, in quo primatus Apostolorum tam excellenti gratia praeminet, aliter quam veritas postulabat, de circumcisione agere solitum, a posteriore Paulo apostolo esse correctum; » et infra: « Si poluit, inquam, Petrus contra veritatis regulam, quam postea Ecclesia tenuit, cogere Gentes iustaizare: eum non potuit Cyprianus contra regulam veritatis, quam postea tota Ecclesia tenuit, cogere haereticos et schismaticos denuo baptizari? » Haec Augustinus²; ubi tamen affirmit, Petri apostolatus principatum cuiilibet episcopalui preferendum; eadem et inferius³ habet, qui et alibi⁴ reprehendit in Petro ejus studium non rectum imponendi super humeros Gentium jugum Legis. Rursumque⁵ in libro, quem de Agone Christiano conscripsit, cum in superstitionem pravamque simulationem lapsum esse testatur.

35. Ex his plane appareat quam scaber sit hic locus; quem nec Augustinus (venia lanti Patris dixerim) inoffenso pede pertransiit. Caeterum complures tam Gracorum quam Latinorum antiqui Patres, Petrum ab omni labe peccati immunem reddunt: horumque alii illum etiam ab omni suspicione erroris ea ratione liberant, dum Cepham ictum quem Paulus a se reprehensum scribit ad Galatas, non fuisse Petrum, sed unum dicunt ex numero septuaginta duorum discipulorum, citantes Clementem⁶ Alexandreum hujos assertionis auctorem. Ejusmodi Cepham Dorotheus⁷ in Caria factum episcopum tradit. Rursus in epistolis quae Martialis esse dicuntur, auctor ipse Cephas cognominatus habetur, dum ipsis ejusmodi titulus inscriptus legitur: « Servus Dei, et Apostolus Iesu Christi, Martialis Cephas, omnibus fratribus, etc. » Possent haec quidem de altero Cepha ea adjuvari etiam conjectura, quod in eadem epistola Paulus⁸, cum agit de Petro, cum non syriace Cepham, sed Petrum tertio nominat. Verum haec non admittimus: nam cum inferius Cepham recenseat una cum Iacobo, et Joanne, qui (ut ait, videluntur esse columnae, de Petro intellexisse nulla est dubitatio. Unde et Hieronymus⁹: « Alterius, inquit, nescio cujus Cephae nescire nos nomen, nisi ejus, qui et in Evangelio, et in aliis Pauli epistolis, et in hac quoque ipsa modo Cephas, modo Petrus

inscribitur; » et inferius: « Si propter Porphyrii blasphemiam alius nobis fingendus est Cephas, ne Petrus puletur errasse: infinita erunt de Scripturis emendanda divinis, quae ille qui non intelligit, criminatur. » Haec Hieronymus; quasi velit a Clemente novum excogitatum esse Cepham, ut Petrum suspicione criminis liberaret. Verum nullius nota impostura jure potest in Clementem inferri, qui discipulus fuit Panteni, et longe ante Porphyrii aetatem vixit, nimis sub Severo, Porphyrius vero sub Diocletiano, ac denique Constantino imperante mortuus est.

36. Enil aliorum sententia, Petrum et Paulum ex composito ejusmodi inter se simula-se dissidimus, quo utilitati discipulorum ambo ea arte consulerent: nam quia ea de causa (ut ex Luca dictum est) multe oborke essent Antiochiae contentiones inter Christianos qui ex Gentibus ereditissent, et eos qui ex circumcisione ad fidem venissent: rali sunt non ansuros amplius mutire eos qui legalia in cibis esse servanda contenderent, si Petrum ea de causa a Paulo palam reprehensum esse; ac Petrum non contradicentem, sed assentientem illi vidissent, sive que quod alibi de se ait Paulus¹⁰, « Cum aslatus essem, dolo vos cepi; » ea simulatione prospicerent, ut qui ex circumcisione essent, in officio confinarentur. Simulare enim cum ea a Petro acta fuisse, ipsius Pauli verba significare videntur, dum cuncta ab eo gesta, simulationem iterum idem Paulus appellat, sic dicens¹¹: « Et simulationi ejus consenserunt caeleri Judei, illa ut et Barnabas adduceretur ab eis in eam simulationem. » Fuerunt hujus sententiae assertores Origenes, Didymus, Apollinaris, Eusebius Emesenus, Theodorus Heraclotes, quos omnes sanctus Hieronymus¹² citat: adde his Joannem Chrysostomum¹³, qui in eamdem sententiam abiit, itemque Theodoretum¹⁴, Cassianum¹⁵, Theophylactum¹⁶, OEcumenium¹⁷, et forfasse alios, hac minime omnes persuasos ratione: Quonodo enim, inquit, fieri potuit, ut Paulus serio reprehendisset in Petro, quod sepius ipse, oblata eadem occasione, facturus esset? vel potius, quonodo postea cerebrius factisset, quod in Petro coram Ecclesia tam acriter reprehendisset? Ipse quidem Paulus (ut inferius suis quibusque locis dicemus) Iudaicos ritus, cum sibi ad profecionem Evangelii visum est opporlunum, repetiit, ac sepius iteravit: ut cum Timotheum ex patre Gentili¹⁸ natum circenmeidit; vel cum secundum Iudaicum Nazaraorum morem¹⁹ totondil caput in Cenchreis; aut quando Hierosolymam reversus, ad conciliandam sibi gratiam Iudaorum, antequam ingredieretur in Iemplum, se purificavil²⁰ cum illis.

37. Cum igitur horum sententiam sanctus Hieronymus inder Latinos sectatus, eamdem roborare conatus esset; S. Augustinus eidem vehementissime

¹ Tert. contr. Marc. lib. V. c. 3. — ² Aug. de Rupt. contr. Donatist. lib. II. c. 4. — ³ Aug. lib. VI. c. 2. ibid. — ⁴ August. lib. de mend. c. I. 5. — ⁵ August. lib. de agn. Christian. c. 30. — ⁶ Clement. Alex. apud Euseb. lib. I. (23). — ⁷ Dorothe. in Synopsi. — ⁸ Galat. I. II. — ⁹ Hier. in epist. ad Galat. c. II.

¹⁰ 2. Cor. XII. — ¹¹ Galat. II. — ¹² Hieronym. ad Aug. epist. LXXXIX. — ¹³ Chrysost. in epist. ad Galat. c. II. et de sacerdotio. — ¹⁴ Theod. in epist. ad Galat. c. II. — ¹⁵ Cassian. collat. XVII. — ¹⁶ Theophyl. indict. epist. c. II. — ¹⁷ OEcumen. indict. epist. c. 2. — ¹⁸ Act. XXI. — ¹⁹ Act. XVIII. — ²⁰ Act. XXI.

restitit, ultiro citroque datis litteris¹, magnaue dissensione diu inter ulrosque certatum est : illud Augustino in primis adversus Hieronymum contende, nullum ab Apostolo ad Galatas scribebente compositum esse mendacium, nec Apostolo lieuisse mentiri, sicut nec cuilibet christiano absque peccato concessum : quod Pelagiani eodem Augustini tempore inter alia prava dogmata conabantur asserere, et Pauli testimonio roborare. Certe ex suis ipsorum litteris mutuo redditis, iterum atque iterum a nobis lectis, cognitis, et accurate perspectis, nunquam satis exploratam habuisse Hieronymi sententiam nobis visus est Augustinus; quippe qui in eo semper versetur, Apostolum non esse mentitum, sed eadem epistola quae vera essent scripsisse ad Galatas. At Hieronymus non haec dicebat, Paulum esse mentitum, et ad Galatas scripsisse mendacia : quod hunc configisset, si que minime facta essent, ea perinde ac facta scripsisset, vel aliter quam gesta fuissent : quorum neutrum Hieronymus impingit Apostolo : sed ipsum, que vere facta, et ut facta essent, scripsisse, nullatenus dubitavit. At longe aliud est, a Paulo vera esse narrata; alind, ea que sunt vera narrata, per simulationem ex composito facta ; quod Hieronymus ac citati omnes affirmabant auctores : quod absque peccati scrupulo facere licuisse, exemplo Domini comprobarent : ipse enim ut occultaret quod faceret, saepe ea arte laudabiliter usus esse videtur; ut cum dixit ad suos : « Vos ascendetis ad diem festum hunc, ego autem non ascendam; » sed ascendit nihilominus seorsum ab illis. Vel cum se simulavit hortulanum cum Magdalena, vel viatorem cum duobus illis discipulis Eumamnam abeuntibus, quando et finxit se longius ire.

38. Non igitur inter se pugnant, ut simul vera esse non possint, Paulum vera scripsisse; eorum scilicet que facta essent, puram sinceramque historiam enarrasse; et ea ipsa que scripsit atque recensuit, non serio, sed simulate esse peracta. Illud affirmabat Augustinus; hoc contendebat Hieronymus : sed quandiu alterius sensum alter minus est assecutus, tamdui mutuis altercati sunt litteris. Sed iudicem et in eo inter se dissenserunt, dum S. Hieronymus et alii superius numerali scriptores inter Petrum et Paulum ea opportuna simulatione transacta fuisse dixerunt : S. Augustinus² vero nullam intercessisse simulationem, sed cimela vere ac serio esse facta confirmat; seque in ea re Cyprianum et Ambrosium auctores sequi profitetur : eaque ratione dicit errasse Petrum, quod eoram Gentilibus judaice viveret, quo exemplo Gentes ad judaicos ritus servandos adduci potuissent : licuisse tamen, si fecisset elanculum, seorsum ab illis. Sed id impugnavit Hieronymus³ quasi adversantem catholicae fidei sententiam adstruere conaretur : licere nimurum Christianis inter Judaeos judaice vivere. Verum id Augustinus⁴ retractans, quod indistincte dixerat,

restrinxit temporis limite; nimurum Apostolorum temporibus judaicos ritus ab illis licite usurpatos, postea servantibus eos factos esse mortiferos : et quod alias contra Faustum agens dixerat, iterum professus est.

39. Cum ergo iudicem auctores omnes in alterum fratrem sententiam conspirarint, atque in eo convenerint; vel ea cuncta esse simulate peracta, ac sic nullum fuisse Petri peccatum; vel serio esse facta, ac sic Petrum errasse : nos neutrā harum sequentes, dicimus ea nec ex composito facta, nec ea faciendo Petrum vel minimum deliquisse. Non enim videmus aliqua opus fuisse fictione, ut Petrus a peccato reddatur immunis, cum aliis iisdemque certioribus rationibus ejus innocentia testata reddatur. Ad haec insinuanda, illud in primis statuendum, quod exploratum est omnibus, et nemo prudens negare poterit, cum sit apud omnes in confessio; Apostolos absque levissima culpa, secundum loci et temporis rationem, uti potuisse legalibus; ut et Paulus ipse sepe fecisse conspicitur : adeo ut haec ex parte nullum possit Petro adscribi peccatum, si cum Iudeis judaice aliquando vixisset, dicente de se Paulo¹: « Factus sum Iudeis tanquam Judeus, ut Iudeos Iucrificarem : et iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, ut eos qui sub lege erant, Iucrificarem. » Licentius enim haec a Petro quam a Paulo usurpari potuisse, cum ille Iudeorum, Paulus vero Gentium patrocinium suscepisset, nemo non videt : nam ea ratione major Petro quam Paulo intercedebat cum Iudeis consuetudinis usus. Si itaque nullius peccati reus est Paulus, quod saepe legalibus usus est, multo minus redarguendus est Petrus, qui semel se cum illis inimiscuit : non ergo ea ex causa a Paulo reprehendi meruit. Unum illud igitur reliquum est, quod in Petro reprehendi posset; si fortasse, quod licete facere poterat, minus opportunum loco et tempore fecerit. Hoc igitur attentius disquiramus : in hoc enim uno totius questionis vertitur cardo, an quod Petro facere licitum erat, tunc temporis prudenter fecerit. Sane quidem si factum ex eventu pensetur, imprudenter nimis illud attentatum fuisse videtur : nam exemplo Petri (quod redarguit Paulus) Gentes quodammodo cogebantur judaizare. Sed in unaquaque re aliter quod principaliter geritur, aliter quod inopinato per occasionem oboruit, considerandum est. Videamus igitur causas, quibus ad id agendum Petrus computsus sit.

40. Si unquam ea licentia illi utendum erat, nullo quidem opportuniore loco vel tempore id fieri potuisse, facile intelligemus, si exacte rei gestae historiam exquiramus : que est hujusmodi. Veniens Petrus Antiochiam, compositis jam rebus inter Gentiles et Iudeos, absque aliqua offensione ejuspiam cum Gentilibus edebat. Post haec accidit, ut cum quidam a Jacobo Hierosolymis venirent Antiochiam, subtraxerit se a Gentilibus Christianis : et Iudeis fidelibus inhaerens, se judaice vivere si-

¹ Apud Hieron. epis. LXXXVI. et seqq. usque ad XCVII. — ² Ep. XCVII. apud Hieron. — ³ Hieronymus epis. LXXXIX. — ⁴ August. epis. ult. ad Hieron.

mularerit : cui simulationi et ceteri, qui Antiochiae erant, consenserunt Iudei, usque adeo ut etiam Pauli collega Barnabas id fecerit, et Gentiles ad id faciendum eodem exemplo quodammodo cogerentur : haec enim omnia scriptis consignatae habentur a Paulo in dicta epistola ad Galatas, que et superius recitavimus. Ex his itaque satis liquet, Petrum institutum vitae mutasse occasione Iudeorum, qui a Jacobo Hierosolymis venerant Antiochiam. Quia autem occasione id fecerit, nulla redditur, nisi quod ait Paulus : « Timens eos, qui ex circumcisione erant. » Quod graece habet : ἐγέρησεν τοὺς ἐν περιτομῇ, quod Latine aequo reddi potest : Timens eos, vel eis. At licet interpres eos, et non eis verterit, quod secundum latini sermonis proprietatem diversum sensum habet, nullam tamen debet afferre difficultatem : nam, eos, loco, eis, eundem usurpasse iterum in eadem epistola ¹ constat, dum vertit : « Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis. » Unde Chrysostomus ² : « Non hoc, inquit, metuens, ne veniret in disserimen : namque initio non metuerat, multo minus tum metuisset ; verum illud metuebat ne deficerent; quandoquidem ita et ipse Paulus loquitur Galatis, dum inquit : Timeo vos, etc. » Haec ideo, ut his retundatur temeritas dicentium, Petrum timore irrationali percitum, in errorem esse lapsum, cuius a Paulo est redargutus.

41. Timebat igitur Petrus, ne si ab illis nuper advenientibus Hierosolymis, compertus esset gentiliter et non judaice vivere, scandalum illis et offenditionem inferret, hac nimirum in primis ex causa. Non enim sic quidem in Hierosolymano Concilio de legalibus non utendis prospectum Iudeis perinde ac Gentilibus fuit, ut eadem lex fuerit utrisque statuta, ne legalibus uterentur; sed illud tantum (quod dictum est) ne Gentiles, qui ad fidem venissent, cogerentur circumcidiri, ac cætera servare legalia. Quod eum hanc facile fuerit obtineri; nam (ut idem ait Paulus) seorsum ab illis qui videbantur aliquid esse, et venerant explorare an Paulus gentiliter viveret, causam agere opus fuit; contendentibus illis, Titum, quem duxerat, circumcidiri debere; quibus nec ad horam (ut ait idem Apostolus) sibi cedentium esse putavit. Si ergo illi non tantum quod optabant, in Gentiles legalia propagari, concessum sibi minus fuisse, sed et ipsos Iudeos penitus legalibus spoliatos ad Gentilitatem redactos esse intellexissent : quales turbas, quantas dissensiones eos fore concitaturos par erat existimare? In quam quidem suspicionem facile adduci potuissent, si Antiochiam venientes, ipsum principem Apostolorum, penes quem erat summa rerum, gentiliter viventem, ut faciebat, invenissent.

42. Rursum si Petrus, qui suscepérat patrocinium Iudeorum, sicut Paulus Gentilium, ab iisdem repertus esset cum Gentilibus manducare, et communibus cum illis cibis uti : plane non protectoris,

sed desertoris parles agere creditus esset. His igitur, qui ad confandas dissensiones digni justique videri illis poterant esse praetextus, Petrus quamprimum sibi occurrendum existimans; cum hactenus (quod ait Paulus ¹) vixisset gentiliter, et non judaice : post adventum illorum Antiochiam subtrahebat et segregabat se a Gentilibus, timens eos qui erant ex circumcisione; et Iudeis inhærens, ritu judaico vicitabat; sed simulante quidem, hoc est, non ex animo, quod videlicet aliud faceret ab eo quod habebat in mente; nimirum ut legalibus illis penitus antiquatis, omnes in libertatem evangelicam vindicaret. Quam prudens et sagax, ac denique necessarium videri poterat Petri consilium, cuilibet illud accurate intuenti manifestum esse non dubito : adeo ut nec levoris peccati culpa illi ea de re juste possit adscribi. Sed et Petri factum qui rem ipsam proxime aspicerunt, ut Gentiles ipsi, in quorum prajudicium res agi videbatur, imo et Barnabas, cuius inter Apostolos ob res ab eo præclare gestas, magna erat auctoritas, non tantum aequo probarunt, sed etiam imitati sunt.

43. Cæterum de his, quæ horum occasione exortae sunt dissensiones, alia diversa est habenda ratio, cum non ex ejus voluntate, sed præter spem atque sententiam ea prorsus acciderint : summa enim quæ in Petro erat auctoritas, tam Iudeorum quam Gentilium qui agebant Antiochiae fidelium, imo et Barnabæ ipsius, cui una cum Paulo credita erat Gentilium procuratio, valuit animos ad istam simulationem adducere, cum omnes se id jure facturos existimarent, quod omnium pastoris exemplo actum esse conspicerent : quoniamobrem per occasionem accidit, ut tam Iudei, quam Gentiles, ac etiam Barnabas eorum institutor, judaizarent. Quibus commotus Paulus, nulla alia ratione excrescentem errorem se posse cohibere existimavit; nisi Petro, cuius exemplum cæteri secuti essent, resisteret; cumque ut cæteri cohiberentur, coram omnibus acriter redargueret : præceps enim ac frequens ille omnium ad judaizandum conurus non nisi aliquo violento remedio, quasi ex adverso opposito aggere, contineri posse videbatur. Unde simulationem illam Petri, rationabili causa (ut vidimus) usurpatam; in perniciem Gentium converti palam aspiciens, eam non amplius dissimulandam, sed detegendam consultius esse ratus, ipsum conveniens, ac coram omnibus redarguens, dixit : « Si tu cum Iudeus sis, gentiliter vivis, et non judaice; quomodo eogis Gentes judaizare? » His enim egit Paulus, ut Gentiles ad judaizandum Petri exemplo dilabentes in officio retineret, et Iudeos quid agere de cætero deberent, ejusdem Petri exemplo commonefaceret; ac sic uno remedio utriusque populi saluti opportune consuleret.

44. His igitur in hunc modum elucidatis, cum a neutro ipsorum admissum fuisse peccatum sit demonstratum : reliquum est ut ipsius Pauli verba

¹ Galat. iv. — ² Chrysost. in epist. ad Gal. c. ii.

³ Galat. ii.

consideremus, quibus crimen Petro adscribi videatur, ut cum ait : « In faciem ei restili, quia reprehensibilis erat. » Sed cur esset reprehensibilis, eam quan superius examinavimus causam affert : nimirum quod cum antea ibidem Antiochiae genitiliter vixisset, post adventum illorum qui a Iacobō venerant Hierosolymis, illos timens cœpisset iudaicos servare ritus, segregans se a Gentilibus. Sed cum superius sit demonstratum, id a Petro factum esse rationabili causa absque ulla levioris peccati culpa; tantum reliquum est, ut quo sensu sint accipienda Pauli verba illa dicentis, « Quia reprehensibilis erat, » examinemus : pugnant enim haec et diametrio, Non peccavit; et, Reprehensibilis erat : ut alterutrum videatur esse necesse dicere, vel peccasse Petrum, vel esse mentitum Paulum. Sed priori dubita, de Paulo remanet solvenda quaestio; quae scilicet ratione Petrum reprehensibilem dixerit.

45. In unaquaque hominis actione duo sunt quae considerari possunt; intentio, qua aliquid factum est; et opus ipsum, quod quale sit, ab hominibus cernitur. Prioris quidem Deus tantum, qui inluetur cor, est judex et vindicta, opus vero tantum quod videtur, humano iudicio judicatur. Non potuit ergo Paulus reprehensibilem dixisse Petrum ex ejus animi intentione, quam non inspiceret, sed tantum ex facto, quod cerneret. In quo rursum duo adhuc sunt pensanda, opus ipsum, et quod ejus occasione provenit. Sed quod ad opus ipsum spectat : illud quod permisum esset, quod et ipse Paulus sèpius facturus esset, nec a Paulo reprehendi poterat, nec ejus causa Petrus reprehensibilis dici. Solum ergo restat, ut Paulus reprehensibilem Petrum dixerit, quod occasione operis jure riteque ex dispensatione patrati, res quæ reprehendenda merito foret, esset oborta; nimirum quod ejus exemplo Gentes ad iudaizandum impellerentur; a quo quidem factum cum et animus Petri procul abesset (nam hacemus Antiochiae Paulo ipso testante gentiliter vixerat, et dicta occasione ad iudaicos ritus ad modicum tempus deflexerat), nec peccatum inesse potuisse, certissimum est. Sic igitur Petrus, qui a culpa innocens atque immunis erat, ex dicta occasione Paulo reprehensibilis visus est : sicut et ipse Paulus etiam aliis reprehensibilis videri potuisset; si cum Timotheum gentilem hominem circumcidit, vel more Nazareorum caput totundit in Cenchreis, vel Hierosolymis se purificavit cum Judæis; Gentiles Christiani, qui ea vidissent ad id ipsum faciendum in judaismum declinantes ejus exemplo fuisse impulsi : de quibus sane idem, quod ipse Paulus de Petrum imitatis dixit, jure dici potuisset, quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii : sed et in ipsum Paulam quoque dici, quod ipse in Petrum, ac multo æquius; quod cum suscepisset patrocinium Gentium, immisceens se iudaicis ritibus, suo exemplo cogere Gentes iudaizare? Et quod in Petro damnasset, inconstanter admitteret : cum alioqui ea omnia Paulus absque ulla levioris criminis culpa perageret. At haec satis esse putamus ad obscurissimas illas

quaestionum caligines illustrandas : ut jam clara luce, nonnisi sciens volensque errore labatur.

46. Ecce jam tibi, lector, de antiquissima, atque in ore omnium versata, multisque chartis tractata questione legitimus idemque germanus sensus historie restitulus: ut non sit opus ad veritatem fictionem inducere, vel aliter Petrum urgere crimine: sed patet facta per quam inedas regia via, ea omnia et serio facta, ac sine Petri culpa admissa esse cognoscas. Habet insuper quod de principiis Apostolorum auctoritate, quanti illa ab omnibus aestimata fuerit, ex rebus gestis mirum in modum admirari possis. Acceperant enim nuper Gentiles fideles ab Hierosolymitano Concilio litteras, easdemque non tantum Apostolorum sententia, sed divino suffragio consignatas; scripserant enim sic : « Visum¹ est Spiritui sancto et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris. » Nihilominus his posthabitis, tanti ponderis exemplum Petri esse duxerunt, ut eundem Petrum judicantem esse potius sequendum existimarent, quam Paulum, licet hinc scirent Gentium curam ac patrocinium suscepisse : et, quod magis videri debet, ipse Barnabas, qui testimonio Spiritus sancti² Antiochiae segregatus erat in Evangelium una cum Paulo, Petro potius inhaerendum putarit.

47. Itinæque nihil est quod mireris, cum ex justa causa videoas Paulum justo zelo commotum, adeo libere redarguisse Petrum; ac iurum Petrum, quod ipse eadem sentiret que Paulus, licet ad modicum spatium temporis dicta ex causa deflexisset, magna animi summissione Paulo objurganti cessisse. Unde Cyprianus³ ad Quintum : « Nec Petrus, inquit, quem primum Dominus elegit, et super quem aedicavit Ecclesiam suam, cum secum Paulus postmodum de circumcisione disceptaret, vindicavit sibi aliquid insolenter, aut arroganter assumpsit, ut diceret se primatum tenere, et obtemperari a novellis et posteris sibi potius oportere : nec despexit Paulum, quod Ecclesie prius persecutor fuisset; sed consilium veritatis admisit, et rationi legitimæ, quam Paulus vindicabat, facile consensit : Documentum scilicet nobis et concordiae et patientiae tribuens, ut non pertinaciter noslra amemus; sed quæ a fratribus aliquando et collegis nostris utiliter et salubriter suggestur, si sint vera et legitima, ipsa potius nostra ducamus. » Haec Cyprianus : citat et recitat eundem locum Augustinus⁴ agens contra Donatistas. Magna igitur dispensatione Spiritus sancti factum est, ut vehementi morbo ejusmodi violentum adhiberetur remedium, quo perfectius curaretur. Quis enim, nisi haereticus pertinax, de his ulterius disputare praesumpsisset, quibus jam Petrus reprehensione admonitus consensisset? Vel quis sperare potuisset iudaicos ritus introducere in Ecclesiam perpetuo servandos, quos nec licet Petro ad breve tempus, justa licet ex causa, usurpassem? Sed de his satis.

¹ Act. xv. — ² Act. xiii. — ³ Cyprian. ad Quin. ep. LXXI. — ⁴ August. de bapt. contra Donat. lib. II. c. 2.

48. *Falsa commenta de Barnaba.* — His Antiochiae rebus peractis : « Post aliquot dies, inquit Lueas¹, dixit ad Barnabam Paulus : Revertentes visitemus fratres per universas civitates, in quibus prædicavimus verbum Domini, quomodo se habeant: Barnabas autem volebat secum assumere et Joannem qui cognominabatur Marcus. Paulus autem rogabat, eum ut qui discessisset ab eis de Pamphilia, et non isset cum eis in opus) non debere recipi. Facta est autem dissensio, ita ut discederent ab invicem. Et Barnabas quidem, assumpto Marco, navigavit Cyprum : Paulus vero, electo Sila, profectus est, traditus gratia Dei a fratribus. » Non fuit hæc contentio quæ in Iuliam scinderet charitatem, cum ambo in unam eamdemque sententiam convenirent nimis ut quisque corum id ageret quod Deum velle existimaret : licet enim per diversas vias incederent, attamer in unum eamdemque locum et punctum (ut dicitur) ambo aequa tendebant. Sed unde diversitas? Audi Chrysostomum² : « Sic, inquit, et in prophetis invenimus varias sententias, et varios mores. Erat Elias austerus. Moyses vero mitis. Et hic quoque asperior est Paulus. Sed vide etiam hoc loco ejus mansuetudinem. Volebat, inquit, ut ille qui defecerat ab illis a Pamphilia, ne simul assumeatur. Sic dux quidam belli non vellet aliquem bajulum semper esse sordidum, et inter licias : ita neque Apostolus, hoc enim et alios docuit, et illum emendavit. »

49. Quod vero ad emendationem Marci spectat: proficiam illi fuisse ejusmodi Pauli severitatem, certissimum est : nam qui ut desertor militiae in hunc modum a Paulo rejectus est, majoribus deinde assumptis spiritibus, animosior redditus, posthaec inter primos ordines militavit. Hunc enim illum ipsum esse Marcum superius demonstravimus, qui postea iterum adhaesit Paulo, cuius ipse meminit scribens ad Colossenses³; quem et ex Oriente per Timotheum⁴ Romanum, ut sibi valde utilium in ministerio, advocavit; quem et ad Philemonem scribens, suum coadjutorem appellat. Paulum igitur non actum spiritu dissensionis, sed divino plane afflictum fuisse, dom in Marcum in presentiarum severius agere visus est, probavit eventus.

50. Sed quid de Barnaba? « Malene ergo, inquit Chrysostomus, fecit Barnabas? Minime : quoniam valde absurdum esset hoc putare; et quomodo non absurdum, ob levem causam dicere illud malum? Sed vide, quia primum quidem malum nullum fuit; nam quod divisus sit alter ab altero, magnum inde bonum provenit; quod si hoc non fuisset, haud facile relicturus alter alterum fuisset : » et infra : « Mihi quidem videtur etiam diserte separatio illa facta, et quod inter se dixerint: Quoniam ego non volo, nec tu vis; ne pugnemus, distribuamus provincias. Et ita sibi invicem multum credentes hoc fecerunt. Volebat enim Barnabas non dejici quod a

Paulo erexit : idcirco et secessit. Volebat similiter et Paulus non infirmari quod illi visum : ea propter et ipse idem facit, ac secedit. Utinam et nos tales secessiones faceremus, et sic ad prædicandum abiremus. » Haec Chrysostomus. Sic itaque in hunc modum Barnabas divisus a Paulo, assumpto secum Marco, navigavit Cyprum. Quæ autem ab eodem Barnaba gesta sint, Lucas, quod Pauli tantum facta sit prosecutus, silentio obvoluta reliquit.

51. Quoniam vero quedam Barnabæ Acta, nomine ejusdem qui supra Joannis cognomento Marci, ab aliquo (ut appareat) nebulone scripta circumferuntur, et ab imperitis magno aplausu accipiuntur, multis quidem et apertissimis sunt coagmentata mendacij : ut sunt ea potissimum (ut de aliis taceam) quæ Aectorum Apostolorum historiæ a Luca conscriptæ repugnant. Nam auctor esse se comitem illum Pauli et Barnabæ, Joannem nomine cognomento Marcum, profitetur, et addit se non natura Iudeum, sed Gentilem fuisse, famulum cuiusdam idolorum pontificis. At quis hanc non videat imposturam, cum constet ipsum Marcum consobrinum fuisse Barnabæ¹, natura Iudeum, filium Mariae², eundemque prædivitem Hierosolymis habitasse. ejusque dominum amplissimam patuisse Apostolorum ac cæterorum Christianorum conventibus? De se ipso rursus affirmat, ab apostolo Paulo baptizatum esse Ieronii. At quoniam pacto fieri potuit, ut antiquus discipulus non adhuc esset initiatu baptimate, cum multa millia hominum, qui prædicante Petro recens credidissent, omnes pariter baptizatos fuisse, Lucas testetur? Vel quoniam a Paulo potuit Ieronii baptizari, qui antequam illuc Paulus una cum Barnaba venisset, ex Pamphilia ab eis recedens (ut idem testatur Lucas) reversus sit Hierosolynam? Sed in his non immorarur : rejectum enim prorsus esse librum illum Abdie nomine prænotatum, in quo haec Joannis Marci nomine de rebus gestis Barnabæ scriptis mandata sunt, superius dictum est.

52. Sed sicut hæc manifestæ arguuntur impostura; ita etiam quæ apud Recognitiones Clementis nomine vulgatas de Barnabæ scripta leguntur, haud his fideliora esse noseuntur, ut quæ etiam ejusdem Lucae evangelistæ historiæ contradicant. Dum enim in illis dicitur, Barnabam Romanum venisse, illicque prædicasse Evangelium, ac denum abducto secum Clemente inde recessisse, ac redeuntem in Palæstinanam petuisse Cæsaream, illicque agentem Petrum invenisse; quam palenter haec Apostolorum Actis repugnat, nos perspicue demonstrabimus. Cerlum est enim non antea Petrum Cæsarean concessisse, quam (ut eadem habent Acta³) Ecclesiæ visitans, Joppem cum pervenisset, Cæsaream a Cornelio centurione divina visione admonito accersitur : sed ubi eo tempore, antea ac postea Barnabas ageret, eadem Acta significant. Eodem quippe capitulo⁴; quo Petri circuitus in visitandis Ecclesiis a Luca describitur, de codem Barnaba paulo superius dicitur,

¹ Act. xv. — ² Chrys. hom. 31, in Act. — ³ Coloss. IV. — ⁴ 2 Tim. IV.

¹ Coloss. IV. — ² Act. IX. XII. — ³ Act. IX. X. — ⁴ Act. IX.

advenientem Sanum Hierosolymam ad Apostolos eum introduxisse, ac post inde¹ ab Apostolis Hierosolyma missum esse Antiochiam, accersitoque Paulo Tarso, ab eo nunquam usque ad praesentem annum recessisse. Sed etsi ista cessarent : quoniam pacto, quo², potuit Barnabas ante Petri adventum Cesaream, Romam abiisse, illicque Gentibus Evangelium prædicasse, et Clementem Romanum gentilem hominem ad fidem Christi suscipiendam adduxisse; si ejusdem Lucae testimonio exploratissimum est, nondum fuisse apertum tidei ostium Gentibus, quod primum Caesareae, tot præviis visionibus, a Petro constat fuisse reseratum? Vel quomodo Barnabas nondum initatus, nec segregatus in Evangelium, Romam, eo non missus, accedere præsumpsisset; et quod de pseudoprophetis queritur Dominus, dicens, « Currebant, et non mittebam eos, » ille se cisset?

53. Itac cavens Alexander³ graecus auctor, qui res Barnabæ prosecutus est encomiastice potius, quam historice, adventum Barnabæ Romam ad illud tempus retulit, quo Antiochiae una cum Paulo, monente Spiritu sancto, segregatus, prædicandi Evangelium munus accepit; sic enim ait : « Postquam ille Antiochiam a fratribus, qui erant Hierosolymis, missus est; Antiochiam recedens exteris civitates peragravit, quousque Romani venit, ubi primum Christum annuntiavit. » O commentum insulsum! An non Lucas in Actis relegit cunctas provincias, imo et singulas civitates, ad quas una cum Paulo in ea peregrinatione Barnabas Evangelium prædicaturus accessit, quousque ambo opere consummato Antiochiam sunt reversi, ac inde simul Hierosolymam petierunt, rursusque Antiochiam redeentes, usque in hanc diem ibidem permanesrunt? Sed etsi haec tacuisset Lucas, demusque non tantum Barnabam, sed Paulum, qui ab eo nunquam in ea peregrinatione divisus est, tunc cum Antiochia dimissi sunt, Romam petuisse (quod ne somniasset quidem aliquem, quis reperiet), num propterea dicendus esset Barnabas primus omnium Roma Evangelium prædicasse? Num antea Petrus, cum vinculis solitus est, quibus ab Agrippa Hierosolymis vincitus erat, inde recedens, anno secundo Claudi (quod in confesso est apud omnes) Romam advenit; cum tamen Paulus et Barnabas (ut auctore⁴ Luca exploratum habetur) nonnisi post Agrippæ Herodis obitum, qui contigit (nl Josephus⁵ testatur) anno quarto ejusdem Claudi, Antiochiae sacris initiati, ad prædicandum Evangelium sint amandati? Faceant igitur ejusmodi portentosa mendacia, et insana deliria, quæ ex dicto coenoso gurgite Recognitionum, quæ sunt Clementis nomine insignitæ, deducta, non tantum dictus Alexander, sed et Dorotheus inter ceteras quisquiliæ suas addigunt; quæ non tantum ab eruditis viris improbanda, sed ab omnibus qui vel levissime Ecclesiasticarum rerum peritia tineti sint (si modo rerum gestarum

¹ Act. xi. — ² Apud Metaphr. Et Junii. — ³ Act. xii. xiii. — ⁴ Joseph. antiq. lib. xix. c. 7. et de bell. Jud. lib. ii. c. 10.

attendant tempora) esse procul rejicienda non dubitamus.

54. *Barnabas Mediolanensem Ecclesiam erexit.* — Cæterum post haec tempora, cum Barnabas una cum Marco Cyprum profectus est, visitatis confirmatisque illis que ibi erant Ecclesiis, in Italiam navigasse, non negari: Romam vero concessisse, illicque prædicasse Evangelium, quandiu Claudius vixit, minime concessum fuisse videtur, prohibente illo Iudeos Rome agere. Si igitur quis velit, apocryphorum auctoritate, Barnabam aliquando Romanum venisse: nonnisi ad Neronis tempora ejus adventum referri posse, ex iam dictis appareat. Verum ipsum in Italiam venisse, et in Liguria prædicasse Evangelium, nobilissimisque Mediolanensem Ecclesiam erexit, ac longe lateque Christi fidem feliciter propagasse, firmar traditiones, ejusdemque Ecclesie monumenta, complurium scriptorum testimoniis confirmata, fidem certam atque indubitatam faciunt. Sed in his non immorarim: tum quoniam non est nostri instituti privatrum Ecclesiarum historiam prosequi: tum etiam quod haec ab aliis compluribus fusiis esse tractata sciamus. Quando autem Cyprum reversus sit, quandove martyrium consummaverit, nihil invenimus quod antiquorum scriptorum testimoniis possimus asserere.

55. *De Barnabæ epistola.* — Scripsisse Barnabam epistolam ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem, auctor est sanctus Hieronymus⁶: eam ipsam citatam invenies ab Origene⁷, et Clemente Alexandrino⁸ sapienti. Tertullianus⁹ insuper tribuit Barnabæ epistolam Pauli ad Hebreos: sed errat equidem, cum enim nonnisi una nomine Barnabæ olim circunferretur epistola; diversam illam ab ea fuisse, ex locis iis quæ ex ea dicti auctores sunt mutuati, manifestissime constat, cum illa nequaquam in Pauli ad Hebreos epistola scripta reperiantur. Constat tamen, nonnullos¹⁰ auctore Tertulliano permotos, eam existimasse Barnabæ esse: sed plane diversam fuisse eam ab illa quæ a Paulo scripta est ad Hebreos, apertissime etiam demonstrat Hieronymus, cuius tempore eadem Barnabæ nomine scripta epistola habebatur: nam cum omnia nomina hebraica, quæ in divinis Scripturis leguntur, idem sit interpretatus, et inter alia quæ in epistola Pauli ad Hebreos inserta essent, novissime¹¹ illa quæ in eadem epistola Barnabæ haberentur, exposuit; ut ex his clare atque aperte videoas, distinctas inter se fuisse illam Barnabæ, et Pauli epistolam ad Hebreos conscriptam, de qua inferius suo loco prolixior erit sermo.

56. *Varia acta Pauli.* — His de Barnaba enarratis, præscriptum a Luca ordine sequentes, quæ post haec a Paulo gesta esse tradit, per singulos annos distincta recensere aggrediamur, sic enim ait¹²:

« Paulus, electo Sila, profectus est, traditus gratiæ

¹ Hier. de Script. Eccl. in Barnab. c. vi. — ² Orig. Periar. lib. iii. — ³ Clem. Alex. Strom. lib. ii. et lib. v. — ⁴ Tertul. de pudic. c. xx. — ⁵ Hier. de Script. Eccl. in Paulo, et in epist. cxxix. ad Dardan. — ⁶ Hier. de nom. Hebraic. in fin. — ⁷ Act. xv.

Dei a fratribus. Perambulabat autem Syriam et Ciliciam, confirmans Ecclesias, precipiens custodice praecepla Apostolorum et seniorum. » Ad Gentes haec Paulus; nam de illis tantum (ut vidimus) in Hierosolymorum Concilio id statutum ab Apostolis et senioribus fuerat. Repetit eadem fere verba paulo inferius de illis Lucas, cum ait¹: « Cum aulem pertransirent civitales, tradebant eis custodire dogmata que erant decreta ab Apostolis et senioribus qui erant Hierosolymis. » Videas in his Paulum et Silam non Evangelii tantum fuisse promulgatores, sed et legum ab Apostolis sancilarum praecones: ex quibus facile possis intelligere, quanti ponderis habite fuerint apostolicae sanctiones. Porro Apostolorum exemplo, ea ad posteros, qui loco Apostolorum sunt in Ecclesiis eadem auctoritate episcopi subrogati, dilapsa est consueludo, ut eum ratio postulat, ad instituendam plebem sibi commissam, vel singuli in suis Ecclesiis, vel eum in sacris conventibus sunt in Spiritu sancto legitime congregati, tum ea que ad catholicam fidem spectant, tum que ad bonos mores servandos pertinent, legibus saeris edicant.

57. At ne haec, quamvis ab hominibus lata, humana tantum et non divina esse existimarentur: quam egregie in iisdem a se sancitis legibus Apostoli haec apposuerunt verba, dicentes²: « Visum est Spiritui sancto, et nobis. » Mira quidem ac divinitus plane facta verborum conjunctio. Quoniam enim jampridem de Spiritu sancto libera promissio facta erat, dicente³ Christo ad suos, « Paraclitus Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggesteret vobis omnia quaecumque dixerim vobis. » Merito ac summo jure ejusdem Spiritus sancti suffragio suas leges esse institutas ac roboratas ostenderunt. Rursus vero, quoniam non omni spiritui esse credendum, sed an sit ex Deo, probandum esse, admonet Apostolus⁴ haec examinare, officii esse Ecclesia, ut demonstrarent; ea non tantum Spiritui sancto, sed et sibi visa esse, addiderunt; ut sie admirabilem quamdam sancti Spiritus et Ecclesia esse conjunctionem et consensionem, verbis illis significarent. Quae igitur ab his, qui in Ecclesia vice fungentes Apostolorum ceteris praesunt, leges statuuntur, ea non tam ipsis quam primo omnium auctori Spiritui sancto acceptae ferri debent: sicuti contra, non quelibet qua quis ex spiritu Dei esse contendit, sunt facile admittenda; sed quae Ecclesia recipienda esse consenserit, et per eosdem significaverit, de quibus a Domino dictum est⁵: « Sieut misit me Pater, et ego misso vos; » ac item⁶: « Qui vos audierit, me audit: qui vos spernit, me spernit; » ac rursum⁷ ad eosdem: « Quaecumque legaveritis super terram, erunt ligata et in caelis. » Quibus parendum esse, apostolus Paulus⁸ vehementissime suis scriptis incusat, ut et Apostolici viri, et Ignatius sapissime, ut cum ait⁹: « Decet itaque et vos obedire episcopo, et in nullo

illi refragari; terribile namque est tali contradicere: nec enim hunc fallit qui videtur, sed invisibilem fallere nescitur, qui non potest a quoquam falli; » et ad Smyrnenses¹⁰: « Omnes episcopum sequimini, ut Christus Patrem; » et inferius: « Honora Deum omnium auctorem et dominum, episcopum vero ut principem sacerdotum. » Sed de legibus ecclesiasticis alias.

58. Verum quod ad dicta per Paulum et Silam promulgata Apostolorum decreta pertinet: quandiu eadem una cum Sila circumiit loca, quibus olim cum Barnaba Evangelium praedicaverat, de custodiendis quae ab Apostolis statuta erant, saepius inculcasse, Lucas testatur: postquam vero istos fines sunt egressi, nihil eiusmodi credentes admonuisse, Lucas (ut prius fecerat) refert: Ul ex his perspicue intelligi possit, ills tantum, quorum causa illa statuta erant, Paulum et Silam eadem Apostolorum promulgasse decreta: et ut non mireris, si latuit Corinthios horum cognitio, quibus Paulus ab his diversa videtur deditisse praecepta; nimur ut tune ab immoralis¹¹ abstinerent, cum inde aliquid inferretur scandalum; quo cessante, licet illis vesci possent; et Thessalonicenses¹² ut abstinerent a fornicatione tantum, admonuit, dicens: « Scitis quae praecepta deridim vobis per Dominum Jesum. Haec enim voluntas Dei, sanctificatio vestra: ut abstineatis a fornicatione. » Haec Paulus, nullam prorsus de idolothylis et suffocato mentionem faciens.

59. Ex quibus cognoscas apostolicarum sanctionum diversas fuisse rationes, ac illarum aliquas sic esse editas, ut ab omnibus Christi fideliibus pariter servarentur, utpote Symbolum apostolicum; alias vero pro ratione loci et temporis sic ab illis esse statutas, ut non omnes iisdem legibus obligari volueri, quas alicuius private cause occasione certis locis prescripserint: ut de idolothylis dicimus, de quibus Apostoli et cum ipsis Paulus diversa dede- runt praecepla Syriae ac Ciliciae populis, diversa vero tradidit idem Paulus Corinthiis.

60. Simile quiddam accidit de jejunio sabbati, et aliis pluribus, quorum usum diversum Orientalis ab Occidentalis Ecclesiae consuetudine absque ullo fidei prejudicio fuisse, certum est. De quibus haec est regula Augustini¹³, ut faciat unusquisque quod in ea Ecclesia, in qua reperitur, invenerit. Unde haec idem ad Januarium¹⁴: « Miror sane quod ita volueris, ut de his, que varie per diversa loca observantur, libi aliqua conscriberem: cum et non sit necessarium, et una in his saluberrima regula refinenda sit, ut quae non sunt contra fidem, neque contra bonos mores, et habent aliquid ad exhortationem vitae melioris, ubique in institui videamus, vel instituta cognoscimus, non solum non improbemus, sed etiam laudando et imitando sectemur, si aliquorum infirmitas non ita impedit, ut amplius detrimentum sit. » Haec Augustinus. Gregorius¹⁵

¹ Act. XVI. — ² Act. XV. — ³ Ioan. XIV. — ⁴ 1. Ioan. IV. — ⁵ Ioan. XX. — ⁶ Luc. XI. — ⁷ Matth. XVI. — ⁸ Rom. XIII. 1. Thess. IV. II. Thess. III. Hebr. XIII. et alii. — ⁹ Ignatius ad Magnes. epist. VI.

¹⁰ Ignatius ad Smyr. epist. X. — ¹¹ Cor. VIII. X. — ¹² 1. Thess. IV.

¹³ Aug. epist. ad Januar. CXVIII. — ¹⁴ Idem ad Januar. epist. CXIX. — ¹⁵ Gregor. lib. I. epist. XLII.

item haec ad Leandrum episcopum Hispalensem in eamdem sententiam scribit: « In una fide nihil officit sanctae Ecclesie consuetudo diversa. » Sed de his haec meus; jam ad Paulum peragranter Asiae provincias redeamus.

61. « Pervenit autem Paulus, inquit Lucas¹, in Derben et Lystram. Et ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris Iudeae fidelis, patre Gentili. Huic testimonium bonum reddebant qui in Lystris erant et Leonio fratres. Hunc voluit Paulus secum proficisci: et assumens circumcidit eum propter Iudeos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater ejus erat Gentilis. » « Dignum est, inquit Chrysostomus², ut obstupescamus Pauli sapientiam, qui tantopere pugnauit propter circumcisionem; qui omnia moverat, et non prius destituit, quam correxisset confirmatum dogma. Circumcidit discipulum: non solum alios non prohibet, sed etiam ipse hoc facit: et ita omnino ad utilitatem spectabat, et nihil enim animi præcipitatione agebat. Hunc voluit, inquit, secum egredi. Mirabile hoc quod et illum assumit. Propter Iudeos, inquit, qui erant in illis locis. Haec est causa circumcidendi: non enim cerebant audire verbum ab incircumcisso. Et cur? Vide opus: Circumcidit, ut circumcisionem tollat. » Haec Chrysostomus de Pauli animi consilio in circumcidendo Timotheo. Augustinus³ vero hanc causam affert? « Ideo, inquit, Timotheus, cum in præputio vocatus eset, tamen quia de Iudea matre ortus erat, et ostendere cognatis suis debebat, ad eos iuerificendos, non hoc se didicisse in disciplina Christiana, ut illa sacramenta, quæ legis veteris essent, abominaretur, circumcisus est ab Apostolo: ut hoc modo demonstrare Iudeis, non ideo Gentes non ea suscipere, quia mala sunt et perniciose a patribus observata: sed quia jam saluti non necessaria post adventum tanti sacramenti, quod per tam longa tempora tota vetus illa Scriptora propheticis figurationibus parturivit. Nam et Titum circumcideret, cum hoc ingerent Iudei, nisi subintroducti falsi fratres ideo fieri vellent, ut haberent quod de ipso Paulo disseminarent tanquam eorum veritati cesserit, qui spem salutis evangelicæ in circumcisione carnis atque hujusmodi observationibus esse prædicarent, et sine his nemini Christum professe contenderent: cum contra nihil profasset Christus eis, qui eo animo circumciderentur, ut ibi esse salutem putarent. Unde est illud⁴: « Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit. » Haec Augustinus de Pauli instituto; sed quæ subdit de Petro, superioris suo loco sunt pertractata.

62. At vero quod de Timotheo idem Apostolus scribit⁵, fuit hic genitus matre Eunice nomine, fuitque illi avia Lois diefa, ambae fideles, et speculata virtute: in secundaenam quam ad ipsum dedit epistola, haec ait: « Recordationem accipiens ejus fidei, quæ est in te non fieta, quæ et habitavit primum in avia

tua Loide, et matre tua Eunice, certus sum autem quod et in te. » Unde quod Augustinus in nuper citato loco ait Paulum circumcidisse Timotheum, ut sic cognatos Iudeos ad christianam fidem impelleret: non putamus de avia et matre ipsum intellexisse, que jam ante crediderant; sed de aliis Iudeis illi coniunctis. Quod vero mox idem Apostolus subdit: « Propter quam causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum, » ipsum a se sacris initia- libus fuisse significat. Manum enim impositio (de qua superiorius fuisus dictum est) non nullum quoddam fuit ministerium, quo consueverant Hebrei (ut in Thalmudicis testatur rabbi Nathan) cum quis ad docendos alios promovendus magister esset, collecto seniorum concilio, eo prius examinato, idoneoque reperto, omnes qui aderant, super ipsum manus imponere; sed hoc visibili signo manus impositionis imparcitur per Apostolos gratia Spiritus sancti, ut aperle de Timotheo illis verbis Paulus ipse testatur, vel cum ad ipsum jam antea scripserat, dicens⁶: « Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetam, cum impositione manum presbyterii. » Id enim non obiter factum, sed per prophetam prius declarato divino suffragio, a se consummatum esse significat. Quo modo autem postea ab eodem Paulo præfectus sit Ephesiorum Ecclesiae, suo loco dicimus: interim Pauli itinera persequamur.

63. Cum hac⁷ visitatione Pauli Ecclesiae fide confirmarentur, et abundarent quotidie numero: « Transeuntes, inquit Lucas, Phrygiam, et Galatæ regionem, vetti sunt a Spiritu sancto loqui verbum Dei, in Asia. Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam: et non permisit eos Spiritus Iesu. Cum autem pertransissent Mysiam, descendenterunt Troadem, » civitatem maritimam Asie, quæ et Antigonia⁸ dieta, « et visio per noctem Paulo ostensa est. Vir Macedo quidam erat stans et deprecaens eum, et dicens: Transiens in Macedoniam, adjuva nos. Ut autem visum vidit, statim quesivimus proficisci in Macedoniam, certi facti quod vocasset nos Deus evangelizare eis. Navigantes autem a Troade, recto cursu venimus Samothraciam, et sequenti die Neapolim, et inde Philippos, quæ est prima partis Macedonie civitas colonia. » Ex hoc tempore, et non antea Lucas adhaesisse Paulo videatur: id enim ex mutato ab ipso usu loquendi facile intelligi potest. Qui enim cunctas, quas hactenus retulit, Pauli res gestas recensuit, semper in scribendo tertia persona est usus, ut, fecit, dixit, abiit, et his similibus: ex hoc autem tempore, mutato stylo, quod ipse una cum ceteris Paulo præsto esset, seipsum cum aliis adnumerans, bæc in prima persona, Quæsivimus, venimus, et alia id genus plura in his quæ narrare pergit. Irenæus etiam⁹, nonnisi ab hoc tempore, cum Paulus venisset Troadem, Lucam illi adhaesisse monstrare videtur; quod et ve-

¹ Act. xvi. — ² Chrysost. hom. 34. in Act. — ³ August. lib. de mend. ad consent. c. 5. — ⁴ Galat. v. — ⁵ 2. Tim. I.

⁶ 4. Tim. iv. — ⁷ Act. xvi. — ⁸ Hieron. de locis Hebraic. et Plin. lib. v. c. 30. — ⁹ Iren. lib. III. c. 14.

rius esse existimamus. Unde ex his Hieronymus est declarandus, dum de Luca agens¹ ipsum totius peregrinationis Pauli comitem appellat in lividum: cum tamen nonnisi ex hoc tempore haec de illo dici possint: nec sic quidem ut illi semper indebet; sed aliquando, ut occasio postulavit, absuerit. Videas posthac ipsum, ut qui præsens esset, res siognas distincte pleneque narrare: cum alioquin autea, ejusdem Hieronymi testimonio, gravissima prætermiserit, multaque strictum summatumque narrari: unde ex his magis magisque fides commendetur auctoris, dum a rebus illis conscribendis, quibus præsens non fuerit, abstinerit, ac paucioribus agere potius, quam veritatem ipsam vel in minimum discrimen adduci, aut aliqua ex parte pericitari voluerit.

64. De eodem Luca existimavit ibidem Hieronymus² intelligere voluisse Paulum cum ad Corinthios³ scribens ait: « Misimus etiam cum illo fratrem, cuius laus est in Evangelio per omnes Ecclesias: non solum autem, sed et ordinatus est comes peregrinationis nostrae in hanc gratiam, que ministratur a nobis ad Domini gloriam, et destinata voluntatem nostram. » Verum nihil ejusmodi de ipso Luca legitur in Actis, sed potius (ut vidimus eodem Luca auctore) de Sila: qui, cum a Paulo Barnabas recessisset, electus est Antiochiae Pauli comes in peregrinatione suscepta: cui et convenienter illa præconia, quibus dicitur, laudem ejus in Evangelio fuisse per omnes Ecclesias: nam ad apostolicam perficiendam legationem ex Concilio Hierosolymitano una cum Juda, quod primi essent (ut idem Lucas⁴ ait) in fratribus, delectus est. Porro ejusmodi primatus nonnisi ex prædicione Evangelii comparatus esse videtur: in quo genere si magna cum laude versalus est ante ipsius legationis functionem; quanto celebrior poslea factus est, cum omnibus Ecclesiis Syriae, Cilicie, et aliis Asiae provinciæ, Maeonia etiam, et Achæa, una cum Paulo ablegatus Antiochia, Evangelium prædicavit? ut merito de illo Paulus dixisse videatur: « Cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias: » quibus sane verbis non propterea aliquis a Paulo notatus dici potest, qui scripsit Evangelium, imo nec si appellasset eum Evangelistam: nam et Philippus ab eodem Luca⁵ dictus est Evangelista, non quod Evangelium scripsisset, sed potius prædicasset. In hanc sententiam, quod ille sic a Paulo descriptus, non fuerit Lucas, Theodoretus accessit⁶, qui tamen illum non Silam, sed Barnabam fuisse putavit, qui in prima illa peregrinatione segregatus Antiochise cum Paulo in Evangelium, illi usque ad finem comes adhaesit: qui licet in secunda assumpta ab Apostolo peregrinatione ab eo discessisset; tamen antequam secundam illam ad Corinthios, in qua prædicta narrantur, Paulus scripsisset epistolam, Barnabas iterum ad ipsum rediisse videtur. Nam in prima⁷ ad eosdem

data epistola, ejus meminit lanquam collegæ in Evangelii prædicatione, cum ait: « Aut ego solus, et Barnabas, non habemus polestem hoc operandi? » Quid de his quisque opinari velit, fueritne Lucas, an Silas, vel Barnabas, relinquimus arbitrio legentium; qui meminisse debent, Hieronymi sententiam non mediocriter roborari Ignatii testimonio, qui ad Ephesios scribens, eodem quo Paulus, Lucam præconii laudat genere, cum dicit, ipsum citans: « Ut testatur Lucas, cuius laus est in Evangelio. » Sed de Luca satis: an vero fuerit ex numero septuaginta duorum, vel potius Pauli discipulus, agemus inferiorius, cum de Evangelio ab eo scripto instituimus narrationem.

65. Quod vero perlinet ad res gestas Pauli usque ad ejus adventum Corinthum a Luca descripas: in eis ordine temporum in Annalibus intexendis, ejusmodi est a nobis inita ratio. Quoniam idem Lucas inferioris capite decimo octavo agens de adventu Pauli Corinthum, invenisse illic dicit Aquilam et Priscillam Judeos, qui (inquit) nuper venerant ab Italia, quod Claudius imperator præcepisset omnes Judeos Roma discedere: cum vero dictum sit majorum auctoritate, Claudium hoc ipso anno nono sui imperii, quæ dicta sunt in Judeos statuisse: certe adventum Pauli Corinthum hoc anno, vel ad summum sequentis inilio, configisse, existimari posse videtur. Nos igitur, habita ratione celerarum rerum, quæ a Luca descriptæ, a nobis hoc anno sunt recensitæ, in sequentem annum potius illum rejicimus: celerá vero, quæ ad illud usque lempus in Actis facta leguntur, hoc ipso anno includimus.

66. « Eramus autem, sequitur Lucas¹, in hac urbe, » Philippis videlicet, « consistentes. Die autem sabbatorum egressi sumus foras portam juxta flumen, ubi videbatur oratio esse: et sedentes loquebamur mulieribus, quæ convenerant. Et quadam mulier nomine Lydia purpuraria civitatis Thyatirænum, colens Deum, audivit: ejus Dominus aperuit cor intendere his quæ dicebantur a Paulo. Cum autem baptizata esset, et dominus ejus, deprecata est, dicens: Si judicas me fidelem Domino esse, introile ad dominum meum, et manete. Et coegit nos. » Consueverant Hebrei ultra synagogas, quas intra civitates habebant, loca etiam in suburbis posila, quantum sabbati haberet iter, in quæ deambulantes convenirent, ac simul Deo preces offerrent, instituere. De ejusmodi locis Epiphanius² agens, haec ait: « Fuerunt quidam antiquitus orationum loci, tum inter Judeos extra civitatem, tum inter Samaritanas, velut etiam in Aclibus Apostolorum invenimus ubi purpurarum venditrix Lydia Paulo occurrit, et sic quoque divina Scriptura narrat, quod videbatur locus orationis esse: et accesserunt, et docuerunt Apostoli mulieres, quæ illo tempore convenerant. Sed et orationis locus est in Sicinis, quæ nunc appellatur Neapolis, extra urbem in campestri regione duorum ferme signorum distantia,

¹ Hier. de Scrip. Eccl. in Luca. — ² Hieron. de Scrip. Eccl. in Luca. — ³ 2. Cor. VIII. — ⁴ Act. XV. — ⁵ Act. XVI. — ⁶ Theodoret. m. II. ad Corin. VIII. — ⁷ 1. Cor. IX.

¹ Act. XVI. — ² Epiph. haeresi LXXX.

speciem theatri p̄ se ferens, in aere et sub diō constructus a Samaritis, qui omnia Iudeorum imitantur. » Hac Epiphanius.

67. Quid autem post haec acciderit, idem Lucas declarat his verbis : « Factum est autem, cunctibus nobis ad orationem, puellam quamdam habentem spiritum pythonem obviare nobis, quae quæstum magnum præstabat dominis suis divinando. Haec subsecuta Paulum, et nos, clamabat dicens : Isti homines servi Dei excelsi sunt, qui annuntiant vobis viam salutis. Hoc autem faciebat multis diebus. Doleus autem Paulus, et conversus spiritui dixit : Præcipio tibi in nomine Jesu Christi exire ab ea. Et exiit eadem hora. Videntes autem domini ejus quia exiit spes quæstus eorum, apprehendentes Paulum et Silam perduxerunt in forum ad principes : et offerentes eos magistris, dixerunt : Hi homines conturbant civitatem nostram, cum sint Judei, et annuntiant morem quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani. » Erat enim (ut dictum est) Philipporum civitas colonia Romanorum, et sic appellat eam Plinius¹. Porro coloni jure Romanorum vivere cogebantur ; non sic quidem municipia, quæ suis juribus et legibus uti possent ; quo genere coloniis ea præstasse, Gellius² pluribus docet. Cum ergo Philippenses dixerunt se esse Romanos, eaque ex causa non lieuisse sibi peregrinum morem accipere : jure colonorum eos esse locutos constat : nam etsi municipes itidem dicti sint cives Romani, tamen quos vellent mores admittere, et quibus vellent legibus uti poterant. Cum igitur Paulus et Silas sic ante magistratus civitatis sisternerentur : « Cœcurrit, inquit Lucas, plebs adversus eos : et magistratus scisis tunicis eorum, jusserunt eos virgis caedi. Et cum multas plagas eis imposuerint, miserunt eos in carcerem interiorem, et pedes eorum strinxerunt ligneo. Media autem nocte Paulus et Silas orantes laudabant Deum : et audiebant eos, qui in custodia erant. »

68. Hoc faciebat Paulus una cum Sila, quod ante ipsos David rex facere consueverat, qui³ media nocte surgebat ad confitendum Domino; et quod Isaiae⁴ erat in optatis, cum diceret : « Anima mea desideravit te in nocte. » Hoc item a fidelibus faciendum esse, Dei Ecclesia, Apostolorum traditione et exemplo, constituit : idque illa præserfim ratione, quod media nocte Dominum ad judicandum orbem terrarum ex improviso et quam citissime venturum esse credebant, secundum quod dixerat⁵ : « Media nocte clamor factus est : Ecce sponsus venit. » Cui veritati adstipulari videbantur carmina sibyllina. Quonobrem (quod Dominus admonuerat vigilandum esse) Christiani media nocte surgere ad Dei laudes celebrandas consueverunt, prout Laelius⁶ testatur his verbis, cum de adventu Domini ad judicium loquitur : « Tunc, inquit, aperietur cælum medium intempesta nocte et tenebrosa, ut in orbe

toto lumen descendenter Dei tanquam fulgor apparet : quod Sibylla his versibus locuta est.

Ὕπαπτε τὸν θόρον
Θρησκευτικούς εἰς τὴν μέσην πάντας μετανοήσειν

« Hoc est : Cum veniet, ignis erit, tenebraeque in media nocte obscura.

« Hoc est nox, que a nobis propter adventum Regis ac Dei nostri perygilio celebratur : cuius noctis duplex est ratio, quod et in ea vitam tum recepit, cum passus est, et postea orbis terra regnum recepturus est. » Hoc Laelius.

69. At quoniam nec satis exploratum esse voluit Dominus, qua potissimum hora venturus esset, dicente ipso⁷ : « Vigilate ergo : nescitis enim quando Dominus veniet, sero, an media nocte, an galli cantu, an mane ; » hac de causa non media tantum nocte (ut diximus) fideles ad preces Deo fundendas consurgere consueverunt, sed et aliis ejusdem noctis horis. Unde Clemens Alexandrinus⁸ : « Quocirca, inquit, sape etiam noctu e lecto surgendum est, Deusque est laudandus : beati enim, qui in ipsum vigitarunt, se ipsos assimilantes angelis, quos nos ἑγράφουμε, hoc est, vigilantes vocamus. » His itaque qualior noctis temporibus expectandi Dominum forlasse respondent tres illæ nocturnæ preces, cum his accedunt matutina laudes, quæ tamen uno compendio hodie absolvuntur : licet aliam ab his diversam rationem iniisse visi sint, qui tribus vicibus nocte orandum esse statuerunt, nimisrum ipso exordio, media nocte, et in fine : prout Basilius⁹ dum haec ait : « Completo vero jam die, pro iis omnibus quæ in eo nobis data fuerunt, gratulatio succedit : eorumque quæ vel prudenter vel imprudenter prætermissa sunt, confessio ; ac sic ibi latens delictum aliquod admissum fuerit verbis, operibusve, aut effiam corde, pro his omnibus oratione adhibita, veniam nobis a Deo compreecabimur : si quidem ad similia peccata iterum evitanda valde utilis est præteritorum consideratio. Meiro David dicit : Que dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini. Tum autem primis se jam noctis intendentibus tenebris, sequetur petitio, ut quies, quam sumus capturi, ex omni perturbatione ac vitio libera sit. Qua hora etiam necessario nonagesimus recitari psalmus debet. De tempore autem dimidiae noctis, quod id ad orationem necessarium sit, traditum est nobis a Paulo et Sila in Actis. Scriptum est enim sic : Circiter autem medianam noctem Paulus et Silas laudabant Deum. Atque hoc quidem etiam auctor Psalmorum confirmat, sic dicens : Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia justitiae tuae. Post anteverendum diluculum est, et ad orationem surgendum, cœendumque ne dies nos in lectulo dormientes opprimat, et ille imitandus, qui dixit : Praevenerunt oculi mei

¹ Plin. lib. iv. c. 11. — ² Gell. lib. xvi. c. 13. — ³ Psal. xl. — ⁴ Isaiae xxvi. — ⁵ Matth. xxv. — ⁶ Laelius, lib. vii. c. 19.

⁷ Marc. xiii. — ⁸ Clem. Alex. in Pedag. c. 9. — ⁹ Basil. reg. interrog. xxxvii.

diluculum, ut meditarer eloquia tua. » Itae Basilus.

70. Hieronymus¹ etiam, scribens ad Eustochium, nocte bis terque surgendum demonstrat: et ad Demetriadem² post alias diurni temporis orandi horas: « Ad vesperam, inquit, media nocte, et mane semper est exercendum; » et ad Laetam³ haec de eisdem noctis horis: « Assueverat exemplo ad orationes et psalmos nocte consurgere, mane hymnos canere, accensaque lucerna reddere sacrificium vespertinum; » et de causa Epiphanius⁴ psalmos, qui ea prima noctis hora cani consueverunt, lucernales appellat, cum ait: « Matutini etiam hymni in ipsa sancta Ecclesia perpetuo fiunt, et orationes matutinae, et lucernales simul psalmi et orationes. » De iisdem Basilius⁵ ad Amphilochium de Spiritu sancto: « Visum est patribus nostris beneficium vespertini luminis non sicutio suspicere, sed statim ut apparuit, gratias agere. At quinam fuerit pater illorum verborum lucernarie gratiarum actionis, dicere non possumus: populus tamen antiquam edit vocem, et nemini unquam ipsi impii putati sunt qui dicunt: Laudamus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum Dei. » Itae ille, insinuans haec nonnisi ex Apostolorum traditione ad Ecclesias esse perlata. De iisdem insuper lucernariis precibus est mentio apud Clementem⁶ et Cassianum⁷, qui de nocturno orandi modo fibrum scripsit⁸. Chrysostomus⁹ etiam lucernarium illud appellat officium, de quo ait¹⁰: « Ad solis occasum, quod etiam lucernariam appellamus, orandum scilicet: quia tum ob diei transitum Deo gralias agimus. » Itae ille, cum septem emumerat canonicas orandi horas, deque tribus nocturnis orandi horis pluribus agit: de quibus et alii demum omnes tam Latini quam Graeci, qui de ecclesiasticis sacris ritibus commentarios conscripserunt. Nocturnas convocationes eas appellat Tertullianus¹¹, quod scilicet non privatum in suis aedibus a singulis agerentur, sed publice omnes in unam convocarentur ecclesiam; unde Ignatius¹² ad Magnesianos: « Omnes, inquit, ad orandum in idem loci convenite; sit una communis precatio, una mens, una spes; » et paulo post: « Omnes velut unus quispiam ad templum Dei concurrete, velut ad unum altare. »

71. Perseveravit diutius et ille usus, ut non clerici tantum, sed et populus simul in ecclesia laudes Deo canerent: tamen quod modo illi alliori voce, isti sumissa in ecclesia orent, ea de causa mutatum videtur, quod laici per difficile continerentur in officio, ut in voce rhythmum, et in statu corporis decorum sacris decentem servarent; prout pluribus queritur, cum populum objurgat Joannes Chrysostomus¹³ qui inter alia haec ait: « Sunt quidam inter hos qui hic adsunt, quos ne vestrae qui-

dem charitati arbitror esse ignotos, qui contententes Deum, ac Spiritus eloquia pro vulgaribus ac profanis ducentes, incompositas voces emittunt, nihilque meliores se gerunt his quos habet insanis, toto corpore tumultuant circunacti, moresque prae se ferentes a spirituali statione alienos. Miser et infelix, oportebat te cum tremore et reverentia angelicam glorificationem resonare, cunque terrore confessionem reddere conditori, ac per hanc delictorum veniam postulare, etc. » Pluribus enim insectatur eorum in orando incompositam vocem, et inde coros mores. Porro de antiquo in Ecclesia sacrarum usu vigiliarum, de quo agimus, non sotum immunera sanctorum Patrum tam latinorum, quam graecorum suppeditunt testimonia, sed etiam scriptorum gentilium. Ecce tibi Plinius junior¹ scribens ad Trajanum, haec ait: « Affirmabant autem hanc fuisse summam vel culpe sue, vel erroris, quod essent soliti statim die ante lucem convenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum invicem. » Et Lucianus² ex persona Christianorum: « Ad hymnos tota nocte decantandos vigilantes, talia sonniamus. » Rursum Ammianus Marcellinus³: « In statione primis tenebris observata custodum absentia, qui die festo Christiani ritus in ecclesia pernoctabunt. » Ceterum sacrarum vigiliarum usum non tantum (ut quidam imperite tradunt) non sublatum esse in Ecclesia ab Ambrosio, sed ab illis temporibus majori observantia celebratum, et quibusdam additamentis nobiliter auctum, diximus in nostris ad Romanum Martyrologium Notationibus⁴, iterum quoque dilucru fuisus suo loco inferius. Itae de antiquis Ecclesie moribus, quos ex instituto narrandos suscepimus.

72. Prosequitur postea Lucas⁵ de Paulo et Sila carceri municipatis haec scribere: « Subito vero terramotus factus est magnus, ita ut moverentur fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia et universorum vincula soluta sunt. Expergescatus aulem custos carceris, et videus januas apertas carceris, evaginato gladio volebat se intericere, aestimans fugisse vinclitos. Clamavit autem Paulus voce magna, dicens: Nihil tibi mali feceris: universi enim hic sumus. Petitoque lumine, introgressus est, et tremefactus procedit Paulo et Sila ad pedes: et producens eos foras, ait: Domini, quid me oportet facere ut salvus siam? At illi dixerunt: Crede in Dominum Jesum, et salvus eris tu, et dominus tua. Et loculi sunt ei verbum cum omnibus qui erant in domo ejus. Et tollens eos in illa hora noctis, lavit plagas eorum, et baptizatus est ipse, et omnis dominus ejus continuo. Cumque perduxisset eos in dominum suam, apposuit eis mensam, et fæcalis est cum omni domo sua, credens Deo. Et cum dies factus esset, miserunt magistratus lictores, dicens: Dimitte homines illos. Nuntiavit autem custos carceris verba haec Paulo: Quia miserunt magistratus ut dimittamini: nunc igitur exeuntes ite in pace.

¹ Plin. lib. x. epist. xcvi. — ² Lucian. in Philopat. — ³ Ammianus Marc. lib. xviii. in fine. — ⁴ Die quinta Januar. — ⁵ Act. xvi.

¹ Hier. epist. xxviii. — ² Idem epist. viii. — ³ Idem epist. vii. — ⁴ Epiph. in compend. — ⁵ Basil. ad Amphil. de Spiritu sancto c. 29. — ⁶ Clem. Const. lib. viii. c. 36. — ⁷ Cassian. lib. iii. c. 3. — ⁸ Cassian. lib. ii. — ⁹ Chrysost. in Psal. cxviii. — ¹⁰ Idem hom. 59. ad pop. Antioch. et de laud. monach. — ¹¹ Tertull. ad uxor. lib. ii. c. 4. — ¹² Irenat. epist. vi. — ¹³ Chrys. in Isa. cap. viii. hom. 4.

Paulus autem dixit eis : Casos nos publice, indemnatos homines Romanos miserunt in carcere, et nunc occulte nos ejiciunt? Non ita : sed veniant, et ipsi nos ejiciant. Nuntiaverunt autem magistris lictores verba haec. Timueruntque auditio quod Romani essent, et venientes deprecati sunt eos, et eductores rogabant ut egredierentur de urbe. Executes autem de carcere, introierunt ad Lydiam : et visis fratribus, consolati sunt eos, et profecti sunt. » Haec Lucas de rebus gestis Philippis. Quod autem Philippenses magistratus adeo timuerint, cum rescivissent, quos cecidissent ac carcere tradidissent, esse Romanos cives ; atque eosdem postea humaniter tractantes, ipsi venientes rogarint eos ut abirent : illud in causa fuisse existimo, quod adhuc recens erat Rhodiorum exemplum, qui cum peccassent in aliquos Romanos cives, Clandius eos libertate penitus privarat, ut anchor est Dio¹, qui de his pluribus agit.

73. Egressi Paulus et Silas Philippis, « cum, inquit Lucas², perambulassen Amphipolim et Apolloniam, » Macedonia civitates, « venerunt Thessalonicanum, ubi erat synagoga Iudeorum. Secundum consuetudinem autem Paulus introivit ad eos : et per sabbata tria disserebat eis de Scripturis ; adaperiens et insinuans, quia Christum oportuit pati, et resurgere a mortuis, et quia hic est Christus, quem annuntio vobis. Et quidam ex eis crediderunt, et adjuncti sunt Paulo et Silae, et de colentibus Gentilibus multitudo magna, et mulieres nobiles non paucæ. » Haec Lucas. At de suo adventu Paulus ad eosdem Thessalonicenses postea scribens, his verbis meminit³ : « Ipsi scitis, fratres, introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit. Sed ante passi et contumeliis affecti (sicut scitis) in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro, loqui ad vos Evangelium Dei in multa sollicitudine. » Quanta autem alacritate animi Thessalonicenses suscepserint a Paulo predicationem Evangelii, idem ipse his verbis significat, dicens⁴ : « Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed in virtute, et in Spiritu sancto, et in plenitudine multa : sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos. Et vos imitatores nostri facti estis et Domini excipientes verbum in tribulatione multa cum gudio Spiritus sancti : ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia, et in Achaia. A vobis enim diffamatus est sermo Domini non solum in Macedonia, et in Achaia ; sed in omni loco tides vestra, quæ est ad Deum, profecta est : ita ut non sit nobis necesse quidquam loqui. Ipsi enim de nobis annuntiant, qualem introitum habuerimus ad vos, et quomodo conversi estis ad Deum a simulariis, servire Deo vivo et vero ; » et interius : « bleo et gratias agimus Deo sine intermissione : quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis iltud non ut verbum hominum, sed, sicut est vere, verbum Dei, qui operatur in vobis, et creditis. Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiastum Dei, quæ sunt in Judea, in Christo Jesu :

quia eadem passi estis et vos a contribubus vestris, sicut et ipsi a Iudeis. »

74. Sed quenam fuerit ejusmodi tribulatio, quam passi sunt fideles Thessalonicenses, Lucas¹ ex parte saltem declarat his verbis : « Zelantes autem Iudei, assumentesque de vulgo viros quosdam malos et turba facta, concitaverunt civitatem : et assistentes domini Jasonis, quaerabant eos producere in populum. Et cum non inventissent eos, traherant Jasonem et quosdam fratres ad principes civitatis, clamantes : Quoniam hi qui orbem concilant, et huc venerunt, quos suscepit Jason : et hi omnes contra decreta Cesaris faciunt, regem alium dicentes esse Jesum. Concitaverunt autem plebem, et principes civilatis audientes haec : et accepta satisfactione a Jasonem et ceteris, dimiserunt eos. Fratres vero confessim per noctem dimiserunt Paulum et Silium in Beream. » Hucusque Lucas de rebus Thessalonicae gestis. Sed et de conversatione Pauli et Silie cum essent Thessalonicae, nolamus illud praeterisse quod idem Paulus² ad eos scribens inculcat his verbis : « Neque enim aliquando inimicis in sermone adulatio[n]is, sicut scitis, neque in occasione avaritiae, Deus testis est : nec querentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis. Cum possemus vobis oneri esse, ut Christi Apostoli : sed facti sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix soveat filios suos. Ha desiderantes vos, cupide volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras, quoniam carissimi nobis facti estis. Memores enim estis, fratres, laboris nostri, et fatigationis : nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus, prædicavimus vobis Evangelium Dei. »

75. At non solum haec, sed et cum apud ipsos esset, omnes que in ipsos concitate sunt postea persecutio[n]es prædicti : commemorat id ipsum Paulus³ eadem epistola, quam ad ipsos scripsit, sic dicens : « Nemo moveatur in tribulationibus istis : ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus. Nam cum apud vos essemus, prædicebamus vobis, passuros nos tribulationes, sicut et factum est, et scitis. » Haec omnia cum prætermiserit Lucas, neque scribens cetera dicat se una cum illis fuisse, neque in prima pluratis numeri persona loquatur, ut fecerat prius, par est credere (quod et ceteris Pauli discipulis Timotheo, Tito, et aliis sape accidere consuevit) eundem Lucam a Paulo alio fuisse amandatum prædicandi Evangelii gratia, ad ipsum iterum rediitum. Ex his admirabilem videas in scriptore modestiam (quod alias dictum est) tum quod quæ præsens non vidit, compendio brevi perstrinxerit, ne vel in minimo veritas pericitaretur : tum etiam quod res a se gestas, rebus tantum Pauli narrandis intentus, obvolutas silentio præterierit.

76. Quæ autem acciderint Paulo et Silæ, cum Thessalonica recedentes venerunt Beream ejusdem provinciæ civitatem, idem Lucas⁴ in hunc modum

¹ Dio lib. LX. — ² Act. XVII. — ³ 1. Thess. II. — ⁴ 1. Thess. I. et II.

¹ Act. XVII. — ² 1. Thes. II. — ³ 1. Thes. III. — ⁴ Act. XVII.

recenset : « Cum venissent, in synagogam Iudeorum introierunt : hi autem erant nobiliores eorum qui sunt Thessalonicae, qui suscepserunt verbum in omni aviditate, quotidie seruitantes Scripturas, si haec ita se haberent. Et multi quidem crediderunt ex eis, et multum Gentilium honestarum, et viri non pauci, cum autem cognovissent in Thessalonica Iudei, quia et Bereae praedicatum est a Paulo verbum Dei, venerunt et illuc, commoventes et turbantes multitudinem. Qui autem deducebant Paulum, perduxerunt eum usque ad Athenas : et

acepto mandato ab eo ad Silam et Timotheum, ut quam celeriter venirent ad illum, profecti sunt. » Ceterae vero Pauli Athenis res gestae, quoniam sequenti anno accidisse reperuntur, suo loco easdem describemus. Hoc anno iisdem coss. (inquit Tacitus⁴) Iturei et Iudei, defunctis regibus Sohenio atque Agrippa, provinciae Syriae additi sunt : sed obitum Agrippae ante annos quinque contigisse, Josepho auctore, diximus.

⁴ Tacit. lib. XII.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5742. — Olymp. 207. an. 4. — Urb. cond. 802. — Jesu Christi 49. secundum Baronium 51.
— Claudi⁹ imp. 9.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *C. Pompeius Gallus*, et *Q. Veranius*, ex Solino cap. 2.

2. *D. Petri privilegia.* — A num. 26 ad 31. Petrus de Marca archiepiscopus Parisiensis in Opusculis posthumis a Baluzio V. C. publicatis, de singulari Petri primatu loquens tria explicat. Primum est, Petri apostoli cum ceteris Apostolis, atque adeo ipso Paulo apostolo comparatio. Secundum, in quo Paulus reliquis Apostolis antecelluerit. Tertium, quidex Petri et Pauli auctoritate in Ecclesiam Romanam derivatum fuerit. Quod ad primum attinet, Christos apud Mattheum et Joannem Petrum collegii Apostolici principem constituit, in Petram Ecclesiae aedificande designavit, tradendarum clavum pollicitatione reliquis Apostolis praesentibus, specialiter illi facta, et denum pascendarum ovium cura, et sollicitudine illi demandata, verbis utroque ad Petrum solum directis, ut presul doctissimus fuse explicat. Quoad privilegium Pauli, erudiendarum gentium munus, quod omnibus Apostolis a Domino injunctum erat, iti specialiter conereditum est, quemadmodum Iudaorum institutio Petro imposita, ut ipsemel Paulus observavit. Quod ita accipendum, ut liberum quoque fuerit Paulo cum Iudeis colloqui, et Petro Gentiles eridire; ut factum ab utroque apostolo, et Acta et Epistola testantur. Quoad tertium caput, de Petro nullus est ambigendi locus, quin apostolicæ cathedralæ principatus, qui semper in Romana Ecclesia vixit, teste Augustino, ex Petri primatu profluerit. Hoc docent Concilium Ephesinum et Chalcedonense, et omnes antiqui. Paulus vero in Romana Ecclesia formanda plenum officium implevit, inquit Marca, atque adeo episcopi, quod minus cum apostolatu conjunctum erat. In ea etenim regenda diu laboravit, eamque sanguine pro veritate, quam docuerat, profuso, decoravit. Quare Epiphanius Petrum et Paulum episcopos Romanos diserte vocat. Cui preiverat Irenaeus, qui successionem pontificum Ro-

manæ Ecclesiae describens, Petrum et Paulum primos enumerat, a quibus ceteros deinceps ad suam aetatem recenset. Ha Marea. At, ut recte observat Valesius in Notis ad Eusebium lib. 3, cap. 21, Eusebius Apostolos in ordine episcoporum minime numerat: et Paulum quidem una cum Petro Romanam Ecclesiam fundasse ex Dionysio Corinthoniorum episcopo et ex Ireneus dicit. Tamen cum de episcopatu Romano loquitur, soli Petro cum attribuit, ut patet ex Chronico Eusebiano. Ha etiam intelligendus Ireneus a Marca laudatus. Quippe Ireneus, perinde ac Eusebius, Petrum ac Paulum apostolos Romanam quidem Ecclesiam fundasse asserit: sed eos in episcoporum ordine nunquam recenset. Eodem sensu in heresi Cerdonianorum Epiphanius ait. Hyginum post Jacobum, Petrum ac Paulum apostolos nominis episcopalis successionis locum tenuisse. Certe si quis ex hoc loco contendere Jacobum fuisse episcopum urbis Romæ una cum Petro, is profecto falleretur. Quare idem quoque de Paulo putandum est. Qua de re plura Valesius et Petrus Haberlus episcopus Vabrensis in libro de Primatu Petri.

3. *In bullis plumbeis Petrus nobiliorem locum tenet.* — Hinc manavit, ut Hieronymus Damasum Apostolos honore sequi dixerit, Romani quoque pontifices inter cetera sedis sue decora hoc etiam posuerint se vicarios esse Petri et Pauli, eorumque throni successores, ut loquitur Hadrianus I in Epistola ad Constantinum et Ireneum imperatores. Hinc ancloratis a Petro et Paulo deductæ communionem impressæ oclingentis abhinc annis in bullis plumbeis utrinque apostoli imagines testantur, Paulo ad dextram Petri collocato: unde præcipui quoque honoris Paulo imponsi argumenta quidam absurde traverunt. Quod enim latus dextrum videtur, si Pauli imago cum Petri imagine comparetur, est latus sinistrum, si referatur ad insipientes. Ex qua relatione saepè metiendus est honoris gradus in

conventibus publicis. Hinc profectum, ut episcopus in parte chori sedeat, qua dextra est ingredientibus, et tamen respondet cornu sinistro altaris. In quo sinistrum et dextrum latus nuncupamus, respectu habito ad divini muninis presentiam, ac si Dei maiestas ibi sederet, veluti super cherubim, ut in veteri Testamento, vel Christi corpus, vultu ad populum obverso ibi consideret. Ex hac quoque ratione ingressus tractum, ut in adjutorio publico *Parlamentorum* Gallie praesides id latus occupent, quod sinistrum est, si consensus ordo a personis sedentium ducatur: quod tamen respondet lateri dextro adstantis cohortis. Quod splen fidius eminet, rege in senatu Parisiensi pro tribunali sedente. Ad eum namque sinistram consident Pares Francie Ecclesiastici, quibus praeceps honor defertur; Dueces vero dextram occupant; que latera vices mutant, habita adstantium ratione, ita ut eorum dexteræ respondat ordo Parum Ecclesiasticorum. Ex presenti itaque usu confirmatur, locum imagini Pauli in bullis plumbis destinatum, secundum esse censendum, priorem obtinente Petro, ratione primatus, ut decebat. Ex quibus consequitur, recentiorum quorundam dogma in eo peccasse, quod duo capita Petrum et Paulum in Ecclesia Romana *ex aequo* constitui videbatur. Duo capita sive duo episcopi ferri possunt ex mente veterum et mediae atque auctorum, et ex eo, qui hodie viget, formularum usu. Sed additamentum illud, *ex aequo*, tanquam a traditione antiquorum Patronum alienum et juri divino contrarium merito dannavit Innocentius X quia primatum, quem in reginnae universalis Ecclesie solus Petrus obtinuit, ex ipso Christi ore per indebitam comparationem cum primatu Pauli, qui versabatur in solo ecclesiasticae institutionis magisterio, ut loquitur Maximus Taurinensis, penitus labefactabat, ut inquit Marea, ex quo haec desumpta, cui suffragatur Mabillonius lib. 2 de Re Diplomatica, cap. 14. num. xiii.

4. *Epistola S. Barnabæ.* — Ad num. 53. Baronii tempore Epistola, quæ *S. Barnabæ* nomine ab antiquis citatur, non extabat; nostro saeculo eam edidere Hugo Menardus, et Isaacus Vossius, et a paucis annis notis illustravit Cotelerius in secundi parte Operum SS. Patrum, qui temporibus apostolicis floruisse ubi ait conjicere se ex tota orationis serie eam ad Christianos Hebraeos missam, tenaces nimium antiquæ Legis: hincque potuisse fieri, ut accepto rumore de Epistola quadam Bar-

nabæ a se non visa, Tertullianus cap. 2 libri de Pudicitia, Epistolam Paulicanicam ad Hebraeos, de cuius auctore ac auctoritate ambigebatur, putaverit a *Barnaba* fuisse destinata. Porro constat inter omnes eam epistolam in Canone locum non habere, dignam tamen esse magna veneratione, quæ tantum ferat atlatiæ atque existimationis. Si autem consideremus prima saecula, quando canone diverso utabantur Ecclesie, varia in studia scissi fuerunt Christiani. Quod ut intelligatur, observare oportet enim Cotelerio V. C. Scripturarum, quæ aut sacra sunt, aut tales sunt habita a nonnullis, non manu apud SS. Patres reperiri divisionem. Interdum duplex solummodo fit Scriptura: canonica, ejus dictator Spiritus S., et apocrypha, ejus auctor homo solus. Aliquando triplex Scriptura perhibetur: canonica, omnino recipienda; apocrypha, penitus rejicienda; et dubia, inter utramque posita, ab aliquibus videbunt admissa, repudiata ab aliis, mixta et media, inter genuinam et notam, vere proximam; cui contradicunt quidem, honos tamen habetur ut legatur Calechumenis; quam demum licet non eodem in pretio habeant Catholicæ ac canonicas, ut ex ea fidei dogmata confirmant, non ideo quemadmodum apocrypham abominantur atque e templis eliminant, quoniam cum reverentia excipiunt, ac in Ecclesiis ad plebis aedificationem lectilant. Quibus positis, evanescit omnis difficultas. Epistola Barnabæ ab Origene lib. 3 de Princeps., cap. 2, et quibusdam Ecclesiis canonica reputata fuit: a Clemente Alexandrino interdum canonica, interdum dubia, interdum non canonica, seu apocrypha in bono sensu primæ divisionis: ab Eusebio lib. 3, c.p. 25, dubia, spuria, citata quidem ab antiquis, at melioris note apocryphis propinquior: ab Hieronymo in Catalogo Script. Eccles. apocrypha, seu extra Canonem ad Ecclesia aedificationem pertinens; a Nicephoro Constantinopolitano in canone Scripturarum non canonica, non apocrypha, sed cui contradicunt: a nullo apocrypha deterioris note, noxia scilicet, heretica, impia; ejus generis videtur fuisse Evangelium inscriptum nomine Barnabæ, de quo Baronius. Calerum secundam illam Scripturarum divisionem in canonica, apocrypham, et dubiam, SS. Patrum variis auctoritatibus confirmat Cotelerius citatus. Cum vero haec Epistola a Clemente Alexandrino lib. 2 Stromat. et ab Origene citetur, ante secundi saeculi finem supposita.

Athenas veniens, in synagoga Iudeorum primum, inde in Areopago Evangelium praedicavit, convertilque multos ad fidem Christi suscipiens, et inter alios Dionysium Areopagitam, et nobilem feminam nomine Damasum. Antequam autem singula, ut gesta sunt, enarramus, ratio ex more reddenda est, cur haec in hoc potissimum tempus a nobis rejiciantur. Haec ita se habere, tum ex antea dictis, tum etiam ex his quae sequuntur de Paulo¹, quod Athenis recedens, moxque Corinthum veniens, invenerit illuc Aquilam et Priscillam, qui nuper venerant ex Italia, occasione edicti Claudii, quo jusseral omnes, qui erant Romae, Iudeos ab Urbe secedere (quod anno superiori nimur nono ejusdem imperatoris anno, promulgatum fuisse vidimus) optime colligi potest. Quibus consentiunt quae de Dionysio traduntur, ipsum anno decimo nono a passione Domini ad Christum fuisse conversum : quo circu a trigesimo quarto anno Domini inchoato, quo passum fuisse monstravimus, dictos novemdecem annos numerare incipiendo, et ad presentem usque annum numerum deducendo, fateri oportet ipsum Dionysium ad Christianae religionis cultum accessisse hoc ipso anno Domini quinquagesimo secundo. His de temporis ratione cognitis, rem gestam ex Luce verbis, ut se habuit, enarramus.

2. Paulus igitur cum Athenis esset, expectans Silam atque Timotheum : « Incitabatur, inquit Lucas², spiritus ejus in ipso, videns idolatriæ detinu civitatem. Disputabat igitur in synagoga cum Iudeis, et colentibus, et in foro, et per omnes dies ad eos qui aderant. Quidam autem epicurei et stoici philosophi disserabant eum eo, et quidam dicebant : Quid vult semiinator verborum hic dicere ? Alii vero : Novorum daemoniorum videtur annuntiator esse ; quia Iesum et resurrectionem annuntiabat eis. Et apprehensum eum ad Areopagum duxerunt. » Erat locus ille juxta mare, Promontorium Mactis dictum, a quo nomen deductum, ut Areopagus diceretur : licet de nomine³ alii aliam causam. Judices qui eo convenire consueverant adjudicandas causas, majores scilicet, nempe sanguinis, morum, ac religionis, a loco nomen accipientes, Areopagite dicebantur, fama integrerrimi, virtuteque spectatissimi et usu rerum perspicacissimi : nulli enim ad eum magistratum capessendum patebat aditus, nisi primum in inferiori magistratu sex virorum Thesmothesie per annum mernisset : ad quem nec facilis erat accessus : nam prius de anteacta vita rationem redtere publice tenebatur ; irreprehensibilis pie aduentus, inter eos adnumerabatur : idemque rursus in Areopagitam promovendus, qualis esset, quibus compositus moribus, et i.a. rebus agendis solertia praeditus, diligenti pervestigatione probatus, sic tandem inter Areopagitas profitebatur. Accedebat et illud, quod qui talis visus in eum ordinem obrepisset, nec qualem præ se ferebat aspectus inventus esset, nullis meritis, sed tantum genio

ut aiunt⁴, impellente, ab Areopagitarum numero sponte discedere cogeretur.

3. Cum causam cognituri Areopagitæ ac judiciali in Areopagum ascenderent (id enim ter tantum in mense faciebant, nimur quarto kal., tertio, et pridie, qui erant causam dicturi, non oralorum more, ornamento verborum ad persuadendum composito, sed simplici rei gestæ narratione id facere jubebantur ; et si quando quid modicum ejusmodi lineam excessissent, præcouis voce cohibiti, tacere cogebantur ; ac sicut haec fiebant, ne verborum illecebris flecterentur ; ita ne reorum miserando commoverentur aspectu, ipsa nocte, nullis admotis luminibus, judicia exercebant, summoque silentio tabellarem quiske dabat sententiam : unde in paroemiam illud venit : « Areopagita faciturnior. » Adeoque de illorum integritate fama percrebuit, ut cum quis justissimum quempiam, severissimum, vita innocentissimum, ac omnibus denique partibus absolutum, optimumque virum demonstrare volisset, Areopagitan cognomine diceret⁵. Antiquissimum plane judicium, quod (ut Eusebius notat in Chronico) cœptum est anno mundi ter millesimo sexentesimo nonagesimo quarto : nec usque ad presens tempus, quamvis a diversis tyrannis oppressi Athenienses fuerint, extinctum est : et quantumlibet a Romanis essent subjugati, nullatenus est intermissum. Quin et Romani proconsules Asiae perdifficiles causas eorum judicio definiendas committebant, ut Cn. Dolabellam fecisse, ex Valerio testatur Gellius⁶, Lucianus etiam in Hermotimo, sua quoque aetate Areopagitarum judicio causas definiri consuevit tradit. Collegit haec majori ex parte Budens⁷. Caeterum illucescente orbi terrarum Christi lege omnium perfectissima, jam caeleras siluisse, et Areopagum cessasse, anctor est Theodoreetus⁸, verum non slatim, sed, ut caetra alia, suis temporibus.

4. Adductus igitur Paulus in Areopagum, jussus causam dicere : « Stans, inquit Lucas, in medio Areopagi, sic ait : Viri Athenienses, per omnia quasi superstitiones vos video. Praeteriens enim, et videns simulacra vestra, inveni aram, in qua scripturnerat : INXORO DEO. Quod ergo ignorantis colitis, hoc ego annuntio vobis. Deus autem qui fecit mundum, et omnia que in eo sunt, hic caeli et terra cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam, et inspirationem, et omnia : fecitque ex uno omni genus hominum inhabitare super universam faciem terræ, definiens statuta tempora, et terminos habitationis eorum, quærere Deum, si forte attrahent eum, aut inveniant : quamvis non longe sit ab unoquoque nostrum. In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus, sicut et quidam vestrorum poetarum dixerunt : Ipsius enim et genus sumus. Genus ergo enim simus Dei, non debemus aestimare auro, aut argento, aut lapidi,

¹ Act. XVII. — ² Act. xv. 1. — ³ Aug. de Civit. Dei lib. xviii. c. 10. sed. Pelusiot. lib. II. epist. xci. Suidas, et ali.

⁴ Lucian. in Hermotimo. — ⁵ Gie. ad Athie. lib. I. — ⁶ Gel. lib. xii. c. 7. — ⁷ Budens in Panegyris lib. ult. de sen. — ⁸ Theodoret. de Evang. vent. lib. ix. de legib.

sculpturæ artis, et cogitationis hominis, Divinum esse simile. Et tempus quidem ignorantie despiciens Deus, nunc annuntiat hominibus, ut omnes ubique penitentiam agant, eo quod statuit diem, in quo judicaturus est orbem in æquitate, in viro in quo statuit, tamen præbens omnibus, suscitans eum a mortuis. » Hec peroravit Paulus in Areopago.

5. Perdificilem sanci provinciam suscepit : qui enim fieri poterat, ut ipsi toto orbe celeberrimi, a quibus et Romani publica celebrique legatione leges acceperant, leges in re maxima, nimimum cultu divino, a barbaro homine, Judeo scilicet, acciperent ; ut qui predicaretur ab eo Judeus homo crucifixus, idem Deus esse crederetur? cum præseruum capitis supplicium imminaret, si quis vel deos negaret, vel inconsulto Areopago, peregrinam religionem induceret. Nam de Anaxigora Clazomenio scriptum est¹, quod existimantibus Atheniensibus solem esse deum, ille cum saxum ignitum dixisset, paucorum sententia morte damnatus est. Idemque adversus Diagoram Melitum talentum decreverunt, si quis occideret eum, quoniam eorum mysteria deridere ferebatur. Protagoras autem, nisi cito fugisset, comprehensus oecusus fuisset, eo quod de diis Atheniensi, an essent, revocasset in dubium ; nam ejus argumenti librum cum seripsisset, in principio posuit : « De diis, neque ut sint, neque ut non sint, habeo dicere ; » quamobrem cum opportuna fuga sibi consuluissest, libri ejus sunt in conceione combusti. Insuper feminam quamdam sacerdotem interfecerunt, quoniam eam quidam accusavil peregrinos deos colere. Et de Socrate constat accusatum fuisse a Melito eodem criminis dicente : « jura violat Socrates ; » quos ex majorum instituto suscepit civitas, deos esse negans, alia nova daemonia inducit ; quam ob causam morte muletatus est ducentis octoginta et una sententiis.

6. At Paulus admirabili quadam circumspetione divino afflatus Spiritu causam egit : nam quoniam sciebat a multis argui, qui novorum daemoniorum videretur annuntiator, eo quod Iesum Christum prædicaret ; ut ea culpa carcer, nec novi numinis videretur inventor, sed polius antiqui illorum cultus assertor ac prædictator, ex ipsorum theologia ad insimandum verum Dei cultum admirabili quadam prudentia sibi aditum patetfecit : et licet nequaquam illorum templo esset ingressus, ex his famen que foris stare simulacra consperaverat, dieundi sumpsit exordium. Nam (ut auctor est Thucydides) Athenis in foro stabant duodecim aræ deorum, has contemplatus haud dubium Paulus, in eam intendit, enjus inscriptio erat : IGNORO DEO. Meminit et Philostratus Ignotis diis aras fuisse eretas Athenis : Laertius quoque in Epimenide, necon et Pan-sianas ad Phalerum, ut Cælius² observavit. Id genus aram in Gallis eadem scriptione notatam esse reportam, et in veri Dei cultum translata, mentio ha-

betur in epistola que dicitur Martialis ad Burdegalenses inscripta.

7. Sed quod ad Atheniensis aræ inscriptionem pertinet; haec habet Hieronymus³ : « Inscriptio autem aræ non ita erat ut Paulus asservet : IGNOTO DEO ; sed ita : DUS ASLE, EUROPE, ET LIBYE, DUS IGNOTIS ET PEREGRINIS. Verum quia Paulus non pluribus diis indigebat ignotis, sed uno tantum ignoto Deo, singulari verbo unus est, ut docaret illum suum esse Deum, quem Athenienses in aræ titulo praenotasent : et cum recte scientes edere deberent, quem ignorantes venerabantur, et nescire non poderant. » Hec Hieronymus. OEcumenicus⁴ titulum his fuisse verbis conceptum tradit : « DIIS ASIAE, EUROPE, ET LIBYE, DEO IGNOTO ET PEREGRINO. » Sed haec hanc facile admiserimus, cum apud Lucianum⁵ gentilis homo sic juret, « Per Ignotum Athenis, » et non per Ignotos : ac rursum ex persona Triphonitis : « Nos autem illum Athenis Ignotum inventum adorantes, et manus ad celum tollentes, gratias illi agamus, ut qui digni facti fuerimus hujusmodi potestati atque virtuti subjecti esse. » Ceterum non unam tantum aram Athenis fuisse Ignoto Deo dedicata, sed plures, existimamus : ac proinde utrumque verum esse potuisse ; nimimum aram aliquam, de qua Paulus, exsistisse notatam Ignoti Dei inscriptione, alias vero aliis, et deorum plurium : nam qui his ipsis vivebat temporibus, quibus haec agebantur Athenis, Apollonius Tyanaeus haec inter alia locutus est Timasio Egyptio : « Modestius enim est de omnibus diis bene loqui, presertim Athenis, ubi etiam Ignotorum deorum aræ dedicatae sunt. » Recitat haec Suidas in suis Historicis in verbo Τιμασίων. Sed quod ait, « Presertim Athenis. » plane demonstrat nullos populos perinde alique Athenienses fuisse deos negantem vindices. Unde Plutarchus de Placitis philosophorum⁶ haec recte de Euripide de diis ambiguum ferente sententiam, ait : « Et Euripides tragicus poeta aperte quidem profiteri hanc sententiam non est ausus metuens Areopagiticum iudicium, etc. »

8. Idem qui supra OEcumenicus ejus inscriptionis duas affert interpretationes, sic dicens : « Duas causas referunt, cur apud Athenienses inscripta fuerit aræ, IGNOTO DEO. Aliqui dicunt, quod Athenienses Philippidem miserant ad Lacedæmonios nuntios oratum ut venirent latruri ipsis auxilium adversus Persarum exercitum Græcum invadentem, qui cum in itinere essent, juxta Parthenium, spectrum apparuit eis, accusantis Athenienses, quod se neglecto, alios deos colerent : affirmabatque se esse Pana (quem Deum vocant) et pro sua erga eos benevolenia, auxilio affuturum promisit. Cum itaque victoria politi Athenienses, templum illi erexissent ; timentes adhuc ne aliquis alius Deus incognitus ab eis sine honore prætermitteretur, aram erexerunt cum ea, quam diximus, inscriptione. Alii vero aiunt, postem quamdam Athenis grassatam fuisse, adeoque illos exedisse, ut neque sindones tenuissimas pos-

¹ Joseph. lib. II. contra Apion. — ² Cæl. Rhod. antiqu. lib. XII. c. 2.

³ Hier. in ep. ad Tit. c. 1. — ⁴ OEcum. in Act. Ap. c. 7. — ⁵ Lucian. in Philo. patr. — ⁶ Lib. I. c. 7.

sent tolerare. Cum igitur colerent eos qui apud eos dii habebantur, nihil adjumenti senserunt. Intelligentes itaque quendam fortasse esse Deum, quem ipsi absque honore reliquissent, qui pestem immisself, novam extruxerunt aram, cum eadem supra citata inscriptione, ignoto deo: cuncte illi sacrificarent, statim curati sunt. Hunc ergo Christum Jesus esse Deum omnium, dixit Paulus quem se illis annuntiare dicebat. » Haec ille. Sed ante ipsum Chrysostomus¹ de eadem arae: « Athenienses, inquit, per multa tempora acceperunt deos etiam extraneos, utpote Panum, et alios, timentes forsitan ne alius quispiam esset, quem ignorarent, ipsis quidem nondum cognitus, qui tamen alibi colatur; etiam illi aram erexerunt, et quoniam non erat manifestus Deus, inscriptum erat: Ignoto Deo. » Haec Chrysostomus.

9. Porro de Ignoto Deo ea magis placeat sententia, ut, quoniam placitis antiquorum philosophorum, ut Trismegisti² et aliorum, quin etiam et sibyllinis³ oraculis receptum erat, unum Deum esse invisibilem, imperceptibilem, eundemque innominatum et ineffabilem: ne cui numinum divinus honor deesse videretur, aram eo titulo illi erexerint. Et quantumlibet Deum ipsum sic cognovissent: tamen (ut de his ait Paulus⁴) non sicut Deum glorificaverunt: quippe qui et impurissimis creaturis ilidem divinum impartirent honorem, majorique afflicti videbatur injuria, sic cultus cum caeteris ab ipsis Deus, quam ab illis qui cum penitus ignorassent.

10. Apposite igitur ad eos apostolus Paulus: « Quod vos ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis; » ac proinde vos ad vere cultum religionis instituo. At vero quid ad haec illi? « Cum audissent, inquit Lucas⁵, resurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant, quidam vero dixerunt: Audiennus te de hoc iterum. Sic Paulus exivit de medio eorum. Quidam vero viri adhaerentes ei, crediderunt: in quibus et Dionysius Areopagita, et mulier nomine Damaris, et alii cum eis. » Hic ille Dionysius, qui annos natus viginti quinque, Heliopolidum esset in Egipto una cum Apollophanem philosophum, admirandum solis illud deliquium, quod tempore passionis Christi configit, videns, causam tamen, quantumlibet rerum naturalium scientia polleret, ignorans; quod res esset que omnem excederet naturae terminum, admiratus est, ut ipse scripsit ad Apollophanem⁶; quae superius suo loco et ordine recitavimus; cuius quidem rei occasione facilior redditum sibi est ad Christianam religionem amplexandam via. Praeter illa quae de rebus Athenis gestis, a Luca sunt scriptis mandata, feruntur alia quaedam ab Hilduno⁷ addita, accepta (ut profitelur) ab antiquioribus, quos recenset, scriptoribus: quae quidem licet non in omnibus nobis probentur, ta-

men ne quid substravisse ab avidis legentium animis videamus, hic eadem voluminos descriptisse: cum aliqui sie comparati simus, ut velimus panca potius, sed solida certaque fide constantia prosequi, quam multa congerere, quae fide vacillent ac nutent. Accedit enim, ut cum sine defectu cuncta quae de unaquaque re possunt inveniri consarcinantur, cetera quoque quae sunt vera, in disserimen adducantur. Sed quanam ea sint quae ab eodem auctore sunt scripta, videamus.

11. Ante omnia Paulum ad fidem Christi capessendam perduxisse ait Apollinem quendam nobilissimum pariter et eruditissimum Atheniensem civem; eaque occasione Paulum sisti jussum esse in Areopago: ubi praeter illa quae dicta sunt a Luca, hos sermones inter Paulum et Dionysium habitos esse, idem auctor testatur, sic dicens: « Dionysium specialiter cepit interrogare Paulus, quid coleret, et quibus numinibus in tam spatio et venerabili loco serviret. Cui respondit Dionysius: Deos quos coluerunt parentes nostri, quorum virtute et solertia mater terra continetur, hos colimus et adoramus. Aras quas vides, Martis, et Herculis, Mercurii, et Priapi nomine et honore sacrate sunt. Num vero Paulus singula altaria, et simulacra falsorum deorum perlustrasset, inter ceteras aras reperit altare unum, cui erat titulus superscriptus: DEO IGNOTO. Et conversus ad eum Paulus, interrogavit illum, dicens: Quid est ille Deus incognitus? Ad quem Dionysius: Adhuc, inquit, non est ipse Deus demonstratus inter deos, sed est incognitus nobis, et saeculo venturo futurus. Ipse enim est Deus qui regnaturus est in celo et in terra, et regnum ejus non accipiet finem. Subiungens itaque Paulus, ait: Homone erit, an spiritus? Respondens Dionysius, dixit: Verus Deus et verus homo, et ipse renovaturus est mundum; sed adhuc incognitus est hominibus, quoniam apud Deum in celo ejus conversatio est. Et ait Paulus: Illum Deum praedico vobis, quem incognitum appellatis. Natus enim ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, pro salute humana mortuus, resurrexit; caelosque ascendens, sedet a dextris Dei Patris, verus Deus, et verus homo, per quem facta sunt omnia: et venturus est in fine seculi iudex omnium quae geruntur. Qui notus est jam in Iudea Deus, et magnum in Israel et sanctum nomen ejus. Quamobrem quem incognitum usque hunc habuistis, modo cognoscite: quia ipse est Deus solus, et praeter eum non est alter: qui nos de morte sanguinis sui pretio reduxit ad vitam: qui caelum et terram, hominem scilicet et angelos, in unitate regni sui conjunxit: qui mortificat iustus, et vivifical piis: qui claudit et nemo aperit, aperit et nemo claudit. Haec et alia plura Paulo praedicante, et templo singula perlustrante, commendando Jesum Christum Dei filium Deum verum esse, quae amica eniositate Athenienses propter ipsam novitatem officiosissime acceptabant: Dionysius veram doctrinam et dogmata salutis audiens, et nihil esse idola quibus serviebat, imo magis daemonia quam deos

¹ Chrysost. in Act. c. xvii. — ² Apud Lact. lib. ii. c. 9. — ³ Tertul. in Apolog. c. XLVI. Clem. Alex. adver. Gentes. Eusebius de praep. lib. VIII. c. 5. lib. XI. c. 8. 9. lib. xvi. c. 3. 6. — ⁴ Rom. 1. — ⁵ Act. XVII. — ⁶ Dionysius epist. XI. — ⁷ Hilduno, in Areopag. apul Sur. die 9 Octob.

esse cognoscens; sanctum vero Spiritum, et verba vitalia in Pauli doctrina evidentissime sentiens, divino lumine corde tactus, eidem Paulo cessit, et ab illo expelit quatenus pro illo ipsius Dei, quem prædicabat, misericordiam precatore, et illius cultor verus et suus mereretur esse discipulus.

42. « Postero autem die, cum Paulus ageret iter, caecus quidam corpit eum obsecrationis vocibus compellare. Sanetus autem Apostolus crucis signum clausis a nativitate ejus oculis imposuit, dicens: Christus Dominus et magister noster, qui oculis lumen imposuit cœci nati, et lumen restituit ei, ipse te potentia sua illuminet. Quem mox videntem his est verbis afflatus: Vade, inquiens, ad Dionysium, et dic ei, quia Paulus servus Iesu Christi ad te me misit, ut memor sponzionis tuæ ad eum venire non differas, quo baptismum salutis accipiens ab omnibus possis absolviri neviribus delictorum. Is autem qui lumen reeoperat, obedienter verba jubentis impletivit, et ad Dionysium properans, Pauli ei verba per ordinem renuntiavit. Dionysius vero electionis gratia jam præventus, ut caecum respexit, non ante habilis luminibus contuentem, ait ad eum: Esne tu ille, quem caecum natum euneti cognoverunt affines? Cui ille respondit: ego nempe sum, cui caeco nato haecenus sol non luxit: sed ipse Paulus, cuius tibi defero mandata salubria, Iesu Christi magistri sui invocata virule, sanitatis mili lumen induxit. Qui protinus surgens cum omni domo et Damari uvore sua (quam ut sumeret more terrenæ nobilitatis, propter amorem suscipienda caræ sobollis, enim sui coegere parentes) ad mandata properat S. Pauli: credensque fideliter, et abnegatis erroribus Paganorum, saeri est baptismatis unda respersus; ac sic demum se tradidit ejus magisterio plenus imbuendum; inque sancte Trinitatis fide, et incarnationis, passionis, et resurrectionis Domini nostri, seu eunetis arcanis Ecclesiastice sanctitatis affalim ut comes ejus inseparabilis, quo cumque gressum moveret, a beato Paulo per triennium est institutus. Thessalonica, magistro obsequendo, revertens, ab eodem beato Paulo apostolo Atheniensium est ordinatus antistes: ac deinde, ipso juventile, Christi Evangelium prædicavit, eamdemque civitatem et maximam parlem patriæ ad fidem veritatis convertit. » Haec auctor, quorum fidem penes eum relinquimus.

43. Ceterum in his quæ ad Damarim feminam, quam ad fidem Christi a Paulo Lucas tradit adducunt, pertinent; plurimum sententia Patrum receptum esse videtur, illam fuisse conjugem Dionysii Areopagitæ. Id quidem in primis testatur Ambrosius¹, consenit Augustinus², et confirmat Joannes Chrysostomus³; quos et cæteri, qui ea de re scripserunt, sectali sunt. Chrysostomus enim hæc ait: « Rursus Areopagita ille, superstitionis civitatis illius civis, nomine una enim uxore, auditæ tantum Pauli concione, illum secutus est? » Hic videoas nullas.

¹ Ambros. epist. ad Vercellen. — ² August. de semin. serm. — ³ Chrysost. lib. de sacerd.

lam de miraculo haberit mentionem: sicut et Ambrosius eos simplici Pauli disputatione, non miraculis, victos esse affirmat. Quod vero spectat ad Apollinem, quem primum omnium Atheniensium a Paulo ad fidem perductum idem auctor testatur; si eadem esse vera dixerimus; alium plane diversum hunc ab illo esse cujus idem Paulus⁴ ac Lucas⁵ meminerunt, certissimum est: nam eodem Luca⁶ auctore, constat illum fuisse natura Judæum, civitate Alexandrinum.

44. Dunn adhuc Paulus Athenis ageret, Timotheus et Silas, quos ex Luca⁷ vidimus remansisse Bereæ, Athenas ad Paulum venerunt: qui eos in Macedoniam ad eas confirmandas Ecclesiás amandavil. Nam de Timotheo, quem misit Thessalonicanam, idem Paulus⁸ ad Thessalonicenses scribens, hæc ait: « Vos enim estis gloria nostra et gaudium. Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis solis: et misimus Timotheum fratrem nostrum, et ministrum Dei in Evangelio Christi, ad confirmandos vos, et exhortandos profide vestra, ut nemo moveatur in tribulationibus istis: ipsi enim scitis, quod in hoc positi sumus. Nam cum apud vos essemus, predicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut et factum est, et scilicet. Propterea et ego amplius non suslinens, misi ad cognoscendam fidem vestram: ne forte tentaverit vos is qui tentat, et inanis fiat labor noster. » Haec Paulus. Ex his igitur tam Athanasius⁹, quam etiam Theodoretus¹⁰ et si qui alii, existimarunt Paulum, sicut Athenis misit Timotheum Thessalonicanam, ita etiam dum ibidem moraretur, scripsisse ad eosdem Thessalonicenses primam epistolam. Verum ex his que idem Paulus et Lucas scripserunt, Corinthi potius eam datam a Paulo fuisse, exploratissimum est. Nam cum Paulus eam non prius se scripsisse testetur, quam post Timothei Thessalonica ad se redilum, dum ait¹¹: « Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis, et annuntiante nobis fidem et charitatem vestram, etc., » constetque auctore Luca¹², reverentem Timotheum Thessalonica una cum Sila, convenisse Paulum Corinthi agentem: eam non aliunde quam Corintho, ubi mansit annum et sex menses (ut idem scribit Lucas) missam esse, affirmare necesse est. Haud enim multum temporis mansisse Paulum Athenis, putandum est; quod Lucas longas moras aliquibus significare verbis solitus sit: qui discessionem ejus Athenis, et adventum Corinthum, ac cætera ibi ab Apostolo gesta his verbis recenset.

45. *Paulus Corinthi.* — « Post hæc, inquit¹³, egressus Paulus Athenis, venit Corinthum: et inventus quemdam Judæum, nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, et Priseillam uxorem ejus (eo quod præcepisset Claudius discedere omnes Judæos a Roma) accessit ad eos: et

¹ 1. Cor. xii. — ² Act. xviii. — ³ Ibid. — ⁴ Act. xvii. — ⁵ 1. Thess. ii. et iii. — ⁶ Athanasius in Synopsi. — ⁷ Theodoret. in prefat. in epist. Pauli. — ⁸ 1. Thess. iii. — ⁹ Act. xviii. — ¹⁰ Act. xviii.

quia ejusdem erat artis, manebat apud eos, et operabatur : erant autem scenofactoriæ artis. » Haec Lucas. At non tantum Corinthi, sed et aliis in locis ubi Paulus consisteret, manum suarum artificio victum queritasse, certum est : id etenim fecisse Thessalonica¹, ejus testimonio superius demonstravimus : hoc ipsum postea Ephesi cum moraretur egisse, etiam ipse testatur, cum eos contestatus² haec ait : « Ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, et his qui mecum sunt ministraverunt manus ista. » Et ad Corinthios³ sribens : « Laboramus, inquit, operantes manibus nostris. » Porro sui instituti rationem hanc aliquando reddidit, cum ait⁴ : « Non inquieti fuimus inter vos : neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore, et in fatigione, nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus. Non quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Nam et cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis : quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. Iis autem, qui ejusmodi sunt, denuntiamus et obsecramus in Domino Iesu Christo, ut cum silentio operantes, suum panem manducent. » Ne igitur aliquam, vel levem saltem, occasionem captanlibus daret oblatrandi, ac dicendi Evangelii predicationem praetextum quemdam honestum fuisse orbis circumneundi, opsonandi, lucri captandi gratia, ac quaestus faciendi; sic sibi temperandum a necessario quoque cibo Apostolus existimavit, idque cæteris suis discipulis imitandum proposuit : quod non a se tantum, sed et a Barnaba invio'abiliter esse servatum, sribens ad Corinthios⁵ his verbis declarat, dum ejusdem instituti itidem rationem affert, ac dicit : « Numquid non habemus potestatem manducandi et bibendi? » et paulo post : « Aut ego solus, et Barnabas, non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, et de lacte ejus non manducat? » Et post multa id genus incedata : « Sed, inquit, non usi sumus hac potestate, sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi. »

16. Certe quidem, si antiquo Romanorum jure, nempe lege Titia, cautum erat, ne quis ob causam orandam (ut tradit Tacitus libro undecimo) pecuniam donumque acciperet : quanto magis ab his abstinere debuissent, qui Christi Evangelium predicassent : ac præsertim Judei, qui ut vidimus auctore Josepho⁶ nuper sub Tiberio, quod pietatis specie ex eis quidam pecuniam corrosissent a Fulvia, fuerant ejus criminis insigniter infamati, atque eam ob causam omnes ab Urbe turpiter ejecti? Cæterum jure illis concessum fuisse sumere victum ab iis quibus Evangelium predicarent, cum Paulus pluribus docet, tum etiam ipse Dominus id faciendum

¹ 1. Thess. ii. Thess. iii. — ² Act. xx. — ³ 1. Cor. iv. — ⁴ 2. Thess. iii. — ⁵ 1. Cor. ix. — ⁶ Joseph. ant. lib. xviii. c. 5.

monuerat¹ : « Edentes, inquit, et bibentes quæ apud illos sunt. Dignus est enim operarius mercede sua. »

17. Sed unde acciderit, ut Paulus nobilitate insignis, et eruditione præclarus, opificium, quod exerceret, didicerit; ex his quæ complures antiqui rabbini scripsérunt, facile intelligemus. Inter alios enim Scemahia et Althalion communem quādū legem præscriptam illis fuisse tradunt, qui sacras vellent litteras profiteri, ut manuale quodpiam opificium addiscerent, quo victum quererent. Legi enim consueverunt ejusmodi institutiones in prima lectione prime hebdomadis azymorum. Rabbi Gamaliel quo pue in doctrina fratrum, quæ inscribitur, Haec, vehementer commendat, ut sacras litteras addiscentes, opus aliquod manuale exercearent; quod qui facere prætermisissent, procliviores ad peccandum futuros esse affirmat. Inter alios nobiles antiquos rabbinos legitur rabbi Jochanna sutoriam, rabbi Judam pistoriā artem exerēsse, et alios alia id genus. Ex ejusmodi igitur institutione provenisse existimamus, ut Paulus sacris litteris excultissimus, aliquod manuum opificium didicerit; quod ad victimū sibi comparandum, cum Evangelium prædicaret, ubicumque locorum consisteret, exerēcerit. Cæterum apud Egyptios, Graecos, Lydos, Persas aliasque his adiacentes regiones ignominiae abseribi solitum, tradit Herodotus in Enterpe, si quis manum opificium excoluisse; ac nonnisi ignobiliores apud eos esse mechanici opificiis manipatos.

18. Sed quodnam istiusmodi fuerit, Lucas² (ut vidimus) aperte docet, dum tradit Paulum, cum venisset Corinthum, ea ex causa apud Aquilam et Priscillam habitare voluisse, quod ejusdem cum illis, nempe scenofactoriæ artis opifex esset. Porro ars illa scenofactoriæ dicebatur, quæ ex pellibus facienda consueret tabernacula, quibus milites utebentur in castris : de quibus Tacitus³ : « Retentus est omnis exercitus sub pellibus. » Assutis itidem pellibus et nautæ utebantur ad naves operiendas, ut Cæsar⁴ in suis commentariis tradit. De ejusmodi Pauli opificio haec Origenes⁵ : « Paulus arte erat faber tabernaculorum ; » et paulo inferius : « Sicut illi ex piscatione piscium pescatores hominum facti sunt, ita et iste a faciendis tabernaculis terrenis ad cælestia construenda tabernacula translatus est. » De eodem Chrysostomus⁶ haec eleganter : « At, inquit, tabernaculorum texendorum artifex hic, non Siciliam modo, atque Italiam, verum universum terrarum orbem, verbum Dei prædicans, peragravit; eum interim artem non intermitteret, sed vel tuni quoque pelles consueret, et officinae sue præcesset : neque enim ea res patricios aut magnates offendebat : idque jure optimo. Non enim artes ac studia, sed conficta dogmata despicabiles reddere solent præceptores. » Haec ipse.

19. Ad hæc, sciendum nec cæteros Apostolos opus manum prætermisisse, cum locus et tempus

¹ Luce. x. — ² Act. xviii. — ³ Tacit. lib. xiii. — ⁴ Cæsar, comment. de bell. civil. lib. iii. — ⁵ Orig. hom. 17. in lib. nom. — ⁶ Chrysost. hom. 2. in epistol. ad Roman.

id concessisset ; qui et alios ad hoc ipsum faciendum hortati sint : nam haec apud Clementem¹ leguntur : « Qui in Ecclesia juvenes estis , curate in omnibus rebus necessariis sedulo ministrare , cum omni sanctitate operi vestro vacare : ut omni tempore et vobis et egentibus suppeditare possitis , ne Ecclesiam Dei oneretis . Etenim nos quoque vacantes verbo Evangelii , subeisivas operas non negligimus : alii enim ex nobis pescatores sunt , alii scenarum artifices , alii agricolae , nec unquam otiosi sumus . » Ad hoc ipsum spectare videtur quod Ignatius² : « Nemo inter vos otiosus sit ; » et Justinus³ martyr : « Pudor , inquit , ille in vita est , ut vereamur , si ipsi manibus nostris opus fecerimus , ne quis nos miseris et auxilio destitutos esse suspectur . » Epiphanius⁴ haec in eamdem sententiam : « Ex ipsis Dei sacerdotibus quidam una cum prædicatione verbi , imitantes sanctum ipsorum post Deum in Christo patrem . Paulum , inquam , sanctum apostolum , eliam ipsi pro viribus , tametsi non omnes , allumen plures propriis manibus operantur , qualemcumque tandem juxta proportionem dignitati et ecclesiastica cura assiduitati convenientem repererint artem : quo cum verbo et prædicatione conscientia ipsa gaudeat , dum etiam per manus proprias fructum affert , et sibi ipsi suppeditat , fratribusque ac indigentibus imperit ministerii fructum , ex primitiis , inquam , et oblationibus , et ex manuum labore partis , propter excellentem affectionem erga Deum , proximis ultiro impariens . Quanquam ipsi ad hoc non cogantur , neque deputati sint , sed justitiae labores et operationem ecclesiasticam habeant , et secundum justitiam atantur ; verum propter excellentem voluntatis promptitudinem ipsi hoc faciant . » Haec Epiphanius .

20. Idem et de monachis omnibus id ipsum factitantibus haec scribit⁵ : « Laborant propriis manibus , ad impatiendum etiam indigentibus : quemadmodum etiam in singulis monasteriis , tum in Egyptiorum regione , tum in aliis omnibus sic laborant ad justitiam , velut apes , in manibus quidem habentes ceram opificii , in ore vero guttas mellis , cum propria hymnifera voce universorum Dominum juxta proprium sensum laudent . » Sed scripsit de his egregium commentariolum Augustinus⁶ , quo acriter invectus est in vagos ac desides monachos , opera manuum prætermillentes , qui tamen ejus videtur esse sententiae , ut non semper vel ubique Paulus operatus sit manibus suum artificium , sed cum a prædicatione verbi daretur otium ; ea'ero autem tempore non tantum ab offertenibus accepisse , id exposcente necessitate , sed etiam litteris suis id præcepisse pro aliis faciendum ; ut cum scribit ad Galatas⁷ : « Communicet , qui catechizatur verbum , ei qui se catechizat in omnibus bonis ; » vel cum collectam faciendam inducit Ecclesiis Macedoniae et Antiochiae , et Aeliae pro fratribus , qui

in Iudea agentes , paupertate gravissima prementur . Agit de iisdem et Cassianus⁸ pluribus , et alii .

21. Quid interea Paulus prædicens Evangelium Corinthi egerit , Lucas⁹ sic narrat : « Disputabat inquit , in synagoga per omne sabbatum , interponens nomen Domini Jesu , suadebatque Iudeis et Graecis . Cum venissent autem de Macedonia Silas et Timotheus , instabat verbo Paulus , testificans Iudeis esse Christum , Iesum . Contradicentibus autem eis , et blasphemantibus , executiens vestimenta sua dixit ad eos : Sanguis vester super caput vestrum : mundus ego , ex hoc ad Gentiles vadam . Et migrans inde , intravit in dominum cuiusdam , nomine Titi Justi , coelitus Deum , cuius domus erat conjuncta synagogæ . Crispus autem archisynagogus credidit Domino cum omni domo sua : et multi Corinthiorum audientes credebant , et baptizabantur . Dixit autem Dominus nocte per visionem Paulo : Noli timere , sed loquere , et ne laceas : propter quod ego sum tecum , et nemo apponetur tibi ut noceat te : quoniam populus est mili multus in hac civitate . Sedit autem ibi annum et sex menses , doceens apud eos verbum Dei . » Haec Lucas ; qua vero occasione inde recesserit , prosequitur dicere : sed nos de his suo loco inferius . Baptizavit Paulus Corinthi dictum Crispum , neconon et Cainum , simul et Stephanum , cum alioqui quam plurimos fide christiana imbnisset : sed (quod ipse testatur¹⁰) cum ejus munus non fuerit baptizare , sed evangelizare , ab ea functione temperavit .

22. De ceteris rebus a Paulo tam longo spatio temporis gestis Corinthi , cum Lucas , ut qui (quod diximus) absens esset , vix ea tribus fere verbis perstrinxerit : ex his que ipse Paulus ad eosdem Corinthios scripsit , ea in omnibus admiranda ac excellentia fuisse , possumus facile conjectari ; sic enim ait¹¹ : « Signa tamen apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia , in signis , et prodigiis , et virtutibus . Quid est enim quod minus habuistis præ ceteris Ecclesiis ? » Corinthi dum esset , post adventum Silæ atque Timothei ex Macedonia , cuius (ut nuper vidimus) meminit Lucas¹² , scripsit Paulus primam epistolam ad Thessalonicenses ; in ea enim de ejusdem Timothei adventu his verbis meminit¹³ : « Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis , et annuntiante nobis fidem et charitatem vestram , et quia memoriam nostri habetis , etc . » Inscriptur epistole titulus non solum Pauli nomine , sed et Timothei , et Silvani , qui cooperatores erant Pauli in Evangelio .

23. *Colonia Agrippina* . — Quo l'vero pertinet ad statum Romani imperii : hoc anno , iis lemque eoss , ut auctor est Tacitus¹⁴ , Agrippina Germanici fratris Claudii filia , quam post interitum Messalinae idem Claudius Augustus uxorem accepérat . Augustæ titulo angetur ; ejusque filius Domitius ab eodem imperatore adoptatus in familiam Claudiam , Nero

¹ Clem. Const. lib. II. c. 67. — ² Ignat. epist. vii. ad Tarsens. — ³ Justin. de vit. Christian. — ⁴ Epiph. her. LXXX. — ⁵ Ibidem paulo superest. — ⁶ Aug. de oper. monach. c. 14, 15, 16. — ⁷ Galat. VI.

⁸ Cassian. lib. x. — ⁹ Act. XVIII. — ¹⁰ Cor. I. — ¹¹ 2. Cor. x. — ¹² Act. XVII. — ¹³ 1. Thess. III. — ¹⁴ Tacit. Annal. lib. X. 1.

Claudius est appellatus. Quo eliam anno eadē Agrippū Augusta in oppidum Ubiorum, in quo agente iūcū cum exercitu Germanico patre genila

est, coloniam duci jussit, enī nomen hinc est inditum, ut ex ipsius vocabulo Colonia Agrippina sit dicta.

Anno periodi Graeco-Romane 5543. — Olymp. 207. an. 2. — Urb. cond. 803. — Jesu Christi 50. secundum Baronium 52.
— Claudi imp. 40.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *C. Antistius Veter*, et *M. Suillius Nerrilianus*, ut ostendit card. Norisius in Epistola consulari, pag. 34.

PETRI ANNUS 9. — CHRISTI 53.

1. *Secunda Pauli epistola ad Thessalonicenses, qua occasione scripta.* — Anno Christi quinquagesimo tertio, coss. Claudio Augusto quintum et Cornelio Scipione Orfito, cum Paulus adhuc Corinthi ageret (annum enim unum el menses sex illuc transegisse, auctor est Lucas¹), scripsit secundam epistolam ad Thessalonicenses : haud enim multo post primam a Paulo scriptam hanc fuisse (quod eamdem cum illa habeat inscriptionem, qua significatur ab iisdem Paulo, Silvano, et Timotheo missam esse) Chrysostomus² et Theodoreus³ testantur : quamvis hic velit Athenis esse scriptam, sicut (ut putat) et primam. Sed quemadmodum illam Corinthi scriptam esse, perspicue demonstravimus, et non Athenis, unde discesserat ; ita etiam secundam Athenis datam esse, impossibile est affirmare : quandoquidem Athenis recedens, et Corinthum veniens (ut vidimus) annum cum dimidio ibi mansit ; nec (ut ex Luca apparet) amplius reversus est Athenas, sed abiit Ephesum. Sic igitur tnm primam quam secundam ad Thessalonicenses datas fuisse Corintho, verius existimamus. Sed nec assentimur etiam in hoc Athanasio⁴ qui eam Roma a Paulo missam fuisse putavit.

2. Porro ejus scribendae epistolae ea præcessit occasio : quod pseudo apostoli quidam ex his quos alibi idem Paulus sigillat, quædam pietatem putantes, cum audivissent Thessalonicenses avidius ceteris Evangelium accepisse; quo illos ad sua largienda redicerent promptiores, jam instare diem Domini (novissimum videlicet mundi finem) tradet-

bant : quod etiam sibi divinitus revelatum esse affirmabant : imo ei mentita epistola nomine Pauli interposito, id facilius eisdem suadere ejusdem Apostoli auctoritate studebant. Hæc cum accepisset Paulus, malis his quanto citius festinans occurrere, secundam ad ipsos scribens epistolam, cum ad toleranda mala quæ a Gentilibus ac Judais paterentur, esset hortatus, mox hæc ipsa subjunxit¹ : « Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nosrae congregacionis in ipsum : ut non cielo moveamini a vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini : neque quis vos seducat ullo modo. » Denique admonet, ut se subtrahant a fratribus inordinate ambulantibus, his nimis, qui nihil operantes, sed curiose agentes, ex Evangelio pecuniarum lucrum captabant.

3. *De traditionibus Apostolorum.* — At vero non eos tantum sic per epistolam admonitos voluit, sed in memoriam revocat que per sermonem, cum apud illos esset, eisdem tradidisset ; moxque addit² : « Itaque, fratres, state, et temete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram. » Hinc, inquit Chrysostomus³, perspicuum est, quod non omnia tradiderunt per epistolam, sed multa etiam sine scriptis, et ea quoque sunt fide digna. Quamobrem Ecclesia quoque traditionem censeamus esse fide dignam. Est traditio ? nihil queras amplius. » Hæc ille, Basilius ante Chrysostomum sic explicans eumdem locum, hæc ait⁴ :

¹ Act. XVIII. — ² Chrysost. in epist. II. ad Thess. — ³ Theodoret. in pref. epist. Paul. — ⁴ Athanas. in Synopsi.

¹ 2. Thess. II. — ² Ibidem. — ³ Chrysost. in II. epist. ad Thess. homil. 4. — ⁴ Basil. ad Amphibol. de Spiritu sanct. c. 29.

« Apostoliem autem arbitror esse etiam in non scriptis traditionibus perseverare. Laudo enim (inquit ad Thessalonenses) vos, quod omnia mea meministis, et quemadmodum tradidi vobis, traditiones continetis. » Haec Basilius ad Amphilochium; et Epiphanius¹: « Oportet, inquit, et traditione uti: non enim omnia a divina Scriptura accipi possunt: quapropter aliqua in scripturis, aliqua in traditione sancti Apostoli tradiderunt; quemadmodum dicit S. Apostolus: Sicut tradidi vobis; et alibi: Sie doceo, sic tradidi Ecclesiis; et: Si continetis, nisi frustra credidistis. » Sed et in eundem sensum eadem verba a plerisque aliis accepta esse noscuntur. Porro non ex recitato tantum loco haec accipiuntur: sed (ut vulg. Epiphanius) insinuat id ipsum, de traditione scilicet non per scripturam, sed per sermonem accepta, idem Apostolus ad Corinthios² scribens, cum ait: « Laudo autem vos fratres, quod per omnia memores mei estis, et sicut tradidi vobis, praecepta mea tenetis; » et post alia: « Ego enim acceperim a Domino quod et tradidi vobis: quoniam Dominus Jesus, in qua nocte tradebatur, etc. » Sed quando vel quomodo haec illis tradidit? certe iis ipsis temporibus cum apud illos esset; nec per scripturam, sed per sermonem monens ipsos et ad fidem instituebat. Quae igitur non scriptura, sed sermone tantum servanda esse commouuissebat, traditiones nominabat: quae etiam, quod fideliter sincereque custodienda essent, alibi scribens ad Timotheum, depositum appellavit, sic dicens³: « O Timothee, depositum meum custodi; » ac iterum⁴: « Bonum depositum custodi. » Apostolicum depositum traditiones esse, Irenaeus⁵ tradit. Caeterum non tantum aliqua sic suis sermone tradidisse, sed et alia se sermone traditum, ad Corinthios scribens, sic ait⁶: « Caetera autem, cum venero, disponam. » « Unde intelligi datur, inquit Augustinus⁷, quia multum erat, ut in epistola totum illum agendi ordinem insinuaret, quem univera per orbem servat Ecclesia, ab ipso ordinatum esse, quod nulla morum diversitate variatur. »

4. Quoniam vero ex his dictis exploratum satis habetur, sanctos Apostolos alia scriptis per epistolam tradidisse, alia sermone tantum eorum quae observare deberent, Ecclesias admonuisse: ex his accidit, ut Christiana religio ab ipso exordio nascentis Ecclesia jure dupli regeretur, nimirum scripto, et sine scripto, legibus videlicet, et consuetudine: quod cuique bene instituta reipublice communie fuit. Lacedemones enim, Athenienses, Romanos, et alios, ad bene administrandam rem publicam tum scriptis, tum non scriptis legibus, et iis que majorum consensione probatae ac communi usu receptae essent, usos esse, perspicuum est omnibus. De jure enim Romanorum cum agit Ulpianus⁸ I. C. « Hoc, inquit, jus nostrum constat aut ex scripto, aut sine scripto, et apud Graecos, τῶν νομῶν εἰ μὲν ἔγγραφοι, εἰδὲ ἔγγραφοι; imo ut

Budaeus restituit: τὸ μὲν ἔγγραφον, τὸ δὲ νομός. » Et Plato⁹ de Legibus, ἔγγραφον νόμον appellari dicit a quibusdam jus non scriptum. Quod si versetur in his quae ad religionem spectent, morem a Romanis dici solitum auctor est Sex. Pompeius Festus¹⁰, dum ait: « Mos est institutum patrium pertinens ad religiones moresque majorum. » Inde illa nata locutio, Agi atque quid more majorum vel esse in moribus, quae ab antiquis scriptoribus saepe inventur usurpata. Sed enim et Hebreos non tantum legibus divinitus institutis, sed et traditionibus vixisse, quas dicitur δευτερόστατα manifestum est.

5. Porro leges non scriptas, scriptis consignatis antiquitate praestare, nullus dubitat. Si enim cuncta jura ad suum principium revoces; a Deo insitas in mente hominum naturae leges antiquiores esse atque nobiliores, ut primarium quemadmodum fontem, ex quo omnium optimarum legum fluxere rivi, facile invenies. Unde Philo¹¹ haec in eamdem sententiam: « Prisci illi ante leges sigillatim proditas, non scripto jure usi, pari felicitate ac facilitate vixerunt: ut merito quis dicere possit, leges scriptas nihil aliud esse quam vitarum patrum commentarios, in quibus eorum dieta factave narrantur; nam illi scholas nullas frequentaverant, nullis praceptoribus usi fuerant; sed a seipsis instituti doctique ordinem naturae sunt secuti: quae lex est proculdubio antiquissima omnium, quam ipsi jus sumimum fasque rati esse, totam vitam suam ultiro ei subdiderunt. » Haec Philo.

6. Verum non omnium traditionum atque consuetudinum eadem est ratio, sed plane diversa: nam secundum quod ex diversis principiis emanarunt, diverso etiam jure censendas esse, evangelica auctoritas admonet. Illae nimirum, sententia Domini, sunt improbatae traditiones, quae adversus legis divinae militarent instituta; ut cum Dominus ait¹²: « Quare vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? » In quam sententiam idem Dominus citans Isaiam¹³: « Bene, inquit, prophetavit Isaías de vobis hypocritis, sicut dictum est: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me: in vanum autem me colunt, docentes doctrinas et praecepta hominum. Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditionem hominum, baptismata urecorum et calicum, et alia similia his facitis multa. Et dicebat illis: Bene irritum facitis praeceptum Dei, ut traditionem vestram servetis. » De his similibus, que legi Dei repugnarent, loquitur Paulus ad Colossenses¹⁴ cum ait: « Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum. » Et Petrus¹⁵: « Scientes, inquit, quod non corruptibilis auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paterna traditionis. » Non quidem (prout Manichaei garriebant) intelligens de scripturis

¹ Epiph. haer. lxi. — ² 1. Cor. xi. — ³ 1. Tim. vi. — ⁴ 2. Tim. i.
— ⁵ Iren. lib. iii. c. 3. — ⁶ 1. Cor. xi. — ⁷ Aug. ad Januar. ep. cxviii. cap. 6. — ⁸ L. vi. ff. de Justit. et Jur.

⁹ Plat. de legib. lib. vi. — ¹⁰ Festus de ver. signific. — ¹¹ Philo lib. de Abraham. — ¹² Mat. xv. et Mar. viii. — ¹³ Isa. xxix. — ¹⁴ Coloss. ii. — ¹⁵ 1. Pet. i.

veleris Testamenti, sed de dictis seniorum traditionibus, quae superstitione quadam pie latis specie adumbrata irritarent potius, quam roborarent divinam legem; de quibus haec apud Clementem¹ leguntur: Quedam sunt in traditionibus seniorum, quae δευτέρως appellantur: solum autem historiae causa illa lege, ut cognoscas et glorifices Deum, qui te a talibus et tantis vinculis liberavit.

7. Quando vero Judæi ejusmodi vanas traditiones subinduxerint, haec apud Epiphanius² leguntur: « Disce a quo tempore ipsos accusat quod hoc faciunt. Quando vero traditio et inventio seniorum ipsis contigit? Nimirum Danielis post redditum ex Babilone, Achibæ vero etiam ante captivitatem Babyloniam facta est, filiorum autem Assamonæi temporibus Alexandri et Antiochi, centum nonaginta annis. » Hæc ille. At Hieronymus³ in diversam sententiam hæc, quæ et superius recitavimus, ait: « Ducas domos Nazarei, qui Christum ita recipiunt, ut observationes legis veteris non amittant, duas familias interpretantur. Sammai et Hillel, ex quibus orti sunt Scribæ et Pharisæi, quorum suscepit scholam Achibas, quem magistrum Aquilæ proselyti antumant: et post eum Meir, cui successit Joannan filius Zachæi, et post eum Eliezer, et per ordinem Delphon; et rursum Joseph Galileus, et usque ad captivitatem Hierusalem Josue. Sammai igitur et Hillel, non multo prius quam Dominus nasceretur, orti sunt in Iudea: quorum prior, dissipator interpretatur: sequens vero, profanus: eo quod per traditiones, et δευτέρως suas, legis præcepta dissipaverint. » Et ad Algasiam⁴: « Quantæ traditiones Phariseorum sint, quas hodie vocant δευτέρως, et quam aniles fabule, evolvere nequeo: neque enim libri palitur magnitudo; et pleraque tam turpia sunt, ut erubescam dicere. » Et paulo post: « Præterea quia jussum est⁵ ut diebus sabbatorum sedeat unusquisque in domo sua, et non egredialur, neque ambulet in loco in quo habitat: si quando eos iuxta litteram cœperimus areolare, ut non jaceant, non ambulent, non stent, sed tantum sedeant, si velint præcepta servare; solent respondere, et dicere: Rab Achiba, et Simeon, et Hillel magistri nostri tradiderunt nobis, ut bis mille pedes ambulemus in sabbato; et de loco, in quo quis fuerit occupatus, non recedendum. » Hæc et alia de seniorum traditionibus.

8. Has tunc Christus, tum Apostoli redarguerunt; non quia ab hominibus traditæ, sed quod contra Dei legem superstitione et turpes essent: sed et quod illi sua præcepta Dei legi præponerent. Audi, queso, quæ apud Thalmud in Gheruvire, secundo capite scripta leguntur: « Fili mi, sollicitior eslo, observator scilicet, verborum ac præceptorum rabbinorum, quam legis. » Ac item: « Quicumque prævaricatus fuerit eorum verba, reus est mortis. » Rursumque: « Quicumque contemnet vel deridebit rabbinorum verbi, bullientem stercore pœnas habet. »

¹ Clem. const., lib. i. c. 7. — ² Epiph., haeres. XLII. — ³ Hieron. in Isai. c. VIII. — ⁴ Hieron. ep. CL, q. 10. — ⁵ Exod. XVI.

Hæc ibi. At quomodo non execrandæ ac penitus explodendæ ejusmodi seniorum traditiones, imo horrendæ blasphemie? Ceterum quæ p̄e fuissent ac sanctæ, Domini sunt ore laudatae, imo in exemplum adductæ, ut constat de Beehabitis: cuius rei gestæ historiam Jeremias¹ propheta exacte descripsit: qui et in fine quantam ea de re, quod parentum traditioni obedierint, apud Deum gratiæ promeruissent, hæc subdit: « Pro eo quod obediunt præceptis Jonadab patris vestri; quod scilicet non biberis vinum, nec ædificaveris domos ad habitandum, nec vineam agrumque possidere volueritis, nec seminaveritis, sed habilaveritis in tabernaculis: propterea hæc dicit Dominus exercituum, Deus Israel: Non deficiet vir de stirpe Jonadab filii Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus. » Sed quid hoc, nisi slabilis Beehabitarum traditiones, ut perpetuo integræ permanerent? Jam quod reliquum est, de ipsis apostolicis traditionibus agamus.

9. Vidimus multa ab Apostolis esse tradita, quæ non fuerunt scriptorum monumentis consignata: quæ quidem hand putanda sunt penitus excidisse, sed ministrata ab illis (quod ait Paulus²) non atra mento. Sed spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus scripta esse. Quintam si ipsam pctamus rerum originem, plane inveniemus Christianam religionem primum omnium traditionibus instilutam, inde vero scriptis esse firmatam; nam et Tertullianus³: « Cerle, inquit, prior anima quam littera, et prior sermo quam liber, et prior sensus quam stylus. » Antequam enim Mallhaeus primus omnium scriberet Evangelium (quod contigisse monstravimus non ante annum Domini quadragesimum primum) non alio certe modo, quam traditionibus, evangelica prædicatio infundebatur in corda credentium. Ac primum quoque fidei Symbolum apostolicum nequaquam ab Apostolis reperitur fuisse scriptis mandatum, sed (ut superius, cum de eo egimus, monstravimus) his qui crederent, ore tenus traditum.

10. Errant igitur, qui quodam furore percisi, obstinato ac pertinaci animo negant quidquam esse in Ecclesia recipiendum, quod non fuerit apostolica scriptione testatum: nam hæc sua ipsorum lege adstricti, nec ipsum Symbolum apostolicum, nisi resiliant a pertinaci mensis proposito, recipiendi habent aliquam facultatem. Fuit sententia ista Arianaorum peculiaris, ex quibus Maximus his verbis eam apud Augustinum⁴ inculeat: « Si quid de divinis Scripturis proluleris, quod non commune est eum omnibus, necesse est ut audiamus: hæc vero voces, quæ extra Scripturam sunt, nullo casu a nobis suscipiuntur. » Qui igitur his se arebat et premunt angustiis, ab omni etiam fidei regula excidant necesse est: nam (ut vidimus) apostolicum ipsum Symbolum rejicere, sua ipsorum sententia compelluntur: imo nec ipsis apostolicis scriptis, quibus tantummodo innitendum existimant, aliquo

¹ Jerem. XXXV. — ² Cor. III. — ³ Tertull. lib. de test. anim. c. v. — ⁴ Aug. contra Max. in præc.

jure uti possunt, nisi prius traditionibus inhaereant. Nam unde acceperunt haec illa ipsa esse quae ab Apostolis et Evangelistis sunt scripta, et non potius illorum nomine dolose supposita, nisi auctoritate Ecclesie, que sancto tandem canone, quenam illa essent, et a quibus scripta, in Nicaeno Concilio¹ promulgavit? Unde haec ratione Augustinus²: « Ego, inquit, Evangelio non crederem, nisi me Catholica Ecclesia commoveret auctoritas. » Sed unde haec illa adeo firmiter et absque alia dubitatione constituit? Non quidem ex simplici scriptorum titulo: quandoquidem multa alia Evangelia, Epistolae, Actus, et Revelationes erant (ut vidimus) Apostolorum titulo praeponata, que respuit: sed haec ipsorum esse germana, non aliunde quam ecclesiastica traditione potuit dicisse.

11. Ex his igitur videoas quanti ponderis sit ipsa traditio, ut ex ipsa novi Testamenti scripta omnia auctoritatem acceperint: quam qui non admittunt, ab ipsis etiam canoniceis scriptis excidant necesse est. Cum itaque scripturarum fundamentum sit ipsa traditio; eo convulso, totam desuper structam molem collabi, quis non facillime credet? Esto igitur firmum ratunque, non tantum scriptis, sed et traditionibus Apostolorum Dei Ecclesiam semel fundam, corporis iisdem coalescere et propagari; ipsosque fideles, sicut ictis, ita et ictis pariter obligari; in eoque ictis excellere, quod illa, nisi traditione firmetur, non subsistat, haec vero etiam siue scriptis suam obtineant firmatatem. Unde Ireneus³: « Quid, inquit, si neque Apostoli quidem scripturas reliquisserint nobis: nomine oportebat ordinem sequi traditionis, quem tradiderunt iis quibus committebant Ecclesias; cui ordinationi assentiunt multe gentes barbarorum, corum qui in Christum credunt, sine charactere, vel atramento, scriptam habentes per Spiritum in cordibus suis salutem, et veterem traditionem diligenter custodiens, in unum Deum credentes fabricatorem cali et terre, et omnium que in eis sunt, per Jesum Christum; » et paulo post: « Hanc fidem qui sine litteris crediderunt, quantum ad sermonem nostrum barbari sunt; quantum autem ad sententiam et consuetudinem et conversationem propter fidem, per quam sapientissimi sunt, et placent Deo, conversantes in omni justitia, castitate, et sapientia. Quibus si aliquis annuntiaverit ea quae ab hereticis adinventa sunt, proprio sermone eorum colloquiens; slatin concludentes aures, longo longius fugiunt, ne audire quidem sustinentes blasphematum colloquium. Sic per illam veterem Apostolorum traditionem ne in conceptionem quidem mentis admillant quocunque eorum portentum est: neque enim congregatio fuit apud eos, neque doctrina instituta. » Haec Ireneus.

12. *Ritus Ecclesiae ex traditione et de traditione in genere.* — Haec eadem et Tertullianus⁴ in haec verba: « Hec, inquit, si nulla scriptura determina-

vit, certe consuetudo corroboravit, que sine dubio de traditione manavit. Quomodo enim usurpari quid potest, si traditum prius non est? Etiam in traditionis obtentu exigenda est, inquis, auctoritas scripta: Ergo queramus, an et traditio non scripta non debeat recipi. Plane negabimus recipiendam, si nulla exempla prejudicent aliarum observationum, quas sine ullius scripture instrumento, solius traditionis titulo, exinde consuetudini patrocinio vindicamus. Denique ut a baptismate ingrediar: aquam adituri, ibidem, sed et aliquanto prius in Ecclesia sub anti-stitis manu confessamur nos reuniuntare diabolo et pompe et angelis ejus: dehinc ter mergitamur, amplius aliquid respondentes, quam Dominus in Evangelio determinavit. Iude suscepti, lactis et mellis concordiam praegustamus. Exque ea die lavacro quotidiano per tolam hebdomadam abstinemus. Eucharistie sacramentum et in tempore vicius, et omnibus mandatum a Domino, etiam antelucanis confibus, nec de aliorum manu quam praesidentium sumimus. Oblationes pro defunctis, pro natalitiis, annua die facimus. Die Dominicō jejunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate a die Paschae in Pentecosten usque gaudemus. Calicis aut panis etiam nostri aliquid decuti in tertam anxię patimur. Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum et exitum, ad vestitum et calceatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacumque nos conversatio exercet, frontem crucis signaculo ferimus. Harum et aliarum ejusmodi disciplinarum, si legem expostules scripturarum, nullam invenies: traditio tibi praetendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, et fides observatrix: rationem traditioni, consuetudini, fidei patrocinaturam aut ipse perspicies, aut ab aliquo qui perspexerit, disces. » Haec enim de his Tertullianus: nec quidem ex officina Montani; quippe qui ea recenseat que longe ante Montani tempora, ab ipso exordio nascentis Ecclesie, Ignatii, Justinii martyris, Irenai, et aliorum antiquorum testimonio constat fuisse usu recepta, atque observatione firmata, prout jam de singulis ipsi diximus suis locis superius, vel inferius dicturi sumus. Imo et eisdem Tertulliani sententia, videamus unde ipse Ecclesiae traditiones deducat; sic enim alibi ait, disputans contra Marcionem⁵: « Quod si post Apostolorum tempora adulterium veritas passa est circa Dei regulam: ergo apostolica traditio nihil passa est suo tempore circa Dei regulam; et non alia agnoscenda est traditio Apostolorum, quam quae hodie apud ipsorum Ecclesias editor. »

13. Ut igitur non unius vel alterius antiquorum Patrum esse monstremus de apostolicis traditionibus, de quibus est sermo, assertionem, sed omnes aequi in eamdem sententiam conspirasse, pariterque eidem catholice veritati adstipulatos esse: ab antiquioribus petamus narrationis exordium, et, ut instituli patitur ratio, singulorum hic testimonia

¹ Nicæn. Concil. citat. Illeton, in prefat. in lib. Judith. — ² August. confir. epist. Manich. cap. 3. — ³ tren. lib. iii. c. 4. — ⁴ Tert. de coron. munit. c. 3.

⁵ Tertull. contra Marc. lib. i. cap. 21.

atferamus; ut e quibus fontibus, traditionum rivi fluxerint in Ecclesiam, perspicere intelligamus. Res quidem maximi ponderis (ut quae basis quadam et fundamentum totius ecclesiasticae oeconomiae esse videatur) est propensiori studio pertractanda; quam obrem a lectore veniam deprecamur, si intercepto cursu narrationis historicae, hic paulo diutius immorabimur: nam et hoc ipsum a nobis ratio instituti exigit.

14. Dicendum de Matthia apostolo in primis esset, quem de traditionibus scripsisse volumen, auctor est Clemens Alexandrinus, qui ipsum saepius citat, nimirum libro secundo Stromatum, neenon tertio, et septimo; sed quoniam excidit liber ille, quo etiam usi esse noscuntur haeretici; an germanus Matthiae fuerit, certum quid affirmare non possumus, sieque libentius abstinemus. At de Ignatio nulla est tergiversatio, eius epistolas¹ ut legitimas semper est antiquitas venerata; de eo haec scribit Eusebius²: « Cum iter per Asiam ficeret, licet attentissima cura a satellitibus, qui illum duetabant, observaretur, Ecclesias tamen cujusque civitatis, ad quam forte proficeretur, familiaribus colloquiis piisque hortationibus confirmavit: ac pri- mum, ut haereses, quae jam tum primo nasci et emergere cœperunt, maxime præcaverent, sedulo admonuit: d. inde hortatus est, ut Apostolorum traditioni mordicus adhaerescerent; quam quidem asseveranter testificatus, quo futius posteritati servaretur, necessario scriptis mandandam existimavit. » Haec de eo Eusebius. Sed mea quidem sententia, non privatum aliquem commentarium Ignatius de traditionibus scripsit, sed quod in omnibus illis suis undecim, quas ad diversas Ecclesias dedit, epistolis, apostolicas traditiones in plurimis voluit esse testatas; ut in primis hierarchicum in Christi Ecclesia ordinem, singulorum Ecclesie ministrorum distincta officia, conventus publicos, sacratissimam Eucharistie ministrationem, sacrificii immolationem, observationem diei Dominie, aliasque festivitates, quadragesimæ jejunium, viduarum cœtum venerandum, sacrum collegium earum virginum quæ perpetuam virginitatem exolerent et se ipsas Deo consecrassent, et alia hujusmodi.

15. De Polycarpo, et ipso Apostolorum discipulo, haec scribit Irenæus³: « Polycarpus autem non solum ab Apostolis edocitus, et conversatus cum multis ex eis qui Dominum nostrum viderunt, sed etiam ab Apostolis in Asia, in ea quæ est Smyrnæ Ecclesia, constitutus episcopus; quem et nos vidimus in prima nostra aëlate (multum enim perseveraverat, et valde senex gloriosissime et nobilissime martyrium faciens, exiit de hac vita) hic docuit semper quæ ab Apostolis didicerat, quæ et Ecclesie tradidit, et sola sunt vera. » Meminit in fine de ejus epistola scripta ad Philippienses. Dionysius Areopagita insuper in his multum versatus est eo libro quem scripsit de Ecclesiastica Hierarchia: at quoniam an ejus sit commen-

tarius ille, multi dubitarunt, agemus de ea re pluribus suo loco inferius. De Hegesippo testatur Ensebius¹, ab eo quinque libris scriptas esse: postolicas traditiones; sic enim ait: « Iste enim sinceram et minime fucatam apostolice prædicationis traditionem quinque libris, illo quidem scribendi genere maxime simplici ac summisso, litteris persequi aggrediens, tempus quo ipse floruit, aperte indicat. » Sed et apud Justinum² martyrem enim agitur de Christianis, quod ad Orientem versi orare consueverint, haec leguntur in fine: « Porro a quibus orationem Ecclesia accepit, ab iisdem quoque ubi orare solerent, consuetudinem accepit, a sanctis nimirum Apostolis. » Id ipsum Origenes, Basilius, et (ut paulo post dicemus) ceteri attestantur. Porro Justinus ipsum ritum sacrae Eucharistie celebrandæ, non aliunde quam ex apostolica traditione acceptum, in oratione ad Antonium Pium exacte descripsit.

16. Irenæus³ Justino fere æqualis (eodem enim saeculo vixit) ceteris locupletius de his visus est agere: nam traditionibus potissimum agens adversus haereticos, haec tandem habet: « Cum autem ad eam iterum traditionem, quæ est ab Apostolis, quæ per successiones presbyterorum in Ecclesiis custoditur, provocamus eos qui adversantur traditioni; dicunt se non solum presbyteris, sed etiam Apostolis existentes sapientiores, sinceram invenisse veritatem: Apostolos autem admisuisse ea quæ sunt legalia, Salvatoris verbis. » Et paulo post: « Evenit itaque, neque scripturis jam, neque traditioni consentire eos; » ac sequenti capite sic: « Traditionem itaque Apostolorum in toto mundo manifestatam in Ecclesia adest perspicere omnibus qui vera velint audire: et habemus adnumerare eos qui ab Apostolis instituti sunt episcopi in Ecclesiis, et successores eorum usque ad nos; qui nihil tale docuerunt, neque cognoverunt, quale ab his deliratur. Etenim si recondita mysteria scivissent Apostoli, quæ seorsum et latenter ab reliquis perfectos docebant; his maxime traderent ea, quibus etiam ipsas Ecclesias committebant. »

17. Agens deinde de successoribus Apostolorum, meminit de Romana Ecclesia, atque traditionibus eidem creditis, in haec verba: « Sed quoniam, inquit, valde longum est in hoc tali volumine omnium Ecclesiarum enumerare successiones: maximæ et antiquissimæ et omnibus cognitæ, a glorioissimis duobus Apostolis Petro et Paulo Romæ fundatae et constitutæ Ecclesie, eam quam habet ab Apostolis traditionem, et amplitudinem hominibus fidem, per successiones episcoporum pervenientem usque ad nos indicantes, confundimus eos qui quoquo modo vel per sui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem et malam sententiam præterquam oportet, colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiores principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undi-

¹ Eusebius hist. lib. iii. c. 30. et Hier. de Script. Eccl. in Ignat. — ² Eusebius hist. lib. iii. c. 30. — ³ Iren. lib. iii. c. 3. 4.

¹ Euseb. hist. lib. iv. c. 8. — ² Apud Justin. lib. Quæst. et resp. q. 118. — ³ Iren. lib. iii. c. 2. 3. 4.

que fideles; in qua semper ab his qui sunt undique, conservata est ea quae est ab Apostolis traditio. » Prosequitur enumerare Petri successores usque ad sua tempora: agensque de Clemente, cum tradit non tantum scriptis, sed et traditionibus (epistola ad eos scripta) composuisse Corinthiorum dissensiones. Denique haec de Ecclesia Ephesiensis: « Sed et quae est Ephesi Ecclesia, a Paulo quidem fundata, Joanne autem permanente apud eos usque ad Trajani tempora testis est verus Apostolorum traditionis. Tantae igitur ostensiones cum sint haec, non oportet alium querere apud alios veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere: cum Apostoli, quasi in depositorum dives, plenissime in eam conlulerint omnia quae sunt veritatis. » Haec Irenaeus.

18. Qui proximus post Irenaeum Terullianus adnumeratur, quam egregius adstipularorū ejusdem veritatis extiterit, nuper vidimus: quantum insuper traditioni detulerit, ut sine ipsa Christianus quis esse non possit, haec accipe: hisce enim verbis Marcionem traditiones negantem exagilat¹: « Si, inquit, propheta es, prænuntia aliquid: Si apostolus, prædicta publice. Si apostolicus, cum Apostolis senti: Si tantum christianus es, crede quod traditum est: Si nihil istorum es, merito diveriri: Morere: nam et mortuus es, qui non es christianus, non credendo quod eruditum christianos facit. » Et paulo post: « Porro quod traditum erat, id erat verum, ut ab eis traditum quorum fuit tradere. Ergo quod erat traditum rescindens, quod erat verum rescidi. Nullo iure fecisti. Sed plenus eiusmodi præscriptionibus adversus omnes hereses alibi nisi sumus. » Nimirum in libro de Præscriptionibus, ubi haec Terullianus²: « Nunc solum disputandum est, quibus compelat fides ipsa; cuius sint Scripturæ: a quo, per quos, et quando, et quibus si tradita disciplina, qua sunt Christiani. Ubi enim apparuerit esse veritatem disciplinæ et fidei Christianæ, illuc erit veritas Scripturarum, et expositionum, et omnium traditionum christianarum. » Et post multa sequenti capite de his agens haec addit: « Quid autem Apostoli prædicaverint, id est, quid illis Christus revelaverit, et hic præseribam, non aliter probari debere, nisi per easdem Ecclesiæ, quas ipsi Apostoli considerunt, ipsi eis prædicando, tam viva (quod aiunt) voce, quam per epistolas postea. Si haec ita sunt, constat proinde omnem doctrinam, quæ cum illis Ecclesiæ apostolicis matricibus et originalibus fidei conspiret, veritati deputandam, id sine dubio tenentem, quod Ecclesia ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo suscepit: reliquam vero omnem doctrinam de mendacio præjudicandam, quæ sapiat contra veritatem Ecclesiæ, et Apostolorum, et Christi, et Dei. » Haec Terullianus, qui et adversus Marcionem³ haec in eamdem sententiam: « His fere compendiis utimur, cum de Evangelii fide adversus hereticos expedimur, defendantibus temporum ordinem posterilati falsariorum præscribentem, et auctoritatem

Ecclesiæ traditioni Apostolorum patrocinantem: quia veritas falsum præcedat necesse est, et ab eis procedat, a quibus tradita est. »

49. Huic conjungimus Clementem Alexandrini, qui iisdem cum Tertulliano temporibus Severi et Antonini ejus filii claram⁴: ipse enim haec in Stromatibus⁵ in primis habet: « Qui veram quidem beatæ doctrine servabant traditionem, statim a Petro, et Jacobo, et Joanne, et Paulo, sanctis Apostolis, filii a patre accipiens (pauci autem sunt patribus similes) ad nos quoque, Deo volente, pervenerunt, illa a majoribus data et apostolica deposituri semina. » Haec Clemens, non de scriptis ab ipsis epistolis intelligens, sed et de non scriptis per manus traditis observationibus: alioqui his omnibus quatuor Evangelia præposuisset: nam paulo superius viva voce, et animata (ut ait) oratione magistrorum, qui a majoribus ea acceperant, a se assentum esse testatur. Idemque haec libro quarto: « Cognilio autem ipsa est, quæ per successionem ad paucos ex Apostolis absque scriptis tradita pervenit. » Et in libro septimo: « Quomodo ergo si quis fiat bestia ex homine, similiter atque hi qui fuerant infecti venenis Circæs: ita homo Dei esse, et Domino fidelis esse perdidit, qui aduersus ecclesiasticam recalcitravit traditionem, et in humanarum heresem desilivit opiniones. » Haec Clemens, de quo clam haec Eusebii⁶: « In libro, inquit, quem de Paschate composuit, facetur se a familiaribus suis compulsum, ut traditiones, quas a veteribus presbyteris accepisset, litteris proderet ad posteritatem. »

20. Hujus discipulus Origenes haec etiam de traditionibus, quas ecclesiasticas observationes appellat, sic⁷ dicens: « Sed et in ecclesiasticis observationibus sunt nonnulla hujusmodi, quæ omnibus quidem facere necesse est, nec tamen ratio eorum omnibus patet. Nam quod, verbi gratia, genua flectimus orantes, et quod ex omnibus cœli plagi ad solam Orientis parlem conversi orationem fundimus, non facile cuiquam puto ratione compertum. Sed et Eucharistie sive perficiendæ, sive eo ritu quo geruntur, explicandæ, vel eorum quæ geruntur in baptismo verborum, gestorumque et ordinum, atque interrogationum et responsionum, quis facile explicet rationem? Et tamen omnia haec opera et velata portamus super humeros nostros, cum ita implimus ea et exequimur, ut a magno pontifice atque ejus filiis tradita et commendata suscepimus. » Et in Leviticum ait⁸: « Secundum Ecclesiæ observantiam, etiam parvulis baptismum dari. » Sed per observantiam Ecclesiæ, intellexisse Apostolicam traditionem, alibi declarat his verbis: « Pro hoc et Ecclesia ab Apostolis traditionem suscepit, etiam parvulis baptismum dare. »

21. Stephanus papa, idemque martyr, etsi ejus scripta exciderint, tamen ex ipsis fragmentum, quod recitat Cyprianus⁹, quam constans assertor aposto-

¹ Tert. de carn. Christi, c. 2. — ² Tert. de prescript. c. 19. 21. —

³ Tert. advers. Marcion. lib. iv. c. 5. in fine.

⁴ Hier. de script. Eccl. c. 38. 33. — ⁵ Clem. Alexan. Strom. lib. 1.

⁶ Euseb. hist. lib. vi. c. 11. — ⁷ Orig. hom. 5. in Num. — ⁸ Ong. in Levit. c. VIII. — ⁹ Cyprianus ad Pomp. epist. LXXIV.

liearum traditionum et earum acerrimus propugnator extiterit, facile monstrat: sic enim dicebat adversus omnes qui ex universo christiano orbe viri eruditissimi atque sanctissimi impugnabant baptismum haeticorum, quod hactenus ex antiqua traditione Ecclesia non respuebat: **Nihil innovetur, nisi quod traditum est,** agatur scilicet. Hae una ille sententia et apostolicæ vocis tonitruo a summa arce culminis pastoralis intonans, non solum Africanorum omnium, sed et Orientalium episcoporum molitiones atque conatus disjecit, et munimenta illorum ex mille Scripturæ divinae locis coagmentata et male contexta penitus dissipavit: ut tunc potissimum Ecclesia Catholica experita sit, qualis quantaque vis fuerit antiquæ traditionis, cum opus fuit immumeras divinae Scripturæ sententias perpetram intellectas, quæ resistere viderentur, uni cedere traditioni: de qua haec Augustinus¹: « Consuetudo illa, quæ opponebatur Cypriano, ab Apostolorum traditione exordium sumpsisse credenda est; sicut sunt multa quæ universa tenet Ecclesia, et ob hoc ab Apostolis præcepta bene creduntur, quanquam scripta non reperiantur. » Ceterum Cyprianus non adeo vecors fuit, ut apostolica traditioni repugnandum esse censeret; sed quod existimaret eam humanam esse potius corruptelam, ut quæ sibi videbatur esse divinis Scripturis adversa; quare et illa verba mox subdit: « Unde est ista traditio? utrumne de Dominicæ et evangelica auctoritate descendens, an de Apostolorum manuatis atque epistolis veniens? Ea enim facienda esse, quæ scripta sunt, Deus testatur. » Quod si Cyprianus certior redditus esset, illam revera fuisse apostolicam traditionem, nec adversam divinis Scriptoris; sani: sincerisque dogmatibus hanc dubium acqievisset, quod et Augustinus affirmat. Verum quam egregius adstipulator sit Cyprianus apostolicarum ac ceterarum Ecclesie traditionum præsertim in ritu ministrandorum sacramentorum, mille prope locis eruditus Pamelius adnotavit.

22. Ex his vero, qui in Ecclesia claruerunt post ethnicos imperatores temporibus Constantini, magnus Athanasius est facile princeps, qui et traditionum ecclesiasticarum est gravissimus assertor; cum adversus inguentes Arianorum turbines, Filii Dei divinitatem labefactantes, traditionis scuto potissimum sit tutatus catholicam veritatem: nam quoties de novitate vocis Ariani calumniam faciebant, ipse mox eos ad traditionem ecclesiasticum provocabat; ipsosque hostes alegit, licet invitatos, veritatem catholicam profiteri; unde haec ipse² de Eusebio Caesariensi: « Quod majoris admirationis est, Eusebius ex Cœsarea Palæstina cum pridie abnegasset, in eundem sententiam postridie subscripsit; quam etiam Ecclesia legendam misit, dicens eam esse Ecclesie fidem, et patrum traditionem; » post multa vero sic: « Ecce, inquit, nos demonstramus istiusmodi sententiam a patribus ad patres quasi

¹ August. de baptis. contra Bonat. lib. v. c. 23. — ² Athanas. de Synod. Nicen. contra Ariau. decret.

per manus traditam esse. » Rursum agens contra Paulum Samosatensem, haec ait³: « Qui ea quæ ultra vires suas sunt, indagat, in præcipiti consistit: qui vero traditionibus inhaeret, extra periculum versatur. Suademus igitur vobis, quod et nobis ipsis suademus ut traditam fidem retineatis, et aversemini profanae novitatis verba, et idem reliquis præcipitalis, ut exhorreant tanti mysterii inquisitionem. »

23. Ipse item Eusebius², qui tunc vivebat, cum sanioris esset mentis, haec de traditionibus: « Moyses in tabulis inanimatis, Christus autem in mentibus vita præditis perfecta novi Testamenti documenta descripsit. Ejus vero discipuli, ad magistri sui nutum, auribus multorum doctrinam suam commendantes, quæcumque quidem veluti ultra habitum progressis a perfecto ipsorum magistro præcepta fuerant, ea iis qui capere possent, tradiderunt: quæcumque vero iis convenire arbitrabantur, qui animas adhuc affectibus obnoxias gererent, curationibusque indigentes, ea ipsi ad imbecilitatem multorum se demittentes, partim litteris, partim sine litteris, quasi jure quiodam non scripto, servanda commendarunt. » Haec Eusebius. Sed et qui huic proximus tempore accedit Cyrilus Hierosolymorum episcopus, cum de saeris mysteriis ecclesiasticis quinque orationes mystagogicas habuisset. haec ait in fine: « Retinetе has traditiones, et sine ullius offendiculo vosmet servate. » Sed a quo traditas? legat qui originem earum scire cupit, et inveniet eas acceptas esse majori ex parte ex Missa Jacobi apostoli ejusdem civitatis olim episcopi.

24. Qui eodem vixit tempore Hilarius³, haec de Gallis. « O vos beatos et gloriosos qui perfectam atque apostolicam fidem conscientia et professione retinentes, conscriptas fides hucusque nescitis. Non enim equistis littera, qui spiritu abundatis: neque officium manus ad scribendum desiderastis, qui quod corde a vobis credebatur, ore ad salutem profitebamini. Nec necessarium habuistis episcopi legere, quod regenerati neophyti tenebatis. Sed necessitas consuetudinem intulit, exponi tides, et expositis subseribi. Ubi enim sensus conscientiae pericitatur, illie littera postulatur. » Haec Hilarius de formulis fidei agens, quas nullas scriptas novisse hactenus Ecclesiam Gallicanam, magna gloria jure testatur. Nam ipsum simplex apostolicum Symbolum quod profiterentur, illud non tradi scriptis competentibus, sed verbis acceptum ab illis memoriae mandari consuevisse, et reddi suo tempore ab Ecclesia præscripto, suo loco satis est demonstratum. Non igitur (ut ab aliquo objectum fuit) hic Hilarius de Evangelio, aliisve Divinae Scripturæ libris intelligit, quos jam scriptos sive ab Irenæo, sive Dionysio, vel aliis diu ante Gallias accepisse dubitare nemo debet, sed de scriptis fidei formulis, quas hactenus Gallia non novisset, sed traditum apostolicum Symbolum possideret. Dicant ergo novatores, Gallo-

¹ Athan. de incar. Verb. contr. Paul. Samosat. — ² Euseb. de demonst. Evang. lib. i. c. 8. — ³ Hilari. lib. de Synod. contra Arianos.

rum sordes (illos compello qui sunt adeo a progenitoribus antiquis degeneres) qua fronte sine scriptis per manus traditas Ecclesiae traditiones impugnat et respuant; si amplius trecentis annis, usque ad Hilarii tempora, Gallicana Ecclesia, eademque celebris, totoque orbe spectata, sine scripto tradita fide, ac permanens accepta, absque aliquo religionis praejudicio, immo maximo omnium integratatis exemplo, usa est? Intelligent a quibus desciverint, et quibus in eo turpiter inhaeserint, nimurum Arianis, Macedonianis, Aerianis, vel his similibus; qui quod traditionibus impugnarentur, nullam sententiam, immo ne vocem quidem admittere in animum induxerunt, quae non reperiuntur ex divinis Scripturis accepta. Sed haec omittamus.

25. Basilius¹ jam praestat audiamus, qui haec habet scribens ad Amphilochium de Spiritu sancto: « Dogmata, quae in Ecclesia servantur, et praedicanter, partim ex scripta doctrina habemus², partim ex Apostolorum traditione ad nos delata in mysterio recepimus: quae utraque ad pietatem eamdem vim habent; et nemo his contradicit, qui vel modicam saltem ecclesiasticorum iurium experientiam habet. Si enim aggredimur non scripto proditas consuetudines veluti non magnam vim habentes rejicere, imprudentes eliam ipsis principaliibus Evangelii partibus damnum inferemus, immo ipsam Evangelii prædicationem ad nūdum nomen contrahemus. Veluti, exempli causa (ut ejus quod primum et communissimum est, primam mentionem faciam) figura crucis signare eos qui in nomen Domini nostri Jesu Christi spem habent, quis scripto docuit? Ad Orientem conversos nos esse, dum oramus, quae scriptura nos docuit? Invocationis verba, dum ostenditur panis Eucharistie et poculum benedictionis, quis sanctorum scripto nobis reliquit? Non enim his contentisimus quorum Apostolus aut Evangelium meminit, sed et ante et postea alia quedam dicimus, velut magnum robur ad mysteria habentia, et doctrina scripto non prodata assumpta. Benedicimus aquam baptismalis, et oleum unctionis, insuperque ipsum qui baptizatur: ex quibus scriptis? nonne a tacita et arcana traditione? Ipsam vero oleo unctionem quae doctrina scripta docuit? aut fermenti hominem, unde est? Reliqua item quae circa baptismum fiant, renuntiare satanæ et angelis ejus, ex qua sunt scriptura? nonne ex hac non publicata et arcana doctrina, quam in minime oneroso et sollicito silentio patres nostri conservarunt? Recete illi, utpote docti mysteriorum reverentiam et auctoritatem silentio custodiire: quae enim ne aspicere quidem fas erat non initiatis, horum doctrinam quomodo par erat in litteris, velut in triumpho, ostentare?» Haec Basilius; qui et alia eliam multa in eamdem sententiam inculcat: ac tandem haec ipsa non scripto tradita Apostolorum traditione de Spiritu sancto, blasphemias Macedonii refelens, veram sinceramque a majoribus divinitatem

ejus traditam adstruit, atque confirmat, ut dicendum sit more majorum: Gloria Patri et Filio cum Spiritu sancto: et non ut illi dicebant: In Spiritu sancto. Nam et superius: « Quicumque enim per morum constantiam antiquitatis auctoritatem novationibus praetulerunt, et patrum traditionem inviolatam per regiones ac civitates conservarunt, haec voce usi sunt; » et alibi³: « Nos confitemur, quod etiam traditum accepimus, cum Patre et Filio locatum esse Spiritum Paraclitum. »

26. Basilio jungimus Gregorium Nazianzenum², qui agens in Julianum Apostolam, in eundem invenitur, quod ecclesiasticas traditiones in Gentilium usum transferre satageret: « Quas, inquit, traditione acceptas in hanc usque diem servavimus. » Huic aduenimus Gregorium Nyssenum, qui ad Ablavium haec scribit: « Sin autem nostra oratio proposita questione infirmior arguatur: traditionem quidem, quam a patribus per successionem accepimus, servabimus in perpetuum firmam et immutam. »

27. Sed videamus quid de eadem re senserit Epiphanius: ipse enim adversus Aerium agens, de prescriptorum dierum jejunio Ecclesiae consuetudine receptorum haec ait³: « Quis autem magis de his novit, hic ne seductus homo (Aerius videlicet) qui etiam nunc superstes, et in eusebus in mundo versatur; aut qui ante nos testes fuerunt habentes ante nos traditionem in Ecclesia, quique etiam a patribus suis traditum accepérunt; quemadmodum etiam hi a suis patribus didicérunt, qui ante ipsos fuerunt, quomodo Ecclesia acceptam a patribus suis veram fidem usque huc continet, itemque traditiones? » Idem inferius postquam egit de memoria et precibus pro defunctis ad Deum exhiberi solitis, haec rursum de traditionibus inculcat: « Ecclesia necessario hoc perficit, traditione a patribus accepta. Quis autem poterit statutum matris dissolvere, aut legem patris? velut Salomon dicit: Audi, fili, sermones patris tui, et ne repudies statuta matris tuae: ostendens per hoc quod et in scriptis et sine scriptis docuit Pater, hoc est, Deus, et Unigenitus, et Spiritus sanctus. Mater autem nostra Ecclesia habet statuta in se posita indissolubilia, quae irritari non possunt. Cum itaque ordinata sint in Ecclesia statuta, et bene se habeant, et omnia mirabiliter fiant, confutatus est rursus etiam hic seductor. » Idem haec habet in Compendiaria doctrina: « At vero, inquit, de statutis ipsis et traditionibus ejusdem Ecclesie, rursus necessarium est me brevibus apponere earundem traditionum formam ex parte, etc. » Subinfert de diversis ordinibus in Ecclesia narrationem, de diebus festis, observatione jejuniorum, mysteriis ecclesiasticis, et aliis sacris ritibus ex traditione manantibus. Sed non prætermittendum, quod idem⁴ agens adversus Melchisedecianos, haec ait: « Termeni nobis positi sunt, et fundamenta, et aedificatio fidei, et Apostolorum traditiones, et Scripturæ sanctæ, et

¹ Basil. de Spiritu sanct. ad Amphil. c. 27. — ² Basil. de Spiritu sancto. c. 7.

³ Basil. epist. LXXXIII. — ² Gregor. Naz. orat. 1. in Jul. — ³ Epiph. haeres. LXXV. — ⁴ Epiph. haeres. LV.

successiones doctrinae, et undequaque veritas Dei munita est. »

28. Sed et ad tam certam patentemque veritatem adstruendam Hieronymus etiam suum suffragium afferit in haec verba ad Lucinum¹ scribens : « Ego illud te breviter admonendum puto, traditiones ecclesiasticas, præsentim quæ fidei non officiunt ita observandas, ut a majoribus traditæ sunt; nec aliorum consuetudinem, aliorum contrario more subverti. » Idemque alibi², sed ex persona Luciferiani, quæ aequæ ab orthodoxo probentur : « An nescis, inquit ille, etiam Ecclesiarum esse hunc morem, ut baptizatis postea manus imponantur, et illa invocetur Spiritus sanctus? Exigis ubi scriptum sit? in Actibus Apostolorum. Etiam si Scriptura auctoritas non subesset, totius orbis in hanc partem consensus instar precepti obtineret : nam et multa, quæ per traditionem in Ecclesiis observantur, auctoratatem sibi scriptarum legis usurpaverunt: velut in lavaero Ier caput mergitare: deinde egressos lactis et melis pregustare concordiam ad infantie significationem, die Dominico et per omnem Pentecosten nec de geniculis adorare, et jejunium solvere; multaque alia quæ scripta non sunt, rationabilis sibi observatio vindicat. »

29. Ambrosius insuper, cum agit de celebritate Pascha i: « Scriptura, inquit, divina nos instruit, et traditio majorum. » Idemque in libris quos scripsit de his qui initiantur divinis mysteriis, ac de Sacramentis, vel aliis locis, quid aliud prestitit, nisi ut quæ hactenus sine scripto tradebantur de ea re apostolice traditiones, ipse scriptione easdem consignaret? Chrysostomus etiam (quod superius recitavimus) illud ipsum de eadem re statuit axioma : TRADITIO EST? NIHIL QUERAS AMPLIUS. » Idem sacros illos ritus qui adhibentur in venerandis mysteriis, ab Apostolis Ecclesiae traditos affirmans ait³ : « Non frustra haec ab Apostolis sunt legibus constituta; ut in venerandis, inquam, atque honorificis mysteriis memoria eorum fial qui decesserunt. Noverant hinc multum ad illos lucri accedere, nullumque utilitatis. » Porro quod statuerunt Apostoli, hoc ex Dei voluntate eos fecisse, his quæ mox subinfert, demonstrat : « Vult enim, inquit, Deus nos nobis mutuum auxilium afferamus, etc. »

30. Multa insuper in hanc eamdem consensionem ex Augustini diversis tractatibus et epistolis essent addenda: sed illam unam salis putamus esse sententiam, qua velut fulniculo quodam apostolicorum traditionum latitudinem metitur, sic dicens⁴ : « Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur. » Haec Augustinus, qui eadem fere saepius repelit, ut cum ait⁵ : « Quam consuetudinem credo ex apostolica traditione venientem: sicut nulla non inveniuntur in litteris eorum, neque in Conciliis posteriorum; et

tamen quia custodiuntur per universam Ecclesiam, nonnisi ab ipsis tradita et commendata creduntur. » Et ad Januarium⁶: « Illa, inquit, quæ non scripta, sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe servantur, dantur intelligi vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis Conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima auctoritas, commendata atque statuta retineri. »

31. Cæterum quæ in sacris sunt Conciliis instituta, nec ipsa quidem recens fuerunt inventa; sed quæ et Patres ipsi a majoribus acceperunt sine scriptis, ut accuratius servarentur, scriptis consignarunt. Unde Vincentius⁷ Lirinensis, qui eodem cum Augustino vixit saeculo, haec ait : « Denique quid unquam Ecclesia aliud Conciliarum decretis enixa est, nisi ut quod antea simpliciter credebatur, hoc idem postea diligentius crederetur? quod antea lenitus praedicabatur, hoc idem postea instantius prædicaretur? quod antea securius celebatur, hoc idem postea sollicitius excoleretur? Hoc, inquam, semper, nec quidquam præterea haereticorum novitatibus excitata Conciliarum suorum decretis Catholica quid perfecit Ecclesia, nisi ut quod prius a majoribus sola traditione suscepérat, hoc deinde posteris etiam per scripturae chirographum consignaret, magnam rerum sumمام paucis litteris comprehendendo, et plerumque propter intelligentiae lucem, non novum fidei sensum, novæ appellationis proprietate signando? » Haec ille; at de his hacenus : instituti quippe ratio non patitur his diutius immorari. Satis namque nobis visum est de apostolicis traditionibus Patrum testimonia usque ad Augustini tempora attulisse: omnes enim, qui posterioribus temporibus vixerunt, cum sit certum eadem sensisse, superfluum videtur aliis testibus eadem consignasse.

32. Desiderari adhuc quid posset, ut novatores ista impugnantes refelleremus: sed qui plura cupit, ab his petat, qui ejus argumenti commenlarios conscripserunt, eosque adeat, tum maxime inter alios reverendissimum Lindanum episcopum Ruremundensem, quem ob egregiam erudititionem toto christiano orbi spectalam, et vitæ sanctitatem, plurimi facio: vivit adhuc, non sibi, sed Catholicæ Ecclesiæ, jam mille de prostratis hostibus coronis auctus; aliasque in dies majores, et fortasse marlyrii, ut qui ante aeiem quotidie adversus hostes cominus dimicet, sibi comparaturus. Est et R. P. Robertus Bellarminus Politianus, qui multos annos in his summa cum laude versalus est, Romæ publice docens; et hoc ipso anno, quo haec nostra eudimus, suas de Controversiis christianaæ fidei disputationes adversus haereticos, ab eruditis omnibus avide expectatas, et jam acceptas, et mirifice prædictas, edidit: nobilissimum plane opus, quod instar turris illius quam⁸ David ædificavit cum propugnaeulis, ex qua mille pendent clypei et omnis armatura fortium, in Ecclesia habeatur. Haec summatim in genere de traditionibus dixisse sat erit: inferius vero de singulis pri-

¹ Hier. epist. xxviii. — ² Hier. advers. Luciferian. — ³ Chrys. in epist. ad Philip. hom. 3. — ⁴ Aug. de baptis. cont. Donat. lib. iv. v. ult. — ⁵ August. lib. ii. c. 7.

⁶ Ad Januar. epist. cxviii. — ⁷ Vincent. Lirin. de heres. cap. 32. — ⁸ Cant. iv.

vatum pro apostolicorum scriptorum et rerum gestarum occasione, suis locis ac temporibus plenius agendum erit.

33. *Paulus Corinthi ante Gallionem Achaior proconsulem.* — Sed jam ad ceteras Pauli res gestas Corinthi redeamus, a quibus occasione secundae epistole ad Thessalonenses ibi scripta, divertimus. Carabat tunc Achaeie provinciam L. Junius Gallio proconsul (facta enim erat Achaia proconsularis provincia ex lege Clodia, ut Cicero¹ auctor est) erat hic germanus L. Annai Senecæ, ut ipse testatur², qui et de ejus ex Achaia protectione meminit³, et alias de eo; nam ad ipsum inscripsit librum De remediis fortitorum, ac alterum De vita beata. Cum enim Seneca a Messalina Augusta, Claudii uxore (ut tradit Dio⁴) inuste damnatus exilio, post illius necem ab Agrippina item Augusta restitutus, et Neroni, quem Claudius (ut vidimus) anno præterito adoptavit, præceptor datus esset; in ejus gratiam Achaia provincia Galtoni ejus germano est tributa.

34. Hic igitur cum Corinthi ageret, Judæi ex more in Paulum turbas excitantes, sislendum eum curarunt ante ejusdem tribunal. Quid autem tunc factum sit, Lucas⁵ his verbis significat, sic ab exordio rem gestam narrans. « Gallione antem proconsule Achaiae, insurrexerunt uno animo Judæi in Paulum, et adduxerunt eum ad tribunal, dicentes: Quia contra legem hinc persuadet hominibus colere Deum. Incipiente autem Paulo aperire os, dixit Gallio ad Iudeos: Si quidem esset iniquum aliquid, aut facimus pessimum, o viri Iudæi, recete vos sustinerem: si vero quæstiones sunt de verbo et nominibus legis vestrae, vos ipsi videritis: iudex ego horum nolo esse. Et minavit eos a tribunal. Apprehendentes autem omnes Sosthenem principem synagogæ, perentabant eum ante tribunal, et nihil horum Gallioni curæ erat. » Hæc Lucas de rebus gestis coram Gallione; qui quidem vel in eo laude dignus, quod licet proconsulari auctoritate etiam de religione agere ac judicare minime prohibetur (quippe qui plenissimam jurisdictionem haberet, et omnium partes judicum, qui Romæ quasi magistratus vel extra ordinem jus dicerent, ad ipsum pertinenter,

ut Ulpianus⁶ de officio proconsulis scripsit), tamen tantum detulit religioni Hebraeorum, ut ipse a judicio abstinens, in illos solam causam refunderet; sed plus quam decebat: nam licet Sosthenem ante tribunal illi percuterent, vim publicam non cohibuit, nec (ut par erat) ultus est: qui etiam (licet Lucas non dicat) affirmat Joannes Chrysostomus⁷, ipsum quoque Paulum coram tribunal, spectante Gallione, fuisse verberatum ab iisdem iudicis.

35. Post haec omnia, idem Paulus, inquit Lucas⁸, « cum adhuc sustinuisset dies multis, fratribus valefaciens, navigavit in Syriam (et cum eo Priscilla et Aquila), qui sibi totonderat in Cenchris caput: habebat enim votum. » Paulum, non Aquilam totondisse ex solo caput in Cenchreis (Cenchris), Hieronymus et Augustinus affirmant (erant enim Cenchreæ, ut auctor est Strabo⁹, Corinthiorum orientem versus navale). Beda¹⁰ ambiguum esse lectionem cum dicat, hanc addit: « Falluntur mendositate codicis, qui dicunt Aquilam cum Priscilla uxore sua esse attulsum: in greco enim evidenter *τετράπλευρος*, id est, attulsus, numero singulari habetur. » Extant sane in nostra bibliotheca Acta Apostolorum pervetusta litteris grandisculis exarata, in quibus plurali numero ita legitur: « Se totonderant in Cenchris caput: habebant enim votum. » Attamen intraerendum Vulgata nuper restitute, quæ (ut posuimus) ducta parentesi, cum ita legit: « Navigavit in Syriam (et cum eo Priscilla et Aquila) qui sibi totonderat in Cenchris caput; » nonnisi de Paulo intelligendum esse declarat. Porro caput tondere, et sic votum solvere, erat Nazareorum, de quibus scribitur in libro Numeri¹¹. Sed cur id non est factum Hierosolymis in templo? ille fortasse accidit easus, quo ibidem¹² illico caput tondere esset, cum coram Nazareo aliquis moreretur. Qui sic erant Nazarei voto obligati, nominalabant se ipsos Corban, hoc est, Dei dominum (ut Josephus¹³ affirmit) quod sic se ipsos Deo dicassent. Porro ejusmodi votum Nazareorum nuncupare et exolvere quoque mulieres consuevisse. idem Josephus¹⁴ affirmit, cum agit de Berenice, de qua nos suo loco inferius agemus.

¹ Cic. orat. in Pison. — ² Sen. in pref. lib. iv. quæst. nat. — ³ Idem lib. xviii. epist. xi. — ⁴ Dio lib. LX. — ⁵ Act. xviii.

⁶ L. vii. ff. de off. Procons. — ⁷ Chrys. pref. in 1. ep. Pauli ad Corinth. — ⁸ Act. xviii. — ⁹ Strab. lib. viii. — ¹⁰ Beda in retract. in Act. c. xviii. — ¹¹ Num. vi. — ¹² Ibid. — ¹³ Joseph. ant. lib. iv. c. 4. — ¹⁴ Joseph. de bello Jud. lib. II. c. xv.

Juventutis nuncupavit : « Cæsar (nempe Claudius imp.) adulatioibus senatus libens cessit, ut vice-simo ætatis anno consulatum Nero iniret, atque interim designatus proconsulare imperium extra Urbem haberet, et Princeps Juventutis appellaretur, » inquit Tacitus lib. 12 Annal. Factum id exemplo Augusti qui anno Urbis ccclviii Caium nepotem xiv annos natum Principem Juventutis dixerat, et in quinquennium consulem designarat, non multo post imperio proconsulari in provincias Orientis ei attributo, ut Zonaras in vita Augusti docet. Hinc manavit ut imperatores annis quinquennalibus et id genus festis addictis filios Cæsares renuntiaverint, aut in consortium imperii Augustei adseiverint. Ab hoc anno imperii Cæsarei Neronis quinquennalia et id genus festa proficiscuntur. Ob imperium procon-

sulare Nero apud Mediobarbum in numismatis imperatorum dicitur imperator. In uno legitur : **NERO CLAUD. CÆS. IMP. ET OCTAVIA AUG. F.**, qui nummus ante Claudii mortem cusus; cum nec Nero Augustus dicatur, et Octavia Aug. F. sine paternæ consecrationis nota appellatur, ut observat Mediobarbus, qui alium Neronis numimum producit, in quo legitur, **NERO CLAUDIO IMP. IMPERII ETIAM PROCONSULARIS INTUITU PLINIUS IN PANEGRYICON.** viii de Trajanō ait : « Simul filius, simul Cæsar, mox IMPERATOR, et consors tribunitie potestatis. » Unde in nummo Trajani ante Nervæ mortem perensso legitur : **TRAJANUS IMP. CÆSAR.** Repræsentantur capita Nervæ et Trajani, ut videre est apud Mediobarbum pag. 447. Is Plini locutus ab ejus interpretibus non intellectus.

PETRI ANNUS 10. — CHRISTI 54.

1. *Paulus Ephesi et in Galatia.* — Habuit sequens annus coss. Faustum Sullam et Silvium¹ Othonem, quibus adnotatur annus Domini quinquagesimus quartus, quo (ut ex jam dictis appareat) Paulus apostolus Ephesum primum venit, non quidem permansurus : quippe qui in Syriam proficisciendi, solvens Corintho, iniisset consilium : eaque navigatione per eam partem Ægæi maris, quod Icarium dicitur, appulit (qua se offerebat in via) Ephesum : ubi diebus aliquot manens, non est passus se diutius detineri, sed in Syriam solvens, Cæsaream Palæstinam primum, ac inde Antiochiam accessit : postea vero Ecclesias Minoris Asie peragravit : ac tandem his omnibus expeditis, non minori quidem quam unius anni spatio (ut ex his, que dicentur inferius, facite apparebit) Ephesum rediit. Sed audiamus Luemam, qui haec omnia mira brevitate perstringens, ait² : « Devenit Ephesum, et illos (Aquitam, et Priscillam scilicet) ibi reliquit. Ipse vero ingressus synagogam, disputabat cum Judeis. Rogañibus autem eis ut ampliori tempore maneret, non consensit : sed valefaciens, et dicens : Herum revertar ad vos, Deo volente ; prefectus est ab Epheso. Et descendens, Cæsaream ascendit, et salutavit Ecclesiam, et descendit Antiochiam. Et facto ibi aliquanto tempore, prefectus est, perambulans ex ordine Gataleam regionem, et Phrygiam, confirmans omnes discipulos. » Et inferius : « Factum³ est autem, cum Apollo esset Corinthi, ut Paulus, peragratis superioribus partibus, veniret Ephesum. » Haec Lucas de Pauli

itinere, licet de rebus tunc ab eo gestis omnino silent. De Cæsarea et Antiochia civitatibus, ad quas Paulus Epheso recedens profectus est, jure existimat Chrysostomus⁴ de Antiochia Syrie totius metropoli esse intelligendum, siveque non de alia Cæsarea, quam ea quæ est in Syria Palæstina, esse accipendum. Beda⁵ autem in Acta, Cæsaream Cappadociæ profectum esse dicit Apostolum ; sed cum Lucas⁶ dicat Paulum in Syriam navigasse, de quanam Cæsarea et Antiochia intellexerit, nulla videtur esse posse dubitatio.

2. Quod vero spectat ad Galatas, quibus et Petrus Evangelium prædicavit, ad hos veniens Paulus, magno ab illis exceptus est plausu, et honorificissime habitus, prout idem Paulus⁷ ad eos postea scribens his verbis declarat : « Scitis autem quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jampridem, et temptationem vestram in carne mea non sprevistis, neque respuistis, sed sicut angelum Deicepistis me, sicut Christum Jesum. » Et paulo post : « Testimonium enim perhibeo vobis, quia, si fieri posset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi. » Haec Paulus ; qui et superius testitur se illis Evangelium prædicasse, cum ait⁸ : « Sed licet nos, aut angelus de celo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. » Dum vero Paulus Syriam et Asiam peragraret : « Judeus quidam, subdit Lucas⁹, Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, devenit Ephesum, potens in

¹ Tacit. Annal. lib. xii. — ² Act. xviii. — ³ Act. xix.

⁴ Chrys. hom. 40, in Act. — ⁵ Bed. in Act. c. xviii. — ⁶ Act. xviii. — ⁷ Galat. iv. — ⁸ Galat. i. — ⁹ Act. xviii.

Scripturis. Hic erat edocetus viam Domini, et fervens spiritu loquebatur, et docebat diligenter ea quae sunt Iesu, sciens tantum baptismum Joannis. Hic ergo cœpit fiducialiter agere in synagoga. Quem cum audiissent Priscilla et Aquila, assumpserunt eum, et diligenter exposuerunt ei viam Domini. Cum autem vellent ire Achiam, exhortati fratres scripserunt discipulis ut susciperent eum. Qui cum venisset, contulit multum his qui crediderant, ostendens per Scripturas, esse Christum Iesum. » Hoc Lucas de Apollo. Porro apostolum Paulum annum integrum in hac peregrinatione insumpsisse, tam ex his quæ dicta sunt, quam etiam his quæ sequenti anno dicteri sumus, facile apparebit.

3. *Philippi martyrum.* — « Hoc eodem anno, Olympiade ducentesima septima, anno quarto, inquit Eusebius¹. Philippus apostolus Christi apud Hieropolim Asiae civitatem, dum Evangelium populo nuntiaret, cruci affixus, lapidibus opprimitur. » Haec enim scribat Eusebius, diversa ab his narrantur apud Hippolytum, grecè scriptum auctorem, de septuaginta duobus discipulis. Fertur enim ibi Philippus apostolus passus sub Domitiano imperatore. Tradit et Metaphrastes² ipsum martyrio vita finitum esse anno aetatis sue octogesimo septimo. De mortis genere discepit ab Eusebio Nicephorus³, et alibi idem Metaphrastes⁴: sed nec horum alicui assentior certus auctor, qui scripsit Passiones Apostolorum;

¹ Euseb. in Chron. — ² Metaph. die 5 Septemb. — ³ Niceph. lib. II. c. 39. — ⁴ Metaph. die 15 Novemb.

qui tamen in eo consentit Eusebio, dum affirmat post passionem Domini Philippum annis tantum viginti Evangelium prædicasse, et anno aetatis sue octogesimo septimo (quod non creditur) obiisse, sed de martyrio ne verbum quidem. Caeterum, quod spectat ad theologiam Phrygum: non Martem, nec serpente (ut citati fabulantur auctores) colebant, sed quos Eusebius¹ alibi deos describit. In his igitur præstat panca dicere, quam multa commentitia congentare. Quod vero auctore Eusebio exploratum habetur, ipsum Hieropoli martyrium consummasse, omnes æque consentiunt: nam et Joannes Chrysostomus² ad sepulcrum ejus alludens ait: « Philippos Hieropolim conservat miraculis. » Sed quod apud Isidorum³ legitur, eundem Philippum Gallis Evangelium prædicasse; Galatis esse restituendum, diximus in Nolis ad Martyrologium Romanum. Quod vero Philippo apostolo nonnulla adscribantur quæ esse noscuntur Philippi diaconi, disseremus inferius, cum de eodem diacono sermo erit.

4. Quod ad res Romanas hujus anni pertinet: auctor est Tacitus⁴, hoc anno iisdem coss., factum esse senatusconsultum de pellendis Italia mathematicis, occasione (ut appareat) Junii Scriboniani, qui finem principis per Chaldaeos scrutatus esset, invisum plane principibus genus hominum: sed humana curiositas agebat, ut quos sæpius edicta imperatorum exagitabant, iisdem revocarentur in Urbem.

¹ Euseb. de prepar. Evang. lib. II. c. 4. — ² Chrysost. hom. in xii. Apost. — ³ Apud Isid. de vit. et obit. sanctor. c. 75. — ⁴ Tacit. Annal. lib. XII.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5545. — Olymp. 207. an. 4. — Urb. cond. 805. — Jesu Christi 52. secundum Baronium 54.
— Claudi imp. 42.

Consules. — Ad num. I. Coss. *Faustus Sulla*, et *Salvius Otho*, ex Tacito, non vero *Silvius Otho*, ut perperam Baronius.

1. *Res gestæ Pauli Ephesi.* — Anno post haec Domini quinquagesimo quinto, D. Junio¹ et Q. Haterio coss., Paulus apostolus² per agratis superioribus

partibus Asiæ, venit Ephesum; ubi (ut ipse testatur¹) docens Ephesios, tribus annis mansit; sic enim, dum ipsos postmodum Mileto accersivit, est

¹ Tacit. Annal. lib. XII. — ² Act. xix.

¹ Act. xx.

allocutus : « Propter quod vigilare, memoria relinquentes quoniam per triennium nocte ac die non cessavi cum lacrymis monens nunquamque vestrum. » Sed antequam res Pauli Ephesi gestas enarrare aggrediamur; ejusdem triennii temporis spatium quando coperit ac desierit, ut certa ratio habeatur, primum omnium ex more esse disquirendum, necessarium existimamus: quod assequi facile possumus, si certum tempus, quo Epheso Hierosolymam venturus recesserit, intelligamus. Mansisse Paulum Ephesi etiam post obitum Claudi imperatoris, et magnam parlem primi anni Neronis, certis quidem rationibus tam ex ipsius Pauli quam Lucas scriptis acceptis, satis aperte demonstrari posse videtur. Lucas¹ in Actis, dum agit de rebus Pauli gestis Ephesi, quae configerunt anno tertio commorationis illius ibi, consilium iniisse Paulum inde proficisci, ac Hierosolymam primum, deinde Romanum eundi, testatur his verbis: « His autem expletis, proposuit Paulus in Spiritu, transila Macedonia et Achaia, ire Hierosolymam, dicens: postquam ibi fuero (erant haec verba Pauli) oportet me et Romanum videre. »

2. At haec de petendo Romani Paulus animo decrevisse non potuit, vivente Claudio; nam nec licuit: ejus enim edicto (ut vidimus) Iudei omnes Urbe sunt pulsi, nec usque ad ejus obitum data est licentia illuc remeandi: quo extinclo, liberum fuit enique Iudeorum Romanum petere, ac ibi agere. Sic igitur anno tertio Pauli commorantis Ephesi, quando haec animo decernebat, extinctum fuisse Claudium, et regnasse Neronem, consentaneam rationi est affirmare. Verum non discessit Paulus Epheso statim ut Nero factus est imperator: nam ille sequenti die ab obitu Claudi, nimis pridie idus Octobris, imperium adivit; ipsum autem Paulum decrevisse usque saltem ad diem sequentis Pentecostes Ephesi commorari, ipsiusmet testificatione habelur expressum; ait enim scribens Epheso ad Corinthios²: « Permaneo Ephesi usque ad Pentecosten. » Cum igitur ex his satis liqueat, egisse Paulum Ephesi usque ad octavum saltem mensem primi anni Neronis imperii, qui numeratur Domini quinquagesimus septimus: ut illic triennio jam inchoato manserit; hoc ipso anno Ephesum eum venisse, necesse est affirmare. Licit enim ipse dicat Paulus, se triennio Ephesi esse commoratum, non sic intelligendum, ut tribus integris annis ibi permanserit; sed (quod ex Luca colligitur) duobus impletis annis, ac tribus insuper mensibus: nam et ipse totius illius temporis rationem sublueens, ait Irium mensium spatium docuisse in synagoga, bieunio autem in schola tyranni. Sic igitur qui hoc anno Domini quinquagesimo quinto Ephesum venit, quinquagesimo septimo post Pentecosten inde recessit, anno primo Neronis imp. Celerum non ultra illud Neronis tempus, ipsum Ephesi egisse, quae de eo dicturi sumus infe-

rius, declarabunt. Haec satis ad temporis rationem: jam Pauli res gestas Ephesi prosequamur.

3. « Cum venisset Paulus Ephesum, inquit Lucas¹, et invenisset quosdam discipulos, dixit ad eos: Si Spiritum sanctum accepistis credentes. At illi dixerunt ad eum: Sed neque si Spiritus est, audivimus. Ille vero ait: In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt: In Joannis baptismate. Dixit autem Paulus: Joannes baptizavit baptismō pœnitentiae populum, dicens: In eum, qui venturus es post ipsum, ut crederent, hoc est, in Jesum. His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Jesu. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos, et loquebantur linguis, et prophetabant: erant autem omnes viri fere duodecim. » Illos putat Joannes Chrysostomus² fuisse advenas Iudeos ex Asia, qui Hierosolymam ad diem festum olim cum accessissent, baptismate Joannis fuerant baptizati, nec de rebus postea ibi gestis quidquam acceperant. « Post haec vero ingressus Paulus, inquit Lucas³, synagogam, cum fiducia loquebatur per tres menses, disputans, et suadens de regno Dei. Cum autem quidam indurarentur, et non crederent, maledicentes viam Domini coram multititudine, discedens ab eis, segregavit discipulos, quotidie disputans in schola tyranni cuiusdam. Hoc autem factum est per biennium: ita ut omnes, qui habitabant in Asia, audirent verbum Domini, Iudei, atque Gentiles. » Haec Lucas. Fortasse hic ille tyrannus sophista, quem scribit Suidas libros decem edidisse de statu et divisione orationis.

4. Quod ad res gestas perlinet: ecce tibi Lucas biennii (quod mireris) res gestas Pauli duobus fere lantum verbis summarim perstrinxit: cum constet ipsum quam plurima ibi passum esse a Iudeis: quod non aliunde quam ex ipsiusmet assertione exploratum habetur. Ephesios enim novissime alloculus, haec ait⁴: « Vos scitis a prima die, qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim, serviens Deo cum omni humilitate, et lacrymis, et temptationibus, quae mihi acciderunt ex insidiis Iudeorum. » Sed quænam haec fuerint insidiae, Lucas scribere prætermisit. Maxima sane illa fuisse certamina, ex eo possumus conjectari, quod Paulus coram Ephesis suas quas illuc est passus aerumnas commemorans, nihil eorum meminit quæ passus est a Gentilibus per Demelrium argentarium: quæ licet gravia fuerint, tamen respectu eorum quæ est a Iudeis perppersus, ut levia prætermisit. Si igitur nullam habuit rationem eorum quæ a Gentilibus sunt illata, ut nec eorum coram illis meminerit, quanta pulanda sunt illa fuisse, quæ (ut ait) acciderunt ex insidiis Iudeorum? Rursus vero idem Paulus in ea quam ad Corinthios scripsit⁵ priore epistola, de his quæ Ephesi passus est, ut re memorabili, sic meminil: « Si secundum hominem ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mor-

¹ Act. xix. — ² 1. Cor. xvi.

³ Act. xix. — ⁴ Act. xx. — ⁵ 1. Cor. xv.

tui non resurgent? » magnas sane se illic aerumnas sustinuisse spe resurrectionis, dictis verbis insinuat.

5. Fuit quorundam sententia¹, Paulum Ephesi damnatum ad bestias, sed Dei gratia ab eorum dentibus liberatum : rem gestam ex quibusdam Pauli Actis, quae et citat Origenes² in Periarcho, Nicephorus³ his narrat verbis : « Verum enim vero qui profectiones Pauli descripserunt, cum quamplurima alia eum simul fecisse et passum esse, tum hoc quoque, cum Ephesi esset, de eo memoriae manda- runt. Cum ibi principem locum Hieronymus obtineret, multa cum libertate Paulus est concionatus : quare Hieronymus illum bene quidem et diserte dicere, sed orationem ejus non esse eorum temporum testatus est. Plebs quidem certe per insolentiam et furem, Paulo compedibus injectis, carceri eum includit, ut leonibus vorandus objiceretur. Ibi tum Eubula et Artemilla, clarorum Ephesi virorum con- juges, fidem edocet a Paulo (noctu enim ad eum ve- niebant) divini lavacri gratiam ab eo petunt. Itaque virtute divina, atque angelici satelliti ministerio, caliginem noctis exuberantia splendoris illustrante, Paulus ferreis compedibus liberatus, illas divino bat- ptismo ad littus maris initiat: et cum id nemo omnium, quibus custodiae cura mandata fuerat, sensisset, ad vincula rursum sua, in quibus leonibus esca asservabatur, redit. Sed enim ingenti magnitudine et robore intolerando leo contra ipsum immissus, in arenam quidem ille procnrrit, sed mox ad Pauli pedes con- sedit. Et cum itidem aliae immanes fere immittentur, ne tangere quidem ulla saerum corpus ad orationem erectum atque compositum sustinuit. His ita actis, derepente fragore, multo vehemens quae- dam supra naturae ordinem grando decidens, mul- torum simul et virorum et ferorum animalium communuit capita, ipsiusque Hieronymi aurem am- putat : qui deinde cum suis per Paulum Deo conciliatus, salutiferum suscepit lavaerum : leo autem ille profugus in montes proximos evadit : et Paulus inde in Macedoniam et Graciam transmittit : mox rursum per Macedoniam vadens, Troadam et Miletum contendit, atque ita tandem Hierosolymam profici- scitur. Mirandum vero non est, Lucam hanc Pauli cum belluis pugnam reliquis ejus Actis non inser- ruisse; nam etsi ex Evangelistis solus Joannes Lazari resuscitationem commemorat, minus tamen de fide veritateque ejus ambigendum. »

6. Haec Nicephorus, licet non aliunde quam ex scriptis apocryphis : quorum fides cum vacillet, diligentiori studio, an veritate subsistant, pervesti- gandum est : cum præsertim Joannes Chrysostomus⁴, et alii eum secuti, Paulum non de bestiis, sed hominibus ferinos habentibus animos intel- lexisse existimarint : sic enim et Ignatius huic simili usus dicendi genere, scribens ad Romanos, ait : « A Syria Romam usque, terra marique cum bestiis depugno, noctu diuque alligatus decem leopardis,

quæ est militaris custodia ; qui et beneficio affecti, peiores finnt. » Quin et ipse Paulus alias cum Ro- ma esse, scribens ad Timotheum⁵ his verbis : « Do- minus mihi astilit, et confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, et audiant omnes Gentes : et liberatus sum de ore leonis, » per leonem significare voluit Neronem, ut interpres omnes summa con- sensione confirmant; nec est aliquis qui dicat Paulum Rome ad leonem fuisse damnatum. Rursum vero considerandum est, quod tradat idem Paulus se Ephesi pugnasse cum bestiis, non autem se tra- ditum bestiis : diversa quippe ratio utriusque pœnae est habenda; damnari enim dicebantur ad ludum, qui in theatrum immittebantur armati cum bestiis pugnaturi; bestiis vero absque pugna mox devo- randi alii tradebantur : sunt plura exempla utrius- que supplicii, sed in his modo non immorandum. Cum itaque dicat Paulus se pugnasse cum bestiis, metaphora potius per bestias homines pravos signi- ficare voluisse, quam gladio accinctum enim leone in theatro pugnasse, omnes arbitror perfacile intel- ligere.

7. Ad hæc, cum constet dictum supplicium vilioribus tantum personis lege⁶ solidum irrogari : Paulus, qui alias flagellis cædendus, se esse Roma- num civem⁷ exceptit, quanto justius et opportunius se ea exceptione liberare potuisset; cum præsertim (ut ipse scribit ad Romanos⁸, et Corinthios⁹, et Lucas in Actis¹⁰ testatur) jam animo concepisset, Hierosolymam primum, ac denique Romanam profi- cisci ? Atque denum si Paulus ejusmodi supplicio affectus esset: non putamus ab ipso omitti debuisse, cum scribens post duos annos ad Corinthios¹¹, sno- rum certaminum coronas texuit : qui enim cætera, ac multa his minora enumerat, eum non facile credimus, quod esse præclarus videbatur, silentio obvolutum reliquisse. Ex his videoas, quanta cautela apocrypha sint admittenda, etiamsi ex Scripturis divinis aliquam sibi videantur fidem adsciscere. Unde magis placet sententia Tertulliani¹², qui ait Apostolum per ea verba significare voluisse Asiaticas pressuras; et Chrysostomi¹³, qui eadem sentire vi- detur. At vero nec assentimur Theophylacto¹⁴, qui existimavit Paulum illis verbis significare voluisse illas pressuras, quas ultimo anno commorationis sue Ephesi passus est instigatione Demetrii argen- tarii¹⁵: nam eo tempore quo scripsit primam episto- lam ad Corinthios, qua de pugna cum bestiis memi- nit, nondum ea de Demetrio contigerant: quod ea ratione facile demonstrari posse videtur, quod Lucas, antequam illa recenseat, hæc de eo dicat : « His expletis, proposuit Paulus in Spiritu, transita Mae- donia, et Achaia, ire Hierosolymam. » Nec aliter Paulus in dieta prima epistola ad Corinthios¹⁶ : « Veniam autem, inquit, ad vos, cum Macedoniam pertransiero : nam Macedoniam pertransibo; » et

¹ Ambr. in 1. ep. ad Corin. c. 45. et alii, ut Theodor. — ² Orig. in Periar. lib. 1. c. 2. — ³ Niceph. lib. II. c. 25. — ⁴ Chrysost. in ep. I. ad Cor. hom. 40.

⁵ 2. Tim. iv. — ⁶ L. III. ff. ad 1. Corn. de sic. — ⁷ Act. XVI. et XVII. — ⁸ Rom. xv. — ⁹ 1. Cor. XVI. — ¹⁰ Act. XIX. — ¹¹ 2. Cor. XI. — ¹² Tert. de resur. car. c. 18. — ¹³ Chrys. hom. 40. in Act. Apost. — ¹⁴ Theophil. in 1. ad Cor. xv. — ¹⁵ Act. XIX. — ¹⁶ 1. Cor. XVI.

panlo post: « Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten. » Sie itaque ex his liquet, ea quae postea subdit Lucas de turbis per Demetrium excitatis, post dictam epistolam scriptam ad Corinthios contigisse ultimo anno commemorationis Pauli Ephesi. Ex quibus omnibus inferimus (ut diximus) multa eademque insignia de his quae Ephesi passus est Paulus, a Luca esse pratermissa. Haec satis de his quae Paulus duobus primis annis passus est Ephesi: cetera autem inferius suo loco dicenda erunt.

8. *De Pauli sudariis, virtute miraculorum insignibus.* — Quod vero ad miracula, quae ibi operatus est, spectat: Lucas¹ res magnas paucis perstringens, haec ait: « Virtutes non quaslibet faciebat Deus per manum Pauli: ita ut etiam super languidos deferrentur a corpore ejus sudaria et semicinctia, et recedebant ab eis languores, et spiritus nequam egrediebantur. » Haec Lucas. Meritoque non communes ac passim fieri solitas has appellat virtutes, quae per sudaria et semicinctia, cum Pauli corpus tetigissent, Ephesi edebantur. Mirari visus est et ipse Dominus, quando vestis sua fimbriae tactu sensit ex se virtutem exisse, ac rogans dixit²: « Quis me fecit? » Quin et majores haec virtutes videri poterant, quae non vestium tunc corpori Apostoli inhærentium, sed et earum que aliquando Pauli corpori adhaesissent, tactu editæ sunt. Ut merito de suis olim ipse Dominus dixerit³: « Qui credit in me, opera quae ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet. » Appareat et in his, sicut olim, sanctificationis unguentum, quod (ut est in Psalmo⁴) in capite positum descendit in barbam, et defluit usque ad oram vestimenti ejus: eodem modo cum Spiritus sanctus suis charismatibus perfundit animam, non tantum illam ea virtute sanctificari, sed redundantia et excrescentia superfluentis mensuræ ac exuberantis gratiae, quacumque illi inhærent, divinâ virtute perfundi; et ea quidem, que terrenis pariter atque caelestibus imperans, daemones cruciet, et ad fugam compellat, et supra naturæ vires morbo languentes restituat sanitati; ut de sudariis et semicinctis Pauli testatur Lucas, quae a corpore ejus dilata languores curabant, et pravos daemones abigebant.

9. *Usus sacrarum reliquiarum in Ecclesia, et de miraculis ex iisdem.* — Videas in his igitur, tam Domini quam Pauli apostoli exemplo et auctoritate, cultum sacrarum reliquiarum in Ecclesia institutum, stabilitum, eumdemque ab Evangelistis scriptis testatum, atque miraculis comprobatum: ut non sit qui jure calumniam facere possit, si exemplo haemorrhioisse, et aliorum, qui (quod ait Marcus⁵) tangentes eamdem Domini timbriam sanabantur, atque Ephesiorum credentium, Christi, Pauli, ac ceterorum sanctorum quisque fidelium reliquias petat, ut ex illis hauriat illam gratiam, quam illi olim sunt fide prævia consecuti. Dicant hagiomachi (si qua tamen in eis umbra saltem evangelicae veritatis reliqua sit), si eadem ipsa Christi vestimenti

fimbria extaret hodie, sique illa ipsa Pauli sudaria et semicinctia haberentur, atque ob ipsorum oculos ponerentur: quid, queso, facturi essent? Aversarentur? Si eo teneritatis et procaciae pervenissent ut execrarentur, certe non aliorum quam malorum dæmonum se participes esse significant, eorumdemque se consortes esse profiterentur, qui eadem sudaria Pauli ac semicinctia exhorreuentes potius quam illa pati sustinentes, ab obsessis diu corporibus fugiebant. Penes quos igitur catholica veritas, an apud eos qui ex Evangelistarum praescripto, Domini et Pauli auctoritate, haemorrhioisse et aliorum ac denique maxime piorum Ephesiorum exemplo, sanctorum reliquias, ut aliquam inde salutem hauriant, quo deceat cultu et honore prosequuntur? an apud eos, qui eas, ut dæmones, detestantur? O quam profundo barathro, obscurissima offusi caligine definitur, qui haec tam patentia, ac toto celo perspicua non intelligunt. An fortasse quæ sunt divinitus concessa orariis et semicinctiis, eadem negaverimus Pauli ossibus attributa? Vel haec omnia Paulo privatim, et non ceteris sanctis omnibus communicata dixerimus? Appello omnium quotquot fuerunt unquam ab ipso exordio nascens Eclesie Patrum sententiam, si quid ab his contrarium unquam senserint.

10. Ex his vero qui extra classem Catholicorum per diversarum haeresum abrupta precipitia se dererunt, primus omnium impugnator divinitatis Spiritus sancti Eunomius, non alio certe quam satanico spiritu afflatus, divini Spiritus hostis, cultum saclarum reliquiarum ausus est impugnare: quem perditissimus Vigilantius, et inde Claudius Taurinensis, ac denum cæteri haereticorum satellites sunt consecrati. Unde Gennadius¹: « Sanctorum corpora, et præcipue beatorum martyrum reliquias, perinde ac si Christi membra sincerissime honoranda, et basilicas eorum nominibus appellatas, velut loca sancta divino cultui mancipata, affectu piissimo et devotione fidelissima adeundas eredimus. Si quis contra hanc sententiam venerit; non Christianus, sed Eunomianus, et Vigilantianus creditur. » At (quod majus est) extant ipse timbriae Christi, et Pauli sudaria et semicinctia, non quidem in thecis aureis asservata, sed in divine Scripture thesauro fidelius custodita, et aeternitati divinitus consecrata, quorum tanquam aspectu ipsa perfidia, et impietas refellatur.

11. Sed his missis, nos interim (quod nostrarum est partium) ipsarum ecclesiasticarum traditionum fontes aperientes, et unde illæ primum fluxerint demonstrantes, qui inde purissimi dimicaverint latices, qua possumus brevitate narremus. « Cum igitur, ut ait Lucas², deferrentur a corpore Pauli ejus sudaria, et semicinctia, recedebant languores, et spiritus nequam egrediebantur. » « Non ferentes tangebant solum, inquit Chrysostomus³, sed et accipientes apponebant. Idecirco Christus non per-

¹ Act. xix. — ² Luc. VIII. Matth. ix. Marc. v. — ³ Joan. XIV. — ⁴ Psal. CXXXII. — ⁵ Marc. vi.

¹ Gennad. de Eccles. dogm. c. 73. — ² Act. xix. — ³ Chrysost. hom. 41. in Act.

mittit illum abire in Asiam, observans (ut quidem opinor) tempus hoc; » nimirum ut catholicum dogma de cultu sacrarum reliquiarum tanto exemplo et auctoritate stabiliretur. Quod vero idem Chrysostomus¹ alibi iterum rem exaggerans dicat vestibus et umbra pauli mortuos surrexisse; id quidem in his quae ad umbram spectant, more rhetorum amplificando potius quam ut ex authentica probari posset, historia, locutum esse opinamus: nam id Petro tantum fuisse concessum speciali quadam prærogativa, superius dictum est. Ceterum quod ad vestes pertinet ac mortuos excitatos: quis dubitat ea contingere facile potuisse? quid enim tam mirum videri debet, si adnotis sudariis Pauli, morlui ad vitam resurrexissem, cum seribat Gregorius, caligula S. Honorati defuntem puerum esse revocatum ad vitam? Sed et alia his similia exempla complura suppetunt.

12. Ex ejusmodi igitur exemplis inhasit fidelibus pia ac religiosa traditio, ut cum minus licet ipsa sanctorum sepuleris condita corpora tangere, sudaria vel aliquod aliud velum eisdem desuper admoverent, quod dicebatur sanctuarium², sive brandem. Quantam autem inde virtutem haurirent ejusmodi vela admota sanctorum tumulis, locuples testis est Gregorius papa³ scribens ad Constantiam Augustam, et alii. Porro non solum velamina alque panniculos, sed et vestimenta languentium ac defunctorum, sacris altaribus, ubi essent reliquiae martyris, superposita, ad restituendos incolumitati ægrotantes, et ad vitam defunctos, accepisse virtutem fidelissimus testis est S. Augustinus, qui ad arguendam Gentilium impietatem, complurium miraculorum suo tempore in Africa editorum catalogum texuit: camdemque gratiam floribus, qui iisdem sacrarum reliquiarum loculis admoveri consueverunt, impartiri solitam, pluribus idem monstrat⁴ exemplis.

13. Sed quid haec memorem, cum non tantum sudaria et semieinetia, velamina, vestes, flores, et frondes, et si quæ alia sacris admota reliquiis tantam operandi miracula vim consequi consueverint, sed ipse pulvis et situs, quo (ut accidit) sanctorum sepulera aliquando obducerentur, vel etiam circumaspergerentur, eadem virtute pollerent? Fidem horum integrum faciunt Patres fere omnes, et in primis Gregorius Nyssenus⁵, qui de ejusmodi consuetudine pulveris colligendi haec ait: « Si quis pulverem, quo conditorum, ubi martyris corpus quiescit, obsitum est, auferre permittat: pro munere pulvis accipitur, atque tanquam res magni pretii condenda terra colligitur. » Ceterum quot quantave miracula ex collecto pulvere circa sanctorum sepulera jacente Dens operari consueverit, verax testis est Gregorius papa⁶, qui fideli certaque

attestatione refert, ex pulvere collecto ex altaris crepidine mortuum esse revocatum ad vitam. Multa etiam id genus, et de his quæ ipse expertus est, scribit Gregorius Turonensis⁷.

14. Iosuper quæ a sanctorum loculis sunt penitus separata, sed tamen in ipsorum impenduntur honorem, eamdem edendi miracula facultatem sunt divinitus assesta; ut oleum, quo ex more in Ecclesia antiquitus observato, lampades circa sepulera martyrum solent incendi: eo enim unctum cadaver filii Irenæi esse revocatum ad vitam, S. Augustinus⁸ est auctor. Theodoretus⁹ itidem ingentia plauæ miracula de eodem oleo ex lycnis ad martyrum sepulturas suspensis collecto scriptis tradit. Venantius Fortunatus¹⁰ admirabilem sane gratiam ex oleo lampadis consequentem, sibi carmine cecinit: cui eliam rei adstipulatur Paulus Diaconus¹¹. Sed in his non immorandum: satis enim superque erit de his tanto viro dignam Gregorii Nazianzeni¹² sententiam protulisse, qua haec dicit de sanctis martyribus: « Quorum corpora idem possunt quod animæ, sive manibus contrectentur, sive honorentur: quorum vel solum sanguinis gutta, atque exigua passionis signa idem possunt quod corpora. Et alibi¹³: « Est adeo, inquit, frequens horum luctæ certaminumque veneratio, ut exiguis pulvis, aut reliquia veterum ossium, totius ad honorem sufficient; et nonnullorum saltem appellationem reliquiarum omnino expertem, scio locis certis inditam esse pro toto martyre, quæ, tamen eamdem vim obtinerit: Orem prodigiosam! salutem afferit sola recordatio. » Haec Gregorius.

15. Cum igitur eamdem virtutem in exigua parte reliquiarum martyris, quæ in toto sit corpore, inesse, experimento ipse testetur: inde evenit, ut corpus unius martyris in plures interdum partes dividi soleret, recondique in diversis altaribus, quæ sepulera sunt martyrum, ut auctoritate divinæ scripturæ¹⁴ constat: indeque fortasse accedit, ut cum unius ejusdemque martyris diversis in locis reliquie condite haberentur, et aequæ ac si integrum corpus ubique horum locorum conditum esset, eadem miracula sint operatae, unius ejusdemque martyris corpus diversis in locis haberi dicatur. Tolerabilis error, cui non hominum impostura, sed exuberans divina largitas præbuit occasionem: dum quod ob virtutis præstantiam diversis in locis sit unius ejusdemque martyris erecta memoria, vel excitatum sepulcrum (quod esse consuevit sacrum altare) quisque apud se corpus illius habere est opinatus. At si licet sacra profanis conferre: Dionysius Halicarneus¹⁵, de pluribus Æneæ sepulceris hanc afferit rationem, sic dicens: « Quod si quem perplexum facit, quod Æneæ sepulera monstrarentur

¹ Chrysost. hom. 6, in epist. 1. ad Corinth. et homil. 8, in epist. ad Roman. — ² Vide notata a nobis in Rom. Martyr. die 15 Junii. — ³ Gregor. lib. III. epist. XXX. Joan. Diacon. in Vit. Gregor. lib. II. c. 42. Greg. Turon. de glor. martyr. c. 28. — ⁴ Aug. de Civit. Dei lib. XXII. c. 8. — ⁵ Greg. Nyssen. orat. in laud. magni Theodori. — ⁶ Greg. diacon. lib. III. c. 17. — ⁷ Greg. Nazian. in Cygneis de Animi submiss. edit. Levenkl. — ⁸ Apoc. VI. — ⁹ Dionys. Halic. lib. I.

multis in locis, nec possit nisi uno esse conditus: cogitet hanc dubitationem esse vulgarem; et intelligat, quod quamvis unius locus capiat corpora talium, apud multos tamen monumenta eis facta sunt, in gratiam acceptam utilitatis cuiuspiam. » Haec ille: que quidem de sanctis martyribus multo magis potuerunt accidisse; cum praesertim non satis esset ob accepta a sanctis martyribus beneficia memoriam illis erigere, nisi etiam ipsorum¹ reliquiis conseceretur altare, quod esse sepulcrum martyrum consuevit; qua ratione Basilius² ait, quadriginta illos martyres dici esse conditos in variis civitatibus, quia qualibet ipsarum parlem aliquam reliquiarum possideret. Sed haec obiter de earum virtute.

16. Quod vero ex ratione instituti nobis propositum est; reliquum esse videtur, ut traditionem de sacrarum reliquiarum cultu ex Christi simbria in Ecclesia demonstratam, de Pauli surariis et semi-cinetis confirmatam, ac de reliquiis martyrum amplissime propagatam, per singula tempora breviter demonstremus. Quam autem diligent studio a nonnullis pars aliqua instrumentorum passionis Dominicæ ac sepultura ejus fuerit asservata, diximus superius suo loco, dicturi et inferius, quando postulabat occasio. Quanta insuper diligentia vineula ipsa, quibus tum Hierosolymis tum Romæ vincutus est Petrus, recondita fuerint, et in honore habita, consule nostras Notas in Romanum Martyrologium³. Si igitur ipsa dirarum instrumenta pœnarum, quod, licet nonnisi ad cruciatus inferendos, martyrem fetigerint, tantum virtutis et gratiæ ex ejus membris hauserunt, ut ex eis innumera fere miracula edita referantur; quod et de in eo ex lapidibus, quo Stephani protomartyris brachium perennum est, Augustinus testatur⁴: quid dicendum de ipsiusmet martyris reliquiis sacratissimis, quas sub sacro altari, in quo incuruentum immolaretur sacrificium, condi consuevit, et Joannes annuit in Apocalypsi⁵, et totius Catholicæ Ecclesiæ antiquus usus demonstrat? Inde flagrans semper desiderium incessit mentes fidetum, potundi sanctorum virorum reliquiis.

17. Sed aliquot id demonstremus exemplis et quidem Apostolorum, eorumdemque successorum temporibus. Ipso enim tempore quo Petrus et Paulus Romæ sunt passi, testatur Gregorius⁶ Orientales Christianos Romam venisse, ut ipsorum tanquam suorum Gentilium, reliquias vindicarent, sed divino miraculo impeditos eas secum portare nequivisset. Rursus etiam cum martyrium in theatro Romæ Ignatius consummasset, mox eo quo lieuit solemniti ritu fidetum humeris Antiochiam usque, venerandum corpus ejus delatum est: quod non tantum antiqua Martyrologia, et Graecorum Menologia, sed Joannes Chrysostomus⁷ et ipse Antiochenus, cui haec certiora esse poterant, testatur multis, ac pre-

sertim his verbis: « Roma stillantem ejus sanguinem excepit; vos reliquias ejus suscepistis. Vos episcopatu ejus gavisi estis; illi martyrio sunt letati; certantem illi, vincentem ac coronatum conspexerunt; vos perpetuo illum possidetis. Exiguum ad tempus cum vobis ademit Deus, sed majori cum gratia restituit. » Et paulo inferius: « Sanctum illum omnes ex ordine civitates ab Urbe relatum suscipientes humerisque gestantes, Antiochiam usque sunt comitatæ, martyrem coronatum concelebrantes, collaudantes victorem, diabolum deridentes. » Idem multa post haec de miraculis a sepulcro ejus scaturire consuetis enarrat. De reliquiis Polyeurpi huius aequalis haec Smyrnensis Ecclesia⁸: « Sic nos postea ossa ejus potiora lapillis pretiosis, auroque puriora, ex cineribus selecta, eo loco reposuimus, qui illis erat decorus consentaneusque. Ubi sane nobis aliquando in unum coactis Dominus præstabit, ut celebrem ejus martyrii diem, instar natalis festi, cum exultatione et gaudio quantum fieri potest maximo recolamus. »

18. Sed sicut Christianorum fuit, martyrum reliquias colligere et venerari; ita Gentilium, illas disjicere et profanare; prout Ecclesiae Lugdunensis⁹ epistola de martyribus apud se passis sub Marco Aurelio Antonino et L. Vero affirmat his verbis: « Postea ab impiis illis et facinorosis carnificibus illorum corpora exusta inque cineres redacta, in Rhodanum fluvium, qui illuc in proximo defluit, spargebantur, quo nullæ quidem illorum reliquiae amplius super terram restarent. » Consueverant Christiani, ejusdem cultus causa, sanctorum martyrum extinctorum, qui in cœmeteriis sepeliebantur, loca frequenter adire: ad quæ accedere si legibus persecutorum imperatorum essent aliquando vetiti; cessante persecutione, ea adeundi cum esset facta potestas, frequentiori cœtu eadem (ut est apud Eusebium¹⁰) frequentare. Sed non est quod in singulis de ea re exemplis enarrandis immoremur; cum non reperiantur Acta martyrum, in quibus haec eadem semper non inveniantur novis exemplis esse testata. Quod si quid post persecutions Gentilium imperatorum sit factum requiras, nullum plane invenies scriptorum orthodoxorum (ne singulos enumerando molesti simus) qui cultus sacrarum reliquiarum non sit fidelic ac constans assertor. Quin etiam si ethnicos Christianorum hostes consulas, quantumlibet haec illi subsannarent, apud illos plus satis invenies expressum quis de ea re mos Christianorum fuerit, et quæ consuetudo in Ecclesia inoleverit. Ecce tibi Eunapius Sardianus¹¹ Alexandriae asservari ait condita capita martyrum, quos Christiani ut sanctos colerent, iisdemque genua submitterent, seque illorum sepulcris prosternerent, legatosque precium apud Deum eosdem habere dicentes. Haec ille; licet ob demolitum Serapidis templum, in

¹ Concil. African. c. 50. — ² Basil. orat. in xl. martyr. — ³ Mart. Rom. die 1 Aug. — ⁴ Aug. serm. 31. 32. de divers. edict. Lovan. pag. 488. 489. — ⁵ Apoc. vi. — ⁶ Greg. lib. iii. epist. xxx. — ⁷ Chrysost. hom. in laud. Ignatii tom. v. col. 4529. edit. Parisien.

⁸ Apud Euseb. hist. lib. iv. c. 14. — ⁹ Apud Euseb. hist. lib. v. cap. 1. — ¹⁰ Eusebus lib. vii. cap. 12. — ¹¹ Eunap. in Vit. Philosopher.

Christianos infensissimus dictos martyres multis exagit contumeliis.

19. Ceterum magnam esse a majoribus adhibitam diligentiam, ne quorumlibet, qui fidei causa imperfecti viderentur, reliquie ut martyrum colebantur, sed illorum tantum, quos probasset Ecclesia; egregie expressum habes ab Optato Milevitano, dum agit de Lucilla famosissima femina Donatistarum patrona, quam a Ceciliiano archidiacono reprehensam dicit, quod ante Eucharistiae sumptionem os nescio ejus hominis mortui, si martyris, nondum tamen vindicati, ori admoveret: hoc est, cultum illum non opportuno tempore exhiberet reliquiis hominis enjusdam extincti, sed nondum ab Ecclesia inter martyres recepti. Qualiter autem in primis auctoritate primatis episcopi, sublilissimaque inquisitione adhibita, quibus cultus martyrum exhibendus esset, diligenissime tractaretur, eliam persecutionis instanti procella, habes apud Augustinum¹ de actis martyrum delatis ad Mensurium episcopum Carthaginensem temporibus Dioctetiani. Insuper sicut a Ceciliiano improbatus est cultus martyris nondum recepti, ita et ab Auguslino² notati sunt circulatores quidam monachi, qui quiescus causa distraherent reliquias quasdam quas dicerent esse martyrum. Porro quam accurate atque perspecte providerint episcopi Africani, temporibus Augustini, ut nonnisi cerlis sanctorum reliquiis memoriae martyrum consecrarentur, neve inanibus superstitionibus et revelationibus plebs ignara deciperetur, docet canon Concilii Carthaginensis³.

20. Quanta etiam cura ac diligens studium fuerit Romanorum Pontificum, ne quid de his, quod inexploratum esset, admitteretur: exemplum habes de Gregorio papa⁴ in hunc modum reseribente ad

Augustinum: « Fecimus quod petisti, quatenus populus, qui in loco quondam sancti Sixti martyris corpus dixerunt venerari, quod iudee fraternitati nec verum nec veraciter sanctum videtur, certa sanctissimi martyris beneficia suscipiens, colere incerte non beat. Mihi tamen videtur, quia si corpus quod a populo enjusdam martyris esse creditur, nullis illie miraculis cornicet, et neque aliqui de antiquioribus existunt, qui se a parentibus passionem ejus audisse fateantur; ita reliquiae, quas petisti, seorsum condende sunt, ut locus, in quo prefatum corpus jacet, modis omnibus obstruatur, nec permittatur populus cerlum deserere, et incertum venerari. » Ille Gregorius. At vero quid longe pest Gregorium statuerit de eadem re Innocentius papa III, habes expressum in concilio Lateranensi¹. Quod si aliquando in eundem cultum aliquis irrepsisset error, non ex traditione majorum, sed privato aliquorum instinctu; Deus non permisit illum diu latere, sed alicui sancto viro rem aperire non praetermisit, ut veritale prodita, falsitas appareret; quod et de S. Marliano Severus² scribit. Quamobrem sancta Ecclesia eam caulelam adhibendam esse existimat, ut nulla Ecclesia dedicaretur, nisi ubi nullum corpus humatum fuisse constaret: ut apparet in epistolis de consecratione ecclesiarum a S. Gregorio³ ad diversos scriptis. At haec in praesentiarum de traditionibus sacrarum reliquiarum dixisse, satis esse existimamus, dicturi de iisdem frequentius suis locis in posterum; nam de his cerebris agere, Annales Ecclesiastici passim suppeditantes argumentum, nos admonent. Sed jam quae ad rerum gestarum historiam pertinent, prosequamur.

¹ Aug. in brev. collat. die 2. c. 13. — ² Aug. de oper. monach. c. 28. — ³ Concilium Carthagin. quintum c. 14. — ⁴ Greg. lib. XII. c. 9.

¹ Concil. Lateran. c. 2. — ² Sever. in Vit. S. Marli. c. 8. — ³ Greg. lib. II. epist. IX. et alii.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5546. — Olymp. 208. an. I. — Urb. cond. 806. — Jesu Christi 53. secundum Baronium 55.
— Claudi imp. 13.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *D. Junius*, et *Q. Haterius*. Accuralius Phlegon in lib. de Reb. Mirabil., cap. 7, scribit consules fuisse *Decnum Junium Silanum Torquatum et Q. Asterium Antonium*, sed loco *Decnum*, *legendum*, *Decimum*, et

loco, *Asterium*, *legendum*, *Haterium*. *Anonymous* ab em. card. Norisio editus *Silanum et Antoninum* profitetur, que, ut inquit Onuphrius, *Junii et Haterii cognomina sunt*.

PETRI ANNUS 12. — CHRISTI 56.

1. *De filiis Scevæ, principis sacerdotum, Corinthi curantibus in nomine Jesu energumenos, et de virtute nominis Jesu.* — Adveniente anno Domini quinquagesimo sexto, quo M. Asinius Marcellus, et M. Acilius Aviola coss. creati sunt, Paulus jam annum secundum agebat Ephesi : cum non tantum ejus prædicatione, sed nova occasione filiorum Scevæ principis sacerdotum, in nomine Jesu ejiciendum dæmonia, magna facta est ad Christianam religionem accessio. Rem gestam his verbis Lueas evangelista describit¹ : « Tentaverunt quidam de circumstantibus Judæis exorcistis, invocare super eos, qui habebant spiritus malos, nomen Domini Jesu, dicentes : Adjuro vos per Jesum, quem Paulus prædicat. Erant autem quidam Judæi Scevæ principis sacerdotum septem filii, qui hoc faciebant. Respondens autem spiritus nequam dixit eis : Jesum novi, et Paulum scio : vos autem qui estis? Et insidiens in eos homo, in quo erat dæmonium pessimum, et dominatus amborum, invaliduit contra eos, ita ut nudi et vulnerati effugerent de domo illa. Hoc autem notum factum est omnibus Judæis atque Gentilibus, qui habitabant Ephesi : et cecidit timor super omnes illos, et magnificabatur nomen Domini Jesu. » Haec Lueas. Cum vero Judeorum non ignobiles viri, sed filii principis sacerdotum exorcistas agerent; arcanum fuisse a majoribus traditum ministerium dæmones expellendi, nec commune omnibus, facile potest intelligi.

2. Qui primus omnium haec docuit Hebraeos, Salomonem fuisse, Josephus² affirmat, qui et hac de re mira quedam scriptis mandavit, sic dicens : « Praestitit autem Dens etiam Salomoni, ut contra dæmones artem ad utilitatem hominum et corum euras edisceret. Incantationes enim instituit, quibus adstricti dæmones, ne denuo redeant, effugantur. Et haec cura hactenus apud nos multum prævalere dignoseitur. Vidi etenim quemdam Eleazarum de gente nostra, præsente Vespasiano, et ejus filiis, et tribunis, alioque simul exercitu, curantem eos qui a dæmonibus vexabantur, dæmoniaci naribus admoto animo habente sub signaculo radicem a Salomone monstratam : deinde per nares odorantis dæmonium abstraxit, et repente cecidit homo. Postea id adjuravit ne amplius rediret, Salomonis interim mentionem faciens, et incantationes ab illo inventas recitans. Volens autem satisfacere, ac probare præsentibus

Eleazarus hanc se habere virtutem, ponebat ante eos aut calicem aut pelvis aqua plenum, et dæmonio imperabat, ut ab homine egressum ea averteret, et videntibus præberet indicium quod hominem reliquisset. Quo facto, sapientia Salomonis cunctis innuit. » Haec Josephus, qui et alibi¹ de radice quadam admirabilem virtutem habente pellendi dæmones pluribus agit. Non tantum vero his utebantur Judæi artibus ad obsessa a dæmonibus corpora liberanda : sed erat apud illos in confesso, per virtutem nominis Tetragrammaton, si cui illud scire ac fari lieuisset, quemlibet eam facultatem adversus dæmones assequi posse, ut testatur Epiphanus² agens adversus Ebionæos, cum de Josepho Judæo homine narrat historiam; qui nec adhuc credens (ut fecisse vidi mus filios Scevæ) in nomine Jesu a dæmonio obsessum hominem liberavit. « Quod signum, inquit Epiphanus, ut notum factum est Judæis qui illic erant, multus rumor sequebatur ex his qui dicebant : Josephus, gazophylaciis apertis, et invento nomine Dei scripto, eoque lecto, magna signa facit. Erat quidem verum quod ab ipsis dicebatur, sed non sic velut ipsi suspicabantur. » Haec Epiphanus.

3. Hoc itaque de ineffabilis Dei nominis virtute esse traditum, non ignorantes Scevæ filii, videntesque tum a Paulo, tum a ceteris Christianis in nomine Jesu haec eadem et alia miracula factitari; et ipsis ad dæmones expellendos eodem utendum sibi nomine, ut divinitus revelato, existimarent. Justinus³ martyr in ea disputatione disertissima, quam habuit cum Tryphone, haec habet in eamdem sententiam : « Per nomen siquidem istius ipsius Filii Dei, et primogeniti creature omnisi, et ex virtute geniti, per passionibusque obnoxii hominis facti, et sub Pontio Pilato a populo vestro crucifixi et mortui, qui et a mortuis resurrexit, et in eam asecdit, dæmonium omne adjuratum vincitur, et in ditionem redigitur. Sin vos per nomen quodvis, qui vobis fuere, regum, aut justorum, aut prophetarum, aut patriarcharum adjureatis, non subjicitur vobis dæmonium aliquod. Cæterum si quis vestrum adjuret per Deum Abrahæ, et Deum Isaæ, et Deum Jacob (nam is Christus est) fortasse subjiciatur. Exorcistæ certe quidem seu adjutores vestri jam arte quadam, dixi, veluti Gentes in adjuratione utuntur, et thymiamata et vincula adhibent. » Haec Justinus.

4. *De exorcismis eorumque usu in Ecclesia.* —

¹ Act. xix. — ² Joseph. antiq. lib. viii. c. 2.

¹ Joseph. de bello Jud. lib. vii. c. 25. — ² Epiphanus haeres. xxx.
— ³ Justin. dialog. de verit. Christ. relig.

Quod vero Seceva filii (ut habent Acta) per Iesum nomen adjurantes daemones, non illis absque adjuratione preciperen: existimat Origenes¹, non ex Christi Evangelio, sed potius ex ritu iudaico adjurations ejusmodi provenisse, quibus Christiani etiam interentur: sie enim ait: « Quare aliquis, si convenit vel daemones adjurari. Et qui respicit ad multos qui talia facere ausi sint, dicit non sine ratione fieri hoc. Qui autem aspicit Iesum non modo imperantem daemonibus, sed etiam potestatem dantem discipulis suis super omnia daemonia, et ut intimitates sanarent; dicit, quoniam non est secundum potestatem datam a Salvatore adjurare daemonia: iudicatum est enim. Hoc etsi aliquando a nostris tale quid fiat, simile fit ei, quod a Salomone scriptis adjurations solent daemones adjurari. Sed ipsi, qui utuntur adjurations illis, aliquoties nec idoneis constitutis libris utuntur, quibusdam autem et de Iebræo accepli adjurant daemonia. » Haec eum deducat Origenes ex eo quod ait: « Sicut christiano homini ex Evangelii prescripto non licet omnino jurare, sic nee etiam quempiam adjurare; » sicut falsa est illa propositio, ita etiam que inde est deducta conclusio.

5. Verum cum inter credentium signa illud adnumeretur², ut in nomine Iesu fideles daemonia ejeciant, consuevisse Christianos sic adjurando, daemones pellere; non solum quem nuper recitavimus, Justinus martyr, sed et ceteri antiquorum Patrum affirmant. Imo non adjurations tantum, sed aliquibus majorum traditione probatis ritibus id legitimate fieri posse, Domini nostri in primis admonemur exemplo: quippe qui cum solo nutu (ne dicam verbo) ab obsessis corporibus propria virtute daemones pellere potuisse; nihilominus aliquando signa quaedam, quæ exorcismi vim viderentur habere, adhibenda putavit; ut cum sanaturus esset habentem daemonium surdum et mutum, « apprehendens eum de turba seorsum, inquit Marcus³, misit digitos suos in auriculam ejus, et exprens tetigit linguam ejus, et suspiciens in cælum ingenuit, et ait illi: Ephpheta, quod est, adaperire. » Qui etiam et ad exorcismum spectare jejunium et orationem monstravit⁴, et sine illis id minime licuisse Apostolis, quamvis antea cum missi fuissent ad prædicandum⁵, accepissent a Domino virtutem et potestatem super immundos spiritus.

6. At licet non discipulos tantum, sed et credentes omnes pellendi daemones a Domino gratiam consecutos esse, evangelica veritas⁶ attestetur, et exemplo saepius monstratum sit, taicos homines daemones ejecisse, quod et de militibus testatur Tertullianus⁷, qui et parentes exorcizare filios solitos dicit⁸: tamen fuisse peculiare munus ordinis ad hoc opus in Ecclesia instituti, sanctorum Patrum attestatione exploratissimum est, et in primis Ignatii⁹ Apo-

stolorum discipuli, qui inter cæteros ecclesiasticos ordines et officia recenset exorcistas. Cornelius papa scribens ad Fabium Antiochenum¹⁰, in Romana Ecclesia institutos dicit exorcistas et lectors una cum ostiariis quinquaginta duos: Concilia præterea Romanum¹¹, Laodicenum¹², et Carthaginense¹³ inter ordines ecclesiasticos adnumerant exorcistas, sicut et Hieronymus¹⁴. Insuper in prædicto concilio Laodiceeno¹⁵ statutum est, ne, qui non sunt ab episcopis ordinati, tam in ecclesiis quam in domibus exorcizare præsumant. Imo ne quid superstitionis in exorcismos irreperet, consultum est ut ordinandus exorcista de manu episcopi fibellum acciperet, in quo scripti essent exorcismi, dicente sibi episcopo: « Aceipe, et commenda memorie, et habeto potestatem imponendi manus super energumenum, sive baptizatum, sive catechumenum; » ut habetur in Concilio Carthaginensi¹⁶, et antiquis Ecclesie ritualibus libris. Invenitur Tertullianus¹⁷ in feminas quæ exorcizare præsumerent, sic dicens: « Ipse mulieres hereticæ quam procaces, quæ audeant docere, exorcismos agere, etc. »

7. Quod vero ad antiquum exorcismorum usum spectat: Justinus martyr¹⁸ non tantum loco superius citato, sed et ante, haec ait: « Ejus nominis (Iesu videlicet) potentiam daemones tremunt et reformidant: et hodie quoque illi per nomen Jesu Christi erucifixi sub Pontio Pilato, qui Iudaæ procurationem egit, adjurati nobis parent. » Idem de his Tertullianus¹⁹ ad Scapulam in hunc modum. « Daemones non tantum respuimus, verum et revineimus, et quotidie traducimus, et de hominibus expellimus, sicut plurimis notum est; » et alibi²⁰: « Edatur aliquis, inquit, sub tribunalibus vestris, quem daemone agi constet: jesus a quolibet christiano loqui spiritus ille, tam se daemонem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso. Aequa producatur aliquis ex his qui de Deo pati existimantur, qui aris anhelantes, numen de nido concepiunt; nisi se daemones confessi fuerint, christiano mentiri non audentes; ibidem christiani procacissimi sanguinem fundite. » Et Cyprianus²¹ in eamdem sententiam: « O si audire velles (sic enim competit Demetrianum Africæ proconsulem) et videre, quando a nobis daemones adjurantur, et torquentur spiritualibus flagris, et verborum tormentis de obsessis corporibus ejiciuntur: quando ejulantes et gementes voce humana, et potestate divina flagella et verbæ sentientes, venturum judicem confitentur. Veni et cognoscere vera esse quæ dicimus. Et quia sic deos colere te dieis; vel ipsis, quos colis, crede, aut si volueris et tibi credere: de te ipso loquetur, audente te, qui nunc tuum pectus obsedit, qui nunc mentem tuam ignorantiae nocte cœcavit. Videbis nos

¹ Orig. in Mat. tract. xxxv. — ² Marc. xvi. — ³ Marc. vii. — ⁴ Marc. ix. — ⁵ Marc. vi. — ⁶ Marc. xv. — ⁷ Tertul. de coron. mil. c. 11. — ⁸ Tertul. de idolat. c. 11. in fine. — ⁹ Iagn. ad Antiochen. epist. xii.

¹⁰ Apud Euseb. hist. lib. vi. c. 35. — ¹¹ Concil. Rom. sub. Silvest. c. 3. et 7. — ¹² Concil. Laodic. c. 24. — ¹³ Concil. Carthag. iv. c. 7. — ¹⁴ Hier. iu. epist. ad Tit. c. 3. — ¹⁵ Concil. Laodic. c. 26. — ¹⁶ Concil. Carthag. c. 7. — ¹⁷ Tertul. de prescr. c. 41. — ¹⁸ Justin. de verit. Christ. religionis. — ¹⁹ Tertul. ad Scapul. c. 2. — ²⁰ Tertul. in Apolog. c. 23. — ²¹ Cyprian. ad Demetr.

rogari ab eis quos tu rogas, timeri ab eis quos tu adoras: videbis sub manu nostra stare vinculos, et tremere captivos, quos tu suspicis et veneraris ut dominos. Certe vel sic confundi in istis erroribus tuis poteris quando conspexeris et audieris deos tuos, quid sint, interrogatione nostra statim prodere, et praesentibus licet vobis, præstigias illas et fallacias suas non posse celare. » Hæc Cyprianus; qui et ad Donatum¹: « Facutas, inquit, datur, immundos et erraticos spiritus, qui expugnandis se hominibus immerserint, ad confessionem minis inrepanibus cogere; conflictantes, ejulantes, gementes, incremento pœnae propagantis extendere, flagris cædere, igne torrere. Res illic geritur, nec videtur, occulta ptaga, pœna manifesta. »

8. Verum aliquando dæmones mendacis confitit eludere conatos esse exorcistarum assutus, Tertullianus² declarat his verbis: « Hanc quoque fallaciam spiritus nequam sub personis defunctorum delitescentis, nisi fallor, etiam rebus probamus: cum in exorcismis interdum aliquem se ex parentibus hominem sui affirmat, interdum gladiatorem, vel bestiarium, sicut et atibi Deum, nihil magis curans quam hoc ipsum excludere quod prædicamus, ne facile credamus animas universas ad inferos redigi, ut et judicii et resurrectionis fidem turbent. Et tamen ille dæmon postquam circumstantes circumvenire tentavit, instantia divine gratiae victus, id quod in vero est, invitus confitetur. » Insuper (sunt experti sunt Apostoli³) dæmones pertinacissime inhærere corporibus solitos, ut nulla exorcismorum vi expelli valeant Origenes⁴ ostendit, hæc dicens, cum explicat librum Josue: « Tale aliquid intelligere possumus, quia dicit: Permansit habitare Amorrhæus in ipsis. Verbi gratia: Si inimica virtus dæmonis ex amaritudinis turma veniens, obsideat alicujus corpus, perturbet, ac decipiat mentem; adhibeantur autem multæ orationes, multa jejunia, multæ exorcistarum invocationes; et ad hæc omnia surdus dæmon in obsesso corpore permaneat et persistat, tolerabilius ferens exorcistarum pœnas, et adhibita sibi ex Dei nominis invocatione tormenta, quam discedere ab homine quem impudenter obserdet et nequiter: ita etiam hic intelligendum est in istis qui dicuntur Amorrhæi, qui permanent et persistunt habitare in Eлом. »

9. Plurimum vero conferre fidem obsessi, ut exorcismi vim sibi insitam operentur, Cyprianus⁵ in primis his verbis testatur: « Adjurati per Deum verum a nobis, statim cadunt, et fatentur, et de obsessis corporibus exire coguntur. Videas illos nostra voce et operatione majestatis occultæ flagris cædi, igne torri, incremento pœnae propugnantis extendi, ejulare, gemere, deprecari; unde veniunt, et quando discedunt (ipsis qui se colunt audientibus) confiteri; et vel exiliunt statim, vel evanescunt gradatim, prout fides patientis adjuvat, aut gratia curantis aspirat. » Hæc Cyprianus; eadem fere Mi-

nutius Felix¹ sic dicens: « Ipse Saturnus et Serapis, et Juppiter, et quicquid dæmonum colitis, victi dolore, quod sunt, eloquuntur; nec utique in turpidinem sui, nonnullis præsertim vestrum assistentibus, mentiuntur. Ipsi testibus, esse eos dæmones, de se verum confidentibus credite: adjurati enim per Deum verum et solum, inviti miseris corporibus inhorreant, et vel exiliunt statim, vel evanescunt gradatim, prout fides patientis adjuvat, aut gratia curantis aspirat. » Habet apud Prudentium² exorcismi formam quandam his versibus expressam:

Torquetur Apollo
Nomine percussus Christi, nec fulmina verbi
Ferre potest: agitant miserum tot verbora linguae,
Quot laudata Dei resonant miracula Christi.
Intonat antistes Domioi: Fuge, callide serpens,
Exue te membris, et spiras solve latentes:
Mancipium Christi, fur corruptissime, vexas:
Desine, Christus adest, humani corporis ulti:
Non licet ut spolium rapias, cui Christus inhaset.
Pulsus abi, ventose liquor, Christus jubet, exi.
Has inter voces medias Cyllenus ardens
Ejulat, et notos suspirat Juppiter ignes.

10. Cæterum quantumlibet virtus Christi præ ceteris Judæorum ac Gentilium ritibus ad pellendos dæmones potentior visa sit: tamen non desierunt impostores et circulatores eamdem artem profitentes, circumire urbes, superstitionibus et incantationibus uti, eoque exercitio instar medicorum curantium corpora, quæstum facere, et corradere hinc inde pecuniam. De his enim, et non christianis exorcistis, loquitur Ulpianus, cum ait³: « Non tamen si incantavit, si imprecatus est, si (ut vulgari verbo impostorum utar) exorcizavit: non sunt ista medicinæ genera: tametsi sint qui hos sibi profasse cum predicatione affirment. » Hæc ille, cum negat ejusmodi hominibus de eorum merecede jus esse dicendum: ex quo certum est, de aliis potius quam de Christianis intellexisse, qui non nisi gratis, absque aliqua conventione stipendi, ejusmodi officium impendere consueverunt.

11. Verum quod ait, verbum, Exorcizare, esse impostorum; haud dubium est, sugillare voluisse Christianos, quorum ipse erat infensissimus hostis, ut suo loco dicemus. Gentiles enim sic contumeliae causa nominare consuevisse Christianos, Hieronymus testatur⁴ cum ait: « Ubicumque viderint christianum, usurpant statim illud de trivio: οὐ γε τούτους επιθέτας, scilicet, O Græcum impostorem; » et alibi⁵: « Si tunica non cانuerit, statim illud e trivio: Impostor et Græcus est. » Græcos enim ethnici appellabant Christianos (ut tradit Tertullianus) ea de causa, quod cum Christianam amplectentur religionem, abjecta toga, pallium, quod erat philosophorum indumentum, supervestiebant. At impostor etiam Christus Redemptor noster a Judæis est nominatus: nam apud Matthæum⁶ legitur: « Recordati sumus quod seductor ille, etc., » pro seductore, im-

¹ Cypr. ad Donat. ep. II. — ² Tertol. I. de anima, c. 57. — ³ Mare. ix. — ⁴ Orig. in Josue hom. 24. — ⁵ Cypr. de idolatri. vanit.

¹ Minutius in Octavio. — ² Prudent. in Apotheosi contra Judæos. — ³ Lib. I. II. de var. et extraord. cognit. — ⁴ Hier. ep. x. ad Fur. — ⁵ Hier. ep. xix. ad Marcell. — ⁶ Matt. xxvii.

postorem esse legendum, alii¹ tradiderunt. Multum plane conferunt ad dictum Ulpiani responsum intelligendum, quae sanctus Justinus martyr scribit in oratione ad Gentiles, qua demonstrat non Christianos tantum, sed et incantatores ac circulatorum exorcizare consuevisse: sed Christianos ceteris omnibus in ea re efficienda virtute praestitisse, monstrat his verbis: « Hoc ipsum ex his que sub aspectu vestro sunt intelligere potestis. Complures siquidem daemonum intemperiis correptos homines per orbem totum et hanc vestram urbem, quos alii incantatores et venefici curare non potuerunt, permulti hominum nostrorum, Christianorum, inquam, per nomen Iesu Christi sub Pontio Pilato crucifixi adjurantes, sanarunt, atque etiam nunc sanant, exarmandentes et exigentes ab hominibus, quos illi obsederunt, daemones. » Haec Justinus.

12. Verum quod ad Christianae religionis exorcistas spectat: non tantum eorum munus erat, eos qui patenter a daemonibus arriperentur, sed et illos qui latenter haec paterentur, exorcizare. Omnes enim homines, cum natura nascantur filii irae, donec Christi baptismate in novam transirent creaturam, daemonis definentur imperio: quamobrem antiquus Ecclesia usus fuit, ut omnes, antequam sacro baptismo imbuuerentur, expurgarentur exorcismis, ac sic in novam per baptismum creaturam transferrentur. De hujusmodi exorcismo loquitur Cyprianus², sic scribens ad Magnum: « Hodie etiam geritur, ut per exorcistas voce humana, et potestate divina, flagelletur, et urabit, et torqueatur diabolus; et cum exire se, et homines Dei dimittere sepe dicat, in eo famen quod dixerit, fallat; et id quod per Pharaonem prius gestum est, eodem mendacio obstinationis et fraudis exerceat. Cum autem ad aquam salutarem atque baptismi sanctificationem venitur, scire debemus et fidere, quia illie diabolus opprimitur, et homo Deo dicatus divina indulgentia liberatur. » Agunt de hisdem exorcismis baptismum praecedere solitis Cyrillus³ Hierosolymorum episcopus, Optatus⁴, Gregorius Nazianzenus⁵, Basilus ad Amphiliochium, Ambrosius⁶, Chrysostomus⁷, Augustinus⁸ frequentissime, ac ceteri omnes, et praesertim hi qui scripserunt de divinis officiis, quod quidem in universa totoque orbe diffusa Ecclesia servari solitum, Gennadius⁹ testatur his verbis: « Illud etiam quod circa baptizandos in universo mundo sancta Ecclesia uniformiter agit, non otioso contemplemur intuitu: cum sive parvuli, sive juvenes ad regenerationis veniunt sacramentum, non prius fontem vitae adeant, quam exorcismis et exsufflationibus clericorum ab eis spiritus immundus abigatur; ut tunc vere appareat quoniam princeps hujus mundi mittatur foras, et quomodo prius alligetur fortis. » At de exorcismi traditione satis.

¹ Bud. in Pandect. l. iv. ff. de Edil. edict. — ² Cypr. ep. LXXVI. — ³ Cyril. cat. mystag. II. — ⁴ Optat. lib. IV. — ⁵ Nazianzen. orat. de bapt. — ⁶ Amb. de sacram. lib. I. c. 5. — ⁷ Chrys. hom. de Adam et Eva. — ⁸ August. de pec. orig. lib. II. c. 4. et aliis in locis — ⁹ Gennad. de Eccles. dogm. c. 30.

13. Caeterum illud unum non praermittimus, non Gentiles tantum, sed et Christianos, cum praesertim post baptismum in peccatum aliquod capitale incidissent, vexari a daemonibus consueuisse, ut Dionysius¹ et Cypriani² testantur. Sic enim ait Cyprianus: « Stepe nonnulli de illis qui sani baptizantur, si postmodum peccare coeperint, spiritu immundo redeunte quatuntur: ut manifestum sit diabolum in baptismo fide credentis excludi, si fides postmodum defecerit, regredi. » Haec Cyprianus, de his loquens qui per apostasiam exciderunt a fide: cum tamen interdum accidere soleat occulto Dei iudicio, ut innocentes pueri ac puellae, divino permisso, acripiantur a demone, ut tum Augustinus agens contra Pelagium, tum Gregorius papa in Dialogis tradunt. Sed de his modo haecenus. Jam vero quid post tiliarum Scœvæ casum configerit ut res ipsa postulare videtur) narrationis ordine prosequamur.

14. *De confessione peccatorum eorumque absolutione per sacerdotes.* — Non Iudeos tantum, atque etiam Gentiles novi casus timore percusos (quod superius dictum est) nomen Domini Iesu praeconiis extulisse, sed et Christianos ipsos magnam ex ea re fuisse utilitatem consecutos, idem Lucas tradit his verbis³: « Multique credentium veniebant confitentes et annuntiantes actus suos. » Diversam plane hanc fuisse peccatorum confessionem ab illa quam ad Joannis baptismum venientes⁴ agere consueverant, certum est: nam illa praecedebat baptismum, haec autem eorum qui credidissent ac baptizati essent, erat confessio delictorum. Credentium enim nomine, non nisi baptizatos, et Christianos jam factos Lucam nominare consueuisse, exploratissimum est. Jam ejusmodi confessionis delictorum facienda Dominus jeceral fundamenta, cum Apostolis dimittendi peccata tradidit potestatem, dicens⁵: « Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum relinqueritis, retenta sunt. » Imo et in aliis innumeris divinae Scripturae locis apparent confessionis impressa vestigia: atque etiam ab ipso rerum omnium principio: ut in Adam, cum ab eo est a Deo confessio requisita, videatur quodammodo imperata. Sed haec omnia referre praermittentes, antiquissimum usum ejus in Ecclesia (quod nostri instituti ratio postulat) veterum ecclesiasticorum scriptorum testificatione demonstrabimus.

15. Confessionem igitur delictorum a Deo primitus, cum jure naturæ ab Adam, tum etiam postea lege scripta mille modis a populo durae cervieis exactam, atque a Christo in Ecclesia, tradita hominibus potestate dimittendi peccata, stabilitam atque preceptam, Ephesi insuper coram Paulo usu receptam, ac denique in Ecclesia fuisse omni tempore frequentatam, certissimum est. Cujus probanda rei, etsi nulla alia suppeterent testimonia, ipsa necessitas id fateri compellit. Cum enim non sit homo qui non

¹ Dionys. de Eccles. hierar. c. 3. — ² Cypr. ep. LXXVI. — ³ Act. xix. — ⁴ Luc. iii. — ⁵ Joan. xx.

peccet, et tradita sit a Christo hominibus potestas dimitendi peccati; qui vult sibi, que commisit, peccata dimitti, et ut aperiat potestatem babentibus absolvendi necesse est. Incumbit et sacerdotibus necessario eadem singillatim perquirere: quoniam non solvendi tantum, sed et retinendi peccata facultatem sunt conseculi: qua ut intantur, et intelligent quae relaxare, quaeve debeat retinere, singula singulorum opus est peccata audiant. Ceterum non desunt de ejusdem rei usu innumera Patrum testimonia: nos anlem, ex more, quae sunt antiquiora tantummodo recensebimus; reliqua vero, ut cunctis notissima, absque jatura aliqua, silentio libentius praeterit.

16. Habet in primis Dionysius⁴ ad Demophilum scribens (de cuius commentariorum fide agemus postea) haec quae sequuntur verba: « Tu vero (ut tuae litterae indicant) procedentem sacerdotem sacerdoti, impium (ut ait) atque peccatorem, nescio quo pacto contra disciplina ordinem adstans calce abjecisti, ac repulisti: cum ille quidem verecunde quod oportuit tateretur se ad peccatorum remedia quaerenda venisse. Neque exhortasti insuper, et sacerdotem optimum laetare conviciis, miserabilem eum dicens, qui penitentem atque impium justificasset. » Irenaeus⁵ de Rhodanensibus feminis scribit, que lapsae in haeresim, ad Ecclesiam redentes exomologesin facerent; et de Cerdone haeresiarcha tradit⁶, sape exomologesin fecisse, sed iterum sua prava dogmata doenisse. Fecit et exomologesin item Romae coram Zephyrino pontifice Natalius haereticus, ut Eusebius⁷ ex antiquioribus scriptoribus recitat. Facturus itidem eam erat et Marcion, nisi morte praeventus, impeditus fuisset; quod Tertullianus⁸ asserit. Porro nihil aliud esse exomologesin facere, quam sua contuleri peccata, tum ex ejusdem vi vocis, tum etiam ex antiquo usu recepto monstratur: non enim Graeci tantummodo, sed et Latinorum plerique, ut Tertullianus, Cyprianus, et alii, exomologesin, pro confessione peccatorum, usurpare consueverunt, ab ipsa vocis significacione ἔξομολογεῖν: nam εἰς, prepositio, idem est, quod, foris, et εὐχαρίστησις quod (ut declarat Suidas⁹) confessio, sic dicta a verbo ἔξομολογεῖν, hoc est, foris dicere, vel lateri. Hac igitur voce usi sunt maiores, quin Lucas in nuper citato Actorum loco in dicta, de qua agimus, historia, pro confessione peccatorum usurpavit, graece sic scribens¹⁰: Ἐξομολογεῖν καὶ ἀποτίθεσαι τὰς πεccatas κατά: qua etiam significacione haec Tertullianus¹¹: « Exomologesis est petitio veniam: quia qui petit veniam, delictum confiteatur. »

17. At idem non solum ipsam peccatorum confessionem nominat exomologesin, sed alibi omnes actus penitentiae, qui ipsam confessionem sequuntur, dum ait¹²: « Tantum relevat confessio delictorum, quantum dissimilatio exaggerat. Confessio

enim satisfactionis consilium est, dissimilatio contumacia. Hujus igitur penitentiae secunda, et unius, quanto in arto negotium est, tanto operosior probatio est; ut non sola conscientia preferatur, sed aliquo etiam actu administretur. Is actus, qui magis greco vocabulo exprimitur et frequentatur, exomologesis est, qui delictum Domino nostrum confitemur, non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactione confessione disponitur, confessione penitentia nascitur, penitentia Deus mitigatur. Haque exomologesis, prosternendi et humiliandi hominis disciplina est, conversationem injungens misericordie illucem. De ipso quoque habitu atque victu mandat, sacco et cineri incubare, corpus sordibus obsecurare, animum inoribus dejicere, illa que peccavit, tristi fractatione mutare: ceterum pastum et potum pura nosse, non ventris sci iacet, sed animae causa: plerumque vero jejuniis preces atere, ingemiscere, lacrymari, et mangiare dies noctesque ad Dominum Deum tuum, presbyteris advolvi, et caris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes depreciationis suae injungere; haec omnia exomologesis; » et paulo post (ne putes de confessione Deo tantum secreto facienda, et non homini, ipsum intellexisse) haec subdit: « Plerosque tamen hoc opus, ut publicationem sui aut suffugere, aut de die in diem differre, presumo, pudoris magis memores, quam salutis; velut illi qui in partibus verecundioribus corporis contraeta vexatione, conscientiam incedentium vitant, et ita cum erubescencia sua preterunt. » Haec ipse: ac denique cum multis labor et, ut cum a bono averlentem tollat pudorem, haec addit. « Ergo cum te ad fratrum genua protendis, Christum conrectas, Christum exoras. » Loquitur (sententia omnium) Tertullianus de publico actu, sed tamen secretorum peccatorum confessione, quem absolutio consequatur, unde et subdit: « Grande placet emolumentum verecundiae occulta delicti pellicetur. Videlicet (per ironiam) si quid humanae notitiae subduxerimus, proinde et Deum celabimus. Adeone existimatio hominum, et Dei conscientia comparantur? An melius est damnatum latere, quam palam absolviri? »

18. Ex his igitur omnibus constat, ex sententia Pamelii¹³ viri eruditissimi, aliorumque disertorum virorum orthodoxorum, Rhenani, et aliorum complurium tres integras partes ecclesiasticae penitentiae haberi a Tertulliano expressas: uniuersum penitentiam illam que precedere solet confessionem delictorum, quam contritionem usitatori vocabulo appellare consuevimus; ac que subsequebatur, confessionem eorum sacerdotibus publicam de publicis, vel secretam de secretis, ut egregie idem notat Pamelius¹⁴; ac denique actus illos penitentiae, quos exomologesin Tertullianus nominat communis vero usu loquendi dicimus satisfactionem. Sed haec plaviora paulo post videbimus in Cypriano. Est de con-

⁴ Dionys. epist. VIII. — ⁵ Iren. lib. I. c. 9. — ⁶ Iren. lib. III. c. 4. in fin. — ⁷ Euseb. lib. V. c. 27. — ⁸ Tertull. de prescript. — ⁹ Suid. in verbo ἔξομολογεῖν. — ¹⁰ Act. XIV. — ¹¹ Tertull. de orat. c. 6. — ¹² Tert. de penit. c. 8. 9.

¹³ Pamel. in Tert. de penit. c. 9, not. 33. — ¹⁴ Idem in Tert. not. 1. de pen.

fessione secreta ejusdem Tertulliani¹ locus in libro de Baptismate, ubi primum agens de confessione peccatorum publica, que precedere solebat baptismum, mox de secreta in Ecclesia usitata scribit in haec verba: « Ingressuros baptismum, orationibus crebris, jejuniis, et geniculationibus, et pavigiliis orare oportet, et cum confessione omnium retro delictorum, ut exponant etiam baptismum Joannis. Tingeantur, inquit, confitentes delicta sua. Nobis gratulandum est, si non publice confitentur iniuriae, aut turpitudines nostras. » Haec ille. At unde, quae o. calunnia illa a Gentilibus in Christianos conflata, cum dicarent (ut tradit Minutius Felix²) ipsos adorare solites virilia sacerdotum; nisi quod illi ad eorum genua procumbentes, suaque illis confitentes peccata, summisse veniam deprecarentur? ex ea enim secreta verborum facta prolatione, nec non et ex more ad genua inclinatione, penes illos qui non intelligerent, sed res omnes in deteriorem partem acciperent, ejusmodi nefanda invulnus existimatio.

19. De eadem item confessione peccatorum in Ecclesia fieri solita scribit Cyprianus in libro de Lapsis, cum ait³: « Denique quanto et fide maiores et timore meliores sunt, qui quamvis nullo sacrificii, aut libelli facinore adstricti, tamen quoniam vel haec cogitaverunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentes, exomologesis conscientiae faciunt, animi sui pondus exponunt, saIntarem medelam parvis licet et modicis vulneribus exquirunt. » Hoc ipsum est quod alibi dicit⁴: « Nam enim in minoribus peccatis agant peccatores pénitentiam justo tempore, et secundum disciplina ordinem ad exomologesin veniant, et per manus impositionem episcopi et cleri ius communicationis accipiant: nunc erundo tempore, persécutione adhuc perseverante, nondum restituta Ecclesie ipsius pace, ad communicationem admittuntur, et offertur nomen eorum, et nondum pénitentia acta, nondum manu eis ab episcopo et clero imposta, Eucharistia illis datur. » Eadem fere alibi in haec verba⁵: « Autem actam pénitentiam, jam ante exomologesin gravissimi atque extremitati factam, ante manum ab episcopo et clero in pénitentiam impositam, etc. » atque iterum⁶: « Exomologesi facta, et manu in eis pénitentiam imposta; » vel cum ait: « Nulla exomologesi criminis facta, despctis episcopis atque caleatis; » ac item⁷: « Agat pénitentiam plenam; postea exomologesi facta, ad Ecclesiam redeat. » Facit et illud⁸: « Apud inferos confessio non est, nec exomologesis illie fieri potest. Qui ex toto corde pénituerint et rogaverint, in Ecclesiam debent interim suscipi. »

20. Quae omnia Cypriani loca, et alia, ex quibus peccatorum confessio coram sacerdotibus fieri solita, et eorumdem satisfactio, exomologesis nomine

nuncupata, manifeste monstratur, Pamelius eruditis notationibus illustravit, atque insigniter locupletavit, et ex his omnibus haec colligens ait⁹: « Discimus ex ejusdem sanctissimi martyris scriptis hunc olim in Ecclesia servatum ordinem, ut primum fieret confessio criminum apud sacerdotes Dei. Hanc sequebatur pénitentia, que et praecesserat: pénitentiam excipiebat exomologesis, quam subsequebatur impositio manus episcopi aut cleri. Haec facta, dabatur Eucharistia sic reconciliato. » Ejusmodi manus impositione absolutionem impartiri solitam, non tantum ex his dictis colligitur, sed ex eo etiam quod idem Cyprianus in libro de Lapsis sic scribit: « Confiteantur singuli, queso, delictum suum, dum adhuc qui deliquerit in saeculo est, dum admitti confessio ejus potest, dum satisfactio, et remissio facta per sacerdotes apud Dominum grata est. » Et alibi scribens ad Cornelium papam¹⁰: « Ipse, inquit, permisit, qui legem dedit, ut ligata in terris, etiam in celo ligata essent; solvi autem possent illic, quae hic prius in Ecclesia solverentur. » Haec et alia alibi¹¹ pluribus in eandem sententiam; quibus ostenditur necessitatem impendere, ut absolutione delictorum ab Ecclesia impartiatur.

21. *De pénitentia publica.* — Verum quod in aliquibus locis superius citatis habetur expressum de manus impositione episcopi et cleri: exhibebantur ea in reconciliatione publici pénitentis: non quod omnes absolverent, id namque munera fuisse episcopi, vel eo absente, presbyteri, certum est¹²; sed ut omnes per manus impositionem ratam se habere illius reconciliationem ostenderent. De hac reconciliatione idem loquitur Cyprianus, dum deficientibus presbyteris, indulget ut diaconus tempore ingruentis necessitatis possit reconciliare pénitentem, sic dicens¹³: « Si incommode aliquo et infirmitatis periculo occupati fuerint; non expectata præsentia nostra, apud presbyterum quemcumque præsentem; si vero presbyter repertus non fuerit, et urgere existit cœperit, apud diaconum quoque exomologesin facere deheli sui possit, ut manu ei in pénitentiam imposta, veniat ad Dominum cum pace. » Concedit Cyprianus, ut necessitate exposcente, diaconis, non quidem propria auctoritate, sed ex mandato episcopi reconciliet publicum pénitentem: sicut videimus etiam hodie legum auctoritate et usu receptum, ut ipsum ministerium absolvendi ab excommunicatione cuique etiam inferioris ordinis clericu demandetur, ut qui eo arguento scripsere commentarios, pluribus docent. De eadem porro absolutione et Ecclesiae reconciliatione meminit Hieronymus¹⁴, sic scribens: « Sacerdos imponit manum subiecto, redditum sancti Spiritus invocat, atque ita cum qui traditus fuerat satana in interitum carnis, ut spiritus salvus fieret, indicta in populu oratione, altario reconciliat. »

¹ Tertull. lib. de baptis. c. 20. vide et ibi not. Pam. 130. — ² Minut. Fel. in Octavia. — ³ Cyprian. de lapsis edit. Pamel. pag. 214. — ⁴ Cyp. ep. x. — ⁵ Iblem epist. xv. ad Mart. — ⁶ Cyp. ep. xv. — ⁷ Cyp. ep. LXII. — ⁸ Cyp. ep. LII. in fine.

⁹ Pamel. in Tertull. lib. de pénit. not. 53. — ¹⁰ Cyp. ep. LIV. — ¹¹ Colligit loca Pamel. in Cyp. epist. LIV. not. 17. — ¹² Ambr. lib. 1. de pénit. et ali. omnes. — ¹³ Cyp. ep. XIII. — ¹⁴ Hier. adver. Luciferian.

22. Ceterum in eandem cum Cypriano sententiam, de non restituendis lapsis nisi facta exomologesi, conspirasse in omnibus Romanam Ecclesiam, clerus Romanus¹ ad illum scribens egregie profitet; imo ea omnia non ut recenter inventa et excogitata, sed more majorum cuncta peragi tradit, sic dicens: « Nec hoc nobis nunc nuper consilium cogitatum est, nec haec apud nos adversus improbos modo supervenerunt repentina subsidia: sed antiqua haec apud nos severitas, antiqua fides, disciplina legitur antiqua. » Et certe quidem: nam de Fabiano papa haud pridem defuncto recens exemplum praeserat, qui Philippum christianum imperatorem ad exomologesin facienda degit; nec prius illic communionem ecclesiasticam est impartitus, quam confessionem fecerit peccatorum, ut Eusebius his verbis testatur²: « Fama est, hunc, Philippum videlicet imperatorem christianus namque erat, cum precationum in die postrema vigiliae Paschatis una cum multititudine in ecclesia parviceps terti vellet, non prius ab episcopo, qui ecclesiae praerat, permisum esse intrare, quam se confessus fuisset, et inter eos qui peccatorum vinculis adhuc tenebantur adstricti, locumque penitentiam agentibus praesitutum occupabant, se sua sponte collocavisset; episcopumque dixisse eum non alia conditione, nisi istud faceret, propter multa delicta quae ab illo ferebantur admissa, aliquando ab ipso in ecclesiam receptum fore. Imperatorem autem alaci animo et habenti episcopo morem gessisse, et ingenuam modestiam, ac religiosam piamque affectionem reipsci declarasse memorant. » Haec Eusebius. Merito igitur clerus Romanus, scribens dictam epistolam ad Cyprianum, eadem semper esse observata demostrat, que et in futurum illibata custodiri cupiens, haec addit: « Absit ab Ecclesia Romana vigorem suum tam profana facilitate dimittere, et nervos severtitatis eversa fidei maiestate dissolvere, ut cum adhuc non tantum jaceant, sed et cadant eversorum fratrum ruine, properata nimis remedia communicationum utique non prolatura praestentur. » At vero quid mirum, si quod (ut ex Actorum constat historia³) fecerunt Ephesi coram Paulo Christiaui, id ipsum ubique locorum coram ceteris Apostolis vel ab eis ordinatis episcopis, credentes, culpe obnoxii factitarent.

23. Sed enim quid insuper de his scripsit Origenes, qui et ipse ad Decii tempora pervenit, audiamus: agens enim de septem modis, quibus ex divina Scriptura prescripto remittuntur peccata: « Est, inquit⁴, adhuc et septima, licet dura et laboriosa, per penitentiam remissio peccatorum, cum lavat peccator in lacrymis stratum suum: et fiunt ei lacryme sue panes die ac nocte, et cum non erubescit sacerdoti Domini indicare peccatum suum, et querere medicinam, secundum eum qui ait: Dixi, promittiabo adversum me injustitiam meam Domino: et tu remisisti impietatem cordis mei. » Et

alibi¹: « Pronuntiationem iniquitatis, id est, confessionem peccati frequentius diximus. Vide ergo quid doceat nos divina Scriptura: quia oportet peccatum non celare intrinsecus. Fortassis enim, sicut hi qui habent intus inclusam escam indigestam, aut humoris aut phlegmatis stomacho graviter et moleste immittenia, si vomuerint, relevantur: ita etiam hi qui peccaverunt, si quidem occultant et retinent intra se peccatum, intrinsecus urgentur, et propemodum suffocantur a phlegmate vel humore peccati: si autem ipse sui accusator fiat; dum accusat semetipsum et confitetur, simul evomit et delictum, atque omnem morbi digerit causam. Tantummodo circumspicie diligenter, cuidebas confiteri peccatum tuum: proba prius medicum, cui debebas causam languoris exponere, qui sciat infirmari cum infirmante, flere cum flente, qui condolendi et compatiendi noverit disciplinam: ut ita denum, si quid ille dixerit, qui se prius et eruditum medici ostenderit et misericordem, si quid consilii dederit, facias et sequaris: si intellexerit et praeviderit talen esse languorem tuum, qui in convenit lotius Ecclesiae exponi debeat et curari, ex quo fortassis et ceteri adficari poterunt, et tu ipse facile sanari; multa hoc detinere, et salis perito medici illius consilio procurandua est. » Haec Origenes, qui et paulo inferius invenitur in eos qui absque peccatorum facta purgatione ad Eucharistiam summandam temere accedunt, illud facere negligentes, quod Paulus² admonuit, dicens: « Probet autem se ipsum homo, et sic de pane illo edat. » Vel illud: « Si nos ipsos dijudicaremus, non utique judicaremur. » Quibus sane verbis duplicitis generis fuisse peccatorum confessionem insinuat, alteram secretum, publicam alteram coram Ecclesie conventu, si criminis qualitas id exigerebat. De his etiam alibi in haec verba: « In gravioribus criminibus semel tantum vel raro penitentie conceditur locus: ista vero communia peccata, quae frequenter incurrimus, semper penitentiam recipiunt, et sine intermissione redimuntur. » Cur autem publica penitentia non adeo facile iterari solita esset, declarat Augustinus³ scribens ad Macedonium.

24. Ex his omnibus satis certum exploratumque habetur, ab ipsis Apostolorum temporibus peccatorum confessionem coram sacerdotibus, sive privatum, sive publice, nunquam esse intermissam; viguisseque ejusmodi disciplinam in Ecclesia Catholica, majorum observatione usque receptionem, atque probatam. At Decii temporibus fuisse in ecclesiis presbyteros penitentiarioris, qui confessionem peccatorum audirent, nec negant qui hostes sunt penitentie: auctoritate enim Socratis ac Sozomeni, graecorum historicorum, sed Novatianorum, aperiissime id testantium, liquet. Ait enim Socrates⁴: « Ab illo tempore, quo Novatiani se ab Ecclesia sejunxerunt, recusaveruntque eum his qui tempore persecutionis regnante Decio concitate lapsi erant,

¹ Apud Cypr. epist. xxxi. — ² Euseb. lib. vi. c. 27. — ³ Act. xix.
— ⁴ Orig. in Levit. homil. 2.

¹ Orig. in Ps. xxxviii. homil. 2. — ² 1. Cor. x. — ³ Aug. ep. LIV.
— ⁴ Socrat. lib. v. c. 19.

communicare : Ecclesiarii episcopi canoni adiunxerunt, ut in singulis Ecclesiis presbyter quidam pénitentiae praeset : quo, qui post baptismum lapsi fuissent, coram presbytero ad eam rem designato peccata sua confiterentur; imo (quod ait paulo inferius) particulatum confiterentur. » Haec Socrates. Porro eamdem peccatorum confessionem fuisse secretam, Sozomenus¹ his verbis significat : « Etenim cum prorsus non peccare, naturae sit humana divinioris : pénitentibus autem, quamvis frequenter deliquerint, veniam dare, Deus jussit; et ad impetrandam denique veniam confiteri peccata, necessarium sit : odiosum (ut credibile est) sacerdotibus ab initio visum fui, tanquam in theatro audience Ecclesie multitudine, delicta promulgare. Presbyterum itaque aliquem vita integratam quammaxime spectabilem, secretorum etiam tenacem ac sapientem huius officio praefecerunt : cui accedentes qui peccarant, acta vite sue continebantur. Ille vero pro eiususque delicio, quid aut facere singulos aut luere oportet, interminatus absolvebat, uta se ipsi commissorum penas exigent. » Haec ille, licet aliter ac perperam habeat lectio Sozomeni apud Cassiodorum in Tripartita², dum ait antiquis pontificibus visum esse, ut velut in theatro sub testimonio ecclesiastici populi delicta panderentur. Nam si hoc verum est, quid opus erat (ut subdit) ad hoc opus deligi presbyterum secretum servantem?

25. Quod vero pertinet ad tempora Decii: dicendum est potius, hunc exerecente lapsorum numero, pénitentiarorum presbyterorum etiam numerum esse auctum, quam tune recenter institutum: quandoquidem (ut vidimus superius et exemplis et testimoniis) longe ante Decii tempora frequens erat usus exomologesis in Ecclesia. Consultius quidem Sozomenus, nullum certum definiens ejus rei temporis principium, cum agit de Romana Ecclesia: « Romani, inquit, sacerdotes ab ipso inde exordio etiam ad nostram usque memoriam ensioidunt, » hoc ipsum scilicet. Sed quod ad numerum spectat: non unum, sed plures presbyteros pénitentiarios in una ecclesia ad suscipiendos pénitentes et ipsorum peccatorum confessionem audiendam fuisse praefectos, demonstrat Dionysii Alexandrini³ epistola ad Fabium Antiochenum, dum Serapiodem lapsum, in extremis laborantem, dixisse ait nepoli suo: « Aliquem ex presbyteris advoca ad me. »

26. *De Nectarii episcopi Constantinopolitani facto, ubi phara de confessione secreta.* — In ceteris vero que scribit Socrates, a Nectario episcopo Constantinopolitano sublatum esse presbyterum pénitentiarum, occasione oborli scandali, quod recenset; insuper quod dicit, ab eodem datam esse liberam potestatem, ut pro sua quisque conscientia ad mysteria participanda accederet: ac quod est maximum omnium, canonem illum de presbytero pénitentiario in singulis ecclesiis preficiendo, apud alias sectas firmum ratumque mansisse; eos vero qui

fidei Consubstantialis tenebant, necon Novatianos presbyterum penitentiarum rejecisse: haec omnia nonnulli, quamlibet occasionem captantes, ut catholicam veritatem impugnant, tam facie admittunt, ut ex his affirmare audeant, pénitentiam per sacerdotes in Ecclesia ministrari solitam, temporibus Nectarii prorsus esse sublatam, ac penitus abrogatam. Sed tanta haec Socrati testimoniis praestantia est fides, quanta ceteris haereticis de suis dogmatibus tractantibus: quippe Novatianus secta cum fuerit, quam vere ac sincere haec scripsit adversus pénitentiam in Ecclesia administrari solitam, quemlibet potu posse facile judicare.

27. Ceterum haec que dicimus de Socrate, non esse calumniam, sed apertissimum veritatem; nec tam aliorum testimonio, quam sui ipsius professione probari ipsum fuisse secta novatianum: que pueris dieluri sumus haud enim haec tam manifesta longo indigent sermonis involuero. nullo negotio declarabunt. Cum enim nulla eos laudandi, et ea que idem Novatiani divisissent, affirmandi occasionem pratermisserit, Nicephorus⁴ haec intelligens, eum esse Novatianum, non semel, sed iterum jure clamat. Sed istud ipsum sua sponte dilucidius profitent audiamus. Agens enim de S. Joanne Chrysostomo Nectarii successore, eum⁵ sugillat, quod pro conacione saepe ea verba dixisset: « Si miles Iapsus pénitentiam egeris, in Ecclesiam ingredere. » Extant hujuscemodi vel alia plura id generis in homilia secunda ejusdem in Psalmum quinquagesimum: que redarguens Socrates se proculdubio eadem cum Sisinnio tum Novatianorum episcopo, qui eo arguimento adversus eundem Joannem Chrysostomum librum conscripsit, sensisse, absque ulla ambiguitate declarat. Verum quoniam et Sozomenum eamdem prorsus causam fuisse certum est: quam manifeste dicit et interque, erit perfacile demonstrare. Cum enim ambo in eam convenienter sententiam, ut sublatu a Nectario presbytero pénitentiario, Ecclesia (quod ait Socrates⁶) ejusmodi exemplum fuerit imitata, vel (quod ait Sozomenus⁷) omnium fere Ecclesiarii p̄siles id ipsum sectati fuerint: quam id a veritate sit alienum, paulo inferius apertissime declarabimus, eum multis exemplis adductis, quid a ceteris Ecclesiis fuerit observatum aperiemus.

28. At quoniam ambo rursus in eamdem conspirant sententiam, dicuntque sublatu presbytero pénitentiario a Nectario, permisum cuique, ut secundum animi sui consilium ad divina participanda mysteria posset accedere: licet haec de Nectario, ut ab hominibus qui taveant Novatianis dicta, tide vaillent: tamen si velimus esse verax, et fidem de his Socrati adhibendam p̄temus, Nectarium a Novatianis fuisse deceptum, affirmare oportet; ut qui illis uteatur familiarissime, quos etiam in rebus quae spectant ad fidem aliquando consideret, et illorum opem adversus alios hereticos imploraret; cum aliqui non deessent in ea Ecclesia Catholicæ, quos

¹ Sozom. lib. vii. c. 46. — ² Lib. ix. c. 36. — ³ Apud Euseb. hist. lib. vi. c. 29.

⁴ Niceph. lib. vi. c. 37, et lib. ix. c. 43. — ⁵ Socrat. lib. vi. c. 49. — ⁶ Idem. Ibid. — ⁷ Sozom. lib. vii. c. 46.

docuisset Gregorius Nazianzenus, in enjus sedem ipse successerat. Jactat haec idem Socrates¹ de suis Novatianis, Agellio episcopo, et Sisinnio lectori, quodque ab eo requisiti, praeesto fuerint. Scimus et Gregorium Nazianzenum, cum, solitus munere pastorali, quietus Nazianzi in rure paterno ageret, aduersus eundem Nectarium per litteras acerrime expostulasse, quod Arianos, Macedonianos, Eunomianos, atque Apollinaristas, que vellent, libere Constantinopoli tractare permitteret. Quoniam stomacho de his ille ad eum scripsit, ejus epistola exordium facile manifestat; est enim hujusmodi²: « Dei cura et providentia, que ante tempora nostra Ecclesias tueri solebat, vitam hanc deseruisse in universum videtur. » Ex his igitur facile potest intelligi, ex quo fonte deductum fuerit quod dicunt, arbitrio sue conscientiae, absque exomologesi coram presbytero facta, cuique relictum, ut, cum vellet, sacram sumeret Eucharistiam: nec euadimonem illum, quin potius eacodem, quem haec illi consuluisse dicit Socrates, nec alium quam Novatianae sectae hominem fuisse, credendum est.

29. Esto igitur haec fuisse a Nectario Novatiorum consilio instituta: mendacissime certe addit Socrates, omnes qui essent fidei Consubstantialis, Catholicos scilicet, cum Novatianis pari consensione canonem illum de presbyteris penitentiariis in singulis Ecclesiis praeficiendis abrogasse: sed apud alias sectas, nempe haereticos, illum firmum ratumque mansisse. Nam non tantum ex his que diximus, aperi mendacii redarguitur, sed ab his certissimis argumentis ejusdem impostura delegitur. Qui enim codem Theodosii tempore cum Nectario vixerunt, et qui futuris temporibus successerunt, quinam usus fuerit Ecclesie Orientalis in impartienda Eucharista, suis ipsorum scriptis satis aperle ac firmiter testatum reliquerunt. Ecce tibi in primis Gregorius Nyssenus, qui non modo iis temporibus vivebat, quibus ea accidisse idem Socrates narrat³, nimurum sub consulatu Titiani et Symmachi, sed etiam adhuc superstes erat ultimo anno ejusdem Theodo-ii imperatoris: nam interfuisse reperitur illi Synodo Constantinopolitana, que celebrata est anno decimo sexto et ultimo Theodosii imperatoris, Arcadio tertium et Honorio secundum coss., ut ejusdem Synodi acta⁴ declarant: « Hic, inquam, Gregorius inter omnes Orientales episcopos, qui tunc temporis vivebant, insigni eruditione ornatussumus, et ob praeclaras res gestas astimatione facile princeps, egregiam epistolam, que a Graecis⁵ inter canonicas est recensita, scripsit ad Latojum Mitilenes episcopum, qua quosdam canones, quos penitentiales appellare consuevimus instituit; ut confitentium peccatorum examinato pondere, ex eorum praecepto ipsis penitentia injungeretur. In ultima quidem sua senectute eam seripsisse videtur Gregorius, quippe qui in fine ad eundem, ad quem scribit episcopum,

haec dicat: « Debes enim, ut gratus filius ei qui te secundum Deum genuit in senectute, per tuas orationes alimentare. » Sic igitur quam manifeste ex his quae scribit Gregorius Nyssenus dicti Novatiani historici mendacii arguantur, nemo nou videt.

30. Sed iam ad Joannem Chrysostomum veniamus, qui Nectario in episcopatu successit; et videamus num et ipse, quod scribit Socrates fecisse Nectarium, suo arbitrio reliquerit omnes, ut absque pénitentia, sue tantum conscientiae testimonio, communicarent; quidque ipse sacerdotes alloquens, de hac re dicat¹ audiamus: « Non parva, inquit, vobis imminet pena, si quem aliqua improbitate teneri scientes, ei huius mensae participationem permittatis. Sanguis enim ejus de manibus vestris requiretur. Si dux igitur quispiam, si consul ipse, si quis diademat coronatus indigne adeat, cohipe, coerce: majorem tu illo habes potestatem; » et post multa²: « Si ipse pellere non aedes, mihi indica: non permittam ista fieri: animam prius tradam meam, quam Dominicum alieni corpus indigne: sanguinemque meum effundi potius patiar, quam pretiosissimum illum sanguinem præterquam digno concedam. Quod si quis venerit cum sordibus ignaranter, nulla vestra culpa est, si multam prius adhibueritis diligentiam: nam haec mibi de notis et manifestis disputata sunt; quibus emendatis, cito etiam ignotos Deus notificabit. » Repetit eadem alibi iisdem ferme verbis. Ex quibus videoas quam aperle refutentur dicta a Socrate, de licentia impartita, ut quivis sue conscientiae arbitrio ad percipiendam Eucharistiam accederet.

31. Ceterum fuisse in Ecclesia temporibus Joannis Chrysostomi presbyteros pénitentiariorum, idem Joannes Chrysostomus saepè demonstrat: nam cum de pénitentium classe meminerit, presbyteros etiam, apud quos illi agerent exomologes, in ea Ecclesia fuisse ad illud opus adscriptos, affirmare necesse est; sic enim ait: « Adstantem audis præconem, atque dicentem: Quotquot estis in pénitentia, omnes orate. Quicumque non participes sunt, in pénitentia sunt. Quid stas, si es in pénitentia? sumere non debes: qui inquam non communicat, est ex pénitentibus. » Nec aliud insinuat, cum alibi ait³: « Causa tui presbyter sedet, causa tui rectus stat doctor laboribus et afflictione affectus. » Praecedere consuevit peccatorum confessionem sacra Eucharistiae sumptionem, alio loco demonstrat his verbis⁵: « Tempus quidem confessionis aequum et lotis baptismate, et illotis profanisque incumbit: illis quidem, ut post patenium criminum vulnera, penitentia interveniente, curentur, et ad sacra mysteria redire mereantur; his vero, ut ablutiis in baptismo mæulis, ad Dominicam mensam munda jam conscientia accedant. » Ceterum ejusmodi delictorum confessionem nonnisi sacerdotibus fieri solitum, ab eisdemque absolutionem criminum impartiri de-

¹ Socrat. lib. v. c. 50. — ² Exstat in edit. Billiana post. orat. in S. Pentecost. — ³ Socrat. lib. v. c. 18, 19. — ⁴ Apud Theodor. Bals. pag. 309. — ⁵ Apud Theodor. Bals. in addit. pag. 63.

¹ Chrys. in Mat. hom. 83. — ² Chrysost. ad popul. Antioch. hom. 60.

— ³ Chrysost. ad popul. Antioch. hom. 61. — ⁴ Chrysost. in Matth. hom. 33. — ⁵ Chrysost. in Matth. hom. 10.

bere, sepe demonstrat¹, dum tantam a Deo ictis praestitam facultatem dimittendi peccata vehementer exaggerat. Nec aliud significat, cum ait se non tantum die, sed nocte paradum esse, ut penitentes peccatores excipiat²: « Si quando, inquit, contigerit ex vobis peccare aliquem, accedite ad me dormientem, etc., » nimisrum ut peccatorum solvalur vinclitis.

32. His igitur sic se habentibus, si quando (quod et sapientis est invenire) idem Chrysostomus hortatur, ut Deo confiterentur peccata, non hominibus, nec velut in theatro panderent ea: non a secreta certe, sed a publica illa absterruit peccatorum propalatione, cuius occasione Nectarius (ut vidimus) penitentiarium presbyterum in ordinem redegerat: recens quippe erat exemplum; qua ex causa istud ipsum saepius incideavit, ut cum ait³: « Admoneo te ut a siduo confitcare: neque enim in theatrum dico conservorum luorum, nec te cogo peccata tua hominibus nuntiare: conscientiam tuam Deo expone, cique ostende vulnera tua; » et alibi: « Non tantum, inquit, peccatores esse dicamus, sed etiam ipsa peccata specialiter singula computemus. Non tibi dico, ut te prodas in publicum, neque ut te apud alios accuses, sed obedire te volo Prophetae dicenti: Revela Domino viam tuam: ante Deum tua confitere peccata. Nunc autem neque necessarium est presertim testibus confiteri. » Haec et alia id genus saepet Chrysostomus⁴; que interdum ex greco in latinum ab Erasmo perperam redditum, occasionem erroris easteris tribuerunt: ut illud, quod habetur in homilia quarta de Lazaro grece scriptum: μὴ γὰρ ἀθρόποι λέγεται, οὐδὲ διαδίσκεται; μὴ γὰρ τῷ πανδεῖται ἐργάζεται, οὐδὲ ἐπαρπάζεται; Erasmus ita: « Cave enim homini diversis, ne filii opprobret, neque enim conservo confiteris, ut in publicum proferat. » Alqui non vefat Chrysostomus ne homini confiteamur: sed haec ejus sententia est: « Num enim homini dicis, ut filii exprobret? Num conservo confiteris, ut te apud vulgus traducat? »

33. Quomodo sie et in easteris (ne dicere cogantur cuandem sibi ipsi contraria scribentem esse turpiter hallucinatum) cum tantum Deo esse contendum affirmat, et hominibus non esse propalanda peccata admonet, non aliud quam secretam confessionem suadet; et ab illa publica, cuius occasione scandalum oborium erat, absterret. Siquidem secrete confiteri, idem aestimabatur, quod Deo tantummodo eadem propalare; nec homo crederetur, qui vicem Dei potius gereret: nam (ut idem ait Chrysostomus⁵) sacerdoti thronus in celis collocatus est. Sicne et contra palam confiteri, eadem erat hominibus potius quam Deo propalare. Nam quidem publicam confessionem dicendus est Nectarius dimovisse: nam eamdem alicubi adhuc usu retinam

S. Leo papa¹ amplius exercendam esse prohibuit, de his scribens ad episcopos Campanie in hac verbo: « Illam etiam contra apostolicam regulam presumptionem, quam imper agnovi a quibusdam illeita usurpatione committi, modis omnibus consilno submoveri (de penitentia videlicet, que ita a fidelibus postulatur), ne de singulorum peccatorum genere libellis scripta confessio publice recitur: cum reatu conscientiam sufficiat sol sacerdotibus indicari confessione secreta. Quamvis enim plenitudo fidei videatur esse laudabilis, que propter Dei timorem apud homines erubescere non veretur: tamen quia non omnium hujusmodi sint peccata, ut ea, qui penitentiam poseant, non timeant publicare, removetur tam improbabilis consuetudo, ne multi a penitentiae remedii arceantur, dum aut erubescunt, aut melius inimicis suis facta reserare, quibus possunt legum constitutione percelli. Sufficit ergo illa confessio, que primum Deo offertur, tunc etiam sacerdoli, qui pro delictis penitentium precator aedit. Tunc enim demum plures ad penitentiam poterunt provocari, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis. » Haec Leo, in omnibus consentiens his que fecisset Nectarius, et Chrysostomus esse facienda admonuit.

34. Certe quidem huius similis fuisse videatur peccatorum illa confessio, quam mulier illa tempore Nectarii fecisse dicitur: quandoquidem non a presbytero ejus fuisse propalatum peccatum, sed a seipsa tantum, Socrates et Sozomenus testantur, sed id codem sacerdote proculdubio suadente: cuius rei causa ille merito a Nectario est gradu amotus officioque depositus; quo facto, Novatiani (ut mos est haeticorum, quamecumque licet levem, ut sinceris dogmatibus detrahant, arripere ausi occasionem (quod est in proverbio: Musae ad Iuleus, non tantum presbyterum penitentiarium in ordinem redactum, sed et penitentiam ipsam una cum eo fuisse proscriptam, calumniose admodum conclamarunt: cum tamen (ut dictum est) illa potius theatralis fieri interdum solita confessio peccatorum fuerit abrogata, quam et S. Leo prohibuit; non autem secreta, cum sui natura esse solet silentii tenacissima. Quod si quis adeo sceleratus inventus fuerit presbyter, qui sacri asyli jura violaverit, et sacramentum ipsum quis dixerit auferendum, certe deperisse necesse erit eastera etiam sacramenta, ipsamque divinam Scripturam, sacras et profanas leges, et quicquid denique boni est a Deo concessum hominibus: cum nihil sit, in quod humana presumptione non deliquerit: quo certe nihil stultius diei posse videatur.

35. Sic igitur non modo non secreta a Nectario, sed nec publica illa est abrogata exomologesis, que ex publico ac omnibus manifesto peccato provenit: que haecemus in Ecclesia perseverat. Habes ejus exemplum egregie expressum a S. Hieronymo² de

¹ Chrysost. de sacerd. lib. iii. et alii multis in locis. — ² Apud Metaphr. in vita Chrys. ex hom. in Act. Apost. — ³ Chrys. hom. de punit. in Lyc. xviii. — ⁴ Bleu hom. 31. in epist. ad Heb. hom. 41. ad pop. Antioch. Hom. de penit. et confes. Hom. 8. de penit. Hom. 4. de Lazaro. Hom. 3. de incomp. Dei natura. — ⁵ Chrys. in verb. Isaiae hom. 5.

¹ Leo ep. LXXX. c. 2. — ² Hier. ep. XXX.

Fabiola vidua publice exomologesin faciente Roma in basilica Lateranensi : quam ^{ut} Augustinus ¹ scribit ad Macedonium, et ante ipsum Ambrosius ² semel actam iterari non licet : de qua etiam inteligit Joannes Chrysostomus ³, dum post semel imparitam reconciliationem, eam iterum tribui non debere testatur. Fuit et in usu, sed inter monachos, publica quendam confessio, quae collecta synaxi fieri consuevit, de qua inter alios haec Basilius ⁴ : « Admissum delictum nullo modo occultum leneto, sed in medium audientibus cunctis enuntiafo, ut per communem orationem sanetur morbus. » At haec satis de his quae ex Nectarii facto a penitentia hostibus sunt solita objici : quae licet (si temporis erat habenda ratio) suo loco potius quam hic fuerant explicanda : tamen, quod nobis de peccatorum confessione agentibus ejusque traditiones insinuantibus, ex Actis Apostolorum suppeditatum est argumentum: ne haec quae objicerentur, consulto, tanquam occulta captata fuga, prætermisso videremur, de his modo agere operæ prelum duximus. Verum dum haec nostra sub prælio essent, D. Latinus noster, vir cum primis eruñtus, totaque nrbe spectatus, eodem arguento libellum rogatus edidit, egregium plane suæ senectutis honestissima monumentum : quoem haec nostra firmarior, tum etiam his nostris illa firmius roborantur. Una enim cum sit veritas, licet ejus studiosi diversis interdum viis incedant, necesse est tamen ut in idem loci convenient.

36. Quod vero spectat ad confessionem peccatorum sacerdoti faciendam : multa alia suppetunt sanctorum Patrum testimonia, ut Basilii ⁵ id saepius testantis, ac aperie profentis, illis faciendam esse peccatorum confessionem, quibus sacra mysteria sunt commissa. Gregorius Nyssenus ⁶ id ipsum. Pacianus ⁷, qui claruit (ut testatur Hieronymus) temporibus Theodosii, resolutionem peccatorum sacerdotibus a Christo concessam, sacramentum appellat, idemque in Parænesi quam seripsit de penitentia, de confessione peccatorum sacerdotibus facienda, pluribus agit. Ambrosius ⁸ adversus Novatianos insurgens, multis demonstrat, recte Ecclesiam per sacerdotes vindicare, ut penitentium peccata dimittat; et duobus libris, quos de penitentia seripsit, nihil aliud facit, quam Novatianos insectari ac redarguere, simulque ostendere, esse in Ecclesia confitentibus peccata per sacerdotes veram relaxationem et absolutionem delictorum, eamque passim exerceri solitam : quin et ipse in eadem functione sape versatus, cum penitentium andiret delicta, commiseratione collacrymari solitus erat: quod ejus clericus Paulinus, qui vitam ipsius seripsit, testatur his verbis: « Quotiescumque illi aliquis ad promerendam penitentiam lapsus suos confitebatur, ita afficiebatur commiseratione, ut flens aliena sicut

sua peccata, ad flatum penitentem etiam commovere: ac causas criminum, quas illi confitebantur, nulli nisi Domino, apud quem intercedebat, loquebatur: relinquens exemplum posteris sacerdotibus, ut intercessores apud Deum sint magis, quam accusatores apud homines; » hæc Paulinus. Certe non tantum publice peccantes ac penitentes Ecclesie reconciliare, sed et secreto confitentes audire, munieris fuisse episcoporum, scribit Nicephorus Charophylax ⁹; additque illos immensi pertos laboris, eamdem functionem delegasse poslea monachis sacerdotibus.

37. Meminit et secreta confessionis Hieronymus ², cum ait: « Si quem serpens diabolus occulte momorderit, et nullo concio, eum peccati veneno inficerit: si lacuerit qui percussus est, et non egerit penitentiam, nec vulnus suum fratri et magistro voluerit confiteri: magister, qui linguam habet ad curandum, facile ei prodesse non poterit. Si enim embescit vulnus medico confiteri, quod ignorat medicina non curat. » Idem et alibi ³ sacerdotes esse qui peccata audiant et dijudicent, tradit. Augustinus quoque de eadem saepius, ut cum ait ⁴: « Nemo sibi dicat: Oculite ago, apud Deum ago: novit Deus qui mihi ignoscit, quia in corde ago. Ergo sine causa dictum est: Que solveritis in terra, soluta erunt in celo? Ergo sine causa sunt claves datae Ecclesie? Frustramus Evangelium Dei, frustramus verba Christi; » et rursus inferius ⁵ de his qui peccant: « Veniant, inquit, ad antistites, per quos illis in Ecclesia claves administrantur; » et paulo post: « Si peccatum ejus non solum in gravi ejus malo, sed etiam in tanto scandalo est aliorum; atque hoc expedire utilitati Ecclesie videtur antistiti, in notitia multorum, vel etiam totius plebis, agere penitentiam, non recusat, non resistat. » Haec Augustinus de secreta primum, ac de publica penitentia, cum ratio publici scandali illam exigit. Eademque alibi saepius ⁶ inculcat. Cælestinus papa ⁷ qui eodem vixit tempore, severissimum sanxit decretum adversus episcopum, vel presbyterum, si cum muliere, cuius audiisset peccatorum confessionem, peccasset; ut episcopus annis quindecim peniteret, presbyter vero duodecim; et si factum propalatum esset, deponerentur: quibus certe usum secreta confessionis demonstrat.

38. His addimus post aliorum Græcorum testimonia qui ante Nectarium vixerent, quos recensuimus, et aliorum qui post eum vixerunt, nempe inter alios, duos Anastasios, Sinaitem videlicet Antiochenum, et alterum Nicenam, episcopos; quorum prior ⁸ haec breviter habet: « Christo Domino per sacerdoles tua confitere peccata, etc. » Posterior ⁹ vero post multa in eamdem sententiam disputata, haec ait: « Qui autem stulte, vel potius impie dicunt, nihil

¹ Aug. ep. LIII. et LIV. — ² Amb. de penit. lib. II. c. 10. — ³ Chrys. hom. 2. in epist. ad Ephes. — ⁴ Basil. de instit. monach. — ⁵ Basili. reg. breviari. et lib. de ver. virg. epis. canon ad Amphil. c. 73. — ⁶ Greg. Nyss. homil. 3. in Ecclesiast. — ⁷ Paean. ep. I. ad Sympron. — ⁸ Ambros. de penit. c. 2. et sequent.

⁹ Niceph. ep. ad Theodos. — ² Hier. in Eccles. c. 10. — ⁵ Hieron. in Matth. XVI. — ⁴ Aug. hom. 49. — ⁵ Aug. hom. 50. — ⁶ Aug. hom. 12. Ser. 8. de ver. Dom. c. 2. in Joan. tra. XLIX. sermon. 66. de tempore. — ⁷ Dist. XX. q. 1. c. Non debet. et fo. 1. Contra. — ⁸ Anast. Sinait. orat. de sacra Synaxi. — ⁹ Anast. Nicen. quest. in Script. q. 6.

prodesse eam quae fit hominibus confessionem; propterea quod sint similiter vitiis obnoxii, et animi perturbationibus: solum enim Deum posse tollere peccata: sciant qui haec dicunt, prium quidem, quod sua nequitiae et amentiae pretextum obtundit; deinde dicta ipsius Domini circumscribunt, qui dicit suis ministris: Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in celo. » Et rursum: « Quormodum remiseritis peccata, remittuntur eis. » Et paulo inferius: « Etsi ergo sit homo qui audiret confessionem, Deus est tamen qui per se convertit et donat. »

39. Sed et longe ante Ambrosius¹ haec in eamdem sententiam: « Homines, inquit, in remissionem peccatorum ministerium suum exhibent, non jus alicujus potestatis exercent. Neque enim in suo, sed in Patris et Filii et Spiritus sancti nomine peccata dimittuntur. Iste rogit, Divinitas donat; humanum enim obsequium, sed munificientia supernæ est potestatis. » Haec ideo, quod sacerdos absolvendo, preces præmittit, dicens: « Misereatur tui, etc. » Et cum ipsam peccatorum absolusionem imparitur: « In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, illam pronuntiat. » Essent his addenda quamplurima, sed non patitur ratio instituti, ut his diutius immoremur. Cæterum haec breviter sic habeto; ennotos, qui post vixere, catholicos tam latinos quam græcos rerum ecclesiasticarum tractatores de confessione peccatorum coram sacerdotibus facienda in eamdem pedibus ivisse pariter sententiam; sieque quod a Christo Domino nostro est institutum, et Apostolorum temporibus factitatum, nunquam amplius in Ecclesia Catholica esse intermissum. His igitur quæ ad apostolicas traditiones et Ecclesiæ usum perlent (nt suscepti muneris officium postulabat) elucidatis, jam ad ipsam rerum Ephesi gestarum historiam, unde digressi sumus, post longas tandem moras aliquando revertamur.

40. Cum novo casu irruentis dæmonis in Scœvæ filios exorcistas, Christiani etiam timore perenpsi venissent ad Paulum, confitentes et annuntiantes peccata sua; pœnitentia etiam satisfacere studuerunt: « Multi enim, inquit Lucas², ex eis qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, et combusserunt coram omnibus, et computatis pretiis illorum, invenerunt pecuniam denariorum quingentorum millium. Ita fortiter crescebat verbum Dei, et confirmabatur. » Fuisse hos magiae libros, æque omnes³ consentiunt. Antiquo quippe usu recephum fuit, ut libri magicæ arlis, qui per invocationes dæmonum aliosque superstitionis ritus exerceri consueverunt, igni tradicerentur. De his est responsum Pauli jurisconsulti⁴ in haec verba: « Libros magice artis apud se neminem habere licet: et si penes quoscumque reperti sunt, bonis demptis, ambustisque his publice, in insulam deportentur, humiliores capite puniantur. » Sed et Ulpianus⁵, improbatæ lectionis libros,

¹ Ambros. de Spiritu sancto lib. iii. c. 19. — ² Act. xix. — ³ Chrys. Beda (Eccl. in Act. Apost.). — ⁴ Paulus sentent. lib. v. tit. 23. ad 4. Cor. de sic. et venef. — ⁵ Ulpian. l. iv. §. Tantumdem ff. famili. ercise.

magicos scilicet, vel similes, igni protinus esse tradendos constituit. Sape¹ scimus datum negotium magistratibus de ejusmodi libris diligenter inquirendis, ut in eos habentes animadverterent. Usitatum id ipsum apud Græcos, atque Athenis potissimum, ut improbatæ lectionis libri igni tradicerentur, exemplum² de Protagoræ voluminibus igni traditis declarat. Dicto igitur Ephesiorum Christianorum exemplo, in Ecclesia itidem observatur, ut non tantum magie libri, sed et caeteri omnes qui ab haereticis adversus catholicam fidem scripti fuerint, igne consumantur. De magiae vero libris haec Augustinus³, de mago agens, quem ad fidem convertit: « Perierat iste: nunc quæsusitus, inventus, adductus est: portat secum codices incendendos, per quos fuerat incendendus: ut illis in ignem missis, ipse in refrigerium transeat. » De comburendis⁴ vero libris hereticorum, extant christianorum imperatorum sanctiones.

41. Porro arque ac magia, execranda vira est Christianis illa per astrorum aspectum fieri solita divinatio, que ex judiciaria, quam vocant, astrologia manare consuevit. Quamobrem Aquila Ponticus, eruditio interpretandi celeberrimus, ab Ecclesia est ejectus, quod (ut Epiphanius⁵ tradit) genituralium inspectionibus et nativitatibus horoscopis vacaret. Sed haec non solum apud Christianos, verum etiam apud Gentiles: nam (ut Dio⁶ tradit) Augusti temporibus astrologi, sicut et prestigiatores, sunt ab Urbe (quod antea diximus) expulsi. Sane quidem de mathematicis Urbe pellendis atræ senatusconsultum factum anno superiori, ex Tacito⁷ vidimus; quod tamen cum irritum fuisse dicat, non aliud significat quam quod alibi de his ait: « Genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra vetabitur semper, et refinebitur. » Haec ideo, quod sepius iidem legibus imperatorum inveniuntur esse proscripti, idemque rursus in Urbe semper inventi. Sed enim quod pertinet ad Ephesios, de quibus est sermo, genus hominum magiae addictissimum fuisse testatur S. Hieronymus⁸: in ea enim civitate artium magicarum prestigie admodum vignerunt. Evidem nullib[us] carius quam Ephesi Apollonius Tyanæus magiae sue merces est nundinatus, si Philostrato⁹ credimus. Nam et ipse cum circa haec tempora Ephesum venisset, incredibilem sane apud illius urbis accolas aestimationem ancipatus est; adeo ut (quod idem ait) statua donatus ab illis, inter divos relatus sit. Sed quæ anni hujus reliqua sunt, prosequamur.

42. Nero imperium adit et Judæis favit. — Hoc eodem anno, iisdemque coss., tertio¹⁰ idus Octobris, circa horam septimam moritur Claudius imperator, annum ætatis agens (ut Suetonius tradit) sexagesimum quartum, in imperio vero decimum tertium,

¹ Liv. lib. xxix. — ² Cic. de nat. deor. lib. ii. — ³ Aug. in Psal. lxi. in fin. — ⁴ L. ult. de har. Cod. Theod. — ⁵ Epiph. lib. de ponderib. — ⁶ Dio lib. xlix. — ⁷ Tacit. lib. xvii. — ⁸ Her. in præf. epist. ad Ephes. — ⁹ Philostr. lib. iv. — ¹⁰ Seneq. in ludi. de obt. Claud. Tacit. lib. xii. Suet. in Claud. c. 45. Dio lib. lx.

menses octo, et dies viginti, ut numerat Dio. Sic igitur defuncto, Agrippinæ dolo, veneno illi propinato, Nero ejusdem Agrippinæ filius annum attinens ætatis decimum octavum, in imperium successit, tenuisque annis tredecim, mensibus septem, diebus viginti octo. Extinetum vero una cum Claudio fuit edictum illud adversus Judeos, ne in Urbe agerent promulgatum: quamobrem et Christianis etiam, qui ex Judeis erediderant, in Urbem redeundi, qua pū'si fuerant, facultas data est. Visus est Nero ipso imperii exordio erga Judeos propensior: nam et ipsorum regem Agrippam¹ mox donavit quatuor civitatis, ministrum Peream et Juliade in regione Abilinæ, Tarichæa et Tiberiade in Galilæa positum: reliquam vero Judeam Felie, qui (ut vidimus) a Claudio eam administrandam accepérat, curandam tradidit, idque in gratiam Pallantis ejus germani; qui ex eo quod conciliasset nuptias Agrippinæ cum Claudio, quarum occasione Nero subiisset imperium, apud Agrippinam et Neronem plurimum posse videbatur.

¹ Joseph. antiq. lib. xx. c. 5. et de bello Jud. lib. ii. c. 12.

43. Sub iisdem coss. refert Tacitus¹ dolo Agrippinæ sublatum esse veneno Junium Silanum Asiac proconsulem, atque Narcissum libertum, qui apud Claudium primum fere locum temuerat, esse necatum. Porro haec omnia facta sunt (ut idem auctor ait) ignaro Nerone, qui sic moribus compositus erat, usus Seneca præceptore, ut cujusvis nocentissimi hominis legibus condemnati supplicium exhorreaseret: quod ad ipsum scribens testatur Seneca² his verbis: « Animadversurus in latrones duos Burrhus præfectus tuns, vir egregius et tibi principi notus, exigebat a te scriberes in quos et ex qua causa animadverti velles: hoc sœpe dilatum, ut aliquando fieret, instabat. Invitus invito cum chartam protulisset, traderetque, exclamasti: Velle nescire litteras. O dignam vocem, quam audirent omnes gentes quæ Romanum imperium colunt. » Haec idcirco de Nerone, qui ipso biennio sui imperii in omnes fuit beneficentissimus; ut non mireris, si recesso in Judeos Claudi edicto eisdem in Urbem redeundi dederit libertatem.

¹ Tacit. lib. xiii. Dio lib. lx. in fin. — ² Senec. de clem. lib. ii.

Anno periodi Graeco-Romana: 5547. — Olymp. 208. an. 2. — Urb. cond. 807. — Jesu Christi 54. secundum Baronium 56.

— S. Petri 1. — Neronis imp. 1.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *M. Asinius Marcellus*, et *M. Acilius Aviola*.

2. *Mors Claudi imp.* — Ad num. 42. Mors Claudi imp. contigit die xiii Octobris imperavitque annos xiii, menses octo, et dies viginti, ut Dio lib. 60, et Josephus lib. 20 Antiquit., cap. 5, qui tum vivebat, docent. Quod porro ait Baronius, Neronem Claudi successorum natum tunc fuisse annos xviii, confutatur ex Suetonio, qui in Nerone cap. 6 ait: « Nero natus est Antii post novem menses quam Tiberius excessit, octavo kalendas Januarias; » ideoque anno Christi xxxvii. Agebat itaque Nero annum etatis decimum septimum, ut Dio lib. 61, et Suetonius cap. 8 produnt. Unde Tacitus initio lib. 13 Annal. ait: anquisitum fuisse « quemadmodum princeps vix septendecim annos egressus suscipere eam molem, aut propulsare posset, » bellum nempe Parthicum. Ubi vox *vix* significat *non* vel *nondum*. Onuphrius in Fastis, cum animadverteret scribere Suetonium periisse Neronem *secundo et trigesimo etatis anno*, die nempe nona Junii anni Christi LXXXVIII, existimavit in laudatum Suetonii locum errorem

irrepsisse, ac legendum, *natus est ante ix menses quam Tiberius excessit*, anno nempe Christi xxxvi, quia persuadere sibi non poterat Suetonium aliquot dies pro anno numerasse. Quam Onuphrii sententiam Baronius amplectens, Neronem annos xviii natum imperatorem renuntiatum credidit. At ut in priori parte Dissert. Hypaticæ, cap. 2, num 11, ostendi, locus Suetonii, ubi de Neronis natali agit, minime sollicitandus, explicandusque Suetonius de anno etatis xxxii, utrinque incompleto; ita ut ultimos dies mensis Decembris anni Christi xxxvii pro anno integro numerarit, et ultimum etiam etatis annum, licet incompletum, in summam contulerit: quod ab aliis etiam historicis non raro factum, in hoc opere observavimus.

3. *S. Petrus Romæ sedere caput.* — S. Petrum Apostolorum principem ante præsentem annum Romam non venisse terlio Claudi imperatoris anno statuimus; ideoque primus ejus Sedis Romæ annus cum primo Neronis nobis est inchoandus, cum versus ejus adventus annus nos lateat.

PETRI ANNUS 13. — CHRISTI 57.

1. Judæi Romam rediunt. — Anno deinceps quinquagesimo septimo Domini, Claudio Nerone¹ et L. Antistio coss., cum morte Claudii, Judæis adeundi Romani potestas facta esset, et ipse Paulus tertium jam annum Ephesi ageret, veniendi Romam consilium iniit; sed prius Macedonia et Achaia Ecclesias visitare, ac Hierosolymam reverti, demum Romam inde se conferre decrevit; haec enim Lucas² in haec verba testatur: « His autem expletis, proposuit Paulus in Spiritu, transita Macedonia et Achaia, ire Hierosolymam, dicens: Postquam fuero ibi, oportet me et Romam videre. Mittens autem in Macedoniam duos ex ministrantibus sibi Timotheum et Erastum, ipse remansit ad tempus in Asia. » Haec Lucas. Ad quodnam usque tempus Paulus permanserit Ephesi, ipse his diebus scribens ad Corinthios³, declarat his verbis: « Veniam autem ad vos, eum Macedoniam perfransiero: nam Macedoniam pertransibo. Apud vos autem forsitan manebo, vel etiam hiemabo, ut vos me deducatis quocumque iero. Nolo autem vos modo in transitu videre: spero autem aliquantulum temporis manere apud vos, si Dominus permiserit: permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten. » Ac insuper de Timotheo, quem in Macedoniam una cum Erasto inde Achaiam præmisserat, haec ait⁴: « Misimus ad vos Timotheum, qui est filius meus carissimus, et fidelis in Domino. » Ac rursum de eodem inferius⁵: « Si autem venerit Timotheus, videte ut sine timore sit apud vos: opus enim Domini operatur, sicut et ego. »

2. Paulus iterum Corinthi, ejusque prima epistola ad Corinthios. — Ex his itaque omnibus clarum perspicuumque redditur, ipsum Paulum apostolum seripsisse primam epistolam ad Corinthios, cum adhuc Ephesi moraretur, sed jam de profectio cogitantem. Qua autem occasione ad eam scribendam impulsus fuerit, paucis aperiendum est: ex ejus enim argumento satis aperite proditur causa quam ad rerum gestarum notitiam summopere conducere existimamus. Cum Paulus Corintho profectus, Ephesum veniens ibi triennio moraretur; et Apollo Corinthum profectus, illic Evangelium prædicasset; licet non secus ac Paulus unum Deum et Jesum Christum ejus filium annuntiasset: tamen accidit ut vana quadam jactantia quisque suum præceptorem, a quo esset eruditus, extolleret: dumque alii se Pauli,

Apollo alii, alii vero neutrini, sed Cephæ, nempe Petri, yet Christi esse gloriarentur, oborta est inter eos non parva contentio; quam Paulus ut componeret, aliaque de quibus dicemus, sedulo admoneret, priorem ad ipsos dedit epistolam, qua in primis agens de eorum altercatione, haec ait¹: « Obsecro vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata: sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem sententia. Significatum est enim mihi de vobis, fratres mei, ab eis qui sunt Chloes, quia contentiones sunt inter vos. Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli: Ego autem Apollo: Ego vero Cephæ: Ego autem Christi. Divisus est Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? etc. »

3. In his quidem advertendum est, quoniam non sic dicebant alii se esse Cephæ, quod Cephas Corinthi prædicasset: sicut nec qui se dicerent esse Christi, id ob eam causam profitebantur, quod Christus eum in humanis esset, illis Evangelium annuntiasset; sed potius quo illam contentionem et scissuram Ecclesie declinarent, rem ad suum principium reducentes (quod sic facti non possent) dicerent alii, se esse primos omnium post Christum pastoris et Ecclesie capitis Petri discipulos, alii vero auctoris omnium Christi. Ideireo idem Paulus inferius, nulla de Cepha habita mentione, nec de Christo, sed quia sui tantum causa et Apollo fuerat oborta contentio, subdit²: « Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis et secundum hominem ambulatis? Cum enim quis dicat: Ego quidem sum Pauli: alius autem: Ego Apollo: nonne homines estis? Quid igitur est Apollo? quid vero Paulus? Ministri eius, cui credidistis, et unicuique sicut Dominus dedit. Ego plantavi, Apollo rigavit: sed Deus incrementum dedit. » Sicque videoas, eum de ministerio et officio agitur prædicationis, nullam amplius (secundum nuper dictam sententiam) de Petro haberit mentionem, eo quod nondum prædicasset ipse, sicut Paulus et Apollo, Corinthiis Evangelium; sed quod in Ecclesia primatum teneret, esse ab aliis superiori nominatum, sicut et Christum; ut quia ille omnium pastor, hic vero esset Christianæ religionis principium.

¹ Tacit. lib. xxiii. — ² Act. xix. — ³ 1. Cor. xvi. — ⁴ 1. Cor. iv.
— ⁵ 1. Cor. xvi.

¹ 1. Cor. i. — ² 1. Cor. iii.

4. Quod autem nondum Petrus Corinthum venisset, cum illic accedens Paulus Evangelium prædicavit; ejusdem Pauli testificatione satis videtur declaratum haberi, dum ad Romanos scribens, haec de sui animi instituto testatur¹: « Sie prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem; sed sicut scriptum est: Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt: et qui non audierunt, de eo intelligent. » Haec cum ipse dicat Paulus, plane declarat, neque Petrum, neque alium ante ipsum prædicasse Corinthiis Evangelium; eumque merito scribat: « Ego plantavi; » et quod subdit: « Et Apollo rigavit; » non alium quempiam, sed ipsum post Paulum iisdem Corinthiis verbum Dei annuntiassè indicat. Insuper cum post ipsum de nullo atio aliquo mentionem habeat, sed Deum incrementum dedisset dicit, nec de Petro aliquid addat; plane demonstrat, se tantum et Apollo, nec alium quempiam ante haec tempora iisdem Corinthiis Evangelium prædicasse. Non tamen negamus, venisse post haec ipsa etiam Petrum Corinthum, atque eosdem ad pietatem instituisse: nam Dionysius² Corinthiorum episcopus manifeste tradit eamdem Corinthiorum Ecclesiam fuisse ab utroque apostolo stabilitam.

5. Cur autem inter discipulos Pauli et Apollo ea contentio fuerit concitata: ex his que Lucas ac ipse Paulus scripserunt, facile est conjectare. De Apollo enim cum primum agit Lucas³, cum ait fuisse virum eloquentem, ac potentem in Scripturis, qui et ferventi spiritu loqueretur, et diligenter ea quæ sunt Iesu doceret. At cum Paulus in prædicando aliam iniisset rationem, et ex composito omnem dicendi ornatum, omnemque scientiae cultum missum fecisset, visus est respectu illius in dicendo paulo frigidior atque jejunior: sieque cum in eo genere nonnulli Apollo præferrent Paulo; alii rursus (ut par erat) Paulo primas deferrent; ea, quam diximus, oborta est inter Corinthios recens ad fidem conversos dira contentio. Quo autem consilio in prædicatione Evangelii Paulus eam iniisset rationem, ipse ad eos scribens his verbis significat⁴: « Cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis aut sapientiae, annuntians vobis testimonium Christi. Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, et hunc crucifixum. Et ego in infirmitate et timore et tremore multo fui apud vos: et sermo meus et prædicatio mea non in persuasilibus humanae sapientiae verbis, sed in ostensione Spiritus, et virtutis: ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. » Haec et alia id genus multa superius. Cæterum ipse Paulus in secunda⁵, quam ad eosdem scripsit, epistola, se fuisse imperitum sermone, non autem scientia, profiteatur.

6. Certe quidem quod ad sermonis ornatum pertinet, quantum ex ejus epistolis Hieronymus⁶

visus est sibi posse colligere, haec habet in eamdem sententiam: « Nos, inquit, quotiescumque sollecismos, aut tale quid annotamus, non Apostolum pulsamus, ut malevoli criminantur; sed magis Apostoli assertores sumus, qui Hebreus ex Hebreis absque rhetorici nitore sermonis et verborum compositione et eloquii venustate, nunquam ad fidem Christi totum mundum traducere valuisset, nisi evangelizasset eum non in sapientia verbi, sed in virtute Dei: nam et ipse ad Corinthios ait: Ego cum venissem ad vos, fratres, veni non in eminentia verbi, sed in virtute Dei; » subdit: « Iste igitur, qui sollecismos in verbis facit, qui non potest hyperbaton reddere, sententiamque concludere, audacter sibi vindicat scientiam, et dicit: Quoniam secundum revelationem cognitum factum est mihi mysterium, » etc. Idem ad Algasiam¹: « Illud quod cæbro diximus: Etsi imperitus sermone, non tamen scientia: nequaquam Paulum de humilitate, sed de conscientiæ veritate dixisse, etiamnunc approbamus. Profundos enim et reconditos sensus lingua non explicat; et cum ipse sentiat quid loquatur, in alienas aures puro non potest transferre sermone, quem cum in vernacula lingua habeat disertissimum, quippe Hebreus ex Hebreis, et eruditus ad pedes Gamalielis viri in lege doctissimi, se ipsum interpretari cupiens involvitur. Si autem in græca lingua hoc ei accidit, quam nutritus in Tarse Ciliæ a parva atlate imbiberat; quid de Latinis dicendum est, qui verbum de verbo exprimere conantes, obscuriores faciunt ejus sententias, et veluti herbis crescentibus, frugum strangulant ubertatem? »

7. Cæterum quanti ipse fecerit, ac cæteris aestimandum esse judicarit Pauli genus dicendi, ad Pammachium² scribens insinuat, dicens: « Paulum apostolum proferam; quem quotiescumque lego, videor mihi non verba, sed audire tonitrua. Legite epistolas ejus, et maxime ad Romanos, ad Galatas, ad Ephesios, in quibus totus in certamine positus est; et videbis eum in testimoniis quæ sunt de veteri Testamento, quam artifex, quam prudens, quam dissimilator sit ejus quod agit: videntur quidem verba simplicia, et quasi innocentis hominis et rusticani, et qui nec facere nec declinare noverit insidias; sed quoicumque respexeris, fulmina sunt; » ac rursum ad eumdem alibi³: « Ubilectionis vas, tuba Evangelii, rugitus leonis nostri, tonitrus Gentium, fulmen eloquentiæ christianaæ: qui mysterium retro generationibus ignoratum, et profundum divisiarom sapientiae et scientiæ Dei magis miratur, quam loquitur. » Hacenus de Pauli eloquentia Hieronymi judicium.

8. Sed quod ad hyperbata spectat, quæ sæpe in ejus epistolis offenduntur, Irenæus hanc reddit rationem, dicens⁴: « Hyperbatis frequenter utitur Apostolus propter velocitatem sermonum suorum, et propter impetum qui in eo Spiritus est. » Cæterum Augustinus haud concedit Paulum imperitum fuisse

¹ Rom. xv. — ² Apud Euseb. hist. lib. ii. c. 24. — ³ Act. xviii. — ⁴ 1. Cor. ii. — ⁵ 2. Cor. xi. — ⁶ Hier. in epist. ad Ephes. c. iii.

¹ Hieron. epist. cl. q. 10. — ² Hier. ad Pammach. epist. l. — ³ Hier. ad Pammach. epist. lxi. — ⁴ Irenæus lib. iii. c. 7.

sermone, sed eloquentissimum prædicat, aliterque quam Hieronymus, ejusdem Pauli explicat verba, dicens: « Etsi imperitus sermone, non scientia. » « Id, inquit, quasi concedendo obtrectatoribus, sic locutus, non tamquam id verum agnoscere, confitendo. Si autem divisset: Imperitus quidem sermone, et non addidisset, Et non scientia: nullo modo aliud posset intelligi. Scientiam plane non cunetatus est prolixi, sine qua esse doctor Gentium non valeret. Certe si quid ejus proferimus ad exemplum eloquentiae, ex illius utique epistolis proferimus, quas etiam ipsi obtrectatores ejus, qui sermonem presentis contemptibilem putari volebant, graves et fortes esse confessi sunt¹. » Haec Augustinus²; qui et superiorius de ejusdem Pauli eloquentia pluribus disserens, hac tandem ait: « Sicut ergo Apostolum præcepta eloquentiae secutum fuisse, non dicimus: ita quod ejus sapientiam secuta sit eloquentia, non negamus. » Haec ille, qui eadem declarat exemplis.

9. At vero ut revertamur ad ea que dicebantur de Paulo et Apollo: non haec Paulus agebat, scribens ad Corinthios³ ut qui se profiterentur Apollo vel Cephae esse discipulos, eos ab illis averteret, ac sibi petulanter adseceret; sed potius id curabat, ut dissensione ac divisione omni rejeela, omnes (ut par erat) in unum Christum Dominum ac Deum Patrem uniret, a quo et nomen acceperant Christianum. Unde et ait: « Nemo itaque glorietur in hominibus. Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsenzia, sive futura: omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei. » Nec insuper quod Apollo aliam iniisset in prædicatione Evangelii rationem, eum contemptibilem reddit, aut sugillat, sed aequa commendat, ac laudat: quem et sicut se ipsum eidem imitandum proponit, cum ait: « Haec autem, fratres, transfiguravi in me et Apollo propter vos: ut in nobis discatis, ne supra quanum scriptum est, unus adversus alterum infletur pro alio. » Quibus quidem verbis magnam inter ipsos fuisse animorum conjunctionem, nec aemulationem aliquam intercessisse, sed pari consensione, licet diversomodo, Christi fidem prædicasse, declarat. In eo igitur totus fuit Paulus, ne occasione hominum, evanesceret (quod ait) crux Christi, ab hominibusque potius quam a Christo denominari illi deligerent, quod fuit semper proprium haereticorum. Unde apud Ambrosium⁴ haec leguntur: « More haereticorum dissentientes ab invicem, hominibus devoti, Pauliani, et Petriani, et Apolloniaci dici volebant, non Christiani: quod valde exprobrat Apostolus; » et infra⁵: « Sicuti haeretici, qui se aut Photinianos, aut Arianos, aut Cataphrygas, aut Novatianos, aut Donatianos, aut Manicheos vocari non abhorrent, ita et Corinthii. » Augustinus de iisdem haec habet⁶: « Temporibus Apostolorum, qui dicebant: Ego quidem sum Pauli: Ego quidem Apollo: Ego autem sum Cephae:

quamvis non per impiorum, sed sanctorum nomina, ipsi tamen impia schismata faciebant, hoc ipsorum erat proprium et detestabile vitium. » Quod sunt aemulati omnes fere haeretici, ut a suo nomine suos sectarios nominarint: Catholici vero, exemplo Apostolorum, hoc maxime omnium sunt adversati, ac potissimum insectati.

10. *De excommunicatione a Paulo inficta, et de excommunicatione in genere.* — At quoniam divisa semel Ecclesia schismate, simul omnia confunduntur, ipsaque morum disciplina negligitur, et cuncta denique in deterioris dilabuntur: multa et quidem enormia in Ecclesia Corinthiorum acciderunt; quae Paulus, eadem ad eos scripta epistola, maxime laborat ut tollat, emendet, perperam facta corrigat, collapsa restituat, atque recens, quae illis opus esse videret, instituat: perinde ac Dominus¹ Hieremia agendum præceperat, ut evelleret, destruueret, disperderet, et dissiparet, ac subinde aedificaret, atque plantaret. Portentosum quoddam facinus, auditu horrendum, a quodam illorum (non quidem ex vulgo, sed ut existimarent Chrysostomus² et Theodore³, ab aliquo eorum qui caeteros sapientia antecellere viderentur, quique factiose Ecclesiam divisissent, seqne duces caeteris præstitissent erroris) fuerat perpetratum; quod Paulus⁴ cum insectatur, refert his verbis: « Omnino auditur inter vos fornicatio, et fornicatio talis, qualis nec inter Gentes: ita ut uxorem paltis aliquis habeat. Et vos inflati esitis, et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit. » Divisi enim semel ab invicem, ad suarum landum accessionem proficere, quod de aliorum aestimatione decresceret, existimantes, aliorum casu magis elati quam cauti, fastuque sublimes quam exemplo humiles reddebantur. Paulus igitur, cum non esset ejusmodi facinus quod dissimulari facile posset, id genus medicamentum ulceri hactenus putrescenti adhibendum præcepit, cum ait: « Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi ut præsens, eum qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Jesu Christi congregatis vobis et meo spiritu, cum virtute Domini nostri Jesu Christi, tradere hujusmodi satanae in interitum carnis, ut spiritus salvens sit in die Domini nostri Jesu Christi. » Adversus autem illos, qui inflati essent, sic superiorius⁵ comminatus fuerat: « Tanquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam. Veniam autem ad vos cito, si Dominus voluerit: et cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem (non enim in sermone est regnum Dei, sed virtute). Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate et spiritu mansuetudinis? »

11. Sed quod ad pœnam pertinet in incestuosum hominem Pauli sententia infligendam, ut satanæ traduceretur: non modo ut ejusmodi a dæmone obsessus miserabiliter cruciaretur, esse intelligendum; sed etiam quod sie traditus satanæ, a communica-

¹ 2. Cor. x. — ² Aug. de doctr. Christ. lib. iv. c. 7. — ³ 1. Cor. iii.

— ⁴ Apud Ambrosium in pref. epist. 1. ad Corinth. — ⁵ Apud eundem, ibid. in c. 1. — ⁶ Aug. de unic. bapt.

¹ Hier. I. — ² Chrysost. hom. 15. in 1. ad Corinth. — ³ Theodore. in pref. 1. ad Corinth. — ⁴ 1. Cor. v. — ⁵ 1. Cor. iv.

tione fidelium haberetur abscissus, et (quod communis usu loquendi fertur) excommunicatus, Patres omnes consenlunt: nam tollendum eum de medio eorum dixerat. Id Tertullianus in primis: « Ibis, inquit¹, traditis satanæ, id est, extra Ecclesiam projectis. » Et alibi²: « Abjicitur extra civitatem in locum immundum, deditus scilicet satanæ in integrum carnis, nec amplius reædificatur in Ecclesia post ruinam. » Sicne apparebat illud Apostoli, auferri de medio, nihil aliud fuisse, quam tradere satanæ; et tradere satanæ, istud ipsum, quod de Ecclesia ejicere. Porro ait nullum differre, tradere satanæ aliquem, et tradere alicui angelum satanæ, sicut et idem testatur Apostolus. Eodem modo Pauli sententiam explicant Hilarius³, Hieronymus⁴, Ambrosius⁵, Augustinus⁶, ac reliqui Latinorum, Graeci pariter, ut Origenes⁷, Chrysostomus, Theodoretus, et alii interpretes in dictum locum Pauli epistolæ ad Corinthios. Ceterum non semel tantum, sed saepe ad coercendam contumaciam delinqnentium, eadem excommunicandi censura usus est Paulus. Nam Alexandrum et Hymenæum satanæ se tradidisse, ipse testatur ad Timotheum⁸ serbens: nec aliud significare voluit, cum ad Galatas scriberet, dicens⁹: « Si quis annuntiaverit vobis præter id quod accepistis, anathema sit. »

42. Quod vero qui ea censura percellitur, ab Ecclesia ejiceretur, eaque excommunicatio dici a majoribus consueverit, non quidem a Paulo est primus institutum: nam Judæis in observatione erat, ut cum quis immane aliquod perpetrasset scelus, non a templo tantum, sed a synagogis etiam dimovetur; unde apud Joannem¹⁰ legitur, hanc pœnam Judeos communatos fuisse iis qui Jesum confiterentur esse Christum; qua et multatus est cæcus, qui a Christo fuit illuminatus: eademque ab iisdem fore afficiendos Apostolos, Dominus prædixerat, cum ait¹¹: « Absque synagogis facient vos. » Unde et Cyrius¹²: « Magnum revera apud Judeos opprobrium dñebaratur, si quem de synagoga ejecissent. Sicut enim nunc homicidæ, vel adulteri, vel cæteri capitalibus criminibus rei ab Ecclesia peñluntur: ita tunc confessores Christi a synagoga Judeorum eliminabantur. » Apud Essenos quoque terrible excommunicationis genus in usu fuisse, Josephus testatur, cum ait¹³: « Deprehensos vero in peccatis a sua congregatione depellunt: et qui taliter fuerit condemnatus, miserabiliter plerumque morte consumitur. Illis quidem sacramentis et ritibus obligatus, neque capere ab aliis oblatum cibum potest; herbas vero peccatum more decerpens, et fame exesus per membra corrumptur. Ob quod etiam plurimos plerumque miserali, exterrimus spiritum agentes receperunt, sufficientem pro peccatis eorum, quæ usque ad mortem adduxerit, pœnam huius censentes. » Haec Josephus.

¹ Tertull. de pudicit. c. 13. — ² Ibid. c. 26. — ³ Hilarius in Psal. cxviii. — ⁴ Hieronym. in Ezech. c. xvii. — ⁵ Ambros. de penitent. lib. i. c. 14. — ⁶ August. lib. de fid. et operib. c. 26. — ⁷ Orig. in Jud. hom. 5. — ⁸ 4. Tim. i. — ⁹ Galat. i. — ¹⁰ Joan. ix. — ¹¹ Joan. XVI. — ¹² Cyrius. in Joan. lib. vi. c. 20. — ¹³ Joseph. de bello Jud. lib. II. c. 7.

43. Sane et apud Gentiles, et in primis ipsos Romanos, species quedam hujus supplicii videbatur esse in usu, cum videlicet aliquis ob perpetratum nefandum aliquod facinus Diti devovebatur, sive Diiris; dictæ enim Diiræ erant Furæ infernales: talis vero (ut tradit Dionysius Hælicarnassenus¹⁴) poterat a quolibet impune occidi. Apud Gallos si qui eorum sacerdotibus, qui Druidæ dicebantur, non paruisserent (penes illos enim erant judicia tam rerum capitallium, quam etiam litium et controversiarum privatuarum et publicarum) et eorum decretis non stetissent, sacrificiis iisdem interdicebatur. Erat haec pœna apud illos gravissima: nam quibus sic interdictum erat, ii numero sceleratorum habebantur, ab iisdemque omnes decedebant, ad illos sermonemque fugiebant, rati nimis quacunque levi cum eis communicatione eorum contagione affici: insuper nec iis jus petentibus reddebaratur, nec etiam honos ullus exhibebatur; haec omnia Caesar². Sed ad nostra redeamus.

44. Exemplo igitur Apostoli, et Domini auctoritate, qui non tantum solvendi, sed et ligandi suis tradidit potestalem, in Ecclesia Catholica usus excommunicandi receptus, et frequenter, cum visum est opus, exhibitus, hactenus perseverat: ut graviorum peccatorum rei, sicut olim de paradiiso Adam, sic modo isti (ait Hieronymus³) de Ecclesia ejiciantur. Idecirco Tertullianus⁴ eamdem animadversionem modo nominat divinam censuram, de qua ait: « Ibidem etiam exhortationes, castigationes, et censura divina: nam et judicatur magno cum pondere, ut apud certos de Dei conspectu: summumque futuri judicij praejudicium est, si quis ita deliquerit, ut a communione orationis et conventus et omnis sancti commercio relegate. » Modo anathema nominat, ut cum dicit⁵: « Ibidem scorpio pro solea anathema inflito, et relinquo in suo sopore morientem. » Modo vero aliis verbis circumscribit, ut cum ait, lanistam⁶ arcendum ab Ecclesia, vel stupri⁷ reos arcendos ab omni communione fraternali: item relegare⁸ in perpetuum dissidium, communicatione⁹ interdicere, prohibere ne in Ecclesiam recipiatur, communicatione¹⁰ depellere, itemque subinovere¹¹ a limine et omni tecto Ecclesie, dare extra Ecclesiam, sacramento benedictionis exauktorare. Sic et ab excommunicatione absolutionem appellat¹² largiri postliminum ecclesiastice pacis, ad Ecclesiam revocare, et Ecclesiae concorporare: quæ omnia loca Pamphilus, de sacris litteris optime meritus, diligenter observat. Cyprianus (quod idem saepe¹³ notat) camulum censuram modo abstentionem nominat, modo aliis peripherabis circumscrivit: ut, areare a communione, non communicare, vel a communicatione cohære,

¹ Dionys. lib. II. — ² Caesar, comment. de bello Gall. lib. VI. — ³ Hieron. in Oseeam. c. vi. — ⁴ Tertull. in Apolog. c. 39. — ⁵ Tertull. in Scrop. c. 1. — ⁶ Tertull. de idol. c. 11. — ⁷ Tertull. ad uxor. lib. II. c. 3. — ⁸ Tertull. adver. heret. c. 31. — ⁹ Tertull. adver. Marc. lib. IV. c. 24. — ¹⁰ Tertull. de monog. c. 15. — ¹¹ Tertull. de pudicit. c. 4. et 14. — ¹² Ibid. c. 15. — ¹³ Cyprian. epist. XXXVIII. not. 10.

excludere vel ejicere ab Ecclesia, abstinere a communicatione, depellere, condemnare, et aliis similibus, ut ad Pomponium scribens excommunicationem gladium spiritalem appellat, cum ait¹: « Spirituali gladio superbi et contumaces necantur, dum Ecclesia ejiciuntur. »

15. Quod vero prae ceteris aliis nominibus eadem ecclesiastica censura frequentiori usu excommunicatione dici solet, ex eo accidisse videtur, quod qui ea percillerentur sententia, a communicatione Christi corporis potissimum arcerentur. Unde Cyprianus²: « Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus: intercedente aliquo graviore deficto, dum abstenti et non communicantes a caelesti pane prohibemur, a Christi corpore separamur; » et paulo post: « Ut manifestum est eos vivere qui corpus ejus attingunt, et Eucharistiam jure communicationis accipiunt; ita contra timendum est, et orandum, ne dum quis abstentus separatur a Christi corpore, procul remaneat a salute, communante ipso, et didente: Nisi ederitis carnem Filii hominis, etc. » Sed et ea de causa, quod iidem etiam a fidelium arcerentur communicationis consortio, proprie eadem censura excommunicatione est appellata; quo nomine frequenter utitur Augustinus, ut cum ait³: « Nisi essent gravia delicia, ut etiam excommunicatione plectenda sint, non diceret Apostolus⁴: Congregalis vobis et meo spiritu tradere hujusmodi hominem satanam in interitum carnis, etc. »

16. Cur autem satanae tradi dicatur qui ab Ecclesia ejicitur, haec Hilarius⁵: « Omnis enim in quo peccati voluntas est, Deo vacuus est; et ubi Deus non est, illuc diaboli locus est; qui insidians atque obsidens, ubi adeundi opportunitatem habuerit, tanquam vacuum dominum occupat, quem ei, Deo jam discende, sit tradita; » et inferius: « Qui enim ab Ecclesia corpore respununtur, quem Christi est corpus, tanquam peregrini et alieni a Dei corpore, dominatio diaboli traduntur. » Haec Hilarius. Et Hieronymus⁶ in eandem sententiam: « In veteri lege quicunque sacerdotibus non obtemperasset, aut extra castra positus lapidabatur a populo, aut gladio cervice subjecta, contemptum expiabat eruore: nunc vero inobedientis spirituali mucrone truncatur, aut ejectus de Ecclesia rabido daemonum ore discepitur. » Idem alibi⁷ eandem censuram virginem ferream appellans, ait: « Miror sanctum episcopum, in cuius paroquia esse presbyter dicitur, acquiescere furori ejus, et non virga apostolica, virgaque ferrea confringere vas inutile, et tradere in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat. »

17. Gregorius Nyssenus in ea oratione quam habuit adversus eos qui aegre ferunt reprehensiones: « Si, inquit, segregitione a nobis clausa sunt portae Ecclesiae, blasphemis et maledictis insectamur: » et post alia multa de contumacia et damno tanta patientium, haec addit: « Si haberes oculos apud

animam essentiam, ostendissem tibi segregato signum et habitum condannati, cuius collum premitur gravissimis vinclis, et nullum habet membrum liberum aut solutum. Et utinam intra hujus vita terminos circumscriberetur supplicium. Nunc autem si quid humanitus contigerit, et mors repente tanquam fur nocte advenerit; scias tibi, que illic sunt, esse clausa. Sunt diligentes et non indentes janitores regni. Vident animam ferentem signa segregationis, non secus atque quicquam, qui sordida et impexa coma arguit carcere: eamque ejiciunt a via qua tendit ad ea que sunt bona et pulchra; nec concedunt ut videat ordines justorum et angelicam laetitiam. Misera autem tunc sepe conquerens de suo malo consilio, flensque, lugens, et ejulans, perpetuo erit in tetro et moesto loco abjecta, tanquam in angulo, et minquam desinet, et nullam admittet consolationem, lucrum extendens in aeternum; » et paulo post: « Ne episcopalis arrogantiae existimes esse segregationem: lex est patria, vetus est regula Ecclesiae, qua copit a lege, et fuit confirmata in gratia. Considera sanctum Paulum in reos emittem sententias segregationis, et juvenem Corinthiis eo curantem medicamento, qui satanice novercae insano erat captus amore. » Haec ipse.

18. Enim vero quam proficia et utilis haec posita sit censura in Ecclesia, Origenes⁸, qui claruit (ut alias diximus) temporibus Severi usque ad Gallium et Volusiam, haec ait: « Peccavit quispiam, et post peccatum postulat communionem: si ei conceditur quod rogat, incommodum omnium venia procedit, et laxatis frenis, sceleribus panditur via. Sin vero cum rationabili deliberatione, non ut misericors, nec rursum ut crudelis index, sed et quasi uni providens, et de omnium salute pertractans, consideraverit populi damnum in unius venia; haud dubium est quin faciat ejici unum de Ecclesia, ut nullus salvet incolumes. Age nunc considera mili et medicum, si cessaverit a sectione ejus vulneris quod secundum est, si non usserit id quod indiget cauterio, videlicet propter dolores qui ex talibus remedis consequuntur; quomodo crescat infirmitas, et in deterius vetus humor exuberet. Si vero (ut ita dicam) temerarius ad vulnus sector accesserit, et imusserit plagam, curat eum qui secat et urit: quia paululum severitatis absumpsit, licet visus fuerit aegrotanti ad horam non misereri. Ha et Deus, etc., » plura enim in eandem sententiam, sicut et alii complures ecclesiastici tractatores.

19. Hi etiam gravissimum omnium ejusmodi censuræ pondus considerantes, nonnisi ex gravissima causa eam esse adhibendam tradiderunt, ut inter alios Gregorius Nazianzenus⁹ atque Chrysostomus¹⁰; qui non sic quidem abstinendum dixerunt ab eadem in meritos infligenda poena, sed omnia primum experienda esse remedia, quam membrum sectione a ceteris divellatur. Nam et ipse Gregorius¹¹ invehitur in eos qui omnibus indistincte Ecclesiae

¹ Cyprian. epist. LXII. — ² Cyprian. de orat. Dom. — ³ Aug. de fid. et operib. c. 26. — ⁴ 1. Cor. v. — ⁵ Hilar. in Psal. cxviii. — ⁶ Hier. epist. I. — ⁷ Hier. epist. LIII.

⁸ Orig. in Jer. hom. 9. — ⁹ Greg. Naz. in orat. de moder. in disp. servand. — ¹⁰ Chrys. hom. de anath. — ¹¹ Greg. Naz. apol. I.

aperiunt portas, et passim projiciunt absque delectu margaritas ante porcos. Et Chrysostomus¹ hæc de se ipso: « Nos quidem ad solvendum duntaxat uti potestate vellemus, quinimo nec hujus necessitatem vellemus libere; nullum enim volumus apud nos esse captivum: non ita miseris sumus et ærumnosi, licet valde simus viles. Si vero coacti fuerimus, ignoscite. Non enim sponte, vel volentes, sed plus vobis dolentes ligatis injicimus vincula. Si quis autem haec contemnat, judicii tempus aderit, quod eum doceat: reliquum autem nolo dicere, ne mentem vestram consternem. Nam nos quidem primum ne trahamur in necessitatem optamus: quod si venerimus, nostrum implemus officium, vincula injicieimus, etc. » Haec Chrysostomus: que autem subduriuscula ab eo dicta videntur ea homilia, cuius est titulus: De non infligendo anathemate; quoniam ex rei gestæ occasione verborum sensus accipiendus est, consule que dicta sunt a nobis suo loco anno 382. Id etiam Ambrosius², dum ait: « Cum dolore amputatur etiam quæ putruit pars corporis, et diu tractatnr si potest sanari medicamentis: si non potest, tunc a medico bono absconditur. Sic episcopi affectus boni est, ut optet sanare infirmos, serpentia auferre, uleera adurere aliqua, non abscondere, postremo quod sanari non potest, cum dolore abscondere. Unde pulcherrimum illud præceptum magis eminet, ut cogitemus non quæ nostra sunt, sed quæ aliorum. » Haec Ambrosius, ex quo, sicut etiam ex cæteris Patribus, in eandem sententiam multa alia dicta afferri hue a nobis possent, quæ ut superflua omittimus.

20. Sed quid tunc fiet, si episcopi non nt deceat pastores se gerunt, sed (quod reprehendit Apostolus³) percussores se exhibent? De his haec Origenes⁴: « Interdum fit, nt aliqui non recto iudicio eorum qui præsunt, Ecclesia pellantur, et foras mittantur. Sed si aperte ante non exiit, hoc est, si non egit ut mereretur exire, nihil laeditur ab eo, quod non recto iudicio ab hominibus videtur expulsus: et ita fit interdum, ut ille qui foras mittitur, intos sit; et ille foris, qui intus retineri videtur. » Haec ipse. Queritur de his Hieronymus⁵ sic dicens: « Superbia majorum, et præpositorum iniquitate frequenter perhundit ab Ecclesia, ut dispergantur a Domino, quos ipse salvavit. » Verum quid alibi⁶? « Non debemus ergo, inquit, si forsitan ob aliquod peccatum de congregacione fratrum et de domo Dei ejicimur, reluctari; sed aequo animo latam in nos ferre sententiam, et dicere cum Propheta: Iram Domini sustinebo, quoniam peccavi ei: donec justificet causam meam; » ac rursum, ut suæ salutis, qui excommunicatus est, sollicitus esse debeat, quo ad Ecclesiam revocetur, admonens, ait⁷: « Desperare non debet, nec se odio et desidia tradere; sed bonis operibus nitens, mille viis ad Ecclesiam reverti, sa-

tagere debet. » Et Gregorius⁸: « Hæc de solutionis ordine breviter dixerim, ut sub magno moderamine pastores Ecclesie vel solvere studeant, vel ligare. Sed utrum juste, an injuste obliget pastor; pastoris lamen sententia gregi limenda est; ne is qui subest, et eum injuste forsitan ligatur, ipsam obligationis suæ sententiam ex alia culpa mereatur. Pastor ergo vel absolvere indiscretè timeat, vel ligare. Is autem, qui sub manu pastoris est, ligari timeat vel injuste, nec pastoris sui iudicium temere reprehendat; ne etsi injuste ligatus es, ex ipsa tumida reprehensionis superbia, culpa quæ non erat, fiat. » Illeusque Gregorius, alque de his satis.

21. At vero non ignorandum est, Ecclesiam nonnisi in publice peccantem, vel quem admonitionibus præcedentibus senserit contumacem, consnevisse ejusmodi poenam infligere, secundum quod Paulus admonuit, dicens⁹: « In promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam. » Unde et S. Gregorius ad Natalem episcopum Saloniakanum: « De excommunicationis articulo, quæ tamen interposita conditione gradus secundo vel tertio jam (ut ita dicam) ex necessitate subjuncta est, beatitudo vestra immerito queritur, cum Paulus apostolus dicat: In promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam. » Cum igitur quædam pertinacia hominem implicaverit, quacumque ex causa illa præcesserit, sive ex fide, quæ omnium maxima iudicatur, sive ex bonis temporalibus, quæ censetur omnium minima, ejusdem severitate censuræ potest jure percelli. Unde S. Augustinus de his qui possident aliena bona, haec ait¹⁰, scribens ad Macedonium: « Noleentes autem reddere, quos novimus et male abstulisse, et unde reddant habent, arguimus, imerepamus, et detestamur, quosdam clam, quosdam palam, sicut diversitas personarum diversam videtur posse recipere medicinam, nec in aliorum perniciem ad maiorem insaniam concitari: aliquando etiam, si res magis curanda non impedit, sancti altaris communione privamus. » Haec Augustinus. Quibus autem verbis excommunicationis sententia antiquitus proferri soleret, ex scripto paulo inferius recitatimus, cum agenus de judicaria potestale episcopis concessa. Per nulla his addenda essent: sed quæ diximus, ad ecclesiasticas traditiones (prout nostri munieris est) insinuandas, ac confirmandas, satis roboris habere videntur.

22. Id tamen his addere non omittimus, fuisse (ut nunc est) apud majores ecclesiasticam illam censuram in observatione, quæ dicitur degradatio, seu exaucitoratio, vel depositio, cum Ecclesiæ minister ob aliquod facinus perpetratum, ex officio et ordine dejicitur, in quem fuerat sublimatus. Est ejus rei exemplum apud Tertullianum¹¹ de presbitero Asiano, qui ob eam causam, quod ficticias quasdam Periodos Pauli et Thecla confixerat, sacerdotio privatus, loco decidit. S. Cyprianus¹² eliam scribens ad Rogatianum de diacono superbo ac

¹ Chrys. ad pop. Antioch. hom. 70. — ² Ambr. offic. lib. II. c. 27. — ³ 1 Tim. III. — ⁴ Orig. in Levit. hom. 14. — ⁵ Hieronym. in Ezech. c. 34. — ⁶ Hieronym. in Ezech. c. 17. — ⁷ Hieronym. in Hier. c. 29.

⁸ Greg. homil. 26. in Evang. — ⁹ 2 Cor. III. — ¹⁰ Aug. ep. LIV. — ¹¹ Tertul. de bapt. c. 17. — ¹² Cyprian. epist. LXV.

contumaci, hoc ipsum monens, sic ait : « Fungeris circa eum polestate honoris lui, ut eum vel deponas vel abstineas. » Denique ipsa degradationis voce etiam utitur Augustinus¹. Erait ei in usu ea censura, quæ suspensio dicebatur, cum clericus ne in ordine sibi collato ministraret, ab episcopo vetaretur. Usus est ea Cyprianus² in suos presbyteros, qui lapsos, nondum peraela penitentia, suscepissent; meminuit et ejusdem Augustinus³ ex Concilio Africano : quam et ipse exercuit⁴ in presbyterum castitatis et temperantiae transgressorum. Animadversio etiam illa usu frequens erat, ut delinquentis clerici nomen deleretur ab Ecclesiae tabulis; vel saltem, cum vehementi alieujus facinoris suspicione laboraret, nomen ejus supprimeretur, nec sicut ceterorum publice recitaretur. Utriusque censura meminuit idem Augustinus⁵, et ante ipsum Cyprianus⁶. Sunt et aliae pena ecclesiastice, quæ tum in canonibus qui dicuntur Apostolorum, tum etiam in Conciliorum decretis habent expressæ. Sed de his satis : jam ad eam de qua susceptus est sermo, Pauli epistolam redeamus.

23. Cum itaque incestuosum hominem excommunicationis pena perculisset, ac admonuisset caeleros ab eodem sejungi, nec se illi commiscere; et ut eadem magis inculcaret, iterum repetiisset, sic dicens : « Scripsi vobis in epistola, ne commisceamini fornicariis; » et paulo post : « Nunc autem scripsi vobis, non commisceri, si is qui frater nominatur, est fornicator. » Subiit in aliquorum mentem, fuisse ab Apostolo aliam adhuc ante hanc ad eosdem Corinthios datam epistolam. Sed verior probatur Joannis Chrysostomi⁷ et aliorum sententia, ut ea Pauli verba ad ea potius quæ proxime dixerat, referantur, quam ad aliam aliquam, cuius nulla est memoria, scriptam epistolam inducantur.

24. *De judicio ecclesiastico.* — Dum vero Paulus apostolus eadem epistola non tantum quæ dicta sunt, sed et cetera quæ in Corinthiorum Ecclesia essent collapsa, restituit; miro quodam Dei consilio ac providentia, quid in unaquaque Ecclesia in poslerum esset agendum, edocuit. Maximi quidem ponderis erat in Ecclesia judicii tribunal erigere; quod tamen potius carere posse oplassel. Nam si omnes Christi fideles ex aequo, qua semel imbuli essent, evangelicam pietatem excoluisserint, nullum prorsus ad lites dirimendas opus fuisse judicium constitueret, sed quod essent nonnulli rerum temporalium cupidi, non tautum sua avide possidentes, verum etiam in aliena procaciter inhiantes, opus fuit Apostolum his consulere; et quae ad optimum Christianæ reipublicæ statum pertinent, ordinare. Ad eos igitur scribens, ac in primis redarguens ait⁸ : « Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum judicari apud iniquos, et non apud sanctos? An nescitis quoniam sancti de mundo judicabunt? Et si in vobis judicabitur mundus, indigni estis qui de-

minimis judicetis? Nescitis quoniam angelos judicabimus? quanto magis secularia? saecularia igitur judicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum. Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit judicare inter fratrem suum? sed frater cum fratre judicio contendit, et hoc apud inuidos? Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis iuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? » Haec Paulus.

23. Quod vero ad antiquum ejus rei usum in Ecclesia servari solitum pertinet, haec leguntur apud Clementem⁹: « Praedicta christiani laus est, cum nullo habere negotium. Quod si ex aliqua vexatione ei tentatione lis alicui oriatur, euret ut ea transigatur, eti nisi detrimentum pati debeat: nec ad etiunum judicium accedit, sed nec patiatur mundanos registratus de nobis jus dicere: nam per illos diabolus servos Dei vexat, et nobis notam inurit, quasi non habeamus nos unum sapientem, qui possit inter fratres jus administrare, et controversias componere. Non cognoscant ergo Genles controversias; » et post multa: « Judicia vestra fiant in secunda sabbati, ut si qua controversia ex sententia vestra oriatur, usque ad sabbatum libera sit vobis facultas, qua possitis controversiam illam componere, et pacem conciliare inter eos qui litigant. Adsin autem judicio diaconi et presbyteri, integre judicaturi, veluti Dei houtines, cum iustitia. Cum utraque persona veniret, prout lex jubet, ambo qui litigant statuantur in medio tribunal: iisque auditis, sancte judicium pronuntiate, studentes ante sententiam episcopi eos conciliare, ne exeat supra terram judicium in peccatorem. » Habet haec Clemens et alia¹⁰ plura de judicio ecclesiastico exerceendo ex Constitutionibus Apostolorum, quas Epiphanius¹¹ aliquando citat; ut non sit dubium, illum commentarium antiquissimum esse.

26. Ex his dictis igitur liquet mentem fuisse Pauli, non quemlibet ex christianis insimi ordinis judicio praeficere, sed sapientem. Unde etiam Theodoretus haec ait¹²: « Qui est, inquit Paulus, omnium abjectissimus et Ecclesiæ minimus, est præstantior iis, qui apud illos intelligentes et doctissimi existimantur. Neque enim jubet eos judicare, qui sunt in Ecclesia abjectissimi: et hoc significant ea quæ sequuntur: Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens, qui possit judicare inter fratrem suum? » At non quemlibet ex sapientibus, sed et sacerdolem judicio praeficiendum esse ex sententia Pauli, secundum ea etiam quæ recitavimus ex Clemente, Joannes Chrysostomus¹³ affirmat, dum ait: « Cum hyperbole et exuperatione nos volens docere, quod quicquid sit, non oporteat externis dare, mota quæ videbatur esse objectione, ante eam solvit. Nam quod dicit, est hujusmodi: Fortasse

¹ Aug. ep. ccxxxv. ad Quintian. — ² Cyprian. ep. x. — ³ Augst. epist. cxxxvii. — ⁴ Augst. epist. cxxxvi. — ⁵ Augst. epist. cxxxvi. et cxxxvii. — ⁶ Cyprian. ep. x. et lxvi. — ⁷ Chrysost. in 1. ad Corinth. c. 5. Theodoret. itidem et alii. — ⁸ 1. Cor. vi.

⁹ Clem. Constit. lib. ii. cap. 49. 50. 51. — ¹⁰ Clem. eod. lib. c. 52. 53. 54. 55. 56. 57. — ¹¹ Epiph. hæres. xlvi. et lxx. — ¹² Theod. in 1. ad Corinth. vi. — ¹³ Chrysost. in 1. ad Corinth. vi. homil. 16.

dicit quispiam, nullum esse inter vos sapientem, neque qui ad discernendum et judicandum sit idoneus. Et quid tum? Nam etsi nullus, inquit, sit sapiens, vos minimis permittite; » et post pauca: « Est enim admodum turpe, si ne fratribus quidem sacerdos possit esse auctor reconciliationis, sed necesse sit recurrere ad externos. Quamobrem dicens: Contemptibiles qui sunt: non hoc dicit praeципue, quod oporteat eos qui sunt abjecti, constituere; sed eos tangens: nam quod eos iis qui possunt discernere ac dijudicare, permettere oporteat, significavit, dicens: Sic nec est inter vos sapiens quisquam. »

27. Augustinus etiam in libro quem scripsit de Opere monachorum, episcopis ejusmodi injunctum esse judicium testatur, cum ait¹: « Testem invoco super animam meam, quoniam mallem per singulos dies certis horis, quantum in bene moderatis monasteriis constitutum est, aliquid manibus operari, et certas horas habere ad legendum et orandum, quam tumultuosissimas perplexitates causarum alienarum pati de negotiis secularibus vel judicando dirimendis, vel interveniendo praecidendis. Quibus nos molestiis idem afflavit Apostolus, non utique suo, sed ejus qui in eo loquebatur, arbitrio: quas tamen ipsum perpessum fuisse, non legimus: aliorum enim se habebat apostolatus ejus discursus. Nec dixit: Sæcularia igitur judicia si habueritis, ad nos deferre, aut nos constituite ad judicandum; sed eos qui contemptibiles sunt in Ecclesia, hos, inquit, collocate. Ad reverentiam vobis dico. Sic non est inter vos quisquam sapiens, qui possit inter fratrem summum judicare? sed frater cum fratre judicatur, et hoc apud infideles. Sapientes ergo, qui in locis consistebant, fideles et sanctos, non qui hac atque illac propter Evangelium discurrerant, talium negotiorum examinatores esse voluit. Unde nunquam de illo scriptum est, quod aliquando talibus vacaverit, a quibus nos excusare non possumus, etiamsi contemptibiles nos simus: quia et nos collocari voluit, si sapientes defuissent, potius quam negotia Christianorum deferrentur ad forum. Quem tamen laborem non sine consolatione Domini suscipimus pro spe vita aeterna, ut fructum feramus cum tolerantia. » Haec Augustinus.

28. *Regale sacerdotium.* — Sed quod nulla a Paulo de episcopo mentio habeatur, cum (ut vidimus) ex ipsius mente in Ecclesia episcopi ejusmodi officium exercent, ea apud Ambrosium atque omnino vera afferetur ratio²: « Ideo fratrem judicem eligendum esse dicit, quia ahdne rector in Ecclesia illorum non erat ordinatus. » Ceterum ejusmodi judiciaria potestatem in Ecclesia Dei collatam episopis, non tantum ex dicta (ut vidimus) institutione apostolica provenisse, sed ab ipso Domino Iesu Christo duxisse principium, et accepisse auctoritatem, certum est. Christi enim sacerdotium³ fore secundum ordinem Melchisedech, qui simul rex fuit atque sacerdos, David olim praecinuerat, et Paulus⁴

est dilucidius interpretatus: ut sicut ille dictus est rex justitie, itemque rex pacis, et ab Abraham decimas accepit, cui et benedixit; ita Christus, cuius est nomen a regno, tam hic in Ecclesia, omnia sibi subjiciens, quam in caelo esset perpetuo regnaturus. Sane quidem David¹ politicus est olim Deus, ex ejus semine regem perpetuo regnaturum. Sed et longe antea hoc ipsum præviderat Jacob²; non defutrum scilicet sceptrum de Iuda, et ducem de fimo ejus, donec veniret cui repositum esset, nempe Christus, ut omnes interpretantur. Sed quale regnum? num tantummodo Iudeorum? quin et omnium Gentium, ut scriptum est³: « Dabo tibi Gentes hereditatem tuam. » An fortasse nomine tenus? imo ut regat eas in virga ferrea; ut cum opus fuerit, tanquam vas sigilli confringat eas. Aut vero illi tantummodo? sed et posteris: quod ipse liberatiter profitetur, sic dicens⁴: « Qui vicerit, et custodierit, usque ad finem opera mea, dabo illi potestatem super Gentes, et reget eas in virga ferrea, et tanquam vas sigilli confringentur, sicut et ego accepi a Patre meo. » Haec angelo, nempe episcopo Ecclesie Thyaliræ, nec illi soli, sed et omnibus, qui de impietate victoriam obtinentes, intelligentes se esse episcopos, promissionem factam episcopo consequerentur; eamdemque accipient virgam, de qua alibi dictum est⁵: « Virga directionis, virga regni tui. » Duplex quippe est ejus virgæ usus, alter nimirum ad uincendum (ut ait Apostolus⁶) omnem in obedientiam; quam idem minatur in hac ipsa epistola, dicens⁷: « Quid vultis? in virga veniam ad vos? » alter vero ad docendum, ut cum subdit: « An in charitate et spiritu mansuetudinis? »

29. De his S. Augustinus⁸ haec in eamdem sententiam: « In Christo habet Ecclesia hanc potestatem: sicut dixit Apostolus ad Romanos⁹ cum illo nobis omnia donata fuisse. Sic virgam ferream dixit Joannes propter justitiam et propter rigorem: cum virga corrigantur boni, mali vero confringantur. » Sieque eadem lupos arecat, et oves dirigat: ut merito dici possit: « Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt; » cum videlet omnia ad aedificationem Ecclesie conferant. Cum igitur Christus rex atque sacerdos¹⁰ omne iudicium a Patre acceperit, plenissimum nimirum judicariam potestatem; eamdem simul cum sacerdotio jungens, instituit (secundum quod Petrus ait¹¹) regale in Ecclesia sacerdotium: quippe qui omnem, quam a Patre potestatem accepit, transfudit in suos: quod ipse sic testatus est, dicens¹²: « Sicut misit me Pater, et ego mittio vos. » Atque addens: « Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt. » Dans eis quae Dei solius esse videntur (nam nemo potest peccata dimittere, nisi solus Deus), quæ hominum sunt, nimirum homines judicare, quomodo putandus eisdem non concessisse? At nec quod dixit: « Regnum

¹ August. de oper. monach. c. 29. — ² Apud Ambros. in 1. ad Cor. vi. — ³ Psal. cxix. — ⁴ Heb. vi. vii.

¹ Psal. lxxxviii. — ² Gen. xl ix. — ³ Psal. ii. — ⁴ Apoc. ii. — ⁵ Psal. xliv. — ⁶ 2. Cor. x. — ⁷ 1. Cor. iv. — ⁸ Aug. hom. 2. in Apocal. — ⁹ Rom. viii. — ¹⁰ Joan. v. — ¹¹ 1. Petr. ii. — ¹² Joan. xx.

meum non est de hoc mundo; » Regem se esse negavit. Nam et alias interrogatus¹: « Rex es tu? » Non negavit, sed dixit: « Tu dicis, quia rex sum. » Nec redarguit Nathanaelum eruditissimum virum sibi dicentem²: « Tu es filius Dei: tu es rex Israel. » Nec objurgavit, immo et defendit turbam clamantem, et dicentem³: « Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, rex Israel. »

30. Hanc igitur regiam dignitatem una cum sacerdotio ad posteros in Ecclesiam Dominum transmissee, Epiphanius⁴ eruditus his verbis testatur: « Rex alienigena, Herodes advenit, et non amplius successores David diadema imponebant, transapsa regia sede in Christo ad Ecclesiam. Et a domo quidem carnali Iuda et Israel, regia dignitas translata est: firmiter autem sedet thronus in sancta Dei Ecclesia in aeternum, ex duplice origine dignitatem habens, regia ac sacerdotali. Et regiam quidem a Domino nostro Iesu Christo, juxta duos modos; et quia est ex semine David regis secundum carnem, et quia est rex major a seculo secundum deitatem; sacerdotalem vero, quia ipse est pontifex, et pontificum praefectus. » Et paulo inferius: « Sacerdos itaque est (velut dixi) Dominus noster in aeternum secundum ordinem Melchisedech, simulque Rex juxta ordinem ex supernis, ut transferat sacerdotium simul cum lege. Ex semine vero David propter Mariam, sedens in throno in aeternum, et regni ejus non erit finis. Oportebat enim ipsum nunc transferre ordinem tum sacerdotii, tum regni. Nam regnum ipsius non est de terra, veluti dixit in Evangelio ad Pontium Pilatum: Regnum meum non est de hoc mundo. Nam cum Christus omnia impleat per aenigmata, argumenta de ipso proposita ad aliquam usque mensuram pervenerunt. Non enim venit ut regni progressum acciperet, qui semper regnat: largitus est autem sub se constitutis regnum, ut ne dicereetur a parvis ad majora procedere. Manet enim thronus ipsius, et regni ejus non erit finis, et sedet super thronum David: ita ut regnum David una cum pontificatu translulerit, ac largitus sit servis suis, hoc est pontificibus Catholicæ Ecclesiae. » Haec Epiphanius. Sic itaque sacerdotium atque regnum a Christo translatum est in Ecclesiam, in Apostolorum primum, ac deinde in eorum successores, ut olim praedixerat David⁵ sic canens: « Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram. » Per filios tum Apostolorum episcopos intelligendos esse, tam latini quam græci interpres⁶ exposuerunt. Quod si regnum Christi ad hos translatum est, utique et eum eo judicandi potestas, quandoquidem (ut scripsimus est⁷) « Honor regis judicium diligit. » Quod facilius probatur ex eo quod de regno Christi dixit Psalmista⁸: « Illic sederunt sedes in judicio, sedes super dominum David. »

31. Verum non sic quidem regale est sacerdo-

tium institulum a Christo, ac judiciaria potestas sacerdotibus collata, ut politicum regnum voluerit esse sublatum. Nam et idem ipse Christus, que sunt Casarum Caesar¹, et Paulus² principibus vestigia et tributum esse reddendum admonuit; Titinusque³ docuit, ut suadeat Christianis subditos esse principibus et potestatibus; quod et Petrus⁴ praecepit, cum dicit: « Subditi estote omni humano creatura propter Deum: sive regi, quasi praecellentis, sive ducebus, tanquam ab eo missis. » Et paulo post: « Deum timele, regem honorificare. » Hem et Ignatius⁵, qui vixit temporibus Apostolorum, ad Smyrnenses, scribens, post Deum et episcopum, tertio loco regem esse habendum declarat, sic dicens: « Honora Deum, ut omnium auctorem et Dominum: episcopum, ut principem sacerdotum, imaginem Dei ferentem; Dei quidem propter principatum, Christi vero propter sacerdotium. Honorare oportet et regem: nec enim rege quisquam praestantior, aut quisquam similis ei in rebus omnibus crealis. Nec episcopo quicquam majus in Ecclesia, qui Deo consecratus est pro lotius mundi salute. Nec inter principes quisquam similis regi, qui in pace et optimis legibus subditos moderator. » At vero longe praestare Christi sacerdotes regibus atque principibus, argumento quo utitur, plene significat, dicens. « Si enim iure censebitur pena dignus, qui adversus regem insurget, ut qui violet bonas legum constitutiones: quanlo puluis graviori subjacebil supplicio, quis sine episcopo quid volet agere, concordiam rumpens, et decentem ordinem confundens? Sacerdotium enim est omnium bonorum, que sunt in hominibus, apex. » Ac demum quo gradu in Ecclesia habendi sint singuli personarum ordines, mox subdit, dicens: « Omnia igitur vestra decenti ordine perficiantur in Christo. Laici diaconis subjiciantur, diaconi presbyteris: presbyteri episcopo, episcopus Christo, ut ipse Patri. » Ilucusque Ignatius. Cum igitur rex, quantumlibet christianus, nonnisi inter laicos adnumerandus sit, saeris ministris minorem gerere ordinem, certum est. Novit hoc ipsum Chrysostomus⁶, qui diaconos altaris ministros alloculus, haec ait: « Si dux igitur quispiam, si consul ipse, si qui diademate ornatur, in ligno aeat: cohipe ac coerce: majorem tu illo habes potestatem. » Docuit hoc idem et Martinus exemplo, sed in presbytero, factorus hoc ipsum si adfuisse diaconus sine presbytero. Nam a Maximo imperatore mensa exceptus, « ad medium fere convivii, inquit Severus⁷, ut moris est, pateram regi minister obtulit: ille sancto admodum episcopo potius dari jubet, expectans atque ambiens ut ab illius dextera poculum sumeret. Sed Martinus ubi bibit, pateram presbytero suo tradidit, nullum scilicet existimans dignorem qui posse biberet: nec integrum sibi fore, si aut regem ipsum: aut eos qui a rege erant proximi, presbytero praetulisset. » Haec Severus.

¹ Joan. xviii. — ² Joan. i. — ³ Joan. xii. — ⁴ Epiphanius, hær. xxix.
— ⁵ Psal. xliv. — ⁶ Aug. in Ps. xciv. Hier. eod. Psal. Theodoret. et alii. — ⁷ Psal. xciv. — ⁸ Psal. cxxi.

¹ Mat. xii. — ² Rom. xiii. — ³ Tit. iii. — ⁴ t. Petr. ii. — ⁵ Igo. epist. x. — ⁶ Chrysost. in Mat. ho. 33. — ⁷ Severus in vita S. Martin. c. 23.

32. Sic itaque, cum quae a Deo sunt ordinata sint, politicum principatum sacerdotia*'* esse subiectum, nul a potest esse dubitatio: nam sicut anima praestat corpori, resque divine humanis, sic istum illi praeccellere est necesse. Unde Gregorius Nazianzenus¹ haec pro concione: « An me libere loquenter aequo animo feretis? nam vos quoque potestati meae meisque subcellulis Iesu Christi subjicit. Imperium enim nos ipsi quoque gerimus, addo etiam praestantius et perfectius: nisi vero aequum est spiritum carnis fascibus submittere, et calostia terrenis cedere. Sed non dubito, quin hanc dicendi libertatem in optimam partem accepturus sis, ut pole sacri mei gregis ovis sacra, magisque pastoris alumna. » Et Ambrosius²: « Honor, inquit, et sublimitas episcopalis nullis poterit comparationibus adaequare. Si regum fulgori compares, et principum diadema*ti*, longe erit inferius, quasi plumbi metallum ad auri fulgorem compares: quippe cum videas regum colla ac principum submitti genibus sacerdotum, ex osculatis eorum dextris, orationibus eorum se credunt communiri. » Chrysostomus³ haec item in eamdem sententiam: « Alii sunt termini regni, alii sacerdotii; sed hoc illo maius est; neque enim ex gemmis et auro aestimari debet. Ille quae sunt in terris sortitus est: sacerdotii jus a supernis desendit. Regi quae hic, commissa sunt, militi cœlestia: Regi corpora commissa sunt, sacerdoti animæ: major his principatus: propterea rex caput submittit manu sacerdotis; » ac rursum: « Expende modum potestatis utrique traditæ, et vidabis sacerdotem multo sublimius rege sedentem. Admirandus videatur thronus regius, sed rerum terrenarum administrationem sortitus est. Sacerdotis thronus in cœlis collocatus, de cœlestibus negotiis habet promuntiandi auctoritatem; cum sacerdotium a supernis descendat, ejusque vinculum animam contingat, atque ad cœlos usque pervadat. » Haec ille. Plura alia essent in hanc sententiam ex aliis Patribus adducenda, sed paremus, brevitatis causa.

33. Ad haec namque ipsa respicit quod dicebat Apostolus⁴: « Arma nostra non sunt carnalia, sed Deo potentia; » nimirum longe illis præstantiora « ad faciendam vindictam (quod habet Psalmus⁵) in nationibus, et increpationes in populis: ad altigandos reges eorum in compediibus, et nobiles eorum in manicis ferreis, ut faciant in eis iudicium conscriptum. » « Tales enim compedes, inquit Augustinus⁶, consolidat vobis episcopi manus. » Sed tum quidem cum illi quoquo modo in Deum insurgunt, et a recta vivendi ratione, et christiana disciplina desciscunt. Sic videmus Fabianum papam in Philippum imperatorem, Ambrosium in Theodosium, Symmachum in Anastasiū, et atios immumeros sacerdotes in alios principes vi-gore sacerdotali fortiter atque ac fundabiliter insurgeentes, factas ab iis Deo injurias vindicasse,

¹ Greg. Naz. orat. ad civ. Nazianz. — ² Ambr. de dig. sacerd. c. 2. — ³ Chrysost. in verb. Isaie hom. 4. et 5. — ⁴ 2. Cor. x. — Psal. cxlix. — ⁶ Aug. in Psal. cxlix.

atque severe admodum offensam disciplinam ecclesiasticam ullos esse: sed id tamen nonnisi necessitate quadam astricatos, omne remedium prius experientes quam gladium apostolicæ auctoritatis exercent: memores nimirum a Domino¹ dictum esse: « Reges Gentium dominantur eorum, vos autem non sic. » Et a Petro²: « Non dominantes in clero, » (quod graece habet *κατακυριεύοντες*, sicut et apud Matthaeum jure veritatis interpres *κατακυριεύουσιν*, quod est vio'enter dominari) nec fastum praeseferentes, ac superbe insultantes, sed humilibus consentientes, ac cum Apostolo³ dicentes: « Non possumus aliquid adversus veritatem, sed pro veritate. » Et illud⁴: « Nos servos vestros per Jesum. » Quippe qui haec omnia faciant, ut illorum saluti inserviant. Sic igitur etsi non absulit Christus politicum imperium, ut rem a Deo optime institutam, subiecta tamen illud spiritualis Ecclesie dominio. Nam sicut jure naturæ codeinque divino, statutum esse videtur, ut inferiora superioribus subiecta parcent, ut magis perficiantur, et linem suum feliciter consequantur; ita etiam regnum politicum parere debere ecclesiasticae praefectiæ, vel ad hoc saltem, ut a Deo promissum esse regnum homines consequantur, certum exploratumque euique, ni insaniat, esse debet.

34. At vero haec non tantum apud Christianos firma fixaque divine Scripturæ testimoniosis, Patrumque omnium stabili consensione esse noscuntur, sed et apud barbaras gentes, ferosque populos; qui quantumlibet Deum verum ignorassent, ac profinde nec ejus cultum, quem deceret, addiscere potuerint; tamen ex quo semel aliquod divinum numen (quod innatum est omnibus⁵) mente conceperunt, perspecta notaque adeo haec ipsis fuerunt, ut perinde ac si omnes uno regerentur imperio, unique omnes parerent legi, omnes æque suis sacerdotibus obedirent, cornique arbitrio regerentur, etiam, in his que ad politicum spectarent imperium, prout exempla quæ subjicimus pauca ex multis facile declarabunt. Ecce tibi quod in primis de Æthiopibus Strabo scribit⁶: « Antiquitus Meroe (quæ est metropolis civitas Æthiopie regni) summa potestas fuit penes sacerdotes, tantaque auctoritas, ut non nunquam missio nullio, mortem regi imperarent, et ei aliud sufficerent. » De sacerdotibus vero Ægyptiis haec Elianus⁷: « Judices autem apud Ægyptios iidem quondam fuerunt, qui et sacerdotes. In his princeps erat sententia maximus natu, et in omnes statuendi jus habebat. » Magos sacerdotes in Perside olim regnasse, certum est⁸: eæterum postea quo honore sint habiti, haec Agathias⁹: « Nunc vero magos hujus temporis Perse honorant, et quam maxime venerantur, ut quorum consilio publica omnia et predictionibus administrantur, seorsumque quid quisque præmit, pro re bene gesta prome-reatur, quidve supplicii qui flagitium fecerit, præsidentur;

¹ Matt. xx. — ² 1. Pet. v. — ³ 2. Cor. xiii. — ⁴ 2. Cor. iv. — ⁵ C. c. Quest. Tusc. — ⁶ Strabo Geograph. lib. xvii. — ⁷ Elian. var. hist. lib. xiv. c. 34. — ⁸ Euseb. in Chronic. et alii. — ⁹ Agath. histor. lib. ii.

dendo et cognoscendo decernant : nec sane Persis vel legitimum aliquid fore vel aequum videbitur, quod magorum non sit sententia confirmatum.»

33. Sed et (quod attigimus superius) apud Athenienses in celeberrimo illo omnium ore laudato iudicio, quod dicebatur Areopagus, sacerdotes itidem judices erant; summusque omnium sacerdos rogans sententiam singulorum suffragia colligebat : id expressum habes ex ipsorum decreto, quod recitat Josephus¹ historicus. De sacerdotibus item Gal'orum (ut paulo ante jam vidimus) qui Druidae dicebantur, haec Caesar² : « Magno hi sunt apud eos honore : nam fere de omnibus controversiis publicis privatisque constitunt ; et si quod est admissum facinus, si caedes facta, si de hereditate, si de timibus controversia est, iidem discernunt, praemium pena- nasque constitunt ; » ac paulo post : « Hi certo anni tempore in finibus Carnutum, que regio totius Galliae habetur media consident in loco consecrato : hue omnes undique, qui controversias habent, con- veniunt, eorumque iudiciis decretisque parent. » At in Romana Reipubl. omnium celeberrima, ac optimis legibus ornatissima, quantum fuerit prae ceteris magistratibus jus augurum, Tullius³ ante alios ele- ganter his verbis declarat : « Maximum autem et praesantissimum in republ. jus est augurum, cum est auctoritati conjunctum. Neque vero hoc, quia sum ipse augur, ita sentio ; sed quia sic ex- stimare nos necesse est. Quid enim maius est, si de jure querimus, quam posse a summis imperiis et summis potestatibus comitia tollere ? concilia vel instituta dimittere, vel habita rescindere ? Quid gra- vius, quam rem susceptam dirimi, si unus augur aliter dixerit ? Quid magnificentius, quam posse de- cernere, ut magistratu se abdicent consules ? Quid religiosius, quam cum populo, cum plebe agendi jus aut dare, aut non dare ? quid legem si non jure rogata est tollere ? » Haec et alia multa ibi auctor. Suntque de his complura exempla apud Livium, Dionysium, Dionem, et alios, que recensere non opus est.

36. Sed quod jus naturae cunctos populos docuit, ac jus gentium ratum habuit, apud Hebreos lex di- vinitus lata amplius perfectiusque monstravit; nimirum, ut penes sacerdotes summa rerum esset; et licet aliquando reges habere cœperint, tamen iidem reges subjecti erant summo pontifici, qui suo arbitrio moderabatur magnum illud concilium septuaginta duorum seniorum, quod Sanedrin dicebatur, enjus (ut superius dictum est) erat officium ac munus de lege, rege, atque propheta judicare : quam obrem Herodes major moleste ferens se illi subjici, etsi tyrannus esset, tamen non eo temeritatis perva- nit, ut illud abrogare ac penitus antiquare presumpserit; sed eos qui tunc illius essent collegii, amoverit, et alios subrogaverit. Verum haec superius. Si igitur (quod Socrates dicit in Xenophonte⁴) quod ab omni-

bus gentibus observatum est, id nonnisi a Deo sanctum esse, dicendum est profecto, etiamsi nulla de his in divinis Scriptoris scripta lex appareret, tamen sacerdotum iudicaria potestas divino jure concessa, ex dicto iam satis probata atque testata haberetur.

37. *Usus iudicariae per testatis in Ecclesia.* — At tandem, ut unde digressa est, codem revertatur oratio. Exercuisse episcopos, quam Apostolus ad Corinthios scribens, in Ecclesia ordinavit iudicariam potestatem, ut causas litigantium Christianorum audirent, ac easdem definirent, complura sunt apud antiquos exempla; quorum aliqua, ad rerum ecclesias icarum consuetudinem declarandam, hic re- ferre, opere pretium duximus, cetera in Annualibus suis quibusque recensenda locis reservantes. De Magno illo Gregorio cognomine Thaumaturgo, Neo- cae arcæ in Ponto episcopo, qui claruit temporibus Decii, his nego iis cognoscendarum causarum, definiendarumque litium fuisse implicatum, Gregorius Nyssenus¹, qui ejus res gestas monumentis egregiis consignavit, satis dilucide his verbis significare vi- deltur; ait enim : « Ne saecularium quidem ac tem- poralium controversiarum aliud ullum iudicium sibi magis ratum ac firmum, majorisve auctoritatis esse probabant : sed omnis quæsto disceptatioque et omnis intricatus difficultisque negotiorum nexus illius consilii et admonitionibus resolvebatur et dirime- batur. Unde cum communiter universis, tum singu- lis illius beneficio, tum æquitas reelaque juris consti-utio, quam pax erat. » Moxque subdit de lite inter germanos ob divisionem paternorum bonorum oborta, ejusdemque arbitrio ex communi partium consensu definita, deque miraculo approbata ab eo tunc tata sententia. Exstat insuper ejusdem insi- gnis epistola, quam Græci canonicam vocant, in qua habetur inter a ia, quod causam cogniturus eorum qui bonis ab aliis fuerant spoliati. Euphrasium mi- sit, ut cognoscet ex legibus ecclesiasticis, quorum- nam essent accusationes recipienda, quorumve re- pudianda.

38. De S. Ambrosio testatur Augustinus² adeo fuisse obrutum cognitione alienarum causarum, ut vix daretur ei respirandi facultas : atque adeo, ut toto tempore, quo ipse Augustinus Mediolani resedit, nunquam nucleus sit Ambrosium ab his liberum et otiosum; ut quod diutius exop' averal, mentis sua trias, que animum in diversa distraherent, pro-lixiori sermone apud illum exponeret. Duplii vero ex causa contingebat episcopos causas populi cognoscere, ac judicare : vel cum a dissidentibus inter se portibus arbitri essent electi : vel ut male a sæcula-ribus judicibus judicata retractarent, atque rescinderent. Extant de uroque exempla in Ambrosio, qui de causa ex consensu partium sibi delata haec ait³ : « Cognovi autem secundum sacræ formam præcep- tionis, qua me induit beati Apostoli⁴ auctoritas, et tuæ doctrinæ et vitæ formæ ac disciplina. Nam cum

¹ Joseph. antiq. lib. xiv. c. 16. — ² Cæs. comment. de bell. Gall. lib. vi. — ³ Cic. lib. ii. de leg. — ⁴ Xenophon. lib. iv. de fact. et dict. Socrat.

¹ Greg. Nyssen. orat. de Gregor. Thaum. vit. — ² Aug. Conf. lib. vi. c. 3. — ³ Ambros. ad Marcel. epist. XLIX. tom. v. Rom. edit. — ⁴ I. Cor. vi.

ipse arguerem quod adhuc inter vos maneret veterinosum jurgium, cognoscendi mihi necessitatem partes imposuerunt. » Porro necessitatem dicit, quod (ut paulo inferius repetit) Pauli apostoli haec praeipientis mandato teneretur adstrictus. Sic igitur liberum fuisse Christianis, cum vellent, ex composito; quas inter se haberent controversias, episcopo definiendas sponte committere, apparet. Rursum vero magistratum prava judicia, inio et que imperatorum injusto essent firmata rescripto, se irritasse testatur¹: sed haec in Vita ipsius a nobis edita, fuisus dicta sunt et suo loco narraturi sumus inferius.

39. De S. Augustino rursus, prater illa quae ex ejus commentario de Opere monachorum recitavimus supra, haec idem ipse habet in expositione Psalmorum²: « Maligni homines efflagitant, aut certe infirmos premunt, ut causas suas ad nos deferre compellant. Quibus dicere non audemus: Dic, homo, quis me constituit judicem, aut divisorem inter vos? Constituit enim talibus causis ecclesiasticos Apostolus cognitores. » Et paulo post: « Igitur noseant obedientes fidèles, qui pro suis sacerularibus causis non raro nos querunt; et iudicis nostris facillime acquiescent, nec nos conterunt titigando, sed obtemperando potius consolantur. » Idemque scribens ad Proculianum³ de unitate et concordia Ecclesiae procuranda, haec subdit: « Et homines quidem causas suas sacerulares apud nos finire cupientes, quando eis necessarii fuerimus, sic nos sanctos et Dei servos appellant, ut negotia terrae sue peragant: aliquando agamus et nos negotia salutis nostrae, et salutis ipsorum, non de auro, non de argento, non de pecoribus, pro quibus rebus quotidie submisso capite salvatur; sed ut dissensiones hominum termineamus. » Conqueritur de iisdem saepius.

40. Sunt de his aliorum sanctorum querelæ, ac potissimum Synesii: qui ex philosopho gentili factus Christianus, ac deinde, licet invitus, creatus episcopus Ptolemaidis Cyrenensis Pentapolitanæ provinciae in Aegypto, cum judicandarum sacerularium causarum pressus esset onere, se abdicare curavit, si licuisset; prout cum multis aliis, tum præsertim litteris contra Andronicum scriptis⁴, quibus missiōnem petit, declarat his verbis: « Primum sacerdotum eosdem tulit sacerdotes et judices: nam et Aegyptii et Hebraeorum gens multo tempore sacerdotes reges habuerunt. Deinde (ut mihi videtur) cum divinum opus humano modo perageretur, se junxit Deus vita conditiones, et alius sacerdos, alius dux effectus est: alios enim ad materiam direxit, alios sibi ipsi collocavit. Ordinatum quidem est, ut illi quidem in rerum negotiis, nos autem in precibus versaremur: quod vero bonum est, ab ambobus exigit Deus. Quid igitur redueis? quid separatum a Deo conjungere conaris, qui neque ut gubernemus, sed falso ut gubernemus expelis? qua re quid miserius fieri potest? Opus est tibi prefecto? ito ad procuratorem legum Reipubl. Opus habes aliqua re Deo? ito ad

sacerdotem civitatis; » et inferius: « Otio opus est ei qui cum philosophia sacerdotio fungitur. Non condemnno episcopos qui in rerum negotiis versantur, sed magis miror eos qui utrumque possunt: mea facultas non est duobus dominis servire. Si vero sunt atqui, qui neque a condescensu leduntur, poterunt sane et sacerdotio fungi, et civitatum praefecti esse. Radius enim solis si cum stercore versabitur, purus manet, non inquinatur: ego vero cum idem hoc fecero, fontibus et mari opus habeo. » Haec et alia multa id genus in conventu episcoporum est locutus Synesius, cum missionem peteret: quam, reclamantibus omnibus, assequi non potuit. At vero licet sæcularia judicia, quantum posset, declinare curaret; eum tamen necessitas imperavit, non tantum illa suscepit, sed et ipsos provinciarum praesides in administratione se inique gerentes judicavit atque damnavit. Nam tum in Andronicum Pentapolitanæ praefectum provinciæ, quod novis ac saevis tormentis reos cruciaret, quodque edictum pro foribus ecclesiæ affixisset, et sacerdotibus gravia comminatus esset, atque alia enormia perpetrasset; tum etiam in Tonantem ibidem magistratum gerentem, excommunicationis sententiam tulit, his ipsis verbis conceptam⁵:

41. « Postquam non amplius admonendus est homo, sed velut insanabile membrum a nobis resecandus; ut ne societate, etiam quod sanum est, simul corrumptatur: nam inquinamentum facile distribuitur; et qui tangit scelestum, particeps fit reatus illius: oportet autem mente et corpore puros Deo esse: propter haec Ptolemaidis Ecclesia ad omnes ubique terrarum sorores suas haec demandat. Andronico et suis, et Tonanti et suis, nullum templum Dei aperiatur: omnis sacer coetus, omne sacrum templum conclusum sit. Non est diabolo portio in paradyso. Qui etiam si clandestine ingressus fuerit, expellatur. Admoneo igitur et privatum quemque et principem, ut ne sub eodem tecto cum ipso habitat, neque eamdem mensam participet: sacerdotes autem præcipue, qui neque viventes ipsos alloquantur, neque mortuos simul dedicant. Si vero quis, velut parva civitatis Ecclesiam reprobarit, et excommunicatos ab ipsa suscepit, velut necesse non sit pauperi non obedire: is sciat se scindere Ecclesiam, quam unam Christus esse vult. Talis autem, sive levita, sive presbyter est, sive episcopus, a nobis in Andronici sorte locabitur, et neque porrigemus ipsi dexteram, neque unquam de eadem mensa cum ipso cibum capiens: multum enim aberit, ut in arcano mysterio communionem habatur simus cum his qui cum Andronico et Tonante sortem habere voluerunt. » Hucusque verba sententia Synesii in dictos magistratus prolatæ, tempore Theodosii senioris imperatoris, cum Alexandrinae Ecclesiæ præcesset Theophilus; agemus de iisdem rebus gestis a Synesio überius suo tempore: haec autem modo satis ad propositum causam. Si igitur

¹ Ambr. de offic. lib. II. c. 29. — ² Aug. in Psal. cxviii. Conc. LXXIV. — ³ Aug. ep. cxlvii. — ⁴ Synes. epist. LVII.

⁵ Synes. epist. LVIII.

exigne civitatis episcopus haec in provinciarum praesides : quid putandum fecisse ceteros, qui majoribus praesent Ecclesiis, ut metropolitanos, vel patriarchas, ac denique ipsum episcoporum episcopum, Romanum pontificem? Sed hactenus de Christi sacerdotum potestate judicia, de qua locupletius multis in locis (quandoquidem frequens se occasio offert) agemus in posterum. Jam vero ad enarranda redeamus, que a Paulo in institutione Corinthiorum Ecclesie, ceteris etiam totius christiani orbis Ecclesiis pro futura, salubriter ordinata, et auctoritate apostolica sunt disposita.

42. Inter alia multa, quae Corinthiorum Ecclesia ad Paulum apostolum scripserat, consuluit etiam (inquit Athanasius¹ atque Theodore²) num recta esset illorum sententia, qui pfectu continentiae uxorem vel dimittere vellent, vel cum ea pure castaque agere? Ad haec respondens Paulus, sic scribit³ : « De quibus auctem scripsistis mihi : Bonum est homini mulierem non tangere; » hanc enim illi praetexebant sua ipsorum sententia rationem; sed sie respondit Paulus : « Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, » hoc est refusat, « et unaqueque suum virum habeat. Uxori vir debitum reddat : similiter autem et uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi, et iterum revertimini in id ipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram. »

43. Fuisse enim Corinthios natura salacissimos, eum omnes testentur; illud etiam monstrat, quod Strabo⁴ scribit his verbis : « Fanum Veneris Corinthi ita fuit locuples, ut plures quam mille habuerit sacerorum famulas meretrices, quas deae viri mulieresque dedicarunt. Ob haec igitur, et magna hominum multitudo in ea urbe, et divitiae fuerunt; naueleri enim sua facile prodigabant; unde adagio locus : Non est Corinthum adire cuivis integrum. » Haec Strabo. Sed et dio Chrysostomus, qui iis vivebat temporibus, in sua Corinthiaca ait Corinthum praeceteris Graeciae civitalibus fuisse Venereum. Quam impudicissime vero Venus a Gentilibus coleretur, et quae eidem vota turpissima nuncupari ab iis, qui ejus implorarent auxilium, consuevissent : quoniam adeo turpia et in honesta sunt, indigna pulcamus quae stylo christiano scribantur, et christianis auribus inferantur : libentius itaque temperavimus, relinquentes haec ethnici, et inter alios (ut tacet poetarum) Herodoto⁵ atque Justino⁶ graeciis historiis, qui talia enarrarunt. Satis modo illud de Corinthiorum turpitudine dicere, quod ad significandam ipsorum solutissimam in obscenitates intemperantiam Suidas⁷ scribit his verbis : « Cotys daemon apud Corinthios colitur, praeses effeminatorum et impudicorum : sive illi ob turpem quæstam, sive ob

fördam libidinem, aliave de causa pudicitiam prosti-
tuunt; ejusmodi sunt Clisthenes et Timarethi. » Haec Suidas. Nos vero haec omnia eo consilio voluimus attigisse, quo facilis Pauli Corinthiis incontinentiam exprobantis, et eadem saepius admonentis, consilii ratio comperta atque explorata omnibus habebatur : ac insuper insumpti ab eo labores immensi in ea obscenitatibus cloaca exhaustienda, apertius cognoscatur.

44. *De continentia conjugali.* — Cum vero Apostolus Corinthios monuit, ut abstinentes ex consensu, in id ipsum reverterentur : ne crederetur haec velut lex quadam omnibus esse prescripta, mox subdit : « Hoe autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. » Haec enim illis indulgere dieit, quorum continentia adhuc esset infirma atque suspecta. Ceterum consuevit saepe christianos conjuges ex mutuo consensu perpetuam castitatem servare, Tertullianus sic docet¹ : « Quot sunt qui consensu pari inter se matrimonii debitum tollunt? Voluntariis spadonibus pro cupiditate calesti, salvo matrimonio, abstinentia toleratur, quanto magis ademptio? » Haec Tertullianus ad uxorem. Idemque² alibi vocat ejusmodi mutuam de castitate servanda consensionem, honestam in occulto matrimonii dissimulationem. Ac rursum³ de iisdem conjugibus : « Qui, inquit, ex consensu contumeliam communem jam recusaverunt. » Apud Cypriani haec amplius⁴ : « Adhuc habeo quid mirari; cum videam de Christianis plerosque maritos pariter et uxores continentiam destinantes, domicia singularia magis eligere, ut consensu communium votorum sine irritatione presentiae, et concordante secessu valeant obtinere. » Et paulo post : « Grande miraculum, ut virginum charitas virgines faciat veluti conjuges credi, et conjugum charitas conjuges faciat virgines testimoniari. Ecce vera dilectio, quæ in conjugalitate dividit, ut in castitate conjugat. Ecce sancta dilectio, quæ conjugalibus ad communem laudem inducit absentiam. Ibi pro certo sese inseparabiliter diligunt, qui ut triumphos sibi inferant, a se ipsis discedunt; quibus nec crimen, nec natura, nec Dominus, nec Apostolus potestatem unius interdixit aut tulit, sed pro tuendis paribus votis, semota unanimitate, absentari charitas persuasit. » Haec ibi auctor.

45. Porro si in servanda continentia proposito, alterius conjugum desit assensus, ab altero id minus licet fieri, praeter ea quae ab Apostolo sunt intimata, Augustinus⁵ ad Ecdicam scribens, pluribus docet, necnon Fulgentius⁶, qui eodem arguendo aliam scripsit epistolam. Si igitur in servanda in matrimonio continentia utriusque conjugis accedit assensus (cum verum matrimonium non carnis copula, sed animorum consensus faciat), nihil prohibet, quin castitas ab utroque laudabiliter excollatur. Sunt quidem exempla plura sanctissimorum

¹ Athanas. in Synops. in epist. 1. ad Corinth. — ² Theodore. in 1. ad Corinth. c. 7. — ³ 1. Cor. vii. — ⁴ Strabo lib. viii. — ⁵ Herodot. in Cho lib. 1. in fine. — ⁶ Just. hist. lib. xxii. — ⁷ Suid. verbo Κοτύς.

¹ Tertull. lib. 1. c. 6. — ² Tertull. de resurr. carn. c. 8. — ³ De vel. virg. c. 43. — ⁴ De singular. cleric. — ⁵ August. epist. cxcix. — ⁶ Fulgentius epist. 1.

virorum ac feminarum conjugum, qui in hunc modum ex condicione continetiam profitentes, egregiaclaruerunt sanctitate: id enim sibi esse gratissimum, Deus multis miraculis edit s. comprobavit: et inter alia illud perinsigne, quod Gregorius¹ recitat in libro de Gloria confessorum, quem consulat, qui scire cupit: non alio tendimus. Sed quod ad Corinthios, de quibus agitur, spectat: cum Paulus justa ex causa illorum haberet suspectam continentiam, ne obtentu majoris boni in deteriora prolapsi corrinerent, apposite ea subdit: « Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium: » eum alioqui omnes esse continentes oportet. Rursum etiam ex institutione ejusdem illud dicentis: « Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacatis orationi. » Manasse atque perseverasse eam consueludinem in Ecclesia, ut conjugati certis diebus se temperarent, certum est; de qua Cyrillus²: « Qui, inquit, norunt tempus continendi, ut vacent orationi: qui una cum vestimentis munda ad conventus Ecclesiae afferunt corpora. » Et Augustinus certos dies et causas referens, quibus sit abstinentia, haec addit admiratione quidem digna³: « Qui uxorem suam in profluviis positam agnoverit, aut in die Dominico aut qualibet alia solemnitate se confinere noluerit; qui tunc concepti fuerint, aut leprosi, aut epileptici, aut etiam forte demoniaci nascentur. »

46. *De matrimonio et ritibus in eodem adhibitis.* — Verum enim vero eundem Paulum audiamus, conjugibus has leges a Christo primitus institutas observandas proponentem, atque additentem alias saluberrimas⁴: « Iis autem, inquit, qui matrimonio juncti sunt, praeceps, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere: quoniam si discesserit, manere immip' am, aut viro reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. Nam ceteris, ego dico, non Dominus: Si quis frater uxorem habet infidem, et haec consentit habitare cum illo; non dimittat illum. Et si quae mulier fidelis habet virum infidelem, et hie consentit habitare cum illa; non dimittat virum: sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidem, et sanctificata est mulier intidelis per virum fidem. Alioquin filii vestri immundi essent: nunc autem sancti sunt. Quod si infidelis discedit, discedat: non enim servituti subjectus est frater, aut soror in hujusmodi. » Haec Paulus de legibus conjugii. Agit idem de matrimonii excellentia: dumque illud coniunctioni Christi cum Ecclesia comparat, ad Ephesios scribens, sacramentum quoque magnum appellat, quod scilicet vinculum, quo Christus cum Ecclesia jungitur, representet. Sic et veleres Pauli interpretes, matrimonium quod inter fideles contrahitur, sacramentum congrue appellant, ut Clemens⁵ Alexandrinus, cum ait: « Si lex sancta est, sanctum est matrimonium. Sacramentum ergo hoc ad Christum

et Ecclesiam dicit Apostolus. » Et Augustinus⁶: « In civitate Domini, in monte sancto ejus, hoc est, in Ecclesia, ubi nuptiarum non solum vinculum, verum etiam sacramentum ita commendatur, ut non licet uxori suam alteri tradere. » Et alibi⁷: « Usque adeo fœdus illud initum nuptiale cuiusdam initi sacramenti res est, ut nec ipsa separatione irritum fiat. » Et inferius: « In nostrarum quippe nuptiarum plus valet sanctitas sacramenti, quam fecunditas interi. » Et Chrysostomus⁸: « An, inquit, non audis Paulum dicente, quod sacramentum sunt nuptiae, et imago dilectionis Christi, quam erga Ecclesiam declaravit? » At non impedit, si aliqui⁹ sacramenti vocem ad coniunctionem Christi cum Ecclesia retulerint, quominus et ipsum matrimonium sit sacramentum; sicut nec impedimento est, quominus sacramentum aliquod in se sit, et alterius rei mysticam habeat significationem: imo id peculiare est omnibus sacramentis, ut sit sacrae rei signum.

47. Ceterum quod ad ritum spectat: primum quidem non aliunde quam ab apostolica traditione fluxisse, ut non sine sacerdotiis praesentia matrimonium contrahatur, Ignatius⁵, qui his ipsis Apostolorum temporibus vivebat, fidem facit; ait enim scribens ad Polycarpum: « Debet vero, ut et ducentes uxores et nubentes, cum episcopi arbitrio conjungantur; ut nupliae juxta præceptum Domini, non autem ob concupiscentiam coisse videantur. » Hoc est enim quod idem Apostolus inferius dicit: « Cui vult, nubat, tantum in Domino. » In Domino enim nubere, nihil aliud est, quam secundum leges et ritus Ecclesie ab ipsis Apostolis traditos contrahere matrimonium. De iisdem antiquis Ecclesiæ ritibus haec Tertullianus⁶: « Unde sufficiam ad enarrandam feliciter ejus matrimonii, quod Ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignatum angeli renuntiant, Pater rato habet? Nam nec in terris filii sine consensu patrum rite ac jure nubunt. » Haec ipse.

48. Sed haec singula explicemus: antiquos enim Ecclesiæ mores Annalibus nostris intexere, ex instituto suscepimus. Quod igitur ad primum pertinet: Ecclesia fidem conciliat matrimonium, dum per sacerdotem contrahentium mutuo elicito prius consensu, junguntur in unum illorum dexteræ: quibus acedit osculi sancta libatio, atque velatio, de quibus item ritibus idem auctor haec alibi⁷: « Ad desponsationem velantur, quia et corpore et spiritu masculo mixta sunt, per osculum et dextræ, per quæ primum resignarunt pudorem spiritu, per commune conscientiae pignus, etc. » Ad dictum ritum jungendi dexteræ alludit et Gregorius Nazianzenus⁸ ad Anisium scribens, cum ad ejus filiaæ invitatus nuplias, quod esset affectus aegritudine, se excusans, haec addit: « Animo et voluntate adsum,

¹ Greg. de Glor. confess. c. 32. — ² Cyrill. cateches. iv. — ³ Aug. ser. 244. de tempor. — ⁴ 2. Cor. vii. — ⁵ Clem. Alex. Strom. lib. iii.

⁶ Ang. de fid. et operib. c. 7. — ⁷ Aug. de bon. conjug. c. 7. 18. — ⁸ Chrysost. in Genes. bon. LVI. — ⁹ Hier. in epist. ad Ephes. c. 5. — ¹⁰ Ign. ep. xi. — ¹¹ Tert. ad uxorem lib. ii. in fin. — ¹² Tertul. de veland. virg. c. 11 in fine. — ¹³ Greg. Nazian. epst. LVII.

imulque festum celebro, juvenilesque dextras inter se jungo, atque utrasque Dei manui. » Quod enim junctis dextris, stolam sacerdotalem eorumdem manus superponere solet sacerdos; id nempe est quod ait Gregorius: « Utrasque Dei manui jungo. » Haec subsequitur benedictio, et verborum forma quaedam, quae perficit matrimonium: de quibus haec in quarto Concilio Carthaginensi¹: « Sponsus et sponsa cum benedicendi sunt a sacerdote, a parentibus suis vel a parauynphis offerantur: qui cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reverentia ipsius benedictionis in virginitate permaneant. »

49. Quod insuper addit Tertullianus: « Confirmat oblatio, » missæ insinuat sacrificium, quod (ut antiqui rituales libri ecclesiastici tradunt) in matrimonii confederatione offerri a sacerdolisbus consuevit. Et quid mirum si hoc facerent Christiani, cum nec ethnici sine sacrificio nuptias contrahere soliti fuerint? Post vero eisdem confrahentibus a sacerdote solitam sacram Eucharistiam (ut etiam nunc fit) impartiri, idem Tertullianus alibi docet, dum ait²: « Illi, » sacerdotes videlicet, « sic dabunt viros et uxores, quomodo buccellas. » Quod præterea idem ait³: « Et obsignatum angeli renuntiant; » per angelos Tertullianus intelligere sacerdotes consuevit: sacerdotes enim matrimonium inter partes antea paclum in Ecclesia denunziare solent. Sive velimus de cœlestibus angelis haec intelligi, secundum quod subdit: « Pater rato habet, » nempe cœlestis.

50. Sed quod addit: « Nec filii inter se sine consensu patrum rite ac jure nubunt: » plane declarat primum omnium voluntates confrahentium a parentibus esse ratas habendas, ac subinde (ut etiam hodie fit) subsequi per sacerdotem publicam in Ecclesia denunziacionem, ac denique ceteros sacros ritus ab eodem antea relatos. Quo autem loco habentur occultæ nuptiæ a Christianis, idem Tertullianus⁴ alibi declarat his verbis: « Penes nos occultæ quoque conjugationes, id est, non prius apud Ecclesiam professæ, juxta mœchiam et fornicationem judicari periclitantur. » Ex his videoas, non esse novum, quod a sacrosancto catholico Patrum conventu⁵ est nuper restitutum potius quam institutum, ut non sine explorato per parochum partium consensu, nec clandestine, sed in facie Ecclesia sacra nuptiarum fœdera confrahantur. Verum ne clandestine et sine parentum assensu matrimonium intratur, a Gentilibus etiam servari consuevisse (quod et superius attigimus) scriptores illorum testantur, inter quos et Apuleius⁶: « Impares, inquit, nuptiae, et præterea in villa, sine testibus, et patre non consentiente factæ, legitimæ non possunt videri. » Sed enim de his plenius jurisconsulti⁷, ac principum placita. Præterea vero non etiam uno tantum pre-

sbytero matrimonii ad stipulatore haec olim tractabantur, sed (quod alibi idem Tertullianus¹ ait): « Coram episcopo, presbyteris, diaconis, intervenientibus etiam in Ecclesia viduis, majore celebritate. » Romæ ipse summus pontifex his presens esse consueverat. Unde Siricius papa in epistola quam scripsit ad Mediolanensem Ecclesiam haec ait: « Nos sane nuptiarum vota non asperuanter accipimus, quibus velamine interfuiimus: sed virginum nuptias Deo devotas majori honorificentia veneramus. »

51. Quod autem objeculum est a viro crudito, tam hoc in loco, quam superius anno Domini quadragesimo quarto, numero 88, videri me jure consultorum ac Tertulliani potissimum probasse sententiam, qua dixerunt invalida esse matrimonia illa, que contrahuntur absque consensu parentum. In re quidem adeo comperita, meridianaque luce magis perspicua, decreto sacrosancti Concilii Tridentini solis instar illucescente, quis Catholicorum potuit errore lapsus esse? Quod ergo a me instituti ratio exigebat, e thesauro nova veteraque proferre, sic primo loco dixi apud Gentiles nuptias absque consensu parentum esse illegitimas, cum clandestinas apud Christianos: quod quidem nulla reprehensione dignum est. Hic vero quod in eo argumento versarer, ut locum Tertulliani elucidarem, quo ipse ait: « Nec filii inter se sine consensu patrum rite ac jure nubunt; » haud haec verba esse simpliciter intelligenda monstravi, sed cum fuerint penitus clandestina, secundum alia ejusdem Tertulliani verba ex alio loco nuper recitata, quibus ait: « Penes nos occultæ quoque conjugationes, id est, non prius apud Ecclesiam professæ, juxta mœchiam et fornicationem judicari periclitantur. » Ex quibus intuli, non esse novum, quod a sacrosancto Concilio Tridentino sancitum est, clandestinas nuptias absque presentia parochi in facie Ecclesie minimè celebratas, haberit nullas, cuius quidem tantummodo canonis citatione sati persuasum cuique videri poterat, cuiusnam essem ipse sententia: cum aliqui firmato semel in eo pede, lieuerit ad externa respicere, et quid de his Gentiles sensissent, in medium afferre: licet mox ad nostra reversus, docuerim ex codem Tertulliano, etiam coram episopis consueuisse Christianorum matrimonia celebrari; quin et Romæ item etiam ipso summo pontifice interdum peragi solita, Siricij Rom. pontificis testimonio confirmaverim. Sed in re adeo perspicua non amplius immorandum.

52. His visis, reliquum esse videtur ut aliquid dicamus de sponsali annulo: nam testatur Clemens Alexandrinus², consueuisse christianas mulieres annulos aureos gestare: dari vero eos solitos a sponsis arrha nomine, usus docet. Quod autem non tantum in nuptiis confrahendis, sed in qualibet pactione loco arrha annulus traderetur, testatar Plinius³, dum ait: « Celebriori annuli usus cum fœnore coepisse debet: argumento est consuetudo

¹ Concil. Carthag. iv. c. 13. — ² Tert. de monog. c. 11. — ³ Tert. ad uxor. lib. ii. c. 9. — ⁴ Tertul. lib. de pudicitia. — ⁵ Concil. Trid. sess. xxiv. de refor. matr. c. 1. — ⁶ Apul. lib. vi. — ⁷ Ff. de rit. nup. et C. de nupt.

¹ Tert. de monog. c. 11. — ² Clem. Alex. pedag. lib. iii. c. 41. — ³ Plin. lib. xxxiii. cap. 1.

vulgi, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior : ut plane affirmare possimus, nummos ante apud nos, mox cœpisse annulos. » Hac Plinius. Porro (quod est observatione dignum) non tantum olim apud Romanos, sed antiquissimos Hebraeorum dari solitum annulum loco arrhae, exemplum Iudeæ admonet, de quo haec leguntur in Genesi¹ : « Dixit Thamar : Patiar quod vis, si dederis mihi arrhabonem, donec mittas quod polliceris. Ait Judas : Quid vis pro arrhabone dari? Respondit : Annulum tuum. » Ex ejusmodi igitur usu fluxisse videtur, ut cum spondentur nuptiae, sponsus loco arrhae sponsa det annulum. Observatum ab antiquis ait Plinius², et adhuc suo tempore apud Romanos in usu fuisse tradit, ut cum matrimonium constitueretur, sponsus ad sponsam mitteret annulum ferreum, secundum morem pristinum, cum ob auri inopiam Romani (ut tradit) annulum gestarent ferreum. Quod vero semel loco arrhae datus annulus, ab uxore semper in digito gesturatur; id non ornatus causa (inquit Clemens Alexandrinus³) sed ut obsignaret eodem annulo quae domi sunt : custodiā enim rerum domesticarum ad uxorem spectare, pluribus docet Xenophon in OEconomico. Obsignari solitas penitarias arcas, ne surriperentur a servis, Plinius monstrat, sic dicens ibidem : « Quæ fuit illa prisorum vita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur : at nunc cibi quoque et potus annulo vindicantur a rapina : hoc profecerunt mancipiorum legiones, et in domo turba externa.

53. Quoniam vero signo Christianorum annuli sculpendi essent idem Clemens Alexandrinus⁴ admonet his verbis : « Sint nobis signacula columba, piscis, vel navis, que celeri cursu a vento fertur, vel lyra musica, qua usus est Polycrates, vel anchora, quam inseculpebat Seleucus; et si sit piscans aliquis, meminerit Apostoli, et puerorum, qui ex aqua extrahuntur. Neque idolorum sunt imprimendæ facies, quibus vel solum attendere prohibitum est; sed nec ensis vel arcus iis qui pacem prosequuntur; nec poculis iis qui sunt moderati et temperantes. » Verum apud Christianos antiquus obtinuit usus, ut sponsalis annulus signo fidei, quod est hieroglyphicum matui federis atque concordiae, sculperetur : id enim præseverant conjunctæ simul dexteræ, nec apud Christianos tantum, sed Iudeos, Romanos, aliasque complures barbaras etiam nationes. Porrectio enim dexteræ fidem ponderi solitam antiquitus observatum esse, certum est⁵ : conjugatione vero manus simul, ex qua efficitur numerus duarius, qui prima quadratura a Pythagora dicebatur, perfectam animorum consensionem symbolum quoddam significari⁶, traditum est. Apte igitur ejusmodi signo annulos sponsales inseculpi debere, pietas christiana monstravit, ususque probavit, addidique et sacerdotalem benedictionem : nam omnia nostra in nomine Domini esse facienda, Apostolus admonet. At

haec satis de ecclesiasticis antiquis ritibus nuptiarum. Ceterum quod ad alios annulos, quos fideles gestare solerent, pertinet ; Christi nomine duabus litteris sic sculptos esse consueuisse ⁷, ex his quos e rudibus refossos vidimus, plane didicimus. Sed et signo crucis annulos Christianorum consignari solitos, habes exemplum de annulo S. Macrinae virginis, cuius meminit Gregorius Nyssenus in Vita ipsius. Imagine quoque interdum sanctorum virorum eosdem loco gemmae exornari solitos esse, docet S. Joannes Chrysostomus, dum in oratione habita in laudem Meletii, de Antiochenis tradit, ipsos ejus imaginem etiam in pala annuli expressam gestare consueuisse. At de his modo satis : reliqua prosequamur.

54. Cum Paulus apostolus ejusmodi leges promulgaret, et miro quodam discretionis judicio quædam se illis ut necessaria imperare, quædam vero ut debilibus indulgere se diceret : quidnam a cunctis præstandum maxime optaret, declarat his verbis⁸ : « Volo autem omnes homines esse sicut me ipsum : sed unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alijs vero sic. » At quoniam haec subobscura videri poterant, eadem dilucidius aperiens addit : « Dico autem non nuptis et viduis : bonum est illis si sic permaneant, sicut et ego. Quod si non se continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri. » Hec Paulus ; qui et inferius : « De virginibus præceptum Domini non habeo : consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis. Existimo autem hoc bonum esse propter instantem necessitatem : quoniam bonum est homini sic esse ; » ac insuper conferens conjungio virginitatem, haec ait : « Volo vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori ; et divisus est. Et mulier innupta et virgo cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu. Quæ autem mpta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro ; » ac denique consentientem his omnibus proferens sententiam, ait : « Igitur et qui matrimonio jungit filiam suam, bene facit : et qui non jungit, melius facit ; » atque de viduis statim haec addit : « Mulier alligata est legi quanto tempore vir ejus vivit; quod si dormierit vir ejus, liberata est : cui vult nubat, tantum in Domino. Beator autem erit, si sic permanserit, secundum meum consilium : puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam. » Haec tenus de triplici hominum statu Paulus, conjugatis videlicet, virginibus atque viduis ; quorum duos posteriores absque aliqua controversia priori anleponendos esse judicavit, suamque de reflecta sententiam divini Spiritus testimonio ratam obsignataisque non tantum Corinthiorum, sed totius orbis Ecclesie Catholicae tradidit promulgandam ; quam olim Dominus, Evangelista⁹ excipiente, dictaverat.

¹ Genes. XXXVIII. — ² Plin. lib. XXXIII. c. 1. — ³ Clem. Alex. in pedag. lib. III. c. 11. — ⁴ Idem eodem c. 11. — ⁵ Cal. Rodig. lib. IV. c. 3. et Pierius in Hieroglyph. — ⁶ Idem antiqu. lib. XXII. c. 14.

⁷ 1. Cor. VII. — ⁸ Mat. XIX.

55. *De virginitate.* — Quantum vero Corinthii Pauli apostoli prædicatione proficerint, ex his quæ Tertullianus tradit, satis possumus intelligere. Quæ enim (sic dicam cum Propheta¹) erat arida ac sitiens, conversa est in stagnum, et fontes aquarum : et in cubilibus, in quibus erant dracones, viror calami et junci exortus est. *Ubi, inquam, pœnæ easteris Orientis urbibus, dea impudicissima tot impudicitiis celebatur, et quæ facta erat omnium illuc adventantium sentina, atque lacuna libidinum, conversa est, Paulo instituente, in easlitatis asylum, scholamque pudicitiae.* Ecce de his Tertulliani testimonium sic dicentis² : « Hodie denique virgines suas Corinthii velant : quid docerint Apostoli, qui didicerint, approbant : » erat enim (ut idem ait) velum virginilatis insigne. At vero non ipsi Corinthii tantum, verum etiam eorum exemplo complures Graecorum, aliarumque nationum Ecclesie suas virgines velare consueverunt : sive quod Paulus Corinthios primum docuit, in ceteras christiani orbis Ecclesias est feliciter propagatum. Unde idem Tertullianus³ : « Consuetudini etiam consuetudinem opponam. Per Graeciam et quasdam Barbarias ejus plures Ecclesiae virgines suas abseondunt. Est et sub hoc caelo institutum istud alicubi, ne cui Gentilitati Graecanice aut Barbarice consuetudinem illam adscribant. Sed eas ego Ecclesias proposui, quas et ipsi Apostoli vel apostolici viri considerunt, ut puto ante quosdam. Habent igitur et ille eamdem consuetudinis auctoritatem ; tempora et antecessores opponunt magis, quam posteræ istæ. » Haec et alia Tertullianus. Mira plane ex Pauli prædicatione facta est rerum mutatio, ut qui suas virgines prostitutere consueverunt, eadem modo velantes Deo dicarent.

56. Statim igitur ut sanctæ Ecclesie fertilissimus ager sanctum virginitatis et continentiae semen exceptit, Apostolis seminantibus; mox amplissimo foenore multiplicata germina reddidit : nam statim sanctarum virginum ac viduarum collegia, quæ nos monasteria dicimus, esse cœperunt. Est de his locuples testis S. Ignatius, qui iis temporibus (ut vidimus) quibus Paulus Corinthios imbuerebat ecclesiastica disciplina, regebat cum Evodio Ecclesiam Antiochenam : hie, inquam, scribens ad Philippienses⁴, quos idem Paulus ad pietatem instituerat, haec habet in fine : « Saluto collegium virginum, et cœtum viduarum. » Porro ejusmodi virgines erant, quæ perpetuam servarent Deo virginitatem : de quibus idem ad Smyrnenses⁵ scribens : « Saluto, inquit, et eas quæ in perpetua degunt virginitatem, et viduas. » Consueisse eas se Domino consecrare, idem scribens ad Antiochenos⁶, docet his verbis : « Virgines agnoscant cui se ipsas consecrarunt. » Quætae vero essent existimationis, idem ipse alibi Heronem Antiochenum diaconum, cui eam Ecclesiam ipse Romanam ad martyrium proficiebans commendarat, monet his verbis⁷ : « Virgines serva, ut

prefiosa Christi monilia. » Et ad Tarsenses. « Eas, inquit, quæ in virginitate degunt, in pretio habete, velut Christi sacerdotes : viduas in pudicitia permanentes, ut altare Dei. » Ecce tibi ad sanctæ virginitatis præconia satis sufficere potest unus Ignatius, cujus epistolarum firmissima semper in Ecclesia fuit fides, nec ab aliquo unquam in dubitationem vel levem adducta.

57. Ad hæc, non tantum Ignatius sparsim diversis in locis, variis occasionibus, sic de virginibus Deo sacris meminit; sed et qui iisdem cum Apostolis vixit temporibus Clemens Romanus (ut auctores sunt Epiphanius⁸ ac Hieronymus⁹) in suis Encycelicis epistolis, quæ in Ecclesiis legebantur, de sancta virginitate plura conserpsit; sic enim ille habet : « Ipse Clemens ipsos, » Ebionæos videlicet, « per omnia redarguit in epistolis quas scripsit Encycelicis, quæ in sanctis Ecclesiis leguntur : quod alii habeant characterem fides ipsius Ebionis et sermo, ab his quæ ab illis sub nomine ipsius in Circuitionibus corrupti sunt. Ipse enim virginitatem docet, et illi non admittunt; » et S. Hieronymus : « Ad has, » nempe virgines, « et Clemens successor apostoli Petri, ejus Paulus apostolus meminit, seribit epiſtolas, omnemque pene sermonem suum de virginitatis puritate contexuit : ac deinceps multi apostolici, et martyres, et illustres tam sanctitate quam eloquentia viri, quos ex propriis scriptis nosse perfacile est. » Sed praetermittimus recensere catalogum antiquorum scriptorum, satis præstantes hæc ex apostolicis fontibus hausisse atque duxisse : ut non dubium sit, Paulum idem quod Christus, eademque prorsus Ignatium et Clementem, quæ Petrus et Paulus credentes epistolis instituissent, ac præsentes sermone tradidissent, docuisse.

58. Qui igitur (ut una sententia rem absolvam) virginitatis sublimem in Ecclesia statum impingnant, eos non Apostolorum, vel apostolicorum virorum, sed Ebionis, atque ejus gregalium partes tenere, quis dubitat? Catholici enim quotquot fuerunt, ejusdem sacri germinis fecunditate sunt mirum in modum gloriati, et (ut de antiquioribus loquar) hæc Justinus martyr ad Antoninum Pium imperatorem : « Permulti profecto sexus utriusque, et sexaginta et septuaginta nati annos, qui a pueris disciplinam Christi sunt sectati, incorrupti et cælibes perdurant : et glorior me per omne genus hominum nostrorum tales monstrare posse. » Et Cyprianus¹⁰ : « Jam, inquit, refertus est orbis, impletus est mundus eorum qui capere continentiam possunt, more spadonum viventes, castrati ad regnum Dei. » Sed quibus præconiis tales efferat, audiamus : « Flos est ille ecclesiastici germinis, deus atque ornamentum gratiae spiritualis, leta indoles, laudis et honoris opus integrum atque incorruptum, Dei imago respondens ad sanctitatem Domini, illustrior porfio gregis Christi. Gaudet per illas, atque in illis largiter floret Ecclesiæ matris gloria fecunditas : quantoque plus

¹ Isai. xxxv. — ² Tertull. de virg. veland. c. 9. — ³ Tertul. eod. lib. c. 2. — ⁴ Ignat. epist. VIII. — ⁵ Ignat. epist. x. — ⁶ Ignat. ep. XII. — ⁷ Ignat. epist. XIII.

⁸ Epiph. haeres. XXX. — ⁹ Hier. advers. Jovin. lib. I. — ¹⁰ Cypr. de habit. virg.

copiosa virginitas numero suo addit, tanto plus gaudium matris augescit. » Hæc ipse.

59. Sed et illud certum atque exploratum habetur, non in Christi Ecclesia tantum post Evangelii promulgationem, sed et antea, atque adeo ubique Gentium (ut pluribus monstral sanctus Hieronymus¹ agens adversus Jovinianum) virginitatem in prelio fuisse habitam; licet perrarus ejusmodi flos apparet, quo post Christi adventum secundo germine abundarunt Ecclesiæ campi. Certe apud Romanos (nt omittimus de Vestilibus dicere, enim nostris alioqui in nullo conferendis, quod earum, ut ait Ambrosius in Symmachum, virginitas esset emptitia, temporaria, ac fastu plena) Augustum constat ita simulatum cælibatum gravissima oratione et dicto insectatum, ut tamen maxima cum aequitate eos qui perpetuam virginitatem excoherent, auctore Dione², summis afficeret præmis. Sed his omnibus quæ a Gentilibus in laudem virginitatis sunt scripta vel facta, quoniam non est animus his immorari, adjicimus tantum veluti corollarium Naumachii ethnici antiqui poeta nobilis præclarum et cum primis memorabilem sententiam:

EX TON NAYMAXIOT

γνωμικά.

Καλὸν μὲν, δέμας ἄγρον ἔχειν, ἀδημάτα τε μίμενα
Παρθενικόν, καθαρίσοι τὸ δεῖ μελεδημαστι καίρειν,
Μήτε βαρυτάτων λαγόνων περὶ φύσεων ἄγουσσαν,
Μήτε πονον τραγέωσαν ἀργάστενον εἰλειθίνην.
Ἄλλον θεῖται βασιλεῖαν ἀρχαρχῶν θεῖταιράνων,
Ψυχῆς ὅμηρος φυσιόν ὑπέρ βίστοιο γένουσσαν,
Ἐνθα γάραι κεῖναι καὶ ὀλυμπίες, ἐνθα μαργεῖσα
Θεοπεσίοις ἐπέσσοι νοήματα φύει τίκτειν.

EX NAUMACHII SCRIPTIS

sententiae.

Pulchrum sane est, corpus castum habere, intactamque manere Virginem, et puris semper cogitationibus delectari, Nec onus circa laboriosa illa gestantem, Neque dolores trementem suspiciosos Luceat, Sed permanere quasi reginam imbecillum mulierum, Oculum anima splendidum ad eam vitam erigendo, In qua gloria: veraque sunt nuptiae, ubi commixta Divinis verbis lumine plenas meditationes parit.

Sed hæc satis.

60. *De cælibatu Pauli.* — His igitur de virginitate et continentia stabilitis, reliquum est ut de Pauli cælibatu paulo fusius disseramus; non quidem quod justa de eo id ipsum profiteantur aliqua possit orihi dubitatio (quis enim adeo vesanus ac mente captus bac de se Paulo juste affirmanti non eredat, vel alteri enipiam contrarium falso asserenti majorum esse adlibendam fidem existimet?) sed quod ex ejus scriptis, quæ male accepta ac perperam sunt explicata, ad errorem palefactus est aditus: idecirco certis firmisque rationibus rem certam testatamque reddere; et absurdum omne, quod ex adverso proponitur, refellere proposuimus. Ipse enim (ut nuper

vidimus) in haec ipsa, quam ad Corinthios dedit, epistola, saepè multisque cælibatum suum insinuat: que hic quoque repeterem non gravabimur: id enim expresse adeo atque patenter profiteatur¹, ut nihil supra: « Volo autem, inquit, omnes homines esse sicut me ipsum; » et hæc tamen adhuc planius explicans, subdit: « Dico autem non muptis et viduis: bonum est illis si sic permaneant, sicut et ego. Quod si non se continent, nubant. Melius est enim nubere, quam ura. » Quibus quid manifestius, quid apertius dici potuit? qui dum hortatur ipsas virgines ac viduas ut sic permaneant, sicut et ipse; licentiam tamen non adimens nubendi, si non contineant; se plane cælibem vitam agere, non ambigue vel obscure significat. Quorum quidem verborum (licet expli- catione minus indigeant) illum esse legitimum ger- manumque sensum, Patres plane omnes (ne singu- los emumerando tempus insumiam) quotquot fuerunt in Ecclesia Catholica scriptores ecclesiastici, intel- lexerunt. Texnit quorundam catalogum Hierony- mus², qui in dictam Pauli epistolam ad Corinthios commentarios edidere, ac de Piero theologorum celeberrimo hæc ait: « Quorum Pierius cum sensum Apostoli ventilaret, atque dissereret, et proposuisset illud exponere: Volo autem omnes esse sicut me ipsum, adjecit: αὐταὶ λέγων ὁ Παῦλος ἀντιφέρεις ἀγρυπίαν κατέβασε; quod est: Sie dicens Paulus, aperte cælibatum predicit. » Hæc Hieronymus. At Epiphanius³: « Omnino quidam grassatores, et ad libidinem con- versi, et corruptam opinionem in se ipsis habentes, etiam sanctos polluere volunt ad honestam excusa- tionem pravae ac infirmæ suæ opinionis; ad quos dixit Apostolus: Vellem quidem omnes esse sicut me ipsum. Me ipsum vero quomodo dieit, præter quam propter castitatem? » In hanc sententiam cæ- teri omnes eam sunt epistolam interpretati.

61. Sed enim unus reperitur Clemens⁴ Alexandrinus, qui Paulum conjugatum fuisse, falsa ejus epistole interpretatione deceptus, affirmat, enim ait: « Paulus quidem certe non veretur in quadam epi- stola suam appellare conjugem, quam non circum- ferebat, quod non magno ei opus esset ministerio. Dicit enim in quadam epistola⁵: Non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut et reliqui Apostoli? Sed hi quidem, ut erat consen- tanum ministerio, quod divelli non poterat, predicationi scilicet attendentes, non ut uxores, sed ut sorores circumducebant mulieres, quæ una ministraturæ essent apud mulieres, quæ domos custodie- bant; per quas etiam in gynæcum absque ulla reprehensione malave suspicione ingredi posset doctrina Domini. » Hæc quidem Clemens, quæ et ex eodem referunt Eusebius⁶ atque Nicephorus⁷. Per- iclitari posse videretur fortasse apud nonnullos veritas ex Clementis perperam facta verborum Apo- stoli interpretatione; nisi ipsem Paulus ex his, quæ (ut vidimus) scribit ad Corinthios⁸, se tanta

¹ Hier. advers. Jovin. lib. I. — ² Dio hist. lib. LVI.

³ Cor. VII. — ⁴ Hier. epist. LIII. — ⁵ Epiph. haeres. LXX. — ⁶ Clem. Alex. Strom. lib. III. — ⁷ Cor. IX. — ⁸ Euseb. histor. lib. II. c. 24. — ⁹ Niceph. lib. II. c. 44. — ¹⁰ Cor. VII.

calumnia liberaret, dum se esse calibem profitetur. Verumtamen ne (quod levioris est animi) ipse sibi contraria scripsisse videatur, locum ipsum, quo agit de circumducenda (ut volunt etiam novatores incontinentes) uxore, accuratius expendamus.

62. Licit ea vox græca, qua utitur Paulus, et uxor, et mulier, latine aequo dicatur; tamen dum addit sororem, non de uxore intellexisse liquet. Si enim uxorem significare voluisse, utique qui eam græce scripsit, græci sermonis regulam servasset, nec simpliciter γυναιξ divisset, sed necessitate adstricetus articulum addidisset, divissetque τις γυναιξ, ut uxorem exprimeret: cum igitur articulum non addiderit, plane constat non de uxore, sed de sorore intellexisse. Sed et S. Hieronymus¹ de his agens, haec ait: « Si autem nobis illud opposuerit ad probandum quod omnes Apostoli uxorem habuerint: Numquid non habemus potestatem mulieres, vel uxores circumducendi (quia γυναιξ apud Græcos utrumque significat) sicut caeteri Apostoli, et Cephas, et fratres Domini? jungat et illud, quod in græcis codicibus est: Numquid non habemus potestatem sorores mulieres vel uxores circumducendi? Ex quo appareat eum de aliis sanctis dixisse mulieribus, que juxta morem Judaicum magistris de sua substantia ministrabant, sicut legimus ipsi quoque Domino factitatum: nam et ordo verborum hoc significat: Numquid non habemus potestatem manducandi, et bibendi, aut sorores mulieres circumducendi? Ibi de comedendo et bibendo, ac de administratione sumptuum præmittitur, et de mulieribus sororibus inferuntur; perspicuum est, non uxores debere intelligi, sed eas (ut diximus) quæ de sua substantia ministrabant. » Haec Hieronymus: eadem ante ipsum Tertullianus². Augustinus³ vero haec in eam sententiam: « Hoc quidam non intelligentes, non sororem mulierem, cum ille diceret: Numquid potestatem non habemus sororem mulierem circumducendi? sed uxorem interpretati sunt. Fefellit eos verbi græci ambiguitas; quod uxor et mulier eodem verbo γυναιξ græce dicitur, quanquam hoc ita posuerit Apostolus, ut falli non debuerint. Quia neque mulierem tantummodo ait, sed sororem mulierem: neque ducendi, sed circumducendi. Verumtamen alios interpretes non fefellit haec ambiguitas: quia sororem mulierem, non uxorem interpretati sunt. » Sic etiam Chrysostomus⁴, sicut Theodoretus, et alii veteres, de sorore, non de uxore dixisse Paulum, intellexerunt. Consueverant enim Judæi sua genitil feminas sorores nominare, et viros fratres.

63. Sed quid de haec re scripserit, et eleganter quidem, Isidorus Pelusiota ad Isidorum diaconum, hic describamus: « Apostolorum unusquisque (ut ita dicam) regionem unam nactus, eam optimis moribus informavit. At Paulus, tanquam pennatus agrieola, universum pene orbem peragravil, atque extremos usque terræ angulos grassatus est; tum

¹ Hier. advers. Jovin. lib. I. — ² Tertul. lib. de monog. c. 8. — ³ Aug. de opere monach. c. 4. — ⁴ Chrysost. et Theodoret. in I. Cor. ix.

audidores suos optimis legibus instituens, tum iis etiam, quibus eum audire minime contigit, divinam doctrinam inserens. Quocirca illos quidem mulieres etiam comitabantur, non ut liberos procrearent, aut una cum ipsis vita consuetudinem haberent, verum ut ex suis facultatibus subministrarent, ac paupertatis praecones alerent: hunc autem, qui ad ipsos usque terra fines currebat, sequi nec permisso sunt, nec potuerunt. Quid vero mirum feminas reliquias fuisse; cum etiam Barnabas, individuus aliqui comes, ad infinitum illum cursum ac laborem claudicans, primas ipsi concesserit? Siquidem quo tempore cum eo versabatur, haec verba habebat Paulus: Numquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut et reliqui Apostoli, et fratres Domini, et Cephas? An solus ego et Barnabas non habemus potestatem hoc faciendi? Non quod ii qui virginitatem suadebant, et castitatem prædicabant, ac virginum choros moderabantur, cum mulieribus consuetudinem haberent. Quis enim eos virginitatem suadentes tulisset, siquidem ipsimet in voluptatum cœno sese volantes deprehensi fuissent? Non igitur hoc ait; nam aliqui mulierem uxorem duxisse (quemadmodum notarii in iis contractibus, qui ad doles pertinent, scribere consueverunt, Alere ac vestire, quemadmodum muliere uxore dignum est, pro facultatum captu: mulierem videlicet ob naturam collocantes, uxorem autem ob vitæ consuetudinem) sed quia ipsos sequebantur, ex bonis suis paupertatis magistros alentes; idcirco sororem quidem dixit, ut castitatem indicaret; mulierem autem, ut naturam declararet. Mulier quippe virgo quoque appellatur, etiam si intacta sit: mulier ob formam, etiam si integra sit: mulier ob naturam, etiam si masculi congressus expers sit. Quod autem hoc a scopo minime aberret, hinc liquet, quod idem hic Paulus, cuius dictum nonnulli subdola interpretatione depravare minime dubitant, de eo loquens, quod Salvator secundum carnem ex sancta virgine Maria natus sit, his verbis usus est: Factum ex muliere. Quid ait, Paule? Virginem mulierem appellas? Ita, inquit: mulierem ob naturam appello, virginem autem mente teneo. Mulier enim est virgo, etiam si aliqui a virili contactu aliena sit. Mulier ob speciem et effictionem, virgo propter integratem et puritatem. » Haecen Isidorus, qui fortasse mente concepit de sanctissima virgine Thecla Paulum intellexisse. Cæterum nihil prohibet eadem Pauli verba non de qualibet externa muliere, sed de sua ipsius sorore, eademque germana, posse intelligi; cum præsertim testimonio Lucæ¹ evangelista constet Paulum habuisse sororem, cuius filius ipsum liberavit ab insidiis Judeorum.

64. Alium insuper admovent arietem, qui in Pauli cælibatum insurgunt: ejusdemque Pauli verba in ipsum intorquent, quibus scribens ad Philippenses sic ait²: « Etiam rogo et te, germane compar, adjuva illas quæ mecum laboraverunt in

¹ Act. XIII. — ² Philip. IV.

Evangelio cum Clemente et cæteris coadjutoribus meis. » Novus interpres, everlens potius, quam vertens, loco, germane, germanam est interpretatus. At quis unquam orthodoxorum, etiam si repetas tempora ab initio nascentis Ecclesie usque in præsens sæculum, reperitur, qui germanam putaverit esse legendum? Evidem non tantum de homine intellectisse Graecos omnes certum est, sed et nomen proprium vici cuiuspiam illud esse. OEcumenius¹ existimat. Theodoretus² eos item refellens, qui vocem illum, compar, eo quod communis sit tam masculo quam femina, conjugem Pauli esse putarent, hæc ait: « Comparem, seu conjugem, nonnulli stulte existimaverunt esse uxorem Pauli, non attendentes ea quæ scripta sunt in epistola ad Corinthios; quod scilicet se retulerit in numerum cælibum: Dico enim his qui matrimonio juncti non sunt, et viduis: bonum, si permanserint sicut ego: quod si non contineant, nubant. Et clarum quidem est, quod sive esset cælebs, sive viduus, uxorem non habebat: uxorem nunquam duxisse, verius est. Comparem ergo seu conjugem ipsum vocat, ut qui jugum pietatis secum trahat; et hortatur ut sit optimarum mulierum adjutor. » Hæc Theodoretus. Existimat Joannes Chrysostomus³, per comparem illum, Paulum significare voluisse fratrem quemdam illarum mulierum quæ ab eo ibidem nominantur, vel fortasse aliquis ex illis virum, puta Syntichis, vel Evodia.

65. Quid insuper? Quod moris est omnium qui pertinaciter rem minus veram justamque defendunt, et manifestam veritatem impugnant; ut quo minus veras habent, quibus fulciantur, rationes, eo magis fraudibus nitantur, coque dolosins imposturas adhibeant: sic quidem novatores, ut quoquo modo suæ ipsorum incontinentiae Paulum cogant adstipulari, depravata Ignatii⁴ martyris epistola ad Philadelphios, inter eos quos ille recenset fuisse conjugio obligatos, post Petrum, addiderunt Paulum, et alios Apostolos. Sed perfacilis est ejusmodi strophae atque figmenti detectio: qui enim antiquiores vel græcos vel latinos codices pervestigant, quorum alii in bibliotheca Vaticana, et Sforiana alii alibi hic Romæ sunt, additum esse Pauli nomen intelligent. At non tanum nostrates codices vetustiores ab omni impostura liberi id aperte demonstrant, sed et peregrini, in quos tamen nulla pravitatis labes irrepit; ut ille veneranda antiquitate nobilis, qui asservatur in amphissima bibliotheca invictissimi regis Pannoniarum Matthiae Corvini: haud dubium quod et alii omnes eidem tempore æquales eamdem germanam contineant lectionem. Non negamus, in quibusdam græcis codicibus, sed haud antiquitate cum aliis conferendis, additum legi Paulum, sed sine dubio ab illis græcis recens exscriptis, qui, quod uxores retineant cum sacerdotio, Paulum in defensionem suæ ipsorum incontinentie velint habere consortem.

¹ OEcumen. in epist. ad Philip. c. iv. — ² Theodoret. in ep. ad Philip. c. iv. — ³ Chrys. in ep. ad Philip. c. iv. — ⁴ Ignat. epist. ix.

66. Atqui appello judicium omnium recte sentientium: Quibusnam major est adhibenda fides, anti prioribus, an recentioribus exemplaribus? Sed etsi deesset ejusmodi de inspectione codicis argumentum; de germana Ignatii lectione provoco ad antiquiores scriptores, non dico ad Patres tantum, qui pro cælibatu adversus hereticos, instituerunt defensiones, sed ad ipsos hereticos, qui eundem acerrime impugnabant. Quis unquam, quæso, ad adstruendum conjugium Pauli, Ignatium testem adhibuit? non puto certe fuisse eos adeo vecordes ac stupidos (cum prudentiores sint filii tenebrarum filii lucis in genere suo, et præsertim Jovinianus heresiarcha, qui omnem lapidem volvit ut Apostolos omnes conjugatos ostenderet) ut præclarissimi viri certissimum atque irrefragabile testimonium, cum ea potissimum, quæ oculis inspexisset, testatus esset, adeo oscitanter prætermiserint. Sed esto, hoc illos præterierit: num eodem quoque torpore, somno, ac letargo potius absorpti sunt cæteri antiquiores, qui pro cælibatu scribentes, et ex cælibatu Pauli probationes instituentes, tam libere firmiterque id adstrinere potuissent, si unus ipsis instar omnium obstitisset Ignatius.

67. At quid in primis Tertullianus¹ non tantum de Pauli, sed et aliorum Apostolorum cælibatu? « Petrum, inquit, solum invenio maritum per sororum, monogamum præsumo per Ecclesiam, quæ super illum aedificata, omnem gradum ordinis sui de monogamis erat collocatura. Ceteros autem cum maritos non invenio, aut spadones intelligam necesse est, aut continentes. » Hæc ille. Plura addit de cælibatu cæterorum Apostolorum, ac de Paulo specialiter superius², dum eum in ordine spadonum adnumerat, atque: « Ad quem spectans et Apostolus, properea et ipse castratus continentiam mavult. » Idem³ et aliis plerisque in locis ejusdem Pauli continentiae est firmus ac fortis adstipulator. Eadem non tantum de Paulo, sed et ceteris Apostolis Hieronymus⁴, qui ait: « Quoniam, excepto apostolo Petro, non sit manifeste relatum de aliis Apostolis quod uxores habuerint: et cum de uno scriptum sit, ac de cæteris tacitum; intelligere debemus, sine uxoribus eos fuisse, de quibus nihil tale scriptura significat. » Idem ad Eustochium⁵: « Neque audiendi sunt, inquit, qui eum uxorem habuisse configunt. » Hæc cum dicat ille, amon novit quas ipse recenset Ignatii epistolæ; eamque ad Philadelphios, ubi Panlus et cæteri Apostoli conjugati dicereuntur? Sed quid de Chrysostomo dicam, eive ac presbytero Antiocheno, cuius Ecclesia Ignatius fuit episcopus? Potuitne ipsum præteriisse quod de conjugio Pauli idem scripsisset Ignatius, cum tam intrepidus constansque sit Pauli cælibatus assertor⁶? De Theodoreto etiam quid existimandum; qui eum Ignatium sœpe⁷ citet, se carumdem epistolarum lectioni assuevisse, sane qui-

¹ Tertul. de monogam. c. 8. — ² Eod. lib. c. 5. — ³ Colligit ea Pam. in lib. de monog. not. 13. — ⁴ Hier. advers. Jovin. lib. t. — ⁵ Ad Eustoch. ep. xxi. — ⁶ Chrysost. de virg. et aliis multis in locis. — ⁷ Theodoreto, in immutab. dial. 1. 2. et 3.

dem ostendit : amon rubore sallem suffundi debuisset, tamen firmiter Pauli celibatum attestans, si Ignatii tanto testimonio confulari potuisset? Sed praefermittimus alios, satis superque existimantes ex his quemque prudentem in Ignatii epistola imposturam latentem delegere, atque perspicue intelligere posse.

68. At certe etiam Pauli infensissimus hostis Ebion temporibus Apostolorum haeresiarcha (nam de eo meminit S. Ignatius¹) quantumlibet tam ipse quam sui Apostolum pluribus calumnis vehementer exagitent, tamen absque uxore christianum eum fuisse demonstrant : dum ipsum quidem tentasse uxorem accipere, sed quoniam quam cupiebat non accepisset, idcirco Christianis adhaesisse, ac sic adversus Iudaorum legem plura scripsisse, tradiderunt. Reddam verba Epiphanius haec narrantis², cum adversus Ebioneos haereticos seribit : « Paulum, inquit, hic aensare non erubescunt, per conficta quedam verba ex maleficio et errore pseudoapostolorum suorum, Tarsensem quidem ipsum (velut ipse etiam confitetur, et non negat) dicentes; verum ex Graecis ipsum fuisse asserentes, occasione accepta ex loco ob veritatis studium ab ipso dicto, nempe : Tarsensis sum, non ignobilis urbis civis. Deinde asserunt ipsum esse Graecum, et ex patre Graeco : ascendiisse autem Hierosolymam, et per tempus illuc mansisse, concupivisseque filiam sacerdotis in uxorem accipere, et hujus gratia proselytum et accessorium factum esse, et circumcisum esse : deinde cum pueram assecutus non esset, ita concitatum esse, et contra circumcisionem scripsisse, et contra sabbatum et legem. » Haec de Ebione et sociis Epiphanius.

69. Sed etsi proprium sit haereticorum mentiri ; non polo tamen ac saltem ex parte Ebionem adeo fuisse dementem, ut si novisset Paulum habuisse conjugem, eum celibem ad Christianos defeeisse, fateri voluisset : quippe qui eam ansam in eum oblongandi, ex celibatu ipsius accepisse credatur. At vero haud tantopere quempiam insuare credo, ut velit Paulum celibem vitam egisse, dum Judeus permanxit, ad Christum vero conversum, se coniugio obligasse. Nam cum ipse dicat³ : « Qui sine uxore est, sollicitus est quae Domini sunt, quomodo placeat Deo : qui autem cum uxore est, sollicitus est quae sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est; » quis adeo mente captus existimet eum, qui ad tam ingentem molem agitantam, nempe apostolatum Gentium omnium administrandum deleclus erat, voluisse insolubilibus conjugii vinculis devinciri, ac negotiorum domesticorum cura perstringi, cum ipse etiam Timotheum monens, dicat⁴ : « Labora sicut bonus miles Christi Iesu. Nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus : ut ei placeat, cui se probavit? » Sed facessant commenta haec.

70. Quod si denique de Pauli celibatu agere etiam volumus conjecturis : fortissima quidem ea est qua dicitur ex ejus vita instituto olim inito, antequam Christi fidem capesseret, cum Iudeus inter Iudeos esset. Pharisaens⁵ quidem secta erat, ac non remissus sane vel mollis, sed (quod et ipse⁶ ait) proficiebat in Judaismo supra omnes coetaneos suos, abundantius existens emulator paternarum traditionum. Qualis autem esset Pharisaorum vite ratio de continentia sollicite conservanda, Epiphanius⁷ satis docet, nosque superius recitavimus, cum de sectis Iudeorum egimus : tradit enim inter alia, alios ex ipsis octo, alios decem annorum spatium ad continentiam ab omni labe carnalis voluptatis sibi solitos esse prescribere. Josephus Iudeus rerum Iudaicorum historicus, et ipse (ut profitetur) secta Pharisaeus, de se ipso agens, ac de alto itidem Pharisaeo, qui cum instituebat ad castitatem servandam, haec seribit⁸ : « Cum audisset, inquit, Bantum quemdam in solitudine vivere, amictum sibi parantem ex arborebus, et alimentis sponle provenientibus utentem, cerebrisque nocte et die lavaeris frigidis uti ad castitatem tuendam : corpori ejus institutum imitari : evanescisque in ejus contubernio tribus annis, postquam cupidis salis potitus sum, in urbem redii. » Addit deinde, se nec postea, licet jam ad suae aetatis annum trigesimum pervenisset, nullis earnis illecebris esse victum, nee nisi in natura aetate nuptias expetisse. Si haec agebat Josephus, sieque his multo majora complures aliorum Pharisaorum praestitisse noseuntur; quid de Paulo existimandum putamus, qui eo in genere omnes facile superavit, ac aequalibus antecelluit? Esto igitur de celibatu Pauli firma sententia, sua in primis professione testata. Patrumque omnium consensione firmata, hostium quoque probata assertione, ac conjectura; denique ex certis deducta exemplis pariter declarata.

71. Jam cetera, que Paulus Corinthios monuit, videamus : sunt enim haec sacra leges, quas non illis solum, sed (quod sapienter diximus) universalis Ecclesiae servandas proposuit, et edixit : nam addit⁹ : « Unumquemque sicut vocavit Deus, ita ambulet, et sicut in omnibus Ecclesiis doceo. Circumcisus aliquis vocatus est? non induat preputium. In preputio aliquis vocatus est? non circumcidatur. » Sane quidem apud Iudeos a pravis hominibus ea vigebat malis artibus excogitata perfidia, ut ad libitum, cum vellent a patriis legibus ad Gentiles desicere, preputium super circumcisionem inducerent, sieque se Iudeos esse negarent, et cum circumcisione etiam Dei cultum abjecerent. Unde in libris¹⁰ Machabaeorum haec de iisdem leguntur : « Aedificaverunt gymanasia in Hierosolymis secundum leges nationum, et fecerunt sibi preputia, et recesserunt a testamento sancto ; » quod quidem Josephus¹¹ itidem his verbis asserit : « Adduxerunt sibi preputia, ut nudi quoque non essent Graecis dissimiles : et contemptis omni-

¹ Ignat. ep. ix. — ² Epiph. haeres. xxx. — ³ 1. Cor. vii. — ⁴ 2. Tim. ii.

⁵ Philip. iii. — ⁶ Galat. i. — ⁷ Epiph. lib. i. haeres. xvi. — ⁸ Joseph. in Vita sua. — ⁹ 1. Cor. vii. — ¹⁰ 1. Mach. i. — ¹¹ Joseph. ant. lib. xii. c. 6.

bus patriis ritibus, imitabantur mores externarum gentium.

72. Quomodo autem id fieret, Epiphanius, qui res Judaicas maxime calluit, docet his verbis, cum agit de Symmacho interprete, qui secundo est circumcisus: « Accedit, inquit, ad Iudeos, ac fit proselytus, et circumciditur secunda circumcisione. Et ne mireris de hoc, optime auditor: contingit enim hoc. Qui enim a Iudeis ad Samaritas profugunt, rursus circumciduntur: similiter et qui a Samaritis ad Iudeos transfugunt. At hoc adhuc gravius est, quod etiam a circumcisione praeputia sunt, arte quadam medica, per instrumentum attractorum, spathisterem appellatum, infirmam membrorum cuticulam attrahiri sinentes, suturamque admittentes et glutinatoriis circumdatis, praeputium rursus superinducunt. Habes et testimonium apud sanctum Apostolum, ubi haec verba hoc modo dicit: Circumcisus aliquis vocatus est? ne attrahatur ipsi praeputium. Hanc traditionem vero diabolici inventi Esau fratrem Iacobi reperisse aiunt ad abnegationem Dei, et ad deletionem characteris patrum ipsius. Quapropter aiunt, Deum dixisse: Odio habeo ipsum Esau, Jacob vero dilexi. » Hucusque Epiphanius. Inde putavit interpres¹ apud Martialem, illud explicans, « Nec recutitorum fugis inguina Iudeorum, » recutitos esse Iudeos dictos: « Quoniam, inquit, Iudeis pueris cutis inguinis rescindebatur; postea, cum cutis sneceretur, dicebantur recutiti, quasi nova cute teeti. » Persius² recutita sabbata, hoc est, Iudaica festa, dieit; ubi interpres: « Iudeos, inquit, recutitos, quibus nova cutis restituta est, tunc alias appellat recutitos, hoc est, circumcisos. » Sic igitur Paulus apostolus, ne Iudei credentes in Christum, idem facerent quod ceteri consueverant cum ad Gentes deficerent; neve Gentiles id Christum credentes, id agerent quod alii ad Iudeorum religionem transeuntes, et inter proselytos profitentes (circumciditi sotiti erant), dictam tam a Iudeis quam a Gentilibus ad Christum conversis legem servandam constituit. Plura deinde subinfert de vescendis idolothrytis: sed de his superiorius actum est.

73. *De oblationibus pro ministris Dei, et de decimis.* — Post haec vero cum multa disseruisse de victu ministrando iis qui annuntiant Evangelium, tandem sanctam a Domino legem promulgans, ait³: « Ita Dominus ordinavit his qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere. » Ex fidelium oblationibus, Ecclesiae ordines et officia solita vietum accipere, jam ab ipso Ecclesia nascentis exordio, certum est; immo cum adhuc superstes Dominus munus predicationis obiret, ex his quae dabantur, una cum suis vietum capere consueverat: « Judas enim, inquit Iohannes⁴, loculos habens, ea quae mittebantur, portabat. » Perseveravit, atque est idem usus temporibus Apostolorum, ad quorū pedes suorum bonorum credentes oblationem liberam spontaneamque faciebant, simulque deferebant; ex quibus cum

ipsi, tum ceteri qui egerent, vietitarent. At sicut fides est amplioribus spatiis propagata, ac proinde sicut Christianorum, ita etiam iisdem inservientium coagmentatus est numerus clericorum: ita auctus est pariter major oblationum proventus; usque adeo, ut Gentilium invidiam¹, et imperatorum quantumlibet Christianorum in se odia concitarent; qui venientes ne profusioribus viduarum largitionibus illi locupletes nimis, filii vero ipsarum pauperes redderentur, eas restringere et cohibere (arbitrio voluntatis potius quam recti judicij ratione) sape conati sunt².

74. Erogabat vero eas episcopus cuique Ecclesiae ministro, prout opus esse videbatur: sumebat quisque menstruam sportulam, de qua haec Cyprianus³: « Cæterum presbyteri honorem designasse nos illis jam scias, ut et sportulis iisdem cum presbyteris honorentur, et divisiones menstruas æquatis quantitatibus partiantur. » Qui haec capiebant ab Ecclesia vietus stipendia, clericos sportulantes idem Cyprianus appellat, cum ait⁴: « Haec nunc ratio et forma in clero tenetur, ut qui in Ecclesia Domini ordinatione clerici promoventur, in nullo ab administratione divina avocentur, nec molestis et negotiis sæcularibus alligentur; sed in honore sportulantium fratrum tanquam decimas ex tructibus accipientes, ab altari et sacrificiis non recedant, sed die et nocte cœlestibus rebus et spiritualibus serviant. » Haec Cyprianus.

75. Quod vero ad decimas perfinet, quarum meminit: elsi jure divino in lege veteri primitus imperare noseuntur; tamen sicut ante legem scriptam eas Abraham⁵ de pugna quinque regum victor persolvit magno sacerdoti Melchisedech, ita etiam et Gentiles, quodam religionis impulsu, saepe in bello de mammib[us] vovisse decimas et reddidisse, scriptorum veterum monumenta testantur. Id a Posthumio factum, obtenta belli Latini Victoria, necnon ab aliis Romanorum ducibus, Romanarum rerum historici⁶ tradiderunt. Habes et de decimis illud apud Plautum: « Ut decimas Herculi solvere; » et illud⁷: « Deciman partem Herculi polluere; » et Cicero⁸: « Herculi quisquam decimam vovit unquam, si sapiens factus esset? » Herculi namque persolvere consueisse decimas Romanos, Plutarchus⁹ testatur. Herodotus in Clio: « Siste, ait, ad singulas portas aliquot ex suis satellitibus custodes, qui vetent exportari opes, ut earum decimæ doni necessario reddantur. Ita nec tu illorum odium contrahes, vi opes excipiendo; et ipsi agnoscentes se justa agere, non inviti facient. » Haec Crœsus ad Cyrum regem Persarum. Apud Xenophontem¹⁰ haec quoque reperiuntur: « Illic etiam pecuniam de captivis collectam partiri, eamque quam decimæ

¹ Ammian. Mar. lib. xxvii. — ² L. xx. de Epis. et cler. C. The. L. xxvi. C. eodem lib. epist. II. ad Nepot. Ambr. advers. Symmachum. — ³ Cypr. epist. XXXIV. ad Cler. in fin. — ⁴ Cyprian. ep. LXVI. — ⁵ Genes. XIV. — ⁶ Dionys. Halcar. lib. VI. Livius et alii. — ⁷ Plautus in Stichio. — ⁸ Cic. de nat. deor. lib. III. — ⁹ Plutarch. in prot. xcix. Rom. — ¹⁰ Xenophon. in Cyro. I. V.

¹ Apud Martial. lib. VII. epig. in Celiām. — ² Pers. satyr. V. — ³ I. Cor. IX. — ⁴ Iohann. XII.

nomine aut Apollini aut Ephesiae Dianae voverant, consecrandam praetores acceperunt: » et alibi¹: « Agis Delphos profectus est, ac decimam Deo oblulit. » Ac rursum²: « Hostium vero illa frumentis agro est, ut duobus annis centum talentia et amplius Deo apud Delphos decimam dedicaret. » At vero non immorabor diuinis in singulis exemplis recensendis. Constat quidem apud omnes fere gentes, velut quodam jure naturae exigente, decimas numini devotas ac redditas: quas (ut diximus) legi lata per Moysen³ Deus sibi addicto populo imperavit. Porro de ratione decimarum, et denario numero, pluribus agit Philo⁴.

76. At vero licet Christi Ecclesia legalibus non adstringatur (nam ea ex parte lex et prophetae nsque ad Joannem Baptistam) tamen jure quodam naturae, quo precepta moralia sunt servanda, in eo et divino, ita debentur etiam sacerdotibus Christianae religionis. Quid enim tam naturale, quam ut (quod ait Paulus⁵) qui plantat vineam, de fructu ejus edat: qui pascit gregem, de lacte manducet: qui seminalia spiritualia, saltem metal carnalia: et qui militat, stipendum accipiat? Certe quidem nisi Paulus vnuisset ejusmodi legis precepta in Christianam religionem transferri, nequaquam inde mutuatus esset exemplum et auctoritatem etiam Domini confirmalam, dum ait⁶: « Nescitis quoniam qui in sacerario operantur, quae de sacerario sunt, edunt; et qui altari deserviunt, cum altari participant? Haec et Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere. » In necessarium enim usum Levitarum decimae offerebantur in templo, secundum illud Numerorum⁷: « Nihil aliud possidebunt, decimarnm oblatione contenti, quas in usus eorum et necessaria separavi. » Quae sunt igitur ad necessarium usum sacerdotum, jus naturae in primis prestanta admonet, lex Dei praecepit, ac Christus denique jubet esse servanda. Sacerdotibus enim, perinde ac regibus, de judicio, tributa esse pendenda, Philo⁸ declarat Ius verbis: « Alios, inquit, non medioeres reditus jura sacerdotibus tribunt, dum a singulis exiguntur decima frumenti, vini, olei, foeculae pecudum ex armentis ac gregibus: quanta vero hinc quoque proveniat copia, licet ex numerosissime gentis frequentia conjecturam sumere. Ex his rebus liquet juxta legis judicium sacerdotcs aequiparari honore ac majestate regibus. Siquidem illis tanquam principibus conferri tributa imperat: id quod fit longe aliter quam in ceteris civitatibus sub dynastiis degentibus. Nam haec gentes et coetaneae vix tandem conferunt, perosae quaestores seu pestem publicam, nunc has nunc illas causationes efflingendo, ne ad praestitutum tempus tributa representent. At haec gens sacerdotibus debitam pecuniam habens gaudensque depromit, quasi non daret, sed acciperet; addens faustas ominationes, et graliarum

actiones populariter; idque quotannis, nec viris cessationibus, nec mulieribus; sed alacritate spontanea, quanta nullis verbis exprimi potest, conseruentibus, et haec quidem contribuum ex privatis possessiobibus. » Hucusque Philo.

77. Si igitur talia tantaque antique legis sacerdotio debebantur; quanto majora essent tribuenda Christianae religionis sacerdotio, quod antonomastice regale appellatum, tanto est illo excellentius atque sublimius, quanto umbra veritas, et typo opus magnificentissime absolutum? Sane quidem per Melchisedech regem ac sacerdotem, Christianae religionis sacerdotium præfiguratum; et per Abraham, qui illi decimam dedit, laicos ouines adumbratos esse (figura signante nimirum praestandas a laicis Christi sacerdotibus decimas) Joannes Chrysostomus⁹ disputans adversus Iudeos, pluribus docet, atque ait: « Considera quanta sit excellentia nostratis sacerdotii: quandoquidem Abraham patriarcha Iudeorum, progenitor levitarum, comperitur benedictionem accipere a Melchisedech, illique dare decimas. » Sed et longe ante id dixerat Paulus²: « Inueni, inquit, quantus sit hic, cui et decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha. » Quæ in eamdem sententiam explicat idem Chrysostomus³, locum illum interpretatus. Haec igitur considerantes primitivæ illius Ecclesie Christi fideles, non modo decimam partem frugum, sed ipsas universas, ac etiam rura, ex quibus colligebantur, distrahentes eorum prelia, portabant⁴ ad pedes Apostolorum: præstiterunt hoc ipsum, donec intidelium Iudeorum invidia exagitati, bonis omnibus spoliati, pauperes adeo redditi sunt, ut ipsi aliquorum credentium indigerent auxilio; cuius rei causa Paulus bis, Antiochiae primum, ac denum in Achaia et Macedonia, ad illos juvandos, pecuniam collegit.

78. Quod vero ad Gentes pertinet: elsi jure legilimeque se ab illis ejusmodi debita stipendia require posse, Paulus (ut videmus) ad Corinthios scribens, testetur, tamen ne offendiculum aliquod illis inferret, ab ejusmodi exactione temperasse se diecit. Usi sunt et alii in posterum eadem modestia; ne (quod ait Tertullianus⁵) redempta prælio religio videretur: arbitrio nimirum relinquentes enjusque, quid et quantum vellet, offerre. Sed profusas illorum fuisse oblationes, ex quibus non modo ecclesiarni ministri, sed pupilli, viduae, ægrotantes, peregrini, in carcere detentí, exules causa fidei, et ad metallum damnati copiosissime alerentur, idem auctor testatur; nosque tum ex ipso, tum ex aliis antiquis scriptoribus superius, cum egimus de collectis, satis aperle monstravimus.

79. Cæterum ad haec subsidia sacerdotibus cœlerisque sacerorum ministris imparienda laicos teneri, non tantum Dominus sua (quod ait Paulus) ordinatione instituit, ac idem Apostolus jure id fieri demonstravit, sed et Patres omnes faciendum admonuerunt. Plura enim de decimis præstandis leguntur.

¹ Xenophon, de reb. gest. Græc., lib. iii. — ² Xenophon, de Agesil. laud. — ³ Levit. ult. Num. xviii. et alibi. — ⁴ Philo, lib. de congre. quar. ernd. gratia. — ⁵ 1. Cor. ix. — ⁶ 1. Cor. ix. — ⁷ Num. xviii. — ⁸ Philo, de Sacer. honore.

⁹ Chrysost. orat. 4. alvers. Jud. — ² Hebr. vii. — ³ Chrysost. in ep. ad Hebr. hom. xii. — ⁴ Act. ii. — ⁵ Tertull. Apolog. c. 39.

tur apud Clementem¹, tum maxime Origenem², qui haec habet de primitiis, ac proinde decimis : « Sicut et in hoc sermone quem habemus prie manibus, arbitror convenire; deceat enim et utile est, etiam sacerdotibus Evangelii offerri primitias. Ita enim et Dominus disposuit, ut qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant; et qui altari deseruent, de altari participant. Et sicut hoc dignum et decens est, sic e contrario indecens et indignum existimo et impium, ut is qui Deum colit, et ingreditur Ecclesiam Dei, qui scit sacerdotes et ministros assistere altari, et aut verbo Dei, aut ministerio Ecclesiae deservire, ut de fructibus terrae quos dat Deus, solem suum produeendo, et pluvias suas ministrando, non offerat primitias sacerdotibus : non enim videtur hujusmodi anima habere memoriam Dei, nec cogilare, nec eredere quia Deus dederit fructus quos cepit; » et inferius de decimis agens, multo plura a Christianis praestanda in eo genere Dominum voluisse, quam a Pharisæis, qui decimabant mentam et anetum secundum quod scriptum est : « Nisi abundaverit justitia vestra plusquam scribarum et Pharisæorum, non intrabilis in regnum cælorum, » demonstrat.

80. Eadem et Hieronymus³ in haec verba : « Quod de decimis primitiisque diximus, quæ olim dababant a populo sacerdotibus et levitis, in Ecclesiæ quoque populis intelligite : quibus præceptum est, non solum decimas dare et primitias, sed et vendere omnia quæ habent, et dare pauperibus, et sequi Dominum Salvatorem. Quod si facere nolamus, saltem Judeorum imitemur exordia, ut pauperibus partem demus ex toto, et sacerdotibus et levitis honorem debitum deferamus. Unde dicit et Apostolus : Honora viudas quæ vere viduae sunt, et presbyterum duplicitate honorare honorandum, maxime qui laborat in verbo et doctrina Dei. Quod qui non fecerit, Deum fraudare, et supplantare convincitur. » Augustinus superius id ipsum inveniat, ut cum ait⁴ : « Decimas de fructibus vestris ecclesiis reddite. » Idemque⁵ alibi eodem argumento de reddendis decimis sermonem integrum peroravit, in quo haec habet ad finem : « Decimæ enim ex debito requiruntur; et qui eas dare noluerit, res alienas invaserit. » Ac denique decimarum solutionem non esse recenter in Ecclesiam introduciam, sed a majoribus priestari solitam, alibi his verbis inveniat⁶ : « Majores nostri ideo copiis abundabant, quia Deo decimas dabant, et Cæsari censem reddebant. Modo autem, quia discessit devotione Dei, accessit indictioni. Noluius pertiri cum Deo decimas : modo autem totum tollitur. Hoc tollit tiseus, quod non accipit Christus. » Haec Augustinus.

81. Sed et et Joannes Chrysostomus⁷ item horat primitias decimasque persolvi, ait : « Opifex, nuptio calceorum consarcinator, aut sutor, aut faber

aerarius, aut qui quis alias artifex, cum aliquid vendiderit ex his quæ sua arte fiunt, det Deo primitias pretii, ibi (in arcem scilicet) parvam partem dejiciat, et ex minori parte cum Deo partiatur. Neque enim magnum quid peto : sed tantum, quantum Iudeorum infantes et mille malis pleni, tantum nos, qui cælum expectamus, jaciamus. Haec autem dico, non legem ferens, neque prohibens ne plus eroges, sed æquum censens ut non minus deponas, quam partem decimam. Hoc autem fac non sohim vendens, sed etiam emens. Hanc etiam legem servent, qui prædia possident in proventibus. » Haec et alia plura Chrysostomus. Sed in his amplius non immorandum : liquet enim, ex omnibus qui fuerunt anti pri catholici Ecclesiæ scriptores, qui de his meminerint, neminem reperiri ab his esse dissentientem, sed æque eosdem illos omnes in eam sententiam conspirasse, eamdemque multorum sacerorum Conciliorum, de quibus inferius erit mentio, canonibus confirmasse.

82. Fuisse quidem profusas Christianorum larcinationes in ecclesiæ, tum ex dictis colligi potest, quod ex his non clerici tantum vicitarent, sed et pauperes omnes (ut dictum est) diversis pressi miseriis levarentur; tum etiam quod ex iisdem pretiosissima ecclesiæ supellectilia (licet Christianos vexare persecutio) acquirebantur. Nam qualia essent cætera ecclesiæ vasa, quæ ad sacrificii opus ad altare admoverentur, inde argumentum deduci posse videtur, quod etiam lucernæ argenteæ erant; ut ex Actis Proconsularibus apud Augustinum¹ legitur de temporibus Diocletiani. Abundasse ecclesiæ vasis ex auro et argento conflatis, Optatus² etiam tradit, necnon idem qui supra Augustinus alibi³ ex aliis Proconsularibus Actis.

83. Cæterum sicut nec levitis olim, licet decimis ditarentur, interdicta erat omnino rerum immobilium possessio, quippe qui ex mandato⁴ Dei in singulis tribubus urbes sacerdotiales ad habitandum habebant, suburbanaque earum ad mille passus (nec erant illæ numero paucae, cum in ea provincia non adeo ampla numeratae sint⁵ levitarum civitates quadraginta octo) ita etiam nec christianæ legis sacerdotibus eorumdem bonorum possessio interdicta probatur : Ecclesiæ enim Christianorum etiam possessiones olim sub gentilibus imperatoribus possedisse, non tantum Pii⁶ pape primi, et Urbani⁷ item primi, quos alii citant, epistola declarant, sed ipsa imperatorum edicta, quibus eas illis ablatas reddi mandarunt. In edicto⁸ enim Constantini atque Licinii haec scripta leguntur : « At quoniam ipsi Christiani non solum ea loca in que convenire solent, sed etiam alia habuisse cognoscuntur, quæ non privatum ad singulos, sed ad jus totius ipsorum communis, id est, Christianorum, spectabunt : singulis qui ea possident, mandes velim, ut omnia per legem, quam supra posuimus, absque ulla controve-

¹ Clem. Const. lib. II. c. 29, 38, et 39. — ² Origen. in Num. hom. II. — ³ Bier. in Malach. c. III. — ⁴ Aug. de temp. serm. 215. — ⁵ Aug. de temp. serm. 219. — ⁶ Aug. hom. 48. de SS. — ⁷ Chrysost. in I. ad Corin. hom. 43.

⁸ Aug. ep. CLXV. — ² Optat. contra Parmen. lib. I. — ³ Aug. contra Crescon. lib. III. c. 29. — ⁴ Num. XXXV. — ⁵ Josue XXI. — ⁶ Pius ep. II. — ⁷ Urban. ad omnes episc. — ⁸ Apud Euseb. lib. x. c. 5.

versia Christianis, id est, societati ipsorum et conventui reddant, etc. » Porro ea omnia loca quae dicit spectare ad Christianorum communitatem, bona ecclesiastica fuisse, sequens eorumdem edictum ad Annulimum conscriptum manifeste declarat his verbis: « Quare volumus, ut simul ac hæc litteras a nobis acceperis, si quæ ex his possessionibus, quæ ad Catholicam Christianorum Ecclesiam in quibusque civitatibus aut aliis locis pertinent, etiam adhuc a civibus aut ab aliis quibusdam retineantur, eas quamprimum eisdem ecclesiis facias restitui: quandoquidem animo instituimus, ut ea, quæ ecclesiae antea possederunt, ad ipsarum jns denuo revertantur. Cum igitur tua pietas animadvertis decretum hoc absque dubio de nostra sententia esse publicatum: eniâre atque labora, ut sive horti, sive aedes, sive aliud quocumque attingendo ad jus ipsarum ecclesiæ spectarint, omnia illis quam celerrime reddantur. » Hæc illi. Sublata enim illa fuerant temporibus persecutionis Diocletiani atque Maximiani imperatoris.

84. Post haec, redita pace Ecclesie, regnanti bus jam principibus Christianis, ecclesias omnes lo- cpletatas esse longe lateque amplissimis latifundis, non es, credo, qui dubitet. At sicut olim posses- siones, quas alii Deo vovissent, easdem sacerdotes¹ possidebant, quantumlibet portio eorum tantummodo Deus esse deberet: ita etiam rura, vel atia bona a fidelibus elargita Ecclesiis, in usum cedere sacerdotum, aliorumque ministrorum, certum est. Nam licet missis a se discipulis Dominus dixerit: « Nolite possidere aurum, neque argentum, etc.; » tamen cum mox subdit: « Dignus est operarius cibo suo; » illis quæ sunt ad vitam necessaria, Sal- valoris sententia, ministrari debere, quis non intel- ligit? Sic enim illis inhibuit aurum et argentum, non ut eorum usu necessario interdiceret (etenim constat aurum et argentum, ipsa rerum pretia, al- lata esse ad pedes Apostolorum, illorumque arbitrio dispensata), sed ut affectum temporalium rerum reprimeret; ne quæstum pietatem putarent. Sicut cum etiam iisdem dixit: « Neminem per viam salutaveritis; » illis haud inhibuit consueta humani- tatis officia; sed ut ad prædicationis opus, ad quod dirigebantur, sollicitiores et attentiores redideret, vo- luit admonuisse. Sed de his satis dictum putamus; quæ quoniam ad ecclesiasticam oeconomicam spe- ctant, ratio instituti nostri sicut non patiebatur pre- termittere, ita in iisdem paulo dinctius nos immorari permisit, et pene coegit. Age igitur, jam cæteras ab Apostolo Corinthiis in primis traditas, ac proinde universæ Ecclesie prescriptas leges investigen- ius.

85. *De velandis mulieribus.* — Sicut enim op- timi legislatoris officium ac munus est, non tantum egregiis moribus rempublicam instituere, sed ejus- dem populi decentem corporis habitum simul com- ponere: eodem sane modo Paulus apostolus illa, quam ad eos primam seripsit, epistola, cum eosdem

optimis legibus imbuisset, de mulieribus illud sta- tuit, ut nomisi velato capite in ecclesiam conve- nientes orarent: sicut e contra viros opero capite orare vetuit. Ceterum quod ad mulieres velandas pertinet: licet ipse primus fideles id agendum mo- nuerit, non tamen ejus rei prius est auctor: siquidem tam Iudeorum quam multarum gentium fe- minas olim, etiam ante Christi adventum, velatas incedere consuevisse, exploratissimum est. De In- daeis fidem facit Tertullianus¹, qui dum agit de ve- teribus traditionibus, ait: « Apud Iudeos tam so- temne est feminis eorum velamen capitum, ut inde noscantur. » De Gentibus, ut de Creusa Aeneæ uxore, habetur nobile exemplum: dicunt enim² eam propter insignem honestatem, ne cum Troja quidem caperetur, perterritam, se velamine de- texisse; sed etiam dum ab incendio fugeret, man- sisce velo tectam. De Romanis mulieribus id aequum docet Valerius³, dum ait: « Horridum C. quoque Sulpitii Galli maritale supercilium: nam uxorem dimisit, quod eam capite aperto foris versatam co- gnoverat. » Tacitus⁴ item haec de Poppaea Sabina: « Rari in publicum egressus, idque velata parte oris, ne safiaret aspectum, vel quia sic decebat. » De Græcis haec Apuleius⁵: « Mulieres candido splen- dentes amicimine. » De Arabibus haec Tertullianus⁶: « Judicabunt nos Arabæ feminae ethnicae, quæ non caput tantum, sed faciem quoque ita totam tegunt, ut uno oculo liberato, contenta sint dimidia frui luce, quam totam faciem prostituere. » De Lacænis mulieribus omnium laudatissimis illud a Plutarcho⁷ scriptis mandatum habetur: virgines aperta facie, viris junetas mulieres velatas prodire sountas: ea ni- mirum ratione, ut sic ille maritos invenirent, ista vero viros habenles, aliis placere non curarent. Sed sicut et probro adscribitur⁸ Lacænis virginibus, quod supra genua tantum vestes deductas induen- rent, ita nec landantur, quod sic virginis pudor quasi venalis expositus proderetur.

86. At quoniam inter Græcos Corinthiæ feminae patria lege atque consuetudine cultui Veneris erant addictissimæ, ac proinde (ut superius dictum est) omnium impudicissimæ, quippe quæ pietatem puta- rent sua corpora prostituere: his cum Apostolus Evangelium prædicasset, et complures illarum ad meliorem frugem adduxisset; quod olim præsens tradiderat, absens litteris monuit: nimirum ut mu- lier honesto incedens habitu, capite velato proce- deret, sieque in ecclesia oraret cum cæteris. Quam quidem legem non nupsit tantum præscripsit, sed et virginibus: mulierum enim nomine (quod plu- ribus disserit Tertullianus⁹) etiam virgines fuisse a Paulo comprehensas, certissimum est: nam et sic ipsi Corinthii intellecerunt: « Qui, inquit, hodie denique suas virgines velant. » Sed de his superius.

¹ Tertul. de coron. milit. c. 4. — ² Clem. Alex. in Pædag. lib. iii.

³ Valer. lib. vi. c. 3. de sever. xiii. — ⁴ Tacit. lib. xiv. — ⁵ Apul. de asin. aur. lib. xi. — ⁶ Tertul. de veland. virg. c. 17. — ⁷ Plutarch. Apophtheg. Luc. in Charil. — ⁸ Clem. Alex. Pædag. lib. ii. c. 10. — ⁹ Tertull. de veland. virg. c. i. 5.

Cæterum id non tantum in Ecclesia Corinthiorum servatum est, sed et in ceteris christiani orbis Ecclesiis quas vel ipsi Apostoli, vel eorum successores viri apostolici¹ exerentur.

87. Redarguerunt majores nostri² veli genus illud, quod velut aranea tela contextum, vel purpureo colore, revelaret potius quam velaret pulchritudinem, irritamentumque esset magis libidinis, quam tegumentum pudoris. Gentilium potius feminarum usu quam Christo credentium comparatum. Reprehendit et illas Tertullianus³, que neque teatæ, neque nudæ incedentes : « Mitis, inquit, et tanis non velant caput, sed configant, a fronte quidem protectæ : qua proprie autem caput est, nudæ. Aliæ modice linteolis, credo ne caput premant, nec ad aures usque demissis, cerebro tenuis operiuntur. Misereor, si tam infirmo auditu sunt, ut per tegmen audire non possint. » Ac iterum inferius : « Quantam autem mirebuntur castigationem etiam illæ, quæ inter Psalmos vel in quacumque Dei mentione retefactæ perseverant? Merito ne etiam in oratione ipsa facilime timbriam, aut villum, aut quodlibet filium cerebro superponunt, et rectas se opinantur? » Clemens equidem Alexandrinus⁴ sic interpretatur de velondis mulieribus præceptum Apostoli, ut non tantum velamine capita legerent, sed eodem in fronte promisso vultum obumbrarent.

88. Cælerum non tantum Paulus hæc scribens, christiarum mulierum sie voluit capitæ esse compœta, ut velamine tecla essent; sed et Timotheum⁵ monens, omnem illum a feminis superfluum lascivumque amputavit ornatum, qui esset concupiscentiae fomes, sic dicens : « Volo similiter et mulieres in habitu ornato : cum verecundia et sobrietate ornantes se, non in torlis et inibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa, sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. » Doenit eadem et Petrus⁶. Sed quid Christianæ religionis Paedagogus⁷? quonam modo ornatum temperat, ut luxum evitet? « Mulieribus, inquit, erines mollire sufficit, et tenui aliqua tibula comam alligare frugaliiter, simplici cultura pudicas comas in veram et germanam pulchritudinem alentibus: meretricii autem pilorum plexus, et calenarum nexus, cum eas deformes reddunt, tum etiam pilos discerpunt, artificiosis insertis vinculis evellentes. » Probat idem album colorem in vestibus : « Quod si, inquit⁸, oportet alium aliquem colorem querere, naturalis veritatis per se tintura sufficiat; » et post nonnulla : « Quocirca Cœum sophistam jure approbo, qui Virtutis et Improbitatis aptas describit imagines. Quorum hanc quidem (nempe Virtutem) fecit simpliciter stantem, candida veste indulam et puram, sola verecundia ornatam. Talem oportet esse mulierem fidelem, nempe virtute præditam cum verecundia. Alteram autem contra inducit, nempe Improbitatem,

superflua quidem et varia veste indutam, alieno autem colore exultantem: motus autem et habitus comparatus ad delectationem describitur, non seu ac meretricis. » Ac mirsum, de vestium prolixitate agens, cum eas ad talos usque productas velit, eas dannat quæ prolixæ nimium super terram effusæ trahuntur, sic dicens : « Trahere autem vestes ad summos usque pedes demissas, valde est arrogans et superbum: quod ambulandi actionem impedit; cum vestis instar vermiculi, quæ in soli sunt superficie sordes secum attrahat, ne fractis quidem et enervatis his saltatoribus, qui cinædicam turpititudinem mulam in scenam transferunt, vestem cum tanto dedecore diffluentem conspicantibus, quibus exquisite vestes, timbriarumque dilatationes, et curiosi figurarum numeri illiberalem ac sordidam syrmatum mollitatem indicant. » Ille Clemens.

89. Vix credi potest, quantum post Apostolos, quos recensuimus, laboraverint apostolici viri, ut christianas feminas, quod ad ornatum spectat corporis, in modeslæ officio continerent: ac nec eas dicimus tantum, quæ (ut ait Paulus⁹) abierunt retro post salanam, sed pudicas et castas: unde ei merito de his Hieronymus¹⁰: « ~~φυσικαὶ~~ inquit, genus feminineum est: multasque etiam insignis pudicitiae, quamvis nulli virorum, tamen scimus libenter ornari; » atque adeo, ut nec persecutionum temporibus ab his neverint temperare: ut de his merito illud scripserit Tertullianus¹¹: « Cæterum nescio, an manus sphætalo circumdari solita, in duritia catenæ stupescere sustineat. Nescio, an crux de periscelio in nervo se patiatur arctari. Timeo cervicem, ne margaritarum et smaragdorum laqueis occupata, locum spathæ non det. » Declamat et Justinus¹² martyr in eas quæ dolesa arte tentarent quæ christianis essent mulieribus interdicta; sic enim ait: « Usu venit quibusdam se ipsas fallenibus, ut cum aperte vultum pigmentis fingere non audeant, arte id faciant. Nam in undam aut oleum facie inclinata despicientes, de se ipsis judicant, an adversus castitatem helligerare possint. » Ille Justinus: ex quibus etiam possumus intelligere christianas pudicas feminas haud licenter speculo uti solitas; cum illæ, in quas scribit Justinus, ea arte usæ præscriptam legem eluderent. Quasi enim pudicitiae mundinatrices eas habet Tertullianus¹³, « quæ, ut ait, consilium formæ a speculo petunt. » Reprehendit¹⁴ alibi et in viris, speculum omni occasione consulere, anxieque inspicere.

90. Sed tamen ut ad capitib[us] velum, unde digressa est, tandem revertatur oratio: haud atiem ab instituto putamus, si etiam de sacro velamine, quo Deo dicatae virgines uti solent, agamus. Non enim erat illud commune cum cæteris mulieribus, quod densiori tela contextum, nulla erat ex parte

¹ Tertul. eod. lib. c. II. — ² Clem. in Paedag. lib. II. c. 10. — ³ Tertull. de veland. virg. c. 17. — ⁴ Clem. Alex. in Paedag. lib. II. c. 10. — ⁵ I. Tim. III. — ⁶ I. Pet. III. — ⁷ Clem. Alex. Paedag. lib. III. c. 11. — ⁸ Clem. Alex. Paedag. lib. II. c. 10.

¹ I. Tim. v. — ² Hier. ep. XII. — ³ Tert. de cultu. fein. c. 13. — ⁴ Justinus ad Seren. de Vit. Christian. — ⁵ Tertull. de virg. veland. c. 12. — ⁶ Tert. de cultu. fem. c. 8.

perspicuum; de quo et Ambrosius¹: « Altollant mentis et corporis oculos, videant plebem pudoris, populum integratatis, consilium virginitatis. Non vitta capiti decus, sed ignobile velamen usu: nobile castitatis, non exquisita, sed abdicata lenocinia pulchritudinis. » De ejusmodi velaminis genere haec et olim Tertullianus²: « Vera, et tota, et pura virginitas nihil magis timet, quam semelipsam: etiam feminarum oculos pati non vult, alios ipsa oculos habet: confudit ad velamen capitum, quasi ad galam, quasi ad clypeum, qui bonum suum protegat adversus ictus tentationum, adversus jacula scandalorum, adversus suspiciones et susurros. » Illud etiam amplius habuit velamen sacrarum virginum, quod a sacerdote benedici consuevit: Hinc Hieronymus ad Demetriadem³: « Scio ad imprecationem pontificis flammeum virginale sanctum operire caput; » subinfert et verba nonnulla tunc temporis tui a sacerdote, tum a virgine dici solita. Sic et Ambrosius⁴ Deo saeranda virginitatis ritum memorans, inter alia haec de velamine. « Sacro, inquit, velamine teeta es. » Solemni enim ritu id fieri moris erat, et nonnisi certis diebus, ut Gelasius⁵ monuit, et ad instar saecularium nupiarum, magna erat celebritas velationis Deo dicandae virginis. Augustinus⁶ Demetriidis nobilissimae virginis dum meminit, post multa haec adjunxit: « Velationis apophoreum gratissime accepimus. » Apophoreta enim nonnisi in sumptuosissimis conviviis, que post coenam convivae dominum referent, exhiberi consueverunt.

91. Nuptiae enim, haec solemnitas, quod illae spiritualiter nuberent, dici solita erat. Nubere enim Christo eas quae ipsi dicantur virgines antiquo in Ecclesia loquendi usu receptum fuit. Unde et Tertullianus⁷: « Nupsisti enim Christo: illi tradidisti carnem tuam, illi despontasti maturitatem tuam. Incide secundum sponsi tui voluntatem. » Ea de causa Cyprianus⁸ ejusmodi Christo perpetuo dicatas, si fuerint prævaricatae, Christi adulteras esse dicit: quem dicendi modum Basilius, Gregorius Nazianzenus, Nyssenus, ac Graecorum cæteri, et Latinorum Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, ac denique reliqui sunt imitati; nam de his et Optatus Milevitanus⁹: « Spirituale, inquit, nubendi hoc genus est: in nuptiis sponsi jam venerant voluntate et professione sua: et ut saecularibus nuptiis se renuntiasse monstrarent, spirituali sposo solverant crinem: jam cælestes celebraverant nuplias. » Id ipsum quoque Innocentius papa¹⁰ ad Victoricum: « Quæ, inquit, Christo spiritualiter nubunt, et a sacerdotibus velantur, etc., » eaque ratione Hieronymus¹¹ eo progressus est, ut matrem virginis Deo saeratae, Dei socrum nominaret: quod tamen Rufino¹² nodum in scirpo querenti displicuit.

¹ Ambr. advers Symmach. ep. xii. edit. Roman. tom. v. — ² Tert. de virg. veland. c. 15. — ³ Hier. ep. viii. — ⁴ Ambros. ad virg. laps. — ⁵ Gelas. ad Epis. Lucan. c. 14. — ⁶ Aug. ep. CLXXIX. in fin. — ⁷ Tertul. de virg. velan. c. 6. — ⁸ Cypr. ep. LXII. et I. de discip. et habitu virg. — ⁹ Optatus Milt. lib. vi. — ¹⁰ Innoe. ep. II. e. 12. — ¹¹ Hier. ep. XXVII. — ¹² Rufin. invect. in Hier.

92. Porro ejus nominis, ut virgo sponsa Christi diceretur, ea potissimum ratio suppetit: quod sicut juneta conjugio cogitat quae viri sunt, quomodo (ut ait Paulus) placeat viro; ita ista veluti altero conjugio obligata, Christo nimis oppignerata, cogitat tantum quae sunt Dei, nempe ut sit sancta corpore et spiritu. Erant haec voces christianarum virginum, que ne dispendium paterentur virginitatis, libentius martyrum oppeterent; nefas clamantes, Christo semel despontas, hominis cuiuspiam jungi consilio, ex quo haec Ambrosius¹: « Celerum quae se spopondit Christo, et sanctum velamen accepit, jam nupsit, jam immortali juneta est viro: et jam si voluerit nubere communī lege conjugii, adulterium perpetrat, ancilla mortis efficitur. » Ad haec, Deo sacras virgines non tantum tegi sacro velamine, sed nigra iudui veste, et operiri pallio, olim in Ecclesia consuetudo fuit. Qua de causa apud S. Asterium² de S. Euphemia nobilissima martyre Chaledonensi, eoram judice assistente, id habes: « Adstabat virgo nulla veste et pallio philosophiam professa; » et Hieronymus³: « Solent quadam, cum futuram virginem spoponderint, nulla tunica eam induere, et turvo operire pallio. » Et alibi⁴: « Vili tunica induitur, viliori tegitur pallio; » et ad Marcellam⁵: « Polla tunica minus, cum humi jacuerit, sordidatur; » ibi et de cingulo: « Cingulum laneum, et tota simplicitate purissimum, quod possit magis adstringere vestimenta, quam scindere. »

93. *De amputatione capillorum et cultu barbae.* — In aliquibus item Ecclesiis, præsertim Syriae et Ægypti, tam virgo quam vidua, quæ se Deo vovissent, et saeculum calcassent (inquit Hieronymus⁶) « erinem monasteriorum matribus offerunt desecandum, non inleto postea, contra Apostoli voluntatem, incessuræ capite, sed ligato pariter et velato. » Nec id quidem, ut Vestales imitentur Romanorum virgines, quæ incisos sibi capillos ad arborem Iton⁷ suspendebant: sed aliis ex causis, quas Hieronymus recitat: in eo et propter mysterium. Cum enim in signum subjectionis dati sint illis capilli: Christo jam despontate, in libertatem vindicatae, nequicquam amplius viris debent. Nec de his dicit Apostolus⁸: « Mulier si comam nutriat, gloria est illi: quoniam capilli pro velamine dati sunt illi. » De illis enim quæ viro sunt obligatae, Paulus loquitur. Porro (quod superius ait) « si turpe est mulieri fonderi vel dealvari, velet caput suum; » sacro jam velamine illarum cum caput obducatur; capitlis, quibus tegantur, non indigent: et cum nec capillorum cultu viris placere cupiant, que Christo tantum morum probitate student esse gratae, eo dispendio pulchritudinis cælesti sposo magis redunduntur acceptæ. Quam displiceat Deo ornatus capillorum et corporis cultus in virgine, quæ propositum virginitatis arripuit, afferre possemus pavendum plane exemplum de Prætextata nobilissima Romana fe-

¹ Ambr. ad virg. laps. — ² Con. Nic. II. act. iv. — ³ Hier. ep. XII. — ⁴ Idem ad Demetr. epist. VIII. — ⁵ Ad Marc. ep. XXIII. — ⁶ Hier. ep. XLVIII. — ⁷ Pini. lib. XVI. c. 11. — ⁸ I. Cor. XXI.

mina, quod Hieronymus¹ scribit ad Lætam : sed ad eum lectorem remittimus. Quod reliquum est, illud non prætermittimus dicere, de incidentibus crinibus non fuisse omnium eamdem consuetudinem in Ecclesia : nam apud alios in pœnam delicti, si lapsa virgo, in pœnitentiam redacta esset, crines eidem amputari solitos, testatur Ambrosius², quod et in Capitularibus Francorum³ habetur expressum. At de his pluribus egimus in Notationibus⁴ ad Romanum Martyrologium, objectionemque ex Gangrensi Concilio, germanum sensum conciliando, solvinus. De habitu itaque muliebri ex constitutione Pauli primitus composito, hactenus.

94. Sed quod de femineo cultu actum est : ad institutum pertinere existinavimus, etiam de antiquo christianorum virorum cultu et habitu, quantum ex veteribus monumentis colligere licuit, narrationem instituere. Atque illud in primis, quod Apostolus monuit, ne viri nutriant comam : quo quidem, eos ab effeminato mulierum cultu remotos esse debere, satis aperte significavit. Proinde barbam, quod sit virorum insigne, more androgynorum vellere, aut ente tenus radere, minus consueisse olim christianos, facile persuademur. Nam et christianus Pædagogus haec ait⁵ : « Deus voluit feminam quidem esse glabram ac levem, sola coma, sicuti equum juba, sponte naturæ exultantem : virum cum sicut leones barba ornasset, virilem etiam fecit hirsuto pectore, quod quidem est roboris et imperii indicium. » Ac deinde : « Hoc viri signum, » barba scilicet, « per quod vir apparel, est Eva antiquis, et signum melioris nature. In eo ergo violando, quod est virilis naturæ signum, eo scilicet quod est hirsutum, contra legem facere, est impium. » Ac denique post multa⁶ : « Si quis autem barbæ nonnihil tondeat, ea tamen non est omnino denudanda : est enim turpe spectaculum ; barbaque ad entem usque tonsus, non videtur multum abesse a vulsione et levore. » Et post pauca : « Qui in superiori labri parte inter comedendum polluntur, pili tondendi sunt, non novacula (est enī illiberale) sed tonsorū forcibus. Barbæ autem pili, qui nihil molestiae afferunt, non sunt vexandi, ut qui cultui gravitatem aferant, et quemdam paternum terrorem incutiant. » Hucnsque Pædagogus christianis de communi usu barbæ. Sed quod pertinet ad barbam tondendam secundum antiquum religionis cultum, pluribus agemus suo loco, cum de tonsura capitis erit sermo.

95. *De pallii usu, et de calceis.* — Quod vero spectat ad corporis indumentum : Christianos, abjecta toga, uti consuevisse pallio, ex his quæ Tertullianus⁷ scribit, satis exploratum habetur. Cum enim verae sapientiae Christiani omnes se esse sectatores profiterentur, decentem professioni habitum induabant, nempe pallium, quod sapientiae

studiosi induere soliti essent. Unde idem Tertullianus¹ : « Enimvero cum hanc primum sapientiam vestit, quæ vanissimis superstitionibus renuit, tunc certissime pallium super omnes exuvias et peplos augusta vestis, superque omnes apices et titulos sacer suggestus deducit oculos. Suadeo revereri habitum unius interim erroris tui renuntiatorem. » Haec ille, quibus declarat christianos homines simul cum impietate togam exnere, atque una cum pietate pallio amiciri solitos : ut merito de illis, parœmiam in dicterium convertentes, Gentiles dicerent² : « De toga ad pallium. » Caeterum quod Christianorum genus religione et moribus distinctum esset, indumento etiam plaeuit debere esse discretum : hinc idem illud exprobrat dicens³ : « Vesillo, leno, lanista tecum vestiuntur. » Ac rursus : « Verum et cerdones, et omnis gladiorum ignominia togata producitur. Haec nimirum indignitas. Vir de toga ad pallium? »

96. Quale autem fuisset ejusmodi indumenti genus, sic in primis describit⁴ : « In viris autem pallii extrinsecus habitus et ipse quadrangulus, ab utroque laterum regestus, et cervicibus circumstructus, in fibulae morsu humeris acquiescebat. » Ac rursus inferius⁵ de quatuor pallii angulis : « Omnis, inquit, liberalitas studiorum quatuor meis angulis legitur. » Quatuor item angulos habere consuevisse pallium quo utebantur Judæi, divina Scriptura demonstrat, dum ait⁶ : « Funiculos in simbriis facies per quatuor angulos pallii tui. » Unde facile adducimur, ut credamus, Christianos, sicut a Judæis hominibus, Apostolis nimirum, ad piatem sunt instituti, ita etiam ab iisdem potius quam a Græcia sapientibus indumenti formam esse mutuatos, illis tamen rejectis quæ ad antique legis cærimonias spectare viderentur. Sed de ejusdem forma pallii rursus idem Tertullianus⁷ in haec verba : « At enim pallio nihil expeditius, etiam si duplex, quod Cratetis more musquam vestiendo componitur, quippe tota molitus ejus operire est solutum, id est, uno interjectu, licet eundem nusquam inhumano, ita omnia hominis simul contingit. Humerum velans exponit vel includit : cætero qua in humerum adhaeret, nihil circumfulet, nihil circumstringit, nihil de tabularum fide laborat, facile sese regit, facile reficit : etiam cum reponitur, nulli cippo in erastinum demandatur, si quid interrulæ superest, vacat zonæ tormentum ; si quid calceatus inducitur, mundissimum opus est, aut pedes nudi magis, certe viriles magis, quam in calecis. » Haec Tertullianus ; qui haec tandem de seipso, quod relicta gentilitate, ad Christi fidem se contulerit, abjectaque toga, pallium sumpscerit, ait⁸ : « At ego jam me illi etiam divinæ sectæ ac disciplinæ commercium confero. Gaude, pallium, et exulta : melior jam te philosophia dignata est, ex quo christianum vestire cœpisti. » Hucnsque ille.

¹ Hier. ad Lætam, ep. vii. — ² Ambr. ad virgin. laps. c. 8. — ³ In Capitular. Reg. Franc. l. ii. c. 6. — ⁴ In Not. ad Romanum Mart. die 7 Mij. B. et 20 Septemb. l. — ⁵ Clem. Alex. in Pædag. l. iii. c. 3. — ⁶ Eod. lib. c. 11. — ⁷ Tertul. l. de pallio.

⁸ Tertul. lib. de pallio. c. 4. — ² Tertul. eod. lib. c. 5. — ² Eod. l. c. 4. et 6. — ⁴ Eod. l. c. 1. — ⁵ Tertul. eod. lib. c. 6. — ⁶ Deut. xxii. — ⁷ Tertul. l. de pall. c. 5. — ⁸ Eod. l. c. 6.

97. Quod autem ad calceos perfinet: consuevit Christianorum nonnullos sine calceis, sed nudis pedibus, yet tantum soleis incedere, demonstrat haec dicens Clemens Alexandrinus¹: « Viro autem pulchre convenit nullos habere calceos, praeterquam si miliet. Calceatum enim esse, non parvam habet affinitatem cum eo quod est esse ligatum. Optimum est exercitationis genus nudis uti pedibus, et ad sanitatem, et ad expeditam facilitatem, ubi non prohibeat necessitas: quod si iter non ingrediamur, nec nudis incedere pedibus pati possimus, soleis utendum est: eas autem Attici vocant *πεντέρας*, quod pedes (quantum ego conjicio) terrae appropinquarent. Tenuis ac simplicis calceatura testis sufficit Joannes, qui dicebat, se non esse dignum solvere corrigiam calceamentorum Domini, non enim curiosos is habebat calceos, qui vera philosophia typum Hebreis ostendebat. » Haec Clemens. Certe quidem Lucianus², instar horum quo dieta sunt habitum Christiani hominis describens, sic ait: « Pallium putre, sine calceis et tegmine, capite incedens detonsa coma. » Sed ut redeamus ad pallium: de Porphyrio martyre Eusebius³ meminit, uti consuevit habitu philosophico.

98. At vero non tantum antiquitus, sed postea etiam Christianos incedere solitos palliates, argumento sunt quae sic Hieronymus⁴ scribit ad Furiam: « Ubicumque viderint Christianum, statim illud de trivio: ο γραῦς ἐπθετας, vocant impostorem, detrahunt. » Idemque etiam, de illo dieterio Gentilium in Christianos, ad Marcellam sic scribit⁵: « Si tonica non canduerit, statim illud e trivio: Impostor et Graecus est. » Sed cur et Graecus? certe et illa ex causa quod pallium philosophicum furvi coloris, qui haud gratus erat vel usitatus Romanis, induerent. Uncle Suetonius de Augusto⁶: « Etiam habitum vestitumque pristinum reducere studuit. Ac visi quondam pro conceione pullatorum turba indignabundus et clamitans: En, ait, Romanos rerum dominos, gentemque togatam? negotium aedibus dedit, ne quem posthac paterentur in foro, circove, nisi, positis lacernis, togatum consistere. » Caeterum videtur pallium paulatim a communii usu fidelium descivisse, et monasticam vitam profitentibus cessisse, sive dicta a S. Hieronymo de monacho intelligenda: siquidem haec in Gangreni⁷ Concilio scripta leguntur: « Si quis virorum putaverit sancto proposito, id est continentiae, convenire, ut pallio utatur, tanquam ex eo justitiam habiturus, et reprehendat alios, qui cum reverentia birris utuntur, et alia ueste communi, quae in usu est, anathema sit. » Sed quod uestis genus fuerit birrus, dicemus inferius in Martyrio Cypriani, ubi locus ille Pontii explicandus venit, quo dicit: « Exuit se lacernum birrum, quem indutus erat. » Caeterum et de pallio saepe inferius dicendum erit. His igitur de antiquo

Christianorum habitu enarratis, ad cetera, quae a Paulo instituta salubriter sunt, pergamus.

99. *De Ecclesiis Christianorum.* — Compositis jam his omnibus: quod reliquum videbatur, quid cum in ecclesiam convenienter, agere deberent, instituit: sed redarguit eos ante, quod invicem dissidenter, sic dicens⁸: « Primum quidem, convenientibus vobis in ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, etc. » Tam ex his quae hic scribit Paulus, quam iis quae inferius⁹ tradit, cum ait: « Si ergo conveniat universa ecclesia in unum, » satis perspicue intelligitur, fuisse etiam Apostolorum temporibus loca quaedam, quae ecclesias nominarent: in quas Christiani ad synaxim in unum convenienter. Antequam autem eas novas tenuisset erigere, private domus, ampliora videlicet earum membra, que cenacula dicebantur, ejusmodi ministerio inserviebant. Sie in cenaculum novimus convenisse¹⁰ primum Ecclesiam post Domini ascensionem: pariter etiam in domum Marie matris Joannis, qui cognominatus est Marcus, collectos esse credentes orationis causa, idem testatur Lucas¹¹. Quantumlibet enim templum¹² Dei quivis dicatur esse fidelis, et in omni loco puras levare manus Apostolus¹³ moneat: tamen ad sacros agendos conventus loca quaedam fuisse delecta, tum ex his quae sunt demonstrata, tum etiam in his quae dicemus inferius de conventu Troadis¹⁴, cum Paulus eodem loci in cenaculum cum omnibus Christianis ad fractionem panis, et sermonem habendum cum populo convenit, satis superque monstratur.

100. S. Ignatius, qui iisdem Apostolorum temporibus Ecclesiam regebat Antiochenam, ad Magnesianos scribens¹⁵, haec habet: « Omnes ad orandum in idem loci convenite: sit una communis precatio, una mens, una spes in charitate et fide inculpata in Christum Iesum, quo nihil praestantius est. Omnes velut unus quispiam ad templum Dei concurrete, velut ad unum altare, ad unum Iesum Christum sacerdotem; » idemque frequenter esse convenienter, scribens ad Polycarpum, admonuit, dicens¹⁶: « Cribrius cibrentur convenitus, synodique: nominatim omnes inquire; » et ad Heronem¹⁷: « Synaves ne negligas, omnes nominatim inquire. » Sed eti de erectis olim ecclesiis nullum aliud suppeteret argumentum, vel ratio; ipsa saltē imperatorum edicta de demoliendis Christianorum ecclesiis, quorum Eusebius¹⁸ meminit, promulgata, plane eas jam ante erectas fuisse, certissimam fidem faciunt. Addit idem auctor, jam a Christianis, prout major in dies numerus augeretur credentium, ampliores augustioresque antiquis illis esse excitatas ecclesias, quae denum edicto Diocletiani sunt demolitae. Reddam, quo haec certiora habeantur, ejusdem auctoris verba: « Cum in antiquis illis aedificiis non satis loci haberent, amphores ecclesias in universis urbibus, fundamentis earum ad majorem laxitatem dilatatis,

¹ Clem. Alex. in Pädag. l. II. c. 11. — ² Lucian. in Philopat. — ³ Euseb. hist. l. VIII. c. 25. — ⁴ Hier. ep. x. — ⁵ Hier. ep. xxiii. — ⁶ Suetonius in Oct. c. 40. — ⁷ Concil. Gangren. c. 42. et dist. 30. c. 45.

⁸ Cor. xi. — ⁹ Cor. xiv. — ¹⁰ Act. 1. — ¹¹ Act. XII. — ¹² Cor. iii. — ¹³ 1. Tim. ii. — ¹⁴ Act. XXIX. — ¹⁵ Ignat. epistola. vi. — ¹⁶ Ignat. epist. xi. — ¹⁷ Ignat. epist. XIII. — ¹⁸ Euseb. histor. hb. VIII.

erexerunt. » Hæc Eusebius. Si igitur longe ante Diocletiani tempora antiquitus erectæ ecclesiæ sunt dirutæ, ut eadem amplioribus spatiis anctæ excitarentur; eademque sic restitute, tandem ab ipso Diocletiano sunt prostratae: quis non intelligit, ab ipsis primordiis exorientis Christianæ religionis ad ecclesiasticas obeundas functiones accommodatas, fuisse erectas sacras ædes, quas nominamus ecclesiæ? Ea quidem voce inter alios frequenter utitur Tertullianus¹; quæ primitus ab apostolo Paulo, sed ex antiquiori divina Scriptura², communique usu loquendi tandem est ab omnibus usurpata, ut nomine ecclesiæ certus quidam locus, quod ad synaxes celebrandas fideles convenienter significaretur; de qua Augustinus³: « Et hoc, inquit, quotidianus usus loquendi obtinuit, ut in ecclesiam prodire, ad ecclesiam confluere, non dicatur, nisi ad ipsum locum parientesque prodierit atque confugerit, quibus Ecclesiæ congregatio continetur. »

101. Sed ut de ecclesiis Urbis agamus; eo ipso tempore quo fides Christi ibi est prædicata, ecclesiæ ibidem esse cœpisse, earumque numerum, ut opus fuit, in dies magis magisque Christiana religione amplioribus spatiis propagata auctum esse, exploratissimum est. Nam constat Pudentis senatoris⁴ Petri discipuli domum in ecclesiam ad sacra obeunda esse mutatam; is est Titulus Pastoris, de cuius voeis ratione suo loco dicemus pluribus. De Euprepia matrona liquet⁵, domum suam in Titulum ad missas celebrandas eam eruisse. Alias insuper ab aliis eodem tempore erectas ecclesiæ fuisse constat: nam de Evaristo⁶, qui quintus a Petro numeratur Romanus pontifex, testatum habetur, ecclesiæ divisisse presbyteris; quos temporibus Cornelii papæ extitisse numero quadraginta sex, ejusdem epistola⁷ ad Fabium Antiochemum episcopum fidem facit; totidemque in urbe fuisse ecclesiæ, Optatus⁸ etiam testari videtur, dum ait quadraginta, et quod excurrit, in Urbe fuisse ad christianum usum basilicas excitatas.

102. Sed quo olim sumptu, qua impensa et ornatu, ex his certe, quæ Christianis infensissimus hostis (licet res nostras deridens ac carpens) ethniensis⁹ anctor, qui Apostolorum temporibus, ac etiam Trajani vixisse ex suis ipsius scriptis cognoscitur, tradit, aliqua saltem ex parte intelligi posse videtur: ac proinde qualis esset cultus rerum nostrarum, quantumlibet persecutio undique urgeret, idem anctor, licet aliud agens, penicillo quodam figurare videtur, nec adeo obscure, ut non liceat velut per rimulas quasdam rem ipsam aliquam ex parte cognoscere. Critiam enim quendam introducit, qui cum ab aliquo fideliū persuaderetur fieri Christianus,

ab eodem, ubi Christianorum conventus ageretur, est deductus: quem quidem locum his verbis describit: « Pertransivimus, inquit, ferreas portas, et aerea limina, multisque jam superatis sealis, in domum aurato fastigio insignem ascendimus, qualem Homerus Menelai singit esse: atque ipse quidem omnia illa contemplabar, quæ insularis ille adolescens. Video autem non Helenam, sed meliorem viros in faciem inclinatos et pallescentes, etc. » Hæc quidem apud Lucianum et alia de Christianis derisionis causa dicta leguntur.

103. Sed nec (quod ad hanc ipsam rem perlineat) prætermittimus, etiam ethnicum illum historicum, Lampridium¹, inquam, testari, Alexandrum imperatorem, locum in quo a Christianis erigeretur ecclesia, eisdem adjudicasse, pro iisdemque rescriptsse; nam ait: « Cum Christiani quendam locum, qui publicus fuerat, occupassent, contra popinarii dicebant, sibi eum deberi: rescriptsit, melius esse ut quomodo cumque illic Deus colatur, quam popinariis dedatur. » Est et apud Flavium Vopiscum Valeriani imperatoris de ecclesia Christianorum ejusmodi testimonium, dum hæc ad senatum rescriptsit: « Miror vos, Patres sancti, tamdiu de aperiendis libris sibyllinis dubilasse, perinde quasi in Christianorum ecclesia, et non in templo omnium deorum tractaretis. » Hæc ille. Cum hæc igitur de ecclesiis Christianorum, tam nostrorum quam etiam exterorum testificationibus, adeo certa firmaque necnon in omnibus exploratissima habeantur: quidnam est, quæso, quod objici possit ex Origenis libro octavo contra Celsum, dum dicit, Christianos delectari insensibilibus templis, eodemque defugere simulacrorum et templorum fundationes, cum hæc ille objiciat contra illum, qui (ut superius ait) arguebat Christianos, quod aversarentur aras, simulacra, et templorum fundationes? Ad quem refellendum Origenes pluribus docet, quam præstet templum Dei animatum, dæmoniorum delubris, quæ aversari merito fideles ait: ac proinde ibi non nisi destruendis idolorum templis agi. Nec est etiam, quod hæc ipsa adeo testata vacillent, quod apud Minutum Felicem adversus Christianos Cæcilius objiciat, dicens: « Cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulacra, nunquam palam loqui, nunquam libere congregari? » Et quod paulo post ait, Iudeos Deum coluisse in templo atque palam, Christianos autem seces. Nam et nos utique dicimus, caruisse Christians crebro persecutionibus agitatos templis illis instar fanorum Genfiliū, vel templi Iudaici: temporum enim ratio id minus posse fieri permittebat; eum clanculum sæpius, sive in privatis domibus, sive interdum in cryptis (ut docent fidelia sanctorum martyrum Acta) eos oportuit convenisse: quibus cessantibus habuisse eos loca publica, quo æque omnes convenienter, citata a nobis nuper principium rescripta testantur; quæ tamen non dicebantur templo, sed more majorum, et Pauli exemplo, no-

¹ Tertul. de idol. c. 7. Ad uxor. lib. II c. 9. De veland. virg. c. 3. et 13. De coron. milit. c. 3. Colligit Pamel, ubi sup. de idol. c. 7. not. 29. — ² Deut. xxviii. Judith. vi. Hier. Thren. I. — ³ Aug. lib. quæst. in Levit. tit. 59. citatur a Beda in epist. I. ad Cor. XI. — ⁴ Act. Pudent. de quibus infra, et epist. II. Pii pap. ad Just. I. lib. sanct. — ⁵ Pii pap. ep. I. ad Justum. — ⁶ Lib. de Rom. Pont. in Evarist. — ⁷ Apud Euseb. hist. lib. VI. c. 35. — ⁸ Optat. contra Parvum. lib. II. — ⁹ Apud Lucian. in Philopat.

¹ Lamprid. in Alex. Imp.

minabantur ecclesiæ, tunc instar domorum potius quam templorum.

104. Sed jam quæ earum structura esse soleret, investigemus. Situm illarum ad Orientem spectantem disponi solitum, quæ scribit Tertullianus¹ manifeste declarant; sic enim ait: « Nostræ columbae domus simplex, etiam in editis semper, et apertis, et ad lucem: ambi figuram Spiritus sancti, Orientem Christi figuram. » Haec Terullianus: secundum quod et apud Clementem² legitur de ecclesiæ forma, ac de situ in primis, his verbis: « Primum sit longa, et ad orientem conversa. » Usitatiorem hinc fuisse ecclesiæ situm, ut orientem versus spectaret, Paulinus³ ad Severum scribens asserit. Nam et Salomonis templum ad orientem solem conversum fuisse, Aristeas⁴ testatur, ad eujus fortasse imitationem, sicut et cætera nulla, vel quod christiani ad orientem conversi precari consueverint, eujus antiquæ traditionis usus rationem inferius suo loco seruabimur, olim ad orientem conversas aedificare majores nostri consueverunt ecclesiæ, in quibus et altaria essent ad orientem æque conversa. Haec quod ad situm. Quod vero ad structuram ecclesiarum pertinet: sic erant earum singula membra disposita, ut quantum licet in re parva maximam omnium representare, similitudinem quamdam Hierosolymitanæ templi redderent: quippe quæ porticum, atrium, sancta, ac denum sancta sanctorum, membra templi præcipua continerent ad diversorum ordinum officia accommodata: nimirum ut alicubi essent pœnitentes et alii quibus ad ecclesiam non patet accessus, alibi populus, seorsum ab eo sacerdoles, atque ab his omnibus distinctus locus, ubi ad sancta sanctorum ingrediens sacerdos, incruentum ac per omnia venerandum Deo offerret sacrificium. Hanc quidem formam in iisdem hactenus intuemur ecclesiis, quæ temporibus Constantini fuerint a fundamentis exstructæ: nam in antiquioribus haec monstrare non licet, cum (ut nuper dictum est) omnes quotquot in orbe Romano erant Christianæ religionis ecclesiæ, Diocletiani et Maximiani imperatorum edicto fuerint ad solum prostratae. Porro etsi redditæ sub christiano principe Ecclesiæ pace, aliae denno fuerint amplioribus spatiis excitatæ: tamen non nisi secundum pristinam formam (cum eadem, quæ olim, essent in eis officia obeunda, exercendæ functiones, ac mysteria consummanda) fuisse construetas, perfacile ut credamus, inducimus; cum praesertim eadem prorsus forma erigendarum ecclesiarum tam in Oriente quam in Occidente ubique locorum observata noscatur.

105. Sunt de his (præter illa quæ adhuc extant) antiquissima exemplaria a quæ plurimis antiquis scriptoribus graphicæ exarata, quæ cum pristinam illam reddant ipsarum imaginem, easdem ab injuria temporum, quo omnia consumuntur, facile vindicant. Eusebius⁵ enim dum describit ecclesiam Tyri

¹ Tertull. advers. Valent., c. 2. — ² Clem. lib. II. Constit. c. 61. — ³ Paul. epist. XII. — ⁴ Arist. lib. de 72. interpr. — ⁵ Euseb. hist. lib. X. c. 4.

a Paulino episcopo erectam, eamdem quam diximus, formam egregie repræsentat encomiastica illa, quam ea de causa habuit, oratione: ea etiam, quam a Constantino Hierosolymis excitatam tradit⁶, eamdem prorsus reddit imaginem. Gregorius Nazianzenus⁷, et ipse dum a patre nobilissimam ecclesiam Nazianzi exstructam aliqua saltem ex parte, eloquentia penicillo quibusdam quasi lineamentis describit, non diversam ab aliis similitudinem exprimit: quam etiam referunt ceteræ antiquissima orbis ecclesiæ, ac praesertim quæ non mutatae in Urbe visuntur, vel in chartis descriptæ apparent. Paulinus enim tum⁸ Petri principis Apostolorum basilicam in Vaticano a Constantino construetam, tum cæteras alibi⁹ efformatas eodem plane modo fuisse demonstrat. Idemque etiam hinc inde cubicula quædam, quæ capellas dicimus, construi in eis solita, orationis causa, tradit.

106. Duo præterea pastophoria in eisdem extrui consuevisse, apud Clementem¹⁰ legimus, quæ a Paulino¹¹ numerantur secretaria, hinc inde apud apsidem posita, quorum quis esset usus, duo haec disticha ab eodem desuper ipsa inscripta declarant. A dextra apsidis:

Hic locus est veneranda penus, qua conditur, et qua Promitur alma sacri pompa ministerii.

A sinistra ejusdem:

Si quem sancta tenet meditandi in lege voluntas,
Hic poterit residens sacris intendere libris.

Atque hoc quidem secundum ea quæ habentur apud Clementem¹², ut ecclesia duo habeat pastophoria: quæ vox (ut explicat Hieronymus¹³) idem est quod thalamus, seu interius cubiculum. At vero non omittimus dicere, non indecens visum esse in eadem ecclesia plura constitui altaria; nam cum ea essent sepulera martyrum, ubiqueque esset martyr conditus, illuc altare erigi consuevit. Sane de tredecim altaribus in ecclesia una erectis Gregorius¹⁴ meminit.

107. *De fonte præ foribus ecclesiæ.* — Nec vero præterenndum putamus, quod sicut olim ad emundationem positum fuisse in templo labrum æneum, haec leguntur in Exodo¹⁵: « Facies et labrum æneum cum basi sua ad lavandum, ponesque illud inter tabernaculum testimonii, et altare: et missa aqua lavabunt in ea Aaron et filii ejus manus suas et pedes, quando ingressuri sunt in tabernaculum testimonii, et quando accessuri sunt ad altare. » Ita etiam præter aquam precibus sacerdotum benediciam, de qua inferius dicturi sumus, pro ecclesiæ foribus positam fuisse aquam ad purificationem, complures antiquorum scriptorum, qui Constantini sæculo claruerunt, testantur. dum structuram anti-

⁶ Euseb. in Vit. Constant. lib. III. c. 34. et seqq. — ⁷ Gregor. Naz. orat. in fun. patris. — ⁸ Paul. ep. XXXI. — ⁹ Paul. ep. XII. — ¹⁰ Clem. Consol. lib. II. c. 61. — ¹¹ Paul. in ead. ep. XII. — ¹² Clem. Constit. lib. II. c. 61. — ¹³ Hier. in Ezech. c. 42. — ¹⁴ Greg. in regist. lib. v. indict. 14. ep. L. — ¹⁵ Exod. XXX.

quarum ecclesiarum suis ipsi scriptis repreſentant, atque ob oculos ponunt: inter quos Eusebius¹, qui nobile illud a Paulino Tyriorum episcopo extrectum templum describit, haec de ejusmodi aqua pro foribus posita: « Deinceps fontes ex aduersa fronte templi profluenti aqua redundantes positi, quibus omnes, qui in sacros templi ambitus introemunt, sordes corporum abuant: qui fontes sacrosancta baptismatis lavacra representant. Atque hic locus, in quo singuli introeuntum primum ut se lavent, morantur, sicut cuique ornatum et splendorem affert, sic illis qui primis fidei principiis instituendi sunt, mansio percommoda est ad acquiescendum. » Haec Eusebius.

108. Huic etiam ministerio inserviebat fons ille in atrio basilicae Vaticanae Romae positus, cuius Paulinus² hisce meminuit ad Actium scribens: « In vestibulo cantharum ministra manibus et oribus nostris fluenta ructantem fastigiatus solidi aere tholus ornat et inumbrat, non sine mystica specie quatuor columnis salientes aquas ambiens: decet enim ingressum ecclesia talis ornatus, ut quod intus mysterio salutari geritur, spectabili pro foribus opere signetur. » Et ad Severum³ in hunc modum de alia ecclesia:

Sancta nitens famulis interluit atria lymphis
Cantharus, intrandumque manus lavat, anno ministro.

Ac rursus eadem in Natali decimo sancti Felicis. Fluxisse haec consuetudo videtur e Iudeorum ritibus, sicut et multa alia: nam non tantum (ut dictum est) ipsorum sacerdotes, sed et caeteros Iudeorum nonnisi manibus lotis adorare consuevisse, tradit Aristeas de Septuaginta duobus interpretibus, haec scribens: « Rege consulutato, ad consueta loca divertunt: atque (ut mos est Iudeis omoibus) manibus prius in mari lotis, Deo preces effundunt. » Et paulo post: « Interrogavi equidem et illud quoque: cuius gratia, eum vota facerent, manus prius lavarent? Querenti talia, demonstrarunt, illud testimonium esse, ne quid perperam agant, sed pie sancteque perficiant; quandoquidem universa opera manibus exercantur; recte singula ad justitiam et veritatem referentes. »

109. Verum quod naturalis quidam instinctus docet, nonnisi puros ad Deum accedere debere, muodosque numini supplicare: inde evenit, ut apud Gentiles quoque usu receptum esset, sapienti se aqua mundare, antequam tempa adirent, et tumba precarentur. De Aegyptis et Graecis id testatur Herodotus in Enterpe. De Romanis Persius⁴ his versibus:

Hec sancte ut poseas, Tiberio in curgite mergis
Mane caput bis terque, et noctem flumine purgas.

Tradit etiam Tullius⁵, aspersione aquae labem cor-

Euseb. hist. lib. x. c. 4. — ² Paul. Nolan. ep. XXXI. — ³ Paul. ep. XII. — ⁴ Pers. satyr. II. — ⁵ Tull. lib. I. de legib.

poream tolli, et castimoniam corporis praestari. Sed et illud notum⁶:

Casta placent superis: pura cum veste venite,
Et manibus puris sumite fontis aquam.

Sunt et de his alia complura apud illorum scriptores exempla.

110. Sed quod ad Christianos pertinet: consuevit eos ante precationem manus ablucere, secundum quod monet Apostolus⁷: « Volo viros orare in omni loco, levantes puras manus; » non tantum quae diximus, docent, sed et antiqua ecclesiasticorum scriptorum testimonia confirmant. Nam et apud Clementem⁸ legitur, ut christianus lotus oret: sed et Tertullianus hoc ipsum demonstrat, dum ait⁹: « Ceterum quae ratio est, manibus quidem ablutis, spiritu vero sordente, orationem obire? » Et Chrysostomus¹⁰: « Ingressuri templum, manus lavamus. » Et alibi¹¹. « In nonnullis jam Ecclesiis hunc morem corroboratum videmus, ut diligenter multi studeant, quomodo manibus loti, candidis induiti vestimentis in ecclesiam ingrediantur. » Ac rursum¹²: « In consuetudine nos constituiimus lavandi et orandi; nec illotum hoc facere datur. Ideo libenter non oramus, si non lotis hoc manibus faciamus, tanquam Deum offensuri. » At dicti omnes auctores pariter in eos declamant qui manuum ablutione plantant etiam gravia delicta abstergi; in quos haec et Anastasius Sinaita¹³: « Quid enim gravius his quibus ultimur moribus? Etenim rapinis, sceleribus, peccatorum nullitudine cooperati, tantula modo aqua ablutis manibus, sanctissimum illud corpus, divinumque sanguinem pro mundi salute largiter olim effusum, impuri sordidique ori admovcamus? » Et paulo inferius: « Nec enim ingredi in ecclesiam, ac divinas imaginum sanctarum formas, pretiosasque ac venerabiles crucis etiam salutasse fuerit satis: non frigida manus abluisse, id est, esse purum mundumque; sed sordes peccatorum abluisse, ac fugisse, sed confessione et lacrymis, sed contrito et humiliato animo, et demissso contractoque vultu, peccatorum, quibus tememur, catenas exsolvisse, et tunc denum ad illa sancta mysteria accedere. » Huncque ipse.

111. Ad hujusmodi lavacrum alludit Gregorius papa¹⁴, dum scribens ad Augustinum haec ait: « Romanorum semper ab antiquioribus usus fuit, post admixtionem proprie conjugis, et lavacri purificationem querere, et ab ingressu ecclesiae paululum reverenter abstinere. » Ex his facilis patet sensus Hieronymi dicentis¹⁵: « Scio Romae hanc esse consuetudinem, ut fideles semper Christi corpus accipient, quod nec reprehendo, nec probo: unusquis-

¹ Tibull. lib. I. eleg. II. — ² I. Tim. II. — ³ Clem. I. VIII. Const. c. 38. — ⁴ Tert. de orat. c. 11. — ⁵ Chrysost. in Joan. hom. 27. in fin. — ⁶ Chrysost. in Mat. hom. 52. — ⁷ Chrysost. ad pop. Antioch. hom. 36. — ⁸ Anastas. natr. de sacra Synaxi. — ⁹ Greg. papa lib. XI. resp. 10. — ¹⁰ Hier. ep. L.

que enim in suo sensu abundet; sed ipsorum conscientiam convenio, qui eodem die post coitum communicant, et juxta Persium:

Noctem flumine purgant.

Quare ad martyres ire non audent? Quare non ingrediuntur ecclesias? An alias in publico, alias in domo Christus est? Quod in ecclesia non licet, nec domi licet. » Haec Hieronymus, quod adhuc suo tempore usus ille vigeret, ut sacram Eucharistiam sumendam, domum deferrent. Aperitur adhuc ex his etiam causa, eur (quod idem qui supra Gregorius narrat¹) matrona illa, que cum se a viro suo noctu non temperasset, ansa mane ecclesiam ingredi, continuo a demone est arrepta. Vel quod idem tradit² de curiali sacrilegio, qui post turpissimum scelus Paschali festo admissum, aqua male expiatum, ingressus ecclesiam, tandem ultionem divinam miser expertus est. Al poslea ejusmodi lavae loco successit, ut aqua sacerdotis precibus benedicta, que fidelibus usui esse consuevit in eorum dominibus (ut Alexandri papae res gestae significant) in ipso ingressu ecclesiae poneretur, qua ad leviorum peccatorum expurgationem, adeuntes ecclesiam, aspergerentur. Sed quanta sit vis ejusmodi aqua, et ejus usus antiquitas in Ecclesia, opprimitiori loco dicemus.

t12. Ecclesiarum ornatus, sacrae imagines. — Quod vero spectat ad ecclesiarum antiquum ornatum: Christi Redemptoris nostri imagine decorari solitam unamquamque illarum, vetus canon Synodi Antiochenæ, Apostolorum nuncupatae, de qua inferius in Clemente dictori sumus, fidem facit, cuius haec sunt verba: « Ne decipiatur salvati ob idola: sed pingant ex opposito divinam humanamque manufactam impermixtam effigiem Dei veri ac Salvatoris Domini nostri Iesu Christi, ipsiusque servorum contra idola et Judæos: neque errent in idolis, nec similes sint Judæis. » Haec canon, qui (ne imposturam esse existimes) citatus invenitur a Gregorio episcopo Pessinunti in Concilio³ Nicæno secundo, licet in editione latina multilatus ac perperam translatus habeatur: græce enim sic scriptus⁴ extat: τοῦ μὴ πλανάσθαι τὸν σωτηρίους εἰς τὰ εἴδωλα, ἀλλὰ ἀντιγονίζειν τὴν θεού-δρκην ἔχοντον γεροπόντον στέλνειν τὸν ἀληθινὸν Θεοῦ καὶ σωτῆρος κόμπον Ιησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ θεραπόντων ἀντιτίθειν τῶν εἴδωλων καὶ Ιευδάτων, καὶ μηδέτε πλανάσθαι εἰς εἴδωλα, μὴ δὲ ἐμοιοῦσθαι τοῖς Ιευδάτοις. Hactenus canon. Dubilavit nuper pius ac doctus vir, an in versione canonis ipsius Synodi Antiochenæ sanctorum Apostolorum pro sacrarum imaginum veneratione, aliquod mendum subessel. Dubitationis vero cause (ut ipse pius vir affirmat) duas fuerunt: altera quod minime verbum verbo ab interprete redditum videatur; altera consilium et mens sanctorum Patrum in canone illo sanctiendo.

¹ Greg. Dial. lib. t. c. 10. — ² Idem Dial. lib. iv. c. 32. — ³ Conc. Nicæn. II. act. t. — ⁴ Apud Turrian. adversus Magdebur. pro canon. Apostol. c. 25.

113. Quod autem pertinet ad interpretis versionem non satis exactam, et ad verba verbis minime reddita, observe et primo, verba illa (pingant et effigiem) non haberi in contextu græco: cum ἀντιγονίζειν (ut ipse ait) non significet pingere, sed potius genibus tlexis venerari: στόλη deinde non posse verti effigiem, sed cippum, vel columnam, quae in sepulcris statuebatur, aut in qua fœdera inscribebantur, aut alia que posteritati mandare cuperent, vel lapidem titularem; dicit etiam alia ex pluribus auctoribus ex exempla, pulchra quidem omnium; sed cum ex depravato textu, quem doctus et pius vir seculis est, omnis haec dubitatio ortum habeat, videtur (pace sua) parum utilis tantus labor. Non enim legendum ἀντιγονίζειν ullo pacto, quod nusquam reperitur; sed ἀντεκοντίζειν, quod significat ex adverso aliquid pingere: ita enim legitur in manuscriptis codicibus Synodi septimæ, in qua dictus canon habetur a Gregorio episcopo Pessinunti allatus Actione prima: ita etiam apud Turrianum in Apologia pro canonibus sanctorum Apostolorum adversus centuriatores¹. Nec στόλη ponitur simpliciter pro effigie, sed pro cippo, seu columna, vel lapide titulari, quod ipse pius vir affirmat. Quinimo una cum verbo ἀντεκοντίζειν, id est ex adverso pingere, prescribit modum, quo sacrae effigies, et imagines Iesu Christi veri Dei et Salvatoris nostri, neconon servorum ejus et sanctorum collocentur, et statuantur quasi trophya quedam sacrae nostræ religionis in cippo vel columna, quemadmodum antiquissima et celebrissima illi Dei genitricis imago, que dicitur *del Pilar* in Hispania vel lapide titulari, ut venerationi habeantur a Christianis, quos canon apostolicus salvatos appellat, ut hoc pacto non solum a Judeis procul abesse dignoscantur Christiani, cum Judæi imagines habeant nullo pacto; verum etiam ab Ethniciis qui adorant sua idola Deorum instar, et ideo idololatriæ dicuntur. Christiani vero non ita; venerantur enim imagines sacras, sed relatione quadam et analogia, et habitudine ad earum prototypa, que referunt, et repræsentant: quod cum aliquando iconomachorum, et iconoclastarum causa, quorum præcipuus fautor fuit² Theophilus imperator, in Oriente facere minus lieuisset, post ejus obitum Theodora Augusta piissima femina, cum totius Ecclesie Dei magna exultatione faciendum curavit: et haec de causa instituta fuit in Orientali Ecclesia solemnis illa celebratio annua Erectionis et Exaltationis sacrarum imaginum, ut ex Triodio Græcorum est videre, qui diem festum hujusmodi erectionis sacrarum imaginum singulis annis prima Dominica Quadragesimæ agunt, quam Dominicam Orthodoxiæ appellant hac de causa, quod eo die post sacrarum imaginum erectionem et exaltationem celebratam, orthodoxis omnibus multos annos et felicia omnia deprecantur; iconomachis et iconoclastis contra, ac aliis hereticis omnibus, aqua et igne et diris interdicitur. Ex restitutione itaque contextus græci

¹ Apol. c. 25. — ² Annal. ann. 832.

ἀντεποίησεν πρὸς ἀντιγράφην, et στήλης vera intelligentia, tollitur omnis dubitatio, et canonis apostolici versio congrue facta dignoscitur : quemadmodum veterem interpretem ejusdem canonis depravatum alia ratione textum habuisse, satis patet. Ille enim ἀντιγράφην legit, et haec de causa perperam (pugnandum contra) vertit, vel potius evertit. Quod vero spectat ad consilium sanctorum Patrum (fuit enim haec altera dubitandi causa) non erat illud praeципie, ut discriberemus hoc inter sacras imagines Christianorum et idola Ethnicorum statueretur, inscriptio videlicet et titulus : nec enim idola ethnicorum inscriptione carebant, ut habeatur Act. Apost. ¹ de ignoto Deo : et apud Justinum martyrem de Simone magno Deo. Sed consilium illud fuit, ut Christiani, quos canon apostolicus salvatos appellat, sacras imagines, quo dictum est supra modo, venerarentur ; quod deinde in secunda Synodo Nicæna, post multa saecula iterum statutum est. Omitto, quod cum imagines sint indoctorum libri, et longe plures indocti quam docti reperiantur, solis doctis talibus inscriptionibus consultum foret, indoctis non ita, nec doctis omnibus ; cum enim tot essent genera linguarum inter Christianos, quoniam idiomate, et quibus characteribus fieri debet inscriptio, incertum futurum esset : pro qua tollenda difficultate vel ipse titulus Dominicæ crucis triplici lingua, litteris grecis, hebraicis, et latinis, omnium scilicet communissimis scriptus fuit. Facilior itaque et communior fuisset dignoscendi ratio sanctis Apostolis, si hoc facere voluisserent alio aliquo signo, vel symbolo, quam inscriptione, cuius forent imagines declarare : ut cum Apostolorum principem significare volumus, claves illi tribuimus, et alias aliis symbolis. Addendum postremo coronidis instar, idem fuisse consilium sanctorum Patrum in canone sanciendo de sacrarum imaginum veneratione (sanctorum videlicet Apostolorum) quod et sanctorum Patrum secundæ Synodi Nicænae, septimæ scilicet universalis : hac enim de causa sanctorum Apostolorum auctoritate utiliter Gregorius episcopus Pessinensis loco supra citato septima Synodi, ut se ipsum et septimam Synodus eadem sentire et statuere aperte declararet, quod tot antea saeculis sancti Apostoli senserant, et suo canone nobis sentiendum statuerant. Quæ vero supra diximus et veritati ipsi et Synodo Nicænae secundæ, consona esse enique facile patet. Sed nee hoc non mirabitur, qui noverit, ipso etiam Christo vivente, ejus imaginem (quod superius pluribus dictum est) Panneade a Syrophenissa muliere aere fusam contulit iussum, eaudemque integrum ad trecentos et amplius annos, nimirum ad Juliani Apostatae tempora, perdurasse, quantumlibet immensis ac prope innumeris Palæstina fuerit deformata cladibus.

¶ 44. Nisi enim pie, sancte, religioseque ab ipsis Apostolorum temporibus sacrae imagines in Ecclesia fuissent in uso; passurine fuissent fideles per tot annorum spatia illam solam sic intactam illibatalem-

que servari? et excisa licet bello Judaico provincia Palæstinae, post tot nobilissimarum civitatum busta, ipsam (nisi magno in honore habuissent, ac fideliter custodissent) integrum permansisse? quain in diaconia ecclesiæ Panneadis sitæ collocatam Christiani semper cultu convenienti prosecuti sunt ¹. Addit Eusebius ² : « Nec plane mirum, eos qui ex Gentilibus prognati, a Salvatore, dum inter homines vivebat, beneficiis affecti fuissent, ista fecisse : cum et nos Petri et Pauli Apostolorum, vel Christi etiam ipsius imagines in picturis colorum varietate expressas, conservatasque aspicerimus : idque propterea sicut verisimile est, quod majores nostri ad Gentilis consuetudinis similitudinem quam proxime accedentes, eos qui tangnam salvatores illis fuissemus, hoc est, qui aliquid salutis et subsidii illis attulissent, apud se honore in hunc modum affectare consueverant. » Haec Eusebius. At multo minus quis mirabitur in Christianorum ecclesiis esse effigias sacras imagines : cum eas etiam in sacris vasis Catholicos sculpere solitos esse, auctor sit Tertullianus ³ : testatur enim, Christi Domini imaginem praeseferentem pastoris effigiem, ove in deperditam super humeros gestantis, in sacris calicibus effigiari consuevisse : cuius quidem generis imagines complures inspeximus in antiquissimo Priscillæ cœmterio, via Salaria, anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo octavo, Urbe teste, eaque admirante, refosso. Sed et consuevisse ab ipsis Apostolorum temporibus, cum quælibet erigeretur ecclesia, eo in loco primum omnium in memoriam Christi Redemptoris nostri, qui pro salvando humano genere crucem subiit, quasi nobile trophyum victoriarum, crucem poni in titulum, dicemus suo loco, cum agenus de Titulo.

¶ 45. Modo autem ad eamdem apostolicam institutionem insinuandam, satis est afferre memorabile quidem et plane admirabile illud antiquitatis monumentum, quod de sculpta cruce a S. Thoma apostolo in ecclesia, ubi preces ad Deum fundere consueverat, apud quam etiam cæsus, martyrium consummavit, Hieronymus Osorius Silvensis episcopus, qui res Indicas fidelissime est prosecutus, ut rem egregie testatam, et si quam aliam fide sincerissima obsignatam memoria prodit. Ad finem enim tertii libri historiæ a se conscriptæ haec ait : « In eadem civitate, quam divimus appellari Malipurem, et nunc postquam a Lusitanis frequentari coepit, S. Thomæ civitas appellatur, erat in colle sacellum ædificatum; eo quod affirmarent incolæ, in eo loco Thomam fuisse a religionis hostibus interfictum. Erat autem hoc solemniter institutum, ut in eo sacello, octo diebus ante diem natalem Christi, res divina fieret, et omnes Christiani eo convenienter. Fuerat quoque ante quatuordecim annos in illo colle inventa crux in lapide incisa, in enjus fastigio columbae imago insidebat : basis vero erat in specie

¹ Act. vn.

² Niceph. lib. x. c. 30. — ³ Euseb. lib. vii. c. 14. — ⁴ Tertull. lib. de pudic. c. vii. et x.

quadam herbarum, quae diffundi latissime videbantur, collocata; et tam fastigium, quam basis et brachia in litorum formam desinebant. Arcus eam ex eodem lapide factus undique muniebat. In arcu erant incise litterae, quas nemo legere poterat. Totum hoc opus integrum, quod erat satis magnum, fuit super altare ejusdem sacelli multorum operis statutum. In cruce eminebant note sanguinis insignes.

116. « Accidit autem, die quo Christiani conveniebant, ut in eo fano salutationem ab angelo factam sanctissimam Virginem, oculo dies antequam Christi natalis adveniret, celebrarent: cum sacerdos, qui rem divinam faciebat, Evangelium inchoaret, ut crux in nigrum colorem verteretur, et liquor ex illa ineredibili copia dimanaret, deinde color ceruleus pro nigro subiret. In locis autem, ubi note sanguinis exibabant, rosei coloris splendor cluxit. Sequentibus deinde annis eodem die idem semper eveniebat. Nec enim alio die (quod magnam admirationem commovebat) id in illa cruce cernebatur. Fuit tamen aliquo tempore ejus rei, quae admirabilis omnibus videbatur, infermissio. Anno autem MVI cum Christiani in eundem locum cum eadem pompa et celebritate convenienter, eo die quo crux, dum sacrificium fieret, stillare so'ebat, et sacerdos Evangelium inchoaret (idem etiam admirandum videbatur, quod numquam prius quam Evangelium legi cœpisset, ea crucis mutatio fieret) crux repente nigris maculis, splendidis tamen, infici incipiebat, donec tandem aliis atque atiis subeuntibus, tota nigresceret: ita vero splendebat, atque si fuisset oleo delubita, Tum instar roris guttae fluere cœperunt, quæ paulatim grandiores effecit, totam crucem humore largissimo compleverunt. Peregit sacerdos cum multis lacrymis et crebro singultu sacrificium. Deinde ascendit in altare; et linteis, quibus in rebus sacris de more proeunrandis uti solebat, crucem extersit. Lintea maculis sanguineis finita repente sunt. Civitatis praefectus, et reliqua multitudo, quæ convenierat, manus in cælum tendere, Christi nomen implorare, flagitiorum veniam postulare, et ad studium religionis ardenter excitari. Crux autem postquam multo liquore fluxit, clarus splendere cœpit, et color sanguineus evidentius cluxit. Hoc signum commovit et præfatum urbis et primarium sacerdotem, ut diligenter inquirent equis esset qui litteras illas interpretari posset.

117. « Aiunt incole, in Narsingæ regno esse Brachmanam inter omnes Brachmanas litteris et eruditione præstantem, qui varias lingnas tenebat. Hominem continuo accersunt, et interrogant an illas litteras nosset. Respondit, litteras esse priscas, quibus antiqui sapientes utebantur; negligentia vero hominum factum esse, ut carum cognitio interiret: quin etiam linguam, qua erant descriptæ, a paucis admotum teneri. Admonent illi Brachmanam, ut in altare ascendet. Restitit ille, et nefarium facinus esse dixit, altare in quo res divina fieret, humanis pedibus conculcari. Invitus tamen subiit, et litteras

perlegit, quarum et vim eam esse dixit, ut una nota decem et quindecim et viginti litterarum officio fungeretur. Sententia vero litterarum in summa hac erat, Thomam, divinum virum, fuisse a Dei Filio, cuius erat discipulus, in eas oras Segani regis tempore missum, ut Dei summi notitia gentes illas erudiret: ibique templum extruxisse, et res admirabiles effecisse: atque tandem, cum genibus flexis ad cruncem illam affixus, orationem ad Deum funderet, a quadam Brachmana fuisse hasta transfixum: crucem vero ejusdem viri sanctissimi eruore tintam ad memoriam virtutis illius sempiternam relictam fuisse. Itæ erat sententia que litteris confinebatur. Fecit autem majorem fidem alius ejusdem sectæ vir aliunde accersitus, grandis admodum natu, et sapientiae opinione præstans, qui litteras in eamdem sententiam interpretatus est. Hujus autem crucis exemplum in eodem ligno, ex quo templum adiunctum perhibent, inseulptum, cum litteris publicis multorum virorum testimonio consignatis, retineo: ejus tides tantis tunc argumentis explorata fuit, ut nemo possit de tam claris atque testatis viri divini monumentis ambigere. » Itucusque Osorius: que licet prolixiora, tamen haud incongrua videri possunt ad apostolicas traditiones, tum de ecclesiæ erectione, tum etiam de cruce in ecclesia statuenda, tanti apostoli exemplo, demonstrandas pariterque firmandas. Perseveravit in Ecclesia idem pristinus usus, ut cum novæ erigerentur ecclesiae, crucis in titulum ponerentur, eademque et sacris imaginibus ornarentur.

118. Certe quidem qui ex Redemptoris nostri effigie ærea usus imaginum, adhuc ipso vivente, est feliciter inchoatus, nunquam in Ecclesia Catholica fuit postea intermissus. Quod si in antiquioribus ecclesiis haec monstrare non licet, quippe quæ omnes a Diocletiano imperatore (ut nuper dictum est) demolite sunt; in eis tamen quæ tum a Constantino, qui ejus imperio positus est post Maxentium tyramnum, tum ab aliis qui eodem sæculo vivere, instar priorum sunt erectæ, haud difficile erit multis exemplis ostendere. Nam in rebus gestis ipsius¹ cum Sylvestro, et in libello de ejus munificencia² in ecclesiæ a se erectas collata, habetur argenteas complures ab ipso iussas collari statuas, in primis Christi Domini nostri, Joannis Baptiste, duodecim Apostolorum, angelorum, et alia id genus multa. Apud Lactantium³ etiam de imagine Redemptoris cruci affixi, haec adeunte ecclesiæ admonente, hi versus scripti leguntur:

Quisquis ades, mediisque subis ad limina templi,
Siste parum, insonlemque tuo pro crimine passum
Respic me, me conde animo, me in pectore serva.
Hic ego, qui casus hominum miseratus acerbos,
Huc veni.

119. Et ne nimis morer singula exempla retexendo, est de his locuples testis sanctus Paulinus⁴,

¹ Lib. de Rom. Pont. in Silvest. — ² Lib. de munif. Constantini. —

³ Lactant. car. de pass. Dom. — ⁴ Paul. ep. xii.

qui eodem quo Constantinus vixit saeculo : ad Severum enim scribens, sacras ac venerandas cruces, aliasque typicas imagines in apside ecclesiae (easdem enim ipse fecit similes, quas in antiquioribus basilicis musivo opere contextas in hanc diem aspicimus) pingi solitas, versibus, quos illis suis affixit, exacte declarat; quorum aliquot hic subjicimus, et in primis qui in camera apsidis, musivo opere contexta, erant his verbis conscripti :

Pleno cornucat Trinitas mysterio :
Stat Christus, agno vox Patris caro tonat,
Et per columbam Spiritus sanctus fluit :
Crucem corona lucido cingit globo,
Cui coronae sunt corona Apostoli, etc.

Ac rursum de alia in eadem basilica eruce super ingressum ex more picta :

Cerne coronatam Domini super atria Christi
Stare crucem, duro spondentem celsa labori
Præmia. Tolle crucem, qui vis auferre coronam.

In frontibus quoque dextræ levæque porticus depictis crucibus hoc erat inscriptum epigramma :

Ardua floriferæ crux cingitor orbe coronæ,
Et Dominu fuso tincta crux rubet.
Quaque super signum resident caeleste columba,
Simplicibus produnt regna patere Dei.

Et in apside Fundane basilicæ eodem ferme arguento.

Sanctorum labor et merces sibi rite cohærent :
Ardua crux, pretiunque crucis subline, coronæ,
Ipse Deus nōbis princeps crucis atque coronæ,
Inter floriferi caeleste nemus paradisi,
Sub cruce sanguinea niveo stat Christus in agno,
Agnus ut innocua injusto datus hostia leto :
Alte quem placida sanctus perfundit hiemant
Spiritus, et rutula Genitor de nube coronat.
Et quia pœcyla, quasi iudex, rupe superstata,
Bis geminae pecudis, discors agni genus, bœdi
Circumstant solium ; lavos avertitur bœdos
Pastor, et emeritos dextra complectitur agnos.

420. At non his tantum picturis ecclesiarum apsides, sed et ipsos ecclesiarum parietes dextra et sinistra dispositos, diversis historiis veteris vel novi Testamenti ad pietatem aspicientes instituentibus fuisse egregie exornatos, idem auctor in nono et decimo Natali sancti Felicis, quæ pœclaro poemate illustravit, copiose describit. At certe Augustinus¹, qui eodem quoque vixit tempore, certissimam fidem facil, in parietibus passim depingi consuevit Christum hinc inde Petrum et Paulum laterales habentem, atque etiam² Abrahamum filium suum immolantem. Sed et martyrum fortissimos agones in ecclesiis etiam effigiari solitos, testantur Basilius³, Gregorius Nyssenus⁴, et alii complures⁵, qui omnes eodem quo Constantinus vixerunt saeculo : at permullos faccio, quos enumerare, nimis præ eorum multi-

tudine longum esset, qui sequentibus temporibus claruere. Cum igitur qualis fuerit in exornandis ecclesiis usus ejus saeculi quo imperavit Constantinus, tam in Oriente quam in Occidente, tot Patrum testimoniis compertissimum habeatur : quid existimandum sit de illo canone qui in Concilio Eliberino⁶ sic positus legitur : « Placuit picturas in ecclesia esse non debere, nec alter; ne quod colitur aut adoratur, in parietibus depingatur; » qualis, inquam, quantæque ille sit fidei, eruditos omnes appello.

421. Anne potuit, vel debuit decem et novem episcoporum conventus in orbis angulo congregatus aliud statuisse, quam ubique locorum universalis profiteretur Ecclesia? Constat quidem dictum Concilium paulo ante Constantini imperium, cum persecutio nondum penitus ubique locorum extineta esset, esse celebratum. Nam eidem et Osius Cordubensis legitur interfuisse, neenon Liberius episcopus Emeritæ, qui etiam scriptus reperitur in secundo Concilio Arelatensi⁷ sub ejusdem imperii anno convocateo, Volusiano et Aniano eoss. Porro ipsum in multis esse irrum, multa sunt quæ manifeste declarant : pleraque enim in eo sunt, quæ fines Novatiani erroris visa sint prope attigisse : dum eis qui capitalia quædam crimina perpetrassent, nec in fine communionem esse dandam, pluribus canonibus⁸ statuitur. Sapere hæc haeresim Novatianam, qui Cypriani et aliorum de ea re scripta legerint, facile cognoscant. Ab Ecclesiæ enim Catholice usu illud omnino alienum esse reperitur, quod in eo statutum est, ut nec in fine communicet, qui post pœnitentiam moechatus fuerit⁹. Carterum quod sciamus ejus conventus episcopos fuisse catholicos, de Novatiana haeresi nulla suspicio esse debet : cum presertim hi, licet communionem, tamen pœnitentiam non negarent, ut de eo Innocentius papa tradit scribens ad Exuperium.

422. Sed nec in eo quod de imaginibus statuisse videtur, aliquam obtinuisse firmitatem, certum est : quandoquidem Prudentius, et ipse etiam Hispanus, et ejusdem saeculi scriptor, quem citavimus, laudat pingi solitas esse venerandas imagines : qui primum in Cassanio hæc ait :

Erexì ad cælum faciem : stetit obvia contra
Fucus colorum picta imago martyris,
Plagas mille gerens, totos lacerata per artus,
Roptam munus præferens pinnas cœlum.
Innumeræ circum pueri (miserabile visu)
Confossa parvis membra ligebant stylis.

Et in Hippolyto :

Exemplar sceleris paries habet illum, in quo
Multi color fucus digerit omne nefas.
Picta super tumulum species liquidis viget umbris,
Effigians tacti membra cruenta viri.

An non Paulinus Nolanus episcopus, tam egregius sacrarum imaginum testis, quem citavimus, et ipse

¹ Aug. de consens. Evang. lib. 1. cap. 40. — ² Aug. contra Faust. lib. xxii. c. 73. — ³ Basil. or. in S. Barlaam. — ⁴ Greg. Nyss. or. in Theod. — ⁵ Prud. hym. de S. Cas. et alio de S. Hippolyt. itemq. Evod. Uzales. t. II. de mirac. S. Stephani.

⁶ Cone. Eliber. c. 36. — ⁷ Cone. Arelat. II. — ⁸ Cone. Eliber. c. 1. 2. 6. 8. 12. 17. 18. — ⁹ Can. 3. et 7.

fuit (quod fatetur¹) presbyter Barchinonensis Ecclesiae, et in Hispania diu versatus, et tamen imaginibus referatas plures erexit² ecclesiæ?

423. Sed non tantum ex jnn dictis adducor ut existimem Concilium illud in his irritum factum esse; sed eo maxime, quod canonum antiquissimi collectores, Ferdinandus diaconus, Donysius cognomento Exiguus, et Cresconius, quantumlibet egregiam navarint operam, ut omnes tam gracos quam latinos canones colligerent, multus tamen ipsorum ejusmodi Concilii Eltherini canonis vel saltem nomine tenus meminit. Itaque nonnihil suspicor in illo canone imposturam. Qui enim fieri potuit, ut cum non tantum complures Orientalium, sed et Occidentalium turmae adversus sacras imagines bellum moverent, et ad eas impugnandas arna undique compararent, a potissimo omnium felo, si extitisset, abstinissent? Anne latuit ejusmodi decretum concilii Vigilantium, et ipsum Hispanum, sacerorum ritum ecclesiasticorum eversorem? qui cum, quæ erant ecclesiastice œconomie, pervertebat antiquas consuetudines, cessassetne in sacras imagines possimum invelli, si aliqua pretensa saltem ecclesiasticorum virorum auctoritate id se posse efficere conspexisset? Aunon saltem unius vel alterius ejusdem synodi canonis³ auctoritate stabilitare sua ac robore potuisse, ut quæ ipse primus de non incendendis cereis in ecclesia ausus est⁴ affirmare? An etiam preterit canon ille Claudium item Hispanum⁵ presbyterum, inde vero episcopum Taurinensem, maximum omnium iconoclastam, Felicis Urgelitani discipulum? Quod vero canon ille eos omnes præterierit (ut qui nec extaret) ex eo etiam exploratissimum redditur, quod Catholici scriptores ecclesiastici iconoclastarum commenta refellentes, quod de eo nullum factum esset negotium, ne per nutum quidem ejusdem meminisse reperiuntur.

424. Evidem dum haec paulo accuratius apud me ipsum perpendo, in eam suspicionem adducor, ut aliquis Claudi discipulus atque sectator (quod proprium est hæreticorum partis supponere) ejusdem canonis auctor fuerit, et talis imposturæ egrius concinnator: nec sane qui haec necum accurate pveriderit, me falsum conjectorem temere arguer. Sed esto, absit fraus et impostura: Equam tandem fidem meretur tam paucorum episcoporum canon, quem totius Catholicae Ecclesiae usus contrarius continuo abo'exit, imo antequam nasceretur extinxit? Seimus et alios eruditos viros adversus recentiores iconoclastas pro fide catholica de canone illo alia deditse responsa; nimrum sic pingi imagines in pariete S. Synodus vetuisse, ut tamen eas in tabulis effigiari sineret: qui quidem usus usque hodie in Hispania dicitur esse rebatus. Ratio autem diversitatis illa præexistit, quod quaeunque urgente persecutione, tabulas illas Christiani possent secum quocumque ferre et occultare: non sic de parietibus,

quorū sacrae imagines expositæ remanerent injuriis atque derisioni Gentilium. Sed in his jam diutins nobis immorandum non est. Illud ad postremum non prætermittimus; tantum abesse, ut eo canone sacrarum cultus imaginum infringatur, ut ex eo magis magisque roboretur; nam si non viguisset usus pingendi sacras imagines in ecclesiis, eas prohibendi nulla fuisset occasio. Etenim si (quod patet) privatio presupponit habitum; jam eas in ecclesiis solitas pingi usque saltem ad illud tempus, liquido apparet: sed et eundem usum perseverasse post editum canonem illum, satis demonstratum est. At vero tam paucos episcopos jure damnasse, quod (ut vidimus) tam Orientalis quam Occidentalis Ecclesia majorum exemplo conservaret, quis dixerit? vel certe quod iidem quoquo modo statuissent, ceteros, qui tunc erant, vel postea fuerunt in Ecclesia episcopi, contrario usu potuisse abolere, quis poterit dubitare? Sed de sacris imaginibus plures agemus inferius. haec modo, occasione ornatus ecclesiarum, obiter attigisse sufficiat.

425. *Distincta in ecclesia loca.* — Sed quod ad antiquum ecclesiæ parlum usum spectat: nec illud dicere prætermittimus; sicut olim in templo Hierosolymitano (quod attigimus superius in Apparatu) loco distincti erant sacerdotes a populo, viri a mulieribus, atque a nuptiis virginis; ita eodem fere ordine et dispensatione in christianorum ecclesiis, cum agerentur sacri conventus, fuisse fideles ad invicem locorum distinctione separatos. Id quidem in primis Philo¹ Iudeus servari solitum ab Essenis, qui in Aegypto apud Alexandriam agerent, quos Hieronymus² christianos esse affirmat, de quibus inferioris pluribus disseremus, tradit his verbis: « Commune Semineum, in quod septimo quoque die conveniunt, septo clauditur duplice, separatis virorum et mulierum cœtibus: nam mulieres quoque simul auscultant ex more, duntaxat quæ institutum idem sectantur. Mediis autem paries a solo surgit tribus quatuorve cubitis in modum loriculæ. Superiora usque ad tectum patent: unde gemina provenit commoditas, et quod pudori feminei sexus consultur, et quod verba doctoris exaudiunt facile absque ullis obstaculis, quæ vocem ejus intercipiant. » Haec Philo. Eadem apud Clementem³ ac magis distinet leguntur: ait enim ecclesiam construi solitam longo situ instar navis: in cuius medio (quod gremium dicimus) episcopus una cum clero ad utrumque latus posito sedeat; ex altera ecclesiæ parte viri, ex altera vero manerent mulieres: et sicut loco ab invicem distincti erant, codem quoque modo porta, ut qua viri ingredierentur, discreta esset ab ea quæ feminis tantum pateret: et sicut virom portæ ostiarius præerat, ita diaconissæ demandata erat cura portæ mulierum: « Haec omnia, inquit auctor, prout etiam disposita erant in templo; » ac subdit: « Adolescentulæ rursum, si sit locus, seorsum maneant: cæteræ, et quæ post stent nuptæ, et

¹ Paulin. epis. vi. — ² Paulin. ep. xii. et aliis. — ³ Can. 34. et 37. — ⁴ Hier. advers. Vigilant. — ⁵ Jonas Aurel. in pafat. comment. in Claud. et lib. i.

¹ Philo lib. de vit. contemplat. — ² Hieron. de Script. Eccl. in Philone. — ³ Clem. Const. lib. ii. c. 61.

que jam liberos habent, seorsum maneant. Virgines, et viduae, et anus, primae omnium vel stent, vel sedent. » Hæc de locorum ac personarum distinctione et ordine in ecclesia servari solitis apud Clementem.

126. Sed Gregorius Nazianzenus ex his quæ scribit in somnio Anastasie, supra ecclesiae porticus mulierum locum fuisse demonstrat, cum ait: « Sanctæ virgines una cum gravibus matronis e sublimi tecto castissimas sermonibus meis aures inclinabant. » Confirmant hæc ipsa, quæ de S. Joanne Chrysostomo¹ scriptis mandata leguntur: nimis clericum sacris assistenter, cum mulierem sursum in tabulato manente pro hac inspexisset, ab altari amovisse. De loco insuper, ubi virgines a ceteris feminis separatae agerent in ecclesia, Ambrosius² meminit his verbis, quibus in virginem lapsam iuvenitur: « Nonne vel illum locum tabulis separatum, in quo in ecclesia stabas, recordari debuisti, ad quem religiosæ matronæ et nobiles certatim currebant, tua oscula petentes, quæ sanctiores et meliores te erant? Nonne vel illa præcepta, quæ oculis tuis ipse inscriptus paries ingerebat, recordari debuisti? Divisa est mulier et virgo. Quæ non est nupta, cogitat quæ Domini sunt, quomodo sit sancta corpore et spiritu. Tu autem in contrarium vertens dictum, etc. »

127. Procopius³ etiam hæc habet: « Sunt duæ utrinque porticus, quas fastigiata testudo et aurum venustant: harum una viros orantes, altera mulieres admittit, alias nulla re differentes. Quis tabulata, in quibus versantur mulieres, exponet? » Hæc ille de locorum differentia, et sexus, et ordinis distinctione. In Ecclesia quoque Romana distincta fuisse in basilicis loca virorum ac mulierum, vetera Vaticanae ecclesiae monumenta declarant, quæ incisa marmoribus, descripta legimus in codice ejusdem ecclesiae bibliothecæ, ac primum hæc ipsa de inscriptione sepulcri:

AD SANCTUM PETRUM APOSTOLUM ANTE, REGIA IN
PORTICU, COLUMNA SECUNDA QUANDO INTRAMUS,
SINISTRA PARTE VIRORUM, LUCILLUS ET JANUARIA
BONESTA FEMINA.

Hæc illud in Vitis Romanorum Pontificum: « Symmachus papa fecit oratorium sanctæ Crucis a parte virorum, etc. » Et in Vita Gregorii papæ tertii: « Ille fecit oratorium intra basilicam sancti Petri juxta arcum triumphalem in parte virorum; » et in Sergio papa: « Hic fecit imaginem auream beati Petri apostoli, quæ est in parte mulierum. » His et aliis memoris perspicuum redditur, in Ecclesia Romana servatum esse ordinem, ut in basilicis seorsum a mulieribus orarent viri, idemque sinistram basilice partem occuparent, dexteram vero feminæ: digniorem namque partem in sacris sinistram habitauit esse, anno 213 disseremus.

¹ Metaphr. in vit. S. Joan. Chrysost. — ² Ambr. ad virg. laps. — ³ Procop. de ædific. Justin. Imp. lib. I.

128. Sed ad hæc etiam spectat, quod sicut olim in templo panperes stipem mendicantes pro foribus stabant (ut et ex his quæ scribit Lucas⁴ de clando qui exponebitur a suis ad templi portam Speciosam, est manifestum) ita etiam in ecclesiam ad stipem captandam nefas illis ingredi, sed in exteriori portico, quæ post atrium jannis inhaeret ecclesia, eos solitos commorari, certum est. Unde Chrysostomus⁵: « Propterea, inquit, et ante ecclesiæ et martyrum monumenta pro foribus pauperes sedent, ut nos ex ejusmodi spectaculo multum capiamus utilitatis. Considera namque, quod nobis terrenas ingredientibus regias, nihil hujusmodi cernere licet, sed viri honesti et splendidi et dientes et prudentes passiu discurrunt: ad veras autem regias, ad ecclesiam dico, et oratorias ædes, et martyrum templa, dæmonibus pressi, truncati, pauperes, senes, cæci, membra ferentes obtorta. Quid hoc tandem? Ut tu docearis. » Ad hæc respiciunt quæ Gregorius Nazianzenus in ea celebri oratione, quam habuit de amore pauperum, ait: « Ita petitionum clamor inlernis templi cantibus ex adverso respondet, atque e regione mysticarum vocum miserabilis luctus excitatur. » Sed non eo quidem is locus pauperibus mendicantibus attributus erat, quod haberentur contemptui; sed ne obstrepentes, sacra agentibus in ecclesia, ac ibi orantibus essent molesti: verum eis æque ac ceteris patebat ecclesia, precum causa; similique cum principibus, nullo habito delectu et personarum acceptione, ad sacram mensam admittebantur. Hinc Chrysostomus⁶ eadem homilia ad populum Antiochenum hæc habet: « Ad suam spiritualem mensam eos vocare, et illud communicare convivium non dignatur: sed claudus et mutillus, senex et pannosus, sordidus et mucosus, cum juveneri pariter specioso, et ipso purpuram induito et in capite diadema gestante, futurus mensæ particeps venit, et spirituale petit convivium, et iisdem ambo fruuntur, nec ulla est differentia; et Christus quidem eos ad mensam cum rege simul vocare non dignatur; pariter enim ambo vocantur. » Hæc Chrysostomus.

129. Quod reliquum esse videtur; constat locum ipsum, in quem ad sacros celebrandos convenit fideles convenire soliti erant, diversis esse nominibus appellatum: nam non tantum (ut diximus) divinæ Scripturæ auctoritate constat esse nominatum ecclesiam, sed et domum oratorium, secundum quod a Domino dictum est⁷: « Domus mea, domus orationis vocabitur. » Item aliquando dominicum: quoniam vocem usurpat Cyprianus⁸, et alii Latinorum, ac Graci etiam, ut appareat ex Concilio⁹ Laodiceno, et aliis: de qua re Eusebius¹⁰ reddit rationem. Dicitur et basilica: qua quidem voce Optatus¹¹ ntilur, cum ait Romæ fuisse quadraginta et amplius basilicas. Sed unde id nomen basilicæ

⁴ Act. III. — ⁵ Chrysost. ad pop. Ant. hom. 28. — ⁶ Idem Ibid. — ⁷ Mar. XI. Iuc. XIV. — ⁸ Cypr. lib. de oper. et eleem. — ⁹ Conc. Laod. c. 28. — ¹⁰ Euseb. orat. de laudib. Const. — ¹¹ Optat. contra Parthen. et alii.

deductum sit, pluribus egimus in Notationibus ad Romanum Martyrologium¹. Insuper, Memoria ecclesia appellata reperitur; quae nomenclatura apud Augustinum² frequentior est: ea nimirum occasione, quod ecclesiae in memoriam sanctorum martyrum erigi et Deo dicari consueverant: de quibus est canon Concilii Africani³. Ad idem spectat quod Augustinus de Civitate Dei ait⁴: « Nos martyribus nostris non tempia, sicut diis, sed memorias, sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus. » Dici etiam ecclesia ea de causa a Gracis, Martyrium, consuevit, ut in Concilio Gangreni⁵, et Chaleedonensi, in eujus quidem Actis frequens est mentio de martyrio S. Euphemia, ubi est sacrosancta Synodus celebrata. Aliquando etiam idem locus, Concilium sanctorum, nominatus reperitur, eadem sane ratione, qua et ecclesia, quae ticeat propria significazione conventus dicatur, tamen pro loco eum contiente (ut vidi-
mus) usurpat: sic et Concilium sanctorum, pro loco ubi congregatur fidelium multitudo, saeppe possum inveni: vox quidem ecclesiastica, et in divinis Scripturis usu recepta, ut appareat in Psalmis⁶: « Deus qui glorificatur in concilio sanctorum; » ac rursum: « Confitabor tibi, Domine, in toto corde meo, in concilio justorum et congregatione. » De hac etiam voce pluribus egimus in dictis ad Romanum Martyrologium Notationibus⁷, ut non opus sit hic eadem repetere. Dicta etiam ab antiquis ecclesiae reperitur et titulus: de ejus vocis ratione suo loco opportunius ac pluribus dissreremus. Templo quoque saepius idem locus dictus est; nequam vero a majoribus delubrum, vel sanum: ticeat his vocibus recentiores nonnulli, certe quidem improprie, ne dicam improbe, usi sint, quippe quae magis Gentilium templis convenient: nam et patres nostros ab iis abstinuisse, certissimum est.

130. Ceterum illud non omittimus dicere: quod si quando vehemens adeo persecutio esset oborta, ut Christiani publicis impedit, edicis omnino excluderentur ab ecclesiis atque conventibus; nihilominus ea parvi facientes, quoque opportunum esset, ad synaxes in unum convenire non pretermittebant. Testatur id in primis Dionysius⁸ Alexandrinus episcopus, haec ad Germanum scribens, postquam de edicto Valeriani conventus inhibentis meminit: « Attamen nos, iuvante Deo, non a conventu consueto inter nos celebrando abstinuimus: quin ipse quidem quosdam in civitate fratres, perinde ac si simul cum illis versatus essem, ad conventus per studiose agendos impuli. » Idem ad Hieracem⁹ dum exul esset, haec scribit: « Cum ab omnibus persecutione exagitati essemus, et morte muletali, festum letis animis celebravimus; et singula loca ad singula afflictionum genera nobis praestituta, ut ager

silvestris, solitudo deserta, navis fluctibus jactata, diversorum publicum, et horridus carcer, opportuna videbantur, in quibus celebres conventus maximo cum gudio ageremus. » In carcerebus, (utcumque licet) sacras a fidelibus haberi synaxes, et offerri sacrificium consuevit, testis est Cyprianus¹⁰; sed magis id significant ipsa sanctorum Martyrum Acta, ac presertim illa fidelissima, quae Preconsularia¹¹ dicta, a publicis notariis sunt excepta, de quibus agemus suis locis. Certe quidem et ad conventus publicos celebrandos cryptae arenariae, persecutionis tempore, Romae presertim, ubi in arena fossili subterranei complures latent per ampli recessus, facultatem suppeditabant, ticeat cum vehemens urgeret persecutio, ab his quoque excluderentur, ut testantur litterae¹² Cornelii papae ad Lupicinum episcopum Viennensem, cum ait: « Publice, neque in cryptis notioribus, missas agere Christianis licet. » His igitur de ecclesiis Christianorum et publicis conventibus ex antiquitatis adytis reseratis, jam ad ceteras institutiones ecclesiasticas ab eodem Paulo in eadem epistola scriptas redeamus.

131. *Sacra primum mensa, deinde communis.*
— Perseverabat adhuc in ecclesia laudatissimae rei usus, ut (quod Christus ultima cena fecerat, ac in sui memoriam ut facerent, suos monuerat) Christiani convenientes simul in ecclesia, una coenarent, simulque sacrissimam perciperent Eucharistiam: quod tamen cum Corinthii, non ut decebat, explerent, Paulus jure redarguit, dicens¹³: « Convenientibus vobis in unum, jam non est Dominicam coenam manducare. Unusquisque enim suam coenam presumit ad manducandum: et alius quidem esurit, alius autem ebrius est, etc. » Quoniam (ut dictum est) ultraque simul mensa jungebatur, communis et sacra; quid in unaquaque praestare deberent, admonuit. In illa priori nimirum, ut communitas servaretur, seque invicem expectarent, unaque discumberent, essetque frugalis. Domi enim potius ut comedant, persuadet, qui non mutuae charitatis, cuius intuitu res instituta esset, sed ingluviei causie convenienter. De sacra vero mensa, quod a communione esset distincta, non perfundorie et absque animi consideratione eam esse adeundam, utpote quod maximum omnium damnum incurrat qui indigne eo cibo vescatur; sed magna sollicitudine latebras sua quenque conscientiae disquirere debere, divinum judicium interminatus, inculcat.

132. Porro quod ad utramque mensam spectat; etsi Christus communem premisit, inde vero sacram exhibuit: quod sic rerum ordo ferebat, ut legalia primum consummarentur, ac deinde quae novae legis essent, mensae apponenterent: Apostolorum tamen tempore primum quidem celebrari solitam sacram synaxim, inde communi omnes excipi mensa, Joannes Chrysostomus¹⁴ tradit his verbis: « Statis diebus mensas faciebant communes; et

¹ Martyrol. Rom. die 5 Augusti. — ² August. de Civit. Dei, lib. xxii, c. 8, et alios locis. — ³ Concil. Afric. c. 50. — ⁴ Aug. de Civit. Dei, lib. xxii, c. 10. — ⁵ Concil. Gangren. c. 20. — ⁶ Psal. viii. Psal. cx. — ⁷ Die 23 Jun. — ⁸ Apud Eus. lib. vii, c. 10. — ⁹ Apud Eus. lib. vii, c. 17.

¹⁰ Cypr. ep. v. — ¹¹ Extant apud Sur. die 11 Feb. de quibus consule notata a nobis in Rom. Martyrol. — ¹² Habentur tom. 1. Bibl. sanctae. — ¹³ 1. Cor. xii. — ¹⁴ Chrys. in 1. Cor. xi. hom. 27. in pinc.

peracta synaxi, post sacramentorum communionem, imbant convivium, divitibus quidem cibos afferentibus, pauperibus autem, et qui nihil habebant, etiam vocatis, et omnibus communiter vescentibus. » Haec Chrysostomus. Verum de his diversam fuisse olim diversarum Ecclesiarum consuetudinem, superius dictum est, Corinthios autem inter cœnandum miscentes sara communibus (quod correxit Paulus) Eucharistiam sumere consuevisse, Augustinus¹ affirmat, testaturque communi consensu totius Ecclesie actum esse, ut non nisi jejuni fideles in ecclesia saerant sumerent Eucharistiam, quam et sacerdotes ipsi, jejuni cum essent, offerrent.

133. Sed enim illud etiam totius universalis Ecclesiae consensione factum est, ut non amplius sacris mensis communes commiserentur, sed inter se essent sicut mysterio, ita aliqua diversitate temporis distinctæ. Fluxit etiam inde consuetudo, ut eadem convivia (sicut Apostolorum temporibus agi vidimus) in ecclesia celebrari solerent; de qua Joannes Chrysostomus in sermone in dictum Pauli, « Oporlet hereses esse, » testatur his verbis: « Ab hac lege et consuetudine inolevit in ecclesiis consueludo quædam admirabilis. Fideles enim omnes in conventibus suis postquam audissent doctrinas, post precos, post sacramentorum communionem, soluta concione, non mox dominum condescendebant; sed divites et abundantiores alimenta et edulia domibus suis afferentes, pauperes vocabant, communesque faciebant mensas, communia prandia, communia convivia in ipsa ecclesia. Atque ita a communione mensæ et pietate loci undequaque ad charitatem accendebantur, non absque summa voluptate, utilitateque maxima. Pauperes enim tum fruebantur consolatione, qualis oblingebat: divites vero fructum benevolentæ et ab his quos pascebant, et a Deo, propter quem illos pascebant, assequebantur; sive tandem dominum redibant: multa hinc igitur eis proveniebant bona. » Haec Chrysostomus. Quando vero statutum fuerit ne id in ecclesia amplius ageatur, dicemus inferius.

134. Quo vero ordine, quoque ritu communes cœnae, multæ charitatis indices atque illices, a Christianis olim celebrari consuevissent, antiquorum auctorum salis multa suppetunt testimonia, ac in primis Tertulliani² sic dicentis: « Cœna nostra de nomine rationem sui ostendit: vocatur enim ἡγέτης, id quod est penes Gracos, dicitio. Quantisunque sumptibus constet, fuerum est pietatis nomine facere sumptum: siquidem inopes quoque refrigerio isto juvamus, non qua penes vos parasiti affectant, ad gloriam famulandæ libertatis sub auctoramento ventris inter contumelias saginandi, sed qua penes Denim major est contemplatio mediocrium. Si honesta causa est convivii, reliquum ordinem disciplinae de causa aestimare, quid sit de religionis officio. Nihil vilitatis, nihil immodestiae admittit. Non prius discubuntur, quam oratio ad Deum præguste-

tur. Editur quantum esrientes capiunt: bibitur quantum pudicis est utile. Ita saturantur, ut qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum sibi esse. Ita fabulantur, ut qui seiant Dominum audire. Post aquam manualem et lmnina, ut quisque de Scriptis sanctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo cancre; hinc probatur quomodo biberit. Aequa oratio convivium ditimit. Inde disceditur, non in catervas cœsiōnum, neque in classes discursationum, nec in eruptions lasciviarum, sed ad eamdem curam modestiae et pudicitiae; ut qui non tam cœnam coenaverint, quam disciplinam. Haec coilio Christianorum. » Ilucusque Tertullianus de publicis conviviis Christianorum; quæ cum causa pauperum parari solerent, ut egestate pressi exhilararentur aliquando, magna siebant impensa.

135. Cætera vero, quæ inter illos tantum qui arctioris vita genus excoherent, certis anni temporibus exercabantur convivia, erant omnino frugalissima, verum in reliquo multa habebant eum illis communia. Quod si credimus Hieronymo¹ affirmanti Philonem sub nomine Esenorum de Christianis Ecclesiae Alexandrinæ esse locutum, de qua controversia fuisus suo loco agemus: qualia esse solerent dicta convivia, perbellè descripsit. Equidem in mensis a Dei laudibus auspicari convivium, et eis vaniloquia non admiscere, ex Judæorum traditione fluxisse, certum est: nam et Aristæas haec ait²: « Etenim ut a mensis poeulisque incipiamus, recte jussit tum Deum laudare, eum mensæ accumbinus; in qua ne aliquid quidem ad confabulandum concessit, quod divini numinis memoriam abjeceret. » Sed andiamus Philonem sic illorum plenus convivia describente: « Ubi vero convenere candidati et laeti, ait, cum summa gravitate ad signum datum a quopiam ephemera (sic hujusmodi ministros nominant) priusquam discubant, stantes una serie decenti, sublatisque in cœlum manibus atque oculis, his quoniam didicerunt cœlestia, illis utpote incorrupcis a moneribus et a questu illicito, precautur ut placeat Deo id convivium. Absolutis precibus, seniores discubunt, ac mox alii pro coiisque dignitate: nec enim seniores ex annis aestimant, sed quantumlibet grandevos habent pro pueris, si vero institutum hoc complexi sunt: honorem vero seneclutis tribunt his qui exercuerunt se a juventute in hac pulcherrima divinaque parte contemplativæ philosophiae. Adhibentur mensæ feminæ quoque, anus pleræque, sed virgines non cœctæ castitatis, sicut apud Gracos quedam sacrificulae; sed sponte continentes præ amore sapientiae, ejus studio per totam vitam contempserunt voluptatem corporis; nimis divinæ, non mortalis prolis cupidæ, quam sole Deo claræ animæ ex se ipsis pariunt, excipientes pro semine intelligibiles Patris radios, ut decreta sapientiae contemplando percipere valeant. Discubitus ita distribuitur, ut seorsum viri dextrum latus,

¹ Aug. ad Jan. epist. xviii. — ² Tert. Apolog. cap. 30.

¹ Hier. de Script. Eccles. — ² Aristæas lib. de LXXII. Interpr.

seorsum feminæ sinistrum teneant. Qnod si quis suspicatur lecternia etsi non sumptuosa, certe mollescula parari hominibus ingenuis et philosophiae deditis: sciat esse leges rudes ex vili contexta materia, videlicet ex papyro indigena, sic humi aggestas, ut eminendo fulciat cubitus. » Et paulo post:

136. « Cæterum in hoc sacro convivio nemo (ut dixi) servus adest; ministrant ingenui, et sponte quicquid opus est faciunt, jussa non expectando, sed præveniendo alacritate voluntaria. Non enim quibuslibet ingenuis delegatur id officium, sed habitu delectu ex omni sodatitatis hujus juventute, ut quisque aliquod præclarum indolis ac virtutis specimen edidit: hi tanquam germani filii libenter et celeriter ministrant, haud secus ac parentibus publicis, hanc coniunctionem arctiore ducentes, quam sanguinis; quandoquidem recte sapientibus virtute nihil est antiquius. Discinelli autem, et promissis tuniciis accedunt ad ministrandum, ut absit omnis servilis species in hoc convivio. Seio quosdam his auditis risnos, duntaxat qui deflenda lamentisque digna faciunt. Vinum per illos dies non præbetur, sed aqua limpidissima, cæteris frigida, calida vero his qui inter seniores tractantur delicateius. Mensa pura est a cruentis dapibus: pro cibo panis apponitur, sal pro opsonio, pro condimento hyssopus in delicatorum gratiam: operantur enim ut sacerdotes sacris abstemiis, tota victus ratione castigata ad eamdem frugalitatem: nam vinum halent pro veneno afferente dementiam; opiparis autem opsoniis aiunt irritari concupiscentiam, bellum insaturabilem. Hæc sunt exordia convivii. Dicat quis: Quid tum posteaquam convivis ordine suo discubentibus adstiterunt ministri decenter parati ad obsequium? nullane sequitur compotatio? immo silentium majus quam antea; ita ut ne mutire quidem cuiquam licet, aut respirare vehementius.

137. « Proponit quispiam quætionem e sacris litteris, aut solvit ab alio propositam, nihil de solutione sollicitus: nec enim captat laudem argentiæ aut eloquentiæ; hoc tantum agit, ut rem diligentius perspiciat, tum perspectam non invideat minus perspicacibus, sed non minus discendi cupidis: atque ita immoratur doctrinæ, subinde inculcans imprimensque animis præclaras sententias: nam expeditam eloctionem et una serie continuum, auditorum mens non valens assequi, a tergo relinquitur, nec satis audita percipit. Totum vero auditorum attentum auscultat in uno eodemque habitu, intelligere se nutu vultuque indicans, probare vero hilaritate ac exorrectis frontibus, interdum et dubitare barrereque moto leniter capite, summoque dextro digito; nec minori allentione juniores, qui adstant, audiunt. Enarrationes autem saerarum literarum constant ex allegoriis: nam hi viri totam legem existimant habere animalis similitudinem, quod præcepta corpus referant, animam vero sententiae retrusiores sub velamine verborum abditæ,

in quibus rationalis anima egregie se ipsam contemplantur tanquam in speculo, sub his ipsis verbis miram sententiarum pulchritudinem conspiciens, et explicans e figurarum involueris, atque ita penitiorum intellectum in lucem producens, duntaxat apud eos qui per occasionem admoniti sciunt obscuram ex apertis colligere. Ubi vero præses visus est reu bene tractando satisfecisse auditorum desiderio, plausus propatam editur ab omnibus. Tum ille assurgens, hymnum in laudem Dei primus canit, aut recens a se compositum, aut desumptum ab aliquo vatum veterum: extant enim hujus generis carmina prisca versu triquetro, et hymni cum suis accentibus inter sacra canendi ante altaria, vel astantibus, vel a choreas ducentibus moderatas variis flexibus atque reflexibus. Præsulem mox imitantur cæteri decenti ordine, omnibus intente quieteque auscultantibus, præterquam in fine hymni, extremaque clausula: tum enim universi vocem exollunt sine sexus discrimine.

138. « Absolutis hymnis singulorum, juniores paulo ante dictam mensam afferunt, in qua rite cibis ille sacratissimus, panis fermentatus cum sale apponitur et hyssopo, ob reverentiam mensæ dedicate in templi vestibulo: nam et in ea solent apponi panes cum sale absque condimento alio, sed panes non fermentati, sal sine ulla mixtura: convenit enim sacris pura simplicitas, egregium divini cultus præmium, ut potiores privilegium habeant. Cœnam vero sequitur sacrum pævigilium his ritibus. Ubi omnes consurrexere, duo chori sunt in medio coenaculo, alter virorum, alter feminarum: euque suis incensor præficitur honore præstans, et canendi peritia. Deinde cantant hymnos in laudem Dei compositos variis meliorum carminumque generibus, nunc uno ore, nunc alternis, non sine decoris et religiosis gestibus et accentibus; modo stantes, modo prorsum retrorsumve gradum moventes, utcumque res postulat. Deinde postquam interque chorus explevit se his deliciis, velut amore divino ebrii, unum chororum faciunt promissum ad imitationem illius olim instituti in Rubri sinus littore post mirandum prodigium. » Ille Philo. Haud valde dissimilis ab hac cœna est illa, quam proponit Pædagogus christianus, et ipse patria Alexandrinus, Clemens¹, inquam; qui vult cœnam debere esse expeditam et tenuem, ad vigilias aptam, carnium et vini prorsus experitem; non tamen ea damnans, si quis his sobrie ulatur. De iisdem Christianorum conviviis rursum Minutius Felix² hæc breviter habet: « Convivia non tantum pudica colimus, sed et sobria: nec enim indulgens epulis, aut convivium meroducimus, sed gravitate hilaritatem temperamus. » Cæterum scriptum a Philone convivium sacris videtur admixtum, quale illud Pauli ad Corinthios: non enim expressius licuit externo homini secreta nostra mysteria prosequi.

¹ Clem. Alex. Pædag. lib. II. c. 12. et seq. — ² Minutius n. Octavio.

139. Triplici vero ex causa inter Christianos publica convivia celebrari solita, tradit Gregorius Nazianzenus¹, cum ait : « Non insuper ad sacrum aliqued epulum, vel natalitium, vel funebre, vel connubiale cum pluribus currens. » Ad haec enim et episcopum invitari solitum esse significat. Quod ad communia spectat, jam superius dictum est. Sed quod ad natalitium epulum attinet; sie die bantur agapes, que in natalitiis sanctorum martyrum in ecclesiis celebrari consueverant, de quibus Irec Theodoretus² : « At illos (deos scilicet gentium) Deus cassos gloria vanosque reddidit, suis autem martyribus honorem illum dedit. Pro Pandis enim, et Diasis ac Dionysiis, hoc est, Jovis Liberique patris solemnitatibus Petro, Paulo, Thomae, Sergio, Marcello, Leontio, Antonino, Maurilio, aliisque sanctis martyribus solemnitates populari epulo peraguntur : proque illa veteri pompa, pro turpi obsecuitate atque impudentia, sunt modestæ, castæ, ac temperantia plena festivitates, non illæ quidem mero delibutæ, non comensationibus leves, non cachiunis solute, sed vivis canticis personantes, sacrisque sermonibus audiendis intentæ. » Sed haec ratione Faustus manichaens Christianorum agapes impugnat, quasi illi sacrificia paganorum vertissent in agapes : sed eum pluribus rediugnit Augustinus³.

140. *De funebri agape, et de agapibus in genere.*
— De funerali vero agape haec primum ab Origene⁴ scripta leguntur : « Sic itaque nos diem nativitatis celebramus, quia in perpetuo vivunt hi qui moriuntur : celebramus nimirum, religiosos cum sacerdotibus convocantes, fideles una cum clero invitantes, adhuc egenos, et pauperes, pupillos et viduas saturantes : ut fiat festivitas nostra in memoriam requiei defunctis animabus, quarum memoriam celebramus, nobis autem efficiatur in odorem suavitatis in conspectu aeterni Dei. » Haec Origenes. Ad hanc quippe consuetudinem alludit Chrysostomus, dum ait⁵ : « Cur post mortem tuorum pauperes vocas? cur presbyteros, ut pro eo velint orare, observas? Non ignoro te responsurum : Ut defunctus requiem adipiscatur, et propitium judicem inventiat. » Si in his cupis adhuc de Occidentalis Ecclesiae consuetudine perdoceri; Paulinus⁶ ad Aletium scribens de funere uxoris Russinæ, filiæ S. Pantæ, id egregie præstat, sic dicens : « Itaque patronos animalium nostrorum pauperes, qui tota Roma stipem meritant, multitudinem in aulam Apostoli congregasti. Pulchro equidem tanti operis tui spectaculo pascor. Videre enim mihi videor tota illa religiosa miserande plebis examina, illos pietatis divinae alumnos, tantis influere penitus agminibus in amplissimam gloriosi Petri basilicam, per illam venerabilem regiam caerulea enim fronte ridentem, ut tota et intra basilicam, et pro jannis atrii, et pro gradibus campi spatia coarentur. Video congregatos ita distinete per accubitus ordinari, et pro-

fluis omnes saturari cibis; ut ante oculos evangelice benedictionis ubertas, eorumque populi imago versetur, quos quinque panibus et duobus piscibus, panis ipse verus, et aquæ vivæ piscis Christus explevit : » et paulo post de iisdem :

141. « Quam letum Deo et sanctis angelis ejus de haec tua (ut dici solet) pera spectaculum sacer editor exhibebas? quanto ipsum Apostolum attollebas gaudio, cum totam ejus basilicam densis in opum cœtibus stipavisses : vel qua sub alto sui culminis mediis ampla laquearibus longum patet, et Apostolico eminus solio cornucans, ingredientium lumina stringit, et corda laetificat : vel qua sub eadem mole tectorum geminis utrinque porticibus latera diffundit : quave protento nitens atrio fusa vestibulo est, ubi cantharum ministra manibus et oribus nostris fluenta ructante fastigiat solidi ære tholus ornat. » Ac rursum post pauca : « Quam letum ergo tunc Deo et angelis pacis et cunctis Sanctorum spiritibus spectaculum tribuisti? primum de Apostoli veneratione, cuius fidem ac memoriam tam multiplicatam opulentiae devotione celebrasti, sacras nimirum hostias, casta libamina cum acceptissima ihsus commemoratione Deo deferens, deinde munificentia consequenti te ipsum in corde mundo ei spiritu humiliato acceptissimum sacrificium offerens Christo, in cuius tabernaculis veræ jubilationis hostias immolasti, reficiens et pascens eos qui benedictione numerosa laudis hostiam sacrificarent Deo. Quam bono tunc Urbs nostra tumultu fremebat, cum tu misericordia viscera reficiendis et operiendis pauperibus effundens, pallida esurientium corpora reformares, aridas sitientium fauces rigares, tremula algentium membra vestires, et omnium consona in Dei benedictionem ora reserares? » Hucusque de agape in funere exhiberi Romæ solita Paulinus. S. Hieronymus⁷ de his agens, illos tantum qui jaectantæ causa id facerent, reprehendens, haec ait : « Cum ad agapan vocaverint, præco conduceitur. »

142. Solitas esse quoque exhiberi agapes in dedicationibus ecclesiarum, salis demonstrant que Gregorius papa⁸, dedicaturus oratorium B. Mariæ, pro agrape parari mandat, sie ad Petrum subdileconum scribens : « Sed quia cellæ ipsius tenuitas exigit debere nos in ipsa diei festivitate concurtere; propterea volumus, ut ad celebrandam dedicationem dare debeas ad erogandum pauperibus in auro solidos decem, vini amphoras triginta, annonæ modios ducentos, olei oreas duas, verveces duodecim, gallinas centum : quæ tuis possint rationibus postmodum imputari. » Haec Gregorius.

143. Porro adversus ejusmodi agapes spernentes, haec statuerunt Patres in Gangrensi Concilio⁹, temporibus Constantini : « Si quis despicit eos, qui fideliter agapes, id est, convivia pauperibus exhibent, et propter honorem Dei convocant fratres, et nolue-

¹ Greg. Naz. de vita different. — ² Theod. Evan. verit. lib. viii. in fin. — ³ Aug. contra Faust. lib. xx. c. 4. et 20. — ⁴ Orig. in Job. lib. iii. — ⁵ Chrys. in Matth. hom. 32. — ⁶ Paulin. ep. xl.

⁷ Hier. ep. xxii. — ⁸ Greg. Regist. lib. 1. epist. xiv. — ⁹ Conc. Gangr. c. 11.

rint communicare hujusmodi vocationibus, parvi pendens quod geritur; anathema sit. » In Concilio autem Laodiceno¹ vetitum est, clericos ad agapen accedentes, parles tollere. Apud Clementem² vero hae leguntur: « Qui ad agapes, sive (ut Dominus nominavit) ad convivium instituerunt vocare presbyteram, quam norunt diaconi oppressam, eam frequenter vocent. Separetur autem in convivio quod pastori consuetum est dari: dico autem id quod ad primitias pertinet, veluti sacerdoti, etiam si convivio non adsit, in honorem Dei, qui ei sacerdotium commisit. Quantum autem unicuique seniorum datur, ejus duplum detur diaconis in honorem Christi: presbyteris vero, qui laborant in verbo doctrinae, duplex quoque separetur pars in gratiam Apostolorum Domini, cuius locum sustinent, tanquam consiliarii episcoporum, et Ecclesie corona: sunt hi senatus et consessus Ecclesiae. Si teclor sit, capiat unam partem, etc. » Sed quod ad presbyteram spectat, illam consuevit dici presbyteram, quae olim nupta viro, qui postea ad presbyteratum assumptus est, cælebs inde remansit, alias opportuniori loco pluribus diximus.

144. Qui igitur antiquus usus a temporibus Apostolorum de agape Christianorum viguit in Ecclesia, idem nonnullis in locis in hodiernum laudabiliter perseverat, mutatis nonnullis; ut (quod primum diximus) ne illæ simul cum tremendo ac sacrosancto sacrificio miscerentur; deinde (quod postea est emendatum) ne in ecclesia celebrarentur. Ambrosio enim in primis id displicuisse, Augustinus³ testatur: Paulinus⁴ quoque nec ipse probavit, toleravit tamen: unde ait:

Verum utinam sacris agerent haec gaudia votis:
Nec sua lumen miscerent gaudia sanctis.

Displieuit id etiam Patribus Ecclesie Orientalis. Prohibuit enim hoc omniuno Concilium Laodicenum⁵, quod cavit his verbis: « Non oportet in basilicis seu ecclesiis agapen facere, et intus manducare, vel acubitus sternere. » Statuit id similiter Concilium Carthaginense⁶. Concessit tamen Gregorius Anglis recens ad fidem conversis, ut in tabernaculis juxta ecclesiam positis, ejusmodi convivia celebrarent, sic ad Mellitum rescribens⁷: « Qui boves solent in sacrificio dæmonum multos occidere, debet his etiam hac de re aliqua solemnitas immutari: ut die dedicationis, vel natalitio sanctorum martyrum, quorum illæ reliquiae ponuntur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias, quæ ex fanis communatae sunt, de ramis arborum faciant, et religiosis conviviis solemnitatem celebrent, etc. » At de agape satis.

145. Cum igitur Paulus apostolus Corinthios redarguisset, quod tam ea que ad communem, quam quæ ad sacram cœnam essent statuta, negligerent; et ad legitimam ritum observationem, quantum

liceret per epistolam, restituere conatus esset; quod res esset, quæ majori indigeret examine, longiori que opus esset admonitione; in adventu suo se omnia quæ ad ea nosset spectare, coram præstitutum pollicetur: « Cætera, inquietus¹, cum venero, disponam. » Quamvis vero ea fuerint, que Paulus circa sacrum Eucharistie ritum præsens Corinthios admonuerit; licet nec ab ipso, nec a Luca, qui Pauli Acta potissimum est prosecutus, scriptorum monumentis tradita reperiantur: tamen (quod nefas sit dicere ea penitus excidisse, quippe quæ de re tanta, adeoque illis necessaria ea esset instructio) illa ipsa fuisse, quæ sine scriptis ex traditione apostolica universa in posterum Ecclesia observavit, pari consensione Patres omnes affirmant, et inter eos Augustinus², dum dicit: « Cum vero ait Apostolus, de hoc sacramento loquens: Propter quod, fratres, cum convenitis, etc. statim subtexuit: Cætera autem, cum venero, ordinabo. Unde intelligi datur, quia multum erat, ut in epistola totum illum agendi ordinem insinuaret, quem per universum orbem servat Ecclesia, ab ipso ordinatum esse, quod nulla modum diversitate variatur. » Et alibi³ (digna quidem quæ sape dicta tanti viri repetatur sententia) « Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum, rectissime creditur. »

146. At agamus ex instituto de singulis. Ut in primis in hoc admirabili sacrificio vinum aqua mixtum in casice offeratur, quod universa semper observavit Ecclesia, licet de hoc nullum expressum in divinis Scripturis appareat testimonium, tamen non tam ex traditione apostolica, quam Dominicana, Catholica Ecclesia in universo christiano orbe servans (ut Cyprianus⁴ testatur) eam sibi vindicat auctoritatem. Ut item a jejuniis offeratur atque sumatur, non aliunde certe quam ex apostolica traditione universa Ecclesia admonita custodivit. Hinc Augustinus⁵ cum haec pluribus demonstrasset, subiit haec verba: « Numquid tamen propterea catumniandum est universæ Ecclesiae, quod a jejuniis semper accipitur? Et hoc enim placuit Spiritui sancto, ut in honorem tanti sacramento in os christiani prius Dominicum corpus intraret, quam ceteri cibi: nam ideo per universum orbem mos iste servatur; neque enim quia post cibos dedit Dominus, propterea pransi vel cœnati fratres ad illud sacramentum accipiendum convenire debent, aut sicut faciebant quos Apostolus arguit et emendat, mensis suis ista misere. » Haec Augustinus. Moris etiam fuisse Eucharistiam a jejuniis sumi, Tertullianus⁶, Cyprianus⁷, aliisque antiquiores testantur. Sed haec alias superius. Rursum offerendam esse pro vivis atque etiam defunctis, ex apostolica traditione provenire demonstratum est superius ex auctoritate Patrum: itemque in azymis potius quam in fermentato esse

¹ Conc. Laod. c. 27. — ² Clem. Constit. lib. II. c. 32. — ³ Aug. Conf. lib. VI. c. 2. — ⁴ Paulin. in Nat. 9. sancti Felicis. — ⁵ Concil. Laod. c. 28. — ⁶ Concil. Carthag. III. c. 50. — ⁷ Gregor. lib. IX. epist. LXII.

¹ I. Cor. XI. — ² August. epist. CXVIII. — ³ August. de bapt. contra Donat. lib. IV. c. ult. sup. I. II. c. 7. et epist. CXVIII. ad Lin. — ⁴ Cyp. epist. LXII. ad Cecil. — ⁵ Aug. ep. CXVIII. — ⁶ Tertull. lib. II. ad uxor. — ⁷ Cyp. epist. LXII.

conficiendam, Epiphanius testimonio ab ecclesiastica traditione dimanare, jam diximus. Insuper quænam esse deberet probatio illa, quam ante sumptionem Eucharistiae præmittendam esse insinuat Apostolus, exomologes in nimisrum esse debere, ipsam videlicet accuratam peccatorum confessionem, Patrum assertionebus demonstravimus.

447. *De oblatione panis et vini, et participatione Eucharistie.* — Sed ut antiquum ritum in conficienda, offerenda, ac in populum distribuenda sacra Eucharistia, ordine repetamus: Populus panem et vinum in ecclesia offerebat, sed non ad altare: id enim munus erat diaconorum. De his Augustinus¹: « Oblationes, quæ in altario consecrarentur, offerte. Ernoscere debet homo idoneus, si de aliena oblatione communicaverit. » Quæ autem a populo offerebantur oblationes, non continuo ab offerente in ecclesiam inferebantur, sed foris in loco huic ministerio adscripto ponebantur; ut disquiriri antea posset, an illæ dignæ essent que Domino offerrentur: non enim omnium recipiebantur oblationes, sed ejus tantum qui primum catholice esset communionis, et vitae integritate polleret. Locum ipsum, in quem oblationes inferrentur, ut inde postea ad altare exportarentur, gazophylacium, ac etiam secretarium, Possidonius² nominat. His igitur per diaconum sacerdoti Deo offerendis ad altare portatis, præmissis precibus, aliisque ritibus, qui in antiquis liturgiis descripti habentur; ipse sacerdos Christi personam gerens præscriptis verbis, quæ Apostolus³ benedictionem appellat haec ipsa prima quam ad Corinthios scribit epistola, dicens: « Cœfū benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? » sacrificium conficit, de cuius veritate jam satis antea dictum est.

448. Prolatis igitur his, quæ ad consecrationem spectant, verbis, sacerdos in altum elevat sacrificium. Unde de his agens Anastasius⁴: « Postquam ait, sacrificium tremendum illud sanctificavit, panem vite sustollit, eumque omnibus ostendit. » Sie itaque oblatio sacrosancto illo ac per omnia admirando sacrificio sacerdos prius, ac mox deinde cuncti fideles participant atque communicant, secundum illud ejusdem Apostoli ibidem addentis: « Panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? » de qua participatione hæc egregie Augustinus⁵: « Quando manducatur, reficit, sed non deficit: non ergo timeamus, fratres, manducare istum panem, ne forte finiamus illum, et postea quod manducemus, non inveniamus. Manducetur Christus: vivit manducatus, qui surrexit occisus. Nec quando manducamus, partes de illo facimus. Et quidem in sacramento sic fit; et norunt fideles, quoniam admodum manduent carnem Christi: unusquisque accipit partem suam: unde et ipsa gratia partes vocantur: per partes manducatur, et manet integer totus: per partes manducatur in sacramento, et ma-

¹ Aug. de temp. ser. 215. — ² Possid. in Vil. Aug. c. 24. — ³ I. Cor. x. — ⁴ Anst. Sinait. de sacra synaxi. — ⁵ Aug. de ver. Evang. et apud Bed. in l. ad Cor. x.

net integer totus in caelo, manet integer totus in corde tuo. » Sumpturis sacram Eucharistiam tabellæ quædam apponabantur velut mensulæ, sicut hodie linteamina. De his tabellis Joannes Chrysostomus¹ meminit, sic dicens: « Nonne vides ministrum sponsa mensam circumlinientem, et expurgantem dominum, et tabellas ponentem? hoc post preces efficiunt per præconis vocem, etc. » Has quoque intelligit Athanasius², cum de facinoribus Arianorum agens, hæc ait: « Subsellia, thronum, mensam ligneam, tabulas ecclesiæ, et cætera quæ poterant, foras elata combusserunt. »

449. Insuper postquam illa, tanquam voce præconis, acclamata essent verba: « Sancta sanctis, » sacerdos sacram Eucharistiam impariens, quid daret contestabatur, dicens: « Corpus Christi. » Et accipiens, id ipsum verum esse profitebatur, dicens: « Amen. » Sed quid hoc, Amen? Audi Ambrosium³: « Dicit tibi sacerdos: Corpus Christi; et tu dieis: Amen: hoc est, Verum. Quod confitetur ligna, teneat affectus. » Vetus plane erat ejusmodi traditio in Ecclesia tam in Occidente, quam in Oriente. Ad hanc plane alludit Tertullianus in libro de spectaculis, cum ait: « Ex ore, quo Amen protuleris, gladiatori testimonium reddere. » Et Cornelius papa⁴ ad Fabium Antiochenum de Novatiano: « Pro Amen, quod dicere debuerat, » accipiens Eucharistiam scilicet, « hoc dixit: Non deinceps ad Cornelium reverlar. » De consuetudine vero Orientalis Ecclesiæ fidem facit Cyrus, de quo modo dicemus. Hæc quoque omnia in antiquis liturgiis, et penes veteres scriptores ecclesiasticos⁵ scripta habentur. Dabat sacerdos in manus ejusque sacram Eucharistiam, quam sic ille summa cum reverentia ori admovebat. Suppetunt de ea re quamplurima⁶ testimonia sanctorum Patrum: sed ne longiores in iis recensendis videamur, Cyrilli Hierosolymitani afferre hic sententiam, satis esse existimamus: ea est hujusmodi:

450. « Accedens ad communionem, non expansionis manuum volis accede, neque disjunctis digitis: sed sinistram veluti sedem quamdam subjicias dextræ, quæ tantum Regem susceptura est; et concava manu suscipe corpus Christi, dicens: Amen. Sanctificalis ergo oculis tam sancti corporis contactu, communica: cave ne quid excidat tibi. » Ejusmodi consuetudinem in Ecclesia Orientali diutius perduisse constat: siquidem Maximus, egregius propugnator catholice veritatis adversus Monothelitas, qui clarnuit circa annum Domini sexcentesimum quinquagesimum, cum de his agit, hæc ait: « Omnes viri, qui communicare desiderant, prius lavent manus suas; ut mente pura, et nitida conscientia, Christi sacramenta suscipiant. Similiter et mulieres nitida exhibeant linteamina, ubi corpus Christi ac-

¹ Joan. Chr. hom. 61, ad pop. Antioch. — ² Athanas. ep. ad solitar. — ³ Ambros. de Sacram. lib. iv. c. 5, in fin. — ⁴ Apud Euseb. lib. vi. c. 33. — ⁵ Tert. lib. de idol. cap. 7. Cypr. lib. de laps. Orig. in Evod. ho. 13. Euseb. Inst. lib. vi. c. 33. Chrys. ad pop. Antioch. homil. 61. et alii plures. — ⁶ Cyrill. in Mystagog. v.

cipient pura mente, et munda conscientia. » Viris tantum nuda manu sumere concessum, feminis vero nonnisi lnteamine quod diebatur Dominicale, notavimus in Romano Martyrologio a Plantino typis edito. Sed et in sexta Synodo, quae celebrata est anno Domini sexcentesimo octogesimo primo, haec statuta leguntur: « Antequam fiat communio, Eucharistiam accepturus, manus in crucis formam figurans, sic accedat, et gratiae communionem accipiat. Eos enim qui ex auro vel ex alia materia quedam loco manus receptacula efficiunt ad divini moneris susceptio- nem, minime admittimus, ut qui inanimatam subiectaque materiam Dei imagini praeferant. Si quis autem deprehensus fuerit immaculatam communionem eis imparciens qui hujusmodi receptacula affe- runt; et ipse segregetur, et is qui affert. » Haec Synodus¹, seu potius appendix addita. Sed et de his saepe inferius.

151. Sed et illud circa nsum sacre Eucharistiae introductum fuit, cum minus licet ad sacras synaxes tempore persecutionis Christianos inimum saepe coire: ut qui quotidie de vita periclitarentur, quotidie sumerent, secundum quod ait Cyprianus² scribens ad Tiharitanos: « Considerantes se quotidie calicem sanguinis Christi bibere, ut possent et ipsi propter Christum sanguinem fundere; » concessum fuit, ut cum in ecclesia, vel aliis in locis abditis sacrae peragerentur missæ, qui ad eas conveniebant fideles, non tantum de ea quæ oblata erat sacrissima Eucharistia communicarent, sed et ex eadem particulas a sacerdote acceptas domum ferendas sumerent; quas reverenter asservatas, singulis diebus summo mane jejuni participarent. Sunt de ejusmodi consuetudine complura antiquorum Patrum testimonia: nam id Tertullianus³ in primis his monstrat verbis: « Non sciet marilus quid secreto, » domi seclieet, « ante omnem cibum gustes, et si seiverit, panem non illum credit esse, qui dicitur. » Eucharistiam, quod in partes divisa esset, bucellas alibi idem auctor⁴ nominat; sed Augustinus et alii, particulas, ut apul nos frequentiori usu retentum est. Sed haec evidentius Cypriamus demonstrat, cum haec ait in libro quem de Lapsis inscripsit: « Cum quædam arcam suam, in qua Domini Sanctum fuit, manibus indignis tentasset aperire; igne inde surgente, deterriti est, ne andreret attingere; » et alibi⁵: « Qui festinans ad spectaculum, dimissus et adhuc gerens secum (ut assolet) Eucharistiam, etc. » Gregorius Nazianzenus⁶ de sua sorore Gorgonia testatur eam apul se in cubiculo saeram Eucharistiam asservatam super altari habere solitam: qua venerata, velenenti morbo, quo ægrotabat, dicit esse sanata.

152. Testatur id ipsum Basilius scribens ad Caesariam Patriciam; quam epistolam non tantum recentiores e græco nuper translatam citant, sed et

Anastasius Nicænus¹ episcopus, licet non ad Caesariam, sed Caesarium Patricium legat: sunt haec ejus verba: « Necessæ autem habere aliquem, si non adsit sacerdos, communionem propria manu sumere, minime esse grave, est supervacaneum ostendere, propterea quod longa consuetudo etiam per res ipsas probatur. Omnes enim qui sunt in desertis monachii, ubi non est sacerdos, illi habentes communionem, ex se ipsis eam sumunt; » eam videlicet, quam secum dominum tollissent; unde et subdit: « Alexandria autem et in Aegypto unusquisque ex laicis, qui illi degunt, maxima ex parte habent communionem domini sue. Nam cum sacerdos semel conficerit hostiam et dederit; eam accipiens et communicans, tanquam a sacerdote sumptam partipare se debet credere. Etenim in ecclesia sacerdos tradit particulam, et cum omni potestate ac liberate eam tenet qui accipit, et sic sua manu ad os eam adducit. Idem est ergo potestate, sive quispiam unam particulam accepit a sacerdote, sive nullas simul. » Haec ex Basilio Anastasius. At haec non tantum in Orientali Ecclesia, sed et in Occidentali iisdem Basili temporibus in usu erant: quod plane demonstrat S. Hieronymus² in Apologia adversus Jovinianum verbis illis: « Quod in ecclesia non licet, nec domi licet, » et S. Augustinus agens de oratione, ait: « Accepto corpore Domini et reservato, intrumque salvum est, et participatio sacrificii, et executio officii. » Perseverasse videtur ejusmodi consuetudo saltem usque ad Hormisdæ papæ tempora, quando in Synodo Caesaraugustana in Hispania abrogata cognoscitur, dum haec in ea³ statuta leguntur: « Eucharistiae gratiæ si quis probatur acceptam non consumpsisse in ecclesia, anathema sit in perpetuum. » In Orientali vero Ecclesia etiam post dicta tempora adhuc eam consuetudinem viguisse, plura exempla declarant, quæ in Prato spirituali descripti habentur: sed brevitatis causa ea hic referre prætermittimus.

153. In ilinere etiam secum Eucharistiam ferre, aliquando concessum fuisse, ea quæ S. Ambrosius⁴ scribit de Satyro fratre, manifeste significant. Si enim id permissum ait catechomeno, quomodo non penitus christiano? Testatur id ipsum Gregorius⁵ de Maximiano episcopo Syracusæ et ejus sociis mare Hadriaticum navigantibus. Eandem consuetudinem alieni viguisse etiam temporibus Alexandri papæ III, Acta S. Laurentii⁶ episcopi Dublinensis testantur, in quibus haec leguntur: « Quatuor sacerdotes cum magna turba hominum transire comperrint, qui Eucharistiam (scilicet tunc moris erat pluribus) secum pro tuto viatico ac seculo duce itineris publice deferebant. » At non putet quis tepusse apud majores nostros erga sacram Eucharistiam venerationem et cultum, quod prædicta concederent, quæ nostris temporibus penitus incon-

¹ Sexta Syn. can. 111. — ² Cypr. epist. LVI. — ³ Tertul. ad ux. lib. II. c. 3. — ⁴ Tertul. lib. de monog. c. 11. — ⁵ Cypr. lib. de spect. — ⁶ Gregor. Naz. orat. in funere Gorgonie.

¹ Anastas. lib. quæst. tom. IV. Biblioth. sanct. — ² Hier. ep. L. — ³ Concil. Caesaraug. c. 3. tom. IV. Rom. edit. — ⁴ Amb. orat. in fun. frat. — ⁵ Gregor. dial. lib. III. c. 36. — ⁶ In Vit. S. Laurentii. Episc. c. 8. apud Sur. tom. VI. die 14 Novembr.

cessa noscuntur. Imo quia major penes cunctos fides vigebat, animisque propensioribus in eamdem erant affecti, hæc in hunc modum fieri permittebantur. Quanti enim putas fecisse sanctissimam Eucharistiam majores nostros, qui, ob eam videlicet causam; quod ex pane vinoque conticeretur, easdem species, quantumlibet communes, in honore habebant? Ad hoc enim spectat illud Tertulliani¹, quo ait de antiqua consuetudine: « Calicis, aut panis, etiam nostri, aliquid decuti in terram, anxie patimur. »

154. Ex his igitur de antiquis Ecclesiae moribus reseratis, illud in primis necessario infertur atque deducitur, semper in Ecclesia asservandi sacram Eucharistiam sive in loco sacro, sive in privatis dominibus, ad illorum usum qui accepissent, consuetudinem viguisse. Cur, queso, quod domini licet, in ecclesia non licet? Sed nec de ecclesiis desunt exempla. Non enim nisi de asservata in ecclesia Eucharistia Donatistæ execrandum seclus illud, quod paucis scribit Optatus², impudentissime admisserunt: « Jusserunt, inquit, Eucharistiam canibus fundi, non sine signo divini judicij: nam iidem canes acoensi rabie, ipsos homines suos, quasi latrones, sancti corporis reos, dente vindice, tanquam ignotos et inimicos laniaverunt. Ampullam quoque chrismatis, etc. » Est distichon³ illud Paulini superius jam citatum, positum a dextra parte apsidis ecclesiae S. Felicis, ubi asservari solita esset Eucharistia:

Hic locus est veneranda penus, qua conditor, et qua
Pronitur alma sacri pompa ministerii.

Itemque est de his canon Concilii Turonensis⁴ in hæc verba rem aliter disponentis, nimisrum, ut non in armario, sed in altari Eucharistia asservetur, dicens: « Ut corpus Domini in altari, non in armario, vel (ut aliter legitur) imaginario ordine, sed sub cruce titulo componatur. » In altari item intra columbam auream reponi solitam Eucharistiam, legitur in Actis S. Basillii, quæ Amphiliochii nomine inscripta habentur. Ad idem officium positas super altaria columbas aureas, et alias argenteas super baptisteria suspensas, Severus impius hereticus sustinet, ut questi sunt clerici et monachi Antiocheni libello supplici, quem quintæ Synodo obtulerunt. Redarguit Cyrillus Alexandrinus errorem tunc primum emergentem illorum, qui putarent Eucharistiam non servandam in sequenti diem, sic⁵ scribens ad Calosyrium episcopum Arseniotem: « Porro alios etiam esse audio, qui mysticam benedictionem nihil ad sanctificationem proficere dicant, si quid ex ea fiat reliqui in aliuni diem. Insanunt vero qui haec asservant: neque enim alteratur Christus, neque sanctum ejus corpus immutatur, sed benedictionis vis et facultas et vivificans gratia perpetuo in ipso existit. » Haec Cyrillus.

¹ Tertul. de coron. mil. c. 3. — ² Optat. contra Parm. lib. II. — ³ Paul. ad Sever. epist. XIV. — ⁴ Concil. Turon. II. can. 3. — ⁵ Extat edita Culonae apud Calenum anno Domini 1573, una cum tractatu ipsius adversus Anthropomorphi.

155. *De communione sub una specie.* — Sed ex his adhuc illud certum exploratumque redditur: quod etsi fideles sacrificii tempore olim in ecclesia sub ultraque specie panis et vini sacratissimam Eucharistiam sumerent; tamen cum vel privatim in suis dominibus (ut vidimus) illam acciperent, vel aliter in ecclesia extra sacrificii tempus, sub una tantum specie, nempe panis, ut asservata erat (aliter enim nunquam reposita alicubi reperitur) sumere consueverant. Qua vero ratione in Ecclesia Catholica usu receptum sit, ut etiam in ecclesia, cum divina sacrificia peraguntur, nonnisi sacerdos offerens sub ultraque specie communicet, caeteri autem sub una tantum, nempe panis, suo loco dicemus uberioris. Multa adhuc alia, quæ ad ritus offerendi vel ministrandi pertinent, dicenda essent ex antiquis ac plane apostolicis liturgiis; sed cum illæ a plerisque collecta præ manibus habeantur, aliquique eodem argumento commentarios ediderint, libenter abstinemus, ne ab instituto longius evagemur.

156. *Frequens usus sumendi Eucharistiam in Ecclesia Occidentali, secus in Ecclesia Orientali.* — Altamen quod ad frequenter ejus usum pertinet: dicere non praetermittimus, ex institutione apostolica frequenter usum esse in Ecclesia commendatum. Fidem facit ejus rei Ignatius¹, qui iisdem cum Apostolis temporibus (prout sepius antea diximus) vixit: nam ad Ephesios scribens, hæc monet: « Date ita que operam ut crebrus congregamini ad Eucharistiam et gloriam Dei; » et inferioris: « Omnes nominatim congregamini mente indivisa, frangentes panem unum, quod pharmaceum immortalitatis est, mortis antidotum, vitamque in Deo concilians per Jesum Christum, medicamentum purgans vitia, et omnia pellens mala. » Itæ Ignatius; sed quod dicit: « Mente indivisa frangentes panem unum; » haud dubium, id ipsum fieri debere admonet, quod ipso initio nascentis Ecclesie, mox post missum divinitus Spiritum sanctum, fideles facere consueverant: de quibus Lucas²: « Erant, inquit, perseverantes in doctrina Apostolorum, et communicatione fractionis panis; » ac rursum paulo post: « Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domos panem, sumebant eibum cum exultatione, et simplicitate cordis, collaudantes Deum. » Sic igitur majorum admonitos consuetudine posteros fideles conatos esse quotidie sumere Eucharistiam, Patres tam latini quam græci facile demonstrarunt. Cyprianus enim hac in oratione Dominica: « Hunc quotidie dari panem nobis postulamus; ne, qui in Christo sumus, et Eucharistiam quotidie in eibum salutis accipimus, intercedente aliquo graviore deticto, dum abstenti et non communicantes a cœlesti pane prohibemur, a Christicorpore separaremur; » quod ne facere praetermitterent Christiani, cum non esset liberum quotidie ad ecclesiam convenire (ut nuper dictum est), particulas dominum portandi atque sumendi, absque

¹ Ignat. epist. XIV. — ² Act. II.

dubio licentiam obtinuisse ex institutione apostolica, maiores tradiderunt; quis enim absque Apostolorum exemplo haec facere præsumpsisset? quare Petrum Romæ haec docuisse, facile persuademur. Romæ enim antiquam servatam esse consuetudinem, ut fideles quotidie sacratissimam sumerent Eucharistiam, Hieronymus sape testatur, ut cum dicit¹: « Scio Romæ hanc esse consuetudinem, ut fideles semper Christi corporis accipiant: quod non reprehendo, nec probo. » Haec idecirco ille, quod (ut mox subdit) nec qui se nocte admiscueret uxori, a sumenda Eucharistia temperaret. Idem ad Lucinium²: « De Eucharistia, an accipienda quotidie, quod Romanæ Ecclesiæ et Hispaniæ observare perhibetur, etc. »

157. In Orientali vero Ecclesia non eamdem vixisse consuetudinem, ut quotidie fideles communicearent, Ambrosius³ et Augustinus⁴ testantur. Ille enim sic ait: « Si quotidianus est panis, cur post annum illum sunnis, quemadmodum Graeci in Oriente facere consueverunt? Accipe quotidie, quod quotidie tibi propositum: sic vive, ut quotidie merearis accipere. Qui non meretur quotidie accipere, non meretur post annum accipere. » Augustinus vero: « De sacramento, inquit, corporis Domini, ut illi non moveant questionem, qui plurimi in Orientalibus paribus non quotidie cœna Dominicæ communiceant, cum iste panis quotidianus datus sit. » Vetus est questio haec: « De qua, inquit Hieronymus⁵, scripsit quidem et Hippolytus vir discretissimus, et carptim diversi scriptores e variis auctoribus edidere. Sed ego illud te breviter admonendum puto; traditiones ecclesiasticas, præsertim quæ fidei non ostieunt, ita observandas, ut a majoribus traditæ sunt; nec aliorum consuetudinem, aliorum contrario more subverti. » Haec Hieronymus: eadem et Augustinus⁶, atque Chrysostomus⁷, qui haec de Graecorum moribus: « Multi, ait, hujus sacrificii semel toto anno sunt participes, alti autem bis, alii vero sæpe, etc. » De his qui sæpe, haec Basilius in nuper citata epistola ad Cæsariam Patriciam habet: « Communicare singulis diebus, et sanctum Christi corpus percipere, præclarum est et utile: cum ipse aperte dicat: Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Quis igitur ambigat vitam assidue participare, nihil aliud esse quam nullifariam vivere? Nos autem qualer in singulas hebdomadas divina sacramenta participamus, Dominica die, quartæ feria, in paraseeve, et in sabbato, et aliis diebus, si quando Dominica memoria, vel Sancti alicuius fuerit. » Haec Basilius.

158. Caeterum abusionem fuisse potius quam laudabilem consuetudinem, in annum Eucharistiae participationem differre, satis docet idem Joannes Chrysostomus⁸, dum acerrime invehitur in illos qui ex consuetudine certis diebus, nimirum Epiphani-

rum die, Quadragesimæ tempore, nempe in Paschæ, et Adventus Domini solemnitate, nimirum Natali ipsius die, tantum communicarent; atque haec exclamans ait: « O consuetudinem! o præsumptionem! sacrificium frustra quotidianum. Incassum assistimus altari, nullus qui communicetur. Haec non ut temere communicemini, dico, sed ut vos dignos reddatis. Non es hostia dignus, vel communione? Igitur nec oratione; » et paulo post: « Cum omnibus confessus es de dignis esse, cum indignis non secedendo: quomodo mansisti non participans de mensa? » Atque alibi⁹, quod putarent illi, reverentia causa diutius a communione abstinere esse consultius ac minus periculosum, haec ait: « Et quomodo, inquies, ista perpetuum, cum semel tantum per annum ea sacramenta sumamus? Hoc nempe est quod universa perturbat: quia non munditia animi, verum intervallo temporis longiore constare meritum putas; summamque arbitraris reverentiam ac religionem esse, si non saepius caelestem iltam adeas mensam. Ignoras quoniam indigne accedere, etiamsi semel tantum fiat, te supplicio tradit: digne vero etiam si saepè accedas, salutem inde conquiris? Non est audacie saepius accedere ad Dominicam mensam, sed indigne accedere, etiamsi semel tantum quispiam toto vite tempore accedat. » Haec ille.

159. At vero non ipsi tantum Orientalis Ecclesiæ doctores, haec tractando, redarguerunt infrequentem Eucharistiae sumptionem, sed et sacri canones gravioribus penis eos affecere qui different. Et ut praetermittamus dicere de canone Apostolorum¹⁰ animadverlenle in illos, qui ingressi ecclesiam sacra munitionem non percipiunt: est canon Concilii Antiocheni¹¹ præcipientis itidem ab ecclesia ejiciendos, qui accedentes ad eam non communicant. Porro testatur Epiphanius¹² communiones et synaxes ab Apostolis ordinatas, ut fierent feria quartæ, pro sabbato, et Dominica, in quibus populi ad eas convenientes communicarent. Ex his igitur, aliisque multis quæ in eamdem sententiam essent adducenda, liquido constat, non quidem ex laudabili consuetudine, sed oscitantia ac potius negligentia in Orientali Ecclesia egisse illos, qui semel tantum in anno, vel paulo frequentius sacram sumerent Eucharistiam, reclamantibus in eos sacris ipsorum Concilis, et aliquis scriptoribus ecclesiasticis.

160. *Vindicta divina in sumentes indigne Eucharistiam.* — At quod ejusdem argumenti esse videtur, et ad Ecclesiasticas res gestas maxime perficit: dicere non praetermittimus, olim, quo tanta rei et occultioris mysterii fides certior haberetur, frequentius accidisse, eos qui indigne ad sumptionem sacratissimæ Eucharistiae accessissent, vel morle, Deo vindicante, mulctatos, aut a pravo dænone arreptos, aliquis miserabilibus cladibus esse affectos: id quidem in primis Apostoli verba indicant, quæ sunt ejusmodi¹³: « Ideo inter vos multi

¹ Iber. ep. L. — ² Hier. ep. XXVIII. — ³ Ambr. de sacram. lib. v. c. 4. tom. IV. Rom. edit. — ⁴ Aug. de serm. Dom. in monte lib. II. c. 7. — ⁵ Hier. epist. XXVIII. — ⁶ August. epist. CXVIII. — ⁷ Chrys. in ep. ad Hebr. hom. 17. — ⁸ Chrys. ad popul. Antioch. hom. 61.

¹ Chrys. in 1. ad Tim. hom. 3. — ² Can. Apostolorum 10. — ³ Concil. Antiochen. c. 2. — ⁴ Epiph. in comp. doct. — ⁵ 1. Cor. XI.

infirmi et imbecilles, et dormiunt multi. Quod si nos ipsos judicaremus, non utique judicaremur. Dum judicamur autem a Domino corripiuntur, ut non cum hoc mundo damnemur. » Dionysius quidem in Ecclesiastica Hierarchia, hisce de causis multos solitos esse a daemonibus vexari, testatur. Sunt de his pleraque exempla apud Cyprianum in libro de Lapsis; et de suis temporibus testatur Chrysostomus¹, complures qui imparati ac indigne ad communionem corporis Christi accessissent, a satina vexatos; sic enim ait: « Plurima hujusmodi mire quoque contingunt. Quia enim sacerdotes ignorant eos qui peccatis obnoxii indigne mysteria veneranda percipiunt, Deus saepius facit, eosdemque satanae tradit. Quoties denique morbi, quoties detrimenti, quoties luctus calamitatesque contingunt, hujus rei gratia fiunt: id Paulus quoque signanter expressit: Ideo inter vos, inquit, multi infirmi, etc. » Sed id omne ex Dei misericordia; ut sic correptus, non cum hoc mundo damnetur. Unde et Pacianus² in eadem Apostoli verba: « Letare, peccator, si in hoc saeculo aut morte interciperis, aut morte consumeris, ne puniaris post saeculum. Intellige quantum seculeris admittat qui ad altare venit indignus, cui pro remedio computatur, eum aut morbis laborat, aut morte dissolvitur. » Sed de his satis: jam prosequamur cetera.

161. *De conventu ecclesiastico, de oratoriis.* — Aliam adhuc insuper celebrandi conventus formam iisdem Corinthiis Paulus prescrivit, dicens³: « Cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet: omnia ad aedificationem tiant. Sive lingua quis loquitur, secundum duos, aut multum tres, et per partes, et unus interpretetur. Si autem non fuerit interpres, taceat in ecclesia, sibi autem loquatur et Deo. Prophetae autem duo aut tres dicunt, et ceteri dijudicent. Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare: ut omnes discant, et omnes exhortentur; et spiritus prophetarum prophetis subjecti sunt. » Ex conventibus Iudeorum hanc formam in Ecclesiam Paulus transfudit, a docuit Gentes. Unde apud Ambrosium⁴. « Haec traditio synagogae est, quam nos vult sectari, quia Christianis quidem seribit, sed ex Gentibus factis, non ex Iudeis: ut sedentes disputent seniores dignitate in cathedris, sequentes in subsellis, novissimi in pavimento super mattas. » Eiusmodi erat conventus ille, cuius Lucas meminit⁵, dicens. « Intravit Jesus secundum consu tutinem suam die sabbati in synagogam, et surrexit legere, et traditus est illi liber Isaiae prophetae, etc. » In iisdem conventibus saepius ipsum Paulum concessionem esse, jam diximus, ut cum venit Aulochiam Pisidie in synagogam, ubi post lectionem legis et prophetarum (inquit Lucas⁶) miserunt principes synagogae ad

Paulum et Barnabam dicentes: « Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicile. » At quoniam novis charismatibus anela fuit Ecclesia, hisce etiam hunc Christianorum conventum Apostolus voluit illustrari: nimirum ut cum accepissent linguarum munera, neconon datum illis esset sensus per Spiritum sanctum, ut intellegirent Scripturas; eadem Spiritus dona ad aedificationem Ecclesiae consummarentur: ut tunc linguis loquerentur, cum qui interpretarelur, adasset.

162. At vero ejusdem conventus ab Apostolo in Ecclesia instituti celebrandi ritum, hec aliqua ex parte sit immunitus, nimirum in linguarum munere, prorsus tamen desiisse, nemo, puto, sapiens dixerit; quantumlibet signa potius atque vestigia ejus apostolice institutionis in Ecclesia remansisse, Joannes Chrysostomus testetur his verbis: « Nunc illorum donorum symbola ac signa tantum tenemus: nam nunc quoque duo aut tres dicimus et vicissim, et alio latente, aliis incipit. Sed sunt tantum illorum signa et monumenta. Propterea quando incepimus dicere, populus respondet: Spiritu tuo: ostendens quod olim sic dicebant, non sua moti sapientia, et Spiritu, etc. » Deplorat summopere sua tempora, quibus cum eadem res agerentur, quae olim in illa Apostolorum tempore Ecclesia florentissima; non tamen ea diligentia, eaque industria, adeo ut potius imago quedam illarum rerum, quam res ipsa representaretur. Plures enim, sed alternis sermonibus, in conventibus ecclesiasticis olim loqui solitos, sermonemque exhortatorium unumquemque eorum habere ad populum, jam superius dictum est, dum de conventu illo Antiocheno, ubi Paulus et Barnabas rogati sunt dicere, historiam recensuimus.

163. At dum de his agentes, oculos circumducimus ad cuncta officia ecclesiastica contemplanda, si quae reliqua sint quae ab Apostolo formam conventus prescriptam referant: occurrit in primis illud quod dicimus matutinum officium; quod si attenius insperimus, plane intelligemus, quod ad formam spectat, eadem in ipso peragi quae et olim in illo. Sed per vestigem singula: « Cum convenitis, inquit Apostolus, unusquisque vestrum psalmum habet. » A psalmorum enim cantu inchoari dictos qui in Ecclesia celebrantur conventus, omnes norunt. Exhiberi post haec in illis mandat Paulus doctrinam, nempe (ut vidimus) legis et prophetarum lectionem, quam quidem post psalmorum conendum recitari hodie in ecclesia videmus. At loco linguarum, est novi Testamenti lectio subrogata. Apocalypsis quoque statuto tempore in iisdem officiis recitatur. Et quod Paulus monet, quae dicta sunt linguis interpretari, huic muneri optime satisfaciunt sanctorum Psalmum homiliae, quas itidem post divinæ Scripturæ lectionem, eam interpretantes recitant. At in eo hi conventus, qui apud nos sunt, ab illo potissimum differunt, dum haec omnia, a nobis ex scripto recitantur, ab illis autem non item, praesertim cum linguis loquerentur. Videas insuper, quod

¹ Chrys. in 1. ad Tim. hom. 4. — ² Pacianus lib. de penit. — ³ 1. Cor. xiv. — ⁴ Ambros. in 1. ad Corinth. c. xiv. to. iii. Rom. edit. — ⁵ Luc. iv. — ⁶ Act. xiii.

doet Paulus, ut spiritus prophetarum subditus sit prophelis; quam egregie huic rei respondeat, quod qui obeunt munera prophetarum lectiones legentes, non illas antea auspicantur, quam ab eo qui conventui praest, tam ipsi quam ceteris reverenter submisso capite, accepturi dicendi licentiam, illa verba prafantur, dicentes : « In te, Domne, benedicere; » quibus praepositus benedicens, dicendi facultatem imparatur. Nec his omnino adversatur, quod ejusmodi conventus in ecclesia noctu fiant : nam et de Paulo testatur Lueas in Actis, sermonem in ejusmodi conventu Troade celebrato produxisse usque ad medium noctem. Ceterum ut eadem dicamus cum Chrysostomo nuper a nobis citato, sunt haec potius imago quadam ac signum antiquae illius apostolice institutionis, quam res ipsa in omnibus illi similis.

164. Sed divino plane consilio factum est, ut nostra aetate, ante annos triginta, ad ejusmodi apostolici conventus formam, magna ex parte, ea polissimum quae ad audientium adficationem ex rerum divinarum sermonibus comparata, ad profectum Ecclesie peragi mandavil Apostolus in Urbe fuerint instituta, opera in primis R. P. Philippi Nerii Florentini, qui tanquam sapiens architectus posuit fundamentum, et eos in Christo alumni R. P. Francisci Mariae Tarusii Politiani, qui in his videbatur esse dux verbi. Horum igitur studio et industria institutum primitus fuit, ut per singulos ferme dies qui ardentiori studio christianam vitam excoolerent, ad oratorium S. Hieronymi convenienter (ex eo namque et nostro collegio nomen est inditum, ut Oratorii congregatio diceretur) ubi hoc ordine religiosus haberetur conventus : Praenissa in primis silentio facta precatione, ex fratribus aliquis lectionem anspicaretur, ad permovendos animos ad pietatem accommodatam. Inter legendum etiam idem qui praeset Pater, solitus esset interloqui; ac eadem quae dicta essent, accuratius explicando, amplificando, et ardentiori studio in audientium corda insinuando, interdum etiam aliorum ex fratribus, quid de aliqua re sentirent, rogando sententiam, in modum fere dialogi sermonem ad horae spatium magna audientium alacritate perduceret. Ejusdem jussu postea suggestum gradibus sublimiorem concenderet ex fratribus aliquis, qui ex Vitis sanctorum probatis atque receptis, divinaque Scriptura ac SS. Patrum sententiis absque fuco vel pigmentis intextam orationem haberet. Qui huic succederet, eodem plane dicendi genere, sed diverso arguento sermonem diceret. Demum tertius his accederet, qui historias ecclesiasticas ordine temporum dispositas enarraret. Quibus dimidiæ horæ spatio singulis ad dicendum concesso, mira audientium utilitate pariter et volupitate perfundet, cantato hymno, ac repetitis iterum precibus, jam conventus absolveretur. Rebus igitur in hunc modum dispositis, atque Romani pontificis auctoritale firmatis, visa est pulchra illa conventus apostolice facies pro ratione temporum reddi : cui adgaudentes probi omnes, complures ex

ipsis inde mutuati exemplum, aliis in locis eadem pietatis officia instituere ac propagare conati sunt. Sed haec obiter : jam ad Paulum Corinthiorum Ecclesiam instituentem redeamus.

165. In codem, qui a Paulo apostolo conventus describitur, consuexisse etiam populum audientem, et annuentem, respondere, Amen; idem Paulus demonstrat , dum ait : « Si benediveris spiritu; qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet, Amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicas, nescit. » Ex ea quidem veterima institutione convenitus ex Hebraeorum fontibus ducta, una cum ipsa re voces etiam in ecclesiam transiere, ut Amen. Id quidem esse servatum antiquitus, ut populus presens eamdem vocem concilaret, Hieronymus¹ docet, dum ait de Ecclesia Romana : « Ubi sic ad similitudinem caelis tombari, Amen, reboal? » Hanc quidem sicut et alias plures acceperas esse ex Hebreis, omnes intelligunt : si quidem in veteris Testamenti divinis Scripturis saepissime ex persona populi aliquid confirmantis repetita legitur. Unde merito Paulus² admonet non esse facultatem alicui dicendi Amen, nisi quod dicatur intelligat. Eadem ratione in Talmudicis Masscheth Berachot³, dum reprehenditur audientium oscitantia, legitur triplex Amen illegitimum : primum videlicet, cum qui Amen respondens, non intellexerit quod dictum sit; quod quidem, Amen pupillum, auctor appellat : secundum, cum antequam absolvatur oratio, vox illa pronuntiatur, quod Amen surreptitum nominat, cum ex oratione nondum absoluta aliquid surripit : tertium vero cum sic respondens, aliquid aliud agit; quod, secundum Amen, idem dicit, quasi dissecum in duas partes, dum audiens aliud agit. Porro sanctus Ambrosius⁴ hujus vocis diversas afferit significaciones ut aliquando sit imperantis, interdum precantis, interdum vero confirmantis aliquid : quo sensu hic can accipit Apostolus. Sed de his satis haec ad Ecclesie veteres ritus insinuandos. Ceterum cum Apostolus, his institutis, mox admoneat ut mulieres taceant in Ecclesia, non tantum sic eas loqui, ut doceant, nullo modo permittit; sed nec quavis occasione, vel saltem eo praetextu ut discant, de rebus divinis loquendi tribuit facultatem, afferens pro remedio, ut si discere volunt, domi viros suos interrogent. Quod quidem semper in Ecclesia observatum, sed ab haereticis tantum apostolice censure terminum esse violatum, suis locis dicimus : modo vero rerum gestarum seriem prosequamur.

166. Inter haec autem, cum Cerinthus⁵ praeter alios quos dissequinabat errores, impie diceret, Christum non surrexisse; adderet insuper Basilides, nullam futuram resurrectionem mortuorum, hos namque Ignatius his coloribus egregie pingit, dum eos cavendos admonet, sic dicens⁶ : « Considerate itaque eos qui aliena seclantur dogmata, et discite quomodo ignotum asserunt esse Christi Patrem,

¹ Ieron. in prefat. lib. II. in epist. ad Galat. — ² 1. Cor. X. —

³ Apud Angel. Camu. in loc. novi fest. — ⁴ Ambros. in Psal. XL. —

⁵ Epiph. heres. XXVII. — ⁶ Ignat. ad Smyr. ep. x.

quomodo intidam simultatem inter se exerceant, charitatis nullam habeant rationem: futura negligunt, praesentia et instabilia bona curant, praecepta contemnunt, viduam et orphanum despiciunt, oppressum despunt, vincutum rident, crucis illos pudet, passionem subsannant, resurrectionem pro fabula traducunt: posteri sunt et nepotes spiritus illius omnis mali inventoris. » Haec Ignatius ad Smyrnenses: hos et tayat scribens ad Trallianos, sic dicens¹: « Partum Virginis columniantur: et cum pudeat illos crucis, passionem negant, nec resurrectionem credunt, sed ignotum Deum introducent: Christum ingenitum esse censem, Spiritum vero sanctum nec esse confitentur. » Cum, inquam, haec pessimi omnium hominum iidem disseminarent haeresiarchæ: his omnibus provide Paulus occurrentem putavit: sieque Corinthios, ad quos scriibil, primum de Christi resurrectione tam suo quam aliorum qui viderant testimonio instruit: demum de cæterorum mortuorum resurrectione copiosissime agens, cum ad eam insinuandam probandumque multis utatur argumentis; suis ipsorum factis, qui ea dicent, arguens, haec ait²: « Quid facient, qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgent? Ut quid baptizantur pro illis? »

467. *De his qui baptizantur pro mortuis.* — Sed quinam esset istiusmodi ludus et fabula velut in scena representata, Epiphanius³ agens adversus Ceriothum narrat his verbis: « In hac regione, Asia, inquam, imo etiam in Galatia, valde viguit horum doctrina: de quibus etiam ex traditione res quædam ad nos devenir, quod quidam apud ipsos de vita decesserunt, morte præoccupati citra baptismum, alii vero pro ipsis in nomen ipsorum baptizen- tur, ut ne ubi resurrexerint illi in resurrectione, pœnas dent, eo quod non acceperunt baptismum, et subditi fiani potestati, quæ mundum fecit. Et hac de causa traditio, quæ ad nos devenit, eundem sanctum Apostolum dixisse ait: Si omnino mortui non resurgent, eur et baptizantur pro ipsis? Cæterum alii recte hoc dictum interpretantes, dicunt, quod mori vivi, si fuerint in pietatis doctrina instruti, ob hanc spem ante obitum lavaero digni sunt: ostendentes quod qui mortuus est, etiam resurget, et ob id indiget remissione peccatorum per lavacrum. Horum vero aliqui Christum nondum surrexisse prædicant, verum resurrectum esse cum omnibus: alii vero, quod omnino mortui non resurgent. Quapropter Apo. Iohannes medium se interponens, utrosque hos, ac reliquas haereses eadem opera subvertit. » Haec Epiphanius.

468. Chrysostomus⁴ arreptam testatur a Marcionitis occasionem ex verbis Pauli, ut loco defuncti viventem quempiam illi profuturum baptizent: sic enim ait: « An vultis primo dicam, quomodo hanc dictiōnē adulterantur qui morbo Marcionis laborant? Æque scio quidem fore ut risum multum moveam: verum enim vero etiam propterea ma-

xime dicam, ut eum morbum magis fugias. Nam postquam catechumenus quispiam apud eos accesserit, sub lecto mortui abseondo aliquo qui vivit, accedunt ad mortuum, et alloquuntur, et rogant velutne baptismum accipere? Deinde illo nihil respondente; qui est abseonus inferne, pro illo dicit, se velle baptizari; et sic eum baptizant pro eo qui excessit, perinde ac si in scena luderent; tautum valuit diabolus in ignororum animis. Deinde cum accusantur, addunt hoc verbum, dicentes Apostolum dixisse: Qui baptizantur pro mortuis. » Haec ipse. Verum cum Marcion haeresiarcha longe post Pauli tempora emerserit; non potuit ipse, vel ejus sectatores esse qui notabur a Panlo, sed alii, qui eadem actitarent, e quibus ipsi exemplum fuerint mutuati. At Tertullianus¹ quoque docet, non de Catholicis, sed de hereticis Paulum esse locutum, id declarans his verbis: « Sed qua, inquit, ratione baptizantur pro mortuis? Certe illa presumptione hoc eos instituisse contendit, qua alii etiam carni vicarium baptismum profuturum existimarent ad spem resurrectionis; quæ nisi corporalis, non alias sic baptismale corporali obligaretur. Anima enim non lotione, sed responsione sanctitur, hoc est, sanctificatur. » Haec Tertullianus, quæ ferme repetit² agens contra Marcionem. Sed sunt et aliæ de verbis Apostoli interpretationes, quas in primis Joannes Chrysostomus afferit, et Isidors Pelusiota³ ejus discipulus, atque alii: earum vero cupidos ad interpretes remittimus.

469. Clansurus jam epistolam Paulus⁴ collectam indicit, sicut et in aliis Ecclesiis fecerat. Cum enim (ut alias dictum est) Christiani qui Hierosolymis erant, bonis omnibus spoliati a contribulibus Iudeis maxima affligerentur inopia; et ex Concilio Hierosolymitano (ut vidimus) sic Paulo Gentium cura foisset delegata, ut tamen panperum Iudaeorum memor esset; cum alioqui sic comparatus esset, ut quo ipse sibi victum quereret manuale opus exercere consneverit, ne cui molestus esset; pro illorum tamen inopia sollicitus, se a ceteris, quæ in Asia et Græcia erant, Ecclesiis eleemosynam colligere testatur, sic dicens⁵: « De collectis autem quæ fiunt in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiae, ita et vos facite. Per unam sabbati unusquisque vestrum apud se seponat, recondens quod ei bene placuerit: ut non cum venero, tunc collectæ fiant. Cum autem præsens fuero, quos probaveritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram Hierusalem. Quod si dignum inerit ut et ego eam, mecum ibunt. » Haec Paulus de collecta Ecclesiæ Corinthiorum indicta. Sed de collectis satis superiorius.

470. Declarans insuper Apostolus animi sui consilium, quando venturus sit Corinthum, haec addit: « Veniam ad vos, cum Macedoniam pertransiero, nam Macedoniam pertransibo. Apud vos autem forsilan manebò, vel etiam hiemabo, ut vos me deduc-

¹ Ignat. ad Trall. ep. v. — ² I. Cor. xv. — ³ Epiph. hæres. xxviii. — ⁴ Chrys. in I. ad Cor. hom. 40. — ⁵ I. Cor. ult.

¹ Tertul. de resur. carn. c. 48. — ² Tertul. contr. Marcion. lib. v. c. 10. — ³ Isid. Pelus. lib. i. epist. ccxxi. — ⁴ Chrys. in I. ad Cor. hom. 40. — ⁵ I. Cor. ult.

catis quoque iero. Nolo enim vos modo in transi-
tū videre : spero enim me aliquantulum temporis
manere apud vos, si Dominus permisit. Perma-
nebo autem Ephesi usque ad Pentecosten. » Haec
enī scribat Paulus (ut diximus) hoc anno; quid-
nam est, quod de non recedendo Epheso usque ad
illud tempus visus est inisse consilium? Sed enī
taudiu defineretur Ephesi, hanc assert ipse causam,
cum subiit: « Ostium mihi apertum est magnum
et evidens, et adversarii multi. » Ephesus enim,
quod totius Minoris Asiae metropolis esset civitas,
quodque illic esset Diana templum (de quo pau'lo
inferius dicturi sumus) omnium gentium frequenti
conursu celeberrimum; et quod denique proconsul
Asia illuc agere consuevisset, ad quem necesse esset
ex tota provincia homines convenire; peropportunitas
ipsi visus est locus, ubi diutius Evangelium pre-
dicando consistere. De eadem enim civitate haec
quoque Philostratus¹ in Apollonio: « Abundat ho-
narum artium studiis; philosophis, oratoribusque
redundat: ut vere dici possit, eam civitatem non
equitum robore, sed clarorum hominum milibus
caeleras superare, in eaque plurimum vigore sapien-
tiam. » Haec ille, cum Apollonii magi erga Ephesios
studium commendat: ut non mireris, si erga
eosdem Pauli propensius esset officium. Sed qui oc-
casione inde abire compulsa sit, Lucas exacte de-
serbit.

171. *De anathemate et maranatha.* — Attamen prius videamus quod idem Paulus in calee ejusdem primae epistolae ad Corinthios, in salutatione apposita, sua manu conscripta, ait: « Si quis non amat Dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema, maranatha. » Quoniam vero eadem Pauli verba sacra Synodi, necnon episcopi in suis Ecclesiis, cum divini intermissione judicij aliquid admonerent, suis ipsorum praecoptis affigere consueverunt: opere pretium ducimus (quod instituti ratio exigit) subobscura haec elucidare, de iisdemque vocibus pauca dissenserere. Probe scimus, ex sententia Joannis Chrysostomi², vocem, Anathema, esse ambiguam, atque in bonam aequam ac malam partem usurpari posse: quandoque enim quod certo loco appensum³, et ex voto Deo oblatum, vel in ejus templo dedicatum est, significari; quandoque vero quod a Deo sejunctum est per impietatem, intelligi hac voce anathematis, cum complura divinæ Scripturæ exempla declarant, tum maxime id quod apud Justinum⁴ legitur in haec verba: « Anathema id dieitur, quod Deo est dedicatum atque destinatum, et in communem usum amplius non convertitur; ant quod a Deo per malitiam est alienatum. » Sed jam quo sensu hic accipiat Paulus, Itabes a Chrysostomo⁵ dicente: « Quid igitur est anathema? audi ipsum ita loquentem: Si quis non amat Dominum Iesum Christum, is anathema sit, hoc est, ab omnium commercio segregatus, alienus ab omnibus sit. Nam quemadmodum

anathemati domum, quod Deo oblatum dedicatur, nemo est qui temere manibus contingere audiat, neque ad id proprius accedere: sic et eum qui ab Ecclesia separatur, ab omnibus abscondens, ac tanquam longissime abducens, hoc nomine a contrario seilicet appellat, magno cum terrore omnibus interminatus, ab eo ut separantur, ac pedem referant. Anathemati enim honoris gratia appropinquare nemo audebat: ab eo autem qui ab Ecclesia abscessus erat, ex opposita omnes sententia separabantur. Quapropter separatio quidem tum haec, tum illa ex aequo vulgo alienatio erat: separationis vero modus non unus, sed illi contrarius: ab illo enim abstinebant tanquam a Deo dicato: ab hoc autem decedebant tanquam a Deo alienato, et ab Ecclesia abcesso. » Hucusque Chrysostomus. At non certe hoc modo Paulus⁶ oplabat anathema esse a Christo pro fratribus suis, ipsa nimis genle Ju-
daeorum.

172. Est enim et adhuc alius ejusdem vocis sensus, ut anathema idem, importet quod maledictum, secundum quod scriptum est in Zacharia⁷ de Hierusalem: « Habitabunt in ea, et anathema non erit amplius. » Quo loco Hieronymus de Panlo⁸: « Pro fratrum salute, inquit, anathema esse cupit, imitari volens Dominum suum, qui et ipse, cum non esset maledictio, factus est maledictio. » Sed haec fuisus in epistola⁹ ad Algasiam, ubi et de alio vocis sensu haec verba leguntur: « Vult ergo Apostolus perire in carne, ut alii salventur in spiritu; suum sanguinem fundere, ut multorum animæ conserventur. Quod autem anathema interdum occasionem sonet, multis veteris Testamenti testimoniorum probari potest. » Haec ille.

173. De Maranatha vero haec idem auctor ad Marcellam¹⁰: « Maranatha magis syrum est, quam hebraicum, tametsi ex confinio utrarumque linguarum aliquid et hebreum sonet, et interpretetur, Dominus noster venit, ut sit sensus: Si quis non amat Dominum Iesum Christum, anathema sit; et illo completo, deinceps inferatur: Dominus noster venit, quod superfluum sit adversus eum odiis pertinacibus velle contendere, quem venisse jam constet. » Haec ipse. Verum quod ad causam spectat, quod post anathema ea adderentur verba, illam potius existimamus, quod Hebrei cum proferrent condemnationis sententiam, cum contestatione praesentis divini judicii facere consueverant. Sunt de his exempla in divinis Scripturis, ut in Daniele¹¹, qui impudicos et calumniantes senes condemnans, ad priorem dixit: « Ecce angelus Dei, accepta sententia ab eo, sciulet te medium; » posteriorem item damnans, sic est allocutus: « Manet angelus Domini gladium habens, ut seget te medium, et interficiat vos. » Sic et ceteri iudicantes, et maledictionis sententiam pronuntiantes addentesque Maranatha, Dei praesentiam omnia judicantis ac punientis adesse contestabantur; sicut habetur in Psalmo¹²: « Judi-

¹ Philost. lib. viii. — ² Joan. Chrysost. hom. de anathem. tom. v.
— ³ Joan. Chrys. in Isa. ho. 1. — ⁴ Apud Just. Mart. lib. quest. et resp. q. 121. — ⁵ Chrys. ad Rom. hom. 16.

⁶ Rom. ix. — ⁷ Zach. xiv. — ⁸ Hier. in Zach. xiv. — ⁹ Hier. ep. cl. q. 9. — ¹⁰ Hier. ep. cxxxvii. — ¹¹ Dan. xiii. — ¹² Psal. ix.

centur Gentes in conspectu tuo. » Ut probaretur esse verum, quod est scriptum in Proverbis¹: « Per me legum conditores iusta decernunt. » Et illud: « Per me potentes decernunt justitiam. » Porro anathemati proxima censura erat² catasthema, quae erat proprie eorum qui se sic damnatis coniungerent.

174. Quod vero sicut Maranatha, ita et aliae Hebraeorum voces sint in Ecclesiam illapse, et frequenti usu receptae, hanc Hieronymus ad Marcellam³ scribens assert rationem: « Apostolos id eu-rasse, ut quoniam prima Ecclesia ex Iudeis fuerat congregata, nihil ad credentium scandalum innovarent, sed ita ut a parvo imbiberant, traderent: postea vero quam in universas gentes Evangelii dilatus est sermo, non posuisse semel suscepta mutari. Licet et illud in libris suis, quos ἐξηγεῖται vocauit, Origenes asserat, propter vernaculae linguae cuiusque idioma, non posse ita apud alios sonare, ut apud suos dicta sunt, et multo melius esse non interpretata ponere, quam vim eorum interpretatione tenuare. » Hucusque Hieronymus. Augustinus haec etiam in camdein sententiam⁴: « Hebrew, inquit, verba non interpretata sape invenimus in libris, sicut Amen, Alleluia, et Racha, et Hosanna, et si qua sunt alia, quorum partim propter sanctiorum auctoritatem, quamvis interpretari potuissent, servata est antiquitas, sicut et Amen, et Alleluia; parvum vero in aliam linguam transferri non potuisse, sicut alia duo quae posuimus; » et alibi⁵: « Scendum est, Amen, et Alleluia, quod nec Latino, nee Barbaro licet in suam linguam transferre, Hebrew eunctas gentes vocabulo debeatare; » ut ex his videas, quantum venerandae antiquitati majores detulerint, et quam parum ei consulant, qui praetextu quodam excultioris sermonis, passim immutant antiquas voces ecclesiasticas, ut (quod ad id de quo agimus spectat) cum loco anathematis, vel excommunicationis, more Gentilium potius quam Christianorum dicere malint, devovere diris, vel quid simile. Sed tanta (dicam eum Augustino⁶) est vis consuetudinis etiam ad discendum, ut qui in Scripturis sanctis quoddammodo nutriti educative sunt, magis alias locutiones mirentur, easque minus latinas potent, quam illas quas in Scripturis didicernit, neque in linguae auctoribus reperiuntur.

175. Novas voces, quantumlibet elegantiores, esse vitandas, nec ad locutionem sacrarum rerum facile admittendas, majorum complura docent exempla, de quibus alias. Est enim ornamenli quoddam genus non mediocre, etiam orationum latinorum principis testimonio, verborum ornatum contemnere: nempe ait ad amicum scribens⁷: « Tlla tua horridula mihi et incompta visa sunt; sed tamen erant ornata hoc ipso quod ornamenta neglexerant; et ut mulieres, ideo bene olere, quia nihil oleant,

videbantur. » Dicebat et qui inter Graecos eloquentissimos rhetores primum sibi vindicabat locum, non esse in eo fortunas Atticae eloquentiae sitas, hoc vel illo scire uti verbo: quin potius rem accurialis perpendere. Quam quidem sententiam tanto auctore dignam, post Ambrosium⁸ (qui, prout vetus interpres, hac eadem ratione maluerat præsepium quam præsepe dicere) Augustinus⁹, cum saceret ei grammaticus magnum de impropria derivatione negotium, usurpat his verbis: « Si enim Demosthenes clarissimus oratorum, quibus tanta verborum fuit cura, quanta rerum auctoribus nostris; cum tamen ei nonnullam locutionis insolentiam objecisset Aeschines, negavit ille in eo positas esse fortunas Graeciae, illone an illo verbo usus fuerit, et an hoc an illuc manum porrexerit: quanto minus nos laborare debemus de regulis derivandorum nominum; quando sive hoc, sive illud dicamus, intelligitur sine ambiguitate quod dicimus; quorum non in expositione sermonis, sed in demonstratione veritatis est major intentio? » Hucusque ille, nobisque satis: in hæc enim pene insciī incidimus.

176. *De Diana Ephesiae templo.* — Quomodo autem in Paulum conmorandem Ephesi post hæc concitatae sint turbæ, cum Lucas exaete¹⁰ describat; nos in primis hic idem (ut rerum gestarum ordo postulat) recilemus: « Facta est, inquit Lucas, illo tempore turbatio non minima de via Domini. Demetrios enim quidam nomine, argentarius, faciens ædes argenteas Dianæ, præstabat artificibus non modicum quæstum: quos convocans, et eos qui hujusmodi erant opifices, dixit: Viri, scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio: et videlicet et audilis, quia non solum Ephesi, sed pene totius Asiæ Paulus hic suadens averfit multam turbam, dicens: Quoniam non sunt dii qui manibus fiunt. Non solum autem nobis hæc periclitabitur pars in redargitionem venire, sed et magnæ Diana templum in nihilum reputabitur, sed et destrui incipiet majestas ejus, quam tota Asia et orbis colit. » Fuit hæc Demetrii oratio ad concitandas turbas in Paulum et armandos in eum opifices accommodata: nec fuit difficultate hoc illis persuadere, cum præserlim tum ab utili, tum ab honesto, nempe a religione, fortia argumenta duceret. Magnum quidem compendium argentarii suo opificio contrahebant, dum argenteas statuas ædesque earum ex argento istidem fabrefactas, iis qui ea vovissent, plurimi venderent.

177. Penes Gentiles etiam fuit in more, hæc pro re aliqua assequenda vovere, pietasque tabellas, rem ipsam cuius compotes facti fuissent, repræsentantes, in templis suspendere: unde C. Cotta hoc apud Tullium¹¹: « Tu, qui deos putas humana negligere, nonne animadvertis ex tot tabellis pietis, quam multi votis vim tempestatis effugerint, in portumque salvi advenerint? » et Horatius¹²:

¹ Proverb. viii. — ² Apud Justin. lib. quest. q. 121. — ³ Hieron. epist. cxxxvii. — ⁴ Aug. de doctr. Christian. lib. ii. cap. 11. — ⁵ Aug. ep. lxxviii. — ⁶ Aug. de doctr. Christian. lib. ii. c. 51. in fine. — ⁷ Cœ. ad Attic. lib. ii. epist. 1.

⁸ Ambr. in Luc. lib. ii. c. 1. — ⁹ Aug. contra Cresc. lib. ii. c. 1. — ¹⁰ Act. xix. — ¹¹ Cœ. de nat. deor. lib. iii. — ¹² Hor. car. lib. i. ad Pyrrham.

Me tabula sacer
Votiva paries indicat, uida
Suspendisse potenti
Vestimenta manus Deo.

Solebant itidem tabule pietæ argento etiam fabricari : hinc Cicero¹ : « Tabulas pietas etiam argenti bene facti ; » et Lucianus in Alexandro : « Accedebant, inquit, ad haec picturae, imagines, signa deum ferentia, partim ex aere, partim ex argento efficta. » Sed et Dio in Rhodiaca offerri consuevisse ait ejusmodi diis imagines, non ex terra fictiles, ne manen injuria afficeretur; sed aeras vel argenteas diis esse gratias, quae semel dicatae, perpetuo permanerent. Suas enim, filiorumve, vel nepotum imagines in deorum fanis offerri consuevisse, idem auctor in nuper citata oratione confirmat. At quod etiam ad hujusmodi oblationes spectat, de Philistais in divinis Scripturis² est testimonium, eos ad avertendam plagam per mures et uleera divinitus illatam, juxta numerum suarum provinciarum fecisse quinque mures aureos, totidemque aureos annos, quos delicti expiandi causa apud Arcam fœderis in capsella posuerunt. Sic igitur in templum Dianaë Ephesiae vel pietas tabellas, vel sculptas aut conflatas argento imagines offerentes, vota quae nuncupaverant, persoluebant; quarum opificio argentarii ingentem sibi vim pecuniae comparabant.

178. Ceterum quas Lucas aedes Dianaë argenteas ab argentariis fieri solitas esse tradit, nihil aliud fuisse existimamus, quam ipsas argenteas statuas cum suis aediculis, seu loculamentis : quo sensu etiam apud Ciceronem in Verrem aedes Minervæ posita dicitur in fano Apollinis. Abundasse hi-ce donis templum Dianaë, ex eo facile colliges, quod Pompeiano civili bello in Orientem translato, Scipio (ut scribit Caesar³) pecunias antiquitus in templo depositas, ceterasque ejusdem deae statuas inde tolli cum jussisset, Caesar, quominus fieret voli compos, fuit impedimento : qui iterum postea restilit I. Appio id ipsum conanti. Sed de pecuniis deponi solitis Ephesi in templo Dianaë, haec Dio⁴ : « Nostis haud dubie Ephesios, apud quos multæ pecuniae partim privatorum recondite in Dianaë templo, non solum Ephesiorum, sed et hospitum, et hominum undequaque venientium, partim et populorum, et regum. Deponunt autem omnes in eo securitatis gratia, nemine unquam auso loco inferre injuriam, tametsi plurima bella gesta sint, civilasque sapius fuerit capta. » Haecenius Dio. Fidem quoque certam fecit ejus rei Annibal Carthaginiensis, qui velata specie, quod habebat tot præliis congestum aurum, in eodem Dianaë templo nova arte oculite depositum⁵. Ex quibus omnibus, quantæ esset apud omnes gentes existimationis templum illud, intelligere quisque potest. Adnumerabatur enim inter septem orbis miracula ipsum Dianaë Ephesiae famum, de quo haec Plinius⁶ : « Magnificentia vera admiratio extat templum Dianaë

Ephesie, ducentis (vel, ut alibi habet, quadringenitis) viginti annis factum a tota Asia. In solo id palstri fecere, ne terraemotus sentiret, aut hiatus timearet. Rursum ne in tubero atque instabili fundamenta tanta molis locarentur, calcatis ea substravere carbonibus, dein velleribus lana. Universo templo longitudo est quadrigenitorum viginti quinque pedum, latitudo ducentorum viginti, columnæ et columnae viginti septem a singulis regibus factæ, sexaginta pedum altitudine, ex iis triginta sex cælatae ; » et paulo post : « Cetera ejus operis ornamenta plurimum librorum instar obtinent. » Talis igitur erat species templi Dianaë Ephesiae his temporibus, cum alias antea septies fuerit restitutum, ut idem qui paulo ante auctor affirmat⁷. Simulaerum vero Dianaë alii ex ebeno compactum tradiderunt; alii vero, ut Motianus consul, qui se illud proxime spectasse dicebat, vitigeneum fuisse ferunt.

179. Sed tantæ molis templum, orbis (ut existimabatur) miraculum et ornamentum, sub Gallieno imp. invadentibus Gothis Asiam (ut auctor est Julius Capitolinus⁸) spoliatum est penitus et incensum : licet illud ipsum abhinc post septem annos ab eodem Nerone imp. sub quo haec in Paulum excitata sunt turbæ, tam quæ in Asia quam etiam quæ in Achaia in deorum temptis dona erant pretiosa ac simulaera fuerint inde sublata : quod quidem Tacitus⁹ sub consulatu C. Lecanii et Marci Licinii factum testatur his verbis : « In eamque prædam etiam dii cessere, spoliatis templis in Urbe, egestoque auro, quod triumphis, quod volis, omnis populi Romani alas prospere aut in metu sacraverat. Enimvero per Asiam atque Achaiam non dona tantum, sed simulaera numinum abripiebantur, missis in eas provincias Aerato ac Secundo Carinate. Ille libertus enimque flagitio promptus : hic Graeca doctrina ore tenus exercitatus, animum bonis artibus non induerat. » Haec Tacitus.

180. Opifices igitur argentarii (ut ad orationem propositam revertamur) auditis his quæ a Demetrio dicebantur (inquit Lucas¹⁰) « repleti sunt ira, et exclamaverunt dicentes : Magna Diana Ephesiorum. Et impleta est civitas tota confusione, et impetum fecerunt uno animo in theatrum, rapto Caio et Aristacho Macedonibus comitibus Pauli. Paulo autem volente intrare in populum non permiserunt discipuli : quidam autem et de Asiae principibus, qui erant amici ejus, miserunt ad eum, rogantes ne se dari in theatrum. Alii etiam aliud clamabant. Erat enim ecclesia confusa, et plures nesciebant ex qua causa convenissent. De turba autem detraxerunt Alexandrum, propellentibus eum Judæis. Alexander autem manu silentio postulato, volebat rationem reddere populo. Quem ut cognoverunt Judæum esse, vox facta est omnium, quasi per horas duas clamantium : Magna Diana Ephesiorum. Et eum sedasset scriba turbas, dixit : Viri Ephesii, quis enim est hominum, qui nesciat Ephesiorum civitatem cultricem

¹ Cicer. Verrin. lib. vi. — ² I. Reg. vi. — ³ Cas. de bello civili lib. iii. — ⁴ Dio Chrysost. in Rho. oral. xxxi. — ⁵ Justin. histor. lib. xxxii. — ⁶ Plinius nat. histor. lib. xxxvi. c. 14.

⁷ Plin. nat. hist. lib. xvi. c. 40. — ⁸ Jul. Capit. in Gallieno — ⁹ Tacit. lib. xv. — ¹⁰ Act. xix.

esse magnæ Diana, Jovisque proli? Cum ergo his contradici non possit, oportet vos sedatos esse, et nihil temere agere. Adduxistis enim homines istos neque sacrilegos, neque blasphemantes deam vestram. Quod si Demetrius, et qui cum eo sunt artifices habent adversus aliquem causam : conventus forenses aguntur, et proconsules sunt : accusent invicem. Si quid autem alterius rei queritis, in legitima ecclesia poterit absolvi. Nam et periclitamur argui seditionis hodiernæ : cum nullus obnoxius sit, de quo possimus reddere rationem concursus istius. Et cum haec dixisset, dimisit ecclesiam. » Hucusque Lucas.

181. In his quidem multa sunt consideranda, et in primis id quod Alexander de Apostolorum modestia his testatur : « Adduxistis homines istos neque sacrilegos, neque blasphemantes deam vestram. » Adducendus est ad haec declaranda locus Josephi in libro secundo contra Apionem, quo dicitur : « Noster enim mos est, propria custodire, non aliena potius accusare : et ut neque ridere neque blasphemare debeamus eos qui apud alios putantur dii, aperite nobis legislator interdixit propter ipsam appellationem. » Haec Josephus : ut non mireris, si Apostoli ipso ingressu prædicationis evangeliæ in deos Gentium minime invenherentur : communis enim in dictum illud Exodi : « Diis non detrahes » vulgata illa ferebatur interpretatio, ut neque in deos Gentium obloquerentur.

182. Sed et observatione quidem digna res est, quomodo Alexander homo Indæus tantam civitatem adeo tumultuarem, conclamantem, obstrepentem, ac impetu concitatam brevi oratione sedaverit, atque in officio continuerit : ea nimurum tantum illos devincens ratione, quod si delictum aliquod a Paulo ejusque discipulis perpetratum fuisset, agerent de his apud proconsules in conventibus forensibus : si vero de re alia esset questio, de religione videlicet, in legitima ecclesia causam tractarent. Mira quidem atque plane egregia distinctione, quenam causa ad forenses esset deferenda conventus, que vero in legitima ecclesia tractari deberet, perbellè monstravit, atque etiam facile persuasit. Tanta enim veritatis est vis, ut concitatos animos ac in furorem actos deliniat, atque nisi contra jus fasque omnino nitantur, potiora sequi compellat. Quantilibet autem esset proconsulum summum jus, summaque potestas : tamen ea quæ ad cultum veritatemque religionis spectarent, non in eorum conventibus, sed in legitima ecclesia decerni debere, omnibus persuassimimum videbatur. Nam⁴ et Gallio Achæa proconsul (ut vidimus) ab his, quæ erant de fide obortæ, abstinuit controversiis, rejiciens illarum judicium ad ejusdem facultatis homines. Sed quinam essent hi forenses conventus, quæve legitima ecclesia, quorum meminit Alexander, ut historica veritas magis magisque perspicua reddatur, opera pretium ducimus paucis demonstrare.

183. A Graecis hanc consuetudinem forensium conventuum fluxisse, Dionysius Halicarnasseus¹ his verbis declarare videtur : « Tempa construere impensis communibus, illi Diana Ephœ, hi Apollinis in Epitropio : quo convenientes cum conjugibus et liberis, statim temporibus, una sacris dabant operam et mercimonis : ubi publico certamine cum equis pernicibus, tum viris viribus arteve musica præcellentibus proponebantur præmia victoriæ, et diis civitates dicabant donaria. Peractis spectaculis, ac negotiationibus, aliisque festis et publicis hilaritatibus : si cui civitati simultas intercedebat cum altera, praesto erant judices, qui item componerent : tum de bello contra barbaros gerendo, deque mutua gentis concordia consulebatur in medium. Horum et his similius exempla secentis, animum adjecit Servius Tullius ad constitendum unum corpus, etc. » Extant de ejusmodi forensibus conventibus in Asia fieri solitis egregia duo loca Dionis, et in primis de Cælenis Phrygiæ, sic dicentes : « Ad haec, iudicia alternis annis apud vos sunt, et congregatur multitudo hominum infinita, jura agere volentium, iudicantium, rhetorum, præfectorum, ministrorum, servorum, lenontum, mulionum, cauponum, meretricum, et opificium : ut venalia, qui habent, maximo distractant prelio; nihilque sit otiosum in civitate, neque juga, neque aedes, neque mulieres ; » et paulo post : « Quamobrem maximum ego reor esse ad civitatis robur judiciorum conventus : et nullam ob rem omnes tantum adhibuere studium. Illorum autem ius habent insigniores civitates vicissim annis alternis ; » idem de iisdem in Melancomia prima haec habet : « Convenient autem ad publicos mercatus ; hi quidem propter historias, et alia spectacula et certamina. Et ex his si qui valde hujus rei sunt studiosi, nihil aliud a summo diluculo faciunt ; multi varia afferunt venalia, turba forensis ; alii suarum specimen editori artium et opiticii ; alii suam proponunt sapientiam : multi quoque poemata ostentant tragœdorum et carminum heroicorum : multi vero soluta oratione scripta commentaria legunt offi gratia, venientibus animunque oblectare volentibus molesti. » Haec et alia Dio de forensibus conventibus ea tempestate in Asia fieri solitis : vixit enim ipse, qui haec scribebat, hac ipsa aetate.

184. Verum apud Romanos distinctos fuisse forenses conventus, qui negotiationis causa agerentur, ab illis cum præses provinciæ civitates vocaret, et de controversiis earum cognosceret, vel illis in quibus conciones haberentur, vel alia ejusmodi ad Remp. spectantia negotia tractarentur, tradit Festus². Propterea forenses conventus, quorum meminit sanctus Lucas, illi erant, cum proconsul in quibusdam provinciæ civitatibus, quæ sibi ad hoc peragendum commodiores viderentur, certis diebus consistens, per se vel legatos, causas comprovinciarium cognoscens judicia exercebat, atque sententia diffiniret. Meminit horum saepius Cicero³ ad Ap-

¹ Act. xviii.

² Dionys. antiqu. Roman. lib. iv. — ² Festus de verbor. significat. — ³ Cic. lib. iii. epist. vi. et viii.

pium scribens, neenon ad M. Catone¹. Josephus Judeus² dum agit de Gabiniis prefectura in Palæstina, haec ait : « Constitutis quinque juridicis conventibus, in totidem aequales partes totam provinciam distribuit : ita ut alii jura peterent Hierosolyma, alii Gadara, Amathuntum alii, quarti vero Hierichuentem, quinti Saphoram, quod est oppidum Galilæe : sicque liberati dominis sub optimatum gubernatione degebant. » Optimates quidem appellat, quos Alexander apud Lucam proconsules : non quod in Asiam provinciam Minorem dictam plures cum fascibus proconsules mitterentur : sed quod qui ab eo dirimendis litibus et ceteris causis cognoscendis præficerentur, proconsulares judices dicerentur, iidemque aliquando legati³, quos fortasse Alexander proconsules dixit : vel quod (ut verius creditum) sublato de medio nuper, ipso initio Neronis imperii, dolo Agrippinae propinato veneno, Junio Silano Asiae proconsule, duo essent qui loco proconsulis eam administrarent provinciam, Publius Celer⁴, et P. Aelius : hi enim curantes res familiares principis in Asia, jubente eadem Agrippina Neronis matre, Silano necem intulerant : quo defuncto, nullus aliis post ipsum proconsul in Asia legitur subrogatus, sed ambo eam provinciam administrarunt : quorum alter, nimirum Publius Celer, post sequentem annum, Neronem secundum et Lucio Pisone coss., a tota Asia apud Neronem est accusatus : usque enim ad illud tempus, Tacitus⁵ haec scribens, illum eo magistratu esse perfunctum cum P. Aelio collega demonstrat.

185. Quod autem pertinet ad conventum, quem (ut vidimus) idem Alexander legitimam Ecclesiam dicit : Chrysostomus⁶ affirmat, solitos fuisse Judeos ad dirimendas quas inter se habebant contentiones, ter in mense coire. Erant et apud Judeos alii quoque, ubicumque agerent, publici conventus, qui ab his indieebantur qui a summo pontifice summa cum potestate ad visitandos Judeos mittebantur, ut que ad morum institutionem, et legis disciplinam spectarent, corrigerent et emendarent. Erat eorum præcipua jurisdictio et imperium : nam principes synagogæ, sacerdotes, aliasque ministros, si factum exigeret, exaucitorare atque in ordinem redigere poterant, ut Epiphanius cum de his agit⁷, testatur. Cum igitur ex Judeis christiana fides progenita videretur, quique Ephesi prædicarent, genere Judæi essent, Judæorum conventum Alexander, et ipse Judæus, legitimam Ecclesiam nominavit. Judæi enim habitantes Ephesi, ejusdem civitatis municipes erant, ac proinde privilegiis ciuium potiebantur, et Ephesii dicebantur : testatur id enim Josephus libro secundo contra Apionem.

186. « Post quam autem cessavit tumulus, inquit Lucas⁸, vocatis Paulus discipulis et exhortatus eos, valedixit, et profectus est ut iret in Macedoniam. » Fuerunt haec ille Pauli angustiae, quarum,

¹ Cie. lib. xv. — ² Joseph. ant. lib. xiv. c. 10. — ³ Ff. de offic. Procos per tot. — ⁴ Tacit. lib. xiii. in princip. — ⁵ Tacit. eodem. — ⁶ Chrys. in Act. homil. 42. — ⁷ Epiph. hær. xxx. — ⁸ Act. xx.

ad Corinthios¹ secundo scribens, his verbis meminit : « Nou enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra, qua facta est in Asia : quoniam supra modum gravali simus supra virtutem, ita ut faederet nos etiam vivere. Sed ipsi in nobis metipsis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitat mortuos; qui de tantis periculis nos eripuit et eruit : in quem speramus, quoniam et adhuc eripiet, adjuvantibus et vobis in oratione pro nobis. »

187. Praeter haec quæ a Luca et Paulo sunt scripta, si quis adhuc exactam habuerit temporis rationem, proculdubio inveniet haec circa tempora impostorem illum, orbis illusorem, circulatorem dieo Apollonium Tyaneum venisse Ephesum. Philostratus² enim ejus discipulus, et fabularum egregius concinnator, his primis Neronis annis, Ephesum primo, mox in Graeciam, ac inde Romanum, eodem imperante, venisse testatur, qui et præstigias, quas illum operatum esse Ephesi, in aliisque Asia ac Græcie locis, narrat, vere an falso, describit tamen. Verum conatum fuisse diabolum his artibus christiane fidei obversari, prout olim in Ægypto coram Pharaone magi opera Dei per Moysem facta reddere irrita studuerunt, certum est. Cum enim viderentur eadem fere, quæ a Deo per Paulum significarent, ab Apollonio factitari, atque suis ipsis artibus homines dementari, in quale putas veritatem fuisse disserimen adductam? nimirum ut christiane fidei hostes qualecumque occasionem aucepantes, ejusdem generis esse ex eodemque fonte prodire quæ a Paulo, ac quæ ab Apollonio agerentur, stulte jaquarent; imo huic forte sua glorioius ostentanti, quam Paulo submisso animo omnia operantib, plus tribuendum esse, impie affirmarent : quod ex eo facile potest intelligi, cum Apollonio ob propulsatam (quod ait Philostratus) pestem, ut deorum alicui Ephesii statuam erigerent, et sacram rem facerent. Verum, sicut est scriptum in libro Sapientiae³ : « Spuria vitulamina non dabunt altas radices, nec stabile fundamentum collocaunt; » illius præstigie penitus evanuerunt; et Dei Ecclesia, ut columnæ et firmamentum veritatis, licet innumeris sit agitata turbinibus, et immensis vexata fluctibus, tamen quia supra solidam firmamque pe-tram innixa, solide firmiterque fundata est, inconcussa omni ex parte in perpetuum duratura subsistit. At de Apollonio fusius dicturi sumus inferius.

188. *Paulus, relictio Timotheo Ephesi, in Macedonia recedit, ejusque ad eundem prima epistola.* — Sed quid interea Paulus, postquam Epheso prefectus est, ut iret in Macedonia? Per Minorem Asiam iter faciens, venit Troadem nobilissimam civitatem, quæ adjacet Hellesponto : ubi querens Titum, cum non invenisset, transmisso freto, abiit in Macedonia. Testatur il quidem ipse Paulus in posteriore quam a I Corinthis scripsit⁴ epistola, sic dicens post enarratas graves ærumnas,

¹ 2. Cor. I. — ² Philostr. lib. v. per tot. — ³ Sap. IV. — ⁴ 2. Cor. II.

quas in Asia, nempe Ephesi, passus erat : « Cum venisse, inquit, Troadem propter Evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in Domino, non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenierim Titum fratrem meum : sed valefaciens eis profectus sum in Macedoniam. » Quis vero postquam illuc venit? Ait Lucas¹: « Cum autem perambulasset partes illas, et exhortatus eos fuisset multo sermone, venit in Graciam. » Brevisima quidem somma res gestas multorum meusum clausit. Nos vero, quid Paulus dum moraretur in Macedonia, Ecclesias ejus provinciae visitans, egerit, quidve inde recedens, cum venit in Graciam (quantum ex ejusdem Pauli scriptis expiscari lienerit) enarrabimus.

489. Ac illud in primis, quod venturus in Macedonia, ratione habens Ecclesie Ephesiae, ne penitus pastore destitutam relinquere, ut ejus necessitatibus prospiceret, Timotheum discipulum omnium amantissimum inibi reuinisse voluit. Id enim Paulus, e Macedonia primam ad eundem scribens epistolam, testatur his verbis²: « Rogavi te ut remaneres Ephesi, cum irem in Macedonia : ut denunfiare quibusdam, ne aliter docerent, neque intenderent fabulis et genealogiis, que questio[n]es praestant magis, quam aedificationem Dei, que est in fide. » Creatum fuisse Timotheum a Paulo Ephesi episcopum, auctor est Eusebius³, qui ait ipsum primum omnium obtinuisse episcopatum Ecclesiae Ephesiae. Sane quidem fuisse Timotheum, cum ad ipsum Paulus scribit, jam ordinatum episcopum, nulla est dubitatio; quandoquidem quae essent episcopi minera, ab eodem ibi exercenda requirunt: nam in eadem prima ad eum hoc anno scripta epistola haec dicit⁴: « Adversus presbyterum accensionem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus, » et paulo post: « Manus cito nemini imponteris. » Haec et alia ad ipsum Ephesi agentem Paulus scribit, quibus plane significat, ipsum fuisse jam episcopum ordinatum. Quam nobilis Ephesi collecta esset Ecclesia, quam nobilissimi Apostolorum Paulus et Joannes exissent, cuique Timotheus prefectus esset episcopus, eaque in haec verba sanctus Ignatius ad ipsos Ephesios scribit, facile monstrant: « Fauxit Deus, inquit, ut assequar, et inveniar in sortem Epesiorum Christianorum, qui et cum Apostolis in virtute Iesu Christi semper conversati sunt, Paulo, Joanne, ac fidetissimo Timotheo. Scio qui sum, et que scribo: ego minimus Ignatius, similis Iesu qui pericolo et iudicio obnoxii sunt: vos autem misericordiam consecuti, firmati in Christo Iesu. » De his vero qui tradunt⁵ Timotheum post haec successisse in episcopatu Ecclesie Ephesiae Joanni evangeliste; quam manifeste errant, suo loco inferius est sermo.

490. Relicto igitur Timotheo Ephesi, cum Paulus (ut dictum est) venisset in Macedonia, primam ad eundem scripsit epistolam: quod quidem cum ex dictis evidenter satis constat, tum etiam Patres le-

stantur¹; nec enim est quod de Pauli priori in Macedonia adventu possit intelligi: nam nondum ad illud tempus in ea Asiae provincia Evangelium praedicaverat. Cum multa Paulus eadem epistola Timotheum admoneat, fidemque operibus junctam commendet: inde docet, aliquos in errorem esse lapsos, dum fidei non conjunxerint bonorum operum conscientiam, ut Hymenaeus, et Alexander; ait enim in primis²: « Finis praecepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non facta: a quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium, volentes esse legi doctores, non intelligentes quae loquuntur, neque de quibus affirmant; » et post nonnulla: « Hoc praeceptum commando tibi, Timothee, secundum praecedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam, habens fidem, et bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt: ex quibus est Hymenaeus, et Alexander, quos tradidi satanae, ut discant non blasphemare. » Quænam fuerit illorum blasphemia, cum non aperiat: illi notam fuisse jure Theodorus³ existimat, ac proinde haec ipsa Ephesi, ubi (ut dictum est) Paulus triennio commoratus est, configisse. Fortasse hic ille est Alexander, enjus meminit Lucas⁴: quem Iudauni fuisse genere, et concitalas Ephesi turbas, habita ad populum oratione, composuisse (quod ante vidimus) narrat: locus enim et nomen ad hæc opinanda cum suffragentur, non a remotis conjectura petita esse videtur. Cæterum quam facile sit a fide etiam periclitari ac cadere, qui eam non æque optimis vitæ moribus foveant, innumera pene exempla, quæ suis locis narraturi sumus, manifeste declarant: ut vix sit reperiendi declinantem a fide haereticum, qui non prius aliorum peccatorum sordibus fuerit inquinatus.

491. At non de his tantum qui in illam diem emersissent haeretici, Timotheum Paulus admonuit; sed et de iis que venture essent, haeresibus, divino Spiritu præmonente, iisdem litteris eum reddidit certiorem, sic dicens⁵: « Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, et canteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus. Quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. » Quinam fuerint ejusmodi haeretici, qui postea haec docuerint, quorum Paulus doctrinam condemnat: sententia est Chrysostomi⁶ et aliorum, hos fuisse Encratitas, Marcionitas, et Manichæos. Verum ante hos, ipsis Apostolorum temporibus, quæ haec docuerunt, et cibos aliquos detestarentur, haereses prodierunt. Nam Ignatius, qui tune vivebat, eosdem taxat haereticos, cavendosque monet, qui nuplias et cibos damnarent: sic enim ait scribens ad

¹ Act. xx. — ² 1. Tim. i. — ³ Euseb. lib. iii. c. 4. — ⁴ 1. Tim. v. — Metaphr. 21 Januari.

⁵ Athanas. in Synopsi. Theod. in pref. in ep. Pauli, et alii. — ⁶ 1. Tim. i. — ⁷ Theod. in 1. ad Tim. i. — ⁸ Act. xix. — ⁹ 1. Tim. iv. — ¹⁰ Chrys. in 1. ad Tim. hom. 12. Ambros. in eandem ep. et alii recent.

Philadelphios¹ post dannatam haeresim Ebionis : « Si quis universa haec confiteatur, sed legitimam commixtionem et liberorum procreationem corruptelam et pollutionem appellat, aut cibos aliquos delestans putat; talis apostata illum draconem in se habentem lovet. » Idemque eadem ex causa cum de virginibus agit, quo hos scopolos vilent, easdem haec monet, sed in primis conjugatas : « Uxores, inquit, maritis subditae sint in timore Dei : virgines Christo in puritate, non abominantes nuptias, sed id quod prestantius est amplectentes, non in calumniam matrimonii, sed ut liberioribus animis divinae legis meditationi vaccent. » Et cum agit de cibis, ad Heronem² diaconum scribens, haec ait : « Jejuniis et preeibus vaca, et cave ne immodice id agas, ne ipse te dejicias : vino et carnibus ne prorsus abstineas; nec enim abominanda sunt : Bona terrae, inquit, comedetis. » Sed quinam fuerit ejusmodi dogmatistes, Irenaeus³ aperte significat, nimirum impium Saturninum, ejusque gregales, de quibus haec scribit, post alios recensitos eorum errores : « Nubere, inquit, et generare, a satana dicunt esse : multi etiam ex his qui sunt ab eo et ab animalibus abstinent, perfecta ejusmodi continentia seducentes multos. » Illos igitur signatos esse ab Apostolo, imo a Spiritu Dei (ut ipse testatur) nulla est dubitatio : ipse enim Saturninus primus fuit (inquit Theodoretus⁴) qui matrimonium, diaboli doctrinam nominavit, jubaretque abstinere ab animalibus. Docebat et haec ipsa Ebion haeresiarcha (ut tradit Epiphanius⁵) adversus quem idem Ignatius scribit⁶ ad Philadelphios.

192. At nec quemquam moveat, si novissimis temporibus haec (prænuntiante Spiritu) obventura fore, idem testetur Apostolus : nam novissimum hoc esse tempus, Dominus illis verbis significaverat, dicens⁷ : « Venit hora, et nunc est, quando mortui audiunt vocem Filii Dei. » Et paulo post : « Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audiunt vocem ejus, etc. » Sed et ipse Paulus, scribens ad Thessalonicenses⁸, novissimum diem, quo Christus ad judicandum venturus esset jam in propinquuo esse, et sua ipsius ætate affore significavit : sed nec ipse tantum id est opinatus, sed et Joannes⁹ ad suos scribens, dicebat : « Filioli : novissima hora est : et sicut audistis quia Antichristus venit, nunc Antichristi molti facti sunt : unde scimus quia novissima hora est. » Quotquot enim recens emergebant haeretici, eosdem credebant Antichristos : sed quod prædictum erat, post illum ad judicandum Dominum esse venturum; eadem conjectura idem putarunt Apostoli, haec videntes, jam novissimum instare diem. Hac eadem ratione Ignatius¹⁰, cum eadem videret oborta impia dogmata quæ Paulus novissimis temporibus eventura prædixerat, scribens ad Ephesios, quos Timotheus, ad quem Paulus

scripsit, prædicta ex ejus scripto docuerat, haec ait : « Novissima iam sunt tempora : revertamur, et timemus Dei longanimitatem. » Secreto enim arbitrio divini consilii, quod nefas est mortalem hominem perseruari, haec de futuris temporibus Apostolis etiam fuisse abscondita, certum est. Sic novissimum tempus esse dictum a Spiritu, patet, eodem sensu, quo et Dominus reliquum temporis usque ad resurrectionem mortuorum atque judicium, horam unam appellat, nomine novissimam mundi ætatem.

193. *De ciborum delectu, et de certorum dierum jejunis.* — Ex his igitur cum luce clarius certum exploratumque habeatur, quas haereses, quosve haereticos Paulus ad Timotheum scribens, monente divino Spiritu, demonstraverit : quam impiæ simul ac stultæ, quam inepte ac pariter ineruditæ, quam deinde turpiter alique procaciter novantes haeretici iisdem Pauli verbis abutantur in sugillationem catholice veritatis, quæ calibatum miftis superextollit, et ciborum commendat abstinentiam, patet. Non sic enim, ut dicti haeretici, Ecclesia Catholica commendat virginitatem, ut venerabiles nuptias thoriumque immaculatum condemnet : neque cum ciborum prædicat abstinentiam, cibos cujusque generis tanquam malos abominandos pue existimat, quos a Deo optimo maximo, nec ab alio creatos dicit esse numine, aliō principio; probe sciens (quod dicit Apostolus¹) omnem creaturam Dei bonam esse, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sicut enim ingluvies defestanda visa est omnibus, ita etiam ciborum abstinentia fuit semper ab omnibus commendata : quam ut magis magisque tanquam egregiam temperantiae virtutumque aliarum multarum altricem atque parentem, assequi valeamus, delectum quemdam atque discretionem putavit Dei Ecclesia adhibendam esse ciborum, illos scilicet aliquando ad esum adhibens qui visi sunt ad eam consequendam magis acommodo lati; illosque rursus pro tempore rejiciens, qui esculentiores cum sint, majus quam ad institutum par esse videretur, nutrimentum afferant.

194. Non enim illum quidem commendat ac sequitur ciborum delectum, quem falsa ex causa Pythagoras ex cogitavit, vel Agyptii invenerunt; nec quem lege divina olim ad statutum tempis præscriptum, post inde jam rancidum supersticio ministravit : sed quem Deus tam in priori quam in posteriori instrumento probasse cognoscitur. Quanto enim præconio eorum omni populo extulit Dominus Rechabitas², qui non ex præscripto instituto alienus antelatae legis, vel patrie consuetudinis, sed tantum quod præcepto patris sui Jonadab abstinerent a vino? Quanta item laude est sublatus a sponso amicus sponsi Joannes Baptista, qui talem habuisse cognoscitur delectum ciborum, ut de illo testaretur³, neque mandueasse panem, neque bibisse vinum? At cui credimus, si Dei testimonium testantis haec iterum non accipimus? vel quis improbare au-

¹ Ignat. epist. ix. — ² Ignat. epist. xiii. — ³ Iren. lib. i. c. 22. — ⁴ Theod. haer. fa. lib. xi. — ⁵ Epiph. in Panar. haeres. xxviii. — ⁶ Ignat. ad Philad. ep. ix. — ⁷ Joan. v. — ⁸ 1. Thess. iv. — ⁹ 1. Joan. ii. — ¹⁰ Ignat. ep. xiv.

¹ 1. Tim. iv. — ² Hier. xxxv. — ³ Luc. vii.

deat quod Deus commendat? Nonne et Paulus per eamdem lineam serram dedoxit, qui et ad Romanos¹ scribens, ait: « Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus scandalizatur, aut infirmatur? » Ex quibus videas, adeo peculiare fuisse in illa primitiva Ecclesia florentissima, nec carnes manducare, nec vinum bibere, ut quantumlibet fideles eis legitime uti possent, tamen ut rem insolitam admirati plerique offenderentur: eujus quidem scandali habendam esse aliquam rationem, idem mandat Apostolus.

195. Temperasse quidem se a carne et vino Apostolos, multa afferri possunt exempla. Ut enim id in primis de Petro apostole dicere possimus, facile persuadet Gregorius Nazianzenus², dum scribit, ipsum lupim minuto asse veneuntibus famem pellere consueisse. De Jacobo fratre Domini, nec carnes unquam in eibum, nec vinum in potum adhibere solitum, Hegesippus³ affirmit. De Matthaeo etiam hæc eadem Clemens Alexandrinus⁴ his verbis: « Matthæus apostolus seminibus, baccis, et oleribus absque carnibus utebatur. » Timotheum a vino abstinisse, sed occasione stomachi flaccescentis, modicum ex eo sumendum illi Paulum imperasse, tradunt interpres⁵. Sed et ipsum Paulum a vino se colubuisse, suo loco dicemus. Deficeret dies, si omnium sanctorum, quorum vita et mors est egregiis miraculis illustrata, de delectu ciborum hie vellemus exempla contexere, vel catalogum sanctorum Patrum, qui enmdem Ecclesiae Catholice ritum praeclaris elogiis vel etiam commentariis illustrarunt, hie obiter recensere. Sed satisfactum putamus negotio, si uno verbo dixerimus (quod absque aliqua dubitatione constanterque asserimus) neminem reperiri sanctorum Patrum catholicae fidei professorem, qui, cum de ea re inciderit sermo, non tantum fuerit ejusmodi ecclesiastici ritus firmus asseror, atque egregius prædicator, sed et fidelis imitator, pariterque sectator.

196. At, quod superest, videamus, num sicuti ciborum delectus Dei testimonio comprobatus, et usu Christianorum receptus, et omnium Patrum testimonio firmatus habetur, ita etiam certa tempora sint divina vel apostolica auctoritate ad jejunandum Christianis prescripta. Occurrit de his in primis Augustini sententia sic dicentis, cum agit de jejunio sabbati: « Si autem (quoniam huic quantum potui sufficienter respondisse me puto) de hac re sente tiam meanu quæreris: Ego in evangelicis et apostolicis litteris, totoque instrumento quod appellatur Testamentum novum, animo id revolvens, video præceptum esse jejunium. Quibus autem diebus non oporteat jejunare, et quibus oporteat, præcepto Domini vel Apostolorum non invenio definitum. » Hæc ipse. Sed quod non reperitur divinis litteris esse mandatum; an apostolica auctoritate sine scripto, sicut cetera multa, Ec-

clesiae traditum habeatur, diligentiori investigatione disquirendum proponimus. Nemo quidem (mea sententia) de his quæ ab Apostolis agerentur, ac per eos inde Ecclesiae traherentur, S. Ignatio testis fidelior adhiberi posse videtur, qui hæc ipsa est proxime contemplatus: nec est quod quis nedum dicere, sed de tanto viro nec leviter suspicari ullatenus possit, alia ab ipso fuisse fideliibus, quos instituit, suis epistolis persuasa, quam quæ vidisset ab Apostolis usu probata, atque fidelibus tradita. Scribens igitur ipse ad Philippienses¹, quos Paulus ad fidem instituerat, ne certorum dierum jejunia negligant, inculcat his verbis: « Quadragesimale jejunium ne spernatis: continet enim exemplum conversationis Dominicæ. Post passionis Dominicæ hebdomadam jejunare quartis et sextis feriis ne negligatis, ciborum reliquias pauperibus elargientes. Si quis Dominicam diem aut sabbatum (tuo excepto) jejunari, hic Christi interactor est. » Ilucusque Ignatius. Sed quod æque ac diei Dominicæ prohibeat jejunium sabbati, agemus de his uberiori paulo post. Sic itaque Apostolorum temporibus iisdemque instituentibus, certa jejunii tempora esse definita, jam nulla remanet dubitatio.

197. Esset et de his addueendus conscriptus apostolicus canon², et a Clemente³ recensita apostolica constitutio, quæ a Patribus magnæ aestimationis citata reperitur. Sed ne immixti videainur apocryphis, licet jam receptis: satis superque sit ac veluti iustar omnium unus Ignatius: eujus cum epistola nulla unquam fuerint vel levi saltem labefactate suspicione, ut nec eo certior aut dignior testis adduci possit; a predictis libentius abstineamus. Apostolicam esse institutionem jejunium Quadragesimæ, absque aliqua controversia in confessio semper in Ecclesia fuit. Unde Hieronymus⁴ ad Marcellam: « Nos, inquit, unam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum foto anno, tempore nobis congruo jejunamus. » Et S. Leo⁵ agens de eodem jejunio: « Merito, inquit, a sanctis Apostolis per doctrinam Spiritus sancti majora sunt ordinata jejunia; ut per commune consortium crucis Christi, etiam nos aliquid in eo quod propter nos gessit, ageremus; » et alibi⁶: « Quod ergo, dilectissimi, omni tempore unumquemque convenit facere Christianum, id nunc sollicitius et devotius exequendum, ut apostolica institutio quadraginta dierum jejunio impleatur, non ciborum pareitate tantummodo, sed privatione maxime vitiorum. » Hæc Leo. At Theophilus Alexandrinus⁷ non tantum ex apostolica traditione, sed ex evangelica, Quadragesimale jejunium sibi vindicat. Sed ante Tertullianus⁸, Quadragesimæ jejunium quod ipse appellat jejunium Paschatis, tam ex Scriptura quam ex traditione majorum esse præscriptum, Catholicam

¹ Rom. xiv. — ² Gregor. Naz. orat. de amore paup. — ³ Hegesip. apud Eus. hist. lib. ii. c. 22. — ⁴ Clem. Alex. in Pædag. lib. ii. c. 1. — ⁵ Joan. Chrys. hom. in ea verba Pauli.

⁶ Ignat. epist. viii. — ⁷ Apost. canon. 68. apud Theod. — ⁸ Clem. Constit. lib. v. c. 13. — ⁹ Hier. ad Marcell. epist. lxxv. — ¹⁰ Leo serm. 9. de Quadr. — ¹¹ Idem ser. vi. de Quadr. et serm. iv. — ¹² Tertul. Paschal. ep. i. in fine. — ¹³ Tertul. adver. Psychie. c. 13.

Ecclesiam profiteri solitam tradit, cum ait : « Praescribitis constituta esse solemnia huic tidei Scripturis, vel traditione majorum; nihilque observationis amplius adjiciendum ob illicetum innovationis. State in gradu isto, si potestis. Ecce enim convenio vos, et preter Pascha jejunantes, circa illas dies quibus ablatus est sponsus, et stationum semijejunia interponentes, et vos interdum pane vicitantes, ut cuique visum est. Denique respondetis, haec ex arbitrio agenda, non ex imperio, etc. »

198. *Jejunium Quadragesimale.* — Ex his quidem perspicue intelligitur, quedam fuisse in Ecclesia Catholica (in quam invehitur Tertullianus jam Montani factus assecla) jejunia ex imperio necessitate servanda, ut jejunium Quadragesimae, quedam voluntaria ex arbitrio animi cujusque pendentia. Quod vero ex imperio erat, tum ex Scripturis, tum ex majorum traditione dimanans, in Ecclesia inviolabiliter servari solitum; hoc ipsum necessario servandum, atque adeo ex imperio, per publicum Ecclesiae edictum diaconus, praconis vice fungens, publice promulgabat. Unde Basilius¹ : « Jejunium per omne tempus utile est his qui illud suscipiunt; » et paulo post : « Sed multo magis hoc tempore, quo per universum terrarum orbem undique denuntiatur jejunii praeconitum: nec ulla est insula, nec terra continens, non civitas, non gens ulla, non extremus mundi angulus, ubi non sit auditum jejunii edictum: quin et exercitus, et viatores, et nautae, et negotiatores omnes pariter audiunt edictum, et summo gudio excipiunt. » Ad haec spectal, quod jejunii legem non observantem Gregorius Nazianzenus² Elensum prefectum redarguit, dicens : « Legibus injuriam facis, judec, qui non jejunas. Et quomodo leges humanas servabis, qui divinas contemnis, ac pro nihilo putas? Purga tribunal tuum. » Appellat enim jejunii praeceptum divinam legem, quod adeo in Ecclesia sacro-anelum ac penitus inviolabile haberetur. Ob eamdem causam Augustinus³ haec ad populum : « Rogo vos, fratres carissimi, et admoneo, ut in isto legitimo et sacratissimo tempore, exceptis Dominis diebus, nullus prandere presumat; nisi forte ille, quem jejunare infirmitas non permittit. Quia aliis diebus jejunare, remedium est, aut primum; in Quadragesima non jejunare, peccatum est: alio tempore qui jejunat, accipit indulgentiam; in Quadragesima, qui non jejunat, sentiet paenam. »

199. Sed et Hieronymus ab hujus praecepti censura nec infirmam aetatem patitur esse immunem. Scribens enim ad Lætam de institutione filiae, prohibens in tenella aetate onera abstinentiae : « In Quadragesima lamen, inquit⁴, continentiae vela pandenda sunt, et tota aurigæ retinacula equis laxanda properantibus. » Haec idcirco, quod ejusmodi jejunium ceteris venerabilius ac majori observantia dignius haberetur. Unde idem auctor ad Eustochium scribens⁵ : « Jejunium, inquit, tolius

anni aequale est, excepta Quadragesima, in qua conceditur districius vivere. » Et de Asella sanctissima virgine ejusmodi ad Marcellam⁶ scribens afferat exemplum, dicens : « Cum per omnem annum iugis jejunio pasceretur, biduo triduoque sic permanens: tun vero in Quadragesima navigii sui vela tendebat, omnes pene hebdomadas vultu latante conjugens: et, quod impossibile forsitan est hominibus ad credendum, Deo autem praestante, possibile est, ita ad quinquagenarium pervenit aetatem, ut non doleret stomachum, non viscerum cruciaretur injuria. » Mira quidem sunt haec, sed non nova. Nam de Christianis testatur Lucianus⁷, sic solitos esse servare jejunium, ut, quod ait, decem soles sine cibo transigerent. At vero majora his sunt quae Gregorius Nazianzenus⁸ de habitantibus Ponticam solitudinem monachis sui temporis ad Hellenium scribit, complures ex illis fuisse, qui tolos viginti dies totidemque noctes a cibo absenserent, dimidia ex parte Christi jejunium imitantes; ex eisque unum sui gregis ovem fuisse festalur. Et Augustinus⁹ ad Casulanum, nonnullos suo tempore repertos esse, qui ultra hebdomadam perpetuum servassent jejunium, se novisse tradit; atque addit : « Ad ipsum quadragenarium numerum pervenisse quendam, a fratribus fide dignis nobis asseveratum est. »

200. At vero non una erat eadem omnium Quadragesimalis observatio, ut omnes totidem æque dies transigerent jejunantes: remissior enim quorumdam ejus temporis erat jejuniorum perfusio, quos tamen tolerabat Ecclesia: de quibus haec Ireneus¹⁰, scribens ad Victorem pontificem : « Non enim, inquit, de die Paschatis solum, sed etiam de jejunii ratione et modo ista est constituta controversia. Quidam namque unum diem se jejunare oportere existimant, alii duos, non pauci plures, multi quadraginta, atque diurnis nocturnisque horis omnibus numeratis, diem summ metiuntur ac statunt. Atque hujusmodi eorum qui observabant jejunia varietas ac discrepantia non jam nostra aetate coepit est, verum etiam longe ante apud majores nostros, qui (ut conjectura assequi licet) non accurate consuetudinem eorum, vel qui simplicitate quadam, vel privata auctoritate aliquod in posterum tempus statuissent, observarunt. Atque nihilominus, cum isti inter se pacem tranquillam retinueront, tum etiam inter nos retinemus; siveque varia ac discrepans jejunii ratio concordiam fidei plurimum commendat. » Huensque de his Ireneus. Consuevisse alios ad quintam diem tempore Quadragesimæ jejunium remittere, Augustinus¹¹ testatur scribens ad Januarium. Diversas alias fuisse diversarum Ecclesiarum consuetudines. Sozomenus narrat his verbis¹² : « Jam illam quae huic praecessit, quæque appellatur Quadragesima, in qua populus jejunat, alii sex dierum septimanas computant, u

¹ Basil. de jejun. orat. 2. — ² Greg. Naz. epist. LXXIV. — ³ Aug. de temp. serm. 62. — ⁴ Hier. ep. VII. — ⁵ Idem ep. XXII.

⁶ Hier. ep. xv. — ⁷ Lucianus in Philopatr. — ⁸ Greg. Naz. ad Hellen. de monach. — ⁹ Aug. ad Casul. ep. LXXXVI. — ¹⁰ Apud Euseb. hist. lib. v. c. 24. — ¹¹ Augst. ep. CXVIII. c. 4. — ¹² Sozom. histor. lib. VII. c. 19.

Illyrii, qui ad Occidentem siti sunt, neconon et universa Libya, et Agyptus cum Paëstinis: alii septem, ut Constantinopolitani, et nationes circumiacentes usque ad Phoenices: alii sparsim tres intra sex aut septem istas jejunant: alii tres Pascha immediate praecedentes continuant, etc. » Sequitur de Montani sectatoribus dicere: sed quia ab Ecclesia exulant, dicere prætermittimus. In Ecclesia Orientali sabbatum diem a jejunio Quadragesimæ excipiebant: quod in Occidente observare consuevit olim Ecclesia Mediolanensis, ut testatur Ambrosius¹, sic dicens: « Considera: Quadragesima totis præter sabbatum et Dominicam jejunatur diebus: hoc jejunium Domini Pascha concludit. » At de causa cur alii non jejunarent die sabbati, alii vero secus, dicimus paulo inferius.

201. Rursus etiam in Ecclesia Mediolanensi illud Ambrosius² observandum admonuit, ut integri dies quadraginta duo a fidelibus jejunio transigerentur: ea nimis ex causa, quod sicut populus Israel a captivitatis Aegyptiacæ iugo liberatus, totidem stationibus seu mansionibus ad terram promissionis pervenit; eodem fere modo, eodemque numero jejuniorum, quæ (inquit idem Ambrosius) mansiones quedam nostræ sunt, ad optatum Paschatis festum iidem pervenirent; unde et invenitur usurpatum apud aliquos³, ut jejunium frequenter Statio dicceretur: cui sententia idem Ambrosius⁴ alibi adstipulari videtur. Sed de stationibus alias. In Ecclesia Romana eadem ratio habebatur, dum quadraginta duos dies Quadragesima contineret; sed ex eis trigesima sex tantum diebus fideles jejunabant, alia tamen ratione, quam sanctus Gregorius⁵ pro coniunctione ad populum his verbis declarat: « A præsenti eterni die usque ad Paschalis solemnitatis gaudia, sex hebdomadae veniunt: quarum videlicet dies quadraginta duo fiunt, ex quibus domi sex dies Domini abstinentiae subtrahuntur, non plus in abstinentia quam trigesita et sex dies remanent. Dum vero per trecentos et sexaginta quinque dies annus duclitur, et nos per trigesita et sex dies affligimur, quasi anni nostri decimas Deo damus: ut qui nobis metipsis per acceptum munus viximus, auctori nostro nos in ejus decimis per abstinentiam mortificemus. Unde, fratres carissimi, sicut offerre ex lege jubemini decimas rerum, ita ei offerre contendite et decimas dierum, etc. » Sed eiusmodi usus alia itidem immutatus est ratione, dum ad explendum numerum quadraginta dierum jejunii, quatuor ex seplima hebdomada dies ad jejunandum sunt coagmentati; nimis ut consecratum jejunio Domini tempus ab omnibus servarelur. Ex quibus omnibus manifesti erroris arguitur Socrates⁶, dum ait, Christianos, qui Romæ essent, tres lantum seplimanas jejunantes ante Pascha consuevisse transigere. At licet de usu Quadragesimalis observationis diverse fuerint diversarum Ecclesiarum consuetudines,

¹ Ambr. lib. de Elia et jejun. c. 10. — ² Ambr. de Quadr. serm. 34. vel. edit. — ³ Tertull. Cassian. et ali. — ⁴ Ambr. serm. 25. vel. edd. — ⁵ Greg. hom. 16. in Evang. — ⁶ Sozat. hist. lib. v. c. 21.

omnes tamen in id ipsum consenserunt, ut certa anni tempora, quæ sanctorum Pascha præcurrunt, eadem jejunis celebrarent. Cæterum nec vel in minimo lati fidem diversa variaque Ecclesiarum consuetudine, Hieronymus¹, Augustinus², alique Gregorius³ tradiderunt.

202. His de Quadragesimæ jejunio qua potuimus brevitate contractis, jam de ceteris quæ ex traditione itidem apostolica in Ecclesia sunt antiquitus observata jejunia, instituamus orationem. Quod igitur ad haec spectat: ea quæ de errorum dierum observatione jejunii ab Ignatio ad Philippenses scribente tradita reperiuntur, non aliunde quam ex apostolica observatione et traditione manasse, satis dictum est superius. Ipse itaque post inculcatum jejunium Quadragesimæ, quartâ insuper et sexta feria singulis hebdomadis esse jejunandum admonet⁴; quod quidem usu receptum in Ecclesia fuisse, docet Tertullianus⁵, cum ait: « Cur stationibus quartam et sextam sabbati dicamus? » stationes enim more suo jejunia nominat. Itidem Clemens Alexandrinus⁶ his verbis: « Novit ipse, fideli scilicet, jejunii quoque ænigmata horum dierum, quarti, inquam, et sexti: Dicitur autem ille quidem Mercurii, hic vero Veneris. » Appellat Clemens ænigmata, causam videlicet ac latenter rationem, seu mysterium, cuius intuitu præ ceteris diebus hebdomadæ Ecclesia ex traditione apostolica dictos dies jejunandos suscepit: quod quidem Augustinus⁷ scribens ad Casulanum declarat, sic dicens: « Cur autem quartâ et sextâ maxime jejunet Ecclesia, illa ratio reddi videtur, quod considerato Evangelio, ipsa quartâ sabbati, quam vulgo quartam feriam vocant, concilium reperitur ad occidendum Dominum fecisse Iudei: intermissio autem uno die, cuius vespera Dominus pascha cum discipulis manducavit, qui finis est ejus diei, quem vocamus quintam sabbati: deinde traditus est ea nocte, quæ jam ad sextam sabbati, qui dies passionis ejus manifestus est, pertinebat; » et paulo post: « Passus est Dominus (quod nullus ambigit) sexta sabbati; quapropter et ipsa sexta recte jejunio deputatur: jejunia quippe humilitatem significant: unde dictum est: Humiliabam in jejunio animam meam. » Hucusque Augustinus.

203. Et de iisdem etiam jejunis apostolicus canon⁸ et institutio⁹; quibus qui non acquiescet, complura habet de eadem re testimonia antiquorum: nam et Origenes haec ait¹⁰: « Habemus Quadragesimæ dies jejunis consecrates: habemus quartam et sextam septimanæ dies, quibus solemniter jejunamus. Est certe libertas christiano per omne tempus jejunandi, non observantie superstitione, sed virtute continentiae: nam quomodo apud eos castitas incorrupta servatur, nisi arctioribus continentiae fulta subsidiis? » et paulo post: « Sed est alia adhuc reli-

¹ Hier. ep. xxviii. in fine. — ² Aug. ep. cxviii. ad Januar. — ³ Greg. lib. i. ep. xli. ad Leandruum. — ⁴ Ignat. epist. viii. — ⁵ Tertull. adver. Psych. c. 14. — ⁶ Clem. Alex. Str. lib. vii. — ⁷ Aug. ep. lxxxvi. — ⁸ Can. apost. lxviii. — ⁹ Clem. Const. lib. v. c. 16. et c. null. — ¹⁰ Orig. in Levit. hom. 10.

giosa jejunandi ratio, enjus laus quorumdam Apostolorum litteris praedicatur. Invenimus enim in quadam libello ab Apostolis dictum: *Beatus est qui etiam jejunat, pro eo ut alat pauperem.* » Haec Origenes, enjus houilia etiam descripta habetur apud Cyrillum Alexandrinum¹. Est et de jejunis quartæ et sextæ feriæ antiquus canon Petri martyris episcopi, Alexandrini, utriusque diei causam redditis in hæc verba: « Non reprehendat nos quispiam quartam et sextam feriæ observantes, in quibus nos jejunare secundum traditionem præceptum est. Quartam enim propter initium a Judæis concilium de proditione Domini: sextam vero, quod ipse pro nobis passus sit. »

204. De iisdem quoque jejunii diebus Epiphanius²: « Per totum quidem annum jejunium hoc servatur in eadem sancta Catholica Ecclesia, quarta, inquam, et prosabbato usque ad horam nonam, excepta sola Pentecoste, per totos quinquaginta dies, in quibus neque genua flectuntur, neque jejunium imperatum est. » Subdit solitas his diebus communiones fieri hora nona, ceteris vero diebus Dominicis, in aputinis horis. Tertulianus³ etiam testatur, in ceteris jejunis observari solitum, ut producantur usque ad vesperam, in quarta vero et sexla feria usque ad nonam tantummodo. Ceterum quod tradit, in Ecclesia Romana eam viginis consuetudinem, ut et cætera quoque jejunia solummodo usque ad nonam producerentur, calunniouse haec dicere, atque Moataui spiritus furore percitus visus est effutire: nam etsi in aliorum temporum jejunis id, ut aliis in locis, Romæ observaretur, in Quadragesima tamen nonnisi vespere jejunia solvi consueverant: quam quidem consuetudinem antiquitus observatam, tradunt hi⁴ qui ecclesiasticas observationes, quæ Romæ potissimum servarentur, suis scriptis memoriae commendarunt. Rursum ne quis putet Dei Ecclesiam jejunando bis in hebdomada, Pharisæos esse imitatam, quorum erat institutum, ut jejunarent bis in sabbato: nam (quod et superius, cum de illis actum est, diximus) aliis illi jejunabant diebus, nimirum secunda et quinta die; quod non tantum apud Clementem⁵ legitur, sed et Epiphanius⁶ idem attestatur. Manichei etiam⁷ duos dies hebdomadæ, nempe quem dieunt solis, et qui sequitur lunæ, jejunando suscepserant.

205. *Cur vetitum jejunium sabbati, et cur id Occidentales suscepint?* — Sed vetus est illa questio, de qua (ut tradit Hieronymus⁸ ad Luminum scribens) Hippolytus martyr, et alii nobiles scriptores commentarios edidere: Cur Romæ, ac nonnullis aliis in locis Occidentalis Ecclesiæ, susceptus additusque his est dies sabbati jejunandus: cum idem jejunium Orientalis Ecclesia exercata esse videatur ab ipsis rerum Christianarum primordiis? Nam (ut vidimus) Ignatius⁹ ad Philippenses scribens haec ait:

« Si quis Dominicam diem, aut sabbatum (uno excepto) jejunari, hic Christi interfector est. » Rursus etiam est de eadem re apostolicus dictus¹ canon in hæc verba: « Si quis clericus Dominicum diem, aut sabbatum (uno solo dempto) jejunare deprehendatur; deponitur: sin autem laicus, a communione dejector. » Eadem et apud Clementem². Est quoque canon³ quidam, sed suppositus sextæ Synodo, quo etiam ab Ecclesia Romana proscriptum dicitur jejunium sabbati: sed de impostura illa suo loco fusiū dictori sumus. Cur vero tanti criminis reus constitutatur ex sententia Ignatii, qui die Dominicæ, vel sabbato jejunasset, diligenter causa perversiganda est. Par quidem ratio in utrisque, licet ex causa diversa proveuit. Nam haeretici, de quibus nuper diximus, qui Christi resurrectionem negabant, cum Christiani ea potissimum die gauderent, ipsi in mortore eamdem diem jejunantes ducebant. Alii vero qui Deum Hebraeorum orbis conditorem et legis auctorem malum esse, Christumque ad eum destruendum venisse dicebant; quod ille quievisset die septima, et in ejus honorem Iudei sabbatum diem coherent, ipsi in ejus contumeliam eadem die sabbati jejunabant. Horum origo a Simone mago semel exorta, in Menandrum, Saturninum, Basilidem, Cerinthum, atque Carpocratem est infeliciter propagata: testatur hæc de his omnibus Irenaeus⁴, sed latius Epiphanius⁵, et alii plures. Vixerunt omnes hi ejusdem Ignatii temporibus, qui suis scriptis eosdem est insectibus, fidelesque ut ab his caverent, et ne sicut hi, sabbato jejunarent, admonuit. Horum impietatis heres factus est Cerdon⁶, cui Marcion successit. Quorum omnium licet essent diversi circa rectam fidem errores, in eam tamen sententiam aequæ omnes conspirarunt, ut Deum, quem dicebant auctorem mundi, traherent esse malum, et quod ad hanc partem spectabat, in ejusdem Dei contumeliam sabbato jejunarent. Nam de Marcione hæc memoriae prodidit Epiphanius⁷: « Sabbatum vero jejunat ob hanc causam. Quoniam Dei, inquit, Iudeorum est requies, qui mundum fecit, et in septima die quievit, nos jejunamus hanc, ut ne officium Dei Iudeorum faciamus. » Hæc ex ipsorum verbis recitat Epiphanius de causa ejus dici suscepti jejunii: ex quibus etiam cæterorum, qui eadem de Deo Hebraeorum sentiebant, prodilur ejusdem ratio instituti. Unde et manifesta certaque redditur causa, cur orthodoxy Orientales, penes quos ea invalescerat haeresis, a sabbati jejunio temperarent, et cur illud Ignatius tantopere execraretur.

206. At in eorumdem haereticorum detestationem, non tantum illud penes eos introductum fuit, ut diem sabbati absque jejunio ducerent, sed etiam ut magna eum hilaritate transigerent, sacrosque conventus perinde ac ipsa die Dominica haberent. Sunt de ejusmodi institutione complura antiquo-

¹ Cyril. in Levit. lib. x. — ² Epiph. in comp. doc. eccl. — ³ Tert. advers. Psychic. c. 10. — ⁴ Microlog. 49. et alii — ⁵ Clem. Const. lib. vii. c. 24. — ⁶ Epiph. haeres. XVI. et in compend. — ⁷ S. Leo ser. IV. in Quadrag. — ⁸ Hier. ep. XXVII. — ⁹ Ignat. ep. VIII.

¹ Canon Apostoliens 55. — ² Clem. Const. Apost. lib. VII. c. 24. — ³ Canon 55. — ⁴ Iren. lib. I. c. 20. 21. 22. 23. 24. 25. — ⁵ Epiph. haeres. XXI. XXII. XXIII. XXIV. XXVII. XXVIII. — ⁶ Epiph. haeres. XLII. et XLIII. — ⁷ Epiph. haeres. XLII.

rum testimonia : et ut incipiamus a Clemente, cuius nomine inscriptum volumen de Constitutionibus Apostolicis e Graecorum profluxisse fontibus, qui accurate perspexerit, non inficias ierit; haec apud ipsum legitur¹ : « Sabbatum, et Dominicum diem festum agimus, quoniam illud naturae conditae est monumentum, hic resurrectionis. Unum autem sabbatum servandum nobis est in toto anno, quod pertinet ad sepulturam Domini, in quo jejunare oportet, non festum agere. » Haec ibi. Eadem complices abhī : nam id Socrates² his verbis confirmat : « Cum, inquit, festa eujusque septimanæ occurrerent, videlicet sabbatum et dies Dominicus, in quibus conventus in ecclesiis fieri solent, etc., » sed longe ante Gregorius Nyssenus in ea oratione quam habuit adversus eos qui aegre ferunt reprehensiones, haec eadem in hunc ferme modum : « Quibus oculis vides diem Dominicum, qui despiciatur es sabbatum? An nescis quod hi dies fratres sunt? Quod si alterum probro afficeris, alterum offendis. » Et Anastasius Nicænus³ : « Sabbatum, inquit, et dies Dominicus sunt dies sancti et festi, neque licet in eis jejunare. » Sic igitur cum eam diem heretici (ut vidimus) contumelias atticerent, quod Deus Hebreorum, quem malum dicebant, eum mundum creasset, quievisset; contraria ratione Catholici, non judaizantes quidem, sed ut Deum patrem omnium, creatorem cœli et terræ, solenni (ut par erat) celebritate venerarentur, debitisque tanto numini obsequiis colerent, in ejus honorem sabbatum, non secus ac Dominicum diem in Christi Redemptoris gloriam, celebrandum esse duxerunt : et sicut nefas duecabant die Dominicā jejunare, ita etiam sabbato, quod celebris dies esset, execrandum plane esse pulabant. Sed id pie quidem religioseque, non autem (ut dictum est) judaice, quod faciebant (ut scribit Eusebius⁴) Ebionæ.

207. At cum haec servarentur in Oriente; quænam causa subiit; ut in Occidente ac potissimum Romæ fideles sabbato jejunarent? Sed quænam a nonnullis allatae sint causæ, primum omnium in medium afferamus. Augustinus⁵ scribens ad Casianum haec ait : « Est quidem et haec opinio plurimorum, quamvis perhibeant esse falsam plerique Romani, quod apostolus Petrus cum Simone mago die Dominicō certaturus, propter ipsum magnæ tentationis periculum, pridie cum ejusdem urbis Ecclesia jejunaverit, et consecuto tam prospero ac glorioso successu, eumdem morem tenuerit, eumque imitatae sunt nonnullæ Occidentales Ecclesiæ. » Haec Augustinus; eamdemque causam assert Cassianus⁶. Alia rursus causa redditur ab Innocentio⁷ Romano pontifice in ea quam ad Decentium Eugubinum episcopum scribit epistola: « Sabbato, inquit, jejunandum esse, ratio evidenter demonstrat. Nam si diem Dominicum ob venerabilem resurrectionem Domini nostri Jesu Christi non solum in

Pascha celebramus, verum etiam per singulos circuitos hebdomadarum, ipsius diei imaginem frequentamus: ac si sexta feria propter passionem Domini jejunamus, sabbatum prætermittere non debemus, quod inter tristitiam atque letitiam temporis illius videtur inclusum. Nam utique constat Apostolos biduo isto et in merore fuisse, et propter metum Iudaeorum se occulisse: quod utique non dubium est, in tantum eos jejunasse biduo memorato, ut traditio Ecclesie habeat, isto biduo sacramenta penitus non celebrari: quæ utique forma per singulas tenenda est hebdomadas, propter id, quod commemoratio diei illius semper est celebranda. » Haec Innocentius: quibus non solum Romana Ecclesie rationabilis consuetudo probatur, sed et Orientalis Ecclesie usu ritque redditur magis magisque firmata. Nam si dicta ex causa, quod sublatus est sponsus, Orientales itidem (ut dictum est) sabbato majoris hebdomadae jejunare soliti sunt: quænam adduci hac ex parte potest ratio diversitatis, si ejusdem hebdomadæ per singulas sequentes eujusque mensis septimanas (Quinquagesima tantum excepta) eadem jejunia quartæ et sextæ feriæ revolverentur, sabbati vero nequaquam? Unde et Innocentius jure subdit: « Quod si putant semel atque uno sabbato jejunandum, ergo et Dominicæ, et sexta feria semel in Pascha erit utique celebrandum. Si autem Dominicæ diei, et sextæ feriæ per singulas hebdomadas reparanda imago est, dementis est bidui agere consuetudinem, sabbato prætermisso, cum non dispareret causam, a sexta videlicet feria in qua Dominus passus est, quando et ad inferos fuit, ut tertia die resurgens, redderet letitiam post biduanam tristitiam præcedentem. Non ergo nos negamus sexta feria jejunandum; sed dicimus et sabbato hoc agendum, quia ambo dies tristitiam Apostolis, et his qui Christum secuti sunt, indixerunt. » Huncusque de ratione jejunii diei sabbati Innocentius: ex quibus patentis mendacii Socrates⁸ redarguitur, dum ait Romæ in Quadragesima jejunare solitos fideles, sabbato excepto atque Dominicæ. Sed sicut ea die jejunare fideles Romæ consueverant, ita nefas duecabant eam feriare diem, ne quid cum Iudeis haec ex parte commune habere viderentur, satisque Christianæ religioni consultum visum, si (quod Testamentum, ceteraque mysteria translata essent) mutarent etiam sabbatum in Dominicam, cum ea potissimum dies tot tantisque esset cumulata sacramentis: de qua translatione haec Tertullianus⁹ in Apologetico: « Æque si diem solis letitiae indulgimus, alia longe ratione quam religione solis; secundo loco ab eis sumus, qui diem solis otio et quieti deceraunt, exorbitantes et ipsi in judaico more, quem ignorant. » Haec ipse.

208. His sic se habentibus, non est quod quis calumniam facere possit, si in singillationem dictarum haeresum, non aequa ac Orientalis, Occidentalis Ecclesia feriaret diem sabbati, sed jejunaret: nam

¹ Lib. vii. c. 24. — ² Socrat. hist. lib. vi. c. 8. — ³ Anast. Nicæn. lib. quars. LXXVII. — ⁴ Euseb. hist. lib. III. c. 21. — ⁵ Aug. ep. LXXXVI. — ⁶ Cassian. Colla. III. c. 40. — ⁷ Innoc. epist. XI. c. 4.

⁸ Socrat. hist. lib. V. c. 21. — ⁹ Tertul. in Apolog. c. 16.

tum quod illæ in ipsorum regionibus obortæ essent hereses, atque potissimum coaluissent, magis necessarium illis ejus antidoti remedium videretur; tum etiam quod dum illorum heresim ea ratione improbasse, alia tamen ex parte Ebionaeis favisce ipsa Occidentalis Ecclesia visa esset; nam et hi pariter colebant diem sabbatum atque Dominicum, ut de eis scribit Eusebius¹. Est de jejuniis sabbati canon Concilii Eliberini², et alias Agathensis³, ac pleraque alia testimonia sanctorum Patrum. Non enim Romana tantum ac eidem propinquæ Ecclesiae id ipsum de jejuniis sabbati servare solita erant, sed et remote etiam, ut tradit Hieronymus⁴ scribens ad Augustinum. In Africa enim apud nouellas Ecclesiæ, et inter alias Hippensem, eamdem consuetudinem viguisse, ex his quæ Augustinus⁵ scribit, satis perspectum habetur. At præter antiquiores illos, qui eodem argumento tractationes memorie mandavere, quæ et excidisse noscuntur, Hieronymus⁶ et Augustinus⁷ cum de ea quæstione consulterentur, in eamdem pariter conspirantes sententiam, cuiusque Ecclesiae consuetudinem servandam esse scripserunt: quod et Ambrosius S. Monicæ eadem quaerenti æque respondit⁸. Abundet igitur (quod ait Hieronymus⁹) in his unaquaque provincia in sensu suo; et præcepta majorum, leges apostolicas arbitretur. At de jejuniis sabbati satis.

209. *Jejunium quatuor temporum ex institutione apostolica.* — Jam de aliis quoque jejuniis, quæ institutione apostolica in Ecclesiam sunt dilapsa, breviorem instituamus orationem. Ipsi quidem quatuor anni temporum jejunia, quæ in Ecclesia servari solent, ex apostolica institutione sumpsisse principium, S. Leo absque ulla dubitatione confirmat, non autem a Callisto papa, ut alii tradiderunt: nam ipse si qua de his scripsit, edito decreto firmavit quæ a majoribus ex traditione percepérat. Leo igitur post repetitam ejus originem, dum ejusdem observationis affert rationem, haec ait¹⁰: « Ideo enim ipsæ continentiae observantia quatuor est assignata temporibus; ut in id ipsum totius anni redeunte cursu, cognoscere mōs, nos indesinenter purificatiōnibus indigere. » At licet non nihil eum legalibus videantur haec jejunia habere communē, tamen eorum quæ ad optimos mores instituendos pertinere visa essent, nonnulla jure laudabiliterque esse mutuatos Apostolos, idem testatur sic dicens¹¹: « Apostolica institutio, dilectissimi, que Dominum Jesum Christum ad hoc venisse in hunc mundum noverat, ut legem non solveret, ita veteris Testamenti sacramenta distinxit, ut quedam ex eis, sicut erant condita, evangelicæ eruditio profutura decerperet, et quæ dudum fuerant consuetudinis iudaicæ, fierent observantiae christianæ. » Et inferius: « Quod igitur, dilectissimi, ex veteris prædicatione doctrinæ

ad purificationem animarum corporumque nostrorum jejunium septimi mensis assumimus; non legalibus nos oneribus subjiciimus, sed utilitatem continentiae, que Christi Evangelio servit, amplectimur. » Haec ipse: qui cum agit de jejuniis decimi mensis, fortius eadem inculeat his verbis¹²: « Non ideo negligendum est, quia de observantia veteris legis assumptum est jejunium decimi mensis; tanquam hoc de illis sit, quæ inter discretiones ciborum, inter baptismatum differentias, et ovium peccatumque hostias esse destiterunt. Illa enim, quæ rerum futurarum figuræ gerebant, expletis quæ significavere, finita sunt. Jejuniorum vero utilitatem novi testamenti gratia non removit, et continentiam corpori atque anime semper profuturam pia observatione suscepit. »

210. Ad haec (ni fallimur) Judaorum antiqua jejunia Tertullianus¹³ videtur alludere, dum ait: « Aspice Iudaicos Fastos, et invenies nihil novum, si quæ patribus sunt præcepta, omnis deinceps posteritas hereditaria religione custodit. » Quenam essent autem horum jejuniorum præscripta tempora, idem Leo¹⁴ alibi declarat his verbis: « Hujus observantiae utilitas, dilectissimi, in ecclesiasticis est præcipue constituta jejunis, quæ ex doctrina sancti Spiritus ita per totius anni circulum distributa sunt, ut lex abstinentiae omnibus sit adscripta temporibus. Siquidem jejunium vernum in Quadragesima, aestivum in Pentecoste, autunnale in mense septimo, hiemale autem in hoc qui est decimus, celebramus, intelligentes divinis nihil vacuum esse præceptis. » At duo priora apud Hebreos alio erant distincta ordine; de quo ait Zacharias¹⁵: « Haec dicit Dominus exercituum: Jejunium quarti, et jejunium quinti, et jejunium septimi, et jejunium decimi erit domui Iudeæ in gaudium et latitiam, et in solemnitates præclaras. » Eadem quatuor temporum jejunia celebrari solita in Ecclesia Orientali, Athanasius¹⁶ salis monstrasse videtur, dum de aestivo jejunio tempore Pentecostes celebrari consueto meminit, dicens: « In hebdomade siquidem post saeculari Pentecosten populus, completis jejunis, ad orandum ad cœmeterium abiit. »

211. Præter haec omnia, antiquissimus mos in Ecclesia inolevit, ul sive cum ab episcopis essent Concilia celebranda, sive cum aliqua urgens attletio immineret, vel alia aliquo modo opportunitas postularet, unusquisque episcopus suo populo peculiaria quedam ex animi arbitrio indicaret observanda jejunia. Est egregium de ea re monumentum (ut prætermittamus canones de his statutos, et exempla quamplurima) apud Tertullianum¹⁷: agens enim contra Psychicos, ac proinde adversus Catholicos, qui Catholicæ Ecclesie mores essent, his verbis significat: « Bene autem, quod et episcopi universæ plebi mandare jejunia assolent: non dico de industria stipium conferendarum, ut vestrae capturæ

¹ Euseb. hist. lib. iii. c. 21. — ² Concil. Eliber. c. 26. — ³ Concil. Agath. c. 12. — ⁴ Hier. epist. xcviij. — ⁵ Aug. ep. lxxxvi. et cxviii. — ⁶ Hier. ep. xxviii. — ⁷ Aug. ep. lxxxvii. et cxviii. — ⁸ Aug. ep. lxxxvi, in fine. — ⁹ Hier. ep. xxviii. — ¹⁰ Leo in jejuniis sept. serm. 9. — ¹¹ Leo in jejuniis sept. serm. 7.

¹² Leo in jejuniis mens. dec. serm. 4. — ¹³ Tertul. adver. Psychic. c. 13. — ¹⁴ Leo in Jejun. dec. mens. ser. viii. — ¹⁵ Zach. viii. — ¹⁶ Athan. in Apolog. de fuga sua. — ¹⁷ Tertul. adver. Psychic. c. 13.

est : sed interdum et ex aliqua sollicitudinis ecclesiastice causa. Itaque si et ex edicto hominis, et in unum omnes ~~ταπεινοπονεων~~ agitatis; quomodo in nobis ipsam quoque unitatem jejunationum et xerophagiарum et stationum denotatis? » et paulo post : « Aguntur praecepta per Græcias illas certis in locis Concilia ex universis Ecclesiis, per quæ et altiora queque in commune tractantur, et ipsa representatione totius nominis christiani magna veneratione celebratur. Et hoc quum dignum, fide auspicante, congregari undique ad Christum! Vide quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum; hoc tu psallere non facile nosti, nisi quo tempore cum compluribus euenias. Conventus autem illi stationibus prius et jejunationibus operati, dolere cum dolentibus, et ita denum gaudere cum gaudi-ibus norunt. » Hucusque Tertullianus, cum eo exemplo nova a Montano constituta jejunia validare conatur : sed de illis nos fusius suo loco ageamus. Porro quod ad hæc per homines inflata jejunia spectat; quantum illis Deus favere visus sit, ut etiam miraculis maximis editis comprobarit, testis est Irenæus¹, dum de haereticis, qui nunquam quid simile facere posuerunt, hæc ait : « Nec enim cæcis possunt donare visum, neque surdis auditum, neque omnes dæmones effugare, præter eos qui ab ipsis immittuntur (si tamen et hoc faciunt) neque debiles, aut claudos, aut paralyticos curare, vel alia quadam parte corporis vexatos (quemadmodum saepe evenit fieri secundum corporalem infirmitatem) vel earum quæ a foris accidunt infirmatum bona valetudines restaurare : tantum absunt ab eo ut morbum excitent, quemadmodum Dominus excitavit, et Apostoli per orationem; et in fraternitate sèpissime propter aliquid necessarîm, ea quæ est in quoque loco Ecclesia universa postulanter, per

jejunium et supplicationem multam reversus es spiritus mortuo, et donatus est homo orationibus sanctorum. » Hæc ille. Atque satis de antiquis jejuniiis ecclesiasticis occasione delectus ciborum, cuius (ut vidimus) Paulus meminil scribens ad Timotheum. Sed jam pauca reliqua, quæ a Paulo hoc eodem anno sunt gesta, et a Luca conscripta, suo ordine referamus.

212. *Paulus in Græcia.* — Cum igitur Paulus magnam hujus anni partem insumpsisset in Macedonia, illas confirmans Ecclesiæ; quid egerit post hæc, Lucas in Actis¹ declarat his verbis : « Cum autem pertransisset partes illas, » Macedonia scilicet, « et exhortatus eos fuisset mullo sermone, venit in Græciam, » non quidem pedestri itinere, sed usus navigatione. Nam per Ægæum mare Cycladas adnavigans, pervenit Cretam, illicque ad eam curandam Ecclesiam reliquit Titum discipulum amatissimum. Id quidem ex epistola ejusdem Pauli ad Titum² satis colligitur, dum ait : « Hujus rei gratia reliqui te Crete, ut ea quæ desunt corrigas, et constitutas per civitates presbyteros. » Quomodo autem scripta ad eum epistola, ipsum in Græciam advocaverit, dicemus suo loco, sequenti anno. Finis jam esto narrationi rerum gestarum præsentis anni, quo (ut vidimus) Paulus recedens Epheso, abiit in Macedoniam, ac tandem in Græciam, scripsitque diversis temporibus primam epistolam ad Corinthios, ac aliam itidem primam ad Timotheum.

213. Quod pertinet ad res Romanas : hoc eodem anno³ Nero imp. Britannicum Cæsarem Claudiū ex Messalina filium veneno sustulit, simulque ad omnem saevitiam atque libidinem animum hactenus continentem prostituit : sed hæc pluribus ethnici historici tracent.

¹ Iren. lib. II. c. 57.

¹ Act. xx. — ² Tit. 1. — ³ Tacit. Annal. lib. XIII.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5548. — Olymp. 208. an. 3. — Urb. cond. 808. — Jesu Christi 55. secundum Baronium 57.
— S. Petri 2. — Neronis imp. 2.

1. *Consules.* — Coss. Nero Aug. et L. Antistius Vetus. Neronis consulatus juxta primam regulam.

2. *Quinquennalia imperii proconsularis Neronis.* — Ejus imperii proconsularis quinquennalia in hunc annum incidunt. Victor de Cæsaribus de Neronе loquens ait : « Quinquennium tantus fuit, augenda Urbe maxime, ut merito Trajanus sèpius lestaretur procul differre cunctos principes cronis quinquennio : quo etiam Pontum in jus provincie, Polemonis permisso, rededit, cuius gratia Polemoniacus Pontus appellatur : itemque Cottias Alpes Cottio rege mortuo. Quare salis comprehendunt, neque

ævum impedimento virtuti esse. » Idem habet alter Victor in Epitome ; quibus major fides, quam Ensebio in Chronico habenda, qui tam Alpes Cottias, quam Pontum anno xi Neronis provincias factas tradit. Vaillantius antiquarius eruditissimus mecum nummum communicavit, in cuius antica legitur ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΟΛΕΜΩΝΟΣ. Representatur caput regis Polemonis diademate insignili. In postica habetur : ετος. iii. id est, anno xviii. Visitur in ea caput Neronis adhuc juventis laurea ornati. Annum xviii Polemonis regis hoc anno adhuc in enseru erat. Nam Dio lib. 59, anno Urbis decxci, qui cum

anno Christi xxxvii concurrit : « Polemon, inquit, Polemonis filio paternum imperium, ex senatus consulo videlicet, tribuit » Caligula. Si itaque Polemon hujus nominis secundus anno Christi xxxvii regnum Ponti init, currenti anno decimum octavum explebat. Quare is minimus horum solemnum occasione videtur percussus.

3. *De usu imaginum in veteri Ecclesia.* — A num. 44 ad 449. Petavius lib. 13 Theologie. Dogmatum de Incarnatione, cap. 13, observat imagines ex eorum per se genere esse, quae ~~ad~~ nominantur, hoc est, quae ad salutem omnino necessaria non sunt, nec ad substantiam ipsam religionis attinent : in potestate sunt Ecclesiae, ut ea vel adhibeat vel ableget, pro eo atque satius esse decreverit, ejusmodi *positivi vulgo juris* esse dicuntur. Quocirca primis ab ortu Christianae religionis temporibus, cum adhuc gentilis in eam exardesceret furor, et in hominum mentibus haereret adhuc idolorum superstilio, non tam frequens fuit sacrarum usus imaginum, ut neque templorum atque basilicarum. Ex quo nata est illa Gentilium exprobratio, quae apud Minutum Felicem his verbis exprimitur pag. 23. « Cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulaera? » Cui Octavius pag. 93 respondens : « Putatis autem nos, inquit, occullare quod colimus, si delubra et aras non habemus? Quod enim simularum Deo singam, cum si recole astimes, sit Dei homo ipse simulacrum? Templum quod et extrinsum, cum totus hic mundus ejus opere fabricatus cum capere non possit : et cum homo latius maneam, intra unam aediculam vim tantae majestatis includam? Nonne melius in nostra dedicandus est mente, in nostro imo consecrandus est pectore! » Ergo neque templa tunc extrui Deo fas esse quidam opinati sunt ; quod nondum in christiano populo institutum erat ; needum per rerum potentes ethnicos dicebat, nefas et illicitum ratio : et de sacris imaginibus atque ab idolis multum discrepantibus non disparem plerique sententiam habuisse videntur. Quod utrumque paulatim dedicti sunt Christiani, postquam usu et ratione magistra compererunt, neutrum damandum esse, sed ad pietatem prodesse posse.

4. *Usus imaginum, quando nullum idolatria periculum fuit, usurpatus.* — Quonobrem uti basiliicas, sive, ut appellari tandem coeperunt, ecclesiastas et altaria in Dei honorem ac cultum extruere non dubitarunt, et quidem magnifice ac sumptuose, pace ac liberate redditis ; nec pristino illo usu et antiquo more, ac magnorum etiam virorum auctoritate deterriti sunt, quominus ita facerent : sic imagines Christi atque Sanctorum, quarum non dum haec sunt pererebuerat usus, eodem tempore usurpavit Ecclesia ; cum jam nullum idolatria periculum esset, et ad propagandam Christi ac Martyrum Sanctorumque caeterorum memoriam, et animandos ad pietatis constantiam illorum exemplo fideles, utile id esse videretur. Atque hoc nequitiam omnibus in locis eodem instituto ac tempore constat esse fa-

ctum : sed alibi citius, alibi tardius, prout nationum captus et indecis erat ; et qui illis praerant, expediti judicabant. Quod eo diligentius observandum, quod ad pleraque valet interpretanda memoriae veteris exempla et testimonia, quibus ad oppugnandum Ecclesiae ritum abutuntur Protestantes ; minime commoventur interdum repugnantes illis catholicis theologi, cum sie ibi constet imagines repudiatis et damnatas ab orthodoxis fuisse, pro locorum ac temporum ratione commode istud explicari debeat. Quare in controversia de imaginibus, ceterioris Ecclesiae potius exemplorum et institutorum, quam antiquioris duci rationem oportet. Cum enim plenis adhuc velis Gentilium superstilio ferretur, multa primis illis Ecclesiae saeculis vel non inutilia per se, vel etiam commoda supprimi, omittique satius visum est, dum periculum erat, ne offensionis aliquid traheret externa quoniam rituum species, cum iis, quae ab Ethnicis celebrabantur, similitudine ipsa congruens, velut ne imagines Christi atque Sanctorum, pro idolis quibus erant assuefacti, a rudibus et imperitis haberentur, et ut eorum animus ab inanum simulariorum consuetudine ac memoria longius avocaretur. Credibile itaque est, parum a Christianis usurpatas fuisse primis fere quatuor saeculis ; per quae nefanda daemonum in idolis religio, et christiani nominis crudelissima vexatio eursum summum temuit. Quinto demum saeculo, postquam adepta libertate lacertos quodammodo suos explicare coepit Ecclesia, plerisque locis imagines palam haberi coepit, alque in templis et oratoriis proposita sunt ; cum haec tenuis, etsi in usu essent aliquo, non tamen ab eo promiscue ac frequenter adhiberentur. Haec et plura alia Petavius citatus de usu imaginum in veteri Ecclesia.

5. *Deum et Trinitatem depingere alias vetitum.* — A num. 459. ad 423. Baromii tempore Concilium Illiberitanum multis suppositum visum, quod in eo quedam legantur catholicæ fidei dogmatibus apparenter repugnantia, ut canon xxxvii quo vetatur, ne picturæ in Ecclesia habeantur : « Placuit picturas in Ecclesia esse non debere, ne quod confitetur et adoratur, in parietibus depingatur. » Quo ex canone Protestantes inferunt, quarti Ecclesiae saeculi initio, quo Concilium Illiberitanum celebratum, cultum imaginum in Ecclesia non fuisse. Sed sicut decepti sunt Catholicæ, qui de hujus Concilii veritate dubilarunt ; ita et errarunt Protestantes, qui prefatum canонem adversus imagines militare existimarent. In eo enim, ut nota Bellarminus lib. 2 de Imaginibus Sanctorum, cap. 8, agitur de imaginibus Dei sive Sanctissimæ Trinitatis ; Deus enim et Sanctissima Trinitas proprie colitur et adoratur. Illius autem imagines in usu olim non fuisse docent Patres : cuius rei rationem reddit Origenes lib. 7 adversus Celsum, circa finem : « Ut qui Deum incorporeum et invisibilem nulla figura circumscribimus. » Quam rationem magis exponit Albaspinus Aurelianensis episcopus in Commentario ad eum

canonem : « In picturis et tabulis, non vero de signis aut statuis hic agitur, et de picturis quidem, non quibus Sancti et Martyres, sed quibus Deus ipse, ipsaque Trinitas representaretur, illi siquidem non adorantur. Vetus igitur Deus in parietibus depingi, ne scilicet quem Gentilibus et catechumenis immensum, omnipotentem, invisibilem, aeternum, incomprehensibilem, spiritualem, corporis et materie expertem et immunem praedicarent, cum ipsi Gentiles et catechumeni in ipsorum Ecclesiis, lineis et coloribus circumscriptum et comprehensum cernerent. Ne igitur divini Numinis majestas minueretur, et aliud de Deo depingeretur quam praedicarent, et quem supra homines extollerent, humana specie depictum oculis objicerent, vetus ne in Ecclesia Dei imagines suspendantur. Haec ad Sanctorum imagines nullatenus perlinet, etc. »

6. *Haec prohibitio occasione Gentilium facta.* — Recte notat Albaspinus, inquit Schelstrati in Dissert. de Disciplina Arcani cap. 6, art. 3, canonem illum statutum fuisse pro catechumenis potius et Gentilibus, quam pro fidelibus et Catholicis. Illi enim scientes, Deum sub variis olim figuris apparuisse, ex imaginibus Deum sub illis formis representantibus nullam falsam opinionem conceperint. Sed Gentiles et catechumeni audientes Deum a Christianis invisibilem et incorporeum praedicari, humana figura depictum videntes, alienum quid ab ejus maiestate conceperint : imo ignorantes mysterium sanctissime Trinitatis facite ex picturis illis Patrem in figura senis, Filium in figura viri, Spiritum sanctum in figura columbae representantibus, in notitia summae Divinitatis venissent, quam eis occultare sludebat Ecclesia. Et hoc est quod voluit Bona cardinalis lib. 1 Rerum Liturg., cap. 16, cum scripsit canonis sensum, « ex more istius saeculi sollicite carentis, ne religionis nostrae arcana infidelibus prodierentur, aestimanda esse. » Consonat Mendoza in Commentario ad eum canonem : « ut vel Christi humanitatem, vel Patris, et Spiritus sancti assumptam formam in parietibus depingi eo tempore Hispani episcopi interdixerint, qui tunc nefas putarent, abstrusiora Trinitatis mysteria publicari, » ne id quod colitur et adoratur, ab irrumperibus quandoque in Ecclesia Gentilibus, et admissis quotidie catechumenis, in parietibus depictum cerneretur, et disciplina arcani eo modo neglecta, sacraria religione catholicae mysteria profanarentur, et non initiatorum ludibrio exponerentur. Atque hinc patet, Patres Iberitanos nihil, quod Protestantibus faveat, posteritati reliquisse, ut ait Schelstrati loco citato.

7. *Dies sabbati in Quadragesima etiam Romae jejunio consecratus.* — Ad num. 204 et seqq. Licet sabbatum etiam in Quadragesima fuisse apud Romanos jejunio consecratum plura demonstrent, sunt tamen quos moveat S. Leonis, Soeratis et Cassiodori auctoritas; e quibus Valesius in Notis ad lib. 3 Soeratis, cap. 22, sibi persuasit, Soeratis. Leonisque aetate Romanos in Quadragesima

non jejunasse die sabbati; sed tres tantummodo dies in singulis hebdomadibus jejunio destinatos a Leone notari, quinque a Socrate. Leo enim sermone 4 de Quadragesima haec clausulam sibi in jejuniorum inductione familiarem ita subiicit : « Secunda igitur et quarta et sexta feria jejunemus : Sabbato autem apud B. Petrum apostolum vigilias celebremus : qui commendati sibi gregis euram habere non desinens, custodiam nobis de suis precibus obtinebit. » Socratis vero locus sic habet : « qui Romae sunt, tres continuas hebdomadas ante Pascha, EXCEPTIS SABBATO ET DOMINICO DIE, jejunant. » Locus Leonis plurimum torsit quotquot Quadragesimalis jejunii materiam versarunt haecenus. Bellarminus tomo 3 Controv., lib. 2, cap. 15, autemavit, « Leonem loqui de jejunio quatuor dierum qui adduntur ante primam Dominicam Quadragesimae, ut numerus quadragenarius compleatur ; » etsi non iidem qui olim Hugo Menardus sacramentarium S. Gregorii commentans, istam explicationem merito rejicit, ostenditque quatuor illos dies, Gregorii ipsius aetate in usu non fuisse, ne dum Leonis temporibus. In eam autem it ipse sententiam, non plures revera dies Romae tunc temporis jejunio fuisse consecralos, quam qui in eo sermone a B. Leone designantur. Subserbit Menardo Dallaeus magis nominis inter Protestantes scriplor; sabbatum tamen tribus illis diebus ex solito per annum Romanorum more superaddendum existimat. Valesius ne sabbati quidem jejunium per quadragesimam Romae tunc celebratum censem, at preter hunc Leonis locum, probationem adducit nullam. Sic inter Orthodoxos et Protestantes medium Leonem hinc inde trahit in suam quisque sententiam, nec tamen quisquam ante Quesnellum in Dissert. vi de Jejunio sabbati, in Ecclesia Romana, eum intellexit, aut recte explicavit.

8. *S. Leo contrariae opinioni non faret.* — Ait itaque vir eruditissimus, Leonis non esse verba illa, quae objiciuntur, sed sermoni ejus esse superaddita, occasione ac ratione mox explicanda. Nam penes antiquiores et melioris note codices arbitrium est et jus et norma de dubiis veterum scriptorum feticibus, aut interpolationibus decernendi; et in quinque velutissimis MSS. uno nempe regio, duobus Thmaneis, Navarre et San-germanensi, verba illa absunt, totusque ille pannus a nobis descriptus desideratur. Eum itaque insitum esse non dubitandum. Norunt omnes in more fuisse apud monachos et clericos, homiliae sermonesque SS. Patrum suis usibus aptare, atque aliqua addere, quae proprie solemnitati convenient. Quare arbitratur Quesnellus simile quid contingisse huius sermoni 4 de Quadragesima; ab ea se, ad aliud jejunium translatum esse : atque ut pro more Leonis, et pro loci etiam consuetudine, feriarum, quae istis jejunis deputatae erant, solemnis inter officia fieret indictione, concinnata est praefata formula, quam bona tide transcriperunt ex libris Lectionariis, qui de S. Leonis sermonibus in unum corpus colligendis, et publica luci dandis primi co-

gitaverunt. Testis est enim Gregorius Turonensis lib. 40, cap. 31, *Perpetuum illius urbis episcopum*, qui *Leonis aequalis erat*, ut suppar, terna in septima jejunia instituisse a Martini depositione usque ad Natale Domini, quod postea in Concilio Matisoneensi his verbis confirmatum : « Ut a feria S. Martini usque ad Natale Domini, secunda et sexta sabbati jejunetur, et sacrificia quadragesimali debeant ordine celebrari, etc. » Hinc sumpta illa verba, in quibus explicandis ante Quesnellum frustra sudatum est.

9. *Socrates et Cassiodorus non audiendi.* — Quoad Socratem, is egregie hallucinatus, inquit ibidem Quesnellus, Graecusque homo sexcentis fere Ienici a Romana urbe agens, Romanae discipline ignorans, incertissimisque deceptus rumensculis, aliis errandi locum dedit. Socratis errorem corredit Sozomenus cum lib. 8, cap. 19, eamdem cum illo Quadragesimalis jejunii varietatem edisserens, de trium illarum Ecclesie Romanae hebdomadarum jejunio, deque sabbati ibidem remissione omnino silentum putavit. Cassiodori, qui Socratis locum in Historiam Tripartitam inseruit, auctoritas potior vi-

detur, quod ipse, qui senator et consul et praefectus praetorio fuit in urbe Roma, Romane Ecclesie morem in observatione jejunii Quadragesimalis ignorare non potuit. At quis nescit, hoc eis plerumque confingere, qui compendiis scriptitandis student, aut centonibus consuendis ex plurimum Scriptorum elucubrationibus, ut non minori cura errata exscribant, quam quae sunt veritati consentanea; quia videlicet non suam, sed aliorum sententiam representare satagunt, nec alia corrigerere curant, sed referre? Exemplo sit Sozomeni locus, quem in suam pariter Historiam transtulit Cassiodorus. Scribit ille lib. 7, cap. 19. « In urbe Roma nec episcopus, nec alius quisquam in Ecclesia populum docet. » Sed cum Sozomenus, sedente Leone, Historiam suam scripsit, de hujus narrationis falsitate dubitari non potest; cum S. Leo, sermone 3 de Epiph. et alibi, officii sui esse dicat sermonem habere ad populum, sibique metuat imputuri ad culpam, si huic ministerii sui parti defuerit. Vide plura apud Quesnellum loco citato, et in Dissert. I de Vita et Gestis Leonis M. ad annum CDXL.

1. *De epistola a Paulo ex Graecia ad Titum Cretae data.* — Anno jam adveniente Christi quinquagesimo octavo, Q. Volnusio¹ et P. Cornelio Scipione coss., Paulus apostolus cum (ut dictum est ex Luca²) anno superiori pervenisset ex insula Creta in Graeciam, jamque aditum sibi pararet, ut Evangelium praedicaret caeteris gentibus, quae usque ad Illyricum interjacent; Titum, quem Cretae reliquerat, scripta ad eum epistola, ut Nicopolim quam ei issime se conferret admonuit, diceens³: « Cam misero ad te Artemam, aut Tyelicum, festina ad me venire Nicopolim: ibi enim statui hiemare. » Est haec civitas juxta sinum Ambracium posita in provincia Acarnaniae, qua terminatur Epirus, a Graecia per Acheloum flumen divisa. Cum igitur Titum jubeat venire Nicopolim; putarunt nonnulli, ibidem loci datum fuisse dictam ad Titum epistolam; verum cum in ea dieat Apostolus: « Ibi statui hiemare; » nondum eo pervenisse, plane declarat. Sed ut de his fusius agamus: quod ad Titum pertinet, ad quem Paulus e Graecia scribit epistolam: fuisse ipsum ab eo ordinatum Cretensem episcopum, in confessio est apud omnes, licet alii senserint non

Cretae solum, sed et atiarum ejusdem pelagi adjacentium insularum illi esse curam ab Apostolo demandatam: quin et ejusdem Pauli⁴ testimonio compertum habetur, postea et in Dalmatiam Evangelii causa profectum esse. Est ejus epistole taliis inscriptio: « Paulus servus Dei, apostolus autem Jesu Christi, etc. »

2. *De episcopis et presbyteris, eorumque munere.* — Sicut Apostolorum res gestas, ita et in scribendo morem observare, nostrarum partium esse ducimus. Honoris quidem titulum esse apostolatum, et qui primum in ecclesia-tica hierarchia sibi vindicet locum, ejusdem testificatione⁵ expressum habetur. At licet alibi se abortivum dicat, et indignum hoc⁶ nomine: tamen in scribendis litteris eo utilitur honoris titulo, non quidem arrogantiae fasto, sed ordine atque decentia muneris: adeo ut, cum opus fuerit, illum ipsum gloriae titulum non tam gloriose quam libere consueverit ostentare; ut cum ad Corinthios⁷ scribens, ait: « Annon sum apostolus? » et ad Timotheum⁸ « Positus sum ego praeator, et apostolus (veritatem dico, non mentior;

¹ Tacit. Annal. lib. xiii. — ² Act. xx. — ³ Tit. iii.

⁴ 2. Tim. iv. — ⁵ 1. Cor. xii. Ephes. iv. — ⁶ 1. Cor. xv. — ⁷ 1. Cor. ix. — ⁸ 1. Tim. ii.

doctor Gentium in fide et veritate. » Unde et S. Hieronymus in lumine loemni : « Quod Paulus ait : Apostolus Iesu Christi : tale mihi videtur, quasi dixisset : Praefectos praetorio Augusti Casaris, magister exercitus Tiberii imp.; » et infra : « Grandem, inquit, inter Christianos sibi vindicans dignitat m, Apostolorum se Christi titulo prenominavit, ut ex ipsa lecturos nominis auctoritate deterret; indicans, omnes qui Christo erederent, debere esse sibi subiectos. » Haec Hieronymus. Ceterum, ne in his multum immoratur, consuevit majores nostros non tantum ex munere debitum uti titulis, sed eodem aliquis partiendo fuisse copiosissimos, unum de Ignatio testimonium satis superque poterit admonere : qui ad Heronem diaconum scribens, sic exorditur¹ : « Ignatius, qui et Theophorus, a Deo honorato, exoptatissimo, ornatusissimo, Christo Spirituque pleno germano filio in fide et charitate, Heroni diacono Christi, famulo Dei. » Haec sane Catholicorum mos fuit. At quid haeretici? Audi Chrysostomini² : « Ut diabolus, ita (inquit) etiam quilibet facit haereticus vehementissimus in tempore persecutionis loquens cum pontifice; nec enim veat pontificem, nec archiepiscopum, nec religiosissimum, nec sanctum. Sed quid? Reverentia tua, Sapientia tua, Prudentia tua, Justitia tua, et nomina illi adducit communia, ejus negans auctoritatem. Diabolus hoc tunc fecit in Deo. » Haec ille.

3. Scribens igitur Paulus ad Titum, illud primum admonuit, cuius rei causa cum reliquisset Cretæ; nimirum, ut quae essent corrigenda corrigeret, constitueretque per civitates presbyteros. Quales vero esse deberent, qui civitatibus praeficiendi essent sacerdotes, his verbis velut quibusdam coloribus pingens, ait³ : « Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriae, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem, non superbum, etc. » Cum ergo quales esse deberent presbyteri, qui praeficiendi essent per civitates, describat, moxque eodem episcopos nominet; inde Joannes Chrysostomus⁴ in eam sententiam adductus est, ut existimat, non communies quosque presbyteros, sed episcopos ab eo diversis civitatibus instituendos, Paulum Tito minime lassum. Eadem occasione Hieronymus⁵ ejus sententiae firmus assertor fuisse videtur, ut olim his coalescentis Ecclesiae primis exordiis, idem esset presbyter qui et episcopus et consuetudine potius quam Dominicæ institutione laetum, ut presbyteris praessent episcopo i. Ulitur ad eamdem rem probandam ejusdem ad Titum Pauli testimonio, neenon et epistole ab Philippenses, ubi eum in ejus inscriptione dicit: « Paulus et Timotheus servi Iesu Christi, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis cum episcopis et diaconis, » per episcopos significare voluisse presbyteros, certum esse putavit: quandoquidem unum in civitate episcopum esse oportuit,

¹ Ignat. ep. XIII. — ² Chrys. hom. in Psal. XIII. — ³ Tit. i. — ⁴ Chrys. in epist. ad Tt. hom. 2. — ⁵ Hier. in ep. ad Tit. c. 1. et ad Evagrium epist. LXXXV.

et non plures. Sic etiam in Aclis, cum Paulus alloquitur presbyteros Ephesinae Ecclesiae, eodem appellat episcopos, dicens¹ : « Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos pascere Ecclesiam Dei. » Ad hæc etiam adducitur, quod idem Paulus scribens ad Timotheum², cum instruxisset episcopos, ad diaconos transit, presbyteris praetermissis, quasi illos cum episcopis comprehensos esse voluerit: sicut etiam cum inferius eundem alloquens ait³ : « Noli negligere gradiam, quæ in te es, quæ dala est tibi per impositionem mannum presbyterii; » nempe episcoporum, presbyteros dicens episcopos, quorum (ut idem profitetur Hieronymus⁴ scribens ad Evagrium) est munera ordinare, non autem presbyterorum. His additur, quod et Petrus⁵ et Joannes⁶, cum essent apostoli, se ipsis tamen presbyteros nominant. Haec cum pluribus in locis⁷, itemque fuisse idem auctor pertractet: totam questionem hoc ligat nodo conclusionis, ut idem esset episcopus qui et presbyter, itemque presbyter qui et episcopus; ac denum ait⁸ : « Haec propterea, ut ostenderemus apud veteres eodem fuisse presbyteros, quos episcopos: paulatim vero, ut dissensionum seminaria evellerentur, ad unum omnem sollicitudinem esse delatam. Sicut ergo presbyteri sciunt se ex consuetudine Ecclesie, ei qui sibi prepositus fuerit, esse subjectos: ita episcopi noverint, se magis consuetudine quam dispositionis Dominicæ veritate presbyteris esse majores, et in commune habere Ecclesiam regere, imitanter Moysen, qui cum haberet in potestate solus praesses populo Israel, septuaginta elegit, cum quibus populum judicaret. » Haec ille, qui id ipsum habet in epistola ad Evagriom, affirmans nimirum, occasione schismatis tollendi atque viitandi, institutum esse, ut uni ex presbyteris omnes parerent, quem episcopum nominarent.

4. Arripuerunt autem ex his male acceptis occasionem novatores, ut episcopalem dignitatem dicentes mala ex causa in Ecclesiam irrepsisse, et non a Christo fuisse institutaam. Cum igitur vel hæc via hierarchicum ordinem in Ecclesia conenteret revertere: ex instituto necessitas nobis incumbit, ut de his attentius, sed tamen quantum breviter possimus, disseramus. Sed illud in primis monendum esse putamus; inconsulte nimis esse locutos, ac prorsus hallucinalos⁹, qui hac ex parte Hieronymi aliisque gravissimis Ecclesiae Catholicæ Patribus adeo temere Aerianismum impingere non sunt veriti. Aerius enim haeresiarcha (ut de eo tradit Epiphanius¹⁰) homo proca, eo quod non potuerit creari episcopus, sed presbyter semel ordinatus, semper in ea functione permanenter, dicere non est veritus, nihil prorsus inter episcopum ac presbyterum interesse. Sed quam impudenter et impie cogantur,

¹ Act. xx. — ² 1. Tim. iii. — ³ 1. Tim. iv. — ⁴ Hier. ep. LXXXV. — ⁵ 1. Petr. v. — ⁶ 2. et 3. Joan. — ⁷ Hier. in Ag. Propb. II. Ep. LXXXV. ad Evag. in ep. ad Tit. cap. 1. — ⁸ Tit. i. — ⁹ Sugilat auctor post haereticos Michaelem Medianum in lib. de sacra hom. orig. c. 5. — ¹⁰ Epiph. haeresi. LXXXV.

Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, et Joannes Chrysostomus (ut prætermittamus ceteros eadem cum his sentientes) dictæ haeresi inviti licet ac saepius reclamantes ad stipulari, apud aquum lectorem judicium esto. At videamus primum quid Aerius diceret : « Erat, inquit Epiphanius, ipsi sermo furiosus magis quam humanae conditionis, et dicebat : Quid est episcopus ad presbyterorum ? nihil differt hic ab illo : unus enim est ordo, et unus (inquit) honor, et una dignitas. Imponit manus episcopus, illa etiam presbyter : lavacrum dat episcopus, similiter et presbyter : dispensationem cultus divini facit episcopus, et presbyter similiter : sedet episcopus in throno, sedet etiam presbyter. » Haec de Aerii haeresi Epiphanius : a qua Hieronymus quantum abhorreat, sua ipsius scripta testatur.

3. Ipse igitur in primis in eadem quam, ad Evaristum¹ scripsit, epistola, certe quidem longe majori dignitate sublimem, etiam in sedendo, fuisse episcopum, amphiorique auctum officio in manus impositione, ut ipsis tantum et non presbyteri esset id numeris, contra Aerii dogma egregie profitetur : qui de sede sublimiori in primis haec ait : « Nam et Alexandriae a Marco evangelista usque ad Heracliam et Dionysium episcopos, presbyteri semper unum ex se electum in ecclesiensi gradu collocatum, episcopum nominant : quomodo si exercitus imperialorem faciat. » De manus vero impositione sic excipit. « Quid enim facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat ? » At quanta haec est differentia ? Audi Epiphanium² : « Dicere, inquit, ipsum episcopum et presbyterum aequali esse, quomodo erit possibile ? episcoporum enim ordo, patrum generator est, patres enim generat Ecclesiae ; presbyterorum vero, non potens generare patres, per lavaci regenerationem generat filios Ecclesiae ; non tamen patres, aut doctores ; et quomodo possibile erat presbyterum constituere non habentem manum impositionem ad eligendum, aut dicere ipsum aequali esse episcopo ? » Haec ille. Agens item S. Hieronymus contra Luciferianos, concessam esse etiam eam manus impositionem episcopis dicit, negatamque presbyteris, qua baptizati reciperent Spiritum sanctum ; ait enim : « Non quidem abnuo esse Ecclesiarum consuetudinem, ut ad eos qui longe in minoribus urbibus per presbyteros et diaconos baptizati sunt, episcopus ad invocationem sancti Spiritus manum impositurus exurrit ; » et paulo post : « Quod si hoc loco queris, quare in Ecclesia baptizatus, nisi per manus episcopi non accipiat Spiritum sanctum, quem nos asserimus in vero baptismate tribui : disce hanc observationem ex ea auctoritate descendere, quod post ascensum Domini Spiritus sanctus ad Apostolos descendit ; » ac denique : « Ecclesiae salus in summi sacerdotii dignitate pendet : cui si non exors quedam et ab hominibus eminens detur potestas, tot in Ecclesia effi-

cientur schismata, quot sacerdotes. Inde evenit ut sine charisitate et episcopi iussione neque presbyter neque diaconus jus habeat baptizandi. » Hucusque Hieronymus, qui et in itala superius epistola ad Evaristum¹, et ad Nepotianum², sicut ab Aaron ceteri differebant sacerdotes, ita in Ecclesia eodem gradu ab episcopis differre presbyteros, firmiter asseverat. Haec quidem quantum impugnant Aerium, nemo nou videt.

6. Sed quod negaretur presbyteris, episcopis vero concessum esset (ut aliam ingrediamur disserere controversiam) nunquid hoc post oborta in Ecclesia schismata ortum habuerit, ut Hieronymus his verbis videtur asserere : « Quod postea unus electus est qui ceteris preponatur, in schismatis remedium fietum est; ne unusquisque ad se trahens, Ecclesiam Christi rumperet ; » vel cum alibi³ ait : « Idem presbyter quod episcopus : et antequam diaboli insticul studia in religione fierent, et dicebatur in populis : Ego sum Pauli, ego Apollo, ego vero Cephae : communis presbyterorum concilio Ecclesiae gubernabantur. » An potius o'm ipso initio nascentis Ecclesiae ante aliquam dissensionem conflata haec fuerint ab Apostolis observata, diligenter est exquirendum. Quia in re non aliud in praesentiarii adversus Hieronymum valentiorem auctoritatem, fortioriisque testem, quam ipsum sibi Hieronymum objicere possumus ; qui eodem commentario adversus Luciferianos conscripto aperite demonstrat, manum impositionem concessam episcopis, presbyteris vero interdictam, non factam esse post exorta schismata in Ecclesia ; sed, quod ait : « Disce hanc observationem ex ea auctoritate descendere, quod post ascensum Domini Spiritus sanctus ad Apostolos descendit ; » eaque ratione quantumlibet a Philippo baptizati essent Samaritani, tamen ad impositionem super eos manum, ut acciperent Spiritum sanctum, missos esse (ut Acta⁴ declarant) Petrum atque Joannem, quod Apostolorum tantummodo hoc esset munus. Non ergo post orta schismata, sed statim ipsa prima Ecclesiae aetate haec esse servata, ejusdem Hieronymi testimonio confirmatur.

7. Sed ad haec insuper, an id ipsum ab hominibus factum sit, an vero institutione divina fuerit ordinatum ; et verumne sit quod ibide Hieronymus affirmare videtur, ex Ecclesiae consuetudine potius quam dispositione divina fuisse introductum ut presbyteris episcopi praessent, est accuratius pervestigandum ; nam haec ipse ait⁵ : « Sicut ergo presbyteri sciunt se ex Ecclesiae consuetudine ei, qui sibi praepositus fuerit, esse subjectos : ita episcopi noverint se magis consuetudine quam dispositionis Dominicæ veritate presbyteris esse majores, et in commune debere Ecclesiam regere ; » haec Hieronymus. Sed cum jam tertiam hanc aggreditur quæstionem, illud in primis nobis est perquirendum : nunquid ut episcopus in Ecclesia praesit, aliunde

¹ Hier. ad Evagr. ep. LXXXV. — ² Epiph. haeres. LXXV.

³ Ad Evar. ep. LXXXV. in fin. — ⁴ Ad Nepotianum epist. II. — ⁵ Hier. in ep. ad Tit. cap. I.

quam e divina institutione manari; ac deinde, quid de hac re vere Hieronymus senserit, quoque sensu ejus sint verba accipienda, simul inspiciendum. Sed praestat ut de his singulis ejusdem Hieronymi rogetum sententiam: ut hac ratione non tantum veritati consultum sit, sed sensum germanum verborum ejus facilius assequentes, ipsum omni ex parte calunnia liberemus. Certe quidem de episcopatus origine et dignitate quid senserit, non semel suis ipse scriptis testatum reliquit. In eadem in primis epistola ad Evagrium¹ scripta, de episcopis dum loquib[us], omnes Apostolorum successores esse confirmat; et ad Marcellam² scribens: « Apud nos, inquit, Apostolorum locum episcopi tenent; » eadem in Michaeam³, aliisque in locis: ut ad Heliodorum⁴ cum scribit, et de episcopis loquitur: « Absil, inquit, ut de his quiequam sinistrum loquar, qui apostolico gradui succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt. » Si igitur loco Apostolorum successerunt episcopi (quod omnium orthodoxorum sententia receptum est) eadem est origo et dignitas episcopatus, quae est etiam apostolatus: nam et hoc in saeculi magistratibus experimur, ut qui in locum alterius suffectus est idem cum illo dicatur deducere principium et potestatem, quo predecessor est munere auctus, ac dignitate prelatus. At siue in confessio est apud omnes, dignitatem apostolicam esse a Christo Domino institutam, id testantibus Evangelistis; in illam Apostolis succedentes episcopos, ex eodem plane fonte fluxisse, necessario affirmandum esse, comperissimum cuique videri potest. Ex his igitur perspicuum redditur, ipso itidem Hieronymo saepius attestante, episcopalem dignitatem non ab hominibus, vel cuiusvis occasionis oborta consuetudine, sed ab ipso Domino redemptore omnium Iesu Christo, ipsomet eam instiluente, manasse.

8. Cum ergo de reipsa constet, non esse recens ab Apostolis ad inventam, sed a Domino institutam: de nomine modo erit pervestigandum, an fuerit recens introductum: ac demum in quem sensum sint Hieronymi verba accipienda. Constat quidem divinarum Scripturarum testimonio, apostolatum esse nominatum episcopatum; quod enim scriptum erat in Psalmo⁵: « Et episcopatum ejus accipiat alter; » hoc ad Iudea apostolatum referendum esse, Petri Apostoli testificatione ratum habetur, dum in ea corona fratrum fere centum viginti (ut habent Acta⁶) de sufficiendo aliquo in Iocum Iudea habuit concionem. Si igitur Matthias in Iudea episcopatum subrogatus est, plane constat, ipsum aque esse dictum episcopum, sicut Apostolum: sic etiam et caeleros Apostolos, quod una esset omnium dignitas atque potestas, esse appellatos episcopos, ac tunc praesertim, cum ipsi aliquis civilis Ecclesiam, in qua functiones episcopales exerceant, gregisque Dominicis curam agerent, administrandam suscepissent; unde constat, eodem auctore Hieronymo⁷,

Jacobum apostolum statim post passionem Domini esse ordinatum Hierosolymorum episcopum. Transiit quippe in Ecclesiam cum sua significazione atque proprietate vox greca, ἡγεμόνης: tali enim nomine (ut auctor est Suidas⁸) dicebantur inspectores et custodes, quos Athenienses in suæ ditionis urbes ad statum rerum cognoscendum atque instituendum miltebant, quorum apud graecos historicos frequens mentio est: ad quos etiam, ni fallor, alludit Cicero, dum ait⁹: « Vult enim me Pompeius esse, quem tota haec Campania et maritima ora habeat episcopum. » Ille ipse; et S. Augustinus de Civitate Dei¹⁰, illa Pauli explicans verba¹¹: « Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. » « Exponere, inquit, voluit, quid sit episcopatus: quia nomen est operis, non honoris: gracium est enim, atque inde ductum vocabulum, quod ille qui præficitur, eis quibus præficiuntur superintendit, curam eorum sciens gerens: et quippe, super, ταῦτα; vero, intentio est: ergo ἡγεμόνευε, si velimus, latine, superintendere, dicere possumus: ut intelligat non se esse episcopum, qui præses dilexit, non prodesse. » Hactenus de episcopi nomine in ecclesia antiquissimo.

9. Ceterum sicut Apostoli dicli reperiuntur episcopi; ita qui Ecclesiis præficiabantur episcopi, iidem nominabantur Apostoli. Sunt de his multa in divinis Scripturis exempla. Epaphroditus enim episcopus Ecclesiae Philippensem a Paulo¹² apostolus appellatur: Andronicus¹³ et collega Junias, ejus cognati, eadem ratione nobiles in Apostolis fuisse dicuntur: de aliis his similibus ad Corinthios scribens¹⁴, eos nominat Apostolos Ecclesiarum. Secundum etiam eamdem analogiam, quod et presbyteri præfecti essent fidelium curæ, iidem et episcopi ea ex parte dicti reperiuntur, ut superius ex nonnullis apostolicis scriptis est demonstratum: ut cum Paulus ad Philippensis Ecclesiae episcopos et alios suam inscripsit epistolam: vel cum alloquens presbyteros Ecclesiae Ephesinae, eosdem appellat episcopos, et aliis locis superius recitatis. Nemque quod episcopi ex seniorum collegio eligerentur; eosdem esse nominatos presbyteros, ex haec, de qua agimus, Pauli ad Titum epistola patet.

10. Sed quod spectat ad nomen presbyteri, commune videtur olim fuisse vocabulum tam Apostolis, quam cæteris inferioris ordinis sacerdotibus. De Apostolis quidem, iisdemque episcopis, superius dictum est pluribus testimoniis. Ceterum reipsa distinctos fuisse omnino presbyteros ab ipsis Apostolis, Aela Apostolorum satis superque declarant, dum in eis legitur¹⁵: « Cum autem venissent Hierosolymam, suscepti sunt ab Ecclesia, et Apostolis, et senioribus; » ac rursum: « Convenerunt Apostoli et seniores videre de verbo hoc. » Ac iterum: « Tunc placuit Apostolis, ac senioribus cum omni Ecclesia. » In litteris item ab Apostolis ex Concilio Hierosolymitano Antiochiam missis haec habetur inscriptio:

¹ Hier. ep. LXXXV. — ² Hier. ep. LIV. — ³ Hier. ep. 2. in Mich. — ⁴ Idem epst. 1. — ⁵ Psal. VIII. — ⁶ Act. I. — ⁷ Hier. de Script. Eccl. in Jacobo.

⁸ Suid. in hist. — ⁹ Cie. ad Attic. lib. VII. — ¹⁰ Aug. de Civit. Dei, lib. XIX. c. 19. — ¹¹ Tim. IV. — ¹² Philip. II. — ¹³ Rom. XVI. — ¹⁴ 2. Cor. VIII. — ¹⁵ Act. XV.

« Apostoli, et seniores fratres his qui sunt Antiochiae et Syriae : » eademque¹ iterum alias. Porro quos seniores dicit, eosdem fuisse presbyteros, non tantum nomen, sed et res ipsa demonstrat. Cum enim (quod scribit idem Hieronymus² in epistola ad Evaragium) constet institutiones apostolicas sumptas de veteri Testamento ; et quod Aaron et filii ejus atque levitae in templo fuerunt, hoc episcopi, presbyteri, et diaconi essent in Ecclesia : sicut ergo cum Dominus septuaginta duos delegit discipulos post Apostolos, formam illam representasse visus est, qua Moyses septuaginta duos jussu Domini seniores (ut Numeri liber³ habet) elegit : ita etiam dictos septuaginta duos discipulos nominatos esse seniores, itemque presbyteros, ratio persuadet, que Patrum omnium sententia rata habetur ; omnibus affirmantibus, eos quos vocamus presbyteros, illos esse, quos numero praescripto delectos, usus loquendi discipulos nominavit, cum alioqui et Christiani omnes (ut Acta testantur) discipuli dicerentur. At quemadmodum apud Iudaos etiam Apostolorum temporibus pristina illa vigebat consuetudo, ut seniores una cum principibus sacerdotum in concilium convenienter⁴, ac sententiam rogati dicerent (quod multis in locis Evangelista⁵ testantur) sic etiam ab Apostolis primis illis temporibus esse servatum constat, ut seniores etiam ad concilium admitterentur.

11. Cum igitur, quod ad sacerdotium spectat, par esset Apostolorum corundemque episcoporum, atque presbyterorum ordinatio, pariterque iidem cum illis in concilio considerent; cumque communicatio nominum inter eos videretur esse communis, dum episcopi presbyteri atque hi episcopi dicerentur : factum est (quod ait Hieronymus⁶) ut eo perseverante ordine, ante oborta schismata, communi presbyterorum concilio Ecclesiae gubernarentur. Postea vero illud evenisse subdit, consuetudine potius quam dispositione Dominicana, in administrandis rebus ecclesiasticis presbyteros fuisse subjectos episcopis, quibus solis cessisset illarum cura præcipua : nec presbyteri amplius ad communem consessum, in quo de his quae ad gubernationem Ecclesiae pertinent, ageretur, essent admissi, sed illi soli qui ex collegio presbyterorum in episcopos essent assumti; sive factum est, ut qui in nonnullis æquales episcopis esse viderentur, postea illis in omnibus subjecti essent : satisque sufficere presbyteris visum est, si suis episcopis assiderent consiliarii in Synodis, quas quisque eorum in suis diœcesibus cogere consueverit. Unde et Ignatius⁷ ad Trallianos, cum de presbyteris loquitur : « Quid vero sacerdotium est, quam sacer cœtus consiliarii et assessoris episcopi? » Hoc igitur sensu, ne idem ipse sibi contrarius saepe dicatur, Hieronymi eam accipiendam esse sententiam, qua dieit, non institutione Dominicana, sed consuetudine factum ut epi-

scopi subjectos haberent presbyteros, omnes puto facile intelligere.

12. Sed quando haec cepit servari consuetudo? certe Apostolorum temporibus, quorum etiam est auctoritate firmata : nam cum Paulus⁸ ad Timothem, quem diximus creatum fuisse episcopum Ephesinum, scribens dicit : « Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duabus aut tribus testibus, » plane satis evidenter demonstrat, Timothei Ephesini episcopi fuisse minus, presbyteros judicare, ac proinde illis et auctoritate ac dignitate præstilisse. Nam quod par in parem imperium non habeat, vulgatum est omnibus; qua ratione etiam in hac ipsa, de qua agimus, epistola ad Tilum quem divimus Cretensem fuisse episcopum, Paulus ipsum admonet, ut constituat per civitates presbyteros, quos ea ratione, quam superius divimus, alibi appellat episcopos. Ignatius, qui Apostolorum temporibus administrabat Ecclesiam Antiochenam, non aliud scripsit, quam quae essent ab Apostolis in Ecclesia ordinata : qui dum hierarchicum Ecclesie Catholice ordinem sepe commemorat, presbyteros esse subjectos episcopis, absque aliqua dubitatione testatur, ac in primis ad Tarsenses⁹ haec dicens : « Presbyteri, subjecti estote episcopo, diaconi presbyteris, populus presbyteris et diaconis. Qui hoc ordinis decorum servaverint, pro eorum animabus libens animam meam commutavero, et Dominus sit cum ipsis perpetuo. » Rursus ad Smyrnenses¹⁰ eadem inculcans, haec ait : « Laici diaconis subjiciantur, diaconi presbyteris, presbyteri episcopo, episcopus Christo, ut ipse Patri. » Haec ille, ubi et superius episcopum appellat principem sacerdotum, nec quicquam majus in Ecclesia episcopo reperiri, qui et ea distinctione, qua dicit : « Omnes episcopum sequimini, ut Christus Patrem; et presbyterorum collegium, ut Apostolos; » magnam sane differentiam utriusque status ac gradus tuisse demonstrat. Idemque in omnibus fere, quas scribit ad Ecclesias diversas epistolas, ut episcopo primum, inde presbyteris, denum diaconis obedient, admonet; ut cum sic scribit ad Trallianos¹¹ : « Episcopo subjecti estis, velut Domino. » Et paulo post : « Sed et presbyteris subjecti estis, ut Christi apostolis. » Ac rursus post multa : « Quid aliud est episcopus quam is qui omni principatu et potestate superior est? » Et ad Philadelphios¹² : « Boni sunt, inquit, sacerdotes, et sermonis ministri; melior autem est pontifex, cui credita sunt sancta sanctorum, cui soli commissa sunt secreta Dei. » Idem et superius eundem ordinem hierarchicum explicans, ut presbyteri episcopo obedient, admonet. At his quid evidentius dici potest?

13. Ex his quidem satis perspicue demonstratum est, episcopos a Domino in Apostolis institutos, presbyteros itidem esse ab eo in septuaginta duobus discipulis ordinatos; quorum si aliqua ex parte au-

¹ Act. XVI. — ² Hier. ep. LXXXV. — ³ Num. XI. — ⁴ Luc. X. — ⁵ Act. XI. — ⁶ Mult. XIV. XXVII. XXVIII. Luc. XX. XXII. Act. IV. — ⁷ Hier. in ep. ad Tit. c. I. — ⁸ Ignat. ad Trall. ep. V.

¹ I. Tim. V. — ² Ign. ep. VII. — ³ Ign. ep. I. — ⁴ Ign. ep. V. — ⁵ Ign. ep. IX.

ctoritas in ecclesiastica administratione videri possit fuisse contraeta, id Apostolorum temporibus, et proinde ab ipsis Apostolis esse factum, atque a sanctissimis Patribus, ut Ignatio et ceteris aliis comprobatum: adeo ut nulla prorsus de illapso abusu possit esse calumnia, nec de ablata aut diminuta anerioritate querela. Multa ad haec etiam ex Patrum sententia et sacrorum Conciliorum decretis addenda fuissent: sed quod ad historicam veritatem testandum, quam profitemur, haec satis esse putamus, brevitat consilentes, illa libentius praeterrmittimus.

14. Quod vero Paulus monens Titum, quales esse deberent qui in presbyteros seu episcopos eligendi essent, haec ait¹: « Si quis sine crimen est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxurie; » eur non magis caelibem eligen-dum praezial, qui nullam unquam uxorem habuerit, quam unius uxoris virum? Sane quidem in Creta, de cuius Ecclesia agitur, nullum caelibem, qui nunquam duxisset uxorem, erat possibile repertiri; cogentibus nimis antiquis Cretensium legibus, ut omnes homines a pueru uxores ducerent; quod testatur Strabo², qui ex Ephoro rempublicam describit Cretensium: cum alioqui, etiamsi ea lex cessasset, haud facile foret inter Gentiles, qui recenter Christo nomen dedissent, adulterum hominem caelibem reperi, quamobrem et ad Timotheum Ephesiornum episcopum scribens, hoc ipsum monuit. Quod item de filiis admonet, ut qui ordinandus es-set, filios haberet fideles, non in accusatione luxuriae: eo respectu videtur etiam Paulus, scribens haec, habuisse, quod apud eosdem Cretenses mos turpissimus atque infamissimus inolevisset: nimirum ut licite in pueros insanirent, quos etiam quantumvis nobiles lieebat rapere, et apud se amato-rem ad duos menses refinere, et sic donatos muneribus remittere. Sed quod est deterius, haec non probro, quin potius laudi illis adscribantur: adeo ut (inquit idem Strabo) formosis et illustri genere ortis turpe esset nullum habere amatorem, moribusque hoc eorum imputari, haberique a cunctis in honore pueros raptos, ait, ut tan in consessu quam in ambulando primarius illis locus tribueretur, splendidiorique permitteretur uli ueste ab amatore donata. Haec quantumlibet obsecnissima, re-ferre (licet non sine stomacho) non praeterrimus: ut ex his tum sensus verborum Pauli aperiretur, tum etiam, ut quantum potorem atque putredinem sal abstenserit apostolicum, mundo adeo necessarium, intelligeretur.

15. *De Cretensi Ecclesia.* — Paulus igitur, ut turpissimos Cretensium mores evangelica praedicatione succiderebat, eos ex illis tantum mandat presbyteros ordinari, qui a tanto scelere abhorrentes, filios (quod ait) haberent fideles, non in accusatione luxuriae: qui scilicet suorum filiorum exemplo, quid de ceteris faciendum esset, non verbis tantum, sed facto facile suaderent. Tam pravis affectos moribus

in officio contineri posse, haud res levioris negotii videbatur; ut merito antiquissimi poetarum Epimenidis in eos illam sententiam regerat: « Creten-ses semper mendaces, mala bestiae, ventres pigri. » Sed haec olim Cretenses: nam Evangelii postmodum exulta legibus, facta est Ecclesia Cretensium nobilissima; ut quae non sicut ceterae Orientales Ecclesiae diversis haeresibus foedaretur, sed virgo multis saeculis illibata permanserit. Teslantur id quidem Martinus Cortynæ³ et celeri Cretenses episcopi iis litteris, quas post Chalcedonense Concilium ad Leonem imperatorem scripserunt, his verbis: « Dicimus tranquillitatí vestre, quia ab initio totius haereticæ blasphemie in experta est vestra Creta, decem martyribus provincialibus passionis tempore deprecantibus Salvatorem Deum, ut libera a temptationibus haereticis, semper ab aëstu eorum provincia servaretur. » Agere præterea consuevit in Creta nobiles Iudeos, Josephus historicus⁴, qui inde sibi uxorem accepit, affirmat. Sed hallucinatus profecto est Cornelius Tacitus⁵, qui de Iudeorum agens origine, eos e Creta descendisse testatus est, dictosque Iudeos, quasi Idaeos, ab Ida in Creta monte. Miratus sum, scriptorem alioqui inter Gentiles nobilem, in rebus Iudaicis tantopere delirasse. Verum non ipse solus, sed et complures alii ethnicorum scriptorum de Iudeis errore lapsi sunt; ut Strabo⁶, qui eos ex Aegyptiis tradidit esse prognatos; itemque Apion Alexandrinus, et alii, quos Josephus⁷ redarguit. Denique quoniam alii, quam ex sacris litteris, Iudeorum originem sunt prosecuti, in maximos esse lapsos errores, facile quis inveniet. Sed de his hactenus.

16. *Non Gentiles, sed Iudei polygami.* — Jam ad Pauli epistolam ad Titum scriptam, unde est dicens oratio, revertamur. Quod non tantum, cum ad eum scribit, ut in presbyterum eligendus, unius tantum sit uxoris vir, admonet, sed a Timotheo⁸ (ut dictum est) id ipsum exposcit: hac quidem in refuit quorundam sententia, Paulum apostolum sic ipsos admonuisse ordinare monogamos; ut polygamia, plures scilicet simul uxores habentes, excluderet. Sed quod pertinet ad Gentiles ad Christum conversos: nec Cretenses, nec Ephesi, hisque propinquos populos fuisse polygamia, usquam invenimus: Athenienses tantum occasione exhaustæ belli cladibus juventutis, polygamiam aliquando admisisse reperimus, ceteros nunquam. Nam et Euripides in Andromache haec habet: οὐδὲ γάρ καλόν διοῖν γυναικῶν ἀνδρὶ εὐ τίνεις ἔγειν, hoc est: « Non enim deceat, duabus mulieribus virum unum praesesse. » Verum de Iudeis non inficias imus, consuevit in his etiam temporibus aliquos ipsorum plures simul habere potuisse uxores; Josephus⁹ enim id testatur, sic dicens: « Mos enim nobis est patrius, plures simul uxores habere. » Sed et Justinus martyr in dialogo cum Tryphone haec ait: « Melius fuerit Deum nos,

¹ Tit. i. — ² Strab. lib. x.

³ Tom. II. Concil. nov. edit. — ⁴ Joseph. in Vit. sua. — ⁵ Tacit. Annal. lib. xxi. — ⁶ Strab. lib. xvi. — ⁷ Joseph. cont. Apion. lib. ii. — ⁸ 1. Tim. iii. — ⁹ Joseph. ant. lib. xvii. cap. 1. in vel. cap. ii.

quam insipientes et caecos rabbinos vestros sequi; qui sane ad hunc usque diem et quatuor et quinque uxores habere unumquemque vestrum permittunt: et si quis venustam inspiciebat, eam expetierit, cum Jacob, tum aliorum patriarcharum facta commemo-
rant; nihil iniqui agere talia facientes asseverant. »

47. *De celibatu sacerorum ministrorum.* — Ceterum quantumlibet ad excludendos polygamos, Paulum dixerimus monuisse ordinandos esse monogamos: non sic quidem id ab eo quis potest esse dictum, ut minus uxoris virum potius quam celibem praeceperit ordinandum; sed quod non facile (ut dictum est) apud Gentiles, Iudeosve proiecta atalis esset hominem reperiri, qui non esset conjugio obligatus. Quis enim tam obtuse mentis poterit in animum ducere, ut Paulus ad praecipuam maximamque omnium ecclesiasticam functionem, ad ipsum, inquam, divinissimum sacerdotium, conjugatos magis quam cælibes instituerit eligendos, cum alias admoneat¹, ne Deo militans impliceat se negotiis sæcularibus? quæ quidem obligatus nuptiis, dansque operam liberis procreandis et educandis, vilare non potuisset, eodem ipso testante, atque dicente²: « Tribulationem carnis habebunt hujusmodi. » Si item ejusdem Pauli sententia, conjugium constat esse impedimento, quomodo vir Deo penitus unitur, sed sit ex parte divisus, cum dieit³: « Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est. » Contra vero de cælibe: « Qui, inquit, sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo: » quis adeo mente captus animo conceipere poterit, ut ad præstantissimum omnium minus sacerdotale ob-
eundum, illos potius cooptari maluerit, quos dicit necessitate adstringi cogitare quæ mundi sunt, et uxoribus inservire; quan eos, qui his liberi nexibus, non ex parte a Deo divisi, sed toti illi coniuncti, ea quæ Dei sunt, tantummodo cogitarent? Si enim, quod idem ait, bonum est homini sic esse: cur tanto bono privandus esset sacerdotio initian-
dus? At in hanc sententiam hæc habet Siricius⁴: « Forte creditur quia scriptum est: Unius uxoris virum. Non permanenti in concupiscentia generandi dixit, sed propter continentiam futuram. Neque enim integros non admisit, qui ait: Vellent autem et omnes homines sie esse, sicuti et ego. Et apertius declarat dicens: Qui autem in carne sunt, Deo placeare non possunt. Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. » Præterea si ad excludendos cælibes, conjugatos viros Apostolus eligendos mandasset, cur singularis uxoris meminit dicens: « Unius uxoris virum; » cum omnes, quolquot inter Christianos conjugati essent, unius tantum uxoris singuli viri essent, nec ullus prorsus inter eos reperiri posset, qui duas vel plures simul haberet uxores, Christianis id legibus prohibentibus: et non potius dixit, Uxorem habentem? Sed quomodo ea ratione Paulus biganum excludi voluerit, agemus inferius.

48. At illud, quod ad hæc spectat, in primis dicendum esl, conjugatos olim sèpibus eligi contigisse; ea tamen lege, ut quantumlibet necessitate cogente ejusmodi assumherentur, consentiente primum uxore, sic electi desinerent prorsus nru conjugii esse viri; atque adeo, ut si inventi essent liberis operam dare, redigerentur in ordinem. Quod ita apostolica traditione receptum, ususque probatum erat, ut quantumlibet Jovinianus impurissimus esset, affirmaret tamen hoc ipsum, ad quem Hieronymus¹: « Certe, inquit, confiteris non posse esse episcopum, qui in episcopatu filios faciat: alioquin si reprehensus fuerit, non quasi vir tenebitur, sed quasi adulter dammabitur. » Adeo, inquam, alta radice fixa in Ecclesia erat continentia sacerdotum, ut eam convellere ipsi haeretici desperarent; quippe qui non ignorarent, ab Apostolis esse plantatam, ac felicissime propagatam. Quod Patres in Concilio secundo² Carthaginensi ingenue sunt professi, testantes id sanctos Apostolos docuisse, et in Ecclesia antiquitus ab omnibus esse servatum: siveque interdum ad sacros ordines conjugati adseiscerentur, ut a conjugii nru penitus temperarent.

49. Accidebat et hoc olim frequenter, ut moribus spectatissimi, quantumlibet uxorem haberent, in episcopos eligerentur; licet cælibes non deessent, qui omnibus numeris absoluti ad eam provehi dignitatem mererentur. Sed quibus ex causis id evenire consueverit, Hieronymus³ declarat his verbis: « Evenit interdum, ut tristior vultus, adductum supercilium, incessus pomparum ferculis similis offendat populum, et quia nihil habet quod reprehendat in vita, habilium solum oderit et incessum. Multi eliguntur non amore sui, sed alterius odio. In plerisque suffragiuni meretur sola simplicitas, et alterius prudentiae et calliditati quasi malitia opponitur. Nonnumquam errat populi plebisque judicium: et sacerdotibus comprobando unusquisque suis moribus favet, ut non tam bonum, quam nisi similem querat praepositum. Evenit aliquoties, ut mariti, quæ pars major in populo est, maritis quasi sibi applaudant, et in eo se arbitrentur minores non esse virginibus, si maritum virginis præferant. Dicam aliquid, quod forsitan cum multorum offensa dicturus sum: sed boni mihi non irascentur, quia eos peccati conscientia non remordebit. Interdum hoc et pontificum vitio accidit, qui non meliores, sed argutiores in clerum eligunt et simpliciores quosque atque innocentes inhabiles putant, vel affiniis et cognatis, quasi terrena militia officia largiuntur, sive divitum obediunt iussioni: quodque his pejus est, illis clericatus donant gradum, quorum sunt obsequiis definiti. Alioqui, si juxta sententiam Apostoli, non erunt episcopi nisi mariti, ipse Apostolus episcopus esse non debuit, qui dixit: Volo autem omnes esse, sicut ego sum. Et Joannes hoc gradu indignus existimabitur, et omnes virgines et conti-

¹ 2. Tim. ii. — ² 4. Cor. vii. — ³ Ibidem. — ⁴ Siricius ep. iv. c. 9.

¹ Hier. advers. Jovinian. lib. i. — ² Concil. Carthag. c. 2. — ³ Hier. advers. Jovinian. lib. i.

nenes, quibus quasi pulcherrimis gemmis Ecclesia monile decoratur. » Hucusque Hieronymus.

20. Qui igitur (ut dictum est) uxores habentes, in episcopos assumebantur, tam in Orientali quam Occidentali Ecclesia, abstinere, si natus assequi vellent, accedente uxorum consensu, ab ipsarum consuetudine cogebantur: quod antiquorum Patrum testimoniis habetur exploratissimum. Nam in primis, quod spectat ad Orientales, Epiphanius¹ hoc ipsum perquam egregie testatur, sic dicens: « Sanctum sacerdotium ex virginibus quidem ut plurimum procedens: si vero non ex virginibus, at ex solitariam vitam degentibus. Si vero non sufficerint ad ministerium solitariam vitam degentes; de his qui continent a propriis uxoribus, aut ab unis nuptiis viduitatem servantibus: nam eum qui secundas nuptias contraxit, non licet in ipsa ad sacerdotium suscipere; etiam si qui ab initio continens viduus fuerit, possit habere locum episcopi, presbyteri, diaconi, et subdiaconi. » Haec Epiphanius. Rursum de usu Orientalis Ecclesiae Hieronymus², qui easdem peragravit et incoluit regiones, haec tradit, dum invenitur in novos haereticos, qui non nisi uxoratos ad ordines promovelant: « Proh nefas! Episcopos sui sceleris dicitur habere consortes: si tamen episcopi nominandi sunt, qui non ordinant diaconos, nisi prius uxores duxerint, nulli cælibi credentes pudicitiam, ino ostendentes quam sancte vivant, qui male de omnibus suspicantur, et nisi prægnantes uxores viderint clericorum, infantesque de aliis matrum vagientes, Christi sacramenta non tribuant. Quid facient Orientis Ecclesiae? quid Aegypti, et Sedis Apostolicae, que aut virgines clericos accipiunt, aut continentis, aut si uxores habent, mariti esse desierunt? Hoc docuit Dorinianus libidini freна permittens. » Porro hoc ipsum traditum ab Apostolis, ad Pammachium³ scribens, docet his verbis: « Apostoli vel virgines, vel post nuptias continentis. Episcopi, presbyteri, diaconi, aut virgines eliguntur, aut vidui, aut certe post sacerdotium in aeternum pudici. » At de cælibatu Apostolorum, ut Pauli et aliorum, satis superius dictum est. Est ejusdem veritatis egregius assertor Basilius⁴ qui scribens ad Peragorium, quem licet decrepita aetatis sacerdotem, quod presbyteram (de quo vocabulo ante diximus) nempe uxorem suam, quam presbyter cooptatus jussu canonum reliquerat, rursus in dominum admisisset, gravissime eum incepavit, excommunicationem, nisi eam dimitteret, acriter communatus.

21. Haec de usu Orientalis Ecclesiae, quando illuc, cum florentissima esset, vigebat inter Catholicos morum integra disciplina: que etiam sacro-sanctae Nicaenæ Synodi⁵ videntur auctoritate firmata. Dum enim statuit, ne eum episcopo, presbytero, et diacono subintroductæ mulieres habitarent, sed tantum illæ, quarum nulla prorsus esse possit suspicio,

quas et recenset, nempe matrem, sororem, aviam, amitamque, quarum admittat confubernium: com nec, sicut de reliquis, excipiat de uxore: sane quidem eam, sicut cæteras non admittendam esse, liquido visa est statuisse. Haec sane sancta ibi esse a Patribus, non obscure Basilus in citata modo epistola docet. Quapropter ejus sint fidei que a Socrate⁶ et Sozomeno⁷, qui longe post Nicenum Concilium vixerunt, sunt scripta, ex dictis quivis facile judicabit. Aliunt enim Paphnutium episcopum rogationi episcoporum intercessisse, quoniam legem ferrent, qua ne episcopi, presbyteri, diaconi, ac subdiaconi uxoribus, quas ante sacros acceptos ordines habuissent, possent uti, prohiberentur. Nam quomodo dicunt sacrum Patrum concessum ac juievisse Paphnutio, si a contubernio ipsorum constet edito canone uxores exclusas? Vel quomodo his adversari Paphnutius presumpsisset, cum constaret, nec ipsos Arianos ordinare consuevisse, quos novis- sent conjugio obligatos? quod Epiphanius⁸, agens adversus Ebionæos, in Josepho demonstrat. Certe si velimus eosdem non esse mentitos, de illis tantummodo totam illam agitatam esse controversiam dicendum est, qui cum ordinarentur invitati, contestati essent, non posse se continere: quibus sic nihilominus ordinatis si Ancyram Concilium⁹ haud diu ante prospexerat, ut concederet eis ducere posse uxorem; quanto aequius indulsisse visa esset Nicaea Synodus, ut quam ante susceptos ordines habuis- sent, secum retinere possent? Hos forlasse eun sa- tagerent aliqui episcopi in parem cum cæteris conti- nentia observationem reducere; ne id fieret, juste Paphnutius intercessit. Sed haec suo loco alias pluribus.

22. Carterum S. Leo⁵ nec ipsis subdiaconis Graecorum Ecclesie uti permisit uxoribus, sic scribens ad Anastasium episcopum Thessalonicensem: « Cum extra clericorum ordinem constitutis nuptiarum so- cieta et procreationi sifiorum studere sit liberum: ad exhibendam tamen perfectæ continentie puritatem, ne subdiaconis quidem carnale connubium conceditur; ut et qui habent, sint tanquam non habentes; et qui non habent, permaneant singulares. Quod si in hoc ordine, qui quartus a capite est, dignum est custodiri; quanto magis in primo, aut secundo, vel tertio quoque servandum est, ne aut levitico ministerio, aut presbyteri honore, aut episcopali excel- lenti quicquam idoneus existimetur, qui se a voluptate uxoria needum frenasse detegitur? » Haec S. Leo ad Graecos. At quomodo iis lieuisset uxores post ordines refinere, qui quantumlibet cælibes essent, tamen quod vel viduam duxissent, vel at iter bigami fuissent, illis ex traditione apostolica Innocentius⁶ papa, scribens ad episcopos Macedoniae, ecclesiasticis ordinibus interdicit?

23. His igitur tam omnium Orientalium Eccle- siarum consuetudine, atque sanctorum Patrum

¹ Epiph. in compend. — ² Hier. in Vigilant. — ³ Idem ad Pammach. ep. L. in fine. — ⁴ Basili. ep. XVII. in addit. — ⁵ Conc. Nican. can. 3.

⁶ Socr. lib. I. c. 8. — ⁷ Sozom. lib. I. c. 22. — ⁸ Epiph. ha- res. XXX. — ⁹ Concil. Ancyrr. c. 9. — ⁵ Leo ep. LXXXII. cap. 4. — ⁶ Innoc. Papa epist. XXII.

testimonia testatis, quam Niceni Concilii auctoritate firmatis ac stabilitis, scilicet uxoratos in saecos ordinis cooptatos jam in posterum ad continentiam servandam adstrictos fuisse: non est quod de canone Apostolorum¹ rursum quis moveat quaestione quod eo statutum sit, ne episcopus, aut presbyter, aut diaconus uxorem suam praetextu religionis abjiciat; nam apocryphorum non est tanta auctoritas, ut quae sunt tam certa, rata, atque firmata, convellant. Verum nec ibi sic ne abjiciat admonetur, ut det operam liberis procreandis; nam Apostolos (quod dictum est) quantumlibet conjugatos, post apostolatum consecutum ab his temperasse, antiquorum testimonio certum habetur; sed quod Paulus admonuit²: « Si quis suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infidelis deterior, » illarum curam agerent. Nam et Petrum una secum uxorem circumduxisse tradunt, de quo et Paulus³. « Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut ceteri Apostoli fratres Domini, et Cephas?

24. Non aliter quidem canonem illum interpretatos esse maiores nostros, certo arguento est, quod Dionysius Graecorum scriptorum suorum temporum nobilissimus, qui clavuit Justino seniore imperante, de quo et summa cum laude meniuit Cassiodorus⁴, in sua Collectione sacrorum canonum, quibus singulis summarium praefixit titulum, eidem hanc inscriptionem praeposuit⁵: « Ut episcopus aut presbyter uxorem suam, quam debet caste regere, non relinquat. » Verum quoniam, quod de se ait Apostolus⁶: « Omnia mihi licent, sed non omnia expedient: omnia mihi licent, sed non omnia aedificant; » optime consultum est, ut sacris functionibus mancipati, non tantum extranearum, sed et conjugum vitarent contubernium. Quod majorum exemplo, et sacrorum canonum institutione esse faciendum, S. Gregorius papa scribens ad Romanum Defensorem⁷ pluribus docet, qui secundum illum a Dionysio inscriptum illius canonis titulum eadem de episcoporum uxoribus habet verba, cum ait: « Hoc tantummodo adjecto, ut sicut canonica decrevit auctoritas, uxores, quas caste debent regere, non relinquant. » At quomodo non relinquant? numquid ut illis utantur? (quod novator quispiam facile ausus erit interpretari) an non magis (quod dictum est) ut illius curam gerant? Nam quomodo, queso, Gregorius id concedat episcopis, qui scribens ad Petrum⁸, nec subdiaconos recipiendos esse constituit, nisi qui cum uxoribus antea acceptis vixerint continentes? Sic igitur quantumlibet velimus canonem illum firmissimam esse auctoritatis; tamen secundum universalis Ecclesiae usum ex omnium Patrum consensu, nonnisi eam quam diximus, interpretationem recipere, certum est.

25. At haec omnia a majoribus firmiter sancita atque firmata, episcopi illi qui seorsum post absolu-

tum sextam Synodus¹, usurpatu tamen ejusdem synodi nomine, privato conventiculo convenere, labefactarunt, ac penitus invertebant: statuentes, non tam contra Ecclesiae Romanae consuetudinem atque decreta, quam tolius simul Catholicæ Ecclesiæ ab Apostolorum temporibus præscriptum usum et legibus ecclesiasticis stabilitum, ut conjugati ad saecos affecti ordines, refinerent quas habebant uxores; quibus, certis tantum diebus exceptis, ad libitum admiserentur. Adscisentes insuper iidem ad suum ipsorum confirmandum conatum aperta mendacia; quasi in Concilio, quod citant, Carthaginensi statutum fuerit ut clerici ab uxoribus abstinerent tempore vicis sue: quam insigniter mentiantur, ipsa de hac re saepius ab Africanis episcopis sancita decreta testantur. Nam non tantum, quem superius citavimus, canon secundus Concilii secundi Carthaginensis, ut sacris ordinibus mancipati, se abstineant ab uxoribus, cavit: sed et tertius canon quintæ Synodi Carthaginensis hoc ipsum vehementer injunxit absque aliqua temporis distinctione: nec aliter habet antiqua Dionysii nuper citata Collectio longe ante sextæ Synodi tempora edita: ut ex his apertissima illorum appareat impostura, quam ut honesto titulo eadem illa seditiosorum factio validaret, ad convellenda statuta Patrum, aucupari conata est ex sexta Synodi nomine auctoritatem: nam Graecorum trecentorum quinquaginta orthodoxorum episcoporum, qui ad septimam Synodum² oecumenicam convenere, testimonio constat, in sexta Synodo nullum editum esse canonem. Sed de his uberiori suo loco: non enim diutius immorandum, cum in his que saepè saepius inferius dicturi sumus, de clericorum continentia, de qua agimus, multa suppetant argumenta.

26. Quod vero spectat ad Occidentalis Ecclesiæ usum, et antiquam sacris legibus firmatam consuetudinem, ut conjugati in sacros ordines cooptati, ab uxoribus contuberno et conjugali conjunctione cessarent: etsi abunde, quæ superius ex sancto Hieronymo et aliis sunt dicta, ad id probandum sufficere possint, adjiciam tamen aliqua, quæ tum a sacris Conciliis, tum etiam a Romanae Ecclesiae pontificibus reperiuntur esse statuta. At in primis meniunisse oportet (quod superius dictum est) testimonio sanctorum Patrum, qui ad secundam Synodum Carthaginensem convenere, id non recens in Ecclesia institutum, sed ex traditione apostolica antiquitus semper esse servatum. Quod igitur in sanctis Patrum conventibus de hae re habentur promulgata decreta: illis quidem non novi quippiam fuit inducitur, sed quod semper antiquitas observasset, sed tamen vel negligentia pretermisisset, aut temeritas violasset, autabus aliquia ex parte corrupisset; ut in re maximi ponderis, ad iterum atque iterum novos de re veteri edendos canones permotis sunt. In concilio Eliberino³, quod urgente adhuc ultima persecutione apparuit celebratum fuisse, de

¹ Can. Ap. v. — ² 1. Tim. v. — ³ 1. Cor. ix. — ⁴ Cassiod. inst. divin. lect. — ⁵ habetur in Collect. Cresc. — ⁶ 1. Cor. x. — ⁷ Greg. lib. vii. ind. epist. xxx. — ⁸ Greg. lib. i. ind. epist. XLII.

¹ Sext. Synod. c. 13. apud Theodor. — ² Sept. Synod. act. iv. et v.

— ³ Conc. Eliber. can. 33.

conjugatis in sacrum officium cooptatis haec reprehenduntur esse statuta : « Placuit in totum prohibere episcopis, presbyteris, diaconis, et subdiaconis positis in ministerio, abstinere se a conjugibus suis, et non generare filios : quod quemque fecerit, honore clericatus exterminetur. » Arelatensi¹ etiam Synodo paulo post, Silvestri Romani pontificis tempore celebrata, haec renovata his verbis habentur : « Assumi aliquem ad sacerdotium in vinculo conjugii constitutum, nisi fuerit promissa conversio, non oportet. » Haec ipsa Siricius²; haec itidem Innocentius papa³ suis epistolis decretalibus statuerunt, quas citat Synodus Agathensis⁴. Id ipsum Synodus Turonensis⁵, cuius Ecclesia Gregorius episcopus non ut de re statuta recens, sed quae servaret antiquitus, haec ait⁶ de Urbico episcopo Arvernensi. « Hic fuit ex senatoribus eversus, uxori habens : quae juxta consuetudinem ecclesiasticam, remota a consilio sacerdotis, religiose vivebat. » Idemque alibi⁷ refert, Maclianum regis Britannorum fratrem factum episcopum, potiturum post mortem fratris regno, cum uxori quam dimiserat recepisset, fuisse ab episcopis excommunicatum. In secunda enim Synodo Turonensi⁸ statutum istud etiam reperitur : « Si inventus fuerit presbyter cum sua presbytera, aut diaconus cum diaconissa, aut subdiaconus cum sua subdiaconissa ; annum integrum excommunicatus habeatur, et depositus ab emni officio clericali, inter laicos se obsecrare cognoscatur. » Presbytera vero mulier, diaconissa, vel subdiaconissa, sic diele a munere mariti, erant ipsorum conjuges, quas reliquerant; verum earum non dico carnali actu, sed vel levi concupiscentia affici, culpe non mediocri dabatur, ut habetur declaratum exemplo Ursini presbyteri, quod sanctus Gregorius scribit his verbis⁹ : « Hic ex tempore ordinationis sue, presbyteram suam ut sororem diligens, sed quasi hostem cavens, ad se propius accedere nunquam sinebat; eamque sibi appropinquare nulla occasione permittens, ab ea sibi communionem funditus familiaritatis abscederat; » et paulo post : « Hic venerabilis vir, cum longam vita implesset aetatem, anno quadragesimo ordinationis sue, in ardente graviter febre corruptus, ad extrema deductus est. Sed cum eum presbytera sua conspiceret solus jam membris in morte distentum; si quod adhuc ei vitale spiramen inesset, naribus ejus apposita curavit aure dignoscere. Quod ille sentiens, cui tenuissimus inerat status, quantum nisu valuit ut loqui potuisset, infervescente spiritu, colligit vocem, atque erupit dicens : Discede a me, mulier : adhuc igniculus vivit : paleam tolle. » Hoc igitur exemplo quisque perpendat, quanto studio conjugati ad ordines semel assumpti, conjungum caverent consuetudinem. Ad

haec insuper alia complura essent addenda in eam sententiam, sacerorum Conciliorum decreta, Patrum testimonia, ac Sanctorum denique exempla : at quoniam de his nullies agendi in Annalibus opportunitas occatio aderit, putavimus haec in praesenti sufficere satis ad insinuandam ex instituto antiquam ecclesiasticam consuetudinem de illis, qui unius uxoris conjugio obligati, ad sacros ordines essent assumpti.

27. De bigamis non ordinandis. — Haec quantumlibet omni ex parte firmissima sint : tamen quoniam Apostoli verba non de his qui conjugati tunc essent, sed de illis potius qui unicam tantum habuissent uxorem, nec bigami essent, ad sacerdotiale munus cooptandis, communis consensione Patres omnes ferme sunt interpretati : quae de ea re fuerit antiqua Catholicæ Ecclesiæ consuetudo, ex instituto nobis agendum incumbit. Evidem si expendamus rectum Pauli verborum sensum; non aliud, quam de non assumendo ad sacerdotium bigamo, visus est statuisse. Nam cur, quarto, ordinandum præcipit unius uxoris virum? Non certe ut excludi voluerit (quod superius satis perspicue est demonstratum) qui cælibes essent. Si vero ut rejiceret eos qui non unius, sed plorium haberentur uxorum viri : equidem nullus ejusmodi (ut etiam dictum est) reperiri poterat in Ecclesia; nam ut quis plures simul haberet uxores, prohibebatur christianis legibus : quandoquidem sive Iudeus, sive Gentilis, quantumlibet antequam Christiana religione initiaretur, plures conjuges habuisset; prima retenta, cæteris nuntium remittere cogebatur, si in Ecclesiam voluisset admitti. Si igitur nullus penitus, qui inter Christianos profiteretur, duarum uxorum maritus poterat inveniri : cum dicit Paulus ordinandos esse unius uxoris viros, de illis intellexisse necesse est affirmare, qui unam tantum, et non plures olim habuissent uxores.

28. Quanam autem ratione bigami ab Apostolo prohiberentur, ne ad episcopatum promoverentur, est studiosius exploranda, et ejus causa altius repetenda. Diximus sepe superius, Apostolos ea quæ ad institutionem ac bonorum morum disciplinam spectare vidissent, eadem majori aucta fœnore ex Synagoga in Ecclesiam transferre conatos esse; siveque eadem non tantum (ut ait Tertullianus¹) reservata manerent, verum et ampliata; ut scilicet redundare possent mores Christianæ religionis super Scribarum et Pharisæorum justitiam : At si justitia, inquit, utique et pudicitia. Cum igitur (quod idem ait²) prohiberet lex divina sacerdotes denuo nubere, velaretque summum pontificem³ ducere in uxorem viduam vel ab aliis repudiaram, vel meretricem, sed tantummodo virginem permitteret : instituturus Apostolus in Ecclesia sacerdotes, cum constaret ea ratione quam diximus, non facile reperiri virgines Christianos aetate ad sacerdotii munus suscipiendum idoneos, ex viduis eos assumi debere præcepit, qui

¹ Conc. Arelat. II. c. 2. — ² Sirie. epist. ad Himerium c. 7. —

³ Innoc. Papa epist. III. ad Exuper. I. — ⁴ Conc. Agath. c. 9. —

⁵ Conc. Turon. I. can. I. 2. — ⁶ Greg. Turon. hist. Fran. lib. I. c. 44.

— ⁷ Greg. hist. lib. IV. c. 4. — ⁸ Conc. Turon. II. can. 20. — ⁹ Gregor. Ital. lib. IV. c. 41.

¹ Tert. de monog. c. 7. — ² Idem ibidem. — ³ Levit. xxi.

unius tantum fuissent uxoris viri. Nec passus est, eos qui assumendi essent in Ecclesiam sacerdotes, esse bigamos, cum sciret in legali sacerdotio fuisse monogamos. Haque merito Paulus, cum qui fuisse unius uxoris vir, in episcopum esse cooptandum, Timotheum primo, ac denique Titum admonuit.

29. At quidni haec præstaret Ecclesia Christi, cum et Gentiles in filia religione pene eadem consueverint observare? de quibus Hieronymus¹: « Flamen, inquit, unius uxoris ad sacerdotium admittitur: Flaminica quoque unius mariti eligitur uxor: ad tauri Ægyptii sacra semel maritus assumitur. » Haec ipse, eademque prorsus Tertullianus² ante ipsum. Sane quidem non tantum episcopum, sed et viduum in ecclesie ministerium sic eligendam esse, idem Paulus ad Timotheum³ seripit, dicens: « Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quae fuerit unius viri uxor. » At quomodo passurus esset assumi in sacerdotium qui duas vel plures successive habuisset uxores, si viduam eligendam (quod nullius est sacramenti) nomisi eam que fuisse unius viri uxor, admitti voluit? Id ipsum servatum esse antiquitus in Ecclesia, pluribus docet Tertullianus⁴; qui et probro adscribit, quod aliqui bigami reperirentur prasidere. Haec autem tam in Occidentali quam etiam in Orientali Ecclesia observata, Innocentius papa⁵ ex traditione apostolica sibi vindicat: quae quidem mordicus temuisse Apostolicæ Sedis antistites, in exemplum est S. Leo⁶, qui, quantumlibet Ecclesia Mauritania ob Vandalicam cladem sacris ministris vehementer egeret, eaque de causa (ut auctor est Victor Uticensis⁷) ad Romanum pontificem legatos misisset, nihilominus nullatenus passus est ut ibi bigami ordinati in sacro officio ministrarent.

30. Praeter apostolicas vero servatas in Ecclesia traditiones, Ambrosius⁸ de eadem institutione citat Nicaei Concilii canonem, sic dicens: « Cognoscimus non solum hoc Apostolum de episcopo et presbytero statuisse, sed etiam Patres in Concilio Nicaei tractatu addidisse; neque clericum quemquam debere esse, qui secunda conjugia sortitus sit. Quomodo enim potest consolari viduam, honorare, cohortari ad custodiendam viduitatem, servandam marito fidem, quam ipse priori conjugio non servaverit? » At certe multo minus idoneus est, ut virginitatem eminentissimum in Ecclesia statum quempiam colere persuadeat, qui non unius tantum, sed duarum conjugum sit fructus voluptate. Sed adhuc ejusdem apostolicae institutionis aliae ab aliis quoque afferuntur rationes. At licet exciderit, sicut et alii nonnulli, canon ille Nicaei Concilii: quidni tamen id in Ecclesia Catholica servandum esse Patres statuisserint, quandoquidem et Ariani id ipsum præstarent, ut nullo pacto bigamum quempiam ordinarent? quod satis aperte Epiphanius⁹ demonstrat, dum agens

adversus Ebionaos, de Josepho Comite narrat, quod cum Ariani cum rapere vellent ut ordinarent, se bigammum esse testatus, periculum imminentem evitavit. At de his, quod ad institutum pertinet, satis dictum.

31. *De Luca Evangelio, et de Theophilo Antiocheno, cui idem inscriptum.* — Quod vero ad istorum temporum, et rerum de quibus agitur, statum spectat: constat quidem tam ex dicta, quam hoc anno Paulus ad Titum dedit, epistola, quam ex posteriori ad Corinthios scripta, multis in his Graecie regionibus hoc tempore solitos circumvagari pseudo apostolos; de his enim haec scribit ad Titum¹: « Sunt multi inobedientes, vaniloqui, et seductores, maxime qui de circumcisione sunt: quos oportet redargui, qui universas domos subvertunt, docentes quae non oportet, turpis luci gratia, etc. » Ilos enim fabulas quasdam disseminasse, genealogias et questiones nonnullas pervulgasse tradit; quas ut vitet, aliosque ea cavenda admoneat, ingerit. Ilorum vero causa, quod multa mentili essent de Christo, Lucas scribendi Evangelium attupuisse occasionem existimat. Sane quidem, quod non probaret quae ab aliis scripta essent, se idcirco Evangelium scribere instituisse, iis quae in praefatione ad Theophilum scribit, testari videtur, dum sic ait: « Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem quae in nobis complete sunt rerum, etc., » pseudoapostolos ac pseudoscriptores his sugillatos verbis a Luca, firma est Patrum sententia: id enim Origenes², Epiphanius³, Ambrosius⁴, et alii recentiores⁵ omnes affirmant. Hos fuisse Cerinthum et Merinthum, aliosque ejusdem farinae homines, idem Epiphanius⁶ tradit. Nec est quod adeo facile Graeci, quos Paulus et Lucas instituebant, ad hos redarguendos uti potuissent Matthæi vel Marci Evangelii jam ante hæc tempora editis: quippe qui diversa lingua scripsissent: nam Matthæus hebraice et Hebræis, Marcus vero latine atque Latinis (ut pluribus superius dictum est) suum Evangelium tradiderunt. Conveniunt temporibus et loca, nam cum testetur sanctus Hieronymus⁷, Lucam in Achaia et Bœotia partibus Evangelium conserpsisse: has regiones his temporibus peragravit Paulus, cui Lucas fideliter inhærebat, ut ea quæ diximus et proxime dicturi sumus, manifeste declarant. Ex his vero Euthymius⁸, et si qui alii cum ipso senserint, mendacii arguuntur, qui dixerunt, scriptum a Luca Evangelium anno decimo quinto postquam Dominus ascendit in caelum: nam nec eo tempore, nec post multos annos Lucam in Achaiam cum Paulo venisse, ex his quæ superius dicta sunt, exploratissimum est.

32. Paulo autem hortante, ipsum scripsisse deque Evangelio Lucae illum intellexisse, cum ait: « Secundum Evangelium meum » tradit sanctus Hieronymus⁹, ac de eodem intellexisse, cum ait:

¹ Hieron. ad Agerueh. epist. xi. — ² Tertul. de monog. in fin. — ³ Tit. i. — ⁴ Tertul. ad uxor. lib. i. et de monog. c. 10. 11. 12. — ⁵ Innoe. ad Episc. Maced. ep. xxii. c. 1. 2. — ⁶ Leo ep. lxxxvii. cap. 1. in fine. — ⁷ Vict. de perse. Van. 1. 1. — ⁸ Ambr. ad Vercellens. ep. xxv. edit. Rom. — ⁹ Epiph. hæres. xxx.

¹ Tit. i. — ² Orig. hom. 1. in Lucam. — ³ Epiph. hæres. li. — ⁴ Ambr. in Luc. 1. — ⁵ Beda, Euth. et alii in Luc. 1. — ⁶ Epiph. hæres. li. — ⁷ Hier. in præf. in comment. super Matth. — ⁸ Euth. in proœm. in Luc. — ⁹ Bier. de Script. Eccles. in Luc.

« Misimus cum illo fratrem, cuius laus est in Evangelio per omnes Ecclesias. » Verum haec de aliis diversis, pula Barnaba, vel Sila, dieta esse, alios existimasse, superius, cum alias de Luca eginus, habnimus mentionem. Sane quidem Tertullianus¹ ante Hieronymum, Evangelium Lucae illud fuisse, quod suum Paulus dicit, affirmat. Dorotheus (sed nescio unde acceperit) jussu Petri a Luca scriptum² esse Evangelium tradit. Quisnam vero ille Theophilus fuerit, ad quem Lucas suum scribit Evangelium, neminem haclenus invenimus definisse : putantibus nonnullis non esse nomen proprium alicujus viri, sed cognomen christiani eujuspiam, qui Theophilus sit cognomento dictus, sicut et Ignatius est cognominatus Theophorus. Verum enim vero si ex apocryphis veritatem aliquando expiscari coneeditur; reperimus in libris Recognitionum Clementis³, fuisse Theophilum nobilem civem Antiochenum; qui a Petro ad fidem christianam capessendam adductus, dominum quoque suam usui Christianorum mancipatam, in ecclesiam mutavit; in qua Petrus conventus agens, cathedram posuit. Ad hunc igitur a Luca scriptum fuisse Evangelium, ea saltem ratio persuadet, quod et ipse Lucas, ut ille, patria Antiochenus, ad Antiochenum concivem, gentilem suum, de Dei Ecclesia optime meritum, illud jure conserpserit. Reperimus insuper apud eumdem Clementem⁴ in libris Constitutionum quedam Theophilum, quem auctor dicit suffectum esse Zacheo in episcopatu Ecclesie Caesariensis in Palæstina : an autem idem sit cum Theophilo Antiocheno, non possumus certum quid affirmare.

33. Sed et illud de eodem Theophilo non prætermittimus dicere, illustrem sane virum fuisse, ad quem non faustum Evangelium, sed et Acta Apostolorum idem Lucas inscripserit : nam illum honestissimo exornat titulo, dicens in præfatione Evangelii : « Optime Theophile; » eo quippe titulo Paulum apostolum⁵ nominasse constat tum Felicem, tum Festum Iudææ præsides, ut cum ait : « Optime Felix, Optime Feste, » dum coram ipsis constitutus causam diceret. Sic et tribunus militum Claudius suas litteras ad eumdem Felicem præsidentem datas, quæ apud Acta habentur, ejusmodi titulo consignavit, dicens⁶ : « Claudius Lysias optimo præsidi Felici. » Ut plane liquido appareat, solitum ejusmodi titulum impartiri nobilissimis viris, fuisse amplissimæ dignitatis indicem, et non personæ laudem; ut absque aliquo mendacii scrupulo quibuscumque magistratibus illis fungentibus consueverit impartiri : alioqui non putandum, Paulum ea admittione atque mendacio demuleere voluisse scelestissimum omnium Felicem, vel Festum, optimos appellando. Quamobrem accidisse existimamus, ut sicut illis temporibus ille vigebat loquendi usus, ut quique candidati hoc titulo salutarentur, « Boni viri : » ita magistratum jam adepti, iidem Optimi

dicerentur, unde et Optimales. De candidatis est illud Senecæ¹ ad Lucilium, dum ait : « Sic illum amicum vocasti; quomodo omnes candidatos, Bonos viros dicimus; quomodo obvios, si nomen non succurrit, Dominos salutamus. » Quante enim excellentiæ titulus esset, ut quis, Optimus, salutaretur, Trajanus imperator plane declaravit exemplo: «nam, ut de eo scribit Dio², cum amplissimis gloriae titulis appellaretur : nihil tamen eum, inquit, magis quam cognomen Optimus juvit. »

34. Sed jam ad Lucam iterum revertamur. Inter typica ac symbolica illa quatuor Evangelistarum insignia, que primum Ezechiel, inde vero Joanni evangelistæ fuerunt divinitus demonstrata, et a Patribus divino plane spiritu declarata : facies bovis ob ministerium sacerdotii, a quo Lucas Evangelium auspicatur, ab omnibus ipsi tribuitur : cum alioqui (si licet sacris profana conjungere) antiqua voce in Italia (ut auctor est Varro³) bos Luca consueverit appellari. Plura de Luca et Evangelio ab eo conscripto summa cum laude meminit Irenæus. Sed quod antea pollicili sumus, dicere non prætermittamus, an Lucas in numerum septuaginta duorum discipulorum sit referendus, vel inter Pauli discipulos adlegendus. Epiphanius⁴ expresse festatur, Lucam fuisse unum de septuaginta duobus. Euthynius in præfatione in Evangelium Lucæ, id ipsum sentiens, nilitur testimonio Origenis. Sed ubi id dixerit Origenes, non invenimus; nisi quod in Evangelii Lucæ exordium haec dical: « Inculcat et replicat, quoniam quæ scripturus est, non rumore cognoverit, sed ab initio ipse fuerit consecutus; » sed de horum verborum sensu dicemus postea. Dorotheus quoque in Synopsi recenset Lucam inter septuaginta duos discipulos Domini; sed haud constans est fides ejus, quem constat adnumerasse inter eos complures discipulos Pauli. Demum quicunque loquentem Lucam de duobus discipulis abeuntibus Emmauentem, interpretati sunt alterum ex eis, cuius nomen non exprimitur (quod id modestiæ causa ipse tacuisse putetur) fuisse Lucam, iidem omnes æque confirmant, ipsum fuisse ex numero septuaginta duorum discipulorum. Certe quidem si illum Cleophae comitem in via Lucam fuisse perspicue monstrari posset, omnis prorsus de ea re controversia soluta esset : sed quia tantum levissima, qui haec agunt, conjectura agunt, res est diligentius exquirenda. Quid antiquitas senserit, quisnam fuerit discipulus ille Cleophae comes, Origenes⁵ contra Celsum agens, ut in re confessa, monstrat sic dicens : « Et in Evangelio Lucæ, ad invicem Simone et Cleopha de omnibus quæ sibi acciderant colloquentibus, superveniens Jesus ambulabat eum eis. » Haec Origenes, qui cæteris antiquior id ex traditione pro constanti posuisse videtur.

33. Quamobrem quid de Luce sentiendum, a nullo securius, sicut neque certius, neque verius,

¹ Tert. contra Marc. lib. iv. — ² Dorotheus in Synopsi. — ³ Clem. Recogn. lib. x. cap. ult. — ⁴ Const. Apost. l. vii. c. 46. — ⁵ Act. xxiv. xxvi. — ⁶ Act. xxiii.

¹ Senec. lib. i. ep. iii. — ² Dio in Trajano. — ³ Varro de lingua Lat. lib. vi. — ⁴ Epiph. in Paular. heres. li. — ⁵ Orig. contra Celsum lib. ii.

quam ab ipso Luca petendum est. Cum enim ipse in sua ad Evangelium p̄fatione aperie profiteatur, se ea quae scripturus esset, accepisse ab iis qui videbant, et ministri sermonis fuerant; plane declarat, se ea non vidisse, vel coram audisse, sed ab aliis, qui cum Domino versati essent, accepisse. Sed reddamus ipsius verba: « Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem quae in nobis completae sunt rerum: sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis. » Ex traditione igitur, quam acceperat, ea se scribere enim manifeste testetnr, certe se alium quam ex septuaginta duobus discipulis, qui cum Domino versati sunt, aliquem fuisse, manifeste significare videtur. Joannes enim evangelista, quod cuncta vidisset, aliis usus est verbis, sic dicens: « Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostra contraetaverunt de Verbo vitae (et vita manifestata est) et vidimus, et testamur, et annuntiamus vobis. » At quod prosequitur Lucas: « Visum est et mihi, asseculo omnia a principio, diligenter ex ordine tibi scribere, optimè Theophile; » perinde est, ac si dixisset: Quae accepimus aliorum traditione (quod dixerat), visum est omnia a principio diligenter ex ordine scribere. Hæc perspicue intelligentes antiqui ecclesiastici tractatores, absque aliqua dubitatione tradiderunt, Lucam non Domini, sed Apostolorum fuisse discipulum. Hac namque nomenclatura iterum usus est Irenæus¹, dicens: « Lucas sectator et discipulus Apostolorum; » et Tertullianus² ait: « Porro Lucas non apostolus, sed apostolicus; non magister, sed discipulus utique magistro minor; certe tanlo posterior, quanto posterioris Apostoli sectator, Pauli sine dubio. » S. Hieronymus quoque in p̄fatione super Matthæum, Pauli discipulum Lucam appellat. Idem sentiens Theodore³ hæc habet: « Etenim cum non vidisset B. Lucas, in principio operis dicit se ea narrare, de quibus certior factus est. Nos autem etsi audiamus eum non vidisse quae narrat, sed hanc doctrinam accepisse ab aliis, non minus ei et Maro credimus, quam Matthæo et Joanni. » Lucam igitur non solum Pauli fuisse discipulum, sed ab ipso genuitum in Evangelio, S. Hieronymus⁴ testatur, dicens: « Appellantur filii prophetarum, quales et in novo Testamento Apostoli generuerunt, Paulus Timotheum, Lucam et Titum, multosque alios. » Ilac eadem ratione et Origenes⁵ existimavit Paulum nominasse inter alios Lucium (Lucam, ut ait) cognatum sum. Sed de his haec tenus, jam reliqua prosequamur.

36. *Secunda Pauli ad Corinthios epistola.* — Nicopolim cum Paulus hiemis tempore pervenisset, ibi (n*u*l existimamus) scripsit secundam epistolam ad Corinthios: ea nimirum occasione, quod cum superiori epistola anno præterito Ephesi ad eos data pollicitus esset⁶ se ad eos venturum, cum Macedoniam

pertransisset, nec tamen id praestitisset; se excusans, hanc secundam ad eos scripsit epistolam, qua inter alia ait¹: « Hæc confidentia volui prius venire ad vos, ut secundam gratiam haberetis; et per vos transire in Macedoniam, et iterum a Macedonia venire ad vos, et a vobis deduci in Judæam. Cum ergo hoc voluisseni, nunquid levitate usus sum? Aut quæ cogito, secundum carnem cogito, ut si apud me, est, et non? » Et paulo post: « Ego autem testem Denim invoco in animam meam, qui parcens vobis, non veni Corinthum. » Eadem quoque epistola, cum in primis quæ in Asia passus sit, doceat; quæ postea sit passus in Macedonia, his verbis significat²: « Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia, quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut faderet nos etiam vivere. Sed ipsi in nobis ipsis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitavit mortuos, qui a tantis periculis nos eripuit; » et post multa³: « Cum venissemus in Macedonia, nullam requiem habuimus caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus: foris pugnae, intus timores. Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titi; non solum autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione, quæ consolatus est in vobis, referens nobis vestrum desiderium, vestrum fletum, vestram æmulationem pro me, ita ut magis gaudemus. »

37. Miserat enim Paulus Titum una cum sociis Corinthum, collecte causa, quam jam per priorem epistolam intimaverat. Id autem Paulus postea defarat, sic dicens⁴: « Ita ut regaremus Titum, ut quemadmodum coepit, ita et perficiat in vobis gratiam istam. » Et inferius: « Gratias autem Deo, qui dedit eamdem sollicitudinem in corde Titi. Misimus et cum illo fratrem, cuius laus est in Evangelio per omnes Ecclesias: non solum autem, sed et ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ in hanc gratiam, quæ ministrator a nobis ad Domini gloriam. » Ac rursum: « Misimus autem cum illis et fratrem nostrum, quem probavimus in multis saepe sollicitum esse, nunc autem multo sollicitorem. » Cur autem tot tantosque viros tanta sollicitudine misisset, hanc inferius affert rationem⁵: « Misimus autem fratres, ut ne quod gloriamur de vobis, evanescatur in haec parte, ut (quemadmodum dixi) parati sitis: ne cum venerint Macedones mecum, et invenerint vos imparatos, erubescamus nos, etc. » Hilari enim animo omne officium ac studium ad eam navandam operam Corinthii polliciti erant Tilo ac ceteris discipulis a Paulo missis. Quamobrem hæc eadem epistola ista commemorans idem Paulus ait⁶: « Scio enim promptum animum vestrum, pro quo et de vobis glorior apud Macedones: quoniam et Achaia parata est ab anno præterito, et vestra æmulatione provocavit plurimos. » Quisnam vero fuerit ille, quem tam egregiis chara-

¹ Iren. lib. t. c. 20. et lib. iii. c. 11. — ² Tertul. contr. Marcion. lib. iv. c. 2. — ³ Theodoret. in prefat. Sanct. Patrum in fin. — ⁴ Hier. in Isai. c. 65. — ⁵ Orig. in epist. ad Rom. in fin. — ⁶ 1. Cor. xvi.

¹ 2. Cor. i. — ² Ibidem. — ³ 2. Cor. vii. — ⁴ 2. Cor. viii. — ⁵ 2. Cor. ix. — ⁶ Ibidem.

eteribus Paulus describit, nominatque comitem suum peregrinationis, Lucasne, an Barnabas, satis est dictum superius anno Domini quinqagesimo primo, ut non sit opus eadem hie repetere. Errant autem, mea sententia, qui putarunt Tito datum esse hanc epistolam ad Corinthios perferendam, eo quod in ea dicit Paulus se misisse cum Tito et alias socios: nam de priori Titi ad eos adventu Paulum (ut dictum est) intellexisse, quivis facile pavidere poterit. Nec est quod quis dicat, iterum illuc Titum esse profectum, quem Paulus (ut suo loco est dictum) e Macedonia recedens, ac secum dicens, Creta reliquit. Sed jam cætera, que ab Apostolo ea epistola ad Corinthios scripta sunt, exakte consideremus.

38. Cum eadem epistola Paulus iterum suum ad eos pollicetur adventum: ut veniens cuncta laeta atque tranquila reperiret; adhuc absens, miseratione commotus, incestuosum illum, qui in prioribus litteris tradiderat satanæ, jam indulgens absolvit: quod ab illis ratum haberi rogal, sic dicens¹: « Sufficit illi qui hujusmodi est, objurgatio hæc quæ fit a pluribus: ita ut e contrario magis donetis et consolemini, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur qui hujusmodi est. Propter quod obserero vos, ut confirmetis in illum charitatem. Ideo enim et scripsi, ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis. Cui autem aliquid donasti, et ego. Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos, in persona Christi; ut non circumveniamur a satana: non enim ignoramus cogitationes ejus.» Hucusque de indugentia Paulus. Ad hæc enim scribenda permotus fuisse videtur Titi sermone, jam (ut dictum est) ad Paulum Corinthio redenitus: qui cum omnia, quæ in ea Ecclesia agebantur, ipsum adinomisset, mœrem hominis illius satanæ traditi eidem pariter significasse videatur, pro quo etiam veniam deprecatum esse par est eredere. Exemplo igitur Pauli, et auctoritate sibi in Apostolis a Christo concessa, merito sibi Ecclesia vindicat, ut peccantibus interdomum indulgentiam largiatur; quam qui loco Apostolorum successerunt episcopi, eadem ex causa soleant impartiri. Inflictis semel pro admissis delictis (ut res postulat) pro arbitrio sacerdotum statutis poenis, vel adhuc forte majoribus lege debitibus injungendis: cum vel ne his affectus, vel majoribus afficiendus (quod Paulum commovit) nimia tristitia pœnitens absorberetur; hac, vel alia qualcumque ex causa id expedire visum fuerit (ut fecit Apostolus) eas indulgendo remittere iidem episcopi consueverunt.

39. Frequens ejus rei usus in Ecclesia reperitur, cum persecutionum temporibus lapsi fideles, ad Ecclesiam redeentes, exomologesimque facientes, indulgentiam vel de injuncto vel de injungendo pœnitentia tempore, quo extra communionem in afflictione agere deberent, instanter deprecabantur: et quoniam se eam assequi ob facrorum magnitudinem diffiderent, commendatissimis sanctorum lit-

teris, qui fidei causa in carcere detenti essent, eam promoveri studebant. Id quidem est quod Tertullianus² ad martyres in carcere positos scribit his verbis, ipsum indulgentiam pacem appellans: « Quam pacem quidam in Ecclesia non habentes, a martyribus in carcere exorare consueverunt; » non quidem quod illi hanc ipsis praestarent indulgentiam, sed quod pro illis libellos supplices ad episopos darent, prout Cyprianus multis exemplis declarat: ut in primis cum ad martyres, qui plusquam fas esset, usurparent, ac prepropere peterent pro lapsis indulgentiam, sic scribit³: « Illi (qui lapsi sunt scilicet) contra Evangelii legem, contra vestram quoque honorificem petitionem, ante actam pœnitentiam, ante exomologesim gravissimæ atque extremi delicti factam, ante manum ab episcopo et clero in pœnitentiam impositam, offerre lapsis pacem, et Eucharistiam dare, id est, sanctum Domini corpus profanare audeant, etc. » Negandam prorsus esse, si vi quadam atque procacia peteretur, tam ipsis Cypriani⁴ quam Cleri Romani⁵ declarant epistolæ, ac præsertim liber a Cypriano scriptus de lapsis. Sed sicut aliquibus importune vel inofficiose pœnitentibus vigor sacerdotialis resistere videbatur, ita humiliter submissoe indulgentiam efflagitantibus pastoralis commiseratio, cum præsertim temporis ratio postularet, praesto erat: quod sapienter idem auctor demonstrat, dum Novatianos suis scriptis exagitat, ut ea potissimum epistola docet, quam ejus argumenti, nimirum de indulgentia lapsis danda, ad Cornelium scripsit⁶. Sed et in magno Niceno Concilio⁶ statutum reperitur, ut pro animi ardore, quo quis suscepit injunctam peragere pœnitentiam, possit episcopus indulgentiam, ne præstitum integrum tempus persolvere tencatur, illi præstare. Sunt et alii de eadem re diversorum Conciliorum canones; sed de his abas.

40. At redeamus ad Paulum: qui quantumlibet benignum ac indulgentem cum Corinthio sic ne quiter lapso se præberet, quod nimirum ille aliqua saltem ex parte de amissio scelere egisset pœnitentiam: adversus eos lamen, qui luxurias item essent turpissime inquinati, nec pœnitentiam egissent, se vindicem fore minatur, sic dieens⁷: « Timeo enim, ne forte cum venero, non quales volo, inveniam vos; et ego inveniar a vobis, qualem non vultis; » et paulo post: « Ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam super immunditia et fornicatione et impudicitia quam gesserunt. Ecce tertio hoc venio ad vos. In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Praedixi, et praedio, ut præsens, et nunc absens iis qui antea peccaverunt, et cæteris omnibus, quoniam si venero iterum, non parcam. » Ita ad eos ille: solutissimos enim in venerem fuisse Corinthios, superius dictum est.

¹ Tertul. ad mart. c. 1. — ² Cypr. epist. xi. — ³ Cypr. epist. xxii. xxiii. et seq. — ⁴ Apud Cypr. ep. xxx. et xxxi. — ⁵ Cypr. epist. lix. — ⁶ Conc. Nie. c. 11. et 12. — ⁷ 2. Cor. xii. xiii.

41. Jam cætera , quæ ad Pauli res gestas spectare videntur, ordine prosequantur. Eadem quippe epistola, occasione quorundam, qui jactantem nimis in magnum veritatis prejudicium adversus ipsum se extollebant, sui apostolatus insignia, quæ nimis causa Evangelii passus esset, necessitate compulsius et invitus (quod saepius protestatur) aspicienda ob illorum oculos ponit. At quoniam quod ad graves aerumnas, quas perpessus est, spectat, eam major pars a Luca pretermissa cognoscitur, ejus verbis ipsa recitare, opera pretium ducimus; ait igitur¹ : « Ministri Christi sunt, et ego (ut minus sapiens dico), plus ego : in laboribus plurimis, in carcerebus abundantius, in plagiis supra modum, in mortibus frequenter. A Judæis quinque quadragenas una nimis accepi. Ter virgis caesus sum, semel lapidatus sum : ter naufragium feci, nocte et die in profundum maris fui. In itineribus sæpe, periculis illuminum , periculis latronum , periculis ex genere , periculis ex Gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus, in labore et aerumnâ, in vigiliis multis , in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate : praeter illa quæ extrinsecus sunt : instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur, et ego non infirmor ? quis scandalizatur, et ego non uror ? etc. »

42. *De naufragio a Paulo apud Melitam passo.* — Horum quidem complura a Luca esse pretermissa, nemo non videt : idque non invidiae vel oscitantia causa : sed quod (ut in multis observavimus) nonnisi ea, quibus præsens fuit, singillatim recenseat ; caelera vero adeo summatum, ut tribus fere verbis res geslas plurium mensium et annorum perstringat. Nam (ut nuper vidimus²) Pauli Epheso discessionem , in Macedonia commorationem, profactionem in Graeciam, et navigationem Troadem, quæ duorum prope annorum spatio esse peracta epistolæ ejus manifeste declarant, perpaucis absolvit. Sed quod ad ea quæ a Paulo recensita sunt pertinet, de judaica illa animadversione , quia unde quadragesinta verbora intelligebuntur, cum quinque se ea Paulus affectum esse testetur, Lucas ne verbum quidem. Cumque Paulus ter se casum virgis dicat ; de unica tantum virgarum animadversione facta Philippis idem³ meminit, et de lapidatione⁴ facta Lystris. De naufragio item in hanc diem tertium passo, nihil prorsus. Sed hic et illud breviter necessario monendum putamus lectorem ; nonnullis accidisse, ut temporum ignoratione in maximos errores incident, putantes nimis, naufragium apud Melitam passum (quod Lucas⁵ narrat) unum e tribus fuisse a Paulo enumeratis : non animadvertisentes, secundam epistolam ad Corinthios longe ante illud naufragium esse scriptam. Quamobrem serupulosa quæ videtur in historia temporum indagatio, quantum conferat ad veram atque germanam divinæ Scripturæ interpretationem, quisque facile judicabit.

¹ 2. Cor. xi. — ² Act. xx. — ³ Act. XVI. — ⁴ Act. XIV. — ⁵ Act. XXVII.

bit. Ille sentiens Joannes Chrysostomus¹, et ipse quibus in locis, quandove Pauli epistola fuerint scriptæ, pervestigans, hoc ait : « Proinde hunc laborem nemo extra rem , neve hanc indagationem supervacaneæ curiositatis esse putet : confort enim nobis non parum ad questiones explicandas ipsum epistolæ tempus. »

43. Quod vero pertinet ad profundum maris, in quo se nocte ac die fuisse Apostolus tradit : cum multæ de ea re afferantur interpretationes : accipe, si non displicet, quod apud Bedam² legitur ex Theodoro, fuisse eo nomine tæterrimum omnium carcerem Cyzicenum, qui ex eo quod altissimus esset, adeoque deorsum depresso, merito profundum maris sit dictus : porro illi similis erat Athenis famosissimus carcer, Barathrum appellatus, vel qui Syracusis, Latomie nominatus, et qui Romæ numeratus est Tullianus, aliqua ex parte eidem comparandus : hi enim nominalissimi omnium habentur. At licet neque in Actis a Luca conscriptis, nec in epistolis Pauli habeatur aliqua mentio de Pauli adventu Cyzicum : tamen enim constet cum venisse Troadem , Cyzicum itidem in Propontide situm concendisse, par est credere : nam cum, Strabonis³ sententia, ea civitas ob magnitudinem, pulchritudinem, et legum bonitatem, bello pacique accommodata, comparari posset cum principibus Asiae urbibus ; quæque (ut idem ait) iisdem esset prædicta ornamentis, quibus Rhodiolorum, Massiliensium, et Carthaginiensium nobilis imæ civitates; a Paulo non fuisse eam neglectam, aequum est existimare. Quæ ergo ibi gravissima passus est, inter eas adnumerat tribulationes, quas omnium vehementissimas in Asia se esse perpessum, in eadem dicit epistola⁴. Nec quemquam moveat, quod de carcerebus superius haberet mentionem, dicens : « In carcerebus abundantius ; » nam et de plagiis acceptis itidem cum meminisset, quæ generalim complexus erat, postea speciatim enumerat. Sed quod diversa sit de profundo maris diversorum sententia , lector quid velit sentiat.

44. *Paulus tertio invisit Corinthios , et de ejus ad Romanos datis litteris.* — Post recensitas denique quas passus est penas, eadem , quam diximus, occasione, quod ante amos quatuordecim ad tertium cælum⁵ raptus , visiones et revelationes accepit, narrat ; de quibus nos suo loco superius egimus, anno nimis Domini quadragesimo quarto, quo configerunt. Cum vero ad Corinthios epistola scripta, Paulus, quod sæpe pollicitus erat, iterum spondet, Corinthum se esse venturum : tertium hunc esse sui Corinthum adventum, ipse iterum eadem epistola testatus est, dieens⁶ : « Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos ; » et in fine iterum : « Ecce tertio hoc venio ad vos. » Verum enim neque ex Luca in Actis, nec alibi in ejusdem Pauli epistolis de secundo ejus Corinthum adventu mentio habeatur :

¹ Chrysost. in epis. ad Rom. in prin. — ² Beda lib. quæs. q. 3. tit. 8. col. 391. — ³ Strab. lib. XII. — ⁴ 2. Cor. I. — ⁵ 2. Cor. XI. — ⁶ 2. Cor. XII. XIII.

fortasse sic accidit, ut quemadmodum de se testatur idem Paulus triennio¹ mansisse Ephesi, cum tamen non semper ibi conserderit, sed ad alias Asiae civitates profectus Evangelium praedicans (quod Lucas² testatur) Ephesum reversus, sic a primo suo ad illos advenit triennio manserit: ita etiam, dum scribit Lucas³ Paulum annum et sex menses mansisse Corinthi, non intelligendum sit, ut nunquam per illud tempus inde recesserit, sed ad alias propinquiores Achaiae civitates ipsum migrasse, atque iterum redeuntem, dictum tempus explesse: alio enim haec quam dicto sensu accipi non posse, qui cuncta exacte perlegerit, aequa consentiet.

45. De reliquis Pauli rebus gestis per tres menses, quibus (ut Lucas⁴ ait) mansit in Graecia (intelligens per Graeciam regiones omnes quae ab Achaia usque in Illyricum interjacent) ea tantum habemus expressa, quae idem ipse Paulus scribens ad Romanos⁵ his verbis significat: « Non enim audeo aliquid loqui eorum quae per me non effecit Christus in obedientiam Gentium, verbo et factis, in virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus sancti: ita ut ab Hierusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi: » sed quam rationem habuerit in praedicando, mox subdit: « Sie autem praedicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum aedificarem; sed sicut scriptum est: Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt; et qui non audierunt, intelligent. » Haec Paulus, qui proximo jam vere in Syriam recta solvere, ut quam collegerat pecuniam, Hierosolymam ad pauperes illuc agentes deferret, in animum duxit; sed insidianibus illi Iudeis, id facere minus licuit: quamobrem, ut qua veneral via, rediret in Macedoniam, iter aggreditur una cum suis: haec enim Lucas⁶ paucis describit, sic dicens: « Cum fecisset menses tres, factae sunt illi insidiæ a Iudeis navigaturo in Syriam: habuitque consilium, ut reverteretur per Macedoniam. »

46. Sed antequam Paulus rediret in Macedoniam, Corinthum versus iter direxisse, ac Cenchreas (quod est navale Corinthiorum) pervenisse, ibique scripsisse ad Romanos, Origenes⁷ existimat, qui ait: « Illud haud absurde admonebimus, quod videatur hanc epistolam de Corintho scribere: et aliis quidem pluribus indicis, evidentius autem ex eo quod dicit: Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, ministram Ecclesie quae est Cenchreis (Cenchreæ enim dicitur locus Corintho vicinus, immo prorsus ipsius Corinthi), et ex hoc ergo apparet de Corintho scripta, et aliis quidem pluribus indicis; evidentius tamen ex eo quod dixit: Salutat vos Caius, hospes meus; de quo Caio scribens Corinthiis meminit dicens: At gratias ago Deo meo, quod nemineum vestrum baptizavi, nisi Crispum et Caium. Simile et deinde datur indicium, ubi dicit: Salutat

vos Erastus arearius civitatis; de quo Erasto ad Timotheum secundam scribens dixit: Erastus remansit Corinthi. » Haec Origenes; ex quibus eam epistolam ad Romanos apud Corinthum scriptam esse concludit; cui nos etiam assentimur. Antequam igitur cetera Pauli itinera relegamus; in his quæ ad Romanos scribit, et ad historicam veritatem spectare cognoscuntur, paululum immoremur.

47. Ad Gentiles potissimum, qui Romæ erant credentes, hanc Paulus scripsit epistolam: quod quidem ex verbis ipsius liquido constat: sie enim ait in ejus exordio¹: « Sæpe proposui venire ad vos (et prohibitus sum usque adhuc) ut aliquem fructum habeam in vobis, sicut et in ceteris gentibus, Gracis ac Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum; » et prope finem²: « Audacius autem scripsi vobis, fratres, ex parte, tanquam in memoriam vos reducens: propter gratiam quæ data est mihi a Deo, ut sim minister Christi Jesu in Gentibus, testificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta et sanctificata in spiritu sancto. » At qualis eo tempore esset status Romanæ Ecclesie, eodem prædicante andiamus; haec enim ait³: « Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in universo mundo; » ac rursum⁴: « Cœrus sum autem, fratres mei, et ego ipse de vobis, quoniam et ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita ut possitis alterum monere; » ac demum⁵: « Vestra obedientia in omnem locum divulgata est. Gaudeo igitur in vobis. »

48. His igitur patet, jam florentissimam fuisse Romanorum Ecclesiam, ac mirifice propagatam, atque adeo auctam, ut ejus fides annuntiaretur in universo orbe, et, quod addit, ejusdem obedientia in omnem locum divulgata esset. « Haec non eis blandiens, inquit Theodoreetus⁶, sed vera dicens, posuit Apostolus: neque enim fieri poterat, ut quæ Romæ eveniebant, ea illos qui in toto erant orbe terrarum, laterent. In illa enim imperatores regiam suam habebant, et illine emittebant et qui gentibus præsens, et qui vectigalia a civitatibus exigerent. Jam vero in illam quoque decurrebant omnes qui regalia profitebantur beneficia, et per hos omnes ubique significabatur quod civitas Romanorum Christi doctrinam pereceperat. » Haec ille, Sanctus Hieronymus⁷ haec magna consideratione a Paulo esse dicta cognovit, unde ait: « Vultis scire, o Paula et Eustochium, quomodo Apostolus unamquamque provinciam suis proprietatibus denotarit? Usque hodie eadem vel virtutum vestigia permanent, vel errorum. Romanæ plebis laudatur fides. Ubi aliquando tanto studio et frequentia ad Ecclesiæ et ad martyrum sepulera concurritur? Ubi sic ad similitudinem cœlestis tonitrui, Amen reboat, et vacua idolorum templa quatiantur? Non quod aliam habeant Romani fidem, nisi hanc quam omnes Christi

¹ Act. xx. — ² Act. xviii. xix. — ³ Act. xviii. — ⁴ Act. xx. — ⁵ Rom. xv. — ⁶ Rom. xv. — ⁷ Rom. xv. — ⁸ Rom. xv. — ⁹ Rom. xv. — ¹⁰ Rom. xv. — ¹¹ Rom. xv. — ¹² Rom. xv. — ¹³ Rom. xv. — ¹⁴ Rom. xv. — ¹⁵ Rom. xv. — ¹⁶ Rom. xv. — ¹⁷ Rom. xv. — ¹⁸ Rom. xv. — ¹⁹ Rom. xv. — ²⁰ Rom. xv. — ²¹ Rom. xv. — ²² Rom. xv. — ²³ Rom. xv. — ²⁴ Rom. xv. — ²⁵ Rom. xv. — ²⁶ Rom. xv. — ²⁷ Rom. xv. — ²⁸ Rom. xv. — ²⁹ Rom. xv. — ³⁰ Rom. xv. — ³¹ Rom. xv. — ³² Rom. xv. — ³³ Rom. xv. — ³⁴ Rom. xv. — ³⁵ Rom. xv. — ³⁶ Rom. xv. — ³⁷ Rom. xv. — ³⁸ Rom. xv. — ³⁹ Rom. xv. — ⁴⁰ Rom. xv. — ⁴¹ Rom. xv. — ⁴² Rom. xv. — ⁴³ Rom. xv. — ⁴⁴ Rom. xv. — ⁴⁵ Rom. xv. — ⁴⁶ Rom. xv. — ⁴⁷ Rom. xv. — ⁴⁸ Rom. xv. — ⁴⁹ Rom. xv. — ⁵⁰ Rom. xv. — ⁵¹ Rom. xv. — ⁵² Rom. xv. — ⁵³ Rom. xv. — ⁵⁴ Rom. xv. — ⁵⁵ Rom. xv. — ⁵⁶ Rom. xv. — ⁵⁷ Rom. xv. — ⁵⁸ Rom. xv. — ⁵⁹ Rom. xv. — ⁶⁰ Rom. xv. — ⁶¹ Rom. xv. — ⁶² Rom. xv. — ⁶³ Rom. xv. — ⁶⁴ Rom. xv. — ⁶⁵ Rom. xv. — ⁶⁶ Rom. xv. — ⁶⁷ Rom. xv. — ⁶⁸ Rom. xv. — ⁶⁹ Rom. xv. — ⁷⁰ Rom. xv. — ⁷¹ Rom. xv. — ⁷² Rom. xv. — ⁷³ Rom. xv. — ⁷⁴ Rom. xv. — ⁷⁵ Rom. xv. — ⁷⁶ Rom. xv. — ⁷⁷ Rom. xv. — ⁷⁸ Rom. xv. — ⁷⁹ Rom. xv. — ⁸⁰ Rom. xv. — ⁸¹ Rom. xv. — ⁸² Rom. xv. — ⁸³ Rom. xv. — ⁸⁴ Rom. xv. — ⁸⁵ Rom. xv. — ⁸⁶ Rom. xv. — ⁸⁷ Rom. xv. — ⁸⁸ Rom. xv. — ⁸⁹ Rom. xv. — ⁹⁰ Rom. xv. — ⁹¹ Rom. xv. — ⁹² Rom. xv. — ⁹³ Rom. xv. — ⁹⁴ Rom. xv. — ⁹⁵ Rom. xv. — ⁹⁶ Rom. xv. — ⁹⁷ Rom. xv. — ⁹⁸ Rom. xv. — ⁹⁹ Rom. xv. — ¹⁰⁰ Rom. xv. — ¹⁰¹ Rom. xv. — ¹⁰² Rom. xv. — ¹⁰³ Rom. xv. — ¹⁰⁴ Rom. xv. — ¹⁰⁵ Rom. xv. — ¹⁰⁶ Rom. xv. — ¹⁰⁷ Rom. xv. — ¹⁰⁸ Rom. xv. — ¹⁰⁹ Rom. xv. — ¹¹⁰ Rom. xv. — ¹¹¹ Rom. xv. — ¹¹² Rom. xv. — ¹¹³ Rom. xv. — ¹¹⁴ Rom. xv. — ¹¹⁵ Rom. xv. — ¹¹⁶ Rom. xv. — ¹¹⁷ Rom. xv. — ¹¹⁸ Rom. xv. — ¹¹⁹ Rom. xv. — ¹²⁰ Rom. xv. — ¹²¹ Rom. xv. — ¹²² Rom. xv. — ¹²³ Rom. xv. — ¹²⁴ Rom. xv. — ¹²⁵ Rom. xv. — ¹²⁶ Rom. xv. — ¹²⁷ Rom. xv. — ¹²⁸ Rom. xv. — ¹²⁹ Rom. xv. — ¹³⁰ Rom. xv. — ¹³¹ Rom. xv. — ¹³² Rom. xv. — ¹³³ Rom. xv. — ¹³⁴ Rom. xv. — ¹³⁵ Rom. xv. — ¹³⁶ Rom. xv. — ¹³⁷ Rom. xv. — ¹³⁸ Rom. xv. — ¹³⁹ Rom. xv. — ¹⁴⁰ Rom. xv. — ¹⁴¹ Rom. xv. — ¹⁴² Rom. xv. — ¹⁴³ Rom. xv. — ¹⁴⁴ Rom. xv. — ¹⁴⁵ Rom. xv. — ¹⁴⁶ Rom. xv. — ¹⁴⁷ Rom. xv. — ¹⁴⁸ Rom. xv. — ¹⁴⁹ Rom. xv. — ¹⁵⁰ Rom. xv. — ¹⁵¹ Rom. xv. — ¹⁵² Rom. xv. — ¹⁵³ Rom. xv. — ¹⁵⁴ Rom. xv. — ¹⁵⁵ Rom. xv. — ¹⁵⁶ Rom. xv. — ¹⁵⁷ Rom. xv. — ¹⁵⁸ Rom. xv. — ¹⁵⁹ Rom. xv. — ¹⁶⁰ Rom. xv. — ¹⁶¹ Rom. xv. — ¹⁶² Rom. xv. — ¹⁶³ Rom. xv. — ¹⁶⁴ Rom. xv. — ¹⁶⁵ Rom. xv. — ¹⁶⁶ Rom. xv. — ¹⁶⁷ Rom. xv. — ¹⁶⁸ Rom. xv. — ¹⁶⁹ Rom. xv. — ¹⁷⁰ Rom. xv. — ¹⁷¹ Rom. xv. — ¹⁷² Rom. xv. — ¹⁷³ Rom. xv. — ¹⁷⁴ Rom. xv. — ¹⁷⁵ Rom. xv. — ¹⁷⁶ Rom. xv. — ¹⁷⁷ Rom. xv. — ¹⁷⁸ Rom. xv. — ¹⁷⁹ Rom. xv. — ¹⁸⁰ Rom. xv. — ¹⁸¹ Rom. xv. — ¹⁸² Rom. xv. — ¹⁸³ Rom. xv. — ¹⁸⁴ Rom. xv. — ¹⁸⁵ Rom. xv. — ¹⁸⁶ Rom. xv. — ¹⁸⁷ Rom. xv. — ¹⁸⁸ Rom. xv. — ¹⁸⁹ Rom. xv. — ¹⁹⁰ Rom. xv. — ¹⁹¹ Rom. xv. — ¹⁹² Rom. xv. — ¹⁹³ Rom. xv. — ¹⁹⁴ Rom. xv. — ¹⁹⁵ Rom. xv. — ¹⁹⁶ Rom. xv. — ¹⁹⁷ Rom. xv. — ¹⁹⁸ Rom. xv. — ¹⁹⁹ Rom. xv. — ²⁰⁰ Rom. xv. — ²⁰¹ Rom. xv. — ²⁰² Rom. xv. — ²⁰³ Rom. xv. — ²⁰⁴ Rom. xv. — ²⁰⁵ Rom. xv. — ²⁰⁶ Rom. xv. — ²⁰⁷ Rom. xv. — ²⁰⁸ Rom. xv. — ²⁰⁹ Rom. xv. — ²¹⁰ Rom. xv. — ²¹¹ Rom. xv. — ²¹² Rom. xv. — ²¹³ Rom. xv. — ²¹⁴ Rom. xv. — ²¹⁵ Rom. xv. — ²¹⁶ Rom. xv. — ²¹⁷ Rom. xv. — ²¹⁸ Rom. xv. — ²¹⁹ Rom. xv. — ²²⁰ Rom. xv. — ²²¹ Rom. xv. — ²²² Rom. xv. — ²²³ Rom. xv. — ²²⁴ Rom. xv. — ²²⁵ Rom. xv. — ²²⁶ Rom. xv. — ²²⁷ Rom. xv. — ²²⁸ Rom. xv. — ²²⁹ Rom. xv. — ²³⁰ Rom. xv. — ²³¹ Rom. xv. — ²³² Rom. xv. — ²³³ Rom. xv. — ²³⁴ Rom. xv. — ²³⁵ Rom. xv. — ²³⁶ Rom. xv. — ²³⁷ Rom. xv. — ²³⁸ Rom. xv. — ²³⁹ Rom. xv. — ²⁴⁰ Rom. xv. — ²⁴¹ Rom. xv. — ²⁴² Rom. xv. — ²⁴³ Rom. xv. — ²⁴⁴ Rom. xv. — ²⁴⁵ Rom. xv. — ²⁴⁶ Rom. xv. — ²⁴⁷ Rom. xv. — ²⁴⁸ Rom. xv. — ²⁴⁹ Rom. xv. — ²⁵⁰ Rom. xv. — ²⁵¹ Rom. xv. — ²⁵² Rom. xv. — ²⁵³ Rom. xv. — ²⁵⁴ Rom. xv. — ²⁵⁵ Rom. xv. — ²⁵⁶ Rom. xv. — ²⁵⁷ Rom. xv. — ²⁵⁸ Rom. xv. — ²⁵⁹ Rom. xv. — ²⁶⁰ Rom. xv. — ²⁶¹ Rom. xv. — ²⁶² Rom. xv. — ²⁶³ Rom. xv. — ²⁶⁴ Rom. xv. — ²⁶⁵ Rom. xv. — ²⁶⁶ Rom. xv. — ²⁶⁷ Rom. xv. — ²⁶⁸ Rom. xv. — ²⁶⁹ Rom. xv. — ²⁷⁰ Rom. xv. — ²⁷¹ Rom. xv. — ²⁷² Rom. xv. — ²⁷³ Rom. xv. — ²⁷⁴ Rom. xv. — ²⁷⁵ Rom. xv. — ²⁷⁶ Rom. xv. — ²⁷⁷ Rom. xv. — ²⁷⁸ Rom. xv. — ²⁷⁹ Rom. xv. — ²⁸⁰ Rom. xv. — ²⁸¹ Rom. xv. — ²⁸² Rom. xv. — ²⁸³ Rom. xv. — ²⁸⁴ Rom. xv. — ²⁸⁵ Rom. xv. — ²⁸⁶ Rom. xv. — ²⁸⁷ Rom. xv. — ²⁸⁸ Rom. xv. — ²⁸⁹ Rom. xv. — ²⁹⁰ Rom. xv. — ²⁹¹ Rom. xv. — ²⁹² Rom. xv. — ²⁹³ Rom. xv. — ²⁹⁴ Rom. xv. — ²⁹⁵ Rom. xv. — ²⁹⁶ Rom. xv. — ²⁹⁷ Rom. xv. — ²⁹⁸ Rom. xv. — ²⁹⁹ Rom. xv. — ³⁰⁰ Rom. xv. — ³⁰¹ Rom. xv. — ³⁰² Rom. xv. — ³⁰³ Rom. xv. — ³⁰⁴ Rom. xv. — ³⁰⁵ Rom. xv. — ³⁰⁶ Rom. xv. — ³⁰⁷ Rom. xv. — ³⁰⁸ Rom. xv. — ³⁰⁹ Rom. xv. — ³¹⁰ Rom. xv. — ³¹¹ Rom. xv. — ³¹² Rom. xv. — ³¹³ Rom. xv. — ³¹⁴ Rom. xv. — ³¹⁵ Rom. xv. — ³¹⁶ Rom. xv. — ³¹⁷ Rom. xv. — ³¹⁸ Rom. xv. — ³¹⁹ Rom. xv. — ³²⁰ Rom. xv. — ³²¹ Rom. xv. — ³²² Rom. xv. — ³²³ Rom. xv. — ³²⁴ Rom. xv. — ³²⁵ Rom. xv. — ³²⁶ Rom. xv. — ³²⁷ Rom. xv. — ³²⁸ Rom. xv. — ³²⁹ Rom. xv. — ³³⁰ Rom. xv. — ³³¹ Rom. xv. — ³³² Rom. xv. — ³³³ Rom. xv. — ³³⁴ Rom. xv. — ³³⁵ Rom. xv. — ³³⁶ Rom. xv. — ³³⁷ Rom. xv. — ³³⁸ Rom. xv. — ³³⁹ Rom. xv. — ³⁴⁰ Rom. xv. — ³⁴¹ Rom. xv. — ³⁴² Rom. xv. — ³⁴³ Rom. xv. — ³⁴⁴ Rom. xv. — ³⁴⁵ Rom. xv. — ³⁴⁶ Rom. xv. — ³⁴⁷ Rom. xv. — ³⁴⁸ Rom. xv. — ³⁴⁹ Rom. xv. — ³⁵⁰ Rom. xv. — ³⁵¹ Rom. xv. — ³⁵² Rom. xv. — ³⁵³ Rom. xv. — ³⁵⁴ Rom. xv. — ³⁵⁵ Rom. xv. — ³⁵⁶ Rom. xv. — ³⁵⁷ Rom. xv. — ³⁵⁸ Rom. xv. — ³⁵⁹ Rom. xv. — ³⁶⁰ Rom. xv. — ³⁶¹ Rom. xv. — ³⁶² Rom. xv. — ³⁶³ Rom. xv. — ³⁶⁴ Rom. xv. — ³⁶⁵ Rom. xv. — ³⁶⁶ Rom. xv. — ³⁶⁷ Rom. xv. — ³⁶⁸ Rom. xv. — ³⁶⁹ Rom. xv. — ³⁷⁰ Rom. xv. — ³⁷¹ Rom. xv. — ³⁷² Rom. xv. — ³⁷³ Rom. xv. — ³⁷⁴ Rom. xv. — ³⁷⁵ Rom. xv. — ³⁷⁶ Rom. xv. — ³⁷⁷ Rom. xv. — ³⁷⁸ Rom. xv. — ³⁷⁹ Rom. xv. — ³⁸⁰ Rom. xv. — ³⁸¹ Rom. xv. — ³⁸² Rom. xv. — ³⁸³ Rom. xv. — ³⁸⁴ Rom. xv. — ³⁸⁵ Rom. xv. — ³⁸⁶ Rom. xv. — ³⁸⁷ Rom. xv. — ³⁸⁸ Rom. xv. — ³⁸⁹ Rom. xv. — ³⁹⁰ Rom. xv. — ³⁹¹ Rom. xv. — ³⁹² Rom. xv. — ³⁹³ Rom. xv. — ³⁹⁴ Rom. xv. — ³⁹⁵ Rom. xv. — ³⁹⁶ Rom. xv. — ³⁹⁷ Rom. xv. — ³⁹⁸ Rom. xv. — ³⁹⁹ Rom. xv. — ⁴⁰⁰ Rom. xv. — ⁴⁰¹ Rom. xv. — ⁴⁰² Rom. xv. — ⁴⁰³ Rom. xv. — ⁴⁰⁴ Rom. xv. — ⁴⁰⁵ Rom. xv. — ⁴⁰⁶ Rom. xv. — ⁴⁰⁷ Rom. xv. — ⁴⁰⁸ Rom. xv. — ⁴⁰⁹ Rom. xv. — ⁴¹⁰ Rom. xv. — ⁴¹¹ Rom. xv. — ⁴¹² Rom. xv. — ⁴¹³ Rom. xv. — ⁴¹⁴ Rom. xv. — ⁴¹⁵ Rom. xv. — ⁴¹⁶ Rom. xv. — ⁴¹⁷ Rom. xv. — ⁴¹⁸ Rom. xv. — ⁴¹⁹ Rom. xv. — ⁴²⁰ Rom. xv. — ⁴²¹ Rom. xv. — ⁴²² Rom. xv. — ⁴²³ Rom. xv. — ⁴²⁴ Rom. xv. — ⁴²⁵ Rom. xv. — ⁴²⁶ Rom. xv. — ⁴²⁷ Rom. xv. — ⁴²⁸ Rom. xv. — ⁴²⁹ Rom. xv. — ⁴³⁰ Rom. xv. — ⁴³¹ Rom. xv. — ⁴³² Rom. xv. — ⁴³³ Rom. xv. — ⁴³⁴ Rom. xv. — ⁴³⁵ Rom. xv. — ⁴³⁶ Rom. xv. — ⁴³⁷ Rom. xv. — ⁴³⁸ Rom. xv. — ⁴³⁹ Rom. xv. — ⁴⁴⁰ Rom. xv. — ⁴⁴¹ Rom. xv. — ⁴⁴² Rom. xv. — ⁴⁴³ Rom. xv. — ⁴⁴⁴ Rom. xv. — ⁴⁴⁵ Rom. xv. — ⁴⁴⁶ Rom. xv. — ⁴⁴⁷ Rom. xv. — ⁴⁴⁸ Rom. xv. — ⁴⁴⁹ Rom. xv. — ⁴⁵⁰ Rom. xv. — ⁴⁵¹ Rom. xv. — ⁴⁵² Rom. xv. — ⁴⁵³ Rom. xv. — ⁴⁵⁴ Rom. xv. — ⁴⁵⁵ Rom. xv. — ⁴⁵⁶ Rom. xv. — ⁴⁵⁷ Rom. xv. — ⁴⁵⁸ Rom. xv. — ⁴⁵⁹ Rom. xv. — ⁴⁶⁰ Rom. xv. — ⁴⁶¹ Rom. xv. — ⁴⁶² Rom. xv. — ⁴⁶³ Rom. xv. — ⁴⁶⁴ Rom. xv. — ⁴⁶⁵ Rom. xv. — ⁴⁶⁶ Rom. xv. — ⁴⁶⁷ Rom. xv. — ⁴⁶⁸ Rom. xv. — ⁴⁶⁹ Rom. xv. — ⁴⁷⁰ Rom. xv. — ⁴⁷¹ Rom. xv. — ⁴⁷² Rom. xv. — ⁴⁷³ Rom. xv. — ⁴⁷⁴ Rom. xv. — ⁴⁷⁵ Rom. xv. — ⁴⁷⁶ Rom. xv. — ⁴⁷⁷ Rom. xv. — ⁴⁷⁸ Rom. xv. — ⁴⁷⁹ Rom. xv. — ⁴⁸⁰ Rom. xv. — ⁴⁸¹ Rom. xv. — ⁴⁸² Rom. xv. — ⁴⁸³ Rom. xv. — ⁴⁸⁴ Rom. xv. — ⁴⁸⁵ Rom. xv. — ⁴⁸⁶ Rom. xv. — ⁴⁸⁷ Rom. xv. — ⁴⁸⁸ Rom. xv. — ⁴⁸⁹ Rom. xv. — ⁴⁹⁰ Rom. xv. — ⁴⁹¹ Rom. xv. — ⁴⁹² Rom. xv. — ⁴⁹³ Rom. xv. — ⁴⁹⁴ Rom. xv. — ⁴⁹⁵ Rom. xv. — ⁴⁹⁶ Rom. xv. — ⁴⁹⁷ Rom. xv. — ⁴⁹⁸ Rom. xv. — ⁴⁹⁹ Rom. xv. — ⁵⁰⁰ Rom. xv. — ⁵⁰¹ Rom. xv. — ⁵⁰² Rom. xv. — ⁵⁰³ Rom. xv. — ⁵⁰⁴ Rom. xv. — ⁵⁰⁵ Rom. xv. — ⁵⁰⁶ Rom. xv. — ⁵⁰⁷ Rom. xv. — ⁵⁰⁸ Rom. xv. — ⁵⁰⁹ Rom. xv. — ⁵¹⁰ Rom. xv. — ⁵¹¹ Rom. xv. — ⁵¹² Rom. xv. — ⁵¹³ Rom. xv. — ⁵¹⁴ Rom. xv. — ⁵¹⁵ Rom. xv. — ⁵¹⁶ Rom. xv. — ⁵¹⁷ Rom. xv. — ⁵¹⁸ Rom. xv. — ⁵¹⁹ Rom. xv. — ⁵²⁰ Rom. xv. — ⁵²¹ Rom. xv. — ⁵²² Rom. xv. — ⁵²³ Rom. xv. — ⁵²⁴ Rom. xv. — ⁵²⁵ Rom. xv. — ⁵²⁶ Rom. xv. — ⁵²⁷ Rom. xv. — ⁵²⁸ Rom. xv. — ⁵²⁹ Rom. xv. — ⁵³⁰ Rom. xv. — ⁵³¹ Rom. xv. — ⁵³² Rom. xv. — ⁵³³ Rom. xv. — ⁵³⁴ Rom. xv. — ⁵³⁵ Rom. xv. — ⁵³⁶ Rom. xv. — ⁵³⁷ Rom. xv. — ⁵³⁸ Rom. xv. — ⁵³⁹ Rom. xv. — ⁵⁴⁰ Rom. xv. — ⁵⁴¹ Rom. xv. — ⁵⁴² Rom. xv. — ⁵⁴³ Rom. xv. — ⁵⁴⁴ Rom. xv. — ⁵⁴⁵ Rom. xv. — ⁵⁴⁶ Rom. xv. — ⁵⁴⁷ Rom. xv. — ⁵⁴⁸ Rom. xv. — ⁵⁴⁹ Rom. xv. — ⁵⁵⁰ Rom. xv. — ⁵⁵¹ Rom. xv. — ⁵⁵² Rom. xv. — ⁵⁵³ Rom. xv. — ⁵⁵⁴ Rom. xv. — ⁵⁵⁵ Rom. xv. — ⁵⁵⁶ Rom. xv. — ⁵⁵⁷ Rom. xv. — ⁵⁵⁸ Rom. xv. — ⁵⁵⁹ Rom. xv. — ⁵⁶⁰ Rom. xv. — ⁵⁶¹ Rom. xv. — ⁵⁶² Rom. xv. — ⁵⁶³ Rom. xv. — ⁵⁶⁴ Rom. xv. — ⁵⁶⁵ Rom. xv. — ⁵⁶⁶ Rom. xv. — ⁵⁶⁷ Rom. xv. — ⁵⁶⁸ Rom. xv. — ⁵⁶⁹ Rom. xv. — ⁵⁷⁰ Rom. xv. — ⁵⁷¹ Rom. xv. — ⁵⁷² Rom. xv. — ⁵⁷³ Rom. xv. — ⁵⁷⁴ Rom. xv. — ⁵⁷⁵ Rom. xv. — ⁵⁷⁶ Rom. xv. — ⁵⁷⁷ Rom. xv. — ⁵⁷⁸ Rom. xv. — ⁵⁷⁹ Rom. xv. — ⁵⁸⁰ Rom. xv. — ⁵⁸¹ Rom. xv. — ⁵⁸² Rom. xv. — ⁵⁸³ Rom. xv. — ⁵⁸⁴ Rom. xv. — ⁵⁸⁵ Rom. xv. — ⁵⁸⁶ Rom. xv. — ⁵⁸⁷ Rom. xv. — ⁵⁸⁸ Rom. xv. — ⁵⁸⁹ Rom. xv. — ⁵⁹⁰ Rom. xv. — ⁵⁹¹ Rom. xv. — ⁵⁹² Rom. xv. — ⁵⁹³ Rom. xv. — ⁵⁹⁴ Rom. xv. — ⁵⁹⁵ Rom. xv. — ⁵⁹⁶ Rom. xv. — ⁵⁹⁷ Rom. xv. — ⁵⁹⁸ Rom. xv. — ⁵⁹⁹ Rom. xv. — ⁶⁰⁰ Rom. xv. — ⁶⁰¹ Rom. xv. — ⁶⁰² Rom. xv. — ⁶⁰³ Rom. xv. — ⁶⁰⁴ Rom. xv. — ⁶⁰⁵ Rom. xv. — ⁶⁰⁶ Rom. xv. — ⁶⁰⁷ Rom. xv. — ⁶⁰⁸ Rom. xv. — ⁶⁰⁹ Rom. xv. — ⁶¹⁰ Rom. xv. — ⁶¹¹ Rom. xv. — ⁶¹² Rom. xv. — ⁶¹³ Rom. xv. — ⁶¹⁴ Rom. xv. — ⁶¹⁵ Rom. xv. — ⁶¹⁶ Rom. xv. — ⁶¹⁷ Rom. xv. — ⁶¹⁸ Rom. xv. — ⁶¹⁹ Rom. xv. — ⁶²⁰ Rom. xv. — ⁶²¹ Rom. xv. — ⁶²² Rom. xv. — ⁶²³ Rom. xv. — ⁶²⁴ Rom. xv. — ⁶²⁵ Rom. xv. — ⁶²⁶ Rom. xv. — ⁶²⁷ Rom. xv. — ⁶²⁸ Rom. xv. — ⁶²⁹ Rom. xv. — ⁶³⁰ Rom. xv. — ⁶³¹ Rom. xv. — ⁶³² Rom. xv. — ⁶³³ Rom. xv. — ⁶³⁴ Rom. xv. — ⁶³⁵ Rom. xv. — ⁶³⁶ Rom. xv. — ⁶³⁷ Rom. xv. — ⁶³⁸ Rom. xv. — ⁶³⁹ Rom. xv. — ⁶⁴⁰ Rom. xv. — ⁶⁴¹ Rom. xv. — ⁶⁴² Rom. xv. — ⁶⁴³ Rom. xv. — ⁶⁴⁴ Rom. xv. — ⁶⁴⁵ Rom. xv. — ⁶⁴⁶ Rom. xv. — ⁶⁴⁷ Rom. xv. — ⁶⁴⁸ Rom. xv. — ⁶⁴⁹ Rom. xv. — ⁶⁵⁰ Rom. xv. — ⁶⁵¹ Rom. xv. — ⁶⁵² Rom. xv. — ⁶⁵³ Rom. xv. — ⁶⁵⁴ Rom. xv. — ⁶⁵⁵ Rom. xv. — ⁶⁵⁶ Rom. xv. — ⁶⁵⁷ Rom. xv. — ⁶⁵⁸ Rom. xv. — ⁶⁵⁹ Rom. xv. — ⁶⁶⁰ Rom. xv. — ⁶⁶¹ Rom. xv. — ⁶⁶² Rom. xv. — ⁶⁶³ Rom. xv. — ⁶⁶⁴ Rom. xv. — ⁶⁶⁵ Rom. xv. — ⁶⁶⁶ Rom. xv. — ⁶⁶⁷ Rom. xv. — ⁶⁶⁸ Rom. xv. — ⁶⁶⁹ Rom. xv. — ⁶⁷⁰ Rom. xv. — ⁶⁷¹ Rom. xv. — ⁶⁷² Rom. xv. — ⁶⁷³ Rom. xv. — <

Ecclesie; sed quod devotio in eis major sit, et simplicitas ad credendum. » Hac Hieronymus. Idem qui supra Theodoretus¹ scribens ad sanctum Leonem Romanum pontificem haec habet de Romana urbe, et fide illius: « Accedit his, quod hoc quoque, quod rerum potitur, peperit imperium, et propria sua appellatione eos quibus imperat impertit: praecipue autem et insigniter eam exornat fides, et fide dignus testis divinus Apostolus, qui clamat: Fides vestra annuntiatur in universo mundo. Si autem divinae prædicationis, statim susceptis seminibus, mirabiles hos fructus et tam uberes tulit, quænam ad eam, quæ nunc in ea versatur, pietatem laudibus celebrandam sufficerit oratio? » Haec ipse.

49. Accidit hanc ob causam, quod sicut omnes qui Romano subessent imperio, Romanorum appellatione nobilitati essent, secundum quod lege² sanctum est, ut omnes qui sub orbe Romano sunt, Romani cives appellarentur: ita pariter omnes quotquot catholica fide pollerent, Romani itidem dicerentur: eo quod fides Catholica, Romana pariter diceretur. Quod licet superius occasione catholici nominis sit perspicue demonstratum; tamen eadem hic repetere (quod rei exigat argumentum) hand otiosum putamus; et in primis testimonium Theodosii junioris imperatoris sic scribentis ad Academicum³ episcopum Berœensem: « Vos probatos Romanæ religionis sacerdotes esse, manifesto argumento declarate. » Sed et ipsos haereticos consuevisse Catholicos communi loquendi usu itidem nominare Romanos, plura sunt exempla; ut apud Victorem Uticensem⁴, cum Iocundus arianus episcopus ad regis filium: « Si gladio, inquit, pereveris, incipient Romani martyrem præficare; » et apud Gregorium Turonensem⁵ itidem de ariano principe: « Cogitavit intra se dicens: Quia ingenium est Romanorum (Romanos enim vocant homines nostræ religionis) ut ita accidat, et non sit virtus Dei. » Itemque inferius⁶ de Ariano sic dicente: « Si consenseris dictis meis, exercemus hodie cachinnum de hoc Romanorum presbytero; » hoc est, de catholico sacerdote; ac rursum de iisdem Arianis, qui erant in Galliis⁷: « Quid putatis (diebat unus ex illis) quod nunc isti Romani dicant. »

50. Dala est hujus loquendi usus ea occasio, quod cum Romana Ecclesia Petri peculiaris esset, qui (quod monstratum est sepius) sicut caput totius Ecclesiae a Christo Domino institutus, non tantum eorum qui Romæ vel in Italia essent, sed omnium in orbe terrarum Christianorum pastor diceretur et esset, ita ipsa merito mater omnium diceretur Ecclesiarum. Sed quod insuper supra Petram, eumdem et Petrum, a Christo fundatæ Ecclesiæ datum ab eodem esset privilegium, ut portæ inferi, nempe

haereses (ut Epiphanius et alii sunt interpretati) non prevalerent adversus eam; eadem ex causa qui essent fide sincera, ac probati in omnibus orthodoxi, iidem Romani ab omnibus dicerentur. Nam ait Irenæus⁸: « Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiores principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique, fideles: in qua semper ab his qui sunt undique, conservata est ea quae est ab Apostolis traditio. » Sieque quod dicit Paulus de Romanis: « Fides vestra annuntiatur in universo mundo, » propheticæ dictum esse, Cyprianus in primis existimavit; qui ad Cornelium pipum scribens⁹ haec ait: « Dum apud vos unus animus, et una vox est. Ecclesia omnis Romana confessa est. Claruit, fratres carissimi, fides, quam de vobis beatus Apostolus prædicavit: hanc laudem virtutis, et roboris firmitatem jam tunc in spiritu prævidebat, et præconio futurorum merita vestra contestans, dum parentes laudat, filios provocabat. » Haec ipse. Sed observatione illud quoque, secundum Joannem Chrysostomum¹⁰, dignum est, quod ait Apostolus: « Fides vestra annuntiatur in universo mundo: » quod scilicet, sicut Ecclesia Romana, Petro prædicante, crediderat, ita eredere deberent cæteræ nationes; ait enim ipse: « Non dixit, Manifestatur, sed, Annuntiatur; » et panilo post: « Hoc solum ait, Annuntiatur; ac recte quidem, Annuntiatur: plenum faciens, quod dictis nihil quicquam addendum vel demendum esset. Angeli seu nuntii hoc est opus, que dicuntur, ea sola deferre: ob quod et sacerdos angelus vocatur, quod non sua ipsius, sed ea tantum nuntiat, que ab eo acceperit, a quo delegatur. Quanquam Petrus inibi etiam prædicavit: sed illius facta, sua esse dueit: usque adeo (quod antea diximus) invidentia omni supra modum vacabat. » Haec ipse, exacte considerans, quod quantumlibet idem Apostolus magois præconiis celebret Ecclesiam Thessalonicensium¹¹, ad ipsam scribens, nihilominus nequicquam tale de illa locutus fuerit.

51. Sed cum tam ex nuper dictis, quam etiam ex superius enarratis de adventu Petri Roman. anno secundo Claudii imp. constet Romanam Ecclesiam jam primitus erectam atque institutam fuisse: quænam subesse potuit causa, ut ad Romanos Paulus scribens, nullam prorsus de Petro habuerit mentionem? At multæ quidem, sed ea potissima creditur, Petrum scilicet edicto Claudi (ut dictum est) cum Judæis semel Roma pulsum, ad externas orbis oras prædicationem Evangelii convertisse, et in his haetenus laborasse; quippe cum universi gregis curam a Domino sibi demandatam suscepisset, et quod ipse coram Apostolis de se testatur, dicens: « Elegit Deus per os meum audire Gentes verbum Evangelii, et credere; » non erat ejus officii, in uno loco consistere, sed quantum homini licisset, universum peragrare orbem, et nondum credentes ad fidem

¹ Habetur tom. II, in fine nova edit. — ² L. in Urbe Bo. ff. de stat. hom. secundum lectionem Alcian. — ³ Extant in Act. Concil. Ephes. elit. Peltan. tom. V. cap. 10. — ⁴ Victor Uticens. de persec. Vand. lib. II. — ⁵ Greg. Turon. de glor. mart. c. 23. — ⁶ Eod. I. c. 30. — ⁷ Eod. I. c. 79.

⁸ Irenæus lib. III. c. 3. — ⁹ Cypr. epist. LVII. — ¹⁰ Joan. Chrys. in epist. ad Rom. hom. 2. — ¹¹ 1. Thess. 1.

producere, credentes vero in fide penitus stabilire. Si enim Paulus ad predicandum itidem Gentibus Evangelium a Deo electus erat, licet neutquam ei universi gregis cura credita esset; tamen ex his quae Lucas scribit, vidimus eum tol provincias circumlustrasse : ac ita (ut de se ipse testatur¹) Hierosolymis in Illyricum usque longe tateque Evangelium prædicasse, ut cum locum ulterius non haberet, Hispanias cogitaret : quid de Petro dicendum est, cuius præcipue munus erat in his præ cæleris insudare? Cum præserfiri non sicut in Orientalis orbis partes, sciamus caeteros Aposto'os missos esse in Occidentem, uno excepto Barnaba, qui ad breve tempus Ligures docuit; vel Jacobo (si tamen consenserimus iis qui tradidunt eum cito redditum Hispaniam penetrasse) caeterorum autem neminem esse missum, liquido appareat. Petri igitur munus erat, ut qui jam complures Orientis provincias prædicando Evangelium peragrasset, jam (quod reliquum esse videbatur) lustraret orbem Occidentalem, et usque ad Britannos (quod tradidunt Metaphrastes² et alii) Christi fidem annuntians penetraret.

52. Certe quidem Gregorius³ scribens ad episcopos Numidie, eos ab apostolo Petro accepisse ordinationum initia testatur; hoc est, quod et ante Tertullianus⁴ dicebat : « Habes Romanam, unde nobis quoque auctoritas præsto est. » Et Cyprianus⁵ Romanam Ecclesiam matricem appellat, quod non tantum Carthaginiensis Ecclesia ab ea fidem accepisset, sed que sub ipsa continentur Mauritania atque Numidia. Et quis mirabitur hec, cum idem Paulus hac ipsa epistola testetur, impletum esse quod prædictum in Psalmio fuerat⁶ : « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terra verba eorum? » Merito igitur manifestum fuisse ait Innocentius⁷ ad Decentium scribens, Ecclesias in omni Italia, Gallia, Hispania, Africa, Sicilia, ac insulis interiacentibus positas, a nullo alio quam a Petro, vel ejus discipulis et successoribus institutas esse. Non est ergo quod jure quis possit de absentia Petri calumniam facere, vel de silentio Pauli movere querestionem; eum scribens ad Corinthios, Galatas, Ephesios, Thessalonenses, et alios nequicquam de ipsorum episcopis expresse meminerit. Potuit et illud perfacile accidisse (etiam si dixerimus his temporibus Petrum Romæ egisse) ut familiares alias ad ipsum Paulus eidem tabellario dederit litteras; adeo ut non opus esset per alios salutari, cui ipse, suis privatis litteris monens, salutem plurimam impartitus esset. Haec enim humanitatis officia inter Apostolos intercessisse, quis tam ab humanitate alienus negare præsumperet? Sed de his satis.

53. Quoniam autem occasione Paulus permotus scripsit ad Romanos, ex ejus epistolæ argumento facile assequi licet; de quo haec S. Augustinus⁸ : « Epistola, inquit, quam Paulus apostolus scripsit ad Romanos, quantum ex ejus textu intelligi potest,

quaestionem habet, utrum Iudeis solis Evangelium Domini nostri Jesu Christi venerit propter merita operum; an vero nullis operum meritis præcedentibus, omnibus Gentibus venerit justificatio fidei, quæ est in Christo Jesu: ut non quia justi erant, homines crederent; sed credendo justificati, deinceps juste vivere inciperent. Hoc ergo docere contendit Apostolus, omnibus venisse gratiam Domini nostri Jesu Christi: quam propterea etiam gratiam vocari ostendit, quia non quasi debitum justitiae redditum est, sed gratuito datum. » Haec de epistolæ argumento Augustinus. Sed qua rursus occasione ita scripsisset, hanc deinde affert rationem quæ ex eadem ipsa epistola pariter intelligitur: « Cœperant, inquit, nonnulli qui ex Iudeis erediderant, tumultuari adversus Gentes et maxime adversus apostolum Paulum, quod incircumeisos et a legis veteris vinclis liberos admittebat ad Evangelii gratiam, prædicans eis, ut in Christum crederent, nullo imposito circumcisionis carnalis jugo: sed plane tanta moderatione, ut nec Iudeos superbire permittat, tanquam de meritis operum legis; nec Gentes merito fidei adversus Iudeos inflari, quod ipsi receperint Christum, quem illi crucifixerunt. » Haec enim Augustinus. Ex his plane adducimur, ut credamus Petrum Roma absentem fuisse; nam sicut olim in Concilio Hierosolymitano Iudeos Christianos eadem ex causa tumultuantes, apostolica auctoritate¹, reddita de omnibus ratione, compescuit; haud dubium hæc eadem Romæ idem Petrus, si præsens fuisse, minori negotio præstisset. Nisi dicere velimus, eadem omnia pro sua defensione Paulum scripsisse, quod de abrogatis legalibus sibi negotiis factum esset.

54. At quicquid sit: quantumlibet ad ipsos Paulus scribens, eosdem tantopere laudet, et ad piatatem instituat, et multis argumentis amorem suum erga ipsos testulum reddat: tamen non prætermittit, quoniam illos redarguat, facilitatis nimirum atque superbiæ, quod (ut notat Hieronymus²) haec fuerint peculiaria vilia Romanorum; quæ etiam Bernardus³ exprobret, sic dicens: « Populus Romanus est. Nec brevius potius, nec expressius tamen aperire de tuis parœlianis quod sentio. Quid tam notum saeculis, quam protervia et fastus Romanorum? Gens insuetæ paci, tumultui assueta; gens immotis, et intraetabilis, et usque adhuc subdi nescia, nisi cum non valet resistere. » Haec ille: quæ nos idcirco retulisse voluimus, ut quisque intelligat, non esse Romanorum virtutis, si Romana Ecclesia semper florentissima, caput extitit omnium Ecclesiæ; et deficientibus caeteris sedibus Apostolorum, ipsa permanuerit inconcessa; et sicut olim, ita et semper illibata fides ipsius in universo orbe catholico prædicetur: sed potius esse sedis Petri fam excellentem prærogativam, et privilegium eidem divinitus impartitum. Dei enim donum est non ex operibus⁴, ne quis gloriatur.

¹ Rom. xv. — ² Metaph. die 29 Junii. — ³ Greg. lib. 1. epist. LXXV. — ⁴ Tert. lib. de Præscr. c. 36. — ⁵ Cypr. epist. XLV. — ⁶ Psal. x. — ⁷ Innoc. ep. 1. — ⁸ Aug. in expos. inchoata ejusd. ep.

¹ Act. xv. — ² Hier. in pref. lib. II. in epist. ad Rom. — ³ Bern. ad Eugen. lib. IV. — ⁴ Ephes. II.

55. Verum ut tandem de illis, quorum idem Paulus¹ in fine sue epistole meminil, agamus (id enim ad rerum gestarum historiam spectare quis dubitet?), cum commendat in primis Phœben ministram Ecclesie que est in Cenchreis, opinamur eam fuisse diaconissam, ejusdemque numeris et Mariam, de qua inferius ait: «Salutare Mariam, quae multum laboravit in nobis; » similiter Tryphaenam et Tryphosam: «quae, inquit, laborant in Domino; » pariterque Persidem, de qua itidem ait: «Salutate Persidem carissimam, quae multum laboravit in Domino; » quantum scilicet sexui feminæ jure concessum esset: fuisse enim quasdam ecclesiasticas functiones, que mulierum diaconissarum essent, satis superius dictum est; ne quis putet has verbi prædicationem administrasse, quam jam Paulum illis inhibuisse, cum ad Corinthios scriberet, certum est, cum dixit²: «Mulieres in ecclesiis faceant.» Quibus non tantum ibi docere, imo nec interrogare quidem, ut discerent, illsi permisit, dicens: «Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia.» Sed hoc ipsum Chrysostomus eo temperamento estimat intelligendum, ut non prorsus feminis Apostolus interdixerit quolibet divino sermone, sed illo tantum qui publicus haberetur; sic enim ait: «Præsidentiam, quae fit in medio Ecclesiarum, illis prohibet, sedemque in pulpito, non doctrine verbum; non eam doctrine rationem, que ad privatum usum pertinet, amputando, sed eam quæ in medio sit et in communi theatro, que ipsis congruit doctoribus.» Haec ipse; ac merito quidem: nam quomodo vir infidelis per mulierem fidem sanctus efficeretur (quod ait Paulus³), nisi illa ipsum docente? Habet et Acta⁴, non tantum Aquilam Ponticum, sed et uxorem ejus Priscillam, Apollo genere Alexandrinum in fide christiana instituisse. Sed quod ad hos pertinet: reversos esse Romanum Corinthio, quo a Claudio putati ab Urbe abierant, salis apparet: morte enim Claudi (ut diximus) Romanum postliminio sunt reversi qui fuerant inde illius edicto expulsi Iudei: at non tantum illi, sed et alii Christi fideles illinc, Nerone imperatore creato, Romanum venerunt, et inter alios, quos nominat et salutari mandat, Tryphaena et Tryphosa nobiles Iconienses feminæ a Paulo Iconii ad Christum converse, quarum est mentio in Theclæ Aelis, quæ et fidelissima esse monstravimus.

56. Mandat insuper salutari et Epanetum, quem Dorotheus⁵ tradit factum esse episcopum Carthaginensem; sed nulla ejus rei mentio reperitur apud Africanos scriptores ecclesiasticos. Post hos omnes salutem suo nomine dici mandat Andronico et Iuniae, quos cognatos et concaptivos appellat, ac nobiles in Apostolis, quod ad illud munus ante ipsum adsciti fuissent: quamobrem jure creditum est, hos fuisse Christi antiquos discipulos; quorum Andro-

nium factum fuisse in Pannonia episcopum, idem auctor tradit. Adhuc etiam Urbano et Stachi salutem dicit; quorum hunc ad Byzantinam Ecclesiam administrandam a Petro fuisse missum, jam superius diximus. His adjicit Apellem et Herodium, aliasque qui ex Aristobuli essent vel ex Narcissi domo. Quod vero ad Aristobulum spectat: missum illum fuisse ad regendam Ecclesiam in Britannia collectam, Graeci⁶ testantur. Nareissum vero Athenarum Ecclesiam curasse. Ampliatum Odisse, et Urbanum in Macedonia esse creatum episcopum, Hippolytus⁷ testari videtur: quorum omnium anniversaria agitur commemoratione tam a Graecis quam a Latinis trigesima prima mensis Octobris⁸. Quod ad Nareissum spectat, constat errasse qui putarunt Apostolum intellexisse de his qui erant ex familia Narcissi potentissimi liberti Claudi imperatoris, penes quem (ut Suetonius⁹, Tacitus, ac Dio testantur) summa rerum erat, haec facile suaderi possent, nisi constaret ipsum Nareissum odio Agrippinae matris Neronis imperatoris, ante biennium, cum primum scilicet Nero creatus est imperator, fuisse necatum: Tacitus¹⁰ enim mortem ejus recenset sub consulatu Asini et Acilii. Praeter hos autem addit Rufum, Asyneritum, Phlegontem, Hermam, Padrobam, Hermem, Philologum, Nereum, quibus ferme singulis certas episcopatus sedes tribuit Dorotheus: sed quoniam ejus tides improbabatur in multis, referre omitterimus. Novissime autem salutari mandat Julianum et Olympiadem.

57. Rursum vero, qui illis æque salutem imperiant, recensens, ait: «Salutat vos Timotheus adjutor meus, et Lucius, et Jason, et Sosipater, cognati mei.» Porro Lucium, quem dicit, eundem esse cum Luca, ea ratio persuadet, quod ut ejusdem¹¹ Acta declarant) nra cum his Paulo conjunctus erat. Sed quod eos idem Paulus cognatos appellat, sicut et paulo superius Juniam et Andronicum; non propinquitate sanguinis, eo quod diversarum essent ac longe distantium regiom; sed quod eosdem in Evangelio genuisset, ita divisus Origenes¹² existimat: sed verius putamus, sic cognatos eos esse nominatos, quod essent ejusdem gentis, nempe Iudei. Nam idem superius Iudeos omnes cognatos suos appellat, cum ait¹³: «Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israëli.» Certe si quos genuit in Evangelio, cognatos dicere voluisset, ante omnes Caius, quem baptizaverat, et alii pture eo digni erant nomine. Sed quod non æque Aquilam et Priscillam, quos constat fuisse Iudeos, cognitorum nomine exornet, illam puto fuisse causam, quod hi notiores esse videbantur, quippe qui alias tempore Claudi Romæ agebant: ceteros vero fortasse advenas Iudeos sic speciatim opus fuerit demonstrasse. Scriptis Tertius Pauli discipu-

¹ Röm. XVI. — ² 1. Cor. XIV. — ³ 1. Cor. VII. — ⁴ Act. XVIII. — ⁵ Dorothe. in Synopsi.

⁶ Græc. Menolog. die 15 Mart. — ⁷ Hippolyt. de 72 discip. — ⁸ Martyrolog. Rom. ea die. — ⁹ Sueton. in Claudi. c. 28. Tacit. lib. XI. Dio lib. LX. — ¹⁰ Tacit. lib. XIII. — ¹¹ Act. XX. — ¹² Orig. in epist. ad Rom. c. 16. — ¹³ Rom. IX.

Ius, qui ei erat a manu, hanc epistolam, ut ipse scribens indicat dicens: « Saluto vos ego Tertius, qui scripsi hanc epistolam in Domino. » Hunc factum esse episcopum Ieronii, Diodorus¹ Tarsensis in primis, et post eum Dorotheus testantur. Quae autem absoluta epistola, post Amen, ex more positum, sunt subscripta, manu Pauli (quod in aliis interdum facere consuevit) esse exarata, et tanquam appendicem addita, existimamus. Sed hactenus de epistola ad Romanos.

58. *De rerum Judaicarum statu.* — Antequam autem Pauli ac sociorum iler Hierosolymam versus singillatim, ut a Luca descriptum habetur, ordine prosequiamur, necessarium ducimus, ea primum referre, quae antequam illuc pervenerit Paulus, ibi facta esse noscuntur. Sane quod hoc anno (ut dictori sumus uberioris suo loco) Paulus vinculus cum ad casta apud tribunum ductus esset, rogatus est ab eo², num ipse Aegyptius ille esset qui ante hos dies tumultum in populo concitasset, et seductos quanplurimos Judaeos secum in desertum duxisset; ea de mago illo hoc anno contigisse, evidens est testimonium; quenam vero haec fuerint, Josepho ea narrante, hic referre opera pretium existimamus. Sed ut sciamus pariter quisnam esset primis his Neronis temporibus Judaeorum status, rem paulo altius repetere opus esse videtur; idque ex Josepho, qui his verbis, ut se habuit, exacte describit³: « Galerum Judaeae res prolabebantur usque in deterius: tota enim referta erat latronum receptaculis, et magicis praestigiatoribus, imperitiisque vulgi seductoribus: quorum multos, sicut et latrones, Felix praeses quotidie comprehensos affiebat suppliciis; et in his Eleazarum Dinaei filium, qui non mediocrem latronum globum circa se habebat, dolo vivum in suam potestatem redigit: data enim ei fide quod nihil mali esset passurus, persuasit ut ad se veniret, moxque vinclum Romam transmisit. Cumque odio prosequeretur Jonatham summum pontificem, ut admonitus ab eo saepe de administrandis melius rebus Judaicis, ne omnium erratorum invidia publica in ipsum recideret (ad cuius preces hunc procuratorem Caesar miserat) rationem excogilavit, qua liberaretur ab ejus molestis interpellationibus. Grave est enim nocendi cupidis, si admonentur cibrius. Qua de causa Felix amicum Jonathae fidissimum Dorem, Hierosolymitanum genere, induxit promissa pecunia, ut sicarios ipsi pontifici immitteret. Quod ille in graliam praesidis fecit his artibus. Quidam quasi religionis ergo in urbem ascenderunt siccis clam succincti sub vestibus: qui permixti Jonathae famulitio, peremerunt hominem. Cujus facinoris quia nemo ullor exsiftit, invitati hac licentia sicarii per singula festa ventitantes, et tela celantes, pari modo immixti turbis, alios confodiebant propter privatas iniurias, alios conducti pecunia: idque

non modo in reliquis urbis partibus, sed et in ipso templo; nam et ibi interdum ausi sunt caedes patrare, ac si nihil hoc modo pietatem laederent: unde fas est credere, Deum lanta impietate offendit, aversatum esse Hierosolyma, temploque ut non amplius puro domicilio Romanos induxisse, purificaturos id flammis fustralibus: gentique cum fiberis simul et uxoribus servitutis jugum imposuisse, quo easligatores redderentur hoc infortunio. Et urbs quidem talibus infestabatur latrociniis. » Prosequitur idem dicere de magis populum sedentibus, verbis istis:

59. « Impostores autem et magi turbas illectas post se trahebant in solitudines, pollicentes se divinitus ostensuros eis clarissima signa et prodigia; persuasaque multitudo mox poenas fuit dementiae; retractos enim eos Felix neci dedit. Eodem tempore quidam ex Aegypto venit Hierosolymam, vatem se esse profitebatur, et plebi suadens, ut secuta se in montem Oliveti ascenderet, qui e regione urbis ad quintum stadium est: illic enim visuros suo jussu cadere Hierosolymorum moenia, ita ut per eorum ruinas aditus in civitatem paleat. Quo cognito, Felix jubet milites arma sumere; stipatusque multis equitibus ac pedibus, crumpens invadit turbam seductam ab Aegyptio: quorum quadringentis occisis, ducentos vivos cepit: Aegyptius autem ipse pugna elapsus disparuit. » Haec Hierosolymis. Quid autem foris, idem narrat his verbis: « Post haec latrones rursum ad rebellandum Romanis incitabant populum, dicitantes exutiendum illorum imperium; et non assentientium viros direplos absuebant incediis.

60. « Apud Caesaream quoque inter Judaeos habitatores et Syros de pari jure civitatis rixa exorta est. Nam Judei potiori conditione volebant esse, quod urbis ejus conditor Herodes rex fuerit Judeus genere. Id Syri non inficiabantur quidem, sed aiebant urbem turrim Stratonis dictam a principio; quo tempore nullum ibi Judaeum inhabitasse. Quae res post pervenit ad cognitionem praesidum, corripisque ex ultraque parte tunullus auctoribus, affecerunt eos verberibus, et hoc modo seditionem compresserunt aliquandiu. Rursus aulem oppidi Judaei treti divitiis, per contumeliam Syros lacescebant convicio: qui tametsi inferiores quod ad facultates attinet, ferociores tamen eo quod plurimi Romanis per ea loca militantibus Caesarieuses essent et Sebasteni patria, aliquantis per et ipsi regerebant in Judaeos convicia. Deinde ad lapides ventum est, ita ut multi utrinque vel sauciarentur, vel caderent: penes Judaeos tamen fuit victoria. Felix autem ut vidit contentionem progressam usque ad bellum speciem, prosiliens rogabat Judaeos ut desinerent: quibus non parentibus, immisit armatos milites; multisque casis, plures captivos fecit, et multas eorum domos divitiis refertas in praedam concessit militibus. Judaeorum vero honoratiores, aut modestiores, sibi ipsis timentes, rogaverunt Felicem, ut militibus receplui caneret, parceretque

¹ Diod. Tarsen. in epist. ad Rom. XVI. Dorothe. in Synopsi. — ² Act. XXI. — ³ Joseph. antiq. lib. XX. c. 6. et de bello Jud. lib. II. c. 12.

jam, et resipiscendi facultatem concederet: idque præses indulxit eorum precibus. »

64. Subdit idem de civili discordia conflata inter ipsos sacerdotes atque pontifices, sic dicens: « Per idem tempus Agrippa rex sumnum sacerdotium Ismaeli contulit Phabaei filio: et ipsi summi pontifices dissidere cooperunt a sacerdotibus et primatibus Hierosolymitanorum civium: singuli que incedebant stipati manu audacissimorum et seditionum hominum: conflictantesque inter se multius cerlabant convitiis et lapidationibus; nee erat qui compesceret, quasi vacante urbe magistratibus. In tantum autem exarsit sumnum ponificum impudentia, ut auderent servos suos in areas militare, qui auferrent debilas sacerdotibus decimas, ita ut aliqui pauperiores e sacerdotum ordine alimento inopia fame deficerent. Tanto plus humollebat violentia seditionum, quam justitia. » Haec enim Josephus de miserrimo statu Judeorum hujus anni, quo et Felix (ut suo loco dicimus) e magistratu abiit.

62. *De Pauli adventu Troadem.* — Sed jam ad Paulum redeamus: qui (ut vidimus) hoc ipso anno venturus Hierosolymam, collectam pecuniam allaturus ad Christianos qui ibi erant paupertate pressi, recessit Corintho: illicque remanente¹ Erasto, cæleri comitati sunt eum, nimirum (ait Lucas) « Sosipater Pyrrhi Berœensis, Thessalonicensium Aristarchus, et Secundus, et Caius Derbeus, et Timothenus, Asiani vero Tychicus, et Trophimus. Hi cum præcessissent, sustinuerunt nos Troadem. » Haec de profectione Corintho, et de Pauli comitibus Lucas²: qui præsens his omnibus, quippe qui erat unus ex his qui Paulum comitabantur, exacte relegens non solum res ipsas in itinere gestas, sed et dies fere singulos numerans, luculentem satisque perspicuum ejus peregrinalionis nobis reliquit historiam; quam in haec verba prosequitur: « Nos vero navigavimus post dies Azymorum a Philippis, et venimus ad eos Troadem diebus quinque, ubi demorati sumus diebus septem. » Quid vero ibi acciderit, mox subdit his verbis: « Una autem sabbati cum convenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis, profecturus in crastinum, protractaque sermonem usque ad medium noctem. Erant autem lampades copiose in coenaculo, ubi eramus congregati. Sedens autem quidam adolescens nomine Eutyulus super fenestram, cum mergeretur somno gravi, disputante dum Paulo, ductus somno, cecidit de tertio coenaculo deorsum: et sublatus est mortuus. Ad quem cum descendisset Paulus, incubuit super eum, et complexus dixit: Nolite turbari, anima enim ipsius in ipso est. Ascendens autem, frangensque panem, et gustans, satisque allocutus usque ad hunc, sic profectus est. Adduxerunt autem puerum viventem, et consolati sunt non minime. » Haec Lucas de rebus gestis Troadem.

63. Sacram synaxim hunc conventum fuisse,

Augustinus¹ in primis sugillans Priscillianistas et Manicheos, testatur his verbis: « Nec illud moveat, quod Priscillianisti Manicheorum simillimi ad jejunandum die Dominicō solent testimonium de Apostolorum Actibus adhibere, cum esset apostolus Paulus in Troade; » et inferioris de ipso apostolo Paulo sie loquitur: « Ascendens autem, inquit, cum fregisset panem atque gustasset, satisque esset allocutus usque ad diluculum, sic profectus est. Absit ut hoc sic accipiatur, tanquam solerent Apostoli Dominicō die solemniter jejunare. Una enim sabbati tunc appellabitur dies qui nunc Dominicus appellatur; quod in Evangelīis apertius invenitur: nam dies Resurrectionis Domini, prima sabbati a Mathaeo, a carceris autem Iribus una sabbati dicitur; quem constat eum esse qui Dominicus postea appellatus est. Aut ergo post peractum diem sabbati, noctis initio fuerant congregati, que utique nox jam ad diem Dominicum, hoc est: ad unam sabbati pertinebat et ita eadem nocte fracturus panem, sicut frangitur in sacramento corporis Christi, produxit sermonem usque ad medium noctis, ut post sacramenta celebrata, rursum usque ad diluculum alloquens congregatos, quoniam multum festinabat, ut incescente proficiuceretur Dominicō die. Aut certe si in una sabbati non per noctem, sed per diem hora Dominicī fuerant congregati: eo ipso quod dictum est, Paulus disputabat illis exiturus alia die, expressa est causa producendi sermonis: quia fuerat exiturus, et eos sufficienter instruere cupiebat. Non ergo solemniter die Dominicō jejunabant: sed necessarius sermo, qui studii ferventissimi audiebatur ardore, reliendi corporis causa interrumpendus esse non visus est profecturo Apostolo, qui eos propter alios suos usquequaque discursus, vel nunquam vel rarissime visitabat: praesertim quia tunc ex illis terris (sicut consequentia docent) ita discessurus erat, ut jam non esset eos in carne visurus. Ac per hoc magis ostenditur Dominicis diebus solita illis non fuisse jejunia; quia ne hoc crederetur, curavit scriptor libri causam producendi sermonis exponere: ut sciremus, si aliqua necessitas oriatur, urgenter actioni non esse prandium preferendum quamvis ab ipsis avidissime audiuntibus, et ipsum fontem cogitantibus profectorum: atque ideo magna siti non aquæ, sed verbi, sine salicetate quicquid influebat haurientibus, non tantum carnale prandium, verum etiam cœna contempla est. Sed tunc quamvis Dominicō die solita illis jejunia non fuissent, non erat tamen Ecclesiæ tam insignis offendio, si aliqua tali necessitate, qualem apostolus Paulus habuit, die toto Dominicō usque ad medium noctis vel etiam usque ad diluculum reficere corpora non curarent. » Haec sunt quae de eo sacro conventu disputat Augustinus, cui Beda² ac ceteri orthodxi scriptores assentuntur.

64. Quod autem S. Augustinus eam panis fra-

¹ 2. Tim. iv. — ² Act. xx.

¹ Aug. ep. LXXXVI. — ² Beda in Act. cap. 20.

ctionem, non tantum sacrae, sed communis etiam mensae usui applicari posse significat; cum nec de incidente panem, sed frangendo duntaxat, in divinis Scripturis sit mentio: plane indicatur vixisse apud Iudeos eam consuetudinem, ut conficentes panes, eos incisionibus in particulas plures signatos coquerent: quod quidem ex rabbino rerum Iudaearum antiquarum perito accepimus; eos sic incisos coquere solitos panes, ut sie ad esum non esset opus illos incidere, sed solum frangere; sicuti facere solent etiam hodie in placentis azymis. Indeque evenisse putamus quod de buccellis comedendis in iisdem divinis Scripturis frequens mentio reperitur. Sicut etiam apud Romanos constat fuisse usu receptum, ut panem quemlibet, placentamve, quadrigida decussatum incisione, ad dividendum postea in partes qual or, coquerent; enjus singulae partes, quadrae nominarenlur non quod quadratam figuram referrent, sed quod quarta pars panis esset. Habes enim id in primis a Virgilio in Moreto descriptum his versibus, cum agit de conficiente panem:

Format opus palmaque suum dilatat in orbem,
Et notat expressis aquo discriminis quadris.

Sed et de iisdem quadris Horatius¹:

Qui dicit et clamat, Victim date: succinit alter,
Et mihi dividuo findetur munere quadra;

et Martialis²:

Nec te liba juvant, nec sectae quadra placenta;

et alibi³:

Libetur tibi candidas ad aras
Secta plurima quadra de placenta;

et Juvenalis⁴:

Ut bona summa putas aliena vivere quadra:

licet pro mensa alii quadram acceperint, sicut et in illo Virgilii⁵:

Patulis nec parcere quadris.

Celerum, teste Varrone⁶ tempore dictorum poetarum mensa solebant esse rotundae, et non quadratae; unde et complures poetæ orbes posuere pro mensis: quod antiqua marmora docent exhibentia mensas orbiculares. Sicut et ex iisdem dictis errare milii vindentur, qui dicdos ad desperat incidentum edulia positos, quadras diclos esse putarunt. Ad ea rursus qua dicta sunt, Athenæus⁷ loquiles testis accedit, dum ait: « Blomilios panes vocari dicunt habentes incisiones, quos Romani quadratos vocant. » Adstipulatur egregie et Hesiodus⁸, ubi haec habet græce:

Ἄρτον δειπνήσας τετράτρυγον ὀντόθεμα.

¹ Horat. lib. i. epist. xviii. — ² Martialis lib. iii. epigr. LXXVI. — ³ Lib. ix. epigr. xcvi. — ⁴ Juvenal. satyr. v. — ⁵ Virg. Aeneidos VII. — ⁶ Varro, lib. iv. de ling. Lat. — ⁷ Athen. l. iii. — ⁸ Hesiodus de oper. et die.

Latine sic:

Panem quadrificum crenatus morsibus octo.

65. Sed describenda hic ex antiquis imaginibus sculptis ejusmodi panis decussati forma, quam exhibent Romæ vetera monumenta. Sculpta extat in Sigmale illo quod apud S. Chrysogonum est, formis expresso a Fulvio Ursino, ubi astans minister singularis accumbenfibus singulos panes ex canistro prebet. In marmorario apud S. Laurentium in Lucina aliud huic simile spectare licet: sed et in sarcophago operis christiani in Ecclesia S. Sebastiani, in cœmeterio Callisti cophini sic efformatis panibus pleni habentor insculpti: et aliis in locis memini me vidisse, sicut in Ecclesia S. Clementis veteri pictura redditos. Quod igitur in iisdem Christianorum monumentis itidem contingat panes eodem modo efformatos inspicere; plane significatur, cumdem Gentilium morem illis signis decussandi panes antequam coquerentur, ab ipsis Christianis, quod typus crucis iisdem signis exprimeretur, religiose esse susceptum: id enim ex iis quæ S. Gregorius¹ in Dialogis scribit, satis perspicue potest intelligi: ait enim in Martyrio Monacho:

66. « Dum quadam die fratres illius panem subcinericium fecissent, eique obliti essent signum imprimere, sicut in hac provicia erudi panes signo signari solent, ut per quadras qualiter partiti videantur; idem Dei famulus assuit, eisque referentibus, signatum non fuisse cognovit. Cumque panis ille prunis esset et cineribus cooperitus dixit: Quare hunc minime signastis? Qui hoc dicens, signum crucis contra prunas fecit. Quo signante, prolinus immensus crepitum panis dedit, ac si ingens in ignibus olla crepuisset. Qui dum coctus postmodum fuisset ab igne sublaetus, ea cruce signatus inventus est, quam non contactus, sed fides fecit. » Haecen S. Gregorius. Sed et illud liquet, non solum communes panes ad esum paratos ejusmodi decussatione crucis signum exprimente a majoribus consignari consueisse, sed et eos ad sacrum Eucharistiæ usum absque fermento confici solitos: enjus tamen divisæ in fractione partes, non quadras, sed particulas, seu buccellas ob panis illius exiguitatem appellatas esse, superius diximus. Factum vero postea est, ut in iisdem mysticis panibus non crux tantum, sed Christus crucifixus formis redderetur expressus. At de his haecen, que occasione duplice fractionis panis voluimus addidisse. Jam vero ad Paulum Troade profectionem instituentem redeamus.

67. *Quæ penula Pauli.* — Cum igitur quam vehementissimo Pauli desiderio Troes affecti essent, adeo ut ejus audiendi cupiditate diem noctemque pendentes ab ejus ore transegissent: non sicut Ephesiis postea dixit, se non amplius ab illis fore videndum; sed pignus apud illos relinquens, spem redditus tribuit: reliquit enim apud eos penulam,

¹ Greg. Dial. lib. i. c. 11.

atque libros, quos tamen sequenti anno ad Timotheum scribens, ut ad se mitteret, litteris¹ significavit, sic dicens: « Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, et libros, maxime autem membranas. » Sed quenam esset Pauli penula, instinto obligati, quo glossemata eluidare polliciti sumus, nobis est explicandum. Fuisse in primis penulam, vestem ad frigus ac pluvias expellendas compositam, qua polissimum iter agentes uti consuevissent, satis explicat Aelius Lampridius², quod et Cicero³ ad Atticum scribens que demonstrat, et Spartanus in Hadriano. Duplicisque erant generis penule; villosa altera, altera vero scorteia: de utraque Marialis⁴ qui villosam Gausapinam appellat, agit: sed de penula scorteia primum hoc disticho:

Ingrediare viam, caelo licet usque sereno,
Ad subitas usquam scorteia desit aquas :

et de penula Gausapina :

Is mihi candor inest, villorum gratia tanta est,
Ut me vel media sumere inesse velis.

Concessisse Alexandrum imp. senibus Romæ ad frigus pellendum uli penulis, idem qui supra auctor est Lampridius. Cessisse itidem penulas usui oratorum, dum in foro causas agerent, his traditur apud Tacitum⁵: « Quantum humilitatis putamus, eloquentiae attulisse penulas istas, quibus adstricti, velut inclusi, cum judicibus fabulamur?

68. Ceterum quod ad Pauli penulam spectat, alia et ab his prorsus diversa illa erat. Quæ enim, quæso, ratio patitur, ut in itinere ipse positus, iter agentis vestem adeo necessariam ipso ferme initio peregrinationis ibi reliquerit? Rorsum, quæ subiit occasio, ut dum Rome esset in suo conducto, libero delentus carcere, ubi mansit biennio, eadem tune egeret penula, ut eam secum Romanum ut ferret, Timotheum rogarit? Quamobrem aliae fuerunt de Pauli penula diversæ pue sententiae: quosdam enim sensisse, eam fuisse loculos seu thecam, in qua libri conseruerunt, tradit Joannes Chrysostomus⁶: alii tamen antiquiores, per id quod penulam vertit interpres, ex eo quod graece habetur, φάνον, volumen, Paulum significare voluisse senserunt. Unde⁷ Hieronymus ad Damasam scribens, haec ait: « Volumen Hebreum replico, quod Paulus φάνον juxta quosdam vocat; » sieque Paulus ad se deferri mandavit volumen Hebreum, nempe vetus Testamentum, libros, et membranas: licet haec inter se differant. Nam volumen chartæ in seipsas revolute conficerunt: librum vero dicere consueverunt, cum multæ papyraceæ chartæ junctæ simul compaginantur; si autem conficerentur ex pellibus, tune dicebentur membranae. Volumen autem dici consuevit, vetus Testamenrum, divina Scriptura⁸ sepe

festalur: quod sic revolutum esset, prout et hodie in synagogis utuntur Hebrei.

69. Rursus vero penulam dici vestem sacram, apud Graecos christianos scriptores saepius testatum habetur, sic dictam, quod uno interjectu totum ambiret sacerdotem, a γριπαι et θεω, quod tota conspiatur; quam et latine planetam dicere consuevimus, a πλανη, quod circum errans totonc ambiat corpus, sicut esse solent quæ antiquiores in Ecclesiis asservantur: sunt enim de his complura testimonia, in primis Nicephori¹ episcopi Constantiopolitani, qui scribens ad Leonem III Rōmanum pontificem et dona mittens, haec ait: « Symbolum autem mediaticis inter nos dilectionis misimus fratrem vestre beatitudini eucliptum aureum, » crucem pectoralem scilicet, « enjus una facies crystallinum inclusum, altera pista nigello, et intus habet alterum encolpium, in quo sunt partes honorandi ligni in figura crucis posita; tunicam candidam, et penulam castaneam, inconsutilem stolam, et semicinctia aura variegata. » Haec secundum antiquam translationem, ut reperimus in codice scripto epistolarum Nicolai papæ. Veritatem penulam interpres, quæ gracie erat φάνον; sicut a Philotheo episcopo Constantiopolitano in commentario² de sacris officiis edito dictum φάνον, casulam (quod idem est quod planeta) veritatem interpres, sic dicens: « Egreditur retro sacerdos demissam perlans casulam; » et inferius voce graeca: « Sacerdos aperiens sanctas portas demissum phænonium gestans. » Itemque Metaphrastes³ in Marciano: « Habet solam penulam vestem sacerdotalem, quæ corpus operiebat. » Verum ex his dubiis recitalis sententiis, vel de volumine, vel de sacra veste, alterutram quam velit lector sequatur: sed magis placet, ut volumen sacrae legis intelligi debeat; tum quod græce legatur φάνον, et non φάνην; tum etiam, quod haud magni videretur esse negotii vel impensæ alias sacras vestes ejusdem generis Rome conficerere, absque eo quod ex Asia eam velit per Timotheum ad se deferri. Non sic quidem de legis volumine, quod cum sacro sanctum haberetur, haud facile librariis describendum committeretur. Sed jam ad ipsam die Dominicæ celebratam synaxim Troade revertamur.

70. *De usu lampadarum et lumen, et sacrae ceræ in agni formam effigiate.* — Quantumlibet ad noctis tenebras expellendas copiosum numerum, quem Lucas⁴ refert, fuisse lampadum in cœnaculo collocatum, quisque jure dicere posse videatur: tamen exploratissimum est consueuisse Iudeos non tantum ad lumen inducendum, tenebrasque pellenas lucernas incendere, sed et levigata causa, cum celebritatem aliquam agerent, ut docet etiam Persius versibus illis alia occasione a nobis superius recitatis, cum ait⁵:

¹ 2. Tim. iv. — ² Lamprid. in Alex. — ³ Cicer. ad Attic. I. xiii. — ⁴ M. Thal. ep. i. xiv. — ⁵ Tert. in Dialog. de Orat. — ⁶ Chrys. in II. ad Tim. iv. hom. 10. — ⁷ Hier. ep. cxxv. q. 2. — ⁸ Exod. xxiv. Deut. xvii. xxviii. xxix. xxxii. et aliis locis.

¹ In Codic. Bibl. Vatic. et excusa est inserta in Act. Cone. Ephes. edit. Pelt. I. v. c. 22. — ² Habetur tom. IV. Bibl. sanct. col. 528. — ³ Metaph. 10 Jan. — ⁴ Act. xx. — ⁵ Persius satyra v.

At cum
Herodis venere dies, unctaque fenestra
Disposita pingue nebulam vomuere lucernæ.

Sieque non tantum lœtitiae causa, sed et religio-
nis ergo, incendi ab eis consuevisse lucernas, explo-
ratisimum est. Et ut prætermittamus de candelabro
anreco septem infusoria habente, re omnibus notis-
simis, testatur Josephus¹ cum servaretur stola
pontificia in turri cui nomen erat Antonia, ibi quo-
tidie solitam incendi lucernam. Qui quidem usus in
Ecclesiam dimanavit: nam non ad lucem tantum
inducendam, sed ad pius religionis cultum ampli-
ficandum interdu vel in sacris adliberi, vel aliter
in honorem ministris accendi lumina, consuetudi-
nis fuisse, complura sunt antiquorum exempla.
Cum enim ab ipso rerum nostrarum initio ordinem
fuisse constet in Ecclesia ceroferariorum clericorum,
qui et acolythi dicebantur, enjus (ut diximus)
mentio est apud Cyprianum, Cornelium papam,
Eusebium, Romanum Concilium sub Silvestro, ne-
non Synodum quartam Carthaginensem, quorum
eo ordine initiatorum clericorum munus erat, ad
saeram mysteriorum pompam ferre accensos ce-
reos: cumque eadem saera, licet aliquando nocte,
ut in Vigiliis, tamen clara etiam diei luce peragi
consuevisse, certissimum sit: æque exploratum ha-
betur, adliberi solita in Ecclesia luminaria non ad
tenebras tantum propellendas, sed ad sacri quoque
cultus celebritatem illustrandam. Id equidem in
Orientis ecclesiis fieri solitum, S. Hieronymus agens
contra Vigilantium fideli deserorem is'æe Catholicis
exprobantem, plane testatur his verbis: « Absque
martyrum reliquiis, per totas Orientis Ecclesias,
quando legendum est Evangelium accendunt luminaria,
jam sole rutilante, non utique ad fugandas
tenebras, sed ad signum lœtitiae demonstrandum. »
Haec ipse, qui agere pergit de lumen mystico
sensi.

71. De aliis vero locis, quod ad diurnum spectat
lumen, sic dicit: « Cereos autem non clara luce
accendimus, sicut frustra calumniari: sed ut noctis
tenebras hoc solatio temperemus, et vigilemus ad
lumen, ne eae tecum dormiamus in tenebris. Quod
si aliqui propter imperitiam et simplicitatem sæcu-
larium hominum, vel certe religiosarum feminarum,
de quibus vere possumus dicere: Confiteor,
zelum Dei habent, sed non secundum scientiam:
hoc pro honore martyrum faciunt: quid inde per-
dis? Causabantur quondam et Apostoli, quod petiret
unguentum; sed Domini voce correpti sunt. Neque
enim Christus indigebat unguento, nec martyres lu-
mine cereorum: et tamen illa mulier in honorem
Christi hoc fecit, devolioque mentis ejus recipitur:
et quicunque accendunt cereos, secundum fidem
suam habent mercedem, dicente Apostolo: Unus-
quisque in suo sensu abundet. Idololatras appellas
hujusmodi homines? Non diffiteor, omnes nos, qui
in Christo credimus de errore idololatriæ venisse:

¹ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 6.

non enim nascimur, sed renascimur christiani. Et
quia quondam colebamus idola, num colere Deum
non debemus, ne simili eum videamur cum idolis
honore venerari? Illud siebat idolis, et idecirco dete-
standum est: hoc fit martyribus, et idecirco recipien-
dum est. » Haec Hieronymus, qui ad Riparium² scri-
bens, exclaims: « Accensine, inquit, ante tumulos
eorum cerei, idololatriæ insignia sunt? »

72. Haud equidem est dubium, Gentiles etiam
(quod et Judæi pia religione agebant) incendere
consuevisse eadem ex causa lucernas: unde et Ju-
venalis³:

Et matutinis operantur festa lucernis.

Docet hoc ipsum Tertullianus⁴ sæpius, ut in Apolo-
geticō: « Nec lucernis, inquit, diem infringimus; »
et inferius: « Quam elatissimis atque clarissimis
lucernis vestibula enubilabat; » et ad uxorem⁵ mem-
minit de janua lucernata: ne non etiam in libro de
Idololatria de eadem re agit; sed de eo loco infer-
rius. De his etiam locuples testis est Dio in Nerone,
cum ait lœtitiae et honoris causa Urbem repletam
fuisse lucernis; et festa fronde, ne non suffitibus.
Sed cum hæc ipsa (ut vidimus) æque Judæi facti-
rent alque Gentiles: cur non potius a Judæis ea,
sicut et pleraque alia, quam a Gentilibus Ecclesiam
mutuatam esse dixerimus? Et si velimus accepta
ab illis esse; quid absurdum, si eadem in veri Dei
cultum conversa fuerunt, ut alia multa quæ superius
recensuimus?

73. Hujusmodi quidem pietatis officia ferventissimo studio a fidelibus exhiberi solita constat te-
stimonio etiam Vigilantii dicentis, moles cereorum,
sole fulgente, accendi solere in Ecclesiis; licet ipse
pius cultum derideat, perinde ac si id fideles face-
rent ad martyres illuminandos. In quem hæc jure
Hieronymus: « Cereos non clara luce accendimus
(sicut frustra calumniari) nimirum ut hoc pietatis
officio putemus martyres e tenebris vindicari, quo-
rum lucerna⁶ est Agnus. Sed mysterium docet,
scilicet sic facere, ut (quod sequitur) noctis tenebras
hoc solatio temperemus: nempe quod ait Apostolus:
Nox præcessit, dies autem appropinquavit: abiiciam-
us ergo opera tenebrarum; et induamur arma
lucis: ac proinde (quod subtil) vigilamus ad lumen,
ne eae tecum dormiamus in tenebris; » perslat enim
in metaphora, qua superius jam quarto eum
dem non Vigilantium, sed Dormitantium nominar-
at; et paulo superius dixerat: « Tu vigilans dormis,
et dormiens scribis. » Vel adhuc etiam dicere possu-
mus, quod ait: « Cereos non clara luce accendimus;
» non ipsum diem per lucem claram intelle-
xisse, sed lumen ipsum quo cerei accenduntur: ut
sit sensus: Non fulgenti lumine accendimus cereos
(ut tu dicas) ad illustrandos martyres; siveque nihil
de die esse loculum. Nam quoniam pacto negasse
potuit, interdu fidelibus accendi lumina, qui

¹ Hier. ep. lviii. — ² Juven. satyr. xii. — ³ Tert. in Apol. c. 31.
— ⁴ Idem ad uxor. l. ii. c. 6. — ⁵ Apoc. xxl.

panlo post de toto Oriente, ubi ipse agebat, hæc ait : « Per totas Orientis Ecclesias, quando legendum est Evangelium, accendunt luminaria, jam sole rutilante, non utique ad fugandas tenebras, sed ad signum letitiae demonstrandum. » Imo et id ipsum factitari solitum in Ecclesia Hierosolymitana, sub quo vivebat ipse Hieronymus, Epiphanius scribens ad Joannem tunc temporis ejus sedis episcopum, demonstrat, dum ait : « Cum venissem in villam que dicitur Anabathma, vidissemque præteriens ibi lucernam ardentem, interrogassemque quis locus esset, didicissemque esse ecclesiam, etc. » accedit id quidem interdui : nam noctu non mirum multas vidisse ubique ardentes lucernas. At nec rursum potuit Hieronymus ea dixisse de Ecclesia Occidentali, in qua pariter accendi solita lumina interdui, S. Paulinus ipsius aequalis docet his versibus¹ :

Clara coronantur densis altaria lycnis,
Lumina ceratis aduentur odora papyris,
Nocte dieque mictant. Sic pox splendorque diei
Fulget, et ipsa dies cælesti illustris honore
Plus mictat innumeris lucem geminata lucernis.

74. Sic pariter quod idem subdit Hieronymus : « Quod si aliqui propter imperitiam et simplicitatem saecularium hominum, vel certe religiosarum feminarum, de quibus possimus dicere : Confiteor, Dei zelum habent, sed non secundum scientiam : hoc pro honore martyrum faciunt : quid inde perdis ? » Idem est ac si diceret : Eslo quod tu dicas, id eo modo quo asseris faciant simpliciores, ut putent cereis martyres illustrandos, sive habeant zelum non secundum scientiam : quid lumen inde perdis ? Usitatus est disserendi modus Hieronymi, ut adversus haereticos pugnans, nec latum unguem eisdem loco cedat. Ceterum ejusmodi pietatis cultum a se probari, in eodem commentario paulo inferius, et supra, eodem argumento ad Riparium scribens, aperte æque ac libere (quod dictum est) profitetur, dum ait : « Accensi ante tumulos eorum cerei, idolatriæ insignia sunt ? » Hæc ipse, Vigilantii dictum execratus. Commandant et catuli sanctissimi Patres ejus sæculi, ejusmodi a fidelibus fieri solitas oblationes : et tantum abest ut hæc fuerint simplicium officia tolerata, vel habentium zelum non secundum scientiam ; ut S. Augustinus² ad hæc ipsa præstanda pro concione populum sit exhortatus, sic dicens : « Qui possunt, aut cereos, aut oleum, quod in candelibus mittatur exhibant ; » et Paulinus³ his versibus :

Ast alii pietis accendant lumina ceris,
Multiforesque cavis lycnos lappearibus aptent,
Ut vibrant tremulas funalia pendula flammæ.

75. Est et commentarius Evodii Uzalensis episcopi, cuius meminimus saepius Augustinus⁴, ubi de

cereis afferri solitis ad reliquias S. Stephani⁵ iisdemque divinitus in visione monstratis agit, deque eo qui obtulit candelam argenteam⁶. Deplorat Athanasius⁷ cereos a fidelibus oblatis, sed ab Arianis sublatos, et idolis incensos. Quam vero sumptuosa esse solerent vasa aurea, vel argentea, vel alterius generis metallorum affabre facta ad lumina incendenda composita, ut pharicantari, lampades cum delphinis, corona cum liliis, candelabra, cerostrata, atque lucernæ, in quibus non oleum commune tantum, vel cera, sed interdum opobalsamum vel nardinum oleum in honorem Dei vel Sanctorum incenderetur, satis expressum ac sapius repetitum habetur in libello de munificencia Constantini, de donis scilicet quæ nonnullis a se erectis Ecclesiis contulit : quod quidem scriptum ut legitimum atque germanum⁸ Ecclesia Romana semper habuit; dicimus nos de ipso suo loco. Perseverasse noscitur id genus vasorum usus etiam Gregorii papæ tempore : qui ad Authenium⁹ scribens, meminuit de coronis cum delphinis, aliisque lilia habentibus furto sublati. Nec quis miretur, si hæc facta sint tempore pacis Ecclesie, regnabitibus christianis imperatoribus : cum constet, urgente auctiue persecutione, Ecclesiæ uti consuevisse argenteis lucernis, atque capitulatis, quæ lampades erant multa habentes capita, quibus lumina incenderentur, quorum apud Augustinum¹⁰ est mentio ex Actis proconsularibus.

76. At vero hæc pietatis officia fuisse Deo gratissima, complura miracula, quæ tum oleo dictarum lampadum, tum etiam cera e candelabris sumpta peragi consueverunt, quæ alibi attigimns, certissimam fidem faciunt. Sed in praesentiarum satis esse putamus, eundem qui supra, Paulinum fidelissimum testem adducere; quem Gregorius Turonensis¹¹ ex libro ejusdem, quem scripsit de rebus S. Martini, citat his verbis : « Factum est autem, ut invidia tentatoris immissum incendium domum vorae flamma combureret, et sparsum per aridas tabulas cuncta vastaret. Interea clamor ad cælum tollitur, et B. Martini auxilium imploratur. Meminit ille etiam ceræ particulæ a Sancti templo delatae : quæ reperta, et igni injecta, protinus cunctum restinxit incendium : noveque miraculo cera, quæ ignem alere est solita, violentias ignis vi sanctitatis oppressit. Hæc Paulinus in sexto operis sui libro versu conscripsit, accepto a sancto Perpetuo episcopo Turonensi de his indiculo. » Hucusque Gregorius. Certe quidem hac nostra aetate complura his similia constat edita esse miracula ex ceris illis, quæ ex cereo accepto paschali, aliisque puris admixtae, et sacro chrismate delibatae, ac benedictione sanctificate sunt : quæ et eo quod agni, Christi typum præse ferentis, haberent impressam imaginem, Agnus Dei dici consueverunt : quas recens baptizati suspensas ferrent ad collum. Nam cum suis infantibus Gentiles

¹ Paul. in Natal. iii. S. Felic. — ² S. Aug. de temp. serm. 215.

³ Paul. in Natal. vi. S. Felic. — ⁴ Aug. ser. 33. de divers. iterum et de Civ. Dei. I. xxii. c. 8.

⁵ Evod. de mirac. S. Steph. I. i. c. 2. et l. ii. c. 2. — ⁶ L. i. c. 13.

⁷ Athan. ep. ad Orthod. circa princip. — ⁸ Exstat t. i. Conc. in Silvest.

⁹ Greg. I. i. indict. ix. ep. LXVI. — ¹⁰ Aug. ep. CLXV.

¹¹ Greg. Turon. de mirac. sancti Martini c. 2. prope finem.

bullas, ad avertendas fascinationes (ut docet Varro¹) re turpiula consignatas, vel aliter superstitionibus auelas, collo appenderent; ad eas abolendas (ut de multis aliis accidit) placuūl superstitione in religione mutata, ex ejusmodi sacris ceris bullas confici, quas agni Christum prae se ferentis imagine insignitas geniti in Christo gestarent. Cordis item imaginem in bullis suis Gentiles ferre consueverant, quo (ut tradit Macrobius²) sic noscerent se esse homines, si corde praestarent: Christiani vero, Christi agni imagine, discerent ejus exemplo esse miles et humiles corde. Sed in his non immoramus, quod sciamus R. P. Vincentium Bonardum, Magistri Sacri Palaffi collegam, novarum ex officio scriptorum cognitorum, ejusdem argumenti eruditum seripsisse libellum.

77. Ceterum quis prohibet (quod saepius diximus) profana per verbum Dei sanctificata, in sacrum transferri usum? Nonne constat, ex Aegyptiorum auro et argento, Dei iussu, sacra vasa ad divinum cultum esse contulata? Nulla quidem ex superstitione Gentilitia in Christianam religionem laudabiliter esse translatā, pluribus exemplis superius, Palmarumque anctorilale sunt demonstrata. Sed quod ad lampades ac cereos, de quibus est sermo, spectare videtur: quis jure calumnietur, si que olim idolis (ut ait Hieronymus³) eadem modo martyribus offerantur? si que etiā diebus sabbatis lucernae accenderentur in templis, non quod (ut inquit Seneca⁴) dii egerent lumine, sed pietatis ergo, eadem in Dei genitricis honorem sint translate? Si insuper qui in Saturnalibus⁵ cerei erogabantur, in solemnitatem oecursus Domini et sanctissimae ejus Genitricis fuerint permutati? Quid, inquam, mirum, si inolitas apud Gentiles consuetudines, a quibus eos, quamvis Christiani effecti essent, penitus posse divelli impossibile videretur, easdem in veri Dei cultum transferri, sanctissimi episcopi concesserunt? Mirificum illum Gregorium Thaumaturgum id presulitisse, Gregorius Nyssenus⁶ testatur; idque et alias facilitasse, et communī Ecclesiae usu receptum fuisse, Theodoreus⁷ affirmat. Facum usus in sacris origo tribuuntur Atheniensibus, de quibus haec apud Suidam⁸: « Lampadis tria festa agunt Athenienses, Panathenaeis, Vulcanalibus, Prometheis. Ister ait, Athenienses primum facibus esse usos in Vulcani sacris, qui usus ignis primum deprehenderit, et mortalibus demonstravit. » Haec Suidas. At si quis repelat ejus rei antiquioreū originem, ex Aegyptiis in Graecos, sicut et idolorum cultum, et omnium fere deorum nomina (ut Herodotus⁹ auctor est) fluxisse reperiet. Nam (ut idem testatur) ab eisdem Aegyptiis¹⁰ vetus agebatur anniversaria die solemnitatis, que nominabatur Accensio lucernarum, cum illi noctu circa

domos suas solebant accendere frequentes lucernas. Cum autem ab inolito tot seculis nū tam Aegyptii, quam cæteri eos imitati, divelli vix possent, veneranda antiquitas ecclesiastica, non sine instinctu divini numinis, superstitionem in religionem converlit: effectique ut quod impendebatur idolis, provide in Dei cultum converteretur, nimis ut in ipsa Ascensionis Dominicæ nocte in honorem Domini eadem exhiberentur pietatis obsequia: sieque non tantum in Aegypto, sed in Palaestina, aliisque Christiani orbis Ecclesiis, ut ea nocte plures lucernæ accenderentur, fuit olim pia consuetudine introductum, quod alicubi hactenus perseverat. Testatur et Beda¹¹, de locis sanctis agens, nocte Ascensionis Domini sic montem Oliveti lampadum lumen illustrari, ut mons ardere, et cætera loca supposila viderentur. Quis insuper inique ferat, si que olim complures Christianorum in natalitiis principum consueverunt facitare, eadem in natalitiis martyrum fuerint commulata?

78. At quam faciles essent Christiani complures, ut haec olim Gentilium more praestando, idolatriæ crimen, incurrent, fidem certam facit Tertullianus¹² qui in eos invectus, sie ait exprobrans: « Sed luceant, inquit, opera vestra. At nunc luceant tabernæ et januae nostræ. Plures jam invenies Ethnorum fore sine lucernis et laureis, quam Christianorum. » Haec Tertullianus: ex quibus poterit quisque perfacile intelligere, quam bene consultum fuit, et sicut necessario, ita et pie effectum, ut sacer usus cereorum ac luminum a superstitione Gentilium vindicatus, veri Dei cultui fuerit consecratus; quo pietatis officio fideles non amplius superstitionem Gentilium, sed divinum numen excoherent. At ut tandem rem divino testimonio obsignatam relinquamus; haec pia religionis officia Deo esse acceptissima, non semel, verum multoties ipse miraculis editis declaravit. Quorum ea breviter hic tantum referam, que S. Gregorius papa¹³ de rebus suo tempore in Urbe gestis scribit his verbis: « Die vero alio cum in ea lampades sine lumine dependerent, emisso divinitus lumine sunt accensæ. Post paucos iterum dies, cum expletis missarum solemnitiis, extinctis lampadibus, custos ex eadem Ecclesia egressus esset, post paupulum intravit, et lampades, quas extinctas reliquerat, lucentes reperit: quas negligenter extinxisse se credens, eas jam sollicitus extinxit, et exiens Ecclesiam clausit: sed post horarum trium spatium regressus, lucentes lampades, quas extinxerat, iterum accensas invenit: ut videlicet ex ipso lumine aperte claresceret, quia locus ille a tenebris in lucem venisset. » Haec ille, cum agit de Ecclesia S. Agathæ ab Arianis vindicata, et Catholicorum usui restituta. Complura alia ac fere immumeris his essent addenda exempla divinitus ostensa, sed quoniam alio tendimus, nempe ad Paulum Troade abeuntem, hie de his finis esto.

¹ Varro de lingua Latina lib. vi. — ² Macrobius, Satyr. lib. i. c. 6. — ³ Hier. in Vigilant. — ⁴ Senec. lib. xv. ep. lxvi. — ⁵ Festus verbo Cerrei. Macrobius, in Saturnal. lib. i. c. 7. — ⁶ Greg. Nyssen. in vita S. Greg. Thaumaturgi. — ⁷ Theodoreus, de Evang. veritatib. lib. viii. in fine. — ⁸ Suid. verb. ιαγνάδος. — ⁹ Herod. in Euterp. lib. ii. — ¹⁰ Idem eodem.

¹¹ Beda de locis sanctis c. 7. — ¹² Tert. de idol. c. 14. — ¹³ S. Greg. Dial. lib. iii. c. 30.

79. Peractis sacris, atque ad lucem Paulus producto sermone, quod opportunum jam adesse tempus videretur, relictis suis qui navem condescenderent, ipse pedestri itinere propinquum locum, qui Asson est nominalius, pervenit, oppidum celeberrimum, portum habens aggere constructum, ut ab Homero¹ describitur, qui et a Plinio² Asson Troadis nominatur. Qui vero antea navigio profecti erant discipuli, Asson appellentes, illic in navi Paulum assumperunt. Scribit autem Iacobus Iohannes verbis³: « Nos autem ascendentes navem, navigavimus in Asson, inde suscepturi Paulum: sic enim disposuerat ipse per terram iter facturus. Cum autem invenisset nos in Asson, assumpto eo, venimus Mitylenen (est civilas maritima in Lesbo insula portum habens); et inde navigantes sequenti die venimus contra Chium, et alia applicuimus Samum, et sequenti die venimus Miletum. Proposuerat enim Paulus transnavigare Ephesum, ne qua mora illi fieret in Asia: festinabat enim, si possibile sibi esset, ut diem Pentecostes ficeret Hierosolymis. » Haec Lucas. Quoniam enim Paulus experimento didicerat, qua in se filii, quos generaliter in Evangelio, charitate essent affecti, quippe qui septem diebus ab illis Troade retentus esset, nec sibi ceteris abeuntibus una cum eis navim condescendere licuisse, sed ab illis (ut par est credere) comitantibus, vix tandem divelli potuisset: Hanc ob rem, ne Ephesum appellens, a Christianis, illic agentibus, multis pariter diebus detineretur invitus; Chio navigans, relinquens Ephesum, primo Samum, inde Miletum pervenit que est nobilissima urbs Cariae ad mare sita. Sed hic animadvertisendum, quod graeca exemplaria aliquid amplius habent a latinis, nimiri eos, postquam appulissent Samum, commoratos esse Trogylum et sic sequenti die venisse Miletum; haec enim in graecis exemplaribus leguntur: οἱ παῖς τετράποδοι. Quae quidem lectio haud est recens: nam et iis additis Ioannem Chrysostomum legisse constat, ac Graecorum ceteros omnes. Porro Trogylum est promontorium positum contra Samum, habens juxta se parvam insulam, Trogylum istud appellatum. Distare a Samo, Trogylum stadiis quadraginta, Strabo testatur⁴. Sic igitur cum proxime adjaceat Trogylum Samo: eos primo appulisse Samum, ac deinde paulo ulterius navigantes ea die commoratos esse Trogylum, sequenti vero conslat venisse Miletum. Studebat ille pro viribus navigationem sic maturare, ut solemnitatem Pentecostes ageret Hierosolymis.

80. « At quid sibi vult, inquit Chrysostomus⁵, ista festinatio? Non propter festum, sed propter multitudinem (interim haec Iudeis dabat) et rapere volens inimicos, festinabat sermonem annuntiare. » Sed et plane declaravit eventus, eur tantopere festinare Pentecosten peragere Hierosolymis. Sciebat enim praecurrisse illuc ex Asia Iudeos, qui illum

accusarent, calumniantes, ipsum adversus legem, templum, et populum agere; sieque (quod et fecerunt¹) in eum universum populum concitarent. Nec insuper ipsum latebant, quae et postea sibi, Hierosolymam cum pervenisset, sunt significata: nimironi, illos ipsos Iudeos qui receperant Evangelium², quorum erat numerus multorum millium, omnes legis amulos, pene infuso animo esse in Paulum, quod accepissent ipsum praedicare discessionem a Moyse. Quamobrem ut temporis inserviret (quod et ipse de se testatur) factus Iudeis tanquam Iudeus, et iis qui ex lege essent, tanquam et ipse sub lege esset; ut Iudeos, et eos qui sub lege essent Iucrificaret, ad solemne festum Pentecostes Hierosolymam festinat accedere, quo declararet se patrias leges non adeo aversari. Permissa enim ad tempus fuisse legalia, ut iisdem opportuno tempore ulerentur, si vellent, Apostoli, satis superius dictum est: sicut Epiphanius existimat, Paulum christiano more peregisse Pentecosten. Sed si hoc ipse mente concepisset; quid opus habuisset, ut illam Hierosolymis ageret, tantopere festinare? Nam si christiano more illud festum acturus erat, non Hierosolymis tantum, sed in omnibus Ecclesiis celebrare, liberum erat. Ceterum ea ipsa que egit, cum Hierosolymam pervenisset, cuius rei causa (ut dictum est) illuc profectus sit, aperte declarant.

81. *De festis diebus Christianorum.* — Verum quod pertinet ad legalia: haud dintius ea permanisse, sed hac ipsa aetate magna ex parte fuisse sublata, manifeste appareat: quandoquidem Ignatius, qui undecimo Trajani anno, quo passus est, suas in itinere positus Romanam veniens scripsit epistolam, plane id admonet sribens ad Philippenses³, ne festum Paschalis agerent cum Iudeis, sic dicens: « Ad haec contestor episcopo et presbyteris in Domino: Si quis cum Iudeis celebrat Pascha, aut symbola festivitatis eorum recipit, particeps est eorum qui Dominum occiderunt et Apostolos eius. » Porro alias esse introducas in Ecclesiam festivitates, eadem epistola idem ipse declarat, sic dicens: « Festivitates ne dehonestatis. » Meminit et inferius de die Dominico; de quo et ad Magnesianos⁴ sribens: « Post sabbatum, inquit, omnis Christi amator Dominicum celebret diem, diem resurrectioni consecratum Dominicice, reginam et principem omnium dierum. » Meminit ejusdem et Joannes⁵ in Apocalypsi. Certe quidem ipso exordio nascientis Ecclesiae observari ceptam ab Apostolis diem Dominicam, qua simul ad sacram synaxium convenirent, argumento sunt que inoper de conventu Troade ab Apostolo habito una sabbati, dicta sunt; quodque Paulus ad Corinthios⁶ sribens, una item sabbati pecuniam pro collecta asservari praecepit. Porro fieri solitas collectas die Dominicico, jam superius diximus. Sed de die Dominicico paulo inferius plura dicenda sunt.

¹ Homer. Iliad. — ² Plin. lib. II. c. 96. et lib. XXXVI. c. 17. — ³ Act. xv. — ⁴ Strabo lib. XIV. — ⁵ Chrys. in Act. hom. 43.

¹ Act. xxi. — ² 1. Cor. ix. — ³ Ignat. epist. VIII. — ⁴ Ignat. ad Magnes. ep. vi. — ⁵ Apoc. 1. — ⁶ 1. Cor. XVI.

82. Quod autem ad Pascha pertinet : placuit Petro in primam diem Pascha transferre : non enim Pius papa , vel Victor (ut alii putant) fuerunt ejus rei auctores , cum (quod Beda ¹ testatur) constet Petrum die Dominico Pascha Romae celebrasse , atque id ipsum Marcum , monente codem Petro , Alexandriæ docuisse . Quod et Proterius episcopus Alexandrinus scribens ad Leonem Romanum pontificem ingenuo protulit , cuius fragmentum epistole idem qui supra recitat Beda ² . Manifeste igitur Socrates ³ novatianus homo hallucinatur , dum ex decreto Novatianorum confirmat esse debere in eiusque voluntatis arbitrio , quando velit Pascha peragere ; quod nulla dical ratione consistere , quando illud sit celebrandum . Sed novantes Novatianos libenter auscultant , caplantes quamenique a quovis oblatam occasionem , ne vel in his subjici videantur Catholice Ecclesia . Sed de his alias pluribus . Explosis igitur legalibus cærimonias , sic illa quæ præcipua esse videbantur Iudaorum festa , Pascha atque Pentecosten , ex parte Apostoli celebrare cœperunt : ut refinenes nomina , quæ nova erant in illis et augustiniora , atque illa ipsa quæ iisdem solemnitatibus typice erant significata , jamque per Christum impleta mysteria celebrarent . Hæc vero docuisse Apostolum , cum post hæc Romæ agens id scripsit ad Colossenses ⁴ : « Nemo vos judicet in cibo aut potu , aut in parte diei festi , aut neomenie , aut sabbatorum , quæ sunt umbra futurorum , corpus autem Christi ; » complures existimarentur . Non enim penitus festa Paulum abstulisse , sed (ut dictum est) ex parte tantum , Tertullianus ⁵ antiquitalum Ecclesie egregius testis docet his verbis : « Si omnem in totum devotionem temporum , et dierum , et mensium , et annorum erasit Apostolus : cur Pascha celebramus annuo circulo in mense primo ? Cur quinquaginta exinde diebus in omni exultatione decurrimus ? »

83. At vero nec cum ad Galatas Paulus scribens ⁶ dixit : « Dies observatis , et menses , et tempora , et annos . Timeo vos , ne forte sine causa laboraverim in vobis ; » aliud quain Iudaicas cærimonias sugillavit . Nam Origenes , qui et iisdem cum Tertulliano temporibus claruit , nempe Severi imperatoris , haud amplius quam centum quinquaginta annis a temporibus Apostolorum , de utraque Pauli sententia agens , ac fusi disputans contra Celsum ⁷ hæc ait : « Accommodatissime , ad festos dies Gentilium scilicet arguendos , illud apud Paulum diculum videtur : Dies autem observatis , et menses , et tempora , et annos ; timeo forte ne sine causa laboraverim in vobis . Quod si quis ad hæc fortasse objicerit vel Dominicos dies , vel paraseves , et Paschalis , vel Pentecostes tempora , quæ ex diebus utique constant : dicendum , perfectiorem quemque , qui pro verbi Domini ac Dei natura , dictis factisque et cogitationibus semper insistat , assiduo in Domini diebus versari ,

¹ Bed. in Retract. in Act. Apost. c. 20. — ² Bed. lib. de rat. temp. c. 42. — ³ Socrat. lib. v. c. 21. — ⁴ Coloss. ii. — ⁵ Tert. adver. Psychic. c. 14. — ⁶ Galat. iv. — ⁷ Orig. contra Cels. lib. viii.

et Dominicos perseveranter agere dies , et ad recte vivendum sedulo paratiorem se reddere , et a mundi suavitatibus abstinere , etc. » Pergit enim agere de Paschale , quod celebretur a Christianis , quod eo tempore immolatus sit Christus ; et de Pentecoste , quod Spiritus sanctus cælitus effusus sit in Apostolos alique discipulos . Ac denique monstrat pluribus , perfectiores Christianos mente sua semper agere dies festos ; esse tamen imbecilliores , qui sensibilibus indigerent exemplis , iidemque his statulis festis manu ducendi essent ad sublimiorum perfectioremque disciplinam , quamobrem hæc subdit : « Istiusmodi arbitror ubi Paulus cognovisset festi dici partem , festum id nominasse , quod præter dies cæteros festos statis diebus celebraretur ; et ex istiusmodi dicto aperuisse , non in parte aliqua festi diei , sed in integra quadam et indeficiente hunc esse , qui pro verbi doctrina vitam perpetuo duxerit . » De iisdem festis sic ex parte sublatis hæc et Gregorius Nazianzenus ¹ : « Festos dies Judæus etiam agit , verum juxta litteram : legem enim corpoream consecutans , ad spiritualem legem non pervenit . Festos quoque dies Gentilis agit , verum juxta corpus : » Et paulo post : « Feriamur ipsi quoque , verum ut Spiritui gralum est ; » et inferius , cum agit de festo Pentecostes , deque ratione ejus festi dici celebrandi a Christianis inita , hæc addit : « Ob has fortasse rationes , vel his proximas , vel etiam sublimiores quasdam , magisque divinas , Pentecostes diem Hebraeorum voce colimus ; quemadmodum et alios multos Ilebraicos ritus observamus , apud illos quidem figura tenus celebratos , a nobis autem mystice restitutos alique perfectos . » His consentientia scribit Basilius ² .

84. At in his sic ex parte mutandis , ritus etiam Apostolos Ecclesiam docuisse , quibus celebrarenlur , Hilarius ³ testatur his verbis : « Hæc quidem sabbala sabbatorum ea ab Apostolis religione celebrala sunt , ut his Quinquagesimæ diebus nullus neque in terram strato corpore adoraret , neque jejunio festivitatem spiritualis hujus beatitudinis impediret : quod id ipsum extrinsecus etiam in diebus Dominicis est constitutum , qui ultra sabbati numerum per plenitudinem evangelicæ prædicationis acedunt . Namque cum in septimo die sabbati sit et nomen et observantia constituta ; tamen nos oclaya die , quæ et ipsa prima est , perfeci sabbati festivitate letamur . » Hucusque Hilarius . Sed et Epiphanius ⁴ agens contra Aerium nebulonem , primum sacrorum statulorum dierum impugnatorem , non aliunde quam ex apostolica constitutione observationem ejusmodi ecclesiasticam tot sæculis ante præscriptam sibi vindicat .

85. Sed quam eruditus et eleganter Hieronymus ⁵ hæreticorum objectiones , qui ex Apostoli verbis captiones quascunque possint , calumniose admundum ancupantur , refellat , hæc accipe : « Dicat ali-

¹ Greg. Naz. in orat. in S. Pont. — ² Basil. in Isaï. c. t. et ad Amphiphiloch. de Spir. sanct. c. 27. — ³ Hilar. in prolog. expos. Psal. — ⁴ Epiph. hæresi. LXXV. — ⁵ Iher. in epist. ad Galat. c. 4.

quis : Si dies observare non licet, et menses, et tempora, et annos; nos quoque simile crimen incurrimus, quarum sabbati observantes, et paraseven, et diem Dominicam, et jejunium Quadragesimae, et Paschæ festivitatem, et Pentecostes letitiam, et pro varietate regionum diversa in honore martyrum tempora constituta. Ad quod qui simpli citer respondebit, dicet, non eosdem iudaica observationis dies esse, quos nostros. Nos enim non aymorum Pascha celebramus, sed Resurrectionis et Crucis: nec septem juxta morem Israel numeramus hebdomadas in Pentecoste, sed Spiritus sancti veneramur adventum. Et ne inordinata congregatio populi tiderem minneret in Christo, propterea dies aliqui constituti sunt, ut in unum omnes pariter veniremus : non quo celebrior sit dies illa qua convenimus; sed quo quacunque die convenienter sit, ex conspectu multo latitia major oriatur. Qui vero opposite questioni acutius respondere conatur, illud affirmat; omnes dies aequales esse, nec per paraseven tantum Christum crucifigi, et die Dominicæ resurgere, sed semper sanctæ Resurrectionis esse diem, et semper eum carne vesci Dominicæ. Jejunia autem, et congregations inter dies propter eos et a viris prudentibus institutos, qui magis sæculo vacant quam Deo, nec possunt, imo nolunt toto in ecclesia vite sua tempore congregari, et ante humanos actus Deo orationum suarum offerre sacrificium. Quotus enim quisque est, qui saltem haec paucæ, quæ statuta sunt, vel orandi tempora, vel jejunandi, semper exerceat? » Haec et alia Hieronymus, ut appareat, in sententiam Origenis. At non hi quidem sic cunctis Christianis dies aequales esse dixerunt, ut festa dies non praestet non festæ: sed quod dies, in quantum dies sunt, omnes ab eodem auctore creati, ejusdem sint considerationis, tamen quod in aliquibus grandia inciderint divina mysteria, ex his eosdem reddi celebriores constat: sicut de campis accidit, qui cum omnes æque sint terra, ille tamen nobilior habetur ceteris, in quo magis egregia sunt sata semina, vel plantatae arbores. Quamobrem certi dies his numeribus divinitus illustrati, celebriori cultu peragi debuerunt; cum alioqui ob immensam Dei erga mortales largitatem effusam, cum sufficere illi dies præscripti ad referendas gratias minime videantur, omnibus diebus eadem meditari omnes æque deberent.

86. Sed quod spectat ad sensum verborum Apostoli: complures antiquorum, ac præsertim Graecorum, exposuerunt de Judæorum festis Apostolum agere: alii ad superstitionem Gentilium retulerunt, quod Gentiles passim distinctos haberent dies fastos, atque nefastos. In quim sententiam S. Augustini scribens ad Januarium¹ haec ait: « Non itaque dies observamus, annos, et menses, et tempora; ne audiamus ab Apostolo: Timeo ne forte sine causa laboraverim in vobis. Eos enim culpam, qui dicunt: Non proficiscar hodie, quia præposterus dies est, aut

quia luna sic fertur: vel, proficiscar, ut prospera cedant, quia ita se habet propositio siderum. Nouagam hoc mense commercium, quia illa stella mihi agit mensem: Non plantabo hoe anno vineam, quia bissexus est, etc. » Idem alibi² de celebrando in Ecclesia Paschale atque Pentecoste, disputans contra Faustum haec impugnantem, aliisque in locis³, ut contra Admantum, et in psalmum centesimum decimum, et ad Januarium scribens⁴, exactam reddit rationem, consentientem ceteris antiquis rerum Ecclesiasticis tractatoribus. Nec est quod quis moveat questionem, quod præter illa qua ab eodem Paulo apostolo dicta sunt, idem ipse rursus scribens ad Romanos⁵ sic dicit: « Alius judicat diem inter diem: alius autem judicat omnem diem. » De cibis enim illie agi, manifestissimum est: id enim communis consensio Patres locum illum explicantes affirmant; licet S. Hieronymus contra Jovinianum agens, aliter locum illum explicare videatur. Verum jure dicere etiam quisque poterit Apostolum de aliis quam Judæorum festis esse locutum.

87. Ex his igitur ex sententia Origenis, et Hieronymi recitatis, quibus dicitur, Christianos sanctiores non hanc vel illam ad divinum cultum prescriptam habere diem, sed cunctis propensis divini Numen venerari, inferri posse videtur, ea potissimum ratione in Ecclesia antiquitus institutum, ut dies hebdomadae omnes, ferie nomine dicentur. Non enim recens vel a Sylvestro papa primum hujusmodi est excogitata nomenclatura, quæ ab antiquioribus ecclesiasticis scriptoribus reperitur usurpata. Nam et Tertullianus⁶ frequenter meminit de quarta et sexta feria. Idemque ait⁷: « Nobis certe omnis dies etiam volgata, consecratione celebratur; » et alibi⁸: « Nos intelligimus, magis sabbatizare vos omni opere servili semper debere, et non tantum septimo quoque die, sed per omne tempus; » et Hieronymus⁹ ad Algasiam, eum et illud Pauli explicat: « Nemo vos judicet in parte diei festi. Ut alios, inquit, dies festos putent, alios non festos: nobis enim, qui in Christum credimus resurgentem, jugis et æterna festivitas est. » Accedit his illa ratio, quod sicut Judæi¹⁰ Paschalem solemnitatem septem diebus comedentes azyma celebrabant, ita Christi Ecclesiae placuit totidem dies alia ratione post Pascha solemniter agere, eamque ob causam eos ferias dicere; quarum quoniam prima erat ipsa festivitas Paschæ, que mox sequitur, secunda, ac deinceps ceteræ numerarentur eodem ordine. At quoniam (ut dictum est) quolibet die primo, quem Dominicum appellandum esse majores censuerunt, eamdem Christi resurrectionis memoriam singulis agendam hebdomadis statuerunt: inde factum est etiam, ut sicut in prima Resurrectionis hebdomada dies singuli feriae nomine dicebantur, ita sequentibus singulis hebdomadis, quod eadem repetita solemnitas

¹ Aug. contra Faust. lib. xxxix. c. 11, 12. — ² Aug. contra Admant. cap. 16. — ³ Ep. cxix. — ⁴ Rom. xiv. — ⁵ Tert. advers. Psychie. c. 2. — ⁶ Ilem eadem c. 13. — ⁷ Ilem advers. Julian. cap. 4. — ⁸ Hieron. epist. cl. q. 10. — ⁹ Exod. xii. Levitic. iii. Num. xviii.

¹⁰ Aug. epist. cxix. et in Enchir. c. 79.

videretur, eodem quoque modo cæteri hebdomada dies etiam ferie dicerentur, cum præseritum fideles horrerent eosdem a diis Gentium nominare, vel iudeo more a sabbato primam, secundam sabbati, et sic deinceps nomen deducere.

88. Verum quoniam prima feria, eademque praecipua, praeclarissimis insignita mysteriis, dies Dominica meruit inueniari: idque cum factum reperiatur Apostolorum temporibus (ut superius dictum est) non ab aliis quam ab ipsis fuisse statutum, atque servari mandatum omnes qui mente valent, dicturos pulsamus. Actum est superius de diei Dominicæ prærogativis, quarum in Synodo coram Theophilo sexto Antiochenæ Ecclesie episcopo sex a sanctis Patribus sunt recensitæ. Attigerunt ex his aliquas Origenes¹, Athanasius², Hilarius³, Basilius⁴, Hieronymus⁵: a S. Augustino⁶ etiam multæ collectæ leguntur: sed et S. Leo⁷ cæter's loenpletius de ejus diei sacramentis ad Bioscorum seribit, itemque sextæ Synodi⁸ adjecti canones. Nec dicere prætermultimus triplici nomine eamdem primam diem dictam reperiri: nam non tantum eam dixerat maiores Dominicam, utpote quia de ea illud præfieclum videretur: « Haec dies, quam fecit Dominus; » sed et alii eam nominavere diem panis, alii diem lucis. Sed cur fuerit his tribus nominibus insignita, fusius explicat sanctus Joannes Chrysostomus⁹: nobis modo in his non immorandum. Praeter tot antiqua de ejus diei cultu monumenta, est et canon magni Nicæni Concilii¹⁰: sanctus Augustinus¹¹, qui ejusmodi observationem diei ab Apostolis institutam affirmat, de ejusdem cultu hæc tradit: « Dominicum ergo diem Apostoli, et apostolici viri ideo religiosa solemnitate habendum esse sanxerunt, quia in eodem Redemptor noster a mortuis resurrexit; quique ideo Dominicæ appellatur, ut in eo terrenis operibus vel mundi illecebris abstinentes tantum divinis cultibus serviamus. » Et post multa de ejusdem diei insignibus, addit: « Ac ideo sancti doctores Ecclesiae decreverunt omnem gloriam judaici sabbatismi in illam transferre, ut, quod ipsi in figura, nos celebraremus in veritate. Observemus ergo diem Dominicum, fratres, et sanctificemus illum, sicut antiquis præceptum est de sabbato, dicente legislatore: A vespera usque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra. Videamus ne otium nostrum vanum sit, sed a vespera diei sabbati usque ad vesperam Dominicæ diei, seqvestri a rurali opere, et ab omni negotio, solo divino cultui vacemus. Veniat ergo, cuicunque possibile sit, ad vespertinam atque nocturnam celebrationem, et oret ibi in conventu ecclesiæ pro peccatis suis Deum. Qui vero hoc non possit, sallem in domo sua oret, et non neget Deo solvere volum ac reddere pensum servitutis. In die vero nullus se a saerarum missarum celebratione separet; neque quis domi

remaneat, cæteris ad ecclesiam pergentibus; neque in venatione se occupet. » Haec et alia de ejus diei cultu Augustinus.

89. Quod vero primum dicit, ea die missas audiendas : non tam Augustini sententiam, quam communem totius Ecclesiae usum secutus, hoc ipsum monuit Synodus Agathensis¹. De vigiliis nocte Dominica celebrandis extat canon Concilii Matiscognensis², neenon nuper citatus canon in appendice ad sextam Synodum³, quo etiam jubetur ut ea die oblationes more majorum offerantur in ecclesia. Sed non res est recens introducta : quandoquidem et Cypriamus invehitur in mulierem divitem, quae sine oblatione eadem die ad ecclesiam conveniret, sic dicens⁴ : « Louples et dives es, et Dominicum celebrare te credis, que corbonam omnino non respicias ; quae in Dominicum sine sacrificio venis ; quae partem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis ? » Hæc ipse : et licet alio sensu Dominicum alii accipiendum putent, nempe pro ipso sacrificio ; tamen illud die Dominicæ publico conventu celebrari solitum, aibi divimus. Eadem est querela Augustini⁵, dicentis in divites : « Oblationes, quæ in altario consecrentur, offerte. Erubescere debet homo idoneus, si de aliena oblatione communicaverit. » Est et de his Paulini⁶ ad plebem pia admodum exhortatio, et in religiosum officium omittentes justa objurgatio. Sed de collectis et oblationibus dictum est superius. Hæc satis de his quæ ad diem Dominicam spectant, quam ex septem cæteris festam novimus ; licet olim (ut dielum est) in Oriente et dies sabbati etiam feriatur.

90. In eos vero qui feriam quintam absque operatione agerent, Augustinus⁷ vehementer invehitur, dicens : « Et quia audivimus, quod aliquos viros vel mulieres ita diabolus circumveniat, ut quinta feria nec viri opera faciant, nec mulieres lanifiscium : coram Deo et sanctis angelis ejus contestamur, quia quicunque hoc observare voluerint, nisi per prolixam et duram pœnitentiam tale sacrilegium emendaverint, ubi arsurus est diabolus, ibi et ipsi damnandi sunt. Iti enim infelices et miseri, qui in honorem Jovis in quinta feria opera non faciunt, non dubito quia ipsa opera die Dominico facere non erubescunt, nec metnunt. Et ideo quoscumque tales esse cognoveritis, durissime castigate. Et si emendari noluerint, nec ad colloquium, nec ad convivium vestrum eos venire permittite. Si vero ad vos pertinent, etiam flagellis cädite ; ut vel plagam corporis timeant, qui de animæ sua salute non cogitant. Nos enim, fratres carissimi, cogitantes periculum vestrum, paterni vos sollicitudine admonemus. » Huncusque Augustinus : quibus videas, quanta vigilancia intenderint Patres ne in feriationem dierum aliqua irreperet supersticio. His enim similia scripsit S. Gregorius⁸ adversus eos qui diem sabbati æque

¹ Orig. in Exod. homil. 7. — ² Athan. in illud Mithhei. — ³ Istar. in proem. super Psal. — ⁴ Basil. in Hexameron. hom. 2. in fine. — ⁵ Hier. n. ep. 31 Galat. c. 4. — ⁶ Aug. de temp. 251. de temp. — ⁷ Leo ep. LXXXI. c. 4. — ⁸ Sext. Syn. c. 8. tom. II. Concil. — ⁹ Chrys. de resur. homil. 5. — ¹⁰ Nican. Concil. can. 20. — ¹¹ Aug. de temp. serm. 251.

¹ Synod. Agathens. can. 47. — ² Conc. Matisconen. can. 1. — ³ Sext. Synod. c. 8. tom. II. Conc. — ⁴ Cyp. de oper. et eleem. — ⁵ Aug. de temp. ser. 251. — ⁶ Paul. ep. xxxii. — ⁷ Aug. eodem. — ⁸ Greg. lib. xt ep. 3.

ac Dominicum feriarent, ipsumque Dominicum iudeice celebrarent, quod olim veterat etiam Concilium Laodicenum¹. Ebionos ejus erroris redargutos esse, quod arque sabbatum ac diem Dominicum colerent, testatur Eusebius²: at de his superius, ubi actum est de jejunio sabbati, fuisus dictum.

91. Sed ut summarum de ceteris Ecclesiae diebus festis agamus: eadem sane ratione qua Apostoli ea servanda instituerunt, qui iisdem successerunt apostolici viri, reliqua quae sunt postea superaddita festa introduxerunt, ac posteris tradiderunt. Augustinus enim scribens contra Faustum haec addit³: « Ea quippe anniversarie in Ecclesia celebrantur, que insigniter excellentia certis diebus facta sunt; ut corum necessariam salubremque memoriam festivitas concelebrata custodiatur; » et alibi⁴: « Beneficiorum Dei solemnitatibus, festis, et diebus statutis dicamus sacramusque memoriam, ne volume temporum ingrata subrepal oblio. » Haec, inquam, ratione et festa Natalis Domini, Epiphaniorum, necnon Ascensionis celebranda in Ecclesia, sunt salubriter introducta. Sed quonam tempore haec accesserint, haud tunc est definire: nisi qui certam fidem adhibendam esse putarit illis apostolicis institutis, que Clementis nomine vulgata habentur. In his⁵ enim de diebus tribus hisce festivitatibus habetur mentio, tanquam fuerint ab Apostolis institutae: quod et pie credendum est: nam quo tempore ceterae festivitatis agi coeperint, aliqua est memoria; de his autem antiquioribus atque preclarioribus nullum invenitur institutionis exordium. Certe veteres sancti Patres, qui his diebus homilias ad populum habuerunt, de his festis ut de re antiqissima locuti sunt.

92. Panlinus⁶, qui temporibus Theodosii senioris claruit, ea a Deo accepta, nempe divinitus instituta esse, testatur his versibus:

Ergo velet caelum stellis, ut floribus arva,
Temporibus annos Domnos, sic ipse diebus
Tempora distinxit festis, ut pigra diurnis
Ingecia obsequiis saltet discrimine facto
Post intervalnum reducens solemnia voto
Sancta libenter agant.

Haec Paulinus.

Qui etiam ibidem relegens saera festa quae suo tempore in Ecclesia agebantur, non tantum nuper dictorum meminit, sed etiam natalitiorum sanctorum martyrum, de quibus paulo inferius paucis acturi sumus. Sed quod illa a Domino instituta dicit, in eum sensum accipiendum est: Deus qui in Decalogo legem prescriptam dedit, qua festos dies juberet coli, eosque illos esse postea declaravit, quibus maxima quadam ipse contulisset in Hebraeum populum beneficia; quae ne memoria exciderent, mille aliis monumentis in mentibus voluit esse fixa:

*

¹ Conc. Laod. can. 29. — ² Euseb. lib. III, cap. 21. — ³ Aug. contra Faust. lib. XXXII, c. 12. — ⁴ De Civit. Dei lib. x, c. 4. — ⁵ Clem. Constit. lib. v, c. 13, et 20, in fin. — ⁶ Paulin. Not. in Natal. IX, S. Febeis.

cum vero postea longe majora per filium suum in hunc mundum missum, universo humano generi et argitus est dona, et immensa addidit beneficia; cur non videbatur ab eo pariter esse statutum, ut eorum memoria aequa solemniter celebitate anniversaria coleretur? Neminem enim haec adeo perspicua negaturum putamus, nisi qui omnis prorsus a Deo indita homini rationis est expers: cum praesertim (ut pluribus dictum est) illa priora, horum quae postea configerunt, typum gererent; sive ea etiam ratione, illa fore legitima sempiterna, praedicta essent; quod licet typice aliquando et ad tempus illa, postea vero secundum veritatem forent ab omnibus perpetuo celebranda.

93. Quid vero spectat ad festa sanctorum, que a majoribus dici natalitia consueverunt; elsī haec alibi attigerimus, quoniam tamen id in praesentiarum a nobis exigit ratio argumenti, de iisdem hic paucis agendum putamus. Non negligenda in primis omnino videntur que de his apud Clementem¹ scripta leguntur, manasse haec scilicet ex apostolicis institutis; cum antiquae traditioni de Sanctorum natalitiis celebrandis comphires antiquissimi scriptores adstipulentur. Nemo certe, nisi Apostolorum auctoritate, rem tantam in nova Ecclesia absque ullo divinae Scripturæ exemplo introducere presumpsisset: neque rursum ab universali Ecclesia reepta esset, nisi id omnes ex apostolica traditione manasse novissent. Quoniam pacto, queso, cum nondum anni centum ab Apostolorum temporibus lapsi essent, dum ad illud tempus superstites adhuc fuissent nonnulli Apostolorum discipuli, Ecclesia Smyrnensis², scripta epistola non tantum ad Ecclesiam Philomillii, sed ad omnes Catholicos Christianos ubique gentium, egregie libereque profiteretur se propediem celebraturam diem festum martyrii Polycarpi solemnii celebitate, nimisrum cum cessaret dira persecutionis rabies; nisi Apostolorum auctoritate id jure, sancte, pieque facere lieuisse? Sed reddamus (quo haec planiora fiant) ejus epistolæ verba, quae sunt hujusmodi, post enarratum martyrium Polycarpi: « Nos postea ossa ejus, potiora lapillis pretiosis, auroque puriora, ex cineribus selecta eo loco reposuimus, qui illis erat decorus consentaneusque: ubi sane nobis in unum aliquando coactis, Dominus præstabit, ut celebremus martyri diem, instar natalis festi, cum exultatione et gudio quantum fieri potest maximo recolamus: idque cum ad martyrum memoriam, qui antea tale cerlamen confecerunt, tum ad eorum exercitationem, mentisque ad talem constantiæ præparationem, qui poslea Christum eo genere mortis ingenue confessuri sint. » Hæc ibi.

94. Ex his quidem tum majorum de ea re traditione declaratur, tum etiam quae apud Clementem in haec verba leguntur, probata magis ac magis redunduntur: « In die, inquit auctor, Stephani protomartyris quiescant, et reliquorum sanctorum marty-

¹ Clem. Constit. lib. VIII, c. 39. — ² Apud Euseb. lib. IV, c. 14.

rum, qui Christum proprie vite anteposuerunt. » Confirmant haec etiam quae Origenes, qui sequenti saeculo vixit, nempe sub Severo, sua in Matthaeum homilia¹ de infantibus innocentibus martyribus ait : « Bene et secundum voluntatem Dei eorum memoriam sancti Patres celebrari mandarunt sempiternam in Ecclesiis, veluti pro Domino morientium. » Id ipsum est quod dicit Tertullianus² ex antiqua majorum traditione : « Pro natalitiis annua die facimus. » Per natalitia, dies obitus sanctorum intelligi, nuper citatus Origenis locus satis expresse significat. His addimus celebrem Cypriani locum³ in epistola ad clerum Carthaginensem, qua admonuit, ut dies eorum qui martyrio mortem oppeterent, ecclesiasticis tabulis adnotarent, quo eorum memorias celebrare possent. Sunt haec ejus verba : « Denique et dies eorum, quibus excedunt, adnotate; ut commemorationes eorum inter memorias martyrum celebrare possimus, quanquam Tertullus fidelissimus et devolissimus frater noster pro certa sollicitudine et cura sua, quam fratribus in omni obsequio operationis imperit, qui nec illic circa curam corporum deest, scripsit, et scribat, ac significet mihi dies, quibus in carcere beati fratres nostri ad immortalitatem gloriosae mortis ex ista transirent; ut celebrentur hie a nobis oblationes et sacrificia ob commemorationes eorum quae cito vobissem, Domino protegente, celebrabimus. » Huiusque Cyprianus. Idem ipse⁴ alias quoque ad eosdem : « Sacrificia, inquit, pro his semper (ut meministis) offerimus, quoties martyrum passiones et dies anniversaria commemoratione celebramus. » Gregorium Thaumaturgum instituisse suos, quos nuper ad fidem converterat, ut celebrarent natalitia martyrum, auctor est Gregorius Nyssenus⁵. Denique ne singulos recensendo ejus rei tadelissimos testes, molestiam afferam, satis sit una sententia rem absolvere : nimislibet libere affirmare, neminem post recensitos reperiri sanctorum Patrum, rerum Ecclesiae tractatorum, qui vel homilias in sanctorum martyrum natalitiis non scripserit, vel alia occasione eorumdem non meminerit.

93. At non tantum martyrio consummatorum, sed et carcerorum⁶ sanctorum peragi solitas in Ecclesia anniversarias celebritates, Gregorius Nyssenus declarat, ordinemque describens, sic ait : « Ordo autem nobis spiritualium celebritatum atque conventuum is est, quem magnus Paulus docuit, superne atque celitus hujusmodi rerum cognitionem adeptus. Ait enim ille, in primis Apostolorum et prophetas constitutos et ordinatos esse, post illos vero pastores et doctores. Convenit igitur ordo solemnum conventuum et celebritatum cum apostolica hac ordinatione. » Et paulo post recensitam Christi festivitatem, haec subdit : « Primum nobis Apostoli et prophetae spiritualis cōtus initium fecerunt; ultraque enim prorsus circa eosdem sunt dona, et Apo-

stolicus spiritus, et spiritus prophetiae. Sunt autem hi, Stephanus, Petrus, Jacobus, Joannes, Paulus; deinde post hos, conservato ordine suo, pastor et magister presentem nobis celebritatem auspicatur. » Haec Gregorius, cum in festo die fratri sui Basilii cum pro concione laudavit. Sicut et Gregorius Nazianzenus, qui pariter Athanasium, jam diu ante vita fūctum, eadem de causa visus est encomio celebrasse.

96. Quanta autem animi alacritate essent maiores nostri in celebrandis anniversariis festis diebus, ex his que scribit Dionysius Alexandrinus¹ facile potest intelligi, cujus de ea re sententiam superius recitavimus; et cum ipsius, tum etiam aliorum antiquorum testimonio demonstravimus, nec tempore enusvis maxima persecutionis urgentis abstinuisse fidèles, ubicumque agerent, etiam in carcere essent, una simul, quantum loci et temporis opportunitate daretur, conventus agere, festosque dies celebrare, et sacra Eucharistiae participes fieri. Sed consule quae de his superioris dicta sunt, emi de Ecclesia et conventu ecclesiastico actum est. Reddita autem pace Ecclesiae, quanto celebriori ac frequentiori conventu non unius loci vel civitatis, sed tolius plane provinciae populi in unum locum convenientes, festos dies celebrare consuevissent, duo tantum exempla ex antiquioribus monumentis in medium afferre satis sit; quorum alterum Orientalis Ecclesie, alterum vero Occidentalis consuetudinem patet faciet. Gregorius Nyssenus² in ea oratione quam habuit in natali die S. Theodori martyris, haec est ad populum pro concione locutus : « Vos, qui populus Christi, qui grex sanctus, ac regale estis sacerdotium, qui undique ex urbibus et ex agris catervatim confluxistis, unde signo itineris accepto, in hunc locum venistis? Quis vobis huc veniendi adeo seriam ac quasi præstitutam necessitatem imposuit, idque tempore hiberno, quo tempore et a bello quiescit, et miles armaturam amovet, et nauta gubernaculum super flumen ponit, et agricola aratores boves in præsepi curans quiescit? An palam est, quod sanctus martyr ex militariibus ordinibus et tuba cecinit, et milites ex diversis regionibus ad suæ quietis locum et sedem vocavit, non ad bellicum instruens apparatum, sed ad dulcem ac maxime Christianos utique decentem pacem cogens? » Haec Gregorius, qui (³ ne hoc prætermittamus dicere) in festo die sanctorum Quadragesima martyrum, ob frequentissimum cœfum qui convenerat, hominumque compressionem et strepitum, coactus est luctuulentam orationem, quam in laudem martyrum inchoaverat, inabsolutam, relinquere, et die sequenti resumere.

97. Non certe minor vigebat in Occidentalibus fidei ardor in celebrandis festis diebus martyrum. Omithimus dicere de natalicio Apostolorum, a quo abesse, testimonio Gallæ Placidiae⁴ seribentis ad

¹ Orig. hom. 3. in Matth. — ² Tert. de coron. uult. c. 3. — ³ Cypr. ep. XXVII. — ⁴ Idem epist. XXIV. — ⁵ Greg. Nyss. in Vita S. Gregor. Thaumaturg. — ⁶ Greg. Nyss. orat. in laud. S. Basilii.

¹ Dionys. Alex. apud Euseb. lib. VII. c. 17. — ² Greg. orat. in S. Theod. — ³ Greg. Nyssen. orat. I et II. in quadr. mart. — ⁴ Galla Plac. ad Pulch. ep. extat. tom. II. Concil. in p̄eamb. Concil. Chalced.

Pulcheriam, sacrilegum putabatur. Quid in solemnitate carterorum martyrum peragi consuevisset, ex his que Prudentius ecce in Hippolyto, satis perspicue potest intelligi, dum de frequenti accessu ad ejus ecclesiam, que erat extra mœnia, in die natali ipsius, agit his versibus¹:

Jam enim se renovat decursis mensibus annus,
Nataleque diem passio facta refert:
Quanta putas studis certanibus agmina cogi,
Quaeve celebrando vota coire Deo?
Urbs Augustia suos vovit effunditque Quirites,
Illa et patruos ambitione pari.
Confondit plebeia phalanx undonibus aquis
Discrimen procerum, præcipiente lide.
Nec minus Albanis aces se candida portis
Explicat, et longis ducitor ordinibus.
Exultant fremitus variarum hinc inde viarum:
Indigena, et Picens, plebe et Etrusca venit.
Concurrent Samnitis atrox, habutator et alte
Campanis Capua, iamque Nolanus adest:
Quisque sua latas cum conjupe, dulcibus et cum
Pignoribus rapidum carpere gestu iter.
Vix capiunt patulii populorum gaudia campi.
Haret et in magnis densa cohors spabis.

98. Nulla his similia scripla sunt a Paulino in suis quae edidit S. Felicis natalibus. Sed ex eo, quemnam solerent sic convenientes ad festa martyrum offerre munera, tantummodo recitabimus: quæ his versibus explicat²:

Cedo, ali prefiosa ferant donaria, meque
Officii sumptu supererant, qui pulchra tegendis
Vela ferant foribus, seu puro splendida lino,
Sive coloratis textum fucata figuris.
Illi leves titulos lento poliant argento,
Sanctaque praefixa obducant humna lumen
Ast ali pictis ascendunt lumina eris,
Multiforesque cavis lychnos laquearibus aptent,
Ut vibrant tremulas funalia pendula flammæ:
Martyris in tumulum studeant perfundere nardo,
Et medicata pio referant unguenta sepulcro.

Prosequitur dicere de nummis solitis erogari in pauperes. Rursum vero de tinguentis afferri consuetis his diebus ad sepulera martyrum, meminit et Prudentius itidem ubi supra in Hippolyto, sic dicens:

Oseula perspicuo signo impressa metallo,
Balsama diffundunt, fletibus ora rugant.

Et Gregorius³ scribens ad Secundinum: « Aloem vero, inquit, thymiana, styraceem, et balsamum sanctorum martyrum corporibus offerenda, latore presentiam deferente, transniuisimus. » Sed quod ad titulos argento ornatos, ipsasque laminas ante lumina affigi solitas pertinet; liquet eas fuisse tabellas pietas, vel aliter argeulo incisas imagines, quibus, quæ a sanctis martyribus fuissent assecuti beneficia, vota redentes, iisdem patefacerent.

99. Caeterum (ut haec ad postremum attingamus) non sic, ut calumniati sunt heretici, et inter alios Manichæi, hec agentes mutarunt majores nostri idola in martyres; quasi ut Gentiles deos suos, sic

¹ Pruden. Peristeph. hym. 11. — ² Paulinus in Nat. vi. S. Felicis. — ³ Gregor. lib. vii. mhet. 2. epist. LIII.

ipsi homines colerent: hanc enim calumniam S. Augustinus stepissime confutasse reperitur; et in primis cum agens contra Faustum talia in Catholicos inclamantem, haec ait⁴: « Populus autem Christianus memorias martyrum religiosa solemnitate concelebrat, et ad excitandam imitationem, et ut meritis corum consocietur; atque orationibus adjuvetur: ita tamen, ut nulli martyrum, sed ipsi Deo martyrum sacrificemus, quamvis in memoriam martyrum constituanus altari. Quis enim antistitutum in locis sanctorum corporum assistens allari, aliquando dixit: Offerimus tibi, Petre, aut Paule, aut Cypriane? Sed quod offertur, offertur Deo, qui martyres coronavit, apud memorias eorum quos coronavit, ut ex ipsorum locorum admonitione major effectus exurgat. » Haec Augustinus, qui eadem saepe repedit, ut in libris de Civitate Dei⁵ ilorum, et in sermone de Natali sanctorum⁶ Fructuosi, Augurii, et Eutogii.

100. Quod demum veluti corollarium addimus: sic Christiani celebrare festos dies consueverunt, ut neque judaicæ superstitioni communicarent, neque Gentilium sordibus inquinarentur. Unde Gregorius Nazianzenus⁷: « Festos dies Iudeus etiam agit, verum juxta litteram: legem enim corpoream consecans, ad spiritualem legem non pervenit. Festos quoque dies Gentilis agit, verum juxta corpus, deosque suos et demones, quorum si in obscenarum rerum sunt architecti, alii ex obscenis rebus honorem consequuntur: ac proinde feda quoque et obscena est eorum festi celebrandi ratio, ut hoc ipsum quod peccant in Dei honorem cedat, ad quem vilium quasi res quedam honesta et predicanda configit. Feriamur ipsi quoque, verum ut Spiritui gratum est. » Haec et alia de his Gregorius, cum agit de festo Pentecostes, cuius gratia eiusmodi a nobis est suscepta narratio. At quod pertinet ad festa Gentilium; modestior ita prima apud eos lex sancta videbatur, que a Luciano recitatitur his verbis⁸: « Ne quid intra festi tempus agito, neque publicum, neque privatum, nisi quæ ad lusum, ad voluptatem, animique oblectationem pertinebunt. » Sed quam diverse ab his sint de diebus festis agendis Christianæ leges, omnes intelligent. At de his hactenus. Jam enim receptui canendum, et quæ ad insinuandos ex instituto antiquos mores Ecclesiæ digressa est oratio, revocanda, atque ad rerum gestarum narrationis cursum ordine dirigenda est.

101. Mileli cum adhuc esset « Paulus, inquit Lucas⁹, mittens Ephesum, vocavit maiores natus Ecclesiæ (at non tantum presbyteros, sed et episcopos, qui erant tum Ephesi, tum etiam in proximis civitatibus constituti, a Paulo vocalos, Irenæus affirmat¹⁰). Qui cum venissent ad eum, et simul essent, dixit eis: Vos scitis a prima die qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim,

¹ August. contra Faustum lib. xx. c. 24. — ² Aug. de Civit. Dei, lib. viii. c. 27, et lib. xxii. c. 2. — ³ Idem ser. 101. de divers. c. 10. — ⁴ Gregor. Naz. orat. in S. Pent. — ⁵ Lucian. epist. Saturnal. — ⁶ Act. xx. — ⁷ Iren. lib. III. c. 14.

serviens Domino cum omni humilitate et lacrymis, et temptationibus, quae mihi acciderunt ex insidiis Iudaorum: quomodo nihil subtraxerim utilium, quod minus annuntiarem vobis, et docerem vos publice, et per domos, testificans Iudeis atque Gentilibus in Deum penitentiam, et fidem in Dominum nostrum Jesum Christum. Et nunc ecce attigatus ego Spiritu, vado in Hierusalem, quae in ea mihi ventura sint, ignorans: nisi quod Spiritus sanctus per omnes civitates mihi protestatur, dicens: quoniam vincula et tribulationes Hierosolymis me manent. Sed nihil horum vereor: nec facio animam meam pretiosorem quam me, dummodo consummum cursum memin, et ministerium quod accepi a Domino Iesu, testificari Evangelium gratia Dei. Et nunc ecce seio quia amplius non videbitis faciem meam vos omnes, per quos transvi prædicans regnum Dei. Quapropter contestor vos hodierna die, quia mundus sum a sanguine omnium. Non enim subterfugi, quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis. Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo. Ego seio, quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parentes gregi. Et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes perversa, ut abducent discipulos post se. Propter quod vigilate, memoria refinentes, quoniam per triennium nocte et die non cessavi cum lacrymis monens unumquemque vestrum. Et nunc commando vos Deo, et verbo gratiae ipsius, qui potens est adficare et dare haereditatem in sanctificatis omnibus. Argentum, et aurum, aut vestem nullius concupivi. Ipsi scitis, quoniam ad ea quae mihi opus erant, et his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes, oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi Domini Iesu: quoniam ipse dixit: Beatus est magis dare, quam accipere. Et cum haec dixisset, positis genibus suis oravit cum omnibus illis. Magnus autem fletus factus est omnium, et procumbentes super collum Pauli, osculabantur eum, dolentes maxime in verbo quod dixerat, quoniam amplius faciem ejus non essent visuri. Et deducebant eum ad navem. Cum¹ autem factum esset ut navigaremus, abstracti ab eis, recto cursu venimus Comm, et sequenti die Rhodum, et inde Pataram. Et cum invenissemus navem transfretantem in Phœnicen, ascendentis navigavimus. Cum apparuissemus autem Cyro, relinquentes eam ad sinistram, navigavimus in Syriam, et venimus Tyrum: ibi enim navis expositura erat onus. Inventis autem discipulis, mansimus ibi diebus septem: qui Paulo dicebant per Spiritum, ne ascenderet Hierosolymam. Et expletis diebus, profecti ibamus, deducentibus nos omnibus cum uxoribus et filiis usque foras civitatem: et positis genibus in tittore, oravimus. Et cum valefecissemus invicem, ascendimus navem; illi autem redierunt in sua. » Haec Lucas.

102. De ritibus in precationibus observari solitis.
— Observatione dignum putamus, cum Apostolus tam apud Miletum quam etiam in Tyri littore positis genibus orasse dicatur, nequaquam (quod etiam diximus superius) ipsum christiano more Pentecosten celebrazione. Siquidem (ut Tertullianus¹ atque alii omnes testantur) a die Paschæ usque ad Pentecosten nefas erat genuflexo adorare. « Ex antiqua enim Ecclesiæ traditione, inquit ille, die Dominicæ jejunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate a die Paschæ in Pentecosten usque gaudemus. » Haec ille. Hujus rei causa instituti ratio a nobis exigit, ut de antiquis Ecclesiæ inoribus ac ritibus in precibus adhiberi solitis hic potissimum agamus: ac primum de pristino usu fideles in ecclesiam convocandi: de illis enim agimus ritibus, qui in publicis Christianorum conventibus, non privatim adhiberi sunt soliti. Ad cogenitum igitur in unum locum fideles omnes precum causa, quousque Dei Ecclesia sub Gentium regibus undique quasi hostibus obsessa permansit, haud liberum erat populum patenti aliquo signo ad synaxim publicumque convocare conventum. Nec licet certi statuti essent dies celebrandi conventus, ipsa dies (quod aiunt) poterat interpellare pro homine. Nam urgente persecutione, haud liberum erat ibidem loci semper convenire; sed necesse erat frequenter mutare loca, eademque nec inventu facilitia. Quamobrem privatim singulos a ministro Ecclesiæ id munerus obeunte, qui cursor dicebatur, episcopi seu presbyteri monitu vocari opus erat. De cursoris electione haec habet Ignatius² scribens ad Polycarpum: « Decet, beatissime Polycarpe, Concilium cogere saerosanctum, et eligere si quem vehementer dilectum habetis et impigrum, ut possit divinus appellari cursor, et hujusmodi creare, et in Syriam profectus laudibus celebret impigram charitatem vestram ad gloriam Dei. » Ad ministerium enim Antiochenæ Ecclesiæ ejusmodi Ignatius adscendendum euravil. Erat et cursoris munus, ab episcopo datas litteras ferre: sed de his alibi pluribus. Cæterum ad idem quoque opus et diaconus inenumbebat. Unde idem Ignatius ad Heronem diaconum Antiochenum scribens, haec ait³: « Synaxim ne negligas, omnes nominatim inquire. » Sed super omnes, ut hoc propensius ageretur, invigilabat episcopus: quam ob causam idem scribens ad Polycarpum⁴: « Crebrius, inquit, celebrentur conventus, synodique: nominatim omnes inquire. »

103. His sic habentibus, haud assentimur Amalario⁵, qui existimavit, tempore persecutionis Ecclesiæ, sonitu lignorum (ut tit hodie tribus ultimis diebus majoris hebdomadae) ad synaxim vocari solitos Christianos. Eius enim rei usus cum nullum prorsus vetus reperiatur monumentum litteris consignatum, nec ratio ipsa patiatur, ut dum haec illi secretius agenda curarent, tanto lignorum strepitu omnium Gentilium aures et oculos in se converte-

¹ Act. XII.

² Tert. de coron. mil. c. 3. — ³ Ignat. epist. XI. — ⁴ Ignat. epist. XIII. — ⁵ Idem epist. XI. — ⁶ Amal. de Eccles. offic. c. 21.

rent, hand nobis probari potest : cum præsertim nec verum fuisse appareat, solitum esse olim (ut nunc ea sit ratione tribus illis diebus majoris hebdomadae) moetitia tantum tempore ad convocabandum populum ligna pulsari. Nam in secunda Nicæna Synodo haec leguntur¹ ex libello illi oblatu de miraculis martyris Anastasii : « Cum sanctæ civitati reliquiae sacrae appropinquassent, omnibus res ea fuit declarata et significata. Itaque letitia magna perfusi omnes, surgentes subito, lignaque sacra pulsantes invicem, obviam facti sunt in veneranda Virginis Deipara æde, quæ appellatur Nova. Illine cum cruce et supplicatione egressi, laeti et gaudentes cum gratiarum actione sacris reliquiis accurrerunt. » Haec ibi. At nec apud aliquem me legisse memini, exceptis dictis diebus, aliquam ecclesiam solitam esse populum convocabare pulsatione lignorum, sed tantum monasterii monachos, prout dictum declarat exemplum, et nonnulla alia, ut apud Cyrrillum in Actis Theodosii Cœnobiariorum, et alios. Sed in his etiam diversa erat inter eos consuetudo ; nimirum, vel ut omnes æque una pulsatione convocarentur, vel singillatim fores singulorum pulsarentur : ut est de his exemplum apud Palladium in Lausiacis, dum ait : « Postquam hoc modo solitum tempus implesset, signo matle, quo cæteros fratres excitat, perentis fores omnium cellarum, ad propria oratoria deducerebat. » At nec apud omnia pariter monasteria haec usu recepta erant, ut pulsatione lignorum omnes convocarentur : nam testificatione Hieronymi² exploratum habetur, in monasterio S. Paulæ, una voce altius decantala, nimirum, Alleluia, omnes ad synxim vocari solitas moniales : sic enim ait : « Post alleluia cantatum, quo signo vocabantur ad collectam, nulli residere licetum erat : sed primi seu inter primas veniens cæterarum oppriebatur adventum, pudore et exemplo ad laborem eas provocans, non terrore. » Haec Hieronymus.

104. Cæterum reddita Ecclesiæ pace (quo tamen id fieri cœptum sit anno, nobis est incompertum) ex edito loco publico grandioribus tintinnabulis, quæ postea a loco ubi primo grandiora fieri cœperunt, Campanæ sunt appellata, populus ad ecclesiam vocari solitus fuit. Apud Hebreos (ut alias dictum est) sacerdotem ex eminenti turri sonitu tubæ populo sabbata indicare consuevit, Josephus est auctor³. Gentiles vero sonitu tintinnabuli ad thermas et operas consuevisse homines convocare certum est. Unde Martialis⁴ :

Redde pilam, sonat æs thermarum, ludere pergis?

Et Juvenalis⁵ :

Tot pariter pelves, et tintinnabula dicas
Pulsari : jam nemo tubas atque æra fatiget.

Excubiarum quoque præfectos secum ferre solitos ad explorandos vigiles tintinnabula, utiis auditis re-

sponderent, testatur Suidas⁶. Qui primus tintinnabula ad januas ponit solita, in editiori loco ædis Jovis Capitolini posuerit, apud Suetonium⁷ Augustus fuisse legitur. Apud Syros quoque in sacris adhiberi solita tintinnabula, Lucianus auctor est⁸ : cuius etiam auctoritate compertum habetur, nequaquam ea levem sonum edere solita : nam eorum pulsatione excitari consuevit tradit servos et mercenarios ad opera exhibenda, eodemque sono ad eadem iterum revocari cum ait : « Deinde mane ad tintinnabulum expergefactus, discussa ab oculis doleissima somni parte, una sursum deorsumque circumeursans hesterno luto etiam pedibus inhaerente. » Et inferiorius : « Dum haec tecum loqueris, jam sonum tintinnabulum, jamque ad eadem tibi redeundum est. » Haec ille : quibus persuademur eadem tintinnabula etiam a Gentilibus solita fieri grandiora, in Ecclesia vero maxima, editoque loco ad populum convocabendum, et ad divina obeunda opera excitandum exposita, usu profano in sacrum rite converso.

105. *Cur Christiani conversi ad orientem orarent.* — Quod autem ad situm corporis in preicatione servari solitum spectat : ad orientem conversos olim majores nostros adorare consuevit, certum est; cum alioqui Judæi ad occidentem spectantes, (ut ex divina Scriptura⁹ Hieronymus¹⁰ attestatur) adorandi usum haberent, quod et ipse templi situs demonstrat : quandoquidem Salomonis templum ad orientalem plagam spectasse. Aristeas¹¹ qui illud describit, affirmit. Nam quod maxime omnium deplorandum esse videretur, ostendit Deus Ezechiel¹² inter vestibulum et altare positos viros, qui dorsa vertentes contra templum Dei, facies ad orientem spectantes haberent : sed haec Hierosolymis. Cætrum qui foris essent (ut ibidem testatur auctor) ubique reperirentur, conversi ad templum orabant, prout divina Scriptura¹³ eos admonuisset; quod etiam Danielem¹⁴, cum Deum precaretur, fecisse constat. Post Christum id etiam faciendum docuit suos Elzai hereticus, qui vivit Trajani temporibus, ut Epiphanius de ipso testatur, cum de Ossenis scribit¹⁵. Gentilium potius quam Judæorum fuisse consuetudinem ut ad orientalem plagam spectantes precarentur, satis constat ex templorum situ, de quibus haec Clemens Alexandrinus¹⁶ : « Quæ, inquit, erant ex templis antiquissima, respiciebat ad occidentem; ut qui stant vultu converso ad imaginem, docerentur veri ad orientem. » Pythagorici etiam id facere consuevit traduntur. Verom de templis Gentilium et adorandi situ aliter scribit Porphyrius; nimirum templorum statuas, et ingressus orientem spectasse, uti adeuntes templum, ad occasum conversi, diis effunderent preces¹⁷. Hidem Lucianus¹⁸ de veteribus et ipse tradit, consuevit ad solis ortum spectantia tempora aedificare. Quamobrem di-

¹ Nicæn. Concil. act. iv. — ² Hier. epist. xxviii. — ³ Joseph. de bello Jud. I. v. c. 9. — ⁴ Martialis hb. xiv. — ⁵ Juv. sat. vi.

⁶ Smid. verb. ὀπορτερων. — ⁷ Sueton. in Oct. c. 91. — ⁸ Lucian. de merced. cond. — ⁹ Ezech. viii. — ¹⁰ Hieron. in Ezech. c. viii. — ¹¹ Arist. de 72. Interpr. — ¹² Ezech. viii. — ¹³ 3 Reg. viii. — ¹⁴ Dan. vi. — ¹⁵ Lib. i. c. 19. — ¹⁶ Clem. Alexand. lib. vii. Strom. — ¹⁷ Apud Cælum Rhodig. hb. xii. c. 1. in fine. — ¹⁸ Lucian. hb. de Domo.

versum, secundum diversorum populorum ritum fuisse apud antiquos ethnicos usum dici posse videatur; cum alioqui Vitruvius¹ templorum faciem ad occidentem aedificandam proponat, quo orantes in eis faciem conversam habeant ad orientem. Qui igitur dixerunt Judeos adorare solitos ad orientem conversos, divinae Scripturae auctoritate arguuntur erroris: nec suffragatur locus, qui citatus habetur apud Clementem², Paralipomenon capituli quinti in fine: nam ibi non dicitur, levitas ad orientem conversos precatos esse, sed tantum quod starent ad orientalem plagam altaris.

106. Ceterum penes antiquos Christianos quam inviolabiliter observaretur, ut ad orientem conversi funderent Deo preces; ex his in primis, quod Gentiles eam ob causam dicere Christianos adorare solem (quod Tertullianus³ testatur) affirmari posse videatur. Hunc autem orandi ritum ab Apostolis esse traditum, complurium antiquorum testimonio comprobatur: apud Justinum⁴ enim haec scripta habentur: «Quandoquidem apud vos praestanissima quæque ad honorem et veneracionem Dei destinamus, opinione autem hominum probabilius est oriens aliis creature partibus: eam ob causam orationis tempore vultu ad orientem omnes convertemur: perinde atque dextra manu in nomine Christi eos signamus, qui sigillo tali indigent, eo quod præstare sinistram putelur, quamvis positura ei non natura illa differat. Non aliter et oriens, ut præstantior creature pars ad Deum adorandum est designata. Et quia ad orientem spectantes precationes agimus, non id propheticis et apostolicis adversator vocibus: in omni enim loco oriens existit precantibus. Et quia in quam partem videndi sensum convertimus, in eadem parte adorant: impossibile est autem precum tempore in qualuor creaturæ parles respicere: propterea in unam partem intendentis, orationem peragimus, non proinde ut ea sola opus sit Dei, nec tanquam in ea habitatio sit Dei destinata: sed quasi in locum ei, quæ a nobis Deo exhibetur, venerandae observationi ordinatum. Porro a quibus orationem Ecclesia accepit, ab iisdem quoque nbi orare solerent, consuetudinem accepit, a sanctis nimicu Apostolis. » Haec enim ibi, Basilius⁵ item ejusmodi institutionem ab Apostolis manusasse confirmat, et ante ipsum Origenes⁶ in haec verba: «In ecclesiasticis observationibus sunt nonnulla huiusmodi, quæ quidem facere necesse est, nec lamen ratio eorum omnibus paleat: nam quod verbis gratia genna fecimus orantes, et quod ex omnibus cœli plagiis ad solam orientis partem conversi orationem fundimus, non facile cuique puto ratione compertum. » Et paulo post: «Et tamen haec opera et velata portamus super humeros nostros, cum ita implemus ea et exequimur, ut a magno pontifice et ejus filiis tradita et commendata suscepimus. » Haec

Origenes, per pontificem et filios ejus, Christum et Apostolos intelligens.

107. Rursus vero quod ad mysterium pertinet: præter illa quæ ex incerto auctore apud Justinum sunt recitata, Athanasius¹ tres etiam affert causas: Quarum prima ex divina Scriptura sibi vindicat auctoritatem, quod scriptum sit in Psalmo²: «Adorabimus in loco, ubi stelerunt pedes ejus; » junctis his quæ a Zacharia³ sunt de Christo dicta: «Stabunt pedes ejus in die illa super montem Olivarium, qui est contra Hierusalem ad orientem. » Qui item ipsum Christum, orientem appellat iterum⁴. Secundam vero hanc addit causam, quod in divinis Scripturis Deus dictus lux sit, idemque lucis creator: quamobrem ad eam cœli partem spectare debere precan tem, qua potissimum lucis jubat oritur; non quod Christiani lucem creatam colerent, sed ut ex sidere omnium splendidissimo ad ejus creatorem mens humana tolleretur. Tertiæ vero affert causam, quod cum paradisus, unde pulsus est homo, in Oriente positus esset, eo revertendi mens cupida, oculos etiam illo dirigeret, sed haec ipse pluribus. Quod igitur oriens fons velut quidam luminis habetur, atque occidens esset hieroglyphicum tenebrarum, inde etiam ea vetus fuit in Ecclesia observatio, ut baptismale initiandus, diabolo prius renuntiatur, occidentem versus statueretur, sicutque positus, tertio illa renuntiantis verba proferret: idemque postea Christum Dominum confessurus, ad orientem conversus in totidem vicibus ficeret. Idque non tantum Dionysius⁵, sed et Cyrilus⁶ testatur qui ait: «Cum sois occasus apparentium tenebrarum sit locus; diabolus autem cum sit tenebra, robur in illis suum habet: ideireo symbolice occasum spectantes, caliginoso illi tenebrarum principi renuntiatis. » Et post multa: «Cum itaque satanae renuntiaveris, et omne eum illo pœnum resideris, veteres, inquam, pœntiones cum inferno, aperitur tibi paradisus Dei, quem ipse ad Orientem plantavit: et hujus rei symbolum est, cum ab oecasu converteris ad ortum, quæ lucis est regio. Tum admonebaris ut dices: Credo in Patrem et Filium et Spiritum sanctum. » Haec Cyrilus. Joannes Damascenus⁷ dictas causas retexens, haec etiam addit: «Dominus eum in cruce penderet, ad occasum prospiciebat; eoque nomine ita adoramus, ut eum obtineamus. Ac rursus cum in cœlum reciperetur, ad ortum efferebatur, sicutque a discipulis adoratus est: atque ita venturus est, ut cum in cœlum intuentem conspexerint; quemadmodum ipse quoque Dominus dicit: Sicut fulgor exit ab oriente, et pareat usque in occidentem, ita erit adventus Filii hominis. Quocirca adventum ejus operientes, ad orientem oramus. Est autem Apostolorum hoc institutum, litteris sacris hancquaquam prodilum: complura enim illi, nulla Scriptura auctoritale nixa, nobis tradiderunt. » Hucusque Damascenus.

¹ Vitrov. lib. iv, cap. 5. — ² Clem. Const. lib. vii, c. 44. — ³ Tertul. in Apologet. c. 16. — ⁴ Libr. quest. q. 118. — ⁵ Basil. de Spir. sanct. c. 27. — ⁶ Orig. in lib. Num. homil. 5.

¹ Athan. lib. ix, q. 14. — ² Psalm. cxxvi. — ³ Zach. xiv. — ⁴ Zach. iii, et vi. — ⁵ Dionys. Areop. de Eccles. hier. lib. ii, p. 2, c. 2. — ⁶ Cyril. in Mystag. i. — ⁷ Joan. Damasc. Orthodox. fid. lib. iv, c. 13.

108. Porro cum ejusmodi occasione in nonnullos clanculum superstilio irrepisset, Leo Romanus pontifex¹ quam citissime, ne tatus serperet malum, occurrit, hisque verbis pro concione populum admonuit: « De talibus institutis (Priscillianistarum videlicet) illa etiam generatur impietas, ut sol inchoatione diurnae lucis exurgens, a quibusdam insipientioribus de locis eminentioribus adoretur. Quod nonnulli etiam christiani a deo religiose se facere putant, ut priusquam ad beati Petri apostoli basilicam, quae uni Deo vivo et vero est dedicata, perveniant; superatis gradibus, quibus ad suggestum aree superioris ascenditur, converso corpore ad nascientem se solem deflectant, et curvatis cervicibus in honorem se splendidi orbis inclinent. Quod terti partim ignorantiae vitio, partim paganiatis spiritu, nullum tabescimus et dolemus: quia etsi quidam forte creatore potius pulchri luminis, quam ipsum Iumen, quod est creatura venerantur: abstinendum tamen est ab hujusmodi specie officii. » Haec ille idcirco, ne quid commune cum Priscillianistis atque Genilibus fideles haberent. Sed de his satis.

109. *De ritu standi, genuflectendi, et procedendi in orando.* — Quod item ad habitum corporis in fundendis precibus speeat: stantes aliquando, aliquando vero genibus flexis adorare Christianos debere, veterima est in Ecclesia institutio. Et sicut distincta sunt tempora pro ratione divinorum mysteriorum, ita pariter peculiares cujusque temporis adscripti reperiuntur precandi ritus: nimur ut quoniam dies Dominicus resurrectioni Domini est consecratus, ut nonnisi stantes fideles orarent, antiquas docuit, sic etiam Quinquagesimae tempore, quod a Paschate usque ad Pentecosten interponitur. Ejusmodi communes omnibus Christianis observations esse in Ecclesia antiquitus observatas, tradit Tertullianus² quem superius citavimus. Cujus institutionis rationem et causam hanc affert auctor, qui apud Justinum ad haec rogata respondit³: « Si genuum inclinatio in precationibus magis peccatores Deo commendat, quam si stantes orent, magisque ea res divinam permovel misericordiam: qua propter diebus Dominicis, et a Paschae feriis ad Pentecosten usque, precantes genna non flectunt? Unde autem talis etiam in Ecclesia consuetudo? » Est ad haec responsio: « Quia utriusque nos oportuit jngem obtinere memoriam, et ipsius per peccatum lapsus nostri, et gracie Christi nostri, per quam a lapsu resurreximus: ea propter genuum per sex dies inclinatio symbolum et nota est lapsus per peccata nostra. Quod vero die Dominico genua non flectimus, signum est et designatio resurrectionis, per quam gratia Christi et a peccatis et a morte, quae ab illo interfecita est, liberati sumus. A temporibus autem Apostolorum consuetudo talis accepit initium, prout ait beatus Ireneus martyr et episcopus Lugdunensis in libro de Paschate, ubi quoque mentio-

nem facit Pentecostes, in qua genna non infrectimus; quoniam pari est cum die Dominico potestate, juxta eam, quae de illa est dicta, causam. » Haec apud Iaslinum.

110. Si haec igitur rala habentur, et ex Apostolorum traditione testificatione Irenai, qui Polycarpi Joannis evangelistae discipuli fuit auditor, fluxisse constant, fuerintque non ab aliis quam ab Apostolis instituta: tamen post haec tempora, de quibus modo hisloriam teximus, non ante id esse factum oportuit: nam hoc anno (ut vidimus) Paulus tempore quod interlabitur a Paschate in Pentecosten, in Tyri littore positis genibus adoravit. Porro ejusdem in Ecclesia ritus ceteri antiquorum Patrum chain meminerunt, nec est opus recensere singulos. Videas interim Paulum absque ulla etiam necessitate Indiaorum moribus inserviendo, inter suos positum, patrios in deprecando ritus servasse: genua enim in precibus flectere, Iudei consueverunt. Nam et de Salomonе ait divina Scriptura: « Utrumque genu in terra fixerat, et manus expanderal in caelum. » Stratos in terra insuper, si qua sava urgeret calamitas, fideles precari consuevisse, tota exemplo est Christianorum legio, quae sub Marco Aurelio Antonino sic Deum preeata, hostibus internacionem, et Romanis militibus ultimo discriminē laboranlibus salutem obtinuit: quod ejusdem imp. ad senatum Romanum epistola⁴ scripta significat. Manus item expandere, et in altum tollere, cum precarentur, Christianos consuevisse, exempla sunt plurima: idque non aliunde, quam ex institutione apostolica, Ecclesia sibi vindicat. Paulus enim ad Timolheum scribens⁵: « Volo, inquit, viros orare in omni loco, levantes puras manus. » De eodem ritu haec habet Terullianus⁶: « Nos vero non attollimus tantum, sed etiam expandimus, et Dominica passione modulantes et orantes confitemur Christo; » et inferius: « At qui cum modestia et humilitate adorantes, magis commendamus preces nostras, ne ipsis quidem manibus sublimius elatis, sed temperate et probe elatis: ne vultu quidem in audaciam erceto, etc. » Sedendo autem adorare, extra disciplinam esse testatur. Sed et ejusdem Apostoli scribentis Corinthiis⁷, ut viri detecto capite Deum adorarent, est institutio; qui et ejusdem ritus rationem affert. Cur vero Romani nonnisi texto capite deos precarentur, Saturno excepto, et Honore, quibus nonnisi aperto capite saecificare licebat, Plutarchus⁸ pluribus disserens, causas diversas adducit; quas, ut ab instituto alienas, praefermittimus recensere.

111. Cæterum in omnibus situ et corporis habitu verecundiam, modestiam, animique demissiōinem præ se ferre debere fideles omnes, cum Deum precantur, tum Tertullianus tum Cyprianus⁹ inculcant. Ut etiam in precationibus aliquando suum quis pugno tundat pectus, publicani a Christo adeo

¹ Leo de Nativit. serm. 7. — ² Tertul. de coron. milit. c. 3. — ³ Apud Justin. lib. quest. q. 115.

⁴ Apud Justin. mart. post. orat. ad Antonin. — ⁵ 1. Tim. ii. — ⁶ Tertul. de orat. c. 11. 12. — ⁷ 1. Cor. xi. — ⁸ Plutarch. problem. quæ, Rom. x. xl. XII. — ⁹ Cyprian. lib. de orat.

commendati probat exemplum : quo signo animi pœnititudinem declarari, facta illorum qui post Christi passionem revertebantur percutientes pectora sua¹, significatur. Quod et Nicolaus Rom. pont. ad consultationes Bulgarorum presribens, docet his verbis : « Pectus percutimus, significantes videlicet, quod nequiter gessimus, displicere nobis, et ideo antequam Dominus ferial, et antequam ultius extrema veniat, commissum pœnitentia digna punire. » Idem et de ritu jungendi manus in adoratione, haec ad eosdem : « Dicitis quod Graeci fateantur, quod in ecclesia qui non constrictis ad pectus manibus steterit, maximum habeat peccatum. Hoe ut fieret, praeceptum faciat, nusquam, ni fallor, invenitur : ac per hoc nisi fiat, peccatum non est : nam quidam faciunt hoc, quidam illud genus humilitatis : nec istud est peccatum, nisi forte quis pertinaciter recusaverit facere quod omnes viderit facientes. Verum et hoc cum sit, nonnisi humilitatis gratia sit : ut revera scriptum est : Oratio humiliantis se nubes penetrat : Proinde sive hoc, sive aliud quid humiliatis excoigitare potest homo, non est reprehendendus. » Ac post pauca : « Quia in Evangelio, reproborum ligari manus et pedes reperiuntur : quid aliud isti agunt, qui manus suas coram Domino ligant, nisi Domino quodam modo dicant : Domine, ne manus meas ligari præcipias, ut mittas in tenebras exteriores ; quoniam ecce ego jam eas ligavi, et ecce in flagella paratus sum. » Haec Nicolaus, secundum illud Pauli² : « Si nos ipsos dijudicaremus, non utique judicaremur. »

112. Sed illud quoque ad ritum precandi spectat, procedentes aliquando consuevisse fideles publico conventu fundere ad Deum preces. De procedendo meminit Tertullianus³, dum ait : « Si procedendum erit, nunquam magis familie occupatio adveniat. » Et Hieronymus ad Eustochium⁴ : « Martyres tibi querantur in cubiculo tuo : nunquam causa deerit procedendi, si semper, quando necesse est, progressura sis. » Hoc idem ad Gaudentium⁵, neenon ad Lafam⁶, ne suas filias procedere paliantur. Est mentio de processionibus in Concilio Laodiceno⁷ : easdem a Patribus dictas esse litanias ; quod expiationis causa indici publice consueverint, multa exempla declarant. Has ipsas in ecclesia Magni Gregorii, cognomento Thaumaturgi, peragi solitas, auctor est Basilius⁸ scribens ad Neocaesienses. Frequentatas easdem tam in Orientali quam in Occidentalib[us] Ecclesia fuisse, in diesque magis illustratas, constat ; dicemus de his pluribus inferens suis locis : interim quae a nobis dicta sunt in Notationibus ad Romanum Martyrologium, consulere cuique liberum erit. At haec jam satis de diverso ritu in precando servari solito, occasione Pauli apostoli, qui (ut vidimus, auctore Luca) in littore Tyri positis genibus, Deum precatus est. Quae autem post haec

secuta sint, idem Lucas ejusdem Pauli comes narrat⁹ his verbis :

113. *De Philippi diaconi filiabus.* — « Cum, inquit, valefecissenus invicem, ascendimus navem, illi autem redierunt in sua. Nos vero navigatione explicita, a Tyro descendimus Ptolemaidem, et salutatis fratribus, mansimus die una apud illos. Alia die profecti, venimus Cæsaream : et intrantes dominum Philippi evangelistæ, qui erat minus ex septem, mansimus apud eum. Huic autem erant quatuor filiae virgines prophetantes. » Extabant adhuc Hieronymi temporibus Cæsareæ Palestinae domuncula et cubicula filiarum Philippi, quæ S. Paula Hierosolymam itura, Cæsaream cum venisset, pio invisit affectu ; Hieronymus² enim ejus relegens iter, sic ait : « Mirata est Stralonis turrim ab Herode rege Iudeæ in honorem Cæsaris Augusti Cæsaream nuncupatam ; in qua Cornelii dominum, Christi vidi ecclesiam, et Philippi ædicularas, et cubicula quatuor virginum prophetarum. » Idem³ agens contra Jovinianum heresiarcham, in his quatuor filiabus Philippi post crucem Christi consecratalas esse primitias virginitatis demonstrat, haec dicens : « Post crucem Christi, statim in Actis Apostolorum una domus Philippi evangelistæ quadrigam producit virginum filiarum : ut Cæsarea, in qua ex Gentibus Ecclesia per centurionem Cornelium fuerat dedicata, etiam virginum puellarum præberet exempla. » Quod autem tradit Clemens Alexandrinus⁴, Philippum filias suas nuptui dedisse : non de Philippo diacono manifestum est loqui, sed de Philippo apostolo : nam adversus eos agens, qui nuptias reprobarerent, haec ait : « An etiam reprobant Apostolos ? Petrus enim et Philippus filios procrearunt : Philippus autem filias quoque suas viris tradidit. » Verum Philippi apostoli quoque filias fuisse virgines, et obdormisse Hierapoli, Polycrates⁵ auctor est ; qui (sicut habetur a Hieronymo recitatus) haec ad Victorem Romanæ Ecclesiæ pontificem scripsit : « Philippum loquor de duodecim Apostolis, qui dormivit Hierapoli, et duas filias ejus, quæ virgines semuerunt, et aliam ejus filiam, quæ Spiritu sancto plena in Epheso occubuit. » Haec Polycrates apud Hieronymum. Apud Eusebium⁶ autem textus Polycratensis diverse lectionis reperitur : nam dicitur Philippus ille fuisse ex septem diaconis, duasque filias ejus virgines usque ad obitum permansisse, quarum alteram Ephesi in Domino obdormisse tradit.

114. Sed idem Eusebius ex Caii antiqui theologi disputatione subinfert testimonium de Proculo, dicente, quatuor filias Philippi diaconi Hierapoli cum patre in Domino requiescere ; sic enim ait : « Porro in disputatione Caii, quam paulo ante recitavi, Proclus, contra quem disputationem instituit, de morte Philippi et filiarum ejus his a nobis expositis admodum consentiens, sic loquitur : Post

¹ Luc. xxiii. — ² 1. Cor. xi. — ³ Tertul. ad uxor. lib. ii. c. 4. — ⁴ Hier. epist. xxii. — ⁵ Idem epist. xii. — ⁶ Idem epist. vii. — ⁷ Concil. Laodicen. c. 17. — ⁸ Basil. ep. LXIII.

¹ Act. xxii. — ² Hier. epist. xxvii. — ³ Idem advers. Jovin. lib. i. — ⁴ Clem. Strom. lib. iii. c. 24. — ⁵ Hieronym. de script. Eccl. in Polycrate. — ⁶ Euseb. hist. lib. iii. c. 23.

Hieropoli in Asia quatuor filiae Philippi prophetissae fuerunt, ibidemque tum illarum, tum patris sepulcherum locatum est. Hasque illas ipsas esse, quarum in Actis Lucas meminit, profitetur. Sed mira diversitas in eodem Eusebio, dum quas dicit Philippi diacono natus, inferius¹ cum agit de Papia, qui il as novit, et multa ab illis tradita accepit, Philippi apostoli filias dicit. Verum in versione Ruffini², non Philippi apostoli, sed evangeliste fuisse leguntur. Caeterum Dorotheus³ (si qua fides adhibenda est anclori) Philippo apostolo dicit fuisse filias, easque Hieropoli una cum patre quiescere. Quid in his ambiguis dicendum sit, non habemus; nisi quod que dicuntur de Philippi diaconi filiabus, iisdemque virginibus, ex divina Scriptura sibi vindicant auctoritatem: quae autem de filiabus apostoli ab aliis sunt relata, ex incerto feruntur auctore, et nominis errore jaetata putantur, dum, quae sunt Philippi diaconi, Philippo apostolo sunt adscripta; cum praesertim ingenue profiteatur Hieronymus⁴, nullam haberi certitudinem, praeter Petrum, aliquem alium Apostolorum conjugio obligatum fuisse. Porro Clementis de nuptijs filiarum Philippi assertio, omnium attestatione, rejicitur; cum quotquot de his agunt scriptores, omnes ex aequo easdem virgines nominent. Legimus in Menologio, unam ex quatuor filiabus Philippi, Hermionem dictam, sub Trajano imperatore gravissima passam, in Domino quievisse pridie nonas Septembbris.

115. Sed reliquum est, ut quae Papias, Joannis auditor, inter alia ab iisdem virginibus se accepisse testatur, que recenset Eusebius⁵, hic et nos exscribamus; sic enim ait: « Verum quemadmodum Papias, qui temporibus iisdem vixit, historiam permiram a Philippi filiabus se excepsisse asserat, in praesentia exponendum videtur. Mortuum enim suo tempore narrat excitatum. Alind etiam, quod non minus habet admirationis, Justo, eognomento Bar-sabae contigisse: nimimum, ubi venenum mortiferum ebiberat, eum propter gratiam ipsi a Domino tributam, moleslike nihil aut incommodi pertulisse. Ilunc autem Iustum post Salvatoris ascensionem sanctos Apostolos cum Matthia statuisse, et precatos ut alter ex illis duobus in Iudea proditoris locum sorrito delectus, numerum ipsorum suppleret, Acta Apostolorum declarant. » Hæc et alia de his ex Papia Eusebius. Quod vero Philippus hic unus ex septem diaconis dicatur Evangelista, non id accidit (ut alias diximus) quod seripsisset Evangelium (licet spurium quoddam Philippi nomine olim ferretur editum Evangelium) sed id eognomen inditum est ob Evangelii prædicationem; sic enim et Paulus, cum ad Timotheum scribens ait: « Opus fac Evangelista; » nequaquam voluit admonuisse ut scriberet Evangelium, sed ut, quod ad Evangelii prædicationem spectaret, esset omnibus numeris absolutus. At jam redeamus ad Paulum.

¹ Euseb. hist. lib. III. c. 33. — ² Euseb. lib. III. c. 31. — ³ Dorotheus in Syripsi. — ⁴ Hier. advers. Jovin. lib. I. — ⁵ Euseb. hist. lib. III. cap. 33.

116. *Paulus Cæsareo.* — Cum Cæsarea ageret, et ibi, inquit Lucas¹, « moraretur per dies aliquot, supervenit quidam a Iudæa propheta nomine Agabus. Is cum venisset ad nos tulit zonam Pauli, et alligans sibi pedes et manus, dixit: Hæc dicit Spiritus sanctus: Virum, cuius est zona hæc, sic alligabunt in Hierusalem Iudei, et tradent in manus Gentium. Quod eum audissemus, rogabamus nos et qui loci illius erant, ne ascenderet Hierosolymam. Tunc respondens Paulus dixit: Quid facitis flentes, et afflgentes eor meum? Ego non solum alligari, sed et mori in Hierusalem paratus sum propter nomen Domini Jesu. Et eum ei suadere non possemus, quievimus dicentes: Domini voluntas fiat. Post dies autem istos præparati ascendebamus in Hierusalem. Venerunt autem et ex discipulis a Cæsarea nobiscum, adducentes secum, apud quem hospitaremur, Mnasonem (Jasonem) quemdam Cyprium, antiquum discipulum. » Hæc Lucas. Ilunc ex numero fuisse septuaginta duorum, omnes aequè conseniantur. At cum Hierosolymis idem hospitium, ac proinde dominum habuisse dicatur, satis appareat persecutionem illam, eni superioris facta est mentio, Hierosolymis in Christianos illatam, qua inter alia quæ passi sunt, bonis omnibus spoliari fuerunt, cives tantummodo attigisse, peregrinos nequaquam. Mnason enim (ut dicitur) antiquus discipulus, genere Cyprius, non tantum dominum, sed et illa illic (ut par est credere) bona possedit, quibus fideles Hierosolymam venientes fraterna charitate foveret. Nec enim de anti pio discipulo ac prædivate hæc opinari, oculum tam diu agere Hierosolymis licuisse: nisi fortasse accidit, ut post persecutionem illam, distractis ille paternis bonis quæ Cypri habuerit (quod vivo adhuc parente ante facere non potuisse) ex illis pararit quod Christianorum usui pateret hospitium. Porro si Jasonem pro Mnasonem (ut nonnulli codices habent) legi placet; diversum hunc esse ab illo qui Thessalonicae eundem hospitio excepit Paulum, de quo idem Lucas² scribit, facile persuaderemur; illumque esse credimus Jasonem, cuius idem Paulus ad Romanos³ scribens habuit mentionem; Horum alterum in Syria, alterum vero in Cilicia, nempe Tarsi ordinatum fuisse episcopum, ex Graecorum Menologio aliisque auctoribus alibi notavimus.

117. Sed institutam semel narrationem de rebus Pauli Hierosolymis gestis, ut a Luca sunt scriptæ, ordine prosequamur. Ante tamen hæc omnia, accuratius investigemus (quantum fas est assequi) an Paulus, ut in animum duxerat, pervenerit Hierosolymam tempore Pentecostes⁴. Non enim superflua et inanis haec erit disquisitio temporis, sed quæ plurimum (ut inferius apparebit) conferat ad rerum gestarum veritatem certius consequendam. Constat in primis, Luca⁵ testante, Paulum una eum suis post dies Azymorum soluisse Philippis, et diebus quinque Troadem appulisse, septemque dies ibi egisse, indeque tribus diebus pervenisse prospera navigatione

¹ Act. XXI. — ² Act. XVII. — ³ Rom. XVI. — ⁴ Act. XX. — ⁵ lib. I.

Mile'um. Ibi cum aliquantum temporis constitisset, quod properaret (ut ait) Pentecosten agere Hierosolymis, quam primum inde recedens, prima die Coum, sequenti vero Rhodum pervenit, ac inde Pataram Lyciae : ubi nactus nivem onerariam Phoenicen versus solventem, Tyrum appulit, ubi septem peregit dies. Ptolemaide autem diem unam : inde Cæsarcam prefectum, egisse illuc dies aliquot eum tradit, ac inde Hierosolymam concessisse. Hbita igitur horum omnium ratione, considerataque prospera ubique navigatione Dei labore concessa, et Pauli animo cupiente, et ob hoc festinante Hierosolymis agere Pentecosten; facile ut existimemus adducimur, eadem jam solemnitate instante, ipsum Hierosolymam pervenisse. Quinquaginta enim dies numerati a sequenti Azymorum die, cum manipulus offerretur, usque ad festum Pentecostes intercedebant, nimirum (ut divina lex¹ præcepit) seplum hebdomadæ plenæ. Opportune igitur Paulum ad solemnitatem Pentecostes Hierosolymam pervenisse, ibique una cum Nazareis purificatum, eam solemnitatem ex legis Moysi præscripto sanctissime pergesse, ex his quæ sunt dicta, affirmari posse videtur. Confirmat hæc ipsa, eamdem lere rationem dierum iniens Joannes Chrysostomus², Paulumque pervenisse Hierosolymam, instantie solemnitate Pentecostes, testatur his verbis : « Vide, inquit, obsecro, nunc et dies. Post Azyma in Troadem venerunt diebus quinque, deinde ibi fecerunt dies septem; et habes duo lecin dies. Deinde Asson et Mitylenem contra Chinum, et Trogylillum in Samum, et Mileum; et sunt decem et octo dies; postea in Coum et Rhodum, in Pataram : en viginti et unum dies. Deinde illine per dies quinque in Tyrum; ut sint dies viginti sex. Mox illuc moratur diebus septem, colliguntque triginta et tres dies; et postea Ptolemaidem una die perflingunt, et finit dies triginta quatuor. Deinde Cæsareæ manent pluribus aliis diebus, et sic complicantur dies Pentecostes, et ibi. » nimirum Hierosolymis, « illam facit. » Hucusque Chrysostomus.

118. *Paulus Hierosolymis.* — Quæ autem acta sint postquam Paulus Hierosolymam pervenisset, Lucas his verbis singillatim recenset³ : « Cum autem venissimus Hierosolymam, libenter acceperunt nos fratres. Sequenti autem die introibat Paulus nobiscum ad Jacobum, omnesque collecti sunt seniores. Quos cum salutassel, narrabit per singula, quæ Deus fecisset in Gentibus per ministerium ipsius. At illi cum audissent, magnificabant Deum dixeruntque ei : Vides, frater, quot millia sunt in Judæis, qui crediderunt? et omnis simulatores sunt legis. Audierunt autem de te, quia discessionem doceas a Moysi eorum qui per gentes sunt Judæorum, dicens non debere eos circumcidere filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? Utique oportet convenire multitudinem: audierunt enim te supervenisse. Hoc ergo fac, quod tibi dicimus. Sunt enim viri qualuvor, vo-

tum habentes super se. His assumptis, sanctifica te cum illis : et impende in illis, ut radant capita : et scient omnes, quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas et ipse custodens legem. De his autem, qui crediderunt ex Gentibus, nos scripsimus, judicantes ut abstineant se ab idolis, et immolato, et sanguine, et suffocato, et fornicatione. » Haec in conventu fratrum a senioribus Paulus accepit. Quartam hanc nonnulli nominant Synodum Apostolorum : sieque eas numerant ex his quæ in divina Scriptura notata habentur. Prima fuit Synodus in qua actum est de electione Matthiæ ; secunda de Diaconorum electione ; tertia, de non cogendo Gentes circummissionem accipere ; novissima vero hæc, in qua ne credentes Judæi uti legalibus prohiberentur, rogatio facta est. Verum hæc familiaris potius fuit admonitio, quam synodica constitutio : atque ea occasione adhibita, magis dispensatio, quam dogmatis definitio.

119. *De conventu Hierosolymitano.* — At quod ad hujusmodi conventus apostolieos pertinet : salis superque exploratum habetur, Apostolorum exemplo laudatissimum antiquum illum usum in Ecclesia Catholica inviolabili permansisse, ut, cum quid ad fidem, vel ad bonos mores et disciplinam ecclesiasticam pertinens consultandum esset, in unum Patres coirent, sieque simul collectis, singulorum sententia rogaretur, ac denique quid ab omnibus servandum esset, sancte ac legitime communibus suffragis firmaretur. Verum si quis ejus rei ipsum exordium repeatat, inveniet non tam ab Apostolis quam ab ipso Christo duxisse principium, atque sumpsisse auctoritatem : quando scilicet (ut diximus suo loco superius) de summa rerum Christus agens, suos rogavit, quem dicarent homines esse filium hominis. Sic igitur tam Domini exemplo, quam etiam Apostolorum frequentiori usu, ejusmodi cogendi conventus, quibus quæ essent agenda tractarentur, mansit stabilita atque firmata consuetudo in Ecclesia, quæ ejusmodi conventus usitatori vocabulo consuevit nominare Concilia, de quibus hæc scilicet Vincentius Lirinensis⁴ : « Ipsa Catholica Christi Ecclesia, sedula et cauta dispositorum dogmatum custos, nihil in his unquam permittat, nihil minuit, nihil addit : non amputat necessaria, non apponit superflua, non omittit sua, non usurpat aliena : sed omni industria hoc unum studet, ut vetera fideli liter sapienterque tractando, si quæ sunt illa antiquitus informata et inchoata, aenaret et poliat : si quæ jam expressa et enucleata, consolidet et firmet : si quæ jam confirmata et definita, custodiat. Denique quid unquam aliud Conciliorum decretis enisa est, nisi ut quod ante simpliciter crederetur, hoc idem postea diligentius crederetur? quod antea lentius prædicabatur, hoc idem postea instantius prædicaretur? quod antea securius credebatur, hoc postea sollicitius excoletur? Hoc, inquam, semper, neque quicquam præterea haereticorum novilatibus exci-

¹ Lev. xxiiij. — ² Chrys. in Act. hom. 45. — ³ Act. xxi.

⁴ Vinc. Lirinen. de heres. lib. ii. c. 32.

tata, Conciliorum suorum decretis Catholica perfectit Ecclesia, nisi ut quod prius a majoribus sola traditione suscepserat, hoc deinde posteris etiam per scripturam chirographum consignaret, magnam rerum summam paucis litteris comprehendendo, et perenique propter intelligentiae lucem, non novum fidei sensum novae appetationis proprietate signando. » Hucusque Vincenius.

120. Sic igitur et in praesenti seniorum convento rata firmaque decernuntur que de Gentilibus credentibus in superiori Synodo statuta fuerant. De Judaeis vero qui Evangelium suscepissent, quorum multa militia essent qui Hierosolymis agerent, omniesque ex aequo legis amulatores existerent: cum eos legalibus interdicere minus opportunum tempus esse consiperetur, in praesentiarum id illis esse cedendum, et sic cum infirmis infirmari, visum est esse consultius. Quamobrem ut Paulus cum Nazareis, hac natus dispensatione, votum exsoluturus in templo, quo se legis Moysi observantis immum probatur erat, sese sisteret, eidem persuaserunt. Admunda plane res est et consideratione dignissima; Paulum, qui non ab homine, sed a Christo acceperebat Evangelium, qui que ea de causa Antiochiae resisterat in faciem Petro, qui insuper sapientis suis antehac scriptis epistolis de legalibus ablegandis aperta suffragia dederat, ac sententiam stabilierat, tantum seniorum modo conventui definitisse, ut ilorum se subjiciens voluntati eorumdem arbitrio per dispensationem in servandis legalibus impenderet officium; ea nimis præstans, quæ non nisi a sanctioribus Iudaicæ legis observatoribus exhiberi munera consueverant.

121. *De ritu Nazariorum, et de tonsura in Ecclesia.* — His igitur Paulus volens hubensque in omnibus obsequiis, «assumptis viris, inquit Lucas¹, postera die purificatus cum illis intravit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio.» Quæ an' em essent ejus officii cærimonie, et sacra a lege ritus præscripti, liber Numeri² satis docet, nimis ut abstinerent a vino, caput raderent, et finito tempore agnum, ovem, et arietem offerrent in templo, capillosque deponerent, qui cremarentur una cum sacrificio pacificorum. Sed quoniam certum tempus, quo abslinerent Nazarei a vino, lege definitum minime reperitur: quid his temporibus ex consuetudine communiter ageretur, Josephus³ docet his verbis: «His autem, qui morbo, vel aliis necessitatibus implicantur, mos est orare per triginta dies, antequam immolarent hostias, abstinere quoque a vino, et capillos radere.» At quomodo tunc cum Nazareis Paulus ea omnia in templo exhibuisse officia potuit, cum inopinato et ante diem tantum, ut id fueret cum alii admotus esset? quoniam vero pacto trinigla diebus perseveravit abstemius? Ex his igitur colligi plane posse videtur, Paulum, qui magna ex necessitate Timo-

theo languenti stomacho prohibuit aquam bibere, et ut modico vino uteretur præcepit, a vino penitus temperasse; siveque hanc impossibile ei fuisse (quod abstemius semper esse soleret) Nazariorum in templo nimis expere: alioquin fuisse et haec potius quedam legis illusio, et simulacrum sanctitatis effigie, et tanquam in scena fabula, ac in re gesta affectatum mendacium: indigna prorsus omnia, quæ non tantum de Apostolo, sed nec de qualibet christiano dicantur. At nec seniores legem remulentes Paulo Nazariorum numeros suassiscent expere, nisi in omnibus compertum habuissent, ea omnia faciendi illi pariter facultatem in promptu fuisse.

122. Haec cum agerentur, una insuper cum Nazareis et Paulum capillis abrasum esse, imo et ut etiam caelerorum capilli raderentur, curam impendisse, satis Acta¹ decl. rant. Unde et Hieronymus² haec cum interpellat apostrophe: «O Paul, et in hoc te rursum interrogo: Cur caput raseris, cur nudipedia exercueris de cærimoniis Iudorum? Cur obtuleris sacrificia, et secundum legem pro te hostie fuerint immolatae? Utique respondebis: Ne scandalizarentur qui ex Judæis crediderunt.» Haec ipse. Ex his etiam, quod Nazarei, qui caeleris sanctiores haberentur, religionis ergo in templo capita radeunda offerrent, apostolica traditione in Ecclesiam derivatum traditur, ut qui a communi hominum vita recedentes, exquisitus vivendi genus assectarentur, ac per omnia sese divino cultui manciparent, deberent eorum capita radi. Id Isidorus his verbis testatur³: «Tonsure ecclesiastice usus a Nazareis, ni fallor, exortus est: qui prius crine servato, denuo post vitæ magnam continentiam, devotione completa, caput radebant, et capillos in ignem sacrificii ponere jubebantur, scilicet ut perfectionem devotionis suæ Domino consecrarent. Hujus ergo exempli usus ab Apostolis introductus est, ut qui divinis cultibus mancipati, Domino consecrantur, quasi Nazarei, id est sancti Dei, crine præciso innoventur. Hoe quoque et Ezechielis⁴ prophæte jobetur, dicente Domino: Tu, fili hominis, sume tibi gladium acutum, et duces super caput tuum et barbam. Videlicet quia ipse saerdotali genere Deo in ministerio sanctificationis serviebat. Hoe et Nazareos Priscillam et Aquilam in Actis Apostolorum primos fecisse legimus, Pau'um queque apostolum, et quosdam discipulorum Christi, qui hujusmodi culto imitandi extiterunt.

123. «Est autem clericis tonsura signum quoddam, quod in corpore figuratur, et in anima agitur: scilicet ut hoc signo et religione vita resecetur, et criminibus carnis nostræ quasi crinibus exanetur; atque inde innovatis sensibus, ut comis rudibus enitescamus; expoliantes nos, juvâ Apostolum, veterem hominem cum actis suis, induentes novum, qui renovatur in agnitione Dñi: quam renovationem in mente eportet fieri, sed in capite demonstrari,

¹ Act. xxi. — ² Hier. ep. LXXXIX. — ³ Isid. de divin. offic. in cone. Aquisgran. c. 4. — ⁴ Ezech. v.

ubi ipsa mens noscitur habitare. Quod vero detonso capite superius, inferius circuli corona relinquitur : sacerdotium, regnunque Ecclesie in eis existimo figurari. Tiara enim apud veteres constituebatur in capite sacerdotum : haec ex byssso confecta, rotunda erat, quasi sphaera media : et hoc significabatur in parte capitum tonsi : corona autem latitudo aurei cireni est, quae regum capita cingit. Utrumque itaque signum exprimitur in capite clericorum, ut impleatur corporis etiam quadam similitudine, quod scriptum est, Petro Apostolo praedocente : *Vos estis genus sanctum, regale sacerdotium. Quæritur autem, cur sicut apud antiquos Nazaræos, non ante coma mitratur, et sic tondelur? Sed qui haec exquirunt, animadvertant quid sit inter illud propheticum velamentum, et hanc Evangelii revelationem, de qua dicit Apostolus : Cum transieris ad Christum, auferetur velamen. Quod autem significabat velamen interpositum inter faciem Moysi, et aspectum filiorum Israel, hoc significabat illis temporibus coma sanctorum. Nam et Apostolus comam pro velamento dicit esse : proinde jam non oportet ut videntur crinibus capita eorum qui Domino consecrantur, sed tantum ut revealentur : quia quod erat occultum in sacramento prophetiae, jam in Evangelio declaratum est.* » Hucusque Isidorus.

124. Quod igitur non integra clericorum vel monachorum capita raderentur : præter haec quæ ab Isidoro sunt dicta, illa etiam causa suppeditari posse videtur; ne scilicet secundum judaicum vel gentilitium ritum nos facere videremur : nimirum judaizare cum Nazaræis, et superstitionem sectari Isidis, Serapidis, et aliorum Gentilium sacerdotum, qui omnes corporis pilos et capillos capitum penitus abradebant¹. Scimus et apud Graecos, Tragenios, et Assyrios, Judæis confines, æmulatos esse ejusmodi ritum tondendi capillos, eodemque in templo offerendi² numini, sicut et abstinentiam ab esu porcinæ carnis, et alia. Sed et apud Romanos, cum primum barbam raderent atque erines, ea numini dedicare, moris fuisse, apud Suetonium³ in Nerone notatum habes. Alia insuper assertur causa, cur capillorum corona, reliquo raso capite, integra consueverit remanere : nimirum ob jugem memoriam spineæ coronæ impositæ capiti Domini nostri Jesu Christi; idque ab Apostolis factitatum, et Ecclesiæ traditum, certa assertione apud Bedam⁴ legitur, ubi post alia : « *Inter omnes, inquit, quas in Ecclesia, vel in universo hominum genere reperimus tonsuras, nullam magis sequendam amplectendamque jure dixerim, ea quam in capite suo gestabat ille, cui se confitenti Dominus ait : Tu es Petrus.* » Et paulo post : « *Nemque ob id tantum in coronam attondemur, quia attensus ita est Petrus : sed quia Petrus in memoriam Dominicæ passionis ita attensus est; idcirco et nos, qui per eundem passionem salvari desideramus, ipsius passionis signum cum illo in vertice,*

summa videlicet corporis nostri parte, gestamus. Sicut enim omnis Ecclesia, quæ per mortem sui vivificatoris Ecclesia facta est, signum sanctæ crucis in fronte gestare consuevit, ut cerebro vexilli hujus munimine a malignorum spirituum defendatur incurribus, et cerebra hujus admonitione doceatur, se quoque carnem cum vitiis et concupiscentiis crucifigere debere : ita etiam oportet eos, qui vel monachi votum, vel gradum clericatus habentes, arctioribus necesse habent pro Domino se continetiae funibus adstringere, formam quoque coronæ, quam ipse in passione sua spineam portavit in capite, ut spinas ac tribulos peccatorum nostrorum portaret, id est exportaret ac auferret a nobis, suo quemque in capite per tonsuram perferre; ut se irrisiones et opprobria pro illo libenter ac prompto animo sufferre, ipso etiam frontispicio doceant : ut coronam vitae, quam repromisit Deus diligentibus se semper expectare, proque hujus perceptione et adversa mundi et prospera contempnere designarent. » Hæc ille ibi; que et alii¹ tradiderunt.

125. Sed et alia ab his diversa de clericorum tonsura adducitur causa a Germano² episcopo Constantinopolitano, his verbis : « *Duplex corona circumposita capiti sacerdotis, capillorum significacione imaginem refert venerandi capitum apostoli Petri : qui cum missus esset ad prædicationem Domini et magistri, ei tonsa est ab his qui ejus sermoni non credebant, ut illuderetur ab ipsis; eique Christus magister benedixit, et infamiam in honorem, illusionem in gloriam convertit, et posuit super caput ejus coronam non ex lapidibus pretiosis, sed lapide et petra fidei ejus fulgecentem super aurum et topazium et lapides pretiosos.* » Haec cum scribat Germanus, quantumlibet unde acceperit auctorem non citet, ex majorum tamen traditione eum mutuatum esse, erendum est : cum enim sciamus consueuisse ejusmodi ludibrio Romæ affici sapientes viros, qui philosophi dicerentur, eamdem in Petrum illatam esse contumeliam, haud vanum erit existinare. Sane de Apollonio Tyanaeo philosopho Pythagoreo, qui ejus sectæ suo tempore erat facile princeps, scribit Philostratus³ a Domitiano esse detrusum in carcere, ab eodemque missum esse tonsorem, qui comam capitum et promissam philosophicam barbam amputaret; cum aliqui criminum rei intonsa barba atque capillo agere solerent. Sed et si qua fides apocrypho est adhibenda, legitur in pseudo Prochoro, Joannem evangelistam jussu ejusdem Domitiani ignominiae causa capite attonsum esse. Testatur et Cyprianus⁴ similia de damnatis ad metalla, cum ait : « *Semitensi capitum horrescit capillus.* » Et in responsione : « *Semitensi capitum capillaturam adæquasti.* » Solebat ejusmodi abrasio capitum signum esse hominis turpissimi et scelestissimi : unde ilbid Ciceronis pro Roscio Coœdo : « *Nonne ipsum caput, et supereilia illa*

¹ Heron in Ezech. c. XL, et Ambros. ad Sidon. epist. xxx. edit. Rom. — ² Lucian. in Dea Syria in the. — ³ Sueton. in Nerone, cap. 12. et Ibi Interpr. — ⁴ Beda de gestis Angl. l. v. c. 22.

¹ Albinus Flac. de divin. offic. Baban. de instit. cleric. et alii. — ² Germanus in theor. rer. Ecclesiast. — ³ Philostr. in Apollon. l. vii. — ⁴ Cypr. epist. LXXXVII.

penitus abrasa oleo malitiam, clamitare calliditatem videntur? » Et iofra: « Qui idecirco capite et superciliis semper est casus, ne unum pilum boni viri habere dicatur. » Haec Cicero de levissimo homine, qui sic se raseral.

126. Verum quod ab aliis ignominiae causa hisce hominibus fieri solebat abrasio, diversi generis erat: nam praeter illas de quibus est dictum, alia erat, quae a Luciano sic describitur, dum agil de morione: « Moxque ingressus deformis quidam, deraso capite, pauculos capillos in vertice gestans, eosque crista in morem erectos. » Haec in Convivio Lucianus. Idem in epistola ad Saturnum: « Verlex illius asperis et pungentibus setis sit hirtus, reliqua capitis parte nuda. » Tertullianus¹ etiam sic attomderi consuevisse Numidas testatur, cum ait: « Apud aliquos Numidas etiam equis caesariatos, juxta cunctem tonsor, et cultri vertex solus immunis? » Haec ille. Addimus illud, quod Caius imp. occipitia adolescentium Indibri causa radere consueverat: de quo Suetonius²: « Pulchros et comatos, quofies sibi occurserent, occipitio raso deturpabat. » Moris fuisse etiam apud Romanos, servorum radi capita, Tacitus et alii plures testantur. Sicque videoas non unius generis fuisse capillorum abrasiones, licet omnes fore ad inurendam ignominiae notam ab aliis pro animi cuiusque sententia excogitarentur. Erat enim et capitis abrasio manumissionis nota, sicut el pileus, ut indicat Plautus³ illis verbis: « Ut ego hic hodie raso capite calvus capiam pileum. » Itemque qui maris tempestatem evasisserent, rasis capitibus vola diis persolvere consuevise, auctor est Lucianus⁴: de quo usu etiam Pomponius Arbiter his verbis: « Notavit sibi ad Lunam tonsorem intempestivo inherentem ministerio, execratusque omen, quod imilaretur naufragorum ultimum votum, in cubile rejecus est. » Et post pauca: « Andio enim non licere cuiquam mortalium in mari neque ungues, neque capillos deponere, nisi cum pelago ventus irascitur. » Agit enim de iis qui novacula caput et supercilia radebant: existimatur⁵ autem ultraque abrasio ab eadem causa profecta, quod scilicet sicut servituti obnoxii ea abrasione libertatem se consecutos esse testabantur, ita tempestatem maris qui evasisserent, se liberalos esse eo signo proliferentur. Caelerum id ex nuncupato voto naufragos facere solilos, idem qui supra Petronius Arbiter tradit; et hac in re Nazareis⁶ consimiles, qui exsolventes votum emissum, caput raderent; ut paulo superius dictum est. Sed jam ad clericorum tonsuram, cuius causa ejusmodi facta est digressio, reverlamur. Ea igitur quae principi Apostolorum derisionis et ignominiae causa illata est infamiae nota, totius Ecclesiae honori cessit. Et quid mirum, cum ipsa quoque prenarum instrumenta pietas Christiana in amplissimam gloriam commutare, et habere consueverit in honore? idque virtute ac merito

Crucis Christi, quae mundi contemptibilia, ignobilia, et infirma ad maximum omnium glorie culmen exxit.

127. Sed antiquum ejus rei usum inspiciamus. Praeter illa que de apostolica institutione atque traditione sunt ex dictis majori auctoribus recensit, non aliunde id certe quam ab apostolico fonte fluxisse, Oriens Occidensque pariter, ac omnes denique regiones, in quibus Christiana fides est aliquando propagata, pari consensione visae sunt non solum hoc esse testate, sed aque omnes id ipsum firmissima ejus rei observatione probasse. Docet quis velim, provinciam orbis aliquam que Christi nomen accepterit, ejusdem fuisse tonsura clericalis expertem. Quoniam alio, queso, quoniam Apostolorum praeconio, rem tam novam, atque adeo inusitatam, ac penitus ab aliis intentatam radendi in modum spherae vel coronae capitis, christiana orbis potuit suscepisse, ac firmiter tenuisse, nullo praecedente majorum exemplo? Nam si Judeos species, unde fluxit Christiana religio: divina lege radere caput sacerdotibus interdictum fuisse reperies, dicente atque¹ monente: « Sacerdotes nec radent caput, nec barbam. » Et communiter omnibus velutum² in rotundum attondere comam, et radere barbam, licet verborum illorum diversa lectio habeatur. De Genitibus diximus, plane diversum a nostro fuisse illorum ritum, quippe qui non tantum capitum capillos omnes usque ad supercilia, sed totius corporis pilos, Isidis praesertim sacerdotes radere consuevissent. Et quis existimet, Christianos voluisse illos imitari, quorum non tantum sacra, sed et sacerdotes eam praesertim ob causam laetopere deriderent? Consulat, qui de his dubitat, antiquorum Patrum adversus Genes scriptas Apologias, in quibus utique haec omnia fuisus inveniet explicata. Nemo igitur sane mentis leviter dixerit esse introductum atque servatum absque exemplo quod Catholica ubique Ecclesia custodivit.

128. Certe adeo pervulgata in orbe res fuit ut nec scriptores ethnici de ea tacuerint. Nam Ammianus Marcellinus³ testatur temporibus Juliani Apostatae, Theodorum quemdam Ecclesie aedificandae praefectum, ab ethnicis supplicio affectum, quod (ut ait) « cirros puerorum licentius detondebat: » nihil aliud significans, nisi quod penas dedit eo praetextu, quod complures pueros in clericos cooptaret: capillorum enim tonsura ejusmodi initiari (ut etiam modo fit) antiquitus consuevisse, satis est exploratum. Sed et exemplum habes in Otreio episcopo Melitensi, sanctitate et doctrina celeberrimo, qui claruit temporibus Theodosii senioris, cuius et sanctionibus⁴ commendatur, cum S. Euthymium ordinavit lectorum. Haec enim de eo Cyrillus⁵ in rebus gestis Euthymii scribit: « Cum cum baptizasset, et pilos, qui ex lege tondentur pueris totondisset, in gradum lectorum eum cooptat. » Sed quod

¹ Tertul. lib. de pallio c. 4. — ² Suet. c. 33. — ³ Plautus in Amph. act. 1. scen. 1. — ⁴ Lucian. in Deorum dial. in fin. — ⁵ Non. de doct. indag. — ⁶ Nam. vi.

¹ Levit. xxi. — ² Levit. xix. — ³ Ammianus Marcel. lib. XII. — ⁴ De fide Cathol. I. iii. Cod. Theod. — ⁵ Cyrril. in Euthy. apud Lip. tom. v.

amplior esset illorum tonsura, qui majoribus initiantur ordinibus; hinc Evagius Scholasticus¹ ait: «Coma abrasa, presbyter designatus est.» Mentio est ejus ritus apud Dionysium², eum agitur de his qui in monachos cooptantur, ejusque rei spiritualis sensus declaratur. Ad hoc pertinet, quod in libro de Romanis pontificibus per vetusto, qui fertur nomine Damasi, de Aniceto habetur; instituisse scilicet secundum praeceptum Apostoli, ne clericis comam nutrissent. Multa enim, quae ab Apostolis sive scripto, sive sine scripto statuta essent, deeretis iterum editis, ea accuratius esse servanda, saepe Romani pontifices praecepere. Sed quod illie breviter notatur, ut secundum Apostoli³ praeceptum clericis comam non nutriant: hand de communi illa viris omnibus a Paulo prescripta lege, ne videlicet illi mulierum exemplo comam nutrissent, significare voluit auctor illis verbis, sed ut qui sanctioris vitae mancipantur ordinoibus, excultioris etiam vitae characterem in capite ferrent. Hocque idem habetur in Concilio Carthaginensi⁴ et Agathensi⁵, ne clericis comam nutriant, sed tondeant. At si non de tonsura in modum sphærae fieri solita Patres intellexerunt: quid tam instanter clericis faciendum esse mandarunt, quod apostolica lege quivis laicus facere tenebatur, nempe comam non nutrire, sed capillos depolare? Quod igitur clericis id faciendum præcipitur, quia alia ratione videretur esse mandatum, alio etiam ritu erat implendum; nimur ut in summo vertice depressius caput tonderent, aut raderent.

129. Cum vero nullæ ejus rei allatae sint causæ, illam adjicimus, nempe, ut mancipatae semel vitæ divino cultui per capillorum oblationem, eo signo saepius iterato, assidue meminisse deberent; et quod solemniter semel præstisset, saepe repeterent, licet de his non fuerit una consuetudo omnium Ecclesiarum. Nam in Hispania postmodum accidit, ut occasione quorundam haereticorum qui eamdem cum Catholicis usurparent capillorum tonsuram, ac proinde eo signo vellent videri Catholicæ: ejus regionis episcopi, conventu habitu, dilatandam ejusmodi capitinis tonsuram statuerint. Est de his canon in haec verba descriptus⁶: «Omnes clericæ, vel lectors, sicut levitæ et sacerdotes, detenso superius capite toto, inferius solam circuli coronam relinquent: non sicut hueusque in Gallicæ partibus facere lectores videntur, qui prolixis, ut laici, comis, in solo capitinis apice modicum circumflexum tondent. Ritus enim iste in Hispaniis hucusque haereticorum fuit. Unde oportet pro amputando ab Ecclesiis scandalo, hoc signum dedecoris auferatur, et sit una tonsura vel habitus, sicut totius Hispaniae est usus. Qui autem hoc non custodierit, fidei Catholicæ reus erit.» Porro eamdem coronæ formam in S. Nicetio episcopo Trevrensi habes divinitus efformatam: sie enim de eo scribit Gregorius Turonensis⁷: «Sanctus

Nicetius episcopus ab ipso ortus sui tempore clericus est designatus; nam cum partu fuisset effusus, omne caput ejus ut est consuetudo nascentium infantium, a capillis nodum quidem cernebatur, in circuitu vero modicorum pilorum ordo apparuit, ut pulares ab eisdem coronam clerici fuisse signalam.»

130. Caeterum et in his, sicut in aliis multis, diversa fuit diversarum Ecclesiarum consuetudo: ubi vero nihil corruptum est ab haereticis, nulla alia mutatio intercessit. Non enim fuit recens æmulatio haereticorum, ut et ipsi incederent tonsura decori. Nam si fidem adhibemus his quæ ab eruditio auctore scripta recitantur, dico a Beda¹: ianuæ Apostolorum temporibus etiam Simon magus tonsuræ genuis quoddam ex cogitavit. Sed hæc a majoribus scripta non produntur: nam et de eadem epistola, quam recitat Beda, locutus esse videtur Amalarius², qui eam haud tantæ fidei fuisse dicit, ut recipetur ab omnibus. Ipse enim dum de tonsuræ origine disputat, hæc scilicet quidem atque prudenter affirmat: «Interrogatur, inquit, ab aliquibus, quis primus tonsus sit nostro more? Legi in epistola cuiusdam viri, Petrus: sed quia non tantæ auctoritatis est, ut ex illa firmare valeamus nostram sententiam; maluimus eam silentio præterire. Non tamen abs re est si dixerimus, illum, aut aliquem successorem ejus, primo fuisse tonsum nostro more; quoniam ab illa Ecclesia sumptus est talis usus, in qua illi se derunt. Sed quid ad nos? cum multa agamus ex consuetudine præsentis Ecclesiæ, quorum auctores non perforuntur specialiter: sicut nec observationes Quadragesimalis temporis ante Pascha; scimus tamen ex demonstratione S. Augustini, consensione Ecclesiæ eam esse roboretur: sie et nos dicimus, tonsuram nostram ex auctoritate et consuetudine Romanæ Ecclesiæ esse roboretur.» Hæc et alia Amalarius. Sed quod ait, etsi non a Petro, saltem ab aliquo Petri successore, tonsuræ usum antiquam sibi originem vindicare: certe de nullo alio quam de Anicelo est testimonium; qui cum tam proximus fuerit Apostolorum temporibus, quod ipse statuit, aequæ ab Apostolis traditum esse potuit. Nam, quod Irenæus³ testatur, ad sua tempora, nempe sub Eleutherio, in Romana Ecclesia traditiones apostolicæ illibatae atque incorruptæ servatae sunt: ut merito eam ob causam idem appellat ipsam Romanam Ecclesiam dives depositorum apostolicarum traditionum.

131. Verum distinctam fuisse tonsuram monachorum ab ea quæ est clericorum, certum est: cum illi non tantum verticem capitinis, sed totum fere caput radere consueverint; ut sic nimur, quod esset ipsorum vita studium, declararent. Abrasionem quippe capitinis, symbolum ac hieroglyphicum fuisse lugentis atque inerentis hominis, non solum proditur testimoniis divinæ Scripturæ, sed assertoribus etiam exterritorum. Quod ad illam spectat; de

¹ Evag. hist. lib. II. c. 26, in fin. — ² Dionys. de Eccles. hier. par. II. c. 3. — ³ I. Cor. XI. — ⁴ Conc. Carth. IV. c. 44. — ⁵ Conc. Agath. c. 20. — ⁶ Concil. Tolet. IV. c. 40. — ⁷ Greg. Turon. in vita Sanct. Patr. c. 17.

¹ Beda hist. Anglie. lib. V. cap. 82. — ² Amal. de Eccles. offic. c. 5. — ³ Iren. lib. III. c. 3. et 4.

Job¹ habet testatum, cum suarum cladi num-
tios accepisset, tonsa capite adorasse. Et Isaias²:
« Vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum et ad planetum, ad calvitudinem et ad cingulum; » et illud Michaeæ³: « Decalvare et tondere super-
ficios deliciarum: dilata calvitudinem tuum. » Quod vero ad Gentiles pertinet barbaros, haec Suetonius⁴:
« Regulos quosdam barbam posuisse, et uxorum
capita rasisse in indicium maximii luctus. » Facere
id consuevit Argivos morroris causa, testatur Herodotus⁵: affirmat id ipsum Lucianus⁶ de Syris,
qui funera raso capite celebrarent. Solum apud Romanos, quod tonsa barba ac capite solerent incedere,
in maximo luctu capillum et barbam promittente-
mos fuit, ut Suetonius⁷ de Julio Cesare sic tradit:
« Diligebat usque adeo, ut auditæ clade Tituriæ,
barbam capillumque submiscerit, nec ante ademerit,
quam vindicasset; » et de Augusto, cum audis-
set cladem Varianam in Germania acceptam: « Adeo,
inquit, conternatum ferunt, ut per continuos menses
barba capilloque submissa, caput interdom foribus illideret. » Ostendit eadem in Caio⁸. Reos
quoque apud Romanos morroris causa capillos de-
mittere solere, testatur Plinius⁹. At non reos tan-
tum, sed et reorum amicos et affines id facere soli-
tos, colligitur ex Ulpiano J. C.¹⁰ et Seneca¹¹ atque
aliis.

132. Ut igitur, quod monachorum erat officii,
solitariam vitam agere ac lugere peccata, hoc etiam
corporis cultu protulerentur; optime jureque consul-
tum est, ut ipsa initiatione monastice conversionis,
capita raderent. Haec etiam Basilius in Regula mon-
achorum suorum, quam seripsit, super Romæ
excusa, demonstrat. De eadem monachorum tonsura
Paulinus¹² ad Severum scribens, agit his verbis:
« Nos adeant et revisant conservuli et compallidi
nostræ, non vestibus pictis superbi, sed horrentibus
ciliois humiles: nec chlamyde curta lini, sed sagu-
lis palliati: nec balteo, sed veste succineti: nec
improba attensi capitis fronte criniti, sed casta infor-
mitate capillum ad cutem caesi, et inequaliter semi-
tonsi, et destituta fronte præraso, et ornatu pudicitia
inornati. » Itemque de monachis ente tenus attensis
loquitur Salvianus Massiliensis¹³, dum deplorans
Africanae Ecclesiæ acerbissimum statum, haec ait:
« Non sine causa itaque istud fuit, quod intra Africæ
civitates, et maxime intra Carthaginis muros, palliatum
et pallidum et recisis comarum fluentium jubis
ad cutem tonsum videre, tam infelix ille populus,
quam infidelis, sine convicio atque execratione vix
poterat. Et si quando aliquis Dei servus, aut de Ægyptiorum
cenobiis, aut de sacris Hierosolymorum
locis, aut de sanctis eremi venerandisque secretis ad
urbem illam officio divini operis accessit; simul ut

in populo apparuit, contumelias, sacrilegia, et male-
ditiones exceptit. Nec solum hoc, sed improbissimis
flagitosorum hominum cachinnis, et detestantibus
ridentium sibilis, quasi taureis cædebatur: vere ut
si quis ea inscius rerum fieri videret, non atque
hominem iudicari, sed novum inauditumque mon-
strum abigi atque exterminari arbitraretur; » et post
multa, exaggerando contra monachos gesti, denun-
tia ait: « Et miramur si nunc barbaros illi per-
ferrint, cum videamus quod sancti viri in illis bar-
baros pertulerunt? Justus ergo est Dominus, et
justum judicium sumus, etc. » Itaque ex his videas
in derisores tonsure monastice severissime Deum
ultum esse, qui Vandalis eam provinciam per cen-
tum annorum spalium dederit devastandam.

133. Quod vero (ut vidimus ex Salviano) mona-
chii tonsurati deriderentur ab Afris, inde fortasse
accidit, ut quidam in eadem provincia pseudo mo-
nachi, abjecla tonsura, comam remitterent: adver-
sus quos Augustinus¹ haec ait: « Sed alii sunt quos
isto sermone corripimus, illos autem qui hoc uno
vitio capillorum contra præceptum apostolicum de-
missorum offendunt et perturbant Ecclesiam. » Re-
darguit et Epiphanius² illos, qui in Mesopotamia
agerent, monachos, quod comam prolixam gere-
rent: « Nam alienum est, inquit, a Catholica Eccle-
sia saccus conspiens, et coma extensa. » Fertur, sed
extra numerum aliorum, canon Nicenus de tonsura
monachorum in haec verba: « Monachi alia habeant
indumenta et mores, quam habent hæci, ac caput
tondeant in modum coronæ. » Protulit haec et alia
(utrumque sint) ex Arabicis exemplaribus Turrianus,
et edidit a se latitate donata: quæ tamen cum ful-
ciantur innumeris fere aliorum testimoniis, prorsus
contennenda non sunt. Nam ad hoc respicit, quod
Socrates³ de Juliano Apostata scribit, « ipsum
abrasa cute, vitam monastice simulasse. » Sic igitur,
quod caput radere, esset velut hieroglyphicum
Iugentis hominis; ea de causa statuit tertia Synodus
Toletana⁴, ut publice penitentibus in primis epi-
scopos vel presbyter caput tonderent, ut sic in cinere
et cilio pœnitentiam agerent.

134. Episcopos etiam magna saltem ex parte ca-
pitis abrasos fuisse, salis expressisse visus est Grego-
rius Nazianzenus⁵, qui agens adversus Maximum ex
cynico philosopho mox factum episcopum, haec ait:
« Cum ad pastoralis munieris administrationem nihil
alius omnino contulerint, quam quod comam, cui
alendæ et ornandæ turpiter studuerant, raserint. » Porro quoniam ejusmodi capitis rationem consue-
visse a majoribus dici corenam, ea quæ diela sunt
superius, satis aperte significant: ad hujusmodi
coronam vel aliud ornamentum capitum (de quo
dictum est superius) allusisse videtur Eusebius Pam-
phili⁶ in ea oratione panegyrica quam habuit in
dedicatione ecclesiae a Paulino Tyri episcopo ædifi-
cate, cum sic exorditur: « Amici Dei, et sacerdotes,

¹ Job. II. — ² Isai. XXII. — ³ Mich. I. — ⁴ Suet. in Caio Caligula
c. 5. — ⁵ Herod. lib. I. hist. — ⁶ Lucian. de Dea Syria. — ⁷ Suet. in
C. Julio c. 67. — ⁸ Idem in Caio c. 24. — ⁹ Plinius lib. VII. epist. XXVII.
— ¹⁰ L. vestem fl. de injuriis. — ¹¹ Seneca lib. IX. declamat. IV.
resp. 27. — ¹² Paulin. epist. VII. — ¹³ Salvian. lib. VIII. de vero
jude. et provid. Dei in fin.

¹ Aug. de oper. monach. c. 33. — ² Epiph. haeres. LXXX. — ³ Soer.
hist. lib. III. c. 1. — ⁴ Tolet. Synod. cap. 12. — ⁵ Greg. Naz. orat.
in Max. — ⁶ Euseb. hist. lib. X. c. 1.

qui sacrosancto poderis indumento, caelesti gloriae corona, divina unctione, et sacra Spiritus sancti stola circumvestiti, etc. » Inde etiam provenit, ut consueto more loquendi soleret populus, cum episcopum interpellaret, et ab eo aliquid enixius peteret, per coronam ipsius obtestari: quod Augustinus¹ scribens ad Proculianum episcopum docet his verbis: « Honorant nos vestri, honorant vos nostri. Per coronam nostram nos adjurant vestri, per coronam vestram vos adjurant nostri. »

135. His agitur adeo manifeste certoque probatis, non tantum sanctorum Patrum, sed ethnicorum, imo omnium hominum, etiam haereticorum, per coronas sacerdotum tanquam quid saeculum obtestantur, testimonis; quid est quod objici possit ex sancto Hieronymo, quasi ipse nimis probarit capitum ac barbae rasuram; cum citati nuper auctores ultraque re aperte testantes, ipsius Hieronymi viverrint temporibus, vel haud multo post: qui quidem eam quae esset ejus temporis Ecclesie consuetudo, plane declarant? Sed ex his omnibus quae idem Hieronymus² scribit in Ezechielem, vel in Isaiam, tres elicuntur positiones, ac ea in primis: ipsum non probare capillorum sive barbae tonsuram solitam fieri more Gentilium. Sed in hoc nulla est discep-tantia cum his quae superius dicta sunt, cum idem ipse Gentium ritus ab omnibus aequa damnetur. Secunda positio ea est; quod et ipse pariter cum ceteris consentit, capillos esse fondendos, sed sic tamen, ut operis, quod ait, sit cutis. Sieque videoas nec in his ipsum a dictis auctoribus differre; nisi quod non novaent ad eatem usque radi velit capillos, sed forficibus, atque depresso, dummodo tamen non appareat nuda cutis. Sed quam levis haec sit differentia, nemo non videt. Tertia demum ejus conclusio est, qua barbae non probat tonsuram. At ipse in Oriente agens, quid mirum si Orientalium clericorum et monachorum consuetudinem comprobavit?

136. His dictis atque evidenter elucidatis, jam ad rerum gestarum narrationem revocandi esset oratio, nisi suscepti semel argumenti ratio admoneret, ac pene cogeret, ut etiam de barbarum tonsura aliqua saltem leviter attingamus. Et in primis quod ad eos qui foris sunt pertinet: sicut capita, ita et barbam radere, communem fuisse quibusdam sacerdotibus idolorum, preter illa que dicta sunt Baruch³ de Babylonis sacerdotibus testatur, cum ait: « In dominibus eorum sacerdotes sedent, habentes tunicas scissas, et capila, et barbam rasam: quorum capita nuda sunt. » Quoniam in divina Scriptura haec eadem prohibentur. In Levitico⁴ enim secundum Vulgatam haec leguntur: « Non radent caput, nec barbam, nec in carne sua facient incisuras. » Eadem quoque apud Ezechielem leguntur⁵. Apud Syros eamdem consuetudinem viginesse apud sacerdotes Deae Syriae, Lucianus⁶ eorum gentilis, qui

ejus argumenti libellum scripsit, testatur. Quapropter tota vis legis in eo versatur, ut Iudeos prohiberet ea facere, quae proxime provinciae facerent idolorum sacrifici, qui eo modo caput ac barbam tonderent, ac cultris suas sibi carnes incidenter: sicut ea quae illi faciebant, lex Iudeis vetuit sacerdotibus. Haec ut clariora fiant, reddamus hic verba, quae ex eodem Levitico libro¹ superius citata sunt: « Neque in rotundum attondebitis comam, nec radetis barbam, et super mortuo non incidentis carnes vestras, neque figuras aliquas aut stigmata facietis vobis. »

137. At videamus, quam vere haec eadem a sacerdotibus Deae Syriae, Iudeis proximis, factitari solita esse, idem Syrus auctor, ibique versatus, egregie memoriae tradat. Nam in primis agens de antiquitate templi ejus atque cultu, multorum refert fuisse sententiam, ut a Denicalione fuerit excitatum: et licet alias referat de ea re opiniones, antiquissimum lamen plane illud fuisse, una omnium erat assertio. In eo execitos viros glabros sacrificare consuevisse, eosdemque se cultris incidere inter immolandum, testatur; quod et Apuleius² dum de eadem Dea Syria agit, affirmat. Rursum illuc accedentes, capita radere et supercilia, necon et barbas deponere solitos, ibidem Lucianus enarrat. Insuper quod item in Levitico est praeceptum, ne barbas radant, neque incident carnes; atque quod mox additur: « Neque figuras aliquas aut stigmata facietis vobis. » Haec eadem ab illis factitari solita, idem Lucianus codem in loco tradit his verbis: « Certis autem notis compunguntur omnes, alii quidem in vola manus, alii antem in cervice: inde est, quod cuncti Assyrii notas iniustas habent. » Itaec Lucianus, qui et multa ibi recenset de illorum ritibus cum Hebreis communibus. Quam igitur, qualemque capillorum et barbae tonsuram prohibuerit lex divina, ex dictis nulla remanet penitus dubitatio: ut ex his plane videoas, quam invitoce atque injuste pariter calumniantur, qui legis divinae praetextu in clericos ac monachos Catholicæ Ecclesie inveluntur.

138. Quod vero deducunt novantes ex Epiphanius³, quasi ex Apostolorum institutione, non licere nec caput nec barbam radere, ipso affirmante, ac sic dicente: « De barba quidem in Constitutionibus Apostolorum dicit divina Scriptura ac doctrina: Non corrumpas, hoc est, non seces pilos barbae, neque meretricio more ob comam efforaris. » Unde accepta haec sint, exacte perquirendum est. Nullus certe de his canon est apostolicus, sed tantum quae in Constitutionibus Clementis⁴ nomine sic scripta leguntur: « Fidelis eum sis et homo, non licet tibi nutrire capillum, et in unum complicare, quod est delicatum et molle; vel discerniculo discriminare, vel flavum facere: quoniam quidem lex vetat, inquietus: Non faciatis vobis rotunditatem ex coma capitis vestri, neque incisiones. Neque vero licet barbae pilos corrumpere, neque hominis figuram

¹ Aug. ep. CXLVII. — ² Hier. in Ezech. c. 44, et in Isa. c. 3, et 6.
— ³ Baruch. VI. — ⁴ Levit. XXIX. — ⁵ Ezech. IV. — ⁶ Lucian. de Dea Syria.

¹ Levit. XXIX. — ² Apol. de Asino aureo. — ³ Epiph. haeresi LXXX.

— ⁴ Const. Apost. I. 1. c. 4. in fin.

praeter naturam infare. Non scindetis, inquit lex, superficiem barbae vestrae. Hoc enim mulieribus decens, creator Deus statuit, viris indecorum esse judicavit. » Hucusque Clemens. Ex his vero satis perspicuum redditur, tum ex his quae Clementis nomine habentur Constitutionibus, tum etiam ex Epiphanius sententia, qui eas citat: sicut divinam legem (si modo eam sequendam dixerimus lectionem) ita et Apostolos (ut demus authenticum esse librum) vetusse time barbae pilorum incisionem, cum coma capitis non tantum promittantur, sed et feminarum more crispentur, vel aliter in rotundum artificio compouantur; adeo ut sic culti, feminæ repreäsentarent effigiem potius quam viri. Hinc et illa justa ejusdem Epiphanius querela de monachis, quos diximus, Mesopotamiae, qui mulieres (ut ait) producerent comas, cum e contra laudet Ecclesie filios in tonsura reverendos: reprehensibilis enim habebatur illa barbae rasio, cum capilli more mulierum promitterentur.

139. Cæterum sicut nec viri capitis comam radi, ita nec etiam barbam, non tantum divinam Scripturam non prohibere, sed etiam prædicare, atque aliquando præcipere, complura Prophetarum loca¹ demonstrant: barbam enim una cum capite radere, erat maximi omnium mœroris ac luctus hieroglyphicum: adeo ut hæc recte monachis convenire, nullus jure negare possit. Si autem ex capillorum promissione vel tonsione Paulus Apostolus item hieroglyphicum signavil, cum² ait: « Vir si comam nutriat, ignominia est illi: mulier si comam nutriat, gloria est illi: quoniam capilli pro velamine ei dati sunt. » Quis prohibet ex barbae tonsura mysterium itidem consignare? nimis si cum a natura barba data sit homini ob decorem et gloriam, lugens ac mœrens, ac proinde monachus, qui se perpetuae pœnitentiae mancipavit ergastulo, ea etiam a natura sibi data velit carere gloria? cum præsertim ejusdem rei alia atque alia mysteria esse possint, quæ inter alios Beda³ pluribus declaravit. Quod vero his adversantes non admittant hæc, esse turpe existimantes amputare barbam, nimis quod barbae hieroglyphicum, ex auctoritate scriptorum Gentilium, dicent esse virtutem: cur apud eosdem Apollo, Saturninus (quod ait Tertullianus⁴) et Bacchus imberbes esse finguntur? Adeo ut fateantur necesse sit, unius ejusdemque rei plures esse posse significaciones atque mysteria: nimis, qui pilos consideret esse excrements naturæ, eos qui resecet atque radat, abjicere se superflua, necessariisque contentum esse, profiteri.

140. At quoniam non æque monachi omnes, nedum clerici, abrasis barbis incedere consueverunt; nee Pædagogus christianus⁵ barbam novaculae subjecit, sed tantum forcibus: aliam prorsus diversamque Orientalium ab Occidentalibus consuetudinem moremque fuisse, certum est. Nam in Ecclesia

Orientali minquam barba rasos invenimus monachos, vel clericos; secus autem in Ecclesia Occidentali: cuius rei diversitatis origo est accuratius pervestiganda. Et ut primum dicamus de clericis, qui in Ecclesia præsertim Occidentali longe antiquiores sunt monachis, invenimus haec ex parte, secundum morem diversarum provinciarum, tam laicos quam clericos inter Gentiles viventes agere consuevisse: et in primis, quia in Oriente tam Judæi quam Graeci, barbati incederent, Christianos inter ipsos positos idem factitasse. In Occidente vero, atque polissimum Romæ, quoniam qui præsertim maturioris aetatis (ut auctor est Gellius¹) essent, tanquam quoddam nobilitatis insigne, radere barbam consueverant² notatus est enim a Dione et aliis Hadrianus, qui primus omnium barbatus incessit, vel alii pauci post eum, sed non sic tamen, ut cæteri Romanorum ipsos imitarentur Christiani Romæ agentes, cur non sicut cæteri, abrasi incederent barba, cum honestus spectatusque haberetur ejusmodi communis omnium cultus, nec aliqua vel levis saltem esset ejus observationis superstilio? nam alia ratio erat tsidis sacerdotum radenium etiam supercilium. Sic igitur Clementem, sic Pudentem senatorii ordinis homines, sic denique sive Romanos, sive cæteros Romæ agentes exceptis Orientalibus, attos barba fuisse, nulla dubitatio esse debet. Certe vestitu tantum, non barba, ab Ethniciis fuisse Christianos distinctos, ut qui pallio amicti solerent incedere, Tertullianus saepe testatur. Cumque non sicut pallium Christianorum, illi sugillarent, et barbam, eos constat more cæterorum barbis attos incedere consuevisse. Verum affectata illa nimis barbae non attosio, vel abrasio, sed avulsio potius dicenda, ab ipsis Gentilibus etiam condemnatur, ut de Julio Cesare et Othoni Suetonius memorie prodidit. Tertullianus³ etiam hujuscemodi notat, cum ait: « Barbam aerius cedere, interveffere, circumdare capillum et compondere, » etc. Chirurgi enim instrumento, quod dicebatur volsella, et aliis medicamentis (ut idem auctor⁴ testatur) feminine vultum penitus affectabant. Cæterum barbe illa abrasio, que more majorum absque fuco arteve simpliciter facta esset, æque communis Romanis omnibus era. Quin etiam inter Graecos nonnullos in suis ipsorum regionibus, quo se Romanorum studiosos esse signo aliquo præ se ferrent, testatur Dio⁵, consueuisse contra Graecorum omnium suorumque gentilium consuetudinem, barba rasos incedere more Romano: quod plus cæteris, qui Romæ agerent, præstilisse nullus jure poterit dubitare.

141. Verum istud ipsum quod agerent Romanæ Ecclesia Christiani, præstilisse etiam cæteros orbis Occidentalis fideles, eosdemque libenter esse imitatos unde descenderent, facile existimare quis poterit. Nam de sacerdotibus Galliarum perspicuum est, barba rasos fuisse. Est de ea re manifestum exem-

¹ Ios. vii. xv. Iherem. xli. et XLVIII. Ezech. v. — ² 1. Cor. 1. — ³ Beda in t. Esdr. ix. — ⁴ Tertul. lib. de spectac. c. 23. — ⁵ Clem. Alex. in Pædag. lib. III.

¹ Gell. lib. III. cap. 4. — ² Dio in Hadr. — ³ Tertul. lib. de cultu fem. 8. — ⁴ c. Idem lib. de pallio c. 4. — ⁵ Dio Chrys. orat. XXVI.

plum in Sidonio Apollinari¹, qui de Germanici episcopi Cantillanensis corporis cultu sic scribit: «Vestis adstricta, tonsus cothurnus, crinis in rotas speciem accisus, barba intra rugarum latebras mersis ad cunctum secta forcibus.» Servare igitur in his locorum consuetudinem, ut secundum eijusque provinciae mores vel barbati, vel attonsi barbis incederent sacerdotes, velut lege quadam fuisse prescriptum, ex eo saltem potest facile perspici, quod cum sepiissime Occidentales una cum Orientalibus sacerdotibus ad publicos conventus episcopi convenissent, nullum unquam de his adversus se invicem negotium factum, neque illa prorsus exorta ejus rei gratia controversia reperitur: ratis nimis omnibus id esse legitimum, quod quisque pro more suorum gentium facere videretur. Qui primus omnium haec de barba exprobare Latinis sacerdotibus ausus est, Photius schismaticus episcopus Constantinopolitanus fuit, de his scribens ad Nicolaum Romanum pontificem: haec, inquam, praesumpsit homo schismaticus, cum alioqui ipse esset eunuchus glaber.

142. Ad quodnam vero tempus apud Romanos ejusmodi usus radendi barbas perseverarit, haud est facile definire. Constat tamen, regnantibus etiam Gothis in Italia, eundem morem esse servatum: quonobrem Ennodius Tieineensis suis versibus vehementer evagitavit hominem, qui more Gothorum prolixam gestaret barbam, et secundum Romanorum consuetudinem lacernam indueret: haec enim habet in Jovianum his versibus:

Barbaricum faciem Romanos sumere cultus
Miro, et in modico distinctas corpore gentes :

ac iterum:

Romam tegetem vox oris nubila fuscat :
Oppressit vestes tenebroso tegmine vultus :

idemque rursus:

Nobilibus collis genium male compta lacernis,
Discordes miscens inimico fodere protes.

Haec Ennodius in Joviranum, quod haberetur loco proligii lacernatum hominem gestare barbam. Porro etsi sensim pristinus ille immutatus est usus, cum barbari Romae atque in Italia diutius morarentur: tamen quod ad clericos spectat, sic vigil ejus rei observantia, ut non vivere more majorum, fere religio haberetur; sieque factum est, ut penes eos ejusdem rei usus inviolatus et constans plurimis saeculis perduraret, monentibus id presertim Romanis pontificibus. Extant enim eo argumento scriptae littera Gregorii papae VII ad Jacobum episcopum Calaritanum, jubentis ut clericos suos omnes barbam radere cogeret, idque ex majorum consuetudine vindicantis, affirmantis nimis ab ipso exordio nascentis Ecclesiae id illibate esse servatum: idemque de isdem etiam ad ducem Sardiniae dedit

epistolam: haecque omnia anno Domini millesimo octuagesimo tercio, non. Novembr., indictionis quartae. Sed his iam pene contrarius irrepsit usus, nec constans habetur ubique ritus; cum alii tondeant, radant alii, alii rursus barbam promittant, absque jactura fidei unusquisque abundans in sensu suo. Sed jam ad Paulum, cuius tonsuræ occasione ad haec elcidanda digressi sumus, agentem Hierosolymis reverfamur.

143. *Acta a Judæis contra Paulum Hierosolymis.* — Post oblatum sacrificium Nazaraeorum, septem intercessisse dies usque ad Pauli vineula, Lucas² testatur: qua in re illud necessario admonendum pulamus, complures errore lapsos existimasse, sicut in Paschali festo atque solemnitate Tabernaculorum, ita et in Pentecostes celebritate septem dies sequentes feriari solitos esse: quod quidem in Paschate et Scenophégia esse verum, divina Scriptura testatur³; de Pentecoste autem nulla usquam habetur mentio. Nec est quod dici possil, id bis Apostolorum temporibus ex consuetudine sevari solium: quandoquidem Philo⁴ horum æqualis plane testatur, duabus illis solemnitatibus tantummodo et non in aliis festis addi septimanam dierum; rationemque mysterii reddit his verbis, postquam locutus est de festo Pentecostes, non nisi dicim unum habente: « Septenario vero, inquit, attributa sunt festa majora, quæ plures dies postulant: tunc cum annus distinguitur duabus æquinoctiis, verno, autumnalique, et septeni dies festi aguntur: verno tempore, ut segetes ad maturam frumentum perveniant: autumnali, ut omnes arborei fructus colligantur, convehanturque feliciter. Septeni autem dies dantur his festivitatibus properiter menses septenos utriusque æquinoctii; ut enique mensis honor suus contingat otio hilaritateque unius diei. » Haec Philo: ex quibus magis ac magis Actorum locum illum habet elucidatum, quo dicitur: « Dum completerentur dies Pentecostes. » Quæ verba perperam aliqui interpretati, intellexerunt de septem diebus Pentecosten sequentibus. Sed de his superius satis.

144. « Cum igitur, inquit Lucas⁵, septem dies consummarenlur, hi qui de Asia erant Judæi, cum vidissent Paulum in templo, concitaverunt omnem populum, et injecerunt ei manus, clamantes: Viri Israelitæ, adjuvate; hic est homo, qui adversus populum, et legem, et locum hunc, et omnes ubique docens, insuper et Gentiles induxit in templum, et violavit sanctum locum istum. Viderant enim Trophimum Ephesium in civitate cum ipso quem aestimaverunt, quoniam in templum introduxisset Paulus. » Sed quod ad Trophimum pertinet, magna suboritur dubitatio, quomodo Trophimus Hierosolymis erat cum Paulo, quem ipsius Pauli testimonia⁶ constat relictum fuisse infirmum Miletii. Sequenti enim anno, cum ipse Paulus Romanum venisset, secundam ad Timotheum scribens epistolam,

¹ Sidon. lib. IV. epist. XIII.

² Act. xxi. — ³ Exod. xii. Levit. xxiii. Deut. xvi. — ⁴ Philo in Decalog. — ⁵ Act. xxi. — ⁶ 2. Tim. ult.

testator se reliquisse Mileti Trophimum agrotantem: nec dubium quin in hac navigatione, qua hoc anno ex Macedonia Troadem, et inde in Syriam navigavit, quando et cum ceteris adfuisse Paulo Trophimum Lucas¹ affirmat. Nam in navigatione posteriori, qua Paulus Hierosolymis vincitus ductus est Romanum, quam exacte per eumetas stationes Lucas² recenset, Milem nullo modo appulisse ponit, nec potuit. Unde in eam sententiam ire cogimur ut dicamus, vel hunc Trophimum esse diversum ab illo (quod non credimus: non enim nisi unus Trophimus ab omnibus Pauli discipulis ponitur, idemque qui Ephesius et Asiam ab eodem Luca³ nominatur) vel in epistola locum illum irrepisse mendum: ut quod dicit, «Trophimum reliqui intimum Mileti,» dicere velit, Melite: sicut et restituendus videtur locus ille Actorum⁴, ubi quod in aliquibus codicibus legitur: «Cognovimus quia Mytilene insula vocaretur,» sit legendum, Melita. Sed jam cetera contra Paulum a Judeis Hierosolymis acta persequamur.

445. «Commoda post haec, ait Lucas⁵, civitas tota, et facta est concursio populi. Et apprehendentes Paulum, trahebant eum extra templum, et statim clausae sunt januae. Querentibus autem eum occidere, nuntiatum est tribuno cohortis, quia tota confunditur Hierusalem. Qui statim assumptis militibus et centurionibus, decurrunt ad illos. Qui cum vidissent tribunum et milites, cessaverunt percutere Paulum. Tunc aeedens tribunus, apprehendit eum, et jussil eum alligari catenis duabus: et interrogabat quis esset, et quid fecisset. Alii autem aliud clamabant in turba. Et cum non posset certum cognoscere pre tumultu, jussit duci eum in castra. Et cum venisset ad gradus, contigil ut portaretur a militibus propter vim populi. Sequebatur enim multitudine populi, clamans: Tolle eum. Et cum corporisset induci in castra Paulus, dicit tribuno: Si licet mihi loqui aliquid ad te? Qui dixit: Graece nosti?» Graece enim Paulum esse allocutum tribunum apparet. Quamobrem admiratus ille, haec subdit: «Nonne tu es Aegyptius, qui ante hos dies tumulum conciliasti, et eduxisti in desertum quatuor millia virorum sicariorum?» Itaec Lucas. At nemo miratur si intra templum Paulus esse comprehensus dicatur: nam adeo infelicia erant illa tempora, ut aucta in immensum sicariorum multitudine, non vererentur in ipso templo cedes patrare, prout superius, cum aetum est de Aegyptio mago, cuius nomine tribuno Paulus in suspicionem adducitur, ex Josepho⁶ est historia recitata. Ut igitur ea calumnia de mago Aegyptio Paulus se ipsum purgaret, mox defensionem insiliens, se non Aegyptium, sed Ciliciem, Tarso oriundum esse aperuit, dicens⁷: «Ego homo sum quidem Iudeus a Tarso Cilicia non ignobilis civitatis municeps.» Mira quidem Apostoli modestia, dum sic se illata calumnia liberat, ut nihil ta-

men se effera: nam cum se esse civem Romanum, et in Judeos, qui eum verbetassent, crimen relinqueret potuisse, haec tacuit, et nonnisi extrema cogente necessitate aperuit.

446. Rogata interim a tribuno loquendi ad populum facultate, sic hebraica Paulus orsus est lingua¹: «Viri fratres et patres, audite, etc.» Describit eam orationem integre Lucas: qua in primis Paulus cum de suis natalibus populum admonuisset, suamque educationem sub Gamalièle eos pariter docuisset, ac simul declarasset studium et officium suum erga Moysis legem et paternas traditiones: quomodo tandem ad Christum conversus sit admirando ac manifesto Dei consilio, eosdem qui aderant reddidit certiores. Cumque dicere copisset, quomodo et a Domino Iesus esset praedicare Evangelium Gentibus, statim ad haec verba excitatus est furor et impetus Judeorum: «Et levaverunt, inquit Lucas, vocem suam, dicentes: Tolle de terra hujusmodi: non enim fas est eum vivere. Vociferantibus autem eis, et projiciebantibus vestimenta sua, et pulverem jaclantibus in aercem ferant haec enim signa furentium et implacabilium penitus animorum, vindictam verbis factisque poscentium) tribunus jussit adduci eum in castra, et flagellis caedi, atque torqueri eum, ut sciret propter quam causam sic acclamarent ei.» Haec Lucas.

447. Cum igitur Paulus implacabiles Judeorum animos, alque adeo obduratos, ut nulla possent ratione permoveri, consiperet; tribunumque erga eos propensiorem videret, atque paratum ex illorum sententia experiri: jam flagellis caedendus atque ejus jussu torquendus, opportune se civem esse Romanum aperuit. Rem gestam his paucis Lucas describit: «Cum adstrinxisset cum loris, dicit adstanti sibi centurioni Paulus: Si hominem Romanum et indemnatum licet vobis flagellare? Quo auditu, centurio accessit ad tribunum, et nuntiavit, dicens: Quid acturus es? hic enim homo civis Romanus est. Accedens autem tribunus, dixit illi: Die mihi, si tu Romanus es? At ille dixit: Eliam. Et respondit tribunus: Ego multa summa civitatem hanc consecutus sum. Et Paulus ait: Ego autem et natu sum.» Sed quanam ratione Paulus se natum dicit civem Romanum? Non atia quidem, nisi quod nuper ad Judeos pro concione dixerat, se Tarsi Cilicie orum esse: «Ego, inquiens, sum vir Iudeus, natus Tarso Ciliciae:» et paulo ante eorum tribuno, se municipem Tarsensem esse professus erat. Porro ille dicebatur municeps, qui in eodem municipio (ut Ulpianus docet²) natus esset. Tarsus enim Cilicie metropolis jus municipale a Romanis foerat consequuta, ac ea de causa coloniis quoque praestabat (erant in Cilicia duas tantum colonie, Selinus, et quae po tea accessit, Trajanopolis, ut idem auctor affirmat³). Municipes enim non tantum ut coloni dicebantur cives Romani, sed etiam (ut idem Ulpianus

¹ Act. xx. — ² Act. xxvi. — ³ Act. xx, et xxx. — ⁴ Act. xxviii.

— ⁵ Act. xxI. — ⁶ Joseph., antiq. lib. xx. c. vi. — ⁷ Act. xxI.

¹ Act. xxii. — ² L. Munie, ff. de verb. sig. — ³ L. 1. in fin. ff. de Ges.

tradit¹) munerum honoriorum participes esse poterant. Præstabant insuper (ut auctor est Gellius²) coloniis municipia, quod ille legibus Romanorum cogerentur vivere, municipia vero suis legibus antiquis patriisque moribus agere sinerentur.

148. Ut autem Tarsus municipium diceretur Romanorum; eam cives promovererunt dignitatem, quod in bello civili Cæsari primum ac deinde Octavio studuisserunt, multaque ea de causa passi essent: adeo enim Cæsarianis partibus civitas favit, ut pro Tarso, mutato nomine, tunc dicta fuerit (quod testatur Dio Cassius³) Juliopolis. Ad haec plane alludit alius Dio cognomento Chrysostomus, dum in sua Tarsica posteriore haec ait: « Vobis, viri Tarsenses, obtigit, ut primi sifis in hac gente: non solum quod maximam omnium in Cilicia inhabitetis civitatem, et metropolim ab initio; verum etiam quod Cæsarem secundum super omnes habuistis, optimè vobis volentem et familiarem. Infortunium enim, quod civitati illius causa acciderat, merito eum vobis benevolum fecerat, utque daret operam, quo majora in vos sua apparerent beneficia, quam calamitates propter eum acceptæ. Quapropter ea omnia quæ quis amicis vere, et sociis, et tantam ostendentibus alacritatem præstare, ea et ille vobis præstitit, terras, leges, honorem, potestatem, etc. » Haec Dio: ex quibus apparet Tarsenses amplissimis juribus cum civitate Romana fuisse donatos. Sed nec de Tarsensibus dicere prætermittimus, quæ tradit Strabo⁴ de eorum ardenti studio erga liberales disciplinas, quas præ cœteris excolere viderentur; ut non mireris, si Paulus Tarsensis civis adeo insigniter exultus fuerit Graecorum litteris: quo enim haec planius accipiuntur, addeamus verba Strabonis sic dicentis: « Tantum autem Tarsensibus studium rerum philosophicarum et disciplinarum, quas Encyclicas dicunt, incessit, ut superaverint Athenas et Alexandriam, et si quis alias nominari potest locis, ubi philosophorum et artium ad humanitatem pertinentium schole haberentur. Id interest, quod Tarsi qui studia ista colunt, fere sunt indigenæ, peregrini non facile eo ventitant. At indigenæ domi non desident, sed ut perfectionem consequantur, peregre abeunt: profectique libenter in alienis versantur locis: dominum redeunt pauci. » Haec Strabo, qui et post multa haec addit: « Maxime autem Roma docere potest, quam multos Tarsus protulerit litteratos, cum sit Tarsenium et Alexandrinorum plena. » Paulus itaque Tarsi natus, cum Gentilium illie scientias, quibus non leviter tinetus, sed apprime imbutus erat, assecutus plene fuisset; quod gente Iudeus esset, ad Iudeorum metropolim, ut (quod ipse testatur) sacris disciplinis a Gamalielie abundantius eruditoretur, profectus est. Fabulam autem illam (sic enim eam nominat Hieronymus in suo commentario in epistolam ad Philemonem) de Paulo nato Giscalæ, superius satis superque refelliimus, cum de ejus natalibus egimus.

¹ L. 4. ff. ad Municip. — ² apcl. lib. vi. c. 43. — ³ Dio lib. XLVII. — ⁴ Strabo lib. 14.

149. Paulus igitur cum se civem esse Romanum docuisse, a preparatis sibi flagellis eximitur: antiquo enim jure Romanorum nefas erat, civem Romanum subjecere flagellis, seu virgis. Id primum statuit lata lege Valerius Publicola¹; id ipsum lege Porcia², ac postea lege Sempronius est magis magisque firmatum. Eiedem apud Ciceronem querela reperiuntur expostulantum in Verrem, atque clamantium se esse cives Romanos, cum in municipes itidem ab illo virgæ admoverentur. Testatur enim id Cicero, cum ait: « Nulla vox audiebatur, nisi haec: Civis Romanus sum. » A flagellis ergo in hunc modum Paulus liberò, « postera die » idem tribunus, ait Lucas, « volens scire diligentius qua ex causa accusaretur a Iudeis, solvit eum, et jussit sacerdotes convenire, et omne concilium: et producens Paulum, statuit inter illos. » Erat nempe coactum magnum concilium, quod Lucas dicit « Omne concilium: » illud Sanedrin semigræce Judei, Graeci vero Synedrin appellabant. Quid autem ibi sit factum, Lucas³ his verbis enarrat: « Intendens autem in concilium Paulus ait: Viri fratres, ego omni conscientia bona conversalus sum ante Deum usque in hodiernum diem. » Ita exorsus, antequam ulterius produceret orationem: « Princeps sacerdotum Ananias, inquit Lucas, præcepit adstantibus sibi, perculere os ejus. Tunc Paulus dixit ad eum: Perentiet te Deus, paries dealbate. Et tu sedens judicas me secundum legem, et contra legem jubes me perent? Et qui stabant, dixerunt: Summum sacerdotem Dei maledicis? Dixit autem Paulus: Nesciebam, fratres, quia princeps est sacerdotum. Scriptum est enim⁴: Princepem populi tui non maledicies. » Ita Lucas.

150. *De summo pontificatu Anno.* — Sed quam, rogo, prætexere potuit Paulus excusationis causam, quod nesciisse Ananiam esse summum pontificem? numquid in magnō illo septuaginta duorum consessu prima sedes non erat summi sacerdotis? Sed haec cum illa, de qua superius actum est, jungitur quæstione: eur videlicet idem Lucas⁵ primores ejusdem consessus recensens, primo loco Annam, secundo vero Caipham summum pontificem, ac demum cœleros alibi ponat? Meminisse itaque debemus quæ et ibidem et alias præfali sumus; non tantum summum pontificem interesse consueisse, primumque locum sibi vindicasse post septuaginta illos duos; sed et summum magistratum illum, qui præcesset concilio, dictum principem sacerdotum, et ipsum tenuisse principem locum: sieque hos duos, summum sacerdotem, et principem sacerdotum, se habuisse eo consessu, ut olim in prima institutione ipsius Moyses et Aaron: non sic tamen, ut ante summum sacerdotem princeps sacerdotum assideret, sed duobus consessibus dispositis in utrisque lateribus, quisque horum primo loco sederet; sieque merito Paulus, quod nunquam hactenus in eo conventu

¹ Valer. Max. lib. iv. c. 1. — ² Cic. pro Rabir. Vnde Sig. de jure antiqu. Rom. lib. i. c. 6. — ³ Act. XVIII. — ⁴ Exod. XXII. — ⁵ Act. IV.

causam dixisset, recensque Hierosolymam advenisset; uler nam duorum summus sacerdos eset, ignorasse facile potuit. Sed nec tamen incessere maledictis licet enī etiam quem licet non putaret summum sacerdotem, tamen constaret esse principem sacerdotum, lege prohibente, quam in suam defensionem adduxit dicens : « Scriptum est enim : Principem populi tuū non maledicēs ; » in quā peccasse, ea dicens, confiteretur. His consideratis, nihil est, quod dici possit, nisi quod dictum est superius, Herodem scilicet, qui Sanedrin sustulisse dicitur, ita tamen sivis concilia illa colligi, ut nulla in eo eset summi sacerdotis, vel principis sacerdotum in consensu prerogativa loci, vel in vestibus aliqua honoris insignia, ne in eo aliquis emineret ut princeps; quod tyranū intolerabile esse solet, qui solus velit haberi princeps. Videas insuper ex his quae Lucas, qui tunc aderat Hierosolymis (venerat enim una cum Paulo et aliis discipulis ex Asia) hic scribit, manifesti erroris Josephum redargui, dum summum pontificatum Ananiā non sub Neronē, sed sub Claudio ponit¹: nimicū quē ante annum octavum ejus imperii creatum tradit, reūnique seditionis a Quadrato Syriae præside vincitum fuisse missum Rōmā a Claudio judicandum. Sub Neronē autem idem auctor² ponit Jonatham, quē Felix arte sicariorū e medio sustulit: quo sublatō, tradit³ suffectum fuisse Ismaelem, quē vult his ullimis Felicis temporib⁹ p̄fuisse pontificem maximum. At quis ēquus arbiter non magis Lucas conseniat, qui hæc præsens oculis spectavit (erat enim ipse, nt dictum est, Hierosolymis una cum Paulo) quam Josepho, qui ullimis Domitiani temporib⁹ (ut ipse testatur in fine librorum Antiquitatum Judaicarum) suam conscripsit historiam? Nec enī est quod dici possit, Ananiā, sive dixerimus Ananiā, principem sacerdotum, fuisse præfectum illi concilio, non autem summum pontificem. Nam revera summum fuisse pontificem, adstantes Iudei testati sunt verbis illis, quae recitat S. Lucas : « Summum sacerdotem Dei maledicis? » Sed hæc satis. Prosequitur Lucas⁴ :

Et. Iudeorum insidiæ in Paulum. — « Sciens autem Paulus, quia una pars eset Sadducœorum, et altera Phariseorum, exclamavit in concilio : Viri fratres, ego Phariseus sum, filius Phariseorum : de spe et resurrectione mortuorum ego judicor. Et hæc cum dixisset, facta est dissensio inter Phariseos et Sadducœos, et soluta est multitudo. » Res accidit ex sententia; nam altercanibus multo Phariseis ac Sadducœis de proposita quæstione, Paulus e concilio abiit indeinnatus. « Facta autem die, idem subdit Lucas, colegerunt se quidam ex Iudeis, et devoverunt se, dicentes : neque manducaturos, neque bibituros, donec occiderent Paulum. Erant autem plus quam quadraginta viri qui hanc conjurationem fecerant : qui accesserunt ad principes sacerdotum

et seniores, et dixerunt : Devotione devovimus nos nihil gustaturos, donec occidamus Paulum. Nunc ergo vos notum facite tribuno cum concilio, ut producat illum ad vos, tanquam aliquid certius cognituri de eo. Nos vero, priusquam appropiet, parati sumus interficere illum. Sed cum audisset filius sororis Pauli insidias, venit et intravit in castra, munitiavitque Paulo. Vocans autem Paulus ad se unum ex centurionibus, ait : Adolescentem hunc perdeat ad tribunum; habet enim aliquid indicare illi. Et ille quidem assumens eum duxit ad tribunum, et ait : Vinctus Paulus rogavit me hunc adolescentem perducere ad te, habentem aliquid loqui libi. Apprehendens autem tribunus manum illius, secessit cum eo seorsum, et interrogavit illum : Quid est quod habes indicare mihi? Ille autem dixit : Judeis convenit rogare te, ut crastina die producas Paulum in concilium, quasi aliquid certius inquisitori sint de illo. Tu vero ne credideris illis : insidiatur enim ei ex eis viri amplius quam quadraginta, qui se devoverunt non manducare, neque bibere, donec interficiant eum : et nunc parati sunt, expectantes promissum tuum. Tribunus igitur dimisit adolescentem, præcipiens ne cui loqueretur quoniam hæc nota sibi fecisset. Et convocatis duobus centurionibus, dixit illis : Parate milites ducentos ut eant usque Cæsaream, et equites septuaginta, et lancearios duecentos a tertia hora noctis : et jumenta præparate, ut imponentes Paulum, eum salvum perducerent ad Felicem præsidem. Tinnit enim, ne forte raperent eum Iudei, et occiderent, et ipse postea calumniam sustineret, tanquam accepturus pecuniam, scribens epistolam continentem hæc :

152. Paulus perductus Cæsaream, causam agit coram Felice. — « Claudius Lysias optimo præsidi Felici salutem. Virum hunc comprehensum a Iudeis, et incipientem interfici ab eis, superveniens cum exercitu, eripui, cognito quia Romanus est. Volensque seire causam quam objiebant illi, deduxi eum in concilium eorum. Quem inveni acensari de questionibus legis ipsorum, nihil vero dignum morte aut vinculis habentem crimen. Et cum mihi perlatum esset de insidiis quas paraverant illi, misi eum ad te, denuntians et accusatoribus, ut dicant apud te. Vale. »

153. Quæ vero post hæc sint secuta, idem Lucas sic describit : « Milites vero secundum præceptum sibi, assumenles Paulum, duxerunt per noctem in Antipatridem : et postera die dimissis equitibus, ut eum eo irent, reversi sunt ad castra. Qui cum venissent Cæsaream, et tradidissent epistolam præsidi, staluerunt ante illum et Paulum. Cum legisset autem, et interrogasset de qua provincia esset, et cognovisset quia erat de Cilicia : Audiam te. inquit, cum accusatores tui venerint. Jussitque in prætorio Herodis custodiri eum. Post quinque autem dies, subdit Lucas¹, descendit princeps sacerdotum

¹ Joseph., antiqu. lib. xx. c. 3. — ² Joseph., ant. lib. xx. c. 6. — ³ Idem ibid. — ⁴ Act. xxiii.

¹ Act. xxiv.

Ananias cum senioribus quibusdam, et Terullo quodam oralore : qui adierunt praesidem adversus Paulum. Et citato Paulo, cepit accusare Terullus, dicens : Cum in multa pace agamus per te, et multa corriganter per tuam providentiam : semper et ubique suscipimus, optime Felix, cum omni gratiarum aetione. Ne diutius autem te prolrabam, oro breviter, ut audias nos pro tua clementia. Invenimus hunc hominem pestiferum, et concitatem seditiones omnibus Judeis in universo orbe, et auctorem seditionis sectae Nazaraeorum : qui etiam templum violare conatus est : quem et apprehensum voluimus secundum tegem nostram judicare. Superveniens autem tribunus Lysias, cum vi magna eripuit eum de manibus nostris, iubens accusatores ejus ad te venire : a quo poteris ipse judicans de omnibus istis cognoscere, de quibus nos accusamus eum. Addecent autem et Judei, dicentes haec ita se habere.

454. « Respondit autem Paulus (annente sibi praeside dicere) : Ex nullis annis te esse judicem genti huic sciens, bono animo pro me satisfaciam. Potes enim cognoscere, quia non plus sunt mihi dies quam duodecim, ex quo ascendi adorare in Hierusalem. Et neque in templo invenerunt me cum aliquo disputantem, aut concursum facientem turbæ, neque in synagogis, neque in civitate : neque probare possunt tibi, de quibus nunc me accusant. Confiteor autem hoc tibi, quod secundum secundam, quam dicunt haeresim, sic deservio Patri Deo meo, credens omnibus quae in lege et Prophetis scripta sunt, spem habens in Deum, quam et hi ipsi expectant, resurrectionem futuram justorum et iniquorum. In hoc et ipse studeo sine offendendo conscientiam habere ad Deum et ad homines semper. Post annos autem plures, eleemosynas facturus in gentem meam veni, et oblationes, et vota : in quibus invenerunt me purificatum in templo, non cum turba, neque cum tumultu. Quidam autem ex Asia Judei, quos oportebat apud te priesto esse, et accusare, si quid haberent adversum me : aut hi ipsi dicant, si quid invenerunt in me iniurias, cum stem in concilio, nisi de una haec solummodo voce, qua clamavi inter eos stans : Quoniam de resurrectione mortuorum ego judicor hodie a vobis. » Hucusque Paulus. « Distulit autem, inquit Lucas, illus Felix, certissime sciens de via hac, dicens : Cum tribunus Lysias descendenter, audiatur vos. Jussitque centurioni custodire eum, et habere requiem, nec quemquam de suis prohibere ministrare ei.

455. « Post aliquot autem dies veniens Felix cum Drusilla uxore sua, que erat Judea, vocavit Paulum, et audivit ab eo fidem qua est in Christum Jesum. Disputante autem illo de justitia et castitate, et de judicio futuro, tremefactus Felix respondit : Quod nunc attinet, vade : tempore autem opportuno accersam te ; simul et sperans quod pecunia ei datur a Paulo ; propter quod et frequenter accersens eum, loquebatur cum eo. » Conceperat hanc de pecunia spem Felix, quod audierat ingentem pecuniarum vim Paulum secum atnulisse Hierosolymam,

ut erogaret in pauperes : quamobrem eum prædivitem fuisse hominem est opinatus. Quod vero idem ipse judex, hominis rei verbis auditis de castitate alque futuro judicio, fuerit tremore affectus ; mala sua ipsius conscientia formidante et expavescente immensa a se patrata crimina, id accidisse, certissimum est. Multicrus nimis vir erat : quippe qui, ut in his animi sui libidini satisfaceret, nullam prorsus religionis vel legum rationem habebat. Et ut non longe de ea re petamus exemplum : ipsa quae aderat Drusilla uxor ejus, cuius causa putamus Paulum eam de castitate et futuro judicio orationem insituisse, filia senioris Agrippæ regis, et junioris Agrippæ soror, cum nupta olim fuisse Emessenorum regi circumcisio, Azizo nomine ; Felix præses, audita ejus egregia pulchritudine, ipsius amore captus, sollicitavit eam per quendam Iudeum Cyprium. Simonem nomine, egitque, ut marito relieto, sibi nubaret : sieque illa nihil verita patriam religionem, ethnico homini concubina, nomine tamen uxoris adhaesit. Porro rem gestam Josephus¹ pluribus narrat, additque ex codem Felice illam filium genuisse, cui nomen Agrippa imposuit. Tacitus² vero haec de codem habet : « Felix per omnem saevitiam et libidinem jus regium servili ingenio exeruit, Drusilla Cleopatra et Antonii nepte in matrimonium accepta, ut ejusdem Antonii Felix progenitor, Claudius nepos esset. » Hinc est quod Suetonius³ cumdem Felicem trium reginarum maritum appellat : quem ex liberto Claudii ad amplissimos fuisse provectum honores tradit ; quippe qui Pallantis illius, penes quem temporibus Claudii summa rerum erat, germanus esset : meminit et amborum Seneca⁴.

456. *Refellitur Josephus historicus de tempore præfecturæ Felicis.* — Quid insuper his diebus ultimis magistratus Felicis ibidem Casareae conligerit de Judeis alque Gentilibus simul digladiantibus, rem gestam verbis Josephi descripsimus, qui et subdit⁵ : « Ceterum postquam Felici successor Porcius Festus a Nerone missus est, primiores Judeorum Caesaream incolentium, Romani profecti sunt, Felicem accensaturi : dedissetque portas injuriarum, quibus Judeos affecerat, nisi Nero eum donasset Pallantis fratri precibus, qui tunc in pretio erat apud principem. » Haec ille : sed an haec de Pallante vera sint, relinquimus lectoris arbitrio. Nam auctore Tacito⁶, qui res gestas per annos singulos, consulum ordine, summa industria est prosecutus, exploratum habetur, Pallantem Felicis fratrem, ipso primo anno Neronis, quod ab ejus gratia excidisset, sublatum esse a cura rerum, redditumque penitus jam eum ipsi Neroni tum etiam Agrippinæ infensum : quippe qui (ut idem ait Tacitus) tristis arrogantia modum liberti egressus, fædium sui movisset.

457. Cum vero adhuc Felix esset in magistratu, contigit ipsius Josephi Judei historici peregrinatio

¹ Joseph. antiq. lib. xx. c. 5. et de bello Jud. lib. ii. c. 10. —

² Tacit. lib. xxi. — ³ Suet. in Claudio c. 28. — ⁴ Seneca in ludo de morte Claudii. — ⁵ Joseph. antiq. lib. xx. c. 7. — ⁶ Tacit. Annal. lib. XIII.

Romanum : causam autem cur eam suscepere sit, sic ipse scribit in vita sua : « Quo tempore Felix in Iudea procurator erat, sacerdoles quosdam multi familiares, viros honestos et bonos, ob levem quamdam culpam vincitos Romanum misit, actulos causam suam apud Caesarem. Quos ut aliquo pacto eriperem periculo, praeferim cum audirem ne in calamitate quidem constitutis curam pietatis excidisse, et fieis et nucibus eos vitam sustentare : veni Romanum, multis in mari haustis periculis Mersa enim nostra navi in medio mari Hadriatico, circiter sexcenti per totam noctem natavimus : et diluculo demum Cyrenaicum navem, Deo favente, conspicati, octoginta ferme nostrum feliciore usi natalu, in eam recepti sumus. Ha servatus, Diearchiam, sive Puledos (ut Itali vocare malunt) veniens, familiaritatem contraxi cum Alituro minorum auctore, qui Iudeus genere, Neroni carus erat : per quem ubi Poppare uxori Caesaris immotui, confestim per eam impetravi absolutionem illis sacerdotibus : magnisque praeterea donatus ab ea numeribus, in patriam reversus sum. » Hucusque de se Josephus. Sed subiit in annum non levius suspicio, num illi ipsi, quos tradit fieis et nucibus vitam sustenasse, vinculosque Romanum a Felice missos ad dicendam causam, idem sin si qui jurantes devoverunt se non manducaturos neque bibituros, donec interficerent Paulum : in quos delatos animadversurus Felicis (sicut de multis aliis accidisse idem testatur Josephus) eos puniendos Romanum miserit : sique qui jurassent non manducare, cum minus voti compotes fæli essent, abstinentes a pane, tantum arida comedentes, ne penitus interirent. Sed quod agamus conjectura, nihil certi affirmare præsumimus.

458. Sed querendum, cum id configerit ultimo anno præfecturæ Felicis (nam, ut proxime dicturi sumus, subrogatus est hoc anno Festus in locum ejus) quanam, queso, ratione Josephus, hæc scribens, tempore sui adventus Romanum sub Felice se egisse testatur annum sue aetatis supra vigesimum sextum : cum idem ipse in exordio sua Vite, se natum dicat anno primo Caii imperatoris? nam ab eo tempore usque ad annum ultimum præfecturæ Felicis, qui est secundus Neronis imperii, viginti tantummodo numerantur anni. Sieque videoas, in his etiam que sue aetatis sunt, suo ipsius testimonio ipsum convinei annorum sex numero turpiter errantem. Si igitur in sue aetatis annis, eos ad calendarum redigendo, adeo immemor reperitur : quis est qui admiretur, si in calendaris scribendis temporibus, saepe sibi a nobis patenter, imo et testimonio sui ipsius, sit reprehensus errasse? Quod vero Felix hoc ipso anno sue functionis munus absolverit, successorem accipiens Porcius Festum, Acta in primis testantur, dum hæc habent de ejusdem Felicis præfectura : « Biennio autem expletio, accepit successorem Felix Porcius Festum. » Porro hoc biennium intelligendum est de Neronis imperio, ad quod usque tempus Felix eam administravit provinciam : non autem quod idem tantum biennio eo perfunctus sit mu-

nere; quippe qui (ut vidimus) jam a Cœmani temporibus, a Claudio imp. in eamdem provinciam missus fuerat; unde ipsum alloquens Paulus merito dixit¹: « Ex multis annis le esse judicem genti huius sciens, etc. » Sic igitur expleto biennio ejus functionis sub Neroni, qui hoc anno sub dictis coss. pridie idus Octobris exacto sui imperii biennio, jum tertiom inchoarat annum, Festus succedit Felici. Verum nec ratio aliqua persuadet, amplius biennio Neronis, Felicem in provincia remansi se : red elo enim semel in ordinem Pallante fratre, posse quem erat summa rerum, cuius (ut ex Tacito vidimus) patrocinio ac studiis fovebatur, nec res Felicis diutius subsistisse, facile est opinari, cum Iudeorum præsertim accusationibus assidue esset exagitatus. Nulla ergo auctoritate suffragante vel ratione, imo his omnibus contradicentibus, Josephus de annis sue aetatis affirmit, se nimirum agentem annum aetatis supra vigesimum sextum, sub Felice Iudeam præside Romanum venisse : nam ea ratione usque ad octavum Neronis annum perseverasse Felicem in provincia, dicere oportet : cum id falsum esse, sua² ipsius assertione manifestum sit : nam ait Cestius Florum anno Neronis decimo in eamdem provinciam præsidi missum esse, quem præcessit Albinus, et ante eum Porcius Festus Felicis successor : quos plures annos in eodem magistratu insumpsisse, certum est; nimirum (ut auctor est Eusebius) Festum annos quatuor, et Albinum fere totidem, usque scilicet ad Neronis annum decimum, quo subrogatus est Florus. Post extinctum igitur Clauilium, cum nondum sub Neroni motatus esset status Pallantis, litteris novi imperatoris prorogatam fuisse Felicem provinciam ad biennium, certo constat : quo (ut numerat Lucas) expleto, successorem idem accepit Porcius Festum. Haec vero tam exakte oportuit exquisisse, non tam ut Josephus adeo patentis argutatur erroris, quam ut in omnibus consultum sit historicae veritati a Luca descriptæ.

459. Ex his enim omnibus etiam illi erroris arguntur, qui biennium illud, quod Lucas ponit, referendum esse dicunt ad tempus quo ante Festi adventum Paulus Cœsareæ sub Felice egit; putantes nimirum tot annos illic a Felice Paulum esse detentum, quem illuc venisse putant ante biennium; ac denique anno secundo Neronis Romanum missum esse. Verum cum ante biennium Claudiu mortuum esse, Neronemque illi successisse, superius sit aperte satis demonstratum; ac Paulum quoque non ante hunc annum Hierosolymam advenire potuisse, sit pariter declaratum : satis patere videtur, nec Paulum ante præsentem annum venisse Hierosolymam, nec tardius quam hoc ipso anno enī, quod appellasset Cœsarem, missum fuisse Romanum. Alioqui secundum priorem assertionem dicendum esset, non anno secundo Neronis Paulum a Festo esse dimissum ad Cœsarem, sed ejusdem imperii anno quarto : quod repugnat his que tum a Hieronymo³

¹ Act. xxiv. — ² Joseph. antiq. lib. xx. c. 9. — ³ Hier. de script. Eccl. in Paulo.

scribuntur in Chronico, tum ab aliis : id neimpe contigisse secundo Neronis anno, a passione vero Christi vigesimo quinto. Suidet hoc ipsum et illud maxime : nam si quis exakte consideret Lucam ipsum, quod præsens esset, adeo distincte et exakte scripsisse res gestas Pauli, ex quo venit Hierusalem, ut nec diem unum præterisse videatur, narrans, quid per singulos ferme sit gestum : quemam ratio subiit, ut idem auctor, qui tam quæ superius gesta sunt, quam quæ postea sunt subsecuta, per dierum pene singulorum distinctionem recenscat, sieque faciat usque ad ejusdem adventum Romanum, idem, inquam, ipse eodem historiae contextu relinquat duorum annorum spatium prorsus obvolutum silentio ; cum præsertim in enarrandis non tantum rebus gestis, sed etiam singulis verbis, tota ea narratione si intentissimus ? At de his haec enim.

160. *Paulus coram Festo et Agrippa.* — Quæ vero acciderint postquam Porcius Festus in locum Felicis suffectus est, Lucas singillatim recenset, sic dicens : « Festus ergo cum venisset in provinciam, post triduum ascendit Hierosolymam a Cæsarea. Adiunctusque eum principes sacerdotum et primi Iudeorum adversus Paulum, postulantes gratiam adversus eum, ut juberet perduci eum in Hierusalem : in iudicias tendentes, ut interficerent eum in via. Festus autem respondit, servari Paulum in Cæsarea, se autem maturius profectorum. Qui ergo in vobis, ait, potentes sunt, descendentes simul, si quod est in viro crimen, accusent eum. Demoratus autem inter eos dies non amplius octo aut decem, descendit Cæsaream : et altera die sedet pro tribunal, et jussit Pantum adduci. Qui cum perductus esset, circumsteterunt eum qui ab Hierosolyma descendenter Iudei, multis et graves causas objicentes, quas non poterant probare, Paulo rationem redditore : Quoniam neque in legem Iudeorum, neque in tempulum, neque in Cæsarem quicquam peccavi. Festus autem volens gratiam præstare Iudeis, respondens Paulo, dixit : Vis Hierosolymam ascendere, et ibi de his judicari apud me ? Dixit autem Paulus : Ad tribunat Cæsaris sisto, ubi me oportet judicari. Iudicatis non noeni, sicut tu melius nosti. Si enim noxi, aut dignum morte aliquid feci, non recuso mori. Si vero nihil est corum quæ hi accusant me, nemo potest me illis donare. Cæsarem appello. Tunc Festus cum concilio locutus, respondit : Cæsarem appellasti ? ad Cæsarem ibis. »

161. Considerans haec omnia quæ coram Felice ac Festo sua defensionis causa Paulus egit, Augustinus² haec ait : « Neque enim apostolus Paulus vitæ suæ transitoriae consulebat, sed Ecclesie Dei; quando contra illos qui eum occidere conspiraverant, consilium illorum tribuno ut proderetur, effecit. Unde factum est, ut eum ad locum, quo fuerat producendus, deduceret miles armatus, ne illorum pateretur iudicis. Romanas enim leges implorare minime dubitavit, eivem Romanum se esse proclama-

mans, quos tunc affligi verberibus non licet. Itemque ne Iudeis eum interimere cupientibus tradetur, Cæsar is poposcit auxilium, Romani quidem principis, sed non christiani. Ubi satis ostendit, quid facere deberent postea christiani dispensatores, quando imperatores christianos, periclitante Ecclesia, reperirent. » Haec Augustinus, pluribus inculcans, legitime agere episcopos, qui adversus hostes Ecclesiæ, principum secularium implorant auxilium.

162. His coram Festo peractis, « cum dies aliquot, inquit Lucas¹, transacti essent, Agrippa rex et Berenice descenderunt Cæsaream ad salutandum Festum. Et cum dies plures ibi demorarentur, Festus regi indicavit de Paulo, dicens : Vir quidam est derelictus a Felice vincitus; de quo, cum essem Hierosolymis, adierunt me principes sacerdotum, et seniores Iudeorum, postulantes adversus illum damnationem. Ad quos respondi : Quia non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, priusquam is qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina. Cum ergo huc convenissent, sine ulla dilatatione, sequenti die sedens pro tribunal, iussi adduci virum. De quo, cum stetissent accusatores, nullam causam deferebant, de quibus ego suspicabar malum. Quæstiones vero quasdam de sua superstitione habebant adversus eum, et de quodam Jesu defuncto, quem affirmabat Paulus vivere. Haesitans autem ego de ejusmodi quæstione, dicebam, si vellet ire Hierosolymam, et ibi judicari de istis. Paulo autem appellante ut servaretur ad Augusti cognitionem, jussi servari eum, donec mittam eum ad Cæsarem. Agrippa autem dixit ad Festum : Volbam et ipse hominem audire. Cras, inquit, audies eum. Altera autem die, cum venissent Agrippa et Berenice eum multa ambitione, et introissent in auditórium eum tribunis et viris principalibus civitatis, iubente Festo adductus est Paulus. Et dicit Festus : Agrippa rex, et omnes qui simul adestis nobiscum viri, videtis hunc, de quo omnis multitudo Iudeorum interpellavit me Hierosolymis, petentes et acclamantes, non oportere eum vivere amplius. Ego vero cooperi nihil dignum morte eum admisisse. Ipso autem hoc appellante, ad Augustum iudicavi mittere. De quo quid certum scribam domino, non habeo. Propter quod produxi eum ad vos, et maxime ad te, rex Agrippa, ut interrogatione facta, habeam quid scribam. Sine ratione enim mihi videtur, mittere vinclum, et causas ejus non significare. Agrippa² vero ad Paulum ait : Permittitur tibi loqui pro temetipso. »

163. « Tunc Paulus, extenta manu, cœpit rationem reddere. » Mos iste omnibus erat, extenta manu perorare causas : quod nec tacuisse Lucas voluit, omnia singillatim recensens. Apud Apuleium³ etiam legiūnus, causas orantes extentam manū sic componere consuevit, ut duabus infimis digitis conclusis, cæteros eminus porrigerent. Pa-

¹ Act. xxv. — ² Aug. ep. L. circa medium.

³ Apul. de Asino aureo lib. II.

Ius igitur suam agens causam, quam Lucas recitat, habuit orationem gravissimis ornataam sententis: qua in eo potissimum versalus est, ut qualem legis semper zelum habuisse, significaret; ejusque causa etiam acerbissimo odio et diris cladibus insectatus fuerit Christianos: sed tandem divinitus a Christo vocatus, aliam a prima prorsus diversam inierit vita rationem: nimiram, ut a quo jussus fuerat, Christum Iesum ubique gentium praedicaret. « Haec eo loquente, inquit Lucas¹, et rationem reddente, Feslus magna voce dixit: Insanis, Paulie: multae littere te ad insaniam converhant. Et Paulus: Non insanio, inquit, optime Feste, sed veritatis et sobrietatis verba loquor. Seit enim de his rex, ad quem et constanter loquor: latere enim eum nihil horum arbitror: neque enim in angulo quicquam horum gestum est. Credis, rex Agrippa, prophetis? Scio quia credis. Agrippa autem ad Paulum: In modico suades me Christianum fieri. Et Paulus: Opto apud Deum, et in modico, et in magno, non tantum te, sed etiam omnes qui audient, fieri tales, qualis et ego sum, exceptis vinculis his. Et exsurrexit rex, et preses, et Berenice, et qui assidebant eis. Et cum secessissent loquebantur ad invicem, dicentes: Quia nihil morte aut vinculis dignum quid fecit homo iste. Agrippa autem Festo dixit: Dimitti poterat homo hic, si non appellassel Cæsarem. » Hucusque Lucas.

164. Opinor quidem, pravi daemonis invidia factum, ut Agrippa Paulum dicentem non siverit ulterius progredi: ne (quod fecerat apud Felicem) de justitia, castitate, et judicio futuro, qua Agrippam regem potissimum ac Berenicem perstringeret, institueret orationem; sed citius quam oportuit, idem rex conventum solverit. Berenices enim sororis contubernio Agrippa vehementer est infamatus, de qua haec Josephus²: « Porro Berenice post Herodis obitum, qui idem maritus ejus et pater natus fuerat, aliquanto tempore in viduitate acto, cum spargeretur rumor cum fratre eam congregari, suscit Polemoni regi Cilicie, ut circumcisus prius se duceret: rata sic se coargularam mendacium. Nec recusavit ille, inductus maxime mulieris divitiis. Id tamen conjugium diuturnum non fuit, propter intemperantiam (ut fertur) discedente ab eo Berenice: qui mox desertus ab uxore, ipse Judaicæ religionis desertor factus est. » Ejusdem meminit Juvenalis³, occasione pretiosissimi adamantis, his versibus:

Deinde adamas notissimus, et Berenices
In dugo factus pretiosior: hunc dedit olim
Barbarus incestæ, dedit hunc Agrippa sorori,
Observant ubi festa mero pede sabbata reges,
Et vetus indulget semibus clementia porcis.

Haec ille, qui quidem alludere videtur pretioso lapidi illi, quem prius dedit Ptolemæus Aegypti rex

uxori, simul et matri; verum Plinius¹ tradit fuisse topazion. Sed de Agrippa et Berenice satis.

165. *Neronis acta circa Iudeos.* — At prius quam de Pauli navigatione Romani agamus, opera prelium dueimus, demonstrare quis in praesentiarum esset rerum Iudaicarum status: ac in primis, quod ad Iudeos Cæsareae habitantes specialiter, quomodo contra eos Nero rescriperit, jus adimens civitatis; que Josephus sic narrat²: « Cæsariensem etiam Syrorum duo præcipui, Beryllum, qui padagogus Neronis fuerat, tunc vero græcis scribendis epistolis præferat, magna pecunia corruperunt, ut impetraret ab imperatore litteras, quibus abrogaretur Iudeis ejus civitatis jus, baetenus commune ex æquo cum Syris cohabitatoribus: id quod ille facile obtinuit. Ex his litteris postea calamitatum nostrarum omnium cause ortæ sunt. Iudei enim Cæsarienses ubi cognoverunt quæ scripta sunt, magis etiam perstabant in seditionibus, donec initium belli conflatum est. Cum autem venisset (ut dictum est) in Iudeam Festus, ostendit totam afflictam a latronibus vi eos passim populantibus: quorum ferociissimi appellati sicarii, tunc ad maximum numerum exereverant, utentes gladiolis instar acinacis Persici, incurvis, quales sicas Romani nominant, unde latronibus ipsis cognomen est inditum multorum cœde infamibus: qui (ut jam dictum est) festis diebus admixti turbae undique in urbem confluendi religionis gratia, nullo negotio, quotquot collibuisset, tollebant de medio: aliquando etiam armati invadabant inimicorum vi eos, direptosque tradebant incendio. Festus autem equestres et pedestres copias misit contra quemdam impostorem magum, qui homines post se trahebat in solitudinem, deceptos vanis promissis, quasi ope ejus incolumes evasuri essent a malis omnibus. Hi universi una cum sedatore ab immissis militibus oppressi sunt. » Hucusque Josephus. En quam justo rectoque Dei iudicio, qui Christum primo sprevissent ac crucifixissent, quiq[ue] et ejus Apostolos sibi predicantes in templo persecuti essent, Jacobum occidissent, ac Paulum eorum salutem tot periculis redimere conantem, infensiissimo odio prosequentes, in ejusque mortem conjurantes, mille modis perdere conati essent; nunc tam dira tamque aspera ac seva a sicariis, etiam in templo pati cogantur: et post magos illudentes abre, et in mortem malo impellente spiritu ferri, velut mutae pecudes, compellantur. Sed levia quedam haec videri possunt præludia ingentium malorum, quæ sunt postea subsecuta, de quibus suis locis agendum fusius. Nunc vero (quod ad haec ipsa spectat tempora) agendum nobis est de dissensione inter regem Agrippam et sacerdotes templi conflata, quam Josephus³ describit his verbis:

166. « Eodem tempore Agrippa rex extruxit insigni amplitudine domum prope porticum in regia

¹ Act. xxvi. — ² Joseph. antiq. lib. xx. c. 5. — ³ Juven. sat. 6.

¹ Plin. hist. nat. lib. xxxvii. c. 8. — ² Joseph. antiq. lib. xx. c. 7.
— ³ Joseph. antiq. lib. xx. c. 7.

Hierosolymitana, quæ Assamonaorum fuerat, sitam in edito loco, unde amoenissimus prospectus patebat contemplari urbem voluntibus : ejus voluptatis rex cupidus, e cubiculo spectabat quicquid circa templum fieret. Id ubi viderunt Hierosolymitani proceres, tulerunt indignissime : neque enim leges nostræ concedunt spectari quid agatur in templo, præsertim sacrificia. Quamobrem altum parietem excitarunt supra exedram, quæ erat in interiore templo versa ad solem occiduum : hæc non solum regii triclinii prospectum arebat opposita, verum etiam occidentalis extra templum sile porticus, ubi festis diebus Romani stationes habebant ad templi custodiam. Quo facto tam rex offensus est, quam Festus praeses provinciæ, qui etiam jussit parietem dirui. Cives autem rogaverunt ut licet sibi legatos ea de re ad Neronem mittere, negantes se posse vivere, si quid demoliretur de templi ædificiis. Quo imperato, miserunt ad imperatorem decem viros eximios, et Ismaelem summum pontificem, et Cheliam eustodem sacri aerarii. Qui, auditâ legatione, non solum ignovit, sed permisit etiam sie manere parietem, gratificatus in hoc uxori suæ Poppææ pia fæmina, quæ pro Judæis deprecatrix fuerat : quæ decem illos viros redire permisit, Cheleiam vero et Ismaelem apud se delinuit tanquam obsides. Id postquam Agrippa receivit, pontificatum detulit Josepho cognomento Cabi, Simonis quondam summi pontificis filio. » Hæc Josephus. At vero quod ad Poppæam Sabinam spectat; nequaquam temporibus superioribus, sed nec ad tertium usque Neronis consulatum, cum ageret in imperio quartum annum, cognita Neroni fuit, ut Tacitus tradit. Quamobrem si vera sunt quæ de Poppæa scribit, et post sequentem annum facta esse, secundum ea quæ superius dicta sunt, necesse est affirmare.

167. *Pauli navigatio Romam.* — Sed jam ut ad Paulum redeamus, facta sunt haec de ipso narrata, Cæsarea sub Festo præside et Agrippa rege, hoc anno extremo autumni tempore mense Novembri, instantे jam hieme : quod ex ipso Luca colligitur, dum relegens per singulos ferme dies eam navigationem, ait, quod, cum pervenissent ad Cretam insulam, de illæ hiemando consilium inierunt, eo quod non esset amplius tota navigatio, quod (ut inquit Lucas) jejunium jam præterisset, quod creditur fuisse jejunium decimi mensis solenne Judæis : nam de jejunio, quod præcedit, septimi mensis, baud videtur intelligi potuisse ; cum longe ante tempus hiemis illud præcedat, nec eo tempore navigatio interdicta videri possit. Confirmant ista, quod cum post dies quatuordecim in tempestate jactati in Melitan insulam, illi pervenissent, ibi demique hiemassent, tribusque mensibus in hibernis consumptis, Romanque versus solventes, illam mense Julii ingressos esse, publica Ecclesie monumenta testantur suo loco citanda : relegendo igitur navigationem istam, et tempus in hibernis con-

sumptum dicere opus est, ipsam Pauli navigationem nonnisi prope hiemem ceptum, etiamsi daremus longe ante Julii mensem ejus Romanum adventum contigisse : sieque omnia congrue convenire, ut expleto Felicis sub Nerone biennio, sub ejus successore Festo, cunela quæ Lucas recenscat, impleri potuerint, et sic illud biennium de Felicis magistratu, sub Nerone administrato sit necessario intellegendum, si cum Patribus dicere voluerimus anno sequenti contigisse Pauli ipsius Romanum adventum. Cum præsertim nihil est quod biennium illud aptari aliter possit, et referri ad aliud tempus, cum singulos annos qui præcedunt a tempore certo quo pulsæ sunt edicto Claudii Roma Judæi, alias haud dubijs ejusdem Pauli rebus gestis et Lucæ scriptis consignari contingat (quod iterum superius est demonstratum) ut nullus sit locus vel anni unius nedum biennii ; sed et quod cum biennium illud dicatur a Luca sub Felice transactum, antequam venisset in provinciam Festus, nihil est etiam quod numerari possit sub Feso, ut singi possit, post biennium contigisse Pauli Romanum adventum. Sicut et impossibile demonstratur, biennium illud aptari posse carcere Pauli, licet plures id sint interpretati, quem (ut eadem refricemus) haud ante præsentem annum potuisse Hierosolymam advenisse, quæ ab edicti Claudii tempore per annos singulos sunt dieta demonstrant. His de tempore elucidatis, jam de ipsa Pauli navigatione agamus quam Lucas ita describit¹ : « Ut autem judicatum est navigare eum in Italiam, et tradi Paulum cum reliquis custodiis centurioni nomine Julio cohortis Augustæ meminit Dio in Nerone de quinque millibus militum, qui Augustales dicti erant) asecentes navim Adrumetinam, incipientes navigare circa Asie loca, sustulimus, perseverante navigare nobiscum Aristareho Maeedone Thessalonicensi. Sequenti autem die devenimus Sidonem. » Itac Lucas de prima die navigationis Pauli. Sed quod habet Vulgata : « Cirea Asie loca, » græce sic ponitur, οὗτοι τὰς Ἀσίας τὸπον, hoc est, « Versus Asie loca : » ut sit sensus totius Lucæ sententiae, Paulum navem conseedisse navigatram ad proxima Asie provinciae loca : quod perfacte intelligitur, dum idem paulo inferius tradit, eam appulisse Lystram (Myram) Lyciae civitatem. Est enim Lycia Minoris Asie provincia, sita inter Cariam et Pamphiliam. Eo enim navis illa, et non alio, velificatione lendebat; nimiron ut ad propinquiora loca Minoris Asie perveniret; nam cum illuc appulisset Paulus cum sociis, aliam oportuit navem queri, quæ in Italiam solveret : cum opportune accidit, ut navem Alexandrinam nacti, illam conseedenter; prout Lucas, simul cum eis navigans, his verbis exacte describit² : « Sequenti autem die devenimus Sidonem. Itumane autem tractans Julius Paulum, permisit ad amicos ire, et curam sui agere. Et inde cum sustulissimus, subnavigavimus Cyprium, propterea quod essent venti contrarii. Et pe-

¹ Tacit. Annal. lib. xiii.

² Ibid.

lagus Ciliciae et Pamphilie navigantes, venimus Myram, quae est Lycia.¹ » Grace enim sic : Μύρη τῆς Λυκίας, sicut et legit Iohannes Chrysostomus : equidem Lystra nequaquam est in Lycia, nec est maritima civitas, sed (ut ex Luca² etiam superius vidimus) in Lycania, cui assentuntur omnes cosmographi.

168. Sed prosequamur Luce Acta³ : « Ibi inventi centurio nave in Alexandrinam navigantem in Italianum, transposuit nos in eam. Et cum multis diebus tarde navigaremus, et vix pervenissimus contra Gnidum, » quae est insignis civitas in extrema parte Cariae promontorii, seu magis peninsulae Doris dicta, « prohibente nos vento adnavigavimus Crete juxta Salmonem,⁴ » est Salmona, sive Salmonium⁵, Crete orientale promontorium⁶, « et vix juxta navigantes, venimus in locum quendam qui vocatur Boni portus, cui juxta erat civitas Thalassa. » Loco Thalassae, Graeci legunt, πόλις θασία, Lasaea, quae est civitas maritima Crete juxta modo dictum locum : in multis autem codicibus legitur⁷ Thalassa. Sed pergit Lucas : « Multo autem tempore peracto, et cum iam non esset tuta navigatio, eo quod jejunium iam præteriisset, consolabatur Paulus, dicens eis : Viri, video quoniam cum injurya et multo damno non solum oneris et navis, sed etiam animarum nostrarum incipit esse navigatio. Centurio autem gubernatori et nauclero magis credebat, quam his quae a Paulo dicebantur. » Quodnam anni tempus id esset, a Luca hebraico more describitur, nimis quod jam jejunium præteriisset. Celebrabantur apud Judeos plura jejunia, de quibus Zacharias⁸ : « Hæc dicit Dominus exercituum : Jejunium quarti, et jejunium quinti, et jejunium septimi, et jejunium decimi erit domini Iudeæ in gaudium, et letitiam, et solemnitates pæclaras. » At Lucam de jejunio decimi mensis intellexisse, satis certum esse videtur. Nam (ut vidimus) non nisi absoluo Neronis biennio, a Festo successum est Felici : adeo ut nullo modo intelligi possit de jejunio septimi mensis; cum præsertim non nisi hiberno tempore cessare consueverit navigatio. Consilium ergo Pauli fuit, ne ulterius progrederentur.

169. « At cum, inquit Lucas⁹, aptus portus non esset ad hiemandum, plurimi statuerunt consilium navigare inde, si quomodo possent, devientes Phœnicen, hiemare portum Crete respicientem ad Africum et Corum. » Videbatur enim portus hiemis tempore esse omnium tuissimus, sic nominatus a civitate ibi in promontorio ædificata, dicta¹⁰ Phœnix Lampeï. Aspirante autem Austro, aestimantes propositum se tenere; cum sustulissent de Asson, legendant Cretam. Errant quidam, qui putarunt¹¹ Asson que hic ponitur, illam esse eodem nomine dictam apud Troadem nobilem civitatem. At quidnam commune Crete cum Troade? De loco enim insulae Crete sie dicto Lucam intellexisse, nulla potest esse

¹ Act. XIV. — ² Act. XXVI. — ³ Plin. lib. IV. c. 12. — ⁴ Strabo lib. II. et lib. X. — ⁵ Apud Hier. de locis Hebr. in Act. Apost. — ⁶ Zach. VIII. — ⁷ Act. XXVII. — ⁸ Strab. I. x. — ⁹ Apud Hier. de nom. interpret. in Act. Apost.

dubitatio. Nam cum a parte septentrionalis insulae eos solvisse constet, ut (quod conceperant animo) in ejus insulae portum, Phœnicen dictum, ad Meridiem positum adnavigarent : quid est quod de Asson Troadis tam longe posito in Phœgia possit intelligi : ut sic ex Creta navigasset per Cycladas insulas mare Myrtoum, inde Icarium, ac demum Ægæum, ut Asson Phœgie pervenirent; atque postea inde solverent, ut in Cretam iterum redirent, et in portum ejus ad Meridiem positum possent appellare? Constat igitur Asson fuisse locum hanc longe positum a prima statione, ubi primum appulerint in insulam; ut inde Occidentem versus eandem præterlegentes insulam, ad portum Phœnicen ad Meridiem positum, quod in animum duixerant, pervenirent.

170. Cum itaque hoc initio consilio navigarent : « Non post multum, ait Lucas¹², misit se contra ipsam navem ventus Typhonius, qui vocatur Euroquilus. Cumque arrepta esset navis, et non posset conari in ventum, data nave flatibus, ferebamus. In insulam autem quamdam decurrentes, quæ vocatur Cauda,¹³ posita haec est in extrema parte Crete contra montem Album spectantem ad Meridiem, « potuimus vix obtinere scapham. Qua sublata, adiutoriis utebantur, accingentes navem, timentes ne in Syrtim incidenterent, summisso vase ($\tau\delta\pi\alpha\mu\sigma$) sic ferebantur. Valida autem nobis tempestate jaetatis, sequenti die jaustum fecerunt, et tertia die suis manibus armamenta navis projectarunt. Neque autem sole, neque sideribus apparentibus per plures dies, et tempestate non exigua imminentे, jam ablata erat spes omnis salutis nostræ. Et cum multa jejunatio fuisset, tunc stans Paulus in medio eorum, dixit : Oportebat quidem, o viri, audito me, non tollere a Crete, lucisque facere injuriam hanc et jaectoram. Et nunc suadeo vobis bono animo esse : amissio enim nullus animæ erit ex vobis, præterquam navis. Adstitit enim mihi haec nocte angelus Dei, enjus sum ego, et cui deservio, dicens : Ne timeas, Paule, Cæsari te oportet adistere : et ecce donavit tibi Dens omnes qui navigant tecum. Propter quod bono animo esloste viri; credo enim Deo, quia sic erit, quemadmodum dictum est mihi. In insulam autem quamdam oportet nos devenire. Sed posteaquam quarta decima nox supervenit, navigantibus nobis in Adria circa medianam noctem, suspicabantur nautæ apparere sibi aliquam regionem : Qui submittentes bolidem,¹⁴ est perpendicularum quo utuntur nautæ ad maris altitudinem explorandam, « invenerunt passus viginti : et pusillum inde separati, invenerunt passus quindecim. Timentes autem ne in aspera loca incidemus, de puppi mittentes anchoras quatuor, optabant diem fieri.

171. « Nautis vero quærentibus fugere de navi, cum misissent scapham in mare, sub obtentu quasi inciperent a prora anchoras extendere ; dixit Paulus centurioni et militibus : Nisi h̄i in navi manserint, vos salvi fieri non potestis. Tunc absciderunt milites

¹² Act. XXVII.

funes scaphæ, et passi sunt eam excidere. Et eum lux inciperet fieri, rogabat Paulus omnes sumere cibum, dicens : Quarta decima die hodie expectantes, jejuni permanentis, nihil accipientes. Propter quod rogo vos accipere cibum pro salute vestra : quia nullius vestrum capillus de capite peribit. Et cum haec dixisset, sumens panem, gratias egit Deo in conspectu omnium ; et cum fregisset,cepit manducare. Animæquiores autem facti omnes, et ipsi sumpserunt cibum. Eramus autem universæ animæ in navi ducentæ septuaginta sex. Et satiati cibo, alleviabant navem, jactantes triticum in mare. Cum autem dies factus esset, terram non agnoscebant : sinum autem quemdam considerabant habentem littus; in quem cogitabant, si possent, ejicare navem. Et cum anchoras sustulissent, committebant se mari, simul laxantes juncturas gubernaculorum : et levato artemone secundum auræ flatum tendebant ad littus. Et cum incidissemus in locum dithalassum, » διθαλάσσην, quod duplex mare latine redditur; dicebatur enim littus ¹ intra mare protensum, eodem mari se hinc inde dividente circumdatum, « impegerunt navem : et prora quidem fixa manebat immobilis, puppis vero solvebatur a vi maris. Militum autem consilium fuit, ut custodias occiderent; ne quis cum enatasset, effugeret. Centurio autem volens servare Paulum, prohibuit fieri : jussitque eos qui possent natare, emittere se in mare primos, et evadere, et ad terram exire : et ceteros alias in tabulis ferebant, quosdam super ea quæ de navi erant, » fragmenta scilicet. « Et sic factum est ut omnes animæ evaderent ad terram.

172. « Et eum evasissemus ², tunc cognovimus quia Melita insula vocabatur, » quæ posita est contra Pachynum Siciliae ³ promontorium. « Barbari vero præstabant non modicam humanitatem nobis. Accensa enim pyra reficiebant nos omnes propter imbræ, qui imminebat, et frigus. Cum congregasset autem Paulus sarmentorum aliquantam multitudinem, et imposuisset super ignem, vipera a calore eum processisset, invasit manum ejus. Ut vero videbant barbari pendentem bestiam de manu ejus, ad invicem dicebant : Utique homicida est homo hic, qui cum evaserit de mari, ultius non sinit eum vivere. Et ille quidem executiens bestiam in ignem,

¹ Beda in Act. c. xxvii. — ² Act. xxviii. — ³ Strab. lib. vi.

nihil mali passus est. At illi existimabant eum in tumorem convertendum, et subito casum, et mori. Diu autem illis expectantibus, et videntibus nihil mali in eo fieri, convertentes se dicebant eum esse denum. » Hæc de vipera et barbaris admirantibus adeo exacte et distincte Deus a Luca describi voluit, ut virtus Pauli gratia insulae illi concessa magis magisque innotesceret; nec naturali ejus loci proprietati adscriberetur, quod ex eo tempore fuit loco divinitus impertitum, nimirum ut serpentes omnes veneno carerent, et quantumlibet aliquem memorderint, nihil prorsus inferant detrimenti. Si enim olim a natura, sicut aliis locis, id datum fuisset : eur loci incolæ tam certi erant de interitu Pauli? Sed et terra ibi ejusdem merito contra venena parat antidotum.

173. Mansit Paulus cum cæteris Melitæ tribus mensibus, illic hiemantes. Quid autem dum ibi esset, acciderit, idem Lucas his verbis enarrat : « In locis autem illis erant prædia principis insulæ, nomine Publum : qui nos suscipiens, triduo benigne se exhibuit. Contigit autem patrem Publum febribus et dysenteria vexatum jaceere. Ad quem Paulus intravit; et cum orasset, et imposuisset ei manus, salvavit eum. Quo facto, omnes qui in insula habebant infirmitates, accedebant, et curabantur : qui etiam multis honoribus nos honoraverunt, et navigantibus imposuerunt quæ necessaria erant. » Hucusque Lucas de rebus a Paulo gestis hoc anno : cætera autem, quæ ad navigationem sequenti anno post hiemem institutam pertinent, suo loco dicemus. Verum non tantum ea Melitensibus Paulus præstilit, ut ægritudine laborantes omnes eurarentur : sed et Christiana eosdem religione imbuit, ipsumque Publum ad fidem Christi conversum eisdem praefecit episcopum. Id quidem vetera quæque Martyrologia attestantur ¹. Imo et eundem Publum inde postea evocatum, in locum Dionysii, Athenensi Ecclesiæ esse subrogatum episcopum tradunt ²; putantes nimirum unum eundemque esse cum hoc iltum Publum, quem Dionysius Alexandrinus ³ affirmat Dionysio Areopagite Athenarum episcopo successisse; quem et martyrio coronatum fuisse, etiam S. Hieronymus tradit ⁴.

¹ Martyrolog. Rom. et alia 21 Januar. ibi Nol. — ² Ado in Martyrolog. eadem die et alii. — ³ Dionys. Alex. apud Euseb. lib. iv. c. 22. — ⁴ Hier. de Scrip. Eccles. in Quadrato.

2. Concilium Apostolorum Antiochenum suppositum. — Ad num. 118. Turrianus lib. I pro Canon. Apostol., cap. 25, Baronius, et Binius in sua Collectione Conciliorum canones novem proferunt Antiocheno cuidam Apostolorum Concilio adscriptos, quos apocryphos et plane suppositios esse demonstrat vir eruditissimus. Praeterquam quod enim nulla eorum occurrit memoria in veteribus ecclesiastice historie monumentis ante Baronium, neque in Patribus, Concilis, aut Canonum codicibus ante Binius, plurima falsa et absurdia in eis continentur. Peius canon decernit, « ut credentes in Jesum, quos illius temporis homines vocabant Galileos, Christiani vocarentur. » Et tamen *Galilaeorum* nomen nominis sub Juliano Apostoli Christianis impositum, n. vii, et ix canem sanciunt abstinentiam esse a circumcisione, a sanguine, a suffocato, a fornicatione; et permittunt vesci carne suilla, et pisce testam habente, neenon de eo qui squammis caret. At Apostoli decretum in Episcola synodica Hierosolymitani Concilii tam luculententer, tamque nitide editum, canonibus verbosis et inutilibus non reendissent. Secundo decernit bonus canon, ut *Chri-tiani anagogice vivant*. Qui loquendi modus nec Apostolis, nec ullis scriptoribus solemnis est. Sensum anagogicum Christiani in Scripturis sacris norunt, nullus dixit vitam anagogicam. Denique certum est, imagines Christi, et maxime statuas, primis Ecclesia saeculis non foisse substitutas loco idolorum, nec fidelium venerationi expositas; ne cultus idolatrici objectum mutasse viderentur Christiani, non vero reliquise; quod Patrum adversus ethnicos disceptationes, et susceptae pro nostra religione apologiae diserte probant: ut et ipsum ethnicorum silentium, qui imaginum usum et venerationem Christianis nunquam objiciunt, tam splendidior tamque obviam objectionem non praetermissuri, si apud eos imagines extitissent aliquae: quod denique probat prohibito pictura et statuaria artis Christianis primorum saeculorum facta, teste Tertulliano lib. contra Hermogenem cap. 1, et lib. de Idolotria cap. 3. Imo statuarum usum nondum fuisse inductum in Christianorum tempore septimae Synodi generalis, constat ex eadem Synodo, act. 7, et erudit consentiunt. Quare canon octavus Synodo Antiochenae Apostolorum adscriptus, fictitiae Synodi fictitius canon est: siquidem pro idolis adorandam esse decernit statuam Christi Domini. Nititur Baronius auctoritate Innocentii I papae epist. 18, ubi de Antiochenae Ecclesia loquens ait: « Ibi et nomen accepit Religio Christiana, et conventum Apostolorum apud se fieri celeberrimum meruit. » Sed si nomine conventus celeberrimi Synodus intelligenda sit, Innocentius, quod maximis etiam vicis quandoque contigit, id tribuit Antiochiae, quod convenit Hierosolymis; qua in re labi eo proclivius, quod celeberrimus ille conventus Hierosolymis habitus, seu Hierosolymitanum Apostolorum Concilium de Antiochenae Ecclesia causa, et ejusdem rogatu celebratum fuil. Alterum Baronii fundamentum est, Gregorium Pisuntensem episcopum in VII

Synodo generali, act. 1, citare primum istorum canonum « ex Synodo Apostolorum apud Antiochiam. » Sed hinc tantum deduci potest, Concilium istud ante septimam Synodum confitetur fuisse. Ejus autem nullam rationem Patres habuere, cum solas coloribus pietatis tabulas et icones in religionis usum admiserint, non vero statuas, quarum usum praefati canonis probasset auctoritas, si que apud illos extitisset. Denique multae apocryphorum quisquiliae a septima Synodi Patribus probatae, qui in sacerorum librorum critica rudes erant. Canonem octavum collatum, qui est de Imaginibus, pluribus explicat ac defendit Baronius: Petavius vero in tomo 2 Theologorum Dogmaticum de Incarnatione lib. t. 5, cap. 14, num. V, explicat et suppositum esse confundit. Christiani primis Ecclesie saeculis videntur dicti Galilai: eum in dialogo Philopatris a Luciano scripto divisi Paulos, qui Tarsi natus erat, vocetur *ρωμαῖος*. Quare prima ratio aduersus Concilium Antiochenum inefficax est.

3. Quo aetatis anno barba a Romanis posita. — A num. 136 ad 143. De ratione barbae ejusque mysteriis plures tractarunt. Legenda Joannis Pierii Valliani pro sacerdotum barbis Apologia anno 1531 typis data. Hic numm. discutere juvat, quo nempe aetatis anno Romani post institutum imperium barbam ponerent. Lipsius in Notis ad lib. t. 4 Annalium Taciti putavit Romanos eam serius, ciliis, plerunque sub annum XXI posuisse, eoque anno Neronem rasum; Cdigulam vero anno XX. Verum enim vero haec parum accurate scripta. Barba enim tam a Neronie et Caligula, quam etiam ab aliis, de more anno XXII inchoato rasa. Unde Macrobius in Somnium Scipionis, « ter septenarium numerum requiri ad radendam barbam, » affirmavit, ubi vicesimum secundum aetatis annum non numerat, quia completus esse non debet. Nero anno Christi LIX posse mensem Maium, barbam posuit, ut eo anno ostendamus, ideoque anno XXII. Natus enim erat anno Christi XXXVII mense Decembri, ut suo loco visum. Caligula eodem aetatis anno rassus: Suetonius enim in ejus Vita cap. 10, ait: « Vicesimo aetatis anno aedictus Capreas a Tiberio, uno atque eodem die togam sumpsit, barbamque posuit. » Tum cap. 12: « Non ita multo post Juniam Claudiam Marci nobilissimi viri filiam duxil uxorem; » quod anno Christi trigesimo tertio factum tradit Tacitus lib. 6 Annalium, ubi de rebus sub illius anni coss. gestis loquens dicit: « C. Caesar discedenti Capreas ayo comes, Claudiam Marci Silani filiam conjugio accepit: » nuptiae tamen anno sequenti celebratae. Dio enim lib. 38 de rebus anni Christi XXXIV actis sermonem habens inquit: « Tiberius Antii nuptias Caii Caligula celebravit. » Natus hic erat die ultima mensis Augusti anni Christi XI annoque ejusdem aerae XXXI annum aetatis annum vigesimum complevit, accilusque Capreas a Tiberio fuit; insequenti vero anno quo XXII aetatis annum ingressus est, uno eodemque die togam sumpsit, barbamque posuit; ac non multo post uxorem accepit, nuptiasque Antii Tiberius cele-

bravus, dum aetate N. etatis annus in cursu erat. Ita Suetonius ex Tacito et Dione explicandus. Disces-

sit ab hoc more primus Romanorum imperatorum Hadrianus, adnotante post Xyphilinum Baronio.

PETRI ANNUS 15. — CHRISTI 59.

1. Quo tempore Romam Paulus advenit. — Anno Christi quinquagesimo nono, Nerone imperatore secundum et Calpurnio Pisone consulibus¹, Paulus apostolus e Melita insula vinctus ductus est Romam. Sed antequam ejus navigationem a Luca descriplam prosequamur, Pauli socios qui eamdem cum eo condescenderunt navim recenseamus. Erat ex his unus Lucas, qui haec ipsa conscripsit, ut ex ejusdem scriptis quis facile colliget : Aristarchum Mace-donem eidem inhaesisse, idem affirmat² : Trophimum etiam, qui Epheso cum Paulo Hierosolymam venerat, una cum aliis Paulum comitatorum navem concendisse; sed hunc mala valetudine laborantem ab eodem Paulo Melitae fuisse relictum. Sic enim legendum esse, et non Miletii³, quae superius a nobis sunt dicta, plane significant; dum Lucae testimonio demonstratum est, Trophimum Ephesium ex Asia secutum esse Paulum anno praterito Hierosolymam, ac proinde non potuisse ægrotum remansisse Miletii. Sed his et hanc addimus rationem : Quidnam opus fuit, Paulum de Trophimo Miletii relichto (quæ est civitas juxta Ephesum posita) Timotheum in iisdem locis agentem in Asia reddere certiorem? nam hoc eum lanius latuisse neminem puto existimare posse. Nec est quod haec intelligi possint de Miletio, quam Plinius⁴ fuisse ait in Creta : nam ipse omnes simul civitates, quæ olim erant in ea, recenset : auctor est enim Strabo⁵, eam civitatem amplius non extare, quam Gnosii olim everterant, et agrum ejus occupaverant. Ceterum quod Vulgata emendata lectionem non mutaverit, sed Miletii reliquerit, alia potius ratio querenda est, quam contra receptam lectionem obniti. Sed quod ad Trophimum spectat, in hoc certe admirabile Dei consilium in eo perspicitur, quod cum datum Paulo esset, (ut vidimus) omnes qui essent in insula infirmos curare; tamen Trophimum, amantissimum ac plane pernecessarium amicum atque discipulum reliquerit infirmum. Quod et de Timotheo, ad quem seribit, vidimus accidisse : quem stomacho male habentem, non miraculo restituit sanitati, sed in remedium, ut modico vino ulteretur, admonuit. Reperiuntur et alii Pauli discipuli hoc eodem anno, quo Paulus Romam

venit, ibidem cum Paulo egisse : an autem cum eo venerint eodem navigio vel seorsum, incertum est. Sunt enim hi quos idem Paulus recenset in epistola secunda quam hoc ipso anno dedit ad Timotheum, nimirum Demas, Crescens, Titus, et Tychicus, et si qui alii, de quibus erit sermo inferius.

2. Sed jam ipsum Paulum una cum suis Romanum navigantem prosequamur. Relegit Lucas exacte satis e Melita navigationem Pauli Puteolos usque; primum enim sic ait : « Post menses autem tres navigavimus in navi Alexandrina, quæ in insula hiemaverat, cui erat insigne Castorum ; » quod sic erat effigiatum. Erant Castor et Pollux duo juvenes, unicuique ovi pars dimidia, et stella superne eminens, et jaculum in manu, et equus candidus. Itæ apud Lucianum¹ habes expressa. Crecebantur haec numina superstitione Gentilium propitia navigantibus, eos esse putantibus, qui tempestate jactatis, ac in ultimo dissermine positis, luce insolita bone spei praesagia solerent apparere. « Quamobrem sic liberati, idem inquit Lucianus, cum essent nautæ, tempora adeuntes deraso capite², immanes undas, procellas, sublatos in altum fluebas, jaetus, malos fractos, gubernacula revulsa narrabant, ac in primis Castorem et Polluem apparetentes : nam hi preculiariter ad hanc tragidianum pertinent. » Haec ille. Sed quod ad vocem Castorum spectat; usi quo lam factum est, ut ob admirabilem quamdam eorum in omnibus rebus similitudinem, uno eodemque nomine sœpe uteisque atque ambo Castores (quod habet hic Lucas) fuerint appellati. Unde illud apud Suetonium³ de ardilitate M. Bibili et Cesaris : « Ul enim geminis fratribus ædes in foro constituta, tantum Castoris vocaretur ; ita suam et Cesaris magnificientiam unius Cæsaris diei. » Quo sensu et illud Plinii⁴ : « Super ædem Castorum genitus pullus in oppositam sutrinam devolavit. » Sed de his satis.

3. Prosequitur Lucas navigationem quam ipse cum Paulo iniit, sic describens : « A Melita s. Aventes, cum venissemus Syracusam, mansimus ibi triduo. Inde circumlegentes devenimus Reginum (sunt haec omnibus notissima loca) et post unum diem, flante Austro secunda die venimus Puteolos :

¹ Tert. Annal. lib. xiiii. — ² Act. xxvii. — ³ 2. Tim. iv. — ⁴ Plin. lib. iv. c. 12. — ⁵ Strab. lib. x.

¹ Lucian. in Deor. dialog. in fine. — ² Lucian. de merced. conduct. — ³ Suet. in C. Jul. Ces. c. 40. — ⁴ Plin. lib. x. 13.

ubi inventis fratribus, rogali sumus manere apud eos diebus septem : et sic venimus Romam. Et inde cum audissent fratres, occurrerunt nobis usque ad Appii forum, et Tres Tabernas. » Erat Appii forum (ut colligitur ex Plinio¹) in agro Setino, in via Appia locus positus : Tres Tabernæ vero contra Antium ; unde et Cicero ad Atticum² : « Emersimus comode ex Antio in Appiam ad Tres Tabernas. » Distans erat ab Urbe forum Appii quinquaginta et unum millia passuum : Tres Tabernæ vero posilæ erant ad trigesimum tertium lapidem. Sic enim Antonius Appiæ viæ numerat milliaria, nimicrum ab Urbe ad Ariciam sexdecim millia passuum, ab Aricia ad Tres Tabernas decem et septem, inde vero ad Appii forum decem et octo. Sieque colliges (ut dicitur est) ab Urbe ad forum Appii milliaria quinquaginta et unum, ad Tres Tabernas vero triginta tria. De foro Appii nulla sunt vestigia, vel si qua extant, palude Pontina facta sunt inaccessa : Tres vero Tabernas illam esse ferunt, quæ hodie vulgo dicitur, corrupto vocabulo, Cisterna.

4. Videas ex his Christianorum Romæ agentium officia et studia erga Paulum: cum non quasi vincto homini, sed in Urbem eum triumpho advenienti, ultra lapidem quinquagesimum obviam ierint. Dies autem, qua Paulus in Urbem ingressus est, tam apud Bedam quam Usuardum in eorum Martyrologiis consignata habetur sevta Julii. Verum si tempus quo ex Melita insula hoc anno Paulus recessit, atque dies in navigatione insumpti considerentur, hand tam sero Romam poluit pervenisse : quippe qui soluta hieme cum navigandi tempus est redditum opportunum, navem Alexandrinam, que illie hievaverat concendit : quæ enim ibi egerat in hibernis, absque dubio post ortum Pleiadum, cum opportuna solet esse navigatio, Melila solvisse putanda est. Certe quidem veris tempore eam esse navigationem institutam, Arator diaconus³ his notat versibus :

Pullulat interea nitidi coma frondea veris,
Quo juvenescit humus senio, fugiente pruina :
Suscipiensque ralem velis cedentibus Auster
Præbuit algeras placidis in fructibus undas.

Sed licet daremus eos non solvisse Melita ante mensem Maii, cum nulla sit facta in via mora, nisi quod idem scribit Lucas, eos Syracusis tres dies, Rhegium, et Puteolis seplem constituisse, prosperoque flante vento, spatio tantummodo duorum dierum Rhégio pervenisse Puteolos : certe eodem mense Romanum ingressum esse, affirmare necesse videtur. Porro quod apostolus Paulus Alexandrina navi dicatur advectus, hic opportune in medium adducenda sunt, quæ scribit Seneca⁴ ad Lucilium de navibus Alexandrinis cum Puteolos appellunt, quam præ cæteris illæ nobilitatæ essent, et a concurrente ad portum populo spectarentur avidius. Haec enim

ait : « Gratus illarum Campanæ asperius est : omnis in pilis Puteolorum turba consistit; et ex ipso genere velorum Alexandrinis (quamvis in magna turba navium) intelligit. Solis enim licet supparum intendere, quod in alto omnes habent naves : nulla enim res aquæ adjuvat cursum, quam summa pars veli; illuc maxime navis urgetur. Itaque quoties ventus increbuit, majorque est quam expedit, antenna submittitur. Minus habet virium flos ex humili. Cum intravere Capreas et promontorium, ex quo

Alta procelloso speculatur vertice Pallas,

caerulea velo jubentur esse contenæ : supparum Alexandrinarum insigne est. » Haec ipse. Porro quod testificatione Linæ certum sit Puteolis fuisse Christianos, ipsos cum cæteris avide expectasse in portu, et avidius spectasse navem Alexandrinam, cum longa hiemis mora ex fratribus litteris scire potuerint in ea Paulum cum militibus navigaturum, par est credere. Quod vero ad annum Domini, quo Paulus Romanum advenit, cum ex prælapsis annis singulis recensitis certa habita ratione, hoc ipso anno quinquagesimo nono a Christi natali, ipsum Romanum concessisse exploratum habeatur : his etiam consentire Eusebium, et S. Hieronymum, facile demonstrabimus. Cum enim tam Eusebius¹, quam Hieronymus² ipsum secutus, numerent ab anno post passionem Christi usque ad tempus quo Paulus a Festo Iudeæ præside vinculus navigare juberetur, annos viginti quinque : numerando illos ab anno trigesimo quarto, qui secundum Eusebium primus ponitur a passione Domini; necesse est affirmare, anno Domini quinquagesimo octavo Paulum in Iudea a Festo dimissum, et sic anno sequenti, qui est quinquagesimus nonus, hoc nimicrum anno, Romanum ingressum esse, prout etiam ab Eusebio in Chronicō ponitur.

5. Res gestæ Pauli Romæ. — Sed jam quod reliquum est gestorum Pauli Romæ, quæ sunt a Luca³ descripta, absolvamus : « Cum, inquit, venissemus Romam, permisum est Paulo manere sibi et cum custodiente se milite. Post tertium aulem diem convocavit primos Iudeorum. Cumque convenissent, dicebat eis : Ego, viri fratres, nihil adversus plebem faciens, aut morem paternum, vinculus ab Hierosolymis traditus sum in manus Romanorum : qui cum interrogationem de me habuissent, voluerunt me dimittere, eo quod nulla causa esset mortis in me. Contradicentibus aulem Iudeis, coactus sum appellare Cæsarem, non quasi gentem meam habens aliquid accusare. Propter hanc igitur causam rogavi vos videre et alloqui : propter spem enim Israel calena hac circumdatus sum. At illi dixerunt ad eum : Nos neque litteras accepimus de te a Iudea, neque adveniens aliquis fratribus nuntiavit, aut locu-

¹ Plin. lib. XIV. c. 6. — ² Cic. ad Attic. epist. XXIX. lib. II. — ³ Arat. in Act. c. xxviii. — ⁴ Senec. epist. LXXVIII.

¹ Eusebius in Chronic. — ² Hier. de Scrip. Eccl. in Paulo. — ³ Act. XXVIII.

tus est quid de te malum. Rogamus autem a te audiare que sentis : nam de secta hae notum est nobis, quia ubique ei contradicitur. Cum constituerent autem illi diem, venerunt ad eum in hospitium plurimi : quibus exponebat, testificans regnum Dei, suadensque eis de Jesu ex lege Moysi et Prophetis, a mane usque ad vesperam. Et quidam credebant his quae dicebantur, quidam vero non credebant. Cumque invicem non essent consentientes, discedebant, dicente Paulo unum verbum : Quia bene Spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam ad patres nostros, dicens : Vade ad populum istum, et die ad eos : Aure audietis, et non intellegetis; et videntes videbitis, et non perspicietis. Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos suos compresserunt : ne forte videntur oculis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem eos. Notum ergo sit vobis, quoniam Gentibus missum est hoc salutare Dei, et ipsi audient. Et cum haec dixisset, exierunt ab eo Iudei, multam habentes inter se questionem. Mansit autem biennio foto in suo conducto : et suscipiebat omnes qui ingrediebantur ad eum, praedicans regnum Dei, et docens que sunt de Domino Jesu Christo, cum omni fiducia, sine prohibitione. » Huncusque Lucas Apostolorum Acta perduxit. Ubinam Romae fuerit ejusmodi, cuius Lucas meminit, Pauli hospitium, in antiquis monumentis Diaconie S. Mariae in via Lata memini me legisse, illic primum hospitio exceptum fuisse Paulum. At de reliquis a Paulo Romae hoc primo adventu rebus gestis, nihil est quod edere quid possimus ex Actis, quae feruntur a Lino conscripta : nam ea ab ultimo Pauli Romam adventu sumunt exordium : cuius vero sint fidei, suo loco dicemus.

6. Sed quid coram Nerone, quem appellaverat, Paulus egerit, ex sui ipsius epistolis, quas hinc scripsit, possumus aliqua ex parte saltem intelligere. Jam (ut vidimus) cum Hierosolymis in maximo vita discrimine versaretur, apparuerat illi dominus alque dixerat¹ : « Constans esto : sicut enim testificatus es de me in Hierusalem, sic te oportet et Romae testificari. » Adeo difficile, asperum, ac plane pavendum fuit existimatum judicium coram sevissimo principe, nihil ratione, sed pro libidine animi omnia faciente, ut Paulini in eo discriminem positum, omnes discipuli atque amici, quantumlibet erga ipsum studiosi, tunc temporis tamen timore correpti, penitus dereliquerint. Tradit enim id Paulus, cum ad Timotheum² hoc eodem anno scribens ait : « In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt : non illis imputetur. » Verum in tanta Pauli concusione, non solum qui aderant, ab eo recesserunt, sed et qui longe positi, pariter ab eo tunc temporis defecerunt. Affirmat enim hoc ipse ad eundem sic scribens³ : « Scis, inquit, hoc, quod aversi sunt a me omnes qui in Asia sunt : ex quibus est Phigellus et Hermogenes. » Par est credere,

Iudeos Hierosolymis misisse viros insigniores, qui apud Neronem gratia possent, et mille artibus causam prosequentes, Neronem concilarent in Panum, ut alias in alios sepe fecisse vidimus. Erat enim inter caeteros Aliturus quidam Iudeus minorum actor, cuius opera (ut vidimus) Jo-ephus¹ reos quos defendebat, curavit absolvit. Ejusmodi genus hominum apud talern principem in prelio erat. Aderat et Poppea Sabina nova Neronis concubina, quam Judei ad eo sibi conciliaverant, ut (quod dielum est superius) ejus opere et gratia, qui missi fuerant legali pro templo adversus Agrippam regem, a Neroni rescriptum accepérunt².

7. At Paulo sic ab omnibus derelicto, atque in maximo omnium periculo constituto, Christus Dominus (ut alias consneverat) adfuit, et ab imminenti discrimine liberavit. Profitetur enim hoc ipsum Paulus, eadem, quam ad Timotheum scripsit, epistola, dicens : « Dominus autem mihi adstitit, et confortavit me, ut per me praedicalio impleatur, et audiant omnes Gentes. Et liberatus sum de ore Ieronis (sic enim Neronem appellat, ob inmanem ac prorsus feralem principis saevitiam). Liberavit me Dominus ab omni opere malo, et salvum facit in regnum suum cælestis. » At non sic est liberatus, ut omnino liber abire sit jesus, sed quod in suo conducto, catena tamen vincitus, cum custodiente semilite libere agere permisus sit; ubi eo modo ad biennium mansit. Porro non tantum coram Nerone, sed et in senatu, et apud collegium pontificum (quod ad religionem causa spectare videretur) Pauli causam actam esse, ex his quae idem ipse dum item Romae esset, scripsit ad Philippenses³ : certe posse affirmari videtur : signidem in omni Urbis prætorio eam cognitam fuisse testatur, cum ait : « Scire autem vos volo, fratres, quia que circa me sunt, magis ad prefectum venerunt Evangelii : ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo, in omni prætorio, et in caeteris omnibus : ut plures e fratribus in Domino, confidentes in vinculis meis, abundantius audent sine timore verbum Dei loqui. Quidam quidem et propter invidiam et contentionem (putantur hi fuisse Iudei sibi adversantes) quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant. Quidam ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant, non sincere : existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim? Num omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur in hoc gandeo, sed et gaudebo. » Haec autem post primam quam dicit defensionem suam, accidisse videntur.

8. Eodem vero tempore, cum in Orientem, ubi Evangelium prædicaverat, haec de Paulo Romae in vinculis agente perlata essent, Philippenses inter alios legationem ad eum miserunt una cum subventione pecuniarum per Epaphroditum suum ipsorum episcopum. Testatur id quidem Paulus ad ipsos scri-

¹ Act. xxiii. — ² 2. Tim. iv. — ³ 2. Tim. i.

¹ Joseph. in vita sua. — ² Joseph. antiq. lib. xx. c. 7. — ³ Philip. i.

bens¹ his verbis : « Habeo autem omnia, et abundo : repletus sum, acceptis ab Epaphrodito quae misistis, odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo. » Venit quoque Ieronio Lycaonie civitate Onesiphorus, qui et ipse Paulum sollicite perquisivit, eo polissimum tempore, quo a suis fuerat derelictus : de quo idem ipse ad Timotheum² scribens, haec ait : « Det misericordiam Dominus Onesiphori domui ; quia saepe me refrigeravit, et catenam meam non erubuit ; sed cum Romani venisset, sollicite me quasivit, et invenit. Det illi Dominus invenire misericordiam a Domino in die illa. Et quanta Ephesi ministravit, tu melius nosli. »

9. De rebus insuper Romæ gestis a Paulo, haec Chrysostomus³ : « Dicitur salutasse Neronis pocillatorem, et concubinam. Quanta putatis contra illum tunc dicta esse? sed non juste. Num si quidem ob lasciviam salutasset, vel ob mala opera, merito : Si autem ob vitam rectam, quare? » Sane quidem non nullos ex Neronis familia ad Christum esse conversos, ex his quæ idem Paulus postea scripsit ad Philippenses⁴ cognoscere certo possumus, dum ait : « Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Cesaris dono sunt; » inter alios autem una fuisse Torpetem, qui poslea martyrio coronatus est, Romanum Martyrologium⁵ attestatur : sed de eo inferius. Porro concubina illa Neronis, enjus Chrysostomus meminil, creditur fuisse Poppea Sabina, que præcæteris ab eo in deliciis haberetur; de ea enim haec scribit Tacitus⁶ : « Erat in civitate Sabina Poppea T. Ollio pater genita; sed nomen avi materni sumperat, illustri memoria Popæ Sabini consulari et triumphali decore præfulgentis. Nam Ollium honoribus nondum functum, amicitia Sejani pervertit. Huic mulieri cuncta alia fuere præter honestum animum. Quippe mater ejus, ætatis sue feminas pulchritudine supergressa, gloriam pariter et formam dederat : opes claritudini generis sufficiabant: sermo comis, nec absurdum ingenium, modestiam præ se ferre, et lascivia uti : rari in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiare aspectum, vel quia sic decebat. » Haec Tacitus. Sic igitur Romæ positus Paulus, quod ante (ut ipse ad Romanos scribens testatus erat⁷) dum multumque exoptaverat Romam venire, ac Evangelium predicare; factus jam voti compos, licet in vinculis positus, licet hospitiū conducti spatio circumscriptus, licet adhuc militari custodia tentus, Christi Evangelium magna animi fiducia et alacritate prædicavit, atque (quod pollicitus erat) in abundantia benedictionis annuntiavit.

10. Secundam epistolam ad Timotheum sribit. — At nec salis sibi esse putavit, ad se confluentes homines imbuere Evangelio; sed et ad absentes complures, cum adhuc in vinculis esset, dedit epistles. De quibus singulis est propositum agere, ac in primis de ea quæ prima ibi scripta jure putatur,

quaæ est ad Timotheum secunda. Scribens enim statim post primam suam defensionem apud Neronem habitam ad Timotheum discipulum amantissimum, de his quæ proxime accidissent, cum reddidit certiorem. Nam præter illa quæ dixerat de sua defensione, de diverso statu suorum haec ait¹ : « Demas enim me reliquit, diligens hoc seculum, et abiit Thessalonicanum, Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam : Lucas est mecum solus; » et paulo post : « Alexander aerarius multa mala mihi ostendit : reddit illi Dominus secundum opera ejus : quem et tu devita, valde enim restitut nobis; » ac in fine : « Erasmus remansit Corinthi, Trophium autem reliqui infirmum Mileti (Miletæ). » Sed quod ad Trophimum spectat, satis superioris dictum est. Quod autem dum de suis comitibus agit Paulus, inter alios de Crescente dicat in hac ipsa epistola : « Crescens in Galatianum; » pro Galatia, Gallia, legendum esse, Epiphanius firmissime asseverat, cum ait : « Crescens in Galliam, non autem in Galatiam, ut quidam decepti putant; sed in Galliam, legendum est. » Ceterum ait Ammianus Marcellinus², cum agit de Gallorum origine, eos graco sermone Galatas esse diclos. Sic et Theodoretus³ ait, Paulum in secunda quam scripsit ad Timotheum epistola, per Galatiam, Gallias intellexisse; sieque antiquitus illas gentes nominari consuevit affirmat. Crescentem certe fuisse in Galliam amandatum, Vienensemque erexisse Ecclesiam, neconon et Moguntiam venisse, ae longe lateque fidem christianam propagasse constat: sed et in Galatiam quoque esse profectum, negari omnino non potest : at de his pluribus actum est in nostris ad Martyrologium Romanum⁴ Notationibus.

11. De Dema vero dicere non prætermittimus, quod etsi ad tempus Paulum reliquerit, non tamen ut christianam fidem et ipsum Apostolum sit penitus aversatus. Nam Romanum iterum redisse, ac Paulo adhuc in vinculis agenti una cum aliis ministrasse, idem Paulus scribens ad Philemonem testatur, cum ait : « Salutat te Epaphras conceptrivus meus in Christo Jesu : Marcus, Aristarchus, Demas, et Lucas adjutores mei. » Quamobrem erroris plane arguitur Dorotheus aliter somnians in Synopsi, dum Demam olim Pauli discipulum, cum ab eo recessisset, tradit factum esse Thessalonice simulacrorum sacerdotem. Unde haec acceperit, non invenimus : quæ si vera esse dixerimus, duos ejusdem nominis Pauli fuisse discipulos effingere opus erit. Nam compertissimum est, eam ad Philemonem epistolam datam esse longe post secundam ad Timotheum scriptam, ut tum ex his quæ dicta sunt, tum etiam iis quæ dicturi sumus inferius, perspicere apparebit. Demam igitur, quem se reliquisse, et abiisse post seculum, Paulus deplorat; postea scribens ad Philemonem, eum ad meliorem frugem esse conversum, et gnaviter una eum cæteris christiana militiae antesignanis collaborasse testatur. Sed ad ipsam epistolam redeamus.

¹ Philip. ii. — ² Tim. i. — ³ Chrys. in Act. hom. 54. — ⁴ Philip. iv. — ⁵ Martyr. Rom. die 17 Maii — ⁶ Tacit. lib. XIII. — ⁷ Rom. i. 15.

¹ 2. Tim. iv. — ² Ammian. lib. xv. — ³ Theodoret. in epist. II. ad Tim. cap. IV. — ⁴ Die 27 Jun.

42. Cum multa quæ ab eo præstari cupiebat Paulus, Timotheum ea epistola admonuisset, multaque de his quæ obvientura essent mala, prænuntiasset : demum quod vehementer oplabat, rogat semel atque iterum, ut se Romanum quam citoferre conferat, nimirum ante hiemem; atque ut una secum Mareum dñeat, exposuit; sic enim ait¹: « Festina ad me venire cito; » et paulo post: « Mareum assume, et addue tecum : est enim mihi utilis in ministerio; » ac in fine: « Festina ante hiemem venire. » Illud etiam ab eo petit, ut penulam quam reliquerat Troade apud Carpum, veniens secum afferret, neenon et libros, maxime autem membranas. Sed quid penulam intellexerit, superius actum est satis, cum de Pauli adventu Troadem narratio incidit opportuna. Mareum hunc, enjus una cum Timotheo adventum exoplat, quem et in prædicatione Evangelii sibi utilem fore tradit; fuisse ictum consobrini Barnabæ, Ioannem dictum, cognomento Marcus, de quo plura superius, ex eo perspectum habetur, quod in epistola quam post adventum ipsorum (Timothœi scilicet atque Marci) Romanum, scripsit ad Colossenses, ejusdem Marci cum meminit, ait: « Salut vos Aristarchus concaptivus mens, et Marcus consobrinus Barnabæ. » Hunc porro apud Paulum semper mansisse usque ad Barnabæ obitum, inde vero in Cyprum ad eam Ecclesiam curandam una cum Epaphra et Tychico a Paulo abire jussum esse, auctor qui res Barnabæ est prosecutus, affirmat², licet perperam Mareum hunc cum illo Evangelista confondat.

43. Ex his igitur satis evidens est, hanc de qua agimus, Pauli ad Timotheum scriptam epistolam, ante illam ad Philemonem, et ad Philippenses, neenon ad Colossenses, esse datam : siquidem omnes illas scriptas esse constat post Timothœi adventum Romanum : quandoquidem in illis singulis una cum Paulo in titulo inscribitur et Timotheus. Imo et ipsam hanc multo post ejus Romanum adventum esse scriptam, intelligi facile potest, nimirum statim post priuam suam coram Nerone defensionem, cuius in ea meminit. Sed et cum illud admonet, ut ante hiemem se Romanum conferat : certe si quis exacte consideret tempus, et locum ipsum, Timotheumque agentem in Asia, ut ejusmodi illi reddi posset epistola, et ipse Troadem ad sumendam penulam proficeretur, ac Romanum ante hiemem se conferret : plane inveniet, hoc ipso anno, inenite aestate, hanc ad Timotheum scriptam esse epistolam. Haec vero idecirco a nobis tam exacte sunt disquisita, quod nonnulli existimarent, hanc ipsam secundam ad Timotheum datam epistolam, omnium novissimam esse scriptam, ea nimirum ratione persuasi, quod in ea Paulus dicat ad finem³: « Ego enim jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona justitiae. »

Eo enim sensu haec putant accipienda esse verba quasi proxime esset Paulus martyrio coronandus, sive ab eo spiritu propheticō esse prætūtiata.

44. Sed dicant velim : Nonne idem ipse Paulus in eadem testatur, sibi Dominum apparnisse, dum in summo illo discrimine versaretur, horlatumque esse ac fore prædictissime, ut per ipsum in omnes Gentes prædicatio impleretur? Quoniodo igitur haec sibi cohaerent, ut instans Pauli consummatio esset, idemque ipse sic a periculo liberandus, in omnes Gentes prædicationem Evangelii propagaturus esset? Sed eadem quoē tunc sibi a Domino dicta sunt, et in eadem epistola scripta, repeteret in animo est : ea sunt hujusmodi⁴. « In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt : non illis imputetur. Dominus autem mihi adstifit, et confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, et audiant omnes Gentes. » Haec ipse. Sicut enim cum a Iudeis Hierosolymis ad mortem expeleretur, Dominus illi adfuit, ac dixit⁵: « Coustant es : sicut enim testificatus es de me in Iherusalem, sic te oportet et Romæ testificari. » Iti et Romæ, in eodem ferme periculo constituto, propagationem Evangelii ab eo faciendam in omnes Gentes prædictit. At sicut illud impletum esse certum est, ita istud præstandum esse, quis poterit dubitare? Rursus vero, quoniodo eo sensu accipi possunt ea verba Pauli dicentis : « Jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat, » quasi nosset se proxime martyrium consequetur, veluti si de ea re divinitus fuisse admotus ; si in ea epistola, quam postea (ut diximus) scripsit ad Philippenses, suum ad eos pollicetur adventum, cum ait⁶ : Confido autem in Domino, quoniam et ipse veniam ad vos cito? » Imo se certo scisse in vita diutius permansurum affirmat, cum post haec sic scribit ad eosdem Philippenses⁷: « Nunc magnificabilis Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem. Mihi enim vivere Christus est, et mori lucrum. Quod si vivere in carne, hic mihi fructus operis est, et quid eligam, ignoro. Coarctor autem e duobus, desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo, multo magis melius : permanere autem in carne, necessarium propter vos. Et hoc confidens, scio quia manabo et permanebo omnibus vobis, ad profectum vestrum et gaudium fidei : ut gratulatio vestra abundet in Christo Jesu in me, per meum adventum iterum ad vos. » Haec ipse. Idemque olim ad Romanos cum scriberet, se Roma in Hispanias profectorum prædixerat, inquiens⁸ : « Per vos proficiscar in Hispaniam. »

45. Quamobrem non in alium sensum atque sententiam ea Pauli verba de instanti suo oī ilu intelligi posse videntur, nisi quod fortasse fuerat sibi divinitus revelatum, se sub Nerone capite plectendum esse. Satis enim tempus illud instans videri poterat, quod sub eodem principe fore nosset im-

¹ 2. Tim. iv. — ² Metaphr. die 29 Februarii in Auxibio. — ³ 2. Tim. iv.

⁴ 2. Tim. iv. — ⁵ Act. xxiii. — ⁶ Philipp. ii. — ⁷ Philipp. i. — ⁸ Rom. xv.

plendum. At quomodo non videri poterat breve ac pene momentaneum novem, quod reliquum erat vitaे suaе annorum spatium, si eadem plane mensura Salvatoris ad judicandum adventum post modicum tempus affore prædixit, ad Hebreos¹ sic scribens: « Adhuc modicum atque tantulumque qui venturus est, veniet et non tardabit? » Sic igitur ante dictas omnes Romæ datus scriptam esse secundam Pauli epistolam ad Timotheum satis perspectum videtur. Verum eidem tabellario, nempe Tychico, dedit etiam hunc Paulus epistolam ad Ephesios: nam licet in ea ad Timotheum dicat²: « Tychicum misi Ephesum, » tamen præteritum tempus pro præsenti usurpasse videtur, sicut cum Ephesios de eodem scribens ait³: « Et audem et vos sciatis que circa me sunt, quid agam: omnia vobis nota, faciet Tychicus carissimus frater, et fidelis minister in Domino: quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis que circa nos sunt, et consoletur corda vestra. » Haec cum ita sint, nos tamen primum egimus de ipsa ad Timotheum scripta epistola, eo quod multa in ea de rebus suis Romæ gestis ipse significaret, ex quibus intexeretur historia; quarum nulla est mentio in epistola ad Ephesios, eo quod ea Paulus Tychico coram significanda, minime litteris tradidisset: agemus autem paulo post de eadem epistola ad Ephesios.

16. Interim, ex quo semel de ea ad Timotheum epistola suscepta est narratio, cætera que in ea sunt, et ad veritatem historicam insinuandam spectare videntur, in medium alferamus. Cum Paulus, post illa scripta de Tychico, agit de penula Troade deposita apud Carpum: licet de penula satis superiorius actum sit, tamen quod ad Carpum spectat, Pauli Troade (ut videtur) hospitem: de alio quoque Carpo eadem charitatis officia erga fideles præstante, suscipiendo hospitio qui apud se diverterent Christianos, apud Dionysium habetur mentio; possetque ex eodem officio ab utroque exhiberi solito, unum atque eundem esse existimari, nisi alter Troade, alter vero in Creta id ipsum officium exhibuisse reperiretur. Verum quid de Cretensi illo Carpo memoria dignum Dionysius⁴ seribat ad Demophilum, hic interim describere, non absurdum existimamus: « Cum aliquando, inquit, in Cretam venissem, sanctus Carpus me suscepit hospitio, vir ob eximiam animi munditiam ad Dei speculationem ultra ferme omnes aptissimus. Denique nunquam sancta mysteria celebrare cœpisset, nisi prius inter eas preces que ante consummabantur, sacra illa ac propitia visio apparueret. Hunc igitur (ut ipse referebat) infidelis quispiam contristaverat aliquando: erat autem causa tristitia, quod ille quendam ab Ecclesiæ fide ad impietas errorem adduverat. Cumque ejus celebritatis, quam vulgus Hilaria vocat, agerentur dies: qui debuerat pro utrisque benignissime orare, atque Dei Salvatoris auxilio alterum ab errore convertere,

alterum bonilate superare, nec desistere quin eos admoneret per omnem viam, donec paenitentia tempus superasset, et ita eos ad Dei cognitionem attrahere; ut jam tandem que illis erant ambigua et obscura patescerent, et ab iis que præter rationem andacter admirerent, resipiscere legitima severitate cogerentur: nescio quo pacto (cum intra semelipsum id antea passus non esset) tunc vehementem indignationem imbiberaat animo. Sic itaque affectus obdormivit; erat enim vespera. Circa vero medium noctem, quo tempore consueverat ipse semper apud se ad divinos evigilare hymnos, expurgisator quidem et surgit, cum somnos parum quietos et cerebro interruptos nec absque perturbatione cepisset. Stans tamen ad divinam precem et collocutionem non satis intente, irrefigiose tristabatur, et ferebat graviter: iniqum esse dicens, si impii homines, et qui vias Domini perverterent rectas, adhuc vivebant: et haec dicens, precabatur Deum, ut amborum vitam turbine aliquo et fulmine prorsus extingueret.

17. « His dictis, repente se vidiisse referebat, dominum in qua consistebat, primum vehementer agitari, ac deum a summo culmine per medium dividi, et quendam ante se ingentis luminis rogam, eumque (videbatur enim jam sub diu esse locus) a caelo ad se usque deferri. Cælum vero istud patere conspiciebat, ejusque cardini Jesum insidere, innumeris illi humana specie adstantibus angelis. Et ista quidem vidiisse cum superne aspiceret, et se esse admiratum memorabat. Ubi vero ad inferiora deflexit obtutus Carpus, ipsum quoque solum instar vasti ac tenebrosi ejusdam profundi discissum se vidiisse ait, atque viros illos, quibus mala imprecatus fuerat, ante se ad os illius profundæ voragini stare trementes ac miserabiles, et qui ipsa pedum suorum labilitate jam mergendi viderentur. Porro ab inferiori parte voragini serpentes cernebat emergere; qui circa illorum pedes ita instabiles ac mutantes, interdum quidem in globum colligi et gravari una atque pertrahere, interdum vero dentibus, et caudis, ore, gutture, linguis, ac foto corporis motu vim immensi pavoris viderentur inentere, ut qui modis omnibus deorsum illos præcipitare molirentur. Fuisse autem et viros quosdam in medio, qui contra eos una cum serpentibus impetum facerent, exagiantes una et impellentes atque ferientes. Videbantur autem illi lapsui proximi partim vi, parvum etiam invitti, partim etiam sponde, cum a malo sensim et cogerentur simul et inducerentur. Referebat autem (Carpus) dum inferiora aspiceret, fuisse delectatum, atque superiora neglexisse, graviter autem et indigne ferentem, quod illi nondum cecidissent: et cum saepius co desiderii ferretur impetu, eosque ipse niteretur impellere, semperque frustra moliretur, molestissime tulisse, et contra eos imprecatum esse. Cum ecce vix tandem revocatis ad superna lumenibus vidi cælum sicut prius aspicerat, Jesumque miseratum quod fiebat, de cælesti illa sede consurgentem ad eos usque descendere, et porrigitur

¹ Hebr. x. — ² 2. Tim. iv. — ³ Ephes. vi. — ⁴ Dionysius ad Demophil. epistola VIII.

clementissimam manum angelosque una operi ferentes aliunde alium tenuisse viros; ac dixisse Iesum Carpo stanti porrecta adhuc manu: Jam perente adversum me. Paratus enim sum etiam iterum pro salvandis hominibus pati: gratum mihi istud est, dum non alii homines peccent. Tu autem inspice an tibi utile sit, hanc istins profundi et cum serpentibus mansionem, Dei ac bonorum clementiumque angelorum preferre consortio. Haec sunt quae ego audita, vera esse credo. » Hoc usque Dionysius. Quod vero hoc contigisse festis Hilariis dicat, celebrari ea solita erant octavo kalend. Aprilis, ut ex Gentiliom Romanorum kalendario palet. Meminit ejusdem celebritatis Vopiseus in Aureliano, et Lampridius in Alexandro, qui Matris deum fuisse solemnia tradit, non autem Panis, ut alii putarunt. Ipsa etiam die, qua haec divinitus accidisse Dionysius tradit, passum esse Salvatorem nostrum, opinio multorum fuit.

18. Sed ad Paulum redeamus; qui in eadem epistola ad Timotheum salutationem fidelium subjiciens ait¹: « Salutat te Eubulus, et Podens, et Linus, et Claudia, et fratres omnes. » Quod ad Pudentem pertinet; hic ille vir est clarissimus senatorii ordinis civis Romanus, pater Novati, atque Timothei, Praxedis et Pudentiane virginum: hujus dominus ad radicem Viminalis posita prope Equilinum patuit omnibus christianis, ubi et saeræ agebantur synaxes; conversaque deinde penitus in ecclesiam, eadem Pastoris Titulus dicta est, de qua alibi pluribus. Linus vero, enjus hic item habetur mentio, ille ipse videtur, cui (ut superius dictum est) Petrus ab Urbe recedens, fidelium qui in Urbe essent, commisit curam; quem antea Paulo ministrasse, Ignatius² scribens ad Trallianos testari videtur, sic dicens, cum agit de diaconis: « Quid vero diaconi, quam imitatores angelicarum virtutum? qui purum et inculpatum ministerium illi exhibent, ut S. Stephanus B. Jacobi, Timothens et Linus Paulo, Anacleetus et Clemens Petro. » Sed haec olim. Ceterum sicut Timotheus ex diacono est factus episcopus, ita et Lino pastoralis cura est a Petro Roma commissa: cui etiam post mortem in sede sucessit, ut suo loco dicemus.

19. *Epistolam Paulus scribit ad Ephesios.* — Ut igitur de ceteris ab Apostolo Romae scriptis epistolis agamus, jam diximus, una cum illa ad Timotheum eam ad Ephesios esse conscriptam. Quod vero aliqui illam primo a Paulo scriptam esse contendant³ quae ad Galatas missa est: libentius in his Chrysostomo⁴ assentimur, qui eam ante epistolam ad Romanos esse conscriptam existimavit: nullus enim sicut in ceteris character in ea reperitur, quo demonstrari possit eam Romae esse conscriptam, cum in reliquis nulla sit Pauli epistola Romae scripta, in qua de vincendis suis non habuerit mentionem: at in ea ad Galatas data, de his nihil prorsus:

¹ 2. Tim. iv. — ² Ignatius, epistola v. — ³ Athanas. in Synopsi. Theodoret. in prefat. in epist. Paul. et alii. — ⁴ Chrysost. in prefat. in epist. Paul.

que si Romae prima omnium (ut aiunt) scripta esset, certe eorum meminisse, necessaria data videretur occasio. Uno itaque eidemque tabellario, quem dicit se Ephesum misse, quippe Tychico, Paulus tum eam ad Ephesios, tum etiam ad Timotheum secundum dedit epistolam: haud enim existimandum, easdem tunc scriptas singulas litteras dedisse singulis tabellariis. Dans igitur Tychico litteras ad Ephesios, multa etiam sine scripto de rebus suis ore communicanda tradidit¹: meminit frequenter in ea suorum vinculorum, ut cum ait²: « Ego Paulus vincitus Iesu Christi; » ac iterum: « Obsecro itaque vos ego vincitus in Domino; » ac rursum: « Legatione fungor in catena. »

20. Hujus autem tanto celius scribendae epistolæ occasio inde manasse videtur, quod Ecclesia Asiana fere penitus presumpta videretur. Nam in secunda, quam tunc ad Timotheum scripsit, epistola, de his sic queritur, dicens³: « Scis hoc, quod aversi sunt a me omnes qui in Asia sunt, ex quibus est Phigellus et Hermogenes. » Quinam autem fuerint Hermogenes et Phigellus, sive Philetus (utraque enim lectio reperitur) nihil certi reperi potuimus, nisi que in apocryphis Apostolorum Passionibus leguntur in Jacobo Joannis fratre: hos nimirum fuisse maleficos, verum Jacobi opera ad fidem Christianam esse conversos. Sed sicut Simon magus, et ipse aliquando Christianus, sed a Christiana religione deficiens, adversus Dei Ecclesiam omnia tela convertit; ita et hos ipsos ex fidelibus infideles, et a Christianis apostatas factos, maximas in Ecclesiam turbas concitare, et Paulo in omnibus aversari studuisse credendum est. Apud Metaphrastem in sermone de Petro et Paulo legimus Chigellum a Petro factum (quod non credimus) episcopum Ecclesie Ephesinae, eumque Iudeos credentes a fide avertisse. Haec nonne illa ipsa videntur esse tempora, quae Paulus novissime Ephesios ad se Miletum vocates allocutus praedixerat, inquiens⁴: « Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis metipsis exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se. Propter quod vigilate. » Jam vero antea, qui ex Asia erant Iudei primi fuerunt qui Hierosolymis adversus Paulum populum concitarunt, et in ipsum manus (ut vidimus⁵) injecerunt.

21. Quod igitur dixerat, eos qui in Asia essent, a se aversos; haud dubium est, de Iudeis intellexisse. Quamobrem ad eos, qui in fide constantes erant ex Gentibus Christiani jam facti, eam dedit epistolam: ad hos enim scripsisse, ejus verba declarant, quibus ait⁶: « Hujus rei gratia ego Paulus vincitus Iesu Christi pro vobis Gentibus; » et iterum⁷: « Propter quod memor es esto, quod aliquando vos eratis Gentes in carne, qui dicebamini Preputium, ab ea quae dicitur Circumcisio. » Scribit igitur ad hos Paulus, ut eos contineat in officio:

¹ 2. Tim. iv. Ephes. vi. — ² Ephes. iii. iv. et vi. — ³ 2. Tim. i. — ⁴ Act. xx. — ⁵ Act. xxii. — ⁶ Ephes. iii. — ⁷ Ephes. ii.

quod et fideliter prestiterunt. Ignatius enim Ecclesiam Ephesinam misericordice prædicat, commendatque ipsorum zelum, quo adeo aversati essent haereticos, ut nec illos audire, nec illac transitum habere permiserint; sic enim ait¹: « Novi nonnullos per vos transentes habere perversam doctrinam peregrini et maligni spiritus: quibus negasti transitum ad spargendam zizaniam, obturatis auribus, ne recipieretis errorem quem docent. » Et unde hoc Ephesii? nempe, quod superius dixerat: « Vos itaque estis ejusmodi, a talibus instrutoribus eruditii, a Paulo Christi pleno, et fidissimo Timotheo; » et rursum: « Honestissimum supra modum laudat ille vestrum decentem compositumque ordinem, quodque omnes secundum veritatem vivitis, et quod nullus sit inter vos haeresi locus, sed nec auditur nomen ullius quam solius Iesu Christi, veri pastoris et magistri: et estis (ut Paulus vobis scripsit) unum corpus, et unus spiritus: propterea quod vocati estis in una spe vocationis vestre. » Haec Ignatius.

22. Cum eam ad Ephesios Paulus dedisset epistolam Tychico discipulo, et ad Timotheum (ut dictum est) secundam seribens, inter alia cum admonuisset², ut suum Romanum versus ante hiemem acceleraret adventum, secundum Marcum assumeret, haec omnia ab ipso esse præstata, certum est; siquidem (ut superius est enarratum) de adventu Timothei Romanum reliqua a Paulo Romæ scriptæ epistola quibus sicut Pauli, ita et Timothei inscriptus legitur titulus, faci e monstrant. Marcum insuper secum duxisse, exploratum habetur: nam ejusdem secum Romæ agentis idem meminit Paulus scribens ad Colossenses³, neconon etiam ad Philemonem. Tychicum etiam, quem ad Ephesios miserat, Romanum iterum rediisse, ac postea eundem in Asiam denuo ad Colossenses missum, eadem ad ipsos scripta epistola

¹ Ignat. epist. xiv. — ² 2. Tim. iv. — ³ Coloss. iv.

significare videtur. Verum cum hieme adventante, navigandi iterum hoc anno in Asiam minus data videatur facultas, anno sequenti potius, qui numeratur secundus careeris Pauli, dictæ litteræ scriptæ fuisse, creduntur, eademque opportuno tempore navigationis Tychico in Asiam esse date: de his itaque agemus anno sequenti.

23. *De Pomponia Graecina.* — Quod autem pertinet ad res Romanas, eas referimus tantum, quae ab instituto minime abhorrent. Auctor est Tacitus, hoc anno iisdemque eoss. Nerone secundum et Calpurnio Pisone laudabilem illam legem a Nerone sanctificati, nimirum: Ne quis magistratus, aut procurator, qui provinciam obtineret, gladiatorium, vel ferarum spectacula ederet: ne ea de causa (quod tactitari sciebat) a provincialibus immensam praesides vim pecuniarum corraderent. Idem scribit de Pomponia Graecina nobilissima femina, ream esse constitutam externæ religionis acceptæ: quamobrem non levis est suspicio, eam, ut complures alias, Christianam fidem esse sectalam. Reim vero gestam in hac verba Tacitus scribit: « Pomponia Graecina insignis femina, Plancio, qui ovans se de Britannis retulit, nupta, externæ religionis rea, mariti judicio permissa. Isque prisco instituto propinquis coram de capite famaque conjugis cognovit, et insolente nuntiavit. Longa huius Pomponiae ætas et continua tristitia fuit: nam post Julianum Drusi filium dolo Messalina interfectam, per quadraginta annos non cultu nisi lugubri, non animo nisi inchoato egit. » Agit insuper hoc anno Tacitus de judicio Romæ acto in Celerem Asiae proconsulem, qui occiso Silano, illi successerat primo anno Neronis imperii, quo tempore Paulus (ut vidimus) in ea provincia Ephesi gravissima passus est. « Hunc igitur, inquit Tacitus, accusante Asia, quia absolvere nequibat Cæsar, traxit senectam, donec mortem obiret: » ob mortem enim Silani devinctus illi Nero videbatur.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5550. — Olymp. 209. an. 1. — Urb. cond. 810. — Jesu Christi 57. secundum Baronium 59.

— S. Petri 4. — Neronis imp. 4.

4. *Consules.* — Ad num. 4. Coss. Nero Aug. II. et L. Piso. Dum Dissertationem Hypaticam composui, hic Neronis consulatus mihi crucem fixit: ad quam enim consulatum Cæsareorum regulam revocari posset, deprehendere non potui. Tandem mihi certo constitit, illum juxta primam sumptum. Nam anno Christi 11, Nero proconsulari imperio donatus, consulque in annum ætatis vicesimum, quem currenti absolvit, designatus est, ut eo anno dixi. Quare hic consulatus imperio ejus proconsulari destinatus. Lipsius in Notis ad lib. 12 Taciti, ubi hic

historicus ait decrevisse Claudiu, ut vicesimo ætatis anno consulatum Nero iniret, subdit: « Decretum frustra. Consulatum enim iniit xvii ætatis anno: sed jam princeps et legum securus. » At decretum illud minime frustra fuit, cum hoc anno ideo Nero consul processit, quia tunc ad eam dignitatem designatus est. Quare sicut Cladius Neronis successor secundum consulatum, ad quem adhuc privatus designatus fuerat, imperator renuntiatus suscepit, ita Nero, cui potiori titulo hic consulatus debebatur.

PETRI ANNUS 16. — CHRISTI 60.

1. De epistola ad Philippenses Romor a Paulo scripta. — Anno Christi sexagesimo, Nerone imp. tertium et Valerio Messala¹ eoss. Paulus apostolus secundum agens annum in vinculis, plures ad diversos scripsit epistolulas; quibus omnibus sicut sum, ita et Timothei, quem litteris accersit, ante hiemem anno preterito diximus venisse Romanum, nomen inscripsit. Censemur earum illa prima quae data legitur ad Philippenses; ea nimurum occasione conscripta, quod illi Pauli studiosissimi, mox cum audissent illum Romae vinculis defineri, Epaphroditum ipsorum apostolum (sic enim eum Paulus² appellat) Romanum miserunt, qui non tantum illum inviseret, sed et munera accepta perferret³. Huic quidem Romae agenti, morboque ad mortem usque laboranti, cum tandem convalescat, has ad Philippenses dedit litteras: id enim Paulus iisdem significat, quibus etiam summ ad eos pollicetur adventum, sic dicens⁴: « Confido autem in Domino, quoniam et ipse veniam ad vos cito. Necessarium autem existimavi Epaphroditum fralrem et cooperatorem et committonem meum, vestrum autem apostolum et ministrum necessitatis meae, mittere ad vos: quoniam quidem omnes vos desiderabat, et modestus erat, propterea quod audieratis illum infirmatum. Nam et infirmatus es usque ad mortem: sed Deus misericordia est ejus, non solum autem ejus, verum etiam et mei, ne tristitia super tristitiam haberem. Festinantis ergo misi illum, ut viso eo, iterum gaudeatis, et ego sine tristitia sim. Excipite itaque illum cum omni gudio in Domino, et ejusmodi cum honore habetote: quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessil, tradens animam suam, ut impleret id quod vobis deerat erga meum obsequium. »

2. Existimavit Theodoretus⁵ hunc ipsum Epaphroditum fuisse episcopum, ea potissimum ratione, quod Paulus apparet eum apostolum: eo enim nomine tunc consuetum appellari eos quos dicimus episcopos, nullis ostendit; et episcopos tunc eos dictos esse, quos nunc vocamus presbyteros, manifeste demonstrat ex initio ejusdem epistola, dum ait: « Paulus et Timotheus servi Jesu Christi, omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis, cum episcopis et diaconis: » sed de his superioris pluribus actuū est. Cum igitur Theodoretus ac caeteri etiam

consentiant fuisse Epaphroditum episcopum Philippensum; unde Dorotheus accepert ipsum prepositum Ecclesie Hadriæ, seu Hadriane in Syria, non invenimus. Quamobrem sicut diversum illum pulamn Epaphroditum ab eo de quo hic agitur: ita ex sententia Metaphrastis, fuisse frēs Epaphroditos, dēendum esset; nimurum Philippensem hunc vocatum apostolum; alium quem diximus episcopum Hadriane; ac denique tertium (ut idem ait) a Petro apostolo Ecclesie Tarracinensi praefectum episcopum, cuius in Romano Martyrologio habetur mentio: nisi dicere velimus unum eundemque in diversa loca translatum fuisse, quod non putamus.

3. Sed ad Paulum redeamus, qui multis Philippennum erga se studium commendat, suumque erga illos officium propensius multis etiam argumentis significat; atque eo potissimum, quod ad ipsos iterum suum pollicetur adventum. An autem vinculis liber in Orientem iterum statimque remearet, suo loco dicemus. Inter alias aulem eadem epistola imparfitas eis admonitiones, in primis illud inculcat, ut omnes idem sapient, eandemque inter se mutuam charitatem exerceant, utque unanimis idipsum¹ sentiant omnes. Istud ipsum ad eosdem Philippenses scribens poslea Ignatius², eadem rememorans, ait: « Idem dicatis omnes unanimis in eadem fidei regula gradientes, ut Paulus vos admonebat, etc. » Polycarpus etiam ad eosdem scribens Philippenses, eisdem in mentem revocat eandem epistolam scriptam a Paulo, aitque: « Propterea quia neque ego, neque aliquis similis mei poterit sequi sapientiam beati et gloriosi Pauli, qui fuit apud nos, et visus est secundum faciem illis, qui tunc erant, hominibus: qui docuit certissime atque firmissime verbum veritatis, et qui absens scripsit vobis epistolulas, ad quas defleclimini ut possitis aedicari in fide, quae data est vobis, quae est mater omnium nostrum; » et post multa: « Ego autem nihil tale sensi in vobis vel audivi, in quibus laboravit B. Paulus, qui estis in principio epistola ejus: de vobis enim gloriatur in omnibus Ecclesiis, quae Deum sole tunc cognoverant. » Haec Polycarpus.

4. Quod vero eadem epistola idem Apostolus de hereticis cavendis inculcat, sic dicens³: « Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem; » quos et inferius his coloribus pingens, ait: « Multi

¹ Tacit. lib. xiv. Plin. I. n. c. 7. et lib. viii. c. 20. — ² Philip. ii. — ³ Philip. iv. — ⁴ Philip. ii. — ⁵ Theod. in epist. ad Philip.

¹ Philip. ii. — ² Ignat. epist. viii. — ³ Philip. iii.

enim ambulant, quos saepe dicebam vobis (nunc autem et fles dico) inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. » Haud dubium illos signat haereticos, qui Christum vere crucifixum esse negabant; addentes, imaginem somum ejus ea visam esse pati, Christum vero se subtractisse: enjus haeresis (ut vidimus) primus auctor fuit Simon magus; quae in ejus discipulos est infelicitate propagata, ut Irenaeus¹, Epiphanius², et alii tradiderunt. Eamdem et Cerinthus docebat, qui dividens Jesum a Christo, Jesum passum ac surrexisse dicebat, Christum autem nequaquam, sed impassibilem perseverasse, ipsumque tempore passionis a Jesu recessisse. Scribunt haec de Cerintho idem qui supra Irenaeus³, Epiphanius⁴, Theodore⁵, et alii, qui de antiquis haeresibus commentarios edidere. Addebat Basilides Simonis discipulus hanc ad commentum fabulam, Jesum qui portabat crucem, transformasse suam speciem in Simonem Cyrenaeum, eumque esse crucifixum, Jesum autem sic eo modo a passione esse subtractum. Sed haec pluribus Epiphanius⁶. Hos igitur a Paulo sugillatos esse, cum eos nominat inimicos crucis Christi, nullus jure poterit dubitare: cum praesertim Ignatius⁷ ad eosdem Philippenses epistolam scribens, pluribus admoneat, ut hos ipsos caveant, qui Christi crucem negarent, dicens: « Princeps enim hujus mundi gaudet, cum quis crucem negarit: cognoscit enim crucis confessionem suum ipsius esse exitium. Id enim trophyum est contra ipsius potentiam; quod ubi viderit, horret, et audiens timet, etc. »

5. Plura deinde in eamdem sententiam subdeus, haec quoque ait: « Ideo et in quibusdam id efficit, ut crucem negent, ut passionis illos pudeat, et mortem opinionem tantum illum gustasse asseverent partum Virginis circumcidant, et mutilent; » vide licet dividentes Jesum a Chrislo, sanctissimam Dei genitricem Mariam matrem dicent Jesu fuisse, non autem Christi. Hoc est igitur, quod tam instanter Paulus Philippenses admonuit, illis verbis ad extremum positis: « Videte concisionem; » hoc est, eos qui sic concidunt ac dividunt Jesum a Christo, quos inferius nominat inimicos crucis Christi, quod a Christo crucem auferrent. Id est etiam quod in eadem epistola superius dixerat, tam clarum et patens de Christi cruce proferens testimonium in haec verba⁸: « Exinanivit semetipsum formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. » Hinc etiam videas quoniam non tantum Philippis in Macedonia, sed et in Asia, itemque in Graecia, et ubique fere gentium christiani orbis eadem haeresis ab iisdem scelestissimis nebulonibus vulgabatur; cumdem Paulum in omnibus suis epi-

stolis ad diversas Ecclesias scriptis, de cruce Christi saepe sarpins repetere ac ingerere testimonium, contestarique¹ se nonnisi Christum, et hunc crucifixum praedicare; nec aliud se scire profiteri, nisi Christum, et hunc crucifixum; nec aliud conari, nisi ut crucis praedicatione effulgeret, et ne quavis occasione crucis Christi gloria minueretur, aut aliquando toleretur: hinc etiam illa de morte Christi et passione et sanguine ab eodem cerebrior facta mentio. Adversus eos etiam pugnans idem Ignatius² scribens ad Trallianos, postquam de dictis haereticis et abis crucem Christi negantibus est locutus, haec addit: « Si surculi non fuissent, » patris diaboli scilicet, « non fuissent hostes crucis Christi, sed eorum qui occiderunt Dominum glorie. Nunc vero cum crucem negent, et illos passionis pudeat, tegunt Judeorum scelus. » Haec Ignatius.

6. *Crucis signa erigi cupta et coli, ejusque virtus et potentia.* — Illud tunc insuper factum est, ut contra dictos haereticos ipso exordio nascentis Christi Ecclesiae emergentes, et Christi crucis memoriam penitus abolere conantes, ipsa Catholica Ecclesia cum adversus eos vehementius obniteretur, non tantum Christi crucem verbis profiteretur, sed signis et factis. Indeque est ductum principium, ut instar crucis, in qua passus est Christus, ligno compactae cruces erigerentur in titulum, quas fideles venerarentur, casdenique diabolus exhorresceret, « velut (quod dicit Ignatius³) trophyum erectum contra ipsius potentiam; quod ubi viderit, horret, et audiens timet. » Sed quid est, quod ait: « Ubi viderit, horret; » nisi quod tunc crucis vexilla erigi solita esse significat? Moris fuisse, cum locus quispiam divino cultui manciparetur, illie figere crucem in titulum, attigimus superius, pluribusque inferius dicturi sumus, cum agenus de Titulo. Inde etiam apostolica in Ecclesiam traditio fluxit⁴, ut fideles tam in sacris, quam in ceteris rebus quibus benedicerent, manu ducta, crucis signum exprimerent, quo remedio saluberrimo ad pellendos dæmones potissimum uterentur, atque in omnibus rebus illud adhiberent. Unde Tertullianus⁵ non ut de re quapiam recens adinventa, sed enjus antiquitatis nullum inveniatur exordium, atque adeo una cum Ecclesia coalescere coepit, haec ait: « Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum et exitum, ad vestitum et calceatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, et cubilia, ad sedilia, quacumque nos conversatio exereat, frontem crucis signaculo terimus. Barumi et aliarum hujusmodi disciplinarum si legem expostules Scripturarum, nullam invenies: traditio tibi pretendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, et fides observatrix. » Haec ille.

7. Sed et Cyrillus Hierosolymorum episcopus⁶: « Non pudeat igitur nos, inquit, crucifixum confiteri, sed in fronte confidenter signaculum crucis digitis imprimatur et in aliis omnibus erux fiat: in

¹ Iren. lib. i. c. 20. circa finem. — ² Epiphanius, haeresi xxi. — ³ Iren. lib. i. cap. 23. — ⁴ Epiph. heres. LXXVIII. — ⁵ Theod. heret. fabul. lib. i. c. 4. — ⁶ Epiphanius, haeresi xxiv. — ⁷ Ignat. epist. viii. — ⁸ Philip. ii.

¹ 1. Cor. xii. — ² Ignat. epist. v. — ³ Ignat. Philip. epist. viii. — ⁴ Basil. de Spiritu sancto, cap. i. et alii. — ⁵ Tertul. de coron. mil. c. 3. 4. — ⁶ Cyril. Hieros. catech. XIII.

panibus comedendis, et in poculis bibendis, et in egressu, et ingressu, ante somnum, recumbendo, et surgendo, endo, et quiescendo. Magna haec est custodia, qua propter pauperes gratis datur, sine labore propter infirmos; cum a Deo sit haec gratia, et signum fidelium, et timor daemonum: triumphavit enim de illis hoc signo. Ostenta illud audacter: quando viderint crucem, recordantur crucifixi: metuant enim eum qui contrivit capita draconis. » Hocusque Cyrillus, idque ex antiqua institutione fidelium. Habes apud Theodoreum¹ praeclarum de his militum Christianorum exemplum, qui cum ad omnem pectus signarent poculum cruce, eo signo, quod Christiani essent, detecti sunt. Admonet istud ipsum Hieronymus² scribens ad Eustochium, sic dicens: « Ad omnem actum et ad omnem incessum manus pingat crucem. » Sed nec illud praetermittendum antiqua fidelium consuetudinis; cum symbolum fidei recitarent fideles, in verbis illis postremis, « Carnis resurrectionem; » consuevisse frontem crucis signaculo communire: testatur id Ruffinus in expositione Symboli, et ejus rei mysterium docet. Porro signare frontem crucis signo, tam frequens et usitatum apud fideles omnes semper fuit in Ecclesia Dei, atque jugiter perseverare necesse est, ut S. Hippolytus martyr in libello quem scripsit de consummatione saeculi, illud firmiter asseveret, Antichristum inter alia sui adventus ostenta et signa, prohibitorum, ne quis fidei sanctam crucem piugat in fronte. Ex his intelligere, lector, potes, ipsum jam appropinquare, qui nunc operatur in filios diffiditiae. Rursum vero non tantum se, sed et sua cuncta signo crucis notare fideles consueverunt; nam et in singulis quoque cubiculis et aliis habitaculis singulas esse cruces pingendas. S. Nilus³ ad Olympiodorum proconsulem scribens, admonuit. At praetermissus de his innumeris hic acervare sanctorum Patrum auctoritates, et recitata ab iisdem exempla, quae sese nobis suis locis enarranda opportunius offerent.

8. Res adeo perspicua atque omnibus manifesta longiori non indiget ambitu rationis: nam et ipsi Christianorum hostes, quantum adversus daemones virtus crucis potestate prævaleat, sepius, licet inviti, testati sunt; quod de Juliano Apostata scribit Theodoreus⁴. An non Lucianus⁵, Epicureus licet, et cuiusvis numinis ritus illusor, tradit, Eneratem dignum plane virum cui tides adliberetur, cum animalium acceperisset ex ferro (ut ait), ex quapiam cruce facto, adversus pravos daemones redditum esse secundum? Accidisse putamus, ut sicut (quod Lucas⁶ tradit) Iudei exorcistæ, licet in Jesum Christum non crederent, tamen quod scirent a Paulo et aliis Christianis in nomine Jesu pelli daemones, et ipsi eodem nomine ad dimovendos eos ab obsessis hominibus utebantur; ita et magi, quod a Christianis feliciter facilitare consiperent, nimis erucis virtute

eos daemonibus imperasse; et ipsi ad coercendos, cum opus esset, impetus daemonum, signo crucis usi fuerint; nam et eodem Luca⁷ auctore, vidimus Simonem magum amulatum esse in Petro graliam importiendi Spiritum sanctum: quam si habere ipsi licuisset, magno utique prelio redemisset. Inde fortasse de iisdem magis, quod scribit Plinius⁸, contigit, ut fragmento clavi a cruce sublati, vel sponte a cruce accepto utebentur ad morbos pellendos. Sed de his satis, ac finis esto eorum quæ spectant ad Pauli scriptam epistolam ad Philippenses, quatenus ad rerum gestarum historiam et traditiones spectare videbantur.

9. *De epistola a Paulo ad Colossenses data.* — Eodem quoque anno, iisdem eoss., scripsisse Paulum ad Colossenses epistolam, ex iis quæ superius dicta sunt, facile demonstratur. Inscriptio enim illius, eadem cum illa quæ ad Philippenses est scripta, nempe Paulus et Timotheus, satis significat, post Timothei Romanum adventum esse datam. Ceterum quod adhuc a se in vinculis agente sit scripta, ipse in fine declarat, domi ait: « Memores estote vincentorum meorum. » Cum ergo non nisi biennio dicatur Paulus detenus fuisse in vinculis: hoc ipso anno, qui secundus ejus careeris numeratur, datam eam epistolam esse oportuit, non autem prius. Nam Timotheus, qui inscribitur in ea, non nisi prope finem anni superioris Romanam venisse potuit, nec Tychicus rediisse, quem miserat Ephesum. Dedit igitur ipsam epistolam Paulus Tychico, quem anno quoque superiori Ephesum mittens (ut vidimus) eidem ad Ephesios epistolam⁹ dederat. Quamobrem Tychiem perfundit esse apud Paulum munere tabellarii, ex iam dictis satis conjici posse videtur: eodem enim nuntio Titum¹⁰ quoque olim Paulus accersisse visus est: eidemque Tychico dedisse epistolam primam ad Timotheum, argumentum ejus epistolæ, quod in antiquis græcis exemplaribus legitur eidem præfixum, satis aperte demonstrat.

10. Non enim cuique se efferenti olim Apostoli et eorum successores episcopi, sed certis hominibus, iisdemque optimis moribus præditis, ac probe notis, dare litteras consueverant, ut appareat ex his quæ superius ex Ignatii litteris¹¹ ad Polycarpum scriptis, aliisque a Cypriano ad diversos datis¹² dicta sunt. Cæterum hi non tantum munere tabellariorum, sed et legatorum fungebantur officio: nam illis multa ore tenus communicanda credebantur, quæ coram illis, ad quos mitterentur, explicaturi essent: ut de Tychico vidimus, cum Ephesum missus est, et cum in præsentiarum ab eodem Paulo ad Colossenses legatur; ait enim ad eos scribens¹³: « Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus carissimus frater, et fidelis minister, et conservus in Domino: quem misi ad vos ad hoc ipsum, ut cognoscat quæ circa vos sunt, et consoletur corda vestra, cum Omeriso carissimo et fideli fratre, qui ex vobis est. Omnia

¹ Theod. hist. lib. iii. cap. 10. — ² Hieron. epist. xxii. — ³ Apud Nician. ii. Concil. Act. iv. — ⁴ Theod. hist. lib. iii. cap. 3. — ⁵ Lucian. in Philo-pseud. — ⁶ Act. xix.

⁷ Act. viii. — ⁸ Plin. lib. xxiii. cap. 4. — ⁹ 2. Tim. iv. Ephes. vi. — ¹⁰ Tit. iii. — ¹¹ Ignat. epist. xi. — ¹² Cyprian. epist. xvi. et xxiv. — ¹³ Coloss. iv.

que hic aguntur, nota facient vobis. » Eadem quoque videtur Paulus dedit epistolam ad Philemonem, ut suo loco dicemus. Rursus etiam per eundem numlum aliam misse epistolam ad Laodicenses, ea quae in fine dictæ epistole ad Colossenses Paulus habet, nonnullis persuaserunt; sunt autem hæc ejus verba¹: « Cum lecta fuerit apud vos epistola, facite ut in Laodicensium Ecclesia legatur, et eam quæ Laodicensium est, vos legatis. »

11. Antiqua hæc est queslio, an Paulus scripsit quoque ad Laodicenses. De qua acturi, in primis qui fuerint Colossenses, paucis agendum putamus; ut de qua Laodicea hæc quæ Paulus scribit, sint intelligenda, pariter cognoscamus. Colossas igitur, unde Colossenses, auctore Strabone², Plinio³, et aliis, constat fuisse oppidum in Majori Phrygia, haud longe positum a Laodicea; ex quo certum redditur. Apostolum non esse locutum de Laodicea quæ dieitur Syriae, nec etiam de ea que est in Media, sed de ea que est in Phrygia contra Hierapolimi, juxta flumen Maeandrum, a quo Lycus annis manat. Liquet ex his, hallucinatos esse, qui dixerunt Colossenses dictos esse Rhodios, ob ingentem illum ab eis solis colossum erectum, quod Suidas et alii plures recentiorum Graecorum et Latinorum dixerunt. Praefectus olim Colossensibus Epaphras, sollicitus pariter erat tam Laodicensis quam etiam Ecclesie Hierapolis illis proximæ: unde eadem ad Colossenses dala epistola, de eodem Epaphra sic scribit Paulus⁴: « Testimonium enim illi perhibeo, quod habet multum laborem pro vobis, et pro iis qui sunt Laodiceæ, et qui Hieropoli. » Hic enim Romæ agens, vinculis pariter tenebatur adstrictus: unde in eadem quam hoc item anno eadem Tychico ad Philemonem Paulus dedit, epistola: « Salutat te, inquit, Epaphras concaptivus mens in Christo Jesu; » sicut et Aristarchus, quem hac ipsa ad Colossenses scripta epistola concaptivum appellat. Confutavimus superius commentum illud, quod jure Hieronymus⁵ nominat fabulam, de Epaphra et Paulo, quod pueri olim ambo vineti dueli sunt Giscala Iudeæ oppido Tarsum. Post Epaphram, qui Colossenses instituit, Archippus illis datus videtur episcopus, de quo Paulus in fine ejus epistole hæc subdit: « Dicit Archippo: Vide ministerium quod acceperisti in Domino, ut illud impleas. » Hæc de episcopatu Epaphræ et Archippi licet apud Ambrosium⁶ scripta habeantur, tamen nulla alibi de Archippo, quod fuerit episcopus Colossensium, habetur mentio, sed tantum de Epaphra in antiquis Martyrologiis hoc expressum habetur. Primasius autem negat omnino Archippum fuisse episcopum, sed diaconum fuisse tradit.

12. An Paulus ad Laodicenses scripsit. — His visis, an revera Paulus scripsit epistolam ad Laodicenses, quam mandat legi in ecclesia Colossensium, quid ab antiquioribus scriptum sit, in medium

¹ Coloss. iv. — ² Strabo lib. xii, cap. 13. — ³ Plin. lib. v. c. 32.
⁴ Coloss. iv. — ⁵ Hieron. in epist. ad Philem. — ⁶ Apud Ambros. in epist. ad Coloss. in fin.

afferamus. Haeretici (ut anctor est Tertullianus¹) eidem quam nos ad Ephesios scriptam habemus, Ad Laodicenses, titulum praefixerunt: Marcionem id etiam præstissee, idem affirmat, cum ait: « Ecclesia quidem veritatem epistolam istam ad Ephesios habemus missam, non ad Laodicenos; sed Marcion titulum aliquando interpolare geslit, et quasi in isto diligentissimus explorator. » Sieque cum aliquid ille citaret, quod ex epistola ad Ephesios esset acceptum, titulo epistole ad Laodicenses edebat, ut Epiphanius² adversus ipsum agens edocet. Verum ne vel levis suspicio ejus mendacii pulset legentis animum, habetur Ignatii testimonio egregie testimoni, epistolam ad Ephesios vere ad Ephesios esse conscriptam: citat enim eam ipse ad ipsos Ephesios scribens, sieque dicit³: « Estis (sicut Paulus vobis scripsit) unus corpus et unus spiritus, qui vocati estis in una spe vocationis vestrae. » Alii vero dixerunt, scriptam fuisse a Paulo ad Laodicenses privatam epistolam, ab ea que ad Ephesios data est plane diversam; quæ etiam circumferebatur inter fidèles, non tamen ut legeretur, sicut cetera, in ecclesiis; nam inter canonicas non erat adnumerata: de qua agens S. Hieronymus⁴ ait: « Legunt quidam et ad Laodicenses epistolam, sed ab omnibus exploditur. » Cur autem in Ecclesia non legeretur, hanc affert causam Philastrii⁵: « Ait epistolam ad Laodicenses scriptam: et quia addiderunt in ea quedam non bene sentientes, inde non legitur in ecclesia; et si legitur a quibusdam, non tamen in ecclesia populo legitur. » Itaque ex Philastrii sententia, non sic appareat eam fuisse explosam, quod non esset Pauli, sed quod additis ei nonnullis habetur adulterata. Quonobrem quæ edita apud Xystum⁶ habetur epistola ad Laodicenses, nequaquam illa quæ olim circumferebatur, fuisse videtur: quippe cum per brevis sit, nec quid habeat adulteratum, additamentum etiam nullum acceperit extrinsecus, sed potius eorum quæ perperam posita viderentur, vel haberentur ambigua, fuerit mutilatione contracta. Nec etiam placet, quod tradit Theophylactus, intellexisse Paulum de epistola prima ad Timotheum scripta; quod (ut dictum est) eadem scripta fuerit Laodiceæ. Nam quæ subest ratio, ut epistolam ante plurimos annos scriptam legi voluerit in Ecclesia Colossensium? vel eur illam magis, quam reliquias ad diversas Ecclesias datas epistolæ?

13. Chrysostomus⁷ nullam putat a Paulo datam esse epistolam ad Laodicenses, ea scilicet ratione, quod græca editio habeat: η επιστολη επι των Λαοδικεων, hoc est: « Et illam quæ ex Laodicea scripta est: » sieque intelligendum putavit, ut quæ a Laodicensibus missa fuisse ad Paulum, ab iisdem Colossensibus legeretur. Hanc ferme secutus sententiam Theodorel⁸, hæc ait: « Quidam existimat Paulum

¹ Tertul. contr. Marcion. lib. v. cap. 41. et 47. — ² Epiph. haeresi XLII. — ³ Ignat. ad Ephes. epist. XIV. — ⁴ Hier. de Script. Eccl. in Paulo. — ⁵ Philast. de heres. cap. 90. — ⁶ Xyst. Senens. Bibl. lib. II. in Paulo. — ⁷ Chrys. in epist. ad Coloss. homil. 12. — ⁸ Theod. in epist. ad Coloss. in princ.

etiam scripsisse ad Laodicenses epistolam : itaque fictam eam epistolam proferunt. Divinus autem apostolus non dixit : Eam quae ad Laodicenses, sed : Eam quae est ex Laodicea : illi enim de aliquibus rebus ad eos scripserant. Verisimile est autem, eos vel ea accusasse quae siebant Colossis, vel eodem morbo cum eis laborasse : et ideo dixit hanc quoque epistolam esse legendam. » Haec Theodoreetus. Sane nullum eidem fabellario ad Laodicenses fuisse a Paulo datum epistolam, satis constat, dum in ea quam tum scripsit ad Colossenses, salutari mandat eos qui Laodicee essent fideles, sic dicens : « Salutate fratres qui sunt Laodicee, et Nympham, et quae in domo ejus est, Ecclesiam. » Si enim ad Laodicenses tunc scripsisset, ipse sua epistola ejusmodi funeris esset officio, nec opus habuisset illud Colossensibus delegare. Si vero antea ad Laodicenses Paulus scripsisset, illis ntique (ut modo fecit scribens ad Colossenses) ut suas litteras legendas tradarent Colossensibus, in mandatis dedisset. Libentius igitur Chrysostomo ac Theodoreto inhereremus, quam ceteris, ut nulla a Paulo scripta fuerit epistola ad Laodicenses; cum praesertim quae ad Laodicenses Pauli nomine spuria feretur, nequaquam sit ab antiquioribus cognita. Nam qua ratione Marcion (ut vidimus) illam quae habetur scripta ad Ephesios, ad Laodicenos datum fuisse putavit, si ea quae ad Laodicenos erat, extabat? Vel si et ipse illam esse spuriam cognovisset, vir acerrimus ac pugnacissimus disputator, suam firmans sententiā, cur non illam potius quam istam ad Laodicenses scriptam fuisse convineceret, cum nec ullam prorsus de ea haberet mentionem? Imo et Tertullianus, Marcionem impugnans, nullam nisi ad Ephesios scriptam existimatam fuisse dixit epistolam ad Laodicenses falso vulgaram.

14. Quod vero Paulus eadem epistola ad Colossenses¹ haec habeat : « Volo vos scire, fratres, qualem sollicitudinem habeam pro vobis, et pro iis qui sunt Laodicee, et quicumque non viderunt faciem meam in carne ; » nonnulli sunt arbitrati tam a Colossensibus quam etiam Laodicensibus Paulum nunquam visum, fuisseque illis ipsum facie prorsus incognitum. At haec minime probantur Theodoreto², qui ea verba declarans ait : « Oporlebat considerare verborum sententiam. Vult enim dicere : non solum vestrum, sed et eorum qui me non viderunt, maximum euram gero. » Sane (quod et haec ad historiae veritatem spectare nosecantur) dicere non praetermittimus, ac brevi compendio hic repetere Pauli peregrinationem in Asiam. Constat Lucas³ testificatione, Paulum una cum sociis, cum descendisset in Phrygiam, in qua provincia erant Laodicea atque Colosse, absque aliqua verbi prædicatione prætereuntem venisse in Mysiam : « Vtati sunt enim, iuquit Lucas, a Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia. » Quonobrem tum Paulum nondum illis fuisse cognitum existimamus. Verum post aliquot annos (ut superiorius notatum est) Paulus ilerum est

reversus in Asiam. Id enim est quod Lucas alibi⁴ ait : « Factum est, cum Apollo esset Corinthi, ut Paulus peragrat superioribus partibus (Asia seilicet) veniret Ephesum : » ubi ipso manente factum est (utidem ait) ut omnes qui habitabant in Asia audirent verbum Domini, Judæi, atque Gentiles. Hac igitur ultima in Asiam peregrinatione Paulum Laodicensibus et Colossensibus Evangelium prædicasse, illisque probe notum fuisse, jure existimandum putamus.

15. *Quam religionem angelorum Paulus damnat.* — Nec illud insuper ab instituto alienum existinamus (nam ad historiam etiam pertinet) scire causam, cur Paulus inter alia haec admonuerit Colossenses⁵ : « Nemo vos sedueat, volens in humiliata, et religione angelorum, quae non vidit, ambulans, frusta inflatus sensu carnis sue, et non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum et constructum crescit in augmentum Dei. » Haud facilis captu est locus iste, sed perdifficilis quidem, qui et absque exacta peritia rerum gestarum illorum temporum superari non possit. Consultus de ea re S. Hieronymus⁶ ab Algasia, multa disserens, singulatimque verba cuncta diligenter expendens, ejus videtur fuisse sententia, ut quod spectat ad religionem angelorum, Paulus sugillare voluerit eos qui erant ex circummissione colentes astra cœli, simul et angelos : nec fuisse recens hanc apud eos illapsam heresim, sed pervetustam, a prophetisque saepius exagitata, multis declarat. In eamdem quoque sententiam haec Clemens Alexandrinus⁷ : « Neque colite Deum ut Judæi : etenim illi soli se Deum nosse putantes, nesciunt se adorare angelos et archangelos, mensem et lunam : et nisi luna apparuerit, non agunt sabbatum quod dicitur primum, neque agunt neomeniam, neque azyma, neque magnum diem, etc. » Certe his respondent que non multo ante idem Paulus apostolus de Judaicis feslis monuerat Colossenses.

16. Quomodo autem haec cohærent, ut Judæi errore lapsi, astra simul et angelos colerent; non aliunde putamus accidisse, nisi quod (ut de Pharisæis tradit Epiphanius⁸) ipsa cœli astra fuisse animata existimarent; quonobrem et iisdem (ut ait) indidissent nomina hebraica : et angelos esse sensisse videntur; æque enim ac angelos, militiam cœli dixerunt astra, secundum illud Deuteronomii⁹ : « Nec adorent solem, et lunam, et omnem militiam cœli, quæ non præcepi ; » et illud Regum¹⁰ : « Adolebant incensum Baal, Soli, et Lunæ, duodecim signis, et omni militiae cœli. » Proprie vero militiam cœlestem a divina Scriptura constat nominatos angelos, sicut et ipse Dominus Deus exercituum dictus est : sicut eliam apud Lucam¹¹ : « Facta est cum angelo multitudine militiae cœlestis laudantium Deum. » Porro ut sic Judæi astra colerent, non fuit

¹ Act. xix. — ² Coloss. ii. — ³ Hier. ep. cli. q. 40. — ⁴ Clem. Alex. Str. lib. vi. — ⁵ Epiph. in Panar. l. i. c. 46. — ⁶ Deut. xvii. — ⁷ 4. Reg. xxiii. — ⁸ Luc. ii.

⁹ Coloss. ii. — ¹⁰ Theod. in epist. ad Coloss. cap. ii. — ¹¹ Act. xvi.

fune tantum apud eos error, sed et in posteros est infelicitus propagatus : adeo ut quoniam ejusmodi errori essent addicti, Cœlicola dicerentur : quo contumelia nomine notati sunt Honorii imperatoris¹ edicto omnes Christiani, qui a religione transfugae in Judaismum deficerent, ut suo loco dicemus uberrimus.

17. Haec quantumlibet vera sint, et Pauli sensui æque possint accommodari, ut ab aliis nonnullis recepta videantur : tamen quoniam Apostolum novimus snis epistolis solitum insectari illos haereticos, qui christiano nomine in Ecclesiam Catholicam grassabantur ; accuratius exquirendum est, quænam hisce temporibus haeresis sit debauchata, que religionem institueret angelorum, eujus pseudoapostoli ad decipiendos Colossenses venirent in humilitate et religione angelorum. Theodore² hunc locum explicans, testatur his temporibus haeresim fuisse exortam, que diceret Deum universorum nec eerni, nec comprehendendi, nec ad eum posse perveniri, et oportere per angelos divinam sibi benevolentiam conciliare : affirmaretque legem per angelos esse datum. At quoniam ejusmodi Theodoreti sententia a novatoribus in deteriore partem accipitur, diligentiori studio haec cuncta examinanda proponimus. Quænam fuerit dicta haeresis, ipse non indicat, nec in suis, quos scripsit, libris haereticarum fabularum, explicat : quamobrem mirati sumus, errorem ejusmodi tribui Simoni mago ; cum quæ de angelis ipse diverit, longius ab his discrepent : quippe qui traderet (ut referunt Irenæus³, Epiphanius⁴, idemque Theodore⁵, et alii) se esse divinam potentiam, que Judæis ut Filius apparuisse ; seque per mentis suæ primam comprehensionem, quam Helenam esse dicebat, creasse angelos, a quibus mundus esset effectus : porro angelos ægre ferentes se eo modo esse creatos in ipsam Helenam fuisse commotos, ipsamque affecisse ignominia : ad quam redimendam, et ab angelis vindicandam, ipsum descendisse, ac in Judea hominem apparuisse tradebat. Sic igitur nullus a Simone angelorum cultos introductus habetur ; qui dicebat se in mundum descendisse, ut angelos male moderantes terrarum orbem corripere. Nec his insuper aptari possent, que Simonis discipuli dixerunt de angelis ; quibus licet creationem rerum tribuerint, tamen quod perperam agerent, Christum ad eos debellandos missum esse jactarunt, quod Basilidis proprium dogma fuit. Porro tantum abest, ut hi angelos adorandos esse docuerint, quod pugnandum esse suaderent adversus angelos mundi fabricatores, idque horum affinis Carpoeras tradiderit.

18. Potius igitur ad Cerinthi perversum dogma id spectasse videri potest, quippe qui cum adeo humiliiter de Christo sentiret, ut omnem ab eo divinitatem auferret, hominem tantummodo esse confirmans, super eum angelos extollebat, per quos mundum

esse creatum traderet, Denique Hebraeorum unum ex illis esse angelum predicaret; id de eo cum citati auctores, tum etiam Tertullianus¹ affirmant. Cum igitur Cerinthius Christum deprimeret, et angelos exaltaret, merito Paulus admonet Colossenses, dicens : « Nemo vos seducat, volens placere in humilitate (Christi) videlicet, cum ob scandalum crucis illum fuisse tantum hominem predicaret, adeo illum humilem reddens) et religione angelorum : » cum angelos scilicet naturæ optimes esse jaetaret. Et quod subdit : « Quæ non vidit; » utique alludere videtur ad id quod de eodem Cerinthio Theodore² scripsit, sic dicens : « Confixit autem etiam quasdam revelationes, tanquam ipse eas esset contemplatus. » Illis enim utebatur ad captandam audientium fidem, multa se divinitus vidisse mentiens, quæ (ut inquit Paulus) non vidit. Sane quidem adversus hujusmodi haeresim de angelorum excellentia, et de Christo Cerinthi abjectam sententiam frequenter admodum Apostolus est visus jacuta intorquere; ut in primis cum ad eosdem Colossenses³ scribens, haec ait de Christi super angelos excellentia : « In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter; qui est caput omnis principatus et potestatis. » Et ne per scandalum crucis putarent Christi amplitudinem diminutam, paulo post addit : « Delens quod adversus nos erat chirographum decreli quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci : et expolians principatus et potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso. »

19. Eodem plane arguento scripsisse videtur epistolam ad Hebreos⁴, in cuius exordio haec de Christi excellentia super angelos sic dicit : « Loenus est nobis in Filio, quem constituit haeredem universorum, per quem fecit et sæcula : qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiae ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis : tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen haereditavit. Cui enim dixit aliquando angelorum : Filius meus es tu, ego hodie genui te? » In fine autem ejus capituli post multa de inestimabili Christi super angelos excellentia, quodnam revera sit angelorum ministerium demonstrans, sic ait : « Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui haereditatem capient salutis? » Multa præterea eodem arguento scripta habentur sequenti capite. Ad haec etiam spectare videtur, quod idem Apostolus scribens ad Galatas, in Asia populum, ubi agebat Cerinthius, qui et illis circumcisionem prædicabat ; eo cogitur uti dicendi genere : « Sed licet nos aut angelus de celo evangelizet vobis, præter quam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. » Et in hanc sententiam etiam ad Corinthios⁵ : « Nescitis, inquit, quoniam angelos judicabimus? » Ad hoc item spectat, quod non tantum Paulus et alii Apostoli ad dictam haeresim confutan-

¹ De Judæis Cœlicol. lib. xix. Codic. Theod. — ² Theod. in ep. ad Col. ii. — ³ Iren. lib. ii. c. 20. — ⁴ Epiph. hær. xxi. — ⁵ Theod. hær. fab. l. i. c. 2.

¹ Tert. de præser. cap. 48. — ² Theod. hær. fab. c. 2. 4. — ³ Coloss. ii. — ⁴ Hebr. i. — ⁵ Cor. vi.

dam labores immensos subiere, sed sic Deo agente et angelii¹ ipsi id sponte professi sunt. Nam Joanni ad pedes ejus accidenti, ut adoraret unum ex iis, mox ille ait : « Vide ne feceris : conservus enim tuus sum et fratrum tuorum. » Quod et iterum factum est, quando angelus subdidit : « Deum adora; » plane significans, non sibi, sed Deo praecipuam illam omnium maximam adorationem deberi : idque non tantum ut Joannem instrueret, sed in Joanne potius universam Ecclesiam adversus eosdem haereticos commoneret. Pertinet ad hoc ipsum quod idem Joannes monens Laodicensem Ecclesiam ejusdem provincie metropolim ait : « Hec dicit testis fidelis et verus, qui est principium creaturae Dei ; » nimirum per quem omnes creature sunt factae, ut sic confutaret dogma Cerinthi dicentis, angelos mundum creasse. Et quod idem ejusdem provinciae praeceps episcopos appelle angelos, plane significat, instar hominum angelos hominibus ministrare, nec tanta esse excellentiae, ut quea divina sunt, iisdem tribuantur.

20. Verum licet Cerinthus ea sentiret de angelis: quod tamen eos suaserit adorando, nusquam inventimus, nec quempiam alium dictorum haereticorum, qui mundi creationem aequae angelis tribuebant : nam super angelos virtutem esse divinam omnium supremam quam Deum dicerent, omnes affirmabant. Quin etiam tantum abest, ut Cerinthus (nam de aliis dictum est) angelum Judaorum, quorum legem ipse coleret, adoraret; ut potius (quod Epiphanius² de eo scripsit) eum malum esse diceret, ac detestaretur. Ex his videoas (quod necessario dicendum est) Theodoreum haud feliciter (ejus pace sit dictum) assecutum esse Pauli verborum sensum : cum in hujus ad Colossenses epistola commentariis³ dicit, haec a Paulo esse scripta, quod tum grassarentur haeretici, qui angelos colendos esse jactarent. Qui nam hi fuerint, dicat ipse, qui omnium antiquorum haereticorum fabulas egregie perpetuae memoriae commendavit. Sic ergo errore semel lapsus, in alium graviorem impegit, ut diceret, canonem trigesimum quintum Laodiceni Concilii de his haereticis esse intelligendum, qui angelos colendos esse docerent, quique in eadem regione Asiae oratoria erexissent sancto Michaeli archangelo : incaute nimis, quae a Catholicis essent antiquitus instituta, haereticis, quorum nulla esset memoria, tribuens. Quenam vero essent in ea provincia Asie antiquiores memoriae Michaelis archangeli, et a quibus fuerint instituta, repeterem opera prelum ducimus. Hand enim frustra haec propensiiori studio tractanda suscipimus, cum novatores haereticci adversus catholicam veritatem Theodorei sententiam usurpent, simul cum testimonio Concilii Laodiceni, quo ab Ecclesia Catholica angelorum pium cultum abjicunt. Sane quidem nullum a Cerinthianis haereticis erectum fuisse in honorem S. Michaelis archangeli oratorium, ex

nuper dictis satis superque liquet. Cum enim ipsum Iudeorum Deum Cerinthos diceret fuisse angelum, hand de alio quam de Michaeli potuit intellexisse, quem ex Daniele⁴ favisse populo Iudeorum, optime nosset : verum cum illum ipsum, quem affirmaret esse Deum Iudeorum, malum diceret; nulla prorsus subest ratio, cur in honorem Michaelis erexerit oratoria : at nec alias haereticos, de quibus est facta mentio, id praestare potuisse, quae jam sunt dicta, demonstrant.

21. Caeterum angelos venerari, non haereticorum, sed Catholica Ecclesiae mos fuit : quae praesertim in honorem sancti Michaelis archangeli, quem patronum novit et protectorem ob insignia ejus ope accepta beneficia memorias erigere illumque preeari, sic et caeteros, ut apud Deum intercederent, consuevit. Id vero quam pure, quam sancte, religiose, atque frequenter in universo christiano orbe praestari sit solitum, satis demonstrant que in nostris⁵ Nolationibus ad Romanum Martyrologium nuper diximus : itaque eas consulat lector qui haec cupit. Sed ut modo agamus de provincia et loco ubi ea facta esse dicuntur : certum est Colossis sub Laodicensi metropoli positis antiquum viguisse cultum Michaelis archangeli; non quidem ut eum tanquam Deum colerent, sed ut praeceps Dei ministrum, eo cultu quem sanctos angelos decet, afficerent : idque non haereticorum persuasione, sed ostensione immensi prodigi, atque adeo celebri, ut in Orientali Ecclesia anniversaria de ea re memoria ageretur sexta die Septembbris : quod Greco-m antiquum Menologium in primis testatur his verbis : « Die sexta Septembbris, commemoratione miraculi ostensi a principe militiae caelestis Michaeli in urbe Colossensis, quae postea dicta est Cone : » sic enim Colossensem civitatem dictam esse, OEcumenius⁶ item affirmat. Ejusdem celebritatis meminit Emmanuel in sua constitutione de feriis⁷. Quas poenas dederit pseudo Alexius iconoclasta, qui ausus est violare dictam Ecclesiam S. Michaelis in Conis, scribit ejusdem urbis civis Nicetas Coniata⁸. Res gestas historiae de Michaelis manifestatione Conis facta, ex antiquioribus monumentis descripta extat apud Metaphrastem⁹. Magna quidem Dei providentia esse factum appareret, ut in cubilibus (quod ait Isaías¹⁰) ubi dracones habitabant, angelorum princeps Michael miraculorum operatione resplendens, illic congruo coleatur honore; nimirum ut Colossenses in primis sanctissimae Trinitati secundum institutionem catholicam, primum omnium illi decentem ac proprium cultum impartirentur; ac deinde angelos, quo deceret, prosequerentur honore.

22. Synodus igitur Laodicena nequaquam retulit angelorum cultum imminuit; sed eum qui ex Gentibus erat contra divinitatis numen ejecit : sicut cum in superiori canone illos damnat, qui reliquo cultu sanctorum martyrum, falsos adirent haeretico-

¹ Apoc. xix. xxii. — ² Epiphanius, hæc est, xxviii. — ³ Theod. ad Coloss. c. 2.

⁴ Dan. x. — ⁵ Martyr. Rom. die 8 Maii. — ⁶ Ecumen. in ep. ad Coloss. — ⁷ Apud Theod. Bals. in Nomoc. Phot. lit. 7. — ⁸ Nicel. Con. in Annal. pag. 48. — ⁹ Metaphr. die 6 Septemb. — ¹⁰ Isai. xxxv.

rum martyres, sic dicens¹: « Non oportet omnino Christianum, dereliciis martyribus Christi, abire ad falsos martyres, et (ut habet prior versio) haereticorum, quos ipsos constaret haereticos extitisse: hi enim alieni a Deo sunt. Quicumque autem abire voluerit, anathema sit. » Ita etiam sequenti canone, Gentilium idolorum sectantes errores condemnat, sic dicens²: « Non oportet Christianos derelicta Ecclesia abire, et ad angelos idolatrie abominanda congregaliones facere. Quicumque autem inventus fuerit occulte huius idolatrie vacans, anathema sit: quoniam relinquens Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, accessit ad idola: » Haec canon: quo, sicut superiori que essent haereticorum dannata, ita que Gentilium idololatrarum essent, omnino proscriptis.

23. At neque nulla subesse suspicio polest, ut sacrosancta Synodus angelorum pium cultum dixerit idolatriam. Nam si eadem Synodus cultum veri martyris recipit, ut superiori vidimus canone, et alio, quo agi festa martyrum, praeferquam in Quadragesima³, monuit; multo magis angelorum cultum oportuit recepisse: nam ut sublimiori naturae, potius debetur cultus angelis, quam hominibus. Unde expresse patet, quod sicut superiori canone recipiens Synodus cultum veri martyris, a pseudomartyrum cultu fidèles cohibuit; ita et sequenti, falsorum angelorum, eorum nimis quos venerarentur idololatrae, venerationem prohibuit: alludens fortasse ad Genii cultum, cuius gratia Genitiles⁴ diem natalitium celebrantes, affines et amicos convocarent; et hoc sit quod ait canon: « Ad angelos idolatrie abominanda congregaliones facere: » vel (quod verius existimamus) quod magi ad suas magias perficiendas, non tantum demones, sed et angelos se invocare profiterentur, hocque honesto nomine velarent turpissimas imposturas: testatur haec de his Tertullianus in Apologetico⁵. Quapropter Pères in ea Synodo congregati occultum hanc dixerunt idolatriam, quæ nimis honestissimo praetenso angelorum nomine putraretur. Quamobrem et his consentiens consequitur canon⁶, prohibens ne clerici ullo pacto magiae operam darent. His igitur de germano sensu illius canonis elucidatis, satis Theodoreti perperam facta interpretatio remanet confutata: cum alioqui in his que spectant ad dogmata, non sit dubium, ipsum recta sensisse de angelis: nam ipsos non tantum veneratur, sed et aeternæ salutis administros nobis a Deo concessos, et in eo præsertim ut apud Deum intercederent, nostramque causam agerent, constantes affirmat⁷. Sed de his satis.

24. *De cantu ecclesiastico.* — Jam quod superest de ecclesiasticis traditionibus, quæ ejusdem Pauli epistola ad Colossenses remanent consignatae, ex instituto demonstrare prosequamur. Quod enim

inferius eosdem admonens ait¹: « Verbum Christi habitet in vobis abundantier in omni sapientia; docentes et communentes vosmetipso psalmis, hymnis, et canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo. » Ephesios² quoque iisdem fere verbis, scripta ad eos epistola, alloquens, ad haec eadem facienda est vehementerhortatus: quibus Apostolus ecclesiastici cantus formam prescribit: nimis ut in gratia, quod ait, cantarent Domino in cordibus suis, scilicet ut musicos modules cordis chorda concimerent. Illud enim cantare in cordibus dicit (ut interpres omnes³ elucidant) pro eo quod est, non ore tantum. At haec de canto non solum Paulus admonuit, sed et virtutes angelice docuerunt, quomodo psallendum esset in ecclesia. Socrates⁴ enim haec de Ignatio testatur: « Ignatius Antiochiae, que est in Syria, tertius a Petro apostolo episcopus, qui cum Apostolis ipsis multum versalus est, visionem vidit angelorum, sanctam Trinitatem hymnis alterna vice decantatis collaudantium, et formam canendi in ea visione expressam Ecclesie Antiochenae tradidit; unde illa traditio ab omnibus Ecclesie recepta est. » Haec Socrales. Sed altior atque certior ejus rei fides habetur, cum de seraphim stantibus supra thronum, atque clamantibus, et alternis vicibus canentibus, sublimis⁵ facta est illa manifestatio Isaiae.

25. Eodem plane modo ab Essenis, quorum res gestas Philo⁶ illustri memorie commendavit, Deo laudes alternatim cani solitas, ejusdem auctoris testimonio expressum habetur, enjus haec sunt verba: « Ubi omnes consurrevere, duo chori fiunt in medio cœnaculo, alter virorum, alter feminarum: cuique suus inceptor præficitur honore præstans et canendi peritia. Deinde cantant hymnos in laudem Dei compositos variis metrorum carminumque generibus, nunc uno ore, nunc alternis, non sine decoris et religiosis gestibus et accentibus, modo stantes, modo prorsum retrorsumque gradum moventes, utecumque res postulat. Deinde postquam uterque chorus seorsum expletivis se deliciis, velut amore divino ebri unum chorum faciunt promiscuum, ad imitationem illius olim instituti, quando mare, Deo jubente, alteris salutem, alteris perniciem attulit, præcincte viris Moyse, Maria vero prophete feminis. » Hucusque Philo: qui dum ait, non accentibus tantum, sed et religiosis gestibus se moventes, illos occinere solitos esse, haud dubium est intellexisse de canticis dramatis, qui non tantum in voce, sed et in actione consistenter, quorum volgata est illa mentio in ecclesiasticis officiis: « Ante thorum hujus virginis frequentate nobis dulcia cantica dramatis; » nimis ut eoram virgine recumbente in thoro ejusmodi aeroamata agerentur. De quibus et Plutarchus⁷, cum de his agit: « Nostis nimis Platonis dialogos partim narratione, partim actione quadam constare; qui ideo dramatici dieuntur: de

¹ Concil. Laod. c. 34. — ² Ibid. c. 35. — ³ Concil. Laod. can. 51. — ⁴ Censor. de die natal. et Macrob. Saturnal. — ⁵ Tertul. in Apolog. c. 23. — ⁶ Concil. Laod. c. 36. — ⁷ Theod. divin. decret. lib. v. de Angelis et in Daniel. c. 4.

¹ Coloss. iii. — ² Ephes. v. — ³ Chrys. Theod. et alii in c. iii. ad Colos. et ad Ephes. c. v. — ⁴ Socrat. hist. lib. vi. c. 8. — ⁵ Ibai. vi. — ⁶ Philo de vita contemplativa. — ⁷ Plutarch. in Sympos. 7. q. 8.

his facillimos pueri ediscunt, ita ut memoriter recitent : adjunguntur autem gestus convenientes personarum moribus, et vocis effigie atque forma, et affectiones dictis congruae. » Sed exoleverunt jam haec : cætera vero non tantum non sunt prætermissa, sed aucta. At quod ad feminas spectat, ne in Ecclesia una cum viris canerent, legibus ecclesiasticis¹ est postea interdictum. Hinc est², quod episcopi qui adversus Paulum Samosatenum Antiochiae sunt congregati plurimi numero, in synodali epistola ad Dionysium Romanum pontificem et Maximum Alexandriae episcopum data, vitio vertunt illi inter alia, quod mulieres introduxerit in Ecclesia canere et suas laudes. De antiquo usu Christianorum, ut in unum ad ecclesiam convenientes, dies noctesque cantu ducerent ; Ethnicorum etiam testificatione, nempe de his quæ Romæ agerentur, Luciani³ ; et de his quæ in Oriente, Plinii⁴, qui vixere temporibus Trajani, expressum habetur.

26. Justinus martyr in oratione ad Antoninum Pium, hymnos Deo a Christianis decantari solitos tradit, cum ait : « Gratos nos illi exhibentes, rationalesque pompas et hymnos celebramus atque decantamus, etc. » et Clemens Alexandrinus ad Gentes oratione : « Hic, inquit, est mons Deo dilectus, mons sobrios castis umbrosus materiis. In eo autem baechanlur, non fulmine iecte Semelis sorores Mænades, quæ in incesta viseratione carnium initiantur, sed Dei filiæ, pulchrae agne, quæ veneranda Verbi orgia concelebrant, chorum moderatum congregantes : chorus sunt justi, canticum est hymnus Regis omnium : psallunt puellæ, gloria afficiunt angeli, prophetæ loquuntur, editur sonus musicus ; » et paulo post : « Si velis tu quoque, initiare, et chorum duces cum angelis circa eum qui est ingenitus, et ab interitu alienus, et qui solus est vere Deus : una nobis eum canite Deo Verbo ; » et Tertullianus⁵ ad uxorem : « Quid maritus suus illi, vel marito quid illa cantabit ? Audiat sane, audiat aliquid Dei cœna, etc. » Id ipsum Cyprianus quoque, dum ait⁶ : « Et quando in unum cum fratribus convenimus, et sacrificia divina cum Dei sacerdote celebriamur, reverendiae et disciplinae memores esse debemus, non passim ventilare preces nostras inconditis vocibus. » Cæterum ejusmodi hymnos canendi in ecclesia consuetudinem, non aliunde quam ab ipso Domino et Apostolis acceptam dicit Augustinus⁷, dum inter illa quæ ex divina Scriptura defendi possunt, ait esse hymnorum atque psalmorum cantum : « Cujus, inquit, ipsius Domini et Apostolorum habemus documenta, et exempla, et precepta ; » et paulo post : « Quando autem non est tempus, cum in Ecclesia fratres congregantur, sancta cantandi ; nisi cum legitur, aut disputatur, aut antistites clara voce deprecantur, aut communis oratio voce diaconi indicatur ? » Haec ille.

27. Id denique in universa Ecclesia fieri consuevit, Basilius¹ aduersus haereticos hæc improbantes sic asserit, scribens ad Neocæsarienses : « Ad id vero quod propter psalmodias accusamor : quare potissimum simpliciores perferrefacimt, qui vos traducunt, hoc habeo quod dicam : quod videbit, qui jam obtinuerunt ritus, omnibus Ecclesiis Dei concordes sunt et consoni. De nocte signidem populus consurgens, antelucano tempore domum precationis petit : inibique labore et tribulatione ac lacrymis indetinentibus facta ad Deum confessione, tandem ad orationem surgentes, ad psalmodiam instituantur. Et nunc quidem in duas partes divisi, alternis succinentes psallunt : atque ex eo simul eloquiorum Dei exercitationem ac meditationem corroborant, et cordibus suis attentiorem, rejectis vanis cogitationibus mentis soliditatem suppeditant. Deinde uni ex his hoc munera dalo, ut quod canendum est, prior ordiatnr, reliqui succimnt : atque ita in psalmodie varietate, precibusque subinde interjectis, noctem superant. Illucescente jam die, pariter omnes velut uno ore, ac corde uno, confessionis psalmum Domino offerunt : ac suis quisque verbis resipiscentiam profitentur. Horum gratia si nos fugitis, fugietis simul et Egyptios, fugietis Libyam utramque, Thebaeos, Palæstinos, Arabes, Phœnices, Syros, et qui ad Euphratem habitant, et (ut semel dicam) omnes apud quos vigiliae, ac preces, communesque psalmodiae in pretio sunt. » Hucusque Basilius. Immunera in hanc sententiam afferenda essent testimonia sanctorum Patrum, sed brevitatibus causa temperamus.

28. Illud autem non prætermittimus dicere de usu pristino, olim promiscue una cum clericis in Ecclesia cantasse et populum, simulque sacerdoti orationem danti vel colligenti respondere consuevit. Ad haec spectat illud S. Hieronymi². « Ad similitudinem celestis tonitrui, Amen reboat ; » et illud Ausonii in Ephemeride :

Consona quem celebrant modulati carmina David,
Et responsis ferit aera vocibus, Amen.

Venit quoniam imperitia canentium sœpius accidebat, ut harmonicam illam ecclesiastice dignitati congruentem cantionem incomposito vocum sono corrumperent, in quos (ut superius dictum est) Joannes Chrysostomus³ jure declamat : idecirco necessario ecclesiasticis institutis provisum est, ne præfer certos ad hoc opus adscriptos quis in ecclesia psalleret. Canon enim Laodiceeni Concilii⁴ id prohibens ait : « Non lieere præter canonicos psaltes, id est, qui regulariter cantores existunt, quique pulpitiū ascendunt, et de codice legunt, alium quemlibet in ecclesia psallere. »

29. Magnam certe sanctissimi Patres adhiberunt diligentiam, ut perquam religiosus, modestus, ac denique omnibus numeris ad pietatem composi-

¹ Synod. Antiochen. — ² Conc. Ant. apud Euseb. lib. vii. c. 24.
— ³ Lucian. in Philopatr. — ⁴ Plin. lib. x. ep. xcviij. — ⁵ Terl. ad uxor. lib. ii. c. 6. — ⁶ Cypr. de orat. Dom. — ⁷ Aug. ep. cxix. c. 18.

¹ Basil. epist. LXX. — ² Hier. in pref. in ep. ad Gal. lib. ii. — ³ Chrys. in Isa. c. 8, hom. 1. — ⁴ Conc. Laodic. c. 15.

tus cantus ecclesiasticus esset: quod ex eo facile colligi potest, quod constet et in ipsis a charitate deductis Christianorum conviviis, Agape nuncupatis, tam pia tam sobria adhiberi cantica consuevisse. Unde Christianus Paedagogus apud Clementem¹ haec ait: « Quemadmodum autem antequam summum alimentum, laudare nos convenit factorem universorum, ita etiam in potu nos ei deceat psallere, cum ejus creatorarum efficiamur participes. Est enim psalmus numerosa et modesta laudatio: canticum spirituale, psalmum dixit Apostolus, » et paulo inferius: « Sunt enim admittendae modestae et pudicae harmoniae: a forti et nervosa nostra cogitatione vere molles et enervatae harmonias amantando quam longissime; que improbo flexuum vocis artificio utentes, ad delicatam et ignavam vita agendae rationem deducunt: graves autem, et que ad temperantiam pertinent modulationes, ebrietati et prolerviae valedicunt. Chromaticae igitur harmoniae, impudenti in vino proferviae floribusque redimtae, meretriciae musicæ sunt relinquenda. » Ille Clemens. De iisdem canticis in convivio Christianorum adhiberi solitis haec Tertullianus²: « Post aquam manualem et lumina, ut quisque de Scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere: hinc probatur quomodo biberit; » et Cyprianus ad Donatum: « Nec sit vel hora convivii graiae caelstis immunis: sonet psalmos convivium sobrium; et ut tibi tenax memoria est, voce canora aggredere hoc munus ex more: magis carissimos pasces, si sit nobis spiritualis auditio, proteget aures religiosa mulcedo. »

30. Si igitur in Christianorum conviviis adhiberi solita cantica tali fibula disciplinæ erant adstricta, quæ nihil penitus sineret esse fluxum atque solutum, quanto majori solertia pulchrum illas institutas fuisse, quæ in Ecclesia publice adhiberi solitæ erant sacrae in sacris divinisque mysteriis cantiones? Sed et Gentiles ipsi, qui recte saperent, damnabant illos canendi modos, qui mollibus fractisque vocum inflexibus animos itidem molles fractosque atque enervatos penitus redderent. Nec alia de causa Pherocrates comicus Musicam introduxit figura muliebri totum corpus verberibus foede mulctalam, ipsamque Justitiam querentem de causa hujus foeditatis; illamque respondentem carmina in accusacionem eorum, qui candorem illum suum pristinum, et cum suavitate majestatem conjunctam, chromaticis modulis foede corruerint. Sed et Aristophanes de iisdem queritur, et alii plures, quod quidam Musicam in multa quasi fragmenta conciderint: haec et alia plura id genus apud Plutarchum³. At quanto haec cum detimento animorum accidere soleant, Cicero⁴ in libris quos scripsit de legibus, his verbis eruditæ demonstrat: « Assentior enim Platoni, nihil tam facile in animos teneros atque molles influere, quam varios canendi sonos: quorum dici vix potest

quanta sit vis in utramque partem. Nam et incerti languentes, et languescit exortatos; et tum remittit animos, tum contrahit. Civitatumque hoc multarum in Græcia interfuit, antiquum vocum servare modum; quarum mores lapsi in mollitiem, pariter sunt immutati cum cantibus, aut haec dulcedine corruptaque depravati, ut quidam putant; aut cum severitas eorum ob alia vilia accidisset, tum fuit in auribus animisque mutatis etiam hoiac mutationi locus. Quamobrem ille quidem sapientissimus Gracie vir, longeque doctissimus, valde hanc labem veretur: negat enim motari posse musicas leges sine mutatione legum publicarum. » Ille et alia plura ille: qui et in canendo non vocum tantum modum, sed et silum corporis modestiae attemperatum monet esse servandum: quamobrem illos possimum, qui cauendo cervices oculosque pariter cum modorum flexionibus torquent, reprehendit.

31. At si haec etiam Ethnicorum sententia cavaenda sunt, quæ apud Christianos nec in conviviis olim admittebantur; quid, queso, ab illis factum esse putandum in sacris? Adversus ergo ejusmodi disciplinæ transgressores est vehemens illa, sed iusta, ex Pauli verbis S. Hieronymi objurgatio⁵, dicentis: « Audiant haec adolescentuli; audiant hi quibus psallendi in ecclesia officium est: Deo non voce, sed corde cantandum; nec in tragœdiorum morem guttur et fances dulci medicamine collinendas, ut in ecclesia theatrales moduli audiantur et cantica, sed in timore et opere in scientia Scripturarum. Quamvis sit aliquis (ut solent illi apparere) ~~xxxix~~; si bona opera habuerit, dulcis apud Deum cantator est. Sic cantet servus Christi, ut non vox canentis, sed verba placeant, quæ leguntur: ut spiritus malus, qui erat in Salve, ejiciatur ab his qui similiter ab eo possidentur, et non introducatur in eos qui de domo Dei scenam fecere popolorum. » Ille ille, reprehendens pravum usum qui suo tempore apud nonnullos irreperserat. Verum si, ut decet, ad pietatem musici modi compositi sint, nihil utilius, nec gratius quicquam andiri potest. Unde et apud Justinum martyrem⁶ haec eodem argumento conserpita habentur de simplici cantu ecclesiastico: « Excitat haec cantio cum voluptate quadam animum, et flagrans ad ejus quod carmine celebratur, desiderium: affectiones et concupiscentias carnis sedat: cogitationes malas iniunicorum, quos cernere non est, suggestione oborientes, amolitur: mentem ad fructificationem divinorum bonorum rigat: piefatis decratores generosos et fortes per constantiam in rebus adversis efficit: omnium rerum quæ in vita tristes et luctuosæ accidunt, piis assert medicinam. » Haec et alia plura ibi. His consentientia paucis expresserat Philo Judæus⁷ his verbis: « Cantus verbaque sanitatem et salutem afferunt: cantus quidem excantando passiones animi; ut quicquid in nobis dissonat, in concentum quemdam redigendo, repre-

¹ Clem. Alex. in Pædag. lib. II. c. 4. — ² Tert. in Apolog. c. 39. — ³ Plutarch. lib. de Musica. — ⁴ Cic. de legib. lib. II.

⁵ Hier. in ep. ad Ephes. c. 5. — ⁶ Apud Justin. mart. q. 107. — ⁷ Philo. de victim. offerend.

mendoque immodosus affectus ecclisis modulis componat.»

32. Hujus igitur rei causa a Spiritu sancto institutum esse psalmorum concentum S. Basilius¹ his verbis declarat: «Quando Spiritus sanctus nos vidit agre persuaderi ad complexum virtutis, ac proinde ad incundam vita rectitudinem per hoc lentescere, quod toti ad consecrandam voluptatem propenderemus, quid fecit? Nimirum Scriptura sue dogmatibus mixtum inspersit concinnam islam numerorum modulationem, ut auribus perimulelis ac delinitis, mellico vocum concentu, clam, velut aliud agentes, sineremus in animos nostros irreperere eloquiorum uti italem.» Haec et alia plura id genus Basilius. Sed melius haec docent, qui didicerunt experientio, ut Augustinus², qui haec de se seribit: «Quantum flevi in hymnis et canticis tuis, suave sonantis Ecclesiae tuae vocibus commotus acriter. Voces ille intuebant auribus meis, et aliquab dum veritas tua in eis meum, et ex ea aestuabat affectus pietatis, et currebant lacrymae, et bene mihi erat cum eis.» Et infraius³, cum se mirum in modum affici solere ecclesiastico cantico dicat; dolere tamen, quod eo rapus interdum, que canerentur verba minus attenderet; ac de his secum disserens, haec tandem ait: «Ita fluctuo inter periculum voluptatis et exp ramentum salubritatis, magisque adducor, non quidem irreluctabilem sententiam preferens, canendi consuetudinem approbare in Ecclesia: ut per oblectamenta aurium infirmior animus in affectionem pietatis assurgat.» Item Augustinus in sua ecclesia Hipponensi sic amavit sacram canendi consuetudinem, ut interdum de nimia illius prolixitate aliqui rerum divinorum parum studiosi quererentur, de quibus haec ait⁴: «Adhuc quoque, quod valde dolendum est, conqueri vobiscum volo; quia sunt aliqui, et maxime potentes istius mundi, qui cum veniunt ad ecclesiam, non sunt devoti ad laudes Dei ce'brandas, sed cogunt presbyterum ut abbreviet missam, et ad eorum libitum cantet: nec ei licet morem ecclesiasticum sequi, propter illorum gulam et avaritiam.» Haec ipse.

33. Ceterum licet in universo christiano orbe canendi in ecclesia semper viguerit usus, tamen non idem ubique est servatus canendi modus: nam haec de Athanasio episcopo Ecclesiae Alexandrinae Augustinus testatur⁵: «Tutius mihi videtur, quod de Alexandrino episcopo Athanasio saepe mihi dictum commemini: qui tam modico flexu vocis faciebat sonare lectorem psalmi, ut promuntianti vicinior esset, quam canenti.» Haec ipse. Verum in Oriente, unde etiam Mediolanensis Ecclesia sub Ambrosio ecclesiastici formam cantus accepit, suaviori vocum concentu, qui audientium animos licet tristes erigere atque muleare posset, hymnos psalmosque concini sohos esse, idem qui supra Augustinus affirmat⁶. Non sic Romana Ecclesia (ut aliquis existima-

vit, deceptus commentitiis scriptis Damasi nomine pervulgatis) ab Orientali Ecclesia mutuata est modum psallendi: cum jam ab ipso instituta sedis exordio psalmorum cantus in eadem coalusset Ecclesia: nam Damasus non canendi ritum, sed psalterium ex translatione Septuaginta duorum ex Oriente, a Hieronymo scilicet Hierosolymis agente, accepit. Quantum autem ex antiquis monumentis colligere fieret, Romana Ecclesia medium secuta viam, nec simplicitatem Alexandrinam, nec Orientalis Ecclesiae suaviori concentu compositos numeros in omnibus amplevata, sic temperavit utrumque, ut miram quandam cum suavitate adjunxerit gravitatem. Africanae autem Ecclesiae ritus, quantum ex Augustino colligitur, Romane atque Alexandrinæ Ecclesiae potius quam Orientali similis fuisse videatur: nam ait⁷: «De haec re tam utili ad movendum pie animum, et accendendum divine dilectionis affectum, varia consuetudo est; et pleraque in Africa Ecclesiae membra priuaria sunt: ita ut Donatistæ nos reprehendant, quod sobrie psallimus in ecclesia divina cantica prophetarum; cum ipsi ebrietates suas ad canticum psalmorum humano ingenio compositorum, quasi tubas exhortationis inflammat.» Haec enim Augustinus.

34. Execratur pariter Catholica Ecclesia modos illos musicos atque cantus, qui a Gentilibus suis ipsorum ritibus adhiberi consueverunt; sed et illos, qui relictis Davidicis psalmis, concinerent (ut de Donatistis tradit Augustinus) proprio ingenio hymnos excogitatos, ad novosque compositos musicos modulos: eujusmodi erant et ab Ario ad Sotadis numeros composite cantiones, quas tantopere Athanasius⁸ redarguere consuevit: sicut etiam de Melitianis tradit Theodoretus⁹, solitis cum plausu manuum et quadam saltatione hymnos concinere, et multa simul tintinnabula funi appensa movere, et his similia: «Qua de causa, inquit, Magnus ille Athanasius perpetuo cum eis bellum gessit.» In eamdem impietatis classem allegendus et Paulus Samosatensis, de quo haec Synodus Antiochena ad Dionysium Romanum pontificem scripsit: «Psalmos vero, qui in Dominum nostrum Jesum Christum dicebantur, cessare fecit, velut neotericos et nuper inventos: in semetipsum vero compositos, dichus Paschæ in medio Ecclesiae canere mulieres, maxime quas ipse prius ad canendum pro more instituerat, faciebat; ita ut horreaseret si quis audiret.» Non ab his segregandus Apollinaris Laodicenus heresiarcha, qui item a se compositos psalmos canendos quibuscumque tradidit; quos Synodus Laodicena¹⁰ proscripsit, statuens ne fideles canerent in ecclesia plebeios, vel (ut alia habet editio) vulgares psalmos, nimirum ad vulgaris musicæ modes attemperatos. Ilorum auctorem fuisse Apollinarem, non idiotam quempiam, suo loco dicenmus. Hieracem etiam haesiarcham longe ante Apollinarem quosdam recens

¹ Basil. homil. in Psal. 1. — ² Aug. Confess. lib. ix. cap. 6. — ³ Aug. Confess. lib. x. cap. 33. — ⁴ Aug. de temp. ser. 251. — ⁵ Aug. Confess. lib. x. cap. 33. — ⁶ Aug. Confess. lib. 9. c. 7.

⁷ August. epist. cxix. — ⁸ Ath. orat. ii. contra Ar. — ⁹ Theod. lib. iv. haret. fabul. — ¹⁰ Synod. Laod. cap. 59.

scripsisse psalmos, Epiphanius¹ tradit: quos omnes Ecclesia respuit.

35. *De hymnis, cantibus et instrumentis musicis.* — Cæterum novos piosque conscribere atque cantare sacros hymnos ad modos ecclesiasticos attemperatos, non criminis sed laudi datum est a majoribus nostris, ab ipsis Apostolorum temporibus: quo nomine Hierothens ille magnus excelluit, ut Dionysius testatur in Ecclesiastica Hierarchia, et de aliis Philo de Vita contemplativa. Quamobrem divinos hymnos quantumlibet recens conscriptos, si præsertim pietatem præ se ferant, et ad modestos musicæ numeros sint accommodati, Ecclesia nequamquam respuere consuevit: ut constat in primis de hymnis a Nepote olim conscriptis, quos a nonnullis solitos fuisse decantari, Dionysius tradit dum ait²: «Quanquam non modo pro multis aliis rebus Nepotem amplector et diligo ut pro fide, pro studio in doctrina posito, pro assidua in Scripturis exercitatione, pro nonnullis quoque et variis psalmis hymnisque ab eo compositis, quibus hucusque nonnulli fratres libenter utuntur, etc.» Accedit id ipsum de saeris hymnis compositis ab Ambroso, Prudentio, et aliis, quos in celebriorem usum recepit Ecclesia, Arianis tantummodo reclamantibus³ in Ambrosium, quod suis hymnis populum seduxisset.

36. Quod autem spectat ad musica instrumenta (ne id prætermissee videamur) iisdem Christum Dominum a Christianis laudandum esse, Prudentius adversus Judeos agens in Apotheosi his versibus docet:

Quicquid in ære cavo reboans tuba curva remugit,
Quicquid in arcano vovit ingens spiritus bausto,
Quicquid casta chelis, quicquid testudo resultat,
Organa disparibus calamois quod consona miscent,
Ænula pastorum quod rediunt vocibus antra,
Christum concebret, Christum sonet, omnia Christum,
Muta etiam fidibus sanctis animata loquantur.

37. Porro christianus Pædagogus⁴, quantumlibet ea quæ scripta sunt in Psalmis Deum laudandum esse musicis instrumentis, ad spiritualem sensum inflectit, nolitque ea quibus Gentilitas in suis ipsius ritibus uti consueverit, Christianis esse communia: lamen si eadem recte pieque ut Christianam modestiam decet, exerceantur, non prohibet, sed liberaliter indulget, cum ait: «Et si ad lyram vel citharam canere et psallere noveris, nulla in te cadet reprehensio: Hebraeum justum regem imitaberis, qui Deo est gratus et acceptus. Exultate justi in Domino; rectos decet collaudatio: dicit Propheta. Et: Confitemini Domino in cithara, et psalterio decachordo ei psallite.» Cæterum constat testimonio Augustini⁵, citharam ab ecclesie modulatione fuisse proscriptam, cum ait: «Nonne id egit institutio in nomine Christi vigiliarum, ut ex isto loco citharae pellerentur?» Sine quidem musica instrumenta haud antiquitus in Ecclesiam introducta

et recepta esse videuntur: quod anetor apud Justimum¹ martyrem affirmare videtur, dum ait: «In ecclesiis non usus carminum per ejus generis instrumenta et alia insipientibus congruentia receptus est, sed simplex cantio in eis manet;» cuius rei ratio illa videtur adseribi, quod ejusmodi musica instrumenta Gentilibus adhiberi consueverint in turpibus ac sordidis usibus, nimis in thealris, conviviis, ac sacrificiis. Verum quod post multa saecula usu receptum sit, ut in ecclesia adhibentur organica instrumenta disparibus canmis simul junctis confecta, haud jure quis polerit improbare, cum omnes in sono præ se ferant cum gravitate et suavitate modestiam.

38. His de canticis et musicis instrumentis in ecclesia publice adhiberi solitus pertinet, haud prætermittendam putamus laudatissimam antiquorum Christianorum consuetudinem: qui in privatis canticis animi causa concini solitis, nequaquam amatorias cantiones vulgo communes, sed dignas Christo Domino laudes canerent. Reperiuntur ejus antiquitatis vestigia in primis apud Basilium, dum tradit hymnum glorificationis, nimis quo Patri et Filio simulque Spiritui sancto gloria impartitur², a rusticis etiam cantari solitum. Sed id magis explique S. Hieronymus sic ad Marcellam scribens³: «In Christi, inquit, villula tota rusticitas, et extra psalmos silentium est. Quocumque te verteris, arator stivam tenens, Alleluia decantat: sudans messor psalmis se avocat; et curva attondens vitem falee viator aliquid Davidicum canit: haec sunt in provincia carmina; haec (ut vulgo dicitur) amatioræ cantiones; hic pastorum sibilis; haec arma culturæ.» Imbuebatur etiam tenella infantia, ut in Alleluia vocem lingua balbutiens primum erumperet. Unde idem Hieronymus⁴ ad Lætam scribens, haec ait: «Quis hoc erederet, ut Albini pontificis neptis de reprobatione martyris nasceretur; ut præsente et gaudiente avo, parvulae adhuc lingua balbutiens, Christi Alleluia resonaret?» et inferius: «Cum avum viderit, in pectus ejus transiliat, de collo pendeat, nolenti Alleluia decantet.»

39. Ad haec facienda Chrysostomus⁵ vehementer exhortatus est suos: ac diserle quidem a naturilibus principiis deducens orationem, sic ait: «Nihil animam æque erigit, et elatam quodanmodo afficit, et a terra liberat, et exsolvit a vinculis corporis, et amore sapientiae efficit, et ut res omnes ad hanc vitam pertinentes irrideat perficit, ut versus modulatus, divinum cantuum numero compositum. Nostra certe natura usque adeo delectatur canticis et carminibus, et tantam cum eis habet necessitudinem et convenientiam, ut vel infantes ab uberioribus pendentis si fleant et afflentur, ea ratione sopiantur. Nutrices quidem certe, quæ eos gestant in ulnis, saepe abeuntiles et redeentes, et quædam puerilia eis carmina decantantes, supereilia eorum ita sopiunt.

¹ Epiph. hæres. LXVII. — ² Dion. apud Euseb. hist. lib. VII. c. 49.
— ³ Ambr. ad Innoe. in fine. — ⁴ Clem. Alex. in Pædag. lib. II. c. 4.
— ⁵ Aug. Psal. XXXII. conc. I.

¹ Just. q. 407. — ² Basil. de Spir. sancto c. 29. et sup. c. 27. — ³ Hier. ep. XVII. — ⁴ Hier. epist. VII. — ⁵ Chrysost. hom. in Psal. XL.

Quocirca s^ep^e quoque viatores meridie agentes jugalia animalia, hoc faciunt, canentes, itineris molestiam illis canticis consolantes. Nec sohni viatores, sed etiam agricola uvas in forenari calcantes, vendemiantes, et vites co^tentes, et quodcumque aliud opus facientes, s^ep^e cantant. Nautae quoque remos impellentes hoc faciunt. Jam vero mulieres quoque b^entes et confusa stamna radio discernentes, s^ep^e quidem et persepe singulae, s^ep^e autem omnes concorditer unum quamdam melodiam concipiunt: hoc autem faciunt mulieres, et viatores, et agricultori, et nautae, qui ex opere faciendo suscipiunt, labore caute consolari volentes: utpote quod anima, si carmina et cantica audierit, molesta et difficultia sit facilius toleratoria. Quoniam ergo hoc genus delectationis est animae nostrae valde cognatum et familiare: ne daemones lasciva meretricia cantica introduceentes omnia everterent, psalmos Deus construxit, ut ex ea re simul caperetur voluntas et utilitas; et post multa de utilitate psallendi, haec addit: « Haec dico, non ut vos fadum laudetis, sed ut filios et uxores doceatis tanta cantare cantica, non solum in texendo, aliove opere faciendo, sed maxime in mensa. Quando enim diabolus ut plurimini insidiatur conviviis, cum et ebrietatis et ingluviis risusque profusi et remissi animi auxilio utitur, tunc maxime oportet et ante mensam et in mensa se munire psalmorum praesidio, et simul cum uxore ac liberis surgentes a convivio hymnos sacros Deo canere.» Haec et alia plora Chrysostomus in eamdem sententiam, revocare cupiens Christianos ad illum pristinum laudatissimum usum, cuius facti est merito. Plura ad haec addenda essent ex ecclesiasticis regulis recentius restitutis; sed haec satis ad institutum. Nunc itaque ad Paulum redeamus.

40. Scribit Paulus ad Philemonem. — His publicis ad Colossenses litteris datis, privatas Paulus ad i^m eodem tempore scribens ad Philemonem nobilem Colossensem; eni^m domum Colossis ad sua tempora integrum permansisse tradit Theodore¹: quae enim temporibus Pauli esse copit ecclesia, eidem cu^tgi mancipata pr^rseveravit in posterum. Apud Philemonem si leles colligi soliti, ejusdem fovabantur auxilio; quod idem Paulus testatur, cum ait: «Viscera sanctorum requiescent per te, frater.» Sic itaque (quod fecerat scribens ad Colossenses) Timothei nomen (ut in aliis hoc anno Romae datis) aequae ac suum inscripsit epistola; et quibus daretur, non tantum Philemoni, sed et Appie ejus (ut putatur) uxori, et Archippo, ac denique Ecclesiae quae in domo ejus collecta esset, expressit. Harum vero scribendarum litterarum occasio ejusmodi intercessit. Philemon Onesimum servum habebat; qui a domino fugiens (non tamen ut quicunque secesserint facere consueverunt, sed amore Pauli, cuius prædicationem in Asia positum paululum degustasset) Romanum se contulit; ubi factus auditor Pauli, vehementi ardore animi fidem christianam est peni-

lus amplexatus: quod quidem ipsa Pauli verba significant, quibus ait: «Obsecro te pro filio meo, quem genui in vinculis, Onesimo.» Idem cum subdit: «Quem ego volueram meeum delinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis;» plane declarat hanc eamdem epistolam, sicut ceteras, Romæ datam a se esse in vinculis constituta. Hunc itaque (ut aequum esse videbatur) Paulus una cum Tychico (ut habet epistola ad Colosenses) ad sumum dominum mittens, datis hisce litteris, idem plurimum commendavit.

41. Quod autem Paulus hunc jam ad Christum conversum, tam secundum carnem, quam secundum Deum, Philemonis fratrem appellat, sic dicens: «Forsitan enim ideo discessit ad horam a te, ut aeternum illum reciperes jam non ut servum, sed pro servo carissimum fratrem, maxime milii, quanto autem magis tibi et in carne et in Domino?» manifestum est argumentum, tam Philemonem quam Onesimum fuisse Gentiles. Nam si Judei fisi^{nt}, utique aequi Pauli ac Philemonis frater dicens² erat, at non magis isti quam illi: cumque lege etiam vetitum esset, ne Judeus homo mancipium Iudeorum haberet, hi potius videntur fuisse Gentiles, et haec ex parte fratres secundum carnem: eadem quippe ratione qua Iudei inter se fratres dicebantur secundum carnem, sic et Gentiles Paulus fratres dixit secundum carnem. Annuisse vero Philemonem votis Pauli, ut redendum Onesimum non ut servum, sed ut fratrem suscepit, ac libertate donavit per pie ex eo colligi potest, quod constat, Onesimum post Timotheum esse factum episcopum primatis Ecclesie que esset in Asia, nempe Ephesi. Ad Ephesios enim scribens Ignatius³, summa cum laude meminit Onesimi tunc apud eos agentis episcopi, sic dicens: «Posteaquam itaque numerosam vestram multitudinem in Onesimo, viro nunquam satis obchari atem praedicando, vestro autem episcopo, exceptum; quem opto juxta Christum Jesum vos amare, omnesque vos illius similes esse: Benedic⁴ Deus, qui donavit vobis, qui tales estis, tam habere episcopum.» Meminit rursus ejusdem scribens² ad Antiochenos, neenon ad Heronem diaconum. Porro hunc Onesimum Ephesiorum episcopum, cumdem esse cum eo, de quo agit Paulus apud Philemonem, tam Graecorum Menologium, quam Latinorum Martyrologium, fidem faciunt. Quomodo vero idem Onesimus, sicut Ignatius, vinculus Romanum perductus sub Trajano martyrum consummavit, suo loco dicemus.

42. De epistola Pauli ad Hebreos data. — Quæ superest omnium novissima Pauli epistola ad Hebreos, hoc eodem anno scriptam esse, nullæ persudent conjecture. Nam hoc anno (ut vidimus) scribens ad Philippenses, demittendo in Orientem Timothio, quem superiori anno Romam accersierat, consilium se iniisse tradit³: imo et se eo venturum pollicitum esse, scribens quoque ad Hebreos⁴ haec

Theod. in prefat. in epist. ad Philem.

¹ Ignat. epist. xiv. — ² Ignat. epist. xii. et xiii. — ³ Phil. ii. — ⁴ Hebr. xiii.

habet eodem prope argumento: « Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum: cum quo, si celerius venerit, videbo vos. » Rursus vero, sicut fecerant Philippenses, mittentes ad Paulum Romanum certum hominem, quod ejus vinculis compassi essent: Iudeos etiam eodem erga Paulum animo fuisse affectos demonstrat, ut et ipsi sint compassi ejus vinclis: quod enim in Vulgata legitur¹: « Nam et vinculis compassi estis; » ex greco sic legitur: « Nam et vinculis meis compassi estis, καὶ γὰρ τὰς θεραπείας γεων συνεπάθεστε: » atque ita apparet, hanc eamdem epistolam sicut reliquas in vinculis datas, Romae esse scriptam: quod Joannes Chrysostomus² et alii plerique confirmant. Ex his igitur, aliisque signis, eam germanam esse Pauli epistolam, facile potest intelligi. Sed quoniam de ea re a nonnullis est dubitatum, opera pretium dueimus, quod nostro est instituto consentaneum, de ea re paulo accuratius agere.

43. Quinam in primis extra classem Catholicorum vagantes haeretici eam non esse Pauli dicere ausi sint, seriatim recensebimus. Marcion haeresiarum hæc primus reperitur esse commentus³; Tertullianus⁴ id ipsum affirmavit, tribuens illam Barnabæ; Ariani præterea omnes, ut de his testatur Epiphanius⁵, quod nimis de divinitate Filii Dei certum exploratumque habetur ex ea testimonium: adversus quos ea de re disputat Theodoretus in præfatione ejusdem epistole ad Hebreos. Eus bius horum gregatis, aliorum nomine eamdem adducit in controversiam, dum ait a quibusdam affirmari, dictam epistolam ad Hebreos a Romana Ecclesia quasi non legitimam Pauli impugnatam fuisse. Reddam ejus verba, quo cuncta planius elucidentur; ait enim⁶: « Pauli autem quanquam quatuordecim testata est nota dieuntur epistole: tamen quod quidam illi epistole quæ est ab eo ad Hebreos scripta, perinde ac si Pauli non sit, fidem abrogare studuerint, affirmaverintque eidem ab Ecclesia Romana contradici, in obscuro relinquere, neutinquam consentaneum existimavi. » Hac ille, qui item agens de Caio, ait eam a Romanis Pauli non eredi. Idem tamen alibi ait Clementem citare solitum eamdem Pauli epistolam ad Hebreos: at nonne ipse erat Romana Ecclesie pontifex? Quomodo hiderunt ab Ecclesia Romana eidem epistole contradici, si ex illa sententias tanquam pretiosissima quedam emblemata in suis scriptis Clemens propria intexere consuevit? Sed inspiciamus Eusebii verba. Agens enim de epistola a Clemente Romano pontifice ad Corinthios scripta, et ab omnibus æque accepta, hæc ait⁷: « In ea quoniam multa nonnunquam eodem sensu ex epistola ad Hebreos sumpta inserit, et interdum iisdem etiam verbis ex eadem petitis utilitatem; apertissime quidem declarat illud opus non recenti memoria hominum editum. Unde

merito quidem reliquis Apostoli scriptis videtur adnumerata. Nam cum Paulus epistolam ad Hebreos erudiendos patrio sermone litteris mandasset, eam alii quidem Lucam evangelistam, alii istum ipsum Clementem græcis litteris interpretatum esse affirmant: quod plane est verisimilius; presertim cum et Clementis epistola, et ea quæ est ad Hebreos a Paulo missa, eamdem dictionis et loquendi formam accurate integreque servet, atque adeo sensus in utroque scripto expressi non longe inter se discrepent. » Hucusque Eusebius. Ex his igitur dictis constat S. Romanam Ecclesiam, apud quam ea epistola (ut divinus) scripta est, nequaquam ipsam impugnasse, vel in controversiam adduxisse, sed alios, quos superius nominavimus. At vero de Romana Ecclesie constanti fide in ea recipienda agemus inferius. Praeterea idem auctor alibi⁸ Caium citat numerantem tantummodo tredecim Pauli epistolas, ac proinde Pauli ad Hebreos epistolam non admittentem.

44. Pernoti autem videntur eam negantes duabus polissimum rationibus: tum quoniam non sicut in ceteris ipsi ejus exordio prefixus est titulus Pauli: tum etiam quod diversum a ceteris videtur dicendi genus. Sed quod ad primum: causam quam alterat Clemens Alexandrinus, qui eam esse Pauli defendit, ex Eusebio⁹, qui eum citat, hic describere non erit oportet; ait enim: « Epistolam item ad Hebreos scriptam, Pauli esse affirmat, et hebraico sermone ad Hebreos ab eo editam: Lucam autem eam accurate in græcum, ut Græcis tradiceret, convertisse: illudque plane ex interpretatione ipsa facile intelligi posse, quod epistola et Acta Apostolorum eundem orationis stylum habeant. Atque hanc inscriptionem (Paulus apostolus) non sine causa in Epistole principio fuisse praetermissam. Nam cum Paulus ad Hebreos epistolam scriberet: quia illi prejudicatam animis sententiam et suspectam opinionem contra eum ejusque doctrinam combiberant; nomen consullo admodum non scripsisse, ne in ipso exordio animos illorum prorsus ab epistole lectione averteret. Deinde longius aliquanto progressus, hæc addit: « Jam vero (sicut beatus quidam presbyter dicebat) quoniam Dominus ipse Apostolus Patris sui omnipotentis ad Hebreos missus fuit: Paulus, qui ad Gentes missus erat modeste admodum, cum ad Hebreos scriberet, se apostolum Hebraeorum non inscripsit, partim propter honorem, quem Domino Hebraeorum apostolo tribuebat; partim ne eam Gentium præco et apostolus esset, præler offi ium ad Hebreos scribere videtur. » Hec Eusebius ex Clemente: eamdemque de titulo non apposito Hieronymus¹⁰ rationem affert. neconon Theodoretus, et alii.

45. Quod vero ad styli diversitatem spectat, non est mirum si a ceteris differt: nam cum aliae ad Græcos sint datæ, græce quoque sunt scriptæ; hanc

¹ Hebr. x. — ² Joan. Chrysost. in pref. epist. Pauli. — ³ Epiph. haeres. XLII, et Hier. in pref. epist. ad Titum. — ⁴ Tertul. de pudicit. c. 20. — ⁵ Epiph. haeres. LXIX. — ⁶ Euseb. lib. III. c. 3. — ⁷ Euseb. hist. lib. III. c. 32.

⁸ Euseb. hist. lib. VI. c. 44. — ⁹ Illem eodem c. 41. — ¹⁰ Hieron. de Script. Eccl. in Paulo, et in ep. ad Galat. c. 1.

autem ad Hebreos ipse Hebreus hebraico sermone diserfissime scripsit : quam et eloquentius converterunt in graecum, sive Clemens, sive fuerit Lucas. Quamobrem et Origenes haec ait : « Ego constanter affirmabo, sensus esse Apostoli, phrasim autem et constructionem verborum alterius ejusdam congeries Apostoli in commentarios redigentis, et velut dictata praceptoris ore scribentis. Proinde si quae Ecclesia istam habeat epistolam, eam ipsa approbet ut Pauli, idque haec ratione persuasa : non enim temere veteres eam esse Pauli trasliterant. At quis scripsit epistolam, Deus vere novit : nos autem a quibusdam accepimus, Clementem Romanam Ecclesiae episcopum eam epistolam perscripsisse : ab aliis, Lucam, qui Evangelium et Acta Apostolorum litteris mandavit, illam contexuisse : » Haec origenes apud Eusebium¹.

46. Inanis prorsus et illa additur his objectio, quod Paulus (ut est apud Hieronymum²) Hebreus ex Hebreis scribens ad Hebreos non citet Scripturas secundum Hebraicam veritatem, sed secundum Septuaginta. Imo ex hoc ipso non leve deducitur argumentum, eam esse Pauli, qui idem scribens ad Galatas³, cum Hebreis disputans, locum Isaiae (ut idem notat S. Hieronymus) secundum editionem Septuaginta citavit. Nec est quod hoc adscribatur exceptori vel interpreti, qui eam sibi licentiam arrogasset, ut quod secundum Hebraicam veritatem Paulus dictasset vel scripsisset, interpres secundum editionem Septuaginta posuisset : neminem namque puto talia praesumpsisse. Sed illud considerandum est, hoc ipso Apostolorum tempore, apud ipsos Judeos etiam, in usum frequentiorem receptam esse editionem Septuaginta. Hinc videoas (ut de nostris taceamus) Josephum historicum, natura Iudaum, secta (ut ipse de se tradit) Pharisaeum, tam hebraicis quam graecis litteris excultissimum, in suis quos scripsit commentariis, potius Septuaginta editionem, quam Hebraicam veritatem esse sectatum, et in eo praesertim quod est maximi ponderis, nimium in supputatione annorum ab origine mundi. Nam dom in prefatione operis de Iudaicis Antiquitatibus numerat ab origine mundi usque ad eadem Hierosolymorum annos quinque mille, quod etiam affirmat scribens contra Apionem⁴; plane significat, secundum ea quae superius dicta sunt, se editionem Septuaginta esse secutum. Philonen idem praestitisse, nulli est dubium; quod alibi demonstrabimus. Quamobrem Paulum divinas Scripturas citasse secundum Septuaginta, nulla esse debet admiratio; cum secundum usitatiorem eorum temporum editionem, ille enim fecisse appareat.

47. His visis, reliquum est ut illos redarguamus, qui negantes eam esse Pauli, Clementi potius, vel Barnabae, aut Lucae adscribendam esse putarunt. Certe quidem Clementis fuisse, dici non potest, ex eo quod (ut dictum est) ipse eamdem saepius suis

scriptis intexens, alterius plane auctoris quam suam esse declarat. Barnabae vero nec tribui posse, ex eo certum exploratumque redditur; quod cum non nisi una dicatur ab eo esse scripta epistola; quoniam illa fuerit, et quam plane diversa ab epistola ad Hebreos, Clemens Alexandrinus, qui in libris Stromatum¹ ex ea frequenter sententias recitat, aperte significat. A Luca vero aliquam unquam fuisse scriptam epistolam neminem antiquorum vel recentiorum dixisse reperimus : nec certe ejus munera fuisse videtur, cum non esset Apostolus, ut eam sibi ad Hebreos scribendi arrogaret auctoritatem. Equius igitur, et quod est veritati magis consentaneum, alii dixerunt, eamdem ab eo fuisse potius translatam, quam scriptam. Non enim quae ad Hebreos, sed quae dicebatur scripta ad Laodicenses, a quibusdam Lucae adscribatur, ut testatur Philastrius². Nihil dicimus de Tertulliano, cuius eam esse a quibusdam tradi, miramur quod Xystus affirmet³: nam enim item Tertullianus eamdem adscribat Barnabae, omnis prorsus de ea re suspicio cessat.

48. Sed et illud est accuratius examinandum : Quid est, quod et a S. Hieronymo scriptum esse legatur, dictam epistolam ad Hebreos non recipi a Latinis sicut a Graecis? Reddam primum verba Hieronymi sic scribentis ad Dardanum⁴ : « Illud nostris dicendum est, hanc epistolam, quae inscribitur ad Hebreos, non solum ab Ecclesiis Orientis, sed ab omnibus retro Ecclesiis, et greci sermonis scriptoribus quasi Pauli apostoli suscipi; licet plerique eam vel Barnabae vel Clementis arbitrentur; et nihil interesse cuius sit cum ecclesiastici viri sit, et quotidie Ecclesiarum lectione celebretur. Quod si eam Latinorum consuetudo non recipit inter Scripturas canonicas, nec Graecorum quidem Ecclesia Apocalypsim Joannis eadem libertate suscipiunt, et tamen nos ultraque suscipimus. » Haec ille; qui item⁵ de Latinorum consuetudine alibi testatur, sic dicens : « Unde Paulus apostolus in epistola ad Hebreos, quam Latina consuetudo non recipit. » Sed an haec tam facile sint admittenda, magna opus est consideratione; et an revera ita se habeant, diligentius exquirendum est. Et in primis, a Graecis absque ambiguitate aliqua recipi epistolam Pauli ad Hebreos, Amphilochius in carmine ad Seleucum, quo seribit seriem librorum canonicorum, testatur his iambis :

Quae vero ad Hebreos, notha esse dicitur
Plerisque; sed male: nam germana gratia est.

Numerat eumdem Gregorius Nazianzenus item in carmine de libris authenticis.

49. Quod vero ad Latinos spectat, quos ait Hieronymus illam non recipere, si de antiquioribus temporibus agitur, dicemus paulo post : si autem de

¹ Euseb. hist. lib. vi. c. 19, in fin. — ² Philastr. de heres. c. 90. — ³ Xyst. Biblioth. l. viii. c. 8. — ⁴ Hier. epis. cxxix. — ⁵ Idem in Isa. c. 6.

¹ Clem. Alex. Strom. l. ii. saep. l. v. — ² Philastr. de heres. c. 90. — ³ Xyst. Biblioth. l. viii. c. 8. — ⁴ Hier. epis. cxxix. — ⁵ Idem in Isa. c. 6.

recentioribus intelligit, illud animadvertisendum, quoniam potuerit esse differentia inter grecos et latinos scriptores catholicos post Nicenum Concilium absque praejudicio violatae fidei sinceritatis, quae quis scripti recipere, vel rejiceret, si (quod ipse¹ testatur) in sacrosancto Niceno Concilio statutus est certus numerus Scripturarum canoniarum. Post illud quidem tempus, si inter alias recensita haberetur dicta epistola ad Hebreos, certe religio erat si non recipere aequa ab omnibus tam Latinis quam Graecis. Quod vero eadem in dicta Synodo accepta fuerit, non tantum ea ratione libere affirmari posse videtur, quod Catholici omnes ea usi essent adversus Arianos, qui eam abjeceant; sed eo etiam argumento quod Athanasius rogatus a Constante imperatore, ut totius divinae Scripturae compendium ad se mittaret, ille Synopsim conscripsit, qua disinguens authentica ab apocryphis, inter canonicas ab Ecclesia receptas sanctas Scripturas adnumerat Pauli epistolam ad Hebreos. Nec quidem putandum est, Athanasium, qui N cano Concilio praesens fuit, diversum divinarum Scripturarum catalogum ab eo qui in Synodo editus esset, scribere presumpisse, cum e-set ejusdem Synodi prae ceteris acerrimus propugnator. Sed et Patres qui interfuerunt Concilio Laodiceeno, seriem canonorum librorum recententes, aequa cum ceteris epistolam Pauli ad Hebreos adnumerant. Si igitur in Concilio Niceno (ut dictum est) inter alia scripta canonica ea fuit epistola adnumerata: magnus profecto error fuisset, si (quod ait S. Hieronymus) a Latinis non fuisset accepta.

50. Sed quosnam per Latinos intellexerit, adhuc subtilius exquiramus. Si de antiquioribus queritur: jam dictum est Clementem Romanum pontificem epistolam ad Hebreos saepius suis interserere consueuisse scriptis: adde, si placet, in his qui ab eo conscripsi furuntur apostolici canones, eamdem inter scripta canonica adnumeratam esse. Verum non Clemens unum, sed et alii Latinorum, quorum ipse meminit de scriptoribus ecclesiasticis, et qui inter Latinos fuerunt celebiores, eamdem epistolam saepe citantes, Pauli quoque titulo prenotarunt; ut inter eos Iustinus, qui in libro quarto de Trinitate habet: « Facturam autem, per id quod Paulus² ad Hebreos dixerit: Tanto melius factus est angelis, quanto excellentius ab his possidet nomen; » idemque alii in locis. Gregorius Beticus, enjus idem Hieronymus meminit, in libro quem scripsit de Fide, aequa Apostoli nomine citat epistolam ad Hebreos, ut cum ait: « Alibi docet Apostolus³ de Filio Dei esse scriptum: Et adorent eum omnes angeli Dei. » Optatus Milevitanus, quem idem in ceteros scriptores ecclesiasticos recenset, apostoli Pauli nomine allegat, cum ex ejusdem epistole capitulo octavo testimonium adducat contra Parmenianum⁴. Item quoque Philastrius⁵ episco-

¹ Hier. epis. vii. — ² Hebr. i. — ³ Hebr. ix. — ⁴ Optat. lib. vii.
— ⁵ Philast. haeres. xc.

pus Brixianus, qui tantum abest ut respiciat, ut inter haereses adnumeret opinionem illorum qui eam non sicut ceteras Pauli epistolas amplectentur. Gaudentius⁶, ejusdem Ecclesie episcopus, eamdem apostoli Pauli nomine citat quoque epistolam. Chrysostomus⁷ hoc itidem praestitit, et Ruffinus⁸ ejusdem Ecclesie presbyter, Paulinus, Ambrosius, ac Augustinus⁹ creberrime, qui fecit non neget eidem ab atqueibus contradicet, a plurimis tamen affirmari esse Pauli tradit¹⁰: itidemque ipse texens seriem scriptorum canoniorum, eam adnumerat eum ceteris. Cum igitur Galli, Hispani, Afri, Itali, iidemque omnes qui latine scribent s, ante Hieronymi tempora floruerunt, vel saltem illius aequaliter extiterunt, cilasse reperiantur nomine Pauli epistolam ad Hebreos: quidnam sit quod S. Hieronymus ait, eam a Latinis non recipi, expendendum est.

51. Non equidem puto, quia (quod ipse ait¹¹) Tertullianus eam non recepit ut Pauli, sed ut Barnabae, ob eam causam diverit non recipi a Latinis. Nam absit, ut minus a ceteris omnibus discrepans Tertullianus, Catholicae Latini Ecclesiae canonem canoniorum scriptorum præscripserit: cum præseri non nisi in libro¹², quem scripsit post pauci et factus haereticus, id sua sententia testatum reliquerit. Sed ad alios potiusquam ad Tertullianum Hieronymus videri posset habuisse respectum, nimicum ad S. Cypriani, qui ea minime usus esse reperiatur; nisi Cypriani quis illud opus esse contenderit, quod titulo de Operibus cardinalibus ejusdem nomine consignatur. Verum de Cypriano hanc mirandum, si qui semper præ manibus Tertullianum habuit, eumque magistrum nominare consuevit¹³, Tertulliano in eo fuerit obsecutus. De Arnobio, Minutio Felice, et Lactantio, nihil est, quod licet eam non citarent, ab eis rejecta dici possit; quippe qui cum scripserint adversus Gentes, nequaquam usi sunt divinæ Scripturæ, cui ille minime eredent, testimoniosis, sed Gentili potius scriptis, ac rationibus: nam et Lactantius¹⁴ Cyprianum sugillasse visus est, quod agens adversus Demetrianum proconsulem, aliasque Gentiles, natus sit testimoniiis divinæ Scripturæ; sic enim ait: « Materia non est usus ut debuit: non enim Scripturæ testimoniis, quam ille utique vanam, fictam, communitiam putabat, sed argumentis et ratione fuerat refellendus. » Nullum ergo assert præjudicium veritati, si dicti antores contra Gentiles agentes non citaverint epistolam ad Hebreos. At in aliis nonne Arnobius interpretatus psalmum centesimum quartum (nisi velit quis alium esse illum Arnobium) citat capitulum sextum Pauli epistolæ ad Hebreos, sic dicens: « Paulus clamat Hebreus ex Hebreis? »

52. Verum nec ad hos quidem Hieronymus videtur habuisse respectum; sed aliis credens, existi-

⁶ Gaudent. tractat. II. — ⁷ Chrom. lib. de 8. beatit. — ⁸ Ruffin. in expos. Symboli. — ⁹ August. de Civit. Dei. lib. xvi. c. 22. — ¹⁰ De doctrina Christ. I. II. c. 2. — ¹¹ Hier. de Script. Eccl. in Paulo. — ¹² Tert. I. de pudic. c. 20. — ¹³ Hier. de Scrip. Eccl. in Tertul. c. 53. — ¹⁴ Lact. lib. v. c. 4.

mavit eam ab Ecclesia Romana non recipi. Nam idem ipse¹ in Caio hæc scribit: « In eodem volumine epistolas quoque Pauli tredecim tantum numerans, decimam quartam, quæ fertur ad Hebreos, dicit non esse ejus. Sed et apud Romanos usque hodie quasi Pauli apostoli non habetur. » Sed observandum diligenter est, hæc non esse verba Hieronymi, sed Eusebii, ex quo se pluriima accepisse præfatur². Agens enim de Caio, nihil videtur aliud præstissem, quam ad verbū descripsisse quæ ab Eusebio de eodem scriptore dicta erant. Sed ut hæc facilius cognoscantur, reddam et Eusebii verba de Caio sic dicentis³: « Tredecim solum memorat epistolas divi Pauli apostoli : epistolam autem ad Hebreos reliquis non adnumerat. Nam illa apud quosdam Romanos, etiam adhuc, Apostoli epistola esse non existimat. » Hæc Eusebius ex versione Christophorsonia. Ruffinus autem sic transtulit⁴: « Pauli apostoli tredecim epistolas asserit : eam quæ ad Hebreos scripta est, non commemorans ; quæ etiamnō apud Latinos putatur non esse apostoli Panli. » Hæc igitur cum ex Eusebio Hieronymus excipserit, majorem illi quam par erat fidem tribuit, dum putavit Latinos dictam epistolam non recipere.

53. Sed an hæc omnia veritate subsistant, utriusque auctoris appello sententiam. Primum enim de his quæ antiquioris sunt temporis, ejusdem Eusebii hic esset referenda sententia de Clemente epistolam ad Hebreos probante, atqne suis ipsius scriptis intexente ; sed eam superius recitavimus. De novissimis vero temporibus, quibus Hieronymus vixit ; quid de his sentiret Romana Ecclesia, epistola Innocentii papæ ad Exuperium⁵ (ambo vivebant Hieronymi tempore, nam utrinque meminit) satis superque declarat, dum texens in ea Romanus pontifex catalogum divinorum librorum, inter eos numerat quatuordecim epistolas Pauli apostoli. Sed ante Innocentium papam extat decretum Romani Concilii, quod ad damnandam hæresim Apollinaris est celebratum sub Damaso Romano pontifice ; ubi novissimo loco actum est de libris canoniciis in hæc verba : « Item dictum est : Nunc vero de Scripturis divinis agendum est : Quid universalis Catholica recipiat Ecclesia, et quid vitare debeat. Incipit ordo veteris Testamenti : Liber Genesis, etc., » inferius vero in ordine novi Testamenti, inter epistolas Pauli recensitas habetur epistola ad Hebreos his verbis : « Ad Hebreos una. » Habentur hæc in collectione Cremoniana omnium antiquissima atque verissima ; et in nostro codice, qui antiquitate nemini cedit, ponitur pagina ducentesima trigesima quinta. Porro dictum Concilium sub Damaso Romæ est celebratum, antequam Hieronymus scripsisset librum de Scriptoribus Ecclesiasticis : nam cum se illum scripsisse dicat anno decimo quarto Theodosii imperatoris ; Damas-

sus, qui auctor decreti illius fuerat, jam anno sexto ejusdem imperatoris ex hac vita decesserat. Sicque in re tam patenti de Romana Ecclesia nulla remanet amplius dubitatio. Quod si extarent monumenta prædecessorum Romanorum pontificum, in quibus de eadem epistola opportuna mentio incidisset, haud dubium eorumdem testimonio de eadem epistola tides obsignata mansisset. Scimus tamen, in epistola secunda Evaristi, et in prima Higinii (ut prætereamus eam quæ Clementis nomine inscripta habetur ad Jacobum fratrem Domini) ex eadem epistola ad Hebreos citari sententias : sed quoniam haud adeo firma certaque fidei subsistunt, perinde ac cætera quæ a nobis ad hanc rem probandam sunt allegata, libentius modo abstinuimus : satis superque esse existimantes quæ diximus, ad repellendam de epistola ad Hebreos ab Eusebio illam calumniam in Romanam Ecclesiam : quam sanctus Hieronymus (rogata venia dixerim, invitus enim nolensque licet, pro veritate ad ei obnitemendum adducor) facile nimis, quod miramur, admisit.

54. Quid vero posthaec senserit eadem Romana Ecclesia, Gelasius¹ fidem facit, et alii Romani pontifices, itemque Cassiodorus² senator : Quid etiam Galliae, Alcimus Avitus episcopus Viennensis, qui heroico carmine texens omnia scripta canonica, hoc versu recolit quatuordecim epistolas Pauli :

Bis septena pī qnod spargit epistola Pauli.

Quid præterea Hispaniæ , demonstrat Isidorus³ episcopus Hispalensis. Quid Ecclesia Africana , Concilium Carthaginense tertium⁴ alque etiam Augustinus⁵ declarant. Quid denique totus Oriens , satis docuisse diximus Concilium Magnum Nicenum , Laodicenum , Athanasium , Gregorium Nazianzenum⁶ , Amphilochium⁷ : alque (ut uno verbo dicam) quotquot postea exliterunt rerum Ecclesiasticarum catholice tractatores, eadem de epistola ad Hebreos pari consensione firmarunt ; Latinis pariter omnibus id ipsum de eadem profitentibus , exceptis tamen quibusdam Novatoribus , quos vel ingens temeritas arguit, vel hæresis infamat, atque condemnat.

55. At quidni universus christianus orbis , uno excepto Caio ex classe Catholicorum, cum germanam Pauli neverit epistolam , quæ in primis Petri apostoli testimonio (si quis ejus verba exacte consideret) appareat comprobata? sic enim ait⁸ : « Propter quod, carissimi, hæc expectantes, satagit immaculati et inviolati ei inveniri in pace : et Domini nostri longanimitatem, salutem arbitremini, sicut et carissimns frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam seripsit vobis. » Hæc ad Hebreos Petrus, ad quos suam primam epistolam scripserset , ut ipse in eadem testatur, sic dicens : « Hanc ecce vobis,

¹ Hier. de Scrip. Eccl. — ² Hier. in præf. de Script. Eccl. — ³ Euseb. hist. lib. vi. c. 14 in fine. — ⁴ Ruffin. hist. l. vi. c. 15. — ⁵ Innoc. Epist. iii.

⁶ Gelas. in Conc. Rom. decret. de lib. canon. — ⁷ Cas. l. i. divin. lect. c. 14. — ⁸ Isidor. l. vi. Origin. — ⁹ Conc. Carth. int. can. 47.

⁵ Aug. de doct. Christ. l. ii. c. 8. — ⁶ Gregor. Naz. in eam. de lib. canon. — ⁷ Amphil. in eam. de lib. canon. — ⁸ 2. Pet. iii.

carissimi, secundam scribo epistolam. » Porro eo argumento esse a Paulo scriptam epistolam ad Hebreos, ut mala sustinentes, fide constantes, beatorum retributionem expectarent, quis non videt? cum praesertim in his admonendis, ab illis verbis¹: « Habentes itaque, fratres, fiduciam, usque ad finem totus versetur? At quoniam nulla alia fere est ejus epistola, in qua haec ipsa idem Apostolus non inculcat, merito idem Petrus ea verba mox subdit²: « Sicut in omnibus epistolis, loquens in eis de his, etc. »

56. At eam non esse Pauli, quis poterit affirmare, si his adjunxerit ea que de tempore ejus scriptae epistole p̄fati sumus? Vel sattem ex sigillo Pauli, ejus esse germanam quis poterit jure negare? Et quodnam qualeve Pauli sigillum? ipsum haec scribebent ad Thessalonicenses³ attendamus: « Salutatio mea manu Pauli: quod est signum in omni epistola; ita scribo: Gratia Domini nostri Iesu Christi enim omnibus vobis. » Ad Hebreos itidem haec eadem: « Gratia cum omnibus vobis. Amen. » Sed videas et alias ejusdem Pauli epistolas sic eodem consignatas esse sigillo, ut gratiam impariendo non eadem prorsus semper verba conserbat: quamobrem in eo tantum appareat consistere characterem, quod in fine litterarum gratiam illis, ad quos scribit, impartiatur; nam in fine epistolæ ad Colossenses habet: « Gratia vobiscum. » Et ad Timotheum: « Gratia tecum. » Porro (quod alias diximus) in eo privatum ejus sigillum cognoscitur, quod salutando gratiam pro salute conserbat: quandoquidem (ut superius dictum est ex Tertulliano⁴) Iudei salutando pacem deprecantur, Paulus vero gratiam. Sunt enim hæc verba Tertulliani: « Nam et hodie Iudei in pacis nomine appellant, et retro in Scripturis sie salutant. » Et paulo post: « Evangelizator enim bonorum, id est gratiae Dei, paci eam præferendam sciebat. » At de ejusmodi salutatione gratiae nomine superius fusius, cum de prima a Petro scripta epistola actum est. Itaque hæc jam satis (quod nostrarum partium est) de epistolæ Pauli ad Hebreos certæ fidei attestatione, tam ex Romana, quam ex cæteris Occidentalis ac Orientalis orbis Ecclesiis comprobata. Si quæ levissima reliquæ sunt novatorum objectiones, eas ab aliis⁵, qui adversus illos commentarios scrispere, egregie confutatas invenies. Cæterum hæc ipsa epistola Pauli, quæ ad Hebreos est titulo consignata, idcirco ultimo loco in codice ponitur, quod omnium novissima scripta habebatur, licet in ceteris disponendis, non semper ratio temporis videatur esse servata.

57. Sed illud monendum, quod idem Paulus in eadem ad Hebreos⁶ epistola multa referat; quæ ad antiquam historiam pertinent; de his scilicet quæ in priori Testamento passi sunt viri sancti, nec habentur scriptis canonis veteris Instrumenti comprehensa; ut cum de antiquioribus sanctis, ait:

« Alii autem distenti sunt non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem. Alii vero ludibria et verbera experti, insuper et vimcula, et carcerae: lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt, circumierunt in melotis, in petibus caprinis, egentes, angustiati, afflitti, etc. » Haec, inquam, etsi ex veteri Testamento non in omnibus sibi vindicant fidem; ex novo certe, tum ex sententia Domini, tum etiam Stephani (quod observat Origenes scribens ad Africanum) firmam sibi conciliant auctoritatem, ut cum apud Matthæum⁷ Dominus invehitur in Scribas et Pharisæos, dicens: « Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocrita, qui ædificatis sepultra prophetarum, et ornatis monumenta justorum, et dicitis: Si fuissimus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio esis vobis metipsis, quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. » Ad haec et illud spectat, quod ab eodem dicitur⁸: « Hierusalem, Hierusalem, quæ occidit prophetas, et lapidas eos qui mittuntur ad te; » vel quod Stephanus in Iudeos item declamat his verbis⁹: « Quem prophetarum non sunt perseenti patres vestri? Et occiderunt eos, qui prænuntiabant de adventu Justi. » Imo idem Paulus ad Thessalonicenses¹⁰: « Eadem, inquit, passi estis et vos a contribubilibus vestris, sicut et ipsi a Iudeis, qui Dominum occiderunt, et prophetas. »

58. Sed cur hæc veteris Testamenti non sunt mandata historiis? Dicam quæ idem Origenes, pluribus de his agens, ad Africanum post multa scribit his verbis: « Ad hæc dicendum, quod ex iis quæ presbyterorum, magistratum, et judicium continebant vituperationem, Iudei sustulerunt a cognitione populi: quæ quidem servantur in arcans, ut de Isaiae nece, qui serra sectus fuit, atque aliis. » Eadem ratione affirmat ab hebraico textu historiam de Susanna esse sublatam: quam ex adytis edidere Septuaginta interpres, atque Theodosio item divinarum Scripturarum interpres. Sed de epistola Pauli ad Hebreos, simulque aliis omnibus ab eo conscriptis, hic esto jam finis: illud unum addendo, consueisse majores nostros, cum in ecclesia Pauli ad diversas Ecclesias scriptæ epistolæ legerentur, easdem legenti lectori dicere: « Pax tecum. » Quod erat symbolum Catholicæ communionis. Unde S. Augustinus¹¹ scribens ad Generosum, hæc ait: « Quid autem perversius et insanius, quam lectoribus easdem epistolas legentibus dicere: Pax tecum: et ab earum Ecclesiæ pace separari, quibus ipsæ epistolæ scriptæ sunt? » Haec ipse.

59. *De arefacta fici Romulea.* — Quod ad res Romanas pertinet: multa quæ ad institutum minus faciunt, omittentes, satis sit illud meminisse, quod Tacitus¹² scribit in hæc verba: « Hoc eodem anno Ruminalem arborem in Comitio, quæ super octlin-

¹ Hebr. x. — ² 2. Petr. iii. — ³ 2. Thess. iii. — ⁴ Tert. contra Marcion. l. v. c. 5. — ⁵ Xyst. Senen. Biblioth. lib. vii. c. 8. Bellarmin. controv. lib. i. c. 17 et alii. — ⁶ Hebr. xi.

⁷ Mat. xxiii. — ⁸ Luc. xiii. — ⁹ Act. vii. — ¹⁰ 1. Thes. ii. — ¹¹ Aug. epist. clviii. — ¹² Tacit. Ann. lib. xiii.

gentos et quadraginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus, arescente trunco, diminutam, prodigii loco habitum est. » Sed prodigium hoc quidnam portenderet, si et nobis interdum conjectari licet, et ex eo quod in sacris litteris habetur exemplum, haec eadem interpretari; dicere hand incongrue posse videmur, sicut olim in arefaeta ad Christi imperium apud Hierosolymam fucus arbore, Synagogæ infructuosa est præmon-

stratus interitus; ita quoque non sine Dei consilio exsiccata Romulea fieu, veteris superstitionis abrogationem eo prodigio esse significatam, cum id manifesto experimento probarit eventus. Sieque bene versa vice rerum, magno sane prodigio fatalis arbor, eademque illis felicissima, Remi et Romuli cunabulis consecrata, tunc aruit, cum aridum crucis lignum a Petro Pauloque Romæ plantatum virescens fœcundo germine propagatur.

Anno periodi Greco-Romanæ 5551. — Olymp. 209. an. 2. — Urb. cond. 811. — Jesu Christi 58. secundum Baronium 60.
— S. Petri 5. — Neronis imp. 5.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *Nero August. III et Valerius Messalla.*

2. *Quinquennalia Neronis.* — Sumptushic a Neronе consulatus juxta secundam consulatum Cæsarorum regulam, Augustei enim imperii quinquennalia Nero dedit, quorum occasione dicavit macellum in quo omnia ad vitam necessaria vendebantur, ejus figuram repræsentat Erizzus pag. 417. Extat numinus Neronis, in quo legitur: *NERO CLAVDIUS CÆSAR AUG. GER. P. M. TR. P. IMP. P. P.* In postica vi-

situr aedificium pulcherrimum cum his verbis: *MAC. AUG. s. c. Mediobarbus qui illum exhibet, putat anno Christi LX percussum. Sed ex Dione lib. 61 liquet, currenti anno cusum. De Neronе enim ait: « Forum obsoniorum, quod Macellum dicitur, dedicavit. Post haec celebravit festa alterius generis, quæ dicuntur Juvenalia. » Quare cum juvenalia anno sequenti instituta fuerint, in quinquennalibus, ut in more positum erat, ea dedicatio peracta.*

PETRI ANNUS 17. — CHRISTI 61.

1. *Paulus in Hispania* — Hoc, qui ordine sequitur, anno Domini sexagesimo primo, adscribuntur Fastis coss.¹ C. Vipstanus et Fonteius Capito: quo Pantus, biennio in vinculis jam exacto, liber abire sinitur. Reliquæ autem res gestæ Pauli usque ad martyrium remanserunt prorsus obscuræ. Quæ vero dicebantur Acta Pauli, de quibus diximus, rejecta sunt inter apocrypha. Ex eis Origenes² recitat illam tanquam a Salvatore dictam sententiam: « Denuo debeo crucifigi; » alludens ad ea quæ Paulus dixerat scribens ad Colossenses³: « Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea. » Quonam autem post haec abierit: ex his, quas scripsérat litteris superiori anno datis, facile colligi posse videtur; quippe qui scribens ad Philippienses, his

usus est verbis: « Confido autem in Domino, quoniam et ipse veniam ad vos cito; » ad Philemonem vero sic: « Simul autem et para mihi hospitium: nam spero per orationes vestras donari me vobis; » et in novissima, quam ad Hebreos (ut vidimus) scripsit: « Cognoscite, inquit, fratrem nostrum Timotheum dimissum: cuin quo, si celerius venerit, videbo vos. » Ut ex his appareat, Paulum hand in sententia perstitisse, post Romanum adventum proficisci in Hispanias, sicut olim ad Romanos scribens⁴ his verbis significaverat: « Cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero quod præteriens videam vos, et a vobis ducar illuc; » et paulo post: « Per vos proficiscar in Hispaniam. » Cum igitur Paulus dum Romæ teneretur in vinculis, propositum consi-

¹ Tacit. lib. XIV. — ² Origen. in Joan. hom. 27. — ³ Coloss. 1.

⁴ Rom. xv.

lum proficisci in Hispanias mutasse visus sit, et profectionem in Orientem instituisse : an id ipsum quod conceperat animo, omnino præstiterit, haud tuto possumus affirmare : non quidem ejus animi levitate, ut parvo momento nec satis gravi causa huc et illuc impelleretur, sed quod aliter quam statuisset, Deo monente, agere cogeretur; id ipsum eo testante, dum ad Corinthios¹ scribens, quibus spendorerat suum adventum, ait: « Hæc confidentia volui prius venire ad vos, ut secundam gratiam haberetis; et per vos transire in Macedoniam, et iterum a Macedonia venire ad vos, et a vobis deduci in Iudeam. Cum ergo hoc voluissesi, numquid levitate usus sum? aut quæ cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me est, et non? » Quamobrem an profectus sit in Orientem, haud certe affirmari posse videtur; cum præsentim olim Mileti Ephesios allocutus, nunc divino afflatus illis prædictisset, eos non esse visuros amplius faciem suam; quod certe haud potuisse contingere existimamus, si in Orientem Paulus, et in Asiam (ut pollicitus fuerat scribens ad Philemonem) iterum rediisset, quin ad optatissimam Ecclesiam Ephesinam Asie totius metropolim concessisset.

2. Hæc idcirco dixerimus, quoniam complurium antiquorum Patrum sententia traditum videbitur, Paulum solutum vinculis esse profectum in Hispaniam. At nec ob eam causam, quod nunc (si velimus) rediisset in Orientem, videri potest elapsum tempus, quominus potuerit proficisci postmodum in Hispanias: nam octo illi qui intercedunt anni usque ad ipsius consummatum martyrium, non tantum fuere illi satis ad Hispanias peragrandas, sed universum plane orbem Romanum ac Barbarorum externas regiones adeundas. Hæc dicentes, opera pretium ducimus hic intexere seriem antiquorum Patrum, qui protectionem Pauli in Hispaniam suis ipsorum scriptorum monumentis egregie testatam posteris memoriae commendarunt. Præstissem id ipsum nos meminimus in Notationibus in Martyrologium Romanum: sed hic iterum, ut opportuniori ac decentiori loco, eadem repetere, fusiisque prosequi, instituto consentaneum arbitramur. Sed primo quod in contrariam partem Gelasius² papa scripsisse videtur, nimirum Paulum nequaquam ut antea animo instituerat, permisum esse in Hispanias proficisci, Deo aliter decernente, cuius monitu alio fuerit amandatus; inspiciamus, reddamusque ejus verba; sie enim ait: « Beatus Paulus apostolus non ideo (quod absit) fecellisse credendus est, aut sibi extitisse contrarius; quoniam cum ad Hispanos se promisisset iturum, dispositione divina majoribus occupatus ex causis, implere non potuit quod promisit. Quantum enim ipsius voluntatis interfuit, hoc pronuntiavit, quod revera voluisset efficere. Quantum enim ad divini secreta consilii (quæ ut homo omnia non potuit, licet Spiritu Dei plenus, agnoscere) supererna prætermisit dispositione præ-

ventus. » Hæc Gelasius: cuius sententia non eo quidem tendit, ut penitus neget Paulum aliquando in Hispaniam esse profectum, sed potius affirmet voluisse, sed minime tune implesse quod esset pollicitus: quippe qui ad Romanos scribens, se propediem, simul ac collectam pecuniam Hierosolymam pauperibus detulisset, Romanum venturum, ac subinde in Hispanias proficisci decrevisse testatur: attamen quoniam id præstare potuerit, quas a Judæis est passus Hierosolymis, graves ærumpnae, et quas Romæ sub Nerone biennio detentus in carcere, fuerunt impedimento.

3. At licet Gelasius contrariae sententiae esset assertor, tamen si numero testium eadem definienda sit controversia, pro uno Gelasio complures sunt ei eruditio non impares, qui profectioni Pauli in Hispanias libenter adstipulantur. At quid in primis de ea re scripserint græci veteres Patres, quid denum latini, in medium adducamus. Hippolytus in libello de Septuaginta duobus discipulis, adventus Pauli in Hispanias est firmus assertor. Athanasius ad Dracontium scribens, hæc ait: « Studium fuit sancto viro, » nempe Paulo, « usque ad Illyricum Evangelium prædicare, neque segnescere, neque omittere quin Romam iret, et in Hispanias ascenderet, ut pro graviori labore, majore frueretur mercede laboris. » Cyrilus¹ Hierosolymorum episcopus hæc in eamdem sententiam: « Ab Hierosolymis usque ad Illyricum disseminavit Evangelium: qui regiam quoque Romani instituebat, et in Hispaniam usque promptitudinem prædicationis extendit. » Epiphanius² hæc etiam: « Paulus, inquit, in Hispaniam profectus est, Petrus vero sepe Pontum et Bithyniam visitavit. » Joannes Chrysostomus³ id ipsum sæpius profitetur; ac in primis: « Postquam, inquit⁴, Romam ingressus est, ibi quoque quanta cum modestia annuntiat veritatem, quanta etiam cum libertate obstruit ora impiorum? Verum nee ibi stare contentus, etiam in Hispaniam percurrit; » et alibi: ⁵ « Videas eum Hierosolynis ad Hispaniam usque currentem; » ac rursus: « Cum igitur biennium Romæ exegisset in vinculis, tandem dimissus est: deinde in Hispanias profectus, invisit illic Judæos quoque; ac tunc fortasse Romanum reversus est, quando et supplicium jussu Neronis pertulit. » Theodoretus idem affirmans, ait⁶: « Quando appellatione usus, Romam a Festo missus, defensione audita, fuit absolutus, et in Hispaniam profectus est: et ad alias gentes exurrens, eis doctrinæ lucem attulit; » item⁷: « Quæ Actorum nos docuit historia, quod duobus annis primum Romæ per se degit, per se habitans in suo conducto: cum autem illine profectus esset in Hispaniam, et illis etiam divinum Evangelium tradidisset, reversus est, et tunc fuit truncatus capite; » insuper alibi⁸: « In Italiam venit, et in Hispanias pervenit; et insulis, quæ in mari jacent, utilitatem

¹ Cyril. cœches. xvii. — ² Epiph. haeres. xxvii. — ³ In præf. in epist. ad Hebr. — ⁴ Joan. Chrys. de laud. Pauli homil. 7. — ⁵ Idem in Mat. hom. 76. — ⁶ Theod. in epist. ad Tim. ii. c. ult. — ⁷ Idem in epist. ad Philip. c. 1. — ⁸ Idem in Psal. cxvi.

¹ 2. Cor. i. — ² 22. q. 2. c. beatus, ex Act. Com. Concil. manuscript.

attulit. » Rursum Sophronius episcopus Hierosolitanus in sermone de Natali Apostolorum id ipsum asseverat. Post recensitos alii complures recentiorum Graecorum idem sunt testati.

4. Ex Latinis vetustior sanctus Hieronymus ejus sententia gravissimus reperitur asserlor, ut in primis cum ait¹: « In Hispaniam alienigenarum portatus est navibus; » et alibi: « Usque ad Hispaniam tenderet, et a Mari rubro, imo ab Oceano usque ad Oceanum curreret. » Gregorius² papa id ipsum his verbis confirmat: « Ecce ipse, quem ad testimonium jam saepe deduximus, Paulus, cum nunc Judeam, nunc Corinthum, nunc Ephesum, nunc Romanum, nunc Hispanias peteret, ut in peccati morte jacentibus aeterna vita gratiam nuntiaret, quid se aliud quam esse aquilam demonstrabat? » Apud Isidorum³ (quisquis sit ille auctor) id ipsum testatum invenies. Beda insuper⁴, Ado Viennensis⁵, et alii complures hoc ipsum professi sunt. Id denique Romanum Martyrologium⁶ egregie profitetur, cum agit de Paulo episcopo Narbonensi: quem secum Paulus ducturus in Hispaniam, reliquit Narbone. Quin et addit Ado⁷ Viennensis episcopus, eodem ilinere Paulum reliquisse Trophimum discipulum Arelate, Viennae vero Crescentem. Verum de Crescente Paulus ipse ad Timotheum scribens⁸, anno primo sui carceris pellisse Galatiam (sive, ut alii tegunt, Gallias) tradit: sed potuit vel ad ipsum rediisse, vel in via occurrisse, atque eo modo quo scribit Ado, ejus Ecclesiae episcopus, Vienne relietus esse. Porro res geste Pauli in Hispania, sicut et alia ejus acta postquam solitus vinculis Roma egressus est, remanserunt inopia scriptorum prorsus obcurae: licet in Graecorum Menologio⁹ mentio habeatur de Xantippe et Polixena a Paulo ad fidem conversis in Hispania: quae vero de his apud Metaphrastem¹⁰ leguntur conscripta, et Eusebii (ut ait) auctoritate testata; quoniam nusquam Eusebium haec serpississe reperiire est, caetera etiam quae subinfernunt, in suspicionem adduci posse videntur: verum qualiacunque sint, qui ea cupit, habet auctorem quem consulat.

5. At licet haec de adventu Pauli in Hispanias tot tantisque consignata sint testibus, Innocentius¹¹ tamen Romanus pontifex, neminem Apostolorum, excepto Petro, Hispanias et alias Occidentalis orbis provincias docuisse, firmiter videtur asseverasse, cum ait: « Legant si in his provinceis alius Apostolorum inventur aut legitur docuisse. Quod si non legunt, quia nusquam invenitur, oportet eos hoc sequi quod Romana Ecclesia custodit, a qua eos principium accepisse, non dubium est: ne dum peregrinis assertionibus student, caput institutio-num videantur omittere. » Haec Innocentius. Sed

haud putandum est eum a Petro Paulum dividere voluisse, sicut ceteros Apostolos, quos jure negat Occidentales oras docuisse: nam Pauli causa diversa esse videtur a ceteris, quippe qui et ipse, sicut Petrus, Romae docuerit. Cum igitur idem Innocentius agens de traditis in Occidente apostolicis institutis, eos in quos scribil, provocet ad Romanæ Ecclesiae ritus: cum satis constet tam Petrum quam Paulum eam sacris institutis imbuisse, certe quidem de Paulo quid exciperet, non habebat; cum easdem tam Romæ quam in remotis provinceis ecclesiasticas traditiones eum impartitum esse dicere opus sit. At quod tantum de Petro meminit: recte id quidem, quod primæ sedis esset episcopus, ex qua ceteræ deriventur Ecclesiar. eidemque unitate catholica compaginentur. Quamobrem haud putandum, Romanum Martyrologium, cum de profectione Pauli in Hispanias meminit, a sententia Innocentii discrepasse. At de his satis, iam cetera prosequamur.

6. *Acta Apostolorum scribit Lucas.* — Hoc eodem anno S. Lucas evangelista scriptiōnem eam absolvit, enjus est titulus, *Acta Apostolorum*. Cum enim in fine ejus commentarii biennium egisse Paulum in suo conducto scribat, plane post illud tempus extremam manum operi se imposuisse significat. Quandoquidem, mea sententia, eam ipsum in scribendo iniisse rationem affirmari posse videtur, ut interpolatis temporibus eadem Acta conscriperit: quippe qui res, quibus praesens fuerit, continuo scriptis commendarit, omniaque singillatim, ut gesta essent, distincte admodum fuerit prosecutus: cetera autem que se absente aeta fuisse, ea vel brevi compendio comprehensa summatim seripserit, vel prorsus intacta reliquerit. Quod vero S. Hieronymus dicat biennium Pauli Romæ agentis extendi usque ad quarumn Neronis annum, nos autem quinto ponamus: unde id acciderit, jam satis superque superius dictum est; nimirum quod ipse uno eodemque anno ponat ejus discessionem Hierosolymis, et Romam adventum; que tamen duobus annis esse peracta, nec quo inde recessit anno, venisse Romam, sed sequenti, ejusdem Lucie testimonio est declaratum. Si igitur tertio Neronis anno addas biennium quo Paulus in suo conducto vinclitus permansit, haud dubium invenies ipsum hoc anno Neronis quinto liberum esse dimissum: quo (ut dictum est) Lucas Actorum opus absolvit. Præterea vero Lucam iterum Romam rediisse eo tempore, quo Paulus novissime Romam veniens martyrium consummavit, tradunt Acta passionis ejus, que feruntur Lini nomine; de quorum fide inferius dicturi sumus.

7. *Lucæ reliquo res gestæ.* — Quoniam autem Lucas abierit, postquam Roma discessit, incertum est; haec tamen de eo tradit Epiphanius¹²: « Praedicit primum quidem in Dalmatia, ac Gallia, et in Italia, ac Macedonia. » Scimus etiam legi apud OEcumenium¹³, eundem, Roma cum discessisset, in Orientem esse reversum, rursusque Libyam pe-

¹ Hieron in Isai. c. 41. — ² Greg. Mor. lib. xxxi c. 22. — ³ Isid. de vita et obitu sanct. c. 71. — ⁴ Beda in Martyr. xl. Kal. Aprilis. — ⁵ Ado in Chron. anno Dom. 59. — ⁶ Die 22 Mart. — ⁷ Ado in Chron. anno 59. — ⁸ 2. Tim. iv. — ⁹ Die 25 Septembr. — ¹⁰ Metaph. ser. de Apostol. die 29 Junii. Sur. tom. iii. et Mich. Glyc. 3. par. Annal. — ¹¹ Innoc. ad Decret.

¹² Epiph. hært. LI. — ¹³ Apud OEcum. in Luca.

tiisse, Thebanos Christiana instituisse religionem, atque in ultima senectute reddidisse Deo spiritum. Sane quidem et Hieronymus¹ cum vita caribem ad etatis annos octuaginta qualor pervenisse testatur. Verum alii complures aliqui probataque fide auctores cum martyrio vita tunelum testantur. Nam in primis Gregorius Nazianzenus² adversus Julianum Apostolam agens, cum martyribus adnumerasse visus est, cum ait: « Non victimas pro Christo easas reveritus es? non magnos pugiles extimisti, Joannem illum, Petrum, Paulum, Jacobum, Stephanium, Lucam, Andream, Theclam, eos qui et post illos et ante illos capitibus sui periculo veritatem protexerunt: qui cum igni et ferro et bellis et tyranis et praesentibus malis et denuntiatis, alacri animo, veluti in alienis corporibus, imo quasi corporum expertes dimicarunt? » Paulinus Nolamus³ his item versibus ipsum nominat martyrem.

Ille pater Andreas, et magno nomine Lucas Martyr, et illustris sanguine Nazarius.

Bursini Gaudentius⁴ episcopus Brixianus, qui claruit eodem quo Ambrosius seculo, haec habet: « Horni quatuor habemus in praesenti reliquias; qui regnum Dei et justitiam praedicantes, ab incredulis et iniquis occisi, Deo semper vivere operacionum suarum virtutibus demonstrantur: Joannes in Sebaste Palæstine, Thomas apud Indos, Andreas et Lucas apud Patras, Achaiae civitatem, consummati referuntur. » De eodem haec Nicephorus⁵, brevi compendio vitam illius describens: « Lucas Antiochiae, que est in Cœlesyria, ortus, medicus sinu et pictor egregius, Thebis ad Paulum venit, atque ibi nuntio patrio errori remisso, ad Christum accessit: pro corporum curatione, animarum medicus factus; Evangelium summi Paulo præcipiente scripsit, atque itidem Acta Apostolorum. Cum Paulo autem Roma cum fuisset, in Græciam est reversus, plurimosque ibi divinae doctrinæ et cognitionis luce illustravit: et tandem a diviis verbi contemptoribus ex fructiferæ oleæ arbore suspensus, quod aridi ligni, unde erux fieret, copia non esset, Deo spiritum commendavit, cum octoginta (ut dicitur) annos natus esset, etc. »

8. Sed hic obiter præterisse nolumus, quod sive ex Nicephoro, sive alio auctore recilavimus in Martyrologio, positam Antiochiam in Cœlesyria, a quodam recenti cosmographo nos esse reprehensos.

¹ Hier. de Scrip. Eccl. in Luca. — ² Greg. orat. i. in Julian. — ³ Paulin. epist. XII. — ⁴ Gaud. tractat. de dedic. Basil. — ⁵ Niceph. lib. II. c. 43.

Sed quod ea ad verbum ex certis auctoribus exscripti simus, satis ad nostram excusationem esse posset. Verum haud consenserimus, Nicephorum, vel alios id dicentes esse hallucinatos, sed tantummodo impropre locutos, cum satis exploratum sit, tum ex antiquis cosmographis, tum ex divina Scriptura testimoniis, illam proprie dictam esse Cœlesyriam, qua juncta Phœnicie montibus, Libano et Antilibano clauditur. « Cœlerum, inquit Strabo⁶, nounullam Syriam in Cœlesyros et Phœnices parvum turrit; » et post multa: « Tota ilaque regio ultra Seleucidem in Egyptum et Arabiam recedens, Cœlesyria appellatur: proprie ea que Libano definitur et Antilibano. » Haec Strabo. Secundum igitur illorum descriptionem non tantum apud Nicephorum legimus Antiochiam positam in Cœlesyria, sed et apud S. Hieronymum in libro de locis Hebraicis in Acta Apostolorum. Imo idem auctor, cum ibidem agit de Cilicia, eam a Cœlesyria dividit ait Amano monte.

9. Sed ad Nicephorum de Luca alia addentem redeamus. Agit ibidem et de miraculis ad ejus monumentum eди solitis, deque Christi, et Sanctissime Matri eius, neenon Petri et Pauli imaginibus ab eodem coloribus effigialis. De translatione autem ejus reliquiarum Constantinopolim, cuius meminit, agemus suo loco. Eadem de martyrio in olea consummato testatur Michael Glycas⁷ Graecus historiens; sed et de nnguento medico, quod ex membris ejus scaturit, quo etiam signo repertas reliquias ejus tradit; eadem et Georgius⁸ Cedren. Quid præterea de Luca dicamus, non habemus, nisi quod Origenes⁹ eundem hunc esse Lucam cum Lucio, cuius Paulus meminit scribens ad Romanos, existimat. Plura autem de eo superius.

10. *Agrippinae interitus.* — Hoc ipso anno Nero imperator scelestissimum omnium facinus meditatus, ut Agrippinae matri mortem inferret, naufragio id semel tentatum cum non successisset, missio Aniceto liberto cum sociis, eam occidendam curavit, mense Martio, festis quinquatriis. Reliquum vero anni tempus turpissimi est ab eo insumptum luxurii. Sed haec pluribus Tacitus¹⁰. Cumque (ut idem ait) publica adulatio, letitia quoque publica omnium esset, ut de salute parta imperatoris: fortasse ea ex causa accidit, ut Paulus in carcere jam insumpto bieuio, una cum cæteris vinculis solitus vinculis, liber juberetur abiire.

⁶ Strab. lib. XVI. — ⁷ Glycas, hb. III. Annal. — ⁸ Cedren. in comp. hist. — ⁹ Orig. in epist. ad Rom. — ¹⁰ Tacit. lib. XIV.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5552. — Olymp. 209. an. 3. — Urb. cond. 812. — Jesu Christi 59. secundum Baronium 61.
— S. Petri 6. — Neronis imp. 6.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *C. Vipstanus Apronianus*, et *L. Fonteius Capito*.

2. *Nero matrem occidit, et barbam ponit.* — Ad num. 10. Nero Agrippinam matrem Germanici filiam die festo *Quinquatruum Minervæ* interfecit, ut ex Suetonio in Nerone cap. 34 discimus. Quod festum *XIV kalend. Aprilis*, ut liquet ex Kalendario a Lambicio publicato, celebrabatur. Cum ad Urbem rediisset Nero, et Agrippinæ defunctæ causa sacrificia fierent, sol obscuratus est, testibus Tacito, Xyphilino et Plinio, qui ait, eclipsim faciem *pridie kalendarum Maii*, quæ invenitur, inquit Calvisius in Opere Chronologico, die xxx Aprilis, Romæ hora secunda post meridiem. Testatur ibidem Suetonius, Neronem primam barbam non posuisse ante interemptam Agrippinam : « Junxit parricidio matris amitæ necem. Quam cum ex duritia alvi eubantem visitaret, et illa tractans lanuginem ejus, ut assolet jam grandis natu, per blanditias forte dixisset : Simul hanc excepero, mori volo; conversus ad proximos, confestim se positorum, velut irridens ait : præcepitque medicis, ut largius purgarent ægram. » Tacitus lib. 14 sub hujus anni consulibus Agrippinæ cæde narrata, de Nerone ait : « Ne tamen adhuc publico theatro dehonestaretur, instituit ludos Juvenalium vocabulo. » Dio vero lib. 61, postquam de eadem morte locutus est, scribit : « Post haec celebravit festa alterius generis, quæ dicuntur Juvenalia. Ea propter barbam ejus, quæ tum primum rasa fuerat, facta sunt : cuius pilos in sphæram auream conjectos Jovi Capitolino consecravit. » Et hercule ea nominis causa ; Juvenalia enim dicta, quia ut tirocinii die pueros exuebant, sic barba rasa juventutem, transibantque tune in viros, ut recte Lipsius in Notis ad eum Taciti locum. Turbat tamen Suetonius in Nerone cap. 12, ubi de Nerone habet : « Instituit et quinquennale certamen primus omnium Romæ, more graeco tri-

plex, musicum, gymnicum, equestre, quod appellavit Neronia. Dedicatisque thermis atque gymnasio, senatui quoque et equiti oleum præbuit. Magistros toti certamini præposuit consulares sorte, sede prætorum, etc. Citharam autem a judicibus ad se delatam adoravit, ferrique ad Augusti statuam jussit. Gymnico quod in Septis edebat, inter bathysæ apparatum, barbam primam posuit, conditamque in auream pyxidem, et pretiosissimis margaritis adornatam Jovi Capitolino conseruavit. » Cum enim certum sit quinquennale illud certamen anno Christi sequenti institutum esse, sequi videtur eodem etiam anno Neronem primam barbam posuisse, cum Suetonius dicat, factum id esse *gymnico*, *quod in Septis edebat* : Quinquennale enim certamen illud gymnicum erat. At observandum Suetonium capp. 11 et 12 temporis ordine non servato agere de variis spectaculorum generibus, ac asserere Neronem quinquennale certamen, quod gymnicum erat, instituisse; quod anno Christi LX factum. Tum subdere, eum dedicasse gymnasium, quod Tacitus lib. 14 Annal. Pæto et C. Petronio coss. anno nempe Christi LXI contigisse testatur. Et in ea dedicatione Neronem magistros toti certamini præposuisse consulares Suetonius tradit. At denique Neronem barbam posuisse in eo gymnico, quod in Septis edidit. Eo itaque in loco non de nnico, sed de triplici certamine tribus diversis annis editis loquitur Suetonius. Quod autem primum habitum est, ultimo loco memorat, quia, ut existimo, duo priora longe fluere celebriora. Quinquennale enim tunc primum institutum, et in secundo, quod in dedicatione gymnasii editum, Nero primus ad gymnasia oleum dedit; cum antea populo in congiario tantum daretur, ut vidit Lipsius in Notis ad lib. 14 Taciti. Haec partim a Toinardo viro eruditissimo, in litteris ad me scriptis, partim a me observata.

4. *Ananus senior et ejus filii in pontificatu Juvenalium.* — Seqnitur annus Domini sexagesimus secundus, qui consulatu Neronis quarto et Cornelii no-

tatus habetur in Fastis¹; quo Festus Judææ præses in provincia dienii obiit, cui successor a Neroni

¹ Tacit. Annal. lib. xxiv.

designatur Albinus¹, qui tamen non nisi sequenti anno profectus est in Iudeam. Quid interim rex Agrippa de abrogatione et substitutione summi pontificis egerit, Josephus² sic scribit : « Cæsar autem de Festi morte accepto nuntio, Albinum in Iudeam misit presidem. Rex vero Josepho summo pontifice jussso privatam vitam agere, sacerdotium ejus dedit Anani filio, et ipsi vocato Auano, eodem quo pater nomine. Seniorem istum Ananum aiunt fuisse omnium felicissimum, ut qui liberos habuerit quinque, unnes potitos summi Dei pontificio, eum prius ipse ad satietatem hac dignitate eset perfunditus : quod ad eam aetatem nulli antea summorum pontificum configerat. » Haec Josephus. Quod ad ipsum Ananum seniorem spectat, haud dubium est, ipsum illum esse quem idem Josephus³ a Quirino Syria preside substitutum ait in locum Joazari, rursumque depositum a Valerio Grato anno primo Tiberii⁴ : sieque secundum initam a nobis superius rationem de tempore praefecture Quirini, invenitur hic sedisse annos circiter quindecim : cui sufficitus ejus filius Eleazarus nomine : rursumque alio tempore ejusdem Anani secundus filius Jonathas subrogatus est Caiphæ, enjus idem⁵ auctor meminit : tertius vero dictus Theophilus summo etiam pontificatu potitus⁶ est : eodemque perfunctum munere quartum filium Matthiam nomine, idem Josephus⁷ tradit : ultimo denum loco, quintus filius ejus Ananus junior, de quo agimus, est subrogatus ; de quo haec Josephus⁸ : « Junior autem Ananus, qui hoc tempore pontificatum accepit, auctor erat, et ferox ingenio, secta Sadducæus ; quod hominum genus apud Iudeos in judicando est severissimum. » Cetera autem quæ ad ipsum spectant, dicemus anno sequenti. Qui igitur tradunt⁹ Annam, ut Caipham, male periisse ; quod ad seniorem Annam spectat, longe a Josepho discrepare noscuntur.

2. Terremotus Laodiceæ. — Sub iisdem coss. Romanam urbem variis exagilalam prodigiis, vulgi opinione male interpretatis, testatur Tacitus¹⁰ ; quippe quæ tum ob ortum recentis cometæ, tum ob fulmen illapsum in mensam Neronis, quasi certior reddita esset de ejus morte, omnia studia convertit in Rubel-

¹ Euseb. in Chron. — ² Joseph. ant. lib. xx. c. 8. — ³ Joseph. ant. lib. xviii. c. 3. — ⁴ Joseph. ibid. — ⁵ Joseph. ant. lib. xviii. c. 6. et lib. xix. c. 6. — ⁶ Joseph. ant. lib. xix. c. 15. — ⁷ Joseph. ant. lib. xix. c. 6. — ⁸ Joseph. ant. lib. xx. c. 8. — ⁹ Niceph. l. II. c. 10. in fin. et ali. eum seculi. — ¹⁰ Tacit. lib. xiv.

lium Planeum, quod ex Julia gente per matrem originem duceret : qui Neronis jussu solum vertere, et in Asiam proficisci coactus est. Haec licet præter institutum a nobis posita videantur, tamen præterisse noluimus, quo ejusmodi saltem exemplo inuotescat, quam fallax et vanum plerunque esse soleat ex prodigiis hujuscemodi futura prænoscere.

3. Eodem item anno (ut idem Tacitus narrat) nobilis in Asia urbs Laodicea, cuius (ut vidimus) Paulus in epistola ad Colossenses ante biennium scripta meminit, tremore terræ collapsa prosternitur, sed a civibus iterum brevi restituitur ; nam opulentissima erat. Ejus namque divitiarum occasione Ecclesiam ibi positam tenuisse, conqueritur Dominus apud Joannem¹, sic dicens : « Et angelo Ecclesiae Laodiceæ scribe : Haec dicit: Amen, festis fidelis et verus, qui est principium creaturæ Dei. Seio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus. Utinam frigidus es, aut calidus : sed quoniam tepidus es, et nec frigidus, nec calidus, incipiam te exomere ex ore meo. Quia dicas : dives sum, et locupletatus, et multius egeo, et nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et caecus, et nudus. Suadeo tibi cinere a me aurum ignitum probatum, ut locuples sis, et vestimentis albis induaris, ut non appareat confusio miditalis tuæ : et collyrio inunge oculos tuos, ut videas. Ego quos amo, arguo et castigo. Amulare ergo, et penitentiam age. » Quod autem suadet Laodicenos indui vestimentis albis, et emere aurum ignitum : alia ab illis esse comparanda vestimenta, aliasque divitias esse quærendas, diversaque ab iis quas Laodiceni ex pretiosis velteribus possiderent, insinuat. Facta enim videtur allusio ad ea, quæ in haec verba de Laodicensibus scribit Strabo² : « Loca quæ sunt circa Laodiceam, oves alunt excellentes, non mollitus modo lanarum, qua etiam Milesiis præstant, sed etiam ad corvorum nigredinis aenulum colorem, unde amplos quoque habent reditus. » Tradit idem auctor inferius, eadem loca esse terræmotibus vehementer obnoxia. Ensebins vero in Chronico, anno Neronis decimo, ejusmodi cladem Laodicensem ponit, additque non tantum Laodiceam, sed et Hieropolim, necnon et Colossas ejusdem provinciæ nobiles civitates terræmotu esse prostratas. At in his quæ sunt temporum, Tacito æquius assentimur.

¹ Apoc. iii. — ² Strab. lib. XII

consulatum Cæsareorum regulam : decennalia enim imperii proconsularis exhibuit; ad quæ revocandum quod habet Tacitus lib. 14: « In Italia velus oppidum Puteoli jus coloniae et cognomenum a Neroni adipiscuntur. » Lipsius in Notis suspicatur, Tacitum hallucinatum esse, quod Livius et Velleius scribant, anno Urbis ~~xxv~~ coloniam *Puteolos* deducitam esse. Sed cum annis, quibus imperatores quinquennialia et id genus solemnia dabant, coloniae de more instituerentur, ipsæque ac urbes novis nominibus appellarentur, tides Tacitomini deneganda, præsertim cum Frontinus in Catalogo coloniarum dicat: « Puteoli, colonia Augusta Augustus deduxit. » Quare recte A. Gellius lib. 16, cap. 13, ostendit, sepe commutari solere colonias in municipia; et contra, optimaque Lipsii conjectura, totonc oppidum currenli anno in coloniæ jus translatum esse. Praeterea « Quinquennale ludicrum Romæ institulum est, ad morem graeci certaminis, » inquit Tacitus lib. 14, quod certamen quovis anno quinto exacto agebatur, ut nunc inler omnes convenit.

3. *Corbulo successor Quadrati in præfectura Syrie.* — Tacitus lib. 14 sub hujus anni consulibus ait: « Corbulo in Syriam accessit, morte Vinidii vacuam ac sibi permisam. » Quare C. Ummidius Durmius Quadratus, qui Cassio Longino successeral, per plures annos Syriam administravit. Spanhemius vir eruditissimus in Dissert. 9 de Praestantia et Usu Numismatum, nummum Antiochenum exhibet cum epigraphe: ΕΙΗ ΚΩΔΡΑΤΟΥ ΕΤ. ΕΡ., id est, sub Quadrato anno cv. Proficiuntur is annus ab anno Urbis ~~cccv~~, seu ab anno periodi Graeco-Romanæ 543. Percussus itaque nummus anno Christi lvi, aut in sequenti.

4. *Cæsarea Philippi novo nomine appellata.* — Josephus lib. 20 Antiquit., cap. 9, narrata Jacobi fratris Jesu Christi lapidatione, et Albini Judææ

procuratoris in eam regionem adventu, ait: « Hoc tempore Agrippa rex prolatis pomœriis Cæsareæ, quæ Philippi dicilur, mutalo nomine in Neronis honorem vocavit eam Nerodiadæ: et thealrum apud Berytios impendiis magnis exædificatum ornavit spectaculis annuis, assignala in eum usum ingenti vi pecuniae. Frumentum enim donavil ei populo, et oleum viritim distribuit: totamque eam urbem ornabil statuis passim dispositis, atque expressis ad antiqua clarorum artificum archetypa imaginibus; et omnia pene sui regni ornamenta in eam civitatem transtulit. » Facta hæc Cæsareæ Philippi ampliatio, et nova appellatio currenti anno decennialium Neronis occasione, indeque desumpta epocha nummorum Domitianæ imperante eusorum, qui l. ka, id est, annum xxii usque ad annum kz, id est, xxvii præferrunt. Hos inter V. Clariss. Toinardus mecum communicavit nummum, in quo legitur: IM. CA. VES. F. DOM. AU. GER. EOS. XII. in postica: EHI BA. API. ET K; infra, s. c. id est, « imperator Cæsar Vespasiani filius, Domitianus Augustus, Germanicus consul xii sub rege Agrippa anno xxvi senatusconsulto. » Domitianus anno Christi lxxx consulatum xii iniit. Quare si tunc Agrippa xxvi regni annum ingressus erat, sub hujus anni finem Cæsaream ampliarat. Quo pacto annus xxii Agrippæ post diem xiii Septembribus anni Christi lxxxii, quo die Domitianus Tilo fratri successit, inchoatus fuit. Postica pars nummi Domitianæ habet: BA APIA ET KA, id est, *Agrippa rex anno xxii*. Ex his liquet Jacobum apostolum cognomento *Justum* currenti anno morte affectum, et Albinum præsenli etiam anno in Judæam venisse, licet Barouius ulrumque in annum sequentem differat. Non audiendus etiam Valesius in Notis ad lib. 2 Eusebii, cap. 23, ubi Jacobum anno quarto Neronis occisum contendit; hæc enim opinio prorsus improbabilis.

5. *Jacobi episcopi Hierosolymitani martyrium, ejusque mira sanctitas.* — Sequitur annus Christi sexagesimus tertius, eoss. C. Casonio Paolo et Petronio Turpiliano: qui Jacobi Justi fratris Domini glorioso martyrio, ut nobilissimo monumento, insignis redditur. Rem adeo celebrem Josephus Judeus etiam suis ipsius scriptis egregie leslatam reliquii: quippe qui tanti ponderis Jacobi necem existimat, ut ob tam infandum scelus, Judæorum populum perditum, civitatem excisam, templum incensum, ac cæ-

tera denique mala illis obvenisse, fuerit opinatus. Sed quid ipse de Jacobo a Judæis necato conscriperit, enarreremus; sic enim ait¹: « Talis igitur cum esset Ananus, » summus scilicet pontifex, « audax, sævus, ingenio ferox, et secta Sadduceus; tempus opportunitum se nocturn ralus, mortuo Festo, Albino adhuc agente in itinere, concilium judicum advoeat: statulunque coram eo fratrem Jesu Christi

¹ Joseph. ant. lib. xx. c. 8.

Jacobum nomine, et una quosdam alios reos impie-
tatis peractos, lapidandos tradit. Quod factum om-
nibus in ea civitate bonis et legum studiosis vehe-
menter displieuit: missisque ad regem clam nuntiis,
rogaverunt, mandaret Anano, ne quid tale posthac
ageret: nam ne nunc quidem recte egisse. Quidam
etiam Albino occurrentes venienti ab Alexandria,
docuerunt eum, non licuisse Anano sine ipsius con-
sensu advocare concilium. Horum verbis ille per-
suasus, iracunde scripsit pontifici, daturum sibi
penas minitans: et Agrippa rex eam ob causam
post tertium mensem ablatum ab eo pontificatum
Iesu Damne filio concessit. » Hæc Josephus.

2. Sed antequam cætera antiquorum scriptorum testimonia de nece Jacobi hic inseramus, quod spectat ad temporis rationem, omnes pari consensione confirmant accidisse anno septimo Neronis imperatoris: id Eusebius ¹, S. Hieronymus ², ac denique cæteri omnes pariter asseverant. Eusebius enim Olympiade ducentesima decima, anno primo, et Neronis imperii septimo, hæc ait: « Jacobus frater Domini, quem omnes Justum appellant, a Judæis lapidibus opprimitur: in cuius thronum Simeon secundus summittitur; » hac igitur ratione eum sedisse oportuit non annis triginta (ut complices dixerunt), sed viginti novem tantummodo: quippe qui anno trigesimo quarto, quo et Dominus passus, ejus Ecclesiæ est institutus episcopus. Error insuper in notam numeri apud Nicephori Chronicon irre-
psisse videtur, dum loco annorum viginti novem, viginti sex sedis Jacobi notati habentur. At nec prætermittimus hic etiam confutare illorum sententiam, qui ut quoquo modo defenderent epistolam Clementis Romani ad Jacobum fratrem Domini inscriptam, et monstrare possent Jacobum hunc eliam post Petrum fuisse superstitem, affirmarunt contra sententiam omnium asserentium eum consummasse martyrium anno Neronis septimo, annos sedis Jacobi non esse numerandos ab anno passionis Christi, sed ex quo facta est in provincias Apostolorum discessio, nempe (ut dicebat Apollonius ³) a duodecimo anno post Jesum passum. Sed hæc omnia non tantum Eusebii, Hieronymi, et aliorum testimonio confutantur, verum ipsius quoque Josephi: qui dum ait, tunc occisum fuisse Jacobum, cum Albinus veniret in provinciam; cumque ejusdem testificatione probetur, ante annos septem et menses quinque ab obsidione Hierosolymorum Albinum fuisse in eo magistratu (quod idem scribit de bello Judaico ⁴) plane certum est, hoc anno Jacobum Justum esse martyrio coronatum. Cælerum Epiphanius ⁵, licet ad decrepitam ætatem Jacobum pervenisse testetur, nempe ad annos nonaginta sex, tamen post ascensionem Salvatoris vixisse tradit annis plus minus viginti quatuor. Sed et de ætatis annis ipsius quoque fides redditur dubia; cum haud facile cuiquam persuaderi possit, Jacobum fratrem Domini tempore

passionis Christi egisse annum ætatis septuagesimum secundum, et ante annos quinque (quod falsum est) martyrium consummasse.

3. Quæ autem post Josephum de Jacobi martyrio Hegesippus et Clemens Alexandrinus conscripserint, Eusebius ¹ simul, colligens, narrat his verbis: « Judæi ergo, cum Paulus provocasset ad Cæsarem et ad urbem Romanam a Festo missus esset, spe penitus, qua concilium in ejus neceum comparassent, excidentes, in Jacobum fratrem Domini, cui ab Apostolis sedes Hierosolymitana delata fuit, omnem suam malevolentiam convertunt: contra quem ea scelera, quæ sequuntur, comparata fuere. Primum illum in medium adducunt; et ut fidem Christi coram omni populo deneget, vehementer sollicitant. Verum cum praeter omnium opinionem liberiori ore voceque quam expectarent, praesente univera multitudine, Filium Dei Salvatorem et Domini nostrum Jesum ingenu et fidenter confessus fuisset, hominis testimonium (nam propter sumnum sapientiae et pietatis studium, quod in vita assidue excoluerat, ab omnibus justissimus putabatur) amplius tolerare non poterant. Num igitur tum neiciant, cum ad illud facinus impune obeundum, interregni opportunatatem arripiuerint. Quippe Festo per id tempus mortuo, summa rerum in Judæa administratio principe et gubernatore penitus erat desiliuta. Cælerum quanquam Jacobi necis ratio et modus ex verbis Clementis supracitatis satis constare poterit (qui a templo præcipitatum, ac fullonis vecte percussum, mortem opptivisse narrat) Hegesippus lamen Apostolorum ætati proxime succedens, in quinto historiæ sue libro, ea quæ ad illum spectant, accuratissime tradit ad hunc modum.

4. « Jacobus frater Domini, qui a Salvatoris temporibus ad nostram usque ætatem Justus (Jacobi enim nomine multi donati erant) ab omnibus appellatus fuerat, Ecclesiæ administrationem una cum cæteris Apostolis suscepit. Ille ab utero matris suæ sanctus fuit, vinum et siceram non bibit; animalium carnis se abstinuit: novacula caput ejus nunquam rasum fuit, neque corpus oleo perunctum, aut balneis lotum. Huic uni licebat in sancta sanctorum ingredi: vestibus enim utebatur non laueis, sed lineis duntaxat. In templum solus intrare solitus est, atque ibi genibus humili positis, pro populi peccatis veniam postulare: cujus genua, quod tam assidue, tum ad Deum auguste sancteque adorandum, tum ad veniam precibus populo exposendam, procumbebat, camelii instar tuberculis contractis obduruerunt. Qui propter singularem justitiae præstantiam, Justi, et Obliae (quod latine populi præsidium dici potest, et justitia) nomen, sicut prophetæ de eo memorant, invenit. Quibusdam igitur ex septem sectarim fautoribus in populo sparsarum, et a me in historia ante declaratarum, ab eo sciscitantibus, quodnam esset ostium Jesu? respondit, Jesum esse Salvatorem. Ex quorum numero

¹ Euseb. in Chron. — ² Hier. de Scrip. Eccl. in Jacobo. — ³ Apud Euseb. l. v. c. 17. in fin. — ⁴ Joseph. de bell. Jud. lib. vii. c. 12. — ⁵ Epiph. hæresi LXXVIII.

¹ Euseb. histor. l. ii. c. 2.

nonnulli crediderunt quod Jesus esset Christus. Secte autem supradictae, neque carnis resurrectio- nem fore, neque ullum venturum, qui cuique sit pro his que recte aut seens gesserit in vita, mercede- dem redditurus, omnino crediderunt. Verum quot- quot crediderunt, Jacobi prædicatione et hortatu crediderunt.

5. « Ergo enim plerique etiam ex principibus viris fidem essent amplexati: nonnulli ex Scribis, Pharisaïs, et reliquis Judæis tumultuari atque adeo vociferari cœperunt, quod universus fere populus Jesum existimabat verum esse Christum. Qui etiam ad Jacobum profecti, sic eum compellarunt: Te ob- nixe oramus ut quoniam populus fide in Jesum, perinde ac si vere esset Christus, collata, in gravem errorem delapsus est, eum ab hac opinione avo- ces: atque ut omnes etiam, qui hodie ad festum diem Paschatis celebrandum convenerunt, de Jesu recte vereque erudias, te etiam atque etiam obte- stamur: tibi enim omnes fidem adhibemus; nec nos solum, sed tota multitudo perhibet testimonium, quod justus sis, quodque personam non respicias. Persuadeas igitur populo de Jesu, ne erret: etenim et universus populus et nos omnes tibi credimus. Idecirco statue te ipsum super pinnam templi, ut de superiori loco enctis perspicuus sis, atque adeo tua verba a tota multitudine facile et sine impedimento audiantur. Propter festum namque Paschatis, non solum omnes Iudaorum tribus, sed multi etiam ex Gentibus convenerant. Proinde Scribae et Pharisaï, quos supra posuimus, Jacobo supra pinnam templi collocato cœperunt exclamare et dicere: O Juste, cui merito omnes debemus fidem adjungere: quoniam populus Jesum crucifixum imitando aberravit, lu- idecirco nobis commonstra quod sit ostium Jesu crucifixi. Qui clara voce sic respondit: Quid me interro- gatis de Jesu Filio hominis? Ipse sedet in caelo a dextris magnæ virtutis et potentiae Dei, et in nubibus celi venturus est.

6. « Atque cum multi plene essent persuasi, et ob Jacobi testimonium Denim laudibus in cælum ferrent, dicerentque Osanna filio David: Scribae et Pharisaï de integro cœperunt primum ita inter se colloqui: Male certe et inteliciter ecclit, ut istud testimonium nostra opera Jesu tribueretur. At con- sensis gradibus, illum dejiciamus præcipitem: ut homines inde perterfacti, nullam fidem ejus do-ctrinae adhibeant. Deinde clamare, ac dicere: O o, Justus etiam erravit. In quo eloquia sacra apud Sapientiam¹ scripta plane exp'leta fuere: Tollamus e medio Justum, quoniam nobis molestia est, et incommodo. Quocirca fructus operum suorum co- medent. Tandem ergo adolescentes Justum præcipitem dederunt, dixeruntque ipsi inter se, Jacobum Justum obruere oportere lapidibus. Et quoniam dejectus in præceps, non statim mortem obiit, sed vultu sursum subflat, genibusque flexis dixit: Obse- cro, Domine Pater, da illis veniam, nesciunt enim

quid faciunt, cœperunt saxa in eum conjicere. Cumque lapidibus illum obruere pergerent, unus ex sacerdotibus ex filiis Rechab, fili Rechabim, qui sunt Hieremiae testimonio commendati, voce emissa contentius dixit: Quid agitis? Justus pro vobis Deum deprecatur. » Hominem vero qui hæc dixit, fuisse Simeonem ejus nepotem ex sorore, filium Cleophae, tradit Epiphanius². Prosequitur Eusebius: « Atla- men unus ex illis qui fullo erat, arrepto vecte, quo vestes solebat premere, in caput Justi impedit. Ita vitam beato et felici martyrii cruciatu affectus affli-ctusque amisit. In quo loco prope templum, ubi columella ejus nomine inscripta adhuc manet, cor- pus tumulo mandatum est. Isle Jacobus fumus Iudaicis, fumus Græcis caros et incorruptus fuit testis, Jesum vere fuisse Christum. Non multo post Vespasianus Judeam obsedit, Iudaosque rededit in servitatem. Haec Clementis historiæ mire consentientia Hegesip- pus uberior pleniusque explicavit. » Hucusque Eu- sebius de necce Jacobi ex die is auctoribus.

7. Quod vero ad sepulcrum ejus spectat, hæc addit S. Hieronymus³: « Ejus sepulcrum titulum usque ad obsidionem Titi et ultimam Hadriani, no- tissimum habuit. Quidam e nostris in monte Oliveti eum putarunt conditum: sed falsa eorum opinio est. » Addit post haec Eusebius Iudaorum testimo- nio facile creditum ac divulgatum, ejus exercandi facinoris causa talia tantaque obvenisse, quæ post haec secula sunt mala: imo et Josephi idem hæc addit verba: « Iudaïs quidem ad seclus vindicandum in Jacobum Justum fratrem Domini, qui dicitur Christus, ab ilis admissum (illum namque justitiae facile primas ferentem impie neci dederunt) istæ obvenere calamitates. » Citat et Origenes³ ejusmodi Josephi de Jacobo testimonium in haec verba, agens contra Celsum: « Josephus enim, etsi minus in Christum credidit, causam tamen conquirens Hierosolymitai excidii, et cur esset templum detextum; cum debuisset dicere, conspirationem quam Judai- cus populus adversus Jesum fecisset, fuisse omnium causam, et quia Christum per prophetas iam denun- tiatum sustulerant: Ipse vero tanquam invitus, huiusquam longe a vero aberrans, eo inquit hæc accidisse Iudaïs. nt Jacobus Justus ille vindicaretur, qui Jesu et frater esset, qui dictus est Christus: hunc enim, cum esset Justissimus, trucidarunt: et sane non magis ob hanc sanguinis propinquitatem, quam ob morum similitudinem, et sermonis mutni cum Jesu commercium, ut Justus diceretur, effe-ctum est. Si igitur ob Jacobi gratiam Hierosolymo- rum desolationem contigisse Iudaïs ille affirmat: cur non æquius fuerit fateri, ob Christum id factum fuisse, cuius divinitatem tam multi hominum con- ventus testificantur? » Haec Origenes. Sed cur Jacobi neci potius quam Christi tributa fuerit Hierosolymita- nae clades; illam causam fuisse putamus, quod haud diu post necem Jacobi cœperunt de venturis

¹ Sapien. 31.

² Epiph. bares. LXXVIII. — ³ Hier. de Script. Eccl. in Jacobo. — ³ Ong. contra Cels. lib. 1.

malis divinitus ostendi prodigia : quibus illi perterriti, ea recentiori sceleri adscribabant. Agemus autem paulo inferius de singulis suo loco.

8. Sed quod ad eundem Jacobum spectat : praeter illa quae de ejus vita sanctitate a Josepho Clemente, Igesippo, et Eusebio sunt recitata, S. Epiphanius¹ iisdem consentiens, aequo affirmat permisum illi fuisse ob egregiam spectataunque omnibus virtutem ingredi in Sancta sanctorum semel in anno : additque² ipsum semper virginem permanuisse, putavitque hunc illum fuisse, qui reheta simdone, mudus passionis Christi tempore aufugit : haec idecirco opinatus, quod eum lineam sindonem semper induere solitum, dicti auctiores affirment : sed de his superius pluribus actum est. Tradit præterea, nudis pedibus incedere consueisse : insuper siccitate magna instante, elevantem ad cælum manus, Deum precatum esse, ac mox pluviam impetrasse : haec ille et alia multa. S. Hieronymus³ de eodem haec habet : « Vir fuit tantæ sanctitatis et rumoris in populo, ut simbriam vestimenti ejus certatim cuperent attingere. » Chrysostomus⁴ addit etiam, non tantum ejus genua, sed et frontem ob jugem in pavimento prostrationem callo obductam fuisse. Sunt de eo alia ferme innumera Patrum elogia, quæ brevitatibus consulentes omittimus, cum præsertim de eo superius nonnihil sit dictum. Sed his omnibus hic de Jacobo addimus, ista legi in Thalmud Hierosolymitanus, in Scibath capite decimo quarto. Rabbi Eligazer, filio Dama columbi mortuæ ægrotante, venisse ad eum Jacobum e castello Samma, ut in nomine Jesu fabri eum curaret : sed a rabbi Ismaele prohibitum, cumque contra eum obniteretur ipse Eligazer, affirmans id fieri potuisse, inter altercandum, serpente veneno, eoram ipso Ismaele extinctus est ; qui tunc exclamavit, haec dicens : O te felicem filium Dama, quoniam ex hoc mundo in pace migrasti, nec transgressus es materiam sapientum ! Haec ibi : eadem quoque leguntur in Thalmud Babylonico de Idolatria capite secundo, in omnibusque enarratis similia, nisi tantum quod castelli nomen non Samma, sed Savania nominatum habetur. Porro aliis in locis ejusdem Thalmud Babylonici, cum commentio habetur de Jacobo, semper nominatur discipulus Jesu fabri, contemptus gratia : eadem quoque apud rabbi Salomonem leguntur : ut jure crederetur hic fuisse Jacobus apostolus, de quo agimus, Hierosolymorum episcopus, qui peregrinantibus in diversas provincias cæteris Apostolis, ibi remansit.

9. *De Jacobi epistola.* — Reliqui Jacobus Ecclesie Dei et illud insigne sui apostolatus monumentum, nempe epistolam ad duodecim Tribus, quæ erant in dispersione : de qua haec Eusebius⁵. « Ab eo prima epistolarum, quæ Catholicae nominantur, dicitur scripta esse. Illud tamen minime præterire decet, quod licet a quibusdam tanquam adulterina et minime germana propterea judicetur, quod non

¹ Epiph. hæres. xxix. — ² Epiph. hæres. lxxviii. — ³ Hier. in ep. ad Galat. c. 1, in fine. — ⁴ Chrys. in Matth. hom. 5. — ⁵ Euseb. hist. lib. ii. c. 22, in fine.

adeo multi ex veteribus illius epistole, sicut nec ejus quæ dicitur Iudeæ, quæ etiam in septem Catholicarum epistolarum numero ponitur, ullam omnino mentionem faciunt : tamen nos istas cum reliquis in quinquepartim Ecclesiis publice receptas approbatasque cognovimus. » Haec Eusebius. Hieronymus¹ etiam ab eodem Jacobo eam esse scriptam epistolam testatur, sic dicens : « Unam laudem scripsit epistolam, quæ de septem Catholicis est ; » at quid de ea aliqui senserint, mox subdit : « Quæ ipsa ab alio quodam sub nomine ejus edita asseritur, licet paulatim tempore procedente obtinuerit auctoritatem. » Haec Hieronymus, declarans famam quam aliorum de epistole Jacobi auctoritate sententiam. Que cum adeo clara atque etiam patentia habeantur, miratus sum novatorum mentis stupiditatem, qua volunt Hieronymum dixisse Jacobi epistolam alterius cuiuspiam esse potius, sed ex tempore obtinuisse auctoritatem. Quis non videat, haec perperam facta interpretatione, Hieronymum hisce tribus verbis ipsum contrarium sibi constitui ; quippe qui dixerat a Jacobo scriptam epistolam, indeque mox ab alio ejus nomine addat esse compositam, et a tempore obtinuisse auctoritatem ? At quod ait, « Asseritur, » quid aliud quam aliorum esse opinionem insinuat ? Sed et si quis velit, ultima illa verba : « Licet paulatim tempore procedente obtinuerit auctoritatem, » non ex aliorum, sed S. Hieronymi sententia esse dicta : nihil prejudicii his assert quæ ab eodem prius dicta fuerant, eam a Jacobo esse conscriptam : nimis, ut que prius esse Jacobi, traditione ferebatur, sic a tempore obtinuerit (ut ait) auctoritatem, ut eadem ratione suadente, demum canoniceæ scripturae monumentis fuerit consignata. An dubitandum est de Hieronymi sententia, sepius eam Jacobi esse testantis ? nam in epistola ad Paulinum² eamdem absque aliqua ambiguitate Jacobo tribuit ; idemque adversus Pelagianos agens³ : « Jacobus, inquit, apostolus scribit : Si judicas legem, etc. ; » et supra⁴ : « Nonne Jacobus apostolus scribit : Qui in uno offendit, etc. »

10. Ex antiquis autem, quorum extant scriptorum memoriae, Tertullianus⁵ citasse reperitur eamdem Jacobi epistolam, Cyprianus itidem, necnon Origenes⁶, atque recentiores. Epiphanius⁷ certe dum eam citat, non satis sibi visus est Jacobum, qui eam scripsit, nominasse ; sed et apostolum, et fratrem Domini, ut quis esset auctor, certius significaretur, adjecit. Si insuper ex judicio universalis Ecclesiæ antiquioris institutionis res agitur, Concilii Nicæni calculo eam fuisse probatam et cognitam ut Jacobi germanam, quis poterit dubitare ? Nam si (quod alias diximus auctoritate Hieronymi⁸) in eo catalogus scriptus est librorum canonicorum ; certe ibi adnumeratam esse epistolam Jacobi, firmam fidem facit Athanasius, qui cum interfuisset

¹ Hier. de Scrip. Eccl. in Jacobo. — ² Epist. ciii. — ³ Hier. adver. Pelag. l. ii. — ⁴ Idem l. i. alvers. Pelag. — ⁵ Tertul. adver. Jud. c. 2. — ⁶ Orig. hom. 7. in Josue. — ⁷ Epiph. in Joan. Episc. Hierosol. — ⁸ Hier. in præf. in Judith.

Niceno Concilio, texens Synopsin omnium Scripturarum sanctorum, ejusdem epistola Jacobi meminit: quod certe non præsumpsisset, si securus in Nicæna Synodo actum esset; sicut nec Patres, qui in diversis Conciliis congregati, contrarium ab his quæ Nicæna statuissent Patres, aliquid tentasse dicendi sunt, dum et ipsi eaundem epistolam Jacobi noverunt esse legittimam: prout fecisse certum est Damasum in Romano Concilio, in quo damnata est haeresis Apollinaris ut habetur in Collectione Cremoni; itemque Gregorium Nazianzenum¹, Innocentum papam², Augustinum³, Cassiodorum⁴, Isidorum⁵, ac denique cæteros omnes, qui postea intexuerunt canonorum scriptorum catalogum, quorum meminimus, cum superius egimus de Pauli epistola ad Hebreos.

11. Videas insuper ac per facilem recognoscas apostolicum characterem in ipso ejus ingressu, cum eamdem fere præ se ferat inscriptionem, quæ ponitur in epistola data a Hierosolymitano Concilio, cui idem Jacobus interfuit, et pars ejus magna fuit, ad Ecclesiam Antiochenam; cum in eadem, sicut in Jacobi epistola, qui seripserunt, salutem impertiont. Videas etiam (sicut loci et temporis ratio postulabat) ad confutandam Simonis haeresim, que præsertim Samariae, non longe ab urbe Hierosolymitana, infelici germine (ut Justinus testatur) coalescens, in dies magis grassabatur, ab eodem apostolo summa prudentia multa dicta; dum in ea⁶ plurimum in operum commendatione versatur, sine quibus fidem esse prorsus inanem affirmat. Nam (quod et superius dictum est, dum de erroribus Simonis narratio est instituta) prædicabat ille fidem satis esse, nec operibus esse opus. Sed hic iterum Irenæi⁷ haec de eo testantis verba opportune reddamus; ait enim: « Hi qui in eum et Selenem ejus spem habebant, et ut liberos agere quæ velint: secundum enim ipsius gratiam salvati homines, sed non secundum operas justas. » Haec Irenæus de Simone mago, qui dicebat se ipsum esse Christum; qui pati visus est Hierosolymis; cujus haeresim Jacobus sua epistola egregie confutavit.

12. Qui nec ob id haec de operibus dicens, adversatur Paulo⁸ ad Romanos scribenti, atque dicenti hominem ex fide sine operibus justificari. Egregie eni^m Augustinus⁹ Jacobum cum Paulo conciliat; ut non sit nobis in his amplius laborandum. Sane de eadem opinione tempore Apostolorum exorta, qua Simon et gregales ejus dicerent satis esse ad salutem fidem sine operibus, haec Augustinus¹⁰ post multa: « Quoniam ergo haec opinio tunc fuerat exorta, aliæ apostolicae epistola Petri, Joannis, Jacobi, Judæ, contra eam maxime dirigunt intentionem, ut vehementer adstruant fidem sine operibus nihil prodesse: sicut etiam ipse Paulus non quamlibet fidem, qua in Deum creditur, sed eam salu-

brem, planeque evangelicam definivit, cuius opera ex dilectione procedunt: Et fides, inquit, quæ per dilectionem operatur. » Haec Augustinus. Jure ergo adversus fluvium carnis libertate late fluente agentes Apostoli, ac Jacobus præsertim, fortissimum opposuerunt aggerem. In quos enim campos non exundasset ea male accepta vivendi libertas, si celestis quibuscumque absque labore, periude ac vilissima merces, sic esset prostituenda potius quam præstanta felicitas; cum longe aliter apostolica prædicatio laboribus, et ærumnis, et mille denique mortibus (ubi postularet occasio) cælestem gloriam proponeret comparandam? Habeant hunc sibi ipsis auctorem et patrem (quod iterum dico) Novatores haeretici nostri temporis, atque tanto principe gloriantur, haeresiarcha primario, et perditissimo impostore.

13. *De oleo sancto infirmorum, et sacramento unctionis.* — Sed quod spectat ad divinitus tradita sacramenta, eorumdemque apostolicam traditionem: idem Jacobus de inungendis aegrotantibus oleo sancto, eadem epistola, haec tradit his verbis¹: « Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, remittentur ei. » Apostolos etiam Christi tempore consuevit infirmos ungere, et sic restituere sanitati, testatur Marcus his verbis²: « Euntes prædicabat ut pœnitentiam agerent: et dæmonia multa ejiciebant, et ungabant oleo multos aegrotos, et sanabant. » Nullum certe prophetarum, vel aliorum sanctorum virorum antehac usum esse oleo ad inungendos et curandos infirmos, usquam invenimus: adeo ut manifeste appareat ejusmodi institutionem a Christo Domino nostro sumpsisse originem. Porro unctionis, quæ ad curandos infirmos a Christianis adhiberi consuevit, duplex genus reperitur; alterum, quod ab episcopo solemniter benedicitur, et per presbyteros ministratur infirmis; quod cum et vim habeat dimittendi peccata, sacramentum dictum a majoribus habetur, nec alii quam fidelibus, sicut cætera sacramenta tribui solet: alterum vero, quod passim a quibuscumque fidelibus ad curandos quoscumque aegrotos, supra vim naturalem divina adjuvante gratia, adhiberi solitum fuit, cuius tamen nulla sit virtus sacramenti, sed quod contineret virtutem, quam fides vel merita dantis vel suscipientis, prævia benedictione signo cruceis impartita, soleant impetrare. Horum alterum in Jacobo, in Marco alterum testatum habetur.

14. Quod vero ad prius unctionis genus spectat; sacramentum esse a majoribus minucupatum, satis ea quæ scripta sunt ab Innocentio Romano pontifice³ ad Decentium, monstrant, cum ait: « Sane quoniam de hoc sicuti de cæteris consulere voluit dilectio tua; adjecit etiam Cælestinus filius meus diaconus in epistola tua esse a tua dilectione posi-

¹ Nazianz. in carin. de lib. canonic. — ² Innoc. ep. II. — ³ Aug. de doct. Chris. lib. II. c. 8. — ⁴ Cassiod. Inst. divin. lect. — ⁵ Isid. lib. otig. — ⁶ Jacob. II. — ⁷ Irenæus lib. I. c. 20. — ⁸ Rom. III. — ⁹ Aug. in Psal. XXXI. — ¹⁰ Aug. de fide et oper. c. 14.

¹ Jacob. v. — ² Marc. vi. — ³ Innoc. ep. I. c. 8.

tum illud, quod in beati apostoli Jacobi epistola conscriptum est : *Infirmatur quis in vobis, etc.* quod non dubium est de fidelibus ægrotantibus accipi vel intelligi debere, qui oleo sancto chrismatis perungi possunt; quo ab episcopo consecro, non solum sacerdotibus, sed omnibus uti Christianis licet in sua aut suorum necessitate intungendo. » Hec ille; quia passive accipi debere, idemque esse ac si diceret, quilibet Christiani eo possunt inungi, ejusdem Innocentii verba declarant, cum subdit per presbyteros debere administrari, vel per episcopum, si velit, sic dicens : « Cæterum illud superfluum videtur adjectum, ut de episcopo ambigatur, quod presbyteris licere non dubium est. Nam ideo de presbyteris dictum est; quia episcopi aliis occupationibus impediti, ad omnes languidos ire non possunt. Cæterum si episcopus aut potest, aut dignum ducit aliquem a se visitandum, et benedicere et tangere chrismate sine cunctatione potest, cuius nempe est ipsum chrisma confidere. Nam penitentibus istud infundi non potest, quia genus est sacramenti : nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo unum genus putatur posse concedi ? » Hucusque Innocentius, non quidem ex aliqua recenter oborla institutione, sed secundum ea que a majoribus tradita accepisset.

15. Divinam plane virtutem ex sacerdotali benedictione oleum consequi, Cyrilus Hierosolymitanus¹ pluribus docet. Augustinus² item de oleo spirituali, nempe sacramento, haec ait : « Oleum enim visibile in signo est : oleum invisibile in sacramento est. Oleum spirituale intus est, oleum visibile exterius est ; » et qui alibi tam egregie haec de oleo sancto infirmorum testata reliquit, sic dicens³ : « Quoties aliqua infirmitas supervenerit, corpus et sanguinem Christi, ille qui ægrotat, accipiat; ac inde corpusculum suum ungat ; ut illud quod scriptum est, impleatur in eo : *Infirmatur quis in vobis, etc.* Videte, fratres, quia qui infirmitate ad Ecclesiam eucurrerit, et corporis sanitatem recipere, et peccatorum indulgentiam merebitur obtinere. Cum ergo duplia bona possint in Ecclesia inveniri : quare per incantatores, et aruspices, et divinos, vel sortilegos multiplicia sibi mala miseri homines conantur inferre ? » Hucusque Augustinus. At quis dixerit commune fuisse oleum quod post sacramentum corporis et sanguinis Christi infirmans acciperet ab Ecclesia, ex quo non tantum bonam valetudinem, sed et remissionem peccatorum consequeretur ? Arbitror tamen communis usu ejusmodi sacramentum ideo dictum Extremam Unctionem, non quod in extremis posito tantum debeat impertiri, cum dicat Apostolus : « *Infirmatur quis in vobis, etc.,* » sed quod post peccatorum confessionem et acceptam Eucharistiam, novissimum sacramentorum homini christiano conferri soleat. In eamdem quoque sententiam Cyrilus⁴, admonens suos ne in curandis morbis a magis

implorarent auxilium, haec addit : « Mementote et ejus qui dicit : *Infirmatur quis in vobis ? inducat presbyteros Ecclesie, orent super eum, ungentes ipsum oleo in nomine Domini, etc.* » Merito igitur impudentium ora novatorum oclusus S. Concilium Tridentinum, his verbis eos condemnans⁵ : « Si quis dixerit Extremam Unctionem non esse vere et proprium sacramentum a Christo Domino nostro institutum et a Jacobo apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a Patribus aut figmentum humatum, anathema sit. »

16. Quod vero ad alterum unctionis genus spectat : commune illud potius, aliqua tamen benedictione sanctificatum, quam sacramentum dici posse videtur : quandoquidem non ad infirmorum dimitenda peccata, et invisibilem gratiam consequendam fuerit institutum, et a quolibet Christiano in nomine Christi, et in quemlibet, etiam a fide alienum, ad sanitatem corporis consequendam sit solitum adhiberi. Ejusmodi plane erat, quod ad curandos morbos per Procylum christianum administrari solitum scribit Tertullianus⁶. Erat et id genus, quo sanctissimi Ægypti monachi ad sanitates impartientias (quod scribit Sozomenus⁷, et ante ipsum Ruffinus⁸) uti consueverant : de eodem Severus in Martino, S. Hieronymus in Hilarione, et alii qui res gestas sanctorum scripsere, frequentissime meminere. Solitum erat ejusmodi, sicut aliae species ad humanum usum comparatae, precibus prescripitis sanctificari (nam et apud Clementem⁹ scripta habetur benedictio aquae et olci) sieque signo tantum cruce illud benedixisse, et in nomine sanctissime Trinitatis sanctificasse, atque ægrotantibus admovisse sufficeret. Insuper et oleum saerarum lampadum, que ad martyrum sepulera ardere solite essent, ad morbos curandos, aliaque edenda miracula virtutem sæpius esse divinitus consequendum, quæ superius ex Theodoreto sunt dicta et aliis, plenissimam fidem faciunt, atque salis superque demonstrant. Sed de his hactenus.

17. *De missa Jacobi.* — Extat ab eodem Jacobo sue Ecclesie tradita sacrificii forma, nempe missa. Idque non ex apocryphis testatum referimus, sed majorum auctoritate; certe si quis cum iis conferat quæ Cyrilus⁶ ejusdem Ecclesie Hierosolymorum episcopus in suis Mystagogicis orationibus habet, plane cognoscet ea ab ipsa Jacobi missa esse accepta : ut illud quod sacerdos alta voce diceret : « *Sursum corda;* » et quæ de immensa gloria Dei præfari solet ante sacra mysteria, vel quod idem diceret : « *Orate pro vivis et defunctis;* » deque eo quod inclamaret diaconus ante sumptuosa divinorum mysteriorum : « *Osculamini invicem in osculo sancto;* » atque ea accepturis, illud intonaret : « *Sancta sanctis;* » et de populo respondentem : « *Unus est sanctus, etc.,* » ac rursum quod cantores inter sumptionem sacrae Eucharistie,

¹ Cyril. catech. mys. v. — ² Aug. in Psal. XLIV. — ³ Aug. de temp. serm. 215. — ⁴ Cyril. lib. de ador. in spir. q̄stat. eum Anast. Nicæn. quæs. 23.

⁴ Conc. Trident. sess. 14. can. 1. — ⁵ Tert. ad Scapul. c. 4. —

⁶ Sozom. hist. lib. vi. c. 20. 29. — ⁷ Ruffin. hist. l. XII. c. 4. —

⁸ Clem. Constit. l. VIII. c. 35. — ⁹ Cyril. mystag. v.

illud psalmi trigesimi tertii concinerent : « Gustate, et videte quoniam suavis est Dominus : » et alia hujusmodi. Quæ omnia idem Cyrillus non aliunde quam ex Jacobi liturgia cognoscitur accepisse. Sed illud accidit (quod etiam apud Latinos factum esse constat) ut in sacerdissima missa aliis superadditis precibus, atvis vero breviori summa contractis, ritibusque nonnihil auctis aut mutatis, rei tamen substantia integra permanente, paulo diversior ab illa pristina habeatur. Sed haec satis.

18. *Britanni a Romanis victi.* — At de rebus Romanorum pauca attingamus. Hoc eodem anno rebellantes, justis tamen (ut videbatur) ex causis, Britanni, per Paulinum Suetonium iterum profligantur, occisaque sunt ex eis in bello ad octoginta millia virorum : sed aemulantium magistratum invidia hostibus fuit magnopere adjumento, nimirum cum missis qui succederet Suetonio, in ignavos est translata militia. Hæc pluribus Tacitus¹.

¹ Tacit. lib. xiv.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5554. — Olymp. 210. an. 1. — Urb. cond. 814. — Jesu Christi 61. secundum Baronium 63.
— S. Petri 8. — Neronis imp. 8.

1. *Consules.* — Coss. *Cæsonius Paetus*, et *P. Petronius Turpiliannus*, ut ostendit card. Norisius in Epistola consulari.

2. *Extrema Unctio olim ante Viaticum data.* — Ad num. 13. et seqq. Usus *Extremæ Unctionis* conferendæ diversus alias fuit ab hodierno. Eam enim Unctionem, quam nunc extremam vocamus, Viatico prætermittebant veteres, qui ritus apud solos Cistereienses monachos et quasdam forte Ecclesiæ illibatus haclenus perseverat. S. Chrotillis regina in Vita Ludocivi VI, Francorum regis, a Sugerio scripta, « trigesimo die vocationis sue secundum Apostolum inuncta a sacerdotibus oleo sancto, et sacri corporis et sanguinis Christi percepto Viatico, in confessione sanctæ Trinitatis corpus exiit. » In Vita S. Hunegundis ab anonymo coævo, et etiam a Bernero abbe Hummolariensi litteris tradita, ubi de morte ejus sermo est, dicitur : « Inter haec conversa ad eos, qui assidebant sibi, presbyteros, unctionis oleum et communionem expetiit, » quod circa annum DCIX contigil. Quare cum in vita S. Gertrudis abbatissæ primæ Nivelensis anno DCXXVIII demortua, in Vita S. Eustasii, qui circa annum DCXXV e vivis excessit, in Vita S. Rieharii abbatis Centulensis, qui circa annum DCXL obiit, dicitur, Viatico sumptu ad æternam vitam migrasse, nulla sacrae unctionis mentione facta; scriptores Actorum hominum Sanctorum quæ apud Mabillonum V. C. leguntur, et ex ejus præfatione ad tomum I Actorum SS. Ordinis Benedictini haec excerpimus, de ultimo tantum sacramento ab illis Sanctis sumpto loquuntur : ideoque hujusmodi exemplis ad sacramentum Extremæ Unctionis labefactandum abutuntur Protestantes.

3. *Cur mos ille mutatus.* — Mos iste antiquus, ineunte seculo XIII in desuetudinem abiit, cuius ordinis mutationem ex Britannicis Conciliis conjectura deducit Mabillonius. Falsa haec vulgo animos

eo tempore invasit persuasio non amplius post susceptam semel infirmorum unctionem licere uxoratis, si convalescissent, ad opus conjugale reverti. Quæ supersticio ad alia erroris capita sensim prolapsa effecit, ut Unctioni Viaticam præmitteretur. Ricardus episcopus Søresberiensis in Constitutionibus circa annum MCCXVII editis, ubi de sacramento Extremæ Unctionis agit : « Dicant etiam, inquit, ac denuntient confidenter sacerdotes, quod post suscepit hoc sacramentum licitum est reverti ad opus conjugale. » Eam vero persuasionem acreuisse discimus ex Synodis Wigorniensi circa ea tempora habita, Exoniensi anno MCCXXXVII, et Winsoniensi anno MCCCVIII, celebratis, in quibus gliscentem errorem episcopi tollere conantur, ut verisimile sit, ob ea deliramenta, unctionem infirmorum in mortis articulum reservare cœpisse, ac sensim usum in omnes Ecclesiæ propagatum esse.

4. *Unctio quando extrema dicta.* — Porro extrema sub finem tantum sæculi XI haec unctio vocari cœpit. Nec enim in Sacramentorum libris a Menardo editis; nec apud Uldaricum in libris Consuetudinum Cluniacensium; nec apud Lanfrancum, Anselmum, Petrum Damiani, Petrum de Honestis in Regula Clericorum; nec apud S. Bernardum, aut Petrum Lombardum, Extremæ Unctionis nomen occurrit. Locus in Vita S. Mauræ a B. Prudentio scripta apud Camusatum, ubi *Extremæ Unctionis* mentio, addititious videtur. Denique haec unctio, ante extrema dicta est, quam Viatico posterior esset, ut patet ex Vita Guillelmi archiepiscopi Bituricensis anno MCCIX mortui; ab auctore coævo scripta, ac relata a Bollandio die x Januarii : « Fratribus convocatis Extremæ Unctionis sacramentum humiliiter ac devote perceptil. Eo percepto, etiam sacrosanctam Eucharistiam sibi porrigi instantissime postulavit. » Haec omnia Mabillonius.

PETRI ANNUS 20. — CHRISTI 64.

1. *Marei martyrium ejusque acta Alexandriæ.* — Qui modo sequitur Christi Domini annus sexagesimus quartus, qui et numeratur imperii Neronis octavus, coss. P. Mario Celso et L. Asinio Gallo, Marcus evangelista primus Alexandrinae Ecclesie episcopus gloriose martyrio vite finem accepit. Auctor est enim S. Hieronymus¹, ipsum octavo Neronis anno ex humanis esse sublatum. Successisse illi Aniamum sequenti anno, tenuisseque eam sedem annos viginti duos, Eusebius habet in Chronico : sed in historia² haec verius : « Octavo anno imperii Neronis, Aniamus, vir tum Deo propter pietatem carus, tum in omnibus rebus admirabilis, primus post Marem evangelistam in ministerium Ecclesie Alexandrinae successit. » Sed de Aniano alibi. Tam igitur Eusebii quam Hieronymi testimonio erroris arguuntur, qui dixerunt³ Marcum sub Trajano martyrium subiisse. At quoniam Hieronymus de exitu Marci agens, de martyrio ne verbum quidem : nonnullos scimus dubitasse, an martyrio fuerit vila funetus. Sed cum antiquum Romanum Martyrologium, tum etiam vetus Graecorum Menologium eum oecubuisse martyrio æque testimunt : dumque huius veritati adstipulatur Gelasius⁴, cum ait : « Ipse a Petro apostolo in Aegyptum directus, verbum veritatis praedicavit, et gloriosum consummavit martyrium; » nebras ducimus de ea re amplius dubitare : minus namque ipse est nobis instar omnium, qui de Apostolis ac ceteris martyribus, quae essent apocrypha, perspicaci consideravit obtutu.

2. Porro martyrii ejus Acta paucis conscripta habentur in haec verba : « Marcus primus omnium Alexandriae Christi annuntians Evangelium; cum instituisset Ecclesiam Alexandrinam, insuper et alias collegisset ex Libya, Marmarica, Pentapolit, et Armoniaca regione, Thebaide, ac universa prope Aegypto : tandem Dominico die, cum missam ageret, Genitiles in eum irruentes atque tenentes, ligato fune ad collum ejus, trahebant eum, raplantes per saxa ad locum Bucoli juxta mare (erat hic locus apud Alexandriam positus, sic dictus a bucolis, hoc est, ut habeat Strabo⁵, a buboleis, quibus olim fuerat traditus habilandus). Sieque carne ejus undique laerata atque contusa, pene spiritum reddilurus, in carcere detinus, apparente sibi Domino una cum angelis, ad futurum cerlamen instauratur.

Mane autem facta, rursum de carcere eductus, pariterque ut ante, per sebra loca peccatum, cum ageret Deo gratias, atque diceret : In manus tuas commendo spiritum meum : impollutum Deo reddidit spiritum; sepultusque est cum honore a discipulis suis. Haec ex Menologio Graecorum accepta, a Latinis æque probantur, scribentibus haec eadem, isdemque pene verbis ex antiquioribus monumentis Beda⁶, ac etiam Adone : Metaphrastes⁷ vero rem est paulo latius proseculus, eademque Nicephorus⁸, celerrime recentiores Graecorum, qui eam rem attigeront : atque jam prope matura ac semicana, passum tradunt mense qui apud Aegyptios Pharmutus, ab Hebræis Nisan, a Romanis Aprilis dicitur, vigesima quinta ejusdem.

3. Itis visis, decet ut que de Ecclesia Alexandrina ab eo instituta scribit S. Hieronymus⁹, recensamus; eademque an in omnibus vera consistant, diligentiori examine disquiramus; sic enim ait : « Constituit Ecclesiam tanta doctrinæ et vitae continentia, ut omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denique Philo di-erissimus Judæorum, videns Alexandriæ primam Ecclesiam adhuc iudicantem; quasi in laudem genitæ sua, librum super eorum conversatione seripsit; et quomodo Lucas narrat Hierosolymæ credentes omnia habuisse communia; sic ille, quod Alexandriæ sub Marco fieri doctore cernebat, memoriae tradidit. » Hucusque Hieronymus. Est hic Philonis liber, de Vita contemplativa, sive de Supplicibus, inscriptus. Idem S. Hieronymus¹⁰ de Philone haec quoque habet : « Philo Judæus, natione Alexandrinus, de genere sacerdotum, idcirco a nobis inter scriptores ecclesiasticos ponitur, quia librum de prima Marci evangeliste apud Alexandriam scribens Ecclesia, in nostrorum laude versatus est : non solum eos ibi, sed in multis quoque provinciis esse commemorans, et habitacula eorum dicens monasteria. Ex quo apparet, talem primam in Christo credentium fuisse Ecclesiam, quales nunc monachi esse nituntur et cupiunt, ut nihil cuiusquam proprium sit. nullus inter eos dives, nullus pauper, patrimonia e gentibus dividantur, orationi vacetur et psalmis, doctrinæ quoque et continentiae; quales et Lucas refert primum Hierosolymis fuisse credentes. » Haec ipse, sectatus hand dubie Eusebium¹¹, qui ea de Christia-

¹ Hier. de Script. Eccl. in Marco. — ² Euseb. hist. lib. II. — ³ Dorothe. in Synopsi, et alii. — ⁴ Gelas. in Concil. Rom. decr. lib. authent. — ⁵ Strab. lib. XVII.

⁶ Beda et Ald. Martyrol. die 25 April. — ⁷ Metaph. 25 April. — ⁸ Niceph. lib. II. c. 43. — ⁹ Hier. de Script. Eccl. in Marco. — ¹⁰ Hier. eod. lib. in Philone. — ¹¹ Euseb. hist. lib. II. c. 15. 16.

nis sub Essenorum nomine a Philone scripta esse contendit, pluribusque id ipsum probare conatus est.

4. *De Essenis.* — Epiphanius quoque in eamdem plane conspirat sententiam, qui ait¹: « Repries autem studiose etiam hoc argumentum in commentariis Philonis, in libro de Essaeis ab ipso inscripto : qui horum conversationem et laudes eorum exequens, et monasteria ipsorum in vicinia circa Mariam paludem recensens, non de aliis quibusdam narravit, quam de Christianis. » Haec et alia plura Epiphanius, insinuans Philonem de Essaeis, hoc est Jessaeis, esse locutum, non de Essenis : Jessaos enim a Jesu, sive a Jesse, ex quo Christus secundum carnem, affirmat nominatos esse Christianos ipso exordio nascentis Ecclesiae. Eosdem, qui erant in Aegypto, Essenos fuisse christianos, Cassianus² etiam existimasse videtur, dum asserit Aegyptios monachos a sancto Marco esse institutos. Id ipsum affirmat Sozomenus³, neconon Cedrenus, qui et citat in testimonium epistolam Eusebii ad Marinum. Nicephorus⁴ fatetur hoc ipsum, Beda⁵, et alii recentiores, novatoribus exceptis, eo quod monachorum instituta summo odio prosequuntur. Quod vero ad nomen spectat, ait Suidas verbo « Essæi, » sic eos dictos esse a contemplando; idemque esse Essaos, quod contemplantes; qui et genus Rechabitarum fuisse putavit : sed de his infra. Porro quod ad ipsum nomen pertinet : Essenos a vita sanctitate esse dictos, Chrysostomus⁶ testatur, cum ait : « Esseni, qui etiam Ilosii, id est Sancti, dicuntur : hoc enim vult nomen Essenorum a vita honestate. » Id et Philo quoque in libro cuius est titulus, « Quod liber sit probus, » Essaos sanctos significare, atque a sanctitate illud eos nomen accepisse, non obscure declarat. Verum omnes Christianos ipso exordio nascentis Ecclesiae Sanctos esse nominatos, satis superius dictum est, cum egimus de nomine Christiano.

5. Sed quoniam (ut diximus) negant novatores, Essenos a Philone conscriptos fuisse Christianos : nos, ne majorum duntaxat auctoritate atque numero testium agere videamus potius quam rationibus ac historica veritate, rem ipsam accuratius prosequemur. Tradunt autem illi, non de Christianis locutum esse Philonem, sed de ea Iudeorum secta historiam contexisse que Essenorum dicta esset, quam Josephius⁷ ante Christi tempus extitisse demonstrat, cum de Herode agit⁸ eisdem nonnihil favente. Sane si Plinium atque Solinum auscultemus, dicere necesse est, fuisse Essenos plane antiquissimos. Plinius⁹ enim in suis Naturalis historiae libris haec de Essenis et eorum antiquitate conscripsit : « Gens, inquit, sola in toto orbe praeter ceteras mira, sine ulla femina, omni venere abdicata,

sine pecunia, socia palmarum. In diem ex æquo convenarum turba renascitur; large frequentantibus, quos vita fessos ad mores eorum fortunæ fluctus agitat. Ita per sæculorum millia, incredibile dictu, gens æterna est, in qua nemo nascitur : tam fœcunda illis aliorum vita pœnitentia est. » Haec Plinius, qui eos in Iudea ad Occidentem posita habitasse tradit. Solinus¹⁰, ut qui post Plinium scripsit, et ex Plinio fere omnia accepisse cognoscitur, eadem de Essenis cum Plinio scribit, atque iisdem propemodum verbis, sic dicens : « Interiora Iudeæ Essenii tenent, qui prædicti morali disciplina, recesserunt a ritu gentium universarum, majestatis (ut reor) providentia ad hunc morem destinati. Nullæ ibi feminæ, venere se penitus abdicant, pecuniam nesciunt, palmis vietitant : nemo ibi nascitur, nec tamen deficit hominum multitudo. Locus ipse additus pudicitia est : ad quem plurimi, licet undique gentium properant, nullus admittitur, nisi quem castitatis fides et innocentiae meritum prosequatur : nam qui reus est vel levis culpæ, quamvis summa ope adipisci ingressum velit, divinitus submovetur. Itaque per immensum spatium sæculorum, incredibile dictu, æterna gens est, cessantibus puerperiis. » Ilucusque Solinus. Meminit et Essenorum non sine laude Porphyrius, enjus de illis sententiam Cyrillus Alexandrinus recitat¹¹.

6. Verum quod pertinet ad Essenorum antiquitatem : dum dicunt eos per multa sæculorum millia extitisse, certe non ea qua sunt dicta facilitate probantur; nam nec qui res Iudaicas sunt prosecuti, tam antiquam originem Essenis tribuunt. Existimamus enim Plinium, quia novisset genus Iudeorum vetustissimum, Essenorum quoque Iudeorum setam illis existimasse fuisse congenitam. Potius autem standum esse scriptoribus gentilibus de rebus Iudaicis, quam propriis, nemo dixerit; nam quam facile ethnici errore lapsi sint, quantumlibet disertissimi, in rebus Hebraicis conscribendis, ostendimus superius, cum egimus de cœna pura, et alibi, dicturique sumus inferius opportuniore loco : sed interim manifestioribus rationibus rem, de qua agimus, disquiramus. Si enim tam nobile ac prope divinum vivendi genus ante tot sæcula vigebat apud Essenos Iudeos; quæ ratio est, quod nec in veteri instrumento, nec novo ultra de eo reperiatur habita mentio.

7. Nec est quod quis jure dicere possit, Essenos eosdem esse cum Rechabitis, quorum summa cum laude meminit Hieremias¹². Nam diversa ac plane discreta erat utriusque gentis institutio. Rechabite enim (ut est sacris litteris consignatum) nonnisi iis quæ terra sponte ferret absque aliqua agrorum cultura, victum quærere consueverant : e contra vero Essenos omnes agros colere solitos, et ex his victum quærere, Philo in libro qui inscribitur, « Quod liber sit probus, » et Josephus¹³ testantur. finis eosdem Re-

¹ Epiph. hæres. xxix. — ² Cassian. lib. ii. c. 5. de inst. canob. — ³ Sozom. lib. i. c. 12. in fine. — ⁴ Niceph. lib. ii. c. 15. — ⁵ Beda in pref. in Marcum. — ⁶ Chrys. hom. 44. in Act. — ⁷ Joseph. ant. l. xviii. c. 2. et de bell. Jud. l. ii. c. 7. — ⁸ Joseph. antiq. lib. xv. c. 13. — ⁹ Plin. lib. v. c. 47.

¹⁰ Solin. Poly-hist. c. 36. — ¹¹ Cyril. Alex. lib. v. cont. Jul. — ¹² Hier. xxxv. — ¹³ Joseph. ant. lib. xviii. c. 2.

chabitas, temporibus Sedechia, cum Babylonii Hierosolymam obsiderent, coactos esse intra civitatem se recipere, ac sic ab instituto deficere, S. Hieronymus¹ ad Paulinum scribens testatur : nec certe aliqua amplius de illis in divinis Scripturis mentio habita reperitur. Ceterum haud incongruum erit dicere Essenos a Rechabitibus descendere : nam etsi Rechabitarum instituta cessassent, non lamen genus illorum extinctum est ; de eis enim Dominus dixerat² : « Non deficit vir de stirpe Jonadab filii Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus. » Meminit quidem Hegesippus³ de homine Rechabita, qui interfuit neci Jacobi Justi.

8. Admiratione plane digna res est, quidnam sit, quod cum in Evangelio de ceteris omnibus Iudeorum secis habeatur mentio, nempe de Pharisaeis, Sadduceis, Galilaeis et Herodianis, de Essenis, quorum vita institutio videri poterat præ ceteris admiratione digna, omnis memoria silentio prorsus obvoluta remanserit. Praeterea, quid est quod idem Josephus Judeus duobus illis disertissimis libris, quibus calumnias in Iudeos ab Apione congregatas, totis viribus nisus impugnat atque refellit, simulque quicquid nobile dignumve de gente sua ex quibuscumque antiquis scriptoribus venari potuisset, ex abditissimis etiam locis gloriose admodum in mediis proferit, de Essenorū instituto omnium celeberrimo facuit, eum eorum gymnasium tam celebre apertum esset Alexandriae, ubi Apio degere consuevit? Certe unico illo Essenorū Iudeorum vita institutionis exemplo satis poterat procacis hominis refellere in Iudeos congesta mendacia, et oblatramē retundere impudentiam. Rursum si (quod ad hanc perlinet) ethnicos scriptores consulas, qui ante Christum vixerunt, et gentium diversarum mores laudatissimos prosecuti sunt : eos laudasse reperies Gymnosopistas atque Brahmanas, et si quos alios qui vite moribus excellentes in orbe fuissent, licet in remotissimis regionibus positos ; de Essenis vero, qui eos omnes facile antecellerent, quique plane ob oculos omnium essent in medio terra constituti, ne verbum quidem fecisse reperies. Sit in exemplum in primis Trogus Pompeius, et ejus abbreviator Justinus³, qui agens de origine et moribus Iudeorum, de Essenis ne meminit quidem. Insuper et Strabo cosmographorum clarissimus, qui ex instituto non tantum orbis situm, provinciarumque civitates et loca, sed et gentium mores suis scriptis est exactissime prosecutus ; cum agit de Iudeis, eorumque origine atque moribus, de Essenis, qui claritate sua obscuri esse non poterant, nihil penitus refert. Aristeas item in commentario quem scripsit de Septuaginta duobus interpretibus, cum Iudeorum instituta summa eum laude recenseat, nullam prorsus mentionem fecit de Essenis.

9. Verum nec in his contentiosum funem trahi-

mus, ut negemus ante Christum fuisse Essenos. Denus nihilominus Josepho, sive aliis, ut Essenos dicamus fuisse Iudeos ex Iudeis, eodemque etiam ante Christum Herodis majoris tempore claruisse (nulla enim antiquior apud Josephum de eis habetur memoria) ac iisdem, quos ait, vite institutionibus claruisse : quis prohibet dicere, eosdem predicatione Apostolorum conversos, inter Christianos professos esse? Nam si (quod natura insitum est) habentium symbolum sit facilis communicatio : quomodo non magis ex his quam abiarum sectarum Iudeis Christiana religio potuit propagari? Equidem omnes sectas, que erant in Palestina, Christum Dominum aliquando aversatos esse, nempe Pharisaeos, Sadduceos, Herodianos, et Samaritas, evangelica attestacione exploratum habetur. De Essenis vero, quod aliquando vel Domino, vel ejus Apostolis atque discipulis vel minimum negotium fecerint, nusquam legitur. Imo quo magis hi Pharisaeis ac Sadduceis dissentirent, eo facilis Christianis consensisse, quos illi vehementer aversarentur, facile credi potest. Non ita tamen haec dicimus, ut velimus omnes Essenos Christi fidem esse sectatos (nam ex his complures in sua perfidia remansisse, Philastrins¹ testatur) sed quod ex Iudeis credentibus Essenii potius quam Pharisaei vel Sadducei Christianam religionem fuerint amplexati ; cum praesertim in perscrutandis Prophetis illos intentos fuisse, ac ob eam causam veritatem rerum futurarum affligisse, Porphyrius² de illis testetur.

10. Est et de his illud non leve argumentum : nam antiquiores Esseni, qui a Josepho describuntur, ab his qui a Philone sunt positi, nonnihil differunt : ut appareat, hos ex illis provenientes, non tamen eosdem esse cum illis : quippe qui Christianam religionem consecutati, pristinum vitæ genus, ubi Christiana religio non contradiceret, non reliquerint, sed perfectiorem nacti legem, excutiorem quoque vitæ institutionem sint professi. Hinc videas, Essenos quorum meminil Josephus, in Iudea agentes, eorumque rigidiores (nam idem de aliis Essenis item agit, qui moliores essent ducerentque uxores) in multis remissiores illis fuisse qui agerent in Ægypto ; quorum Philo texit historiam. Nam de suis Essenis testatur Josephus, agere solitos in civitatibus : qui vero a Philone scribuntur, foris in hortis ac villis vivere consueverant. Insuper illos prandere quotidie atque cenare, scribit Josephus : istos vero nonnisi semel in die post occasum solis cibum sumere consuevisse, tradit Philo ; qui ex his aliquos ad tertium usque diem jejunos durasse, et alios sex diebus sic itidem permansisse testatur. Rursum illis per singulos pulmentum apponebatur a coquo : istis vero pro opsonio, licet convivarentur, sal tantum cum pane et hyssopo satis erat. Sunt et aliae complures inter eos in ritibus differentiae : ut plane perspicuum sit, eos, etsi nomine convenienter, compluribus institutis inter se fuisse distinctos ; ac proinde

¹ Hier. ep. xviii. — ² Hier. xxxv. — ³ Apud Euseb. hist. lib. ii. c. 22.

Essenos Alexandrinos, alios diversosque fuisse ab his, quos in Iudea agere solitos Josephus affirmat.

11. Sed et illud magnopere considerandum, Essenos non alibi quam in Iudea numeroque fuisse supra quatuor millia, ut Josephus¹ testatur: quod quidem et Philo confirmat in eo libro, quem inscripsit, « Quod liber sit omnis sapiens. » At cum idem Philo in libro quem de Vita contemplativa conscripsit, dicat ejusmodi genus hominum apud Alexandriam magno esse numero, imo et in aliis Aegypti regionibus agere, quin insuper et in multis orbis partibus; ac etiam addat, idem vilæ genus a Graecis et barbaris esse receplum: satis manifeste declarat, non si de Christianis esse locutum, qui ubique terrarum et ex omnibus gentibus ejusdem vite, his primis Ecclesie temporibus, in eundem ferme modum institutum excolerent. Quis enim unquam legit, Graecos vel barbaros factos Essenos, vel Iudeos Essenos in aliis orbis provinciis reperiri? Sic igitur cum post Christi adventum Essenos, quos Philo describit, ab antiquis Iudeis Essenis differre certum sit; alios hos diversosque ab illis jure esse censendos, nempe Christianos, qui augustiorem sublimiori que vitam a suis majoribus fuerint aplexati, merito jureque dici posse videtur. Et unde rogo, tantopere post Evangelii prædicationem, testante Philone, longe lateque per orbem auctus est numerus Essenorum; nisi quod iidem erant Christiani, prædicatione apostolica ubique gentium propagati? Quod si et observationem dicti sabbati Philo in Essenis commendat; hanc mirum est, cum et Apostolos etiam iudaizasse, eorum Acta testenlur, hocque est quod provide S. Hieronymus ait: « Vident Philo Iudeorum disertissimus primam Ecclesiam adhuc Iudeis intem, quasi in laudem sua gentis, librum super eorum conversatione conscripsit. » Sive ergo velimos, diulos Christianos apud Alexandriam agentes, quod ex Essenis ad fidem Christi venissent, esse nominalos Essenos, vel a Philone sic appellatos, quod magna ex parte Essenorum vitam viderentur esse imitati, vel quod non Essenos, sed Jessaeos, vel Essaeos a contemplatione, vel sanctitate, eo nomine (ut diximus ex Philone Epiphonio, et Suida) libuerit nominare Christianos: satis ex his omnibus constare arbitror, ipsum Philonem, secundum Eusebii, Epiphonii, Hieronymi, et aliorum sententiam, nonnisi de Christianis esse locutum; ita tamen, ut licet externo homini, rerum nostrarum secreta inexplorata habenti, et quæ essent Iudeorum Christianorum, Iudeis prorsus adscribere cupienti.

12. Hanc enim est dubitandum, magna ex parte Ecclesiam Alexandrinam a Marco ex Iudeis polius quam Aegyptiis esse collectam: Iunq; quod (ut idem testatur Philo in libro quem scripsit in Flaccum) constet Aegyptios antiquo odio fuisse in Iudeos infensissimos, atque eos maxime omnium aversatos, iis praesertim temporibus, quibus (ut vidimus) tam immaniter sub Caio in eos fuerant debacchati: ac

proinde Marcum Iudeum hominem ab eis spretum, contumeliis affectum, ac denique fuisse occisum. Tum etiam quod præ ceteris orbis nationibus Aegyptii essent suarum superstitionum tenacissimi; hinc Cicero² in Tusculanis: « Aegyptiorum morem quis ignorat? quorum imbula mentes pravitatis erroribus, quamvis carnificinam prius subierint, quam ibim, aut aspidem, aut felem, aut crocodilum violent. » Verum etsi daremus (quod nullo pacto faciendum putamus) neminem Gentilium Aegyptiorum ad religionem Christianam amplectandam esse conversum, tamen nullo id esset impedimento, quin abundans florensque Ecclesia in Aegypto ex Iudeis indigenis, alque aliarum nationum hominibus illic agere solitis, colligi potuisset: affirmat enim idem Philo in citato nuper libro, quem scripsit in Flaccum, non minus quam decies centena millia Iudeorum hoc ipso tempore Aegyptum habitasse.

13. De exernis vero ibidem agentibus, præstat hic recitare Dionis³ cognomento Chrysostomi, qui his ipsis temporibus scribebat, de Alexandria civitale ad Alexandrinos hæc verba: « Et nunc hæc dixi de civitale, ostendere vobis cupiens, quod si inhoneste geratis, hoc clam fieri non possit, neque inter pauicos, sed inter omnes homines. Video enim ego non solum Graecos apud vos, neque Italos, neque a propinquis regionibus, Syria, Libya, Cilicia, neque qui supra illos Ethiopes habitant, neque Arabes, sed etiam Baetrianos, Seythas, et Persas, et Indorum quosdam, qui concurrunt, et semper apud vos versantur. » Haec ille. Merito igitur Ammianus⁴ verli-cem omnium civilatum appellat Alexandriam. Herodianus⁵ autem æque primum locum eidem post Romanam tribuit, nisi quod de secunda palma cum ea tradit certasse Carthaginem. Quod autem ab Ausonio⁶ quarto loco post Romanam constituantur, nempe post Constantinopolim, Carthaginem, et Antiochiam, id inde accidit, quod (ut tradit Ammianus⁶) sub Aurelianu imperatore bellis civilibus, disruptis mœnibus, perdidit regionum maximam partem. Porro hoc tempore Alexandria florenissima erat, principem facile vendicans sibi locum. Merito igitur, id agente divino numine, subiit in memorem Petri pastoris omnium, ut dilectissimum discipulum Marcius, quem immensi amoris causa filium suum appellat⁷, mitteret Alexandriam, ut ibi Evangelium prædicaret, ubi velut in quodam orbis theatro ex Asia, Africa, et Europa tot gentes essent simul collectæ: idemque jure efficerit, ut ex tot nationibus Ecclesia nobilissima suo ipsius nomine congregata, post Romanam haberetur omnium facile princeps: quam (ut vidimus) a Marco primum fundatam, stabilitam, ac demum sanguine consecratam, post ipsum administrandam consensu omnium Anianus accepit, tenuique (ut dictum est) annis viginti duobus.

¹ Cic. Tusc. l. v. — ² Dio Chrys. orat. xxxii. ad Alexandr. — ³ Ammianus l. xxii. — ⁴ Herod. l. vii. — ⁵ Auson. de ord. nob. urb. — ⁶ Ammian. l. xxii. in fine. — ⁷ 4. Pet. i.

14. Neronis saevitia. — Romæ interim Neronis saevitia una cum impudicitia in dies magis grassata, optimos quosque e medio tollere cœpit : idemque Octavianum uxorem calumniis circumventam, in insulam relegatam, mori tandem balnei vapore compulit. Sed et avaritia principis his conjuncta flagitiis, ditissimos quosque libertorum, et inter alios Pallan-

tem, penes quem fuerat summa imperii tempore Claudi, e medio sustulit. Sed hæc et alia Tacitus¹ et alii pluribus. Cum vero hæc Romæ agerentur; Romanus exercitus sub Paeto duce a Parthorum rege Pacoro sub jugum turpiter mittitur.

¹ Tacit. lib. xv.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5555. — Olymp. 210. an. 2. — Urb. cond. 815. — Jesu Christi 62. secundum Baronium 64.

— S. Petri 9. — Neronis imp. 9.

1. Consules. — Ad num. 1. Coss. *P. Marius Celsus*, et *L. Asinius*.

2. Therapeutæ Esseni Christiani non erant. — Ad num. 4 et seqq. Extat Philonis liber, in quo disserit de vita quorundam philosophorum, qui relictis civitatibus in agro et solitudine degentes, orationibus et contemplationi vacabant, quos *Therapeutas dictos fuisse* ait, et mulieres *Therapeutrias*. Hos Eusebius vult christianos fuisse, aliisque persuasit : quem deceptum fuisse Scaliger lib. 6 de Emendat. Temp., et Valesius in Notis Eusebianis lib. 2, c. 17, observarunt. Nam Philo inquit habuisse *Therapeutas* scripta veterum quorundam suæ sectæ auctorum, qui legem allegorice exposuerint; quæ de Christianis accipi non possunt, qui tum novelli erant, et nudiusertius nati. Certe scripta illa veterum auctorum et principum illius sectæ, non sunt Prophetarum libri. Hos enim diserte ab illis separat Philo. Quod si dicas esse forsitan Evangelia et Epistolas Apostolorum, respondet Valesius, haec vixdum scripta fuisse Philonis ætate; tantum abest ut Apostoli et Evangeliste pro velutis auctoribus haberi etiam tum possent, præserlim a Philone, qui et apostolicorum temporum fuit æqualis, et cum Petro familiariter Romæ versatus est, si Eusebio credimus. Ex quibus aperte colligitur, Philonem eo in libro de Christianis non loqui, ut pluribus ostendit Valesius.

3. Therapeutæ ab Essenis distincti. — Scaliger laudatus duo *Essenorum genera* fuisse scribit; alios *Practicos*, de quibus in priori libro Philo agit : alios *Theoreticos* : additique, illos Philonis *Therapeutas* Essenos fuisse. Sed hoc ultimum a Valesio citato confutatum. Nam primum quidem Philo in toto illo libro de Vita contemplativa nusquam illos *Essenos* nominat; imo statim in ipso libri exordio *Therapeutas* ait nuncupatos fuisse, et mulieres ejusdem instituti *Therapeutidas*. Deinde Esseni in Judea tantum erant et Palæstina, ut diserte scribit Philo, tum in libro, *Quod omnis probus sit liber*; tum in Apologia pro Judæis, quam citat Eusebius in lib. 8 de Præparatione. *Therapeutæ* vero per omnem Graeciam ac Barbariam diffusi erant; sed præcipue in

Egypto circa Mareotem degebant, ut ait Philo, qu Mareoticam eorum patriam et quasi Metropolim fuisse testatur, quo præstantissimus quisque *Therapeutarum* commigrabat. Denique Josephus diligenter scriptor, cum de Essenorum secta duobus in locis ex professo disseruit, tamen de illis Theoreticis Essenis ne verbum quidem dieit. Iudaica itaque religionis cultores erant *Therapeutæ*; maxime cum Philo, nihil præter legem ac prophetas, eos leritis scribat : sed Esseni non fuere, ut ante Valesium Photius in Bibliotheca Cod. 103 tradidit. Qua de refusis Valesius.

4. Ascetæ, non monachi, a S. Marco Alexandriae instituti. — Eusebius lib. 2, cap. 17, de Philone loquens ait : ἀλλὰ καὶ τὸν βίον τῶν πάρ' ἡμῖν ἀσκετῶν ὃς ἐν γάλιστα χρηστότατα ἴστεπόν, etc. Quæ verba sic Christophorus vertit : « Jam vero cum eorum vivendi rationem, qui apud nos ascete, id est, monachi religiosique virtutis studio et exercitationi maximi dediti, appellati sunt, quam accuratissime percenseat, » etc. Rectius Valesius : « Et cum philosophorum ascetarumque nostrorum vitam describit, etc. » Asceta enim priscis illis temporibus vocabantur, qui inter Christianos strictius quoddam ac durius vita genis profitebantur. Quam vocem a philosophis mutuali erant, qui exercitationem virtutis, atque abstinentiæ ἀσκετῶν vocabant. Est apud Arrianum in lib. 3 Dissertationum, caput περὶ ἀσκετῶν. Sic apud Artemidorum in lib. 4, cap. 33, Alexander quidam philosophus ἀσκετός vocatur. Et Philo in illud : *Excitatus est Noe*, pag. 280, ἀσκετός pietatis exercitiis deditum vocat. Recte igitur Rufinus citata Eusebii verba tam de clericis, quam de monachis interpretatus est : « Sed et abstinentium vitas eorum duntaxat, qui nunc in ecclesiis vel monasteriis degunt, describit ad liquidum. » Quæ si animadvertisset Scaliger, non tam facile Eusebium reprehendisset. Neque enim is *Monachos* a Marco institutos esset dicit Alexandriae, sed *Ascetas*. Hi autem multum distant a Monachis, ut genus distat aspecie. Et *Asceæ* quidem in Ecclesia semper fuerunt; Monachorum vero nomen et institutum

serius cœpit. Verum est, Cassianum lib. 2 Institutiorum, cap. 5, Sozomenum et alios, quos Baronius secutus est, hunc Eusebii locum de monachis acce-

pisse. Sed longe ab Eusebii mente, inquit Valesius in Notis, a quo haec mutuati sumus.

PETRI ANNUS 21. — CHRISTI 65.

1. Cladem venturam Jerosolymis Jesus Anani filius prædicat. — Annus Christi sexagesimus quintus adscribitur Fastis sub consulatu Memmi Reguli et Virginii Rufi, idemque annus quartus ante bellum Iudaicum cœptum, octavus vero ante Hierosolymorum obsidionem numeratur; quando venturam cladem Deus ab hoc anno voluit innoscere, et assiduo prædici, ut de patratis facinoribus populus ageret penitentiam. Quisnam fuerit vates iste, et quid ea uisa passus sit, Josephus¹ his verbis describit: «Quod autem his horribilis fuit, Jesus quidam filius Anani, plebeius et rusticus, quadriennio prius quam bellum gereretur, in summa civitatis pace atque opulentia, cum ad festum diem venisset, quo ategias in honorem Dei componi in templo ab hominibus mos est, repente clamare cœpit: Vox ab Oriente: Vox ab Occidente: Vox a quatuor ventis: Vox in Hierosolymam et templum: Vox in maritos novos, novasque nuptias: Vox in omnem hunc populum. Atque haec interdiu noctuque clamitans, omnes civitatis viros circuibat. Nonnulli autem virorum iusignium, adversum omen indigne ferentes, corripunt hominem, multisque verberibus afficiunt. Ille autem neque pro se, nec ad eos qui se multabant, secreto quicquam locutus, eadem que prius vociferans, perseverabat. Magistratus autem rati, quod erat verum, magis divinum esse hominis motum, ducunt eum ad Romanum praefectum: ubi plagiis usque ad ossa laceratus, neque supplex cui-

quam fuit, neque laerimavit: sed ut poterat, inclinans maxime flebiliter vocem, ad singulos ictus respondebat: Veh, veh Hierosolymis!

« Albino autem interroganti (is namque judex erat) quis esset, vel unde ortus, aut cur ista diceret, non respondit. Non prius autem cessavit a luctu miserae civitatis, donec eum Albinus furere judicatum dimisit. Ille autem ad belli usque tempus neque adibit quemquam civium, neque loqui visus est: sed quotidie velut orationem quamdam meditatus, Veh, veh Hierosolymis, querebatur. Sed neque impetratus est cuiquam, eum in dies singulos multaretur, nec victum offerentibus benedicebat. Sola vero responsio ad omnes erat triste præsagium. Maxime autem diebus festis vociferabatur: idque per annos septem et quinque menses continuos faciens, neque voce raucior fuit, neque delassatus est, donec obsidionis tempore, ipsa re perspectis auguriis, ipse quievit. Supra murum enim circumiens iterum, Veh, veh civitati, ac templo, ac populo, maxima voce clamitabat. Cum vero ad extremum addidit, Veh etiam mihi, lapis tormento missus eum statim peremil, animaque adhuc illa omnia ingentem dimisit. » Sic Josephus, et mox subdit: « Haec si quis reputet, profecto inveniet Deum quidem hominibus consulere, modisque omnibus præmonstrare quæ sint eorum generi salutaria, ipsos aulem ob dementiam suam malis voluntariis interire. » Cætera autem prodigia, quæ eamdem cladem præcesserunt, suis locis ordine temporum recensebimus.

¹ Joseph. de bello Jud. I. vii. c. 42

Anno periodi Graeco-Romanæ 5556. — Olymp. 210. an. 3. — Urb. cond. 816. — Jesu Christi 63. secundum Baronium 65.
— S. Petri 10. — Neronis imp. 10.

1. Consules. — Ad num. 1. Coss. C. Memmius Regulus, et L. Virginius Rufus, ut ostendit card.

Norisius in Epistola consulari ex inscriptione Gruteriana pag. 8.

PETRI ANNUS 22. — CHRISTI 66.

1. Christiani de incendio Urbis accusati tormentis plectuntur. — Currente iam anno Christi Domini sexagesimo sexto, coss. C. Lexanio et M. Licinio, Christiani, qui Romae erant, de incendio Urbis calumniam passi, sevissimis isdemque diversis mortis generibus enecantur. Rem gestam in haec verba describit Tacitus¹: « Sequitur clades, forte, an dolo principis, incertum: nam utrumque anctores prodidere: sed omnibus quae huie Urbis per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior. Initio in ea parte Circi orium, quae Palatino Cælioque montibus contigua est. Ubi per tabernas, quibus id mercimonium inerat quo flamma alitur, simul cœptus ignis, et statim validus, ac vento citius longitudinem Circi corripuit. Neque enim domus munimentis septæ, vel templo muris cincta, aut quid alind moræ interjacebat. Impetu pervagatum incendium plana primum, deinde in edita assurgens, mursus inferiora populando anteit remedia velocitate mali, et obnoxia Urbe arctis itineribus hueque et illuc flexis, atque cnonribus vicis, qualis velut Roma fuit. Ad hoc lamenta paventium feminarum fessa astate, aut rudiis pueritiae ætas, quique sibi, quique aliis consulebant, dum trahunt invalidos, aut opperuntur, pars morans, pars festinans, cuncta impediabant, et sepe dum in tergum respectant, lateribus, aut fronte circumveniebantur: Vel si in proxima evaserant, illis quoque igni correptis, etiam quæ longinqua crediderant, in eodem casu reperiebantur. Postremo quid vitarent, quid peterent ambigui, complere vias, sterni per agros: quidam amissis omnibus fortunis diurni quoque victus, alii charitale suorum, quos eripere nequiverant, quamvis patente effugio, interiere. Nec quisquam defendere audebat, cœbris multorum minis restinguere prohibitum; et quia alii palam facis jaciebant, atque esse sibi auctorem vociferabantur; sive ut raptus licentius exerceant, seu jussu.

2. «Eo tempore Nero Antii agens, non ante in Urbem regressus est, quam domui ejus, qua palatium et Mæcenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret. Neque tamen sisti potuit, quin et palatium, et domus, et cuncta circum haurirentur. Sed solatium populo exturbato et profugo, campum Martis, ac monumenta Agrippæ, hortos quin etiam suos, pate-

fecit. Et subitaria aedificia extruxit, quæ multitudinem inopem acciperent. Subiectaque utensilia ab Ostia et propinquis municipiis; pretiumque frumenti minutum usque ad fernos numinos. Quæ quanquam popularia, in irritum cadebant; quia pervaserat rumor, ipso tempore flagrantis Urbis, iniisse eum domesticam seenam, et cecinisse Trojani excidium, presenta mala vetustis cladibus assimulanten. Sexto denum die apud imas Esquiliias finis incendio factus, proruptis per immensus aedificiis, ut continue violentiae campus et velut vacuum cælum occurreret. Necdum posilo metu, redibat tevius rursum grassatus ignis, patulis magis Urbis locis, coque strages hominum minor; delubra denum, et porticus amenitati dicatae latius procedere. Plusque infamie id incendium habuit, quia prædiis Tigillini Æmilianis proruperat. Videbaturque Nero condenda Urbis novæ, et cognomento suo appellanda gloriam querere. Quippe in regiones quatuordecim Roma dividitur: quarum quatuor integræ manebant, tres solo tenus dejectæ: septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera, et semiusta. Domum, insularum, templorum quæ amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit: sed vetustissima religione, quod Servius Tullius Lunæ, et Magna ara fanumque, quæ presenti Herculi Areas Evander saceraverat, aedesque Statoris Jovis, vota Romulo, Numæque regia et delubrum Veste cum penatibus populi Romani, exusta; jam opes tot victoriis quæsita, et Græcarum artium deora, exin monumenta ingeniorum antiqua et incorrupta, quamvis in tanta resurgentis Urbis pulchritudine, multa seniores meminerant, quæ reparari nequabant. Fuere qui annotarent decimo quarto kal. Sextiles principium incendiij hujus ortum, quo et Senones captam Urbem inflammaverant. » Haec Tacitus, qui post multa de Neronis aedificiis enarrata haec subdit.

3. «Mox petita a diis piaula, aditique Sibyllæ libri, ex quibus supplicatum Vulcano, Cereri, Proserpinæque, ac propitiata Juno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare: unde hausta aqua templum et simulacrum deæ prospersum est; et lectisternia et pervigilia celebrare feminæ, quibus mariti erant. Sed non ope humana, non largitionibus principis, aut deum placamentis decedebat infamia, quin jussum incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero subdidit

[¹ Tac. lib. xv.]

reos, et exquisitissimis pœnis affecit, quos per flagitia invisos vulgus Christianos appellabat. Auctor nominis ejus Christus, qui Tiberio imperitante per procuratorem Pontium Pilatum suppicio affectus erat. Repressaque in præsens extiabilis superstitionis rursus erumperebat, non modo per Iudeam, originem ejus mali, sed per Urbem etiam, quo cuncta undique atrocia aut pudenda confluent, celebranturque. Igitur primo correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens, haud perinde in crimine incendi, quam odio humani generis convicti sunt. Et perennibus addita ludibria, ut ferarum tergis connecti, laniatu canum interirent, aut crueibus affixi, aut flammandi; atque ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur. »

4. Sed quomodo id fieri soleret, accipe in primis ex Juvenale, cum ait satyra prima :

Pone Tigillimum : tæda lucebis in illa :
Qua stantes ardent qui fixo gutture fumant.

Ubi vetus glossographus a Pithœo editus hæc habet : « Tigillum si læseris, vivus ardebis, quemadmodum in munere Neronis, de quibus ille jusserset cereos fieri ut lucerent spectatoribus, cum fixa essent guttura ne se curvarent. Nero maleficos tæda, papyro, et cera supervestiebat, et sic ad ignem admovevi jubebat. Hæc ibi : sed per maleficos auctorrem intellexisse Christianos, ex his quæ recitata sunt ex Tacito, quisque perfacile potest intelligere. Seneca, qui Neronis vixit temporibus, cum plura recenseat genera tormentorum ¹ ait : « Illam tunicam alimentis igni et illitam et intextam; » et Juvenalis ².

Ausi quod liceat tunica punire molesta.

Sed quomodo, ait Juvenalis : « Fixo gutture fumant? » numquid (quod ibidem ait Seneca) per adactum per medium hominem, qui in os emergat, stipitem? Utecumque id fieri configerit, his adeo acerbissimis cruciamentis tunc accedit quamplurimos Christianorum vita defungi.

5. Subdit autem Tacitus : « Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, et circense ludicrum edebat, habitu aurigæ permixtus plebi, vel curriculo insistens. Unde, quanquam adversus soutes et novissima exempla meritos, miseratione oriebatur, tanquam non utilitate publica, sed in saevitiam unius absumerentur. » Hucusque Tacitus : qui quidem, quod Christianos ob flagitia dicat fuisse invisos; vel id accidit, quod deos constantissime detestarentur, eaque ratione impii haberentur; vel quod nomine christiano complures vagarentur haeretici obscenissima perpetrantes : sive factum esse videtur, ut Christianum nonum infamaretur, quæcumque enim essent turpia haereticorum, quæque etiam conficta de Iudeis essent ab Apione, vel aliis, ea omnia in Christianos, quod ex Iudeis progeniti essent, ca-

luminose admodum redmndabant. Sanctissimi enim Patres, qui pro Christianis scripserunt ad imperatores apologias, hæc sunt plenis prosecuti. Sed de his nos alias fusins.

6. Quod olim suis prædixerat Christus, dicens : « Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum : » satis hoc et aliis exemplis plurimis declaratur : nimirum quod ipsum nomen esset in crimen; quamobrem verum illud Taciti : « Haud perinde in crimine incendi, quam odio humani generis convicti sunt; » sed mendaciter illud : horum aliquos crimen esse confessos, atque alios ab his esse delatos. Eadem enim plane constantia, qua Christiani veritatem mille pœnis subjecti profitebantur, eadem prorsus, ne mendacium loquerentur, fortiter perstare consueverant. At quis certius Nero's artes novit, quam idem ipse Tacitus, qui haec scripsit? nimirum (quod proxime in Octaviam honestissimam feminam suam uxorem fecerat) cum quis sibi inquis e medio tollendus esset, falsa mox crimina, novæque excogitatæ calumniæ, nactis e vestigio accusatoribus, erant in promptu. At Tacitus odio, quo et ipse flagrabat in Christianos, quo vacare debent omnes qui res gestas scribendas suscipiunt, parum liberalis historici, sed hominis qui permoveretur affectibus, specimen edidit : quippe qui, cum tam sua ipsius sententia quam totius populi opinione Nero auctor haberetur incendi; nihilominus sontes Christianos appellat. At nonne idem ipse Tacitus ¹ Subrii Flavii tribuni militum ipsi Neroni coram palamque Urbis incendium exprobantis recitat verba. « Odisse cœpi, postquam paricida matris et uxoris, auriga, histrio, et incendiarius extitisti. » An non se id facturum Nero ante prædixerat? sic de eo affirmante Suetonio ² : « Sed nec populo, aut mœnibus patriæ pepercit. Dicente quodam in sermone : Ἐμοι θάνατος γείτη μιγθῖτω πυρί, imo, inquit, ἐμοι ζῶντος planeque ita fecit. » Latine autem sic ex quodam versu :

Me moriente terra misceatur igni :

sed ex se addidit :

Me vivente.

7. Cur autem id fecerit, hanc idem Suetonius afferit causam : « Nam, inquit, quasi offensus deformitate veterum ædificiorum, et angustiis flexurisque vicorum, incendit Urbem, tam palam, ut plerique consulares cubicularios ejus cum stupa tædaque in prædiis suis deprehensos non attigerint; et quædam torrea circa domum Auream, quorum spatiis maxime desiderabat, vi belticis machinis labefactata atque inflammata sint, quod saxeо muro constructa erant. » Hæc Suetonius : eadem ferme Dio ³, et alii, quorum nullus habetur auctor, qui audeat Christianos vel leviter in crimen adducere.

¹ Senec. ep. xiv. — ² Suet. in Neron. c. 38. — ³ Dio in Neron.

8. Quod vero Tacitus sex dies incendium perdurasse testetur, totidemque Suetonius affirmet, ac septem noctes : haec de vetementiori incendio eos intellexisse certum est. Etenim (ut idem addit Tacitus) levius rursus grassatus est ignis : quamobrem nec ante novem dies fuisse extinctum vetus inscriptio docet, cuius haec sunt verba¹ :

EX. VOTO. SUSCEPTO. Q. DIVERAT. NEGLECTUM.
NEC REDDITUM. INCENDIOR. ARCEDORUM. CAUSA.
QUANDO URBS. PER. NOVEM. DIES. ARSIT. NERO-
NIANIS. TEMPORIBUS. ET. HAC. LEGE. DEDICATA.
EST. NE. CUL. LICEAT INTRA. HOS. TERMENOS.
AEDIFICIUM. EXTRUERE. MANERE. NEGOTIARI. AR-
BOREM. PONERE. ALIUDVE. QUID SERERE. ET. UT.
PRETOR. CUL. HEC. REGIO. SORTI. OBYVENERIT.
LITATURUM. SE. SCIA. ALIUSVE. QVIS. MAGIS-
TRATUS. VOLCANALIB. X. K. SEPTEMB. OMNIBUS.
ANNIS VITULO. ROBIO. ET. VERRE.

9. Quod autem ad Christianos Romae agentes spectat : haec persecutio prima dicendi est, licet (ut ex facito vidimus) repressa cum esset, iterum (ut alii) erumperet Christiana religio : Neroni quidem omnes tribuerunt primam ; de quo haec Tertullianus² : « Consulte commentarios : illic reperietis primum Neronem in hanc sectam tum maxime Romae orientem Cesariano gladio ferocisse. Sed tali dedicatore damnationis nostre etiam gloriamur : qui enim seit illum, intelligere potest non nisi grande aliquod bonum a Neroni damnatum ; » et in Scorpiano³ : « Vitas Cesarum legimus : orientem fidem Romae primum Nero cruentavit : » attudens nimirum ad Suetonium⁴ haec de Neroni scribentem ; « Afflitti suppliciis Christiani, genus hominum superstitionis novae et malefica. »

10. Ejusmodi plane a Gentilibus censebantur Christiani, quos modo præstigia ores, modo impostores atque sophistas execrabilis, Critias apud Lucianum appellat in Philopatris, apud quem et leguntur de ip-sis derisiones illæ ejusdem Critiae, præficationem evangelicam subsannantis, et in hunc modum deridentis, ac detestantis : « Phy, Phy, Phy, Phy, Phy, nugas illas. Heu, Heu, Heu, Heu, consultationes mias. Væ, Væ, Væ, Væ, spei inani. Insuper quod apostolici viri egentes esse viderentur atque pauperrimi, et secundum illud Apostoli ; « Sicut egeotes, in'los autem locupletantes, » ex saeris ac divinis Scripturarum oraculis, Gentilibus fidem christianam capessentibus, sumnam gloriam atque felicitatem, ac denique bonorum omnium pollicentiorum affluentiam : eos irrisor Critias et alii nugas illi similes deri lebant, scommatibus atque dictis pariter subsannabant; jaclantes nimirum homines advenisse, qui vias auro essent ioundatori, cum tamen ipsi panno si essent, atque carerent obolo : ea pue omnia non nisi levissima esse somnia, quibus

populum deciperent, atque anicularum inventa dicitabant. Hisce igitur cachiniis atque ludibriis sotiti erant Gentiles traducere religionem Christianam. Ex his videas, nonnisi divini ministris potentia factum esse, ut Christiana religio, que infamis ac prouersus execrabilis haberetur, atque inanis prorsus et vana, quae et insuper forenti Caesarum gladio sape compesceretur, nihilominus in dies magis magisque longe lateque in Urbe et Orbe feliciter lata fecunditate et foetu amplissimo germinaret. Sed de his superius, et alias inferius saepe. Quod autem ad necatos a Neroni Christianos pertinet, agitur in Martyrologio Romano eorum omnium memoria anima octavo kal. Julii; ibique idem primitia martyrum, quod passi Romae essent primi, dicuntur.

11. At nec illud dicere prætermittimus extare Senecæ nomine epistolam ad Paulum de incendio Neroniano : sed mea sententia ab alio quopiam potius facta videtur, quam a Seneca scripta : cum tam aperta in ea asserantur mendacia, nimirum centum tantum triginta duas arsisse domos, et quatuor insulas : nam cum ex quatuordecim Urbis regionibus quatuor tantummodo integras remansisse testetur Tacitus, longe quidem majorem exustarum domorum et insularum numerum extitisse oportuit. Rursum cum eadem epistola data habeatur V. kal. Aprilis, sub Apronianis et Capitone consulibus ; plane dicendum esset, eam quinque annos ante incendium scriptam esse ; quinto enim Neronis anno hi consulatum gessere : cum aliqui, teste Tacito, qui res gestas Neronis per annos singulos accurate digessit, hoc anno, sub consulibus Memmio Regulo et Virginio Rufo, ea de Urbis incendio accidisse, exploratum habeatur. Quamobrem et reliquæ illæ tum ad Paulum conscriptæ, tum a Paulo ad eum redditæ, æque nobis suspectæ redduntur : quamvis sciamus eas non recens esse ex cogitatione, sed antiquitus scriptas, et S. Hieronymo¹ cognitas atque probatas, sic dicente : « Non ponere eum in catalogo Sanctorum, nisi me illæ epistolas provocarent, quæ leguntur a plurimis, Pauli ad Senecam, et Senecæ ad Paulum. » Citat ex una earum locum Senecæ ad Paulum scribentis, optare se ejus esse loci apud suos, cuius sit Paulus apud Christianos ; est in epistola decima secunda.

12. Novit eas et S. Augustinus², qui item eamdem meminit, sic dicens : « Merito ait Seneca (qui temporibus Apostolorum fuit, cuius etiam quedam ad Paulum leguntur epistola), Omnes odit, qui malos odit ; » licet idem Augustinus³ ex his quæ scribit de Seneca in libris de Civitate Dei, nullam prorsus fidem dictis epistolis tribuisse videatur ; ait enim : « Hic, » nempe Seneca, « inter alias civilis theologiae superstitiones reprehendit etiam sacramenta Iudeorum, et maxime sabbata : inutiliter id eos facere affirmans, quod per singulos septem interpositos dies, septimam fere partem aetatis sus-

¹ Descripta habetur ab Abd. in lib. de Orthograph. pag. 311. — ² Tertul. in Apolog. c. 5. — ³ Tert. in Scorp. c. 14. — ⁴ Suet. in Neron. c. 16

¹ Hier. de Serip. Eccl. in Seneca. — ² Aug. epist. xiv. — ³ Aug. de Civit. Dei. lib. vi. c. 11.

perdant vacando, et multa in tempore urgentia non agendo ledantur. Christianos tamen jam tunc Iudeis iniiciissimos in neutram partem commemo- rare ausus est, ne vel laudaret contra sua patriae veterem consuetudinem, vel reprehenderet contra propriam forsitan voluntatem. De illis sane Iudeis cum loquitur, ait: « Cum interim usque eo sceleratissima gentis consuetudo convaluit, ut per omnes jam terras recepta sit, victi viatoribus leges dederunt. Mirabatur haec dicens, et quid divinitus ageretur ignorans. » Haec ille de Seneca. Si ergo ex sententia Augustini Seneca de Christianis nunquam meminit: quomodo erit, ut dicta epistolæ, in quibus de Christianis et religione Christiana saepe agitur, et cum christiano homine Christi Apostolo, Senecæ adscri- bantur?

13. Unde autem ea de dictis epistolis opinio fluxerit, facile est demonstrare. Extant enim Acta quædam passionis Pauli, Lini nomine consignata; in quibus haec leguntur de Seneca et Paulo: « Insti- tutor imperatoris adeo est illi amicitia copulatus, videns in eo divinam scientiam, ut se a collequo illius temperare vix posset: quominus si ore ad os alloqui illum non valeret, frequentibus datis et acceptis epistolis, ipsius dulcedine et amicibili collo- quio alque consilio frueretur: » haec ibi. Sed qualia haec sint, ea que dicta sunt, lectorem admonere posse videntur. Quod insuper spectat ad Senecam: jam ante biennium timens ille columniam delato- rum, et imperatoris crudelitatem, cum nec affinibus parceret nec amicis, missionem instanter petens, rogansque reliquum vita tempus ruri agere sibi licere, cum non obtinuissest, simulata mala valetu- dine, domi mortem opperiens miser agebat. Sed haec pluribus Tacitus¹: de Seneca vero obitu anno sequenti.

14. *Interitus Senecionis.* — Hie vero obiter de obitu Senecionis agendum, quem idem Seneca scripsit epistola ad Lucilium, monumentum egregium miserrimæ conditionis humanæ, utpote quæ vitam hanc per momenta singula precariam² dñeat, quam et longe contraria conceptæ spei eventa per- turbent; ait enim: « Omnis dies, omnis hora, quam nihil simus, ostendit, et aliquo argimento recenti admonet fragilitatis oblitos, cum æterna meditantes respicere cogit ad mortem. Quid sibi istud principium velit, quæris? Senecionem Cornelium, equitem Romanum splendidum et officiosum, noveras; ex tenni principio se ipse promoverat, et jam illi de- clivis erat cursus ad cetera. Facilius enim crescit dignitas, quam incipit pecunia quoque circa pauperatatem plurimam moram habet, dum ex illa ere- ptat. Hic etiam Senecio divitiis immunebat; ad quas illum due res ducebant efficacissimæ, et quærendi et custodiendi scientia, quarum vel altera locupletem facere potuisset. Hic homo summa frugalitatis, non minus patrionii quam corporis diligens, cum me ex consuetudine mane vidisset, cum per totum diem

amicō graviter affecto et sine spe jacenti, usque ad noctem assedisset; cum hilaris cœnasset, genere valetudinis præcipiti abreptus, angina, vix compressum arctatis fauibus spiritum traxit in lucem. Intra paucissimas ergo horas, postquam omnibus erat sani ac valentis officiis functus, decessit. Ille qui et mari et terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæ- stus, accesserat, in ipso actu bene cedentium rerum, in ipso procurrentis pecunia impelli raptus est, etc. Quam similis hic diviti illi, ad quem sententia illa ex Evangelio³: « Stulte, nocte ista animam tuam repetent a te: haec quæ congregasti, cuius erunt? » Ut haec tibi de Gentili homine adderemus, illud impulit, quod accidit ut Romæ his diebus e ruderibus effoderetur ejusdem Senecionis cognomento Cornelii, lapis sepulcralis inscriptionis, quam tibi hic cūdendam curavimus; sic enim se habet⁴:

D.	M.
C O R N E L I E .	
P R O C U L A . E T	
P L A C I D A . F E C E R .	
Q. CORNELIO. SENE	
C I O N I . P R O C U L O .	
P R Ä T O R I C I O . L E	
G A T O P R O V I N	
C I A E . A S I A E . F R A	
T R I . B E N E . M E R E N	

T1

15. *Cestius Florus praeses Judææ.* — Hoc item ipso decimo Neronis anno in Judææ procurationem Albino subrogatus est Gessius (Cestius) Florus, ut colligitur ex Josepho⁵, dum ait egisse hunc bienium in magistratu, cum Nero ageret in imperio annum duodecimum. Eusebius⁶ etiam hoc anno substitutum Florum Albino tradit. Porro hic adco scelerus fuit, ut Albinus licet pessimus, sui faceret omnibus desiderium. Nam de ingressu Flori haec Josephus: « Gessius (Cestius) autem Florus Albino successor a Nerone missus, pluribus Judæos replevit calamitatibus. Is Clazomenius erat genere, adduxitque secum Cleopatram conjugem non minus improbam, per quam, ut Poppææ Augustæ anicam, Judææ administrationem impetraverat: adeo vero potestate violenter abusus est, ut Albinum Judæi desiderarent, quasi beneficium. Nam ille quantum poterat, clam erat malus et nocens; Florus contra, quasi ad ostendandi missus malitiam, publice traducebat nostræ gentis injurias, nihil sibi ad summam de rapinis et suppliciis iniquitatem reliquum faciens. Erat enim inflexibilis ad misericordiam, nullis unquam lucris satiabilis, undecimque parva æque captans et magna, ut etiam latronum esset particeps. » Haec et alia multa Josephus de homine scelerissimo: qui quomodo tandem ad defectionem Judæos computerit, suo loco dicemus.

¹ Tacit. I. XIV. c. 15. — ² Senec. epist. CI.

³ Luc. XIII. — ⁴ Exstat venalis apud lapicidam juxta S. Mariam super Minervam. — ⁵ Joseph. antiq. lib. XX. c. 9. et de bell. Jud. lib. II. c. 14. — ⁶ Euseb. in Chron.

Anno periodi Graeco-Romanae 5557. — Olymp. 210. an. 4. — Urb. cond. 847. — Jesu Christi 64. secundum Baronium 66.

— S. Petri 11. — Neronis imp. 11.

1. Consules. — A num. 1 ad 11. Coss. *C. Lecanius Bassus*, et *M. Licinius Crassus*.

Erat *M. Licinius Crassus* filius *M. Licinii Crassi Frugi* anno Christi xxvi consulis, ac frater *L. Pisonis Liciniani* a Galba Caesaris dicti, ut ostendit card. Norisius in Genealogia Crassorum adhuc inedita. Quoad Lecanum, legenda inscriptio Gruteri pag. 427. n. c. LAECANI C. F. SAB. BASSI. De *C. Lecanio Basso* Plinius lib. 26, cap. 1.

2. Decennalia imperii Augustei Neronis. — Nero imperii Augustei decennalia anno uno dilata dedit, et persecutionem adversus Christianos excitat. Hinc factum, ut caeteri postea imperatores, qui Christianos vexarunt, annos hujusmodi solemnibus addictos elegerint, ut consequentibus annis videbimus. Horum decennalium indicium exhibet Tacitus lib. t3 Annal. sub hujus anni consultibus, ubi ait : « Nero condenda urbis nova et cognomento suo appellandae gloriam querere, et sic jussum incendium credebatur. Ergo abolendo rumor snbidit reos, et quasitissimis penitatis afficit, quos per flagitia invisos, vulgo Christianos appellabat. » Est hic insignis hujus festivitatis character : annis enim hujusmodi solemnibus destinatis urbes condebantur, aut dedicabantur aut novis nominibus insigniebantur.

3. Plures sub Nerone martyres passi. — Henricus Dodwellus scriptor celeberrimus, e secta Protestantium, inter Dissertationes Cyprianicas, quas publicavit, unam habet (ea ordine xi est) « de martyrum paucitate in primævis Ecclesiæ persecutionibus, deque fide Actorum atque Martyrologiorum. » In ea contendit, paucos hujusmodi persecutionibus absumptos fuisse, quod in antiquissimis Martyrum Collectionibus nomina paucissima extent, nec verisimile sit aliorum nomina intercidere potuisse. « Extabant enim, inquit, Acta Romanorum magistratum a notariis publicis excerpta, ac præterea eorumdem Acta a Christianis, qui rebus interfuerint, concinnata. Accedebat festiva illa commemorationis solemnitas cum annis sæculisque redeuntibus ipsa quoque rediens, ac denique homilia et que panegyrici maxima omnium Ecclesiæ ordinum frequentia celeberrimi. Quæ si perpendantur, fieri vix potuit, ut in singulis martyrum Ecclesiis priorum martyrum memoria deficere potuerit. Unde et Kalendarium *Bucherianum* sæculo Ecclesiæ quarto scriptum ex aliis antiquioribus monumentis paucissima recenset, et Prudentius περὶ στεφανῶν qui sub ejusdem sæculi finem scripsit, Latinos martyres, præcipue Hispanos, sed illos paucissimos recitat. » Ita

Dodwellus. Sed Baronius sparsim in Annalibus, ac nominatum anno xv Domitiani, jam ad hoc argumentum respondit, Acta scilicet Martyrum sollicite quidem et curiose scripta fuisse, sed omnes scripturas in Diocletiana persecutione miserum naufragium fecisse. Nec mirum in antiquissimis Martyrologiis, ac in libro Prudentii, paucorum martyrum nomina legi; cum ante unum aut alterum sæculum paucorum Sanctorum commemoratione in Missali et Breviario Romanis fieret.

4. Persecutio Neroniana universalis fuit. — Dodwellus num. xi citatae Dissert. agnoscit quidem ingentem multitudinem in persecutione Neroniana passam, sed eorum tantum Christianorum, qui Romæ versabantur; cum qui Roma aberant, in illos nulla esset vel specie tenus verisimilis ratio, cur intentaretur Urbis incendium. Sed levis haec ratio. Nero quippe, non vero Christiani, auctor ineendi, ideoque edictum non tantum ad Christianos Romæ agentes vexandos; sed ad universam sectam per imperium Romanum abolendam, emissum, ut ex his Lactantii lib. de Mortibus Persecutorum, cap. 2, verbis intelligimus : « Cum animadverteret (Nero) non modo Romæ, sed ubique quotidie magnam multitudinem deficere a cultu idolorum et ad religionem novam, damnata vetustate transire, ut erat execrabilis ac nocens tyranus, prosilivit ad exscindendum celeste templum, etc. » Haec itaque persecutio non localis, sed universalis fuit. Nec refert quod Tacitus de iis, quæ in provinciis adversus Christianos gesta, sermonem non habeat; cum Suetonius in Nerone cap. 16, persecutionem ad urbem Romanum non restringat : « Affecti suppliciis Christiani, genus hominum superstitionis novae ac maleficæ, » inquit Suetonius. Gruterus pag. 238, refert veterem inscriptionem quæ extat in Hispania, loco *Pisuerga*, in quo sine dubio haec Neronis crudelitas tangitur. Ibi enim Christiana religio quemadmodum et a Suetonio citato, et in antiqua inscriptione Diocletiano dicata, quæ refertur a Baronio anno ccclv, num. 8, « superstitione » appellatur. Inscriptionem illam, quæ adhuc in Hispania visitur, produxit Baronius anno LXIX, ut ipse numerat n. 47. Eamdem inscriptionem recitat Scaliger lib. 1 de Emendat. Temp., pag. 471, sed dubitat, an ea genuina sit. Verum perperam, cum suæ suspicionis rationem nullam in medium afferat, nec cum fundamento afferri possit. Ex ea itaque deducendum, non tantum in Hispaniis ejusmodi de Christiana religione prostrata erecta trophya, sed et in aliis provinceis si-

milititer facilitatum esse; sed in odium Neronis eadem postea penitus a Christianis esse eversa, ut recte Baronius conjectit, quando refert inscriptiones Diocletiano et Herculeo dicatas in Hispaniis adhuc superstites, in quibus dicitur ultrunque imperatoris superstitionem Christi ubique delevisse. Legende haec inscriptiones in Annalibus anno ccciv, num 8. His additum Orosium lib 9, scribens: « Denique omnibus flagitiis suis hoc etiam addidit (Nero,) quod primus Rome Christianos suppliciis et mortibus affecit, ac per omnes provincias pari persecutio exercuciari imperavit. Ipsum quoque nomen exsirpare conatus, beatisimos apostolos Petrum et Iosephum affixit, Paulum capile gladio secuit, » quod martyrium anno sequenti contigit, idque persecutio, que hoc anno Romae coepit, intra illud tempus in alias provincias propagata, nisi, quod verisimilium, edictum in omnes statim provincias missum fuerit. In singulis siquidem urbibus natalis imperii dies celebrabatur, et decennalia vota solvebantur.

5. *Ocisorum in persecutione nomina perire.* — Ex ingenii porro martyrum multitudine in hac persecutione passorum, quorum nomen in veteribus Martyrologiis non legitor, apparebat Dodwellum perperam negare in sequentibus, sub aliis imperatoribus, persecutionibus magnum sanguinem fusum; eo quod passorum memoria in antiquis Martyrologiis non legatur. Nec enim major ratio, cur martyrum Nerone seviente occisorum ac aliorum, qui in aliis persecutionibus passi, nomina perierint. Respondet Dodwellus, se non existimare martyrum in hac Neroniana persecutione interemptorum nomina ex Ecclesie archivis intercidisse: « sed vel dedila opera praetermissam esse fortassis ingentem illam multitudinem, quod non tam christianitatis, quam incensae urbis praetextu, licet falso, passi tamen erenderentur; vel, quod est fortasse verisimilius, senior erat illo saeculo martyrum haec annua commemoratio. » At haec viri eruditissimi conjecturae vanæ. Christiani enim sub aliis etiam imperialibus non nisi criminum praetextu male habiti: martyrumque dies anniversaria ac commemorationis primis saeculis usitata; eum Tertullianus lib. de Corona Militis cap. 3, eam traditionibus non scriptis acceperat: « Oblationes pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus. » Quæ quando scripsit Tertullianus, adeo jam antiqua erat haec consuetudo, ut de prima ejus origine non constaret; quod ipsum Dodwellus loco landato non insiciatur.

6. *Kalendaria Martyrologiis antiquiora et utraque fide digna.* — Denique Martyrologiis fidem adlibendam non esse Dodwellus male scribit. Valesius in Dissert. de Martyrologio Romano, quod edidit Rosweyodus, quæ post Notas ejus in Eusebium legitur, observat nobiliores Ecclesias suos semper Fastos habuisse, in quibus et episcoporum nomina, et martyrum, qui apud ipsas passi fuerant, natales dies prescripti habebantur. Ac de Catalogo quidem episcoporum Hierosolymæ testis est Eusebius in lib. 3 sue Historiae. Tertullianus quoque in lib. de Prae-

scriptione Haereticorum, indices istos in singulis Ecclesiis studiose servatos fuisse docet. Sic enim haereticos alloquitur: « Edant ergo origines Ecclesiarum suarum, evolant ordinem episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem ex Apostolis vel apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverit, habuerit auctoritatem et antecessorem. Hoc enim modo Ecclesie Apostolicae census suos deferunt. » De Fastis vero in quibus singula Ecclesiae descriptos habebant natiles martyrum suorum, praeter Tertullianum et Cyprianum, testis est Epistola Smyrnaeorum ad Philomelienses de Martyrio B. Polycarpi. Sic etiam Romana Ecclesia jam inde a primis temporibus suos habuit Fastos, in quibus et depositiones episcoporum et natales martyrum erant consignati; quæ Kalendaria posterior aetas vocavit. Hujusmodi Kalendarium Romanæ Ecclesie vetustissimum, et Liberii papæ temporibus conscriptum, hodie extat apud Bucherium in libro suo de Doctrina Temporum. Ejusdem generis et *Sacramentarium* Gregorii Magni, item Capitulare Evangeliorum totius anni nuper a Joanne Frontone Parisiis editum. Verum haec Kalendaria longe a Martyrologiis differunt. Singulæ enim Ecclesie, ut dixi, sua habuere Kalendaria, in quibus digesta erant nomina episcoporum et martyrum, diesque notati, quibus memoria eorum anniversario cultu celebraretur. Martyrologia vero non unius loci propria, sed totius Ecclesie fuere communia, quippe que totius orbis martyres, confessoresque generaliter confinarent. Et in Kalendariis quidem nomen urbis nunquam adscribitur; cum in usum duntaxat unius Ecclesie comparata sint. At in Martyrologio nomina singularium urbium et oppidorum adscribuntur; propterea quod ad usum totius Ecclesie institutum est. Ex pluribus enim diversarum urbium Kalendariis unum compositum est Martyrologium. Itaque Kalendaria Martyrologiis vetustiora sunt, quippe que originem illis prebuerint, et in iis nomen duntaxat exhibetur martyrum, diesque ac locus, in quo fit statio: in Martyrologiis vero et genus passionis, et tempus quo passi sunt martyres, et locus ac judex adnotari solet. Quæ quidem omnia Valesio docte observata. Certe cuiilibet particulari Ecclesie Fasti et Kalendaria necessaria erant; cum unaquaque suos martyres celebraret, eorumque triumphos publica laudatione exornaret. Eam ob rem descripsi olim diligenter dies, quibus unusquisque hostem viceral, ut anniversaria et festiva hilaritate peragi posset. Tertullianus lib. de Corona Militis, hos Fastos solemnitatibus Gentilium, quæ vel ob victoriam, natalemve principum, vel in quoque municipio peculiari instituto agebantur, opponit. Quare fidelibus notissimi erant, et temporis progressu ex illis Martyrologia confidere non difficile fuit. Ex quibus apparent, quam immerito Dodwellus fidem Martyrologiis denegat, cum ex antiquis certisque documentis originem sumpserint. De Martyrologiis Hieronymi, Bedæ, Adonis, Usnardi et aliorum legenda, quæ Bollandus in Praefatione

ad priorem tomum mensis Januarii scripsit, quibus constat Martyrologijs, quemadmodum et Actis Sanctorum, tuto fidem haberi posse. Denique, ut ad Neronem redeam, cum Sulpicio Severo lib. 2 Hist., Augustino lib. 20 de Civitate Dei, cap. 16, et Lactantio lib. de Mortibus Persecutorum, cap. 2, testibus, fideles olim existimaverint, Neronem Antichristum in fine mundi futurum ob persecutiones, quarum

ipse initium fecit, liquet cum non tantum in Romanos, sed etiam in alios aliarum regionum Christianos furorem suum exercuisse : quod eo magis certum, quod post Domitianum secundum Ecclesiae persecutorem, imperatores, qui Christianos exterminare voluerent, nova plerumque edicta adversus eos non emiserint, sed ea Neronis ac Domitiani vim habere praeceperint, ut inter omnes convenit.

PETRI ANNUS 23. — CHRISTI 67.

1. *Aucta persecutio in Christianos.* — Anno, qui sequitur, sexagesimo septimo, eoss. Silio Nerva et Allico Veslino, vel (ut habet Plinius¹) Appio Junio et P. Silio, persecutio in Christianos a Neronе occasione incendii semel excitata, datis ab ipso edictis, magis ac magis in eos saevit. Testatur id Severus², cum ait, posquam de incendio locutus est, et de Christianis ea de causa saevissime trucidatis : « Hoc initio in Christianos saeviri coepit. Post eliam dalis legibus, religio vetabatur; palamque edictis propositis, Christianum esse non licet. » Perduravit haec persecutio usque ad Apostolorum cædem : quibus temporibus Dei Ecclesia Sanctorum coronis est mirifice illustrata; tantumque absuit ut ea causa fides tepnerit, vel remissa ex parte aliqua fuerit, ut potius nova propagatione sit aucta. Quinam autem sub eadem persecutione Romæ sint passi, complurium nomina suppeditat Romanum Martyrologium, licet ex immenso numero vix paucorum, quod (ut suo loco dicemus) invidia Diocletiani perierint Acta Martyrum. Agemus autem inferius de eadem persecutione suo loco pluribus.

2. Inter haec autem Simon magus, qui his temporibus (ut dicemus) Romæ agebat, ne occasione ejusmodi concitalæ persecutionis, suorum discipulorum, quos collegerat, quibus et persuaserat (ut vidimus) se Christum esse, dispendium pateretur; eos docuit palam negare, et si opus esset, eliam idola colere. Testatur enim id Origenes³, dum contra Celsum agens, sic dicit : « Tametsi multos falleret Simon, a capitali tamen suppicio et morte, quam religionis gratia ultra Christiani subirent, ex discipulis suis unum quempiam subtraxerit, quos utique docuisset ut indifferenter ad idolorum se cultum haberent. Sed nihil tunc primum Simonianii illi insidiarum perpessi sunt : callebat enim sagax ille et

improbissimus dæmon, qui et Jesu doctrinæ moti-
retur insidias, eorum animos, quos sub ejus Simon
ditione haberet, sua ex disciplina handquaquam so-
lutum iri. » Hac Origenes : ex quibus etiam significatur, Simonem haec docuisse tempore Neroniana
persecutionis, quæ prima a Gentilibus pro idolis
tuendis illata censemur : antehac enim cum nullus
(quod certo sciatur) Gentilium ad eorum cultum
adigeret Christianos, nulla suberal occasio ut sic ille
suis consuleret sectatoribus, ex quibus patet, Simonem
ad hæc usque Neronis tempora fuisse supersti-
tem, et non (ut alii dicunt) sub Claudio decessisse.
Sed de his supra, ac rursum inferius.

3. *Affliguntur Judei.* — Res vero Judaicæ inter
haec in delerius prolabantur, Cestio (Gessio) Floro
Judeæ procuratore Judeos gravius affligeante, et ad
defectionem penitus perurgente : quæ anno sequenti,
secundo nimirum a tempore quo in Judæam ipse
advenerat procurator (ut Josephus¹ testatur) est
coepit. Quæ autem hoc anno contigerint, idem Josephus² sic narrat : « Cestius (Gessius) vero iniqui-
tates suas in universam gentem, jam palam quasi
gloriaretur, exercevit; ac velut non ad regendam
provinciam, sed ad damnatorum pœnas carnifex
missus, neque rapinarum ullum modum, neque
afflictionum prælermisit. In miseris autem crude-
lissimus erat, in turpibus vero impudentissimus :
neque enim quis illo amplius offendit fallacia veri-
tatem, neque commenlus est callidores nocendi
vias. Huic siquidem, virilim illatis dispendiis lucra
quarere, exiguum visum est; sed totas simul dispo-
liabat urbes, et labes populis inferebat : tantum non
voce per totam regionem edicens, liberum esse ho-
minibus latrocinari, dum ipse prædarum acciperet
portionem. Denique ob illius avaritiam contigit to-
tan pene deseriri regionem; ita ut plurimi sedes pa-
trias relinquentes, ad externas provincias commi-

¹ Plin. lib. viii. c. 40. — ² Sever. hist. lib. ii. — ³ Orig. contra Celsum l. vi.

¹ Joseph. ant. l. xx. c. 9. — ² Joseph. de bell. Jud. lib. ii. c. 13.

grarent. » Hæc Josephus : cætera de eo, anno sequenti.

4. *Nero sœvit in conjuratos.* — Eodem anno, dum hæc in Iudea agerentur, Romæ detecta coniuratione in Neronem a compluribus Romanorum nobilium diu agitata atque composita, idem Nero cum cæteros, tum Senecam inter conjuratos a proditore nominatum, occidi jussit; concessit tamen illi, ut quam veltet mortem sibi deligeret. Gallio ejus germanus, qui olim (ut dictum est) cum Paulus in Graecia degeret, proconsulem agebat in Achaia, ex nece fratris pavidus, supplex vitam obtinuit. Inter alios pene innumeros occisus est quoque Annaeus Lucanus Seneca nepos : necatus ante omnes Roma-

norum clarissimus Plautius Lateranus consul designatus, cuius nobilis illa erat basilica in Cælio monte, quæ postea usui cessit Christianorum, et aucta in primariam conversa est Ecclesiam, quæ est appellata Lateranensis ; de qua S. Hieronymus¹ ad Oceanum : « Ante diem Paschæ in basilica quondam Laterani, qui Cæsariano truncatus est gladio, etc. » Sed de ea suo loco inferins. Post cladem conjuratorum, vel eorum qui aliqua levi suspicione vel fictione odio principis pulsarentur, subsecuta est mors Popæ Augstæ ; quam licet amatissimam, Nero iracundia percitus, ietu calcis percussam occidit. Sed hæc Tacitus, Dio, et alii pluribus.

¹ Hier. ep. xxx.

Anno periodi Græco-Romane 5558. — Olymp. 211. an. 1. — Urb. cond. 818. — Jesu Christi 65. secundum Baronium 67.
— Lini Papæ 1. — Neronis imp. 12.

1. *Consules.* — Ad num. 4. Coss. A. Licinius Nerva Silianus, et M. Vestinus Atticus, ut recte em. card. Noisius in Epistola consulari.

2. *Quindecennalia imperii proconsularis Neronis.* — Quindecennalia imperii proconsularis Neronis in hunc annum incidunt, quo et persecutio

adversus Christianos continua, in qua Romæ occubuerunt Apostolorum principes Petrus et Paulus, quorum martyrium anno Christi LXVII in Annalibus narratum, ad currentem revocabendum. Petro succedit Linus, qui jam ab aliquot annis ejus vicarius erat, ut infra.

PETRI ANNUS 24. CHRISTI 68.

1. *Petrus et Paulus Romæ concionantur.* — Christi Domini nostri anno sexagesimo octavo, coss. Suetonio Pantino et Ponilio Telesino, Petrus¹ et Paulus divino consilio, ut afflictæ nimis gladio Neronis Ecclesie Romane succurrerent, e diversis orbis partibus Romam se iterum contulerunt, atque collabentem pene Ecclesiam instaurarunt. Neronis enim gladio in Romanos occasione dictæ coniurationis converso, a sanguine Christianorum aliquantum temperatum fuisse videtur. Ilac igitur bene usi opportunitate Petrus et Paulus, Romæ (ut licebat) rursum Evangelium predicarunt. Horum prædicationis nobile fragmentum recitat Lactantius, de prænuntiata his diebus ab eisdem Apostolis futura clade Hierosolymitana, cuius bellum hoc ipso anno, occa-

sione quam dicemus paulo inferius, est inchoatum. Cum enī (ut accidit) de Judæorum defectione frequens sermo esset inter Romanos, inde suppeditatum est argumentum de his agere, quæ his verbis Lactantius¹ memoria commendavit : « Futura aperuit illis omnia, quæ Petrus et Paulus Romæ prædicaverunt : et ea predicatio in memoria scripta permansit : in qua cum multa alia mira, tum etiam hoc futurum dixerunt, ut post breve tempus immitteret Deus regem, qui expugnaret Judæos, et civitates eorum solo æquaret, ipsos autem fame silique confectos obsideret. Tuim fore, ut corporibus suorum vescerentur, et consumerent se invicem : postremo ut capti venirent in manus hostium, et in conspectu suo acerbissime conjuges suas vexari cernerent, vio-

¹ Metaph. die 29 Junij, et alii.

¹ Lactan. I. iv. c. 21.

lari et prostitui virgines, diripi pueros, allidi parvulos, omnia digne ferro igneque vastari, captivos in perpetuum terris suis exterminari : eo quod exultaverant super amantissimum et probatissimum Filium Dei. » Hucusque Lactantius.

2. Rursus eliam de Pauli Roma predicatione est insignis memoria, licet apud scriptorem impium¹ : quidam enim Triphon Roma agens, cum Critiam christiana fidei derisorem catechumenorum facere euperet, haec inter alia de se refert : « Quando autem me Galileus ille convenit recalvaster, naso aquilo, qui in tertium usque cælum per aërem ingressus est; quae optima et pulcherrima sunt, inde didicit : per aquam nos renovavit, in beatorum vestigia insistere fecit, et ex impiorum regionibus nos reduxit. » Haec ille, quibus equidem non aliud quempium quam Paulum apostolum describi, omnes prout facile intelligere : nominat eum Galileum, quod sic Apostoli, ino et careri Christiani dicentur; vel ex antiqua ejus origine, ut superius dictum est. Cum igitur Triphon (ut vidimus) se Pauli discipulum profiteretur; eam ipsum artem in instituendo Gentili homine ad fidem capessendam, quam ipse didicisset a Paulo, tum adhibuisse videtur : quippe qui deorum fatisitate primitus demonstrata, subinde de rerum principiis ac Dei operibus, non ex divina Scriptura, cui ille non crederet, sed ex auctoribus ethniciis petit testimonium, non scens ac Paulus fecisset Athenis. Demum ea, quam a magistro de uno trinoque Deo didicerat, fide illum imbut in hunc modum : « Cum enim ille rogaret, dicens : Quænam igitur tibi jurabo ? Ad eum Triphon : Deni alle regnante, magnum, altherium, atque aeternum, Filium Patris, Spiritum ex Patre procedentem, unum ex tribus, et ex uno tria : haec tu Jovem puta, hunc tu existima Deni. » Haec ille ibi, quantum tamen licuit tantum rem tanta brevitate describere, vel quanlum externus homo et christianis infensissimus Lucianus eadem polnit fideliter retulisse. Sed missis his, ad Petrum redeamus.

3. Cum ageret Petrus Romæ, non satis sibi visum, Ecclesie Romæ propiscere : sed quod universi gregis creditam sibi euram a Domino accepisset, ac præcipue Iudeorum patrocinium in Concilio Hierosolymitano sibi sumpsisset; jam secundam ad eos scribit epistolam, in qua hac ipse² : « Hanc ecce vobis, carissimi, secundam seribo epistolam, in quibus vestram excito in commonitione sinceram mentem, ut memores sitis eorum quæ predivi. » Cæterum haud longe ante consummatum martyrium eam a se datam esse, illis ipse verbis significat, quibus ait³ : « Justum autem arbitror, quandiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitione, certus quod velox est depositio tabernaculi mei, secundum quod et Dominus noster Jesus Christus significavit mihi. Dabo autem operam, et frequenter habere vos post obitum meum, ut horum omnium memoriam faciat. » Haec ibi.

4. Quod autem pertinet ad ejusdem epistolæ firmitatem, eam certe ut Petri legitimam antiquiores theologi agnoverunt; quorum eruditissimus Hippolytus⁴ episcopus eam citat : sed audi quo praeconio : « Princeps Petrus, inquit, fidei petra, quem beatum judicavit Christus Deus noster, ille doctor Ecclesiae, ille primus discipulorum, ille qui regni claves habet, docuit nos, dicens⁵ : Hoc primum scientes, quod venient in novissimis diebus in deceptione illusores juxta proprias concupiscentias ambulantes. Et erunt⁶ ex vobis, qui introducent sectas perdilionis, etc. » Citant eam et alii, « Sed quod crederetur esse depravata, licet publice legeretur : non fuisse in canone, » ait⁷ Didymus eam interpretatus : dubitatumque de ea tradit Eusebius⁸. Sed id factum esse ob diversitatem interpretationum, S. Hieronymus⁹ affirmit, sic dicens : « Denique et duas epistolas quæ feruntur Petri, stylo inter se et charactere discrepant, structuraque verborum; ex quo intelligimus, pro necessitate rerum diversis eum usum interpretibus. » Ac recte quidem : nam non tantum eo munere apud eum funetus est Marcus, sed (quod et alias diximus ex Clemente Alexandrino¹⁰) et Glaucias quidam, quem Basilides falso jactabat suum fuisse magistrum. Porro non tantum quotquot sacra Concilia contexuere canonicorum librorum catalogum, ut Romanum sub Damaso, quod habet Collectio Cresconiana, Laodicenum, Carthaginense tertium, alterum Romanum sub Gelasio, omnes insuper sanctissimi episcopi id ipsum suis scriptis præstitere, ut Athanasius in Synopsi, Gregorius Nazianzenus, Amphilochius, Augustinus de Doctrina christiana, et qui eodem vixit tempore Rufinus Aquileiensis, quique insuper his præstat auctoritate Innocentius ad Exuperium, Cassiodorus, Isidorus, et alii orthodoxi recentiores, omnes aequi eam esse Petri epistolam profitentur : quorum testata fide, novatorum quorumdam eam impugnarium temeritas inferius arguetur.

5. *De Iudeæ epistola.* — Ad hanc ipsam Petri secundam epistolam, ea quæ a Iude Jacobi fratre scripta habetur, relationem quamdam videtur habere, cum eodem ferme scripta sit argumento, iisdemque sententiis atque etiam verbis interdum videatur intexta : ut plane appareat, prius Petri secundam, quam Iude esse scriptam epistolam. Ex quo certo signo erroris arguuntur, qui absque ullo antiquorum Patrum testimonio, ex propria animi sententia, vel falsa aliqua conjectura persuasi, dixerunt Judam et Simonem apostolos abhinc ante triennium fuisse martyrio in Perside coronatos ; cum ex his dici posse videatur, Judam post hæc tempora fuisse superstitem. Sed quoniam anno una cum collega martyrum subierit, fateri malumus hoc nos ignorare, quod a majoribus non si traditum, quam temere quid certum in re dubia statuere. Cæterum quod ad Iudeæ epistolam pertinet, eam esse legitimi-

¹ Hippol. de Antichrist. — ² 2. Petr. III. — ³ 2. Petr. II. — ⁴ Didym. in epist. Petr. c. 3. in fin. — ⁵ Euseb. hist. I. III. c. 3. — ⁶ Hier. ep. CL. q. 14. — ⁷ Clem. Alex. Strom. lib. VII.

¹ Lucian in Philopatr. — ² 2. Petr. III. — ³ 2. Petr. I.

mam germanamque Judæ apostoli, citata modo sacra Concilia, atque Patres qui canonicorum librorum numerum recensuerunt, firmiter profitentur. Citat eam idem qui supra Hippolytus¹ martyr, doctrina nulli antiquorum secundus: Tertullianus² etiam, ac insuper alii recentioris classis scriptores ecclesiastici; novatoribus quibusdam exceptis, qui levioribus eam impetunt objectionibus, quasi probro adscribendum esset Apostolo, quod ex Enoch libro apocrypho citaverit auctoritatem; cum et Gentiles poetas Paulus, et aram idolatriæ inseruentem, cum Athenis concionaretur, in summa theologiæ converterit testimonium, et sincerissimæ veritatis argumentum. Cæterum liber Enoch apud majores haud erat vulgaris auctoritatis, cum non defuerint³ qui dixerint ipsum esse canonicum, atque adeo, ut etiam qui in eodem libro essent errores, in Catholicum dogma sint econati transferre. Sed de his alias.

6. *De Juda et Simone.* — Quoniam vero occasione Petri epistolæ, de ea etiam quæ post illam eodem argumento est a Juda conscripta, agere opus fuit: hic opportune incidit, ut qui irrepserunt errores de Judæ et Simonis nomine, confutemus. Cum autem Lucae⁴ testimonio exploratum habeatur, Simonem tantum inter Apostolos cognomento dictum fuisse Zelotem: quomodo factum est, ut Hieronymus⁵ Judam Jacobi fratrem Zelotem appellat? sie enim ipse scribit in suis in epistolam Pauli ad Galatas commentariis: « Judæ apostoli, sed non proditoris, qui ob insignem zeli in se virtutem, et Zelotis nomen accepit; » et alibi⁶: « Judas Zelotes in alio Evangelio Thaddæus dicitur. » Cæterum in commentario in Matthæum⁷ de singulis agens, Zelotæ cognomen Simoni tantum tribuit, Judam vero dictum Thaddæum, et Lebeum, tradit. Cum autem in citatis locis ipsum Judam fratrem Jacobi, Zelotem, et Thaddæum appellat, sane videtur nomina confundisse, nempe cum utroque Simone Judam: sicut visus est fecisse Sophronius apud ipsum⁸, cum ait: « Simon Cananæus cognomento Judas, frater Jacobi episcopi, qui et successit illi in episcopatum post obitum Jacobi cognomento Justi, vixit annos viginti supra centum: crucifixus autem sub Trajano praefecto, mota persecutione gravi, dormivit. » Haec ipse: eadem apud Isidorum leguntur, et alios. Dorotheus autem in Synopsi duos Simones distinctos ponit: putat tamen Simonem sub Trajano passum, cognomento dictum esse Judam. Verum Illegesippus⁹ diversos plane ponit Simonem et Judam; quorum priorem sub Trajano passum tradit, Judam vero nec sub Domitiano fuisse superstitem, quorum nepotes tantum tunc vixisse perhibet. Adhuc insuper Simonem Zelotem a Juda fuisse distinctum, satis Evangelistæ demonstrant. Lucas¹⁰ enim dum iterum

Apostolos numeral, sic eos nominando discriminat: « Simonem, qui vocatur Zelotes, et Judam Jacobi; » et alibi: « Simon Zelotes, et Judas Jacobi. » Verum hinc, quem Lucas dixit Judam Jacobi, Matthæus¹ Thaddæum nominat: cum enim numeral Apostolos omnes, ubi Judas ponendus erat, Thadæum ponit: quod et Marcum² fecisse liquet: ut nulla prorsus sit ambiguitas, Judam cognomento dictum esse Thadæum. Adeo ut dilucide satis evangelica veritate testatum habeatur, Simonem et Judam, non unum, sed duos fuisse apostolos, cognomenque Zelotes solius esse Simonis, Thadæi vero Judæ.

7. Rursus cum Judas frater Jacobi dicatur, qui frater Domini, et Justus cognominatus est: et ipsum inter eos qui fratres Domini dieti sunt, ab Evangelistis esse adnumerandum, Illegesippus³ affirmit. Sed cum novissimus ille Simeon, qui crucifixus est sub Trajano, et ipse frater Domini dictus fuisse tradatur; qui appellatus sit Simeon Cleophæ, qui dicitur fuisse Mariæ maritus, quæ a Joanne⁴ nominata est Maria Cleophæ, eademque ab eo soror Dei genitricis dicta: inde accidisse putamus, ut cum tam Simeon quam Judas dieti fuerint fratres Domini, unus idemque fuisse ab his creditus sit. Cumque Simonem Zelotem unum quoque fuisse cum Simeone Cleophæ iidem existimarint: hinc etiam factum est, ut hi tres quasi unus idemque sint habitu, dictusque sit Simeon Judas Zelotes. Cæterum, sicut aperte monstratum est diversos esse inter se Simonem et Judam, itemque Judam a Simeone successore Jacobi; ita etiam patet Simonem Cananæum distinctum fuisse a Simeone Cleophæ passo sub Trajano. Idque tam Graeci quam Latini pariter profitentur, dum illi in Menologio, isti in Martyrologio diversis diebus diversisque notis eos distinctos ponunt, cum singulorum anniversariam proponunt memoriam celebrandam. Beda⁵, qui eodem fuerat lapsus errore ut hos duos unum putaret esse Simonem, sententiam retractavit. Quod vero spectat ad Judæ atque Simonis martyrium, cæterasque ipsorum res gestas: descriptas eas fuisse a Cratone Apostolorum discipulo, easdemque ab Africano historicorum Christianorum antiquissimo Latinitate donatas, testatur auctor qui scripsit Passiones Apostolorum; sed quoniam illæ a Gelasio inter apocrypha rejiciuntur, certum quid de his affirmare non possumus; cum præsertim S. Hieronymus⁶ de Julio Africano tantum testetur, quinque de Temporibus libros ab eo esse conscriptos. Verum quæ de ipsorum passione ab eodem incerto auctore scripta esse reperiuntur, non penitus ut falsa rejicienda esse putamus, cum (ut dictum est nuper exemplo Judæ apostoli) in apocryphis multa insint, quæ vera esse probentur. At de his hactenus.

8. *De Nicolaitis.* — Ut vero tandem, unde oratio digressa est, revertatur: tam Petrus, quam etiam post eum Judas, in dietis quas scripserunt epistolis,

¹ Hippol. de Antichrist. — ² Tert. I. de habit. mul. c. 3. — ³ Tert. lib. de habit. mulier. c. 3. et ibi Pamphil. not. 30. — ⁴ Luc. vi. Act. i. — ⁵ Hier. in ep. ad Galat. c. 4. — ⁶ Idem contra Helvid. — ⁷ Hieron. in Mat. c. 10. — ⁸ Hier. de Scip. Eccl. in Simone. — ⁹ Euseb. hist. lib. III. c. 15. et c. 26. — ¹⁰ Luc. vi. Act. i.

¹ Mat. x. — ² Marc. iii. — ³ Apud Euseb. hist. l. III. — ⁴ Joan. xix. — ⁵ Bed. in retractat. in Act. Apost. — ⁶ Hier. de Scip. Eccl. c. 63.

in uno codemque versati sunt arguento, ut illis eosdem fuerint insectati haereticos, qui luxuriis detiti, turpissimi haberentur. De quibus in primis Petrus¹: « Hi, inquit, velut irrationalia pecora, naturaliter in capionem et perniciem in his quae ignorant blasphemantes, in corruptione sua peribunt, percipientes mercedem injustitiae, voluptatem existimantes Dei delicias, coquinationis et maculae deliciis affluentes, in conviviis suis luxuriantes vobisum, oculos habentes plenos adulterii, et incessabilis delicti. » Haec Petrus, et alia plura; et Iudas item de iisdem: « Sicut Sodoma et Gomorrha et finitima civitates simil modo exfornicatae, abeuntes post carnem alteram, factae sunt in exemplum ignis aeterni penam sustinentes: similiter et hi carnem quidem maculant, dominationem autem spernunt, majestatem aulem blasphemant. » Sed quinam fuerint hi omnigenae luxuriae inquinati sordibus: etsi tam Simon, quam qui ejus sectam protiterentur, Menander, Basilides, Carpoeras, et alii horum gregales haberentur impurissimi; hos tamen turpitudine superatos esse a Nicolaitis, nemo dubitat: de quibus quidem vehementer Ignatius² admonet, dicens: « Fugite quoque impuros Nicolaitas, falsum sibi nomen sumentes, voluptatum amatores, et sycophantas. »

9. Hos dictos esse Nicolaitas a Nicolao diacono, uno ex septem primis, omnes aequi consentiunt. Sed qua occasione id acciderit, diverse reperintur antiquorum sententiae; aliorum videlicet affirmantium, ab ipso Nicolao prava horum dogmata esse exegitata; dixerunt haec in primis Ireneus³, Tertullianus⁴, Hilarius⁵, Epiphanius⁶, Hieronymus⁷, et alii complures, asserentes ipsum ab Ecclesia Catholica descivisse, et in sordidissimas haereses turpiter lapsum esse: ea nimurum ex causa, quod ordinatus diaconus, cum ad imitationem eorum (inquit Epiphanius⁸) quos Deo addictos videbat, ab uxore, quam formosam habebat, se continuisset, et a concupiscentia superatus eam iterum superinduxisset, arguereturque ab Apostolis, quod uxore, quam antea dimisisset, eteretur; indignum nimurum ratis, ut saeris jam officiis atque ordinibus mancipati, adhuc earnis tenerentur illecebris; illum mox haeresim exegitasse, necessariumque ad salutem consequendam esse affirmasse, quotidie inquinari luxuriis.

10. Fuit aliorum ab his diversa sententia, dicentium sic Nicolaitas a Nicolao diacono esse dictos, ut tamen ipse culpa vacaret. Sed qua occasione id acciderit, Clemens Alexandrinus sic scribit⁹: « Cum Nicolaus formosam haberet uxorem, et post ascensionem Salvatoris ei ab Apostolis fuisse exprobata zelotypia; in medium adducta muliere, permisit cui vellet, eam nubere. Aliunt enim hanc actionem illi voci consentaneam, quae dicit, carne uti oportere.

Ejusque factum et dictum absolute sequentes, qui ejus haeresim sequuntur, impudenter effuseque fornicantur. Ego autem audio, Nicolam quidem nunquam ulla alia, quam ea quae ei nupserat, uxore usum esse, et ex illius liberis filiis quidem consumisse virgines, filium etiam permansisse incorruptum. Quae cum ita se habeant, viti erat depulsio atque expurgatio in medium Apostolorum circumactio uxoris, cujus dicebatur laborare zelotypia: et continentia a voluptatibus, que magno studio parantur, docebat illud uti carne oportere, hoc est, exercere carnem, neque enim (ut existimo) volebat, convenienter Domini precepto, duobus dominis servire, et voluptati, et Deo. Diecum itaque, Matthiam quoque sic docuisse, cum carne quidem pugnare, et ea uti, nihil ei impudicum largiendo ad voluptatem, augere aulem animam per fidem et cognitionem. » Hucusque Clemens: que sane et Eusebius¹⁰ recitat ac probat, itemque Theodoretus¹¹: quibus ut consentiam, persuadet Ignatius, dum falso nomine hos dictos esse Nicolaitas, iterum trahit, nimirum cum in primis ad Trallianos scribens ait: « Fugite impuros Nicolaitas, falsum sibi nomen sumentes; » et ad Philadelphios: « Finem, inquit, beatitudinis constitutam voluptatem, ut hi qui falso nomine Nicolaitae dicuntur. » Ad quid igitur haereticos illos falso nomine Nicolaitas esse dictos inculcat, nisi quia illi (ut mos est haereticorum) honesto nomine haeresim suam quolibet quasito praetextu velare cupientes, sed Nicolaitas, quasi a Nicolao descendedent, mendaciter ac jaclanter nominarent? Faudem quoque nomenclaturam invenies apud Clementem¹² dum ait: « Alii inverecunde, quod nunc faciunt falsi nominis Nicolaitae: » quod verum putamus. Ceterum Nicolauum diaconum, ut virum fide catholica probatissimum, angustiori auctum honore, factumque ab Apostolis episcopum Samaritanorum, Hippolytus, cuius fertur liber de Septuaginta dnobus discipulis, testatur; cui consentit Dorolheus in Synopsis.

11. Sed ut quenam essent prava dogmata Nicolitarum cognoscamus: Ignatius¹³ (ut ab antiquiori exordiar) ipsos negasse ait Christum nuisse Deum, sed in eo Deum habilasse. Meminit et Ireneus¹⁴ de Nicolaitis Christi divinitatem negantibus; quos Joannes evangelista aequi atque Cerinthianos, scribendo Evangelium, confutavit. In hos (ut dictum est) Iudas in sua epistola sententias jaeculatur, dum ait: « Subintroierunt quidam homines, qui olim prescripti sunt ad hoc iudicium, impii, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, et soli Dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negantes. » Subdit Ignatius, eorumdem eam esse assertionem, ut dicerent illegitimos coniubitus bonum esse; iidem finem ac beatitudinem constituerunt voluptatem. Ireneus praeberat licentiam in moechando, nulla habita distinctione, idololatryta, ut Gentiles, comedere consuevisse tradit.

¹ 2. Petr. II. — ² Ignat. ep. v. ad Trall. — ³ Iren. lib. i. c. 27. — ⁴ Tert. de preser. — ⁵ Hilari. in Matth. c. 23. — ⁶ Epiph. haer. 23. — ⁷ Hier. ep. I. et XLVIII. — ⁸ Epiph. haer. XXV. — ⁹ Clem. Alex. Strom. lib. III.

¹⁰ Euseb. hist. lib. III. c. 23. — ¹¹ Theod. haeret. fab. bb. III. — ¹² Clem. Constit. l. vi. c. 8. — ¹³ Ignat. ep. IX. — ¹⁴ Iren. l. III. c. 11.

12. At portentosa plane hos exegitasse commenta, ut aliquo saltem quæsito prætextu obscoena ac impudica posse licet perpetrari docerent, Epiphanius¹ refert: additque nova et hactenus inaudita ad incutieendum terrorem simul cum admiratione adinvenisse nomina numinum, nempe Barbelo, Prunicum, Jaldabaoth, Caulauehaueh, atque Metran; divisosque ab invicem, ex singulis dictis nominibus sectas singulas instiluisse. Sic etiam intelligendum est quod Eusebius² ait, Nicolaitas ad modicum spatium temporis perdurasse: nimirum quod pertasi falsi nomini, non amplius se nominarent Nicolaitas, quod facile imposturae convinci potuissent; sed alio rursum ad rem turpissimam obtegendam, omnium pulcherrimo quæsito nomine, se ipsos a sapientia Gnosticos nuncuparunt. Sed cum horum alii alia superaddiderint ad haeresum nova monstrata, novis sunt appellati nominibus³: ut non tantum Gnostici dicerentur⁴, sed et Phibionite, Stratiotice, et Leviticæ: itemque alii Borboritæ, qui a cœnosa turpitudine sic dieli reperiuntur. Propaginem Nicolitarum fuisse Cleobolum, et Theodotum, qui eos fugiendos admonet, testatur Ignatius scribens ad Trallianos. Sed de Gnosticis inferius pluribus. Adversus autem Nicolaitas, sententia etiam Domini⁵ condemnatos, scripsisse Irenæum, Hippolytum martyrem, Clementem Alexandrinum, et Orientem, Theodoretus⁶ affirmit.

13. *De Simonis magi volatu et lapsu.* — Jam vero, ut ad res gestas Petri, cuius secundæ scriptæ ab eo epistolæ occasione ad hæc narranda digressi sumus, redeamus: dum his (ut dictum est) temporibus Romæ ageret; simul qui carissimus Neroni esset, Simon magus Romæ itidem morabatur, qui divinos jam (ut diximus) ex magia sibi honores compararet. Incredibili quidem magiae studio tenebatur imperator, ut non modo ejusmodi circulatores, sponte artes suas offerentes, ac vili pretio venditantes, penes se habere curaret: sed e remotis plane regionibus accersiret, quos novisset ejus artis insigniter eruditos. Unde merito de eo Plinius⁷ testatur, ea atate omnis magie generis Neronem fuisse principem, vera falsaque simul comperta habuisse: sed addit hæc insuper: « Idem Nero primum imperare diis concupivit, magia scilicet, nec quicquam generosius voluit. Nemo unquam ulli artium validius favit: ad hæc non opes ei defluere, non vires, non discendi ingenium, aliaque non patiente mundo; » et post alia: « Magus ad eum Tyrides venerat, Armeniacum de se triumphum afferens (erat hic enim rex, quem Corbulo Romani dux exercitus superavit) et ideo provinciis gravis. Navigare moluerat; quoniam expuere in maria, atque mortaliū necessitatibus violare naturam eam, fas non putant. Magos secum adduxerat. Magicis etiam scenis eum initiauerat: non tamen cum regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit. » Hæc et alia de

eo Plinius. Magnis utique pollicitationibus Tyridatem a Nerone sollicitatum ut in Urbem veniret, magnificientissimeque ab eo exceptum, scribit Suetonius⁸.

14. Simon igitur magus cum ea occasione sese in Neroris amicitiam insinuasset, atque de se mirifica prædicasset; nempe se virtutem Dei magnam, quæ angelis dominaretur, et alia humanum captum transcendentia, esse jaclaret: ut de his aliquod exemplum proderet, atque exhiberet experimentum, per aera volatum illi pollicitus est. His ergo fidem adhibuisse Neronem, non tantum nostrorum suspectum testimonia, sed etiam externorum. Siquidem Dio⁹ cognomento Chrysostomus, in ea oratione quam habet de pulchritudine, hæc de Nerone. « Hoc vero maxime superabat Nero; et nemo illi ulla de re quam diceret contradicebat, neque impossibile aiebat quod jusserset: ita ut, cum quemdam volare jussisset, ille et promiserit: multoque tempore nutritiebatur intus apud eum in aula, tanquam volaturus. » Hæc Dio. Porro editum fuisse in theatro ejusmodi sub Nerone spectaculum, ut in eo Icarius exhiberetur volatus, auctor est Suetonius¹⁰, qui ait: « Icarus primo statim conatu juxta cubiculum ejus decidit, ipsumque cruento respersit. »

15. Verum enim vero Simonem magum hæc ausum, sed Petri apostoli precibus esse prostratum, quæ dicemus, facile demonstrabunt. Hoc itidem per magiam ab aliis factitari solitum, testatur Lucianus in Philopendo, sie dicens: « Ludis tu quidem, inquit Cleodemus. At ego, qui et ipse olim minus talia credebam, quam nunc tu (putabam enim nulla ratione fieri posse ut ea crederem) tamen eum volante primum conspicere peregrinum illum barbarum (erat enim, ut ferebant, ex Hyperboreis) credidi, ac victus sum, cum tamen diu multumque repugnassem. Nam quid facerem, cum cum cernerem in aere volantem, atque id interdiu, ac super aquam ingredientem, atque per medium ignem incendenter, idque lente ac sensim? Tunc, inquam ego, ista videbas, virum Hyperboreum volantem, aut super aquas ambulantem? Et maxime, inquit ille, carbatinas indutum, quo calciamenti genere illi potissimum utuntur. » Hæc Lucianus. Ad hæc spectare videtur quod Juvenalis item de magico volatu ait:

Magus omnia novit.
Graeculus esuriens in cælum, jusseris, ibit.
Ad summam non Maurus erat, non Sarmata, nec Thrax,
Qui sumpsit pennas, mediis sed natus Athenis.

16. His igitur de magicis volatibus, Simonis occasione, narratis; jam reliquum est, ut quod de ejus volatu ac lapsu rerum nostrarum scriptores memoriae prodiderint, in medium afferamus. Qui cæteris habetur antiquior Clemens Romanus¹¹ ex persona Petri rem gestam narrat: cui cum Graeci et Latini quoque historici consentiant; quod videri posset

¹ Epiph. hær. xxv. — ² Euseb. lib. iii. c. 23. — ³ Epiph. hær. xxv. — ⁴ Aug. de hær. c. 5. — ⁵ Apoc. ii. — ⁶ Theod. hæret. lib. iii. — ⁷ Plin. lib. xxx. c. 2.

⁸ Sueton. in Ner. c. 13. — ⁹ Dio Chrysost. orat. 21. — ¹⁰ Suet. in Ner. c. 12. — ¹¹ Clem. Const. lib. vi. c. 9.

apocryphum, jam prope authenticum redditur; sic enim ait: « Romam Simon cum venisset, Ecclesiam vehementer perturbavit, multos evertens, atque in suam adducens sententiam; gentes vero commoverebat magicis artibus. Haque quadam die in theatrum in meridie processit, jussisque suis operis, ut me in theatrum arriperent, pollicitus se in aere volaturum. Cumque omnes hac de re erecti essent, ego scorsus orabam. Haque sublatus a dæmonibus, volabat sublimis, dicens in cælum se ascendere, unde illis bona suppeditaturus esset. Populo illi, veluti Deo, acclamante optima, attollens ego manus in cælum, tota mente supplicabam Deo, ut per Jesum Christum Dominum frangeret scelestum illum, et dæmonum vim fabefactaret in fraude et pernicie hominum illa utentium; illumque perfractum non occideret, sed comminimeret. Tuncque Simonem intritus: Si Dei, inquam, homo ego sum, Apostolus vero Iesu Christi verus, doctorque pietatis, non erroris, enjusmodi tu Simon: impero improbis virtutibus apostatis pietatis, quibus vehitur Simon magus, ut remittant suas vires, et ab alto hic decidat in risum eorum qui ab ipso decepli sunt. Cumque haec dicerent, desertus a virtutibus Simon, cum magno fragore corruit, vehementerque concussum fregit coxendicem, et pedum talos: clamorque plebis ortus est, quo ferebatur unum Deum esse, quem justus Petrus numeraret tantum veritate fretus; nullique ab eo defecerunt. » Haec ille.

17. Arnobius¹, qui claruit temporibus Diocletiani, adversus Gentiles scribens, hanc putandus ea attulisse quæ aliqua saltem ex parte de levi mendacio argui potuissent, unde et quærentibus occasionem quamenique res nostraras deridendi, ansam tribuisse, haec de his scribit: « Viderant enim (Romani scilicet) cursum Simonis magi, et quadrigas igneas Petri ore diffatas, et nominato Christo, evanuisse. Viderant, inquam, fidem diis falsis, et ab iisdem metuentibus proditum, pondere præcipitatum suo, et erubibus jaenisse perfractis; post deinde perlatum Brundam, cruciatibus et pudore defessum ex altissimi culminis se rursus præcipitasse fastigio. Quæ omnia vos gesta neque scitis, neque scire voluistis, neque unquam vobis necessaria judicastis. » Haec, inquam, enī Arnobius scribat adversus omnes Gentes, nec ut de re aliqua in angulo facta testetur, sed Romæ in orbis universi theatro tam libere ac ingenuè fateatur; sane quidem rem haud dubiam, quæve in controversiam deduci vel a fidei hostibus posset, se memorasse significat. Cyrillus² Hierosolymorum episcopus qui Constantii temporibus vixit, haec in eamdem sententiam scripsit: « Dilatato autem Simonis errore, par amicorum bonorum illam calamitatem correxit, Petrus et Paulus, cum essent praesides Ecclesiæ; et ostentantem sese justum Simonem statim exlinxit. Cum enim prædicaret Simon in cælos se ascensurum, et vehiculo dæmonum in aerem esset sublatus: flexis genibus servi Dei et

concordiam ostendentes, de qua dixit Jesus: Quod si duo ex vobis consenserint, de quacunque re quam petierint, fieri ipsi: concordia hoc telum per orationem emitentes in magum, dejecerunt illum in terram. Nec mirum est: Petrus enim erat qui claves regni celorum portabat. Non est mirandum: Paulus enim erat, qui in tertium cælum raptus fuerat, et in paradisum, et audierat arcana verba, quæ non fieri homini loqui. Ex aere in terram depresso enim, qui se appellabat Deum, deinceps ad inferos detrudendum. » Hucusque Cyrillus.

18. Epiphanius³ item: « Naturæ, inquit, debitum in Romanorum urbe Simon persolvisse reperitur, quando in media Romanorum urbe miser ille collapsus, mortuus est. » Ad hanc sane Eusebius⁴ quoque propemodum allusio videtur, dum ait: « Cum divinus sermo jam ad Romanos pervenisset, vesana Simonis potentia extincta est, et homo ipse actutum penitus profligatus: » fieri haec tempore Claudii accidisse visus sit aliquibus affirmasse: sed superius eam opinionem confutavimus. Neque vero ab his aliud significare Philastrius⁵ voluit, cum haec dixit de eodem Simone: « Cum fugeret beatum Petrum apostolum de Hierosolymitana civitate, Romamque veniret, ibique pugnaret eum beato Apostolo apud Neronom regem; devictus undique oratione beati Apostoli, atque percussus ab angelo, sic meruit interire, ut ejus magia evidens mendacium euenit hominibus patueret. » Sane etiam S. Augustinus⁶ scribens ad Casulanum, ea occasione Romæ esse institutum jejunium sabbati multorum relatione testatur, sic dicens: « Est quidem et haec opinio plurimorum, quamvis eam perlibeant falsam plerique Romani; quod apostolus Petrus cum Simonem mago die Dominico certatus, propter ipsum magnæ tentationis periculum, pridie enim ejusdem urbis Ecclesia jejunaverit, et consecuto tam prospero gloriosoque successu, enidem morem retinuerit, eumque imitate sint nonnullæ Occidentis Ecclesiæ. » Haec Augustinus; qui tamen opera Petri Simonem extinctum atque necatum certo confirmat, cum ait⁷: « In qua urbe beatus apostolus Petrus eum vera omnipotentis Dei virtute extinxit. » Rursus⁸ apud enidem: « Petrus Ananiam et Saphiram ejus uxorem mendaes occidit; et Simonem magum tamdiu persecutus est, donec morte perimeret. » Haec ipse.

19. Sulpitius Severus⁹ haec eadem testatus, ait: « Tam illustris illa adversus Simonem Petri et Pauli congressio fuit. Qui cum magieis artibus, ut se Deum probaret, duobus suffultus dæmoniis evolasset, orationibus Apostolorum fugatis dæmonibus delapsus in terram, populo inspectante, disruptus est. » Ad haec haud dubium Prosper Aquitanus alludit, dum ait¹⁰: « Contra Neronom duo Petrus et Paulus apostoli: at contrario Simon magus, qui et se perdidit, et Neronom decepit. » Affirmat eadem

¹ Arnob. advers. Gent. lib. II. — ² Cyril. cateches. VI.
³ Epiph. haeresi xxi. — ⁴ Euseb. hist. lib. II. c. 14. — ⁵ Philast. de haer. c. 3. — ⁶ Aug. ep. LXXXVI. — ⁷ Aug. de haeres. I. — ⁸ Aug. contr. Fulgent. Donatist. c. 23. — ⁹ Sever. hist. lib. II. — ¹⁰ Prosper. de promiss. dimid. temp. c. 13.

Theodoreus¹, in hunc plane modum : « Rursum Romanum veniens divinus Petrus, fraudis eum pennis nudavit. Qui cum eum tandem in miraculorum certamen provocasset; omnibus Romanis videntibus, eum ex magna altitudine deturbavit, cum orasset : et qui miraculum viderant, eos cepit ad salutem. » Sed et Isidorus Pelusiota² id ipsum disertis verbis, cum ait : « Quamobrem si te Simonis exemplum non terret, qui cum baptizatus fuisset, ac ministris Christi comitem se præbuiisset, rursum ad eas res quæ ex materia constant, reversus est (ob idque etiam ex alto miser in mortem sermone multorum celebratissimam præceps ruit : ut ex una ipsius ruina perspicuum omnibus fiat, quibus suppliciis digni sint, qui cælestè curriculum mentiuntur), Simonis vestigijs animique instituto haere. » Haec Isidorus ad Lampetium scribens.

20. Al Maximus Taurinensis³ de his copiosius disserens, dum causam necis Apostolorum declarat, haec ait : « Sed videamus causam quare ista perpessi sunt : scilicet quod inter cetera mirabilia etiam magnum illum Simonem orationibus suis de aeris vacuo præcipiti ruina prostraverunt. Cum enim idem Simon se Christum diceret, et tanquam Filium ad Patrem assereret volando se posse descendere; atque elatus subito magicis artibus volare cœpisset : hunc Petrus fixis genibus precatus est Dominum, et pre-eatione facta, vicit magicanam levitatem. Prior enim ascendit ad Dominum oratio, quam volatus ; et ante pervenit justa petitio, quam iniqua præsumptio : ante Petrus in terris positus obtinuit quod petebat, quam Simon perveniret in cælestibus, quo tendebat. Tunc igitur Petrus velut vinctum illum de sublimi aere depositus, et quodam præcipito in saxa illidens, ejus crura confregil ; et hoc in opprobrium faci illius, ut qui paulo ante volare tentaverat, subito ambulare non posset : et qui pennas assumpserat, plantas amitteret. Sed ne forte hoc mirum videatur, quod magus iste præsente Apostolo per aerem aliquandiu volitaverit; hoc patientia Petri fecit : permisit enim illum sublimius ascendere, ut altius caderet : voluit enim in excelsum levari ad conspectum omnium, ut ruentem illum de excelso oculi omnium pviderent. Haec igitur iniquitas est elatio, ut in altum se ferat, in sublime se erigat : sed sancta oratio omnem humilitate superbiacit, et universam dejicit vanitatem. » Hucusque Maximus.

21. His omnibus adstipulatur liber de Romanis pontificibus, inscriptus nomine Damasi, in Petro. His essent addenda quæ ab Ilegesippo Juniori⁴ fuisse habentur descripta : qui addit et de mortuo a Petro resuscitato : quæ narrantur etiam a Marello presbytero in Actis⁵ Nerei et Achillei, quæ et in his recepta fuisse videntur : nam de ea altercatione de mortuo resuscitando inter Petrum atque Simonem magum habita, meminit Leo Secundus in epistola ad Constantinum imperatorem, quæ recitata babelur

in sexta Synodo, actione decima octava. Sed ad haec de lapsu Simonis, jungendi dictis auctoribus videntur Metaphrastes¹, Nicephorus², Cedrenus³, Glycas⁴, et alii Graecorum recentiores, Latinorum Gregorius Turonensis⁵, Isidorus, et alii his posteriores fere innumeris : adeo ut de re quæ in confessio est apud omnes, nefas sit amplius dubitare. Quamobrem monachi Orientales in fibello oblate Agapeto papæ aduersus Severum ac Zoaram nequissimos haereticorum, inter alia haec obtestatione sunt usi : ut sicut Petrus apostolus Simonem magum deorsum prostrasset, ita ipse vellet deponere dictos haereticos. Habetur haec in actione prima quintæ Synodi OEcumenice. Sic igitur cum tam Latinorum quam Graecorum testimonio de lapsu Simonis testata habeatur historia : haud curandum nobis est, si in minimis quibusdam ab invicem discrepent, cum in re gesta omnes aequæ consentiant. Quorum sententia pariter declaratur, ea de causa Nerонem in Petrum acerbe commotum, jussisse ut in vincula conjiceretur.

22. Hic igitur finis fuit Simonis magorum omnium scelestissimi, qui præstigiis sic oculos spectantium mentemque omnium perstringebat, ut in sui admirationem omnes pene converteret. Quænam autem haec fuerint, quæ cum revera non essent, tamen ab hominibus videri videbantur ; referam quæ Anastasius Nicænus⁶ scribit : « Statuas faciebat ambulare, et in igne volutatus non exurebatur : in aere volabat, et ex lapidibus panes faciebat. Serpens fiebat, et in alias bestias transformabatur : duas habebat facies : in aurum convertebatur : fores clausas aperiebat : vincula ferrea solvebat : in conviviis exhibebat spectra formarum omnis generis. Vasa quæ erant in ædibus, faciebat videri tanquam quæ sua sponte moverentur ad ministerium, his qui portabant non visis : efficiebatque ut multæ umbræ eum præcederent, quas dicebat esse animas mortuorum. Multos autem tentantes eum dicere præstigiatorem, cum eos esset allocutus, et inde convivio prætextu bovem sacrificasset, et convivio exceperet, variis morbis et demonibus subjecit. A Cæsare aliquando quæsusitus et territus aufugil, sua forma alii imposita. » Hucusque Anastasius de Simonis imposturis, quibus haec per imaginem ostendebat et visum, cum nulla veritate consisterent.

23. *Petrus et Paulus in vincula conjiciuntur.* — Sed ad Petrum et Paulum revertamur : quos quidem occasione lapsus Simonis a Nerone in carcere (ut jam diximus) fuisse detrusos, citati superius auctores testantur. Haec autem de easu Simonis et Apostolorum carcere facta esse Romæ mense Octobris, ex eo facile colligi potest, quod cum Romanum⁷ Martyrologium, cui Beda et Usuardus assentientur, tradat Petrum et Paulum carceri mancipatos post casum Simonis, novem in eo mensibus usque ad mortem fuisse delentos; satisque exploratum

¹ Theod. haeret. fabul. lib. i. cap. 1. — ² Isidor. Pelus. l. i. ep. 43. — ³ Max. Taurin. s. rur. v. in Natal. Apost. — ⁴ Ilegesip. lib. iii. c. 2. — ⁵ Apud Sur. tom. iii. die 12 Maii.

¹ Metaph. die 29 Junii. — ² Niceph. l. ii. c. 36. — ³ Cedren. in comp. — ⁴ Glycas. Annal. l. ii. — ⁵ Greg. Turon. hist. Franc. l. i. c. 25. — ⁶ Anast. Nicæn. q. 23. — ⁷ Rom. Martyr. et alia die 14 Marti. Beda Usuard. ead. die.

sit, eosdem consummasse martyrum vigesima nona Junii : opus est, ut dieamus eosdem hoc anno, dicto mense, esse delrusos in careerem : licet sciamus, scriptum haberi in Aelis Nerei et Achillei, nec ad septem menses Apostolorum careerem perdurasse. Sed cum ea Acta in aliquibus fide haud integra habeantur; longeque praestet Martyrologii ab Ecclesia recepti auctoritas, consignata pariter testimonio diversorum; illi merito assentimur magis. Careerem autem, quo sanctissimi Apostoli detenti sunt, Mamerlinum dictum esse, tum citata nuper ex Martyrologio fidem faciunt, tum etiam Acta¹ sanctorum martyrum Processi et Martiniani probant. Sed quinam et ubi ille fuerit, consule quae a nobis fusius notata sunt in Martyrologio Romano², ubi tum de Mamerlino, tum etiam Tulliano, atque aliis careeribus abundantius egimus.

24. Caeterum in eodem carcere Processus et Martinianus milites, Apostolorum custodes, a Petro ad fidem conversi, ab eodem sacro baptismate ibidem initiati sunt, erumpente divina virtute ex petra fonte, ut eorumdem res gesta declarant³. Admiratio enim digna res est, eundem illic fontem in hanc usque diem perseverare, non tantum rerum ibi gestarum memoria nobilem, sed perenni illustrem miraculo, quique positus in medio careeris strali prægrandibus lapidibus Tiburtini sibi invicem inherenteribus, e perforato saxo altitudine embitali tantummodo, et palni unius vel circiter latitudine, sic aqua scaturit, ut nec foras exundet, nec quantumlibet hauriatur, unquam sicetur. Notissimum est ejus rei experimentum, dum certis anni diebus, quibus cancer ille religionis ergo invisit totius Urbis conuersu, et fideles inde hauriant aquam, et potent, et tamen fons indeficiens perseveret. In eo igitur carcere cum ad tam longum temporis spatium detinerentur Apostoli, et a Christianis Romæ agentibus atque aliis inviserentur, Evangelium prædicare, maleque se habentes curare, atque alia plura operari miracula non desierunt, nec enim tantum dictos duos milites in carcere positi Apostoli generunt per Evangelium, sed et alias quadraginta septem: in quos simul omnes gladius Neronis saevit, illustriqe sie sunt coronati martyrio, quorum memoria annua celebritate recolitur⁴, illorum duorum secunda Julii, horum decima quarta Martii, qui natatis illis dies idemque semper terminus illuxit in cœlo. Haec aulem quomodo se habuerint, ipsorum Acta⁵ declarant; quae eo fideliora esse pulamus, quo breviora noscuntur. Sed quae post haec secenta sint, sequenti anno, quo sunt facta, dicentur.

23. Jam quod ad Paulum spectat: ut a Neroni conjectaretur in careerem, hanc etiam Chrysostomus⁶ affert causam, cum ait: « Neronem prorsus ex fama novistis: vir enim impudicitiae sceleribus omnibus

insignis fuit: primisque ac solus in tanto imperii culmine novos quosdam lascivie, flagiti, ac turpitudinis modos excogitavil, exquisivil, invenit. Ille itaque Paulus beatissimo (uno enim eodemque tempore vitam istam agebant) hujusmodi ac prorsus similia criminis objiciens his quae vos modo sanctis objicitis: pellicem enim ejus quam ille deperibat atque in deliciis habebat, cum induxisset fidei ac religionis sacramenta suscipere, persuaserat una incestum ictum impurumque congressum declinare: hæc, inquam, ille criminis objectans corruptioreme nequam, flagitosum, ac nebulosum, et his similia, quæ vos modo perstrepitis. Paulum vocans, primum conjectit in vincula: cum vero ut puella episcopem monita atque consilia dare desideret, persuadere non posset, necavit eundem. » Haec Chrysostomus. At nihil obstat, ut alia causa Paulus, alia vero Petrus ab eodem Neroni conjectarentur in careerem; nempe iste propter consternatum Simonem; ille, quod Neronis pellicem ad Christianam religionem convertisset, et ex impudicissima easlam atque pudicam reddidisset: licet et in Aelis passionis ejus, quæ Lini nomine sunt perulgata, de quorum fide agenius inferius alia etiam afferatur causa, nimirum quod Procnum Neronis pincernam convertisset ad fidem Christi suscipiendam. Sed caetera de Paulo, anno sequenti.

26. Nero sarrit in phœbes. — At quod spectat ad reliquias huius anni Neronis res gestas: is cum improborum omnium vita in se ipsum studiosa imitatione concessisset, alque in immensum cumulasset: proborum omnium integratatem pariter insecatatus, in eos quoque bellum gessit implacabile. Scribit de duobus Tacitus, quorum bonitas atque severitas domi forisque spectata, atque ore omnium praedicata Neronis concitatavit invidiam, et excitavit immane odium, quo eosdem ad necem usque est crudeliter prosecutus. Haec haud ab instituto prorsus aliena, saltem paucis attigisse sufficiet. Facta sunt haec iisdem eoss, adversus viros clarissimos consulares, ac moribus honestissimos, Baream Soranum, atque Thraseam Paetum: scribit ea Tacitus pluribus, qui in primis quantæ si estimationis essent, his significat verbis¹: « Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum Nero virtutem ipsam excidere concupivit, interfecto Barea Sorano, et Thrasea Paeto, olim utrisque infensus. » Addit a Torio Sabino Baream reum esse factum ex proconsulatu Asiæ, quem administraverat, non quidem ex crimine aliquo quod patrasset, sed (ut idem ait) ex justitia atque industria; quia scilicet portui Ephesiorum aperiendo curam insumpserat; vimque civitatis Pergamenæ prohibentis Aceratem Caesaris libertum statuas et picturas avehere, inultam reuiniserat. Contigit advenitus Aceratis a Neroni missi ad expilandæ Asiæ tempora (ut idem testatur Tacitus²) sub consulatu Læcanii atque Licinii, anno Domini sexagesimo sexto. Urbis incendio memorabili: quo tem-

¹ Apud Sur. tom. iv. die 2 Julii. — ² Die 14 Martii B. — ³ Apud Sur. tom. iv. die 2 Julii. — ⁴ Martyr. Roman. et alia — ⁵ Apud Sur. tom. iv. die 2 Julii. — ⁶ Chrys. advers. vituper. vii. mon. lib. i. eademque Metaph. die 29 Junii.

¹ Tacit. lib. xvi. — ² Tacit. lib. XIII.

pore /ut ex his appareat Bareas Soranus proconsulem agebat in Asia, abhinc ante biennium.

27. Sed et que deinceps Serviliae ejusdem Bareæ filiae jussu Neronis illata idem scribit Tacitus, observatione sunt digna, ut que ad res nostras nonnullum spectare videantur. Sic enim ait: « Ultra haec, sed recens, discrimini patris filiam connectebat, quod pecuniam magis largita esset. Acciderat sane pietate Serviliae (id enim nomen puerile fuit) que charitate erga parentem, simul imprudentia aetatis, non tam alius consultaverat, quam de incolumitate domus, et an placabilis Nero, an cognitio senatus nullum atrox afferret. Igitur accita est in senatum: steteruntque diversi ante tribunal consulum, grandis aeo parens, contra filia intra vigesimum aetatis annum, nuper marito Annio Polione in exilium pulso viduata, desolataque, ac ne patrem quidem intuens, cuius onerasse pericula videbatur. Tum interrogante accusatore, an cultus dotales, ac detractum cervici memore venundedisset, quo pecuniam faciendis magicis sacerdos contraheret? Primum strata humi, longo fletu et silentio, post altaria et aram complexa: Nullos, inquit, impios deos, nullas devotiones, nec aliud infelicius precibus invocavi, quam ut hunc optimum patrem, tu Caesar et vos Patres, servaretis incolumem. Sic gemmas, et vestes, et dignitatis insignia dedi, quomodo si sanguinem et vitam poposcerent. Viderint isti antehac mihi ignoti quo nomine sint, quas artes exerceant: nulla mihi principis mentio, nisi inter numina, finit. Loquentis adhuc verba excipit Soranus: proclamatque non illam in provinciam secum profectam, non Plauto per aetatem nosci potuisse, non in criminibus mariti connexam, nunquam tantum pietatis ream, separarent a se, quamcumque sortem subirent. Simul in amplexus occurrentis filiae ruebat, nisi interjecti lectores utrisque oblitissent. » Damnatos tandem eosdem morte idem auctor affirmat. Meminit et Juvenalis deinceps Bareæ illata, nequissimi hominis Egnatii calumnia, qui ad gloriam capti videntur, inter Stoicos (ut idem dicit Tacitus) profitebatur, sic dicens.

Stoicus occidit Baream delator amicum.
Discipulumque senex.

28. Quod vero ad Serviliam spectat: non levis quidem, ex his que dieta sunt, suspicio mentem agitat, hanc fuisse Christianam, sed magiae ream factam dicit Tacito, quod Christiani (ut vidimus) his praesertim temporibus magi esse a Gentilibus dicerentur. Sed ab his interim nos distrahit, quod altaria complexa dicatur et aram: si tamen auctor Christianis infensi, atque calumniis eosdem (ut vidimus) insectantis, de rebus nostris scribentis fides tuta sit. Nam si quis rursum rem gestam altius considerando seruetur, et quid sibi velit exacte consideret; juvenculam aetate teneram monile, cervicis nobile ornamentum, quo nibil ejus aetatis teminis carius esse potest, ad magos consulendos, distraxisse; quasi consulari feminæ

clarissimo loco natæ, nullius alterius domesticæ rei distractione tantum pecuniarum contrahere licuisse, que ad pretium sordidorum hominum satis essent: is nihil aliud puto dicet, nisi (quod verius fortasse erit) ipsum Christiana fide semel imbutam (ut in aliis compluribus accidit) hisce peccatorum illecebris sponte carere voluisse, ac distraxisse mundum muliebrem, ejusque pretium ad fideles pauperes alendos confoliisse, quos auctor Christianis infensissimus magos appellat. Homi insuper illa prostratio juncta silentio, speciem sane refert Christianæ seminae Deum animo enixins deprecantis. At haec nos tantummodo conjectura, haud tamen penitus improbanda dixisse voluimus, atque rem per transennam ostendisse; sicut alia plura de Christianis ab eodem auctore obscuritate velata potius, quam perspicue narrata esse noscuntur.

29. Cafernum Nero (utar Taciti verbis) cum conaretur in Urbe virtutes ipsas excidere, ac penitus profligare; non tantum (quod dictum est) principes Apostolorum nece tradendos carcere mancipavit, atque dictos honestissimos senatores e medio sustulit, sed et promulgato edicto sub iisdem coss. philosophos exegit ab Urbe. Testatur id ipsum Philostratus¹, cum ait: « Eo tempore Nero philosophari non sinebat homines; inaneam operam sibi videri philosophum diceens, quae divinandi peritiam adumbraret. Et philosophi aliquot accusati fuerant, quia divinandi artem exercere dicerentur. Sed ut alios omittam, Musonius Babylonius, qui sapientia secundus ab Apollonio putabatur, in carcere detrusus, in summo vite periculo versabatur, et nisi valido robustoque corpore exitisset, in carcere proculdubio mortuus fuisset. » Sed quod Nero nonne primum homines callentes divinandi peritiam, nempe magos, enjusmodi arti proximos putavit esse philosophos, adeo sil detestatus; nulla alia causa illi oblatæ cognoscitur, nisi quod (ut vidimus) cum a Simone mago se, licet sero, intelligeret esse delusum, caeferos quoque magos, quos antehac magno pretio redemisset, immenso est odio prosecutus: repentina enim ejusmodi Neronis in contrarium facta iniunctio, haec opinari suadet.

30. *Apollonius Tyanaeus.* — Sed quid inter haec hostis humanæ naturæ diabolus? Simone jam extincto, novum rursus infert magum in Urbem. Nam hoc ipso anno, dum haec in hunc modum Rome se haberent, Apollonius Tyanaeus Romanum se contulit: erat hic magia excellens, licet foris philosophum Pythagoreum ostentaret. Illic cum Romanum venisset, sequenti die (ut Philostratus² testatur) innotuit Telesino, hoc anno consulatum agenti, cuius fovebatur patrocinio: addit insuper ab eodem Apollonio hunc priuillam feretro impositam a mortuis excitatam: licet ipse auctor, qui haec scribit, an vere mortua esset, se affirmare non audere festetur. Sed tam vera haec esse puto, quam quod ait, hoc anno sub consulatu Telesini eundem prædictissime de fulgere

¹ Philost. I. iv. — ² Idem ibid.

in Neronis mensam incidente : quod ante sex annos accidisse, nempe anno Domini sexagesimo secundo, Nerone quartum et Cornelio Cocco coss. auctor est Tacitus¹, qui exactius ceteris per annos singulos ex Consularibus Fastis diligenter res gestas est prosequens. Cum igitur in his levioribus Philostratus de Apollonio mendacii arguitur; enjus fidei cetera sint, que adeo miranda ab eo de eodem impostore sunt prodita, facile quis intelligere poterit.

31. Vix quisquam satis digne valeat unquam exprimere, quantum humano generi obfuerit Philostratus, scribendo res gestas Apollonii Tyanei, easdem amplificando mendacis : ut videatur plane inventum fuisse diaboli. Quod enim non valuit perficere in Simone mago nuper extinto, id in Apollonio implere conatus est : quippe qui annulus Christi gloriae; sicut scripto jam Evangelio, longe lateque per orbem innotecebant Christi res gestae; summi ipse statuens Antichristum, pseudoevangelium quoque actorum ipsius per mendacissimum hominem scribendum curavit; cui fidem praestantes homines, nihilo Christo minorem fuisse Apollonium existimarent; vel, scut istum ea perfecisse magia complures compertum haberent, eadem quoque arte Christum usum esse falso ac absurde effutirent. Commentario namque edito in Christianos, Hierocles philosophus, unus ex Areopagi judicibus, nihil magis monstrare conatus est, quam Apollonium aqualem fuisse Christo. Porro ejus insanias Eusebius adversus eum scribebus egregie confutavit : quem consulat, qui haec plenius scire cupit; de eo, facto ejus nomine, Lactantius² haec tradit : « Alius eamdem materiam mordacius scripsit, qui erat e numero iudicium, qui auctor in primis persecutionis facienda fuit : quo scelere non contentus, etiam scriptis eos, quos affliverat insecurus est : » et post multa : « Item cum facta ejus mirabilia destrueret, nec tamen negaret : voluit ostendere Apollonium vel paria, vel etiam majora fecisse. Mirum quod Apuleium prætermisil. »

32. Sic igitur Apollonius commentariis Philostrati illustratus, eam consecutus est gloriam, ut complures eum ut Deum colerent; ut de Ephesis idem Hierocles testatur³, illos eum coluisse sub nomine Herculis Alexicaci : sed et Alexander imperator eo illum honore prosecutus est, ut aqualem illum faceret Christo, ac diis suis, eum in suo Larario (quod scribit Lampridius) inter deorum imagines, Christi aequa et Apollonii collocasset. Testatur et Dio in Caracalla, ab eodem imperatore Antonino Caracallae Apollonium in honore habitum, atque adeo ipsi nobile monumenum extruendum enrasse. Scribit de ejusdem cultu haec Anastasius Nicænus⁴ : « Apollonii autem in hodiernum usque diem in nonnullis locis peraguntur sacra : alia quidem ad avertendas bestias quadrupedes et volucres, quæ possunt homines laedere : alia autem ad sistendas

fluxus fluminum, quæ cursu feruntur inordinato : alia aulem ad avertenda illa que sunt ad perniciem et interitum hominum comparata. Non solum autem in vita ejus haec per ipsum fecerunt daemones : sed etiam post ejus mortem ad ejus monumenta manentes, quadam fecerunt signa in ejus nomine, ad eos decipiendos, quos daemon facile seducit et pellicit ad res hujusmodi. » Haec ille. Verum de statua ejus, operatione daemonum responsa dante, haec scripta habentur apud Justinum⁵: « Daemonis ipsius in illius statua insidentes, et homines oracula edendis in errorem, ut Apollonium sicuti Deum honorarent et colerent, inducentis, os Dominus obturavil, responsis ejus abolitis. » Haec ibi.

33. At quoniam (quod habet parœmia) tur furni probe novit : Lucianus Samosatensis⁶, qui eodem saeculo vixit, cum imposturas detegit Alexandri, qui et ipse ut Deus coli studuit, ipsum in schola alterius Tyanei, Apollonii hujus discipuli, turpiter professum esse in primis demonstrat; additque : « Erat videlicet ex eorum numtro, qui cum egregio Apollonio Tyaneo illo versati, tolam illius tragediam pernoverant. Vides quanam e schola tibi hominem refero? » Haec ille, primam Alexandri vituperationem instituens a schola, ex qua homo ille omnium celestissimus prodiisset. Cumque Apollonii vitam, tragediam nominet, plane innuit alio fine vitam clausisse, quam aliquo ex his, qui a Philostrato, ut de re ambigua, sunt descripti; at de his infra. Addit auctor, Apollonium hoc eodem anno, consule Telesino, ab Urbe recessisse, atque in Hispaniam esse profectum. Instar Christi, diabolus suos eodem quoque tempore in orbem terrarum pseudoapostolos misit, quorum coryphaeus Apollonus videretur; de ceteris vero suo loco dicturi sumus inferius : nunc ad res gestas Neronis redeamus. Nero igitur imperator hoc ipso anno (ut idem tradit auctor⁷) Achaiam, ut Isthmum foderet, navigavit. Porro isthmi fossione reddita irrita, idem Nero in Olympiis certans, omnes superans citharudos et aurigas, laureis certamine meritis coronatur. Sed haec pluribus Lucianus⁸, Suetonius⁹, et alii. Hujus putamus occasione Neronis absentiae, et longioris in Achaea factæ moræ, accidisse ut Petrus et Paulus apostoli semel carceri mancipati, ad novum mensum spatium (ut dictum est) eodem detinerentur ergastulo : ne, nisi redeunte Nerone Romam, mortis supplicio afficerentur.

34. *Portenta de clade judæica.* — Quod vero spectat ad res Judæicas; hoc eodem anno, octava Aprilis, cum uniusque Judæi Hierosolymam ad diem festum convenissent, magna prodigia de futura clade Judæorum apparuere : quænam : tec fuerint, Josephus sic describit¹⁰ : « Ante defectionem, primisque belli motus » (id enim hoc anno contigisse, modo dicemus) « ad diem festum Azymorum populo convenienter oclavus erat dies Aprilis mensis, hora nona

¹ Tacit. lib. iv. — ² Lact. lib. v. c. 2. et 3. — ³ Refert Lactau. lib. v. c. 3. — ⁴ Anast. lib. quest. q. 23.

⁵ Apud Justin. lib. quest. q. 24. — ⁶ Lucian. in pseudo mant. — ⁷ Phlostib. lib. iv. in fin. — ⁸ Lucian. in Neron. — ⁹ Suet. in Neron cap. 22. — ¹⁰ Joseph. de bel. Jud. lib. vii. c. 12.

nocturna, circum aram itemque templum tantum lumen effulsit, ut clarissimus dies putaretur; et hoc usque ad medium permanxit horam: quod imperitis quidem bonum augurium esse videbatur; sacrorum vero peritis, priusquam eveniret, statim dijudicatum est. Eodem quoque festo die, etiam bos, cum ad hostiam duceretur, agnum in medio templi peperit. Orientalis autem porta interioris templi, cum esset aenea atque gravissima, et sub vesperam vix a viginti viris elanderetur, serisque ferro vinetiis obseraretur, pessulosque altos haberet in saxeum limen demissos, uno perpetuo lapide fabricatum, visa est noctis hora sexta sponte patescere. His autem curriculo per custodes templi magistratui nuntiatis, ascendit ille, vixque eam potuit claudere. Verum et hoc iterum ignaris quidem signum optimum videbatur; Denun namque bonorum portam aperuisse dicebant; prudentiores vero templi futamen sponte sua dissolutum iri cogitabant; et hostium donum esse portas aperiri, solitudinemque illo ostendo signari, inter se promuntiabant. Post dies autem festos, diebus paucis, vicesimo primo mensis Maii, visio quedam apparuit fidem excendens. Pro fabula autem fortasse, quod dicturus sum, haberetur, nisi qui viderunt superessent, et clades dignae præsagiis secuta fuissent. Namque ante solis occasum visi sunt per inane ferri currus totis regionibus, et armatae acies tranentes nubila, et civitati circumfusæ. Festo autem die, quam Pentecosten vocant, nocte sacerdotes intimum templum more suo ad divinas res celebrandas ingressi, primum quidem motum quemdamque strepitum senserunt, postea vero subitam vocem audiere, quæ diceret: *Migremus hinc.* » Hucusque Josephus de rebus quæ hoc anno ante defectionem Iudeorum contigerunt: cætera autem quæ recenset prodigia, alio tempore facta sunt. Narrat ex his aliqua Tacitus¹ paucis: « Visæ, per cælum concurrere acies, rutilantia arma, et subito nubium igne collucere templum. Expansæ repente delubri fores: et audita major humana vox excedere deos, simul ingens motus excentium. » Haec ille.

35. Verum quoniam ex sententia Augustini scribentis ad Hesychium², et aliorum sanctorum Patrum, constat a Domino prenuntiatum esse apud Matthæum³, Marcum⁴, et Lucam⁵, Hierosolymorum excidium, et quæ antea essent manifestanda prodigia pariter declarata; ea ipsa omnia his temporibus accidisse, haud erit difficile demonstrare. At quoniam (ut est apud Matthæum) non tantum signa consummationis civitatis, sed et adventus ejus Dominum Apostoli rogaverunt: eorum quæ ab ipsis narrantur, alia signa Hierosolymorum excidium, alia vero Domini praecedere debebant adventum: quæ autem ante Hierosolymorum cladem minus apparoisse noscuntur, eadem ad secundum Domini adventum esse referenda, nemo poterit dubitare.

¹ Tacit. hist. lib. v. — ² Aug. op. LXXX. — ³ Matth. xxiv. — ⁴ Marc. XIII. — ⁵ Luc. XVII.

Quod igitur ait Evangelista: « Consurget gens adversus gentem, et regnum adversus regnum; » si qui dixerit per ea demonstrata esse bella civilia, quæ uno et dimidio anno quatuor occisis imperatoribus, sunt conflata; equidem puto scopum veritatis attinet: quam vero immania et plane portentosa illa fuerint, Tacitus¹ significat. Sed et quod subdit Matthæus: « Erit tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. » Josephus² plane testatur, nunquam aliam gentem talia passam esse, qualia tunc perpessa est gens Iudaorum. Testatur idipsum in nuper citata ad Hesychium epistola Augustinus, nimironi Dominum illis verbis, Iudaorum, de qua agimus, cladem significare voluisse. De fame vero et pestilentia prædictis a Domino, satis sunt ipso experimento declarata: quæ sibi invicem fuisse conjuncta, Josephus³ testatur. De terramotoibus per diversa loca futuris, tradit Eusebius in Chronicœ, temporibus Neronis tum Romanum, tum Asiam ingentibus terramotoibus esse vexatam, tresque nobilissimas Asiae civitates esse prostratas, eodemque tempore solem passum esse deliquium. De pseudoprophetis, qui his temporibus surrecturi erant, ut multos deciperent; hæc etiam accidisse ante cladem Hierosolymitanum, suo loco monstrabimus. Si qua autem narrantur ab Evangelistis, quæ ante ejus orbis excidium minime evenisse dicuntur; ea (ut diximus) referenda sunt ad Christi adventum, de quo etiam Apostoli Dominum rogarerunt: quæ enim Dominus singillatim atque distincte ventura prædictit, mixtim et diverso inter se ordine ab Evangelistis sunt recensita.

36. *Judeorum defectio et bellum civile inter eos.* — Hoc igitur anno duodecimo imperii Neronis, et septimo decimo Agrippæ regis, mense Maio, Iudeis deficientibus a Romanis, cœptum esse bellum Judaicum, Josephus⁴ est auctor: qui et singulas causas quæ præcesserunt, quibusve temporibus contigerunt, exacte conscribit. In primis⁵ enim cum jam biennio intolerabilem plane Cestii Flori procuratoris tulissent tyrannidem; spe etiam quam conceperant de Cestio Syriae praride, hoc anno Paschæ tempore Hierosolymam veniente (apud quiem Iudei omnes supplices egerant, ut tam nefandis mederetur malis) cum jam erga Florum viderent eum propensiiori animo esse, spe omni penitus excederunt. At novis insuper, iisdemque deterioribus superadditis causis, eo sunt desperationis adacti, ut præcipuorum quorundam factione obstinatissimo animo adversus Romanos penitus rebellaverint. Sed inspiciamus singula.

37. Quid Casarea maritima his diebus accidit, Josephus⁶ narrat his verbis: « In Cæsarea habitantes Iudei habebant synagogam prope locum enjus erat dominus quidam Gentilis Cæsariensis: et frequenter quidem egerant, ut ad eorum jus illa possessio jungeretur, multis partibus majus pretium,

¹ Tacit. lib. i. hist. — ² Joseph. de bel. Jud. lib. vii. c. 11. — ³ Joseph. de bel. Jud. lib. vii. c. 17. — ⁴ Joseph. antiq. lib. xx. c. 19. et de bello Jud. lib. ii. c. 13. — ⁵ Joseph. de bel. Jud. lib. ii. c. 13. — ⁶ Joseph. de bel. Jud. lib. ii. c. 14.

quam res meruerat, offerentes. Dominus autem loci, preces eorum despexisse non contentus, ad majorem dolorem aedificavit in loco tabernaculum, ita ut angustum ejus transitum et prorsus coaretatum relinqueret. Primum igitur ferventiores ali pri juvenum prossilientes, aedificationem vetabant. Cum vero Florus his a prohibendo cohiberet, non habentes Iudaorum nobiles quid agerent, inter quos erat Joannes Publicanus, intlectum Florum oblatione octo falconum, ut aedificationem vetaret. Ille autem, ob capiendum tantummodo, promittens se cuncta facturum, accepta pecunia, de Cesarea egressus est, venitque Sebasten, seditioni facultatem tribuens, quasi qui pugna spatiuum Iudaorum prioribus vendisset. Sequenti vero die, Iudaorum sabbato, cum plebs ad synagogam coisset, seditionis quidam Cesariensis vas Samium ante ingressum eorum ponens, alites immolabat. Hoe factum Iudeos incoercibiliter accedit: quippe et legem suam contumeliam perculisse, et locum ipsum dicebant esse pollutum. Pars autem Iudaorum, qua erat constantior, alique modestior denuo apud judices esse conquerendum rebatur. Seditionis autem et juventute turgentibus Iudei effundebantur in rixam. Stabant autem ad confligendum parati etiam Cesariensem tumultuosiores: ex compagno quippe missus fuerat, qui pro synagoga foribus immolarebat; sieque continua est pugna commissa.

38. « Interveniens autem Jucundus, qui ad prohibendum erat relictus, praefectus equitum, vas illud quidem, quod positum fuerat, jussit auferri, et tumultum sedare pergebat. Cum vero superatus esset prae Cesariensem violentia: Iudei statim libros legis rapientes secesserunt in Narbata: regio quoadam eorum hoc nomine appellatur, dirempta a Cesarea stadiis sexaginta. Primates autem eorum duodecim cum Joanne in Sebasten ad Florum venerunt, de his quae acciderant conquerentes, et ut auxilio esset rogarunt, quamvis reverenter, tamen eum et de octo talentis admonentes. Ille vero illico comprehensos eos vinciri jussit, arguens eur leges de Cesarea auferre ausi fuissent. Ob hoc igitur apud Hierosolymas gravissima indignatio nascebatur, verumtamen adhuc iram suam frenabat. Florus vero, quasi ad hoc operam suam locasset ut bellum inflammaret, misit ad sacrum thesaورum, ut inde decem et septem talenta auferrentur, quasi eam penniam impensaе Cesaris flagitaret. Tunc vero statim invasit populum multa confusio: concurrentes ad templum, maximis vocibus nomen Cesaris appellant, ut a tyrannie Flori liberarentur, orantes. Quidam vero seditionis in Florum maledicta jaciebant ultima: et canistrum circumferentes, stipem ejus nomine, postulabant, quasi inops et miserrimus talibus indigeret auxiliis. His autem omnibus nihil est a cupiditate deterritus, sed multo magis ad praedandum irritatus est. Denique cum deberet Cesaream veniens, ignem belli illic nascentis extinguere, causasque tumultus submovere, pro quo etiam mercedem acceperal pactus: tamen eum exercitu equitum atque

peditum Hierosolymam contendit, ut Romanis armis, ad quod volebat, uteretur, ac timore ac minis urbem circumdaret. Tunc populus lenire epis impiatum volens, obviam militibus processit cum solitis utique favoribus, et Florum honorare officiis paratus. Ille autem premittens cum equitibus quinquaginta centurionem nomine Capitonem, discedere eos jussit: neve eum, in quem tam gravia maledicta jecissent, falso denso honore deluderent: oportere quippe eos, si viri sunt fortes, animi que constantis, etiam in praesente effundere contumelias, nec solum in verbis, sed etiam in armis amorem libertatis ostendere. His dictis exterrita multitudo, simul etiam militibus, qui cum Capitone venerant, in medium vulgus irruentibus, diffugerunt, antequam Florum salutarent, aut militibus officia consueta redderent. Discedentes igitur in domos eum metu atque humilitate, perygitlem duxere noctem. Florus quidem tunc deguit in regia.

39. « Postridie autem adversus eos extructo tribunal sublimius resedit: convenientesque sacerdotum principes, et civitatis universa nobilitas, adstiterunt tribunal. His praecepit Florus, ut omnes qui maledicta in eum succlamassent, protinus derident; edicens, in ipsos esse, nisi reos produixerint, vindicandum. Ad haec respondent Iudei: populum quidem pacifica queque sentire: illis vero qui erravissent in verbis, veniam conferendam postulabant: in tanta siquidem multitudine, nihil esse mirandum, offendit aliquos temerarios, et per etatem insipientes: esse autem impossibile, eorum qui deliquerint, disserimen agitari, cum et singulos nimium peniteat, et per timore ad negandum sint parati: debere autem illum, si consuleret gentis quieti, et vellet Romano imperio servare urbem, magis propter multos innovios dare veniam paueis delinquentibus, quam propter paucos improbos turbare multitudinem tantam bonorum. Ad haec ille magna indignatione inflammatus, militibus exclamavit, ut forum rerum venalium, quod erat in superiori parte civitatis, diriperent, et passim obvios trucidarent. Illi vero ad luci sui epidinem addita auctoritate rectoris, non solum illum diripuerunt locum in quem fuerant immissi, sed in universas insilientes domos, inferiebant habitatores. Fuga autem erat per angiportus omnes, et caedes eorum qui comprehendebantur; direptionis quoque nulla species praeteribatur. Multos autem etiam nobilium comprehendentes, adduxerunt ad Florum, qui illos verberibus laniatos in cruce sustulit. Denique omnis numerus illo interfectorum die cum parvulis et mulieribus (neque enim vel lactentibus pepercerant) fuit sexcenti triginta. Graviorem autem faciebat calamitatem videri novitas Romanae calamitatis: quod enim nemo unquam prius, tunc Florus ausus est, ut viros scilicet equestris ordinis pro tribunali flagellis cederet, et patibulis attigeret; quorum etsi origo Iudea, tamen Romana dignitas erat. » Haec de prius incitamentis ad defectionem Josephus.

40. Quae qui diligenter observat, et Iudeorum

praterita in Jesum Salvatorem commissa facinora memoria repetens, mente considerat; plane intelliget, divinam vindictam leuis passibus gradientem, ex aequo supplicia compensare delictis, et ab ipso nomine auspicari punitonem. Qui enim olim Iesum Nazarenum, ac proinde Floridum nuncupatum, et ab Isaia¹ floris nomine demonstratum, recipere contempserint, sprevissent, ac denique occidissent, in praesentia Florum omnium scelestissimum spernauerint, diripientem, occidentem, et in omnibus immannissime saevientem ferre, honorare, et in omnibus obsequi, et quibusvis officiis prosequi compelluntur. Quod abjecissent, inquam, florem, pacti sunt Florum. At qualis ille, et qualis iste? De illo enim sanctus propheta præixerat: « Flos de radice ejus ascendet, et requiescat super eum spiritus Domini, spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis: et replebit eum spiritus timoris Domini: et non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet: sed judicabit in justitia pauperes, et arguet in aequitate pro mansuetis terrae: » sie denique quod summam allaturus pacem esset flos iste, mox subdit: « Habitabit lupus cum agno, et pardus cum haedo accubabit: vitulus, et leo, et ovis simul morabuntur. » Quam vero in his omnibus admiranda quadam antithesi contrarius Florus extiterit, quæ modo diximus, et superius de eodem ex Josepho recitavimus, et quæ etiam suis locis in posterum dictori sumus, facile demonstrabunt: haud enim opus est verbis describere, quem sua ipsius facta vivis coloribus quodammodo exprimit. Satis hic tantum sit dixisse: illum venisse, ut salvaret; hunc, ut perderet: illum, ut pacem abundantius impertiret; hunc vero, ut pacem inventam profligaret, conflare bellum, ac Judæos funditus devastaret; quique inde auspicaretur vindictam, unde immane ipsorum delictum fuerat consummatum. Adegerant illi tandem Christum in crucem; sed per Florum in primis eorum nobilissimi patibulis affiguntur. At haec quidem levia videri possunt, si cætera quæ a Floro, ac demum Flori occasione sunt subsecuta, pensentur.

41. Cum autem Berenice Agrippæ regis germana tunc Hierosolymis ageret, quo nuper voti, quod nuncupasset, expendi causa venerat, Florumque deprecaretur ut a cæde milites revocaret: « Ille, inquit Josephus², neque in multitudinem interfectorum, neque in nobilitatem precatricis, sed tantum ad lucra sua, quæ de rapinis congregarentur, aspieiens, contempsit ammire. Impetus autem militum etiam adversus reginam effteratus est. Non solum quippe sub oculis ejus obvios quosque mutabant ac trucidabant, sed etiam ipsam, nisi confugisset in aulam, interfecissent. Ibi autem pervigillem noctem cum intenta custodia egit, verens utique irruptionem militum. Venerat autem Hierosolymam, ut vota Deo solveret. His enim, qui morbo,

vel aliis necessitatibus implicantur, mos est orare per triginta dies, antequam immolent hostias: abstinere quoque vino, et capitulos radere. Quem morem Berenice regina illis exercens diebus, nudipes etiam ad tribunal stetit, deprecans Florum: et præterquam quod ipsi nihil honoris habitum est, etiam de vita sua perielitata est. Hæc autem facta sunt sexto decimo die mensis Maii. Postridie autem conveniens multitudo in forum, quod erat in superiori parte civitatis, magnis clamoribus de his qui interfici fuerant, querebantur. Potissimum autem invidiæ in Florum voces erant. Quod veriti primates quique et pontifices, disruptis vestibus, et viritim singulos comprehendentes, postulabant, ut ab his verbis, quorum causa tanta mala perlulerant, desisterent, neque in majorem indignationem Florum moverent. Sieque sedata est multitudo, tam reverentia precantium, quam spe quod nequaquam Florus ultra in eos saeviret.

42. Ille autem videns multitudinis tumultum fuisse compressum, angebalur; et deno eam inflammare eupiens, pontifices cum nobilibus advoeavit. Itaque unum ait argumentum fore, quod nihil ultius de novandis rebus cogitaret, si populus obviam procederet militibus de Cæsarea venientibus: veniebant autem due cohortes. Qui cum convocasset populum ad occursum, mandat centurionibus, ut nullam salutationem redderent obviantibus Judæis. Ad quod si offensi petulanter quipiam essent locuti, statim in eos uterentur armis. Pontifices ergo, collec'a multitudine in templo, preabantur ut occurserent Romanis, et ante grave incommodum cohortes solemniter salutarent. His hortationibus seditiosi quique abnuebant, et ob interactorum dolorem reliqua multitudo jungebatur audacibus. Tunc vero omnes sacerdotes omnesque levite sacra vasa proferentes ornatumque templi, citaristæ et cantores cum musicis organis procidebant ante multitudinem, et obnoxissime deprecabantur, ut illum templi honorem custoditum esse vellent, neque ad direptionem vasorum sacrorum Romanos contumelias incilarent. Erat autem videre sacerdotum principes sparsis cinere capitibus et pectora disruptis vestibus nuda monstrantes, nominatim singulos quosque nobilium compellare, ac deno in commune multitudinem precari, ne obmodum peccatum patriam suam proderent his, qui direptioni ejus inhiarent. » Cum tandem id ægre, ut obviam irent militibus venientibus, suassent: quid post haec seutum sit, idem Josephus narrat his verbis:

43. « Obviam prodierunt, jamque cominus factos salutaverunt. His autem nihil respondentibus, seditiosi Judæorum adversus Florum, cuius haec fierent consiliis, suclamarunt: confessimque milites comprehendentes eos, cædere fusibus adorti sunt, atque in fugam versos persequentes equites proculeabant. Corruerant multi quidem, cum a Romanis caderentur; plures autem, cum se mutuo propellerent. In ipsis autem portis gravis facta est

¹ Isai. xi. — ² Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 15.

compressio; et uno quoque alterum praevenire cu-
piente tardior fuga cunctis fiebat. Collabentium au-
tem durus erat interitus: suffocatu enim ei procul-
catu miseri disperibant, neque ad sepulturam
quisquam proximis suis, cognoscendus remanebat.
Irribuebant etiam pariter milites immoderate, eos
quos comprehendissent caedenles; ei per ingressum,
qui Bezeltha vocatur, retrudebant multitudinem,
transire cupientes, ut Antonium et templum obtine-
rent. Quos etiam Florus consecutus, eduxit de regia
eos qui secum erant, et in arcem transire nitebatur.
Frustratus tamen est ejus impetus. Conversus quippe
adversus eos populus repugnavit, et per tecta eva-
dentes obruebant saxis Romanos: qui cum superne
venientibus sagittis vincerentur, nec possent defendere
multitudinem, quae per angustos arctabatur
ingressus, ad reliquum se exercitum, qui erat in
regia, receperunt. Seditiosi aulem verentes ne su-
perveniens denuo Florus templum occuparet, per
Aniouiam ex templo ascendentibus, porciens a templo
ad Antoniam continentibus intercederunt, quatenus
avaritiam Flori desperatione compescerent. » Haec
Josephus de occursu a populo facto militibus. At
quam pro antiquo delicto justa ultiōnis statera nova
pœna pensatur. Cum enim olim (ut habet Matthæus¹)
principes sacerdotum et scribæ argerrime accepis-
sent, Iesum, qui Salvator Hierosolymam veniebat,
faustis puerorum et plebis acclamationibus excipi:
modo miserandis plane modis et artibus persuadere
populo compelluntur, ut exeat obviam, et salutent
milites, qui eos perditori venirent.

44. Discessit² post haec Florus Hierosolymis,
Caesaream proficiscens; haud tutum sibi ratus, licet
cum militibus, Hierosolymis agere, populo tanto-
perc in eum exacerbato: dedilque litteras ad Cestium
Syriae praesidem, quibus defectionis arguebat
Judeos. E contra vero eidem a senioribus Judeo-
rum sunt redditæ litteræ de perpetratis a Floro in
Judeos sceleribus. Tunc Cestius, ut rem cognosce-
ret, Politianum tribunum Hierosolymam misit: qui
cum inspexisset Judeos tantummodo esse concilatos
in Florum, Romanis vero præstare fidem et obser-
vantiam, est regressus ad Cestium. Interea rex
Agrippa, ut deploratis rebus consuleret, convocans
populum ad concessionem, diserta habila oratione,
persuadere nisus est nihil eos debere innovare, sed
quiescere, et ferre, ut possent, Florum, donec qui
ei succederet a Caesare mitteretur. Populus autem
cum in ceteris acquievisset Agrippæ; cum de sub-
jiciendo se Floro audisset vehementer incensus, nec
a verborum in regem contumeliis temperavit: sed
eum protinus et civitate pepulerunt: in quem et
procaciores nonnulli etiam lapides conjecere: qui
sic contumeliis affectus decessit in regnum. Nec id
tantum: sed cum³ factiosorum hominum conflu-
retur in unum exercitus, inde Romanorum idem
occulte aggressi præsidium, quod vocabatur Massada,

eo politi, Romanos omnes qui ibi erant, interfec-
runt.

45. His addidit Eleazarus Anania pontificis filius
vi militum valens, ut suaderet sacerdotibus
nomini pro Judæis hostias immolare. Quamobrem
consuetæ hostiae pro imperialore et Romanis offerri,
sunt rejectæ, quamvis reclamantibus pontificibus et
Phariseis: qui videntes arbitrio seditiosorum omnia
miseri, et jam defectionem multis esse argumen-
tis declaralani; quo se ab ea innocentes esse
significant, ad Florum et Agrippam legatos mise-
runt, eorum implorantes auxilium ad compescen-
dum seditiosorum furorem. Contempsit haec Florus,
videns jam, quod diu cupiebat, adesse. Agrippa autem
ad seditiosos coercendos ter mille equites misit.
Hil cum venissent, in duas partes divisa est civitas:
in alteram, eamque superiori ad arcem Sion
convenere nobiles et optimates vallati præsidio equi-
tum: inferiorem vero urbis partem seditiosi coeun-
tes occuparunt, et templum, quod profanarunt, mis-
silibus et fundis a longe adversus invicem assidue
certantes. Sed præalentibus tandem seditiosis, et
superiore civitatis occupantibus partem, incende-
runt regiam Agrippæ, et Anania pontificis domum,
simulque in archivis ignem injecerunt. Facta sunt
haec decima quarta mensis Augusli: decima quinta
vero invadentes Antoniam mucilissimam turrim,
ceperunt: et qui in ea sunt inventi, pariter occide-
runt. Impetum inde facientes in regiam, ubi Ro-
manorum militum erat præsidium junctum Agrippæ
militibus, obsidione diutius fatigatos eo adegerunt
Agrippæ milites, ut sponte recedentes, relictis Ro-
manis, reverterentur ad propria: quibus sic desti-
luti Romani, locum relinquentes, sese recuperunt
in torres Hypicos, Phaselum, et Mariannem: hec-
que sunt acta (ut idem testatur Josephus) sexta die
mensis Septembbris.

46. Septimo aulem die⁴ Ananias pontifex, qui
haec tenus latitaverat, capit, et cum Ezechia germano
trucidatur. Omnium dux post Eleazarum erat Mana-
hemus sectæ Galilæorum heresis auctoris filius, de
quo sape superius mentio facta est. Ille tanquam eo
seclere nobilitatus insigniter, regali incedens habitu,
movit ad invidiam socios Eleazari, qui eum interfe-
cerunt: iidemque in Romanos milites exarmatos, et
juramento præstito, jussos abiit liberos, insilientes
interfecerunt, idque sabbati die, contra patriæ in-
stituta religionis. Dum haec Hierosolymis a Judeis
rebellantibus agerentur; eodem die, eademque hora
(inquit Josephus⁵) quasi aliqua calesti providentia,
Caesarienses Gentiles habitantes apud se Judeis truci-
darunt omnes: ita ut uno tempore super viginti
millia hominum caderentur, et a cunctis Judeis
vacuata Caesarea remaneret. Tunc et in tota fere
Palaestina Judeis et Syris digladiantibus ad invicem,
omnis fere civitas in duos contrarios dividebatur
exercitus. Porro ubi major pars Gentilium esset,

¹ Matt. xxi. — ² Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 46. — ³ Joseph.
de bel. Jud. lib. II. c. 47.

⁴ Joseph. de bel. Jud. I. II. c. 18. — ⁵ Joseph. de bel. Jud. lib. II.
c. 49. 20. 21.

iudicem Judeos qui apud se agerent, nulla habita ratione atatis vel sexus, singulos occiderunt; quorum non suli exiguus numerus: nam Scythopolitae (ut idem testatur auctor) occiderunt Judeorum tredecim millia: Ascalonite duo millia quingentos: Ptolemais civitas duo millia: Tyrii, complurimis occisis, reliquos vinculis manciparunt: Alexandriae vero quinquaginta millia numerata sunt Judeorum corpora occisorum: idque, omnia procurante Augustali prefecto Tiberio Alexandro, Alexandri olim alabarchae filio, Judeo homine, sed Romanorum studiosissimo, atque religionis patriæ desertore.

47. *Cestius obsidet Hierosolymam.* — Interea vero Cestius Syrie praeses¹, exercitu valido comparato, veniens in Palæstinam, oppida Judeorum, quantum licuit, devastavit, et inter alias civitates Joppen captam incendit, occisque in ea sunt Judæi numero octo millia quadringenti: haecque et alia in Judæa et Galilæa facta sunt anno eodem circa tempus Scenopegiae, cum reliquus populus Judeorum ascenderet ad diem festum. Mense autem Octobris a Cestio Hierosolyma obsidetur: cumque ejus poliri illi saepius offerretur occasio, ab eo fuit pratermissa atque neglecta, sic Deo disponente; tum ne qui in ea adhuc erant Christiani, pari poena cum impis afficerentur, sed egrediendi ex urbe opportunitas et spatium temporis concederetur; tum ut etiam longe gravioribus obsessi intus Judæi penitus afflictarentur. Sed milites Cestius revocans in magnum diserimen Romanum adduxit exercitum: adeo ut plurimis ab insequentibus Judæis ex suis cæsis, cæteros non nisi turpi fuga valuerit liberare; desideratis ex Romanis militibus quinque millibus atque trecentis peditibus, et nongentis octuaginta equitibus: haecque facta sunt hoc anno duodecimo Neronis imperatoris, die oclavo mensis Novembri, cum interim Nero ageret in Achaia, unde postea misit in Judæam Vespasianum. Nam ea accepta clade, Cestius transfiguras Judeos nobiles misit ad Neronem in Achaiam, ut declararet quanti ponderis esset bellum Judaicum. Tunc Damasceni², audita clade Romanorum a Judeis illata, decem millia Judeorum reclusa prius in thermis, mox stevissime jugularunt. His peractis, Ananus pontifex pater Eleazari seditiosorum ducis eligitur, ut una cum Josepho Gorionis filio, omnia que in civitate gerenda essent, administraret; hi dispositis in diversis provinciis ducibus, qui eas adversus Romanos defenderent, ad resistendum Romanis omnia collocant studia, et vires comparant.

48. « Cum haec autem Hierosolymis agerentur, inquit Josephus³, quamplurimi Judeorum futrorum malorum non falsi conjectores, Hierosolymis clapsi, in alias emigrarunt regiones. » Ex his autem fuisse Christianos, qui Hierosolymis agebant, testatur Epiphanius⁴. Porro illi inde fugientes, in extiorem provinciam recessere, atque majori ex parte Pellam incoluere; quod sic eos Christus, ut an-

quam obsidione cingerentur, alio se reciperent, olim admonuisset. Hie quippe annus, hoc plane tempus est a Domino in Evangelio præsignatum, cum de ventura Judeorum clade verba faciens apud Matthæum⁵ hæc ait: « Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto (qui legit, intelligat) tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes, etc. » Sed quid per abominationem desolationis Dominus intellexerit, Lucas⁶ de iisdem agens, videtur his verbis significasse, quibus a Domino ea fuisse explicata videri possunt: « Cum autem videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio ejus. Tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes. » Est hæc interpretatio S. Augustini⁷: sed id ante ipsum Origenes⁸ dixerat. Quam adjuvat, quod sicut per Romanum exercitum videatur abominatione designata, ita per locum sanctum potest nota intelligi Palæstina: nam auctoritate Philonis in libro de Legatione ad Caium, constat ipsam provinciam dictam esse Terram sanctam. At vero qua de causa Romanus exercitus abominatione a Domino diclus sit, exactior est diligentia perquendum.

49. Cum abominationis nomine idolum in divinis Scripturis debere intelligi, multis pateat testimoniis: non plane illa quæ ab aliis afferuntur causa fuisse videatur, ut exercitus abominatione dicta sit, quod scilicet ex Gentilibus constaret hominibus, qui idola colerent: nam semper Judeis, ubiqueque agerent, ejusmodi ob oculos posita erat abominatione: siquidem (ut Josephus⁹ saepius tradit) tempore dierum festorum Romani milites pro foribus templi adstantib[us] armati ad comprimendos subitaneos, qui occasione ingruentis multitudinis et compressionis exoriri possent, tumultus. Alia igitur ejus nominis est ratio afferenda ab ea diversa, nempe illa quæ Josephi testimonio plus satis testata redditur; nimurum quod in exercitu Romano militaria essent insignia imaginibus effigia. Quantum hæc audeat Judæi abominatione, Josephus¹⁰ illo plane declarat exemplo, cum ait: « Vitellius Syrie praeses ad bellum paratus Arabicum, assumptis duabus legionibus, et levis armaturæ atque equitum auxiliis missis a sociis regibus, properans versus Petram, pervenit Ptolemaidem. Cumque velle per Judæam exercitum ducere, occurserunt ejus regionis principes, deprecantes transitum; neque enim palrios ritus permittere ut inferantur ullæ imagines, quales Romana signa habebant pleraque. Quorum precibus flexus, mutavit sententiani de itinere proposito. » Haec Josephus; quibus plane liquido declaratur, Romanos milites qui agerent Hierosolymis, nequaquam uti solitos insignibus militaribus imaginibus exornatis, ac illos præserent qui diebus festis apud templum excubias agerent: qui enim Judæi passuri essent ea a mililibus Hierosolymis ostentari, quæ nec per regiones

¹ Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 22. — ² Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 25. — ³ Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 25. — ⁴ Epiph. lures. xxix. et xxx.

⁵ Mat. xxiv. — ⁶ Luc. II. — ⁷ Aug. epis. LXXX. ad Hesichium. — ⁸ Orig. in Mat. tract. xxiv. — ⁹ Joseph. antiq. lib. XX. c. 7. — ¹⁰ Joseph. antiq. lib. xviii. c. 7.

transire suas sunt passi? Ad haec quoque spectare videtur quod ait Suetonius in Tiberio, solas Syriae legiones nullam Sejani imaginem inter signa coluisse: qua etiam ex causa idem in Judeos erat animo infensissimus. At vero cum Romani jam hostes effecti ad Hierosolymorum obsidionem magnibus inhaesissent; haud dubium est, eosdem consueta signa imaginibus effigiata vexisse, ac pariter ostentasse; quamobrem illud jam tempus advenisse videretur a Domino premonstratum; ut, cum videarent abominationem desolationis stantem in loco sancto, sibi fuga considerent: qua non tantum abominationis, sed et abominationis desolationis idecirco dieta, quia idem exercitus iterum redditurus, plane complanaturus, ac funditus desolaturus erat Hierosolymorum civitatem.

50. Hoc igitur primo adventu exercitus Romani, ipso ejus aspectu, suos, ut fugam captarent, videri potest Dominus admonuisse, quod posthac non amplius liberum esset Iudeis Hierosolymis agentibus inde recedere. Nam sequenti anno sic civitas Zeotorum est aretata custodiis, ut nulli amplius egrediendi fuerit data facultas, nisi qui forte ingenti vi pecuniarum eam redemisset, ut et testatur idem¹ Josephus. Verum Christianos Hierosolymis agentes fuisse pauperrimos, eosdemque omnibus jam din spoliatos bonis, eleemosynarum collectione indiguisse, multa que sunt superius dieta significant. Et quoniam jam non Hierosolymæ tantum excendae essent, sed circumposita provincia devasta, quod cœptum est agi anno sequenti, cum a Nerone Vespasianus in Iudeam est missus; idecirco non solum Dominus suos admonuisse voluit, ut Hierosolymis egredierentur: sed omnes, inquit, qui sunt in Iudea, fugiant ad montes.

51. At nimis certe aliena illa videtur interpretatione²; ut illis verbis Dominus voluerit, eos tantum qui in Iudea essent, premonuisse, et non qui Hierosolymis: eaque de abominatione desolationis intelligi velit, non cum a Cestio ad modicum temporis spatium civitas est obsessa, sed cum postea a Tilo Vespasiano est actissima obsidione vallata. Quoniam modo, queso, post obsidionem Hierosolymorum, jam a Vespasiano devastata Iudea, fugae amplius locis erat? Quidve opus erat fuga illis in Iudea agentibus, qui jam penitus vastati essent? Illa certe Domini verba fugam tantopere inculcantis, eamque iterum atque iterum admonentis, atque exemplo fici arboris insinuantis, quid aliud visa sunt significasse, nisi ipsum maxime monere voluisse, ne sui in tam grandia incidenter mala? Nam sicut olim, ne innocens Lot periret cum Sodomitis maxime cavit; ita ne innocentissimi Christiani scelestissimorum supplicio involverentur, ea longe antea praedicendo commonuit. Sed frustra haec omnia, si tunc illis fugiendi nullus amplius locus superesset, vel quod consumpti jam essent vel quod nullus fugae pateret exitus. Quis insuper dixerit, vindictam illam

inanissimam ad uincendum gravissimum omnium scelus in Iudeos immissimam, nimirum ob illatam necem Christo Jesu omnium Redemptori, comprehendisse etiam nobilissimam illam Ecclesiam, non Jacobi tantum, sed omnium Apostolorum aluminam; illos, inquam, ea porta constrictos, qui Christum coentes, jam tot tantaque a Iudeis, quorum ad eos scribens Paulus meminil, passi essent? et non potius eos liberos abiisse, secundum quod habetur in Psalmo¹: «Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus, ut liberentur dilecti tui.» Fugisse plane Christianos qui erant Hierosolymis (noisi fortasse per paucis quibusdam exceptis, qui segniter agentes, quae prædicta a Domino erant, minus cavissent) antequam obstructus et interceptus penitus esset exitus egrediendi, non tantum ea quae sunt superius Epiphanio auctore dieta declarant: sed perspicuum illud de his est argumentum, quod Simeon Hierosolymorum episcopus, qui Jacobo fratri successerat, nequaquam cum ceteris Iudeis, qui ibi sunt inventi, necatus est; quem constat ad tempora Trajani fuisse superstitem, et sub eodem imperatore consummatus martyrum. Nec est quod quis dicat, eum non occisum, sed ductum fuisse captivum: nam Josephus firmiter asseverat, omnes occisos esse, servatis tantummodo factionis principibus, ui ducti sunt in triumphum, et certis quibusdam corpore valentiore potentibus viris quorum alii ad opera dannati sunt, alii vero ad pugnandum in theatris cum bestiis. Certe horum numero comprehensum esse Simeonem jam centenarium, neminem dicturum puto: at nec ex numero eorum esse potuit qui venditi sunt; nam illos tantum qui infra annum ætatis decimum septimum essent, occisis ceteris, venum expositos, idem Josephus tradit.

52. At non tantum ipsum, et ceteros quibus præerat episcopus, liberos fuisse foras egressos, verum etiam ecclesie illius suppelletilia in tuto esse collocata, quae scribit Eusebius² de Jacobi cathedra ad suam usque ætatem integra servata, plane declarant; quae quidem si Hierosolymis remansisset, absque dubio cum ceteris conflagrasset. Ex dictis igitur necessaria assumptione consequitur (cum manifeste appareat, Christianos Hierosolymis agentes, inde egressos sibi fuga consuluisse, quod eis minus facere licuisset in secunda validiori obsidione) affirmandum esse id ab eisactum post primam sub Cestio obsidionem: ac proinde abominationis illa desolationis a Mattheo descripta, si ad Romanum exercitum referenda est, secundum quod a dictis auctoribus ex Lucae verbis declaratum videtur; intelligenda est non de alia quam de hac prima invasione et obsidione facta per Cestium. Sed in his admirari non satis possumus admirabile plane Dei consilium: nam et hoc vehementer admiratus est ipse Josephus historicus. Cum multis viis daretur Cestio aditus ingrediendi cum exercitu civitatem,

¹ Joseph. antiq. l. v. c. 2. — ² Bened. Perer. in Dan. l. x. prope fin.

¹ Psal. LIX. — ² Euseb. hist. lib. vii. c. 14.

nobilibus portas aperire spondentibus, et precibus invitantibus, aliisque etiam occasionibus civitatem capendi se dantibus; Deo tamen id omne agente neglexit: sed ob id nempe, ne qui intus adhuc erant Christiani, penis ob impietatem Judaeis debitibus, una cum illis afficerentur.

53. At ticef ejusmodi interpretatio de abominatione desolationis (quasi a Luca fuerint declarata illa Domini verba dicta esse de exercitu Romanorum hoc anno primum Hierosolymam obsidente) multis a nobis stabilita esse videatur atque firmata: tamen remnis magisque perspecta, haud adduci possumus in eam sententiam, ut existimemus Lucam evangelistam sic ea de exercitu dixisse, ut quae a Domino dicta est abominatione, declararet: quin potius, sicut in ceteris saepe accidit, imo in eodem narrationis contextu factum appareat, ut quod a Domino dictum esset, sed ab alio Evangelistarum praefermissimum, alias superaddideret; ita evenerit, ut quod Matthaeus omiserat, Lucas apponeret, adderetque non tantum dataum esse in signum futuae clades abominationem desolationis stantem in loco sancto a Matthaeo conscriptam, sed praedictum quoque fuisse a Domino, et in signum attulit, cum viderent Hierosolymam ab exercitu circumdari. Haec autem ut potius opinetur, nec priori a nob's recitate ac illustratae sententiae assentiamur, illud potissimum persuaderet, imo et affirmare compellit, cum non qualemcumque abominationem fore aspiciendam, sed quae scripta esset a Daniele propheta, Dominus inculcarit: ex quo quidem, quid per locum sanctum intellexerit, salis expresse declaratum esse videretur dicente Daniele¹: « Et erit in templo abominatione desolationis. »

54. *Pe abominatione desolationis.* — Sic igitur quod dixit Dominus de loco sancto, non de alio quopiam loco quam de templo esse intelligendum, fateri quisque necessitate compellitur; ac proinde nihil est quod ea abominatione ad exercitum Romanorum civitatem obidentem aptari possit. Quamobrem cum ea signa eodem tempore futura dicat, nimirum abominationem visum iri in templo, et civitatem simul ab exercitu obsidem: dicere pariter compellimus, non aliam fuisse abominationem illam desolationis tunc in templo inspicendam, nisi profanationem templi, hoc ipso anno (ut vidimus) a seditionis factam, cum illud more castrorum munissent, ut inde adversus suos contribules Judaeos ferocius dimicarent. Non enim exteriorem tantum templi partem ab eis occupataum fuisse, Josephus testatur²; sed eingente Cestio civitatem obsidione, eosdem seditionis in interiorum parlem templi se recepisse, idem auctor³ tradit; prioremque invasio-

nem templi ab eis factam significat hoc anno, mense Augusto; posteriorem vero hoc itidem anno, mense Octobri, affirmat. Sic igitur eodem plane tempore utrumque signum praedictum videtur, nempe abominatione illa facta in templo, et civitas ab exercitu obsessa. Abominatione quidem omnium sordidisima ac funestissima videri poterat, selestissimos ac perditissimos homines armatos, sanguine madentes civium occisorum, non atrium tantum, sed interiori quoque templi partem (horrendum dictu) impudentissime occupasse. Execranda enim quadam ac detestanda peccata abominationem diei consuevit, innumera divinae Scripturae exempla testantur.

55. At quod non tantum abominatione dicta sit, sed desolationis: id factum esse putamus, quod ea abominatione in signum data sit futurae desolationis; neque id tantum a Gabriele, Daniele, et a Domino discipulis suis: sed et (quod scribit Josephus⁴) vetus quidam sermo ferebatur, tunc denun civitatem capiendam, sancta quoque flammis exurenda esse lege belli, cum seditio fuisset exorta, templumque Dei propriae Iudeorum manus violassent; quae (ut saepius dictum est) hoc anno facta esse, cum exploratissimum sit; plane desolationis signum fuisse, oīnes intelligunt. Quo inspecto, memores hæc omnia a Domino fuisse in signum data, Christiani (ut diximus) Hierosolymis recesserunt. Sed quoniam eadem jactare solitos inter se Judaeos, ex antiquo quodam oraculo, auctore Josepho cognovimus; inde etiam accidit, ut non Christiani tantum, qui his signis sic fuissent a Redemptore nostro premoniti, sibi fuga consulendum putarint: sed (quod scribit Josephus⁵) complures Iudeorum tum his permoti, tum eliam ea conjectura persuasi, quod adeo Judæi deliquerint, insectando et cædendo Romanum exercitum, rati nimirum hæc ipsa graviori fore multa luenda, hisque magis magisque exasperatis animis Romanorum, nullum esse relictum amplius locum venie, se libentius fugæ mandarint. Tantum igitur abesit, ut eo successu prospero, Judæi, qui inter eos prudentiores erant, animo elati sint, ut potius videbentur penitus consulari; quod humano clam iudicio mala, quæ ex ea causa a Romanis obventura essent, potuerint facile conjectari. Nam ait Josephus⁶: « Post Cestii vero casus adversos, nobilium Iudeorum multi, tanquam e navi pessum itura, ex civitate enatabant: » addit et de quibusdam Iudeorum primariis, qui iisdem temporibus magis delegerunt confugere ad Cestium profligatum, quam cum seditionis Victoria elatis agere Hierosolymis. At de his quæ ad Judæicas res gestas hoc anno pertinent, salis: cætera suis locis inferius dicemus.

¹ Daniel. ix. — ² Joseph. de bel. Jud. lib. ii. c. 47. — ³ Idem eod. c. 44.

⁴ Joseph. de bel. Jud. lib. v. c. 2. — ⁵ Joseph. de bel. Jud. lib. ii. c. 25. — ⁶ Joseph. ibid.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5359. — Olymp. 211. an. 2. — Urb. cond. 819. — Jesu Christi 66. secundum Baronium 68.
— Lini papæ 2. — Neronis imp. 43.

1. *Consules.* — Coss. *C. Lucius Telesinus*, et *C. Suetonius Paulinus*, ex Grutero pag. 4402, et Clementino in Historia Arianensis lib. 1, ut me per litteras monuit card. Norisius qui et observat, Tele-sinos e gente Lucia fuisse.

2. *Belli Judaici initium.* — Ad num. 43, et seqq. Belli Judaici initium recte hoc anno a Baronio consignatum; ideoque hallucinati sunt Scaliger lib. de Eneadat. Temp. pag. 468, et Petavius tam in libris de Doctrina Temporum, quam in Rationario, qui illud in annum praecedentem retraxere. Josephus lib. 20 Antiquit., cap. 9, de Gessio Floro Albini successore loquens ait: « Secundo anno postquam is venit procurator in provinciam, duodecimo vero Neronis imperii, bellum id cœptum est. » Idem Josephus lib. 2 de Bello, cap. 13, ait bello Judaico datum esse exordium, «duodecimo scilicet anno regni Neronis, decimo septimo autem regni Agripæ, mense Artemisio, » nempe Maio. Quid clarius? Imperium Nero init mense Octobri anni Christi 64: ideoque mense Maio currentis anni, duodecimus ejus imperii annus in cursu erat, et Gessius Florus anno praecedenti Albino successerat. Baronius in Annalibus deceptus ab eo, qui additiones in Chronicon Eusebii inseruit, *Gessium cum Cestio* præside Syriae confundit, quos tandem Spondanus recte distinxit. Missus in Syriam anno praecedenti Cestius, cuius extat hoc egregium numisma, εΝΙ ΚΕΣΤΙΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΕΤ ΔΙΠ: id est, *sub Cestio Antiochenium anno CXIV*. Incepit is Antiochenus annus kalendis Septembribus praecedentis Christi anni: deducitur enim ab æra Antiochena anno periodi Graeco-Romanæ 5443 inchoata. Quare errant viri docti, qui annum Antiochenum in hoc numero expressum copularunt cum anno decimo vel undecimo principatus Neronis, vel cum ejusdem imperatoris anno xiv. Cestius cum prope esset, ut Templum Hierosolymitanum caperet, sine ulla justa causa obsidionem solvit, atque *Antipatrida* se recepit, multis Romanorum et auxiliarium in itinere amissis, et caesis a Judeis, qui eos insecuri sunt: « haec quidem Dii mensis VIII die gesta sunt, anno XII Neronis principatus, » id est, die XII Novembris, inquit Josephus lib. 2 de Bello, cap. 24, ubi annus XII Neronis intelligi debet absolutus: decimus enim tertius a die XIII Octobris cœptus erat.

3. *Hujus belli initium male in annum antecedentem retractum.* — Post varios casus adversos,

«Cestius Saulum et ceteros in Achaiam ad Neronem misit, » bellum causas derivaturos in Florum, ut inquit Josephus lib. 2 de Bello, cap. 25, qui initio libri tertii subdit, Neronem, « ubi res apud Iudeam non prospere gestas accepit, » misisse Vespasianum: « ille autem profinus ex Achaiâ, ubi cum Neronem fuerat, Titum quidem filium suum mittit Alexandriam, ipse vero transmissus ad Hellespontum, terreno itinere in Syriam pervenit, » inquit Josephus citatus. Nero hujus anni initio adhinc Romæ erat, ut liquet ex Xyphilino, qui Romæ sub hujus anni consulibus ab eo gesta recitat. Quare cum mense Novembri in Achaiâ fuerit, apparebat, cum hoc anno in Graeciam transiisse. Soluta obsidione, Iudei in Templo prefecturas distribuunt, ubi Josephus historicus utramque Galilæam regendam accepit, ut ipsem sribit lib. 2 Belli, cap. 25, in Vita vero sua pag. 400 dicit se tunc egisse *annum trigesimum*. Quamobrem eum anno Christi xxxvii, regnante iam Caligula, natus sit, ipso teste sequitur, bellum Iudeicum ante presentem annum cœptum non fuisse; cum ab anno Christi xxxvi ad currentem, anni tantum triginta, utrinque incompleti numerentur, et errasse Scaligerum et Petavius citatos, qui anno antecedenti bellum hoc inchoatum contendunt. Causa erroris fuit tam duodecimus Neronis annus numero praecedenti a nobis explicatus, quam quod sribit Josephus lib. 2 de Bello, cap. 17, de strage faeta a Manahemo die VI Septembribus; capite enim sequenti ait, *sequentie die pontificem Ananiam interfecit esse*; ac mox loquitur de cohorte, quam ducebat Metilius tribunus, preter Metilium cæsa *Sabbato*. Unde cum anno elapsò dies VII Septembribus et sabbatum concurrerent, hæ strages eo anno, non vero currenti aetate. Ita Scaliger et Petavius ratioeinantur. At Josephus ab utroque perperam explicatus. Is enim initio capituli 18 sribit, sequenti die Ananiam occisi, septimo nempe Septembribus, qui erat feria prima, ut littera Dominicalis E, que hoc anno in cursu fuit, demonstrat. Tum loquitur Josephus de cohorte Metiliis sabbato trucidata; ideoque decima tertia Septembribus, in quam sabbatum hoc anno concidebat. Quocirca que cap. 18, Josephus narrat, diversis diebus, non vero una eademque, ut Scaliger et Petavius arbitrati sunt, peracta, id est, Ananias die vii Septembribus peremptus; cohors vero Metiliis sabbato proximo cæsa.

4. *Romani a Judeis repulsi.* — Gessius Florus

Judeae procurator, ob cuius rapinas et saevitiam arma a Judeis adversus Romanos sumpta, hoc anno « pugna victus est, multisque cum ipso cadentibus, suaque clade extremam toti genti nostrae calamitatem attulit, » inquit Josephus in libro de Vita sua, ubi ait cladem illam contigisse post occisum *Manahemum*, qui, ut testatur lib. 2 de Bello, cap. 18, post diem VII Septembbris caesus est. Recte itaque Suetonius

in Vespasiano cap. 4, ubi dicit Judaeos rebellasse, ait : « Casoque preposito legatum insuper Syriae consularem » (nempe Cestini) « suppicias ferentem, raptâ aquila fugaveroit. » Josephus qui lib. 2 de Bello, cap. 24, loquitur de ingenti clade a Judeis die VIII Novembbris accepta, nihil de amissa aquila seribit, quæ tamen circumstantia minime in dubium revocanda.

PETRI ANNUS 25. — CHRISTI 69.

1. *De tempore martyrii apostolorum Petri et Pauli.* — Anno Redemptoris nostri sexagesimo nono, L. Fonteio Capitone et C. Jutio Rufo coss., cum jam Nero ex Achaia Romanum rediisset, Petrus et Paulus principes Apostolorum, cum eadem qua semper eidem restitissent constantia, una eademque die tertio kalend. Julii, ejus jussu diverso mortis genere gloriosum subiere martyrium. Sed quomodo haec se habuerint, agendum exacte de singulis. Atque in primis quod ad rationem temporis spectat, illi redarguendi videntur, qui ipsorum necem in annum decimum quartum Neronis referunt; quos in manifestum esse lapsos errorem, cerlum est. Nam cum Neronis imperium coepit mense Octobri, coss. Marcello et Aviola, nullum est dubium, hunc esse ejus imperii annum decimum tertium, qui terminetur eodem mense Octobri, quo et quartusdecimus inchoatur. Sed cum æque perspicuum sit, ipsum anno sequenti, quarto idus Junii occisum esse, nec pervenisse ad tertium kalendas Julii, quo die Apostoli necati sunt, impossibile plane redditur, ut iidem dici possint anno sequenti decimo quarto Neronis imperii martyrio vita funeti esse. Sic igitur affirmare necesse est, eodem anno, iisdemque coss. ac Neronis imperii decimo tertio, Petrum et Paulum apostolos coronatos esse martyrio.

2. Corrigenda est ergo lectio Eusebii in Chronicō, quam alii videntur esse secuti, qui anno decimo quarto Neronis, quo et occisus est, ponunt dictorum Apostolorum martyrium, Olympiade ducentesima vigesima, anno quarto : sicut et Hieronymus¹ quoque Eusebium secutus, dum tam de Petro quam de Panlo ait, a Neroni occisis esse decimo quarto ejus imperii anno. Sed diversa ab his omnibus fuit Epiphanius² sententia, affirmantis tam Petri quam Pauli obitum contigisse duodecimo Neronis anno. At inter duo haec extrema media sententia, eos passos esse anno Neronis decimo tertio, verior esse

probatur. Sed ab his omnibus discrepat Cassiodorus, cum ponit post biennium a dictorum consulatu necem Apostolorum; cum longe ante illud tempus Nero esse in humanis desiisset; verum ne audiendus quidem ipse : cum omnium sententia exploratum habeatur ipsos sanctos Apostolos consummasse martyrium sub Neroni. Sed verius existimatur in Cassiodori Chronicō mendum irrepsisse. At haec satis de his quæ ad annum passionis spectant. Cælerum eadem a nobis firmata sententia de nece Apostolorum anno decimo tertio Neronis, gravissimos habuit assertores, nimirum Caïum antiquum theologum, Zephyrinum Romanum pontificem, et Dionysium Corinthiorum episcopum; quos omnes citans Metaphrastes¹, ipsorum sententiae adstipulatur atque concordat, dum anno trigesimo sexto (numerando ab anno Domini trigesimo tertio) post passionem Domini eos necatos affirmat, nimirum hoc anno Domini sexagesimo nono.

3. Quod vero ad diem utriusque martyrii attinet : cum omnes æque in unam eamdemque conspirent sententiam, una eademque die, nempe tertio kalendas Julias, martyrio vita funetos esse, diversa tamen inter eos intercedit opinio; existimantibus quibusdam ex ipsis, sic una eademque die mensis Junii utrumque ductum ad mortem, ut tamen non eodem anno contigerit. Qui hoc sensit inter alios reperitur Prudentius², dum sic hymno cecinit :

Unus utrumque dies, pleno tamen innovatus anno,
Vidit superba morte laureatum.

Hæc ille, quem etiam secutus videtur Arator³, dum item occinit :

Cum natura dedit, geminos quos addidit astris
Non eadem, tamen una dies, annique voluto
Tempore sacravit repetitam passio lucem.

¹ Hier. de Script. Eccl. in Petro et Paulo — ² Epiph. heres, xxvii.

¹ Metaph. die 29 Junii. — ² Prod. Peristeph. hym. 12. — ³ Arat. in Act. Apost. l. ii. in fine.

Id etiam affirmasse S. Augustinus¹ videtur, cum ait : « Currunt itaque eterque ad palmam martyrii, et eterque pervenient ad coronam, non quidem eodem temporis cursu, sed anni vertentis occursu. » Hæc ipse.

4. Verum magis vera atque probata illorum esse videtur assertio, dicentium eodem anno ambos una die martyrii palmam adeptos esse : quam sententiam, qui nuper sunt recensiti antiquiores Patres, Caius Zephyrinus, et Dionysius Corinthiorum episcopus, a dicto citati auctore sequuntur : his adde Eusebium², Epiphanius³, Hieronymum⁴, Maximum⁵, Cassiodorum⁶, et alios recentiores fere immumeros, tñ quidem tam Romane Ecclesie Martyrologium, quam Graecorum Menologium tradunt. His pariter Acta quæ de passione ipsorum habentur scripta (qualia-eumque sint, et quovis edicta auctore) assentimur. Sed ejusmodi opinionem de diverso anno a quibusdam haereticis fuisse vulgatam, Concilium Romanum sub Damaso, quod continet Cresconiana Collectio (est in nostro codice pagina 236) post canonem de libris apocryphis, testatur his verbis : « Post has omnes propheticas, et evangelicas, et apostolicas, quas superius depropmissimus, scripturas, quibus Ecclesia Catholica per gratiam Dei fundata est : etiam intimandum putavimus, quod quamvis universæ per orbem diffusa Catholicae Ecclesiae quasi unus thalamus Christi sit, sancta tamen Romana Ecclesia nonnullis synodis constitutis ceteris Ecclesiis prælata est : sed et evangelica voce Domini Salvatoris nostri primatum obtinuit : Tu es Petrus, inquiens, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam : et portæ inferi non prævalebunt adversus eam : Et tibi dabo claves regni cælorum : et quæcumque ligaveris super terram, erunt ligata et in cælo; et quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in cælo. Addita est etiam societas beatissimi Pauli apostoli, vasis electionis : qui non diverso (sicut falso haeretici garriunt), sed uno eodemque die gloria morte cum Petro in urbe Roma sub Cæsare Nerone agonizans, coronatus est, et pariter supradictam S. Romanam Ecclesiam Christo Domino consecrarunt. » Hæc ibi, quæ pene omnia repetita sunt a Gelasio in decreto Concilii septuaginta episcoporum. Verum de tempore hactenus.

5. Quænam vero obitum ipsorum praecesserint, ex probatis auctoribus pauca nobis potius, quam ex incertis apocryphisque multa narranda proponimus. Ex Achæa Romanum rediens Nero ea pompa triumphali quam Suetonius⁷ scribit, Apostolos, quos Simonis magi causa vel aliis vinxisse diximus, nova superaddita accusatione, ultimo supplicio condemnavit. Quænam autem ea fuerit, ex S. Ambrosio⁸ et aliis facile intelligitur : datum enim illis criminis tradunt, quod feminas ad meliorem frugem et præcipue castitatem servandam convertissenl. Multum

enim in his versati sunt Apostoli, ut quas ad christianam fidem capessendam inducerent, easdem in primis caste et pudice vivere suaderent. Nam Tacitus, Suetonius, Dio, et ceteri, qui Neronis historias conscripsere, testantur in nobilitissimas quasque feminas ejus libidinem absque aliquo pudoris freno impudentissime esse grassatam. Dum vero (ut de Petro primum agamus) expectabatur exeventio feralis sententia : indignissime ferentes Christiani, sic a se pastorem omnium abripi Petrum; ut fuga sibi suisque consuleret, instantissimis precibus et obtestationibus admonentes, vix tandem ut id faceret persuaserunt, imo potius compulerunt. Non deerat ad hæc præstanda careeris custodum officium Processi et Martiniani, quos (ut dictum est) idem Petrus initaverat sacro baptisme. Quomodo autem egressus, ac iterum Domino admonente sit revocatus ad carcerem, sanctum Ambrosium hæc accurate scribentem audiamus. In Auxentiu enim dum invehitur, hæc ait :

6. *Fugacarcere.* — « Idem Petrus postea, victo Simone, cum præcepta Dei populo seminaret, doceret castimoniam, excitavit animos Gentilium. Quibus eum querentibus, Christianæ anima deprecata sunt ut pantisper cederet. Et quamvis esset cupidus passionis, tamen contemplatione populi precantis inflexus est : rogabatur enim, ut ad instituendum et confirmandum populum se reservaret. Quid multa? nocte muro egredi cœpit : et videns sibi in porta Christum occurrere, urbemque ingredi, ait : Domine, quo venis? Respondit Christus : Venio iterum crucifigi. Intellexit Petrus ad suam crucem divinum pertinere responsum. Christus enim non poterat iterum crucifigi, qui carnem, passione suscepta mortis, exonerat : quod enim mortuus est, mortuus est semel; quod autem vivit, Deo vivit. Intellexit ergo Petrus, quod iterum Christus crucifigendus esset in servulo. Itaque sponte remeavit : interrogantibus Christianis responsum reddidit : statimque correptus, per crucem suam honorificavit Dominum Jesum. » Hucusque S. Ambrosius. Hæc ipsa de Petro fugam arripiente, et Domino illi occurrente pariter et admonente, habentur etiam in Actis passionis ejus, quæ feruntur a Lino conscripta : quæ quidem fuere aliquando fortasse sincera; quæ autem modo extant, Manichæorum reperiuntur tintæ fuligine, sicut et de Actis illis Andreæ queritur Augustinus¹: nam sicut in illis Andream, ita et in istis Petrum habes non tantum castitatem recte suadentem, et concubinas ab hominibus divellentem, sed male docentem etiam ne viris suis uxores debitum reddeant : quæ quidem a sincera apostolica prædicatione procul abhorrent. Germana illa quidem olim extitisse noscuntur, e quibus et quæ scribit, idem qui supra est mutuatus S. Ambrosius, qui ait Petrum tantum castimoniam prædicasse : sed ea quæ divimus, vel adjecta, vel diversa (quod verius putamus) ab illis fuisse, nulli dubium esse posse videtur.

¹ Aug. de sanct. serm. 28. — ² Euseb. in Chron. — ³ Epiph. haeres. XXVII. — ⁴ Hier. de Scrip. Eccl. — ⁵ Maxim. serm. de S. Petro. — ⁶ Cassiod. in Chron. — ⁷ Suet. in Neron. c. 25. — ⁸ Ambr. in Auxent. de Bas. nov. trad. fere in med. edit. Rom. I. v.

¹ Aug. de fid. contra Manich. c. 38.

7. Habentur eadem, que ex Ambrosio recitavimus de fuga Petri e carcere Maimertino, aque testata ex Actis¹ sanctorum martyrum Processi atque Martiniani, neenon ab Hegesippo Juniore², et aliis. Sed illa esl tanquam inter eos discrepantia : dum alii ipsorum dixerunt haec contigisse slatim post lapsum Simonis, antequam Petrus esset delrusus in carcere : alii vero, postquam carceri mancipatus, jam ad supplicium peteretur : quod et verius ea potissimum ratione existimamus : nam cum iidem affirmant, eum statim ut reversus est ad supplicium duei jussum, nullum plane datur spatium novem mensem carceris, quod (ut dictum est superius) illic antequam martyrum consummarent iidem Petrus et Paulus, intercurrisse cerlum habetur. Citat eamdem quoque historiam S. Gregorius³, his verbis : « Et Petro ait : Venio Romam iterum erucifigi. Qui enim in se ipso iampridem erucifixus fuerat, in Petro iterum crucifigendum dicebat. » Paulum etiam una cum Petro fugam arripuisse, ciliata nuper Acta Processi et Marliniani tradunt. Legimus Origenem⁴ ex quibusdam Pauli Actis recilare eadem ferme verba Paulo dicta esse a Domino, quae idem perhibetur Petro dixisse ; sie enim ait : « Quod si eni placet admittere quod in Actis Pauli scriptum est, tanquam a Salvatore dictum : Denuo debo erucifigi ; » verum haec ille ex apocryphis.

8. *Apostoli virginis corsi.* — Porro antequam mortis suppicio iidem afficerentur, ambo more Romano virginis caesi fuisse traduntur. De Petro, quod vilis haberetur persona, nulla potest esse dubitatio; cum more majorum, qui ultimo suppicio damnati essent, antea virginis cederentur. De Paulo vero, quod civis Romanus esset, et lege Valeria primum, ac deinde lege Poreia haberetur immunis, addubitari posset. Verum constat tam ex lege duodecim tabularum, quam etiam lege sacra, cum aliquod ab his immane fuisse perperratum delictum, tunc eosdem centuriatis comitiis condemnatos, affectos verberibus primum, capite deinde truncandos. Cum igitur apud omnes gravissimum omnium scelus haberetur impietas, Paulum ejus criminis judicio postulatum et condemnatum antequam ultimo suppicio subjiceretur, virginis caesum fuisse, nullus jure poterit dubitare : cum prasertim adhuc Rome in Ecclesia S. Marie Trans pontem extent et in honore habeantur columnae illae, quibus ambo Apostoli alligati et virginis caesi feruntur.

9. *Plautilla.* — Habet insuper traditio potius quam certa assertione antiquorum scriptorum veritas confirmata (nam que de his legitur a quibusdam Dionysii Areopagitae nomine edita scriptio, non probatur) ipsos Apostolos supplicium mortis subituros e carcere simul eductos, extra portam Trigeminam perductos esse; more siquidem majorum id actum fuisse videtur: nam reos extra Urbem pereculi solitos, in Martyrologio Romano nolavimus. Cur

autem extra illam potius portam ad subeundum supplicium ducti sint, quid cerli affirmare possimus, nihil est, nisi quod conjectura temib[us] quibusdam rimulis monstrat. Cerlum est enim, extra portam Trigeminam, que et Ostiensis dicitur, agere consueisse mendicos, vilesque personas, illicieque eosdem accipere stipem : quod quidem Plautus non obscure significat, dum ait :

Vel extra portam ire Trigeminam ad saceulum licet :
Quod mihi ne eveniat, nonnullum periculum est.

Id ipsum demonstrat Plinius⁵ sic dicens : « Item P. Minutio praefecto annonae extra portam Trigeminam unciaria slipe collata. » In Vaticinium postea horum sedem fuisse translatam, Ammianus⁶ annuere videtur, dum ait : « Accitos a Vaticano quosdam egentes, opibus ditaverat magnis. » Sic dicens de Lampadio Urbis praefecto, qui pecuniam quam alii expendere consueverant in publicorum munierum editionem, ipse in pauperes erogasset. Contingere itaque facile potuit, ut exagitali vehementer a Nerone Christiani, non amplius intra Urbem, sed foras inter viles personas agere jussi essent : sicut auctore Philone⁷ et aliis vidimus, Judaeis Transiberinam regionem ad habitandum fuisse traditam : qua etiam consideratione dicere possumus Apostolos extra portam Trigeminam simul esse ductos, sed non simul in eodem loco supplicio affectos : imo ab illis qui eos ducebant, mutato consilio, esse ab invicem separatos, quod Petrum in gratiam Iudeorum in ea regione, nbi Judei degerent, voluerint erucifigi : Paulum vero inter Christianos, non tamen erucifigi, sed (quod civis Romanus esset) placuerit subjici gladio. Sed haec (ul diximus) conjectura potius, quam certa assertione affirmando propomimus.

10. Quod vero in primis ad Paulum spectat : cum a Petro, mutua prius salutatione imparita more Christiano in osculo sancto, in hunc modum divisus esset, ad prescriptum supplicii locum reclam perducitur. Inter eundem quid acciderit, in Actis passionis ejus, quae nomine (ut sepius antea diximus) Lini feruntur, magna ex parte babentur expressa. Al quoniam, siue multa in eis esse vera facile suademur, ita eadem multis mendaciis esse obvoluta cognoscimus : idcirco illa tantum que antiquorum scriptorum testimonio probata, vel traditione firmata esse noscuntur, nostris chartis intexamus, et in primis quae in eis de Plautilla clarissima femina scripta habentur. Traditur ergo Paulus, cum ad locum pergeret passionis, comitantibus populorum turbis innumeris, venissetque ad portam Urbis, habuisse obviam nobilissimam matronam, nomine Plautillam (licet alii alio nomine eam dictam esse velint) quam illam fuisse pulamus malrem Flaviae Domitillae, cuius habetur mentio in Romano⁸ Martyrologio, atque in Actis sanctorum Nerei et Achillei ; eamque a Petro fuisse baptizatam, ac deinde

¹ Apud Sur. tom. iii. die 2 Iulii. — ² Hegesip. de excid. Hierosol. lib. iii. c. 2. — ³ Greg. in Ps. iv. ponit. — ⁴ Orig. in Joan. lo. xxvii.

⁵ Plin. l. xxxiv. c. 5. — ⁶ Ammian. lib. xxvii. — ⁷ Philo de leg. ad Cainum. — ⁸ Mart. Rom. 20 Mai.

hoc anno post Apostolos vita functam, eadem Acta tradunt, flanc cum flentem intuitus esset Apostolus, ab ea velum petiit, quo feriendus gladio ex more obduceret oculos : consuevitiam fascia velare oculos eorum qui capite truncandi essent, Josephus¹ demonstrat, dum ait : « Is autem enim, revinetis post terga manibus, oculisque fascia obstrictis, in conspectum Romanorum veluti capite caesurus produxit. » Cum igitur ad illud opus velum Paulus ab illa petisset : libenter illa parens, liberafiter tradidit, illud ipsum, ut erat pollicitus, postea receptura. Locus ille ubi haec facta sunt, dicitur esse prope portam Ostiensem, hujus rei gratia veteri memoria consecratus.

11. *Paulus truncatur capite.* — Cum autem sic Paulus duceretur, tres milites ex his qui ex apparitura erant, ad Christi fidem convertit; quos in confessione Christianæ religionis constanter, ejusdem imperatoris gladius martyres fecit die secunda Julii, que anniversaria celebritate recolitur². Horum nomina fuisse, Longinum, Acestum, et Megistum numerus citata Aeta testantur. Ubi vero tandem ad locum supplicio destinatum Paulus perductus est, fusis ad Deum precibus, alaeri animo (quod id diutius exceptasset), jugulum præbuit. Locus ille dictus ad Aquas Salviæ, tertio ab Urbe lapide distans, alio nomine Gutta jugiter manans, est appellatus³, ubi Christianorum carnificina est aliquando habita : nam et Zenonem ac decem millia militum illie fidei Christianæ causa fuisse obtruncatos, tum loci illius velera monumenta, tum Romanum Martyrologium⁴ attestantur. Illic igitur cum ielu carnificis Paulus capite truncaretur, non tam sanguinis fluenta e sectis venis, quam lactis (res plane miranda) largiter fluxerunt.

12. Res quidem adeo insignis non tantum ex dictis Actis, sed et aliis compluribus habetur testimoniis confirmata. Nam et S. Ambrosius⁵ de re tam celebri et clara, nec dubitatione aliqua obscurata, his verbis meminit : « De Pauli vero cervice cum eam persecutor gladio percussisset, dicitur fluxisse lactis magis unda quam sanguinis, et mirum in modum sanctum Apostolum baptismi gratia in ipsa eade extitisse splendidum potius quam cruentum. Quae quidem res in sancto Paulo stupenda non est. Quid enim mirum, si abundat lacte nutritor Ecclesiae, sicut ipse ad Corinthios ait⁶ : Lae vobis potum dedi, non escam? Haec est plane promissionis illa terra, quam Deus patribus nostris promisit, dicendo : Dabo vobis terram fluentem lac et mel. Non enim de hac terra locutus est, que dimanantibus aquis eenum involvit, luctumque permiseat; sed de illa tum Pauli, tum similium Pauli, que jugiter purum suaveque distillat. Quae enim Pauli epistola non melle dulcior, et lacte candidior? quae epistolæ tanquam ubera Ecclesiarum populos enutrunt ad salutem. De cervice ergo Apostoli pro sanguine lac

manavit. » Hucusque Ambrosius. Sed et sanctus Joannes Chrysostomus⁷, ejusdem veritatis gravissimus assertor, sic ait : « Beatus autem Paulus, cui caput ense præcsum est, vir cuius laudes verbis exprimi nequeunt. At cujusmodi ensis illius guttur, Dominicum, inquam, instrumentum cœlo suscipendum, et terræ tremendum, pervasit? Qualis locus tum, Paule, sanguinemcepit, qui lacteus apparet in ejus veste qui te percussit? qui quidem sanguis barbaricum illius animum reddens melle dulciorum, ut ipse una cum sociis ad fidem traduceretur, ita affecit. » Haec de lacte.

13. Subdit de aliis tunc eo miraculo ad fidem Christi conversis; ac demum quotum aletis suæ aumnum martyrii tempore ageret, his docet : « Sit mihi instar corona gladius ille, qui triginta et quinque viros summa ad serviendum Deo alacritate Domino mancipavit. » Ita quidem Vossius in latinum transtulit : sed quæ versio non probetur Heribopolensis Academicis, cum textus græcus post priorem editionem satis mihi exploratus, ita habeat : τριάντα πέντε ἑδονεσ τῷ κυρίῳ μετὰ πάσας προσθυμίας : hoc est, « triginta quinque, » annos scilicet, « servivit Domino cum promptitudine animi; » pergit vero Chrysostomus : « Perfecto itaque octo et sexaginta annorum vita cursu, quem pro pietate institutum tenuerat, quievit. » Haec ipse. Sunt etiam de his alia complura, sed recentiorum testimonia. Porro et locus ipse de aliis quoque nos admonet : quæ etsi minime scriptis consignata habeantur, fidelis tamen majorum traditione testata reduntur. Tres enim ibi secent fonticuli dulcis aquæ, qui tunc primum erupisse dicuntur, cum Pauli caput excisum tribus se saltibus vi quadam spiritus divinitus agitat; quorum primus dulcior lactis saporem aliqua ex parte reddit; cæteri, quamvis haud longe a primo distent, paulo diversum gustui saporem afferant, cuius rei ea ratio solet afferri, quod ipso primo fluxu lac vene dederunt, ac inde sanguinem. Qui quidem locus plane celeberrimus, trinni fontium dictus, frequenti Christianorum visitatur concursu. Sudarium vero Plautilla recepit, cum ministerio expletio, Apostolus eidem per visum apparuit; illudque esse putatur, quod Constantina Augusta magna instantia apud sanctum Gregorium Romanum pontificem agens ad se mitti postulavit : qui haud sibi concessum esse, quod una cum corpore eodem clauderetur sepulcro, quod aperire nefas esset, litteris ad eam redditis, excusavit⁸. Corpus vero Apostoli a Lucina clarissima femina senatoria sublatum, in suo prædio via Ostiensi honestissimo tumulo locatum fuit. At de Pauli martyrio hactenus.

14. *Pauli effigies.* — De effigie vero ejusdem atque statura, operæ pretium nos facturos existimamus, si quæ ab antiquioribus scriptoribus memoriae commendata habentur, his addamus. Nam in primis hic repetenda dueimus, quæ Triphon Critiam catechumenum instituens apud Lucianum sic lo-

¹ Joseph. de bel. Jud. lib. VII. c. 14. — ² Mart. Rom. Bed. Usuard. et alii ea die. — ³ Mart. Rom. 9 Julii. — ⁴ Eoden die 9 Julii. — ⁵ Ambr. serm. 68. — ⁶ 1. Cor. III.

⁷ Chrys. or. in Priuc. Apost. tom. v. Novel. edit. — ⁸ Greg. reg. lib. III. ep. III.

quitur¹: « Ego, inquit, docbo te quid sit universum, et quid fuerit ante omnia, et quae item constituto, quodve corpus universi. Quando enim me Galbaeus ille convenit recalvaster, naso aquilo, qui tertium usque ad caelum per aereum ingressus est, quaque optima et pulcherrima sunt inde didicit; per aquas nos renovavit, in beatorum vestigia insisterem fecit, et ex impiorum regionibus nos rediit. » Hucusque ille; quem equidem his coloribus atque notis non alium quam Paulum descripsisse, omnes credimus facile intelligere: nam aliquem alium Apostolorum, vel aliorum Christianorum tertium caelum concendisse, novimus neminem. Staturam vero ipsius haud proceram fuisse, sed potius breviorrem, tum ea quae ipse de se, tum quae Chrysostomus scribit, facile ostendunt. Ad Corinthios² enim secundo scribens, quae de se aliqui dicent, refert his verbis: « Epistole, inquit, graves sunt et fortes, praesentia autem corporis infirma. » Quamobrem haud grandiori eum fuisse statura, interpretes aequi consentiunt: his enim alludit Joannes Chrysostomus³ dicens: « Qui tricubitalis est, et caelum attingit. » His omnibus ea consentiunt, que denum a Nicophoro⁴ his verbis narrantur: « Paulus autem corpore erat parvo et contracto alique incurvo et paululum inflexo, facie candida, auroisque plures prae se ferente, et capite mod eo: oculis multa inerat gratia, supercilia deorsum versus vergebant; nasus pulchre inflexus, idemque longior; barba densior, et satis promissa, eaque non minus quam capitis coma canis respersa erat. » Haec ipse: que haud alimnde putamus quam ab antiquioribus imaginibus esse accepta. A Christianis enim, qui ex Gentilibus credidissent, Petri et Pauli imagines olim fuisse, viventibus illis, effigias coloribus, easdemque ad posteros per manus traditas, Eusebius⁵ testatur sic dicens: « Nos Petri et Pauli apostolorum, et Christi etiam ipsis imagines in picturis colorum varietate expressas conservatasque aspeximus: idque propterea (sicut verisimile est) quod majores nostri ad Gentilis consuetudinis similitudinem quam proxime accedentes, eos qui tanquam salvatores illis fuissent, id est, qui illis aliquid salutis et subsidii altulissent, apud se honore in hunc modum afficere consueverant. » Haec Eusebius. At de Paulo satis: ad Petrum jam redeamus.

45. *De loco martyrii et sepulturae Petri.* — Quod in primis ad locum martyrii pertinet: cum nulla sit dubitatio, eum Transiberium, ubi Iudei agere consueverant, ad supplicium crucis subenundum fuisse transmissum: quo potissimum loco ejus regionis fuerit affixus cruci, est diligentius exquirendum. In Actis passionis ejus, que Lini nomine scripta feruntur, haec scripta habentur: « Pervenit denique una cum Apostolo et apparitoribus populus infinitus ad locum qui appellatur Naumachia, iuxta obeliscum Neronis in monte. » Rursus vero in libro

de Romanis Pontificibus, qui fertur nomine Damasi, dum agitur de sepultura Petri, haec scripta habentur: « Sepultus est via Aurelia ad templum Apollinis, iuxta locum ubi crucifixus est, iuxta palatum Neronianum, in Vaticano, iuxta territorium Triumphale. » Haec ibi. Sed plane loca esse confusa noscuntur, ut locus sepulture credatur idem cum eo ubi est crucifixus: at cerle diversum fuisse, quae dicturi sumus, facile declarabunt.

46. Enimvero antequam de Petri crucis loco agamus, necessarium ducimus de ipso Vaticano colle atque Janiculo panca disserere, atque etiam elucidare. Scimus complures, hec eruditos, errore lapsos esse, pulantes Vaticanum collem illum tantum dici debere, ubi nunc cernitur posita nobilissima basilica Vaticana: et Janiculum modico illo contineri spatio, quo trans viam Triumphalem leviter tumulo exurgens, atque ad sublimiora scandens, terminatur illa planicie quae vergit ad Aventinum. Illos insigniter decipi, perspicue demonstrabimus. Et in primis quanto amplioribus spatiis maiores Janiculum mensi fuerint, Dionysius Halicarnassus¹ his verbis indicat: « Venientes percurrerunt populo usque ad Tiberim et montem Janiculum, ad vigesimum ab Urbe stadium et ulterius: » quibus sane demonstrat, totum illum usque ad pontem Milvium porrectum montem appellatum esse Janiculum. Nam quoniam pacto, queso, ad viginti stadia distare ab Urbe Janiculum ait, cum ejus montis pars illa propinquior, quam hi pulant tantum dici Janiculum debere, vix duobus stadiis distet ab ea? Omnes igitur colles illi, qui modicarum vallum interstitio sibi conjuncti, ab eo termino qui est proximus Aventino atque Vaticano, continuantur, et super prata Mutia porrigitur, ac prope pontem Milvium terminantur, Janiculus a majoribus dicebantur. Sed haec omnia etiam clariora redduntur ex his que Martialis² habet de hortis suis, quos cum dicat positos in Janiculo, tamen prope pontem Milvium sitos esse, his versibus declarat:

Longo Janiculi jugo recumbunt.

Ac inferius :

Cum sit tam prope Milvius, sacrumque
Lapsae per Tiberim volent eam.

His et aliis quae eodem auctor habet epigrammate, manifeste errasse noscuntur qui hortos Martialis in ea parte Janiculi posuerunt quae erat Urbi vicinior, respiciens contra theatrum Pompeii. At mea quidem sententia, descriptus a Martiale ceteris eminentior collis ille videtur, (ut ipse scribit) propinquior ponti Milvio, reliquis vicinioribus collibus altior supereminet: cui quidem assertioni cetera etiam, quae a Martiale ibidem illis versibus sunt scripta, respondent.

47. Præterea vero sicut Janiculus longe por-

¹ Lucian. in Philop. — ² Cor. x. — ³ Chrys. hom. de Prince. Apost. to. v. — ⁴ Niceph. lib. ii. c. 57 — ⁵ Euseb. hist. lib. vii. c. 14.

¹ Dionys. Halicarn. lib. ix. — ² Martial. epigram. de hortis suis lib. iv

reclus protenditur (ut dictum est) usque ad pontem Milvium; ita Vaticanus non illa tantum Janiculi parte continetur, in qua est hodie basilica Vaticana: sed Vaticani quoque appellatam esse eam Janiculi regionem, que versus Aventinum in longum porrecta, a latere trans thumen oppositum habebat theatrum Pompeii, Horatius¹ his versibus demonstrare videtur.

Datus in theatro
Cum tibi plausus,
Care Mecenas eques, ut patern
Fluminis ripa, sumul et jocosa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.

Ubi Porphyrio: « Vaticani, inquit, montem non longe esse a theatro Pompeii scimus, quem resoluuisse simul cum ripis populi plansus dicit. » Haec ille: eadem et Macro. Ex quibus declarari videtur, partem eam Janiculi, quam hodie frequentius latine ipsum Janiculum nominamus, Vaticani quoque esse diciam: ut ex his jam liquido appareat, nequaquam a verilale aberrasse eos qui dixerunt passum esse Petrum in Vaticano; nec tolli quominus aequo verum sit, ipsum in ea Janiculi parte, ubi ejus rei extal memoria recens honorifice restituta, fuisse cruci affixum; quae et pariter (ut vidimus) Vaticanus dicerebatur: idemque locus postea, puto honoris causa, ob nobilem Petri triumphum, Mons Anreus dici meruit; quod nomen frequentiori usu haec tenus perseverat. Certe inter alia Urbis loca, in quibus Christianos martyrio affici consuevisse Prudensius² serabit, Janiculus adnumeratur; sic enim canit his versibus:

Janiculum cum jam madidum, fora, rostra, Suburram
Cerneret eluvie sanguinis affluere.

ea enim loca potissimum Christianorum carnificina in Urbe nobilitata fuisse videntur; cum alioqui (ut dictum est) extra Urbem mortis reos duci consuevisse, more majorum, cerlum sit.

48. Ceterum in ea quoque Vaticani parte, in qua circus Neronis erat, simul et horri, jussu ejusdem imperatoris quamplurimos Christianos saevissime fuisse necatos, ex Tacito³ superius demonstravimus. Verum locum illum sepulture potius quam martyrii fuisse putamus: siquidem Hieronymus⁴ ait, sepultum fuisse in Vaticano iuxta viam Triumphalem. Distinctus plane fuisse videtur locus sepulture ab eo ubi martyrium subiit: nam non unum eundemque fuisse, ipse nuper citatus liber de Romanis Pontificibus docet, dum ait sepultum fuisse iuxta locum ubi crucifixus est: qui quod in eodem monte situs esset, satis propinquus esse videri poterat: ac sic ille vere (quod diximus) locus martyrii fuisse dicatur, qui in summo Janiculo positus, ejusdem rei gestae memoria est insigniter illustratus.

¹ Horat. lib. i. carm. od. xx. — ² Prud. Peristeph. hym. 11. — ³ Tacit. lib. xv. — ⁴ Hier. de Scrip. Eccl. c. 1.

enī quidem loco et cetera superius recitata, prater illa quae habentur de obelisco, aptari posse videntur: nam ibidem haud procul a monte deorsum in planō prope Tiberim posita Naumachia erat, quae ab aliis Julio Cesari, ab aliis vero Augusto adseribitur: nam auctor est Dio⁵, Naumachiam ab Augusto factam: Tacitus⁶ vero eundem locum nominat stugnum Agrippae, ubi in navibus Nero epulum lautissimum exhibuit. Ceterum a Nerone nonnisi circum ad agitandos equos in Vaticano foisse constructum, Tacitus tradit: nec quempiam antiquorum iovenimus, qui Naumachiam a Nerone in Vaticano factam esse meminerit: siquidem (ut idem qui supra auctor est Dio) Naumachiam cum exhibuit, bellum videlicet Persarum cum Atheniensibus, illam non in circo, sed in theatro ab eo editum tradit. Ubinam autem fuerint stagna Neronis, ab eodem aedificata ad ejusmodi exhibenda spectacula, satis expressum habetur a Martiale⁷, qui describens ingentem mollem amphitheatri Domitiani Caesaris, inter alios habet hos versus:

Ihc ubi conspicui venerabilis amphitheatri
Erigit moles, stagna Neronis erant.

Meminit et in fine ejusdem libri primi Epigrammatum de eodem Neronis stagno. Ex his igitur haec summatis colligimus, passum esse Petrum supplicium crucis in ea summitate Janiculi, seu Vaticani montis, quae esset immensus Naumachiae deorsum juxta Tiberim posite: sepultumque in ima Vaticani parte, apud quam Neronis horri essent, et circuus cum obelisco. Haec de loco.

19. Quod ad supplicium crucis spectat: omnium sanctorum Patrum sententia liquet, ipsum capite deorsum verso, et in sublimē pedibus elevatis, craci confixum fuisse; idque factum ex animi sui sententia, cum assereret se indignum (ut verbis⁸ Hieronymi utar) qui sic crucifigeretur ut Dominus suus. Praeterrimus referre, quae in dictis Actis passionis ejus, Lini nomine inscriptis, de ejusmodi inversae crucifixionis mysterio fusius disseruntur: sed que tantum ab antiquis Patribus memorie sunt commendata, velut quadam passionis ejus trophya nobilissima, recensebimus: et in primis que Origenes⁹ ceteris antiquior scribit in haec verba: « Petrus ad extremum Romae cum versaretur, capite deorsum statuto (sic enim perpeti cupiebat) cruci affixus est. » S. Augustinus¹⁰ de his agens, haec ait: « Currunt itaque uterque ad palmam martyrii, et uterque perveniunt ad coronam; » et paulo post: « Petrus pro Christo capite deorsum verso in ligno suspenditur: Paulus pro Christo gladio trucidatur. Ille propriis gressibus proficiebatur ad Christum; oculisque ad superiora respiciens, beatum spiritum deducebat ad celum. » At Chrysostomus¹¹: « Gaudeas, inquit, Petre, qui ligno crucis fruitus es, et ad Magistri

⁵ Dio in Nerone. — ⁶ Tacit. lib. xv. — ⁷ Martial. lib. i. epigram. 2.

— ⁸ Hier. de Scrip. Eccl. c. 1. — ⁹ Orig. in Genes. apud Euseb. l. i. c. 1. — ¹⁰ Aug. ser. de sanct. 28. — ¹¹ Chrys. hom. in Princ. Apost.

similitudinem recta quidem figura sicut Dominus noster crucifigi noluisti, sed magis inverso capite, veluti e terra ad cælum iter parans. O clavos illos beatos, qui membra illa sanctissima pertransierunt. » Sed et Prudentius¹ haec quoque his versibus :

Prima Petrum rapuit sententia legibus Neronis
Pendere jussum praemunente ligno.
Ille tamen veritus celsæ decus amulando mortis
Ambre tanæ gloriam Magistri,
Exigit ut pedibus mersum caput imprinant supinis,
Quo spectet immum stuporem cereris.
Figitur ergo manus subter, sola versus in cacumen,
Hoc mente major, quo minor figura.

Maximus² præterea : « Hic est, inquit, Petrus, qui dum ad crucem tanquam Christi discipulus duceretur, verso se poscens corpore crucifigi, passionem non timuit, sed æqualitatem crucis Dominicæ declinavit; ut ostenderet universis, admirandæ se humilitatis virtutem, novique mysterii disciplinam et inter tormenta servasse. » Theodoreetus aliam quoque affert causam, sic dicens³ : « Cum ad mortem erucis a Nerone damnatus esset, rogavit carnifices, ne similiter atque Dominus trahi affigeretur, sed contrario modo. Veritus (quod est verisimile) ne eadem passio eundem sibi ab insipientibus honorem conciliaret, ideo rogavit ut manus inferius, superius autem pedes affigerentur. » Haec ille. Sunt de his aliorum sanctorum Patrum testimonia, atque etiam præconia : sed haec satis pro instituti ratione.

20. Cum in cruce sic affixus martyrium consumasset, a Marcello presbytero⁴ ejus corpus curatum, aromatibusque conditum magnificentissime more regio, nedium Judaico, traditur sepulture. Alia enim ab his diversa erat Romanorum consuetudo : nam de his Neronis temporibus cum agitur de Poppea Augusta defuncta, haec Tacitus⁵ : « Corpus ejus non igni abolitum, ut Romanus mos, sed regum externorum consuetudine differtum odoribus conditur. » Sepultum fuisse Petrum in Vaticano, non tantum citata a nobis superioris testimonia, sed et Prudentius⁶ monstrat his versibus :

Aut Vaticano tumulum sub monte frequental,
Quo cenis ille latet genitoris amabilis obses.

Sed quod ad loci faciem spectat; fuisse illam partem Vaticani olivis feracem, et fonte irriguam, idem ipse Prudentius docet his versibus⁷ :

Dextra Petrum regio tectis tenet aureis receptum,
Canens oliva, murmurans fluens.
Namque supercilio saxi liquor ortus excitavit
Fontem perennem chrysanthi feracem.

21. Sic igitur glorioissimo martyrio tam Petrus quam Paulus vita functi sunt; locaque ipsa ubi eorum saera corpora sepulta fuerunt, non quidem obscura, sed (quod mirandum est) inter persecu-

tores absque jactura, vel contumelia aliqua clarissima remanserunt, eademque velut nobilissima trophyæ victorie a Christianis summo honore sunt habita. Est de his testis locupletissimus Caius antiquus theologus, quem temporibus Zephirini papæ vixisse Eusebius⁸ tradit, qui et haec ipsum dicentem inducit : « Ego, inquit, Apostolorum trophyæ perspicue possum ostendere. Nam si lubet in Vaticanum proficiisci, aut in viam quæ Ostiensis dicitur te conferre, trophyæ eorum, qui istam Ecclesiam suo sermone et virtute stabilierunt, invenies. » Haec ipse. Constituerat Christianos etiam persecutionis tempore, non tantum qui Romæ erant, sed ex remotioribus tam Orientalis quam Occidentalis orbis partibus Romanum venire, ut veneranda Apostolorum sepulera inviserent ac venerarentur, historiæ complurium sanctorum martyrum declarant. Nam ex Perside venisse constat Martham, Marium, et Andifacem temporibus Claudii Junioris, sub quo etiam martyrio sunt coronati, ut ipsorum Acta demonstrant⁹ : idque et Maurus, qui etiam martyrium subiit, fecisse reperitur, et alii¹⁰. Verum locum Petri fuisse miraculis quoque celebrem, verba illa¹¹ nutricis Hermeticis significant, quibus ait : « Tu si ad limina Petri duxisses eum, et Christo credidisses, hodie filium tuum haberet incolunem. »

22. *Cultus SS. Apostolorum sepulcris exhibitus, et inde urbis tutela.* — Porro tentasse Orientales Christianos hoc eodem anno subripere sacra corpora Apostolorum, et in Orientem transferre, ac uti suos gentiles sibi vindicare, Gregorius papa ad Constantinam Augustam scribens, testatur his verbis¹² : « Eo tempore quo passi sunt, ex Oriente venerunt qui eorum corpora, sicut civium suorum repeterent : que ducta usque ad secundum Urbis milliarium, in loco qui dicitur ad Catacumbas, collocata sunt : sed dum ea inde levare omnis multitudo eorum conveniens niteretur, ita eos vis tonitrui atque fulgoris nimio metu terruit atque dispersit, ut talia denuo nullatenus attentare præsumerent. Tunc autem exentes Romanæ eorum corpora, qui hoc ex pietate Domini meruerunt, levaverunt, et in locis quibus nunc sunt condita, posuerunt. » Haec Gregorius.

23. At redditæ Ecclesiæ pace, Christiani imperatores eadem invisiere, venerari, et debito religionis obsequio colere, studiosius quiescerunt ac propensius curaverunt. De his enim haec S. Augustinus¹³ : « Nunc, inquit, ad memoriam piscatoris fleetuntur gemma imperatoris ; ibi radiant gemmae diadematis, ubi fulgent beneficia piscatoris. » Et alibi scribens ad Madurenses¹⁴ : « Videtis et imperii nobilissimi eminentissimum culmen ad sepulcrum piscatoris Petri, submissio diademata, supplicare. » Et Chrysostomus¹⁵ : « Servorum Christi splendida sunt sepulcri, quæ Urbem maxime regiam occupaverunt, et

¹ Prud. Peristeph. hymn. 12. — ² Max. in Nat. Apost. serm. 1. — ³ Theod. orat. de charit. — ⁴ Act. Lin. — ⁵ Tacit. l. XVI. — ⁶ Prud. adver. Sym. lib. I. — ⁷ Prud. Peristeph. hym. 12.

⁸ Euseb. lib. II. c. 24. — ⁹ Sur. to. I. 14 Febr. et Hom. Martyrol. 49 Januar. — ¹⁰ Martyr. Rom. 22 Nov. — ¹¹ Extant apud Sur. in Actis S. Alex. Pap. die 3 Maii. — ¹² Greg. lib. III. ep. XXX. — ¹³ Aug. de Sanct. ser. 28. in fin. — ¹⁴ Aug. ep. XLII. — ¹⁵ Chrys. in II. ad Cor. t. hom. 26.

dies perspiciuntur : diem festum terrarum orbi facientes, non edificiorum amplitudine et splendore (hac enim parte excellunt), sed, quod amplius est, convenientium studio. Nam et ipse ille purpura induitus peregre protiscitur, sepulera illa complexurus; et fastu deposito, contingit sanctos, rogans ut sibi apud Deum patrocinentur; et tabernaculorum opificem et piscatorum patronos etiam mortuos deprecatur ille diadema gestans. » Hucusque Chrysostomus. Haec quam sint vera, ipsae Gallae Placidiae Auguste¹ litterie ad Pulcheriam Augustam testantur his verbis, dum sui in Urbe adventus ad limina Apostolorum causam reddit, sic dicens: « Ut Romanum frequentibus conuersoribus adaequare desideremus inspicere, causa est nobis amplectenda religionis, ut terminis sanctorum nostrorum exhiberemus presentiam; quos certum est pro sua virtute in caelestibus constitutos, neque inferiora despiceremus. Nos itaque sacrilegium esse credimus, si solemnum ordinem denegemus. » Haec ipsa. In hanc eandem sententiam idem qui supra² Chrysostomus: « Relicitis omnibus, ad sepulera piscatoris et pellionis currunt et reges, et praesides, et milites. Et Constantinopoli reges nostri magnam gratiam putant, si non prope Apostolos, sed si vel extra eorum vestibula corpora sua sepeliantur, fiantque piscatorum ostiorum reges. »

24. Idem alibi³ cum agit de eorumdem sepulcris, haec de Pauli theca: « Quis mihi nunc dabit circumfundi corpori Pauli, astigi sepulero, videre pulverem corporis illius, quem adhuc in Christo decrant implentis, stigmata illius gestantis, predicationem Evangelii ubique semianantis, pulvrem, inquam,oris illius per quod Christus locutus est? » Et paulo post: « Velle videre sepulcrum, quo recondita sunt arma justitiae, arma lucis, membra nunc viventia, tunc vero cum in hac vita essent mortua; » et alibi⁴: « Nullus ex Romanis regibus tanto in bonore fuit, quanto hic est. Ceterum imperator foris alienbi jacet abjectus: hic autem velut vivens et regnans tenet. » Idem de Petri sepulcro⁵: « Quot reges urbes exverterunt, portus extruxerunt, et nominibus suis inscriptis decesserunt; nec tamen eis quicquam profuit, sed silentio et oblivioni mandati sunt? Piscator autem Petrus, qui nihil fecit eorum, quoniam virtutem est prosecutus, et civitatem maxime regiam occupavit, etiam post mortem resplendet sole clarus. »

25. Horum sepulcris Urbem esse munitam alibi idem Chrysostomus tradit, cum ait⁶: « Hoc corpus plebem hanc munit, quod quavis turri, innumerisque mœniibus ac vallis est tutius: et cum ipso corpus etiam beati Petri, etc. » Eadem et Christianus nobilis poeta Venantius Fortunatus versibus cecinit⁷; quæ velut sepulcrorum ipsorum hic epitaphium sunt:

¹ Habentur in preamb. Cone. Chalc. — ² Chrys. hom. — ³ Chrys. in epist. ad Rom. hom. 32. — ⁴ Chrys. in II. ad Tim. hom. 4. — ⁵ Chrys. hom. in Ps. XLVIII. — ⁶ Idem in epist. ad Rom. hom. 32. — ⁷ Venant. Fortun. lib. III. carm.

Calorum portæ, lati duo limina mundi,
Ore tonat Paulus, fulgurat arce Petrus,
Inter apostolicas radianti luce coronas
Doctior hic monito, celsior ille gradu.
Corda per hunc hominum reserantur, et astra per illum.
Quos docet ipse stylo, suscipit ille polo
Pandit iter eads hic dogmate, claribus alter:
Est via cum Paulus, janua fida Petrus.
Hic petra firma manens, ille architectus habetur:
Surgit in his templum, quo placet ara Deo.
A facie hostili duo propugnaula præsumt,
Quos fidei turres Urbs caput orbis habet.
Hi radiant oculi prehoio in corpore Christi,
Lumen qui proprio cætera membra regunt.

Quam autem haec de protectione Urbis sint vera; cum innumerasint exempla suis locis inferius recitanda, unum modo satis habeatur Gregorii Romanus¹ pontificis testimonium ex his quæ experientio didicit: sic enim scribit ad Rusticianum Patriciam, rogans ut Romanum veniret. « Si gladios Italiae et bella formidatis, sollicite debetis aspicere, quanta beati Petri Apostolorum principis in hac Urbe protectio est; in qua sine magnitudine populi, et sine adjutoriis militum, tot annos inter gladios illæsi Deo auctore servamur. » Haec Gregorius.

26. At quis eruditus ac prudens, velut e sublimi specula mentis oculis lustrans orbem, et omnes qui unquam fuerunt principatus et regna considerans, non intelligat ea omnia principum in eis regnantium sceleribus esse convulsa, ac fupditus periisse; Romanum vero imperium sub tot tantisque illud regentibus feralibus monstris non nisi divina virtute potuisse subsistere? Quo enim polissimum tempore sub omnium scelestissimo imperatore ipsum Romanum imperium in majori videretur possumi esse discrimine: eidem, veluti collabenti parieti trabe suffulto, crucis virtute succurritor; et duabus hisce vivis columnis in medio nutantis molis erectis, Urbi cum imperio pariter casuræ opportune consultur. Jam enim saeculum ipsum advenerat, quando antiquo oraculo Tiberii imperatoris temporibus pervulgato, finem Romanii imminere imperii dicebatur. Recitans illud Dio², sic ait: « In primis omnes commovebat recordatio oraculi, quod decantatum fuerat Tiberii temporibus; » id erat:

Τρίς δὲ τριηκοσίων περιτελλομένων ἐπιστάτων
Ρωμαῖος ἔμφαλος ὅποι στάσιν.

Latine sic redditur.

Ibis ter trecentis circumvolventibus annis
Seditio perdet Romanos.

Quæ autem, quantave post Neronis occubitum concitata fuerint bella civilia, ut anno uno tres occisi fuerint imperatores, paulo inferius dicturi sumus. Sieque advenisse jam tempus oraculi æque omnes non immerito existimarunt.

27. Verum haec visa sunt nonnullis portendere prodigia nunquam antea præteritis saeculis visa:

¹ Greg. I. vii. ep. XXXIII. — ² Dio in Nerone.

quæ Plinius¹ qui tunc vivebat, eaque videbat, sic scribit : « Non minus mirum ostentum cognovit atlas anno Neronis principis supremo, sicut in rebus ejus exposuimus, pratis, oleisque (intercedente via publica) in contrarias sedes transgressis in agro Marrucino, praeditis Vettii Marcelli equitis Romani, res Neronis procurantibus. » Refert haec idem iterum alibi his verbis : « Super omnia, que unquam auditæ sunt, erit prodigium in nostro aeo Neronis principis ruina, factum in agro Marrueino Vettii Marcelli e primis equestris ordinis, oliveto universo viam publicam transgesso, arvis inde e contrario in locum oliveti profectis. » At quid idem Plinius amplius ? « Annos, inquit², retro fluere, et nostra vidi atlas, Neronis principis annis postremis, sicut in rebus ejus retulimus. » Haec cum scribat Plinius, nemo dubitet fuisse verissima. Nam qua ratione mentiri eum oportuit, cum viventes adhuc extarent testes, qui eum mendacii turpiter arguissent?

28. Cum igitur haec sie se habeant, et rerum in meliorem statum mutationem portendisse visa sint illis : interpretetur haec qui velit, Neronis premonstrasse interitum. Nam qui, rogo, melior secutus est rerum status, cum sub tribus, qui successerunt, imperatoribus, Galba, Othonem, et Vitellio, tribus bellis civilibus visum sit Romanum imperium penitus conflagrasse, et alia complura deploranda plane ab omnibus accidisse, quæ brevi compendio Tacitus³ colligit? Quod si postea Vespasiani imperio cuncta visa sint floruisse : cito tempus illud, velut dies Alcyonii, est praeterlapsum : nam qui illi successil Domitianus, tempora Neroniana restituit. His igitur consideratis, verior visa est illa prodigiorum interpretatio; nimirum, ut per ea signa, religionis in melius mutatio monstraretur, de qua Prudentius⁴ hisce versibus :

Discede, adulter Juppiter,
Stupro sororis oblite,
Rehinc Romam liberam,
Plebemque jam Christi fuge.
Te Paulus hinc exterminat,
Te sanguis extorbat Petri :
Tibi, id quod ipse amaveras,
Factum Neronis officit.

29. Sed quam egregie Romana Ecclesia perfusa Apostolorum principum sanguine fuerit illustrata, Tertullianus⁵ his explicat : « Felix, inquit, Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine profuderunt : ubi Petrus passione Dominicæ adæqualatur ; ubi Paulus Joannis exitu coronatur : ubi Joannes apostolus, postquam in oleum igneum demersus nihil passus est, in insulam relegatur. » Et alibi⁶ : « Orientem fidem primius Nero cruentavit. Tunc Petrus ab altero eingitur, cum cruci affligitur. Tunc Paulus civitatis Romanae consequitur nativitatem, cum illie martyrii renascitur generositate. » Rur-

sum de eadem Romana Ecclesia haec Theodoretus⁷ : « Habet autem communium quoque Patrum et veritatis doctorum Petri et Pauli sepulera, quæ fidelium animas illuminant. Hornum autem beatissimum par plane divinum exortum quidem est in Oriente et radios in omnem partem emisit : in Occidente autem prompto et ataci animo vite suscepit occasum, et nunc illinc orbem terræ suis radiis illustrat : ii vestram sedem effecere magis illustrem : ea est vestrorum bonorum colophon. » Ille ille. At non omittimus quæ itidem de illustrata Urbe Apostolorum sepulceris Joannes Chrysostomus⁸ scribit; nosque ea velut corollarium, licet omnibus pene vulgata, hic ad postremum addimus : « Ego, inquit, Romanum propterea diligo ; tametsi et aliunde queam illam laudare, nempe a magnificencia, ab antiquitate, a pulchritudine, a multititudine, a potentia, a divitiis, et a rebus in bello fortiter gestis : sed relictis omnibus istis, ob id illam beatam prædico, quod erga illos Paulus, dum viveret, adeo fuit benevolus, adeo illos amavit, coram disseruit, et postremo vitam apud eos finivit. Unde et civitas ista hinc facta est insignis plusquam a reliquis omnibus : et quemadmodum corpus magnum ac validum, duos habet oculos illustres, sanctorum videlicet illorum corpora. Non ita cælum splendescit, quando radios suos sol ex sese dimittit, quemadmodum Romano-rum Urbs duas illas lampades ubique terrarum effundens. Illic rapietur Paulus, hinc Petrus : considerate et horrete, quale spectaculum visura sit Roma, Paulum videlicet repente ex theca illa cum Petro resurgentem in occursum Domini sursum ferri. Qualem rosam Christo mittet Roma ? Qualibus coronis duabus ornatur Urbs ista ? Qualibus catenis aureis cincta est ? Quales habet fontes ? Propterea celebro hanc Urbem, non propter copiam auri, non propter columnas, neque propter aliam phantasiam, sed propter columnas illas Ecclesiæ. » Hucusque ipse.

30. Ad haec etiam addimus, quod non tantum sepulcra Apostolorum magno sunt honore habita, sed et ipsa passionis instrumenta. Siquidem vinclula, quibus Petrus in carcere vincetus fuit, perquisita atque inventa, Balbina virgo⁹ filia Quirini tribuni est summopere venerata. Que custodita, et ad posteros per manus transmissa, indita eis divina virtute, miraculis coruscavunt; qua de re a Patribus mirificis præconiis sunt prædicta : ex illis enim tenuia ramenta christianissimos principes ad collum religiosis causa gestare consuevisse, suo loco dicemus. Ac demum (quod ultimo loco dicimus) tantum absuit ut principibus Apostolorum glorioso martyrio vita functis, credentium fides tepuerit, ut magis magisque fuerit propagata : eorum enim exemplo incensa sint corda credentium; magnoque feno re numerus martyrum est Romæ auctus, ut sanctus Leo¹⁰ his explicat verbis : « Non minuitur persecu-

¹ Plin. lib. II. c. 83, et lib. XVII. c. 23. — ² Plin. lib. II. c. 103. — ³ Tacit. lib. I. hist. — ⁴ Prud. Peristeph. hym. 2. de S. Laurent. — ⁵ Tert. de preser. — ⁶ Idem in Scorpiano.

⁷ Theod. in epist. ad sanct. Leon. Pont. — ⁸ Joan. Chrys. epist. ad Rom. hom. 32. — ⁹ Acta Alex. Pap. apud Sur. 3 Maii. — ¹⁰ S. Leo ser. 1. in Natal. Apost.

tionibus Ecclesia, sed augetur; et semper Dominicus ager segete ditioni vestitur, dum grana, que singula cadunt, multiplieata nascuntur. Unde duo ista praeclara divini germina seminis in quantum sobolem germinarint, beatorum nullia martyrum protestintur: qui apostolicorum annuli triumphorum, Urbem nostram purporatis et longe fateque rufantibus populis ambierunt, et quasi ex multarum honore gemmarum conseruo uno diademate coronarunt. » Sed de his medosatis.

31. *Petri effigies.* — His itaque de martyrio Petri postremo loco narratis; qua is ejusdem corporis effigies atque situra fuerit (nam de Paulo superius actum est) quae ab aliis scripta inventum, recitabimus. Diximus nuper Eusebii¹ auctoritate, eos qui ex Gentibus ab Apostolis praedicatione Christi fidem acceperunt, accepti tam immensi beneficij memores, illorum imagines coloribus vel alio modo exprimendas curasse; testaturque i lem auctor, se in hunc modum Christi Domini et apostolorum Petri et Pauli pictura expressas imagines a majoribus conservatas aspexisse. Affirmat et Augustinus², effigiari consueuisse Christi imaginem, hinc inde Petrum et Paulum (quod et alias diximus) pictos habentem. Ex his igitur haud difficile fuit, ut ipsorum vultus quibusdam lineamentis, majori saltem ex parte, hisce imaginibus haberentur expressi: qua etiam scriptorum monumentis fuerunt ab aliis memoriae commendata. Nam et Nicephorus³ his verbis Petri imaginem reddit: « Petrus quidem haud crassa corporis situra fuit, sed que aliquanto esset erector, facie subpallida et alba admodum: capilli et capitis et barbae eripi et densi, sed non admodum prominentes fuere: oculi quasi sanguine respersi, nigri: supercilia prope evulsa: nasus autem longior ille quidem, non tamen in acumen desinens, sed pressus, simusque magis. » Hæc ille. Sed ea de oculis sanguineis sic accipe, quod assidue plorasse feratur.

32. *De Petri propinquis.* — At non Petrus tantum, sed et uxor Petri persans in fidei christiane confessione, et ipsa quidem digna tanto viro uxor, adepta est palmam martyrii. Quando autem id acciderit, non satis constat; licet compertum habeatur, ante Petrum eam illud obiisse certamen, cum de utroque hac scribat Clemens Alexandrinus⁴: « Aiunt certe beatum Petrum, cum vidisset uxorem suam duci ad mortem, latatum quidem esse propter vocationem, et quod dominum reverteretur; valde tamen exhortando et consolando, proprio nomine eam compellantem dixisse: Heus tu, memento Domini. Tale erat beatorum matrimonium. » Hæc Clemens. Verum qui conjugem habuit Petrus, filiam quoque ex ea genuisse traditur, eamdemque suscepitam antequam ad supremam apostolatus dignitatem assumeretur a Domino; nam constat tum Tertulliani, tum S. Hieronymi (ut alias fusius di-

ctum est) sententia, conjugatos Apostolos, ex quo a Christo vocati sunt, fuisse ab uxoribus continentis. Ceterum quod Petronilla sit dicta, in baptismate potius, more majorum, cum renata, quam cum nata est, oportuit configisse: nam eo tempore Simon, et non Petrus, parens ejus; ex quo ipsa nomen accepisse videtur, appellabatur: cum præsertim haud usu frequenti receptum esset apud Hebreos, ut filii a parentibus nomen sumerent derivatum, ac motu vocis inflexione ac desinentia diminutum; nisi a Romauis illud mutuali essent, ut Drusilla et Priscilla, quarum meminit Lucas¹ in Actis. Quin etiam magis proprie Petronilla a Petronio, quam a Petro deducta videri posset: nam a Petro Petrella, ut a Prisco Priscilla, a Druso Drusilla, dicenda possunt videretur. Erat autem Rōme nobilis familia Petronia², licet olim equestris tantum ordinis, ex qua Petronii complures viri clarissimi, ut ille qui nuper sub Caio Caligula missus est præses in Syriam, vir egregia probitate spectatus, de Iudeis optime meritus, cuius opera templum Hierosolymitum ab ejusdem imperatoris immani impietate servatum est (ut diximus superius) impollutum.

33. Qua ratione sepe in mentem venit dubitare, num sic dicta fuerit Petronilla filia Petri, sicut ab eodem Apostolo³ nominatus est Marcus filius eius, cum ait: « Salutat vos Ecclesia quæ est in Babylone, et Marens filius meus: » cum præsertim Marcelli presbyteri epistola, qua agitur de eadem Petronilla Petri filia, eam dicat adeo fuisse formosam, ut Flaccus vir nobilis eam ardenter amaret: nam cum Petri filia ante apostolatum (ut diximus) nata, jam provocatoris esset atatis, haud putandum tam excellentis formæ fuisse, ut eam homines deperirent. Nam si obitus Petronillæ tune contigit, quando Nicomedes presbyter, qui a Flacco teneri jussus est, statim ut corpus Felicitæ sepulture mandavit, martyrium consummavit (quod Usuardus in Nicomede accidisse tradit sub Domitiano imperatore), plane dicendum esset, eam tunc fuisse sexagenariam, si vero eam sequenti anno a Petri martyrio esse defonetam dixerimus (quod nemo tradit: fuisse eam jam quadragenariam affirmandum esset: cui aetatis si jugem morbum addas, quo eam afflictatam esse Acta tradunt, plane haud ejusmodi potuit esse præstantis formæ, ut Flaccus, eam tam vehementer amat). Quamobrem ea quæ Marcelli nomine scripta habetur epistola, nonnulli fide minuitur. Sed et de fide illius epistolæ nos ambiguos pariter reddit S. Augustinus⁴, dum agens contra Admantum manichæum, historiam de Petri filia paralytica precibus patris sanata, cum apocryphis recenset. Sed quicquid sit, hæc de illa redduntur certa firmaque majorum traditione, comploribusque illustrata monumentis; Petronillam sanctissimam virginem extitisse, eamdemque a majoribus nominatam esse, quavis ex causa, filiam Petri; cuius nomine constru-

¹ Euseb. hist. lib. vii. c. 14. — ² Aug. de consens. Evang. lib. i. c. 10. — ³ Niceph. lib. ii. c. 37. — ⁴ Clem. Alex. Stro. lib. vii.

¹ Act. xviii. et xxiv. — ² Valer. lib. iv. c. 7. — ³ I. Petr. iv. — ⁴ Aug. contr. Adm. c. 17.

clum fuerit vetus ac nobile coemelerium¹, ejusque natalis anniversaria commemoratione sit celebris, omnibus Martyrologiis² ac pariter Kalendariis illustrata. Sed autem Petrus Romanae sedis episcopus (ut ex his que de sedis ejus institutione sunt diela, per facile colligi potest) annis viginti quatuor, mensibus quinque, et diebus undecim. Si qui autem aliter annos sedis Petri numerasse videantur, ex initia a nobis superius ratione instituta sedis ejus, erroris arguuntur ac convincuntur. Nam cum durante adhuc anno secundo Claudi, Christi vero quadragesimo quinto, die decima octava Januarii Romae sedere ipsum cōpisse, sit demonstratum; atque superius itidem manifestissima ratione declaratum, hoc anno sexagesimo nono, vigeſima nona Junii martyrio diem obiisse; absque dubio sedis p̄scriptio annorum, mensium, atque eliam dierum numero reperitur.

34. Postquam autem hic de Petri martyrio, atque uxoris, neenon filie ad Deum transili actum est: de germani ipsius, Andreae scilicet glorioſo per crucem quoque consummato martyrio ut dicamus, instituti ratio a nobis videretur exigere: sed cunctabunda diu laesit oratio, apocryphorum p̄peditatimere, quominus libere, ut assolet in rebus certa fide exploratis ac veris, haec tenus prosilierit. Quod enim in primis ad tempus spectat; quo potissimum anno passus sit, apud antiquiores nulla prorsus mentio reperiatur: quid autem ex recentioribus aliquis pro animi arbitrio dixerit absque illa testificatione majorum, fides incerta sequatur auctorem: haud enim libenter illius vestigia asseclamur, quem in obscuro atque invio tramite dux certior ac tutior non p̄cedat. Illud tantum de Andreae martyrii tempore in Passionibus Apostolorum (quas, qualescumque sint, ante Gelasii pape tempora lecitari consuevisse, certum est) licuit reperisse: ipsum scilicet post Petrum coronatum esse martyrio; licet, quanto Domini anno, vel sub quo imperatore, inexplicatum penitus relinquatur: illie enim ipsi a Joanne apostolo per visum dictum habetur post ascensum Petri³: «Andrea, poculum Petri bibituruſ es:» haec ibi. De reliquis autem, quoniam passionis Andreae Acla a Manichaeis corrupta, ab eisdemque citari solila fuerunt, remansil eorum (ut Augustinus⁴ declarat exemplo) in Ecclesia dubia fides. Quae vero de Andreae martyrio in epistola presbyterorum Achaiae habentur expressa, digna existimata sunt ut in Ecclesia recitentur: que cum publica lectione nota sint omnibus, hic ea describere p̄alermisimus.

35. *Linus Petri successor.* — Sed ad Romanæ Ecclesie statum describendum redeamus, quam Petri martyrio afflictam reliquimus. Verumne invero ne tam Urbis, quam orbis universalis Ecclesia, summo truncato capile, pastoreque orbata, destituta penitus remaneret; mox in locum Petri subrogatus

est Linus natione Tuscus, patria Volaterranus: qui sedit annos undecim, menses duos, dies viginti tres. Sed quoniam alii tradiderunt post Petrum sedisse Clementem; de his omnibus exactior diligentia est nobis agendum. Invaluit penes nonnullos ea sententia, Linum nequaquam post obitum Petri, illi successorem susiectum, Romanae urbis episcopum sedisse, sed tantum vivente adhuc Petro, dum illum universalis Ecclesie sollicitudo ab Urbe in diversas christiani orbis provincias evocaret, ordinatum esse coadjutorem episcopum una cum Cleto, qui ambo simul loco ipsius Petri obirent ecclesiasticas functiones: Linum vero, urgente Neronis persecutione, martyrio esse sublatum anno sequenti sub consulatu Capitonis et Rufi. Haec accepta esse noscuntur ex libro vulgato nomine Damasi de Romanis Pontificibus, sed a diversis auctoribus (ut verius puto) collecto: nam demonstrabimus pluribus locis continere repugnantia inter se, fere in unoquoque pontifice, in annis ejusque consignandis: ut satis perspicue intelligi possit, e duobus saltem auctoribus librum illum esse consarcinatum, nulla habita a collectore ratione eorum que inter se pugnantia esse viderentur. Eamdem de Lino sententiam secutus est Metaphrastes¹, qui tamen in eo ab illa discrepat, quod ante martyrium Pelri, imo ante annum duodecimum Neronis imperatoris, Linum fuisse defunctum affirmat. Scimus alios, neminem tamen ex antiquis, ejusdem libri de Pontificibus auctoritate permotos, neutrum, nec Linum, nec Cletum inter Romanos adnumerasse pontifices Petri successores, sed chorepiscopos tantum eos fuisse, dixisse. At in re tanta non quid auctor incertus, quidve aliqui ex recentioribus diverint, attendendum putamus, sed innitendum antiquioribus certis probatisque rerum Ecclesiasticarum scriptoribus, quibus potissimum et certa ratio suffragetur.

36. Sed in primis accuratius est disquirendum, an solida veritate consistant anni Romanorum pontificum in eo libro numerali per consules: quantumlibet enim auctor ignoretur; si in eo veritas nulla ex parte vacillet, majorem ipsa sibi quovis alio eo nomine vindical auctoritatem. Evidem tempora adnumerata per consules libentioribus sunt accipienda auribus; cum ceteris illa frequentior, liberalior, et verior noscatur esse chronographia, atque in usum frequentiore accepta, que a Fastis deducta est consularibus. Certe quidem cum vetera monumenta in antiquis scriptoribus interdum invenimus esse consulibus consignata, magno afficeimur gaudio, perinde ac si in tenebris oberranti fax aliqua ex optato perfulgeat. Verum sicut ad tempora elucidanda nihil his posset accidere opportunius; ita si ab aliquo falso conjectore vel impostore, commentationi consuls attigantur, omnia simul confundi, ac luce patentia mox obscurissima reddi necesse est. Sed agendum, cujus sint lidei consulatus in Lino positi, videamus. Haec ibi scripta habentur: «Fuit

¹ In Actis Greg. pape III. — ² Die 31 Maii. — ³ Pass. S. Andr. c. 20. — ⁴ Aug. de fide contra Manich. c. 38.

¹ Metaph. 29 Junii.

autem temporibus Neronis a consulatu Saturnini et Scipionis usque ad Capitonem et Rufinum, vel Rufum eoss. » Hac habita per eoss, ratione, quidnam est, quod ab aliis post Petrum successor ponitur Cletus, vel Clemens; cum ex notatis consulibus, Linum constet post Petrum quoque sedisse usque ad nonum katen. Octobris? An duos simul sedisse volunt? aut Linum non sedisse, quem idem citatus liber sedisse ponit? Sic igitur videoas ejusdem scriptio-nis auctoritate ratum haberi, post Petrum sedisse Linum, continuantem sedem suam, qui olim non ut pontifex, sed ut chorepiscopus, dum vixit Petrus, sedere cepit: dicendumque esse ea ratione, sedisse Linum saltem annum unum, menses duos, et dies viginti quatuor.

37. Rursum vero cum auctor post Linum ponat Cletum, ejusdemque sedis annos his signet consulibus, dicens: « Fuit temporibus Vespasiani et Titi, a consulatu Vespasiani septimo et Domitianii quinto, usque ad Domitianum nono et Rufinum consules: » si (ut vult) Cletus Lino successit, quomodo ponit eum post illos novem annos, qui intererunt a consulatu Capitonis et Rufi, quo Linum vult esse morte sublatum, usque ad septimum consulatum Vespasiani sedere cœpisse; cum secundum eam rationem dicendum esset, novem illis annis sedem vacasse? Verum secundum consulum rationem auctor errore lapsus convincitur, dum post Linum, Cletum recenset: nam ex eoss. ab eo notatis in Clemente, quem ponit post Cletum, Clemens immediate post Linum fuisset recensendus: nam eum sedisse ait sub Galba et Vespasiano a consulatu Trahali et Italici usque ad nonum Vespasiani consulatum: sieque ipsum sedere cœpisse sequenti anno ab obitu Lini, perseverasseque usque ad annum duodecimum: cum alioqui idem auctor diceat sedisse tantum annos novem, sibi ipsi minus consentiat; sicut etiam a se ipso diserebat, dum Clelum annis duodecim sedisse ponit et amplius; qui secundum consules a se positos, annis tantum septem inchoatis sedisse dicendus esset. Imo cum idem auctor ponat Clementem martyrio occubuisse anno tertio Trajani imperatoris, longius a se ipso dissentit, dum primo habet eum sedisse annos novem, vel secundum positos eoss. annos duodecim, ac denique numerando a tempore institutionis, nimurum a consulatu Trahali et Italici usque ad tertium Trajani annum, triginta tres annos sedisse, videatur asserere. Sed et absurdius illud esse videtur, quod ea habita ratione annorum sedis Clementis, nullum tempus sedis Cleti videatur esse relictum, imo nec Anaeleti, quem intra illud tempus sedisse, consules ab eo positi docent. Ex his videoas, per quos anfractus, et quanto enim discrimine prodendae veritatis, rerum Ecclesiasticarum narratio ducenda esset, si quæ in eo scripta sunt libro, absque diligentí per-vestigatione quis esse suscipienda contenderet; ut necessario sibi ipsi contraria dicere opus esset.

38. *Vindicatur ordo successionis Cleti et Cle-*

mentis. — Hac igitur in ipso limine narrationis successionis Romanorum Pontificum volumus posuisse; quo lector intelligat, libro illi, cum in singulis fere pontificibus anni notati per consules diversi habeantur ab illis, qui in singulorum fronte ipso narrationis exordio habentur adscripti, hanc facile innitendum esse, sed illi potius inherendum Romanorum Pontificum chronographiæ, que antiquorum scriptorum et Romanae Ecclesie potissimum testimonio confirmetur. Quod igitur ad veleres rerum Ecclesiasticarum scriptores pertinet: cum S. Ignatius¹, qui eodem saeculo vivit cum Apostolis, dicat Clementem successisse Cletum (sic enim legendum esse pro Anaeleto, postea demonstrabimus) plane declarat ipsum Clementem tertio loco, nempe post Linum et Cletum, Romanae Ecclesie pontificem praefuisse. Et cum addit: « Cui nunc successit beatissimus Clemens, Petri et Pauli auditor; » quenam illa essent tempora, idem his quæ eadem epistola superius dixerat, significare videtur, dum ait: « Multorum adversariorum arbitrio evagitor, partim exiliis, partim custodiis, partim vinculis. » Hac ipse, qui et in custodia positus, dictam epistolam scripsit ad Mariam Cassobolitem, ut idem ibi post multa testatur, sic dicens: « Vehementer concipi vienire ad vos, et una vobiscum requiescere et refici. Verum non est in hominis potestate via ejus: impedit enim meam voluntatem militaris custodia, quæ non permittit ultra progredi. » Quibus sane intelligitur (nisi velimus dicere, quod ratio non patitur, haec accidisse in ullis ejus vinculis, eum Trajani tempore, ut dicemus, Romam vinculus perduclus est) sub Domitiano ea contigisse, esse affirmandum. Nam a morte Neronis nulla alia excitata est in Ecclesia persecutio usque ad Domitianum. Sic igitur ex Ignatii sententia jam exploratum habetur, Clementem non ante Domitianum tempora Romanae Ecclesie curam pontificiam suscepisse post Cletum. Ceterum eam epistolam Ignatii esse legitimam, ex his quæ habentur in epistola ab eodem scripta ad Hieronem diaconum, facile cognosci potest, ubi et de Cassiano suo hospite, cuius in dicta epistola meminerat, habuit mentionem, ibideisque de eadem Maria præclarum ab eodem Ignatio elogium scribitur. Sed de his suo loco pluribus:

39. Rursus vero ex iis quæ ex Hegesippo proximo Apostolorum temporibus Eusebius² in suam historiam transtulisse visus est, dum habet anno duodecimo Domitiani imperatoris Clementem sedere cœpisse, non solum citatum Ignatii testimonium roboratur, sed etiam manifestissimi erroris redarguntur qui eum substitutum fuisse Petro dixerunt. His accedit Tertullianus, qui libro tertio Carminum, quæ scripsit in Marcionem, non tantum tertio loco post Petrum ponit Clementem, sed adhuc etiam quarto, nimurum post Anacleto, his scilicet versibus:

¹ Ignat. ep. iv. ad Mariam. Cassob. — ²Euseb. lib. III. c. 12.

Ex quibus electum magnum, plenique probatum
Hac cathedri Petrus, qui sederat ipse, locatum,
Maxima Roma Linum primum considerare jussit :
Post quem Cletus et ipse gregem suscepit ovulis :
Hujus Anacleetus successor sorte locatus:
Quem sequitur Clemens, etc.

Hæc ille, numerans Romanos Pontifices usque ad Anicetum tantum, quando opus illud ipse Tertullianus scribebat, quo tempore Marcion (ut suo loco dicemus) Romanam ad Anicetum venit. Ex his itaque tantum abest ut concedamus post Petrum statim successisse Clementem; ut non mediocris animum suspicio pulset ex his que habent Ignatius, Tertullianus, et ex Hegesippo Eusebius, et alii, Clementem non tertio loco, sed quarto post Petrum sedisse, ac post Linum, Cletum, ac etiam Anacletum, cui successisse tradunt, sedere cœpisse. Verum post Cletum sed ante Anacletum esse ponendum, verius esse putamus.

40. Insuper cum Eusebius¹, ac cæteri omnes tam Graeci quam Latini auctores testentur, Clementem subiisse martyrium tertio anno Trajani imperatoris, idque S. Hieronymus² firmiter asseveret, imo et ipse liber de Romanis Pontificibus aperte doceat: qua ratione, quæso, dicere possumus Clementem sedisse statim post Petrum, cum ab eo tempore usque ad terrium Trajani annum intercurrat briguita trium annorum spatium? At quis unquam somniavit tam longo tempore Clementem sedisse, intu et quis dixit ipsum amplius novennio Ecclesie Romane præfuisse, id Eusebio, idque nuper citato libro, id denique cæteris recentioribus attestantibus? Et si semper dicto tempore a Nerone usque ad Trajanum sedil Clemens: quisnam, rogo, locus assignabitur Clelo? ut dicere prætermittamus de Lino, quem volunt eadem persecutione Neronis absque honore Romanae sedis pontificatus martyrio esse præceptum? Vel si non Clementem, sed Cletum successisse Petro dixerimus: cum quidem oportuit sedisse annos viginti quinque, ut ejus successor Clemens sedens annos novem, decessisse ex hac vita dicatur anno Trajani tertio. Sed quis unquam reperi possit, qui eidem ad summum plusquam annorum duodecim numerum aliquando tribuerit? His igitur exactius consideratis, necessario dicendum est, ante Clementem, Lino, Cletoque esse sedis certa tempora tribuenda.

41. Id quidem et majores cognovisse, certum est: qui enim numerarunt primam illam Romanorum Pontificum successionem, omnes semper Clementem tertio loco posuerunt; licet plerique, sive vitio scriptoris acciderit, sive alia ex causa, Anacletum pro Cleto posuisse inveniantur. Ecce tibi Irenæus³ in primis quam exacte est rem prosecutus, sic dicens: « Fundantes igitur et instrumentes beati Apostoli Ecclesiam, Lino episcopatum administranda Ecclesiae tradiderunt. Hujus Lini Paulus in his quæ sunt ad Timotheum epistolis meminit. Succedit

aufem ei Anacletus: post eum tertio loco ab Apostolo episcopatum sortitur Clemens; qui et vidit Apostolos, et contudit eum eis, cum adhuc intonamem prædicationem Apostolorum, et traditionem ante oculos haberet. » Hæc Irenæus, Optatus Milevitamus⁴, et ipse retexens catalogum Romanorum Pontificum usque ad sua tempora, sic exorditur: « Cathedra unica, quæ est prima de dotibus: sedil prior Petrus, cui successit Linus, Lino successit Clemens, Clementi Anacletus, etc. » Hæc ille, Cletum præteriens, utpote quem existimasset unum eundemque esse cum Anacleto. Sed Epiphanius⁵ contra prætermittens Anacletum, tantum ponit Cletum, sic dicens: « Episcoporum in Roma successio hanc consequentiam habuit: Petrus et Paulus, Linus, Cletus, Clemens, Evaristus, etc. » S. Augustinus⁶ secutus Optatum, Cletum ratus eundem cum Anacleto, illum prætermisit. S. Hieronymus, Romanæ alumnus Ecclesiæ, haec ait⁷: « Clemens, de quo apostolus Paulus ad Philippenses scribens ait. Cum Clemente et cæteris cooperatoribus meis, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ: quartus post Petrum Romanus episcopus; siquidem secundus fuit Linus, et tertius Cletus: iametsi plerique Latinorum, secundum post Petrum apostolum pulent fuisse Clementem. » Hæc ille; qui secundum eorum fortasse sententiam⁸, alibi dixit Clementem sedisse post Petrum. Sed hæc ille tunc obiter; verum cum de Clemente ab eo diligens est instituta narratio (ut vidimus) post Linum et Cletum sedisse ipsum affirmat.

42. Porro hanc fuisse Romanæ Ecclesiæ ea de re traditionem, satis locuples testis est Romanum Martyrologium⁹; nam in Lino hæc habet: « Romæ S. Lini pape et martyris, qui primus post beatum Petrum apostolum Romanam Ecclesiam gubernavit. » Et in Cleto: « Natalis beati Cleli papæ, qui secundus post Petrum rexil Ecclesiam in persecuzione Domitiani. » Ac denique in Clemente: « Natalis S. Clementis papæ, qui tertius post B. Petrum apostolum pontificalum tenuit. » In ipso etiam sacro canone missæ, eodem ordine quo sederunt, iidem Linus, Cletus, et Clemens posili esse videntur, secundum antiqua diptycha, dum post Apostolos primi hi tres recensentur Romani pontifices. Idem quoque alii fere omnes tam Graecorum quam Latinorum æque senserunt, tertio loco post Petrum numerantes Clementem, et primo loco post Petrum, Linum ponentes. Enimvero et id ipsum in Hispaniarum ecclesiis sacro hymno constat antiquitus decantatum, nam in antiquo illo Breviario Toletano S. Isidori in sacro hymno quo laudes S. Clementis in ecclesia canebantur, haec inter alia habentur expressa:

Romanæ sedis tertium antistitem,
Quem Christus sibi conseravit martyrem, etc.

¹ Ens. hist. lib. iii. c. 28. Niceph. lib. ii. c. 18. — ² Hier. de Scrip. Eccles. in Clem. c. 15. — ³ Iren. lib. iii. c. 3.

⁴ Optat. lib. ii. — ⁵ Epiph. haeres. xxvii. — ⁶ Aug. ep. CLXI. — ⁷ Hier. de Scrip. Eccel. in Clem. c. 15. — ⁸ Hier. in Isaï. c. 52. in fin. — ⁹ Rom. Mart. 25 Septemb. 26 April. et 23 Novembr.

43. Quoniamque habentur in epistola Iohannis¹ pape III nomine inscripta et alia Leonis pape II, quam citat Marianus Scolus cum agit de Clemente, quibus declaratur non fuisse a Petro Linum et Cletum institutos Romanae sedis episcopos, sed tantummodo coadjutores, non aliter quidem sunt intelligenda, nisi quod sic sederint dum Petrus vixit, ut non aequale Petro pontificium naeti sint, sed coadjutores tantummodo illius extiterint; quod et nos profitemur: nam aliter illa accipi verba, que nuper dicta sunt, prohibent. Quod vero addit auctor ibidem, successori suo Clementi summum pontificatum a Petro esse collatum, eundemque post Petrum pontificiam potestatem tenuisse; ad illud fortasse voluit allusisse, quod Tertullianus², licet (ut dictum est) quarto loco Clementem ponat, tamen cum a Petro ordinatum fuisse tradit. Nam et sic Epiphanius³ quoque de Clemente ait, vivente adhuc Petro ab eo manus impositionem accepisse, sed episcopatu reenato, remoratum esse ad utriusque obitum: recitatque fragmentum ejusdem Clementis epistole, sic dicentis: « Secedo, abeo, erigatur Ecclesia Dei; » affirmat id ipsum Ruffinus⁴, sed ex epistola, quam in latinum vertit, falso inscripta ejusdem Clementis nomine ad Jacobum fratrem Domini: quam si Clementis esse germanam dixerimus, ad Simeonem potius tunc Hierosolymorum episcopum, eundemque fratrem Domini, quam ad Jacobum, quem (ut diximus) longe ante haec tempora martyrio funerum vita cognovimus, scripta fuit. Sed de his inferius suo loco. Satis igitur ex his narratis stabilis firmaque remanet Ecclesiae Romanae sententia de Petri successoribus, consensuque antiquorum Patrum tam Graecorum quam Latinorum stabilita: Lino et Cleto, etsi tempore sedis Petri, eo absente, immere pontificio ut coadjutores sint funeri, ac etsi Clemens a vivente Petro fuerit episcopus Romanae Ecclesiae praelectus et ordinatus, enidem Clementem cessisse; iisdemque altero post alterum usque ad obitum pontificatu summo perfunditis, et (ut tradit Epiphanius) Romanum episcopatum duodecim annis tenentibus, denum tertio loco suffectum esse Clementem. Haec licet pluribus dicta videantur, necessario tamen traefata; nam si in ordine et tempore primorum Romanorum pontificum quempiam errare contigerit, in multis aliis errores ferri omnino cogetur.

44. *Martyres Romæ et alibi.* — Sed ut ad cetera quæ post necem Apostolorum et Lini successionem contigerunt (quod instituti ratio postulat), redeamus: tantum absuit, ut necatis Apostolis, exultata semel a Nerone in Christianos persecutio extincta fuerit, ut potius vehementioribus flammis exarserit, et impetu graviori revixerit. Nam in eos in primis qui sibi familiarius adhassissent, rabies imperatoris incenditur, simulque gladius persecutionis exercitur: id quidem Acta superioris citata testantur. Erant enim ex his complures ex ipsis Neronis familia, quorum meminimus Paulus Romæ

¹ Joan. III. ad Episcop. Germ. — ² Tertul. de præser. c. 32. — ³ Epiph. haeres. xxvii. — ⁴ Ruff. in pref. l. Recogn.

scribens ad Philippienses¹ his verbis: « Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de domo Caesaris sunt. » Ex his unum fuisse Torpetem, Evellium alterum, Romanum Martyrologium² docet; ceterorum nomina una cum Actis ipsorum in obscurō manserunt. Passi et tunc feruntur duo milites custodes carceris Processus et Martinianus: itemque Herodion et Olympas, sed ante Petri martyrium; quorum quidem meminimus Metaphrastes³: passi item sub Nerone feruntur religiosissima feminæ Basilissa⁴ et Anastasia, Apostolorum discipulæ, et aliae complures. At non longe ab Urbe in Thuscia eodem tempore passi sunt Ptolemaeus episcopus a S. Petro ad prædicandum Evangelium illic missus, neenon Romanus episcopus Nepesimus, ac tringita christiani ad fidem per Ptolemaeum conversi: quod vero Acta habeant sub Claudio subiisse martyrium, de Nerone Claudio intelligendum est, secundum ea quæ superius in Claudio dicta sunt.

45. At non Romæ tantum et locis juxta Urbem positis, sed et in aliis civitatibus atque provinciis sub eodem Nerone passi martyres reperiuntur; nam tradit Orosius⁵ per omnes provincias pari persecutione Christianos vexari a Nerone mandatum esse: horum vero magna ex parte nomina exciderunt, exustis ecclesiasticis monumentis a Diocletiano imperatore, ut suo loco dicemus; adeo ut vix paucorum habeatur mentio in Romano Martyrologio. Sed omissis ceteris (non enim nostri est instituti omnium Ecclesiæ martyres omnes prosequi), quæ pertinent ad ea quæ Romæ sunt gesta, tantummodo nunc prosequamur. Commandantur in hac persecutione studia inter alias diuarum sanctissimorum mulierum, Lucinæ atque Perpetuæ: quarum prior hoc elogio celebratur in Romano Martyrologio⁶: « Hæc de facultatibus suis sanctorum necessitatibus communicans, Christianos in carcere detentos visitabat, et martyrum sepulture inserviebat: juxta quos et ipsa in crypta a se constructa sepulta est. » De Perpetua haec⁷: « Baptizata a B. Petro apostolo, Nazarium filium, et Africanum virum ad fidem Christi perduxit, et multa sanctorum martyrum corpora sepelivit, ac tandem bonorum operum meritis cumulata migravit ad Dominum. »

46. Ceterum saevissimam fuisse non Romæ tantum, sed toto orbe Romano Neronis persecutio nem, vetus illa inscriptio facile persuadet. Ejusmodi enim tunc fuit titulo, quod Christianos omnes occidendos mandasset atque latrones, sculpto lapidi commendatus.

NERONI CL. CÆS. AVG.
PONTIF. MAX. OB PRO
VIN. IATRONIB. ET HIS
QUI NOVAM GENERI HUM
SUPERSTITIONEM INCLCAR
PURGATAM

¹ Philip. iv. — ² Martyrolog. Rom. die 27 Maii, et 11. — ³ Metaphr. die 29 Junii. — ⁴ Martyr. Roman. die 15 April. — ⁵ Oros. I. vii. c. 7. — ⁶ Martyrol. Roman. die 30 Junii. — ⁷ Martyrol. Roman. die 4 Augusti.

Potes ex iis quoque, lector, probe conjicere, fuisse Hispaniarum Ecclesiam tam in Hispania haec inscriptio reperta est¹, his temporibus florentissimam, domi tanquam ingens quoddam ab impiis aestinalium est collatum a Neroni beneficium, quod Christianis eam provinciam expurgasset, ob idque memorabile facinus eo velut eximio glorio filio honorassent. At licet hac inscriptione nulla expressa sit mentio nominis christiani, quod ipsi Ethnici et nomen ipsum exhortarent; tamen nonnisi de Christians ea posse intelligi, necessarium illud est argumentum, quod nulla Neronis tempore, nec ante diu, vel postea alia nova in orbem invecta est religio, quam Christiana: nec certe Nero omnium superstitionis aliam quamlibet superstitionem Gentilium potuit persecutus esse, qui etiam magicis rilibus addictissimus erat. Sed et illud verborum illorum observa, SUPERSTITIONEM INCULCAT: quod Christianorum proprium fuit, religionem omni studio, totis viribus, verbis facisque, cunctis denique nervis suscipiendam omnibus Gentibus ingerere. Considera et ex his, vehementissimam Neronis persecutionem fuisse; ut creditum fuerit, Christianam religionem ab eo penitus extirpatam.

47. *Nero a persecutione desistit.* — Quievisse autem Neronem a Christianorum persecutione, a Petro et Paulo in visu perlerrimum, eadem saepius citata Acta testantur. Nee mirum. Si enim (quod Dio² scribit) post illatam malitiam, quamvis omnium scelestissime, necem, sic terroribus est exagitatus, ut non valeret loco consistere; quanto magis haec ipsum passum esse putandum est, cum praeceps Dei amicos, condonque sanctissimos, morte mulctatos, e medio sustulisset? His igitur et aliis, quae ex diversis orbis partibus ab ipso in Christianos ceteros pararentur, sievissimus homo perterritus, reliquum quod in stomacho coquebat iram, in Christianos hanc evomere potuit, cum sibi rebusque suis sollicitius consulere cogeretur. His accessit (quod etiam nolenter invitumque a persecutione Christianorum abstractum) Romani exercitus jam in Gallia facta defectio: nam hoc anno cum adhuc moraretur in Achaia, audita est Caii Iuli Vindieis, qui proprietorem agebat in Galliis, cum exercitu Et la rebellion: quando praetermissa (ut ait Lucianus³) isthmi fossione, se, ut de bello decerneret, recepit in Urbem: licet Suetonius⁴ ipsum de motu illo Galliarum ex Achaia redeuntem, cum Neapoli in Campania esset, certiorum factum esse testetur eo die quo matrem occiderat, ipsis festis quinquaginta, mense Martio. Sed haec licet magni ponderis esse viderentur, nec contemnenda, tamen non tanti ab eo existimata sunt, quae clatum ejus animum consternare penitus valuerint: verum (quod post illatam necem Apostolis accidit) Hispaniarum quoque defectione nuntiata, animo penitus collapsus est: quod Suetonius⁵ declarat his verbis: « Postquam etiam deinde Galbam et Hispan-

nias descivisse cognovit, collapsus, animoque male fracto, dum et sine voce et prope interioribus jacuit.» Sed quid post haec Neroni acciderit, sequenti anno pro geske rei ordine et tempore dicemus: cetera vero de clade in Britannia Romanis illata, et de his que passus est Romanus exercitus in Armenia, que hoc anno configisse Orosius⁶ tradit, praeteritis temporibus, quo ea a nobis sunt recensita, accidisse, scriptorum gentilium asserlione monstravimus: quos consu'at, qui ea accuratius nosse desiderat.

48. *Clades Judæorū provinciā a Vespasiano illatae.* — Dum haec Romæ agerentur, Vespasianus, qui, eum adhuc Nero degeneret in Achia, ab eo cum exercitu adversus Judæos missus fuerat, gravissimis cladibus eos affecit: quas hic summatis ex Josepho⁷ eas prolixius persequente, collectis, eo quo illatae sunt ordine referemus. Et illud in primis quod ait, Ascalone Judæorum decem millia fuisse perempta; quibus etiam hanc post multum temporis spatium tradit fuisse superaddita occisorum octo millia: expugnasseque deinde Vespasianum tradit Gadarenium civitatem, quam, occisis puberibus omnibus, jussit incendi: obsessaque prætorea Iopatia munitionis civitale, quinta Maii, ea politum esse prima Julii, occisis in ea quadraginta millibus Judæorum, captivis vero ducis mille ducentis, et inter alios Josepho Matthiae duece, qui haec scribebat. Expugnataque est deinceps ab eodem Iapha Galilee civitas, peremptis quindecim millibus Judæorum: quos autem captivos cepit, fuit numerus duorum millium centum triginta. Samarijanorum, qui se munierant in monte Garizin, desiderata sunt undecim millia atque sexcenti; quod accidisse auctor tradit vigesima septima mensis Junii. Joppe vero cœsa, addit Judæorum quatuor millia ducentos. Sexto post haec idus Septembbris, expugnata Tarichaea civitate munita ad stagnum Genezarel posita, occisaque sunt Judæorum sex millia quingenti, et eorum qui foris erant mille ducenti: captaque juvenum robustorum sex millia, reliqua vero multitudo triuenta millia et quadragecenti sunt venditi. Gamala quoque vigesima tercia Octobris in potestatem redacta, quatuor millia Judæorum in ea perempta, reliquorum quinque millia voluntario præcipito perire. Hisce atque aliis cladibus Judæis affecit, Vespasianus hoc anno Galileam provinciam omnium potentissimam, ac pariter munitionis, referamque gentibus robustissimis, penitus debellavit. Illi igitur, qui primi omnium atque frequentius Christi Jesu prædicationem audierunt, nec tot tantisque visis miraculis crediderunt; ante omnes divino iudicio Romanis ulciscientibus, perfidiae et impietatis dedere pœnas. Tunc etiam in civitates Capharnaui atque Corozain deplorata atque a Domino predicta mala evenisse pulantur.

49. *Hierosolyma a Zelotis exagitata.* — His sic se hab utibus in Galilæa, Hierosolymitanæ civitas, mutuo inter se Judæis civili bello digladiantibus,

¹ Habet Aldus post, schol. in comment. Cas., in descript. provin. Hispan. ex rumis pagi Maranesar. — ² Dio in Neron. — ³ Lucianus de Ist. foss. — ⁴ Sueton. in Neron. c. 10. — ⁵ Sueton. ibid. c. 42.

⁶ Oros. lib. vii. c. 7. — ⁷ Jos. de bel. Jud. I. iii. iv.

ingenti clade domesticorum afficitur. Nam cum data esset belli administratio¹ Anano pontificis (hunc cum Josephus² dicat fuisse senioris Anani filium, haud dubium illum esse demonstrat Ananum, quem, cum alias summus pontifex esset, Jacobum fratrem Domini oculisse³ tradit, qui in Galilaea Romanorum gladium evaserant, ingenti plane numero Hierosolymam, tanquam ad locum futorem confugientes, civitate excepti, non tantum civibus necessariam insumebant ammoniam, sed tumultabantur, eosdemque depraedabantur, atque etiam occidebant: seque recuperant in Templo, ut munitissimum adversus eives, ex industria velut exaditicatum castellum: adseiveruntque sibi nomen Zeletae⁴, ut qui proliferentur praeceteris zelare, ardenter sci'cet amare, et praeceteris tutari Dei legem, et patria instituta; et ad hoc venisse, ut horum causa vitam profonderent. Horum factio et illud perfectum est, ut sortito sumnum eligerent sacerdotem: unde obfigit sors Phano cuidam homini rusticano obscurissimo et rerum sacrarum imperitissimo. Excitante interea Anano pontifice Iudaorum animos in Zeletas ad vindictandas injurias Templi, et illis ex aquo in eives incensis; cum ventom esset ad prelum et crebris insultibus magnae utriusque partis cades fierent, civibus tandem prevalentibus, amissa illi exteriori templi parte, in interiorem, ut munitiorem locum, se recuperant.

50. Cum interim sic essent obsessi; dolo Joannis e Giscali, qui simulabat se Anano civibusque studere, revera favens Zeletis, cum in Ananum, quod civitatem datus esset Romanis, rumorem sparsisset, factum est ut Idumei, quasi vindicta patriae libertatis, Hierosolymam vecarentur: qui cum venissent, et non sine labore tandem elaneulum in civitatem essent admissi, ingentem stragam fecere civium, occisis ex illis octo milibus et quingentis: nec id illis satis, sed in pontifices odio exardescentes, eos quasitos occiderunt, eorumque corpora inseulta abiecere: fuitque inter alios Ananus pontifex maximus in civitatis medio jugulatus. « Misericordum plane spectaculum, inquit Josephus, erat videre

¹ Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 23. — ² Idem eodem lib. IV. c. 5. et seq. — ³ Joseph. antiqu. lib. II. c. 8. — ⁴ Joseph. de bel. Jud. lib. II. c. 38.

pontifices sacris paulo ante indumentis amictos, et toto orbe celeberrime religionis auctores, quique uniuersitate in civitatem commicantibus venerabiles habebantur, jacere nudos in praedam cambus et feris expositos.» Sed ex his etiam videas, aqua lance pensari vindictum: nam sicut a sacerdotibus, pontificibus cogentibus concilium, de inferenda morte Christo sumptum est exordium: ita ab ipsorum mee in primis ad Hierosolymitanum excidium janua est patetfacta.

51. Post occisionem pontificum, Zelete¹ simu Idumeis conjoncti, in plebem grassati sunt, ac reliquum vulgus; ex eisque peremere quamplurimos, quorum nullus est numerus. Rursus in nobiliores gladium convertentes, eosdem captos et diris cruciatis exagitatos, diverso modo necarunt: fuitque numerus duodecim milium nolitionum occisorum. Zacharias etiam, vir sublimis, et in rebus agendis potens, in medio templo est occisus: quod dispergit Idumeis, qui indignati ad propria reversi sunt. Haec autem ipso Iudeis tempore facta esse, quo Idumei Hierosolymam advenerunt, Josepho auctore, comperta habentur. Quamobrem caetera que post hanc secuta sunt, in narrationem rerum gestarum anni sequentis rejicienda esse videntur. Porro si quis ea qua hoc anno in Iudea tum a seditionis, quos diximus, tum a Romanis sub duce Vespasiano sunt facta, altiori consideratione disquirat: plane intelliget, imaginem quamdam representasse illorum que fuerant de ventura Iudaorum clade a Christo olim praedicta. Nam quod dixerat apud Luecan²: « Cum audieritis praelia et seditiones, nolite terrei: oportet primum haec fieri, sed nondum statum finis: » praelia illa videntur intelligi posse, que a Romanis sunt illata: et per seditiones, que a seditionis (sic enim a Josepho nominantur) agitari coepit sunt turbæ, que nec finem aliquem habuere, neque usque ad ejusdem orbis excidium esse desierunt. Sed quoniam haec dolorum initia forent; idcirco Dominus subdit: « Sed nondum statum finis. » Verum tum haec, tum alia de clade Hierosolymitanam a Domino fuisse praedicta, eademque omnia suis ipsis temporibus evenisse, perspicue monstrabimus, suis locis singula recensentes.

¹ Joseph. de bel. Jud. lib. V. c. 1. — ² Luc. XXI.

Anno periodi Graeco-Romanæ 5560. — Olymp. 211. an. 3. — Urb. cond. 820. — Jesu Christi 67. secundum Baronium 69.
— S. Clementis pape 4. — Neronis imp. 14.

1. *Consules.* — Ad num. 1. Coss. *L. Fonteius Capito, et C. Julius Rufus.*

2. *Exeunte anno Nero ex Oriente rediit.* — Nero non inuenire anno, ut existimat Baronius, sed

eo exente, e Græcia Romam rediit. Ubi intellexit coniurationem in ea contra se factam, « subito in Italianum navigavit. Spes erat vi hiemis illum peritrum, verum frustra id gaudium plerisque fuit, »

inquit Dio lib. 63. Hiemem scriptores Graci a die undecima mensis Novembris auspicantur, ut videre est in ephemeride anni Macedonici cum Juliano collati apud Usseriu Dissert. de Macedonum et Asiarum anno solari. Quare Nero mense circiter Decembri Roman redit: « Reversus e Graecia Neapolim, quod in ea primum artem protulerat, albis equis introit, disjecta parte muri, ut mos hieronicarum est. Simili modo Antium, inde Albinum, inde Romanum. Sed et Romanum eo curru, quo Augustus olim triumphaverat, » etc., inquit Suetonius in Neronem cap. 25. Quod sub hujus anno finem sine dubio factum. Mansit itaque Nero in Oriente fere biennium, majorem nempe partem anni precedentis, et totum fere currentem. Ex quo consequens est, primo, Petrum et Paulum hoc anno martyrium non pertulisse; cum ut communis traditio fert, Neronem Romae presente, passi fuerint, et quidem die xxix Junii utrique festo consecrato; quo die praesenti anno Neronem Roma abfuisse plane certum. Secundo, non post redditum Neronis ex Oriente, sed antequam in Orientem Nero proficeretur, eosdem occisis.

3. *Quo anno Petrus et Paulus martyrium passi.* — Ad num. 2. Morti ergo addicti principes Apostolorum, *Nerva et Vestino coss.*, ut legitur in Catalogo veterum Pontificum, id est, anno Christi sexagesimo quinto. Eo anno, mense Julio, Nero adhuc in Occidente erat. Ait enim Eusebius in Chronico: « Olympias ccxi non est aela, Neronem in suam praesentiam differente. » Ea solemni Ludorum celebratione anno Christi Lxv in Graecia agi debuit: sed Ludi illi dilati in adventum Neronis qui interesse et certare volebat. Unde et haec Olympias praterita est Eleorum in libriss, ut testatur Pausanias. In Julii quoque Africani Sladioniarum Catalogo, Olympiade ccxi, a Neroni agon Olympiacus actus dicitur non legitimo tempore, sed *μετὰ ἑταδούς*, id est, *post duos annos*, ut videre est in Graecis Eusebianis Scaligeri pag. 44. Aela itaque Olympias ccxi currenti Christi anno, inuenire nimirum anno ejusdem Olympiadis tertio, ut legitur in Collectaneis Graecis Historiarum apud Scaligern pag. 340, ideoque exinde Junio Romae Nero esse non potuit. Praeterquam quod, cum persecutio adversus Christianos anno LXIV decreta fuerit, ac insequenti continua, non dubium, quin priori anno Petrus et Paulus in careerem conjecti sint, ac posteriori necati. Denique vir clarissimus Paulus Pezronius doctor Parisiensis, ex ordine Cisterciensi, dum quae de Chronologia Pontificia observavimus, inter nos conferremus, insigne argumentum mihi aperuit, quo rem extra controversiam poni existimo. Tacitus lib. 16 Annal. loquens de iis, qua Nerva et Vestino coss. gesti, sic narrationem suam concludit: « Tot facinoribus foedum annum etiam dii tempestibus et morbis insignivere. Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges passim disjecit, pertulitque violentiam ad vicina Urbi. In qua omne mortalium genus vis pestilentiae depopulabatur, nulla caeli intemperie, que occurreret oculis. » Paulus vero Orosius lib. 7, cap. 5, ait: « Primus (scilicet

Nero, Romae Christianos suppliciis et mortibus affecit, ac per omnes provincias pari persecutione exercitari imperavit: ipsumque nomen extirpare conatus, beatissimos Christi apostolos Petrum cruce, Paulum gladio occidi. Mox acervatum miseram civitatem obortae undique clades oppressere. Nam subseciente autumno tanta Urbi pestilentia incubuit, ut triginta millium funerum in rationem libitinae venirent, etc. » Quae Orosius ex Suetonio in Neronem, cap. 39, exscripsit: « Accesserunt tantis ex principe malis, probrisque, quedam et fortuita; pestilentia unius autumni, qua triginta funerum millia in rationem libitinae venerantur; clades Britannica, qua duo praecipua oppida, magna civium sociorumque cardine recepta sunt: ignominia ad Orientem, legionibus, in Armenia sub jugum missis, aegreque Syria retenta; » que etiam Orosius recitat. Petrus itaque et Paulus eo anno morti traditi quo Urbem pestilentia afflxit. Quare cum, Istele Tacito, anno Christi sexagesimo quinto pestis Romae grassata fuerit, principum Apostolorum martyrium perperam a Baronio usque ad praesentem annum dilatum. Baronius ait, suam sententiam, quam ab Onufrio accepit, quanque viri docti passim amplexi sunt, gravissimos habere assertores, Caium antiquum theologum, Zephyrinum papam, et Dionysium Corinthiorum episcopum, quos citans Metaphrastes apud Surium die xxix Junii, iisdem adstipulatur, dum anno xxxvi post passionem Domini eos trucidatos affirmat. Sed hinc potius nostra sententia confirmatur. Antiqui enim Christum anno aera Christianae vicecentimo nono passum arbitrati sunt; a quo anno ad Lxv triginta sex effluxere. Denique Hieronymus de Scriptoribus Ecclesiast. tam in Elogio divi Petri, quam divi Pauli, Pontificale Romanum, Chrysostomus, Honorius, Isidorus, Beda, Rabanus, Nicephorus, aliique tradunt, Petrum et Paulum triginta septem annis post passionem Christi elapsis martyrio coronatos esse, qui a praecedentibus doctoribus in eo tantum differunt, quod utrumque extrellum annum incompletum pro integro numerarint.

4. *Quo die occisi.* — Ad num. 3. Petrum et Paulum martyrio coronatos die xxix Junii docent Martyrologium Romanum et Graecorum Menologia, indicatque Orosius loco numero praecedenti citato, quando ait, autumno martyrium illud subseciente, pestilentiam Romae ortam esse. Ante autumnum itaque beati Apostoli morti addicti. Mitto varia Martyrologia, aliaque veteris Ecclesiae monumenta, qualia sunt Sacramentarium Gregorii Magni, Ordo Romanus, ipsius S. Hieronymi Lectionarium omnium vetustissimum. Non defuere tamen, qui existimarent, martyrium illud VIII kal. Martii accidisse, quod ad eamdem diem in Latereculo Sylvii legatur: *Depositio SS. Petri et Pauli*, quibus ex verbis intulere, Petrum et Paulum non III kal. Julias, seu die xxix Junii, quo coluntur, passos esse, sed die VIII kal. Martias. Verum vana haec illatio. Antiquitatis enim sicuti et nunc, VIII kal. Martias, seu die vicinaria secunda Februarii, Cathedra S. Petri Antio-

eliae celebrabatur. In Indiculo *Depositio Martyrum apud Bucherium*, eo die legitur: *Natale Petri de Cathedra*. Reliquie autem Sanctorum iisdem sape diebus, qui horum natales erant, facte. Quare ex Latereculo Sylvii, ubi ad VIII kal. Martii legimus *Depositum* SS. Petri et Pauli, intelligimus, horum reliquias, die, quo jam Petrus Antiochiae celebatur, translatis fuisse. Translationem enim Sanctorum *Depositio* nomine ab aliquis s̄epe expressam, pluribus exemplis constat. Sie in *Martyrologio Hieronymiano* ad diem secundam mensis Julii habetur: *Depositio Miltiadis papae*. Papabrocius in *Conatu Chronico-Historico* ad *Catalogum Pontificum* ait, videri librarium vitio factum, ut pro voce, *Ordinatio*, legatur, *Depositio*; cum constet Miltiadem die secunda Julii ordinatum esse. Verum locus purus est, reliquiaeque Melchiadis die ejus ordinationis translate. Sie etiam anno ducentesimo quinquagesimo octavo, quando S. Sixtus Romanus pontifex eorumdem Apostolorum corpora ad Catacumbas transferre voluit, ut ardente persecutione Christiani tutius stationes ibi habere possent, non alium dicim elegit, quam vicesimum nonum mensis Junii eorum Natali dicatum, ut discimus ex laudato Indiculo: *III kalend. Julii Petri in Catacumbas et Pauli Ostiense, Tusco et Basso coss.* Quae verba Bucherius non intelligens, in margine ait, consules fuisse luxatos, persuasus agi ibi de SS. Apostolorum martyrio; cum tamen sermo sit de translatione die eorum natali facta. Pearson in *Annalibus Cyprianicis* ad annum ccviii, quo Tuseus et Bassus consules fuere, existimat, alia die Petri et Pauli martyrium accidisse, alia eorum translationem, hancque secundam postea esse solemnitatem et festum, et ante Pseudo-Isidori aetatem, et *Gesta Pontificalia* edita natalibus SS. Petri et Pauli aliud diem assignatum, idque ex Sylvii Latereculo constare. Sed fallitur vir eruditissimus: Sixto enim sedenle. Petri et Pauli reliquiae, quae antea in Vaticano et Ostiensi asservabantur, ut testator Caius, qui circa annum cc floruit, ad Catacumbas translate sunt die xxix Junii, quo eorum solemnitas celebrari solita erat. Quare dies natalis SS. Petri et Pauli in dubium perperam revocatus. Male etiam Quesnellus in *Nolula ad Sermonem S. Leonis in Cathedra S. Petri Apostoli*, ait Latereculum Sylvii vel suppositionis argui, vel saltem depravationis, eo loci, ubi pro festo Cathedrae VIII kalend. Marlii, *Depositio* utriusque apostoli notatam habet. Ibi enim *depositio* idem denotat ac *translatio*, ut dixi. Denique falluntur, qui dicunt, quam tuemur opinionem, antiquam non esse, cum nullum extet monumentum antiquius Indiculo *Depositio* Martyrum a Bucherio publicato, in quo Cathedra S. Petri memoratur VIII kal. Mart. Post primam hujos tomī editionem deprehendi nihil certi statui posse de die quo principes Apostolorum martyrium fecerunt, et quae hic in medium attuli tantum probare Ecclesiam diem xxix mensis Junii ad natale eorum, diem vero xxii Februarii ad festum Cathedrae sancti Petri celebranda elegisse,

iisdemque diebus aliquas eorumdem reliquiarum translationes alias peractas esse.

5. *Aliqua regulæ ad Chronologiam Pontificiam restituendam*. — Ad num. 33 et seqq. Quia Annalium Ecclesiasticorum præstantissima pars Chronologia Pontificia, in eaque ordinanda saepè Baronius offendit, maxima a me diligentia habita, ut ea, quantum fieri posset, in integrum restituere-
lur. Fateor tamen mihi non semel aquam haesisse, et usque ad quartum saeculum variorum Pontificum initium et finem; etiam post longum molestumque studium, delegere potis non fuisse. Ut autem res magis ex animi sententia procederet, ad eaque vitanda incommoda, in qua Baronium virosque doctissimos incurrisse deprehendi, certas quasdam regu'las statuendas duxi, quarum beneficio hanc Chronologie parlem non parum me promovisse arbitror. Jacienda quippe fuere aliqua fundamenta, quorum soliditate structura consistere posset, cum, ut ait Lucretius, lib. 4:

Denique ut in fabrica, si prava est regula prima,
Omnia mendose fieri, atque obstipa, necessum est.

6. *Prima regula*. — Baronio in *Notis ad Martyrologium Romanum* die xvi Aprilis, quo SS. Cletus et Marcellinus coluntur, observata, circa Romanos Pontifices Latinis potius quam Græcis inhaerendum, illisque, utpote Romanae Ecclesie alumnis, major fides adhibenda. Quam regulam etiam Henschenius in *Apparatu ad Chronologiam Pontificiam* sequendam edidit, quod Eusebius in iis, que sunt Romanae Ecclesie, non raro a veritatis tramite recedat. Certe postquam tib. 7, cap. 32, asseruit, «Caium et Marcellinum sua aetate» vixisse, Caii decessori Eutychiano, qui sedet annos octo, vix decem menses concedit. Denique SS. Marcellinum et Marcellum hujus successorem in unum eundemque hominem conflat, aut certe ob nominum similitudinem, Marcellum omisso, successores S. Marcellini in *Chronico* statunt SS. Eusebium, Melchiadem et Sylvestrum, sub quo suum *Chronicon* terminat. Eusebii itaque auctoritas in rerum Occidentalium narratione, quando in ea cum Latinis non convenit, parvipendenda.

7. *Secunda regula*. — In trium priorum sæculorum et in ilii quarti Chronologia digerenda, Libro Pontificali, ceterisque de Pontificibus Romanis scriptis præferendus *Damasi Liber de Romanis Pontificibus*, ut passim a superioris aetatis auctoribus allegatur. Illum primus Bucherius in opere de *Doctrina Temporum* a Bollando acceptum, ut testatur Henschenius loco laudato, publicavit. Eo usus est Onuphrius in *Fastis ordinandis*, maximaque ex parte Cuspinianus in suis *Fastis* ante Onuphrium exscriperat. Sed is *Damasi liber* a Baronio contemplus, quod in Hygino, Pio et Aniceto corruptus sit, et aliunde ejus Chronologiae s̄epe repugnaret. Primus fuit Henschenius, qui summa ejus antiquitate et auctoris anonymi scribendi me-

thodo, qua tempora singulorum pontificum per consules designantur, attentis, Chronologiam Pontificiam usque ad initium Liberii, in quo liber Damasi desinit, ordinandam docuit. Sed male aliqua in eo libro immutavit, cum in MSS. numismatis et inscriptionibus describendis ipsa etiam opificium aut librariorum errata representari debeant; neque quidquam in iis immutare liceat, ut lectores verum sensum elicere possint. Melius Bucherius librum illum juxta exemplar a Bollando communicatum de verbo ad verbum transcripsit. Cuspinianus etiam plura ex illo refert, nihil detracto, nihilque eidem addito. Henschenius tamen, quae in illum librum inseruit, desumpsit ex alio Catalogo veterum Pontificum ad Felicem IV et tempora Justiniani imperatoris deductum, qui in bibliotheca regiae Sueciae repertus est. Iujus Catalogi auctor anonymous librum Damasi vidit, ex eoque duo consulum paria, quae cum singulis pontificibus junguntur, mutuatus est, fusius quemlibet pontificatum describens, et diem, quo quilibet pontifex sepultus, de more annotans. Baronius et Onuphrius librum Damasi legerunt, unumque exemplar MS. extabat alias in bibliotheca S. Victoris Parisiensi; cum in Catalogo librorum MSS. hodie legatur, *Chronica Damasi*: sed, ut retulerunt mihi Canonici regulares ejusdem monasterii, exemplar illud, sicut et quedam alia, jam diu deperdita. Suspicor autem omnia libri Damasi exemplaria ab uno eodemque processisse: quod videam illud, quo Cuspinianus usus, eosdem naevos contineat, qui in exemplari Bollandiano habentur. Certe Harduin V. C. e Societate Jesu, qui bibliothecae Collegii Ludovici Magni Parisiis praest, dixit mihi extare inter ejusdem MSS. exemplar libri Damasi a Sirmondo descriptum, sed a Bollandiano in nullo diversum.

8. *Catalogus Bucherianus*. — Cum Catalogus veterum Pontificum Romanorum ab Aegydio Bucherio in Comment. de Doct. Temp., pag. 269, publicatus (quem *Chronicon Damasi nominandum diximus*) occasio fuerit restitutionis Chronologie pontificie, juvabit hic variam ejus fortunam paucis explicare. Eo usus est Onuphrius in *Chronico Ecclesiastico*; Baronius vero, quod ejus Chronologia non congrueret, et aliunde aliquot erroribus fæderetur, aspernatus est. Tum cum anno 1622 exemplar ejus MS. ad manus *Péireskii* viri nostro saeculo futurisque memorande eruditiois pervenisset, longe aliud quam Baronius de eo judicium tolit, ut liquet ex epistola, quam dum Parisiis esset die xxvii Novembris illius anni Romani ad *Aleandrum* virum doctissimum scripsit, queque inter paucos annos lucem videbit opera illustrissimi ac eruditissimi domini Ludovici de Thomassin, domini de Mazangues. In ea ille *Aleandrum* monet D. Schilderum summisse sibi eum Catalogum, ad praesidem Attrebensem pertinentem, ea conditione, ut ad alienas manus non veniret; et postquam illum examinasset, ac descripsisset, tuto transmitteret. Addit *Péireskii* in unico illo MS. ab amis circiter octin-

gentis evarato, contineri quatuor illa opuscula; quae, quemadmodum et Catalogum illum pluribus laudibus effert, asserens autographum saeculo Constantiniaco videri compositum, pollicensque Alexandro se exemplar exactissimum quamprimum missurum. Post aliquot annos idem numero MS. in manus Bucherii venit. Is enim cap. t4 de Doct. Temp., ait se, cum mense Octobri anni 1622. Antuerpiam venisset, *Bollandum* quasdam sibi *Heriberti Rosseidi* schedas obtulisse, exscriptas e vetustissima membrana, quam *D. Joannes Brennerus* regius olim in senatu Luvemburgensi secretarius et auctuarius din penes se tribuerat, et tandem *D. Assowillio* regi catholico a privatis Bruxellæ consiliis dono dederat. Ea quinque Opuscula, egregia antiquitatis monumenta, Bucherius anno 1624 Antuerpiæ typis mandavit, monuitque laudatum Pontificum Romanorum Catalogum reliquorum fontem videri posse.

9. *A ciris doctis commendatus*. — Anno 1646 *David Blondellus* Amstelodami promulgavit Apologiam pro sententia Hieronymi de *Episcopis et Presbyteris*, in qua, uti et in ejus Praefatione Catalogum illum valde commendat, eoque ad veterum Pontificum tempora dirigenda in illo opere utitur. Tandem Henschenius eundem Catalogum, alinnique sexto Ecclesiae saeculo compositum, *Chronicon Auctius* veterum Pontificum ad majorem horum Catalogorum distinctionem, a me appellatum, tomo primo Sanctorum mensis Aprilis anno 1675 edito præfivit illustravitque; eoque demortuo, uterque Catalogus a *Papebrocio* non solum magis explicatus, sed etiam Chronologia Pontificia ad nostra usque tempora producta. Tantorum viorum de Catalogo Bucheriano judicium eum diligenter perpendisse, non dubitavi, quin ad illius normam antiquorum Pontificum Romanorum anni ordinandi essent, locis tamen, in quibus ille corruptus et depravatus, emendatis. Parem autem curavi, quod auctori illi trium aut quatuor priorum pontificum tempora satis perspecta fuisse non videantur, sicut nec quis corum prius aut posterius sederit, cum nulla corum Acta habeamus, nullaque testimonia historica, quæ prioris illius saeculi tenebras depellere possint; et in Chronologia arbitraria aut commentitia satius sit adhaerere alicui scriptori antiquo, quam incertis conjecturis inniti.

10. *Sed non ab omnibus*. — Prima hujus tomī editione absoluta missa ad me ex Anglia Dissertatio postuma *Joannis Pearsonii*, Glestiensis episcopi protestantis, de *Serie et Successione primorum Romæ Episcoporum* anno 1688 Londini prælo excusa, cui subjuncta est alia de eadem successione Dissertatio, aucto *Henrico Dodwello*, viro ejusdem ritus doctissimo. Contendit Pearsonius, in primis Ecclesia Romana traditionibus, Græcis potius, quam ipsis Romanis acquiescendum, eamque ob rem usque ad Anicetum, *Eutychium* episcopum Alexandrinum sequitur; addens Catalogum Bucherianum, si opportune, ubi hincens est, suppleatur, et ubi depravatus, emendetur, in Aniceti successoribus

nos tutissime sequi posse. Verum, licet recte obser-
varit Pearsonius Eusebium non ex archivis Ecclesie
Romanae Pontificum tempora hausisse, nec ex aliquo
alio scripto certis temporum characteribus insigito;
cum alias in Chronico, alias postea in Historia epi-
scopis Romanis amos saepè tribuat; et in posteriori-
bus quoque et sue aetati proximis, que prioribus
notiora fuerunt, manifesto lapsus sit, etiam tunc cum
eorum Catalogus Romae conservatur, pessimum
tamen ducem elegit. Eutychius enim homo exter-
nus, et decimi seculi scriptor, cuius historiam *Edwardus Pocockius anno MDCLVII in latinam linguam*
vertit, veterum Pontificum Romanorum tempora
seire non potuit, cum etiam decessorum suorum,
que tamen ab Eusebio recte consignata fuerant,
ignoraverit, et in singulis ferme aliis narrationibus
crassos errores chronologicos admiserit: cum contra
ancor Catalogi Bucheriani quarto Ecclesiae seculo
vixerit, in ipso Ecclesiae Romanae sinu natus sit, et
quamplurima referat, que ipso Pearsonio teste,
nullus jure in dubium revocari. Praeterea si post
Anicetum, Bucherianum Catalogum, dummodo
suppleatur et emendetur, tuto sequi possumus, cur
non et in praecedentibus Pontificibus, si eadem
caulela adhibeatur, eo uti poterimus?

11. *Eusebius in Chronologia Pontifica executiit.*
— Dodwellus Catalogo Bucheriano ubique fere fidem
derogat, et Eusebium usque ad martyrium S. Fabiani
papæ, quod Decio imperante contigit, rectum tra-
mitem lenuisse contendit, ac postea eum nihil ex-
plorati habuisse. At, ut inquit Pearsonius cap. 10
suae Dissertationis, si appareat Eusebium in tempo-
ribus eorum, qui sue ietati propiores erant, refe-
rendis, nullum certum indiculum habuisse, quem
sequeretur; nemo eum fundamento dixerit, ei certa
magis et explorata fuisse priora Pontificum tempora
a suis longe remotiora. In Chronico Eusebii ad an-
num Valeriani primum vel secundum haec legitimus:
« *Romane Ecclesiæ episcopatum tenet XXIII Xystus annis VIII.* Et ad Gallieni decimum vel undecimum:
Alexandrine Ecclesiæ XXIV episcopus ordinatur Maximus. Ad ejusdem undecimum vel duodecimum:
Romane Ecclesiæ XXIV episcopus constituitur Dionysius annis IX, vel XII. El rursus sub initio imperii
Probi: *Romane Ecclesiæ episcopatum suscipit XXV Felix.* Duobus igitur Romanis episcopis Xyslo
et Dionysio simul sumptis annos tribuit supra viginti.
Qui quidem imuranis prochronismus est. Ac ne forte
error in editionem Chronicæ irrepsisse videatur,
ideem etiam laud minor, sed major appetet in His-
toria. Illic enim lib. 7, cap. 27, pontificatu Xysti
tribuit annos XI. Nec mirum; nam quem ordinatum
esse docuit sub initio Valeriani Chronicæ,
eundem sub Gallo ordinatum esse narrat Historia.
Primo igitur ingens error ubique committitur in
pontificatu Xysti, sive inilium, sive finem ejus spe-
cies. Nam si sub Gallo ordinatus est Xystus, suc-
cessit Lucio, et Stephanus papa nunquam fuit; si sub
primo vel secundo Gallieni, error adhuc manet, qui
et alium in Chronicæ sibi adjunxit. Nam inde in eo

legimus ad annum Valeriani secundum: *Cyprianus Carthaginiensis episcopus martyrio coronatur.* Qui manifestus est aliquot annorum prochronismus. Si Cyprianus vel proximo vel eodem anno, quo ordinatus est Xystus, martyrium subiit, quod verum est, initium Xysti multo malorius quam oportuit ab Eusebio ponitur. Unde constat cum non habuisse certum aliquem Romanorum episcoporum Catalogum, quod ad annos Cornelii, Lucii, Stephani et Xysti pertinet. Ita Pearsonius, qui et eundem errorem aliis argumentis manifestat. Cum itaque in sequentibus Pontificibus Romanis, iisque præser-
tim, qui sua ietate vixere, cœcutierit Eusebius, alteri non monstrabit viam, qui sibi semitam non sapuit.

12. *Catalogi Pontificum aliquo nomine insi-
gniendi.* — Ad num. 36. Porro quia Papabrocins in
opere cui titulum fecit, *Conatus Chronicæ-Histori-
cus ad Catalogum Romanorum Pontificum*, quatuor
alios Pontificum Catalogos exhibet, quorum prior
desumptus est ex biblioteca Palatino-Vaticana, alius
vero inscribitur, *Nomina Apostolicorum*, qui cum
duabus Corbeiensibus conferatur: ne in tot variis
Catalogis citandis aliqua confusio oriatur, librum
Damasi, *Chronicon Damasi*; Catalogum vero in bi-
blioteca reginæ Sueciæ repertum, *Chronicon au-
ctius veterum Pontificum* appello; cum Fasti in
quibus sola consulatum nomina leguntur, *Chronicæ*
nomine insigniri soleant, et manuscriptis operibus
auctorum anonymorum aliquis semper titulus attri-
buendus sit. Non opus hic monere, egregium illud
Chronicon falso Damaso adscriptum fuisse; cum id
jam a Baronio observatum fuerit, qui tamen perpe-
ram suspicabatur, ex diversis auctoribus ab Anasta-
sio collectum fuisse: cum contra ex Damasi Chronicæ,
omnium quæ de Pontificibus Romanis egerunt,
antiquissimo, consules, aliaque Anastasius seu Libri
Pontificalis auctor descripserit; cumque in Anasta-
sio, Libroque Pontificali iidem navi, qui in Chronicæ
Damasi, reperiantur, sanioris exemplaris Chronicæ
Damasi inveniendi minor spes affulget.

13. *Tertia regula.* — In Chronicæ Damasi priori
parle, in qua nullus consulatus bis repetitur, obi-
tus pontificum semper cum ultimo pari con-
sulatum illigatur, uti et plerumque successoris
initium. In eo v. g. dicitur, Alexandrum fuisse
a consulatu *Palmæ et Tulli* anno centesimo nono
geslo, usque *Æliano et Veteri*, qui anno centesimo
decimo sexto nomen dederunt. Quare pro cerlo te-
nendum, illius Chronicæ auctorem Alexandri papæ
martyrium cum anno exvi Æliani et Veteris con-
sulatu insignito copulare, et Sextum ei successisse
eodem anno, iisdemque consulibus, licet aliquando
contigerit interponit ad sequentem consulatum
prorogatum fuisse. Quæ regula ut intelligatur,
observandum, Henschenium et Papabrocium ejus in
Sanctorum Actis illustrandis collegam, quique non
solum Chronicæ Damasi usque ad nostra tempora
perduxit, sed etiam plura, quæ Henschenius indeti-
nita reliquerat, accuratius determinavit. in ea

ntrumque fuisse sententia, in priori parte Chronicorum Damasi, (que in Urbano desinit quæque scripta fuit ab auctore anonymo, ab altero, qui secundum parlamen-
tum eluenbravit, diverso) ultimum consulatum ei pontifici attribui, qui majorem partem sub illo vixit, adeo ut v. g. Alexander Elianus et Veteris consulibus passus non fuerit. licet id discrete in eo Chronicorum dicatur; quia, inquit Henschenius et Papebrocius, auctor illius Chronicorum totum Eliani et Veteris consulatum Alexandro assignat, cum eo durante semper in vivis fuit, neque martyrum fecit, nisi die tertia Maii anni cxvii quo Niger et Apronianus consules fuere; qui tamen consulatus ei non attribuitur, quia tantum quatuor priores illius anni menses sedid. Rem magis explicat Papebrocius pag. 27 Conatus Chronicorum-Historici ad Catalogum Pontificum, ubi ait: « Pontificum annos ex eo » scilicet Damasi Chronicorum « sic digessimus, ut si prior in suo ultimo anno transcendisset mensem Iunium, intelligeremus successori ejus solum adscribi primos consules, proximo anno magistratum ingressos; sin autem infra Julium esset mortuus, tunc anni praecedentis consules claudere censeremus pontificatum istum, ut sequentis initium no[n]ari posset consulatum illorum nominibus, sub quorum magistratu major anni primi pars erat decursa. » Cui explicationi hanc tertiam regulam opponimus, et tanquam certum indubitumque statuimus, pontifices in priori parte Chronicorum Damasi memoratos sub illis consulibus demortuos intelligendos, ad quos in eo pervenisse dicuntur, sive parum, sive multum sub illis vixerint.

14. *Qua numerandi ratione utitur auctor Chronicorum Damasi.* — Primo, quia nullus auctor iusmodi numerandi ratione usus reperitur. Secundo, ex ipsomet Chronicorum illa explicatio evertitur: in eo enim dicitur, Petrum fuisse usque Nervae et Vestini consulatum anno Christi sexagesimo quinto initum, et passum esse die tercia kalendas Julias. Cum itaque majorem illius consulatus partem non vixerit, neque ad mensem Iulium pervenerit, secundum eam explicationem martyrium ejus configisset sub praecedentis anni consulibus, scilicet Lecanio Basso et Licinio Crasso. Et tamen tam Henschenius, quam Papebrocius, divi Petri martyrium cum Nervae et Vestini consulatu, annoque Christi sexagesimo quinto conjungunt; quod cum explicatione ab ulroque data manifeste pugnat. Sie etiam in eo Chronicorum Christus in alterum Pontifex passus dicitur duobus *Geminis consulibus VIII kalendas Aprilis*, anno nempe ærae Christianæ vicesimo nono. Quod si regula ab Henschenio excoigitata vera esset, sequeretur, illius Chronicorum auctorem Dominicam Passionem cum anno æra vulgaris xxviii illigasse; sed eamdem sub illius anni consulibus non recitasse, quia Christus totum annum vicesimum octavum vitam duxit, et insequentis partem tantum delibavit: quod eum auctorem sensisse nullus sibi persuaserit. Tertio, Papebrocius in Conatu Chronicorum-Historico laudato, pag. 69, refert periocham Gestorum MSS. Romanorum Pontificum usque ad Martinum V in qua auctor

anonymus illorum gestorum stylum primæ partis Chronicorum Damasi imitatus, non repetens scilicet nomina consulum, pontificatum Hormisdæ, Joannis et Felicis IV, cum consulibus copulat, usque ad quos pontifices illi dicuntur pervenisse, atque præfatum Joannem papam fuisse usque ad consulatum Olybrii anno DXXVI gestum. Cum itaque certo constet, Joannem die vicesima octava Maii ejusdem anni DXXVI supremum diem obiisse, mors ejus cum consulatu anni DXXV ab auctore Gestorum illorum MSS. coniungi debuisset, secundum Henschenii et Papebrocii regulam. Et tamen Papebrocius, qui expresse observavit, hunc auctorem non aliam numerandi rationem usurpare, quam qui priorem Chronicorum Damasi partem exaravit, Joannis papæ mortem anno DXXVI Olybrii consulatu notato collocat. Quare ipsem regulam, quam adstruxit, veram non esse insinuat. Praeterea Henschenius S. Felicis IV Joannis successoris initium cum die duodecima mensis Julii anni DXXVI Olybrii consulatu insigniti jungit; cum tamen hic consulatus iuxta Henschenii, Papebrociique regulam neutri pontifici attribuendus esset, cum neuter majorem illius anni ac consulatus partem sederit. Ex quibus tandem omnibus manifestissimum fit, veram esse quam statuimus regulam Henschenianæ contrariam, auctores nempe tam prioris partis Chronicorum Damasi, quam Gestorum MSS. Romanorum Pontificum, hos demorluos docere sub consulibus, usque ad quos pervenisse dicuntur. Illud tantum uterque auctor anonymous peculiare habet, quod successorum initium non a consulatu, a quo decessores obiere, aut ipsimet eos exceperere, sed ab inse-
quentis anni consulibus repeatant: qua in re scenti sunt Theophanem, Cedrenum, et quosdam alios, qui annum, quo aliquis imperator mortuus est, eidem totum attribuunt, et primum successoris annum a kalendis Septembribus cum anno populari exordinatur; neque unquam eundem anni inter imperatorem demortuum, ejusque successorem partiuntur; quæ est ipissima supplantandi forma, quam auctor Chronicorum Damasi, et scriptor Gestorum MSS. Pontificum Romanorum adhibuerunt.

15. *Acta S. Alexandri P. mendosa.* — Decepere viros doctissimos Acta sancti Alexandri papæ, quæ dicunt habere post Alexandri mortem, *nutu Dei*, *codem anno defunctum esse Trajanum*, quod certum est configisse in Cilicia die decima Augusti, *Nigro et Aproniano coss.*, anno seicentorum Christi cxvii. Ex quo inferunt, ideo Nigri et Apronianus consulatum in Chronicorum Damasi Alexandro non attribui, sed Sixto ejus successori, quia Alexander iis consulibus usque ad diem tertium Maii dumtaxat vixit; *Laniæ vero* (non vero Eliani) et Veteris consulatum, qui in annum cxvi incidit, Alexandro in eo Chronicorum assignari, quia eos loto anno habuit. Haec illi, qui ad illam numerandi rationem probandam non Chronicorum Damasi, in quo ea dicitur usurpari, sed Actis S. Alexandri, iisque solis utuntur. At jam Baronius observavit, S. Alexandri Acta sua antiquitate mendosa esse; quod licet nullo argumento ostendat,

facile est demonstrare. Hæc Actorum verba : « Totius populi verum affectum ei (nempe S. Alexandro) gratia divina contulerat, ut et senatorum maximam partem converteret ad Dominum.... Unde cum haec opera ejus ad Trajanum principem pervenissent, misit Aurelianum comitem utriusque militiae, de Seleucia Isauriae, ad interfectionem omnium Christianorum : unde mutu Dei eodem anno defunctus est Trajanus. Et ingresso Urbem Aureliano, senatus ita famulatus ei est, ut ipsum principem crederent esse Trajanum. Statim ergo ut ingressus est Romanus, etc. » Quæ profecto verba indicant, Acta illa non esse primogenia, sed aliquot saeculis post Alexandri passionem, quod de multis aliis contigisse constat, scripta. Nam quomodo Trajanus Aurelianum de Seleucia Isauriae anno Christi centesimo decimo sexto, aut decimi septimi initio, Romanum mittere potuit, qui tunc in ea urbe non erat, ut ex iis, quæ de Trajani imperio loquentes diximus, evidenter appareat. Hanc legationem Aureliani eo tempore factam, quo Trajanus Seleuciam Isauriae erat, S. Alexandri Acta infirmare suspicatus est ipsem Henschenius, dum in primo tomo Sanctorum mensis Maii eadem illustraret; quod ex punctuatione ab illo mutata colligo. Nam cum in mense Aprili recte scripsisset : « Misit Aurelianum comitem utriusque militiae, de Seleucia Isauriae; » post aliquot annos Acta integra S. Alexandri in mense Maio edens, virgulam suo loco movit, nulla hujus mutationis redita ratione, scripsitque : « Misit Aurelianum comitem de Seleucia Isauriae, » Seleuciam non ad Trajani in eam urbem adventum, sed ad Aureliani, qui comes utriusque militiae in Isauria erat, referens. Sed perperam : nam utriusque militiae comitatus, qui summus honoris et dignitatis titulus erat, non cum urbis, sed cum regionis nomine ab antiquis memoratur. Sic in Notitia imperii recensentur « duo viri spectabiles, comites rei militaris per Aegyptum et Isauriam. » Martyrologii, aliique veteres, qui de S. Alexandri martyrio loculi sunt, scribunt ipsum passum sub Aureliano comite utriusque militiae, vel sub Aureliano prefecto, vel sub Aureliano principe; sed ex his nullus Selenciae mentionem facit. Quod si auctor Aelorum S. Alexandri Seleuciam ad Aurelianum retulisset, sine dubio scripsisset, Trajanum misisse Aurelianum « Comitem utriusque militiae in Seleucia Isauriae ». Trajanus itaque Aurelianum ex urbe Seleuciensi Romanam mittere non potuit, quod tamen in laudatis Actis dicitur : cum in ea urbe circa tempus, quo Alexander passus, Trajanus non fuerit. Quod si ea delegatio facta eo tempore, quo Trajanus Seleuciam erat, ea circa finem anni centesimi decimi quarti, vel sub initio decimi quinti contigit. Secundo, Trajano imperante, *senatorum maximum partem* Christo nomen dedisse, prorsus fabulosum, nullumque rei tam memorabilis in aliquo probato monumento vestigium. Falsum præterea, Trajanum sub finem vite de omnibus Christianis occidendis cogitasse; cum jam ab anno centesimo undecimo Plinio Juniori, qui Bithyniam rege-

bat, eum scripsisse constet : « Conquirendi non sunt (nempe Christiani) si deferantur et arguantur, puniendi sunt, etc. » Denique haec verba, in quibus Henschenius vim facit, « unde mutu Dei eodem anno definitus est Trajanus, » insilitia sunt, ut ex antecedentibus et subsequentibus liquet, licet in omnibus exemplaribus inveniantur.

16. *Si Acta legitima, male explicata.* — Quod si quis contendat, Acta illa in omnibus legitima; respondebo, magnam Christianorum stragam factam anno Christi centesimo decimo sexto, quo S. Alexander martyrum fecit, quove Trajanus vicemalia celebravit. Que cum toto anno continua fuerit, ut in decennalibus et id genus festis fieri solitum erat, ad eam carnificinam scriptor Aelorum S. Alexandri animum attendens ait : « Misit Aurelianum ad interfectionem omnium Christianorum : unde mutu Dei eodem anno defunctus est Trajanus ; » non eodem quidem anno Juliano, quo Alexander passus, ut perperam Henschenius interpretatur, sed eodem anno, seu intra annum, quo tot Christiani occisi : et ea verba eo modo explicanda ex eo liquet, quod ea auctor ille seribat ante narratam tam Alexandri, quam sociorum passionem. Si enim Trajani mortem ad solam S. Alexandri necem referret, non nisi ea recitata diceret, mutu Dei eodem anno defunctum esse Trajanum; eum contra Trajani obitum cum destinatione omnium Christianorum ad mortem copulet, etsi in animo haberet eam, quæ postea facta est, carnificinam. Existimandum itaque Trajanum, dum anno centesimo decimo quarto aut circiter, Seleuciam Isauriae obiret, Aureliano comiti, qui Christianos graviter forquere solebat, ut in Actis SS. Nerei et Achillei legitur, Romanum adversus Christianos proficiisci mandasse; et scriptorem Aelorum S. Alexandri consilium Trajani nimis exaggerantem dixisse, illud ad omnium Christianorum occisionem spectasse, ac prælerca propter aliquorum senatorum ad fidem christianam conversionem, asseruisse maximum senatus parlem eamdem fidem amplexam esse, ac denique pro certo tenendum, easu, quo Acta in omnibus sint genuina, quod non existimo, eum significare voluisse, Trajanum eodem anno, quo Christianos Romæ persecutus, in Cilicia obiisse, et persecutionem diu post martyrium S. Alexandri, quod menses quindecim ante Trajani obitum accedit, propagatam fuisse. Perperam itaque Henschenius et Papebrocius ad Acta S. Alexandri confugunt, ut ostenderent auctorem Chronicæ Dainasi ultimum par consulm ei pontifici attribuere, qui iis magistratum gerentibus majorem anni parlem vixisset.

17. *Quarta regula.* — Tempus ejuscumque pontificatus non ab electionis, sed ab ordinationis episcopalis die numerandum; quod tam multis exemplis constat, inquit Papebrocius in Conatu Chronico-Historico ad Catalogum Pontificum, pag. 4, ut nihil certius haberi possit. Tantum enim aberat, ut ante characterem episcopalem cum ordinatione susceptum, primis duodecim cum dimidio saeculis

pontificem ficeret sola electio, et in Patriarchium Lateranense ipso electionis die facta introductio, (quod cum crederet Baronius, verorum pontificum numerum Stephano uno post Zacharium electo, sed nunquam consecrato, ideoque ab aliis omnibus praeterito auxit) ut nequidem primum in clero Romano locum is teneret, si erat ex gradu inferiori assumptus. Patet hoc ex Epistola, quam post Severini papae mortem et Joannis IV electionem, anno **DCXL** : « Episcopis, presbyteris, doctoribus, seu abbatibus Scotiae scripsertum Hilarius archipresbyter et servans locum Apostolice Sedis, Joannes diaconus et in Dei nomine electus, item Joannes primicerius et servans locum Apostolice Sedis, et Joannes servus Dei consiliarius ejusdem Apostolice Sedis, » velut penes quos, Sede vacante, ejus vicarium resideret, secundum gradus sui ordinem. Tempus ergo cessantis episcopatus, (ut Catalogi loquuntur) sive (ut nunc loquimur) vacantis Sedis a morte unius ad ordinationem allierius supputabit quisquis ex usu illorum temporum, quibus scripti Catalogi sunt, loqui volet, eosque recte intelligere : quoniam nihil sibi observandum sciens Baronius. quid mirum, si fere semper male exorsus est, et si inter scriptos diversimode numeros definiendis pontificatum atque inter pontificiorum spatiis, nequiverit discernere, quinam essent recipiendi, ut verisimiliores, quinam rejiciendi, ut alterati librariorum socordia, quae illi notissima fuit, unde nec solet numeris multum fidere, quotiescumque affulget spes aliqua certioris criterii? Hec eruditus Papebrocius, qui lamen in eoc fallitur quod eum morum proroget usque ad medium saeculum decimum tertium; cum, ut infra visurum sumus, S. Leo hujus nominis IX anno **MXLIX** consecratus pontifex Rom. annos suos a die intronizationis sue deduxerit, non vero a die consecrationis, postea vero aliqui hunc morem seculi fuerint, et alii ab ipso electionis die annos suos numerarint, quae numerandi ratio duodecimi saeculi initio prevaluit. Sed haec de re suo loco.

18. Quinta regula. — Ante constitutam a Constantino Magno Ecclesie pacem Pontificum Romanorum ordinationes quoctuque die indiscriminatim peractae. Hanc regulam tertio Ecclesiae saeculo tot exemplis comprobabimus, ut ea in dubium revocari minime possit. In Martyrologio Hieronymiano ad diem **xxviii Decembris** legitur : *Romæ Felicis et Bonifacii episcopi de Ordinatione;* quæ ultima verba a librario corrupta et posita loco istorum, *Episc. dies ordinationis;* id est *episcoporum.* Nam in Martyrologiis aliquando legitur : *Ordinatio N. episcopi,* vel *Episcopatus N.* vel *Natale episcopatus N.* vel *Natale Cathedrae;* id est, S. Petri Antiochiae. Quare S. Felix hujus nominis primus anno centesimo sexagesimo nono, die vigesima octava mensis Decembris, quæ in feriam tertiam incidebat, ordinatus est. Mitto alia exempla suis locis in medium adducenda. Post itaque tria priora Ecclesie saecula in morem inductum, ut ordinationes tam Romanorum Pontificum, quam

caeterorum episcoporum, diebus Dominicis, vel festis solemnioribus peragerentur. Pari coenique modo translationes reliquiarum, Ecclesiarum dedicaciones. Cæsarum nuncupationes, aliaque id genus post quartum Ecclesiae sæculum diebus Dominicis aut festis solemnioribus fieri solitæ, sed quarto Ecclesiae saeculo mos ille nondum introductus, ut suis locis apparebit. Papebrocius tamen loco laudato persuasus, Dominicæ diei ad istum actum observantiam ab apostolica traditione fluxisse, regulam contrariam statuit, pontificales nempe ordinationes diebus Dominicis, coram collecta « quanta potuit fidelium plebe, ipsis etiam in persecutionibus » celebratas esse, in cuius rei confirmationem alia exempla non affert quam ordinationum quinto Ecclesiae saeculo factarum, que ideo ad eam sententiam stabilendam nihil conferunt. Imo ipsem vir doctissimus suam regulam observatam non suisse indicat, cum p. 41 scribit S. Marcellinum anno **cxcvi** ordinatum fuisse *die xxx Junii, feria tertia propter persecutionem;* quod de variis aliis pontificebus, amis, quibus saevit persecutio, ordinatis dicere debuit, non vero contendere, eas ordinationes in diem Dominicam incidisse; cum eas diebus Dominicis illigare non potuerit, nisi dies, quos supra annos et menses sedere, vel augendo vel minuendo.

19. Ordinationes quando diebus Dominicis factæ. — Nec est quod quis dicat, S. Leonem in Epistola quarta ad Anastasium Thessalonensem episcopum, in Epistola **LXXXIV**, et in Epistola **x** ad Dioscorum, clare significare, ordinationes factas aliis diebus, quam Dominicis, esse contra canones et traditionem Patrum. Nullibi enim S. Leo canones hanc in rem factos commemorat; nec revera ullus habemus ante ejus tempora, quibus ejusmodi ordinationes qualibet die celebrari prohibeantur. Per canones igitur, inquit Quesnellus in Notis a^t eas Epistolas, nihil alind *Leo* intelligit, quam regulam ecclesiasticam solo uso et traditione ecclesiastica firmatam, quonodo saepe saepius usurpare videtur. Sic intelligendus etiam *Leo* in Epistola **n** ad Rusticum Narbonensem episcopum in Inquisitione **2**, ubi ait : « Alienum est a consuetudine ecclesiastica, ut qui presbyterali honore aut in diaconi gradu fuerint consecrati, ii pro crimine aliquo suo per manus impositionem remedium accipiant penitendi; quod sine dubio ex apostolica traditione descendit. » Quibus ex verbis eruitur, inquit Quesnellus, minoris ordinis clericos, inter quos subdiaconi numerabantur, non semper agendæ penitentiae lege exemptos fuisse. Sed quod hanc disciplinam a consuetudine ecclesiastica, imo ex apostolica traditione arcessit *Leo*, illud benigne intelligendum : nec enim de hac traditione uspiam appetat, cum potius tribus fere primis sæculis clericos etiam majores penitentiae publicæ fuisse subjectos multis probet Morinus in commentario de *Pœnitentia*. Familiare itaque est Leoni, ut cum de apostolica traditione sermonem habet, de ea loquatur, quam ab apostolo Petro Ecclesia Romanae reliqtam putabat. Ea vero ex B. Petri

traditione descendere existimavit, que et olim observata, et decretis sancta inveniebat eorum Ecclesiae sue pontificum, quorum monumenta supererant illa aetate. Constat autem tum ex Dionysii Collectione, qui praeteritorum Sedis Apostolicae prae-sulum constituta, quanta valuit cura diligentiaque collegit, et quotquot a se reperta sunt, digessit, tum etiam aliis argumentis probabile, nullius pontificis Romani Siricii aetate superioris decreta in Ecclesia Romanae scriniis reperta fuisse tempore Leonis pontificatum subsequentem, ut credibile sit, istam traditionem a *Siricio* Leonem huius, qui putavit *Siricium* decretum suum condidisse secundum praedecessorum suorum constituta ac disciplinam. Sed cum aliter usitatum esse aliquando in Ecclesia Romana deprehendamus, indulgentios explicandus est *Leo*, qui, cum *sine dubio ex traditione apostolica descendere* hunc usum asserere contentus sit, nulla alia nisi se probatione prodit, quam ea consuetudine, quam sua in Ecclesia a *Siricii* aetate ad sua usque tempora viguisse noverat. Ita Quesnellus. Quod ad sacras ordinationes extendendum, quamvis extra dubitationem esse videatur, hanc cæremoniā ipso die Dominico inter sacras synaxes celebratam fuisse ab Apostolis, et Apostolicorum temporibus; quod etiam post redditum Ecclesie a Constantino Magno pacem resumplum fuit.

20. *Sexta regula.* — Post *Maxentium* a Constantino Magno debellatum et pacem Ecclesie datam, Romanorum Pontificum ordinationes diebus Dominicis, vel festis solemnioribus peracte: quod idem dicendum de aliorum episcoporum ordinationibus. Priorem hujus regulæ partem omnes admittunt; posteriorem plura exempla demonstrant. S. Martinus episcopus Tironensis die decima quinta Junii anni trecentesimi septuagesimi quarti, quæ cum Dominica concurrebat, consecratus est, ut infra ostendam. Divus Athanasius episcopus Alexandrinus die xxvi Decembris sancto Joanni evangelistæ sacra ordinatus, ut suo loco dicetur. Idem dicendum de sancto Basilio Cæsareæ in Cappadocia episcopo, de S. Joanne Chrysostomo episcopo Constantinopolitano, de S. Ambrosio episcopo Mediolanensi, aliisque de quibus suis locis agemus.

21. *Septima regula.* — Per tria priora Ecclesie secula, si Linum, et forte Cletum et Clementem excipias, Romanorum Pontificum nulli vicarii instituti sunt, quidquid in contrarium scripserint Henschenius in Apparatu ad Chronologian Pontificiam, et Papebrocius in Conatu Chronicæ Historico ad Catalogum Romanorum Pontificum pag. 14. Et ratio est, quia Chronicum Damasi, in quo uteque fundatur, Lini tantum mentionem facit, et ubi de Pio sermonem habet, vel corruptum est; vel saltem illius Chronicæ auctor Hygini, Aniceti et Pii successionem et eorum Sedis durationem ignoravit, ut suo loco monstrabitur. Præterea, ideo tot vicarii Pontificum ab Henschenio et Papebrocio obtrusi, vel quia existimarent, Pontificum mortem iis consubstibus non contigisse, quibus Chronicæ Damasi auctor

eam illigavit, vel quia diem, quo priores Pontifices coluntur, pro eorum emortuali habuere vel denique quia non animadverterunt errorem plurimum irrepsisse in annos, menses et dies, qui in eo in Chronico cuilibet Pontifici assignantur, ut de singulis suis locis ostendemus. Certe si per tria priora Ecclesie secula aliqui praeter Linum vicarii fuissent, auctor illius Chronicæ, qui consules, quibus magistratum gerentibus Linus renuntiatus est vicarius, diserte memoravit, consules etiam sub quibus alii instituti fuissent, exprimere non pratermisisset; et parte alia aliquis ex scriptoribus tam priorum, quam posteriorum sacerdorum, hujusmodi vicariorum meminisset, imprimis auctor auctioris Chronicæ veterum pontificum, vel Anastasius bibliothecarius, qui de Pontificibus ex professo tractarunt. Ad haec *Pearsonius* in Annalibus Cyprianicis ad annum ccxii ostendit ex Cypriano in epistola ad Stephanum de Marciano Arelatensi, vicarios Pontificum ac successores proximo et eodem usurpatos fuisse: « *Servandus* est enim, inquit Cyprianus, antecessorum nostrorum beatorum martyrum Cornelii et Lucii honor gloriosus, quorum memoriam cum nos honoremus, multo magis, tu frater charissime, honorificare et servare gravitate et auctoritate tua debes, qui vicarius et successor eorum factus es. » Sic enim Latini eam vocem usurpabant, ut observat Suidas Βαζίπης, πρεσβύτερος διάδοχος, id est, Vicarius apud Romanos successor. Sic denique Cyprianus ipse epistola ad Florentium Pupiam. « Qui dicit ad Apostolos, ac per hoc ad omnes prepositos, qui Apostolis vicaria ordinatione succedunt: » qui eam alibi *ordinationem succidaneam* vocat. Ita doceat Pearsonius. Eos itaque vicarios ab Henschenio invectos, omni antiquitali incognitos, et falsis fundamentis innixos, suppositios esse mihi certa stat sententia.

22. *Octava regula.* — Postquam secundo hujus Critice tono manum admovi, comperi Pontifices Romanos, aut die mortuali, aut uno vel altero post obitum die de more sepultos esse. Quare verum non est quod scribit Papebrocius hundatus solemnes eorum exequias longe post eorum mortem aliquando dilatas fuisse, ideoque nec Anastasium rei, quæ nunquam fuit, rationem habuisse. Octava itaque Chronologie Pontificie ac Anastasianæ regula haec est. Dies quibus sancti Pontifices coluntur, aut quos eorum morti, vel sepulturæ auctor auctioris Chronicæ veterum Pontificum, Anastasius et Martyrologi attribuunt, aliquando sunt dies eorum emortuales, aliquando dies solum, quibus sepulturæ mandati fuere, uti compluribus exemplis in hac Critica videre est. Anastasius U. G. quando dicit Simplicium papam VI nonas Martii sepultum esse, diem mortis ejus intelligit, ut anno CDLXXXIII, num. 1, ostendi. Quando vero sanctum Leonem Magnum III idus April. sepultum asserit, de secunda ejus sepultura, seu translatione interpretandus est, ut suo loco demonstravi. Unde nonnisi ex duratione sedis, aliisque indicis detegi potest, an Anastasius et Martyrologi de die mortis, aut de die sepulturæ, aut alicuius

translationis, aut reliquiarum elevationis, aut aliquujus basilice in eorum honorem constructionis, aut dedicationis explicandi sint. Quod tamen postremum de solis Pontificibus Romanis Sanctorum honoribus donatis dici debet. Exequie vero Pontificum Romanorum salem ante decimum scculum, vel die mortis vel uno aut altero insequenti semper peractae. Denique in Martyrologio Hieronymiano, ut vulgo dicitur, a Florentino publicato, aliquando dies mortis, aut sepulturae Pontificum Romanorum, aliquando dies alienus eorum translationis annotantur, ut ex iis quæ passim in hoc opere in medium adduxi, liquet. Quare fallitur Papebrocius qui vult in eo Martyrologio dies mortis non vero sepulturae semper annulari.

23. *Sancti aliis diebus mortui, quam quibus sope coluntur.* — Hæc porro regula ad alios etiam *Sanctos omnes*, imo ad *Christi, Deiparæque Virginis* dies festos extendenda, anniversarios nempe dies in Martyrologiis signatos non semper cum diebus illis congruere, in quibus quæ recoluntur, evenerint; in id enim præcipue Ecclesia incubuit, ut representata mysteria temporum opportunilate constabilita, ita a fidelibus venerarentur, ut in fidei potius, morumque proventum, quam in præcisam dierum observationem collimarent, quemadmodum pluribus demonstrat Florentinius in Admonitionibus præviis ad Martyrologium Hieronymianum, Admonitione xi. Legendns S. Petrus Damiani in Opusculo eni titulum fecit, *Dominus robiscion*, cap. 13, ubi variis exemplis ostendit, hunc esse morem Ecclesiæ; non tantum in festis, quæ *Mobilia* vulgo vocantur, sed etiam in Sanctorum commemorationibus, concluditque: «Sancta Ecclesia non tam constringitur lege temporum, quam vices ad suum cohibet nutum.» Sancti itaque plerisque, aliis diebus, quam quibus ad cœlestem patriam migrarint, culti, sive quia persecutionis tempore minus exquisita notatio haberent potuerit dierum, quibus passi sunt, sive quia celebriores fuerint *Translationis* reliquiarum eorumdem Sanctorum, quam dies natalis feriae, sive denique ob alias causas nomen nobis ignotas. Hinc pauci Sancti quibus obierunt diebus, coluntur; saepque etiam eorum corpora diebus, in quos eorum natales incidebant, elevata, et in decentiore locum reposita. Hæc observatione Annales variis in locis illustrari et emendari poterunt, varique errores in quos viri doctissimi lapsi sunt, vitari. Vide Florentinum loco laudato.

24. *Ordo festorum in Ecclesiis Cappadociæ.* — Hic tamen prælermittere non possum, quæ Zacagnius vir el. in Praefatione tom. I ad Collectanea Monumentorum Veterum Eccles. Graecæ ac Latine num. XXXIII, habet ex Laudatione sancti Gregorii episcopi Nysseni de *laudibus sancti Stephani*. Ibi pauca de hoc sancto protomartyre præfatus, statim ad celebrandos SS. Apostolos digreditur, et nos docet, cui ipse præerat Ecclesiæ, et fortassis totius Cappadocum gentis instituto, una eademque die, quæ S. Stephani solemnitatem proxime sequitur, aposto-

lorum Petri, Jacobi et Joannis festum celebratum fuisse. Meminit hujus moris non modo eo in loco Nyssenus, sed et initio alterius orationis finebris in *sanctum Basiliū fratrem*, quam his verbis ordinatur: «Bonum imposuit Dens ordinem anniversariis hisce nostris feriis, quas per ordinatam quamdam vicissitudinem, et seriem his diebus et iam celebravimus, et rursus celebremus, etc. Sed primam celebritatem una cum aliis non numero; nam quæ propter divinam Unigeniti Filii apparitionem per partum Virginis, festivitas instituta est, ea non simpliciter sancta celebritas est, sed sancta sanitatum, et celebritas celebritatum. Igilur eas, quæ hanc consequuntur, enumeremus. Primum nobis Apostoli, et Prophetæ spiritualis cœtus initium fecerunt: sunt autem hi Stephanus, Petrus, Jacobus, Joannes, et Paulus. Deinde post hoc conservato ordine suo, pastor et magister praesentem nobis celebritatem auspicatur.» nempe Basilius, ejus festum primo Januarii die Græci celebrant.

25. *Christi Nativitas et Epiphania diversis diebus in Oriente celebrata.* — Nec mirum cuipiam videri debet Nativitatis Domini festum die xxv Decemb. Occidentalium more in Cappadocia celebratum fuisse; eum eundem morem in sua quoque Ecclesia obtinuisse testis sit Gregorius Nazianzenus in Orat. 39 in Epiphaniam pag. 632, ubi Nativitatis Domini, et Magorum adorationis festivitatem, de qua peculiarem orationem habuit ab Epiphaniæ festo diversam fuisse diserle affirmat: «At Christi quidem Nativitas apta solemnitate prius tum a festi duce, et auspice, tum a vobis, atque adeo ab omnibus, tam qui in mundo versantur, quam qui in mundo sublimiores sunt, celebrata est, etc. nunc vero alia Christi actio, aliudque mysterium sequitur.» Hinc autem colligit Zacagnius Chrysostomi verba in Sermone 35 de Christi Nativitate tom. V hujus operum, pag. 466, quibus ante decem annos idem festum, seorsim ab Epiphania, die XXV Decembbris celebrari cœplum fuisse testatur, intelligenda esse de Antiocheni patriarchatus Ecclesiis, in quibus Ægyptiorum more una eademque die Epiphaniæ, et Nativitatis festum antiquitus agebatur; nam Antiochenæ Ecclesiæ presbyter erat Chrysostomus, quo tempore eam orationem habuit, ut Combetsius ostendit in Notis ad Joannis Nysseni epistolam tom. II Auctarii Bibliothecæ Patrum, pag. 311. Hæc omnia ibidem vir eruditissimus, ex quibus infero Christi ac Sanctorum festivitates juxta temporum ac regionum diversitatem, ipsis etiam prioribus Ecclesia sœculis diversis diebus cultas fuisse, et hanc regulam amplius in dubium revocandam non esse.

26. *Nona regula.* — Quando Martyrologi aut Chronicorum Pontificiorum scriptores in aliquujus pontificis emortuali die assignando, uno tantum die inter se dissident, prior ad mortem, posterior ad sepulturam, quæ postridie contigit, referendus. Sic quia Anastasius S. Simplicium VI nonas Martii; auctor vero Auctoris Chronicæ veterum Pontificum eum V nonas Martii sepultum scripsit,

collegi hunc S. pontificem VI nonas Martii, seu die secunda Martii demortuum, et V nonas Martii funera ejus celebrata. Papebrocins, qui neutrum scriptoris diem mortis Pontificum recitat arbitratur, obitum Simplicii die decima mensis Februario collocait, siveque tam ejus, quam successoris Chronogramm perturbat, ut suo loco ostendo. Error enim in die emortualis alicujus Pontificis consignanda commissus non potest non alios parere. Indeque apparel, quam arduum sit, Chronogramm Pontificiam quamplurimis in locis labefactatam restituere; cum dies mortis in Martyrologiis vel libris Pontificalibus notatur, nobis plerumque facilius faciat. Ita porro regula raro fatet.

27. *Interpontificia sape male in Anastasio notata.* — Ubi praecedens regula deficit, ad diem Iuniorum quam mortis Pontificum e lenebris eruendum, eorum Sedis et interpontificiorum duratio in Libris Pontificalibus annotata, atque in lilia historica diligenter discutienda; sed incertis nimium numeris, et sape inter se discrepantibus, qui in pontificium Catalogis teguntur, sicuti et interpontificio, tam in Auctiori Chronicis Veterum Pontificum quam in Anastasio memorato, multum non fidendum, ut jam Baronius observavit. Catalogi enim illi librariorum, et transribentium culpa errorum pleni, et ab auctoribus parum accurate confecti. Magis peccatum in vacante Sedis, que post eiusdem pontificis mortem configit, assignanda: non enim ex certis monumentis, sed ex proprio auctorum calculo multoties desumpti. Post S. Sixti pontificis S. Leonis Magui successoris mortem, Sedem vacasse dies viginti duos Anastasius scribit: auctor vero auctioris Chronicis veterum Pontificum, dies viginti unum. Et tamen Prosper in Chronicis, qui tum vivebat, Ecclesiam quadraginta amplius diebus sine antistite fuisse festinatur. Quare non mirum si variorum Pontificum tempora, et aliqua interpontificia certe definire non possemus. Satis ita per visum ea non decisi relinquere, quam frivolis conjecturis innixi decretoriam sententiam ferre.

28. *Linus Petro succedit.* — Ad num. 41 et seqq. His novem canonibus, quibus nihil alicujus momenti opponi potest, Chronogramm Pontificiam illustrare conabimur, et ubi difficultates perrumpere non possumus, eas lectori indicabimus, ut sciat quid a hinc endandum supersit, et ipsemet propriam industrian exercere valeat. Quia vero auctorem Chronicis Damasi in prioribus Pontificiis digerendis ut plurimum sequemur, ejus verba in cuiuslibet pontificatus fine recitabimus. Ita illa de S. Petro: « Petrus annis viginti quinque, mense uno, diebus novem. Fuit temporibus Tiberii Caesaris, et Caii, et Tiberii Claudi et Neronis, a consulatu Vinicii et Longini (qui eam dignitatem anno Christi xxx gessere) usque Nervae et Vestini (anni Christi lxxv. Consules, non vero Nerve et Veri, ut habet

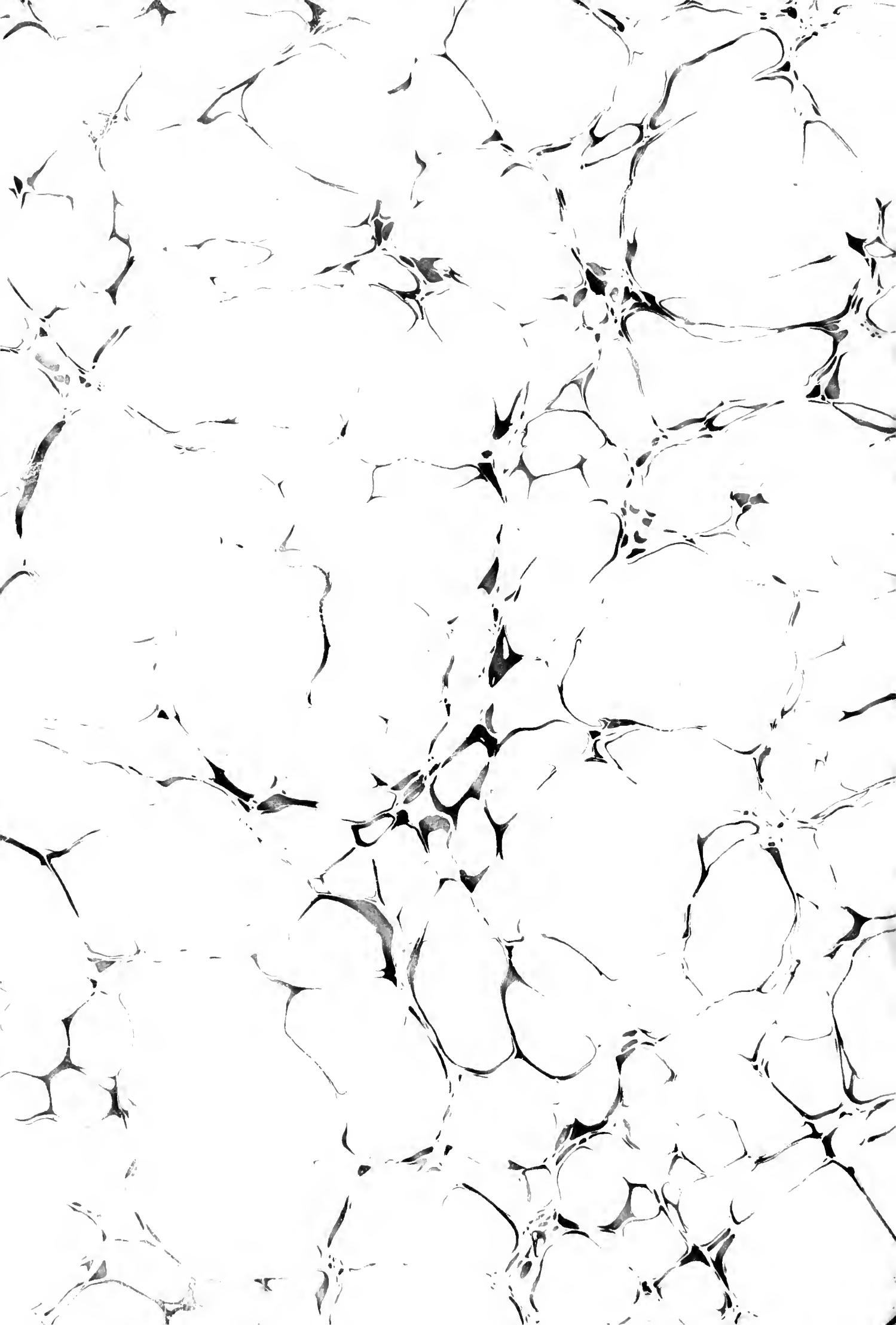
Codex Bucherianus, aut *Neronis et Veteris*, ut male Bucherius in locum *Nerva et Veri* substituit.) Passus autem cum Paulo die tertia kalendas Julias consulibus supradictis, imperante Neroni. » Quod ibi, immo et in hoc opere, de duratione Sedis Petri dicitur, incertum: sed eum anno Christi lxxv martyrium fecisse, extra controversiam esse debet. Petro successit Linus, qui jam ejus vicarius erat, ut in ejus morte dicimus. Linus currente anno demortuo, Clemens in ejus locum subrogatus ut infra, Baronii ordinem sequentes, explicabimus.

29. *Gesta in Judaea.* — Ad num. 48 et seq. Vespasianus cum omni exercitu ad fines Galilaeae venit, et *Gadarenium* civitatem aggressus, primo impetu caput et vastat. Unde *Jotapatan* die xxi Maii veniens, eandem expugnavit. Hanc Josephus historicus, qui istud cum imperio erat, fortiter defendit: sed tandem post quadraginta dierum obsitionem vi capitur, evertitur et incenditur *kalendis Juliis*, anno *Neronis* xiii, inquit Josephus lib. 3 de Bello, cap. 43, Josephum in specu latitantem caput Vespasianus, et captivum tenet. Deinde *Taricheas*, quo multi Judei confluxerant, obsidione cingit, caque capta, « VI idus Septembres, juvenum validissimos sex millia lectos ad Isthmon Neroni transmisit, » inquit Josephus in fine libri quarti de Bello. Quibus ex verbis constat Neronem hoc anno mense Septembri in Gracia fuisse, non vero Romae, ut Baronio aliisque visum, ideoque SS. apostolos Petrum et Paulum currenti anno, exente Junio, Romae, praesente Neroni, passos non esse. Post eas victorias Vespasianus *Gomalum* urbem, que Romanae societatis erat, sed quae rebellatur, post mensem, die xxiii Octobris cepit. Tum *Giscala* evertitur, atque hoc modo Galilee tota subacta est, « postquam multo sudore Romanos exerevit, » inquit Josephus lib. 4 de Bello, cap. 4, post praefatas victorias relatas.

30. *Mucianus Syriae præponitur.* — Cesius, qui Syriam oblinebat, hoc anno *fato aut tardio occidit*, ut ait Tacitus lib. 5 Hist. Nero in ejus locum, P. Licinum *Mucianum* in Syriam misit. Extat in gaza regia nummus aereus moduli mecum communicatus a clarissimo Toinardo, in ejus antiqua legitur, M. SER. SEL. GALBA CAE. Visitur Galbae caput laureatum. In postica, EMI MOTIANOY ANTOXEOY ET ZP. in Laurea, id est. *Sub Muciano, anno Antiocheno* cxvii. Proficisciatur is annus ab anno periodi Graeco-Romane 544: ideoque kalendis Septembribus anni Christi sequentis inchoatur. Jam tamen *Mucianus* Syriae præcerat. Ex nummis porro præfectorum Syriae hinc inde in isto opere memoratis intelligimus, Antiochiam tribus aeris intra triginta et aliquot annos institutis usam esse, nempe Pompeiana, Cesarea seu communi, et Augustana. Secundam communem voco, quia tam in nummis, quam in libris legitur, cum duæ aliae in numismatis tantum memorantur.

BP
145
B37
1364
7.1
0.1
ROBA

